Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XIV
H
23
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

CAPITVLARIA
REGVM
FRANCORVM.

Additæ ſunt Marculſi monachi & aliorum formulæ veteres, & Notæ doctiſſimorum virorum.

STEPHANVS BALVZIVS Tutelenſis in unum collegit, ad vetuſtiſſimos codices manuſcriptos emendavit, magnam partem nunc primùm edidit, Notis illuſtravit.

TOMVS SECVNDVS.

PARISIIS
Excudebat Franciſcus Muguet Regis & illuſtriſſimi Archiepiſcopi Pariſienſis typographus.

MDCLXXVII.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

CLARISSIMI VIRI
IACOBI SIRMONDI
PRÆFATIO
AD CAPITVLA KAROLI CALVI
Edita anno MDCXXIII.

KAROLI Calvi & ſequentium aliquot Franciæ Regum Capitula, publico jam olim à Petro Pithœo poſt Karoli Magni & Ludovici Capitulorum editionem promiſſa, tibi nunc tandem, LECTOR, impar fortaſſe, ſed non invitus alieni nominis hæres exſolvo. Nec Capitula modò ſunt iſta, quæ damus, ſed aliquid amplius Capitulis. Hoc enim inter Pithœana & noſtra intereſt, quòd in Anſegiſi Abbatis & Benedicti Levitæ collectionibus, quas Pithœus edidit, nudæ Regum ac meræ ſunt leges, quæ Capitula vocabant, nullo ferè ordine digeſtæ, nullâque temporum vel locorum nota diſtinctæ. In his noſtris ſynodi & conventus ipſi regales, in quibus conſtituta fuerunt Capitula, exhibentur, & quo quique anno ac loco, quas ad res, & per quos coacti celebratíque ſint, ex-

preſſum eſt. Quod genus omnia, quæ Karoli noſtri ævo acta fuiſſe conſtat, ſi conſequi nobis, aut hæc ipſa quæ nacti ſumus integra & abſoluta reddere licuiſſet, lucem profectò, quam illuſtrandæ illorum temporum hiſtoriæ non modicam adferunt, maximam præberent. Erunt, ut ſpero, quos conatus hic noſter excitet ut plura conquirant & ſuppeditent. Nos hæc interim ex diverſis collecta locis, ſed è quinis potiſſimum, ſi tua hoc ſcire intereſt, antiquis codicibus excerpſimus. Nam cùm primi duo, quorum alter in Tiliana, alter in Thuanæa nunc eſt bibliotheca, ultra titulum XVI. non procederent, quæ ſequebantur, partim ex Bellovacenſis, partim ex Laudunenſis Eccleſiæ libris, partim etiam ex Metenſi noſtro corrogata ſupplevimus. Coronationes autem Regum, quas Capitulis ſubjecimus, unicum è ſancti Laurentij monaſterio Leodienſe nobis exemplar ſubminiſtravit. De meo ſanè, præter titulorum numeros & nomina, quibus longiores manuſcriptorum titulos commodioris, ut rebar, uſus gratia prænotavi, nihil adjectum. In quo ipſo non fefelliſſe me judicium credam, Lector, ſi probaris; & de Notis, quas amici extorſerunt, non inconſultò ceſſiſſe, ſi non rejeceris. Vale.

Index omnium quæ in hoc ſecundo tomo continentur.

CAPITVLA KAROLI CALVI.

TIT. I.	CONVENTVS in villa Colonia.	pag. 1.
II.	Synodi ad Teudonis villam.	7.
III.	Concilij in Verno palatio.	13.
IV.	Synodi Belvacenſis.	19.
V.	Apud Toloſam civitatem.	21.
VI.	Præceptum confirmationis pro Hiſpanis.	25.
VII.	In villa Sparnaco.	29.
VIII.	Conventus apud Argentoratum.	39.
IX.	Conventus apud Marſnam I.	41.
X.	Convenius apud Marſnam II.	45.
XI.	Synodi Sueſſionenſis.	49.
XII.	Synodi apud Vermeriam.	57.
XIII.	Apud Valentinianas.	61.
XIV.	Apud Silvacum.	65.
XV.	Apud Attiniacum.	69.
XVI.	Apud Leudicam.	71.
XVII.	Præceptum confirmationis pro Eccleſia Tornacenſi.	75.
XVIII.	Apud Bonoilum.	77.
XIX.	Ad Francos & Aquitanos miſſa.	79.
XX.	Ad eoſdem miſſa de Baſiu.	83.
XXI.	Ad eoſdem, per Adalardum Abbatem.	85.
XXII.	Ad eoſdem, per Hincmarum & alios.	87.
XXIII.	Synodi apud Cariſiacum.	Ibid.
XXIV.	Item Capitula data apud Cariſiacum.	95.
XXV.	Apud S. Quintinum.	97.
XXVI.	Sacramenta apud Cariſiacum.	99.
XXVII.	Epiſtola Epiſcoporum ad Ludovicum Regem Germaniæ.	101.
XXVIII.	Synodi Metenſis, de indulgentia Ludovici ejuſdem.	121.
XXIX.	Synodi Tullenſis apud Saponarias.	129.
XXX.	Proclamatio Karoli Regis adversùs VVenilonem.	133.
XXXI.	In baſilica S. Caſtoris ad Confluentes.	137.
XXXII.	Poſt reditum à Confluentibus.	145.
XXXIII.	Edictum in Cariſiaco.	151.
XXXIV.	Synodi Piſtenſis.	153.
XXXV.	Quando Lotharius ad oſculum receptus eſt.	163.

ã iij

XXXVI. *Edictum Piſtenſe.* 173.
XXXVII. *Apud Tuſiacum.* 195.
XXXVIII. *Apud Compendium.* 203.
XXXIX. *Apud S. Arnulfum.* 207.
XL. *Apud Piſtas.* 209.
XLI. *Quando Karolus Metis coronatus eſt.* 215.
XLII. *Pactio Aquiſgranenſis.* 221.
XLIII. *Diviſio regni Lotharij.* Ibid.
XLIV. *Apud Gundulfi villam.* 225.
XLV. *Apud Cariſiacum.* 227.
XLVI. *Reclamatio Epiſcopi Barcinonenſis.* 233.
XLVII. *Synodi Pontigonenſis.* 237.
XLVIII. *Altera editio actorum ſynodi Pontigonenſis.* 245.
XLIX. *Alia quædam acta eiuſdem ſynodi Pontigonenſis.* 249.
L. *Acta ſynodi Romanæ.* 251.
LI. *Exactio Nortmannis conſtituta.* 257.
LII. *Karoli Imp. apud Cariſiacum.* 259.

CAPITVLA

LVDOVICI BALBI.

I. *Quando Compendij coronatus eſt.* 271.
II. *Synodi Tricaſſinæ.* 273.
III. *Conventus Furonenſis.* 277.

CAPITVLA

KARLOMANNI.

I. *Apud Cariſiacum.* 281.
II. *In broilo Compendij.* 283.
III. *Apud Vernis palatium.* Ibid.

CAPITVLVM

ODONIS REGIS.

Quando unctus eſt à VValterio Archiepiſcopo Senonenſi. 291.

CAPITVLA

KAROLI III.

I. *Conſtitutio dotis Frideruna Reginæ.* 293.
II. *Tungrenſis epiſcopatus controverſia.* 295.
III. *Pactum Karoli & Henrici.* 299.

CORONATIONES.

I.	*Karoli Calvi in regno Lotharij.*	301.
II.	*Ludovici II. apud Compendium.*	305.
III.	*Iudith Karoli Calvi filiæ.*	309.
IV.	*Hermintrudis Reginæ Karoli Calvi.*	313.

CAPITVLA

LOTHARII IMPERATORIS.

I.	*Capitulare Romanum.*	317.
II.	*Alia editio ejuſdem Capitularis.*	319.
III.	*Apud Olonam.*	321.
IV.	*Capitula addita ad legem Longobardorum.*	327.
V.	*Capitula excerpta ex lege Longobardorum.*	331.
VI.	*Edictum de reſtitutione Ebbonis.*	341.

CAPITVLA

LVDOVICI II. IMP.

I.	*Conventus Ticinenſis.*	345.
II.	*Capitula edita in palatio Ticinenſi.*	347.
III.	*Capitulare interrogationis.*	349.
IV.	*Conſtitutio promotionis exercitus.*	357.

FRAGMENTA CAPITVLARIVM. 361.

FORMVLÆ.

Formulæ Marculfi monachi.	369.
Appendix Marculfi.	433.
Formulæ Sirmondicæ.	467.
Formulæ Bignonianæ.	495.
Formulæ Lindenbrogij.	509.
Nova collectio formularum.	557.
Formulæ promotionum epiſcopalium.	591.
Formulæ exorciſmorum & excommunicationum.	639.

Franciſci Pithœi Gloſſarium legis Salicæ. 681.
Ejuſdem Gloſſarium ad libros Capitularium. 705.
Iacobi Sirmondi Notæ ad Capitularia. 749.
Hieronymi Bignonij Notæ ad librum legis Salicæ. 825.
Ejuſdem Notæ ad Marculfum. 861.
Stephani Baluzij Notæ ad Capitularia & formulas. 985.
Appendix Actorum veterum quorum in Notis facta mentio eſt.

CAPITVLA

CAPITVLA KAROLI CALVI FRANCORVM REGIS ET IMPERATORIS.

TITVLVS PRIMVS.

Conventus in villa Colonia.

INCIPIVNT CAPITVLA QVÆ ACTA SVNT anno quarto regni Domni Karoli glorioſi Regis, Domni Hludouvici Imperatoris filij, in conventu habito in villa quæ dicitur Colonia. quæ etiam ſubſcriptione ejuſdem Principis & Epiſcoporum ac ceterorum fidelium Dei confirmata fuere, conſenſu VVarini & aliorum optimatum, Indictione ſexta.

SANCTA Eccleſia navis more, ut de prioribus ſeculis taceamus, ab initio ſuæ inſtitutionis pelagus ſeculi hujus diverſa qualitate hactenus Domino moderante tranſegit; & modò tranquillitate gravis, amodo autem procellæ alicujus tempeſtate concuſſa, ſed non uſquequaque demerſa, quin potiùs excitato fidelium precibus Chriſto ſuo gubernatore, ſalubri libertatis ſecuritate atque optata donata ſerenitate. Vnde etiam in partibus noſtri orbis, quæ tempore divæ recordationis avi noſtri & ſanctæ memoriæ Domni ac genitoris noſtri aliquandiu fuerat pacis ſuavitate lætata, inimico homine juxta ſanctum evangelium in agro dominico ſuperſeminante diſcordiæ zizania in medio tritici Deo amatæ caritatis, adeo eſt diverſis atque adverſis vexata moleſtiis ut non ſine maxima difficultate, reſpectu divino, & fidelium

Dei ac noſtrorum ſolatio, inter nos fratréſque noſtros pacificatio, & paterni regni ex conſenſu diviſio, ſeu ejuſdem ſanctæ Eccleſiæ ac fidelis populi tantorum laborum quantulacunque fieret reſpiratio. Proceſſu verò temporis, ut ſolent poſt condenſos aëris turbines nubium in pertranſeundo remanere veſtigia, reſtiterunt, fatemur, in nobis & in viris eccleſiaſticis necnon & in reipublicæ noſtræ ſolatiatoribus hujuſmodi materiæ & fomites diſſenſionum, ut manifeſtè pateſceret nos divina gratia indigere, ut omnes à contagio morbi priſtini penitùs exueremur, qua præventi eramus, ut infirmitatem communem videre poſſemus. Quapropter venientes in unum fideles noſtri, tam in venerabili ordine clericali, quàm & inluſtres viri in nobili laicali habitu conſtituti, & zelo Dei accenſi, memores etiam fidei quam ipſi & anteceſſores eorum noſtris detulerunt prædeceſſoribus, ponentéſque ante oculos dilectionem & fidelitatem quam nobis poſt defunctionem patris laudabiliter & continentiſſimè ſervaverunt, ſecundùm quod legitur in litteris divinitus
1. Mach. 12. inſpiratis, hortatus eſt alter alterum, immo omnes ſe invicem monuerunt, ut cuncti univerſum animi rancorem pro quocunque conceptum negotio à corde propellerent, & in Dei voluntate ac ſanctæ Eccleſiæ competenti veneratione ſeu noſtra fidelitate ſervanda, atque debito honore & regia poteſtate ſtabilienda & conſervanda, quin etiam ſeſe in pacis concordia & vera amicitia copularent: quatenus divinæ clementiæ placerent obnixiùs, & de Regis ac regni ſtabilitate & utilitate poſſent tractare ſublimiùs, & ſuum atque totius populi communem profectum & tranquillitatem obtinerent propenſiùs. Sícque Deo amabili atque laudabili conventu unanimiter ac rationabiliter perpetrato, noſtræ manſuetudini ſuam devotionem & actionem fideliſſimè ſuggeſſerunt. Nos autem tanta fidelium erga dominationem noſtram ſubtiliter perſpecta benignitate, ut cauſa pro ſui merito exigebat, eis condignas gratiarum actiones retulimus, & nos noſtrámque poteſtatem eorum bonæ convenientiæ per benevolentiam in hoc facto, quod ſine dubio ad præſentem & æternam tendit ſalutem, ſociam & comitem fore tota devotione ſpopondimus, abdicatis omnibus, quantum patitur humana fragilitas, quæ perſona noſtri regiminis ignorantia ſeu juventute aut neceſſitate contra convenientem ſibi ſalubritatem & honeſtatem uſque modò egerat aut alterius aſtu contraxerat. Qua de re communiter inito conſilio, hoc ſcriptum fieri propoſuimus; quod etiam manuum omnium noſtrorum ſubſcriptione roborandum decrevimus. In quo quæ nobis nunc præcipuè ad communem ſalutem & regni ſoliditatem atque omnium noſtrorum utilitatem immo pleniſſimam honeſtatem viſa ſunt pertinere conſcripſimus. non loquentes diverſarum immutatione perſonarum, ut modò regalis ſublimitas, modò epiſcopalis auctoritas, modò autem fidelium loquatur commoditas; ſed ſecundùm Apoſtolum, ſub uno capite Chriſto, ut revera unus homo, in unius Eccleſiæ corpore, ſinguli autem alter alterius membra, quod proſit omnibus omnes unanimiter una voce loquamur per eum & in eo qui dixit & de quo dictum
Matth. 10. eſt: *Non vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis.*

Cap. I.

De honore videlicet & cultu Dei atque ſanctarum Eccleſiarum quæ auctore Deo ſub ditione & tuitione regiminis noſtri conſiſtunt, communiter Domino mediante decernimus ut ſicut tempore beatæ recordationis Domni ac genitoris noſtri exculta & honorata atque rebus ampliatæ fuerunt, ſalva æquitatis ratione ita permaneant, & quæ à noſtra liberalitate honorantur atque ditantur, de cetero ſub integritate ſui ſerventur, & ſacerdotes ac ſervi Dei vigorem eccleſiaſticum & debita privilegia juxta reverendam auctoritatem obtineant, eiſdem verò regalis poteſtas & inluſtrium virorum ſtrenuitas ſeu reipublicæ adminiſtratores, ut ſuum miniſterium competenter exequi valeant, in omnibus rationabiliter & juſtè concurrant.

II.

Honor etiam regius, & poteſtas regali dignitati competens, atque ſinceritas & obtemperantia ſeniori debita, remota omni ſocordia & calliditate ſeu qualibet indebita quorumcunque conjunctione contra honorem & poteſtatem atque ſalutem noſtram ſive regni noſtri ſoliditatem, nobis in omnibus & ab omnibus, ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum conſueverat, exhibeatur. Et ſi quis quemcunque contra nos & contra hanc pactam ſinceritatem aliquid moliri manifeſtè cognoverit, ſi eum converti nequiverit, apertè prodat atque denotet. Et ſic conſilio atque auxilio epiſcopalis auctoritas & fidelium unanimitas, ut noſter honor & poteſtas regia inconvulſa permaneat, totis niſibus decertare & adjuvare procuret.

III.

Quia verò debitum eſſe cognoſcimus ut à quibus honorem ſuſcipimus, eos juxta dictum dominicum honoremus, volumus ut omnes fideles noſtri certiſſimum teneant, neminem cujuſlibet ordinis aut dignitatis deinceps noſtro inconvenienti libitu, aut alterius calliditate vel injuſta cupiditate, promerito honore debere privare, niſi juſtitiæ judicio & ratione atque æquitate dictante. Legem verò unicuique competentem, ſicut anteceſſores ſui tempore meorum prædeceſſorum habuerunt, in omni dignitate & ordine favente Deo me obſervaturum perdono.

IV.

Quod ut faciliùs atque obnixiùs noſtra auctoritas valeat obſervare, omnes ſicut in veſtra bene memorabili convenientia pepigiſtis conſervare ſtudebitis. Immo etiam cuncti in poſtmodum ſollicitè præcavebunt ne aliquis pro quacunque privata commoditate aut reicienda cupiditate, ſive alicujus conſanguinitatis vel familiaritatis ſeu amicitiæ conjunctione, nobis immoderatiùs ſuggerat vel poſtulationibus aut quolibet modo inliciat ut contra juſtitiæ rationem & noſtri nominis dignitatem ac regiminis æquitatem agamus.

V.

Et ſi fortè ſubreptum nobis quippiam ut homini fuerit, competenter & fideliter, prout ſublimitati regiæ convenit, & neceſſitatibus ſubjectorum expedit, ut hoc rationabiliter corrigatur, veſtra fidelis devotio admonere curabit.

VI.

Tandem autem viſum eſt nobis adnectere, ut ſi quis hoc fœdus concordiæ ſalubris, quod propter pacis caritatiſque cuſtodiam inivimus, & chirographi virtute ſubſcripſimus, rebelli atque animo pertinaci inruperit, Chriſtiana dilectione admoneatur, & ad inconvulſum caritatis vinculum conſervandum (quod qui tentaverit corrumpere, faciliùs poterit ſe ipſum diſrumpere quàm illud poſſit inrumpere) juxta monita divina ut reſipiſcat hortetur. Et ſi audierit, fiat de ſocietate fideli omnibus gaudium. Si verò obaudire renuerit, tunc pontificalis auctoritas & regalis ſublimitas atque in caritatis connexione perſiſtentium magnanimitas, ſecundùm quod res & neceſſitas poſtulaverit, ac ratio expetierit, ſeu qualitati perſonæ convenerit, zelum ſuæ devotionis ferventiſſimè exerat, & quod inſpirante Deo agendum in omnem ſalutis & utilitatis atque honeſtatis partem judicaverit, inrefragabiliter peragat.

TITVLVS II.

Synodi ad Teudonis villam.

SEQVVNTVR CAPITVLA QVÆ ACTA SVNT in ſynodo ſecus Teudonis villam habita, in loco qui dicitur Iudicium, quando tres fratres glorioſi Principes, Hlotharius videlicet, Hludouvicus, & Karolus, ſimul convenerunt anno quinto regni Karoli. cui ſynodo Drogó Mettenſis Epiſcopus præſedit conſenſu eorundem Regum. quæ & ipſi Principes ante ſe fideléſque eorum relecta capitula adprobaverunt, & ſe eadem ſervaturos auxiliante Domino promiſerunt, menſe Octobrio, Indictione ſeptima.

NAvis ſanctæ Eccleſiæ ab exordio ſuo variis ſœpe perturbationibus merſa, ſed excitato fidelium precibus gubernatore ſuo Chriſto nunquam eſt uſquequaque demerſa. Quæ quondam etiam, ut nunc videtur, penè conlapſa, progenitorum veſtrorum ſtudio & devotione eſt auctore Deo juxta modum divinitus conceſſum recuperata. Vnde immenſas Domino Deo noſtro laudes referimus, qui & corda veſtra ad intentionem ſimilem excitavit, & poſt veſtigia patrum veſtrorum, quibus per temporale regnum ad æternum perveniatis, ire velle docuit & inſpiravit. Veſtræ nihilominus nobiliſſimæ dominationi multimodas gratiarum actiones rependimus, quia ad evitandum & veſtrum & noſtrum periculum, & ad communem totiúſque populi providendam ſalvationem, bonam & beneplacitam Dei voluntatem ſubſequi, & divinum con-
Aggæi 1. ſilium, ſecundùm præceptum Domini quo dicitur *Interroga ſacerdotes le-*
Deut 32. *gem meam*, &, *Interroga patres tuos & adnunciabunt tibi*, à nobis, quamquam indignis, Chriſti tamen Vicariis, quærere & benigna devotione velut revera ex ore ipſius Dei expectare dignamini. Quod humilitatis veſtræ ſupernum donum ſancta Eccleſia cùm tanto gaudio ſuſcipit ut de vobis etiam in conſolatione ſua ſibi dictum à Domino aptare velit: *Pro*
Pſal 44 *patribus tuis nati ſunt tibi filij.* id eſt, pro juſtorum progenitoribus, qui te paterno affectu ditaverunt & ampliaverunt ac coluerunt, nati ſunt tibi iſti filij, qui in te & paterna munera reſarciant, recuperent, & conſervent, & te fideli devotione, ut bonæ indolis adoleſcentes, me ſuper eos intendente, eíſque manum ſolatij porrigente, tueantur & excolant.

Cap. I.

HIs ita præmiſſis, nobiliſſimi Domini, ut cum pace veſtra dicamus, quia conſtat hanc ſanctam Eccleſiam ſanguine Chriſti redemptam, & prædeceſſorum veſtrorum multo labore redintegratam ac adunatam atque gubernatam, veſtra diſcordia eſſe diſciſſam & perturbatam atque afflictam, videtur nobis, ſi & in præſenti feliciter regnare & in futuro cupitis eſſe ſalvi, & ab hac eadem Eccleſia vobis ad gubernandum commiſſa, pro qua ex miniſterio regali reddituri eſtis Regi Regum rationem in die judicij, tam multiplices ac pernicioſas corruptionis peſtilentias vultis amovere, & vigorem regium ac ſeniorale & ſuper veſtros & ſuper impugnantes poteſtatem veſtram optatis habere, caritatem illam quam Apoſtolus docuit, de corde puro & conſcientia bona & fide non 1. Tim. 1.

ficta inter vos ſtudete habere, & quia ſic
habeatis, & fidelibus & infidelibus veſtris
omni virtute & puritate curate manifeſta-
Ioan. 13. re, ſicut Dominus docuit dicens: *In hoc
cognoſcent omnes quia mei eſtis diſcipuli, ſi
dilectionem habueritis ad invicem.* Quæ non
tantùm verbo & lingua, ſed potiùs remo-
ta quolibet modo omni occulta nocendi
machinatione, aut, quod abſit, aliena à
caritate aperta impugnatione, quocunque
quis indiget, pro viribus vero conſilio &
prompto auxilio ab altero adjuvetur, quo-
Prov. 18. niam ſcriptum eſt: *Frater qui adjuvatur à
fratre, quaſi civitas firma.* Et ita in popu-
lum vobis commendatum, pro iſta quæ
hactenus operante per membra ſua diabo-
lo verſata eſt diſcordia, pacem illam diſſe-
minate quam Chriſtus in cœlum aſcen-
dens fidelibus ſuis munere magno reliquit,
Ioan. 14. dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem meam
do vobis*; ſine qua nemo videbit Deum.

II.

Quia bene noſtis ab illo qui ſolus me-
ritò & Rex & Sacerdos fieri potuit ita Ec-
cleſiam diſpoſitam. eſſe ut pontificali au-
ctoritate & regali poteſtate guberoetur,
Prov. 11. & ſcriptum eſſe liquidò pervidetis, *Ubi
non eſt gubernator, populus corruit*, & tanto
periculoſiùs quanto anima plus eſt pretio-
ſa quàm corpus, canonum etiam inrefra-
gabilis auctoritas ſuper Epiſcoporum or-
dinatione & in populi ad cuſtodiendum
ſuſcepti vigilaotia ac ſedium ſuarum tena-
ci ſtabilitate evidentiſſimè præcipiat, fer-
ventiſſimè Dei legatiooe fungentes mo-
nemus ut ſedes quæ veſtra diſcordia ul-
teriùs nec nominanda ſine ſacro epiſcopa-
li miniſterio & ſine Epiſcopis viduatæ ma-
nent, ſubmota funditus peſte ſimoniacæ
hæreſeos, ſine dilatione, juxta auctorita-
tem canonicam, aut Epiſcopos à Deo da-
tos & à vobis regulariter deſignatos &
gratia ſancti Spiritus conſecratos acci-
piant, aut quæ ſuis Epiſcopis quacunque
occaſione privatæ ſunt, canonicè eos ſine
aliqua excuſatione aut tarditate recipiant.

III.

Sacrum quoque monaſticum ordinem à
Deo inſpiratum, & ab ipſis Apoſtolis fun-
datum, ſeu à nominatiſſimis ac ſanctiſſimis
patribus excultum, atque per iſtud impe-
rium à veſtris piæ memoriæ prædeceſſori-
bus propagatum, & quædam etiam loca
ſpecialiùs venerabilia contra omnem au-
ctoritatem & rationem ac patrum veſtro-
rum ſeu Regum præcedentium conſuetu-
dinem laicorum curæ & poteſtati in ma-
ximo veſtro periculo & illorum perditione
& Dei ac ſanctorum non modica ad iraſ-
cendum provocatione vos commiſiſſe do-
lemus. Quapropter pro Chriſto devotiſſi-
mè obſecramus ut tam magnam offenſam
& juſtam reprehenſionem atque periculo-
ſam ſine exemplo præcedentium præ-
ſumptionem ab animabus veſtris & à feli-
citate regni veſtri pellatis, & loca venera-
bilia & habitum ac ordinem ſacrum eis
qui ad hoc vocati ſunt, viris ſcilicet ex cle-
ricali & eccleſiaſtico vel monaſtico ordine
religioſis, ſeu & in ſuo ſexu feminis Deo
dicatis atque devotis, & in ſchola Chriſti
eruditis, ad cuſtodiendum & providendum
committatis; qui & quæ Dei ſunt Deo,
& quæ ſunt Cæſaris Cæſari reddant. Qui
ſi minùs perfectè & in divina religione &
in reipublicæ utilitate profecerint, aut cor-
ripiantur, aut meliores & utiliores in locis
eorum ſubſtituantur; & non propter pra-
vorum nequitiam ordo religionis & loca
ſacratiſſima eis quibus licitum oon eſt
committantur; cùm manifeſtiſſimè ſcrip-
tura demonſtret Ozam morte damnatum, 2. Reg. 6.
qui arcam Domini quaſi cadentem rele-
vare voluit, quam vel contingere inlici-
tum ei fuit.

IV.

Occaſionem etiam & fomitem, unde
ordo eccleſiaſticus & canonica forma at-
que monaſtica religiò ſæpe à longè ſupe-
riori tempore, cùm minus religioſos Prin-
cipes habuit, titubavit, & penè conlabens
deperiit, & iterum, cùm devotos & in
Dei zelo ferventes Principes accipere me-
ruit, reſurrectione quadam revixit & vigo-
rem recepit, atque ſui proceſſus tempore
ambulavit, (quod non ſine gravi dolore
& metu ultionis divinæ dicimus) in veſtri
regiminis tempore in deſtructionem, non
in ædificationem, ſicut Paulus docuerat, 2. Cor. 13.
accidiſſe conſpicimus. Quod & noſtris
peccatis, qui diſpenſatores & paſtores Ec-
cleſiarum eſſe debuimus, veraciter impu-
tamus; & eorum, quorum factione res
iſta adeo malè pullulavit & excrevit, alia
præcedentia peccata hoc meruiſſe pro
certo auctoritate divina cognoſcimus. Ut Apoc. 22.
qui nocebant, ſicut ſcriptum eſt, noce-
rent adhuc; & qui in ſordibus erant, for-
deſcerent adhuc. unde Deum graviùs ad
iracundiam provocarent, & ſanctos, quos
interceſſores pro ſuis peccatis habere de-
buerant, infenſos haberent, & ſacerdotes
ac viros religioſos, ſeu Chriſti pauperes,
quos oratores & reconciliatores ſibi de ſuo

promereri neceſſe fuerat, proclamatores adverſum ſe fieri irritarent, & ad cumulum ſuorum peccatorum etiam illa peccata, unde in conſpectu Dei rationem in die terribilis judicij redderent, & augerent, quæ illi commiſerunt qui eadem ipſa peccata per intercessionem fideliſſimarum oblationum deleverunt quas eccleſiaſticarum rerum pervaſores inconſultè & in perniciem ſui ſine reverentia abutuntur. Quod ita verum eſſe ut dicimus Dominus proteſtatur dicens: *Peccata populi mei comedunt.* Peccata enim populi comedunt qui contra auctoritatem divinam res eccleſiaſticas indebitè pervadunt, & nec intercessionis ope, nec prædicationis conſilio, vel quocunque divino auxilio pro peccatis eorum qui eas dederant laborant, nec pio operi, ad quod fides fidelium eas tradiderat, inſervire permittunt. De quo periculoſo facto vos, Chriſtianiſſimi Principes, venerabiliter admonemus, & devotiſſimè obſecramus ut memores ſalutis veſtræ, præſentis ſcilicet & æternæ, memores etiam largitatis progenitorum veſtrorum erga ſanctas Eccleſias, propter quam feliciter regnaverunt & ſibi contrarios ſuperaverunt, memores ſiquidem cum quanta religione etiam ante Chriſti ſanguinem, & in tempore famis in Ægypto, diſcretione ſancti Ioſeph apud nefandum Regem Pharaonem terra ſacerdotalis extitit, innumera quoque ſcripturarum exempla, ut lacte Eccleſiæ nutriti, & ſcientiæ ipſius uberibus ſufficienter repleti, ante oculos reducentes, tunicam Chriſti, qui vos elegit & exaltavit, quam nec milites auſi fuerunt ſcindere, tempore veſtro quantociùs reconſuite & reſarcite, & nec violenta ablatione nec inlicitorum præceptorum confirmatione res ab Eccleſiis vobis ad tuendum & defenſandum ac propagandum commiſſis auferre tentate: ſed ut ſanctæ memoriæ avus & pater veſter eas gubernandas vobis fautore Deo dimiſerunt, redintegrate, & præcepta regalia earundem Eccleſiarum conſervate ac confirmate. Ne ſicut intentavit Samuel Propheta ad Roboam filium Salomonis in conſciſſione pallij, præſens regnum, quod abſit, vobis patrum labore adquiſitum & hereditate relictum, à vobis ipſe Chriſtus dividat, & æternum regnum, quod promiſit, non tribuat. Nec contra Dei faciem iratas hominum facies conſideretis: quia ſi ad tempus illis diſplicueritis, cùm vos Deo placebitis, in vobis ille quod promiſit implebit: *Cùm placuerint*, inquiens, *Domino viæ hominis, omnes inimicos ejus convertet ad pacem.* Quod ut commodiùs valeatis implere, unuſquiſque vir eccleſiaſticus & interceſſionis adjutorium & ſolatij, quo res publica indiget, ſubſidium juxta quantitatem rerum Eccleſiæ ſibi commiſſæ, ſalvo jure quod exinde divinis diſpenſationibus debet impendi, promptè & ex animo parare & impigrè, ſicut tempore anteceſſorum veſtrorum conſueverat, ſtudebit offerre.

Oſée 4. Gen. 47. 3. Reg. 11. Prov. 16.

V.

Et quia ſancta Eccleſia in area trituræ dominicæ docta quædam novit redarguenda, quædam diſſimulanda, quædam etiam gemenda uſque ad tempus perferenda, perſpeximus eo ferventiori zelo quo majora corrigenda ſunt veſtram poteſtatem & ſacerdotalis conſilij auctoritatem quædam ad præſens ex aſſe non valere corrigere. Et ideo de Canonicorum monaſteriis & ſanctimonialium quæ ſub eadem forma vivere dicuntur conſideravimus, ſicut Apoſtolus Paulus dicit, *ſecundùm indulgentiam, non ſecundùm imperium*, ut ſi propter imminentem reipublicæ neceſſitatem laïcis interim committuntur, Epiſcopi providentia, in cujus parrochia conſiſtunt, adjuncto ſibi aliquo Abbate viro religioſo, ſtudeatur qualiter reſtauratio locorum, & ſtudium ac cuſtodia officij & religionis, atque ſubſidium temporalis neceſſitatis, in eiſdem locis degentibus juxta qualitatem & quantitatem moderationis adhibeatur & miniſtretur. & qui eadem loca tenuerint, eis inde ſicut & de aliis Chriſtianæ religionis negotiis pro Chriſti & veſtra reverentia obediatur. Quod ſi quis non fecerit, proviſorum curæ erit ut ad veſtram hoc notitiam referant, & veſtra dominatio, ſecundùm ſibi à Deo commiſſum miniſterium, pro modo culpæ quæ emendanda ſunt corriget. Per loca etiam monaſtica ejuſdem ordinis proviſores neceſſe erit diſponere, cùm veſtra auctoritas eos qui vices Chriſti ſecundùm regulam divinitus dictatam in monaſteriis agant ſtuduerit ordinare.

1. Cor. 7.

VI.

Petimus tandem ut ordo eccleſiaſticus, in quibuſcunque ei fuerit neceſſe rigorem ſalutis humanæ exercere, per poteſtatem veſtram & per miniſterium miniſtrorum dominationis veſtræ ſecundùm antiquam conſuetudinem ſuum vigorem recipiat; & populi generalitas unà cum eccleſiaſtica

devotione judicium, quod honor Regis diligit, & juſtitiam, qua thronus ejus firmatur, per diſpoſitionem veſtram ſuſcipiat; ſeu admonitione atque conſilio ſacerdotali veſtra ſublimitas, & quiſque in quolibet ſtatu vel ordine, de rapinis & ceteris, quæ diſcordiæ malo acciderunt, præteritis erroribus pœnitudinem gerat, & Domini reconciliationem expoſtulet. Quam facilè omnis qui quæſierit inveniet, ſi in loco diſcordiæ plantata fuerit caritas, quæ cooperit multitudinem peccatorum, cùmque potiùs quàm nos in conſilio, non noſtro, ſed Dei attendatis, qui dixit: *Qui* Luc. 10. *vos audit, me audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit. Non enim vos eſtis qui loquimini,* Matth. 10. *ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis.*

TITVLVS III.

Concilij in Verno palatio.

CANONES CONCILII IN VERNO PALATIO habiti, ubi præſedit Ebroinus Pictavorum Epiſcopus, & VVenilo Senonum Archiepiſcopus, necnon & Hludouvicus ſancti Dionyſij Abbas, & Hincmarus pòſt Remorum Epiſcopus, anno quinto regni Domini noſtri Karoli filij Hludouvici Imperatoris, menſe Decembrio, Indictione ſeptima.

GRatias omnipotenti Deo referimus, inclyte Rex Karole, nos Epiſcopi & ceteri fideles qui ex diverſis partibus ad Vernum evocati ſumus, quòd depoſita diſcordia, unde tot mala proceſſerunt, quæ & enumerare longum eſt, & declinare adhuc impoſſibile, rediſtis ad pacem cum fratribus veſtris, quam & natura vobis & religione debetis; in qua ut ſemper maneatis per Chriſtum, qui pax noſtra eſt, obſecramus; ut qui maximas res veſtras diſcordia penè dilapſas videtis, concordia & fido adjutorio relevatas citò aſpiciatis. Cedendum eſt enim Deo, de quo veriſſimæ continent litteræ: *Poteſtatem habet Excelſus in regnò hominum, &* Daniel. 4. *cuicunque voluerit dabit illud.* & qui dignatione mirabili pollicetur: *Beati* Matth. 5. *pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Ceterùm quia eodem Deo inſpirante dignati eſtis jubere ut de ſtatu Eccleſiæ, qui vehementer magnitudine ac multitudine peccatorum noſtrorum confuſus eſt, tractaremus, in nomine & adjutorio ejus, quæ communi deliberatione reperimus, celſitudini veſtræ ac populi fideſis devotioni humiliter aperimus. Neque enim nos juſtos approbare contendimus. conſideratione conſcientiæ noſtræ illud Hieremiæ ſuppliciter dicamus: *Miſericordia Domini quia non ſumus conſump-* Thren. 3. *ti, quia non defecerunt miſerationes ejus.* Sed ad Deum reverti & vos nobiſcum trahere meditantes, officium noſtrum exequimur cunctis adquieſcentibus profuturum. Quippe non vobis noſtra ſed illius auctoritate loquimur qui ait: *Qui eſt ex Deo, verba Dei audit.* Abſit autem ut in vobis implea- Ioan. 8. tur quod ſequitur: *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis.*

CAP. I.

ITaque vos primò convenimus, ut quia veſtra probitas cunctis vobis poteſt prodeſſe ſubjectis, cultum Dei rebus omnibus præferatis. Namque ipſe dicit: *Qui* 1. Reg. 2. *glorificant me, glorificabo eos. Qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.* Præterea miſericordiam & judicium atque juſtitiam

Digitized by Google

conſervetis; ſcilicet ut miſericordia temperet ſeveritatem poteſtatis, judicium comprimat obſtinatè peccantes, juſtitia merentibus digna reſtituat. Siquidem: *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.* &: *Beati qui cuſtodiunt judicium & faciunt juſtitiam in omni tempore.* &: *Honor Regis judicium diligit.* Et juſtitia firmari thronum Regis ſapientiſſimi Salomonis immo per eum loquentis Dei prodit auctoritas. Taliter vobis agentibus, vel incruentam vobis, ut credimus, vel juſtam de hoſtibus victoriam divina gratia providebit. Exemplo vobis eſſe poſſunt David & Ezechias, qui merito ſanctitatis inimicos populi Dei vel pugnando vel orando mirabili celeritate vicerunt. Sed & domeſticum lumen Imperator Karolus, qui nomen quod familiæ veſtræ peperit clariſſimis actibus adornavit. Nec regni vobis amplitudinem ac ſoliditatem tantummodo, verùm etiam vobis bene gerentibus poſt vitæ hujus excurſum eadem Dei gratia gloriam largietur æternam, cui Rex & Propheta ſuſpirans, *Satiabor*, inquit, *cùm apparuerit gloria tua.* Hæc autem veſtræ majeſtati non temerè ſuggerimus, quia veſtri quoque cura nobis commiſſa eſt, quorum miniſterio per fidem atque baptiſma mundati diem tremendi judicij cum ceteris fidelibus expectatis.

(Marginal notes: Matth. 5. — Pſal. 105. — Pſal. 98. — Prov. 25. — Pſal. 16.)

II.

Verùm ut ad nos Epiſcopos redeamus, per hanc civilem immo pluſquam civilem diſcordiam multa interdum in nobis ipſis ac aliis nobis commiſſis negleximus, interdum negligere coacti ſumus, ita ut in omnibus ordinibus religio magnum detrimentum acceperit, & alij quidem per ignorantiam in interitum tendant, alij verò longa licentia aſſuefacti impune ſe peccare poſſe confidant. Tandem igitur ad propriam & ceterorum correctionem converſi, quæſumus ut ſcelerum patratores, & apoſtolicæ diſciplinæ contemptores, miſſis à latere veſtro probatæ fidei legatis, abſque reſpectu perſonarum & excœcatione munerum coërceantur, & otio nobis, quantum poſſibile eſt, conceſſo, ſermo Dei prædicando fructificet, & canonum reverenda auctoritas debitum in omnibus vigorem obtineat.

III.

In locis ſanctis, hoc eſt, monaſteriis, alios ſtudio, nonnullos deſidia, multos neceſſitate victus & veſtimenti à ſua profeſſione deviare comperimus. quod petimus ut in omnibus parrochiis directi à veſtra manſuetudine religioſi atque idonei viri cum notitia Epiſcoporum ſcrutentur & corrigant, ac ſingulorum locorum ſtatum veſtræ celſitudini & noſtræ mediocritati tempore à vobis conſtituendo renuntient.

IV.

Monachos qui cupiditatis cauſa vagantur, & ſanctæ religionis propoſitum impudenter infamant, ad ſua loca jubemus reverti, & regulariter Abbatum ſollertia recipi. Eis autem qui poſt evidentem profeſſionem monachicam etiam habitum reliquerunt, vel qui ſua culpa proiciuntur, niſi redire & quod Deo ſpoponderunt implere conſentiant, hoc credimus poſſe remedio ſubveniri, ſi in ergaſtulis incluſi tamdiu à conventu hominum abſtineantur, & pietatis intuitu convenientibus macerentur operibus, donec ſanitatem correctionis admittant. Namque illi qui quondam monachi, poſtea relicta ſingularitatis profeſſione ad militiam vel ad nuptias devolvuntur, Papæ Leonis decreto publicæ pœnitentiæ ſatisfactione purgandi ſunt. De Clericis autem Eccleſiarum ſuarum deſertoribus antiqua forma Chalcedonenſis Concilij ſervanda eſt; quæ præſcribit ut ſi Epiſcopus ſuſceperit Clericum ad alium Epiſcopum pertinentem, & ſuſceptus & ſuſcipiens communione privetur, donec is qui migraverat Clericus, ad propriam revertatur Eccleſiam.

(Marginal notes: Ep. ad Ruſtic. — Can. 20.)

V.

Qui ſanctimonialibus inlicitè miſcentur, & ſacrilega fœdera cum eis faciunt nuptiarum, eos Innocentij Papæ cenſura à communione jubet ſuſpendi, & niſi per publicam probatámque pœnitentiam omnino non recipi, aut his certè viaticum de ſeculo tranſeuntibus, ſi tamen pœnituerint, non negari.

(Marginal note: Decreta Gelaſ. c. 20.)

VI.

Ab altero verò deſponſata, & ab altero rapta puella, ſecundùm ſtatuta Ancyrani Concilij ei à quo deſponſata fuerat reddenda eſt, etiamſi vim à raptore pertulerit. De raptoribus autem id nobis videtur optimum, ut quoniam eccleſiaſticam excommunicationem parvipendunt, ſecularium Legum terreantur auſteritate.

(Marginal note: Can. 10.)

VII.

Si quæ ſanctimoniales cauſa religionis, ut eis falsò videtur, vel virilem habitum ſumunt, vel crines adtondent, quia ignorantia magis quàm ſtudio eas errare putamus,

mus, admonendas caſtigandáſque decernimus; ne fortè veteris ac novi inſtru-
Can. 13. menti prævaricatrices juxta Gangrenſem ſynodum ſeveritate anathematis ab Eccleſiæ corpore præcidantur.

VIII.

Quoniam quoſdam Epiſcoporum ab expeditionis labore corporis defendit imbecillitas, aliis autem veſtra indulgentia cunctis optabilem largitur quietem, præcavendum eſt utriſque ne per eorum abſentiam res militaris diſpendium patiatur. Itaque ſi veſtra conſentit ſublimitas, homines ſuos reipublicæ profuturos cuilibet fidelium veſtrorum, quem ſibi utilem judicaverint, committant, cujus diligentia ne ſe ab officio ſubtrahere valeant obſervetur.

IX.

Remorum Eccleſiam diù multùmque paſtore deſtitutam, nuper ſpoliatam rebus, oneratam injuriis, abſque ingenti dolore fateri non poſſumus. Et quia veſtram ſublimitatem & noſtram parvitatem eruere deſideramus periculo, obſecramus ut tam fœdè lacerata Eccleſia redintegretur, atque juxta venerabilium canonum conſtitutionem dignus ei celeriter quæratur & præficiatur Epiſcopus: ut clerus & populus tantis attritus & ſpiritalibus & corporalibus incommodis, conſolatione recepta, cum ſuo præſule pro veſtra ſalute ac proſperitate communi Domino ſtudeat ſupplicare.

X.

Aurelianenſis etiam Eccleſia confuſione maxima noſcitur laborare. Tamen quia ſuperiore anno Archiepiſcopus Wenilo, ſuis annitentibus ſuffraganeis, ex eodem loco Agium Presbyterum palatij veſtri memoratæ Eccleſiæ ordinavit, probabilium Canonicorum ac laicorum atteſtatione inſtructus, & petitione impulſus, & eadem Eccleſia noſtro & veſtro vacat periculo, hujus rei alium exitum non videmus niſi ut veſtra pietas quod à tantis viris factum eſt ratum eſſe permittat.

XI.

De prælatione reverentiſſimi Drogonis definire aliud non audemus niſi expectandum quàm maximus cogi poteſt Galliæ Germaniæque conventum, & in eo metropolitanorum reliquorúmque antiſtitum inquirendum eſſe conſenſum, cui reſiſtere nec volumus nec valemus. Nobis tamen, ſi quid tale alicui committi poteſt, & non alia quàm quæ prætenditur latet cauſa, illi potiſſimùm convenire videtur qui & communione ſacerdotij nobis & excellentiæ veſtræ propinquitatis privilegio ſociatur.

XII.

Veniemus nunc ad ultimam partem admonitionis noſtræ; quam qua intentione fundimus, dederit Deus ut vos ac proceres ceteríque fideles ea devotione ſuſcipiatis. Videmus enim iram Dei nobis & vobis imminere, cùm pro rapinis & immanibus aliis ſceleribus, tum etiam maximè quòd Eccleſiæ facultates, quas Reges & reliqui Chriſtiani Deo voverunt ad alimentum ſervorum Dei & pauperum, ad exceptionem hoſpitum, redemptionem captivorum, atque templorum Dei inſtaurationem, nunc in uſu ſecularium detinentur. Hinc multi ſervi Dei penuriam cibi & potus ac veſtimentorum patiuntur, pauperes conſuetam eleemoſynam non accipiunt, negleguntur hoſpites, fraudantur captivi, & fama omnium meritò laceratur. Et quidem ſi hæc à paganis pateretur Eccleſia, patientiam flagitaret. Nunc autem oppreſſi à filiis noſtris, hoc eſt, ab his quos vel nos vel deceſſores noſtri in Chriſto genuimus, Chriſtianos eos noſtro miniſterio facientes, nullam patientiæ conſolationem recipimus; quoniam de illorum interitu formidamus. Certè, quod nullus quamquam impudentiſſimus negare audebit, poſſeſſio Eccleſiæ votum eſt fidelium, patrimonium pauperum, redemptio animarum. Votum ergo alterius quomodo quiſquam Deo audet auferre, hereditatem pauperum qua temeritate præſumit invadere? Unde alij ſuas animas redemerunt, cur inde alij ſuas perdunt? Itaque quædam loca venerabilia, quod nunquam antea auditum eſt, laici ex integro poſſident, quorundam partem ſibi vindicant, quorundam prædia multipliciter diviſa in hereditatem ſibi dari fecerunt. Ægyptij ſacerdotes, famis neceſſi- Gen. 47.
tate ceteris cuncta vendentibus, ſuas poſſeſſiones retinuerunt, & falſi dij reverentiam à ſuis cultoribus meruerunt quam in hac parte ſolus & verus Deus non obtinet. Oza percuſſus eſt, propterea quòd nu- 1. Reg. 6.
tantem arcam ſublevare præſumpſit, quam tangere nefas erat. Rideat hoc aliquis, niſi, quod ſummo dolore dicimus, quidam oppreſſores Eccleſiæ dignum ſuis moribus exitum noſtro etiam tempore invenerunt. Propheta clamat: *Qui dixerunt,* Pſal. 82.
hæreditate poſſideamus ſanctuarium Dei,

Digitized by Google

Deus meus pone illos ut rotam, & ſicut ſtipulam ante faciem venti. Poſtremò ipſe Dominus Ieſus conditor & redemptor: *Quid proficit homo ſi lucretur univerſum mundum, ſe autem ipſum perdat, & detrimentum ſui faciat?* Et quiſquam tam audax & deſperatus invenitur qui poſſeſſiones Dei ad certiſſimam perniciem ſuam occupet & invadat? O fideles Deo & vobis ipſis, nolite pro temporali abundantia divitiarum mereri ſempiternam congeriem miſeriarum, nec ultrà decus animæ veſtræ tam peſtifero, tam inaudito, tam denique certo ſacrilegio polluatis. Reddite Deo ſua, ut veſtra cum pace poſſideatis, tormenta evadatis æterna, & poſtmodum ad gaudium Domini noſtri ut ſervi fideles intromittamini. Seculares honores ſeculares poſſideant, eccleſiaſticos eccleſiaſtici ſortiantur. Nec nos inſatiabilis cupiditatis arguatis, quia qualeſcunque ſumus, vera nos dicere nec ipſi neſcitis. & licèt pauci, ſunt tamen aliqui noſtrum Deum timentes, qui juxta illud propheticum exaudiantur: *Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet.* quia omnium finis cotidie appropinquat; & quæ videntur temporalia ſunt, quæ autem non videntur æterna. Si volumus evadere præſentes calamitates & futuras evitare miſerias, in commune à noſtris pravitatibus ad Dominum convertamur, & declinantes à malo faciamus bonum, ut bona Domini mereamur videre in terra viventium. Tu autem, clariſſime Rex, quia veriſſimè ſcriptum eſt, *Corrumpunt mores bonos conloquia mala*, fuge perverſorum conſortia & conſilia, nec à te quiſquam petere audeat quod majeſtatem tuam præſtare non deceat. nec timeas iratos homines, hoc eſt, terram & cinerem, ampliùs quàm Deum qui te creavit, quiſque in veritate judicabit. Cujus voluntatem ſi perfectè ſecutus fueris, credimus quòd à quorumlibet hominum te contumacia liberabit, & omnibus anguſtiis clementer eripiet, ac poſt hoc temporale regnum ad perpetuum cumulata felicitate perducet. In fine omnes alloquimur, quòd ſi noſtris ſalutaribus adquieveritis conſiliis, veſtro profectui plurimùm congratulabimur. Sin autem nos immo Deum per nos loquentem contempſeritis, neceſſitate implendi miniſterij quod nollemus facere compellemur.

Matt. 16. Pſal. 144. 1. Cor. 15.

TITVLVS IV.

Synodi Belvacenſis.

HÆC CAPITVLA QVÆ SEQVVNTVR FACTA ſunt in Synodo habita apud Belvacum civitatem anno incarnationis dominicæ DCCCXLV. *menſe Aprilio, anno ſexto regni Domni Karoli, Indictione ſeptima. Quæ collata ſunt inter eundem Principem Domnum Karolum & Epiſcopos regni ſui. & eadem iſdem Princeps glorioſus Deo teſte ſub fidei ſuæ adſtipulatione ſe ſervaturum promiſit erga omnes Eccleſias & Epiſcopos regni ſui. quæ ad vicem omnium Epiſcoporum ſui principatus qui erant, quique futuri erant, de manu horum Epiſcoporum conſervanda ſuſcepit, id eſt, VVenilonis, Erchanradi, Immonis, Rothadi, Symeonis, Lupi, Ragenarij, Heliæ, Erpoini, Aij, Hincmari Presbyteri & vocati Archiepiſcopi.*

CAP. I.

VT jus eccleſiaſticum & legem canonicam nobis ita conſervetis ſicut anteceſſores veſtri, qui hoc bene & rationabiliter obſervaverunt, juxta quod ſciri poterit & Deus vobis poſſe dederit, noſtris prædeceſſoribus conſervaverunt.

II.

Quòd in mea perſona nec in meo ordine, niſi fortè, quod abſit, in antea contra Deum & contra vos manifeſtè fecero, ut damnari canonicè debeam, adversùm me & meum ordinem ita damnabiliter non faciatis pro quacunque præterita cauſa ut mihi dehonoratio aut damnatio veniat.

III.

Quòd res ad Eccleſiam mihi commiſſam pertinentes & tempore principatus veſtri ablatas ita præſentaliter reſtituatis & reſtitutas conſervetis ſicut tempore avi & patris veſtri fuerunt, & excepto ſuperpoſito, quod in uſus poſſidentium vel ex ædificiis abſumptum eſt, quomodo tunc erant, quantum ad hoc quod res uſitato nomine appellamus conſtat, quandò vos inde illas tuliſtis.

IV.

Vt præcepta inlicita de rebus Eccleſiæ mihi commiſſæ à vobis facta reſcidantur, & ut de cetero ne fiant caveatis.

V.

Vt ab Eccleſia mihi commiſſa indebitas conſuetudines & injuſtas exactationes de cetero non exactetis; ſed ſic eas conſervetis ſicut tempore avi & patris veſtri conſervatæ fuerunt.

VI.

Vt contra deprædatores & oppreſſores Eccleſiarum noſtrarum & rerum ad eaſdem pertinentium defenſionem ſecundùm miniſterium veſtrum, quantum poſſe vobis Deus dederit, exhibeatis.

VII.

Vt præcepta quæ avus & pater veſter Eccleſiis nobis commiſſis fecerunt & firmaverunt & ſtabilita conſervaverunt, quæ etiam vos confirmaſtis, de cetero rata conſervetis.

VIII.

Vt ſi vos contra hæc capitula, aut nos, quod abſit, non malitia, nec perverſo ſtudio, ſed aut per humanam fragilitatem, aut per ignorantiam, vel per ſubreptionem, non damnabiliter egerimus, mutuo hoc conſilio corrigamus. & firmata deinceps convenientia maneat.

TITVLVS V.

Apud Toloſam civitatem.

SEQVENTIA CAPITVLA ACTA SVNT APVD Toloſam civitatem anno quarto regni Domni Karoli, Indictione ſexta, menſe Iunio, antequam illa quæ præcedunt facta fuerint ſecus Teudonis villam & in Verno palatio & in Belvaco civitate. ſed ideo antè illa poſita ſunt quia & dignitate generalitatis & ſynodali præeminent auctoritate.

HÆc quæ ſequuntur capitula, conſulentes neceſſitati Epiſcoporum Septimaniæ, & ſubjectorum eis Preſbyterorum providentes poſſibilitati, tractantes etiam ſacri & juſtè inreprehenſibilis miniſterij honeſtatem, Preſbyterorum reclamatione commoniti, moderamine manſuetudinis noſtræ uſque ad diligentiorem tractatum ſynodi generalis decernimus.

Cap. I.

VT Epiſcopi nullam inquietudinem ſive exprobrationem Preſbyteris aut apertè ingerendo, aut alia qualibet occaſione machinando, pro eo quòd ſe ad nos hac vice reclamare venerunt, inferant: quia longa oppreſſio hujuſmodi itineris eos fecit ſubire laborem.

II.

Vt unum modium frumenti, & unum modium hordei, atque unum modium vini, cum menſura quæ publica & probata ac generalis ſeu legitima per civitatem & pagum atque vicinitatem habetur, Epiſcopi à Preſbyteris accipiant, & friſchingam ſex valentem denarios, aut ſex pro ea denarios, & non ampliùs exigant. Et ſi hæc non accipiunt, accipiant, ſi volunt, pro his omnibus duos ſolidos in denariis, ſicut in Toletano & Bracarenſe conſenſu Epiſcopi conſideraſſe dicuntur. Brac. II. 2. Tolet. VII. 4.

III.

Vt Preſbyteri qui prope civitatem quinque milliaria commanent, per famulos ſuos

prædictam diſpenſam reddi in civitate cui juſſerit civitatis Epiſcopus faciant. Qui autem longiùs ab urbe commanent, ſtatuant Epiſcopi loca convenientia per decanias, ſicut conſtituti ſunt Archipreſbyteri, quò ſimiliter & eadem propinquitate ceteri Preſbyteri per famulos ſuos debitam diſpenſam Archipreſbyteris aut Epiſcoporum miniſtris convehant. Et procurent Epiſcopi ne miniſtri illorum Preſbyteros dehonorent, aut pignora inhoneſtè tollendo, vel locationem pro receptione diſpenſæ exigendo; ſed cum gratiarum actione recipiant quæ Preſbyteri cum hilaritatis humanitate, juxta Apoſtolum, conferre debebunt. Quòd ſi miniſtri Epiſcoporum Preſbyteros dehonoraverint, dignam illis exinde Epiſcopi caſtigationem exhibeant: quoniam niſi fecerint, & ad nos iterum pro hoc ſe Preſbyteri reclamaverint, motus noſtros qui culpabilis repertus fuerit ſentiet.

I V.

Vt in circuitione parrochiæ Epiſcopi de cetero ſingulos Preſbyteros per ſingulas jacendo euntes Eccleſiolas, ſicut hactenus, non prædentur; cùm ſcriptum ſit eoſdem evangelizare debere, non turpis lucri gratia, ne vituperetur miniſterium ſanctum. Sed conſiderent & denuntient loca ſibi & populo convenientia, & illuc Preſbyteri, quotquot poſſibilitas & moderatio providerit, plebes ſuas adducant, & ibidem Epiſcopi prædicent, confirment, & populi errata inquirant ac corrigant. Iterum autem, quia dominica voce datur licentia qui Evangelium adnuntiant ut de Evangelio vivant, licèt Paulus Apoſtolus nihil horum fuerit uſus, Preſbyteri tale conjectum faciant ut & Epiſcopi ſolatium habeant & ipſi non graventur. Quod ita nobis fieri poſſe videtur, videlicet ut quatuor Preſbyteri ad locum ubi quintus degit & Epiſcopus reſidet, plebes ſuas de quatuor partibus adducere ſtudeant, & unuſquiſque eorum decem panes & dimidium modium vini & friſchingam de quatuor denariis & pullos duos & ova decem & modium unum de annona ad caballos in ſubſidium benedictionis gratia præſentet Epiſcopo. & ſimiliter quintus, in cujus domo Epiſcopus reſidet, faciat. nec ampliùs ab eo exigatur, niſi fortè ligna & utenſilia in opus miniſterij commodet. Quapropter Epiſcopus providebit ne domus aut ſepes illius à miniſtris vaſtentur.

V.

Vt ſemel in anno Epiſcopi hanc circumitionem tempore congruo faciant. Et ſi ampliùs miniſterium ſuum per diœceſim agere voluerint, hanc tamen diſpenſam non amplius quàm ſemel à Preſbyteris per annum accipiant.

V I.

Quòd & ſi circumitionem in ſalutem & neceſſitatem populi quacunque de cauſa dimiſerint, à Preſbyteris nec hanc diſpenſam neque pretium illius exigant, neque aliis aut ſuis domeſticis aut amicis exigendam concedant. Et quando circumierint, & in domo Preſbyteri reſederint, non ſub occaſione adfligendi Preſbyteros immoderatè & non neceſſariè numerum famulorum adducant, neque vicinos ad paſtum incongruè convocent. Quod & ſi cum caritate vocare voluerint, faciant: ſed non ampliùs à Preſbyteris, vel ſub occaſione vendendi, vel alio quolibet modo, quàm ſtatutum eſt exigant, neque paraveredos aut alias exactiones tollant.

V I I.

Vt Epiſcopi parrochias Preſbyterorum propter inhoneſtum & periculoſum lucrum non dividant. Sed ſi neceſſitas populi exegerit ut plures fiant Eccleſiæ aut ſtatuantur altaria, cum ratione & auctoritate hoc faciant; ſcilicet ut ſi longitudo, aut periculum aquæ, vel ſilvæ, aut alicujus certæ rationis vel neceſſitatis cauſa popoſcerit, ut populus & ſexus infirmior, mulierum videlicet vel infantum, aut etiam debilium imbecillitas, ad Eccleſiam principalem non poſſit occurrere, & non eſt ſic longè villa ut Preſbyter illic ſine periculo ad tempus & congruè non poſſit venire, ſtatuatur altare: & ſi ita populo complacet, & commodum fuerit, ne ſine ratione ſcandalizetur, parrochia maneat indiviſa. Sin autem præfatæ cauſæ poſtulaverint, & populus non conductus, neque cupiditate vel invidia excitatus, ſed rationabiliter adclamaverit ut Eccleſia illis fieri & Preſbyter debeat ordinari, hoc Epiſcopi epiſcopaliter, teſte Deo, in conſcientiæ puritate, cum ratione & auctoritate, ſine intentione turpis lucri, maturè conſilio canonico tractent, & utilitati ac ſaluti ſubjectæ plebis quæque agenda ſunt peragant, & ſecundùm quod ſubtraxerint cuilibet Preſbytero de parrochia, de diſpenſa quoque debita ab illo minus accipiant, & alteri, qui quod dividitur à parrochia ſuſcipit, ſub hac eadem menſura imponant.

VIII.

Vt Epiſcopi ſub occaſione quaſi auctoritatem habeant canonum, his conſtitutis excellentiæ noſtræ nequaquam reſultent aut neglegant; ſed potiùs canones ut intellegendi ſunt intellegere & in cunctis obſervare procurent: quia ſi aliter fecerint, omnimodis & qualiter canones fidelium decimis agendum ſtatuant, & qualiter intellegi ac obſervari cum manſuetudinis noſtræ decreto debeant, ſynodali dijudicatione & noſtra auctoritate regia docebuntur.

IX.

Vt Epiſcopi ſynodos à Preſbyteris, niſi ſicut docet auctoritas canonum, duos ſcilicet, & per tempora conſtituta, non exigant. Sed & in eiſdem ſynodis non per occaſionem, ſed per veritatem miniſterij ſui, teſte Deo, ad quod conſtituti ſunt, Preſbyteros & tractent & teneant & abſolvant.

TITVLVS VI.

PRÆCEPTVM CONFIRMATIONIS PRO HISPANIS

qui in regno Karoli Calvi morabantur, datum in eodem loco in quo & ſuperiora capitula conſcripta ſunt, id eſt, apud Toloſam in monaſterio ſancti Saturnini, anno Chriſti DCCCXLIV. *regni autem ejuſdem Karoli Regis quarto.*

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratiâ Dei Rex. Si enim ea quæ ob utilitatem ſanctæ Dei Eccleſiæ imperialibus edictis ſunt conſtituta, magnificentiæ noſtræ confirmatione denuo inſtituentes corroboramus, ad diuturnam proſperámque regni à Deo nobis collati ſtabilitatem id ipſum adtinere non dubitamus, quin etiam ad capeſſendam æternæ felicitatis beatitudinem profuturum nobis liquidò credimus. Itaque notum ſit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelium atque noſtrorum, præſentium ſcilicet & futurorum, partibus Aquitaniæ, Septimaniæ, ſive Hiſpaniæ conſiſtentium magnitudini quia progenitorum noſtrorum, magnorum ſiquidem orthodoxorúmque Imperatorum, avi videlicet noſtri Karoli, ſeu genitoris noſtri Auguſti Hludouyici, auctoritatem imitantes, Gothos ſive Hiſpanos intra Barchinonam famoſi nominis civitatem vel Terracium caſtellum cohabitantes, ſimul cum his omnibus qui infra eundem comitatum Barchinonæ Hiſpani extra civitatem quoque conſiſtunt, quorum progenitores crudeliſſimum jugum inimiciſſimæ Chriſtiani nominis gentis Sarracenorum evitantes, ad eos fecere confugium, & eandem civitatem illorum magnipotentiæ libenter condonarunt ſeu tradiderunt, & ab eorundem Sarracenorum poteſtate ſe ſubtrahentes, eorum noſtræque demum libera & prompta voluntate ſe ſubjecerunt, complacuit manſuetudini noſtræ ſub immunitatis tuitione defenſioniſque munimine benignè ſuſcipere ac retinere, & cohabitationem ſeu neceſſitatibus eorum opportunum auxilium, ſicut & ab illis progenitoribus eorum & ipſis conſtat per imperialium apicum ſanctionem conceſſum, clementer conferre: quatenus & noſtra regalis conſervatio conſtructa, atque innovatio in eorum benè geſtis operibus exaltationi Eccleſiæ pretioſo Chriſti ſanguine redemptæ & miniſtret augmentum, & animabus eorum ac noſtræ proficiat ſemper in emolumentum.

CAP. I.

IGitur, ſicut dictum eſt, ad omnium veſtrum notitiam pervenire volumus quia eoſdem homines ſub protectione & defenſione noſtra denuo receptos, ſicut in unitate fidei, ſic etiam in unanimitate pacis & dilectionis conſervare decrevimus, eo videlicet modo, ut ſicut ceteri franci homines cum Comite ſuo in exercitum pergant, & in marcha noſtra juxta rationabilem ejuſdem Comitis ordinationem atque admonitionem explorationes & excubias, quod uſitato vocabulo wactas dicunt, facere non neglegant, & Miſſis noſtris, quos pro rerum opportunitate illas in partes miſerimus, aut Legatis qui de partibus Hiſpaniæ ad nos tranſmiſſi fuerint, paratas faciant, & ad ſubvectionem eorum veredos donent, ipſi videlicet & illi quorum progenitoribus, temporibus avi noſtri Karoli, idipſum facere inſtitutum fuit. Si autem hi qui veredos acceperint, reddere eos neglexerint, & eorum interveniente neglegentia perditi ſeu mortui fuerint, ſecundùm legem Francorum eis quorum fuerunt ſine dilatione reſtituantur vel reſtaurentur.

I I.

Eccleſiarum verò cenſus, id eſt, nec paſcualia infra eorum terminos vel eorum villas, nec telonea infra comitatum in quo conſiſtunt, nec alia quælibet redibitio neque à Comite neque à junioribus aut miniſterialibus ejus deinceps ab illis ullatenus exigatur.

I I I.

Et niſi pro tribus criminalibus actionibus, id eſt, homicidio, rapto, & incendio, nec ipſi nec eorum homines à quolibet Comite aut miniſtro judiciariæ poteſtatis ullo modo judicentur aut diſtringantur; ſed liceat ipſis, ſecundùm eorum legem, de aliis hominibus judicia terminare, & præter hæc tria, & de ſe & de eorum hominibus ſecundùm propriam legem omnia mutuò definire.

I V.

Et ſi quiſpiam eorum in partem quam ille ad habitandum ſibi excoluit alios homines de aliis generationibus venientes adtraxerit, & ſecum in portione ſua, quam apriſionem vocant, habitare fecerit, utatur illorum ſervitio abſque alicujus contradictione vel impedimento.

V.

Et ſi aliquis ex ipſis hominibus, qui ab eorum aliquo adtractus eſt & in ſua portione collocatus, alium, id eſt, Comitis, aut Vicecomitis, aut Vicarij, aut cujuſlibet hominis ſenioratum elegerit, liberam habeat licentiam abeundi; veruntamen ex his quæ poſſidet, nihil habeat, nihilque ſecum ferat, ſed omnia in dominium & poteſtatem prioris ſenioris pleniſſimè revertantur.

V I.

Placuit etiam nobis illis concedere, ut quicquid de heremi ſqualore in quolibet comitatu ad cultum frugum traxerint, aut deinceps infra eorum apriſiones excolere potuerint, integerrimè teneant atque poſſideant; ſervitia tamen regalia infra comitatum, in quo conſiſtunt, faciant.

V I I.

Et omnes eorum poſſeſſiones ſive apriſiones inter ſe vendere, concambiare, ſeu donare, poſteriſque relinquere omnino liceat. Et ſi filios aut nepotes non habuerint, juxta legem eorum alij ipſorum propinqui illis hereditando ſuccedant; ita videlicet ut quicunque ſucceſſerint, ſervitia ſuperiùs memorata perſolvere non contemnant.

V I I I.

Simul etiam præcipientes injungimus, ut nullus hominum de ſæpe memoratis eorum apriſionibus vel villis, cum propriis terminis, propriiſque earum finibus & adjacentiis, injuſtam inquietudinem illis inferre præſumat, aut aliquam minorationem contra legem facere audeat; ſed liceat eis ipſas res cum tranquillitate pacis tenere & poſſidere, & ſecundùm antiquam conſuetudinem ubique paſcua habere, & ligna cædere, & aquarum ductus pro ſuis neceſſitatibus, ubicunque pervenire potuerint, nemine contradicente juxta priſcum morem ſemper deducere.

I X.

Si autem illi propter lenitatem & manſuetudinem Comitis ſui, eidem Comiti honoris & obſequij gratia quippiam de rebus ſuis exhibuerint, non hoc eis pro tributo vel cenſu aliquo computetur; neque Comes ille aut ſucceſſores ejus hoc in conſuetudinem venire præſumat; neque eos ſibi vel hominibus ſuis aut manſionaticos parare, aut veredos dare, aut ullum cenſum vel tributum aut ſervitium, præter id quod jam ſuperiùs comprehenſum eſt, præſtare cogat. Sed liceat tam iſtis Hiſpanis, qui præſenti tempore in prædictis locis reſident, quàm his qui adhuc ad noſtram fidem de iniquorum poteſtate fugiendo

confluxerint, & in deſertis atque incultis locis per noſtram vel Comitis noſtri licentiam conſedentes ædificia fecerint, & agros incoluerint, juxta ſupradictum modum ſub noſtra defenſione atque protectione in unitate fidei & pacis tranquillitate reſidere, & nobis ea quæ ſuperiùs diximus, tam cum Comite ſuo, quàm cum Miſſis ejus, pro temporis opportunitate alacriter atque fideliter exhibere.

X.

Noverint præterea iidem Hiſpani ſibi licentiam à nobis eſſe conceſſam ut ſe in vaſſaticum Comitis noſtri, ſicut alij franci homines, commendent. Et ſi aliquod beneficium quiſquam eorum ab eo cui ſe commendavit fuerit conſecutus, ſciat ſe de illo tale obſequium ſeniori ſuo exhibere debere quale noſtrates homines de ſimili beneficio ſenioribus ſuis exhibere ſolent.

Vt autem hæ noſtræ regalis auctoritatis litteræ erga eoſdem Hiſpanos tenore perpetuo ab omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris inviolabiliter conſerventur, manu propria noſtra eas ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari decrevimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis. Deormannus ad vicem Hludouvici recognovit.

Data III. Idus Iunij, anno quarto regnante Karolo glorioſo Rege.

Actum in monaſterio ſancti Saturnini prope Toloſam in Dei nomine feliciter. Amen.

TITVLVS VII.

In villa Sparnaco.

HÆC QVÆ SEQVVNTVR CAPITVLA EXCERPTA ſunt à Domno Rege Karolo & Principibus ejus ex his capitulis quæ anno DCCCXLVI. *ediderunt Epiſcopi in ſynodis, Venilo ſcilicet cum ſuffraganeis ſuis, Guntboldus cum ſuffraganeis ſuis, Vrſmarus cum ſuffraganeis ſuis, Hincmarus cum ſuffraganeis ſuis, Amalo cum ſuffraganeis ſuis. & oblata ſunt eidem Principi, ſicut ipſe juſſerat, collecta ad relegendum in Sparnaco villa Remenſis Eccleſiæ. Et quia factione quorundam motus eſt animus ipſius Regis contra Epiſcopos, diſſidentibus primoribus regni ſui ab eorundem Epiſcoporum ammonitione, & remotis ab eodem concilio Epiſcopis, ex omnibus illis capitulis hæc tantùm obſervanda & complacenda ſibi collegerunt, & Epiſcopis ſcripto tradiderunt, dicentes non ampliùs de eorum capitulis acceptaſſe quàm iſta, & iſta ſe velle cum Principe obſervare.*

I. DE honore & cultu Eccleſiarum.

II. De honore Epiſcoporum & veneratione ſervorum Dei.

III. De juſtitiis.

IV. Vt cautela fiat erga eos qui cauſa juventutis aut inſipientiæ in aliquo fallunt ſive contemnunt admonitionem Epiſcoporum, ne ſubitò aut incautè damnentur anathemate.

V. De his qui contra regiam poteſtatem contumaces eſſe moliuntur.

VI. De precariis.

VII. De hoſpitalibus.

VIII. De rapacibus.

IX. Vt Epiſcopis tempus congruum obſervetur ad miniſterium ſuum peragendum.

X. Vt Clerici arma militaria non contingant.

XI. Vt Miſſi dirigantur qui inquirant ſi præcepta à nobis de rebus Eccleſiarum ad proprium ſint facta.

XII. De hæreſi Simoniaca.

XIII. Vt à nullo ſedes epiſcopalis proprio infirmante Epiſcopo uſurpetur.

XIV. Vt Canonici infra dormitorium dormiant.

XV. Vt monachi ad palatium non veniant, niſi cauſa obedientiæ, exceptis Abbatibus.

XVI. Vt laici decimas de Eccleſiis non contingant.

XVII. De ſanctimonialibus contra auctoritatem nuptis.

XVIII. De ſponſis aliorum.

XIX. De ſepulturis infra Eccleſiam.

Plenitudo autem capitulorum quæ in plenitudine ſynodalium actionum habentur, unde hæ commemorationes excerptæ ſunt, ita per loca continentur.

Commemoratio prima, de honore videlicet & cultu Eccleſiarum, ſicut ſuprà ſcriptum habetur in villa Colonia, ſubſcriptione Regis & Principum roboratum.

Commemoratio ſecunda, de honore Epiſcoporum & veneratione ſervorum Dei, ſimiliter.

Commemoratio tertia, de juſtitiis, ſimiliter.

Commemoratio quinta, de his qui contra regiam poteſtatem contumaces eſſe moliuntur, ſimiliter.

Commemoratio ſexta.

Ceteræ autem commemorationes, quæ ſequuntur, ita in præfata plenitudine cum ſuis capitulis continentur.

XX.

XI. Et ne magnificentiam veſtram illuc veſtræ dignitati indecens & inhoneſta unpellat neceſſitas quò non trahit voluntas, & partim neceſſitate, partim etiam ſubreptione, quia aliter quàm ſe rei veritas habeat vobis dictum vel poſtulatum fuit, maximè quod ad rem publicam pertinuit, aut præreptione in beneficiario jure aut in alode adſumptum habetur, videtur nobis utile & neceſſarium ut fideles & ſtrenuos Miſſos ex utroque ordine per ſingulos comitatus regni veſtri mittatis, qui omnia diligenter inbrevient quæ tempore avi ac patris veſtri vel in regio ſpecialiter ſervitio vel in vaſſallorum dominicorum beneficiis fuerunt, & quid vel qualiter aut quantum exinde quiſque modò retineat, & ſecundùm veritatem renuntietur vobis. Et ubi inveneritis quia ratio & utilitas ac ordo ſeu veritas in abſumptis vel donationibus habeantur, in ſtatu permaneant. Vbi autem inrationabilitas vel potiùs fraus inventæ fuerint, unà cum conſilio fidelium veſtrorum hoc taliter corrigite ut ratio atque utilitas ſeu juſtitia non deſerantur, & dignitas veſtræ magnificentiæ per neceſſitatem ita vilis non fiat ſicut vos non decere cognoſcitur. quoniam domeſtica domus veſtra aliter obſequiis domeſticorum repleri non poterit niſi habueritis unde eis meritis reſpondere & indigentiæ ſolatium ferre poſſitis. & ſic demum res publica veſtra de ſuo ſuffragetur ſibi, & Eccleſiæ à quibus non expedit habeantur immunes.

XXI.

VI. Vt precariæ & commutationes tempore viduatarum Eccleſiarum factæ ab his qui loca Epiſcoporum occupaverant reſcindantur, & cum auctoritate eccleſiaſtica vel civili denuo, ſi fiendæ ſunt, fiant.

Regino lib. 1. cap. 361.
Burchard. lib. 3. cap. 166.
Ivo par. 3. cap. 117.
Gratian. 12. q. 2. cap. 44. *Precariæ.*

XXII.

VI. Precariæ autem à nemine de rebus eccleſiaſticis fieri præſumantur niſi quantum de qualitate convenienti datur ex proprio, duplum accipiatur ex rebus Eccleſiæ, in ſuo tantùm qui dederit nomine, ſi res proprias & eccleſiaſticas uſufructuario tenere voluerit. Si autem res proprias ad præſens dimiſerit, ex rebus eccleſiaſticis triplum fructuario uſu in ſuo tantùm quis nomine ſumat: quia ſic eas quemque tractare oportet ut alienarum diſpenſatorem, non propriarum largitorem. Et à nulla poteſtate quis cogatur facere precariam de rebus propriè Deo & ſanctis illius dicatis; cùm ratio & uſus obtineat, neminem cui non vult contra utilitatem & rationem præſtitum de proprio facere beneficium. Præcepta autem regalia ſuper precariis eccleſiaſticis fieri nec ratio ſinit nec auctoritas quolibet modo permittit: quoniam præcepta in jure eccleſiaſtico firmare indignum judicet neceſſe eſt majeſtas regia, niſi ab eccleſiaſtico rectore petantur. Iſdem autem cuſtos Eccleſiæ ſollertiſſimè caveat ne ſui ordinis & eccleſiaſticæ communionis fortè immemor, contra auctoritatem præceptum regium pro quacunque adſentatione fieri petat. qui & ſi fecerit, non audiatur. Si autem obtinuerit, regia diſcretione & epiſcopali judicio idem reſcindatur, & petitor injuſtus pro Principis injuſta ſuggeſtione dignè corripiatur. & precariæ ſecundùm antiquam conſuetudinem

conſuetudinem & auctoritatem de quinquennio in quinquennium renoventur.

Regino lib. 1. cap. 363. 364. 365. 367.
Burchard. lib. 3. cap. 167. 168. 169. 175.
Ivo par. 3. cap. 228. 229. 230. 236.
Gratian. 10. q. 2. cap. 4. & 5. *Precariæ.*
Decretalium Gregorij IX. lib. 3. tit. 14. cap. 1.

XXIII.

Vt contra deprædatores & oppreſſores Eccleſiarum & rerum ad eaſdem pertinentium defenſores ſecundùm miniſterium veſtrum, quantum Deus poſſe dedent, exiſtatis; & præcepta quæ avus & pater veſter Eccleſiis ditioni veſtræ ſubjectis fecerunt ac firmaverunt, & ſtabilia conſervaverunt, qúæque vos confirmaſtis, de cetero rata in omnibus conſervetis.

XXVIII.

x 1. Regino lib. 1. c. 4. 5. Burchard. lib 1. c. 228. Vt regia magnificentia liberiorem libertatem Epiſcopis ad ſuum peragendum in eorum parrochiis miniſterium quàm hactenus propter diverſas perturbationes habuiſſent, maximè in ſacratiſſimis temporibus, quadrageſimæ ſcilicet & adventus Domini, tribuat: quatenus & periculum & ipſi Epiſcopi, & regia dignitas ſalubriùs pro miniſterio ſibi commiſſo & neglecto poſſint evadere, & pro ſtrenuè exſecuto divinam miſericordiam ſibi conciliare prævaleant. Ipſi autem Epiſcopi conceſſum ſibi otium non in ſuas voluptates, ſed in divinum & officioſum convertant negotium. quatenus ſtudentes prædicationi atque confirmationi, quod hactenus per parrochias fuit neglectum, ſollerter & devotiſſimè de cetero ſit correctum & emendatum, Et non propter ſuam quietudinem Epiſcopi ad remotiora loca ſecedentes, & ſuum miniſterium neglegentes, proprias deſerant civitates; ſed ut parrochias ſuas cum officij efficacia circumeant, aut cum religione in ſuis civitatibus canonicè cum ſuis filiis degant. & hoſpitalitate ornari, quæ jam penè propter diverſas rapacitates adnullata eſt, non ſolùm in oculis Domini propter obedientiam mandati divini redd-
dantur conſpicui, verùm & bonum teſti-
1 Tim. 3. monium ſecundùm ſanctum adquirant Apoſtolum. Preſbyteros etiam ſibi commiſſos & doctrinæ caſtitate & ſobrietate atque hoſpitalitate ſecundùm eorum miniſterium ornari compellant.

XXXVII.

x. Vt quicunque ex clero eſſe videntur, arma non ſumant, nec armati incedant; ſed profeſſionis ſuæ vocabulum religioſis moribus & religioſo habitu præbeant. Quòd ſi contempſerint, tamquam ſacrorum canonum contemptores, & eccleſiaſticæ ſanctitatis profanatores, proprij gradus amiſſione multentur, quia non poſſunt ſimul Deo & ſeculo militare.

XL.

Admonenda eſt regia magnitudo de VII. hoſpitalibus quæ tempore prædeceſſorum ſuorum & ordinata & exculta fuerunt, & modò ad nihilum ſunt redacta. Sed & hoſpitalia Scottorum, quæ ſancti homines gentis illius in hoc regno conſtruxerunt, & rebus pro ſanctitate ſua adquiſitis ampliaverunt, ab eodem hoſpitalitatis officio funitus ſunt alienata; & non ſolùm ſupervenientes in eadem hoſpitalia non recipiuntur, verùm etiam ipſi qui ab infantia in eiſdem locis ſub religione Domino militaverunt, exinde eiciuntur, & oſtiatim mendicare coguntur. Vnde pertimeſcenda eſt canonica ſententia, & maximè decretalis Symmachi Papæ definitio, quia ut necator pauperum, & Chriſti traditor Iudas, idem qui hujus ſceleris auctor & perpetrator eſſe dinoſcitur, præſenti &
perpetuo eſt anathemate feriendus. *Qui* Lib. VII. Capitular. cap. 265.
reiculam, inquit Symmachus Papa, vel quicquid fuerit Eccleſiæ, *petunt à Regibus & corrumpendæ pietatis inſtinctu egentium ſubſtantiam rapiunt, irrita habeantur quæ obtinent, & à communione Eccleſiæ, cujus facultatem auferre cupiunt, excludantur.* Item
in canone Aurelianenſi: *Si quis quolibet* Conc. Aurel. V. c. 15
tempore contra hanc conſtitutionem noſtram venire tentaverit, aut aliquid de conſuetudine vel facultate xenodochij ipſius abſtulerit, ut xenodochium, quod avertat Deus, eſſe deſinat, ut necator pauperum inrevocabili anathemate feriatur.

XLIII.

Cavendum & ſummoperè præcavendum XII. ac per virtutem Chriſti ſanguinis interdicendum & Epiſcopis & Regibus & omnibus ſublimioribus poteſtatibus atque cunctis fautoribus & electoribus quorumcunque atque conſenſoribus ſeu ordinatoribus in gradu eccleſiaſtico ut nemo per ſimoniacam hæreſim regiminis locum obtineat quacunque factione, calliditate, promiſſione, ſeu commoditate aut donatione, per ſe aut per emiſſam perſonam, cùm Spiritus ſanctus inter cetera documenta eccleſiaſtica per os ſancti dicat
Gregorij: *Cur non perpenditur quia bene-* Lib. 7. Indict. 2. ep. 110.
dictio illi in maledictionem convertitur qui ad hoc ut fiat hæreticus promovetur? & item:

*Ementes quippe atque vendentes par pœna
conſtringit, cùm liqueat hanc hæreſim in ipſa
ſua origine apoſtolica eſſe deteſtatione damna-*
Rom. 1. *tam.* & Apoſtolus docet, *Non ſolùm qui
faciunt, ſed etiam qui conſentiunt, digni ſunt*
Lib. 4. Indict. 13. ep. 51. *morte.* Et item beatus Gregorius: *Dolens,*
inquit, *dico, gemens denuntio, quia ſacer-
dotium, quod apud vos intus cecidit, foris*
Lib. 7. Indict. 2. ep 110. *diu ſtare non poterit.* Item idem: *Adver-
ſarius animarum callida ſpecie ſuadet quaſi
debere ab habentibus accipi, ut ſit quod poſſit
non habentibus erogari; ſicut ſcriptum eſt:*
Prov. 21. *Hoſtiæ impiorum abominabiles, quia offe-
runtur ex ſcelere.*

XLVII.

XIII. Vt nemo Epiſcopo vivente Eccleſiam illius aut res ad eam pertinentes invadere aut dominari præſumat, neque ſub voluntariæ cleri ac populi electionis obtentu, præter voluntatem Epiſcopi, quiſquam quacunque ſeculari poteſtate præditus quaſi œconomum conſtituat. Sed ſi Epiſcopus miniſterium eccleſiaſticum propter infirmitatem corpoream exhibere non potuerit, in Archiepiſcopi hoc cum voluntate Epiſcopi ejuſdem Eccleſiæ maneat ordinatione, qualiter debitum officium non remaneat. Obſequium verò ad rem publicam pertinens qualiter exſequatur, per tales ex ſubditis & eccleſiaſticis miniſtris, cum conſenſu Archiepiſcopi propter pacis caritatiſque cuſtodiam, Epiſcopus ordinet & diſponat quos ſuccedendi in epiſcopatu appetitus indebitus non elevet neque vexet; niſi moratus ita extiterit ut ſecundùm inſtituta beati Gregorij in libro epiſtolarum, & humiliter in ſubditione profit, & pòſt utiliter conveniens ſanctis regulis præſit. quia ob hoc in multis Eccleſiis ſcandalum magnum conſpeximus. Si autem in Archiepiſcopo talis neceſſitas acciderit, ſimiliter ipſe conſilio coëpiſcoporum ſuorum hujuſmodi ordinationem exhibeat.

LIII.

XIV. Vt Canonici in civitate vel monaſteriis, ſicut conſtitutum eſt, in dormitorio dormiant, & in refectorio comedant, & in domo infirmorum neceſſariò ſubleventur, & tam ſani quàm & infirmi canonicè veſtiantur, atque in clauſtris horis congruis degant, & ſub cuſtodia canonica lectioni & ceteris divinæ inſtitutionis inſiſtant officiis. Qui verò Epiſcoporum loci convenientiam aut facultatem non habuerit ut
Lib. IV. Capitular. c. 48. hoc perficere & ordinare poſſit, Princeps ſecundùm conſtitutionem Domni Imperatoris Hludouvici annuat. id eſt, ſi vicina epiſcopio terra de eadem Eccleſia eſſe reperta fuerit, & ab alio poſſidetur, Eccleſiæ rectori ad clauſtra Clericorum vel alia quælibet Eccleſiæ commoda facienda reddatur. Si autem de fiſco fuerit, regia liberalitas eandem terram ad ſervorum Dei habitacula conſtruenda largiri dignetur. Si autem de alia caſa Dei aut de cujuſlibet proprio fuerit, ex convenientia commutandi licentia tribuatur. Et ſi paupertas loci ad ædificandas domos neceſſarias non ſuffecerit, eos ad adjutorium ædificandi poteſtas regia cogat qui res de eadem Eccleſia in beneficiis retinent.

LVI.

Vt nemo Epiſcoporum quemlibet ſine certa & manifeſta peccati cauſa communione privet eccleſiaſtica. Anathema autem ſine conſenſu Archiepiſcopi aut coëpiſcoporum, prælata etiam evangelica admonitione, nulli imponat niſi unde canonica docet auctoritas: quia anathema æternæ mortis eſt damnatio, & non niſi pro mortali debet imponi crimine, & illi qui aliter non potuerit corrigi. XIV. Regino lib. 2. c. 306. Burchard. lib. 11. c. 10. Ivo par. 14. c. 80. Gratian. 11. q. 3. c. 41. *Nemo Epiſcoporum.*

LVII.

Vt monachi quibus monaſteriorum cura commiſſa non eſt, paſſim & ſine auctoritate palatium non adeant, nec in eo immorentur, vel ubi & ubi diſcurrere ac pervagari acephali præſumant. Sed ſi tales quilibet fuerint ut utiles & neceſſarij Eccleſiæ ac Principi reperiantur, cum auctoritate Epiſcopi canonicè ac religiosè pergant. Sin autem, in monaſteriis ſuis, ſicut canonica & regularis docet inſtitutio, religiosè reſideant. Quos etiam nec Epiſcopus, nec Abbas, vel quilibet alius eos veredariorum more in miſſaticis inſtanter tranſmittat: quia per quoſdam illorum, contra canonicam auctoritatem, & eccleſiaſtica & civilia perturbantur negotia. Nec ſub prætextu obedientiæ diuturnius vilicationibus inſerviant: ſed regulariter obedientiam viciſſitudine ſua peragentes, ſecum, ut de ſancto Benedicto legitur, in monaſterio habitent, atque ſe ipſos recolligant. Hæc autem tranſgredientes, ſive prælati in favendo, ſive ſubditi in obtinendo, excommunicentur. XV.

LXIII.

Hi verò qui ex rebus eccleſiaſticis nonas & decimas perſolvere & ſarta tecta Eccleſiæ ſecundùm antiquam auctoritatem & conſuetudinem reſtaurare debent, & hoc non ſolùm neglegunt, verùm & per con- XVI. Regino lib. 2. c. 51.

temptum dimittunt, atque Clericos fame & penuria, eccleſiaſtica quoque ædificia diſſolutione adnullari permittunt, tamdiu ab eccleſiaſtica communione ſeparentur uſque dum diligentia emendare ſtudeant quod ſocordia neglexerunt. Quod ſi iterum iteraverint, poſt excommunicationis ſatisfactionem regia poteſtate compulſi, juxta legale & antiquum dictum, qui ne- Regino lib. 1. c. 40. glegit cenſum, perdat agrum. Servi autem Eccleſiarum quibuſcunque poteſtatibus ſubdiri, unde melior conſuetudo vel devotior commendatio ex tempore & juſſione Domni Hludouvici vel certè Domni Karoli ſeu etiam Pippini non exiſtit, ſaltem viginti diebus in anno eidem Eccleſiæ ad reficiendas ipſius ruinas abſque moleſtia ſervire ſinantur. Vbi autem & amplior commendatio & melior conſuetudo inde habetur, pro hac noſtra neceſſitudinis conſideratione non decidat.

LXVII.

XVII. Qui ſanctimoniales virgines vel viduas rapiunt, & progreſſu etiam criminis in conjugium ſumunt, publicæ pœnitentiæ juxta modum quem prævideri Epiſcopus ſubigantur. ipſæ verò locis congruis pœnitentiæ retrudantur, & ad habitum religionis redire cogantur. Vterque autem ſine ulla ſpe uxoriæ copulationis perenniter maneant. Si autem, quod abſit, conjugia iterare præſumpſerint, acriori ſubdantur vindictæ, & ampliùs propellantur. Qui ſi fortè obedire monitis ſalutaribus non voluerint, anathematizentur.

LXVIII.

XVIII. Regino lib. 2. c. 157. Burchard. lib. 9. c. 32 Ivo par. 8. c. 170. De his qui ſponſas alienas rapiunt, vel conſenſu parentum accipiunt, antiqua & ſynodalis ſententia obſervetur. Quòd & ſi fortè in Eccleſia eventus talis reperiri dinoſcitur ut pro ſalutis & religionis competentia humanius quiddam debeant tractare Pontifices, ſicut canonica, ut eiſdem verbis utamur, docet auctoritas, quia prior quidem, inquiens, definitio duriùs, poſterior autem quiddam tractavit humaniùs, nullo modo, ut ad maximam indulgentiam deſcendamus, alterius ſponſæ acceptor ſine publica tranſeat pœnitentia, & ſponſo legaliter multam componat. Quòd ſi hæc obedire renuerit, ſine ulla refragatione anathematizetur. fautores verò illius juxta modum culpæ epiſcopali decreto pœniteant. Si verò, quod non optamus, quis de gradu eccleſiaſtico talibus nuptiis ſe conſenſorem vel interventorem manifeſtè prodiderit, à gradu proprio repellatur. Et ſi veriſimilibus exinde ſuſpicionibus fuerit propulſatus, & canonicè nequiverit approbari, ſecundùm ſanctorum patrum ſtatuta ſe purgare cogatur.

LXXII.

Vt nemo quemlibet mortuum in Eccleſia quaſi hereditario jure, niſi quem Epiſcopus aut Preſbyter pro qualitate converſationis & vitæ dignum duxerit, ſepelire præſumat. Nec quiſquam oſſa cujuſlibet mortui de ſepulcro ſuo eiciat, aut ſepulturam cujuſquam temerario auſu quoquo modo violet; ſed unumquemque in loculo ſibi á Deo præparato atque conceſſo adventum ſui judicis præſtolari concedat; maximè cùm non ſolùm divinæ leges, ſed etiam & humanæ apud humanam rempublicam ſepulcrorum violatores reos mortis dijudicent. Sed & neque pro loco ſepulturæ, ut verbis ſancti Gregorij utamur, pretium de terra conceſſa putredini quærere & de alieno velle facere lucri compendium aliquo modo tentet. Si quando autem proximi vel heredes ſponte aliquid offerre Eccleſiæ voluerint in eleemoſyna defuncti, accipere non vetamus. peti verò aut aliquid exigi omnimodò prohibemus. ne, quod valde inreligioſum eſt, aut venalis, quod abſit, dicatur Eccleſia, aut de humanis mortibus videamur gratulari, ſi compendium exinde ſtudemus modo quolibet quærere.

(margin: XIX. Regino lib. 1. c. 123. Burchard. lib. 3. c. 158. Ivo par. 3. c. 221. — Lib. 7. Indict. 2. ep. 55.)

TITVLVS VIII.

Conventus apud Argentoratum.

Acta iſta ideo huc tranſlata ſunt, licèt in locum non ſuum, ut primi Regum conventus de pace tractanda non disjungerentur.

Anno dominicæ incarnationis DCCCXLII. XVI. *Kalend. Martij Lodhuuvicus & Karolus in civitate quæ olim Argentaria vocabatur, nunc autem Strazburg vulgò dicitur, convenerunt; & ſacramenta quæ ſubter notata ſunt Lodhuuvicus Romana, Karolus verò Teudiſca lingua juraverunt. ac ſic ante ſacramenta circumfuſam plebem alter Teudiſca, alter Romana lingua alloquuti ſunt. Lodhuuvicus autem, quia major natu, prior exorſus ſic cœpit.*

ADNVNTIATIO LODHVVVICI.

QVotiens Lodharius me & hunc fratrem meum poſt obitum patris noſtri inſectando uſque ad internecionem delere conatus ſit, noſtis. Cùm autem nec fraternitas nec Chriſtianitas nec quodlibet ingenium, ſalva juſtitia, ut pax inter nos eſſet, adjuvare poſſet, tandem coacti rem ad judicium omnipotentis Dei detulimus, ut ſuo nutu, quid cuique deberetur, contenti eſſemus. in quo nos, ſicut noſtis, per miſericordiam Dei victores extitimus. is autem victus unà cum ſuis quò valuit ſeceſſit. Hinc verò fraterno amore correpti, necnon & ſuper populum Chriſtianum compaſſi, perſequi atque delere illos noluimus; ſed hactenus, ſicut & antea, ut ſaltem deinde cuique ſua juſtitia cederetur, mandavimus. At ille poſthac non contentus judicio divino, ſed hoſtili manu iterum & me & hunc fratrem meum perſequi non ceſſat. Inſuper & populum noſtrum incendiis, rapinis, cædibúſque devaſtat. Quamobrem nunc neceſſitate coacti convenimus. Et quoniam vos de noſtra ſtabili fide ac firma fraternitate dubitare credimus, hoc ſacramentum inter nos in conſpectu veſtro jurare decrevimus. Non qualibet iniqua cupiditate illecti hoc agimus, ſed ut certiores, ſi Deus nobis veſtro adjutorio quietem dederit, de communi profectu ſimus. Si autem, quod abſit, ſacramentum quod fratri meo juravero violare præſumpſero, ab ſubditione mea, necnon & à juramento quod mihi juraſtis, unmquemque veſtrum abſolvo.

Cùmque Karolus hæc eadem verba Romana lingua peroraſſet, Lodhuuvicus, quoniam major natu erat, prior hæc deinde ſe ſervaturum teſtatus eſt.

SACRAMENTVM LODHVVVICI.

Pro Deo amur, & pro Chriſtian poblo, & noſtro commun ſalvament diſt di in avant, in quant Deus ſavir & podir me dunat, ſi ſalvarai io ciſt meon fradre Karlo & in adjudha & in cadhuna coſa ſi com om per dreit ſon fradre ſalvar diſt, in o quid il mi altre ſi fazet. Et ab Ludher nul plaid nùmquam prindrai qui meon vol ciſt meon fradre Karle in damno ſit.

Quod cùm Lodhuuvicus expleſſet, Karolus Teudiſca lingua ſic hæc eadem verba teſtatus eſt.

SACRAMENTVM KAROLI.

In Godes minna, ind durh tes Chriſtianes folches ind unſer bedhero gealtniſſi, fon theſemo dage frammordes ſo fram ſo mir Got geuvizei indi madh furgibit, ſo hald ih teſan minan bruodher .... ſoſo man mit rehtu ſinan bruoder ſcal, inthi ut hazermig ſoſo maduo. Indi mit Lutherem inno theinni thing ne gegango, zhe minan vuillon imo ce ſcadhen vuerhen.

Sacramentum autem quod utrorumque populus quisque propria lingua teſtatus eſt, Romana lingua ſic habet.

Sacramentum populi.

Si Lodhuvigs ſacrament que ſon fradre Karlo jurat conſervat, & Karlus meos ſendra de ſuo part non lo ſtanit, ſi io returnar non lint pois, ne io ne veuls cui eo returnar int pois in nulla aiudha contra Lodhuuvig nun li iver.

Teudiſca autem lingua.

Oba Karl thea eid, then er ſine mo bruodher Ludhuuvige geſuor; geleiſtit, ind Ludhuuvig min herro then er imo geſuor, forbrihchit, ob ih ina nes arvvenden nemag, noh ih, noh thero thein hes iruvenden mag, imo ce follusti vvidhar Karle ne vvirdhit.

Quibus peractis, Lodhuuvicus Rheno tenus per Spiram, & Karolus juxta VVaſagum per Vuizzumburg, VVarmaciam iter direxit.

TITVLVS IX.

Conventus apud Marſnam I.

HÆC QVÆ SEQVVNTVR CAPITVLA ACTA ſunt quando tres Reges fratres, Hlotharius ſcilicet, Hudouuvicus, & Karolus, ſimul convenerunt ſecus municipium Trejectum, in loco qui dicitur Marſna, anno incarnationis dominicæ DCCCXLVII. *per menſem Februarium. quæ etiam capitula ſingulorum adnuntiationes ſequuntur.*

Cap. I.

De pace & concordia atque unanimitate trium fratrum & Regum inter ſe, & quòd veriſſimo & non ficto caritatis vinculo ſint uniti, & ut nullus deinceps ſcandalorum inter eos occaſiones ſerere poſſit.

II.

Vt ipſi mutuò ſibi auxilientur, & contra Dei ſanctæque Eccleſiæ ac ſuos inimicos ſecundùm opportunitatem temporis invicem adjuvent.

III.

Vt nemo per quamlibet cupiditatem leges pacis in cujuſlibet eorum regno convellere præſumat. Quòd ſi facere præſumpſerit, communem ab eis ultionem incurrat.

IV.

Vt Eccleſiæ Chriſti per omne eorum regnum priſtinam dignitatem honorémque retineant; & quicquid ſuperſtite Domno Hludouvico Imperatore jure legitimo poſſederunt, abſque ulla deminutione recipiant.

V.

Vt ſingulis eorum fidelibus talis lex conſervetur qualem temporibus priorum Regum & præcipuè avi patriſque eorum habuiſſe noſcuntur, ſi tamen & ipſi priſtinam fidem erga ipſos conſervent.

VI.

Vt rapinæ & deprædationes, quæ quaſi jure legitimo hactenus factæ ſunt, penitùs interdicantur, & nemo ſe impunè poſt hæc eas præſumere poſſe confidat.

VII.

Vt in ſingulis partibus regni Miſſi idonei conſtituantur, qui querelas pauperum & oppreſſiones ſive quorumcunque cauſas examinare & ſecundùm legis æquitatem valeant definire. Et ſi ab uno in aliud regnum hujuſmodi præſumptores confugerint, ibi ſimiliter opprimantur.

VIII.

Vt nullus in omni eorum regno deinceps raptum facere præſumat. Aut ſi fecerit, legaliter puniatur.

IX.

Vt Regum filij legitimam hereditatem regni ſecundùm definitas præſenti tempore portiones poſt eos retineant; & hoc quicunque ex his fratribus ſuperſtes fratribus fuerit conſentiat; ſi tamen ipſi nepotes patruis obedientes eſſe conſenſerint.

X.

Vt legati ad Ducem Brittonum mittantur, qui de communi erga eos obſervatione pacis eum commoneant.

XI.

Vt ſimiliter ad Regem Nordmannorum legati mittantur, qui eum conteſtentur quòd aut pacem ſervare ſtudebit, aut communiter eos infenſos habebit.

ADNVNTIATIO DOMNI HLOTHARII.

Nobis & fratribus noſtris viſum fuit ut ad Dei voluntatem quærendam qualiter ſancta Eccleſia recuperata eſſe poſſit, & pacem & nos ac vos & iſte populus Chriſtianus habere poſſimus, nos ſimul conjungeremus, ſicut nunc fecimus, & ſic ſimus inter nos ſicut fratres per rectum eſſe debent. Et pro certo illud ſciatis, quia gratias Deo ſic ſumus & ſic permanere adjuvante Deo in ante volumus, & in conſilio & in auxilio unuſquiſque erga alterum parati ſumus adjutorium ferre, ſicut fratres in Dei voluntate & communi profectu facere debent, in quibuſcunque potuerimus.

ADNVNTIATIO DOMNI HLVDOVVICI.

I. Sciatis quia fratres noſtri & nos noſtros Miſſos ad communem nepotem noſtrum in Aquitaniam mittimus, & ei tales comitatus deſignatos mandamus in quibus ipſe cum ſuis interim ſufficienter eſſe poſſit, & fideles dilecti fratris noſtri Karoli de illo regno pacem habere poſſint, uſque dum idem nepos noſter ad commune placitum noſtrum veniat, ad quod cum tali ſecuritate à nobis accepta eum venire mandamus ut ſanus venire & ſanus ſtare & ſanus reverti, quantum illum Deus ſalvare voluerit, poſſit. Et ſi tunc noſtrum conſilium audire voluerit, volumus cum Dei adjutorio & veſtro conſilio conſiderare quomodo meliùs ſecundùm communem profectum & utilitatem in ante eſſe poſſit. Et ſi noſtrum conſilium audire non voluerit, tunc ſicut meliùs cum Dei adjutorio & veſtro conſilio invenire potuerimus, exinde agere volumus.

II. Sciatis etiam quia ſimiliter Miſſos noſtros ad Brittones mittimus, & illos ad communem profectum & pacem hortamur. Qui ſi audierint, aut non audierint, cum Dei adjutorio & veſtro conſilio exinde etiam facere volumus.

III. Sciatis quia communiter Miſſos noſtros ad Nordmannos pro pace accipienda mittimus.

IV. Sciatis etiam quia dilectus frater noſter Hlotharius Miſſos ſuos ad ſuos homines tranſmittit qui uſque modò in contrarietatem dilecti fratris noſtri Karoli fuerunt, & illis mandat ut per nullum ingenium in ante, ſicut de Dei & ſua gratia gaudere volunt, in illius & fidelium ejus contrarietatem aliquid faciant.

V. Et ſciatis quia volumus ut res Eccleſiarum, in cujuſcunque regno caput fuerit, tam de epiſcopatibus, quàm de abbatiis, ſine ulla contradictione rectores ipſarum Eccleſiarum, ſicut tempore Domni ac genitoris noſtri fecerunt, illas poſſideant.

VI. Similiter & de epiſcopatibus & monaſteriis, ubicunque in noſtro communi regno aliter eſt modò quàm debeat, volumus unà cum Dei adjutorio illud emendare, ut Eccleſia Dei ſuum honorem debitum habere poſſit, & populus ſuam legem & juſtitiam habeat.

ADNVNTIATIO KAROLI.

I. Sciatis quia dilecti fratres noſtri & nos communiter noſtrum placitum ad Miſſam ſancti Iohannis apud Pariſium condictum habemus, ubi de iſtis quæ illi modò dixerunt & ceteris quæ ad Dei voluntatem & noſtrum ac veſtrum communem profectum invenire potuerimus conſideremus & unà cum Dei adjutorio ad effectum perducamus. Et volumus ut ab hinc in ante, ubicunque unuſquiſque fuerit, cum pace conſiſtat, & ad illud placitum cum pace unuſquiſque veniat: quia in iſtis miſeriis & rapinis uſque modò multùm Deum offendimus. Vnde nobis Dei miſericordiam deprecari ſatis neceſſarium eſſe cognoſcimus.

II. Volumus etiam ut unuſquiſque liber homo in noſtro regno ſeniorem qualem voluerit in nobis & in noſtris fidelibus accipiat.

III. Mandamus etiam ut nullus homo ſeniorem ſuum ſine juſta ratione dimittat, nec aliquis eum recipiat niſi ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum conſuetudo fuit.

IV. Et volumus ut ſciatis quia nos fidelibus noſtris rectum conſentire volumus, & contra rationem eis facere non volumus. Et ſimiliter vos ac ceteros fideles noſtros admonemus ut vos veſtris hominibus rectum conſentiatis, & contra rationem illis non faciatis.

V. Et volumus ut cujuſcunque noſtrum homo, in cujuſcunque regno ſit, cum ſeniore ſuo in hoſtem vel aliis ſuis utilitatibus pergat; niſi talis regni invaſio quam lantuveri dicunt, quod abſit, acciderit, ut omnis populus illius regni ad eam repellendam communiter pergat.

TITVLVS X.

Conventus apud Marſnam II.

HÆC QVÆ SEQVVNTVR CAPITVLA ACTA ſunt anno DCCCLI. *incarnationis dominicæ, quando tres fratres Reges, Hlotharius ſcilicet, Hludouvicus, & Karolus, ſecus municipium Trejectum, penes locum qui dicitur Marſna, iterum convenerunt, & conſultu Epiſcoporum & ceterorum fidelium eadem capitula ſubſcripſerunt manibus propriis, & inter ſe ac inter fideles ſuos perpetuò ſe conſervaturos promiſerunt. quæ capitula ſingulorum in populo adnunsiationes ſequuntur.*

Cap. I.

VT omnium præteritorum malorum & contrarietarum & ſupplantationum ac malarum machinationum atque molitionum ſeu nocumentorum in invicem actorum abolitio ita inter nos & apud nos fiat, & à noſtris cordibus penitùs avellatur cum omni malitia & rancore, ut nec in memoriam, ad retributionem duntaxat mali vel contrarietatis atque exprobationis ſeu improperij, de cetero exinde quiddam veniat.

II.

Vt tanta Domino cooperante inter nos veræ caritatis benignitas abhinc in ante maneat de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta, ſine dolo & ſimulatione, ut nemo ſuo pari ſuum regnum aut ſuos fideles, vel quod ad ſalutem ſive proſperitatem ac honorem regium pertinet, diſcupiat, aut forſconſiliet, aut per occultos ſuſurrones libenter compoſita mendacia ſeu detractiones acceptet.

III.

Vt unuſquiſque fideliter ſuum parem, ubicunque neceſſitas illi fuerit, & ipſe potuerit, aut per ſe, aut per filium, aut per fideles ſuos, & conſilio & auxilio adjuvet, ut regnum, fideles, proſperitatem, atque honorem regium debitè valeat obtinere. Et veraciter unuſquiſque erga alterum certatim demonſtret quia in fratris ſui adverſitate, ſi evenerit, fraterno modo contriſtatur, & in proſperitate illius lætatur. Et talem fidem ſicut inter nos modò ab hinc in ante conſervaturos confirmatum habemus, ſic unuſquiſque infantibus fratris ſui, ſi objerit, qui ſuperfuerit conſervabit.

IV.

Et quia per vagos & tyrannica conſuetudine inreverentes homines pax & quies regni perturbari ſolet, volumus ut ad quemcunque noſtrum talis venerit ut de his quæ egit rationem & juſtitiam ſubterfugere poſſit, nemo ex nobis illum ad aliud recipiat vel retineat niſi ut ad rectam rationem & debitam emendationem perducatur. Et ſi rationem rectam ſubterfugerit, omnes in commune, in cujus regnum venerit, illum perſequamur, donec aut ad rationem perducatur, aut de regno deleatur. Hincmar. epiſt. 18. pag. 675.

V.

Similiter & de eo agendum eſt qui pro aliquo capitali & publico crimine à quolibet Epiſcopo corripitur vel excommunicatur, aut ante excommunicationem crimen faciens, regnum & Regis regimen mutat, ne debitam pœnitentiam ſuſcipiat, aut ſuſceptam legitimè peragat. Interdum etiam inceſtam propinquam ſuam, aut ſanctimonialem, vel raptam, ſive adulteram, quam illic ei non licebat habere, fugiens ſecum ducit. Hic talis, cùm Epiſcopus ad cujus curam pertinebit nobis notum fecerit, diligenter perquiratur, ne morandi vel latendi locum in regno alicujus noſtrum inveniat, & Dei ac noſtros fideles ſuo morbo inficiat; ſed à nobis vel per miniſtros reipublicæ conſtringatur, ut & ſimul cum diabolica præda, quam ſecum duxit, ad Epiſcopum ſuum redeat, & de quocunque crimine publico debitam pœnitentiam ſuſcipiat, aut ſuſceptam ut legitimè peragat compellatur. Hincmar. ibid.

VI.

Vt noſtri fideles, unuſquiſque in ſuo ordine & ſtatu, veraciter ſint de nobis ſe-

Digitized by Google

curi quia nullum abhinc in ante contra legem & juſtitiam vel auctoritatem ac juſtam rationem aut damnabimus aut dehonorabimus, aut opprimemus, vel indebitis machinationibus affligemus. Et illorum, ſcilicet veraciter nobis fidelium, communi conſilio, ſecundùm Dei voluntatem & commune ſalvamentum, ad reſtitutionem ſanctæ Dei Eccleſiæ, & ſtatum regni, & ad honorem regium atque pacem populi commiſſi nobis pertinenti adſenſum præbebimus; in hoc ut illi non ſolùm non ſint nobis contradicentes & reſiſtentes ad iſta exſequenda, verùm etiam ſic ſint nobis fideles & obedientes ac veri adjutores atque cooperatores vero conſilio & ſincero auxilio ad iſta peragenda quæ præmiſimus, ſicut per rectum unuſquiſque in ſuo ordine & ſtatu ſuo Principi & ſuo ſeniori eſſe debet.

VII.

Vt ſic ſimul conjuncti & nos fratres ad invicem, & nos cum fidelibus noſtris, & fideles noſtri nobiſcum, & omnes ſimul cum Deo nos reconjungamus, & ut nobis ſit propitius illi pro devoto munere offeramus ut unuſquiſque omnium noſtrum abſque ſua propria excuſatione vel juſtificatione recognoſcamus in quibus aut ſingillatim aut communiter contra illius mandata & decreta ſuorum ſanctorum fecimus aut conſenſimus in ordine eccleſiaſtico & ſtatu regni, & per ſingula in medium illa producamus, & nemo noſtrum ſuo aut amico aut propinquo aut confœderato, immo nec ſibi ſeculariter parcat, ut ſpiritaliter & ſalubriter parcere poſſit. Quin, ſicut præmiſimus in præcedenti capitulo, vero conſilio & ſincero auxilio illa in commune certatim emendare totis viribus procuremus, quàm citiùs rationabiliter poterimus.

VIII.

Et ſi aliquis de ſubditis in quocunque ordine & ſtatu de hac convenientia exierit aut ſe retraxerit, vel huic communi decreto contradixerit, ſeniores cum veraciter fidelibus ſuis hæc ſecundùm Dei voluntatem & legem ac juſtam rationem, velit aut nolit ille qui divino conſilio & decreto & huic convenientiæ reſiſtens & contradicens fuerit, exſequantur. Et ſi aliquis de ſenioribus de hac convenientia exierit aut ſe retraxerit, vel huic communi decreto, quod abſit, contradixerit, cùm plures ſeniorum noſtrorum fideles & regnorum primores in unum convenerint, eorum qui hæc obſervaverint ſeniorum conſilio, & Epiſcoporum judicio ac communi conſenſu, qualiter de eo qui debitè admonitus incorrigibilis perſeveraverit agendum ſit, favente Domino decernemus. Et ut obniꝛiùs ſupraſcripta capitula à nobis auxiliante Domino inviolabiliter obſerventur, & nos illa obſervaturos certiùs credatur, manibus propriis eadem ſubter firmavimus.

Adnvntiatio Hlotharii.

Volumus ut vos ſapiatis quid noſter adventus hic fuerit. Venimus hic ut ſimul adjuvante Deo cum fidelibus noſtris de Dei voluntate & ſtatu ſanctæ Eccleſiæ ac regni & communi noſtro ac veſtro profectu conſideraremus, ſicut & fecimus. &, gratias Deo, ſumus inde ſic adunati & nos ad invicem & cum fidelibus noſtris ſicut nos recognoſcimus quia & infra regnum & extra regnum per marcas noſtras nobis eſt neceſſarium.

Adnvntiatio Hlvdovvici.

Sicut meus frater vobis dicit, magna neceſſitas eſt nobis & iſti populo Chriſtiano, qui nobis eſt à Deo commiſſus, ut nos ad invicem ſic concordes & uniti ſimus quomodo Dei voluntas eſt & veræ fraternitati convenit. Quod uſque modò, poſtquam Deus iſtud regnum in manus noſtras poſt patrem noſtrum miſit, per omnia, ſicut neceſſitas fuerat, non fuimus. Et ideo tanta Deo contraria & nobis ac vobis impedimentoſa acciderunt. Et quia modò, Domino adjuvante, ſic ſumus unanimes ſicut per rectum eſſe debemus, ſciatis quia unuſquiſque noſtrum paratus eſt ut ſuum fratrem, ubicunque neceſſitas fuerit, & infra patriam & foris patriam aut per ſeipſum aut per infantem vel fideles ſuos & conſilio & auxilio ſic adjuvet ſicut frater fratri per rectum facere debet.

Adnvntiatio Karoli.

Sciatis quia & nos & fideles noſtri veraciter recognoſcimus quia partim neceſſitate, partim indebita voluntate, ſicut meus frater Hludouvicus vobis dixit, multa acciderunt in iſto regno quæ nobis neceſſe non fuerat. Et ſciatis quia nunc gratias Deo adunati ſumus & nos ad invicem & cum fidelibus noſtris, & unà cum Dei adjutorio, quanto meliùs & citiùs rationabilitet poſſumus, procuremus qualiter quæ neglecta ſunt, emendata fiant, ut & Deus ſit nobis propitius, & eccleſiaſticus ordo debitum

debitum honorem habeat, & regni nobis commiſſi proſperitas proveniat, & iſte populus Chriſtianus pacem habeat, & vobis lex & juſtitia conſervetur, & vos nobis, ſicut anteceſſores veſtri noſtris anteceſſoribus fecerunt, debitum honorem & auxilium exhibeatis. Et qualiter hoc conſideratum & veraciter confirmatum manibus propriis habeamus, hic vobis relegetur.

Et relecta ſunt in conſpectu totius populi ſupraſcripta capitula.

TITVLVS XI.

Synodi Sueſſionenſis.

REgnante in ſempiternum Domino Deo univerſorum, anno incarnationis ejuſdem Domini Dei noſtri Ieſu Chriſti DCCCLIII. anno verò regni glorioſi Karoli filij Hludouvici religioſiſſimi Auguſti tertio decimo, Indictione prima, Epiſcopis juxta inſtituta canonum ſynodum celebrare volentibus annuit idem Rex Karolus, eóſque apud urbem Sueſſionum in monaſterio ſancti Medardi & ſancti Sebaſtiani x. Kalendas Maias convenire præcepit, ubi, poſthabitis ſecularibus curis, ipſe quoque Rex adeſſe dignatus eſt, ut non ſolùm devotione Eccleſiæ ſe filium eſſe oſtenderet, verùm etiam, ſicubi opus eſſet, protectorem regia poteſtate monſtraret.

ACTIO I.

CVm itaque Præſules diverſarum Eccleſiarum, pio Rege multa humiliter & prudenter proponente, tractaſſent potiùs quædam quàm definiſſent, VI. Kalendas Maias ſynodo præſidentibus Hincmaro Remorum, Vuenilone Senonum, Amalrico Turonum metropolitanis Epiſcopis, idem Remorum metropolitanus Epiſcopus venerabilis Hincmarus oſtendit non paucos à deceſſore ſuo Ebbone, poſtquam canonicè depoſitus fuerit, nec verò canonicè reſtitutus, inrationabiliter ordinatos. Iam Rex abſque ulla ambitione ſynodum ſolus ingreſſus ſimpliciter cum Epiſcopis reſidebat. Serie igitur depoſitionis memorati Ebbonis pleniſſimè prolata, multis Metropolitanis pluribúſque aliis Epiſcopis, qui auctores fuerunt, recitatis, reſtitutionis autem illius non canonicæ, immo nec veriſimilis, paucis admodum & aliarum regionum Præſulibus nominatim expreſſis, claruit præfatum Ebbonem epiſcopale officium illicitè repetiſſe, quóſque gradibus eccleſiaſticis æſtimatus fuerit promoviſſe, damnationi potiùs obnoxios effeciſſe, Hincmarum autem ſucceſſorem ejus, canonicis ſanctionibus cautè ac ſubtiliter obſervatis, ad ſedem acceſſiſſe, & præter decreta majorum in hac parte nihil omninò moliri; ſicut in geſtis ſynodalibus exinde ab Epiſcopis ejuſdem Concilij more canonico confirmatis pleniùs edocetur.

II.

Poſtmodum venerabilis Wenilonis Senonicæ urbis metropolitani Epiſcopi ſuffraganeus Nevernenſis Eccleſiæ, nomine Herimannus, pro ſuis exceſſibus, quos corporali moleſtia ſæpe dicebatur admittere, à ſanctis Præſulibus modeſtè & acriter increpatus eſt, quòd priùs frequenter correptus ordini ſacratiſſimo perſeverantia levitatum adhuc injuriam faceret. Et in præſentia Principis infirmitatem paſtoris nequaquam faſtidientis injunctum eſt Metropolitano ejus ut adjunctis ſecum aliquot Epiſcopis ad oppidum Nivernenſe accederet, & omnia ibi negotia eccleſiaſtica ſapienter componeret, ipſum verò coëpiſcopum ſuum Herimannum apud urbem Senonum ſecum haberet, donec æſtivum tempus, quod valde contrarium infirmitati illius ferebatur, pertranſiret, & ſic Domino annuente abſtinentia competenti aſſuetum, epiſcopali gravitate inſtructum, apoſtolicis moribus informatum, clerus & populus eum ad ſedem propriam utiliter favente Dei gratia revocaret.

III.

De Burchardo etiam, qui Carnotum Eccleſiam tenebat, ſtatutum eſt ut aut ſe idoneum ad ſumendum epiſcopalem gradum admonitu Vuenilonis metropolitani Epiſcopi oſtenderet, aut certè pronam in ſe clementiam Principis cognoſcens cederet, in utroque Dei judicium experturus. Igitur ſequenti die cauſa illius ad medium

deducta, venerabiles Epiſcopi, Remorum metropolitanus Hincmarus, Lugdunenſium Pardulus, Aurelianorum Agius, ſeorſim eum admonere præcepti ſunt ut ſi abſque diſcrimine valeret, officium ſe poſſe aggredi fateretur; aut ſi non poſſet, propter Dei timorem, impoſſibilitatem ingenuè confiteretur. Parte cleri quæ præſens erat ac laicorum bonum ei teſtimonium perhibente, memoratis Præſulibus ſuadentibus, ad Concilium intromiſſus, tanto quidem gradu ſe dignum eſſe profiteri arrogantiæ aſſeruit eſſe, non veritatis. Si quis verò crimen aliquod ſibi vellet obiicere, ad id purgandum ſe paratum eſſe firmavit. Nullo qui id conaretur exiſtente, decrevit ſancta ſynodus ne diù Carnutum ſedes vacaret, ſed directis illuc, ſecundùm voluntatem metropolitani Epiſcopi venerabilis Vuenilonis, qui electionem præfati Burchardi recognoſcerent, & ipſi referrent; optantibus canonicè ordinaretur Epiſcopus.

IV.

Præterea Cenomannicæ urbis Aldricus Epiſcopus paralyſi diſſolutus epiſtolam direxit, cauſam ſuæ abſentiæ inſinuans, peténſque ut maximè ſibi adhuc viventi & quandocunque defuncto ſacris precibus opitularentur. Quod exuberantes caritate ſe facturos omnes promiſerunt, & Metropolitano illius Turonicæ urbis venerabili Epiſcopo Amalrico ut ad eandem urbem accederet injunxerunt, & quæcunque eſſent eidem Eccleſiæ proficua ut ſtrenuè exequeretur, unanimiter præceperunt.

V.

Ante hoc tempus venerandi Concilij, obtinente Pippino, Pippini Regis filij Hludouvici piiſſimi Auguſti filio, Aquitaniam, etiam conſentiente avunculo ejus glorioſo Rege Karolo, cui eadem provincia in partem obtigerat, eccleſiaſtica diſciplina & militari ſoluta, eadem regio à ſuis indigenis valde vaſtata eſt, & multi illic impune illicita perpetrarunt. Tandem aliquando reſpiciente Deo populum ſuum, idem Pippinus à ſuis contemptus & deſertus, atque in poteſtatem avunculi ſui Karoli redactus, conſilio reverentiſſimorum Pontificum & procerum attonſus, & in habitu monachico ad monaſterium ſancti Medardi cuſtodiendus & docendus deductus eſt. Ibi duo quidam monachi habitu, ſui propoſiti vix credibiliter tranſgreſſores, ardentes immodica cupiditate, eundem Pippinum abducere conati ſunt, & pacem Chriſtiani populi diſſipare. quos præſentibus diverſorum cœnobiorum religioſis Abbatibus, & cauſam ſubtiliter juxta regulam beati Benedicti examinantibus, concors congregatio ſancti Medardi à ſua unanimitate præcidit, atteſtata ſe ab horum crimine longè abſiſtere, quod uſitatas culpas jam inde ab initio hujus religionis monachorum omnium, præter duntaxat Eutychis & aliorum hæreticorum, facilè ſuperaret. Ejectos juſſu venerabilis Rothadi Sueſſionum Epiſcopi ad ſynodi audientiam Archidiaconus deduxit; & partim confeſſi, partim convicti conſpirationis malum perpetraſſe, canonum ſeveritate depoſiti ſunt, Presbyteri quippe erant, & ſeparatim in monaſteria ſui ordinis longè diſtantia relegati; ut deinceps nemo tale quid committere auderet, niſi qui ſimilia perpeti non timeret.

VI.

Poſt hæc glorioſiſſimus Domnus Rex Karolus coram ſacra ſynodo quendam Diaconum Remenſis Eccleſiæ, nomine Ragamfridum, impetiit quòd præcepta falſa regio nomine compilaſſet, ſicut ad eum quorundam ſuggeſtionibus & veriſimilibus indiciis eſſet perlatum. Vnde quia putatum eſt quibuſdam ſignificationibus ut purgationem ſui iſdem Diaconus ſubterfugere voluiſſet, aliis aliter dicentibus, viſum eſt omnibus in eodem ſacro conventu degentibus ut ab omni Concilio illi interdiceretur ne à parrochia Remenſi quoquo modo præſumpſiſſet abſcedere donec ſe ab illis quæ ei impingebantur idoneum redderet, vel competenter ſatisfacere procuraret. quod & omnibus ſingillatim Epiſcopis illi auctoritate epiſcopali præcipientibus ex divino mandato eſt interdictum.

VII.

Septima actione eidem ſacræ ſynodo idem Chriſtianiſſimus Domnus Rex Karolus hæc quæ ſequuntur capitula propoſuit, & conſultu eorundem Epiſcoporum ea per regnum ſuum innoteſcenda, exercenda, & conſervanda commonuit, præcepit, & confirmavit.

Iſta capitula conſtituta ſunt à Domno Karolo in ſynodo apud Sueſſionis civitatem in monaſterio ſancti Medardi anno incarnationis dominicæ DCCCLIII. in menſe Aprili.

Cap. I.

VT Miſſi noſtri per civitates & ſingula monaſteria tam Canonicorum quàm monachorum ſive ſanctimonialium unà cum Epiſcopo parrochiæ uniuſcujuſque in qua conſiſtunt, cum conſilio etiam & conſenſu ipſius qui monaſterium retinet, quem volumus & expreſsè præcipimus ut præſens ſit, vitam ibi degentium & converſationem inquirant, & ubi neceſſe eſt corrigant, & ubi deſunt, congruas officinas conſtruere jubeant, & ubi ſunt factæ, & per neglegentiam ſunt deſtructæ, inſtaurari præcipiant, & victum ac potum & veſtitum atque cetera neceſſaria pro qualitate & poſſibilitate loci & inhabitantium neceſſitate ordinent, & hoſpitalitatem ſupervenientium hoſpitum & receptionem pauperum ibidem diſponant & ordinent. Eccleſiæ quoque luminaria & ornatum debitum ordinent, & theſaurum ac veſtimenta ſeu libros diligenter inbrevient, & breves nobis reportent. Inbrevient etiam quid unuſquiſque Eccleſiarum prælatus, quando prælationem Eccleſiæ ſuſcepit, ibi invenerit, & quid modò exinde ibi minus ſit, vel quid & quantum ſit ſuperadditum, quid etiam Nortmannis per noſtram commendationem ſive ſine noſtra commendatione datum ſit, quidve relictum, vel quid à quoquam ibi in eleemoſyna datum. Numerum etiam Canonicorum & monachorum ſive ſanctimonialium uniuſcujuſque loci deſcribant, & nobis referant; ut ſecundùm qualitatem & quantitatem loci, cum conſilio Epiſcoporum & fidelium noſtrorum, ubi minor numerus fuerit, noſtra auctoritate addamus; ubi verò indiſcretione prælatorum ſuperfuerit, ad menſuram redigamus. Inquirant quoque quot tempore avi noſtri Karoli & Domni genitoris noſtri Hludouvici unoquoque in loco fuerint, & quot modò ſint, & ubi loca à Nortmannis ſive à quibuſlibet aliis deſtructa ſunt & penitùs adnullata, quot ibi nunc propter paucitatem rerum & devaſtationem earundem conſtitui vel ordinari poſſint, ut inde cum conſenſu fidelium noſtrorum ordinemus quid de cetero agendum ſit. Et qualiter abbatiarum prælati, & in locis ſacris inhabitantes, de his quæ Miſſi noſtri præceperint, obedierint, nobis diligentiſſimè & capitulatim referre procurent.

II.

Vt Miſſi noſtri diligenter inveſtigent per ſingulas parrochias, ſimul cum Epiſcopo, de monaſteriis quæ Deum timentes in ſuis proprietatibus ædificaverunt, & ne ab heredibus eorum dividerentur, parentibus & prædeceſſoribus noſtris ſub immunitatis defenſione tradiderunt, & poſtea in alodem ſunt data; ut deſcribant quæ ſint, & à quo vel quibus in proprietatem data ſunt, & nobis renuntiare procurent; ut cum Epiſcopis & ceteris fidelibus noſtris conſideremus quid & qualiter inde ſecundùm Dei voluntatem & noſtram ſalutem agere debeamus.

III.

Vt Miſſi noſtri per ſingulas parrochias una cum Epiſcopo parrochiæ ipſius requirant de capellis & abbatiolis ex caſis Dei in beneficium datis, qualis cenſus inde exeat, ut Eccleſia de qua ſunt exinde veſtituram habere poſſit, & nobis renuntient, ut hoc noſtra auctoritate commendetur atque firmetur, & ſecundùm qualitatem & quantitatem loci Clericos & luminaria ibi ordinent, & loca reſtaurari faciant.

IV.

Denuntiandum eſt omnibus & à Miſſis noſtris ordinandum ut omnes Eccleſiæ & Preſbyteri ſub immunitate ac privilegio & ordinatione atque diſpoſitione Epiſcoporum ſingularum parrochiarum, in quibus conſiſtunt, ſecundùm auctoritatem canonicam & Capitularia Domni Karoli Imperatoris avi noſtri & pij Auguſti Hludouvici Domni & genitoris noſtri permaneant. Regino lib. 1. c. 24.

V.

Vt Miſſi noſtri diligenter inveſtigent cum Epiſcopo & prælatis monaſteriorum & per fideles & ſtrenuos viros in unaquaque parrochia de rebus eccleſiaſticis in alodem datis; & ſicut evidentibus & veris indiciis ac auctoritatibus compererint, diligenter à quo & quibus datæ ſint, vel quantum exinde ſit, deſcribant, & nobis renuntient.

VI.

Vt Miſſi noſtri expreſsè & cum omni

diligentia cum Epiſcopo & prælatis monaſteriorum per ſingulas parrochias requirant de rebus eccleſiaſticis unde nonæ & decimæ ſolvi debent & non ſolvuntur, & perſolvi ab eaſdem res retinentibus faciant. Et ſi aliqua contradictio, quæ rationabilis videatur, oborta fuerit, deſcribatur, & prælatus ipſius caſæ Dei unde res eſſe noſcuntur, & ille qui eas detinet & nonam ac decimam ſolvere detrectat, ſimul cum Miſſis noſtris ad noſtram jubeatur venire præſentiam; ut tunc veritate comperta, & diffinitione decreta, quod rationabiliter invenerimus, inde præcipiamus. Volumus etiam ut inveſtigent Miſſi noſtri qualiter illi qui eaſdem res eccleſiaſticas, unde decimæ dantur ſive non dantur, illas ſalvas habeant, & in caſticiis, & in ſilvis cuſtoditis, vel ſi terræ aut mancipia inde perdita ſint, vel aliquid hujuſmodi, aut ſi familia oppreſſa ſit contra legem, & omnia per breves nobis tenuntient Miſſi noſtri.

VII.

Vt Miſſi noſtri per ſingulas parrochias Comitibus & reipublicæ miniſtris ex banno noſtro præcipiant ne malla vel placita in exitibus & in atriis Eccleſiarum & Preſbyterorum manſionibus, neque in dominicis vel feſtivis diebus tenere præſumant; ſed Comes convenientem locum conſideret & inveniat ubi ſtationem ad mallum tenendum conſtituat. quia nefas eſt ibi reos puniri ubi reſpectu divinæ reverentiæ miſericordiam conſenſu fidelium & decreto prædeceſſorum noſtrorum conſequuntur.

VIII.

Regino lib. 2. c. 319. Vt Miſſi noſtri Comitibus & omnibus reipublicæ miniſtris firmiter ex verbo noſtro denuntient atque præcipiant ut à quarta feria ante initium quadrageſimæ, nec in ipſa quarta feria, uſque poſt octavas Paſchæ, mallum vel placitum publicum, niſi de concordia & pacificatione diſcordantium, tenere præſumant. Similiter etiam à quarta feria ante nativitatem Domini uſque poſt conſecratos dies obſervent; necnon & in jejuniis quatuor temporum, & in rogationibus ſimili obſervatione eoſdem feriatos dies venerari omnimodis ſtudeant.

IX.

Vt Miſſi noſtri omnibus per ſingulas parrochias denunnent quia ſi Epiſcopus aut miniſtri Epiſcoporum pro criminibus colonos flagellaverint eum virgis propter metum aliorum, & ut ipſi criminoſi corrigantur, cum tali diſcretione ſine ulla occaſione indebita, ſicut in ſynodo conlocutum eſt, & vel inviti pœnitentiam temporaliter & corporaliter agant, ne æternaliter pereant; ſi ſeniores ipſorum colonorum indignè tulerint, & aliquam vindictam inde exercere voluerint, aut eoſdem colonos ne diſtringantur contendere præſumpſerint, ſciant quia & bannum noſtrum component, & ſimul cum excommunicatione eccleſiaſtica noſtram harmiſcaram durſſimam ſuſtinebunt. Regino lib. 2. c. 413.

X.

Vt Miſſi noſtri omnibus reipublicæ miniſtris denunnent ut Comites vel reipublicæ miniſtri ſimul cum Epiſcopo uniuſcujuſque parrochiæ ſint in miniſteriis illorum quando idem Epiſcopus ſuam parrochiam circumierit, cùm Epiſcopus eis notum fecerit; & quos per excommunicationem Epiſcopus adducere non potuerit, ipſi regia auctoritate & poteſtate ad pœnitentiam vel rationem atque ſatisfactiooem adducant.

XI.

Sciant etiam fideles noſtri quia conceſſimus in ſynodo venerabilibus Epiſcopis ne ſuper beneficia eccleſiaſtica vel præſtarias, etiamſi Epiſcopus aut quilibet monaſteriorum prælatus inrationabiliter petierit, præcepta confirmationis noſtræ ullo modo faciamus. Et ideo ab inrationabili petitione ſe unuſquiſque compeſcat. Regino lib. 1. c. 368.

XII.

Vt Miſſi noſtri omnibus per illorum miſſaticum denuntient ne commutationes rerum vel mancipiorum quilibet prælatus earundem rerum eccleſiaſticarum ſine licentia vel conſenſu noſtro facere præſumat, neque mancipia eccleſiaſtica quiſquam niſi ad libertatem commutet. Videlicet ut mancipia quæ pro eccleſiaſtico dabuntur, in Eccleſiæ ſervitute permaneant; & eccleſiaſticus homo, qui commutatus fuerit, perpetua libertate fruatur. Regino lib. 1. c. 369. Burchard. lib. 3. c. 172. 171. Ivo par. 3. c. 234. Decretal. Gregor. IX. lib. 3. tit. 19. c. 1. Mancipia.

TITVLVS XII.

Synodi apud Vermeriam.

HÆC QVÆ SEQVVNTVR DIFFINITIONES in ſynodo apud Vermeriam palatium habita acta ſunt anno ſupraſcripto, in menſe Auguſto, Indictione præfata.

Cap. I.

Omnibus ſanctæ dilectionis fratribus ad quorum hæc poterunt pervenire notitiam, Wenilo Senonum, Hincmarus Remorum, Paulus Rotomagenſium, Amalricus Turonum Archiepiſcopi, Teutboldus Lingonum, Pardulus Lugdunenſium, Hucbertus Meldenſium, Anſegaudus Abrincatum, Hrothadus Sueſſonum, Immo Noviomagenſium, Hilmeradus Ambianenſium, Yrminfridus Belvacenſium, Erpoinus Silvanectenſium, Baltfridus Bajocacenſium, Guntbertus Ebrocenſium, Eirardus Lixovienſium, Erloinus Conſtantiæ, Hildebrannus Sagorum, Godelſadus Cabillonenſium, Ionas Æduorum, Braidingus Matiſconenſium, Agius Aurelianenſium Epiſcopi apud Vermeriam palatium juſſu glorioſi Principis Karoli anno ab incarnatione Domini DCCCLIII. Indictione prima VI. Kalendas Septembris in nomine ejuſdem Domini noſtri Ieſu Chriſti ſynodaliter congregati ſalutem. Notum fraternitati veſtræ fieri volumus quia nuper inſtanti anno per præſentem primam indictionem apud urbem Sueſſonum decimo Kalendas Maias ad ſynodum convenientes, cui ſacro conventui idem glorioſus Rex ſuam eſt dignatus exhibere præſentiam, inter cetera eccleſiaſtica negotia, de venerabili fratre noſtro Herimanno Nivernenſis urbis Epiſcopo quæſtionalis eſt ratio nobis oblata. Videlicet quia infirmitate præoccupatus ſeu præpeditus corporea, ſæpe ineptire & quædam quæ ad naufragium rerum & facultatum eccleſiaſticarum pertinere atque ad ſalvationem ac debitam ſeu rationabilem diſpenſationem impedire poterant, niſi celeri remedio ſubventum foret, agere indiſcretè ſoleret. Cujus ſuggeſtionis certa experimentorum documenta evidentiùs perquirentes, aliquanta invenimus quæ nobis fidem fecerunt aliis quæ audieramus ſenſum accommodare. Vnde ſecundùm quod in decretalibus epiſtolis beati Gregorij exemplo reperimus, ſtatuimus illi œconomum perſuadere, qui ei ſuffragium & Eccleſiæ ſibi commiſſæ cuſtodiam debitam & canonicam exhiberet, donec annuente Domino iſdem frater venerabilis à ſua infirmitate optabiliter convaleſceret. Sed quoniam intimatum eſt nobis in ſua Eccleſia neminem poſſe reperiri qui interim eundem venerabilem, partim indebita fortè pietate, partim reverentia ſeniorali, ſecundùm modum à nobis conſtitutum cuſtodire aut vellet aut poſſet, conſilij conſultu illum hortati ſumus ut cum Domno Wenilone prænominato ſcilicet reverentiſſimo confratre noſtro & Archiepiſcopo ſuo maneret, illéque ei conveniens ſtudium impertiri curaret, & Eccleſiæ Nivernenſi ea quibus indigeret viſitatorio officio impenderet & ordinaret, quouſque æſtivum tempus, quod hujuſmodi infirmitati, qua impediri dicebatur, valdè contrarium eſt, pertranſiret, & ſæpefatus dilectiſſimus ac venerabilis frater noſter, ut prædiximus, à ſua infirmitate melioraretur, & ſuæ poteſtati ſuæque ipſius cuſtodiæ ſuæve Eccleſiæ diſpoſitioni, ut eſt debitum, reſtitueretur. Quæ quoniam, gratias Deo, ad votum juxta divinam ordinationem, ut fuerant diſpoſita, ſunt quoque perducta, & canonica jubet auctoritas ut ab uno quilibet rejectus Epiſcopo, non dicamus à tantis pro tempote & ad tempus remotus ſecundùm quendam modum Epiſcopis, non recipiatur ſine teſtimonij aut litterarum evidentiſſimo documento, per hos noſtræ humanitatis apices plerunque dictum venerabilem fratrem noſtrum ſuæ ditioni & poteſtati atque epiſcopali cuſtodiæ ſuæque Eccleſiæ gubernationi debitè reſtituimus, & nos eum non morum vitiis, aut peccatis publicis, quæ cenſura damnat eccleſiaſtica, à ſua illum Eccleſia aliquantulum removiſſe, quod ſine aperta con-

victione vel manifeſta confeſſione fieri non licet, qua de re & non libet, ſed corporeæ ſuæ infirmitati & Eccleſiæ ſibi commiſſæ neceſſitati pietative conſuluiſſe maniſeſtiſſimè demonſtramus. quod ut præſentibus ſcilicet & futuris temporibus enucleatiùs cognoſcatur, his geſtis manibus propriis ſubterfirmare decrevimus.

I I.

In nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti. Epiſcopi qui juſſu glorioſi Principis Domni noſtri Karoli ad ſynodum in Vermeriam palatium convenimus, id eſt, Wenilo Archiepiſcopus, Paulus Archiepiſcopus, Amalricus Archiepiſcopus, Hincmarus Archiepiſcopus, Teutboldus Epiſcopus,. Anſegaudus Epiſcopus, Pardulus Epiſcopus, Hrothadus Epiſcopus, Immo Epiſcopus, Yrminfridus Epiſcopus, Erpoinus Epiſcopus, Hilmeradus Epiſcopus, Agius Epiſcopus, Erloinus Epiſcopus, Baltfridus Epiſcopus, Guntbertus Epiſcopus, Eirardus Epiſcopus, Hildebrannus Epiſcopus, Ionas Epiſcopus, Godelſadus Epiſcopus, Braidingus Epiſcopus, Chuonrado inclyto & nobiliſſimo viro præſentem & æternam optamus in omnium ſalvatore ſalutem. Cùm inter cetera eccleſiaſtica negotia de ordinabili diſpoſitione monaſterij ſancti Dionyſij diſponeremus, venerunt monachi ipſius ſacri cœnobij in præſentia venerandæ ſynodi, deferentes auctoritates, videlicet teſtamentum quod ſanctæ recordationis Abba Fulradus de monaſterio Lebbraha, ubi ſanctus Alexander martyr quieſcit humatus, & de cella quæ ad ſanctum Hippolytum nominatur, ſeu de rebus aliis quas per idem teſtamentum iſdem venerabilis Abbas ſancto Dionyſio contulerat, necnon & privilegium quod exinde ſancta ſedes apoſtolica per beatum Stephanum Papam eidem monaſterio ſuper præfato teſtamento fecerat, dicentes quòd venerabilis Abbas illorum Domnus Hludouvicus ex præcepto glorioſi Regis Domni noſtri Karoli eos conſuluiſſet, ac conſenſum eorum quæſiſſet, quatenus præſcriptum monaſterium vobis in precariam acceptis rebus veſtra traditione ad eandem caſam Dei delegandis conceſſiſſet. quod conſentire ſine cònſultu ſui Epiſcopi atque Archiepiſcopi immo ſacræ ſynodi non auderent. Quam cauſam ſubtiliter inveſtigantes, & ad liquidum cognoſcentes, diffinivimus juxta ſacram & divinam auctoritatem atque ſecundùm teſtamentum præfati piæ recordationis Fulradi, necnon & ſecundùm decretum apoſtolicæ ſedis, nullo unquam tempore jam dictum monaſterium ſancti Alexandri, cum rebus ſibi pertinentibus, à majore monaſterio ſancti Dionyſij quocunque ingenio divellendum, nec beneficiario neque precario jure diſtrahendum. Subjunxerunt etiam iidem monachi quòd veſtra commendatione ac juſſione, immo etiam actione, idem monaſterium cum rebus ſibi ſubditis in veſtram ditionem redactum & aſſumptum, quin etiam uſurpatum habuiſſetis. Quod quàm abſurdum & contra legem atque juſtitiam ſit, ſi tamen ita ſe res habet, ipſi etiam pervidetis. Vnde veſtram paterna & caritativa ſeu auctoritativa cum interpoſitione divini nominis & epiſcopalis auctoritatis nobilitatem hortamur & obteſtamur ut hoc nullatenus agere ulteriùs attentetis; ſed & ſi molitum eſt, ab hujuſmodi molitione vel actione vos veſtróſque compeſcatis; quia & contra Deum & contra omnem auctoritatem contráque veſtram ſalutem eſſe dinoſcitur. Sciatis etiam quia Domnum & ſeniorem noſtrum Regem glorioſiſſimum Karolum & humili ſuggeſtione & divina auctoritate obſecravimus, præfatóque venerabili Abbati & monachis ſuis præcepimus ut in hoc nulli adſenſum præbeant, quoniam nec vobis nec cuiquam fidelium expedit talia poſtulare. Valeto vir nobiliſſime & admodum nobis in Chriſto cariſſime.

III.

Sed & capitula quæ ſynodali conſultu Domnus Rex Karolus in Concilio memorato apud Sueſſionis civitatem ſacro propoſuit conventui, coram fidelibus ſuis in eodem palatio Vermeria relegi fecit, & ab omnibus conſonanter ſuſcepta ſunt & accepta.

TITVLVS XIII.

Apud Valentianas.

DE HIS CAPITVLIS QVÆ SVBSEQVVNTVR adnuntiaverunt populo Domni Reges Hlotharius & Karolus, quando in ipſo anno incarnationis Domini convenerunt ad Valentianas per menſem Novembrium.

ADNVNTIATIO Domni Hlotharii.

I. DE Miſſis directis per regnum, ut populus pacem & juſtitiam habeat. De raptoribus, de prædatoribus, de latronibus, & aliis malefactoribus, & deomnibus juſtitiis.

II. Vt ubi miſſatici ſimul venerint, Miſſi ſimul veniant. Et ſi de uno regno in aliud aut de uno miſſatico in aliud fugerint, ſimul eos conſtringant.

III. Vt ubicunque fugerint, illuc indiculus tranſmittatur ut Comes illos diſtringat, aut cum alode, aut per quodcunque poteſt, ut illuc reveniat, & emendet ubi malum fecit.

IV. Vt Miſſis commendetur ut faciant juſtitias. & ſi non fecerint, quòd ipſi pergere debeatis.

V. Vt ſi neceſſitas alicui fuerit, omnes ſint parati quomodo invicem vos adjuvetis.

ADNVNTIATIO Karoli gloriosi Regis.

I. DE adnuntiatione epiſcopali, & de honore ſacerdotum.

II. De reædificatione Eccleſiarum, & de nonis ac decimis.

III. De obſervatione capitulorum Domni Karoli & Domni Hludouvici de Eccleſiis.

IV. De obſervatione pacis, & cavenda rapacitate & oppreſſione rerum eccleſiaſticarum ac pauperum.

V. Quòd nos cum conſilio fidelium noſtrorum ordinare volumus qualiter honeſtè & ſine indigentia in curte noſtra, ſicut anteceſſores noſtri fecerunt, vivere poſſimus. Et Comites ac ceteros fideles noſtros admonemus ut ipſi ſic ſuum eſſe & vivere ordinent qualiter propter illorum neceſſitatem vicini eorum ac pauperes non opprimantur.

VI. De concordia & mutuo adjutorio Epiſcopi & Comitis ad juſtitias faciendas & divinum miniſterium exſequendum.

VII. De juſtitiis per Epiſcopos & Miſſos ac Comites noſtros in regno noſtro ſtudendis.

VIII. De raptis & conjunctione ſanctimonialium atque propinquarum ſeu ſponſarum aliorum, ut quod in præterito actum eſt, ſecundùm conſilium & judicium Epiſcoporum corrigatur, & de cetero omnimodis caveatur.

IX. Quòd ſi aliquid per neceſſitatem in Eccleſiis Dei aut contra aliquem fidelium noſtrorum fecimus, hoc quàm citiùs potuerimus libentiſſimè emendabimus. Et de cetero ſi aliquis apud nos parem ſuum nocere voluerit, hoc ſecundùm conſuetudinem anteceſſorum noſtrorum diffinire volumus.

X. De placito noſtro, & de communi adjutorio contra Nortmannos, & de conlocutione noſtra fraterna.

Digitized by Google

TITVLVS XIV.

Apud Silvacum.

SEQVVNTVR CAPITVLA QVÆ IN IPSO ANNO, & in ipſo menſe Novembrio, Domnus Karolus conſultu fidelium ſuorum in Silvatico edidit, & per regnum ſuum à Miſſis ſuis adnuntiari & obſervari præcepit, ſed & Miſſos ſuos, ſicut ſubſequitur, per regnum ſuum ordinavit.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex dilectis & fidelibus Miſſis noſtris per regnum noſtrum conſtitutis ſalutem. Sicut vobis notum eſſe credimus, cum dilectiſſimo fratre noſtro Hlothario apud Valentianas locuti fuimus, & communi conſilio cum fidelibus noſtris communibus conſideravimus ut inter cetera ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtri principatus ac regni nobis à Deo commiſſi negotia neceſſaria, de his quæ ſubſequuntur vos ſpecialiter ammoneremus; ut ſicut hic deſcripta habentur, unà cum Dei adjutorio, prout meliùs potueritis, ſtrenuè exſequi procuretis, & hoc præſentaliter neceſſarium opus ſine aliqua dilatione vel excuſatione, ſicut in miſſaticis conjuncti & deputati eſtis, ſimul conveniatis, & hoc ad perficiendum quantocıùs inchoëtis, & quantum vel qualiter inde factum habueritis, unuſquiſque veſtrum, ſicut in miſſaticis conſtituti eſtis, de unoquoque miſſatico nobis ad colloquium quod in proximo cum fratribus noſtris habebimus renuntiare procuret. Et ſi contigerit ut aliquis veſtrum noſtro ſervitio vel infirmitate aut quacunque occaſione detentus fuerit, pro hoc alij non dimittant ut commendata exſequi non ſtudeant; etiamſi unus vacaverit à prædictis occaſionibus, ipſe quantum Deus dederit juſſa perficere ſtudeat.

Iſta denuntianda ſunt populo à Miſſis noſtris.

Cap. I.

NOſtri ſeniores, ſicut audiſtis, parabolaverunt ſimul, & conſideraverunt cum communibus illorum fidelibus de Dei ſervitio & ſanctæ Eccleſiæ ac regni ſtatu, & qualiter vos qui in regno conſiſtitis pacem & juſtitiam habere poſſitis. & ordinaverunt Miſſos per regnum illorum, qui in hoc decertent, quantum Deus adjutorium dederit.

II.

Inter omnes juſtitias quas ordinaverunt ut unuſquiſque habeat, primò conſideraverunt de honore Eccleſiarum Dei & orphanorum ac viduarum cauſis, & de regalibus juſtitiis. Tum maximè de raptoribus puellarum, & viduarum cauſis, & ſanctimonialium, & de his qui Presbyteros flagellare præſumunt, & qui Presbyteros de Eccleſiis ſine Epiſcoporum conſenſu eicere vel recipere, aut cenſum de manſo, vel ex his quæ Domnus & genitor illorum in ſuis Capitularibus Eccleſiis in immunitate conceſſit, exigere non timent, & qui cenſa de rebus eccleſiaſticis ad Eccleſias perſolvere detrectant, ut firmiter inquirantur, & acriter diſtringantur, & plena juſtitia inde fiat, ſecundùm quod in Capitularibus avi & patris illorum ſtatutum habetur. & ipſi per certos fidejuſſores ad præſentiam illius in cujus regno tales inventi fuerint perducantur, ut inde ipſe commendet quid de tali homine fiat qui nec Deum timet, nec contra ſanctos canones

canones facere, nec legem & præceptum regiùm infringere pertimeſcit. ſalva cenſura eccleſiaſtica & epiſcopalis pœnitentiæ vindicta.

III.

Similiter de collectis quas Theudiſca lingua heriſzuph appellat, & de his qui immunitates infringunt, & qui incendia & voluntaria homicidia & adſalituras in domos faciunt.

IV.

De latronibus autem commendaverunt ut Miſſi omnibus denuntient in illa fidelitate quam Deo & Regi unuſquiſque debet & promiſſam habet, & in illa Chriſtianitate qua pacem proximo unuſquiſque ſervare debet, ut ſine exceptione alicujus perſonæ, nec pro amicitia, vel propinquitate, aut amore vel timore, ullus latronem celet, ſed illum Miſſis illorum manifeſtet, & ad accipiendum illum adjutorium quantum potuerit unuſquiſque præſtet, & per ſacramentum hoc Miſſi illorum firmare faciant ſicut tempore anteceſſorum illorum conſuetudo fuit. Et ſi aliquis Miſſos illorum non obaudierit, ſi Regis homo fuerit, per fidejuſſores ad illius præſentiam perducatur. Si autem alterius homo fuerit, ſenior cujus homo fuerit, illum Regi præſentet.

V.

Commendaverunt etiam ut ſi alicui denuntiatum fuerit ut ad accipiendum latronem adjutorium præſtet, aut aliquis ſonum inde audierit ut ad latronem accipiendum concurratur, & ſe inde retraxerit ut ad hoc adjutorium non præſtet, ſi liber homo fuerit, bannum dominicum componat; & ſi colonus fuerit, ſexaginta ictus accipiat. Et ſi latro ibi occiſus fuerit, qui eum occiderit leudem inde non ſolvat, & nullus illi inde faidam portare præſumat. Quòd ſi quis facere præſumpſerit, per certos fidejuſſores ad Regis præſentiam perducatur.

VI.

Quicunque autem abhinc in ante latronem receperit, maximè autem illum qui forbannitus fuerit, vel qui illos quos Miſſi noſtri forbannierunt recepit poſtquam forbanniti ab eiſdem Miſſis noſtris fuerunt, ſecundùm quod conſtitutum eſt in Capitularibus avi & patris noſtri in libro III. capitulo XXIII. ſi Francus eſt, cum duodecim ſimilibus Francis juret quòd ipſe latronem eum fuiſſe non ſciſſet, licèt pater ejus ſit, aut frater, vel propinquus. Si hoc jurare non potuerit, & ab alio convictus fuerit quòd latronem in hoſpitio ſuſcepiſſet, quaſi latro & infidelis judicetur: quia latro eſt, & infidelis eſt noſter & Francorum; & qui illum ſuſcepit, ſimilis eſt illi. Si autem audivit quòd latro fuiſſet, & tamen non ſcit profirmiter, aut juret ſolus quòd nunquam eum audiſſet nec per veritatem nec per mendacium latronem; aut ſit paratus, ſi ille de latrocinio evictus fuerit, ut ſimiliter damnetur.

VII.

Vt quando Miſſi noſtri latronem forbannierint, hoc & Miſſis aliis & Comitibus ſcire faciant. Et ſi de uno miſſatico in alium fugerit, ſi in vicinitatem venerit, pro hoc Miſſus qui eum forbannivit non dimittat ut eum non perſequatur & comprehendat. Et ſi longiùs fugerit, Miſſus in cujus miſſaticum fugerit, ſi alodem habuerit, illi tollat, & illum conſtringat ut illuc velit nolit reveniat, & ibi malum emendet ubi illud perpetravit. Et ſi in alicujus villam fugerit, & ipſa villa eum contenderit, ſecundùm quod in Capitularibus avi & patris noſtri ſcriptum habetur inde fiat. Et ſi neceſſe fuerit, ut juſtitia non proteletur, Advocato denuntietur ut ipſum latronem reddat, & eos qui eum contenderint præſentet, ut debitam diſciplinam inde ſuſtineant, & emendationem inde congruam faciant. Quòd ſi facere neglexerit uſque ad ſecundam vicem, bannum dominicum inde componat. & ſic per fidejuſſores ad præſentiam eorum deducatur, ut & de illo, & de contradictoribus, & de ipſo latrone ſecundùm quod cauſa conjacuerit ſic decernatur, ut ceteri metum habeant.

VIII.

Hoc etiam commendaverunt ſeniores noſtri, ut ſi hujuſmodi malefactores, ſicut prædiximus, de uno regno in aliud fugerint, ſimiliter Miſſi illius, de cujus regno fugerit, ad alios Miſſos in illo regno, ubi fugit, hoc notum faciant, & illi Miſſi eos conſtringant ut ad illud regnum & ad illos Miſſos reveniant, ut ibi diſtringi poſſint ubi malum fecerunt.

IX.

De advenis qui oppreſſione Nortmannorum vel Brittannorum in partes iſtorum regnorum confugerunt ſtatuerunt ſeniores noſtri ut à nullo reipublicæ miniſtro quamcunque violentiam vel oppreſſionem aut exactationem patiantur; ſed liceat eis conductum ſuum quærere & habere, donec aut ipſi redeant ad loca ſua, aut ſenio- Regino lib. 2. c. 424.

res illorum eos recipiant. Nullus autem eos inſervire præſumat, eò quòd loco mercenarij apud aliquem manſerint, nec cenſum aut tributum exigere. Quòd ſi inventus fuerit ex reipublicæ miniſtris aut aliis quibuſlibet contra hoc pietatis præceptum facere aut feciſſe, bannum dominicum exinde componat.

X.

Vt omnibus denuntietur qualiter cuncti ſint præparati ad quamcunque neceſſitatem imminentem, ut ſecundùm conſuetudinem, prout neceſſitas evenerit, ad Dei ſervitium & illorum atque ad defendendam ſanctam Dei Eccleſiam & regnum omnes ſint præparati.

XI.

Capitula autem avi & patris noſtri, quæ in præſcriptis commemoravimus, qui ex Miſſis noſtris non habuerint, & eis indiguerint, ut commiſſa per illa corrigere poſſint, ſicut in eiſdem Capitulis jubetur, de ſcrinio noſtro vel à Cancellario noſtro accipiant, ut rationabiliter & legaliter cuncta corrigant & diſponant.

Lib. 11. Capitular. c. 24.

XII.

Vt unuſquiſque Miſſus in ſuo miſſatico proviſionem habeat ut ſi aliquis de noſtris fidelibus per miſſaticum ſuum tranſierit, aut ibi conſiſtens vel commanens rapinas vel deprædationes aut talia inlicita fecerit de quibus Deus offendi ſolet & populus pro oppreſſione gemere, quatenus hoc ſubtiliter & veraciter inveſtiget, & nobis renuntiet, qualiter inde nos ſic ordinemus ut nec ipſum nec alium hoc agere delectet.

XIII.

Vt Miſſi in illorum miſſaticis curam habeant ne homines noſtri aut alij quilibet vicinos ſuos majores vel minores tempore æſtatis, quando ad herbam ſuos caballos mittunt, vel tempore hiemis, quando maraſcalcos illorum ad fodrum dirigunt, deprædentur aut opprimant. Et ſi egerint, hoc etiam, ut prædiximus, veraciter Miſſi noſtri inveſtigent, & nobis renuntient, ut in ſeniore hoc ſic emendemus quatenus homines ſuos in poteſtate habeat, & contenti ſint debitis, & indebita injuſtè non appetant.

Poſt iſta capitula ſequitur in veteri codice MS. bibliothecæ Bigotianæ fragmentum epiſtolæ tum à Karolo Rege ſcriptæ ad Miſſos, ut reor, dominicos, hoc modo.

Mandamus præterea ut ſi Capitula Domni avi & genitoris noſtri ſcripta non habetis, mittatis ad palatium noſtrum de more prædeceſſorum veſtrorum Miſſum veſtrum & ſcriptorem cum pergamena, & ibi de noſtro armario ipſa Capitula accipiat atque conſcribat. Et vos deinde ſecundùm ipſa Capitula Dei juſtitiam populique à Deo vobis commiſſi neceſſarias proclamationes legaliter emendare ſollerti vigilantia procuretis. VALETE.

Iſtud ſacramentum jurabunt Franci homines.

Ego ill. adſalituram, illud malum quod ſcach vocant, vel teſceiam non faciam, nec ut alius faciat conſentiam. & ſi ſapuero, qui hoc faciat, non celabo. & quem ſcio qui nunc latro aut ſcachator eſt, vobis Miſſis dominicis non celabo, ut non manifeſtem. Si me Deus adjuvet & iſtæ reliquiæ.

Iſtud jurabunt Centenarij.

Ego ill. adſalituram, illud malum quod ſcach vocant, vel teſceiam non faciam, nec ut alius faciat conſentiam. & ſi ſapuero qui hoc faciat, non celabo. & quem ſcio qui nunc latro aut ſcachator eſt, vobis Miſſis dominicis non celabo, ut non manifeſtem. & de Francis hominibus in iſto comitatu & in meo miniſterio commanentibus nullum recelabo, quantum recordari potuero, ut per brevem vobis Miſſis dominicis non manifeſtem. Si me Deus adjuvet & iſtæ reliquiæ.

Miſſi autem & pagi per miſſaticos qualiter fuerunt tunc ordinati.

I. Hincmarus Epiſcopus, Ricuinus, Engiſcalcus, Miſſi in Remtiano, Vonziſo, Stadiniſo, Pertiſo, Barriſo, Camiziſo, Catalaunio, Virtudiſo, Bagenſoniſo, Tardaniſo.

II. Pardulus Epiſcopus, Altmarus, Teodacrus, Miſſi in Laudoniſo, Portiano, Sueſſonico, Vrciſo, & Vadiſo.

III. Immo Epiſcopus, Adalardus Abba, Waltcaudus, Odelricus, Miſſi in Noviomiſo, Vermendiſo, Adertiſo, Curtriciſo, Flandra, comitatibus Engilramni, & in comitatibus Waltcaudi.

IV. Folcoinus Epiſcopus, Adalgarius, Engiſcalcus, & Berengarius, Miſſi in comitatu Berengarij, Engiſcalchi, Gerardi, & in comitatibus Reginarij.

V. Hludouvicus Abba, Yrminfridus Epiſcopus, Ingilvvinus, Gotſelmus, Miſſi in Pariſiaco, Melciano, Silvanectenſi, Vircaſino, Belvacenſe, & Vindoiliſo.

VI. Paulus Epiſcopus, Hilmeradus Epiſcopus, Herloinus, Hungarius, Miſſi in Rotmenſe, Tellau, Vitnau, Pontiu, Ambianenſe.

VII. Eirardus Epiſcopus, Teodericus Abba, Herloinus, Hardoinus, Miſſi in Aprincato, Conſtantino, Bagiſino, Coriliſo, Otlingua Saxonia, & Harduini, Oxmiſo, & in Liſuino.

VIII. Dodo Epiſcopus, Hrotbertus, & Oſbertus, Miſſi in Cinomannico, Andegavenſi, atque Turonico, Corboniſo, & Sagiſo.

IX. Burcardus Epiſcopus, & Hrodulfus, & Heinricus Abba, Miſſi in Bleſiſo, Aurelianenſi, Vinduſniſo, Carentino, Durcaſino, Dvniſo, Ebricino, Stampiſo, Caſtriſo, Pinceſiſo, Madreciſo.

X. Wenilo Epiſcopus, Odo, & Donatus, Miſſi in pago Senonico, Trecaſino, Waſteniſo, Miliduniſo, Morviſo, Proviniſo, & in tribus Arciſiſis, & in duobus Brioniſis.

XI. Teutboldus Epiſcopus, Ionas Epiſcopus, Iſembardus, & Abbo, Abba, Daddo, Miſſi in comitatibus Milonis, & in comitatibus Iſembardi, Auguſtuduno ſcilicet, Matiſconenſe, Divionenſe, Cabillono, Hatuariis, & in Tornedriſo, & in Belniſo, & in Duſmiſo comitatu Attelæ, & in comitatu Romoldi.

XII. Hugo, Gozſo, Nivilungus, Miſſi in Niverniſo, Alciodriſo, Avaliſo.

TITVLVS XV.

Apud Attiniacum.

HÆC MEMORIALIA CAPITVLA QVÆ SEQVVNTVR dedit Miſsis ſuis Domnus Karolus anno dominicæ incarnationis DCCCLIV. *in menſe Iunio, quando apud Attiniacum cum fratre ſuo Hlothario fuit locutus, ut illa unuſquiſque Miſſus in ſuo miſſatico per regnum illius exſequi procuret.*

CAP. I.

DE Miſſis pro latronibus, ſcilicet ut addantur, & ſuppleantur Miſſi qui illa peragant quæ in capitulis continentur quæ ſupra in Silvaco illum edidiſſe præſcripſimus.

II. De maritima cuſtodia, ut ſecundùm conſuetudinem vigilanter diſponeretur.

III. De viis per aquas, videlicet ut ubi noviter clauſæ erant aperirentur, ſicut antiquitus fuerunt apertæ.

IV. De pontibus reſtaurandis, videlicet ut ſecundùm Capitularia avi & patris
Lib. IV. Capitular. c. 12. ſui ubi antiquitus fuerunt reficiantur ab his qui honores illos tenent de quibus antè pontes facti vel reſtaurati fuerunt.

III. 54. V. De navibus quæ vadunt ſub pontibus, videlicet ùt inde teloneum non exigatur.

VI. De advenis quos affligunt miniſtri reipublicæ, ſcilicet ut qui ab illis quos Nortmanni vel Brittones adflixerunt, & ideo mendicando in iſtud regnum venerunt, vel qui propter adflictionem Aquitanicam huc venerunt, cenſum vel operationes exegerunt, hoc cum ſua lege illis emendent. Et qui deinceps hoc facere præſumpſerit, ſimul cum emendatione dominicum bannum componat.

VII. De latronibus qui nunc nihil mali faciunt, & quod jamdiu fecerunt emendatum habent, & nullus modò ſuper eos clamat, videlicet ut propter hoc modò non puniantur.

VIII. De hominibus qui in banno & in pœnitentia miſſi ſunt, & peius ſemper faciunt, ſcilicet ut à Miſſis capiantur & conſtringantur.

IX. De monetis & falſariis fabris, videlicet ut diligenter inquirantur & emendentur.

X. De rebus Eccleſiarum in alodem datis, videlicet ut à Miſſis inquirantur, & deſcribantur, & Regi denuntientur.

XI. De monaſteriis circumeundis, id eſt, ut ſicut ordinatum fuit, ita Miſſi exſequi procurent.

XII. De hominibus qui iterum à novo raptos faciunt, ut à Miſſis comprehendantur, & conſtringantur, & ad Regis præſentiam deducantur.

XIII. De fidelitate Regi promittenda, id eſt, omnes per regnum illius Franci fidelitatem illi promittant. Et qui dicunt ſe illam promiſiſſe, aut certis teſtibus hoc adprobent, aut jurent ſe illam antè juraſſe, aut illam ipſam fidelitatem promittant.

Sacramentum autem fidelitatis tale eſt.

Ego ill. Karolo Hludouvici & Iudithtæ filio ab iſta die in ante fidelis ero ſecundùm meum ſavirum, ſicut Francus homo per rectum eſſe debet ſuo Regi. Si me Deus adjuvet & iſtæ reliquiæ.

Anno incarnationis Domini DCCCLIV. *v. Nonas Iulias in mallo Remis iſti juraverunt quòd juratam habuiſſent fidelitatem.*

Isti ivravervnt antiqvitvs.

Teudacrus. Amalricus. Rotboldus. Amalbertus. Dodo. Wingboldus. Beruſſus. Wala. Henlo. Heirbertus. Airardus. Gotlandus. Hilpricus. Gerlegius. Amalgiſus. Heico. Amalricus major de Buxido.

Isti ivravervnt fidelitatem.

Goderamnus. Dodilo. Sigebertus. Fidentius. Ermenulfus. Teutgrimnus. Wicboldus. Ermengaudus. Rotmundus. Giſlulfus. Haimiricus. Teutbaldus. Drogo. Teodericus. Ebroinus. Rodoinus. Giſlinus. Wlfridus. Haimuinus. Wandrebertus. Berecarius. Angelinus. Ado. Meinardus. Ottradus decanus. Guntbertus decanus. Hervvincus decanus. Ozias. Ailus. Teudaldus. Teodoldus decanus. Bertricus. Rothaus. Ingobertus. Amblinus decanus. Gozfelmus decanus. Wlfarius. Flodoinus. Anglebertus. Emmenulfus. Sicbertus decanus. Hecto. Iſaac. Giſlardus. Alaricus. Gerardus. Madergaudus decanus.

TITVLVS XVI.

Apud Leudicam.

HÆ SVNT ADNVNTIATIONES QVAS HLOTHARIVS & Karolus apud Leudicam adnuntiaverunt anno DCCCLIV.

HLOTHARIVS

serenissimvs Imperator.

Cap. I.

Scire volumus veſtram omnium fidelitatem quia frequenter præſenti anno dilectiſſimum fratrem noſtrum Hludouvicum invitavimus ut commune colloquium cum fidelibus noſtris haberemus, atque cum illis de Domini voluntate, quantum ipſe inſpirare vellet, ac de ſanctæ Dei Eccleſiæ utilitate, noſtróque ac noſtrorum communi profectu, honore, & neceſſitate tractaremus & ordinaremus. Sed quia prædictus frater noſter hactenus, ſicut optaveramus, quibuſdam impedientibus cauſis, venire diſtulit, nos illud omittere noluimus quin utiliter nos conjungeremus.

II.

Nunc volumus vos certos reddere de noſtra conjunctione, quia Chriſto propitio ſecundùm Deum ad ſalutem ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtrámque ac veſtram communem utilitatem & neceſſitatem indiſſolubiliter corde & opere conjungere nos volumus, ut unum ſimus in Chriſto, & vos unum ſitis nobiſcum.

III.

Sapiatis quia legem qualem anteceſſores noſtri, hoc eſt, pater & avus noſter, veſtris anteceſſoribus conceſſerunt & ſervaverunt, nos ſimiliter vobis perdonamus & inviolabiliter atque incorruptè & præſentibus & futuris temporibus per omnia volumus obſervare.

KAROLUS

GLORIOSISSIMUS REX.

Cap. I.

Hanc ſiquidem conjunctionem facere idcirco uſque nunc diſtulimus, quia voluimus ut ſupradictus frater noſter nobiſcum pariter conveniens in eadem conjunctione ſe nobis aſſociaret. Sed quia ille aliquibus impedimentis præpeditus venire omiſit, nos audita perturbatione quam filius ejus facere conatur, conſociare nos voluimus. Sciatis ergo quoniam & in proſperis & in adverſis ſimul erimus; nec poterit nos, Deo adjuvante, ullum offendiculum ab ea caritate ſeparare qua fraternis vinculis adſtricti ſumus. Sed ubicunque alterno ſolatio & adjutorio indiguerimus, quantum Dominus permiſerit, in invicem ſupportari & ſuſtentari cupimus, atque contra omnem terrenum inimicum auxilium in alterutrum ferre volumus.

II.

Si autem iſdem frater noſter, ſicut optamus & ei mandamus, hoc agere diſtulerit, nos ita conjuncti ſumus ut unus alteri tale præbeat ſolatium & adjutorium quatenus ubicunque neceſſe fuerit, amodo & deinceps, ſicut præmiſimus, unuſquiſque regnum ſibi divinitus commiſſum quietè obtinere poſſit. Et ſi aliquis pari ſuo ſuperſtes extiterit, ipſe qui remanſerit, nepotes ſuos unà cum regno patris ſub tuitione & defenſione habeat; ut contra adverſantium machinationes auxiliante Deo ita muniti exiſtant qualiter quieto ordine regnum patris obtinere valeant.

III.

Certiſſimè igitur devotionem veſtram ſcire cupimus quia veraciter nos recognoſcimus in multis Deum offendiſſe animóſque veſtros negligenter moleſtaſſe. Quæ videlicet cuncta ita favente Chriſto pro viribus emendare voti habemus ut & Deum placare & veſtræ devotioni ſatisfacere poſſimus. De quibus omnibus certiores vos reddere curabimus cùm pluriores noſtri fideles convenerint, aut cùm præfatus frater noſter, ut ei mandavimus, venerit, ſi tamen venire voluerit, quomodocunque vobis amabilius erit; ita ut veraciter cognoſcatis promiſſionem noſtram omnimodis adtendere & pleniſſimè nos obſervare velle.

IV.

Illud præterea in commune veſtra & omnium comperiat ſollertia quia ideo vobis in hoc ſacro loco hæc ſollicitè denuntiare voluimus ut noveritis cuncta quæ diximus, Domino favente, ſanctiſque ejus ſuffragantibus, in quorum præſentia denuntiantur, inviolabiliter obſervaturos nos eſſe.

Hoc eſt ſacramentum quod ſibi mutuò juraverunt.

Ab hodierna die & deinceps, ſi Hludouvicus frater noſter illud ſacramentum quod contra nos juratum habet infregerit vel infringit, aut filij ejus ad talem partem regni quam tu contra eum acceptam habes, in quantum Dominus poſſe dederit, & contra ipſum & contra filios ejus ac omnes qui eam tibi auferre voluerint abſque juſta & rationabili occaſione, ſi tu experieris, adjutorium tibi defenſionis præſtabo. Si autem ego te ſupervixero, filiis tuis talem partem regni quam tu contra me & meum fratrem acceptam habes non auferam, ſed conſentiam. Et ſi ipſi vel fideles illorum expetierint defenſionis adjutorium contra ipſum fratrem noſtrum & filios ejus ac omnes; ut eam tenere poſſint, adjutorium in quantum potero præſtabo, ſi tu aut filij tui idipſum adjutorium mihi præſtaveritis, & à nobis vos non diſſociaveritis.

TITVLVS XVII.

Præceptum confirmationis pro Eccleſia Tornacenſi, datum apud Vermeriam palatium regium VIII. *Kalendas Auguſti anno Chriſti* DCCCLIV. *Karoli Calvi Regis XV.*

KArolus gratia Dei Rex. Quia venerabilis vir Immo Noviomagenſis atque Tornacenſis Eccleſiæ Epiſcopus utilitatem ſibi commiſſæ Eccleſiæ & neceſſitatem Canonicorum ſuorum prævidens, ſcilicet ut rebus exterioribus adhibitis, divinum cultum ac miniſterium proprij officij liberiùs poſſit explere, deferens privilegium quoddam venerabilium Epiſcoporum noſtrorum manibus roboratum, in quo quædam res ad uſus præfatorum Canonicorum ſuorum delegatæ detinebantur, humiliter petiit ut id eaſdémque res cum appendicus ſuis prædictæ Eccleſiæ ſanctæ Dei genitricis Mariæ ſemper Virginis in præfata civitate Tornaco ſitæ in uſibus ac ſtipendiis Clericorum ibidem Domino ſervientium perpetualiter habendas noſtris confirmaremus edictis. Fuerunt namque temporibus anteceſſorum ejus præſcriptæ civitatis Clericorum uſibus applicatæ, villa Lamedinius cum integritate ſua, & mariſcus unus in Flandrenſe pago, necnon etiam decimæ populi juxta antiquam conſuetudinem ad eundem locum confluentis. Præterea ab eodem venerando Pontifice acquiſitæ res & ſuperadjectæ ſunt hæ, id eſt, in pago Bragbantenſe, in loco qui dicitur Villa, quicquid Hrotſcindis Deo devota in eodem loco habuiſſe cognoſcitur, ad partem prædictæ Eccleſiæ tradidit, necnon & mariſcum in pago Flandrenſi quem Otgiſus Preſbyter & Burgiſus germanus ejus frater præfatæ Eccleſiæ contulerunt, teloneum etiam præfatæ civitatis Tornacenſis, & inſuper in Noviomo vineæ de quibus ſecundùm temporis qualitatem colligunttur modia centum viginti. Has denique res, ſicut in privilegio Epiſcoporum continetur, ſecundùm prænominati reverendi Pontificis Immonis rationabilem conſtitutionem ſumptibus & indumentis ceteriſque utilitatibus præſignatis Canonicis ſanctæ Mariæ, ejuſdem ſæpedicti venerandi Præſulis ſupplici deprecatione, perenniter habendas decernimus & firmamus; videlicet ut remota neceſſitatis inquietudine, ipſis & ſucceſſoribus eorum liberiùs per omnia tempora pro nobis & regni ſtabilitate Chriſti miſericordiam aſſiduis precibus implorare delectet.

Præterea ſtatuimus ut ultra tricenarium numerum in congregatione fratrum prædictæ Eccleſiæ ſanctæ Dei genitricis Mariæ nullus Clericorum adjiciatur, niſi fortè ſuperadjectæ fuerint aliæ præter iſtas res quæ ad uſus eorum ſine murmuratione ſufficiant: quatenus moderata rerum diſtributio præfatorum Clericorum in memorato loco ſecundùm proprij Pontificis adminiſtrationem ſufficiens non alia conſtitutione moveatur quæ eorum animos aliqua turbela in divino ſervitio tepeſcere cogat.

Vt autem hæc præcellentiæ noſtræ confirmatio perpetuum in Dei nomine obtineat vigorem, de anulo noſtro ſubter eam juſſimus ſigillari.

Guillermus...... ad vicem Ludovici recognovit.

Data VIII. Kalendas Auguſti, Indictione IV. anno XV. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum Vermeria palatio regio.

TITVLVS XVIII.

Apud Bonoilum.

HOC EST CONSILIVM QVOD EPISCOPI & ceteri fideles Domni Karoli apud Bonoilum communiter illi dederunt anno incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti DCCCLVI. *in menſe Auguſto.*

INcrepatio quam in epiſtola Domni Apoſtolici vobiſcum & cum aliis fidelibus veſtris audivimus ſeveriſſimè nos tangeret, ſi nos aliter non egiſſemus quàm iſdem Domnus Apoſtolicus nos egiſſe, ſecundùm quod ipſe audierat, cum magna auctoritate mandavit. Nam quia nos in iſto facto, unde nos ſpecialiter redarguit, conſentientes non fuimus, & vos ac fideles veſtros, quos inde admonere convenit, & verbis & ſcriptis, ſicut ipſi ſcitis, & manentia ſcripta teſtantur, frequenter & ſalubriter commonuimus, ut quod contra ſalutem & auctoritatem factum erat emendaretur, & ne deinceps committeretur, omnimodis caveretur, damnabiliter iſta increpatione non tangimur. Sed & nunc noſtris monitis illius monita conjungentes, & illius monitis noſtra monita ſubjungentes, hortamur ut ſtatum monaſteriorum in regno veſtro conſiſtentium, aliter quam debeat & deceat perverſum ac confuſum, quanto citiùs & meliùs ac poſſibiliùs atque rationabiliùs potueritis, reſtituere & corrigere ſtudeatis. Et non ſolùm hoc vos & commiſſos vobis in regno veſtro agere commonemus, verùm etiam monemus, hortamur, & precamur ut capitula quæ vos ipſe cum fidelibus veſtris in Colonia villa manu propria confirmaſtis, ſed & ea quæ in Beluaco civitate Epiſcopis tradentibus ſub conditione notiſſima ſuſcepiſtis, illa quoque quæ cum fratribus veſtris ſecus Teudonis villam in loco qui dicitur Iudicium approbaſtis, illáque quæ in Verno palatio ſynodaliter prolata ſuſcepiſtis, ea etiam quæ in Sparnaco de epiſcopalibus capitulis cum inluſtribus viris & ſapientibus baronibus veſtris obſervanda delegiſtis, ſed & illa quæ cum fratribus veſtris apud Marſnam manu propria confirmaſtis, verùm & illa quæ in ſynodo Sueſſonica, cui veſtram præſentiam exhibere dignati fuiſtis, acceptaſtis, necnon & illá quæ in Silvaco decreviſtis, cum his quæ in Leodico cum fratre veſtro Hlothario adnuntiaſtis, diligenter & frequenter ad memoriam reducatis ac relegatis, & quæ in regno veſtro contra illa acta ſunt contráque divinam & ſalubrem auctoritatem, quam progenitores & prædeceſſores veſtri directo ordine tenuerunt & obſervaverunt, perpetrata ſunt, quantocius ratio & poſſibilitas permittit, corrigere procuretis. Et ne de cetero à quocunque contra hæc agantur, communiter omnes cooperante Domino caveamus. Et ſi quid contra hæc actum fuerit, ſtatim ut citiùs fieri potuerit, æquitate & ratione ac poſſibilitate dictante, abſque dolo, cum recta intentione & lege ac auctoritate competente unicuique ordini corrigatur. Et ne leve cuiquam videatur quod Deo teſte ac mediante manu propria confirmatum & ſponſione cum veritatis, quæ Deus eſt, aſſertione prolatum eſt, diſcat ex confirmationis cautione in terris, & ex baptiſmatis ac ceterarum obſervationum confirmatione in cœlis, quantis nexibus quiſque teneatur obſtrictus. omnéſque quod divino ſpiritu dicitur communiter audiamus: *Niſi conversi fueritis, gladium ſuum vibrabit. arcum ſuum tetendit, & paravit illud, & in eo paravit vaſa mortis.* Pſal. 7. De quibus nos omnes ad ſe & ad mandatorum ſuorum obſervationem converſos & in obſervatione eorundem permanentes eripiat Ieſus Chriſtus Dominus noſter; cui eſt honor, & gloria, poteſtas, & imperium per omnia ſecula ſeculorum Amen.

TITVLVS XIX.

Ad Francos & Aquitanos miſſa de Cariſiaco.

HÆC QVÆ SEQVVNTVR CAPITVLA MISIT Domnus Rex Karolus ad Francos & Aquitanos qui ab eo diſciverant anno incarnationis dominicæ DCCCLVI. *Nonis Iulij, de palatio Cariſiaco, per fideles Miſſos ſuos Adalardum Abbatem, Rodulfum, Richuinum, Adalgarium, & Berengarium.*

CAP. I.

MAndat vobis noſter ſenior quia ſuus avunculus Rhuodulfus illi de veſtra fidelitate nuntiavit, & quòd vos illum precaſtis ut ad vos ſuos denominatos fideles in ſua mercede tranſmitteret, & vos illi per illos veſtram neceſſitatem & voluntatem mandare volebatis, & ſi aliquid factum habebatis quod neceſſitas fuiſſet emendare, voluntariè per illorum conſilium emendabatis, & quod vobis conſilium donaverint ad noſtri ſenioris fidelitatem & veſtram ſalvationem, voluntariè faceretis.

II.

Et mandat vobis noſter ſenior quia placet ei quod illi ſuus avunculus de veſtra fidelitate & bona voluntate nuntiavit; & ſecundùm veſtram deprecationem tranſmittit nos, ſicut precaſtis, ad vos. & mandat vobis quia ſi aliquis de vobis ſe reclamat quòd injuſtè alicui de vobis fecit, & ad rectam rationem & juſtum judicium venire non potuit, aut per inſidias aliquas aut ipſe ſenior noſter aut aliquis ad illum, aliquem de vobis comprehendere voluit, & propter hoc ad tempus aliquis de vobis ab illius præſentia & ab illius ſervitio ſe ſubſtraxit; quia omnis quicunque de vobis ad rectam rationem ad illum & ante ſuos fideles venire voluerit, hoc ei concedit. Et ſi juſtè & rationabiliter inventum fuerit quòd rectam rationem contra eum aliquis de vobis habuerit, cum conſilio fidelium ſuorum hoc voluntariè emendabit. Et ſi inventum fuerit quòd illam cauſam unde aliquis de vobis conquirere voluerit, per rationem fecerit, volet ut ſicut per rationem fecit, ita facta per rationem permaneat.

III.

Mandat vobis ut ſi aliquis de vobis rectam rationem ad illum & ante ſuos fideles precaverit, & inde in rectam rationem venerit, & juſtè & rationabiliter inventum fuerit quòd rectam rationem aliquis de vobis non habeat, & ipſa recta ratio illum convicent, quia ſi ſe concrediderit & humiliaverit, & emendare voluerit, & in ipſa emendatione permanere voluerit; quia ſicut cum ſuis fidelibus rationabiliter invenerit ut rationabilem miſericordiam faciat, voluntariè paratus eſt facere.

IV.

Mandat vobis quia ſi aliquis eſt de vobis qui non ſe confidit in ſua conſcientia, ut rectam rationem precare aut non valeat aut non audeat, & ſe recognoſcit & pœnitet, & miſericordiam illius & indulgentiam petierit, quia illum, tantùm ut in ante ſicut debet ſe caveat, voluntariè unicuique qui ſic ſe recognoſcit miſericordiam & indulgentiam donat.

V.

Mandat vobis ut ne aliquis de illo in antè dubitet quia ipſam rectam rationem, qui illam quærit, ſemper illi vult conſervare, & illam miſericordiam quam modò illi concedit, ſimiliter illam ſemper vult conſervare, ſi ille aliam iterum talem cauſam non commiſerit pro qua per rectam rationem juſtum judicium debeat ſuſtinere.

VI.

Mandat vobis quia ſi aliquis de vobis talis eſt qui dicat quia pro paupertate & neceſſitate, quia multos dies in illius ſervitio miſit, & omnia quæ habuit diſpendit, ad talem conjunctionem, ut aliquid impetraret quod per ſervitium impetrare non potuit, ſe conjunxit, quia ſi hoc noſtro ſeniori ante ſuos fideles demonſtrare potuerit, & hoc ſi verum inventum fuerit quòd ſenioris noſtri culpa fuerit quòd per neceſſitatem aliquis de vobis rationabiliter de ſervitio

ſervitio illius ſe tali modo ſubtraxerit, quia ſenior noſter hoc voluntariè recognoſcit, & cum conſilio de ſuis fidelibus hoc quàm citiùs & rationabiliùs potuerit emendabit.

VII.

Mandat vobis quia ſi aliquis de vobis dixerit quòd hoc quod fecit, non pro ſua infidelitate neque pro ſua deſinhonorantia fecit, & timet aliquis de vobis quòd noſter ſenior alicui de vobis reputare in ante debeat hoc factum aut pro ſua infidelitate aut pro ſua deſinhonorantia, & propter hoc jam ultrà ad illum non debeat conſilium acaptare, quia qualiſcunque de vobis tali modo in iſto facto commiſculatus eſt, ſi in ante illi ſic fidelis & obediens & adjutor ad ſuum regnum & debitum honorem continendum fuerit ſicut per rectum homo ſuo Regi & ſuo ſeniori eſſe debet, quia nulli de iſta cauſa volet reputare, ſed totum ex corde dimittere quod in illius perſona in iſta cauſa commiſit, & ſuum ſervitium, quod illi & antè fecit, & adhuc Deo juvante faciet, debitè & rationabiliter vult illi merere. Si autem aliquis illi aut alicui injuſtè abſtulit, lex hoc, ſicut conſuetudo & rectum eſt, pacificabit.

VIII.

Et ſciatis quia ſenior noſter, ſicut ſubinde voluit, Deo gratias, nunc ad bonum effectum perduxit, & rogavit fideles ſuos ut ſine ulla mala ſuſpicione de illius iracundia aut animi commotione communiter quærant & inveniant atque deſcribant hoc quod ille ſecundùm ſuum miniſterium facere debet, & quæ facere illum non condeceant. Et ubicunque inventum fuerit quòd fecit quod facere non debuit, paratus eſt ut cum Dei adjutorio & fidelium ſuorum conſilio hoc quàm citiùs cum ratione & poſſibilitate emendare potuerit emendet & in ante corrigat, & correcta cuſtodiat; & quod facere debuit, quod ad ſalutem & honeſtatem illius pertinuit, & aliquid minùs fecit, hoc cum Dei adjutorio & fidelium ſuorum conſilio & auxilio facere quàm citiùs cum ratione & poſſibilitate potuerit faciat.

IX.

Et ſimiliter vult ut nos quæramus & inveniamus & deſcribamus quid & qualiter nobis fidelibus ſuis in unoquoque ordine contra illum conveniat facere, & quid non conveniat facere; ut illa quæ conveniunt faciamus, & illa quæ non conveniunt caveamus, & ubicunque in retro aliqua à nobis ſuis fidelibus in quocunque ordine facta ſunt quæ non condeceant, cum Dei & illius auxilio & noſtro communi conſilio quàm citiùs cum ratione & poſſibilitate emendare potuerimus emendemus, & in ante corrigamus, & correcta cuſtodiamus.

X.

Et ſciatis quia ſic eſt adunatus cum omnibus ſuis fidelibus in omni ordine & ſtatu, & nos omnes ſui fideles de omni ordine & ſtatu, ut ſi ille juxta humanam fragilitatem aliquid contra tale pactum fecerit, illum honeſtè & cum reverentia, ſicut ſeniorem decet, ammonemus ut ille hoc corrigat & emendet, & unicuique in ſuo ordine debitam legem conſervet. Et ſi aliquis de nobis in quocunque ordine contra iſtum pactum in contra illum fecerit, ſi talis eſt ut ille inde eum ammonere voleat ut emendet, faciat; & ſi talis eſt cauſa ut inde illum familiariter non de[illegible]ammonere, & ante ſuos pares illum in rectam rationem mittat, & ille qui debitum pactum & rectam legem & debitam ſeniori reverentiam non vult exhibere & obſervare, juſtum juſtitiæ judicium ſuſtineat. Et ſi ſuſtinere non voluerit, & contumax & rebellis extiterit, & converti non potuerit, à noſtra omnium ſocietate & regno ab omnibus expellatur. Et ſi ſenior noſter legem unicuique debitam, & à ſe & à ſuis anteceſſoribus nobis & noſtris anteceſſoribus perdonatam, per rectam rationem vel miſericordiam competentem unicuique in ſuo ordine conſervare non voluerit, & ammonitus à ſuis fidelibus ſuam intentionem non voluerit, ſciatis quia ſic eſt ille nobiſcum & nos cum illo adunati, & ſic ſumus omnes per illius voluntatem & conſenſum confirmati Epiſcopi atque Abbates cum laicis, & laici cum viris eccleſiaſticis, ut nullus ſuum parem dimittat ut contra ſuam legem & rectam rationem & juſtum judicium, etiamſi voluerit, quod abſit, Rex noſter alicui facere non poſſit.

XI.

Et ſciatis quia ad hoc quærendum & inveniendum & ſtatuendum atque confirmandum cum noſtro & ceterorum fidelium ſuorum conſenſu habet noſter ſenior conſtitutum locum Verneriam palatium, & tempus ac diem XIIII. Kalend. Auguſti. & habet ex nomine deſcriptos fideles ſuos per quorum tractatum iſta cauſa Deo adjuvante ad perfectionem perveniat. & habet VII. Kalendas Auguſti ad ipſum palatium Verneriam generaliter omnes fideles ſuos convocatos, ut omni-

bus ſuam voluntatem & perdonationem & noſtram, qui fideles illius ſumus, devotionem accognitet; ut iſta convenientia, quam teſte Deo confirmabimus, in ante diebus vitæ ſuæ & diebus vitæ noſtræ conſervetur, & ipſe ſuis ſucceſſoribus contra ſucceſſores noſtros & nos noſtris ſucceſſoribus ſuis ſucceſſoribus conſervandam in Dei nomine relinquamus.

XII.

Et ſciatis quia vult ſenior noſter & nos ac ceteri fideles illius ut ſi vos, qui illius fideles & conſiliarij eſſe debetis, volueritis, ſicut vobis diximus, ad illius præſentiam & fidelitatem atque ſervitium venire & nobiſcum in iſta ſocietate eſſe, & ipſe & nos quæ voluntariè volemus, ut cum nobis hoc & quæratis & inveniatis & ſtatuatis & confirmetis atque conſervetis, & nos cum vobis ſimiliter. & vobis aliis omnibus, ſicut & nobis, debitam legem & rectam rationem dehinc in ante, ſicut rectum eſt, vult conſervare, ſicut ſui anteceſſores, qui hoc meliùs & rationabiliùs fecerunt, noſtris & veſtris anteceſſoribus in omni ordine conſervaverunt.

XIII.

Et mandat vobis noſter ſenior quia ſi aliquis de vobis talis eſt cui ſuus ſenioratus non placet, & illi ſimulat ut ad alium ſeniorem meliùs quàm ad illum acaptare poſſit, veniat ad illum, & ipſe tranquillo & pacifico animo donat illi commeatum; tantùm ut ipſi & in ſuo regno vel ſuis fidelibus aliquod damnum aut aliquam marritionem non faciat; & quod Deus illi cupierit, & ad alium ſeniorem acaptare potuerit, pacificè habeat.

XIV.

Et ſi aliquis fuerit de vobis qui voleat dicere quia non credit ſenioris noſtri fidem, & ſuſpectus ſit de ſua perditione, & propter hoc non audeat ambulare ad illum, nos vobis damus Dei & noſtri ſenioris Karoli fidem & de ſuis Epiſcopis & fidelibus Clericis fidem quia quantum Deus vos ſalvaverit, & vos vos ipſos ſalvaveritis, ſani ambuletis, & ſani cum illo ſitis, & ſani, ſi vobis cum illo, ſicut debet, non convenerit, retornetis. tantùm ut pacificè & ſine ſeditione ambuletis, & ſuos fideles non ſollicitetis.

XV.

Et ſi adhuc dubitatis, & aliam firmitatem quæritis, tantùm ut contra rationem non quæratis, ſi ad illum, ſicut diximus, ambulare vultis, etiam & ad hoc parati ſumus ut faciamus: quia certi ſumus quia omnia cum ſecuritate facere poſſumus.

TITVLVS XX.

Ad eoſdem miſſa de Baſiu.

ISTA CAPITVLA MISIT REX DE BASIV per Hadabrannum & Bettonem.

CAP. I.

Mandat vobis ſenior noſter ſalutes. Mandat etiam vobis quia valde miratur quòd placitum tale non cuſtodiſtis ſicut vos illi promiſiſtis, & ſicut ipſe vobis mandavit.

II.

Mandat vobis ſenior noſter quòd propterea hoc placitum dimiſiſtis ut fratris ejus expectare voluiſſetis adventum, juxta quod illi mandaſtis, non ſine aliis ſuis fidelibus, quos modò ſecum non habuit, invenire potuit, ut neceſſe eſſet inde aliquam expectationem facere.

III.

Habet ſenior noſter conſtitutum aliud placitum Kal. Septemb. in villa Nielfa, ubi ei occurrere ſui fideles debent. Propterea mandat vobis ut vos tali loco, & vobis congruo & eidem præmiſſo loco proximo, veniatis, ubi tales ſuos fideles tranſmittere ad vos poſſit quos vobis mittendos poſtulaveritis.

IV.

Sciatis quia vult vobis hoc obſervare ſecundùm quod vobis in Vermeria conceſſit, & ſicut ſcriptis & verbis antea mandaverat, & quicquid amplius juſtè & rationabiliter poſtulare vultis. Pariter & de

expectatione, ſecundùm quod cùm fidelibus ſuis invenerit quòd Dei voluntati & ejus fideliúmque ſuorum honori non ſit indignum, propter Deum & nutrimentum Domni & genitoris ſui ac illius, & ſervitium illi à vobis impenſum, hoc vobis adſentire non contradicit.

V.

Mandat vobis ut memores ſitis Dei & veſtræ Chriſtianitatis & nutrimenti genitoris ejus & ſui & debitæ fidelitatis & regni ſupervenientis periculi, ſtudeatis vos fideles ſanctæ matris Eccleſiæ & ſui unanimes fieri, & omnipotentis Dei voluntatem ac illius fidelitatem communémque ſalutem ſimul cum ipſo fideliter explere ad reſiſtendum inimicis & Chriſtiani nominis perſecutoribus.

TITVLVS XXI.

Ad eoſdem, per Adalardum Abbatem.

ISTVM MISSATICVM TRANSMISIT DOMNVS Rex glorioſus Karolus per Adalardum Abbatem & Richuinum & Rodulfum & Berengarium.

CAP. I.

Mandat vobis ſenior noſter ſalutes. & mandat vobis quia quicquid in veſtra cauſa ſecundùm conſilium ſuorum fidelium melius & honeſtius invenire potuit, per ſuos fideles & ſua capitula jam per duas vices vobis mandavit.

II.

Mandat vobis quia ſicut per illos ſuos fideles & per eadem capitula vobis innotuit, ſic vult erga vos adtendere & obſervare. Et ſi vos adhuc talem cauſam eum poſtulare volueritis quæ ad ſuum honorem & ad veſtrum profectum pertineat, paratus eſt etiam in hoc ſecundùm veſtram petitionem facere juxta conſilium fidelium ſuorum.

III.

Mandat etiam ut recordemini Dei & veſtræ Chriſtianitatis, & condoleatis atque compatiamini huic ſanctæ Eccleſiæ, quæ & à vobis & ab aliis miſerabiliter eſt oppreſſa & deprædata, & quæ crudeliter ex altera parte perſequitur à paganis, & non vos diſſocietis ab unitate & unanimitate fidelium Dei; ſed acceleretis præſentaliter vos illi adunare & conjungere aliis Dei ſuiſque fidelibus ad defenſionem ſanctæ Eccleſiæ & ſuam fidelitatem.

IV.

Si autem dicitis vos propter pares veſtros, qui præſentes non ſunt, hoc non poſſe facere, mandat ut vos qui in præſentiarum eſtis talem ſecuritatem ei faciatis ut non propter aliam cauſam hoc dimittatis quod per nos vobis mandat, niſi propter illos veſtros pares qui præſentes non ſunt. & facite ei ſecuritatem ut illos veſtros pares ad Dei ſervitium & ad ſuam fidelitatem, in quantum potueritis, exhortemini & convertatis, & ſi illos converti non potueritis, vos ab ejus ſervitio non vos ſubtrahatis. quoniam ſi omnes converti ad illum volueritis, paratus eſt vos omnes ſecundùm ſanctæ Eccleſiæ utilitatem & ſuum honorem & veſtrum communem profectum recipere & ſalvare & honorabiles ſemper habere, & nulli unquam imputare, in quantum ad ſe pertinet, quicquid neglegenter factum habetis de ejus ſervitio, aut in iſta cauſa contra illum egiſtis.

V.

Et mandat vobis quia poſtquam veſtram fidelitatem cognoverit, ſecuros etiam vos faciet ex ſua parte quòd nulli debeat reputare hoc quod erga illum neglegenter egit in hac cauſa; ita tamen ſi vos quoque erga illum debitum honorem & debitam fidelitatem conſervaveritis, ſicut Dei ſuique fideles.

VI.

Et ſi aliqua pars ex vobis ad ejus ſenioratum & ad ejus fidelitatem reverti voluerit, ſimiliter eſt paratus eos benignè recipere & erga illos omnimodis adimplere quæ ſuperius ſcripta ſunt.

TITVLVS XXII.

Ad eoſdem, per Hincmarum & alios.

ISTVM MISSATICVM TRANSMISIT REX PER Hincmarum & Yrminfridum Epiſcopos, & per Adalardum Abbatem, & Rodulfum, & Richuinum, & Berengarium.

Mandat vobis ſenior noſter ſalutes, & mandat vobis quia pro Dei amore & pro veſtræ quoodam fidelitatis ſervitio ſibi impenſo omnes vos vult ſalvos eſſe, & ſine aliqua occaſione omnes vos ad Dei ſervitium & ad ſuam fidelitatem adtrahere cupit. Et ut omnibus manifeſtum fiat quia ſic omnes vos vult ſalvare ſicut ſuos fideles, & oulla occaſione intermiſſa aliquem ex vobis perdere vult, & ut etiam contra pares veſtros abſque læſione ſalvi eſſe poſſitis, ſicut debetis & Chriſtianos oportet, talem cauſam qualem vos eum poſtulaſtis libentiſſimè vobis concedit ſecundùm conſilium ſuorum fidelium uſque ad condictum placitum quod eſt V. Idus Octob. Carnutum. Ita tamen ut vos ſecuritatem talem ei faciatis ut uſque ad illud placitum in pace maoeatis, & nullam dehonorationem in aliqua cauſa erga eum aut erga ſuos fideles faciatis, quam rationabiliter & poſſibiliter vitare & cavere poteſtis. neque impedimentum ſuis fidelibus faciatis, nec imprædationem, oec aliquam inquietudinem. Et concedit vobis ut omnes in hoooribus & in alodis veſtris interim conſiſtatis, exceptis his quorum hooores ſenior noſter donatos habet. Et ſi aliqui ſunt ex vobis qui honores ooo habent, ſi volunt in ſuis alodibus conſiſtere aut cum aliis eorum paribus vel amicis, faciaot. Et etiam ſi voluerint cum ſeniore ooſtro manere, ita tamen ut cum pace vivant, & ipſi & ſui, etiam hoc clementer coocedit. ea videlicet ratione ut vos ſecurum de vobis illum faciatis, & ut nullum ſuum fidelem aliquo modo de ſua fidelitate ſubtrahatis neque ſollicitetis. Et ſi aliquis ex vobis fuerit qui hanc pacem iſto modo ſervare noluerit, à veſtro conſortio omnes eum unanimiter expellatis, ſi emendare ooluerit quod neglegenter feciſſe manifeſtum fuerit.

TITVLVS XXIII.

Synodi Cariſiacæ.

CAPITVLA QVÆ KAROLVS FECIT APVD Cariſiacum palatium.

Cap. I.

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex illi Epiſcopo & dilectis ac fidelibus Miſſis illis Comitibúſque noſtris ſalutem. Notum ſit fidelitati veſtræ quia XVI. Kal. Mart. ſecundùm ſacram auctoritatem ſyoodum venerabilium Epiſcoporum ac conventum fidelium noſtrorum apud Cariſiacum fecimus convenire. Cum quibus inter cetera eccleſiaſticæ utilitatis ac regni neceſſitatis negotia conſideravimus qualiter rapinæ & depopulationes, quæ partim occaſione ſuperinrventium pagaoorum, partim mobilitate quorundam fidelium noſtrorum in regno noſtro, per eos etiam qui Eccleſiam Dei defendere & tueri & regni ſoliditatem ac quietem debuerant providere, graſſantur, aliquo modo annuente Domino ſedari valeant & amoveri.

II.

Quorum conſultu decrevimus ut quia peccata, quæ in ſuo initio ut ſunt magni ponderis æſtimantur, pernicioſo proceſſu, ipſo etiam exitiabili uſu pravis mentibus leviantur, & quaſi inſenſibiles reddunt, ac ſi quando reſipiſcere moliuntur, eas ſæpius obligant, ut ſi ſurgere velint non poſſint, antequam cenſura eccleſiaſtica & legales ſententiæ hujuſmodi prædatores terribiliter & damnabiliter feriant, Epiſcopi quique in ſuis parrochiis, & Miſſi in illorum miſſaticis, Comiteſque in eorum comitatibus, pariter placita teneant, quò omnes reipublicæ miniſtri, & vaſſi dominici, omneſque quicunque vel quorumcunque homines in eiſdem parrochiis vel comitatibus commanent, ſine ulla perſonarum exceptione vel excuſatione aut dilatione conveniant.

III.

Regino lib. 2. c. 178. Et Epiſcopus illius parrochiæ breviter adnotatas ſententias de hujuſmodi cauſa, evangelicæ videlicet & apoſtolicæ atque propheticæ auctoritatis, necnon & decreta apoſtolica atque canonica omnibus relegat, & aperto ſermone cunctis quale quantúmque peccatum ſit, & qualem quantámque pœnitentiam & quàm immanem ſeveriſſimámque vindictam expoſcat, cum aliis debitis & neceſſariis atque utilibus prædicationibus innoteſcere curet.

IV.

Regino ibid. Miſſi quoque legales ſententias, ſicut eas cognitas habent, adnotent, & prædeceſſorum noſtrorum Regum atque Imperatorum noſtráque capitula de hac cauſa in unum collecta omnibus nota faciant. Et Epiſcopi Dei & epiſcopali auctoritate tales deprædationes omnibus interdicant. Et Miſſi ac Comites noſtri cunctis ex noſtro regio banno prohibere firmiter ſtudeant ut cognoſcant omnes quia ſi abhinc in ante in noſtro regno talia facere aliquis præſumpſerit, ſecundùm divinas ſententias epiſcopalem excipiet ſententiam, & ſecundùm leges ac capitula regia emendare cogetur, & ſecundùm judicium fidelium noſtrorum condignam vindictam ſuſcipiet.

V.

Et ſi talis perſona fuerit ut Epiſcopi vel Miſſi noſtri ac Comites in illorum miniſteriis quod pravum actum fuerit potuerint emendare, ſecundùm præfixum modum illud emendare ſtudeant, aut per fidejuſſores ad noſtram præſentiam venire faciant.

VI.

Si autem aliquis quiſcunque inobediens extiterit, cum ſumma feſtinatione nobis notum facere curent, ut quantociùs ad noſtram præſentiam illum venire jubeamus, & dignam ultionem ſecundùm judicium fidelium noſtrorum ſuſtineat.

VII.

Et ſi, quod abſit, talis emerſerit qui Dei timorem poſtponat, & eccleſiaſticam auctoritatem contemnat, & regiam poteſtatem refugiat, ſciat quiſcunque ille fuerit quia & ſecundùm canonicam auctoritatem ab omnium Chriſtianorum cœtu & à ſanctæ Eccleſiæ conſortio & in cœlo & in terra alienus efficietur, & regali poteſtate atque omnium regni fidelium unanimitate ſicut Dei & Eccleſiæ inimicus & regni devaſtator perſequetur uſque dum à regno exterminetur. Regino lib. 2. c. 179.

VIII.

Et ſi aliquis Comes fuerit qui hoc in ſuo comitatu fecerit, aut ibi talia increſcere permiſerit ut aut ipſe illa non emendet aut nobis nota non fecerit, ut noſtra auctoritas talia corrigat, ſciat quia talem ſententiam inde ſuſtinebit ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum conſuetudo fuit.

IX.

Et ſi aliqui iterantes deprædationes & rapinas per regnum noſtrum fecerint, & Epiſcopi ac Miſſi vel Comites hoc emendare non potuerint, quàm citiùs poſſunt nobis notum facere curent, ut jubeamus ipſos deprædatores per eandem viam cum Miſſo noſtro redire, & illa omnia quæ malè egerant legaliter emendare, & talem harmiſcaram, ſicut nobis viſum fuerit, aut judicium, ſicut cum fidelibus noſtris conſideraverimus, ſuſtinere.

X.

Si autem dilecti fratris noſtri aut nepotum noſtrorum homines fuerint qui talia egerint, & hoc nobis innoteſcant, ut illis notum faciamus, & illi ſuos homines, ſicut illis meliùs viſum fuerit, de talibus caſtigare procurent, ſicut & nos noſtros homines caſtigare volumus, ſi in illorum regnis indecentia & aliqua noxia, quod abſit, facere præſumpſerint.

COLLECTIO DE RAPTORIBVS.

Par. 3. c. 21. SANCTVS Gregorius in libro paſtorali dicit. Ammonendi ſunt qui aliena rapere contendunt ut ſollicitè audiant quid veniens in judicio Matth. 26. Dominus dicat: *Eſurivi enim, & non dediſtis mihi manducare.* & cetera. quibus dicit: *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum qui paratus eſt diabolo & angelis ejus.* Hinc ergo colligendum eſt quanta damnatione plectendi ſunt qui aliena rapiunt, ſi tanta animadverſione feriuntur qui ſua indiſcretè tenuerunt. Perpendant quo eos obliget reatu res rapta, ſi tali ſubicit pœnæ non tradita. Perpendánt quid meretur injuſtitia inlata, ſi tanta percuſſione digna eſt pietas non im- Habac. 2. penſa. Audiant raptores: *Væ ei qui multiplicat non ſua uſquequo, & adgravat contra ſe denſum lutum.* Denſum lutum contra ſe adgravare eſt terrena lucra cum pondere peccati cumulare. Audiant quid Chriſtus dicat: *Quid prodeſt homi-* Matth. 16. *ni ſi totum mundum lucretur, anima verò ſua detrimentum fiat?* id eſt, quid prodeſt homini ſi totum quod extra ſe eſt congregat, ſed hoc ſolum quod ipſe eſt damnat? Audiant quòd illa quæ rapiunt in hoc ſeculo deficient, aut in ſeculo dimittent; ſed ſecum ad judicium cauſas rapinæ, id eſt, damnationem ſecum ferent. Et alibi ſcriptum eſt. Audiant quid Propheta Eſaias dicit: Eſai. 3. *Rapina pauperis in domo veſtra, & cauſa vi-* Eccl. 35. *duæ non ingreditur ad eos.* &: *Lacryma viduæ uſque ad maxillam deſcendit, & Dominus non delectabitur in illis.* Audiant quia in cujus domo rapina eſt, ſive in domo corporis, ſive in domo manſionis, non habitat in illa domo Spiritus ſanctus, ſed ſpiritus malignus; & ſi accedit ad communionem corporis & ſanguinis Chriſti ante dignam ſatisfactionem, non mundatur per illam communionem à peccato, ſed plenius ſicut Iudas, quando in cœna plenus rapina & iniquitate communicare præſumpſit de manu Chriſti, poſſidetur à diabolo. unde & ſuſpenſus crepuit medius. Et ad quem cauſa viduæ non ingreditur, nec ipſe, ſi dignè non ſatisfecerit, in cœleſtem Eccleſiam intrare valebit. Audiant rapaces & prædatores Eſai. 33. quid iterum Propheta dicat: *Qui prædaris, nonne & ipſe prædaberis?* Videlicet quia ille qui prædatur res pauperum & Eccleſiarum ac ſervorum Dei, prædatur à diabolo, & præda illius fit. Audiant quid ſanctus Paulus Apoſtolus dicat, per quem locutus eſt Chriſtus, & qui raptus fuit uſque ad tertium cœlum, & qui raptus fuit in paradiſum, & audivit talia ſecreta verba quæ non 1. Cor. 6. licebat homini loqui. Ait namque quia neque rapaces, neque homicidæ, neque adulteri regnum Regino lib. 2. c. 280. Dei poſſidebunt. Vnde intendat quale quantúmque peccatum eſt rapina, quam cum adulterio & homicidio ſanctus comparavit Apoſtolus. Item Ibid. 5. ipſe dicat: *Si quis fornicator, aut adulter, aut rapax, aut homicida eſt, cum hujuſmodi nec cibum ſumere* Chriſti diſcipulo, id eſt, Chriſtiano, licet ante ſatisfactionem, id eſt, correctionem ac emendationem & dignam pœnitentiam. Audiant quia ſanctus Iohannes Apoſtolus electus & dilectus Chriſti, qui in cœna ſuper pectus ejus recubuit, talem hominem ſalutare vetat dicens: 2. Ioan 10. *Nec ave ei dixeris, neque in domum receperis.*

Audiant quid in Toletano Concilio ſancti Epiſcopi, qui in cœlo cum Deo regnant, & in terris miraculis coruſcant, de totius mundi partibus congregati decreverunt. *Si quis*; inquiunt, *de* Conc. Tolet. 3. c. 11. *potentibus Clericum aut quemlibet pauperem aut religioſum expoliaverit, & mandaverit ad ipſum Epiſcopus ut eum audiat; & ſi contempſerit, invicem mox ſcripta percurrant per omnes provinciæ Epiſcopos, quoſcunque adire potuerit, ut excommunicatus habeatur donec audiat & reddat aliena.* Ecce de pauperum raptoribus. Audiant raptores & prædones rerum eccleſiaſticarum quid ſanctus Anacletus Papa, ab ipſo beato Petro Apoſtolo Preſbyter ordinatus, cum totius mundi ſacerdotibus judicavit. Dicit namque: Epiſt. 1. Regino lib. 2. c. 281. Burchard. lib 11 c. 18. Gratian. 12. q. 2. c. 6. Qui abſtulit. *Qui abſtulerit aliquid patri vel matri, homicida particeps eſt. Pater noſter ſine dubio Deus eſt, qui nos creavit: mater verò noſtra, Eccleſia, quæ nos in baptiſmo ſpiritaliter regeneravit. Ergo qui Chriſti pecunias & Eccleſiæ rapit, aufert, vel fraudatur, homicida eſt, atque homicida ante conſpectum juſti judicis deputabitur. Qui rapit pecuniam proximi ſui, iniquitatem operatur. Qui autem pecuniam vel res Eccleſiæ abſtulerit, ſacrilegium facit, & ut ſacrilegus judicandus eſt.* Item ſanctus Vrbanus Papa & mar- Epiſt. 1. Regino lib. 2. c. 283. tyr: *Res & facultates Eccleſiæ oblationes appellantur, quia Domino offeruntur, & vota ſunt fidelium, ac pretia peccatorum, atque patrimonia pauperum. Si quis illa rapuerit, reus eſt damnationis Ananiæ & Saphiræ, & oportet hujuſmodi tradere Satanæ, ut ſpiritus ſalvus ſit in die Domini.* Item ſanctus Lucius Papa: *Re-* Epiſt. 1. Regino lib. 2. c. 284. Burchard. lib 11. c. 19. *rum eccleſiaſticarum & facultatum raptores à liminibus ſanctæ Eccleſiæ anathematizatos apoſtolica auctoritate pellimus & damnamus, atque ſacrilegos eſſe judicamus. & non ſolùm eos, ſed & omnes conſentientes eis: quia non ſolùm qui faciunt rei judicantur, ſed etiam qui facientibus conſentiunt. Par enim pœna & agentes & conſentientes comprehendit.* Et ſanctus Auguſti- Tract. 50. nus in ſermone evangelij ſancti Iohannis ita dicit: *Fur ſacrilegus loculorum ſacrorum & dominicorum eſt Iudas; & qui aliquid de Eccleſia furatur & rapit, Iudæ perdito comparatur.* Item in ſacris canonibus ſancto Spiritu dictatis & Chriſti ſanguine confirmatis ſcriptum eſt: *Si quis* Concil. Gangr. c. 7. Regino lib. 2. c. 286. *oblationes Eccleſiæ extra Eccleſiam accipere vel dare voluerit præter conſcientiam Epiſcopi vel ejus cui hujuſmodi officia commiſſa ſunt, nec cum ejus voluerit agere conſilio, anathema ſit.*

Epiſcopus autem omnibus dicere debet quid ſit anathema; & ne deſperent, oſtendere debet quandio duret anathema, id eſt, quandiu quiſque errorem non corrigit & digna ſatisfactione non emendat, ut reconciliationem & indulgentiam valeat promereri. Si quis verò ante ſatisfactionem & reconciliationis indulgentiam in peccatis ſuis perſeverans mortuus fuerit, jam anathema perpetuum illi erit, & peccatum ad mortem, pro quo non dicit Apoſtolus ut oretur. Sed & plura, ſi neceſſe fuerit, Epiſcopus quiſque colligere & dicere procurabit.

SEQVVNTVR CAPITVLA DOMNI KAROLI & Domni Hludouvici Imperatorum.

II. 6. VObis verò Comitibus dicimus, vóſque commonemus, quia ad veſtrum miniſterium maximè pertinet, ut reverentiam & honorem ſanctæ Dei Eccleſiæ exhibeatis, & cum Epiſcopis veſtris concorditer vivatis, & eis adjutorium ad ſuum miniſterium peragendum præbeatis; ut & vos ipſi in miniſteriis veſtris pacem & juſtitiam faciatis, & quæ noſtra auctoritas publicè fieri decernit, ut in miniſteriis veſtris ſtudiósè perficiatur ſtudeatis. Proinde monemus veſtram fidelitatem ut memores ſitis fidei nobis promiſſæ, & in parte miniſterij noſtri vobis commiſſi, in pace ſcilicet & juſtitia facienda, voſmetipſos coram Deo & coram hominibus tales exhibeatis ut & noſtri veri adjutores & populi conſervatores juſtè dici & vocari poſſitis. Et nulla quælibet cauſa, aut munerum acceptio, aut amicitia cujuſlibet, vel odium, aut timor, aut gratia, ab ſtatu rectitudinis vos deviare compellat quin inter proximum & proximum ſemper juſtè judicetis; pupillorum verò & viduarum & ceterorum pauperum adjutores ac defenſores, & ſanctæ Eccleſiæ vel ſervorum illius honoratores juxta veſtram poſſibilitatem ſitis. Illos quoque qui temeritate & violentia in furta & latrocinia ſive rapinis communem pacem populi perturbare moliuntur, veſtro ſtudio & correctione, ſicut decet, compeſcite. Et ſi aliqua perſona in aliquo vobis impedimentum fuerit quin ea quæ dicimus facere non valeatis, nobis ad tempus illud notum faciatis, ut noſtra auctoritate adjuti miniſterium veſtrum dignè adimplere poſſitis.

Ibid. 7. Omnes verò laicos monemus ut honorem eccleſiaſticum conſervent & dignam venerationem Epiſcopis & Dei ſacerdotibus exhibeant, & ad eorum prædicationem cum ſuis devotè occurrant, & jejunia ab illis communiter indicta reverenter conſervent, & ſuos obſervare doceant & compellant. Vt etiam dies dominicus ſicut decet honoretur & colatur omnes ſtudeant. Et ut liberiùs fieri poſſint, mercata & placita à Comitibus, ſicut ſæpe admonitum fuit, illo die prohibeantur.

Ibid. 14. De pace verò in exercitali itinere ſervanda uſque ad marcham hoc omnibus notum fieri volumus, quòd quicunque auctorem damni ſibi præterito anni inlati nominatim cognoſcit, ut juſtitiam de illo quærat & accipiat.

Ibid. 15. Deinceps tamen omnibus denuntiare volumus ut unuſquiſque cognoſcat omnes qui in ſuo obſequio in tali itinere pergunt, ſive ſui ſint, ſive alieni; ut ille de eorum factis rationem ſe ſciat redditurum, ut quicquid in pace violanda deliquerint, ad ipſius debeat periculum pertinere. Ea ſcilicet conditione, ut pacis violator primùm juxta facinoris qualitatem ſive coram nobis ſive coram Miſſo noſtro dignas pœnas perſolvat, & ſenior qui ſecum talem duxerit quem aut conſtringere noluit aut non potuit ut noſtram juſſionem ſervaret, & inſuper in regno noſtro prædas facere non timuerit, pro illius neglegentia, ſi antè eum de his non admonuerit, & poſtquam neglegentia contemptoris ad ejus notitiam pervenerit, eum corrigere, ſicut decet, neglexerit, honore ſuo privetur, ut ſcilicet neuter illorum ſine juſta vindicta remaneat.

Ibid. 23. Comites verò miniſtris Eccleſiæ in eorum miniſteriis, ut hoc pleniùs & de noſtris & de ſe & de ſuis hominibus obtinere poſſint, adjutores in omnibus fiant. Et quicunque prima & ſecunda vice de his à Comite admonitus non ſe correxerit, volumus ut per eundem Comitem ejus neglegentia ad noſtram notitiam perferatur, ut noſtra auctoritate quod in noſtro Capitulari continetur ſubire cogatur.

III. 2. De pace admonemus ut omnes qui per aliqua ſcelera rebelles ſunt conſtringantur.

Ibid. 62. De pace & juſtitia infra patriam, ſicut ſæpe per alia capitula juſſimus, adimpletum fiat.

Ibid. 65. Si quis domum alienam cujuſlibet infregerit, quicquid exinde per vim abſtulerit aut rapuerit vel furaverit, ſecundùm legem eam illi cujus domus fuerit infracta & ſpoliata in triplum componat, & inſuper bannum dominicum ſolvat. Si ſervus hoc fecerit, ſententiam ſuperiorem accipiat, & inſuper ſecundùm ſuam legem compoſitionem faciat. Si quiſlibet homo aliquod tale damnum alicui fecerit pro quo plenam compoſitionem facere non valeat, ſemetipſum in vuadio pro ſervo dare ſtudeat uſque dum plenam compoſitionem adimpleat.

Ibid. 66. Si quis meſſes aut annonas in hoſte ſuper bannum dominicum rapuerit, vel paverit, aut furaverit, aut cum caballis vaſtaverit, æſtimato damno ſecundùm legem in triplum componat. Et ſi liber homo hoc fecerit, bannum dominicum pro hac re componere cogatur. Servus verò ſecundùm legem tripla compoſitione damnum in loco reſtituat, & pro damno diſciplinæ corporali ſubjaceat.

V. 341. Si quis in exercitu infra regnum ſine juſſione dominica per vim hoſtilem aliquid prædare voluerit, aut fœnum tollere, aut granum, ſive pecora majora vel minora, domóſque infrangere vel incendere, hæc ne fiant, omnino prohibemus. Quòd ſi ab aliquo præſumptioſo factum fuerit, ſexaginta ſolidis, ſi liber eſt, ſit culpabilis, & omnia ſimilia reſtituat, aut cum duodecim teſtibus ſe purget. Si verò ſervus hoc fecerit, capitali crimini ſubjaceat, & dominus omnia ſimilia reſtituat, quia ſervum ſuum non correxit, nec cuſtodivit ut talia non perpetraret: quoniam ſi nos ipſos comedimus, citò deficiemus. Vnuſquiſque tamen cuſtodiat exercitum ſuum, ne aliqua deprædatio infra regnum fiat.

VI. 97. Si quis infra regnum rapinam fecerit, aut cuiquam noſtro fideli ejúſque homini aliquid vi abſtulerit, in triplo cui aliquid abſtulit legibus componat, & inſuper bannum noſtrum, id eſt, ſexaginta ſolidos nobis perſolvat. Poſtmodum verò à Comite ante nos adducatur, ut in baſtonico retruſus uſque dum nobis placuerit, pœnas luat. Nam ſi publicè actum fuerit, publicam inde agat pœnitentiam juxta ſanctorum canonum ſanctionem. Si verò occultè, ſacerdotum conſilio ex

hoc agat pœnitentiam: quoniam raptores, ut ait Apoſtolus, niſi veram egerint pœnitentiam, regnum Dei non poſſidebunt. Qui verò de rebus Eccleſiarum aliquid abſtulerit, graviùs inde judicetur: quia ſacrarum rerum ablatio ſacrilegium eſt, & ſacrilegus vocatur qui ex eis aliquid abſtulerit aut rapuerit. Extorres namque à liminibus ſanctæ matris Eccleſiæ tales perſonæ uſque ad ſatisfactionem Eccleſiæ, quam læſerunt, ſunt habendæ atque firmiter denotandæ.

TITVLVS XXIV.

ITEM CAPITVLA DATA IN SYNODO APVD *Cariſiacum anno* DCCLVII. *menſe Februario.*

PRopter cognitas vobis neceſſitates & nimias perturbationes quæ in regno iſto evenerunt, ſicut ſcitis, ſenior noſter Karolus plurimos fideles regni ſui, tam Epiſcopos, quàm Abbates, & Comites, atque reliquos regni ſui fideles mediante Februario menſe apud Cariſiacum congregans, hæc capitula ab ipſis confirmata nobis tranſmiſit, ut ea vobis denuntiaremus, ut & vos cum omni timore Dei & legali imperio obſervare cum juſtitia ſtudeatis, omnéſque Chriſtiani qui in noſtro conſiſtunt miſſatico.

Cap. I.

PRimo capitulo continetur ut vos moneamus de honore ſanctæ Dei Eccleſiæ, qui per omnia ab omnibus fidelibus Chriſtianis obſervandus eſt, ut * eorum immunitates in nullo infringantur, res ſacræ & fructus ejus à nullo rapiantur: quoniam qui aliena rapiunt, à regno Dei excluduntur, dicente Apoſtolo: *Rapaces regnum Dei non poſſidebunt.* Nonæ & decimæ fideliter perſolvantur. Sacerdotes Dei & miniſtri ejus non dehonorentur, non flagellentur, neque de Eccleſia ſine conſenſu Epiſcopi ſui eiciantur aut in ea recipiantur. Eccleſiæ deſtructæ reſtaurentur. Quòd ſi quis tranſgreſſus fuerit, anathematis vindicta feriatur, & Comitis diſtrictione conſtringatur, & banni regalis exactione damnetur.

* ejus

1. Cor. 6.

II.

Sanctimoniales, viduæ, orphani, & pauperes nullo modo opprimantur; & res illorum, tam in frugibus, quàm in pratis, necnon etiam in eorum ſocrio à nullo per rapinam deprædentur; & ubicunque oppreſſi ſunt, ab Epiſcopis, Comitibus, & Miſſis regalibus ſubleventur; & oppreſſores illorum, ſicut ſuprà ſcriptum eſt, in omnibus conſtringantur.

III.

De his verò qui intra patriam reſidentes rapinas exercent, domos infringunt, homines ſine cauſa occidunt, truſtes commovent, aut alios damnant & opprimunt, prata defenſoria depaſcunt, fruges aliorum devaſtant, ex his mandat ſenior noſter ut primùm epiſcopali auctoritate judicentur, & ſic poſtea à Comitibus legaliter conſtringantur, & inſuper bannum noſtrum, id eſt, ſexaginta ſolidos, componant. Et ſi eos conſtringere non potuerint, ad regalem præſentiam deducantur, ut dignam ſuſcipiant vindictam.

IV.

Mancipia aliena quæ intra inmunitates fugiunt aut intra fiſcum noſtrum aut aliorum poteſtatem, & à dominis ſuis inſequuntur, ſine ullo munere aut aliqua contradictione reddantur, aut foras eiciantur, niſi legibus ſua eſſe probaverint. Et ſi quis contenderit, & reddere noluerit, & poſtea fugerint, legaliter eas perſolvat.

V.

Vt nemo virgines aut viduas rapere præſumat, & ad eas nullo modo accedat, niſi legaliter eas nuptialiter deſponſatas conjunxerit. Nullus Deo ſacratam rapiat aut violet vel in conjugio ſibi ſociet. Si quis hoc tranſgreſſus fuerit, eccleſiaſtico anathemate feriatur, & publico judicio damnetur.

VI.

Vt regales juſtitiæ cum omni diligentia perficiantur.

VII.

VII.

Vt nullus de domo ſua ad aliam tranſiens, aut in itinere pergens, rapinam facere præſumat.

VIII.

Vt unuſquiſque Preſbyter inbreviet in ſua parrochia omnes malefactores, videlicet raptores, rapaces, adulteros, inceſtos, homicidas, latrones, & eos extra Eccleſiam faciat, niſi pœnitentiam agere voluerint. Si ſe emendare noluerint, ad Epiſcopi præſentiam perducantur.

TITVLVS XXV.

Apud S. Quintinum.

ADNVNTIATIO KAROLI ET NEPOTIS SVI Hlotharij apud S. Quintinum Kal. Mart. anno DCCCLVII. *incarnationis dominicæ.*

ADNVNTIATIO KAROLI.

CAP. I.

VOLVMVS vos ſcire quòd fuit inſimul noſter conventus. Poſtquam Deus noſtrum ſeniorem vocavit de iſto ſeculo, ſemper inveni tale conſilium in meo dilecto fratre Hludouvico ſicut mihi neceſſe fuit & ego in illo quæſivi & illum oſtendere decuit; & illius adhortatione & interventione devenit, Deo gratias, talis unanimitas inter me & bonæ memoriæ fratrem meum Hlotharium ſicut inter fratres eſſe debebat. Et propter tales cauſas, quæ ſicut inter nos conjacuerant, invenimus cum communibus fidelibus noſtris quia neceſſe erat ut inter nos firmitas facta fuiſſet ſecundùm Dei voluntatem, de noſtro communi profectu & adjutorio, & de filiorum ac regni & fidelium noſtrorum ſalvamento, ſicut tunc adcognitavimus noſtris communibus fidelibus qui adfuerunt. Et ille in ſua vita contra nos conſervavit, & Deo gratias nos contra illum conſervavimus, & contra illius filios nepotes noſtros, adjuvante Deo, quantum ſcimus & poſſumus, & illi ad nos quæſierint, conſervare volumus.

II.

Poſt obitum verò illius, ex parte pro mea, ſicut audiſtis, infirmitate, ex parte pro paganorum ſuperventione, & pro aliis occaſionibus quæ in regno noſtro acciderunt, uſque modò non fuit opportunus locus ut ego & iſte meus cariſſimus nepos inſimul parabolare potuiſſemus, & invicem nobis præſentes noſtras voluntates demonſtraremus, quas in corde unuſquiſque contra alterum retinebamus.

III.

Evenit autem locus congruus, quia iſte meus cariſſimus nepos cum dilectiſſimo fratre meo Hludouvico parabolavit, & tale receptum & conſilium in eo invenit ſicut & iſti neceſſe fuit & illum demonſtrare decuit. quod mihi ſatis complacuit. Et nunc, quando mecum parabolavit, dixit mihi quòd in illa firmitate quam ego cum patre ſuo bonæ memoriæ fratre meo feci, & illum ſuſcepi, in ipſa ſuſceptione vellet perſeverare, & illam firmitatem quam ſuus pater meus frater contra me fecerat, vellet, adjuvante Domino, per omnia obſervare.

IV.

Et invenimus cum communibus fidelibus noſtris ut pro talibus neceſſitatibus, ſicut ſcitis & videtis in iſto regno evenire, nos invicem confirmaremus, ſicut & fecimus, ut ad honorem ſanctæ Dei Eccleſiæ & communem profectum ac fidelium noſtrorum ſalvamentum, & regnum noſtrum contra quoſcunque nobis neceſſe fuerit continendum, invicem nos ſalvemus & adjuvemus, ſicut avunculus nepotem & nepos avunculum per rectum ſalvare & adjuvare debet.

V.

Et noſtri fideles, qui præſentes fuerunt, & hoc conſilium nobis dederunt, dixerunt nobis quòd parati ſunt nos, auxiliante Domino, in omnibus adjuvare ut iſtam firmitatem poſſimus adinvicem obſervare. Et propterea voluntus à vobis veſtrum conſenſum & voluntatem audire, ſi & hoc

vobis bene videtur, & nobis inde auxilium vultis præſtare, ut hoc poſſimus cum Dei adjutorio & veſtro obſervare.

Adnuntiatio Hlotharii.

Sicut meus avunculus vobis dicit, quantum Deus mihi ſcire & poſſe donaverit, & in illa firmitate cum ſeniore meo facta in qua me ſuſcepit, & quam ſenior meus contra illum fecit, volo perſeverare, & illam quam contra eum feci cum Dei adjutorio volo firmiter obſervare.

ITEM ADNUNTIATIO Karoli Regis.

Volumus vos ſcire quia propter iſtas rapinas & deprædationes quæ in regno noſtro increverunt, ex parte quia pagani nobis ſupervenerunt, ex parte pro talibus occaſionibus quæ in regno noſtro acciderunt, ſynodum Epiſcoporum & aliquantos de noſtris fidelibus pro opportunitate temporis convocavimus, & conſideravimus cum ipſis ut per omne regnum noſtrum Epiſcopi & Miſſi noſtri ac Comites in ſingulis parrochiis ac comitatibus placita teneant, & ad illa placita omnis homo qui placitum cuſtodire debet, & in illis comitatibus commanet, ſine exceptione & excuſatione conveniat. Et Epiſcopi omnibus demonſtrent quàm grave hoc peccatum ſit, & qualem pœnitentiam quærit, & qualem damnationem, niſi pœnitentia ſuccurrerit, adquirat. Et Miſſi noſtri capitula legis & anteceſſorum noſtrorum de hoc omnibus oſtendant, & tantam miſeriam interdicant. Et ſciant omnes quia quiſcunque abinde talia facere præſumpſerit, & canonicam & regalem vindictam ſuſcipiet, ſicut tunc omnibus & Epiſcopi & Miſſi noſtri pleniùs adnuntiabunt.

ITEM Adnuntiatio Hlotharii.

1. Sciatis etiam quia conſideravimus ut quiſcunque malefactor de uno regno noſtro in alterum venerit, Epiſcopus vel Miſſus ſive Comes de quorum miniſterio effugerit ut juſtitiam non reddat aut dignam vindictam non ſuſtineat, illis Miſſis in quorum miſſatico in alio regno fugerit notum faciant, & ipſi illum taliter conſtringant ut aut ad compoſitionem aut ad vindictam illuc reveniat ubi malum perpetravit.

2. Et ſciatis quia ſicut Deus per ſuam miſericordiam, & per mei avunculi bonitatem, & per mei ſenioris ac meorum fidelium adjutorium, meo ſeniori in regno ſucceſſi, ita & in omni bonitate & in obſervatione de illis capitulis quos meus ſenior cum ſuis fratribus meis avunculis ad Marſnam de Dei voluntate & ſanctæ Eccleſiæ honore & regni ſtabilitate & ſanctæ Eccleſiæ ac regni fidelium ſalvamento conſideravit & confirmavit, cum Dei adjutorio & mei avunculi conſilio & auxilio & veſtro adjutorio permanere volo.

TERTIA ADNUNTIATIO Karoli.

Deus omnipotens nobis donet ut veſtram fidelitatem & veſtrum adjutorium, quæ ſemper contra nos cum omni barnatu demonſtraſtis, vobis ſic merere poſſimus ſicut anteceſſores noſtri veſtris anteceſſoribus in bono meruerunt, & nos vobis cum omni bonitate volumus commerere.

TITULUS XXVI.

Sacramenta apud Cariſiacum.

ACTA SUNT HÆC SEQUENTIA APUD Cariſiacum palatium anno incarnationis dominicæ DCCCLVIII. *regni autem Domni Karoli* XVIII. *Indictione* VI. XII. *Kal. Aprilis in Dei nomine feliciter.*

Sacramentum fidelium.

Fragmenta epiſtolar. Hincmari c. 1. pag. 840.

QUantum ſciero & potuero, Domino adjuvante, abſque ulla doloſitate aut ſeductione, & conſilio & auxilio ſecundùm meum miniſterium & ſecundùm meam perſonam fidelis vobis adjutor ero ut illam poteſtatem, quam in regio nomine & regno vobis Deus conceſſit, ad ipſius voluntatem & ad veſtram ac fide-

lium veſtrorum ſalvationem cum debito & honore & vigore tenere & gubernare poſſitis. & pro ullo homine non me inde retraham, quantum Deus mihi intellectum & poſſibilitatem donaverit.

Sacramentum Regis.

Et ego, quantum ſciero & rationabiliter potuero, Domino adjuvante, unumquemque veſtrum ſecundùm ſuum ordinem & perſonam honorabo & ſalvabo, & honoratum ac ſalvatum abſque ullo dolo ac damnatione vel deceptione conſervabo, & unicuique competentem legem & juſtitiam conſervabo. Et qui illam neceſſe habuerit, & rationabiliter petierit, rationabilem miſericordiam exhibebo, ſicut fidelis Rex ſuos fideles per rectum honorare & ſalvare & unicuique competentem legem & juſtitiam in unoquoque ordine conſervare & indigentibus & rationabiliter petentibus rationabilem miſericordiam debet impendere. Et pro nullo homine ab hoc, quantum dimittit humana fragilitas, per ſtudium aut malivolentiam vel alicujus indebitum hortamentum deviabo, quantum mihi Deus intellectum & poſſibilitatem donaverit. Et ſi per fragilitatem contra hoc mihi ſubreptum fuerit, cùm hoc recognovero, voluntariè illud emendare curabo.

Hincmarus Archiepiſcopus, Immo Epiſcopus, Yrminfridus Epiſcopus, Hincmarus Epiſcopus, Hilduinus Abba.

Hungarius, Engilramnus, Iſembardus, Odo, Oſbertus, Ratbodus, Hunfridus, Odalricus, Rhodulfus, Engiſchalcus, Herluinus, Hitto.

TITULUS XXVII.

Epiſtola Epiſcoporum ad Ludovicum regem.

HÆC QUÆ SEQUUNTUR CAPITULA MISERUNT Epiſcopi provinciarum Remenſis & Rotomagenſis à Cariſiaco palatio, quò convenerant, per VVenilonem Rotomagenſem Archiepiſcopum & Erchanraum Catalaunenſem Epiſcopum Hludouvico Regi in Attiniaco palatio conſiſtenti anno incarnationis dominicæ DCCCLVIII. in menſe Novembrio.

DOMNO HLUDOVVICO REGI GLORIOSO, Epiſcopi Remorum dioceſeos atque Rotomagenſis, qui adeſſe potuimus.

Cap. I.

Litteras dominationis veſtræ quique noſtrum habuimus, quibus juſſiſtis ut vobis VII. Kal. Decembr. Remis occurreremus, quatenus ibi nobiſcum & cum ceteris fidelibus veſtris de reſtauratione ſanctæ Eccleſiæ & de ſtatu ac ſalute populi Chriſtiani tractaretis. Sed nos ad placitum illud occurrere non potuimus, & propter incommoditatem & brevitatem temporis, & propter inconvenientiam loci, &, quod eſt lugubrius, propter confuſionem tumultus exorti. Sed & divinis legibus, quas & vos obſervaturos cum veſtris fratribus nobis denuntiaſtis, cautum eſſe dinoſcitur, quia ſicut nec Archiepiſcopi ſine Coëpiſcopis, ita nec Coëpiſcopi ſine Archiepiſcoporum conſenſu vel juſſu, niſi quæ ad proprias pertinent parrochias, debent præſumere, & in tam anguſto tempore Archiepiſcoporum litteras non valuimus de conventu habere. Quapropter noverit veſtra ſublimitas quia mandatum veſtrum noſtra non contempſit humilitas; ſed, ſicut longè eſt ante nos dictum, qui jubet impoſſibile, facit ſe contemptibilem.

II.

Sed & tractatum de reſtauratione ſanctæ Eccleſiæ & ſtatu ac ſalute populi Chriſtiani, quod nunc vos nobiſcum habere velle dicitis, juſtiùs & rationabiliùs illud haberi potuiſſet, ſi noſtris, quin potiùs divinis conſiliis & obſervationibus atque

obteſtationibus ſuperno reſpectu obtemperare voluiſſetis: quia non noſtra ſcripſimus, mandavimus, diximus, ſed quæ dictante caritate, quæ Deus eſt, in litteris ſacris invenimus, & quæ naturæ inſita recognoſcimus. Ceterùm quæ contra illa quæ ſcripſimus, mandavimus, diximus, acta ſunt vel aguntur, naturalis legis morbus & vitium etiam à minùs ſapientibus eſſe dinoſcitur. Qua de re prudens quiſque reſipiſcat, & ſapiat quàm granditer Deus offenditur quando in ſic grandibus & apertis non ignoranter peccatur. Vnde
Pſal. 34. ſcriptum eſt: *Deſcendant in infernum viventes*, id eſt, labantur in peccatum ſcientes. Quæ divina permiſſione merito mundi patientis, propter communia peccata noſtra, paſtorum ſcilicet & gregum, propter delicta Regis & regni, eveniunt, ſi-
Pſal. 77. cut ſcriptum eſt: *Immiſſiones per angelos malos, viam fecit Dominus ſemitæ iræ ſuæ.* Tamen, ſicut veritas proteſtatur, non erit ſine ultione vindictæ nec ipſa virga furoris Domini. Sic legimus, ſic audivimus, ſic vidimus, & pro certo ſic citò videbimus: quoniam licèt peccatores ſimus, ſed pœnitentes, & in divina clementia fortiter confidentes, miniſterium ſacrum operante Spiritu ſancto ſuſcepimus, ſine quo ſacra non miniſtramus, & nobis di-
Matth. 10. ctum à veritate veraciter ſcimus: *Non vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis.*

III.

Et licèt dominatio veſtra meliùs noverit de quibus ſcriptis, mandatis, & dictis dicamus, tamen non ab re eſt ſi etiam & nos illa ad memôriam veſtram reducamus. Primò quidem per Hildegarium venerabilem Epiſcopum ſcriptis & dictis, ſecundò per Æneam honorabilem Epiſcopum litteris & verbis, item per Æneam verbis, deinde per Hincmarum Remenſem & Wenilonem Rotomagenſem Archiepiſcopos, iterum per eoſdem, cum aliis quos ipſi vocaſtis, ea quæ ſaluti fuerunt congrua ſufficienter audiſtis, quando ſicut & antè petivimus, nt frater veſter & omnes fideles illius ante veſtram fideliúmque veſtrorum præſentiam in rationes loco & tempore congruo veniſſemus, & quæ malè geſta forent, veſtro conſilio & auxilio cum Dei adjntorio fierent emendata. Pro quibus omnibus dictis non obandientibus
Ioan. 15. valde timemus quod dicitur: *Si ſermonem meum ſervaverunt, & veſtrum ſervabunt.* & reliqua quæ Dominus comminatur. Et ſi illa non ſunt exaudita, putari poteſt & nec iſta, quæ vos dicitis apud nos velle quærere & audire, exaudientur. Videtúrque quibuſdam, ut ſicut Dominus, quan- Matt. 21.
do quæſivit ficus in ficulnea cui maledixit, cùm non eſſet, teſte evangelio, tempus ficorum, aliud voluerit ſignificare, ita & in hoc citato & incongruo conventu, remota dominationis veſtræ ſinceritate, de qua nihil contra puritatem volumus autumare, alia quædam poſſint intelligi. Et quia beatus Petrus omnem monet Epiſco- 1. Pet. 3.
pum ut paratus ſit ad ſatisfactionem omni poſcenti ſe rationem, quæ nunc videmus, pro tempore damus fideliter dominationi veſtræ conſilia.

IV.

Primò quidem in ipſa radice cordis adventum veſtrum in hoc regnum inſpicite, & coram oculis Domini, cui ſecundùm Pſalmiſtam cogitatio hominis confitetur, Pſal. 75.
ſtatera æquitatis ponderate. & quicquid hortatores & conſiliarij ac laudatores veſtri vobis dicant, ad cor redite; & quicquid ad accuſationem & commendationem adventus veſtri invenire & dicere potueritis, veſtram conſcientiam interrogate; & ſi talia ſuſtinere vultis, qualia facitis, judicate. Et illam horam quam certi eſtis quia nullo modo poteritis effugere, quando anima veſtra de corpore exiet, ante mentis oculos ponite, quando totum mundum & omnem poteſtatem & omnes divitias & ipſum corpus derelinquet, & ſine adjutorio uxoris ac filiorum, & ſine ſolatio & comitatu drudorum atque vaſſorum nuda & deſolata exibit, & quicquid cogitavit & ordinare diſpoſuit infectum dimittet, ſicut dicit Scriptura: *In illa die* Pſal. 145.
peribunt omnes cogitationes eorum. & videbit omnia peccata ſua & ſentiet, videns diabolos ſe conſtringentes & coartantes, & quicquid contra caritatem & fidem debitam cogitavit, parabolavit, & fecit in iſto ſeculo, & per dignos pœnitentiæ fructus non emendavit, ante oculos ſemper habebit, & effugere volet, & non valebit. Nam certum eſt quia ad omnes homines, quando egrediuntur de corpore, veniunt diaboli, & ad juſtos, & ad peccatores. ſed & ad ipſum Chriſtum venit, in quo ſuum nihil invenit, ſicut ſcriptum eſt:
Venit princeps hujus mundi, & in me non Ioan. 14.
habet quicquam. Et crede nobis veraciter, Rex utinam ſemper bone & Chriſtiane, nec longè eſt. ſed ſatis & plus quàm ſperetur propè tibi eſt illa hora. Propterea non

te ſeducant iſta quæ vides. In tempore
quippe patris veſtri vidimus per aliquos in-
cepta & facta quæ in tempore iſto, per
iſtos qui iſta conficiunt, videmus fieri, &
per alios videbuntur compleri. Et quando
tibi adveniet hora exitus tui, ſicut rident
nunc, quando per te obtinent quæ volunt
in hora voluntatis ſuæ, ſic ridebunt & in
bora exitus tui, & quærent quomodo per
alium teneant quæ per te obtinuerunt.
Quod & fieri poteſt ut quidam etiam quæ-
rant in tempore tuo. Sed & illi, niſi dig-
nam pœnitentiam egerint, miſerabiliter
ad illam boram venient exitus ſui, ſicut
venerunt & illi qui defecerunt á patre tuo
cum fratre tuo. Nam ut illi ordinantes ſe-
ditiones in paternam reverentiam, ſic &
iſti vos excitantes in fraternam dilectio-
nem, nomen pacis & ſtatum Eccleſiæ &
ſalutem ac unitatem populi obtendere ſtu-
duerunt; & larebat ſub melle venenum.
Et completum eſt in illis, completúrque
Pſal. 27. in iſtis, Pſalmiſtæ dictum: *Qui loquuntur
pacem cum proximo ſuo, mala autem in cor-
dibus eorum.* & reliqua quæ ſequuntur. Et
receperunt illi in ſeculo iſto quæ nota ſunt,
& receperunt in ſeculo alrero quæ in judi-
cio plenius cognoſcentur. Quorum iſti in-
tuentes exitum, timere debuerant actio-
nem: & facient, ſi illos reſpexerit Domi-
nus, qui reſpicit humiles, & cuſtodit par-
Prov. 19. vulos. Et ſic *peſtilente flagellato*, ut ſcrip-
tum eſt, *ſapientior erit parvulus.* & ſa-
pient quia non repellet Dominus plebem
Pſal. 11. ſuam, nec obliviſcetur in finem. Quoniam
*propter miſeriam inopum & gemitum paupe-
rum nunc exurgam*, dicit Dominus. Alio-
qui ſicut tunc dixit illis, ita & nunc dicit
Eſa. 42. Dominus iſtis: *Tacui, numquid ſemper ta-
cebo? quaſi parturiens clamabo.* Nondum
venit bora mea, ſed nunc eſt bora veſtra,
& poteſtas tenebrarum. Et quidem in bac
die tua quæ ad pacem tibi. nunc autem
abſcondita ſunt ab oculis tuis, quia venient
dies in te. Roga tibi quæſumus in tali lo-
co ubi bene poſſis intendere bomeliam
ſancti Gregorij legere in lectione evange-
lij: *Videns Ieſus civitatem, flevit ſuper
illam.* Precamur vos, Domine, ut & diem
ante mentis oculos habeatis quando cum
omnibus bominibus anima veſtra pro-
prium corpus recipiet, & venietis ante fa-
ciem æterni judicis in conſpectu omnium
angelorum & bominum. in qua die, ſicut
Heb. 10. dicit ſanctus Paulus, judicabit Dominus
unumquemque, non per alienum teſti-
monium, ſed occulta uniuſcujuſque per
cogitationes accuſantes, aut etiam defen-
dentes, quando recipiet unuſquiſque pro-
pria corporis prout geſſit, ſive bonum, ſi-
ve malum. Et non deſpicientur tunc no-
ſtra verba quæ ſcripſimus ab eis qui nunc
illa contemnunt; quando ſine dubio re-
plicara erunt in teſtimonium in ipſo tre-
mendo judicio, & nullus illorum te tunc
adjuvabit, qui nec ſeipſum adjuvare ſuffi-
ciet, quando ibunt qui talia agunt qua-
lia audimus & ſentimus atque dolemus, ſi
in talibus perſeveraverint, in ignem æter-
num, & juſti, qui injuſta patiuntur, in
vitam æternam.

V.

Quia tanta & talia crudelia & abomi-
nanda fieri per parrocbias quas pertranſi-
tis audivimus, & quædam ſentimus, quæ-
dam ſentire timemus, & illis qui ſenſerunt
& ſentiunt condolemus, quæ calamita-
tem & miſeriam quam á paganis patimur
ſuperant, quoniam á Chriſtianis in Chri-
ſtianos, á patentibus in parentes, á Rege
Chriſtiano in Regem Chriſtianum, á fra-
tre in fratrem, contra omnes leges divi-
nas & bumanas aguntur. Contra quos cla-
mat Eccleſia á paganis afflicta: *Et ſuper* Pſal. 68.
dolorem vulnerum meorum addiderunt. Et
nos omnes cunctique patientes, *ſuſtinui-
mus pacem, & non venit. Quæſivimus bo-* Hier. 19.
na, & ecce turbatio. Propterea talia pro-
hibete, compeſcite, & ſedate: quoniam
palatium veſtrum debet eſſe ſacrum, &
non ſacrilegum. Palatium enim Regis di-
citur propter rationabiles bomines inhabi-
tantes, & non propter parietes inſenſibi-
les ſive macerias. Et Rex á regendo dici-
tur, ut ſe ſub Deo & bonos cum Deo pu-
ritate cordis, veritate oris, firmitate ſta-
bilitatis regat, & pravos á pravitate cor-
rigat & in rectitudinem dirigat. Et ſi quæ
malè facta ſunt emendare veniſtis, pejora
quám viderimus á Chriſtianis in Chriſtia-
nos fieri ingerere non debetis. Et ſi pacem
facere adveniſtis, pacem pacificè ab au-
ctore pacis obtinere debetis. Et ſi diſcor-
diam effugare & caritatem redintegrare
veniſtis, illam quam Chriſtus per Paulum
docuit monſtrare debetis. Ait enim: *Ca-* 1. Cor. 13
*ritas non eſt ambitioſa, non agit perperam,
non quærit quæ ſua ſunt, non gaudet ſuper
iniquitate, congaudet autem veritati.* quæ
eſt de corde puro & conſcientia bona, &
fide non ficta; quæ operatur per dilectio-
nem, & non per poteſtatem vel indebi-
tam cupiditatem. ſine qua caritate, ſicut
ſcriptum eſt, etiam ſi quis tradiderit cor-

pus ſuum ut ardeat, nihil illi prodeſt. Quam omnibus Dominus in ſignum dedit, ut ſciant ſi quiſque eſt Chriſtianus, aut ſi intrabit in regnum Dei an non, dicens: Ioan. 19. *In hoc cognoſcent omnes quia mei diſcipuli eſtis, ſi dilectionem habueritis adinvicem.* Nam qui in primordio fidei diſcipuli appellabantur, nunc Chriſtiani dicuntur. Et ipſa eſt veſtis nupnalis; quam qui non habuerit, de nupnis cœleſtis convivij in futuro judicio eicietur in tenebras exteriores & in ignem æternum, ubi erit fletus & ſtridor dentium.

VI.

Ipſa caritas vos contra paganos accendat; ut qui tunc moti non ſunt ad pietatem ut nobiſcum irent contra eos, qui de iſto regno amplos habebant & habent honores, (quod ſi facerent, & zelo recto accenſi unanimiter vellent, expelli aut diſperdi pagani, adjuvante Domino, poterant) vel nunc quacunque intentione à dominatu illorum per veſtram ordinationem ſancta liberetur Eccleſia, & regnum, quod contra eos redimitur, à tributo indebito eripiatur. Sed & qui fugiunt à facie paganorum, cùm in illas partes venerint in quibus degitis, refugium tranquillum inveniant, & non talem deprædationem ut nec incolæ vivere nec fugientibus ſolatium poſſint præbere. Quia nunc peccatis noſtris exigentibus completur quod olim dictum eſt per Prophetam: Amos 5. *Qui fugerit à facie leonis, inruet in urſum; & cùm intraverit domum,* Iob. 20. *& innixus fuerit ſuper parietem, mordebit eum coluber. Et cùm effugerint arma ferrea, inruent in arcum æreum.* In omni enim parte miſeri pro dolor! afflictionem inveniunt.

VII.

Et ſi Eccleſiam Dei, ſicut nobis ſcripſiſtis, quæritis reſtaurare, debita Epiſcopis & ſibi commiſſis Eccleſiis privilegia intemerata, ſicut divinitus conſtituta ſunt, cuſtodite. Præcepta & immunitates & honorem earum, ſicut avus & pater veſter conſervaverunt, conſervare curate. Et quæ frater veſter Dominus noſter, qui & paterna donatione & vobiſcum, cum veſtris veſtrorúmque fidelium mutuis firmitatibus, regni partem accepit, pro cultu & honore Eccleſiarum egit, ſimiliter conſervate; & rectores ac paſtores Eccleſiarum ut patres & Chriſti vicarios colite, ſicut ſancta ſcriptura præcipit dicens: Eccli. 7. & 4. *Sacerdotes Dei ſanctifica, & magnatis humilia caput tuum.* eorúmque ſpiritalia conſilia obaudite, iterum dicente ſcriptura: Deut. 31. *Interroga patres tuos, & adnuntiabunt tibi; majores tuos, & dicent tibi.* Et item: Aggæi 2. *Interroga ſacerdotes meos legem meam.* Et Dominus per Malachiam Prophetam: Malach. 2. *Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum eſt.* Eóſque tempore incongruo & inopportuno nolite inquietare; ſed liceat eis miniſterium ſacrum, ad quod ordinati ſunt, in populi ſalutem peragere, ſibíque domeſtica cura ſubjectos nolite concutere, & non ſinatis dehoneſtare ſive opprimere. Vt Presbyteris honor congruus & jura debita, quæ canones & capitula avi & patris veſtri ſtatuerunt, conſerventur ſatagite. Vt Epiſcopi quietam libertatem ſuas parrochias circumeundi & prædicandi ac confirmandi atque corrigendi habeant ordinate. Vt Miſſus reipublicæ, id eſt, miniſter Comitis, cum ipſis, ſi juſſerint, eat, qui liberos homines inceſtuoſos, ſi per admonitionem Preſbyterorum venire ad Epiſcopum noluerint, eos ad Epiſcopi placitum venire faciat, commendate. Vt ſi Epiſcopus pro quacunque neceſſitate eccleſiaſtica ad vos direxerit, ad quem ſuus Miſſus veniat, per quem quæ rationabiliter petierit obtineat, in palatio veſtro, ſicut Comes palatij eſt in cauſis reipublicæ, miniſterio congruum conſtitutum habete. Vt temporibus à ſacris regulis conſtitutis comprovinciales ſynodos cum Epiſcopis & ſpeciales cum Preſbyteris habere quietè poſſint, annuite. Res & facultates eccleſiaſticas, quæ ſunt vota fidelium, pretia peccatorum, ſtipendia ancillarum & ſervorum Dei, deprædari & ab Eccleſiis diſcindi nolite ſuſtinere; ſed fortiter, ut Rex Chriſtianus & Eccleſiæ alumnus, reſiſtite atque defendite. De quibus conſecratis Deo rebus quod habent liberi homines Eccleſiis ſervientes per diſpoſitionem rectorum ipſarum Eccleſiarum, ideo conſtituerunt Apoſtolorum ſucceſſores hoc ordinari, ut quia creverunt fidelium vota, & increverunt infidelium mala, augeretur per diſpenſationem eccleſiaſticam regni militia ad reſiſtendam malorum nequitiam, quatenus ipſæ Eccleſiæ defenſionem haberent & pacem, & Chriſtianitas obtineret tranquillitatem. Quapropter ſicut & illæ res ac facultates de quibus vivunt Clerici, ita & illæ ſub conſecratione immunitatis ſunt, de quibus debent militare vaſſalli; & pari tuitione à regia poteſtate in Eccleſiarum

Digitized by Google

uſibus debent muniri. Quia verò Karolus Prioceps, Pippini Regis parer, qui primus inter omnes Francorum Reges ac Principes res Eccleſiarum ab eis ſeparavit atque diviſit, pro hoc ſolo maximè eſt æternaliter perditus. Nam ſanctus Eucherius Aurelianenſium Epiſcopus, qui in monaſterio S. Trudonis requieſcit, in oratione poſitus ad alterum eſt ſeculum raptus, & inter cetera quæ Domino ſibi oſtendente conſpexit, vidit illum in inferno inferiori torqueri. Cui interroganti ab angelo ejus ductore reſponſum eſt quia ſanctorum judicatione, qui in futuro judicio cum Domino judicabunt, quorúmqoe res abſtulit & diviſit, ante illud judicium anima & corpore ſempiternis pœnis eſt deputatus, & recipit ſimul cum ſuis peccatis pœnas propter peccata omnium qui res ſuas & facultates in honore & amore Domini ad ſanctorum loca in luminaribus divini cultus & alimoniis ſervorum Chriſti ac pauperum pro animarum ſuarum redemptione tradiderunt. Qui in ſe reverſus ſanctum Bonifacium & Fulradum Abbatem monaſterij ſancti Diooyſij & ſummum Capellanum Regis Pippini ad ſe vocavit, eiſque talia dicens in ſignum dedit ut ad ſepulchrum illius irent, & ſi corpus ejus ibidem non reperiſſent, ea quæ dicebat, vera eſſe concrederent. Ipſi autem pergentes ad prædictum monaſterium, ubi corpus ipſius Karoli humatum fuerat, ſepulchrúmque illius aperientes, viſus eſt ſubitò exiſſe draco, & totum illud ſepulcrum interiùs inventum eſt denigratum, ac ſi fuiſſet exuſtum. Nos autem illos vidimus qui uſque ad noſtram ætatem duraverunt, qui huic rei interfuerunt, & nobis viva voce veraciter ſuot teſtati quæ audierunt atque viderunt. Quod cognoſcens filius ejus Pippinus ſynodum apud Liptinas congregari fecit, cui præfuit cum ſancto Bonifacio Legatus apoſtolicæ ſedis Georgius nomine. Nam & ſynodum ipſam babemus, & quantumcunque de rebus eccleſiaſticis, quas pater ſuus abſtulerat, potuit, Eccleſiis reddere procuravit. Et quoniam omnes res Eccleſiis à quibus ablatæ erant reſtituere, propter concertationem quam cum Waifario Aquitanorum Principe habebat, non prævaluit, precarias fieri ab Epiſcopis exinde petiit, & nonas ac decimas ad reſtauratiooes rectorum, & de unaquaque caſata duodecim denarios ad Eccleſiam unde res erant beneficiatæ, ſicut in libro Capitulorum (Lib. V. c. 3.) Regum habetur, dari conſtituit, uſquè dum ipſæ res ad Eccleſiam revenirent. Vnde & Domnus Karolus Imperator, adhuc in regio nomine cooſtitutus, edictum (Add. IV. 32.) fecit, ut neque ipſe oec filij ejus neque ſucceſſores hujuſmodi rem agere adtentarent. quod manu propria firmavit, cujus plenitudinem habemus, & de quo capitulum excerptum in libro Capitulorum ejus, quicunque librum illum habet, & legere voluerit, invenire valebit. Hanc etiam relationem & in ſcripturis habemus, & quidam noſtrum etiam viva voce Domnum Hludouvicum Imperatorem patrem veſtrum referre audivimus. Sed & ſacri canones Spiritu ſancto dictati, eos qui facultates eccleſiaſticas diripiunt, & res eccleſiaſticas iodebitè ſibi uſurpant, Iudæ traditori Chriſti ſimiles computant. Et ſancti qui cum Deo in cœlo regnant, & in terris miraculis coruſcant, divino judicio tamquam oecatores pauperum ab Eccleſiæ liminibus & à cœleſti regno ſecludunt. De quibus ſacrilegis in propbetia Pſalmi prædictum eſt, *Qui dixerunt, hereditate poſſideamus ſanctuarium Dei, Deus meus pone illos ut rotam, & ſicut ſtipulam ante faciem venti. Et ſicut ignis qui comburit ſilvam, & ſicut flamma comburens montes, ita perſequeris illos in tempeſtate tua, & in ira tua turbabis eos. Imple facies eorum ignominia.* (Pſal. 82.)

VIII.

Monaſteria etiam religioſa atque præcipua Canonicorum & mooachorum atque ſanctimonialium habitacula, quæ ab antiquo tempore parentes veſtri ſub religioſo habitu conſtituerunt, & in eis rectores & rectrices fuerunt, & quaodo parentes veſtri primatum regni tenuerunt, & etiam quando ſanctus Remigius Francos ad fidem cooperante Domino convertit & cum Rege ipſorum baptizavit, & frater veſter Dominus noſter partim juventute, partim fragilitate, partim aliorum callida ſuggeſtione, etiam & minarum neceſſitate, quia dicebant petitores, niſi eis illa loca ſacra donaret, ab eo deficerent, & ipſe aliquando per vos, ſicut nunc paret, aliquando per fratrem veſtrum regnum deſtitutus ab eis perderet, talibus, ſicut ſcitis, perſonis commiſit, debito privilegio reſtituire. Nam idem frater veſter & divina inſpiratione & ſacerdotali redargutione, & etiam ab apoſtolica ſede commonitus, ex aliqua parte quæ perperè egit correxerat: quæ autem adhuc incorrecta erant, quomodo emendare poſſet, ſæpe ge-

mebundus quæ rebat. Abſit autem ut vos, qui pro teſtauratione ſanctæ Eccleſiæ huc veniſtis, aut illa quæ ipſe emendavit deterioretis, & ſicut ille offendit, & vos offendatis, aut quæ ipſe necdum emendare potuit, inemendata ſinatis: qui ſæpe, ſicut & nos teſtes ſumus, fratres veſtros de talibus monuiſtis, & in omni adnuntiatione quam communiter faciebatis, promptiſſimè inde diſputabatis; ſicut & ſecus Teudonis villam, in loco qui Iudicium dicitur, capitula quæ habemus cum veſtris fratribus acceptaſtis, & in chirographo apud Marſnam manu propria confirmaſtis. Contra quod ſi fortè aliquis egit, non propterea vos immunes eritis, ſi illud quod teſte Domino pepigiſtis & confirmaſtis obſervare, quod abſit, non ſtudueritis. Neminem quippe adjuvat quòd aliena mala reprehendit, niſi & ipſe illa caveat. Rom. 2. quod demonſtrat Paulus dicens: *Putas, ô homo, quòd tu evades judicium Dei, qui eadem agis quæ judicas.*

IX.

Rectores etiam monaſteriorum, quibus monaſteria committitis, firmiter & obnixe præcipite ut ſecundùm ordinem & habitum ac ſexum, quo inhabitantes conſtituti ſunt, ſollicitè & ſollerter prævideant ut ſecundùm debitum ordinem ſervi vel ancillæ Domini vivant, & neceſſaria ſtipendia in victu & veſtitu & ceteris quibuſque habeant, & domos ac ſervitores, prout competit, ſicut religioſi & habitus & converſationis rectores, eis provideant. Suſceptionem etiam hoſpitum & pauperum nullo modo negligant. Quin & inconvenientes perſonæ, & tes tales quæ religioni non congruunt, in monaſteria non introducantur, non dicimus; quoniam religioſos rectores providentiam & curam debitam inde ſumere debere non ignoramus.

X.

Hoſpitalia peregrinorum, ſicut ſunt Scottorum, & quæ tempore anteceſſorum veſtrorum Regum conſtructa & conſtituta fuerunt, ut ad hoc ad quod deputata ſunt teneantur, & à rectoribus Deum timentibus ordinentur, cuſtodiantur, ne diſſipentur, obtinete. Sed & rectoribus monaſteriorum & xenodochiorum, id eſt, hoſpitalium, præcipite ut ſicut canonica docet auctoritas, & Capitula avi & patris veſtri præcipiunt, Epiſcopis propriis ſint ſubjecti, & monaſteria atque hoſpitalia ſibi commiſſa ipſorum regant conſilio: quoniam Epiſcopi paternam ſollicitudinem eis ſecundùm miniſterium illorum ſtudebunt impendere. Et quia ſæpe unicuique in omni ordine competentem legem & juſtitiam unà cum fratribus veſtris frequenti adnuntiatione perdonaſtis, eccleſiaſtici & religioſi habitus viri ac feminæ, atque peregrini & pauperes, in quibus ſpecialiter Chriſtus ſuſcipitur, perdonationem veſtram ſibi ſentiant ſemper adeſſe.

XI.

Et quia de ſtatu & ſalute populi Chriſtiani, ſicut nobis ſcripſiſtis, vultis quærere, primò à vobis ipſis incipite, qui alios debetis corrigere, ſicut ſcriptum eſt: *Medice, cura temetipſum.* & munda debet Luc. 4. manus à ſordibus eſſe quæ alienas ſordes curat detergere. Et quæ in aliis debetis corrigere, nemo in vobis juſtè valeat reprehendere. Super quantos enim eſtis in tegni culmine, tantorum moribus debetis ſervire, & ſicut lucerna ſuper candelabrum in domo poſita bonitatis exempla monſtrare: quia omnium oculi in vos debent intendere; quos ſi malo exemplo deſtruxeritis, qui per vos & à vobis in bonum debuerant ædificari, ſub tantis ſine dubio in futuro ſeculo in pœnis vos neceſſe eſt torqueri. Propterea oportet ut qui Rex eſtis, & dominus appellamini, in illum ſemper ſuſpenſo corde ſuſpiciatis à quo videlicet Rege Regum & domino dominorum nomen Regis & domini mutuatis. Et ſicut ille diſponit orbem terræ in æquitate, & ad hoc, ſicut in libro Sapien- Sap. 7. tiæ dicitur, conſtituit hominem ut ipſe ſimiliter faciat, imitamini illum, ſi vultis regnare cum illo. quia qui dicit ſe in Chriſto manere, debet, ſicut ille ambulavit, & ipſe ambulare, qui dicit: *Eſtote* Matth. 5. *& vos perfecti, ſicut & pater veſter cæleſtis perfectus eſt.* Et ſi dixeritis, quomodo poſſum eſſe perfectus, cùm alia ſcriptura dicat, *Si quis in verbo non offendit, ille per-* Iac. 3. *fectus eſt vir*, non cadit à perfectione qui non peccat malitiæ cupiditate. *Septies enim* Prov. 24. *cadit juſtus & reſurgit: impij autem corruunt in malum.* & : *Iuſtus cùm ceciderit,* Pſal. 36. *non colliderur, quia Dominus ſupponit manum ſuam.* Qualitercunque verò quis peccet, cupiditatis voluntate, aut fragilitatis neceſſitate, nemo illi meliùs prævalet indicare quàm conſcientia ſua, quæ non poteſt latere oculos inſpectoris ſui. Propterea ita oportet vos vivere, judicare, & agere etiam in occulto, quaſi ſitis ſemper in publico: quia ſæpe talis vos verbo laudabit

dabit qui corde acriter reprehendet, ſæpe etiam illa quæ vobis & in vobis laudaverit, apud alios de vobis reprehenſibilia judicabit. Sic autem, ut dicimus, adjuvante Domino vivere, judicare, & agere prævalebitis, ſi vos non ſtimulaverit amor privatus, ſi non vos inflammaverit cupiditas gloriæ, divitiarum, poſſeſſionum, & potentatus, ſi non plus credideritis alienæ linguæ quàm propriæ conſcientiæ, ſi vos non roſerit tinea adulationis, ſi non vos uſſerit livor alienæ felicitatis, ſi vos non vexaverit neglectus animæ & amor carnis, ſi credideritis Regem Chriſtum non pro ſe, id eſt, non pro ſua neceſſitate mortuum, ſed pro nobis, ut viveremus qui mortui eramus, & vos plus ſtudeatis aliis vivere in ſalutis ſuæ utilitatibus quàm vobis ipſis in propriis voluntatibus, ſi ſcieritis vos eſſe morituros, & vos credideritis de factis propriis rationem Domino reddituros, & quæ dignè receperitis, ſine fine vel immutatione aliqua habituros.

XII.

Domum veſtram domeſticam ſic nutrite, regite, & diſponite ut quando regni populus ad vos convenerit, in vobis & in domeſticis veſtris videant qualiter ſe atque domum, cum quanta humilitate atque caſtitate, quàm ſobriè, quàm juſtè, quàm piè nutrire, diſponere debeant, & gubernare: quia, ſicut quidam ſapiens dixit, ſecundùm mores domini erit familia cuſtodita. Et ideo domus Regis ſchola dicitur, id eſt, diſciplina; quia non tantùm ſcholaſtici, id eſt, diſciplinati & bene correcti ſunt, ſicut alij; ſed potiùs ipſa ſchola, quæ interpretatur diſciplina, id eſt, correctio, dicitur, quæ alios habitu, inceſſu, verbo, & actu, atque totius vanitatis continentia corrigat. Et vos, ſicut paxillus non bene infixus, niſi in Domino virtutum innixi fortiter fueritis, & vos cadetis, & qui in vobis pendent labentur. Quapropter, ſicut dominus ſub poteſtate conſtitutos ex tentatorum occaſione docuit reddere quæ ſunt Cæſaris Cæſari & quæ ſunt Dei Deo, ita & vos, qui ſub Deo eſtis & ſuper homines eſtis, reddite quæ ſunt Dei Deo; & ſicut Cæſar æquus, quæ ſubditorum ſunt, ſubditis reddite. Reddite Deo puram & immaculatam fidem & ſinceriſſimum cultum in ſacerdotibus, in Eccleſiarum privilegiis, in ſacris locis, in eccleſiaſticis & religioſis viris ac feminis, in defenſione Eccleſiæ & Chriſtianitatis, in æquitate & juſtitia populi Chriſtiani, in ſublevatione & tranquillitate & conſolatione omnium indigentium, ſicut præmiſimus. Reddite illi quotidianum penſum in quotidiana oratione, in juſtis & aſſiduis eleemoſynis. Offerte illi devotionem veſtram in ſacris oblationibus & lacrymis ſecundùm magnitudinem ac multitudinem quotidianorum peccatorum profuſis. Reddite ſubditis judicium cum miſericordia, juſtitiam cum æquitate. Studete exaltare humiles & Deum timentes, & debellare atque humiliare ſuperbos. Studete à bonis plus diligi quàm timeri. Curate ut mali, ſi non propter Deum, vel propter timorem veſtrum malum agere metuant. Non plus apud vos lingua doloſa, manus plena, obſequium indebitum valeat quàm veritas, æquitas, & ſinceritas. ſcientes ſcriptum: *Qui excutit manus ſuas ab omni munere, iſte in excelſis habitabit.* Eſa. 33. unde conſequenter intelligi debet, & non aliud. Munus enim eſt à lingua, favor; munus à manu, donatio; munus ab obſequio, indebita ſubjectio. Conſtituite miniſtros palatij qui Deum cognoſcant, ament, & metuant, qui maximam curam gerant quatenus quicunque neceſtuoſi palatium adierint, & per quos perrexeritis, patrem & conſolatorem mirantes, gaudendo vos videre accurrant, non, qualiter dicere nolumus, gemendo & maledicendo refugiant. Conſtituite Comites & miniſtros reipublicæ qui non diligant munera, qui odiant avaritiam, qui deteſtentur ſuperbiam, qui non opprimant neque dehoneſtent pagenſes, qui meſſes & vineas & prata ac ſilvas eorum nequaquam devaſtent, qui eorum pecora vel friſkingas vel quæcunque illorum ſunt non prædentur neque diripiant, & per violentiam ac mala ingenia quæ illorum ſunt nullo modo auferant, qui Epiſcoporum ſuorum conſilio quæ Dei ſunt & Chriſtianitati conveniunt faciant, qui placita non pro adquiſitione lucri teneant, ſed ut caſæ Dei, & viduæ, ac pupilli, & populus juſtitiam habeant, & plus litigantes ad concordiam ſalva juſtitia revocare ſtudeant quàm committere ut ipſi inde aliquod lucrum poſſint habere; quos ſi pacificare non potuerint, tunc, ſicut rectum eſt, juſtum judicium decerni cum magna ſollicitudine faciant; ſcientes ſcriptum eſſe: *Indicabo tibi, homo, quid ſit bonum, id eſt, facere judicium & juſtitiam, & ſollicitum ambulare cum Deo tuo.* Mich. 6. id eſt, ut quod illi placet, tibi placeat & facias; quod illi diſplicet, tibi

diſpliceat & non facias. Quòd ſi per fra-
gilitatem feceris, non contumaciter vel
pertinaciter in tuo malo facto perſeveres;
ſed ſtatim pedem ſicut à ferro calido revo-
ca; & in viam voluntatis Domini tui diri-
Prov. 16. ge. Et ſicut ſcriptum eſt, *quia ſunt viæ*
quæ videntur hominibus bonæ, & ducunt ad
interitum, fac ſicut Scriptura tibi præcipit,
Hier. 6. quicunque es homo, *interroga de via bo-*
na, & ambula per eam. quia, ſicut dici-
Matt. 7. tur in evangelio, *ampla via eſt quæ ducit*
ad perditionem, & multi vadunt per eam:
arcta & anguſta via eſt quæ ducit ad vi-
tam, & pauci inveniunt eam. Propterea
quicunque es homo, audi Prophetam, &
Pſal. 118. ora cum Propheta: *Legem pone mihi, Do-*
mine, viam juſtificationum tuarum, & ex-
quiram eam ſemper. &: *Deduc me in ſemi-*
ta mandatorum tuorum, & viam iniquita-
tis amove à me, & de lege tua miſerere mei.
Quia, ſicut Hieremias Propheta dicit,
Hier. 10. *non eſt hominis via ejus, nec viri eſt ut am-*
bulet & dirigat greſſus ſuos; ſed à Domino
diriguntur greſſus viri, & viam ejus volet.
Ipſi Comites ſimiliter, quantum potue-
rint, ſimiles ſibi timentes Deum & juſti-
tiam diligentes per ſe miniſtros conſti-
tuant: qui ſicut ſeniores ſuos benignos &
affabiles pagenſibus ſuis viderint, & ipſi
pro modulo ſuo illos imitari in omni boni-
tate & juſtitia certent.

XIII.

Homines etiam & potentes ſeculi, qui
inter iſtas ſediriones legis jugum & juſti-
tiam æquitatis refugerunt, & talia ac tan-
ta fecerunt pro quibus eccleſiaſticam &
epiſcopalem excommunicationem merue-
runt, ad leges & juſtitiæ tramitem revo-
cate, & ut ad ſuos Epiſcopos humiliter,
ſicut eis neceſſe eſt, veniant jubete vel co-
gite, & ut Eccleſiæ, in quam peccave-
runt, aut cum debita neceſſaria humilita-
te ſatisfaciant, aut humiliter & veraciter
ſe excuſent, qualiter abſolvi à Domino
per miniſterium epiſcopale valeant, ſua-
dete atque regia poteſtate præcipite. Et ſi
fortè vos vel quicunque alij de eorum ſo-
cietatis & conjunctionis communicatione
infecti & condemnati ſunt, pœnitentiam
quiſcunque ſe recognoſcendo faciat: quia,
teſte ſacra auctoritate, non poterit abſolvi à
ſuis qui peccatis damnabiliter gravatur ex-
ternis. Sicut orans Deum ſanctus Propheta
Pſal. 18. David demonſtrat dicens: *Ab occultis meis*
munda me, Domine, & ab alienis parce ſervo
tuo.

XIV.

Iudices denique villarum regiarum con-
ſtituite qui non ſint cupidi, qui non dili-
gant avaritiam, & uſuras nec ipſi faciant,
nec pecunias regias vel ſuas ad uſuras do-
nent, neque à ſuis ſubditis uſuras fieri ſi-
nant. quæ omnia vos ſuper omnes mini-
ſtros veſtros odire debetis & fugere. Et
ſervos regios judices non opprimant, nec
ultra quod ſoliti fuerunt reddere tempore
patris veſtri ab eis exigant; neque per an-
garias in tempore incongruo illos affli-
gant; neque per dolos, aut per mala in-
genia, ſive inconvenientes precationes,
colonos condemnent: quia ſi per tales vel
alias hujuſmodi factiones pondus argenti
vel auri habueritis in arca, majus & gra-
vius pondus erit peccati quod habebitis in
conſcientia veſtra & anima. Ædificent vil-
las veſtras moderatis caſtitiis, ut & hone-
ſtas neceſſaria ſit, & familia non gravetur.
Laborent & excolant terras & vineas in
tempore cum debita ſollicitudine, ſalvent
& diſpenſent laborata cum fideli diſcretio-
ne, faciant nutrimenta congrua & neceſ-
ſaria; cuſtodiant ſilvas, unde habeant pa-
ſtiones; defendant & excolant prata, un-
de habeant pabula; quatinus non ſit vo-
bis neceſſe per quaſcunque occaſiones
quorumcunque hortatibus circuire loca
Epiſcoporum, Abbatum, Abbatiſſarum,
vel Comitum, & majores quàm ratio po-
ſtulat paratas exquirere, & pauperes ec-
cleſiaſticos & fidelium veſtrorum manſua-
rios in carricaturis & paraveredis contra
debitum exigendis gravare, & peccatum
de facultatibus indebitè conſumptis in ani-
mam veſtram congerere. Neque à Comi-
tibus vel fidelibus veſtris plus ſtudeatis
quàm lex & conſuetudo fuit tempore pa-
tris veſtri, de hoc quod de francis acci-
piunt, exquirere. Quin potiùs habeatis
unde ſufficienter & honeſtè cum domeſti-
ca corte veſtra poſſitis vivere & legationes
palatium veſtrum adeuntes recipere, &,
ſicut ſcriptum eſt, unde poſſitis de juſtis Epheſ. 4.
laboribus neceſſitatem patientibus tribue-
re: quia Rex & largus debet eſſe, & non
quod largiatur de injuſtitia vel iniquitate
debet conquirere. Iudices verò villarum
colonos diſtringant ut non eccleſiaſticos
homines vel francos pauperiores aut alie-
nos ſervos propter privilegium regium op-
primant, aut ſilvas vel quæcunque alio-
rum ſunt in ſua vicinitate devaſtent. Quia
Rex juſtus, qui juſtitiam debet diligere,
miniſtros & colonos impios & iniquos non
debet habere; ſed omnibus in ſe & in ſuis
debet imitationem debitam demonſtrare:

quia ſi ipſe Deum dilexerit, omnes boni diligent illum; & ſi ipſe Deum timuerit, omnes mali timebunt illum. Et Rex atque ſui miniſtri per amorem Dei bonum faciant & omnes bona facere doceant, & per timorem Dei mala fugiant & omnes in illis mala fugere diſcant. Miſſos etiam tales per regnum conſtituite qui ſciant qualiter Comites & ceteri miniſtri reipublicæ juſtitiam & judicium populo faciant; qui ſicut Comitibus præponuntur, ita ſcientia juſtitia ac veritate eis præemineant.

XV.

Hæc, quia litteris veſtris ſignificaſtis quòd nobiſcum de reſtauratione ſanctæ Eccleſiæ & ſtatu ac ſalute populi Chriſtiani tractare velletis, dominationi veſtræ ſcripto reſpondere curavimus: quia & pro inclementia aëris, & pro inconvenientia temporis, & propter imminentem diem Domini noſtri natalis, venire ad præſentiam veſtram nequivimus. Operamini vos interim iſta quæ cum fidelibus veſtris ſine noſtra corporali præſentia operari valetis. Et cùm tempus congruum & ſacris canonibus deſignatum advenerit, quando & pro paganorum infeſtatione & pro exorti tumultus ac deprædationum atque rapinarum miſerrima nimis confuſione nobis licuerit cum Dominis & confratribus ac comprovincialibus Archiepiſcopis & Coëpiſcopis ſynodum, favente Domino, celebrare, quæ his ſunt reſidua, cum eis ſicuti cum magiſtris & patribus tractare & veſtræ dominationi debitum conſilium dare ſtudebimus. Et ſi Deus ſoliditatem & ſalutem Eccleſiæ atque regni in manu veſtra adunare & proſperari decreverit, quæ cum Archiepiſcopis & Coëpiſcopis noſtris plus congruere divinis diſpoſitionibus viderimus, agere ſub famulatu recti regiminis veſtri ſtudebimus. Potens eſt enim Deus minus bonum initium in perfectè bonum commutare proceſſum, cui noſcitur eſſe poſſibile quod impoſſibile ſolent homines judicare. Si enim ſapientia veſtra dignum judicat loqui & tractare cum vicino Rege ejúſque fidelibus, ſecedente de iſta parte regni Domno noſtro, fratre videlicet veſtro, multò magis nos oportet expectare tempus canonicum, ut cum fratribus & comprovincialibus Archiepiſcopis & Epiſcopis loquamur, quia generalis cauſa imminet totius Ciſalpinæ Eccleſiæ. Maximè autem nobis neceſſe eſt loqui cum illis Archiepiſcopis & Epiſcopis qui conſenſu & voluntate populi regni iſtius Domnum noſtrum fratrem veſtrum unxerunt in Regem ſacro chriſmate divina traditione, quémque ſancta ſedes apoſtolica mater noſtra litteris apoſtolicis ut Regem honorare ſtuduit & confirmare. Legite libros Regum, & invenietis quanta reverentia reprobatum & abjectum à Domino Saül ducere dignum duxit ſanctus Samuel, cujus locum in Eccleſia nos licèt indigni tenemus. Et adtendite quàm magni pendit ſanctus David, in loco illius electus & unctus à Domino, mittere manum in Chriſtum Domini; cùm Saül non ſolùm ex alia progenie, verùm ex alia tribu erat; & illum rejectum & ſe electum à Domino cognoſcebat; & nihil firmitatis Saüli David fecerat, ſed plurimum adjutorium & devotam ſervitutem ei impenderat. Et neque bello auferre neque ingenij dolo illi regnum ſubripere adtentavit. Et cùm multos ad hoc ſuaſores & auxiliarios habuiſſet, nulli autem ut hoc moliretur accommodavit; quamvis multas perſecutiones & morti proximas ab eo ſæpiſſime ſuſtinuerit. Inſuper & bene ſcitis quid de illo juſſerit qui, licèt mendaciter, pro illius tamen gratia adquirenda ſe manum miſiſſe in Chriſtum, id eſt, unctum Domini, nuntiavit. Nam ſi eſt aliquis qui hæc ignoret, nos ei dicimus quia gladio eum interficere juſſit. Sic & qui infideliter & contumaciter in unctum qualemcunque Domini manum mittit, dominum Chriſtorum Chriſtum contemnit, & in anima proculdubio ſpiritalis gladij animadverſione perit. Hæc dicimus, non ut exaggerationes contra dominationem veſtram incongruas exquiramus, ſed ut evidentiùs pro qualitate noſtri miniſterij quid, excepta debita fide & beneficentia, nobis in fratre veſtro reverendum ſit demonſtremus. Talem nempe vos debemus & volumus credere ut nec vos regni augmentum cum animæ veſtræ detrimento velitis habere, neque nos cum tali dedecore ad adjutorium eccleſiaſtici regiminis & gubernationis recipere ut ſine ſacerdotio ſimus; quo privati erimus, ſi contra Deum & rationis auctoritatem nos Eccleſiáſque noſtras vobis ſtuduerimus committere. Eccleſiæ ſiquidem nobis à Deo commiſſæ non talia ſunt beneficia & hujuſmodi Regis proprietas ut pro libitu ſuo inconſultè illas poſſit dare vel tollere. Quoniam omnia quæ Eccleſiæ ſunt, Deo conſecrata ſunt. Vnde qui Eccleſiæ aliquid fraudatur aut tollit, ſacrilegium ſecundùm ſanctam ſcripturam facere noſcitur. Et nos Epiſco-

pi Domino conſecrati, non ſumus hujuſ-
modi homines ut ſicut homines ſeculares
in vaſſallatico debeamus nos cuilibet com-
mendare, ſed ad defenſionem & ad ad-
jutorium gubernationis in eccleſiaſtico re-
gimine nos Eccleſiáſque noſtras commit-
tere, aut jurationis ſacramentum, quod
nos evangelica & apoſtolica atque cano-
nica auctoritas vetat, debeamus quoquo
modo facere. Manus enim chriſmate ſacro
peruncta, quæ de pane & vino aqua mix-
to per orationem & crucis ſignum conficit
corpus & Chriſti ſanguinis ſacramentum,
abominabile eſt, quicquid anre ordina-
tionem fecerit, ut poſt ordinationem epiſ-
copatus ſeculare tangat ullo modo ſacra-
mentum. Et lingua Epiſcopi, quæ facta
eſt per Dei gratiam clavis cœli, nefarium
eſt ut ſicut ſecularis quilibet ſuper ſacra ju-
ret in nomine Domini & ſanctorum invo-
catione; niſi fortè, quod abſit, contra
eum ſcandalum acciderit Eccleſiæ ſuæ; &
inde ſic temperanrer agat ſicut Domino
docente conſtituerunt rectores Eccleſiæ
ſynodali conſilio. Et ſi aliquando ſacra-
menta ab Epiſcopis exacta aut facta fue-
runt, contra Deum & eccleſiaſticas regu-
las, quæ Spiritu ſancto dictatæ & Chriſti
ſunt ſanguine confirmatæ, irrita ſanctæ
ſcripturæ paginis declarantur, & exigen-
tes atque facientes medicamento exinde
ſalutaris pœnitentiæ indigent. Propterea
expectate, Domine, patienter ſicut Prin-
ceps Chriſtianus & Eccleſiæ filius, & ho-
norate Eccleſiæ ſanctæ rectores; ut vos
Luc. 10. honoret qui nobis dixit: *Qui vos audit, me*
audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit. &: *Ho-*
1. Reg. 2. *norantes me honorabo; & hi qui temnunt me,*
Zach. 2. *erunt ignobiles.* &: *Qui vos tangit, tangit*
Pſal. 104. *pupillam oculi mei.* Et in Pſalmo: *Nolite tan-*
gere Chriſtos meos, & in Prophetis meis no-
lite malignari. quoniam *qui malignantur*, id
Pſal. 36. eſt maligna agunt, *exterminabuntur: ſuſti-*
nentes autem Dominum ipſi hereditabunt ter-
ram, hoc eſt, regnum Dei. Et cùm venerit
tempus & locus, ſicut ſuperiùs diximus,
loquemur cum noſtris confratribus; &
ſicut Domini juſtis diſpoſitionibus videri-
mus convenire, ſine dubio faciemus. Et
non eſt rationabilis cauſa quæ contra hoc
quod petimus vos debeat ſtimulare: quia
non ſumus hujuſmodi homines ut cùm
cognoverimus voluntatem Domini, veli-
mus aut debeamus quoquo modo reſulta-
re, vel rixas & diſſenſiones ſeu ſeditiones,
quas vulgus vverras nominat, debeamus
commovere, conferere, vel tenere, quos

Dominus pacis prædicatores & ſectatores
voluit ordinare, & peccata noſtra atque
nobis commiſſorum & etiam totius populi
conſtituit plangere & curare, & bellum
cum vitiis & pacem cum fratribus juſſit ha-
bere. Nos equidem pacem & quietem,
non rixas & bella, optamus & quærimus:
quia ſicut dicit Apoſtolus, *non ſunt nobis* 2. Cor. 10.
carnalia arma, ſed ſpiritalia, & potentia
Deo, quibus ſumus calciati pedes in præ-
paratione evangelij pacis, induti lorica
juſtitiæ & galea ſalutis, accincti lumbos in
veritate, habentes ſcutum fidei & gladium
Spiritus ſancti: quia non eſt nobis conlu- Epheſ. 6.
ctatio adversùs carnem & ſanguinem, ſed
adversùs principes & poteſtates, adversùs
rectores tenebrarum harum, contra ſpiri-
talia nequitiæ in cœleſtibus. Et non mili-
tamus terreno Regi, ſed cœleſti, pro ſa-
lute & noſtra & terreni Regis & totius
populi nobis commiſſi: quorum officium
eſt nulli nocere, contra neminem infideli-
ter agere, omnibus autem velle prodeſſe.
Tandem, Domine nobis Rex, contra
Deum & contra animam veſtram non au-
diatis illos qui dixerint, ſi fortè vobis dixe-
rint, Non tibi ſit curæ, Rex, quæ tibi re-
ferunt illi fellones atque ignobiles. hoc fac
quod tibi dicimus. quoniam cum noſtris &
non cum iſtorum parentibus tenuerunt pa-
rentes tui regnum. Nos autem obſecramus
dominationem veſtram, adtendite potiùs,
ſi Chriſtianus Rex eſtis, ſicut & Deo gra-
tias eſtis, & in illum creditis, & per illum
regnare vultis per quem, ſicut ſcriptum
eſt, Reges regnant, & cujus eſt regnum, Prov. 8.
immo orbis terræ & plenitudo ejus; quia
idem Deus in carne veniens, qui ſolus Rex
fieri potuit & ſacerdos, & in cœlum aſcen-
dens ſuum regnum, id eſt, Eccleſiam, in-
ter pontificalem auctoritatem & regiam
poteſtatem gubernandum diſpoſuit, & non
elegit ad hoc divites & nobiles, ſed paupe-
res & piſcatores, & ſicut ſcriptum eſt,
ignobilia & contemptibilia mundi elegit, 1. Cor. 1.
ut confundat fortia. Et fieri poteſt ut tales
vobis iſta dicant (ſi fortè minùs neceſſariò
Deum timenres vobis dixerint) cum quo-
rum parentibus diabolus, qui ſecundùm
Scripturam eſt Rex ſuper omnes filios ſu- Iob. 41.
perbiæ, regnum Chriſti, quod eſt Ec-
cleſia, conturbaverit, & nunc eos in reg-
no ſuo, id eſt, in inferno, retineat, &
in ſecula retinebit. Pro certo autem
ſciatis quia cum noſtris parentibus, id eſt,
cum Apôſtolis, Chriſtus Rex Regum
regnum ſuum, id eſt, Eccleſiam, con-

Digitized by Google

quiſivit, ampliavit, & rexit, & per nos & nobiſcum, utinam non ad judicium noſtrum dicamus, eandem Eccleſiam, id eſt, regnum ſuum, quotidie adquirit, auget, atque gubernat idem Dominus Ieſus Chriſtus, ſicut dictum eſt à Domino Ec-
Pſal. 44. cleſiæ per Prophetam: *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij.* id eſt, pro Apoſtolis creavit tibi Epiſcopos, qui te regant & doceant. Cum qua Eccleſia nobis à Deo commiſſa, Rex Chriſtiane & Domine, ſicut litteris veſtris juſſiſtis, jejuniis & orationibus ac letaniis Dominum, ſummum gubernatorem in navi ſanctæ Eccleſiæ fluctante in hoc mare, id eſt, ſeculo naufragoſo, peccatis noſtris communibus dormientem pulſare & excitare & pro vobis deprecari ſtudebimus ut quantociùs pro ſua ineffabili pietate evigilet & imperet ventis & mari, id eſt, tentationibus diabolicis & inquietudinibus ſecularium hominum, ut redeat quantulacunque tranquillitas, gratia & miſericordia ejuſdem Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui eſt & ſit poteſtas & honor & gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

TITVLVS XXVIII.

Synodi Metenſis, de indulgentia Ludovici Regis.

HÆC CAPITVLA TRACTATA ET CONFIRMATA ſunt ab Epiſcopis in ſynodo habita apud Mettis civitatem, de indulgentia Hludouvici Regis pro ſeditione & exceſſibus in regno fratris ſui Karoli perpetratis.

Dilectis in Chriſto fratribus & conſacerdotibus noſtris, legatis videlicet divinæ pacis ac noſtræ unanimitatis, Hincmaro, Gunthario, Wenilonі Archiepiſcopis, & venerabilibus Coëpiſcopis noſtris Herluino, Hildegario, Adventio, Abboni, Hincmaro, Erchanrao, Epiſcopi quorum nomina ſubter habentur adſcripta, qui favente Domino & annuentibus glorioſis Principibus noſtris Karolo & Hlothario in Mediomatricum civitatem anno incarnationis dominicæ DCCCLIX. Indictione VII. V. Kal. Iunias ſynodali decreto convenimus.

CAP. I.

Nota & (pro dolor!) nimis eſt nota diſcordia atque calamitatis pernicies quæ factione quorundam ſeditioſorum hominum nuper inter fratres Reges noſtros Hludouvicum & Karolum accidit, unde tanta ac talia in Eccleſia nobis ad regendum divina dignatione commiſſa & in hoc regno perperè ſunt admiſſa ut ipſo etiam auditu horribilia cognoſcantur; & ſi hæc diſcordiæ peſtilentia diutiùs, operante humani generis antiquo hoſte, duraverit, quàm exitiabilis & mortifera exiſtat meliùs ipſi ſcitis. Qua de re memores quid veritas miſſis prædicatoribus juſſerit, ut
2. Cor. 5. divinus Paulus dicit, *legatione fungimur pro Chriſto, reconciliamini Deo*, legatione pro Chriſto fungentes, vos, fratres cariſſimi, legatos Deo amatæ pacis, quoniam exinde jam glorioſos Principes noſtros Karolum & Hlotharium epiſcopali auctoritate monuimus, ad Domnum Hludouvicum Regem glorioſum mediante Domino ordinamus, ſicut Salvator dicit:
In quamcunque, inquiens, *domum intraveritis, primùm dicite, Pax huic domui. Et ſi ibi fuerit filius pacis, requieſcet ſuper illum pax veſtra. Sin autem, ad vos revertetur.* Luc. 10.
Quia aut erit quiſque prædeſtinatus ad vitam, & cœleſte verbum ſequetur quod audiet. Aut ſi nullus audire voluerit, ipſe prædicator ſine fructu non fuerit; quoniam ei à Domino pro labore ſui operis merces recompenſabitur.

II.

Poſt prædicatam verò & poſtulatam pacem, legatio veſtræ fraternitatis hujuſmodi erit conditionis ut iſdem Rex nobis, & utinam Deo, ſemper amabilis admiſſorum indulgentiam conſequatur.

III.

Videlicet ſi ſe de omnibus quæ per eum malitioſorum hominum perſuaſione atque ſeductione in parrochiis noſtris fratrúmque noſtrorum perpetrata ſunt veraciter recognoverit, ſicut ſcriptum eſt: *Iuxta* Pſal. 33.
eſt Dominus his qui tribulato ſunt corde.

Pſal. 50. &: *Sacrificium Deo eſt ſpiritus contribulatus.* quoniam cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit. Et ſicut hi qui fictè Deum quærunt, invenire nunquam merentur, ita prope eſt Dominus omnibus Pſal. 144. invocantibus ſe in veritate.

I V.

Et ſi poſt veram recognitionem puriter confeſſus fuerit. quia iterum dicit Scriptura: *Qui abſcondit ſcelera ſua non dirigetur. Qui autem confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur.* &: *Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & juſtus ut remittat nobis peccata noſtra & emundet nos ab omni iniquitate.* Prov. 28. 1. Ioan 1.

V.

Poſt puram autem confeſſionem, ſi promiſerit quæ malè geſta ſunt per dignos pœnitentiæ fructus, præveniente, adjuvante, & ſubſequente divina gratia, ſe pro viribus emendaturum (quia ſcriptum eſt, *Facite fructus dignos pœnitentiæ*) ut Luc. 3. tanto majora quærat bonorum operum quiſque lucra per pœnitentiam quanto graviora ſibi intulit damna per culpam, (quoniam & illi beati quorum tecta bonis Pſal. 31. operibus ſunt peccata) & ut ſcriptum eſt, quia peccavit, & populum peccare fecit, tanta ſint bona quæ tanta operiant mala.

V I.

Deinde ſi ſpoponderit ad pacem & concordiam præſentaliter in toto corde & ore, & quantociùs rationabiliter & poſſibiliter atque convenienter ex communi conſenſu fieri poterit, etiam præſentia corporis ad pacem & concordiam cum fratre ſuo Karolo ſe rediturum & in pace ac caritate Deo placita cum præfatis Principibus noſtris Karolo atque Hlothario, ſi ipſi eandem pacem & concordiam erga eum ſervaverint, permanſurum, & in ſe peccantibus debita dimiſerit, ſicut ſui à Deo debita ſibi cupit dimitti. Quia itidem Hebr. 12. ſcriptura dicit: *Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit Deum.* Et cùm mala cuncta bonis ſequentibus diluantur, tantum eſt diſcordiæ malum, quæ niſi extincta funditus fuerit, bonum nullatenus ſequi evangelio teſte permittat. & caritas eſt quæ operit multitudinem peccatorum, ſine qua etiam ſi quis corpus ſuum tradat ad ignem, nihil ei niſi ad damnationis judicium proderit. Matt. 6. Et Dominus dicit: *Si non dimiſeritis hominibus peccata eorum, nec pater veſter cæleſtis dimittet vobis peccata veſtra.*

V I I.

Poſt hæc ſi promiſerit quòd jam ulteriùs tale vel ſimile ſchiſma in hac ſancta Dei Eccleſia atque in iſta Chriſtianitate non reiteret. Vnde ſcriptum eſt: *Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit illum, quid proficit lavatio ejus?* Eccli. 14. Baptizatur quippe à mortuo qui mundatur fletibus à peccato. ſed poſt baptiſma mortuum tangit qui culpas poſt lacrymas repetit. Et iterum ſcriptum eſt: *Canis reverſus ad vomitum ſuum, & ſus lota in volutabro luti.* 2. Pet. 2. Quia qui peccatum poſt pœnitentiam repetit, quaſi in lutoſa aqua ſemetipſum volvit, vitæ munditiam ſubtrahit, ipſas etiam lacrymas ante Dei oculos ſordidas facit.

V I I I.

Tunc demum promittat ſe ab illorum perditorum hominum tuitione atque favore, per quos tam graviter Deum offendit, disjungere. Et qui quaſi ad ejus fidem, ſed potiùs infideliter ad eum venerunt, ad rectam rationem in proximo placito ante fratrem ſuum Karolum & nepotem ſuum Hlotharium, ſicut Deo teſte jam apud Marſnam propria manu firmaverat, venire, ſi potuerit, faciat. Et quemcunque illorum recta ratio dignificaverit, dignè honore ſuo fruatur. Et qui per rectam rationem erga ſeniorem ſuum juſtificari non potuerit, & rationabilem miſericordiam pro eo expetierit, eandem rationabilem miſericordiam illi obtineat. De illo verò quem recta ratio & juſtum judicium condemnaverit, ut Rex Chriſtianus cum Rege Regum Chriſto concordet, & alienæ perditioni ſe non commiſculet: quia, ut Paulus dicit, non ſolùm qui faciunt, ſed Rom. 1. etiam qui malè facientibus conſentiunt, digni ſunt morte. Vnde ſanctus Innocentius dicit quia non multum intereſt inter Di. 83. c. 3. Error. committentis animum & conſentientis favorem. Addo ampliùs, plerunque deſiſcit errare cui nemo conſentit. Et iterum ſanctus Paulus cum talibus hominibus nec cibum ſumere permittit. 1. Cor. 5. Et ſanctus David dum totum ſe ad fœdera pacis internæ conſtringeret, teſtatur quòd cum malis concordiam non teneret, dicens: *Nonne* Pſal. 138. *qui oderunt te, Deus, oderam illos, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? Perfecto odio oderam illos, inimici facti ſunt mihi.* Inimicos etiam Dei perfecto odio odiſſe eſt, ad quod facti ſunt diligere, & quod faciunt increpare, mores pravorum premere, vitæ prodeſſe. Hinc Finees peccantem civem coëuntem cum Madianite perculit,

& iram Dei iratus placavit. Et Ioſaphat, qui tot de anteacta vita præconiis attollitur, de Achab Regis amicitiis penè periturus increpatur. cui à Domino per Prophetam dicitur [2. Par. 19.]: *Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia jungeris. Et idcirco iram quidem Domini merebaris; ſed bona opera inventa ſunt in te.* Hinc ſacri canones à ſancto promulgati Spiritu dicunt ut hi qui poſt excommunicationem vel interdictum cum excommunicatis communicaverint, condemnati anathema habeantur. Et ſanctus Cyprianus Regis miniſterium eſſe dicit impios de terra perdere, homicidas, perjuros, adulteros, veneficos, ſacrilegos non ſinere vivere. Et in libro Regum ſcriptum eſt, dicente Domino per Prophetam [3. Reg. 20.]: *Quia dimiſiſti virum morte dignum, erit anima tua pro anima illius, & populus tuus pro populo illius.* Et quàm noxia ſit indebita erga iniquos miſericordia, monſtratur in opere Saul ac Samuelis: quoniam cui Saul pepercit offendens Dominum [1. Reg. 15.], Samuel Propheta in fruſta concidit. Nam ſicut quiſque in ſe peccantibus debet propter Deum dimittere, ita in Deum peccantes, & Eccleſiam conculcantes, & regni pervaſores, & in Chriſtianitatis depopulatores, & in pacis perturbatores, & in patriæ proditores debet miniſter Domini Rex debitam vindictam propter Deum exercere. Quapropter ſciat Rex nobis amabilis quia ſicut infirmus ſanari non poteſt qui à medico coquitur, quandiu ferrum ignitum in illius tenetur corpore, ita & nemo ſanari poteſt à peccato quandiu in peccato manſerit, vel quandiu in peccato manenti ſcienter & libenter communicaverit.

IX.

Tandem ſi ſe promiſerit adjutorem & cooperatorem Dei pro viribus de cetero & rationabiliter futurum, qualiter Eccleſia Dei quæ in ſuo regno ac regnis noſtrorum Principum una eſt, ſicut & unum ſacerdotium, ſecundùm qualitatem periculoſi temporis in unoquoque ordine reſtituatur, & ſacerdotes Dei debita privilegia & eccleſiaſticum vigorem obtineant, & populus juſtitiam & pacem habeat, congregatis vobis & noſtro immo divino ſpiritu, qui eſt remiſſio omnium peccatorum, per eccleſiaſticam apoſtolicæ auctoritatis poteſtatem illi peccata in noſtris parrochiis per illum & ab illo commiſſa eccleſiaſtica pietate & canonico more dimittite, eíque indulgentiam poſtulanti donate, atque illum ſacræ communioni, qua ipſe ſe privaverat excommunicatis communicans, reſtituite.

X.

Et licèt multorum annorum ſecundùm præfixos à ſacris canonibus gradus pœnitentiæ hæc perpetrata facinora indigerent, tamen confiſi de Dei miſericordia, apud quem non ſic acceptatur menſura temporis ut doloris, nec abſtinentia ciborum ſicut mortificatio vitiorum, non præjudicantes patrum ſententiis quæ de hujuſmodi decreverunt, ſed potiùs eorum ſequentes humaniorem diffinitionem, hæc ſcribimus. Ait ſancta Synodus Africana: *Pœnitentibus ſecundùm differentiam peccatorum Epiſcopi arbitrio pœnitentiæ tempora diſcernantur.* [Concil. Carthag. III. c. 31.] Et S. Leo apoſtolicæ ſedis Pontifex: *His*, inquit, *qui in tempore neceſſitatis & in periculi urgentis inſtantia præſidium pœnitentiæ & mox reconciliationis implorant, nec ſatisfactio interdicenda eſt, nec reconciliatio deneganda: quia miſericordiæ Dei nec menſuras poſſumus ponere, nec tempora definire, apud quem nullas patitur veniæ moras vera confeſſio,* [Leo I. epiſt. 91. Halitgar. lib. 3. c. 9. Regino lib. 1 c. 108. Burchard. lib. 18. c. 4.] *dicente Dei ſpiritu per Prophetam* [Eſa. 44.]*: Cùm converſus ingemueris, tunc ſalvus eris. & alibi: Dic iniquitatès tuas prior, ut juſtificeris. & item: Quia apud Dominum miſericordia eſt, & copioſa apud eum redemptio.* [Pſal. 129.] *In diſpenſandis itaque donis Dei non debemus eſſe difficiles, nec ſe accuſantium gemitus lacrymáſque neglegere, cùm ipſam pœnitendi affectionem ex Dei credamus inſpiratione conceptam, dicente Apoſtolo: Ne fortè det illis Deus pœnitentiam, & reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo captivi tenentur ad ipſius voluntatem.* [2. Tim. 2.] Et ſanctus Gregorius in evangelij homelia dicit: *Veniat foras mortuus, id eſt, culpam confiteatur peccator. Venientem verò foras ſolvant diſcipuli, ut paſtores Eccleſiæ ei pœnam debeant amovere quam meruit qui non erubuit confiteri quod fecit.* [S. Gregor. hom. 26. in evang.]

XI.

His perpenſis, fratres cariſſimi, ſi, ut diximus, jamdictum Regem à nobis amabilem ita contemperatum divinæ voluntati & ſacræ auctoritati inveneritis, ſecundùm miniſterium vobis à Deo traditum cum noſtra unanimitate abſolvite. Sin aliàs, vos nullo modo cum eo, quem abſolvere non poteritis, ligare nolite: quoniam nec coram Deo nec in ſynodo nos inde auctores habebitis, ſi agere aliter, quod abſit, præſumpſeritis, vóſque & in ſynodo & coram Deo pro facto irrito dabitis rationes.

XII.

Et ſi ipſe, quod Deus longè faciat, ea quæ egit, unde illum nunc commonere vos mittimus, reiteraverit, omnia & ante divinos oculos & ad eccleſiaſtica judicia redivivo vulnere curanda vel amputanda noverit revenire. Si quid quoque contra ſanctam auctoritatem præſumptum vel ſubreptum ſive extortum fuerit, non ſolùm in divinis examinationibus, verùm nec in divinis legibus quippiam prævalebit. Et non ſit de cetero immemor idem Rex glorioſus quod dicit ſanctus Gregorius. *Sciendum eſt*, inquit, *quia quiſquis illicita nulla commiſit, huic jure conceditur ut licitis utatur; ſicque pietatis opera faciat ut tamen, ſi noluerit, ea quæ mundi ſunt non relinquat. Quilibet verò tanto à ſe licita debet abſcidere quanto ſe meminit & illicita perpetraſſe. Neque enim par fructus eſſe boni operis debet ejus qui minùs & ejus qui ampliùs deliquit, aut ejus qui in nullis & ejus qui in quibuſlibet facinoribus cecidit. Sed tanto quiſque majora quærat bonorum operum lucra per pœnitentiam quanto graviora ſibi intulit damna per culpam.* Unde à vobis noſtra quin potiùs Dei voce commoneatur ut ſic ſtudeat præteritorum pœnitens, & imminentia atque futura cavens, Deo militare in regno terreno, quatenus mereatur conregnare Chriſto in regno cœleſti.

Regino lib. 1. c. 318. Burchard. lib. 19. c. 65.

Hæc quæ ſequuntur peracta legatione renuntiarunt Epiſcopi.

De indulgentia ſua nobis Hludouvicus Rex pridie Nonas Iunias in Wormatia dixit. Volo vos precari ut ſi in aliquo veſtros animos offendi, ut hoc mihi perdonetis, ut inantea ſecurus vobiſcum loqui poſſimus. Ad hæc Hincmarus, qui primus in ordine ex ſiniſtra parte illius ſtetit, reſpondit dicens: Iſta cauſa citò ad effectum pervenire poteſt; quia quod nos offerimus, hoc vos petitis. Et monente Grimoldo ac Theodorico Epiſcopo, iterum ipſe Hincmarus dixit: Nihil contra me feciſtis unde noxium rancorem in mente contra vos teneam: quia ſi facerem, ad altare, ut Domino ſacrificarem, accedere non auderem. Iterum monentibus eiſdem Grimoldo & Theodorico ac Salomone, dicente ipſo Theodorico hæc verba, Facite ſicut ſenior noſter precatur, parcite illi, reſpondit ipſe Hincmarus hæc eadem verba: Quod in me, id eſt, in mea perſona, offendiſtis, & peperci & parco. De hoc autem quod in Eccleſia mihi commiſſa & in populo malè eſt factum, voluntariè vobis dono conſilium, & ſecundùm Deum præſto auxilium, ut inde ſalvi ſitis, ſi vobis placet. Et præfati viri reſponderunt: Certè bene dicit. & ceteri fratres noſtri in hæc verba & ſenſerunt & profecuti ſunt. Tanta & talis indulgentia illi largita fuit, & non altera, neque ampliùs. De ſcripto autem quod confirmatum nobis eſt traditum, nec ipſe à nobis quiddam quæſivit, nec nos illi aliquid diximus; quoniam necdum cum illo ex hujuſmodi in ratione eramus. Ipſe autem poſt hæc & alia dixit nos egiſſe quod non egimus, ex hoc materiam ſumens quod Guntharius illi familiariter, ut eum inſtrueret & ad ſatisfactionem provocaret, ſcriptum relegit ita inquiens: Vos mihi tranſmiſiſtis veſtram epiſtolam cum capitulis, vos veniſtis cum cauſa facta. Nos non ſumus hic niſi duo vel tres, qui ſine aliis huc exivimus. in illas cauſas intrare non poſſumus antequam cum noſtris Epiſcopis inde tractemus: quia, Deo gratias, nihil ſine illorum conſilio feci. & poſtea inde reſpondeam. Nos autem expectabamus ut conſilium à nobis de ſua ſalute oblatum ipſe quæreret, & tunc ei ſecundùm illud ſcriptum donaremus conſilium. Ipſe autem de ſuo gradu reſpondit quòd in illud ſcriptum non intraret antequam cum ſuis Epiſcopis conſideraret. Et ſic quicquid in generali cauſa Eccleſiæ & populi egit, penes illum remanſit.

TITVLVS

TITVLVS XXIX.

Synodi Tullenſis apud Saponarias.

HÆC VENTILATA, DEFINITA, ATQUE OBTENTA ſunt in ſynodo duodecim provinciarum quæ habita eſt anno incarnationis dominicæ DCCCLIX. *Indictione* VII. *in territorio Tullenſi, ſub Principibus Karolo, Hlothario, & item Karolo.*

CAP. I.

VT caritas fraterna & concordia pacis reformetur inter fratres, Principes ſcilicet ac glorioſos Reges noſtros Hludouvicum & Karolum; qualiter ſchiſma quod ortum eſt nuper in Eccleſia, ad unitatem benignitatis valeat redintegrari, & ſtatus Eccleſiæ penè conlapſus reſtitui, & pax ac juſtitia in populo Chriſtiano valeat procurari, & qui à fidelitate debita defecerunt, judicio & juſtitia per rectam rationem & rationabilem miſericordiam poſſint ſalvari & à perverſo conamine ad ſalubriora converti.

II.

Epiſcopi namque ſecundùm illorum miniſterium ac ſacram auctoritatem uniti ſint, & mutuo conſilio atque auxilio Reges regnorúmque primores atque populum ſibi commiſſum in Domino regant & corrigant; & nemo ſe à ſolatio mutuo ſubtrahat, ſed ſynodales conventus ſecundùm juſſionem canonicam frequentare procurent: quatenus ordo eccleſiaſticus, qui qnaſi obliteratus jam fuerat, (quoniam ſynodi propter diſcordiam Regum frequentari non poterant) epiſcopali collatione ad neceſſarium ac debitum ſtatum reduci prævaleat. unde etiam conſenſum apud Reges expetitum obtinuerunt.

III.

Reges nihilominus ac Principes noſtri Karolus, Hlotharius, atque item Karolus ad Dei voluntatem atque ſanctæ Eccleſiæ ſtatum, ſuámque ſalutem & populi ſalvationem, gratias Deo, uniti & in eadem ſalutari unitate firmati ſunt.

IV.

Perventum eſt ante conventum Epiſcoporum quendam Diaconum, cui Tortoldus nomen eſt, epiſcopalem poteſtatem in urbe Bajocacenſium occupaſſe, & poſlicitationibus ac minis ſollicitare multos ac perturbare. Vnde definivit ſancta ſynodus ut Wenilo Senonum Archiepiſcopus, cujus Diaconus fuit, adjunctis ſecum tribus aliis, memoratum Diaconum evocatum audiant, & ſecundùm auctoritatem canonicam de eo definiant. Si autem refugerit eorum cognitionem, annitente principali poteſtate venire ad audientiam compellatur. Quòd ſi hanc quoque declinaverit, anathemate feriatur.

V.

De quodam etiam Subdiacono Anſcario, qui vivo & incolumi Epiſcopo civitatis Lingonum ſedem pervaſit, ſimili eſt ſententia definitum. Sed intervenientibus legatis ejuſdem Subdiaconi, humanior eſt prolata ſententia; videlicet ut ſacramento confirmet ſe nunquam talia hujuſmodi præſumptione facturum. Cujus ſacramenti tenorem huic capitulo ſubnectere dignum exiſtimavimus. Ego Anſcarius Subdiaconus confiteor coram Domino & ſanctis angelis ejus, reverentiæ ſanctæ paternitatis veſtræ, contra Dei voluntatem & contra canonica ſtatuta temerè me feciſſe in Iſaac venerabilem Pontificem, uſurpando ſedem Eccleſiæ ſanctæ ſibi commiſſæ Lingonicæ, & ſollicitando Clericos & vaſſallos ejus omnémque familiam. Atque ideo pro tantæ præſumptionis exceſſu, per ſacri miniſterij veſtri vobis largitam à Domino poteſtatem veniam mihi pœnitenti largiri ſuppliciter deprecor. Deinceps verò nec in eundem antiſtitem nec in alium quemlibet nec in illa nec in alia Eccleſia hujuſmodi præſumptionem facere tentabo & neque illi aut alicui ſuorum Clericorum aut laicorum in aliqua re impedimentum faciam pro hac cauſa; quia me graviter deliquiſſe confiteor. Neque inſidias eis ullius inquietudinis parabo neque per me neque per aliquem meorum propinquo-

rum nec per quemcumque hominem; ſed potiùs adjutor pro viribus & intelligentia ipſi ſuiſque ero, prout ſibi placuerit. Et qui ſibi pro hoc ipſo inimici ſunt, quos ipſe voluerit, ſi potuero, eidem procurabo. Sic me Deus adjuvet & iſtæ ſanctæ ſanctorum reliquiæ. Statuit etiam ſancta ſynodus ut nunquam ad eandem Lingonenſem Eccleſiam, ſive ad Ianuacenſem, quam jam pridem pari modo adflixerat, debeat adſpirare. Et ſi ita ut præmiſimus juſſis epiſcopalibus obedire refugerit, ſententiam ſuperiùs Diacono datam incurrat.

VI.

Vide infrà tit. 30. Deinde glorioſus Rex Domnus Karolus ſacræ ſynodo libellum appellationis electorúmque judicium inter ſe & Wenilonem Senonum Archiepiſcopum, qui ab eo defecerat, & proclamationis diploma porrexit. Vnde ſecundùm ſacram auctoritatem, & induciæ ac dierum dilatio eſt conceſſa, & certa accuſatio per Epiſcopos & ſynodicas literas præfato Archiepiſcopo eſt intimata ſecundùm regulas divinitus promulgatas.

VII.

Mota eſt etiam quæſtio de Attone Virdunenſium Epiſcopo, quòd oblatione regulari (unde petitio ibidem eſt præſentata) in monaſterio ſancti Germani Autiſſiodorenſium extiterit, & contra regulas eccleſiaſticas inde diſcedens, minùs proviſè quàm ſacra auctoritas doceat, ad ordinem epiſcopalem pervenerit. Vnde etiam definitum eſt dari ſibi commeatum veniendi ad aliam ſynodum, ſicut ſacra ſancit auctoritas.

VIII.

Ad Epiſcopos ſiquidem Brittonum, qui ſe contra auctoritatem à metropoli ſua moliuntur diſcindere, ſynodus literas ſecundùm auctoritatem ſacram direxit quatenus ad ſuam metropolim redeant, eíque debito jure ſe ſubdant, nec à canonica & epiſcopali communione ſe ſegregent. Excommunicatis etiam, ſicut ſacræ decernunt regulæ, nequaquam communicent, & Salomonem commoneant ut promiſſam fidem glorioſo Regi Karolo obſervet, & ipſe & Brittones communicantes ipſi ſe ſacra communione non privent.

IX.

Admemoratos quoque excommunicatos ſancta ſynodus litteras direxit, eíſque uſque ad futuram proximam ſynodum corrigendi ſpatium tribuit, monens eccleſiaſtica pietate ut convertantur & vivant: quia niſi ſe correxerint, in futura ſynodo generali unanimitate anathemate terribili ferientur.

X.

Relecta ſunt denique in eadem ſynodo quædam capitula ſuper quibus quorundam fratrum ſenſus diſſentire probantur. Vnde convenit inter Epiſcopos ut Deo favente pace ac tranquillitate recuperata ſimul conveniant, & prolatis ſanctarum ſcripturarum atque catholicorum doctorum ſententiis, quæ ſaniora ſunt concordi unanimitate ſequantur.

XI.

Tandem poſtulavit humiliter ſynodus generalis, ſe ad terram uſque proſternens ante Karolum Regem & Rodulfum Biturigum Archiepiſcopum, obſecrans & adjurans per crucem & Chriſti ſanguinem ut privilegium monaſterij ſancti Benedicti, quod annuente Rege præfato firmaverant, quódque idem Rodulfus ſubſcripſerat, qui præfatam abbatiam inregulariter tenebat, ratum & inconvulſum ſervare ſtuderent. Quòd ſi Abbas negligens & ſacris regulis inconveniens per directos Miſſos inventus fuerit, ab eadem paternitate removeatur, & alius qui dignus repertus fuerit ſubſtituatur, & privilegij regularis auctoritas in eodem monaſterio quacunque occaſione non deſtituatur.

XII.

Hæc de præcipuis in eadem ſacra ſynodo fuere ſtatuta. Ceterùm ſpecialia de quibuſque parrochiis, prout viſum fuit, ſecundùm eccleſiaſticam auctoritatem definita, & Epiſcopis in propriis parrochiis ſunt ad exſequendum commiſſa.

XIII.

Placuit omnibus, ut creditur inſtinctu divino, qui ad univerſale Concilium in vicinia Tullenſium confluxerunt, quoniam calamitatum tædio laborabant, quo invenirent aliquid ubi conſolationis gratia reſpirarent. Statuerunt itaque ut pro ſe invicem omnes, dum adviverent, preces hujuſmodi frequentarent. Scilicet ut ſinguli pro cunctis per ſingulas hebdomadas feria quarta Miſſam celebrarent. Poſt vocationem autem cujuſlibet eorum, ſuperſtites obtineant ut pro eo qui deceſſerit, in ſedibus ſeptenæ Miſſæ totidémque vigiliæ Domino perſolvantur, à Preſbyteris autem monaſteriorum ſive villarum tres Miſſæ totidémque vigiliæ dependantur. Exitus autem uniuſcujuſque viciſſim pijs currentibus litteris innoteſcat. Præſentes etiam Abbates in tam profutura ſocietate recepti eadem ſe conditione junxerunt.

Digitized by Google

TITVLVS XXX.

Synodi Tullenſis apud Saponarias.

LIBELLVS PROCLAMATIONIS DOMNI KAROLI Regis adversùs Vvenilonem Archiepiſcopum Senonum, electis judicibus Remigio Lugdunenſium, Eirardo Turonorum, Vveniloni Rothomagenſium, & Rodulpho Biturigum Archiepiſcopis in ſancta ſynodo duodecim provinciarum apud Tullenſem parrochiam, in ſuburbano ejuſdem urbis quod dicitur Saponarias, propria ipſius manu porrectus anno incarnationis dominicæ DCCCLIX. *indict.* VII. XVIII. *Kal. Iulias.*

CAP. I.

QVia, ſicut dicit ſanctus Gregorius, & ex conſuetudine olitana cognoſcitis, in Francorum regno Reges ex genere prodeunt, mihi à Domno & genitore meo piæ memoriæ Hludouvico Auguſto pars regni inter fratres meos Reges divina diſpoſitione eſt tradita. In qua parte regni vacabat tunc paſtore metropolis Senonum, quam, juxta conſuetudinem prædeceſſorum meorum Regum, Weniloni tunc Clerico meo in capella mea mihi ſervienti, qui more liberi Clerici ſe mihi commendaverat, & fidelitatem ſacramento promiſerat, conſenſu ſacrorum Epiſcoporum ipſius metropolis ad gubernandum commiſi, & apud Epiſcopos, quantum ex me fuit, ut eum ibidem Archiepiſcopum ordinarent obtinui.

II.

Poſt hæc de diviſione regni inter me & fratres meos ratio eſt exorta notiſſima, unde partem diviſionis cum mutuis, noſtris ſcilicet noſtrorúmque fidelium ſacramentis, ſicut etiam primores regni totius invenerant, tenendam & gubernandam ſuſcepi. Quam diviſionem inter me & fratres meos de cetero à me ſubſtantialiter tenendam, ſicut & alij qui ibi adfuerunt Epiſcopi, Wenilo mihi fratribúſque meis propria manu juravit: pacem etiam & mutuum adjutorium inter me & præfatum fratrem Hludouvicum Wenilo ſacramento firmavit.

III.

Sed & poſt hoc, electione ſua aliorúmque Epiſcoporum ac ceterorum fidelium regni noſtri voluntate, conſenſu, & acclamatione, cum aliis Archiepiſcopis & Epiſcopis Wenilo in dioceſi ſua, apud Aurelianis civitatem, in baſilica ſanctæ crucis, me ſecundùm traditionem eccleſiaſticam Regem conſecravit, & in regni regimine chriſmate ſacro perunxit, & diademate atque regni ſceptro in regni ſolio ſublimavit. A qua conſecratione vel regni ſublimitate ſupplantari vel projici à nullo debueram, ſaltem ſine audientia & judicio Epiſcoporum quorum miniſterio in Regem ſum conſecratus, & qui throni Dei ſunt dicti, in quibus Deus ſedet, & per quos ſua decernit judicia; quorum paternis correptionibus & caſtigatoriis judiciis me ſubdere fui paratus, & in præſenti ſum ſubditus.

IV.

Denique cùm ſeditiones in regno noſtro per homines irreverentes cœperunt crebreſcere, conſenſu Epiſcoporum ac ceterorum fidelium noſtrorum chirographum invicem conſcripſimus, qualiter ego erga eos cooperante Domino agere vellem, & qualiter mihi conſilio & auxilio üdem fideles noſtri ab inde poſtmodum ſolatium ferre debuiſſent. Cui ſcripto Wenilo apud Baiernam villam propria manu ſubſcripſit, ſicut in præſenti videte poteſtis.

V.

Deinde cùm contra paganos ad inſulam loci qui Oſcellus dicitur cum fidelibus noſtris & terreno itinere ac navigio, ſicut ſcitis, perrexi, quidam à nobis deficientes fuga lapſi ſunt. Wenilo autem ſe pro infirmitate ſua illuc ire non poſſe dicens, ad ſedem ſuam reverſus eſt. Dum autem in procinctu eo nos infirmi degeremus, frater noſter Hludouvicus, ſicut ſcitis, cum

manu hoſtili & ſeditioſis hominibus ex regno ſuo regnum noſtrum irrupit. Ad cujus colloquium ſine mea voluntate atque licentia Wenilo venit, quem ſupplantatorem meum eſſe cognovi. quod nemo Epiſcoporum ex regno noſtro alius fecit.

VI.

De cetero, cùm contra prædictum fratrem meum & inimicos meos ac vaſtatores Eccleſiæ & depopulatores regni qui cum illo erant, cum fidelibus Dei ac noſtris perrexi, nec per ſe ipſum nec per debitum ſolatium quod anteceſſores mei Reges & ego ipſe ex Eccleſia illi commiſſa habere ſolitus eram, aliquid adjutorij præbuit, præſertim cum hoc devotè ab illo petierim.

VII.

Cùm autem ratio & neceſſitas mihi accidit, de villa Breona ut à prædicto fratre meo ſecederem, & ipſe frater meus Hludouvicus ad hoc tedut in partem regni mei ut mihi meum nepotem ſubriperet & homines meos mihi ſubtraheret ac fideles meos vaſtanter imprimeret, Wenilo cum quo potuit ſolatio ad prædictum fratrem meum Hludouvicum in meam contrarietatem venit; cum quo erant excommunicati iſtius regni & ſeditioſi, de quorum excommunicatione coëpiſcoporum ſuorum litteras accepit, & Miſſas publicas fratri meo, cum quo ipſi ſeditioſi erant, in palatio meo Attiniaco & parrochia & provincia alterius Archiepiſcopi fidelis noſtri ſine ſua licentia ac coëpiſcoporum conſenſu Wenilo excommunicatis vel excommunicatorum participibus celebravit. Et in eo concilio atque conſilio fuit quo nepos meus Hlotharius per mendacia, quantum ex ſeductoribus ſuis, ſubriperetur, & debitum ac ſacramento promiſſum ſolatium atque adjutorium ex illo mihi ſubtraheret.

VIII.

Prædictis nihilominus fratris mei conſiliariis & publicis ac ſecretis tractatibus Wenilo cum ſpecialibus familiaribus & inter priores ejus familiariter cum epiſcopali judicio, ut diximus, excommunicatis & judicio regni dijudicatis interfuit, quatenus partem regni quam idem frater meus & Wenilo mihi juraverant, & in qua Wenilo me Regem ſacraverat, ſæpefatus frater meus obtineret, & ego illam perderem.

IX.

Wenilo in eo conſilio & tractatu fuit ut Epiſcopi qui mihi fidei promiſſæ debitores erant, & conſilium atque auxilium manu propria confirmatum ferre debuerant, deficerent & ad fratris mei Hludouvici obſequium & ſubditionem ſe verterent.

X.

De abbatia ſanctæ Columbæ & rebus vel honoribus regni mei apud Hludouvicum fratrem meum præceptum obtinuit, & litteras ad Miſſos, quò eandem abbatiam revocarent, Echardum & Theodoricum impetravit. Sed in eiſdem litteris ad præfatos Miſſos juſſionem fratris mei Hludouvici Wenilo obtinuit ut de muro caſtelli Melodunı, quod jus regiæ eſt poteſtatis, petras haberent licentiam prendere. Unde conſtat quòd in plebe iſtius regni mihi à Deo collati eum ſtudebat colere & ſatagebat tenere.

XI.

Wenilo in eo conſilio & tractatu cum præfatis excommunicatis fuit ubi conſideratum eſt quatenus illi homines qui mihi fideles erant, & mihi ſacramento fidelitatem promiſerant, ſive nolentes ſive volentes fratri meo Hludouvico jurarent ut ei adjutorium ferrent qualiter regnum meum contra me obtinere potuiſſet. Et non ſolùm conſilio Wenilo interfuit, ſed & ipſe hoc idem conſilium fratri meo Hludouvico contra meam fidelitatem, quam mihi promiſit ſacramento, donavit.

XII.

Wenilo per ſe & per familiares ſuos, ſupradictos ſcilicet excommunicatos, apud fratrem meum Hludouvicum obtinuit ut vacans epiſcopatus Bajocacenſis ſcilicet civitatis propinquo ſuo Clerico meo nomine Tortoldo, qui mihi ſe commendavit, & fidelitatem ſacramento promiſit, donaretur, qui eundem epiſcopatum in mea infidelitate & contra fidelitatem mihi promiſſam conſenſu Hludouvici fratris mei accepit.

XIII.

Tandem poſtquam mihi Deus vires recuperandi mei per ſolatium fidelium meorum contra fratrem meum donavit, perrexi propè de civitate Wenilonis, qui me contra fratrem meum ad recuperandum regnum meum pergere ſcivit, & nullum adjutorium vel per ſe, promiſſo ac ſubſcripto conſilio, vel per militiam, quæ ex Eccleſia ſibi commiſſa ſolet exire, adjutorium aliquod præſtitit.

TITVLVS XXXI.

In Baſilica ſancti Caſtoris apud Confluentes.

ADNVNTIATIO Domni Karoli.

VOs ſcitis quomodo aliquanti homines, minùs quàm neceſſe fuerat Deum timentes, noſtrum fratrem Hludouvicum quaſi ſub bona intentione hoc anno ſollicitaverunt ut in regnum noſtrum taliter veniret ſicut ipſi ſciris. unde nos Deus & veſtra fidelitas ſic adjuvavit ſicut & bene cognoſcitis. Poſt hoc laboravit, adjuvante Domino, iſte cariſſimus nepos noſter ut inter nos pax fieret, ſicut per rectum eſſe debet, & ut monentibus Epiſcopis ad illam caritatem & fraternam concordiam rediret ſine qua nullus Chriſtianus ſalvus eſſe non poteſt. Propterea tranſmiſit ad nos ſuos Miſſos, & mandavit nobis primùm tale miſſaticum quod nobis impoſſibile viſum fuit. Deinde quia illud miſſaticum non ſuſcepimus, aliud miſſaticum nobis ſui Miſſi dixerunt. quod quia & ſecundùm Deum ſalubre & ſecundùm ſeculum utile nobis videtur, volumus vobis illud dicere. & ſi vobis ita ſicut & nobis videtur, cum veſtro conſilio volumus illud recipere, & quod Deus conceſſerit, ad neceſſarium effectum perducere.

Hæc ſunt nomina Epiſcoporum qui anno incarnationis dominicæ DCCCLX. *Non. Iunis in Secretario Baſilicæ ſancti Caſtoris conſideraverunt cum nobilibus ac fidelibus laicis firmitatem quam glorioſi Reges noſtri Hludouvicus & Karolus atque Hlotharius inter ſe fecerunt* VII. *Idus Iunias in eodem monaſterio, & qui hæc capitula ab omnibus conſervanda acceptaverunt.*

Hincmarus, Guntharius, Altfridus, Salomon, Adventius, Hatto, Franco, Teudericus, Leutbertus, Gebehardus, Cbriſtianus, Vvlfadus Abba, Vvitgarius Abba.

Hæc nomina laicorum.

Chuonradus, Eurardus, Adalardus, Arnuſtus, Vvarnarius, Liutfridus, Hruodulfus, Erкingarius, Giſlebertus, Ratbodus, Arnulfus, Hugo, item Cbuonradus, Liutharius, Benngarius, Matfridus, Boſo, Sigeri, Hartmannus, Liuthardus, Richuinus, Vvigricus, Hunfridus, Bernoldus, Hatto, Adalbertus, Burchardus, Chriſtianus, Leutulfus, Heſſi, Henmannus, item Hruodulfus, Sigebardus.

Sacramentvm firmitatis Hlvdovvici Regis.

Amodo & quandiu vixero, iſtum fratrem meum Karolum, & nepotes meos Hludouvicum, Hlotharium, atque Karolum, ad Dei voluntatem & ſanctæ ejus Ecelesiæ ſtatum & bonorem atque defenſionem, & ad noſtram communem ſalutem & bonorem, & ad populi Cbriſtiani nobis commiſſi ſalvamentum & pacem, & ad legis ac juſtitiæ atque rectæ rationis conſervationem, quantum mihi Deus ſcire & poſſe donaverit, & ipſi me obaudierint, & à me ipſi quæſierint, vero conſilio, & ſecundùm quod mihi rationabiliter & ſalubriter poſſibile fuerit, ſincero auxilio adjutor ero ad regnum illorum continendum, & nec in vita, nec in membris, neque in regno illorum eos forconſiliabo. In boc ut ipſi erga me ſimilem promiſſionem faciant & conſervent. Si me Deus adjuvet & iſtæ ſanctæ reliquiæ.

CAPITVLA AB OMNIBVS CONSERVANDA.

Cap. I.

VT omnium præteritorum malorum & contrarietatum & ſupplantationum ac malarum machinationum atque molitionum ſeu nocumentorum invicem actorum abolitio ita inter nos & apud nos fiat & à noſtris cordibus penitùs avellatur

cum omni malitia & rancore ut nec in memoriam ad retribuendum duntaxat mali vel contrarietatis atque exprobrationis ſeu improperij de cetero exinde quiddam veniat.

II.

Vt tanta inter nos Domino cooperante veræ caritatis benignitas abhinc in ante ſemper maneat de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta, ſine dolo & ſimulatione, ut nemo ſuo pari ſuum regnum aut ſuos fideles vel quod ad ſalutem ſive proſperitatem ac honorem regium pertinet diſcupiat aut forconſiliet, aut per occultos ſuſurrones libenter compoſita mendacia ſeu detractiones acceptet.

III.

Vt unuſquiſque fideliter ſuum parem, ubicunque neceſſitas illi fuerit, & ipſe potuerit, aut per ſe aut per filium aut per fideles ſuos & conſilio & auxilio adjuvet ut regnum, fideles, proſperitatem, atque honorem regium debitè valeat obtinere. Et veraciter unuſquiſque erga alterum certatim demonſtret quia in paris ſui adverſitate, ſi evenerit, fraterno modo contriſtetur, & in proſperitate illius lætetur. Et talem fidem ſicut inter nos modò abhinc in ante conſervaturos confirmatum habemus, ſic unuſquiſque infantibus fratris ſui, ſi obierit, ille qui ſuperfuerit conſervabit.

IV.

Et quia per vagos & tyrannica conſuetudine irreverentes homines pax & tranquillitas regni perturbari ſolet, volumus ut ad quemcunque noſtrum talis venerit ut de his quæ egit rationem & juſtitiam ſubterfugere poſſit, nemo ex nobis illum ad aliud recipiat vel retineat niſi ut ad rectam rationem & debitam emendationem perducatur. Et ſi rationem rectam ſubterfugerit, omnes in commune, in cujus regnum venerit, illum perſequamur, donec ad rationem perducatur, aut de regno deleatur.

V.

Similiter & de eo agendum eſt qui pro aliquo capitali & publico crimine à quolibet Epiſcopo corripitur vel excommunicatur, aut de excommunicatione crimen faciens, regnum & Regis regimen mutat, ne debitam pœnitentiam ſuſcipiat aut ſuſceptam legitimè peragat. Interdum etiam inceſtam propinquam ſuam, aut ſanctimonialem, vel raptam, ſive adulteram, quam illic ei non licebat habere, fugiens ſecum ducit. Hic talis, cùm Epiſcopus ad cujus curam pertinebit nobis notum fecerit, diligenter perquiratur, ne morandi vel latendi locum in regno alicujus noſtrum inveniat, & Dei ac noſtros fideles ſuo morbo inficiat; ſed à nobis vel miniſtris reipublicæ conſtringatur, & ut ſimul cum diabolica præda, quam ſecum duxit, ad Epiſcopum ſuum redeat, & de quocunque crimine publico debitam pœnitentiam ſuſcipiat, aut ſuſceptam legitimè peragat, compellatur.

VI.

Vt nemo Epiſcoporum hominem peccantem ab Eccleſia & Chriſtiana communione alienet, donec illum ſecundùm evangelicum præceptum, ut ad emendationem & pœnitentiam redeat, commonitum habeat. Qui peccans ſi commonitus inobediens & incorrigibilis permanſerit, & ad emendationem redire noluerit, regiam vel reipublicæ poteſtatem per ſe Epiſcopus vel per miniſtros ſuos adeat, ut conſtringatur, & ad emendationem ac pœnitentiam peccator redeat. Qui etiam ſi ita ad correctionem perduci nequiverit, tunc ſecundùm leges eccleſiaſticas medicinali ſeparatione à communione eccleſiaſtica ſegregetur. Regino lib. 2. c. 305.

VII.

Vt illis hominibus qui in talibus perturbationibus, ſicut in his præteritis annis acciderunt, in Deum & in ſanctam Eccleſiam atque in nos peccaverunt, ſi ſe ex veritate recognoſcentes petierint, & deinceps nobis veraciter fideles eſſe voluerint, & in regnis noſtris pacifici ac quieti & legibus ac juſtitiæ obedientes extiterint, rationabilis miſericordia impendatur, non ſolùm in indulgentia commiſſorum, & in conceſſione proprietatum, verùm etiam & in largitione honorum ſecundùm noſtram rationabilem poſſibilitatem.

VIII.

Vt de rapinis ac deprædationibus & de conſpirationibus atque ſeditionibus, & de raptis feminarum, ſicut eccleſiaſticæ & Chriſtianæ leges atque progenitorum noſtrorum Capitula continent, ita in omnibus & ab omnibus conſerventur.

IX.

Vt alia etiam Capitula eorundem progenitorum noſtrorum de ſanctæ Eccleſiæ honore & immunitate ac conſervatione, & de regio etiam honore atque vigore, & populi nobis commiſſi lege ac juſtitia, in omnibus & ab omnibus conſerventur.

X.

Vt noſtri fideles, unuſquiſque in ſuo ordine & ſtatu, veraciter ſint de nobis ſecuri quia nullum abhinc inantea contra legem & juſtitiam vel auctoritatem ac juſtam rationem aut damnabimus aut dehonorabimus aut opprimemus vel indebitis machinationibus adfligemus, & illorum ſcilicet veraciter nobis fidelium communi conſilio, ſecundùm Dei voluntatem & commune ſalvamentum, ad reſtitutionem ſanctæ Dei Eccleſiæ & ſtatum regni & ad honorem regium atque pacem populi commiſſi nobis pertinenti adſenſum præbebimus; in hoc ut illi non ſolùm non ſint nobis contradicentes & reſiſtentes ad iſta exequenda, verùm etiam ſic ſint nobis fideles & obedientes ac veri adjutores atque cooperatores vero conſilio & ſincero auxilio ad iſta peragenda quæ præmiſimus, ſicut per rectum unuſquiſque in ſuo ordine & ſtatu ſuo Principi & ſuo ſeniori eſſe debet.

XI.

Vt ſic ſimul conjuncti & nos fratres ac nepos noſter ad invicem, & nos cum fidelibus noſtris, & fideles noſtri nobiſcum, & omnes ſimul cum Deo nos reconjungamus, & ut nobis ſit propitius illi pro devoto munere offeramus. & unuſquiſque omnium noſtrum abſque ſua propria excuſatione vel juſtificatione recognoſcamus in quibus aut ſingillatim aut communiter contra illius mandata & decreta ſuorum ſanctorum fecimus aut conſenſimus in ordine eccleſiaſtico & ſtatu regni, & per ſingula in medium illa producamus. & nemo noſtrum ſuo aut amico aut propinquo vel confœderato immo nec ſibi ipſi ſeculariter parcat ut ſpiritaliter & ſalubriter parcere poſſit. quin, ſicut præmiſimus in præcedenti capitulo, vero conſilio & ſincero auxilio illa in commune certatim emendari totis viribus procuremus, quantociùs rationabiliter poterimus.

XII.

Et ſi aliquis de ſubditis, in quocunque ordine & ſtatu, de hac convenientia exierit aut ſe retraxerit, vel huic communi decreto contradixerit, ſeniores cum veraciter fidelibus ſuis hæc ſecundùm Dei voluntatem & legem ac juſtam rationem, velit nolit ille qui divino conſilio & decreto & huic convenientiæ reſiſtens & contradicens fuerit, exequantur. Et ſi aliquis de ſenioribus de hac convenientia exierit aut ſe retraxerit, vel huic communi decreto, quod abſit, contradixerit, cùm plures ſeniorum noſtrorum fideles & regnorum primores in unum convenerint, eorum qui obſervaverint conſilio, & Epiſcoporum judicio, ac communi conſenſu, qualiter de eo qui debitè admonitus incorrigibilis perſeveraverit agendum ſit, faciente Domino decernatur. Et ut obnixiùs ſupraſcripta capitula à nobis auxiliante Domino inviolabiliter obſerventur, & nos illa obſervaturos certiùs credatur, manibus propriis ſubterfirmavimus.

ADNVNTIATIO DOMNI HLVDOVVICI REGIS APVD CONFLVENTES LINGVA THEODISCA.

CAP. I.

Vos ſcitis quid in iſto regno evenit. Et ideo huc convenimus, ut de Dei voluntate & ſanctæ Eccleſiæ ſtatu, & de noſtra ac veſtra communi ſalute atque honore, & de pace populi Chriſtiani, cum Dei adjutorio & fidelium noſtrorum conſilio tractaremus.

II.

Et miſimus hoc ſuper Epiſcopos & ceteros fideles noſtros, ut illi hoc invenirent, qualiter nos ad hæc quæ diximus exequenda adunaremus. Et volumus ut ſciatis quia ſicut illi invenerunt & ſcripto nobis oſtenderunt, ad invicem adunati ſumus, ſicut fratres per rectum eſſe debent, & nos ſimul cum iſto nepote noſtro, & ille nobiſcum. Et etiam ſuos fratres nepotes noſtros in hac adunationis firmitate nobiſcum recepimus, ita tamen ſi & ipſi hanc firmitatem erga nos fecerint & obſervaverint.

III.

Et ſciatis quia non volumus ut ullus inter nos abhinc in antea alia verba portet niſi talia quæ Deo ſint placita & quæ ad noſtram communem ſalutem & noſtrum honorem pertineant; ut ſic ſimus ſicut fratres in invicem, & patrui cum nepotibus, & nepotes cum patruis eſſe debent. Et ſi aliquis fuerit qui hoc facere tentaverit, producatur in medium ad rationem, & taliter inde caſtigetur ut nemo alius ſimilia agere tentet.

I V.

Et volumus ut Eccleſiæ & caſæ Dei & Epiſcopi & Dei homines, Clerici & monachi, & nonnæ, talem mundeburdem & honorem habeant ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum habuerunt.

V.

Et volumus ut vos & ceteri homines fideles noſtri talem legem & rectitudinem & tale ſalvamentum in regnis noſtris habeatis ſicut anteceſſores veſtri tempore anteceſſorum noſtrorum habuerunt; & nos talem honorem & rectam poteſtatem in noſtro regio nomine apud vos habeamus ſicut noſtri anteceſſores apud veſtros anteceſſores habuerunt. & juſtitia & lex omnibus conſervetur, & pauperes homines talem defenſionem habeant ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum lex & conſuetudo fuit, & ſicut hic fideles noſtri communiter conſenſerunt, & ſcripto nobis demonſtraverunt, & nos cum illorum conſilio conſentimus & obſervari communiter volumus. Et ſi aliquis hoc perturbare voluerit, à nullo noſtrum recipiatur, niſi ut aut ad rectam rationem aut ad rationabilem indulgentiæ conceſſionem deducatur.

V I.

Sed & de iſtis rapinis & deprædationibus, quas jam quaſi pro lege multi per conſuetudinem tenent, ab hoc die & deinceps de Dei banno & de noſtro verbo bannimus ut nemo hoc ampliùs præſumat. Sed unuſquiſque infra patriam cum pace & ſine oppreſſione pauperum & circummanentium conſiſtat, & in hoſtem vel ad placitum ſive ad curtem veniens, de ſuo ſic vvarnitus & de domo ſua moveat ut cum pace venire & nobiſcum ſtare & ad domum ſuam redire poſſit. Et qui hoc tranſgreſſus fuerit, ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum conſuetudo fuit, & in illorum capitulis continetur, volumus ut hoc in illis tranſgreſſoribus emendetur.

V I I.

Similiter & de conſpirationibus, & de raptis feminarum tam viduarum quàm & puellarum atque nonnarum, bannimus ex Dei & noſtro verbo ut nullus hoc in regnis noſtris agere præſumat. Et ſi quis hoc præſumpſerit, ſecundùm legem, & ſicut in Capitularibus progenitorum noſtrorum continetur, ſic hoc emendare cogatur.

Hæc eadem Domnus Karolus Romana lingua adnuntiavit, & ex maxima parte lingua Theodiſca recapitulavit.

Poſt hæc, Domnus Hludowicus ad Domnum Karolum fratrem ſuum lingua Romana dixit: Nunc, ſi vobis placet, veſtrum verbum habere volo de illis hominibus qui ad meam fidem venerunt.

Et Domnus Karolus excelſiori voce lingua Romana dixit: Illis hominibus qui contra me ſic fecerunt ſicut ſcitis, & ad meum fratrem venerunt, propter Deum & propter illius amorem, & pro illius gratia, totum perdono quod contra me misfecerunt, & illorum alodes de hereditate & de conquiſitu, & quod de donatione noſtri ſenioris habuerunt, excepto illo quod de mea donatione venit, illis concedo; ſi mihi firmitatem fecerint quòd in regno meo pacifici ſint, & ſic ibi vivant ſicut Chriſtiani in Chriſtiano regno vivere debent. In hoc ſi frater meus meis fidelibus, qui contra illum nihil misfecerunt, & me quando mihi opus fuit adjuvaverunt, ſimiliter illorum alodes, quos in regno illius habent, conceſſerit. Sed & de illis alodibus quos de mea donatione habuerunt, & etiam de honoribus, ſicut cum illo meliùs conſiderabo, illis qui ad me ſe retornahunt voluntariè faciam.

Et Domnus Hlotharius lingua Theodiſca in ſuprà adnuntiatis capitulis ſe conſentire dixit, & ſe obſervaturum illa promiſit.

Et tunc Domnus Karolus iterum lingua Romana de pace commonuit, & ut cum Dei gratia ſani & ſalvi irent, & ut eos ſanos reviderent oravit, & adnuntiationibus finem impoſuit.

TITVLVS

TITVLVS XXXII.

Poſt reditum à Confluentibus.

HÆC QVÆ SEQVVNTVR DOMNVS KAROLVS reverſus à Confluente cum conſilio fidelium ſuorum per regnum ſuum denuntianda & obſervanda direxit.

HÆc Miſſi noſtri diſcurrentes faciant.

CAP. I.

Omnibus in ſuo miſſatico firmitatem quæ inter nos & cariſſimum fratrem noſtrum atque dilectos nepotes noſtros facta eſt notam faciant.

I I.

Capitula etiam quæ apud Confluentes accepta ſunt à nobis & communibus fidelibus noſtris adnuntient.

I I I.

Sed & illa capitula quæ antè per regnum noſtrum obſervanda miſimus, cum capitulis epiſcopalibus & progenitorum noſtrorum Imperatorum adcognitent, & cognitamentum quod modò apud Confluentes fecimus omnibus innoteſcant; & firmitatem ab omnibus qui ita contra nos miſfecerunt ſicut notum eſt, & de quibus cariſſimus frater noſter petiit, qui alodes in regno noſtro habere volunt, ſicut in cognitamento noſtro ſcriptum eſt, firmamentum recipiant. Ita tamen ut ſi majores homines voluerint, ad nos veniant, & in præſentia noſtra ipſam firmitatem faciant; homines verò illorum ante Miſſos noſtros eandem firmitatem faciant.

I V.

Vt Miſſi noſtri eis qui firmitatem fecerint, alodes illorum quos de hereditate & de tali conquiſitu qui de noſtra donatione non venit habuerunt, & quos ſenior noſter Domnus Imperator eis dedit, ſi præcepta illius oſtenderint, quantum in ipſis præceptis inde continetur illis reddant.

V.

Vt omnes qui firmitatem fecerint, & quibus alodes reddiderint, diligenter inbrevient. Et ſi aliqui eam facere noluerint, ſimiliter inbrevient, & nobis renuntient.

V I.

De rapinis autem & violentiis & ceteris injuſtitiis quas in iſtis præteritis annis, poſtquam iſta perturbatio exorta eſt, in regno noſtro fecerunt, quantum rationabiliter potuerint, Miſſi noſtri pacificare procurent. Et ſi de ipſa pacificatione vuadij ad noſtram partem venerint, ex toto, ſicut frater noſter cariſſimus nos petiit, ex noſtra auctoritate perdonent, in hoc ut talia de cetero non faciant.

V I I.

De pacificatione verò illorum qui in regno noſtro conſiſtentes, poſtquam Deus ſuam nobis oſtendit gratiorem miſericordiam, per illorum indebitam præſumptionem rapinas & violentias atque alias injuſtitias fecerunt, ſi vuadij ad noſtram partem exierint, Miſſi noſtri inbrevient, & nobis renuntient, ut nos inde commendemus quid nobis tunc viſum fuerit.

V I I I.

Et ut pax in regno noſtro per illorum miſſaticum, ſicut nos adcognitavimus, & capitula à nobis directa commendant, omnibus modis obſervetur, diligentee provideant; & qualiter eam quiſque obſervaverit, abſque reſpectu alicujus perſonæ, ut veritatem inde nobis renuntient, diligenter inſpiciant. Et quicquid exinde quod commendamus per ſe adimplere non potuerint, ad Miſſos majores per ipſum miſſaticum conſtitutos referant, ut cum illorum conſilio & auxilio omnia impleant.

Firmitas autem quam à prædictis hominibus Miſſi noſtri debent recipere, iſta eſt: De iſta die in ante Karoli, Hludouvici Imperatoris filij, regnum illi non forconſiliabo, neque vuerribo. Si me Deus adjuvet & iſtæ ſanctæ reliquiæ.

Confirmatio ſeniorum noſtrorum Regum modò apud Confluentes facta iſta eſt.

Quod ad Dei voluntatem, & ſanctæ ejus Eccleſiæ ſtatum & honorem atque defenſionem, & ad illorum communem

ſalutem & honorem, & ad populi Chriſtiani illis commiſſi ſalvamentum & pacem, & ad leges ac juſtitiæ atque rectæ rationis conſervationem, quantum illis Deus ſcire & poſſe donaverit, vero conſili, & ſecundùm quod illis rationabiliter & ſalubriter poſſibile fuerit, ſincero auxilio adjutores ſibi invicem ad regnum illorum continendum erunt, & nec in vita, nec in membris, neque in regno, aliquis eorum ſuum parem forconſiliabit.

Adnuntiatio autem illorum iſta eſt.

CAP. I.

Quia ſecundùm quod in prædicta firmitate continetur, deinceps obſervate volunt, & Domino adjuvante obſervabunt.

II.

Et non volunt ut aliquis inter eos alia aliqua verba portet niſi quæ Deo ſint placita, & ad communem ſalutem & bonorem ſint pertinentia. Et ſi aliquis aliter præſumpſerit, in medium adducatur, & taliter inde caſtigetur ut nemo alius ſimilia agere tentet.

III.

Et volunt ut Eccleſiæ & caſæ Dei & Epiſcopi & Dei bomines, Clerici, monachi, & nonnæ, talem mundeburdem & honorem habeant ſicut tempore anteceſſorum ſuorum habuerunt.

IV.

Et volunt ut fideles illorum talem legem & juſtitiam & tale ſalvamentum in regnis illorum habeant ſicut anteceſſores eorum tempore anteceſſorum illorum habuerunt, & ipſi Reges talem honorem & rectam poteſtatem habeant ſicut ipſorum anteceſſores habuerunt, & juſtitia & lex omnibus conſervetur. Et ſi aliquis boc perturbare voluerit, à nullo eorum recipiatur, niſi ut aut ad rectam rationem aut ad rationabilem indulgentiæ conceſſionem deducatur.

V.

Et ut illi bomines qui in iſto regno contra ſeniorem noſtrum Domnum Karolum miſpriſerunt, ſi ſe recognoverint, propter Deum, & propter fratris ſui deprecanonem, quicquid contra eum misfecerunt eis vult indulgere. Et ſicut præſcriptum eſt, alodes illorum de hereditate & de conquiſitu, quod tamen de donatione ſua non venit, ſed & illos alodes quos de donatione Domni Imperatoris Hludouvici babuerunt, eis concedit, ſi talem firmitatem ei fecerint ſicut prædiximus.

VI.

Sed & de rapinis & deprædationibus & de conjurationibus & de conſpirationibus, & de raptis feminarum tam viduarum quàm & puellarum atque nonnarum, firmiter banniverunt ut amodo & deinceps nullus præſumat: & qui præſumpſerit, ſecundùm leges divinas & bumanas & ſecundùm Capitula Imperatorum ac prædeceſſorum ſuorum hoc emendare cogatur. Et ut unuſquiſque infra patriam cum pace & ſine oppreſſione pauperum & circummanentium conſiſtat; & in hoſtem vel ad placitum ſive ad curtem veniens, de ſuo ſic vuarnitus de domo ſua moveat ut cum pace venire, ſtare, & ad domum ſuam redire poſſit.

Summa Capitulorum quæ apud Confluentes modò acceptata ſunt à ſenioribus noſtris Regibus & illorum fidelibus hæc eſt.

CAP. I.

De illorum concordia & fraterna conjunctione atque mutuo adjutorio, ſicut in cognitamento illorum continetur.

II.

Et de illorum indulgentia qui in iſto regno miſpriſerunt, ſi ſe recognoverint, & deinceps à talibus ſe cavere voluerint, & in regno pacifici eſſe voluerint, ſicut in cognitamento illorum continetur.

III.

De lege & juſtitia omnibus unicuique in ſuo ſtatu & ordine conſervanda.

IV.

Vt à rapinis ac deprædationibus atque à conjurationibus & conſpirationibus & ſeditionibus & à raptis feminarum ſe omnes caveant: & qui deinceps talia præſumpſerit, ſicut in cognitamento illorum continetur, ſecundùm leges eccleſiaſticas & mundanas & ſecundùm Capitula prædeceſſorum Regum boc emendare cogetur, & in compoſitione, & in harmiſcara, & in pœnitentia ab Epiſcopo parrochiæ ejus ſuſcipienda.

Capitula autem Imperatorum Domni Karoli & Domni Hludouvici de talibus rebus, ut de multis pauca hic ponamus, iſta ſunt.

V I. 97. 383. SI quis infra regnum rapinam fecerit, aut cuiquam noſtro fideli ejúſque homini aliquid vi abſtulerit, in triplo cui aliquid abſtulit legibus componat, & inſuper bannum noſtrum, id eſt, ſexaginta ſolidos, nobis perſolvat. Poſtmodum veró à Comite ante nos adducatur, & in baſtonico retruſus uſque dum nobis placuerit pœnas luat. Nam ſi publicè actum fuerit, publicam inde agat pœnitentiam juxta ſanctorum canonum ſanctionem. Si vero occultè, ſacerdotum conſilio ex hoc agat pœnitentiam. quoniam raptores, ut ait Apoſtolus, niſi veram egerint pœnitentiam, regnum Dei non poſſidebunt. Qui veró de rebus Eccleſiarum aliquid abſtulerit, graviùs inde judicetur: quia ſacrarum rerum ablatio ſacrilegium eſt, & ſacrilegus vocatur qui ex eis aliquid abſtulerit aut rapuerit. Extorres namque à liminibus ſanctæ matris Eccleſiæ tales perſonæ uſque ad ſatisfactionem Eccleſiæ, quam læſerunt, ſunt habendæ atque firmiter denotandæ.

Et item. Si quis in exercitu infra regnum ſine
V. 341. V I. 382. juſſione dominica per vim hoſtilem aliquid prædari voluerit, aut fœnum tollere, aut granum, ſive pecora majora vel minora, domóſque infringere vel incendere, hæc ne fiant omnino prohibemus. Quod ſi aliquo præſumptioſè factum fuerit, ſexaginta ſolidos, ſi liber eſt, ſit culpabilis, & omnia ſimilia reſtituat, aut cum duodecim teſtibus ſe purget. Si veró ſervus hoc fecerit, capitali crimini ſubjaceat, & dominus omnia ſimilia reſtituat, quia ſervum ſuum non correxit nec cuſtodivit ut talia non perpetraret. quoniam ſi nos ipſos comedimus, citò deficiemus. Vnuſquiſque tamen cuſtodiat exercitum ſuum, ne aliqua deprædatio infra regnum fiat.

Et item. Si quis domum alienam cujuſlibet in- III. 65.
fregerit, quicquid exinde per vim abſtulerit aut rapuerit vel furaverit, ſecundùm legem eam illi cujus domus fuerit infracta & ſpoliata in triplum componat, & inſuper bannum dominicum ſolvat. Si ſervus hoc fecerit, ſententiam ſuperiorem accipiat, & inſuper ſecundùm legem ſuam compoſitionem faciat. Si quiſlibet homo aliquod tale damnum alicui fecerit pro quo plenam compoſitionem facere non valeat, ſemetipſum in wadio pro ſervo dare ſtudeat uſque dum plenam compoſitionem adhibeat.

De capitulis autem à nobis per regnum noſtrum directis iſta excerpta ſunt.

Tit. XIII. c. 12. VT unuſquiſque Miſſus in ſuo miſſatico proviſionem habeat ut ſi aliquis de noſtris fidelibus per miſſaticum ſuum tranſierit, aut ibi conſiſtens vel commanens rapinas vel deprædationes aut talia illicita fecerit de quibus Deus offendi ſolet & populus pro oppreſſione gemere, quatenus hoc ſubtiliter & veraciter inveſtiget, & ſecundùm legem emendari faciat, nobiſque renuntiet; qualiter inde nos ſic ordinemus ut nec ipſum nec alium hoc agere delectet.

Ibid. c. 13. *Et item.* Vt Miſſi in illorum miſſaticis curam habeant ne homines noſtri aut alij quilibet vicinos ſuos majores vel minores tempore æſtatis, quando ad herbam ſuos caballos mittunt, vel tempore hiemis, quando maraſcalcos illorum ad fodium dirigunt, vicinos majores vel minores deprædentur. Et ſi egerint, hoc etiam, ut prædiximus, veraciter Miſſi noſtri inveſtigent, & legaliter emendatum nobis renontient; ut in ſeniore hoc ſic emendemus quatenus homines ſuos in poteſtate habeat, & contenti ſint debitis, & indebita injuſtè non appetant.

Duo capitula ſequentia pertinent ad titulum præſentem, & non ſunt repetita ex ſuperioribus.

VOlumus etiam ut de beneficiis deſtructis & ſilvis venditis, tam ex rebus publica, quàm ex rebus eccleſiaſticis, Miſſi noſtri omnes admoneant ut de cetero qui illa habent exinde ſe caveant, & hoc quod malè actum eſt, quantum potuerint, emendare procurent, ne vindictam ſecundùm Capitularia prædeceſſorum noſtrorum ſuſtinere cogantur.

Capitula autem legum divinarum atque mundanarum & Imperatorum de raptis feminarum, & de conſpirationibus, & de conjurationibus, & de Eccleſiarum infracturis, atque Clericorum dehonorationibus, & de Comitibus qui in comitatibus ſuis injuſta faciunt, hic non adnotavimus, quia cognita ſunt, & majori diſtrictione indigent. de quibus omnes admonere atque omnes ex Dei banno & noſtro cavere præcipimus. De his interim Miſſi noſtri diſcurrentes cum conſilio majorum Miſſorum, ut præmiſimus, ſtudeant donec plenitudinem capitulorum & adnuntiandam & obſervandam ad communem omnium noſtrum ſalutem & pacem per regnum noſtrum adjuvante Domino diſponamus.

TITVLVS XXXIII.

Edictum in Cariſiaco.

HOC EDICTVM CONSTITVIT DOMNVS KAROLVS in Cariſiaco anno incarnationis dominicæ DCCCLXI.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratiâ Dei Rex omnibus regni noſtri fidelibus. Pervenit ad nos quia quod ad timorem incutiendum, ne aliquis bonum denarium, id eſt, merum & bene penſantem, reicere audeat, more prædeceſſorum noſtrorum pro generali utilitate regni noſtri commendavimus, aliqui Miſſi ad hoc conſtitutum exequendum, minùs intelligentes devotionem voluntatis noſtræ, & obſequentes intentioni ſuæ voluntatis, quaſdam adinventiones, quod multum Dominus deteſtatur, & in mallatione & in exactione intromittunt; cùm in eo quod ad regni utilitatem jubetur & agitur, non privata contra generalem utilitatem commoditas, neque aliquod turpe lucrum, quod in Chriſtiana religione & in regia dignitate aut in Miſſorum fidelium ſinceritate non condecet, ſe debet ullo modo miſcere. Propterea neceſſarium duximus ut commendationem noſtram ex hoc ſcribere rogaremus, quæ ex more in noſtro palatio apud Cancellarium retineatur, & inde per Miſſos noſtros dirigatur; ut nemo per ignorantiam, nemo per induſtriam ab ea valeat deviare. Vnde volumus, quia & timor utilis, & conſideratio miſericors, & diſcretio moderata in hac commendatione noſtra eſt neceſſaria propter paupertatem hominum, quia neceſſe fuit in iſtis temporibus conjectum de illis accipere, & ad navium compoſitionem, & in Nortmannorum cauſa, pro regni, ſicut res conjacet, ſalvamento, ut omnes cognoſcant quia non quæſtum inhoneſtum, ſed publicam regni utilitatem quærimus. Salva conſtitutione & in poſtmodum jure firmiſſimo permanente quæ in Capitulari avi & patris noſtri
IV. 32. ex hoc ſcripta habetur, quilibet francus homo convictus quia bonum denarium, id eſt, merum & bene penſantem, poſt hunc bannum noſtrum ejecerit, medietatem francilis banni componat. De colonis autem, & ſervis cujuſlibet poteſtatis, ſi in civitatibus vel mercatis aliis deprehenſus aliquis fuerit denarium reicere, Miſſus reipublicæ provideat ut ſi non invenerit illum denarium merum & bene penſantem, ut cambiare illum mercanti jubeat. Si autem illum denarium bonum invenerit, conſideret ætatem & infirmitatem & ſexum hominis, quia & feminæ barcaniare ſolent, & aut ictibus, prout viderit competere, aut minutis virgis cum ratione & diſcretione illum qui denarium bonum rejecit caſtiget; quatenus & ceteri timorem habeant, & homo crudeliter non damnetur. Et qui poſt hunc præſentem bannum inventus fuerit pro tali correptione non caſtigatus, habeat Miſſus reipublicæ in civitatibus & in mercatis denarium ſic affectatum ut deprehenſum in fronte denario calefacto ſalvis venis taliter coquat ut ipſe homo & ceteri caſtigentur & homo non pereat, & videntibus ſignum caſtigationis oſtendat. Miſſi autem noſtri colonos & ſervos pauperes cujuſlibet poteſtatis non mallent, nec bannum francilem ſolvere cogant; ſed advocatus eorum, non cum aliqua nova adinventione, ſed quia de ſua advocatione coloni vel ſervi contra bannum noſtrum bonum denarium, id eſt, merum & bene penſantem rejecerint, ſicut lex eſt, malletur. Et unuſquiſque advocatus pro omnibus de ſua advocatione, ſi ſuo ſacramento eos inculpabiles de hoc banno noſtro reddere non potuerit, unum tantùm integrum bannum componat, in convenientia ut cum miniſterialibus de ſua advocatione, quos invenerit contra hunc bannum noſtrum feciſſe, ſicut ſuprà diximus, cum neceſſaria & moderata diſcretione caſtiget. Et ſi cauſa exegerit ut advocatus de uno ſolo colono vel ſervo malletur, quia contra bannum noſtrum fecerit, nolumus, quia nec lex eſt, ut, ſicut audivimus aliquos interprendere, advocatus francus ſuam

legem, ſed coloni vel ſervi de ſua advocatione legem componat; niſi fortè ipſe eum in hoc induxerit qui contra noſtrum fecerit bannum. Hanc autem noſtram de præſenti tempore conſtitutionem, ſalva inpoſtmodum, ut diximus, ex hoc prædeceſſorum noſtrorum conſtitutione, & in palatio noſtro & in civitatibus & in mallis atque in placitis ſeu in mercatis relegi, adcognitari, & obſervari mandamus.

TITVLVS XXXIV.

Synodi Piſtenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Karolus gratia Dei Rex, & Epiſcopi, Abbates quoque, & Comites, ac ceteri in Chriſto tenati fideles, qui ex diverſis provinciis ſuper fluvium Sequanam, in locum qui Piſtis dicitur, ubi exigentibus peccatis noſtris aliquandiu ſedes fuit Nortmannorum, convenimus anno incarnationis dominicæ DCCCLXII. anno verò XXIII. regni Domni noſtri Karoli Regis glorioſi, Indictione decima.

Cap. I.

REges & Epiſcopi qui ante nos fuerunt, ducti amore & timore divino, cum ceterorum fidelium Dei conſilio atque conſenſu plura ſtatuerunt capitula, providentes qualiter ſancta Dei Eccleſia ſtatum debitum & honorem & regni habitatores in omni ſtatu & ordine haberent legem atque juſtitiam. Nos etiam pro qualitate rerum & opportunitate temporum quædam huic cauſæ convenientia capitula ſuperaddidimus. Sed diabolo ſatagente ſupervenientibus perturbationibus tam à paganis quàm à nomine tenus Chriſtianis miſerabiliter excitatis, incepta bona defecerunt, & in tantum in hoc regno mala horribilia increverunt ut in nobis videamus & ſentiamus completum quod olim eſt per Prophetam prædictum, *Ter-*
Eſa. 1. *ram veſtram in conſpectu veſtro alieni devorant, & erit ſicut in vaſtitate hoſtili*, & pervenit gladius uſque ad animam; quoniam alieni inſurrexerunt in nos, & fortes quæſierunt animas noſtras, & non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum. contra quos defenſionem paravimus, ſed defenſionis auxilio, ſicut neceſſe fuerat, hactenus adjuti non ſumus. Vnde compellente cordis dolore nobis eſt exclamandum quod Rex bonus obſidionis anguſtia
4. Reg. 19. tribulatus exclamavit dicens: *Dies tribulationis & blaſphemiæ dies iſta, venerunt filia uſque ad partum, & vires non habet parturiens.* Hæc omnia vidimus, ſenſimus, & dolemus: quia cùm hoſtes irruerunt, defenſores noſtri parati ſunt, ſed ad præparata non convaluerunt: quia illum ſpiritum ſanctum, qui requievit ſuper adjutorem in opportunitatibus in tribulatione Chriſtum Dominum noſtrum, vel quem per impoſitionem manus epiſcopalis in conſignatione accepimus, contriſtatum malignis operibus à nobis effugavimus, ſpiritum ſcilicet conſilij & fortitudinis, quem quia ita ut nobis neceſſe fuerat non habemus, ideo contra inimicos noſtros ſtare viriliter & vincere fortiter non valemus. Quæ utraque ſibi neceſſariò ſunt conjuncta: quia neque virtus ſine conſilio, nec conſilium ſine virtute utilis eſſe poteſt. Quid igitur proſunt qui per conſilium præparantur, dum ad prælium per fortitudinem non procedunt? Filiæ quippe uſque ad partum veniunt quando apta conſilia uſque ad deſiderium efficiendi operis procedunt; ſed virtutem non habet parturiens, quia dum infirmus quiſque conſilia concipit, hæc ad utilitatem aliquantam per partum operis non producit. Videmúſque impletum quod à Domino eſt antè prædictum populo contra voluntatem ſuam facienti: *Anathema in medio tui: non* Ioſue 7.
poteris ſtare coram inimicis tuis. Qui contrà placatus placentibus ſibi dixit: *Nullus ſta-* Deut. 11.
bit contra vos. Sed & ideo terram noſtram

in conſpectu noſtro alieni devorant, quoniam alienos à Deo diabolos, effugata gratia ſancti Spiritus, in animas noſtras recepimus. Ideo terra noſtra deſerta eſt ſicut in vaſtatione hoſtili, quia flores & fructus fidei, ſpei, & caritatis, & humilitatis, & caſtitatis, & ſobrietatis, ac ceterarum virtutum ab agro cordis noſtri devaſtavimus, & pro illis ſpinas vitiorum & urticas peccatorum, & cicutas vanitatis in nobis ipſis, etiam laborantes ut iniquè agamus, non inſcreſcere ſolùm ſed incrementare cum ſtudio fecimus. Ideo habitatores terræ occiſi & fugati ſunt, quia nos ipſos peccati gladio occidimus, & omnia bona quæ nobis Dominus ſive in intellectu naturali, ſive in doctrina, ſive in divitiis, ſive in honoribus, ſive in familiaritatibus quas nobis contulit apud nobis potentiores, ad carnis voluptates convertimus, & nos & omnia quæ nobis Dominus dedit ab illus voluntate, pro qua nobis facienda illa donavit, avertimus. Quod unuſquiſque poteſt in ſeipſo recognoſcere, ſi etiam de ſingulis membris ſuis cogitaverit quid fecit & quid facit, quod Deus ad operandam ſuam ſalutem donavit. Et ſicut de membris corporis inveniet apud ſeipſum, ita de membris animæ poterit invenire, quæ per ſpiritalia vitia diſpergit atque diſperdit, & ſpiritales in ſe virtutes à Deo ſibi conlatas aut effugat aut conculcat. Ideo Eccleſiæ & villæ incenſæ ſunt, quia ignis avaritiæ & rapacitatis, atque invidiæ, & adulteriorum, ac ceterarum immunditiarum, non ſolùm per naturalem ſexum, ſed etiam per eum ſexum qui eſt contra naturam, ſine pœnitentia & ſine reſipiſcentia in nobis exarſit & ardet. Et quoniam illum ſpiritum qui ſuper humilem & quietum & ſermones ſuos trementem requieſcit, per ſuperbiam & inobedientiam ac præſumptionem à nobis expulimus, ideo ſanctorum ac protectorum noſtrorum corpora de ſepulchris ſuæ requietionis effoſſa ſunt. Et quia nos ſpiritui maligno juxta Dei permiſſionem poteſtatem habenti & ſuper nos aſcendenti non reſiſtimus ut fugiat à nobis, idcirco ſervi & ancillæ Dei de locis ſuis expulſi ſunt, & nos de quiete cœleſtis paradiſi & de conſortio cœleſtis Eccleſiæ, id eſt, angelorum ſanctorum, ejecti ſumus, niſi per dignos pœnitentiæ fructus ad hæc unde cecidimus redeamus. Et quia nos tales efficimus de qualibus Dominus per
Eſa. 1. Prophetam dixit, *cauſa viduæ non ingreditur ad eos*, quia ſic apud nos eſt facta venalis juſtitia ut ad eam nemo poſſit pervenire niſi viam ei aperuerint munera, ideo vota fidelium & pretia peccatorum, quæ ſacris locis conlata fuerunt, propter peccata noſtra de hoc regno ſunt penitùs exportata, & vendentes juſtitiam & veritatem, & in his ſcilicet ipſum Chriſtum, qui eſt nobis à Deo factus juſtitia, & qui dixit *Ego ſum Veritas*, niſi dignè pœnituerint, cum Iuda traditore Chriſti æterna expectant incendia. Et quia ſanguis ſanguinem tetigit, id eſt, culpæ culpis adjunctæ ſunt, & ſicut ſcriptum eſt, adul- Oſee. 4.
terium & homicidium & mendacium & furtum & perjurium inundaverunt, & iniquitates noſtræ ſupergreſſæ ſunt capita noſtra, ideo nobiles noſtri & de epiſcopali ordine & de alus ordinibus interierunt, & capti cum maximo detrimento & regni & Eccleſiæ ſunt aut redempti aut interempti. Et quia nos per peccata noſtra à terra viventium peregrinati ſumus, idcirco, ſicut ſcriptum eſt, *Propheta & Sacer-* Hier. 14.
dos ierunt in terram quam ignorabant. Et
poſt hæc omnia, pius pater, cujus multis Thren. 3.
miſerationibus non ſumus conſumpti, quia non defecerunt miſerationes ejus, materna pietate nos flagellat, & expectat ut ipſa vexatio donet intellectum auditui noſtro, quia illa credere noluimus quæ per Scripturas nobis ſe illaturum promiſit, ſi illius voluntatem non fecerimus. Et oſtendit nobis in exterioribus vaſtationibus quæ de interioribus depopulationibus intelligere debeamus, & intellecta ad illum redeamus & credamus quia iterum nobis in Scriptura multipliciter promiſit. inter quæ
veraciter ſicut Veritas dixit: *Revertimini* Malac. 3.
ad me, & ego revertar ad vos. &: *Quare moriemini in peccatis veſtris?* Et quia non credidimus promittenti, credamus tan-
dem aliquando vel juranti. *Vivo ego, dicit* Ezech. 18.
Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed ut con- & 33.
vertatur & vivat. Et niſi converſi fuerimus, ſicut jam videmus, gladium ſuum vibravit, arcum ſuum, id eſt, vindictam tetendit, & paravit ad exercendam duriorem vindictam. Sicut item de reprobis
dictum eſt: *Ignis, ſulphur, & ſpiritus pro-* Pſal. 10.
cellarum, pars calicis eorum. Et hoc quod videmus & ſentimus pars eſt vindictæ: quia majora & plura & graviora venient ſuper nos, niſi fuerimus converſi, ut ſcriptum
eſt: *Pugnabit pro eo orbis terrarum contra* Sap. 5.
inſenſatos. Vnde ſicut dicit Apoſtolus. *Si-* Rom. 6.
cut exhibuimus membra noſtra arma iniqui-

tatis peccato ad ſerviendum immunditiæ & iniquitati, ita exhibeamus membra noſtra ſervire juſtitiæ in ſanctificationem. Quia ſtipendia, id eſt, retributio peccati, mors; gratia autem Dei pro bonis operibus ipſa donata eſt vita æterna. Et ſicut quando ſolemus de iſtis frequentibus itineribus reverti ad manſiones noſtras detonſi & delavati cum drappis & calciamentis depannatis, & tunc nos reficimus & reparamus, ita vel nunc reparemus nos per cor contritum & humiliatum, & per confeſſiones ex puro corde, & per benignitatem mentis, & per concordiam cum Dei voluntate; quia per diſcordiam & regnum iſtud temporale imminutum & penè deſertum, & æternum regnum perditum habemus. Quia nec omnes Reges eſſe poſſumus, nec Regem ſuper nos à Deo conſtitutum, quia, ſicut ſcriptum eſt, impoſuit homines ſuper capita noſtra, habere ſuſtinemus, non attendentes quia, ſicut dicit Apoſtolus,
Rom. 13. *non eſt poteſtas niſi à Deo; & qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit.* Quoniam Deus, qui eſſentialiter eſt Rex Regum & dominus dominantium, participatione nominis & numinis Dei, id eſt, poteſtatis ſuæ, voluit & eſſe & vocari Regem & Dominum pro honore & vice ſua Regem in terris. Er ſicut archangelus, qui nunc eſt diabolus, cum ſuis ſequacibus, quia per humilitatis ſubjectionem condiron ſuo ſubditus eſſe noluit, & per æqualitatem caritatis coangelis ſuis ſocius eſſe deſpexit, de cœlo cecidit, ita & illi qui poteſtati à Deo conſtitutæ propter Deum & in Deo ſubjecti eſſe nolunt, & pares vel coæquales in regno habere non ſufferunt, (per quam debitam ſubjectionem & parilem æqualitatem Dei amici & angelorum conſortes eſſe poterant) ſubjecti diabolo & Dei inimici conſtituuntur. Quapropter de
Iob. 41. diabolo ſcriptum eſt: *Ipſe eſt Rex ſuper univerſos filios ſuperbiæ.* & illius ſubjectis Dominus, apud quem non eſt viciſſitudinis obumbratio, quandiu in ipſo malo perſeverant, ſemper in evangelio dicit:
Ioan. 8. *Vos ex patre diabolo eſtis.* non quia à diabolo ſinr facti aut generati, ſed quia diabolum ſunt imitati. Reparemus ergo nos per pœnirentiam & confeſſionem, & per eleemoſynas, unuſquiſque ſecundùm poſſibilitatem ſuam; & quantum quiſque ſe recognoſcit à Deo aruiſſe per culpas, tantum bibat compunctionis ſuæ lacrymas. Et tunc proficient in aqua iſta quas facimus firmitates, ſi per bona opera reſtruxerimus, quas in nobis deſtruxerunt peccata, virtutum munitiones. Quæ & tunc proficient ſi mala quæ fecit quis priùs prout potuerit emendaverit, aut rapta ſolvendo, aur per indulgentiam deprecando, aut mala cetera per dignam pœnitentiam abolendo. Et tunc proficient ſi inante ſe cuſtodierit ne de illis ſe ſordidet de quibus ſe emundavit, quia ſcriptum eſt: *Lavamini,* Eſa. 1.
mundi eſtote. auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis, dicit Dominus. quieſcite agere perversè, diſcite benefacere. quia qui ſe bonis operibus & lacrymis & orationibus à peccato mundat, & iterum gravia peccata perpetrat, talis eſt, ut ſanctus Perrus dicit, ſicut porcus qui ſe lavat in luto, & ſicut canis qui remanducat vomitum ſuum. & timere deber ne ipſas lacrymas in conſpectu Dei reddat immundas, per quas mundari potuit à peccatis. Quæ non dicimus ut ſi iterum aliquis ceciderit poſt confeſſionem in peccatum, ut in peccatis quaſi deſperatus jacear, ſed ut à peccatis quantum poreſt ſe caveat. Et ſi fragilitate ceciderit, (quia ſcriptum eſt,
Numquid qui cadit non adiciet ut reſurgat?) Pſal. 40.
dicat, Nunc cœpi, & per immutationem dexreræ excelſi ſemper per pœnitentiam reſurgat, ne illum ultimus dies in peccatis inveniat, & ſine fine perditus fiat.

II.

Vnde quia ſolenr medici, quando generalis infirmitas vel morbus in terram venit, generalem medicinam conficere, unde omnes poſſint ſanari, ita nunc communiter hanc medicinam cooperante & medianre Domino ſtatuimus ad recuperandam & conſervandam ſanitatem noſtram, ne & in iſto ſeculo graviùs affligamur, & in futuro ſeculo, quando de iſto corpore exierimus, ærernis tormentis cruciemur. Id eſt, ut unuſquiſque Epiſcopus in ſua parrochia, & Miſſi in illorum miſſaticis, & Comes in illotum comitatibus, cum maximo ſtudio & ſumma diligentia curam habeant ut quicunque raptores & deprædatores ibi ſunt, cujuſcunque homines ſinr, ad rationem deducantur, ut ſecundùm legem quæ ibi malè facta habent emendent, aut ſolvant ſecundùm legale placitum, aut per indulgentiam ſibi impetrent perdonari. Et Epiſcopi, ſecundùm qualitatem & quantitarem peccatorum, abſque acceptione perſonarum, rapacibus & his ſimilibus vitiis nominatis & convictis pœnitentiæ leges injungant, inſpecta diſcretione & qualitate, prout cui-

Digitized by Google

que ad ſalutem viderint expedire. Ad quæ ſpecialiter exequenda quædam de pluribus capitulis prædeceſſorum Regum & ſynodalium hic ponere dignum & neceſſarium duximus; commonentes Epiſcopos, Miſſos, & Comites ut illa capitula quæ inde ante hos annos in unum collecta fuerunt, & in Cariſiaco Epiſcopis & Miſſis noſtris per univerſum regnum noſtrum ad exequendum donavimus, ſed & illa quæ conſenſu fidelium noſtrorum fieri juſſimus quando cum fratre noſtro Hlothario glorioſo Imperatore apud Valentianas loquuti fuimus, & fidelibus noſtris denuntiari & obſervare præcepimus, ad præſentiam reducant, & illa relegant. Et quia hæc pauca hic brevitatis cauſa ſubſcripſimus, in talibus rebus quæ eis advenerint ad emendandum, & hic inde capitula non invenerint, per illa & per alia capitula regia & ſynodalia, quæ emendanda ſunt & emendanda perviderint, emendare procurent. Si verò & juxta diabolicam calliditatem & ſecundùm humanam fragilitatem nova quæcunque acciderint, quia nova morborum genera nova quærunt medicamentorum experimenta, morem ſequentes prædeceſſorum noſtrorum, ſancti Spiritus gratia illuſtrati, contra venena diaboli miniſtrare curabimus medicinalia antidota Chriſti.

III.

Communi placito conſtituimus ut uſque ad Miſſam ſancti Remigij, id eſt, Kalendas Octobris, ſpatium habeant illi qui in iſtis temporibus iſtas deprædationes & alia malefacta criminaliter & publicè fecerunt, ut inde & apud Deum & apud eos quibus malè fecerunt ſe pacificent. Et quiſquis hoc non fecerit, bannum noſtrum dupliciter componat. Scilicet ut quia poſtquam illas rapinas & alia malè facta in Cariſiaco, & poſtea apud Confluentes cum dilecto fratre noſtro Hludouvico glorioſo Rege & nepote noſtro Hlothario forbannivimus, & poſt iſtum bannum per conſenſum omnium factum illa emendare, ſicut eis ſpatium dedimus, noluerunt, & omnia quæ commiſerunt legaliter componere compellantur, & per publicam pœnitentiam ſecundùm ſacros canones Deo & Eccleſiæ in quam peccaverunt ſatisfaciant. Quibus ſi obedire noluerint, aut per fidejuſſores ad præſentiam noſtram perducantur, aut omnia quæ in regno noſtro habent, in bannum noſtrum mittantur, & epiſcopali auctoritate à communi eccleſiaſtica & omnium fidelium ſocietate excludantur.

IV.

De honore autem Eccleſiarum ac ſervorum Dei, & de rapinis atque aliis malis ſeu præſumptionibus ab iſta die & in reliquum compeſcendis, capitula avi & patris noſtri temporibus conſtituta hic ſubjungere, & ut omnimodis obſerventur ex banno noſtro præcipere dignum & neceſſarium duximus. Scriptum eſt enim in illis capitulis.
VI. 97.
Si quis infra regnum rapinam fecerit, aut cuiquam noſtro fideli ejúſque homini aliquid vi abſtulerit, in triplo cui aliquid abſtulit legibus componat, & inſuper bannum noſtrum, id eſt ſexaginta ſolidos nobis perſolvat. Poſtmodum verò ante nos à Comite adducatur, ut in baſtonico vel in alio carcere truſus uſque dum nobis placuerit pœnas luat. Nam ſi publicè actum fuerit, publicam inde agat pœnitentiam. quoniam raptores, ut ait Apoſtolus, niſi veram egerint pœnitentiam, regnum Dei non poſſidebunt. Qui verò de rebus Eccleſiarum aliquid abſtulerint, graviùs indejudicentur: quia ſacrarum rerum ablatio ſacrilegium eſt, & ſacrilegus vocatur qui ex eis aliquid abſtulerit, aut rapuerit. Extorres namque à liminibus ſanctæ matris Eccleſiæ tales perſonæ uſque ad ſatisfactionem Eccleſiæ, quam læſerunt, ſunt habendæ, atque firmiter denotandæ. Et item ſanctus Paulus, per quem loquutus eſt Chriſtus, dicit quia neque rapaces, neque homicidæ, neque adulteri regnum Dei poſſidebunt. Et item, ſi quis fornicator eſt, aut adulter, aut rapax, aut homicida, cum hujuſmodi nec cibum ſumere Chriſti diſcipulo, id eſt, Chriſtiano, licet ante ſatisfactionem, id eſt, correctionem ac emendationem & dignam pœnitentiam. Et ſanctus Iohannes Apoſtolus talem ſalutare aut in domum recipere vetat. Et ſacri canones Spiritu ſancto per eos dictati qui in cœlo cum Deo regnant, & in terris miraculis coruſcant, conſtituerunt dicentes:
Concil. Tolet. 1. cap. 11.
Si quis de potentibus Clericum aut quemlibet pauperem aut religioſum exſpoliaverit, & mandaverit ad ipſum Epiſcopus ut eum audiat, & is contempſerit, invicem mox ſcripta percurrant per omnes provinciæ Epiſcopos, quoſcunque adire potuerint, ut excommunicatus habeatur donec audiat & reddat aliena. Et de rebus ac facultatibus eccleſiaſticis dicunt:
Concil. Gangr. cap. 7.
Si quis oblationes Eccleſiæ extra Eccleſiam accipere vel dare voluerit præter

conſcientiam

conſcientiam Epiſcopi, vel ejus cui hujuſ-
cemodi officia commiſſa ſunt, nec cum
ejus voluerit agere conſilio, anathema ſit.
Et item in Capulis avi & patris noſtri ſcrip-
tum eſt de his qui in exercitu quoſcunque
ſecum ducunt, quod & nos infra patriam
II. 15. volumus obſervare. Deinceps omnibus de-
nuntiare volumus ut unuſquiſque cognoſ-
cat omnes qui in ſuo obſequio ſunt, ſive
ſui ſint, ſive alieni, ut ille de eorum factis
rationem ſe ſciat redditurum; & quicquid
in pace violanda deliquerint, ad ipſius de-
beat periculum pertinere. ea ſcilicet con-
ditione ut pacis violator primùm juxta fa-
cinoris qualitatem, ſive coram nobis, ſive
coram Miſſo noſtro, dignas pœnas per-
ſolvat, & ſenior, qui ſecum talem duxerit
quem aut conſtringere noluit aut non po-
tuit ur noſtram juſſionem ſervaret, & in-
ſuper in regno noſtro prædas facere non
timuerit, pro illius neglegentia, ſi antè
eum de his non admonuerit, & poſtquam
neglegentia contemptoris ad ejus notitiam
pervenerit, eum corrigere, ſicut decet,
neglexerit, honore ſuo privetur; ut ſcili-
cet neuter illorum ſine juſta vindicta re-
maneat. Nos autem Epiſcopi evangelica
& apoſtolica atque epiſcopali auctoritate
ſeniorem & quemlibet regni potentem, ſi
commonitus juxta evangelicum præcep-
tum ſe ſuóſque homines corrigere nolue-
rit, & licèt ipſe talia non faciat, tamen ſi
ſui vel in ſuo obſequio manentes talia fece-
rint, ſi eos non correxerit, & emendari
quæ faciunt non obtinuerit, eóſque ad
pœnitentiam non perduxerit, ipſe excom-
municetur ſecundùm ſacros canones, do-
nec ſuos homines ad emendationem &
pœnitentiam reducat. quia melius judica-
vimus illum excommunicari per cujus for-
tiam ſui talia faciunt quàm omnes illos qui
nec Deum timent, nec Epiſcopos neque
Miſſos reipublicæ propter ejus fortiam
reverentur, & excommunicati ipſi non
corriguntur, & alios ſuo morbo inficiunt.
quia, dicente Apoſtolo, non ſolùm qui
faciunt, ſed qui conſentiunt facientibus,
digni ſunt morte. Non eſt liber à conſenſu
qui quod emendare poteſt emendare ne-
glegit. quapropter ſine dubio peccati ſe
participem facit. Si autem ipſe potens vel
ſenior ſatisfecerit Epiſcopo & Miſſis regis,
quia ſuos homines ad emendationem & ad
pœnitentiam non poteſt adducere, ſed
ſeipſum vult aut à talibus immunem oſten-
dere aut dignè ſatisfacere, & hujuſmodi
maleficos à ſuo obſequio reicere, & ut Dei

inimicos perſequi, tunc aut non excom-
municetur, aut ab excommunicatione ſol-
vatur. Et item in Capitulis Imperatorum
ſcriptum eſt: *Comites verò miniſtris Eccleſiæ* II. 23.
*in eorum miniſteriis, ut hoc pleniùs & de no-
ſtris & de ſe & de ſuis hominibus obtinere
poſſint, adjutores in omnibus fiant. Et qui-
cunque prima & ſecunda vice de his à Co-
mite admonitus non ſe correxerit, volumus
ut per eundem Comitem ejus neglegentia ad
noſtram notitiam perferatur, ut noſtra aucto-
ritate quod in noſtro capitulari continetur
ſubire cogatur.* Et item: *De pace in exerci-* II. 24.
*tali itinere ſervanda uſque ad marcham, hoc
omnibus notum fieri volumus, quòd quicunque
auctorem damni ſibi inlati nominatim cog-
noſcit, ut juſtitiam de illo quærat & accipiat.*
Et item: *Si quis in exercitu vel infra regnum* V. 341.
*ſine juſſione dominica per vim hoſtilem ali-
quid prædari voluerit, aut fænum tollere,
aut granum, ſive pecora majora vel minora,
domóſque infringere vel incendere, hæc ne
fiant omnino prohibemus. Quòd ſi ab aliquo
præſumptioſè factum fuerit, ſexaginta ſoli-
dis, ſi liber eſt, ſit culpabilis, & omnia ſimilia
reſtituat, aut cum duodecim teſtibus ſe purget.
Si verò ſervus hoc fecerit, ſententiæ capitali
ſubjaceat, & dominus omnia ſimilia reſtituat,
quia ſervum ſuum non correxit nec cuſtodivit
ut talia non perpetraret. quoniam ſi nos ipſos
comedimus, citò deficiemus. Unuſquiſque ta-
men cuſtodiat exercitum ſuum, ne aliqua de-
prædatio infra regnum fiat.* Similiter & col-
lectas quas Theotiſca lingua herizuph ap-
pellant, & infractiones immunitatum, &
incendia, & aſſalituras in domos, & con-
jurationes, & conſpirationes, & ſeditio-
nes, & raptus feminarum, ſicut & divinæ
& humanæ leges prohibent, & prædeceſ-
ſores noſtri Reges prohibuerunt, firmiter
ex banno noſtro & nos prohibemus.

Nos quoque Epiſcopi auctoritate Dei Regino lib.
& ſacrorum canonum, ſicut ſancti Ponti- 2. c. 430.
fices DCXXX. in Chalcedonenſi Conci-
lio conſpirationem fieri prohibuerunt, &
ſicut cetera Concilia Epiſcoporum hujuſ-
modi perniciosa facta vetuerunt, & nos
prohibemus. quia facientes illa per eorum
judicium qui cum Deo jam in cœlo reg-
nant, & à cœleſti Eccleſia & à Chriſtia-
norum ſocietate ſeparati ſunt, niſi per dig-
nos pœnitentiæ fructus ad hoc redeant ut
ſanctæ Eccleſiæ poſſint readunari. Simili-
ter ut hæc capitula, quæ hic annotata
ſunt, ita per hæc & illa omnia quæ in ſu-
praſcriptis locis, ſcilicet in Cariſiaco, &
apud Valentianas, collecta & conſtituta

ſunt, obſervari præcipimus, & omnes communiter confirmamus.

Si autem aliquis quiſcunque inobediens extiterit, cum ſumma feſtinatione Epiſcopi, Comites, & Miſſi nobis notum facere curent, ut quantociùs ad noſtram præſentiam illum venire jubeamus, & dignam ultionem ſecundùm judicium fidelium noſtrorum ſuſtineat. Et ſi, quod abſit, talis emerſerit qui Dei timorem poſtponat, & eccleſiaſticam auctoritatem contemnat, & regiam poteſtatem refugiat, ſciat quiſcunque ille fuerit quia & ſecundùm canonicam auctoritatem ab omnium Chriſtianorum cœtu & à ſanctæ Eccleſiæ conſortio & in cœlo & in terra alienus efficietur, & regali poteſtate atque omnium regni fidelium unanimitate ſicut Dei & Eccleſiæ inimicus & regni devaſtator perſequetur uſque dum à regno exterminetur. Et ſi aliquis Comes fuerit qui hoc in ſuo comitatu fecerit, aut ibi talia increſcere permiſerit, aut ipſe illa non emendaverit, aut nobis nota non fecerit, ut noſtra auctoritas talia corrigat, ſciat quia talem ſententiam inde ſuſtinebit ſicut tempore anteceſſorum noſtrum conſuetudo fuit. Epiſcopus autem, ſecundùm Toletani Concilij capitulum ſeptimum, ad quem pertinere noſcuntur illi qui talia contra Deum & Eccleſiæ pacem faciunt, ſi eos quolibet munere vel favore aut neglegentia admonere noluerit, ut aut revertentes ſuſcipiat, aut contemnentes de Eccleſia reiciat, excommunicatus à collegio ceterorum Epiſcoporum habebitur quouſque emendationis vel damnationis eorum ab eo ſententia promulgetur. Quoniam niſi communiter certaverimus ut in omnibus juſtitia omnibus conſervetur, nec Rex pater patriæ, nec Epiſcopi propitiatores & reconciliatores populi ad ſalutem æternam, nec qui participatione nominis Chriſti Chriſtiani vocantur, hoc quod humano ore dicimur, in divinis oculis eſſe valemus. Vt autem hæc quæ obſervanda ſuprà ſcripſimus ac prænominavimus, nunc & de cetero certiùs & expreſſiùs à nobis atque à ſucceſſoribus noſtris inconvulſa ſerventur, propriis manibus his ſubſcribere communi conſenſu decrevimus; ea conditione ſervata, ut quia omnes in cunctis ordinibus à regia ditione ſibi expetunt competentia legis jura ſervari, regiæ quoque poteſtati in cunctis ordinibus lex juris debiti & honor ab omnibus obedienter & fideliter cooperante Domino conſervetur.

Concil. Tolet. 6. c. 7. Regino lib. 2. c. 293.

Poſt hæc omnia relecta & conlaudata, communi conſenſu decrevimus ut ſi aliquis homo propter mala facta, quæ emendare & per legem & per pœnitentiam noluerit, ſeniorem ſuum dimiſerit, aut ab illo propter hæc ejectus fuerit, ab alio non recipiatur donec illa quæ malè fecit emendet & per legalem compoſitionem & per eccleſiaſticæ ſatisfactionis pœnitentiam.

TITVLVS XXXV.

Quando Hlotharius ad oſculum receptus eſt.

ANNO INCARNATIONIS DOMINICÆ DCCCLXII. quando Hludouvicus Karolo mandavit ut cum eo ſimul & Hlotharium reciperet ad oſculum atque conloquium, miſit Karolus per eum, & per Altfridum, atque per Salomonem, & per Adventium, & per Hattonem Epiſcopos, Hlothario hæc quæ ſequuntur capitula, dicens quia pro his cauſis ei non auderet communicare niſi ita perficeretur ſicut ibidem ſcriptum eſt. Renuntiantibus autem ex parte Hlotharij Hludouvico & præfatis Epiſcopis Karolo & Hincmaro itémque Hincmaro & Hodoni atque Chriſtiano Epiſcopis quòd ita ſe velle & ſe facturum eſſe fuerat profeſſus Hlotharius, ſub hac convenientia receperunt eum ad oſculum atque conloquium Karolus atque Epiſcopi qui cum eo fuerunt.

CAP. I.

POſteaquam proximè apud Confluentes nos invicem mutua indulgentia, annuente Deo, communi fidelium noſtrorum conſilio reconciliavimus, & ſacramento de obſervanda inter nos pace & de

præſtando alterutrum adjutorio nos confirmavimus, & capitula à communibus fidelibus noſtris dictata & nobis relecta nos obſervaturos promiſimus, & publicè communibus fidelibus noſtris adnuntiavimus, vobis, unice & cariſſime frater, reputare non volo ut illa quæ invicem nobis promiſimus, hactenus erga me obſervata non habeatis; nec ſpero ut vos aut aliquis alius mihi reputare poſſit aut velit ut ſimiliter erga vos illa obſervata non habeam. Quòd ſi quis fecerit, paratus ſum inde vobis certam reddere rationem & dignam facere ſatisfactionem. Et ſi aliquis mihi reputare voluerit quòd quanrum ex me eſt, illa quæ debeo nepoti noſtro Hlothario obſervata non habeam, ſimiliter paratus ſum certam reddere rationem & congruam facere ſatisfactionem. Qualiter autem ea quæ mihi promiſit ille erga me obſervata habeat, non ſolùm ego ſed & plures alij ſciunt.

II.

Sed & ſicut nobis tunc ibi convenit, ut tempore ſtatuto ad locum condictum cum primoribus regnorum noſtrorum conveniremus, ut ibi quæque in regnis noſtris emendatione digna & neceſſaria erant, & in ſancta Dei Eccleſia & in noſtro ac populi ſalvamento, tractaremus, & nos erga fideles noſtros & fideles noſtri erga nos emendaremus, & obſervanda de cetero ſtatueremus, & ſemel & ſecundò ad hæc exequenda paratus fui, & ad hoc etiam nunc conveni, ſicut ſæpe mihi per communes fideles noſtros mandaſtis.

III.

Pro quibus autem cauſis cum præfato nepote noſtro antea loqui non volui quàm vobiſcum inde acciperem conſilium, quædam volo hic deſignare, quædam verò poſtea congruo loco & convenienti modo vobis innoteſcere.

IV.

Quando altera vice pro his quæ dixi tractandis ad Tuſiacum veni, adportavit mihi & Epiſcopis regni noſtri Boſo ex parte Domni Apoſtoliti epiſtolas, quaſdam nepoti noſtro & Epiſcopis regni ſui mittendas, quas illis ſecundùm mandatum Domni Papæ tranſmiſimus, quaſdam autem nobis legendas & obſervandas, quarum & hic textum habemus. in quibus invenimus nos increpatos cur fornicarios in regno noſtro immorari permitteremus, & non ſolùm ipſam feminam, ſed & omnes faventes facinori ejus, à corpore & ſanguine Domini excommunicatos uſque dum ipſa mulier ad virum ſuum rediret. Et ſcimus, ſicut ſanctus dicit Gregorius, quoniam qui reſecanda, ſi poteſt, non corrigit, ipſe illa committit. Nos autem audivimus prædictam feminam in regno nepotis noſtri commorari, & hanc ſententiam poſtea non audivimus immutatam. Et qui gravamur noſtris, timemus alienis etiam communicare peccatis, communicando excommunicatis.

V.

Filiam noſtram Iudith viduam, ſecundùm leges divinas & mundanas ſub tuitione eccleſiaſtica & regio mundeburde conſtitutam, Balduinus ſibi furatus eſt in uxorem: quem poſt legale judicium Epiſcopi regni noſtri excommunicaverunt ſecundùm ſacros canones & diffinitionem ſancti Gregorij Papæ, qui dicit: *Si quis viduam furatus fuerit in uxorem, ipſe & conſentientes ei, anathema ſint.* Quæ & verbis & litteris nos & Epiſcopi regni noſtri nepoti noſtro Hlothario innotuimus. Nos etiam, ſicut ſcitis, conſilio & conſenſu fidelium noſtrorum communiter confirmavimus ut nemo noſtrum hujuſmodi hominem in regno ſuo recipiat neque immorari permittat, ſed ad rectam rationem reddendam & ad pœnitentiam agendam, ſicut ſtatutum eſt, illum redire cogat. Qualiter autem nepos noſter Hlotharius non ſolùm erga nos & conſanguinitatem noſtram, verùm & contra Deum & ſacram auctoritatem & communem Chriſtianitatem inde egerit, ſpero quia vos non latet quod eſt plurimis cognitum. Et ſanctus Paulus, per quem locutus eſt Chriſtus, dicit: *Non ſolùm qui faciunt, ſed qui conſentiunt facientibus, digni ſunt morte.*

Regino lib. 2. c. 187.

Gregor. II. c. 10.

Rom. 1.

VI.

Nota eſt vobis cauſa de uxore nepotis noſtri Hlotharij, unde & à nobis & ab Epiſcopis regni noſtri, ſed & ab aliis Epiſcopis præſentibus nobis conſilium quæſivit & audivit: ſed ſecundùm illud conſilium exinde non fecit. Scimus etiam quia & ad Domnum Apoſtolicum pro hoc tranſmiſit, & ab illo epiſtolas exinde recepit. Negare quoque non volumus nos ſcire quid Domnus Apoſtolicus & illi & quibuſdam Epiſcopis inde mandavit; & ſcimus, quod negare non poſſumus nec volumus, quoniam non debemus, quia Domni Apoſtolici commendatio ab evangelica veritate & ab apoſtolica atque canonica auctoritate in nullo diſcordat; & ſecundùm man-

datum illius de hoc facto executum non audivimus nec videmus. Illa etiam ſancta & prima in toto orbe terrarum ſedes, per divinum Paulum, cœleſtem ſcilicet tubam, qui ad tertium cœlum & ad paradiſum raptus hoc ab ipſo Domino didicit, nobis & omnibus Chriſtianis ſemper in omni mundo clamat, cum hujuſmodi nec cibum ſumere. Et per beatum Iohannem Apoſtolum, qui de æterno & vivo Chriſti pectoris fonte in cœna, quando ſacramenta redemptionis noſtræ ſunt celebrata & tradita, ſuper eo recumbens hauſit quod redemptis omnibus propinavit, manifeſtiſſimè ſedes apoſtolica interdicit hujuſmodi hominem non debere quemquam in domum ſuam recipere nec ave ei dicere: quia qui dicit ei ave, communicat operibus ejus malignis. Et per beatum Gregorium Papam in homeliis Ezechielis dicit quia ſicut ille qui fide à Deo recedit apoſtata eſt, ita & ille qui à Deo recedit opere, ſine dubio apoſtata eſt. Quoniam, ſicut dicit Apoſtolus,
Iac. 2. *Fides ſine operibus mortua eſt.* Et item, ſicut alius dicit Apoſtolus:
Tit. 1. *Sunt qui confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant.* Et ipſe Dominus dicit de ſemel & ſecundò ac tertiò legaliter commonito & non correcto, ut ſit nobis ſicut gentilis & publicis criminibus implicatus. cum quo & apoſtolica & canonica auctoritas nec cibum ſumere, ut præmiſimus, nobis concedit.

VII.

Propterea, unice & frater cariſſime, & vobiſmetipſis conſilium accipite, & mihi conſilium date, & ipſi nepoti noſtro ſuæ ſalutis & honoris date conſilium, & præſtate auxilium. quia & ego ad hoc, quantum mihi Dominus ſcire & poſſe donaverit, ſum paratus ſimul vobiſcum agere, ſi voluerit ipſe recipere.

VIII.

Quod autem conſilium ego cum Epiſcopis & ceteris fidelibus noſtris, ſollicitus & pro noſtra communi, veſtra ſcilicet & mea, ſed & pro ipſius nepotis noſtri ſalute & honore, & pro communi omnium fidelium noſtrorum indemnitate & ſalvatione, nunc proximè & in ſynodo & in placito noſtro accepi, vobis, cui nullum bonum negare ſed omne bonum meum paratus ſum participare, dico, ſi placet, & ſi ita vobis bene viſum fuerit, accipiamus illud communiter. Et ſi melius nobis per rationem & auctoritatem divinam & humanam noſtræ ſalvationi & Chriſtianitati congruentem oſtenderitis, paratus ſum illud cum omni devotione accipere & vobiſcum, Deo cooperante, & communium fidelium noſtrorum conſilio & auxilio adminiculante, libentiſſimè ſequi & exequi.

IX.

Quia ſcriptum eſt dicente bono Rege, qui tamen deliquit ut homo, & recognovit ſe ut felix, *ex voluntate mea confitebor* Pſal. 27.
illi, profiteatur idem nepos noſter coram vobis, & coram Epiſcopis qui vobiſcum fuerint, & remandet nobis per vos & per illos quia vult ſecundùm Domni Apoſtolici & epiſcopale immo divinum conſilium ad placitum convenire cum Epiſcopis & fidelibus atque amicis Dei & noſtris ac ſuis, quoniam hæc cauſa generalis eſt omnibus Chriſtianis, & aut oſtendere quia ſecundùm legem divinam & humanam Chriſtianis congruam hoc factum de uxore ſua habeat executum, aut ſecundùm Dei conſilium & legem Chriſtiano Regi convenientem hoc & illa duo quæ præmiſimus emendare velit & debeat. Et paratus ſum cum tali caritate & honorabilitate illum recipere ſicut Chriſtianus Rex Chriſtianum Regem & ſicut diligens patruus dilectum nepotem debet recipere, & in illius amicitia ad illius ſalvationem & honorem, ſi ita fecerit, permanere. Et conſtituatur tempus congruum & locus opportunus quando ſimul pacificè conveniamus, & hanc cauſam, ſicut de nobis ipſis, quia ſicut Scriptura dicit, os noſtrum & caro noſtra eſt, ad communem noſtram & fidelium noſtrorum ſalvationem & honorem diffiniamus; ne qui fidelibus noſtris & omnibus Chriſtianis in bono exemplum eſſe debemus, perditionis exemplum donamus, & qui malorum correctores eſſe debemus, caput malorum, quod abſit, fiamus. Sed & ea quæ, ut ſuprà diximus, apud Confluentes promiſimus nos tractaturos & obſervanda conſtituturos, tractemus & ſtatuamus; ut qui undique propter peccata noſtra & malum diſcordiæ quod in regnis noſtris manet percutimur, placato Deo miſericordiæ illius ſolatium conſequi mereamur. Et non ſit nepoti noſtro hoc agere in mente ſua durum; quia ſcriptum eſt: *Qui mentis eſt duræ, corruet in* Prov. 28.
malum. Sed timeat Deum, & compeſcat iſtud ſcandalum, quod tam grande in iſta Chriſtianitate ſine ulla neceſſitate eſt generatum & propagatum, cùm per rationem & auctoritatem potuiſſet ad debitum effectum perduci quod multis hominibus

Digitized by Google

videtur ſine plena ratione & auctoritate debita executum. Et quia ſcriptum eſt,
Ibid. Prov. 8. *Beatus homo qui ſemper eſt pavidus*, & Dominus dicit, *Diligentes me diligo*, pro amore & timore Dei honoret ſe & ſuam Chriſtianitatem & ſuum nomen regium, & exuat ſe & nos omnes ab iſta calumnia quæ illum ſequitur, & per illum ac propter illum nos propinquos illius; & honoret inde Deum, ſciens Dominum dicere:
1. Reg. 2. *Honorantes me honorabo; & qui contemnunt me, erunt ignobiles.*

X.

Et ſi ita noluerit, faciat quod judicaverit faciendum. Ego in veſtra amicitia & debita fraternitate perſiſtere & omni debito obſequio illam promereri cupiens, qui non quæro quæ ſunt illius, ſed illum, ſi eum ſalubriter habere non poſſum, me Deo pro illius amicitia tollere nolo. Nec ad malum alicui præſtare auxilium volo; quia legimus in Scriptura Dominum di-
2. Par. 19. xiſſe cuidam Regi: *Impio præbes auxilium, & his qui oderunt me amicitia jungeris. idcirco iram Domini merebaris quidem*, & ſicut ibidem in reliquo ſcriptum eſt. Et item legimus quia de quacunque impietate quiſcunque impius converſus fuerit, & ex corde ſe converti velle dixerit, jam non inter impios computatur, ſed à piis piè recipi debet & ſalubriter poteſt, dicente
Prov. 12. Scriptura: *Verte impios, & non erunt:* non quia non erunt in eſſentia, ſed non erunt in impietatis culpa. Hæc autem diximus, non ut nepotem noſtrum in numero impiorum computari cupiamus, quem piorum numero ſociari à Domino exoptamus.

Sequuntur adnuntiationes quas tres Reges apud Sablonarias adnuntiare debuerunt.

ADNVNTIATIO DOMNI HUDOVVICI.

CAP. I.

Sicut ſcitis qui ibi adfuiſtis quando proximè apud Confluentes nos adjuvante Domino conjunximus, & capitula à nobis & à fidelibus noſtris obſervanda ſtatuimus, convenit nobis ut congruo tempore & opportuno loco iterum ſimul conveniremus, & cum Dei adjutorio & fidelium noſtrorum conſilio quæ in ſtatu ſanctæ Eccleſiæ & in nobis & in regnis noſtris atque in noſtris fidelibus emendanda erant emendaremus, & ut emendata de cetero obſervarentur ſtatueremus. Et ad hæc agenda jam per tres vices & tempus & locum condiximus; ſed aut mihi aut fratri meo aut communi nepoti noſtro tales cauſæ acciderunt pro quibus hoc quod condiximus implere non potuimus.

II.

Interea pervenit ad me quia meus frater, & communis nepos noſter ita inter ſe non erant ſicut tunc fuerunt quando nos ſimul conjunximus. Et ideo ad hoc veni ut inter eos privatus mediator exiſterem, & ipſi ſic inter ſe ſint ſicut per rectum eſſe debent. Vnde frater noſter per me & per Epiſcopos noſtros ac per Epiſcopos nepotis noſtri & ſcripto & verbo tales cauſas nepoti noſtro mandavit pro quibus illi ſic privatus non erat ſicut antea fuerat: quas ſi ille emendare vellet ſicut ei mandabat, voluntariè illi erat ſicut diligens patruus dilecto nepoti & Chriſtianus Rex Chriſtiano Regi eſſe per rectum debet. De quibus cauſis nos & Epiſcopi qui nobiſcum fuerunt ex parte nepotis noſtri fratri noſtro & Epiſcopis qui cum eo erant tale reſponſum reddidimus; quia illas cauſas, quas ei reputabat, paratus erat aut emendare, aut de illis certam reddere rationem, & dignam facere ſatisfactionem. Quod reſponſum frater noſter & Epiſcopi libenter receperunt; &, Deo gratias, ſunt ita modò frater & nepos noſter ſicut per rectum eſſe debent.

III.

Et volumus ut ſicut nobis convenit, ut inter nos fideles Miſſi diſcurrant, & quæ in uniuſcujuſque noſtrum regno emendanda ſunt, & alter alteri innotuerit, emendentur, & caſæ Dei & ſacerdotes ac ſervi Dei legem & honorem debitum habeant, & unuſquiſque fidelium noſtrorum in regnis noſtris, cujuſcunque noſtrum ſit homo, legem & juſtitiam & in ſe & in ſuis proprietatibus & in ſuis honoribus habeat ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum habuerunt, & ſicut inter nos jam convenit, & in illis capitulis eſt conſtitutum quæ anteceſſores noſtri Reges conſtituerunt, & ſicut nos apud Marſnam firmavimus, & ſicut nunc proximè apud Confluentes ſtatuimus; donec, adjuvante Deo, congruo tempore & opportuno loco iterum ſimul conveniamus, & unà cum communi fidelium noſtrorum conſilio quæ perfecta non fuerint pacificè tractemus atque perficiamus, & ita nos ad

invicem adjuvemus ut cum Dei adjutorio nos & fideles noſtros ſalvemus, & oppreſſoribus ſanctæ Eccleſiæ reſiſtamus. Et hanc adcognitationem ideo ſcribi communi conſenſu fecimus ut unuſquiſque noſtrum illam habeat, & certiùs ſciat quid & qualiter exinde obſervare expreſſiùs debeat: quia non decet ut Rex à ſua cognitatione deviet, ſicut non convenit ut Epiſcopus à ſua recta prædicatione diſcordet.

ADNVNTIATIO DOMNI KAROLI.

Cap. I.

Hoc quod dilectus frater noſter dixit nos proximè apud Confluentes conſtituiſſe, quantum ex me fuit, hactenus obſervavi, & obſervare cupio, ſi & erga me ita fuerit obſervatum; & ei reputare non volo ut ipſe ſimiliter erga me illa obſervata non habeat. Credo etiam quia nec ille velit, nec aliquis alius mihi reputare poſſit, ut erga eum illa obſervata non habeam. Quòd ſi aliquis fecerit, paratus ſum aut illa quæ emendanda ſunt emendare, aut de hoc quod mihi reputatum fuerit certam reddere rationem.

II.

Et ſi hic communis nepos noſter fecerit ſicut frater noſter & Epiſcopi qui cum eo inter nos mediatores fuerunt mihi & Epiſcopis qui mecum erant ex parte illius nuntiaverunt, & frater noſter nunc dixit, & ita mihi familiaris & amicus atque adjutor ſecundùm rationabilem poſſibilitatem extiterit ſicut nepos patruo & Chriſtianus Rex Chriſtiano Regi eſſe per rectum debet, ſic ei privatus & amicus atque adjutor ſecundùm rationabilem poſſibilitatem eſſe volo ſicut diligens patruus dilecto nepoti & ſicut Chriſtianus Rex Chriſtiano Regi per rectum eſſe debet.

III.

De fidelibus autem Miſſis inter nos diſcurrendis, & de his quæ in regnis noſtris emendanda ſunt emendandis, & de ſtatu atque honore Eccleſiarum & ſacerdotum ac ſervorum Dei, & de lege ac juſtitia conſervanda unicuique fidelium noſtrorum in regno noſtro, cujuſcunque noſtrum ſit homo, & in illo & in ſuis proprietatibus & in ſuis honoribus, & de capitulis obſervandis, ſicut frater noſter nunc dixit, ita & ego per omnia cupio obſervare.

ADNVNTIATIO HLOTHARII.

Cap. I.

Poſtquam iſte patruus meus Hludouvicus me in ſua bonitate in filii loco ſuſcepit, ſic erga me ſemper in ſua mercede fecit ſicut & illum decuit & mihi neceſſe fuit. Vnde paratus ſum illi debitum obſequium exhibere, ſicut per rectum debeo facere.

II.

Et de his quæ patruus meus Karolus proximè nunc, quando primùm ſimul convenimus, mihi mandavit, ſic obſervare cupio ſicut patruus meus Hludouvicus, & Epiſcopi qui cum eo inter me & patruum meum Karolum mediatores fuerunt, ex mea parte illi & Epiſcopis qui cum eo erant nuntiaverunt. Et ſi ipſe mihi ita privatus & amicus atque adjutor ſecundùm rationabilem poſſibilitatem extiterit ſicut patruus nepoti & Chriſtianus Rex Chriſtiano Regi eſſe per rectum debet, ita & illi & familiaris & amicus atque adjutor ſecundùm rationabilem poſſibilitatem eſſe volo ſicut diligens nepos dilecto patruo & Chriſtianus Rex Chriſtiano Regi eſſe per rectum debet.

III.

De fidelibus autem Miſſis inter nos diſcurrendis, & de his quæ in regnis noſtris emendanda ſunt emendandis, & de ſtatu atque honore Eccleſiarum & ſacerdotum ac ſervorum Dei, & de lege ac juſtitia conſervanda unicuique fidelium noſtrorum in regno noſtro, cujuſcunque noſtrum ſit homo, & in illo & in ſuis proprietatibus & in ſuis honoribus, & de capitulis obſervandis, ſicut iſti mei patrui nunc dixerunt, ita & ego per omnia cupio obſervare.

Quoniam iſtas, quæ præcedunt, adnuntiationes Hludouvicus & Hlotharius cum illorum ſequacibus, poſtquam coram omnibus, qui adfuerunt, trium Regum conſiliariis ferè ducentis, tam Epiſcopis, quàm Abbatibus, & laicis, relectas penitùs rejecerunt, ne populo legerentur, ut cauſa Hlotharii penitùs taceretur, hanc quæ ſequitur adnuntiationem Domnus Karolus iſtis ipſis verbis jam veſperi adnuntiavit apud Sablonarias anno incarnationis dominicæ DCCCLXII. *Indictione* XI. III. *Nonas Novembris, in ipſa caſa ubi relectæ ſunt præcedentes adnuntiationes, in quam pauci alii intraverunt quàm qui antea fuerunt, quoniam ferè plena de ipſis erat.*

ADNVNTIATIO KAROLI.

Sicut ego verbis & ſcriptis per fratrem meum & per Epiſcopos nepoti meo mandavi, & illi de ſua parte mihi renuntiaverunt, ſic illi amicus eſſe & illum ſalvare volo ſicut avunculus per rectum nepotem ſalvare debet, ſi ille, ſicut nepos per rectum avunculum ſalvare debet, me & meos ſalvaverit.

TITVLVS XXXVI.

Edictum Piſtenſe.

ADNVNTIATIO DOMNI KAROLI APVD PISTAS.

CAP. I.

MVltas gratias vobis agimus de veſtra fidelitate & de veſtra bona voluntate quam ſemper erga nos in omni adjutorio & obſequio demonſtratis, ſicut veſtri anteceſſores erga noſtros anteceſſores demonſtraverunt. Et quia pacem, quam jam præterito tertio anno hic communiter confirmavimus & adcognitari fecimus, ſecundùm quod cauſa in quibuſdam locis conjacuit, etſi non omnes, ſicut deſideravimus, tamen ex majori parte obſervaſtis, & quia pleniter & cum pace ad hoc noſtrum placitum conveniſtis.

II.

Et quia bonam voluntatem veſtram in iſtis & in aliis videmus & experti ſumus, fiducialiùs vos commonemus ut & de ipſa pace obſervanda & de iſtis operibus, quæ contra Dei & ſanctæ ejus Eccleſiæ & noſtros communes inimicos Nortmannos incepimus, ſine defectu & laſſatione viriliter laboretis, ſcientes qualiter nobis placuiſſet ſi iſtas firmitates hic factas habuiſſemus, quando in tali anguſtia, ſicut experti eſtis, ad Meldis contra eos communiter laboravimus. Vnde nos Deus, ſicut ſuæ miſericordiæ placuit, manifeſto ſuæ clementiæ indicio adjuvavit.

III.

Et quoniam illa quæ jam tertio anno hic unà cum conſenſu & conſilio fidelium noſtrorum conſtituimus, & vobis adcognitari fecimus, libenter audiſſe & ſuſcepiſſe comperimus, quæ nunc etiam ad noſtram communem ſalutem & pacem atque honorem hic fidelium noſtrorum conſenſu atque conſilio conſtituimus, vobis per ſcriptum nota facere volumus, ut illa pleniùs audire & ad illud ſcriptum recurrendo, quod in ſingulis comitatibus dari & relegi atque haberi præcipimus, firmiùs retinere & certiùs obſervare poſſitis. Quæ etiam ab Epiſcopis vel eorum miniſtris per ſingulos comitatus de eorum parrochiis aperto ſermône, ut ab omnibus poſſint intellegi, tradi volumus.

KAROLVS GRATIA DEI REX.

Notum eſſe volumus omnibus Dei & noſtris fidelibus quoniam hæc quæ ſequuntur capitula nunc in iſto placito noſtro anno ab incarnatione Domini noſtri Ieſu Chriſti DCCCLXIV. anno videlicet regni noſtri ipſo propitio XXV. Indictione XII. VII. Kalend. Iulias, in hoc loco qui dicitur Piſtis, unà cum fidelium noſtrorum conſenſu atque conſilio conſtituimus, & cunctis ſine ulla refragatione per regnum noſtrum obſervanda mandamus.

CAP. I.

Primò conſideravimus de honore Eccleſiarum & ſacerdotum ac ſervorum Dei, & immunitate rerum eccleſiaſticarum, ut nullus ſibi de ipſis rebus contra auctoritatem præſumat; & Comites Epiſcopis & miniſtris Eccleſiæ in eorum miniſteriis adjutores in omnibus fiant, ſicut in capitulari prædeceſſorum ac progenitorum noſtrorum continetur, in ſecundo libro capitulo XXIII. Et quicunque Comitum vel miniſtrorum reipublicæ hæc quæ mandamus obſervare neglexerit, ſi prima & ſecunda vice de his admonitus non ſe correxerit, volumus ut neglegentia Comitis ad noſtram notitiam per Epiſcopos & per Miſſos noſtros deferatur, & aliorum ne-

Digitized by Google

glegentia per Comites ad noſtram notitiam perferatur, ut noſtra auctoritate quod in capitulari prædeceſſorum noſtrorum continetur ſubire cogantur.

II.

Poſt hæc de orphanorum & viduarum cauſis, & de regalibus juſtitiis, & ſummopere de raptoribus puellarum & viduarum & ſanctimonialium, & de his qui Preſbyteros flagellare præſumunt, & qui eos de Eccleſiis ſine Epiſcoporum conſenſu eicere vel recipere aut cenſum de manſo vel ex his quæ Domnus & genitor noſter in ſuis capitularibus Eccleſiis in immunitate conceſſit exigere non timent, & qui cenſa de rebus eccleſiaſticis ad Eccleſias perſolvere detrectant, ut firmiter à Miſſis & Comitibus noſtris inquirantur, & acriter diſtringantur, & plena juſtitia inde fiat, ſecundùm quod in capitularibus avi & patris noſtri ſtatutum habetur; & ipſi contemptores legum, divinæ ſcilicet & humanæ, ad noſtram præſentiam legaliter perducantur; ut inde conſilio fidelium Dei ac noſtrorum commendemus quid de talibus hominibus ſit faciendum, qui nec Deum timent, nec contra ſanctos canones facere nec legem & præceptum regium infringere pertimeſcunt. ſalva cenſura eccleſiaſtica & epiſcopalis pœnitentiæ vindicta.

III.

Ut lex & juſtitia unicuique in ſuo ordine omnibus conſervetur, & pacem quam proximè teſte Deo propriis manibus communi conſenſu confirmavimus, quando hic placitum noſtrum habuimus, ſic omnes & infra patriam, & quando ad placitum unuſquiſque venerit, & quando redierit, & quando neceſſitas nobis evenerit ut hoſtem noſtrum adnuntiemus, uſque conſtituta loca ſecundùm conſuetudinem & capitula prædeceſſorum noſtrorum obſervare procuret. Et qui contra hanc confirmationem per contemptum venerit, aut quantocius, quod contra hanc confirmationem exceſſum fuerit, emendare neglexerit, ab Epiſcopis & Miſſis ac Comitibus noſtris hoc nobis nuntiari mandamus, quatenus tantum Dei & noſtrum ac totius Chriſtianitatis contemptum, ſicut ſecundùm leges divinas & humanas invenerimus, emendare curemus, ne ipſo noſtro judicio à Deo, quod abſit, condemnati ſimus. Et videant Epiſcopi & Miſſi ac Comites noſtri ne ſi contra noſtram communem confirmationem aliquis per contemptum fecerit, & emendare noluerit, per alium quàm per illos qui ad hoc conſtituti ſunt hunc contemptum ſciamus: quoniam ſi per alium quàm per illos hoc, ſicut non convenit, audierimus, ſicut nec ipſi immunes à peccato erunt, ſic nec ab ultione immunes exiſtent.

IV.

Volumus & expreſſè mandamus Comitibus noſtris ut ſicut in xxiv. capitulo ſecundi libri Capitulorum deceſſorum noſtrorum continetur, vaſſalli noſtri nobis & noſtræ conjugi famulantes condignum apud omnes honorem habeant, ſicut à genitore noſtro & à nobis ſæpè admonitum eſt; & ſicut ipſi volunt ſe à nobis honoratos tenere, ita & nobis famulantibus, ſicut conſuetudo fuit tempore anteceſſorum noſtrorum, debitum honorem exhibeant.

V.

Volumus & expreſſè Comitibus noſtris mandamus ut villæ noſtræ indominicatæ, ſed & villæ de monaſteriis quæ & conjugi noſtræ & filiis ac filiabus noſtris conceſſa atque donata habemus, quæque ſub immunitate conſiſtunt, cum ſalvamento & debita reverentia in comitatibus illorum conſiſtant. Sed & quæ homines noſtri ac illorum illarúmque, qui ſine ulla differentia & noſtri ſunt, cum ſalvamento & debito honore habere poſſint. Et non ignorent neque oblviſcantur Comites ac Miſſi noſtri nos ſcire quòd dominorum Dominus de ſe dicit: *Honorificantes me honorificabo; & qui contemnunt me, inhonorati erunt.* 1. Reg. 2.

VI.

Et quoniam humana fragilitas proclivior eſt ad contrajuſtitiam faciendam quàm ad juſtitiam exequendam, & diabolus ſemper certat ut fragilitati humanæ oculos mentis claudat, ne caſtigationem Dei videat, & ſemetipſam emendet; ſicut ad nos perventum eſt, quidam leves homines de iſtis comitatibus qui devaſtati ſunt à Nortmannis, in quibus res & mancipia & domos habuerunt, quia nunc ibi mancipia & domos non habent, quaſi licenter malum faciunt: quia, ſicut dicunt, non habent unde ad juſtitiam faciendam adducantur. & quia non habent domos ad quas ſecundùm legem manniri & banniri poſſint, dicunt quòd de mannitione vel bannitione legibus comprobari & legaliter judicari non poſſunt. Contra quorum malas inſidias conſenſu & conſilio fidelium noſtrorum ſtatuimus ut Comes Miſſum ſuum

ſuum ad illam terram in qua domos quis habuit mittat, & eum bannire & mannire jubeat. Et quoniam lex conſenſu populi fit & conſtitutione Regis, Franci jurare debeant quia ſecundùm regium mandatum noſtrum ad juſtitiam reddendam vel faciendam legibus bannitus vel mannitus fuit. & ſic ipſæ res illi judicio Scabiniorum in bannum mittantur, & ſi neceſſe fuerit, ipſe in forbannum mittatur qui ad juſtitiam reddendam venire noluerit. Et mandet Comes, qui hoc executus fuit, alteri Comiti, in cujus comitatu res & mancipia habet, quid inde factum habeat; & ex noſtro verbo illi mandet ut per illa quæ in ſuo comitatu habet illum diſtringat, quatenus ad juſtitiam reddendam vel faciendam in ſuum comitatum redeat.

VII.

Audivimus etiam quia hujuſmodi leves homines in aliis comitatibus deprædationes & injuſtitias faciant, & ad illum comitatum in quo commanent, & in quo illas malitias non faciunt, factis malitiis in aliis comitatibus reveniunt. Vnde mandamus & Cominibus noſtris expreſsè præcipimus ut illi Comites in quorum comitatibus tales homines injuſtitias faciunt, illis Comitibus hoc mandent in quorum comitatibus refugium habent, & una mente, unóque conſenſu, & uno certamine ad tales homines comprehendendos ſe erigant, & decertent ut Eccleſiæ Dei & miniſtri ejus & ſervi Dei ac populus pacem & quietem habere poſſit.

VIII.

Vt denarij ex omnibus monetis meri ac bene penſantes, ſicut in capitulari prædeceſſorum ac progenitorum noſtrorum Regum libro quarto XXXII. capitulo continetur, in omni regno noſtro non reiciantur uſque ad Miſſam ſancti Martini. Et in omnibus civitatibus & vicis ac villis, tam noſtris indominicatis, quàm & in bis quæ de immunitate ſunt, vel de comitatibus, atque hominum noſtrorum ſive cujuſcunque ſint per omne regnum noſtrum, à judicibus noſtris, & ab eis quorum villæ ſunt, unà cum miniſtris reipublicæ, ſecundùm quantitatem locorum & villarum, tanti ac tales de ipſis incolis & inibi manentibus conſtituantur qui inde providentiam habeant ne boni denarij reiciantur, & non niſi meri & bene penſantes accipiantur.

IX.

Vt illi qui ex hac cauſa providentiam habebunt, ſacramento jurent quòd ſicut eis ex hac cauſa injunctum fuerit, quantum ſcierint & potuerint, debeant fideliter obſervare, & illum hominem quem ſcierint merum & bene penſantem denarium reicere non debeant celare, ſed miniſtris reipublicæ eum debeant notum facere. De quo ſacramento quicunque comprobatus fuerit perjuratus, & ſecundùm legem mundanam ut perjurus puniatur, ſicut in capitulari deceſſorum ac progenitorum noſtrorum continetur in fine capituli decimi ex tertio libro, & ſecundùm legem eccleſiaſticam publicæ pœnitentiæ ſubigatur.

X.

Vt ab ipſa Miſſa ſancti Martini per omne regnum noſtrum non niſi iſtius noſtræ novæ monetæ meri & bene penſantes denarij accipiantur. Et quicunque ab illa die alium denarium negotiandi cauſa protulerit, à Comite & à miniſtris ejus auferatur ab eo; ſicut in libro capitulorum ſecundo, decimo octavo capitulo continetur.

XI.

Vt in denariis novæ noſtræ monetæ ex una parte nomen noſtrum habeatur in gyro, & in medio noſtri nominis monogramma, ex altera verò parte nomen civitatis; & in medio crux habeatur.

XII.

Sequentes conſuetudinem prædeceſſorum noſtrorum, ſicut in illorum capitulis invenitur, conſtituimus ut in nullo loco alio in omni regno noſtro moneta fiat niſi in palatio noſtro & in Quentovico ac Rotomago, (quæ moneta ad Quentovicum ex antiqua conſuetudine pertinet) & in Remis, & in Senonis, & in Pariſio, & in Aurelianis, & in Cavillono, & in Metullo, & in Narbona.

XIII.

Vt hi in quorum poteſtate deinceps moneta permanſerit, omni gratia & cupiditate ſeu lucro poſtpoſito fideles monetarios eligant, ſicut Dei & noſtram gratiam volunt habere. Et ipſi monetarij jurent quòd ipſum miniſterium, quantum ſcierint & potuerint, fideliter faciant. Et mixtum denarium & minus quàm debet penſantem non monetent nec monetari conſentiant. Et ſine ulla fraude, & abſque malo ingenio, contra eos quorum argentum ad purgandum acceperint, ipſum argentum exmerent, & ſine fraude tam in penſa quam in purgatione denarios concambient. Contra quod ſacramentum ſi quilibet feciſſe reputatus fuerit, judicio Dei ſe examinet;

& ſicut contra hoc feciſſe comprobatus fuerit, quia non majorem fraudem facit ſi mixtum denarium & minus quàm debeat penſantem monetaverit quàm ſi in purgatione & concambio argenti per malum ingenium fraudem de argento reipublicæ & de argento rerum ecclesiaſticarum & de facultate pauperum fecerit, ſicut conſtitutum eſt de falſis monetariis in libro IV. Capitulorum XXXIII. capitulo, manum perdat, & ut ſacrilegus ac pauperum ſpoliator publicæ pœnitentiæ judicio epiſcopali ſubiciatur. In illis autem regionibus in quibus ſecundùm legem Romanam judicia terminantur, juxta ipſam legem culpabilis judicetur.

XIV.

Vt in proximis Kalendis Iulij, per hanc duodecimam indictionem, habeat in Silvanectis civitate unuſquiſque Comes, in cujus comitatu monetam eſſe juſſimus, Vicecomitem ſuum cum duobus aliis hominibus qui in ejus comitatu res & mancipia vel beneficia habeant, & ſuum monetarium cum ipſis habeat: quatenus ibi accipiant per manus ſuas de camera noſtra, ad opus uniuſcujuſque monetarij, de mero argento cum penſa libras quinque, ut habeat unde initium monetandi poſſit incipere; & penſam argenti quam ex camera noſtra acceperit, per manus eorum per quas illud accepit, ſabbato ante initium quadrageſimæ in monetatis denariis in præfato loco, & cum ipſa penſa cum qua argentum acceperat, unuſquiſque monetarius in noſtra camera reddat.

XV.

Vt nullus more ſolito pro ullo lucro vel avaritia hoc leviter accipiat; ſed omnes ab ipſis Kalendis Iulij argentum ſuum in conſtitutis monetis concambiari faciant, ſcientes quia poſt Miſſam ſancti Martini nulli alij denarij in regno noſtro niſi iſtius novæ noſtræ monetæ recipientur, & ab ipſis Kalendis Iulij ipſi novi denarij ab omnibus accipiantur. Et quicunque liber homo ab ipſo die denarium merum novæ noſtræ monetæ in regno noſtro rejecerit, ſicut in præfato libro & capitulo regio continetur, bannum noſtrum, id eſt, ſolidos ſexaginta, componat. Si verò ſervi eccleſiaſtici aut Comitum aut vaſſallorum noſtrorum hoc facere præſumpſerint, quia in præfato Capitulari continetur ut ſexaginta ictibus vapulent, & hac occaſione indiſcreti homines modum in diſciplina faciebant, conſtituimus cum fidelium noſtrorum conſenſu atque conſilio ut quorumcunque coloni & ſervi pro hoc convicti fuerint, non cum groſſo fuſte, ſed nudi cum virgis vapulent. & in civitatibus atque vicis ſeu villis Epiſcopi per ſuos miniſtros vel Preſbyteros providentiam unà cum reipublicæ miniſtris accipiant ne & in hac cauſa modus diſciplinæ tranſgrediatur, ſed taliter fiat qualiter & homines caſtigentur, & quaſi pro intentione vel occaſione caſtigationis diſciplinam facientes peccatum non incurrant, & diſciplinam ſuſtinentes in corpore ſuo debiliores non fiant. Quòd ſi quis hoc mandatum noſtrum tranſgreſſus fuerit, nobis ab Epiſcopis nuntietur; quatenus taliter caſtigetur ne deinceps mandatum noſtrum quemquam delectet contemnere. Et ſi dominus vel magiſter, qui liber eſt, aut advocatus talium hominum eos vel Comiti vel Miſſo noſtro ad diſciplinam ſuſtinendam contradixerit, vel Miſſo noſtro juſſus præſentare noluerit, prædictum bannum ſexaginta ſolidorum componat, ſicut in prædicto capitulari habetur.

XVI.

Vt ſi aliquis homo à proximis Kalendis Iulij de hac nova noſtra moneta mixtum vel minus quàm debeat penſantem denarium invenerit, conſtringat eum qui ipſum denarium ad negotiandum protulit, & ipſe dicat à quo eum accepit; & ſic de manu ad manum veniat, uſque dum ad falſitatis auctorem perveniatur. Et inventus mixti vel minus quàm debeat penſantis denarij monetator in illa terra in qua judicia ſecundùm legem Romanam terminantur, ſecundùm ipſam legem judicetur. Et in illa terra in qua judicia ſecundùm legem Romanam non judicantur, monetarius, ſicut ſuprà diximus, falſi denarij manum dexteram perdat, ſicut in quarto libro capitulorum continetur, capite trigeſimo tertio. Et qui hoc conſenſerit, ſi liber eſt, ſexaginta ſolidos componat. Si ſervus vel colonus, nudus cum virgis vapulet.

XVII.

Vt diligenter Comites & miniſtri reipublicæ per ſuos comitatus ac miniſteria provideant ne in aliquo loco occulta vel fraudulenta moneta fieri poſſit. Et ſi inventus ac comprobatus quilibet fuerit fraudulentam monetam percutiens, ſicut conſtitutum eſt de falſo monetario, ex præfato capitulari prædeceſſorum noſtrorum, manus ei amputetur. Et qui hoc conſenſerit, ſi liber eſt, ſexaginta ſolidos componat.

Si ſervus vel colonus, nudus cum virgis vapulet.

XVIII.

Et ſi falſus monetarius, aut de illis locis in quibus monetam fieri juſſimus, aut occultè monetam percutiens, aut denarium falſum de nova moneta ad negotiandum proferens, ut conſtringi & puniri non poſſit, ſicut eſt conſtitutum, in fiſcum noſtrum vel in quamcunque immunitatem aut alicujus potentis poteſtatem vel proprietatem confugerit, ſi in noſtrum confugerit fiſcum, requiratur à miniſtro noſtro. Et ſi ille eum defenderit aut occultaverit, nuntietur nobis, quatenus ita in eo ſecundùm capitulare regium vindicetur ne ullus alius unquam falſitatem noſtra auctoritate vel poteſtate conſentire aut defendere audeat. Si autem in immunitatem vel poteſtatem aut proprietatem alicujus potentis confugerit, ſecundùm quod in tertio libro capitularis XXVI. capitulo continetur de eo qui furtum aut homicidium vel quodlibet crimen foris committens infra immunitatem fugerit, inde fiat, id eſt, mandet Comes vel publicæ rei miniſter Epiſcopo vel Abbati vel illi quicunque locum Epiſcopi vel Abbatis vel Abbatiſſæ tenuerit vel potentis hominis in cujus poteſtatem vel proprietatem confugerit, ut reddat ei reum. Si ille contradixerit, & eum reddere noluerit, in prima contradictione ſolidis quindecim culpabilis judicetur. Si ad ſecundam inquiſitionem eum reddere noluerit, triginta ſolidis culpabilis judicetur. Si nec ad tertiam inquiſitionem conſentire voluerit, quicquid reus damni fecit, totum ille qui eum infra immunitatem retinet, nec reddere vult, ſolvere cogatur; & ipſe Comes veniens licentiam habeat ipſum hominem infra immunitatem quærendi, ubicunque eum invenire potuerit. Si autem in prima inquiſitione Comiti reſponſum fuerit quòd reus infra immunitatem quidem fuiſſet, ſed fuga lapſus ſit, juret quòd ipſe eum ad juſtitiam cujuſlibet diſfaciendam fugere non feciſſet, & ſit ei in hoc ſatisfactum. Si verò intranti in ipſam immunitatem vel in cujuſlibet hominis poteſtatem vel proprietatem Comiti collecta manu quilibet reſiſtere tentaverit, Comes hoc ad Regem vel Principem deferat, & ibi judicetur. Et ſicut ille qui in immunitate damnum fecit, ſexcentis ſolid. componi debet, ita qui Comiti collecta manu reſiſtere præſumpſerit, ſexcentis ſolidis culpabilis judicetur.

XIX.

Ut meliùs & commodiùs hæc providentia de bonis denariis non reiciendis & de monetæ falſæ denariis cuſtodiri poſſit, volumus ut unuſquiſque Comes de comitatu ſuo omnia mercata inbreviari faciat, & ſciat nobis dicere quæ mercata tempore avi noſtri fuerunt, & quæ tempore Domni & genitoris noſtri eſſe cœperunt, vel quæ illius auctoritate conſtituta fuerunt, vel quæ ſine auctoritate illius facta fuerunt, vel quæ tempore noſtro convenire cœperunt, vel quæ in antiquis locis permanent, & ſi mutata ſunt, cujus auctoritate mutata fuerint. Et ipſum brevem unuſquiſque Comes ad proximum placitum noſtrum nobis adportet, ut decernere poſſimus quatenus neceſſaria & utilia, & quæ per auctoritatem ſunt, maneant, quæ verò ſuperflua, interdicantur, vel locis ſuis reſtituantur. Et mercata die dominico in nullo loco habeantur, ſicut in primo libro Capitulorum capitulo CXXXVI. habetur. l. 139.

XX.

Ut Comes & reipublicæ miniſtri ac ceteri fideles noſtri provideant quatenus juſtus modius æquúſque ſextarius ſecundùm ſacram ſcripturam & Capitula prædeceſſorum noſtrorum in civitatibus & in vicis & in villis ad vendendum & emendum fiat, & menſuram ſecundùm antiquam conſuetudinem de palatio noſtro accipiant, & non pro hac occaſione à manſuariis vel ab his qui cenſum debent major modius, niſi ſicut conſuetudo fuit, exigatur. Et ipſi homines qui per villas de denariis providentiam jurati habebunt, ipſi etiam de menſura, ne adulteretur, provideant; ſicut in libro tertio Capitulorum capitulo XC. continetur. Et ſi quis reputatus fuerit menſuram adulteraſſe, & cum majori modio vel ſextario annonam vel vinum accepiſſe, & cum minori menſura venundare, ſi liber homo eſt, aut ſecundùm ſuam legem ſe inde ſacramento idoneum reddat, aut ſi hoc feciſſe vel fieri juſſiſſe aut conſenſiſſe comprobatus fuerit, hoc unde menſuram adulteravit, id eſt, vinum & annona, à miniſtris reipublicæ tollatur ab eo; inſuper & bannum noſtrum, id eſt, ſolidos ſexaginta, componat. Si autem colonus vel ſervus inde reputatus fuerit, aut judicio Dei ſe inde examinet, aut ſi inde convictus fuerit,

Regino lib. 2. c. 426.

hoc, ut ſuprà diximus, unde menſuram adulteravit perdat, inſuper & virgis nudo corpore vapulet. Et ſive liber ſive colonus vel ſervus de hoc convictus fuerit, poſt legalem emendationem epiſcopale judicium ſuſcipiat, quia contra tale interdi-
Pſal. 14. ctum Domini fecit dicentis: *Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram.* unde regnum Dei ſibi clauſit, & infernum ſibi aperuit. Quod peccatum inter illa criminalia peccata computatur de quibus dicit Apoſtolus quòd qui ea fecerit, cum hujuſmodi nec cibum ſumere Chriſtiano licet. & in-
Conc. Nic. c. 17. de ſacri Nicæni canones Clericos gradus perdere jubent. Et de tali cauſa unde ſeculares homines vitam perdunt, inde Clerici eccleſiaſticum gradum amittunt. Miniſtri autem reipublicæ ſe cautè cuſtodiant, ne pro hac occaſione ducti cupiditate per aliquod malum ingenium à liberis hominibus vel colonis ſeu ſervis ſua injuſtè tollant: quia ſi inde ad nos clamor venerit, & inde convicti fuerint, ſic injuſtitiam iſtam exſolvent ſicut illi qui in ſuo miniſterio tortum faciant. In illis autem regionibus in quibus ſecundùm legem Romanam judicantur judicia, juxta ipſam legem committentes talia judicentur: quia ſuper illam legem vel contra ipſam legem nec anteceſſores noſtri quodcunque capitulum ſtatuerunt, nec nos aliquid conſtituimus. Similiter per civitates & vicos atque per mercata miniſtri reipublicæ provideant ne illi qui panem coctum aut carnem per deneratas aut vinum per ſextaria vendunt, adulterare & minuere poſſint. Sed quantos menſurabiles panes in unaquaque civitate de juſto modio Epiſcopi vel Abbatis ſeu Comitis miniſteriales à piſtoribus ſuis recipiunt, tantos menſurabiles panes de æquo modio à piſtoribus qui panem vendunt fieri faciant. quos ſi inventi fuerint adulterare vel minorare, ut ſuprà diximus, ſecundùm ſuum modum culpabiles judicentur. Homines etiam qui providentiam habere debebunt ne mancæ menſuræ fiant, ſi de perjurio quod juraverunt quia hoc conſentire non debuiſſent revicti fuerint, ſecundùm legem puniantur, ſicut in fine capituli decimi ex libro tertio Capitulorum habetur, & poſtea ab Epiſcopo publicam pœnitentiam de perjurio accipiant.

XXI.

Vt quia per tres jam annos bannum pro rejectione bonorum denariorum perdonavimus, volumus ut modò, ſecundùm diſcretionem quam Miſſis noſtris commendavimus, revvadiatum perſolvatur, & ubi revvadiatum non eſt, revvadietur & ſolvatur: quatenus & ex hoc & ex diſciplina conſtituta ita conſtricti, deinceps ceſſent denarios bonos reicere. Et quoniam audivimus, occaſione accepta pro revvadiato banno, quoſdam plus à pauperibus accepiſſe quàm bannus levet, hoc à Miſſis noſtris diligenter requiri volumus. Et quicunque plus ab eis acceperunt quàm juſſimus, cogantur illis reſtituere, & illos abſque ulla excuſatione ad præſentiam noſtram Miſſi noſtri adducant; quatenus per noſtram harmiſcaram ita caſtigentur ne ulteriùs tali conludio eos delectet opprimere pauperes.

XXII.

Vt à colonis qui jam pro rejectione bonorum denariorum flagellati vel flagellandi ſunt nulla alia exactio requiratur; & ſi ab aliquo eorum aliquid inde acceptum fuit, à Miſſis noſtris cogatur reſtitui. Et qui beneficia vel alodes in duobus vel tribus aut quatuor comitatibus habent, & non habent in unoquoque comitatu unde plenum bannum valeant ſolvere, vel qui in uno tantùm comitatu alodem vel beneficia habent, & non tantum ibi habent unde plenum bannum valeant ſolvere, Miſſis noſtris hoc notum faciant, & hoc ab eiſdem Miſſis noſtris diligenter inbrevietur, & nobis renuntietur, ut noſtra diſcretione decernamus qualiter & caſtigatio ex compoſitione fiat, & homines ultra menſuram & indebitè non graventur: quia, ſicut ſancta Scriptura dicit, non inde requirimus datum, ſed fructum, id eſt, non inde requirimus inhoneſtum lucrum, ſed regni ex caſtigatione profectum. Turpe vel inhoneſtum eſt lucrum, ut Auguſtinus exponit, per varias circumventiones & occaſiones lucrandi cauſa inhoneſtè res quaſlibet congregari. Et non ſolùm in pauperioribus, ſed etiam in ditioribus, conſiderare volumus diſcretionem quam deceſſores noſtri Reges in quarto libro Capitulorum poſuerunt, capitulo L V I I. decernentes: Vt de debito, inquiunt, quod ad opus noſtrum fuerit revvadiatum talis conſideratio fiat ut is qui ignoranter peccavit, non totum ſecundùm legem componere cogatur, ſed juxta quod poſſibile viſum fuerit. is verò qui tantùm mala voluntate peccavit, totam legis compoſitionem cogatur exſolvere.

XXIII.

Vt nullus deinceps in regno noſtro mixturam auri vel argenti ad vendendum facere vel conſentire præſumat. & nullus à Miſſa ſancti Remigij, id eſt, à proximis Kalendis Octobris, aurum vel argentum ad vendendum vel emendum niſi purificatum proferat. Et ſi quis poſt præfatas Kalendas inventus fuerit aurum vel argentum vel quodcunque fabricinium ex auro vel argento mixtum ad vendendum .vel emendum portare, à miniſtris reipublicæ ipſum quod portaverit ab eo tollatur, & ipſe per fidejuſſores, ſi res & mancipia in illo comitatu non habet, ad præſentiam noſtram cum ipſo auro vel argento adducatur, ut nos inde commendemus qualiter culpabilis judicetur. Si verò res & mancipia vel mobile, per quæ diſtringi legaliter poſſit, in ipſo comitatu habuerit, ſecundùm legem ad noſtram præſentiam venire jubeatur. Et ſi quiſquam inventus fuerit ſuum aurum vel argentum vel quodcunque fabricinium ex auro vel argento portare ad fabrum ut purgetur, provideant reipublicæ miniſtri ne hac occaſione ab eo quod ſuum fuerit tollant. Quòd ſi fecerint, & ad nos inde reclamatio venerit, ſicut ille qui tortum in ſuo comitatu vel miniſterio fecerit, in noſtra vel fidelium noſtrorum præſentia culpabilis judicabitur. Faber verò qui poſt præfatas Kalendas comprobatus fuerit aurum vel argentum ad vendendum vel emendum adulteraſſe vel miſculaſſe in illis regionibus in quibus judicia ſecundùm legem Romanam terminantur, juxta illam legem puniatur: in aliis autem regionibus regni noſtri, ſecundùm capitulare regium, ſicut falſam monetam percutiens, manum perdat. Et liber homo qui hoc conſenſerit, ſicut in præfato continetur capitulo, bannum noſtrum, id eſt ſolidos ſexaginta, componat; colonus vel ſervus, nudus cum virgis flagelletur. Si verò Iudæus fuerit, ipſum quod mixtum protulerit perdat, & bannum noſtrum, ſicut tempore prædeceſſorum noſtrorum conſuetudo fuit, componat.

XXIV.

Vt in omni regno noſtro non ampliùs vendatur libra auri puriſſimè cocti niſi duodecim libris argenti de novis & meris denariis. Illud verò aurum quod coctum quidem fuerit, ſed non tantum ut ex eo deauratura fieri poſſit, libra una de auro vendatur decem libris argenti de novis & meris denariis. Et omnimodis provideant tam Comites quàm ceteri omnes miniſtri reipublicæ ne aliqua adjectione vel fraude per occaſionem aliquid amplius vendatur, ſicut de ſuis honoribus volunt gaudere. Et quicunque hanc commendationem noſtram aliquo ingenio infirmare vel fraudare ſeu aliter immutare inventus fuerit, ſi liber homo fuerit, bannum noſtrum, id eſt, ſexaginta ſolidos componat; côlonus ſeu ſervus, nudus cum virgis flagelletur.

XXV.

Et quoniam in præfatis capitulis continetur in libro tertio capitulo LXXV. ut nullus ſine permiſſu regio bruniam vel arma extraneo dare aut vendere præſumat, & in eodem libro capitulo VI. deſignata ſunt loca regni uſque ad quæ negotiatores brunias & arma ad venundandum portare & vendere debeant, quòd ſi inventi fuerint ultra portantes aut venundantes, ut omnis ſubſtantia eorum auferatur ab eis, dimidia quidem pars partibus palatij, alia verò medietas inter Miſſos regios & inventorum dividatur; quia peccatis noſtris exigentibus in noſtra vicinia Nortmanni deveniunt, & eis à noſtris bruniæ & arma atque caballi aut pro redemptione dantur, aut pro pretij cupiditate venundantur, cùm pro redemptione unius hominis iſta donantur, vel pro pauco pretio venundantur, per hoc auxilium illis contra nos præſtitum & regni noſtri maximum fit detrimentum, & multæ Eccleſiæ Dei deſtruuntur, & quamplurimi Chriſtiani deprædantur, & facultates eccleſiaſticæ & regni exhauriuntur, propterea unà cum conſenſu atque conſilio noſtrorum fidelium conſtituimus ut quicunque poſt proximas Kalendas Iulij hujus duodecimæ indictionis Nortmannis quocunque ingenio, vel pro redemptione, vel pro aliquo pretio, bruniam vel quæcunque arma aut caballum donaverit, ſicut proditor patriæ & expoſitor Chriſtianitatis ad perditionem gentilitati ſine ulla retractatione vel redemptione de vita componat. Quæ omnia omnibus citiſſimè à Miſſis noſtris & Comitibus nota fiant, ne de ignorantia ſe excuſare valeant.

XXVI.

Vt pagenſes Franci, qui caballos habent vel habere poſſunt, cum ſuis Comitibus in hoſtem pergant; & nullus per violentiam, vel per aliquòd malum ingenium, aut per quamcunque indebitam oppreſſionem talibus Francis ſuas res aut caballos

tollat, ut hoſtem facere & debitos paraveredos ſecundum antiquam conſuetudinem nobis exſolvere non poſſint, neque Comes neque aliquis miniſter reipublicæ. Quòd ſi feciſſe aliquis eorum comprobatus fuerit, ſic hoc cogatur componere ſicut de illis eſt conſtitutum in Capitularibus regiis qui tortum in ſuo comitatu vel miniſterio faciunt.

XXVII.

Vt juxta regium Capitulare quod Domnus & genitor noſter anno XVI. regni ſui capitulo VII. conſtituit, Comites vel Miſſi noſtri diligenter inquirant quanti homines liberi in ſingulis comitatibus maneant qui per ſe poſſunt expeditionem facere, vel quanti de his quibus unus alium adjuvet, quanti etiam de his qui à duobus tertius adjuvetur vel præparetur, necnon de his qui à tribus quartus adjuvetur & præparetur, ſive de his qui à quatuor quintus adjuvetur & præparetur ut expedinonem exercitalem facere poſſint; & eorum ſummam ad noſtram noritiam deferant; ut illi qui in hoſtem pergere non potuerint; juxta antiquam & aliarum genrium conſuetudinem ad civitates novas & pontes ac tranſitus paludium operentur, & in civitate atque in marcha vvactas faciant, ad defenſionem patriæ omnes ſine ulla excuſatione veniant. Et qui de talibus hoſtem dimiſerint, heribannum juxta diſcretionem quæ in progenitorum noſtrorum tertio libro Capitulorum capitulo XIV. continetur perſolvant. Et qui ad defenſionem patriæ non occurrerint, ſecundùm antiquam conſuetudinem & Capitulorum conſtitutionem judicentur.

XXVIII.

Vt illi Franci qui cenſum de ſuo capite vel de ſuis rebus ad partem regiam debent, ſine noſtra licentia ad caſam Dei vel ad alterius cujuſcunque ſervitium ſe non tradant, ut reſpublica quod de illis habere debet non perdat. Quòd ſi aut ſeipſos aut res ſuas ad caſam Dei aut ad alterius cujuſcunque ſervitium ſine licentia noſtra tradere voluerint, ſicut in Capitulari avi noſtri continetur de his qui pro furto ſe in ſervitium tradere cupiunt, Comites vel Vicarij hoc eis non conſentiant, ſed ex banno noſtro prohibeant. Quòd ſi contra bannum noſtrum fecerint, ipſi qui eos receperint bannum noſtrum, id eſt, ſolidos ſexaginta componant. Et ſi ipſos in ſervitio ſuo babere voluerint, vel illorum res, de quibus cenſus ad partem regiam exiebat, tenere voluerint, cenſum quem ipſi Franci debebant, vel qui de illorum rebus exire ſolebat, ad noſtram regiam partem componant, ſicut in præfato Capitulorum libro tertio capitulo XV. & LXXXVI. & in libro IV. cap. XXXVI. habetur. Et quia, ſicut in ſacris eccleſiaſticis regulis invenitur, prior obſervatio durior, poſterior autem exigente cauſa inclinatior fuit, poſt hæc præfata capitula deceſſorum & progenitorum noſtrorum, hujuſmodi, ſicut prædiximus, Francis hominibus res ſuas ad caſam Dei vel aliis tradere ac vendere eóſque ad divinum ſervitium converti, ſi vellent, non prohibuerunt, ſicut in capitulis libri primi capitulo CXXXII. & CXXXIV. & in libro II. capitulo XXXI. & in libro IV. cap. XIX. continetur. Si quis de talibus Francis de ſuis rebus tradere vel vendere voluerit, non prohibemus, tantùm ut jus regium, quod ſibi debetur, ſine ratione non perdat: quia injuſtas conſuetudines noviter inſtitutas imponere cuique non volumus, quas in quarto libro eorundem Capitulorum prohibitas cap. XLVII. legimus. De illis autem qui ſecundùm legem Romanam vivunt nihil aliud niſi quod in eiſdem continetur legibus definimus.

XXIX.

Vt illi coloni, tam fiſcales quàm & eccleſiaſtici, qui, ſicut in polypticis continetur, & ipſi non denegant, carropera & manopera ex antiqua conſuetudine debent, & margilam & alia quæque carricare, quæ illis non placent, renuunt, quoniam adhuc in illis antiquis temporibus fortè margila non trahebatur, quæ in multis locis tempore avi ac Domni & patris noſtri trahi cœpit, & de manopera in ſcuria battere nolunt, & tamen non denegant quia manoperam debent; quicquid eis carricare præcipitur de opera carroperæ, quando illam facere debent, ſine ulla differentia carricent; & quicquid eis de opera manoperæ, quando illam facere debent, præcipitur, ſimiliter ſine ulla differentia faciant.

XXX.

Vt quoniam in quibuſdam locis coloni, tam fiſcales quàm & de caſis Dei, ſuas hereditates, id eſt, manſa quæ tenent, non ſolùm ſuis paribus, ſed & Clericis canonicis ac villanis Preſbyteris & aliis quibuſcunque hominibus vendunt, & tantummodo ſellam retinent, & hac occaſione ſic deſtructæ fiunt villæ ut non ſolùm

cenſus debitus inde non poſſit exigi, ſed etiam quæ terræ de ſingulis manſis fuerunt, jam non poſſint agnoſci; conſtituimus ut præcipiatur à noſtris miniſterialibus & à miniſtris eccleſiaſticis ut hoc nullo modo de cetero fiat, ne villæ deſtructæ atque confuſæ fiant. & quicquid de ſingulis manſis ſine licentia dominorum vel magiſtrorum per quoſcunque venditum eſt, recipiatur, & ſingulis manſis de quibus terræ venditæ ſunt, & de quibus cenſus decidit propter eorum impoſſibilitatem qui manſa deſervire non poſſunt, reſtituatur; & juxta qualitatem vel quantitatem terræ vel vinearum ad ſingulos manſos pertinentium, poſtquam reſtaurati fuerint, ab unoquoqne manſo cenſus ad partem dominicam exigatur.

XXXI.

De adventitiis iſtius terræ, quæ à Nortmannis devaſtata eſt, conſtituimus ut ſicut in Capitulari avi noſtri Karoli Imperatoris babetur, unuſquiſque Comes de ſuo comitatu & nomina eorum, & qui ſunt eorum ſeniores, deſcribi faciant, & ipſos advenas, qui à tempore avi noſtri atque à tempore Domni & patris noſtri in illorum comitatibus cummanent, ſecundùm conſuetudinem quæ illorum temporibus fuit, eos ibi manere permittant. Illos verò qui propter perſecutionem Nortmannorum nuper de iſtis partibus in illas partes confugerunt, Epiſcoporum Miſſi cum Miſſis reipublicæ taliter de illis partibus in iſtas partes venire faciant ut non opprimantur, nec aliquis cenſus vel quæcunque exactio ab illis exigatur; & habeant licentiam quæ in illis partibus ſuo ſervitio promeruerunt, vel quocunque juſto ingenio adepti ſunt, commendandi. Et illi qui nullum lucrum de opere in vineis ſperant, Kalendis Septembris unnſquiſque ad locum ſuum jam perventus ſit. Et qui lucrum de vineis in illis partibus promeruerit, octo dies poſt Miſſam ſancti Remigij in iſtas partes jam ſit perventus, & ſibi in iſtis partibus in futurum provideat, & ſuo ſeniori ſerviat. Et ſi neceſſe illi fuerit, ad Miſſam ſancti Martini ad ſuum conductum in illas partes redeat, & uſque ad Kalendas Aprilis ibidem immorandi licentiam habeat; indéque ad terram ſuæ nativitatis & ad ſenioratum ſuum unuſquiſque redeat, & uſque ad medium Maium propter ſeminationem ibidem maneat; indéque, ſi illi neceſſitas fuerit, ad ſuum conductum redeat; & inde ad meſſiones in terram ſuam unuſquiſque redeat, & de cetero ibidem permaneat. Si autem de iſtis partibus in illis partibus femina maritum aut maritus feminam accepit, illud conjugium, quia non eſt legale neque legitimum, ſicut Leo in ſuis decretis & ſanctus Gregorius in ſuis epiſtolis monſtrant, diſſolvatur; & cujus mancipium vir vel femina fuerit, ſuum quæque poteſtas recipiat, & ſuæ poteſtatis homini conjungere faciat. Et ſi infantes inde nati ſunt, ſecundùm legem & antiquam conſuetudinem noſtram infantes matrem ſequantur. In illis autem regionibus quæ legem Romanam ſequuntur, ſecundùm eandem legem fieri exinde decrevimus.

XXXII.

Vt conlimitanei & vicini Comites in una die, ſi fieri poteſt, mallum non teneant, maximè poſt octavas Paſchæ, propter Francos homines & advocatos, qui ad utraque malla non poſſunt occurrere. Sed mittant ſibi invicem Miſſos. Et ſi unus die Lunis mallum habuerit, alter die Iovis aut die Lunis ſequentis hebdomadæ mallum habeat. Et ne grave ei ſit qui ſuum mallum interjecit; qui uno anno primus tenuerit mallum, ſequenti anno conſentiat alteri primum tenere. Et ſi ſacramenta legalia in primo die Lunis poſt Paſcha juranda devenerint, aut in aliis feriis, quando mallum tenere debuerat, mittat unuſquiſque Comes Miſſum ſuum, qni ipſa ſacramenta auſcultet, ne ipſi homines jectivi inveniantur. Et ipſe ſic mallum ſuum teneat ut barigildi ejus & advocati qui in aliis comitatibus rationes habent, ad ſuum mallum occurrere poſſint.

XXXIII.

Et quia ſacramenta poſt quadraginta noctes legaliter juranda accipiuntur, & in præfatis prædeceſſorum & progenitorum noſtrorum capitulis invenitur ut poſtquam Comes & pagenſes de qualibet expeditione hoſtili reverſi fuerint, ex eo die ſuper quadraginta noctes ſit bannus reſiſus, (quod in lingua Theodiſca ſcaſtlegi, id eſt armorum depoſitio, vocatur) multi inde contendunt, & ſe inter ſe jectiſcunt. Alij enim ſuum ſacramentum quadrageſimo die, in quo illud accipiunt, jurare volunt; & in tantum contendunt ut etiamſi intra quadrageſimam ſacri jejunij quadrageſimus dies advenerit, ſuum ſacramentum ſe jurare debere contendant, & contra cauſatores ſuos, ſi ad hoc audiendum non venerint, jectiſcant. Numerant enim

dies, & non numerant cum eis noctes; ſicut numerantur dies, & non numerantur noctes, à nativitate Domini uſque ad purificationem ſanctæ Mariæ, & à reſurrectione Domini uſque ad aſcenſionem Domini. Quadrageſimo enim die & purificatio ſanctæ Mariæ à nativitate Domini, & quadrageſimo die à reſurrectione Domini, quæ eſt in dominica die, aſcenſio Domini celebratur, quæ evenit quinta feria, id eſt, Iovis die. Et de diebus ſine memoria noctium Dominus per Ionam Prophetam dicit: *Adhuc quadraginta dies, & Ninive ſubvertetur.* Et quadraginta dies ſimul cum noctibus in jejunio Heliæ Prophetæ, & Moyſi, quando legem ſecundò accepit, & ipſius Domini jejunio computantur. In quibus ſex ſeptimanæ, id eſt, quadraginta & duo dies fiunt uſque ad reſurrectionem Domini, quæ fit in dominica die, ſicut & initium quadrageſimæ. Et hæc non ſine Dei myſterio fiunt, per quem conditores legum juſta decernunt. Vnde, ſicut in quibuſdam regionibus rectiùs tenere comperimus, unà cum conſenſu & fidelium noſtrorum conſilio conſtituimus ut ab ipſo die quo ſacramentum accipitur, poſt quadraginta dies & quadraginta noctes, id eſt, quadrageſimo ſecundo die de ſex ſeptimanis, ipſa feria qua illud ſacramentum accepit, ſicut Paſcha ipſa feria fit qua initium quadrageſimæ accipitur, qui ſacramentum legaliter accipit, legaliter in locis conſtitutis juret, ſicut in Capitulorum libris deceſſorum & progenitorum noſtrorum continetur. Et amodo nulla diſſenſio vel tetractatio in regno noſtro à quolibet ex hoc fiat. Quod mandatum noſtrum ſi quis contemnere præſumpſerit, bannum noſtrum, id eſt, ſexaginta ſolidos componat. Et ſi ipſa dies intra quadrageſimæ ſacra jejunia evenerit, nemo illud ſacramentum quod accepit in quadrageſima jurare præſumat: quia ex hoc jam etiam manifeſtam Dei vindictam vidimus & audivimus. Et ſi quis præſumpſerit, ſimiliter bannum noſtrum componat, & inde pœnitentiam epiſcopali judicio faciat. Ipſam autem quadrageſimam à quarta feria, id eſt, à capite jejunij, cum ipſa quarta feria, qua publicè pœnitentes pœnitentiam accipiunt, obſervari uſque ad ſanctam reſurrectionem ſecundùm conſuetudinem antiquam præcipimus. Sed expectet qui ſacramentum ante quadrageſimam ſervatum accepit, ſi quadraginta dies & quadraginta noctes ante illam quadrageſimam non habuit, ſine ulla legali compoſitione vel jectitione uſque ad diem Lunis poſt octavas Paſchæ; & tunc quod legaliter accepit, legaliter & perficiat.

Ionæ 3. Regino lib. 2. c. 318.

XXXIV.

Notum fieri volumus omnibus Dei & noſtris fidelibus quoniam quidam Comites noſtri nos conſuluerunt de illis Francis hominibus qui cenſum regium de ſuo capite, ſed & de ſuis reſcellis debebant, qui tempore famis, neceſſitate cogente, ſeipſos ad ſervitium vendiderunt. Vnde cum Epiſcopis & ceteris Dei ac noſtris fidelibus tractavimus quid nobis eſſet agendum; & quod cum eis inde invenimus ac conſtituimus, præſenti edicto decrevimus. Id eſt, quia non in lege Salica ex hoc expreſſius quiddam invenimus, continetur tamen in tertio Capitulorum libro capitulo XXIX. de homine libero qui ſe loco vvadij traditit in alterius poteſtatem, & ibi conſtitutus damnum aliquod cuilibet fecerit, ut is qui eum loco vvadij ſuſcepit, aut damnum ſolvat, aut hominem in mallo productum amittat, perdens ſimul debitum propter quod eum pro vvadio ſuſcepit; & qui damnum fecit, dimiſſus juxta qualitatem rei cogatur emendare. Si verò liberam feminam habuerit, & uſque dum in pignore extitit filios habuerint, liberi permaneant. Et in lege digito Dei ſcripta legimus ut ſi attenuatus fuerit frater noſter & ſe in ſervitium tradiderit, ſex annis ſerviet illi qui eum emit, & ſeptimo liber egredietur gratis. Quæ ſacra hiſtoria & obſervantes moraliter ædificat, & altiori ſenſu intelligentes inluminat. In lege etiam quam prædeceſſores noſtri & nominatiſſimi Imperatores conſtituerunt de his qui filios ſuos, fame aut alia aliqua neceſſitate cogente, vendunt, plura habentur capitula quæ omnia hic non neceſſe duximus ponere. Tamen illud capitulum quod cum ſanctis eccleſiaſticis regulis ex maxima parte concordari invenimus, hic ponere neceſſarium duximus, in quo dicit: Vt quicunque ingenui filios ſuos (quod & de ipſis liberis hominibus, qui ſe vendunt, obſervari volumus) qualibet neceſſitate ſeu famis tempore vendiderint ipſa neceſſitate compulſi, emptor ſi quinque ſolidis emit, ſex recipiat: ſi decem, duodecim ſolidos ſimiliter recipiat: aut ſi ampliùs, ſecundùm ſupraſcriptam rationem augmentum pretij conſequatur. Sanctus etiam Gregorius de his qui liberi à paganis capti fuerint, ſi aliquis eos redemerit, ipſi qui redempti ſunt procurent

curent ut tantum pretium redemptori ſuo donent ſicut ab eo redempti fuerunt, & in ſua libertate permaneant. Si autem Eccleſia eos redemerit, gratis ſine aliqua compoſitione liberi fiant. Quod & nos per regnum noſtrum unà cum conſenſu & fidelium noſtrorum conſilio obſervari regia auctoritate præcipimus. Et ſi quis dixerit quia non vult aut tempore famis aut pro alia neceſſitate pretium ſuum dare pro libero homine ſi ſemper illum ſervum habere non debet, adtendat quid ei Dominus per Apoſtolum ſuum dicat: *Qui habuerit*, inquiens, *ſubſtantiam hujus mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, non manet caritas Dei in eo.* Et qui non habet hanc caritatem, etiamſi ad martyrium & ad ignem ſe tradiderit, ſine iſta caritate remiſſionem peccatorum ſuorum habere non poterit, & nullatenus in regnum Dei intrabit; quia pro Deo ſuos denarios vel ſuam annonam, quæ à Deo accepit, dare non indurat, cùm Deus ſeipſum & ſanguinem ſuum pro eo in cruce clavis & lancea transfixus fudit. Et quia hominum ingenia, qui Deum non timent, diabolo ſuadente, multa mala excogitant, poteſt fieri ut qui tales homines liberos neceſſitate, ut diximus, cogente in ſervos ſuſcipiunt, in alteras partes illos diſpendant & vendant. Propterea unà cum conſenſu & fidelium noſtrorum conſilio conſtituimus, quod in antiquis legibus decretum invenimus, ut ſi hujuſmodi perſonas aliqui aut ad extraneas gentes aut ad transmarina loca transferre aut venundare præſumpſerint, ipſe qui hoc contra ſtatuta præſumpſerit, conſtitutionem regij banni componat. Et ſi talis homo antea liber, uſque dum in tali ſervitio fuerit, de libera femina filios habuerit, ipſi filij liberi permaneant, ſicut in præfato XXIX. capitulo III. libri Capitulorum prædeceſſorum ac progenitorum noſtrorum habetur de eo qui ſe loco vvadij in alterius poteſtatem commiſerit, ſalva conſtitutione legis Romanæ in eis qui ſecundùm illam vivunt.

1. Ioan 3.

XXXV.

Et ſciant Comites noſtri quia per ſingulos comitatus Miſſos noſtros dirigemus, qui ſpecialiter de his quæ nunc conſtituimus inquirant, qualiter in his noſtram juſſionem adimplere certaverint, ſicut in ſecundo libro capitulorum prædeceſſorum ac progenitorum noſtrorum continetur capitulo XVIII. Et quicunque neglegens inde inventus fuerit, præcipimus ut ante noſtram præſentiam venire jubeatur, & rationem reddat utrum hoc quod juſſimus facere noluerit aut non potuerit; aut ſi aliqua re præpediente id facere non potuit, cur nobis ipſam impoſſibilitatem ad tempus non adnuntiavit. Quia ſi ipſe hoc non voluit, aut ſuæ neglegentiæ cauſa non potuit, nos talem invenire volumus qui hoc quod jubemus ſervare velit aut poſſit.

XXXVI.

Volumus ut ſicut in ſecundo libro Capitulorum deceſſorum ac progenitorum noſtrorum continetur capitulo XXIV. hæc capitula, quæ nunc & alio tempore conſultu fidelium noſtrorum à nobis conſtituta ſunt, à Cancellario noſtro Archiepiſcopi, & Comites eorum de propriis civitatibus, modò aut per ſe aut per ſuos Miſſos accipiant; & unuſquiſque per ſuam dioceſim ceteris Epiſcopis, Abbatibus, Cominibus, aut aliis fidelibus noſtris ea tranſcribi faciant, & in ſuis comitatibus coram omnibus relegant, ut cunctis noſtra ordinatio & voluntas nota fieri poſſit. Cancellarius autem noſter nomina Epiſcoporum & Comitum qui ea accipere curaverint notet, & ea ad noſtram notitiam perferat, ut nullus hoc prætermittere præſumat.

XXXVII.

Et quoniam fideles noſtri in iſtis quæ in Sequana fiunt & in aliis operibus laborant, & heribergum noſtrum, quod præterito anno hic fieri juſſimus, homines de illa parte Sequanæ in iſtas partes venientes, & de iſtis partibus in illas partes euntes deſtruxerunt per occaſionem quia in illo contra debitam reverentiam manere cœperunt, & nunc iſtud heribergum non ſine labore & diſpendio fidelium noſtrorum fieri fecimus, volumus & expreſsè mandamus ut ſicut nec in noſtro palatio, ita nec in iſto heribergo aliquis alius ſine noſtra juſſione manere præſumat, nec illud aliquis deſtruat. Quod ſi aliquis præſumpſerit, & à cuſtodibus, quos ad hoc deputatos habemus, nobis notum factum fuerit, non ſine debita vindicta præſumptor evadet. Quia ſemper parati eſſe volumus, & vos paratos eſſe jubemus, ut in iſtis partibus, & in aliis quibuſcunque nobis neceſſe fuerit, & contra paganos & contra alios quoſcunque, ſicut conſuetudo fuit, & veſtri anteceſſores noſtris anteceſſoribus auxilium præbuerunt, & vos nobis debitum & neceſſarium adjutorium exhibuiſtis, ita nunc & ſemper communiter

Digitized by Google

ad Dei voluntatem & ſanctæ Eccleſiæ atque iſtius Chriſtianitatis defenſionem & noſtram communem ſalutem & pacem obtinendam & defendendam in omnibus, quantum Deus auxilium præſtare dignatus fuerit, parati ſemper & in omnibus ſimus.

ET POST HÆC OMNIA LECTA.

CAP. I.

Monemus fidelitatem veſtram ut hæc firmiter obſerveris, & ſemper ſicut Dei & noſtri dilecti fideles parati ſitis ut ſi neceſſitas nobis evenent aut contra paganos aut contra quoſcunque alios, ut ſtatim quando unicuique nuntius venerit, aut nobis neceſſe audierit, ſine ulla dilatione hoſtiliter præparatus in Dei & noſtrum ſervitium ad communem & utilitatem poſſit movere & certiſſimè nobis occurrere. Et volumus & expreſsè mandamus ut quicunque iſtis temporibus caſtella & firmitates & haias ſine noſtro verbo fecerunt, Kalendis Auguſti omnes tales firmitates disfactas habeant: quia vicini & circummanentes exinde multas deprædationes & impedimenta ſuſtinent. Et qui eas disfacere non voluerint, Comites in quorum comitatibus factæ ſunt, eas disfaciant. Et ſi aliquis eis contradixerit, ad tempus nobis notum facere curent. Qui ſi hoc, ſicut mandamus, adimplere neglexerint, ſciant quia, ſicut in iſtis capitulis & capitularibus prædeceſſorum noſtrorum continetur, tales Comites quæremus & in illorum comitatibus conſtituemus qui noſtrum mandatum facere velint & poſſint.

II.

Et qui interpellatus eſt ut hic aliquam cauſam debeat deffinire, hic ſtet uſquequo diffinita ſit ratio de qua interpellatus habetur. Et qui pro ſua cauſa hic demorandi habet neceſſitatem, & ipſe nobiſcum ſtare poterit quantum ei neceſſitas fuerit. Sed & vaſſalli noſtri cum tantis hominibus ſicut eis commoditas fuerit, nobiſcum remaneant, & nobiſcum pergant.

III.

Vos autem alij, ſed & ipſi qui nobiſcum remanebunt, in eundo, & in patria remanendo, & ad nos redeundo, pacem à nobis communiter confirmatam ſervantes, ite cum Dei & noſtra gratia. Et Deus nobis concedat ut citò & ſper plures annos ſani & læti nos invicem videamus, & de Dei ſuper nos miſericordia & gratia gaudeamus.

TITVLVS XXXVII.

Apud Tuſiacum.

HÆC QVÆ SEQVVNTVR CAPITVLA MISIT Domnus Rex Karolus in Burgundiam, exequenda per Gauſlenum & Fulconem & per VValtarium & Lantuvinum, de Tuſiaco, anno incarnationis dominicæ DCCCLXV.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Abbatiſſis, Comitibus, & vaſſis noſtris, ſeu cunctis Dei & noſtris fidelibus in regno Burgundiæ conſiſtentibus ſalutem. Volumus & expreſsè præcipimus ut in his quæ ſubjecta ſunt exequendis, & in aliis quæ ad Dei voluntatem & ſanctæ Eeeleſiæ ſtatum atque ad noſtram fidelitatem & ad noſtrum honorem ac ad regni ſoliditatem neenon ad commune fidelium noſtrorum ſalvamentum pertinent, unuſquiſque ſecundùm quod ſuo ordini & ſuæ perſonæ competit, iſtis Miſſis noſtris obedientes & adjutores in omnibus exiſtatis.

CAP. I.

VT ſicut noſtri infideles & communes contranj noſtri ſe invicem confirmaverunt ad noſtram contrarietatem ut nullus de his quæ conſideraverint ſuum parem diſcooperiat vel prodat, neque ad

illa quæ adimplere volunt dimittat, ita fideles noſtri ſe confirment ad Dei voluntatem & noſtram fideliratem, & ad honorem & ſanctæ Eccleſiæ ſtatum, & regni utilitatem, & illorum commune adjutorium & ſalvamentum. Et nullus fidelium noſtrorum cuicunque infideli noſtro quocunque modo ſe conjungat, aut in aliquo faveat, vel in quacunque cauſa, in qua illum impedire potuerit, illi parcat, niſi ſtatim ad fidelitatem noſtram ſe convertere voluerit. Et ſi pro certo cognoſcere potuerit qui contra iſtud capitulum fecerit, non nobis celet. Et ſi aliquis audierit quòd pari ſuo fideli noſtro neceſſitas evenerit aut evenire debeat ad reſiſtendum infideli noſtro, non expectet ut illi hoc mandetur, ſed ſtatim ſit præparatus, ſicut Dei fidelis & noſter, ad ſuum parem in noſtra fidelitate adjuvandum, & quantum potuerit pergere feſtinet.

II.

Vt omnes qui fidelitatem nobis adhuc promiſſam non habent, fidelitatem nobis promittant, ſicut in Capitulis avi & patris noſtri continetur.

III.

Vt qui fidelitatem nobis promiſerunt, & poſt illud ſacramentum ad infideles noſtros in noſtrum damnum ſe conjunxerunt, proprietas illorum in noſtrum indominicatum recipiatur, donec ipſi per fidejuſſores in noſtram præſentiam veniant.

IV.

Vt nullus infidelium noſtrorum, qui liberi homines ſunt, in noſtro regno immorari vel proprietatem habere permittatur, niſi fidelitatem nobis promiſerit, & noſter aut noſtri fidelis homo deveniat.

V.

Vt illæ traditiones injuſtæ, & à noſtris anteceſſoribus atque à nobis prohibitæ, quæ factæ ſunt aut mulieribus aut matribus aut quibuſcunque perſonis, ut liberiùs ipſi traditores noſtram infidelitatem perficere poſſint, aut ut juſtitiam in comitatibus non reddant, tanquam factæ non fuerint, pro nihilo habeantur. Et ſicut ipſi ipſos alodes in ſua manu tenuiſſent, ita de ipſis alodibus fiat. Et ſi nec ita ad fidelitatem noſtram aut ad juſtitiam reddendam adduci potuerint, ipſi alodes in noſtrum dominicatum recipiantur, & certa illorum deſcriptio nobis adportetur. Ipſi autem infideles noſtri in noſtro regno locum habere non permittantur. Similiter & de commendationibus quarumlibet facultatum vel pecuniarum fiat. Et ſi ad caſam Dei aliquid commendatum habent, ipſe Epiſcopus vel rector Eccleſiæ, ubi commendatæ ſunt, aut illis præſentaliter in præſentia Miſſorum noſtrorum reddant qui eas commendaverunt, aut coram Miſſis noſtris ſigillentur, & ſub ſigillo cuſtodiantur, donec ipſi veniant qui eas commendaverunt & coram Miſſis noſtris illas recipiant, & perinde diſtringantur ut ad fidelitatem noſtram & ad pacem Eccleſiæ ac regni revertantur.

VI.

Vt de injuſtis commutationibus quæ ad caſas Dei factæ ſunt ſine regia auctoritate Miſſi noſtri inquirant, & eas diſſolvant, ſicut in Capitularibus avi & patris noſtri continetur. Et ſi mortua manus vel præceptum regium ſuper eas interjacet, deſcribantur diligenter atque fideliter qualiter factæ ſunt, & nobis Miſſi noſtri renuntient; & ſignatis ipſis præceptis, ſicut lex Romana præcipit, ad noſtram præſentiam deferri faciant, ſicut in Capitularibus progenitorum noſtrorum continetur.

VII.

Quia, ut comperimus, plures nobis petierunt alodes, & petentes parum, plus inde acceperunt, volumus ut Miſſi noſtri hoc diligenter inquirant & deſcribant, & ipſos homines cum præceptis ad noſtram præſentiam venire faciant.

VIII.

Vt Miſſi noſtri de omnibus cenſibus vel paraveredis quos Franci homines ad regiam poteſtatem exſolvere debent inquirant, & ubi per neglectum dimiſſum eſt, exſolvi faciant, & diligenter de ſingulis comitatibus cuncta deſcribant, & nobis renuntient. Similiter & de terris cenſalibus, & de rebus ad caſas Dei traditis, unde cenſus ad partem Regis exivit antiquitus. Et ſi aliquis aliquam auctoritatem regiam inde oſtenderit, ad noſtram præſentiam ipſam auctoritatem deferri faciant.

IX.

Vt Miſſi noſtri de locis ad clauſtra Canonicorum vel monachorum, ubi neceſſe fuerit, noſtra auctoritate exequantur ſicut in Capitularibus avi & patris noſtri continetur.

X.

Vt de nonis & decimis ad caſas Dei reddendis Miſſi noſtri exequantur ſicut in præfatis Capitularibus continetur.

XI.

Vt de uno manſo ad Eccleſiam dato

nullus cenſus, neque caballi paſtus, à ſe-
nioribus de Preſbyteris requiratur, ſicut
l. 85. in præfato Capitulari continetur. Sed ne-
que de terrulis ac vineolis pro loco ſepul-
turæ ad eaſdem Eccleſias datis, neque de
decimis, ſicut in canonibus & in præfatis
Capitularibus continetur. Et ubi inven-
l. 84. tum fuerit à Miſſis noſtris quòd ſeniores ſi-
ne conſcientiâ Epiſcoporum Preſbyteros
de Eccleſiis eiciunt vel in Eccleſiis ſtatuunt,
Miſſi noſtri ſicut in præfatis Capitularibus
continetur inde faciant. Et Epiſcopi de
Clericis hominum noſtrorum ita faciant ſi-
cut in eiſdem Capitularibus continetur.

XII.

Vt Miſſi noſtri juſtitias, quantum temporis qualitas permiſerit, omnibus indigentibus faciant; & quod modò pro qualitate vel brevitate temporis facere non potuerint, Comitibus commendent ut tempore congruo eis legem & juſtitiam faciant. Et in ſuis memorialibus adnotent de quibus Comitibus commendaverunt; ut ſi iterum illi homines ſe reclamaverint quòd juſtitiam habere non potuerunt, nos ipſi inveſtigemus, & decernamus quare hoc ipſi Comites dimiſerunt.

XIII.

Vt ſi infideles noſtri ſe adunaverint ad devaſtationem regni noſtri, fideles noſtri, tam Epiſcopi, quàm Abbates, & Comites, & Abbatiſſarum homines, ſed & ipſi Comites, ac vaſſi noſtri, ſeu ceteri quique fideles Dei ac noſtri de uno miſſatico ſe in unum adunare procurent. Et Miſſi noſtri de ipſo miſſatico providentiam habeant qualiter unuſquiſque Epiſcopus, vel Abbas, ſeu Abbatiſſa, cum omni plenitudine & neceſſario hoſtili apparatu & ad tempus ſuos homines illuc tranſmiſerit cum guntfanonario qui de ſuis paribus cum Miſſis noſtris rationem habeat; & qualiter ipſi Comites & vaſſi noſtri ſeu ceteri quique Dei fideles ad hoc occurrerint, nobis ſcripto renuntient. Et ſi de uno miſſatico ad hoc prævalere non potuerint, ad alium miſſaticum celeriter Miſſos ſuos dirigant, & omnes, ſicut prædiximus, de alio miſſatico ad illos qui indigent præparati occurrant. Et ſi illi duo miſſatici ad hoc non ſuffecerint, nobis ad tempus hoc mandent, qualiter aut per nos, aut per filium noſtrum, au ſicut viderimus, eis neceſſarium ſolatium tranſmittamus, quatenus in regno noſtro nullus noſter infidelis vel contrarius locum nocendi habeat.

XIV.

Vt quia, ſicut audivimus, quidam in domibus ſuis reſident quandiu pacem habere poſſunt, & cùm neceſſitas venit, dicunt ſe in noſtrum venire ſervitium, nolumus ut aliquis de his qui in illa terra manent, & eam contra inimicos noſtros defendere debent, deinceps hanc occaſionem habeat. Sed cùm neceſſitas fuerit, ſicut prædiximus, ad Miſſos noſtros & ad pares ſuos occurrant. Et ſi nos eum ſpecialiter ad nos venire mandaverimus, aut ipſe nobis neceſſariam cauſam de noſtra fidelitate nuntiare voluerit, plenitudinem hominum ſuorum illic ad noſtram fidelitatem exſequendam dimittat, & Miſſis noſtris vel paribus ſuis hoc notum faciat. Aliter autem in nullam partem de illa terra pergat niſi cum communi conſilio vel commendatione Miſſorum noſtrorum aut reliquorum fidelium noſtrorum qui illam terram defendere debent. Et Miſſi noſtri cum Epiſcopis & Comitibus ac vaſſis noſtris, qui ſuper aquas commanent, per quas infideles noſtri ad regnum noſtrum tranſeunt, ordinent qualiter illæ naves cuſtodiantur, ne infideles noſtri ad regnum noſtrum devaſtandum tranſire poſſint. Et per cujus neglectum ipſæ naves poſtea bene cuſtoditæ non fuerint, nobis renuntietur, ut nos decernamus qualiter de illo contemptore præcepti noſtri quaſi de proditore patriæ agi debeat.

XV.

Vt ſi Miſſi noſtri talem cauſam in illa terra invenerint quam ad debitum finem nec per iſta capitula nec per capitula progenitorum noſtrorum neque per legalia capitula perducere poſſint, nobis rationabiliter & veraciter remandare procurent, ut nos illis remandemus qualiter inde agere debeant.

XVI.

Vt miniſtri Comitum in unoquoque comitatu diſpenſam Miſſorum noſtrorum, à quibuſcunque dari debet, recipiant, ſicut in tractoria noſtra continetur; & ipſi miniſterialibus Miſſorum noſtrorum eam reddant. Miſſi autem noſtri provideant ne pro hac occaſione inde miniſtri Comitum amplius, niſi quantum in tractoria noſtra continetur, inde exigant.

Anno incarnationis dominicæ DCCCLXV. XI. *Kalend. Martij hæc quæ ſequuntur Hludouvicus & Karolus Reges in Tuſiaco villa populo adnuntiaverunt.*

Sicut vos & plures alios audiſſe credimus, jam ſecundò & tertiò in iſto tempore convenire inſimul propoſuimus: ſed variis occupationibus præpedientibus, hoc uſque modò implere nequivimus. Nunc quia, Deo gratias, inſimul convenimus, volumus vos ſcire quoniam ad nullius deceptionem vel condemnationem neque pro ulla indebita cupiditate inſimul convenimus. Propter quæ autem, excepto debito ac fraterno deſiderio ut nos invicem dilectione mutua videremus, noſter conventus fuerit, vobis nota facere volumus, & quæ Deo placita & nobis ac fidelibus noſtris ſalubria & proficua ſunt, unà cum Dei adjutorio & veſtro ac ceterorum communium fidelium noſtrorum conſilio & auxilio tenere immutabiliter & augere utiliter volumus.

CAP. I.

PRimò noſtras & ſanctæ Dei Eccleſiæ ac regni nobis commiſſi neceſſitates fraternè & ſincera mente ad invicem expoſuimus.

II.

Illa quæ nuper cum fidelium noſtrorum conſilio apud Confluentes inter nos confirmata fuerunt, diligenter rememoravimus, quæ inviolabiliter adjuvante Domino conſervabimus.

III.

Sicut Deus hoc in corde noſtro videt, volumus & vos ſcire quoniam de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta adunati id eſt unanimes effecti ſumus, quantum ipſe dederit à quo eſt omne datum optimum & omne donum perfectum, ad Dei voluntatem & noſtrum communem honorem & ſalvamentum & ad ſanctæ Dei Eccleſiæ ſtatum & ſacerdotum ac ſervorum ejus debitum honorem & vigorem ac regni nobis à Deo commiſſi ſoliditatem reſtituendam & conſervandam; ut Eccleſia & regnum, quod Deus in manus progenitorum noſtrorum adunavit, & nobis miſericordia ſua commiſit, in noſtro tempore neceſſariam defenſionem & tuitionem & honorem atque ſoliditatem habeat.

IV.

Quoniam, ſicut dicit ſancta ſcriptura, qui ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negavit, & eſt infideli deterior, conſideravimus & confirmavimus in fide noſtra inter nos de uxoribus & filiis noſtris, qui ita fideliter nobis ſubditi & obedientes fuerint ſicut filij patribus & ſuis ſenioribus eſſe debent, ut unuſquiſque noſtrum alterius filios ſicut proprios in vera dilectione habeat; & qui ſuperſtes de nobis alteri fuerit, illius qui deceſſerit uxori & filiis, ſicut inter nos convenit, debitum & neceſſarium adjutorium præſtet & fidem conſervet.

V.

Conſideravimus & ſtatuimus ut communes fideles noſtri, quorum conſilio & auxilio ſanctam Dei Eccleſiam & regnum nobis commiſſum gubernare debemus, debitum honorem & ſalvamentum habeant. & ipſi ad Dei voluntatem & ad noſtrum debitum honorem & vigorem & ſalvamentum, & ad ſanctæ Dei Eccleſiæ ſtatum, & ad regni ſoliditatem & defenſionem, qualiter populus in regno noſtro legem & juſtitiam & pacem ac tranquillitatem habeat, de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta, fideli conſilio & auxilio nobis ſint in omnibus adjutores. Et ſi aliquis, quod abſit, ab hoc deviare tentaverit, unanimiter ut ad hoc redeat illum convertere decertemus. Et ſi ad hoc reduci non potuerit, unanimiter ſtudeamus ut vel ſibi ſoli noceat, & contra hoc quod ſalubriter conſervare debemus, non poſſit damnabiliter agere. Et omnes, tam nobis amici, quàm & contrarij, certiſſimum teneant quoniam qui contra quemlibet noſtrum quiddam adverſi machinatus vel molitus fuerit, apud alium locum familiaritatis & amicitiæ non habebit.

VI.

Vos ſcitis qualiter nepos noſter Hlotharius per ſuam juventutem & per levium hominum conſenſum & hortamentum, & etiam per eorum favorem qui illum ſalva-

re debuerant, fecit & facit contra illam legem quam Deus primò in paradiſo primis hominibus dedit, & quam in evangelio per præſentiam carnis cum hominibus habitans renovavit & confirmavit, quæ ad omnes homines pertinet qui ſecundùm Deum legitimo utuntur conjugio. unde & univerſalis Eccleſia Dei pulſatur, & ſacerdotes ſunt dehonorati, & populus Chriſtianus ſicut de mali morbi contagio eſt maculatus. Propterea quod Deus dixit, *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, &, ſicut ſcriptum eſt, *Ipſe os noſtrum & caro noſtra eſt*, & Eccleſia nobis & illi commiſſa & regnum unum eſt, & populus ac Chriſtianitas una eſt, conſideravimus ut ad illum Miſſos noſtros mittamus, & ei tale conſilium mandemus qualiter & ipſe coram Deo ſalvus & coram ſeculo honoratus eſſe valeat, & Eccleſia & regnum, quod illi ad ſalvationem commiſſum eſt, ſolidum eſſe poſſit, & populus Dei ſalvus ſit, & legem ac juſtitiam & pacem ac tranquillitatem habeat.

VII.

Quia etiam ipſe ſuos Miſſos ad nos tranſmiſit quaſi conſilium quærens, per noſtros Miſſos, & de his unde nobis mandavit, quantum nobis Dominus dedit, ei verum & ſincerum conſilium remandamus, & talem voluntatem noſtram eſſe erga eum ſicut vobis dicimus, illi per eoſdem Miſſos noſtros mandamus.

TITVLVS XXXVIII.

Apud Compendium.

CAPITVLA KAROLI REGIS IN COMPENDIO facta anno regni ejus XXVIII. *Indictione* XV.

CAP. I.

VT Miſſi noſtri per civ[illegible]es & ſingula monaſteria tam Canonicorum quàm monachorum ſive ſanctimonialium, unà cum Epiſcopo parrochiæ uniuſcujuſque in qua conſiſtunt, cum conſilio etiam & conſenſu ipſius qui locum retinet, vitam ibi degentium & converſationem inquirant, & ubi neceſſe eſt corrigant, & ubi deſunt, congruas officinas conſtruere jubeant; & ubi ſunt factæ, & per neglegentiam ſunt deſtructæ, inſtaurari præcipiant; & victum, ac potum, & veſtitum, atque cetera neceſſaria, pro qualitate & poſſibilitate loci & inhabitantium neceſſitate ordinent; & hoſpitalitatem ſupervenientium hoſpitum, & receptionem pauperum ibidem diſponant & ordinent. Eccleſiæ quoque luminaria & ornatum debitum ordinent; & theſaurum, ac veſtimenta, ſeu libros diligenter inbrevient, & breves nobis reportent. Inbrevient etiam quid unuſquiſque Eccleſiarum prælatus, quando prælationem Eccleſiæ ſuſcepit, ibi invenerit, & quid modò exinde ibi minùs ſit, vel quid & quantum ſit ſuperadditum. Quid etiam Nortmannis per noſtram commendationem ſive ſine noſtra commendatione datum ſit, quídve relictum, vel quid à quoquam in eleemoſyna datum. Numerum etiam Canonicorum & monachorum ſive ſanctimonalium uniuſcujuſque loci deſcribant, & nobis referant; ut ſecundùm qualitatem & quantitatem loci, cum conſilio Epiſcoporum & fidelium noſtrorum, ubi minor numerus fuerit, noſtra auctoritate addamus; ubi verò indiſcretione prælatorum ſuperfuerit, ad menſuram redigamus. Inquirant quoque quot tempore avi noſtri Karoli & Domni genitoris noſtri Hludouvici unoquoque in loco fuerint, & quot modò ſint; & ubi loca à Nortmannis ſive à quibuſlibet aliis deſtructa ſunt & penitùs adnullata, quot ibi nunc propter paucitatem rerum & devaſtationem eorundem conſtitui vel ordinari poſſint; ut inde cum conſenſu fidelium noſtrorum ordinemus quid de cetero agendum ſit. Et qualiter abbatiarum prælati, & in locis ſacris inhabitantes, de his quæ Miſſi noſtri præceperunt obedierint, nobis diligentiſſimè & capitulatim referatur.

II.

Vt Miſſi noſtri diligenter inveſtigent per ſingulas parrochias, ſimul cum Epiſcopo,

de monaſteriis quæ Deum timentes in ſuis proprietatibus ædificaverunt, & ne ab heredibus eorum dividerentur, parentibus & prædeceſſoribus noſtris ſub immunitatis defenſione tradiderunt, & poſtea in alodem ſunt data: ut deſcribant quæ ſint, & à quo vel quibus in proprietatem data ſunt, & nobis renuntiare procurent; ut cum Epiſcopis & ceteris fidelibus noſtris conſideremus quid & qualiter inde ſecundùm Dei voluntatem & noſtram ſalutem agere debeamus.

III.

Vt Miſſi noſtri per ſingulas parrochias unà cum Epiſcopo parrochiæ ipſius requirant de capellis & abbatiolis ex caſis Dei in beneficium datis, qualis cenſus inde exeat, ut Eccleſia de qua ſunt exinde veſtituram habere poſſit, & nobis renuntient; ut hoc noſtra auctoritate commendetur atque firmetur, & ſecundùm qualitatem & quantitatem loci Clericos & luminaria ibi ordinent, & loca reſtaurari faciant.

IV.

Denuntiandum eſt omnibus, & à Miſſis noſtris ordinandum, ut omnes Eccleſiæ & Preſbyteri ſub immunitate ac privilegio & ordinatione atque diſpoſitione Epiſcoporum ſingularum parrochiarum, in quibus çonſiſtunt, ſecundùm auctoritatem canonicam & Capitularia Domni Karoli Imperatoris avi noſtri & pij Auguſti Hludouvici Domni & genitoris noſtri permaneant.

V.

Vt Miſſi noſtri diligenter inveſtigent cum Epiſcopo & prælatis monaſteriorum, & per fideles & ſtrenuos viros in unaquaque parrochia, de rebus eccleſiaſticis in eadem datis; & ſicut evidentibus & veris indiciis ac auctoritatibus compererint, diligenter à quo & quibus datæ ſint, vel quantum exinde ſit deſcribant, & nobis renuntient.

VI.

Vt Miſſi noſtri expreſsè & cum omni diligentia cum Epiſcopo & prælatis monaſteriorum per ſingulas parrochias requirant de rebus eccleſiaſticis unde nonæ & decimæ ſolvi debent & non ſolvuntur, & perſolvi ab eaſdem res retinentibus faciant. & ſi aliqua contradictio, quæ rationabilis videatur, oborta fuerit, deſcribatur; & prælatus ipſius caſæ Dei unde res eſſe noſcuntur, & ille qui eas detinet, & nonam ac decimam ſolvere detrectat, ſimul cum Miſſis noſtris ad noſtram jubeatur venire præſentiam; ut tunc veritate comperta, & diffinitione decreta, quod rationabiliter invenerimus, inde præcipiamus. Volumus etiam ut inveſtigent Miſſi noſtri qualiter illi qui eaſdem res eccleſiaſticas, unde decimæ dantur ſive non dantur, illas ſalvas habeant, & in caſticiis, & in ſilvis cuſtoditis, vel ſi terræ aut mancipia inde perdita ſunt, vel aliquid hujuſmodi, aut ſi familia oppreſſa ſit contra legem, & omnia per breves nobis renuntient.

VII.

Vt Miſſi noſtri per ſingulas parrochias Comitibus & reipublicæ miniſtris ex banno noſtro præcipiant ne malla vel placita in exitibus & atriis Eccleſiarum & Preſbyterorum manſionibus neque in dominicis vel feſtivis diebus tenere præſumant. Sed Comes convenientem locum conſideret & inveniat ubi ſtationem ad mallum tenendum conſtituat: quia nefas eſt ibi reos puniri ubi reſpectu divinæ reverentiæ miſericordiam conſenſu fidelium noſtrorum & decreto prædeceſſorum noſtrorum conſequuntur.

VIII.

Vt Miſſi noſtri Comitibus & omnibus reipublicæ miniſtris firmiter ex verbo noſtro denuntient atque præcipiant ut à quarta feria ante initium quadrageſimæ, nec in ipſa quarta feria, uſque poſt octavas Paſchæ, mallum vel placitum, niſi de concordia & pacificatione diſcordantium, tenere præſumant. Similiter etiam à quarta feria ante nativitatem Domini uſque poſt conſecratos dies obſervent. Necnon & in jejuniis quatuor temporum, & in rogationibus, ſimili obſervatione eoſdem feriatos dies venerari omnimodis ſtudeant.

IX.

Vt Miſſi noſtri omnibus per ſingulas parrochias denuntient quia ſi Epiſcopus aut miniſtri Epiſcoporum pro criminibus colonos flagellaverint cum virgis propter metum aliorum, & ut ipſi criminoſi corrigantur, cum tali diſcretione ſine ulla occaſione indebita, ſicut in ſynodo conlocutum eſt, & vel inviti pœnitentiam temporaliter & corporaliter agant, ne æternaliter pereant, ſi ſeniores ipſorum colonorum indignè tulerint, & aliquam vindictam inde exercere voluerint, aut eoſdem colonos ne diſtringantur contendere præſumpſerint, ſciant quia & bannum no-

ſtrum component, & ſimul cum excommunicatione eccleſiaſtica noſtram harmiſcaram duriſſimam ſuſtinebunt.

X.

Vt Miſſi noſtri omnibus reipublicæ miniſtris denuntient ut Comes vel reipublicæ miniſtri ſimul cum Epiſcopo uniuſcujuſque parrochiæ ſint in miniſteriis illorum quando idem Epiſcopus ſuam parrochiam circumierit, cùm Epiſcopus eis notum fecerit: & quos per excommunicationem Epiſcopus adducere non potuerit, ipſi regia auctoritate & poteſtate ad pœnitentiam atque rationem vel ſatisfactionem adducant.

XI.

Sciant etiam fideles noſtri quia conceſſimus in ſynodo venerabilibus Epiſcopis ne ſuper beneficia eccleſiaſtica vel præſtarias, etiamſi Epiſcopus aut quilibet monaſteriorum prælatus inrationabiliter petierit, præcepta confirmationis noſtræ ullo modo faciamus. & ideo ab inrationabili petitione ſe unuſquiſque compeſcat.

XII.

Vt Miſſi noſtri omnibus per illorum miſſaticum denuntient ne commutationes rerum vel mancipiorum quilibet prælatus earundem rerum eccleſiaſticarum ſine licentia vel conſenſu noſtro facere præſumat, neque mancipia eccleſiaſtica quiſquam niſi ad libertatem commutet. Videlicet ut mancipia quæ pro eccleſiaſtico dabuntur, in Eccleſiæ ſervitute permaneant; & eccleſiaſticus homo qui commutatus fuerit, perpetua libertate fruatur.

TITVLVS XXXIX.

Apud ſanctum Arnulfum.

ANNO INCARNATIONIS DOMINICÆ DCCCLXVIII. *Indictione prima, Metis civitate, apud ſanctum Arnulfum, hæ pactiones inter Hludouvicum & Karolum glorioſos Reges factæ ſunt, his præſentibus, Hincmaro Archiepiſcopo, Luitberto Archiepiſcopo, Altfrido Epiſcopo, item Hincmaro Epiſcopo, VVitgario Epiſcopo, Odone Epiſcopo, regni Karoli glorioſi Regis* XXIX.

A Modo & deinceps ad Dei voluntatem & ſanctæ Eccleſiæ reſtaurationem & honorem atque defenſionem & ad noſtrum communem honorem & ſalvamentum atque profectum, & ad ſalvationem ac pacem Chriſtiani populi nobis commiſſi, iſti fratri meo Karolo & conſilio & auxilio in vera fraternitate, quantum Deus mihi ſcire & poſſe dederit, fidelis adjutor ero. Et ſi Deus nobis amplius adhuc de regnis nepotum noſtrorum donaverit, & in acquirendo, ac in dividendo, ſicuti plus æqualiter aut nos aut noſtri communes fideles invenerint, quos communi conſenſu elegerimus, & in ipſa diviſione conſentiendo, & in habendo, & in conſervando atque defendendo, tam iſtud quod habemus quàm & quod nobis de præfatis regnis Dominus conceſſerit, abſque doloſitate aut deceptione vel ſuperabreptione illi ſincerus auxiliator & cooperator ero, ſicut verus frater vero fratri per rectum eſſe debet; in hoc ut ipſe ſimiliter erga me conſervet. Mundeburdem autem & defenſionem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ pariter conſervabimus; in hoc ut Romani Pontifices nobis debitum honorem conſervent, ſicut eorum anteceſſores noſtris anteceſſoribus conſervaverunt. Si me Deus adjuvet & iſti ſancti.

Similiter & Karolus Hludowvico promiſit.

TITVLVS XL.

Apud Piſtas.

HÆC QVÆ SEQVVNTVR CAPITVLA CONSTITVTA ſunt à Domno noſtro Karolo Rege glorioſo, cum conſilio & conſenſu Epiſcoporum ac ceterorum Dei & ſuorum fidelium qui adfuerunt in loco qui dicitur Piſtis, anno incarnationis dominicæ DCCCLXIX. *anno autem regni ſui* XXX. *Indictione ſecunda, & ab eo denuntiata ſunt à ſe & ab omnibus fidelibus ſuis, ſecundùm uniuſcujuſque ordinem & perſonam, inviolabiliter conſervanda.*

Cap. I.

De honore & cultu Dei atque ſanctarum Eccleſiarum in regno noſtro decernimus ut ſicut tempore avi & patris noſtri excultæ & honoratæ fuerunt, & ſicut à noſtra largitate honoratæ & ditatæ ſunt, vel deinceps fuerint, ſalva æquitatis ratione, ita ſub immunitate permaneant. Archiepiſcopi quoque & Epiſcopi & ceteri ſacerdotes ac ſervi & ancillæ Dei quique vel quæque in ordinis ſui dignitate honorem atque immunitatem ſecundùm ſacras leges & canones habeant.

II.

Vt ab Archiepiſcopis & Epiſcopis & ab aliis fidelibus noſtris honor regius & poteſtas ac debita obedientia atque adjutorium ad regnum noſtrum continendum & defenſandum nobis in omnibus & ab omnibus ſecundùm uniuſcujuſque ordinem & dignitatem atque poſſibilitatem, ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum juſtè & rationabiliter conſueverat, exhibeatur.

III.

Vt omnes noſtri fideles veraciter ſint de nobis ſecuri quia quantum ſciero, & juſtè ac rationabiliter potuero, Domino adjuvante, unumquemque ſecundùm ſui ordinis dignitatem & perſonam honorare & ſalvare & honoratum ac ſalvatum conſervare volo, & unicuique eorum in ſuo ordine ſecundùm ſibi competentes leges tam mundanas quàm eccleſiaſticas rectam rationem & juſtitiam conſervabo: & nullum fidelium noſtrorum contra legem & juſtitiam vel auctoritatem ac juſtam rationem aut damnabo aut dehonorabo, aut opprimam, aut indebitis machinationibus affligam; & legem, ut prædiximus, unicuique competentem, ſicut anteceſſores ſui tempore anteceſſorum meorum habuerunt, in omni dignitate & ordine, adjuvante Domino, conſervaturum perdono, cuilibet duntaxat ex eis qui mihi fideles & obedientes ac veri adjutores atque cooperatores juxta ſuum miniſterium & perſonam conſilio & auxilio ſecundùm ſuum ſcire & poſſe & ſecundùm Deum ac ſecundùm ſeculum fuerint, ſicut per rectum unuſquiſque in ſuo ordine & ſtatu Regi ſuo & ſuo ſeniori eſſe debet. Et capitula quæ avus & pater noſter pro ſtatu & munimine ſanctæ Dei Eccleſiæ ac miniſtrorum ejus & pro pace ac juſtitia populi & quiete regni conſtituerunt, & quæ nos cum fratribus noſtris Regibus & noſtris ac eorum fidelibus communiter conſtituimus, ſed & quæ nos conſilio & conſenſu Epiſcoporum ac ceterorum Dei & noſtrorum fidelium pro ſupraſcriptis cauſis in diverſis placitis noſtris conſervanda ſtatuimus, permanere inconvulſa decernimus.

IV.

Vt quia regia noſtra poteſtas hoc, adjuvante Domino, exequi per omnia cupit, regni miniſtri, quantum Deus ſcire & poſſe illis donaverit, Epiſcopis & ceteris ſacerdotibus ac ſervis & ancillis Dei, ut ſuum miniſterium implere poſſint, ſicut ab anteceſſoribus noſtris Imperatoribus & Regibus & à nobis conſtitutum eſt, adjutorium præſtent, & ſanctis Eccleſiis & ſacerdotibus ac ſervis & ancillis Dei ſecundùm ſacras leges tam mundanas quàm eccleſiaſticas & ſecundùm capitula avi & patris noſtri ac noſtra debitum honorem & immunitatem conſervent & exhibeant, ut quietè pro ſtabilitate regni ac noſtra & illorum ſalute Dominum exorare poſſint.

V.

Vt Epiſcopi Comitibus, Miſſis, & vaſſis noſtris, ſed & ipſis ſuis ſubditis, tam Clericis quàm laicis, & Comitum ac vaſſallorum noſtrorum hominibus, paternam benignitatem ſecundùm ſuum miniſterium, & debitum hooorem ac legem & juſtitiam, unicuique ſecuodùm ſuum ordinem ac dignitatem impendant & conſervent, ſicut ſacræ leges tam mundanæ quàm eccleſiaſticæ, & capitula avi & patris noſtri decernunt, & ſicut in capitulis à nobis & à fratribus ooſtris Regibus ac communibus fidelibus noſtris eſt conſtitutum, & ſicut temporibus avi & patris noſtri juſta & rationabilis conſuetudo fuit. Similiter Comites & Miſſi ac vaſſi noſtri Epiſcopis ac Preſbyteris debitam reverentiam & vaſſallis Epiſcoporum legem & juſtitiam & debitum honorem impendant ſecundùm præfatas leges & præfata capitula ac præfatam conſuetudinem.

V. I.

Vt ſi Epiſcopi ſuis Clericis injuſtè fecerint, ſecundùm quod ſacri canones & ſacræ leges, quas Eccleſia catholica probat & ſervat, præfigunt, hoc eorum judicio, quorum intereſt, emendare procurent.

V I I.

Vt ſi Epiſcopi ſuis laicis injuſtè fecerint, & ipſi laici ſe ad nos iode reclamaverint, noſtræ regiæ poteſtati ſecundùm noſtrum & ſuum miniſterium ipſi Archiepiſcopi & Epiſcopi obediant, ut ſecundùm ſanctos canones, & juxta leges quas Eccleſia catholica probat & ſervat, & ſecundùm capitula avi & patris noſtri, hoc emendare curent, & ſicut temporibus avi & patris noſtri juſta & rationabilis conſuetudo fuit.

V I I I.

Vt Preſbyteri parrochiani ſuis ſenioribus debitam reverentiam & competentem honorem atque obſequium ſecundùm ſuum mioiſteriom impendant, ſicut io legibus ſacris & in præfatis capitulis continetur, & ſicut temporibus avi & patris noſtri juſta & rationabilis cooſuetudo fuit. Quod ſi ipſi Preſbyteri non fecerint, ſeniores illorum Epiſcopis, non per occaſionem aut malitiam, ſed per rationem & veritatem, hoc innoteſcere ſtudeaot; & Epiſcopi Preſbyteros ſecundùm ſuum miniſterium & leges eccleſiaſticas taliter caſtigent ut hoc illos emendare delectet; qualiter cum neceſſaria benignitatis concordia & illi pro ſenioribus ſuis orâre & ſeniores illorum ſacra officia & divina myſteria puro corde per illos ſuſcipere poſſiot.

I X.

Vt ſi Abbates, vel Abbatiſſæ, aut Comites, ſeu vaſſi noſtri, aut ceteri laici Clericos probabilis vitæ & doctrinæ Epiſcopis canonicè conſecrandos ſuiſque in Eccleſiis conſtituendos obtulerint, nulla qualibet occaſione eos Epiſcopi vel miniſtri eorum reiciant; & Epiſcopi prævideant quem hooorem Preſbyteri pro Eccleſiis ſuis ſenioribus ſuis tribuere debent. Et Epiſcopi parrochias & decimas aotiquis Eccleſiis ſervent, & ſeniores immunitatem de manſo ad Eccleſiam dato conſerveot, & noo ſine auctoritate vel conſenſu Epiſcoporum Preſbyteri io quibuſlibet Eccleſiis conſtituantur vel expellaotur, ſicut in primo libro Capitulorum avi & patris ooſtri & ſicut in capitulis patris noſtris anno XVI. imperij ejus factis cootinetur. Et ſenioribus Preſbyterorum hoc ſufficiat, & amplius per ingenioſas machinationes à Preſbyteris non exigant vel exquirant, niſi ſicut io eiſdem Capitulis avi & patris noſtri ac noſtris eſt conſtitutum, ne Deum offendant, & pro lucro terreno, quod abſit, ſuas animas perdant, & noſtram offenſam incurrant, ac poſt debitam emendationem dignam harmiſcaram à nobis diſpoſitam ſuſtineant. Et Epiſcopi tam ſeniores Preſbyterorum quàm Preſbyteros, ſed & ſeipſos cuſtodiaot oe laici per ignorantiam, & Preſbyteri per neceſſitatem, & ipſi Epiſcopi vel miniſtri eorum per cupiditatem & avaritiam, quod abſit, io ſimoniacam hæreſim cadant: quia, ut ſanctus Gregorius dicit, qui præmio vel gratia aut ſupplicatione indebita ad ſacros ordines accedit vel promovetur, hæreticus à Domino deputatur, tam ille qui promovetur, quàm ille à quo taliter promovetur, & cujus interventu taliter promovetur, & qui pro tali ordinatione inlicita quolibet malô ingenio, quod Deum latere oon poteſt, aliquid dederit vel acceperit, vel mediator factus fuerit, à Deo, ſicut canones Dei ſpiritu conditi demonſtrant, condemnatur per illorum judicium qui cum Deo in cœlis regnant & in terris miraculis coruſcant. Damnantur itaque in præſenti ſeculo, comburendi igne perpetuo, tales negotiatores pravi, cùm qood juſtè benemeritis dare gratis debent, juſtitiam, ſicut Iudas Chriſtum, qui (ut dicit Apoſtolus) factus eſt nobis à Deo juſtitia, vendidit, ita & iſti Deum patrem omnipotentem & eandem

Lib. 1. Capitular. c. 84.

Capitulare anni 819. c. 1.

Lib. 4. Indict. 13. epiſt. 95. 100. & lib. 7. indict. 2. epiſt. 110.

juſtitiam Chriſtum atque conſubſtantialem illis ſanctum Spiritum, qui per impoſitionem manuum ſacerdotalium hominibus tribuitur, qooniam ſanctæ Trinitatis una eſt natura, voluntas, & operatio, gradus eccleſiaſticos temporali commodo dantes vel accipientes vendunt; & qui pretium proinde dooant, emunt peccatum, & hæretici fiunt; & qui præmium proinde accipiunt, ſicut idem ſanctus demonſtrat Gregorius, facti & ipſi hæretici eos malitiæ ſuæ gladiis occiduot quos vivificare orationis ſuæ interceſſione debuerunt.

X.

Vt nemo Epiſcopus, nemo Preſbyter excomunicet aliquem antequam cauſa probetur propter quam eccleſiaſtici canones hoc fieri jubent, & dooec illum qui peccavit, & inde aut ſponte confeſſus aut apertè convictus fuerit, ſecundùm evangelicum præceptum, ut ad emendationem & pœnitentiam redeat, commonitum habeat. Qui peccator, ſi commonitus de certa & manifeſta cauſa ut ad emendationem & correpoonem redeat, inobediens & incorrigibilis permanſerit, & ad emendationem redire noluerit, & excommunicationem canonicam de cauſis deſignatis & manifeſtis parvipenderit, regiam vel reipublicæ poteſtatem per ſe vel per miniſtros ſuos aut per literas ſuas Epiſcopus adeat, ut conſtringatur, quatenus ad emendationem ac pœnitentiam iſdem peccator redeat; oe dicatur nobis à Domino quod olim populo veteri ab eò legimus dictum: *Anathema in medio tui. Non poteris ſtare coram inimicis tuis.* Si autem idem peccator de manifeſta & comprobata vel à ſe ſponte cooſeſſa cauſa ad pœnitentiam venire voluerit, ſed ipſam pœnitentiam propter faidam ſecundùm canones ſuſcipere & quietè agere non potuerit, Epiſcopus per ſe vel per miniſtros aut per literas ſuas regiam ooſtram vel reipublicæ noſtræ poteſtatem adeat, ut ipſa faida ſecundùm conſtitutionem avi & patris noſtri legaliter pacificetur, aut juxta leges ſecundùm quas in aliis regionibus quilibet vivunt ſedetur. Et tunc peccator medicinam pœnitentiæ ſecundùm ſacros canones cum pia & ſalubri diſcretione ſecundùm regulas ſacras ſuſcipiat & peragat, & reconciliatiooem atque communiooem percipiat, ſicut in eiſdem ſacris regulis diſcretiſſimè & miſericorditer continetur.

Lib. IV. Capitular. c. 27.

XI.

Vt Comites & Miſſi ac vaſſi noſtri & miniſteriales regni noſtri, unuſquiſque ſecundùm ordinem & dignitatem ac poſſibilitatem ſuam, pacem & juſtitiam in ſuis miniſteriis faciant, & juſtè omnes ſub Dei reſpectu judicent, attendentes quòd Dominus omnibus judicantibus dicit: *In quo judicio judicaveritis, judicabitur de vobis.* &: *Beati qui cuſtodiunt judicium & faciunt juſtitiam in omni tempore.* Matt. 7. Pſal. 105.

XII.

Vt Epiſcopi atque Abbates & Comites ac vaſſi noſtri & omnes fideles laici concordi dilectione & unanimi voluntate ad Dei & ſanctæ Eccleſiæ ac noſtrum & regni noſtri honorem & ſtatum atque communem noſtram ſalvationem ſine invidia & malivolentia atque indebita contentione commuoiter decertare procurent ut pax & juſtitia & vera cum Dei voluntate concordia inter nos omnes & in regno noſtro maneat: quia, ſicut ſancta ſcriptura dicit, *juſtitia elevat gentem, miſeros facit populos peccatum.* & ubi non eſt vera cum Dei voluntate concordia, ibi niſi ad judicium non habitat Deus, qui, ſicut pſalmus dicit, *facit unanimes habitare in domo*, id eſt, in ſancta Eccleſia, in qua fideliter conſiſtentibus ſpiritum caritatis infundit, qui propter nimiam caritatem ſuam qua dilexit oos, tradidit ſemetipſum pro nobis, & cùm eſſemus mortui in peccatis noſtris, convivificavit oos in ſemetipſo, ut eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu ejus in caritate, & ſimus ſectatores bonorum operum, in quibus cum fide recta perſeverantes perveniamus omnes, ipſo præveniente, adjuvante, & ſubſequente, ad regna cœlorum. Prov. 14.

XIII.

Epiſcopi privilegia Romanæ ſedis & Regum præcepta Eccleſiis ſuis confirmata vigili ſollertia cuſtodiant, ut exiode auctorabili firmitate tueantur. Nonas & decimas unde ſtatutum eſt abſqoe alicujus contradictu recipiant. De terris cenſalibus & poteſtate Eccleſiæ ſuæ & culturis indominicatis & abſitatibus & manufirmatis major Eccleſia, quæ caput epiſcopatus eſt, decimam recipiat. Similiter & de * carruca indominicata. De manſis hereditariis Preſbyter parrochiæ, ſicut conſtitutum eſt, decimum conſequatur. Et ne de hoc contentio oriatur, ſummopere cavendum eſt.

* f. carte

ADNVNTIATIO KAROLI REGIS.

CAP. I.

Volumus vos ſcire quia ſecundùm conſuetudinem anteceſſorum noſtrorum conſideravimus in hoc placito cum Epiſcopis & ceteris fidelibus noſtris de honore ſanctæ Eccleſiæ & Epiſcoporum ac ceterorum ſervorum Dei, ut debitum honorem habeant, ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum habuerunt. & hominibus fidelibus noſtris, unicuique in ſuo ordine, legem & juſtitiam conſervabimus, ſicut eorum anteceſſores tempore anteceſſorum noſtrorum habuerunt.

II.

Et volumus atque jubemus ut vaſſalli Epiſcoporum, Abbatum, & Abbatiſſarum, atque Comitum, & vaſſorum noſtrorum talem legem & juſtitiam apud ſeniores ſuos habeant ſicut eorum anteceſſores apud illorum ſeniores tempore anteceſſorum habuerunt. Et ſi aliquis Epiſcopus, Abbas, aut Abbatiſſa, vel Comes, ac vaſſus noſter ſuo homini contra rectum & juſtitiam fecerit, & ſe inde ad nos reclamaverit, ſciat quia ſicut ratio & lex atque juſtitia eſt, hoc emendare faciemus.

III.

Et volumus atque jubemus ut Epiſcopi atque Abbates, Comites, ac vaſſi noſtri, concordi dilectione & unanimi voluntate ad Dei & ſanctæ Eccleſiæ ac noſtrum & regni noſtri honorem & ſtatum atque communem noſtram ſalvationem decertare procurent ut pax & juſtitia & vera cum Dei voluntate concordia inter nos omnes & in regno noſtro maneat, & omnes ita ſiot ſemper parati ut ſi nobis neceſſitas evenerit, ad defenſionem patriæ contra paganos aut contra alios Dei & noſtros inimicos, ſicut conſuetudo fuit tempore anteceſſorum noſtrorum, abſque mora, ſtatim ut eis nuntiatum fuerit, poſſint venire.

IV.

Et volumus ut ſciatis quia commendavimus ut unuſquiſque de ſua opera tale certamen habeat ſicut ſcit neceſſe eſſe ad defenſionem iſtius ſanctæ Dei Eccleſiæ, ſecundùm noſtram commendationem. Gratias vobis agimus quia fideliter ſecundùm noſtram commendationem in noſtro veniſtis ſervitio. Et ite cum Dei gratia ſani & ſalvi, & Deus nobis concedat ut iterum cum ſanitate & gaudio ad ſuam voluntatem reconjungamur.

TITVLVS XLI.

Quando Karolus Rex Metis coronatus eſt in regno Hlotharij.

ANNO INCARNATIONIS DOMINICÆ DCCCLXIX. indictione ſecunda, v. Idus Septembris, Mettis civitate in Eccleſia ſancti Stephani martyris, hæc quæ ſequuntur capitula Adventius Epiſcopus ipſius civitatis coram Rege & Epiſcopis qui adfuerunt, publicè populo & ſcripto & verbis denuntiavit.

CAP. I.

Vos ſcitis, & multis in plurimis regnis eſt cognitum, quantos & quales eventus tempore ſenioris noſtri, quem hactenus habuimus, pro cauſis notiſſimis communiter ſuſtinuimus, & quanto dolore quantáque anguſtia de illius infauſta morte nuper cordibus perculſi ſumus. Vnde unicum refugium & ſingulariter ſalubre conſilium, Rege & Principe noſtro deſtituti ac deſolati, nobis omnibus eſſe conſideravimus ut jejuniis & orationibus ad eum nos converteremus qui eſt adjutor in opportunitatibus in tribulatione, & cujus eſt conſilium, ac cujus eſt regnum, & ut ſcriptum eſt, cui voluerit dabit illud, & in cujus manu corda ſunt Regum, & facit unanimes habitare in domo, ſolvens medium parietem, & faciens utraque unum; deprecantes ipſius miſericordiam ut daret nobis Regem ac Principem ſecundùm cor

ſuum, qui in judicio & juſtitia nos in omni ordine ac profeſſione regeret, ſalvaret, atque defenderet juxta voluntatem ejus, & corda omnium noſtrorum unanimiter in eum inclinaret atque uniret quem ipſe ad ſalutem & profectum noſtrum præſcitum & electum atque prædeſtinatum habebat ſecundùm miſericordiam ſuam.

II.

Quia denique voluntate Dei, qui voluntatem timentium ſe facit, & deprecationes eorum exaudit, in concordi unanimitate noſtra videmus hunc regni hujus heredem eſſe legitimum cui nos ſponte commiſimus, Domnum videlicet præſentem Regem ac Principem noſtrum Karolum, ut nobis præſit & proſit, videtur nobis, ſi vobis placet, ut ſicut poſt illius verba vobis manifeſtabimus, ſigoo certiſſimo demonſtremus quia illum à Deo electum & nobis datum Principem credimus, & eidem largitori Deo ex ſuis beneficiis non ſimus ingrati; ſed gratiarum actiones illi referentes, oremus quatenus & eum nobis ad ſalutem & defenſionem ſanctæ ſuæ Eccleſiæ & ad auxilium atque profectum omnium noſtrum cum ſalute ac pace & tranquillitate nobis conſervet diutiùs & nos fideli devotione illi obſequentes atque optata ſalvatione fruentes ſub illius adminiſtratione in ſuo gubernet ſervitio.

III.

Et ſi illi placet, dignum ipſi & neceſſarium nobis eſſe videtur ut ex ejus ore audiamus quod à Chriſtianiſſimo Rege fideli & unanimi in ſervitio illius populo, unicuique in ſuo ordine, convenit audire ac devota mente ſuſcipere.

Poſt hac Rex Karolus hæc quæ ſequuntur per ſe in eadem Eccleſia cunctis qui affuerunt denuntiavit.

Quia ſicut iſti venerabiles Epiſcopi unius ex ipſis voce dixerunt, & certis indicus ex veſtra unanimitate monſtraverunt, & vos acclamaſtis, me Dei electione ad veſtram ſalvationem & profectum atque regimen & gubernationem huc adveniſſe, ſciatis me honorem & cultum Dei atque ſanctarum Eccleſiarum, Domino adjuvante, conſervare & unumquemque veſtrum ſecundùm ſui ordinis dignitatem & perſonam juxta meum ſcire & poſſe honorare & ſalvare & honoratum ac ſalvatum tenere velle, & unicuique in ſuo ordine ſecundùm ſibi competentes leges tam eccleſiaſticas quàm mundanas legem & juſtitiam conſervare; in hoc ut honor regius & poteſtas ac debita obedientia atque adjutorium ad regnum mihi à Deo datum continendum & defenſandum ab unoquoque veſtrum ſecundùm ſuum ordinem & dignitatem atque poſſibilitatem mihi exhibeatur, ſicut veſtri anteceſſores fideliter, juſtè, & rationabiliter meis anteceſſoribus exhibuerunt.

Et poſthac Hincmarus Remorum Epiſcopus hæc quæ ſequuntur capitula, jubente ac poſtulante Adventio ipſius civitatis Epiſcopo ac ceteris Epiſcopis Trevirorum provinciæ, Attone ſcilicet Eccleſiæ Viridunenſis Epiſcopo, & Arnulfo Tullenſis civitatis Epiſcopo, Francone Tungrenſis civitatis Epiſcopo, conhibentibus provinciæ Remorum Epiſcopis, coram Epiſcopis & Rege cunctiſque qui adſuerunt in eadem Eccleſia publicè denuntiavit.

Cap. I.

Ne alicui fortè videatur incongruè ac præſumptioſè me ac provinciæ noſtræ venerabiles coëpiſcopos facere, quoniam de altera provincia ordinationi & cauſis hujus provinciæ nos immiſcemus, ſciat nos contra canones ſacros non agere, quoniam Remenſis & Treverenſis Eccleſiæ in hac regione Belgica cum ſibi commiſſis Eccleſiis ſorores & comprovinciales habentur, ſicut auctoritas eccleſiaſtica & antiquiſſima demonſtrat conſuetudo. Ac per hoc unanimi conſenſu & ſynodalia judicia exercere, & quæ à ſanctis patribus conſtituta ſunt, debent concorditer cuſtodire; hac privilegij conditione ſervata, ut qui prior de Remenſi & Treverenſi Epiſcopo fuerit ordinatus, prior etiam habeatur.

II.

Et lex divinitus inſpirata præcipit di-
cens: *Si tranſieris per meſſem amici tui col-* Deut. 23.
ligens ſpicas, manu confricabis ad manducandum, falcem autem non mittas, vel *falce*
non metas. Meſſis eſt populus, ut Dominus
monſtrat in evangelio dicens: *Meſſis qui-* Matt. 9.
dem eſt multa, operarij autem pauci. Roga-

te dominum meſſis ut mittat operarios in meſſem ſuam. quia vos pro nobis Epiſcopis debetis orare, ut vobis digna poſſimus loqui. Meſſis autem amici eſt populus in provincia alteri Metropolitano commiſſa. Vnde vos hortando, quaſi manu operis confricando, ad Dei voluntatem & veſtram ſalutem in corpus unitatis Eccleſiæ valemus & debemus traicere. In parrochianos autem provinciarum aliis Metropolitanis commiſſarum falcem judicij non mittimus: quia nec eſt unde, nec noſtrum eſſe conſideramus.

III.

Eſt & alia cauſa, quia iſti venerabiles Domini & confratres noſtri provinciæ iſtius Epiſcopi, non habentes metropolitanum Epiſcopum, exiguitatem noſtram ſic in ſuis, ſicut & in ſpecialibus noſtris cauſis, nos fraterna caritate jubent & commonent agere. Eſt ita, Domni fratres? Et reſponderunt ipſi Epiſcopi: Ita eſt.

IV.

Præter ea quæ Domnus Epiſcopus & frater noſter Adventius vobis ex ſua & ceterorum ſuorum ac noſtrorum fratrum & venerabilium Epiſcoporum voce dixit, in hoc etiam animadvertere poteſtis voluntatem Dei eſſe ut præſens Domnus & Rex noſter, qui in parte regni quam hactenus tenet & tenuit, & nobis ac Eccleſiis noſtris & populo ſibi commiſſo utiliter præeſt ac præfuit, & ſalubriter prodeſt & profuit, inde ad hunc locum Domino ducente pervenerit, (quò etiam vos ejus inſpiratione confluxiſtis & ipſi vos ſponte commendaſtis cujus inſtinctu animantia omnia in arcam Noë ſignificantem Eccleſiæ unitatem nullo cogente convenerunt) quia ſanctæ memoriæ pater ſuus Domnus Hludouvicus pius Imperator Auguſtus ex progenie Hludouvici Regis Francorum inclyti per beati Remigij Francorum Apoſtoli catholicam prædicationem cum integra gente converſi, & cum tribus Francorum millibus, exceptis parvulis & mulieribus, vigilia ſancti Paſchæ in Remenſi metropoli baptizati, & cœlitus ſumpto chriſmate, unde adhuc habemus, peruncti & in regem ſacrari, exortus per beatum Arnulfum, à cujus carne idem Hludouvicus pius Auguſtus originem duxit carnis, & à Stephano Papa Romano ante ſanctæ Dei genitricis & ſemper virginis Mariæ altare Remis in Imperatorem eſt coronatus, & demum factione quorumdam terreno imperio deſtitutus, in prædictam regni partem unanimitate Epiſcoporum & fidelis populi ante ſepulchrum ſancti Dionyſij eximij martyris Eccleſiæ ſanctæ eſt redditus, & in hac domo, ante hoc altare protomartyris Stephani, cujus nomen interpretatum reſonat coronatus, per Domini ſacerdotes, acclamatione fidelis populi, ſicut vidimus qui adfuimus, corona regni eſt imperióque reſtitutus. Et quia, ut in hiſtoriis ſacris legimus, Reges quando regna obtinuerunt, ſingulorum regnorum ſibi diademata impoſuerunt, non incongruum videtur iſtis venerabilibus Epiſcopis, ſi veſtræ unanimitati placet, ut in obtentum regni, unde vos ad illum ſponte conveniſtis, & ei vos commendaſtis, ſacerdotali miniſterio ante altare hoc coronetur, & ſacra unctione Domino conſecretur. Quod ſi vobis placet, propriis vocibus conſonate. Et in hoc conclamantibus omnibus, dixit idem Epiſcopus: Agamus ergo unanimiter Deo gratias, decantantes Te Deum laudamus.

Et poſt hæc ab Epiſcopis cum benedictione ſacerdotali eſt idem Rex coronatus.

TITVLVS XLII.

Pactio Aquiſgranenſis.

ANNO INCARNATIONIS DOMINI NOSTRI Ieſu Chriſti DCCCLXX. *Indictione* III. *pridie nonas Martij, anno* XXXII. *Karoli glorioſi Regis, Aquiſgrani palatio hæ pactiones inter ipſum & Hludouvicum Regem fratrem ipſius facta ſunt.*

INGELRAMNVS COMES EX PARTE Karoli Regis.

SIc promitto ex parte ſenioris mei quòd ſenior meus Karolus Rex fratri ſuo Hludouvico Regi talem portionem de regno Hlotharij Regis conſentit habere qualem aut ipſi juſtiorem & plus æqualiorem aut communes fideles eorum inter ſe invenerint. Nec eum in ipſa portione, vel in regno quod antea tenuit, per aliquam fraudem vel ſubreptionem decipiet aut forconſiliàbit, ſi frater ſuus Hludouvicus eandem firmitatem & fidelitatem quam ex parte ſenioris mei illi habeo promiſſam, iſte frater ſuus Hludouvicus ſeniori meo ex parte ſua, quandiu vixerit, inviolabiliter ſervaverit.

ITEM LEVTFRIDVS COMES ex parte Hludouvici Regis.

Sic promitto ego ex parte ſenioris mei quòd ſenior meus Hludouvicus Rex fratri ſuo Karolo Regi talem portionem de regno Hlotharij Regis conſentit habere qualem aut ipſi juſtiorem aut plus æqualiorem aut communes fideles eorum inter ſe invenerint. Nec eum in ipſa portione, vel in regno quod antea tenuit, per aliquam fraudem vel ſubreptionem decipiet aut forconſiliabit, ſi frater ſuus Karolus eandem firmitatem & fidelitatem quam ex parte ſenioris mei illi habeo promiſſam, iſte frater ſuus Karolus ſeniori meo ex ſua parte, quandiu vixerit, inviolabiliter ſervaverit.

Hæc eadem tertius Theodoricus Comes ex parte glorioſi Regis Karoli, & quartus Radulfus Comes ex parte Hludouvici proſecuti ſunt.

Iſti præſentes fuerunt, Leutbertus Archiepiſcopus, Altfridus Epiſcopus, Odo Epiſcopus, Adalelmus Comes, Ingelramnus Comes, Liutfridus Comes, Theodoricus Comes, item Adalelmus Comes.

TITVLVS XLIII.

Diviſio regni Lotharij.

ANNO INCARNATIONIS DOMINICÆ DCCCLXX. *regni Karoli* XXXIII. *Indictione* III. VI. *Idus Auguſti, inter glorioſos Reges Karolum & Hludouvicum fuit hæc diviſio regni facta in Procaſpide ſuper fluvium Moſam.*

ET HÆC EST PORTIO QVAM SIBI HLVDOVVICVS ACCEPIT.

Coloniam.
Treveris.
Vttrech.
Stratſburch.
Baſulam.
Abbatiam Siveſtre.
Berch.
Niu monaſterium.
Caſtellum.
Indam.
Sancti Maximini.
Ephternacum.
Horream.
Sancti Gangulfi.

Faverniacum.
Polemniacum.
Luxovium.
Luteram.
Balmam.
Offonis villam.
Megeni monaſterium.
Sancti Deodati.
Bodonis monaſterium.
Srivagium.
Romerici montem.
Morbach.
Sancti Gregorij.
Mauri monaſterium
Eboresheim.
Homovva.
Maſonis monaſterium.
Homburch.
Sancti Stephani in Straſtburch.
Erenſtein.
Sancti Vrſi in Salodoro.
Grandivallem.
Altam petram.
Iuſtenam.
Vallem Cluſæ.
Caſtellum Carnones.
Heribodesheim.
Abbatiam de Aquis.
Hoenchirche.
Auguſtchirche.
Comitatum Teſtrebant.
Batua.
Hattuarias.
Maſau ſubterior de iſta parte.
Item Maſau ſuperior, quod de iſta parte eſt.
Liugas quod de iſta parte eſt.
Diſtrictum Aquenſe.
Diſtrictum Trectis.
In Ripuarias comitatus v.
Megenenſium.
Bedagovva.
Nitachovva.
Sarachovva ſubterior.
Bleſitchovva.
Selme.
Albechovva.
Suentiſium.
Calmontis.
Sarachovva ſuperior.
Odornenſe, quod Bernardus habuit.
Solocenſe.
Baſiniacum.
Eliſchovve.
Waraſch.
Scudingum.
Emaus.
Baſalchovva.
In Eliſatio comitatus II.
De Friſia duas partes.

De regno quod Hlotharius habuit, ſuper iſtam diviſionem, propter pacis & caritatis cuſtodiam, ſuperaddidimus iſtam adjectionem.

Civitatem Mettis, cum abbatia ſancti Petri & ſancti Martini & comitatu Moſlenſi, cum omnibus villis in eo conſiſtentibus, tam dominicatis quàm & vaſſallorum. De Arduenna, ſicut flumen Vrta ſurgit inter Biſlanc & Tumbas, ac decurrit in Moſam, & ſicut recta via pergit in Bedenſi, ſecundùm quod communes fideles noſtri rectius invenerint, excepto quod de Conduſtro eſt ad partem Onentis trans Vrtam. Et abbatias Prumiam & Stabolau, cum omnibus villis dominicatis & vaſſallorum.

ET HÆC EST PORTIO QVAM KAROLVS DE EODEM REGNO SIBI ACCEPIT.

Lugdunum.
Veſontium.
Viennam.
Tungris.
Tullum.
Viridunum.
Cameracum.
Vivarias.
Vcetia.
Montem Falconis.
Sancti Michaëlis.
Culdini monaſterium.
Sanctæ Mariæ in Biſinciono.
Sancti Martini in eodem loco.
Sancti Augentij.
Sancti Marcelli.
Sancti Laurẽtij Leudenſi.
Sennonem.
Abbatiam Mellam.
Molbarium.
Laubias.
Sancti Gaugerici.
Sancti Salvij.
Criſpinno.
Foſſas Marilias.
Hunulcurt.
Sancti Servatij.
Maalinas.
Ledi.
Sumniacum.
Antonium.
Condatum.
Merrebecchi.
Ticlivinni.
Luitoſa.
Calmontis.
Sancta Maria in Deonant.
Echa.
Andana.
Waſloi.
Altum montem.
Comitatum Texandrum.
In Brachanto comitatus quatuor.
Cameracenſium.
Hanioum.
Lomenſem.
In Haſbanio comitatus quatuor.
Maſau ſuperior de iſta parte Moſæ.
Maſau ſubterior, quantum de iſta parte eſt.
Liugas quod de iſta parte Moſæ eſt, & pertinet ad Velſatum.
Scarponinſe.
Viriduninſe.
Dulminſe.
Arlon.
Vaurenſe comitatus duos.
Moſminſe.
Caſtricium.
Condruſt.
De Arduenna, ſicut flumen Vrta ſurgit inter Biſlanc & Tumbas, ac decurrit ex hac parte in Moſam, & ſicut recta via ex hac parte occidentis pergit in Bedenſi, ſecundùm quod Miſſi noſtri rectius invenerint.
Tullenſe.
Aliud Odornenſe, quod Termarus habuit.
Barrenſe.
Portenſe.
Salmoringum.
Lugdunenſe.
Viennenſe.
Vivarias.
Vcetiam.
De Friſia tertiam partem.

Et in craſtina, ſcilicet IV. Idus ejuſdem menſis, ſimul convenerunt, & valefacientes

ſe mutuò

ſe mutuò ab invicem diſceſſerunt, Hludouvicus videlicet Aquis rediens; & Karolus Leptinis uxorem ſuam obviam ſibi venire jubens, partem ipſius regni quam accepit ſicut placuit ſibi diviſit.

TITVLVS XLIV.

Apud Gundulfi villam.

ANNO INCARNATIONIS DOMINICÆ DCCCLXXII. *Indictione quinta, quinto Idus Septembris, in placito generali apud Gundulfi villam, cùm Hludouvicus ſacramenta ſuperiùs ſcripta diſrupiſſet, & æquivoco ſuo itidem Hludouvico Imperatori ſe conjunxiſſet, & ſacramenta quæ ſuperiùs ſcripta ſunt fieri juſſiſſet, Ingilberga Regina & legatis ſedis Apoſtolicæ, Formoſo ſcilicet & Gaderico, præſentibus, hac tempeſtate urgente, Epiſcopi omnes ex regno glorioſi Regis Karoli hanc profeſſionem infraſcriptam fecerunt, & omnes laici hoc ſacramentum ſimiliter infraſcriptum juraverunt.*

Professio Episcoporvm.

QVantum ſciero & potuero, adjuvante Domino, conſilio & auxilio ſecundùm meum miniſterium fidelis vobis adjutor ero ut regnum quod vobis Deus donavit vel donaverit, ad ipſius voluntatem & ſanctæ Eccleſiæ ac debitum regium honorem veſtrum & veſtram fideliúmque veſtrorum ſalvationem habere & obtinere poſſitis.

Sacramentvm Laicorvm.

Quantum ſciero & potuero, adjuvante Domino, conſilio & auxilio fidelis vobis adjutor ero ut regnum quod habetis ad Dei voluntatem & ſanctæ Eccleſiæ & veſtrum honorem atque ad veſtram ſalvationem continere poſſitis, & quod Deus adhuc vobis conceſſerit, adquirere & contra omnes homines defendere valeatis.

GENERALE.
omnivm fidelivm.

Sic promitto ego quia de iſto die inantea iſti ſeniori meo, quandiu vixero, fidelis & obediens & adjutor quantumcunque plus & meliùs ſciero & potuero & conſilio & auxilio ſecundùm meum miniſterium in omnibus ero abſque fraude & malo ingenio, & abſque ulla doloſitate vel ſeductione ſeu deceptione, & abſque reſpectu alicujus perſonæ; & neque per me, neque per Miſſum, neque per litteras, ſed neque per emiſſam ſeu intromiſſam perſonam, vel quocunque modo ac ſignificatione contra ſuum honorem & ſanctæ Eccleſiæ atque regni illi commiſſi quietem & tranquillitatem atque ſoliditatem machinabo vel machinanti conſentiam; neque umquam aliquod ſcandalum movebo quod illius præſenti vel futuræ ſaluti contrarium vel nocivum eſſe poſſit. Sic me Deus adjuvet & iſta ſanctorum patrocinia.

TITVLVS XLV.

Apud Cariſiacum.

ANNO INCARNATIONIS DOMINICÆ DCCCLXXIII. *regni verò Domni Karoli* XXXIII. *Indictione* V. *hac capitula quæ ſequuntur ab eodem Rege ſtatuta ſunt in placito generali apud Cariſiacum, omnium cum voluntate & conſenſu, & à præfato Rege & ab omnibus qui præſentes fuerunt confirmata.*

Cap. I.

QVia neceſſe eſt ut quod malè reincreſcit, iterum recidatur, de conſtitutionibus anteceſſorum noſtrorum & noſtris, quæ in illorum & noſtris capitulis conſtitutæ ſunt, ad reſecanda mala quæ ſpecialiter iterum remergunt, Miſſis & Comitibus noſtris firmiter exequenda proponimus, id eſt, ut quando Miſſi vel Comites noſtri latronem vel aliquem malefactorem vel infidelem noſtrum forbannierint, hoc nobis in noſtro palatio & aliis Miſſis & Comitibus ſcire faciant; ut ſi ad noſtram curtem venerit, inde faciamus quod noſtrum eſt. Et ſi de uno miſſatico vel comitatu in alium miſſaticum vel comitatum fugerit, Miſſus vel Comes in cujus miſſaticum fugerit, per fidejuſſores conſtringat ut velit nolit illuc reveniat, & ibi malum emendet ubi illud perpetravit. Et ſi fidejuſſores non habuerit, ſub cuſtodia illum habeat donec ad illum Comitem, in cujus comitatu forbannitus fuerit, illum revenire faciat. Et ſi alodem habuerit vel in illo comitatu unde fugit, vel in illo comitatu ad quem fugit, Comes ipſum alodem in fiſcum recipiat. Et qui talem forbannitum receperit, ſecundùm quod con-
III. 23. ſtitutum eſt in Capitularibus avi & patris noſtri in libro tertio, ſi francus eſt, cum duodecim ſimilibus francis juret quòd ipſum latronem vel forbannitum eſſe non ſciſſet, licèt pater ejus ſit, aut frater, aut propinquus. Si hoc jurare non potuerit, vel ab alio convictus fuerit quòd latronem vel malefactorem aut infidelem noſtrum forbannitum in hoſpitio ſuſcepiſſet, ſicut ipſe forbannitus & ut infidelis judicetur.

II.

Vt Comites & Miſſi noſtri maximam curam adhibeant quatinus in illorum comitatibus & miſſaticis populus juſtitiam & pacem habeat, & de latronibus exturbandis maximum certamen habeant. Et ſi talis malefactor aut infidelis noſter emerſerit ut per ſe illum comprehendere Comes in ſuo comitatu non poſſit, accipiat homines tam noſtros quàm Epiſcoporum vel Abbatum & Abbatiſſarum in ſuo comitatu commanentes, & ſic illum perſequatur donec comprehendat. Et qui ad talem malefactorem accipiendum vocatus fuerit, & ſe inde retraxerit ut ad hoc adjutorium non præſtet, ſi liber homo fuerit, bannum dominicum componat; & ſi colonus fuerit, ſexaginta ictus accipiat. Et ſi talis malefactor in illa perſecutione occiſus fuerit, qui eum occiderit leudem inde non ſolvat, & nullus illi inde faidam portare præſumat. Quod ſi quis facere præſumpſerit, per certos fidejuſſores ad noſtram præſentiam perducatur.

III.

De illis liberis hominibus qui infames vel clamodici ſunt de teſteiis vel latrociniis & rapacitatibus & aſſalturis vel de infidelitate noſtra, & cum furto non comprehenduntur, ſi eis jam vita perdonata eſt propter aliquod malefactum, fiat de illis ſicut in Capitulari avi & patris noſtri continetur in libro III. capitulo XLVII. & ſi jam de latrocinio revicti ſunt, fiat de illis ſicut de revictis. Si autem illis adhuc vita perdonata non fuit, & revicti non ſunt, & res & mancipia vel mobile habent, fiat de illis ſicut in quarto libro Capitulorum capitulo XXIX. dicitur, cùm ad mallum Comitis venerint. Si autem ad mallum non venerint, banniantur, & per res & mancipia vel mobile diſtringantur ut veniant. Si autem non venerint, fiat de

illis ſicut in Capitulari continetur. Et ſi poſt ſecundam Comitis admonitionem ad mallum venire noluerint, rebus eorum in bannum miſſis venire & juſtitiam reddere compellantur. Et ſi talis eſt quem aut parentes aut propter faidam homines accuſare noluerint aut auſi non fuerint, & cum malefacto comprehenſus non fuerit & negaverit, juret cum duodecim talibus francis quorum teſtimonium leges publicæ non reiciunt quòd teſteiam vel latrocininm aut rapinam non fecerit; & poſt hæc juret ipſe tantùm quòd deinceps teſteiam vel latrocinium non faciet, neque facienti conſentiet, & ſi ſcierit qui hæc fecerit, illis miniſtris noſtris per quos talis cauſa emendari debet non celet. Et qui res & mancipia vel mobile non habent per quæ diſtringi poſſint ut ad mallum veniant, & ibi aut ſe legaliter, ut præmiſimus, excondicant, aut ſi ſe excondicere non potuerint, quod malè fecerint legaliter emendent. Poſt ſecundam bannitionem Comitis ſi ad mallum non venerint, comprehendantur ſecundùm præfatum Capitulare libri tertij capitulo L V I. quo dicitur de latronibus qui magnam habent blaſphemiam. Quicunque aliquem ex his comprehenderit, nullum damnum exinde patiatur. comprehenſus autem, ſi fidejuſſores habere potuerit, per fidejuſſores ad mallum adducatur; ſi fidejuſſores habere non potuerit, à miniſtris Comitis cuſtodiatur, & ad mallum perducatur. Et ſi aliquis eum accuſaverit, fiat de illo ſecundùm præfatum capitulum libri capitularis. Si autem eum nullus accuſaverit, excondicat ſe prædicto modo, & juret quòd deinceps teſteiam vel latrocinium non faciet, neque facienti conſentiet, & ſi ſcierit qui hoc faciet, non celet miniſtris regni per quos talis cauſa emendari debet. Si verò tales, ut prædiximus, ad mallum adduci non potuerint, in forbannum mittantur, & de his Miſſi vel Comites ſicut ſuprà diximus faciant; & de illis qui tales receperint ſicut præſcripſimus fiat. Si autem fiſcalinus noſter ita infamis in fiſcum noſtrum confugerit, vel colonus de immunitate in immunitatem confugerit, mandet Comes judici noſtro, vel advocato cujuſcunque caſæ Dei ut talem infamem in mallo ſuo præſentet. Et ſi talem præſentaverit, ſi aliquis eum comprobare voluerit, faciat: & ſi nullus eum comprobare voluerit, tamen ſuam infamiam ad Dei judicium purget, & per illud Dei judicium aut liberetur aut condemnetur. Si autem judex noſter vel advocatus de caſa Dei commonitus talem blaſphemum Comiti in mallo ſuo non præſentaverit, fiat inde ſecundùm Capitulare libri tertij capitulo XXVI. Et ſi ſervus alicujus ita clamoſus eſt, Comes dominum ſervi commoneat ut eum in mallo præſentet, & præſentatum, ſi aliquis comprobare voluerit, faciat. Et ſi nullus eum comprobare voluerit, ad Dei judicium prædicto modo ſe examinet, & per illud Dei judicium aut liberetur aut condemnetur. Si autem dominus ſervi eundem ſervum ſuum Comiti in mallo præſentare noluerit, fiat inde ſecundum Capitulare libri tertij capitulo XLVI.

IV.

De illis hominibus qui cum Carlomanno præteritis annis tanta mala & tanta ſcelera in regno noſtro fecerunt, ſicut tunc & verbis & ſcriptis præcepimus, ita Comites & Miſſi noſtri exequantur in eos in quibus noſtra juſſio, quam conſilio fidelium noſtrorum juſſimus, executa non eſt. id eſt, ut fidelitatem nobis promittant, ſicut tunc ſcripſimus, & ſcriptam Comitibus noſtris dedimus. Et cui aliquid abſtulerunt, aut emendent aut deprecentur, & pœnitentiam faciant, ſicut tunc conſtitutum fuit. Et qui ſeniores, ſicut tunc præcepimus, acceptos non habent, per fidejuſſores ad noſtram præſentiam perducantur, & alodes quos habent Comites, in quorum comitatibus ſunt, in fiſcum recipiant.

V.

Vt unuſquiſque Comes in ſuo comitatu provideat ut qui fidelitatem nobis adhuc promiſſam non habent, fidelitatem nobis promittant, ſicut in Capitulis avi & patris noſtri continetur.

VI.

Vt unuſquiſque Comes in comitatu ſuo magnam providentiam accipiat ut nullus liber homo in noſtro regno immorari vel proprietatem habere permittatur, cujuſcunque homo ſit, niſi fidelitatem nobis promiſerit.

VII.

Et quia audivimus quòd malefici homines & ſortiariæ per plura loca in noſtro regno inſurgunt, quorum maleficiis jam multi homines infirmati & plures mortui ſunt; quoniam, ſicut ſancti Dei homines ſcripſerunt, Regis miniſterium eſt impios de terra perdere, maleficos & veneficos non ſinere vivere, expreſsè præcipimus ut unuſquiſque Comes in ſuo comitatu mag-

num ſtudium adhibeat ut tales perquirantur & comprehendantur. Et ſi jam inde comprobati maſculi, vel comprobatæ feminæ ſunt, ſicut lex & juſtitia docet diſperdantur. Si verò nominati vel ſuſpecti, & necdum inde comprobati ſunt, vel per teſtes veraces inde comprobari non poſſunt, Dei judicio examinentur; & ſic per illud Dei judicium aut liberentur aut condemnentur. Et non ſolùm tales iſtius mali auctores, ſed & conſcij ac complices illorum, ſive maſculorum, ſive feminarum, diſperdantur, ut unà cum eis ſcientia tanti mali de terra noſtra pereat.

VIII.

Lib. v. Capitular. c. 319. Quia, ſicut & per ſcripturas & per auctoritatem & per rationem manifeſtum eſt, duo ſunt quibus principaliter mundus hic regitur, regia poteſtas, & pontificalis auctoritas, & in libro Capitulorum avi & patris noſtri conjunctè ponitur ut res & Add. IV. 171. mancipia Eccleſiarum eo modo contineantur ſicut res ad fiſcum dominicum pertinentes contineri ſolent, juſtè & rationabiliter de rebus & mancipiis quæ in regia & in eccleſiaſtica veſtitura fuerunt, uniformiter & uno modo tenendum eſt. Vt ſicut quæcunque res & mancipia in regia veſtitura avi & patris noſtri & noſtra fuerunt, & nunc ab aliis detinentur, demonſtretur qualiter de regia veſtitura avi & patris noſtri & noſtra exierunt, (quia plures inde per mendacium quædam obtinuerunt, & quidam plura per fraudem obtinent) ita & de rebus quæ in Eccleſiarum veſtitura fuerunt, unde quæſtio fuerit, demonſtretur qua auctoritate in proprietatem eas quiſque obtineant. Et quoniam quidam non contradicunt quòd res & mancipia quæ tenent, in veſtitura noſtra vel anteceſſorum noſtrorum ſive Eccleſiarum Dei non fuiſſent, ſed patres illorum morientes eis in hereditatem dimiſerunt, ideo non volunt inde ullam auctoritatem oſtendere, ſed ſuam hereditatem probare, contra illos dicitur quia poteſt fieri ut aliquis de fiſco regio vel de rebus Eccleſiæ aliquid proprindat aut per fraudem obtineat, & mortuo illo filius ejus aut filia illas res tenere in hereditatem velit. Propterea per Capitula avi & patris noſtri, quæ Franci pro lege tenenda judicaverunt, & fideles noſtri in generali placito noſtro conſervanda decreverunt, diſcernendum eſt de quali hereditate auctoritas non debet requiri, ſed legitima hereditas ab aliquo approbari. Oſtenditur enim in eis capitulis ubi de rebus alienis alicui per malum ingenium venditis vel datis loquitur, quæ ſit unicuique legitima hereditas, cùm dicitur inter alia: Similiter de omnibus juſtitiis ad eum pertinentibus rationem reddere compellatur, excepta ſua legitima hereditate, quæ ei per ſucceſſionem parentum ſuorum legitimè evenire debuit. & de hac legitima hereditate non eſt auctoritas requirenda. ſed ſi interpellatio inde fuerit, legitima hereditas approbanda. Quia verò de rebus ex fiſco regio & de rebus eccleſiaſticis, quæ ita, ut in eiſdem capitulis habetur, contineri debent ſicut res ad fiſcum dominicum pertinentes contineri ſolent, auctoritas eſt requirenda, per quam auctoritatem quiſque illas retineat, in ipſis capitulis demonſtratur, cùm dicitur: *Vbicunque commutationes tam tempore* V. 110.
noſtro quàm tempore genitoris & avi noſtri Add. IV. 108.
legitimè & rationabiliter atque utiles Eccleſiis Dei factæ ſunt, permaneant. Vbicunque verò inutiles & incommodæ atque irrationabiles factæ ſunt, diſſolvantur, & recipiat unuſquiſque quod dedit. Vbi verò mortua manus interjacet, aut alia quælibet cauſa, quæ rationabilis non eſſe videatur, inventa fuerit, diligenter deſcribatur, & ad noſtram notitiam perferatur. Sed & juſtum atque rationabile videtur ut ſi rectores Eccleſiarum negligenter res quas acceperunt in commutationem neglexerunt, & commutantes commutatas excoluerunt, non compenſentur excultæ & neglectæ æqualiter: ſed ſicut tunc fuerunt compenſentur quando commutatæ fuerunt. & ita compenſatio ad noſtram notitiam perferatur, & noſtro ac fidelium noſtrorum judicio, utrum permanere an diſſolvi debeant iſtæ commutationes, decernatur.

IX.

Vt ſicut in capitulis avi & patris noſtri Ibid. 105.
continetur, Miſſi noſtri, ubi boni Scabinei non ſunt, bonos Scabineos mittant; & ubicunque malos Scabineos inveniunt, eiciant, & totius populi conſenſu in locum eorum bonos eligant; & cùm electi fuerint, jurare eos faciant ut ſcienter injuſtè non judicent.

X.

Volumus ut ſecundùm Capitulare avi & Ibid. 107.
patris noſtri, quicunque de Scabineis deprehenſus fuerit propter munera aut propter amicitiam injuſtè judicaſſe, per fidejuſſores miſſus ad præſentiam noſtram veniat. Et omnibus Scabineis denuntietur ne quis etiam juſtum judicium vendere præſumat.

XI.

Ibid. 106. Volumus ut ſecundùm Capitulare avi & patris noſtri, in comitatu omni hi qui meliores & veraciores inveniri poſſunt, eligantur à Miſſis noſtris ad inquiſitionem faciendam & rei veritatem diſcendam, & ut adjutores Comitum ſint ad juſtitias faciendas.

XII.

IV. 28. Volumus ut ſecundùm capitula avi & patris noſtri & noſtra mallus neque in Eccleſia neque in porticibus aut atrio Eccleſiæ neque in manſione Preſbyteri juxta Eccleſiam habeatur: quia non eſt æquum ut ibi homines ad mortem judicentur & diſmembrentur & flagellentur ubi ſi confugerint, ſecundùm aliud capitulum pacem habere debent. (Suprà tit. XI. c. 7.) Domus verò, ſicut in Capitulis avi & patris noſtri continetur, à Comite in loco ubi mallum tenere debet (Lib. IV. Capitular. c. 28.) conſtruatur, quatenus propter calorem ſolis & pluviam publica utilitas non remaneat. Minora verò placita Comes, ſive intra ſuam poteſtatem, vel ubi impetrare potuerit, excepto in Eccleſia, & porticibus, atque atrio Eccleſiæ, & manſione Preſbyteri, habeat, ſicut in eiſdem capitulis continetur.

TITVLVS XLVI.

Reclamatio Epiſcopi Barcinonenſis apud Attiniacum.

ANNO INCARNATIONIS DOMINICÆ DCCCLXXIV. hæc quæ ſequuntur capitula Domnus Rex Karolus in Attiniaco Kalend. Iulij ſtatuit.

Cap. I.

Epiſcopus Barcinonenſis ſe reclamavit quòd Tyrſus Preſbyter Cordubenſis in Eccleſia intra muros ipſius civitatis ſita ſeorſim conventus agens, penè duas partes ex decima ipſius civitatis ſibi uſurpat, & ſine illius licentia Miſſas & baptiſteria in eadem civitate præſumit celebrare, & convocatos ab Epiſcopo ad matrem Eccleſiam, etiam in ſolemnitatibus Paſchæ ac nativitatis Domini, ad ſe revocat, atque contempto Epiſcopo eis communio-
Can. 16. nem largitur. Vnde ſacrum Nicænum Concilium dicit: *Quicunque temerè ac periculosè, neque timorem Dei præ oculis habentes, nec agnoſcentes Eccleſiarum regulam, diſcedunt ab Eccleſia Presbyteri aut Diaconi vel quicunque ſub regula prorſus exiſtunt, hi nequaquam debent in aliam Eccleſiam recipi; ſed omnem neceſſitatem convenit illis imponi ut ad ſuas parrochias revertantur. Quòd ſi non fecerint, oportet eos communione privari.* Hoc de Tyrſo, qui inregulariter à ſua civitate diſceſſit, decretum eſt. Ceterùm de ipſo & de aliis contemptoribus Antio-
Can. 5. chenum Concilium dicit: *Si quis Presbyter aut Diaconus Epiſcopum proprium contemnens ſe ab Eccleſia ſequeſtravit, & ſeorſum colligens altare conſtituit, & commonenti Epiſcopo non adquieverit, nec conſentire vel obedire voluerit ſemel & iterum convocanti, hic damnetur omnimodo, nec ultrà remedium conſequatur, quia ſuam recipere non poteſt dignitatem. Quòd ſi Eccleſiam conturbare & ſollicitare perſiſtit, tanquam ſeditioſus per poteſtates exteras opprimatur.* Hinc etiam Africæ provinciæ canones decreverunt. Sed tantùm hoc capitulum de Antiocheno Concilio poſuiſſe ſufficiat. De baſilicis (Aurel. 1. c. 17.) autem & decimis ſacri canones decreverunt ut omnes baſilicas, quæ per diverſa loca conſtructæ ſunt, vel quotidie conſtruuntur, ſecundùm priorum canonum regulam in ejus Epiſcopi, in cujus territorio poſitæ ſunt, poteſtate conſiſtant. Et ſanctus Gelaſius in decretis ſuis: *Quatuor,* inquit, *tam de reditu quàm de oblatione fidelium,* (Cap. 27.) *prout cujuſlibet Eccleſiæ facultas admittit, ſicut dudum rationabiliter eſt decretum, convenit fieri portiones: quarum una ſit Pontificis, altera Clericorum, pauperum tertia, quarta fabricis applicanda. De quibus ſicut ſacerdotes intererit integram miniſtris Eccleſiæ memoratam dependere quantitatem, ſic clerus ultra delegatam ſibi ſummam nihil*

inſolenter noverit expetendum. Ea verò quæ eccleſiaſticis ædificiis adtributa ſunt, huic operi veraciter prorogata locorum doceat inſtauratio manifeſta ſanctorum: quia nefas eſt, ſi ſacris ædibus deſtitutis in lucrum ſuum Præſul impendia his deſignata convertat. Ipſam nihilominus adſcriptam pauperibus portionem, quamvis divinis rationibus ſe diſpenſaſſe monſtraturus eſſe videatur, tamen, juxta quod ſcriptum eſt, ut videant opera veſtra bona & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt, oportet etiam præſenti teſtificatione prædicari, & bonæ famæ præconiis non taceri. Et hæc quidem de reditibus illis & oblationibus fidelium decreta ſunt quæ ſpecialiter ad Epiſcopos Eccleſiarum in illis regionibus pertinent quæ non abundant rebus, ſed tantùm de fidelium decimis ac votis ſubſiſtunt. Ceterùm de ruſticanis parrochiis, quantum Epiſcopus in partibus Septimaniæ atque Galliciæ à Preſbyteris exigere debeat, Bracarenſe Concilium capitulo ſecundo & Toletanum Concilium capitulo quarto demonſtrant. De his autem qui contra auctoritatem & Barcinonenſis Epiſcopi voluntatem Tyrſum Preſbyterum in Eccleſia Barcinonæ civitatis retinent, Capitulare Auguſtorum Domni Karoli & Domni Hludouvici decernit
V. 98. Add. IV. 95. hoc modo: *De his qui ſine conſenſu Epiſcopi Presbyteros in Eccleſiis conſtituunt, vel de Eccleſiis eiciunt, vel ab Epiſcopo vel à quolibet Miſſo dominico admoniti obedire noluerint, ut bannum noſtrum revvadiare cogantur, & per fidejuſſores ad palatium noſtrum venire jubeantur: & tunc nos decernamus utrum nobis placeat ut aut illum bannum perſolvant, aut aliam harmiſcaram ſuſtineant.* Quia verò longum eſt iſtos ad præſentiam Regis adducere, vel periculoſum eſt longiùs à marcha eos abducere, Domnus Rex commendabit ſuo Marchioni qualiter eos diſtringat atque caſtiget. De decimis verò quæ in poteſtate & diſpoſitione Epiſcopi eſſe debent, quas illi à matre Eccleſia abſtrahunt, & pro ſuo libitu alibi donant, idem Capitulare dicit; *Quicunque*
V. 176. Add. IV. 100. 166. *decimam abſtrahit de Eccleſia ad quam per juſtitiam debet dari, & eam præſumptiosè vel propter munera aut amicitiam vel aliam quamlibet occaſionem ad aliam Eccleſiam dederit, à Comite vel à Miſſo noſtro diſtringatur ut ejuſdem decimæ quantitatem cum ſua lege reſtituat.* Et item: *De his qui nonas &*

decimas jam per multos annos aut ex parte V. 176.
aux ex toto dare neglexerunt, volumus ut Add. IV.
per Miſſos noſtros conſtringantur ut ſecundùm 99. 164.
Capitularem priorem ſolvant unius anni nonam & decimam cum ſua lege, & inſuper bannum noſtrum. Et hoc eis denuntietur, quòd quicunque hanc negligentiam iteraverit, beneficium unde hæc nona & decima perſolvi debuit amiſſurum ſe ſciat.

II.

De hoc quòd ſe reclamavit quoniam caſtrum Terracinenſe ſuæ ſubditum poteſtati, factione Baionis, per Preſbyteri inſolentiam ſuo reſultat miniſterio, definitio præfati Antiocheni Concilij ſequenda eſt in cauſa inſolentis Preſbyteri. Contra factionem autem Baionis ſequendum eſt capitulum Carthaginenſis Concilij, quo dicitur: *Viſum eſt univerſis ab Imperatoribus* Concil. Afric. IV.
poſtulari defenſores, propter afflictionem pau- c. 5.
perum, quorum moleſtiis ſine intermiſſione fatigatur Eccleſia, ut defenſores eis adversùs potentias divitum cum Epiſcoporum proviſione delegentur. Sequendum eſt etiam ſuprà poſitum capitulum ex capitulari Auguſtorum, de his qui ſine conſenſu Epiſcopi Preſbyteros in Eccleſiis ſuis conſtituunt, vel de Eccleſiis eiciunt.

III.

De hoc quòd ſe reclamavit quia Gothus quidam Madaſcius fraude atque ſubreptione per præceptum Eccleſiam ſancti Stephani nobilem & antiquam impetravit, ubi, poſtpoſito Dei cultu, fœda efficitur converſatio ruſticorum. Et ſimiliter Ricoſindus Gothus fraude & ſubreptione agrum ſanctæ Eulaliæ per præceptum obtinuit. Iuſſio regia hæc per fideles Miſſos diligenter ac veraciter inquirere jubeat, & ipſam inquiſitionem per fidelium cuſtodiam ſub ſigillo ad notitiam ſuam perferri faciat. Et ſi inventum fuerit quòd prædicta Eccleſia ſancti Stephani & ager ſanctæ Eulaliæ à præfatis Gothis per præcepta obtenta ſunt, ipſa præcepta ſecundùm legem ſigillentur, & unà cum ipſa inquiſitione ad præſentiam regiam perferantur, ut ſecundùm jura forenſia, qui in precibus fuere mentiti, non illis proſint quæ impetraverunt, & ibi careant ipſo ſcriptorum beneficio quò perducentur reſcripta, & regia magnificentia recipiat quod eſt ſui juris Barcinonenſis Eccleſia.

TITVLVS XLVIII.

Synodi Pontigonenſis.

SYNODVS QVÆ FVIT ACTA APVD Ticinum palatium anno incarnationis dominicæ DCCCLXXVI. *Indictione* IX. *menſe Februario; & poſtea fuit confirmata ipſa ſynodus apud Pontigonem, cum Miſſis Domni Apoſtolici Iohannis aliiſque multarum provinciarum Epiſcopis.*

ELECTIO KAROLI IMPERATORIS AB ITALICI EPISCOPIS ET CETERIS CONFIRMATA.

Glorioſiſſimo & à Deo coronato, magno & pacifico Imperatori, Domno noſtro Karolo perpetuo Auguſto, nos quidem omnes Epiſcopi, Abbates, Comites, ac reliqui, qui nobiſcum convenerunt, Italici regni optimates, quorum nomina generaliter ſubter habentur inſerta, perpetuam optant proſperitatem & pacem. Iam quia divina pietas vos beatorum principum Apoſtolorum Petri & Pauli interventione per vicarium ipſorum Domnum videlicet Iohannem ſummum Pontificem & univerſalem Papam ſpiritualémque patrem veſtrum ad profectum ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtrorúmque omnium invitavit, & ad imperiale culmen ſancti Spiritus judicio provexit, nos unanimiter vos protectorem, dominum, ac defenſorem omnium noſtrum eligimus: cui & gaudenter toto cordis affectu ſubdi gaudemus, & omnia quæ ad profectum totius ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtrorúmque omnium ſalutem decernetis & ſancietis, totis viribus, annuente Chriſto, concordi mente & prompta voluntate obſervare promittimus.

Et ſubſcripſerunt illi qui in Italia adfuerunt.

Anſpertus ſanctæ Mediolanenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus ſubſcripſi.
Iohannes ſanctæ Aretinæ Eccleſiæ humilis Epiſcopus ſubſcripſi.
Iohannes Epiſcopus ſanctæ Ticinenſis Eccleſiæ ſubſcripſi.
Benedictus Cremonenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Teudulfus Tertonenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Adalgaudus Vercellenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Azo Eporedienſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Gerardus exiguus in exigua Laudenſi Eccleſia Epiſcopus ſubſcripſi.
Hilduinus Aſtenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Ratbornus ſedis Auguſtanæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Leodoinus Mutinenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Hildradus Albenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Bodo humilis ſanctæ Aquenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Sabbatinus Ienuenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Eilbertus Comenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Adelardus ſervus ſervorum Dei Veronenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Ego Paulus ſanctæ Eccleſiæ Placentiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Ego Andreas ſanctæ Florentinæ Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Reginerius Abbas ſubſcripſi.
Signum Boſonis incliti Ducis & ſacri palatij Archiminiſtri atque Imperialis Miſſi.
Signum Richardi Comitis.
Signum Walfridi Comitis.
Signum Liutfridi Comitis.
Signum Alberici Comitis.
Signum Supponis Comitis.
Signum Hardingi Comitis.
Signum Bodradi Comitis palatij.
Signum Cuniberti Comitis.
Signum Bernardi Comites.
Signum Airboldi Comitis.

Acta ſunt hæc in palatio Ticinenſi anno Domini DCCCLXXVI. *regni Domni Imperatoris Karoli Hludowici Auguſti piæ memoriæ filij in Francia* XXXVI. *imperij primo, Indictione* IX.

Confirmatio Cisalpinorum.

Sicut Domnus Iohannes Apoſtolicus & univerſalis Papa primò Romæ elegit atque ſacra unctione conſtituit, omneſque Italici regni Epiſcopi, Abbates, Comites, & reliqui omnes qui cum illis convenerunt, Domnum noſtrum glorioſum Imperatorem Karolum Auguſtum unanimi devotione elegerunt ſibi protectorem ac defenſorem eſſe, ita & nos, qui de Francia, Burgundia, Aquitania, Septimania, Neuſtria, ac Provincia pridie Kalendas Iulij in loco qui dicitur Pontigonis anno XXXVII. in Francia ac Imperij primo juſſu ejuſdem Domni & glorioſi Auguſti convenimus, pari conſenſu ac concordi devotione eligimus & confirmamus.

Et ſubſcripſerunt omnes Ciſalpini Epiſcopi qui adfuerunt, & quorum nomina ſubter ſequentia capitula, quæ confirmaverunt, tenentur adſcripta.

In nomine Patris & Filij & Spiritu ſancti. Incipiunt capitula quæ Domnus Imperator Karolus, Hludouvici Auguſti piæ memoriæ filius, una cum conſenſu & ſuggeſtione venerabilium Epiſcoporum & illuſtrium optimatum reliquorúmque fidelium ſuorum ad honorem ſanctæ Dei Eccleſiæ & ad pacem ac profectum totius Imperij ſui fecit anno incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti DCCCLXXVII. regni verò ſui in Francia XXXVI. Imperij autem ſui primo, Indictione IX. menſe Februario, in palatio Ticinenſi.

Cap. I.

Vt ſancta Romana Eccleſia, ſicut eſt caput omnium Eccleſiarum, ita ab omnibus honoretur & veneretur; neque quiſquam contra jus & poteſtatem ipſius aliquid injuſtè agere præſumat: ſed liceat ei debitum tenere vigorem, & pro univerſali Eccleſia paſtoralem exhibere curam, atque ſacris precibus omnium pro omnibus interpellare auctorem.

II.

Vt honor Domno & ſpiritali patri noſtro Iohanni ſummo Pontifici & univerſali Papæ ab omnibus conſervetur; & quæ ſecundùm ſacrum miniſterium ſuum auctoritate apoſtolica decreverit, cum ſumma veneratione ab omnibus ſuſcipiantur, & debita illi obedientia in omnibus conſervetur.

III.

Et licèt in omnibus id obſervare velimus, præcipuè tamen ſancimus ut in termino beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum principum nemo in eundo & redeundo, vel ibi morando, aliquam vaſtationem & deprædationem facere præſumat; & quæ ipſius ſanctæ Eccleſiæ propria ſunt, nemo aliqua iniqua machinatione ſine voluntate ipſius ſacri Pontificis ſibi vindicare præſumat. Quod ſi quiſquam fecerit, reſtitutis malè præſumptis, immunitatem ipſius Eccleſiæ perſolvat, & bannum noſtrum tripliciter componat.

IV.

Vt eccleſiaſticus honor, & ſacerdotalis atque clericalis reverentia, debita competentíque ſinceritatis religione ab omnibus amplectatur, & in omnibus cuſtodiatur, ſicut avi & genitoris noſtri monent edicta.

V.

Vt imperialis honor ab omnibus fideliter obſervetur; & quæ ab eo ſeu per epiſtolam ſeu per legatos præcipiuntur, à nullo impune audeant violari.

VI.

Vt Epiſcopi miniſterium ſuum ſecundùm ſacros & ſancto Spiritu promulgatos canones peragant, parrochias ſuas abſque alicujus impedimento, prædicando, corrigendo, & confirmando circumeant; & in hoc agendo nullus eis contraire & quod ad miniſterium illorum pertinet contradicere in ipſis parrochiis audeat, vel eis exinde aliquam moleſtiam inferat; ſed adjutor, ſi oportuerit, invitatus à Pontifice quiſque Eccleſiæ filius exiſtat; ut liceat eis criminalia ſcelera & alia quæque corrigenda inquirere, diſcutere, & dijudicare canonicè. Quod qui temerare protervè præſumpſerit, triplicem legem & triplex bannum noſtrum perſolvat.

VII.

Vt Epiſcopi ſecundùm ſacram juſſionem Domini noſtri Ieſu Chriſti prædicationem per ſe, vel per ſuos congruenter exerceant, & Preſbyteros ſuos ut ſimiliter faciant inſtruere procurent. Et ut ſeculares

&

& fideles laici diebus feſtis, qui in civitatibus ſunt, ad publicas ſtationes occurrant: & qui in villulis & poſſeſſionibus ſunt, ad publicum officium in plebem feſtinent. Et nullus latibuloſa Miſſarum in ſuis domibus officia celebrare præſumat ſine ſui rationabili licentia Epiſcopi.

VIII.

Vt Epiſcopi in civitatibus ſuis proximum Eccleſiæ clauſtrum inſtituant, in quo ipſi cum clero ſecundùm canonicam regulam Deo militent; & ſacerdotes ſuos ad hoc conſtringant ut Eccleſias non relinquant, & alibi habitare præſumant. Sint etiam ſubjecti proprio Epiſcopo ſecundùm canonicam auctoritatem, nec per contumaciam ab eorum poteſtate diſſiliant. Neque ſeculari poteſtati ad hoc eis commendare ſe liceat, aut eos quilibet recipere audeat, aut contra canonicas leges & debitam Epiſcopi poteſtatem quodammodo defenſentur. Hujuſmodi verò ſacerdotes epiſcopalis ilico cenſura diſciplinis eccleſiaſticis ſubdat. Nec fas eſt omnium eorum ſollicitudinem Epiſcopos non gerere, quibus in committendis ſacris ordinibus dignum viſum eſt communicaſſe.

IX.

Vt domibus ſacerdotum, propter malæ opinionis famam, habitatio feminarum penitùs tollatur; neque illi in domos earum intrare indiſcretè præſumant, ne nomen Dei, quod abſit, per illos blaſphemetur per quos laudari piè & jugiter debet. Venationem quoque nullus tam ſacri ordinis exercere præſumat; neque arma militaria pro qualicunque ſeditione portare audeat, aut habitum quemlibet tantum apicem ſacerdotij non decentem aſſumat.

X.

Vt res Eccleſiaſticas tam mobiles quàm & immobiles nemo invadere vel auferre præſumat; & quæ à rectoribus Eccleſiæ hactenus, ob timorem vel favorem, alicui libellario vel emphyteuticario jure doloſè & cum damni detrimento Eccleſiæ amiſiſſe videntur, ad priſtinum jus revertantur: quatenus liceat illis quibus earum cura commiſſa eſt, quieto & pacifico ordine eas tenere, & pro nobis ac regno nobis à Deo commiſſo orare, pauperibúſque debita ſtipendia erogare, familiam Eccleſiæ juſtè & rationabiliter regere & gubernare. Tranſgreſſoribus autem indicimus injuſtè præſumpta reſtituere, & ſicut ſuperiùs præfixum eſt, triplicem legem & triplex bannum noſtrum perſolvere.

XI.

Vt decimæ conlaborationum & animalium ſecundùm ſacra præcepta Domino abſque fraude & aliqua retractatione offerantur; & in poteſtate Epiſcopi maneat qualiter Preſbyteris diſpenſentur canonicè. Et ut Eccleſias baptiſmales, quas plebes appellant, ſecundùm antiquam conſuetudinem Eccleſiæ filij inſtaurent.

XII.

Vt Epiſcopi Comites & vaſſos noſtros in parrochia eorum manentes paterno amore ſecundùm eccleſiaſticum miniſterium diligant. Ipſi verò Comites & vaſſalli ſeu reliqua generalitas prædictos Epiſcopos ut ſanctos patres honorent & venerentur, & ad miniſterium illorum peragendum, ubicunque potuerint, eos adjuvare decertent. Si verò, quod non optamus, eis infeſti, quò minùs quæ Dei ſunt exercere poſſint, reperti fuerint, aut ipſi contra leges officia ſua violaverint, & eos quos venerari debent inquietaverint, ſecundùm Capitulare avi & genitoris noſtri emendent. Qualiter quoque Preſbyteros ac reliquos gradus honorent, ipſius capitularis forma doceantur. Ipſi nihilominus Epiſcopi, ſinguli in ſuô epiſcopio, miſſatici noſtri poteſtate & auctoritate fungantur.

XIII.

Vt Epiſcopi & Comites in ſuis miniſteriis commorantes in ſuis conſiſtant domibus cum ſuis vaſſallis, neque præſumant occaſione hoſpitij in pauperioris cujuſpiam vicini domo niſi rogati commorari; quia ob hoc maximè deprædationes & diſcordias hactenus pullulaſſe manifeſtum eſt. Prævideant quoque, ſecundùm miniſterium unuſquiſque ſuum, ne in poteſtate illorum prædæ & devaſtationes fiant. Et ſi aliqui hoc facere tentaverint, omni ſua virtute illis reſiſtant. Et ſi ipſi per ſe conſtringere illos ad emendationem non potuerint, conſtitutis Miſſis noſtris renuntient, ut ipſorum judicio legaliter ſecundùm Capitulare avi & genitoris noſtri emendent. Quòd ſi & ipſi hoc emendare nequiverint, ad noſtram notitiam perducant.

XIV.

Vt quotiens divinum judicium aliquem Eccleſiæ Præſulem è ſæculo vocaverit, nullus ad ſumet perditionem facultates ejus invadat, diripiat, & ad jus ſuum transferat; ſed erogatariis & eleemoſynariis eccleſiaſticis, cum ipſius Eccleſiæ conſtituto œconomo, liberum ſit, canonico more, juſtè rationabiliterque deputata

ſucceſſori futuro reſervare, vel quibuſcunque, ſicut expedit, pro ejus ſpiritu diſtribuere. Quod qui iniqua cupiditate tranſgredi præſumpſerit, ut ſuperiùs prælibatum eſt, inrefragabiliter multetur.

XV.

Vt nemo fidelium noſtrorum quodammodo aliquem celet quem noſtrum ſcierit infidelem eſſe, neque ei ſuſtentationem quamcunque præſtare pertentet, ſi eum ad noſtram fidelitatem revocare nequiverit. Quicunque autem contra hæc fecerit, prædeceſſorum & progenitorum noſtrorum judicium experietur.

Anſbertus Archiepiſcopus ſubſcripſi.
Iohannes humilis Aretinæ Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Adalardus ſervus ſervorum Dei ſanctæ Veronenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Adalgaudus Vercellenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Azo Eporedienſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Benedictus Epiſcopus Cremonenſis ſubſcripſi.
Hildradus Albenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Gerardus exiguus Eccleſiæ Laudenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Iohannes humilis Epiſcopus ſanctæ Ticinenſis Eccleſiæ ſubſcripſi.
Teudulfus Terdonenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Hilduinus Aſtenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Sabbatinus humilis Ienuenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Signum Boſonis Ducis & Miſſi Italiæ atque ſacri palatij Archiminiſtri.
Signum Bernardi Comitis.
Signum Bodradi Comitis palatij.
Signum Ricardi Comitis.
Signum Airboldi Comitis.
Signum Cuniberti Comitis.
Signum Supponis Comitis.
Signum Alberici Comitis.
Signum item Bernardi.
Signum Hardingi Comitis.
Signum Berardi Comitis.
Iohannes Tuſcanenſis Epiſcopus, Legatus ſanctæ ſedis apoſtololicæ & Domni Iohannis ſummi Pontificis & univerſalis Papæ, in his quæ ſuprà ſcripta ſunt interfui, conſenſi, & ſubſcripſi.
Anſegiſus Senonum metropolis Epiſcopus, ſanctæ & apoſtolicæ ſedis per Domnum Iohannem ſummum Pontificem Papam Vicarius, interfui, conſenſi, & ſubſcripſi.
Iohannes Aretinus Epiſcopus, ſanctæ ſedis apoſtolicæ Legatus, interfui, conſenſi, & ſubſcripſi.
Hincmarus Remorum Archiepiſcopus ſubſcripſi.
Frotarius Archiepiſcopus conſenſi & ſubſcripſi.
Aurelianus Lugdunenſis Eccleſiæ Epiſcopus in Chriſti nomine roboravi.
Ottramnus Viennenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Iohannes Rotomagenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus ſubſcripſi.
Bertmundus Ebredunenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus ſubſcripſi.
Ragenelmus Tornacenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Vvalterus humilis Aurelianenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Gerboldus Cabillonenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Giſlebertus Carnotenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Hildeboldus Sueſſionenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Roſtagnus ſanctæ Arelatenſis Eccleſiæ humilis Epiſcopus ſubſcripſi.
Iſaac Lingonenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Lantbertus Matiſcenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Ingelvvinus ſanctæ Pariſiacenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Geroldus Ambianenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Abbo Nevernenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Iohannes Cameracenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Hadebertus Silvanectenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Odo Belgivacorum Epiſcopus in Chriſti nomine ſubſcripſi.
Ratbertus Valentinæ Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Bernarius Gratianopolitanæ Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Angenulfus Gabalitanenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Birico Vvapincenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Alduinus Avinionenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Vvido Vallavenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Hildebrannus Sagenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Vvillebertus humilis Catalaunorum Epiſcopus ſubſcripſi.
Ragenfridus Meldenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Heirardus Lixovienſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Sigenandus Conſtantienſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Ætherius Vivarienſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Erchambertus Bajocenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Hedenulfus Laudunenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Agilmarus Arvernenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Anſelmus Lemovicenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Adalbertus Morinenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Vvillelmus Cadurcorum Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Lupus Albienſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Ottulfus ſanctæ Trecaſſinæ Eccleſiæ humilis Epiſcopus ſubſcripſi.
Berardus Viridunenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Arnaldus Leucorum Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Franco Tungrenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Theodoricus Veſontiorum Eccleſiæ Archiepiſcopus ſubſcripſi.
Vvala Autiſiodorenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Adalgarius Auguſtidunenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Henrico Dienſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Aimarus Ruthenenſium Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Theotarius Gerundenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Hugo Abba.
Albuſtus Abbas ex monaſterio quod vocatur Bethleem ſive Ferrarias.
Hilduinus Abbas & Bibliothecarius.
Vvlfardus Abba ſcripſit & ſubſcripſit.
Gaulzlenus Abba & Archicancellarius.

TITVLVS XLIX.

ACTORVM SYNODI PONTIGONENSIS EDITIO altera, illa fortaſſe quam cum Legatis apoſtolicis dictaſſe & in ſynodo legiſſe dicitur Odo Epiſcopus Bellovacenſis.

SAncta ſynodus quæ in nomine Domini vocatione Domni Iohannis ter beatiſſimi ac univerſalis Papæ & juſſione Domni Karoli perpetuò Auguſti congregata eſt in loco qui vocatur Pontigonis anno incarnationis dominicæ DCCCLXXVI. Indictione IX. regni præfati invictiſſimi Imperatoris XXXVII. imperij autem primo, XVII. Kalendas Auguſti, hæc capitula quæ ſubter adnexa ſunt inſtituit.

CAP. I.

OBeunte Hludouvico, qui Romani imperij jura regebat, Domnus Iohannes ter beatiſſimus Papa per Gadericum Veliternenſem, Formoſum Portuenſem, Iohannem Aretinum venerabiles Epiſcopos Domnum Karolum tunc Regem ad limina beatorum Apoſtolorum invitavit, eúmque Eccleſiæ ipſius defenſorem ac tutorem elegit, imperialique diademate coronavit, eum præ cunctis ſolum & ſpecialem eligens qui Romani imperij ſceptra teneret. Cujus ſacris inſtitutionibus pro debito parentes, quod ipſe inſtituit inſtituimus, & quod ipſe confirmavit pari conſenſu omnes firmamus.

II.

Congregata igitur in Romana urbe ſancta ſynodo, ante adventum prædicti Domni Imperatoris, miſit cum conſenſu omnium epiſtolas Hludouvico Regi, filiis quoque ipſius, Archiepiſcopis, Epiſcopis, Abbatibus, ac reliquis primoribus regni ſui, monentes eos apoſtolica auctoritate more paterno ſervare quæ pacis ſunt, ne

videlicet aliquam irreptionem in regno præfati Auguſti facilè tentarent uſque dum ſimul ad mutuum colloquium venirent, & ipſe inter eos & de pace conſervanda & de jure regnorum ſecundùm ſibi à Deo miniſterium creditum decerneret pariter & diſcerneret. Quos epiſtolas per Odonem Bellovacorum venerabilem Epiſcopum ſibi deſtinatas & bis delatas omnino recipere renuerunt.

III.

Ipſe verò apoſtolica & paterna monita parvipendens, & fraterna fœdera diſrumpens, hoſtili manu tyrannico more fraternum regnum depopulando invaſit; homicidia, ſtupra, adulteria, ſacrilegia, & innumera mala quæ enumerari nequeunt, auctoritas facientium perpetravit.

IV.

Hæc mala audiens ter beatiſſimus Papa perpetrata eſſe in regno ſpiritalis filij ſui Domni Karoli ſemper Auguſti, tactus dolore cordis acceleravit mittere Miſſos ſuos, Iohannem videlicet & Iohannem venerabiles Epiſcopos, cum aliis ſuis epiſtolis, volens eum monere ut à tanto malo pœnitudinem de præteritis ageret, & tandem fraternum regnum invadere deſineret. Quorum legationem ſecundò commonitus necdum recipere voluit.

V.

Poſt hos denique miſit iterum alios Legatos, Leonem ſcilicet ſanctiſſimum Gabinenſem Epiſcopum & ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Miſſum & Apocriſiarium, paritérque & Petrum Foroſemproniatem venerabilem Epiſcopum, hæc eadem obſecrando monendo poteſtans. Quorum monita utrum recipere velit, adhuc ambiguum conſtat.

VI.

Verùm quia præfatus Leo Gabinenſis reverentiſſimus Epiſcopus & ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Miſſus & Apocriſiarius, ſeu & Petrus Foroſemproniatis Epiſcopus; pro quibuſdam utilitatibus eccleſiaſticis morari hic diutiùs nequeunt, neque Epiſcopos de longinquo venientes fatigare longiùs dignum eſt, decreverunt Iohannem Tuſcanenſem & Iohannem Aretinum venerandos Epiſcopos, qui legationem præfatorum pariter cum priori legatione ſuſcipientes, ea quæ peragenda ſunt, cum ceteris Epiſcopis, quos communi conſenſu elegerint, vice omnium Epiſcoporum, quicquid ſeu in evocando ſeu in contemptoribus feriendo definierint, apoſtolica auctoritate liberè definiant, & quicquid ipſi deliberaverint, & Domnus Apoſtolicus cum omni ſancta Romana Eccleſia determinabit & in perpetuum manſurum ſtatuet & firmabit.

VII.

Sicut Domnus Papa Iohannes ſanxit, connivente & conſentiente & condecernente Domno & glorioſiſſimo Karolo Imperatore ſemper Auguſto, Anſigiſum venerabilem Epiſcopum Senonum Archiepiſcopum ſuam vicem tenere & primatum ei Galliæ & Germaniæ contulit in evocanda ſynodo & definiendo canonicè ſi quælibet inſurrexerint neceſſaria, & ut graviora ad ipſius notitiam referat, & nos unanimiter omni devotione laudamus, & ut ita ipſe primatum teneat Galliæ & Germaniæ decernimus & ſancimus.

VIII.

Synodum quam Domnus Iohannes Apoſtolicus & univerſalis Papa ſuper quorundam depoſitionem, Formoſi ſcilicet Portuenſis Epiſcopi, & Gregorij Nomenculatoris, ſeu & Stephani Secundicerij, & Georgij Veſterarij, ceterorúmque ſuorum complicum, ſicut in epiſtola ipſius ad nos miſſa continetur, nuper inſtituit, & nos ſecundùm juſſionem ipſius, in nullo à capite diſſidentes, conſentiendo decernimus, omnibúſque apoſtolicis illius ſanctionibus per omnia parentes ſicut decet obedimus.

IX.

Cenſuram verò quam Domnus Apoſtolicus ſuper nefandiſſima acta Hludouvici Regis & complicum ejus, niſi reſipuerint, & debitam obedientiam ſedi apoſtolicæ exhibuerint, ſtatuit & firmavit, omnes nos qui ad præſentem ſynodum convenimus, unanimiter decernimus atque firmamus.

TITVLVS L.

Alia quædam acta ejuſdem ſynodi Pontigonenſis.

I.

Libellus proclamationis Eccleſiæ Remenſis adversùs Hludouvicum Regem Karolo Imperatori oblatus in ſynodo Pontigonenſi.

PAternis magiſteriis inſtruimur ut ſi qua majora negotia vel majores cauſæ exortæ fuerint, ad ſedem apoſtolicam, prout auctoritas docet & mos antiquus obtinuit, ſemper referantur. Ideóque quia imperialem excellentiam veſtram ſynodo præeſſe & Vicarios ſedis apoſtolicæ præſto nobis adeſſe gaudemus, calamitates & miſerias Eccleſiæ noſtræ ac filiorum noſtrorum, quas hoc anno ab Hludouvico Rege itémque Hludouvico filio ejus & complicibus eorum, cædes videlicet, homicidia, adulteria, fornicationes, rapinas, ſacrilegia, & cetera flagitia quæ nullus enumerare poteſt, Eccleſia noſtra perpeſſa eſt, veſtræ ſerenitati innoteſcimus, obſecrantes ut pro Dei omnipotentis amore, & pro ingenita vobis benignitate, ac pro miniſterio impoſito, nobis & Eccleſiæ noſtræ ac filiis noſtris ſecundùm pervulgatam omnibus veſtram ſapientiam conſulatis pariter ac ſuccurratis, ne de cetero talia ac tanta mala Eccleſia noſtra ac regnum patiatur qualia hactenus paſſa eſt.

I I.

Definitio ſynodi Pontigonenſis de Adalgaudo Presbytero infamato.

Pridie Idus Iulij, in loco qui vocatur Pontigonis, ita de Adalgaudo Preſbytero à Legatis ſedis apoſtolicæ, Leone Apocriſiario ſanctæ ſedis Romanæ, Petro, Iohanne, itémque Iohanne Legatis memoratæ ſanctæ ſedis, ac Anſegiſo Vicario ejuſdem ſanctæ ſedis, & ab omni Concilio definitum eſt ut illi propria Eccleſia reddatur, & à præfatis Kalendis quatuor menſium dilatio ad famam ſuam purgandam illi concedatur. Si poſt quatuor menſes purgare ſe canonicè non potuerit, nulla ejus vox poſtea penitùs audiatur.

I I I.

Conſenſus Leonis Epiſcopi Miſſi & Apocriſiarij, cùm poſt ſynodum diſceſſurus eſſet.

Quia Domnus noſter Iohannes ſanctiſſimus & ter beatiſſimus Papa nos quidem, me ſcilicet Leonem Gabinenſem Epiſcopum & ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Miſſum & Apocriſiarium, & Petrum venerabilem Foroſempronïatem Epiſcopum, ad hoc in has partes direxit ut, ceu pridem per venerabiles Epiſcopos Iohannem videlicet & Iohannem mandaverat, veſtra ſanctitate adgregata, de negotiis quæ inter utróſque fratres hoc anno emerſerant determinaremus, ſed nos ob quaſdam ſanctæ Romanæ Eccleſiæ utilitates quia diutiùs morari nequimus, & veſtram beatitudinem longiùs fatigare nolumus, hos fratres noſtros Iohannem videlicet Tuſcanenſem & Iohannem Aretinum venerabiles Epiſcopos vobiſcum morari decrevimus uſque dum res unde agitur optatum finem divina favente gratia accipiat: qui quicquid ſeu in evocanda ſynodo, ſeu in definiendo, ſeu in contemptoribus feriendo definierint, apoſtolica auctoritate liberè definiant, & quicquid ipſi deliberaverint, & Domnus Apoſtolicus cum omni ſancta Romana Eccleſia determinabit, & in perpetuum manſurum ſtatuet & firmabit.

I V.

Iuramentum quod Hincmarus Archiepiſcopus edere juſſus eſt apud Pontigonem.

Sic promitto ego quia de iſto die in antea iſti ſeniori meo, quandiu vixero, fidelis & obediens & adjutor, quantumcunque plus & meliùs ſciero & potuero, & conſilio & auxilio ſecundùm meum miniſterium in omnibus ero abſque fraude & malo ingenio & abſque ulla doloſitate vel ſeductione ſeu deceptione & abſque reſpectu alicujus perſonæ. Et neque per me, neque per Miſſum, neque per litteras, ſed neque per emiſſam vel intromiſſam perſonam, vel quocunque modo ac ſignificatione, contra ſuum honorem & ſuam, Eccleſiæ, atque regni illi commiſſi quietem & tranquillitatem atque ſoliditatem machinabo vel machinanti conſentiam. Neque unquam aliquod ſcandalum movebo, quod illius præſenti vel futuræ ſaluti contraria vel nocivum eſſe poſſit. Si me Deus adjuvet & iſta ſancta patrocinia. Hincmar. epiſt. 61.

TITVLVS LI.

Acta ſynodi Romanæ de confirmatione electionis Karoli Imperatoris, miſſa per Adalgarium Epiſcopum Auguſtodunenſem.

In vetuſto exemplari iſtius ſynodi, ut Sirmondus docet, hæc leguntur de actis ipſis ad Karolum Imperatorem miſſis: *Synodus quam attulit Adalgarius Epiſcopus de parte Iohannis Papa aliorúmque Epiſcoporum Karolo ad Vrbam civitatem, quando pergebat iſdem Karolus Romam.*

Sequitur geſta qualiter Domnus Karolus filius Hludouvici Imperatoris fuit factus Imperator Romæ tempore Iohannis Apoſtolici anno incarnationis Domini DCCCLXXVII. *Indictione* X.

SERMO DOMNI APOSTOLICI IOHANNIS IN SYNODO EPISCOPORVM.

OMnibus generationibus immo cunctis mortalibus liquet qualiter omnipotens & creator univerſorum Deus in Eccleſiæ ſuæ parte quæ gemebunda peregrinatur in terris, per generationes & generationes electos ſuos velut in cœlorum ambitu ſidera nova produxerit, ut miro modo in ejuſdem Eccleſiæ cœlo fixa, divino lumine radiantia, mœrentium animos inluſtrarent, depulſis tetræ mœſtitiæ tenebris & diverſarum anguſtiarum diſſipata caligine. Inter quas tanquam clariſſimum ſidus diebus noſtris ecce nobis Karolum Chriſtianiſſimum Principem ſuperna providentia præſcitum à ſe & prælectum ante mundi conſtitutionem & prædeſtinatum, non niſi copioſiſſima miſeratione circa noſtram ſalutem mota, ſecundùm placitum ſuum, juxta quod congruum erat in iſto periculoſo tempore tribuit, nepotem videlicet illius quondam magni Karoli qui rempublicam prteliis auxit, victoriis dilatavit, ſapientia decoravit: qui cùm omnes Eccleſias ſublimaſſet, ſemper hoc ei erat in voto, ſemper in deſiderio, ſicut in geſtis quæ de eo ſcripta ſunt legitur, ut ſanctam Romanam Eccleſiam in antiquum ſtatum & ordinem reformaret. unde & hanc multis honoribus extulit, multis munificentiis & liberalitatibus ampliavit, adeo ut amiſſas olim urbes ei reſtituiſſet, & ex regni quoque ſui parte alias non modicas contuliſſet. Sed pauca dicta ſunt, niſi quæ circa religionis incrementum geſſit magna & ſublimia memorentur. Religionis quippe ſtatum inter diverſorum errorum & pravitatum vepres incultum inventum ſacris litteris erudivit, divina pariter & humana ſcientia perornavit, erroribus expurgavit, ratis dogmatibus ſaginavit, atque intra breviſſimum tempus ita induſtrio pietatis ſtudio egit ut novus quodam modo videretur mundus, magnis luminaribus venuſtatus, & variis vernantibus floribus adornatus. Cujus filius, divæ ſcilicet recordationis Hludouvicus Maximus Imperator pater hujus à Deo electi Principis Karoli ſemper Auguſti, patrium ſolium adeo religione imitatus, pietate laudabiliter æmulatus eſt, ut & paterna divini cultus vota & erga prælatam principalem Eccleſiam libertatis inſignia pius natus æquiperaret & roboraret, ſed & uberioribus beneficiis & dapſilibus munificentiis, ut heres gratiſſimus, ampliaret. Verùm iſte hujus præfulgidus filius, Karolus videlicet, de quo nobis ſermo eſt, ſereniſſimus & tranquilliſſimus Imperator, qui nobis, ut prætulimus, in quos fines ſeculorum devenerunt, quíque caligoſi temporis ex quadam parte tetras ærumnas & miſerias ſuſtinebamus, tanquam ſplendidiſſimum aſtrum ab arce polorum illuxit, non ſolùm monumenta progenitorum bonitatem electæ radicis ferens in ramo alacriter æquiperavit, verùm etiam omne prorsùs avitum ſtudium vicit, & univerſum paternum certamen in cauſa

religionis atque juſtitiæ ſuperavit, Eccleſias videlicet Domini diverſis opibus ditans, ſacerdotes ejus honorans, hos ad utramque philoſophiam informans, illos ad virtutes ſectandas adhortans, viros peritos amplectens, religioſos venerans, inopes recreans, & ad omne bonum penitùs ſubſecutus, & omne malum medullitus deteſtatus. Quapropter & nos, cariſſimi fratres, tot ac tantarum dilectionum ejus atque virtutum audientes inſignia, & laudabilium longè lateque diffuſa morum ejus intuentes indicia, pietatis illius affectus experti frequentiſſimè ac multifariè viſcera, non immeritò intelleximus iſtum eſſe proculdubio qui à Deo conſtitutus eſſet ſalvator mundi, multò profectò præſtantiùs ac decentiùs ita vocatus quàm Ioſeph, qui penè ſolam terram ſalvavit Ægypti. Vnde ab univerſa ſancta Romana plebe, voce almæ illius Annæ ſanctæ perſonam geſtantis Eccleſiæ ſterilis & fœcundæ, prophetico quodam modo ſpiritu temulento quotidie clamabatur:

1. Reg. 2. *Dominus dabit imperium Regi ſuo, & ſublimabit cornu Chriſti ſui.* & iterum cum David orabat Rege pariter ac Propheta,

Pſal. 85. *Da*, inquiens, *poteſtatem ſive imperium puero tuo, & ſalvum fac filium ancillæ tuæ*, ſanctæ videlicet catholicæ & apoſtolicæ Eccleſiæ. Vnde nos tantis indiciis divinitus incumbentibus luce clariùs agnitis, ſuperni ſecreti conſilium manifeſtè cognovimus. Et quia pridem apoſtolicæ memoriæ deceſſori noſtro Papæ Nicolao idipſum jam inſpiratione cæleſti revelatum fuiſſe comperimus, elegimus hunc meritò & approbavimus unà cum anniſu & voto omnium fratrum & coëpiſcoporum noſtrorum atque aliorum ſanctæ Romanæ Eccleſiæ miniſtrorum ampliſque ſenatus, totiúſque Romani populi gentíſque togatæ, & ſecundùm priſcam conſuetudinem ſolemniter ad imperij Romani ſceptra proveximus, & auguſtali nomine decoravimus, unguentes cum oleo extrinſecus, ut interioris quoque Spiritus ſancti unctionis monſtraremus virtutem, qua unxit eum Dominus Deus ſuus præ conſortibus ſuis, Chriſtum hunc oleo lætitiæ delibutum extrinſecus faciens, & principem populi ſui conſtituens, ad imitationem ſcilicet veri Regis Chriſti filij ſui Domini noſtri; ita ut quod ipſe poſſidet per naturam, iſte conſequeretur per gratiam. Deinde non hic perpetuus Auguſtus ad tanta faſtigia ſe velut improbus intulit, non tanquam importunus fraude aliqua, vel prava machinatione, aut inhianti ambitione ad imperialem apicem aſpiravit. Abſit. Neque enim ſibi honorem præſumptioſè adſumpſit ut Imperator fieret; ſed tanquam deſideratus, optatus, poſtulatus à nobis, & à Deo vocatus & honorificatus, ad defendendam religionem & Chriſti utique ſervos tuendos humiliter atque obedienter acceſſit, operaturus & roboraturus in imperio ſummam pacem & tranquillitatem, & in Eccleſia Dei juſtitiam & exaltationem. Niſi enim nos talem ejus cognoviſſemus intentionem, nunquam animus fieret noſter tam promptus ad ipſius promotionem, & hoc per ſacerdotum Domini manus miniſtrorum ejus officium, ſicut David & Salomon & nonnulli alij Chriſti Domini, quos nimirum non eſſe tangendos Spiritus Pſal. 104. ſanctus per pſalmorum cantica proteſtatur. Quapropter, fratres cariſſimi, omnes unanimes idipſum ſentientes benedicamus Domino, & totis cordis ac corpo- 1. Reg. 2. ris vocibus collaudemus, qui, ſecundùm quod pollicitus eſt, ſpernentes ſprevit, & glorificantem ſe glorificavit, quique hunc tantum nobis talémque contulit per quem mœrentium conſolatio & paganorum contrino & Chriſtianorum proculdubio ſperetur cita redemptio: ſummámque majeſtatem ejus & pietatem votis continuis obſecremus ut confirmet hoc in eo, immo & in nobis per eum, quod operatus eſt in eo à templo ſancto ſuo, quod eſt in ſuperna Hieruſalem. Nóſque quod jam in Romana Eccleſia, quæ eſt magiſtra, mater, & caput Eccleſiarum, auctore Deo famulatus noſtri miniſterio geſſimus, preces benedictionis fundentes, & coronam imponentes ſceptri & diadema imperij, etiam hic in ſancta hac generali fraternitatis noſtræ ſynodo, ad quam Deo duce pro innumeris neceſſitatibus & utilitatibus ſanctæ Dei Eccleſiæ conveniſſe dinoſcimur, iterato cordis affectibus & oris vocibus & manus ſubſcriptionibus roboremus, nec ſint, quod abſit, in nobis ſchiſmata, quæ 1. Cor. 1. Apoſtolus medullitus execratur, nec animorum alicujus diviſionis vel diverſitatis diſſenſio.

Responsio Episcoporum.

Ecce, beatiſſime & apoſtolice Domine Papa Iohannes, luce clariùs videmus mentem apicis veſtri gratia ſancti Spiritus inluſtratam, qui profectò quos repleverit, ardentes pariter & loquentes facit. Niſi

enim ipſe cor veſtrum inradians tetigiſſet, nec ad tantæ dilectionis erga nos flagrantiam accenderetur, nec ad tot mellifluos & ſalutares effectus, quibus nos proculdubio piè & aſſiduè inſtruitis, proculdubio moveretur. Spiritalem autem filium veſtrum Dominum Imperatorem Karolum Chriſtianiſſimum & manſuetiſſimum Principem tanto jure cupimus & deſideramus auguſtalia Romani ſceptri gubernacula inconcuſſa & immutilata immo augmentata & ampliata ſine tenus retinere quanto liquidiùs non per hominem neque ab homine ſublimatum & ad tantum culmen poteſtatis evectum, ſuperna gratia revelante, cognovimus, qui nimirum cordi ſacratiſſimo apoſtolatus veſtri interiùs inſpiravit ut non vos priùs eligeret, ſed antea vos eum & eligeretis & diligeretis. Sed & nos, ô Domine & coangelice Papa, veſtigia veſtra ſectantes, & ſalubria monita recipientes, quem amatis amamus, quem dilexiſtis diligimus, quem elegiſtis eligimus, & quod in eo auctore omnium bonorum Deo, ſive divina benedictione, ſive ſacra unctione, ſive coronæ imperialis impoſitione geſſiſtis, viſcerabili affectu ſequimur, & celebri laude proſequimur, & digna honorificentia veneramur, atque totius ſenſus noſtri niſibus ita permanere atque pollere ſemper optamus. Sed & ſi neceſſitas fortaſſis exegerit, totis officij noſtri conatibus adversùs aliter ſentientium molimina reſiſtere fatagemus. Cum enim, ſecundùm Apoſtolum, non ſit poteſtas niſi à Deo, & hæc præcipuè quæ tam pio collata eſt, haud dubium quin Dei ordinationi reſiſtit qui iſti ordinationi, quæ nobis miniſtrantibus cœlitus facta eſt, obſtinata mente reſiſtit. Apoſtolico quippe culmini, docente ſancto Bonifacio Papa, nemo umquam obices manus intulit niſi qui de ſe voluit judicari. Durum eſt autem contra ſtimulum calcitrare vel adversùs impetus fluminis conari.

Rom. 13.

Item Summus Pontifex.

Quia igitur, fratres dilectiſſimi, inſpiratio divina omnium noſtrum corda in unum ſenſum & in unum eundémque deliberationis finem direxit, ut ſcilicet unum ſentiamus & unum dicamus omnes, & non ſint in nobis ſchiſmata, quæ in præfato piiſſimo & tranquilliſſimo Imperatore ſpirituali filio noſtro Karolo, auctore Deo, ſive preces benedictionis ſuper caput ejus infundendo, ſive ſacræ unctionis oleo celſum ipſius verticem contingendo, ſive coronam imperij conferendo geſſimus, ſententiæ prolatione, ſi unanimi generalitati veſtræ videtur, & per manuum ſubſcriptionem etiam in præſenti hac venerabili ſynodo, ſicut jam hortati ſumus, iteratò promulgemus & roboremus.

Sancta Synodus respondet.

Placet & valde placet in omnibus veſtra ſacratiſſima ſectari veſtigia, neque fas eſt ut à culmine apoſtolatus veſtri in aliquo diſſentiamus, quem videlicet ipſe Chriſtus Dominus noſter omnium noſtrum ad vicem ſuam in terris eſſe voluit caput.

Tunc surgens Summus Pontifex sententiam protulit, dicens.

Piiſſimi & ſereniſſimi ſpiritualis filij noſtri Karoli magni & pacifici Imperatoris ad imperialia ſceptra electionem & promotionem ante mundi quidem ordinem divinus ordinatam, nuper autem, id eſt, prætenta nona indictione, per miniſterium noſtræ mediocritatis exhibitam, annuente Deo ex tunc & nunc & in perpetuum firmam & ſtabilem decernimus permanſuram.

Reſponderunt omnes: *Placet, placet.*

Item.

Si quis tantæ rei divinitus actæ proculdubio inſtitutionem ſuperbia aut avaritia vel certè aliquo peſſimæ ambitionis inſtinctu perturbare aut violare tentaverit, cujuſcunque ſit ordinis, dignitatis, aut profeſſionis, tanquam Dei inimicus, & ordinationi ejus tyrannide ſæva reſiſtens, & Eccleſiæ Dei hoſtis, totiúſque pacis & Chriſtianitatis diſſipator, anathemate uſque ad ſatisfactionem teneatur omni tempore annexus.

Reſponderunt: *Fiat, fiat.*

Item Summus Pontifex.

Patratores & incitatores peſſimi hujus conſilij, qui profectò cùm miniſtri ſint diaboli, ſua quærunt, non quæ Ieſu Chriſti, & in imperium ſubintroducere ſimultates & diſcordiam moliuntur, ac fraudulentia immittere ſchiſmata ad confundendam Eccleſiæ unitatem regníque congruum ſtatum & ordinem reíque publicæ utilitatem

tem & tranquillitatem conantur, ſi deinceps in talibus inventi fuerint, ſi quidem eccleſiaſtici viri extiterint, tanquam veri ſchiſmatici & à capite diſſidentes, omnimodis deponantur, laici verò & monachi perpetuo anathemate feriantur.

Et reſponderunt omnes tertiò: *Fiat, fiat, fiat.*

Subſcripſit ergo Domnus Papa, & cum eo Epiſcopi qui adfuerunt.

TITVLVS LII.

Exactio Nortmannis conſtituta.

HÆC EXACTIO A NORTMANNIS, QVI ERANT in Sequana tempore Karoli Regis, de ſuo regno fuit facta, ut ab ipſius regno recederent.

VNuſquiſque Epiſcopus qui habet abbatiam, aut Abbas qui ſimiliter habet abbatiam, aut Comes qui æquè habet abbatiam, de ſuo manſo indominicato, ſimilitérque & de vaſſallorum, accipiat de manſo indominicato denarios duodecim de manſo ingenuili, quatuor denarios de cenſu dominicato, & quatuor de ſua facultate; de ſervili verò duos denarios de cenſu, & de ſua facultate duos. De omnibus verò Eccleſiis unuſquiſque Epiſcopus vel Abba de ſua ſolummodo poteſtate accipiant, de Preſbyteris à quocunque plurimum ſolidos quinque, & de unoquoque juxta quod poſſibile fuerit; ita ut à quo plurimum, quinque ſolidos, à quo minimum, quatuor denarios. De Eccleſiis verò quas Comites & vaſſalli dominici habent, ſeu de illis qui cum ſeniore noſtro pergere debent, ſive qui remanſerint, Epiſcopus in cujus parrochia conſiſtunt ſecundùm prætaxatum modum accipere procurabit. De Eccleſiis verò Imperatricis Epiſcopus ſimiliter accipiet prætaxato modo.

Anno incarnationis dominicæ DCCCLXXVII. *Nonis Maij, in Compendio palatio, de aliqua ſed non de tota parte regni quod Domnus Imperator Karolus habuit antequam junior Hlotharius defunctus fuiſſet, hæc conſtituta eſt exactio Nortmannis, qui erant in Sequana, tribuenda, ut à regno ejus recederent.*

Epiſcopi, Abbates, Comites, ac vaſſi dominici ex ſuis honoribus de unoquoque manſo indominicato donent denarios duodecim de manſo ingenuili, quatuor denarios de cenſu dominicato, & quatuor de facultate manſuarij; de ſervili verò manſo duos denarios de cenſu indominicato, & duos de facultate manſuarij. De omnibus verò Eccleſiis unuſquiſque Epiſcopus de ſuo epiſcopatu, vel Abbas de ſua ſolummodo abbatia, in cujuſcunque Epiſcopi ſint parrochia, accipiant cum Miſſo Epiſcopi in cujus parrochia ſunt, de Preſbyteris ſecundùm poſſibilitatem, quinque ſolidos, vel quatuor, vel tres, vel duos, vel unum ſolidum. à quo plurimum, quinque ſolidos; à quo minimum, quatuor denarios. De Eccleſiis verò Imperatoris & Imperatricis & Comitum ac vaſſallorum imperialium, tam de illis qui cum Imperatore pergent, quàm & illis qui remanſerint, Epiſcopus in cujus parrochia conſiſtunt ſecundùm prædictum modum conjectum accipiat. De negotiatoribus autem, vel qui in civitatibus commanent, juxta poſſibilitatem, ſecundùm quod habuerint de facultatibus, conjectus exigatur.

TITVLVS LIII.

Karoli Imperatoris apud Cariſiacum.

HÆC CAPITVLA CONSTITVTA SVNT à Domno Karolo glorioſo Imperatore cum conſenſu fidelium ſuorum apud Cariſiacum anno incarnationis dominicæ DCCCLXXVII. *regni verò ipſius* XXXVII. *imperij autem ſecundo,* XVIII. *Kalendas Iulias, Indictione decima. De quibus quædam ipſe deſinivit, & de quibuſdam à ſuis fidelibus reſponderi juſſit.*

CAP. I.

DE honore & cultu Dei atque ſanctarum Eccleſiarum quæ auctore Deo ſub ditione & tuitione regiminis noſtri conſiſtunt, Domino mediante, decernimus ut ſicut tempore beatæ recordationis Domni & genitoris noſtri excultæ & honoratæ atque rebus ampliatæ fuerunt, & quæ à noſtra liberalitate honoratæ atque ditatæ ſunt, de cetero ſub integritate ſui ſerventur; & ſacerdotes ac ſervi Dei vigorem eccleſiaſticum & debita privilegia juxta reverendam auctoritatem obtineant; & eiſdem principalis poteſtas & inluſtrium virorum ſtrenuitas ſeu reipublicæ adminiſtratores, ut ſuum miniſterium competenter exequi valeant, in omnibus rationabiliter & juſtè concurrant. & filius noſter hæc ſupraſcripta ſimiliter Deo juvante conſervet.

RP. Primum capitulum, ſicut Deo inſpirante decreviſtis, omnes conlaudamus & conſervare volumus.

II.

Vt monaſterium à nobis Compendio in honore ſanctæ Dei genitricis Mariæ conſtructum, à filio noſtro & fidelibus noſtris eo tenore quo cœpimus honoretur, & privilegium à Domno Papa & ab omnibus Epiſcopis confirmatum, imperiale etiam decretum, ab omnibus fidelibus pro Dei & noſtro amore benigniſſimè atque inviolabiliter conſervetur, & à filio noſtro firmetur.

RP. De ſecundo ſimiliter reſpondemus.

III.

Vt tales à vobis eligantur, exceptis illis quibus commendatum habemus, quorum ſpeciali coofilio & adjutorio in præſenti itinere utamur.

RP. De tertio vos, ſicut meliùs Deo inſpirante vidiſtis, regni veſtri defenſionem atque tuitionem & filij veſtri cuſtodiam per fideles veſtros, tam per Epiſcopos, quàm Abbates & Comites, diſpoſitum habetis, & neceſſarium eſſe cognoſcimus. Ipſam diſpoſitionem nos diſordinare ooo poſſumus nec debemus; & qualiter illam meliùs diſponere poſſimus, non ſapimus.

IV.

Quomodo ſecuri eſſe poſſimus quouſque Deo donante huc revertamur, à nullo regnum noſtrum inquietari poſſe, quantum Deus vos adjuvare voluerit, & veſtrum poſſe extiterit, & quomodo oos de filio noſtro & de vobis ſecuri eſſe poſſimus, & vos de filio noſtro ſecuri eſſe poſſitis, & ipſe de vobis, & ut vos ad invicem credere poſſitis.

RP. De quarto, in quo ſcriptum eſt quomodo vos de filio veſtro ſecuri eſſe poſſitis, reſpondemus quia, Deo gratias, vos eundem filium veſtrum & generaſtis & nutriſtis, & ſub nutrimento veſtro Deus ad hanc ætatem illum perduxit; & nemo noſtrum illum ampliùs ſalvare poteſt vel debet aut ſapit quàm vos, & in veſtro conſilio & auxilio ac diſpoſitione illius ſalvatio & honor poſt Deum & ſanctos ejus conſiſtit. & qualiter ad Dei voluntatem & ſanctæ Eccleſiæ & regni veſtri utilitatem ſecuri de illo eſſe poſſitis, in veſtra diſpoſitione manet. Et de hoc quod ibi ſcriptum eſt, quomodo de oobis ſecuri eſſe poſſitis, qualiter uſquedum Deo donante huc rèvertamini, ut à nullo regnum veſtrum inquietari poſſit, quantum Deus oos juvare voluerit, & noſtrum poſſe extiterit, reſpondemus quia ſunt ſacramenta quæ vobis

fecimus, & eſt profeſſio quam vobis & Clerici & laici in Cariſiaco fecimus & ſubſcripſimus, & eſt perdonario quam dominatio veſtra nobis fidelibus veſtris & perdonavit & ſubſcripſit, & eſt profeſſio & ſacramentum quæ in Guodulfi villa pro novis cauſis emergentibus ex morte Hlotharij & miſſatico Domni Apoſtolici Hadriani & miſſatico Hludouvici nepotis veſtri vobis fecimus. Eſt etiam profeſſio quam Remis & de veſtra fidelitate & de veſtri regni diſpoſitione ac defenſione & de uxore veſtra & de filio veſtro quem habetis, & ſi Deus adhuc etiam alterum dederit, profeſſi fuimus. Quæ omnia hactenus cooſervavimus & conſervamus, & adjuvante Deo uſque ad finem vitæ noſtræ conſervare volumus. unde pro certo nos veraciter credere poteſtis. Si autem aliquis à præfaris ſacramentis vel profeſſionibus deviavit, hoc ſecundùm rationem & auctoritatem atque conſuetudinem emeodet & de cetero conſervet. Si autem talis eſt de veſtris fidelibus qui has profeſſiones non fecit, ſi neceſſe fuerit faciat, & de cetero conſervet. Fideles etiam veſtri poſt mortem fratris veſtri ad vos venerunt. Quale ſacramentum vobis fecerunt, vos, ſcitis. Qui autem de illis illud ſacramentum hactenus conſervavit, de cetero conſervet. Et ſi aliquis ab illo ſacramento deviavit, ſecundùm rationem & auctoritatem atque conſuetudinem hoc emendet, & deinceps conſervet. De hoc quod ibidem ſcriptum eſt, qualiter nos ſecuri de filio veſtro eſſe poſſimus, reſpondemus quia de filio veſtro, quem per Dei gratiam & veſtram diſpoſitionem futurum ſeniorem poſt vos habere volumus, nullam firmitatem aliam quærimus niſi hoc quod vos in Capitulari veſtro ſtatuiſtis & decreviſtis, nobis unicuique in ſuo ordine & perſona conſervet. De hoc quod ibidem ſcriptum eſt, qualiter ipſe de nobis ſecurus eſſe poſſit, reſpondemus quod & Remis reſpoodimus, quia ſi Deus & vos illum in regni regimine ſublimaveritis, & in parte denominata illum deſignaveritis, ſic ei fideles eſſe cupimus ſicut per rectum eſſe ſeniori debemus. De hoc quod ibi ſcriptum eſt, & nobis verbis dixiſtis, ut ad invicem nos credere poſſimus, verhis fideliter nos confirmavimus ut ad Dei voluntatem & veſtram fidelitatem & honorem & ſanctæ Eccleſiæ ac regni veſtri utilitatem ac fidelium veſtrorum ſalvamentum Deo mediante adunati ſimus, quantum unuſquiſque noſtrum in ſuo ordine & perſona per Dei gratiam ſcire & poſſe habuerit, ut ad invicem nos credamus, & mutuò adjuvemus.

V.

Vt ea quæ per largitatis noſtræ præcepta dilectæ conjugi noſtræ in proprium habere conceſſimus, filius noſter ante nos confirmet; & ex omnibus quæ illi jure beneficiario cooceſſimus ſive cooceſſerimus, ſi obitus noſter evenerit, & illa nos ſupervixerit, quomodo ſecuri ſumus quatinus illam & ſua omnia filius noſter & fideles ooſtri condigno hooore ſtudeant conſervare.

R P. De quinto capitulo, io quo ſcriptum eſt de dilectæ conjugis veſtræ Dominæ noſtræ honore & ſalvamento, & de conſervatione earum rerum quas illi dediſtis vel dederitis, & de confirmatione à filio veſtro exinde facienda, & filius veſter ad hoc paratus eſt, ſicut jubetis, & nos, quantum ſcierimus & potuerimus, ad hoc parati erimus.

VI.

De filiabus noſtris, cum quo honore ſecundùm Dei voluotatem, & quali ſalvamento aut adjutorio conſiſtere debeant. Quod etiam parvulæ noſtræ filiæ datum habemus, aut deinceps dederimus, cum quali ſecuritate tenere poſſit. Et ſi Deus eam ad perfectam ætatem venire donaverit, in matris ſuæ ſit poteſtate, & à nullo contra ipſius voluntatem vel marito tribuatur, vel ſacrum ei velameo imponatur.

R P. Similiter & de filiabus veſtris, & etiam de parvula filia veſtra, ſicut in capitulo veſtro continetur, & filius veſter paratus eſt conſervare, & ad hoc conſervandum, quantum ſcierimus & potuerimus, adjutorium præſtabimus.

VII.

De ordinandis ſcaris, &, ſi nepotes noſtri, ſui patris imitantes veſtigia, contra nos aut in itinere, aut poſtquam ad diſpoſitum locum Deo duce venerimus, aliquid nobis mali aut regno ooſtro machinari voluerint, quomodo illis, Deo juvante, pleniſſimè reſiſtatur.

R P. De ſcaris ordinandis, & de adjutorio, ſi aliquis de nepotibus veſtris aut inter vias aut in Italia vobis aliquod impedimentum facere voluerit, in veſtra diſpoſitione erit qui in iſto regno remaneant, vel qui poſt vos in veſtrum adjutorium pergant.

VIII.

Si antequam redeamus, aliqui honores

interim aperti fuerint, conſiderandum quid exinde agatur.

R P. Si antequam juvante Domino revertamini, aliquis Archiepiſcopus defunctus fuerit, vicinus Epiſcopus ipſius diœceſeos cum Comite ipſam ſedem prævideat uſque dum obitus ipſius Archiepiſcopi ad veſtram notitiam perveniat. Si aliquis Epiſcopus interim obierit, Archiepiſcopus ipſi ſedi viſitatorem ſecundùm ſacros canones deputet, qui unà cum Comite ipſam Eccleſiam, ne prædetur, cuſtodiat uſque dum ipſius Epiſcopi obitus ad veſtram notitiam perveniat. Si Abbas vel Abbatiſſa obierit, Epiſcopus in cujus parrochia monaſterium illud eſt, unà cum Comite illud monaſterium cuſtodiat uſque dum veſtra juſſio inde fiat.

IX.

Si Comes obierit, cujus filius nobiſcum ſit, filius noſter cum ceteris fidelibus noſtris ordinet de his qui illi plus familiares & propinquiores fuerint, qui cum miniſterialibus ipſius comitatus & Epiſcopo ipſum comitatum prævideat uſque dum nobis renuntietur. Si autem filium parvulum habuerit, iſdem cum miniſterialibus ipſius comitatus & Epiſcopo in cujus parrochia conſiſtit eundem comitatum prævideat donec ad noſtram notitiam perveniat. Si verò filium non habuerit, filius noſter cum ceteris fidelibus noſtris ordinet qui cum miniſterialibus ipſius comitatus & Epiſcopo ipſum comitatum prævideat donec juſſio noſtra inde fiat. Et pro hoc nullus iraſcatur, ſi eundem comitatum alteri cui nobis placuerit dederimus quàm illi qui eum hactenus prævidit. Similiter & de vaſſallis noſtris faciendum eſt. Et volumus atque expreſsè jubemus ut tam Epiſcopi quàm Abbates, & Comites, ſeu etiam ceteri fideles noſtri, hominibus ſuis ſimiliter conſervare ſtudeant; & tam de epiſcopatibus quàm & de abbatus vicinus Epiſcopus & Comes prævideant ne aliquis res eccleſiaſticas vel facultates diripiat, & nullus ad eorum eleemoſynam faciendam impediat. Quòd ſi præſumpſerit, & ſecundùm leges humanas hoc componat, & ſecundùm leges eccleſiaſticas inde Eccleſiæ quam læſit ſatisfaciat, & noſtram harmiſcaram ſecundùm modum culpæ & ut nobis placuerit ſuſtineat.

R P. Cetera capitula reſponſione non egent, quoniam à veſtra ſapientia ſunt diſpoſita & diffinita.

X.

Si aliquis ex fidelibus noſtris poſt obitum noſtrum, Dei & noſtro amore compunctus, ſeculo renuntiare voluerit, & filium vel talem propinquum habuerit qui reipublicæ prodeſſe valeat, ſuos honores, prout meliùs voluerit, ei valeat placitare. Et ſi in alode ſuo quietè vivere voluerit, nullus ei aliquod impedimentum facere præſumat, neque aliud aliquid ab eo requiratur, niſi ſolummodo ut ad patriæ defenſionem pergat.

XI.

Si aliqua occaſione filio noſtro aut fidelibus noſtris de noſtro obitu nuntiatum fuerit, non facilè credatur: ſed conveniant ſimul fideles noſtri, & rationabiliter ſecundùm Dei voluntatem omnia à nobis ordinata diſponant.

XII.

Si nos in Dei ſanctórumque ipſius ſervitio mors præoccupaverit, eleemoſynarij noſtri, ſecundùm quod illis commendatum habemus, de eleemoſyna noſtra decertent. & libri noſtri, qui in theſauro noſtro ſunt, ab illis, ſicut diſpoſitum habemus, inter ſanctum Dionyſium & ſanctam Mariam in Compendio & filium noſtrum diſpertiantur. Id eſt, Hincmarus venerabilis Archiepiſcopus, Franco Epiſcopus, Odo Epiſcopus, Gauzlinus Abba, Arnulfus Comes, Bernardus Comes, Chuonradus Comes, Adalelmus Comes. Similiter de his quæ ad eleemoſynam conjugis noſtræ pertinent, ſi ipſa obierit, faciant. Quæ verò ſuperfuerint, ab ipſis ſalventur uſque ad noſtram, Deo dante, interrogationem.

XIII.

Inveniendum qualem partem imperij, ſi obitus noſter evenerit, ſibi decernendam ſperare filius noſter debeat; & ſi Deus alterum filium nobis interim donare voluerit, quam ipſe habeat. Et ſi aliquis ex nepotibus noſtris ad hoc ſe dignum exhibuerit, vel ſi non fecerit, ſecundùm quod nobis tunc, & cui placuerit, cenſeatur.

XIV.

Vt filius noſter talem ſe & taliter præparet quatenus cùm, Deo juvante, reverſi fuerimus, Romam ire valeat, & ibi Dei & ſanctorum Apoſtolorum, quandiu neceſſe fuerit, ſervitium agere & ibi Deo adminiculante in Regem poſſit coronari.

XV.

Qualiter & quo ordine filius noſter in hoc regno remaneat, & qui debeant eſſe

quorum auxilio utatur, & viciſſitudine cum eo ſint. Videlicet ex Epiſcopis aſſiduè ſint cum illo aut Ingiluvinus, aut Reinelmus, ſive Odo, ſeu Hildeboldus. Ex Abbatibus, ſi alia neceſſitas non evenerit, aſſiduè ſint cum eo Welpho, Gauzlinus, & Folco. Ex Comitibus verò, aut Teudericus, aut Balduinus, ſive Chuonradus, ſeu Adalelmus, alternatim cum illo conſiſtent, &, quanto ſæpius pro noſtra utilitate potuerint, Boſo & Bernardus. Si versùs Moſam perrexerit, ſint cum eo Franco Epiſcopus, Iohannes Epiſcopus, Arnulfus Comes, Giſlebertus, Letardus, Matfridus, Widricus, Gotbertus, Adalbertus, Ingelgerus, Rainerus, unà cum prædictis. Si ultra Sequanam perrexerit, Hugo Abba, Waltherus Epiſcopus, Wala Epiſcopus, Giſlebertus Epiſcopus, & ceteri noſtri fideles illius partis, unà cum prædictis. Sed & de aliis fidelibus noſtris, ſecundùm quod in unaquaque parte regni neceſſe fuerit.

XVI.

Si ſubitò evenerit in aliqua parte regni neceſſitas, videtur nobis ut quia Deo gratias filius noſter juvenis eſt, non omnes fideles noſtros æqualiter faciat laborare; ſed ſicut nos jam, Deo juvante, ſæpiſſimè fecimus, acceptis ſecum ſtrenuis viris ex fidelibus noſtris, inimicis noſtris inſperatè ſuperveniat, & eos viriliter perterreat; & qui cum eo ire non potuerint, mittant cum eo electos viros, prout neceſſitas fuerit.

XVII.

Adalardus Comes palatij remaneat cum eo cum ſigillo. Et ſi ipſe pro aliqua neceſſitate defuerit, Gerardus, ſive Fredricus, vel unus eorum qui cum eo ſcariti ſunt, cauſas teneat; & vel una die in ſeptimana ipſe cauſas teneat; & ubicunque fuerint, de pace prævideant.

XVIII.

Comites quoque per ſuos comitatus de raptoribus & malis hominibus prævideant qualiter pax fiat, & malla teneant, & omnibus qui hoſtem debent denuntient ut parati ſint quatinus, ſi neceſſitas fuerit, in Dei & noſtrum ſervitium pergere valeant. Et Miſſi noſtri, qui per omne regnum noſtrum conſtituti ſunt, miſſaticum noſtrum, prout eis opportunum fuerit, agere non negligant.

XIX.

Si vverra in regno ſurrexerit, quam Comes per ſe comprimere non poſſit, filius noſter cum fidelibus noſtris eam quantocius comprimere ſtudeat, antequam malum in regno noſtro accreſcere poſſit.

XX.

Vt filius noſter cum fidelibus noſtris in illa parte regni moretur ubi major neceſſitas fuerit, & nemo in villis noſtris vel in villis uxoris noſtræ manſionaticum accipiat, & nullus homines noſtros ſive alios deprædari audeat, & eorum qui nobiſcum vadunt beneficia & villæ ſub immunitate maneant. Quòd ſi aliquis præſumpſerit, in triplo componat ſicut ille qui in truſte dominico committit. Et qui in villas Epiſcoporum, Abbatum, vel aliorum fidelium noſtrorum deprædationes fecerint, ſicut in capitularibus anteceſſorum noſtrorum & in noſtro continetur emendent.

XXI.

Vt nemo deſpiciat literas noſtra auctoritate aut filij noſtri nomine ſignatas, vel eorum quos in hoc regno cum illo dimittimus, neque inobediens ſit quæ ſibi mandata fuerint. Quòd ſi præſumpſerit, ita multetur ſicut in Capitulari avi & Domni ac genitoris noſtri continetur.

XXII.

Monendum quoque & hortandum ne fidelium noſtrorum, qui cum filio noſtro remanſerint, nullus in conſilio tardus appareat; ſed unuſquiſque ut ſibi meliùs viſum fuerit loquatur, & poſt omnium locutiones, quod melius viſum fuerit eligant.

XXIII.

Qualiter regnum quod neceſſitate Brittonibus quondam juramento confirmatum fuerat, quia de illis quibus firmatum eſt nullus ſuperſtes eſt, à fidelibus noſtris recipiatur.

XXIV.

De regno Aquitanico.

XXV.

Vt poſt nos, cum his quæ nobis ferenda ſunt pergat, primùm Vvillebertus Epiſcopus, deinde Arnoldus Epiſcopus, & deinde Vvala Epiſcopus. Et ut filius noſter & alij noſtri fideles ad hoc ſtudeant ut nihil novi aut mali in hoc regno ſurgat quod aut per equites aut per curſores pedites non ſciamus; quia de veſtra proſperitate ſicut de noſtra ſemper ſolliciti erimus. Et ſi nepotes noſtri, filij fratris noſtri, ſui patris imitantes exempla, poſt nos pergere & contra nos inſurgere voluerint, non expectetur ut commendemus fidelibus noſtris ut nobis occurrant; ſed prout pleniùs

potuerint, ſtatim ut hoc cognoſcere potuerint, nobis in adjutorium, prout citiùs potuerint, veniant, & ad hoc omnes ſemper vvarniti ſint.

XXVI.

Vt caſtellum de Compendio, à nobis cœptum, pro noſtro amore & veſtro honore perficiatur in teſtimonium dilectionis veſtræ erga noſtram benignitatem.

XXVII.

De civitate Pariſius, & de caſtellis ſuper Sequanam & ſuper Ligerim ex utraque parte, qualiter & à quibus inſtaurentur, ſpecialiter etiam de caſtello ſancti Dionyſij.

XXVIII.

De Vvlframno & Gauzmaro & Haderto aurifice, ſicuti ſtatuimus, ita permaneant.

XXIX.

De monetis.

XXX.

Qualiter boc perficiatur & ad effectum perveniat quod Nortmannis dari debet de conjecto.

XXXI.

De bonoribus Boſonis, Bernardi, & Vvidonis, & aliorum illarum partium. & de cappis & aliis negotiatoribus, videlicet ut Iudæi dent decimam, & negotiatores Chriſtiani undecimam.

XXXII.

In quibus ex noſtris palatiis filius noſter, ſi neceſſitas non fuerit, moſari vel in quibus foreſtibus venationem exercere non debeat. Cariſiacus penitùs cum foreſtibus excipitur. Silvacus cum toto Laudunenſi ſimiliter. Compendium cum Cauſia ſimiliter. Salmonciacus ſimiliter. In Odreia villa porcos non accipiat; & non ibi caciet niſi in tranſeundo. In Attiniaco parum caciet. In Verno porcos accipiat tantùm. Arduenna penitùs excipitur, niſi in tranſeundo. & villæ ad ſervitium noſtrum ſimiliter. In Ligurio porcos & feramina accipiat. Ariſtallium cum foreſte penitùs excipitur. In Lens & Vvara & Aſtenido & feramina & porcos capere poteſt. In Rugituſit, in Scadebolt, in Launiſ, tantummodo in tranſitu, & ſicut minùs poteſt. In Criſiaco ſimiliter. In Liſga porcos tantùm accipiat.

XXXIII.

Vt Adelelmus de foreſtibus diligenter ſciat quot porci & feramina in unaquaque à filio noſtro caciata fuerint.

XVI. Kalend. prædicti menſis; poſtquam Domnus Imperator Karolus adnuntiavit generaliter in populum de ſuo itinere Romam, & quia ordinatum habebat qualiter filius ſuus in regno iſto conſiſtat, & quorum in ſpecialibus & generalibus cauſis utatur conſilio & adjuvetur auxilio, & quia ordinatum habebat quomodo Nortmanni de iſto regno expellantur, & poſtea defendantur, & ſi vverra de quacunque parte in iſto regno ſurrexerit, comprimatur, vel defendatur, & quia de generalibus & ſpecialibus cauſis generalia & ſpecialia capitula habebat diſpoſita, quæ filio ſuo & fidelibus ſuis, qui in iſto regno remanebant, data habebat, & ſecum portabat, dixit quia de ipſis capitulis quædam capitula excerpta habebat, quæ in illorum omnium notitiam recitari volebat. Et tunc juſſit Gauzlenum Cancellarium ut hæc ſequentia capitula in populum recitaret.

HÆC CAPITVLA FECIT DOMNVS KAROLVS IMPERATOR ET ADNVNTIARI IVSSIT NOVISSIME APVD CARISIACVM.

Cap. I.

DE honore & cultu Dei atque ſanctarum Eccleſiarum quæ auctore Deo ſub ditione & tuitione regiminis noſtri conſiſtunt, Domino mediante, decernimus ut ſicut tempore beatæ recordationis Domni & genitoris noſtri excultæ & bonoratæ atque rebus ampliatæ fuerunt, & quæ à noſtra liberalitate bonoratæ atque ditatæ ſunt, de cetero ſub integritate ſui ſerventur, & ſacerdotes atque ſervi Dei vigorem eccleſiaſticum & debita privilegia juxta reverendam auctoritatem obtineant, & eiſdem principalis poteſtas & illuſtrium virorum ſtrenuitas ſeu reipublicæ adminiſtratores, ut ſuum miniſterium competenter exſequi valeant, in om-

nibus rationabiliter & juſtè concurrant. Et filius noſter hæc ſupradicta ſimiliter, Deo juvante, conſervet.

II.

Vt omnes noſtri fideles veraciter ſint de nobis ſecuri quia quantum potuerimus, & juſtè & rationabiliter ſcierimus, unumquemque ſecundùm ſui ordinis dignitatem & perſonam honorare & ſalvare & honoratum ac ſalvatum conſervare volumus. Et unicuique eorum in ſuo ordine ſecundùm ſibi competentes leges tam eccleſiaſticas quàm mundanas rectam rationem & juſtitiam conſervabimus; & nullum fidelium noſtrorum contra legem vel juſtitiam aut auctoritatem & juſtam rationem aut damnabimus aut dehonorabimus, aut opprimemus, vel indebitis machinationibus affligemus; & legem, ut prædiximus, unicuique competentem, ſicut anteceſſores ſui tempore anteceſſorum noſtrorum habuerunt, in omni dignitate & ordine nos adjuvante Domino ſervaturos perdonamus, illis videlicet qui nobis fideles & obedientes atque adjutores, & cooperatores juxta ſuum miniſterium & perſonam conſilio, & auxilio ſecundùm ſuum ſcire & poſſe & ſecundùm Deum ac ſecundùm ſeculum fuerint, ſicut per rectum unuſquiſque in ſuo ordine & ſtatu Imperatori ſuo & ſuo ſeniori eſſe debet. Et Capitula quæ avus & pater noſter pro ſtatu & munimine ſanctæ Dei Eccleſiæ & miniſtrorum ejus & pro pace ac juſtitia populi ac quiete regni conſtituerunt, & quæ nos cum fratribus noſtris Regibus & noſtris & eorum fidelibus communiter conſtituimus, ſed & quæ nos conſilio & conſenſu Epiſcoporum ac ceterorum Dei & noſtrorum fidelium pro ſupraſcriptis cauſis in diverſis placitis noſtris conſervanda ſtatuimus, & manere inconvulſa decernimus, ſimiliter & à filio noſtro inconvulſa conſervari volumus & mandamus.

III.

Si Comes de iſto regno obierit, cujus filius nobiſcum ſit, filius noſter cum ceteris fidelibus noſtris ordinet de his qui eidem Comiti plus familiares propinquiores fuerunt, qui cum miniſterialibus ipſius comitatus, & cum Epiſcopo in cujus parrochia fuerit ipſe comitatus, ipſum comitatum prævideant uſque dum nobis renuntietur, ut filium illius qui nobiſcum erit, de honoribus illius honoremus. Si autem filium parvulum habuerit, iſdem filius ejus cum miniſterialibus ipſius comitatus, & cum Epiſcopo in cujus parrochia conſiſtit, eundem comitatum prævideant, donec obitus præfati Comitis ad notitiam noſtram perveniat, & ipſe filius ejus per noſtram conceſſionem de illius honoribus honoretur. Si verò filium non habuerit, filius noſter cum ceteris fidelibus noſtris ordinet qui cum miniſterialibus ipſius comitatus & cum Epiſcopo proprio ipſum comitatum prævideat, donec juſſio noſtra inde fiat. Et pro hoc ille non iraſcatur qui illum comitatum prævideri, ſi eundem comitatum alteri cui nobis placuerit dederimus quàm illi qui eum eatenus prævidit. Similiter & de vaſſallis noſtris faciendum eſt. Et volumus atque præcipimus ut tam Epiſcopi quàm Abbates & Comites ſeu etiam ceteri fideles noſtri hoc erga homines ſuos ſtudeant conſervare.

IV.

Volumus etiam & expreſſè præcipimus quòd ſi aliquis Epiſcopus, vel Abbas, aut Abbatiſſa, vel Comes, aut vaſſallus noſter obierit, nullus res eccleſiaſticas aut facultates diripiat, vel Comitis aut vaſſalli noſtri aut alicujus defuncti res aut facultates invadere vel uſurpare præſumat, vel uxoribus defunctorum laicorum ac filiis quamcunque violentiam inferat, & nullus ad illorum eleemoſynam faciendam eleemoſynarios eorum impediat. Quòd ſi aliquis præſumpſerit, & ſecundùm leges mundanas hoc cum banno noſtro componat, & ſecundùm leges eccleſiaſticas inde Eccleſiæ, quam læſit, ſatisfaciat. Inſuper noſtram harmiſcaram, ſecundùm modum culpæ, & ut nobis placuerit, ſuſtineat.

Poſt hæc lecta capitula, dedit omnibus licentiam cum Dei gratia & ſua redeundi ad propria, exceptis his quos ſpecialiter pro ſpecialibus cauſis conſiderandis vel pro dona liberanda ſecum aliquantis diebus manere præcepit.

FINIS CAPITVLORVM

KAROLI CALVI.

CAPITULA LUDOVICI II. FRANCORUM REGIS, KAROLI CALVI F.

TITULUS PRIMUS.

Quando Compendij coronatus eſt.

ANNO INCARNATIONIS DOMINICÆ DCCCLXXVII. in Compendio palatio, hæc quæ ſequuntur ab Epiſcopis petita ſunt apud Hludouvicum Regem, & ab eo promiſſa Epiſcopis.

PETITIO EPISCOPORUM.

A Vobis perdonari nobis petimus ut unicuique de nobis & Eccleſiis nobis commiſſis, ſecundùm primum capitulum quod noviſſimè in Cariſiaco Domnus Imperator pater veſter à ſe & à vobis ſervaturum, conſentientibus fidelibus illius ac veſtris atque apoſtolicæ ſedis Legatis, legente Gauzleno, denuntiavit, canonicum privilegium & debitam legem atque juſtitiam conſervetis, & defenſionem exhibeatis, ſicut Rex in ſuo regno unicuique Epiſcopo & Eccleſiæ ſibi commiſſæ per rectum exhibere debet.

PROMISSIO REGIS.

Promitto & perdono vobis quia unicuique de vobis & Eccleſiis vobis commiſſis, ſecundùm primum capitulum quod noviſſimè in Cariſiaco Domnus Imperator pater meus à ſe & à me ſervaturum, conſentientibus fidelibus illius ac noſtris atque apoſtolicæ ſedis Legatis, legente Gauzleno, denuntiavit, canonicum privilegium & debitam legem atque juſtitiam conſervabo, & defenſionem, quantum potuero, adjuvante Domino exhibebo, ſicut Rex in ſuo regno unicuique Epiſcopo & Eccleſiæ ſibi commiſſæ per rectum exhibere debet.

HOC EST CAPITULUM QUOD HIC COMMEMORATUR.

De honore quoque & cultu &c. *ut ſuprà pag.* 259. 267.

Commendatio Anſegiſi Epiſcopi & aliorum Epiſcoporum qui adfuerunt apud Compendium quando benedixerunt Hludowicum filium Karoli Imperatoris.

Me ac Eccleſiam mihi commiſſam vobis commendo ad debitam legem & juſtitiam conſervandam & defenſionem exhibendam, ſicut Rex Epiſcopos Eccleſiæ ſuæ juſto judicio conſervare & exhibere debet.

PROFESSIO IPSORUM.

Ego ille ipſe ſic profiteor, de iſta die & deinceps iſti ſeniori & Regi meo Hludouvico Karoli & Hermentrudis filio ſecundùm meum ſcire & poſſe & meum miniſterium auxilio & conſilio fidelis & adjutor ero ſicut Epiſcopus rectè ſeniori ſuo debitor eſt, in mea fide & meo ſacerdotio.

Ad ſupraſcriptam verò Epiſcoporum petitionem hæc quæ ſequuntur Rex Hludowicus profeſſus eſt Epiſcopis, & iſtam ipſam perdonationis ſcripturam manu ſua eis dedit in Compendio II. *Kalendas Decembris.*

PROMISSIO

Promiſſio Hludovvici Regis.

Ego Hludouvicus miſericordia Domini Dei noſtri & electione populi Rex conſtitutus promitto, teſte Eccleſia Dei, omnibus ordinibus, Epiſcoporum videlicet, ſacerdotum, Canonicorum, monachorum, atque ſanctimonialium, regulas à patribus conſcriptas & apoſtolicis atteſtationibus roboratas ex hoc in futurum tempus me illis ex integro ſervaturum. Polliceor etiam me ſervaturum leges & ſtatuta populo qui mihi ad regendum miſericordia Dei committitur, per commune conſilium fidelium noſtrorum, ſecundùm quod prædeceſſores mei Imperatores & Reges geſtis inſeruerunt, & omnino inviolabiliter tenenda & obſervanda decreverunt. Ego igitur Hludouvicus rectitudinis & juſtitiæ amore hanc ſpontaneam promiſſionem meam relegens manu propria firmavi.

TITVLVS II.

Synodi Tricaſſinæ.

ANNO INCARNATIONIS DOMINICÆ DCCCLXXVIII. Indictione XII. *menſe Auguſto lecta ſunt in ſynodo Tricaſſina hæc quæ ſequuntur capitula, ſtatuta à Domno Iohanne ſummo Pontifice Romano, quæ ſancta ſynodus recepit & confirmavit.*

Cap. I.

VT Epiſcopi cum omni reverentia à cunctis mundi poteſtatibus debitè hooorentur; atque coram eis ſedere nullatenus audeant, niſi illis præcipientibus. Et res eccleſiaſticæ à laicis & popularibus præter Præſulum earum conſcientiam nullo modo contingantur. Quod ſi poſt hanc noſtram definitionem quis tentaverit, priùs communione Eccleſiæ repulſus, ſi non reſipuerit, anathematis vinculo innodetur.

II.

Eccleſiarum ſanctarum poſſeſſiones, id eſt, monaſteria, manſa, cortes, villas, patrimonia, omniáque quæ juriſdictionibus earundem conveniunt, nullus ſuppetere à Romano ſeu reliquis Pontificibus præſumat, niſi perſonæ quas canonica ſancit auctoritas; ut eſt illud primo anno ordinationis noſtræ apud beatum Petrum Apoſtolum conſtitutum.

III.

Vt illa capitula quæ anno præcedente apud Ravennam ſtatuimus ſynodali collegio, inconvulſa ab omnibus obſerventur.

IV.

Vt Epiſcopi nullo modo confratrum conſacerdotúmque ſuorum parvipendere audeant vexationes Eccleſiarúmque preſſuras; ſed unanimiter cuncti baculo paſtorali & apoſtolica auctoritate ſuccincti, in prælio pro domo Iſrael, id eſt, Chriſti Eccleſia, ſtare communiter non prætermittant.

V.

Vt expulſi laici vel quilibet de clero pro quibuſdam facinoribus à propriis Epiſcopis, ab aliis juxta canonum ſtatuta non ſuſcipiantur; ut igne pœnitudinis decocti, miſericordiam Domini, prout potuerint, lacrymis fletibúſque ſibimet ante mortis obitum adquirant.

VI.

Nemo alterius liberum hominem, ſicut jam in alia ſyoodo conſtituimus, recolligere præſumat ſine illis cauſis quas leges mundanæ præcipiunt. Si quis deinceps contra hæc noſtra ſtatuta tentaverit, ſciat ſe ab omni ordine eccleſiaſtico eſſe privandum.

VII.

Coofratrum coëpiſcoporúmque accuſationes fieri occultè omni modo prohibemus; quia ſæpe contingit ut innocentes à malis hujuſmodi condemnentur. Sed ſi accuſatio ſuper perſona cujuſlibet Epiſcopi dicitur, canonicè ſancitus in publicum prætendatur. quoniam ſcriptum eſt: *Cecidit de cælo accuſator fratrum, qui accuſabat eos ante conſpectum* [illegible] & Apoc. 12.

1. Ioan. 3. iterum : *Qui odit fratrem ſuum homicida eſt*. & : *Qui non diligit fratrem ſuum quem* 1. Ioan. 4. *videt, Deum, quem non videt, quomodo poteſt diligere?* His & talibus documentis inſtructi, ſi quis contra hoc Dei decretum tentaverit Epiſcopus, Presbyter, & Diaconus, proprio honore privetur, laicus verò cujuſlibet dignitatis omni Chriſtiana careat dignitate; & niſi utrique reſipuerint, anathematis vinculo innodentur.

Subscriptiones.

Iohannes apoſtolicæ Romanæ Eccleſiæ primæ ſedis Epiſcopus huic decreto à nobis promulgato ſubſcripſi.

Vualbertus Portuenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Petrus Foroſempronij Epiſcopus ſubſcripſi.

Paſcaſius Epiſcopus ſubſcripſi.

Hincmarus Remorum metropolis Epiſcopus ſubſcripſi.

Anſegiſus Sennenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Aurelianus Lugdunenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Sigebodus Narbonenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Roſtagnus Arelatenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Adalardus Turonenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Teudericus Veſontionenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Ottramnus Viennenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Iſaac Lingonenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Gerboldus Cabillonenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Agilmarus Arvernenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Bernerus Gratianopolitanus Epiſcopus ſubſcripſi.

Abbo Nevernenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Ottulfus Auguſtæ Tricorum Epiſcopus ſubſcripſi.

Giſlebertus Carnotenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Vualefridus Vcecienſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Hildeboldus Sueſſionenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Teotharius Gerundenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Ingelvvinus Pariſiorum Epiſcopus ſubſcripſi.

Edenulfus Laudunenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Adebertus Silvanectenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Berno Catalaunorum Epiſcopus ſubſcripſi.

Maricus Biterrenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Ecfridus Pictavenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Item Abbo Magalonenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Frodoinus Barcilonenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Arnaldus Tullenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

IOHANNIS VIII. PAPÆ Adlocutio ad Regem sub finem synodi.

Vos, cariſſime fili Hludouvice glorioſe Rex, precor in defenſionem, liberanonem, atque exaltationem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, ſicut prædeceſſores veſtri fecerunt, & vobis ſub atteſtatione facere mandaverunt, ſine procraſtinanone & ulla dilatione ſuccurrite: quia miniſtri Dei eſtis, vindices in ira in his qui malè agunt, & non ſine causâ gladium portatis; ne fortè, quod abſit, illa vos aut regnum veſtrum culpa contegat quæ quoſdam veteres Reges inimicis & infidelibus Dei quondam parcentes damnabiliter ſtrinxit. Vel ſi aliud placet, præſentaliter in iſto loco date, per Deum & beatum Petrum vos conjuro, ſine mora reſponſum.

CONFIRMATIO LEGIS KAROLI de compositione sacrilegii, edita coram Hludouvico Rege & Epiſcopis LIII. in Conſilio Tricaſſino, & eorum auctoritate juncta Gothicæ legi.

Iohannes Epiſcopus ſervus ſervorum Ivo par. 3. Dei omnibus Epiſcopis per Narbonenſem c. 98. atque Hiſpanicas provincias conſiſtentibus, Abbatibus, Presbyteris, cunctiſque ſimul ordinibus divino miniſterio mancipatis, necnon Comitibus, Vicecomitibus, Vicariis, Centenariis, Iudicibus, & omnibus in poteſtatibus conſtitutis in Hiſpania & Gothia provinciis degentibus, omnique populo occidentali catholico, ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Auctore omnipotente Deo mediante, incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti anno DCCCLXXVIII. Indictione XI. XV. Kalendas Septembris, Domno videlicet Hludouvico ſereniſſimo regnante anno primo, actum eſt à nobis apud urbem Trecas pro ſtatu ſanctæ Dei Eccleſiæ

ſynodale Concilium : ubi ſedentibus nobis in corona, venit ante præſentiam noſtram filius noſter Sigebodus primæ ſedis Narbonenſis Epiſcopus cum ſuis ſuffraganeis Epiſcopis, & detulit nobis librum Gothiçæ legis, ubi nihil habebatur de ſacrilegiis; & in eiſdem legibus ſcriptum erat ut cauſæ quas illæ leges non habent, non audirentur à judicibus illius patriæ, atque ita jus ſanctæ Eccleſiæ ſuffocabatur ab incolis Galliæ & Hiſpaniæ provinciis. Vnde noſtra ſerenitas cum præſcriptis Epiſcopis, inſpectis legibus Romanis, ubi habebatur de ſacrilegiis, invenimus ibi à Iuſtiniano Imperatore legem compoſitionis ſacrilegij conſtitutam, ſcilicet in quinque libras auri optimi. Sed nos leniorem legem præcipimus eſſe tenendam quæ à Karolo eſt conſtituta pio Principe de compoſitione ſacrilegij, videlicet in triginta libras examinan argenti, id eſt, ſexcentorum ſolidorum argenti puriſſimi. Ideoque quiſquis inventus fuerit reus ſacrilegij, iſtam leviorem compoſitionem emendet ipſis Epiſcopis vel Abbatibus ſive perſonis ad quos ſacrilegij querimonia juſte pertinuerit. Et ſi ipſe reus ſacrilegij facere noluerit, tamdiu excommunicationi ſubjaceat uſquequo prædictam compoſitionem ſexcentorum ſolidotum perſolvat. Et ſi in bac obſtinatione mortuus fuerit, corpus ejus cum pſalmis & hymnis non deferatur ad ſepulturam. Et præcipimus ut in fine codicis legis mundanæ ſcribatur hæc lex. *17. q. 4. c. 21. Quiſquis inventus.*

TITVLVS III.

Conventus Furonenſis.

CONVENTIO QVÆ INTER GLORIOSOS REGES Hludouvicum filium Karoli Imperatoris, itémque Hludouvicum filium Hludouvici Regis, in loco qui vocatur Furonis, Kalendis Novembris, ipſis & communibus fidelibus ipſorum faventibus & conſentientibus, facta eſt anno incarnationis dominicæ DCCCLXXIX. *Indictione* XII. *dicente Rege Hludouvico filio Karoli.*

SIcut inter patrem meum Karolum & patrem veſtrum Hludouvicum regnum Hlotharij diviſum fuit, volumus ut ita conſiſtat. Et ſi aliquis noſtrotum fidelium de regno paris ſui ex hoc aliquid purpriſum babet, juſſu noſtro illud dimittat.

De regno verò quod Hludouvicus Imperator Italiæ habuit, quia necdum ex illo aliqua diviſio facta eſt, quicunque modò illud tenet, ita teneat, donec Domino volente iterum ſimul venientes, cum communibus fidelibus noſtris inveniamus & diffiniamus quod ex boc melius & juſtius nobis viſum fuerit.

De regno autem Italiæ quia modò nulla ratio eſſe poteſt, omnes ſciant quia partem noſtram de illo regno & requiſivimus & requirimus, & Domino auxiliante requiremus.

ISTA SEQVENTI DIE STATVTA SVNT.

CAP. I.

Vt quia firmitas amicitiæ & conjunctionis noſtræ modò, quibuſdam præpedientibus cauſis, eſſe non potuit, uſque ad illud placitum quò ſimul ut conveniamus ſtatutum habemus, talis amicitia inter nos maneat, Domino auxiliante, de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta ut nemo ſuo pari vitam, regnum, aut fideles ſuos, vel aliquid quod ad ſalutem ſive proſperitatem ac bonorem regni pertinet, diſcupiat aut forconſiliet.

II.

Vt ſi in cujuſcunque noſtrum regno pagani ſive pſeudochriſtiani inſurrexerint, unuſquiſque veraciter ſuum parem, ubicunque neceſſitas illi fuerit, & ipſe rationabiliter potuerit, aut per ſemetipſum aut per ſuos fideles & conſilio & auxilio, prout meliùs potuerit, adjuvet.

III.

Vt ſi ego vobis ſuperſtes fuero, filium veſtrum Hludouvicum adhuc parvulum & alios filios veſtros quos vobis Dominus donaverit, ut regnum paternum bereditario jure quietè tenere poſſint, & conſilio

& auxilio, prout meliùs potuero, adjuvabo. Si autem vos mihi ſuperſtes fueritis, filios meos Hludouvicum & Karlomannum & alios quos divina pietas mihi donare voluerit, ut regnum paternum quietè tenere poſſint, ſimiliter & conſilio & auxilio, prout meliùs potueritis, adjuvetis.

IV.

Vt ſi aliqui ſuſurrones & detractores, & qui paci noſtræ invident, & quietum regnum eſſe non patiuntur, inter nos lites & contentiones & diſcordias ſeminare voluerint, nullus noſtrum hoc recipiat aut libenter acceptet; niſi fortè hoc ad rationem coram nobis utriſque & communibus fidelibus noſtris perducere voluerit. Si verò hoc voluerit, cum nullo noſtrum aliquam ſocietatem habeat; ſed omnes illum ſicut mendacem & falſarium, & inter fratres volentem ſeminare diſcordias, communiter à nobis abiciamus, ne de cetero quiſque talia mendacia auribus noſtris inferre audeat.

V.

Vt communiter, prout citiùs potuerimus, Miſſos noſtros ad Karlomannum & Karolum glorioſos Reges dirigamus, qui eos ad placitum, quod VIII. Idus Februarij ſtatutum habemus, invitent, & ut nullatenus venire differant obſecrent. Et ſi ſecundùm quod optamus venire voluerint, communiter nos ad Dei voluntatem & ſanctæ Eccleſiæ ſalvationem ac communem honorem noſtrum & profectum ac ſalvamentum totius populi Chriſtiani nobis commiſſi, Domino cooperante, ita conjungamus ut de cetero in eo qui unus eſt unum ſimus, & unum velimus, & idipſum dicamus, ſecundùm Apoſtolum, & faciamus omnes, & non ſint in nobis ulla ſchiſmata.

VI.

Si autem illi obſecratione noſtra vocati & invitati aut Miſſi eorum ad præfatum placitum venire diſtulerint, nos, ſecundùm quod ſtatutum habemus, illuc omnino venire & nos ſecundùm Dei voluntatem conjungere omnimodis non omittamus; niſi fortè talis inevitabilis neceſſitas evenerit pro qua id fieri nullatenus poſſit. Et ſi hoc acciderit, ad tempus quiſque pari ſuo hoc reſcire faciat; & propterea amicitia noſtra nec minuatur nec immutetur, donec, Domino volente, congruo tempore perfectè confirmetur.

VII.

Vt res Eccleſiarum, in cujuſcunque regno caput fuerit, tam de epiſcopatibus, quàm de abbatiis, ſine ulla contradictione rectores ipſarum Eccleſiarum illas poſſideant. Et ſi aliquid ibi misfactum à quoquam eſt, in cujuſcunque regno illæ res conſiſtunt, legaliter exinde juſtitiam reddere faciat.

VIII.

Et quia pet vagos & in tyrannica conſuetudine inreverentes homines pax & quies regni perturbari ſolet, volumus ut ad quemcunque noſtrum talis venerit ut de his quæ egit rationem & juſtitiam ſubterfugere poſſit, nemo ex nobis illum ad aliud recipiat vel retineat niſi ut ad rectam rationem & debitam emendationem perducatur. Et ſi rationem rectam ſubterfugerit, omnes in commune in cujus regnum venerit, illum perſequamur, donec aut ad rationem perducatur, aut de regno expellatur, vel deleatur.

IX.

Volumus ut hi qui meritò proprietatem illorum in noſtro regno perdiderunt ita judicentur ſicut temporibus anteceſſorum noſtrorum inventum fuit. Qui verò dicunt ſe injuſtè proprietatem illorum perdidiſſe, veniant in noſtram præſentiam, & ſicut juſtum eſt, ita illis judicetur, & ſua recipiant.

Hoc dicto, Hludowicus Hludowici filius ad ſua rediit; & Hludowicus Karoli filius per Arduennam veniens anno incarnationis dominicæ DCCCLXXIX. *in Longlario nativitatem Domini celebravit.*

CAPITVLA KARLOMANNI FRANCORVM REGIS, LVDOVICI II. F.

TITVLVS PRIMVS.

Apud Cariſiacum.

QVANDO POST MORTEM LVDOVICI FRATRIS integrum regnum ſortitus eſt anno DCCCLXXXII. *menſe Septembri.*

Petitio Epiſcoporum ad Domnum Charolomannum Regem, quando ei ſe commendaverunt in Cariſiaco V. Idus.

A Vobis perdonare petimus ut unicuique de nobis & Eccleſiis nobis commiſſis, ſecundùm primum capitulum quod noviſſimè in Cariſiaco Domnus Imperator avus veſter à ſe & à patre veſtro ſervaturum, conſentientibus fidelibus illius ac patris veſtri atque apoſtolicæ ſedis Legatis, legente Gauzleno, denuntiavit, canonicum privilegium & debitam legem atque juſtitiam conſervetis, & defenſionem exhibeatis, ſicut Rex in ſuo regno unicuique Epiſcopo & Eccleſiæ ſibi commiſſæ per rectum exhibere debet, & quemadmodum continetur in ſcripto quod in Ferrariorum monaſterio coram altare ſancti Petri perdonaſtis, & manu propria unà cum fratre veſtro confirmaſtis.

Promiſſio Domni Karolomanni Regis ad ſupradictam petitionem.

Promitto & perdono vobis quia unicuique de vobis & Eccleſiis vobis commiſſis, ſecundùm primum capitulum quod noviſſimè in Cariſiaco Domnus Imperator avus meus à ſe & à patre meo ſervaturum, conſentientibus fidelibus ſuis ac patris mei atque apoſtolicæ ſedis Legatis, legente Gauzleno, denuntiavit, canonicum privilegium & debitam legem atque juſtitiam conſervabo, & defenſionem, quantum potuero, adjuvante Domino exhibebo, ſicut Rex in ſuo regno unicuique Epiſcopo & Eccleſiæ ſibi commiſſæ per rectum exhibere debet, & quemadmodum continetur in ſcripto quod in Ferrariorum monaſterio coram altare ſancti Petri perdonavi. In hoc ut vos mihi ſecundùm Deum & ſecundùm ſeculum ſic fideles adjutores & conſilio & auxilio ſitis ſicut veſtri anteceſſores boni meis melioribus prædeceſſoribus extiterunt, ſecundùm ſcire & poſſe.

TITVLVS II.

In Broilo Compendij.

HÆC CAPITVLA, QVÆ SEQVVNTVR, SVNT promulgata à Domno glorioſo Rege KARLOMANNO *anno incarnationis dominicæ* DCCCLXXXIII. VIII. *Kal. Martias, feria* VI. *anno regni ſui in Francia primo, in Broilo Compendij palatij, de rapinis.*

CAP. I.

COmmuni fidelium noſtrorum conſilio ſtatutum habemus ut rapinam nullus deinceps faciat, aut facienti conſentiat.

II.

Vt rapina quæ retro eſt acta, cum omni diligentia emendetur, & condignam pro hoc harmiſcaram is qui eam fecit ſuſtineat.

III.

Vt ſi quis poſt hunc conventum & bannum noſtrum rapinam faciens inventus fuerit, is cujus homo eam fecerit, eum ad legalem emendationem in præſentiam noſtram adducat. Quòd ſi eum adducere non potuerit, pro eo ſecundùm ſtatuta legum emendet. Eum autem qui juſtitiam fugerit ſciant omnes eſſe forbannitum, ita ut nullus eum niſi ad præſentandum recipiat.

TITVLVS III.

Apud Vernis palatium.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, KARLOMANNVS gratia Dei Rex omnibus veneralibus Epiſcopis, Abbatibus, Comitibus, Iudicibus, omnibúſque ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris fidelibus. Cùm ad palatium Vernis anno dominicæ incarnationis DCCCLXXIV. anno autem regni noſtri quinto, Indictione ſecunda, menſe Martio conveniſſemus, & pars fidelium noſtrorum nobiſcum, placuit ut quædam ſtatuta ſacrorum canonum necnon quædam capitula anteceſſorum noſtrorum renovarentur, quia graviter & moleſtè ferimus quòd peccatis impedientibus, & malitiis perverſorum hominum exuberantibus, ultra modum vileſcunt atque penè adnullata exiſtunt, præcipuè illa quæ contra malum rapinæ & deprædationis à ſanctis patribus ſunt promulgata, & à Chriſtianiſſimis Regibus auctoritate regia confirmata. Siquidem ita paſſim longè latèque hoc venenum diffuſum & diſperſum eſt ut quaſi liberè jam malè abutantur omnes infecti & corrupti corpore & anima hoc tam ſceleratiſſimo atque mortifero morbo, non recogitantes hoc quod Paulus dicit, 1. Cor. 6. immo Deus omnipotens per ipſum: *Rapaces regnum Dei non poſſidebunt.* Gal. 5. Neque illud quod alibi Apoſtolus ait, quia ſi noſmetipſos comedimus & conſumimus, id eſt, deprædamur, citò deficiemus. Completur ergo in nobis, immo per nos, quod omnipotens Deus per Iſaiam Prophetam im-

properat dicens: *Vnuſquiſque carnem brachij ſui vorabit*, id eſt, ſubſtantiam Eſa. 9. fratris ſui diripiet. Carnem enim brachij ſui devorat, & ſanguinem brachij ſui bibit, qui ſubſtantiam proximi ſui tollit, unde caro ſuſtentari debuit. Non eſt autem mirum ſi pagani & exteræ nationes nobis dominantur, nobíſque bona temporalia tollunt, dum unuſquiſque proximo ſuo per vim tollit unde vivere debet. Ideo juſtè convenit nobis illud quod omnipotens Deus per Iſaiam Prophetam minatur dicens: *Væ qui prædaris,* Eſa. 33. *nonne & ipſe prædaberis?* Nos verò prædamur fratres noſtros, & idcirco pagani meritò nos noſtrámque ſubſtantiam deprædantur. Quomodo igitur ſecuri poterimus pergere contra inimicos ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtros, cùm rapina pauperis incluſa eſt in domo noſtra? & non ſolùm domi recluſa eſt, verùm etiam plerunque evenit ut pleno ventre rapina in hoſtem quidam proficiſcantur. Et quomodo poterimus inimicos noſtros devincere, cùm ſanguis fratrum noſtrorum ab ore noſtro diſtillat, & manus noſtræ plenæ ſunt ſanguine, & brachia pondere miſeriarum & rapinarum gravantur, totáque virtus animi corporíſque debilitatur? Preces noſtræ à Deo non recipiuntur, quia clamores & ploratus altáque ſuſpiria pauperum & orphanorum, pupillorum atque viduarum præoccupant & præveniunt preces noſtras, quæ crudis carnibus fratrum noſtrorum gravatæ raucitudinem acceperunt, nullam ſonoritatem virtutum habentes. Et ſunt multi qui ex ipſa rapina videntur eleemoſynas facere, non intellegentes quòd de talibus dicit Eſaias: *Qui offert Domino de rapina oblationem, quaſi* Eſa. 66. *qui mactet filium ante patrem.* Et ſunt nonnulli qui de homicidiis, adulteriis, perjuriis, incendiis conſilium & pœnitentiam quærunt, & malum rapinæ pro nihilo ducunt, non intellegentes quia quot pauperes quis exſpoliat, & fame ac nuditate periclitari facit, tot homicidia perpetrat: quia tunc proximum ſuum interficit, dum unde vivere debet ei tollit. Et ſcimus, dicente Paulo Apoſtolo, quia omnis homicida non habet vitam in regno Dei, & homicidas & adulteros judicabit Deus. Quia ergo rapaces regnum Dei non poſſidebunt, niſi ea reddiderint quæ tulerint, & inſuper pœnitentiam egerint, fugiamus hoc tantum malum unde tot ac tanta alia mala procedunt, & diligamus proximos ſicut noſmetipſos, adimplentes legem quæ dicit: *Non concupiſcas rem proximi tui, nec omnia quæ illius ſunt.* Exod. 20. Quia aliter neque inimicis noſtris poterimus reſiſtere, neque regnum Dei poſſidere.

Cap. I.

Volumus itaque ut palatium noſtrum, more prædeceſſorum noſtrorum, & Dei cultu, & regali honore, ſed & religionis habitu, & unanimitatis concordia, atque pacis ordine ſtabiliatur, & in eodem palatio noſtro pax prædeceſſorum noſtrorum ſanctionibus ſervata per omne regnum noſtrum exequenda profeſratur.

II.

Decernimus igitur ut omnes in palatio noſtro commanentes, & illud undique adeuntes, pacificè vivant. Quòd ſi aliquis corrupta pace rapinam exercuerit, per noſtram regiam auctoritatem & Miſſi noſtri juſſionem ad palatinam adducatur audientiam; ut ſecundùm quod in capitulis anteceſſorum continetur, legali multetur judicio, tripla compoſitione peracta cum dominico banno.

III.

Si quis verò abſque ſeniore aut infra palatium aut circa illud degens hoc idem fecerit, hunc Miſſus noſter adeat, & ad ip-

ſum palatium juſſu noſtro eum venire præcipiat. Quòd ſi auſu temerario venire contempſerit, vi ad noſtram præſentiam adducatur, ſubdendus prædeceſſorum noſtrorum ſanctionibus. Si autem & nos & Miſſum noſtrum contempſerit, & ad nos venire noluerit, & ſe defendendo ibi occiſus fuerit, & aliquis parentum aut amicorum ejus inde faidam fidelibus noſtris, qui eum occiderint, portare voluerit, poteſtativè eam jurare faciemus, & fideles noſtros regia auctoritate exinde adjuvabimus.

IV.

Placuit etiam nobis & fidelibus noſtris ut quicunque infra regnum noſtrum aliquid rapuerit aut deprædatus fuerit, omnia in triplum componat, & bannum dominicum perſolvat, & inſuper publicam pœnitentiam inde faciat, ſicut in Capitulari anteceſſorum continetur. Si autem colonus aut ſervus fuerit, ſimiliter omnia in triplûm componat, aut dominus pro eo ſexaginta ictus bene preſſos accipiat, & inſuper publicam pœnitentiam inde agat; cujus modus erit in conſideratione Epiſcopi, ſecundùm quantitatem facti: quia fornicationes & adulteria atque homicidia, necnon incendia, ebrietates, aliáque quamplura vitia exinde prodeunt. Si quis autem negaverit factum, ſi comprobatus non fuerit, propria manu juramento ſe excondicat; excepto noſtris vaſſis dominicis, pro quibus illorum homines meliores juramentum perſolvent. Hoc verò cum ſumma diligentia tali modo procurabitur.

V.

Regino lib. 2. c. 189. Burchard. lib. 11. c. 13.

Epiſcopus in cujus parrochia aliquis conſiſtens aliquid deprædatus fuerit, ſemel & bis atque tertiò, ſi neceſſe fuerit, vocabit illum ſua admonitione per ſuum Preſbyterum canonicè ad emendationem & ad pœnitentiam, ut Deo & Eccleſiæ ſatisfaciat quam læſit. Si autem deſpexerit atque contempſerit admonirionem atque ſaluberrimam invitationem, feriat illum paſtorali virga, hoc eſt, ſententia excommunicationis, ut à communione ſanctæ Eccleſiæ omniúmque Chriſtianorum ſit ſeparatus uſque ad congruam ſatisfactionem & emendationem. Quam excommunicationem debebit idem Epiſcopus ſeniori illius notam facere & omnibus ſuis coëpiſcopis, ne eum recipiant uſque ad ſatisfactionem.

VI.

Regino lib. 2. c. 190.

De illis autem qui infra parrochiam beneficia & alodum non habent, & alterius Epiſcopi parrochiani ſunt, & dum ad curtem pergunt, aut de loco ad locum iter faciunt, rapinas & deprædationes infra parrochiam faciunt, placuit nobis ut ſi ita propè Epiſcopum, ut ei deprædatio illorum nota fieri poſſit, antequam parrochiam ejus exeant, mittat ſtrenuum & prudentem Preſbyterum, qui ſua vice rationabiliter illos ad emendationem vocet. In quo ſuperior modus compoſitionis & emendationis ſervabitur, ſi vocati venire noluerint. Si verò vocationem atque ammonitionem Epiſcopi ſuperbè contempſerint, ſimili ſententia excommunicationis feriantur qua & illi qui infra parrochiam res aut beneficia habent, & inſuper excommunicentur, ne extra parrochiam exeant antequam ſuperiùs ſtatuta adimpleant. Quorum excommunicatio ſeniori illorum & proprio eorum Epiſcopo ſignificanda eſt, ne eos recipiant antequam illuc redeant ubi rapinam fecerunt, ibíque pleniter emendentur.

Burchard. lib. 11. c. 45. Ivo par. 14. c. 109 Gratian. 6. q. 3. c. 5. De illis. Decretal. lib. 5. tit. 14. c. 1.

VII.

Regino lib. 1. c. 17.

Et quoniam Epiſcopi, qui noſtris & ſuis & communibus Eccleſiæ atque totius regni neceſſitatibus occupati ſunt, non valent cuncta ſoli proſpicere quæ infra fines parrochiæ illorum perpetrantur, ſtatuimus ut quotieſcunque Epiſcopi à propria civitate digrediuntur, tales adjutores unuſquiſque in ſua civitate relinquat qui hæc omnia in ſua civitate prudentiſſimè peragant, & pauperes ſanguine Chriſti redempti ſemper in civitate præſentem inveniant à quo reſponſum & conſolarionem accipiant. In vicis autem, & villis longè à civitate remotis, conſtituat unuſquiſque Epiſcopus reverendos & cautos atque prudentiâ temperatos Preſbyteros, qui ſua vice ſuperiùs ſtatuta perficiant, & ad quos alij Preſbyteri juniores & minùs cauti ſuam cauſam referant.

VIII.

Regino lib. 1. c. 191. Burchard. lib. 11. c. 42.

Placuit nobis pro communi utilitate & inſtanti neceſſitate ut nullus Epiſcoporum graviter ferat ſi ejus parrochianum pro hujuſmodi cauſa deprædationis alter Epiſcopus excommunicaverit.

IX.

Et quia ad tantum malum funditus eradicandum & tantum bonum plantandum neceſſe habet epiſcopalis auctoritas judiciali poteſtate adjuvari, placuit nobis noſtriſque fidelibus in commune ut Miſſi dominici ſuis in locis ex hoc fideliter adjuvent, & Comes præcipiat ſuo Vicecomiti

ſuiſque

ſulſque Centenariis ac reliquis miniſtris reipuhlicæ, necnon francis hominihus mundanæ legis documentis eruditis, ut pro amore Dei omnipotentis ac pace ſanctæ Eccleſiæ & fidelitate noſtra ex hoc adjuvent, quantum meliùs potuerint, quoties Epiſcopi aut miniſtri illorum, ſive etiam ipſi pauperes, eos appellaverint; itaut miniſtri Eccleſiæ habeant auctoritatem ſui Epiſcopi, & miniſtri Comitis auctoritatem noſtram & ſui Comitis.

X.

Regino lib. 2. c. 292.

Volumus autem ut ſi epiſcopalem aut regiam auctoritatem auſu temerario aliquis pro nihilo duxerit, in comitatu conſiſtens, aut iter faciens, ſi quod injuſtè abſtulerit, legaliter emendare contempſerit, & rebellis exiſtens, ſi ibi occiſus fuerit, nulli fidelium noſtrorum, qui eum occiderit, aliquis faidam portet, neqne pro ejus morte aliquid componat. Si verò aliquis parentum ejus aliquam faidam portare voluerit, poteſtativè eam jurare faciemus, & fideles noſtros regia auctoritate exinde adjuvabimus.

X I.

De noſtris quoque dominicis vaſſallis jubemus ut ſi aliquis prædas egerit, Comes in cujus poteſtate fuerit, ad emendationem eum vocet. Qui ſi Comitem aut Miſſum illius audire noluerit, per forciam illud emendare cogatur, prout lex docet, & quemadmodum in Capitularibus Regum tenetur inſertum, in eodem loco ubi præda commiſſa fuerit. Quòd ſi proclamaverit ſe ante præſentiam noſtram velle diſtringi potiùs quàm ante Comitem, per credihiles fidejuſſores aut per ſacramentum melioris hominis ante nos venire permittatur, ut ibi talis ratio finem accipiat. Honorem enim talem noſtris vaſſis dominicis concedimus ut ipſi non ſicut reliqui manu propria ſacramentum jurent, ſed melior homo illorum & credibilior illud agere non differat. Si autem quæ ſuprà diximus deſpexerint, & nullo modo emendare voluerint, & in contemptu permanentes ibi occiſi fuerint, nullam contra ipſos qui eos occiderint iracundiam tenebimus unquam. Quòd ſi aliquis parentum inde faidam portare voluerit, noſtra regia auctoritate exinde eum juvabimus. Si verò dixerint quòd eis Comes non ſecundùm legem fecerit, ſed pro aliqua iracundia quàm contra illos tenehat, hoc Comes eis ante nos ſatisfaciat quòd non oh aliud quàm pro rapina ſit actum.

XII.

Regino lib. 1. c. 219. Burchard. lib. 2. c. 167.

Vt autem omnis occaſio rapinæ tollatur, volumus ut Preſbyteri, qui bonum exemplum omnibus oſtendere debent, hoſpitales exiſtant, ſicut Apoſtolus dicit: *Hoſpitales invicem ſine murmuratione:* quam præheant iter facientibus, quia per illam placuerunt quidam Deo angelis hoſpitio ſuſceptis. 1. Pet. 4.

XIII.

Regino lib. 2. c. 421.

Placuit nohis ut Preſbyteri ſuos parrochianos admoneant ut & ipſi hoſpitales exiſtant, & nulli iter facienti manſionem denegent. Et ut omnis occaſio rapinæ tollatur, nihil cariùs vendatur tranſeuntibus niſi ſicut in mercato accipiunt. Quòd ſi cariùs vendere voluerint, ad Preſbyterum tranſeuntes hoc referant, & illius juſſu cum humanitate eis vendant.

XIV.

Volumus ut Preſbyteri & miniſtri Comitis villanis præcipiant ne collectam faciant, quam vulgo geldam vocant, contra illos qui aliquid rapuerint. Sed cauſam ſuam ad illum Preſbyterum referant qui Epiſcopi Miſſus eſt, & ad illos qui in illis locis miniſtri Comitis ſuper hoc exiſtunt, ut omnia prudenter & rationabiliter corrigantur.

CAPITULUM ODONIS REGIS,

QUANDO UNCTUS EST A UUALTERIO Archiepiſcopo Senonenſi anno DCCCLXXXVIII.

Promissio Odonis Regis.

PRomitto & perdono unicuique veſtrum & Eccleſiis vobis commiſſis quia canonicum privilegium & debitam legem atque juſtitiam conſervabo, & contra deprædatores & oppreſſores Eccleſiarum veſtrarum & rerum ad eaſdem pertinentium defenſionem ſecundùm miniſterium meum, quantum mihi poſſe Deus dederit, exhibebo, & jus eccleſiaſticum & legem canonicam vobis ita conſervabo, & res Eccleſiarum veſtrarum, tam à Regibus, vel Imperatoribus, quàm à reliquis Dei fidelibus collatas, ſub integritate & immunitate abſque aliqua inhonoratione permanere concedam, quas modò juſtè & legaliter veſtræ retinent Eccleſiæ, & eas augmentare & exaltare ſecundùm debitum unuſcujuſque ſervitium, prout ſcire & poſſe mihi Deus rationabiliter dederit & tempus dictaverit, ſtudebo, ſicut mei anteceſſores, qui hoc bene & rationabiliter obſervaverunt veſtris prædeceſſoribus, in hoc ut vos mihi ſecundùm Deum & ſecundùm ſeculum ſic fideles adjutores & conſilio & auxilio ſitis ſicut veſtri anteceſſores boni meis melioribus prædeceſſoribus extiterunt, ſecundùm ſcire & poſſe. Et quæ retrò malo ſunt ingenio depravata, in meliorem & priſtinum gradum, adjuvante me divina clementia, reformabo cum veſtro & aliorum noſtrorum fidelium conſilio & auxilio. *Confirmatio Odonis Regis.* ODO.

CAPITVLA KAROLI III. FRANCORVM REGIS, LVDOVICI II. F.

TITVLVS PRIMVS.

Conſtitutio dotis Friderunæ Reginæ uxoris Karoli III. facta apud Attiniacum anno Chriſti DCCCCVII.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus divina propitiante clementia Rex. Si Regum conſuetudines antiquorum exequimur, necnon patrum mores præcedentium imitamur, fideliúmque noſtrorum benignè conſulta ſuſcipimus; regium proculdubio honorem amplificamus, nobíſque profuturum indubitanter credimus. Proinde omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtríſque præſentibus atque futuris compertum ſit fidelibus quòd cum noſtris nos regni negotia tractantes conſiliariis, de noſtro nos commonuere conjugio, ſalubre dicentes fore & opportunum ſi conjux condigna lateri adhæreret regio, ex qua filiorum, Deo largiente, totius regni profutura procederet propago. Eorum itaque admonitionibus ſollicitati & conſiliis exhortati quandam nobili proſapia puellam nomine Friderunam, communi duntaxat conſenſu fidelium, Deo, ut credimus, cooperante, ſecundùm leges & ſtatuta priorum nobis imperiali connubio ſociavimus, regnique conſortem ſtatuimus. Quocirca regali eam more propriis rebus diſponentes ditare, duos ei dotis nomine concedimus fiſcos jugiter poſſidendos & pro libitu diſponendos, Corbiniacum videlicet in comitatu Laudunenſi, cum Eccleſia quæ eſt beati Petri Apoſtoli honore dicata, ubi confeſſoris Chriſti quieſcit corpus Matulfi, & Eccleſia una in Cruona, Pontigorem quin etiam in pago Pertenſi ſuper fluvios Saltum & Bruſtionem, utrumque per hanc præſentem concedimus auctoritatem, & de noſtro jure in jus & proprietatem ſeu dominationem illius transfundimus & perpetualiter habendos delegamus. Quapropter regiæ hoc munificentiæ edictum fieri ac memoratæ ſeu dilectæ conjugi Friderunæ juſſimus dari, per quod præcipimus atque præcipiendo jubemus ut ſupraſcriptos fiſcos, Corbiniacum ſcilicet & Pontigonem, uti præſentialiter ad nos pertinere videntur, cum omni eorum integritate, Eccleſiis videlicet præſcriptis & mancipiis utriuſque ſexus, terris cultis & incultis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, molendinis, piſcationibus, mobilibus & immobilibus, exitibus & regreſſibus, & univerſis legitimis terminationibus juſtè & legaliter ad ſe pertinentibus, perpetualiter habeat, teneat, atque poſſideat, & quicquid exinde facere voluerit, liberam & firmiſſimam in omnibus habeat poteſtatem. Vt autem hæc largitionis noſtræ donatio & conceſſionis roboratio continuum obtineat firmitatis vigorem, manu propria ſubter firmatam noſtro præcepimus anulo inſigniri.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Arnulphus Notarius ad vicem * Alberici Epiſcopi recognovit. (* Aſxerici)

Datum XIII. Kalendas Maias, Indictione decima, anno XV. regnante Domno Karolo glorioſiſſimo Rege, redintegrante X.

Actum Attiniaco palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

TITVLVS II.

Tungrenſis Epiſcopatus controverſia.

IN NOMINE SANCTÆ ET INDIVIDVÆ Trinitatis. Karolus vir illuſtris divina propitiante clementia Rex Francorum, omnibus Archiepiſcopis & Epiſcopis in regno nobis à Deo commiſſo conſtitutis, pax & ſalus ab eodem Deo æterno.

Cap. I.

QVia divinæ propitiationis beneficia, quæ ab ipſo ab ipſis crepundiis experti ſumus, nullatenus enumerare poſſumus, idcirco laudem Domini loquetur os meum, & benedicet nomen ſanctum ejus in ſeculum ſeculi. Vnde quia, pluribus noſtris exigentibus meritis, multotiens adverſa quæque ſuſtinuimus, credimus non hoc ad noſtræ damnationis meritum, ſed ad gratiam ſuæ reconciliationis nobis fore permiſſum: ut flagellis ejus eruditi, diſcamus perverſa cavere, & in cunctis ejus voluntatibus parere. Sicut vobis de multis notum eſt, cùm olim quidam noſtri fideles, à noſtra debita fidelitate exorbitantes, vitam & regnum nobis auferre moliti ſunt, euntes poſt inimicos noſtros, eiſque familiariter inhærentes, res & epiſcopia noſtri regni ab ipſis dari ſibi concupierunt. Vt ergo de multis taceamus, unum, qui nobis noſtris viſceribus ſerpentinum virus infudit, veſtræ ſanctitati propalabimus, Hilduinum videlicet, qui contra regalem agens poteſtatem, contra quoque Apoſto-
1. Petr. 2. li dicta, (ubi dicitur: *Deum timete, Regem*
Rom. 13. *honorificate.* &: *Non eſt poteſtas niſi à Deo.*
Pſal. 63. &: *Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Non eſt enim poteſtas niſi à Deo.*) & adversùs citharœdi David dicta, ubi ad Dominum loquitur, *Impoſuiſti homines ſuper capita noſtra*, quique ultra Rhenum ad inimicos noſtros proficiſcens, minimèque reminiſcens ſacramentorum ſuorum nobis promiſſorum, eáque retro dorſum abiciens, ab Heinrico inimico noſtro epiſcopium Tungrenſis Eccleſiæ expetiit; ſuáque damnatione contra omnia ſtatuta tam ſacrorum patrum quàm Regum videlicet anteceſſorum noſtrorum uſurpavit. De qualibus in libro regum Capitulari ita dicitur: *Si quis præſumpſerit quam non meruit à Principe vel ſeniore juſto dignitatem, ſacrilegus habeatur.* VI. 196. Et beatus Gregorius: *Sicut qui invitatus renuit, quæſitus refugit, ſacris eſt* Lib. VII. Indict. 2. ep. 110. *altaribus admovendus, ſic qui ultro ambit, vel qui importunus ſe ingerit, proculdubio eſt repellendus. Nam qui nititur ad altiora contendere, quid agit niſi ut creſcendo decreſcat? Cur non perpendit quia benedictio illi in maledictum convertitur qui ad hoc ut fiat hæreticus promovetur.*

II.

Cùm quidam peſtiferi viri, ut ſuprà memoravimus, à noſtra fidelitate deviarent, convocavimus Archiepiſcopos præſules XVI. noſtri regni, nonnullos etiam proceres, Marchiones, & Comites, optimatéſque, ut eorum conſilio, auctoritate, atque virtute, tantæ veſaniæ reſiſteremus. Inventum eſt ut nova gibborum genera novis medicationibus ſecarentur ac ſanarentur, pellentes eos epiſcopali anctoritate ſacrorúmque canonum conſtitutione à cœtu & conſortio Chriſtianorum. Quorum præſumptioni ac nefandæ tyrannidi Hilduinus ſe intumeſcens, datis Heinrico ſuiſque proceribus compluribus auri argentíque ponderibus, non ſolùm cum eis ſcienter participavit, ſed etiam ex theſauris Eccleſiæ Tungrenſis, quos inſtinctu diabolico rapuerat vel furatus fuerat, quibuſdam minis ac terroribus egit ut Herimannus Agrippinæ civitatis Archiepiſcopus per violentiam Heinrici ſuorúmque fidelium illum in Pontificem conſecraret. Nam ſi non feciſſet, ſicut ipſe venerabilis Archiepiſcopus nobis poſtea in præſentia plurimorum retulit, ſibi vitam réſque eccleſiaſticas auferret, omnémque familiam trucidaret, ac illorum bona diriperet. Ideoque abſque legitimorum anteceſſorum auctoritate eum conſecravit, ut ipſe adhuc teſtatur, ſed tantis

Digitized by Google

terroribus ac diris crudelitatibus coactus. Vnde in Nicæno Concilio ita ad locum invenitur: *Si quis ex clero deprehenſus fuerit cum excommunicatis communicare, etiam ipſe privetur communione, tanquam qui regulas confundit.* Quæ longè latèque in diverſis Conciliis & Capitularibus Regum de excommunicatis inveniuntur.

III.

Idem etiam Hilduinus res noſtri regni ex præfato epiſcopio invaſit, diripuit, & pro libito abduxit, agens contra ſtatuta Anacleti Papæ, ubi dicitur: Sanctus Anacletus, qui ab ipſo Petro Apoſtolo ordinatus eſt Preſbyter, poſtea in ſede Romana ſucceſſor illius factus Epiſcopus, cum totius mundi ſacerdotibus judicavit. Regino lib. 2. c. 282. Burchard. lib. 11. c. 18. Ivo par. 14. c. 88. Gratian. 12 q. 2. c. 6. Qui abſtulerit. *Qui abſtulerit*, inquit, *patri vel matri aliquid, homicidæ particeps eſt. Pater noſter ſine dubio Deus eſt. Mater verò noſtra, Eccleſia eſt, quæ nos in baptiſmo regeneravit. Ergo qui pecunias Chriſti & Eccleſiæ rapit, aufert, vel fraudatur, homicida eſt, atque homicida in conſpectu juſti judicis deputabitur. Qui rapit pecuniam proximi ſui, iniquitatem operatur. Qui autem pecuniam vel res Eccleſiæ abſtulerit, ſacrilegium facit, & ut ſacrilegus judicandus eſt.*

IV.

Præfatus denique Hilduinus theſauros Eccleſiæ Tungrenſis & Aquiſgrani palatij juxta beati Lamberti martyris corpus in quadam arca poſitos avida cupiditate rapuit, eóſque inimicis noſtris, ſuis videlicet fautoribus, contulit, & Eccleſiæ abſtulit. De quo quibúſque hujuſcemodi ſacri canones ita decernunt: *Si quis inventus fuerit aliquid de miniſteriis Eccleſiæ vendidiſſe vel abſtuliſſe, ſacrilegium commiſit. placuit eum in ordine eccleſiaſtico non haberi.* Lib. VI. Capitular. c. 404. Vnde & beatus Auguſtinus XLVII. evangelij homilia Iohanis dicit: *Ecce inter ſanctos eſt Iudas, ecce fur eſt Iudas; & ne contemnas, fur hic ſacrilegus eſt, non qualiumcunque fur locorum, ſed dominicorum; locorum, ſed ſacrorum.* Et poſt pauca: *Quicunque aliquid de Eccleſia aufert vel fraudatur, Iudæ proditori comparatur.*

V.

Hos Eccleſiæ theſauros Epiſcopis & Comitibus & fautoribus pro ſua ordinatione dedit, non præ oculis habens ſtatuta Africani Concilij, quibus præcipitur ut nullus per pecunias ordinetur, ita inquiens. *Si quis Epiſcopus per pecunias obtinuerit dignitatem, deiciatur, modis omnibus abiciatur, ſicut Simon magus abſciſſus eſt à Petro.* Item in Concilio Chalcedonenſi: *Si quis Epiſcopus, Presbyter, aut Diaconus ſub pretio Spiritus ſancti gratiam obtinere voluerit, proprij gradus periculo ſubjacebit; & nihil ex hac ordinatione vel promotione, quæ eſt per negotiationem facta, proficiat, ſed anathematizetur.* Can 2.

VI.

Iam dictus Hilduinus, ad cumulum ſuæ damnationis, ante venerabilis Herimanni præſentiam veniens, ſuper ſacra nefandè juravit quòd ego Karolus epiſcopium Tungrenſe dederim; & quoſdam ex Clericis & laicis jurare compulit. Quod quàm ſit abſurdum, quàmque vitandum, ſparſim ſanctarum ſcripturarum teſtimonia approbant.

VII.

Memoratus prætereа Hilduinus per Domnum Herimannum Epiſcopum tertiò vocatus ad ſynodum, ut contra hæc quæ ſibi obiciuntur reſponderet, ſi juſtam cauſam haberet, aut ſi non poſſet, canonum feriretur ſpiculis. Qui quoniam quidem venire diſtulit, incidit ſententiam Bonifacij Papæ ita dicentis: *Probat vera* Bonifac. I. *eſſe illa quæ adverſus ſe dicta ſunt qui ad* epiſt. 2. *ea confutanda adeſſe minimè vult. & ne du-* Ivo par. 26. *bitet quòd ita judicium nocens ſubterfugit* 341. *quemadmodum ut abſolvatur qui eſt innocens quærit.* Et poſt pauca: *Confitetur enim de omnibus quiſquis ſubterfugere judicium poſſe dilationibus putat.* Item ipſe: *Si adeſſe voluerit, præſens, ſi confidit, ad objecta reſpondeat. Quòd ſi adeſſe neglexerit, dilationem ſententiæ de abſentia non lucretur.*

VIII.

Omnes tam Clerici quàm laici ſupradictæ Eccleſiæ noſtram adeuntes ſublimitatem, luctuoſis vocibus innotuerunt quòd jam memoratus Hilduinus cum ſuis prædonibus bona illorum diripuit, omnémque illorum facultatem & ſupellectilem abſtulit, nihil illis remanſit unde ſaltem ſibi victus ſufficientiam adhiberent. Addentes etiam in precibus, ut veſtro conſilio citiùs ageretur ne ampliùs prædæ & direptioni paterent; ſed illis ad ordinandum daremus Pontificem Richerum, quem concorditer elegerunt. De quibus videlicet omnibus hic capitulatim inſertis veſtrum precamur pontificium, ut propter Deum & debitam, quam nobis polliciti eſtis, fidelitatem pro viribus exinde adjuvetis ut noſter honor in hujuſmodi negotiis ampliùs non decreſcat, & ſtatus ſanctæ Dei Eccleſiæ ſtabiliatur.

Digitized by Google

In tomo tertio Conciliorum Galliæ pag. 575. & ſequentibus extant epiſtolæ duæ Iohannis X. Papæ Romani de cauſa epiſcopij Tungrenſis, prima ad Herimannum Archiepiſcopum Colonienſem, altera ad Karolum Regem.

TITVLVS III.

Pactum Karoli & Henrici.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Divina propitiante clementia, anno dominicæ incarnationis DCCCCXXVI. anno verò regni Domni & glorioſiſſimi Regis Francorum occidentalium Karoli XXIX. redintegrante XXIV. largiore verò hereditate indepta X. Indictione IX. anno quoque regni Domni & magnificentiſſimi Regis Francorum orientalium Heinrici tertio, inter ipſos præfatos Principes unanimitatis pactum ac ſocietatis amicitia quæſita repertáque exordia ſumpſit, prout viſa ſunt competentia. Convenerunt enim ambo illuſtres Reges, ſicut inter ſe diſcurrentibus Legatis convenerant, II. Nonas Novembris, feria prima, Domnus enim Karolus ſuper Rhenum flumen ad Bonnam caſtrum, & ſtrenuus Heinricus ex altera parte Rheni. Et ea tantùm die mutuis ſe viſibus intuentes ſuper ripas ejuſdem fluminis huc & ultra, ut ſui fierent fideles innoxij ſacramento quo hanc eorũm conventionem fuerant polliciti. Verùm feria quarta, VII. Idus Novembris, in medio Rheni fluminis, ſæpius dicti Principes in navibus quiſque ſuis in tertiam aſcenderunt, quæ ancorata in fluminis medio gratia eorum colloquij fixa erat; ibíque in primo hanc ſibi viciſſim convenientiam ob ſtatum pacis juramento ſanxerunt ita.

Ego Karolus divina propitiante clementia Rex Francorum occidentalium amodò ero huic amico meo Regi orientali Heinrico amicus, ſicut amicus per rectum debet eſſe ſuo amico, ſecundùm meum ſcire ac poſſe; ea verò ratione, ſi ipſe mihi juraverit ipſum eundémque ſacramentum, & attenderit quæ promiſerit. Si me Deus adjuvet & iſtæ ſanctæ reliquiæ.

E contrà Rex Heinricus eandem promiſſionem ſacramento eiſdem proſecutus eſt verbis ſubſequenter, ut hujus amicitiæ firmitas inviolabiliter obſervaretur.

Hæc ſunt nomina Epiſcoporum qui cum nobilibus ac fidelibus laicis firmitatem quam præmemorati Reges inter ſe fecerunt, collaudando acceptaverunt, & manibus ſuis ſacramentum firmaverunt nunquam à ſe deſtruendam.

Epiſcopi ex parte Domni regis Karoli. Herimannus Archiepiſcopus Agrippinæ, quæ modo eſt Colonia vocitata, Rodgerus Archiepiſcopus Trevirorum, Stephanus Præſul Cameracorum, Bovo Epiſcopus Catalaunenſium, Baldricus Trajectenſium Epiſcopus. Hæc nomina Comitum. Matfredus, Erkengerus, Hagano, Boſo, Waltkerus, Iſaac, Ragenberus, Theodricus, Adalardus, Adelelmus.

Epiſcopi ex parte Regis inclyti Heinrici. Herigerus Archiepiſcopus Moguntiacorum, Nithardus Epiſcopus Mimmogerneferdæ, Dodo Epiſcopus Oſnobroggæ, Ricavvdo Epiſcopus Vangionum, quæ nunc dicitur Warmatia, Hunuardus Epiſcopus Paderbornenſis, Notingus Epiſcopus Conſtantiæ Alemannicæ. Hæc ſunt nomina Comitum. Eurardus, Chonradus, Herimannus, Hato, Godefredus, Otto, Herimannus, Cobbo, Magenhardus, Fridericus, Foldac.

KAROLI CALVI
ET
LVDOVICI EIVS FILII
REGVM FRANCORVM
CONSECRATIO SEV CORONATIO.
ITEM REGINARVM
IVDITH FILIÆ
ET
HERMINTRVDIS CONIVGIS
KAROLI EIVSDEM.

TITVLVS PRIMVS.

Karoli Calvi, quando in regno Lotharij coronatus eſt.

ORDO QVALITER KAROLVS REX FVIT coronatus in Mettis civitate anno DCCCLXIX. *in menſe Septembr.* V. *Idus Septembr. quæ evenit die Veneris, cum iſtis Epiſcopis, videlicet Hincmaro Archiepiſcopo, Adventio, Hattone, Arnulfo, Francone, Hincmaro, & Odone, quando quondam Rex Hlotharius, filius Hlotharij Imperatoris, fuit mortuus in Placentia civitate.*

Adnuntiatio Adventij Epiſcopi ante initium Miſſæ, in Eccleſia S. Stephani, coram Rege & Epiſcopis & aliis quamplurimis.

VOs ſcitis, & multis in plurimis regnis eſt cognitum quantos & quales eventus tempore ſenioris noſtri, quem hactenus habuimus &c. *uſque* devota mente ſuſcipere. *ut ſuprà pag.* 215.

RESPONSIO

KAROLI AD POPVLVM.

Quia, ſicut iſti venerabiles Epiſcopi unius ex ipſis voce dixerunt, & certis indiciis ex veſtra unanimitate monſtraverunt &c. *uſque* anteceſſoribus exhibuerunt *pag.* 218.

ADNVNTIATIO

Hincmari Archiepiscopi.

Ne alicui fortè videatur incongruè ac præſumptioſè me ac provinciæ noſtræ venerabiles coëpiſcopos facere quoniam &c. *uſque* Te Deum laudamus *pag.* 217.

Benedictiones ſuper Regem Karolum ante Miſſam & altare ſancti Stephani.

ADVENTIVS

Episcopus Metensis.

Deus qui populis tuis indulgentia conſulis & amore dominaris, da huic famulo tuo ſpiritum ſapientiæ, cui dediſti regimen diſciplinæ; ut tibi toto corde devotus, & in regni regimine maneat ſemper idoneus, & in bonis operibus perſeverans, ad æternum regnum te duce valeat pervenire. Per Dominum &c.

Hatto Virdunensis.

Gratiæ tuæ quæſumus, Domine, huic famulo tuo tribue largitatem; ut mandata tua te operante ſectando, conſolationem præſentis vitæ percipiat & futuræ. Per Dominum &c.

Arnulfus Tullensis.

Noſtris, quæſumus, Domine, in regimine iſtius famuli tui propitiare temporibus; ut tuo munere dirigatur & noſtra ſecuritas & devotio Chriſtiana. Per Dominum.

Franco Tungrensis.

Da, quæſumus, Domine, huic famulo tuo ſalutem mentis & corporis; ut bonis operibus inhærendo, tua ſemper mereatur virtute defendi. Per Dominum.

Hincmarus Laudunensis.

Benedictionem tuam, Domine, hic famulus tuus accipiat: qua corpore ſalvatus & mente, & gratam tibi ſemper exhibeat ſervitutem, & propitiationis tuæ beneficia ſemper inveniat. Per Dominum.

Odo Bellovacensis.

Conſerva quæſumus, Domine, hunc famulum tuum, & benedictionum tuarum propitius ubertate purifica, ut eruditionibus tuis ſemper multiplicetur & donis. Per Dominum.

BENEDICTIO

Hincmari Archiepiscopi.

Extendat omnipotens Dominus dexteram ſuæ benedictionis, & effundat ſuper te donum ſuæ propitiationis, & circumdet te felici muro cuſtodiæ ſuæ protectionis, ſanctæ Mariæ & omnium ſanctorum intercedentibus meritis. Amen.

Indulgeat tibi mala omnia quæ geſſiſti, & tribuat tibi gratiam & miſericordiam quam humiliter ab eo depoſcis; liberétque te ab adverſitatibus cunctis & ab omnibus viſibilium & inviſibilium inimicorum inſidiis. Amen.

Angelos ſuos bonos ſemper & ubique, qui te præcedant, comitentur, & ſubſequantur, ad cuſtodiam tui ponat; & à peccato, ſeu gladio, & ab omnium periculorum diſcrimine te ſua potentia liberet. Amen.

Inimicos tuos ad pacis caritatíſque benignitatem convertat, & apud odientes te gratioſum & amabilem faciat. Pertinaces quoque in tui inſectatione & odio confuſione ſalutari induat. Super te autem ſanctificatio ſempiterna effloreat. Amen.

Ad iſta verba, Coronet te Dominus, *inunxit eum Hincmarus Archiepiſcopus de chriſmate ad dextram auriculam, & in fronte uſque ad ſiniſtram auriculam, & in capite.*

Coronet te Dominus corona gloriæ in miſericordia & miſerationibus ſuis, & ungat te in regni regimine oleo gratiæ Spiritus ſancti ſui, unde unxit Sacerdotes, Reges, Prophetas, & martyres, qui per fidem vicerunt regna, & operati ſunt juſtitiam, atque adepti ſunt promiſſiones; eiſdémque promiſſionibus gratia Dei dignus efficiaris, quatenus eorum conſortio in cœleſti regno perfrui merearis. Amen.

Victorioſum te atque triumphatorem de viſibilibus atque inviſibilibus hoſtibus ſemper efficiat; & ſancti nominis ſui timorem pariter & amorem continuè cordi tuo infundat; & in fide recta ac bonis operibus perſeverabilem reddat; & pace in diebus tuis conceſſa, cum palma victoriæ te ad perpetuum regnum perducat. Amen.

Et qui te voluit ſuper populum ſuum conſtituere Regem, & in præſenti ſeculo felicem & æternæ felicitatis tribuat eſſe conſortem. Amen.

Clerum ac populum, quem ſua voluit opitulatione tuæ ſubdere ditioni, ſua diſpenſatione

penſatione & tua adminiſtratione per diuturna tempora te faciat feliciter gubernare; quò divinis monitis parentes, adverſitatibus omnibus carentes, bonis omnibus exuberantes, tuo miniſterio fideli amore obſequentes, & in præſenti ſeculo pacis tranquillitate fruantur, & tecum æternorum civium conſortio potiri mereantur. Amen. Quod ipſe præſtare dignetur.

Ad iſta verba, Coronet te Dominus, *miſerunt illi Epiſcopi coronam in capite.*

Coronet te Dominus corona gloriæ atque juſtitiæ; ut cum fide recta & multiplici bonorum operum fructu ad coronam pervenias regni perpetui, ipſo largiente cujus eſt regnum & imperium in ſecula ſeculorum.

Ad iſta verba, Det tibi Dominus velle, *dederunt illi palmam & ſceptrum.*

Det tibi Dominus velle & poſſe quæ præcipit, ut in regni regimine ſecundum voluntatem ſuam proficiens, cum palma perſeverantis victoriæ ad palmam pervenias gloriæ ſempiternæ. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui vivit.

ORATIONES IN MISSA.

Da nobis, omnipotens Deus, ut beati Gorgonij martyris tui veneranda ſolemnitas & devotionem nobis augeat & ſalutem. Per Dominum.

Quæſumus, omnipotens, ut famulus tuus, qui tua miſeratione ſuſcepit regni gubernacula, à te virtutum etiam percipiat incrementa: quibus decenter ornatus, & vitiorum monſtra vitare, & ad te, qui via, veritas, & vita es, gratioſus valeat pervenire. Qui vivis & regnas cum Deo.

SUPER OBLATA.

Reſpice, Domine, munera populi tui ſanctorum feſtivitate votiva, & tuæ teſtificatio veritatis nobis proficiat ad ſalutem. Per Dominum.

Munera, quæſumus, Domine, oblata ſanctifica; ut & nobis unigeniti tui corpus & ſanguis fiant, & Karolo Regi noſtro ad obtinendam animæ corporiſque ſalutem, te largiente, uſquequaque proficiant. Per eundem.

POST COMMUNIONEM.

Sacramentorum tuorum, Domine, communio ſumpta nos ſalvet, & in tuæ veritatis luce confirmet. Per Dominum.

Hæc, Domine, communio ſalutaris famulum tuum ab omnibus tueatur adverſis; quatenus & eccleſiaſticæ pacis obtineat tranquillitatem, & poſt iſtius temporis decurſum ad æternam perveniat hereditatem. Per Dominum.

TITULUS II.

Ludovici II. quando Rex Francorum conſecratus eſt.

ORDO QUALITER HLUDOUUICUS REX anno incarnationis dominicæ DCCCLXXVII. VI. *Idus Decembris ab Hincmaro Archiepiſcopo fuit coronatus in Compendio palatio; quando & hæc, quæ ſequuntur, ab Epiſcopis petita ſunt apud Regem, & ab eo promiſſa Epiſcopis.*

PETITIO EPISCOPORUM.

A Vobis perdonari nobis petimus ut unicuique de nobis & Eccleſiis nobis commiſſis ſecundùm primum capitulum &c. *uſque* exhibere debet, *ut ſuprà pag.* 271.

PROMISSIO REGIS.

Promitto vobis & perdono quia unicuique de vobis & Eccleſiis vobis commiſſis ſecundùm primum capitulum &c. *uſque* exhibere debet, *pag.* 271.

Benedictiones ſuper Hludowvicum Regem factæ.

Deus, qui populis tuis virtute conſulis, & amore dominaris, da huic famulo tuo

ſpiritum ſapientiæ cum regimine diſciplinæ; ut tibi toto corde devotus, in regni regimine maneat ſemper idoneus, tuóque munere ipſius temporibus ſecuritas Eccleſiæ dirigatur, & in tranquillitate devotio Chriſtiana permaneat. Per Dominum.

Sacri olei infusio.

Omnipotens ſempiterne Deus creator & gubernator cœli & terræ, conditor & diſpoſitor angelorum & hominum, qui Abraham famulum tuum de hoſtibus triumphare feciſti, Moyſi & Ioſuë populo tuo prælatis multiplicem victoriam tribuiſti, humilem quoque David puerum tuum regni faſtigio ſublimaſti, eúmque de ore leonis & de manu beſtiæ atque Goliæ, ſed & de gladio maligno Saul & omnium inimicorum ejus liberaſti, & Salomonem ſapientiæ pacíſque ineffabili munere ditaſti, reſpice quæſumus ad preces humilitatis noſtræ, & hunc famulum tuum virtutibus, quibus præfatos fideles tuos decoraſti, multiplici honoris benedictione condecora, & in regni regimine ſublimiter colloca, & oleo gratiæ Spiritus ſancti tui perunge, unde unxiſti Sacerdotes, Reges, Prophetas, & martyres, qui per fidem vicerunt regna, & operati ſunt juſtitiam, atque adepti ſunt promiſſiones. Cujus ſacratiſſima unctio ſuper caput ejus defluat, atque ad interiora ejus deſcendat, & cordis illius intima penetret, & promiſſionibus, quas adepti ſunt victorioſiſſimi Reges, gratia tua dignus efficiatur, quatenus & in præſenti ſeculo feliciter regnet, & ad eorum conſortium in cœleſti regno perveniat. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum, qui unctus eſt oleo lætitiæ præ conſortibus ſuis, & virtute crucis poteſtates aërias debellavit, tartara deſtruxit, regnúmque diaboli ſuperavit, & ad cælos victor aſcendit. In cujus manu victoria omnis, gloria, & poteſtas conſiſtunt, & tecum vivit & regnat Deus in unitate ejuſdem Spiritus ſancti per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

Impositio coronæ.

Coronet te Dominus corona gloriæ atque juſtitiæ honore & opere fortitudinis; ut per officium noſtræ benedictionis, cum fide recta & multiplici honorum operum fructu, ad coronam pervenias regni perpetui, ipſo largiente cujus regnum & imperium permanet in ſecula ſeculorum. Amen.

Sceptri traditio.

Accipe ſceptrum, regiæ poteſtatis inſigne, virgam ſcilicet rectam regni, virgam virtutis: qua te ipſum bene regas, ſanctam Eccleſiam, populum videlicet Chriſtianum tibi à Deo commiſſum, regia virtute ab improbis defendas, pravos corrigas, rectos ut viam rectam tenere poſſint tuo juvamine dirigas: quatenus de temporali regno ad æternum regnum pervenias, ipſo adjuvante cujus regnum & imperium ſine fine permanet in ſecula ſeculorum. Amen.

Benedictiones.

Dominus Deus omnipotens, qui dixit Num. 6.
ad Moyſem ſervum ſuum, Loquere ad Aaron fratrem tuum, & ad filios ejus dicens, Sic benedicetis populo meo, & ego benedicam ei, benedicat tibi, & cuſtodiat te. Amen.

Illuminet faciem ſuam ſuper te, & miſereatur tui. Amen.

Convertat vultum ſuum ad te, & donet tibi pacem. Amen.

Extendat dexteram ſuæ benedictionis, & effundat ſuper te donum ſuæ propitiationis, & circumdet te felici muro cuſtodiæ ſuæ protectionis, ſanctæ Mariæ & omnium ſanctorum intercedentibus meritis. Amen.

Indulgeat tibi mala omnia quæ geſſiſti, & tribuat tibi gratiam & miſericordiam quam humiliter ab eo depoſcis, liberétque te ab adverſitatibus cunctis & omnibus viſibilium & inviſibilium inimicorum inſidiis. Amen.

Multiplicet in te copiam ſuæ benedictionis, & confirmet in ſpe regni cœleſtis. Amen.

Actus tuos corrigat, vitam emendet, mores componat, & te ad cœleſtis paradiſi hereditatem perducat. Amen.

Talíque intentione repleri valeas quæ ei in perpetuum placeat. Amen.

Angelos ſuos bonos ſemper & ubique, qui te præcedant, comitentur, & ſubſequantur, ad cuſtodiam tui ponat; & à peccato, ſeu gladio, & ab omnium periculorum diſcrimine te ſua potentia liberet. Amen.

Inimicos tuos ad pacis caritatíſque benignitatem convertat, & odientibus te gratioſum & amabilem faciat. Pertinaces quoque in tui inſectatione & odio confuſione ſalutari induat. Super te autem ſanctificatio ſempiterna efflorcat. Amen.

Victorioſum te atque triumphatorem

de viſibilibus atque inviſibilibus hoſtibus Dominus ſemper efficiat, & ſancti nominis ſui timorem pariter & amorem continuè cordi tuo infundat, & in fide recta ac bonis operibus perſeverabilem reddat, & pace in diebus tuis conceſſa, cum corona victoriæ ad perpetuum te regnum perducat. Amen.

Et qui te voluit ſuper populum ſuum conſtituere Regem, & in præſenti ſeculo felicem & æternæ felicitatis tribuat eſſe conſortem. Amen.

Clerum ac populum, quem ſua voluit opitulatione tuæ ſubdere ditioni, ſua diſpenſatione & tua adminiſtratione per diuturna tempora te faciat feliciter gubernare: quò divinis monitis parentes, adverſitatibus cunctis carentes, bonis omnibus exuberantes, tuo miniſterio fideli amore obſequentes, & in præſenti ſeculo pacis tranquillitate fruantur, & tecum æternorum civium conſortio potiri mereantur, Amen. Quod ipſe præſtare dignetur.

TITVLVS III.

Iudith Karoli Calvi filiæ, cùm Regi Anglorum deſponſata eſt anno DCCCLVI. apud Vermeriam palatium.

Anno DCCCLVI. Edilvulf Rex occidentalium Anglorum Roma rediens, Iudith filiam Karoli Regis, menſe Iulio deſponſatam, Kalendis Octobribus in Vermeria palatio in matrimonium accipit, & eam Hincmaro Durocortori Remorum Epiſcopo benedicente, impoſito capiti ejus diademate, Reginæ nomine inſignit. quod ſibi ſuæque genti eatenus fuerat inſuetum. Patratóque regiis apparatibus utrinque atque muneribus matrimonio, cum ea Britanniam regni ſui ditionem navigio repetit. *Ex annalibus Bertinianis.*

BENEDICTIO SVPER REGINAM quam Edelulfus Rex accepit in uxorem.

NVbas in Chriſto obnupta nube cœleſti, & refrigerata gratia ſpiritali, ac protecta ab omni inlicita concupiſcentia, pangas fœdus cum oculis tuis, ut non videas alienum virum ad concupiſcendum eum, & non mœcheris in corpore vel corde tuo, & avertas oculos tuos, ne videant vanitatem: quatenus in via Domini vivificeris, ut poſſis dicere cum propheta: *Ad te levavi oculos meos qui habitas in cælis.* &: *Levavi oculos meos in montes, unde veniat auxilium mihi.* Per conditorem & redemptorem ac Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui cum Patre & Spiritu ſancto vivit & regnat in ſecula ſeculorum.

Pſal. 122. & 120.

Benedic, Domine, has dotes, & accipientes tua benedictione dotare digneris: ut conjugij fidem & thronum immaculatum ſervantes, ſanctorum Patriarcharum adſciſci mereantur conſortio. Per Dominum.

Accipe anulum, fidei & dilectionis ſignum, atque conjugalis conjunctionis vinculum, ut non ſeparet homo quos conjungit Deus. Qui vivit & regnat in omnia ſecula ſeculorum.

Deſpondeo te uni viro virginem caſtam atque pudicam futuram conjugem, ut ſanctæ mulieres fuere viris ſuis, Sarra, Rebecca, Rachel, Heſter, Iudith, Anna, Noëmi, favente auctore & ſanctificatore nuptiarum Ieſu Chriſto Domino noſtro, qui vivit & regnat in ſecula ſeculorum.

Deus qui in mundi creſcentis exordio multiplicandæ proli benedixiſti, propitiare ſupplicationibus noſtris, & huic famulo tuo & huic famulæ tuæ opem tuæ benedictionis infunde; ut in conjugali conſortio ſecundùm beneplacitum tuum affectu compari, mente conſimili, ſanctitate mutua copulentur. Dita eos fructibus ſanctis & operibus benedictis. Fac illos talem ſobolem generare quæ ad tuj paradiſi pertineat hereditatem. Aperi, Domine, januas cœli, & viſita eos in pace. Inriga terram eorum, ut germinet fructum ſpiritalem.

Sanctifica eos, qui datus es nobis ex virgine; & præſta eis tempora ſalutis, quæ ante tuum adventum prædixit ſanctus Propheta Iohannes, ut hic fideliter credant, & beatè viventes vitam & regnum conſequantur æternum, gratia tua, Chriſte ſalvator noſter, qui cum Deo Patre in unitate Spiritus ſancti vivis & regnas Deus per omnia.

Benedictio Reginæ.

Te invocamus, Domine ſancte, Pater omnipotens, æterne Deus, ut hanc famulam tuam, quam tuæ divinæ diſpenſationis providentia in præſentem diem juvenali flore lætantem creſcere conceſſiſti, tuæ pietatis dono ditatam, plenam veritatis, de die in diem coram te & bominibus ad meliora ſemper proficere facias; ut in regimine ſuo gratiæ ſupernæ largitatem congaudens ſuſcipiat, & miſericordiæ tuæ muro adverſitate undique munita, cum pace propitiationis vivere mereatur. Per Dominum.

Svrsvm corda.

Domine ſancte, Pater omnipotens, æterne Deus, electorum fortirudo, & humilium celſitudo, qui in primordio per effuſionem diluvij crimina mundi purgari voluiſti, & per columbam ramum olivæ portantem pacem terris redditam demonſtraſti, iterum Aaron famulum tuum per unctionem olei ſacerdotem unxiſti, & poſtea per bujus unguenti infuſionem ad regendum populum Iſraëliticum Sacerdotes, Reges, & Prophetas perfeciſti, vultúmque Eccleſiæ in oleo exhilarandum prophetica famuli tui voce David eſſe prædixiſti, qui hoc etiam unguento famulæ tuæ Iudith ad liberationem ſervorum tuorum & confuſionem inimicorum vultum exhilaraſti, & ancillæ tuæ Heſter faciem hac ſpiritali miſericordiæ tuæ unctione adeo luciſluam reddidiſti ut efferatum cor Regis ad miſericordiam & ſalvationem in te credentium, ipſius precibus inclinares.

Te quæſumus, omnipotens Deus, ut per hujus creaturæ pinguedinem, columbæ pace, ſimplicitate, ac pudicitia decoram efficias. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum, qui venturus eſt judicare.

Coronatio.

Gloria & honore coroner te Dominus, & ponar ſuper capur tuum coronam de ſpiritali lapide pretioſo; ut quicquid in fulgore auri & in vari[illegible]nirore gemmarum ſignificatur, boc in tuis moribus, hoc in actibus ſemper refulgeat. Quod ipſe præſtare dignetur cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum.

Benedictiones.

Benedic, Domine, hanc famulam tuam, qui regna Regum à ſeculo moderaris. Amen.

Opera manuum illius ſuſcipe, & benedictione tua terra ejus de pomis fructuum cœli & rore arque abyſſo ſubjacente repleatur. Amen.

De vertice antiquorum montium & collium æternorum, de frugibus terræ, & plenitudine ejus tua benedictione lætetur. Amen.

Benedictio illius qui apparuit in rubo veniat ſuper caput ejus. Da ei de rore cœli & de pinguedine terræ abundantiam frumenti & vini; ut ſervianr illi ac ſemini ejus populi, & in bonore tuo tribus illam & ſemen ejus adorent. Amen.

Reple eam benedictionibus uberum & vulvæ. Benedictiones patrum antiquorum confortatæ ſint ſuper eam & ſuper ſemen ejus, ſicur promiſiſti ſervo tuo Abrahæ & ſemini ejus in ſecula. Amen.

Concede, quæſumus, omnipotens & miſericors Deus, ut hæc dona tua, quæ fideles tui acceperunt de manu tua, dantibus, accipientibus, & diſpenſantibus ad præſentis vitæ ſubſidium, ac redemptionem animarum, atque ad vitam capeſſendam proficiant ſempiternam. Per Dominum.

TITVLVS IV.

Hermintrudis Reginæ, quando ſacrata eſt anno DCCCLXVI. menſe Auguſto in ſynodo Sueſſionenſi.

ADLOCVTIO DVORVM EPISCOPORVM IN Eccleſia ſancti Medardi quando Hermintrudis fuit conſecrata in Reginam.

Concil. Sueſſion. III. tit. III.

VOlumus vos ſcire, fratres, quia Domnus & ſenior noſter Karolus Rex glorioſus noſtræ humilitatis petiit devotionem ut auctoritate miniſterij nobis à Deo conlati, ſicut ipſe in Regem eſt unctus & conſecratus epiſcopali auctoritate unctione ſacra & benedictione, veluti in ſcripturis legimus Dominum præcepiſſe ut Reges ungerentur & ſacrarentur in regiam poteſtatem, ita uxorem ſuam Dominam noſtram in nomine Reginæ benedicamus, ſicut & à ſede apoſtolica & à noſtris deceſſoribus antea de alus factum comperimus. Et ut non vobis ſit mirum quare hoc petat, fraternitati veſtræ rationem reddere maturamus. Videlicet quia, ſicut multis eſt cognitum, Deus omnipotens ſua gratia iſtud regnum in manus ſuorum anteceſſorum mirabiliter adunavit. quod ipſi deceſſores ſui nobiliter gubernaverunt, & per ſucceſſiones ſua progenies uſque ad hæc tempora rexit. Et iſti noſtro ſeniori Deus filios, ſicut vobis notum eſt, dedit: in quorum nobilitate ad ſanctam Eccleſiam & regnum, quod Deus illi ad regendum commiſit, fideles illius ſpem maximam ſe habere ſunt gratulati. De quibus ipſe aliquos Deo obtulit, ut etiam de fructu ventris ſui oblationem Deo offerret. aliquos Deus adhuc ætate immatura ſua gratia de hoc ſeculo rapuit, ne, ut ſcriptum eſt, malitia mutaret corda eorum. (Sap. 4.) aliquibus autem, quod vos non latet, ſuo judicio talem paſſionem permiſit incurrere ſicut fideles illius agnoſcuntur dolere. Propterea petit benedictionem epiſcopalem ſuper uxorem ſuam venire; ut talem ſobolem ei Dominus de illa dignetur donare unde ſancta Eccleſia ſolatium, & regnum neceſſariam defenſionem, & fideles illius deſiderabile adjutorium, & iſta Chriſtianitas optabilem tranquillitatem & legem atque juſtitiam, cum illis quos adhuc habet, annuente & cooperante Domino poſſit habere. Et de hoc in ſanctis ſcripturis habemus auctoritatem, quia ſicut Dominus ad Abraham dixit, *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes*, (Gen. 22.) cui jam centenario de nonagenaria uxore Iſaac filium dedit, ita & ipſum Iſaac uxorem ſterilem accipere fecit, ut & in hoc, ſicut in multis ſolet facere, miſericordiæ ſuæ largitatem oſtenderet. Et inde dicit ſcriptura quia *deprecatus eſt Iſaac Dominum pro uxore ſua, eò quòd eſſet ſterilis*, (Gen. 25.) & concepit. Et non ſit vobis mirum cur antea hoc non fecit. quia, ſicut ſacra ſcriptura dicit, in primordio conjunctionis maſculi & feminæ dixit Dominus ad Evam: *Ad virum tuum erit converſio tua, & ipſe dominabitur tui.* (Gen. 3.) Et cùm jam eſſent moribus in legitima conjunctione maturi & provectæ ætatis, Abraham & Sarra, &, ut ſanctus Petrus dicit, *Sarra obediebat Abrahæ, dominum eum vocans*, (1. Pet. 3.) dixit Dominus ad Abraham quod antea nec ipſi nec alio homini legimus illum dixiſſe: *Omnia quæ dixerit tibi Sarra, audi vocem ejus.* (Gen. 21.) Iam enim & Abraham Preſbyter meritò vocabatur, & defecerant muliebria id eſt omnis laſcivietas Sarræ: & tunc acceperunt benedictionem ſeminis benedicti à Domino, in quo benedicuntur omnes gentes. Amen. His ergo fulti auctoritatibus, in diſpenſandis Dei donis, qui ab illo miniſtri ejus ſumus ad hoc conſtituti, ut Leo dicit, non debemus eſſe difficiles, (Leo 1. epiſt. 91.) nec devotorum petitiones negligere; maximè ſi ipſas petitiones evidentibus indiciis ex Dei viderimus inſpiratione conceptas. Quia multiplex miſericordia Dei ita ſaluti humanæ ſubvenire decrevit ut præcipuè ſacerdotum ſupplicationibus ipſa ſalus debeat obtineri. Cui operi, ut in ſacris literis legimus, ipſe Sal-

vator intervenit, nec unquam ab his abeſt quæ miniſtris ſuis exequenda commiſit dicens: *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus.* Matt. 28.
Et ſi quid per ſervitutem noſtram bono ordine & gratulando implemus affectu, ut Leo dicit, non ambigamus per Spiritum ſanctum nobis fuiſſe donatum. Et ideo, fratres, quoniam ita eſt, & noſtra pro vobis miniſtratio, & veſtra erga nos conjuncta devotio, ut una fiat apud Dominum ſupplicatio, ſicut legimus quia ad hoc conſtituti ſunt ſacerdotes ut priùs pro ſuis, deinde pro populi orent peccatis, & oratio fiebat ſine intermiſſione ad Deum pro Petro, id eſt, pro omni Epiſcoporum choro, orantibus nobis pro communi noſtra immo pro totius Eccleſiæ ac populi neceſſitate atque ſalute, commune votum etiam veſtra communis proſequatur oratio apud eum qui facit unanimes habitare in domo, & vivit & regnat in ſecula ſeculorum. Amen.

Oratio.

Domine ſancte, Pater omnipotens, æterne Deus, qui poteſtate virtutis tuæ de nihilo cuncta feciſti, & diſpoſitis univerſitatis exordiis, homini ad imaginem tuam facto inſeparabile mulieris adjutorium condidiſti, ac femineo corpori de virili dediſti carne principium, docens quia quod ex uno placuit tibi inſtitui, non liceat ab homine ſeparari, reſpice propitius ſuper hanc famulam tuam maritali junctam conſortio, quæ tua ſe expetit protectione muniri. Sit in ea jugum dilectionis & pacis. Fidelis & caſta nubat in Chriſto, imitatríxque ſanctarum permaneat feminarum. Sit amabilis ut Rachel viro, ſapiens ut Rebecca, longæva & fidelis ut Sarra. Nihil in ea ex actibus ſuis auctor prævaricationis uſurpet. Nexa fidei mandatis permaneat, uni thoro juncta contactus illicitos fugiat. Muniat infirmitatem ſuam robore diſciplinæ. Sit verecundia gravis, pudore venerabilis, doctrinis cæleſtibus erudita. Sit fœcunda in ſobole, ſit probata & innocens. Percipiat per hanc ſacram miſericordiæ, lætitiæ, & exultationis olei unctionem ſanitatem mentis, incolumitatem corporis, tutelam ſalutis, ſecuritatem ſpei, corroborationem fidei, plenitudinem caritatis. Corona eam, Domine, corona juſtitiæ, corona eam fructibus ſanctis & operibus benedictis. Sit meritis & nomine atque virtute Regina, adſiſtens in hoc ſeculo fide recta & operibus bonis, & in futuro honore & gloria coronata à dextris Regis, in veſtitu bonorum operum, circumdata virtutum varietate. Fac illam talem ſobolem generare quæ ad paradiſi tui pertineat hereditatem. Præſta, Domine, huic famulæ tuæ tantum caritatis affectum & miſericordiæ ſtudium atque religionis augmentum ut tuum jugiter promereatur auxilium. Callidi ſerpentis ab ea venena repelle, & lorica fidei indutam ſcuto ſalutis eam defende, actus ejus corrige, vitam emenda, mores compone, & eam in ſenectute bona ad cœleſtia regna digneris perducere. Per eundem Dominum noſtrum.

Coronet te Dominus gloria & honore & ſempiterna protectione. Qui vivit & regnat.

Deus omnipotens, qui benedixit Adam & Evam dicens *Creſcite & multiplicamini*, Gen. 1.
& Patriarcharum benedixit conjugia, quique cum Tobia miſit Raphael angelum ſuum, cujus miniſterio dæmonium effugavit à Sarra uxore ipſius, benedicat te & illam futuram uxorem tuam, ut ſecundùm præceptum Domini effecti duo in carne una, quod Deus jungit, homo non ſeparet, & det vobis benedictionem de rore cæli & de pinguedine terræ. Benedicimus enim vobis in nomine Domini: qui mittat angelos ſuos bonos, ut vos cuſtodiant ſemper, & omnem phantaſiam & nequitiam atque verſutiam omnium malignorum ſpirituum & hominum à vobis depellant, & ab omni inquinamento omnis adulterij, omnibúſque inſidiis humanis & diabolicis protegant, muniant, & defendant. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui amorem & timorem ſuum jugiter cordibus veſtris infundat; ut conſeneſcatis pariter in ſenectute bona, & videatis filios filiorum veſtrorum florentes in voluntate Domini, & pax vobiſcum permaneat, atque in fide recta, ac bonis operibus, & concordia bona, & amore conjugali ſincero, necnon & in confeſſione ſanctæ Trinitatis & Eccleſiæ catholicæ communione perſeverantes, ad vitam perveniatis æternam. Quod ipſe præſtare dignetur cujus regnum & imperium ſine fine permanet in ſecula ſeculorum. Amen.

CAPITVLA HLOTHARII IMPERATORIS.

TITVLVS PRIMVS, SIVE CAPITVLARE ROMANVM.

Datum anno Chriſti DCCCXXIV.

Ex conſtitutionibus Hlotharij ſub ſecundo Eugenio Papa geſtis in atrio beati Petri Apoſtoli.

Cap. I.

Lib. 3. leg. Longob. tit. 11. c. 1.

Conſtituimus ut omnes qui ſub ſpeciali defenſione Domni Apoſtolici ſeu noſtra fuerint ſuſcepti, impetrata inviolabiliter utantur defenſione. Quòd ſi quis in quocunque violare præſumpſerit, ſciat ſe periculum vitæ ſuæ incurſurum. Nam & hoc decernimus, ut Domno Apoſtolico in omnibus juſta ſervetur obedientia, ſeu Ducibus & judicibus ſuis ad juſtitiam faciendam.

II.

Ibid. c. 2.

Vt deprædationes quæ hactenus fieri ſolebant, nullo modo fiant, neque vivente Pontifice, neque defuncto. Si quis verò ulteriùs hoc fecerit, ſciat ſe legali ſententia condemnandum. Quæ verò retro factæ ſunt, legaliter emendentur.

III.

Ibid. c. 3.

In electione autem Romani Pontificis nullus ſive liber ſive ſervus præſumat aliquod impedimentum facere; ſed illi ſolummodo Romani quibus antiquitus conceſſum eſt conſtitutione ſanctorum patrum, ſibi eligant Pontificem. Quòd ſi quis contra hanc noſtram conſtitutionem facere præſumpſerit, exilio tradatur.

IV.

Volumus etiam ut Miſſi conſtituantur à Domno Apoſtolico & à nobis, qui annuatim nobis renuntient qualiter ſinguli Duces & judices juſtitiam populo faciant & quomodo noſtra conſtitutio ſervetur. Decernimus itaque ut primùm omnes clamores qui neglegentia Ducum aut judicum fuerint, ad notitiam Domni Apoſtolici deferantur; ut ſtatim aut ipſe per ſuos nuntios eoſdem emendari faciat, aut nobis notificet, ut legatione à nobis directa emendentur.

V.

Volumus etiam ut omnis ſenatus & populus Romanus interrogetur quali vult lege vivere, ut ſub ea vivat; eiſque denuntietur quòd proculdubio, ſi offenderint contra eandem, eidem legi qua profitebuntur ex diſpoſitione Domni Pontificis & noſtra omnimodis ſubjacebunt. Lib. 2. tit. 57.

VI.

De rebus autem Eccleſiarum injuſtè retentis, ſub occaſione quaſi licentia accepta à Pontifice, volumus ut à Legatis noſtris in poteſtatem Domni Pontificis & in jus Romanæ Eccleſiæ celeriùs redigantur. Ibid. lib. 2. tit. 17. c. 11.

VII.

Præcipimus etiam ut deprædationes in

confinio noſtro non fiant; & quæ factæ ſunt & ceteræ injuſtitiæ ſecundùm legem ab utriſque partibus emendentur.

VIII.

Ibid lib. 3. tit. 36. Placuit etiam nobis ut cuncti Duces & judices, ſive alij qui cunctis præeſſe debent, in noſtram præſentiam, dum Romæ ſumus, conveniant. Volumus enim & numerum & nomina eorum ſcire & ſingulis de miniſterio ſibi credito admonitionem facere.

IX.

Noviſſimè præcipimus & monemus ut omnis homo, ſicut Dei gratiam & noſtram habere deſiderat, ita præſtet in omnibus obedientiam atque reverentiam Romano Pontifici. Ibid. tit. 11. c. 3.

TITVLVS II.

SIVE

ALIA EDITIO

EIVSDEM CAPITVLARIS.

Ex libris legis Longobardorum editis, ſed emendatis auctoritate veterum exemplarium.

Capitula quæ Domnus Hlotharius addidit ad limina beati Petri.

CAP. I.

Lib. 3. tit. 11. c. 1. Conſtitutum habemus ut omnes qui ſub ſpeciali defenſione noſtra ſeu Domni Apoſtolici fuerunt recepti, impetrata inviolabiliter juſta utantur defenſione. Quòd ſi quis contemptor in quocunque tempore hoc violare præſumpſerit, ſciat ſe periculum vitæ ſuæ eſſe incurſurum. Nam & hoc decernimus, ut Domno Apoſtolico in omnibus ipſi juſtam ſervent obedientiam, ſeu Ducibus ac judicibus ſuis ad juſtitiam faciendam.

II.

Ibid. c. 2. Volumus ut deprædationes quæ hactenus fieri ſolebant, ne fiant, neque vivente neque defuncto Pontifice. Si quis verò hoc ulteriùs fecerit, ſciat ſe legali ſententia eſſe damnandum. Quæ autem retro actæ ſunt, placet nobis ut per diſpoſitionem noſtram legaliter fiant emendatæ.

III.

Ibid. c. 3. Volumus ut in electione Pontificis nullus præſumat venire, neque liber, neque ſervus, qui aliquod impedimentum faciat illi, exceptis ſolummodo Romanis, quibus antiquitus fuit conſuetudo conceſſa per conſtitutionem ſanctorum patrum eligendi Pontificem. Et ſi quis contra hanc juſſionem noſtram facere præſumpſerit, in exilio tradatur.

IV.

Volumus ut cunctus populus Romanus interrogetur quali lege vult vivere, ut tali lege quali vivere profeſſi ſunt vivant; illiſque denuntietur, ut hoc unuſquiſque tam Duces quàm judices vel reliquus populus ſciat, quòd ſi offenſionem contra eandem legem fecerint, eidem legi qua profitentur vivere, per diſpenſationem Pontificis ac noſtram ſubjacebunt. Ibid. lib. 2. tit. 57.

V.

De rebus Eccleſiarum injuſtè invaſis ſub occaſione quaſi licentia accepta à Pontifice, & de his quæ necdum redditæ ſunt, & tamen à poteſtate Pontificum injuſtè fuerunt invaſæ, volumus ut per Miſſos noſtros fiant emendatæ. Ibid. lib. 1. tit. 17. c. 11.

VI.

Placuit nobis ut cuncti judices, ſive hi qui cunctis præeſſe debent, per quos judicialis poteſtas in hac urbe Romana agi debet, in præſentiam noſtram veniant; quoniam volumus nomina & numerum eorum ſcire, & ſingulis de miniſterio ſibi credito admonitionem facere. Ibid. lib. 3. tit. 36.

VII.

Noviſſimè admoneatur ut omnis homo, Ibid. tit. 11. c. 3.
ſicut

ſicut Dei gratiam & noſtram habere deſiderat, ita præſtet obedientiam & reverentiam huic Pontifici.

Capitula IV. & VII. omiſimus, quia relata non reperiuntur in libros legis Longobardorum.

TITVLVS III.

Apud Olonam.

Incipiunt Capitula quæ Domnus Hlotharius Imperator primo anno imperij ſui, quando in Italia acceſſit, in ſuum generale placitum curte Olonna inſtituit.

CAP. I.

Lib. 2. leg. Longob. tit. 34. c. 3. SI liber homo ſeipſum ad ſervitium implicaverit pro aliquibus cauſis, ſi liberam feminam habuerit aut infantes, ipſi in eorum libertate permaneant. Et ſi ipſa mulier defuncta fuerit, & aliam liberam feminam ſibi copulaverit ſervienti, ipſa in ſervitio permaneat.

II.

Ibid. lib. 1. tit. 32. c. 6. Si quis homo alienam uxorem adulteraverit, & ſecundùm legem ei in manus tradita fuerit, & poſtea convicti fuerint, partibus publicis recipiantur; & qui ipſos comparatos habuerit, pretium ſuum perdat.

III.

Ibid. lib. 2. tit. 53. c. 21. Volumus ut Comites noſtri licentiam habeant inquiſitionem facere de Vicariis & Centenariis qui magis propter cupiditatem quàm propter juſtitiam faciendam ſæpiſſime placita tenent, & exinde populum nimis affligunt, & ita teneatur ſicut in Capitulare Domni Karoli continetur, id eſt, ut nullus ad placitum banniatur niſi qui cauſam ſuam quærit, aut ſi alter ei quærere debet; exceptis Scabinis ſeptem, qui ad omnia placita eſſe debent.

IV.

Lib. 1. tit. 17. c. 9. Volumus de obligationibus ut nullus homo per ſacramentum nec per aliam obligationem adunationem faciat. Et ſi hoc facere præſumpſerit, tunc ille qui priùs ipſum conſilium inchoavit & hoc factum habet, in exilio ab ipſo Comite in Corſicam mittatur, & illi alij bannum noſtrum, id eſt, ſexaginta ſolidos componant. Et ſi talis fuerit qui non habeat unde ipſum componat, ſexaginta ictus accipiat.

V.

Volumus ut cum collecta vel ſcutis in palatio Comitis nullus præſumat venire. Et ſi præſumpſerit, bannum noſtrum componat. Ibid. tit. 46. c. 2.

VI.

De ſanctimoniali femina ſtatuimus ut ſi adulterium fecerit, & inventum fuerit, res quas habet fiſco ſocientur; perſona verò ejus ſit in poteſtate Epiſcopi in cujus parrochia eſt, ut in monaſterium intromittatur. Ibid. tit. 37. c. 5.

VII.

Volumus ut Epiſcopi & Abbates & Abbatiſſæ ſuos Advocatos habeant, & plenam juſtitiam faciant ante Comitem ſuum. Ibid. tit. 47. c. 6.

VIII.

De illis hominibus qui res ſuas alienaverint ubicunque, & ſuper reſident, diſtringat eos Comes per ſcubias publicas, ſicut lex habet.

IX.

Volumus ut Epiſcopi unà cum Comite ſuo Advocatos eligant. Ibid. c. 7.

X.

Placuit nobis de omnibus liberis hominibus, ut nihil eis ſuperponatur niſi ſicut lex & rectitudo continet. Ibid. lib. 3. tit. 12. c. 3.

XI.

Volumus ut de ſcubiis publicis, quod ad utilitatem noſtri regni pertinet, præceptum emunitatis impedimentum non præſtet, ſed adjutorium. Ibid. tit. 2. c. 39.

XII.

Vt Cancellarij electi boni & veraces chartas publicas conſcribant ante Comitem & Scabinos & Vicarios ejus; & nullis modis hoc facere præſumant de pecunia antè quàm legitimum pretium detur. Ibid. lib. 2. tit. 41. c. 1.

XIII.

Ibid. c. 1. De Cancellariis qui veraces electi ſunt, ad homines infirmos veniant, & ſecundùm legem inſtrumenta chartarum conſcribant, & à teſtibus roborentur. Et ſtatim cùm ſcripta charta fuerit, oſtendatur ante Epiſcopum & Comitem ſive judicem vel Vicarios, aut in plebe, ut veraces agnoſcantur eſſe.

XIV.

Ibid. tit. 7. c. 1. Vt mulieres Romanæ quæ viros habuerunt Longobardos, eis defunctis à legibus virorum ſint ſolutæ, & ad ſuam revertantur legem. Et hoc ſtatuentes, ut ſimili modo ſervetur in ceterarum natione mulierum.

XV.

Placuit nobis ut ſi pro quibuſlibet culpis aut criminibus quæcunque perſona totiens fuerit correpta ut etiam excommunicatione epiſcopali pro contemptu digna habeatur, Comitem ſuum Epiſcopus ſibi conſociet, & per amborum conſenſum hujuſcemodi diſtringatur contemptor ut juſſioni ſui Epiſcopi obediens exiſtat. Si verò aſſenſum non dederit, bannum noſtrum nobis ſolvat. Quòd ſi adhuc contumax perſtiterit, tunc ab Epiſcopo excommunicetur. Si verò excommunicatus corrigi nequiverit, à Comite in vinculis diſtringatur quouſque noſtrum is contemptor ſuſcipiat judicium. Si verò in talibus Comes repertus fuerit noxius, per Epiſcopum ejus nobis nuntietur. Si autem vaſſallus noſter in hac culpa lapſus fuerit, ſicut ſuprà per Comitem diſtringatur. Quòd ſi non audierit, nobis innoteſcat antè quàm in vinculis mittatur.

XVI.

Ibid. tit. 40. c. 7. & lib. 3. tit. 1. c. 40. Volumus ut omni modo emunitates pro genitoris noſtri mercede ſeu noſtra pleniter ac juſtè conſerventur.

XVII.

Ibid. tit. 11. c. 8. Volumus ut res quæ à liberis perſonis locis Deo dicatis conferuntur, liceat ſibi uſumfructum & ordinationem earundem rerum, ſi aliter ſibi placuerit, reſervare. Si aliter eas non ordinaverit, ita maneant ſicut priùs datæ fuerint.

XVIII.

Ibid. tit. 47. c. 8. Singulis Epiſcopis, Abbatibus Abbatiſſis duos concedimus habere advocatos; eóſque, quandiu advocationem tenuerint, ab hoſte relaxemus.

XIX.

Prohibemus ut nemo uſuram facere præſumat poſt Epiſcopi ſui conteſtationem. Quòd ſi quis poſt ejus interdictum facere præſumpſerit, à Comitibus, ſicut ſuprà dictum eſt de contemptoribus, præcipimus ut diſtringantur.

XX.

Præcipimus ut ſingulæ plebes ſecundùm antiquam conſuetudinem fiant reſtauratæ. Quòd ſi filij ejuſdem Eccleſiæ eas reſtaurare noluerint, à miniſtris reipublicæ diſtringantur ut volentes nolenteſque noſtram obſervent præceptionem. Ibid. lib. 3. tit. 1. c. 41.

XXI.

De precariis quoque quæ à rectoribus Eccleſiarum irrationabiliter fiebant, & ſe ſuóſque ſucceſſores pœna gravi obligabant ut facta ipſius nequeant diſſolvere, præcipimus ut nemo ſucceſſor in anteceſſoris ſui pœna ſtatuta ſit obligatus; ſed ſuæ providentiæ ſit conceſſum ut ſi anteceſſor ejus res Eccleſiæ irrationabiliter diſtribuerit, ab eo ad jus Eccleſiæ tenendum revocetur. Ibid tit. 10. c. 1.

XXII.

Placuit nobis ut liberi homines, qui non propter paupertatem, ſed ob vitandam reipublicæ utilitatem, fraudulenter ac ingenioſè res ſuas Eccleſiis delegant, eáſque denuo ſub cenſu utendas recipiunt, ut quouſque res ſuas poſſident, hoſtes & reliquas publicas functiones faciant.

XXIII.

De feminis quibus, defunctis viris, lex Longobardorum prohibet ante anni ſpatium veſtem religionis mutare velúmque ſuſcipere, petierunt noſtram licentiam ut mox dum divina pietas inſpiraverit, eas indemnes liceat ſuſcipere. Nos autem conſiderantes quia præterito tempore pro ipſa dilatatione multæ etiam raptu intra idem ſpatium ad aliam partem diſtractæ fuerunt, ideo & earum petitionem, quia cenſuimus eſſe juſtam, ſuſcepimus, & eis fieri ita concedimus. Ibid. lib. 1. tit. 6. c. 1.

XXIV.

Vt nullus Cancellarius pro ullo judicato aut ſcripto aliquid amplius accipere audeat niſi dimidiam libram argenti de majoribus ſcriptis. De minoribus autem infra dimidiam libram, quantum res aſſimilare poſſit, & judicibus rectum videtur, accipiat. De orphanis autem vel de ceteris pauperibus qui exſolvere hoc non poſſunt, in providentia Comitis ſit ut nequaquam inde aliquid accipiat. Notarij autem hoc jurare debent, quòd nullum ſcriptum falſum faciant, nec in occulto ſcriptum aliquod faciant, nec de uno comitatu in alio Ibid. tit. 41. c. 6.

niſi per licentiam illius Comitis in cujus comitatu ſtare debent. Si verò neceſſitas in itinere aliqua compulerit, aut infirmitas gravis, ſecundùm Capitulare genitoris noſtri faciant. Si notarius aliter fecerit, appareat inanis & vacuus.

XXV.

De chartis quæ à quibuſdam perſonis falſæ appellantur conſtituimus ut ſi Notarius ſupervixerit & teſtes ipſi, veram & idoneam faciant. Et ſi teſtes mortui fuerint, & Notarius ſupervixerit, cum duodecim juratoribus ipſam chartam veram & idoneam faciat.

XXVI.

Ibid. lib. 3. tit. 37. Placuit nobis ut hæc capitula, quæ excerpſimus de Capitulare bonæ memoriæ avi noſtri Karoli ac Domni genitoris noſtri Lodoici Imperatoris, ab omnibus & ſanctæ Eccleſiæ & noſtris fidelibus in regno Italiæ conſiſtentibus pro lege teneantur & conſerventur. Et quicunque eorum capitulorum contemptor extiterit, ſexaginta ſolidos componat.

XXVII.

Ibid. tit. 13. c. 1. Quicunque liber homo ammonitus à Comite ſuo vel miniſtris ejus ad patriam defendendam ire neglexerit, & exercitus ſupervenerit ad iſtius regni vaſtationem vel contrarietatem fidelium noſtrorum, capitali ſubjaceat ſententiæ. Similiter obſervandum eſt ſi vocati fuerint audito inimicorum noſtrorum adventu, & ita contigerit ut hoſtes non ſupervenerint, ij qui vocari audire noluerint, unuſquiſque ſecundùm ſuam legem emendet.

XXVIII.

Ibid. lib. 2. tit. 9. c. 4. Vt ſi cujuſcunque ſervus liberam feminam ſibi, ea conſentiente, in conjugio copulaverit, & infra anni ſpatium ſecundùm legem ad vindictam traditi non fuerint, ſicut lex tales perſonas fiſco noſtro ſociat, ita noſtra liberalitate concedimus ut in poteſtate & ſervitio domini illius cujus ſervus fuerit ambo revertantur.

XXIX.

Ibid. tit. 21. c. 30. Similiter concedere volumus cunctis liberis perſonis ut nullus judex publicus ſeu miniſtri publici eos contra legem audeant pignorare in bubus; quia audivimus multa damna & afflictiones propter hoc populos noſtros ſuſtinere. Neque cogantur ad placita venire præter ter in anno, ſicut in Capitulare continetur, exceptis Scabinis & cauſatoribus & teſtibus neceſſariis; quia omnia hæc auferre volumus, ut populus noſter pacificè ſub noſtro regimine vivere poſſit.

XXX.

Concedimus etiam Gaſtaldiis noſtris curtes noſtras providentibus ut ſi proprio eorum pretio res emerint, aut quolibet juſto adtractu adquiſierint, ſicut lex illas res ad noſtram partem concedit, ita nos eas illis concedimus, ſi in ſervitio noſtro fideles inventi fuerint. Ibid. tit. 17. c. 2.

XXXI.

Si quis aliquem de aliquo negotio mallaverit, & ille qui mallatus fuerit dicat, *Ideo ei reſpondere nolo quia ſervus alterius ſit*, aut ſi teſtimonia produxerit, & ſimiliter dixerit quòd ea recipere non debeat quia aliquis eorum ſervus ſit alterius, nominet dominum ejus, & ſic det vuadiam de eo ad placitum adducendo. Et poſito placito, in quantum ire, ubi eum invenire credit, & reverti poſſit, judices dicant. Etſi in placito publico conſtituto dominum non adduxerit, præbeat ſacramentum quòd pro nulla dilatatione juſtitiæ ejus hoc dixerit, niſi pro certo ita verum eſſe crediderit. Quòd ſi jurare auſus non fuerit quia pro occaſione prolongandæ juſtitiæ hoc non dixiſſet, componat illi bannum noſtrum & juſtitiam pleniſſimam faciat. Si verò aliquem adduxerit qui ſe dominum ejus eſſe dicat, & illum quem de ſervitio appellavit replicare ad ſervitium non potuerit, tunc ille qui ſe dominum ejus dixit eſſe, bannum noſtrum illi componat, eò quòd pro conculcanda juſtitia tale ingenium facere auſus fuit. Crimina verò ſi ſuper eum pro dilatanda juſtitia imponere voluerit, probare cogatur. Et ſi probare non potuerit, juſtitiam faciat, & inſuper bannum noſtrum pro tanta calliditate componere cogatur. Ibid. tit. 50. c. 1.

XXXII.

Si fortè quiſpiam aliquem mallaverit, & ille qui mallatus fuerit dixerit eum ſervum ſuum eſſe, vel alius in ipſa altercatione veniens eum ad ſervitium mallaverit, volumus ut præſentaliter ſe vuadiet ut ad primum aut ſecundum vel tertium placitum cauſam ipſam deliberet. Inter placitum & placitum ſint dies quindecim. Tertium verò, quando Comes placitum habuerit, ſi infra unum comitatum eſt, ſint dies quindecim. Sin autem in alium, ſint dies viginti; ne pro tali occaſione ejus juſtitia prolongetur. Quòd ſi in his tribus placitis ille qui quærit venire neglexerit, excepto ſervitio Regis aut inevitabili ne- Ibid. c. 2.

ceſſitate, & Comes placitum habuerit, ille quoque alius ad ſuam probandam libertatem paratus fuerit, tunc Comes ipſam cauſam finiat, veluti ſi ipſe qui quærit præſens fuiſſet, & ultrà ille qui quæſierit, facundiam dicendi de ſervitio illius non habeat, & inſuper bannum noſtrum illi componat ac juſtitiam pleniter faciat. Et ſunt aliqui dum aliquos in ſervitio mallant, & ipſi de ſua libertate probanda dant vuadiam, in tantum eos mutando per placita lacerant ut vix per ſuam paupertatem evadere poſſint. Vnde tertium capitulum placuit addere.

XXXIII.

Ibid. c. 3 Si verò alium ad ſervitium aliquis mallaverit, & ille qui mallatus fuerit, ad probandam libertatem vuadiam dederit, jubemus ut ſuprà ut ad primum vel ad ſecundum vel ad tertium placitum cauſam deliberet. Inter placitum & placum ſint dies quindecim. Tertium verò, quando Comes placitum habuerit, ſi infra unum comitatum eſt, ſint dies quindecim. Si autem in alium eſt, ſint dies viginti. Et ſi in his tribus placitis ipſe qui quærit venire contempſerit, antepoſito quod ſuperiùs antepoſuimus, ſi eſt in ſervitio Regis vel inevitabili neceſſitate, & Comes placitum habuerit, ille autem alius cum ſuis teſtibus paratus fuerit, tunc Comes ipſos teſtes recipiat, & cauſam diffiniat, veluti ſi ipſe qui quærit præſens fuiſſet; & ultrà ille qui quæſierit, tacitus de ſervitio illius permaneat.

Deſunt nonnulla.

TITVLVS IV.

SIVE

CAPITVLA ADDITA AD LEGEM LONGOBARDORVM.

Hæc ſunt capitula quæ Domnus Hlotharius Rex inſtituere juſſit.

CAP. I.

Lib 1. leg. Longob. tit. 1. c. 46. DE Eccleſiis emendandis volumus ut ita obſervent ſicut in Capitulare noſtro continetur quod ad Olonam fecimus. Et ſi in uno loco plures Eccleſiæ ſint quàm neceſſe ſit, deſtruantur. Quòd ſi fortè in aliquo loco ſit Eccleſia conſtituta, quæ tamen neceſſaria ſit, & nihil dotis habuerit, volumus ut ſecundùm juſſionem Domni ac genitoris noſtri unus manſus cum duodecim bunuariis de terra arabili ibi detur, & mancipia duo à liberis hominibus qui in eadem Eccleſia officium debent audire, ut ſacerdos ibi poſſit eſſe & divinus cultus fieri. Quòd ſi hoc populus facere noluerit, deſtruatur.

II.

Lib. 1. tit. 40. c. 6. Sanguinis effuſio in Eccleſia facta cum fuſte, ſi Preſbyter fuerit in triplo componatur, duas partes eidem Preſbytero, tertia pro fredo ad Eccleſiam, & inſuper bannus noſter. Similiter de Diacono juxta compoſitionem ejus in triplo & bannum noſtrum componatur. De Subdiaconis ſimiliter ſecundùm ſuam compoſitionem in triplo perſolvatur, & bannum noſtrum componat. Similiter & de ictibus ſine ſanguinis effuſione, de uniuſcujuſque ordinis Clerico ſecundùm ſuam compoſitionem in triplo perſolvatur, inſuper & bannum noſtrum. Et qui non habet unde ad Eccleſiam perſolvat, tradat ſe in ſervitio eidem Eccleſiæ uſque dum totum debitum perſolvat.

III.

Statuimus de Preſbyteris & Diaconibus ecclesiaſticis honore privatis, ut redigantur ſub pœnitentia, ſicut canones præcipiunt. Et ſi habet Epiſcopus in ſua parrochia ſuum miniſterium, ibi mittitur. Quòd ſi miniſterium non habuerit, tunc præcipiat Epiſcopus ut illi tales habeant in illa plebe unde ſunt, eligant ſibi patronum qui de ipſis rebus victum & veſtimentum eis miniſtret. Ipſi tamen nullam habeant li- Ibid.

centiam vagandi aut diſcurrendi, ſive ad placita, ſive ad palatium, ſive ad ipſas res quas proprias antè fecerint ſine licentia ſui Epiſcopi. Sed in eodem loco ubi, ſicut conſtitutum eſt, ſuam pœnitentiam jugiter agant. Quòd ſi hoc non obſervaverint, primùm verberibus coërceantur. Quòd ſi nec ſic ſe caſtigaverint, in tali loco retrudantur ubi velut ſub pœnitentia vivant.

I V.

Lib. 2. tit. 52. c. 12. Vt nullus ebrius ſuam cauſam in mallo poſſit conquirere, nec teſtimonium dicere. Nec placitum Comes habeat niſi jejunus.

V.

Ibid. tit. 53. c. 23. De reclamatoribus vel cauſidicis qui nec judicium Scabinorum acquieſcere nec blaſphemare volunt antiqua conſuetudo ſervetur, id eſt, ut in cuſtodia recludantur donec unum ex duobus faciant. Et ſi ad palatium pro hac re reclamaverint, & litteras detulerint, non quidem eis credatur, nec tamen in carcere ponantur; ſed cum cuſtodia & cum ipſis litteris pariter ad palatium noſtrum remittantur, ut ibi diſcutiantur ſicut dignum eſt.

V I.

Lib. 1. tit. 27. c. 12. De conſpirationibus conſiderandum eſt, quicunque facere præſumpſerint, & ſacramento quamcunque conſpirationem firmaverint, triplici ratione judicentur. Primò, ut ubicunque aliquod malum per hoc perpetratum fuerit, auctores facti interficiantur, adjutores verò eorum ſinguli alter ab altero flagellentur, & nares ſibi invicem præcidant. Vbi verò nihil mali perpetratum eſt, ſimiliter quidem inter ſe flagellentur, & capillos ſuos ſibi viciſſim detundant. Si verò per dextras aliqua conſpiratio firmata fuerit, ſi liberi ſunt, aut jurent cum idoneis juratoribus hoc pro malo non feciſſe; aut ſi facere non potuerint, ſuam legem componant. Si verò ſervi ſunt, flagellentur, ut de cetero in regno noſtro nulla hujuſmodi conſpiratio fiat, nec per ſacramentum, nec ſine ſacramento.

V I I.

Lib. 3. tit. 12. c. 4. De oppreſſione pauperum liberorum hominum, ut non fiant à potentioribus per aliquod malum ingenium contra juſtitiam oppreſſi, ita ut coacti res eorum vendant aut tradant. Idem de liberis hominibus diximus, ne fortè parentes eorum contra juſtitiam fiant exheredati, & regale obſequium minuatur, & ipſi heredes propter indigentiam mendici vel latrones ſeu malefactores efficiantur.

V I I I.

Si quis literas noſtras diſpexerit, id eſt, tractoriam quæ propter Miſſos recipiendos dirigitur, aut honores quos habet amittat, aut in eo loco ubi prædictos Miſſos ſuſcipere debuit tamdiu reſideat & de ſuis rebus legationes illuc venientes ſuſcipiat quouſque animo noſtro ſatisfactum habeat. Qui verò epiſtolam noſtram quocunque modo diſpexerit, juſſu noſtro ad palatium veniat, & juxta voluntatem noſtram congruam ſtultitiæ ſuæ caſtigationem accipiat. Et ſi homo liber vel miniſterialis Comitis hoc fecerit, honorem, qualemcunque habuerit, ſive beneficium amittat. Et ſi ſervus fuerit, nudus ad palum vapuletur, & caput ejus tondeatur. Ibid. tit. 7. c. 1.

I X.

Decernimus ut ſi quis aliter teſtes habere non potuerit, volumus ut per Comitis juſſionem quos in ſuo teſtimonio neceſſarios quiſque habuerit, veritatem probaturi in publico conventu adducantur, ut per ipſos rei veritas cum juramento valeat inquiri. Quòd ſi de duabus partibus fuerit inquiſitio facta, idcirco quòd nullus eorum poſſit habere teſtes, antequam jurent fiat inquiſitio facta. Quòd ſi omnes ad unam partem dixerint teſtimonium, jurent ut verum dixiſſent teſtimonium. Quòd ſi diſſenſerint, & quædam pars teſtium uni præbuerit teſtimonium, & alia alteri, tunc interrogentur ſi audeant illorum teſtimonium per pugnam approbare. Quòd ſi nulla pars alteri ceſſerit, jurent, & per pugnam illorum probetur teſtimonium. Quòd ſi una pars ſe ſubtraxerit, tunc pars illa quæ auſa fuerit contendere, recipiatur ad teſtimonium. Lib. 2. tit. 52. c. 16.

X.

Quòd per triginta annos ſervus liber fieri non poſſit, ſi pater illius ſervus aut mater ejus ancilla fuerit. Similiter & de aldionibus. Lib. 2. tit. 35. c. 24.

X I.

Quòd nullus Cancellarius pro nullo judicato aut ſcripto aliquid amplius accipere audeat niſi dimidiam libram argenti de majoribus ſcriptis. De minoribus autem infra ipſam dimidiam libram quantum res expoſcit & judicibus rectum videtur. De orphanis autem vel ceteris pauperibus, qui exſolvere hoc non poſſunt, in providentia Comitis ſit ut nequaquam inde aliquid accipiat. Notarij autem hoc jurare Ibid. tit. 41. c. 6.

debent, quòd nullum ſcriptum falſum faciant, nec in occulto aliquod ſcriptum faciant, nec de uno comitatu in alio niſi per licentiam illius Comitis in cujus comitatu ſtare debent. Quòd ſi Notarius aliter fecerit, quod fecerit appareat inane & vacuum. Si verò neceſſitas in itinere aliquem compellaverit, aut infirmitas gravis, ſecundùm Capitularem genitoris noſtri faciant.

XII.

Lib. 3. tit. 37. Placuit nobis ut hæc capitula, quæ excerpſimus de capitulis bonæ memoriæ avi noſtri Karoli ac Domni genitoris Hludouvici Imperatoris, ab omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris fidelibus in regno Italiæ conſiſtentibus pro lege teneantur & conſerventur. Et quicunque eorum capitulorum contemptor extiterit, ſexaginta ſolidos componat, ſicut in capitulis prædicti Domni avi noſtri Karoli continetur.

XIII.

Placuit nobis de liberis feminis quæ ſibi ſervos copulant, ſicut ad noſtram regiam poteſtatem pertineant, ita volumus ut deinceps ad ipſos Longobardos pertineant ipſæ cum filiis ſuis & filiabus eorum.

XIV.

Statutum eſt ut ſi qua femina libera cum ſervo alterius ſe copulaverit, & parentes ejus eam anni ſpatio ad vindictam non dederint, volumus ut curtis regia adquirat. Si ipſa femina cum ipſo ſervo annum & diem ſteterit, habeat eam cujus ſerva eſt, & filij qui ex ea nati fuerint ſint ſervi ſicut pater eorum. Lib. 2. tit. 9. c. 4.

XV.

Statutum eſt ut ſi quis liber homo uxorem habens liberam propter aliquod crimen aut debitum ſervitium alteri ſe ſubdiderit, eademque conjux cum ipſo manere noluerit, ipſorum procreatio, quæ de tali conjugio ſit, libertatis ſtatum non amittat. Si verò ea defuncta, ſecunda uxor, & tamen libera, tali ſe ſciens junxerit conjugio, liberi eorum ſervituti ſubdantur. Ibid. tit. 14. c. 4.

XVI.

Si quis percuſſerit Preſbyterum, id eſt, ſacerdotem, componat auri optimi libras decem.

TITVLVS V.

SIVE

CAPITVLA EXCERPTA EX LEGE LONGOBARDORVM.

Cap. I.

Lib. 1. tit. 9. c. 35. & ſeq. De homicidiis in Eccleſiis vel in atriis earum commiſſis ſic obſervetur & teneatur ſicut in Capitulari priori conſtitutum eſt. Si quis ex levi cauſa aut ſine cauſa hominem in Eccleſia interfecerit, de vita componat. Si verò foris rixati fuerint, & unus alterum in Eccleſia fugerit, & ibi ſe defendendo eum interfecerit, ſi hujus facti teſtes non habuerit, cum duodecim juratoribus legitimis per ſacramentum affirmet quòd ſe defendendo eum interfecerit. Et ſi ipſe auctor commotæ inter eos rixæ extiterit, leudum interfecti componat, & inſuper bannum noſtrum ſolvere cogatur, & publicam agat pœnitentiam. Si autem non ille qui alterum interfecit, ſed is qui interfectus eſt, eandem rixam commoverit, abſque compoſitione jaceat; & is qui eum interfecit, ſecundùm canonum judicium publicam agat pœnitentiam. Si cujuſlibet ſervus proprius hoc commiſerit, judicio aquæ ferventis examinetur utrum hoc ſponte an ſe defendendo feciſſet. Et ſi manus ejus exuſta fuerit, interficiatur. Si autem exuſta non fuerit, publica pœnitentia multetur; niſi fortè ipſe auctor commotæ rixæ inter eos inventus fuerit. Tunc enim dominus ejus, juxta quod vvidrigild illius eſt, ad Eccleſiam perſolvat, aut eum, ſi voluerit, eidem Eccleſiæ tradat. De eccleſiaſtico & fiſcalino ſeu beneficiario ſervo volumus ut pro una vice vvidrigild ejus pro eo componatur, altera verò vice ipſe ſervus ad ſupplicium tradatur. Hereditas tamen liberi hominis qui propter tale facinus ad mortem fuerit judicatus, ad legitimos heredes illius perveniat. Si in atrio ipſius Eccleſiæ, cujus portæ reliquiis ſanctorum conſecratæ ſunt, hujuſmodi homicidium perpetra-

tum fuerit, ſimili modo emendetur vel componatur. Si verò portæ Eccleſiæ non ſunt conſecratæ, eodem modo componatur quod in atno committitur ſicut componi debet quod in emunitate violenter committitur.

I I.

Ibid. c. 37. De homicidio unde lex pro ſimplicitate probanonem trium teſtium quærit, ſi teſtes habere non potuerit, concedimus ut cum duodecim juratoribus juret, & ab eadem ſimplicitate ſit abſolutus. Proprium tamen non amittat.

III.

Ibid. tit. 14. c. 17. Poſtquam Comes & pagenſes de qualibet expeditione hoſtili reverſi fuerint, ex ea die ſuper quadraginta noctes ſit bannum reciſſum, quod lingua Teudiſca heriſliz, id eſt, armorum depoſitio, vocatur.

I V.

Ibid. tit. 17. c. 10. Collectam ad malum faciendum omnibus modis prohibemus fieri. Et ubicunque hujuſmodi præſumptiones factæ fuerint, digna emendatione corrigantur. Et ſi per neglıgentiam Comitis vel factæ fuerint, vel in emendatæ remanſerint, hoc ad noſtram notitiam perferatur. Auctores verò facti ſi fuerint Præpoſiti aut Advocati ſive Sculdaſij, vel qualibet alia dignitate prædita libera perſona, poſt legalem emendationem in loco factam ſub fidejuſſoribus ad noſtram veniant præſentiam. Multitudo verò, ſive de liberis ſive de ſervis ſit, legitima emendatione multetur.

V.

Ibid. tit. 19. c. 27. Volumus ut ſi quælibet perſona in finibus regni noſtri ignem in ſilva comminare auſa fuerit, diligenter inquiratur. Et ſi ſervus comprobatus fuerit hoc feciſſe, dominus ejus ad flagellandum & caput tondendum tradat eum, aut pro eo quicquid damnietatis fecerit emendare cogatur. Si quoque libera perſona hoc feciſſe probata fuerit, emendare cogatur, & inſuper bannum noſtrum componat. Et ſi non habuerit unde componat, flagelletur. Quòd ſi factum fuerit, per meliores loci illius inquiratur. Et ſi in qualibet perſona fuerit ſuſpicio, ſi ſervus eſt, aut dominus ejus eum mittat ad judicium, aut ipſe pro eo ſacramentum faciat. Quòd ſi libera perſona fuerit, proprio ſacramento ſe idoneum faciat.

V I.

Ibid. tit. 23. c. 81. De fugitivis præcipimus ut miniſtri reipublicæ à domino fugitivorum nihil accipiant cùm reddiderint eos.

V I I.

Videtur nobis de aldionibus ut ſicut lex Ibid. c. 82.
habet, ita fiat.

V I I I.

Præcipimus ut nova conditio aldioni à Ibid. c. 83.
domino ſuo non imponatur.

I X.

Qui ſponſam alienam rapuerit, illa non Ibid. tit. 30. c. 14.
conſentiente, licèt cum ea concubuerit, reddatur ei cujus ſponſa eſt, & ducat eam, ſi velit: quia vim paſſa potiùs quàm violata eſſe videtur. Quòd ſi eam ducere noluerit, accipiat ſibi aliam feminam. Tamen ſi ipſa nubere voluerit, excepto raptore, alteri, cui voluerit; legitimè copuletur. Raptor verò adulterij criminis reus teneatur. Quòd ſi ipſa conſenſerit, ſimiliter ut raptor à nuptiis alterius prohibeatur; & is qui eam accepturus erat, aliam qualem voluerit accipiat.

X.

De his qui diſcordiis & contentionibus Ibid. tit. 37. c. 3.
ſtuderent ſolent, in pace vivere nolunt, & inde convicti fuerint, ſimiliter volumus ut per fidejuſſores ad noſtrum palatinm veniant, & ibi cum noſtris fidelibus conſideremus qui de talibus hominibus faciendum ſit.

X I.

De feminis quæ viros amittunt, placet Lib. 2. tit. 6. c. 4.
nobis ne ſe, ſicut hactenus, indiſcrerè velent, ſed ut triginta dies poſt deceſſum viri ſui expectent, & poſt triceſimum diem per conſilium Epiſcopi ſui, vel ſi Epiſcopus abſens fuerit, cum conſilio aliorum religioſorum ſacerdotum ſuorúmque parentum atque amicorum id quod eligere debent eligant.

X I I.

Conſobrinam, neptem, novercam, fra- Ibid. tit. 8. c. 21.
tris uxorem, vel etiam de propria cognatione, aut quam cognatus habuerit, nullus præſumat in conjugio copulare. Si quis huic tali nefario conjugio ſe conjunxerit, & in eo permanſerit, ſciat ſe epiſcopali auctoritate anathematis vinculo eſſe innodatum, & nullus ſacerdos ei tribuat communionem. Si verò converſus diviſúſque fuerit ab illicita copulatione, dignæ pœnitentiæ ſubmittatur, ut ſacerdos loci conſideraverit.

X I I I.

De his conjunctionibus quæ ſecundùm Ibid. c. 22.
canones & edictum copulatæ eſſe non poſſunt, placuit nobis ut ſeparentur ab invicem; & qui de noſtris judicibus neglexerit cauſam iſtam ad judicandum aut di-

ſtringendum, componat vvidrigild ſuum.

XIV.

Ibid. c. 13. De inceſtis conjunctionibus hoc præcipitur, ut nullus deinceps propinquam, nec quam propinquus habuerit uxorem, ducat in conjugio, & uxoris parentela ita ſit viro ſicut propria parentela.

XV.

Ibid. tit. 13. c. 6. Nulli liceat, excepta cauſa fornicationis, adhibitam ſibi uxorem relinquere, & deinde aliam copulare. Alioquin tranſgreſſori priori convenit ſociari conjugio. Si autem vir & uxor divertere pro ſola vita religioſa inter ſe conſenſerint, nullatenus ſine conſcientia Epiſcopi fiat, ut ab eo ſingulariter in præviſo conſtituantur loco. Nam uxore nolente, aut altero eorum, etiam pro tali re matrimonium non ſolvatur.

XVI.

Ibid. c. 7. Nulli liceat uno tempore duas habere uxores, vel uxorem & concubinam: quia cùm domui non ſit lucrum, animæ detrimentum ſit. Nam ſicut Chriſtus caſtam obſervat Eccleſiam, ita vir caſtum debet cuſtodire conjugium.

XVII.

Ibid. tit. 19. De his qui proprietates habent, & ſpontanea voluntate alicui delegant, & poſtea fraudulenter ab aliquo alio ignorante pretium de eiſdem rebus venundatis accipiunt, & is cui ipſæ res priùs traditæ fuerint, cognito negotio, anno integro ſilens non contradixerit, ſed propter illuſionem tacens fuerit, ut emptorem illudere poſſit, ſi intra patriam per anni ſpatium, ut dictum eſt, tacens fuerit, prior traditio nihil ei valeat. Ille verò qui poſt primam traditionem res vendiderit, ſi vivens comprobatus fuerit hanc illuſionem feciſſe, bannum dominicum, id eſt ſexaginta ſolidos componat. Si verò non habuerit unde bannum componat, verberetur.

XVIII.

Ibid. tit. 24. c. 4. Quicunque res alienas cuilibet homini vendiderit, & ipſe homo eaſdem res alicui alteri dederit ſive vendiderit, & ipſe qui tunc eaſdem res comparatas habet, per malum ingenium proprio filio ſuo aut alteri cuilibet necdum legitimos annos habenti juſtitiæ tollendæ cauſa tradiderit, volumus atque præcipimus firmiter ut ſi pater ejuſdem parvuli vixerit, ipſe inotet in cauſam rationem reddere pro filio ſuo. Si autem ipſe pater mortuus fuerit, tunc legitimus ejus propinquus, qui ei tutor juſtè ac defenſor eſſe videtur, pro ipſo rationem reddere compellatur. Similiter & de omnibus aliis juſtitiis ad eum pertinentibus; excepta ſua legitima hereditate, quæ ei per ſucceſſionem parentum ſuorum legitimè obvenire debeat. Quòd ſi quis hanc noſtram juſſionem contempſerit aut neglexerit, ſicut de ceteris contemptoribus, ita de eo agatur. Is verò qui eaſdem res primùm invaſit & injuſtè vendidit, necnon & emptor, excepta ſola perſona parvuli, hoc quod fraudulenter admiſerunt, intra patriam emendare cogantur, & poſtea ſicut contemptores juſſionis noſtræ, ſub fidejuſſoribus ad noſtram præſentiam venire compellantur.

XIX.

Statuimus ut ſi femina, quæ veſtem habet mutatam, mœcha deprehenſa fuerit, non tradatur genicio, ſicut uſque modò; ne fortè quæ priùs cum uno, poſtmodum cum pluribus locum habeat mœchandi; ſed ejus poſſeſſio fiſco redigatur, & ipſa epiſcopali ſubjaceat judicio. Ibid. tit. 37. c. 6.

XX.

Vt Miſſi noſtri, ubicunque malos Scabinos invenerint, eiciant, & cum totius populi conſenſu in eorum loco bonos eligant; & cùm electi fuerint, jurare faciant ut ſcientes injuſtè judicare non debeant. Ibid tit. 41. c. 3.

XXI.

Vt in omni comitatu hi qui veraces & meliores inveniri poſſunt eligantur à Miſſis noſtris ad inquiſitiones faciendas & rei veritatem dicendam, & adjutores Comitum ſint ad juſtitias faciendas. Ibid. c. 4.

XXII.

Volumus ut quicunque de Scabinis deprehenſus fuerit quòd propter munera aut amicitiam vel inimicitiam injuſtè judicaſſet, ut per fidejuſſorem miſſus ad noſtram præſentiam venire compellatur. Et ceteris omnibus Scabinis denuntietur ne quis deinceps etiam juſtum judicium vendere præſumat. Ibid. c. 5.

XXIII.

De liberis hominibus qui ſuper alterius terram reſident, & uſque nunc à miniſtris reipublicæ contra legem ad placita trahebantur, & ideo pignorabantur, conſtituimus ut ſecundùm legem patroni eorum eos ad placitum adducant. Et ſi quis eos contra hanc noſtram auctoritatem & contra eorum legem pignorare aut diſtringere præſumpſerit, patronis eorum omnia cum lege emendet, & inſuper pro præſumptione bannum noſtrum componat. Ibid. tit 44. c. 4.

XXIV.

XXIV.

Ibid. tit. 45. c. 2. Vt omnes Epiſcopi, Abbates, & Comites, excepta infirmitate vel noſtra juſſione, nullam habeant excuſationem quin ad placita Miſſorum noſtrorum veniant, aut talem vicarium mittant qui in omnibus cauſis pro illis rationem reddere poſſit.

XXV.

Ibid. tit. 47. c. 8. Singulis Epiſcopis, Abbatibus, Abbatiſſis duos concedimus advocatos habere, unum qui cauſam procuret, alium qui ſacramentum deducat; eóſque, quandiu advocationem tenuerint, ab hoſte relaxamus.

XXVI.

Ibid. c. 9. Vt Epiſcopi univerſique ſacerdotes habeant advocatos; quia Epiſcopi univerſique ſacerdotes ad ſolam laudem Dei & bonorum operum actionem conſtituuntur. Debet ergo unuſquiſque eorum tam eccleſiaſticis quàm etiam propriis actionibus ſuis, excepto publico videlicet crimine, habere advocatum, non mala fama ſuſpicatum, ſed bonæ opinionis & laudabilis artis inventum; ne dum humana lucra attendunt, æterna præmia perdant.

XXVII.

Ibid. tit. 48. c. 3. De viduis & pupillis & orphanis & cœcis & claudis tuitionem atque adminiculum habere præcipimus juxta noſtram poſſibilitatem vel vires, ſicut in præcepto Domni Regis continetur.

XXVIII.

Ibid. tit. 51. c. 13. Vt in teſtimonium non recipiantur de his capitulis, id eſt, de hereditate, aut de libertate, aut de proprietate, id eſt, mancipiis, & terris, ſive de homicidiis, & de incendio, illi qui non habent, ſi convicti fuerint falſum dixiſſe teſtimonium, unde ſecundùm legem compoſitionem plenam facere poſſint.

XXIX.

Ibid. c. 14. Quicunque comprobatus fuerit quòd ſe ſciente teſtes in perjurium produxiſſet, ad palatium noſtrum ſub fidejuſſoribus venire compellatur; & ibi cum fidelibus noſtris conſideremus quid de tali homine faciendum ſit.

XXX.

Ibid. c. 17. Quamquam ſacerdotis teſtimonium credibile habeatur, tamen ipſi in ſecularibus negotiis pro teſtimonio aut conficiendis inſtrumentis non rogentur; quia eos in talibus rebus eſſe non convenit. Si autem eveniente cauſa aliquid audierint aut viderint, ubi nullæ idoneæ ſeculares perſonæ inveniantur, ne veritas occultetur, & malum in bonum æſtimetur, in providentia Epiſcopi proprij ſit, ita ut coram ſe aut competentibus judicibus aut aliter veritatem honorificè tollant.

XXXI.

De judicibus, ut inquirantur ſi nobiles & ſapientes & Deum timentes conſtituti ſunt. Et jurent ut juxta eorum intelligentiam rectum judicent, & pro muneribus vel humana gratia juſtitiam non pervertant nec differant, & quod judicaverint, ſua ſubſcriptione confirmare non diſſimulent. Vbi autem tales non ſunt, à Miſſis noſtris conſtituantur, & inde ſacramentum facere cogantur. Quòd ſi viles perſonæ & minùs idoneæ ad hoc conſtitutæ ſunt, eiciantur. Similiter & Notarij legibus eruditi & bonæ opinionis conſtituantur, & jusjurandum præbeant ut nullatenus falſitatem vel colludium ſcribant. Et qui hoc feciſſe præterito tempore inventus fuerit, præſentialiter damnetur, & perdat manum. Ibid. c. 24.

XXXII.

De pontibus verò vel reliquis his ſimilibus operibus quæ per antiquam conſuetudinem eccleſiaſtici homines & per juſtitiam cum reliquo populo facere debent, hoc præcipimus, ut Eccleſiæ rectores eos interpellent, & eis, ſecundùm quod poſſibile fuerit, portio deputetur, & per alium exactorem eccleſiaſtici homines ad opera non compellantur. Si verò opus ſuum conſtituto die adimpletum non habuerint, liceat Comiti pro pœna poſtpoſiti operis eos pignorare, juxta æſtimationem vel qualitatem imperfecti operis, quouſque perficiatur. Comes autem ſi neglexerit, à Rege vel à Miſſo Regis eſt judicandus. Ibid. c. 42.

XXXIII.

De his qui ſine conſenſu Epiſcopi Preſbyteros in Eccleſiis ſuis conſtituunt, vel de Eccleſiis ſuis eiciunt, & ab Epiſcopo vel à quolibet Miſſo dominico admoniti obedire noluerint, ut bannum noſtrum vvadiare cogantur, & per fidejuſſorem ad palatium venire jubeantur, & tunc nos decernamus utrum nobis placeat ut aut illud bannum perſolvant, aut aliam ariſcadam ſuſtineant. Ibid. c. 43.

XXXIV.

De Eccleſiis quæ inter coheredes diviſæ ſunt conſiderandum eſt quatenus ſi ſecundùm noſtram providentiam & admonitionem Epiſcopi ipſi coheredes eas tenere voluerint, & honorare faciant. Si autem hoc contradixerint, in Epiſcopi poteſtate ma- Ibid. c. 44.

neat utrum eas ita conſiſtere permittat, aut reliquias exinde auferat. Et ubi ad noſtrum beneficium Eccleſiæ pertinentes ita diviſæ fuerint, ut deſcribantur, & nobis nuntietur.

XXXV.

Ibid. c. 45. De Eccleſiis deſtructis, ut Epiſcopi noſtríque Miſſi inquiſitionem faciant utrum per neglegentiam aut per impoſſibilitatem deſtructæ ſint. Et ubi per neglegentiam inventæ fuerint, Epiſcopi auctoritate emendare cogantur qui eas debuerunt reſtaurare. Si verò per impoſſibilitatem contigerit, ita ut plures ſint quàm neceſſe ſit, aut majoris magnitudinis quàm ex rebus ad eas pertinentibus reſtaurari poſſint, Epiſcopus modum inveniat qualiter emendari congruè & conſiſtere poſſint.

XXXVI.

Ibid c. 47. Statutum eſt ut ſi quis liber homo per conſenſum Epiſcopi Eccleſiam in ſua conſtruxerit proprietate, fontéſque ab Epiſcopo in ea fuerint conſecrati, ideo non perdat ſuam proprietatem; ſed ſi Epiſcopus voluerit, officium ſacri baptiſmatis in ſuam Eccleſiam transferat; ipſa vero Eccleſia, à qua transfertur, in conſtructoris maneat jure.

XXXVII.

Ibid tit. 3. c. 6. De decimis, ut dentur, & dare nolentibus, ſecundùm quod anno præterito denuntiatum eſt, à miniſtris reipublicæ exigantur. Et eligantur quatuor ſive novem homines optimi, vel prout opus fuerit, de ſingulis plebibus, juxta qualitatem uniuſcujuſque plebis, ut ipſi inter ſacerdotem & plebem teſtes exiſtant ubi datæ vel non datæ fuerint. Hoc autem ideo tantos teſtes mittendos eſſe diximus, ne ibi juramentum aliquod faciendi neceſſitas incumbat. Non tamen ideo tantos teſtes mittendos eſſe dicimus ut ipſos ſemper omnes in dandis decimis præſentes eſſe pariter neceſſe ſit; ſed ut dum pluribus committitur, minùs graventur. Duos autem teſtes, ſi adfuerint, ſufficere credimus. Negligentes autem à Preſbyteris Eccleſiarum admoneantur uſque ad tertiam vicem ut ipſi decimam dent. Quòd ſi contempſerint, ab introitu Eccleſiæ prohibeantur. Et ſi hoc minimè emendaverint, à miniſtris reipublicæ diſtricti ſinguli per caput ſex ſolidos Eccleſiis componant, & inſuper decimam dare cogantur. Nam ſi iterum contemptores extiterint, tunc per publicam auctoritatem domus vel caſæ eorum vviſentur, quouſque pro ipſa decima, ſicut ſuprà dictum eſt, ſatisfaciant. Quòd ſi denuo rebelles vel contradictores eſſe voluerint, & ſuper ipſam vviſam intrare præſumpſerint, tunc à miniſtris Regis in cuſtodiam mittantur uſque dum ad judicium publicum perducantur; & ibi ſecundùm legem vel ad Comitem vel ad partem reipublicæ componant; reliquam verò decimam, ut ſuprà dictum eſt, & ſex ſolidos ad Eccleſiam ſatisfaciant.

XXXVIII.

Quicunque decimam abſtrahit de Eccleſia ad quam per juſtitiam dari debet, & eam præſumptivè vel propter munera aut amicitiam aut quamlibet aliam occaſionem ad alteram Eccleſiam dederit, per Comitem vel per Miſſum noſtrum diſtringatur ut ejuſdem decimæ quantitatem cum ſua lege reſtituat. Ibid. c. 7.

XXXIX.

De decimis quas populus dare non vult Ibid. c. 8. niſi quolibet modo ab eo redimantur, ab Epiſcopis prohibendum eſt ne fiat. Et ſi quis contemptor inventus fuerit, ut nec Epiſcopum vel Comitem audire velit, ſi noſter homo fuerit, ad noſtram præſentiam venire compellatur. Ceteri verò diſtringantur ut inviti Eccleſiæ reſtituant quæ voluntariè dare neglexerint.

XL.

Vt terminum habeat unaquæque Ec- Ibid. c. 9. cleſia de quibus villis decimam accipiat.

XLI.

Dictum eſt nobis quòd in quibuſdam Ibid. c. 10. locis Epiſcopi & Comites ab inceſtuoſis & ab his qui decimas non dant vvadias accipiant, & pro Preſbyterorum quorundam negligentiis, & inter ſe pecunias dividant. quod penitùs abolendum eſſe decernimus, ne fortè avaritiæ locus detur. Et conſtituimus ut inceſtuoſi juxta canonicam ſententiam pœnitentia multentur. Qui verò decimam poſt tertiam admonitionem & prædicationem ſacerdotum dare neglexerint, excommunicentur. Iuramento verò eos conſtringi nolumus, propter periculum perjurij.

XLII.

Vbicunque commutationes tam tem- Ibid. c. 3. pore noſtro quàm genitoris noſtri inlegitimæ atque irrationabiles & inutiles in Eccleſiis Dei factæ ſunt, diſſolvantur, & recipiat unuſquiſque quòd dedit. Vbi verò mortua manus interiacet, aut alia quælibet cauſa quæ rationabilis eſſe videatur, inventa fuerit, diligenter perſcribatur, & ad noſtram notitiam perferatur.

XLIII.

Ibid. c. 4. Si quis Epiſcopus, aut propinquitatis affectu, aut muneris ambitione, aut cauſa amicitiæ, xenodochia aut monaſteria vel baptiſmales Eccleſias ſuæ Eccleſiæ pertioentes cuilibet per emphiteoſeos contractum dederit, ſe ſuóſque ſucceſſores pœna multandos conſcripſerit, poteſtatem talia mutandi rectoribus Eccleſiarum abſque pœnæ conſcriptæ ſolutione concedimus.

XLIV.

Ibid. tit. 38. Auditu comperimus in finibus Tuſciæ talia ſcripta eſſe prolata quæ ſunt abſque menſe & die menſis; de quibus volumus ut ſi deinceps prolata fuerint, nullum habeant vigorem.

XLV.

Ibid. tit. 39. Comperimus quòd ab his qui ſecundùm mundanam legem viduarum & orphanorum tutelam ſibi vindicant; non ſolùm negliguntur, ſed etiam aliquotiens opprimuntur. quibus eccleſiaſtica ſollicitudine ſuccurrendum eſſe cenſemus. Et ſi hujuſmodi oppreſſionem ab epiſcopali admonitione corrigere voluerint, gratulandum his eſt. Sin autem in obſtinationis impietate duraverint, ſuggerendum eſt Imperatori clementiſſimo quatinus ipſe efficacem tutorem tribuat; ut & illi remuneratio reddatur à Deo, & de inutili ſilentio ſacerdotalis ordo non damnetur.

XLVI.

Diaconorum, Epiſcoporum, Preſbyterorum filios Notarios, Sculdaſios, Comites, judices fieri omnibus modis prohibemus. Ibid. tit. 40.

TITVLVS VI.

EDICTVM

DE RESTITVTIONE EBBONIS ARCHIEPISCOPI REMENSIS,

Datum anno Chriſti DCCCXL. poſt mortem Ludovici Pij Imperatoris.

IN nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti Dei æterni. Hlotharius divina ordinante providentia Imperator auguſtus. Quia confeſſio delictorum non minùs in adverſis neceſſaria eſt quàm in proſperis, & cor contritum & humiliatum Deus non deſpicit, gaudium etiam eſſe angelorum in cœlo ſuper uno peccatore pœnitentiam agente non dubitamus, nos mortales in terris eos nequaquam deſpicimus pro quibus gaudere angelos in cœlo divino teſtimonio non ignoramus. Accuſantes & reprebendentes in exceſſibus ſemetipſos divina nos benignitas non condemnare ſed recreare docuit; qui meretricem non ſolùm à legali damnatione eripuit, verùm etiam publicanum humiliatum & accuſantem ſe non condemnavit, ſed magis juſtificando exaltavit; qui non dixit, *Omnis qui ſe humiliat condemnabitur*, ſed *exaltabitur*. Poteſtatem ergo quam pro cauſa noſtra raptus perdidiſti, repetentibus Eccleſiæ tuæ filus, ſedem ac dioceſim Remenſis urbis tibi, Ebbo, reſtituimus; ut priſtino ſanctæ largitatis apoſtolicæ pallio indutus, concordiam atque gratiam divini officij nobiſcum, humili ſatisfactione expleta, ſolemni noſtra à largitate recipiendo exerceas.

Drogo Epiſcopus aſſenſi.
Otgarius Archiepiſcopus.
Hecti Archiepiſcopus.
Amalvuinus Archiepiſcopus.
Audax Archiepiſcopus.
Ioſeph Epiſcopus.
Adalulfus Epiſcopus.
David Epiſcopus.
Rodingus Epiſcopus.
Giſelbertus Epiſcopus.
Flotarius Epiſcopus.

Badaradus Epiſcopus.
Hagano Epiſcopus.
Hartgarius Epiſcopus.
Ado Epiſcopus.
Samuel Epiſcopus.
Rambertus Epiſcopus.
Haiminus Epiſcopus.
Ratoldus Preſbyter vocatus Epiſcopus.
Amalricus vocatus Epiſcopus.

Cum ceteris plurimis Preſbyteris ac Diaconis publicè aſſiſtentibus.

Actum in Engilenheim palatio publico in menſe Iunio VIII. Kalendas Iulij, regnante & imperante Domno Hlothario Cæſare anno reverſionis ejus primo, ſucceſſor patris factus in Francia, Indictione tertia.

CAPITVLARIA HLVDOVVICI II. IMPERATORIS.

TITVLVS PRIMVS, SIVE CAPITVLA DATA ANNO CHRISTI DCCCL. IN CONVENTV TICINENSI.

Capitula de rebus ſecularibus quæ ſtatuit piiſſimus Imperator Hludouvicus, quæ glorioſi quoque genitoris ejus Hlotharij ſereniſſimi Auguſti auctoritate firmata ſunt.

Cap. I.

PErventum eſt ad nos quòd eos qui Romam orationis cauſâ pergunt, vel qui negotiandi cauſâ per regnum noſtrum diſcurrunt, collecti latrones diripiant, eóſque aliquoties vulnerent vel occidant, & eorum bona diripiant. Ideo volumus ut Comites noſtri, eorum Sculdaſij adjunctis, ſecum vaſſallis Epiſcoporum, ſi neceſſitafuerit, ubicunque tales fuerint, ſtudioſiſſimè perquirant, ut eos capiant atque diſtringant. Et ſi hujus criminis reos invenerint, pœnas in legibus poſitas erga eos abſque ulla negligentia exequantur, ut ab his malefactoribus regnum noſtrum purgetur, & qui in noſtra fiducia huc veniunt, ſive orationis ſive negotiandi gratia, ſalvi eſſe poſſint. Sciat autem unuſquiſque fidelium noſtrorum quia quiſque Comes & quilibet publicus miniſter hujuſmodi malefactoribus aut aſſenſum præbuerit, aut eos qui perſequi neglexerit, noſtræ indignationis motum ſentiet, & proprio honore privabitur.

II.

Sed & hoc comperimus quia ex diverſis locis hujuſmodi noxij homines inter ſe conſpirent, & diverſos comitatus circumeuntes, prædas & rapinas per villas ſeu per vias vel per ſilvas faciant, & innocentes homines deprædentur & ſpolient. Et hi quoque ſimiliter volumus ut diligenti ſtudio perquiſiti capiantur & diſtringantur. Et ſi obnoxij hujus ſceleris inventi fuerint, legalibus pœnis abſque ulla dilatione ſubjiciantur, ut hujuſmodi inquietudo & injuſta direptio à populo noſtro auferatur, & liceat omnibus ſub noſtra ditione degentibus cum ſalvatione ac pace vivere, ut ordo reipublicæ ſecundùm juſtam adminiſtrationem prorsùs ſalvus & quietus permaneat.

III.

Audivimus quoque quòd quidam domos & poſſeſſiones habentes, concilient ſibi atque conſocient latrones aliunde venientes, eóſque occultè foveant & ſolatientur ad tale facinus perpetrandum, ut quicquid ipſi ex pernicioſo opere adquiſierint, cum eis partiantur. quod genus malefactorum peſſimum judicamus; quia non ſolùm ipſi mala peragunt, ſed etiam aliorum opere & officio ad ſcelera utuntur. Vbicunque igitur in tali ſuſpicione quilibet venerit, & rumor in populo diſperſus

fuerit quòd hæc facinora exerceat, ſi adhuc prolatum eſt, cum duodecim ſe purget. Si autem in aliquo manifeſtatus aut deprehenſus eſt, ſtatim capiatur & diſtringatur, & damnationem legibus præfixam ſuſtineat. Vbicunque verò ſive manentes ſive vagantes latrones comprehendere publici muneris adminiſtrator voluerit, & ille ſe defenſare conatus fuerit, ſi inter hæc fortè eundem latronem occidi contigerit, nulla is qui eum occidit damnatione multetur, neque ullas inimicitias à parentibus aut ullam perſecutionem ab ullo ejus amico vel propinquo ſuſtineat. Quòd ſi aliquis ejus ſenior aut propinquus propter hoc vindictam facere conatus fuerit, & judex publicus eum compeſcere non potuerit, per fidejuſſores idoneos talis perſona ad noſtram deducatur præſentiam, ut complices & fautores ſceleratorum noſtra animadverſione plectantur. Vbicunque autem fama eſt tales habitare, inquiſitio per ſacramentum per omnem populum circa manentem fiat; & cujuſcunque gentis aut conditionis fuerit, per quos hoc inquiri meliùs potuerit, jusjurandum dare, cùm à Comite conventus fuerit, recuſandi non habeat poteſtatem.

IV.

Sed & hoc pervenit ad notitiam noſtram, quòd quando potentes & honorati, ſive eccleſiaſtici, ſive ſeculares, ad nos veniunt, à populo, in quorum domibus manſiones accipiunt, ſuis uſibus ſuorúmque equorum neceſſaria per vim tollant, & hac occaſine populus noſter affligatur. Idcirco præcipimus ut nullus fidelis noſter, quicunque ad noſtram præſentiam properat, nihil in veniendo aut revertendo ab aliquo violenter tollat, ſed ſuis hominibus & equis, niſi fortè ab amicis ſtipendia acceperit, ab hoſpitibus ſuis pretio juſto comparet. Nam quicunque hujus mali famam habuerit, cùm ad nos venerit, veracem hominem volumus ut det qui pro ſuis omnibus juret nihil eos in itinere tuliſſe. Et ſi fortè in aliquo ſe ſuóſque obnoxios recognoſcit, donec idoneum hominem qui juret, aut cuncta reſtituat his à quibus abſtuliſſe viſus eſt.

V.

Hoc etiam multorum querelis ad nos delatum, quòd potentes & honorati viri locis quibus converſantur minorem populum depopulentur & opprimant, eorum prata depaſcant, manſionem etiam contra voluntatem privatorum hominem ſive pauperum domibus ſuis .... *Cetera deſunt.*

TITVLVS II.

SIVE

CAPITVLA EDITA ANNO DCCCLIV.

IN PALATIO TICINENSI.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti anno DCCCLIV. anni imperij Domini Hludouvici Imperatoris auguſti VI. Indictione IV. dum conventum fidelium noſtrorum palatio noſtro Ticinæ civitatis convocaretur, & ſimul eorum & noſtrorum nobilium conſultu non ſolùm eccleſiaſticam utilitatem & populi ſalvationem, ſed etiam totius regni ſtatum perquirere ſtuderemus, inter reliqua populus noſter nobis quaſdam petitiones obtulit, quas nos Dei amore & eorum fidelitate ducti libenter ſuſcepimus, atque ideo ſubter annotata capitula ad eorum utilitatem ſubſcribi fecimus, quas in futuro pro lege tenenda firmamus.

CAP. I.

Lib. 2. leg. Longob tit. 6. c. 2. DE feminis quas defunctis viris lex Longobardorum prohibet ante anni ſpatium veſtem religionis mutare, velúmque ſuſcipere, petierunt ut noſtra licentia eis mox dum divina pietas inſpiraverit, eas indemnes licere ſuſcipere. Nos autem ejus conſiderantes quia prætenito tempore pro ipſa dilatione multæ etiam raptæ intra eundem ſpatium ad aliam partem diſtractæ fuerunt, ideo & earum petitionem, quam juſtam cenſuimus, ſuſcipimus, & eis ita fieri concedimus.

II.

Noſtræ majeſtati reclamaverunt patres noſtri vel noſtri ſuper eas ſuperfluas factas inquiſitiones. Ideo eis concedimus ab hinc in futurum nullas alias ſuper eos fieri inquiſitiones niſi unde Karoli proavi & avi noſtri tempore factæ fuerunt.

III.

Lib. 2. leg. Longob. tit. 44. c. 4. De liberis hominibus qui ſuper alterius res reſident, & uſque nunc à miniſtris reipublicæ contra legem ad placita protrahebantur, & ideo pignorabantur, conſtitutum eſt ut ſecundùm legem patroni eorum eos ad placitum adducant: Et ſi quis eos contra hanc noſtram auctoritatem & eorum legem pignorare aut diſtringere præſumpſerit, patrono ejus omnia cum lege emendet, & inſuper pro præſumptione bannum noſtrum componat.

IV.

De homicidio, unde lex pro ſimplicitate probationem trium teſtium quærit, & teſtes habere non potuerit, concedimus ut cum duodecim juratoribus juret, ab eadem ſimplicitate abſolutus proprium non amittat.

V.

De chartis quæ à quibuſdam perſonis falſæ appellantur conſtituimus ut ſi Notarius ſurperfuerit & teſtes qui eam veram & idoneam faciant; & ſi teſtes mortui fuerint, & Notarius ſuperfuerit, cum duodecim juratoribus veram & idoneam eam faciat. Conceſſas denique petitiones veſtras conſideravimus etiam ea quæ ad nos inpridem pervenerunt, ad reſerandas malorum inſidiationes iiſdem adjungere capitulis.

TITVLVS III.

SIVE

CAPITVLARE INTERROGATIONIS AD EPISCOPOS.

Datum, ut videtur, anno Chriſti DCCCLV.

Capitula quæ glorioſus Imperator Hludouvicus ſuis Epiſcopis de ſtatu ſui regni conſiderare præcepit.

DE converſatione Epiſcoporum, Preſbyterorum, & ceterorum Clericorum, de doctrina & prædicatione in populo, de conſcriptione librorum, de reſtauratione Eccleſiarum, de ordinatione plebium & xenodochiorum, de monaſteriis virorum ſeu feminarum quæ ſecundùm regulam ſancti Benedicti, vel ea quæ ſecundùm canonicam auctoritatem diſpoſita eſſe debent, quicquid in præfatis ordinibus extra ordinem eſt, aut per negligentiam præpoſitorum, aut per deſidiam ſubditorum, vehementer cupio ſcire, & ſecundùm Dei voluntatem veſtrúmque ſanctum conſilium ſic emendare deſidero ut in conſpectu Dei nec ego reprobus ſim, neque vos & populus in commiſſis iram ſuæ indignationis incurrat. Quomodo autem iſtud rationabiliter quæſitum & inventum perficiatur, vobis hoc ad tractandum ac nobis renuntiandum committimus. De minoribus quoque cauſis, quæ generaliter omnes, ſpecialiter aliquos tangunt, & indigent emendatione, volumus ut poſthac illas quæratis, & ad noſtram notitiam reducatis; ſicut eſt de Comitibus

& eorum miniſtris, ſi juſtitias negligunt, aut ipſas vendunt, ſi ſunt rapaces, aut Eccleſiarum, viduarum, orphanorum, aut pauperum oppreſſores, ſi ad prædicationem veniunt, ſi debitum honorem, aut obedientiam ſacerdotibus ſuis impendunt, ſi aliquas novitates aut argumenta, quæ ad detrimentum populi pertinent, agere præſumunt, ſicut eſt in acquirendis proprietatibus, aut irrationabiles preces ad adjutoria facienda, ſive in reliquis cauſis quæ ad peccatum noſtrum pertinere poſſunt ac populi noſtri.

Reſcriptum conſultationis ſeu exhortationis Epiſcoporum ad Domnum Hludouvicum Imperatorem.

Domino glorioſiſſimo Regi Hludouvico pax & vita & victoria miniſtretur à Deo patre & Domino noſtro Ieſu Chriſto. Nos quidem in Dei nomine Angilbertus Archiepiſcopus & Andreas Patriarcha unà cum Ioſeph Archicapellano, cùm ad hanc ſynodum in urbe regia Ticino congregatam veniſſemus, replicavimus eis piam veſtram exhortationem, quia viva voce ad nos uſi fuiſtis, flagrantes Spiritus ſancti munere, & ultra quàm hujus ætatis teneritudo capere potuiſſe videretur, totius modeſtiæ & gravitatis atque ſapore ſapientiæ conditam protulimus, etiam & coram eis relegi fecimus commonitorium à veſtra nobis magnificentia traditum. Quibus auditis, omnes unanimiter pro veſtra indole omnipotenti Deo digniſſimè gratias egerunt quia populo ſuo tam piiſſimum támque ſanctiſſimum Principem dedit, qui cuncta ordinabiliter diſponere cupit.

Cap. I.

Et quoniam religioſa ſolicitudo veſtra primùm de converſatione Epiſcoporum, Preſbyterorum, & ceterorum Clericorum quærere ſtuduit, nos quoque, quò regulariter meliùs fieri potuit, eundem ordinem ſervamus. Epiſcopum quidem ita converſari debere pronuntiamus ut ejus vita rectè vivendi ſit norma. Preſbyteros verò & Clericos ita vivere oportet ut ſubditæ plebi exemplo ſuæ converſationis proficiant. Et quidam coëpiſcoporum noſtrorum, qui bonæ converſationis ſibi conſcij ſunt, palam fateri recuſabant, ne ſui ipſorum laudatores viderentur. Qui verò negligentiam ſuam recognoſcunt, more humani ingenij ſe ipſos accuſare verebantur. Iuxta commonitionem tamen veſtram diligentiùs perſcrutantes, quoſdam quales deſideratis, qualéſque populi Dei paſtores & rectores eſſe decet, invenimus. Quorundam verò negligentiam vel erga Clericorum ſuorum cuſtodiam vel erga plebium ſolicitudinem reperimus; quibus ut aliquantulum emendandi ſpatium tribuatis, humiliter petimus. Qui ſi citò delicta non correxerint, ſeveriori ſententiæ ſubjacebunt.

II.

Ceterùm ſi quilibet laicorum vel Clericorum contra Epiſcopum vel alicujus ordinis Clericum aliquid queritur, noverint nos paratos & legitimam præbere audientiam, & ſi quid perperam geſſiſſe probati fuerint, debita animadverſione puniri.

III.

Doctrina verò & prædicatio in populum, partim Epiſcoporum & reliquorum ſacerdotum, partim verò populi negligentia, non ſicut neceſſarium eſt procuratur. Et ſacerdotum quidem injuria nullatenus eſt excuſanda. Quidam verò laici, & maximè potentes ac nobiles, quos ſtudioſiùs ad prædicationem venire oportebat, juxta domos ſuas baſilicas habent; in quibus divinum audientes officium, ad majores Eccleſias rariùs venire conſueverunt. Et dum ſoli afflicti & pauperes veniunt, quid aliud quàm ut mala patienter ferant illis prædicandum eſt? Si autem divites, qui pauperibus injuriam facere ſoliti ſunt, venire non renuerint, admoneri utique poſſent ut eleemoſynis peccata ſua redimerent & à fluxu rerum temporalium ſe abſtinerent. Admonendi ſunt igitur potentes ut ad majores Eccleſias, ubi prædicationem audire poſſint,

poſſint, conveniant, & quanrum dono omnipotentis Dei divitiis & honoribus ceteros antecedunt, tanto ad audiendum præcepta conditoris ſui alacriùs feſtinent.

IV.

Quidam autem Comites & Vaſſi dominici Preſbyteros & Clericos noſtros ceteros, quod nec Epiſcopis facere licet, abſque noſtra licentia recipiunt. Iuſuper etiam ubicunque ordinatos, & quoſdam de quibus dubium eſt utrum conſecrati ſunt, in parrochiis noſtris abſque noſtra examinatione Miſſas celebrare faciunt. Quod ne ulteriùs fiat, omnimodis eſt inhibeodum. Quare in ordinandis * plebium rationibus civium inſtituta ſerventur, & peſtiferæ ambitionis vitium radicitus extirpetur, & oeque ob quorundam propinquitatem, neque pro alicujus familiaritatis gratia, neque, quod maximè deteſtandum, propter pecuniarum acceptionem, indignus quilibet ordinctur. Et primùm quidem ipſius loci Preſbyteri vel ceteri Clerici idoneum ſibi rectorem eligant. Deinde populi qui ad eandem plebem aſpicit ſequatur aſſenſus. Si autem in ipſa plebe talis inveniri ooo potuerit qui illud opus competenter peragere poſſit, tunc Epiſcopus de ſuis, quem idoneum judicaverit, inibi conſtituat.

* Preſbyterii canonum inſt.

V.

Sanè removenda quorundam laicorum procacitas, qui hoc ſolo obtentu quòd ad electionis conſortium admittuntur, Archipreſbyteris ſuis dominari præſumunt, & quos tanquam patres venerari debuerant, velut ſubditos contemnunt. Hi igitur intra proprij juris terminos ſunt redigendi. Et ſi extraordinariam dominationem in Eccleſiis exercere præſumpſerint, regia ſuot diſciplina coërcendi. Ipſi verò qui ad gubernandas plebes legitimè provecti ſunt, nullatenus à ſuis Epiſcopis repellantur, niſi aut in alicujus criminis reatum inciderint, aut eaſdem plebes malè tractaverint.

VI.

Tollenda eſt enim prava omnino conſuetudo quæ in quibuſdam locis oriri cœpit; quia nonnulli Archipreſbyteri, vel aliorum titulorum cuſtodes, fruges vel alios Eccleſiarum reditus ad proprias domos abducunt. Quidam verò aliorum poſſeſſiones conducunt, ut in eis quæ ab Eccleſiis ſuis malè ſubtraxerunt recondant. Nonnulli autem laicorum in tantum eorum nequitiæ ſe complices faciunt ut quæ hujuſmodi tranſgreſſores ab Eccleſia ſubripuerunt, ipſi in ſuis domibus abſcondant. Tales ergo primùm à ſuis Epiſcopis corripiantur. Quòd ſi ſe citiùs corrigere noluerint, tanquam qui eccleſiaſticas res ſacrilega temeritate tractaverunt, ſyoodali ſententia feriantur. Laicos verò qui poſt hanc denuntiationem ſocios ſe hujus expilationis præbuerint, tanquam furti reos, judiciaria coarctabit auctoritas.

VII.

De reſtauratione Eccleſiarum illud capitulum ſufficit quod genitor veſter in Capitulare ſuo conſtituit. Sed ut ſervetur, veſtra indiget admonitiooe.

VIII.

Similiter & de xenodochiis, ſicut io eodem Capitulari cootinetur, obſervandum eſt.

IX.

De monaſteriis autem virorum ſeu feminarum, quæ ſecundùm regulam ſancti Benedicti vel ſecundùm canonicam auctoritatem diſpoſita eſſe debent, quia inſpiratio omnipotentis Dei, ut credimus, cor veſtri moderaminis incitavit, ipſi gratias referimus. Nam quòd jam maxima èx parte ordinem ſuum amiſerint, omnibus eſt manifeſtum. Quæ ut ad priſtinum ſtatum reducantur, in Domini ac genitoris veſtri ac veſtra glorioſa diſpoſitione conſiſtit.

X.

Ea quidem monaſteria quæ adhuc ſtatum ſuum retinent, unumquemque Epiſcoporum in cujus patrochia cooſtituta ſunt providere oportet utrum ordinem ſuum teneant. Quòd ſi aliter inveoerit, unà cum rectore monaſterij corrigere debebit. Quòd ſi rectoris monaſterij principaliter culpa fuerit, & ſe ſuóſque ſubditos ad Epiſcopi ſui admonitionem corrigere diſſimulaverit, ſynodica debet auctoritate percelli.

XI.

Quidam autem Epiſcopi & rectores monaſteriorum tes Eccleſiarum ſuarum ſubtractas & aliis perſonis largitas eſſe queruntur, & ideo eccleſiaſticas utilitates nequaquam ſe implere poſſe dicunt: quæ ut reſtituantur, veſtram regiam majeſtatem imploramus. Quia ſi hi qui eas pro animarum ſuarum remedio Eccleſiis contulerunt, præmium merentur, ſine dubio damnatione digni ſunt qui eas ſubtrahere moliuntur.

XII.

In ſacris canonibus præfixum eſt ut decimæ juxta Epiſcopi diſpoſitionem diſtribuantur. Quidam autem laici, qui vel in propriis vel in beneficiis ſuas habent baſilicas, contempta Epiſcopi diſpoſitione, non ad Eccleſias, ubi baptiſmum & prædicationem, manus impoſitionem, & alia Chriſti ſacramenta percipiunt, decimas ſuas dant, ſed vel propriis baſilicis vel ſuis Clericis pro ſuo libitu tribuunt. Quod omnimodis divinæ legi & ſacris canonibus conſtat eſſe contrarium. Vnde veſtram poteſtatem, ut eos corrigatis, expetimus.

XIII.

Sacra docet auctoritas ut publicè peccantes publicæ pœnitentiæ ſubiciantur. Inveniuntur autem quidam qui inceſta matrimonia contraxerunt, & vel proximis ſuis vel Deo ſacris mulieribus copulati ſunt. Quidam etiam publicæ poſſunt pœnitentiæ ſubjugari. Petimus ut Comitum veſtrorum auxilio fulciantur.

XIV.

Quoſdam miniſtros Comitum propter frequentia placita pauperiorem populum nimis affligere comperimus. Vnde majeſtatem veſtram obſecramus ut Capitulare avi veſtri de hac re obſervari præcipiatis.

XV.

De Comitibus verò, de quorum vita & actibus à nobis quærere voluit ſublimitas veſtra, quoſdam tales eſſe ſcimus quales Dei miniſtros & veſtræ reipublicæ proviſores eſſe decet. Nonnulli autem ut ſe ſuóſque miniſtros corrigant, veſtra admonitione indigent. Quibus tamen ut aliquantulum emendandi ſpatium tribuatis, expoſcimus. Qui ſi ſe citiùs corrigere noluerint, regia ſunt auctoritate reprimendi.

XVI.

Statuimus etiam ne Epiſcopi, quando pro confirmando populum parrochias circumeunt, Archipreſbyteros ſuos gravent, & hujuſmodi diſpenſa contenti ſint, panes centum, friſkingas quatuor, vini ſextaria quinquaginta, pullos ſeptem, ova quinquaginta, agnum unum, porcellum unum, annonam ad caballos modios ſex, fœnum corr. tres; mel, oleum, cera, quod ſufficit.

XVII.

Petimus etiam ut emunitates progenitorum veſtrorum ita conſervari præcipiatis ſicut à glorioſo genitore veſtro in ſuo Capitulare conſtitutum eſt.

XVIII.

Per ſingulas parrochias eas feſtivitates populus obſervare ſtudeat quas proprius Epiſcopus venerari prædicaverit; ita ut neque illas negligant quas ſacerdotes monuerint, neque mani ſuperſtitione eas celebrare præſumant quæ nequaquam ſunt obſervandæ.

XIX.

Si verò aliqui inventi fuerint qui ſacerdotibus obtemperare noluerint, per miniſtros reipublicæ diſtringantur, & ſatisfactionem pœnitentiæ, quam Preſbyteri impoſuerint, ſubire cogantur.

CAPITVLA VII.

EDITA POST RESPONSIONEM EPISCOPORVM.

IN nomine Dei omnipotentis. Anno incarnationis dominicæ DCCCLV. Indictione III. menſe Februario, die menſis ejuſdem quarto, cùm Dominus magnificentiſſimus Hludouvicus Auguſtus apud Ticinenſem civitatem in auguſtali aula reſideret, tractaturus de ſtatu ſanctæ matris Eccleſiæ & pace divina diſpoſitione commiſſi ſibi imperij ac generali totius populi ſalute, præſentibus optimatibus ſuis, dixit: Crebrò veſtram fidelitatem retroactis temporibus commonuimus ut ſecundùm normam Chriſtianæ religionis vivere unuſquiſque noſtrorum fidelium ſatageret, & ſuos à rapina compeſceret. Attamen quia hactenus indiligenter eſt actum, amodo omni conamine omnes ſtudere volumus quò penitùs à noſtro regno rapina eliminetur, & pauperum voces uſque nunc domini Sabaoth aures pulſantes querimoniis incipiant ſuo creatori laudes rependere pro ubique pace & quiete conceſſa nobis agentibus.

CAP. I.

STatuimus autem ut Eccleſiæ Dei per totius regni noſtri fundatæ terminos ſub noſtræ emunitatis tuitione ſecuræ cum rebus & familiis permaneant ceu prædeceſſorum noſtrorum piiſſimorum videlicet Auguſtorum temporibus fuiſſe probantur, earúmque rectores propriis utantur privilegiis, & monachi per ſua cœnobia regularem teneant ordinem. Similiter & clerus omnis proprio fungatur miniſterio, nemine moleſtante noſtri terroris formidine.

II.

Sancimus nihilominus ut ſinguli Comites & actores reipublicæ in ſuis miniſteriis legalem procurent populo facere juſtitiam, pupillos & viduas protegant, per loca ſolita reſtaurent palatia quibus, cùm iter dictaverit, nos legatóſque noſtros valeant recipere, ne gravetur Eccleſia. Quando etiam Epiſcopos, Abbates, vel Comites, ſeu fidelium noſtrorum quempiam in propria villa morari contigerit, cum ſuis in ſuis maneant domibus, nec ſub obtentu hoſpitij vicinos opprimant, vel eorum bona diripiant.

III.

Denique quia Chriſti cuſtodiente clementia neminem injuſtè privavimus, ſed neque privari abſque legali ſanctione aliquem noſtrorum fidelium volumus beneficio, jubemus ne quis ſuum depravet ullo modo, ſed inſtauret ſecuriter; ne qui dirigendi ſunt à nobis undique, ſi depravata repererint, legaliter emendare compellantur, & eos deinceps perfrui prohibeant.

IV.

Porrò cùm ad noſtrum quiſlibet noſtrorum fidelium properat obſequium, tam eundo quàm redeundo gradiatur pacificè, & ni generalis utilitas cum ſcaritis veniat in ſtatutis, juxta maneat. Epiſcopus & Comes, per quorum tranſeunt terminum, diligenter provideant ne moleſtentur incolæ, aut eorum domus per vim patiantur invadere, vel propria diripere abſque pretio. Sed neque indignè per ſolita loca tectum, focum, aquam & paleam hoſpitibus denegare aut aquam cariùs quam vicinis audeant vendere.

V.

Igitur quia hactenus in regno noſtro Frenatè vixiſſe nulli eſt ambiguum, ſancimus unumquemque ſuorum hominum ſolicitudinem gerere, ne ſoliram rapinam patrare præſumant. Qua pro re ſi quis arctatus ſuum ſeniorem dimiſerit, penitùs interdicimus ne recipiatur ab altero; quatenus niſi corrigi voluerit, à noſtri regni penitùs excludatur finibus.

VI.

Hæc olim ſæpe inculcata, & auguſtali noſtra ſanctione promulgata, quia ex parte in aliquibus videntur neglecta hactenus, acriori ulciſci debuerant examine. Attamen noſtra manſuetudine ut corrigantur quantulumcunque largimur ſpatium, quò quique neglecta emendare valeant, deſtinaturi poſt modicum legatos ſtrenuos emendata inquirere. Qui verò negligens repertus fuerit, propriis honoribus noſtro privabitur judicio.

TITVLVS IV.

Conſtitutio promotionis exercitus obſervationis partibus Beneventi, ſub Indictione quinta decima.

CAP. I.

QVicunque de mobilibus vvidrigid ſuum habere poteſt, pergat in hoſte. Qui verò medium vvidrigid habet, duo juncti in unum qualitatem inſtruant ut bene ire poſſint. Pauperes verò perſonæ ad cuſtodiam maritimam vel patriæ pergant; ita videlicet ut qui pluſquàm decem ſolidos habet de mobilibus, ad eandem cuſtodiam vadant. Qui verò non plus quàm decem ſolidos habet de mobilibus, nil ei requiratur. Si pater quoque unum filium habuerit, & ipſe filius utilior patre eſt, inſtructus à patre pergat. Nam ſi pater utilior eſt, ipſe pergat. Qui vero duos filios habuerit, quicunque ex eis utilior fuerit, ipſe pergat. Alius autem cum patre remaneat. Quòd ſi plures filios habuerit, utiliores omnes pergant. Tantùm unus re-

maneat, qui utilior fuerit. De fratribus indiviſis, juxta Capitularem Domini genitoris noſtri volumus ut ſi duo fuerint, ambo pergant. Si tres fuerint, unus qui inutilior apparuerit, remaneat; ceteri pergant. Si quoque plures omnes utiliores apparuerint, pergant; unus inutilior remaneat. De qua conditione volumus ut neque per præceptum, neque per advocationem, aut quamcunque occaſionem excuſatus ſit, aut Comes aut Gaſtald vel miniſtri eorum ullum excuſatum habeant; præter quod Comes in unoquoque comitatu unum relinquat qui eundem locum cuſtodiat, & duos cum uxore ſua. Epiſcopi ergo nullum laicum relinquant. Quicunque enim contra hanc inſtitutionem remanere præſumpſerit, propriis ejus amiſſis, quod ſubter ordinatum habemus, præſentialiter ad noſtrum opus recipere juſſimus, & illum foras ejicere.

II.

Omnibus enim notum eſſe volumus quia jam à prioribus noſtris juxta hanc inſtitutionem tultæ fuerunt, ſed prima recuperare meruerunt. Nunc autem certiſſimè ſcitote, cujuſcunque proprietas tulta fuerit, vix à nobis promerebitur recuperationem.

III.

A fluvio Pado uſque Trebia ſit Miſſus Lotſelmus. Inter Padum & Ticinum Eriulfus. Inter Ticinum & Adda Erembertus. Inter Adda & Addiza Landebertus. Ab Addiza uſque ad Forum Iulij Theobaldus. Petrus & Arthemius Epiſcopi, junctis ſecum Miſſis Epiſcoporum & Comitum, Piſa, Luca, Piſtoris, & Lunis. Theutmondus Florentia, Volterra, & Ariſtio. Rotſelmus Vluſid, & Sena Andreas. In miniſterio Witonis, Rimmo & Iohannes Epiſcopus de Forcona. In miniſterio Verengari, Hiſelmundus Epiſcopus. In littore Italico Ermefridus, Macedo, & Vulferius.

IV.

Hi volumus ut populum ejiciant, & cuſtodiam prævideant, & populum in caſtella reſidere faciant, etiam & cum pace. Nam ſi Miſſus aliquis auſus fuerit prætermittere, qui nominibus remanſerint, præſentaliter proprium tollant, & eum foris ejiciant. Et ſi inventus fuerit ipſe Miſſus, proprium ſuum perdat. Et ſi Comes aliquem excuſatum, aut baſſallum ſuum, præter quod ſuperiùs diximus, dimiſerit, honorem ſuum perdat. Similiter eorum miniſtri, ſi aliquem dimiſerint, & proprium & miniſterium perdant.

V.

Quòd ſi Comes aut Baſſi noſtri aliqua infirmitate remanſerint, aut aliquem excuſatum retinuerint, aut Abbates vel Abbatiſſæ ſi pleniſſimè homines ſuos non direxerint, ipſi ſuos honores perdant, & eorum baſſalli & proprium & beneficium perdant.

VI.

Si quoque Epiſcopus abſque manifeſta infirmitate remanſerit, pro tali negligentia ita emendetur ut in ipſa marcha reſideat quouſque alia vice exercitus illuc pergat, in quantum Dominus largire dignatus fuerit.

VII.

Et ut certiſſimè ſciatis quia hanc expeditionem pleniſſimè explere volumus, conſtituimus ut Epiſcopus, Comes, aut Baſſus noſter, ſi in infirmitate incerta detentus fuerit, Epiſcopus quippe per ſuum Miſſum, quem meliorem habet, Comes verò & Baſſi noſtri per ſe ipſos hoc ſub ſacramentum affirmeat quòd pro nulla occaſione remanſiſſent niſi quòd pro certiſſima infirmitate hoc agere non potuiſſent.

VIII.

Omnes enim volumus ut omnem hoſtilem apparatum ſecum deferant, ut cùm nos hoc proſpexerimus, & inbreviare fecerimus, non negligentes appareant, ſed gratiam quoque noſtram habere mereantur.

IX.

Veſtimenta autem habeant ad annum unum, victualia verò quouſque novum fructum ipſa patria habere poterit. Fragidis enim quicunque eundo & redeundo commotionem fecerit, vitæ incurrat periculum.

X.

Et quia temporis congruentia imminet quadrageſimale, in quo ſtudenda ſunt præcepta Dei, conſtituimus ut quicunque Eccleſiam fregerit, adulteria & incendia fecerit, vitæ incurrat periculum. Quicunque caballum, bovem, friſcingas, veſtes, arma, vel alia mobilia tollere auſus fuerit, triplici lege componat, & liberum armiſcara, id eſt, ſella, ad ſuum dorſum ante nos à ſuis ſemotus bis dirigatur, & uſque ad noſtram indulgentiam ſuſtineatur; ſervi verò flagellentur & tundantur, & illorum domini, quæ ipſi tulerunt, reſtituant. Quòd ſi clamor ad ſeniores venerit, & ipſi talia non emendaverint, tunc horum ſe-

niores ipſam compoſitionem faciant, & eadem armiſcara, quandiu nobis placuerit, ſufficere compellantur.

X I.

Et hoc conſtituimus, ut ex utraque parte juſtitia ſervetur, videlicet noſtri ſicut circa vicini, quæ neceſſaria ſunt, emenda. Vicini autem nullatenus cariùs quàm ſuis circa vicinis vendere præſumant.

XII.

Qui verò homicidia indiſcretè & præſumptiosè fecerit, vitæ incurrant periculum.

XIII.

Iter enim erit noſtrum per Ravennam, & immediatè menſe Martij in Piſcariam, & omnis exercitus Italicus nobiſcum. Tuſcani autem, cum populo qui de ultra veniunt, per Romam veniant ad Pontem Curvum, inde Capuam, & per Beneventum deſcendant nobis obviam Luceria VIII. Kalendas Aprilis.

FRAGMENTA CAPITVLARIVM.

De dubia conventione.

Ex cod. Remenſi. I. SI quis de conventione ulla aliquem interpellaverit, non per poſtremas aut adjacentes, ſed per primarias rationes, juxta quod in primis res facta ſe habuit, tractetur. Quòd ſi teſtes legitimi adſuerunt conventioni, juxta teſtimonium eorum maximè, non aliis poſteris occaſionibus quæ per primam ſtipulationem quod factum eſt, oportet definiri.

Si ſervus Clericus fiat.

Ex cod. II. Si ſervus ſciente & non contradicente domino in clero ſortitus ſit, ex hoc ipſo liber & ingenuus fiat. Si enim ignorante domino conſecratio facta fuerit, liceat domino intra annum tantùm conditionem probare & proprium ſervum recipere. Si autem ſervus ſciente vel ignorante domino, ſecundùm ea quæ diximus, ex ipſo honore clericatus libertatem meritus, poſtea eccleſiaſticum miniſterium reliquerit, & ad laicorum vitam tranſierit, domino ſuo in ſervitio tradatur. *Ex Novella conſtitutione* CXXIII. *Imp. Iuſtiniani cap. 17.*

Si Eccleſiæ aliquid ſui juris defraudatum fuerit.

Ex cod. III. Si Eccleſiæ aliquid ſui juris defraudatum fuerit à ptavis procuratoribus aut prece aut pretio aut privata gratia præceſſorum, ſucceſſoribus omni tempore liceat inferre calumniam: quia nullo tempore Eccleſia debet ſuum jus amittere, præter mobilem poſſeſſionem, ut eſt aurum, argentum, veſtes, aut pecora, aut domus. Prædia verò, terras, villas, Eccleſias, cenſus, quia inde magni redditus poſſunt exire in commune bonum, nulla commutatione nullo pacto liceat ad proprietatem alicujus transferre. Quod poſtquam compertum fuerit, reſcindatur.

De non accipiendis qualibuſcumque perſonis in judicio, in accuſatione, & teſtimonio.

IV. Hoc ſancimus, ut in palatiis noſtris ad accuſandum & judicandum & teſtimonium faciendum non ſe exhibeant viles perſonæ & infames, hiſtriones ſcilicet, nugatores, manzeres, ſcurræ, concubinarij, neque ex turpium feminarum commixtione progeniti, aut ſervi, aut criminoſi. Frequenter enim homines hujuſmodi ex ſuſpicione converſationis pravæ & naturæ, ut inferiores non videantur, quod placet aſſerere nituntur contra digniores. Ex cod.

De nonis & decimis.

V. Quicunque nonam & decimam admonente Epiſcopo vel Abbate vel quolibet alio rectore ad primam ejus admonitionem dare contempſerit, regia poteſtate cogente eaſdem decimas & nonas ſolvat, & inſuper ad partem ejuſdem Eccleſiæ legem ſuam componat. Si ſecundò admonitus prædictas nonas & decimas reddere neglexerit, cum eiſdem nonis & decimis bannum dominicum perſolvat. Nam ſi tertiò admonitus in eiſdem nonis & decimis dandis neglegens evenerit, res Eccleſiæ, de quibus eaſdem nonas & decimas dare debuerat, penitùs amittat. Nonæ verò & decimæ tantùm de annona, legumine, vino, fœno, & nutrimine, & omnis generis animalium dandæ ſunt. Et hi qui nonas & decimas dare debent, juxta Ex cod. Divion.

quod rerum eccleſiaſticarum habent, ad Eccleſias & clauſtra rectorum venerabilium locorum adjutorium faciant.

De conjurationibus & conſpirationibus. Ex Concilio Chalcedonenſi titulo XVIII.

Ex cod. Rivipull.

VI. Conjurationis vel conſpirationis crimen etiam à veteribus legibus eſt omnino prohibitum. Multò magis hoc in Eccleſia Dei ne fiat, admonere convenit. Si qui ergo Clerici vel monachi reperti fuerint conjurantes vel conſpirantes, aut inſidias ponentes Epiſcopis aut Clericis, gradu proprio penitùs abiciantur, & poſtmodum imperiali ſententia modis omnibus feriantur.

De his qui ſacramento ſe obligant ne ad pacem redeant. Ex Concilio.

Ex eod. Concil. Ilerd c. 7. Halitgar. lib 4. c. 35. Regino lib. 2. c. 321. Burchard. lib 12. c. 17. Ivo par. 12. c. 74. Gratian. 22. q. 4. c. 21. *Qui ſacramento.*

VII. Qui ſacramento ſe obligaverint ut litigantes cum quolibet ad pacem nullo modo redeant, ſi Clerici fuerint, deponantur; ſi laici, pro perjurio uno anno à communione corporis & ſanguinis Domini ſegregentur; reatum verò ſuum eleemoſynis & fletibus quantis potuerint jejuniis abſolvant; ad caritatem verò, quæ operit multitudinem peccatorum, celeriter redire feſtinent. Quod qui contempſerit facere, imperiali ſententia feriatur.

De immunitate infracta Karolus Auguſtus.

Ex cod. Rivipull.

VIII. Si quis infra clauſtra Eccleſiarum Dei violenter intraverit, & immunitatem infringere præſumpſerit, uſque ad ſatisfactionis emendationem veniat, omnium communione privetur, & à ſanctæ Dei Eccleſiæ liminibus arceatur, nec cum fidelibus communicet qui ſacroſancto loco divino cultui conſecrato vim inferre non metuit. Primùm ergo ab Epiſcopò parrochiæ excommunicandus eſt, & ab eo ceteris Epiſcopis innoteſcendum, ut nullius communioni jungatur donec emendando ſatisfaciat. Comes verò pagi ipſius eum per bannum venire faciat, & per legem omnia emendare compellatur; & pro damno quod in immunitate fecit, ſexcentos ſolidos componat. Si autem ipſe nec Epiſcopis nec Comiti acquieverit, à Miſſis noſtris comprehenſus in cauſas noſtras legales deducatur; & pro eo quòd Epiſcopis inobediens fuit, & Comitis noſtri & Scabinorum judicio non aequievit, & bannum noſtrum tranſgreſſus eſt, per legem judicatus capitali ſententia puniatur, & res ipſius in fiſcum noſtrum redigantur.

De decimis novalium.

Regino lib. 1. c. 44.

IX. Novalia rura, quæ juxta cultos agros fiunt, Eccleſiæ antiquæ decimentur. Et ſi ultra milliaria quatuor vel quinque in ſaltu quælibet digna perſona aliquod novale conlaboraverit, ibidémque cum ſui Epiſcopi conſenſu Eccleſiam conſtruxerit, poſt conſecrationem Eccleſiæ provideat Preſbyterum, ejúſque conductu de eodem elaboratu decimas eidem Eccleſiæ conferat.

Ut omnis controverſia, ſi judicio eccleſiaſtico expetit agitari, nequaquam ad ſeculare judicium tranſeat.

X. Statutum eſt ut quæcunque controverſiæ judicio & auctoritate eccleſiaſtica cœperint agitari, nequaquam ad ſeculare judicium tranſeant, ubi iteratò provocent, ſed eccleſiaſticis ſanctionibus terminentur. Nam à judicibus quos communis conſenſus elegerit ad alios judices non licet provocare, niſi major auctoritas ſit, ſecundùm canonicam normam. Si autem in ſeculari judicio, id eſt, in Comitis placito, cauſa priùs fuerit ventilata, ſecundùm legem mundanam finiatur. Salvo eccleſiaſticæ legis privilegio. Regino lib. 2. c. 112.

De eo qui bannum Epiſcopi vel Presbyteri parvipendit.

XI. Quiſquis bannum vel excommunicationem Epiſcopi vel Preſbyteri ſui ſuperbiendo parvipenderit, hic talis ab Eccleſia penitùs evellatur. Ait enim Dominus ad Moyſen: *Anima quæ ſuperbiendo mandatum Domini tranſgreſſa fuerit, peribit de populo ſuo.* Hinc Dominus in evangelio: *Qui vos ſpernit, me ſpernit.* Et Moyſes contumacibus dicit: *Non contra me eſt murmur veſtrum, ſed contra Dominum.* Et Dathan & Abiron vivi abſorpti ſunt, quia inſurrexerunt adversùs eundem Moyſen, & ejus mandatum ſpreverunt. Et ideo tale ſcelus graviſſimè vindicandum eſt. Ibid. c. 419. Num 15. Luc. 10. Exod 16.

Ne mancipia eccleſiaſtica in ſecularem ſervitutem redigantur. Ex Capitulis ad Cariſiacum.

XII. Injuſtum videtur & impium ut mancipia quæ fideles viri ſeu feminæ pro remedio animæ ſuæ Deo & ſanctis ejus conſecrarunt, cujuſcunque muneris, pretij, vel commutationis commercio iterum in ſecularem ſervitutem redigantur, cùm canonica auctoritas ſervos fugitivos tantummodo diſtrahi permittat. Et ideo omnes rectores Eccleſiarum ſummopere caveant ne unius eleemoſyna alterius peccatum fiat. Sicut enim indecens eſt ut ex libero ſervus fiat, ſic abſurdum ut ex eccle- Regino lib. 1. c. 170. Burchard. lib. 3. c. 174. Ivo par. 3. c. 235. Gratian 12. q. 2. c. 55. *Injuſtum.*

ſiaſtica dignitate ſervus decidens humanæ obnoxius ſit ſervituti.

De ſortilegis & ſortiariis.

Regino lib. 2. c. 364. Burchard. lib. 10. c. 1. Ivo par. 11. c. 30. XIII. Vt Epiſcopi Epiſcoporúmque miniſtri omnibus viribus elaborare ſtudeant ut pernicioſam & à diabolo inventam ſortilegam & maleficam artem penitùs ex parrochiis ſuis eradant, & ſi aliquem virum aut feminam hujuſcemodi ſceleris ſectatorem invenerint, turpiter dehoneſtatum de parrochiis ſuis eiciant. Ait enim Tit. 3. Apoſtolus: *Hæreticum poſt unam & ſecundam admonitionem devita, ſciens quia ſubverſus eſt qui ejuſmodi eſt.* Subverſi ſunt & à diabolo capti tenentur qui, derelicto creatore ſuo, à diabolo ſuffragia quærunt. Et ideo à tali peſte mundari debet ſancta Eccleſia. Illud etiam non omittendum, quòd quædam ſceleratæ mulieres retro poſt Satanam converſæ, dæmonum illuſionibus & phantaſmatibus ſeductæ, credunt ſe & profitentur nocturnis horis cum Capitula Herardi c. 3. Diana paganorum dea & innumera multitudine mulierum equitare ſuper quaſdam beſtias, & multa terrarum ſpatia intempeſtæ noctis ſilentio pertranſire, ejúſque juſſionibus velut dominæ obedire, & certis noctibus ad ejus ſervitium evocari. Sed utinam hæ ſolæ in perfidia ſua periſſent, & non multos ſecum in infidelitatis interitum pertraxiſſent. Nam innumera multitudo, hac falſa opinione decepta, hæc vera eſſe credit, & credendo à recta fide deviat, & in errorem paganorum revolvitur, cùm aliquid divinitatis aut numinis extra unum Deum eſſe arbitratur. Quapropter ſacerdotes per Eccleſias ſibi commiſſas populo cum omni inſtantia prædicare debent ut noverint hæc omnimodis falſa eſſe, & non à divino ſed à maligno ſpiritu talia phantaſmata mentibus infidelium irrogari. Siquidem ipſe Satanas, qui transfigurat ſe in angelum lucis, cùm mentem cujuſcunque mulierculæ ceperit, & hanc ſibi per infidelitatem & incredulitatem ſubjugaverit, illico transformat ſe in diverſarum perſonarum ſpecies atque ſimilitudines, & mentem, quam captivam tenet, in ſomnis deludens, modò læta, modò triſtia, modò cognitas, modò incognitas perſonas oſtendens, per devia quæque deducit; & cùm ſolus ſpiritus hoc patitur, infidelis mens hæc, non in animo, ſed in corpore, evenire opinatur. Quis enim non in ſomnis & nocturnis viſionibus extra ſe ipſum educitur, & multa videt dormiendo quæ nunquam viderat vigilando? Quis verò tam ſtultus & hebes ſit qui hæc omnia, quæ in ſolo ſpiritu fiunt, etiam in corpore accidere arbitretur, cùm Ezechiel Propheta viſiones Domini in ſpiritu, non in corpore, viderit, & Iohannes Apoſtolus apocalypſis ſacramenta in ſpiritu, non in corpore, vidit & audivit, ſicut ipſe dicit: *Statim fui in ſpiritu.* Apoc. 4. Et Paulus non audet ſe dicere raptum in corpore. Omnibus itaque publicè adnuntiandum eſt quòd qui talia & his ſimilia credit, fidem perdidit, & qui fidem rectam in Deo non habet, hic non eſt ejus, ſed illius in quem credit, id eſt, diaboli. Nam de Domino noſtro ſcriptum eſt: *Omnia per ipſum facta ſunt.* Quiſquis ergo Ioan 1. aliquid credit poſſe fieri, aut aliquam creaturam in melius aut deterius immutari aut transformari in aliam ſpeciem vel ſimilitudinem, niſi ab ipſo creatore, qui omnia fecit, & per quem omnia facta ſunt, proculdubio infidelis eſt.

Vt in immunitatibus Eccleſiarum mallum vel placitum publicum nemo tenere præſumat.

XIV. Placuit ut nullus Comes neque aliquis ex judiciaria poteſtate mallum aut placitum in immunitatibus vel atriis Eccleſiarum tenere aut quemquam de familia earundem Eccleſiarum quacunque occaſione aut temeritate injuriare præſumat. Quòd ſi fecerit, bannum dominicum perſolvat, & inſuper Deo & Eccleſiæ quam læſit ſecundùm canonicam inſtitutionem in omnibus ſatisfaciat. Quod etiam ſi facere diſtulerit, tamdiu à cœtu fidelium arceatur donec pœnitentia accepta reatum quem commiſit emendet. Ex codice in quo canones iſtæ.

De libertis ex familia Eccleſiæ factis. Ex Concilio Toletano cap. LXVII.

XV. Si nihil ex proprio conferunt ſacerdotes his qui eos faciunt, & ſi qui nulla ex rebus ſuis pauperibus Chriſti diſtribuunt, æterni judicis voce in futurum condemnabuntur, quanto magis hi qui auferunt pauperibus quod non dederunt. Quapropter Epiſcopi qui nihil ex proprio ſuo Eccleſiæ Chriſti compenſaverunt, hanc divinam ſententiam metuant, & libertos ex familia Eccleſiæ ad condemnationem ſuam facere non præſumant. Impium eſt enim ut qui res ſuas Eccleſiæ Chriſti non contulerit, damnum inferat, & jus Eccleſiæ alienare contendat. Tales igitur liberos ſucceſſor Epiſcopus abſque aliqua oppoſitione ad jus Eccleſiæ revoca- Ex eod. cod. Concil. Tolet. IV. c. 67. Regino lib. 1. c. 356. Burchard. lib. 3 c. 189. Ivo par. 3. c. 249. Gratian. 12. q. 2. c. 39. Et ſi illi.

bit; quia eos non æquitas, ſed improbitas, abſolvit.

De eo qui de objectis ſe expurgare noluerit.

Ivo par. 16. c. 343. Capitula Karoli III. tit. 2. c. 7.

XVI. Probat illa vera eſſe quæ adverſùm ſe dicta ſunt qui ad ea confutanda minimè vult adeſſe. Vnde in ſecularibus legibus invenitur ſcriptum: Injuſtè victus infra tres menſes reparet cauſam. Quod ſi facere neglexerit, ſententia quæ adversùs eum collata fuerit perſeveret. Et ne ſit vobis contrarium vel etiam ne miremini quòd de ſecularibus legibus locutus ſum in noſtro judicio, quia eccleſiaſticæ leges & divinæ eas recipiunt.

Vt quos regia poteſtas in gratiam receperit, his etiam minores poteſtates communicent.

XVII. Si quos culpatorum regia poteſtas aut in gratiam benignitatis receperit aut menſæ ſuæ participes effecerit, hos etiam ſacerdotum & populorum conventus ſuſcipere in eccleſiaſtica communione debebit; ut quod principalis pietas recipit, nec à ſacerdotibus Dei extraneum habeatur.

Ivo par. 16. c. 344. & ep. 62. 171. Concil. Tolet. XII. c. 3.

MARCVLFI

MARCULFI MONACHI FORMULARUM LIBRI DUO.

IN DEI NOMINE.

INCIPIT PRÆFATIO LIBRI HUIUS.

DOMINO ſancto, meritis beatiſſimo, & apoſtolico ſemper honore ſuſcipiendo, omníque præconio laude celebrando Domno ac reverentiſſimo Papæ Landerico Marculfus ultimus ac viliſſimus omnium monachorum. Utinam, ſancte pater, juſſionem veſtram tam efficaciter quàm ſpontaneè obtemperare valuiſſem, quia jam ſupra vires meæ poſſibilitatis conatus ſum injunctum à vobis ſubire negotium, cùm fere ſeptuaginta aut ampliùs annos expleam vivendi; & nec jam tremula ad ſcribendum manus eſt apta, nec ad videndum mihi oculi ſufficiunt câligantes, nec ad cogitandum ſufficit hebetudo mentis. Quia juxta dictum cujuſdam prudentiſſimi viri, in pueris creſcit ſenſus, in juvenibus viget, in ſenibus minuitur. Propterea qui eleganter facere non potui ut volui, feci tamen ordinatè ut potui, non ſolùm ea quæ juſſiſtis, verùm etiam multa alia in hac ſcedola, tam præceptiones regales, quàm chartas pagenſes, juxta ſimplicitatis & ruſticitatis meæ naturam intimare curavi. Scio enim multos fore & vos & alios prudentiſſimos viros & eloquentiſſimos ac rhetores & ad dictandum peritos qui iſta ſi legerint, pro minima & velut diliramenta, eorum comparata ſapientiæ, reputabunt, vel certè legere dedignabunt. Sed ego non pro talibus viris, ſed ad exercenda initia puerorum, ut potui, apertè & ſimpliciter ſcripſi. Cui libet, is exinde aliqua exemplando faciat. Si verò diſplicet, nemo cogit invitum; nec præjudicat mea ruſticitas eruditorum & rhetorum floribus verborum & eloquentiæ facundiæ. Sunt

præterea nonnulla negotia hominum, tam in palatio, quàm in pago, quæ ſcribi non queunt antequam invicem conferantur, & juxta propoſitiones vel reſponſiones eloquia eorum tunc ſcribantur & geſta. Ego verò hæc quæ apud majores meos, juxta conſuetudinem loci quo degimus, didici, vel ex ſenſu proprio cogitavi, ut potui coacervare in unum curavi, & capitula prænotavi, ut faciliùs quod voluerit à quærente inantea ſcripto reperiantur.

Incipiunt capitula ſcedolæ operis hujus.

1. *QValiter privilegium condatur.*
2. *Conceſſio Regis de hoc privilegio.*
3. *Emunitas Regis.*
4. *Confirmatio de Regis emunitate.*
5. *Præceptum Regis de epiſcopatu.*
6. *Indiculus Regis ad metropolitanum Epiſcopum ut alio Epiſcopo benedicat.*
7. *Conſenſus civium pro epiſcopatu.*
8. *Charta de ducatu, patriciatu, aut comitatu.*
9. *Indiculus ad alium Regem, cùm legatio dirigitur, & verbis ſuggeritur commendatitiis.*
10. *Reſcriptum ad Regem pro ſuo legatario.*
11. *Tractoria legatariorum vel minima facienda ad iſtius inſtar.*
12. *Præceptum interdonationis.*
13. *Præceptum de leſiuverpo per manum Regis.*
14. *Prologi tres de ceſſionibus regalibus.*
15. *Conceſſio ad loco ſancto.*
16. *Confirmatio Regis ad loco ſancto.*
17. *Iterum confirmatio pro ſocularibus viris.*
18. *De Regis antruſtione.*
19. *Præceptum de clericatu.*
20. *De diviſione ubi Regis acceſſerit Miſſus.*
21. *De cauſas alterius receptas.*
22. *Præceptum denariale.*
23. *Charta de cauſa ſuſpenſa.*
24. *Charta de mundeburde Regis & Principis.*
25. *Prologo de judicio Regis, cùm de magna re duo cauſantur ſimul.*
26. *Indiculus commonitorius ad Epiſcopum.*
27. *Item indiculus ad Epiſcopum pro alium diſtringendum.*
28. *Charta audientiale.*
29. *Indiculus ad laico.*
30. *Commutatione cum Rege.*
31. *Confirmatione Regis de omni corpore facultatis.*
32. *Si quis contra voluntatem Regis egerit, ſecuritas cui eum perſequi juſſerit.*
33. *Præceptum quorum ab hoſtibus vel alio modo fuerint inſtrumenta incenſa.*
34. *Relatione pagenſium ad Regem directa.*
35. *Confirmatio alia de omni corpore facultatis ad monaſterio.*
36. *Ut cauſas auctorum adſumendi ſuorum aliqui licentiam habeant.*
37. *Iudicium evinditale.*
38. *Charta paricla.*
39. *Ut pro nativitate Regis ingenui relaxentur.*
40. *Ut leudeſamio promittantur Regi.*

INCIPIUNT EXEMPLARIA DE DIVERSIS conditionibus qualiter regales chartas pagenſes, cui hæc formola habere placuerit, & meliùs non valet, ſcribantur.

De privilegio.

I. DOmino ſancto & in Chriſto venerabili fratri illo Abbati, vel cunctæ congregationi monaſterij illius in honore beatorum illorum ab illo in pago illo conſtructo, ille Epiſcopus. Compellit nos affectio caritatis veſtræ, radio inflammante divino, illa pro veſtro quieti providere quæ nobis maneant ad mercedem, & ea recto tramite inconvulſo limite terminari quæ perennem deinceps propitiante Domino obtineant firmitatem; quia non minor à Domino retributio ſperatur futura pro ſucciduis contemplante temporibus quàm ad præſens munera pauperibus offerente. Et ne nobis aliquis detrahendo æſtimet in id nova decernere carmina, dum ab antiquitus juxta conſtitutionem Pontificum per regalem ſanctionem monaſteria ſanctorum Lirinenſis, Agaunenſis, Luxovienſis, vel modò innumerabilia per omne regnum Francorum ſub libertatis privilegium videntur conſi-

ſtere, ſed pro reverentia ſanctorum beatorúmque omnium fratrum implendo juſſa, cuſtodiendo præcepta, obedientiam propalabo. Quid verò vos vel ſucceſſores veſtri ſancto ſuadente Spiritu deinceps cuſtodiatis, immo ſanctæ illius Eccleſiæ Epiſcopus debeat adimplere, huic paginæ credidimus inſerendum, hoc eſt, ut de veſtra congregatione qui in veſtro monaſterio ſancta debeant bajulare officia, quam Abbas cum omni congregatione popoſcerit, à nobis vel à ſucceſſoribus noſtris ſacros percipiant gradus, nullum pro ipſorum honore præmium percepturus, altare in ipſo monaſterio prædictus Epiſcopus benedicat, & ſanctum chriſma annis ſingulis, ſi voluerint poſtulare, pro reverentia loci ſine pretium concedat, & juxta diſpenſationem divinam, cùm Abbas de ipſo monaſterio à Domino migraverit, quem unanimiter omnis congregatio illa monachorum ex ſemetipſis optimæ regula compertum & vitæ meritis congruentem elegerint, ſimiliter ſine præmium memoratæ urbis Epiſcopus ipſe promoveat Abbatem. Nullam penitùs aliam poteſtatem ad ipſo monaſterio, neque in rebus, neque in ordinandis perſonis, neque in villabus ibidem jam conlatis aut deinceps regio munere aut privatorum conlaturas, vel in reliqua ſubſtantia monaſterij, nos ſucceſſoréſque noſtri Epiſcopi, aut Archidiaconi, ſeu ceteri alij ordinatores, aut quælibet alia perſona prædictæ civitatis habere non præſumant, aut quodcunque de eodem monaſterio, ſicut de parrochiis aut ceteris monaſteriis, muneris causâ audeant ſperare aut auferre; nec de hoc quod à Deum timentibus hominibus tranſmiſſum aut in altario offertum fuerit, aut ſacris voluminibus, vel quibuſcunque ſpeciebus ad ornatum divini cultus pertinet, ad præſens conlata vel deinceps conlatura fuerint, auferre præſumant. Et niſi rogatus à congregatione illa vel ab Abbate, pro oratione lucranda, nulli noſtrum liceat monaſterij adire ſecreta aut finium ingredi ſepta. Et ſi ab eis illuc Pontifex poſtulatus, pro lucranda oratione vel eorum utilitate, acceſſerit, celebrato ac peracto divino myſterio, ſimplicem ac ſobriam benedictionem perceptam, abſque ullo requiſitu domum ſtudeat habere regreſſum; ut quatenus monachi, qui ſolitarij nuncupantur, de perfecta quiete valeant duce Domino per tempora exultare, & ſub ſancta regula viventes, & beatorum patrum vitam ſectantes, pro ſtatu Eccleſiæ & ſalute Regis vel patriæ valeant pleniùs Dominum exorare. Et ſi aliquid ipſi monachi de eorum religione tepidi an ſecùs egerint, ſecundùm eorum regulam ab eorum Abbate, ſi prævalet, corrigantur. Sin autem, Pontifex de ipſa civitate coërcere debeat: quia nihil de canonica auctoritate convellitur, quicquid domeſticis fidei pro quietim tranquillitatis tribuitur. Si quis autem ex nobis, quod Deus avertat, calliditate commotus, aut cupiditate præventus, ea quæ ſunt ſuperiùs comprehenſa temerario ſpiritu violare præſumpſerit, à divina ultione proſtratus, reatu anathematis ſubjaceat, & tribos annis à communione omnium fratrum ſe noverit alienum, & nihilominus hoc privilegium perpetim maneat incorruptum. Quam conſtitutionem noſtram, ut firmis ſubſiſtat vigoribus, & nos & fratres noſtri Domini Epiſcopi ſubſcriptionibus manibus noſtris decrevimus roborari. Actum ibi, ſub die illo, anno illo.

Conceſſio Regis ad hoc privilegium.

II. Ille Rex viris apoſtolicis patribus noſtris, necnon & inluſtribus viris illi Comiti, vel omnibus agentibus præſentibus & futuris. Oportet enim clementiæ principali ut inter ceterorum petitionibus ſacerdotibus debeat benignum accommodari auditum, & quod pro timore divini nominis poſtulatur, ponatur proculdubio ad effectum; ut fiat in mercedem conjunctio, dum pro quietem ſervorum Dei congrua impertitur petitio: quia fides perfecta non dubitat ad altiſſimi gratiam pertinere quod ſecundùm ſacro eloquio præcipuè à domeſticis fidei devota mente impenditur, quia ſcriptum eſt: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* Matth. 5. Ergo dum & ille Epiſcopus, aut Abbas, aut inluſter vir monaſterium in honore ſancti illius, in pago illo, aut ſuper ſua proprietate, aut ſuper fiſco, noſcitur ædificaſſe, ubi ad præſens ille Abbas vel turba plurima monachorum adunata eſſe noſcuntur, ad petitionem illius clementia noſtra pro quiete ipſorum ſervorum Dei præceptionem vigoris noſtri placuit propalare, ſub quo tranquillitatis ordine, Domino protegente, ipſi monachi juxta religionis normam perpetim valeant reſidere, elegimus ut & hac ſerie debeat pleniùs declarari: quia nihil de canonica inſtitutione convellitur, quicquid ad domeſticis fidei pro tranquillitatis pace con-

ceditur. Nec nobis aliquis detrahendo æſtimet in id nova decernere carmina, dum ab antiquitus juxta conſtitutionem Pontificum per regalem ſanctionem monaſteria ſanctorum illorum vel cetera in regno noſtro ſub libertatis privilegium videntur conſiſtere, ita & præſens valeat Deo adjutore conſtare. Ergo, ſi quid in villabus, mancipiis, vel reliquis quibuſcunque rebus, atque corporibus, aut regio munere aut privatorum aut ſupraſcripti illius, vel à quibuſlibet eſt delegatum, aut deinceps fuerit additum, juxta quod ab illo Pontifice vel ceteris Domnis Epiſcopis ad præfato monaſterio, juxta quod eorum continet privilegium, quem nobis præfatus ille protulit recenſendum, ſancitum eſſe cognovimus, nullus Epiſcoporum, ut diximus, nec præſens, nec qui fuerint ſucceſſores, ſeu Archidiaconi, vel eorum ordinatores, vel quælibet perſona, poſſit quoque ordine de loco ipſo auferre, aut aliquam poteſtatem ſibi in ipſo monaſterio præter quod ſcriptum eſt adaptare, vel aliquid quaſi per commutationis titulum minuare, aut de miniſterij ornamenta vel de offertione in altario inlata abſtollere, nec ad ipſo monaſterio vel cellulas ejus, niſi tantùm pro lucranda oratione, & ipſud, ſi fuerit, cum voluntate Abbatis vel ejus congregationis, abſque diſpendio eorum, aliter accedere penitùs non præſumat; quò faciliùs ſecundùm delegationis vorum vel hujus ſeriæ auctoritatem ad ipſo monaſterio abſque ullius inquietudine ibidem cuncta proficiant in augmentis. adicientes ut nulli penitùs judicum vel cuilibet hominum licentia ſit de rebus præfati monaſterij abſque voluntate ipſorum ſervorum Dei in aliquo iniquiter defraudare, aut temerario ſpititu ſuis uſibus uſurpare; ne, quod primitus eſt, & Dei iram incurrat & noſtram offenſam, vel à fiſco grave damnum ſuſtineat. Illud nobis pro integra mercede noſtra placuit addendo, ut tam quod ex noſtra largitate quàm delegatione ipſius vel ceterorum aut cujuſlibet ibidem eſt aut fuerit devoluta poſſeſſio, quoque tempore, nulla judiciaria poteſtas, nec præſens, nec ſuccidiva, aut cauſas audiendo, aut aliquid exactando, ibidem non præſumat ingredere; ſed ſub omni emunitate hoc ipſe monaſterius vel congregatio ſua ſibimet omnes fredos conceſſos debeant poſſidere. Et quicquid exinde fiſcus noſter forſitan de eorum homines aut ingenuos aut ſervientes in eorum agros commanentes vel undecunque poterat ſperare, ex indulgentia noſtra in luminaribus ipſius ſancti loci vel in ſtipendia ſervorum Dei, tam nobis in Dei nomine viventibus, quàm per tempora ſuccedentibus Regibus, pro mercedis compendium debeant cuncta proficere, ut pro æterna ſalute vel felicitate patriæ ſeu Regis conſtantiam delectet ipſis monachis immenſam Domini pietatem jugiter implorare. Quem præceptum decreti noſtri, Chriſto in omnibus ſuffraganti, ut firmior habeatur, & perenniter conſervetur, ſubſcriptione manus noſtræ infrà ſtuduimus peragrari.

Emunitate regia.

III. Maximum regni noſtri augere credimus munimentum, ſi beneficia opportuna locis Eccleſiarum, *aut cui volueris dicere*, benivola deliberatione concedimus, ac Domino protegente ſtabiliter perdurare conſcribimus. Igitur noverit ſollertia veſtra nos ad petitionem apoſtolico viro Domno illo illius urbis Epiſcopo talem pro æterna retributione beneficium viſi fuimus indulſiſſe ut in villabus Eccleſiæ domus illius, quas moderno tempore aut noſtro aut cujuſlibet munere habere videtur, vel quas deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas ampliare, nullus judex publicus ad cauſas audiendo aut freda undique exigendum nullo umquam tempore non præſumat ingredere; ſed hoc ipſe Pontifex, vel ſucceſſores ejus, propter nomen Domini, ſub integræ emunitatis nomine valeant dominare. Statuentes ergo ut neque vos, neque juniores neque ſucceſſores veſtri, nec nulla publica judiciaria poteſtas quoque tempore in villas ubicunque in regno noſtro ipſius Eccleſiæ aut regia aut privatorum largitate conlatas, aut qui inantea fuerint conlaturas, aut ad audiendum altercationes ingredere, aut freda de quaſlibet cauſas exigere, nec manſiones aut paratas vel fidejuſſores tollere non præſumatis; ſed quicquid exinde aut de ingenuis aut de ſervientibus ceteriſque nationibus quæ ſunt infra agros vel fines ſeu ſupra terras prædictæ Eccleſiæ commanentes fiſcus aut de freda aut undecunque potuerat ſperare, ex noſtra indulgentia pro futura ſalute in luminaribus ipſius Eccleſiæ per manum agentium eorum proficiat in perpetuum. Et quod nos propter nomen Domini & animæ noſtræ remedium ſeu noſtra ſubſequenti progenie plena devotione indulſimus, nec regalis ſu-

blimitas nec cujuſlibet judicum ſæva cupiditas refragare tentet. Et ut præſens auctoritas tam præſentibus quàm futuris temporibus inviolata Deo adjutore permaneat, manus noſtræ ſubſcriptionibus infrà roborare decrevimus.

Confirmatio de emunitate.

IV. Principali quidem clementia cunctorum decet accommodare aure benigna; præcipuè quæ pro compendio animarum à præcedentibus Regibus parentibus noſtris ad loca ſanctorum probantur eſſe indulta, devota debemus mente perpendere, & congrua beneficia, ut mereamur in mercedem eſſe participes, non negare, ſed robuſtiſſimo jure per noſtris oraculis confirmare. Igitur apoſtolicus vir ille, illius civitatis Epiſcopus, clementiæ regni noſtri ſuggeſſit eò quòd ille Rex per ſuam auctoritatem ſua manu ſubſcriptam de villas Eccleſiæ ſuæ illius, quod ad præſens poſſidebat, vel quod à Deo timentibus hominibus ibidem inantea delegabatur, integram emunitatem conceſſiſſet ut nullus judex publicus ad cauſas audiendum, vel freda exigendum, nec manſiones aut paratas faciendum, nec fidejuſſores tollendum, nec homines ipſius Eccleſiæ de quaſlibet cauſas diſtringendum, nec nullas redhibitiones requirendum, ibidem ingredere non debeant. Vnde & ipſam præceptionem jamdicto Principe, ſeu & confirmationes illorum Regum, eorum manibus roboratas, antedictus Pontifex nobis oſtendit relegendas, & ipſe beneficius circa eodem vel memorata Eccleſia ſua, ſicut à ſupradictis Principibus fuit indultum, moderno tempore adſerit eſſe conſervatum. Sed pro firmitatis ſtudium petit celſitudinem noſtram ut hoc denuo circa eodem vel memorata Eccleſia ſancti illius noſtra deberet auctoritas generaliter confirmare; cujus petitionem pro reverentia ipſius ſancti loci, ut mereamur in mercedem ſociari, pleniſſima voluntate præſtitiſſe vel confirmaſſe cognoſcite. Præcipientes ergo jubemus ut ſicut conſtat ab antedictis Principibus de villis præfatæ Eccleſiæ Domni illius integra emunitas abſque introitu judicum fuit conceſſa, ita & inantea auxiliante Domino inſpectas priorum Principum auctoritates omnimodis conſerventur; & neque vos, neque juniores neque ſucceſſores veſtri, vel quiſlibet de judiciaria poteſtate in villas antedictæ Eccleſiæ, quas moderno tempore ubicunque in regno noſtro poſſidere noſcuntur, vel quæ inantea à Deum timentibus hominibus fuerint conlatæ, tam de ingenuis, quàm de ſervientibus vel quibuſlibet nationibus hominum in prædictæ Eccleſiæ villas commanentes, nec ad agendum, nec freda exigendum, nec fidejuſſores tollendum, nec manſiones aut paratas faciendum, nec eos de quaſlibet cauſas diſtringendum, nec nullas redhibitiones requirendum, ibidem ingredere non præſumatis; ſed ſicut ipſe beneficius à jam dictis Principibus ad jam dicta Eccleſia fuit indultus & uſque modò conſervatus, ita & deinceps per hanc noſtram auctoritatem generaliter confirmatum in Dei nomine perenniter maneat inconvulſum; & quicquid exinde fiſcus noſter poterat ſperare, in luminaribus ipſius Eccleſiæ in perpetuum proficiat. Et ut hæc auctoritas tam præſentibus quàm futuris temporibus inviolata Deo adjutore poſſit conſtare, ſubtus eam propria manu decrevimus roborare.

Præceptum de epiſcopatu.

V. Ille Rex viro apoſtolico illo Epiſcopo. Quamvis nos adminiſtrandum gubernandùmque rerum ſtatum præcelſis occupationibus regiæ ſollicitudinis cura conſtringat, nihil tamen tam principali quàm Principe dignum eſt ut cùm à paſtorali paululùm aberrat plebs deſtituta præſidio, pro ſalute animarum hujuſmodi perſonis locis celſioribus pontificalem proſpiciat committere dignitatem in quibus maneat dupliciter ſermo, ut populus magiſtrum, actus Chriſti imitetur diſcipulus; qui plebem non minùs pietate quàm ſeveritate conſtringat, qui ſciat commiſſa ſibi talenta aſſiduæ prædicationis ſermonibus expolire, & adquiſita multiplicatáque gregis ſui ſalute, ad ovile dominico nullis maculis ſordidato valeat præſentare. Et quia cognovimus ſanctæ recordationis Domno illo urbis illius anteſtite evocatione divina ab hac luce migraſſe, de cujus ſucceſſore ſollicitudine congrua unà cum Pontificibus vel proceribus noſtris plenius tractantes, decrevimus inluſtri viro aut venerabili illo in ipſa urbe pontificalem in Dei nomine committere dignitatem; quem plerunque apud animos noſtros & actio probata commendat, & nobilitatis ordo ſublimat, ac morum probitas, vel manſuetudinis & prudentiæ honeſtas exornat. Qua de re ſtatuta præſentibus ordinamus ut cum adunatorum caterva Pontificum, ad quos tamen noſtræ ſerenitatis devotio ſcripta

pervenit, ipſum, ut ordo poſtulat, benedicere veſtra induſtria ſtudeat & voluntatis noſtræ deliberationem reſeratis oraculis publicare, atque effectum Domino annuente ſortire: quatenus dum Eccleſiam ſibi à diſpenſatione divina commiſſam ſtrenuè regere atque gubernare videtur, nobis apud æternum retributorem mercedem ſuffragia largiantur, & ille pro peccatorum noſtrorum mole indeſinenter immenſum Dominum debeat deprecare.

Indiculus Regis ad Epiſcopum ut alium benedicat.

VI. Domino ſancto ſedis apoſtolicæ dignitate colendo in Chriſto patri illi Epiſcopo ille Rex. Credimus jam ad veſtram reverentiam perveniſſe ſanctæ recordationis illum illius urbis anteſtitem evocatione divina de præſentis ſeculi luce migraſſe: de cujus ſucceſſore ſollicitudine congrua cum Pontificibus vel primatibus populi noſtri pertractantes, decrevimus inluſtri viro illo, aut venerabili viro illo, ad præfatam urbem pontificalem regulariter Chriſto auſpice committere dignitatem. Et ideo ſalutationum jura dignum debito honore ſolventes, petimus ut cùm ad vos pervenerit, ipſum, ut ordo poſtulat, benedicere veſtra ſanctitas non moretur, & junctis vobiſcum veſtris comprovincialibus, ipſum in ſupraſcripta urbe Pontificem conſecrare Chriſto auſpice debeatis. Agat ergo almitas veſtra ut & noſtræ voluntatem devotionis incunctanter debeatis implere, & tam vos quàm ipſe pro ſtabilitate regni noſtri jugi invigilatione pleniùs exoretis.

Conceſſio civium pro epiſcopatu.

VII. Suggeſtio piiſſimo ac præcellentiſſimo Domno illo Regi vel ſeniori commune illius, à ſervis veſtris, quorum ſubſcriptiones vel ſignacula ſubter tenentur inſerta. Principalitatis veſtræ circumſpecta clementia novit juſta petentibus dignanter adnuere, ſuo moderaminis judicio ponderante, præſertim cùm illa depoſcuntur generali prece, cunctorum voce, communiter quod proficiat, conſtanter Eccleſiæ regimen pullulare quod & ipſæ regali clementiæ proſit ſalutis pariter ac mercedis. Quoniam ſanctæ memoriæ vir apoſtolicus ille, illius urbis Epiſcopus, ſine adpropinquante ab hac luce migravit, tempore naturæ complente, ne deſtitutæ ſint, quod abſit, oves decedente paſtore, in loco ejuſdem ſuppliciter poſtulamus ut inſtituere dignemini inluſtrem virum illum aut venerabilem illum cathedræ illius ſucceſſorem, in quo eſt præſpicuitas ſublimis, ingenuitas nationis, elegantia refulgens, diligentia caſtitatis, caritatis locuplex voluntas. Inrefragabiliter manu noſtra hunc conſenſum decrevimus roborare.

Charta de ducatu, patritiatu, vel comitatu.

VIII. Præſpicuè regalis in hoc perfecta conlaudatur clementia ut inter cuncto populo bonitas & vigilantia requiratur perſonarum; nec facile cuilibet judiciariam convenit committere dignitatem, niſi priùs fides ſeu ſtrenuitas videatur eſſe probata. Ergo dum & fidem & utilitatem tuam videmur habere compertam, ideo tibi actionem comitatus, ducatus, ac patritiatus in pago illo, quem anteceſſor tuus ille uſque nunc viſus eſt egiſſe, tibi ad agendum regendúmque commiſimus; ita ut ſemper erga regimine noſtro fidem inlibatam cuſtodias, & omnis populus ibidem commanentes, tam Franci, Romani, Burgundiones, quàm reliquas nationes ſub tuo regimine & gubernatione degant & moderentur, & eos recto tramite ſecundùm legem & conſuetudinem eorum regas, viduis & pupillis maximus defenſor appareas, latronum & malefactorum ſcelera à te ſeveriſſimè reprimantur; ut populi bene viventes ſub tuo regimine gaudentes debeant conſiſtere quieti; & quicquid de ipſa actione in fiſci ditionibus ſperatur, per temetipſum annis ſingulis noſtris æraniis inferatur.

Indiculus ad alium Regem, cùm legatio dirigitur & verbis ſuggeritur commendatitiis.

IX. Domino glorioſo atque præcellentiſſimo fratri illo Regi in Dei nomine ille Rex. Deſideratus eventus fideliſſimam nobis obtulit facultatem, qua veſtræ ſerenitati ſalutationis honorificentiam præbeamus, eo videlicet dilectionis affectu proſperitatem veſtræ celſitudinis cognoſcere cupientes quo veſtram gloriam erga nos fraternitatis individuam arbitramur. Proinde præſentes viros inluſtres illo & illo ad præſentiam fraternitatis veſtræ direximus; quibus, ut veſtram gloriam condu-et, benigniſſima tranquillitate ſuſceptis, petimus ut dum officium legationis injunctæ peregerint, reſponſis veſtræ clementiæ præmoniti, ad referendum ſalutis indicium ſacris veſtris litteris honorentur.

Reſcriptio ad Regem.

X. Domino glorioſiſſimo atque præcellentiſſimo & à nobis cum ſummo cari-

tatis vinculo in amore Chriſti amplectendo illo Regi ille Rex. Apices veſtræ celſitudinis per magnificos & inluſtres viros illo & illo ſumma cum aviditate nos accepiſſe comperite, per quos veſtræ celſitudinæ ſalutationum munera, ut condecet, præmittentes, & quæ circa vos ſunt proſpera cognoſcentes, gaviſi, ipſos in veſtro amore, tales ut concedet viros, devotione benigniſſima ſuſcepimus, officium legationis ſibi à vobis injunctum noſtris auribus pandiderunt; ſed omnia à nobis in reſponſis accepta, quid cùm feliciter in Dei nomine remeaverint, celſitudinis veſtræ auribus debeant enarrare.

Tractoria Legatariorum vel minima facienda iſtius inſtar.

XI. Ille Rex omnibus agentibus. Dum & nos in Dei nomine apoſtolico viro illo necnon & inluſtre viro illo partibus illis legationis cauſa direximus, ideo jubemus ut locis convenientibus eiſdem à vobis evectio ſimul & humanitas miniſtretur, hoc eſt, veredos ſive paraveredos tantos, pane nitido modios tantos, vino modios tantos, cerviſa modios tantos, lardo libras tantas, carne libras tantas, porcos tantos, porcellos tantos, vervices rantos, agnellos tantos, aucas tantas, faſianos tantos, pullos tanros, ova tanta, oleo libras tantas, garo libras, tantas, melle tantas, aceto tantas, cymino libras tantas, pipere tantas, coſto tantas, gariofile tantas, ſpico rantas, cinamo tantas, granomaſtice libras tantas, dactylas tantas, piſtacias tantas, amandolas tantas, cereos librales tanros, caſeo libras tantas, ſalis tantas, olera, legumina, ligna, carra tanta, faculas tantas, irémque victum ad caballos eorum, fœno carra tanta, ſuffuſo modios tantos. Hæc omnia diebus ſingulis tam ad ambulandum quàm ad nos in Dei nomine revertendo unuſquiſque veſtrum per loca conſuetudinaria eiſdem miniſtrare & adimplere procuretis; qualirer nec moram habeant, nec injuriam perferant, ſi gratiam noſtram optatis habere.

Præceptum donationis.

XII. Dum Dominus omnipotens, creator cæli & terræ, permiſit, juxta quod legitur, in principio maſculum & feminam copulæ ſociari conſortio dicens, *Relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una*, ſi aliquid pro amore dilectionis inter ſe invicem condonare decreverint, hoc noſtra ſerenitas in idipſis non renuit confirmare.

Gen. 2.

Igitur venientes ille & illa ibi in palatio noſtro, pro eo quòd filiorum procreationem inter ſe minimè habere videntur, omnes res eorum inter ſe per manu noſtra viſi ſunt condonaſſe, & ſi ita convenit villas aliquas inter ſe viſi ſunr condonaſſe. Dedir igitur prædictus vir ille per manu noſtra jam dictæ conjugi ſuæ illi villas nuncupantes illas, ſitas in pago illo, quas aut munere regio, aur de alode parentum, vel undecunque ad præſens tenere videtur, cum terris, domibus, & cetera. Similiter in compenſatione rerum dedir prædicta femina anredicto jugali ſuo illo villas nuncupantes illas, ſitas in pago illo, cum terris, & cetera, ſeu præſidio domus eorum, argentum & aurum, fabricaturas, drappos, veſtimenta, vel omne ſupellectile eorum, pars parti per manu noſtra viſi ſunt condonaſſe; ita ut dum pariter advixerinr in hunc ſeculum, omnes res ſupraſcriptas ab utraſque partes pariter debeant poſſidere; vel ſi eis pro animabus eorum aliquid exinde ad loca ſanctorum dare decreverinr, voluntatis eorum liberum maneat arbitrium; & qui pari ſuo ex ipſis in hunc ſeculum ſuppreſtis extirerit, ambabus rebus, quandiu advixerit, uſufructuario ordine debeat poſſidere; & poſt amborum de hac luce diſceſſum, ſicut eorum delegationes continentur, tam ad loca ſanctorum quàm benemeritis vel eorum propinquis debeant revertere heredibus tam ſupraſcriptas villas quàm & de præſidio eorum, quicquid morientes reliquerinr. Proprerea per præſentem præceptum decernimus ac jubemus ut dum taliter ſupraſcriptis illis decrevit voluntas, & per manu noſtra invicem condonatum eſſe dinoſcitur, per hunc præceptum robuſtiſſimo jure ſuffultum atque firmatum, quicquid ſuperiùs continerur, auxiliante Domino cum Dei & noſtra gratia debeat perdurare; ita ut nulla refragatio nec de parte fiſci noſtri, nec à parentibus eorum propinquis, nec à quocunque poſſit convelli, ſed omni rempore maneat inconvulſum. Quam verò auctoritatem, ut firmior habeatur, vel per tempora conſervetur, manu propria ſubter eam decrevimus roborare.

Præceptum de læſiuverpo per manum Regis.

XIII. Quicquid enim in præſentia noſtra agitur, vel per manu noſtra videtur eſſe tranſvulſum, volumus ac jubemus ut maneat in poſterum robuſtiſſimo jure

firmiſſimum. Ideoque veniens ille fidelis noſter ibi in palario noſtro in noſtra vel procerum noſtrorum præſentia villas nuncupantes illas, ſitas in pago illo, ſua ſpontanea voluntate nobis per fiſtucam viſus eſt leuſeuverpiſſe vel condonaſſe, in ea ratione ſi ita convenit, ut dum vixerit eas ex noſtro permiſſo ſub uſu beneficin debeat poſſidere; & poſt ſuum diſceſſum, ſicut ejus adfuit petitio, nos ipſas villas fideli noſtro illo plena gratia viſi fuimus conceſſiſſe. Quapropter per præſentem decernimus præceptum, quod perpetualiter manſurum eſſe jubemus, ut dummodo taliter ipſius illius decrevit volunras quòd ipſas villas in ſupraſcripta loca nobis voluntario ordine viſus eſt leuſeuverpiſſe vel condonaſſe, & nos prædicto viro illo ex noſtro munere largitatis, ſicut ipſius illius decrevit voluntas, conceſſimus, hoc eſt, tam in terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, ad integrum quicquid ibidem ipſius illius portio fuit, dum advixerit, abſque aliqua deminuatione, de qualibet re uſufructuario ordine debeat poſſidere, & poſt ejus diſceſſum memoratus ille hoc habeat, teneat, & poſſideat, & ſuis poſteris aut cui voluerit ad poſſidendum relinquat. Et ut hæc auctoritas.

Prologi de ceſſionibus Regis.

XIV. Meritò largitatis noſtræ munere ſublevantur qui parentibus noſtris vel nobis ab adoleſcentia ætatis eorum inſtanti famulantur officio. ITEM ALIO. Præſpicuè compendiis regalibus illud adſcribitur quod pro contemplatione ſervitutis fidelibus ſuis concedente Domino conſultiſſimè muneratur. ITEM ALIO AD LOCO
1. Tim. 6. SANCTO. Nihil, ut ait Apoſtolus, in hoc mundo intulimus, nec quicquam ex eo auferre nobiſcum poterimus, niſi quod ob animæ ſalutem locis ſanctorum devotè Domino offerentes impertire videmur. Ergo cognoſcat magnitudo ſeu ſtrenuitas veſtra nos inluſtri viro illi promptiſſima voluntate villa nuncupante illa, ſita in pago illo, cum omni merito & termino ſuo, in integritate, ſicut ab illo aut à fiſco noſtro fuit poſſeſſa, vel moderno tempore poſſidetur, viſi fuimus conceſſiſſe. Quapropter præſentem auctoritatem noſtram decernimus, quod perpetualiter manſuram eſſe jubemus, ut ipſa villa illa antedictus vir ille, ut diximus, in omni integritate, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, fannariis, adjacentiis, appendiciis, vel qualibet genus hominum ditioni fiſci noſtri ſubditum, qui ibidem commanent, in integra emunitate, abſque ullius introitu judicum, de quaſlibet cauſas freda exigendum, perpetualiter habeat conceſſa; ita ut eam jure proprietario abſque ullius expectata judicum traditione habeat, teneat, atque poſſideat, & ſuis poſteris, Domino adjuvante, ex noſtra largitate, aut cui voluerit ad poſſidendum relinquat, vel quicquid exinde facere voluerit, ex noſtro permiſſo liberam in omnibus habeat poteſtatem. Et ut hæc auctoritas.

Ceſſio Regis ad loco ſancto.

XV. Cognoſcat magnitudo ſeu utilitas veſtra nos propter nomen Domini ad baſilica illa vel illa, ubi apoſtolicus pater noſter ille aut venerabilis vir ille Abbas præeſſe videtur, villa nuncupante illa, ſita in pago illo, quam uſque nunc fiſcus noſter aut ille tenuit, promptiſſima devotione cum omni integritate viſi fuimus conceſſiſſe. Quapropter per præſentem auctoritatem noſtram decernimus, quod perpetualiter manſuram eſſe jubemus, ut ipſa villa memorata Eccleſia illa, vel antedictus Pontifex, aut ille Abbas, ut diximus, in omni integritate cum terris, & cetera quæ ſuperiùs ſunt, ita ut eam & ipſi & ſucceſſores ſui habeant, teneant, & poſſideant, vel quicquid exinde ad profectum Eccleſiæ illius aut baſilicæ facere voluerint, ex permiſſo noſtro in omnibus habeant poteſtatem. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur vel per tempora conſervetur, manus noſtræ ſubſcriptionibus ſubter eam decrevimus roborare.

Confirmatio.

XVI. Quem divina pietas ſublimatur ad regnum, condecet facta conſervare parentum; præcipuè quæ pro compendiis Eccleſiarum aut locis ſanctorum à regali clementia pro æterna retributione probatur eſſe indultum, oportet conſervare in ævum. Igitur apoſtolicus vir pater noſter in Chriſto ille illius urbis Epiſcopus clementiæ regni noſtri detulit in notitia quòd ille Rex per ſua præceptione ſua manu ſubſcripta ad Eccleſia illius, cui præeſſe dinoſcitur, villa nuncupante illa, ſita in pago illo, cum integritate ſua, ſub omni emunitate, abſque ullius introitu judicum de quaſlibet cauſas freda exigendum,

propter

propter nomen Domini conceſſiſſet; & ipſam præceptionem ſe præ manibus habere adfirmat, & memoratam villam ipſe Pontifex ſub eodem modo ad partem Eccleſiæ poſſidere videtur, petit celſitudini noſtræ ut hoc circa eodem vel memorata Eccleſia Domni illius per noſtris deberemus confirmare oraculis. quod nos propter nomen Domini & reverentia ipſius ſancti loci vel merita præfato Pontifice gratante animo præſtitiſſe & confirmaſſe cognoſcite. Præcipientes enim ut ſicut conſtat præfata villa à jamdicto Principe memoratæ Eccleſiæ illius cum integritate ſub omni emunitate fuiſſe conceſſa, & eam ad præſens poſſidere videtur, inſpecta ipſa ceſſione, per hunc præceptum pleniùs in Dei nomine confirmamus, ſub eo ordine & ipſe & ſucceſſores ejus vel memorata Eccleſia Domni illius illam teneant & poſſideant, & eorum ſucceſſoribus ad poſſidendum relinquant, vel quicquid exinde pro opportunitate ip ſius ſancti loci faciendum decreverint, ex noſtro permiſſo liberam habeant poteſtatem. Et ut hæc auctoritas. & cetera.

Item confirmatio ad ſecularibus viris.

XVII. Regiam conſuetudinem exercemus, & fidelium noſtrorum animos adhortamus, ſi petitionibus noſtrorum fidelium libenter annuimus, & eas in Dei nomine effectui mancipamus. Igitur inluſtris vir ille clementiæ regni noſtri ſuggeſſit eò quòd ante hos annos ille quondam Rex parens noſter villam aliquam nuncupante illa, ſitam in pago illo, quam antea ad fiſco ſuo adſpexerat, & ille tenuerat, pro fidei ſui reſpectu, ejus meritis compellentibus, cum omni integritate ad ipſa villa aſpicientem per ſuam præceptionem ſua manu roboratam in integra emunitate abſque ullius introitu judicum de quaſlibet cauſas freda exigendum eidem conceſſiſſet. Vnde & ipſam præceptionem antedicto Principe nobis oſtendit telegendam, & memorata villa ad præſens ſub eodem modo poſſidere videtur. Petiit ergo ut hoc circa eodem noſtra pleniùs deberet auctoritas generaliter confirmare. cujus petitionem pro reſpectu fidei ſuæ ſicut unicuique de fidelibus noſtris juſta petentibus nequivimus denegare, ſed gratante animo præſtitiſſe & confirmaſſe cognoſcite. Præcipientes ergo ut ſicut conſtat antedicta villa illa cum omni integritate ſua ab ipſo Principe illo memorato lui fuiſſe conceſſa, & eam ad præſens jure proprietario poſſidere videtur, per hunc præceptum pleniùs in Dei nomine confirmatum, inſpecta ipſa præceptione, & ipſe & poſteritas ejus eam teneant & poſſideant, & cui voluerint ad poſſidendum relinquant, vel quicquid exinde facere decreverint, ex noſtro permiſſo libero perfruantur arbitrio. Quam verò auctoritatem, ut firmior habeatur, & per tempora conſervetur, propria manu ſubter eam decrevimus roborare.

De Regis antruſtione.

XVIII. Rectum eſt ut qui nobis fidem pollicentur inlæſam, noſtro tueantur auxilio. Et quia ille fidelis Deo propitio noſter veniens ibi in palatio noſtro unà cum arimania ſua in manu noſtra truſtem & fidelitatem nobis viſus eſt conjuraſſe, propterea per præſentem præceptum decernimus ac jubemus ut deinceps memoratus ille in numero antruſtionum computetur. Et ſi quis fortaſſe eum interficere præſumpſerit, noverit ſe vuirgildo ſuo ſolidis ſexcentis eſſe culpabilem judicetur.

Præceptum de clericatu.

XIX. Si eis qui ſe ad onus clericati transferre deliberant licentiam non negamus, retributorem Dominum exinde habere confidimus, quia ſcriptum eſt: *Noli prohibere benefacere ei qui poteſt. Si vales, & ipſe benefac.* Prov. 3. Igitur veniens ille ad noſtram præſentiam petiit ſerenitati noſtræ ut ei licentiam tribuere deberemus qualiter comam capitis ſui ad onus clericati deponere deberet, & ad baſilica illa aut monaſterio deſervire deberet. quod nos propter nomen Domini hoc eidem gratante animo præſtitiſſe cognoſcite. Præcipientes ergo jubemus ut ſi memoratus ille de caput ſuum bene ingenuus eſſe videtur, & in poleptico publico cenſitus non eſt, licentiam babeat comam capitis ſui tonſorare & ad ſupraſcripta baſilica vel monaſterio deſervire vel pro nobis Domini miſericordiam adtentiùs exorare.

De diviſione, ubi Regis acceſſerit Miſſus.

XX. Dum & diviſio vel exæquatio inter illum & illum ſeu conſortes eorum de alode illo aut de agro illo celebrari debetur, & quatenus petitio illorum adfuit ut Miſſus de palatio noſtro illorum ad hoc inter eos dividendum vel exæquandum accedere deberet, ideo cognoſcite quòd nos Miſſo noſtro inluſtre viro illo ad hoc inter eos exæquando viſi fuimus direxiſſe. Propterea per præſentem decernimus præceptum ac jubemus ut ipſum in hoc vos recipere fa-

ciatis, & unicuique ex ipſis juſtè debita portionem terminetur, & decima illius ſumptus litis quod exinde in fiſci ditionibus, tam de terra, vineis, mancipiis, vel undecunque redebetur, ipſe vir ille habeat ex noſtra indulgentia conceſſum, vel quicquid exinde facere voluerit liberam habeat poteſtatem.

De cauſas alterius receptas.

XXI. Fidelis Deo propitio noſter ille ad noſtram veniens præſentiam ſuggeſſit nobis eò quòd propter ſimplicitatem ſuam cauſas ſuas minimè poſſit proſequere vel admallare, clementiæ regni noſtri petiit ut inluſter vir ille omnes cauſas ſuas in vice ipſius tam in pago quàm in palatio noſtro admallandum proſequendúmque recipere deberet, quòd in præſenti per fiſtucam eas eidem viſus eſt commendaſſe. Propterea jubemus ut dum taliter utriſque decrevit voluntas, memoratus ille vir omnes cauſas lui ubicunque proſequere vel admallare deberet, ut unicuique pro ipſo vel hominibus ſuis, reputatis conditionibus, & directum faciat, & ab aliis ſimili modo veritatem recipiat. ſic tamen quandiu amborum decrevit voluntas.

Præceptum denariale.

XXII. Et quia apoſtolicus aut inluſter vir ille ſervo ſuo nomine illo per manum illius in noſtra præſentia jactante denario ſecundùm legem Salicam dimiſit ingenuum, ejus quoque abſolutionem per præſentem auctoritatem noſtram firmamus; præcipientes enim ut ſicut & reliqui manſoarij, qui per talem titulum à jugo ſervitutis in præſentia Principum noſcuntur eſſe relaxati ingenui, ita & amodo memoratus ille per noſtro præcepto pleniùs in Dei nomine confirmatus nullum inquietantem Deo auxiliante perenniſque temporibus cum Dei & noſtra gratia valeat permanere bene ingenuus atque ſecurus.

Charta de cauſa ſuſpenſa.

XXIII. Cognoſcat magnitudo ſeu utilitas veſtra, dum & nos ad præſens apoſtolico viro illo aut inluſtri viro pro noſtris utilitatibus ibi ambulare præcepimus, ideo jubemus ut dum illis partibus fuerit demoratus, omnes cauſas ſuas ſuiſque amicis aut gaſindis, ſeu undecunque ipſi legitimo redebit mittio, in ſuſpenſo debeant reſidere. Propterea per præſentem decernimus ac jubemus præceptum ut interim quod de illis partibus revertitur, omnes cauſas ejus aut amicorum ſuorum, tam illorum qui cum ipſo pergunt, quàm qui ad propria eorum reſident, vel undecunque ipſe legitimo redebit mittio, in ſuſpenſo reſideant, & poſtea unicuique pro ipſis de reputatis conditionibus & juſtitiam reddat & ab aliis ſimili modo veritatem percipiat.

Charta de mundeburde Regis & Principis.

XXIV. Rectum eſt ut regalis poteſtas illis tuitionem impertiat quorum neceſſitas comprobatur. Igitur cognoſcat magnitudo ſeu utilitas veſtra quòd nos apoſtolico aut venerabile viro illo de civitate aut de monaſterio in honore ſancti illius conſtructo, cum omnibus rebus vel hominibus ſuis aut gaſindis, vel amicis, ſeu undecunque ipſe legitimo reddebit mittio, juxta ejus petitionem, propter malorum hominum inlicitas infeſtationes, ſub ſermone tuitionis noſtræ viſi fuimus recepiſſe, ut ſub mundeburde vel defenſione inluſtris viri illius Majoris domus noſtri cum omnibus rebus præfatæ Eccleſiæ aut monaſterij quietus debeat reſidere, & ſub ipſo viro illo inluſtris vir ille cauſas ipſius Pontificis aut Abbatis vel Eccleſiæ aut monaſterij, vel qui per eum ſperare videntur, vel undecunque legitimo reddebit mittio, tam in pago quàm in palatio noſtro perſequi deberet. Propterea per præſentem decernimus ac jubemus præceptum ut memoratus Pontifex aut Abba ſub noſtro ſermone & mundeburde antedicti viri quietus reſideat, & nec vos nec juniores aut ſucceſſores veſtri vel quiſlibet eum de inquiſitis occaſionibus injuriare nec inquietare non præſumatis. Et ſi aliquas cauſas adversùs eum vel ſuo mittio ſurrexerint, quæ in pago abſque ejus gravi diſpendio definitæ non fuerint, in noſtri præſentia reſerventur. Quam præceptionem, ut firmior habeatur, propria manu ſubſcripſimus.

Prologus de Regis judicio, cùm de magna re duo cauſantur ſimul.

XXV. Cui Dominus regendi curam committit, cunctorum jurgia diligenti examinatione rimari oportet, ut juxta propoſitiones vel reſponſiones alloquia inter alterutrum ſalubris donetur ſententia; quò fiat ut & nodos cauſarum vivacis mentis acumen coërceat, & ubi prælucet juſtitia, illuc greſſum deliberationis imponat. Ergo cùm nos in Dei nomine ibi in palatio noſtro ad univerſorum cauſas recto judicio terminandas unà cum Dominis & patribus noſtris Epiſcopis, vel cum pluribus optimatibus noſtris illis, patribus illis, referendariis illis, domeſticis illis, vel ſeniſcalcis illis, cubiculariis, & illo Comite palatij,

vel reliquis quampluribus noſtris fidelibus reſideremus; ibique veniens ille illum interpellavit, cùm diceret. & cetera.

Indiculus commonitorius ad Epiſcopum.

XXVI. Domino ſancto & apoſtolica ſede colendo Domno & in Chriſto patri illi Epiſcopo ille Rex. Fidelis Deo propitio noſter ille ad præſentiam noſtram veniens ſuggeſſit nobis eò quòd villa aliquante nuncupante illa, quæ ad eum de parte illius pervenire debuerat, poſt vos retineatis indebitè, & nullam juſtitiam vobiſcum ob hoc poſſit conſequere. Propterea præſentem indiculum ad coronam beatitudinis veſtræ direximus, ut & pro nobis orare debeatis, & ſi taliter agitur, antedicto illo de ſupraſcripta villa legibus reveſtire faciatis. Certè ſi nolueritis, & aliquid contra hoc habueritis opponere, voſmetipſi per hunc indiculum commoniti, aut Miſſus in perſona veſtra inſtructus, nunc ad noſtram veniatis præſentiam, ipſius lui ad hoc dando reſponſum.

Item indiculus ad Epiſcopum pro alio diſtringendo.

XXVII. Domino ſancto & apoſtolico Domno & patri illi Epiſcopo ille Rex. Veniens ille ad præſentiam noſtram ſuggeſſit quaſi Abba veſter, aut Clericus, vel homo veſter ille, eidem ſervo ſuo per fortiam tuliſſet, vel poſt ſe retineat injuſtè, & nulla juſtitia cum eodem ex hoc conſequere poſſit. Propterea præſentem indiculum ad ſanctitatem veſtram direximus, per quem petimus ut & pro nobis orare dignetis, & ſi taliter agitur, ipſo Abbate veſtro aut Clerico præſentaliter conſtringatis qualiter ſi ita agitur, hanc cauſam contra jamdicto illo legibus ſtudeat emendare. Certè ſi noluerit, & aliquid contra hoc habuerit quod opponat, ipſo illo per fidejuſſores poſitos tunc ad noſtram ſtudeatis dirigere præſentiam.

Charta audientiale.

XXVIII. Ille Rex vir inluſter illo Comite. Fidelis Deo propitio noſter ille ad præſentiam noſtram veniens clementiæ regni noſtri ſuggeſſit eò quòd pagenſis veſter ille eidem terram ſuam in loco nuncupante illo per fortiam tuliſſet & poſt ſe retineat injuſtè, & nullam juſtitiam ex hoc apud ipſum conſequi poſſit. Propterea ordinationem præſentem ad vos direximus, per quam omnino jubemus ut ipſo illo taliter conſtringatis qualiter ſi ita agitur, hanc cauſam contra jam dicto illo legibus ſtudeat emendare. Certè ſi noluerit, & ante vos rectè non finitur, memorato illo tultis fidejuſſoribus Kalendas illas ad noſtram eum omnimodis dirigere faciatis præſentiam.

Indiculus ad laico.

XXIX. Ille Rex vir inluſter illi. Fidelis noſter ille ad præſentiam noſtram veniens nobis ſuggeſſit quaſi vos eum nulla manente cauſa in via adſalliſſetis & graviter livoraſſetis, & rauba ſua in ſolidos tantos eidem tuliſſetis vel poſt vos retineatis indebitè, & nullam juſtitiam ex hoc apud vos conſequere poſſit. Propterea præſentem indiculum ad vos direximus, per quem omnino jubemus ut ſi taliter agitur, de præſente hoc contra jamdicto illo legibus ſtudeatis emendare. Certè ſi nolueritis, & aliquid contra hoc habueritis quod opponere, non aliter fiat niſi voſmetipſi per hunc indiculum commoniti Kalendas illas proximas ad noſtram veniatis præſentiam eidem ob hoc integrum & legale dare reſponſum.

Commutatio cum Rege.

XXX. Ille Rex illo Regi. Nihil ſibi quiſque cernitur minuendo quicquid è contra recipitur in augmento. Dum inter nos & inluſtre viro illo unanimiter convenit ut loca aliqua inter nos commutare deberemus, nos dedimus ei locello nuncupante illo in pago illo, cum colonicas illas vel omnes adjacentias eorum & merito ſuo, tam domibus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, vel reliquis quibuſcunque beneficiis, quodcunque ille vel fiſcus noſter in ipſa loca tenuiſſe noſcitur. Et ipſe hæc contra dedit nobis omni portione ſua quod in villa illa in pago illo habuiſſe viſus eſt, cum itémque domibus, mancipiis, vineis, ſilvis, vel reliquis quibuſcunque beneficiis, quæcunque ibidem habuit, & nos pro animæ noſtræ remedium ibi dedimus. Quapropter hunc præceptum ad modum commutationis ipſius viro fieri decrevimus, ut à præſente die ipſa locella cum omnia ſuperiùs ſcripta vel cum omni integritate ſua, quicquid, ut diximus, ille vel fiſcus noſter ibidem tenuit, ipſe ille hoc habeat, teneat, atque poſſideat, & ſuis poſteris ad poſſidendum relinquat, vel quicquid exinde facere voluerit, ex noſtra commutatione liberam habeat poteſtatem; & unaquæque pars quod in concambio bonæ pacis placuit accepiſſe, exinde per longa tempora debeat Deo permittente gratulare. Et ut hæc præceptio. & cetera.

Confirmatio Regis de omni corpore facultatis.

XXXI. Merito regalis clementia in illis conlata munera vel proprietates parentum noſtrorum confirmare deliberat quos cognoſcit anteriorum Regum parentum noſtrorum vel nobis fidem integram conſervaſſe inlæſam. Idcirco inluſter vir ille chartas præcedentium Regum nobis protulit recenſendas, qualiter parentibus ſuis loca aliqua fuiſſent conceſſa; petiit ut eum de omni corpore facultatis ſuæ, tam quod regio munere ipſe vel parentes ſui promeruerunt, quàm quod per venditionis, ceſſionis, donationis, commutationiſque titulum ad præſens juſtè & rationabiliter eſt conquiſitum, & ad præſens poſſidere videtur, per noſtrum in ipſo deberemus generaliter confirmare præceptum. quod nos pro divino intuitu, vel ejus meritis compellentibus, integra devotione magnitudo veſtra præſtitiſſe cognoſcat. Præcipientes enim ut quicquid ex ſucceſſione parentum, vel ejus voluntate, tam munere regio, vel per quælibet inſtrumenta chartarum ad eodem juſtè pervenit, tam in villabus, mancipiis, ædificiis, accolabus, aurum, argentum, ſpeciebus, ornamentis, mobile & immobile, aut quodcunque in quibuſlibet rebus per inſtrumenta chartarum tempore præſenti cum rationis ordine dominare videtur, per hanc auctoritatem firmatus cum Dei & noſtra gratia in integritate hoc valeat poſſidere & ſuis poſteris auctore Deo derelinquere. Et ut hæc auctoritas.

Si aliquis contra Regis voluntatem egerit, ſecuritas cui eum perſequi juſſerit.

XXXII. Qui regiam obtemperant juſſionem, experire malum in poſterum à quemlibet non debent. Igitur cùm & ille cum reliquos pares ſuos, qui eum ſecuti fuerunt, faciente rebello illo interfecit, aut quaſlibet alias cauſas contra Regem admiſit, vel de regno noſtro ſe tranſtulit, quod nobis ſatis fuit moleſtum, & unà cum conſilio fidelium noſtrorum omnes res ejus ſub fiſci titulum inluſtribus viris illis præcepimus revocare, quia ſi ſe non diſtuliſſet, non ſolùm res perderat, ſed pro tali rebello in vita ipſius eos ordinaveramus inſequere, propterea præſentem præceptionem dedimus ut dum prædicti viri illi, vel reliqui pares aut gaſindi eorum, non ex ſua præſumptione, niſi per noſtra ordinatione unà cum conſilio ſeniorum fidelium noſtrorum ipſas res ſub fiſco noſtro poſitas habuerunt, & noſtris ditionibus ubi juſſimus, vel reliquorum qui cum eodem mixti fuerunt, ex hoc comprehenſum adduxerunt, ideo jubemus ut dum per noſtra ordinatione factum eſt, nullo umquam tempore nec à jamdicto illo, nec qui cum eo mixti fuerunt, nec ab beredes eorum exinde qualibet calumnia aut repetitione ulla habere penitùs non debeant; ſed tam ipſe ille quàm pares, gaſindi, vel amici eorum, quicquid de res prædicto illo fuerunt & abſtultum fuit, dum per ejus culpas & noſtra ordinatione factum eſt, omni tempore exinde educti & abſoluti permaneant, &, ut diximus, calumnia aut repetitione vel damnietate quandoquidem exinde ſupraſcripti viri illi fideles noſtri non pertimeſcant habere. Et ut hæc præceptio firmior ſit.

Præceptum quorum ab hoſtibus vel alio modo fuerint inſtrumenta incenſa.

XXXIII. Aregale neceſſe eſt releventur clementia qui damnietate ab hoſtibus vel paſſi ſunt violentia. Igitur fidelis Deo propirio noſter ille clementiæ regni noſtri ſuggeſſit eò quòd ante hos annos, aut anno ſuperiori, exercitus noſter aut illius Regis domus ſuas incendio cremaſſent, vel res ſuas quamplures unà cum ſtrumenta chartarum, tam quod per regio munere perceperat, quàm & quod per venditionis, donationis, ceſſionis, commutationis titulum, vel de alode parentum in quocunque loco in regno noſtro aliquid poſſidebat, ibidem concrematas fuiſſent. Vnde relationem bonorum hominum manibus roboratam, qualiter ipſis ita cognitum ſit, ſuggeſſit nobis, & protulit recenſendam; & omnes res ſuas unde ipſa inſtrumenta perierunt, abſque ullius inquietudine, ſicut & antea fecit, quietus poſſidere videtur. Sed pro firmitatis ſtudium petiit memoratus ille ut per noſtra auctoritate omnes res ſuas, tam quòd regio munere, quàm quod per venditionis, donationis, ceſſionis, commutationiſque titulum, vel reliqua alode ad præſens cum æquitatis ordine quietus poſſedit, deinceps in jure & dominatione ejus confirmare deberemus. cujus petitionem gratanti animo præſtitiſſe vel confirmaſſe cognoſcite. Præcipientes ergo jubemus ut quicquid memoratus ille tam in terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, aquis, aquarúmve decurſibus, vel reliquis quibuſcunque beneficiis, quod per relationem ſuprà ſcriptorum virorum cognovimus, juſtè & ra-

tionabiliter uſque nunc ubicunque in regno noſtro poſſidere videtur, dum ejus inſtrumenta cremata eſſe cognovimus, per hunc præceptum plenius in Dei nomine circa eum ſuffultum atque confirmatum abſque ullius inquietudine vel refragatione teneat & poſſideat, & ſuis poſteris aut cui voluerit in Dei nomine ad poſſidendum relinquat. Quam verò auctoritatem perpetuis temporibus valituram propria manu ſubter roborare decrevimus.

Relatio pagenſium ad Regem directa.

XXXIV. Suggerendo piiſſimo atque præcellentiſſimo Domno illo Regi, & Majorem domus illo, à ſervis veſtris pagenſibus illis, quorum ſubſcriptionibus vel ſignacula ſubtus tenentur inſerta. Principaliratis veſtræ circumſpecta clementia novit juſta petentibus dignanter annuere & neceſſitatem patientibus ſubvenire clementer. Penè omnibus patet regionem noſtram ab hoſtibus depopulatam eſſe, & domus multorum igne crematas, vel res ablatas, inter quos ſervus veſter ille non modicum ibidem perpeſſus eſt damnum & de rebus ſuis diſpendium, vel omnia inſtrumenra chartarum, quod ipſe vel parentes ſui habuerunt, tam quod ex munificentia Regum poſſedit, quàm quod per venditionis, ceſſionis, donationis, commutationiſque ritulum habuit, unà cum domo ſua incendio concremata eſſe noſcuntur. unde noſtram parvitatem petiit, quod veraciter exinde cognovimus, per hanc notitiam ſuggeſtionis veſtræ innoteſcere clementiæ. quod & facere ſervi veſtri curavimus. Veſtra pietas jubeat quod uſque modò in regno veſtro quietus poſſedit, circa eodem per veſtro munere præceptum ut inantea valeat, dum ſua perdidit inſtrumenta, poſſidere quietus & ſecurus. Nos ſervi veſtri quod exinde veracius ſcimus ignoteſcere præſumpſimus. Veſtrum eſt neceſſitatem patientibus ſubvenire.

Confirmatio de omni corpore facultatis monaſterij.

XXXV. Ille Rex illo Patricio atque omnibus agentibus. Rectum eſſe cenſemus ut petitionibus ſacerdotum quæ ad profectum pertinent locorum ſanctorum ad effectum Chriſto præſule perducamus. Igitur venerabilis vir ille illius ſancti monaſterij Abbas gloriæ regni noſtri petiit ut dum ipſe ſanctus monaſterius de conlatione parentum noſtrotum Deo adjutore videtur eſſe conſtructum, nos omni corpore facultatis ejus, tam quod anteceſſores Abbates ibidem laboraverunt, vel ille Domnus Abbas, qui ibidem fuiſſe dinoſcitur, de re monaſterij ibidem viſus eſt augmentaſſe aut comparaſſe, quod ab ipſo ſancto loco moderno tempore poſſidetur, per noſtrum deberemus generaliter confirmare præceptum. quod nos pro divino reſpectu vel mercedis noſtræ augmentum præſtitiſſe veſtra non dubitet magnitudo. Etiam & privilegium ipſius monaſterij, quod ex inſtitutione ſedis apoſtolicæ ſeu reliquorum Epiſcoporum viſi ſunt meruiſſe, & per auctoritatem Domni illius ſeu à reliquis ſucceſſoribus parentibus noſtris adumbratum fuiſſe dinoſcitur, juxta quod etiam per priorem præceptionem noſtram erga ſe perhibentes ſe munitum, pro perenni ſtabilitate decrevimus roborare. Præcipientes ergo ut omnes facultates ipſius monaſterij, quicquid aut regia conlatione, aut privatorum munere, vel anteceſſores Abbatis, ſeu & Domni lui ibidem eſt legaliter adquiſitum aut comparatum, immo de quibuſcunque rebus rectè adtractum, quodcunque dominatio ipſius ſancti loci undique moderno tempore in villabus, domibus, mancipiis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aut quibuſlibet beneficiis cernitur cum æquitatis ordine poſſidere, per hanc auctoritatem ſuffultum, abſque cujuſlibet inlicitas controverſias, inibi tam præſenti quàm futuro tempore Chriſto præſule proficiat in augmentum. Adicientes ut & privilegium tam de Abbatis ingreſſu ipſa congregatio, poſtquam alius migraverit, ex ſe inſtituendo, quàm & de reliqua omnia quod per inſtitutionem Pontificum de tempora illius uſque nunc ipſe monaſterius habuit conceſſum & uſque hactenus conſervatum, vel per deceſſorum Regum circa ſe firmatum, ita & inantea, reſecatas quarumcunque ſuperfluas inquietudines, ſub eo ordine valeant in noſtro ſermone auxiliante Domino per tempora permanere. Et vos & ſucceſſores veſtri, ubi neceſſitas fuerit, in conditionibus ipſius monaſterij juſtum faciatis auxilium impartire, ut eis delectet pro ſalute noſtra crebriùs exorare, & vobis ob hoc ad gratiam noſtram debeat pertinere. Et ut hæc præceptio firma ſtabilitate ſubſiſtat, propria manu infrà decrevimus roborare.

Vt cauſas auctorum adſumendi ſuorum aliquis licentiam habeat.

XXXVI. Malorum neceſſe eſt tergiverſationem regali coërcere cenſura.

Igitur apoſtolicus vir ille illius urbis Epiſcopus, aut venerabilis ille Abbas, aut Deo ſacrata illa Abbatiſſa de monaſterio illo, vel quilibet fidelium Domnorum, miſſa petitione, aut ipſe nobis innotuit eò quòd à diverſis hominibus eorum ſpontanea voluntate tam ipſe quàm anteceſſores eorum data pecunia infra regno noſtro plurima in terris aut mancipia comparaſſent, vel reliqui homines ad ipſa Eccleſia vel monaſterio pro animæ eorum remedium nonnulla per eorum inſtrumenta delegaſſent, & hoc ad præſens cum æquitatis ordine poſſidere videantur, petiit ut pro tempore futuro vel malorum hominum ingenia coërcendo, dum plures benefactores vel venditores pro clade quæ graſſatur in populo, vel complente fine naturæ, abſque heredibus de hac luce diſceſſerunt, ſi aliquis per quodlibet ingenium de ipſas res eum inquietare voluerit, licentiam haberet in vice auctorum ſuorum ipſe vel advocatus ſuus eorum cauſas adſumere. quod nos propter nomen Domini & reverentiam ipſius ſancti loci præſtitiſſe cognoſcite. Præcipientes ergo jubemus ut memoratus Pontifex aut Abbas vel Abbatiſſa ſeu advocatus ejus in vice auctorum ſuorum cauſas ipſius licentiam habeat adſumendi vel obmallandi, & per eorum inſtrumenta aut de annis ipſam rem, unde tunc à quolibet inquietari videntur, partibus Eccleſiæ vel monaſterij ſui, cum æquitatis ordine reſpondendi, vel obmallandi, ſuper annis contra quemcunque ſanciendi.

Iudicium evindicale.

XXXVII. Veniens ille in noſtri vel procerum noſtrorum præſentia ſuggeſſit quaſi homo nomine ille pagenſis veſter eum in villa nulla manente cauſa adſalliſſet & eum graviter livoraſſet, vel rauba ſua in ſolidos tantos eidem tuliſſet, & ob hoc vobis per noſtram ordinationem tales datos habuiſſet fidejuſſores ut Kalendas illas ex hoc in noſtri præſentia debuiſſent aſtare cauſantes. A quo placito veniens memoratus ille ibi in palatio noſtro, & per triduo ſeu ampliùs, ut lex habuit, placitum ſuum cuſtodiſſet, & memoratus ille abjectus ſit vel ſolſatiſſit, ipſe nec veniſſet ad placitum, nec nulla ſunnia nuntiaſſet, adfirmat. Proinde nos taliter unà cum noſtris proceribus conſtitit decreviſſe, ut ſi evidenter memoratus ille pro hac cauſa tales vobis datos habuit fidejuſſores, & placitum ſuum minimè cuſtodivit, dum & inluſtris vir ille Comes palatij noſtri teſtimoniavit quòd antedictus ille placitum ſuum legibus cuſtodivit, & eum adjectivit vel ſolſatavit, & ipſe ille placitum ſuum cuſtodire neglexit, jubemus ut quicquid lex loci veſtri de tali cauſa edocet, vobis diſtringentibus, antedictus ille partibus illius componere & ſatiſfacere non recuſet.

Charta paricla.

XXXVIII. Cum in noſtra vel procerum noſtrorum præſentia homo nomine ille itémque homine nomine illo interpellaſſet dum diceret quaſi ſervo ſuo nomine illo, unà cum rauba ſua in ſolidos tantos, poſt ſe fugitivos pedes recepiſſet, vel poſt ſe retineret indebitè, aut hæc præfatus ille omnia hæc fortiter viſus eſt denegaſſe, quòd nec ipſe ipſo ſervo fugitivos pedes nec rauba ſua poſt ſe nunquam recepiſſet. Sed dum inter ſe intenderent, ſic eidem à proceribus noſtris, in quantum inluſtris vir ille Comes palatij noſtri teſtimoniavit, fuit judicatum, ut de quinque denominatos idem ille apud tres & alios tres, ſua manu ſeptima, tunc in palatio noſtro ſuper capella Domni Martini, ubi reliqua ſacramenta percurrunt, debeant conjurare quòd ſupraſcripto ſervo illo memoratus ille pedes fugitivos unà cum rauba ſua in ſolidos tantos poſt ſe nunquam recepiſſet. Si hoc conjurare potuerit, de hac cauſa ductus ſedeat. Sin autem non potuerit, ipſo ſervo unà cum rauba ſua in ſolidos tantos cum legis beneficium partibus antedicto illo reddere ſtudeat. Interim verò uſque in ipſo placito, non nec utra pars ex ipſis victa appareat, unde æquales præceptiones eis fieri & accipere juſſimus.

Vt pro nativitate Regis ingenui relaxentur.

XXXIX. Ille Rex Francorum viro inluſtri illo Comiti. Dum & nobis divina pietas juxta votum fidelium & procerum noſtrorum de nativitate filij noſtri illius magnum gaudium habere conceſſit, ut miſericordia Dei vitam eidem concedere dignetur, jubemus ut per omnes villas noſtras, quæ in veſtra vel in cuncto regno noſtro aliorum domeſticorum ſunt actionibus, tres homines ſervientes in utroque ſexu in unaquaque villa ex noſtra indulgentia per veſtras epiſtolas ingenuos relaxare faciatis.

Vt leudeſamio promittantur Regi.

XL. Ille Rex illi Comiti. Dum & nos unà cum conſenſu procerum noſtrorum in regno noſtro illo glorioſo filio noſtro illo regnare præcepimus, ideo jubemus ut om-

nes pagenſes veſtros, tam Francos, Romanos, vel reliqua natione degentibus bannire & locis congruis per civitates, vicos, & caſtella congregare faciatis; quatenus præſente Miſſo noſtro inluſtri viro illo, quem ex noſtro latere illuc pro hoc direximus, fidelitatem præcelſo filio noſtro vel nobis & leode & ſamio per loca ſanctorum vel pignora quæ illuc per eodem direximus, debeant promittere & conjurare.

LIBER SECVNDVS.

Incipiunt capitula de chartis pagenſibus.

1. *SI quis monaſterio aut exſenodochio de magna re vult conſtruere.*
2. *Prologus qui de magna re facit Eccleſiis donationem.*
3. *Item alio prologo cum ipſa donatione ad hoc opus.*
4. *Ceſſio ad die præſente ad Eccleſiam, de villa.*
5. *Precaria de ipſa villa, dum advivit.*
6. *Donatio de parva re ad Eccleſiam.*
7. *Charta interdonationis inter virum & feminam de eorum res.*
8. *Item alia ſine aliqua mutuatione.*
9. *Charta obnoxiationis à patre in filiis facta.*
10. *Epiſtola cùm in loco filiorum nepotes inſtituentur ab avo.*
11. *Charta qui ſuo nepote aliquid meliorare voluerit.*
12. *Charta ut filia cum fratres in paterna ſuccedat alode.*
13. *Si quis extraneo homine in loco filiorum adoptaverit.*
14. *Pactum inter parentes, de hereditate eorum.*
15. *Libellum dotis.*
16. *Si aliquis puella invita traxerit.*
17. *Qualiter in uno volumine teſtament. perſona condat.*
18. *Securitas pro homicidio facto, ſi ſe pacificaverint.*
19. *Venditio de villa.*
20. *Venditio de area infra civitate.*
21. *Venditio de campo.*
22. *Venditio de ſervo aut ancilla.*
23. *Concambio de villis.*
24. *Concambio de terra aut vinea vel prato.*
25. *Cautiones diverſo modo factas.*
26. *Item alia.*
27. *Item alia.*
28. *Qui ſe in ſervitio alterius obnoxiat.*
29. *Charta de agnatione, ſi ſervus ingenua femina traxerit.*
30. *Libellum repudij.*
31. *Mandatum.*
32. *Ingenuitates diverſo modo factas.*
33. *Item ingenuitates alio modo poſt diſceſſum.*
34. *Item alia adhuc alio modo.*
35. *Evacuatoria de cautione, ſi non invenitur.*
36. *Si quis aliquis ſervo ſuo aut gaſindo aliquid concedere voluerit.*
37. *Geſta juxta conſuetudinem Romanorum, qualiter donationes vel teſtamenta leguntur.*
38. *Mandatum ad geſta.*
39. *Epiſtola ſi aliquis rem Eccleſiæ ad uſum habeat, & de ſua proprietate aliquid donet.*
40. *Præſtaria de re Eccleſiis ab Epiſcopis facta.*
41. *Precaria, qui rem alterius ſatire vult & non poteſt, pòſt & precaria.*
42. *Indiculum cùm Epiſcopus ad alium in reſurrectione Domini eulogias dirigit.*
43. *Reſcripto ad Epiſcopo de viſitatione.*
44. *Quomodo ad Rege, Regina, vel Epiſcopo poſt nativitate Domini viſitatione directa ſcribatur.*
45. *Item alia de nativitate Domini.*
46. *Commendatitias litteras ad Epiſcopo jam cognito.*
47. *Item commendatitias litteras ad Abbate noto.*
48. *Suplicaturio pro eo qui de monaſterio regreditur, aut illo qui ingredi voluerit.*
49. *Indiculum generale ad omnes homines.*
50. *Indiculo commendaturio ad viris inluſtris laicis.*
51. *Indiculus ad omnes potentes palatinos, maximè ad cognitos ſibi.*
52. *Qualiter pro nativitate filij Regis ex ordinatione dominica domeſticus de villas Regis ingenuitates facere debeat ad ſervientes.*

INCIPIT SCEDOLA QVALITER CARTAS paginſis fiantur.

De magna re qui vult exſenodochio aut monaſterio conſtruere.

I. DOmino verè ſancto atque ſedula oſtenſione patentibus virtutum miraculis Chriſti remuneratione fulgenti, oratorio ac cellula in honore ſanctæ ac ſemper virginis genitricis Domini noſtri Ieſu Chriſti aut in alterius ſancti constructa, ille, reus quidem meriris flagitiis; quoque ſceleribus, prælaſcivis actibus ac nimia fœditate pollutus, vel opere omnium bonorum Chriſtianorum longè ſatis extremus. Hoc tota penè ſanctarum ſcripturarum ſeries Chriſtianis fidelibus pia exhortatione pronuntiat, hoc etiam tonitrualis illa Evangeliſtarum vox, ſancto ſuggerente Spiritu, ſua poteſtate concelebrat, ut faciat in pauperes eleemoſynam qui vult tartari evadere ſupplicia. Vnde
Matth. 19. Luc. 18. & Dominus in evangelio dicit: *Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo.* Penſemus ergo omnes Chriſtiani quanta ſit pietas & largitio redemptoris ut eleemoſynas pauperum promittantur nobis theſauri regni cælorum. Procuremus igitur ſicut Dominus & ſalvator noſter præcepit, & ac ſi non quantum avemus, ſaltim in quantum poſſumus, eleemoſynam faciamus. Nemo itaque dubitet, nemo rardet: quia ſi nos facimus quæ Dominus & ſalvator noſter præcepit, ille ſine dubio facturus eſt quæ promiſit.
Eccli. 29. Ait enim ſcriptura: *Abſcondite eleemoſynam in corde pauperis, & ipſa pro te deprecabitur Domino.* Abſcondamus ergo eleemoſynam in corde pauperis, ut proveniat nobis deprecatio pauperum in remiſſionem peccatorum. Multa quidem & alia quæ latinioſa ſunt proſequi pro eleemoſynis faciendis teſtimonia in ſcripturis ſanctis reperimus; inter quibus vel ex quibus illam ego exiſtimo potiorem ſententiam quæ ait: *Sicut*
Eccli. 3. *aqua extinguit ignem, ſic eleemoſyna extinguit peccatum.* Quid ergo verius poteſt credi, quid confidentius, quidve expreſſius, quia ſicut aqua exringuit ignem, ſic eleemoſyna extinguit peccatum. Iuſtè ergo extinguntur qui peccatorum incendia eleemoſynis juxta pollicitationem divinam extinguere non feſtinat. Faciant quippe ceteri quod voluerint, agant quod ipſi maluerint, idcirco quia omnis homo ſuo ſenſu ducitur; ego tamen hujus rei exemplum ſecutus elegi ad præfato oratorio vel cellula, juxta Apoſtolorum numerum duodecim ad præſens pauperum, pro remiſſione peccatorum meorum, vel pro diluenda meorum mole peccaminum, Chriſto præſule conlocare; ubi etiam per præſentem epiſtolam donationis meæ dono ad præſente die quod in luminaribus ipſius oratorij vel in alimonia & ſubſtantiali victu, veſtitu quoque & ſuſtentatione ipſorum pauperum vel Clericorum ibidem ſervientium, Deo gubernante & opitulante, proficiat, donatùmque in perpetuum eſſe volo, atque de meo jure in eorum dominatione & poteſtate lego, trado, tranſmitto, atque transfundo, hoc eſt, agros quorum vocabula ſunt illa & illa, quæ ponuntur in territorio illo, pari modo, & quicquid in illo territorio ponitur, in omni ſoliditate portione mea, unà cum mancipiis, ædificiis, vineis, terris, pratis, ſilvis, omnique jure eorum, unà cum colonicis adjunctis, adjacentiis earum, in omni ſoliditate earum, ſicut à me noſcitur fuiſſe poſſeſſum, aut mihi ex legitima ſucceſſione aut undecunque aliquid mihi ibidem obvenit, cum omni ſoliditate vel opportunitate earum ad integrum; ea ſcilicet ratione atque prætexto ut remota Pontificum ſimúlque eccleſiaſticorum omnium officialium ſeu publicorum omnium poteſtate, nullas functiones vel exactiones, neque exquiſita & laura convivia, neque gratioſa vel inſidioſa munuſcula, neque etiam caballorum paſtus, aut paravereda, vel ceteras angarias, aut in quodcunque functionis titulum dici poreſt, de ipſa facultate penitùs non requiratur, ſed ſub inregra emunitare facultaticula ipſa, ſicut à me huc uſque poſſeſſa eſt, in jure oratorij ſancti illi & prædictorum pauperum debeant Deo protegenre & opitulante perſiſtere; niſi tantùm ſancti & apoſtolici illius urbis Epiſcopi, in cujus oppido exſenodocius ipſe ponitur, pro tradendis benedictionibus vel ſubſtituendis Abbatibus, Preſbyteris quoque & Diaconibus, abſque ulla pecuniarum adeptione. amplius verò

verò donandi, exigendi, vel minuendi cauſam nullam habeat poteſtatem, ſed nec per commutationis locum quicquam ex hoc auferendi nullo tempore occaſio vel aditus tribuatur, ſed perpetualiter in poteſtate præfati oratorij ſancti illius vel ipſorum pauperum Chriſto favente permaneat. Hoc etiam ipſis Pontificibus obſecro vel committo, ut illos per ſuccedentibus temporibus, cùm caſus mortis extiterit, Abbatibus aut Clericis vel reliquis Clericorum gradus in eodem loco dignentur vel debeant inſtituere quos ſapientia & eruditio ſcripturarum clarificat, vel quos vita ſancta & actio bona aut converſatio honeſta commendat. Vnde obſecro clementiſſimis Regibus tam præſentibus quàm futuris & omnibus in Deo Epiſcopis omnibúſque poteſtatibus ac primatibus, omnes etiam ſeniores, quoſcunque judices eſſe conſtiterit, per ineffabilem Dei omnipotentiam & per inſeparabilem Patri & Filio & Spiritui ſancto trinitatem, ut hac voluntate mea pro nullis occaſionibus, ſicut exiſtente ſine Deo cupiditate res exigi ſoler, nulla ratione nullóque tempore convellere permittatis, ſed per ſollicitudinem & curam Epiſcopi conſtare potiùs pro reverentia trinitatis immenſæ veſtro tempore & ſtudio vel opere jubeatis; quatenus ut & ille vobis mercedem reſtituat in futuro qui ſcit me eleemoſynis ipſis ſanctis Dei pauperibus pro amore Domini noſtri Ieſu Chriſti ardenti deſiderio tribuiſſe. Si quis huic voluntati meæ pro quibuſlibet adinventionibus ſeu oppoſitionibus, ſicut mundus cottidie artibus & ingeniis expolio obvius, vel repetitor, convulſor etiam, aut tergiverſator extiterit, anathema ſit; & tam qui fecerit quàm qui faciendo conſenſerit, anathema ſit; & ſicut Dathan & Abiron hiatu terræ abſorpti ſunt, vivens in infernum deſcendat, & cum Ziezi fraudis mercatore & in præſenti & in futuro ſeculo partem damnationis excipiat; & tunc veniam conſequatur quando conſecuturus eſt & diabolus, qui ſeſe fallendo ætheria ſede dejectus, cruenta adinventione bonis operibus ſemper obviare pervigilat; inſuper etiam inferat ſociante quoque tam in perſecutione quàm in exactione ſacratiſſimo fiſco, vel ſancto Epiſcopo Eccleſiæ ipſius auri libras centum; & nihilominus hæc præſens epiſtola, quæ à me pro timore Dei & amore pauperum conſcripta eſt, firma, incorrupta, intemerata, inviolatáque permaneat. Ego namque de conlatis ac ſuperiùs prænotatis rebus omnia ad curam & ſollicitudinem aut defenſionem rerum vel gubernationem ipſorum pauperum ſancto ac prænotato Domno illo Epiſcopo vel ſucceſſoribus ſuis, Deo ſibi teſte, committo; & inſtrumenta, per quod res ipſas auxiliante Domino per eorum ſollicitudine defenſentur, ſuperſcripto Domno illi Epiſcopo prae manibus tradidi; & qualiter ibidem providè, piè, rectè ne an ſecus egerit, Chriſto Domino in ſe judice recognoſcat. Mihi autem nihil exinde proprietatis titulum penitùs non reſervavi: quia facilè contemnit omnia qui cupit ab inferni faucibus erui, vel ille qui peccatorum remiſſionem Deo remunerante deſiderat, aut ille qui ſemper cogitat eum velit nolit eſſe moriturum. Stipulatione. & cetera.

Prologus qui de grandi cauſa facit donationem.

II. Quantum intellectus ſenſúſque humanus poteſt mente ſagaci penſare atque ſollerti indagatione perpendere, nihil ampliùs valet in hujus ſeculi luce gaudia fugitiva lucrare quàm quod de rebus ſuis locis venerabilibus in alimoniis pauperum curetur impendere: quatenus fragilitatem naturæ quod omnes generaliter patiuntur, priuſquam ſubitanea tranſpoſitio eveniat, oportet pro ſalute animæ vigilare, ut non inveniat quemquam imparatum, & ſine aliquo reſpectu diſcedat à ſeculo. Quin potiùs, dum proprio libertatis jure ſubſiſtit, ex caducis ſubſtantiis in æterna tabernacula vitam quærat mercari æternam; ut inter juſtorum conſortium deſiderabilem valeat adipiſci locum, & retributorem ſibi præparet Deum, ut de fructu indeficienti paradiſi mereatur foveri; de cujus vivo fonte, perfecta fide poſcente, nec ſubtrahitur poculum, nec minuitur alveus, ſed potiùs uti quiſque hauſerit, inrigatus dulcedine cœlitus, atque ſuavis ei flagratur odor balſami paradiſi.

Item alio prologo.

In nomine ſanctæ Trinitatis. Proſperum ac ſalubriter conſilium immóque ſatis jocundum eſſe dinoſcitur ut homo de mundanis rebus comparet paradiſum & de terrena transferat in cœleſtia. Sic Dominus in ſancto evangelio præclaram intonat vocem dicens: *Theſaurizate vobis theſauros in cœlo, ubi nec fur effodit, nec tinea ſulcat.* Matth. 6.

Prologo de Clerico qui in monaſterio tonſoratur, qui ſuam rem ad ipſo loco donat.

Debet unuſquiſque largiente Domino, dum verſatur in corpore, futura tractare & de caducis rebus mercari æterna; ut quandoquidem jubente Deo de corpore egredi contigerit, de mammona iniquitatis manſionem ſibi reperiat comparatam in cœlis. Idcirco ego ille cedo ad monaſterio illo, ubi Abba ille cuſtos præeſſe videtur, & comam capitis mei ibidem depoſui, & in ipſo monaſterio ſub norma ſanctorum vivere cupio, ceſſúmque in perpetuum.

Item prologo.

Opportunum eſt unumquemque, dum terrena munera poſſidet, pro anima ſua frequentiùs cogitare, ut terrenam beatitudinem poſſidere mereatur. Ego inluſter vir ille ſentio me infra corpus meum infirmum eſſe & infra anima mea nimis eſſe peccatorem. Admonet me divina potentia, vel compunctio cordis mei mihi obvenit, ut pro peccatis meis remedium aliquid de res meas locis ſanctorum delegare debeam. Ideo cedo.

Item prologo.

In nomine ſanctæ Trinitatis. Proſperum, ſalubre, & ſatis jocundum eſſe cenſuimus ut homo de caduca quiſpiam ſeculi ad peccata ſua redimendum valeat offerre, aut quid promptiore conſilio, ut homo de mundanis rebus ſeculi comparet paradiſum, & de terrena ſubſtantia ſe transferat in cœleſtia. Itaque ego ille pro divino intuitu & mei mercede compendij, ut me Dominus in futurum veniam concedere dignetur, vel ut nomen meum in libro vitæ adſcribatur, dono ad jamdicto monaſterio in luminaribus Eccleſiæ vel in ſtipendiis pauperum aut monachorum, donatúmque jure legitimo eſſe volo.

Item prologo.

Dum hujus exempli in quodam noſcitur cecidiſſe, patimur ærumnam, & die mortis cotidie ante oculos ſuſpicamur eſſe propinqua, oportet unicuique ob amore cœleſtis patriæ devotionis lucra complecti & res ſibi datas in ſanctorum vel etiam indigentium uſibus alegatas relinquere, ut peccatorum pondera, quæ pontificium pœnitendo non valent laxare, ab eorum interceſſione pleniùs ad veniam debeant pervenire. Idcirco ego ille.

Item alio prologo cum ipſa donatione ad hoc opus.

III. Mundi terminum ruinis crebreſcentibus adpropinquantem indicia certa manifeſtant & experimenta liquida declarare noſcuntur, & ad diſcutiendas torpentes infidelium mentes illa dudum in evangeliis à Domino dicta oracula incumbere noſcuntur. Ergo operæ pretium arbitror futurum viciſſitudine præoccupans anticipare, & incertum humanæ conditionis eventum ſagaci mentis intuitu providere; quatenus ex hoc inflictis facinorum vulneribus, indulta pietate, remedia merear adipiſci. Ergo ego in Dei nomine ille & coniux mea illa conſiderantes qua gravamur ſarcina peccatorum, & reminiſcentes bonitatem Dei dicentis *Date eleemoſynam,* Luc. 11. *& omnia munda fiunt vobis*, de tanta igitur miſeratione & pietate Domini confiſi, idcirco per hanc epiſtolam donationis donamus, donatúmque in perpetuum eſſe volumus, atque de jure noſtro in poteſtate & dominatione monaſterij illius in honore ſancti illius in pago illo conſtructi, ubi præeſt venerabilis ille Abba, vel turma plurima monachorum adunata, tranſmittimus atque transfundimus villas nuncupantes illas, ſitas in pago illo, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, adjunctis, adjacentiis, appendiciis, peculium utriuſque ſexus, mobilibus & immobilibus, ſicut à nobis moderno tempore poſſidetur, vel ſi inantea ibi undecunque aliquid augmentare vel meliorare poterimus, ad præfato monaſterio in alimoniis vel ſubſtantiis monachorum ibidem habitantium Chriſto protegente proficiat; ea ſcilicet ratione ut dum pariter advivimus, antedictas villas ſub uſo beneficio tantummodo abſque ullo præjudicio vel diminutione aliqua ipſius monaſterij poſſideamus; niſi tantùm ſi aliquem ex ſervientibus noſtris à jugo ſervitutis pro communi mercede relaxare voluerimus. Poſt obitum verò, quandoquidem Deus voluerit, noſtrum abſque ullius judicis vel heredum noſtrorum expectata traditione, cum omni re emeliorata, quicquid in ſupraſcriptas villas in quibuſlibet rebus vel corporibus augmentatum vel melioratum fuerit, de præſenti hoc pars antedicti monaſterij vel memoratus Abbas ſuíque ſucceſſores in Dei nomine perpetualiter recipiant poſſidendum, tanquam ſi ad præſens abſque uſu noſtro eorum fuiſſet ſubſecuta poſſeſſio; ita ut quicquid de prædictas villas propter opportunitatem ipſius monaſterij

facere decreverint, liberum in omnibus potiantur arbitrium. Præſentem verò donationem, ne quicquam auri talium vilitate, geſtis municipalibus alligari curavimus, & omnino decernimus ne aliquando in eam ob hoc cauſam quiſquam valeat reperire. Quòd ſi aliquos in ſtrumentis de ipſas villas de nomen noſtrum in adverſitate prædicti monaſterij quolibet ordine comprehenſus, aut anteriùs aut poſteriùs prænotatos, quod nos nec fecimus nec facere rogavimus, à quocunque præter iſtum, quem firmiſſimum volumus eſſe, quoquo tempore oſtenſus fuerit, nullum ſortiatur effectum, niſi vacuus & inanis appareat; auctorem verò criminis vel falſarium nec inultum tunc temporis patiatur judiciaria abire poteſtas. Si quis verò, quod futurum eſſe non credimus, huic voluntati noſtræ per quibuſlibet adinventionibus aliquis de heredibus noſtris, aut judicium ſæva cupiditas, vel qualibet perſona, obvius repetitor extiterit, à conventu omnium Chriſtianorum vel limitibus Eccleſiarum extraneus habeatur, & Iudæ traditoris Domini noſtri Ieſu Chriſti perfruatur conſortium, inſuper etiam inferat partibus ipſius monaſterij vel fratrum ibidem conſiſtentium, ſociato quoque tam in actibus quàm in proſecutione ſacratiſſimo fiſco, auri libras tantas, argento pondo tanta, & ne ſic quoque quod repetit valeat vindicare, nihilominus præſens donatio, quæ à nos pro timore Dei & amore pauperum Chriſti conſcripta eſt, firma & inlibata omni tempore debeat permanere. ſtipulatione ſubnixa. Actum ibi ſub die illo.

Ceſſio à die præſente ad Eccleſia.

IV. Dum fragilitatis humani generis pertimeſcit ultimum vitæ temporis ſubitanea tranſpoſitione ventura, oportet ut non inveniat unumquemque imparatum, ne ſine aliquo boni operis reſpectu migret de ſeculo; niſi dum ſuo jure & poteſtate conſiſtit, præparet viam ſalutis, per quam ad æternam valeat beatitudinem pervenire. Ideoque ego in Dei nomine ille & conjux mea illa pro remedium animæ noſtræ & remiſſionem peccatorum noſtrorum, ut veniam in futurum conſequi mereamur, cedimus à præſente die ceſſúmque in perpetuo eſſe volumus, atque de jure noſtro in jure & dominatione ſanctæ Eccleſiæ illius in honore illius conſtructæ, villa nuncupante illa, ſita in pago illo, quæ ex alode parentum aut undecunque ad noſtra pervenit dominatione, & ad præſens poſſidere videmur, cum omni merito & termino ſuo, cum adjacentiis, adjunctis, appendiciis, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, farinariis, cum paſtoribus gregis, peculium utriuſque ſexus majore vel minore, mobilibus & immobilibus, vel quicquid dici aut nominari poteſt, & tempore præſente noſtra videtur eſſe poſſeſſio, ad præſente Eccleſia volumus eſſe conceſſum; ita ut ab hac die memorata villa illa pars antedictæ Eccleſiæ, vel Pontifex civitatis illius, aut auctores Eccleſiarum, eam habendi, tenendi, poſſidendi, vel quicquid exinde pro opportunitate ipſius elegerint faciendi, liberum in omnibus perfruantur arbitrium; ita ut nomen noſtrum in libro vitæ conſcribatur, vel pro nos utrumque ſacrificium poſt obitum noſtrum pro Domino offeratur. Licèt in ceſſionibus pœnam adnecti non ſit neceſſe, ſed nobis pro omni firmitate placuit inſerendum. Si quis verò, quod futurum eſſe non credimus, nos ipſe, quod abſit, aut aliquis de heredibus vel proheredibus noſtris, ſeu qualibet perſona, calliditate commotus, aut cupiditate præventus, ullo unquam tempore contra præſentem epiſtolam ceſſionis noſtræ, quam propter nomen Domini & veneratione ſancti ipſius loci ſpontanea voluntate fieri decrevimus, venire aut aliquid agere voluerit, aut tergiverſator extiterit, anathema ſit, & cum ſupraſcripto Domno illo ante tribunal Chriſti deducat rationes, inſuper inferat juxta pœna ſeculi, cum cogenti fiſco, partibus ipſius Eccleſiæ, aut auri libras tantas, aut argenti pondo tanta, & quod repetit nullatenus valeat vindicare, ſed præſens ceſſio omni tempore inlibata permaneat, cum ſtipulatione ſubnixa.

Precaria de ipſa villa, dum vivit.

V. Domino ſancto & apoſtolica ſede colendo Domno & in Chriſto patri illi Epiſcopo ego ille & conjux mea illa. Pluribus non eſt incognitum qualiter propter nomen Domini ad Eccleſiam illam in honore ſancti illius villa noſtra nuncupante illa, ſita in pago illo, quicquid ibidem undecunque fuit noſtra poſſeſſio, in integritate per epiſtolam ceſſionis noſtræ viſi fuimus conceſſiſſe, & eam vos ad parte ſupraſcriptæ Eccleſiæ recepiſtis. Sed dum poſtea noſtra fuit petitio, & veſtra benevolentia

& pietas habuit, ut ipſa villa, dum advivimus, aut qui pari ſuo ex nobis ſuppreſtis fuerit, dum advivit, nobis ad beneficium uſufructuario ordine excolendum tenere permiſiſtis; ea ſcilicet ratione ut nihil exinde penitùs de qualibet re alienandi aut minuandi pontificium non habeamus, ſed abſque ullo præjudicio ſupraſcriptæ Eccleſiæ vel veſtro eam tantummodo excolere debeamus. Ideo hanc precariam vobis emittimus, ut nullo unquam tempore noſtra poſſeſſio, etiamſi ſpatium vitæ nobis Dominus prolongaverit, nullo præjudicio aut deminutione aliqua de ipſa villa vobis generare non debeat, niſi uſu tantùm, dum advivimus, habere debeamus, & poſt noſtrum ambobus diſceſſum, cum omni re meliorata, quicquid ibidem undique adtrahere aut meliorare poterimus, per hanc precaturiam, ac ſi ſemper per quinquennium renovata fuiſſet, abſque ullius judicis aut heredum noſtrorum expectata tradirione, vos vel ſucceſſores veſtri aut agentes Eccleſiæ in veſtram eam faciatis dominationem revocare perpetualiter poſſidendum, vel quicquid exinde facere elegeritis, ſicut noſtra continet epiſtola, ad profectum præfatæ Eccleſiæ Domni illius liberum habeatis arbitrium. Facta precaria ibi.

Donatio de parva re ad Eccleſia.

VI. Si aliquid de rebus noſtris locis ſanctorum vel in ſubſtantia pauperum conferimus, hoc nobis proculdubium in æterna beatitudine retribuere confidimus. Ergo ego in Dei nomine ille in amorem Domini noſtri Ieſu Chriſti & remiſſionem peccatorum meorum, ut veniam delictis meis conſequi merear in futurum, dono donatúmque in perpetuum eſſe volo ad baſilica illa in honore ſancti illius conſtructa portionem meam in villa nuncupante illa, in pago illo, quicquid ibidem ad præſens tam de alode parentum vel de qualibet adtructu poſſidere videor, totum & ad integrum ad præfata baſilica volo eſſe donatum; ea videlicet ratione ut dum advixero, ſub uſu beneficij teneam abſque ullo præjudicio vel deminutione aliqua de qualibet re antedictæ baſilicæ excolere debeam. Poſt meum quoque quandoquidem Deus de hac luce voluerit diſceſſum, de præſente, abſque cujuſlibet judicum aut heredum meorum expectata tradirione aut contrarietate, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipus, campis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, vel reliquis quibuſcunque beneficiis Abba de ipſa baſilica vel agentes ejus in eorum debeant dominatione revocare perpetualiter poſſidendum; habendi, tenendi, vel quicquid exinde pro opportunitate antedictæ Eccleſiæ elegerint faciendi liberam in omnibus habeant poteſtatem. Si quis verò, quod futurum eſſe non credimus, nos ipſe, quod abſit, aut aliquis de heredibus noſtris, ſeu qualibet oppoſita perſona, calliditare commotus, aut cupiditate præventus, contra hanc epiſtolam donationis noſtræ, quam ſpontanea voluntate propter nomen Domini fieri decrevimus, venire aut eam infrangere conatus fuerit, iram trinæ mageſtatis incurrat, & cum ſupraſcripto ſancto illo ante tribunal Chriſti deducat rationes; inſuper inferat partibus ipſius baſilicæ, cum cogente fiſco, auri libras tantas, argenti tantas, & quod repetit vindicare non valeat; ſed præſens epiſtola omni tempore firma & inviolata permaneat, ſtipulatione ſubnixa.

Charta inter donationis inter viro & femina de eorum res.

VII. Quicquid enim inter conjugatos de propria facultate, manente caritate, pro amore dilectionis in invicem condonare placuerit, ſcripturarum neceſſe eſt titulis allegare, ne in poſterum ab heredibus eorum vel à quocunque poſſit convelli: quia ſecundùm legem, ſi manente conjugio vir uxori vel uxor marito aliquid donaverit, ſi is cui donatum eſt prior mortuus fuerit, apud donatorem ea quæ donata fuerint remanebunt. Igitur ego in Dei nomine ille, & te dulciſſima conjux mea illa, dum & inter nos procreatio filiorum minimè eſſe videtur, ideo convenit nobis ut omne corpore facultatis noſtræ invicem uſufructuario ordine condonare debeamus, quod ita & fecimus. Proinde dono tibi, dulciſſima conjux mea, ſi mihi in hunc ſeculum ſupreſtis fueris, omni corpore facultatis meæ, tam de alode, aut de comparatum, vel de qualibet adtractu, ubicunque habere videor, & quod pariter in conjugium poſiti laboravimus, tam terris, villabus, domibus, cum omni præſidio, accolabus, mancipiis, vineis, campis, praris, aquis, aquarúmve decurſibus, aurum, argentum, veſtimenta, peculium utriuſque ſexus majore vel minore, ita ut dum vixeris uſufructuario ordine valeas poſſidere vel dominare; excepto quod pro animæ remedium ad loca ſan-

ctorum condonavimus, ut inſpecta noſtra delegatione in omnibus conſervetur, & quantumcunque de alode noſtra poſt meum diſceſſum pro communi mercede ad loca ſanctorum legaliter condonare & delegare volueris, hoc licentiam habeas faciendi, & inſpecta delegatione inconvulſum permaneat; in reliquo verò omnes res ipſas, quantum poſt tuum diſceſſum inteſtamentum remanſerit, ad noſtros legitimos revertatur heredes. Similiter & ego illa, dulciſſime jugalis meus ille, commonet me dulcitudo tua, in compenſatione rerum tuarum quod in me viſus es contuliſſe, ſi mihi in hunc ſeculum ſuperſtis fueris, dono tibi omni corpore facultatis meæ, ubicunque, undecunque, tam de hereditate parentum quàm de comparatum, vel quod pariter laboravimus, totum & ad integrum, tam in villabus, domibus, & cetera, excepto quod pro animæ remedio ad loca ſanctorum delegavimus, ut inſpecta ipſa inſtrumenta, in omnibus conſervetur, & quod de ipſa alode mea poſt meum diſceſſum pro communi mercede ad loca ſanctorum *** vel ingenuos relaxare volueris, licentiam habeas, & inſpecta ipſa inſtrumenta, in omnibus conſervetur. Poſt tuum quoque diſceſſum, quicquid inteſtamentum remanſerit, ad noſtros heredes, qui tunc propinquiores fuerint, revertatur. Si verò, quod futurum eſſe non credimus, aliqui de heredibus noſtris vel quicunque contra hanc interdonationem, unde inter nos uno tenore conſcriptas firmavimus, venire aut infrangere voluerit, nullatenus valeat vindicare, ſed inferat partibus veſtris, cum cogente fiſco, auri libras tantas, argenti tantas; præſente verò epiſtola in nullo poſſit convelli, ſed firma & inlibata permaneat.

Item alia ſine aliqua minuatione.

VIII. *Iſta alia à capite inſtar prioris uſque* dum advixeris uſufructuario ordine debeas poſſidere, poſt tuum quoque diſceſſum ad legitimos noſtros revertatur heredes, & nullum pontificium quicquam exinde alienandi aut minuandi habere non debeas. Similiter & ego illa, dulciſſime jugalis meus ille, commonet me dulcitudo tua in compenſatione rerum tuarum, quod in me viſus es contuliſſe, ſi mihi in hoc ſeculum ſuperſtis fueris, omnes res meas quaſcunque, aut ubicunque, tam in terris, & reliqua, ſub uſu beneficio debeas poſſidere, & nullum pontificium quicquam exinde alienandi aut minuandi præter uſum tantum non habeas, & poſt tuum diſceſſum ad legitimos noſtros revertatur heredes.

Charta obnoxiationis à patre in filiis facta.

IX. Dulciſſimis filiis meis illis ego ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter ante hos annos villas aliquas nuncupantes illas, ſitas ibi, genetrice veſtra illa, antequam eam meo ſociaſſem conjugio, per epiſtolam ceſſionis aut libellum dotis viſus ſum condonaſſe. Sed dum & ipſa, peccatis meis facientibus, ab hac luce diſceſſit, & vos omni alode ipſius genetrice veſtra illa, juxta quod & ratio præſtitit, mecum exinde in præſentia bonorum hominum aut Regis altercaſtis, per ipſam epiſtolam, quam in eam feceramus, contra nos evindicaſtis, & in veſtra poteſtate omne alode ipſius recepiſtis. Sed dum mea fuit petitio, & vos, ut condecet bonis filiis, voluntatem meam obtemperantes, ipſas villas vel res quæ fuerunt genetrice veſtra, quas ego ei dedi vel condonaveram, mihi ad uſum beneficij tenere & excolere abſque ullo veſtro præjudicio permiſiſtis, ideo nobis complacuit alias villas noſtras illas pro veſtra benevolentia & ſupraſcripto uſu de villas veſtras per hanc epiſtolam obnoxiationis vobis obnoxiaſſe; ita ut deinceps tam ſupraſcriptas villas quàm etiam & illas quas ſupra ſcriptæ genetricæ veſtræ per meam epiſtolam contuleram, per veſtro beneficio excolere debeamus, & nullum pontificium de omnia ſupraſcripta nec vendere nec alienare nec concambiare nec per qualibet ingenio minuare habere non debeam poteſtatem, niſi tantùm uſum, ſed per hanc epiſtolam obnoxiationis meæ in veſtro ſint arbitrio & poteſtate, & quandocunque volueritis, & vobis placuerit, abſque ulla mea contrarietate aut repetitione omnia ſuperiùs prænotata, tam quod veſtrum antea de parte genetrice veſtræ fuit alode, quàm & illas alias nuncupantes ſic, quod vobis pro ipſo uſu viſus ſum obnoxiaſſe, in veſtra debeatis revocare dominatione perpetualiter ad poſſidendum, vel quicquid exinde facere volueritis, liberam inde habeatis poteſtatem, abſque alia aliqua intercedente precaria, ſed per hanc obnoxiationem, ac ſi ſemper per quinquennium renovata fuiſſet, perpetim valeat obtinere vigorem. ſtipulatione ſubnixa. Actum & reliqua.

Epiſtola cùm in loco filiorum nepotes inſtituuntur ab avo.

X. Dulciſſimis nepotibus meis illis ego ille. Quicquid filiis vel nepotibus de facultate pater cognoſcitur ordinaſſe, voluntatem ejus in omnibus lex Romana conſtringit adimplere. Ideoque ego in Dei nomine ille, dum & peccatis meis facientibus genetrix veſtra filia mea illa, quod non optaveram, tempore naturæ ſuæ complente ab bac luce diſceſſit, ego verò penſans conſanguinitatis cauſa, dum & per lege cum ceteris filiis meis avunculis veſtris in alode meo ſuccedere minimè potueratis, ideo per hanc epiſtolam vos, dulciſſimi nepotes mei, volo ut in omni alode mea poſt meum diſceſſum, ſi mihi ſupreſtis fueritis, hoc eſt, tam terris, domibus, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, mobilibus & immobilibus, peculium utriuſque ſexus majore vel minore, omníque ſupellectile domus, in quodcunque dici poteſt, quicquid ſupradicta genetrix veſtra, ſi mihi ſupreſtis fuiſſet, de alode mea recipere potuerat, vos contra avunculos veſtros filios meos præfata portione recipere faciatis, & dum ipſius filiæ meæ genetricæ veſtræ, quando eam nuptam tradidi, in aliquid de rebus meis mobilibus, drappos, fabricaturas, vel aliqua mancipia in ſolidos tantos dedi, vobis hoc in parte veſtra ſupputare contra filiis meis faciatis. Et ſi amplius vobis inſuper de præſidio noſtro obvenerit, tunc cum filiis meis avunculis veſtris portionem vobis ex hoc debitam recipiatis, & quicquid exinde omnia ſuperiùs conſcripta facere volueritis, liberam babeatis in omnibus poteſtatem. Si quis verò, quod futurum eſſe non credimus, aliquis de heredibus vel proheredibus meis, vel qualibet perſona, contra hanc epiſtolam venire tentaverit, aut eam infrangere voluerit, inferat vobis tan. & quod repetit nullatenus vindicare valeat; ſed præſens epiſtola omni tempore firma permaneat, cum ſtipulatione ſubnexa. Actum illo.

Charta qui filio aut nepote ſuo aliquid meliorare voluerit.

XI. Dulciſſimo filio vel nepote meo illi ego ille. Quicquid pater unumquemque de filiis vel nepotibus plus habere voluerit, hoc ſibi ſecundùm legis ordinem ſine conſortis repetitione defendat, nec præſumat aliquis contra voluntatem patris agere. Igitur ego in Dei nomine ille, dum & mihi jam ſenectus adgravat, & neceſſitates meas nt oportet procurare non valeo, & tu mihi in neceſſitatibus meis ſolatium præbere non deſiſtis, & die noctúque deſervire non ceſſas, ideo pro bonitate & pro reſpectu ſervitij tui, qua circa me deſudas, cedo tibi ceſſúmque in perpetuum eſſe volo, & de meo jure in tua transfundo dominatione & poteſtate, abſque conſortio fratrum tuorum vel filiis meis, loco nuncupante illo, quicquid ibidem uſque nunc tam de alode parentum quàm de reliquo adtractu viſus ſum tenuiſſe, unà cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, vel reliquis quibuſcunque beneficiis, tibi, ut diximus, à die præſente volo eſſe conceſſum; ita ut ab hac die, ſicut ſuperiùs diximus, eum cum omni integritate ſua habeas, teneas, poſſideas, vel quicquid exinde facere volueris, abſque conſortium fratrum tuorum vel filiorum meorum, liberam in omnibus habeas poteſtatem. Si quis verò, quod futurum eſſe non credo, aliquis de heredibus vel proberedibus meis, ſeu qualibet perſona, contra hanc ceſſionem meam quoquo tempore venite aut eam infrangere voluerit, inferat tibi cum cogente fiſco auri tantum, & quod repetit vindicare non valeat; ſed præſens epiſtola firma permaneat, ſtipulatione ſubnexa. Actum.

Charta ut filia cum fratribus in paterna ſuccedat alode.

XII. Dulciſſima filia mea illa, ego ille. Diuturna, ſed impia, inter nos conſuetu- Lex Salica tit. 62. c.6.
do tenetur, ut de terra paterna ſorores cum fratribus portionem non habeant. Sed ego perpendeos hanc impietatem, ſicut mihi à Deo æqualiter donati eſtis filij, ita & à me ſitis æqualiter diligendi, & de res meas poſt meum diſceſſum æqualiter graruleris. Ideoque per hanc epiſtolam te, dulciſſima filia mea, contra germanos tuos filios meos illos in omni hereditate mea æqualem & legitimam eſſe conſtituo heredem, nt tam de alode paterna quàm de comparatum vel mancipia aut præſidium noſtrum vel quodcunque moriens reliquero, æquale lance cnm filiis meis germanis tuis dividere vel exæquare debeas, & in nullo penitùs portionem minorem quàm ipſi non accipias, ſed omnia vel ex omnibus inter vos dividere vel exæquare æqualiter debeatis. Si quis verò. & quod ſequitur.

Si quis extraneo homine in loco filiorum adoptaverit.

XIII. Domino fratri illo ille. Dum peccatis meis facientibus, diù orbatus à filiis, & mihi paupertas & infirmitas afficere videtur, & te, juxta quod inter nos bonæ pacis placuit atque convenit, in loco filiorum meorum viſus ſum adoptaſſe, ita ut dum advixero, victum & veſtitum, tam in dorſo, quàm in lecto, ſeu calciamentum mihi in omnibus ſufficienter impertias & procures, & omnes res meas, quaſcunque habere videor, tam manſo, vinea, prato, peculio, ſeu reliqua ſupellectile domus mei, ſalvo jure ille, me vivente in tua poteſtate recipere debeas, propterea tibi hanc epiſtolam fieri decrevi, ut neque ego, nec nullus de heredibus meis, aut quicunque hanc convenientiam inter nos factam emutare non poſſit, ſed ſicut ſuperiùs continetur, mea neceſſitate, dum advixero, debeas procurare, & omnes res meas & ad præſens & poſt meum diſceſſum in tua poteſtate permaneant, & quod tibi exinde placuerit faciendi liberam habeas poteſtatem. Quòd ſi aliquis hoc quoquo tempore emutare voluerit, inferat tibi tantum, & quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens epiſtola omni tempore firma permaneat.

Pactum inter parentes de eorum hereditate.

XIV. Quicquid enim inter propinquos de alode parentum, non à judiciaria poteſtate coacti, ſed ſponte, manente caritate, juſtè debita unicuique portio terminatur, non de rebus detrimentum, ſed augmentum potiùs poteſt eſſe cenſendum. Et ideo neceſſe eſt inter ſe eorum facta ſcripturarum ſerie alligari, ne ab aliquibus in poſterum valeat refragari. Ideo dum inter illo & germano ſuo illo de alode genitoribus eorum ill. & ill. bonæ pacis placuit atque convenit ut eam inter ſe manente caritate dividere vel exæquare deberent. quod ita & fecerunt. Accepit itaque ille villas nuncupantes illas, ſitas ibi, cum mancipia tanta illa ſimiliter. De præſidio verò, drappos, fabricaturas, vel omni ſupellectile domus, quicquid dici aut nominari poteſt, æqualentia inter ſe viſi ſunt dividiſſe vel exæquaſſe, & hoc invicem pars parti tradidiſſe, & per fiſtuca omnia partitum eſſe dixiſſe. Propterea præſentes epiſtolas duas uno tenore conſcriptas locum pactionis inter ſe viſi ſunt conſcripſiſſe, ut nullus deinceps contra pare ſuo, niſi quod ad præſens accepit, de ipſa alode genitore eorum amplius requirendi pontificium habere non debeat. Quòd ſi aliquando aliquis ex ipſis aut beredes eorum hoc emutare voluerint, aut amplius requirere quàm accepit voluerit aut adſumere, inferat pari ſuo iſta tuta ſervanti auri libras tantas, argenti pondua tanta, & quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens pactio omni tempore firma permaneat. ſtipulatione ſubnexa. Actum.

Libellum dotis.

XV. Quod bonum, fauſtum, felix, proſperùmve eveniat. De diſponſandis maritandiſque ordinibus, ac procreatione liberorum, cauſis quæ ſtant neceſſe eſt, ut omnia, etiam donatio, per ſcripturarum ſeriem pleniorem obtineant firmitatem. Donat igitur ille boneſtæ puellæ ac nurui ſuæ illæ, ſponſa filio ſuo illo, ante die nuptiarum, donantiſque animo tranſfert atque tranſcribit, hoc eſt, in tanto dono villa nuncupante illa, ſitam ibi, cum domo condigna ad babitandum, vel omni integritate ibidem aſpiciente. Similiter & in dotis titulum alias villas nuncupantes illas, ſita ſibi, mancipia tanta illa & illa, inter aurum & argentum, fabricaturas in ſolidos tantos, caballos tantos, boves tantos, gregem equarum, gregem armentorum, gregem porcorum, gregem ovium; ita ut hæc omnia per manu ſua ad ſuprascripta puella nuro ſua illa ante die nuptiarum debeant pervenire & in ſua dominatione revocare, vel quicquid exinde facere voluerit liberam habeat poteſtatem. Quòd ſi quis contra hunc libellum doris venire & eum infrangere conaverit, inferat partibus ill. tantum. & reliqua.

Si aliquis puella invita traxerit.

XVI. Dulciſſima conjuge mea illa, ille. Dum & te per voluntate parentum tuorum habui diſponſatam, & abſque tua vel parentum tuorum voluntate, rapto ſcelere, meo conjugio ſociavi, id eſt, dum & te faciente conturno contra voluntatem parentum tuorum rapto ſcelere in conjugio ſociavi, unde vitæ periculum incurrere debui, ſed intervenientes ſacerdotes vel bonis bominibus vitam obtinui, ſic tamen ut quod tibi in tanto dono, vel in dotis titulum, ante die nuptiarum, ſi te diſponſatam habuiſſem, conferre debueram, per hanc epiſtolam compoſitionalem aut, ſi convenit, ceſſionem firmare deberem. quod ita & feci. Ideoque dono tibi locello nuncupante illo, ſitum in pago illo, cum domibus ad manendum condignis, vel

omnia intrinſecus utenſilia neceſſaria, cum terris, accolabus, mancipia tanta illa, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, vel reliquis quibuſcunque beneficiis, caballos tantos, boves tantos, gregem equorum, gregem armentorum, gregem porcorum, gregem ovium, inter aurum & argentum, fabricaturas in ſolidos tantos, drappos tantos, hæc omnia ſuperiùs comprebenſa à die præſente in tua tradidi poteſtate & dominatione poſſidendum, habendi, tenendi, vel quicquid exinde elegeris faciendi liberam habeas poteſtatem. Si quis verò. & cetera.

Qualiter in uno volumine teſtamentum duarum perſonarum condatur.

XVII. Regnante in perpetuo Domino noſtro Ieſu Chriſto, loco illo, anno illo, regnante illo Rege, ſub die illo, ego ille & conjux mea illa ſana mente integróque conſilio, metuentes caſus bumanæ fragilitatis, teſtamentum noſtrum condidimus, quem illi notario ſcribendum commiſimus, ut quomodo dies legitimus poſt tranſitum noſtrum advenerit, recognitis ſigillis, inciſo lino, ut Romanæ legis decrevit auctoritas, per inluſtris viros illos, quos in hac pagina teſtamenti noſtri legatarios inſtituimus, geſtis reipublicæ municipalibus titulis eorum proſecutione ab ipſis muniatur. Igitur cùm jubente Domino de iſtius vitæ curſu migraverimus, tunc quicquid in omnibus pridie quàm moriamur tenere videmur, quicquid ex proprietate parentum, vel proprio labore, ſeu ex munificentia à piis Principibus percipere meruimus, vel de quibuſlibet titulis atque contractibus venditionis, ceſſionis, donationis, vel undique Domino adjuvante ad noſtram pervenit dominationem, tu tunc dulciſſima conjux mea illa, beredes quoque meos quos eſſe volo, bereditatem meam habetote. Reliqui verò ex heredes ſint. Ergo excepto quod unicuique per boc teſtamentum dedero daréque juſſero, id ut fiat, detur, præſtetur, impleatur, te, omnipotens Deus, teſtem committo. Villas verò illas & illas, ſitas in pago illo, filius noſter ille recipiat. Similiter villas illas ſitas in pago illo filius meus vel filia illa recipiat. Villas illas baſilica illa vel monaſteria ſitas ibi recipiat. Id ut fiat, detur, præſtetur, impleatur, te omnipotens Deus ad defenſandum committo; licèt de omnibus, dum advivimus, noſtrum reſervavimus uſum Sed dum in villas aliquas, quas ſuperiùs memoravimus, quas ad loca ſanctorum heredibus noſtris deputavimus, quod pariter ſtante conjugio adquiſivimus, prædicta conjux noſtra tertiam inde babere potuerat, propter ipſam tertiam villas nuncupantes illas, ſitas in pagos illos, in integritate, ſi nobis ſubpreſtis fuerit, in compenſatione recipiat. Et quicquid exinde pro commune mercede, vel in pauperibus, aut benemeritis noſtris facere decreverit, licentiam babeat. Et poſt ejus diſceſſum, ſi aliquid inteſtamentum remanſerit, beredes noſtri recipiant. Liberos, liberas, quos quáſque pro animæ remedium fecimus, aut inantea facere voluerimus, & eis epiſtolas manu noſtra firmatas dederimus, obſequium filiorum noſtrorum habere cognoſcant, & oblata vel luminaria, juxta quod ipſas epiſtolas continent, ad ſepulchra noſtra tam ipſi quàm proles eorum implere ſtudeant. Et quibus aliquid de facultate noſtra contulimus, ſingulariter in boc teſtamentum noſtrum inſerere curavimus. In reliquo verò, qualeſcunque à quocunque epiſtolas de nomine noſtro manus noſtras firmatas oſtenſas fuerint, & ante hoc teſtamentum prænotas, quas hic non commemoravimus, excepto de ingenuitatibus, quas pro animæ noſtræ remedium fecimus aut adhuc facere voluerimus, vacuas permaneant. Et qui ex nobis pari ſuo ſupreſtitis fuerit, & per qualecunque inſtrumentum de ſupraſcripta facultate in cujuſlibet perſona vel benementos noſtros munere aliquid contulerimus, in quantum lex permittit, firma ſtabilitate debeat perdurare. Reliquas verò epiſtolas vacuas & inannis permaneant. Et ſic nobis pariter convenit; ſi tu mihi, dulciſſima conjux, ſupreſtis fueris, & ad alio marito, quod tibi Deus non permittat, tranſire volueris, omnem facultatem meam, quod ad uſu fructu poſſidere tibi conceſſimus, vel quod à die præſente deputavimus, & habere potueras, hoc præſentaliter heredes noſtri recipiant inter ſe dividendum. Itémque ego illa ancilla tua, Domne & jugalis meus ille, in boc teſtamentum promtiſſima voluntate ſcribere atque perpetua conſervatione rogavi, ut ſi tu, Domne & jugalis meus, mihi ſupreſtis fueris, omni corpore facultate mea, quantumcunque ex ſucceſſione parentum habere videor, vel in tuo ſervitio pariter laboravimus, & quod in tertia mea accepi, in integrum, quicquid exinde facere elegeris, aut pro animæ remedium in pauperes diſpenſare, aut ad vaſſos noſtros vel

benemeritis

benemeritis noſtris, abſque repetitione heredum meorum quod tua decrevit voluntas faciendi liberam habeas poteſtatem. Et poſt diſceſſum veſtrum, quod non fuerit diſpenſatum, ad legitimos noſtros revertatur heredes. Hanc paginam teſtamenti & manus noſtræ propriæ ſubſcriptionibus, quod ex conſuetudine babuimus, ſubſcripſimus, & per perſonas reliquas ſtuduimus ſubſcriptionibus roborari. Et ut hæc pagina bujus teſtamenti in diſceptatione venire non poſſit, ſi quæ lituræ, caraxaturæ, adjectiones, ſuperdictionéſve factæ ſunt, nos eas fecimus vel facere juſſimus, dum teſtamentum noſtrum ſæpius recurrimus vel emendavimus. Si quis noſtra voluntate reſiſtere aut teſtamentum noſtrum cujuſlibet calliditas conatus fuerit caſu aliquo refragari, id implorantes divini nominis majeſtatem obteſtamur ut pro noſtrorum omnium criminum ac peccatorum obnoxius in die judicij teneatur expers Eccleſiæ catbolicæ communionis & pacis ante tribunal Chriſti pro violata defuncti voluntate compellatur ſubire rationem, atque in eum Dominus ſuam ultionem, quam promiſit injuſtis, cùm venerit ſeculum judicare per ignem, feriatur, & accipiat in conſpectu ejus damnationem perpetuam, quam ſuſcepit Iudas traditor Domini. Illud namque intimare volumus, ut ſi aliquis de heredibus vel proberedibus noſtris ſeu qualibet perſona contra banc teſtamenti paginam, quam plena & integra voluntate fieri rogavimus, venire aut aliquid pulſare voluerit, inferat contra quem repetit tanrum & alium tantum quantum in hunc teſtamentum continetur ſcriptum, & inſuper faciatas fiſco auri libras tantas, argenti tantas, & quod repetit vindicare non valeat.

Securitas pro homicidio facto.

XVIII. Domino fratre illo ille. Dum & inſtigante adverſario, quod non debueras, germano noſtro illo viſus es interfeciſſe, & ob hoc vitæ periculum incurrere potueras, ſed intervenientes ſacerdotes & magnificis viris, quorum nomina ſubtus tenentur adnexa, nos ad pacis concordiam ob boc viſi fuerunt revocaſſe, ita ut pro ipſa cauſa ſolidos tantos in pagalia mihi dare deberes, quos & in præſente per vuadio tuo viſus es tranſolſiſſe, & nos ipſa cauſa per feſtuca contra te viſus ſum vuerpiſſe. Propterea, juxta quod convenit, hanc epiſtolam ſecuritatis in te nobis conſcribere complacuit, ut de ipſa morte germano noſtro nec à me nec ab heredibus meis aut ſuis, nec de judiciaria poteſtate, nec à quemlibet nullo caſu nec refragatione aliqua aut damnietate ampliùs habere non pertimeſcas, ſed in omnibus exinde ductus & abſolutus appareas. Et ſi fortaſſe ego ipſe aut aliquis de heredibus meis vel quicunque te ob hoc inquietare voluerit, & à me defenſatum non fuerit, inferamus tibi cum cogente fiſco duplum quod nobis dediſti, & quod repetit quis vindicare non valeat, ſed præſens epiſtola ſecuritatis à me facta firma permaneat, ſtipulatione ſubnexa.

Venditio de villa.

XIX. Domino fratre illo ille. Licèt empti venditique contractus ſola pretij adnumeratione & rei ipſius traditione conſiſtat, ac tabularum aliorúmque documentorum ad hoc tantùm interponatur inſtructio ut fides rei factæ & veri ratio comprobetur, idcirco vendidiſſe me tibi conſtat & ita vendidi villa juris mei nuncupante illa, ſitam in pago illo, quam ex legitima ſucceſſione parentum (vel de quolibet modo ad eum pervenit) habere videor, in integritate, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, adjecentiis, appenditiis, vel omni merito & termino ibidem aſpiciente. Et accepi à vobis in pretio, juxta quod mibi complacuit, tantum, & memorata villa vobis præſentaliter tradidi ad poſſidendum, ita ut ab hac die habendi, tenendi, vel quicquid exinde elegeris faciendi liberam in omnibus habeas poteſtatem. Si quis verò, quod futurum eſſe non credo, ſi egò ipſe, aut aliquis de heredibus vel proheredibus, ſeu qualibet oppoſita perſona, contra venditionem venire tentaverit, aut me malè vendidiſſe convicerit, & à me vel beredibus meis defenſatum non fuerit, tunc inferamus vobis beredibúſque veſtris dupla pecunia quantum à vobis accepi & ipſa villa meliorata valuerit, & quod reperit vindicare non valeat, ſed præſens venditio omni tempore firma permaneat, ſtipulatione ſubnexa. Actum.

Venditio de area infra civitate.

XX. Domino ſancto & apoſtolico Domno & patri illo Epiſcopo ille. Conſtat me nullius coactum imperio, neque imaginario jure, ſed propriæ voluntatis arbitrio, vobis vendidiſſe & ita vendidi

aream juris mei infra muros civitatis illius, habentem per longo pedes tantos & in lato pedes tantos, quæ ſubjungit ad uno latus terra illo, ab alio latus terra illo, à fronte uno terra illo, & ab alio fronte terra illo. Et accepi à vobis in pretio, juxta quod mihi complacuit, auri ſolidos tantos, & præfata area vobis præſentaliter tradidi poſſidendum, ut habendi, tenendi, vel quicquid exinde elegeritis faciendi liberum perfruatis arbitrium. Si quis verò, quod futurum eſſe non credo, ſi ego ipſe, aut aliquis de heredibus meis, ſeu qualibet perſona contra hanc venditionem venire tentaverit, aut eam infrangere conatus fuerit, inferat vobis aut auctoribus veſtris dupla pecunia vel quantum area ipſa eo tempore meliorata valuerit. & cetera.

Venditio de campo.

XXI. Domino fratri illo ille. Conſtat me tibi vendidiſſe & ita vendidi campo juris mei, ſitum in territorio illo, habentem plus minus tantum, qui ſubjungit à latere uno lui, ab alio latere lui, à fronte uno illo, ab alio verò fronte illius. Et accepi à vobis in pretium, juxta quod mihi complacuit, auri ſolidos tantos; & ipſo campo vobis præſentaliter tradidi poſſidendum, habendi vel quicquid exinde volueris faciendi liberam habeas poteſtatem. Si quis verò. & cetera.

Venditio de ſervo aut ancilla.

XXII. Domino fratri illo ego ille. Conſtat me vobis vendidiſſe & ita vendidi ſervum juris mei aut ancillam nomen illo, non furo, non fugitivo, neque cadivo, ſed mente & omne corpore ſono. Pro quo accepi à vobis in pretio, juxta quod mihi complacuit, auri ſolidos probos atque præſentes numero tantos, & ipſo ſervo vobis præſentaliter tradidi poſſidendum, ita ut ab hac die habendi, tenendi, vel quicquid exinde decreveris faciendi liberum potiaris arbitrium. Si quis verò, quod futurum eſſe non credimus, ſi ego ipſe, aut aliquis de heredibus meis, ſeu qualibet perſona contra hanc venditionem venire tentaverit, aut eam infrangere voluerit, inferat tibi cum cogenti fiſco auri tantum vel quantum ſervus ipſe eo tempore melioratus valuerit, & hæc venditio omni tempore firma permaneat, ſtipulatione ſubnexa. Actum illo, ſub die illo, anno illo.

Concambio de villa.

XXIII. Inter quos caritas inlibata permanſerit, pars parti beneficia opportuna præſtantur: quia nihil ſibi de rebus propriis cenſet minui quod è contra recipit in augmentum. Ideo placuit atque convenit inter venerabile viro illo ex permiſſo apoſtolico viro illo & inluſtris viro illo ut locella aliqua inter ſe concambiare deberent. quod & ita fecerunt. Dedit igitur ille venerabilis vir lui locello nuncupante illo, ſitum ibi, de parte baſilicæ ſancti ill. memorato lui quicquid ibidem ad præſens de qualibet adtractu tenere videbatur, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, vel omnia ibidem aſpicientem. Similiter in compenſationem hujus meriti dedit ſupraſcriptus ille ad partem memorato Abbate illo vel prædicta baſilica alio locello nuncupante illo, ſitum ibi, quicquid ibidem ad præſens de quocunque adtractu ibidem habere videbatur, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, vel omnia ibidem aſpicientem, ita ut ab hac die unuſquiſque memorata loca, quod acceperunt, habendi, tenendi, vel quicquid exinde pro eorum opportunitate & compendio facere elegerint, liberum perfruantur arbitrium. Illud verò addi convenit, ut ſi aliqua pars ex ipſis aut heredes vel ſucceſſores eorum hoc emutare vel refragare voluerit, rem quam accepit amittat, & inſuper inferat pari ſuo, qui hoc facere præſumpſerit, auri libras tantas, argenti pondua tanta, & quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens commutatio, unde duas inter ſe uno tenore chartas conſcripſerunt, firma & inviolata permaneat, ſtipulatione ſubnexa. Actum illo.

Concambio de terra aut vinea.

XXIV. Ideoque placuit inter illo & illo ut terra aliqua, aut prato, aut vinea, ſeu qualibet inter ſe commutare deberent, quod ita & fecerunt. Dedit igitur ille illius campo in loco nuncupante illo, habente tantum, qui ſubjungit à latere uno illo, ab alio latere aut fronte illo. Simili modo è contra in compenſo dedit ille illius alio campo ibi, aut in alio loco, habente tantum, qui ſubjungit de lateribus à frontibus illius, ita ut ab hac die unuſquiſque ex ipſis quod accepit habendi, tenendi, vel quicquid exinde elegerint faciendi liberam habeant poteſtatem. Si quis verò ali-

quid ex ipſis aut heredes eorum vel quicunque hoc emutare voluerit, quam acceperit pari ſuo amittat, & inſuper inferat cum cogenti fiſco auri tantum,& quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens commutatio, unde inter ſe pro firmitatis ſtudium duas uno tenore conſcripſerunt, omni tempore firma permaneat, ſtipulatione ſubnexa. Actum illo.

Cautiones diverſo modo factas.

XXV. Domino mihi propitio illo ille. Dum & ad meam petitionem & neceſſitatem ſupplendo veſtra bonitas habuit ut libram de argento de rebus veſtris mihi ad beneficium præſtitiſtis, ideo per hunc vinculum cautionis ſpondeo me Kalendas illas proximas ipſum argentum veſtris partibus eſſe redditurum. Quòd ſi non fecero, & dies placitus mei præfinitus tranſierit, pro duplum in craſtinum me aut heredes meos vos aut heredes veſtri, aut cui hanc cautionem dederitis exigendam, teneatis obnoxium. Facta cautione ibi, ſub die illo, anno illo.

Item alia.

XXVI. Domino ſuo illo ille. Conſtat me à vobis accepiſſe & accipere debere & debeo, hoc eſt, ſolidos tantos; pro quos ſolidos ſpondeo me, quandiu ipſos poſt me retinuero, annis ſingulis per ſingulos ſolidos ſingulos triantes veſtris partibus eſſe redditurum. Et ſi hoc facere contempſero, aut exinde neglegens apparuero, ad duplum ipſo locario vobis reddere ſpondeo. Et quomodo de mea proprietate ipſos ſolidos veſtros reddere potuero, hanc cautionem à vobis recipiam.

Item alia.

XXVII. Domino fratri illo ille. Quatenus à neceſſitate mea ſupplendo ſolidos veſtros numero tantos mihi ad beneficium præſtitiſti, ideo juxta quod mihi aptificavit, taliter inter nos convenit, ut dum ipſos ſolidos de meo proprio reddere potuero, dies tantos in unaquaque bebdomada ſervino veſtro, quale mihi vos aut agentes veſtri injunxeritis, facere debeam. Quòd ſi exinde negligens aut tardus apparuero, licentiam habeatis ſicut & ceteros ſervientes veſtros diſciplinam corporalem imponere. Et quomodo ſolidos veſtros reddere potuero, meam cautionem abſque ulla evacuaturia intercedente recipiam.

Qui ſe in ſervitio alterius obnoxiat.

XXVIII. Domino mihi proprio illo ille. Dum & inſtigante adverſario, fragilitate mea prævalente, in caſus graves cecidi, unde mortis periculum incurrere potueram, ſed dum veſtra pietas me jam morti adjudicatum de pecunia veſtra redemiſtis, vel pro mea ſcelera res veſtras quamplures dediſtis, & ego de rebus meis unde veſtra beneficia rependere debuiſſem non habeo, ideo pro hoc ſtatum ingenuitatis meæ vobis viſus ſum obnoxiaſſe, ita ut ab hac die de veſtro ſervirio penitùs non diſcedam, ſed quicquid reliqui ſervi veſtri faciunt pro veſtro aut agentium veſtrorum imperio facere ſpondeo. Quòd ſi non fecero, aut me per quodlibet ingenium de ſervitio veſtro abſtrahere voluero, vel dominium alterius expetere aut res ſuſcipere voluero, licentiam habeatis mihi qualemcunque volueritis diſciplinam imponere vel venundare aut quod vobis placuerit de me facere. Facta obnoxiatione tunc, ſub die illo.

Charta de agnatione, ſi ſervus ingenuam trahit.

XXIX. Igitur ego in Dei nomine ille, illa femina. Omnibus non habetur incognitum qualiter ſervus meus nomine ille te abſque parentum vel tua voluntate rapto ſcelere in conjugium ſociavit, & ob hoc vitæ periculum incurrere potuerat, ſed venientes & mediantes amicis vel bonis hominibus convenit inter nos ut ſi aliqua procreatio filiorum orta fuerit inter vos, in integra ingenuitate permaneant.

Et ſi voluntaria ſervum accipit, dicis.

Omnibus non habetur incognitum qualiter ſervo meo nomine illo voluntaria ſecuta es & accepiſti maritum. Sed dum te ipſa & agnatione tua in meo inclinare potueram ſervitio, ſed propter nomen Domini & remiſſionem peccatorum meorum propterea præſentem epiſtolam in te mihi complacuit conſcribere, ut ſi aliqua procreatio filiorum aut filiarum inter vos orta fuerit, penitùs nec nos nec heredes noſtri nec quiſlibet perſona ullo unquam tempore in ſervitio inclinare non debeamus, ſed in integra ingenuitate, tamquam ſi ab utriſque parentibus ingenuis fuiſſent procreati vel nati, omni tempore vitæ ſuæ permaneant, peculiare conceſſo quodcunque laborare potuerint, & ſub integra ingenuitate ſuper terra noſtra aut filiorum noſtrorum abſque ullo præjudicio de ſtatu ingenuitatis eorum commanere debeant, & reditus terræ, ut mos eſt pro ingenuis, annis ſingulis deſolvant, & ſem-

pet in integra ingenuitate permaneant tam ipſi quàm & poſteritas illorum. Si quis verò, quod futurum eſſe non credimus, nos ipſi, aut aliquis de heredibus, vel quicunque contra hanc chartolam venire tentaverit, aut eam infrangere voluerit, inferat tibi aut heredibus tuis auri libras tantas, argento pondo tanta, & quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens chartola omni tempore firma permaneat, ſtipulatione ſubnexa. Actum illo.

Libellum repudij.

XXX. Certis rebus & probatis cauſis inter maritum & uxorem repudiandi locus patet. Idcirco dum & inter illo & conjuge ſua illa non caritas ſecundùm Deum, ſed diſcordia regnat, & ob hoc pariter converſare minimè poſſunt, placuit utriuſque voluntas ut ſe à conſortio ſeparare deberent, quod ita & fecerunt. Propterea has epiſtolas inter ſe uno tenore conſcriptas fieri & adfirmare decreverunt, ut unuſquiſque ex ipſis ſive ad ſervitium Dei in monaſterio aut ad copolam matrimonij ſe ſociare voluerit, licentiam habeat, & nulla requiſitione ex hoc de parte proximi ſui habere non debeat. Si quis verò aut aliqua pars ex ipſis hoc emutare aut contra parc ſuo repetere voluerit, inferat pari ſuo auri libram unam, & ſua repetitio nullum obtineat effectum, ſed ut decreverunt, à proprio conſortio ſequeſtrati, in ea quam elegerint parte permaneant. Facta epiſtola ſub die illo, anno illo, regnante Rege illo.

Mandatum.

XXXI. Domino fratre illo ille. Precor & ſupplico dominationi veſtræ, dum & cauſa pro alode aut qualicunque cum homine nomine illo in palatio aut ubilibet habere videor, ut ipſa cauſa ſuſcipere ad mallandum vel proſequendum in vice mea debeas, & cum ſupraſcripto illo ex hoc rationare, vel quicquid exinde cum eo de ipſa cauſa egeris geſſeriſve, ratum & definitum apud me eſſe cognoſcas. Factum mandatum ſub die illo.

Incipiunt ingenuitates diverſo modo factas.

Ingenuitas à die præſente.

XXXII. Qui debitum ſibi nexum relaxat ſervitium, mercedem in futurum apud Dominum ſibi retribuere confidat. Igitur ego in Dei nomine ille & conjux mea illa pro remedium animæ noſtræ vel retributione æterna te illo ex familia noſtra à præſente die ab omni vinculo ſervituris abſolvimus, ita ut deinceps, tanquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſes procreatus vel natus, vitam ducas ingenuam, & nulli heredum ac proheredum noſtrorum vel cuicunque ſervitium impendas nec libertinitatis obſequium debeas niſi ſoli Deo, cui omnia ſubjecta ſunt; peculiare conceſſo quod habes aut deinceps elaborare potueris. Si tibi neceſſitas ad tua ingenuitate tuenda contigerit, abſque ullo præjudicio ingenuitatis tuæ defenſionem Eccleſiæ, aut cujuſcumque te eligere placuerit, licentiam habeas, & vitam ſemper bene & integrè ducas ingenuam. Si quis verò, quod futurum eſſe non credimus, nos ipſi, quod abſit, aut aliquis de heredibus noſtris, vel qualibet oppoſita perſona contra hanc ingenuitatem tuam venire aut eam infrangere conaverit, aut te in ſervitio inclinare voluerit, divina illum ultio ſubſequatur, & à limitibus Eccleſiarum vel à communione extraneus efficiatur, & inſuper inferat tibi cum cogenti fiſco auri libram unam, & quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens ingenuitas omni tempore firma permaneat, ſtipulatione ſubnexa.

Item ingenuitas alio modo poſt diſceſſum.

XXXIII. Dilecto ſuo illo aut illa, ille. Pro reſpectu fidei ac ſervitij tui, quam mihi famularis, pro remiſſione peccatorum meorum, te ab omni vinculo ſervitutis abſolvo, ea tamen conditione ut dum advixero, mihi deſervias; poſt obitum verò meum, ſi mihi ſupreſtis fueris, ſis ingenuus, tamquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſes procreatus, & nulli heredum ac proheredum meorum vel cuicunque ſervitium impendas; peculiare conceſſo quod habes aut elaborare potueris. & cetera.

Item alia adhuc alio modo.

XXXIV. Si aliquos ex ſervientibus noſtris à jugo ſervitutis abſolvimus, mercedem in futurum nobis ex hoc retribuere confidimus. Igitur ego ille propter nomen Domini & retributione æterna te illum ab omni vinculo ſervitutis abſolvimus, ita ut ab hac die vitam ducas ingenuam, tamquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſes procreatus, & nulli heredum ac proheredum meorum vel cuicunque ſervitium impendas, niſi ſub integra ingenuitate defenſione cui te ex meis heredibus elegeris habere debeas, & oblata mea, ubi meum requieſcit corpuſculum, vel luminaria annis ſin-

gulis debeas procurare; peculiare conceſſo quod habes aut elaborare potueris, aut ſi convenit defenſionem Eccleſiæ illius, & vitam ſemper ducas ingenuam. Si quis verò.

Evacuatoria.

XXXV. Domino fratri illo ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter ante hos aonos, aut ante anno, ſolidos noſtros oumero tantos ad beneficium accepiſti, & cautionem nobis pro hoc emiſiſti ut ipſus ſolidos tunc nobis reddere deberes. quod & ita feciſti. Sed dum illa cautione quod nobis emiſeras ad præſens non invenimus, ideo tibi hanc epiſtolam evacuaturiam fecimus, ut de ipſis ſolidis tantum omni tempore ductus & abſolutus reſideas; & ſi ipſa cautio apparuerit, vel à nobis aut heredibus noſtris quoque tempore oſtenſa fuerit, nullum ſortiatur effectum, ſed vacua & ioanis permaneat.

Si aliquis ſervo vel gaſindo ſuo aliquid concedere voluerit.

XXXVI. Iuſtiſſimis noſtris ſublevantur muneribus qui nobis fideliter & inſtanter famulantur officio. Ego in Dei nomine ille fideli noſtro illo. Pro reſpectu fidei & ſervitij tui, quam circa oos impendere noo deſiſtis, promptiſſima voluntate cedimus tibi à die præſente locello nuncupante illo, aut manſo illo infra termino villa ooſtra illa cum omni adjacentia ad ipſo locello aut manſello aſpiciente, terris, domibus, mancipiis, vineis, pratella, ſilvola, vel reliquis beneficiis ibidem aſpicientibus, ita ut ab hac die ipſo jure proprietario, ſi ita convenit, aut ſub reditus terræ in tua revoces poteſtate, & nulla functione aut reditus terræ vel paſcuario aut agrario, carropera, aut quodcunque dici poteſt, exinde ſolvere nec tu oec tua poſteritas oobis nec heredibus noſtris nec cuicunque poſt nos ipſa villa poſſederit, non debeatis, niſi tantùm ſi ita vult riga; ſed ipſum omnibus diebus vitæ tuæ aut heredis tui emuniter debeatis poſſidere, vel quicquid exinde facere volueritis liberam habeatis poteſtatem. Si quis verò, quod futurum eſſe non credimus, aliquis de heredibus noſtris,vel quicunque contra hanc ceſſionem noſtram agere aut ipſam rem tibi auferre conaverit, inferat tibi cum cogente fiſco auri tantum & hæc epiſtola firma permaneat, ſtipulatione ſubnexa.

Geſta juxta conſuetudinem Romanorum, qualiter donationes vel teſtamenta allegentur.

XXXVII. Anno illo,regnante Domno noſtro Rege illo, ſub die illo, in civitate illa, adſtante viro illo laudabile defenſore & omni curam illius civitatis, vir magnificus ille proſecutor dixit: Peto, optime defenſor, vóſque laudabiles curiales atque municipés,ut mihi codices publicos patere jubeatis. quædam enim in manibus habeo quæ geſtorum cupio allegatione roborari. Defenſor & curiales dixerunt: Patent tibi codices publici. Proſequere quòd optas, dicere non moreris. Vir magnificus proſecutor ille dixit: Venerabilis vir aut inluſter vir ille per chartam mandati ſui mihi injunxit ut illam donatiooem teſtamenti aut ceſſionem quam ad baſilica ad loco ſancto illo aut inluſtri viro illo ad præſens aut poſt diſceſſum delegavit, in vice ſua, ut mos eſt, geſtis municipalibus ipſam donationem debeam allegare. Vir honeſtus defenſor dixit illi: Mandatum quod in te conſcriptum habere dicis nobis oſtende, vel in præſente recitare. Et ille proſecutor hoc modo recitavit.

Textum mandatum.

XXXVIII. Domino magnifico fratri illo ille. Peto & ſupplico caritati tuæ ut in vicem meam epiſtolam donationis aut teſtamenti ſeu ceſſionis quod de rebus meis illis ad baſilica illa pro animæ meæ temedium aut inluſtris viri illius poſt diſceſſum meum vel ad præſens delegavi, in civitate illa publicè proſequere & geſtis municipalibus, ut mos eſt, eam debeas allegare. Propterea tibi hunc mandatum conſcripſimus, ut ſicut ſuperiùs continetur, taliter proſequere & firmare debeas; & quicquid exinde egeris geſſeriſve,ratum & definitum apud oos in omnibus eſſe cognoſcas. Factum mandatum tunc, ibi, anno illo.

Poſt recitationem mandati, vir honeſtus ille defenſor dixit: Mandatum quidem recitatum eſt; ſed ſupraſcripta donatiooe, teſtamentum, aut ceſſione, quam præ manibus habere dicis, nobis præſentibus recitetur, & ut poſtulas geſtis publicis firmetur. quam verò donationem ille profeſſor recitavit. Poſt recitationem verò vir laudabilis ille defenſor & curiales dixerunt: Epiſtola qui recitata eſt, geſtis publicis inſeratur, & quod ille proſecutor vellit & petit, geſta ei publicè datur. Ille proſecutor dixit: Sufficit mihi, bone defenſor, ut donatio quæ recitata eſt, ſi mihi geſta tradere jubeatis. Ille defenſor dixit: Et quia epiſtola donatiooìs aut ceſſionis ſeu teſtamenti & mandatum in te

conſcriptum per ordinem condita & bonorum hominum manibus roborata, atque ſignata, manifeſta eſſe cognovimus, dignum eſt ut geſta ex hoc conſcripta atque ſubſcripta tibi tradatur, & ut in arcipibus publicis memoranda ſervetur. Edatur ſuper ordine & mandatus ſuus in loco, & totum textum, & manumiſſoris epiſtolæ ſcribantur; & poſtea defenſor & curiales civium & reliqui eam ſubſcribantur atque ſignentur.

Epiſtola ſi aliqui rem Eccleſiæ ad viſum habeant, & eorum proprietatem pro hoc donent.

XXXIX. Domino ſancto & apoſtolico. Domno & in Chriſto patri illi Epiſcopo ille & conjux mea illa. Quatenus ad noſtram petitionem veſtra habuit pietas & benevolentia ut locello aliquo Eccleſiæ veſtræ, nuncupante illo, ſitum in pago illo, quam ille pro animæ ſuæ remedium ad Eccleſia veſtra illa in honore ſancti illius delegavit, nobis ad beneficium, dum pariter advivimus, aut qui ex nobis pare ſuo ſupreſtis fuerit, dum advixerit, excolere permiſiſtis. Et nos pariter, juxta quod convenit, tam pro ipſo uſu quàm pro animæ remedium, alio locello nuncupante ſic, ſitum ibi, poſt noſtrum ambobus diſceſſum, vobis vel ſucceſſoribus veſtris ad memorata Eccleſia viſi fuimus condonaſſe, ea tamen conditione ut dum advivimus, ſupraſcripta loca, tam illa quam nobis præſtitiſtis, quàm & ea quod nos pro animæ noſtræ remedium ad ipſam Eccleſiam delegavimus, abſque ullo præjudicio Eccleſiæ veſtræ ſine ulla diminutione de qualibet re uſufructuario ordine poſſidere debeamus, & poſt noſtrum, ut diximus, ambobus diſceſſum, præfata loca abſque ulla alia renovata, ut mos eſt in ceteris, precaria per hanc epiſtolam abſque ullius heredum noſtrorum aut cujuſcunque contrarietate vel expectata traditione vos vel ſucceſſores veſtri aut agentes Eccleſiæ in veſtra faciatis revocare dominatione perpetualiter dominandum, & noſtra poſſeſſio nullo unquam tempore nullum præjudicium vobis ex hoc generare non debeat. Si quis verò, quod futurum eſſe non credimus, nos ipſi, aut aliquis de heredibus noſtris, vel qualibet perſona contra hanc epiſtolam venire aut aliquid de ipſa locella vobis minuari aut auferre voluerit, cum ſupraſcripto Domno illo ante tribunal Chriſti deducat rationes, & inſuper inferat partibus Eccleſiæ veſtræ tantum, & quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens epiſtola firma permaneat. ſtipulatione ſubnexa. Actum illo.

Præſtaria de re Eccleſiæ ab Epiſcopo facta.

X L. In Chriſto ſanctæ Eccleſiæ filiis, aut (ſi tales fuerint) inluſtribus viris illis, ille illius Eccleſiæ gratia Dei Epiſcopus. Dum ad petitionem veſtram alio locello nuncupante ſic, ſitum ibi, vobis pariter ad beneficium, dum advixeritis, excolere permiſimus, & per hoc alio locello nuncupante ſic, ſitum ibi, de proprietate veſtra tam pro ipſo uſu quàm pro animæ veſtræ remedio poſt amborum diſceſſum ad ipſa Eccleſia ſancti illius per veſtram epiſtolam delegaſtis, ideo nobis cum conſenſu fratrum noſtrorum convenit hanc epiſtolam præſtariam in vobis pariter conſcribere, ut dum pariter advixetitis, aut qui ex vobis pari ſuo ſupreſtis fuerit & advixerit, nec nos nec ſucceſſores noſtri nec quiſlibet de parte Eccleſiæ noſtræ ipſa locella de veſtra poteſtate pontificium auferendi non habeamus, ſed per noſtrum beneficium aut ſucceſſorum noſtrorum, dum advixeritis, abſque ullo præjudicio Eccleſiæ noſtræ vel minuatione aliqua de qualibet re in integritate amba locella excolere debeatis, & poſt veſtrum ambobus diſceſſum, ſicut & veſtra continet epiſtola locum præcariæ facta, abſque ullius expectata traditione eas nos aut ſucceſſores noſtri ad partem Eccleſiæ noſtræ revocare debeamus. Facta epiſtola.

Si aliquis rem alterius quam excolit ad proprietatem habere vult, & non poteſt, & poſtea eam precaverit.

X L I. Domno inluſtri illo & mihi proprio Domno illi. Dum per malorum hominum conſilium, quod non debueram, de terra veſtra in loco nuncupante illo, quem excolere video, revellare amavi & ipſa terra ad proprietatem facire, & non potui, quod nec ratio præſtitit, & vos vel agentes veſtri eam ad partem veſtram revocaſtis, vel nobis exinde ejeciſtis, ſed poſtea ad petitionem bonorum hominum nobis eam ad excolendum reddidiſtis. Propterea hanc precariam dominationi veſtræ emittimus, ut quandiu vobis placuerit ut eam teneamus, abſque ullo veſtro præjudicio, quicquid reliqui accolani veſtri faciunt, nos reddere ſpondimus. Quòd ſi non fecerimus, & ob hoc neglegentes, tardi, aut contumaces fuerimus, publicè per hanc precariam, ac ſi ſemper per quinquennium renovata fuiſſet, con-

demnati, ut lex præſtat tardis aut negligentibus, & de ipſa terra nos pontificium habeatis eiciendi. Facta precaria ibi, ſub die illo, anno illo, illo Rege.

Indiculus Epiſcopi, ad alium in reſurrectione Domini eulogias dirigendo.

XLII. Domino ſancto & apoſtolica veneratione colendo Domno & in Chriſto fratri illi Epiſcopo ille gratia Dei, ac ſi peccator, Epiſcopus. Dominicæ feſtivitatis reſurrectioniſque myſteria, in qua idem Deus Chriſtus tartarius per ſemetipſum decrevit abſolvere, nudus victórque de exſuperato hoſte triumphans captivitatem, dedit bona hominibus, propterea remeavit ad cœlos, anni circulum revolventi, quæ felicitas proſperitatem veſtram conſtitit induſtriam, aut ſanctitatem excepiſſe, ipſóque Deo præſule percogiſſe, cum eologias peculiaris patro veſtro ſancti illius, & ſalutationis officia veneratiooe præcipua, quæſumus ut noſtram extremitatem affatu dignabili jubeatis ſpecialibus informare.

Reſcriptio ad Epiſcopo.

XLIII. Domino ſancto, meritis apoſtolico, io Chriſto deſiderabili, Domino & fratri illo Papæ, ille peccator Epiſcopus. Veſtras ſacras common. almitatui veſtri deferenti venerabile filio commune illo, ut cœlitus donabile, nos accepiſſe prænuſce & comperite. De edulium inquit dedepaſti recreati ſancto hoc de munere veſtro trepudiantes, multum de qua pagina ſærrit. quod valitantes vobis præſcimus eſſe cum veſtris & quintati habuit veſtra dignatio inſtigio ut in virendotirio fuiſtis dignari, ioſimo gratias agimus. In his e plura ſolventes, pluſculum quod valeat internum congignere compus, vel verborum carmina pandant, oracula dictua dicimus. Et illud quod nos flagitare oportet, ut in veſtris ſæpius nobis remiſcat oratio.

Quomodo Epiſcopus nativitatem Domini ad Regi, Regina, vel ad Epiſcopo viſitationis dirigit ſcriptum.

XLIV. Glorioſo atque præcelſo & univerſale catholicæ ſanctæ Eccleſiæ filio illi Regi, ille Epiſcopus. Glorioſa atque præcelſa & univerſale catholicæ ſanctæ Eccleſiæ filia illa Regina, ille miſericordia Dei Epiſcopus. Domino inclitóque cultore atque apoſtolico Domino & in Chriſto fratri illi Epiſcopo, ille peccator Epiſcopus. Dum generaliter dominicæ nativitatis exultamus adventum, cenſum debita ſubjectionis deſolvere perurguemus ex voto: atque ideo ſalutationum munia cum eologias peculiaris patroni veſtri ſancti illius (*ſi ad Regem*) clementiæ veſtræ, (*ſi ad Epiſcopum*) ſanctitati veſtræ direximus, cum omni humilitatis genere clementiſſimè dependentes, ſuggerimus ut jugi nos præmunientes orato, de veſtræ ſoſpitate integritatem trepudiare faciatis, dignabili protinus reſcribtu.

Item alia de nativitate Domini.

XLV. Iocunditatis mutuæ gratiam cognoſcere cupientes, divinitus univerſitate conlata, non diſtituemus epiſtolis præferendam veſtram prævenire clementiam, aut ſanctitatem, cum eulogias peculiaris patroni veſtri illius, honorabile ac devoto cultu poſcentes ut qua alacritate feſtiva nativitatis dominicæ peregiſtis inſignia, nos doceant veſtræ ſanctitatis exempla. Erunt enim nobis provectuum veſtræ incrementa ſalutis, locuplex theſauri facultatis.

Commendatitias litteras ad Epiſcopo noto.

XLVI. Domino reverentiſſimo illo Papæ ille. Reminiſcentes veſtram affectuoſam beatitudinis caritatem, qua tunc ab obtentu retributionis æternæ noſtræ extremitatis perſonolam in intimis viſceribus ac ſi unicæ dilectionis vinculum amplectebamini ſedulè; qua fiducia provocatus hos apices vilitatis noſtræ fidenter ad dignationem veſtram per fratres noſtros filios veſtros gerulos præſentes deſtinare præſumpſi, per quos veſtram almitatem, ſi præſumptio non offendit, ſalutationum munia, ut decet, non arroganter, ſed humiliter deſtinare præſumo, quos ut commendatos in omnibus recipere dignetis, quæſumus opportunè. Etenim in tam longinquis regionibus propter neceſſitates fratrum comparandum euntes, veſtris Chriſto præſule indigent adminiculis; pro quibus beneficiis centuplicato fœnore à Domino retributore bonorum omnium refertum mercedis cumulum in ævum recipiatis digniſſimum. Dominus Deus noſter piam coronam veſtram memorem mei & præſentibus repleat bonis & dignam reddat æternis, Domne ſemper meus.

Item commendatias litteras ad Abbate noto.

XLVII. Domino beatiſſimo & meritis venerando ſancto patri illo Abbati ille in Domino perpetuam mittit ſalutem. Multimoda nobis benivolo veſtro generare comperite gaudia quotiens aditus dede-

rit opportunus ut ad indagandam ſoſpitatem veſtram noſtras dirigere debeamus litterolas. Idcirco cum ſalutationum officiis humili prece almitati veſtræ quæſumus ut pro nobis miſericordiarum dominum, ubi dignas ſeduláſque funditis preces, exorare non dedignemini quatenus veſtris fulti precibus olim optatam adire mereamur patriam. Paritérque latores præſentes famulos veſtros, fratres in Chriſto noſtros, quos ob neceſſaria monaſterij noſtri illuc uſque deſtinavimus, veſtræ beatitudini plurimùm commendare præſumimus, ut eis in quo neceſſarium duxerint ſolatium præbere pro divino intuitu non dedignetis. Vale pro nobis orans, Domne ſancte ac beatiſſime pater.

Supplicaturio pro eo qui in monaſterio converſare deſiderat.

XLVIII. Domino ſancto, Deíque cultore, & mihi in Chriſto honorabile fratri, illi Abbati, ille ſalutem optans mitti in Chriſto. Primùm illud tanquam præſens ſanctis veſtris ſuggero provolutus pedibus ut meæ extremitatis litterolæ, cum veſtris fuerint ſacris manibus traditæ, pro me meiſque, quos mihi in Chriſto cohærere fecit amor, fratribus, precibus Domino commendetis. Deinde ſubjectus veſtri frater in Chriſto noſter ille, ſuperno inſpiratus munere, veſtræ ſanctitati obedientiæ noſtras ſe petiit litterolas almitati veſtræ commendari; per quas ſuppliciter poſtulamus ut ovem fauce lupi boni paſtoris Chriſti manu erepta, ad caulas Chriſti gregis tua ſit diligentia reducta, ac vice patris ac medici pia, oro, circa hunc ſit vigilantia ægrum: quem ſi priſtinæ redditum ſanitati paſtori omnium cum ceteris præſentaveris inlæſum, quæ ſequatur tuo merces laboris, optimè divinis noſti inſtructus oraculis. Vale, memor eſto mei venerabilis in Chriſto frater.

Indiculum generale ad omnes homines.

XLIX. Domno noſtro, orthodoxo Romanæ ſedis apoſtolicæ à Deo inſtituto illi Papæ, vel omnibus apoſtolicis Domnis & patribus, ſeu Abbanbus; vel Deo dicatis cœnobiis degentibus, necnon & inluſtribus viris Patriciis, Ducibus, Comitibus, vel omnibus Chriſtiani cultus divine religione ſectantes, ille peccator Epiſcopus viliſſimus omnibus in Domino præſumo mitti ſalutem. Quatenus præſens portitor ille, radio inflammante divino, non (ut pleriſque mos eſt) vacandi cauſa, ſed propter nomen Domini, itinera ardua & laborioſa parvipendens, ob lucrandam orationem, limina ſanctorum Apoſtolorum Domni Petri & Pauli adire cupiens, meæ parvitate ſe petiit veſtræ commendare almitate ac induſtriæ litterolas, per quas viliſſimus omnium, tanquam veſtris provolutus veſtigiis ſingulorum, ſupplicare præſumo ut pro me minimo exorari jubeatis, & eundem euntem vel redeuntem, ſi Dominus permiſerit, propter nomen Domini ſolita pietate commendatum recipiatis, & quod neceſſe habuerit impertire tam habeatis; quatenus ab ipſo mereamini mercedem recipere cumulum qui ſibi dixit impleri quantum quis in ſuis pauperibus viſus fuerit erogare.

Indiculum commendatitium ad viros inluſtres laicos.

L. Domino inluſtre, & præ cunctis magnificentiſſimo, ac nobilitatis proſapiæ decorato atque ſublimato illi, ille peccator in Domino præſumit mittere ſalutem. Quamquam veſtra excellentía meæ parvitate minimè ſit cognita, tamen multorum relatione didici veſtram in Domino maximam devotionem & in ſervos Dei vel pauperes ejus ob æterna retributione ſollicitudinem non pigram. Qua fiducia provocatus, hos apices vilitatis meæ per latores præſentes famulos veſtros, fratres in Chriſto noſtros, ad dominationem veſtram direximus; per quos veſtram induſtriam, ſi præſumptio non offendit, plurimùm ſalutare præſumo; & peto ut eis euntibus vel redeuntibus, in quo neceſſarium duxerint, propter nomen Domini ſolita pietate conſolare jubeatis.

Indiculum ad homines potentes palatinos, maximè ad cognitos ſibi.

LI. Domino inluſtri & præ cunctis magnificentiſſimo viro illi ille peccator perennem in Domino mittit ſalutem. Vberem ſtrenuitatis veſtræ agapem erga nos potiſſimo jure flagtantem litterarum ſerie non omittimus excitare, quò, avidi facilitatis veſtræ quæſtus præſtolantes, uberes in Domino à vobis fructus ſemper ſuſcipiamus, & dum præſenti in vita tibi rerum arbiter locum dedit quo & Eccleſiarum & amicorum feras ſuffragia, non pigeat ſubire laborem qui in poſterum mercedem conferat lucra, & nunc multiplicia ex numero amicorum ferant ſuffragia, & unde tibi præſentium portitores, ſodales mei, famuli veſtri ſuggeſſerint, piè obaudientes affectui mancipetis. Vale vit vigoris atque tuorum decus amicorum. Omnipotentis

tentis Domini pietas ad Eccleſiarum profectum per multa ſpatia temporum vos conſervare & cuſtodire dignetur.

Qualiter ex ordinatione Regis pro nativitate filij ſui Domeſticus de villa Regis per ſua epiſtola relaxat ingenuos.

LII. Ego in Dei nomine ille Domeſticus ac ſi indignus glorioſiſſimi Domni illius Regis ſuper villas ipſius illas, illi ex familia dominica de villa illa. Dum generaliter ad omnes Domeſticos Regis ordinatio proceſſit pro nativitate Domnicelli noſtri illo, ut à Domino meliùs conſervetur, de unaquaque villa fiſcale tres homines ex ſervientibus inter utroque ſexu à ſervitio laxarentur, & nos ita faciendum ob hoc ordinatione recepimus, propterea te per hanc epiſtolam noſtram, ſicut mihi juſſum eſt, ab omni vinculo ſervitutis abſolvo, ita ut deinceps, tanquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſes procreatus, vitam ducas ingenuam, & in nullo ſervitio nec à nobis nec à ſucceſſoribus Domeſticis nec à quocunque de parte fiſci penitùs in ſervitio inclinari non poſſis; ſed per hanc epiſtolam ingenuitatis, ſicut nobis juſſum eſt fieri, bene & integrè ingenuus cunctis diebus vitæ tuæ debeas permanere. Si quis verò aliquis te de ſtatu ingenuitatis tuæ impulſare voluerit, inferat tibi cum cogenti fiſco auri libram unam, & quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens epiſtola firma permaneat, ſtipulatione ſubnexa. Actum ibi ſub die illo, anno illo, Rege illo, ſupraſcripto illo Domno noſtro Rege.

APPENDIX
FORMULARUM MARCULFI,
SIVE
FORMULÆ VETERES
INCERTI AUCTORIS.

INCIPIUNT CAPITULA.

1. *Notitia de colono evindicato.*
2. *Charta ſacramentalis.*
3. *Notitia de ſervo.*
4. *Iudicium evindicatum de colono.*
5. *Notitia de colona evindicata.*
6. *Notitia de ſervo quem colonus comparat.*
7. *Notitia de terra evindicata.*
8. *Ingenuitas.*
9. *Mandatum.*
10. *Tractuaria pro itinere peragendo.*
11. *Ceſſio ad Eccleſiam à novo ædificatam.*
12. *Litteræ commendatitiæ ſeu formatæ.*
13. *Ingenuitas.*
14. *Venditio.*
15. *Cautio.*
16. *Obnoxiatio.*
17. *Commutatio de terris.*
18. *Charta agnationis.*
19. *Traditoria de terra.*
20. *Traditoria de manſo vel vinea.*
21. *Notitia de ſervo.*
22. *Notitia de jactivis.*
23. *Securitas.*
24. *Charta denarialis.*
25. *Mandatum.*
26. *Ceſſio ad Eccleſiam.*
27. *Precaria.*
28. *Præſtaria.*
29. *Notitia de homine forbatudo.*
30. *Indiculus regalis.*
31. *Item alius indiculus.*
32. *Notitia de colonitio.*
33. *Notitia ſacramentalis.*
34. *Notitia de herbis maleficis.*
35. *Ceſſio.*
36. *Evacuatoria.*
37. *Libellus dotis.*
38. *Indiculus regalis.*

39. *Æqualentia vel pactum.*
40. *Donatio ad caſam Dei.*
41. *Precaria.*
42. *Præſtaria.*
43. *Traditoria de terra.*
44. *Emunitas ſanctorum.*
45. *Indiculus regalis.*
46. *Relatum quod.*
47. *Hereditoria.*
48. *Redemptionale.*
49. *Hereditoria.*
50. *Cautio de vinea.*
51. *Securitas.*
52. *Donatio ad filios.*
53. *Mandatum.*
54. *Geſta.*
55. *Epiſtola.*
56. *Geſta manumiſſionis.*
57. *Traditoria.*
58. *Obnoxiatio.*

Notitia de colono evindicato.

I. NOtitia qualiter vel quibus præſentibus veniens homo aliquis, nomine ille, advocatus ſancti illius de monaſterio illo & illo Abbate, in civitate illa in mallo publico ante illuſtri viro illo Comite vel aliis quampluribus perſonis ibidem reſidentibus, interpellabat homine aliquo nomine illo, repetebat ei, dum diceret eò quòd ante hos dies ipſe homo ſacramentum contra ipſam caſam Dei vel ipſius Abbatis habuiſſet adhramitum ad ſuam ingenuitatem defenſandum in ipſo mallo in baſilica ſancti illius ob hoc jurare debuiſſet, & ipſe homo de ipſo ſacramento jectivus remanſit, & ipſe homo nullatenus rationes potuit tradere per quod ingenuus eſſe deberet, vel ipſo ſacramento jurare potuiſſet. Et dum hæc cauſa apud ipſo Comite vel ipſis Racimburgiis diligenter fuit inventa vel inquiſita, & legibus fuit definita, & ipſe homo in præſente pro colono ad caſam ſancti illius vel ipſius Abbatis ſibi recognovit vel recredidit, & ipſe vicarius per juſſionem ipſius Comitis ipſum hominem per manus, pro colono ipſius, advocato illius Abbatis viſus eſt reddidiſſe, propterea taliter ei fuit judicatum ut de hac cauſa notitiam bonorum hominum manibus roboratam eum accipere deberet, quod ita & fecit, ut ipſum hominem ipſa caſa Dei vel ipſe Abba ſeu rectores eorum pro colono habeant evindicatum, & ſit inter ipſos poſtmodum ex hac re ſublata cauſatio. His præſentibus qui ſubter firmaverunt.

Charta ſacramentalis.

II. Veniens advocatus ſancti illius de monaſterio illo, ſeu & illius Abbatis de prædicto monaſterio illo, caſtro illo, in mallo publico, ante illuſtre viro illo Comite vel aliis quampluris qui ibidem aderant, interpellabat homine aliquo nomen illo, repetebat ei dum diceret eò quòd genitor ſuus nomine ille colonus ſancti illius de villa illa fuiſſet, & ipſo colonitio de capud ſuum ad ipſa caſa Dei redebeat, & exinde neglegens aderat; & ipſe in præſente hoc fortiter denegabat, & taliter dedit in ſuo reſponſo quòd de patre franco fuiſſet generatus, & de matre franca fuiſſet natus. unde tale ſacramento per ſuam fiſtucam viſus fuit adrhamire, & taliter ei fuit judicatum, ut hac cauſa apud proximiores parentes ſuos, octo de parte genitore ſuo, & quatuor de parte genetricæ ſuæ, ſi præmortui non ſunt, & ſi præmortui ſunt, apud duodecim francos, tales qualem ſe eſſe dixit, in illo caſtro, in baſilica ſancto illo, ubi reliqua ſacramenta percurrunt, in quadraginta noctes in proximo mallo poſt bannum reſiſum hoc debeat conjurare.

Notitia de ſervo.

III. Notitia qualiter vel quibus præſentibus veniens ille in cauſa monaſterij ſancti illius, civitatis illius Pontifici, ad vicem venerabile viro illo Abbate de prædicto monaſterio, die illo, illa civitate, in mallo publico, ante inluſtre viro illo Comite, & ante illo Epiſcopo, vel aliis plures magnificis viris qui ibidem reſedebant, homine aliquo nomen illo ibidem interpellabat dicens eò quòd ſervus monaſterij ſancti illius de capud ſuum aderar, & colonus ipſius ſancti ille nomine illum de franco bomine cómparaſſet, & malo ordine ipſo ſervitio partibus monaſterij ſancti illius effugiebat vel intendebat. Interrogatum fuit ipſi ſervo ſi ipſa cauſa vera erat aut non. Sed ipſe ſervus in omnibus hoc fortiter denegavit, & ipſe Abba vel ſuus advocatus contra prædicto ſervo intendebant, & taliter dixerunt, quòd teſtimonia homines francos præſentare potebant, qui hic adſtabant, quòd ipſe colonus ipſo comparaverat, & in ſuum ſervitium eum viderant deſervire, & per lege ſervus ſancti illo eſſe debet. Et ipſa bora ipſe Abba, vel ipſe advocatus, ſua teſtimonia homines ſeptem, his nominibus illo

& illo, adrhamivit ut in craſtinum die illo ibidem præſentare deberent. quod ita & fecerunt. Et ipſi homines ſic teſtimoniaverunt, quòd per lege ſervus ſancti illius aderat debitus, & quomodo hoc teſtimoniaverunt... ſuper altario ſancti illius, in illa capella, quàm in curte fiſci, ubi reliqua ſacramenta ſoluta ſunt, jurati dixerunt. Denuo ipſius ſervo fuit interrogatum ſi ipſa cauſa recognoſcebat, ſi ſic erat veritas. Sed ipſe ſervus in omnibus hanc cauſam recognovit, & ad ſervitium ſibi reverſus fuit, & ipſe Abba per judicium ad ipſas perſonas, per juſſionem illius Comite, de manu ill. Vicario exceptum, ibidem pro ſervo ſancti illius evindicabat. His præſentibus.

Judicium evindicatum de colono.

IV. Cùm reſediſſent venerabilis ille Abba & inluſter vir ille in villa illa in pago illo, ubi ille Comes eſſe videtur, per juſſionem Dòmno & glorioſo illo Rege, ad univerſorum cauſas audiendum vel recta judicia in Dei nomine terminandum; ibíque veniens ille advocatus monaſterij illius vel illius Abbatis homine aliquo nomen illo interpellabat, repetebat ei, dum diceret eò quòd legitimo colonitio partibus monaſterij ſancti illius vel illius Abbatis ad villa illa de parte genetrice ſua redeberet, & negligens & jectivus exinde adeſſet. Sed ipſe homo de præſenti adſtabat, & ipſam cauſam nullatenus potuit denegare, & ad ipſum colonitium ſe recognovit, & per manibus ipſum hominem ipſius Abbatis reddidit. Proinde taliter ab ipſis Miſſis dominicis, vel illo Comite, ſeu & ab ipſis Rachimburgiis, ipſius advocato in cauſa ſancti illius vel ipſius Abbatis pro firmitatis ſtudium fuit judicatum ut dum ipſa cauſa taliter fuit inventa & legibus definita, ut tale judicio evindicato exinde accipere deberet, quod ita & fecit, ut omni tempore ad ipſum colonitium ſancti illius ad villa illa illum habeat evindicatum vel elidiatum, & ſit in poſtmodum inter eos ex hac re ſublata cauſatio. Datum in menſe illo, in anno illo.

Notitia de colona evindicata.

V. Veniens homo aliquis nomine ille advocatus ſancti illius, de monaſterio ſancti illius, vel illius Abbatis de ipſo monâſterio, die illo, in mallo publico, ante inluſtre illo viro illo Comite, vel ante quampluris perſonis qui ibidem aderant ad univerſorum cauſas audiendum vel recta judicia in Dei nomine terminandum, qui ſubter firmaverunt, femina aliqua nomine illa ibidem interpellabat, repetebat ei dum diceret eò quòd avus ſuus nomine ille quondam, vel genitor ſuus ille quondam, coloni ſancti illius de villa illa fuiſſent, & ipſa femina colona eſſe debebat, & ipſo colonitio malo ordine de ipſa caſa Dei effugeret. Sic ipſa femina in præſente adſtitit, & ab ipſis perſonis ei interrogatum fuit ſi ipſa cauſa eſſet veritas, an non. Sed ipſa ..... in omnibus fortiter denegavit, & taliter dixit, quòd avus ſuus ille quondam, nec genitor ſuus ille quondam, coloni ſancti illius de villa illa nunquam fuiſſent, nec ipſa colonitio de capud ſuum ad ipſa caſa Dei ſancti illius nunquam redebebat, ſed de patre & de matre bene ingenua nata vel procreata fuiſſet. Sic ab ipſis perſonis taliter ei fuit judicatum, ut apud duodecim homines parentes ſuos, octo de patre, & quatuor de matre, ſi præmortui non ſunt, & ſi præmortui ſunt, apud duodecim homines bene francos Salicos, in ipſo mallo ſuper altario ſancti illius, in proximo mallo quem ipſe Comes ibidem tenebit, hoc conjurare debeat quòd avus ſuus ille quondam, nec genitor ſuus ille quondam, coloni ſancti illius de monaſterio illo de villa illa nunquam fuiſſent, nec ipſa colonitio de capud ſuum ad ipſa caſa Dei non redebeat. Et ſi hoc in eo placito, ſicut ſuperiùs inſertum eſt, conjurare potuerit, de hac cauſa ducta & ſecura reſideat. Sin autem non potuerit, ad ipſa caſa Dei ſe recognoſcere faciat. Datum ibi.

Notitia de ſervo quem colonus comparat.

VI. Notitia qualiter vel quibus præſentibus veniens magnificus vir ille die illa in illa civitate in mallo publico ante inluſtre viro illo Comite & ante apoſtolico viro illo, vel præſentibus quampluribus viris venerabilibus Rachimburgis qui ibidem ad univerſorum cauſas audiendum vel recta in Dei nomine judicia terminandum reſidebant vel adſtabant, quorum nomina ſubter tenentur adnexa, homine aliquo nomine illo interpellabat, dixit eò quòd ſervus ad colono ſuo nomine illo de capud ſuum adetat, & venditionem habebat quomodo ipſe colonus ipſum comparaverat, & ipſam venditionem ibidem oſtendebat ad relegendum. Relecta epiſtola, ſic ipſi viri ipſum interrogaverunt, ſi aliquid contra ipſa charta dicere volebat, vel ſi eam agnoſcebat, an non. Sed ipſe ſervus ipſa charta vera & legitima recognovit. Sic ipſi viri tale decreverunt judi-

cio, ut ipſe ille ipſum ad ſervitium recipere deberet. quod ita & fecit, & per manu illius Vicarij per juſſionem inluſtre viro illo Comite & per judicium ad ipſas perſonas præſentaliter recepit. His præſentibus. Datum ibi, ſub die illo.

Notitia de terra evindicata.

VII. Notitia qualiter vel quibus præſentibus veniens venerabilis vir ille Abbas de monaſterio illo, die illo, in illo loco, ante inluſtribus viris magnificis illis & illis Miſſis Domno & glorioſiſſimo illo Rege, vel aliis quampluris qui ſubter firmaverunt, quorum nomina ſubter tenentur inſerta, homine aliquo nomine illo interpellabat, repetebat ei, eò quòd illa terra quam apud homine illo concambiavit, qui eſt in pago illo, in grafia illa, in loco qui vocatur ille, poſt ſe malo ordine retineret injuſtè. & ipſe homo in præſente adſtabat, & hanc cauſam nullatenus potuit denegare, nec tradere rationes per quas ipſam terram habere debeat. Sic ipſi homini fuit judicatum, ut ipſam terram ante ipſos Miſſos dominicos ſecundùm ſuam legem ipſi venerabili viro illo Abbati reddere vel reveſtire deberet. quod ita in præſente & fecit. Propterea jubemus ut dum hanc cauſam ſic actam vel perpetratam eſſe cognovimus, ut ipſa terra ipſe Abbas habeat evindicata atque elidiata, ſit poſtmodum ex hac re omnique tempore ſublata cauſatio. Datum ibi ſub die illo, anno illo, regnante Domno noſtro illo glorioſiſſimo Rege.

Ingenuitas.

VIII. Quoniam ſanctiſſimi Hludouvici Imperatoris pietas, quam habet in Deum, ea quærere & indagare non ceſſat quæ Domini potiſſimùm congruant voluntati, quibus quoque religionis honor & devotio magis ac magis de die in dies creſcat atque proficiat, & ea quæ ad divinum cultum & officium ſanctum pertinent, decoris & honeſtatis amplius in diebus ejus quàm priùs habuerint accipiant; & cunctis in futurum temporibus quæ ſecundùm Deum ab eodem inventa procuratáque ſunt proficiant, & perenni ſtabilitate à ſucceſſoribus ejus & fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ inviolabiliter in perpetuum conſerventur, memor ſemper quod
Prov. 20. dicitur, *Miſericordia & veritas cuſtodiunt Regem, & juſtitia firmatur thronus ejus*, adeo ut veriſſimè & propemodum ſpecia-
Eccleſ. 10. Sap. 6. liter de eo dictum videatur, *Beata terra cujus Rex ſapiens eſt*; cui etiam illud non inconvenienter poteſt aptari quod Dominus de David perhibuit dicens: *Inveni* Act. 13.
David ſecundùm cor meum, qui faciat omnes voluntates meas. Hujuſmodi itaque ſtudiis Rex iſte ſapiens & beatus indeſinenter intentus, & Domini ſemper adhærens voluntati, cupiens, ut præmiſſum eſt, divinum officium modis omnibus honeſtare, & eos qui Domino Deo ſacrificium ſuper altare ſanctum offerre debent, & corpus & ſanguinem dominicum precum mediatione conſecrare, honori habere, & ampliore gratia circumdare, ſtatuit ut Epiſ- Capitulare
copi & Abbates & quicunque eccleſiaſticis an. 816. c. 6
poſſeſſionibus jure prælati ſunt, ſi aliquos ex familia ad preſbyteratus ordinem promovere velint, priùs eos, permiſſu ipſius, libertate donent, & ſic tandem ad ſacerdotij gradum digniſſimè ſubvehant. Igitur ego ille minimus ſervorum Dei famulus Eccleſiæ Senonicæ Archiepiſcopus tanta ſereniſſimi Hludouvici Auguſti auctoritate, quæ Senonis in arcibo Eccleſiæ epiſcopij ſervatur, fultus per hunc libellum manumiſſionis te fratrem noſtrum, quem ſervilis conditio hactenus addictum tenuit inter hujus Eccleſiæ familiam, quia fratrum teſtimonio, inter quos enutritus es, dignus ad ſacerdotalem honorem ſuſcipiendum prædicaris, cenſeo te atque ſtatuo ante ſacri altaris cornu in conſpectu ſacerdotum & cleri & populi adſtantis à præſenti die & deinceps ab omni jugo ſervitutis humanæ abſolutum fore civémque Romanum appellari, ita ut nulli hominum pro ſervili conditione quicquam debeas ſervitij nec obſequij neque etiam libertinitatis munus impendere, non mihi, nec ſucceſſoribus, aut actoribus, quicunque præfuerint huic Eccleſiæ, non judiciaria præditis poteſtate; ſed ſoli Deo licentiam & facultatem habeas liberè famulandi, diéſque tuos vitámque ipſi dicandi; ut in ipſius Eccleſia proficias ad honorem & profectum plebis pretioſo ſanguine Chriſti redemptæ; quatenus hanc pro modulo tuo monitis inſtruas, orationibus juves, exemplis informes, corporis & ſanguinis dominici conſecratione, propter cujus honorem hanc conſecutus es dignitatem, reficias; ut ſicut ab humana ſervitute liberàtus per hanc manumiſſionem eſſe cognoſceris, ita per divinam doceas diabolicæ dominationis jugum evadere plebem quæ tibi à proprio Pontifice fuerit commiſſa. His quoque ſubnectere placuit, canonicis admoniti conſtitutionibus, ut ſi qua dein-

ceps prædia vel mancipia tui nominis titulo comparaveris, hoc obſervare ſtudeas quod in eiſdem decretum eſſe cognoſcitur. Et ſi fortè, quod abſit, à tuo propoſito exorbitaveris, presbyteratus gradum canonico judicio amittere cogaris. Hanc ingenuitatem manu propria ſubſcripſi, & qui ſubſcriberent rogavi. Actum. & reliqua.

Mandatum.

IX. Legibus inſtitutum eſt & conſuetudine per tempora conſervatum ut quicunque advocatum inſtruere velit, mandato legaliter dato atque ſolenniter confirmato eum inſtruere debeat, ut omnes cauſas quas adgredi vel repellere debet, proſequi & defendere inoffenſè valeat. Igitur ego ille ſanctæ illæ Eccleſiæ vocatus Epiſcopus injungo, mando, & per has litteras delego tibi illo fideli meo de rebus ſancti illius, ſitis in pago illo, in locis nuncupatis ſic, cum adjacentiis vel aſpicientibus ad eas locis aliis per omni jure inveſtigare, inquirere, proſequi, & admallare debeas per mallos, vicos, caſtella, oppida, & civitates, necnon etiam, ſi neceſſitas incubuerit, in palatio ante Vicarios, Comites, Miſſos dominicos, Comites palatij, ſive ante omnes judices quibus hoc officium delegatum eſt ut cauſationes & lites definire & terminare juſtè & rationabiliter debeant; & quicquid legibus cum juſtitia inde proſecutus fueris & definieris, ſcito apud me ratum & acceptum atque inconvulſum manſurum. Quod mandatum in te conlatum ut firmum fixúmque permaneat, manu propria ſubter firmavi, & qui adfirmare deberent rogavi.

Tractoria pro itinere peragendo.

X. Dominis ſanctis & apoſtolicis ſedibus allocatis Epiſcopis, Abbatibus, vel Abbatiſſis, & omnibus in Chriſto patribus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, & Decanis, vel omnibus in Chriſto credentibus & Deum timentibus, ego in Dei nomine ille, ac ſi indignus peccator, ultimus omnium ſervorum Dei ſervus, Epiſcopus videlicet ſive Abbas de civitate illa vel de monaſterio illo, ubi pretioſus ille martyr ſive confeſſor Chriſti humanitus in corpore requieſcit, ſalutem vobis perennem in Domino deſtinare curavimus. Cognoſcatis ſiquidem, Domni & ſancti patres, ſeu & ſorores in Chriſto, quia innoteſcimus vobis eò quòd peregrinus iſte, nomen ille, ex genere illo, ad nos venit, & nobis innotuit atque conſilium quæſivit de hoc videlicet facto quòd inſtigante adverſario, peccatis facientibus, proprio filio ſuo vel fratre ſuo ſive nepote nomine illo interfecit, & nos pro hac cauſa ſecundùm conſuetudinem vel canonicam inſtitutionem dijudicavimus ut in lege peregrinorum ipſe præfatus vir annis tot in peregrinatione ambulare deberet. Propterea cognoſcatis, ſanctiſſimi patres, has litteras, ut quando ad ſanctitatem veſtram venerit, meliùs ei credatis, & quòd nullatenus pro alia cauſa ambulare dinoſcitur niſi, ſicut ſuperiùs diximus, pro peccatis ſuis redimendis, ut vos eum nullo modo teneatis; niſi tantùm, quando ad vos venerit, manſionem ei & focum, panem & aquam largire dignemini; & poſtea ſine detentione liceat ei ad loca ſanctorum feſtinare. Sic exinde agite pro amore Dei & reverentia ſancti Petri, ſanctiſſimi patres, ut vobis pius Dominus in illa beata ſeu immortali vita remunerare dignetur, quia in ipſo peregrino Chriſtum paviſtis ſeu ſuſcepiſtis, conſiderantes videlicet quod ipſe Dominus dixit: *Hoſpes fui, & ſuſcepiſtis me. Et: Quod uni ex minimis iſtis feciſtis, mihi feciſtis.* Matth. 25. Ibid. 18. Quid plura? Ad ſapientes ſufficit ſemel loqui. Commendamus nos obnixè in veſtris ſacris precibus, ut noſtri meminiſſe dignemini. Valete in Chriſto feliciter, ſanctiſſimi patres, ut ad æternam angelorum digni habeamini manſionem * perpetuam. Facta hæc epiſtola ſub die illo. *pervenire.

Ceſſio ad Eccleſiam à novo ædificatam.

* XI. Regnante Domino Ieſu Chriſto in perpetuum, ego ille Epiſcopus. Omnibus non habetur incognitum qualiter ego auxiliante Domino in pago, in villa cujus vocabulo eſt ibi, baſilicam ſanct...... atque ſancti Stephani, vel in honore ceterorum ſanctorum quorum ibidem reliquiæ quieſcunt, conſtruxi atque Kalendas Iunij dedicare certavi, conſentientibus etiam confratribus, tam Canonicis quàm & monachis, vel ceteris hominibus qui ad præſentes fuerunt, ut villæ quarum vocabula ſunt Cadiliaco, Tanculfovilla, Fagido, & Barbitione villare, ut ibidem aſpicere deberent, ad Miſſas veniendi & ad baptiſmum vel prædicationem, & ut decimas ſuas ad memoratam baſilicam dare deberent. Propterea pro firmitatis ſtudium hanc conſenſionem ſcribere rogavimus ut temporibus noſtris atque ſucceſſoribus noſtris hæc noſtra conſenſio firma & ſtabilis valeat permanere, & ſciant omnes tam

præſentes quàm & abſentes ſeu ſucceſſores noſtri quia dedimus in memoratum illum Cadiliaco duos manſos ad ipſam luminariam providendam vel unde Preſbyter qui ibidem officium fungere videtur vivere debeat. Et addimus ad hoc inſuper de terra arabile . . . . & de vinea arpenne uno & dimidio, ut ævo tempore in elimoſinam noſtram ſeu ſucceſſorum noſtrorum ita valeat perdurare. Actum fuit hoc ſub die memorato KL. Iunij in anno VIII. Chriſto propitio imperij Domni Karoli
* XLIIII. ſereniſſimi Auguſti, & anno * regni ejus in Francia, atque XXXV. in Italia, Indictione prima, in Dei nomine feliciter. Amen. His præſentibus qui adfuerunt, illuc his præſentibus.

Litteræ commendatitiæ.

XII. Sancto & Deo amabili Magnoni dono Dei Archiepiſcopo ex Senonica urbe. Ego enim in Dei nomine Ebroinus donum Dei Archiepiſcopus ex Bitorige urbe in Domino Ieſu ſalutes optamus vobis in perpetuum. De cetero notum facimus ſanctitati veſtræ quia iſte præſens Preſbyter, nomen Dodobertus, parrochianus noſter, in noſtra dioceſe natus, & ſacris litteris edocatus ſit, ad ordinem ſacrum eum promovere juſſimus. Poſtea verò petivit nobis licentiam ut in veſtra parrochia apud hominem aliquem nomen H[illegible]cambaldum manere voluiſſet. Nos verò petitionem illius non denegavimus, niſi licentiam illi dedimus, quia ſcimus quòd de bene liberis hominibus ortus ſit. Vnde has litteras, commendatitias more eccleſiaſtico factas ad ſanctitatem veſtram miſimus, ut ſcire valeat Deo digna caritas veſtra eum nec fuga lapſum, nec ſua malitia à nobis ejectum, ſed noſtra voluntate deſtinatum. Et ut certiùs credatis, Græca elementa quæ octogenarium quadringenteſimum & primum numerum exprimunt inprimitus adnexuimus. Π. Petri quoque nomine primam litteram ſumptam in medium adſcribere rogavimus. Nihilominus etiam parvitatis noſtræ nomine primam litteram E. magnitudinis veſtræ ſecundam litteram A. iſtius fratris nomine tertiam litteram Δ. civitatis noſtræ quartam Ω. & Indictionem quartam adjunximus. Addidimus nonagenarium & nonum numerum, id eſt Φ. & Θ. & inſequenter impreſſione ſigilli noſtri ſubter confirmavimus, & manu propria eam roboravimus, & Clericis noſtris roborari juſſimus. Actum in anno decimo imperij Domni noſtri ill. & anno XLIII. regni ejus in Dei nomine feliciter. Amen.

In nomine Π & Υ & A. Reverentiſſimo ſancto & Deo amabili illi Archiepiſcopo Senonicæ urbis. Ego enim in Dei nomine ille Cinomanicæ civitatis Epiſcopus in Domino Ieſu Chriſto opto vobis ſalutem in perpetuum. De cetero notum facimus ſanctitati veſtræ quia iſte præſens Preſbyter. &c. *quæ ad verbum eadem ſunt cum ſuperiori, ideòque hic repetita noluimus.*

In Dei nomine. Sanctiſſimo ac reverentiſſimo fratri illo Epiſcopo ille illius urbis Epiſcopus in Domino ſempiternam ſalutem. Cognoſcat fraternitas ſeu caritas veſtra quia iſte præſens Preſbyter nomine ille in parrochia & in Eccleſia noſtra ſacris litteris edocatus fuit, & ab infantia fuit apud nos ſeu prædeceſſores noſtros bonum babens teſtimonium, bonámque continentiam & innocentem vitam deducens. Vnde placuit illi modò ut ad aliam Eccleſiam ſe converteret, volens ſibi quærere ſeniorem qui ſe de rebus temporalibus adjuvet, & cui ille ſecundùm miniſterium quod ſibi injunctum eſt obſequium præbeat. Vnde veſtram fraternitatem compertam facimus ut cuicunque placuerit eum ſuſcipere, abſque ulla ambiguitate hoc faciat, ſciens illum & boni eſſe teſtimonij & à nobis ſibi ab Eccleſia, quæ nobis ad regendum conceſſa eſt, migrandi licentiam accepiſſe. Et ut hæ litteræ firmiorem obtineant dignitatem, meliùſque eis fides adhibeatur, manu noſtra eas ſubter roboravimus.

Ingenuitas.

XIII. Dum omnipotens Deus nobis concedit in hoc ſeculo ſanum corpus habere, oportet nobis pro ſalute animæ noſtræ frequentiùs cogitare debere ut aliquantulum de peccatis noſtris minuare mereamus. Itaque ego ille in Dei nomine pro animæ meæ remedium, vel pro meis peccatis minuendis, ut in futurum Dominus veniam mihi præſtare dignetur, ſervum juris mei nomine illum relaxavi ingenuum; ea verò ratione ut à die præſente ſit bene ingenuus, tanquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſet procreatus vel natus. Peculiare verò ſi aliquid habet, aut inantea Chriſto propitio laborare potuerit, ceſſum habeat. Et nulli heredum ac proheredum meorum nullum impendat ſervitium nec libertinitatis, niſi ſoli Deo, cui omnia ſubjecta ſunt. Teſtamentum etiam faciendi, defenſionem vel mundeburdem

Eccleſiarum aut bonorum hominum, ubicunque ſe eligere voluerit licentiam habeat ad conquirendum. Si quis verò, quod nec fieri .... ſi ego ipſe aut ullus de heredibus meis, vel quiſlibet ulla oppoſita perſona, quæ contra banc ingenuitatem iſta, quam ego pleniſſima voluntate mea pro amore Domini noſtri Ieſu Chriſti & pro meis peccatis fieri & adfirmare rogavi, venire conaverit, inferat tibi unà cum ſocio fiſco auri uncias tantas eſſe multando, & præſens ingenuitas omni tempore firma permaneat, ſtipulatione ſubnixa. Actum illo.

Venditio.

XIV. Domino inluſtri illo ille. Ratio & conſuetudo expoſcit ut inter emptore & venditore ſcriptura confirmat, ita ut nec diſtrahendi, ſed ulla repetitio, nec comparandi qualiber videtur eſſe formido. Idcirco nulli cogentis imperium, nec à judiciaria poteſtate coactus, ſed mea propria & ſpontanea voluntate & arbitrium, accepto vero pretio, conſtat me vendidiſſe vel tradidiſſe, & ita vendidi, vel de præſente tradidi, hoc ſunt res proprietatis meæ in pago illo, quæ dicuntur illæ, id eſt, tam manſis, domibus, ædificiis, totum & ad integrum re inexquiſita. Et accepi à te pretium pro hoe quod mihi beñe complacuit, boc eſt, tam in argentum quàm in actum valentes ſolidos tantos tantum. Et ſuperſcriptas res per hanc venditionem publicè tibi à die præſente tradidi ad poſſidendum, ut quicquid exinde à die præſente facere volueris, liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem faciendi. Si quis verò, quod futurum eſſe non credo, ſi ego ipſe aut ullus de meis heredibus, vel quiſlibet ulla oppoſita perſona, qui contra venditionem iſtam venire conaverit, & à me vel beredibus meis non fuerit defenſatum, tunc inferat tibi, unà cum ſoeio fiſco, duplum tantum quantum à te accepi, vel quantum ipſas res immelioratas valuerint in duplum eſſe reddendum, & præſens venditio omni tempore firma permaneat.

Cautio.

XV. Domino fratri illo ille. Ad petitionem meam mihi non denegaſti niſi ut in ſumma neceſſitate mea argento vel acto tuo valente ſolidos tantos in manu mea ad præſtitum beneficium mihi præſtitiſti. Et ego pro hoc talem cautionem in te fieri & adfirmare rogavi ut uſque ad annos tantos in unaquaque hebdomada dies tantos opera tua, qualia mihi injunxeris, & ratio præſtat, facere debeam. Quod ſi minimè fecero, aut neglegens aut tardus exinde apparuero, aut ante ipſo placito me immutare præſumpſero, tunc ſpondeo me per hujus vinculum cautionis, ubi & ubi me invenire potueris, ſine ullo judicio interpellationis pro dupli ſatisfactione me retineas debitorem. Et quomodo ipſi anni tranſacti fuerint, debito tuo tibi reddito, cautionem meam per manibus recipiam, ſtipulatione ſubnexa. & reliqua.

Obnoxiatio.

XVI. Domino fratri illo ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter mihi gravis neceſſitas & natas peſſimas mihi oppreſſerunt, & minimè habeo unde vivere vel veſtiri debeam. Propterea ad petitionem meam mihi non denegaſti niſi ut in ſumma neceſſitare mea argentum vel acto tuo valente ſolidos tot in manu mea mihi dediſti, & ego minimè habeo unde ipſos ſolidos tuos tibi reddere debeam. Propterea obnoxiationem de capud ingenuitatis meæ in te fieri & adfirmare rogavi; ut quicquid de mancipia tua originalia veſtra facitis, tam vendendi, commutandi, & diſciplinam imponendi, ita & de me ab hodierno die liberam & firmiſſimam in omnibus poteſtatem faciendi babeas. Si quis verò, quod nec fieri credo, ſi ego ipſe aut ullus de heredibus meis, vel quiſlibet oppoſita perſona, qui eontra hanc obnoxiationem iſtam venire conaverit, inferat tibi unà eum ſocio fiſco auri uncias tantas eſſe multando, & præſens obnoxiatio firma permaneat, cum ſtipulatione ſubnixa. Actum illo.

Commutationes de terru.

XVII. Inter quos caritas inlibata permanſerit, pars pari ſuo opportuna & congrua beneficia non denegabit. Ideoque auxiliante Domino noſtro placuit atque convenit inter illum & illum de commutandis terris eorum, ut pro eommuni opportunitate inter ſe commutare deberent. quod ita & fecerunt. Dedit itaque ille de parte ſua ad partem ipſius illius terram proprietatis ſuæ in pago illo, in loco qui dicitur ille. Habet in longo dextros tantos, & in lato dextros tanros. Subjungit de uno latus terra lui, de uno fronte terra illius, ex alio verò fronte terra illius infra ipſa terminatione & menſura ad integrum. E contrà ad vicem dedit ille de parte ſua ad parte ipſius lui terram proprietatis ſuæ

in pago illo, in loco qui dicitur ille. Habet in longo dextros tantos, & in lato dextros tantos. Subjungit de uno latus terra lui, de alio latus terra illius infra ipſa terminatione & menſura ad integrum. Ita ut ab hodierno die unuſquiſque contra pare ſuo quod accepit habeat, teneat, atque poſſideat, vel quicquid exinde à die præſente facere voluerit, liberam & firmiſſimam in omnibus habeat poteſtatem faciendi. Si quis verò, quod nec fieri credo, ſi ego ipſe, aut aliquis de heredibus meis, vel quiſlibet ulla oppoſita perſona qui contra hanc commutationem pars contra pare ſuo venire conaverit, inferat pars pari ſuo iſta tota ſervante, unà cum ſocio fiſco, auri uncias tantas eſſe multandum, & præſentes commutationes duo uno tenore conſcriptas omni tempore firmas & inviolatas permaneant.

Charta agnationis.

XVIII. Femina illa, ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter te per voluntatem tuam ſervus juris mei nomine ille ad conjugium ſociavit uxorem. unde te vel procreationem tuam in ſervitio inclinare potueram. Sed mihi præpatuit voluntas pleniſſima ut talem epiſtolam donationis in te fieri & adfirmare rogarem, ut ſi aliquæ procreationes filiorum aut filiarum ex re natæ vel procreatæ fuerint, ſub integra ingenuitate cum omni peculiare eorum valeant Chriſto propitio permanere, & quicquid laborare potuerint ceſſum habeant, & nulli heredum ac proheredum meorum nullum impendant ſervitium nec hominium vel patronatus obſequium, niſi ſoli Deo, cui omnia ſubjecta ſunt. Teſtamentum etiam faciendi, defenſionem verò vel mundeburdem Eccleſiarum aut bonorum hominum, cuicunque eligere voluerit, licentiam habeat ad conquirendum. Si quis verò, quod nec fieri credo, ſi ego ipſe, aut ullus de heredibus meis, vel quiſlibet ulla oppoſita perſona, qui contra hanc epiſtolam agnationis venire conaverit, inferat ei cui litem intulerit iſta tota ſervante, unà cum ſocio fiſco, auri uncias tantas eſſe multandum, & præſens agnatio omni tempore firma permaneat.

Traditoria de terra.

XIX. Veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in loco qui dicitur ille, ante bonos homines qui ſubter firmaverunt, terram illam, id eſt, tam manſis &c. totum & ad integrum, quam ante hos dies homine aliquo nomine ille per venditionis titulum accepto vero pretio viſus fuit vendidiſſe; ſed ante ipſos bonos homines ad integrum, ut quicquid prædicta venditione ei vendidit, per manus partibus ipſius lui vel herbam vel terram viſus fuit tradidiſſe, & per ſuam fiſtucam contra ipſum illum exinde exitum fecit, ut quicquid ipſe ille de ipſa terra à die præſente facere voluerit, liberam & firmiſſimam in omnibus habeat poteſtatem faciendi. & cetera.

Traditoria de venditione.

XX. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis nomine ille Miſſus inluſtris viri illius ſuper fluvio illo, in loco quod dicitur ille, ad illo manſo vel illa terra quam ille homo hominibus illis ante hos dies ad caſa ſancti illius pagenſis per chartam ceſſionis partibus ipſius illius per illud oſtium vel anaticula de ipſa caſa per herba vel terra de ipſo manſo, vel quicquid ad ipſo manſo aſpicit, ſicut in ipſa ceſſione eſt inſertum, ad partem ipſius Eccleſiæ viſus fuit tradidiſſe vel conſignaſſe. Id ſunt quibus præſentibus.

Notitia de ſervo.

XXI. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in loco qui dicitur ille, ſeu in mercato, vel in quocunque loco, ante bonis hominibus qui ſubter firmaverunt, dato ſuo pretio ad hominem negotiantem ſolidos tantos, ſervum ſuum nomine illum viſus eſt comparaſſe. Et ipſe negotians ipſum ſervum ſuperiùs nominatum per manus partibus ipſius lui viſus eſt tradidiſſe, non fraude, ſed in publico; ut quicquid exinde à die præſente facere voluerit, liberam & firmiſſimam in omnibus habeat poteſtatem faciendi. Id ſunt.

Notitia de jactivis.

XXII. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in loco qui dicitur ille, in mallo publico, ante viro illo Comite vel reliquis quampluris bonis hominibus qui ſubter firmaverunt, repetebat ei, dum diceret eò quòd homine aliquo nomine illo ante ipſum Comitem aframitum habuiſſet. à quo placitum venit ipſe, ille placito ſuo cuſtodiebat, & nec ipſe ille ad eum placitum venit, nec miſſo in vicem ſuam direxit qui ulla ſonia nuntiaſſet, & placito ſuo neglexit, & jactivus exinde remanſit. Id ſunt quibus præſentibus fuerunt.

Securitas.

Securitas.

XXIII. Non minima ſed maxima vertitur diſcordia inter illos & illos. Venientes ante illo & illo, repetivit ipſe ille adversùs ipſius lui, eò quòd genitore ſuo aut germano ſuo illo malo ordine interfeciſſet. Interrogatum fuit ab ipſis viris ipſi lui ſi hæc cauſa ita acta vel perpetrata fuiſſet an non, id ipſe in præſente dicere deberet. Sed cùm ipſe ille hanc cauſam minimè potuit denegare, ſic ab ipſis viris fuit judicatum, ut illa leode, ut lex erat, deſolvere deberet. quod ita in præſente & fecit. Et ego hanc ſecuritatem in ipſo illo fieri & adfirmare rogavi ut nullo unquam tempore de jam dicta morte nec de ipſa leode nec ego ipſe nec ullus de heredibus meis nec quiſlibet ullas calumnias nec repetitiones agere nec repetere non debeamus. Quod qui attentaverimus, nullum obtineat effectum, & inſuper inferamus tibí, unà cum ſocio fiſco, auri uncias tantas eſſe multando, & præſens ſecuritas omni tempore firma permaneat.

Charta denarialis ante Regem.

XXIV. Ille Rex Francorum vir inluſter. Et quia ille veniens ante nos vel procerum noſtrorum præſentia jactante denario ſecundùm lege Salica ſervo ſuo nomen ille dimiſit ingenuo, ejus quoque abſolutionem per præſente auctoritate firmamus. Præcipientes enim ut ſicut enim & reliqua manſuaria qui per tale titulum in præſentia Principum noſcuntur eſſe relaxati ingenuum, ita & admodum memoratus ille per noſtro præcepto pleniùs in Dei nomen confirmatum perennis temporibus cum Dei & noſtra gratia valeat Chriſto propitio permanere bene ingenuus atque ſecurus.

Mandatum.

XXV. Domino magnifico fratri illi, ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter me ſenectus adgravat & infirmitas domat, & cauſas meas minimè valeo proſequere vel admallare. Propterea precor & ſupplico caritati tuæ ut in vicem meam omnes cauſas meas, tam in pago, quàm & in palatio, vel in quibuſcunque pagis vel territoriis ubicunque mihi oportet, apud quemlibet hominem, tam ad mallandum quàm ad reſponſum dandum proſequere facias. Et quicquid exinde egeris geſſeriſve, apud me in omnibus & ex omnibus ratum & aptum atque tranſactum in omnibus definitum eſſe cognoſcas: quia amo te plus quàm me, plus te quàm heredes meos. Et ut hoc mandatum poſt te firmiùs retineas, & taliter obtineat firmitatem quaſi geſtis fuiſſet alligatum, manu propria ſubter decrevi adfirmare, & qui ſubſcripſerunt in præſente rogavi.

Ceſſio ad Eccleſiam.

XXVI. Dominæ ſanctæ ac reverentiſſimæ Eccleſiæ ſancti illius, quæ eſt conſtructa in pago illo, in loco qui dicitur ille, ego in Dei nomine ille, pro meis peccatis minuendis, ut in futurum Dominus veniam mihi præſtare dignetur, cedo ad luminare vel ſacrificio ad ipſa caſa Dei vel ipſo domo Dei condirgendo, ceſſúmque in perpetuum eſſe volo, & de jure meo in jure & dominatione ipſius Eccleſiæ tranſcribo atque transfundo, hoc eſt, res proprietatis meæ in pago illo, in loco quod dicitur illo, in jamdicta loca, id eſt, tam manſis, domibus, ædificiis, totum & ad integrum re inexquiſita, ita ut ab hodierno die ipſa caſa Dei ad altare Domini proferendo, vel ad ipſo domo Dei condirgendo, ipſas res habere debeat. Et ſi mihi placuit inſerendum ut nullus Pontifex aut quiſlibet rector, ſi de ipſa caſa Dei, de ipſo luminare vel ſacrificio ipſas res abſtrahere conaverit, au in beneficium dare præſumpſerit, tunc ipſas res as ad me vel heredibus meis perveniant. Si quis verò, quod nec fieri credo, ſi ego ipſe aut ullus de heredibus meis, vel quiſlibet oppoſita perſona, qui contra hanc ceſſionem iſtam, quam ego pleniſſima voluntate mea pro amore Domini noſtri Ieſu Chriſti fieri & adfirmare rogavi, venire conaverit, inferat tibi iſta tota ſervante, unà cum ſocio fiſco, auri uncias tantas eſſe multando, & præſens ceſſio omni tempore firma permaneat.

Precaria.

XXVII. Dominæ ſanctæ ac reverentiſſimæ Eccleſiæ pagenſi, his nominibus, quæ eſt conſtructa in pago illo, in loco quod dicitur ille, ego in Dei nomine ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter res proprietatis meæ in pago illo, in loco cui vocabulum ſunt illas & illas, in jam dicta loca, id eſt, tam manſis, omnia & ex omnia per mea ceſſione ad lumen vel ſacrificium ad ipſa caſa Dei à die præſente delegavi; poſtea ad petitionem meam mihi non denegaſti, niſi ut ipſas res, quandiu advivo, mihi ad uſandum vel condirgendum præſtare deberetis. quod ita & feciſtis, ſic taliter ut tempore vitæ meæ ipſas res habere & uſare vel condirgere

debeam, & poſt meum quoque diſceſſum, cum omni re immeliorata, agentes ipſius Eccleſiæ abſque exſpectata traditione in eorum revocent dominatione vel poteſtate. Propterea talem precariam ad ipſa caſa Dei fieri & adfirmare rogavi ut ipſas res nec vendere nec donare nec commutare, nec per nullis modis nulliſque ingeniis de ipſa caſa Dei abſtrahere nec minuare pontificium non habeam, nec mea poſſeſſio nullo præjudicio vobis nec ad ipſa caſa Dei agere nec generare non debeam nec ego ipſe, nec ullus de heredibus meis, nec quiſlibet oppoſita perſona. Quod ſi attentaverimus, nullum obtineat effectum, & inſuper inferamus partibus ipſius Eccleſiæ vel ſuis rectoribus, unà cum ſocio fiſco, auri uncias tantas eſſe multando, & alias precarias per quinquennium fuerint renovatas, iſta per ſe obtineat firmitatem.

Præſtaria ad Eccleſia.

XXVIII. In Chriſto filio illo, in Dei nomine ille donum Dei rector qui eſt cuſtos Eccleſiæ illius, quæ eſt conſtructa in pago illo, in loco quod dicitur ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter tu res proprietatis tuæ tam infra civitatem quàm & aforis in ipſo pago, in loco cujus vocabulum ſunt illas & illas, in jam dicta loca omnem rem tuam per tua ceſſione ad apſa caſa Dei vel ipſo domo Dei à die præſente delegaſti. Poſtea ad petitionem tuam non denegavimus, niſi ut ipſas res ad præſtitum beneficium tibi præſtare deberemus. Quod ita & fecimus, ſic taliter ut tempore vitæ tuæ ipſas res per noſtro beneficio habere vel condirgere ſive uſare debeas, & annis ſingulis in feſtivitate ſancto illo cenſo ad lumen vel ſacrificium ſolidos tantos per temetipſo ſolvere facias; & nec nos ipſe nec nullus de ſucceſſoribus noſtris, nec quiſlibet de parte noſtra, ipſas res tempore vitæ tuæ tibi abſtrahere nec minuare non debeamus. Et ut has litteras firmiùs poſt te firmiores retineas, manu propria ſubter decrevimus adfirmare.

Notitia de homine forbatudo.

XXIX. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis, nomine ille, in pago illo, in loco quod dicitur ille, in mallo publico, ante ipſo Comite illo vel aliis bonis hominibus qui ſubter firmaverunt, poſita manu ſua ſuper ſacroſancto alterio ſancto illo ſic juratus dixit: Hic juro per hunc loco ſancto & Deo altiſſimo & virtutis ſancti illius quòd homo aliquis nomine ille, ita factus, apud arma ſua ſuper me venit, & colpus ſuper me miſit, & ſic mihi Deus directum dedit, ego ipſo de arma mea percuſſi, & talis colpus ei dedi pro quid ipſe mortuus eſt; & quod feci ſuper me feci; & ego hodie ipſo facio infra damno & forbatudo infra noctes XLII. ſicut lex eſt & noſtra conſuetudo, apud tres aloarius, & duodecim conlaudantes juraverunt, & de linguas eorum legibus dixerunt. Id ſunt qui præſen.

Indiculus regalis.

XXX. Ille Rex Francorum vir inluſter magnifico fratri illi Comiti. Cognoſcas quia iſte præſens ille ab hac miſſa petitione nobis ſuggeſſit eò quòd homo aliquis nomine ille res ſuas in veſtro miniſterio ad ſancto illo delegaſſet, & dicit quòd ille vel alij homines ipſas res contendunt malo ordine. Propterea omnino tibi rogamus ut, ſi veritas eſt, integram juſtitiam ſine ulla moratione ei facias exinde. Et ſi antea minimè definitum non fuerit, tunc ipſos homines qui hoc contendunt malo ordine, per fidejuſſores poſitos, ſuper noctes tantas poſtquam has litteras recipies, ante nos facias advenire. Taliter agas, ſi gratiam noſtram velis habere.

Item alius indiculus.

XXXI. Ille Rex Francorum vir inluſter illo Comite, ſeu junioribus atque ſucceſſoribus veſtris, ſeu Miſſis noſtris diſcurrentibus. Cognoſcatis quia in noſtra eleemoſyna taliter iſto præſente illo, dum & ipſe ſenus eſſe videtur, taliter ei conceſſimus, ut de omnes hoſtes vel omnibus bannis ſeu & arribannus ſit conſervatus, ut neque vos neque juniores atque ſucceſſores veſtri ipſo pro hoc inquietare nec diſmanuare non præſumatis, nec facere dimittatis; ſed liceat ei cum Dei & noſtra gratia quieto ordine ad propria vivere vel ſedere. Et ut certius credatis, manu noſtra ſubter adfirmavimus, & anulo noſtro ſigillavimus.

Notitia de colonitio.

XXXII. Notitia qualiter vel quibus præſentibus veniens homo aliquis nomine illo in pago illo, in mallo publico, ante viro illo Comite vel reliquis quampluris bonis hominibus qui ſubter firmaverunt, homine aliquo nomine illo ibidem interpellabat; repetebat ei eò quòd genitor ſuus aut genetrix ſua illa coloni ſui fuiſſent, & ipſe ille ſuus colonus eſſe debebat, & malo ordine de ipſo colonatico ſe abſtrahebat & neglegens erat. Interrogatum

fuit ab ipſis viris ipſius, ſi ipſe ille colonus ipſius lui eſſe debebat, an non, in præſente ei dicere deberet. Et ipſe ille nullatenus potuit dicere nec adponere, nec nullam ratione tradere per quid ipſe de ipſo colonatico ſe abſtrahere potuiſſet; & in præſente pro colono ipſius lue ſe recredidit vel recognovit. Sic ab ipſis viris fuit judicatum, ut ipſe ille ipſo illo pro colono habere debeat. Et ſic jam dictus Comes ipſo illo per manus partibus lue viſus eſt reddidiſſe. His præſentibus.

Notitia ſacramentalis.

XXXIII. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in baſilica ſancto illo, ubi plurima ſacramenta percurrere videntur, ante viro magnifico illo vel reliquis quampluris bonis hominibus qui ſubter firmaverunt, poſita manu ſua ſuper ſacroſancto altario ſancto illo, ſic juratus dixit: Hic juro per hunc loco ſancto & Deo altiſſimo & virturis ſancto illo, unde me ille homo in mallo publico mallabat, quòd ego terra ſua aut ad conjuge ſua illa, in pago illo, in loco quod dicitur ille, de eorum poteſtate per fortia nunquam propriſi aut pervaſi, ſed de iſta parte triginta & uno anno ferè ampliùs...... ſemper exinde fui veſtitus; & póſt me diviſi, & per legem & juſtitiam plus obtineat me ad habere quàm ipſius lue aut conjuge ſua reddere, & ad quod mihi judicatum fuit in nullo non redebeo, niſi iſto & unico ſacramento, per hunc loco ſancto & Deo altiſſimo & virtutis ſancto illo. Inſequenter verò poſt ipſo tres aloarij & duodecim conlaudantes juraverunr, & de linguas eorum legibus dixerunt. Id ſunt. & reliqua.

Notitia de herbas maleficas.

XXXIV. Noritia qualiter vel quibus præſentibus veniens femina aliqua nomine illa in pago illo, in mallo publico, in baſilica ſancto illo, ante illos & illos & alios quamplures bonis hominibus qui ſubter firmaverunr, poſita manu ſua ſuper ſacroſancto altare ſancto illo, ſic jurata dixit: Hic juro per hunc loco ſancto & Deo altiſſimo & virtutis ſancto illo, unde me ille ante viro magnifico illo vel aliis bonis hominibus mallavit quòd ego herbas maleficas temporaſſem, vel bibere ei dediſſem, per quid ipſe infirmaſſet aut vitam ſuam perdere debuiſſer, ego herbas maleficas nec potiones malas nunquam tempotavi, nec bibere dedi, per quid ipſe infirmus vel inſanus fuiſſet aut vitam ſuam perdere debuiſſet, & aliud de iſta cauſa in nullum non redebeo niſi iſto unico & idoneo ſacramento per hunc loco ſancto & Deo altiſſimo & virturis ſancto illo. Inſequenter verò poſt ipſam tantæ juraverunr, & de linguas eorum legibus dixerunt. Id ſunt.

Ceſſio.

XXXV. Dulciſſimo arque in omnibus amantiſſimo filio meo illo ille. Ammonuit mihi amor & dulcitudo tua, & ex alia parte tu cotidie mihi non ceſſas deſervire, & in bono impendas effectum. Propterea mihi præpatuir pleniſſima voluntas ut aliquid de heredibus propriis meis extra conſortium germanus tuus tibi concedere deberem. quod ira & feci. Propterea cedo tibi poſt meum quoque diſceſſum de hac luce, à die præſente, ceſſúmque in perpetuum eſſe volo, & de jure meo in jure & dominatione tua tranſcribo atque transfundo, hoc eſt, ſervo juris mei nomine illo, vel aliam rem, terris, vel quacunque domum, ita ur ab hodiernum diem habeas, teneas, atque poſſideas, vel quicquid à die præſente facere volueris, liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem faciendi. Si ego ipſe aut ullus de heredibus meis, vel quiſlibet ulla oppoſita perſona, qui contra hanc ceſſionem iſta venire conaverit, inferar tibi unà cum ſocio fiſco auri uncias tantas eſſe multando, & præſens ceſſio omni tempore firma permaneat, ſtipulatione ſubnixa. Actum illo.

Evacuatoria.

XXXVI. Fratri illo ille. Omnibus non habetur incognitum quia ego ad petitionem tuam ſolidos tantos ad præſtitum beneficium in manu tua tibi præſtiti, & tu pro hoc ralem epiſtulam cautionis in me adfirmaſti ut uſque annos tantos in unaquaque hebdomada dies tantos opera mea facere deberes, quod ita & feciſti, [*ad placito ipſo debito meo mihi reddere deberes, quod ita & feciſti] & ego ipſam cautionem minimè invenire poſſum. Propterea talem epiſtolam evacuaturiam in te fieri & adfirmare rogavi, ut ſi ipſa cautio ullo unquam tempore inventa aut reperta fuerit, nullum obtineat effectum, evacuaturia inanis permaneat, & nec ego ipſe, nec ullus de heredibus meis, vel quiſlibet de parte mea ipſo debito ſuperiùs nominato neque in ipſa cautione, nec per nullis modis nullo unquam tempore tibi ex hoc nullas calumnias nec repetitiones agere nec repetere non debeamus. Quod ſi at-

* Hæc addita ſunt in margine in codice MS.

teotaverimus, iſta tota ſervante, unà cum ſocio fiſco, auri uncias tantas eſſe multando, & præſens evacuaturia omni tempore firma permaneat.

Libellum dotis.

XXXVII. Dum omnipotens Deus conceſſit jugale conſortium & tale permiſſum dedit ei io omnibus ut unuſquiſque cum vira ſua nubat juxta conſuetudinem aoteriorum Chriſtianorum, & item legimus quòd ipſe Dominus noſter cum diſcipulis ſuis ad nuptias invitatus fuiſſet, & cui Deus conjungit, bomo non ſeparet; quod bonum, felix, fauſtúmque ſit. & reliqua. Donat itaque ille honeſtæ puellæ ſponſæ ſuæ, nomine illa, quam, ſi Chriſto placuerit, in conjugium ſociare uxorem cupio, dooatúmque in perpetuum eſſe volo, & de jure meo in jure & dominatione ipſius puellæ tranſcribo atque transfundo, hoc eſt, res proprietatis meæ in pago illo, in loco quod dicitur ille, tam manſis, domibus, ædificiis, totum & ad integrum re inexquiſita, ſeu mancipias tantas his nominibus ille & ille, ſeu caballos tantos, boves tantos, vaccas cum vitulos tantos, oves capita tanta, ſodis capita tanta, lectarios condignos ad lectos tantas, fabricaturias verò, auro, argento in ſolidos tantos, ... oſtenſolia verò tam æreis quàm ferreis, ſeu & lineis, quicquid in domo ratiooabiliter contenit. Omnia ſuperiùs nominata, cùm dies feliciſſimus nuptialis advenerit, dulciſſima ſpooſa mea illa, à die præſente habeas, teneas, atque poſſideas, vel quicquid exinde à die præſente facere volueris, liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem faciendi. Si quis verò, quod nec fieri credo, ſi ego ipſe aut ullus de heredibus meis, vel quiſlibet ulla oppoſita perſona, qui contra hunc libellum dotis venire conaverit, inferat tibi, unà cum ſocio fiſco, auri uncias tantas eſſe multando, & præſens libellus dotis firmus permaneat.

Indiculus regalis.

XXXVIII. Ille Rex Francorum vir inluſter. Cùm nos in Dei nomine palatio noſtro ad univerſorum cauſas audiendas vel recta judicia terminanda unà cum proceribus noſtris reſideremus, ibíque veniens homo aliquis nomine ille ſuggeſſit eò quòd apud noſtro ſignaculo homine aliquo nomine illo mannito habuiſſet ut ſuper noctes tantas ante nos debuiſſet venire in ratiooes, pro eo quòd dixit quòd res ſuas poſt ſe malo ordine tenebat injuſtè. Ad quod placitum veniens ipſe ille per triduo ſeu ampliùs placitum ſuum cuſtodivit; & nec ipſe ille ad eum placitum venit, nec miſſum in vicem ſuam non direxit qui ulla ſonia nuntiaſſet. Proinde nos taliter unà cum fidelibus noſtris vel Comite palatij noſtri illo viſi fuimus judicaſſe ut dum ipſe ille per triduo ſeu ampliùs placitum ſuum legitimè cuſtodivit, & nec ipſe ille ad eum placitum venit, oec miſſum in vice ſua direxit qui ulla ſonia ountiaſſet, & placitum ſuum neglexit, & jectivus exinde remanſit, propterea jubemus ut quicquid lex loci veſtri de tale cauſa debuerit, vobis diſtringenribus ipſe ille partibus ipſius lue hominis componat atque emendare ſtudeat.

Æqualentia vel pactum.

XXXIX. Auxiliante Domino noſtro Ieſu Chriſto, placuit atque convenit inter illo & germano ſuo illo de alode qui fuit genetore ill. ut inter ſe æqualentia dividere vel exæquare deberent. quod ita & fecerunt. Accepit igitur ille de parte ſua manſo in pago illo, in loco qui dicitur illo, cum omni deſuper poſito, ſeu vineis, olicis, campis, totum & ad integrum re inexquiſita. E contrà ad vicem accepit ille de parte ſua manſo in pago illo, in loco qui dicitur illo, ubi accola commanet, id eſt, tam manſis, vineis, olicis, totum & ad integrum re inexquiſita, etiam aurum, argentum, drapalia, æramen, peculium, præſidium utriuſque ſexus, mobile & immobile, inter ſe æqualentia viſi fuerunt diviſiſſent, & pars contra pare ſuo invicem tradiderunt, & per eorum fiſtucam pars contra pare ſuo ſe exiode exitum fecerunt; ita ut ab bodierno die unuſquiſque quod accepit habeat, teneat, atque poſſideat, vel quicquid exinde facere voluerit, liberam & firmiſſimam in omnibus habeat poteſtatem faciendi. Si quis verò, quod oec fieri credo, ſi ego ipſe aut aliquis de heredibus noſtris vel quiſlibet oppoſita perſona, qui contra hanc epiſtolam loco pactioois venire conaverit, inferat pars pare ſuo cui litem intulerit iſta tota ſervante unà cum ſocio fiſco auri uncias tantas eſſe multando, & præſens epiſtola pactionis omni tempore firma permaneat.

Donatio ad caſam Dei.

XL. Domino verè ſaocto ac reverentiſſimo monaſterio illo quod eſt conſtructum in bonore ſanctæ Mariæ ſemper virginis genetricis Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti, vel ceterorum dominorum ſuo-

rum, quorum reliquiæ ibi conditæ ſunt, & inluſter Deo ſacrata illa Abbatiſſa unà cum norma plurimarum ancillarum Dei ad laudem Chriſti canendum cuſtrix præeſſe videtur, ego in Dei nomine femina aliqua nomine illa dono ad præfato monaſterio à die præſente, donatúmque in perpetuum eſſe volo, & de jure meo in jure & dominatione ipſius monaſterij vel ſuis rectoribus trado atque transfundo ad poſſidendum, pro eo quòd in ipſo monaſterio ſub religione & ſancta converſatione habitare debeam, hoc eſt, res meas in pago illo, in loco nuncupante cujus vocabulum eſt illo & illo, in grafia illa, ſuper fluvium illum, quantumcunque à die præſente in jamdicta loca viſa ſum tenere vel poſſidere, quod manente conjugio apud jugale meo illo viſa ſum conquiſiſſe, vel in mea portione recepi, vel quantumcunque de filio meo nomen illo de luctuoſa hereditate mihi obvenit, ſicut dixi, quantumcunque in hæc loca à die præſente mea eſt poſſeſſio vel dominatio, totum & ad integrum ad ipſo monaſterio à die præſente de jure meo in jure ipſius monaſterij & ſuiſque rectoribus trado atque transfundo ad poſſidendum, hoc eſt, tam terris, manſis, unà cum ſuperpoſitis, domibus, ædificiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, cultis & incultis, adjacentiiſque omnibus, aquis, aquarúmve decurſibus, unà cum mancipia tanta his nominibus illa, ſicut dixi, inexquiſita portione mea ad integrum publicè trado atque transfundo ad poſſidendum; ut quicquid ab hac die ipſa Abbatiſſa vel rectores ipſius monaſteriæ ad profectum ipſius exinde facere voluerint, liberam & firmiſſimam in omnibus habeant poteſtatem faciendi. Si quis verò, quod.

Precaria ad caſa Dei.

XLI. Domini viri ſancti atque oſtenſione crucis patibulum mirabilis remuneratione fulgente baſilicæ, quæ in honore ſancta Maria & ſancti Petri & ſancti Pauli princeps Apoſtolorum, Gaico monaſterio conſtructo in pago Waſtinenſe, & inluſtri Abbatiſſa illa inibi conſtris præeſſe videtur, unà cùm norma plurima ancillarum Dei ibidem conſiſtentium, ego illa femina. Dum non habetur incognitum, ſed à pluris eſt manifeſtum, quòd ego res proprietatis meæ in loco qui dicitur illo per epiſtolam donationis ad ipſo monaſterio veſtro delegavi, propterea expetivi à vobis, & petitione mea non denegaſti, ut ipſas res, quandiu advivo, ſub uſo beneficio veſtro tenere & uſare debeam, & alibi ipſas res alienare pontificium non habeam, & poſt meum quoque diſceſſum, cum re immeliorata ad ipſo monaſterio abſque ulla exſpectata traditione vos vel rectores ipſius monaſterij in eorum faciant revocare poteſtatem & dominationem, & vos reverentia diſcorditis ut inpoſtmodum mea poſſeſſio aliqua præjudicio ex hoc generare non debeant. Propterea hanc precariam in vos vel in ipſo monaſterio veſtro emittendo decrevi, ut neque ego neque ullus de heredibus meis, quamvis per longinqua ſpatia ipſas res ad uſandum habeo, agere nec repetere non debeamus. Quod qui fecerit, inferat vobis vel partibus ipſius monaſterij ſuiſque rectoribus auri libra una, argento pondo duo, & præſens precaria firma permaneat, & ut alias precarias de quinquennium in quinquennium renovantur, iſta verò non ſit neceſſe renovandi, ſed per ſemetipſam omníque tempore obtineat firmitatem, cum ſtipulatione ſubnixa. Actum illo.

Præſtaria.

XLII. Dulciſſima femina illa, ego illa Abbatiſſa. Dum non eſt incognitum qualiter tu ante hos dies rem proprietatis tuæ in pago illo, in loco qui dicitur ille, ad monaſterio ſanctæ Mariæ adfirmaſti, unde precaria nobis vel ab ipſo monaſterio adpetiſti, propterea has litteras in te adfirmavimus, ut dum advivis, uſualiter ipſam rem tenere & dominare debeas, & alibi ipſas alienare pontificium non habeas. Et ſi hoc conaveris facere, ipſam rem à die præſente perdas. Et ut has litteras vires firmiores obtineas, manu noſtra ſubter adfirmavimus, cum ſtipulatione ſubnixa. Actum illo.

Traditoria de terra.

XLIII. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis advocatus ſancto illo de monaſterio illo ad res illas, in pago illo, in loco cujus vocabulum eſt ille, quas ante hos dies femina aliqua nomine illa per ſuo inſtrumento ad ipſo monaſterio viſa fuit delegaſſe cum omni integritate, ſicut in ipſa donatione conſtat; quod portio ſua eſt ad integrum à die præſente Miſſus ipſius feminæ ille ipſius Miſſo monaſterij nomine illo per ipſo oſtio de ipſa caſa per.. herbam & ceſpitem, ſicut lex eſt, ipſius Miſſo ad partem ſancto illo vel ipſo...... viſus eſt tradidiſſe, & per ſua fiſtuca ipſo Miſſo vel ipſa femina

de ipſas res ſe exitas ex omnibus eſſe dixit. Id ſunt.

Emunitas ſanctorum.

XLIV. Ille Rex Francorum vir inluſter. Quotienſcunque petitiones ſacerdotum aut ancillarum Dei ad effectum perducimus, regiam conſuetudinem exercemus, & nobis ad mercedem vel ad ſtabilitatem regni noſtri in Dei nomine pertinere confidimus. Ideoque Dominis viris ſanctis ac venerabilibus apoſtolicis in Chriſto patribus omnibus Epiſcopis, vel omnibus Abbatibus, ſeu inluſtribus atque magnificis viris Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, ſeu omnes vaſſos noſtros, vel omnes Miſſos noſtros diſcurrentes. Cognoſcatis quòd inluſtris Abbatiſſa illa de monaſterio illo, in pago illo, in loco qui dicitur ille, in honore ſancti illius conſtructo, unà cum monichas vel Dei ancillas ad laudem Chriſti canendum ſub religionis norma converſari videntur, clementia regni noſtri ſuggeſtionem intulit eo quòd glorioſus Domnus & genitor noſter ille quondam Rex per ſua præceptione ſua manu roborata talem immunitatem ad ipſa caſa Dei, ſancto illo, vel ſeu monaſterio illo, vel ipſa Abbatiſſa habuiſſet conceſſum atque indultum ut nullus Epiſcopus aut Archidiaconus loci illius niſi orationem aut prædicationem lucranda gratia, ut nullus judex publicus quiſlibet judiciaria poteſtate accinctus in ..... villis ipſius monaſterij nullum debuiſſet habere introitum, nec cauſas audiendas, nec freda exigenda, nec fidejuſſores tollendos, nec manſiones aut paratas requirendas, nec nullas retributiones exactandas, & quod fiſcus noſter exinde exigere poterit, nullatenus exactetur nec requiratur. Vnde & confirmationes anteriorum Regum parentúmque noſtrorum nobis in præſente protulit relegendas, & petiit celſitudine noſtra ut circa ipſo monaſterio noſtra hoc deberet auctoritas generaliter confirmare. cui nos hunc beneficium gratante animo pro mercedis noſtræ augmentum non ſolùm confirmaſſe, ſed etiam in novo ſub immunitatis nomine conceſſiſſe. Denuo per hunc præceptum ſpecialiùs decernimus ordinando, atque omnino jubemus, quod in perpetuum abſque ullis obſtaculis & refragationibus volumus eſſe manſurum cognoſcite, præcipientes ut ſicut conſtat in ſupradictis titulis ſcriptum eſſe ut illud monaſterium maneat abſque ullum introitum Epiſcopi aut Archidiaconi, niſi orationem aut prædicationem lucrando, ut nullus judex publicus in curtes vel villas ipſius monaſtenæ nullum debeat habere introitum, nec cauſas audiendas, nec freda exigenda, nec fidejuſſores tollendos, nec manſiones aut paratas requirendas, nec nullas retributiones exactandas, & quod fiſcus noſter exinde exigere poterit, nullatenus exactetur nec requiratur, niſi, ut diximus, pro mercedis noſtræ augmentum, ſicut ab anteceſſores Reges parentes noſtros ſeu & Domno & glorioſo genitore noſtro illo quondam Rege moderno tempore fuit conceſſum atque indultum, ita per noſtris oraculis pleniùs confirmamus, quod in perpetuum volumus eſſe manſurum. Et ut hæc præcepno firmior habeatur & per tempora meliùs conſervetur, manu noſtra ſignaculis ſubter ea decrevimus roborare, & de anolo noſtro ſubter ſegelavimus.

Indiculum regale.

XLV. Karolus gratia Dei Rex Francorum tam præſentibus quàm & futuris Domnis ſanctis & apoſtolicis, ac venerabilibus in Chriſto patribus, Ducibus, Comitibus, Domeſticis, Vicariis, Centenariis, vel omnis agentes noſtros, & juniores ac ſucceſſoreſque noſtros, vel omnes amicos noſtros, ſeu & omnes Miſſos noſtros diſcurrentes. Cognoſcat magnitudo ſeu almitas veſtra quòd nos partibus noſtris bene habemus compertum quòd dominus taliter illius fidele noſtro illo illa merito ſuo compellente conceſſimus, ubicunque infra regno Deo propitio noſtro homines ſui ad negotium exigendum advenerint, nullus quiſlibet de judiciaria poteſtate veſtra nec Miſſus noſter nulla telonea, nec nullas venditas, nec rodaticus, nec foraticus, nec pontaticus, &, ſicut dixi, nullus quiſlibet teloneo nec venditas ejus in nullo exactare non præſumatis, niſi, ut diximus, in quaſcunque portus civitatis ſeu mercada nullo contradicente ſuos vin. vel ſuus commercius quiſlibet negotium abſque ullo contradicente poteſtatem habeat vendendi, quia nos taliter ei habemus conceſſum. In reliquo verò de parte noſtra vel veſtra ex noſtra indulgentia viſi fuimus conceſſiſſe atque indulſiſſe, ſeu & in omnibus confirmaſſe. Et ut hæc præceptio noſtra firmior appareatur & per tempora conſervetur, manu noſtra propria ſubter eam decrevimus adfirmare.

Relatum quod dicitur apennis.

XLVI. Mos nobilium Romanorum

adſuevit, & ratio jure depoſcit, ut ſi cujuſcunque domus igne cremetur, is per ſeriem ſcripturarum chartulam relationis, quod dicitur apennis, recipiat. Quamobrem cùm quadam die inluſter ille Comes ad multorum cauſas audiendum vel recta judicia terminandum unà cum pluribus perſonis reſideret; ibíque veniens homo aliquis nomine ille ſuggerit intulit eò quòd ante hos dies, caſu faciente, caſa ſua cum omni mobili, vel intro domo compendia, ſeu & ſtrumenta chartarum ibidem igne cremaſſent. Et quia ille judex vel vicini pagenſes ipſius ad præſens venientes ita dixeruot vel teſtimoniaverunt quòd ad hoc videndum acceſſerant, ſic verò & actum aderat, ſic ſupradictus ille Comes vel reliquis francis perſonis juxta præſorium retroqne præcedentium chartola relationis, quæ dicitur apennis, ei dare decreverunt, ut quicquid ex acceſſione parentum aut ex contractu habebat, tam per venditiones, donationes, ceſſiooes, judicia, obnoxiationes, cautiooes, commutatiotes, ſeu quod per ceteris ſcripturis ad eum pervenit, dominum vel poteſtate inceps perveniatur in ſuo jure abſque refragationis vel modolationis in ſuo permaneant, vicinarum manu propria ſubter roboravimus & poſt noſtro roborare decrevimus.

Hereditoria.

XLVII. Dulciſſima filia mea illa, ille. Dum non eſt incognitum, ſed per populum devulgatum & patefactum, quòd ego in ancilla mea nomine illa tibi generavi, & poſtea ante Domno illo Rege jactante denario ſecundùm legem Salicam te ingenuam dimiſi, & tu minimè io hereditate mea ſuccedere potebas, prupterea ego hanc chartulam hereditoriam in te fieri & adfirmare rogavi ut ſi tibi Dominus juſſerit quòd mihi in hunc ſeculum ſupreſtis apparueris, de omnes res meas, tam ex alode parentum meorum quàm & ex meum cootractum mihi obvenit, in hereditate ſuccedas, tam terris, manſis, domibus, ædificiis, mancipiis, litis, libertis, accolabus, merito accolanarum, vineis, olicis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, io quibuſcunque pagis, aut territoriis, ſeu agris vel omnibus locis ubi habere videor, etiam peculium, præſidium utriuſque generis & ſexus, aurum, argentum, drapalia, mobile & immobile, quicquid dici aut nominari poteſt, quantumcunque moriens de meum dcreliquero, in omnes res meas in hereditate apud germanos tuos filios meos ſuccedas, & æqualentia inter vos exinde dividere vel exæquare faciatis; & quod ad parte tua exinde recipis, quicquid exinde facere volueris, liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem faciendi. Si quis verò, quod nec fieri credo, ſi ego ipſe aut aliqui de heredibus meis vel quiſlibet oppoſita perſona, qui contra hanc chartolam heredetoriam iſtam, quam ego pleniſſima voluntate mea fieri & adfirmare rogavi, venire conaverit, tibi unà cum ſocio fiſco auti uncias tantas eſſe multando, & præſens hereditoria omni tempore firma permaoeat, ſtipulatione ſubnixa. Actum illo.

Redemptionale.

XLVIII. Dilectiſſimo mihi bene merito illo, ille. Omnibus non habetur incognitum, ſed patefactum, quòd tu quotidie in bonis partibus fideliter mihi deſervire non ceſſas, & pro reſpectu ſervitij tui, & pro fidelitate tua, quam circa partibus meis impendere non deſiſtis, mihi præpatuit pleniſſima & integra voluotas, propter oomen Domini, ut de ſervitio meo temetipſum vel omne peculiare tuum redimere deberes. quod ita & feciſti; & dediſti mihi pro hoc quod mihi bene complacuit, tam in argento quàm in amicto, valentes ſolidos tantos. Propterea hanc chartulam redemptionalem in te fieri & adfirmare rogavi, ut taliter ſias ingenuus tanquam ſi ab iogenuis parentibus fuiſſes procreatus vel natus, cum omni peculiare tuo; & oec mihi oec ulli heredum meorum oullum impendas ſervitium nec hominium nec libertaticum nec nullum obſequium nec patronaticum; ſed eam pergas partem quam volueris, liberámque & firmiſſimam in omoibus habeas poteſtatem; & neque ſervitio, nec .... onio nec libertatico, nec patrocinium nec nullum obſequium nec ego ipſe nec ullus de heredibus meis, nec quiſlibet oppoſita perſona, tibi exinde nullas calumnias nec fatigatiooes nec repetitiones agere nec generare nec repetere non debeamus. Quod qui tentaverit, & à me vel heredibus meis defenſatum non fuerit, inferamus tibi unà cum ſocio fiſco auri uncias tantas eſſe multando, & præſens redemptionale omni tempore firma permaoeat, ſtipulatione ſubnixa. Actum illo.

Heredetoria.

XLIX. Dulciſſima atque in omnibus

amantiſſima filia mea illa. Ego enim vir magnificus ille. Omnibus non habetur incognitum quòd, ſicur lex Salica continet, de res meas, quod mihi ex alode parentum meorum obvenit, apud germanos tuos filios meos minimè in hereditate ſuccedere potebas. Propterea mihi præpatuir pleniſſima & integra voluntas ur hanc epiſtolam heredetoriam in te fieri & adfirmare rogavi, ut ſi mihi in hoc ſeculo ſubpreſtis apparueris, in omnes res meas, tam ex alode parentum meorum quàm ex meo contractu mihi obvenit, in pago illo, in loco qui dicitur ille, & in quibuſcunque pagis aut territoriis, ubicunque habere videor, tam manſis, domibus, ædificiis, vineis, olicis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, quicquid dici aut nominari poteſt, quantumcunque de meo proprio moriens dereliquero, in omnes res meas in hereditate apud germanos tuos filios meos ſuccedas, & æqualentia inter vos exinde dividere vel exæquare faciatis. Et quod ad partem tuam exinde recipis, quicquid exinde facere volueris, liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem faciendi. Si quis verò, quod nec fieri credo.

Cautio de vinea.

L. Domino fratri illo ille. Ad petitione mea mihi non denegaſti, niſi ut in ſumma neceſſirate mea argento vel amicto valentes ſolidos tantos in manu mea ad præſtitum beneficium mihi præſtitiſti. Propterea oppignoro tibi vineam proprietatis meæ in pago illo, in loco qui dicitur illo aripennos tantos. Subjungit de ambobus lateribus & ambobus frontibus terra lui, infra ipſa terminatione & menſura ad integrum, & uſque annos tantos fructum quem ibidem Deus dederir, ad parte tua elidiatum habere debeas, & per temetipſum ipſa vinea condirgere facias; & quomodo ipſo fructus tantos annos tranſactos habueris, & debito tuo tibi reddidero, cautionem meam per manibus recipiam, ſtipulatione ſubnixa. Actum illo.

Securitas.

L I. Non minima ſed maxima vertitur diſcordia inter illo & illo. Venientes in loco illo ante bonis hominibus, repetebat ipſe ille in cauſa ſua, vel in conjuge ſua illa, adversùs ipſius lue, dum diceret eò quòd ipſa genua ſua impinxerit, & ſuper filia eorum nomine illa ceſſiſſet, & ipſam ibidem occiſir; ſed ipſa illa hanc cauſam minimè potuit denegare. Exinde taliter ad ipſos bonis hominibus fuit judicatum ut illam leudem, ut lex erat, ipſius luo ſolvere deberet. quod ita in præſente fecir, & ſervo ſuo nomine illo vel alia rauba ſua ipſa illa pro illa leude ipſius lue vel conjuge ſua illa, in quod eis bene complacuit, dedit. Propterea jam dictus ille & conjux ſua illa hanc ſecuritatem in ipſa illa vel .... go ſuo fieri & adfirmare rogaverunt, ut nullo unquam tempore de jam dicta cauſa, nec de illa morte, nec de ipſa leude, nullas calumnias nec repetitiones nec fatigationes nec nos nec nuullus de heredibus noſtris nec quiſlibet oppoſita perſona agere nec generare nec repetere non debeamus. Quod qui arrentaverir, & à nobis vel heredibus noſtris defenſatum non fuerit, inferamus tibi unà cum ſocio fiſco auri uncias tantas, argento pondo tanto eſſe mulrando, & præſens ſecuritas omni tempore firma permaneat, ſtipulatione ſubnixa. Actum illo.

Donatio ad filios.

L I I. Geſta lex & conſuetudo expoſcit ut quæcunque perſona naturales filios habuerir, & alios plures non habuerir, ſi eos in ſua voluerit inſtituere hereditare, qualiter in ſuum potiùs arbitrium ad faciendi de id pater hoc quod in eos voluerit, liberam habeat poteſtatem. Ideoque ego ille, dum non eſt incognitum quòd femina aliqua nomen illa bene ingenua ad conjugium mihi ſociavi uxore, ſed qualis cauſas vel tempora me oppreſſerunt ur chartolam libelli dotis ad eam, ſicut lex declarat, minimè exceſſit facere, unde ipſi filij mei, ſecundùm legem, naturales appellantur, & filios in ea generavi, quibus baptiſmo nomen impoſuimus illos & illos, proprerea volo ut prædicti filij mei in omni corpore facultatis meæ in pago illo, in loca denominantes illos & illos, in legitimam ſucceſſionem debeatis addere appatuere, hoc eſt, tam terris, manſis, unà cum ſuperpoſitis domibus, ædificiis, utriuſque generis ſexus peculiis, mancipiis ibidem commanentibus, tam ibidem quàm & aliunde tranſlatis, ſicur dixi, quod noſtra eſt poſſeſſio, & quod de ſucceſſione parentum nobis obvenir, tam de alode, quàm de comparato vel de qualibet adtractu ad nos noſcitur perveniſſe, & quicquid à die præſente noſtra eſt poſſeſſio vel dominatio, cum omni jure & meriro & omni re inexquiſita quandoquidem moriens dereliquero, in veſtra debeatis revocare poteſtate & dominatione, & faciatis exinde

jure

jure proprietario quod volueritis, & nullus vobis de omni hereditate mea repudiare non debeat, nec facere poſſit, ſtipulatione ſubnixa.

Mandatum.

LIII. Dulciſſimo amico meo illo, ego ille. Rogo atque injungo caritate tua ut bias ad vicem meam ad civitate illa, ad illo defenſore & illo profeſſore, vel curia publica ipſius civitatis, & hanc epiſtolam, qua ego filios meos illos in totius hereditatis meæ legitima ſucceſſione inſtituere & legitimos filios meos, ſicut in ipſius epiſtolæ textu continetur, conſcribere volui, ea geſtis municipalibus, ut mos & lex eſt, juxta morem & conſuetudinem alligare atque firmare facias, ad proſecutionem celebratam. quod tibi rogo mihi reſcribere pigrum non graveris. ſtipulatione.

Hereditaria de hereditate.

LIV. In nomine Domini. Anno illo Domni noſtri illius Regis, menſe illo, geſta habita apud laudabile viro illo defenſore & illo profeſſore vel curia publica ipſius civitatis, ille ait. Quæſo vobis, optime defenſor, ut mihi codices publicos patere jubeatis, quia habeo quædam proſequere quæ geſtorum allegatione cupio roborari. Memorati defenſor & ordo curiæ dixerunt: Patent tibi codices publici, proſequere quæ optas. Ille dixit: Amicus meus ille mihi injunxit per ſuum mandatum ſollemniter roboratum ad laudabilitatem veſtram accedere debere, & hanc epiſtolam, quam ipſe, ſicut textus declarat, in prædictos filios ſuos illos conſcripſit, pro eo quòd in bene ingenua femina illa ipſos generavit, & tamen chartolam libelli dotis ei ſecundùm legem non adfirmavit, propterea jam dicti filij ſecundùm legem naturales appellantur, ita antedictus pater eorum ei complacuit ut ipſos ſecundùm legem Romanam in ipſa civitate ante curiam publicam debeat in legitima totius bereditatis ſuæ inſtituere hereditate, ita & fecit, dum inprolis, nec legitimos infantes non habuerit, ipſos in legitima hereditate pro legitimis filiis in omnes cauſas recepit; ut prædicta epiſtola juxta morem & conſuetudinem geſtis municipalibus alligari atque firmari debeat. Supraſcriptus defenſor unà cum ſuis curialibus vel ſubſcriptionibus inſtituerunt vel inobodierunt ſub ſignaculis. Et bæc geſta quomodo eſt conſcripta, manu eorum roborata, ei viſi fuimus tradidiſſe, ſtipulatione ſubnixa. Actum.

Epiſtola.

LV. Magnifico amico meo illo, ego ille. Cognoſcas juxta injunctionem tuam, ut per tuum mandatum mihi rogaſti, ad illa civitate ad illo defenſore vel curia publica ipſius civitatis me acceſſiſſe, & hanc chartolam, qua infantes tuos, quòd naturales ſunt, in legitima bereditate ſecundùm legem inſtituiſti, ſicut in ipſa chartola tam de rebus quàm & de ipſa munera ad ipſius infantes continetur, geſtis municipalibus juxta morem & conſuetudinem allegaſſe atque firmaſſe cognoſcas, & de perſecutione celebrata, quod mihi rogaſti, reſcribere vel proſequere mihi pigrum non fuit. ſtipulatione ſubnixa.

Geſta manumiſſionis.

LVI. Quod ſecundùm legem Romanam actum eſt nullatenus revocetur. Itaque ſub die illo, anno illo regni Domni noſtri illius Regis, Indictione illa, vir venerabilis ille Diaconus teſtatur eis quia ſtabili ſub ſcripturis manumirtere in Eccleſia illa vindictáque liberare famulo illo ſuo nomen illo bene ſibi merito ſecundùm conſtitutionem bonæ memoriæ Conſtantini legis, qúa fixum eſt ut omnes qui ſub oculis Epiſcoporum, Preſbyterorum, ſeu Diaconorum in Eccleſia manumittuntur, ad civitatem pertineat, & ab Eccleſia defenſetur, & vult eum juxta conſuetudinem, cujus commemoratio * ſubpravida eſt, ad civitatem pertinere Romanam, ea tamen conditione nt eat ubique, quam voluerit partem pergat, tanquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſet natus vel procreatus, & nulli heredum ac proheredum meorum minimè quicquam debeat ſervitutis, nec libertinitatis gratiam, nec patronatus obſequium, ſed, ſicut dixi, ſub integra & legitima ingenuitate debeat permanere ingenuus atque ſecurus, & ſemper ad civitatem debeat pertinere Romanam, teſtamentum etiam faciendi liberam in omnibus habeat poteſtatem. Si quis verò.

* *Lindenbrog.* ſupradicta

Traditoria.

LVII. Notitia traditionalis, qualiter vel quibus præſentibus venit homo aliquis nomine ille ad illo manſo, quem ante hos dies per chartolam venditionis ad filium ſuum adfirmavit, per .... viſus fuit tradidiſſe vel conſignaſſe, & exitum inde feciſſe. His præſentibus.

Obnoxiatio.

LVIII. Domino meo ſemper, ego enim ille. Dum non eſt incognitum quali-

ter inſtigante parte adverſa mihi contigit quòd ego caballo ad homine aliquo nomine illo in texaga ſubduxi, unde & de furto victus apparui, & vitæ periculum exinde incurrere potueram, & ego non habeo unde ipſum facinus vel ipſum furtum emendare vel ſatisfacere debeam, propterea expetivi à vobis, & habuit pietas & dignatio veſtra. & reliqua.

FORMVLÆ SIRMONDICÆ,

SIVE.

FORMVLÆ VETERES

SECVNDVM LEGEM ROMANAM,

Primò editæ ex codice clariſſimi viri Iacobi Sirmondi.

INCIPIVNT CAPITVLA.

1. *Donatio Eccleſiæ.*
2. *Mandatum.*
3. *Geſta.*
4. *Ceſſio.*
5. *Venditio.*
6. *Obligatio.*
7. *Precaria.*
8. *Item venditio.*
9. *Venditio de ſervo.*
10. *Venditio de ſemetipſo, qualiter homo liber venundetur.*
11. *Epiſtola collectionis.*
12. *Ingenuitas.*
13. *Cautio.*
14. *Donatio in ſponſa facta.*
15. *Traditio.*
16. *Charta in puellam facta ab eo qui ipſam invitam traxerit.*
17. *Donatio inter virum & uxorem, tamen geſtis ſit alligata.*
18. *Item alio modo.*
19. *Libellum repudij.*
20. *Mandatum qualiter maritus negotium uxoris proſequatur.*
21. *Charta qualiter pater filium vel nepotem de rebus ſuis meliorare poteſt.*
22. *Epiſtola qualiter nepotes in loco filiorum inſtituuntur ab avo.*
23. *Epiſtola qualiter extraneo homine quis in locum filij adoptetur.*
24. *Epiſtola qualiter pupilli recipiantur.*
25. *Pactum inter parentes.*
26. *Commutatio.*
27. *Confirmatio legis.*
28. *Item appennem.*
29. *Editio legibus comprehenſa.*
30. *Relatio cum judicio.*
31. *Breve ſacramenti.*
32. *Si quando maſculus & femina pariter raptum conſenſerint, infra quinquennium litigetur.*
33. *Iudicium evindicatum.*
34. *Epiſtola Abbatis.*
35. *Donatio ad Eccleſiam poſt obitum.*
36. *Ceſſio à die præſente.*
37. *Venditio ad Eccleſiam.*
38. *Epiſtola Abbatis.*
39. *Securitas de homicidio.*
40. *Iudicium, juxta quod cauſa continet.*
41. *Breve ſacramenti ſecundùm ipſum judicium.*
42. *Notitia de alode evindicato.*
43. *Venditio de caſa vel area infra civitatem.*
44. *Qui ſe in alterius poteſtate commendat.*
45. *Evacuatoria.*
46. *De cauſis commendatis.*

EXPLICIVNT CAPITVLA.

Donatio Eccleſiæ.

I. MVndi terminum adpropinquantem ruinis crebreſcentibus jam certa ſigna manifeſtantur. Idcirco ego in Dei nomine ille conſiderans gravitudinem peccatorum meorum, & reminiſcens bonitatem Dei dicentem, Date eleemoſynam & omnia munda fiunt vobis.

Item alio modo.

Si aliquid de rebus noſtris locis ſanctorum vel in ſubſtantia pauperum conferimus, hoc nobis procul dubio in æterna beatitudine retribuere confidimus. Ego quidem de tanta miſericordia & pietate Domini confiſus per hanc epiſtolam donationis dono donatúmque in perpetuum eſſe volo ad baſilicam ſancti Martini, ubi ipſe pretioſus corpus requieſcit, vel omni congregationi ibidem conſiſtenti, & venerabilis vir ille Abbas præeſſe videtur, villam juris mei nuncupantem illam, ſitam in pago illo, in condita illa, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, ſilvis, praris, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, eum exiis & ingreſſis, mobilibus & immobilibus, cum omnibus appendiciis ſuíſque adjacentiis, ſicut à me præſenti tempore videtur eſſe poſſeſſum, totum & ad integrum de jure meo in veſtra vel ſancti Martini jure proprietario trado atque transfundo; ea verò ratione ut quandiu advixero, ſub uſu beneficij veſtri abſque ullo præjudicio vel diminutione aliqua prædictas res tenere & uſurpare debeam, & poſt meum quoque diſceſſum, quicquid in jam dicta villa vel in finibus ſuis additum, adtractum, emelioratum, repertúmque fuerit, & tranſitus meus ibidem dereliquerit, cum omni ſuprapoſito, rectores ipſius Eccleſiæ agentéſque illius abſque ullius expectata traditione vel judicum conſignatione in noſtra eleemoſyna vel ſubſtantia monachorum ibidem vitam degentium, Chriſto protegente, tanquam ſi ad præſens abſque uſu noſtro eorum fuiſſet obſecuta poſſeſſio, in eorum faciant revocare poteſtatem vel dominationem; ita ut quicquid exinde pro opportunitate monaſterij facere decreverint, liberam & firmiſſimam in omnibus habeant poteſtatem. Et ſi fuerit ulla quiſlibet perſona qui præter iſtum, alterum ſtrumentum exinde præſentaverit, aut anteriorem aut poſteriorem, quod nos nec fecimus nec facere rogavimus, nullum ſortiatur effectum, niſi vacuum & inane permaneat. auctorem verò criminis vel falſarium judiciaria poteſtas eondemnet. Et ſi fuerit, aut ego ipſe, aut ullus de heredibus meis, vel quiſlibet perſona, qui contra hanc donationem aliquid refrangere vel calumniam generare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra eui litem intulerit ſolidos quingentos componat, & hæc donatio cum ſtipulatione ſubnixa inlibata permaneat. Actum in illo loco.

Mandatum.

II. Magnifico fratri illo, ego ille, filius illius. Rogo, ſupplico, atque tuæ caritati injungo ut ad vicem meam civitatem illam adeas, & donationem illam, quam ego partibus illius de locis noſtris nuncupanribus illis, ſitis in pago illo, per mea legitima ſtrumenta confirmavi, geſtis municipalibus cum curia publica & defenſore facias alligare vel proſequere, & de ipſa proſecutione mihi reddas certiorem. Et quicquid exinde egeris geſſeríſve, ratum à me in omnibus eſſe cognoſcas. Quod mandatum, ut pleniorem obtineat vigorem, manu propria ſubter firmavi & bonorum virorum ſubſcriptione roborandum decrevi.

Geſta.

III. Anno illo, regnante Rege illo, ſub die illo, cùm conventum Turonus civitate adfuiſſet, adſtante venerabili viro illo defenſore, unà cum honoratis principalibus ſuis, venerabilis vir ille dixit. Rogo te, venerabilis vir ille defenſor, ut mihi codices publicos patere jubearis, quia inluſter vir ille per hoc mandatum ad me ſperavit ut donationem illam, quam de rebus ſuis propriis, de locis nuncupantibus illis, ſitis in pago illo, partibus illius per ſua legitima ſtrumenta confirmavit, geſtis municipalibus eum curia publica & defenſore proſequere & alligare deberem. Ecce ipſam donationem. jubete eam recitari. Venerabilis vir ille defenſor & ordo curiæ dixerunt: Codices publici te patefaciant; & ille amanuenſis hanc donationem accipiat vel recitetur. Qui ſtatim accipiens, per ordinem eam recitavit. Iam dictus proſecutor dixit: Et quia petitiones meas laudabilitas veſtra per ordinem implere dignata eſt, rogo ut publica monumenta ſuſcipiat. Et patefactis codicibus, geſta cùm à vobis fuerit ſubſcripta, mihi nobilitas veſtra, ut mos eſt, tradi præcipiat. Venerabilis vir ille defenſor & ordo curiæ dixerunt: Geſta

cùm à nobis fuerit ſubſcripta, & à venerabili viro illo amanuenſe edita, tibi tradatur ex more, ut faciliùs quod ſuperiùs inſertum eſt diuturno tempore maneat inconvulſa.

Ceſſio.

IV. Latores legum ſanxerunt ut quicquid unuſquiſque alteri ceſſerit, profiteatur ſe tantùm rem ceſſiſſe, vel concedi, & ſola voluntas illius aut ſcriptura aut teſtibus comprobata pro omni firmitate ſufficiat. Igitur ego in Dei nomine ille fideli noſtro illo cedo tibi à die præſente ceſſúmque in perperuum eſſe volo, hoc eſt, villa juris noſtri nuncupante illa ſita in pago illo, in condita illa, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, mobilibus & immobilibus, cum omnibus appendiciis ſuiſque adjacentiis, cum omni ſupraposito, vel quicquid in jam dicto loco à die præſente tenere & poſſidere videor; ita ut quicquid exinde facere volueris, jure proprietario liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem: quia malo hoc te habere quàm me, plus te quàm ceteris heredibus meis. Et ſi fuerit, aut ego ipſe, aut ullus de heredibus meis, vel quiſlibet perſona, qui contra hanc ceſſionem aliquid refragare vel calumniam generare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit, unà cum ſocio fiſco, inferat ſolidos tantos, & hæc ceſſio meis vel bonotum hominum manibus roborata, cum ſtipularione ſubnixa, diuturno tempore maneat inconvulſa. Actum.

Venditio.

V. Magnifico fratri illo, ego ille. Conſtat me tibi vendidiſſe, & ita vendidi, rem proprietatis meæ, ſitam in pago illo, in condita illa, in loco nuncupante illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, mobilibus & immobilibus, totum & ad integrum cum omnibus appendiciis vel adjacentiis ſuis vel omni ſupraposito, ſicut à me præſenti tempore videtur eſſe poſſeſſum, de jure meo in tua trado poteſtate vel dominatione, unde accepi à te pretium in quod mihi bene complacuit, illis præſentibus qui ſubter tenentur inſerti, valentem ſolidos tantos. ita ut ab hodierna die quicquid exinde facere volueris, liberam habeas poreſtatem. Et ſi fuerit, aut ego ipſe, aut ullus de heredibus meis, vel quiſlibet perſona, qui contra hanc venditionem aliquam calumniam vel repetirionem generare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit ſolidos tantos componat, & hæc venditio firma permaneat.

Obligatio.

VI. Domino venerabili illo, ego in Dei nomine ille. Dum & omnibus habetur percognitum qualiter veſtro accepto pretio rem proprietatis meæ ſitam in pago illo, in condita illa, in loco nuncupanre illo, cum omni integritate, vel quicquid à me præſenti tempore inibi fuit poſſeſſum, vobis per vendirionis titulum diſtraxi. Sed poſtea mea fuit petirio, & veſtra decrevit voluntas, ut mihi ipſam rem uſufructuario ordine conſervare juberetis. quod ita & feciſtis. Et ego pro hujus merito beneficij, obligo vobis rem proprietatis meæ, ſitam in pago illo, in condita illa, in loco nuncupante illo, cum omni integritate ſua, vel quicquid ibidem præſenti tempore à me videtur eſſe poſſeſſum. Ea verò rarione ut quandiu in caput advixero, utriſque partibus ſub veſtro prætexto tenere & uſurpare debeam, & mihi exinde non liceat aliubi nec vendere nec donare nec in nullo modo diſtrahere, nec ipſos uſus in alterius manus transferre. Sed poſt meum quoque diſceſſum, abſque ullius expectata traditione vel judicum conſignatione, abſque diminutione rerum vel mancipiarum, cum omni ſupraposito, vel quicquid in ipſa loca aſpicere vel perrioere videtur, vos heredéſque veſtri, vel cui à vobis permiſſum fuerit, in eorum faciant revncare poteſtatem vel dominarionem. Et ſi fuerit aut ego ipſe aut ullus ex heredibus meis, vel quiſlibet perſona qui contra has obligationes aliquam calumniam vel repetitionem aut contemptum generare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit ſolidos ducentos componat, & hæ obligationes uno tenore conſcriptæ firmæ permaneant.

Precaturia.

VII. Domino venerabili illo rectori Eccleſiæ illius vel omni congregarioni ibidem conſiſtenti. Ego enim ille. Ad meam petitionem veſtra decrevit voluntas ut mihi villam veſtram, ſitam in pago illo, in condita illa, in loco nuncupante illo, cum omni merito ad ſe pertinente vel aſpiciente, uſufructuario ordine mihi conſervare juberetis. quod ita & feciſtis. Ea verò

ratione ut mihi exinde non liceat alicubi nec vendere nec donare nec in nullo modo diſtrahere; ſed ſub veſtro prætexto, quatenus decretum veſtrum manſerit, hoc tenere & uſurpare faciam. Vnde cenſivi me annis ſingulis ad feſtivitatem ipſius ſancti partibus veſtris reddere argentum tantum. Et poſt meum quoque diſceſſum ſupraſcriptam rem cum omni integritate & ſoliditate ſua, quicquid ibidem aſpicere vel pertinere videtur, cum omni ſuprapoſito, vel quicquid ibidem tranſitus meus dereliquerit, abſque ullius expectata traditione vel judicum conſignatiooe, aut heredum meorum repetitione, vos agentéſque ipſius Eccleſiæ in eorum faciant revocare poteſtatem vel dominationem. Et ſi fuerit aut ego ipſe, aut ullus de heredibus meis, vel quiſlibet perſona qui contra hanc precatoriam aliquam calumniam vel repetitionem aut contemptum generare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit ſolidos centum componat, & hæc precatoria, quamvis per diverſorum annorum curricula à me fuiſſet poſſeſſa, nullum præjudicium vobis noo præparetur, ſed ita firma permaneat quaſi per quinquennium fuiſſet renovata, cum ſtipulatione ſubnixa, omníque tempore inviolata permaneat.

Item venditio.

VIII. Magnifico fratri illo, ego ille. Conſtat me tibi vendidiſſe & ita vendidi infra terminum ſancti illius, in loco nuncupante illo, campum vel vineam juris mei, habentem aripennos tantos. Eſt quidem de uno latere & froote terra illius, de alio latere & fronte terra illius. Vnde accepi à te pretium, in quod mihi bene complacuit, valentem ſolidos tantos, ita ut ab hodierna die quicquid de ſupradicta re facere volueris, liberam habeas poteſtatem, ſalvo jure ipſius ſancti. Et ſi fuerit, aut ego ipſe, aut ullus de heredibus meis, vel quiſlibet perſona qui contra hanc venditionem aliquam calumniam vel repetitionem generare præſumpſerit, contra cui litem intulerit ſolidos quindecim componat, & hæc venditio firma permaneat.

Venditio de ſervo.

IX. Magnifico fratri illo, ego ille. Conſtat me tibi vendidiſſe & ita vendidi ſervum juris mei nomine illum, non furem, non fugitivum, ſed ſanum corpore, boníſque moribus conſtructum. Vnde accepi à te pretium, in quod mihi bene complacuit, valentem ſolidos tantos. Ita ut ab hodierna die quicquid de ſupradicto ſervo facere volueris, liberam habeas poteſtatem. Et ſi fuerit, aut ego ipſe, aut ullus de heredibus meis, vel quiſlibet perſona qui contra hanc venditionem aliquam calumniam vel repetitiooem generare præſumpſerit, contra cui litem intulerit ſolidos ſexaginta compoaat, & hæc venditio firma permaneat.

Venditio de ſemetipſo, qualiter homo liber venundetur.

X. Domino ſemper meo illo, ego ille. Placuit mihi ut ſtatum ingenuitatis meæ in veſtrum deberem obnoxiare ſervitium, quod ita & feci. Vode accepi à te pretium, in quod mihi bene complacuit, ſolidos tantos, ita ut ab hodierna die quicquid de me ſervo tuo, ſicut & de reliqua mancipia tua, facere volueris, à die præſente liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem. Et quod fieri non credo, ſi fuerit ulla quiſlibet perſona qui contra haoc venditionem, quam ego mea ſpootanea voluntate fieri & adfirmare rogavi, qui contra eam aliquid agere vel calumniam generare conaverit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit auri libram unam, argenti pondo quinque coactus exſolvat, & hæc venditio firma permaneat.

Epiſtola collectionis.

XI. Nos quoque in Dei nomine matricularij ſancti illius, dum matutinis horis ad oſtia ipſius Eccleſiæ obſervanda conveniſſemus, ibíque infantulum ſanguinolentum, periculo mortis imminente, pannis involutum invenimus, & ipſum per triduum ſeu ampliùs apud plures homines inquiſivimus quis ſuum eſſe diceret, & non invenimus; cui oomen ipſum impoſuimus. Sed poſtea pietate interveniente, & Domini miſericordia opitulante, ipſum infantulum homini aliquo nomine illo ad nutriendum dedimus, ut ſi Deo præſule convaluerit, ipſum in ſuis ſervitiis ac ſolatiis juxta legis ordinem retineat. Pro quo pretium accepimus, in quod nobis bene complacuit, valentem ſol. tantos. Et ut præſens epiſtola firmior ſit, manibus propriis eam ſubter firmavimus, & bonis hominibus roborandam decrevimus, ſecundùm ſententiam illam quæ data eſt ex corpore
Theodoſiani libri quinti, dicens: *Si quis* Interpret.
infantem à ſanguine emerit, ſi nutritum do- l.unic. Cod. Th. de his
minus vel pater eum recipere voluerit, aut qui ſanguinol.
ejuſdem meriti mancipium, aut pretium nu-

tritor quantum valuerit conſequatur. Et ut præſens epiſtola firmior ſit, manu noſtra propria eam ſubter firmavimus, & bonis hominibus roborandam decrevimus. Actum.

Ingenuitas.

XII. Qui debitum ſibi nexum relaxat ſervitium, præmium in futuro apud Dominum ſibi retribuere confidat. Igitur ego in Dei nomine ille pro remedio animæ meæ vel æterna retributione ſervum juris mei nomine illum ingenuum eſſe præcipio, & in ſacroſancta Eccleſia beatiſſimi ſancti illius, ſub præſentia ſacerdotum ibidem conſiſtentium, ante cornu altaris ab omni vinculo ſervitutis eum abſolvo, ita ut deinceps, tanquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſet natus vel procreatus, eat, pergat partem quam maluerit, & ſicut alij cives Romani vitam ducat ingenuam. Et ſi aliqua procreatio filiorum vel filiarum ex ipſo orta fuerit, ſimiliter vivat ingenua; & nulli heredum meorum nec cuicunque aliæ perſonæ quicquam debeat ſervitutis nec libertinitatis obſequium, niſi ſoli Deo cui omnia ſubjecta ſunt, vel pro cujus amore ipſum devotus obtuli. Peculiare quod habet, aut in ante laborare potuerit, ceſſum in perpetuum habeat. Patrocinium & defenſionem cuicunque ſe elegerit, in omnibus illius perfruatur arbitrio. Si quis verò, quod futurum eſſe non credo, ſi fuerit aliquis ex heredibus meis, vel quiſlibet perſona qui contra hanc ingenuitatem venire aut eam refragare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit ſolidos ſexaginta componat, & præſens ingenuitas meis vel bonorum hominum manibus roborata, cum ſtipulatione ſubnixa, omni tempore maneat inconvulſa.

Cautio.

XIII. Magnifico fratri illo, ego ille. Ad meam petitionem veſtra decrevit voluntas ut mihi beneficium de rebus veſtris illis inter annos tantos facere deberetis, quod ita & feciſtis. Et ego pro hujus merito beneficij oppignoro tibi locellum rem proprietatis meæ nuncupantem illum, ſitum in pago illo, cum omni ſua integritate vel ſoliditate. Ea verò ratione ut quomodo jam dicti anni adimpleti fuerint, & tu fructus ipſius terræ per quinque annos tantos exinde collegeris, ego ſupradictum debitum tuum tibi deſolvam, & rebus meis unà cum cautione mea de manibus tuis recipiam. Et ſi neglegens aut tardus exinde appatuero, ſupraſcriptum debitum tuum in duplum partibus tuis ſum redditurus.

Donatio in ſponſa facta.

XIV. Lex & conſuetudo expoſcit ut quicquid inter ſponſum & ſponſam de futuris nuptiis fuerit definitum vel largitum, aut ex conſenſu parentum, aut ipſi, ſi ſui juris ſunt, ſcripturarum ſolemnitate firmetur. Idcirco ego in Dei nomine ille, dum multorum habetur percognitum quòd ego te illa unà cum conſenſu parentum vel amicorum noſtrorum tua ſpontanea voluntate ſponſavi, mihi placuit ut aliquid de rebus meis per hunc titulum libelli dotis ante dies nuptiarum tibi confirmare deberem. quod ita & feci. Ergo dono tibi donatúmque eſſe volo locellum rem proprietatis meæ nuncupantem illum, ſitum in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, mobilibus & immobilibus, cum omni ſuprapoſito ſuiſque adjacentiis, tam de alode quàm & de comparato, ſeu de qualibet adtractu, totum & ad integrum, ſicut à me præſenti tempore videtur eſſe poſſeſſum, & in fabricaturas aurum tantum, argentum tantum, veſtimenta. Hæc omnia ſuperiùs jam dicta per hunc titulum libelli dotis diebus nuptiarum tibi ſum impleturus vel traditurus, ita ut dum advixeris ſecundùm legis ordinem teneas atque poſſideas, noſtriſque qui ex nobis procreari fuerint filiis vel filiabus derelinquas. Si quis verò, ſi ego ipſe aut ulla quiſlibet perſona fuerit qui contra hanc donationem aliquid agere vel calumniam generare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit ſolidos centum componat, & hæc donatio meis vel bonorum hominum manibus roborata, cum ſtipulatione ſubnixa, firma permaneat.

Traditio ad ſponſam.

XV. Dum multorum habetur percognitum qualiter ego ille puellam aliquam nomine illam unà cum conſenſu parentum vel amicorum noſtrorum legibus ſponſavi, & aliquid de rebus meis ei donare ante dies nuptiarum diſpoſui, ideo placuit mihi ut de ipſis rebus miſſo ipſius puellæ nomine illo traditionem vel introductionem locorum ſecundùm legem Romanam facere deberem. quod ita & feci. Ergo trado ei & tradidiſſe me conſtat locellum rem proprietatis meæ nuncupantem illum, ſitum in pago illo, cum terris, ædificiis, acco-

labus, mancipiis, vel cetera quæ ſequuntur, aurum, argentum, veſtimenta. Hæc omnia ſuperiùs jam dicta te ille ad vicem ſponſæ meæ tibi trado, ita ut tempore nuptiarum in jam dictæ ſponſæ meæ eveniant poteſtatem, ita ut ſecundùm legis ordinem teneat atque poſſideat. Et ſi contra hanc traditionem aliquid refragavero, partibus ipſius puellæ ſolidos tantos componam, & hæc traditio firma permaneat.

Charta in puellam facta ab eo qui illam invitam traxerit.

Paul. lib 2. Sentent. tit. 19. in interpret.

XVI. Viventibus patribus inter filios familias ſine voluntate eorum matrimonia non legitimè copulantur, ſed conjuncta non ſolvuntur. Idcirco ego in Dei nomine ille, dulciſſima conjux mea illa, dum & te ſine voluntate parentum tuorum rapto ſcelere in meo ſociavi conjugio, unde vitæ periculum incurrere debui, ſed intervenientibus ſacerdotibus vel bonis hominibus vitam obtinui. Ideo placuit mihi ut per hanc epiſtolam compoſitionalem, aut ſi convenit ceſſionem, aliquid de rebus meis tibi confirmare deberem, quod ita & feci, hoc eſt, locellum nuncupatem illum, ſitum in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, mobilibus & immobilibus, cum omni ſuprapoſito ſuiſque adjacentiis, vel cum omni integritate, quicquid inibi præſenti tempore mea videtur eſſe poſſeſſio, de jure meo in tua trado poteſtate vel dominatione, ita ut quicquid exinde à die præſente facere volueris, liberam ac firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem. Et ſi fuerit, aut ego ipſe, aut ulla quiſlibet perſona qui contra hanc epiſtolam refragationem aliquam aut calumniam generare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper partibus tuis vel contra cui litem intulerit ſolidos tantos componat, & hæc epiſtola firma permaneat.

Donatio inter virum & uxorem, tamen geſtis ſit alligata.

XVII. Quicquid enim inter conjugatos de propria facultate ob amorem dilectionis invicem condonare placuerit, ſcripturarum neceſſe eſt titulis alligari, ne in poſterum ab heredibus eorum poſſit convelli: quia ſecundùm legem, ſi manente conjugio vir uxori vel uxor marito aliquid donaverit, ſi is cui donatum eſt prior mortuus fuerit, apud donatorem ea quæ donata fuerant remanebunt. Igitur ego in

Paul. lib. 2. Sentent tit. 24. in interpret.

Dei nomine ille, dulciſſima conjux mea illa, ſi priùs mortuus fuero quàm tu, dono tibi per hanc epiſtolam donationis donatúmque in perpetuum eſſe volo tres partes de omni re facultatis meæ, quantumcunque in pago illo in villas nuncupantes illas habere viſus ſum, hoc eſt, tam terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, mobilibus & immobilibus, aurum tantum, argentum tantum, æramentum in ſolidos tanto. Hæc omnia cum omnibus appendiciis ſuiſque adjacentiis vel cum omni ſuprapoſito tibi dono atque transfundo, quartam verò legitimis heredibus meis reſervo; quia malo hoc habere te quàm me, plus te quàm ceteris heredibus meis. Similiter ego in Dei nomine illa dulciſſimo jugali meo illo, ſi prior mortua fuero quàm tu, dono tibi per hanc epiſtolam donationis. Sequitur ſupradictum textum. Si quis verò, quod fieri non credimus, ſi fuerit ullus de heredibus noſtris, vel quiſlibet perſona qui contra has epiſtolas uno tenore conſcriptas, quas inter nos fieri rogavimus, aliquid agere vel refragare conaverit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit ſolidos tantos coactus exſolvat, & hæ epiſtolæ contulitionis, cum ſtipulatione Aquiliana, noſtris vel bonorum hominum manibus roboratæ, firmæ permaneant.

Paul. ibid. in interpr.

Item alio modo.

XVIII. Igitur ego in Dei nomine ille, dulciſſima conjux mea illa, dono tibi per hanc epiſtolam contulitionis donatúmque eſſe volo locellum rem proprietatis meæ nuncupante illo, ſitum in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, mobilibus & immobilibus, cum omnibus appendiciis ſuis, vel omni ſuprapoſito, quicquid mibi præſenti tempore mea videtur eſſe poſſeſſio. Ea verò ratione ut ſi tu mihi ſupreſtis fueris, uſufructuario ordine hæc omnia abſque repetitione heredum meorum hoc tenere & poſſidere debeas. Et poſt tuum quoque diſceſſum, cum omni re emeliorata vel ſuprapoſito, ad legitimos filios noſtros, qui ex nobis procreati fuerint, revertantur. Similiter ego in Dei nomine illa dulciſſimo jugali meo illo. Sequitur ſupradictum textum. Et illud inter nos inſerere placuit, ut ſi fuerit ullus de heredibus noſtris vel quiſlibet perſona qui contra

has duas contulitiones uno tenore conſcriptas aliquid agere vel refragare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit ſolidos tantos componat, & hæ contulitiones noſtris vel bonorum hominum manibus roboratæ, cum ſtipulatione ſubnixa, firmæ permaneant.

Libellum repudij.

L. 1. Cod. Theod de repud. in interpret.

XIX. Certis rebus & probatis cauſis inter maritum & uxorem repudiandi locus patet. Idcirco dum inter illum & conjugem ſuam illam non caritas ſecundùm Deum ſed diſcordia regnat, & illorum nulla eſt voluntas pariter converſandi, placuit utriſque voluntatibus ut ſe à conſortio conjugali ſeparare deberent. quod ita & fecerunt. Propterea has epiſtolas uno tenore conſcriptas inter ſe fieri & adfirmare decreverunt, ut quicquid unuſquiſque ex ipſis de ſemetipſo facere voluerit, abſque repetitione ſocij ſui liberam habeat poteſtatem, & nullam requiſitionem neque ipſi in caput neque ulla quiſlibet perſona exinde habere non pertimeſcat. Quòd qui contra parem ſuum vel contra alium quemcunque hominem ullam repetitionem exinde facere conaverit, partibus illius contra cui litem intulerit ſolidos tantos componat, & ſua repetitio nullum obtineat effectum; ſed unuſquiſque ex ipſis per hunc libellum repudij eorum manibus roboratum omníque tempore quieti valeant reſidere.

Mandatum qualiter maritus negotium uxoris proſequatur.

XX. Dum & humana prodit utilitas, & lex Romana expoſcit, ut quicunque uxoris ſuæ negotium fuerit proſecutus, quamvis maritus ſit, nihil aliud agat niſi quod ei agendum per mandatum illa commiſerit, igitur ego in Dei nomine illa, filia illius, te dulciſſime jugalis meus ille, dum me ſimplicitas dominatur quod minimè res vel cauſas meas valeo exercere, te in omnibus rebus vel cauſis meis inſtituo dominum procuratorémve & actotem, ita ut quicquid exinde egeris geſſeríſve, ratum vel definitum à me in omnibus eſſe cognoſcas: quia malo hoc habere te quàm me, plus te quàm ceteris heredibus meis. Et adhuc mihi inſerere placuit, ut hoc mandatum ad civitatem illam cum curia publica, ut mos eſt, geſtis municipalibus facias alligari. Et ut noſtra voluntas ævis temporibus firmiùs perduret, manu propria ſubter firmavi, & bonorum virorum roborandum decrevi.

Charta qualiter pater filium vel nepotem de rebus ſuis meliorare poteſt.

XXI. Quicquid pater unumquemque ex filiis vel nepotibus meliore habere voluerit, hoc ſibi ſecundùm legis ordinem ſine conſortis repetitione defendat, nec præſumat aliquis contra voluntatem patris agere. Igitur ego in Dei nomine ille, dulciſſimo filio vel nepoti meo illo, cedo tibi ceſſúmque in perpetuum eſſe volo, & de meo jure in tua trado dominatione, abſque conſortio fratrum tuorum vel filiis meis, in loco nuncupante illo, cum terris, domibus, accolabus, mancipiis, libertinis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, mobilibus & immobilibus, cum omni ſupraposito ſuíſque adjacentiis, vel quicquid inibi præſenti tempore mea videtur eſſe poſſeſſio, totum & ad integrum, à die præſente tibi volo eſſe conceſſum atque indultum; ita ut quicquid exinde facere volueris, liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem. Si quis verò, quod nec fieri non credimus.

Epiſtola qualiter nepotes in loco filiorum inſtituuntur ab avo.

XXII. Quicquid filiis vel nepotibus de facultate patris cognoſcitur ordinaſſe, voluntatem ejus in omnibus lex Romana conſtringit adimplere. Ideoque ego in Dei nomine ille dulciſſimis nepotibus meis illis. Dum peccatis meis facientibus filia mea genetrix veſtra illa tempus naturæ ſuæ complevit, & ego penſans conſanguinitatis cauſa, dum & per legem cum filiis meis avunculis veſtris in alode meo ad integrum minimè ſuccedere poteratis, ideo per hanc epiſtolam firmitatis volo ut in omni alode meo poſt meum diſceſſum, ſi mihi ſupreſtites fueritis, quicquid moriens dereliquero, ſicut ſupradicta genetrix veſtra, ſi mihi ſupreſtis fuiſſet, ita & vos cum avunculis veſtris ſuccedere faciatis. Ea verò ratione ut quicquid tempore nuptiarum ei tradidi vel dedi, hoc in parte veſtra recipiatis. Et ſi ampliùs inſuper de rebus noſtris obvenerit, tunc cum filiis meis matris veſtræ portionem recipiatis; ita ut quicquid exinde facere volueritis liberam habeatis poteſtatem. Si quis veró fuerit. & reliqua.

*Epiſtola qualiter extraneo homine in *locum filij adoptetur.*

XXIII. Ego enim in Dei nomine ille.

Dum

Dum peccatis meis facientibus orbatus ſum à filiis, mihi placuit ut illum unà cum conſenſu patris ſui in civitate illa cum curia publica de poteſtate patris naturalis diſcedentem & in meam poteſtatem venientem in loco filiorum adoptaſſem. quod ita & feci. Ea verò ratione ut quandiu advixero, fideliter mihi præſtet ſolatium vel adjutorium, & omnes res meas diligenter excolat; & poſt obitum quoque meum, ſicut à me genitus fuiſſet, ita in omni hereditate mea per hanc epiſtolam adoptionis ſit ſucceſſurus; vel quicquid de ſupradictis rebus meis, quantumcunque moriens dereliquero, facere voluerit, jure proprietario, abſque repetitione heredum meorum, liberam & firmiſſimam in omnibus habeat poteſtatem. Et illud mihi inſerere placuit, ut ſi fuerit ullus ex heredibus meis, vel quiſlibet perſona qui contra hanc epiſtolam adoptionis aliquid contra te aut contra eum cui tu ipſas res dereliqueris calumniator aut repetitor acceſſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit ſolidos taotos componat, & hæc adoptio geſtis alligata firma permaneat.

Epiſtola qualiter pupilli recipiantur.

L. unic. C. Th. qui petant tut. in interpr.

XXIV. Lex Romana conſtringit ut qui tutores noluerint eſſe parvulorum, ſi fortè ceſſerit luctuoſa hereditas, ex ipſa habeantur extranei. Propterea ego in Dei nomine ille judex provinciæ illius; dum & omnibus habetur percognitum qualiter parentes iſtius præſentis orphanuli nomine illo ab hac luce diſceſſerunt, & teſtamentarium tutorem ei non dimiſerunt, & minimè ſuas procurare poteſt neceſſitates; ideo unà cum conſenſu primatibus civitatis convenit nobis ut iſtius patrui ſuo, unà cum omnia bona ſua, facto ac conſcripto rerum inventario, ei ſub officio tutoris commendare deberemus. quod ita & fecimus. Ea verò ratione ut per nullam occaſionem ſupradicti pupilli hereditas, quicquid in pago illo in villas nuncupantes illas videtur habere, non minuatur; ſed ipſas res vel mancipia atque omni ſua ſubſtantia diligenter excolat, & ipſum pupillum exinde nntrire vel miniſtrare faciat. Et ſi Deo propitio in perfectam venerit ætatem, omnia ei ſecundùm legis ordinem cum omni integritate ſervata reddantur. Vnde convenit nobis ut duas epiſtolas uno tenore cooſcriptas exiode conſcribere vel adfirmare deberemus. quod ita & fecimus. Vnam quidem jam dictus patruus ſuus ſecum retineat, alteram verò aliquis homo nomine ille de manu noſtra vel jam dicti pupilli ſuſcipiat, ut futuris temporibus, Deo auxiliante, ſub teſtificatiooe bonorum virorum, qui ſubter tenentur inſerti, per ipſam cum omni integritate omnia ſua exigere debeat.

Pactum inter parentes.

XXV. Caritatis ſtudio & dilectionis affectu inter propinquos decet ut quicquid de rebus eorum inter ſe diviſerint, ſcripturarum ſerie alligetur, Romanáque lege ordinante ut quicunque in ætate perfecta pactiooem vel definitionem per ſcripturam fecerit, & hoc quod fecit implere neglexerit, aut contra eam ire præſumpſerit, infamis vocetur, & ipſam cauſam agere non permittatur, atque pœnam ſtatutam cogatur exſolvere. Igitur placuit atque convenit inter illum & germanum ſuum illum ut hereditatem paternam atque maternam inter ſe dividere vel exæquare deberent. quod ita & fecerunt. Accepit itaque ille in portione ſua villas nuncupantes illas, ſitas in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, vel cetera quæ ſequuntur. Similiter è contrà accepit ille in compenſatione portionis ſuæ villas nuncnpaotes illas, ſitas in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, vel cetera quæ ſequuntur. Hæc quidem omnia nnanimiter cooſentientes, pars partem tradidiſſe vel conſignaſſe cognoſcite, ita ut quicquid poſt hunc diem unuſquiſque de hoc quod accepit facere voluerit, abſque noſtris repetitionibus liberam & firmiſſimam in omnibus habeat poteſtatem. Et ſi aliquando aliquis ex nobis aut heredibus noſtris contra has epiſtolas aliquid agere vel refragare præſumpſerit, ejus repetitio nullum obtineat effectum, & inſuper contra cui litem intulerit ſolidos tantos componat, & præſens pactio vel definitio cum ſtipulatione ſubnixa firma permaneat.

L. 6. C. Th. de pactis in interpr.

Commutatio.

XXVI. Inter quos caritas inlibata permanſerit, à parte parti beneficia opportuna præſtantur. Ideoque placuit atque convenit inter inluſtrem virum illum & illum ut loca aliqua inter ſe commutare deberent. quod ita & fecerunt. Dedit igitur vir inluſter ille partibus illius locellum nuncupantem illum, ſitum in pago illo, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertinis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus,

mobilibus & immobilibus, cum omnibus appendiciis ſuiſque adjacentiis, vel omni ſuprapoſito, totum & ad integrum, de jure meo, ſicut præſenti tempore à me videtur eſſe poſſeſſum, in tua trado poteſtate vel dominatione. Similiter in compenſatione hujus meriti dedit jam dictus ille partibus illius alium locellum nuncupantem illum, ſitum in pago illo, vel cetera quæ ſequuntur, ita ut ab hac die unuſquiſque de hoc quod accepit facere voluerit, jure proprietario liberam & firmiſſimam in omnibus habeat poteſtatem. Et illud inter nos inſerere placuit, ut ſi ullus ex nobis vel heredibus ſucceſſoribúſque noſtris fuerit qui hoc immutare vel refragare tentaverit, rem quam accepit amittat, & inſuper quis contra cui litem intulerit ſolidos tantos componat, & ſua repetitio nullum obtineat effectum, ſed hæ commutationes uno tenore conſcriptæ omníque tempore maneant inconvulſæ.

Confirmatio Regis, vel inſpecta iſta, cujuſcunque Principis, in eo qui ab hoſtibus eſt deprædatus vel ab igne concrematus.

XXVII. Meritò largitatem Regis munere ſublevantur qui ab hoſtibus vel incendio paſſi ſunt damna vel violentiam. Igitur fidelis noſter ille clementiæ regni noſtri ſuggeſſit eò quòd ante hos annos exercitus noſter aut illius Regis, vel per neglegentiam alicujus hominis in loco nuncupante illo, domus ſuæ vel res quamplures unà cum ſtrumenta chartarum, tam quod regio munere perceperat, quàm & de diverſis partibus per venditiones, donationes, ceſſiones, commutationes adtraxerat, vel quicquid in pago illo, vel loca nuncupantia illa poſſederat, incendium fuiſſet crematum. unde relationem ſub teſtificatione bonorum hominum cognovimus recenſendam, omnes res ſuas vel ſtrumenta chartarum periſſe, vel ſibi, ſicut nobis ſuggeſſit, damna ſuſtinuiſſe. Præcipientes ergo jubemus ut quicquid memoratus ille, ſicut uſque nunc tam de terris, domibus, accolabus, mancipiis, libertinis, vineis, pratis, ſilvis, aquis, aquarúmve decurſibus, vel reliquis quibuſcunque beneficiis, uſque ad præſens cum æquitatis ordine quietus poſſedit, & ita deinceps in jure & dominatione ejus permaneat, & per hunc præceptum pleniùs in Dei nomine circa eum ſuffultum atque confirmatum abſque ullius inquietudine teneat & poſſideat, ſuiſque poſteris aut cuicunque voluerit ad poſſidendum derelinquat. Quam verò auctoritatem propria manu ſubter roborare decrevimus.

Item appennem.

XXVIII. Conſuetudo hujus loci vel etiam legis terrenæ juſtitiæ conſtat eſſe proſpectum ut quicunque ab incendiis vel hoſtibus ſeu à latronibus fuerit perpeſſus diſpendium, oportet ſibi hoc caſu in foro publico vel civitate cum curia publica & defenſore vel reliquis civibus publicare. Idcirco dum non habetur incognitum qualiter homo nomine ille per timorem illius qui Turonus civitatem anno præſente hoſtiliter venit, & multa mala ibidem perpetravit, ſtrumenta ſua de loca denominata vel de diverſis facultatibus ſuis ſubtus terram in villa illa miſit, & ibidem computruerunt & perierunt, propterea ei neceſſe fuit ut unà cum notitia pagenſium, qui hoc cognitum bene habebant, Turonus civitate appennem exinde deberent adfirmare; ut quantumcunque per ipſa ſtrumenta tam in terris quam in mancipiis, ſeu & reliquis rebus, ſicut uſque nunc quieto ordine tenuit & poſſedit, ita & admodum liceat inantea ipſas res quietè tenere & poſſidere, & cui voluerit, Chriſto auxiliante, derelinquere. Vnde convenit ut duas epiſtolas uno tenore conſcriptas exinde fieri vel adfirmate deberent, ut una in foro publico in ipſa civitate ſit adficta, aliam verò ipſe ſecum pro cautela & tempora futura apud ſe retineat, ut ſi ei inantea neceſſe fuerit, in præſentia Regis aut Principis loci ſit proferenda. Actum ibidem.

Editio legibus comprehenſa.

XXIX. Lex Romana pro utilitate humani generis expoſcit ut ſi quando cujuſcunque injuſta appellatio comprobatur, ſumptus quos poſt appellationem adverſarium ſuum accuſator compulit ſuſtinere, non in ſimplum ei ſed in quadruplum ab accuſatore cogatur reſtitui. Igitur ego in Dei nomine ille, dum non eſt incognitum qualiter apud te homo ille nomine illo in rationes publicas ante inluſtre viro illo vel reliquis viris qui ſubter tenentur inſerti, Turonus civitate adſteti de aliquibus locellis nuncupantibus illis, ſitis in pago illo, quæ mihi per legitima ſucceſſione ſunt debita, & tu præſenti tempore malo ordine eos poſſidere videris; unde apud me in reſponſum introire noluiſti, niſi, ſicut lex edocet, tibi inſcriptionem de ſumptibus & expenſis confirmaſſem. Ideo placuit mihi ut hanc editionem in te adfirmare de-

berem, quod ita & feci, ut ſi apud me de ipſis rebus in rationes vel in judicium introieris, & ipſa cauſa inter nos legibus definita fuerit, & mea injuſta fuerit accuſatio comprobata, de eadem cauſatione omníque tempore quietus reſideas, & ſumptus vel expenſas ſuperiùs nominatas, quibus pro neceſſitatibus tuis me compellente viſus es expendiſſe, ſecundùm legis ordinem, tranſacto litis tempore, partibus tuis cogar reſtitui. Et pro rei totius firmitate hanc editionem manu propria ſubter firmavi & bonorum virorum roborandam decrevi. FINIT.

Et ſi de homicidio accuſatio proceſſerit, ſecundùm hanc ſententiam inſcriptio celebretur.

Quicunque alium de homicidij crimine periculoſa vel capitali objectione pulſaverit, non priùs à judicibus audiatur quàm ſe ſimilem pœnam quam reo intendit conſcripſerit ſubiturum. Et ſi ſervos alienos accuſandos eſſe crediderit, ſe ſimili inſcriptione conſtringat futurum, ut aut ſupplicia innocentium ſervorum aut pœna capitis ſui aut facultatum amiſſione compenſet.

Relatio cum judicio.

XXX. Auctoritate legis præceptum eſt ut in toto litis termino requiratur per quem orta eſt contentio. Et ſi quis ad rapinam faciendam adgreditur, aut iter agentem inſidiaverit, aut domum alterius nocturnus ſpoliaverit, mors animæ ipſius ne requiratur. Igitur ego in Dei nomine ille judex veniens in loco nuncupante illo, ſub die illo, unà cum bonis hominibus, ad locum acceſſionis, ubi aliquis homo nomine ille quondam interfectus jacebat, requirens pro qua re ibidem interfectus fuiſſet, ſed venientes homines ibidem commanentes, qui in initio litis ibidem fuerunt, vel qui ad ipſos uccos cucurrerunt quando jamdictus homo ibidem interfectus fuit, taliter teſtimonium præbuerunt, ut dum aliquis homo nomine ille ſollemniter ſibi ambulabat, ſic jam dictus ille quondam ipſum adſallivit vel inſidiavit, & res ſuas ei contradixit, atque violenter ſuper ipſum evaginato gladio venit, unde livores vel capulaturæ atque colaphi manifeſti apparent. Ideo etenim, dum ſic veritas comprobatur, veniens jam dictus ille adprehenſam manum vel arma prædicti judicis, ſicut mos eſt, apud homines duodecim manu ſua tertia decima dextratus vel conjuratus dixit quòd dum ipſe ſollemniter ſibi ambulabat, jam dictus ille quondam eum malo ordine adſallivit, & evaginato gladio ſuper eum venit, & ſuper ipſum livores vel capulationes miſit, & res ſuas illas ei diripere voluit, & poſtquam iſtos præſentes livores recepit, neceſſitate compulſus ipſum plagavit per quem mortuus jacet, & in ſua orta contentione vel in ſua movita atque per ſuas culpas ibidem interfectus fuit. Et ſic eſt veritas abſque ulla fraude vel conludio, & in ſua culpa ſecundùm legem ipſum ferro battudo fecit. Proinde opportunum fuit ipſius illi ut hanc notitiam ad inſtar relationis exinde accipere deberet. quod ita & fecit. Sed poſtea verò taliter in jam dicto loco ipſius illi judicatum fuit ut in noctes quadraginta apud homines triginta ſex manu ſua trigeſima ſeptima jam dicto illo quondam in Eccleſia illa, in loco nuncupante illo, conjurare debeat apud homines viſores & cognitores eò quòd ille quondam malo ordine ſuper eum veniſſet, & res ſuas ei contendiſſet, vel primitus ipſum plagaſſet vel livoraſſet, & ipſum in via adſalliſſet vel inſidiaſſet, & in ſua movita vel in ſua culpa ibidem interfectus fuiſſet. Et ſi hoc facere poterit, de ipſa morte quietus valeat reſidere.

Breve ſacramenti.

XXXI. Breve ſacramenti qualiter ingreſſus eſt ille in loco nuncupante illo, in Eccleſia illa, ſub præſentia illius judicis vel bonorum virorum qui ſubter tenentur inſerti, ad placitum ſuum cuſtodiendum. Vnde retroactis diebus quadraginta relationem de morte illius per judicium bonorum virorum accepit, juratus dixit. Per hunc locum ſanctum & Dei reverentiam, dum ego ſolenniter mihi ambulabam, jam dictus ille quondam in loco nuncupante illo me malo ordine adſallivit vel livoravit, & colaphos ſuper me poſuit, & ad rapinam vel ad inſidiam ſuper me faciendam adſtetit, & res meas mihi malo ordine diripere vel tollere tentavit. Et ego in ſua orta contentione vel in ſua movita atque per ſua culpa in ipſo loco ipſum interfeci. Et per reverentiam iſtius ſancti & Deo altiſſimo ſimiliter teſtes ſibi ſimiles viſores & cognitores, ſecundùm quod ei judicatum fuit, poſt ipſum juraverunt ut quicquid jam dictus ille de hac cauſa juravit, verum & idoneum ſacramentum exinde dedit. Id ſunt qui hoc ſacramentum exceperunt, manibúſque eorum ſubter firmaverunt.

Si quando maſculus & femina pariter raptum conſenſerint, infra quinquennium litigetur.

XXXII. Notitia ſub quorum præſentia ibi veniens ille ante illum vel eos qui ſubter tenentur inſerti, ibíque accuſabat aliquem hominem nomine illum eò quòd aliquam feminam nomine illam jam anno expleto ſine diffinitione parentum, vel ſine ejus clamore aut vociferatione, eam volentem rapuiſſet, atque in conjugio ſibi malo ordine contra legem & juſtitiam ſociaſſet. qui jam dictus ille & præfata illa hoc denegare non potuerunt; ſed in omnibus taliter fuerunt profeſſi, quòd ambo pariter conſentientes, ſic ab eidem actum vel perperratum fuerat. Tunc ipſi viri qui ibidem aderant, tale dederunt judicium, ut ſecundùm legem Romanam pro hac culpa ambo pariter vitæ periculum incurriſſent, vel ſententiam mortis ob hoc ſcelus excepiſſent. Sed intervenientibus bonis hominibus taliter eis convenit ut jam dicti homines pro redemptione vitæ eorum vuadios ſuos jam dicto illo unuſquiſque pro ſolidos tantos dare deberent, quod ita & fecerunt, & hoc placitum inſtitutum, quod evenit tunc temporis, hoc debeant deſolvere. unde & fidejuſſorem pro ipſis ſolidis aliquem hominem nomine illum obligaverunt. Propterea neceſſe fuit ipſis ut hanc notitiam exinde accipere deberent, quod ita & fecerunt, ut ſi neceſſitas evenerit, omnibus ſit manifeſtum qualiter ſupradicti homines infra quinquennium ab hoc ſcelere convicti vel comprobati apparuerunt.

Iudicium evindicatum.

XXXIII. Ille Rex vir inluſter illo Comite. Veniens ille in noſtra vel procerum noſtrorum præſentia ſuggeſſit eò quòd aliquis homo nomine ille pagenſis veſter eum in via malo ordine adſalliſſet, & res ſuas ei tuliſſet, vel graviter ipſum livoraſſet; & ob hoc vobis per noſtram ordinationem juſſimus ut datis fidejuſſoribus Kalendas illas ex hoc in noſtra præſentia debuiſſent adſtare ratiocinantes. Sed memoratus quidem ille per triduum ſuum cuſtodivit placitum, & jam dicto illo ſecundùm legem adjectivit vel ſolſativit; qui nec ſonia nuntiavit, nec ſuum placitum adimplevit. Propterea omnino tibi jubemus, dum tales vobis datos habuit fidejuſſores, & placitum ſuum nullatenus cuſtodivit, ut quicquid lex loci veſtri de tali cauſa edocet, vobis diſtringentibus memoratus ille partibus iſtius componere & ſatisfacere non recuſet.

Epiſtola Abbatis vel rectoris Eccleſiæ.

XXXIV. In Dei nomine quamqnam peccator Abba dilecto amico noſtro illo. Dum & omnibus habetur percognitum qualiter tu rem proprietatis tuæ illam accepta pecunia de theſauro ipſius ſancti per venditionis titulum diſtraxiſti, unde & precariam nobis ex hoc emiſiſti, & cenſiſti te dare in luminaribus ad feſtivitatem ipſius ſancti, hoc eſt tantum, ideo unà cum conſenſu fratrum noſtrorum hanc epiſtolam tibi emittendam decrevimus, ut ipſum locum cum omni integritate unà cum Dei gratia & noſtra voluntate abſque præjudicio ſancti illius diebus vitæ tuæ uſualiter tibi liceat tenere. Et poſt tuum quoque diſceſſum ipſe locus cum omni integritate vel re emeliorata vel ſuprapoſito partibus noſtris vel ipſius baſilicæ revertatur. quam epiſtolam mann propria ſubter firmavimus.

Donatio ad Eccleſiam poſt obitum.

XXXV. Lucrum maximum credimus animarum, ſi dum unuſquiſque corporibus motibus terram inhabitat, pro amore cogiter domus æternæ, vel amore temporalium rerum ſperandarum ſibi cumulet munimina divitiarum, aut certè ſi id quod remanendo perire poterat in ſeculo, in alimoniis pauperum vel loca diſtribuatur ſanctorum Dei. Quamobrem ego in Dei nomine ille pertractavi tam de Dei parte, quàm & reverentia ſancti illius civitatis, ubi ipſe pretioſus Domnus in corpore requieſcit, ſeu animæ meæ remedium ad ſacroſancta baſilica ſancti Domni illius, ejúſque congregatione, ubi ille Abba vel rector præeſſe videtur, dono donatúmque in perpetuo eſſe volo, hoc eſt, villam rem proprietatis meæ nuncupantem illam, ſitam in pago illo, ſuper fluvium illum, in condita illa, cum omnibus adjacentiis vel appendiciis ſuis, quantumcunque ad ipſam villam aſpicere vel pertinere videtur, vel quantumcunque inibi præſenti tempore mea videtur eſſe poſſeſſio, totum & ad integrum per hanc donationem tibi trado atque transfundo, eo videlicet modo nt dum ego in caput advivo, ipſam villam cum omni integritate uſualiter ſub prætexto ipſius baſilicæ tenere & uſurpare faciam. Poſt meum quoque diſceſſum ipſa villa cum omni integritate vel ſuprapoſito, hoc eſt, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis,

pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, mobilibus & immobilibus, pecuniis, peculiis utriuſque ſexus, præſidiis, vel omni ſupellectile, vel quod ibidem inantea addere, adtrahere, comparare, aut emeliorare potuero, & tranſitus meus ibidem dereliquerit, pars ipſius baſilicæ, ejus rectores, abſque ullius expectata traditione vel judicum conſignatione, in eorum vel ipſius baſilicæ faciant revocare poteſtate vel dominatione, & ad ipſam ſanctam baſilicam proficiat in augmentum: quia malo hoc poſt meum diſceſſum ipſius baſilicæ habere quàm ceteris heredibus meis. Si quis verò.

Ceſſio à die præſente.

XXXVI. Dum fragilitas ſeu caſus humani generis pertimeſcit ultimum vitæ terminum ſubitanea tranſpoſitione venturum, oportet ut non inveniat unumquemque imparatum, nec ſine aliquo boni operis fructu migranti de ſeculo; ſed dum in ſuo jure & poteſtate quiſque conſiſtit, præparet ſibi viam ſalutis, per quam ad æternam beatitudinem valeat pervenire. Idcirco ego in Dei nomine ille, pertractans tam de Dei parte quàm & reverentia ſancti illius, ſeu animæ meæ remedium, cedo ad ſacroſanctam Eccleſiam ſancti illius, quæ eſt constructa infra urbem illam, in honore ſancti illius, ubi ille Abba & rector præeſſe videtur, non occultè, ſed publicè, non privatim, ſed palam, ceſſúmque in perpetuo jure legitimo eſſe volo, & de jure meo in jure & dominatione ipſius Eccleſiæ trado atque transfundo, hoc eſt, locum rem proprietatis meæ illum, ſitum in pago illo, in condita illa, cum omni integritate vel adjacentiis ſuis, hoc eſt, cum terris, manſis, caſis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, farinariis, mobilibus & immobilibus, pecuniis, peculiis utriuſque ſexus, præſidiis, vel omni ſupellectile, quantumcunque ibidem præſenti tempore mea videtur eſſe poſſeſſio, totum & ad integrum rem quæſitam & inquiſitam, per hanc ceſſionem à die præſente ad ipſam ſanctam caſam delego & confirmo, ita ut ab hodierna die quicquid exinde pars ipſius Eccleſiæ ejúſque rectores de ipſa re facere voluerint, liberam & firmiſſimam in omnibus habeant poteſtatem faciendi, quia ipſam ſanctam Eccleſiam plus id habere volo quàm me vel ceteris heredibus meis. In ceſſionibus verò licèt pœna non inferatur, mihi tamen pro rei totius firmitate placuit inſerendum ut ſi ego aut ullus de heredibus meis. & reliqua.

Venditio ad Eccleſiam.

XXXVII. Domino venerabili & in Chriſto patri illo Abbati de baſilica ſancti illius, civitate illa, ubi ipſe pretioſus Domnus in corpore requieſcit, vel omni congregationi ibidem conſiſtenti, ego enim in Dei nomine ille. Conſtat me vobis vel partibus ipſius baſilicæ vendidiſſe, & ita vendidi, hoc eſt, locum rem proprietatis meæ, ſitum in pago illo, ſuper fluvium illum, in condita illa, in villa illa, cum omni integritate vel adjacentiis, quicquid ad ipſum locum aſpicere vel pertinere videtur, vel quantumcunque præſenti tempore mea videtur eſſe poſſeſſio, hoc eſt, tam terris, manſis, caſis, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, libertinis, miniſterialibus, mobilibus & immobilibus, pecuniis, peculiis utriuſque ſexus, vel omni ſupellectili, totum & ad integrum, rem quæſitam & inquiſitam, quicquid dici aut nominari poteſt, vel quicquid ibidem præſenti tempore mea videtur eſſe poſſeſſio, per hanc venditionem à die præſente trado atque transfundo. Vnde accepi à vobis pretium pro jam dicto loco, de theſauro ipſius ſancti, in quod mihi complacuit, vel aptificatum fuit, hoc eſt tantum. quod pretium in manus meas accepi; & ipſum locum cum omni integritate, ſicut dixi, per hanc venditionem vobis vel ad ipſam ſanctam caſam tradidi perpetualiter ad poſſidendum, ita ut ab hodierna die quicquid exinde vos aut ſucceſſores veſtri vel pars ipſius baſilicæ facere volueritis, liberam & firmiſſimam in omnibus habeatis poteſtatem faciendi. Si quis verò.

Epiſtola Abbatis vel rectoris ipſius Eccleſiæ.

XXXVIII. In Dei nomine ille Abba in Chriſto nobis dilecto illo. Ad tuam petitionem noſtra decrevit voluntas ut tibi res noſtras vel ſancti illius in pago illo beneficiare uſufructuario ordine deberemus. quod ita & fecimus. Et tu pro hujus merito beneficij obligaſti nobis res tuas tam de alode quàm & de comparatu, ſeu de qualibet adtracto, denominatas, in pago illo, in condita illa, in loca nuncupantia illa & illa, quas præſenti tempore tenere & poſſidere videris, hoc eſt, cum terris, vel omnia & in omnibus. Ea verò ratione ut tibi ex ipſis rebus, quas nobis obligaſti, & illis quas tibi uſufructuario ordine bene-

ficiavimus, non liceat aliubi nec vendere nec donare nec alienare nec in nullo modo diſtrahere nec in naufragium ponere, ſed ſub noſtro vel ſancti illius prætexto tibi liceat tenere & poſſidere. Et poſt tuum quoque diſceſſum, abſque diminutione rerum vel manciplotum, cum omni re emeliorata vel ſuprapoſito, quicquid in jam dictas res inventum repertúmque fuerit, in noſtram vel ipſius ſancti abſque ullius expectata traditione vel judicum conſignatione faciamus revocare poteſtate vel dominatione. Vnde cenſiſti te à nobis annis ſingulis ad feſtivitatem ſancti illius in luminaribus ipſius ſancti, vel pro mercedis tuæ augmentum, argentum ſolidos tantos. Et ſi de ipſo cenſo neglegens apparueris, fidem exinde facias, & ipſas res perdere non debeas. Quam epiſtolam manu propria ſubter firmavimus.

Securitas de homicidio.

XXXIX. Fratri illo, ego enim ille. Dum & omnibus habetur percognitum qualiter tu ante hos dies, inſtigante adverſario, germano meo vel quolibet parente interfeciſti, unde & poſtea ex hoc comprobatus apparuiſti, & ante me apud illum judicem exinde in rationes fuiſti, & pro integra compoſitione pro jam dicto parente meo, pro ipſa morte, ſicut mihi bene complacuit, argentum ſolidos tantos dediſti, ideo hanc epiſtolam ſecuritatis tibi ex hoc emittendam decrevi, ut neque à me neque ab heredibus meis, neque à quolibet oppoſita vel emiſſa perſona nullam calumniam neque repetitionem de jam dicto homicidio habere non pertimeſcas, neque tu, neque ullus de parte tua qui tecum commorantur, ſed ducti atque ſecuri in omnibus exinde valeatis reſidere. Si quis verò, ſi fuerit aut ego ipſe, aut ullus de heredibus meis, ſeu quiſlibet perſona qui contra hanc ſecuritatem venire aut agere vel refragare tentaverit, & à me vel ab heredibus meis defenſatum non fuerit, ſociante fiſco qui litem intulerit ſolidos tantos componat, & ſua repetitio nullum obtineat effectum, ſed ſit inter nos vel heredibus noſtris ex hac re omníque tempore calcanda cauſatio, & hæc ſecuritas meis vel bonorum hominum manibus roborata, cum ſtipulatione inſerta, diuturno tempore maneat inconvulſa.

Iudicium juxta quod cauſa continet.

XL. Veniens ille die illo, quod fecit menſis ille dies tantos, in loco nuncupante illo, ante venerabilem virum illum ſuíſque auditoribus vel reliquis viris qui ibidem aderant vel ſubter firmaverunt; ibíque interpellabat aliquem hominem nomine illum, dum diceret eò quòd hereditatem ſuam in loco nuncupante illo, quæ ei erat debita, poſt ſe retineret, vel ei malo ordine contradiceret injuſtè. Interrogatus ille ante ipſos viros taliter dedit in reſponſis, quòd ipſam hereditatem, quam ipſe contra eum repetebat, genitor ſuus vel quilibet parens ipſam ei moriens dereliquerat, & de annis triginta inter ipſum & parentes ſuos, qui ipſam ei dereliquerant, ipſam tenuiſſent, & ſecundùm legem ei ſit debita. Dum ſic intenderent, ſic ipſi viri memorato homini decreverunt judicium, ut in noctes tantas, quod evenit die illo, apud homines tantos ſua manu tanta in baſilica ſancti illius, in loco nuncupante illo, taliter debeat conjurare, quòd ipſam hereditatem, quam ipſe homo contra ipſum repetebat, per annos triginta inter ipſum & memoratos parentes ſuos, qui ipſam hereditatem morientes ei dereliquerant, ſemper ipſam tenuiſſent, & per ipſos annos triginta ſecundùm legem plus ſit ipſa hereditas ei habendi debita quàm ipſo homini reddendi. Si hoc ad eum placitum conjurare potuerit, ipſam hereditatem abſque repetitione ipſius hominis omni tempore habeat elitigatam atque evindicatam. Sin autem non potuerit, hoc legibus emendare ſtudeat. His præſentibus actum fuit.

Breve ſacramentum ſecundùm ipſum judicium.

XLI. Breve ſacramentorum qualiter ingreſſus eſt ille die illo in loco nuncupante illo, in baſilica ſancti illius, juxta quod judicium ſuum loquitur, apud homines tantos ſua manu tanta, poſitis manibus ſuper ſancto altare juratus dixit: Per hunc locum ſanctum & reverentiam iſtius ſancti, quia unde me ille interpellavit, quaſi hereditatem ſuam, quæ ei eſſet debita, in loco nuncupante illo, poſt me retinerem, vel ei malo ordine contradicerem injuſtè, ipſam hereditatem parentes mei mihi morientes dereliquerunt, & inter me vel ipſos parentes meos de annis triginta ſemper exinde veſtiti fuimus, & ſecundùm legem plus eſt mihi debita habendi quàm ipſius homini reddendi, per Deum & reverentiam iſtius ſancti juro. Similiter venientes teſtes ſui per ſingula jurati dixerunt, quicquid iſte de hac cauſa juravit, verum & idoneum ſacramentum exinde juravit. Hij ſunt qui ſubter firmaverunt.

Notitia de alode evindicato.

XLII. Notitia qualiter vel in quorum præſentia veniens ille die illo, in loco nuncupante illo, ante illum judicem vel reliquos viros qui ibidem aderant vel ſubter firmaverunt; ibíque interpellabat aliquem hominem nomine illum, eò quòd alode qui fuerat genitori ſuo nomine illo, in loco nuncupante illo, poſt ſe malo ordine retineret, vel ei contradiceret injuſtè. Interrogatus ipſe homo ab ipſis viris ſi ſic erat veritas an non; ſed ipſe judicium vel breve ſacramentorum ibidem ante ipſis viris protulit ad relegendum, qualiter cum ipſo homine ante hos dies exinde ante illum judicem in rationes fuerat, & qualiter ipſo alode contra ipſum hominem vel contra germanos ſuos elitigatum atque evindicatum legibus habebat. Relecto ipſo judicio vel ipſo breve ſacramentorum, ſic ipſi viri ipſum hominem interrogaverunt ſi aliquid contra ipſum judicium vel contra ipſum brevem opponere volebat. Sed ipſe taliter dixit, quòd nihil habebat quod contra ipſum opponere deberet, & ſe in omnibus recognovit quòd contra legem ipſum hominem calumniabat, & ſe exinde omni tempore taciturum eſſe ſpopondit. Propterea opportunum fuit ipſius ut hanc notitiam ex hoc accipere deberet. quod ita & fecit. His præſentibus actum fuit.

Venditio de area vel de caſa infra civitatem.

XLIII. Magnifico fratri illo, ego enim ille. Conſtat me tibi vendidiſſe, & ita vendidi, hoc eſt, caſa mea cum ipſa area ubi poſita eſt, infra civitatem vel burgum illum, in ratione illius, in loco illo, quem ego data mea pecunia de aliquo homine nomine illo comparavi. Habet ipſa caſa in matriamen tantum, membra in gyro tanta, ē de lateribus vel frontibus caſa vel terra illorum & illorum. Vnde accepi à te pretium in quod mihi bene complacuit, hoc eſt, tantum: quod pretium in manu mea accepi, & ipſam caſam vel aream per hanc venditionem tibi tradidi à die præſente perpetualiter ad poſſidendum; ita ut ab hodierna die quicquid exinde facere volueris, liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem faciendi, ſalvo jure ipſius terræ.

Qui ſe in alterius poteſtate commendat.

XLIV. Domino magnifico illo, ego enim ille. Dum & omnibus habetur percognitum qualiter ego minimè habeo unde me paſcere vel veſtire debeam, ideo petij pietati veſtræ, & mihi decrevit voluntas, ut me in veſtrum mundoburdum tradere vel commendare deberem. quod ita & feci. eo videlicet modo ut me tam de victu quàm & de veſtimento, juxta quod vobis ſervire & promereri potuero, adjuvare vel conſolare debeas, & dum ego in caput advixero, ingenuili ordine tibi ſervitium vel obſequium impendere debeam, & me de veſtra poteſtate vel mundoburdo tempore vitæ meæ poteſtatem non habeam ſubtrahendi, niſi ſub veſtra poteſtate vel defenſione diebus vitæ meæ debeam permanere. Vnde conveuit ut ſi unus ex nobis de his convenientiis ſe emutare voluerit, ſolidos tantos pari ſuo componat, & ipſa convenientia firma permaneat. Vnde convenit ut duas epiſtolas uno tenore conſcriptas ex hoc inter ſe facere vel adfirmare deberent. quod ita & fecerunt.

Evacuaturia.

XLV. Domino magnifico fratri illo, ego enim ille. Dum & omnibus non habetur incognitum qualiter ante hos annos ſolidos noſtros numero tantos ad beneficium accepiſti, & cautionem nobis emiſiſti ut ipſos ſolidos tantos tunc nobis reddere deberes. quod ita & feciſti. Sed dum illam cautionem, quod nobis emiſeras, ad præſens non habeo, ideo hanc epiſtolam evacuaturiam fecimus, ut de ipſis ſolidis tantis omni tempore ductus & ſecurus reſedeas. Et ſi ipſa cautio apparuerit, vel à nobis vel ab heredibus noſtris ullo quoque tempore oſtenſa fuerit, nullum ſortiatur effectum, ſed vacua & inanis permaneat.

De cauſis commendatis.

XLVI. Magnifico fratri illo, ego enim ille. Rogo, ſupplico, atque publiciter tuæ caritati injungo ut omnes cauſas meas tam in pago quàm & in palatio, aut ante judices, vel ubicunque mihi neceſſitas evenerit, ipſas cauſas meas ad meam vicem proſequere & admallare facias, & de ipſa proſecutione mihi reddas certiorem. Et quicquid exinde egeris geſſeríſve, ratum & bene acceptum à me in omnibus eſſe cognoſcas. Quod mandatum ut pleniorem obtineat firmitatem, manu propria ſubter firmavi, & bonis viris adfirmare rogavi.

FORMVLÆ BIGNONIANÆ,

SIVE

FORMVLÆ QVÆDAM

VARIÆ ET INCERTI AVCTORIS,

Ex veteri codice Petri Danielis primùm editæ à clariſſimo viro Hieronymo Bignonio.

INCIPIVNT CHARTÆ REGALES SIVE PARENSALES.

CAPITVLA.

1. *Ingenuitas.*
2. *Venditio de ſervo.*
3. *Venditio de terra.*
4. *Venditio de ſervo ad Eccleſiam.*
5. *Donatio ad ſponſam.*
6. *Notitia de mancipio.*
7. *Notitia de homicidio.*
8. *Securitas de homicidio.*
9. *Donatio quam pater donat filio ſuo.*
10. *Conculcatoria.*
11. *Donatio quam homo donat ad filium ſuum.*
12. *Notitia de cruce evindicata.*
13. *Cautio de clavibus.*
14. *Concamiatura inter duos Abbates.*
15. *Charta tractaria.*
16. *Donatio quam homo donat ad ſuam parentem.*
17. *Donatio ad caſam Dei.*
18. *Pactum diviſionis inter fratres.*
19. *Venditio ad monaſterium.*
20. *Precaria.*
21. *Commendatitia.*
22. *Indiculus precatorius ad Epiſcopum.*
23. *Indiculus quem præpoſitus tranſmittit ad Abbatem.*
24. *Indiculus quem Abba tranſmittit ad hominem pagenſem.*
25. *Indiculus quem Epiſcopus tranſmittit ad Abbatem.*
26. *Cautio de infracturis.*

Ingenuitas.

I. OPortet enim unumquemque hominem, dum in hac vita vivit pro animæ ſuæ remedio cogitare. Idcircò ego in Dei nomine ille, recogitans pro Dei intuitu vel pro animæ meæ redemptione, ut ab impiorum conſortio erui mereamur, dimitto ergo à die præſente vernaculum juris mei nomine illum ingenuum, in ea verò ratione ut ingenuus permaneat, tanquam ſi de bene ingenuis parentibus fuiſſet natus vel procreatus. Peculiare verò ſi aliquid habet, aut inantea laborare potuerit, in omnibus habeat conceſſum atque indultum, & mundeburdem vel defenſionem ad baſilicam ſancti illius ſe habere cognoſcat, non ad affligendum, ſed ad ſe defenſandum, niſi, ut diximus, bene ingenuus de hoc die valeat reſidere. Si quis verò, quod fieri non credo, ſi fuerit, aut ego ipſe, aut ullus de heredibus, aut

aut ulla emiſſa perſona, quæ contra ingenuitatem iſtam venire aut eam infrangere tentaverit, fiſco diſcutiente ſolidos triginta multæ componat, & quod repetit per nullum ingenium evindicare valeat; præſens ingenuitas & merces noſtra firma & ſtabilis permaneat, cum ſtipulatione ſubnixa. Actum in loco illo.

Venditio de ſervo.

II. Domino magnifico fratri illi emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Conſtat me, non imaginario jure, nec nullo cogentis imperio, ſed proprio voluntatis meæ arbitrio tibi vendere, quod ita & vendidi, à die præſente, vernaculum juris mei nomine illum, non furem, non fugitivum, nec cadivum, nec ullum vitium in ſe habentem, ſed in omni corpore ſcimus eum ſanum uſque ad annum & diem. Et accepi à te in pretio pro hoc, juxta quod mihi bene complacuit vel convenit, ſolidos tantos, ita ut ab hac die memoratum vernaculum ſuperiùs denominatum, quem dato pretio de me legibus comparaſti, habeas, teneas, atque poſſideas, & quicquid exinde facere volueris, liberè & firmiſſimè in tua permaneat poteſtate ad faciendum. Si quis verò, quod fieri non credo, ſi fuerit, aut ego ipſe, aut ullus de heredibus meis, qui contra venditionem iſtam venire aut eam infringere tentaverit, fiſco diſcuriente ſolidos triginta multæ componat, & quod repetit nihil evindicet, ſed præſens &c.

Venditio de terra.

III. Domino magnifico fratri illi emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Conſtat me, non imaginario jure, nec ullo cogentis imperio, ſed proprio voluntatis meæ arbitrio tibi vendere, quod ita & vendidi tibi à die præſenti bunuaria tanta de terra arabili, in loco nuncupante illo, qui eſt in pago illo, quem de parte parentum meorum tam & de alode quàm & de comparato vel de quolibet adtracto ad me legibus obvenit, hoc eſt, de uno latere terræ illius ſubjungit, de alio latere illi, & de uno fronte terræ illius, de alio verò fronte per viam publicam. Et accepi à te in pretio taxato pro hoc, juxta quod mihi bene complacuit vel conventum fuit, ſolidos tantos, ita ut ab hac die memoratam terram ſuperiùs denominatam, quam de me legibus comparaſti, ipſam banc habeas, teneas, poſſideas, vel quicquid exinde facere volueris, libera in omnibus Chriſto propitio in tua permaneat poteſtate ad faciendum. & cetera.

Venditio de ſervo ad Eccleſiam.

IV. Breve in vicem venditionis qualiter vendidit homo aliquis nomine ille ad Eccleſiam aliquam nomine illam vernaculum ſuum nomine illum, à die præſente, non furem, non fugitivum, non cadivum, nec ullum vitium in ſe habentem, ſed in omni corpore ſcimus eum ſanum uſque ad annum & diem. & ſicut ſuperiùs factum eſt.

Donatio ad ſponſam.

V. Dum Dominus ab initio conceſſit in veteri teſtamento & præcepit ut relinquat homo patrem & matrem & adhæreat ſuæ uxori, ut ſint duo in carne una, & quod Dominus conjunxit homo non ſeparet. Ego enim in Dei nomine ille, dulciſſimæ conjugi meæ illi. Dum & ego te per ſolidum & denarium ſecundùm legem Salicam viſus fui ſponſare, ideo in ipſa amoris dulcedine dabo ergo tibi à die præſente, quod in perpetuum volo eſſe manſum, rem pro portione mea in loco nuncupante illo, qui eſt in pago illo, quæ de parte parentum meorum ad me legibus obvenit, hoc eſt, in ipſa portione, manſis ad commanendum, cum caſticiis, ſuprapoſitis, terris arabilibus, & mancipiis, vel quicquid in ipſa portione eſt aſpectum, tibi dico eſſe donatum atque firmatum; ut quando die feliciſſimo nuptiarum inſimul nos Deus conjunxerit, iſta omnia ſuperiùs conſcripta in tua permaneant dominatione ad poſſidendum. Si quis verò &c.

Notitia de mancipio.

VI. Cum reſediſſet ille Vigarius inluſtris viri illius Comitis in illo mallo publico, unà cum ipſis Scabinis qui in ipſo mallo reſedebant ad cauſas audiendas vel recta judicia terminanda; ibique veniens monachus ſancti illius, vel ille Abbas nomine illo, de illo monaſterio, unà cum advocato ſancti illius nomine illo, feminam aliquam nomine illam interpellabat, repetebat ei dum diceret eò quòd colona eſſet ſancti illius, de curte ſua quæ dicitur illa, de parte aviæ ſuæ nomine illius quondam, & ipſa illa & de ipſo ſervitio ſancti illius negligens aderat; ſed ipſa femina de præſenti adſtare videbatur, & nullatenus habuit quod dicere nec opponere nec tradere rationes per quas de ipſo ſervitio ſancti illius ſe abſtrahere potuiſſet, ſic ei in præſenti fuit judicatum, ut ipſum ſervitium ſancti illius, unde negligens aderat, ipſi advo-

cato ſancti illius reuvadiare deberet. quod ita & fecit, & ſe ad ipſum ſervitium ſancti illius ibi ſe in præſenti recredidit. Exinde opportunum fuit ipſos monachos ſancti illius, vel ipſum advocatum ſancti illius nomine illum, talem notitiam ante ipſas perſonas quæ in ipſo mallo reſidebant manibúſque eorum roboratas accipere, quod ita & fecerunt, ut omni tempore ipſe advocatus, vel caſa ſancta illa vel ille Abbas, vel ſucceſſores ſui, ipſam feminam ſuperiùs nominatam vel agnationem ſuam ad opus ſancti illius habeant evindicatam atque elitigatam. Præſentibus his quorum præſentia actum fuit. Facta notitia in loco illo publiciter.

Notitia de homicidio.

VII. Dum & per plures homines ponitur in notitia qualiter veniens homo aliquis nomine ille in contubernio, hominem aliquem nomine illum ipſum ibidem adſalliſſet, & ipſum ibidem interfeciſſet vel occidiſſet; ſed venientes parentes & amici ipſi[illegible] hominis interfecti ante inluſtrem virum illum Comitem, interpellabant ipſum hominem qui eorum parentem in contubernio adſalliſſet vel interfeciſſet; ſed ipſe ille in præſenti adſtare videbatur, & hanc cauſam nullatenus potuit denegare, ſed taliter fuit profeſſus quòd inſtigante inimico ipſum hominem interfeciſſet vel occidiſſet. Tunc taliter ei judicaverunt, ut ipſam leudem vel ipſum homicidium ad ipſos parentes legibus tranſſolvere deberet. quod ita & fecit. Sed poſtea in ipſo placito ei fuit judicatum ut ipſi parentes talem epiſtolam ſecuritatis manu eorum vel bonorum hominum firmatam ei fieri vel conſcribere deberent, quod ita & fecerunt, ut poſt hunc diem nec ipſi illi, nec ullus in cauſa ipſorum, nec ulla oppoſita perſona de præfata morte illius quondam, nec de ipſo homicidio, nec de ipſa leude nullam reclamationem nec nullum impedimentum pontificium non habeant ad faciendum. Qui hoc facere voluerit, ipſos ſolidos per manus reddat, & ob hoc ſolidos tantos unà cum fiſco diſcutientibus multæ componat, & qui repetit nihil evindicet.

Securitas de homicidio.

VIII. Cum reſediſſet inluſter vir ille Comes in illo mallo publico ad univerſorum cauſas audiendas vel recta judicia terminanda, ibíque veniens homo aliquis nomine ille repetebat ei, dum diceret eò quòd ipſe ille hominem ſuum nomine illum quondam bene ingenuum in via malo ordine ipſum adſalliſſet, & ipſum ibidem interfeciſſet vel occidiſſet, & rauba ſua, caballos, aurum & argentum, & drapalia exinde tuliſſet vel deportaſſet, vel leudem contra legem ibi buriſſet; ſed ipſe ille de præſenti adſtare videbatur, & hanc cauſam nullatenus potuit denegare; ſed taliter fuit profeſſus, quòd faciente inimico ipſum hominem occidiſſet vel interfeciſſet; ſed taliter in ipſo mallo ei judicaverunt, ut ipſum hominem vel ipſam leudem legibus exinde tranſſolvere deberet. quod ita [illegible] fecit. Sed poſtea apud ipſum Grafionem vel apud ipſos bonos homines qui in ipſo mallo reſedebant epiſtolam ſecuritatis manu eorum firmatam accipere deberet, quod ita & fecit, ut poſt hanc diem nec ipſi illi, nec ullus de heredibus ſuis, nec ullus in cauſa ipſorum & hominis interfecti quondam, nec ulla oppoſita perſona de præſenti die de ipſa morte illius, nec de ipſo homicidio, nec de ipſa leude contra ipſum illum nullam reclamationem nec nullum impedimentum pontificium non habeat ad faciendum; & qui hoc facere præſumpſerit, duplum tantum quantum ipſa leodis continet, & partibus cui hæc facta eſt, unà cum ſocio fiſco coactus multæ componat, & quod repetit vindicare non valeat.

Donatio quam pater facit filio ſuo.

IX. Dulciſſimo atque amantiſſimo filio meo illi, ego in Dei nomine ille genitor tuus. Dum & ego te dulciter enutrivi, & tu mihi fideliter deſervisti, vel tuum ſervitium vel benevolentiam circa partem noſtram habemus compertam, ideo in ipſo amore dulcedinis vel tuo ſervitio componente, dabo ergo tibi à die præſente quod in perpetuum volo eſſe manſurum, hoc eſt, manſum ad commanendum cum caſticia, ſuperpoſita, terris arabilibus, & mancipiis his nominibus illis & illis, ut per hanc epiſtolam donationis vel deliberationis noſtræ manu mea vel honorum firmatam, ut quandiu advivis tam tu ipſe quàm hereditas tua, contra tuos germanos & germanas quieto ordine vel elitigato vaſeas poſſidere vel dominare. Propterea hanc epiſtolam traditionis vel deliberationis noſtræ mann mea firmatam exinde tibi fieri vel conſcribere rogavi, ut de præſenti die de ipſo manſo, vel quicquid ad ipſum manſum aſpicit, & ipſa mancipia ſuperiùs denominata hoc habeas, teneas, atque poſſideas.

Conculcaturia quam Abbas facit ad hominem ſuum.

X. Ego in Dei nomine, ac ſi peccator, venerabilis vir ille Abbas de monaſterio ſancto illo, quod eſt in pago illo conſtructum. Dum & omnibus non eſt incognitum qualiter filius ſervi noſtri nomine ille quandam feminam noſtram nomine illam, bene ingenuam, filiam illius quondam, contra voluntatem parentum ipſius feminæ ſociavit ſibi ad conjugium, ſed poſtea ipſis parentibus complacuit & nobis ut talem epiſtolam conculcaturiam manu noſtra vel à fratribus noſtris firmatam ipſi feminæ fieri vel firmare rogaremus, ut de ipſo ſervitio, ſi agnatio inter ipſos apparuerit, in ſervitio publico nunquam ſint coinquinati, ſed ſub integra ingenuitate dies eorum debeant perſeverare, ideo precor atque ſupplico ad ſucceſſores noſtros vel ad Deum timentes homines ut benefacta noſtra jubeant conſervari qualiter ipſi vellent ut in poſtmodum eorum facta debeant eſſe ſtabilia; & per malorum hominum infeſtationem multam in ipſa epiſtola conculcaturia fieri vel conſcribere rogavimus, ut ſi fuerit, quod Deus non permittat, extranea pars quæ hæc facta noſtra infrangere voluerit, in primis iram Dei & ſancti illius incurrat, & ob hoc ſolidos centum partibus ipſius cui hæc facta eſt multæ componat, & quod repetit vindicare non valeat.

Donatio quam homo facit ad filium ſuum.

XI. Ego in Dei nomine ille. Conſtat me in amore Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut veniam delictis meis conſequi mereamur, donaſſe & dono donatúmque eſſe volo ad dulciſſimum filium meum nomine illum peciam de terra arabili in loco qui dicitur ille, qui èſt in pago illo, per loca deſignata vel circuita, in ea ratione ut poſt hunc diem jam dictus filiolus meus, cui epiſtola donationis iſta legibus facta fuit, ipſam terram habeat, teneat, atque poſſideat, vel quicquid exinde facere voluerit, liberam in omnibus Chriſto propitio habeat poteſtatem. Et ſi quis &c.

Notitia de cruce evindicata.

XII. Dum & omnibus non eſt incognitum qualiter veniens homo aliquis nomine ille ante Vigarium inluſtris viri illius Comitis nomine illo, adversùs hominem aliquem nomine illum, repetebat ei dum diceret eò quòd terram ſuam de ſuo manſo vel de ſua poteſtate malo ordine propriſiſſet. Sed ipſe ille de præſenti adſtare videbatur, & hanc cauſam fortiter denegavit quòd ſuam terram de ſuo manſo malo ordine nunquam propriſiſſet, nec poſt ſe nunquam retinuerit. Sed taliter ei fuit judicatum in ipſo placito ante ipſum Vigarium, vel ante ipſos pagenſes, ut ad crucem ad judicium Dei pro ipſa terra in noctes quadraginta duas in ipſo plàcito pro hoc deberent adſtare. quod ita & fecerunt. Sed venientes ad ipſum placitum, ſicut eis fuit judicatum, ante ipſum Vigarium, vel ante ipſos pagenſes, ad ipſum judicium vel ad ipſam crucem viſi fuerunt ſtetiſſe; ſed ipſe illum hominem, qui ipſam terram propriſit, ad ipſum judicium vel ad ipſam crucem eum convicit; ſed ipſe in ipſo placito ad ipſam crucem viſus cadiſſe; ſed dum hæc cauſa ſic fuit inventa, quòd ipſe ille qui ad ipſum judicium vel ad ipſam crucem cadiſſet, ſolidos tantos ei tranſſolvere deberet, quod ita & fecit, & de ipſa terra ipſum illum legibus reveſtire deberet, quod ita & fecit. Tunc taliter ei judicaverunt, ut ipſe ille de præſenti die ipſam terram tam contra ipſum illum vel heredes ſuos quàm contra quemlibet hominem omníque tempore habeat evindicatam atque elitigatam, ut tam ipſe ille quàm & poſteritas ſua poſt hanc diem prædictam terram quieto ordine valeat poſſidere vel dominare, & ducti & ſecuri exinde valeant reſidere. Factum judicium in loco illo publiciter.

Cautio de clavibus.

XIII. Dum & per plures homines eſt patefactum qualiter in Dei nomine ille veniens in placito ante illos vel quamplures bonos homines adversùs hominem nomine illum, repetebat ei dum diceret eò quòd cellaria vel camara & granica, quicquid in eis habuit repoſitum, hoc eſt, aurum, argentum, drapalia, arma, vinum, annonam, vel vitalia ſua per ſuas claves commendaſſet ad cuſtodiendum vel ad ſalvandum, & ipſam rem in naufragium vel in damnum poſuit. Sed ipſe ille de præſenti adſtabat, & hanc cauſam nullatenus potuit denegare; ſed taliter ei fuit profeſſus, quòd ipſam rem ſuperiùs denominatam per ſuum neglectum & per ſuum facinus fuit perdita vel naufragata. Tunc taliter ei judicaverunt, ut ipſam rem ei tranſſolvere vel emendare deberet. Sed ipſe ille nullatenus habuit unde ipſam rem tranſſolvere vel emendare deberet. Sed taliter ei fuit judicatum, ut talem cautionem de capite ſuo, manu ſua vel bonorum

hominum firmata, ei fieri vel conſcribere rogaret, quod ita & fecit, ut dum ipſam rem non habui, nec pretium unde tranſſolvere vel emendare debuiſſem, ut quandiu advivam in ſervitio publico, quod mihi injungitis, vobis deſervire debeam; & ſi negligens aut tardus de ipſo ſervitio apparuero, qualemcunque diſciplinam ad alios ſervos tuos impendis, talem ſuper me poteſtatem habeas ad faciendum. Et ſi fuerit aut ego ipſe, aut ullus de meis heredibus, qui contra hanc cautionem venire aut reclamare &c.

Concamiatura inter duos Abbates.

XIV. Placuit auxiliante Domino atque convenit inter venerabilem virum illum Abbatem de monaſterio illo, vel congregationem monaſterij ſui, necnon & magnificum virum illum, de commutatione locorum, quam inter ſe facere deberent. quod ita & fecerunt. Per quam accepit venerabilis vir ille Abba ad opus monaſterij ſui in loco nuncupante illo, qui eſt in pago illo, hoc eſt, in ipſo loco illo manſos ad commanendum, caſticiis ſuperpoſitis, terris arabilibus, vel quicquid in ipſo loco ad præſens cernitur eſſe poſſeſſio, totum & ad integrum re inexquiſita in commutatione vel in concamio. Simili modo vir magnificus ille accepit ad opus ſuum aliam rem in loco nuncupante illo, qui eſt in pago illo, hoc eſt quod ſuperiùs diximus, totum & ad integrum re inexquiſita in commutatione vel in concamio. Vnde duas epiſtolas paricculas uno tenore conſcriptas manu eorum vel bonorum hominum firmatas inter ſe fieri & firmare rogaverunt, ut unuſquiſque poſt hunc diem quod à pari ſuo in commntatione vel in concamio accepit teneat atque poſſideat, vel quicquid.

Charta traſturia.

XV. Domnis ſanctis & apoſtolicis ac venerabilibus in Chriſto patribus, Regibus, Comitibus, Epiſcopis, Abbatibus, Sacerdotibus, Clericis, vel omni populo Chriſtiano qui in Romanorum vel Longobardorum provinciis Deo ſerviunt, tam in monaſteriis quàm & in civitate, ſeu per pagos, vel per vicos, ego in Dei nomine ille Major domus. Cognoſcat magnitudo ſeu & ſanctitas veſtra quòd iſte frater noſter nomen ille ſerviens veſter petiit nobis ut ad baſilicam ſancti Petri patris veſtri pro ſuis culpis vel pro noſtra ſtabilitate valeat ambulare ad orationem. Propterea has litteras cum ſalutatione per ipſum ad vos direximus, ut in amore Dei & ſancti Petri ipſum ad hoſpitium recipiatis ad benefaciendum vel ad ſuam conſolationem, tam ad eam ambulando quàm & in redeundo, ut per vos ſalvus eat & ſalvus revertatur. Interim, ſicut veſtra eſt conſuetudo bona, vel conſolationem vel adjutorium ei impendere jubeatis, lætúmque diem jubeatis habere. Cujus poteſtas regnat in æternum, ipſe vos cuſtodiat in regno ſuo perpetuo. Salutamus vos omnes ſalutatione pleniſſima.

Donatio quam homo donat ad ſuam parentem.

XVI. Dilectiſſimæ atque amabili mihi in Domino conſobrinæ meæ nomine illo, ego in Dei nomine ille. Dum & pluribus eſt percognitum eò quòd tu partibus meis amabilia ſervitia impendere non deſinis, pro tua bonitate, & pro eo quòd dictum eſt *Faciamus bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos fidei* vel ad propinquos noſtros, igitur dono tibi à die præſente per hanc epiſtolam donationis, quæ in perpetuum ſit manſura, & de jure meo in tua dominatione trado atque firmabo, id eſt, manſum ad commanendnm in pago illo, in loco qui dicitur ille, & eſt ipſe manſus per loca deſignata de latere uno & de fronte terræ illius, & de alio latere & fronte terræ illius tanto, ita nt ab hac die memorata conſobrina mea illa quicquid de ipſo manſo facere voluerit, ut abſque uniuſcujnſque repetitione liberam in omnibus habeat poteſtatem ad faciendum. Gal. 6.

Donatio ad caſum Dei.

XVII. Prudens conſilium bajulat qui pro animæ ſuæ remedio cogitat illi Dominum retribuere, & exinde habere cogitat, & de Dei miſericordia non dubitat. Idcirco nos in Dei nomine ille, & conjux mea illa. Admonet nos divina pietas & Chriſti miſericordia ut aliquid de rebus noſtris pro redimenda ultione noſtrorum peccaminum Domino offerre deberemus, ut in die judicij miſericors Dominus vel in aliqnantulum de ſcelere noſtro nobis relaxare dignaretur, donamus compuncto corde & devoto animo ad baſilicam illam, quæ eſt in honore ſancti illius conſtructa in loco illo, hoc eſt, rem noſtram in loco nuncupante illo, hoc eſt, in ipſa re manſis ad commanendum, caſticiis, ſuperpoſitis, terris arabilibus, nt poſt hunc diem ipſi cuſtodes qui ad ipſum ſanctum locum deſerviunt, ipſam rem ſuperiùs denominatam habeant, teneant, atque poſſideant, vel

quicquid exinde facere voluerint, liberam & firmiſſimam habeant poteſtatem ad faciendum. Et ſi quis.

Pactum diviſionis inter fratres.

XVIII. Pactum diviſionis inter fratres, id ſunt ille & ille, heredes illius & illius quondam, qualiter ſe de alode eorum dividere vel exæquare deberent. quod ita & fecerunt. Per quem accepit vir magnificus ille manſum illum in loco nuncupante illo, qui eſt in pago illo, hoc eſt, ipſe manſus circumcinctus, cum arboribus & caſticiis, ſuperpoſitis, terris arabilibus, & cetera. Simili modo vir magnificus ille accepit ad opus ſuum alium manſum in loco nuncupante illo, qui eſt in pago illo, in centena illa, hoc eſt, quod ſuperiùs diximus, manſum circumcinctum, cum arboribus & caſticia, ſuperpoſita, terris arabilibus, & cetera, vel quicquid pars contra parem ſuum per æqualentiam inter ſe diviſerunt, abſque ulla repetitione vel reclamatione hoc habeant, teneant, poſſideant, vel quicquid exinde facere voluerint, libera in omnibus Chriſto propitio in ſua permaneat poteſtate ad faciendum. Si quis verò.

Venditio ad monaſterium.

XIX. Venerabili in Chriſto patri illi Abbati de monaſterio qui vocatur ſancti illius, quod eſt in pago illo ſuper fluvium illum conſtructum, emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Conſtat me non imaginario jure, nec nullo cogentis imperio, ſed proprio voluntatis meæ arbitrio, vobis vel ad monaſterium veſtrum vendere, quod ita & vendidi vobis à die præſente, rem pro portione mea, in loco nuncupante illo, quod eſt infra pagum illum, quod de parte parentum meorum ad me legibus obvenit, hoc eſt, tam manſis, caſis, caſticiis, mancipiis, ingenuis his nominibus, vel quicquid ibidem præſens eſt mea dominatio, totum & ad integrum de jure meo in dominatione veſtra per hanc venditionem tradidi vobis ad poſſidendum; & accepi à vobis in pretio taxato, juxta quod nobis aptificatum vel conventum fuit, ſolidos probos atque penſantes numero tantos; ita ut ab die memorata omnia ſuperiùs nominata, quæ de me legibus comparaſtis, hoc habeatis, teneatis, poſſideatis tam vos quàm & ſucceſſores veſtri, liberúmque & firmiſſimum in veſtra permaneat poteſtate ad faciendum. Si quis verò.

Precaria.

XX. In Chriſto venerabili patri & Domno illi Abbati de monaſterio ſancti illius, quod eſt in pago illo ſuper fluvium illum conſtructum, ego in Dei nomine ille. Precator acceſſi ad vos ut rem pro portione veſtra, in loco nuncupante illo, qui eſt in pago illo, quam ego ille ante hos dies per venditionis titulum dato pretio ſancto illi ſeu veſtro monaſterio adfirmavi, hoc eſt, in ipſa portione manſum ad commanendum, caſticiis, ſuperpoſitis, terris arabilibus, mancipiis, ingenuis his nominibus, vineis, pratis, ſilvis, paſcuis, vel quicquid ibidem aſpicit vobis delegavimus. Sed poſtea taliter vobis ſupplicavimus, ut ipſam portionem ad uſum beneficium ad excolendum quandiu advivo mihi præſtate vel relaxare deberetis. quod ita & feciſtis. Propterea hanc precariam manu mea vel bonorum hominum firmatam vobis exinde emiſimus, ut annis ſingulis cenſum denariorum tot ad luminaria ſancti illius & decimam de omnibus fructibus; quicquid ſupra ipſam conlaborare potuerimus, die illo, quod eveniet feſto ipſius ſancti illius, pro hoc vobis dare & adimplere faciam. Et ſi negligens aut tardus de ipſo cenſu ad illud placitum apparuero, fidem exinde vobis legibus faciam, & ipſam rem dum advivo per veſtrum beneficium tenere & uſufructuare faciam; in ea verò ratione ut alubi ipſas res nec vendere nec donare nec alienare nec ad alias caſas Dei delegare, nec in naufragium ponere, nec ad proprium facere, neç heredibus meis in alode derelinquere pontificium non habeam ad faciendum, niſi poſt meum diſceſſum, unà cum re immeliorata vel ſuperpoſita, quicquid ibidem inventum fuerit, abſque ullius judicis contradictione pars monaſterij veſtri ad veſtrum faciat revocare dominium. Si quis verò.

Commendatitia de re vendita.

XXI. In Chriſto filio Eccleſiæ illi, in Dei nomine ille Abbas de monaſterio illo ſancti illius, quod eſt in pago illo, unà cum conſenſu fratrum noſtrorum. Dum & tua fuit petitio & noſtra decrevit voluntas ut duas partes darem pro portione noſtra in loco nuncupante illo, qui eſt in pago illo, quem tu ipſe ante hos dies per venditionis titulum dato pretio de theſauro ſancti illius nobis vendidiſti; ſed poſtea taliter nobis ſupplicaſti ut ipſius portionis duas partes in prædicto loco illo ad uſum beneficium ad excolendum, quan-

diu advivis, tibi præſtare deberemus. quod ita & fecimus. Propterea hanc commendatitiam manu noſtra firmatam tibi pro hoc dedimus, ut annis ſingulis cenſum tantum & illam decimam de omni fructu, quicquid ſupra ipſam terram conlaborare potueris, die illo, quod evenit feſto ſancti illius, pro hoc dare debeas. Et ſi negligens aut tardus ad id placitum de ipſo cenſu fueris, fidem exinde pro hoc nobis facias, & ipſam rem ad viventum tuum per noſtrum beneficium teneas, in ea tamen ratione ut ipſam rem alicubi nec vendere nec donare nec alienare nec ad alias caſas Dei delegare, nec ad proprium facire, nec heredibus tuis in alode derelinquere, nec in naufragium ponere, poteſtatem non habeas ad faciendum, niſi poſt tuum diſceſſum, unà cum ipſa re immeliorata vel ſuperpoſita, quicquid ibidem inventum fuerit, ſine ullius judicis conſignatione pars monaſterij noſtri eltigato ordine præſentaliter ipſam rem immelioratam in noſtrum faciat revocare dominium, & hæc commendatitia firma ſit. Facta commendatitia in ipſo monaſterio ſancti illius publicirer in anno duodecimo regni.

Indiculus precatorius ad Epiſcopum.

XXII. Domino ſancto & apoſtolica ſede colendo in Chriſto venerabili Domno & patri illi Pontifici urbis illius, civitatis illius, ego in Dei nomine ille, bene cupiens veſter, in Domino vobis dirigimus ſalutem, & precamur ſanctitatem veſtram ut pro nobis orare dignemini. Denique cognoſcatis quòd iſte homo veſter, nomine illo, ad nos confugium fecit, & dixit quòd contra vos culpas habeat commiſſas. Propterea has litteras cum ſalutatione ad vos direximus, & precamur vobis ut vitam & immancationem & diſciplinam corporalem ei concedere jubeatis. aliam pœnitentiam, qualem ei volueritis judicare, in veſtra eſt poteſtate. qualiter ipſe homo ſecum gaudeat quòd noſtram ſuggeſtionem ad vos deportaſſet; & unde nobis reconjungitis vobis remerire cupimus. Quid plura?

Indiculus quem Præpoſitus tranſmittit ad Abbatem.

XXIII. Diligendo ad nos Domno & in Chriſto patri noſtro venerabili illi Abbati, ego ille ſerviens atque Præpoſitus veſter. In primis illud precamur ſanctitatem veſtram, ut in veſtra ſancta oratione pro me eſſe non dedignemini. Denique, Domne, cognoſcatis de iſto ſervitio ubi nos tranſmiſiſtis, per verbum inluſtris viri illius Comitis, ſui juniores non exinde fecerunt quomodo eis fuit demandatum. Propterea has litteras ad vos direximus, ut de ipſo certiores ſitis, & inantea quomodo vobis eſt utile ſic compenſetis ut noſtram rem non perdamus. Quid plura? Salutamus vos uſque ad gaudium.

Indiculus quem Abbas tranſmittit ad hominem pagenſem.

XXIV. Dulciſſimo noſtro & ut credimus amico ſancti illius in Dei nomine illi, ille etſi peccator Abba, nos & noſtri, ſervientes veſtri, in Domino vobis dirigimus ſalutes, & illud precamur Deum, ut merearis agere in iſta vita quod Deo ſit beneplacitum. Precamur vos de illis veſtris homunciunculis qui in veſtro miniſterio commanent, vel de noſtris cauſis invicem noſtrum bonum certamen exinde mittatis, ſicut nos de veſtra caritate bene confidimus, ut ſic exinde perportare faciatis uſque nos inſimul conjungimus. Quid plura?

Indiculus quem Epiſcopus tranſmittit ad Abbatem.

XXV. Sanctorum meritis beatificato Domno atque patri, Deíque cultore, & ut confidimus vero amico noſtro illi gratia Dei Abbati, nos enim in Dei nomine ille quamvis peccator donum Dei Epiſcopus, Deus ſcit, veſter in omnibus proprius amicus, imprimitus ſalutationem. *Deſunt reliqua.* *Cautio de infracturis.*

XXVI. Contigit quòd cellarium vel ſpicarium veſtrum infregi, & exinde annonam vel aliam raupam in ſolidos tantos furavi. Dum & vos & advocatus veſter exinde ante illum Comitem interpellare feciſtis, & ego hanc cauſam nullatenus potui denegare, ſic ab ipſis Racimburgiis fuit judicatum, ut per vvadium meum eam contra vos componere atque ſatisfacere debeam, hoc eſt, ſolidos tantos vel *. Sed dum ipſos ſolidos minimè habui unde tranſſolvere debeam, ſic mihi aptificavit, ut brachium in collum poſui, & per comam capitis mei coram præſentibus hominibus tradere feci, in ea ratione ut interim quòd ipſos ſolidos veſtros reddere potuero, & ſervitium veſtrum & operam qualemcunque vos vel juniores veſtri injunxeritis, facere & adimplere debeam; & ſi exinde negligens vel jactivus apparuero, ſpondeo me contra vos ut talem diſciplinam ſupra dorſum meum facere jubeatis quam ſuper reliquos ſervos veſtros,

FORMVLÆ LINDENBROGII,

SIVE

Altera editio formularum Marculfi à Friderico Lindenbrogio in publicum emiſſa.

INCIPIVNT EXEMPLARIA DE DIVERSIS conditionibus, qualiter regales vel cartæ pagenſes aut ſenicæ, quas hæc formula continet, ſcribantur.

De epiſcopatu.

I. ILle Rex viro apoſtolico illi Epiſcopo. Quamlibet nos &c. *ut ſuprà pag.* 378.

Indiculus Regis ad Epiſcopum ut alium benedicat.

II. Domino ſancto ſede apoſtolicæ dignitatis colendo in Chriſto patri illi Epiſcopo ille Rex. Credimus jam &c. *ut ſuprà pag.* 379.

Conceſſio civium pro epiſcopatu.

III. Suggeſtio piiſſimo ac præcellentiſſimo Domino ill. Regi &c. *ut ſuprà pag.* 379.

Carta de epiſcopatu.

IV. Dum juxta Apoſtoli dictum omnis poteſtas ſublimatur à Domino, & quatenus poſt Deum in regia manet poteſtate qualiter cuncta terrena debeant gubernari. Vnde oportet nos ſalubri conſilio retractare ut illi in locis ſanctorum inſtituantur cuſtodes qui dignè ad ipſum officium gubernandum apparere noſcuntur. Igitur dum & veſtra & cleri vel pagenſium civitatis illius adfuit petitio ut relicta urbe illa, quam priùs regere & gubernare videbamini, in ſupraſcripta urbe illa cathedram pontificalem ſuſcipere deberetis, & dum vos apud animos noſtros & actio commendat probata, & nobilitatis ordo ſublimat, ac morum probitas vel manſuetudo & prudentiæ honeſtas exornat, cum conſilio & voluntate Pontificum procerúmque noſtrorum, juxta voluntatem & conſenſum cleri & plebium ipſius civitatis, in ſupradicta urbe illa pontificalem in Dei nomine vobis commiſimus dignitatem. Propterea per præſentem præceptum decernimus ac jubemus ut ſupradicta urbs vel res Eccleſiæ ipſius & clerus ſub veſtro arbitrio & gubernatione conſiſtant, & erga regimen noſtrum ſemper fidem inlibatam cuſtodire debeatis, & juxta canonicam inſtitutionem plebem vobis commiſſam aſſiduis prædicationum ſermonibus expolire, & non minùs pietate quam ſeveritate conſtringere ſtudeatis, & curam pauperum vel neceſſitatem patientium cum ingenti cura & dilectione procuretis, ut adquiſita multiplicatáque gregis veſtri ſalute, ad ovile dominicum nullis maculis ſordidatum valeatis præſentare; quatenus dum Eccleſiam vobis diſpenſatione divina commiſſam ſtrenuè regere atque gubernare videamini, vobis apud æternum retributorem mercedum ſuffragia largiantur, & vos immenſum Chriſtum pro noſtrorum mole peccaminum aſſiduè exorare debeatis.

Carta de magna re, qui vult xenodochium aut monaſterium conſtruere.

V. Domino verè ſancto &c. *ut ſuprà pag.* 399.

Emmunitas Regia.

VI. Maximum regni noſtri augere credimus munimentum ſi beneficia oportuna locis Eccleſiarum benevola deliberatione concedimus, ac Domino protegente ſtabiliter perdurare conſcribimus. Noverit igitur ſollertia veſtra nos ad petitionem apoſtolici viri Domni ill. illius urbis

Epiſcopi tale pro æterna retributione beneficium induliſſe ut in villis Eccleſiæ Domni ill. quas moderno tempore aut noſtro aut cujuſlibet munere habere videtur, vel qua deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas ampliare, nullus judex publicus ad cauſas audiendas aut fredam undique exigendam ullo unquam tempore præſumat ingredi; ſed hoc ipſe Pontifex vel ſucceſſores ejus propter nomen Domini ſub integra emunitate omnino valeant dominari. Statuentes ergo jubemus ut neque vos neque juniores veſtri aut ſucceſſores nec ulla publica judiciaria poteſtas quoquo tempore in villas ubicunque in regno noſtro ipſi Eccleſiæ aut regia aut privatorum largitate conlatas, aut quæ inantea fuerint conlaturæ, ad audiendum altercationes ingredi, aut fredam de qualibet cauſa exigere, vel manſiones aut paratas vel fidejuſſores tollere præſumatis; ſed quicquid exinde exigere, aut de ſervientibus ceteriſque nationibus quæ ſunt infra agros vel fines ſeu ſupra terras prædictæ Eccleſiæ commanentes, fiſcus aut de freda aut undecunque potuerat ſperare, ex noſtra hac indulgentia pro futura ſalute in luminaribus ipſius Eccleſiæ per manus agentium eorum proficiat in perpetuum. Et quod nos propter nomen Domini & animæ noſtræ remedium ſeu pro noſtra ſubſequente progenie plena devotione indulſimus, nec regalis ſublimitas nec cujuſlibet judicium ſeu cupiditas refragare tentet. Et ut præſens auctoritas tam præſenti quàm futuris temporibus inviolata Deo adjutore permaneat, manus noſtræ ſubſcriptionibus infra roborare decrevimus.

Confirmatio de emunitate.

VII. Ille Rex Francorum vir inluſtris. Quotieſcunque petitionem ſacerdotum vel ancillarum Dei ad effectum perducimus, regiam conſuetudinem exercemus, & nobis ad mercedem vel ad ſtabilitatem regni noſtri in Dei nomine pertinere confidimus. Ideoque Dominis viris ſanctis ac venerabilibus apoſtolicis in Chriſto patribus omnibus Epiſcopis, vel omnibus Abbatibus, ſeu inluſtribus atque magnificis viris Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, vel omnibus Vaſſis noſtris, vel omnibus Miſſis noſtris diſcurrentibus. Cognoſcatis quòd inluſtris Abbas ille de monaſterio illo in pago illo, in loco qui dicitur ill. in honorem ſancti ill. conſtructo, unà cum monachis vel Dei ancillis ad laudem Chriſti canendum ſub religionis norma conver-ſantibus, clementiæ regni noſtri ſuggeſtionem intulit eò quòd glorioſus Dominus & genitor noſter ill. quondam Rex per ſuam præceptionem ſua manu roboratam talem emunitatem ad ipſam caſam Dei ſancti ill. vel monaſterij ill. vel ipſi Abbati habuiſſet conceſſam atque indultam ut nullus judex publicus vel quiſlibet judiciaria poteſtate accinctus in cortes vel villas ipſius monaſterij nullum debuiſſet habere introitum, nec ad cauſas audiendas, nec ad fredam exigendam, nec fidejuſſores tollendos, nec manſiones aut paradas requirendas, nec ullas retributiones exactandas; quod fiſcus noſter exinde habere poterit, nullatenus exactetur, nec requiratur. Vnde & confirmationes anteriorum Regum parentum noſtrorum nobis in præſente protulit relegendas; petiitque celſitudinem noſtram ut circa ipſum monaſterium noſtra hæc deberet auctoritas generaliter confirmare. Quod nos beneficium gratanti animo pro mercedis noſtræ augmento non ſolùm confirmantes, ſed etiam novum ſub emunitatis nomine concedentes, per hoc præceptum ſpecialiùs decernimus atque omnino jubemus, quod in perpetuum abſque ullis obſtaculis & refragationibus volumus eſſe manſurum, ut abſque introitu Epiſcopi aut Archidiaconi ad orationem aut prædicationem lucrandam nullus judex publicus in curtes vel villas ipſius monaſterij ullum debeat habere ingreſſum, nec ad cauſas audiendas, nec fredam exigendam, nec fidejuſſores tollendos, nec manſiones aut paradas requirendas, nec ullas retributiones exactandas; quod fiſcus noſter exinde habere poterit, nullatenus exactetur nec requiratur. Niſi, ut diximus, pro mercedis noſtræ augmento, ſicut ab anteceſſoribus Regibus parentibus noſtris, ſeu & Domno glorioſo genitore noſtro ill. quondam Rege moderno tempore fuit conceſſum atque indultum, ita noſtris oraculis pleniùs confirmamus, quod in perpetuum volumus eſſe manſurum. Et ut hæc præceptio firmior habeatur, & per tempora meliùs conſervetur, manus noſtræ ſignaculis ſubter eam decrevimus roborare, & annulo noſtro ſubter ſigillavimus.

Confirmatio de omni corpore facultatis monaſterij.

VIII. Ille Rex illi Patritio atque omnibus agentibus. Rectum eſſe cenſemus &c. *ut ſuprà pag. 393.*

Vt

Vt cauſas auctorum adſumendi aliquis licentiam habeat.

IX. Malorum neceſſe eſt tergiverſationem regali coërcere cenſura. Igitur apoſtolicus vir ille illius urbis Epiſcopus &c. *ut ſuprà pag.* 394.

Indiculus Regis de privilegio.

X. Ille Rex Francorum vir inluſter illi Comiti &c. *ut ſuprà pag.* 452.

Alius indiculus regalis.

XI. Karolus gratia Dei Rex Francorum &c. *ut ſuprà pag.* 460.

Item alius.

XII. Ille Rex Francorum viris inluſtribus Patriciis, Comitibus, Telonariis, vel omnibus curam publicam agentibus. Si opportuna beneficia ad loca ſanctarum Eccleſiarum vel ſacerdotibus præſtare non deſinemus, boc nobis proculdubio in æterna beatitudine retribuere confidimus. Igitur cognoſcat magnitudo ſeu almitas veſtra quòd nos ad petitionem apoſtolici viri illius urbis antiſtitis talem propter nomen Domini, ejus meritis compellentibus, beneficium præſtitiſſe cognoſcite ut ubicunque infra regnum noſtrum Miſſi ſui mercare videntur, vel pro reliqua neceſſitate diſcurrunt, nullum teloneum nec quamlibet redhibitionem exinde ad partem fiſci noſtri nec ipſe nec Miſſi ſui ſolvere non debeant. Propterea per præſentem præceptum decernimus, quod perpetualiter manſurum eſſe volumus, ut nullum teloneum in nullis civitatibus aut pagis vel ubicunque in regno noſtro teloneus exigitur, nee de navali nec de carrali evectione, nec de rotatico, nec de pontatico, nec pulveratico, nec ſaltuatico, nec ceſpitatico, nec. de ſaumariis, nec de eo quod homines eorum ad dorſum portant, nec nulla redhibitione, quam fiſcus noſter exinde ſperare poterat, nec vos nec juniores aut ſucceſſores veſtri non requiratis nec exigatis; ſed omnia & in omnibus hoc propter nomen Domini ipſe Pontifex vel ſucceſſores ſui aut memorata Eccleſia ſancti illius habeant indultum, vel in luminaribus ipſius loci proficiat. Quæ verò auctoritas ut perpetuis temporibus valeat, propria eam manu infrà decrevimus roborare.

Epiſtola donationis.

XIII. Mundi terminum ruinis crebreſcentibus adpropinquare indicia certa manifeſtant &c. *ut ſuprà pag.* 403.

Alia donatio.

XIV. Ego ille de miſericordia Dei & pietate confiſus per hanc epiſtolam donationis datum donatúmque in perpetuum eſſe volo ad baſilicam ſancti illius, ubi ipſius pretioſum corpus requieſcit, & venerabilis vir ille Abba præeſſe videtur &c. *ut ſuprà pag.* 469.

Donatio de parva re ad Eccleſiam.

XV. Si aliquid de rebus noſtris, locis ſanctorum &c. *ut ſuprà pag.* 407.

Ceſſio à die præſente ad Eccleſiam.

XVI. Dum fragilitas humani generis pertimeſcit ultimum vitæ tempus &c. *ut ſuprà pag.* 405.

Item alia ceſſio.

XVII. Ego ille cogitans Dei amorem vel æternorum bonorum retributionem, ideo cedo à die præſente ad ſupradictam baſilicam & monachos ibidem conſiſtentes ceſſímque in perpetuum eſſe volo portiones meas in loco nuncupato ill. ſitas in pago ill. quæ mihi tam de alode quàm de comparato vel de quolibet adtracto advenit, vel legibus advenire poteſt, in ſuprà memorato loco, tam terris, domibus, ædificiis, mancipiis, libertis, accolabus, merito accolonorum, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, campis, cultis, incultis, aquis, aquarúmve decurſibus, mobilibus & immobilibus, cum omnibus adjacentiis & appendiciis vel colonicis ad me pertinentibus, vel omni integritate, vel ſuperpoſito, quicquid dici aut nominari poteſt in ſuprà memorato pago vel loco ſuprà nominato vel utique de ſupradictis portionibus tenere viſus ſum, totum & ad integrum à die præſente ad jam memoratum monaſterium vel ad ipſos monachos ibi conſiſtentes perpetualiter trado atque transfundo de meo jure in eorum dominationem ad poſſidendum, ut quicquid à die præſente exinde facere voluerint, liberam ac firmiſſimam in omnibus habeant poteſtatem faciendi. Si quis verò, quod fieri non credo, in futurum, ſive ego ipſe, aut ullus de beredibus vel proheredibus meis, aut ulla emiſſa vel oppoſita perſona, vel quiſlibet, qui eontra hanc ceſſionem meam, quam ego bona voluntate fieri & adfirmare rogavi, venire, agere, aut reſultare, vel quibuſcunque modis repetere aut infrangere conatus fuerit, nec hoc valeat vindicare quod repetit, & inſuper partibus ſuprà memoran monaſterij vel monachis ibi conſiſtentibus duplum tantum quantum ipſæ res eo tempore melioratæ valuerint componat, & inſuper ſocio fiſco multa auri libram unam coactus exſolvat, & hæc ceſſio

omni tempore firma permaneat, ſtipulatione ſubnexa. Actum loco illo.

Donatio ad caſam Dei.

XVIII. Ille bene poſſidet res in ſeculo qui ſibi de terrenis ſeu de caducis rebus comparat præmia ſempiterna. Quapropter ego in Dei nomine ille, nécnon & conjux mea, ambo pariter cogitantes de Dei timore vel æterna retributione, propterea donamus tradimus aliquas res noſtras ad monaſterium quod dicitur ill. quod dedicatum eſſe dinoſcitur in honorem ſancti illius, ubi venerabilis vir ille rector præeſſe videtur. Donamus igitur & donatum in perpetuo eſſe volumus, hoc eſt, in pàgo ill. nuncupato ill. fluvio ill. manſos tantos, cum hominibus ibidem commanentibus vel aſpicientibus ill. vel ill. cum domibus, ædificiis, curtiferis, cum vvadris, campis, terris, tam cultis quàm & incultis, ſilvis, pratis, paſcuis, farinariis, cum inviis, perviis, aquis, aquarúmque diſcurſibus, mobilibus & immobilibus, præſidiis, peculiis, pecoribus, omne & ex omnibus, quicquid in ipſo loco noſtra videtur eſſe poſſeſſio vel dominatio, rem exquiſitam, totam & ad integrum, tam de alode quàm & de comparato ſeu de quolibet adtractu, quicquid ad nos ibidem noſcitur perveniſſe, de noſtro jure in jus & dominationem jam dicti monaſterij per hanc chartulam donationis ſive per feſtucam atque per andelangum à die præſente donamus, tradimus, atque perpetualiter in omnibus transfirmamus. In ea vero ratione ut pars prædicti monaſterij ab hac die hoc habeat, teneat, atque poſſideat, vel quicquid exinde facere voluerit, liberam ac firmiſſimam Chriſto propitio in omnibus habeat poteſtatem. Et ſi quis deinceps, quod futurum eſſe non credimus, ſi noſmetipſi, quod abſit, aut ullus quiſlibet de heredibus noſtris, ſeu ulla quælibet extranea perſona contra hanc donationem venire aut eam calumniari præſumpſerit, ſi ſe exinde non correxerit, à liminibus ſanctæ Eccleſiæ excommunicatus & ſequeſtratus appareat, & inſuper ante tribunal Chriſti hac de cauſa ſe judicatum iri cognoſcat. Cui verò calumniam intulerit, auri uncias tant. argenti libras tant. coactus exſolvat, & quod repetit nullo modo evindicare prævaleat; ſed præſens donatio hæc noſtris & nobis rogantibus bonorum hominum manibus roborata, quorum nomina vel ſignacula ſubter tenentur inſerta, ſtipulatione noſtra poſita, diuturno tempore maneat inconvulſa. Actum. & reliqua.

Precaria ad caſam Dei.

XIX. Domino venerabili & in Chriſto patri ill. Epiſcopo de monaſterio illo, quod eſt conſtructum infra muros illius civitatis juxta fluvium ill. &c. Igitur ego in Dei nomine ille. Dum non eſt incognitum qualiter omnem rem portionis meæ in pàgo ill. in loco nuncupato ill. ſuper fluvio ill. & in alio loco qui dicitur ill. id eſt manſos tantos, cum domibus, ædificiis, curtiferis, cum vvadris, ſilvis, terris arabilibus, campis, pratis, paſcuis, cum inviis, perviis, & mancipiis ibidem commanentibus vel adſpicientibus, quantacunque in ipſis locis mea fuit poſſeſſio vel dominatio, vobis ad ipſum monaſterium ſuperiùs nominatum ad opus ſancti ill. tradidi atque transfirmavi. Sed poſtea mea fuit petitio, & veſtra non denegavit voluntas, ut ipſam rem, dum advixero, per veſtrum beneficium uſu fructuario mihi præſtitiſſetis ad habere. quod ita & feciſtis. Simili etiam modo expetivi à vobis aliquam rem veſtram in pago ill. in loco nuncupato ill. ſuper fluvio illo, illam videlicet rem quam quondam ille homo per veſtrum beneficium tenere viſus eſt, ut eam mihi in uſum concedere dignaremini. Et pro ipſo uſu cenſivi vobis annis ſingulis denarios ſeu ſolidos tantos, ut ipſos ad feſtivitatem ſancti illius, die menſis illius, exolvere facerem. Et ſi de ipſo cenſu tardus aut negligens apparuerim, fidem exinde faciam, & contra ipſam caſam Dei componere debeam. Et ſic nobis complacuit atque convenit ut ipſas res nec vendere nec donare nec concambiare nec in ullum quodlibet naufragium imponere licentiam non habeam, niſi tantùm, dum advixero, uſitare & meliorare faciam. Et poſt meum ex hac luce diſceſſum, filius meus nomine ill. in ipſa precaria vel in ipſo cenſu adſtare debeat. At poſt ejus diſceſſum ipſas res cum omni ſuprapoſito, quicquid ibidem adtractum emelioratúmque repertum fuerit, vel tranſitus ejus ibidem dereliquerit, abſque ullius contradictione vel judiciaria conſignatione revocare faciatis in veſtrum dominium. Et ut hæc precaria firmior habeatur, de quinquennio in quinquennium ſit renovata, quatenus ſic ſemper permanere valeat in effectum, ſtipulatione interpoſita. Actum. & reliqua.

Præſtaria ad caſam Dei.

XX. Ego in Dei nomine ille Abba de monaſterio illo, quod eſt conſtructum in

honore ſancti illius, dilecto amico noſtro nomine ill. & uxori ſuæ nomine ill. Dum non eſt incognitum qualiter aliquas res veſtras in pago illo, in loco nuncupato illo, ſuper fluvio illo, hoc eſt, manſos tantos, cum domibus, ædificiis, curtiferis, cum vvadris, campis, terris, pratis, paſcuis, cum iñviis, perviis, & mancipiis ibidem commanentibus vel adſpicientibus his nominibus ill. & ill. vel quantacunque in ipſo loco veſtra fuit poſſeſſio vel dominatio, nobis ad jam dictum monaſterium ad opus ſancti ill. tradidiſtis atque confirmaſtis. Sed poſtea veſtra fuit petitio, & noſtra non denegavit voluntas, ut ipſas res, dum advixeritis, uſu fructuario jure præſtitiſſemus ad habere. quod ita & fecimus. Et pro ipſo uſu cenſiſtis nobis ſingulis annis denarios tantos, ut ipſos ad feſtivitatem ſancti ill. die menſis ill. exolvere faciatis. Et ſi de ipſo cenſu tardi aut negligentes apparueritis, fidem exinde faciatis, & contra ipſam caſam Dei componere debeatis. Et ſic nobis complacuit atque convenit, ut ipſas res nec vendere nec donare nec alienare nec concambiare nec in ullum quodlibet naufragium ponere licentiam non habeatis; niſi tantum, dum advixeritis, uſitare & meliorare faciatis; & poſt veſtrum amborum diſceſſum ipſas res emelioratas abſque ullius contradictione vel judicaria aſſignatione revocare faciamus in noſtrum dominium. Et hæc præſtaria de quinquennio in quinquennium ſit renovata, quatenus permanere valeat in effectum, ſtipulatione compoſita, diuturno tempore inconvulſa. Actum. & reliqua.

Donatio ad caſam Dei.

XXI. Domino vere ſancto ac reverendiſſimo monaſterij illius &c. *ut ſuprà pag.* 456.

Precaria ad caſam Dei.

XXII. Dominis verè ſanctis monaſterij in honorem ſanctæ Mariæ & ſancti Petri & ſancti Pauli principum Apoſtolorum constructi in pago Waſtinenſi, ubi illuſtris Abbatiſſa ill. cuſtrix præeſſe videtur, unà cum norma plurima ancillarum ibidem conſiſtentium, ego illa femina. Dum non habetur incognitum, ſed plurimis eſt manifeſtum, quòd ego res proprietatis meæ in loco qui dicitur ill. per epiſtolam donationis ad ipſum monaſterium veſtrum delegavi. Propterea expetij à vobis, & vos petitionem meam non denegaſtis, ut ipſas res, quandiu advivo, ſub uſu beneficij veſtri tenere & uſuare debeam, & alibi ipſas res alienare pontificium non habeam, & poſt meum quoque diſceſſum cum omni re emeliorata ad ipſum monaſterium abſque ulla expectata tradirione vos vel rectores ipſius monaſterij in eorum faciant revocare poteſtatem & dominationem. Et ut in poſtmodum aliquod præjudicium ex hoc generare non debeam, propterea hanc precariam vobis vel ipſi monaſterio veſtro emittendam decrevi, ut neque ego neque ullus de heredibus meis quamvis per longinqua ſpatia ipſas res repetere non debeamus. Quod qui fecerit, inferat vobis vel partibus ipſius monaſterij ſuiſque rectoribus auri libram unam, argenti pondo duo, & præſens precaria firma permaneat. Et ut aliæ precariæ de quinquennio in quinquennium renovantur, iſtam verò non ſit neceſſe renovare, ſed per ſemetipſam omni tempore obtineat firmitatem, cum ſtipulatione ſubnexa. Actum. & reliqua.

Præſtaria.

XXIII. Dulciſſimæ feminæ ill. ego illa Abbatiſſa. Dum non eſt incognitum qualiter tu ante hos dies rem proprietatis tuæ in pago ill. in loco qui dicitur ill. ad monaſterium ſanctæ Mariæ adfirmaſti, unde precariam à nobis vel ab ipſo monaſterio petiiſti, propterea has litteras in te adfirmavimus, ut dum advivis uſualiter ipſam rem tenere & dominare debeas, & aliubi ipſam alienare pontificium non habeas, & ſi hoc conatus eris facere, ipſam rem à die præſente perdas. Et ut has litteras firmiores obtineas, manu noſtra ſubter adfirmavimus, cum ſtipulatione ſubnexa. Actum. & reliqua.

Traditoria de terra.

XXIV. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis advocatus ſancti illius &c. *ut ſuprà pag.* 458.

Precaria de ipſa villa dum vivit.

XXV. Domino venerabili in Chriſto patri Domno ill. Abbati de monaſterio ill. vel omni congregationi monachorum in monaſterio illo, quod eſt in pago illo, in honorem ſanctorum illorum conſtructo, ibidem Deo deſervienti. Ego enim ille. Dum non habetur incognitum, ſed inter plures cognoſcitur, quòd ego res meas juris ac proprietatis meæ, quæ ſunt in pago illo & illis conditis vel finibus illis, villas & loca nuncupata ill. & ill. cum omni merito vel termino ſuo, cum omni integritate vel appendiciis vel adjacentiis vel ſuprapoſitis, ſeu ſervos & ancillas, accolas, liber-

tos, libertas, cum omni peculiari & merito eorum, ad jam dictum monaſterium à die præſenti per meam epiſtolam confirmavi, & vos omnia ſuprà memorata vel quantum ipſa epiſtola commemorat, per meam traditionem ad partem jam dicti monaſterij in veſtro jure vel poteſtare recepiſtis; ſed dum poſtea mea fuit petitio vel ſupplicatio, & veſtra præſtitit bona voluntas, ut ipſas res, quandiu advixero, per veſtrum præſtitum beneficium tantummodo uſufructuario ordine habeam vel poſſideam, eo videlicet modo ut quicquam exinde minuendi aut diſtrahendi aut alienandi non habeam poteſtatem. Quòd ſi fuerit, quod abſit, aut ego ipſe, aut aliquis de heredibus meis, vel quiſlibet qui in aliqua contrarietate aut diminutione ſeu calumnia orta fuerit aut ſurrexerit, aut adeſſe conatus fuerit, in primis ipſas res amittat, & Abbas monaſterij veſtri eas ad integrum recipiat, inſuper & alias tantas res partibus ipſius monaſterij componere & adimplere faciat. Et quia cenſiſtis me annis ſingulis pro ipſis rebus in feſto ſancti ill. argentum vel quidlibet ſolvere faciam, ſi de ipſo cenſu ad eum placitum negligens fuero, ſpondeo ut ipſum in duplum ſolvam. At dum hæc omnia ſuprà memorata inlibata ſervavero, nec vos nec juniores aut ſucceſſores veſtri de ipſis rebus ullam diminutionem vel contrarietatem, ſi ſpatium vitæ Dominus mihi prolongare dignatus fuerit, facere præſumatis. Poſt meum quoque diſceſſum omnes ipſas res, cum omni addita melioratione vel omnibus ſuprapoſitis, cum omnibus rebus atque corporibus, opibus atque præſidiis, abſque ullius judicis aut heredum meorum expectata conſignatione aut traditione vos aut agentes veſtri jam dicti monaſterij veſtri in eorum faciant revocare vel recipere dominationem vel poteſtatem, ſicut eorum continet epiſtola, perpetualiter faciendo quod egerint.

Sequitur præſtaria.

XXVI. In Dei nomine ille Abba & omnis congregatio fratrum noſtrorum aut monachorum in monaſterio ill. Domino deſervientium, in Chriſto filio illo. Dum tua fuit petitio vel ſupplicatio, & noſtra decrevit voluntas, ut præſtitum beneficium de rebus noſtris tibi facere deberemus, quod ita & fecimus, quæ ſunt in pago ill. in condita illa, in loco qui vocatur ſic, quem tu aut ill. per epiſtolam donationis à die præſente ad jam dictum monaſterium noſtrum ill. confirmavit, id eſt, manſum cum caſa, vel alias rerras, vel quantum ipſa epiſtola continere videtur, ut quandiu advixeris, aut ad v. aut x. aut x v. annos ipſas res uſualiter habere & poſſidere vel excolere debeas, at nihil exinde minuendi aut alienandi vel detrahendi aut in pejus vertendi non habeas poteſtatem, neque transferendi quicquam, quòd ſi feceris, aut in alio contrario aut iniquo ingenio vel contrarietate aut tu ipſe aut aliquiſlibet bomo de ipſis rebus adeſſe aut adſtare conatus fuerit, in primis ipſas res amittas vel perdas, & alias tantas vel tales partibus jam dicti monaſterij componere & ſolvere facias. Et cenſuimus de annis ſingulis pro ipſis rebus in feſto ſancti ill. ceram aut argentum tant. partibus ipſius monaſterij ſolvere facias. Et ſi de ipſo cenſu negligens fueris, ipſum duplum reddas; & hæc præſtaria noſtra uſque ad eum placitum firma permaneat, ſtipulatione ſubnixa. Acta ibi. & reliqua.

Alia precaria.

XXVII. Domino ſancto & apoſtolica ſede colendo Domno & in Chriſto patri ill. ego ill. & conjux mea illa. Pluribus non eſt incognitum qualiter propter nomen Domini ad Eccleſiam illam in honorem ſancti illius villam noſtram nuncupatam ill. ſitam in pago ill. per epiſtolam ceſſionis viſi fuimus conceſſiſſe, etiam vos ad partes ſupraſcriptæ Eccleſiæ recepiſſe. Sed dum poſtea noſtra fuit petitio, & veſtra benevolentia & pietas, ipſam villam, dum advivimus, aut qui parte ſua ex nobis ſuperſtes fuerit, dum advivit, nobis ad beneficium uſufructuario ordine excolendam tenere permiſiſtis, ea ſcilicet ratione ut nihil exinde penitùs de qualibet re alienandi aut minuendi pontificium non habeamus, ſed abſque ullo præjudicio ſupraſcriptæ Eccleſiæ vel veſtro eam tantummodo excolete debeamus, ideo hanc precariam vobis emittimus, ut nullo unquam tempore noſtra poſſeſſio, etiamſi ſpatium vitæ nobis Dominus prolongaverit, nullum præjudicium aut diminutionem aliquam de ipſa villa vobis generare non debeat; niſi uſu tantùm, dum advivimus, habere debeamus. Et poſt noſtrum amborum diſceſſum, cum omni re meliorata, quicquid ibidem undique adtrahere aut meliorare poterimus, per hanc precatoriam, ac ſi ſemper per quinquennium renovata fuiſſet, abſque ullius judicis aut heredum noſtrorum expectata traditione vos

& ſucceſſores veſtri aut agentes Eccleſiæ in veſtram eam faciatis dominationem revocare perpetualiter poſſidendam vel quicquid exinde facere elegeritis, ſicut noſtra continet epiſtola, ad profectum præfatæ Eccleſiæ Domni illius liberum habeatis arbitrium. Facta precaria ibi. & reliqua.

Venditio ad monaſterium.

XXVIII. Venerabili in Chriſto patri illi Abbati de monaſterio ſancti illius &c. *ut ſuprà pag.* 505.

Precaria de venditione.

XXIX. In Chriſto venerabili patri & Domno illi Abbati &c. *ut ſuprà pag.* 506.

Commendatitia de re vendita.

XXX. In Chriſto venerabilis Abbas ille de monaſterio illo, quod eſt in pago illo &c. *ut ſuprà pag.* 506.

Præceptum de clericatu.

XXXI. Si eis qui ſe ad onus clericatus transferre deliberant licentiam non negamus &c. *ut ſuprà pag.* 386.

Carta de ducatu & patritiatu vel comitatu.

XXXII. Perſpicuè regalis in hoc perfecta conlaudatur clementia &c. *ut ſuprà pag.* 380.

Tractoria in itinere pergendo.

XXXIII. Dominis ſanctis & apoſtolicis ſedibus collocatis Epiſcopis, Abbatibus, vel Abbatiſſis &c. *ut ſuprà pag.* 441.

Alia tractoria.

XXXIV. Dominis ſanctis & apoſtolicis ac venerabilibus in Chriſto patribus Regibus &c. *ut ſuprà pag.* 503.

Epiſtola tractoria legatariorum vel minima facienda iſtius inſtar.

XXXV. Ille Rex omnibus agentibus. Dum & nos in Dei nomine apoſtolicum &c. *ut ſuprà pag.* 381.

Carta de cauſa ſuſpenſa.

XXXVI. Cognoſcat magnitudo ſeu utilitas veſtra dum & nos ad præſens apoſtolico viro ill. &c. *ut ſuprà pag.* 387.

Carta de Mundeburde Regis & Principis.

XXXVII. Rectum eſt ut regalis poreſtas illis tuitionem impertiat quorum neceſſitas comprobatur. Igitur &c. *ut ſuprà pag.* 388.

Alio modo.

XXXVIII. Ille Rex vir inluſter Domnis ſanctis ac venerabilibus in Chriſto patribus omnibus Epiſcopis, vel omnibus Abbatibus, ſeu & inluſtribus viris Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, vel omnibus agentibus, ſeu omnibus Miſſis noſtris diſcurrentibus, vel omnibus paribus & amicis noſtris, tam præſentibus quàm futuris, bene cupiens veſter. Comperiat magnitudo ſeu induſtria veſtra quòd veniens venerabilis vir ille Abba de monaſterio ſancti illius tam ſe quàm & ipſum monaſterium cum omnibus rebus ſuis ad nos ſe pleniùs commendavit; & nos poſtea gratante animo ipſum venerabilem virum illum Abbatem cum ipſo monaſterio vel hominibus ſuis & omnes cauſas ſuas amabiliter ſub noſtro recepimus mundeburde vel defenſione. Ideoque ſalutantes magnitudinem ſeu induſtriam veſtram, vobis omnino per has litteras rogamus atque præcipimus ut nullus ex vobis jam dictum venerabilem Abbatem, vel ipſum monaſterium, nec homines, nec res ſuas, quas ad præſens habere videtur, vel inantea Chriſto propitio per bonis hominibus ibidem conlatum fuerit, nullus inquietare nec condemnare vel aliquid de rebus ſuis minuare omnino præſumat; ſed cum Dei gratia & noſtro mundeburdo vel defenſione tam eum quàm ſuos homines reſidere cum quiete ſinatis. Et ſi aliquæ cauſæ adverſùs ipſum Abbatem vel monaſterium ipſius ſeu homines ejus fuerint, quæ in pago abſque ſuo iniquo diſpendio rectè definitæ non fuerint, eas uſque ante nos omnimodis fiant ſuſpenſas vel reſervatas, & poſtea ante nos per legem & juſtitiam finitivam accipiant ſententiam. Et ut certiùs credatis, manu propria ſubter firmavimus & de anulo noſtro ſigillavimus. Signum Domno illo Rege. Ille recognovi & ſubſcripſi. Datum die illo, anno illo, loco illo.

Ut leudeſamia promittantur Regi.

XXXIX. Ille Rex Comiti illi. Dum & nos unà cum conſenſu procerum noſtrorum &c. *ut ſuprà pag.* 396.

Sacramentum fidelitatis.

XL. Repromitto ego quòd ab iſto die inantea fidelis ero Domno Karolo &c. *ut ſuprà to. 1. pag.* 377.

Commutatio cum Rege.

XLI. Ille Rex illi Regi. Nemo ſibi quicquam cernitur minuere quicquid è contrà recipit in augmento. Dum inter nos &c. *ut ſuprà pag.* 390.

Confirmatio Regis de omni corpore facultatis.

XLII. Meritò regalis clementia in illis collata munera vel proprietates parentum noſtrorum confirmare deliberat quos cognoſcit &c. *ut ſuprà pag.* 391.

Præceptum de leſeuverpo per manum Regis.

XLIII. Quicquid in præſentia noſtra

agitur, vel per manum noſtram videtur eſſe tranſvulſum &c. *ut ſuprà pag.* 382.

Prologi de ceſſionibus regalibus.

XLIV. Merito largitatis noſtræ munere ſublevantur &c. *ut ſuprà pag.* 383.

Item. Perſpicuè compendiis regalibus illud adſcribitur &c. *ut ſuprà pag.* 383.

Ceſſio ad laicos.

XLV. Nihil, ut ait Apoſtolus, in hunc mundum intulimus, nec quicquam ex eo auferre nobiſcum poterimus &c. *ut ſuprà pag.* 383.

Confirmatio ad ſeculares viros.

XLVI. Regiam conſuetudinem exercemus & fidelium noſtrorum animos adhortamur &c. *ut ſuprà pag.* 385.

De Regis amtruſtione.

XLVII. Rectum eſt ut qui nobis fidem pollicentur inlæſam, noſtro tueantur auxilio. Et quia ill. noſter fidelis &c. *ut ſuprà pag.* 386.

Præceptum donationis inter virum & uxorem.

XLVIII. Dum Dominus omnipotens creator cœli & terræ permiſit, juxta quod legitur in principio &c. *ut ſuprà pag.* 381.

Carta donationis inter virum & uxorem, quæ geſtis municipalibus ſit allegata.

XLIX. Quicquid inter conjugatos de propria facultate ob amorem dilectionis &c. *ut ſuprà pag.* 408.

Alia donatio.

L. Quandoquidem Deus voluerit inter virum & uxorem, ad pacis vinculum atque concordiam nectendam, ut res eorum inter ſe condonare deberent, ſicuti & fecerunt. Ideoque complacuit atque convenit inter venerabilem virum illum & uxorem illius nomine illam, eò quòd inter eos agnatio minimè eſſe cerneretur, ut alter alteri de rebus eorum inter ſe condonare deberent. quod ita & fecerunt. Dedit itaque venerabilis vir ille uxori ſuæ nomine illa de rebus ſuis in pago ill. in loco nuncupato ill. ſuper fluvio ill. hoc eſt manſos tantos, cum domibus, ædificiis, curtiferis, cum vvadris, terris, ſilvis, pratis, paſcuis, campis, mobilibus & immobilibus, mancipiis ibidem commanentibus vel adſpicientibus his nominibus ill. & ill. cum omni integritate vel ſoliditate, quicquid ibidem jure hereditario ad ſe pertinere videtur. Similiter viſa eſt reddere uxor ill. nomine ill. præfato jugali ſuo nomine ill. de rebus ſuis in pago illo in loco nuncupato ill. ſuper fluvio ill. manſos tantos, cum domibus, ædificiis, curtiferis, cum vvadris, terris, tam cultis quàm incultis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, cum inviis & perviis eorum, integra omnia & ex omnibus, quicquid ibidem ſua fuit poſſeſſio vel dominatio. Similiter etiam omne præſidium vel elaborata eorum inter ſe pars parti viſus eſt donare. In tali verò tenore, ut quiſquis de eis pari ſuo in hoc ſeculo ſuperſtes fuerit, omnes res quas dedit & quas accepit, in ſuo jure & dominatione recipere debeat, habeátque tenendi, dandi, vendendi, commutandi, heredibúſque ſuis ad poſſidendum relinquendi liberam in omnibus poteſtatem. Propterea has duas epiſtolas adſatimas uno tenore conſcriptas inter ſe fieri vel firmare rogaverunt, ut nullus quilibet de heredibus ac proheredibus eorum hanc congruitatem inter eos factam ullo unquam tempore poſſit irrumpere, niſi abſque ullius contradictione omni tempore firma & ſtabilis permaneat. Quòd ſi aliquis de heredibus ac proheredibus eorum hanc ceſſionem calumniari præſumpſerit, dupliciter quantum eo tempore ipſæ portiunculæ valuerint, & inſuper ad partem fiſci, auri uncias tantas, argenti libras tantas coactus exolvat, & quod repetit nullum obtineat effectum, ſed, ſicut diximus, hæ epiſtolæ tam à nobis quàm ab aliis bonorum hominum manibus roboratæ omni tempore firmæ & ſtabiles permaneant, ſtipulatione interpoſita. Actum. & reliqua.

Obnoxiatio à patre in filios facta.

LI. Dulciſſimis filiis meis illis. Omnibus non habetur incognitum qualiter ante hos annos &c. *ut ſuprà pag.* 411.

Donatio quam pater donat filio ſuo.

LII. Dulciſſimo atque amantiſſimo filio meo illi, ego ille genitor tuus. Dum & ego te dulciter enutrivi &c. *ut ſuprà pag.* 500.

Alia donatio de eadem re.

LIII. Ego in Dei nomine ille. Amore Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut veniam delictis meis &c. *ut ſuprà pag.* 501.

Charta cùm in locum filiorum nepotes inſtituuntur ab avo.

LIV. Dulciſſimis nepotibus meis illis, ego ille. Quicquid filiis vel nepotibus de facultate pater cognoſcitur ordinaſſe, voluntatem ejus &c. *ut ſuprà pag.* 480.

Alia de eadem re.

LV. Ego in Dei nomine ille & conjux mea illa dilectiſſimis nepotibus noſtris necnon & neptibus noſtris illis. Conſtat verò, prout fragilitas humana expoſcit, quæ

primi parentis culpa exiſtente mortis debitum quotidie nolens voléntque perſolvit, quòd genitor veſter nomine ille filius noſter de hac luce ante nos viſus eſt deceſſiſſe, & nos Dei omnipotentis providentia ei reſervati ſuperſtites fuerimus. Hac igitur de cauſa complacuit nobis atque convenit ut pro ipſo proprietatis jure, in quo genitor veſter legitimè ſuccedere debuit ſi nobis in hoc ſeculo ſuperſtes fuiſſet, ita vos poſt noſtrum quoque diſceſſum æqualem partem cum avunculis vel amitis veſtris filiis vel filiabus noſtris ad integrum accipere debeatis. Propterea per hanc chartulam traditionis ſive per feſtucam atque per andelangum donamus tradimus vobis, ſicut diximus, de omni re proprietatis noſtræ, quicquid ad præſens poſſidere viſi ſumus, id eſt, tam in terris quàm in ſilvis, campis, pratis, paſcuis, vineis, mancipiis, peculiis, pecoribus, omnia & ex omnibus, ut ipſam hereditatem, ſicut diximus, æqualiter contra heredes noſtros filios vel filias noſtras, ipſam videlicet portionem quam pater veſter ille hereditare voluerit accipere debeatis, ut ab hac die habeatis, teneatis, atque poſſideatis, & inter vos legitimè dividere faciatis, vel quicquid exinde facere volueritis, liberam in omnibus habeatis poteſtatem. Et ſi quiſpiam contra hanc chartulam ceſſionis aliquam calumniam ſtabilire præſumpſerit, vel vobis ipſam portionem per fraudem abſtrahere voluerit, componat vobis dupliciter, id eſt, quantum eo tempore ipſa portio valuerit, & inſuper inferat ad partem fiſci auro uncias tant. argento libras tantas. Et hoc actu exſolvat, & inſuper quod repetit nullatenus evindicet, ſed præſens epiſtola hæc omni tempore firma & ſtabilis permaneat, ſtipulatione ſubnexa. Actum. & reliqua.

Carta cùm quis nepoti aliquid meliorare voluerit.

LVI. Dulciſſimo nepoti meo illi. Quicquid pater unumquemque de filiis vel nepotibus plus habere voluerit, hoc ſibi ſecundùm legis ordinem ſine conſortis repetitione defendat, nec præſumat aliquis contra voluntatem patris agere. Igitur ego in Dei nomine ille, dum & me jam ſenectus adgravat, & neceſſitates ut oportet procurare non valeam &c. *ut ſuprà pag.* 411.

Alia de eadem re.

LVII. Dulciſſimis nepotibus meis illis, necnon & neptibus meis illis, ego in Dei nomine ille. Licèt pro ſervitio vel benevolentia quam circa me die noctúque exhibuiſtis, de rebus proprietatis meæ vobis aliquid condonare deberem, ſicuti & feci. Ideoque per hanc epiſtolam ceſſionis ſive per feſtucam atque per andelangum dono trado vobis aliquam rem meam in pago illo, in loco qui dicitur ille, id eſt, manſos tantos, cum ædificiis ſuprapoſitis, unà cum terris, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, communiis, necnon & mancipiis ibidem commanentibus vel adſpicientibus, omnia & ex omnibus, quicquid in ipſo loco mea videtur eſſe poſſeſſio vel dominatio. In tali verò ratione ut hæc omnia ſuperiùs nominata à die præſente habeatis, teneatis, atque poſſideatis, vel quicquid exinde facere volueritis, liberam in omnibus habeatis poteſtatem. Et ſi quis deinceps, quod fieri non poſſe credo, ſi ego ipſe, quod abſit, aut ullus de heredibus ac proheredibus meis hanc ceſſionem refragare tentaverit, ſi ſe exinde non correxerit, à collegio ſanctæ Dei Eccleſiæ alienus exiſtat, & inſuper inferat vobis dupliciter, id eſt, quantum eo tempore ipſæ res valuerint, & quod repetere videtur, nullum obtineat effectum, ſed præſens hæc epiſtola tam à me quàm ab heredibus meis defenſata omni tempore firma & ſtabilis permaneat. Actum. & reliqua.

Traditio reſpectualis, ſive epiſtola qualiter extraneus in locum filiorum adoptetur.

LVIII. Domino fratri illi, ego in Dei nomine ille. Dum igitur & peccatis meis facientibus procreationem filiorum minimè habere videor, & me paupertas vel infirmitas corporis aſſiduè opprimere videtur, ideo complacuit mihi atque convenit ut in locum filiorum vel filiarum te adoptare deberem. quod ita & per hanc epiſtolam viſus ſum feciſſe. Dono igitur tibi omnes res proprietatis meæ, quaſcunque de parte paterna ſeu de materna adquiſiſſe videor, id eſt, in pago illo, in loco nuncupato illo, hoc eſt, manſos tantos cum ædificiis ſuprapoſitis, curtiferis, cum vvadris, ſilvis, terris arabilibus, campis, pratis, paſcuis, adjacentiis, ſeu & mancipiis ibidem commanentibus, cum omni ſuppellectili domus meæ, quicquid ibidem præſenti tempore poſſidere videor, in tuam transfirmo dominationem. Similiter & in alio loco qui dicitur ill. in ipſo jam dicto pago, id eſt, manſos tantos, cum ædificiis ſuprapoſitis, curtiferis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, communiis,

& mancipiis ibidem commanentibus vel adſpicientibus, id eſt, quantumcunque in ipſo loco mea videtur eſſe poſſeſſio vel dominatio, totum & ad integrum per hanc chartulam ceſſionis ſive per feſtucam atque per andelangum de meo jure in jus & dominationem tuam perpetualiter transfirmo. In ea verò ratione ut quandiu advixero, victum mihi, potum, & veſtimenta, & calciamenta in omnibus ſufficienter procurare debeas, ut exinde mihi omnibus diebus vitæ meæ nihil deficiat. quòd ſi hoc non feceris, ipſas res, quas tibi delegavi, ad integrum perdas. Propterea hanc epiſtolam tibi fieri vel firmari rogavi, ut nullo unquam tempore aliquis de heredibus meis ſeu proheredibus hanc convenientiam inter nos factam immutare vel refragare non poſſit, ſicut ſuperiùs continetur. Ea ſcilicet ratione ut quandiu advixero, meam neceſſitatem in omnibus procurare debeas in cibo & potu, in veſtimentis ſeu calciamentis; & poſt meum diſceſſum ipſæ res, quas tibi tradidi, in tua dominatione permaneant, vel quicquid ibi deinceps facere volueris, liberam in omnibus habeas poteſtatem. Et ſi ullus quiſlibet, quod fiendum eſſe non credo, ſi aliquis de propinquis meis, vel quælibet alia perſona hoc emutare vel temerare præſumpſerit, inferat tibi tantum quantum ipſæ res valuerint, & inſuper ad partem fiſci auro uncias tant. argento libras tantas coactus exſolvat, & quod repetit nihil evindicet, ſed præſens hæc epiſtola adoptionis omni tempore firma & ſtabilis permaneat, cum ſtipulatione ſubnexa. Actum. & reliqua.

Alia de eadem re.

LIX. Ego in Dei nomine ille. Dum peccatis meis facientibus orbatus ſum filiis meis, placuit ut te illum unà cum conſenſu patris tui in civitate illa cum curia publica & defenſore de poteſtate patris naturalis deſcendentem & in meam poteſtatem venientem in locum filiorum adoptarem. quod ita & feci. Ea verò ratione ut quandiu advixero, victum & veſtitum, tam in dorſo quàm in lecto, ſeu calciamento, mihi in omnibus ſufficienter impertias & procures, & omnes res meas, quaſcunque habere videor, tam in manſo, vinea, prato, peculio, ſeu reliqua ſuppellectili domus, ſalvo jure meo, diligenter excolas. Poſt obitum quoque meum, ſicut à me generatus fuiſſes, ita in omni hereditate mea per hanc epiſtolam adoptionis ſtatim ſis ſucceſſurus, vel quicquid de ſupradictis rebus meis, quantaſcunque moriens dereliquero, facere volueris, jure proprietario abſque repetitione heredum meorum liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem. Quòd ſi aliquis hoc temerè emutare voluerit, inferat tibi tant. & quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens epiſtola omni tempore firma permaneat. & reliqua.

Donatio ad filios naturales.

LX. Geſta lex & conſuetudo expoſcit ut quæcunque perſona naturales filios habuerit, & alios plures non habuerit, ſi eos voluerit in ſua inſtituere hereditate, faciendi id liberam habeat poteſtatem. Ideoque ego ille &c. *ut ſuprà pag.* 464.

Si aliquis ſervo ſuo gaſindiòve aliquid concedere voluerit.

LXI. Iuſtiſſimis noſtris ſublevantur muneribus qui nobis fideliter & inſtanti famulantur officio. Ego in Dei nomine ille fideli noſtro illo &c. *ut ſuprà pag.* 425.

Charta hereditaria.

LXII. Dulciſſima filia mea illa. Dum non eſt incognitum, ſed per populum divulgatum & patefactum, quòd ego ex ancilla mea nom. ill. te generavi &c. *ut ſuprà pag.* 461.

Mandatum.

LXIII. Dulciſſimo amico meo illi, ego ille. Rogo atque injungo caritati tuæ ut eas ad vicem meam ad civitatem illam &c. *ut ſuprà pag.* 465.

Hereditaria.

LXIV. In nomine Domini. Anno illo Domni noſtri illius Regis, menſe illo, geſta habita apud laudabilem virum illum defenſorem &c. *ut ſuprà pag.* 465.

Reſcriptum.

LXV. Magnifico amico meo illi, ego ille Cognita juſta injunctione tua, ut per tuum mandatum me rogaſti &c. *ut ſuprà pag.* 466.

Charta ut filiæ cum fratribus in paterna ſuccedant alode.

LXVI. Dulciſſima filia mea illa, ego ille. Diuturna ſed impia inter nos conſuetudo tenetur ut de terra paterna ſorores cum fratribus portionem non habeant &c. *ut ſuprà pag.* 412.

Pactum inter parentes de eorum hereditate.

LXVII. Quicquid inter propinquos de alode parentum, non judiciaria poteſtate coacta &c. *ut ſuprà pag.* 413.

Item alio modo.

LXVIII. Caritatis ſtudio & dilectionis affectu

affectu inter propinquos decet ut quicquid de rebus eorum inter ſe diviſerint &c. *ut ſuprà pag.* 482.

Item alia æqualentia, vel pactum.

LXIX. Auxiliante Domino noſtro Ieſu Chriſto placuir arque conveoit inter illum & germanum ſuum illum &c. *ut ſuprà pag.* 456.

Aliud pactum diviſionis inter fratres.

LXX. Pactum diviſionis inter fratres, id ſunt ille & ille, heredes illius & illius quondam, qualiter inter ſe alodem &c. *ut ſuprà pag.* 505.

Qualiter in uno volumine viri & uxoris teſtamentum condatur.

LXXI. Regnanre in perpetuo Domioo noſtro Ieſu Chriſto, loco illo, anoo illo, regnanre illo Rege, ſub die illa, ego ille & conjux mea illa &c. *ut ſuprà pag.* 415.

Alio modo qualiter teſtamentum quis faciat.

LXXII. Regnante in perpetuo Domino ooſtro Ieſu Chriſto, anno illo illius Regis, ſub die illius menſis, feria illa, indictione illa, ego ille filius illius ſana mente iotegróque conſilio, metuens caſus humanæ fragilitatis, teſtamentum meum condidi, quod illi ſcribendum commiſi, ut quando dies legitimus poſt tranſitum meum advenerit, recognitis ſigillis, inciſo lino, ut legis decrevit auctoritas, per inluſtrem virum illum, quem in hac pagina teſtamenti mei legatarium inſtitui, geſtis reipublicæ municipalibus titulis ejus perſecutione ab ipſis muniatur, & io archiis baſilicæ ſancti illius conſervetur. Er quicquid unumquemque de rebus meis propriis habere decrevi, ſingulariter in hoc teſtamentum meum inſerere curavi. In reliquo verò qualeſcunque aut quæcunque epiſtolæ aut teſtamenta aut conſcriptiones de nomine meo maou mea firmatæ oſtenſæ fuerint, & ante hoc teſtamentum præootatæ, quas hic noo commemoravero, excepto de ingenuitatibus quas pro animæ meæ remedio feci aut adhuc facere volo, vacuæ permaneant. Et quod unicuique per boc teſtamentum dedero daríque juſſero, id ur fiat, detur, præſtetur, impleatur, te omnipotens Deus reſtem committo. Quapropter non habetur incognitum qualia diſpenſante Deo ad loca ſaoctorum illorum de rebus meis propriis delegavi in perpetuum ad poſſidendum: dedi quoque ad baſilicam illam portiones meas ill. & quod in locis denominatis habere videor, id totum & ad integrum ad baſilicam ſuperiùs oominatam proficiat io augmentum. Illas verò ceſſiones quas ad libertos meos illos ad ingenuitates eorum confirmandas fecimus, id ſunt ill. & ill. quando illos pro animæ noſtræ remedio ingenuos dimiſimus, dum advivunt, habeant, & poſt eorum deceſſum, cum omni ſuprapoſito ad jam dictam Eccleſiam ſancti illius, ubi eis patrocinium & defenſionem conſtitui, revertantur. Volumus enim ut iogeouos quos modò aut inantea fecimus, quanticunque in ipſis locis manent quæ ad ſanctam Eccleſiam delegavimus, inſpecta eorum libertate, ſuper ipſas terras pro ingenuis commaneant, & aliubi commanendi nullam habeant poteſtatem, ſed ad ipſa loca ſancta debeant ſpectare, & nullus de ipſis lidemonia ad meos heredes ullarenus reddat, & hoc quod aliquibus ex eis per cartas dedimus, nullatenus aliubi nec vendere nec alienare habeant licentiam. Similiter donavimus donatúmque in perpetuum eſſe volumus ad monaſterium illud, ubi venerabilis Abba ille præeſſe videtur, villas illas in pago ill. cum omnibus adjacentiis vel appendiciis earum, quantumcuoque ibidem tenere vel poſſidere videmur, & quolibet adtractu ad oos pervenir, aut legibus pervenire debet, totum & ad integrum cum omni ſuperpoſito à die præſenti in honorem ſancti illius, ubi Abba ille, tradimus ad poſſidendum, cum domibus, ædificiis, mancipiis, accolabus, libertis, tam ibidem oriundis quàm aliuode tranſlatis vel ibidem commanentibus, vineis, ſilvis, campis, terris cultis & incultis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, cum exitu & regreſſu, omni genere pecudum, tam majore quàm minore, mobilibus & immobilibus, omni re inexquiſita, tam auro quàm argento, vel reliquis fabricaturis, tam miniſteriis Eccleſiæ, vel ſtrumentis chartarum, libris vel veſtimentis Eccleſiæ, vel omni præſidio quod vivens legibus poſſidere videor & mihi debetur, & quicquid dici vel nominari poteſt, torum & ad integrum ad jamdictum monaſterium ſancti illius proficiar in augmentum, inſpecto illo ſtrumenro quod antea ad jam dictum monaſterium fecimus. Præter iſta omnia reſervavimus in Falcidia beredibus noſtris villas illas in pago illo, in ea ratione ut facta mea in omnibus ſtudeaot conſervare atque defendere. Quòd ſi hoc facere oeglexerint, quicquid eis deputavimus perdant, & de omni cor-

pore facultatis meæ penitùs reddantur extranei. Et ſi aliquid comparavero, aut ex parentibus meis mihi obvenerit, vel adtraxero, vel quolibet ingenio ad me pervenerit, quod in iſto teſtamento ſuprà non commemoravimus, poſt meum diſceſſum caſa ſancti illius per rectores ſuos recipiat perpetualiter ad poſſidendum. Per præſens teſtamentum baſilicam ſancti illius heredem meum inſtituo, & quicquid unicuique deputavi, fidei tuæ committo. Quia hoc quod tibi deputavi, malo te habere quàm me, te magis quàm cereros heredes ac proheredes meos. Si quis verò, quod futurum eſſe non credo, ſive aliquis beredum aut proberedum meorum, vel quiſlibet oppoſita perſona præſens teſtamentum meum infringere conatus fuerit vel tentare præſumpſerit, inprimis, uſque dum ad veram emendationem proinde corrigatur, Deum & ſanctos ſuos habeat contrarios, & à liminibus Eccleſiæ efficiatur extraneus, & inſuper ei quem pulſaverit, unà cum ſocio fiſco, auri libras tant. coactus exſolvar, & nihilominus præſens pagina firma permaneat, quam manu mea propria ſubter firmavi, & bonorum hominum ſignis vel allegationibus roborandam decrevi, ſtipulatione ſubnexa. Actum. & reliqua.

Geſta juxta conſuetudinem Romanorum, qualiter teſtamenta allegentur.

LXXIII. Anno illo regnante Rege illo, ſub die illo, in civitate illa, adſtante viro illo laudabili defenſore & omni curia publica, vir magnificus ille proſecutor &c. *ut ſuprà pag.* 415.

Textus mandati.

Domino magnifico fratri illi, ille. Peto & ſupplico atque tuæ caritati injungo, ut in vicem meam civitatem illam adeas, & donationem illam quam ego partibus illius de locis noſtris nuncupatis illis ſitis in pago illo per meum legitimum inſtrumentum confirmavi, proſequi & geſtis municipalibus coram curia publica & defenſore facias allegari. Propterea tibi hoc mandatum conſcripſimus &c. *ut ſuprà pag.* 416.

Poſt recitationem mandati, vir honeſtus ille defenſor dixit. Mandatum quidem recitatum eſt, ſed ſupraſcriptum teſtamentum, quod præ manibus habere dicis, amanuenſis accipiat, & nobis præſentibus recitetur, & ut poſtulas geſtis publicis firmetur. Qui ſtatim accipiens, per ordinem illud recitavit. Poſt recitationem verò ille perſecutor dixit. Quia petitiones meas laudabilitas veſtra per ordinem implere dignata eſt, rogo ut publica monumenta ſuſcipiat. Vir laudabilis ille defenſor & curiales dixerunt. Teſtamentum quod recitatum eſt, geſtis publicis inſeratur, & quod ille perſecutor velit & petit, geſta ei publicè dentur. Ille perſecutor dixit. Sufficit mihi bone defenſor, ſi teſtamenti, quod recitatum eſt, mihi geſta, ut mos eſt, tradere jubeatis. Defenſor & ordo curiæ dixerunt. Quia teſtamentum & mandatum inde conſcriptum per ordinem conditum & bonorum hominum manibus roboratum atque ſignatum manifeſtè cognovimus, æquum eſt ut geſta ex hoc conſcripta & à nobis ſubſcripta tibi ex more tradantur, & in archiis publicis ſerventur, ut faciliùs, quod ſuperiùs inſertum eſt, diuturno tempore maneat inconvulſum. Edatur ordine & mandatum & totus teſtamenti textus, & poſteà defenſor & curiales civium & reliqui ſubſcribant atque ſignent.

Epiſtola qualiter pupilli recipiantur.

LXXIV. Lex Romana conſtringit, ut qui tutores noluerint eſſe parvulorum, ſi fortè ceſſerit luctuoſa hereditas, in ea ipſi habeantur extranei. Propterea ego in Dei nomine ille judex provinciæ illius &c. *ut ſuprà pag.* 481.

Libellus dotis.

LXXV. Dulciſſima atque amantiſſima ſponſa mea nomine illa, ego in Dei nomine ille. Igitur dum taliter parentibus noſtris utriuſque partis complacuit atque convenit ut ego te ſolido & denario ſecundùm legem Salicam ſponſare deberem, quod ita & feci, ſimiliter complacuit nobis atque convenit ut de rebus proprietatis meæ tibi aliquid in dotis titulum condonare deberem. quod ita & feci. Idcirco per hanc chartulam libelli dotis ſive per feſtucam atque per andelangum dono tibi & donatum in perpetuo eſſe volo, id eſt, in pago illo, in loco nuncupato illo, ſuper fluvio illo, hoc eſt, manſos tantos, cum hominibus ibidem commanentibus vel adſpicientibus his nominibus illis vel illis, cum terris tam cultis quàm & incultis, ſilvis, pratis, campis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, mobilibus & immobilibus, præſidiis, peculiis, pecoribus, vineis, farinariis, vel quicquid in ipſo loco mea videtur eſſe poſſeſſio vel dominatio, rem inexquiſitam totum & ad integrum, ſicut ſuperiùs dixi, dono, trado, atque transfirmo. Inſuper etiam dono tibi

in pecoribus, id eſt, inter boves & vaecas, inter porcos & verveces, capita tanta, in fabricaturis, id eſt, in auro vel argento ſolidos tanros. In ea verò ratione ut hæc omnia ſuperiùs nominata, quandoquidem dies nuptiarum evenerit, & nos Deus conjunxerit, tu dulciſſima ſponſa mea nomine illa ab ipſo die hoc habeas, teneas, atque poſſideas, vel quicquid exinde facere volueris, liberam ac firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem. Et ſi quis deinceps contra hanc chartulam libelli dotis, quod fiendum eſſe non credo, venire aut eam temerare præſumpſerit, ſi ſe exinde non correxerit, illum qui ab initio maſculum & feminam condidit contra ſe ultorem ſentiat, & inſuper auro uncias tantas, argento libras tantas coactus exſolvat, & quod repetit nullatenus evindicare prævalear, ſed præſens hæc epiſtola tam à me quàm ab heredibus meis defenſata omni tempore firma & ſtabilis permaneat, ſtipulatione interpoſita.

Alius libellus dotis.

LXXVI. Quod bonum, fauſtum, felix, proſperúmque eveniat deſponſandis maritandíſque ordinibus ac procreationi liberorum &c. *ut ſuprà pag.* 414.

Alio modo.

LXXVII. Quod bonum, felix, fauſtúmque. & reliqua. Dono itaque ego ille honeſtæ puellæ ſponſæ meæ nomine ill. quam, ſi Chriſto placuerit, in conjugium deſidero ſociare uxorem, donatúmque &c. *ut ſuprà pag.* 455.

Alio modo.

LXXVIII. Lex & conſuetudo expoſcit ut quicquid inter ſponſum & ſponſam de futuris nuptiis fuerit definitum vel largitum, aut ex conſenſu parentum vel ipſorum, ſi ſui juris ſunt, ſcripturatum ſolemnitate firmetur. Idcirco ego ille, dum multis habetur percognitum quòd te illa unà cum conſenſu parentum vel amicorum noſtrorum tuà ſpontanea voluntate ſponſavi, mihi complacuit ut aliquid de rebus meis per hunc titulum libelli dotis ante diem nuptiarum tibi confirmare deberem. quod ita & feci. Ergo dono tibi donatúmque eſſe volo locellum proprietaris meæ nuncupatum illum ſitum in pago illo, cum terris. & reliqua. totum & ad integrum, ſicut à me præſente tempore videtur eſſe poſſeſſus, & in fabricaturis aurum tantum, argentum tantum, veſtimenta. & reliqua. Hæc omnia, ſicut jam ſuperiùs dictum eſt, per hunc titulum libelli dotis, eùm dies nuptiarum advenerit, tibi ſum impleturus vel traditurus; ita ut dum advixeris, ſecundùm legis ordinem teneas atque poſſideas, noſtríſque qui ex nobis procreati fuerint filiis derelinquas. Si quis verò aut ego ipſe, aut ullus quiſlibet perſona fuerit qui contra hanc donationem aliquid agere vel calumniam generare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper cui litem intulerit ſolidos centum componat, & hæc donatio mea vel bonorum hominum manibus roborata, cum ſtipulatione ſubnexa, firma permaneat.

Conſtitutio dotis.

LXXIX. Cum conſtet fœcunditatem humanæ prolis à protoplaſto Domino præcipiente creviſſe, *Creſcite*, inquiente, *& multiplicamini*, atque ob adjutorium mulier de latere ſumpta ſit viri, dicente Domino, *Faciamus ei adjutorium ſimile ſibi*, &, *idcirco relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una*, & ut certiùs humana fragilitas poſſit dignoſcere bonum atque à Deo conſtitutum eſſe conjugium, ipſe auctor redemptionis Chriſtus Dei filius invitatus ad nuptias venit, ibíque aquas in vinum mirabile convertit, ideoque ego in Dei nomine Gaufridus, præcedentium patrum veſtigia ſequens, unà cum conſenſu virorum illuſtrium propinquorum meorum, viſum eſt mihi legibus copulare legitimum conjugium ad procreationem filiorum, atque in dotis titulum dare ſponſæ meæ nomine Hiſdemei, filiæ quondam Wtardi atque Oſbrenæ, decrevi in præſentia virorum nobilium agere, ſtuduíque ut ejus temporibus inconvulſum permanere queat. quod ita & feci. Ergo dono tibi donatúmque ſecundùm legem Salicam in tua dote à die præſenti jure legitimo in perpetuum eſſe volo, & de meo in tuum jus & dominationem trado atque tranſcribo, hoc eſt, manſum juris mei indominicatum, cum aliis quatuor manſis ſervilibus ſeu adſpicientibus ſimul curtiferis, vineis arpennorum quatuor, ſilvis, viridigariis, pratis, campis, cultis vel incultis, paſcuis, perviis, exitibus & regreſſibus, & reliquis adjacentiis, mobilibus & immobilibus, cum mancipiis utriuſque ſexus, quorum hæc ſunt nomina. Giofredus & uxor ſua donavit eam infantibus Geroldo & Abdone, necnon & Poppa. Magevvardus & uxor ejus Adalburgis cum filio ſuo nomine Burando, Iſembertus, Aimbertus,

Petitus, Vltegerius, Alboinus, Olfardus, Lanceri & uxor ſua Sicberta, Airmannus, & conjux ejus Adalburgis, & filia eorum Ingeltrudis, Cathindes, Megevvardus, Pucellita, & Albutius. Qui præſcriptus manſus cum omnibus appendiciis eſt in pago Carnotenſe, in vicaria Ganegiacenſe, in loco qui dicitur Sicheri villa. Hæc omnia ſuperiùs comprehenſa die præſenti tibi ſum daturus vel traditurus, totum & inexquiſitum, ut quicquid exinde facere volueris, liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem faciendi. Dono etiam tibi in præfixo pago vel in eadem vicaria, in loco qui dicitur Bonervilla, omnem medietatem, tam ex mancipiis quàm ex alode, quam ibi videor habere, hoc eſt, manſum unum cui adſpiciunt manſi ſervīles quatuor cum mancipiis quorum hæc ſunt nomina, Galaſtus, Ergarius, Paſcarius, Marlinus, Polita, & Amelberga, vineis arpennorum quatuor, pratis, ſilvis, aquis, aquarúmve decurſibus, terris cultis & incultis, exitibus & regreſſibus, vel quicquid ibi adſpicit, omnem medietatem, tam in terris quàm in mancipiis, id eſt, manſum unum cum manſis quatuor ibi adſpicientibus, cum pratis arpennorum duorum, & medietatem Eccleſiæ Dei.

Traditio ad ſponſam.

LXXX. Dum multis habetur percognitum qualiter ego ille puellam aliquam nomine illam unà cum conſenſu parentum vel amicorum noſtrorum legibus ſponſavi, & aliquid de rebus meis ei donare ante diem nuptiarum diſpoſui, ideo placuit mihi ut de ipſis rebus miſſo ipſius puellæ nomine illi traditionem vel introductionem locorum ſecundùm legem Romanam facere deberem. quod ita & feci. Ergo trado ei & tradidiſſe me conſtat locellum proprietatis meæ nuncupatum illum, ſitum in pago illn, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, & cetera quæ ſequuntur, aurum, argentum, veſtimenta. Hæc omnia ſuperiùs jam dicta tibi ill. ad vicem ſponſæ meæ tradn, ita ut tempore nuptiarum in jam dictæ ſponſæ meæ veniant poteſtarem, ita ut ſecundùm legis ordinem teneat atque poſſideat. Et ſi contra hanc traditionem aliquis refragare votuerit, partibus ipſius puellæ ſol. tant. componat, & hæc traditio firma permaneat.

Si quando maſculus & femina in raptum conſenſerint, & infra quinquennium litigetur.

LXXXI. Notitia ſub quorum præſentia ibi veniens ille ante illum vel eos qui ſubter tenentur inſerti, accuſabat aliquem hominem nomine illum eò quòd &c. *ut ſuprà pag.* 487.

Charta compoſitionis, ſi aliquis puellam invitam traxerit.

LXXXII. Dulciſſimæ atque amantiſſimæ conjugi meæ nom. ill. ego ill. maritus tuus. Licèt ergo ut ego rapto ſcelere abſque voluntate parentum tuorum te mihi in conjugium viſus ſum ſociaſſe, unde vitæ periculum incurrere potui, niſi interveniſſent ſacerdotes vel reliquæ plures illuſtres perſonæ, qui nos ad pacis concordiam vel unanimitatem viſi ſunt revocaſſe. Qua de re convenit nobis ut de rebus proprietatis meæ tibi aliquid donationis cauſa condonare deberem. quod ita & feci. Ideoque per hanc epiſtolam compoſitionis, ſive per feſtucam & andelangum, dono tibi & donatum in perpetuo eſſe volo, id eſt, aliquam portiunculam meam in pago illo, in loco nuncupato illo, ſuper fluvio illo, hoc eſt, manſos tantos cum hominibus ibidem commanentibus vel adſpicientibus utriuſque ſexus, cum terris arabilibus, ſilvis, campis, pratis, cum inviis, perviis, omnia & ex omnibus, quicquid in ipſo loco poſſidere præſenti tempore viſus ſum, totum & ad integrum tibi per hanc chartulam compoſitionis dono, trado, atque transfirmo. Similiter dono tibi in auro vel argento ſolidos francos tantos. In tali verò tenore ut hæc omnia ſuperiùs nominata à die præſente habeas, teneas, atque poſſideas, poſteríſque noſtris ad poſſidendum relinquas, vel quicquid exinde facere volueris, liberam in omnibus habeas poteſtatem. Et ſi aliquis contra hanc epiſtolam compoſitionis venire aut eam irritam facere voluerit, inferat tibi tantum & aliud tantum quantum eo tempore ipſa portiuncula valuerit. Et inſuper publico fiſcò auri uncias tantas, argenti libras tantas coactus exſolvat, & quod repetit nullatenus evindicet; ſed præſens hæc epiſtola compoſitionis omni tempore firma & ſtabilis permaneat, ſtipulatione ſubnexa. Actum. & reliqua.

Alia charta compoſitionis.

LXXXIII. Viventibus patribus inter filios familias ſine voluntate eorum matrimonia non legitimè copulantur. Idcirco in Dei nomiue ille, dulciſſima &c. *ut ſuprà pag.* 414. 477.

Libellus repudii.

LXXXIV. Certis rebus & probatis

cauſis inter maritum & uxorem repudiandi locus patet. Idcirco dum inter illum & conjugem ſuam illam non caritas &c. *ut ſuprà pag.* 423. 479.

Charta agnationis, ſi ſervus ingenuam trahat.

LXXXV. Ille illi feminæ. Illud non habetur incognitum qualiter ſervus meus nomine ille te abſque parentum vel tua voluntate &c. *ut ſuprà pag.* 422.

Et ſi voluntaria ſervum accepit, dicis.

Omnibus non habetur incognitum qualiter ſervum meum nomine illum voluntaria ſecuta es &c. *ut ſuprà pag.* 422.

Alia charta agnationis.

LXXXVI. Omnibus non habetur incognitum qualiter te per voluntatem tuam ſervus juris mei nomine ille ad conjugium ſociavit uxorem &c. *ut ſuprà pag.* 447.

Conculcatoria quam Abba facit ad hominem ſuum.

LXXXVII. Ego in Dei nomine, etſi peccator, venerabilis vir ille Abba de monaſterio ſancti illius, quod eſt in pago illo conſtructum. Dum & omnibus non eſt incognitum &c. *ut ſuprà pag.* 501.

Charta triſcabina.

LXXXVIII. Ego in Dei nomine ille cogitans de Dei timore vel æterna bona retributione, propterea dilecta extranea puella nomine illa, licèt te ſervus meus nomine ille abſque voluntate parentum tuorum te ad conjugium viſus fuit ſociaſſe, unde vitæ periculum incurrere debuit, ſi non quamplures extraneæ perſonæ vel etiam illuſtres viri hac de cauſa ſæpius interveniſſent, maximè verò quia tu infra noctes quadraginta ſecundùm legem Salicam viſa es reclamaſſe, nunc igitur complacuit nobis atque convenit ut talem chartulam triſcabinam ſeu ingenuitatis ipſi ſervo noſtro nomine illo fieri vel firmare rogaremus, ut nullo unquam tempore in aliquod ſervitium inclinari non debeas. Sed & ſi aliqua agnatio de ipſo ſervo noſtro ex te apparuerit, in nullum ſervitium nec nobis nec heredibus ac proheredibus noſtris nullatenus debeat adſerviri; ſed, ſicut diximus, tantum quantum & agnatio tua, quæ de ipſo ſervo noſtro procreati fuerint, omni tempore ingenui ſint, & ingenui permaneant, tanquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſent procreati vel nati. Peculiare verò ſuum ſive conlaboratum, quod præſenti tempore habere videntur, vel deinceps habere potuerint, ſibi habeant conceſſum atque indultum. Mundeburdem vel defenſionem ubicunque eligere voluerint, licentiam habeant eligendi. Sicut cives Romani, portas apertas habeant, pergántque partem quam voluerint ambulare. Et nulli heredum ac proheredum noſtrorum tu & agnatio tua, ſicut diximus, ullum deinceps reddere debeatis libertinitatis obſequium; ſed magis hæc epiſtola triſcabina tam à me quàm ab heredibus meis defenſata omni tempore firma & ſtabilis permaneat, ſtipulatione ſubnexa. Actum.

Vt pro nativitate Regis ingenui relaxentur.

LXXXIX. Ille Rex viro inluſtri illi Comiti. Dum & nobis divina pietas juxta votum fidelium & procerum noſtrorum, de nativitate filij noſtri &c. *ut ſuprà pag.* 396.

Epiſtola ingenuitatis.

XC. Ego in Dei nomine ille Domeſticus, acſi indignus, glorioſi Domni illius Regis ſuper villas ipſius illas ex familia dominica illa. Dum generaliter ad omnes Domeſticos Regis ordinatio proceſſit pro nativitate domnicilli noſtri &c. *ut ſuprà pag.* 433.

INGENVITATES DIVERSO MODO FACTÆ.

Ingenuitas à die præſente.

XCI. Qui debitum ſibi nexum relaxat ſervitium, præmium in futuro Dominum ſibi tribuere confidat. Igitur ego in Dei nomine ille pro remedio animæ meæ vel æterna retributione &c. *ut ſuprà pag.* 475.

Item alio modo.

XCII. Qui debitum ſibi nexum relaxat ſervitium, mercedem in futuro Dominum ſibi retribuere confidat. Igitur ego in Dei nomine ille & conjux mea illa &c. *ut ſuprà pag.* 423.

Item alio modo poſt diſceſſum.

XCIII. Dilecto ſuo illi aut illi. Pro reſpectu fidei ac ſervitij tui, quo mihi famularis, pro remiſſione peccatorum meorum &c. *ut ſuprà pag.* 424.

Item alio modo ingenuitas.

XCIV. Si aliquos ex ſervientibus noſtris à jugo ſervitutis abſolvimus, mercedem in futurum nobis ex hoc retribui confidimus. Igitur ego ille propter nomen Domini & retributionem æternam &c. *ut ſuprà pag.* 424.

Alio modo.

XCV. Dum omnipotens Deus nobis concedit in hoc ſeculo ſanum corpus habere, pro ſalute animæ noſtræ frequentiùs

cogitare debemus, ut aliquantulum de peccatis noſtris minuere mereamur. Itaque ego ille in Dei nomine &c. *ut ſuprà pag. 444.*

Alio modo.

XCVI. Qui debitum ſibi nexúmque ſervum relaxat, præmium ex hoc Dominum in æterna beatitudine retribuere confidat. Quapropter in Dei nomine ille cogitans Dei amorem vel æternam bonam retributionem, vernaculum juris mei nomine illum ab omni vinculo ſervitutis ad præſens abſolvo, ita ut ingenuus ſit & ingenuus permaneat tanquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſet procreatus vel natus. Peculiare verò ſuum quod habere videtur, vel deinceps elaborare potuerit, ſibi habeat conceſſum atque indultum. Mundeburdem vel defenſionem ubicunque ſibi eligere potuerit, licentiam habeat eligendi. Civis Romanus portis apertis eam pergat partem quam voluerit ambulare. Et nulli heredum ac proheredum meorum ullo unquam tempore reddat libertinitatis obſequium; ſed ipſe & agnatio ſua inpoſterum ſemper valeant permanere bene ingenui atque ſecuri. Et ſi quiſpiam deinceps. & reliqua.

Alia ingenuitas.

XCVII. Quoniam ſanctiſſimi Hludouvici Imperatoris pietas, quam habet in animo, ea quærere & indagare non ceſſat quæ Dei potiſſimùm congruant voluntati &c. *ut ſuprà pag.* 439.

Alia ingenuitas.

XCVIII. Secundùm legem Romanam, nullatenus revocetur. *ſub die illo, regnante Domno noſtro illo Rege, Indictione illa, vir venerabilis ille Diaconus teſtatus eſt &c. *ut ſuprà pag.* 466.

Redemptionale.

XCIX. Dilectiſſimo mihi bene merito illi. Omnibus non habetur incognitum, ſed patefactum, quod tu quotidie in bonis partibus fideliter mihi deſervire non ceſſas &c. *ut ſuprà pag.* 462.

Epiſtola Regi mittenda pro libertate ſervi ſui impetranda.

C. Domino invictiſſimo atque glorioſo Regi illi ſancta Lingonenſis Eccleſia præſentem perpetuámque inceſſanter felicitatem devotiſſimis exorat precibus. Ad notitiam celſitudinis veſtræ perferre nos eccleſiaſtica provocat neceſſitas de promotione ſervi veſtri nomine illius ex loco juris veſtri nuncupato illo, de miniſterio illo, vel de beneficio illo, cujus gratia eruditus, & inter noſtræ, parvitatis ſtudia, ſcientia, vita, ac moribus pro modulo qualitatis quantitatiſve inſtructus, jam munus clementiæ veſtræ dandum nobiſque ſignificandum ejus de libertate expectantes, ad gradus eccleſiaſticos eum promovere veſtræ largitatis munificentia parati ſumus mox ut ſtatutam de eo veſtram canonicámve dignitatis ſenſerimus licentiam. Deus cœli & terræ univerſæque conditionis ad tutelam vos ſemper protegat Chriſtianam, ita ut hoc ævo veſtro ſuperexaltatam in omnibus ſanctæ matris Eccleſiæ ſentiat cauſam.

Libertas civium Romanorum.

CI. Auctoritas eccleſiaſtica patenter admonet, inſuper & majeſtas regia canonicæ religioni aſſenſum præbet, ut quemcunque ſacros ad ordines ex familia propria promovere Eccleſia quæque delegerit, in præſentia ſacerdotum, Canonicorum ſimul & nobilium laicorum, ejus qui ſubjectus eſt manumiſſio ſub libertatis teſtamento ſolenniter roboretur. Idcirco ego in Dei nomine ille Epiſcopus quendam Eccleſiæ noſtræ famulum nomine illum ſacris ordinibus dignum, ad altaris cornu, nobilium virorum in præſentia, civem Romanum per hoc auctoritatis teſtamentum ſtatuo, ita ut ab hodierno die & tempore bene ingenuus atque ab omni ſervitutis vinculo ſecurus permaneat, tanquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſet procreatus vel natus, eam denique pergat partem quamcunque volens canonicè elegerit, habénſque portas apertas, ita ut deinceps nec nobis neque ſucceſſoribus noſtris ullum debeat noxiæ conditionis ſervitium neque aliquod libertinitatis obſequium; ſed omnibus diebus vitæ ſuæ ſub certa pleniſſimáque ingenuitate, ſicut alij cives Romani, per hunc manumiſſionis atque ingenuitatis titulum bene ſemper ingenuus atque ſecurus exiſtat. Suum verò peculiare quod habet, aut quod abhinc aſſequi potuerit, faciat inde ſecundùm canonicam auctoritatem liberè quicquid voluerit. Et ut hoc teſtamentum atque ingenuitatis auctoritas inviolabilem inrevulſámque obtineat firmitatem, manu propria firmavi. Sacerdotes quoque & Canonicos necnon & laicos nobiles præſentes ſimiliter ſubter firmare rogavi.

Denariale præceptum.

CII. Ille Rex Francorum vir inluſter. Quia fidelis noſter nomine ille veniens ante nos vel procerum noſtrorum præſen-

tiam jactante denario ſecundùm legem Salicam ſervum ſuum nomine illum dimiſit ingenuum &c. *ut ſuprà pag.* 387.

Ingenuitas quam poteſt ſervus ad alium ſervum facere.

CIII. Dominus inquit in evangelio: *Dimittite, & dimittetur vobis.* Ideoque in Dei nomine ille, quamvis omnium ſervorum Dei famulus, tamen unà cum permiſſione domini mei illius Epiſcopi vel illius Abbatis vernaculum meum nomine illum, quem ego dato pretio ab homine illo viſus ſum comparaſſe, per hanc chartulam ingenuitatis ingenuum eſſe cenſeo & liberum eſſe concedo, ita ut à die præſente ingenuus ſit & ingenuus permaneat tanquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſet procreatus vel natus. Peculiare verò ſuum ſive conlaboratum quod habet, ſeu deinceps elaborare potuerit, ſibi habeat conceſſum atque indultum. Mundeburdem vero vel defenſionem ubicunque infra poteſtatem ſancti illius eligere voluerit, licentiam habeat eligendi, & nulli heredum ac proheredum meorum reddat libertinitatis obſequium; ſed, ſicut dixi, ſemper valeat permanere bene ingenuus atque ſecurus. Et ſi poſtmodum quiſpiam contra hanc ingenuitatem venire aut eam calumniari præſumpſerit, cui litem intulerit, auro uncias tantas, argento libras tant. coactus exſolvat, & quod repetit nullum obtineat effectum, ſed præſens ingenuitas omni tempore firma & ſtabilis permaneat, ſtipulatione ſubnexa. Actum. & cetera.

Relatio pagenſium ad Regem directa.

CIV. Suggerendum piiſſimo atque præcellentiſſimo Domno illo Rege & Majore domus illius à ſervis veſtris pagenſibus illis quorum vel ſubſcriptiones vel ſignacula ſubter tenentur inſerta. Principalitatis veſtræ circumſpecta clementia &c. *ut ſuprà pag.* 393.

Præceptum quorum ab hoſtibus vel alio modo fuerint inſtrumenta incenſa.

CV. A regali neceſſe eſt releventur clementia qui damnietatem ab hoſtibus vel violentiam ſunt paſſi. Igitur fidelis Deo propitio noſter ille clementiæ &c. *ut ſuprà pag.* 392.

Relatum quod dicitur apennis.

CVI. Mos nobilium Romanorum adſuevit, & ratio jure depoſcit, ut ſi cujuſcunque domus igne cremetur, per ſeriem ſcripturarum chartulam relationis, quæ dicitur apennis, recipiat. Quamobrem cum quadam die inluſtris Comes ille &c. *ut ſuprà pag.* 460.

Confirmatio civium in eo qui ab hoſtibus eſt deprædatus vel ab igne concrematus.

CVII. Conſuetudine hujus loci vel etiam legis terrenæ juſtitia conſtat eſſe proſpectum ut quicunque ab incendiis vel hoſtibus ſeu à latronibus perpeſſus eſt diſpendium &c. *ut ſuprà pag* 484.

Alio modo.

CVIII. Suggerendum Domino piiſſimo & præcellentiſſimo illi glorioſo Regi, nos ſervientes veſtri pagenſes illius, quod veraciter cognovimus, vobis innoteſcere præſumpſimus. Homo aliquis nom. ill. nobis dixit eò quòd caſa ſua vel inſtrumenta ſua chartarum, tam venditionis, cautionis, obnoxiationis, judicij, ceſſionis, vel donationis, ſeu & reliqua ſtrumenta chartarum ab igne ibidem cremaſſent, quod & judex vel vicini pagenſes ipſius taliter nobis dixerunt vel teſtimoniaverunt quòd ad hoc videndum acceſſerant, & ſic verò actum erat. Proinde quod exinde cognovimus, vobis innotuimus. Domine, noſtrum eſt ad ſuggerendum, veſtrum eſt ad ordinandum quid ipſe exinde agere debeat.

Prologus de judicio Regis ubi duo cauſantur.

CIX. Cui Dominus regendi curam committit, cunctorum jurgia diligenti examinatione rimari oportet, ut juxta propoſitiones vel reſponſiones aliqua inter alterutrum ſalubris donetur ſententia &c. *ut ſuprà pag.* 388.

Commonitorium ad Epiſcopum.

CX. Domino ſancto & apoſtolica ſede colendo Domno & in Chriſto patri illi Epiſcopo ille Rex. Deo propitio fidelis noſter ille &c. *ut ſuprà pag.* 389.

Indiculus ad laicum.

CXI. Ille Rex vir inluſter illi. Fidelis noſter ille ad præſentiam noſtram veniens nobis ſuggeſſit quaſi vos eum nulla manente cauſa in via adſalliſſetis &c. *ut ſuprà pag.* 390.

Indiculus ad Epiſcopum pro alio diſtringendo.

CXII. Domino ſancto & apoſtolico Domno & patri illi Epiſcopo ille Rex. Veniens ille ad præſentiam noſtram ſuggeſſit quaſi Abba veſter aut Clericus &c. *ut ſuprà pag.* 389.

Indiculus ad Comitem pro alio homine diſtringendo.

Ille Rex vir inluſter illi Comiti. Fidelis Deo propitio noſter ille ad præſentiam noſtram veniens clementiæ regni noſtri

ſuggeſſit quòd pagenſis &c. *ut ſuprà pag.* 389.

De diviſione ubi Miſſus eſt Regis.

CXIV. Dum & diviſio & exæquatio inter illum & illum ſeu conſortes eorum de alode illo aut de agro illo celebrari debet &c. *ut ſuprà pag.* 386.

De cauſis alterius recipiendis.

CXV. Fidelis Domino propitio noſter ille ad noſtram veniens præſentiam ſuggeſſit nobis eò quòd propter ſimplicitatem ſuam cauſas ſuas minimè poſſit proſequere vel admallare &c. *ut ſuprà pag.* 387.

Formula citationis.

CXVI. Quoniam imperialibus ſanctionibus cautum eſt ut abſentes, contra quos actiones exercere cupiunt, in judicio copiam ſui facere edictis citentur, idcirco ego judex has admonitorias tibi delego, quatenus in judicio præſentiam tui facias, intentionémque actoris ſuſcipias, eíque oppoſitiones legum atque exceptiones objicias.

Editio legibus comprehenſa.

CXVII. Lex Romana pro utilitate humani generis expoſcit ut ſi quando cujuſcunque injuſta appellatio comprobatur, ſumptus quos poſt appellationem adverſarium ſuum accuſator compulit ſuſtinere &c. *ut ſuprà pag.* 485.

Si de homicidio accuſatio proceſſerit, ſecundùm hanc ſententiam inſcriptio celebretur.

CXVIII. Quicunque alium de homicidij crimine periculoſa vel capitali objectione pulſaverit &c. *ut ſuprà pag.* 485.

Relatio cum judicio.

CXIX. Auctoritate legis præceptum eſt ut in toto litis termino requiratur per quem orta eſt contentio, & ſi alium ad rapinam faciendam adgreditur &c. *ut ſuprà pag.* 485.

Breve ſacramenti.

CXX. Sacramentum qualiter ingreſſus eſt ille in Eccleſiam ſancti illius in loco nuncupato illo ſub præſentia illius judicis vel bonorum virorum qui ſubter tenentur inſerti &c. *ut ſuprà pag.* 486.

Securitas pro homicidio facto, ſi ſe pacificaverit.

CXXI. Domino fratri illi. Dum inſtigante adverſario, quod non debueras, germanum noſtrum illum viſus es interfeciſſe &c. *ut ſuprà pag.* 417.

Alia ſecuritas.

CXXII. Non minima ſed maxima vertente diſcordia inter illum & illum, & ille veniens ante ill. & ill. repetivit ipſe ill. adversùs ipſum ill. eò quod genitorem ſuum &c. *ut ſuprà pag.* 449.

Alia ſecuritas.

CXXIII. Non minima ſed maxima vertente diſcordia inter ill. & ill. veniens in locum ill. ante bonos homines repetebat ipſe ill. cauſam ſuam vel conjugis &c. *ut ſuprà pag.* 463.

Alia ſecuritas.

CXXIV. Dum & pleriſque vel omnibus non habetur incognitum qualiter homo aliquis nomine ille hominem illius Epiſcopi ſive Abbatis nomine illum inſtigante diabolo, peccatis facientibus, malo ordine interfecit, unde vitæ periculum incurrere debuit. Sed poſtquam venit iſdem homicida coram ipſo Pontifice, vel coram illo Comite, ſeu quampluribus magnificis viris quorum nomina ſubter tenentur inſerta, percunctati ſunt ab eo utrum ille hoc quandoque perpetratum haberet, an non. Iſdem verò homo, qui ex hoc inquirebatur, præſens aderat, & hanc cauſam nullatenus denegabat; ſed magis exinde confeſſus fuit, ſcilicet quòd hominem ipſius Epiſcopi vel illius Abbatis, unde inquirebatur, interfeciſſet. Hac igitur de cauſa judicatum eſt ei ab ipſo Comite vel ab ipſis Scabinis & pagenſibus loci illius ut illam leudem, quod ſunt ſolidi tanti, pro ſuo vvadio ponere deberet. quod ita & fecit. Poſtea verò neceſſe fuit ut ipſi homini, qui ipſam leudem ponere viſus eſt, talem epiſtolam ſecuritatis per manus eorum firmatam ab ipſo Pontifice vel ab ipſo Comite ſeu ab aliis illius loci pagenſibus accipere deberet, ut in poſtmodum de illo homicidio, quod tunc componere viſus eſt, ſecurus valeat reſidere. Et ſi poſtea aliquis exſtiterit, quæcunquelibet perſona, qui ipſum hominem de hoc remallare voluerit, ipſi fratres vel ſucceſſores ipſius, ſeu agentes ejus, qui hanc compoſitionem accipere viſi ſunt, ipſum hominem contra quemlibet defenſare debeant; & ſi hoc facere non potuerint, reſtituere debeant tantum quantum dedit. Complacuit itaque tam ipſi Pontifici quàm ipſi Comiti ſeu aliis quampluribus magnificis viris ut talem ſecuritatem ipſi homini facerent, ſicuti & fecerunt. Et ſi aliquis poſtmodum eum de compoſitione remallare voluerit, ut ipſe Epiſcopus vel ſucceſſores ejus ſeu agentes ipſum hominem de hac cauſa omnino defenſare debeant, aut reſtituere ei debeant tantum quantum dedit. Actum. & cetera.

Alia

Alia ſecuritas.

CXXV. Cùm reſediſſet inluſter vir ille Comes in illo mallo publico ad univerſorum cauſas audiendas vel recta judicia terminanda, ibíque veniens &c. *ut ſuprà pag.* 499.

Securitas in eum qui per juſſum Regis aliquem perſequitur.

CXXVI. Qui regiæ obtemperat juſſioni, experiri malum in poſterum à quolibet non debet. Igitur cùm & ille cum reliquis paribus ſuis, qui eum ſecuti fuerunt, faciente rebello illum interfecit &c. *ut ſuprà pag.* 391.

Venditio de re.

CXXVII. Magnifico in Chriſto fratri illi emptori, ego venditor ille. Conſtat me tibi non imaginario jure, ſed propria vel ſpontanea voluntate vendidiſſe, & ita vendidi, tradidiſſe, & ita tradidi, hoc eſt, aliquam rem meam in pago illo, in loco nuncupato illo, ſuper fluvio illo, id eſt, manſum unum qui mihi ex parte genitoris ſeu genitricis hereditario jure ſucceſſit, cum omni ædificio ſuprapoſito, necnon de terra arabili ad ipſum manſum adſpiciente vel pertinente bunuaria tanta, ſimiliter & de prato bunuaria tanta, vel quicquid ad ipſum manſum pertinere dinoſcitur, totum & ad integrum tibi per hanc chartulam vendirionis ſive per feſtucam atque per andelangum dono, trado, atque perpetualiter in omnibus transfirmo. Vnde accipere à te viſus ſum pretium, id eſt, ſolidos valentes tantos, in quo mihi complacuit atque convenit. Et pro ipſo pretio, ſicut ſuperiùs dixi, ipſum manſum tibi coram pluribus teſtibus tradidi atque delegavi; in ea verò ratione ut à die præſente hoc habeas, teneas, àtque poſſideas, vel quicquid exinde facere volueris, liberam ac firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem. Et ſi quiſpiam deinceps, quod futurum eſſe non credo, ſive ego ipſe, quod abſit, aut ullus de heredibus, ſeu quælibet perſona, contra hanc chartulam venditionis venire aut eam calumniari præſumpſerit, cui litem intulerit, auro uncias tantas, argento libr. tantas coactus exſolvat, & inſuper quod repetit nullum obtineat effectum, ſed præſens venditio iſta tam à me quàm ab heredibus meis defenſata omni tempore firma & ſtabilis permaneat, cum ſtipulatione ſubnexa. Actum.

Venditio de villa.

CXXVIII. Domino fratri illi, ego ille. Licèt empti venditíque contractus ſola pretij adnumeratione & rei ipſius tradinone conſiſtat &c. *ut ſuprà* 418.

Venditio de area infra civitatem.

CXXIX. Domino ſancto & apoſtolico Domino & patri illi Epiſcopo. Conſtat me nullius coactum imperio, neque imaginario jure &c. *ut ſuprà pag.* 418.

Venditio de terra.

CXXX. Domino magnifico fratri illi emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Conſtat me non imaginario jure, nec ullius coactum imperio, ſed propriæ voluntatis meæ arbitrio tibi vendere &c. *ut ſuprà pag.* 497.

Venditio infra emunitatem Eccleſiæ vel fiſci.

CXXXI. Magnifico fratri illi, ego ille. Conſtat me tibi vendidiſſe, & ita vendidi, infra terminum terræ ſancti illius, in loco nuncupato illo, campum vel vineam juris mei habentem aripennes tantos, éſtque de uno latere & fronte terra illius, de alio vero latere & fronte terra illius. Vnde accepi à te pretium quod mihi bene complacuit, valentes ſolidos tantos; ita ut ab hodierno die quicquid de ſupradicta re facere volueris, liberam habeas poteſtatem, ſalvò jure ipſius ſancti. Et ſi fuerit aut ego ipſe. & reliqua.

Venditio de ſervo.

CXXXII. Domino magnifico fratri illi emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Conſtat me non imaginario jure, nec ullo cogentis imperio &c. *ut ſuprà pag.* 497.

Alia venditio de ſervo aut ancilla.

CXXXIII. Domno fratri illi, ego ille. Conſtat me vobis vendidiſſe, & ita vendidi, ſervum juris mei aut ancillam nom. ill. non furem, non fugitivum, neque cadivum &c. *ut ſuprà pag.* 419.

Qualiter homo ingenuus ſemetipſum venumdet.

CXXXIV. Domino ſemper meo illi, ego ille: Placuit mihi ut ſtatum ingegenuitatis meæ in veſtrum obnoxiarem ſervitium. quod ita & feci &c. *ut ſuprà pag.* 474.

Qui in ſervitium alterius ſe obnoxiat.

CXXXV. Domino mihi proprio illi, ille. Dum inſtigante adverſario, fragilitate mea prævalente, in caſus graves cecidi, unde mortis periculum incurrere poteram. Sed dum veſtra pietate me &c. *ut ſuprà pag.* 421.

Alia obnoxiatio.

CXXXVI. Domino fratri ill. & ill. Omnibus non habetur incognitum qua-

liter me gravis neceſſitas & anatas peſſima oppreſſerunt, ut minimè habeam unde vivere vel me veſtire poſſim. Propterea ad petitionem meam mihi non denegaſtis, niſi ut in ſumma neceſſitate mea argentum vel amictum valentem ſolidos tantos in manu mea mihi dediſti, & ego minimè habeo unde ipſos ſolidos tuos tibi reddere queam. Propterea obnoxiationem de capite ingenuitatis meæ in te fieri & adfirmare rogavi, ut quicquid de mancipio tuo originali facis, tam vendendo, commutando, diſciplinam imponendo, ita & de me ab hodierno die liberam & firmiſſimam in omnibus poteſtatem faciendi habeas. Si quis verò, quod nec fieri credo, & reliqua.

Alia obnoxiatio.

CXXXVII. Domino meo ſemper, ego ille. Non eſt incognitum qualiter inſtigante parte adverſa mihi contigit quòd ego caballum ab homine aliquo &c. *ut ſuprà pag.* 466.

Epiſtola collectionis.

CXXXVIII. Nos quoque in Dei nomine matricularij ſancti illius, dum matutinis horis ad oſtia ipſius Eccleſiæ obſervanda conveniſſemus, ibi infantulum ſanguinolentum &c. *ut ſuprà pag.* 474.

Concambium de villa.

CXXXIX. Inter quos caritas inlibata permanſerit, pars parti beneficia opportuna præſtat. Ideo placuit atque convenit inter venerabilem virum illum ex permiſſo apoſtolico viro illo &c. *ut ſuprà pag.* 419.

Commutatio de terra.

CXL. Inter quos caritas inlibata permanſerit, pars pari ſuo opportuna & congrua beneficia non denegabit. Ideoque auxiliante Domino noſtro placuit atque convenit inter illum & illum &c. *ut ſuprà pag.* 446.

Concambiatura inter duos Abbates.

CXLI. Placuit auxiliante Domino atque convenit inter venerabilem virum illum Abbatem de monaſterio illo vel congregationem monaſterij ſui, necnon &c. *ut ſuprà pag.* 503.

Cautiones diverſo modo factæ.

CXLII. Domino mihi propitio illi. Dum ad meam petitionem, neceſſitatem meam ſupplendo, veſtra bonitas habuit ut ſolidos tantos de rebus veſtris mihi præſtaretis, ideo per hoc vinculum cautionis ſpondeo &c. *ut ſuprà pag.* 421.

Item alia.

CXLIII. Domino ſuo illi. Conſtat me à vobis accepiſſe, & accepi, debere & debeo, hoc eſt, ſolidos tantos. Pro quibus ſolidis ſpondeo me, quandiu poſt me ipſos retinuero, annis ſingulis per ſingulos ſolidos ſingulos triantes &c. *ut ſuprà pag* 421.

Item alia.

CXLIV. Domino fratri illi, ego ille. Quatenus neceſſitatem meam ſupplendo ſolidos veſtros numero tantos mihi ad beneficium præſtitiſtis, ideo juxta quod &c. *ut ſuprà pag.* 421.

Item alia.

CXLV. Domino fratri illi. Ad petitionem meam mihi non denegaſti, niſi ut in ſumma neceſſitate mea argentum vel amictum valentem ſolidos tantos in manu mea ad præſtitum beneficium mihi præſtitiſti &c. *ut ſuprà pag.* 445.

Alia.

CXLVI. Magnifico fratri illi, ego ille. Ad meam petitionem veſtra decrevit voluntas ut mihi beneficium de rebus veſtris illis in annos tantos facere juberetis &c. *ut ſuprà pag.* 475.

Cautio de vinea.

CXLVII. Domino fratri illi, ego ille. Ad petitionem meam mihi non denegaſti, niſi ut in ſumma neceſſitate mea argentum & amictum valentem ſolidos tantos in manu mea ad præſtitum beneficium mihi dediſti. Propterea oppignoro &c. *ut ſuprà pag.* 463.

Evacuatoria.

CXLVIII. Domino fratri illi. Omnibus non habetur incognitum qualiter ante hos annos ſolidos noſtros numero tantos ad beneficium accepiſti &c. *ut ſuprà pag.* 494.

Alia evacuatoria.

CXLIX. Fratri illi. Omnibus non habetur incognitum quòd ego ad petitionem tuam ſolidos tantos ad præſtitum beneficium in manu tua tibi præſtiti &c. *ut ſuprà pag.* 454.

Si aliquis rem alterius, quam excolit, ad proprietatem facire vult, ſed non poteſt, & poſtea eam precariaverit.

CL. Domino inluſtri illi & mihi propitio Domino illi. Dum per malorum hominum conſilium, quod non debueram, de terra veſtra in loco nuncupato illo, quam excolere videor, avellere amavi & ipſam terram ad proprietatem facire, & non potui, quod nec ratio præſtitit, & vos vel agentes veſtri eam ad partem ve-

ſtram revocaſtis, vel nos exinde ejeciſtis, ſed poſtea ad petitionem bonorum hominum nobis eam ad excolendum reddidiſtis, propterea hanc precariam dominationi veſtræ emittimus, ut quandiu vobis placuerit ut eam teneam, abſque ullo veſtro præjudicio, quicquid reliqui accolani veſtri faciunt, nos reddere ſpondemus. Quòd ſi non fecerimus, & in hoc negligentes, tardi, aut contumaces fuerimus, publicè per hanc precariam, ac ſi ſemper per quinquennium renovata fuiſſet, condemnati, ut lex præſtitit tardis & negligentibus, de ipſa terra nos pontificium habeatis ejiciendi. Facta precaria ibi ſub die illo, anno illo, illo Rege.

Ceſſio.

CLI. Latorum legum auctoritas & Principum decreta ſanxerunt ut unuſquiſque, dum manet in corpore, de propria quam poſſidet facultate ſi quid alteri conceſſerit, voluntatem ſuam geſtibus aut teſtibus aut ſcriptura profiteatur, ut perennibus temporibus inviolata permaneat. Igitur ego in Dei nomine ille tibi fideli noſtro cedo à die præſente &c. *ut ſuprà pag.* 471.

Traditio cuicunque tradere voluerit.

CLII. Latores legum ſanxerunt ut qui de jure proprio alicui aliquid tradere voluerit, hoc coram pluribus teſtibus per ſcripturarum firmiter ſeriem faciat obligari, ut in ævum inconvulſum valeat permanere. Idcirco ego in Dei nomine ille venerabili viro illi. Dono ſiquidem tibi per hanc chartulam traditionis, ſive per feſtucam atque per andelangum, aliquam rem meam in pago illo, in loco nuncupato illo, ſuper fluvium illum, id eſt, manſos tantos, cum hominibus ibidem commanentibus vel adſpicientibus, cum terris arabilibus, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, vel quicquid in ipſo loco noſtra videtur eſſe poſſeſſio vel dominatio, in ea verò ratione ut ab hac die hoc habeas, teneas, atque poſſideas, vel quicquid exinde facere volueris, liberam in omnibus habeas poteſtatem. Et ſi quis deinceps, quod futurum eſſe non credo, ſi ego ipſe, quod abſit, aut ullus quiſlibet de heredibus meis, ſeu qualibet extranea perſona, contra hanc traditionem à me ſponte factam aliquam calumniam generare præſumpſerit, exſolvere faciat dupliciter quantum eo tempore ipſa res valere dignoſcitur, & quod repetit nullo modo evindicare prævaleat, ſed magis præſens hæc chartula tam à me quàm ab aliis bonis hominibus roborata omni tempore firma permaneat, cum ſtipulatione interpoſita. Actum.

Traditoria de terra.

CLIII. Veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in loco qui dicitur ille, ante bonos homines qui ſubter firmaverunt, terram illam, id eſt &c. *ut ſuprà pag.* 447.

Alia traditoria de venditione.

CLIV. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis nomine ille Miſſus illuſtris viri illius ſuper fluvio illo, in loco qui dicitur ille, illum manſum &c. *ut ſuprà pag.* 448.

Alia traditio.

CLV. Notitia loco traditionis, qualiter vel quibus præſentibus ante eos qui ſubter firmaverunt, ibique veniens homo aliquis nomine ille illas res vel villas illas, quas ipſe ante hos dies per ſuam epiſtolam donationis ad monaſterium illud in honorem ſanctorum illorum conſtructum, ubi Dominus ille Abba præeſſe videtur, à die præſente ad integrum conceſſit & confirmavit (jam nomina illi) per portas & per oſtia, & dictam donationem ad Miſſum de ſupradicto monaſterio vel dicti Abbatis nomine illum viſus fuit per omnia & in omnibus, quantum illa epiſtola commemorat & inſertum eſt, conſignavit, tradidit, & veſtivit, & per durpilum & feſtucam ſibi foras exitum alienum vel ſpoliatum in omnibus eſſe dixit, & omnia vvirpivit, his præſentibus. Actum fuit ibi. & reliqua.

Alia traditoria.

CLVI. Notitia traditionalis, vel quibus præſentibus venit homo aliquis nomine ille ad illum manſum, quem ante hos dies per chartulam venditionis ad filium ſuum adfirmavit per oſtium & anatalia, per herbam & virem ei viſus tradidiſſe vel conſignaſſe, & exitum inde ſe fecit, his præſentibus. & reliqua.

Carta audientialis.

CLVII. Cùm in noſtra vel procerum noſtrorum præſentia homo nomine ille hominem aliquem nomine illum interpellaſſet, dum diceret quòd ſervo ſuo nomine illo una cum rauba ſua &c. *ut ſuprà pag.* 396.

Judicium evidentale, ſive charta jectiva.

CLVIII. Veniens ille in noſtram vel procerum noſtrorum præſentiam, ſuggeſſit quòd homo nomine ille pagenſis veſter eum in villa, nulla manente cauſa, adſaliſſet &c. *ut ſuprà pag.* 395.

Indiculus regalis de jactivis.

CLIX. Ille Rex Francorum vir inluſtr. Cùm nos in Dei nomine in palatio noſtro ad univerſorum cauſas audiendum vel recta judicia terminandum &c. *ut ſuprà pag.* 455.

Notitia de homine mortudo.

CLX. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis nom. ill. in pago illo, in loco qui dicitur ille, in mallo publico, ante ipſum Comitem &c. *ut ſuprà pag.* 451.

Notitia de ſervo.

CLXI. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in loco qui dicitur ille, ſeu in mercado &c. *ut ſuprà pag.* 448.

Notitia de ſervo quem colonus comparat.

CLXII. Notitia qualiter vel quibus præſentibus veniens magnificus vir ille die illo in illa civitate in mallo publico ante illuſtrem virum illum Comitem &c. *ut ſuprà pag.* 438.

Notitia de colonitio.

CLXIII. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo in mallo publico ante virum ill. Comitem vel reliquos &c. *ut ſuprà pag.* 452.

Notitia de colono evindicato.

CLXIV. Veniens homo aliquis nom. ill. advocatus ill. de monaſterio ſancti illius vel illius Abbatis de ipſo monaſterio die illo in mallo publico ante illuſtrem illum virum illum Comitem &c. *ut ſuprà pag.* 437.

Alia notitia de colono evindicato.

CLXV. Notitia qualiter vel quibus præſentibus veniens homo aliquis nomine ille advocatus ſancti illius de monaſterio illo & illius Abbatis in civitate illa in mallo publico ante illuſtrem virum illum Comitem &c. *ut ſuprà pag.* 435.

Sacramentale.

CLXVI. Veniens advocatus ſancti illius de monaſterio illo, ſeu & illius Abbatis de prædicto monaſterio illo, in mallo publico ante inluſtrem virum illum Comitem &c. *ut ſuprà pag.* 435.

Judicium evindicationis de colono.

CLXVII. Cùm reſediſſent venerabilis ille Abba & inluſter vir ille in villa illa in pago illo, ubi ille Comes eſſe videtur, per juſſionem Domni &glorioſi illius Regis &c. *ut ſuprà pag.* 437.

Aliud judicium evindicati.

CLXVIII. Ille Rex vir inluſtris. Veniens ante nos homo nomine ille ibi in palatio noſtro placitum ſuum legibus custodivit, quod habebat apud hominem aliquem nomine illum, quem per ſuam feſtucam ante nos viſus fuit adrhamiſſe. Sed nuncupatus ille ad placitum ſuum non venit, nec ipſum ſacramentum juravit, neque juratores ſui nec ullus fuit teſtator qui ſunia nuntiaſſet. Proinde nos taliter una cum fidelibus noſtris, id eſt, illis & reliquis quampluribus, viſi fuimus judicaſſe ut dum ipſe ille tale ſacramentum habuit adfirmatum, & ipſum nullatenus juravit, nec ipſe nec juratores ſui, ſed exinde ſe jectivum in omne dimiſit, propterea jubemus ut dum hanc cauſam ſic actam vel perpetratam eſſe cognovimus, ut ipſe ille ipſas res in loco illo contra ſuperiùs nuncupatum illum omni tempore habeat evindicatas atque ejudicatas, & ſit inter ipſas poſtmodum ex hoc omníque tempore ſublata cauſatio. Datum quod fecit menſis ill. dies tantus.

Judicium ſeu notitia.

CLXIX. Dum reſideret Comes ille in mallo ſuo publico ad univerſorum cauſas audiendas vel recta judicia definienda, ibíque veniens advocatus illius Epiſcopi aliquem hominem nomine illum interpellabat, dum diceret eò quòd de capite ſuo legibus eſſet ſervus ipſius Eccleſiæ vel ipſius Epiſcopi, & propter hoc de ipſo ſervitio negligens atque jectivus adeſſe videretur quod genitor ſuus vel genitrix ſua aut avus ſuus aut avia ſua fecerunt. Sed ipſe vir præfatus in præſente adſtabat, & hanc cauſam in omnibus denegabat, quòd nec ipſi Epiſcopo nec ipſi Eccleſiæ Dei ſecundùm legem nullum ſervitium agere deberet, eò quòd de parte paterna aut de materna ſecundùm legem ingenuus eſſe videretur. Sed ipſi Scabini, qui tum ibidem aderant, ei viſi fuerunt judicaſſe ut ſupra noctes quadraginta cum duodecim Francis, ſex de parte paterna, & ſex de materna, in Eccleſia illa jurare debuiſſet quòd de parte paterna aut de materna ſecundùm legem Salicam ingenuus eſſe videretur. Ipſis verò noctibus expletis, venientes utique ad Eccleſiam illam, viſus eſt ipſe homo eſſe jectivus, eò quòd non potuit ipſum ſacramentum explere ſicut ei fuit judicatum.

Notitia de terra evindicata.

CLXX. Notitia qualiter vel quibus præſentibus veniens venerabilis vir ille Abba de monaſterio illo, die illo, in loco

illo, ante illuſtres viros magnificos &c. *ut ſuprà pag.* 439.

Indiculus ſi quis in præſentia Regis auctor fuerit.

CLXXI. Ille Rex illi Comiti. Veniens ille aut Miſſus ipſius in perſona ſua ibi in palatio noſtro, clementiæ regni noſtri ſuggeſſit quòd homo aliquis nomine ille villam ſuam illam in pago illo, quicquid ibidem viſus fuit tenuiſſe, per venditionis titulum accepta pecunia ſua eidem viſus eſt diſtraxiſſe, & ea ad præſens poſſidere videtur. Sed dum & ipſe ille ad præſens adſtabat, interrogatum eſt ei à nobis vel à proceribus noſtris ſi ipſam venditionem, quam ipſe ille de ſupraſcripta re in præſente proferebat, de nomine ejus feciſſet, aut memoratam rem vendidiſſet, aut auctor eidem eſſe voluiſſet. Sed taliter in noſtra præſentia memoratus ille profeſſus eſt, quòd & ipſam venditionem fecerat, & pretium de ſupraſcripta re, quod ipſa venditio continebat, acceperat, & auctor eidem ex hoc & ad præſens & inantea, ſi ei neceſſitas conngiſſet, & erat & eſſe volebat. Ideo dum taliter coram nobis profeſſus eſt, per præſens jubemus ac decernimus præceptum ut memoratus ille ipſam villam in jam dicto loco in integritate, & quicquid per ipſam venditionem accepiſſet, abſque contrarietate vel repetitione illius aut heredum ſuorum quieto ordine debeat poſſidere, vel quicquid exinde facere ipſe aut heredes ſui decreverint, libero potiatur arbitrio.

Notitia de cruce evindicata.

CLXXII. Dum & omnibus non eſt incognitum qualiter veniens homo aliquis nomine ille ante Vicarium inluſtris viri illius Comitis &c. *ut ſuprà pag.* 501.

Notitia ſacramentalis.

CLXXIII. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo in baſilica ſancti illius, ubi plurima ſacramenta percurrere videntur, ante virum magnificum illium &c. *ut ſuprà pag.* 453.

Notitia de herbis maleficis.

CLXXIV. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens femina aliqua nomine illa in pago illo in mallo publico, in baſilica ſancti illius, ante illos & illos & alios quamplures bonos homines &c. *ut ſuprà pag.* 453.

Cautio de clavibus.

CLXXV. Dum & pluribus hominibus eſt patefactum qualiter in Dei nomine ille veniens in placitum ante quamplures bonos homines adverſus hominem nomine illum repetebat ei dum diceret &c. *ut ſuprà pag.* 502.

Indiculus regalis.

CLXXVI. Ille Rex Francorum vir inluſtr. magnifico Comiti illi. Cognoſcas quia iſte præſens miſſa petitione nobis ſuggeſſit quòd homo aliquis nomine ille res ſuas in veſtro miniſterio &c. *ut ſuprà pag.* 452.

Item alius indiculus.

CLXXVII. Dominis ſanctis in Chriſto patribus omnibus Epiſcopis, ſeu & venerabilibus omnibus Abbatibus, atque inluſtribus viris, ſeu & viris magnificis Domeſticis, Vicariis, Centenariis, etiam pa-tibus & amicis noſtris, ſeu & Miſſis noſtris diſcurrentibus, ille Rex Francorum vir inluſter. Cognoſcatis quòd iſte præſens ille ad nos venit, & noſtram commendationem expetivit habere, & nos ipſum gratanti animo recepimus vel retinemus. Propterea omnino vos rogamus atque jubemus ut neque vos neque juniores neque ſucceſſores veſtri ipſum vel homines ſuos, qui ad ipſum legitimè ſpectare videntur, inquietare nec condemnare nec de rebus ſuis in ullo abſtrahere nec diſmannure præſumatis, nec facere præcipiatis. Et ſi talis cauſa adversùs eum ſurrexerit aut orta fuerit (* & ibidem adimpletis vos abſque eorum in quo diſpendio minimè definita fuerit, quod ante nos ſeparare vel reſervatas*) & talis cauſa ante nos finitivam accipiat ſententiam. Et ut certiùs credatis, manu noſtra ſubter firmavimus, & de anulo noſtro ſigillavimus.

Mandatum.

CLXXVIII. Domino fratri illi. Precor & ſupplico dominationi veſtræ, dum & cauſam pro alode (aut qualemcunque) cum homine nomine illo in palatio aut ubilibet habere videor &c. *ut ſuprà pag.* 423.

Alio modo.

CLXXIX. Magnifico fratri illi, ego ille filius illius. Rogo, ſupplico, atque tuæ caritati injungo ut ad vicem meam civitatem illam adeas, & donationem illam &c. *ut ſuprà pag.* 470.

Mandatum qualiter maritus negotium uxoris proſequatur.

Dum & humana prodidit utilitas, & lex Romana expoſcit, ut quicunque uxoris ſuæ negotium fuerit proſequutus, quam-

vis maritus ſit, nihil aliud agat &c. *ut ſuprà pag.* 479.

Aliud mandatum.

CLXXXI. Domino magnifico fratri illi, ego ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter me ſenectus adgravat, & infirmitas domat, ut cauſas meas minimè valeam proſequi vel admallare. Propterea precor & ſupplico caritati tuæ &c. *ut ſuprà pag.* 449.

Aliud mandatum.

CLXXXII. Legibus inſtitutum eſt & conſuetudine per tempora conſervatum ut quicunque advocatum inſtruere velit, mandato legaliter dato atque ſollemniter confirmato eum inſtruere debeat &c. *ut ſuprà pag.* 441.

Aliud mandatum.

CLXXXIII. Magnifico fratri illi, ego ille. Omnibus non habetur incognitum quàm me gravis ægritudo domet, ut eleemoſynàm meam minimè valeam procurare. Propterea rogo caritatem tuam ut propter Deum de rebus meis in vice mea eleemoſynam facere vel diſpenſare debeas. Pro hoc trado tibi à die præſente omnes res meas in pago illo, in loco cujus vocabulum eſt ille, id eſt, terris, manſis, domibus, ædificiis, quantumcunque viſus ſum tenere, totum & ad integrum, quicquid dici aut nominari poteſt, tam de alode, aut de comparato, vel de quolibet adtractu, in quibuſcunque pagis aut territoriis viſus ſum habere, totum & ad integrum, rem inexquiſitam, per meos vvadros aut andelangos, per hoc mandatum ad meam eleemoſynam faciendam in pauperes vel ſacerdotes tibi trado, ut quicquid exinde egeris geſſeriſve, apud me in omnibus & ex omnibus ratum & aptum atque tranſactum definitúmque eſſe cognoſcas. Et, quod nec fieri credo, ſi ego ipſe aut aliquis. & reliqua.

De formatis.

CLXXXIV. Græca elementa litterarum numeros exprimere nullus qui tenuiter Græci ſermonis notitiam habet ignorat. Ne igitur in faciendis epiſtolis canonicis, quas mos Latinus formatas vocat, aliqua fraus falſitudinis temerè præſumeretur, hoc à patribus CCCXVIII. Nicææ congregatis ſaluberrimè inventum eſt & conſtitutum, ut formatæ epiſtolæ hanc calculationis ſeu ſupputationis habeant rationem; id eſt, ut adſumantur in ſupputationem prima Græca elementa Patris & Filij & Spiritus ſancti, hoc eſt, Π. Υ. Α. quæ elementa octogenarium quadragenteſimum & primum ſignificant numerum. Petri quoque Apoſtoli prima littera, id eſt, Π. qui numerus octoginta ſignificat; ejus qui ſcribit epiſtolam, prima littera; cui ſcribitur, ſecunda littera; accipientis, tertia littera; civitatis quoque de qua ſcribitur, quarta; Indictionis quoque, id eſt, temporis qui fuerit numerus adfirmatur. Atque ita his omnibus litteris Græcis, quæ, ut diximus, numeros exprimunt, in unum ductis, quæcunque collecta fuerit ſumma, epiſtola teneat, hanc qui ſuſcipit, omni cautela requirat expreſsè. Addat præterea ſeparatim in epiſtola etiam nonagenarium & nonum numerum, qui ſecundùm Græca elementa ſignificatur.

Litteræ commendatitiæ.

Sancto & Deo amabili Magnoni dono Dei Archiepiſcopo ex Senonica urbe. Ego enim in Dei nomine Ebroinus dono Dei Archiepiſcopus ex Biturige urbe &c. *ut ſuprà pag.* 443.

Digitized by Google

NOVA COLLECTIO FORMVLARVM.

Stephanus Baluzius Tutelenſis ex veterrimis codicibus manuſcriptis eruit, in unum collegit, nunc primùm edidit.

INCIPIVNT CAPITVLA.

1. *Petitio Epiſcopi peregrini ad proprium Epiſcopum.*
2. *Commendatoria & exhortatoria ad ſanctimonialem.*
3. *Conqueſtio de vaſſo qui juſtitiam facere renuit.*
4. *Item de eadem re.*
5. *Indiculus regalis.*
6. *Indiculum de ſervis fugacibus.*
7. *Donatio ad caſam Dei pro Miſſas canendo.*
8. *Supplicatio ad Regem.*
9. *Indiculum.*
10. *Indiculum.*
11. *Indiculum.*
12. *Item alium.*
13. *Parabola.*
14. *Item alia.*
15. *Indiculum.*
16. *Incipit edictio.*
17. *Indiculum generale ad omnes.*
18. *Item alio.*
19. *Item alio.*
20. *Item alio.*
21. *Item alio.*
22. *Item alio.*
23. *Item alio.*
24. *Item alio.*
25. *Item alio.*
26. *Item alio.*
27. *Donatio à die præſente.*
28. *Ad teſtamentum faciendum.*
29. *Item aliud teſtamentum ad locum ſanctum.*
30. *Confirmatio traditionis ad monaſterium.*
31. *Qualiter parentes filios ſuos offerant in monaſteriis.*
32. *Promiſſio ſtabilitatis in monaſterio.*
33. *Petitio quam ante votum monachi quiſlibet facere debet.*
34. *Ipſa promiſſio.*
35. *Exemplar promiſſionis ſicut ſolebant antiqui monachi regulam promittere.*
36. *Indiculus pro monacho qui fugerit de monaſterio.*
37. *Qui monaſterium in proprio ædificat, qualiter chartam faciat.*
38. *Qualiter privilegium condatur.*
39. *Epiſtola quæ formata dicitur ſive commendatitia.*
40. *Item alia.*
41. *Item adhuc alia.*
42. *Item adhuc alia.*
43. *Exemplar libertatis.*
44. *Traditio ad monaſterium.*
45. *Item alia.*
46. *Præſtaria.*
47. *Vindicatio traditionis.*
48. *Charta commutationis.*
49. *Conſtitutio dotis.*

Petitio Epiſcopi peregrini ad Epiſcopum proprium.

I. IN Chriſti nomine. Ille Epiſcopus illo Epiſcopo amico noſtro devotam dirigo ſalutem. Gratias vobis referimus de caritate veſtra, quam erga fidelem noſtrum dignati eſtis facere & circa congregationem noſtram quæ eſt in oppido ſita quod dicitur illum. Feciſti enim ut Apoſtolus commendans ait: *Prædica verbum, inſta opportunè & inopportunè nolentibus.* 2. Tim. 4. Qui enim ſequitur Apoſtolorum veſtigia, luce gaudebit perpetua. Rogo vos

humiliter dirigere nobis per epiſtolam veſtram quid mihi de noſtro liceat celebrare officium in parrochia veſtra & in Eccleſiis veſtris quæ in noſtro ſunt beneficio, ſi prædicare liceat, ſi emendare, ſi corrigere, ſi erigere Eccleſiis, ſi confirmare, aut baptizare, aut pœnitentiam dare, aut quid nobis concedatis, aut quid prohibeatis, ſcire nos faciatis citiùs petimus. Amicitiam verò veſtram valde firmam optamus inter nos conſiſtere. Et obſecro ut mihi commendare dignemini quaſi firmo amico tuo quodliber ſervitium, & paratum me habetis in omnibus honeſtis & juſtis mandatis veſtris. Benevalete.

Commendatoria & exhortatoria ad ſanctimonialem.

II. In nomine ſanctæ Trinitatis. Venerandæ & almificæ glorioſæque illæ, ego ille inferior cunctis ſervis veſtris poſtulo ſummo à Deo æternam venire ſalutem. Hinc rogo vos & ammoneo ut laus popularis, quæ per vulgares ſpargitur aures, veſtram adtingat mentem, & creſcendo pollulat ſapientia veſtra apud Deum & homines. Omnis verò populus bac proclamat voce dicens his verò eſſe ditatam felicibus donis, quod in perpetuum firmiter permaneat, citam omni bono conſilio & claram facie omni conſpectui humano, varias ſcilicet gazas miro ordine beatáque mundi regna mirificè diſponere, pulcram corpore & in mente quieta, lucidis autem luminibus veſtram fieret ſtaturam, in aulem dicunt. Debetis enim ſemper gratias agere, ut in vobis hæc & bis ſimilia creſcant per omnia momenta. Vide, ut Apo-
Epheſ. 5. ſtolus ait, quomodo cautè ambulaveris, ſicut ſapientes. Et iterum: *Non ſolùm co-*
Rom. 12. 2. Cor. 8. *ram Deo, ſed etiam coram hominibus providentes bona &c.* Feſtina itaque, virgo glorioſiſſima, ſanctis ſtudiis te & bonis operibus ornare, ut cum ſanctis & beatis virginibus centenum merearis collegere fructum.

Conqueſtio de vaſſo qui juſtitiam facere renuit.

III. Domino inluſter atque præ cuncto magnificentiſſimo, ut confido, viro amico meo illo ille. Deus ſcit, qui omnia non latet occulta antequam fiant, in omnibus amicus & bene cupiens veſter, illud inprimitus quod plurima ſunt & nobis opportunum, ſalutem in Domino optamus vobis in quantum arcana cordis mei continet plenitudo. De cetero cognoſcas induſtria veſtra iſte præſens homo noſter ſerviens veſter nomen ille ad nos venit & nobis dixit eò quòd vaſſus veſter nomen ille res poſt ſe malo ordine reteneat injuſtè, & dixit quòd nulla juſtitia apud ipſo exinde conſequere poſſit. Propterea ſolicitamus vobis precamus ut hoc cauſa diligenter inquirere jubeatis, ut ipſe homo noſter ſerviens veſter ſine ulla dilatatione ad ſuum exinde debeat perquirere juſtitiam. Et ſi boc facietis, veſtram bonam conſuetudinem adimpletis. Et unde nos injungetis, & nos potebimus, vos vel ſervientes veſtros in bonis partibus remerire non tardamus. Agite taliter quæ nos per vos bona babemus fiducia, ut iſte bomo noſter ſerviens veſter ſibi congaudeat quòd noſtram ad vos deportaſſet ſuggeſtionem. Ad ſapientiſſimum ſufficit.

Item de eadem re.

IV. Domino ſancto apoſtolica ſede colendo Domno & in Chriſto patri illo Papæ ille. Deus ſcit, cui nulla latent occulta, in quantum video & noſtra eſt poſſibilitas, in omnibus amicus & bene cupiens veſter, illud inprimitus quod plurima ſunt & nobis opportunum, ſalutes in Domino optamus vobis in quantum totus mundus fulget in gloria, vel quantum diſtat ortus ab oriente & deficit ab occidente, ſeu & ſi fieri potuiſſet quòd tota membra vertiſſent in lingua. De ceterum ſupplicamus gratia veſtra ut pro me peccatore in veſtris ſanctis orationibus intercedere digneris. Ee iterum, Domine, ſupplicamus cognoſcat admitas veſtra iſte præſens homo noſter ſerviens veſter nomen ille res ſuas malo ordine poſt ſe retinebat injuſtè, & nulla juſtitia apud ipſo exinde conſequere poſſit. Propterea precamur vobis ut hanc cauſam diligenter inquirere jubeatis; ut ſicut veſtra bona eſt conſuetudo, ipſe bomo noſter ſerviens veſter ſine ulla dilatatione ad ſuam exinde debeat pervenire juſtitiam, & ſibi congaudeat quòd noſtram ad vos deportaſſet ſuggeſtionem, & nos vobis gratias agamus. Et ſi locus advenerit, vos vel ſervientes veſtros in bonis partibus remerire non tardamus. Ad ſapientiſſimo ſufficit. Salutamus vobis ſatis & ſuper omnia ſatis uſque ad gaudium magnum.

Indiculus regalis.

V. Dominis ſanctis & in Chriſto patribus omnibus Epiſcopis, ſeu & venerabilibus omnibus Abbatibus, atque illuſtribus viris, ſeu & viris magnificis Domeſticis, Vicariis, Centenariis etiam quod omnis pars & amicos noſtros ſeu & Miſſus noſtros diſcurrentis,

diſcurrentis, ille Rex Francorum vir inluſter. Cognuſcatis iſte præſens ille ad nos venit, & noſtra commendatione expetivit habere; & nos ipſo gratante animo recepimus vel retenemus. Propterea omnino vobis rogamus atque jubemus ut neque vos neque juniores neque ſucceſſores veſtri ipſo vel homines ſuos, qui per ipſo legitimi ſperare videntur, inquietare nec condemnare nec de rebus ſuis in nullo abſtrahere nec diu nec nocte non præſumatis nec facere permittatis. Et ſi talis cauſa adversùs eo ſurrexerit ut oſt..... fuerit & ibidem adimpletis vos abſque eorum in quo diſpendio minimè definitas fuerint, quod ante nos ſeparare vel reſervatas, & talis cauſa ante nos finitivam accipiant ſententiam. Et ut certiùs credatis, manu noſtra ſubter adfirmavimus, & de anolo noſtro ſigilavimus.

Indiculum de ſervis fugacibus.

VI. Dilecta Dei, ſponſa Chriſti, ſocia ſanctarum virginum meritò coæquanda, inluſtris Deo ſacrata illa, ille. Deus ſcit in quantum valeo in omnibus in Chriſto amore amicus & bene cupiens veſter illud imprimitus quod plurima ſunt ſalutem in Domino optamus vobis in quantum totus mundus fulget in gloria, aut ſi fieri potuiſſet quòd tota membra vertiſſent in lingua. De ceterum cognoſcat dilecta caritas veſtra, ſicut nobis dictum fuit, eò quòd homines veſtri nobis confugium fecerunt, & nos auditum habemus ubi eſſe debeant. Propterea apices noſtros vobis direximus, ſi veſtri homines ſunt, Miſſo veſtro ad nos dirigere faciatis, & quantum nos potevimus hac cauſa diligenter procuramus ut ipſos homines recipere faciatis.

Donatio ad caſam Dei pro Miſſas canendo.

VII. Igitur ego in Dei nomine ille venerabilibus fratribus illo & illo. Admonet mihi amor Domini noſtri Ieſu Chriſti & deſiderium de illo paradiſo ubi juſti babitant, ut me Dominus ibidem participare dignetur, ſeu & timor gehennæ, ut me exinde Dominus eripere jubeat. Propterea cedo vobis ad die præſente ad mea eleemoſyna faciendo à pauperis vel à ſacerdotibus ad Miſſas canendo diſpenſando, ceſſúmque in perpetuo eſſe volo, & de jure meo in jure & dominatione veſtra tranſcribo atque transfundo, hoc eſt, res proprietatis meæ tam in civitate illa quàm & foras in ipſo pago ſeu & in alios. Habent ipſas terras cum omni ſuperpoſito de longo tanto, ſimiliter in latus & in frontis ſubjungit de ambobus frontus & de ambobus latus terra illius, ipſas res & caſas ſuperpoſitis ad integrum ſeu & vineis in oppidum civitate illius cum terra proprietatis mei. Habet ipſa vinea arpennes tantos. Subjungit de ambobus latus & ambobus frontes terra illius. Etiam & in ipſo pago in agro illo portione mea, tam terris, manſis, domibus, ædificiis, vineis, olicis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmque decurſibus, quicquid in ipſa loca portio mea eſt, totum & ad integrum rem inexquiſitam & aliam rem quantumcunque viſus ſum habere aut inantea laborare potuero, tam peculium, præſidium utriuſque generis ſexus, aurum, argentum, drapalia, æramen, uſentilia, mobile & immobilibus, quicquid dici aut nominari poteſt, ubicunque viſus ſum habere, medietatem ad integrum, ita ut ab hodierno die habeatis, teneatis, & in mea eleemoſyna diſpenſando liberam & firmiſſimam ad die præſente in omnibus habeatis poteſtatem faciendi. Si quis verò (quod nec fieri credo, ſi ego ipſe aut aliquis de heredibus meis, vel ullus quiſlibet ulla oppoſita perſona qui contra hanc ceſſionem iſtam venire conaverit, & à me vel heredibus meis defenſatum non fuerit, inferamus vobis unà cum ſocio fiſco auri uncias tantas, argentum pondo tanto eſſe multando, & præſens ceſſio iſta omni tempore firma permaneat.

Supplicatio ad Regem.

VIII. Inclito atque præcellentiſſimo Domno illo glorioſo Rege, ego ancilla veſtra ultimiſſima, ſerviſſima omnium ancillarum veſtrarum. Cognoſcat, Domne, gratiæ veſtra hominis vaſſi veſtri nomen ille multas inquietudinis & contra rationis ordines ſervientes ſanctæ illius, qui in veſtra mercede in regimini ordinaſtis, habere hos faciant, & nulla juſtitia apud ipſo illo conſequere poſſo. Propterea, Domne, ſupplico, & ſi ante veſtra præſentia fuiſſe, genua flexa ad terra proſtrata ad pedes veſtros ſuggerere mihi ancilla veſtra oportebat & in veſtra mercede & amore Deo vel illos ſanctos cujus famulas nobis exinde defenſare juberitis ut contra malicia contra ſervientes ipſius ſanctorum vel me ancilla veſtra facere non debuiſſent. Domine, noſtrum eſt ad ſuggerendum. Veſtrum eſt ad ordinandum quæ exinde juſtitiam recipere debeamus, pietas veſtra eſt nobis.

Indiculum.

IX. Sugerendo Domno piiſſimo at-

que præcellentiſſimo illo glorioſo Rege. Nos, Domni, ſervientes veſtri pagenſes illius, quod veraciter cognovimus, vobis innoteſcere præſumpſimus. Homo alicus nomen ille nobis dixit eò quòd caſa ſua vel ſtrumenta ſua chartarum tam venditionis, cautionis, obnoxiationis, judicius, ceſſionis, vel donationis, ſeu & reliqua ſtrumenta chartarum ab igne ibidem cremaſſent, quia & ille judex vel vicini pagenſes ipſius taliter nobis dixerunt vel teſtimoniaverunt quòd ad hoc videndum acceſſerant, & ſic verò & actum aderat. Proinde, Domne, ſuggerere præſumpſimus, & quod exinde cognovimus vobis innotuimus. Domne, noſtrum eſt ad ſuggerendum. Veſtrum eſt ad ordinandum quod ipſa exinde agere debeat.

Indiculum.

X. Domna & dulciſſima genitrice mea illa, prolis veſter ille, ſerviens veſter, illud imprimitis quod plurima ſunt, & ſic neceſſarium ſi præſumptio oſtendit ſalutem pleniſſimam in Domino Ieſu Chriſto vobis deſtinare præſumo, & ſupplico pro eo quòd iſte præſens ille ſerviens veſter à mea parvitate expetivit ut nulla malitia de iſtas culpas quòd ipſe confugium fecit exinde non habeat, ſed ad mea precatione excuſatus exinde eſſe debeat. Agire taliter quem ego per vos bona fiducia & quem Domno & genitore meo jugale veſtro illo ſano & læto proprios oculos celeriùs mereamur videre. Iterum ſalutamus vobis.

Indiculum.

XI. Sanctorum meritis beatificando Domno & fratri Importuno. Domne dulciſſime & frater cariſſime Importune, quòd recepiſti tam dura æſtimaſti nos jam vicina morte de ſame perire, quando talem annonam voluiſti largire, nec ad pretium nec ad donum non cupimus tale annona. fecimus inde comentum, ſi dominus imbolat formentum, à foris turpis eſt cruſta, ab intus miga nimis eſt fuſca, aſpera eſt in palato, amara & fœtius adoratus, mixta vetus apud novella faciunt inde oblata non bella ſemper habeas gratum qui tam larga manu voluiſti donatum, dum Deus ſervat tua poteſtate, in qua cognovimus tam grande largitatis. Vos vidiſtis in domo quòd de fame nobiſcum morimur. Homo, ſatis te præſumo ſalutare, & rogo ut pro nobis dignetis orare. Tranſmiſimus tibi de illo pane. Probato ſi inde potis manducare. Quandiu vivimus, planè liberat nos Deus de tale pane. Congregatio puellare ſancta refutat tale paſta. Noſtra privata ſtultitia ad te in ſumma amicitiæ. Opto te ſemper valere & caritatis tuæ jura tenere.

Item alium.

XII. Beatificando Domno & fratri Frodeberto Papæ. Domne Frodeberte, audivimus quòd noſter fromentus vobis non fuit acceptus. De veſtra geſta volumus intimare ut de veſtros pares nunquam delectet hoc jogo tale hoc referre. Illud enim non fuit condignum quod egiſti in Segeberto regnum de Grimaldo Majorem domus, quem ei ſuſtuliſti ſua unica ove ſua uxore, unde poſtea in regno nunquam habuit honore, & cum gentes venientes Toronica regione miſiſti ipſa in ſancta congregatione .... monaſterio puellarum qui eſt constructus in ....
Non ibidem, lectiones divinis legiſtis, ſed .... nis inter vos habuiſtis. Oportet ſat .... conlocutione quem nec eſt adeo ar ....
.... ta ſic eſt ab hominibus veſtra
ſo ....
dentiæ, ſed qualem facu ....
.... monaſterio puella ....
.... monaſterio tuus ....
.... perdiſti ....
IMPORTUNUS de Pariſiaga terra.

Parabola.

XIII. Domno meo Frodeberto, ſine Deo, nec ſancto, nec Epiſcopo, nec regulari Clerico, ubi regnat antiquus hominum inimicus, qui mihi minimè credit factu tuu vidit illum tibi neceſſe deſidero, quare non amas Deo, nec credis Dei filio. Semper feciſti malum. Contra adverſarium conſilio ſatis te putas ſapientem. Sed credimus quòd mentis. Verè non times Chriſto, nec tibi conſentit. Cui amas, per omnia ejus facis opera. Nec genetoris tui diligebant Chriſtum, quando in monaſterio fecerunt temetipſum. Tuus pater cum Domino non fecit ſancta opera. Propter Domnus digito relaxavit, te vivo docuit & nutri ..... unde ſe poſtea pœnetivit. Non ſequis ſcriptura nec rendis ....
iqua memores Grimaldo qualem feciſti damnum ...... & Deo non oblituit de bona quæ tibi fecit quid inde...... muliere ſua habuiſti conſcientia nua nec ......
norum peracta ſed contra canonica ......
ea de ſancta congregatione apud ....
non ex devotione, ſed cum gran ....
... cur nos ſcimus damnas nimis ......
tollis eis aurum & argentum & honores ..

..... liberat per has regiones cur te præſumis tantum damnare ſuum theſaurum. Quod ut alibi ubi eum rogas per tua malefacta, quod non ſunt apta, amas puella bella de qualibet terra pro nulla bonitare nec ſancta caritate. Bonus nunquam eris dum tale via tenes. Per tua cauta longa ſat ire ſi non eſt. Per omnia jube te caſtrare, ut non pereas per talis; quia fornicatoris Deus judicabit. De culpas tuas alias te poſſo contriſtare. Sed tu jubes mihi exinde aliquid remandare, ut in quale nobis retenit in tua caritate exeant iſtas exemplarias per multas patrias ipſo domno hoc reliquo ſe vidis amico qui te hoc nuntiat & donet conſilium verum, ſed te placit lege & pliga in pectore repone. Sin autem non vis, inheret in dude.

Item alia.

XIV. Incipiunt verba per ſimilitudinem juncta de fide vacua, dono pleno falſatore. Agino Salomon pro ſapientia bene ſcripſit hanc ſententiam, ut ne ſimilis fiat ſtulto, nunquam reſpondes ei in mutto, & retractavi tam in multum ſic reſpondere juſſi ſtulto ut confundantur ſtultum grado nunquam præſumat gloriare reſpondi dixi te falſatore nec ei parcas in ſermone qui ſe plantatum ex robore qui non pepercit ſuo ore vaneloquio ſuſorrone verhorum vulnera murone qui ſui obl ... ... adjutoris, immemores nutritoris, calcavit ...... qui fei date & prioris alodis ſui reparatoris ſordidas vomit pudoris incredulas dicit loquellas & inprobus coinquinat & conſcientias bonum merito conquiſitas mundas ſanctas & antiquas pulchras firmiſſimas & pulitas meas rumpit amitaticos, verba dicit quæ nunquam vidit, ea ſcribit quæ fecit animus. Parcat qui eum credit. Et ſi loqueſtem non ſtringit furorem latro fraudolentus homicidium eſt reus certus adulrer, raptor eſt manifeſtus. Innumeros fecit exceſſus. Errando vadit quaſi cœcus. Fuſcare tentat meum decus. A Deo diſpectus & deſertus, ab inimico eſt perventus & per lingua & per pectus. Nolire, Domne, nolite fortis, nolite credere tantas fortes. Per Deum juro & ſacras fontis, per Sion & Sinai montis, falſator eſt ille, factus excogitator eſt defamatus, deformatus vultu, & deformata ſunt. qualis eſt animus, talis eſt ſtatus. Non eſt homo hic, miſer talis latrat, ſed non ut canis pſallat de trapa, ut linguaris dilator major, nullis talis falſator grunnit, poſt talone buccas inflat, in rotore crebat & currit in ſudore, fleumas jactat in pudore; nullum verò facit pavere qui non habet adjutorem ſuper ſecundum meum tutorem non meum .... tale baronem non .... co contra inſontem non ceſſat .... ab exaperto ſacco .. ... acco & ſalte detraſcia ...... non timere falco non perdas illo loco, non vales uno coco, non ſimulas tuo patre, verè nec tua matre, non gaudeas de dentes, deformas tuos parentes. Ad tua falſatura talis decet corona.

Indiculum.

XV. Nolite Domnæ, nolite ſanctæ, nolite credere fabulas falſas: quia multum habetis falſatores, qui vobis proferunt falſos ſermones, furi atque muronis, ſimilis etiam & ſuſurronis; & vobis, Domnæ, non erunt protectoris. Latrat vulpis, ſed non ut canis. Faltus mit ſemper inanis cauta proferit jam non fronre. Citò decadet ante cano forte. Volat upua, & non arundo. iſtcõ commedit in ſo frundo. humile facit capta dura, ſicut dilatus in falſatura falſator vadit tanquam latrp, ad aura pſallit, ut Eſcotus mentit, ſemper vadit toritus, & occidit quod nunquam vidit. Nolite Domnæ atque prudentis veſtras non confrangat mentis, & non derelinquere ſerventes. tempus quidem jam tranſactus. Et hoc feci quod vobis fuit adaptum. Iam modò per verba fallacia ſexum dejactus de veſtra gratia.

Incipit edictio.

XVI. Cùm in præſentia inluſter vir ill. illo mallavit. Sed ille petiit ut ſcriberet quod petivit, irrita Imperatores ſanceſerunt decreta ut nullus à judicio ſuſcipere præcurrit antiquam ſollemnia patefecerit, ut his qui fidem datis & nec objecti ſunt præomaticis dictionis lex pœna ſuccurrit. edictio inquam ob rem petitio in conſpectu magnitudinis veſtri, ut homo nomen illi eſt illas poſt ſe mali ordine præoccupaſſe dinoſcitur, ut hoc veſtra prudentia integrum & legalis ſententia debeant definire. Ea verò ſcilicet ratio, ut ſi in conſtitutum placitum res illas mihi juſtiſſimè debitas adprobare non potuero, ut lex mundana Theodoſiano corpore arbitratus diſcernit, me impleturum eſſe polliceor data edictione de inſcriptionibus accuſatoribus recreſcant Theodoſiano nono in ira prima tam civile neque criminalem actio profeſſio manu accuſatore conſcripta præcidat, niſi in ſe repetitione celebrata priùs à judice non audiatur.

Indiculum generale ad omnes.

XVII. Domino magnifico ſapientiáque decoratum & dono Dei regali gratia ſublimato illo ille ultimus ſervorum Dei ſervus ac ſi vilis ille infimus vocatus Epiſcopus, ſalutem vobis multimodam unà cum confratres noſtros oratores veſtros, qui ad limina ſanctorum illorum die noctúque pro vobis obſecundare noſcuntur, dirigere præſumimus. De ceterum cognuſcat induſtria veſtra precamur atque ſuplicamus vobis de iſta cauſa unde iſte præſens ſerviens veſter Miſſus noſter innotuerit, ei in ſuum placitum eſſe dignetis, agat almitas veſtra ita ut conſuetudo veſtra bona erat erga nos frequenter operata eſt.

Item alio.

XVIII. Domino procerúmque illuſtrem optimate ill. regale gratia ſublimatum & à nobis cum magna veneratione atque reverentia nominandum in Dei nomen ill. ultimus ſervorum Dei ſervus ſalutem vobis in Domino tam multimoda deſtinare præſumimus unà cum omni congregatione fratrum noſtrorum quam arcana cordis noſtri continet plenitudo. Memorare dignemini qualiter vos nobiſcum ante hos dies confabolare dignaſtis & in oratione quamvis nos indigni commendare dignaſtis. Precamur atque ſuplicamus clementia veſtra ut ad neceſſitatem fratrum noſtrorum oratores veſtros aliquid de eleemoſyna veſtra conſolare jubeatis, & quicquid exinde veſtra clementia erga nos diſponit agere, per veſtro venerabile ſcripto nobis dignetis facere certiores; & undecuoque nobis injungitis aut injunctum habetis de orationibus vel de alio ſervitio, parati ſumus veſtris partibus veſtrorúmque omnium ſervientium fidelis reſervire.

Item alio.

XIX. Sanctiſſimo ac ſanctis ceremoniis obſervantem æquè fonte ſpirantiæ exſuperantem Domno Patre & multorum gregem Chriſtique vice agente illo Pontifice ultimus omnium ſervorúmque Dei ſervus ille. Ad clementiam pietatis veſtræ has apices deſtinare præſumpſimus, non noſtri freti obſequio, ſed veſtra magnitudine culminis pietate. Ideoque quaſi ad præſens genua veſtra deoſculantes, ſuggeſtiuncula noſtra vobis propter quod mancipia beati patroni veſtri de monaſterio noſtro fuga lapſa in veſtro dominio prælapſi ſunt advenиſſe. Ideo ſupplicamus clementiæ veſtræ ut quomodo iſte Miſſus noſter nomen ille hæc noſtra ſuggeſtiuncula vobis detulerit, ſicut veſtra in omnibus bona erga nos eſt conſuetudo, inter nos ſeu erga omne noſtra juſticia inquirere jubeatis, qualiter congregatio noſtra obſecrantes Deo oratores veſtros meliùs Dei miſericordiam pro vobis delectet implorare.

Item alio.

XX. Domino ſancto ac ſanctis ceremoniis obſervante Domno illo & in Chriſto patre ego ille ſalutem vobis in Domino unà cum omni congregatione fratrum noſtrorum pleniſſimam dirigere præſumimus tam vobis quàm ſcilicet congregationem veſtram, quam Dominus ſub norma ſanctæ regulæ ad protegendum in manu miſit. Supplicamus caritatem & fraternitatem veſtram ut inter nos ſeu monachis noſtris orationes peculiares eſſe debeant: quia quamvis in ſpatia terrarum diſter corporalis noſtra converſatio, ſed, ut bene noſtis, non ſeparant ſpatia terrarum quos ſociat caritas vera: quia ſi unus in oriente & alius in occidente conſiſtat, ambo pariter orando Domino in caritate glutinantur. Supplicamus etiam.

Item alio.

XXI. Domino inclito fidelíque Deo atque regale grana ſublimato atque à nobis veneratione & amore colendo inluſtre viro illo optimate illo maximam ſalutem & inviolabilem cupio & vobis præſumimus deſtinare. De ceterum comperiat induſtria veſtra eò quòd & ætera gaudeat floreatque per tempora nobilitas veſtra, & quandoque terrena linquitis, cæleſtibus mereatis agminibus glomerare.

Item alio.

XXII. Domino & in Chriſto patri apoſtolica ſede colendo Domno illo ille proprius vernaculus veſter ſalutem vobis in Domino multimodam deſtinare præſumimus. Cognuſcat, Domne, ſanctitas veſtra quòd ſerviens veſter nomine illo ad nos venit & dixit ſe neglegentia contra vos habere pro qua gratiam veſtram non habeat. Propterea ſupplicamus, quaſi ad præſens genua veſtra deoſculantes, ut ipſe apud vos excuſatus ſit & eum per noſtram precationem recipere & conſilium ei facere ordinetis. Agat, Domne, ſanctitas veſtra ſicut ſemper erga nos facere conſueviſtis. Sanum & incolumem vos citiùs merear videre.

Item alio.

XXIII. Domino almifico, excellentiæ decore ornato, ac beatiſſimo, meritíſque

venerando, amabiliter diligendo, ſanctitatis culmine conſpicuo, ac nobilitatis titulo decorato, piiſſimo, ſive ſacra eloquia ſeu præcepta Dei pleniſſimo, ſanctorum meritis coæquando, & palma triumphationis atque ſanctitatis gratia ornato, inclito præclaróque. Deus omnipotens faciat in ſancta religione permanere. Venerabili in Chriſto & à nobis cum ſumma reverentia nominando illo Epiſcopo ego ill. in Domino perpetuam mitto ſalutem. Multimoda nobis benevolentiam veſtram generare competite gaudia quotiens nobis aditus dederit opportunos ut ad indagandam ſoſpitatem veſtram noſtras dirigere apices debeamus. Quia nihil melius niſi ut invicem mutuam caritatem orando in invicem alterutrum ſpiritalia pabulum ſubminiſtrare non ceſſemus, Hilarem & gaudentem citiùs vos cernere mereamus.

Item alio.

XXIV. Summa veneratione nobiliſſimi generis ſeu induſtriæ vel ſagacitatis culminíſque ſublimitatis ineffabile à nobis ſcelentiæ veſtræ, Domine inluſtriſſime, cum ſumma nobis reverentia nominando illo ille exiguus tam multiplices vobis ſalutes dirigere cupimus. & reliqua. obſecrantes piiſſimo Domino ut vos unà cum culminis ſublimitatis veſtræ longa per tempora trina conſervet deitas, & quandoque terrena linquetis, ſuffragantibus ſanctis angelorum mereatis cœtibus glomerare, præcellentiſſime & inclite Domne.

Item alio.

XXV. Domino venerabile inluſtríque ſagaciſſimo, ſed inluſtriore ſanctitate & gratia Dei pollente, & ſacerdotale apice ſublimato, Domno illo ille alumnus veſter ſalutem in Domino vobis præſumpſimus deſtinare. Supplicamus, Domne, gratiæ veſtræ ut nos pro mercede veſtra mom. inſtruere faciatis, & juxta veſtram bonam conſuetudinem, quod ſemper nos piè ut dulciter gubernare dignaſtis, ita & nunc agi non dedignemini, ut ad cumulum mercedis veſtræ perveniat. Et ſi ita agins, maxima dona fratribus noſtris juxta ſolita bonitatis veſtræ. Iterum atque iterum quaſi ad præſens ante genua veſtra proſtrati precamur ut à cœpta gubernatione veſtra nos diſcedere nunquam patiatur.

Item alio.

XXVI. Reverendiſſimo confratri meo illo ille in Domino ſalutem. Cùm enim longitudo terræ caritati illorum non queat evelli quos Chriſti connectit amor, deſiderans deſideravi literolas parvitatis meæ fraternitati tuæ dirigere, ut ſtatim quod præſens loquella conſpectui tuo loqui non valet, vel has apices tibi enarrent. Cupio valde quem recordor abſentem, ut cum quo mente ſum, cum eo etiam corpore ſim præſenti. Divinitas te ſervet per multos annos, parens & cuſtos Dei æterni, quem colimus, Ieſu Chriſti.

Donatio à die præſente.

XXVII. Sacroſanctæ baſilicæ ſancti illi monaſterio vel alio loco illo conſtructæ, ubi venerabilis vir ille Abbas vel Epiſcopus aut Preſbyter cum ſuis Clericis vel monachis præeſſe videntur, ego ille cogitans Dei amore vel æterna retributione, ideoque cedo ad die præſentè ad ſupradicta baſilica & monachis ibi conſiſtentes ceſſúmque in perpetuum eſſe volo portiones meas in loco nuncupante illo, ſitas in pago illo, quæ mihi tam de alode quàm de comparato vel de quocunque libet adtracto advenit vel advenire poteſt legibus in ſuprà memorata loca, tam terris, domibus, ædificiis, mancipiis, libertis, accolabus, merita accolanorum, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, campis, cultis & incultis, aquis, aquarúmque decurſibus, mobilibus & immobilibus, cum omnibus adjaeentiis & appendiciis vel colonicis ad ſe pertinentibus, cum omni integritate vel ſuperpoſito, quicquid dici aut nominari poteſt, in ſupramemoratos pagos vel ubique de ſupradictas portionibus tenere viſus ſum, totum & ad integrum ad die præſente ad jam memorato monaſterio vel ad ipſos monachos ibi conſiſtentes perpetualiter trado atque transfundo, de meo jure in veſtra trado dominatione ad poſſidendum, ut quicquid exinde facere voluerint, liberam ac firmiſſimam in omnibus habeant poteſtatem à die præſenti faciendi. Si quis verò, quod fieri non credo, in futurum, ſi ego ipſe aut ullus de heredibus meis, aut ulla emiſſa vel oppoſita perſona, vel quiſlibet qui contra hanc ceſſionem meam, quam ego bona voluntate fieri & adfirmare rogavi, venire, agere, aut reſultare, vel per quibuſcunque modis repedire aut infrangere conaverit, nec hoc valeat vindicare quod repetit, & inſuper partibus ſuprà memorato monaſterio vel monachis ibidem conſiſtentibus duplum tantum quantum ipſas res eo tempore emelioratas valuerint componat; & inſuper ſocio fiſco multa auri libra una coactus exſolvat, & hæc ceſſio omni tempore fir-

ma permaneat, ſtipulatione ſubnexa. Actum loco illo.

Ad teſtamentum faciendum.

XXVIII. Regnante in perpetuum Domno noſtro Ieſu Chriſto. Anno illo illius Regis, ſub die XII. Kalendarum illarum, feria illa, Indictione illa. Ego ille filius illius ſana mente integróque conſilio, metuens caſus humanæ fragilitatis, teſtamentum meum condidi, quem illi ſcribendum commiſi, ut quomodo dies legitimus poſt tranſitum meum advenerit, recognitis ſigillis inciſo lino, ut legis decrevit auctoritas, per inluſtrem virum illum, quem in hac pagina teſtamenti noſtro legatório inſtitui, geſtis reipublicæ municipalibus titulis ejus proſecutionibus ab ipſis muniatur, & in archivis baſilicæ ſancti illi conſervandum decrevi; ut quicquid unicuique de rebus meis propriis babere decrevi, ſingulariter in hoc teſtamentum meum inſerere curavi. in reliquo verò qualeſcunque aut quæcunque epiſtulas aut teſtamenti vel conſcriptionis de nomine meo manus meas firmatas oſtenſáſque fuerint, & ante hoc teſtamentum prænotatas, quas hic non commemoravero, excepto de ingenuitates quas pro animæ meæ remedio fecimus aut adbuc facere volumus, vacuas permaneant; & quod unicuique per hoc teſtamentum dedero daríque juſſero, id ut faciat detur, præſtetur, impleatur, te omnipotens Deus teſtem committo. Quapropter dum non babetur incognitum qualiter diſpenſante Deo ad habendum vel poſſidendum loca ſanctorum illorum de rebus meis propriis delegavi in perpetuum ad poſſidendum, dedi quoque ad baſilica illa portiones meas atque denominata, id ſunt illa, quicquid in ipſa loca ſuperiùs nominata babere videor, totum & ad integrum ad baſilicas ſuperiùs nominatas proficiat in augmentum. Illas verò ceſſiones quas ad libertos noſtros illos ad eorum ingenuitates confirmandas fecimus, id ſunt ille & ille, quando ipſos pro animæ noſtræ remedium ingenuos dimiſimus, ut dum advivunt hoc teneant & poſt eorum diſceſſum cum omni ſuperpoſito ad jamdicta Eccleſia ſancti illius, ubi eis patrocininm & defenſionem conſtituimus, revertere faciant. Volumus enim ut ingenuos quos fecimus aut in antea fecerimus, quanticunque in ipſa loca manent quod ad ſancta Eccleſia illa delegavimus, inſpecta eorum libertate ſuper ipſas terras per ingenuos commanent, & aliubi commanendi nullam habeant poteſtatem, ſed ad ipſa loca ſancta debeant ſperare, & nullus de ipſis lidemonio ad noſtros beredes nullatenus reddant; & de hoc quod aliquibus eis per chartas dedimus, nullatenus aliubi vendere nec alienare habeant licentiam. Similiter donavimus donatúmque in perpetuum eſſe volumus ad monaſterium illum, ubi venerabilis Abbas ille præeſſe videtur, villas illas in pago illo cum omnibus adjacentiis vel appendiciis earum, quantumcunque ibidem tenere vel poſſidere videmur, per qualibet adtracto ad nos pervenit aut legibus venire debet, totum & ad integrum cum omni ſuperpoſito à die præſente in bonore ſancti illius vel Abbati illi tradimus ad poſſidendum, cum domibus, ædificiis, mancipiis, accolabus, libertis tam ibidem oriundis quàm aliunde tranſlatis vel ibidem commanentibus, vineis, ſilvis, campis, terris cultis & incultis, pratis, aquis aquarúmque decurſibus, cum exio & regreſſo, omne genus pecodum tam majore, mobilibus & immobilibus, omnem rem inexquiſitam, tam aurum quàm argento vel reliquas fabricaturas, tam miniſteria Eccleſiæ vel ſtrumenta chartarum, libros vel veſtimenta Eccleſiæ, vel omni præſidio quod mihi legibus vivens poſſidere videor & mihi redibetur, & quicquid dici aut nominari poteſt, totum & ad integrum ad jamdicto monaſterio ſancti illius proficiat ad augmenrum, inſpecto illud ſtrumento quod antea ad jamdicto monaſterio fecimus. Præter iſta omnia reſervamus in Falcidia heredibus noſtris villas illas in pago illo, in ea ratione ut facta mea in omnibus ſtudeant conſervare atque defendere. Quòd ſi boc facere neglexerint, quicquid eis deputavimus perdant, & de omni corpore facultatis meæ penitùs reddantur extranei. Et ſi aliquid comparavero, aut ex parentibus meis mihi obvenerit, vel adtraxero, vel per quolibet ingenio ad nos pervenerit, quod in ipſo teſtamento ſuprà non commemoravimus, poſt noſtrum diſceſſum caſa ſancti illius per rectores ſuos recipiat perpetualiter ad poſſidendum. Per præſentem teſtamentum baſilicam ſancti illius beredem meam inſtituo, & quicquid unicuique deputavi, fidei tuæ committo; quia bæc quod tibi deputavi malo te habere quàm me, te magis quàm ceteris heredibus ac proheredibus meis. Si quis verò, quod futurum eſſe non credo, ſi aliquis heredum ac proheredum meorum, vel quiſlibet oppoſita perſona præ-

ſentem teſtamentum meum infrangere conaverit vel tentare præſumpſerit, in primis uſque dum veram emendationem proinde corrigatur, Deo & ſanctis ſuis habeat cootrarios, & à liminibus Eccleſiarum efficiatur extraneus, & inſuper inferat ei cui pulſaverit unà cum ſocio fiſco auro libras coactus exſolvat, & nihilominus præſens pagina firma permaneat, quam manu mea propria ſubter firmavi, & booorum hominum ſignis vel allegationibus roborandam decrevi, ſtipulatione. Actum loco illo.

Item aliud teſtamentum ad locum ſanctum.

XXIX. ***** manſus & peculiare ſeu merita eorum, præter tantùm illa & illa loca, ad legitimos heredes ſervo. Io reliquo verò ego jamdictus ille quantum ſuperiùs eſt inſertum vel comprehenſum, omnia & in omnibus, quicquid dici & nominari poteſt, ad ſupraſcripto monaſterio ejúſque congregatione in alimento ſeu in ſtipendia ſeu ſubſtaotia pauperum ad die præſenre dono, cedo, trado, atque tranſfundo, ut quicquid omnia ſupermemorata pars ipſius monaſterij ejúſque rectores facere elegerint, liberam & firmiſſimam in omoibus habeant poteſtatem libero arbitrio. Licèt verò in ceſſionibus minimè eſt neceſſe pœnam inſerere, ſed tamen pro rei totius firmitate mihi complacuit intimare ſi fuerit, quod nec fieri credo, aut ego ipſe, quod abſit, aut aliquis de beredibus aut proheredibus meis, vel quiſlibet potens aut inferior vel emiſſa perſona qui contra præſentem epiſtolam donationis, quam ego plena & devota voluntare fieri & adfirmare rogavi, venire aut eam infrangere tentaverit, aut aliqua calumnia aut repetitione vel refragatione ioſurgere aut opponere conatus fuerit aut præſumpſerit, in primis taotum quantum ipſas res eo tempore melioratas valueriot, contra cui pulſatur ſeu partibus jamdicti monaſterij componere & ſatisfacere adimpleatur, inſuper unà cum ſocio fiſco aurum tantum coactus exſolvat, & ſua repetitio nullo umquam tempore non obtineat effectum, & hæc donatio omni tempore inlibata permaneat, ſtipulatione ſubnixa. Actum in loco illo.

Confirmatio traditionis ad monaſterium.

XXX. Notitia locum traditionis qualiter vel quibus præſentibus, qui ſubter firmaverunt, ubi veniens homo alicus nomen ille vocatus monachos ad illas quòd ille ante hos annos per ſuam epiſtolam donationis ad monaſterio illo, quod eſt in honore ſancti illius, ubi ille Abba unà cum congregatione monachorum præeſſe videtur, jamdictus ille in villa illa qui vocatur illa, & ad præſens fuit, & per unamquamque villas & loca per ſingulas per portas & per oſtia de ipſas villas vel de illas caſas dominicatas jam præfatus ille ad Miſſo de ipſo monaſterio vel ipſius jamdicti Abbatis illius nomen ille, omnia quantum in illa epiſtola donationis eſt inſertum vel comprehenſum, in omnibus tradidit & conſignavit & cum de ipſas res in omnibus veſtrum & pillo & fiſtuca exinde in omoibus ſe exitum dixit & fecit. His præſentibus actum fuit.

Qualiter parentes filios ſuos offerant in monaſteriis.

XXXI. Dum legaliter ſancitum antiquitus teneatur & cautum cum oblarionibus Domino parentes ſuos tradere filios in templo Domioi feliciter ſerviturOs, proculdubio hoc de noſtris filiis faciendum nobis ſalubriter præbetur exemplum. Æquum etenim judico creatori noſtro de nobis reddere fructum. Idcirco bunc filium noſtrum nomine ill. cum oblatione in manu atque petirione altaris palla manu mea involuta ad nomina ſanctorum quorum hic reliquiæ continentur, & Abbate præſente, trado coram teſtibus regulariter permanſurum, ita ut ab bac die non liceat illi collum de ſub jugo regulæ excutere, ſed magis ejuſdem regulæ fideliter ſe cognoſcat inſtituta ſervare & Domino cum ceteris gratanti animo militare. Et ut hæc ooſtra tradirio inconvulſa permaneat, promitto cum jurejurando coram Deo & angelis ejus quia nunquam per me, nunquam per ſuſpectam perſonam, nec quolibet modo per rerum mearum facultates aliquando egrediendi de monaſterio tribuam occaſionem. Et ut hæc petitio firma permaneat, maou mea eam ſubter firmavi. Iſti ſunt teſtes.

Promiſſio ſtabilitatis in monaſterio.

XXXII. Ego ille initio converſationis meæ diligenter adtendens conſidero quòd petitionibus meis primùm noo facilis conceſſus eſt introitus, ſed diù mihi pulſanti vix boſpitij locus eſt miſericorditer adtributus; in quo per paucos dies demoratus, noviciorum ſum domum progreſſus; in qua mihi dura & aſpera primùm à ſeniore ſunt prædicata, & ſtabilitatis meæ promiſſio expetita, & ter in anno lecta atque tradita regula cum admonitione dicentis: Ecce lex ſub qua militare vis. Si potes obſervare, ingredere. Si non

potes, liber diſcede. Hoc ergo videns, ordinatiſſimum atque moroſum mihi ſpatium adtributum dubitans aditum prætermiſſo ut me jam veſtto corpori ſociare dignemini humiliter depoſco. Ego tamen hujus regulæ inſtituta Domino juvante ſervare promitto, & propter vitæ æternæ ptæmium coram Deo & angelis ejus humiliter militaturum ſubicio, itâ ut ab hac die non mihi liceat collum de ſub jùgo excutere regulæ, quia ſub annali optione aut excuſare licuit aut ſuſcipere. Et ut hæc profeſſionis meæ petitio à vobis firmiter teneatur, ad nomina ſanctorum quorum hic reliquiæ continentur & præſentis Abbatis ill. conſcriptam trado in perpetuum habendam, & manu mea roboratam ſuper altate repono perenniter teſervandam.

Ego ille promitto ſtabilitatem meam & converſionem morum meorum & obedientiam ſecundùm regulam ſancti Benedicti coram Deo & ſanctis ejus.

Petitio quam ante votum monachi quiſlibet facere debet.

XXXIII. Domino venerabili in Chriſto patri illo Abbati de monaſterio illo, qui eſt conſtructus in honore ſancti illius, ſimul cum felici congregatione veſtra, quam Dominus de diverſis provinciis ad peregrinandum propter nomen ſuum ſub jugo militiæ atque ſervitutis Chriſti atque ala protectionis ſecundùm evangelium Chriſti regulariter vobis coadunavit. Igitur audivimus quod Dominus noſter Ieſus-Chriſtus per evangelium ſuum ad-
Luc. 14. nuntiat dicens: *Niſi quis renuntiaverit omnibus quæ poſſidet, non poteſt eſſe meus diſ-*
Matth. 19. *cipulus.* Et alibi: *Qui reliquerit patrem aut matrem, fratres aut ſorores, domus aut agros, & cetera propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit.* Petimus ergo beatitudinem caritatis veſtræ ut nos in ordine congregationis veſtræ dignemini recipere, ut ibidem diebus vitæ noſtræ ſub regula beati Benedicti vivere & converſare debeamus, quatenus ſuave jugum Chriſti & onus ejus leve ſentiamus. Igitur noſtra fuit petitio & veſtra decrevit voluntas id ipſum implere. quod ita feciſtis. Abrenuntiamus ergo omnibus voluntatibus noſtris propriis, ut Dei ſola voluntas fiat in nobis, & omnibus rebus quas poſſidemus, ſicut evangelica & regularis traditio edocet. Nihil rebus terrenis ab hac die poſſeſſuros nos ſpondimus, niſi quantum à patre monaſterij donante aut permittente alimenta aut tegumenta corporis acceperimus. Obedientiam vobis, in quantum vires ſuppetunt, & Dominus dederit nobis adjutorium, conſervare promittimus. Stabilitatem converſationis noſtræ in congregatione veſtra teſte Domino devoto animo cum obſervatione regulæ uſque in finem profitemur ſervare, niſi tantùm, quia ignoramus futura, ſi fortaſſe cauſa utilitatis animæ accedat ut per veſtrum comiatum diſcedamus, aut etiam illud ſi contra voluntates noſtras, quod abſit, ſeparemur à principibus vel à barbaris; & ipſum ſi fuerit factum, in quantum poſſumus, ſemper ad ipſam congregationem revertere faciamus, & ſub ſancto ordine perſeveremus. in reliquo verò per nullum ingenium de prædicta congregatione veſtra vel jugo ſanctæ regulæ ſeu de poteſtate obedientiæ veſtræ nullam habeamus licentiam nos abſtahendi aut contradicendi. Quòd ſi inſtigante antiquo hoſte aut voluntate noſtra propria hoc facere tentaverimus, in nullis modis hoc vindicare valeamus, ſed ubicunque nos Miſſus veſter aut aliquis ex congregatione veſtra invenerit, etiam nobis nolentibus, in ipſa veſtra ſancta congregatione Deo auxiliante per voſmetipſos faciatis revocare & ſecundùm regulam ibidem nos dijudicare, ut diebus vitæ noſtræ ſub divina regula & regimine veſtro perſeveremus; qualiter in die judicij ante tribunal æterni judicis ipſo adjuvante ſalvos nos repræſentare poſſitis. Et quicunque contra hanc petitionem, quam nos bona voluntate ſcribere rogavimus & ſubter firmavimus, per quemlibet modum agere aut infrangere voluerit, in primis ſciat ſe à Deo damnandum, quem irritat, & inſuper ſecundùm canonicam inſtitutionem à communione omnium fratrum ſit extraneus uſquequo de hac cauſa ad veram emendationem perveniat. Manus noſtræ ſubſcriptione ad honorem Domni & patroni noſtri ſancti illius hanc petitionem volumus roborare.

Ipſa promiſſio.

XXXIV. Ego ille, Domne Abba ille, obedientiam vobis ſecundùm regulam ſancti Benedicti, juxta quod in iſta petitione continetur, quam ſuper iſtud altare poſui, coram Deo & ſanctis ejus, in quantum mihi ipſe Deus dederit adjutorium, Deo & vobis promitto cuſtodire, & in quo poſſum ipſo auxiliante conſervo. Amen.

Exemplar

Exemplar promiſſionis ſicut ſolebant antiqui monachi regulam promittere.

XXXV. In nomine Domini. Promitto me ego ille in ſacro monaſterio beati martyris ſive confeſſoris illius ſecundùm inſtituta beati Benedicti coram Deo & ſanctis angelis ejus, præſente etiam Abbate noſtro illo, omnibus diebus meis in hoc ſancto monaſterio amodo & deinceps perſeveraturum & in omni obedientia, quodcunque mihi præceptum fuerit, obediturum. Ego ille hanc promiſſionem à me factam manu propria coram teſtibus ſcripſi & roboravi.

Indiculus pro monacho qui fugerit de monaſterio.

XXXVI. Domino illi ille. Suggerentes ſanctitati veſtræ, certi de vobis quia veritatem animoſa pietas non recuſat, nec fides recta aliquando patitur quamcunque jacturam. De cetero cognoſcatis quòd noſter frater ille, qui in monaſterio nobiſcum fuit nutritus, tonſuratúſque eſt, obedientiam coram Deo & ſanctis ejus ac ſtabilitatem promiſit, atque in noſtra clericatus officio ipſe ordinatus eſt, hoc ipſum oblitus diſceſſit à nobis & rediit poſt ſatanam, ſicut reverti ſolet canis ad vomitum ſuum, & ſus lota in volutabro luti, & nunc honorem ſeculi diligens, diviniis ac terrenis rebus ſectans, vobiſcum degens. Vos tamen ſcitis quicquid ſacrum divina lumina verbis eloquio ſenſúque docent, quòd nemo mittit manum in aratro, aſpiciens retrò, aptus eſt regno Dei. Nec vobis latet quid facere canones de hac re commendent, vel regula atque tractatores ſancti expoſuerunt. Hæc enim vos cuncta relegentes, memoriter retinetis quod animo ſitienti bibiſtis. Nam ſancta ſynodus Nicæna ordinat ut ſiquis in monaſterio nutritus uſque adſummum ſtudium fuerit, & poſtmodum diſceſſerit, niſi revertatur, deſertoris crimine damnetur. Et iterum: *Si quis ſuſceperit monachum alienum, ambo excommunicandi ſunt.*
Concil. Chalced. c. 4. Canones verò Chalcedonenſes ita præcipiunt, ut monachus in oratione & jejuniô permaneat in loco in quo renuntiavit ſeculo. Deſerentem verò excommunicatum eſſe decreverunt. Canones autem
Concil. Agath. c. 27. Agathenſes ita pronuntiant: *Monachum niſi per Abbatis ſui permiſſum ad alterum monaſterium migrantem nullus tenere præſu-*
Canones S. Leodegarij c. 10. *mat.* Canones verò Auguſtidunenſes ita ſtatuunt, ut nullus monachum alterius abſque permiſſo Abbatis ſui præſumat retinere. Regula namque ſancti Benedicti, quam ipſe promiſit in omnibus cuſtodire, ita ediſſerat: *Sciens ſe lege regulæ conſtitu-* Regula S. Bened. c. 58.
tum, quòd ei ex illa die non liceat egredi de monaſterio nec collum excutere de ſub jugo regulæ. Et paulo poſt: *nec ex illa die proprij corporis poteſtatem ſe habiturum ſciat.* Quid multa replicem? Vos ſenſibus doctis utimini. Nec mihi pluribus verbis opus eſt vobis ſcribere. Quæcunque enim à me potuerunt dici, hæc jam divina gratia vobis contulit. Oportet namque ut doctrinæ jungatur vita fidelis. Agnoſci gravius non obſervanda nocebit. Vos autem ſecundùm datam à Deo vobis ſapientiam facite eum ad locum unde exivit reverti, ut agat pœnitentiam. Scientes autem quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſalvabit animam ejus à morte, & operit multitudinem peccatorum. Nec vobis decet hominem perversò ambulantem ſecundùm deſideria cordis ſui auxilium præſtare ut magis ac magis eat in interitum. Sed auferte malum ex vobis: quia qui tangit picem, coinquinabitur ab ea. Et nec abſcondere poteſt homo ignem in ſinu ſuo ut veſtimenta illius non ardeant, aut ambulare ſuper prunas ut non comburentur plantæ ejus; ſic qui conſenſerit iniquitatem non erit mundus. Iſti, qui excommunicatus eſt, nolite ei communicare, ne bonorum veſtrorum præmia amittatis; ſed cum ſanctis patribus, qui hujuſcemodi hominem excommunicaverunt, partem habere mereatis. Et ubicunque fuerit, Abbati ſuo auctoritate canonum revocetur.
Canon Chalcedonenſis: *Non liceat Clericum* Concil. Chalced. c. 10.
conſcribi ſimul in duabus Eccleſiis, & in qua ordinatus eſt, & ad quam profugit quaſi ad potiorem, ob inanis gloriæ cupiditatem. Hoc autem facientes revocari debere ad Eccleſiam in qua primitus ordinati ſunt, & ibi tantummodo miniſtrare. Eos verò qui auſi fuerunt ex his quæ ſunt prohibita perpetrare, à proprio gradu recedant. Et ne quis Clericus qui derelicta Eccleſia ſua, nulla cauſa exiſtente probabile, vagatur, per alias Eccleſias ſuſcipiatur in communionem.
Canon Aurelianenſis. Miniſtri in quibuſ- Conc. Aurelian. I. c. 2.
cunque locis ordinati fuerint, pervagati, ubicunque inventi fuerint, cum auxilio Epiſcopi tanquam fugaces ſub cuſtodia revocentur. Et reum ſe ille Abbas futurum Concil. Agath. c. 27.
eſſe cognoſcat qui hujuſmodi perſonas non regulari animadverſione diſtrinxerit, vel qui monachum ſuſcepit alienum.

Qui monaſterium in proprio ædificat, qualiter chartam faciat.

XXXVII. Antiqua legum auctoritas & Principum decreta ſanxerunt ut unuſquiſque, dum manet in corpore, de propria quam poſſidet facultate voluntatem ſuam literis inſerat, ut perennis temporibus inviolata permaneat. Quapropter dum non habetur incognitum qualiter ego ille unà cum conſenſu Galliarum Pontificum in re mea propria, quæ ex ſucceſſione parentum meorum mihi obvenit, monaſterium in bonore ſancti illius ædificavi in loco nuncupante illo, in pago illo, in fine illa, & conſtituimus ibi Abbatem nomine illum, qui ibidem ſanctum ordinem Deo auxiliante gubernare faciat & ſuis monachis ibi conſtituat, & per ejus ordinationem ipſe ſanctus ordo perpetualiter ſit inſtitutus & conſervatus. Propterea donamus & donatum in perpetuum eſſe volumus ad jam nominato monaſterio ſancti illius vel ad Abbate illo ipſum locum ubi ipſe monaſterius eſt conſtructus, cum omnibus adjacentiis & appendicüs ſuis & locella ſeu colonicis in villas illas in pago illo. Iſta omnia quæ ſuperiùs memoravimus, cum omnibus adjacentiis vel appendiciis eorum, quantumcunque ibidem tenere vel poſſidere videmur per quolibet adtracto, totum & ad integrum cum omni ſuprapoſito ad die præſenti in honore ſancti illius pro remedium animæ meæ vel æterna ſalute dedimus, cum domibus, ædificus, mancipiis, accolabus, libertis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarúmque decurſibus, ſtrumenta chartarum, libris, vel veſtimenta, ſeu miniſteria Eccleſiæ, mobilibus & immobilibus, omnem rem inexquiſitam, quicquid dici aut nominari poteſt, totum & ad integrum ad ſuptaſcripto monaſterio vel jam dicto Abbati cum monachis ſuis perpetualiter protegenre Domino tradimus ad poſſidendum. Et dum omnes Præſules & nobiles perſonæ agnoſcunt & comprovincialibus noſtris cognitum eſt quòd ego ille in mea repropria jam nominatum monaſterium ædificavi vel cœnobiolo ſancto ibi conſtitui propter Deum, vel quicquid exinde facere volo, præſenti tempore in omnibus mihi maneat libera poteſtas, propterea per præſentem paginam cum conſenſu ſuprà memoratorum Pontificum conſtituo ut nullus Epiſcopus alius civitatis, aut Archidiaconus, vel quilibet ex clero, aut actores Eccleſiæ, nullum ibidem præſumant exercere dominatum, non ad manſionaticos aut repaſtos exigendo, non ad miniſteria deſcribendo, non ad Abbatem mittendo. Cùm verò neceſſe fuerit chriſma petere, tabulas aut altaria conſecrare, ſacris ordinibus benedici, Abbas vel monachi ibidem conſiſtentes, à quocunque de ſanctis Epiſcopis ſibi elegerint qui boc agere debeat, licentia ſit eis expetere, & illi boc benedicere vel conſecrare. Si verò caritate exigente Pontifex quilibet ab Abbate loci illius ibi fuerit invitatus, ſimpliciter quæ ei à fratribus offeruntur accipiat, nulla exenia vel munuſcula ampliùs eis quærat, neque de omnibus rebus ipſius monaſterij nullam habeat poteſtatem. Cùm verò Abbas ipſius loci acceperit tranſitum, quemcunque de ſemetipſis monachi ibidem habitantes ſecundùm regulam ſancti Benedicti meliorem invenerint, ipſum Abbatem ibidem conſtituant. Quòd ſi ipſi de ſeipſis talem non invenerint, cùm communi conſilio illi ſanciores monachi aliunde regularem Abbatem, qui eos ſub regula ſancti Benedicti regat, elegendum in eorum maneat poteſtate. Quod verò Deus avertat, ne ibi ſanctus ordo tepeſcat, & ipſe Abbas hoc emendare non prævalet aut negligit, poteſtas maneatur ipſis monacbis ubicunque in propriis monaſteriis rectiùs & ſanctiùs ſecundùm regulam ſancti Benedicti invenerint, expetere, & per eorum ſalubre conſilium ipſum ſanctum ordinem regulariter emendare. Quòd ſi Pontifex vel aliquis ex eccleſiaſticis miniſteriis quiſlibet vel aliqua emiſſa perſona contra ipſum Abbatem vel ejus congregationem de ſupradictis ordinibus vel benedictionibus vel de rebus meis propriis monaſterij per qualecunque ſtrumento aut quocunque modo ad ipſam caſam fuit vel inantea fuerit delegatum, additum, commutatum, vel conceſſum, vel quicquid ad ipſum monaſterium vel ad eorum bomines pertinet, aliquid calumniare aut inquietare vel per quodlibet ingenium minuare tentaverit, à glorioſo Domno, quem tunc Deus regnum Burgondiæ gubernare permiſerit, hoc protinus emendetur. Precor igitur glorioſo Domno qui eſt temporibus modernis, & futuris ſucceſſoribus Deus regnum Burgundiæ gubernare permiſerit, & per Dei tremendum judicium adjurare præſumo ut præſentem paginam vel facta mea [illegible] iamdicto cœnobiolo meo ſua fortitudo contra omnem adverſitatem pro mercede ſua poſt Deum

jubeat defenſare atque ſolidum in omnibus cuſtodire, ut nullatenus ab infeſtatione malorum hominum poſſit inrumpi, ſed delectet ibidem Abbati vel ſacerdotibus ſeu monachis ibidem conſiſtentibus pro vita ipſius & filiorum ejus vel exercitu & omni populo catholico quieto ordine Dominum ſupplicare. Si quis verò.

Qualiter privilegium condatur.

XXXVIII. Dominis apoſtolicis præſentibus temporibus & futuris, quicunque ſub fide catholica paſtorali ſectantur officia, ille Epiſcopus Chriſti humilis. Opportunum eſt etiam ut Deum timentes propter ventura futuráque judicia diligentibus Deum bonum operare, quatenus qui Pontifex vocatur in populo, timentibus Deum ſuccurrat affectus; ut qui ſeculum calcant & Chriſto ſervire deſiderant, per conſenſum paſtoris quieti ab omnibus infeſtationibus vivant. Quapropter dum non babetur incognitum qualiter monaſterio in pago illo, qui dicitur ille, quem illuſter vir ille in alode proprio conſtruxit, & pro totius defenſionis ſtudio per ſuam epiſtolam ad præcellentiſſimum Domnum Regem Burgundiæ ipſum monaſterium aſpicere decrevit, ut communis mercis illius pro fundamento & regale clementia pro defenſionis auxilio creſcat apud Deum, & nobis jamdicto Domno glorioſo Regi illo opportunum eſt petere ut privilegium monachis ibidem habitantibus deberemus largire, ob hoc maximè quia ſolet contingere ut morientibus religioſis Epiſcopis, paſtoralem locum ſuſcipiant ſeculares, & res quæ pauperibus fuerunt condonatæ magis per gaſindos quàm per ſacerdotes diſpergantur, & eccleſiaſtica vita neglecta conlata bonorum magis per venatores & canes &, quod eſt gravius, per meretrices expendantur, vel religionis norma diſtructa levitate laicorum ſecularia injuſtè conſentiantur, & per eorum iniqua conſilia monachorum vitam conturbare præſumant. Propterea ergo ab hac parte ſemper Chriſto propitio directore dirigentes communi voluntate ille Epiſcopus & ceteri conſenſimus ut in eis privilegium claro animo confirmaremus. Statuentes ergo jubemus ſub teſtimonium ſanctæ Trinitatis & pretium ſanguinis Chriſti coram Deo & angelis atque archangelis ut de prædicto monaſterio illo vel quicquid ibidem tam regio munere quàm privatorum vel quibuſlibet rebus atque corporibus eſt conlatum aut inantea conlatum fuerit, ut nullam exinde Epiſcopus civitatis illius habeat poteſtatem, neque Archidiaconus illius, vel miniſtri & actores Eccleſiæ, aut quiſlibet ex clero in rebus prædicti monaſterij nullum præſumat habere principatum in nullam omnino rem quod dici aut nominari poteſt, non pro paſto exactandum, non pro manſionaticos requirendum, non pro totius omnino re repetendo, non pro Abbatem conſtituendo, non pro miniſteria diſcribendo, non pro altaria aut tabulas conſecrando, non pro ſacros ordines dedicando, illius civitatis Epiſcopus nullum ibidem præſumat habere acceſſum, niſi fortaſſe per communem conſenſum Abbas vel ipſa congregatio eum caritatis gratia pro ſanctæ vitæ meritis crediderit evocandum. Et ſi fortaſſe ab eis fuerit evocatus, non hoc in conſuetudine vertat, nec munera exinde requirat, ſed ſimpliciter quæ à fratribus ſibi fuerint oblata; & expleto caritatis officio, ad propria, ſicut de reliqua Regis domo, cum pace diſcedat; quia dignum eſt ut quod Rex bujus ſeculi cum ſuis proceribus pro commune ſalute voluit eſſe conſtructum, ſub integro privilegio ſit in perpetuum à calumniandi occaſionibus conſervatum. Confirmamus igitur jure perpetuo ut cùm Abbas ipſius cœnobij de hac vita migraverit, quemcunque ſibi monachi ibidem habitantes ſecundùm Deum elegerint, abſque ullo arhitrio civitatis ipſius anteſtitis ipſi ſibi monachi paſtorem inſtituant, qui eorum ſacrum ordinem inſtanter adtendat. Cùm verò fuerit opportunum Eccleſiam dedicare, aut ſacros ordines benedici, vel tabulas conſecrare, quemcunque de religioſis Epiſcopis Abbas ipſe vel monachi ſibi voluerint invocare, in eorum maneat poteſtate. Et ſi, quod abſit, ibi ordo ſanctus tepeſcat, & Abbas monaſterij hoc per ſe emendare neglexerit, aut etiam ipſe cum monachis ſtatuta regularia ſervare contempſerit, etiamſi vix pauci videantur de monachis quorum religio in Chriſto proficiat, poteſtas illis maneat quemcumque ſibi elegerint de proximis monaſteriis quem rectiùs & ſanctiùs ſecundùm regulam ſancti Benedicti invenerint expetere, ut eorum ſalubri conſilio ſtudeant ſanctum ordinem revocare. Statuimus etiam mulierum acceſſus intra portas monaſterij nullatenus fiat. Si quis itaque conſtitutionem præſentem pro quocunque conludio mutare conaverit, reus omnipotenti Deo effectus à

pace Chriſtianorum omnium babeatur extraneus, & indiſſolubili anatbematis vinculo vinctus ſortem damnationis Iudæ proditoris incurrat. Quod privilegium ut in perpetuo tempore conſervetur, ſtipulatione ſubnixa, manu propria.

In Dei nomine. Incipit epiſtola quæ formata dicitur ſive commendatitia.

XXXIX. Reverentiſſimo atque religioſiſſimo & à nobis cum ſumma veneratione nuncupando illi Epiſcopo ego ille extremus ſub pontificali officio Deo famulantium perpetuam in Domino Ieſu opto ſalutem. ΤΥΑ. ΤΑΑΑΙ. DLXXV. Præſens frater noſter ille petiit ab extremitate noſtra licentiam ad veſtram almitatem proficiſcendi atque vobiſcum ſive cum veſtris babitandi. Cui & nos benivola mente & fraterno affectu, non ſolùm ei copiam ad vos veniendi non negavimus, verùm etiam ut à vobis ſive à veſtris gratificè ſuſcipiatur expoſcimus. Et ſi vobis placuerit ut aut in gradu quem modò tenet ſacris altaribus miniſtret, aut ad altiorem gradum promoveatur, noſtro ſive noſtrorum teſtimonio ſuſcepto, id ei facere liceat; quippe qui nihil in eo tale noverimus quo id faciendi ei licentia denegetur. Bene namque in Eccleſia in qua hactenus fuit educatus, bene converſatus, boc nobis de ſe ſive de ſua vita oſtendit ut, in quantum humana fragilitas ſcire poteſt, adminiſtratione ſacrorum miniſteriorum non ſit indignus. Nos itaque, ut bomines divini ſenſus inſcij, & arcanorum ignari, præbemus de fratre quale ſcimus teſtimonium. Deus eſt enim quem occulta non fallunt, & qui omnium ſecreta rimatur, juxta il-
1. Reg. 16. lud: *Homo videt in facie, Deus autem in corde.* Has ergo litterulas ideo illi petere & nobis facere libuit ut ille non ſolùm pro profugo aut abjecto non babeatur, verùm etiam noſtræ humanitatis & caritatis commendatione, à veſtra fraternitate libentiſſimè ſuſcipiatur. ΑΜΗΝ. XCVIII. Salus æterna, quæ Cbriſtus eſt, & in boc præſenti tempore vobis longævam ſalutem & in futuro cum ſanctis & electis ſempiternam largiri dignetur. Amen. DCXCIV.

Item alia.

XL. In nomine Patris Π & Filij Υ & Spiritus ſancti Α. Ille Epiſcopus venerabilibus Præſulibus illis cariſſimis nobis patribus & confratribus pacem omnem & ſalutem ſempiternam. Audientes præſentem Eccleſiæ noſtræ filium illum, in eadem quoque natum, nutritum, atque eruditum, & uſque in presbyterij dignitatem à noſtro præceſſore provectum, vobis veſtræque Eccleſiæ neceſſarium eſſe & utilem, mutua caritate & fraterna compaſſione deſtinamus eum veſtræ paternitati, ut in omnibus, ſicut ex veſtris uoo, illo quoque utamini in Chriſto, hoc ſcientes, quia nullius malæ famæ apud nos uſque nunc fuit, vita honeſtus, moribus ſimplex. Scientia quidem non extollitur à nobis; quia nec poteſt Homerica, ſed, nt ita dicamus, ut in pluribus non civilibus ſed exterioribus vulgò egonica. Et quia non diviſa ſed unica eſt Eccleſia Chriſti, non multiformis, ſed concors, inter nos etiam quædam familiaritas præ aliis familiaritatibus animata, decet omnino ut & vos utamini noſtris ut veſtris, & nos veſtris ut noſtris. Hæc omnia invicem agamus in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Et ut hæ noſtræ humilitatis litteræ de præfato fratre veſtræ caritati miſſæ non fictæ, ſed fixæ, non ventoſæ, ſed firmæ comperiri valeant, Græcos apices, quos eccleſiaſticus mos in hujuſmodi rebus agendis decrevit, conſtituit, & obtinuit, ſubter addere cum numeris ad ſe pertinentibus curioſè decrevimus, boc eſt, primos quos jam ſuperiùs poſuimus Patris Π, Filij Υ. Spiritus ſancti Α, qui exprimunt numerum octogenarium quadringenteſimum & primum, Petri quoque Apoſtolorum principis primam Π, qui habet numerum, ut jam dictum eſt, octogenarium. Noſtri quoque nominis primam, veſtri ſecundam, accipientis tertiam, noſtræ quoque civitatis, de qua ſcribitur, quartam, & veſtræ, ad quam ſcribitur, quintam, Indictionis quoque præſentis anni numerum, & ſummam utriuſque numeri. Addidimus præterea ſeorſum in concluſione epiſtolæ univerſa præfata, claudentes nonagenarium & nonum numerum, qui ſecundùm Græca elementa ſignificat. Orate pro nobis orantibus pro vobis. Amen.

Item adhuc alia.

XLI. Clariſſimo in Chriſto atque ſanctiſſimo fratri illo Epiſcopo itémque ille indignus Archiepiſcopus in Domino ſalutem optat. Præſens denique Preſbyter ille nomine ad noſtram confugit exiguitatem, nobis rememorans qualiter anceſſor noſter Domnus Ioſepb eum ordinavit per deprecationem Fredegiſi Abbatis in titulo ſaocti Martini in villa quæ dicitur illa, & recordans quòd nos in ipſo die ſuæ ordinationis eum inquiſivimus. Ideo ad veſtram

miſimus ipſum prudentiam, ut in veſtra illi licitum ſit ſuum peragere parrochia officium. Et ut certiùs credatis à nobis ipſum ordinatum, hanc epiſtolam, quam formatam dicimus, concludimus eo tenore ut credimus à ſanctis patribus conſtitutum eſſe, id eſt, primam litteram Patris & Filij & Spiritus ſancti, ut in nomine ipſius condita conſervetur. Item primam litteram Petri ponimus, qui primus Apoſtolorum fuit, quæ, ut tranſtulimus, LXXX. ſignificat. Ponimus ad noſtrorum nominum litteras loci quamvis diverſorum ordine tamen ut conſtitutum eſt, id eſt, me indignum primam litteram, veſtri glorioſi ſecundam, tertiam civitatis noſtræ de qua mittitur, quartam veſtræ urbis ad quam mittimus. Addidimus Indictionem quæ eſt. AMHN. quod nonagenarium nonum numerum exprimit. Valete in Domino.

Item adhuc alia.

XLII. Reverentiſſimo almifluæque religionis cultu ſinceriſſimo ſanctæ illius ſedis Archiepiſcopo vel Epiſcopo Adventius reverendæ Mettenſis Eccleſiæ ac plebis ipſius humilis famulus in Chriſto paſtorum principe manſuram cum gaudio proſperitatis & perpetuitatis gloriam. Decreta ſanctorum CCCXVIII. patrum Nicæa conſtitutorum ſaluberrima ſervantes, Deo dignam piámque fraternitatem veſtram canonicè aggredimur, & ſub nomine formatæ epiſtolæ reverenter veſtram ſanctitatem adimus, vobis videlicet intimando quia præſenti Preſbytero vel Diacono ſeu Subdiacono nomine ill. has dimiſſorias dedimus litteras, quem in noſtra dioceſi eccleſiaſticè educatum de ordine clericatus ad illum proveximus gradum, ut his canonicis munitus apicibus, cum noſtra licentia ei in veſtra parrochia ſub defenſione ac regimine veſtræ caræ dilectionis degere liceat, & ut eum, ſi morum probitas & doctrinæ dignitas ſuppetit, ad eccleſiaſticos ordines promoveatis fideliter annuimus, & in ſinu ſanctæ matris Eccleſiæ canonicè fovendum ac regendum committimus. Hanc ergo epiſtolam Græcis litteris hinc inde munire decrevimus, & anulo Eccleſiæ noſtræ bullare cenſuimus. Chriſtus paſtorum princeps fraternitatem veſtram ad cuſtodiam ſui gregis diù nobis conſervet incolumem. Amen.

Exemplar libertatis.

XLIII. Auctoritas eccleſiaſtica patenter ammonet, inſuper & majeſtas regia catholicæ religioni aſſenſum præbet, ut quemcunque ad ſacros ordines ex familia propria promovere Eccleſia quæque delegerit, in præſentia Sacerdotum, Canonicorum ſimul & nobilium laicorum, ejus cui ſubjectus eſt ſubſcriptione vel manumiſſione ſub libertatis teſtamento ſolemniter roboretur. Idcirco ego Adventius annuente Chriſto ſanctæ Mettenſis Eccleſiæ Epiſcopus quendam Eccleſiæ noſtræ famulum nomen ill. ſacris ordinibus oblatum ad altaris cornu nobilium virorum in præſentia per hoc auctoritatis teſtamentum ſtatuo, ita ut ab hodierno die & tempore bene ingenuus atque ab omni ſervitutis vinculo ſecurus permaneat, tanquam ſi ab ingenuis fuiſſet parentibus procreatus vel natus, eandémque pergat partem quamcunque volens canonicè elegerit, ita ut deinceps nec nobis neque ſucceſſoribus noſtris ullum debeat noxiæ conditionis ſervitium. Sed omnibus diebus vitæ ſuæ ſub certa pleniſſimáque ingenuitate, ſicut alij cives Romani, per hunc manumiſſionis atque ingenuitatis titulum bene ſemper ingenuus atque ſecurus exiſtat. Suum verò peculiare quod habet, aut quod abhinc aſſequi poterit, faciat inde ſecundùm canonicam auctoritatem liberè quicquid voluerit. Et ut hæc ingenuitatis pagina inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria illam roboravimus.

ISONIS
MONACHI SANGALLENSIS FORMVLÆ.

Traditio ad monaſterium.

XLIV. Humano genere peccatorum maculis ſauciato atque ob culpam inobedientiæ à paradiſi gaudiis dejecto, inter cetera curationum medicamenta etiam & hoc Deus mundo remedium contulit ut propriis divitiis homines ſuas animas ab inferni tartaris redimere potuiſſent, ſicut per Salomonem dicitur: *Redemptio animæ viri, propriæ divitiæ ejus.* Prov. 13. Hinc & per ſemetipſam divina clementia in evangelio hortatur dicens: *Date, & dabitur vobis.* Luc. 6. & 11. Et iterum: *Date eleemoſynam, & omnia munda ſunt vobis.* His igitur atque aliis ſcripturarum ammonitionibus ego Wolfhugi compunctus trado atque transfundo ad cœnobium ſancti Galli, ubi Grimaldus Abbas præeſſe dinoſcitur, quicquid in pago Turgauvenſi in loco Rammiſperage

nominato proprio ſudore Staricholfus adquiſivit, & cum manu advocati ſui Richmari ad prædictum cœnobium contradidit, mibíque & legitimæ meæ procreationi ſub ea ratione poſſidendum dereliquit ut cenſum exinde annis ſingulis perſolvamus, id eſt, duos denarios vel duos maldros de grano. Si autem ego illas redimere velim, cum uno ſolido id agam. Si verò ego illas non redimam, legitimi heredes mei ſub prædicto cenſu eas poſſideant. Si autem hoc evenerit ut legitimi heredes mei deficiant atque in ſua ingenuitate non permaneant integerrimè, ſtatim ad prædictum redeant cœnobium perpetualirer poſſidendum, nullúſque eas ulteriùs licentiam abſtrabendi habeat, ſed pro remedio animæ meæ necnon & Sraricholfi ſemper illuc ſint deligatæ, cum pratis, paſcuis, ſilvis, marchis, viis, aquis, aquarúmque decurſibus, cultis & incultis, mobilibus & immobilibus, quicquid dici vel nominari poteſt. Hanc autem traditionem ideo ego facere volui quia illa prior traditio quam Staricholfus fecit, non perfecta nec litteris fuit mandata. Quòd ſi ego ipſe vel ulla oppoſita perſona contra hanc traditionis chartulam venire tentaverit, auri uncias tres, argenti pondera quinque ad ærarium Regis coactus perſolvat, & effectum quem incboavit non perficiat, ſed hæc charta ſtabilis & firma permaneat, cum ſtipulatione ſubnixa. Actum in ipſo cœnobio ſancti Galli, præſentibus iſtis quorum hic ſignacula, continentur. Signum Wolfhugi, qui hanc traditionem fecit. Sig. Heitar. † Amalunc. † Witigouvo. † Tagibreht. † Ricman. † Enno &c. Ego igitur Iſo inmerens monacbus rogatus ſcripſi & ſubſcripſi. Notavi diem dominicum IV. Kal. Iun. anno XIII. regni Lodoici, ſub Odalrico Comite.

Item alia.

XLV. Ego in Dei nomine illa cum manu advocati mei nomine illo trado ad monaſterium ſancti illius mancipia totidem, quorum hæc ſunt nomina. Sed extra hos unum ſervum emptitium nomine illo. In ea videlicet ratione ut ea habeam tempus vitæ meæ, cenſúmque annis ſingulis ſolvam, id eſt, tantum. Et ſi redimere voluero, eum tanto redimam. Illum verò ſupranominatum ſervum nomine illo in eundem cenſum habeam tempus vitæ meæ. Et ſi redimere voluero, cum tanto pretio redimam. Poſt obitum verò meum, ſi antè non redimero, omnia ad jamdictum monaſterium redeant perpetim poſſidenda. Si quis verò contra hanc chartulam traditionis venire atque inrumpere tentaverit, illa multa componat ſicut in lege Alamannorum continetur. Actum in illo loco publicè &c.

Præſtaria.

XLVI. Chriſti enim favente clementia ille Abbas monaſterij illius ſancti. Convenit unà cum conſenſu fratrum noſtrorum ut illa mancipia, quæ nobis ille de illo loco tradidit, ei iterum per præſtarium repræſtaremus, quorum hæc ſunt nomina, illum & ejus ſobolem his nominibus, ſed extra bos unum ſervum empticium, in ea videlicer ratione ut ea habeat tempus vitæ ſuæ, cenſúmque annis ſingulis inde ſolvat, & ſi redimere voluerit, cum illo pretio redimat. Illum verò ſupranominatum ſervum illum in eundem cenſum habeat tempus vitæ ſuæ; & ſi redimere voluerit, cum illo pretio redimat. Poſt obitum verò ejus omnia ad ſupradictum monaſterium redeant perpetim poſſidenda, ſi antè non redemerit. Actum in ipſo monaſterio publicè, præſentibus iſtis quorum hic ſignacula continentur. Signum Decani, Præpoſiti, Cellarij, Sacratarij, Portarij, Hoſpitarij, Camerarij. Sig. aliorum teſtium. Ego itaque ille ſcripſi & ſubſcripſi. Notavi diem illum, illa data, anno illo illius Imperatoris, ſub illo Comite.

Vindicatio traditionis.

XLVII. Dum conſtet plurimis quòd à quodam homine nomine illo advocatus cœnobij ſancti illius, pro rebus quas ille in illo loco ſitas ad partem jamdicti monaſterij contradidit, frequenter pro illis rebus interpellatus eſt. Qua ex re utrinque complacuit atque convenit ut devitandæ deinceps cauſa contentionis præfatæ res, pro quibus nos & advocatum noſtrum interpellat, ad nos pleniter id eſt ad poteſtatem monaſterij redeant perperim poſſidendæ, accipiátque à parte ejuſdem monaſterij aliquo territorium in confinio villæ illius nomine nuncupata, hoc eſt, totidem juchos, ſub tali conventione ut etiam deinceps neutra ullam inquietudinem ſeu repetitionem moliatur. Quòd ſi inchoatum fuerit, ſit tunc pars alteri tantum culpabilis quantum expetit, & quòd malo ingenio repetit evindicare non valeat, ſed præſens conventionis chartula perennem obrineat vigorem, ſtipulatione ſubnexa. Actum in illo loco publicè. Signum illius Abbatis & advocati ſui illius, qui hanc

conventionis chartulam perpetraverunt. Sig. Decani, Cuſtoris, Præpoſiri, Cellerarij, Portarij, Camerarij, Hoſpitarij. Sig. aliorum teſtium Ego itaque ille rogatus ſcripſi. Notavi diem illum, in illa data, anno illo illius Imperatoris, ſub illo Comite.

Charta commutationis.

XLVIII. Omne namque quod inter partes diverſas bonis moribus ſanlſque conſiliis fuerit diffinitum, neceſſe eſt propter jurgia futura ſubicienda ſuccedenribus temporibus ſubſcriptionis vinculo conligare. Sic itaque complacuit atque convenit inter illum Abbatem cum advocato ſuo ſeu cœnobij illius ſeu inter alios ſeculares inter illum & illum ut ſimillas firmitates pariſque tenore conſcriptas cambij ſui emitterent. quas & emiſerunt. Ipſum autem cambium in eaſdem firmitatis emiſſiones nominatim viſum eſt nobis inſerendum. Deinde namque memoratus Abbas ſeu alius cum manu advocati ſui jamdicto homini illo in villa nuncupata juchos & de pratis ad carradas ad jus pertinens ſancti illius, & accepit ab illo in villa nuncupata juchos & de praris ad carradas, ea duntaxat ratione ut pars utraque acceptæ jus cambitionis deinceps inconvulſum & inviolabile perennibus temporibus abſque ullius inquietudine vel repetitione poſſideat; ſicque pari diffinitione ſanxerunt ut ſi pars quælibet exin calumniam ingerere, hoc eſt, ſi aut memoratus Abbas ſeu ſucceſſores ipſius ſive jamdictus ille vel illius heredes aliquam repetirionem moliri tentaverint, ſit tunc pars parti tantum culpabilis quantum repetere præſumpſerit, & in ærarium Regis auri uncias tres cogatur impendere, ſed nihilominus præſens emiſſio cambij hujus perpetim ſui vigoris obtineat firmitatem, ita duntaxat ſi Imperatoris clementiæ complacuerit. Actum in illo loco, præſentibus iſtis. Signum illius Abbatis & advocari ſui illius. Signum illius Decani. Signum Præpoſiti. Signum Cellarij. Signum Cuſtoris. Signum Portarij. Signum Camerarij. Signum Hoſpitarij. Sig. aliorum teſtium. Ego itaque immerens Diaconus anno illo Imperatoris ſcripſi & ſubſcripſi. Notavi diem illum, illam datam, ſub illo Comite. Amen.

Conſtitutio dotis.

XLIX. Dulciſſima conjux mea atque amantiſſima nomine illo, ego in Dei nomine ille. Sumpſit mihi conſilium atque complacuit ut ego te mihi in conjugium accepiſſem. quod ita & feci. Propterea dono tibi dotem, ſicut noſtris utriuſque complacuit amicis tibi donare, in pago illo, in illo loco, in villa nuncupata, id eſt, rectam curtem cum ſepe circumcinctam &c.

FORMVLÆ ANTIQVÆ DE EPISCOPATV,

Quarum olim uſus fuit ſub primis Regibus.

INCIPIVNT CAPITVLA.

1. CLeri plebiſque viduatæ civitatis preces ad Regem pro Epiſcopo inſtituendo.
2. Præceptum Regis de epiſcopatu, ad Epiſcopum deſignatum.
3. Indiculus Regis ad Metropolitanum, ut deſignatum Epiſcopum ordinet cum ſuis comprovincialibus.
4. Indiculus alter ad Epiſcopum, pro eadem deſignati Epiſcopi ordinatione.

Cleri plebiſque viduatæ civitatis preces ad Regem pro Epiſcopo inſtituendo.

I. SVggeſtio piiſſimo ac præcellentiſſimo Domino ill. Regi à ſervis ſuis quorum ſubſcriptiones & ſignacula ſubter tenentur inſerta. Principalitatis &c. *ut ſuprà pag.* 379.

Præceptum Regis de epiſcopatu, ad Epiſcopum deſignatum.

II. Ille Rex illuſtri viro ill. aut venerabili viro ill. Dum juxta Apoſtoli dictum omnis poteſtas ſublimatur à Domino &c. *ut ſuprà pag.* 509.

Indiculus Regis ad Metropolitanum, ut deſignatum Epiſcopum ordinet cum ſuis comprovincialibus.

III. Domino ſancto ſedis apoſtolicæ dignitate colendo in Chriſto patri ill. Epiſcopo ill. Rex. Credimus jam ad veſtram reverentiam perveniſſe ſanctæ recordationis &c. *ut ſuprà pag.* 379.

Indiculus alter ad Epiſcopum, pro eadem deſignati Epiſcopi ordinatione.

IV. Ille Rex viro apoſtolico ill. Epiſcopo. Quamlibet nos ad adminiſtrandum gubernandúmque rerum ſtatum præcelſis occupationibus regiæ ſollicitudinis cauſa conſtringat &c. *ut ſuprà pag.* 378.

FORMVLÆ DIVERSÆ IN EPISCOPORVM promotionibus uſurpatæ poſt reſtitutam electionum libertatem.

INCIPIVNT CAPITVLA.

1. EPiſtola Hincmari ad Regem, ut electionem & Viſitatorem concedat Eccleſiæ Silvanectenſi.
2. Epiſtola Hincmari ad Hedenulfum, ut Viſitatorem agat in Eccleſia Cameracenſi.
3. Epiſtola Hincmari ad clerum & plebem Cameracenſem, ut electionem faciant.
4. Epiſtola Hincmari ad Belvacenſes, de forma & modo faciendæ electionis.
5. Excuſatio Remenſium, qui electionem ante Viſitatoris adventum feciſſe dicebantur.
6. Adlocutio Miſſorum dominicorum ad electores.
7. Decretum electionis Hedenulfi Epiſcopi Laudunenſis.
8. Decretum electionis Æneæ Epiſcopi Pariſienſis, ad Guenilonem Archiepiſcopum Senonenſem ejúſque ſuffraganeos miſſum à clero Eccleſiæ Pariſienſis.
9. Reſcriptum Epiſcoporum ad ipſos.
10. Decretum electionis Anſegiſi Archiepiſcopi Senonenſis.
11. Epiſtola cleri & plebis Eccleſiæ vacantis ad

ad Metropolitanum, ut electum ab ipſis Epiſcopum conſecrare dignetur.
12. *Epiſtola Senonenſis Eccleſiæ ad Hilduinum Archicapellanum, pro tuenda electione quam fecerant.*
13. *Examinatio VVilleberti Catalaunenſis ordinandi Epiſcopi.*
14. *Profeſſio Adalberti futuri Epiſcopi Morinenſis.*
15. *Profeſſio altera futuri Archiepiſcopi.*
16. *Tractoria Prudentij Epiſcopi Tricaſſini, cùm electioni Æneæ adeſſe non poſſet.*
17. *Documentum de ordinatione Electranni Epiſcopi Redonenſis.*
18. *Canonicæ litteræ ab ordinatoribus datæ Hedenulfo Epiſcopo Laudunenſi.*
19. *Electio, conſecratio, & inthronizatio Gauzberti Epiſcopi Cadurcenſis.*
20. *Decretum electionis Borrelli Epiſcopi Rotenſis.*
21. *Electio, conſecratio, & inthronizatio ejuſdem Borrelli Epiſcopi Rotenſis.*
22. *Acta electionis Riculfi Epiſcopi Helenenſis.*

Epiſtola Hincmari Metropolitani ad Regem, ut clero & plebi Silvanectenſi novi Epiſcopi electionem permittat, & Viſitatorem deſignet qui præſit electioni.

I. DOmino Karolo Regi glorioſo ſit ſemper ſalus & vita. Septimo Idus Iunij, circa horam ſecundam, venerunt tres Clerici & duo laici Silvanectenſis Eccleſiæ ad exiguitatem meam, innoteſcentes eandem Eccleſiam, fratre & conſacerdote noſtro Erpoino defuncto, viduatam eſſe paſtore, ferentes etiam ipſius Eccleſiæ tam cleri quàm plebis petitionem ut eis paſtor ſecundùm ſacras regulas tribuatur. Quos interrogavi ſi verbum haberent de pace cleri & plebis Eccleſiæ ipſius ex aliqua deſignata perſona. Qui reſponderunt ſe non aliam petitionem ex parte ſociorum ſuorum adferre niſi ut apud ſolitam miſericordiam veſtram liberam illis ac regularem electionem obtinere ſatagerem: quatenus ſecundùm ſacras regulas ille, canonico Viſitatore directo, ab omnibus Eccleſiæ ipſius alumnis valeat eligi cui debeat ab omnibus obediri. Ego autem licèt, ut præfatum eſt, ſacerdotem veſtrum Erpoinum per fratrem Hildeboldum compreſbyterum noſtrum VIII. Idus Iunij defunctum audierim, non tamen ſtatui antea dominationi veſtræ quicquam inde ſuggerere aut pro eadem Eccleſia poſtulare priuſquam ſecundùm regularem morem ab ea legatos acciperem. Leon. I. decreta c. 49. quia, ut Leo in decretis ſuis dicit, *ſi in quibuſlibet Eccleſiæ gradibus providenter ſcientèrque curandum eſt ut in domo Domini nihil ſit inordinatum nihilque præpoſterum, quanto magis elaborandum eſt ut in electione ejus qui ſupra omnes conſtituitur non erretur? Nam totius familiæ Domini ſtatus & ordo nutabit, ſi quod requiritur in corpore, non ſit in capite. Vbi eſt illa beati Pauli Apoſtoli per ſpiritum Dei emiſſa præceptio, qua in perſona Timothei omnium Chriſti ſacerdotum* 1. Tim. 5. *numerus eruditur, & proinde unicuique noſtrum dicitur, Manus nemini citò impoſueris, neque communices peccatis alienis.* Vnde religioſa ſapientia veſtra inter alia hæc duo decreta beati Leonis ſagaciſſimè ponderabit, quibus dicit ut in domo Domini nihil ſit inordinatum nihilque præpoſterum. Quæ ſi idem ſanctus & ſapiens ita apertè non poneret, ſubtilitas intellectus veſtri ſufficienter enuclearet. Propterea Domine reverentiſſime ac clementiſſime, dignetur mihi dominatio veſtra litteris ſuis ſignificare quem vultis de coëpiſcopis noſtris ut ei ex more litteras canonicas dirigam, & Viſitatoris officio fungens in eadem Eccleſia electionem canonicam faciat, & aut per ſe aut per litteras ſuas vicario ſuo deferente, eandem electionem cum decreto canonico ſingulorum manibus roborato ad me referat, ut per me ipſa electio ad dominationis veſtræ diſcretionem perveniat. Et quia in domo Dei, ut ex verbis Leonis præmiſimus, nihil auctoritas patitur inordinatum eſſe nihilque præpoſterum, cùm vota concordia cleri ac plebis in electione regulari vel veſtræ dominationis conſenſum cognoverimus, litteras metropolitanæ auctoritatis ſuper electionem certæ perſonæ ad coëpiſcopos Remorum dioceſeos dirigemus, certum diem & locum eis deſignantes quando & quò ad ordinationem ipſius electi aut ipſi conveniant, aut litteras ſui conſenſus per Preſbyterum aut Diaconum vice ſua tranſmittant.

Epiſtola Hincmari Metropolitani ad Hedenulfum Laudunenſem Epiſcopum, ut Viſitatoris officio fungatur in electione Epiſcopi Cameracenſis.

II. Hincmarus ſanctæ metropolis Eccleſiæ Remorum Epiſcopus ac plebis

Dei famulus dilecto fratri ac venerabili coëpiſcopo noſtro Hedenulfo ſalutem. Dilecto fratre ac venerabili conſacerdore noſtro Ioanne Eccleſiæ Cameracenſis defuncto, hortor ac moneo dilectionem tuam, frater cariſſime, ut ejuſdem Eccleſiæ officio Viſitatoris noſtræ humilitatis metropolitana delegatione ſuſcepto, ad eandem Eccleſiam qnantociùs ſtudeas properare, ac aſſiduis hortationibus clerum plebémque Eccleſiæ publicè admonere feſtines ut remoto privato ſtudio, uno eodémque conſenſu talem ſibi præficiendum expetant ac eligant ſacerdotem qui & tanto miniſterio dignus valeat reperiri, & à venerandis canonibus nullatenus reſpuatur. Formam autem electionis, qualiter & qualem eligere debeant, tuæ dilectioni tranſmitto; quam publicè coram omnibus tua ſolertia relegi faciat, ne de ignorannia ſe quilibet excuſare prævaleat. Quæ electio non tantùm à civitatis Clericis erit agenda, verùm & de omnibus monaſteriis ipſius parrochiæ & de ruſticanarum parrochiarum Preſbyteris occurrant vicarij, commorannum ſecum concordia vota ferentes. Sed & laici nobiles ac cives adeſſe debebunt: quoniam ab omnibus debet eligi cui debet ab omnibus obediri. Et ſi poſt lectionem formæ electionis à nobis per tuam dilectionem eis tranſmiſſæ concordes omnes in quamcunque regularem perſonam inveneris, moneas eos decretum canonicum ab eis fieri ac ſingillatim omnium manibus roborari; & cum decreto canonico, atque cum tantis qui ſufficienter omnium vice teſtimonium electo ferre poſſint, cùm eis mandavero, eundem electum ad nos adducere curent.

Admonitio Sirmondi. In altera Hincmari epiſtola, quam eadem formula ſcribit ad Hadebertum Silvanectenſem ut Viſitatoris officio fungatur in electione Epiſcopi Bellovacenſis poſt obitum Odonis, hoc ſolùm eſt diſcrimen, quòd ſub initium adjecta eſt mentio conſenſus regij hoc modo: *officio Viſitatoris, conſenſu Domini noſtri Ladovici Regis, noſtræ humilitatis &c.* Sub finem verò, verbis illis omiſſis, *cùm eis mandavero*, pauló longiùs excurrit in hunc modum: *eundem electum ad nos adducere tecum examinandum procura. Tua autem dilectio, frater cariſſime, ſolerti cura in hac electione invigilet, præſertim cùm nobiſcum tibi neceſſe erit ei qui ordinatus eſt manus imponere; qui bene noſti præceptionem beati Pauli Apoſtoli per ſpiritum Dei emiſſam, quæ in perſona Timothei omnium Chriſti ſacerdotum numerus eruditur. Proinde unicuique noſtrum dicitur: Manus nemini citò impoſueris, neque communices peccatis alienis &c.*

Epiſtola Hincmari Metropolitani ad clerum & plebem Cameracenſem, ut canonicam electionem faciant cum Viſitatore ſibi deſignato.

III. Hincmarus ſanctæ metropolis Eccleſiæ Remorum Epiſcopus, ac plebis Dei famulus, clero & plebi in parrochia Cameracenſi conſiſtenti. Quia defuncto dilecto & venerabili confratre ac conſacerdote noſtro, patre videlicet ac paſtore veſtro Ioanne, neceſſe eſt nt de eligendo atque conſtituendo vobis paſtore & doctore atque rectore ſecundùm eccleſiaſticas regulas votis noſtris in unum Domino mediante convenientibus, præmiſſis jejunus ac litaniarum obſecrationibus, tractare quantociùs maturetis, & exorato eo à quo eſt omne datum optimum & omne donum perfectum, quique facit unanimes habitare in domo, ita vos unà cum ſtudiis hujus venerandi fratris ac coëpiſcopi noſtri, cui ſecundùm inſtitutionem canonicam Viſitatoris officium in Eccleſia cujus amore ac vigore fovemini delegavimus, in electione regulari concorditer uniatis. Talem autem vobis futurum paſtorem eligire qui merito vitæ & ſcientiæ doctrina vobis præeſſe valeat & prodeſſe, quíque à canonibus ſacris non diſcrepet. De cujus electione decretum canonicum unanimi voto agere & ſigillatim omnium veſtrum manibus in præſentia hujus Viſitatoris veſtri roborare ſatagite.

Epiſtola Hincmari altera ejuſdem argumenti, ad clerum & plebem Bellovacenſem, in qua & formam rectæ electionis inſinuat.

IV. Hincmarus ſanctæ metropolis Eccleſiæ Remorum Epiſcopus ac plebis Dei famulus clero & plebi in parrochia Belvacenſi conſiſtenni. Quia defuncto dilecto vel venerabili confratre ac conſacerdote noſtro, patre videlicet ac paſtore veſtro Hodone, electione canonica à Domino noſtro Rege vobis ſolita benignitate conceſſa, neceſſe erit ut de eligendo atque conſtituendo vobis paſtore vel doctore atque rectore ſecundùm eccleſiaſticas regulas, votis noſtris in unum Domino medianre convenientibus, præmiſſis jejuniis & litaniarum obſecrationibus, tractare quantociùs maturetis, & exorato eo à quo eſt omne datum optimum & omne donum perfectum, quíque facit unanimes habitare in domo, ita vos cum ſtudiis hujus venerandi fratris ac coëpiſcopi noſtri, cui ſecundùm inſtitutionem canonicam Viſitatoris officium in Eccleſia cujus amore

vel vigore fovemini delegavimus, in electione regulari concorditer uniatis, ut paſtore vos diutiùs deſtitutos non doleatis. De cujus videlicet à nobis conſecrandi Epiſcopi electione pro impoſito nobis miniſterio & cura totius provinciæ ſecundùm myſticæ Nicænæ ſynodi canones delegata fraternitati veſtræ auctoritatem divinitus promulgatam intimare ſatagimus. Primò ſcilicet, ut decretum ſine Viſitatoris præſentia nemo conficiat, cujus teſtimonio Clericorum ac civium poſſit unanimitas declarari. Deinde, ut de Eccleſia veſtra, ſive ſit in civitate, ſive in monaſteriis, his diſciplinis inſtitutum, & ita apoſtolicæ formæ convenientem, de Diaconibus vel Preſbyteris eligatis vobis, auctore & fautore Domino, conſecrandum Epiſcopum, ſicut cùm de eligendo atque conſtituendo Epiſcopo ageret, Tito & Timotheo Paulus depingit apoſtolus. Et ſi, quod abſit, de civitatis ac parrochiæ veſtræ Clericis ordinandus Epiſcopus nullus dignus vel idoneus ſummo ſacerdotio, quod evenire non credimus, poterit inveniri, tunc alterum de altera dioeceſeos noſtræ Eccleſia, unde nobis ſecundùm Africanum Concilium ſine cujuſquam contradictione ordinandi quemquam canonicè electum & petitum eſt attributa licentia, eligere procurate, qui merito vitæ & ſcientiæ doctrina vobis præeſſe valeat & prodeſſe, quique ſacris canonibus, præcipuè capitulo Carthaginienſis Concilij, qualis debeat ordinari Epiſcopus, non debeat obviare, & à decretis patrum, Siricij videlicet, Innocentij, Celeſtini, Leonis, Gelaſij, atque Gregorij, quantum patitur humana fragilitas, & poteritis conſpicere, non valeat quoquo modo diſcrepare. Si etiam de alterius dioceſi Archiepiſcopi vel parrochia Epiſcopi quempiam vobis notum proficuum & utilem eligere malueritis, neceſſe vobis erit, cum beneplacito illius Epiſcopi cujus intererit, & litteris canonicis petitum obtinere, & ad nos illum mediante Viſitatore veſtro examinandum adducere: quatenus, ſi congruus ſacris canonibus inventus fuerit, vobis ordinetur Epiſcopus. Ante omnia autem cavete in electione Pontificis malum ſimoniacæ hæreſeos; ne pro dato aliquo vel promiſſione inlicita, neque pro gratia cujuſcunque, vel familiaritate aut propinquitate alicujus, quemquam attentetis eligere; non eum cui nulla natalium, nulla morum dignitas ſuffragetur, vel qui originali aut

Tit. 1. 1. Tim. 3.

Can. 22.

Concil. Carthag. IV. c. 1.

alicui conditioni obligatus detineatur; neminem ex laicis neophytum, id eſt, noviter attonſum, & ſine diſciplina, vel non per tempora conſtituta ad eccleſiaſticos gradus provectum. Quod ideo ſpecialiter deſignamus quia cùm canones dicant, *Nullus ex laicis ordinetur*, demonſtrant quòd non de omnibus ſit laicis conſtitutum. Neque enim Clerici naſci & non fieri poſſunt. Sed deſignata ſunt genera de quibus ad clericatum pervenire non poſſunt. id eſt, ſi quis fidelis militaverit, ſi quis fidelis cauſas egerit, hoc eſt, poſtulaverit, ſi quis fidelis adminiſtraverit, ſi quis vir antè ſervivit, ſi quis publicam pœnitentiam pro culpis criminalibus egit, ſi quis bigamus vel maritus viduæ fuit, vel ſi concubinam vel pellicem novit. Cavete nihilominus ne inlitteratum vel alicujus hæreſeos peſte corruptum, ac aliquorum membrorum damna perpeſſum, non negotiatorem Clericum, aut inhoneſtis & turpibus lucris incubantem, aut horrendis quibuſdam criminibus implicatum vel diffamatum, vel dæmoniis ſimilibúſque paſſionibus irretitum eligere attenteris, ſed domui Dei dignum, fidelem, atque prudentem miniſtrum & diſpenſatorem eligite: quatenus interiùs exteriúſque decenter ornatus, formam videndi vobis religioſa converſatione demonſtret, vel ſana doctrina, inter hujus mundi ac tribulationum tenebras recta calle gradiendi ſine offenſione ad portum ſalutis lumen manifeſtare prævaleat, & contra barbaricam infeſtationem, ſi, quod abſit acciderit, vobis ferre auxilium prudentia ſciat, utilitate valeat, temperantia conſulat, & ſic exterioribus adminiſtret ut interiora non deſerat, ſic interioribus ſerviat ut exteriora penitùs non relinquat, & ambidexter contemplationi mente inſerviat, vitæ activæ ſervitiis intentus, ut fidelis ſervus & prudens, conſervis in tempore tritici menſuram id eſt modum verbi fidei probatè diſpenſet, non ſolùm in prædicationis ſermone ac converſationis exemplo, verùm in cunctis ſaluti ac vitæ neceſſariis neceſſaria & opportuna provideat. Hujuſmodi, quantum Dominus dederit, ipſo cooperante, electum cum Viſitatore veſtro, præſente ſcilicet confratre noſtro, & cum decreto canonico ad humilitatis noſtræ ſollicitudinem examinandum adducite: quia, ut longè ante nos dictum eſt, non eſt facilè dimittendus cui eſt proximus committendus. Prænoſcere vos

denique volo quia ſi perſonam à ſacris canonibus deviam ſcienter nobis adduxeritis, non ſolùm ex ea Pontificem non habebitis, verùm etiam pro illicita electione, ut contemptores canonum, judicium incurretis. Sed & noſtro ac coëpiſcoporum noſtrorum judicio refutata rationabiliter electione veſtra incongrua, talem ſecundùm Laodicenſes canones ſtudebimus eligere qui veſtris vitioſis voluntatibus non valeat conſentire: quia ſicut bene petentibus dicit Dominus, (Math. 7.) *Petite & accipietis*, ita & per Apoſtolum malè petentes redarguit dicens: (Iac. 4.) *Petitis & non accipitis, eò quòd malè petatis*. Petite fratres, at ut vobis paſtorem ſecundùm cor ſuum tribuat. In cujus electione ſi non plus temporalia quàm ſpiritualia commoda ſtudueritis attendere, gratiam ſuæ electionis electioni veſtræ bonorum operum & piorum ſtudiorum auctor & cooperator ſtudebit accommodare, qui non ſicut homo tantùm (1. Reg. 16.) in facie, ſed ſingulorum corda ſcrutatur & renes; cui eſt honor & gloria, poteſtas & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

ADMONITIO SIRMONDI. Huic ſimilis altera in codice Tiliano legitur Herivei archiepiſcopi ad eoſdem Bellovacenſes, de eligendo Epiſcopo poſt obitum Erluini.

Excuſatio Remenſium, qui ante Viſitatoris adventum Epiſcopum, poſt Hincmari mortem, elegiſſe dicebantur, ad Hildeboldum Sueſſionenſem & ceteros provinciæ Remenſis Epiſcopos.

V. Sanctiſſimo & reverentiſſimo patri Domno Hildeboldo venerabili Epiſcopo, unà cum ceteris Epiſcopis hujus ſanctæ ſedis metropolis Eccleſiæ, Canonici & monachi & etiam quidam laici ſanctæ ſedis Remenſis Eccleſiæ, quorum nomina ſubter adſcripta patebunt, præſentem felicitatem æternámque beatitudinem. Noverit paternitas veſtra ad exiguitatem noſtram perveniſſe quoſdam, qui, ſicut ait (Ioan. 2.) Apoſtolus, in hac parte ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis, vobis nuper & Domno Hugoni Abbati & Angeluvino venerabili Epiſcopo & aliis quibuſque de parte noſtra generale mandatum pertuliſſe, videlicet à majori uſque ad minimum omnes electione facta, contra omnem conſtitutionem canonicam, antequam Viſitator ad nos perventus ſit, conſenſiſſe, & nomine tenus quendam deſignaſſe, & hanc falſitatem uſque ad regias aures jam perveniſſe. Quod nos non tam præſumptiosè &, ut apertiùs dicamus, ſtolidè ullo modo egiſſe quæſumus vos primùm ſcire, ac per vos & præfatum Domnum Abbatem vel Epiſcopum Angeluvinum ceteróſque omnes ad quos hæc pravitas divulgari potuit, certos reddere flagitamus; & ſicut hactenus abſtinimus ab ullius certæ perſonæ electione, ita deinceps, donec pietas divina & regia clementia nobis conceſſerit Viſitatorem, abſtinere pro certo noveritis. Vnde & uno paríque conſenſu unum è nobis non minùs fidum quàm fidelem fratrem noſtrum nomine Guntramnum venerabilem monachum & ſacerdotem atque Præpoſitum cœnobij Altivillarenſis cum his pariter apicibus vobis direximus, qui viva voce ea etiam quæ hic longum fuit inſerere verbis per ſingula manifeſtet. Et hæc ſunt nomina eorum qui hujus excuſationis & præfatæ culpationis uno conſenſu ad vos hæc dirigunt. Valeat ſancta paternitas veſtra ad vota noſtra ſemper in Domino. Data Nonis Februarij.

Nomina Canonicorum de congregatione ſanctæ Mariæ. Framerius Preſbyter atque Vicedominus S. Teuto Preſbyter atque Præpoſitus S. Odelhardus Archipreſbyter pro ſe & ad vicem Hildradi Archipreſbyteri S. Otbertus Decanus S. Rodoardus Preſbyter S. Sichelmus indignus Preſbyter S. Seulfus Preſbyter S. Teudericus Preſbyter S. Rothardus Preſbyter S Caleſtus Preſbyter S. Walthadus Preſbyter S. Hardierus Preſbyter S. Romoldus Preſbyter S. Guntbertus Preſbyter S. Rodoalus Preſbyter S. Samuhel Preſbyter S. Heirbrannus Diaconus S. Erchamueus Diaconus S.

Monachi de ſancto Remigio. Tetboldus Preſbyter atque Præpoſitus S. Rotfridus major monachus S. Boſo Preſbyter & monachus S. Rotgerus Preſbyter & monachus S. Rotfridus minor & Preſbyter S. Flodouvinus Preſbyter & monachus S. Beroldus Preſbyter & monachus S. Guntherus Diaconus & monachus S. Bernerus Diaconus & monachus S.

Canonici de ſancto Baſolo. Ramigilus Preſbyter S. Amalricus Preſbyter S. Vuaningus Diaconus S.

Canonici de ſancto Theodorico. Erloldus Preſbyter S. Odelbertus Preſbyter S. Engericus Diaconus S. Tetherus Diaconus S. Waltharius Diaconus S. Agenardus Diaconus S.

Monachi de Orbacis. Rambradus Præpoſitus S. Heirmardus Decanus S. Lantherus

Diaconus S. Rodoardus Diaconus S. Sicfridus Diaconus S.

Vaſalli. † Liudo. † Odalricus. † Fidentius. † Gibuinus. † Rotmarus. † Vto. † Geroldus. † Giſlemarus. † Sidrach. † Allo. † Hadericus. † Rodulfus. † Hagano. †. Rumbertus. † Vuido. † Adroldus. † Gerardus. † Framericus. † Rothardus. † item Hadericus. † Berno. † Magembodus. † Brunerus. † Nodilo. † Amalraus. † Amalbertus. † Agbertus. † Gerbertus.

ADMONITIO SIRMONDI. *Hactenus excuſatio Remenſium ex veteri codice ſancti Laurentis Leodienſis, ubi inſcribitur:* Conſenſus Canonicorum & monachorum Remenſis Eccleſiæ de electione Domni Fulconis, *qui Hincmaro ſucceſſit.*

Adlocutio Miſſorum Imperatoris Ludovici Pij ad clerum & plebem electionis cauſa congregatam.

VI. Adnuntiamus vobis, dilectiſſimi fratres; quatenus divina inſpiratione admonitus Dominus clementiſſimus & Imperator Chriſtianiſſimus Hludouvicus unamquamque rem quæ vitio aliquo depravata fuerat ad ſuum jus & ad rectitudinis tenorem nititur revocare. Et maximè de his quæ ad Dei Eccleſias pertinent curam gerit, ut ſnos omni modo habeant honores, & ut rectores earum apti ſint ea prævidere quæ eis commiſſa ſunt. Notum ſit omnibus ſuis fidelibus, qui in iſta parrochia conſiſtunt, ideo nos huc miſſos fuiſſe ut conceſſam ab eo poteſtatem inter vos eligendi ſacerdotem adnuntiaremus: quia multùm ei veſtra fatigatio abhorret, quòd tamdiu abſque paſtore & rectore erratis. Quamobrem imperialis clementia atque prudentia talem virum à Deo electum & omnibus probatum eligere ſanxit qui ad utilitatem omnium in ſancta Dei Eccleſia proficiat. Et univerſa veſtræ ſanctitati enumerare juſſit, quibus virtutibus & moribus ornatus, quibúſque vitiis & reprehenſionibus innotabilis exiſtere debeat qui ad talem honorem deſiderat pervenire; cujus optimè beatus Paulus Apoſtolus vitam moréſque diſcutiens in epiſtola quam 1. Tim. 3. ſcripſit ad Timotheum. Dicit enim: *Si quis epiſcopatum deſiderat*, uſque *ne incidat in laqueum diaboli*. Item ad Titum de eadem re Tit. 1. ſcribens ait: *Hujus rei gratia reliqui te Cretæ*, uſque *& contradicentes reſiſtere*. Adportetur liber, & præſentibus vobis iſtæ ſententiæ legantur. Volumus ut etiam canones coram vobis legantur, in quibus præcepta noſtræ vitæ continentur; ut in illis potiùs diſcamus quales ad tale miniſterium promoveri conveniant. Ideo revera & ſententias Apoſtoli & capitula canonum legi præcipimus, ne quis ignorationis cauſa ſe poſſit tueri, ſi de electione fuerit jure correptus. De canone Apoſtolorum c. XVII. & XVIII. & XXX. & XXXVII. legatur. Item de canone Antiocheni [Concilij] c. XIX. Item de canone Laodicenſium cap. XII. & cap. XIII. Item de canone Chalcedonenſi cap. II. & cap. IV. Item de canone Sardicenſis Concilij cap. II. & cap. V. Item de canone Africani Concilij cap. XVII. Item de canone Hipponenſis Concilij cap. XVII. & cap. LVII. Item de decretis Papæ Siricij cap. VIII. & cap. IX. & XIV. Item in decretis Zoſimi cap. III. Item in decretis Innocentij cap. *. Item in decretis Gelaſij cap. XXIV. Item in decretis Celeſtini cap. XVIII. & XX. Item in decretis Leonis Papæ cap. XXXIII. & cap. XXXV. & cap. XLIX.

Meminiſſe vos decet, ô Dei Sacerdotes, propoſiti & ordinationis veſtræ, qui gubernacula tenetis animarum, & poſiti eſtis columnæ in Eccleſia Dei ad ſuſtentandos infirmos, ad confortandos imbecilles, ad conſolandos puſillanimes. Vobis cura pauperum commiſſa eſt, veſtro ore corpus Chriſti conficitur, per impoſitionem manuum veſtrarum à laqueis diaboli homines liberantur. Cavete ne ab adverſario decipiamini, ut conceſſa poteſtas eligendi in majus vos ponat periculum. Bene noſtis, fratres, quod periculum vobis dicimus. Id eſt, ne quis per adulationem, aut per timorem, aut per præmium, aut per aliquam talem amicitiam quam nonnulli inter ſe homines dando & remunerando habere ſolent, ſed is qui dignus & omnibus amabilis, & moribus bonis, & ſanctæ converſationis exiſtens, ad iſtam ſanctam & venerabilem ſedem Pontifex eligatur. Mementote quemadmodum de imperitis vel falſis paſtoribus Salvator loquitur dicens: *Quòd ſi cæcus cæcum duxerit, nonne ambo in foveam cadent?* Matth. 15. Non dominum eligite, ſed ſacerdotem; non tyrannum, ſed Epiſcopum: non qui præeſſe, ſed prodeſſe velit; non eum cui dominari magis quàm conſulere ſubditis placet. Huc uſque Sacerdotibus loquimur, de quibus Dominus dicit: *Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum.* Levit. 11. Nunc ad ceteros Clericos veniamus, qui cum humilitate & patientia expectant donec ad altiorem promoveantur gradum,

qui benedictionem jam ſibi datam bonis operibus adornent, & nullis vitiis ſubjaceant. Vos etiam, fratres, admonemus ut in hac electione unanimes ſitis, veſtriſque prioribus obedientes, pari devotione communique conſilio utilitatem veſtram conſiderantes, nihil præter illorum conſcientiam facientes, una voce pariter unum Deum ſuppliciter deprecamini, ut qui nullis meritis facientibus poteſtatem vobis eligendi tribuit, ſibi placibilem & vobis utilem gubernatorem inter vos manifeſtet. Attendite ne tam præclarum ac deificum munus ab illis deludatur qui magis ſua conſiderant commoda quàm aliorum. His enim nullus in hac electione locus detur qui ſanctum rectúmque conſilium veſtrum pernicioſis argumentationibus diſturbare pertemptant; ſed juxta canonum inſtituta, plurimorum ac meliorum prævaleant & roborentur ſententiæ. Vos ergo, virgines, viduæque, admonemus, quæ vitam veſtram ſoli Deo dicaſtis, ut ab illo cumulum mercedis alij centeſimum, alij ſexageſimum reciperetis, ut ſimul cum his quibus ſuprà diximus una mente Deum deprecemini ut talem vobis ſacerdotem dare dignetur qui gregem ſibi commiſſum ab omni periculo defendere valeat & velit. Non prætermittimus vos nobiles & fideles laicos, qui licitis connubiis adſtricti & ad generandas proles legitimis conjugibus eſtis copulati, ut una voce, communi conſilio, Deum omnipotentem pariter invocetis ut non de aliena Eccleſia ſacerdotem vobis mittat, ſed de ipſa familia, ſi dignus in ea aliquis fuerit inventus, dare dignetur. Sæpe enim inter eum qui de aliena Eccleſia fuerit Pontifex factus & inter gregem ſibi commiſſum ſcandala & contentiones oriuntur, & peccatis facientibus fit lupus qui debebat eſſe paſtor. Et ſemper inter eos, ut ait Apoſtolus, *foris pugnæ, intus ſunt timores.* Abſit ut inter vos talis eligatur qui poſtea de pravis actibus incriminari [aut] condemnari poſſit. *Nolite errare*, inquit Apoſtolus, *Deus non irridetur.* Si fortè aliquis per veſtrum præmium aut per aliquam malitioſam artem hanc ſedem ſubripere conaverit, & hoc vobis malum conſentientibus ut in illum electio veniat, hoc nequaquam conſentiemus vobis, ſed Domno Imperatori adnuntiemus; & ille ſine ullo periculo, & cum licentia canonum, undecunque & cuicunque Clerico voluerit, dare potuerit. Et tunc meritò auferetur à vobis poteſtas eligendi, quia Deo offendiſtis, & voſmet abominationem exhibuiſtis. Id noverit veſtra tantummodo aſtutia in hac re eſſe ſequendum quod nec præceptis apoſtolicis contrarium nec decretis ſanctorum inveniatur adverſum.

Conc. Nic. c. 6. — 2. Cor. 7. — Gal. 6. — Leo I. ep. 92.

Hactenus ſingulariter unumquemque per gradum & propoſitum ſuum admonuimus. Nunc generaliter ad omnes ſermo noſter dirigitur; quia non ſolùm hi qui primores, ſed etiam minimi qui in iſta parrochia ſunt, iſtiuſmodi rebus omnino indigent. Magnopere ſtudendum eſt, dilectiſſimi fratres, Deum ſuppliciter deprecari ut talem inter vos ad ſuum ſervitium aptum & vobis profectuoſum per ſuam magnam clementiam manifeſtare dignetur. Ideoque ammonemus ut triduana jejunia ab omnibus in iſta parrochia commorantibus fieri jubeantur, & ut eleemoſynæ quantumcunque dare potuerit in ſuo maneat arbitrio. Simúlque omnes una voce unáque mente omnipotentem Deum deprecamur ut talis Dei famulus, Deóque dignus, & bonis hominibus acceptus, ad illam venerabilem ſedem Pontifex eligatur, qui poſtmodum nullo vitio, nulla reprehenſione arguatur; ſed ſit bonis moribus ornatus, & ſancta converſatione ſuffultus, ſacriſque litteris imbutus, ut idoneus miniſter eſſe poſſit ad perficiendum ea quæ ei commiſſa fuerint. Quiſquis abutitur miniſterio, non ſibi tantummodo nocet, ſed etiam illis quibus ad inſtar ſpeculi in altiori & eminentiori loco poſitus, cujus vita & actiones cunctis ſub illius regimine conſtitutis exemplar eſſe debeat. Quòd ſi ejus opera qui ceteris præpoſitus eſt doctrinam deſtruunt, cunctis ad diſpectionem ſuo exemplo ſemetipſum præbet. Ideoque eadem veſtigia reciprocis ſermonibus iteramus, ut meliùs intelligatis quanto ſtudio atque prudentia ea debetis providere quæ diutiùs & ſtabiliter debent permanere. Nobis quoque hujus electionis tantùm obſervatio credita eſt; ne per ignorationem aut ambitionem delinquere ſinamus. Ideoque mandamus vobis ex verbo Domni Imperatoris, & per illam fidem quam Deo & Domno Imperatori Hluduvico jurejurando conſervare promiſiſtis, ut ne in illo terribili examine, in quo omnes ante tribunal judicis conſiſtere debemus, in graviſſimam damnationis ſententiam incidatis, unde ultra nullatenus evadere valeatis, ſed æterna damnatione excuſabilem lugitis in perpetuo pœnam,

ut eum quem meliorem & doctiorem & bonis moribus ornatiorem in iſta congregatione converſari noveritis, nobis eum celare non dedignemini. Non enim parva res eſt quam ſuperiùs diximus. Eam animis infigite veſtris, ut diutiùs ventilata ad puritatem hujus rei & ad unanimitatem corda veſtra convertat. Numquid tam obdurati animo eſtis ut noſtra monita ſurda aure pertranſeant? aut lapideum cor & ex ſilice oati corum noſtra non emolliat oratio? Quis infelicium de tali non terreatur ſupplicio? Quis miſerorum qui talibus dictis non vereatur? Audiant hi & timeant, qui fautores fieri volunt iniquorum, Pſal-
Pſal. 48. miſtam dicentem: *Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas*. Et etiam nihilo minùs delinquunt qui pravis actibus conſentiunt quàm qui perverſa agunt. Non eos ſolummodo eſſe
Rom. 1. reos Apoſtolus teſtatur qui mala faciunt, ſed qui conſentiunt facientibus. Timemus ergo veſtram offendere dilectionem quòd tam duriter loquimur. Sed confidimus in Deo quia idcirco nobis indignari non vultis quia perverſa conſilia vel acta teſtamur. Sed quicumque iraſci mavult, ſuam magis indicare conſcientiam poterit quàm noſtram depravare ſententiam. Ideoque priùs vitium accuſamus quàm oriatur, ut penitùs deleatur, & ne nocivum vel peſtiferum genus ambitionis detrimentum in vobis creat, aut quòd ulla ambiguitas ſermonum vel diverſitas voluntatum à vero rectitudinis tramite voſmet deviare poſſet.

Decretum cleri & plebis Eccleſiæ Laudunenſis de electione Hedenulfi Epiſcopi ad Hincmarum Metropolitanum & Epiſcopos provinciæ, ut illum ordinent.

VII. Domino reverentiſſimo & ſanctiſſimo Hincmaro Archiepiſcopo ceteriſque veſtræ dioceſeos ſanctis patribus & Epiſcopis, clerus Laudunenſis, cum totius parrochiæ plebibus & ſibi conjunctis Præſulibus, æternam in Domino Ieſu Chriſto ſalutem & pacem. Canonicis regulis & apoſtolicis inſtitutionibus ſtatutum eſſe recolimus ut quotiens quælibet civitas miniſterio pontificalis dignitatis caruerit, proprióque paſtore vacaverit, cum decreto electionis, ſingulorum petentium manibus roborato, metropolitanum adire Pontificem debeant, & de ſubſtituendo in loco ejus qui deceſſit paſtore petitione ſupplici commonere; quatenus & civitas ſolicitudine paſtorali deſtituta proprio recuperetur Pontifice, & qui ordinandus eſt gratioſiùs poſſit accedere: quia cui debet Leo I. ep.
ab omnibus obediri, utique debet & ab 89. c. 5.
omnibus eligi; ne civitas non optatum E- Idem epiſt.
piſcopum aut contemnat aut oderit, & 84. c. 5.
fiat minùs religioſa quàm convenit cui non licuit habere quem voluit; hi verò qui ordinaturi ſunt, in quem viderint omnium vota propenſiùs concordare, promptiùs liberiùſque illi manus imponere poſſint. Quapropter cum decreto noſtræ electionis manibus ſingulorum noſtrorum roborato ad paternitatem veſtram accedentes, Hedenulfum Eccleſiæ noſtræ filium, & in Eccleſia noſtra ſuffragantibus ſtipendiorum meritis ad onus uſque ſacerdotale promotum, vita & moribus & ſancta converſatione idoneum approbatum, quem per licentiam veſtram, favente Chriſtianiſſimo Imperatore Karolo pari conſenſu ac concordi devotione atque unanima voluntate eligimus, per manus veſtras ac ceterorum veſtræ dioceſeos ſanctorum Epiſcoporum conſecrari nobíſque & Eccleſiæ noſtræ doctorem atque Pontificem inſtitui imploramus, precamur, ac petimus. Elegimus autem eum nobis fore paſtorem quem apoſtolicæ formæ, qua Epiſcopum ornatum beatus Paulus eſſe oportere demonſtrat, congruere & ſacris non obviare canonibus Chriſti gratia cooperante confidimus. Oramus ſanctam paternitatem veſtram nunc & ſemper in Chriſto bene placere. Actum V. Kalendas Aprilis in baſilica ſanctæ Mariæ genitricis Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti anno incarnationis ejuſdem Domini noſtri Ieſu Chriſti DCCCLXXVI. regni Domni Karoli Imperatoris XXXVI. & imperij primo, Indictione nona.

Aliud decretum cleri Pariſienſis de electione Æneæ Epiſcopi, quem Karolus Rex inſinuaverat, ad Metropolitanum Senonenſem ejúſque provinciales Epiſcopos.

VIII. Religioſiſſimis patribus & fratribus, Gueniloni metropolitano ſenonicæ ſedis antiſtiti, & univerſo clero ejus, & ceterarum Eccleſiarum Præſulibus quæ in dioceſi memoratæ ſedis cenſentur, cunctiſque in eis Deo famulantibus, clerus matris Eccleſiæ Pariſiorum, & fratres cœnobij ſancti Dionyſij & ſancti Germani & beatæ Genovefæ ac Foſſatenſis diverſorúmque monaſteriorum unanimitas, præſentem & futuram ſalutem. Venerabilem paſtorem noſtrum Ercanradum nuper deceſſiſſe cùm longè latèque divulgatum ſit, tum ſanctitatem veſtram latere

non potuit; nóſque affici mœſtitia de vocatione fratris defuncti, ac ſollicitudine permoveri de electione ſucceſſuri, prudentia veſtra intellegit. Cùm enim principaliter ſe futurum Dominus Ieſus polliceatur cum his qui principes religionis exiſtunt, non patimur diù carere antiſtite, cujus doctrina ad ſalutem noſtram inſtituamur, exemplo informemur, benedictionibus in nomine Domini muniamur. Ejus, utpote bonorum omnium auctoris, nequaquam nos cura deſtitutos firmiſſimè credimus, dum ipſe curas noſtras ſua clementia ſuſtulit, & vota ultronea benignitate prævenit. Namque ipſe in cujus manu cor Regis eſt, glorioſi Domini noſtri Karoli, quemadmodum plenè confidimus, menti infudit ut ejus nos regimini committeret quem in divinis & humanis rebus ſui fidiſſimum multis experimentis probaſſet. Igitur Dei pronam in nos amplectentes miſericordiam, & Regis noſtri piam ſuſcipientes providentiam, Æneam, cujus præconia præmiſimus, concorditer omnes eligimus, Æneam patrem, Æneam Pontificem habere optamus. Quamvis enim tanta prudentia ac probitate præcellentiſſimus Rex noſter polleat ut ſolum ejus judicium de viro memorato poſſet ſufficere, tamen conditionis humanæ non neſcij, futurorúmque curioſi, aulicorum nos ipſi propoſitum ac mores longè priùs inſpeximus, & inter graves probabileſque perſonas & ſanctitate ferventes, hunc quem antiſtitem habere cupimus, quotquot eum noſſe potuimus, ut nunc palam eſt, abſque errore annumeravimus. Proinde, ſancti patres, annitimini ne dilatione divini & regij beneficij torqueamur; ſed nobis ſuſpenſis, nobis deſiderantibus, nobis flagitantibus, ponatur celeriter lucerna ſuper candelabrum, ut lumen veritatis populus Dei videat, & æmula devotione Præſulis veſtigia tenens, ſempiternæ beatitudini præparetur. Profeſſionem verò noſtri conſenſus in Æneam Deo annuente per veſtrum miniſterium nobis futurum antiſtitem ſubſcriptionibus noſtris certatim roboravimus, ut noſtra unanimitate comperta, votum ſumma properantia compleatis.

Reſcriptum Epiſcoporum ad ipſos.

IX. Guenilo ſanctæ Senonicæ ſedis metropolitanus Epiſcopus, Heriboldus Autiſiodori Epiſcopus, Agius Aurelianorum, Prudentius Tricaſſinorum, Herimannus Nivernenſium, Frotbaldus Carnutum, Hildegarius Meldorum, clero matris Eccleſiæ Pariſiorum & cunctis in diverſis cœnobis ſub ea Deo militantibus ſalutem. De exceſſu reverentiſſimi coëpiſcopi noſtri Ercanradi non mediocriter anxij, veſtríque mœroris participes, tandem juſtiſſimæ diſpoſitionis Dei memores conſolationem recipimus, dum vos ſub paſtore bono agentes, qui ſummè bonus eſt, vicarium ejus ſcilicet viſibilem, miniſteriſque noſtri conſortem, abſque dilatione expetere veſtris litteris tenentibus lineas rationis cognovimus. Præparatum enim à Deo ei bonum exitum credimus cujus munere talem videmus patere ingreſſum. quamquam nobis futurus nunc ſocius olim fuit præcognitus & merito ſuæ probitatis amabilis. Quis enim vel leviter tetigit palatium cui labor Æneæ non innotuit, & fervor in divinis rebus non apparuit? Quamobrem electionem veſtram in eo factam Deo propitio libenter ſequimur; ut eum profuturum populo ejus, ad dignitatem pontificatus promovendum, concorditer decernamus. Sit igitur vobis paſtor qui pro ſuis in Deum meritis bene complacuit; & ſequentes ejus veracem doctrinam, & ſancta opera imitantes, ad cœleſtis regni paſcua properate felices. Ordinationi autem ejus ſubſcripſimus concorditer univerſi, ut ſecuri miniſterio poteſtatis ejus fruamini.

Aliud decretum cleri & plebis Senonenſis, de electione Anſegiſi Metropolitani, qui ex alia provincia petitus eſt, ad Epiſcopos provinciæ Senonicæ.

X. Dominis reverentiſſimis ac venerabilibus Senonum dioceſeos patribus & Epiſcopis, Senonum Eccleſiæ clerus, cum totis ejuſdem parrochiæ plebibus ſibi conjunctis, pacem perpetuam & gloriam ſempiternam ſemper & ubique optamus in Domino. Canonicis regulis & apoſtolicis inſtitutionibus ſancitum eſſe recolimus ut quoties metropolis civitas pontificalis miniſterio dignitatis caruerit, proprióque vacaverit paſtore, Suffraganei ejuſdem metropolis convenire debeant, & electionem futuri Pontificis cum conſenſu cleri & plebis facere, ac cum decreto electionis ſingulorum petentium manibus roborato Suffraganeos adire debeant Pontifices, ac de ſubſtituendo in loco ejus qui deceſſit paſtore petitione ſupplici commonere; quatenus & metropolis civitas paſtorali ſollicitudine deſtituta proprio recuperetur Pontifice, & qui ordinandus

ordinandus eſt, gratioſiùs poſſit accedere: quoniam cui debet ab omnibus obediri, debet utique & ab omnibus eligi; ne civitas Epiſcopum non optatum aut contemnat aut oderit, aut fiat minùs religioſa quàm convenit cui non licuerit habere quem voluit; hi verò qui ordinaturi ſunt, cum in quem viderint omnium vota propenſiùs concordare, promptiùs ac liberiùs illi poſſint manus impónere. Idcirco cum decreto electionis noſtræ manibus ſingulorum noſtrorum roborato ad paternitatem veſtram accedentes, Anſegiſum Presbyterum Remorum dioceſeos, Eccleſiæ autem Belvacenſium, atque Abbatem monaſterij ſancti Michaëlis, quem per licentiam veſtram, patres venerandi, Domino etiam Chriſtianiſſimo Rege Karolo annuente, ſecundùm decreta Celeſtini Papæ, ex propria Eccleſia deficiente electione, pari conſenſu ac concordia, voluntate ac devotione elegimus nobis & Eccleſiæ noſtræ Epiſcopum atque Pontificem per manum veſtram conſecrari implorantes, petimus, rogamus, atque precamur. Eligimus autem eum nobis fore paſtorem quem eccleſiaſticæ formæ, qua Epiſcopum ornatum Paulus Apoſtolus eſſe debere demonſtrat, congruere & ſacris canonibus non obviare Chriſti cooperante gratia credimus. Actum v. Kalendas Iulij in baſilica ſancti Stephani protomartyris anno incarnationis dominicæ DCCCLXXI. regni verò Domni Karoli glorioſi Regis XXXII. Indictione IV.

Vide ſuprà pag. 606.

Decreta Celeſtini c. 18.

Admonitio Sirmondi. Ex his tribus decretis, primum pro Hedenulfo, quia novi nihil inerat, communi & recepta formula contextum eſt; alterum pro Ænea, quia res exigebat, totum peculiare; poſtremum pro Anſegiſo ex utraque forma mixtum.

Epiſtola cleri & plebis Eccleſiæ vacantis ad Metropolitanum, ut electum ab ipſis Epiſcopum conſecrare dignetur.

XI. Domino ſanctorúmque meritis coæquando patri patrum Domino illi Præſuli ſummo cunctus clerus omniſque populus ſanctæ illius Eccleſiæ multimodam in Domino optamus ſalutem. Igitur quoties aliqua plebs veſtræ ditioni ſubdita à proprio fuerit viduata paſtore, non aliunde niſi à vobis eſt implorandum auxilium, quem ad hoc divina præordinavit majeſtas ut non ſolùm veſtros ſpecialiter paſcatis filios, ſed etiam rectores non habentibus & ſpiritali pabulo indigentibus paſtores tribuatis. Quapropter ad veſtræ ſanctitatis paternitatem fiducialiter noſtras fundimus preces, poſcentes videlicet ut hunc illum ſummæ honeſtatis humilem veſtrum famulum nobis Pontificem ordinare dignemini; cujus converſationem & mores, in quantum cognovimus, laudamus, & ad tam dignum opus idoneum teſtificamus. Et quandiu à benedictione epiſcopali immunes ſumus, ejus doctrina & exemplo roborati, ad viam ſalutis Domino miſerante, quaſi perdita ovis & inventa, redituros nos credimus. Quod decretum noſtris manibus roboratum ill. Eccleſiæ veſtræ vobis dirigere ſtatuimus anno incarnationis Domini & epiſcopatus veſtri & Regis illius annis illis, Indictione tali, data tali.

Epiſtola Eccleſiæ Senonicæ ad Hilduinum Archicapellanum, pro tuenda Metropolitani electione quam fecerant.

XII. Excellentiſſimæ venerationis honore digniſſimo Hilduino, Domino verè ſanctiſſimo, Senonicæ plebis humillima devotio æternæ proſperitatis in Domino ſalutem. Quia divina inſpirante miſericordia faſtidioſæ importunitatis noſtræ clamoribus, mi Domine, ſæpe compati dignati eſtis, idcirco etiam nunc nimia compulſi neceſſitate veſtræ celſitudinis aures inquietare præſumpſimus. Novimus etenim, reverentiſſime Domine, quomodo prioribus petitionibus noſtris benignè & miſericorditer adſiſtere dignati eſtis, quomodo etiam, nullis noſtris meritis, & quod nunquam futurum ſperabamus, alteram nobis electionem impetrare ac concedere ſtuduiſtis. Sed quoniam peccatis noſtris, ut credimus, exigentibus, vota & deſideria, quibus ſanctitatem veſtram toties pulſare auſi ſumus, plurimùm impedita ad effectum pervenire non meruerunt, idcirco & hac vice cauſas miſeriæ noſtræ referre compulſi ſumus. Fecimus, Domine mi, & nunc ſecundam electionem, & invenimus hominem ex noſtris à puero nobis bene notum, genere & moribus non infamem, docilem, ætate huic officio congruum, litteratoriæ profeſſionis non uſquequaque ignarum, divinæ quoque ſcientiæ non penitùs expertem, quarúndam etiam aliarum artium portionem habentem. Quem cùm obtuliſſemus, nullatenus putantes rejiciendum, ipſis Miſſis dominicis impedientibus, quod optavimus non meruimus adipiſci. Propterea veſtræ pietatis veſtigiis animo provoluti flebiliter poſtulamus ut tamdiu rem ſuſpendere dignemini quo-

uſque cum ſcripto homine ad veſtram celſitudinem properantes, ipſi vobis meliùs noſtram pandamus miſeriam. Et ſi quidem ad hoc onus ferendum perſona quam dicimus ſufficere minùſve poterit, dignationis veſtræ judicio aut ſuſcipiatur aut reprobetur; dum ampliùs nec nos adquiſitis occaſionibus quidam ſic crucient, nec à nobis abjectiſſimis veſtra manſuetiſſima ſublimitas diutiùs inquietetur. His itaque clementiæ veſtræ ſuggeſtis atque utinam impetratis, oramus ſupernam miſericordiam ut multimoda vos proſperitate valere concedar, & æternæ beatitudinis gaudia conſequi quandoque permittat. *Eximio Domino & verè ſanctiſſimo Hilduino ſacris negotiis à Deo prælato Senonicæ urbis abjecta humilis Eccleſia perpetuam ſalutem.*

Ad Iudith Imperatricem, de eadem re.

XIII. Inclytæ & omni nobilitate clariſſimæ Iudith glorioſæ Imperatrici Senonicæ Eccleſiæ humillima devotio. Præſumpſimus, mi Domina, auribus clementiæ veſtræ neceſſitatis noſtræ cauſam innoteſcere, ut per veſtram pietatem de his celeriter mereamur conſolationem recipere. Notum vobis eſſe credimus quòd nobis indigniſſimis à Domno Imperatore conceſſum fuerit ut ex nobis ipſis electionem faciendi haberemus licentiam. Sed cùm illum quem ſcitis elegiſſemus, & à ſerenitate Domni Imperatoris non plenè fuiſſet receptus, permiſſum eſt nobis iterum ut alium, ſi potuiſſemus, ex nobis huic officio congruum inveniremus. Sed cùm eſſet inventus, ut credimus, in Dei & veſtro ſervitio habilis, neſcimus ob quam cauſam à Miſſis dominicis non eſt plena benivolentia ſuſceptus. Vnde veſtram oramus benignitatem ut ex hoc nobis in adjutorium eſſe dignemini, quatenus ſuſpendatur donec ipſum de quo dicimus ad præſentiam Domni Imperatoris, & veſtram nos ipſi deducamus, & qualiter juſſeritis diſcutiatur, & probetur ſi nobis prodeſſe valeat & in ſervitio veſtro aptus eſſe poſſit an minus. Optamus vos divinis ſemper muniri præſidiis & immortalitatis corona quandoque gloriari, piiſſima & ſereniſſima Domina. *Excellentiſſimæ & omni nobilitate clariſſimæ Iudith Imperatrici Senonicæ plebis humillima devotio.*

ADMONITIO SIRMONDI. *In codice ſancti Petri Carnotenſis, unde has deſcripſimus, erat & tertia ejuſdem argumenti epiſtola ad Einhardum, ſed iiſdem planè verbis quibus proxima ad Auguſtam in hunc modum.* Inclyto & omni nobilitate præclaro Einhardo Domino ſanctiſſimo Senonicæ Eccleſiæ humillima devotio. Præſumpſimus, mi Domine, auribus clementiæ veſtræ neceſſitatis noſtræ cauſam innoteſcere *& cetera uſque ad finem ut in præcedenti. Tum ſequitur inſcriptio:* Sanctiſſimo & piiſſimo Domno Einhardo meritò venerabili Senonicæ urbis vilis & abjecta congregatio.

Examinatio Vuilleberti Catalaunenſis ordinandi Epiſcopi, per Hincmarum Metropolitanum, adſtantibus provinciæ Remenſis & aliarum provinciarum Epiſcopis.

XIV. Anno ab incarnatione Domini DCCCLXVIII. Indictione ſecunda, III. Nonas Decembres, convenientibus apud Cariſiacum in Eccleſia ſancti illius pro examinatione Vuilleberti Preſbyteri, qui futurus erat Catalaunenſis Epiſcopus, Hincmaro dioceſis Remenſium Archiepiſcopo, item Hincmaro Laudunenſium Epiſcopo, Hodone Belgivacorum Epiſcopo, cùm legatis Hrothadi, Erpoini, Hilmeradi, Raginelmi, & Iohannis ejuſdem dioceſis coëpiſcoporum, vicem eorundem patrum ſuorum cum tractoriis, ſicut regulæ præcipiunt, exhibentibus, & quampluribus Abbatibus, Canonicis, monachis, Preſbyteris, Diaconibus, atque Subdiaconibus, convenientibus nihilominus Archiepiſcopis & Epiſcopis aliarum provinciarum, Vuenilone videlicet Rotomagenſium Archiepiſcopo, Herardo Turonorum Archiepiſcopo, Egilone Senonum Archiepiſcopo, & Fulcrico ipſius coëpiſcopo, præſentes adfuerunt clerus, ordo, & plebs Catalaunica, deceſſionem ſui patris Erchanravi quondam Epiſcopi dolentes, cum decreto canonico manibus ſingulorum roborato, Vuillebertúmque quondam ſacri palatij Preſbyterum à ſe electum ab Hincmaro Archiepiſcopo & ejus coëpiſcopis petentes ſibi ordinari Epiſcopum. Quos inveheus idem Archiepiſcopus Hincmarus, cur obitum præfati Epiſcopi per illos non cognoverit, ſed per alios hoc reſcierit, & rationes reddens pro qua cauſa duæ electiones in eadem Eccleſia factæ fuerint, ſcilicet quia prima non regulariter facta extiterit, quoniam decretum non canonicè factum fuit, ſed poſtea miſſo ad eandem Eccleſiam Viſitatore Hodone Epiſcopo, & votis omnium in unum concordantibus, aliud decretum, quod canonicum foret, fieri præcepit. Quo decreto coram omnibus relecto, & nominibus ſingulorum qui illud ſubſcripſerant recitatis, interrogati ſunt tam Canonici & monachi de monaſteriis in eadem

parrochia ſitis, quàm etiam parrochiani Preſbyteri & nobiles laici, ſi in eadem electione ipſius Vuilleberti Preſbyteri conſentirent. Qui omnes viva voce dixerunt quòd & ipſi & illi qui illò venire non potuerunt, in eadem electione conſentirent. Tum Hincmarus Archiepiſcopus dixit: Quia Vuillebertum eligitis, & nos illum non cognoſcimus, oſtendite illum nobis, ut ſciamus quis ſit, & perſcrutemur ſi tanto honore dignus inveniri poterit. Qui in præſentia veniens interrogatus eſt unde eſſet. Iſque reſpondit: Pago Turonico oriundus. Iterum interrogatus cujus conditionis eſſet. Et ille: Peccatis quidem obnoxius, ſed Dei gratia natura liber. Item: Vbi didiciſti? Item ipſe: In ſchola Turonica liberalibus diſciplinis erudiendus traditus ſum. Item: Cujus ordinis, vel cujus es ordinatus? Item ipſe: Præſentis patris mei Domni Herardi per ſingulos gradus uſque ad Diaconum ſum ordinatus; poſtea autem ab eodem patre meo Herardo litteris ad Erpoinum datis preſbyterij onus ſuſcepi. Item Hincmarus: Qua de cauſa in noſtram diœceſim veniſti? Et ille: Per licentiam præſentis mei Archiepiſcopi Herardi à parentibus meis regiis ſum mancipatus obſequiis. Item Hincmarus: Quod miniſterium in regio obſequio ſuſcepiſti? Et ille: Inbreviator ſive deſcriptor ſtipendiorum regalium & relator à Domno Rege ſum conſtitutus. Item Hincmarus: Quia conductor alienarum rerum fuiſti, audi quid ſanctum Chalcedonenſe inde dicat Concilium. Et lectum eſt hoc capitulum. (Concil. Chalced. c. 3.) Ad hoc reſpondit: Sicut dixi, non fui conductor alienarum rerum, nec turpia lucra vel exactiones ſive tormenta in hominibus exercens; ſed, ut præfatus ſum, deſcriptor & relator ſolummodo ſtipendiorum regalium. Vnde interrogati ſunt hi qui in corte degebant, ſi ſcirent in illo miniſterio hoc illum exercuiſſe quod ſacerdotali miniſterio minimè conveniret. Qui reſponderunt, & Clerici & nobiles laici, quòd nullo modo in eodem miniſterio perpetratum haberet quæ ſacris canonibus & ſuo miniſterio in aliquo obviare deberent. Iterum interrogatus eſt ſi aliquod miniſterium de rebus eccleſiaſticis aliquo habuerit loco. Qui reſpondit quòd præpoſituram monaſterij ſancti Vedaſti, jubente Iohanne Epiſcopo, & conſentientibus fratribus, ſuſceperit. Et de hac juſſione litteræ Iohannis Epiſcopi ibi relectæ ſunt idipſum continentes; & etiam teſtimonio fratrum de eodem monaſterio, quòd ita ſe res haberet, & de bona vita & converſatione ſua, & quòd non in eodem monaſterio quidquam contra ſacras regulas egerit, confirmatum eſt. Proſecutus eſt Domnus Hincmarus: Quia miniſteria Domni Regis habuit, neſcimus ſi iſdem Dominus Rex ab eo aliquid repetit vel repetere debeat. Vnde nobis ſua voluntas vel auctoritas neceſſaria foret. Et porrectæ ſunt litteræ cum ſigillo Domni Regis, continentes quòd de omnibus quæ illi commiſit optimè ei rationem reddiderit, & nihil ab eo repetebat vel umquam repetere deberet. Inſuper &, ſi eum dignum ad onus epiſcopale invenire valerent, Epiſcopum Catalaunis eum ordinari petebat. Denique de his ſupraſcriptis coram omnibus teſtimonio multorum & litteris idoneo approbato, Hincmarus Epiſcopus ad Herardum Archiepiſcopum dixit: Quia veſter natus, nutritus vel educatus, & ordinatus dinoſcitur, & clerus, ordo, & plebs Catalaunica illum expoſcit, habeamus veſtram licentiam ut regulariter unà vobiſcum eum examinemus, ſi tanto oneri vel honori dignus exiſtat. Qui libentiſſimè annuit, & juſſus eſt ſedere coram eis. Data eſt ei regula Paſtoralis Gregorij. Et juſſum eſt ut relegeret capitulum de eo qui præeſſe debet, ubi ſcribitur: *Nulla ars doceri præſumitur.* Quo relecto, interrogatum illi eſt ſi illud intelligeret & ſecundùm hoc vivere & docere vellet. Qui reſpondit: Vtique. Iterum datum eſt ei ad relegendum capitulum de canonibus, ubi ſcribitur: *Qui ordinandus eſt.* Et profeſſus eſt ſe omnia intelligere & obedire velle. Tunc relecta ſunt ei placita quæ Epiſcopus jam ordinatus ab ordinatoribus & electoribus ſuis ſuſcipere debet; ubi continetur qualiter vivere, docere, & ſubditos ſuos regere debet ſecundùm ſacros canones, diem præferentia & Conſulem. Et interrogatum eſt ſi ſecundùm ea omnia agere vellet. Quæ minimè abnuit. Tunc demum oſtenſus eſt illi libellus fidei & profeſſionis ſuæ, ut legeret coram omnibus quæ in eo ſcripta erant, & ſi ea ita credere ac tenere vellet, manu ſua ſubſcriberet, & Archiepiſcopo ſuo habenda traderet; ſi autem in eo quædam inveniret quæ ſenſui ſuo offenderent, liber ſicut venerat exiret. Quibus relectis, verbis fidem accommodavit, & per omnia ea ſe tenere, credere, ac prædicare velle profeſſus eſt. Quia enim, Deo gratias, poſt examinationem eum catho-

licum, litteratum, & omnimodis aptum ad ſarcinam epiſcopalem ſuſcipiendam invenerunt, ſed tamen de aliena provincia illum fore cognoverunt, relecta ſunt ſacrorum canonum capitula, quid de eo dicerent qui de aliena provincia peti deberet. Et inventum eſt quòd ab eo illum petere deberent cujus natus, nutritus, & ordinatus foret. Humiliter Domnus Hincmarus Archiepiſcopus, ſimul cum coëpiſcopis, & clero, ordine ac plebe Catalaunica, ab Herardo Archiepiſcopo eum petiit & impetravit, ac canonicè illum ei commiſit. Quem ſuſceptum monuit ut ſi ab eo Epiſcopus ordinari vellet, libellum fidei ac profeſſionis ſuæ, quem jam relegerat, & quæ in eo ſcripta erant ſe credere ac tenere ante paululum profeſſus fuerat, manu ſua propria in capite nomen ſuum ſcriberet, & ad finem ſubſcriptione ſua roboraret. Quod ſine dilatione ipſe fecit. Tunc relectæ ſunt tractoriæ Epiſcoporum qui præ variis incommoditatibus ad eandem examinationem venire non potuerunt, continentes quicquid ſuper examinationem & ordinationem ſæpeſati Vuilleberti canonicè inventum & actum fuerit, ſe per omnia aſſenſum præbere. Et ſic denuntiatus eſt dies & hora ac locus ordinationis ejus, id eſt, Nonis Decembris, in monaſterio quod Brittennacus dicitur, in diœceſi Remenſi & parrochia Noviomagenſi. Et commonitus eſt idem Vuillebertus ab Archiepiſcopo ſuo Hincmaro ut ab infantia ſua per ſingulos gradus ſuos pronuntiaret Domino viam ſuam; quatenus in denominata die ad tanti oneris dignitatem gratioſus accedere valeret. Die autem, hora, & loco denominato, convenit Domnus Epiſcopus Hincmarus cum coëpiſcopis ſuis Hincmaro, Hodone, & legatis qui tractorias ſupradictas ſuorum Epiſcoporum detulerunt. Et quia jam pleniter examinatus coram ſupradictis Epiſcopis & coram clero ac plebe fuerat, quando & Domnus Hincmarus ſufficientem ſermonem de eo coram Epiſcopis & aliis multis Clericis & laicis & ad omnem populum ante diem dominicam in ſexta feria fecerat, & brevitas diei id poſcebat, intermiſſo ipſa die ſermone, poſt introitum & Gloria in excelſis Deo & orationem primam de adventu Domini, ſecundam autem de ordinatione Epiſcoporum, ſive poſt litanias, ſicut ſacri canones præcipiunt, in Epiſcopum conſecratus eſt. Et poſt lectionem Apoſtoli perlectam & Reſpons. & Alleluia & Evangelium & Credo in unum & oblata & Miſſarum ſolemnia, ſicut mos eſt, peracta, placita quæ antè pridem ei relecta fuerant, quæque ordinatos ab ordinatoribus ſuis ſacri canones accipere jubent, diem & Conſulem præferentia, manibus Archiepiſcopi & coëpiſcoporum ac legatorum vice patrum ſuorum ſubſcripta, cum capitulo Pauli Apoſtoli ad Timotheum, noviter ordinato ubi dicitur, Teſtificor coram Deo & electis ejus angelis ut hæc cuſtodias, iidem Epiſcopi in mandatis depoſuerunt. Et unuſquiſque feliciter ad propria remeavit. 1. Tim. 4.

Depromptum ex veteri codice ſancti Laurentij Leodienſis, ubi appellatur *Documentum de examinatione Vuilleberti Catalaunenſis ordinandi Epiſcopi.* ADMONITIO SIRMONDI.

Profeſſio Adalberti futuri Epiſcopi Morinenſis Hincmaro Remorum Archiepiſcopo ante ordinationem oblata.

XIV. Ego Adalbertus vocatus Epiſcopus Morinenſis reverentiſſimo patri Hincmaro Remorum Archiepiſcopo. Quia fundamentum bonorum operum, per quod ad cæleſte regnum gratia Domini pervenitur, fidem quæ per dilectionem operatur eſſe non dubium eſt, non abs re cenſuit veneranda Eccleſiæ catholicæ conſuetudo ut ab eis qui ad prædicationis promoventur officium, fidei integritas & confeſſio requiratur. quia, ſicut magiſter egregius & doctor gentium Paulus declarat, *Corde creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* Rom. 10. Et ideo mox ſuperna gratia per ſacroſanctum miniſterium veſtrum Morinenſis Eccleſiæ futurus Epiſcopus profiteor unam fidem eſſe, eamque operante gratia ſuperni largitoris me tenere, prædicare, atque defendere quam à Deo inſpiratam, & ab Apoſtolis traditam, atque à ſucceſſoribus eorum cuſtoditam habemus. Confiteor unum baptiſma in remiſſionem peccatorum, unam apoſtolicam & univerſalem Eccleſiam, in qua ſola poſſunt relaxari peccata in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti, tam per catholicum baptiſmum, quàm & per dignos pœnitentiæ fructus & apoſtolicæ auctoritatis largitam ſibi à Domino poteſtatem. Extra hanc Eccleſiam catholicam neminem ſalvari poſſe confiteor. Sex denique ſanctas & generales de fide ſynodos, quas ſancta & apoſtolica Eccleſia recipit, me recipere & venerari profiteor, videlicet Nicænam

CCCXVIII. patrum ſub Silveſtro Papa & Conſtantino Imperatore contra Arrium & ejus ſectatores celebratam, Conſtantinopolitanam CL. patrum contra Macedonium & Eudoxium temporibus Damaſi Papæ & Gratiani Principis actam, Epheſinam CC. patrum contra Neſtorium ſub Theodoſio Principe & Papa Celeſtino, cui per ſuos vicarios præſedit idem beatus Papa celeſtinus & ſanctæ memoriæ Cyrillus Alexandrinus Epiſcopus, Chalcedonenſem DCXXX. patrum, cui præſedit per vicarios ſuos ſanctus Leo Papa, temporibus Martiani Principis, contra Eutychem nefandiſſimum præſulem monachorum celebratam, item Conſtantinopolitanam temporibus Vigilij Papæ ſub Iuſtiniano Principe contra Theodorum & omnes hæreticos, item Conſtantinopolitanam CL. patrum ſub Agathone Papa, Conſtantini & Heraclij ac Tiberij Principum temporibus, pro adunatione facienda ſanctarum Dei Eccleſiarum de duabus naturis & operationibus in una perſona Dei & hominis filij Domini noſtri Ieſu Chriſti. Hos autem, quicunque ab eiſdem ſanctis patribus in memoratis ſynodis, vel poſtea ſimiliter per Spiritum ſanctum ſentientibus, diverſis vicibus litteris divinitus inſpiratis damnati leguntur, eandem venerandam patrum auctoritatem ſequens condemno. Sed & epiſtolam beatæ recordationis Leonis apoſtolicæ ſedis antiſtitis ad Flavianum Conſtantinopolitanum Epiſcopum datam & omnes ejus epiſtolas de fidei firmitate perſcriptas per omnia & in omnibus inviolabiliter cuſtodire & me liberè ſemper prædicare profiteor. In quibus inter cetera, ſicut & in ſermone beati Athanaſij, quem Eccleſia catholica venerando uſu frequentare conſuevit, qui ita incipit, *Quicunque vult ſalvus eſſe, ante omnia opus eſt ut teneat catholicam fidem*, poſt documentum quo docemur quomodo trinitas perſonarum in unitate divinitatis & unitas deitatis in trinitate perſonarum veneranda ſit, evidentiſſimè continetur, unam ex eadem ſancta trinitate perſonam, Dominum & Salvatorem noſtrum Ieſum Chriſtum, Dei hominiſque filium, ex duabus & in duabus naturis, hoc eſt, divina & humana, in una perſona conſiſtentibus, & in ſua proprietate differentiáque manentibus, eſſe credendum & prædicandum. qui ſecundùm apoſtolicum ſymbolum de ſemper Virgine Maria, quæ veraciter Dei eſt genitrix, ſecundùm carnem natus, paſſus, mortuus, reſurrexit, & in cœlos aſcendit, ſedet quoque ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus judicare vivos & mortuos, ad cujus adventum omnes homines reſurgent cum corporibus ſuis, & reddent de factis propriis rationem, & recipiet unuſquiſque prout geſſit, & in factis ſuis perſeveraverit, ab eodem juſto judice & ſine fine regnante, cùm ibunt impij in ignem æternum, juſti autem in vitam æternam. Anathematizo quoque omnes hæreſes ac ſchiſmata quæ catholica & apoſtolica Eccleſia anathematizat; & quicquid ſanæ fidei intelligentiæ contradicit, reſpuo & anathematizo; & quicquid catholica & apoſtolica Eccleſia recipit & tenet, me adjuvante Domino recipere & ſequi, & à ſacris canonibus atque à regularibus decretis apoſtolicæ ſedis de eccleſiaſticis ordinibus & diſciplinis canonum promulgatis, ſeu à ſynodalibus conſtitutionibus, quas catholica Eccleſia ad auctoritatem recipit, me per contemptum pertinaciter non deviaturum profiteor. Privilegio etiam metropolis Remorum Eccleſiæ ac ejus Præſulis ſecundùm ſacroſanctos Conciliorum canones & decreta ſedis apoſtolicæ ex ſacris canonibus & legibus promulgata pro ſcire & poſſe abſque dolo & ſimulatione vel indebita & pertinaci contradictione me obediturum profiteor. Sed & obſervationes ac regularia mandata ſacroſanctorúmque Conciliorum placita, quæ poſt ordinationem epiſcopalem in litteris canonicis, ſecundùm morem eccleſiaſticum, propriis ſubſcriptionibus roboratis collecta & mihi tradenda coram omnibus prædixiſtis me ſervaturum profiteor, & omnibus ſupraſcriptis cum cordis & oris profeſſione ſubſcribo.

Profeſſio altera generalis ordinandi Archiepiſcopi.

XV. Ego hujus ſedis ordinandus Archiepiſcopus, & ſacro miniſterio veſtro, ſancti patres, prædicationis officium ſuſcepturus, confiteor ſanctam atque ineffabilem Trinitatem, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, unum Deum naturaliter eſſe, unius ſubſtantiæ, unius naturæ, unius majeſtatis atque virtutis. Dominum quoque noſtrum Ieſum Chriſtum de Deo Patre ante tempora genitum, eundémque ſub tempore de Spiritu ſancto conceptum, & de Maria Virgine natum credo. Qui paſſus eſt pro redemptione humani generis, ad inferna deſcendit, indéque

victor reſurgens, & in cœlos aſcendens, venturus eſt in fine ſeculi, ut reddat ſingulis prout geſſerunt in corpore poſiti, ſive bonum, ſive malum, Præterea conſtitutiones quatuor principalium Conciliorum, Nicæni, Conſtantinopolitani, Epheſini, & Chalcedonenſis, canones quoque ſynodorum & decreta quæ orthodoxa fides ſuſcipit & complectitur, me ſuſcipere, tenere, & prædicare velle confiteor. Hæreſes verò & ſchiſmata quæ catholica Eccleſia anathematizat & quicquid ſanæ fidei adverſatur condemno, reſpuo, anathematizo. Beato verò Petro & vicario ejus debitam ſubjectionem & obedientiam, ſuffraganeis verò noſtris adjutorium me exhibiturum profiteor. Et huic profeſſioni meæ coram Deo & angelis, ſub teſtimonio quoque præſentis Eccleſiæ, ſubſcribo.

Tractoria Prudentij Epiſcopi Tricaſſini, quam per vicarium miſit ad ordinationem Æneæ Pariſienſis, cùm ipſe adeſſe non poſſet.

XVI. Patri venerabili & ceteris patribus fratribúſque ſinceriſſimè diligendis atque coëpiſcopis reverendis Prudentius æternam in Domino ſalutem. Quantum ad meritum peccatorum meorum ſpectat, juſtiſſimo Dei judicio, quantum verò ad indebitas atque indeficientes ejus miſericordias pertinere dinoſcitur, miſericordiſſimo ipſius munere, infirmitatibus penè omnibus notis depreſſus, ſancto deſiderabilíque veſtro conventui adeſſe prohibeor. Quod autem poſſum, præſentibus litteris atque legato Eccleſiæ noſtræ Preſbytero Arnoldo mei conſenſus præſentiam eatenus exhibeo, ut is qui ordinandus eſt, ſi apoſtolicæ ſedis omnibus inſtitutis, & beatorum patrum Innocentij, Zoſimi, Bonifacij, Xiſti, Leonis, Gelaſij, Celeſtini, Gregorij, Hilarij, Ambroſij, Auguſtini, Iſidori, Primaſij, Fulgentij, Hieronymi, Caſſiodori, Bedæ, aliorúmque adæquè catholicorum atque orthodoxorum virorum ſcriptis & dictis, ac ſpecialiter ſuper quatuor capitulis quibus omnis Eccleſia catholica adverſùs Pelagium ejúſque hæreſeos ſequaces pugnavit ac vicit, atque ad poſterorum memoriam litteris auctoritate & veritate pleniſſimis mandavit, confitendo ſubſcribere & ſubſcribendo confiteri voluerit, ejus me ordinationi conſentaneum eſſe profiteor. Sin aliàs, prorsùs neque aſſentior, neque fidelibus Chriſti aſſentiendum ſuadeo. Capitulorum verò quatuor præmiſſorum ſeriem, quamvis veſtram prudentiam multò vivaciùs quàm meam extremitatem compertam eſſe non dubitem, neceſſariò tamen breviter adnectendam judicavi, ut faciliùs quid ſentiam, cui veritati conſentiam, veſtra bonitas recognoſcat. Videlicet, ut liberum arbitrium in Adam merito inobedientiæ amiſſum, ita nobis per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum redditum atque liberatum confiteatur, interim in ſpe, poſtmodum autem in re, ſicut dicit Apoſtolus, *ſpe enim ſalvi facti ſumus*, Rom. 8. ut tamen ſemper ad omne opus bonum Dei omnipotentis gratia indigeamus, ſive cogitandum, ſive inchoandum, operandum, ac perſeverantet conſummandum, & ſine ipſa nihil boni nos poſſe ullatenus aut cogitare, aut velle, aut operari ſciamus. Secundò, ut Dei omnipotentis altiſſimo ſecretóque conſilio credat atque fateatur quoſdam Dei gratuita miſericordia ante omnia ſecula prædeſtinatos ad vitam, quoſdam perſcrutabili juſtitia prædeſtinatos ad pœnam; ut id videlicet, ſive in ſalvandis, ſive in damnandis, prædeſtinaverit, quod ſe præſcierat eſſe judicando facturum, dicente Propheta: *Qui fecit quæ futura ſunt.* LXX. Eſa. 45. Tertiò, ut credat & confiteatur cum omnibus catholicis ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti pro omnibus hominibus ex toto mundo in eum credentibus fuſum, non autem pro illis qui nunquam in eum crediderunt, nec hodieque credunt, nunquámque credituri ſunt, dicente ipſo Domino: *Venit enim filius hominis non miniſtrari ſed miniſtrare, & dare animam ſuam in redemptionem pro multis.* Matth. 20. Quartò, ut credat atque confiteatur Deum omnipotentem omnes quoſcunque vult ſalvare, & neminem poſſe ſalvari ullatenus niſi quem ipſe ſalvaverit, omnes autem ſalvari quoſcunque ipſe ſalvare voluerit. ac per hoc quicunque non ſalvantur, penitùs non eſſe voluntatis illius ut ſalventur, dicente Propheta: *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyſſis.* Pſal. 134. Et licèt quædam ſint alia quibus in Pelagio damnatis univerſaliter Eccleſia conſenſerit, ſategerit, atque ſubſcripſerit, hæc tamen ſpecialiùs adverſùs eum ejúſque complices per apoſtolicam ſedem, inſtantia beatiſſimi Aurelij Carthaginenſis Epiſcopi atque Auguſtini cum aliis ducentis quatuordecim Epiſcopis ab ejus praviſſimis ſenſibus eruta, vindicata, & multis tam epiſtolis quàm libris toto

orbe vulgata, omnis hodieque gaudet, confitetur, prædicat, & tenet, atque tenebit Eccleſia. His per omnia conſentaneam prædicabilem paternitatem fraternitatémque veſtram gratia ſuperna invictam atque prævalidam & ſuo munere gaudentem perpetim conſervare dignetur.

Admonitio Sirmondi. Hanc epiſtolam à Prudentio ſcriptam tum fuiſſe cùm in Eccleſia Pariſienſi ordinandus eſſet Æneas Epiſcopus, auctor eſt Hincmarus in poſteriori opere adversùs Gotheſcalcum. quo in libro hæc ſimul Prudentij capitula, quæ Gotheſcalci cauſa in quæſtione verſabantur, examinat & ſingillatim refutat.

Documentum de ordinatione Electranni Epiſcopi Redonenſis.

XVII. Anno incarnationis Ieſu Chriſti Domini noſtri DCCCLXVI. Indictione XIV. anno piiſſimi Regis Karoli XXVII. III. Kalendas Octobris, in parrochia Turonica, ordinamus & ad pontificalem ſedem Redonenſis Eccleſiæ conſecramus Electrannum, electione atque decreto cleri & plebis ejuſdem Eccleſiæ, nos in Dei nomine antiſtites, Herardus Turonicæ metropolis, Actardus Namnetenſis, atque Rodbertus Cenomanenſis, cum conſenſu & litteris ceterorum diœceſanorum adhibito, apicibus etiam præmoniti jam dicti glorioſi Regis Karoli, hujuſmodi ſtatuto & paternæ commotionis decreto ipſi viro allato, ut canonicis ſanctionibus, quantum divina ſuffragaverit pietas, libenter obtemperet, & ab inlicitis ordinarionibus abſtineat, & peſtem ſimoniacæ hæreſis devitet, Concilia quoque ſacris præfixa canonibus certis ſibi deſignata temporibus celebrare procuret, atque matri ſuæ metropoli debita reverentia ſeſe ſubdere non neglegat, & juxta ſanctorum patrum regulas nihil niſi quæ ad propriam pertinent Eccleſiam extra ejus conſenſum pertemptet. Hæc ergo aliáque ad inſtitutionem & informationem fidelis viri fratris & filij noſtri Electranni, die præfixo, verbo pariter & ſtylo promulgantes, pontificali eum infula adornantes, ſacra quoque benedictione more ſanctæ Eccleſiæ ditantes, anulo quoque dotantes, & baculo decorantes, ſanctæ Redonenſi Eccleſiæ pontificali eum ordine præfecimus, & paternè cathedrali ſolio ſublimantes, confratrem, conſacerdotem, & comparticipem in regimine & gubernaculo Eccleſiæ ſanctæ nobis ex integro in Dei nomine efficimus, manuum quoque adnotationibus confirmavimus.

Canonicæ litteræ ab ordinatoribus datæ Hedenulfo Epiſcopo Laudunenſi, ad clerum & plebem Eccleſiæ Laudunenſis.

XVIII. Hincmarus ſanctæ metropolis Eccleſiæ Remorum Epiſcopus clero, ordini, & plebi in ſancta Laudunenſi Eccleſia conſiſtenti in Domino pacem & ſalutem.

I. Sicut beatus Papa Innocentius docet, oportet nos hoc ſequi quod Eccleſia **Decreta Innoc. c. 1.** Romana cuſtodit, à qua principium ſacræ inſtitutionis nos accepiſſe dubium non eſt. Propterea documento ac verbis beati Gregorij vos alloqui procuramus, inſinuantes quia probabilibus deſideriis veſtris nihil attulimus tarditatis, fratrem jam & coëpiſcopum noſtrum Hedenulfum vobis ordinantes præſentia vel conſenſu ac litteris coëpiſcoporum totius nobis commiſſæ provinciæ ſecundùm ſacros canones ſacerdotem, paſtorem quoque atque rectorem. Cui his litteris, quas ſacri canones ordinatos priùs de Conciliorum placitis, ne ſe aliquid contra eorum ſtatuta egiſſe pœniteat, inſtructos, ab ordinatoribus ſuis, manibus eorum conſcriptas jubent accipere, ſecundùm traditionem eccleſiaſticam dedimus in mandatis ne unquam ordinationes præſumat inlicitas, ne bigamum, aut qui virginem, ſi de conjugatis agendum eſt, non eſt ſertitus uxorem, neque inlitteratum, vel in qualibet corporis parte vitiatum, aut ex publicè pœnitente, aut curiæ vel cuilibet conditioni obnoxium, notatúmque, ad ſacros ordines permittat accedere. Sed & ſi quos hujuſmodi fortè repererit, reſpectu divino non audeat promovere. Alienum etiam Clericum ſine voluntate & conſenſu Epiſcopi ſui contra ſacras regulas non ſollicitet, non ſuſcipiat, non in ſibi commiſſa Eccleſia ordinet, nec eos qui probatæ fidei non fuerint ſacris ordinibus præſumat quoquo modo applicare. In ordinatione autem Preſbyterorum ac Diaconorum ceterorúmque eccleſiaſtici ordinis miniſtrorum, à totius muneris, id eſt, à manu, à lingua, aut obſequio indebito, juxta quod Dominus per Prophetam præcipit, quan- **Iſa. 53.** tum patitur humana fragilitas, mundas & cordis & corporis manus exhibeat; ne uno eodémque gladio & dantem & accipientem munus interimat, & inlicito munere polluens manus, aliis ſe benedictionem credat tribuere cùm fuerit jam propriæ iniquitati ſubſtratus, & ſua nihilominus ambitione captivus. Ab eis etiam quos

ordinaverit indebitum & contra ſacras regulas ſibi ſacramentum fieri non compellat. Sed ſicut Dominus, præſcius nonnullos accepti ſancti Spiritus donum in uſum negotiationis inflexuros, præcepit
Matth 10. dicens, *Gratis accepiſtis, gratis date*, quod gratis, id eſt, ſine ulla venalitate dati vel accepti aut etiam promiſſi vel ſperati muneris, quantum ex nobis eſt, (ceterùm ipſe viderit, habens conſcientiæ ſuæ teſtem quem habebit & judicem) per miniſterium noſtræ exiguitatis accepit, ſuis etiam comminiſtris gratis conferat, ſciens ex
Matth. 21. Evangelio quid redemptor noſter per ſe ipſum fecerit; videlicet quia ingreſſus templum cathedras vendentium columbas evertit. Columbas enim vendere eſt de Spiritu ſancto, quem Deus omnipotens conſubſtantialem ſibi per impoſitionem manuum hominibus tribuit, commodum temporale percipere. Quod qui agere præſumit, ſuam Deo judice cathedram ipſe evertit, & quos cum pretio ordinat, provehendo agit ut ſecum & ipſi ſimoniaci hæretici fiant, & pro benedictione male-
Act. 8. dictionem à beato Petro Apoſtolorum principe Simoni mago, qui donum ſancti Spiritus pretio emere voluit, juſtè inlatam, unà cum ipſo, per ipſum, à quo non benedicuntur, ſed maledicuntur, judicio ejuſdem Spiritus ſancti ſuſcipiunt. Et quoniam, ſicuti comperimus, quidam diverſis adinventionibus turpia lucra ſectantes, quod miniſtris altaris minimè convenit, defunctis Preſbyteris, juxta quod didicerant viduatas Eccleſias facultates habere, exenia pro his obtinendis exegerunt, & gradus eccleſiaſticos eis non tribuebant antequam illis eadem exenia perſolverentur, & ſynodos temerè frequentabant ut factione miniſtrorum ſuorum diverſo modo denarios quaſi pro eulogiis acciperent, &, quod dictu nefas eſt, etiam pro ſacri chriſmatis diſpenſatione, vel de Eccleſiarum conſecratione, quocunque emolumenta ingenio caperent, & neceſſe eſt ut contra peſtifera morborum genera ſalubria medicamentorum quæramus experimenta, ſicuti & de manus impoſitione, ita & de hac ſimoniacæ hæreſeos ingenioſa & malè ſtudioſa collatione quiddam eum accipere interdicimus, monentes illam attendere comminationem Domini
Hier. 23. per Prophetam dicentis: *Ne fortè egrediatur ut ignis indignatio mea, & ſuccendatur, & non ſit qui extinguat propter malitiam ſtudiorum veſtrorum.* Vnde iterum itatus dicit: *Viſitabo ſuper vos juxta fructum ſtudiorum veſtrorum.* Ibid.

II. Verbis quoque beati Gregorij eum monemus, illíque interdicimus, ut ſacerdotes per ſuam parochiam, quotiens ad conſignandos infantes egreſſus fuerit, ultra modum gravare minimè debeat, nec ſummam collationis, qua ſui prædeceſſores, qui hoc bene miſericorditer ac rationabiliter atque ſacris conſtitutionibus executi ſunt convenienter, contenti fuerunt, excedat, & de Capellis antiquitus ſubjectis Eccleſiis non æqualem ſicut de principalibus Eccleſiis collationem exigat; ſed principalis Eccleſia cum ſibi ſubjectis Capellis debitam & antiquitus conſuetam collationem conferat. Principales verò Eccleſias aliis Eccleſiis loco Capellarum non ſubjiciat: quia ſecundùm ſacros canones non licet Epiſcopis patrochiam antiquitus conſtitutam inconſultè confundere atque dividere. Ne manſionaticos ſuis amicis aut ſuis hominibus à Preſbyteris parari faciat. Ne etiam quaſi ad receptionem Regis, vel legationem, aut ad ornatus ſuæ Eccleſiæ faciendos adjutoria quaſi petendo, potiùs autem exigendo, denarios, vel caballos, aut verres ſeu friſkingas, aut ad iter aliquod paraveredos, aut alia quælibet accipiat, id eſt, rapiat. A quo verbo *accipere* aves quæ alias aves capiunt, accipitres nominantur; cùm Epiſcopi ſuos ſubditos, non ut accipitres capere, ſed ſicut gallina pullos ſuos fovere, & quoſque infirmos ut peritus medicus convenienti medicamento ac tempore debeant curare, & quos curare non potuerint, aut patienter tolerare aut regulariter uſque ad correctionem ſuſtinentes à ſano corpore ſubmovere. Regulam ſiquidem quæ de quarta parte redituum Eccleſiæ, juxta conſuetudinem aliarum regionum, ita ut eſt ſcripta intelligat; & non pravè illam interpretans, perinde in his regionibus quæ ſunt Preſbyterorum contra regulas ſacras diripiat. Vnde ſi qua fuerunt gravamina illis impoſita, temperet: quia & in præſenti & in futura vita ſibi proficiet, ſi eos qui ſibi commiſſi ſunt, ſine gravamine conſervare ſtuduerit. Miniſtros verò, id eſt, Archipreſbyteros & Archidiaconos, ſecundùm quod providere Domino inſpirante & cooperante valuerit, tales conſtituat qui oderint avaritiam, & non diligant munera, nec ſequantur retributiones, neque pro ordinandis Clericis vel reconciliandis pœnitentibus munus accipiant,

piant, & ipſo munere eum corrumpere ſatagant. Et Preſbyteros in paratis & exeniis indebitis non affligant. Et ſicut ſuprà de Epiſcopo diximus, per diverſas petitiones, ut illis adjutorium faciant, quæ ſunt Preſbyterorum, unde ipſi vivere & hoſpites recipere & ſuas Eccleſias continere debent, conludio quocunque diripiant. Et ut eiſdem ab inquiſitione ſui miniſterij parcant, & pro infamia eorum calcanda vel cooperienda quodcunque emolumentum non accipiant. Et ſi agentes talia miniſtros repererit, in miniſterio manere non ſinat, & canonica invectione corripiat. Ipſe quoque pro conſtituendis miniſterialibus eccleſiaſticis, videlicet Oeconomo, id eſt, Eccleſiæ facultatum diſpenſatore, Archipreſbyteris & Archidiaconis, in quibus fidei ſinceritatem & probos mores ac religioſam vitam debet eligere, præmia non conſtituat: quia eccleſiaſticum obſequium, quod malè comparaverint, accipientes munus à ſubditis priùs venundare curabunt. Nec pro quocunqne judicio contra ſacras leges neqne ſuper innocentem contra veritatem pretium ullum accipiat. Nec etiam odio vel gratia, livore aut iracundia, quantum ſcierit & potuerit, à judicio recto declinet,
Levit. 19. dicente Domino: *Non facies quod iniquum eſt, nec injuſtè judicabis. Iuſtè judica proximo tuo, & juſtè quod juſtum eſt exequaris.* Iuſtè namque quod juſtum eſt exequitur qui in aſſertione juſtitiæ eandem ipſam juſtitiam quærit.

III. Pro baptizandis denique infantibus vel pro ſepultura, obaudiens decreta
S. Gregor. lib. 7. Indict. 2. ep. 55. beati Gregorij, pretium de terra conceſſa putredini quemquam non permittat in parrochia ſua quærere & de alieno velle facere luctu compendium. Sed ſi quando aliquem quiſque ſepeliri in commiſſo ſibi loco conceſſerit, ſi quidem parentes ipſius proximi vel heredes pro luminaribus vel in eleemoſyna defuncti ſponte quid offerre voluerint, accipere non prohibeat; peti verò aut exigi aliquid omnimodo vetet; ne, quod valde inreligioſum eſt, aut venalis, quod abſit, dicatur Eccleſia; aut de humanis ſacerdotalis religio videatur mortibus gratulari, ſi ex eorum cadaveribus ſtuduerit quærere quolibet modo compendium.

IV. Ab omni quoque avaritia & uſura ac turpi lucro ſecundùm ſacros canones & ipſe abſtineat & miniſtros Eccleſiæ abſtinere faciat, & etiam laicos abſtinere ſuadeat. Se autem & ſibi commiſſos miniſtros eccleſiaſticos ſollerter ſollicitèque cuſtodiat ne contra ſacros canones conductores vel procuratores alienarum poſſeſſionum fiant, ne turpi negotio aut inhoneſto lucro victum quærant, neque ſecularia negotia ſub cura ſua ſuſcipiant, Deique miniſterium parvipendentes, per ſecularium domos non diſcurrant, nec propter avaritiam gratiæ, aut honoris, vel pecuniæ, patrimoniorum ſollicitudines aut alienorum teſtamentorum defenſiones adſumant, nec fidejuſſionibus inſerviant.

V. A familiaritate nihilominus ac contubernio illicito & vetito feminarum ſe & comminiſtros ſuos, ſed à tabernis, ſecundum ſacras regulas, eccleſiaſticos miniſtros faciat abſtinere. Attendat quoque quod beatus Iob dicit: *Si adverſùm me* Iob. 31.
terra mea clamat, & cum ea ſulci ejus deflent. Si fructus ejus comedi abſque pecunia. Vnde beatus Gregorius: *Omnis*, inquit, *qui præeſt, ſi perverſa in ſubditis exercet, contra hunc terra clamat, & ſulci deflent, quia contra ejus injuſtitiam rudes identidem populi in murmurationis vocibus erumpunt, & imperfecti quique pro pravo ejus opere ſeſe in fletibus affligunt. Fructus enim terræ abſque pecunia comedere eſt, ex Eccleſia quidem ſumptus accipere, ſed eidem debitum prædicationis pretium non præbere. De qua ſcilicet prædicatione auctoris voce dicitur: Oportuit te committere pecuniam meam nummulariis, & veniens ego recepiſſem utique* Matth. 25.
quod meum erat cum uſura. Terræ igitur fructus abſque pecunia concedit qui eccleſiaſtica commoda ad uſum corporis percipit, ſed non impendit quod ſubjectorum debetur cordi. Non igitur redemptionem aut pretium de collatione Preſbyterorum Epiſcopus debet exigere & alimenta eccleſiaſtica mutus manducare. Et cùm Dominus prædicatoribus præcipiat ut intrantes in domos eorum quibus pacem prædicant, illa edant & bibant quæ apud illos ſunt, per parrochiam prædicando ac confirmando pergens Epiſcopus non debet ſuperfluas penſiones in pigmentis & aliis quibuſque à Preſbyteris quæ non habent requirere, & talia quæ fortè in domo ſua non accipit, voluptati potiùs ſerviens quàm neceſſitati, exigere, & ſuis parcens opibus, de ſuperfluè acceptis & venditis diteſcere. Nec ideo debet prædicare ut ſumptus accipiat, ſed ideo ſumptus accipere ut ſufficiat prædicare.

VI. Eccleſias quoque in proprietati-

bus liberorum hominum ac coheredum conſiſtentes ut ſuæ tradantur Eccleſiæ non debet cogere: ſed ſecundùm ſynodalia & imperialia capitula, quæ regularia eſſe probat Eccleſia, ſatagat quatenus dotis immunitates, ſicut ceteræ Eccleſiæ, auctoritate Regis habeant, & ipſæ ab eiſdem liberis hominibus potiantur. Talémque ſe cooperante Domino in cunctis exhibeat ut ſacrum miniſterium non vituperet, qui etiam ab his qui foris ſunt teſtimonium bonum juxta apoſtolicam doctrinam habere debet. Nam cujus vita deſpicitur, reſtat ut & prædicatio contemnatur; & cùm paſtor per abrupta graditur, ſolet fieri ut ad præcipitium grex ſequatur. Et ne quemquam eccleſiaſtici ordinis miniſtrum, occaſione turpis lucri, ut aliquid ab eo abſoluto capiat, contra ſacras regulas excommunicet inhibemus. Quia, ut ſanctus Auguſtinus exponens ſententiam Pauli Apoſtoli, *Auferte malum ex vobis*, demonſtrat, non temerè & quomodolibet, ſed per judicium auferendi ſunt mali ab Eccleſiæ communione. Multò magis autem cavendum eſt ne ſine regulari judicio miniſtri Eccleſiæ officio ſuo priventur. Quapropter, ſicut beatus docet Gregorius, ſi quid de quocunque Clerico ad aures ſuas pervenerit quod eum juſtè poſſet offendere, facilè non credat, nec ad vindictam illum res accendat incognita, attendens quod ſcriptum eſt: *Cauſam quam neſciebam, diligentiſſimè inveſtigabam.* Et præſentibus ſenioribus Eccleſiæ ſuæ diligenter veritatem perſcrutari modis omnibus ſtudeat; & tunc, ſi qualitas rei popoſcerit, canonicè diſtrictio culpam feriat delinquentis ſecundùm ordinem à ſacris regulis propoſitum. Et ut cuncta brevi cingulo perſtringamus, nihil per contemptum contumaciter faciat vel fieri in parrochia ſua permittat, quantum ex ipſo fuerit, quod ſit evangelicæ veritati & apoſtolicæ traditioni aut ſacris regulis inimicum. Si autem factum contigerit, arguendo, obſecrando, increpando, ſecundùm quod cuique viderit expedire, juxta traditionem majorum, quantum potuerit, emendare procuret.

1. Tim. 3. · 1. Cor. 5. · Iob. 29.

VII. Paſtoralem ſiquidem regulam beati Gregorij mente, ore, ac manu, quantum ſibi Dominus ſcire ac poſſe contulerit, in cunctis ſequi procuret. Miniſterium itaque, ornatum, vel patrimonium, atque reditus vel facultates Eccleſiæ, prout leges divinitus promulgatæ præfigunt, ſtudeat conſervare, ampliare, augere, vel diſpenſare, & monaſteriis in parrochia ſua ſitis canonicam providentiam gerat, & quantum ex ipſo fuerit, debita privilegia & antiquam ac regularem conſuetudinem ſervet. Ordinationes verò Preſbyterorum & Diaconorum & ſacroſancti baptiſmatis ſacramentum ſecundùm traditionem eccleſiaſticam ſtudeat agere.

VIII. Cui etiam licèt inſpirante divina gratia abundans adſit doctrina, tamen pro noſtri officij debito ex ſcrinio ſanctæ metropolis Remorum documentum dare ſtudebimus qualiter ſe, cooperante Domino, morum probitate & doctrinæ ſtudio debeat gerere. Ipſum verò non neſcium quòd totius provinciæ cura per ſacros canones ſit Metropolitano commiſſa, ad eandem metropolim ſuam, ſicuti ad matrem, ut ex ejus catholicis uberibus ſalubrem ſugat doctrinam, humiliter ac ſedulò atque obedienter monemus recurrere, & non ampliùs quàm ſibi per ſacras regulas eſt conceſſum indebitè uſurpare, cùm tanto caritatis ac humilitatis glutino præceptis ſalutaribus adinvicem ſimus connexi ut dicente ſibi mandato divino, *Interroga patrem tuum, & adnuntiabit tibi, majores tuos, & dicent tibi*, & nobis, *Rectorem te poſuerunt, noli extolli, ſed eſto in illis quaſi unus ex ipſis*, &, *Qui major eſt veſtrum, erit miniſter veſter*, obedientibus ſcilicet miniſtrando paternam doctrinam, & inobedientibus quod majoris eſt regularem caritatis correptionem, nos fratrum & conſacerdotum noſtrorum ſalubribus debeamus uti conſiliis, & ipſi obedire paternis ac regularibus monitis. Huic ergo & hæc & alia præcepta ſalubria obſervanti devotis animis vos obſequendo obedire oportet, ut irreprehenſibile placidúmque fiat corpus Eccleſiæ, per Chriſtum Dominum noſtrum, qui vivit & regnat cum Deo patre omnipotente in unitate Spiritus ſancti Deus per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

Deut. 32. · Eccl. 32. · Matth. 23.

Hincmarus ſanctæ metropolis Eccleſiæ Remorum Epiſcopus & plebis Dei famulus, & venerabilis fratris Hedenulfi in ſancta Laudunenſi Eccleſia favente Dei gratia ordinator, his litteris canonicis & ordinato & electoribus ipſius publicè datis anno incarnationis dominicæ DCCCLXXVII. anno autem regni Domni Karoli Imperatoris XXXVII. & anno imperij ejus II. ſubſcripſi.

† Odo Belgivacorum Epiſcopus ſubſcripſi.

† Raginelmus Noviomagenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

† Iohannes Cameracenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.

† Willebertus Catalaunorum humilis Epiſcopus ſubſcripſi.

† Hildebaldus Sueſſionenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.

† Geroldus Ambianenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.

† Hadebertus Silvanectenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.

Electio, conſecratio, & inthronizatio Gauzberti Epiſcopi Cadurcenſis.

XIX. Priſca modernáque Eccleſiarum moderamina theoloquelariis ſanxere canonibus, quò arripientibus viam univerſæ terræ quarumlibet ſedium Præſulibus, per viciniorem Epiſcopum, aut per quemlibet alium Epiſcopum cui Archipræſul injunxerit, extincti fratris tumulatorem, orbatæque ſedis Viſitatorem atque conſolatorem, ſine cujus conſcientia ſacri prohibent canones confiteri aut confici de ſubrogatione Epiſcopi, perficiatur eccleſiaſticarum inventarium rerum, tunc verò prioribus viduatæ ſedes diſpoſitis œconomis commendetur, poſtmodum autem cleri plebiſque ordinis deſideriorum conſenſus requiratur, quinimmo amotis ſimoniacis ſacculis, poſtpoſitiſque omnium cupiditatum argumentis, univerſa fideliter notitiæ archiepiſcopali ſignificentur, quo diſponente cuncta in talibus expedit cum ſuffraganeorum conſilio ſub divina cenſura diſponi negotiis atque ordinari. Igitur Metropolitano dominica vocatione rebus humanis vitáque perfuncto, hæc eadem fideliter exigenda ſunt omnia à Viſitatore atque tumulatore, & omnium condioceſanorum, ſi fieri poteſt, cognitioni ſignificanda prudentialiter, quò urbes quas gentilium tempore habebant idolicolæ flamines, nunc gubernent Chriſticolæ Præſules. Cùm ergo paſtorem contigerit ſubrogandum, poſt adclamationem & vocationem cleri petitionémque viduatæ plebis, ne urbs Præſulem minimè optatum aut ſpernat aut odio habeat, fiátque minùs religioſa quàm convenit cui non licuit habere quem voluit, quoniam difficile eſt quòd bono peragantur exitu quæ malo ſunt inchoata principio, expedit orbatæ ſedi cum Epiſcoporum electione cleri ac populi ipſius Eccleſiæ acclamatione Epiſcopum ordinari atque inthroniſari. Quapropter vir inclitus Dagobertus primæ ſanctæ Bituricenſis Eccleſiæ ſedis Archimandrita cognoſcens obitum beatæ memoriæ Froterij Epiſcopi ſanctæ ſedis Caturcenſis Eccleſiæ, cujus memoria æthereo deſcribatur in albo, uti ſacra canonum auctoritas jubet, in ipſius loco jubeo & abſolutionem facio ad coëpiſcopos noſtros eligere & benedicere Gauſbertum ſacerdotem, verè nobilem, orthodoxum, non cenodoxum, frugalem, non gaſtrimargicum, humilem, non philarchicum, modeſtum, hoſpitalem, caritativum, caſtum, miſericordem, & juxta Apoſtolum armis divinis decentiſſimè ac pleniter adornatum. Nos quidem humiles Ieſu Chriſti Pontifices unà cum auctoritate & abſolutione Domni Archipræſulis noſtri Dagoberti, Bego Arvernenſis, Ingelbinus Albienſis, Froterius Petragoricenſis, cernentes tantam acclamatorum unanimitatem & acclamanti proficuam Eccleſiæ utilitatem, unà per conſenſum & voluntatem Guillelmi Comitis Caturcenſis matriſque ſuæ Acilicinæ, recepimus in noſtro epiſcopali numero atque collegio proclamatum Gauſbertum, & eum per auctoritatem canonicam benedicendum ordinavimus, & electum Epiſcopum in ipſam ſedem ſancti Stephani Eccleſiæ Caturcenſis Epiſcopum exaltavimus, & in nomine ſanctæ Trinitatis inthronizavimus & ipſi Eccleſiæ paſtorem præfecimus. Acta ſchedula hujus indaginis à corporea trabeatione verbi divini anno DCCCCXC. Indictione III. Facta electione iſta Nonas Ianuarij, regnante Karolo Rege.

Concil. Regenſe c. 6. Concil. Aurelian. 2. c. 7.

Decreta Leon. 1. c. 15.

Ibid. c. 49.

Decretum electionis Borrelli Epiſcopi Rotenſis.

Nunc primùm editum ex archivo Eccleſiæ Vrgellenſis.

XX. Anno trabeationis Domini noſtri Ieſu Chriſti milleſimo XVII. æra milleſima quinquageſima quinta, Indictione XV. Concurrente I. Epacta XX. Auctor & Dominus cum Patre & Spiritu ſancto omnium creaturarum, quibúſque ſub illius gratia commanentes omne monarchia diſponuntur regimina, in quo reverentiſſimè nominando Domno Wilielmo illuſtriſſimo Comite cum omne vulgus populi qui degent in comitatu Ripacurcenſis tellure, unà cum Domno Ermengaudo Præſule qui eſt in ſinu matris Eccleſiæ ſanctæ Mariæ ſedis Vico Orgellenſis, qui eſt caput omnium Eccleſiarum jamdicto comitato,

venit quidem Domnus Borrellus filius Rechildis femina, unà cum conſenſu & voluntatè ſupradicto excellentiſſimo Comite ſive optimatibus vel principibus ejus, necnon etiam religioſorum Clericorum atque Abbatum, id eſt, Galindus Abba ſanctæ Mariæ Varra, & Sanila Abba ſancti Andreæ, & Dacco Abba ſanctæ Mariæ Lavajes, & After Abba ſancti Petri Taberna, & Manaſſe Abba ſanctorum Iuſti & Paſtoris Aurigema, & Iſarnus Abba de ſancto Stephano, & After Abba ſancti Michaëlis, & Abbo Abba ſanctæ Mariæ Alaone. Nos ſimul in unum cum Canonicis ſancti Vincentij martyris Chriſti, cujus ſedes ſita eſt in civitate Rota, id eſt, Barone Archiſacerdos, & Gerallus ſacerdos, & Galindus ſacerdos, & Durandus ſacerdos, & Miro ſacerdos, & Altemirus ſacerdos, & Guimara ſacerdos. Subjungimus etiam fidelium laicorum, id eſt, Vrrato & fratres ejus, Miro & fratres ejus, Garſia & fratres ejus, Bernardus & fratres ejus, Gela & fratres ejus, Ato & fratres ejus, Anſila & fratres ejus, Aſnarius de Villanova, Bernardus de Anaſpum & fratres ejus, Martinus & fratres ejus, Garſia de Guduli & fratres ejus, Abbo de Tromeda & fratres ejus, Riculfus & fratres ejus. Et expetivit electionem & obedientiam & benedictionem pontificalem ante ſacroſancto altario almæ Mariæ ſedis præfatæ & ante Domno Præſule prænotato ſive multorum Clericorum in Chriſti agonizantes obſequio, id eſt, Iſarnus Archiſacerdos, Poncius Archilevita, Tranſeverus Archilevita, Arnallus Archilevita, Wifredus Archilevita, Bernardus Archilevita, Randulfus Archilevita, Vivas ſacerdos, Bellus ſacerdos, Bernardus ſacerdos, Wiſcafredus ſacerdos, Seniofredus ſacerdos, Gundebertus ſacerdos, Adalbertus ſacerdos, Seguinus ſacerdos, Wilielmus ſacerdos, Arnallus ſacerdos, Vniſredus ſacerdos, Wifredus ſacerdos, Wilielmus Levita, Wifredus Levita, Miro Levita, item Miro Levita, item Wilielmo Levita, Dela Levita, Lupus Levita, vel aliorum Canonicorum venerabilium quorum nomina longum eſt ſcribere. Adjuvante Domino & ſalvatore noſtro Ieſu Chriſto elegimus hunc Borellum præfixum ut ad electionem & honorem præſulatus perveniat divina miſerante clementia. Eſt namque prudens, docibilis, moribus temperatus, vita caſtus, ſobrius, humilis, miſericors, hoſpitalis, in lege Domini inſtructus, verbis ſimplicibus diſertus, ſanctámque & individuam trinitatem Patrem & Filium & Spiritum ſanctum unum Deum omnipotentem credens atque confirmans. Deum ante ſecula, hominem in fine ſeculorum prædicat. Cùm his tantis & aliis virtutibus decoratum præfatum Borrellum agnoſcimus, nos omnes eligimus illum uno animo, unóque concentu decrevimus & corroboramus ut ad ordinem ſui præſulatus ſuſceptione transfundat, atque in Domino fiſus accedat. Iterum atque iterum ego Ermergaudus præfatus Epiſcopus unà cum caterva Clericorum prædictorum advocamus, adclamamus, atque eligimus jamdicto Borrello ut per divina manu ſalvatoris protegente vel donante ad honorem & benedictionem atque ordinationem ſui præſulatus accedat & ſuſceptione perveniat ſub tuitione almæ Mariæ ſedis præfatæ & ſub dominatione Domno Ermengaudo Epiſcopo & ſucceſſores ejus. Exaratus eſt autem hic titulus electionis præſulatus XI. Kal. Decembris, anno XXI. regnante Roberto Rege. Witardus ſacerdos, qui hanc electionem per voluntatem Domno Wilielmo Comite & per juſſione Domno Ermergaudo Epiſcopo ſcripſi & ſubſcripſi die & annóque præfixo.

Electio, conſecratio, & inthronizatio ejuſdem Borrelli Epiſcopi Rotenſis.

Nunc primùm edita ex archivo Eccleſiæ Vrgellenſis.

XXI. Locorum primates præceptorum, quibus gerarchicæ atque telatargicæ vigent priſca modernáque Eccleſiarum moderamina, teoloquentis ſanxere canonibus, quò arripientibus viam univerſæ terræ quarumlibet ſedium Præſulibus, per viciniorem Epiſcopum, aut per quemlibet alium Epiſcopum cui Archimandrita injunxerit, extincti fratris tumulatorem &c. *ut in ſuperiore uſque* Quapropter ego Ermengaudus ſedis Orgellenſis Eccleſiæ Epiſcopus unà cum caterva venerabilium Clericorum almæ Mariæ ſedis, præfatæ cognoſcentes obitum beatæ memoriæ Aimerici Pontificis Rodenſis civis Eccleſiæque ſancti Vincentij ipſius loci ſedem, cujus memoria æthereo deſcribatur in albo, uti ſacra canonum auctoritas jubet, cum conſenſu Domno Wilielmo Comite cum ejus optimatibus ac plebe non exigua concione expoſtulantibus, canonico cal-

ciati privilegio, Borrellum filium Richellis femina urbis præfatæ Rodenſis, unà per vocationem & adclamationem Archidiaconorum, cœnobitarum, & ruralium Clericorum, vocamus, acclamamus, & petimus, ac prodeſſe poſcimus Epiſcopum ſubrogandum, conſecrandum, & inthronizandum Borrellum prænotatum in gremio ſanctæ ſedis Eccleſiæ Vincentij Rotenſem civem, & eum principem conſtituimus Eccleſiæ ſanctorum quorum prædictæ urbe ſitæ ſunt. Ab ipſis utpote cunabulis & fidei rudimentis ſcimus eum Clericum, ac ſtudüs liberalibus eruditum, nobilem, ortbodoxum, humilem, modeſtum, hoſpitalem, caritativum, caſtum, miſericordem, & juxta Apoſtolum armis divinis decenniſſimè ac pleniter adornatum. Hunc ergo Borrellum ego Ermengaudus præfatus Epiſcopus unà cum cœtu Clericorum almæ Mariæ ſedis jam dictæ, & cum conſenſu Domno Wilielmo inclyto Comite, adclamamus eum & advocamus ſub tuitione vel dominatione præfatæ ſedis Orgellenſis ſive Domnum Epiſcopum Ermengaudum vel omnes Epiſcopi qui poſt eum venturi ſunt. Poſtulo itaque ego Ermengaudus Epiſcopus præfatus Domnum Adalbettum Karchaſenſem civem Pontificem ut per ſingulos gradus eccleſiaſticos ſit ordinatus, & miniſterio ſacerdotali ſit dedicatus. Igitur in Dei nomine interrogamus populum hunc Borrellum præfatum adclamantem: Vultis eum habere Epiſcopum? Reſpondit omnis clerus & populus uſque tertiò: Volumus. Nos quidem humiles Ieſu Chriſti Pontifices, Ermengaudus præfatæ ſedis Vrgellenſis, in qua ordinatio iſta conſiſtit, & Adalbertus Pontifex Karkaſenſis, & Petrus Epiſcopus Comenenſis, audientes & cernentes tantam adclamatorum unanimitatem & acclamanti proficuam Eccleſiæ utilitatem, recipimus in noſtro epiſcopali numero atque collegio prænominatum Borrellum, & eum per auctoritatem canonicam benedicendo ordinamus, & electum Epiſcopum in ipſa ſede ſancti Vincentij Epiſcopum exaltamus & in nomine ſanctæ Trinitatis inthronizamus, & ipſi Eccleſiæ paſtorem conſtituimus ſub dominatu almæ Mariæ ſedis Orgellenſis & Domno Ermengaudo Epiſcopo vel ſucceſſores ejus. Acta ſcedula hujus indaginis à corporea trabeatione verbi divini anno milleſimo XVII. æra milleſima quinquageſima quinta, Indictione XV. Concurrente I. Epacta XX. VIII. Kal. Decembris, anno XXI. regnante Rotberto Rege. Witardus ſacerdos, qui hanc acclamationem ſcripſit Domno Epiſcopo Borrello ſub die annóque ſuperiùs exarato ad laudem & honorem & gloriam ſanctæ Dei genitricis Mariæ ſedis Vico Orgellenſis & Epiſcopos ibidem permanentes feliciter. Amen.

Acta electionis Riculfi Epiſcopi Helenenſis.

Nunc primùm edita ex Chartulario Eccleſiæ Helenenſis.

XXII. Cùm inter præclues ac proſperos antiſtites fierent ſancta Concilia in Iuſti delubris atque Paſtoris, quæ ſunt ſita infra metropolis Narbonæ mœnia, anno dominicæ incarnationis DCCCCXLVII. quipote Aimiricum memoratæ urbis Archiopilionem, ac Rodallum Bitarrenſem, Giſandum Carcaſenſem, Dacbertum Agatenſem, Poncionem Magalonenſem, unà proruperunt; ſic rebus de eccleſiaſticis cùm inſtanti ſtatuiſſent ſtudio, illos potiſſimos atque præclaros bearet adjectio, vel quod magis loquax truvatim diſultaret humanitas, & boc ex eiſdem patres inter ſe connexæ caritatis ardore multis ex quibuſdam theophariis Eccleſiarum diebus ſunt potiti. Infra hos clariſſimos patres aderant topicorum multorum primates, qui nihilominus de ſtatu regendæ Eccleſiæ cum ipſis conſulebant. Et inter agendum, cùm conſpicarentur ſuorum affectiones optimè promptas, de Eccleſiarum bene gerendis rebus, etiam cùm inventaforet una eadémque voluntas, ne viduata baſilicarum aliqua proprio patrono illorum in poteſtate remaneret, edictum eſt Helenenſem Eccleſiam adfore orbatam paſtorali conſortio Vuadaldi Epiſcopi. Cui affatim condolentes, eò quòd exuiſſet hominem, abundè conſolatoris apoteſia Spiritus repleti, ipſam inquiſivere in ſacra ſynodo quis quiviſſet ex hac prænominata Eccleſia regimen vindicare illius epiſcopij. Hic in illa hora egreſſa eſt in Riculfum digna & affabilis Clericorum electio, ac conclamatio omnium populorum Helenenſis Eccleſiæ. Et in acclamatione addunt laudibus ejus, haut illum eſſe degenerem, necne neophytum, nec idiotam; ſed eſſe illum modeſtum, ſobrium, caſtum, benivolum, hoſpitalem, & cetera. Et quid plura? Abundanter attribuunt ei laudes apoſtolicas, quas convenit habere unicuique Epiſcoporum.

Hoc audientes memorati patres, aſſenſerunt illorum vocibus, nec auſi ſunt contraire quem electio atque proclamatio proſequebantur. Et præſertim aſſenſum tribuit fatibus illorum Domnus Aymiricus Archipræſul, quò ſtatim ſtuduiſſent ſublimare jam prædictum Preſbyterum fore Epiſcopum in hujuſmodi epiſcopatus Helenenſis Eccleſiæ decore. Quod omnimodè volentes, ſupernóque Regi debitas grates gnaviter ſolventes, conjunctim liberaliterque, ut ſoliti ſunt, cupitæ miſterium affectionis canonicæ in Riculſum adimplevere, confirmantes ejuſdem electionem & acclamationem, manu propria exarando, & roborationis titulo per hanc membranulam nomina deduxere ſuorum. Acta in publico conventu ſanctorum Epiſcoporum necnon & præcliviun primatum & roboratum in loco ſanctorum Iuſti & Paſtoris VI. Kal. Aprilis, Indictione inſtantis cronois habens luſtrum unum annóſque duos. Aimiricus Archipræſul. S. Giſandi Epiſcopi. S. Dagberti Epiſcopi. S. Poncij Epiſcopi. S. Alexandri Abbatis.

FORMVLÆ ANTIQVÆ PROMOTIONVM EPISCOPALIVM

Editæ à Ioanne Cordeſio Canonico Lemovicenſi.

Decretum quod clerus & populus firmare debet de electo Epiſcopo.

I. DOminis patribus illis, venerabilibus ſcilicet Epiſcopis dioceſeos metropolitanæ, clerus, ordo, & plebs huic ſanctæ Eccleſiæ ſpecialiter obſequentes. Veſtræ paternitati eſt cognitum quantum temporis eſt ex quo accidentibus variis eventibus hæc ſancta Eccleſia metropolis noſtro ſit viduata paſtore ac deſtituta rectore. Quod non ſolùm ad noſtrum, verùm ad veſtrum ac omnis dioceſeos detrimentum pertinere dinoſcitur, cùm totius provinciæ ſollicitudinem Metropolitano conſtet eſſe commiſſam. Propterea eligimus hujus dioceſeos, hujus Eccleſiæ, Preſbyterum nomine illum, nobis ſufficientiſſimè cognitum, natalibus & moribus nobilem, apoſtolica & eccleſiaſtica diſciplina imbutum, fide catholicum, natura prudentem, docibilem, patientem, moribus temperatum, vita caſtum, ſobrium, humilem, affabilem, miſericordem, litteratum, in lege Dei inſtructum, in ſcripturarum ſenſibus cautum, in dogmatibus eccleſiaſticis exercitatum, & ſecundùm ſcripturarum tramitem traditionémque orthodoxorum & canonum ac decretorum ſedis apoſtolicæ Præſulum conſtitutiones ſano ſenſu eccleſiaſticas regulas intelligentem ſanóque ſermone docentem ac ſervantem, amplectentem eum qui ſecundùm doctrinam eſt fidelem ſermonem, & cum modeſtia corripientem eos qui reſiſtunt, & ſi qui ſanæ doctrinæ adverſantur, eis reſiſtere & redarguere prævalentem, hoſpitalem, modeſtum, ſuæ domui bene præpoſitum, non neophytum, habentem teſtimonium bonum, in gradibus ſingulis ſecundùm traditionem eccleſiaſticam miniſtrantem, ad omne opus bonum & ſatisfactionem omni poſcenti rationem de ea quæ in illo eſt ſpe paratum; quem nobis quantociùs petimus ordinari Pontificem; quatenus auctore Domino regulariter nobis præeſſe valeat & prodeſſe, & nos ſub ejus regimine ſalubriter Domino militare poſſimus: quia integritas præſidentium ſalus eſt ſubditorum, & ubi eſt incolumitas obedientiæ, ibi ſanæ eſt forma doctrinæ. Vt autem omnium noſtrum vota in hanc electionem convenire noſcatis, huic decreto canonico promptiſſima voluntate ſinguli manibus propriis laborantes ſuſcripſimus.

1. Tim. 3.

Ille illius Eccleſiæ Archiepiſcopus in electionem Domini illius Eccleſiæ illius Epiſcopi ſubſcripſi.

Iſti in ordinationem illius Eccleſiæ illius Epiſcopi ipſo conſentiente ordinari conſenſerunt. quod præſens inſcriptio manifeſtat.

Aliud decretum cleri & plebis.

II. Vniverſalis Eccleſiæ ſacroſanctis patribus, præcipuèque illius dioceſis Præſulibus, Eccleſia illa, unanimitas ſcilicet totius cleri & plebis, ſubmiſſæ devotionis obſequium in Domino. Ad aures veſtræ beatitudinis perveniſſe jam novimus ex-

ceſſum piiſſimi patris & paſtoris noſtri illius, & qualiter Eccleſia ſibi credita præſtantiſſimo paſtore ſit viduata plurimis terrarum finibus manifeſtum eſſe comperimus. Et ideo lacrymabiliter preces unanimis ſupplicationis veſtræ paternitati mittimus, ut nobis in ſubſtituendò paſtore morem patrum & prædeceſſorum beatorum Pontificum imitantes, paternum nobis ferre auxilium *** humiliter poſcentibus pio *** moribus & ſcientia *** decoratum comperimus, illum glorioſiſſi. *** decubantem, ejúſque ſervitiis immorantem, nobis expetivimus .... poſtulavimus habendum, & per Dei miſericordiam quæſivimus. .... cendum. Et quoniam divina miſerante clementia in ejuſdem poſtulationis devotione benevolum atque concordem prænominatum noſtræ unanimitati effecit Regem, juxta hoc quod ſcriptura teſtatur dicendo, *Cor Regis in manu Dei eſt*, *quocunque voluerit vertet illud*, totius Eccleſiæ, cleri ſcilicet plebiſque, in ejuſdem præclariſſimi viri electione par eſt devotio, unus idémque aſſenſus, in nullo diſſimilis adclamatio; ſed ſicut nobis eſt unus Deus, una fides, unúmque baptiſma, ita & nobis omnibus in ſupradicti electione pontificaliſque ordinis conſecratione atque ſubſtitutione unum eſt per omnia velle, & nullum extraneum appetere, quin totius Eccleſiæ voce præſenti decreto concorditer & conſonanter conclamando, virum memoratum, non ſimplici, ſed multiplici ſermone cordis & corporis devotione nobis paſtorem eligere, eúmque idoneum, quantum noſtræ fragilitati noſſe conceditur, tanto pontificio eſſe, ſicut voce fatemur, ita etiam omnium noſtrorum ſubſcriptionibus devotiſſimè roboramus, & communi adnotationis decreto, Dei miſericordia præduce diuturnitate temporum nobis paſtorem habendum eligimus & optamus, more quoque canonico ſub geſtorum ſerie confirmamus..

Epiſtola vocatoria Metropolitani pro conſecratione Epiſcopi electi.

III. Dilectiſſimis fratribus & filiis Preſbyteris, Diaconis, Honoratis, Clericis, & Poſſeſſoribus, vel cunctæ plebi illius Eccleſiæ, ſimúlque vocato Epiſcopo illi, M. auxiliante Domino Metropolitanus ſanctæ ſedis apoſtolicæ illius. Dilectionem veſtram ſalubriter alloquimur, quia prædictum talem à vobis electum Epiſcopum, virum venerabilem, tali Eccleſiæ ordinare compellimur, laudemus & honoremus Ieſum Chriſtum, ut qui vobis hanc electionis devotionem dedit, nobis quoque perficiendi tribuat facultatem. Iam fatum virum religioſa violentia tenete, & ad ſanctam noſtram ſedem ill. perducere feſtinate: qui fortè magis dignior erit, ſi ſe occultare voluerit. Ob quam rem hanc direximus admonitionem, quemadmodum optimè placuit ſanctæ ſynodo Epiſcopum ſine vocatoria ſuſcipi non debere, ne obſcuritas dubiæ ordinationis incurrat.

FORMVLÆ VETERES
EXORCISMORVM ET EXCOMMVNICATIONVM.

Stephanus Baluzius Tutelenſis in unum collegit, magnam partem nunc primùm edidit, reliquas emendavit.

CAPITVLA.

1. *Benedictio vel exorciſmus aquæ calidæ ſeu frigidæ in qua manus ad judicium mittitur.*
2. *Judicium aquæ frigidæ.*
3. *Exorciſmus aquæ ad judicium Dei demonſtrandum.*
4. *Adjuratio ferri vel aquæ ferventis.*
5. *Exorciſmus panis hordeacij vel caſei.*
6. *Ordo judicij quo rei aut innoxij probantur ferro candenti.*
7. *Collectæ ad mala furta reprimenda.*
8. *Probatio à cunctis furtis probandis.*
9. *Exorciſmus ad caldaria ſive ad aqua.*
10. *Reſolutio omnium maleficiorum.*
11. *Ad revocandum examen apum diſperſum.*
12. *Qualiter Epiſcopus excommunicare infideles debeat.*
13. *Item alia excommunicationis allocutio.*
14. *Item alia terribilior excommunicatio.*
15. *Excommunicatio hominum Balduini Comitis Flandriæ.*
16. *Excommunicatio Ragenardi Comitis Senonenſis.*
17. *Excommunicatio quam Suniarius Epiſcopus Helenenſis fecit adversùs invaſores rerum eccleſiaſticarum.*
18. *Excommunicatio quam Salla Epiſcopus Vrgellenſis fecit adversùs invaſores rerum eccleſiaſticarum.*
19. *Item de eadem re.*

Incipit benedictio vel exorciſmus aqua calida ſeu frigida in qua manus ad judicium mittitur.

I. *Cum homines vis mittere ad comprobationem judicij aquæ calidæ, primùm fac eos intrare cum omni humilitate in Eccleſia; & proſtratus in oratione, dicat ſacerdos has orationes.*

PRIMA ORATIO.

Auxiliare Domine quærentibus miſericordiam tuam, & da veniam confitentibus. Parce ſupplicibus; ut qui noſtris meritis flagellamur, tua miſeratione ſalvemur. Per.

SECVNDA ORATIO.

Quæſumus omnipotens Deus, afflicti populi lacrymas reſpice, & iram tuæ indignationis averte; ut qui reatum noſtræ infirmitatis agnoſcimus, tua conſolatione liberemur. Per.

TERTIA ORATIO.

Deus qui conſpicis omni nos virtute deſtitui, interiùs exteriùſque cuſtodi; ut & ab omnibus adverſitatibus muniamur in corpore, & à pravis cogitationibus mundemur in mente. Per.

His orationibus completis, ſurgat pariter, & coram hominibus illis cantet Presbyter Miſſam, & faciat eos ad ipſam Miſſam offerre. Cùm autem ad communionem venerint, antequam communicent, interroget eos ſacerdos cum adjuratione & dicat.

Adjuro vos, homines, per Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, & per veſtram Chriſtianitatem quam ſuſcepiſtis, & per unigenitum Dei filium, quem redemptorem creditis, & per ſanctam Trinitatem, & per ſanctum evangelium, & per reliquias quæ in iſta ſancta Eccleſia ſunt reconditæ, ut non præſumatis ullo modo ad iſtam ſanctam communionem accedere nec ſumendo communicare ſi hoc vel illud feciſtis, aut conſenſiſtis, aut aliquam veritatem inde ſcitis, ſeu qui hoc egit noſtis.

Si

Si autem tacuerint, & nullam inde profeſſionem dixerint, accedat ſacerdos ad altare, & communicet more ſolito, poſtea verò communicet illos. Cùm autem communicant ante altare; dicat ſacerdos: Corpus hoc & ſanguis Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit vobis ad comprobationem hodie. *Expleta Miſſa, deſcendat ſacerdos ad locum deſtinatum, ubi ipſum examen peragatur. Deferat ſecum librum evangeliorum & crucem, & canat modicam letaniam; & cùm compleverit ipſam letaniam, exorcizet & benedicat aquam ipſam antequam ferveſcat, ita dicendo.*

Exorcizo te creatura aquæ in nomine Dei Patris omnipotentis, & in nomine Ieſu Chriſti filij ejus Domini noſtri, ut fias aqua exorcizata ad effugandam omnem poteſtatem inimici & omne phantaſma diaboli; ut ſi hic homo qui manum ſuam in te miſſurus eſt innocens extiterit de hac culpa unde reputatur, pietas Dei omnipotentis liberet eum; & ſi, quod abſit, culpabilis eſt, & præſumptuosè in te manum mittere auſus fuerit, ejuſdem omnipotentis virtus ſuper eum hoc declarare dignetur, ut omnis homo timeat & contremiſcat nomen ſanctum gloriæ Domini noſtri, qui vivit & regnat Deus per omnia ſecula.

Oratio.

Domine Ieſu Chriſte, qui es judex juſtus, fortis, & patiens, & multùm miſericors, per quem facta ſunt omnia, Deus deorum & Dominus dominantium, qui propter nos homines & propter noſtram ſalutem de ſinu Patris deſcendiſti, & ex virgine Maria carnem aſſumere dignatus es, & per paſſionem tuam mundum in cruce redemiſti, & ad inferos deſcendiſti, & diabolum in tenebris exterioribus colligaſti, & omnes juſtos, qui originali peccato ibidem detinebantur, magna potentia tua exinde liberaſti, tu Domine quæſumus mittere digneris Spiritum tuum ſanctum ex ſumma cœli arce ſuper hanc creaturam aquæ, quæ ab igne ferveſcere atque caleſcere videtur, ut rectum judicium per eam ſuper hunc hominem nomine illo comprobet ac manifeſtet. Te Domine Deus ſupplices deprecamur, qui in Cana Galilææ ſigno admirabili tua virtute ex aqua vinum feciſti, & tres pueros Sidrac, Miſac, & Abdenago de camino ignis ardentis illæſos eduxiſti, & Suſannam de falſo crimine liberaſti, cæco nato oculos aperuiſti, Lazarum quatriduanum à monumento ſuſcitaſti, & Petro mergenti manum porrexiſti, ne reſpicias peccata noſtra in hac oratione, ſed tuum verum & ſanctum judicium coram hominibus in hoc manifeſtare digneris; ut ſi hic homo pro hac reputationis cauſa, furto videlicet, vel homicidio, aut adulterio, vel luxuria, aut pro qualibet cauſa culpæ modò ad præſens manum ſuam in hanc aquam igne ferventem miſerit, & culpabilis ex hac cauſa non eſt, hoc ei præſtare digneris ut nulla læſio vel macula in eadem manu appareat, per quam ſine culpa calumniam incurrat.

Iterùm te, Deus omnipotens, nos indigni & peccatores famuli tui ſuppliciter oramus ut ſanctum, verum & rectum judicium tuum nobis in hoc etiam manifeſtare digneris, quatenus hic homo ex hac reputationis cauſa, ſi per aliquod maleficium, diabolo inſtigante, aut cupiditate vel ſuperbia incitante, culpabilis eſt in facto vel in conſenſu, & hoc comprobationis judicium ſubvertere vel violare volens, malo confiſus ingenio, manum ſuam in hanc aquam præſumptuosè mittere auſus fuerit, tua pietas taliter hoc declarare dignetur ut in ejus manu dinoſci queat quod injuſtè egit; ut & ipſe deinceps per veram confeſſionem pœnitentiam agens ad emendationem perveniat, & judicium tuum ſanctum & verum in omnibus gentibus declaretur per te, redemptor mundi, qui venturus es judicare vivos & mortuos & ſeculum per ignem. Amen.

Item alius exorcismus.

Te autem, creatura aquæ, adjuro te per Deum vivum, per Deum ſanctum, qui te in principio ſeparavit ab arida, adjuro te per Deum vivum, qui te de fonte paradiſi manavit & in quatuor fluminibus exire juſſit & totam terram rigare præcepit, adjuro te per eum qui te in Cana Galilææ ſua potentia convertit in vinum, qui ſuper te ſuis ſanctis pedibus ambulavit, qui tibi nomen impoſuit Siloha, adjuro te per Deum qui in te Nahaman Syrum ſua lepra mundavit dicens, Aqua ſancta, aqua benedicta, aqua quæ lavas ſordes & mundas peccata, adjuro te per Deum vivum ut te mundam exhibeas nec in te aliqua phantaſma retineas, ſed efficiaris fons exorcizatus ad effugandum & evacuandum & comprobandum omne mendacium & inveſtigandam & comprobandam

omnem veritatem; ut iſte qui in te manum miſerit, ſi veritatem & juſtitiam habuerit, nullam læſionem in te accipiat; & ſi mendacium habet, appareat manus ejus igne combuſta; ut cognoſcant omnes homines virtutem Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui venturus eſt cum Spiritu ſancto judicare vivos & mortuos & ſeculum per ignem. Amen.

Poſt hæc exuat eum veſtimentis ſuis, & induat eum vel eos veſtimentis mundis de Eccleſia, id eſt, indumento de Exorciſta aut de Diacono, & faciat eos vel eum oſculari evangelium & crucem Chriſti, & aſpergat ſuper eos de aqua ipſa; & ipſi qui intraturi ſunt ad Dei examen, des illis omnibus bibere de ipſa aqua benedicta. Cùm autem dederit, unicuique dicat. Hanc aquam dedi tibi, vel vobis, ad probationem hodie. *Deinde imponantur ligna ſubter caldaria, & dicat ſacerdos has orationes quando ipſa aqua caleſcere cœperit.*

In nomine ſanctæ Trinitatis. Deus judex juſtus, fortis, & patiens, qui es auctor & creator clemens & miſericors, & judicas æquitatem, tu judica qui juſſiſti rectum judicium facere, & reſpicis ſuper terram, & facis eam tremere. Tu Deus omnipotens, qui per adventum unigeniti filij tui Domini noſtri Ieſu Chriſti mundum redemiſti, qui per ejus paſſionem genus humanum ſubveniſti & ſalvaſti, tu hanc aquam ferventem ſanctifica. Qui tres pueros, id eſt, Sidrach, Miſach, & Abdenago ſub Rege Babylonis Nabuchodonoſor in camino ignis accenſa fornace ſalvaſti, & inlæſos per angelum tuum eduxiſti, tu clementiſſime dominator præſta ut ſi quis innocens ab hujuſmodi culpa ſeu cauſa ſive reputatione homicidij, adulterij, latrocinij fuerit, & in hanc aquam manum miſerit, ſalvam & inlæſam inde educas. Qui tres pueros ſupradictos & Suſannam de falſo crimine liberaſti, ita Domine omnipotens, ſi culpabilis fuerit, & incraſſante diabolo cor obduratum, manum in hujus tui elementi ferventis creaturam miſerit, tua veritas hoc declaret, ut in corpore manifeſtetur, & anima per pœnitentiam ſalvetur. Et ſi ex hoc ſcelere culpabilis fuerit, & per aliquod maleficium aut per herbas aut per diabolicas incantationes hanc peccati ſui culpam occultare voluerit, vel tuam juſtitiam contaminare vel violare ſe poſſe crediderit, magnifica tua dextera hoc malum evacuet & omnem rei veritatem demonſtret. Per te clementiſſime Pater, qui vivis & regnas in trinitate perfecta. Per omnia.

Alia.

Oremus. Deus qui beatam Suſannam de falſo crimine liberaſti, Deus qui beatam Theclam de ſpectaculis liberaſti, Deus qui ſanctum Danielem de lacu leonum liberaſti, & tres pueros de camino ignis ardentis eripuiſti, tu libera innocentes, & conſigna factores. Per Dominum noſtrum.

Et qui manum mittit in aquam ad ipſum examen, dicat orationem dominicam, & ſignet ſe ſignaculo crucis, & feſtinè deponatur ipſa aqua fervens deſuper juxta ignem, & judex perpendat ipſam lapidem illigatam ad menſuram ill. infra ipſam aquam more ſolito; & ſic inde extrahat eam in nomine Domini ipſe qui intrat ad examen judicij. Poſtea cum magna diligentia ſic fiat involuta manus ſub ſigillo judicis ſignata uſque in die tertio, quo viſa ſit viris idoneis & ſtaim[illegible].

Iudicium aquæ frigidæ.

II. *CVm homines vis mittere ad judicium aquæ frigidæ ob comprobationem, ita facere debes. Accipe illos homines quos vis mittere in aquam, & deduc eos in Eccleſiam, & coram omnibus illis cantet Presbyter Miſſam, & fac eos ad ipſam Miſſam offerre. Cùm autem ad communionem venerint, antequam communicent, interroget eos ſacerdos cum adjuratione, & dicat:* Adjuro vos homines per Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, & per veſtram Chriſtianitatem quàm ſuſcepiſtis, & per unigenitum Dei filium, & per ſanctam Trinitatem, & per ſanctum evangelium, & per illas ſanctas reliquias quæ in iſta Eccleſia ſunt, ut non præſumatis ullo modo communicare neque accedere ad altare ſi hoc feciſtis aut conſenſiſtis, aut ſcitis qui hoc egerit. *Si autem omnes tacuerint, & nullus confeſſus fuerit, accedat ſacerdos ad altare, & communicet, ſeparatis illis qui examinandi ſunt. Poſtea verò communicent illis quos vult in aquam mittere. Cùm autem communicant, dicat ſacerdos per ſingulos ante altare:* Corpus hoc & ſanguis Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit tibi ad probationem

hodie ad laudem & gloriam nominis ſui & ad Eccleſiæ ſuæ utilitatem. *Expleta Miſſa, faciat ſacerdos aquam benedictam, & deferat eam ad locum examinis, ubi homines probantur. Cùm autem venerit ad ipſum locum, letaniam faciens, omnibus pro eadem cauſa Dominum deprecantibus, det examinandis bibere de aqua illa benedicta. Cùm autem dederit, unicuique dicat:* Hæc aqua Domini fiat tibi ad probationem hodie per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui eſt verus judex & juſtus. *Deinde conjuret aquam ubi mittendi ſunt. Poſt conjurationem autem aquæ, exuat illos veſtimentis ſuis, & faciat illos per ſingulos oſculari ſanctum evangelium & crucem Chriſti. Et poſt hæc de ipſa aqua benedicta aſpergat ſuper unumquemque hominem, & projiciat eos ſtatim per ſingulos in aquam. Hæc autem omnia facere debet jejunus; neque illi antea comedant qui ipſos mittant in aqua.*

Conjuratio aquæ.

Adjuro te aqua in nomine Dei Patris omnipotentis, qui te in principio creavit, quíque te ſegregavit ab aquis ſuperioribus, & juſſit te ſervire humanis neceſſitatibus. Adjuro te etiam per inviſibile & ineffabile nomen Chriſti Ieſu, filij Dei vivi omnipotentis, ſub cujus pedibus te calcabilem præbuiſti, qui etiam in te baptizari dignatus eſt, & ſuo baptiſmate conſecravit. Adjuro etiam te per Spiritum ſanctum, qui ſuper Dominum in te baptizatum deſcendit, qui te inviſibili ſanctificatione ſacratam ad animarum purgationem inenarrabile conſtituit ſacramentum, per quam olim & populus Iſraëliticus ſiccis pedibus tranſivit, & ex aqua ferrum, quod caſu ceciderat, Heliſeus divina virtute contra naturam natans in ſuo manubrio redire fecit, ut nullo modo ſuſcipias hunc hominem, ſi in aliquo culpabilis eſt ex hoc quod illi objicitur, ſcilicet aut opere, ant conſenſu ſeu conſcientia, vel quolibet ingenio; ſed per virtutem Domini Ieſu Chriſti rejice ex te, & fac illum natare ſuper te, quatenus cognoſcant fideles Chriſti nullum maleficium, nullum præſtigium divinæ virtuti poſſe reſiſtere quod non detectum fiat & omnibus manifeſtum. Adjuro etiam te per virtutem ejuſdem Domini noſtri Ieſu Chriſti ut ad laudem illius cui omnis creatura ſervit, & cui cœleſtis exercitus famulatur clamans *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Exercituum*, ut nobis adjurantibus & ejus miſericordiam obſecrantibus obedias, qui regnat & dominatur per infinita ſecula ſeculorum. Amen.

Hominis conjuratio.

Adjuro te homo & conteſtor per Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, & per ſanctam & individuam Trinitatem, & per omnes angelos & archangelos, & per omnes principatus & poteſtates, dominationes quoque & virtutes, & per Dei ſedilia Cherubin & Seraphin, & per diem tremendum judicij Dei, necnon & viginti quatuor ſeniores qui quotidie laudant Deum, & per quatuor Evangeliſtas, & per ſanctos quoque Apoſtolos, martyres, & confeſſores, necnon & per ſanctam genitricem Dei Mariam, omnéſque virgines, & per cunctum populum ſanctum Dei, vel per ſanctum baptiſmum in quo renatus es, ſi hoc malum feciſti ex quo culparis, vel aſſenſum præbuiſti, aut bajulaſti, aut in domum tuam recepiſti, aut inde conſcius aut conſentaneus extitiſti, coram omnibus dicito. Quòd ſi diabolo ſuadente celare diſpoſueris, & culpabilis exinde es, evaneſcat cor tuum incraſſatum & induratum, & non ſuſcipiat te aqua incredulum & ſeductum; ut dicat populus quia Deus noſter judex eſt, cujus poteſtas in ſecula ſeculorum. Amen.

Poſt conjurationem aquæ exuat illos veſtimentis illorum, & oſculari ſanctum evangelium & ſanctam crucem faciat; & ſanctificatis omnibus aqua benedicta cum timore & reverentia, fidus de ejus clementia; projiciat in aquam.

Hoc judicium autem petente Domno Hludovico Imperatore conſtituit beatus Eugenius, præcipiens ut omnes Epiſcopi, Comites, Abbates, omníſque populus Chriſtianus, qui infra ejus imperium eſt, hoc judicio defendant innocentes, & examinent nocentes, ne perjuri ſuper reliquias ſanctorum perdant ſuas animas in malum conſentientes.

Alio modo.

Deus judex juſtus, fortis, & patiens, qui es auctor & amator juſtitiæ, qui judicas æquitatem, judica Domine quod juſtum eſt, quia recta tua judicia ſunt. Qui reſpicis ſuper terram, & facis eam tremere, tu Domine omnipotens, qui per adventum filij tui Domini noſtri Ieſu Chriſti mundum ſalvaſti, & per ejus paſſionem genus humanum redemiſti, tu hanc aquam per ignem ferventem ſanctifica. Qui tres pueros, id eſt, Sidrach, Miſach, Abdenago, juſſione Regis Babylonis miſſos in caminum ignis ſervaſti, tu clementiſſime præſta ut ſi quis innocens in hanc aquam

ferventem manum mittat, ſicut tres pueros ſupradictos de camino ignis eripuiſti, & Suſannam de falſo crimine liberaſti, ita Domine manum illius ſalvam & illæſam perducas. At ſi quis culpabilis, incraſſante diabolo cor induratum, præſumpſerit manum mittere, tua juſtiſſima pietas hoc declarare dignetur, ut in ejus corpore tua virtus manifeſtetur, & anima illius per pœnitentiam ſalvetur.

Deus judex juſtus, qui auctor pacis es, & judicas æquitatem, te ſuppliciter rogamus ut hoc ferrum ordinatum ad juſtam examinationem cujuſlibet dubietatis faciendam benedicere † & ſanctificare digneris, ita ut ſi innocens de prænominata cauſa, unde purgatio quærenda eſt, hoc ignitum in manus acceperit, illæſus adpareat, & culpabilis atque reus, juſtiſſima ſit ad hoc virtus tua in eo cum virtute declarandum: quatenus juſtitiæ non dominetur iniquitas, ſed ſubdatur falſitas æquitati, per Dominum noſtrum &c.

Incipit Exorciſmus aquæ ad judicium Dei demonſtrandum.

Ex Ordine Dunſtani Archiepiſcopi Dorobernenſis.

III. P*Eractis coram ſacerdote trium dierum jejuniis, cùm homines vis mittere ad judicium aquæ frigidæ ob comprobationem, ita facere debes. Accipe illos homines quos vis mittere in aquam, & duc eos in Eccleſiam, & coram omnibus illis cantet Presbyter Miſſam, & faciat eos ad ipſam Miſſam offerre. Cùm autem ad communionem venerint, antequam communicent, interroget eos ſacerdos cum adjuratione & dicat.* Adjuro vos ill. & ill. per Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, & per veſtram Chriſtianitatem quam ſuſcepiſtis, & per unigenitum Dei filium, & per ſanctam Trinitatem, & per ſanctum evangelium, & per iſtas ſanctas reliquias quæ in iſta Eccleſia ſunt, & per illud baptiſmum quo vos ſacerdos regeneravit, ut non præſumatis ullo modo communicare neque accedere ad altare ſi hoc feciſtis aut conſenſiſtis, aut ſcitis quis hoc egerit. *Si autem tacuerint, & nulli hoc dixerint, accedat ſacerdos ad altare & communicet. Poſtea verò communicet illos quos vult in aquam mittere. Cùm autem communicaverint, dicat ſacerdos ante altare per ſingulos:* Corpus hoc & ſanguis Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit tibi ad probationem hodie.

Incipit Miſſa judicij.

Antiphona. Iuſtus es Domine, & rectum judicium tuum, fac cum ſervo tuo ſecundùm miſericordiam tuam. *Pſalm.* Beati immaculati.

ORATIO.

Abſolve quæſumus Domine tuorum delicta famulorum, ut à peccatorum ſuorum nexibus, quæ pro ſua fragilitate contraxerunt, tua benignitate liberentur, & in hoc judicio prout meruerunt, tua juſtitia præveniente, ad veritatis cenſuram pervenire mereantur. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum.

Lectio libri Levitici.

In diebus illis locutus eſt Dominus ad Moyſem dicens: Ego ſum Dominus Deus veſter. Non faciatis furtum, non mentiamini, nec decipiat unuſquiſque proximum ſuum. Non perjures in nomine meo, nec polluas nomen Dei tui. Ego Dominus. Non facias calumniam proximo tuo, nec vi opprimas eum. Non moretur opus mercenarij tui apud te uſque mane. Non maledicas ſurdo, nec coram cœco ponas offendiculum. Sed timebis Dominum Deum tuum, quia ego ſum Dominus, dicit Dominus omnipotens.

Item alia Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Epheſios.

Fratres, Renovamini ſpiritu mentis veſtræ, & induite novum hominem qui ſecundùm Deum creatus eſt in juſtitia & ſanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unuſquiſque cùm proximo ſuo, quoniam ſumus invicem membra. Iraſcimini, & nolite peccare. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram. Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, jam non furetur. Magis autem laboret operando manibus ſuis quod bonum eſt, ut habeat unde tribuat neceſſitatem patienti.

Graduale. Propitius eſto Domine peccatis noſtris, ne quando dicant gentes, Vbi eſt Deus eorum. *Verſus.* Adjuva nos Deus ſalutaris noſter, & propter honorem nominis tui Domine libera nos. *Alleluia.* Deus judex juſtus, fortis, & patiens, numquid iraſcetur per ſingulos dies.

Sequitur ſanctum evangelium ſecundùm Marcum.

In illo tempore cùm egreſſus eſſet Ieſus in via, procurrens quidam genu flexo ante eum rogabat eum dicens: Magiſter bone, quid faciam ut vitam æternam percipiam? Ieſus autem dixit ei: Quid me dicis bonum? Nemo bonus niſi ſolus Deus. Præcepta noſti? Ille dixit. Quæ? Non occidas, non adulteres, non fureris, non falſum teſtimonium dicas, non fraudem feceris. Honora patrem tuum & matrem tuam. At ille reſpondens ait: Magiſter, hæc omnia cuſtodivi à juventute mea. Ieſus autem intuitus eum dilexit eum, & dixit ei: Vnum tibi deeſt. Vade, quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni, ſequere me.

Offertorium.

Immittet angelum Dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Guſtate & videte quoniam ſuavis eſt Dominus.

Et hic offerant. Secreta.

Interceſſio ſanctorum tuorum miſericordiæ tuæ Domine munera noſtra concilìet, ut quam merita noſtra non valent, eorum deprecatio indulgentiam valeat obtinere. Per Dominum.

Præfatio.

Æterne Deus, qui non ſolùm peccata dimittis, ſed ipſos etiam juſtificas peccatores, & reis non tantùm pœnas relaxas, ſed dona largiris & præmia, cujus nos pietatem ſupplices exoramus ut famulos tuos illos non de præteritis judices reatibus, ſed hujus culpæ veritatem ſpectantibus inſinues; quatinus & in hoc populus tuus præconia nominis tui efferat, & te vitæ præſentis & perpetuæ auctorem agnoſcat. Per Chriſtum Dominum noſtrum.

Benedictio ad judicium.

Deus, de quo ſcriptum eſt quia juſtus es & rectum judicium tuum, fac cum his ſervis tuis ſecundùm miſericordiam tuam, ut non de priſtinis judicentur reatibus, ſed in hoc, prout meruerunt, tua benedictione præveniente, veritatis ſubſequatur judicium. Amen.

Et qui juſtus es & amator juſtitiæ, & à cujus vultu videtur æquitas, fac in conſpectu populi tui ut nullis malorum præſtigiis veritatis tuæ fuſcentur examina. Amen.

Petitiones noſtras placatus intende, & culparum omnium præteritarum eis veniam clementer attribue. Et ſi culpabiles ſunt, tua larga benedictio non eis ad ſuffragium, ſed hujus culpæ ad inſinuandam veritatem proficiat. Amen. Quod ipſe præſtare dignetur, cujus regnum.

Hic communicent per ſacerdotem, Et Dicat ſacerdos.

Corpus hoc & ſanguis Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit vobis ad probationem hodie.

Antiphona poſt communionem.

Iuſtus Dominus & juſtitiam dilexit, æquitatem vidit vultus ejus.

Poſt communionem.

Perceptis Domine Deus noſter ſacris muneribus, ſuppliciter deprecamur ut hujus participatio ſacramenti & à propriis nos reatibus indeſinenter expediat, & in famulis tuis veritatis ſententiam declaret. Per Dominum noſtrum.

Expleta Miſſa, faciat ipſe ſacerdos aquam benedictam, & pergat ad locum ubi homines probentur. Cùm autem venerit ad ipſum locum, det illis omnibus bibere de aqua. Cùm autem dederit, dicat ad unumquemque hominem: Hæc aqua fiat tibi ad probationem. *Poſtea verò conjuret aquam ubi culpabiles mittat.*

Incipit adjuratio aquæ.

Deus qui per aquarum ſubſtantiam judicia tua exercens diluvij inundatione millia populorum intermiſti, & Noë juſtum cum ſuis ſalvandum cenſuiſti, Deus qui in mari rubro cuneos Ægyptiorum involviſti, & agmina Iſraëlitica imperterrita abire juſſiſti, virtutem tuæ benedictionis his aquis infundere & novum ac mirabile ſignum in eis oſtendere digneris, ut innocentes à crimine furti vel homicidij vel adulterij aut alterius nævi, cujus examinationem agimus, more aquæ in ſe recipiant & in profundum pertrahant, conſcios autem hujus criminis à ſe repellant atque rejiciant, nec patiantur recipere corpus quod ab onere bonitatis evacuatum ventus iniquitatis allevavit & inane conſtituit; ſed quod caret pondere virtutis, careat pondere propriæ ſubſtantiæ in aquis. Per Chriſtum Dominum noſtrum.

Alia adjuratio.

Adjuro te creatura aquæ in nomine Dei Patris omnipotentis, qui te in principio creavit & juſſit miniſtrare humanis neceſſitatibus, qui etiam juſſit ſegregari te ab aquis ſuperioribus. Adjuro etiam te per ineffabile nomen Ieſu Chriſti filij Dei vivi, ſub cujus pedibus mare & elementum diviſum ſe calcabile præbuit, qui etiam bap-

tizari ſe in aquarum elemento voluit. Adjuro etiam te per Spiritum ſanctum, qui ſuper Dominum baptizatum deſcendit. Adjuro te per nomen ſanctæ & individuæ divinitatis, cujus volunrare aquarum elementum diviſum eſt, & populus Iſraël ſiccis pedibus ſtatim tranſivit, ad cujus etiam invocationem Heliſeus ferrum, quod de manubrio exierar, ſuper aquam natare fecerat, ut nullo modo ſuſcipias hos homines ill. ſi in aliquo ſunr culpabiles de hoc quod illis objicirur, ſcilicet aut per opera, aut per conſenſum, vel per conſcientiam, ſeu per ullum ingenium, ſed fac eos ſuper te natare. Er nulla poſſit contra re cauſa facta aur ullum præſtigium inimici quod illud poſſir occultare. Adjurata autem per nomen Chriſti, præcipimus ribi ur nobis per nomen ejus obedias cui omnis creatura ſervit, quem Cherubin & Seraphin collaudant, dicentes, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Exercituum*; qui etiam regnat & dominatur per infinita ſecula ſeculorum.

Alia.

Adjuro te creatura aquæ per Deum Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, & per tremendum diem judicij, & per duodecim Apoſtolos, & per ſeptuaginta duos diſcipulos, & per duodecim Prophetas, & per viginti quatuor ſeniores qui aſſiduè Dominum laudant, & per centum quadraginta quatuor millia quæ ſequuntur agnum, & per omnia agmina ſanctorum angelorum, archangelorum, thronorum, dominationum, principatuum, poteſtatum, virtutum, Cherubin atque Seraphin, & per omnia millia ſanctorum martyrum, confeſſorum, & virginum. Adjuro te per ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti, & per quatuor evangelia, & per quatuor Evangeliſtas, necnon & per ſeptuaginta duos libros veteris ac novi teſtamenti, & per omnes ſcriptores ſanctos ac doctores eorum. Adjuro te per ſanctam Eccleſiam catholicam, & per communionem ſanctorum, & per reſurrectionem eorum, ut fias aqua exorcizata, adjurata, & obfirmata adversùs inimicum hominis diabolum & adversùs hominem qui ab eo ſeductus furtum hoc vel homicidium aut adulterium, unde ratio agitur, perpetravit, ut nullatenus eum in te ſubmergi aut in profundum trahi permittas, ſed à te repellas atque rejicias, neque patiaris recipere corpus quod ab onere bonitatis inane eſt factum; ſed quod caret pondere virtutis, careat pondere propriæ ſubſtantiæ in te. Innocentes verò à prædicto crimine more aquæ in te recipias, & in profundum innocuos pertrahas. Per Dominum noſtrum.

Poſt has autem conjurationes aquæ, exuantur homines qui mittendi ſunt in aquam propris veſtimentis, & oſculentur ſinguli evangelium & crucem Chriſti, & aqua benedicta ſuper omnes adſpergatur; & qui adſunt omnes jejunent, & ſic projiciantur ſinguli in aquam. Et ſi ſubmerſi fuerint, inculpabiles reputentur. Si ſupernataverint, rei eſſe judicentur.

Incipit adjuratio ferri vel aquæ ferventis.

IV. I*N ſimplo unum pondus, in triplo tria ferrum æquiparet pondera; & in illa adjuratione non adſint, ut prædiximus, niſi jejuni. Et dictis letaniis, ſic ſacerdos in loco ubi ferrum accenditur, vel aqua infervescatur, adjurationem initiando inchoet.*

Deus qui per ignem ſigna magna oſtendens Abraham puerum tuum de incendio Chaldæorum quibuſdam pereuntibus eruiſti, Deus qui rubum ardere ante conſpectum Moyſi & minimè comburi permiſiſti, Deus qui ab incendio fornacis Chaldaicis pleriſque ſuccenſis tres pueros tuos illæſos eduxiſti, Deus qui incendio ignis populum Sodomæ & Gomorræ involvens, Loth famulum tuum cum ſuis ſaluti donaſti, Deus qui in adventu ſancti Spiritus inluſtratione ignis fideles tuos ab infidelibus decreviſti, oſtende nobis in hoc parvitatis noſtræ examine virturem ejuſdem ſancti Spiritus & per hujus ignis fervorem diſcernere fideles & infideles, ut à tactu ejus furti, vel homicidij, vel adulterij, cujus inquiſitio agitur, conſcij exhorreſcant, & manus eorum vel pedes comburantur aliquatenus, immunes verò ab ejuſmodi crimine liberentur penitùs & inlæſi permaneant. Per Dominum noſtrum.

Alia.

Deus judex juſtus, fortis, auctor & amator pacis, patiens & multùm miſericors, qui judicas quod juſtum eſt, & rectum judicium tuum, qui reſpicis ſuper terram & facis eam tremere, tu Deus omnipotens, qui per adventum filij tui Domini noſtri Ieſu Chriſti mundum ſalvaſti, & per

ejus paſſionem genus humanum redemiſti, hanc aquam ferventem vel hoc ferrum fervens ſanctifica. Qui tres pueros Sidrac, Miſac, & Abdenago juſſu Regis Babylonis in camino ignis accenſa fornace ſalvaſti & inlæſos per angelum ſanctum tuum eduxiſti, tu clementiſſime pater, dominator omnipotens, præſta ut ſi quis innocens de furto hoc, vel homicidio, aut adulterio, ſeu maleficio, in hoc ferrum fervens vel in hanc aquam ferventem miſerit manum ſuam, ſalva, te præſtante Domino noſtro, permaneat. Et ſicut tres pueros ſupradictos de camino ignis ardentis liberaſti, & Suſannam de falſo crimine eripuiſti, ſic manum innocentis omnipotens Deus ab omni læſionis inſanie ſalvare dignare. Et ſi quis culpabilis vel noxius, & tumido corde, induratóque pectore, vel ſuperba mente, reus de hoc furto, vel homicidio, aut adulterio, ſeu maleficio manum miſerit in hoc ferrum vel aquam ferventem, tu Deus omnipotens juſtiſſima pietate & rectiſſimo judicio illud declarare & manifeſtare digneris, ut anima ejus per pœnitentiam ſalvetur. Et ſi ille nocens vel culpabilis ſit, & per aliquod maleficium vel per herbas aut per cauſas diabolicas induraverit, & peccatum quod fecit confiteri noluerit, tua dextera, quæſumus Domine, hoc declarare dignetur. Per Dominum.

Item tertia.

Deus innocentiæ reſtitutor & amator, qui auctor pacis es & judicas æquitatem, te ſubnixis rogamus precibus ut hoc ferrum ignitum ordinatum vel hanc aquam ordinatam ad juſtitiam & examinationem cujuſlibet dubietatis benedicere & ſanctificare digneris; ita ut ſi innocens de hoc furto, vel homicidio, vel adulterio, vel maleficio, unde purgatio quærenda eſt, in hoc ignitum & tua benedictione ſanctificatum ferrum, vel in hanc aquam fervidam & tua benedictione ſanctificatam, manus vel pedes immiſerit, tua benigniſſima miſeratione inlæſus appareat. Si autem culpabilis atque reus contempſerit, & quaſi tentator judicium tuum adierit, aut per herbas vel quæcunque tentamenta ſive molimina maleficioſa peccata ſua contueri & defendere inflatus per afflatorem malitiæ contra veritatis tuæ examen voluerit, juſtiſſime & miſericordiſſime Domine Deus ad hoc virtus tua, quæ omnia ſuperat, in eo cum veritate, quæ permaneat in ſeculum ſeculi, declaretur, quatinus juſtitiæ tuæ non dominetur iniquitas, ſed veritati ſubdatur falſitas, & ut ceteri hoc videntes ab incredulitate ſua te miſerante liberentur. Qui vivis.

His peractis, aqua benedicta cunctis adſtantibus detur ad deguſtandum, & adſpergatur per totam domum, & ferrum proferatur, quod à culpato coram omnibus accipiatur, & per menſuram novem pedum portetur, manus ſigilletur, ſub ſigillo ſervetur, & poſt tres noctes aperiatur. Et ſi mundus eſt, Deo gratuletur. Si autem inſanies crudeſcens in veſtigio ferri inveniatur, culpabilis & immundus reputetur.

In aqua fervente accipiat homo lapidem qui per funem ſuſpendatur in ſimpla probatione per menſuram palmæ, in tripla autem unius ulnæ. Manus verò ſigilletur & aperiatur ut ſuprà diximus in conſecratione ferri.

Incipit exorciſmus panis hordeacij vel caſei, quorum appenſio unius uncia.

V. P*Rimitus faciat ſacerdos letanias, & omnes qui intus ſunt cum eo jejuni ſint, & ſic incipiat.*

Conſervator & creator humani generis, dator gratiæ ſpiritalis, largitor æternæ ſalutis, tu emitte Spiritum tuum ſuper hanc creaturam panis vel caſei cum tremore & timore magnitudinis brachij tui adversùs eum qui cum ſuperbia & contumacia ac zelo iniquo venit & vult ſubvertere juſtitiam & conculcare judicium. Fac eum Domine in viſceribus anguſtari, ejúſque guttur conclude, ut panem vel caſeum iſtum in tuo nomine ſanctificatum devorare non poſſit hic qui injuſtè juravit ac negavit illud furtum vel homicidium aut adulterium ſeu maleficium quod quærebatur, & jusjurandum pro nihilo habuit, & nomen tuum nominavit ubi rectum non erat. Te quæſumus ut non ei permittas illud abſcondere, quia juſtus es Domine, & rectum judicium tuum, qui cuſtodis veritatem in ſeculum, faciens judicium injuriam patientibus, & cuſtodis pupillum, ac viduam ſuſcipis, & viam malignorum exterminabis. Ideo oſtende nobis Domi-

ne miſericordiam tuam, ut humiles ac manſueti ac recti propter veritatem gaudeant, ſuperbi autem & iniqui ac cupidi contriſtentur & humilientur uſque dum confiteantur magno & ſancto nomini tuo, & cognoſcant ceteri quia nomen tibi Dominus, & tu ſolus altiſſimus ſuper omnem terram, & ſervi tui in te glorientur & laudent nomen tuum in ſecula ſeculorum. Amen.

Item alia.

Domine Ieſu Chriſte, qui regnas in cœlis & in terris, & mirabilis es in omnibus operibus tuis, dominator dominantium, Deus angelorum, Deus Patriarcharum, Prophetarum, Apoſtolorum, martyrum, confeſſorum, virginum, & omnium electorum, præſta quæſumus per ſanctum ac mirabile nomen tuum ut qui reus eſt hujus furti, vel homicidij, aut adulterij, ſeu maleficij, de quo hic requiritur, vel in facto vel in conſcientia, ad adpoſitam ei pro oſtenſione veritatis creaturam panis ſanctificati vel caſei faux ejus claudatur, guttur ejus ſtranguletur, & in nomine tuo ante illud rejiciatur quàm devoretur. Sed & ſpiritus diabolicus, cui nulla eſt communio cum tua ſuperna veritate, in hoc negotio ad ſubvertendum judicium pravis præſtigiorum ſuorum molitionibus nil prævaleat. Sed qui reus & conſcius eſt rei præfatæ, ad hoc pabulum ſanctificati panis vel caſei, & præſertim per dominici corporis & ſanguinis communionem quam accepit, tremat & tremendo palleat, & nutabundus in omnibus membris appareat; innoxius verò & inſcius ſobriè ad ſalubritatem ſui cum omni facilitate hanc partem panis vel caſei in nomine tuo ſignatam manducando deglutiat; ut cognoſcant omnes quia tu es juſtus judex, qui ſalvos facis ſperantes in te, & non eſt alius præter te, qui vivis & regnas Deus per omnia ſecula ſeculorum.

Tertia oratio.

Deus cujus ſcientia ſenariam circumſcriptionem angelicis & humanis elongatam ſenſibus ſola interiùs penetrat & exteriùs concludit, quem nulla cœleſtium vel terreſtrium aut infernorum vota fallere poſſunt, quanto magis cor unius hominis culpabile, reſpice ad preces noſtræ humilitatis, quibus famulatum ſacri indidiſti ordinis, & præſta, non noſtris exigentibus meritis, ſed tuorum omnium ſuffragantibus ſanctorum precibus, ut quod in hac culpa humanos latet oculos, & ſermonum humanæ procacitatis obtegitur defenſionibus, tua cœleſti & ſuperna moderatione ſine ullo reveletur obſtricamine; & ſicut ſolus verus es, veritatis in hoc ſententiam elucidare digneris: quatinus innocentes ſine ulla difficultate hoc pabulum probationis deglutiant, obnoxij autem obtrepidante mentis ſtatu, & totius compagine corporis vacillante, quod in tuo ſancto nomine conſecratur & benedicitur, nullatenus devorandi valetudinem percipiant, ſed coram omnibus invalitudine confuſi, quod præſumptione immerita ſuſceperunt, cum irriſione projiciant. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

Incipit ordo judicij quo rei aut innoxij probantur ferro candenti.

VI. POſt *accuſationem legitimè factam & triduum in jejuniis & oratione conſumptum, ſacerdos veſtibus ſacris præter caſulam indutus, ferrum ante altare poſitum forcipe accipiat, & hymnum trium puerorum, videlicet* Benedicite omnia opera, *decantans, ad ignem deferat, & dicat hanc orationem ſuper locum ubi fiet ignis ad faciendum judicium.*

Benedic Domine Deus locum iſtum, ut ſit nobis in eo ſanctitas, caſtitas, virtus, & victoria, & ſanctimonia, humilitas, bonitas, lenitas, & plenitudo legis, & obedientia Deo Patri & Filio & Spiritui ſancto. Hæc benedictio ſit ſuper hunc locum & ſuper omnes inhabitantes in eo.

Benedictio ſuper ignem.

Domine Deus pater omnipotens, lumen indeficiens, exaudi nos, quia tu es conditor omnium luminum. Benedic Domine hoc lumen, quod à te ſanctificatum eſt, qui illuminaſti omnem hominem vel mundum, ut ab eo lumine accendamur igne claritatis tuæ. Et ſicut igne illuminaſti Moyſen, ita nunc illumina corda noſtra & ſenſus noſtros, ut ad vitam æternam mereamur pervenire per Chriſtum &c.

Qua finita, dicat Pater noſter &c. Salvum fac ſervum &c. Mitte ei auxilium Deus &c. De Sion tuere eum &c. Domine exaudi &c. Dominus vobiſcum &c.

Oratio.

Benedic Domine ſancte Pater omnipotens Deus, per invocationem ſanctiſſimi nominis tui, & per adventum filij tui, atque per donum Spiritus paracleti, ad manifeſtandum

niſeſtandum verum judicium tuum, boc genus metalli, ut ſit ſanctificatum, ut omni dæmonum falſitate procul remota, veritas veri judicij tui fidelibus tuis manifeſta fiat, per eundem Dominum & cetera.

Poſt hoc, ferrum in ignem mittatur, & aſpergatur aqua benedicta; & dum caleſcat, Miſſam celebret. Cùm verò ſacerdos euchariſtiam ſumpſerit, hominem probandum ſicut infrà ſcriptum eſt adjuret atque communicare faciat.

Officium Miſſæ.

Iuſtus es Domine & rectum judicium tuum. & cetera.

Oratio.

Abſolve quæſumus Domine tui delicta famuli, ut à peccatorum ſuorum nexibus, quæ pro ſua fragilitate contraxit, tua benignitate liberetur, & in hoc judicio quoad meruit, juſtitia tua præveniente, ad veritatis cenſuram pervenire mereatur per Chriſtum Dominum &c.

In illo tempore cùm egreſſus eſſet Ieſus, in via præcurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum dicens: Magiſter bone, quid faciam ut vitam æternam percipiam? Ieſus autem dixit ei: Quid me dicis bonum. & cetera.

Deinde Secreta &c.

Antequam verò communicet, interroget eum ſacerdos cum adjuratione ſic. Adjuro te per Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, & per veram Chriſtianitatem quam ſuſcepiſti, & per ſanctas reliquias quæ in iſta Eccleſia ſunt, & per baptiſmum quo te ſacerdos regeneravit, ut non præſumas ullo modo communicare neque accedere ad altare ſi boc feciſti aut conſenſiſti &c. *Hic communicet ſacerdos illos, & dicat.* Corpus boc & ſanguis Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit tibi ad probationem hodie.

Oratio.

Perceptis Domine Deus noſter ſacris muneribus, ſupplices deprecamur ut hujus participatio ſacramenti à propriis nos reatibus expediat & in famulo tuo veritatis ſententiam declaret &c.

Deinde Kyrieleiſon, & Letania, & Pſalmi. *Et tum.*

Oremus.

Deus qui per ignem ſigna magna oſtendens Abraham pucrum tuum de incendio Chaldæorum quibuſdam pereuntibus eruiſti, Deus qui rubum ardere ante conſpectum Moyſis & minimè comburi permiſiſti, Deus qui de incendio fornacis Chaldaicis pleriſque ſuccenſis tres pueros tuos illæſos eduxiſti, Deus qui incendio ignis populum Sodomæ involvens, Loth famulum tuum cum ſuis ſalute donaſti, Deus qui in adventu ſancti Spiritus tui illuſtratione ignis fideles tuos ab infidelibus decreviſti, oſtende nobis in boc parvitatis noſtræ examine virtutem ejuſdem Spiritus &c. & per ignis bujus fervorem diſcerne fideles & infideles, ut à tactu ejus, cujus inquiſitio agitur, conſcius exhorreſcat, & manus ejus comburatur, innocens verò penitùs illæſus permaneat &c. Deus cujus notitiam nulla unquam ſecreta effugiunt, fidei noſtræ tua bonitate reſponde, & præſta ut quiſquis purgandi ſe gratia boc ignitum tulerit ferrum, vel abſolvatur innocens, vel reus noxius detegatur.

Deinde ſacerdos ſuper ferrum aquam benedictam ſpargat, & dicat: Benedictio Dei Patris & Filij & Spiritus ſancti deſcendat ſuper hoc ferrum ad diſcernendum rectum judicium Dei. *Et mox accuſatus ad novem pedum menſuram ferrum perferat. Hujus denique manus ſub ſigillo triduum tegatur; & ſi ſanies crudeſcens in veſtigio ferri reperiatur, culpabilis ducatur; ſin autem munda extiterit, laus Deo referatur.*

In Chriſti nomine. Incipiunt collectas ad malis furtis repremendis.

Ex veteri codice MS. bibliothecæ regiæ.

VII. Agius, agius, agius. Sancte Pater, qui es inviſibilis omnium rerum conditor, ſpiritalium munerator, qui cunctorum es conditor, & arcana conſpicis, cuncta cognoſcis, qui ſcrutaris corda & renes, Deus, deprecor te, & exaudi verba deprecationis meæ; ut qui bunc furtum illum admiſit, panis vel caſei iſte tranſire faucis nec guttur illius non poſſit. Amen.

Domine, qui liberaſti Moyſen de terra Ægypti, David de manu Saül Regis, Ionam de ventre ceti, Petrum de fluctibus, Paulum de vinculis, Teclam de beſtiis, Suſannam de falſis criminibus, tres pueros de camino ignis ardentis, Daniel de lacu leonis, paralyticum de grabato, Lazarum de monumento, oſtende mihi qui hunc furtum illum admiſit, ut panis vel caſius iſte faucis nec gutture illius tranſire non poſſit. Amen.

Exorcizo te maledicte, immundiſſime

draco, baſilice, ſerpens innoxia per verbum veritatis & ſignum claritatis per Deum omnipotentem & Ieſum Chriſtum Nazarenum agnum immaculatum, de altiſſimis procreatum, de Spiritu ſancto conceptum, ex Maria virgine, quem Gabriel archangelus adnuntiavit venturum, quem cùm vidiſſet Iohannes, voce magna clamavit dicens: *Hic eſt filius Dei vivi.* Nullo modò hic dimittas communicare, neque præſumat panem nec caſium iſtum manducare qui hunc furtum illum admiſit. Qui crimen neſciens eſt, manducet. Et qui crimen ſciens eſt, ſtatim tremebundus evomat. Amen.

Suggero tibi Domine Deus omnipotens æterne Deus, qui cælos cameraſti, terram fundaſti, mare limitibus firmaſti, & ipſum cælum fabricaſti, qui magna mirabilia ſol & luna ſuper juſtos ſplendere & lucere feciſti, doctrinam ordinaſti, fac Domine ſignum talem ut omnis mundus & omnis terra intellegant quia tu es Deus, qui facis mirabilia ſolus, Domine Ieſu Chriſte fili Dei vivi. Et qui res illas furavit, & qui ex hoc conſentaneus videtur, ut gula & lingua faucis ſuæ ſint conſtrictæ & legatæ. Amen. Et panem nec caſium iſtum non poſſit manducare. Amen.

Conjuro tibi, homo, per Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, per diem tremendi judicij & quatuor evangelia, & per duodecim Apoſtolos, per duocecim Prophetas, per viginti quatuor ſeniores qui cotidie in laudem Domini ſunt, per illo redemptore qui pro noſtra peccata manus in ſancta cruce ſuſpendere dignatus eſt, ut hunc furtum mixtus es aut feciſti aut conſentiſti aut fraudolenter bajolaſti, taliter ſit tibi bajulandum ſi de manu Domini de ſua ſancta gloria & virtutem, ut panem & caſium iſtum nunquam poſſis manducare, niſi inflatas bucas cum ſpuma & gemitu & lacrymis & doloribus faucis tuæ ſint conſtrictæ & oblegatæ. Amen.

Iſta collecta deſuper caput hominis conjurati.

Domine Deus omnipotens, agius, agius, agius, adſtans in cælis & in terris, Domine, ſanctum & admirabilem nomen tuum invocamus, nomen tuum deprecamur Domine Domine dominantium. Nomen tuum invocamus, Deus cœlorum, Deus juſtorum, Deus Prophetarum, Deus Apoſtolorum, Deus martyrum, Deus virginum, Deus omniúmque ſanctorum. Te invocamus, ut quicunque furtum illum fecit aut conſenſerit, adponatur ei creatura panis & formaticus, aut in terra vomat quàm pertranſeat; quia tu es Deus, & non eſt alius præter te. Fac ſecundùm magnam miſericordiam tuam. Separetur ab eo ſpiritus diaboli. Qui conſcius eſt, evomat. Et qui innocens eſt, manducet. Et qui culpabilis eſt, tremat, tremeſcat, tanquam arbor tremulet, & requiem non habeat donec te confiteatur, Pater ſancte.

Incipit probatio à cunctis furtis probandis.

Ex veteri codice MS. bibliothecæ regiæ.

VIII. ANtequam incipias, canitur Miſſa de ſancta Trinitate. Antiphona: Benedicta ſit ſancta Trinitas. Domine Ieſu Chriſte. Agie, agie, agie. Aſtans in cœlis, in omnibus locis dominaris, vides & regis, judicas & diſponis. Sanctum & admirabile nomen tuum invocamus. Domine dominantium, Spiritus Dei, Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob, Deus cœlorum, Deus juſtorum, Deus propitiator, Deus Apoſtolorum, Deus martyrum, Deus omnium ſanctorum, te invocamus, ut quicunque de † iſto furto culpabilis eſt, opponatur ei panis & caſeus, ut te jubente conſtringantur fauces illius & guttur ejus claudatur; ut qui † iſtud furtum commiſit, antea revomat quàm pertranſeat; ut ſciat quòd tu es Deus, & non eſt alius præter te. Fac ſecundùm magnam miſericordiam tuam ut ab eo ſpiritus diaboli ſeparetur, & probatus convictus ſit, qui culpabilis eſt tremat & tremeſcat tanquam folia arboris tremuli. Per conſtringentes angelos tuos, per ſanctum Michaelem & ſanctum Raphaelem, tremens appareat, & requiem non habeat donec confiteatur furtum iſtud. Agie, agie, agie. Te jubente liberatus eſt Daniel de lacu leonum, Petrus de fluctibus, Paulus de carceribus, Ionas de ventre ceti, Suſana de falſo crimine. Tu manifeſta furtum † iſtud ſicut manifeſtaſti Pharaonem Regem in mari. Sicut ille non pertranſivit mare, ſic non pertranſeat gula ejus qui boc † furtum admiſit creatura panis & caſei. Adſit angelus ſanctus Michael, & ſanctus Gabriel, & ſanctus Raphael. Conſtringant guttur illius, & claudatur, & victus appareat. Chriſte Ieſu, præſta quod petimus. Trinitas inſeparabilis manifeſta. Omnipotens Deus, qui vivis & regnas per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

Incipit exorciſmus ad caldaria ſive ad aqua.

IX. DEus judex juſtus & patiens, qui auctor es pacis & judicas æquitatem, tu judica quod rectum eſt Domine. Rectum judicium tuum. Qui reſpicis ſuper terram, & facis eam tremere, tu Deus omnipotens, qui per unigenitum filium tuum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum mundum ſalvaſti, & per ejus paſſionem genus humanum redemiſti, tu hanc aquam per ignem ferventem ſanctifica. Qui tres pueros, id eſt, Sidrac, Miſac, & Abdenago juſſu Regis Babylonis Nabuchodonoſor in camino ignis miſſos accenſo fornace ſalvaſti & inlæſos per angelum tuum eduxiſti, tu Domine, qui ſemper dominaris, præſta ut ſicut innocens de hunc furtum in hanc aquam per ignem ferventem manum miſerit, ſicut tres pueros ſupradictos de camino ignis & Suſannam de falſa crimina liberaſti, ita & qui innocens de hunc ſupradictum furtum in hanc aquam per ignem ferventem manum miſerit, ſalvam & inlæſam educat, ita, Deus omnipotens, ſi quis culpabilis, adingraſante diabolo cor induratum, præſumpſerit manum mittere, tua juſtiſſima veritas hoc declaratur, tua virtute manifeſta, anima pro pœnitentia ſalvetur. Si quis culpabilis pro aliquo maleficio aut pro herbas diabolicas peccatum tegere voluerit, tua dextera hoc evacuare dignetur. Per ipſum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum, qui tecum ſemper vivit & regnat Deus in unitate Spiritus ſancti per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

Reſolutio omnium maleficiorum & maledictionum & incantationum & conligationum & in … ſionum & inſtigationum & zeli & invidiæ & demonij & omnium malorum quacunque ſcimus vel quacunque neſcimus.

Ex alio codice M S. ejuſdem bibliothecæ.

X. INvocamus te, Deus omnipotens, Rex æterne omnium ſeculorum, incorruptibilis, inmaculate, indiviſe, lucis dator, potens manu, adonai, eloe ſabaoth, Deus deorum & omnium virtutum, glorioſe, glorioſiſſime pater veritatis magne & miſericordiæ, princeps poteſtatum, pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, benedictionem da famulo tuo nom. ill. omnibus qui ad eum pertinent. Inſuper invocamus te, Deus deorum, omnipotens, Rex æterne, qui ſedis in medio duos Cherubin ac Seraphin. Reſolve, Domine, ſi qua nobis facta ſunt maleficia vel conligationes, aut ſi tentantur fieri, vel conligavit nos aliquis, aut devovit, aut poſuit aliquid noxium in fundamentis noſtris, aut ingreſſu, aut regreſſu, aut lecto, aut in ædificio, aut in exterquilinio, aut in agro; aut in atrio, aut in via, aut in ſemita, aut in deſerto loco, aut in monumentis, aut in aqua, aut in igne, aut quolibet loco ubi ſcimus vel neſcimus. Reſolve Domine, & ne permittas aliquem nocere famulo tuo nom. illo, quæcunque ad eum pertinent. Conjuro vos omnia quæcunque noxia eſtis vel nociva, ſive jam facta, ſive futura, agnita vel incognita. Conjuro vos dæmones & omnis ſpiritus immundus per Deum timendum & tremendum & honorandum & glorificandum & enarrabile nomen, per beleoi, hadonai, eloe ſabaoth, ne noceatis vel adpropinquetis ad famulum Dei nom. illo, quod ad illum pertineat; ſed recedite à me, & ite ſinguli ſuper capita eorum qui vos fecerunt vel dixerunt vel conſcij ſunt. Quicunque ille, ſive vir, ſive mulier, ſive de qualibet gente vel natione, quos ſcimus vel neſcimus, convertimini, & ite ſinguli per iſtam conjurationem & hoc conſervatorium, per ſignum venturi & judicaturi vivos & mortuos Regis Ieſu Chriſti. Sed & virtutes cœleſtes & angeli Dei, qui adſiſtatis ante conſpectu Domini in cœlis ſanctis atque altiſſimis conſiſtentes, Michael, Gabriel, Raphael, Chetubin & Seraphin, cuſtodite omnem inſcriptionem domus noſtræ, & conſervate famulum Dei nom. ill. qnod ad eum pertineat ab omni re mala, à zelo, ab invidia, ab infirmitatibus, à dæmonio, ab inſtigationibus, vel ab omnibus tentationibus, à maleficiis, à maledicto, & ab omni malo unde ſcimus vel neſcimus.

Conjuro vos omnia, quæcunque noxia eſtis & nociva, per Deum qui diviſit lucem à tenebris, & menſus eſt cœlos palmo ſuo, & conſtituit terram ſine culmina, penſavit montes in pondere & colles in libra. Conjuro vos per venturum & judicaturum vivos & mortuos, & per Deum Iſrael, qui eduxit populum ſuum de terra Ægypti per manum ſuam potentem & brachium ſuum fortiſſimum, & percuſſit Pharaonem unà cum exercito ſuo. Conjuro vos per eum qui locutus eſt Moyſi in monte Sinai, & dedit legem & præcepta filiis Iſrael, & ſatiavit aqua ex petra rupto ſaxo, & manna in eſca tribuit. Inſuper etiam conjuro vos per inſeparabile nomen & tremendum patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, quæcunque eſtis noxia & nociva, ſive in anima ſive in corpore nocentia, agnita vel incognita, ſive jam facta, ſi ſura, conligati, ſive inmiſſa, ſive ex vobiſmetipſis venientia docere qualibet modo vel qualibet arte maleficiis arenoſis & indoloſis preſteriaticum ſive drunticum, ſive propè ſive longè, expaveſcite & timete nomen Domini grande, per quod ego conjuro vos, ne noceatis vel adpropietis famulum Dei nom. illo vel quod ad eum pertinet; ſed recedite ab eo, & ite ſinguli ſuper capita eorum qui vos fecerunt. Pax Deus, ſanitas Deus, juſtitia Deus, lumen Deus. Cognoſcite gentes & ſuperamini, quoniam nobiſcum eſt Deus, & conſilium ſine eritis adversùm nos, & devellet illud Deus, quoniam nobiſcum eſt Dominus; & ſermonem quemcunque locuti fueritis adversùm nos, permanebit in vobis. Quoniam nobiſcum eſt Deus, ſermonem veſtrum non timebimus, neque conturbabit nos, quoniam nobiſcum Deus. Dominum Deum adoravimus, & illi ſoli ſervimus; cui eſt honor, gloria, virtus, & poteſtas in ſecula ſeculorum. Amen.

Ad revocandum examen apum diſperſum.

Ex veteri codice MS. S. Galli.

XI. ADjuro te, mater aviorum, per Deum Regem cœlorum, & per illum redemptorem filium Dei te adjurout non te altum levare, nec longè volare, ſed quàm plus citò poteſt ad arborem venire. Ibi te allocas cum omni tua genera, vel cum ſocia tua. Ibi habeo bono vaſo parato, ubi vos ibi in Dei nomine laboretis, & nos in Dei nomine luminaria faciamus in Eccleſia Dei, & per virtutem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut nos non offendat Dominus de radio ſolis, ſicut vos offendit de egalo flos in nomine ſanctæ Trinitatis. Amen.

Qualiter Epiſcopus excommunicare infideles debeat.

XII. *EPiſcopus cùm excommunicare vel anathematizare aliquem infidelem pro certis & manifeſtis ſceleribus diſpoſitum habet, poſt lectionem evangelij clerum & plebem ita debet alloqui.*

ALLOCUTIO.

Noverit caritas veſtra, fratres mei, quòd quidam vir nomine ille diabolo ſuadente poſtponens Chriſtianam promiſſionem quam in baptiſmo profeſſus eſt, per apoſtaſiam converſus poſt ſatan, cui abrenuntiavit & omnibus operibus ejus, vineam Chriſti, id eſt, Eccleſiam ejus, devaſtare & deprædare non pertimeſcit, pauperes Chriſti, quos pretioſo ſanguine ſuo redemit, violenter opprimens & interficiens, & bona eorum diripiens. Vnde quia filius hujus noſtræ Eccleſiæ, cui Deo auctore præſidemus, debuerat eſſe, quia in ea per aquam & Spiritum ſanctum renatus eſt, & inter adoptivos filios Dei adnumeratus, quamvis modò filius diaboli ſit imitando diabolum, ſolliciti ne per neglegentiam paſtoralem aliqua de ovibus nobis creditis deperiret, pro qua in tremendo judicio ante principem paſtorum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum rationem reddere compelleremur, juxta quod ipſe terribiliter nobis comminatur dicens, *Si non adnuntiaveris iniquo iniquitatem ſuam, ſanguinem ejus de manu tua requiram*, miſimus ad eum Preſbyterum noſtrum & litteras commonitorias ſemel & iterum atque tertiò, invitantes eum canonicè ad emendationem & ſatisfactionem & pœnitentiam, corripientes eum paterno affectu. Sed ipſe, proh dolor, diabolo cor ejus indurante, monita ſalutaria ſprevit, & in cœpta malitia perſeverans, Eccleſiæ Dei, quam læſit, ſuperbiæ ſpiritu inflatus, ſatisfacere dedignatur. De talibus itaque tranſgreſſoribus & ſanctæ religionis pacisque quam Chriſtus ipſe ſuis diſcipulis de- Ezech. 3.

dit atque reliquit violatoribus præcepta dominica & apoſtolica habemus, quibus informamur quid de bujuſcemodi prævaricatoribus agere nos oporteat. Ait enim Math. 18. Dominus in evangelio: *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum.* Fratres, in unoquoque noſtrum peccat qui in ſanctam Eccleſiam peccat. Si enim ſancta Eccleſia 1. Cor. 12. unum corpus eſt, cujus corporis caput Chriſtus eſt, ſinguli autem ſumus alter alterius membra, & cùm patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, proculdubio in nos peccat qui membra noſtra lædit. Iubet ergo Dominus ut frater, id eſt, Chriſtianus, in nos peccans, primò ſecretè corripiatur, deinde cum teſtibus redarguatur, noviſſimè in conventu Eccleſiæ publicè conveniatur. Quòd ſi has tres admonitiones & pias correptiones contemnit, & ſatisfacere deſpicit, *poſt hæc* Math. 18. *ſit tibi*, inquit, *ſicut ethnicus*, id eſt, gentilis, atque paganus; ut non jam pro Chriſtiano, ſed pro pagano habeatur. Et in alio loco membrum quod à ſua compage reſolvitur, & à junctura caritatis diſſociatur, & omne corpus quod ſcandalizat, Dominus Ibid. abſcidi & proici jubet, dicens: *Si oculus vel manus vel pes tuus ſcandalizat te, erue* 1. Cor. 5. *eum, & proice à te.* Et Apoſtolus: *Auferte*, inquit, *malum à vobis*. Et item: *Infidelis ſi* 1. Cor. 7. *diſcedit, diſcedat*: Et in alio loco rapaces à 1. Cor. 6. regno Dei excludit dicens: *Neque rapaces* 1. Cor. 5. *regnum Dei poſſidebunt.* Et alibi: *Si quis frater nominatur, & eſt fornicator, aut adulter, aut homicida, aut rapax, cum hujuſmodi nec cibum ſumere licet.* Et Iohannes dilectus præ ceteris Chriſti diſcipulis talem nefarium 2. Ioan. hominem ſalutare prohibebat dicens: *Nec ei ave dixeris, neque eum in domum receperis. Qui enim ei ave dicit, communicat operibus ejus malignis.* Dominica itaque atque apoſtolica præcepta adimplentes, membrum putridum & inſanabile, quod medicinam non recipit, ferro excommunica- Decreta Siric. c. 7. tionis à corpore Eccleſiæ abſcidamus, ne tam peſtifero morbo reliqua membra corporis, veluti veneno, inficiantur.

EXCOMMVNICATIO.

Igitur quia monita noſtra & crebras exhortationes contemnit, quia tertiò ſecundùm dominicum præceptum vocatus ad emendationem & pœnitentiam venire deſpexit, quia culpam ſuam necdum cognovit nec confeſſus eſt, nec miſſa nobis legatione, qui cauſam ipſius exequimur, quia noſter parrochianus eſt, veniam poſtulavit, quia in cœpta malitia, diabolo cor ejus indurante, perſeverat, &, juxta quod Apoſtolus dicit, ſecundùm duritiam ſuam & cor impœnitens thezaurizat ſibi iram in die iræ, idcirco nos eum cum univerſis complicibus & communicatoribus fautoribúſque ſuis judicio Dei omnipotentis, Patris, Filij, & Spiritus ſancti, & beati Petri principis Apoſtolorum, & omnium ſanctorum, necnon & noſtræ mediocritatis auctoritate & poteſtate nobis divinitus collata ligandi & ſolvendi in cœlo & in terra, à pretioſi corporis & ſanguinis Domini perceptione & à ſocietate omnium Chriſtianorum ſeparamus, & à liminibus ſanctæ matris Eccleſiæ in cœlo & in terra excludimus, & excommunicatum & anathematizatum eſſe decernimus, & damnatum cum diabolo & angelis ejus & omnibus reprobis in igne æterno judicamus, niſi forte à diaboli laqueis reſipiſcat, & ad emendationem & pœnitentiam redeat, & Eccleſiæ Dei, quam læſit, ſatisfaciat. Et reſpondeant omnes tertiò: *Amen.* Aut: *Fiat, Fiat.* Aut: *Anathema ſit.*

Debent autem duodecim ſacerdotes Epiſcopum circumſtare & lucernas ardentes in manibus tenere, quas in concluſione anathematis vel excommunicationis proicere debent in terram & pedibus conculcare. Poſt hæc Epiſcopus plebi ipſam excommunicationem communibus verbis debet explanare, ut omnes intellegant quàm terribiliter damnatus ſit, & ut noverint quod ab illa hora in reliquum non pro Chriſtiano, ſed pro pagano, habendus ſit, & qui illi quaſi Chriſtiano communicaverit, aut cum eo manducaverit aut biberit, aut eum oſculatus fuerit, vel cum eo colloquium familiare habuerit, niſi fortè ad ſatisfactionem & pœnitentiam eum provocare ſtuduerit, aut in domo ſua eum receperit, aut ſimul cum eo oraverit, proculdubio ſimiliter ſit excommunicatus. Deinde epiſtolæ Presbyteris per parrochiam mittantur, continentes modum excommunicationis, in quibus jubeatur ut dominicis diebus poſt lectionem evangelij plebibus ſibi commiſſis publicè adnuntient ipſam excommunicationem, ut ne quis per ignorantiam communicet excommunicato. Oportet etiam ut aliis Epiſcopis ipſa excommunicatio manifeſtetur. Præcipit enim Toletanum Con- Concil. Tolet. 1. c. 11. *cilium ut invicem mox ſcripta percurrant per* Vide Capitula Karlomanni tit. 3. c. 5. *omnes provinciæ Epiſcopos, quoſcunque adire potuerint, ut excommunicatus audiatur. Sed mox etiam ejus ipſa excommunicatio debet nota fieri.*

Item alia excommunicationis allocutio.

XIII. AVdiſtis, dilectiſſimi, quanta & quàm horrenda pravitatis ac iniquitatis opera ille à diabolo inſtigatus perpetrare non timuerit, & quomodo per apoſtaſiam à totius Chriſtianæ religionis cultu profana mente receſſerit. Audiſtis quemadmodum canonicè ad ſatisfaciendum evocatus ſit, ſed venire diſtulerit, quomodo frequenter admonitus ut reſipiſceret à laqueis diaboli, quibus tenetur adſtrictus, ſaluberrimas admonitiones obturatis auribus cordis audire contempſerit. Dominus dicit in evangelio de tali contumaci fratre, qui Eccleſiaſticam
Matth. 18. renuit ſuſcipere correptionem, *Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi*, inquit, *ſicut ethnicus & publicanus*; id eſt, jam non eſt computandus inter Chriſtianos, ſed inter paganos. Hinc Paulus, Domini & Magiſtri doctrinam ſequens, Corinthios redarguit quare cum criminoſis ac ſceleratis
1. Cor. 5. communionem haberent, dicens: *Vos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis, ut tollatur de medio veſtrum*; id eſt, ſeparetur à veſtro conſorrio qui tale ſcelus operatus eſt. Et adjungit: *Ego quidem abſens corpore, præſens autem ſpiritu, jam judicavi ut præſens eum qui ſic operatus eſt, in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti congregatis vobis & meo ſpiritu, cum virtute Domini mei Ieſu tradere hujuſmodi ſatanæ in interitum carnis.* Et poſt pauca: *Scripſi vobis ne commiſceamini fornicariis.* Et ſtatim infert: *Si quis frater appellatur*, id eſt, Chri-
1. Cor. 7. ſtianus, *& fornicator eſt aut rapax, cum hujuſmodi nec cibum ſumere.* Et alibi: *Auferte malum ex vobis.* Et: *Infidelis, ſi diſ-* 1. Cor. 5.
cedit, diſcedat. Vna enim ovis morbida omnem gregem contaminat, & modicum fermentum totam maſſam corrumpit, & plerunque unum membrum putridum totum corpus inficit. Et ideo tam pernicioſa peſtis à corpore Eccleſiæ radicitus evellatur.

Excommunicatio.

Dominicis igitur atque apoſtolicis informati præceptis, judicio Patris & Filij ejus Domini noſtri Ieſu Chriſti & Spiritus ſancti, auctoritate & poteſtate Apoſtolis Apoſtolorúmque ſucceſſoribus à Deo conceſſa, unà vobiſcum prædictum peſſimum virum à liminibus ſanctæ matris Eccleſiæ excludimus & ab omni ſocietate & communione Chriſtiana ſeparamus, ſeparatúmque eſſe in æternum decernimus, id eſt, in præſenti ſeculo & in futuro. Nullus Chriſtianus ei ave dicat, aut eum oſculari præſumat. Nullus Preſbyter cum eo Miſſam celebrare audeat vel ſacroſanctum corpus & ſanguinem Domini tradere. Nemo ei jungatur in conſortio, neque in aliquo negotio. Et ſi quis ei ſe ſociaverit & communicaverit ejus operibus malignis, noverit ſe ſimili percuſſum anathemate; his exceptis qui ob hanc cauſam ei junguntur ut eum revocent ab errore & provocent ad ſatisfactionem; niſi fortè reſipuerit, & Dei gratia inſpirante ad pœnitentiæ remedium converſus fuerit, & digna emendatione Eccleſiæ Dei, quam læſit, humiliter ſatisfecerit.

Item alia terribilior excommunicatio.

XIV. CAnonica inſtituta & ſanctorum patrum exempla ſequentes, Eccleſiarum Dei violatores, videlicet raptores, deprædatores, & homicidas illos in nomine Patris & Filij & in Spiritus ſancti virtute, necnon auctoritate Epiſcopis per Petrum principem Apoſtolorum divinitus collata, à ſanctæ matris Eccleſiæ gremio ſegregamus ac perpetuæ maledictionis anathemate condemnamus. Síntque maledicti in civitate, maledicti in agro, maledictum horreum eorum, & maledictæ reliquiæ illorum, maledictus fructus ventris eorum, & fructus terræ illorum. Maledicti ſint ingredientes, & maledicti ſint egredientes; ſintque in domo maledicti, in agro profugi; veniántque ſuper eos omnes illæ maledictiones quas Dominus per Moyſen in populum divinæ legis prævaricatorem ſe eſſe miſſurum intentavit; ſíntque anathema maranatha, id eſt, pereant in ſecundo adventu Domini. Nullus eis Chriſtianus ave dicat. Nullus Preſbyter Miſſam celebrare præſumat, vel ſanctam communionem dare. Sepultura aſini ſepeliantur, & in ſterquilinium ſint ſuper faciem terræ. Et ſicut hæ lucernæ de manibus noſtris projectæ hodie extinguuntur, ſic eorum lucerna extinguatur, niſi fortè reſipuerint, & Eccleſiæ

Dei, quam læſerunt, per emendationem & condignam pœnitentiam ſatisfecerint.

Excommunicatio brevis.

Canonica inſtituta & ſanctorum patrum exempla ſequentes, Eccleſiarum Dei violatores illos auctoritate Dei & judicio ſancti Spiritus à gremio ſanctæ matris Eccleſiæ & conſortio totius Chriſtianitatis eliminamus, quouſque reſipiſcant & Eccleſiæ Dei ſatisfaciant.

Excommunicatio hominum Balduini Comitis Flandriæ propter occiſionem Fulconis Archiepiſcopi Remenſis ab illis perpetratam.

XV. ANno nongenteſimo dominicæ incarnationis, pridie Nonas Iulij, primo ſcilicet die quando ordinatus eſt Heriveus in archiepiſcopatu Remenſi Epiſcopus, lecta eſt excommunicatio hæc quæ ſequitur in Eccleſia ſanctæ Mariæ Remis, præſentibus Epiſcopis infraſcriptis.

Heriveus nomine non merito Remorum Archiepiſcopus ac plebis Dei famulus, Wido Rotomagenſium Archiepiſcopus Riculfus Sueſſionum Epiſcopus, Heidolo Noviomagenſium Epiſcopus, Dodilo Cameracenſium Epiſcopus, Hernandus Morinenſium Epiſcopus, Otgarius Ambianenſium Epiſcopus, Honoratus Belvacenſium Epiſcopus, Mancio Catalaunenſium Epiſcopus, Rodulfus Laudunenſium Epiſcopus, Otfridus Silvanectenſium Epiſcopus, Angelrannus Meldenſium Epiſcopus. Notum ſit omnibus ubique ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus tam Clericis quàm laicis quòd nos & commiſſa nobis omnis Eccleſia nimia perturbatur triſtitia pro inaudita re poſt perſecutionem temporis Apoſtolorum eorúmque ſucceſſorum, de occiſione nimirum patris & paſtoris noſtri Folconis ab impiis impiè perpetrata, qui pro regni unitate & totius ſanctæ Eccleſiæ ſtatu pro viribus die noctúque deſudans, ac ſeipſum in defenſione omnium Eccleſiarum in hoc regno conſiſtentium murum protectionis opponens, (Res enim earum à Balduino Comite filio Baldnini ac Iudith contra omnem legem & divinam & humanam pervadebantur) ideo ab ipſius Balduini hominibus Wineemaro, Euverardo, & Ratfrido, ceteríſque eorum complicibus interfectus crudeliſſimè occubuit. De ejus morte totus Eccleſiæ ordo atque profeſſio meritò contriſtatur, & lamenta compaſſionis ex intimis cordium ſuſpiriis emittit. Quia igitur tale ſcelus noſtris temporibus perpetrare non timuerunt quod antea, niſi forte à paganis, in Eccleſia non auditum, quia non eſt actum, in nomine Domini & in virtute ſancti Spiritus necnon auctoritate Epiſcopis per beatum Petrum principem Apoſtolorum divinitus conlata, ipſos à ſanctæ matris Eccleſiæ gremio ſegregamus ac perpetuæ maledictionis anathemate condemnamus; ut eorum aliquando per hominem non fiat recuperatio, nec ulla inter Chriſtianos converſatio. Sintque maledicti in civitate, maledicti in agro. Maledictum horreum eorum, & maledictæ reliquiæ eorum. Maledictus fructus ventris eorum, & fructus terræ illorum. Armenta boum ſuorum, & greges ovium ſuarum. Maledicti ſint ingredientes & egredientes. Sintque in domo maledicti, in agro profugi. Inteſtina in ſeceſſum fundant, ſicut perfidus & infelix Arrius. Veniántque ſuper illos omnes illæ maledictiones quas Dominus per Moyſen in populum divinæ legis prævaricatorem ſe eſſe miſſurum intentavit. Sintque anathema maranatha, & pereant in ſecundo adventu Domini. Inſuper quicquid maledictionis ſacri canones & apoſtolicorum virorum decreta decernunt ſuper homicidis & ſacrilegis. Nam illos ſacrilegorum nomine notamus qui in hunc Chriſtum Domini manum mittere auſi ſunt. Omne ſuper illos ae perpetuum interirum per juſtiſſimam divinæ animadverſionis ſententiam congeratur. Nullus ergo eis Chriſtianus vel ave dicat. Nullus Preſbyter Miſſas aliquando celebrare, nec, ſi infirmati fuerint, confeſſiones eorum recipere, vel ſacroſanctam communionem eis, niſi reſipuerint, etiam in ipſo fine vitæ ſuæ præſumat unquam dare; ſed ſepulrura aſini ſepeliantur, & in ſterquilinium ſuper faciem terræ ſint; ut ſint in exemplum opprobrij & maledictionis præſentibus generationibus & futuris. Et ſicut hæ lucernæ de noſtris projectæ manibus hodie extinguuntur, ſic eorum lucerna in æternum extinguatur.

Excommunicatio Ragenardi Comitis Senonenſis, renovata adversùs Gauzfridum & Geilonem Canonicos Senonenſes.

XVI. IMmenſus dolor nos urget ad gemitum, ac indicibilis mœſtitia commovet ad fletum, quando illos quos paſſio Chriſti à jugo diaboli redemit, & à ſordibus peccatorum ſacer baptiſmus purificavit, & Eccleſiæ catholicæ corpori ſociavit, ounc iterum ſe ipſos ſpoote antiquo hoſti ſubdere videmus, & non ſolùm membris Chriſti perſecutionem inferre, ſed etiam contra ipſum totius creaturæ auctorem & dominum bellum moliri. Qui enim ſacroſanctæ Eccleſiæ ſtructores atque defenſores eſſe debuerunt, modò venenato diaboli furore vexati, atque ferina rabie concitati, omni timore Domini poſtpoſito, & remedio pœnitentiæ neglecto, Eccleſias in Dei honore ac perpetuæ virginis Mariæ ſanctique Stephani dicatas lacerare ac ſine paſtore eſſe non pertimeſcunt, violeoter uſurpantes ea unde ſancta Dei debet reſtaurari Eccleſia. Ammonemus etiam & ammonendo adjuramus ut incorrigibiles, & qui peſtiferis & flagitioſis moribus ſunt inretiti, ſicut à bonis moribus ſuot alieoati, ita & à conſortio fidelium fiant extranei. Igitur cognoſcat univerſalis Eccleſia hoſtes ſæviſſimos & tyrannos improbos, adverſarios & perſecutores peſſimos ſanctæ Dei Eccleſiæ, Ragenardum
Gauzfridum atque Geilonem
& Rodmundum ejus filium, eorúmque
Canonicos, præceptorum
commilitones, eccleſiaſticarum rerum
Dei contemptores, ſanctorum canonum tranſgreſſores, paſtoris ſui contradictores,
pervaſores, quos ab ipſo ſummo paſtore Chriſto & beatiſſima ejus matre Maria, atque beato Petro Apoſtolorum principe, cujus, quamvis indignus, auctoritate & magiſterio fungor, niſi citiſſimè ſe emendaverint & ſatisfaciendo commiſſa fideliter reſtituerint, eos cum omnibus ſanctis in cœlo meritis viventibus & in terra miraculis fulgentibus obligamus, & à nobis ſecundùm poteſtatem noſtræ pravitati conceſſam ligandi atque ſolvendi excommunicamus atque anathematis gladio transfigimus. Deinde excommunicamus G. a. u. z. f. r. i. d. u. m, G. e. i. l. o. n. e. m, Grobertum Diaconem, qui meum injuſtè uſurpat archidiaconatum, Wangerium, Arricum, poſtea verò Anſellum, item Anſellum, Hugonem, Anſegiſum, Balduinum, ... Hos & omnes qui poſtquam archiepiſcopalem ſuſcepi benedictionem, ſanctum Seonenſis Eccleſiæ locum ingredi non permiſerunt more anteceſſorum meorum, deſiſtentes á veritate, adhærentes mendatio, inſuper anathematizamus per Patrem & Filium & per Spiritum ſanctum & per auctoritatem nobis à Deo coooceſſam, ut nullam Chriſtianorum habeant portionem, Eccleſiámque Dei non ingrediantur, neque Miſſa eis ab aliquo celebretur, niſi eidem pœnæ voluerit ſubjacere. Nulla pro eis vel pro illorum offenſis, niſi ſatisfecerint, fiat oblatio vel commemoratio. Non thuris neque incenſi, ſed neque ſacri luminis, carne viventes vel morientes portionem accipiant, ſed cum pravis & cootra Deum tumentibus ſanctoſque lacerantibus fiat pars & hereditas eorum ignis indeficiens & cruciatus perpetuus. Maledicti ſint in civitate, maledicti in agro. Amen. Maledicti ſint in domibus, maledicti ſint in villis. Amen. Maledicti in ſaltibus, maledicti in aquis. Amen. Maledicti ſint in vicis, maledicti in plateis & io omnibus locis. Amen. Niſi correcti exiſtant, multiplici maledictiooe induantur. Amen. A nemine ſacerdotum io articulo mortis viſitentur, neque in cimiteriis Chriſtianorum ſepeliantur, ſed velut cadavera fœtida proiciantur. Amen. Maledicta ſint horrea eorum, & maledictæ ſint reliquiæ illorum. Amen. Maledicti ſint ingredientes & egredientes. Amen. Percutiet eos Dominus egeſtate, febri, & frigore, & æſtu, & perſequatur donec pereant. Ameo. Sicut hæc lucerna extinguitur in oculis hominum, ſic extinguaotur lucernæ eorum in perpetuum. Amen.

Excommunicatio quam Suniarius Epiſcopus Helenenſis fecit adverſus invaſores rerum eccleſiaſticarum.

Ex Chartulario Eccleſiæ Helenenſis.

XVII. QVamvis igitur ſint aliqui in curſu hujus declivi temporis qui propter deſiderium regni cœlorum Chriſto favente à noxiis vitiorum ſordibus ſe abſtrahant & ad compunctionem laudabilem aſſiduè ſe provocent, tamen è contrà exiſtunt plures Eccleſiæ catholicæ inimici, qui inſtinctu diaboli tamdiu ſe peſtilentiſſimis damnabilis cloacæ fœtoribus præfocant quandiu rei & nudi in profundiſſimis gehennæ flammis æterna damnati morte deſcendant, nihil ſecum præter peccata portantes. Hujus rei cauſa extant quidam pervaſores ſanctæ matris Eccleſiæ, qui ſe fatentur Chriſtianos eſſe, & non ſunt, ſed ſunt ſynagoga ſatanæ, videlicet quia juſtitiam Dei deſerentes, & ſuam volentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti; ſed ſubſtantias ſanctarum Eccleſiarum, ac ſi immaniſſimi lupi, rapientes, corpora & animas ſuas diabolo tradere non dubitavere, inretiti laqueis illius. Quapropter ego Sugnerius favente larga clemenna Chriſti Epiſcopus ſanctæ ſedis Helenenſis excommunico & anathematizo cum clero mihi commiſſo tam viros quàm mulieres, tam Clericos quàm laicos, eos videlicet, & Volveradus Levita, qui auſi fuerunt inrumpere & invadere ſubſtantias ſeu parrochias quæ ad ſedem ſanctæ Eulaliæ ſeu dioceſim pertinere videntur, quæ ſunt in comitatu Valle Aſperi & in comitatu Confluenti, ita ut excommunicati & abominati permaneant & ſequeſtrati à liminibus ſanctæ matris Eccleſiæ, niſi ad ſatisfactionem & emendationem infra iſtos octo dies venerint, & Eccleſias quas violenter rapuerunt ad ſedem ſanctæ Eulaliæ reddiderint, & honorem & debitum & cenſum qui mihi ex ipſis Eccleſiis debetur reddiderint. Preſbyteros etiam ipſarum Eccleſiarum, qui baptizare vivos, vel ſepelire mortuos, aut Miſſas canere, vel aliquod ſacrum miniſterium in eis extra voluntatem meam facere auſi fuerint, ſimili modo excommunico & anathematizo, ita ut non habeant licentiam baptizare quemquam, vel ſepelire, ad Miſſas canere, vel aliquod ſacrum miniſterium celebrare, uſque ad ſatisfactionem & emendationem veniant. Ab hoc igitur anathematizationis & excommunicationis vinculo excludimus Olibanum Comitem & Mironem fratrem ejus Epiſcopum, cœnobium etiam ſancti Michaëlis & omnes habitantes in eo, & cœnobium ſanctæ Mariæ in Valle Aſperi; ita tamen ut non recipiant illos, neque habeant cum eis colloquium, aut ullam participationem, quos nos excommunicamus. Quod ſi fecerint, in eodem excommunicationis & anathematizationis vinculo permaneant. Ab hodierna igitur die conſtituimus eis terminum uſque ad octo dies, ut veniant ad ſatisfactionem, & congruam emendationem, omnes qui Eccleſias dioceſis ſanctæ Eulaliæ ſine voluntate mea, id eſt, Sugnerij Epiſcopi, invadere aut tenere præſumpſerint vel præſumunt, & honorem & debitum & cenſum qui mihi ex ipſis Eccleſiis debetur reddiderint. Sin autem emendare noluerint; omnes perſonæ, ſive laici, ſive Preſbyteri, ſive feminæ, qui contra voluntatem meam injuſtè tenere Eccleſias & cenſum earum, ſicut jam diximus, præſumpſerint, quæ ſunt dioceſis ſanctæ Eulaliæ, vel Preſbyteri qui in eas aliquod ſacrum miniſterium ſuper excommunicationem meam celebrare præſumpſerint, & omnes conſentientes & adjutores eorum, ſint anathema maranatha, & ſint excommunicati, & à liminibus ſanctæ matris Eccleſiæ expulſi, & à conſortio omnium ſanctorum extranei, & à corpore ac ſanguine Domini noſtri Ieſu Chriſti alieni, & à conſortio Chriſtianæ religionis ſegregati, niſi ad dignam pœnitentiam atque ſatisfactionem infra ſupraſcriptum tempus coram Deo & coram me venerint; cujus vicem veri paſtoris fungimur, quamvis indigni. Quem & ſupplices deprecamur ut oris noſtri alloquio aurem pietatis accommodans, quos excommunicamus excommunicet, & quos anathematizamus anathematizet, unus & verus Deus Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui venturus eſt judicare vivos & mortuos & ſeculum per ignem. Amen.

Excommunicatio quam Salla Epiſcopus Vrgellenſis fecit adversùs invaſores rerum eccleſiaſticarum.

Ex archivo Eccleſiæ Vrgellenſis.

XVIII. VNniverſis Epiſcopis circumquaque ubique commanentibus per quadrifida climata coſmi, Sanlanus Dei gratia humilis ſanctæ ſedis Vrgellenſis Epiſcopus. Gratia vobis & pax à Deo ſemper multiplicetur. Veſtris auribus, ô ſanctiſſimi patres, noſtra lingua nequit effari nec litteris comprehendi quantas & quales perſecutiones nobis à pravis & perverſis hominibus cotidie inferuntur. Adtamen, neceſſitate cogente, vel pauca de multis vobis intimare ſatagimus. Anno denique præſenti nongenteſimo nonageſimo primo trabeationis dominicæ emerſerunt ſe viri iniqui ad deſtruenda eccleſiaſtica jura, ut everterent animos Principum qui videntur terere vel regere terras vel comitatos dioceſaneos Eccleſiæ noſtræ principalis, genitricis videlicet Domini noſtri almæ Mariæ, cui Deo auctore deſervimus. In tantum excrevit malitia eorum ut ad illorum ſuaſionem Comites vel Principes noſtri vi auferrent à nobis & ab Eccleſia cui largiente Chriſto præſidemus omnes dioceſanas Eccleſias & omnem cenſum quod jure epiſcopali debetur exſolvere nobis de duobus comitatibus integris, Cerdanienſem ſcilicet & Berchitanum, nulla culpa ſuper nos exiſtente; ſed ſemper cum humilitate ac ſatisfactione requiſivimus eos. Et non ſolùm eaſdem Eccleſias ſuffraganeas abſtulerunt, ſed inſuper ipſas fruges omnes vel decimas quas præterito anno Dominus ibidem dedit, necnon & noſtros miniſteriales exinde cum vi expulerunt. Ob id denique obſecramus nimiùm ſanctitatem culminis veſtri ut ipſos nefandos homines, qui animos Principum vel Comitum ad hoc nefas excitarunt, id eſt, Arnaldum & Radulfum, excommunicare ne differatis, necnon & omnes ſequaces eorum, ſimul & ipſas Eccleſias omnes cum illorum terminos qui ſunt in ſupradictis comitatibus, ita ut nullus Epiſcopus, nullus Preſbyter, nullus Diaconus, nullus Clericus, cujuſcunque ſit ordinis, audeat ibi ullum miniſterium eccleſiaſticum facere vel celebrare uſque ad legitimam ſatisfactionem vel emendationem veniant, & ipſe epiſcopatus canonicè ſit redditus Eccleſiæ generali cui à Deo eſt adtributus, & in........... dicti rei de me Sanlane Epiſcopo abſolutionem accipiant. Sanè ipſam Comitiſſam Ermengards cum filios & filias ſuas ab hac excommunicatione excludimus & ſeparamus atque ſequeſtramus; & volumus atque noſtra abſolutione firmamus ut in qualicunque Eccleſia in......... comitatibus venerint, licitum ſit illis ibidem orare & Miſſas audire & divinum officium celebrare; ipſæque Eccleſiæ tamdiu ſint ſolutæ quandiu illi Comites & illa Comitiſſa intus perſtiterint. Excommunicationem quoque taliter in conſpectu veſtro volumus fieri ſicut ſubter inſertum eſt, vobis in eadem conſentientibus vel ſubſcribentibus. Sanctam itaque individuam invocantes Trinitatem, auxilium quoque omnium ſanctorum nobis petentes, exoramus ut Arnaldum & Radulfum, qui animos Comitiſſæ Ermergardis vel animos filiorum illius ad hoc incitarunt ut auferrent epiſcopatum Cerdanienſem vel epiſcopatum de Berchitano de jure vel ditione ſanctæ Mariæ ſede Vico vel de poteſtate Sallani Epiſcopi, & omnibus in hoc errore conſentientibus, Dominus ſua virtute comprimere eos & brachia illorum alligare dignetur. Sequentes quoque apoſtolicam ſententiam, eos & omnes ſequaces eorum à liminibus ſanctæ Dei Eccleſiæ ſequeſtramus, & à corpore & ſanguine Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeparamus, & ab omni conſortio ſanctæ religionis Chriſtianæ diſrumpimus ipſos & omnes quicunque partibus illorum conſenſerint aut illis adjutorium præbuerint. Ab hodierno die & deinceps maledicti & excommunicati permaneant uſquequo ad ſatisfactionem veniant aut venire voluerint. Si quis verò ſuperbus aut contumax huic noſtræ definitioni adſentire noluerit, vel hanc excommunicationem obſervare neglexerit, hunc divino zelo accenſi cum Iuda Domini proditore æterna punitione ſub anathematis vinculo, niſi reſipuerit, in inferno damnatum contradimus. Qui verò hujus excommunicationis pro Dei timore obſervator extiterit, gratiam & miſericordiam à Domino noſtro Ieſu Chriſto conſequatur. Amen. Salla gratia Dei Epiſcopus Orgellenſis huic ſtatuto noſtro, in quo totam cauſam Dei judicio commiſimus, ſubſcribimus & confirmamus. Aimericus Epiſcopus Eccleſiæ Ripacurcenſis hanc conſtitutionem confirmavi atque ſubſcripſi.

Item de eadem re.

Ex eodem. XIX. ORthodoxorum cathnlicorum patrum divinitúſque inſpiratorum canonum promulgavit auctoritas per univerſas provincias pro ingruentibus eccleſiaſticis fluctuationibus ut nullus Epiſcopus, ſacerdos, aut aliquis fidelis ordo eccleſiaſticus ſe præſumat vindictam exercere in armis carnalibus, niſi tantùm in oratione & virtute Spiritus ſancti & canonica damnatione feriatur. Quòd autem ſedes Epiſcoporum & thronus ſpeculationum & poteſtas judicandi & ſolvendi atque ligandi à Domino eſt illis data atque conceſſa, ſicut ipſe Salvator in evangelio ait: *Quæcunque ligaveritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo; & quæcunque ſolveritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlo.* Et alibi: *Accipite Spiritum ſanctum. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Et quorum retinueritis, retenta ſunt.* Ideo iſta præcolamus, cariſſimi, ut intelligatis poteſtatem Epiſcoporum veſtrorum, in eiſque Deum veneremini, & eos ut animas veſtras diligatis, & quibus illi non communicant non communicetis, & quos ejecerint non recipiatis. Multùm enim timenda eſt ſententia eorum, quia à Domino collata eſt illis poteſtas ligandi atque ſolvendi. Ob hoc igitur ego Salla indignus, non meis meritis, ſed nutu Dei Epiſcopus, tanta audita ſanctorum patrum canonum inſtituta, cum conſenſu & adjutorio Domni Vivani Barchinonenſis Epiſcopi, ſeu etiam Domni Aimerici Epiſcopi, cum Canonicorum & ſacerdotum noſtrorum necnon & Abbatibus vel monachorum ſuffragia, accenſi flamma Spiritus ſancti, excommunicamus atque alligamus omnem epiſcopatum Cerdanienſis vel Berchitanenſis ad Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, & omnes Eccleſias quæ in dictos comitatos ſunt, tam præcipuas quàm ſuffraganeas qui infra ejus termines ſunt, ut non habeat ibidem nullum miniſterium ſacerdotale factum niſi per noſtra abſolutione aut per noſtra propria voluntate de feria tertia poſt Dominicam primam de quadrageſima inantea uſquequo prædictus epiſcopatus redditus ſit ad ſancta Maria & in noſtra ſit poteſtate cum ipſas parrochias quod nobis abſtulerunt vel rapuerunt & cum ipſos oblatos qui exinde exierunt. Veruntamen ſciatis quia ipſa Comitiſſa Domna Ermergards cum filios & filias ſuas nec excommunicamus, nec nullius vinculo canonicæ damnationis contra eos facimus, ſed tantùm omnes homines tam Clericos quàm laicos qui hanc malitiam tractaverunt adversùs ſancta Dei Eccleſia, & conſilium dederunt ad ipſa Comitiſſa & filios ſuos de hunc maximum peccatum, & vaſtatores fuerunt atque raptores & fraudatores vel ſacrilegi & fures, ſicut Iuda proditor. Hos tales præſumptores & Eccleſiis ſanctæ Mariæ raptores, vel ſuarum facultatum alienatores, excepto ipſa Comitiſſa cum filios ſuos, nos ſupradicti Salla Præſul & Vivas gratia Dei Epiſcopus & Aimericus Epiſcopus cum Canonicorum & ſacerdotum noſtrorum, ſive cum Abbatibus vel ſuffragia monachorum, excommunicamus eos ad Patrem & Filium & Spiritum ſanctum & per omnes ordines angelorum & archangelorum & omnes virtutes cœlorum, ſive per omnes Patriarchas & Prophetas, & per omnes Apoſtolos & Martyres vel Confeſſores, & per omnes ſanctos Dei ſic eos excommunicamus & anathematizamus atque abominamus & alienamus eos atque abjicimus à liminibus ſanctæ Dei Eccleſiæ, & ſegregamus eos à corpore & ſanguine Domini noſtri Ieſu Chriſti & à conſortio Chriſtianorum fidelium uſque ad dignam ſatisfactionem & emendationem veniant ante altare ſanctæ Mariæ ſedis Vico & coram Salla Epiſcopo & Canonicos ejus; & uſque abſolutionem habeant de ſupradicto Salla Epiſcopo, ita permaneant excommunicati & abominati ſicut jam ſuprà dictum eſt in ſecula ſeculorum. Amen.

Alia formula excommunicationis, diverſa à ſuperioribus.

XX. EX auctoritate Dei omnipotentis Patris & Filij & Spiritus ſancti, & ſanctorum canonum, ſanctæque & intemeratæ virginis Dei genetricis Mariæ, atque omnium cœleſtium virtutum, angelorum, archangelorum, thronorum, dominationum, poteſtatum, Cherubin ac Seraphin, & ſanctorum Patriarcharum, Prophetarum, & omnium Apoſtolorum & Evangeliſtarum, & ſanctorum innocentium, qui in conſpectu agni ſoli digni inventi ſunt canticum cantare novum, & ſanctorum martyrum, & ſanctorum confeſſorum, & ſanctarum virginum, atque omnium ſimul ſanctorum & electorum Dei, excommunicamus & anathematizamus hunc furem, vel hunc malefactorem, & à liminibus ſanctæ Dei Eccleſiæ ſequeſtramus, ut æternis ſuppliciis cruciandus mancipetur cum Dathan & Abiron, & cum his qui dixerunt Domino Deo: *Recede à nobis, ſcientiam viarum tuarum nolumus.* Et ſicut aqua ignis extinguitur, ſic extinguatur lucerna ejus in ſecula ſeculorum, niſi reſipuerit & ad ſatisfactionem venerit. Amen. Maledicat illum Deus Pater, qui hominem creavit. Maledicat illum Dei Filius, qui pro homine paſſus eſt. Maledicat illum Spiritus ſanctus, qui in baptiſmo effuſus eſt. Maledicat illum ſancta crux, quam Chriſtus pro noſtra ſalute hoſtem triumphans aſcendit. Maledicat illum ſancta Dei genetrix & perpetua virgo Maria. Maledicat illum ſanctus Michaël, animarum ſuſceptor ſacrarum. Maledicant illum omnes angeli & archangeli, principatus & poteſtates, omniſque militia cœleſtis exercitus. Maledicat illum Patriarcharum & Prophetarum laudabilis numerus. Maledicat illum ſanctus Iohannes præcurſor & baptiſta Chriſti præcipuus. Maledicat illum ſanctus Petrus & ſanctus Paulus atque ſanctus Andreas, omnéſque Chriſti Apoſtoli, ſimul & ceteri diſcipuli, quatuor quoque Evangeliſtæ, qui ſua prædicatione mundum univerſum converterunt. Maledicat illum cuneus martyrum & confeſſorum mirificus, qui Deo bonis operibus placitus inventus eſt. Maledicant illum ſacrarum virginum chori, quæ mundi vana cauſa honoris Chriſti reſpuenda contempſerunt. Maledicant illum omnes ſancti qui ab initio mundi uſque in finem ſeculi Deo dilecti inveniuntur. Maledicant illum cœli & terra & omnia ſancta in eis manentia. Maledictus ſit ubicunque fuerit, ſive in domo, ſive in agro, ſive in via, ſive in ſemita, ſive in ſilva, ſive in aqua, ſive in Eccleſia. Maledictus ſit vivendo, moriendo, manducando, bibendo, eſuriendo; ſitiendo, jejunando, dormitando, dormiendo, vigilando, ambulando, ſtando, ſedendo, jacendo, operando, quieſcendo, mingendo, cacando, flebotomando. Maledictus ſit in totis viribus corporis. Maledictus ſit intus & exteriùs. Maledictus ſit in capillis, maledictus ſit in cerebro. Maledictus ſit in vertice, in temporibus, in fronte, in auriculis, in ſuperciliis, in oculis, in genis, in maxillis, in naribus, in dentibus mordacibus, in labris, ſive molibus, in labiis, in gutture, in humeris, in armis, in brachiis, in manibus, in digitis, in pectore, in corde, & in omnibus interioribus ſtomacho tenus, in renibus, in inguinibus, in femore, in genitalibus, in coxis, in genibus, in cruribus, in pedibus, in articulis, & in unguibus. Maledictus ſit in totis compaginibus membrorum; à vertice capitis uſque ad plantam pedis non ſit in eo ſanitas. Maledicat illum Chriſtus filius Dei vivi toto ſuæ majeſtatis imperio; & inſurgat adversùs eum cœlum cum omnibus virtutibus quæ in eo moventur, ad damnandum eum, niſi pœnituerit & ad ſatisfactionem venerit. Amen. Fiat, fiat. Amen.

FINIS FORMVLARVM.

FRANCISCI PITHOEI GLOSSARIVM,

SIVE

INTERPRETATIO

OBSCVRIORVM VERBORVM *quæ in lege Salica habentur.*

LEGIS SALICÆ] Francorum; quos conſuetudo Salios vocitavit, ſicut Ammianus Marcellinus ſcribit. Fortaſſe à ſaliendo. Sidonius:

Tibi vincitur illic
Curſu Herulus, Chunum jaculis, Francúſque natatu,
Sauromata clypeo, Salius pede, falce Gelonus.

Et in prologo harum legum: *Gens Francorum inclyta, fortis in armis, audax, velox, & aſpera.* Lex ſimpliciter dicitur ſynodis Cabillonenſi & Rhemenſi. Videantur Ado, Einardus, Ottho Friſingenſis, Sigebertus, Trithemius, & Nicolaus Vignerius libello cui titulus eſt *Traité de l'eſtat & origine des anciens François.*

TIT. I.

MALLVM] Flodoardus ex epiſtolis Hincmari: *Quia de Presbytero & Eccleſia ad Epiſcopos & ſynod. definitio pertineat, non ad mallum vel civilium judicum diſpoſitionem.* Vide Gloſſarium ad Capitularia. Quid enim repetam quæ ibi habentur?

MANNITVS] monitus, *ſemont.* Mannitiones, *ſemonces & adjournemens* Normannis.

SVNNIS] Sic veteres omnes. Nec tamen alibi malè *Sonnis.* Veteres Gloſſæ. *Sonnis, impedimentum. Eſſoine, ou empeſchement.* Conſuetudines Hannonenſes. Tit. XIX. §. 6. legis Salicæ in editione Germanica: *Si in mallum vocatus fuerit, & is qui vocatus eſt non venit, ſi eum aut infirmitas aut ambaſcia dominica detinuerit, vel fortè aliquem de proximis mortuum inter domum ſuam habuerit, per iſtas ſunnis ſe poteſt homo excuſare, aliàs de vita componat.*

DENARIOS] Monetæ minutioris ſpecies ſunt, & hodie hæ apud nos. *Denier.* Denarius. Vnde *denrée*, denarata in adnuntiatione Caroli apud Piſtas DCCCLXII. *& fractis denarez* Bleſenſibus. *Double.* unde *doublon* binio, dinummium Ægeſippo, Vet. Gloſſ. & C. Tit. de Alex. primat. *Liar*, Miliarſium Epiphanio & Cedreno. *Blanc*, Germanis *Vveiſpenning*; *Bianco* Italis, *Aſpram* Græcis, *Katan* Perſis. & *Grandblanc*, ad differentiam *des ſols neres.*

SOLIDOS] Solidus lege Salica fuit quadraginta denariorum. quod Pipinus immutavit. Canone XII. ſynodi Rhemenſis: *Vt Dominus Imperator ſecundùm ſtatutum bonæ memoriæ Pipini miſericordiam faciat ne ſolidi qui in lege habentur per quadraginta denarios diſcurrant, quoniam propter eos multa perjuria multáque falſa teſtimonia reperiuntur.* Quod tamen omnino non placuit Karolo Magno Capitul. lib. 3. cap. 30. Sed tandem Ludovicus Pius conſtituit lib. 4. cap. 75. *Vt omnis ſolutio atque compoſitio quæ in lege Salica continetur, inter Francos per duodecim denarios ſolidos componatur, excepto ubi contentio inter Saxones & Friſones exorta fuerit.* Remanent tamen hodie veſtigia ſolidi iſtius moribus noſtris in mulctis & [illegible] ſive laudimiis.

SI IN IVSSIONE REGIS] *Lettres d'Eſtat.* Marculfus in formula pro cauſa ſuſpenſa. *Cognoſcat magnitudo tua, dum nos ad præſens apoſtolico viro illuſtri pro noſtris utilitatibus illic ambulare præcepimus. Ideo jubemus ut dum in illis partibus fuerit demoratus, omnes cauſæ ſuæ ſuorumque amicorum aut gaſindorum in ſuſpenſo debeant reſidere.*

INFRA PAGVM] Anonymus de tranſlatione beati Gildaſij: *Per illud tempus cum omni reverentia nobis nominatus glorioſus princeps nobilis Ebbo maximam partem pagi Bituricenſis ſub ditione ſua tenebat. Siquidem à Charo fluvio uſque ad Vuortempam & Engliam potentiſſimè*

principabatur. Sigebertus anno 759. *Arvernorum pagum depopulatum premit, & multa caſtella, ipſam urbem Arvernis capit.*

TIT. II.

LACTANTEM] Retinui omnium codicum ſcripturam. Grammaticis quidem lactans dicitur quæ lac præbet, lactens cui lac præbetur. Sed hæc tam anxiè à noſtris obſervata non ſunt.

DE HRANNE] Sic veteres tres, & Germana editio *Rhan*. Vnde Campanis noſtris *Mettre les porcs en rhan*, ut pinguiores fiant.

CAPITALE] Tit. 10. *Si quis animal aut caballum vel quodlibet pecus in meſſe ſua invenerit, penitùs eum lædere non debet. Quòd ſi fecerit & confeſſus fuerit, capitale in locum reſtituat, ipſum verò debile quod percuſſit ad ſe recipiat.* Et tit. LXVIII. *Caballum ipſum in capite reſtituat.* & tit. 5. & 8. legis Alamannorum.

DELATVRA] Gloſſ. *fredo.*

DE SVDE] Porcorum ſtabulo. Noſtris *Seu*. Liber de arithmeticis proportionibus, ſive is Gerberti ſit, ſive alterius: *Paterfamilias ſtabilivit curtem novam quadrangulam, in qua poſuit ſcrofam, quæ peperit porcellos ſeptem in media ſude.* & tit. 18. infr. *ſi qui ſudem cum porcis.*

SCROVAM] Sic veteres quinque.

SVBBATIT] Gloſſ. *porcellos in ventre matris occidit.* Recapitulatio: *Si quis ſcrofam alterius ſubbatit ut porcellos non habeat.*

TERTVSSVM] Gloſſ. *qui domi nutritur. Der Zuhous.*

VERRVM] Sic omnia exemplaria. *Verrat.*

SCROVAM DVCARIAM] Gloſſ. *ductricem aliarum ſcrovarum.* Longobardis *ſonopar* ſectarius dicitur ſive dux gregis, aut ducator, ſicut loquitur Tertullianus. Nam *ſenueſem* & *ſente* armenta ſignificantur in legibus Ripuariorum & Angliorum, unde Seniſcalci nomen, *armentorum miniſtri*. Alamannorum leg. ſub tit. de eo qui paſtores vel artifices occiderit. Sic apud Otfridum *Drushines ſcalche*, Domini miniſtri ſive Apoſtoli. Kero: *ſervus*, *ſcal.* ut *Adelſcalke*, *ſervi principis* in ſynodo ſub Thaſſilone habita. Theodulphus Antulphum Seneſcalci officio functum ſcribit, quem Sigebertus & Aimoinus præpoſitum menſæ Regis, Regino principem coquorum dicunt. Videndus Hincmarus Rhemenſis admonitione ad Epiſcopos & ad Regem Karolomannum cap. 23.

SACRIVVM] Gloſſ. *qui eſt defenſor aliorum porcorum.* Sacrivæ arbores ſynodus Antiſſiodorenſis cap. 4. Auctor de rectitudine catholicæ fidei: *Fontes & arbores quos ſacrivos vocant ſuccidite.* Porci ſacres Varroni & Feſto dicuntur ad ſacrificium idonei.

QVI DICITVR VOTIVVS] Greg. Turon. 2. mirac. 3. *Qua ſis manſuetudo pecorum in hac baſilica votivorum, qualiter vituli petulantes, calcitrantes equi, grunnientes ſues, ut limen ſanctum ingreſſi ſunt, conquieſcunt.* Idem: *De his verò quæ votiva ſunt, nulli penitùs quippiam ſubtrahere licet.*

TIT. III.

HOC EST TRESPELLIVS] Germana editio: *tresbellio*, id eſt, de tribus villis, *de trois clochers*, ſicut loquuntur conſuetudinarij. Gloſſ. *Clocca, belle.* Cloccarium vel lucar, *bell-hus.* Sic *trimarchiſia* apud Pauſaniam, quòd ſinguli equites Galli conſtarent ex tribus.

TAVRVM REGIS] Sic veteres tres.

TIT. IV.

BERBICES] *Berbis.* Gregor. epiſt. 16. lib. 8.

TIT. V.

CAPRITVM] Hircum, *cabrit.*

SI QVIS BVCCVM] noſtris *bouc*. Germ. *bock*. Turon. 9. 23. *Buccus validus vocabatur.*

TIT. VI.

SEVSIVM] Sic veteres omnes. Vid. tit. 19. leg. Bajoar. tit. 42. leg. Alaman. Videtúrque nomen iſtud reponendum tit. 15. Reſponſ. Papiani, cùm vetus exemplar habeat, *ſi ſaucuum al. ſacium.*

VELTREM] Canis Gallicus Ovidio & Martiali. Clemens Scotus, ſive potiùs incertus ſancti Galli monachus in vita Caroli Magni: *Aſſumſit duos caniculos in manum ſuam, quos Gallica lingua Veltres vocant, qui agilitate ſua vulpes & ceteras minores beſtias facillimè capientes. Veltro* Danti, noſtris *vaultroy* dicitur. Et tit. 10. leg. Burgund. veltrahus. Et apud Gratium de venatione:

—— At te leve ſi qua
Tangit opus, pavidóſque juvat compellere dorcas,
Aut verſuta ſequi leporis veſtigia parvi,
Petronios ſic fama canes, volucréſque Sicambros,
Et pictum macula veltrahum dilige falſa.

Sic enim legendum. Petrunculorum fit mentio eodem titulo legis Burgundionum.

AROVTARIVS] Sic veteres quatuor. *Qui ſciat occultos & ſignis arguat hoſtes.*

CVRTIS] Leg. Alam. *qui curtem defendit.* Petrus Beneventanus: *Curtis vulgare eſt Gallicorum, ſicut manſus Italicorum.*

CANEM PASTOREM] Sic veteres quatuor. Aliàs *paſtoralem*. Vid. tit. XXXII. legis Alamanorum.

TIT. VII.

ACCEPTOREM] Sic antiqua omnia exemplaria & tit. 99. leg. Alamannorum. Chariſius: *Acceptor quoque & accipiter dicitur. Virgilius enim accipiter dixit. Lucill. acceptor.* Gloſſ. *Acceptor, ἱέραξ.*

SPARVARIVM] Sic vet. *Eſparvier*. Germ. *Sparuver.*

ANETAM] Sic veteres duo & tit. 99. leg. Alaman. Gloſſ. *Aneta ened.* In veteri formula: *Similiter & porcellos habent, & unam vaccam, & duas anetas à ceteris ſeparat, & dat illis quotidie abundanter.*

GALLVM] Vnum exemplar, *coccum*. Gloſſ. *Gallus, coce. Gallina, henn.*

SI QVIS TVRTVREM] Duo vetera exemplaria: *Si quis aucellum de trappa furaverit.* ſicut & Germana editio. Inde *Trappe* & *entrapper.*

TIT. VIII.

MATRIAMEN] Sic veteres tres, & infrà tit. XXIX. Inde noſtris *Marien.*

CONCAPVLAVERIT] Sic veteres quatuor. Gloſſ. *truncaverit vel exciderit.* Tit. 32. editionis Germanicæ de debilitate. Vet. Gloſſ. *Scapellare, id eſt, exſcindere, frangere.* In

legib. Longob. *Si quis caballo alterius caudam capellaverit, id eſt, ſetas traxerit.*

TIT. IX.

De intrò clave] Sic veteres quatuor. *Eſtaut ſom olef.*

TIT. X.

Incluserit] Veteres quatuor *inclauſerit.* & inf. *inclauſa.* Turon. 3. *Hac noctè cùm equos ad claudendum adduxeris.*

Aut minentur] Paulus Diaconus: *Agere modò ſignificat ante ſe pellere, id eſt, minare.* Vetus interpres Actor. cap. 18. *& minavit eos à tribunali,* ἀπήλασεν αὐτὺς ἀπὸ τῦ βήματος.

Si alicuius pecora] Conveniunt mores. *De labourt.* Tit. 3. art. 9. 19.

Sepem alienam aperverit] *Qui cloſt empeſche.* Gregorius Turon. de virt. S. Martini: *Primo die Paſcha juſſus eſt à domina ſuo ut agrum circuiret; inventòque aditu undo pecora introibant, dum eum claudere conatur, excæcatus eſt.*

In quemlibet laborem] Gregorius Turon. lib. 7. cap. 22. *Nam dum eſſet in libertate, equi ac pecora per ſegetes pauperum vineáſque dimittebantur. Quòd ſi expellebantur ab his quorum evertebant laborem, ſtatim à ſuis arcebantur.*

TIT. XI.

In texaba] Gloſſ. *Intra tecta.*

Vinitorem] Gloſſ. *Vinitor,* ἀμπελών. Turon. 5. 48. *à fiſcalis vinitaris ſervo.*

Sive venatorem] Additur in uno exemplari *ſive ſcantionem.* Vet. Gloſſ. *Scantio, pincerna.* Inde oobis *Eſchanſon.* & in Concilio Toletano *Comes ſcancziarum.*

De ministerio] Flodoardus: *Plebeiis quoque quibuſdam perſonis, villarum ſcilicet miniſterialibus, pro rebus miniſteriorum ſuorum nonnunquam ſcribens, qualiter res ſibi commiſſas tractare deberent.*

TIT. XIII.

cxx. ictus accipiat] Nec enim olim arbitrio carnificis, ſicut hodie, cædebantur condemnati ad flagra. quod ex ſacra ſcriptura coostat. Petron. Harmenopulus: διὰ δώδεκα ἀνακτῶν σωφρονιζέσθω. & alius: διὰ κ. μαγγλαβίων σωφρονιζέσθω. quod idem eſt. Gloſſ. μαγγλάβια ἀμακτά. In legibus Bajoariorum: *quadraginta gamactas accipiat, & rumpatur dorſum ejus quinquaginta gamactis.* quæ ſunt veteri interpreti *percuſſiones.*

Aut castretur] Sic tit. 27. & 42. Furcæ affigitur apud Gregorium Turonenſem de virtutibus ſancti Martini lib. 1. c. 21. & lib. 3. c. 53. *Goniteris,* inquit, *civis noſtri ſervus à judice pro furti ſcelere comprehenſus, patibulo dijudicatur.* & de glor. confeſſ. cap. 101. & de gloria mart. lib. 1. cap. 73. & lib. 6. hiſt. cap. 8.

TIT. XIV.

Screuna] Sic codices veteres quatuor. Alij *ſcreona,* ſicut leodes, leudes, beodum, beudum. Tit. 29. leg. Burgund. *Effractores omnes qui aut domos aut ſcrunias.* Sic quinque. *Eſcrenes* etiam hodie ruſticis Campanis dicuntur cameræ illæ demerſæ in humum, multo inſuper fimo oneratæ, in quibus hyeme puellæ ſimul convenientes pervigilant ad mediam noctem.

In verbo Regis] Ribuariorum tit. 37. Greg. Turon. lib. 9. cap. 19. *Brunichildis graviter accepiſſet, eò quòd in ejus verbo Sicharius poſitus taliter fuerit interfectus.* Et alibi: *Præceptionem tribui juſſit ut in verbo ſuo poſita à nullo unquam parentum defuncti illius in aliquo moleſtiam pateretur.* Inde hodie, *En parole de Roy.*

Propter fredum.] Grego. Turon. *Quoſdam ex eis qui abſoluti fuerant ad ſe veniſſe, atque compoſitionem fiſco debitam, quam illi fredum vocant à ſe fuiſſe eis indultum.*

Litus] Sic duo exemplaria, ut tit. 1. leg. Friſon. & tit. 2. leg. Saxon. *Litus ſi per juſſum vel conſilium domini ſui.* Aliàs *Lidus.* Gloſſ. *Fiſcalinus vel ſanctuarius.* In ſynodo Bavarica: *Homo Regis, id eſt, fiſcalinus, vel eccleſiaſticus, vel lidus, interfectus.* Albertus Stadenſis: *Plures autem ſe eis dediderunt proprias, & qui ab eis vivere ſunt permiſſi, litones ſunt ab eodem vacabula nuncupati. Inde litones in provincia Saxonum ſunt exorti.* In privilegio conceſſo ab Henrico Imperatore anno 1009. Eccleſiæ Mindenſi: *Aut homines ipſius Eccleſia francos, liberos, & eccleſiaſticos litones maalman, vel ſervos cujuſlibet conditionis, ſeu colonos contra rationem diſtringendos.* In privilegio ab Ottone III. Imperatore eidem Eccleſiæ: *Aut homines ipſius Eccleſia litos vel cujuſlibet conditionis ſervos contra rationem diſtringendos.* In privilegio conceſſo ab Ottone I. eidem Eccleſiæ: *Hominibus quoque famulatum ejuſdem monaſterij facientibus, qui Saxonicè malman dicuntur, prædictum mundeburdum & tuitionem noſtram conſtituimus.* In Conſtitutionibus Caroli Magni, & lib. 3. leg. Longobardorum: *Aldiones ea lege vivant in Italia in ſervitute dominorum ſuorum qua lidi in Francia.*

Ingenuam feminam traxerit] Marculfus in formula Si aliquis puellam invitam traxerit. *Dulciſſima conjugi mea ill. Dum te præter voluntatem parentum suorum habui deſponſatam, & abſque tua vel parentum tuorum voluntate raptam ſcelere mea conjugia ſociavi, unde vita periculum incurrere debui.* Et charta de agnatione, ſi ſervus ingenuam trahit. *Dum hominibus non habetur incognitum qualiter ſervus meus ill. te abſque tua voluntate rapto ſcelere in conjugium ſociavit, & ob hoc vita periculum incurrere potuerat, ſed intervenientibus amicis vel bonis hominibus convenit inter nos ut ſi aliqua procreatio filiorum orta fuerit inter vos, in integra ingenuitate permaneant.*

De sua voluntate] Marculfus in formulis: *Dictis hominibus non incognitum qualiter ſervum meum nomine N. voluntariè accepiſti maritum, ut te ipſam & agnationem meam in meo inclinare potuerim ſervitia.*

Druchte] Gloſſ. *Sponſata. Druhtines haus,* Templum domini apud Otfridum. *Kero* interpret. vocab. barbar. Dominus, *Truſtin.* Sidonius: *Neque patiaris ut te ab hoc propoſita propediem conjunx domum feliciter ducenda deflectat.*

Per virtutem] ſic veteres omnes codices. Vulgat. *Per vim mœchatus fuerit.*

SORORIS] Aliàs, *ſororem aut fratris filiam.*

CERTE ALTERIVS] Sic vetera quatuor. Alia duo, *certè alterius.*

FRATRIS VXOREM] Gregor. Turon. lib. 3. cap. 6.

TIT XV.

DE EO QVI] Vetera duo exemplaria, ſicut & Germanica editio, *de ſuperventis & expoliationibus.* Et ſanè mirum eſt quàm malè conveniat in plerîſque editio Tiliana cum Germanica. Nec tamen utraque ſine veteribus libris, ut putem Tilianam repetitæ prælectionis eſſe, ſaltem poſteriorem Germanica.

IN SVPERVENTV] Turon. 8. 40. *furta ſuperventa, pervaſiones.* Gloſſ. ἐπιέρχομαι, *ſuperventum facio.* Tit. 29. leg. Burgund. *Si quis ſuperventu aut latrocinij ſcelere negotiatorem aut aliquem occiderit.*

PRÆCEPTVM REGIS HABENTIS] Grego. Turon. lib. 9. hiſtoriar. cap. 20. Aimo. 5. c. 36. *Præceptum tamen de confirmatione totius abbatiæ de more Principum fecit.* Odo monachus Foſſatenſis in vita Burcardi Comitis: *Poſt hæc etiam Regis adeuntes præſentiam deprecati ſunt ut hæc dona præcepti ſui auctoritate roboraret & annuli ſui impreſſione munire dignaretur.*

ADSALIRE] *aſſaillir.*

VIÆ LACINIAM EI FACERE] Germanica editio: *Extra ordinationem Regis reſtare aut adſallire præſumpſerit. Arreſter.* Arreſtare in leg. Longobard. lib. 3. tit. 1. l. 78.

FVRTV] Sic veteres omnes, ut inf. tit. 17.

TIT. XVI.

CONTVBERNIO] Gloſſ. *auxilio.*

VNVSQVISQVE EORVM CVLPABILIS IVDICETVR.] Deſunt hæc in antiquiſſimo exemplari.

TIT. XVII.

NAVFO] Sic veteres tres. Gloſſ. *Sarcofago ligneo.* Noſtris *Nau. Noue.* Gregor. Turon. de glor. confeſſ. *Cùmque ſancta corpora palliis ac naufis exornata.* Sic veteres. Nec tamen malè vulgat. edit. *mappis.*

ARISTATONEM] Gloſſ. *Staplum ſuper tumulum miſſum.* ut tit. 57. inf. *Palla tegebant tumulum.* Einardus de ſanctis martyribus Marcellino & Petro fol. 528. in editione recentiori: *Lapidem quo ſummitas ſepulchri tegebatur, de loco ſuo levare moliuntur.* Gregor. Turonen. cap. 54. de miraculis ſancti Martini: *De palla quæ ſanctum tegit tumulum.* & lib. 1. mirac. *Pallam holoſericam auróque exornatam ex gemmis, quæ ſanctum tegebat ſepulchrum, temerario auſu deripuit ſecúmque ſuſtulit.* Et de glor. confeſſ. *Palla erat lignea quæ ſanctum confeſſoris tegebat ſepulchrum.* Nobilibus ſuperponebant tapetem. In veteri cartulario: *In redemptionem unius tapetis, quod patri mortuo ſuperpoſitum eſt, ut eſt conſuetudo nobilium.*

TIT. XVIII.

SPICARIVM] Gloſſ. *Horreum cum tecto.* Germ. *Spicker.*

MANOLVM] Sic veteres quatuor. Gloſſ. *Horreum ſine tecto.* Noſtris, *Machau.*

SCVRIAM] Alaman. *Schure* ſive *ſcheure.* Hincmar. Rhem. advers. Hincmarum Laudun. *Inſuper & ſcuriam ipſius intercluſit, & annonam de terris dominicatis collectam ſine licentia ipſius Presbyteri in eam miſit.* & tit. 4. leg. Bajuvar. *Qui defendere volunt caſas vel ſcurias ubi fœnum vel granum inveniunt.* Inde noſtris, *Eſcurie*, & fortaſſe Gloſſar. B. German. *Curia,* ἵππων βωνὴ.

FENILE] *Fenil.* Gloſſ. *Fenile locus ubi fœnum ponunt,* χορτοκόπιον, *fenile, feniſecium.*

MALLARE EVM DEBENT] Inde *hamallus* tit. 49.

CONCISAM] Sic veteres quatuor. Vetus Chronicon: *Et nimia feſtinatione Saxonum caſas ſeu firmitates ſubitò introiit.* Item: *Multos Britones conquiſierunt unà cum caſtellis, & firmitates eorum locis paluſtribus & inceſis.* quod alius autor ſic: *Et ibi multa caſtella acquiſierunt, & loca firma & munita paluſtria & inceſu.* Nec tamen omnino malè vetus unum exemplar *concidem* habet. Gregor. Turon. lib. 2. *Franci ſimulato metu ſe in remotiores ſaltus receperant, concidibus per extrema ſilvarum procuratis.* Et: *qui conjunctis arborum truncis vel concidibus ſuperſtantes.* Concedes appellat Cæſar, & Marcellinus: *Concæde*, inquit, *arborum denſa undique ſemitis clauſis.* & alibi: *Difficiles vias & ſuapte natura clivoſas concædibus clauſere ſolerter, arboribus immenſi roboris cæſis.*

TIT. XIX.

COLPVS] Gloſſ. *ictus. Coup.*

SAGITTA TOXICATA] Gregor. Tor. 2. hiſt. *Sagittas tormentorum ritu effundere inlitas herbarum venenis.*

PLAGAVERIT] Vetus interpres Iuvenal. *Mars cùm plagatus eſt à Diomede.*

VT SANGVIS AD TERRAM CADAT] Ribuar. 2. *ut ſanguis exeat terrámque tangat.*

INTRANIA] Sic veteres quinque. Greg. Tur. 4. miracul. ſancti Martini: *Doloris malum in illis interaniorum flexuoſis receſſibus bacchabatur.* In edicto Turci Aproniani Præf. Vrb. *reliqua caro cum pelle & interaneis proficiat venditori.*

PLAGA SEMPER CVRRIT] *la playe court.*

TIT. XXI.

VIII. DENARIOS] Apud Nitardum in fluvium merguntur. *Gerbergam*, inquit, *more maleficorum in Ararim mergi præcepit.*

HERBAS DEDERIT] *Herbarum venena.* Greg. Toron. lib. 2. cap. 9. & cap. 36. lib. 4. de miraculis ſancti Martini: *Ligamina herbarum atque incantationum verba proferebant.* Vnde *enherber.* Vetus Poëta:

Souz giſt le frais ſerpent en l'herbe.
Fuyez enfant, car il enherbe.

SVPERIACTATVS FVERIT] Sic veteres ſex.

CVM LIGATVRIS] Turon. mirac. 2. cap. 45. *Incantationes immurmurat, ſortes jactat, ligaturas collo ſuſpendit.* & de mirac. S. Mart. cap. 26. Hincmarus in geſtis habitis ſuper divortio Thietbergæ ad 15. interrogationem: *Ad hæc non pertinent ligaturæ execrabilium remediorum quæ ars medicorum commendat, ſive in præcantationibus, ſive in characteribus, vel in quibuſdam rebus ſuſpendendis atque ligandis.* quæ verba

verba extant apud Rabanum epiſtola ad Bonoſum. Burchardus lib. 19. collect. canon. *Feciſti ligaturas & incantationes.*

TIT. XXII.

MAMILLAM STRINXERIT] Editio Alamannica, *capulaverit.* Vid. tit. Leg. Lang. *De paupere.* Burchard. decret. lib. 19.

TIT. XXIV.

IN MOLINO ANNONAM] Greg. Turon. de virtutib. S. Mart. *Quidam non metuens neque honorans diem ſanctum dominica reſurrectionis, accepta annona ad molam vadit; impoſitóque tritico. molam manu vertere cœpit.* Et de glor. confeſſ. cap. 107.

SI QVIS SCLVSAM] *Eſcluſe.* Inde ὀχυρώματα. *Cluſura* ſive *ſcluſa.* Anonymus in Pipino: *Aſtulphus Rex Langobardorum ſupradictam juſtitiam vetando ſcluſas Langobardorum petiit.* quas Aimoinus vocat *clauſuras.*

DE FARINARIO] Marculf. *pratis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus farinariis, adjacentiis, appenditiis.* Odo Foſſatenſ. monachus in vita Burcardi Comitis: *Item prope caſtrum farinarium quod vocatur Tolnia.*

TIT. XXV.

PRO EO QVIA DESCENDERIT] Sic veteres omnes. Tilius, *pro equa quam aſcenderit.*

TIT. XXVI.

SIVE CRINITVM] Lucanus: *Crinibus in nodum tortis venere Sicambri.* Apud Romanos uſque ad pubertatem comæ nutriri conſueverant. *Vnum è crinitis.* Agathias 8. 9.

TOTONDERIT] An reſpicit ad illum morem de quo Otto Friſing. lib. 1. cap. 16. & veteres annales. *Karolus*, inquiunt, *Francorum Princeps filium ſuum ad Liuthprandum miſit, ut more fidelium Chriſtianorum ejus capillum primus adtonderet & pater illi ſpiritualis exiſteret.* An ad clericatum? Greg. Tur. 3. hiſt. 19. *& ſibi propria manu capillos incidens Clericus factus eſt.* & lib. 4. cap. 4. Vid. tit. 6. leg. Burgundionum. Marculfus in præcepto de clericatu: *Veniens ille ad noſtram præſentiam petiit ſerenitati noſtræ ut licentiam tribuere deberemus qualiter comam capitis ſui ad onus clericatus deponere deberet.* Sequitur paulò pòſt: *Præcipientes ergo jubemus ut ſi memoratus ille de capito ſuo bene ingenuus eſſe videtur, & in polypticho cenſitus non eſt, licentiam habeat comam capitis ſui tonſurare.* Gregorius Turon. lib. 9. cap. 38. *Drocheltum inciſis capillis & auribus ad vineam exercendam delegavit.*

INFRA IX. NOCTES] Sic veteres omnes. Pueris ergo nono die nomina impoſuerunt, ſicut & Romani Feſtus, *Luſtrici.* Inde vir & uxor inter ſe ſolidum capere poterant, ſi duos trimos vel ſi tres poſt nonum diem amiſiſſent. lib. 2. leg. Vuiſig. tit. 4. §. 17. 18. Vlpian. lib. Regul. Alij ſeptimo; quidam decimo. Ariſtot. Harpocrat. Schol. Ariſtoph. Suidas. Galli verò omnes ſpatia omnis temporis non numero dierum ſed noctium finiebant, ut noctem dies ſequeretur; ut docui Gloſſario ad Capitula Caroli Magni.

IIII. DEN.] Non igitur multa plectitur qua qui virum occiderit. quod eſt contra jus Romanum. *leg. pen. C. ad l. Cornel.*

FREOVS EI NON REQVIRATVR] XII. Tab. Impuberes ſi furtum fecerint, Prætoris arbitratu verberantur.

TIT. XXVII.

ALIENA ANCILLA] Iurè Romano tenetur injuriarum actione. *l. inter liberas. D. ad leg. Iul. de adult.* & aliam reformare cogendus eſt. *Paul 1. ſentent. tit. 12.*

IPSE CVM EA IN SERVITIO] SC. Claudiaro mulier quæ ſe alieno ſervo jungit, ancilla fit. *Vlp. tit. xt. lib. ſing. regular.*

CASTRETVR] Vt qua parte peccavit, eadem mulctetur. Niceph. hiſt. 11. δι ὧν γὰρ τις ἁμαρτάνει, δι αὐτῶν ϗ κολάζεται.

POSTQVAM INFANTES HABERE COEPIT.] Rib. 12. *Poſtquam parturire cœperit, uſque ad quadrageſimum annum.*

TIT. XXVIII

IN HOSTE] *En l'hoſt.* Inde *hoſtage.*

PER DENARIVM] Præcepti denarialis formula extat in explicatione obſcuriorum vocabulorum Capitularium. In veteri chartula Eccleſiæ Lugdunenſis: *Servum juris veſtri manu propria, & manu illius excutientes denarium, ſecundùm legem Salicam liberum. cum omnibus qua habet vel adquiſierit, fecimus.* In veteri formula: *Inde quemdam ſervum N. ut eum ob mercedis augmentum liberum dimitteremus rogaruut. Nos verò manu propria noſtra excutientes de manu ſupradicti N. denarium vel nummum vel argenteum vel aureum vèl dragmam vel ſeſtertium vel minam, ſecundùm legem Salicam, eum liberum dimiſimus, & ab omni jugo ſervitutis abſolvimus.*

TIT. XXIX.

DE PECORIBVS TINTINVM] Clementianus Fortunatus:

Tintinnum rapit alter inops, magis improbus ille
Qui jumentorum colla tenere ſolet.

SKELLAM] Sic quinque exemplaria, non *ſellam*, ut editum erat antea. *Tintinnabulum*, Alamannis *Skel.* Toloſanis *Eſquila* In vita B. Anſelmi: *Vnum eorum ſumpta in manibus corda pro excitandis fratribus, ſcillam pulſamem ad ejus ſonitum.* Durandus 1. de divin. offic. cap. 4. *Nota ſex eſſe genera tintinabulorum quibus in Eccleſia pulſatur; ſquilla, cymbalum &c. Squilla pulſatur in triclinio, id eſt, refectorio.* Aimoinus lib. 3. cap. 82.

REFFARE] Editio Baſilienſis: *Repaſcere.* Aliàs *tripaverit aut meterit.* Gloſſ. *Raptor, reoſere. Meſſor Riſtere.* & hodie Germanis *Reupfen,* Gallicè *Raffler*, vellere eſt.

INPOTOS] Sic veteres quinque. An inde *impffen* Alamannis, *Enter* noſtris. Gloſſ. *fructus pæſtin.*

MILARIO] Sic veteres qoinque. Gloſſ. Malarium pomum. Vet. donat. inſtrum. *& 2. melarios in ipſo loco.*

DECORTICAVERIT] Exemplar primum, *excervicaverit.*

CVLTELLVM] Noſtris *Coultre.*

SI QVIS ARATRVM] Gallos adinveniſſe formam aratri cum rotis teſtatur Plin. lib. 18. cap. 18.

Digitized by Google

TESTAVERIT] Sic veteres omnes libri præter unum, qui habet, *ſi quis aratrum de campo alieno anteoſtaverit aut jactaverit aut teſtaverit.* Baſilienſis: *aratrum antortaverit aut jactaverit.*

DESCARGAVERIT] *deſcharge.*

SI VERO TANTVM TVLERIT] Licet tamen viam transeunti pabuli nonnihil equo carpere. Leg. 1. Long. De tranſeunt. Leg. Neapol. lib. 3. tit. 58. Iure Saxonico lib. 2. Speculi.

POST ANNVM QVAM FVERIT SIGNATA.] In diplom. Lodovici II. apud Lazium: *Ex parte Auſtri uſque ad medium montis Slavonum Colmiza dicta; ubi duabus arboribus ſigna certa poſita ſunt.* Et in Chronico Laureshamenſi, ex donatione Cancronis: *De illo rubero ut per Agiloſum & ſuos conſortes pro ſigna inciſa.* Et paulò pòſt: *ſicut ipſa inciſio arborum in ipſa die facta eſt, qua vulgò lachus appellatur ſive diviſio.* Inde *Laye. S. Germain en Laye.*

STATVAM] Sic veteres ſeptem. Alij *ſtavam.* noſtris *Eſtave.* Genus majoris retis. Pallum. Germ. *Stuf.*

TREMACVLVM] Sic veteres quinque. Alij *Trumuculam, Tramaculum, Trimaclum, Vremalium. Tremuil* noſtris.

VERTIVOLVM] Sic veteres quinque. duo *Vertuolum.* al. *Verticulum.* Noſtris *Verneil.* Genus piſcatorij retis; quò cùm intravit piſcis, exire non poteſt.

BRACHILE] *bracelet.* Tacitus de moribos Germanorum: *Nec alius feminis quàm viris habitus; partémque veſtitus ſuperioris in manicas non extendunt, nuda brachia ac lacertos.*

SI QVIS CASAM] Sic veteres ſeptem. Tacitos de moribus Germanorum: *Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularum uſus. Materia ad omnia utuntur informi.*

TIT. XXXI.

TRVNCAVERIT] Baſil. edit. *capolaverit.*

DIGITVM QVO SAGITTATVR] Ribuar. tit. 5. *digitus unde ſagittatur.*

SI VERO POLLEX MANCATVS PENDERIT] Rib. 5. *Quòd ſi pollex ibidem mancus pendiderit.*

TIT: XXXII.

CENITVM] Gloſſ. *oculum erutum habentem. Borgne.*

CONCHAGATVM] Gloſſ. *ſordidatum.* Honos auribus, *foireux, breneux.*

VVLPICVLAM] *renard.* Greg. Tur. 8. hiſt. cap. 6. *Multas eis perfidias & perjuria exprobravit, vocans eos ſæpius vulpes ingenioſas.* In vita S. Remigij: *Iuſſit nominari vulpeculam; quod cur ita eum nominari voluerit, qui fraudes & ſignificationes ipſius animalis cognoſcit, facit advertit.*

LEPOREM] Sidonius: *Cùm ſint in prætoriis leones, in caſtris lepores.* Euſebios in Chronico: *Cornificius poëta à militibus deſtitutus interiit, quos ſæpe fugientes galeatos lepores appellarat.*

SI QVÆ MVLIER] Abeſt hic paragraphus in omnibus exemplaribus, præterquam in vetuſtiori.

QVOD SCVTVM SVVM PROIECISSET] Videndus Agathias libro ſecundo. Gallos ſcuta patria thireos vocaſſe ſcribit Pauſanias. Hodie *Targes.* Tacitus de moribus Germanorum: *Scutum reliquiſſe præcipuum flagitium; nec aut ſacris adeſſe, aut concilium inire ignominioſo fas; multique ſuperſtites bellorum, infamiam laqueo finierunt.*

DELATOREM] Gloſſ. *mendacem vel latratorem.*

TIT. XXXIV.

VIA LACINA] Sic veteres quatuor. *Alicui viam ſuam obſtare.* lib. 1. hîc & tit. 82. leg. Ripuar. *Viam contradicere.* tit. 66. leg. Alam. Langobard. *Vecorint.*

BARONI] Gloſſ. *Baro,* ἀνήρ. Tit. 76. leg. Alaman. *Si quis mortaudit baronem.* Cæſarius in vita Engelberti Archiepiſcopi Colonienſis: *Ex Teutonico enim Latinóque compoſitus, Engelbertus vocabatur, angelicam ſonat libertatem.* Kero, *liberorum barono.* Inde Barones homines Regis, ſive qui hominium Regi debent.

TIT. XXXV.

HOMINEM INGENVVM SINE CAVSA LIGAVERIT] Tacitus de moribus Germanorum: *Aleam ſobrij inter ſeria exercent, & noviſſimo jactu de libertate & de corpore contendunt. Victus voluntariam ſervitutem adit. Quamvis junior, quamvis robuſtior, alligari ſe ac vinciri patitur.*

HOMINEM NOXIVM LIGATVM] Gregorius Turon. de miraculis S. Martini lib. 1. cap. 17. & lib. 4. cap. 16. & cap. 35.

TIT. XXXVI.

RETORTAS] *unde ſepes continetur.* Ribuar. tit. 45. *ſuperiores virgæ, quæ ſepis continent firmitatem.* & tit. 74. *Si quis hominem interfecerit, & infra placitum mortuus fuerit in quadrivio cum retorta in pede.* Sic quinque. Vid. tit. 17. leg. Bajuvar. Chron. Caſin. lib. 2. cap. 62. *Duo nigerrimi ſpiritus retortas ex agreſtibus vitibus facientes, eúmque per guttur ligantes, in ipſa lacus profunda miſerunt.* In Chartulario Majoris-Monaſterij: *& de ſilva boſco dedit monachis quantum eis in omnibus ſufficiat, ſimiliter quoque retortas, & rollones, ſtimulos quoque & cavillas & bucias, & ſi quid aliud in rurali opere eis neceſſe fuerit.*

CAMBORTAS] Gloſſ. *quæ ſepem deſuper firmant.* Eadem origine forſitan qua *Camboritum* Britannis. *Baculus incurvatus* in vita B. Notkeri. Vualafrid. Strabus in vita B. Galli cap. 23. *Accepit à fratribus epiſtolam ad B. Gallum continentem venerandi tranſitum Columbani. Qui & baculum ipſius, quem vulgò Cambotam vocant, per manum Diaconi tranſmiſerit.* Eckerhardos in vita B. Notkeri: *Feſtinatò autem aram ſancti Galli adientes, Cambotam quam ſanctus magiſter Columbanus per Munoaldum Diaconum miſerat &c. Cùm autem illum baculo ſancto.*

HERPICEM] Servius in Virgil. 1. Georg. *Vimineáſque trahit crates. Ad agrorum ſc. exæquationem, quam ruſtici hyrpicem vocant. Herce.*

PER MALVM INGENIVM] *Par malengin.*

TIT. XXXVII.

TRIENTI VNO, QVOD EST TERTIA PARS SOLIDI] Sic veteres omnes. Gregor. Turon. de vita S. Mart. *Vnum trientem mercedis invitu detulit.* & cap. 19. lib. 2. de gloria martyrum: *Quidam alteri trientem præſtiterat.* Et de gloria confeſſ. *Invenies unum trientem, ipſum donans vinum dignum epulis pauperum comparabis.* & cap. 109. *Igitur de hoc triente vinum comparat.* Idem hiſt. lib. 3. cap. 13.

LEGEM INTELLEXERIT] Intellexerit ſecundùm legem ſe defendere. tit. 38. *s'il ſe trait & recourt à loy*, ſicut moribus Leodienſibus habetur.

OBMALLARE] Marculfi formula, Vt cauſas auctorum adſumendas ſuorum aliquis licentiam habeat. *Ne aliquis per quodlibet ingenium de ipſis rebus eum inquietare voluerit, licentiam habeat in vice auctorum ſuorum ipſe vel advocatus ſuus ejus cauſas adſumere &c. Præcipientes ergo jubemus ut memoratus Pontifex, aut Abbas, vel Abbatiſſa, ſeu advocatus ejus, in vicem auctorum cauſas ipſius licentiam habeat adſumendi vel obmallandi.* quod alibi *reſpondendi vel obmallandi.* Et alibi: *Fidelis Deo propitio noſter ille ad noſtram veniens præſentiam ſuggeſſit nobis eò quòd propter ſimplicitatem ſuam cauſas ſuas minimè perſequi vel bomallare poſſit. Ideo clementiam noſtram petiit ut illuſter vir ille omnes cauſas ſuas in vice ipſius tam in pago quàm in palatio noſtro admallandum vel proſequendum recipere deberet. quod in præſens per fiſtucam eas eidem viſus eſt commendaſſe.*

TTI. XXXVIII.

. MEDIETATEM COMPOSITIONIS] Baſilienſis editio: *Medietatem de ipſa leudè componat, & pro alia medietate ipſum quadrupedem homini denet.* Tit. 48. Ribuar. *in medietatem vueregeldi ſuſcipiatur.*

TIT. XXXIX.

DE VESTIGIO MINANDO] Gregor. Turon. cap. 81. de glor. confeſſ. *Alterius hominis, malitia furis boves abſtulerat, qui adprehenſo veſtigio, & inter infuſos aqua viarum tramites ad profundas luti voragines perdito.*

INFRA TRES NOCTES] Ribuar. 49. *Et tertio die in domo cujuſlibet vel in qualibet loco eum invenerit.*

CONCAMBIASSE] Priſcianus. Al. *Cumiaſſe.* Marculf. *Concamio de villa: Aliqua loca inter ſe concamiare deberent.* Et: *Concamio de terra aut vinea.*

SEQVITVR] *ſuit ſes beſtes.* Morib. Bituricenſ.

PROCLAMAVERIT] In lege familiæ data à Burchardo Epiſcopo VVormatienſi: *Si quis ex familia S. Petri ad ſociam ſuam legitimè venerit, quicquid in dotem dederit, & hoc ipſa annum & diem non proclamatum poſſidet, ſi vir prior moritur, uxor ejus totam habeat dotem uſque ad finem vitæ ſuæ.* Libro 2. de feud. tit. 27. §. 4.

ADRHAMIRE] *Iurare.* Noſtris *Arramir.* In inſtrumento de concordia cum Tetbaldo filio Leterij Vindoc. *Pro his rebus acquirendis arramivimus bellum in curia Vindocinenſi.* al. *arravimus.* Vide Gloſſarium ad Capitularia.

SECVNDVM LEGEM CVLCAVERIT] Sic ſeptem exemplaria. Al. *collocaverit*, ut tit. 42. inf. & alibi ſæpe. Noſtris, *Adjourner, ou donner jour.* Nam ſol occaſus ſuprema tempeſtas erat. Gregor. Turon. 7. hiſt. cap. 23. *Injurioſus tamen ad placitum in conſpectu Regis Childeberti advenit, & per triduum uſque ad occaſum ſolis obſervavit. Sed cùm hic veniſſet, neque de cauſa hac ab ullo interpellatus fuiſſet, ad propria rediit.*

RES SVAS QVÆSIERIT ET INVENERIT] Rib. titul. 49. *Quòd ſi in domo fuerit, & ei ſcrutinium cujus eſt domus contradixerit, fur habeatur.*

ILLO ALIO RECLAMANTE] Inde *Reclain.*

TIT. XL.

CARRVGAM] Sic quatuor. Al. *carruam, charruë.* Greg. Turon. 2. miracul. cap. 14. *præparatis carrucis compoſitóque plauſtro.*

VVARANIONEM] Sic veteres quatuor. An inde *haras?* Tit. 12. Leg. Bajuvariorum angargnaco dicitur equus qui in hoſte utilis non eſt.

SPADATVM] caſtratum. Equorum plurimi ex uſu caſtrantur, ne aut feminarum uſu exagitati cunctentur, aut in ſubſidiis ferocientes prodant hinnitu denſiore vectores. Ammianus Marcellinus.

AMISSARIVM] Sic veteres octo. Gloſſar. *qui omni tempore cum equabus eſt.* Ivo Carnotenſ. epiſt. 8. In conventione pacis inter Elſatiæ proceres & civitates: *Equi autem admiſſarij, quod vulgariter Stuot vocatur, & vinea & ſegetes ſub hac pacis conditione perpetuò permaneant.* Ribuar. tit. 5. *Si ingenuus ſoneſti, id eſt, duodecim equas cum amiſſario, ſex ſcruvas cum verre, vel duodecim vaccas cum tauro furatus fuerit.* Marculfus: *Armentorum cum ipſo amiſſario caballos tantos.* Equus ad ſtallum dicitur lib. 8. VViſig. tit. 4. §. 4. Sic enim veteres libri. *Eſtalon.*

SI QVIS PVLEDRVM] Sic quatuor. Al. *poletrum*, ut in legib. VViſigott. lib. 8. *poadre ou poutre.* Gloſſ. *Pullus*, πῶλος.

TRIBATTERIT] Sic quatuor veteres. Al. *trebatterit, debilitaverit*, aut *percuſſerit.* In editione Germanica tit. 28. *Si quis feminam ingenuam gravidam trabatit, & ipſa femina fuerit mortua.*

TRIAEN COMPONAT] Sic exemplaria quatuor. Alia duo: *Triante uno.*

EXCVRTAVERIT] Sic quinque. Alia: *ſcurtaverit.* Tit. 4. lib. 8. leg. VViſigott. §. 3. *Si quis alieni caballi comam turpaverit, aut caudam curtaverit.*

EXCORTICAVERIT] Sic quinque. Alia duo: *excoriaverit.* Pleniùs unum exemplar: *Si quis caballum mortuum ſine permiſſu domini ſui excorticaverit.*

TIT. XLII.

SVPER SCAMNVM TENSVS] Ad malam manſionem extenſus. l. 7. D. depoſit. Euſeb. τὶς ἐν τῷ ξύλῳ ἐκτείνας τῶν ποδῶν. Gregor. Turon. hiſtor. 5. cap. 49. Geſta Francorum: *Chramnus ſuper ſcamnum tenſus orario ſuggillatus eſt.* Aimoin. lib. 2. cap. 30.

TIT. XLIII.

DE HALLIS] Tit. 69. Ripuar. Gloſſ. *Siccis ramis.* Inde, *Halle de Mars.* Et quæ à Philippo Auguſto Lutetiæ ædificatæ ſunt, *Les Halles.* Rigord.

IN TRVSTE] Antruſtionem Regis, cui dabatur duploma, cujus formula hæc eſt, *Rectum eſt ut qui nobis fidem pollicentur inlaſam, noſtro tueamur auxilio. Et quia ille noſter fidelis Domino propitio veniens in palatio noſtro unà cum arimania ſua, in manu noſtra truſtem & fidelitatem nobis viſus eſt conjuraſſe, propterea per præſens præceptum decernimus ac jubemus ut deinceps memoratus ille in numere antruſtionum computetur, & ſi quis fortaſſe eum interficere præſumpſerit, noverit ſe virgeldo ſuo ſolidos ſexcentos eſſe culpabilem.* Germanis *trevv.*

CONVIVAM REGIS] Venantius Honorius Clementianus Fortunatus Presbyter Italicus de Conda Domeſtico.

Nunc etiam placidi Sigeberti Regis amore
Sunt data ſervitiis libera dona tuis.
Juſſit & egregios inter reſidere potentes,
Convivam reddens proficiente gradu.
Rex potior reliquis merito meliora paravit;
Et quod majus habet, hoc tua cauſa docet.

Gregor. Turon. lib. 7. cap. 16. de Prætextato: *Poſt reditum vere ſuum ad urbem Pariſiacam advenit, ac ſe Guntheramo Regi repræſentavit, exorans ut cauſam ſuam diligenter exquireret. Aſſerebat enim Regina eum non debere recipi qui fuiſſet per judicium quadraginta quinque Epiſcoporum à ſacerdotali officio ſegregatus.* Sequitur deinde: *Et ſic à Rege ſuſceptus, atque convivio ejus adſcitus, ad urbem ſuam regreſſus eſt.* Vt jure ſe tueatur Ivo epiſt. 123. Capitularibus regalibus quòd Gervaſium ad communionem in Paſchali Curia ſuſcepiſſet.

POSSESSOR] *Ingenuus.* Greg. Turon. 3. de mir. S. Martini cap. 23. *Erant enim ingenui & poſſeſſionem propriam poſſidentes.*

ROMANVM TRIBVTARIVM] Gloſſ. *Et Stepharius nominatur qui cenſum Regi ſolvit.* Nec enim Franci ingenui pendebant tributum. Turon. lib. 7. cap. 16. In exemplari de donationibus factis Eccleſiæ Saliſburgenſi: *Tradiditque tributales Romanos ad eundem locum in diverſis locis colonos centumſedecim.* Tom. 6. Caniſij pag. 1151. Ibidem: *Dedit qui dicuntur Romanos tributales* LXXX. pag. 1152. *Alij erant exercitales.* ibid.

IN QVADRIVIO] Auſonius.

Abjecta in triviis inhumati glabra jacebat
Teſta hominis.

SINE MANIBVS ET PEDIBVS] Gregor. Turon. hiſt. lib. 8. cap. 29. *Truncatis manibus auribúſque & naribus, variis ſunt mortibus interempti.* lib. 10. cap. 15. *Aliis manibus, nonnullis auribus naribúſque deciſis, ſeditio depreſſa quievit.* Et lib. 10. cap. 17. *Alios manibus inciſis relinquunt, nonnullos auribus naribúſque amputatis ad ridiculum laxaverunt.* & cap. 11. 18.

IN PVTEVM] Tur. 7. 23. 373. *Judæi cum duobus Chriſtianis ab Injurioſi hominibus interfecti, in puteum qui propinquus erat domui ejus projecti ſunt.* Ado: *Comprehenſus à Chlodomero cum uxore & filiis ſuis necatur, & in puteum projectus occultatur.*

TOTA LEVDE SVA COMPONATVR] Tit. 55. & tit. 7. leg. Angl. & tit. 2. leg. Friſion. In Capitulis Caroli Magni in Sylvaco editis: *Si latro ibi occiſus fuerit, qui eum occiderit leudem inde non ſolvit, & nullus illi inde faidam portare præſumat.* Vetus formula: *ſic ab ipſis fuit judicatum, ut illam leudem, ut lex erat, ſolvere deberet.*

TIT. XLIV.

IN DOMO SVA ADSALLIERIT] Marculfus: *Qualiter vos nulla movente cauſa in via adſalliſſetis & graviter liveraſſetis.*

TIT XLV.

SI IN CONVIVIO] Pœnitentiale Romanum cap. 15. ex Concilio apud Vvermerias.

TIT. XLVI.

DE REIPPVS] Gloſſ. *de ſponſalitiis viduarum.* Pretium emptionis viduæ matrimonij cauſa. Tit. 41. leg. Saxon.

TVNGINVS] Gloſſ. *Index qui poſt Comitem eſt. Degan* Sollenſib. & in priſcis Anglorum legibus, *Thegn.*

SCVTVM HABERE DEBET] Tit. 48. *Scutum in ipſo mallo habeat.* Inde apud Ottonem de geſtis Friderici lib. 1. cap. 12. *Eſt autem conſuetudinis Regum Francorum, quæ & Teutonum, ut quotieſcunque ad ſumendam imperij coronam militem ad tranſalpizandum coëgerint, in prædicto campo manſionem faciant. Ibi ligno in altum porrecto ſcutum ſuſpenditur.* Guntherus.

Ligno ſuſpenditur altè
Erecto clypeus. Tum præco regius omnes
Convocat à dominis feudalia jura tenentes.

An quòd armati in Concilium venirent? Liv. lib. XXI. de Gallis. Tacitus de moribus Germanorum.

TRES HOMINES] Tit. 48. & tit. 56. *Sagibarones plus quàm tres eſſe non debent.*

TRES SOLIDOS ÆQVE PENSANTES] Majores noſtri, ſicut & nos hodie, uxores ſibi emebant ſolido & denario. Fredegarius Scholaſticus: *Legatos ad Gundebaldum dirigit petens ut Chrotildem neptem ſuam ei in conjugium ſociandam traderet. Quod ille denegare metuens, & ſperans amicitiam cum Chlodoveo inire, eam daturum ſpopondit. Legati offerentes, ſolido & denario, ut mos erat Francorum, eam partibus Chlodovei ſponſant, placitum ad præſens petentes ut ipſam ad conjugium traderet Chlodoveo.* Marculfus in formulis: *N. filius N. puellam ingenuam nomine N. illius filiam per ſolidum & denarium ſecundùm legem Salicam & antiquam conſuetudinem deſponſavit.* Propterea uxor in poteſtatem viri cedit, nec liberam habet rerum adminiſtrationem. quod & Gallis in uſu fuiſſe teſtatur Cæſar.

HABERE DEBET] Additur in duobus: *Et tres erunt qui ſolidos penſare vel probare debent.* Quaſi libripendes intervenerint.

CVI REIPPVS DEBEATVR] Nec enim debetur ei qui in hereditatem defuncti mariti ſuccedit.

POST SEXTVM GENVCVLVM] Synod. Agripp. can. 6. Meldenſ. can. 7. *uſque ad ſeptimum gradum.*

CAVSA] Gloſſ. *Pœna propter ſolemnia non ſervata.*

TIT. XLVII.

DE EO QVI VILLAM] *De complainte en cas de ſaiſine & nouvelleté dedans l'an.* Vi fallantur qui D. Ludovicum Regem aut Simonem de Bucy jus iſtud antè neſcitum intra Franciam proquiritaſſe tradunt.

SI VERO XXX. NOCTES IMPLETÆ FVERINT] Iure Romano cùm in rem aliquam agerent litigatores, & pœna ſe ſacramenti peterent, poſcebant judicem, qui dabatur poſt triceſimum diem. Aſcon. 3. in Verrem.

PRÆSTOS HABEAT] Sic veteres tres. Gloſſ. *præſentes.* Alij duo: *præſtus.* Iure Romano ſuperſtitibus, id eſt, teſtibus præſentibus, ij inter quos controverſia erat, vindicias ſumere jubebantur.

SVPRA FORTVNA SVA] *à ſes perils & fortunes.*

VT ACCEDAT AD LOCVM] *Execution & fourniſſement de complainte ſur le lieu.* cap. 12. Conſuetud. Inſulan. Gellius lib. 20. cap. 9.

ELABORAVIT] Turon. cap. 82. de gloria confeſſ. *Cùmque alterum vas apium vellet auferre, ait ſacerdos: Sufficiat nunc fili iſtud, alterum verò ei qui ipſam laboravit reſerva.* Marculfus in formulis: *Tam de alode aut de comparato vel de qualibet adtractu, ubicunque habere videor, & quod pariter in conjugium poſiti laboravimus.* Et canone 14. ſynodi Triburienſis: *Si verò in qualibet ſilva vel deſerto loco aliquod deſertum collaboraverit.*

TIT. XLVIII.

DE AFFATOMIÆ] Sic veteres quinque: Gloſſ. *De donationibus quæ fiunt feſtuca in ſinum ei cui donabatur projecta.* Marculfus in formula affatimiæ. *Dulciſſimis nepotibus meis illis, ego avus. Dum cognitum eſt qualiter genitor veſter filius meus compellente ſine natura de hac luce deceſſit, & vos in alode minimè accedere peteratis, ideo penſantes cauſam conſanguinitatis donc vobis per hanc affatimiam pro omni portione in pago illo, centena illa, quidquid in jam dicto loco &c.* Idem: *quicquid jam dicto loco genitor veſter filius meus dividere & exæquare deberet, vos quoque nepotes mei per hanc affatimiam poſt obitum meum dividere & exæquare faciatis.*

FESTVCAM] Aliquot codices, *fiſtucam.* Symbolum traditionis. Marculfus: *Conſignavit & tradidit & veſtivit, & per durpilum & feſtucam ſibi foras exitum alienum vel ſpoliatum in omnibus eſſe dixit.* Et alibi: *quod in præſente & per fiſtucam eas eidem viſus eſt commendaſſe.* Idem: *Inter ſe viſi ſunt diviſiſſe vel exæquaſſe & invicem pars partem tradidiſſe & per fiſtucam omnia partitam partiſſe.* Inde *exfeſtucare* Henrico IV. Imperatori, Sigeberto, & Ottoni Friſingenſi. & formulariis noſtris, *bailler un feſtu en ſigne de deguerpiſſement.*

IN LAISVM] Gloſſ. *in ſinum.* Marculfus de læſoverpo per manum Regis: *Villas nuncupatas N. ſitas in pago illo ſua ſpontanea voluntate nobis per fiſtucam viſus eſt laiſoverpiſſe vel condonaſſe.* Inde *tendre le giron.*

IN CASA IPSIVS MANERE] Greg. Turon. 4. de mirac. S. Martini c. 12.

IN POTESTATE SVA] *Car donner & retenir ne vaut.*

ANTE XII. MENSES] *Temps d'inſinuation.*

BEVDO] Al. *Beode. à ſa table.* Vet. Gloſſar. *Menſa, beod; Refectorium, Beodden.* Inde opieoor, *Vnir & mettre à ſa table.*

THEADA] Veteres, *Theoda.* Al. *Theuda.* Gloſſ. Lipſij: *Theado, gentes, nationes, Thiadon.*

ANTE REGEM AVT IN MALLO PVBLICO] Donationis per manum Regis formula extat apud Marculfum. Moribus Bolonienſ. & Pontivenſ. *Avant que le donataire puiſſe jouir du don à luy fait, & en faire ſon acqueſt, faut qu'il l'apprehende par miſe de fait & juſtice competente.*

TIT. XLIX.

DE FILTORTIS] Gloſſ. *de intertiatis rebus.*

IN TERTIAM MANVM] *En main tierce.*

CARBONARIAM] Quæ eſt inter Cameracum & Tornacum. Tritenheim. ex Hunnibaldo. Sulpit. Alexand. apud Gregor. Turonenſ. lib. 2. c. 8. 9. Sigebert. ann. 880. *Camaracum obſedit & cepit. Inde movens per Carbonariam ſilvam, ad Tornacum feſtinans, iter direxit in Thoringiam.*

NOCTES XL.] Sic tit. 52. & in Conſtitutionibus Caroli Magni: *Poſtquam Comes & pagenſes de qualibet expeditione hoſtili reverſi fuerint, ex eo die ſupra quadraginta noctes ſit bannus reſciſſus, quod lingua Theutiſca ſcatlegi, id eſt, armorum depoſitio, vocatur.*

REM INTERTIATAM] *Choſe entiercée.* Aurelian. In legibus Eduardi Regis Angl. *Si quiſpiam aliquid intertiet ſuper aliquem, & intertiatus non poterit warantum ſuum habere, erit foriſfactura ſua.*

VENDIDERIT AVT CAMBIAVERIT] Vnde & Conſtitutio Caroli Magni: *Nullus comparet caballum niſi illum hominem agnoſcat qui ei vendidit, aut de quo pago eſt, vel ubi manet, aut quis ejus ſenior.*

QVOD EI NVNCIASSET] Editio Germanica: *quomodo ei mancaverit.*

EXIVIT SE] Sic veteres tres. Al. *Exuit ſe.*

ISTA OMNIA VBI SVVS HAMALLVS EST] Exemplar unum: *Iſta omnia facere debet in mallo ubi ipſe amallus eſſe dignoſcitur ſuper quem &c.* Aliud: *Iſta omnia in mallo debent fieri ubi illi eſt hamallus,* id eſt, *qui ſuſcipit cauſam ad mallandum in vicem alterius.* Tit. 35. leg. Ripuariorum.

TIT. L.

ADFIRMARE] Sic veteres ſex.

DE IPSIS CONIVRATORIBVS] Veteres duo, *de ipſis jurateribus.* Marculfus in formulis: *Sed nuncupatus ille nec ad placitum ſuum venit, nec ipſum ſacramentum juravit, neque juratores ſui, nec ullus fuit teſtatus qui ſunia nunciaſſet.* Plaut. Pœnul. *Vos juratores eſtis, quæſo operam date.* Seneca: *Quis unquam ab hiſtorico juratores exegit.* Normannis, *Iureurs.*

PERCVRASSET] Maximè in cauſis quæ ſub jurejurando finiendæ ſunt. can. 8. ſyn. Aurel.

TIT. LI.

FORBANNITI] Sic veteres tres. Alia quinque exemplaria, *Ferbanniti*. In Conſtitutionibus Caroli Magni: *De theloneis qui jam antea forbanniti fuerant, nemo tollat.* Et alibi: *Quicunque abhinc inante latronem receperit, maximè autem illum qui forbannitus fuerit.*

TIT. LII.

DE EO QVI FIDEM FACTAM] Gloſſar. *Qui vvadium alteri dat, & poſtea perſolvere ſpreverit.* Al. *De fide facta.* ſicut Baſilienſis editio, quam cum hac confer. Tit. 59. *nec de ulla lege fidem facere noluerit.*

ADMALLARE] Editio Germanica, *mannire ad mallum.* Marculſus in formula de cauſis alterius recipiendis: *Eò quòd propter ſimplicitatem ſuam cauſas ſuas minimè poſſit proſequi vel admallare, clementia regni noſtri petiit ut inluſtris vir ille omnes cauſas ſuas in vice ipſius tam in page quàm in palatio noſtro admallandum proſequendùmque recipere deberet.*

IVDEX] *Tunginus.* Editio Germanica.

GASACCHIONEM] Al. *Gaſacchium.* Adverſarium cauſatorem. *Gegenſac. Vuithefsack,*

INDE EVM ADSTRINGAS] In form. Rom. *Inde ego te ex jure manu conſertum voco.*

IVDEX] Duo exemplaria, *Tunzinum.*

DEBITVM ASCENDAT] *La debte monte à neuf ſols.*

ADIACTIVVM] Videnda Notitia de jactivis. Marculſus in formulis: *Dum & illuſtris vir ill. Comes palatij noſtri teſtimoniavit quòd antedictus ille placitum ſuum legibus cuſtodivit, & eum adjectivit, vel ſolſaltivit, & ipſe placitum ſuum cuſtodire neglexit. Iectivus ſive negligens.* In formula quam adſcripſi tit. de Racinburg. infrà, & alibi apud Marculſum: *Vt dum ipſe tale ſacramentum habuit adfirmatum, & ipſum nullatenus juravit, nec ipſe nec juratores ſui. ſed exinde ſe jectivum dimiſit.* Et in adnunciatione Caroli apud Piſtas: *Et ſi ſacramenta legalia in primo die Lunæ poſt Paſcha juranda devenerint, aut in aliis feriis, quando mallum tenere debuerit, mittet quiſque Comes miſſum ſuum, qui ipſa ſacramenta auſcultet, ne ipſi homines jectivi inveniantur, & ipſe ſic mallum ſuum teneat ut Barrigildi.* Et *jectare* in Conſtitutionibus Caroli Magni: *Vt nullus præſumat hominem ad judicium ſine cauſa jectare, niſi judicatum fuerit.*

PER TRES MANNITAS] Trinundino, Rom.

PER SINGVLAS ADMONITIONES] *Pour chacun defaut.*

RACINEVRGIOS] Sic veteres tres Gloſſ. *Iudices.* Kero. *Cauſa, rahcha.* Tit. 57. leg. Ripuar. & in formulis Salic. *Ideo venientes pariter illo mallo ante illum Comitem vel reliques racinburgios.* An *Rechiburgen?*

DE FORTVNA IPSIVS TOLLANT] Alioquin licuit res adverſarij poſſidere, donec ſatisfeciſſet. Gregor. Turon. 4. 46.

AVT DE VITA COMPONAT] Vide præfationem Burgund. leg. Marculſus in formula Qui ſe in ſervitio alterius obnoxiat. *Dum inſtigante adverſario, & fragilitate mea prævalente, in caſus graves cecidi, unde mortis periculum incurrere potueram; ſed dum veſtra pietas me jam morti adjudicatum de pecunia veſtra redemiſtis, vel pro mea culpa res veſtras quamplures dediſtis, & ego de rebus meis, unde veſtra beneficia rependere debuiſſem, non habeo, ideo pro hoc ſtatum meum vobis viſus ſum obnoxiviſſe, ita ut ab hoc de veſtro ſervitio penitùs non diſcedam.*

TIT. LIII.

DE EO QVI GRAFIONEM] Vetus unum, *de andoctemuo.* Editio Baſilienſis: *de andocmito.* Sugger. de poſſeſſion. monaſt. B. Dionyſij: *Ab oppreſſione exactorum regiorum, quos dicunt Grafiones.*

ADMALLATVM] Additur in duobus exemplaribus, *vel adjectivum.* Aliud exemplar habet, *antequam legitimè admallatus aut fides ei facta fuerit.* Editio Baſilienſis: *Antequam eum per legem habeat admallatum aut conſecutum quòd ei in mallo fidem feciſſet.*

AVT SE REDIMAT] Editio Baſilienſis: *Aut vueregildeum ſuum redimat.*

TIT. LIV.

DE RE PRÆSTATA] Al. *de præſtata. De præſt.*

SOLEM COLLOCET] Gregorius Turonenſis lib. 7. cap. 23. *Injurioſus ad placitum in conſpectu Regis Childeberti advenit, & per triduum uſque occaſum ſolis obſervavit.*

SVPER ILLOS &c.] Vnde & moribus Ambianenſium multam fiſco inferunt qui ad diem non ſolverunt.

TIT. LV.

DE ÆNEO] Gloſſ. *de caldario.* Gloſſ. χαλκεῖον. Olla, æneum, miliarium. Gregor. Turon. 8. hiſtor. c. 6. *Conſpicio eminus aneum ſuper ignem poſitum fervere vehementer.* In formula conſecrationis ejuſmodi aquæ: *Vt ſi hic homo pro hac reputationis cauſa, furto videlicet, vel homicidio, aut adulterio, vel luxuria, aut pro qualibet cauſa culpa modo ad præſens manum ſuam in hanc aquam igne ferventem miſerit.* Vnde in conſuet. Nort. *ſe purger par eau & par igniſe.* & leg. Vviſigott. *Examen caldaria.* Et communis apud nos loquutio: *I'en mettrois la main au feu.*

AD ÆNEVM] Gloſſ. interlinearis, *id eſt, ad judicium.* Aimoinus lib. 5. cap. 34. Art. 39. Iur. Sax. *Vel in aquam bullientem brachium uſque ad cubitum imponant.*

TIT. LVI.

SAGIBARONEM] Gloſſ. *dicuntur quaſi ſenatores.* Al. *Sachbarones. hommes de loy ou de cauſes.* Artic. 85. Conſuet. Hanno. Senatorum urbis Arvernæ meminit Gregor. Turonen. de glor. confeſſ. cap. 5. 42. 65. & 206. Senatorum Bituricenſium lib. 1. c. 31. Turonenſium lib. 2. c. 26. hiſtoriar. In ſynodo Aquiſgranenſi: *Senatores univerſi regni Francorum perficere ſe acclamaverunt.*

ID EST PLEBS QVÆ AD VNVM MALLVM CONVENIRE SOLET] Tacitus de moribus Germanorum; *Eliguntur in iiſdem conciliis & principes qui jura per pagos vicóſque*

reddant. Centeni ſingulis ex plebe Comites, conſilium ſimul & auctoritas, adſunt.

TIT. LVII.

TVMVLVM] Gloſſ. *Tumbam.* Iornandes in hiſtor. Gothor. *Noctúque ſecreto cadaver eſt terra reconditum, cujus coopercula primum auro, ſecundò argento, tertiò ferri rigore communiunt.*

ARISTATONEM] Pag. 687. tit. 17. ſuprà. Pallio cadavera tegebantur. Apulejus 1. Floridor.

MANDVALEM] Gloſſ. *Cancellum qui deſuper tumulum ſtat.* Einhardus lib. 1. de tranſlatione beatorum martyrum Marcellini & Petri: *Sacra beatorum martyrum corpora noſtro recondita in abſida baſilica locavimus, & ſicut in Francia mos eſt, ſuperpoſito ligneo culmine linteis ac ſericis palliis ornandi gratia conteximus, apponentes altare. ac duo vexilla dominica paſſionis, qua in via feretrum precedere ſolebant, hinc atque hinc erigentes, locum illum divinis officiis celebrandis aptum facere curavimus.*

SELAVE] Alemannis columella *ſeule* dicitur. & tit. 7. leg. Baioar. *ſul.* Inde *Hermſul*, Mercurij columna.

PONTICVLVS] In vita beati Evermari: *Poſt exequias accuratiori ſepultura cohoneſtantes dimidio clypeo corpori ejus ſuperpoſito, & altera clypei parte ei ſuppoſita.* In epiſtola Theodulphi Aurelianenſis, & can. 9. ſynodi Meldenſis: *Tumuli qui appareat profundiùs in terram mittantur, & pavimento deſuper facto, nullo tumulorum veſtigio apparente &c.* Einardus ſuprà pag. 687. tit. 17. In Gloſſ. Lipſij *Slupigravi, ſepulchro.*

CORPVS IAM SEPVLTVM] Nam veſtitum ſepeliebant cum ornamentis. Gregor. Turonen. lib. 6. c. ult. *Ablutúmque veſtimentis melioribus induit.* Amalarius lib. 4. c. 41. Idem Gregor. lib. 8. cap. 21. *Sepulta eſt cum grandibus ornamentis & multo auro.* Paulò póſt: *Detexerunt ſepulchrum, tollentes & auferentes omnia ornamenta corporis defuncti quæ reperire potuerant.* Idem alibi: *Exinde veſtitus atque ablutus in Eccleſiam defertur.* Et: *Adfuit quædam matrona, quæ ablutam dignis veſtiit veſtimentis.*

VVARGVS] hoc eſt, *dejectus & expulſus.* Sic vet. Gloſſ. & tit. 87. leg. Ripuar. *Vagus & profugus ſuper terram*, ut habetur cap. 4. Geneſis. Inde apud Sidonium lib. 6. ep. 3. *Vargus, Baadoüiller.*

IN MODVM BASILICÆ] Gregor. Turonen. de glor. martyr. *Baſilicam ſuper tumulum ſancti magnam ædificavit.* & 2. hiſtor. cap. 14. Idem de glor. confeſſ. cap. 51. & 105.

FACTVM] Sic veteres quinque.

QVICVNQVE HOSPITALITATEM DEDERIT] παρέχει στέγην apud Plutarch. in Cicerone. Alioquin quemcunque mortalium arcere tecto nefas habebant majores noſtri. Cæſar lib. 6. Tacitus de moribus Germanorum.

TIT. LVIII.

DE INCENDIO VEL EXPOLIATIONE ECCLESIÆ] *Hæc capitula Dominus Ludovicus Imp. anno imperij ſui quinto cum univerſo cœtu populi in Aquiſgrani palatio promulgavit, atque legi Salicæ addere præcepit. Ipſáque poſtea cùm in Theodonis villa generalem conventum habuiſſet, ulteriùs capitula appellandu eſſe prohibuit, ſed ut lex tantùm diceretur voluit.*

VEL VEI RELIQVIÆ] Gregor. Turon. 2. mirac. cap. 40.

DE ALTARI] 1. q. 3. c. *Quæſitum.* & c. *Gravem.* de exceſſ. Prælat.

SI QVIS DIACONEM] Ita in omnibus.

TIT. LIX.

IN XL. NOCTES] In formula relationis cum judicio: *Sed poſtea taliter in jam dicto loco ipſi illi judicatum fuit ut in noctes quadraginta apud homines XXXVI. manu ſua trigeſima ſeptima in Eccleſia illa, in loco nuncupante illo, conjurare debeat.*

REX EXTRA SERMONEM SVVM EVM ESSE DIIVDICET] Extra mundeburdem. Marculfus in formula de mundeburde Regis: *Sub ſermone*, inquit, *noſtro & mundeburde quietus reſideat.* Et alibi: *ſub ſermone tuitionis noſtræ viſi fuimus recepiſſe.*

PER LEGEM SE EDVCERE] Veteres quinque, *per legem ſe edicere noluerit.*

ET QVICVNQVE EI PANEM DEDERIT] Cæſar 6. de bell. Gall. *Sacrificiis interdicunt. Hæc pœna eſt apud eos graviſſima. Quibus ita interdictum eſt, ij numero impiorum ac ſceleratorum habentur, ab iis omnes decedunt, aditum eorum. ſermonem defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant. neque his petentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur.*

TIT. LX.

DE RACINBVRGIIS] Gloſſ. Keronis: *Cauſa, Rahcha.* In formula cautionis de infracturis: *Contigit quòd cellariam vel ſpicarium veſtram infregi, & exinde annonam vel aliam raupam in ſolidos tantum furavi. dum & vos & advocatus veſter exinde ante illum Comitem interpellare feciſti, & ego hanc cauſam nullatenus potui denegare, ſic ab ipſis Racinburgiis judicatum, ut per vuadium meum eam contra vos, hoc eſt, componere vel ſatisfacere debeam &c. Sed dum ipſos ſolidos minimè habui unde tranſſolvere debeam, ſic mihi aptificavit, ut brachium in collum poſui, & per comam capitis mei coram præſentibus hominibus tradere feci. in earatione ut interim quòd ipſos ſolidos veſtros reddere potuero, & ſervitium veſtrum & opera qualecumque vos vel juniores veſtri injunxeritis, facere & adimplere debeam: & ſi exinde negligens vel jactivus apparuero, ſpondeo me contra vos, ut talem diſciplinam ſupra dorſum meum facere jubeatis quam ſuper reliquos ſervos veſtros.*

EGO VOS TANGANO] *Adjuro, interpello.* Ribuar. tit. 30. *Et ſiue tangano loquatur & dicat: Ego ignoro utrum ſervus meus culp. an innocens de hoc extiterit.* Et tit. 60. *Tabularium interpellatum in judicio non tangunet, & nec alfaccia requirat, & ſacramenta abſque tangano conjuret.* In fœdere Ludovici & Caroli apud Nitardum, *plaid. Thing.* Gloſſ. vetus: *placitum, plait, vel gedinge: placitare, Dengen.* Germ. *dingen*, accuſare dicitur.

LEGEM IVDICETIS] Inde *Jugement de loy.* Hannonienſ. mor. cap. 17. & Mont. cap. 24 & 15.

Contra vnvmqvemqve] *Amende de ſol appel.* ut Ribuar. tit. 57.

TIT. LXI.

In dvrpilo] *In liminari ſive veſtibulo.* Marculfus: *Et per durpilum & feſtucam ſibi foras exitum alienum vel ſpoliatum in omnibus eſſe dixit.* In vita S. Eugendi: *Clauſuram fortiſſimam ſuperſtitioſiſſimi templi, quod Gallica lingua Iſandor, id eſt, ferrei hoſtij.*

De ilea terra] Vnde moribus noſtris, *Mettre en ſa main le gazon de l'heritage.* In notitia traditionis: *Qualiter veniens il. die illo in villa illa ante bonos homines per hoſtium & axatoria ſeu terram vel herbam homini illi nomine ill. & conjugi ſuæ ill. rem illam viſus fuit tradidiſſe, non in fraude, ſed in publico, & per meam fiſtucam de jam dicta re illa exitum feciſſe.* Et alibi: *Per terram & per herbam ſeu per hoſtium viſus fuit tradidiſſe.* In formula traditoriæ de terra: *Miſſus ipſius femine illo ipſi miſſo monaſtery nomine illi per ipſum hoſtium de ipſa caſa per terram vel herbam, ſicut lex eſt, ad partem ſancti illius viſus eſt tradidiſſe, & per ſuam fiſtucam ipſum miſſum vel ipſam feminam de ipſis rebus ſeexutos ex omnibus eſſe dixiſſe.*

Vltra scapvlas iactare] Inde, *Riche par deſſus l'eſpaule.*

Çamisa] Al. *Camiſia.* Guitbert. de bello ſacro lib. 3. *Adoptionis autem talis pro gentis conſuetudine dicitur fuiſſe modus. Intra lineam interulam, quam nos camiſiam vocamus, nudum intrare eum faciens, ſibi adſtrinxit. Ad hac omnia oſculo libato firmavit.*

Discinctvs et discalceatvs] *De ceint & ſans houzeaux.* Artic. 72. Conſuet. Borbon. & cap. 20. Alverniæ artic. 4 Marchiæ 64. Inde *tendre & donner la ceinture. Et laiſſer les houzeaux.* Videatur quæſt. 46. Druſij.

TIT. LXII.

Alode] In epiſt. Ioan. PP. VIII. *Proprietates Boſonis & Engeltrudis, quas vos alodium dicitis, filiabus eorum heredibus reſtituatis.* Marculfus: *Terra paterna. Aviatica.* tit. 58. leg. Ripuariorum. *Biens papoaux & avitins* VVaſconibus. Dicitur tamen & de conquiſito, ut notavi in Gloſſario ad Capitularia.

Et filios non dimiserit] Filiæ enim patri in alode non ſuccedebant, niſi aliter caviſſet. Marculfus in formula quæ extat apud Doctorem meum Obſervat. 8. Innominatus Auctor de formulis Salicis: *Dulciſſima filia mea, dum cognitum eſt qualiter ſecundùm legem Salicam in portione paterna cum fratribus tuis filiis meis minimè potes accedere.* Sed nec in lege familiæ quam Burchardus VVormatienſis Epiſcopus ſcripſit: *Si ex familia*, inquit, *vir aliquis & uxor ejus obierint, & filium cum filia reliquerint, filius hereditatem ſervilis terra recipiat, filia autem veſtimenta matris & pecuniam operatam recipiat.*

Qvicvnqve proximiores] Vetus formula, Vt in locum filiarum nepotes inſtituantur ab avo: *Dulciſſimis nepotibus meis S. Dum peccatis meis facientibus genitrix veſtra filia mea, quod non optaveram, tempore natura ſua completo ab hac luce deceſſit, ego verò penſans conſanguinitatis cauſam, dum & pro lege cum ceteris filiis meis avunculis veſtris in alode mea minimè accedere potueratis, ideo per hanc epiſtulam vos dulciſſimi nepotes mei volo ut in alode mea poſt meum diſceſſum, ſi mihi ſuperſtites fueritis, &c.*

De terra vero Salica] In donatione Caroli Magni Eccleſiæ Tigurinæ: *Atque inſuper in Honica duos manſos & dimidium præter Salicam terram de noſtra propria manu in ſuam manum ut juſtum eſt percepit.* id eſt, terra quæ hoſtibus devictis Regi militibúſve Saliis ſorte obtigit. Gregor. Turonenſ. hiſtor. 2. 27. Aimoin. 1. 12. Thoromach. 678. Hincmarus in vita beati Remigij. Vnde & *decima Salica* in deſcriptione huharum ad curiam Forde pertinentium, apud Marq. Freherum vir. doct. Et Salica domus in Polyptico ſancti Galli, *tam marchis quàm adificiis (excepta domo Salica) curtilibus terris &c. anno* xxxv. *Hludovvici piiſſimi Regis.* Nam agri ex hoſte capti partim in publico, vel Principi, partim veteri poſſeſſori relinquebantur, partim militibus & veteranis in præmia aſſignabantur. Procop. 1. de bello VVandalico: *Gizerichus deinde ſi quid inter Afros boni fuerat, aut agri, aut rerum aliarum, omne inter filios diviſit Honorichum & Genzonem. Nam Theodatus omnibus junior jam deceſſerat ſine liberis. Ceteros item agros optimos Africa à dominis ereptos VVandalis diſtribuit, qui adhuc hodie* κλῆροι βανδίλων καλοῦνται. Malè interpres Latinus. Vnde in edicto Hunnerici apud Victorem Epiſcopum Vticenſ. lib. III. *Sortes Vandilorum.* Et lib. 10. leg. VViſigotth. tit. 2. *Sortes Gothica & Romana.* Sidonius lib. 7. ep. 6. *Limes Gotthica ſortis.* Videantur leg. Burgund. & Caſſiodorus.

Nvlla portio hereditatis mvlieri veniat] Carol. IV. de vita ſua: *Eodem anno obiit Carolus Francorum Rex, relicta uxore pregnante, qua filiam peperit. Et cùm de conſuetudine regni filia non ſuccedant, provectus eſt Philippus filius ſoceri mei in Regem Francia, quia propinquior erat heres in linea maſculina.* Albertus Argentin. in Chronico: *Cùm Francia à nullo haberi dicatur in feudum, quamvis è contrà nullus per femininam lineam ſucceſſiſſe dicatur.* Vetus Chronicon: *Obeunte inhumatóque Carolo Pulchro, orta eſt queſtio non modica quis in regno de ipſius progenie proximior exiſteret ad ſuccedendum &c. Tandem opinionibus & altercationibus ſopitis, per Principes & regni ſapientes concluſum fuit & unanimiter determinatum quòd regnum, eò quòd de conſuetudine & ſtatutis ejuſdem in genus femineum deſcendere non valebat, Comiti de Valeſio Philippo pertinere debebat.* Bald. ad l. 1. D. de ſenator. & ad tit. de feudo Marchiæ. Petr. Iacobus tit. de cauſis ex quibus Vaſall. Froiſſard. volum. 1. c. 4. Garibay lib. 26. hiſt. Hiſp. cap. 16. Et ſanè jure antiquo feudorum filiæ à ſucceſſione feudi removentur, quia feminæ neque faidam levare neque pugnam facere poſſunt. *lib. 1. de feud. tit. 1.*

TIT. LXIII.

De eo qvi se de parentila] id eſt, *de ejuratione cognationis.*

Fvstes

Fuſtes alninos ſuper caput euum franoat] An inde fuſtis fractio in funere Regum noſtrorum? Ex *Rompre le fuſt on feſtu uvee quelqu'un.* Sicut contrà moribus noſtris, *Livrement de fuſt.* In vet. inſtrumenr. *Vnde ejuſmodi anctoramentum priùs ibidem in capitulo quodam fuſte, ut moris eſt, fecit, & poſtea eundem fuſtem ſuper altare poſuit.* Et alibi: *Ex quo molendino dum ſuper altare donationem quodum fuſte, ut moris eſt, faceret.* Item: *Poſtea hoc majus monaſterium in capitulo noſtro, quodam fuſte qui apud nos nomine ejus inſcripto in teſtimonium ſervatur, præſente Domino Abbate Alberto fecit guerpitionem.*

De tota eorum se ratione] *De toute leur race.*

TIT. LXV.

Medietatem parentes] Nam univerſa domus recipiebat ſatisſactionem. Tacit. de moribus Germanorum: *Suos enim opprimi quiſque & circumveniri non patitur.* Cæſar.

TIT. LXVII.

Hereburgium] Equeſtribus *Herege*, Helvetiis *Herberger.* An inde *Hurebez*?

Stria hominem comederit] λαιστρυγών. *Striga, malefica.* Plaut. Pſeudolo. *Strigibus vivis, convivis inteſtina quæ exedant.* Vid. tit. de homicidiis ſervor. lib. 1. Leg. Langobardorum. *Genichiales* Hincmaro dicuntur, *Genochez* Biturigenſibus.

TIT. LXIX.

De bargo] *Ramo.* Tacit. de morib. Germ. *Proditores & transfugas arboribus ſuſpendunt.* Invenio in Gloſſ. Saxonic. antiquiſſ. *Baar, feretrum.* Inde fortaſſis *Bargina*, νεκροφόρος.

Uti incrocatur] Inde *Pendre au croc.*

Quod inimicus] *Duellio.* Mos Francis ſolitus. Aimon. 5. 13.

Vivum hominem] In quæſtionibus adhibendis more Francico, reus revinctis poſt tergum manibus, ſuſpenſus ad arborem dependebat. Gregor. Turon. lib. 5. hiſtor. cap. 49.

TIT. LXXI.

De terra condemnata] Totus hic titulus abeſt in omnibus exemplaribus. Ædificiorum condemnatorum fit mentio Speculo Saxon. libr. 3. tit. 1.

FRANCISCI PITHOEI
GLOSSARIUM
AD LIBROS
CAPITULARIUM.

Nunc prodit multò auctius & emendatius ex autographo ejuſdem Pithœi.

Absis] V. 117. Canone 32. ſynodi Carthaginenſis tertiæ. Veteres Gloſſæ: *Abſida, ſedes Epiſcoporum.* B. Auguſtinus Albinæ: *Ad noſtra ſubſellia relicta turba redieram.* & paulò pòſt: *Dicebam ego quibus poteram, qui ad nos in abſidem honoratiores & graviores aſcenderant.* Idem Maximino Epiſcopo Donatiſtæ: *Tranſit honor hujus ſeculi, tranſit ambitio. In futuro Chriſti judicio nec abſida gradata, nec cathedra velata, nec ſanctimonialium occurſantium atque cantantium greges adhibebuntur ad defenſionem.* Evodius lib. 1. de miraculis B. Stephani cap. 3. & lib. 2. cap. 2. Paulinus ad Severum: *In qua æquè abſidem factum indicavit. Sed de hoc, ubſidam aut abſidem magis dicere debuerim, tu videris; ego neſcire me fateor, quia hoc verbi genus nec legiſſe reminiſcor.* Sic veteres. Iſidor. 15. orig. cap. 8. Hincmarus Rhemenſis de geſtis habitis pro divortio Thietbergæ: *Et ſacri canones jubent ut pœnitentes tempore quo pœnitentiam petunt, impoſitionem manuum & cilicium ſuper capita à ſacerdote, ſicut ubique vulgatum eſt, ante abſidam accipiant, quod unuſquiſque publicè pœnitens ab Epiſcopo ſuo, de cujus parrochia eſt, debet ſuſcipere.*

Actor dominicus] IV. 44. *actor rei dominicæ, Rationalis.* l. 11. C. Th. de juriſdiction. omn. Iudic. l. 4. de conlation. fundor. patrim. Significatur & actionis nomine quodlibet officium. Victor perſec. African. 2. Iuſtinian. pragmat. Gregor. Turon. 4. hiſtor. Franc. cap. 36. & de gloria martyr. 2. 16. Marculſus: *Ideo actionem comitatus, ducatus, patriciatus, in pago ill. quam anteceſſor tuus ill. videtur egiſſe, tibi ad agendum regendùmque commiſimus.*

Acupictile] I. 75. *Phrygium opus.* Iſidor. 9. origin. cap. 19. Servius in illud Virgil. *Et phrygiam Aſcanio chlamydem.*

Adnuntiatio] Append. II. 9. Sic *Adnuntiatio Karoli & nepotis ejus Lotharii apud S.*

Quintinum &c. Volumus vos ſcire quod fecit noſter conventus. & alibi : *Adnuntiatio Karoli apud Piſtas.* Item : *Adnuntiatio Ludovici Regis apud Confluentem.*

ADRHAMIRE SACRAMENTA] III. 58. IV. 28. *jurare. Arramir* Francis.

Mels les oyſſez arramir,
Serement faire & foy plevir
Que par morir ne ly falleront.
Tel fra comm'il fera feront.

ADRHAMIRE SE] III. 58. IV. 29. Marculfus : *Veniens ante nos homo ille ibi in palatio noſtro, placitum ſuum legibus cuſtodivit quod habebat apud hominem nomine illo, quod ipſe vel per ſuam fiſtucam ante nos viſus fuit adrhamiſſe. Sed nuncupatus ille nec ad placitum ſuum venit, nec ipſum ſacramentum juravit.*

AOVENÆ] III. 18. *Aubains. Albani.* Nam Scoti vagi. Vide, *Scotorum hoſpitalia.* Sic à Sclavis *Eſclaves.* In vita Bonifacij Moguntini : *Vt à Sclavis Chriſtianorum terras habitantibus tributum exigatur, ne ſibi proprium vindicent quod colunt.* In duplomate Hlotharij & Hludouvici ad petitionem Eliſiardi Epiſcopi Pariſienſis : *Nec de liberis hominibus albaniſque ac colonis in ſupradicta terra commanentibus aliquem cenſum vel aliquas redhibitiones accipere.*

AOVOCATI] IV. 3. *Advoez. Defenſores ſive protectores.* Ex Canone 99. Africanæ ſynodi poſt conſulatum Stiliconis inducta eſt advocarorum defenſio pro cauſis Eccleſiæ. Vide privilegium quod monaſterio Vttenburrhano conceſſit Karolus Magnus apud Bruſchium. In Edicto Cariſiacenſi Karoli Calvi anni DCCCLXIV. *Et ipſe ſic mallum ſuum teneat ut barigildi ejus & advocati, qui in aliis comitatibus rationes habent, ad ſuum mallum occurrere poſſint.* Chronicon Beſuenſe : *Anno octavo regni ſui Clotharius Rex defenſorem & advocatum Gengulfum virum illuſtriſſ. monaſterio Beſvenſi inſtituit. quod ejus littera indicans. Petiit a nobis ut illuſt. vir Gengulfus omnes cauſas ipſius monaſterij ad proſequendum & redintegrandum deberet recipere.*

AGENDA] V. 55. VI. 306. Synodus Karthaginenſis ſecunda cap. IX. *Agenda mortuorum* in lectionario B. Hieronymi. *Agenda veſpertina vel matutina* in regula B. Benedicti. Beda in vita Auguſtini : *Per omne ſabbathum à Presbytero loci illius agenda eorum ſollenniter celebrantur.*

AGGERES LIGERIS] IV. 10. *Turcis & levées de Loire.* Gloſſ. *Agger, prata, via publica.* Hieronymus in chronico : *Propter inundationem aggeres conſtruxit.*

ALODE] I. 120. Gallicum vocabulum. Plin. 11. 37. Sueton. in Iulio cap. 24. *Res mancipi* Sigeberto dicitur. Cap. 20. lib. 3. hic. Can. 42. ſynodi Meldenſis. Karolus in capitulis quæ conſtituta ſunt apud Sueſſionas anno 853. *Et poſtea in alodem data ſunt, ut deſcribant quæ ſint, & à quo vel à quibus in proprietatem data ſunt.* & in adnuntiatione Hludovici Regis : *Et illorum alodes de hereditate & de conquiſitu, & quod de donatione noſtri ſenioris habuerunt.* Ibidem : *Vt Miſſi noſtri his qui firmitatem fecerunt, alodes illorum quos de hereditate & de tali conquiſitu qui de noſtra donatione non venit &c. Hereditas* Reginoni : *Vt perderent ingenuitatem & hereditatem.* Ado : *Baptizatis Saxonibus, ex ingenuitate & alode firmitas roborata.* Flodoardus ex Hincmaro : *Cupiens cavere ne cenſus ipſe deperiret, & villa in alodem verteretur, & eccleſiaſtica mancipia in ſervos & ancillas diſpertiantur.*

Ἀναγινωσκόμενοι] VII. 356. κατισθῆναι Harmenopulo.

AMBO] I. 82. *Pulpitum.* Beatus Cyprian. epiſt. 33. & veteri interpr. can. 25. ſynodi Laodicenæ. Epiphanius Tripartitæ x. cap. IV. *Epiſcopus verò Eutropio ſub altare jacente, nimióque repercuſſo timore, reſidens ſuper ambonem, ubi ſolebat priùs facere conſuetum ſermonem.* Socrat. VI. cap. V. καθεσθεὶς ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, ὅθεν αὐτὸς καὶ πρότερον ὁμιλεῖν, χάριν τοῦ ἐξακούεσθαι. Zonaras in Anaſtaſ. οἱ ἐν τῷ ἄμβωνι ὡς ἐπὶ ἐκκλησίας σάντες. Euſtathio in Odiſſ. ὅρμ λόφος, ἢ σάσα ὑπεροχὴ ἢ ὅπερ ὄρος. Benedictus cunctis Epiſcopis in Caroli glorioſi Regis regno morantibus : *Vt in divinis celebrandis myſteriis, more Subdiaconorum, ſacras lectiones, conſcendens ambonem, populis nuntiaret.*

ANGELORVM NOMINA] I. 16. contra Adebertum & Clementem. In ſynodo Romana ſub Zacharia Papa, quæ refertur in vita Bonifacij : *Cùmque per ordinem legeretur, pervenit ad locum ubi ait : Precor vos & conjuro vos & ſupplico me ad vos angele Vriel, angele Raguel, angele Tubuel, angelo Michael, angelo Adimis, angelo Tubuas, angele Sabaoth, angele Simihel. Dum verò hæc oratio ſacrilega uſque ad finem perlecta fuiſſet &c. Quid aliud agendum eſt niſi ut omnia quæ coram nobis lecta ſunt igne concremeniur? Octo enim nomina angelorum quæ in ſua oratione Adebertus invocavit, non angelorum, præter Michaelis, ſed magis dæmonum nomina ſunt &c. Nos autem, ut à veſtro ſancto apoſtolatu edocemur, & divina tradit auctoritas, non plus quàm trium angelorum nomina agnoſcimus, id eſt, Michaël, Gabriel, Raphael.*

ANNONA] I. 112. 125. Gregorius Turon. 3. de virtut. B. Martini cap. 3. *Accepta annona ad molam vadit, impoſitóque tritico, molam manu vertere cœpit.* Art. 59. Speculi Saxonum : *Qui priùs annonam molendino præſentaverit, priùs molere debet.*

AQVÆ FERVENTIS AVT FRIGIDÆ IVDICIVM] IV. 13. Additione IV. 113. Leg. Friſio. tit. 3. Burchardus in lege quam dedit familiæ. Hincmarus pro Lothario : *Hic examinandus judicio conligatus in aquam dimittitur, & aut purgatus ſtatim judicio arbitrorum abſolvitur, aut uſque ad purgationem conligatus judicio examinatur.* Idem Hincmarus contra Hincmarum Landunenſem : *Præfati homines quia non liberæ conditionis ſunt, aut cum aqua frigida, aut cum aqua calida, inde ad judicium Dei exirent.* Cujus ritus & aliorum ejuſmodi & precum concipiendarum formulæ variæ pro cujuſque regionis more editæ ſunt. Quæ ſequuntur, extant in ordine Dunſtani Dorobernenſis Eccleſiæ Archiepiſcopi ex bibliotheca illuſtris Eccleſiæ Pariſienſis & mea.

[In hoc loco Franciſcus Pithœus edidit formulas precum quibus uti ſolebant antiqui in judiciis Dei. Nos illas heic omiſimus, quia editæ ſunt ſuprà inter formulas exorciſmorum Tit. III. IV. & V.]

ARMA] III. 22. VI. 90. Can. 17. ſynodi Moguntinæ : *Laicis verò qui apud nos ſunt arma portare non prajudicemus, quia antiquus mos eſt & ad nos uſque pervenit.* Can. 8. ſynodi Salegunſt. *Decretum eſt etiam ut nemo gladium in Eccleſiam portet, regali tantùm excepto.*

AVCTORITAS] I. 82. Videnda quæ ex ſynodi Rhemenſi & Toletano referunt Burchardus lib. 2. Collectarij canonum & Ivo parte 6. Decreti.

B

BALATIONES] VI. 196. Can. 62. ſynodi ſextæ in Trullo. Can. 80. ſynodi Brach. & ſynodi Rom. ſub Lothario & Ludovico cap. 35. *Vt ſacerdotes admoneant viros & mulieres qui feſtis diebus ad Eccleſiam conveniunt, ne balando & turpia verba decantando choros teneant & ducant.* Nobis *Balz.* Apud Vopiſcum *Balliſtea.* Gloſſ. βαλλίζω, *ballo.* Meminit & Athenæus τῶ βαλισμῶ.

BANNVS DOMINICVS] III. 63. IV. 1. VII. 22. 31. 32. *Bannus regius* lib. 2. Speculi Saxonici art 61. *id eſt, multa quæ eſt ſexaginta ſolidorum.* Inde conſuetudinibus noſtris majores multæ ſolidis ſexaginta frequentiùs taxantur. *Bannus francilis* in edicto Karoli regis Cariſiacenſi de monetis.

ANNONAM SVPER BANNVM DOMINICVM RAPERE] III. 66. Abbo: *Quòd ſi is locus interdicto veſtro & , ut ſollemniter dicamus, veſtro banno jure tenetur adſtrictus.*

PROPRIETAS SIVE POSSESSIO IN BANNVM MISSA] III. 45. IV. 24. Hincmarus Karolo Regi : *Quicquid de rebus & facultatibus eccleſiaſticis ſibi in epiſcopali ordinatione munere Spiritus ſancti ad gubernandum & diſpenſandum commiſſis acceperat, juſſione veſtra per Vicecomitem illius pagi in bannum, quod in lingua Latina proſcriptio confiſcando vocatur, eſt miſſum.*

BANNIRI] III. 40. Marculfus : *Ideo jubemus ut omnes pagenſes veſtros tam Francos quàm Romanos bannire & locis congruis per civitates, vicos, & caſtella congregare faciatis.* Fredegarius ſcholaſticus, ſive continuator Gregorij Turonenſis : *Exercitum in auxilium Siſenandi, totum regnum Burgundiæ bannire præcepit.*

BAPTIZENTVR DE QVIBVS DVBIVM EST VTRVM BAPTIZATI] VI. 184. In epiſtola Gregorij Papæ ad Bonifacium Moguntinum : *Baptizentur à paganis baptizati.* VII. 401. in altera epiſtola Gregorij Papæ ad eundem Bonifacium. Videatur epiſt. Zachariæ Papæ in vita ejuſdem Bonifacij.

BASTONICVM.] VI. 97. *Arctiſſima cuſtodia.*

BATTERE] I. 75. *battre.* In admonitione Karoli Piſtis : *Et de manopero in ſcuria battere noluit.* Repperio in Gloſſario : *Battutum*, τυπτόμενον. *Battuit*, κατακόπτει. quomodo ſcribendum videtur apud Suetonium. Sic *Battualia* quæ vulgò *battalia*, exercitationes militum vel gladiatorum Adamantio Martyrio. Inde *Battaile.*

BAVGA] Append. II. 5. *Armilla.* VI. 223. *Bogen* quidem Alamannis *arcus.*

BENEFICIVM] I. 157. In vita ſancti Gothardi Epiſcopi Hildeſemenſis : *Inſtitutum monaſticum præclarè illic profecit uſque ad diſſenſionem quæ extitit inter Ludovicum Caroli magni filium & liberos ejus. Ea enim tempeſtate complures ſpoliabantur Eccleſiæ, monaſteria vaſtabantur, atque in his etiam Altahenſe, cujus poſſeſſiones à fidelibus ei collata militantibus, pro voluntate eorum qui ſic debacchabantur, beneficij imò verò maleficij nomine attribuebantur.* In vita beati Guiberti confeſſoris cap. x. apud Surium to. 3. Guibertus apud Cæſarem accuſatur *quòd Gemmelaus regalem fiſcum, majoribus ipſius munificentia imperiali loco beneficij attributum, in partem proprietatis ſuæ uſurpaverit, & injuſſu Regis, fundato ibi cœnobio, in ſortem eccleſiaſtici juris injuſtè transfuderit. quod fieri nullo modo lex publica ſinit.*

BENEFICIARIO IVRE] In capitulis Regis Karoli VI. In diplomate Karoli Calvi Imp. Kal. Oct. Indict. VIII. in pago Andegavenſi apud Flodoard. lib. 3. hiſt. Rhem. cap. 4. *Proinde noverit omnium fidelium Dei ac noſtrorum ſolertia quia res ex epiſcopatu Rhemenſi, quas magna neceſſitate, & per omnia inviti, dum à paſtore ſancta ſedes illa vacaret. fidelibus noſtris ad tempus, unde quoddam temporale ſolatium in noſtro haberent ſervitio, commendavimus, electo & ordinato munere ſancti Spiritus per Dei & noſtram diſpoſitionem in eadem ſancta ſede Hincmaro Archiepiſcopo, hoc noſtræ auctoritatis præcepto, cum integritate quicquid exinde nos fidelibus noſtris beneficiavimus, præſentaliter reſtituimus.* Ibidem : *Quicquid ex eodem epiſcopatu. quando de manu Fulconis illud recepimus, alicui praſtito beneficio conceſſimus.* Nollem virum multæ lectionis ex interpretatione Gallica alienis à ſenſu verbis hoc idem diploma retuliſſe.

BLASPHEMARE] III. 12. *Blaſmer de faux jugement.*

BREVE] III. 82. *brevis* App. II. 9. Can. 4. ſynodi Meldenſis. Gloſſar. πιττάκιον, pittacium, brevis. Anna Alexiad. ἢ τὰ βίβλια εἰς μέσον τελευταῖα προὔθετο, βρέβια ταῦτα ἡ συνήθεια οἶδε καλεῖν, ἐν οἷς ἀναγράφονται τὰ ἐν ἑκάστῳ τεμένει ὄντα κειμήλια. Cap 32. Reg. B. Benedicti. Inde *brevet* & *Brief.*

BRVNIA] III. 14. VI. 223. Addit. IV. 94. *Lorica.* Nobis *Brunie.* *Vt omnis homo de duodecim manſis bruniam habeat.* Inde *feuda lorica* quæ Normannis *fieſ de hanbert.* ſicut *ſcutagium, id eſt ſervitium ſcuti*, Anglis. Invenio tamen vetuſtiori Saxonum lingua *Brynn* galeam ſignificare.

BVCCELLÆ] VI. 194. Can. 50. ſynodi Matiſconenſis. ψώμια Ioan. 10. Concil. Tolet. 16. can. 6. Tertullianus de monogamia cap. XI. *Et illi planè ſic dabunt viros & uxores quomodo buccellas.* Evodius de miraculis beati Stephani : *Megetia buccellam omni die in oleo ſanctificato tinctam prius accipiebat, & ſic ceteros cibos ſumebat.* Bernoldus Preſbyter Conſtantienſis in

expoſitione ordinis Romani conqueritur in quibuſdam Eccleſiis oblatas panis, quæ priſca Eccleſiæ conſuetudine ad uſum ſacrificij à populo fideli ad menſam Domini offerebantur, ad imaginem nummorum & ad tenuiſſimam quandam & leviſſimam formam à veri panis ſpecie alienam fuiſſe redactas. Honorius lib. 1. Gemmæ animæ: *Et quia populo non communicante non erat neceſſe panem iam magnum fieri, ſtatutum eſt in modum denarij formari.*

B v t t i c v l a r i v s] Append. III. 6. Gloſſar. *βύτλιον*, *Cupella*. *βύτλις*, *Cupa*. Gloſſ. Germanicianum: *Cupa*, Vagna, *βύτις μεγάλη, ἐν τίνις γαυλὸν καλῶν*. & in inſtrumento veteri apud Doctorem meum: *butta*, *butticella*. Inde *Coupe*, *Bouteille*, *Cuve*, *Bagnoire*, *Botte de vin.*

C

C a m p v s] II. 46. In duplomate Roberti Regis: *legem duelli, quod vulgò dicitur campus.* Mos Francis ſolitus armis impacta diluere. Aymoin. 5. 13. lib. 2. Neapolit. conſtit. tit. 32. 33.

C a m p i o] IV. 23. *Champion.* Alamannis *Kampffer.* Burchardus in lege quam dedit familiæ: *Duo eligantur ad pugnam, & cum duello litem decernant; & cujus campio ceciderit, perdat &c. Ainſi le battu payoit l'amende.*

C a n c e l l a r i i] III. 43. Gloſſ. *Cancellarij*, *ἀρχιγραμματεῖς*. *qui chartas ſcribunt.* I. 152. Can. 44. ſynodi Cabillon. 2. *Tabelliones. Notarij* Anian. l. 1. C. Th. ad leg. Cornel. de falſis.

C a n c e l l a r i v s] II. 24. In vita B. Auſberti: *Cœpit eſſe auliens ſcriba, doctus, conditórque regalium privilegiorum, & gerulus annuli regalis quo eadem ſignabantur privilegia.* In conſtitutione Karoli Calvi facta in Cariſiaco anno DCCCLXI. *Preterea neceſſarium duximus ut commendationem noſtram ex hoc ſcribere rogaremus, quæ ex more in noſtro palatio apud Cancellarium noſtrum retineatur, & inde per Miſſos noſtros dirigatur.* Hincmarus Rhemenſis ad Epiſcopos quoſdam Franciæ: *Cui (Apocriſiario) ſociabatur ſummus Cancellarius, qui à ſecretis olim appellabatur; erántque illi ſubjecti prudentes & intelligentes ac fideles viri, qui præcepta regia abſque immoderata cupiditatis venalitate ſcriberent, & ſecreta illis fideliter cuſtodirent.*

C a n e s i n d e x t r o a r m o t o n s i] VI. 236.

C a n t v s G a l l i c a n v s] I. 74. Karol. M. Imp. lib. 1. contra ſynodum Græcorum de imaginibus; quem ea de re quatuor libros Romam miſiſſe Hincmarus refert. *A cujus (Romana Eccleſia) ſancta & reverenda communione multis recedentibus, noſtræ tamen partis nunquam receſſit Eccleſia; ſed ea apoſtolica eruditione inſtruente, & eo à quo eſt omne donum optimum tribuente, ſemper ſuſcepit reverenda chariſmata. Quæ dum à primis fidei temporibus cum ea perſtaret in religionis ſacra unione, & ab ea paulò diſtaret, quod tamen contra fidem non eſt, in officiorum celebratione, veneranda memoria genitoris noſtri illuſtriſſimi Pippini Regis cura & induſtria, ſive adventu in Gallias reverentiſſimi & ſanctiſſimi viri Stephani Romanæ urbis antiſtitis, eſt ei etiam in pſallendi ordine copulata; ut non eſſet diſpar ordo pſallendi quibus erat compar ardor credendi, & quæ unita erant unius ſanctæ legis ſacra lectione, eſſent etiam unita unius modulationis veneranda traditione, nec ſejungeret officiorum varia celebratio quas conjunxerat unica fidei pia devotio. Quod quidem & nos collato nobis à Deo Italiæ regno fecimus, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ faſtigium ſublimare cupientes, reverentiſſimi Papæ Adriani ſalutaribus exhortationibus parere nitentes; ſcilicet ut plures illius partis Eccleſiæ, quæ quondam apoſtolicæ ſedis traditionem in pſallendo ſuſcipere recuſabant, nunc eam cum omni diligentia amplectantur, & cui adhæſerant fidei munere, adhæreant quoque pſallendi ordine. Quod non ſolùm omnium Galliarum provinciæ, & Germania, ſive Italia, ſed etiam Saxones, & quædam aquilonalis plagæ gentes per nos Deo annuente ad vera fidei rudimenta converſæ facere noſcuntur.* De quo conqueritur Leidradus Archiepiſcopus Lugdunenſis ad Carolum Imperatorem. *Habeo*, inquit, *ſcholas cantorum, ex quibus plerique ita ſunt eruditi ut etiam alios erudire poſſint. Præter hæc habeo ſcholas lectorum.* Molanus cap. 42. lib. 2. de Canonicis ex hiſtoria Lugdunenſi per Paradinum lib. 2. c. 20. Idem Karolus in præfatione Omiliarij totius anni. Einhardus. Chronicon Engoliſmenſe: *Mox petiit Domnus Rex Karolus ab Adriano Papa cantores qui Franciam corrigerent de cantu. At ille dedit ei Theodorum & Benedictum Romanæ Eccleſiæ doctiſſimos cantores, qui à ſancto Gregorio eruditi fuerant. Tribuítque antiphonarios ſancti Gregorij, quos ipſe notaverat nota Romana. Dominus verò Rex Karolus revertens in Franciam, miſit unum cantorem in Metis civitate, alium in Suſſionis civitate, præcipiens de omnibus civitatibus Franciæ magiſtros ſcholæ antiphonarios eis ad corrigendum tradere, & ab eis diſcere cantare. Correcti ſunt ergo antiphonarij Francorum, quos unuſquiſque pro arbitrio ſuo vitiaverat, vel addens vel minuens; & omnes Franciæ cantores didicerunt notam Romanam, quam nunc vocant notam Franciſcam. Excepto quòd tremulas vel colliſibiles vel ſecabiles voces in cantu non poterant perfectè exprimere Franci, naturali voce frangentes in gutture voces potiùs quàm exprimentes. Majus autem magiſterium cantandi in Metis civitate remanſit.* Vide Agobardum pag. 400. VValfridum Strabum de rebus eccleſiaſt. cap. XXV. & Ioannem Saliſber. lib. 1. Policrat. cap. VI.

C a p i t v l a r e] *Capitulare dominicum.* Tit. IX. Pœnitent. Roman. cap. 13. *A capitulis.* Hadrianus Papa Karolo Magno: *Edidit nobis Capitulare adversùs ſynodum &c. Unde per unumquodque capitulum reſponſum reddidimus.* In lege Longobardorum: *Iam non ulteriùs capitula, ſed tantùm leges dicantur.* Aymoin. 5. 35. Lupus Ferrarienſis epiſt. 42. *Canones eoſdem ſive, ut vos vocatis, capitula.* Capitularium tributorum apud Gregor. Turon. lib. 9. cap. 30. *Capdaſtre* Septimanis Gothis.

C a p e l l a] V. 334. Can. 5. ſynodi Aquiſgran. Can. 5. ſynodi Rhemenſis. Hincmarus clero & plebi Tornacenſi: *De capellis antiquitus ſubjectis Eccleſiis non æqualem ſicut de principalibus Eccleſiis collationem exigat. Sed princi-*

palis Eccleſia cum ſibi ſubjectis capellis. Capellani Presbyteri. V. 2. Hincmarus ad Epiſcopos quoſdam Franciæ : *Apocriſiarius autem, quem noſtrates Capellanum vel Palatij cuſtodem appellant, omnem clerum ſub cura & diſpoſitione ſua regebat.* Ibidem : *Apocriſiarius quidem de omni eccleſiaſtica re vel ordine, necnon etiam de canonica vel monaſtica altercatione, ſeu quæcunque Palatium adibant pro eccleſiaſticis neceſſitatibus, ſollicitudinem haberet, & ea tantummodo de externis Regem adirent quæ ſine illo pleniùs definiri non potuiſſent.* Valafridus Strabo Abbas Augienſis capite ultimo de exordiis & incrementis rerum eccleſiaſticarum : *Sunt & illi quos ſummos Capellanos Franci appellant, Clericorum cauſis prælati. Cappellani autem minores &c. Dicti autem ſunt primitus Cappellani à Cappa ſancti Martini, quam Reges Francorum ob adjutorium victoriæ in prælus ſolebant ſecum habere; quam ferentes & cuſtodientes cum ceteris ſanctorum reliquiis Clerici, Cappellani cœperunt vocari.* Monachus quidam S. Galli : *Quendam optimum dictatorem & ſcriptorem in Capellam ſuam aſſumpſit. quo nomine Francorum Reges propter Cappam S. Martini, quam ſecum ob ſui tuitionem & hoſtium oppreſſionem jugiter ad bellum portabant, ſancta ſua appellare ſolebant. vel patrocinia ſanctorum* V. 2. In formula chartæ audientialis : *Dum inter ſe contenderent, ſic eidem à proceribus noſtris, in quantum inluſter vir ille Comes palatij noſtri teſtimoniavit, fuit judicatum, ut de quinque denominatis idem ille apud tres & alios tres ſua manu ſeptima tunc in palatio noſtro ſuper capella Domni Martini, ubi reliqua ſacramenta percurrunt, debeat conjurare.* Eckerhardus in vita beati Notkeri to. 6. Caniſij pag. 932. *Capſam ſolidè auream, gemmis regaliter inclitam, reliquiis ſummis refertam, in modum Capellæ formatam, cujus ſuperſcriptio ſic eſt :*

En crucis atque piæ cum ſanctis capſa Mariæ.
Hanc Carolus ſummam delegit habere Capellam.

Et : *Capſam illam ſuſpendens collo.* Evodius lib. 1. de miraculis beati Stephani : *Capella argentea, in qua erat reliquiarum portio.*

CAPVLARE] I. 75. Hincmarus Remenſis Archiepiſcopus in libro contra Hincmarum Laudunenſem, de ſententiis Engelramno Metenſium Epiſcopo datis : *Quam diverſa à ſacris canonibus, & quàm diſcrepantes in quibuſdam ab eccleſiaſticis judiciis habeantur, ut hic quædam de plurimis ponam, evidenter manifeſtatur. Delatori, inquit, aut lingua capuletur, aut convicto caput amputetur &c.* In legibus Longobardorum : *Naſus ei capuletur. Le nez luy ſoit coupé.*

DIACONVS IN CARDINE CONSTITVTVS IN VRBE ROMA] I. 133. Gloſſ. *Cardinalis,* [illegible] *Diaconus Cardinatus* Gregorio Magno, *Incardinatus & Cardinarius* Hincmaro & aliis. *Cardinalis Diaconus, qui dalmatica utitur, & cujus lævam pallia linoſtima tegunt*, canone VI. ſynodi Romanæ ſub Sylveſtro, quòd in ejus poteſtate ac moderatione verteretur diaconia (xenodochium in vita Gregorij I. 164.) ſive hoſpitale pauperum cum ſua capella, ut Petrus Vibevetanus intepretatur in vitam Fabiani. Ex quo canone manifeſtum eſt ſeptem fuiſſe Diaconos Cardinales urbis Romæ, & ex can. 7. Subdiaconos uſque ad Lectores omnes illis ſubditos. Fortaſſe à cardine in quo vertitur oſtium. unde & cardines mundi ſeptentrio & meridies, quòd in ipſis cœlum volvitur. Inde *Cardinales Donatiſtæ* B. Auguſtino lib. 1. de baptiſmo adversùs Donaſtiras, tanquam cardines factionis. Et *Cardinales tituli in urbibus & ſuburbiis* can. 54. ſynodi Meldenſis. *Cardinales Presbyteri* in epiſtola Zachariæ Papæ ad Pippinum Majorem domus, Epiſcopos, & Abbates in regione Francorum conſtitutos. *Quartum capitulum eſt*, inquit, *de Presbyteris agrorum, quam obedientiam debeant exhibere Epiſcopis & Presbyteris Cardinalibus. Ex Concil. Neocæſarienſ. cap. 13. ita continetur. Presbyteri ruris in Eccleſia civitatis Epiſcopo præſente vel Presbyteris urbis ipſius offerre non poſſunt.* Et XV. capitulo : *Vt in eodem loco nec futuris temporibus baptiſteria conſtruantur nec Presbyter conſtituatur Cardinalis. Sed ſi ibi Miſſas facere maluerit, ab Epiſcopo noverit Presbyterum poſtulandum.*

CASATI HOMINES] III. 80. *Caſati vaſſalli* LXXIII. *qui intra caſam ſerviunt.* Ivo epiſtol. 105. Chronicon Andegavenſe : *Tertullum uxore ei tradita, adaquando beneficio Landonenſi caſtro & aliquibus terris tam in pago Gaſtinenſi quàm in aliis locis per Franciam, caſatum fecit.*

CASATA] V. 3. Zacharias Bonifacio coëpiſcopo : *De cenſu autem Eccleſiarum, id eſt, ſolidum de caſata ſuſcipe, & nullam habeas beſtiationem, dum ex eo poteris eleemoſynas tribuere ac in Chriſti pauperes partiri.* Corruptè Romana editio *Caſſata*.

CASTITIA] V. 279. Vetus formula : *manſis ad commanendum, cum caſtitiis ſuprapoſitis, terris arabilibus.* In epiſtola Epiſcoporum dioeceſeos Rhemorum atque Rothomag. ad Hludovicum : *Iudices &c. ædificent villas ſuas moderatis caſtitiis.* & alibi : *Et in caſtitiis & in villis cuſtodiiis.* In duplomate Karolomanni : *Cum omnibus appenditiis ad eundem manſum pertinentibus & adjicientibus, caſtitiis, campis, pratis, ſilvis, paſcuis, exitibus & regreſſibus aquarum, & earum decurſibus.*

CAVCVLATORES] I. 62. *Gauchor* Alamannis. *Circulatores, præſtigiatores, coclearij.*

CAVSAM QVÆRERE] III. 40. *Conquirere* 38. *Adquirere.* 51. *Cauſator.* 10. *litig tor.*

CENTENA] III. 10. IV. 23. *Hundred* Anglis. Vetus Chronicon in Aluredo : *Centurias quas hundredas vocant, & decimas quas thetinge appellant inſtituit, ut omnis Angligena legaliter vivens & centuriam habeat & decimam. Quòd ſi quis alicujus delicti argueretur incommodo, ſtatim exhiberentur ex centuria qui eum vadarentur & decima.* Eadem omnino ratione *la Septaine* Biturigibus *& Quintes* Andegavenſibus appellantur.

CENTENARII] II. 28. III. 11. 79. IV. 26. *minores judices, miniſtri comitum.* Can. 21. ſynodi Cabillon. 2. can. 50. ſyn. Mogunt. can. 1. ſynodi Ticinenſis. Vvalafridus Strabo : *Centenarij, qui & Centenariones, vel Vicarij, qui per*

pagos ſtatuti ſunt, Presbyteris plebium, qui baptiſmales Eccleſias tenent, & minoribus Presbyteris præſunt, conferri queunt.

Charta ingenvitatis] III. 38. *Epiſtola ingenuitatis* Marculphus: *Propterea te per hanc epiſtolam noſtram, ſicut mihi juſſum eſt, ab omni vinculo ſervitutis abſolvo, ita ut deinceps tanquam ſi de ingenuis parentibus fuiſſes procreatus vitam ducas ingenuam, & in nulla ſervitio inclinari poſſis, ſed per hanc epiſtolam ingenuitatis, ſicut nobis juſſum eſt fieri, bene & integrè ingenuus cunctis diebus vita tua debeas permanere. Si quis verò &c.*] *Homo Chartularius* VI. 213. per chartam ſive epiſtolam liber factus. Leo Hoſtienſis Epiſcopus cap. 11. Chronici Caſſinenſis: *Servos quidem ſuos & ancillas omnes priùs per chartulam libertate donavit.* Non diſſimiliter cap. 84. Conſuet. Hannon. *Villes chartrées* dicuntur.

Chrisma svb prætextv medicinæ vel maleficii] V. 145. III. 55. Can. 18. ſynodi Arelatenſis, can. 27. ſynodi Mogunt. *Nam criminoſos eodem chriſmate unctos aut potatos nequaquam ullo examine deprehendi poſſe à multis putabatur.* Burchardus VVormat. lib. 19. collect. cano. *Bibiſti chriſma ad ſubvertendum Dei judicium &c.* Can. 4. ſynodi Tribur. can. 3. & 20. ſynodi Turonenſis.

Clamor] II. 33. *Clain.* In duplomate Hludouvici: *Contra regiam majeſtatem noſtram ſi quis injuſtè aliquid commiſerit, clamorem de illo ad Abbatem faciemus.* Inde *clamatores* II. 12. III. 7. 59.

Clavsæ.] V. 279. *Cluſa, Scluſa, interpoſitiones.* Inde *Eſcluſes.*

Coclearii] I. 21. Canone 36. ſynodi Laodicenſis: μάγους ἢ ἐπαοιδοὺς εἶναι, ἢ μαθηματικοὺς, ἢ ἀστρολόγους, ἢ ποιεῖν τὰ λεγόμενα φυλακτήρια. Hincmarus.

Cocciones] App. I. 34. VI. 379. *Coquins.* Sangallenſis monachus lib. 2. de geſtis Karoli Magni: *Reſponſúmque accipiens quòd quidam coccio deraſus inſulſus & inſaniens, linea tantùm & femoralibus indutus.*

Collecta.] III. 63. V. 201. *cum colligitur populus.* VValafridus Strabo cap. ult. de exordiis rerum eccleſiaſticarum.

Comam dimittere in poenitentia.] V. 116. Gregorius Turon. 6. 28. *Caput totondit, atque pœnitentiam accipiens, ſpiritum exhalavit.*

Comites.] II. 6. 9. 10. 12. 23. *Adſeſſores judicum* Papiniano. l. 4. D. de offic. adſeſſor. Francis *Iudices ordinarij.* Gregor. Turonenſ. de B. Nicetio: *Nam vidi ego quodam tempore Baſilium Presbyterum miſſum ab eo ad Armentarium Comitem, qui Lugdunenſem urbem his diebus poteſtate judiciaria gubernabat.* Idem de B. Gregorio Lingonenſi Epiſcopo: *In comitatu poſitus regionem illam per quadraginta annos juſtitia comitante correxit. Erat enim ſeverus atque diſtrictus in malefactoribus, ut vix ullus reorum poſſet evadere.*

Comes Palatii] III. 77. V. 303. *Comes palatij* in vita B. Auſtreberthæ ſub Dagoberto. *Comes ſacræ aulæ* Gunthero. Hincmarus ad Epiſcopos quoſdam Franciæ: *Comitis palatij inter cetera penè innumerabilia in hoc maximè ſollicitudo erat ut omnes contentiones legales, quæ alibi ortæ propter æquitatis judicium palatium aggrediebantur, juſtè ac rationabiliter determinaret, ſeu perversè judicata ad æquitatis tramitem reduceret. Si quid verò eſſet tale quod leges mundana hoc in ſuis definitionibus ſtatutum non haberent, aut ſecundùm gentilium conſuetudinem crudeliùs ſancitum eſſet quàm Chriſtianitatis rectitudo vel ſancta auctoritas meritò non conſentiret, hoc ad Regis moderationem perduceretur &c.* Einardus in vita Karoli Magni: *Si Comes palatij litem aliquam eſſe diceret quæ ſine ejus juſſu definiri non poſſet, ſtatim litigantes introducere juſſit, & veluti pro tribunali ſedens, lite cognita ſententiam dixit.* In duplomate Ottonis III. an. 1001. *Et quicquid contentionis inter eos emerſerit definiat ſicut definiendum eſſet ante nos vel noſtrum Miſſum ſeu Comitem palatinum.*

Comiatvs] V. 18. Can. 9. 13. ſynodi Vernis habitæ. Can. 3. Aurelia. 4. *Conjé.*

Commendatitiæ literæ,] I. 3. συστατικαὶ can. 13. ſynodi Calched. ξένους *(inquit)* κληρικοὺς καὶ ἀγνώστους ἐν ἑτέρᾳ πόλει δίχα συστατικῶν γραμμάτων τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, μηδόλως μηδαμοῦ λειτουργεῖν. Sic veteres. Malè vulg. ξένους κληρικοὺς καὶ ἀναγνώστας. Malè in editione Romana Lectores. συστατικαὶ δὲ, ait Zonaras, ἐπιστολαὶ λέγονται αἱ ἐγχειριζόμεναι κληρικοῖς ἢ λαϊκοῖς ἀποδημοῦσιν, ἢ ἀγνώστοις παντάπασιν ἐν ἑτέρᾳ πόλει ἀπιοῦσι, καὶ συνιστῶσαι τοῖς ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἐπισκόποις τοὺς ἄνδρας, ὡς λύοντας τὴν ἐπιλήψιμον πιστοὺς ὄντας. Septimus tamen canon ſynodi Antiochenæ vetat μηδένα ἄνευ εἰρηνικῶν δέχεσθαι τῶν ξένων, cùm εἰρηνικαὶ epiſtolæ, quæ & κανονικαὶ dicuntur, ἐὰν δεδομέναι τοῖς ἐπισκόποις παρὰ τῶν μητροπολιτῶν εἶεν ἀπιοῦσι, καὶ τοῖς μητροπολίταις, παρὰ τῶν πατριαρχῶν ὑφ' ὧν προχειρίζονται, ὅτε διά τινα χρείαν ἀναγκαίαν ἀνίασι πρὸς βασιλέα, ἢ ὅταν ἐὰν αἱ παρεχόμεναι κληρικοῖς παρὰ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων, βουλομένοις εἰς ἑτέραν πόλιν ἀπελθεῖν καὶ καταλεῖξαι τῇ ἐκεῖ ἐκκλησίᾳ. Εἰρηνικαὶ δὲ λέγονται ὡς εἰρήνην βεβαιοῦσαι, εἰ γὰρ τις ἐξ ἑτέρας πόλεως εἰς ἑτέραν ἀπέλθοι κληρικὸς ἄνευ γνώμης τοῦ οἰκείου αὐτοῦ ἐπισκόπου ἐπιδημεῖν, καθαιρεῖται, καὶ ὁ δεξάμενος αὐτόν. quòd enantiophanes ſic conciliat Zonaras ſcholio in dictum canonem ſeptimum: ἐρωτᾶται ἐν κανόνι ιά τῆς τετάρτης συνόδου, τίνες εἰσὶν εἰρηνικαὶ ἐπιστολαὶ, καὶ τίνες συστατικαί. ξένους οὖν ἐνταῦθα, οὐχὶ τοὺς τυχόντας λέγει, τοὺς ἐξ ἄλλης χώρας ἴσως εἰς ἄλλην ἐπιδημοῦντας, ἀλλὰ τοὺς κληρικοὺς τοὺς ἀπὸ ἄλλης ἐκκλησίας εἰς ἄλλην ἀπιόντας, οὓς καὶ μὴ δέχεσθαι παρὰ τῶν προεστώτων τῶν ἐκκλησιῶν ἐν αἷς ἀπίασιν, εἰκότως ὁρίζουσιν, ἀλλ' εἰρηνικαὶ ἐπιστολαὶ ἐπιφέρονται τῶν προεστώτων τῶν ἐκκλησιῶν ἐξ ὧν ὑπεχώρησαν.

Qvidam Deo solvmmodo] Addit. III. 57. Can. 33. ſynodi Cabillonenſis. Alcuinus fratribus & patribus in provincia Gothorum: *Dicitur verò neminem ex laicis ſuam velle confeſſionem ſacerdotibus dare, quos à Deo Chriſto cum ſanctis Apoſtolis ligandi ſolvendique poteſtatem accepiſſe credimus &c. Deo vis, ô homo, confiteri, quem volens nolens latere non poteris; Eccleſia Chriſti, in qua peccaſti, ſatisfacere negligis.*

Coniectvm IV. 69. In Edicto Karoli in Cariſiaco anno 861. *Vnde volumus propter pau-*

pertatem hominum, quia neceſſe fuit in iſtis temporibus conjectum de illis accipere, & ad navium compoſitionem, & in Normannorum cauſa, pro regni ſui, ſicut res convenit, ſalvamento. Gregorius Turon. 6. 45. *Nihil de fiſco ſuo Rex dari præcepit, niſi de pauperum conjecturis.* Quod ita refert Aymoinus 3. 56. *Ut de ſubſtantiis pauperum neceſſaria eis in itinere ſubminiſtrentur.* Flodoardus *de conjecto Normannis dando.*

CONIVRATORES] III. 13. 26. *Conſacramentales homines* III. 58. Audoenus Rothomagenſis Epiſcopus de vita B. Eligij lib. 2. cap. 50. *Lata igitur ſententia eſt, ut vir ille cum multis aliis juraret. Sic enim apud Francos in more poſitum eſt.*

TERTIA CONLABORATIONIS] IV. 9. Tit. XXXIX. legis Ripuariorum. Appendix Gregorij Turon. cap. 85. Aymoin. 4. 36. Marculfus: *Quod pariter ſtante conjugio adquiſivimus, prædicta conjux noſtra tertiam habere potuerat.* Ibidem: *Quantumcunque in ſervitio ſuo pariter laboravimus, & quod in tertia mea accepi.* Geſta Dagoberti: *Tertiam tamen partem de omnibus quæ Dagobertus Rex adquiſierat poſtquam Nanthildis Regina regnare cœperat, eidem reſervavit.* Can. 5. ſynodi Meldenſis.

CONSVETVDINES] IV. 48. ἀνὴρ ἢ συνήθειαν δέδωκε, χωρικόν. *Couſtumes.*

CONVERSI] App. I. 8. *Converſio* 137. *Converſio morum* in formula promiſſionis monachalis: *Ego promitto ſtabilitatem meam & converſionem morum meorum.* Petrus Venerabilis ep. 18. lib. 4. *in Capitulo lectam tam litteratis quàm illiteratis, quos Converſos vocamus, expoſui.*

COMMVNIO PEREGRINA] Addit. IV. 159. Can. 2. Concilij Agathenſis. Clericis olim non imponebatur ſolennis ac publica pœnitentia can. 8. Concilij Carthag. 4. & Carthag. 7. c. 11. niſi priùs ab ordine remoti aut regradati eſſent, ita ut inter laicos haberentur. Vide epiſt. 8 Cypriani lib. 3. ad Fidum. Communio cum laicis, ordine poſt clerum, & loco extra chorum, quæ in pœnam dabatur Clericis atque ita ut propriæ communionis habitam jacturam. Epiſtola Symmachi Papæ 426. Euſeb. lib. c. 37. penult. Vtriuſque tamen ſpeciei, qualem tunc laicos ex more Eccleſiæ catholicæ percepiſſe Lindanus probat lib. 4. Panopl. Evang. cap. 58. In actis ſynodi Sueſſionenſis: *Sæpe dictum Ebbonem damnavit Epiſcopum. adeo ut inter laicos communionem tantùm habere mereretur.* Athanaſius apolog. 2. *Atqui Coluthum in gradu preſbyterij mortuum, omnéſque ab eo conſtitutos ſacerdotes ſive Clericos in laicorum ordinem redactos eſſe, & ſub nomine laicorum ad ſynaxin admiſſos, apud omnes conſtat.*

LIBERTATEM ANTE CORNV ALTARIS] I. 82. Lib. 2. Collectarij canonum Burchardi: *Idcirco ego Burchardus Deo annuente VVormatienſis Eccleſiæ Epiſcopus quendam Eccleſiæ noſtræ famulum, nomine Eberhardum, ſacris ordinibus oblatum, ad altaris cornu, nobilium virorum in præſentia, per hoc auctoritatis teſtamentum ſtatuo, ita ut ab hodierno die & tempore bene ingenuus ab omni ſervitutis vinculo ſecurus permaneat.* Sic *traditio ad altare* in veteri inſtrumento Majoris monaſterij: *Et fecerunt in Capitulo noſtro guerpitionem calumniæ & donum auctoriſationis de his omnibus. quod dum de more ſuper altare poſuiſſent, hi de noſtris interfuere teſtes.* Ter circum altare vertebantur, in lege Longobardor. tit. de teſtamentis.

CRVCIS EXAMINATIO] I. 102. III. 46. V. 196. Canone 17. ſynodi apud Vermeriam. Agobard. pag 288. Vide leg. Friſionum §. 1. tit. 14. Bedam de remed. peccat. cap. 4. & 9. In teſtamento Karoli Magni: *Iudicium crucis Dei.* Vide infrà de Pelagio in voce *Purgatio.*

CVRA DOMVS] VI. 124. Sic *Curapalatij* lib. 14. Ammiani Marcellini & in epiſt. Vigilij Papæ & *Curopalates.*

CVRTES] III. 19. Flodoardus: *Quidam Presbyter de Bovonis curte. ſic enim villa vocatur.* In duplomate Hludovici: *Curtim noſtram Turegum in ducatu Alamannico.* Leo Hoſtienſis Epiſcopus chron. Caſin. lib. 1. cap. 36.

D

DECANICA ECCLESIÆ] V. 378. Videantur quæ notavi ad Iulianum Anteceſſ. Conſtantinop.

DEFENSIONIS TEMPVS] V. 201. *tempe de deffenſe.* Leg. VViſigoth. 8. *Qui in pratum eo tempore quo defenditur.*

DELIBERARE] VI. 370. *delivrer.* Nodgerus in vita B. Landoaldi: *Locum ad honorem S. Bavonis deliberare.* In duplomate Friderici Regis Siciliæ: *Reſtituit & deliberavit.*

DENARIALIS HOMO] VI. 213. *manumiſſus jactato denario.* In Marculphi monachi libro hoc ponitur denariale præceptum. *Et quia*, inquit, *apoſtolicus vel inluſter vir ille per manum ſuam in noſtra præſentia jactato denario ſecundùm legem Salicam dimiſit ingenuum, ejus quoque abſolutionem per præſentem auctoritatem noſtram firmamus, præcipientes eum ut ſicut & reliqui manſuarij qui per talem titulum à jugo ſervitutis in præſentia principum noſcuntur eſſe relaxati ingenui, ita amodo memoratus ille per noſtrum præceptum plenius in Dei nomine confirmatus, nullo inquietante perenniſque temporibus cum Dei & noſtra gratia valeat permanere ingenuus atque ſecurus &c.*

DEI VERBVM PASSVM] V. 61. Contra Felicem Vrgelitanum, in quem libellus extat Paulini Aquilegienſis Epiſcopi.

DISFACERE IVSTITIAM] III. 26. *disfacta charta* III. 28. In Leg. Longob. tit. de furtis: *Niſi per juſtitiam & pacem faciendam hominem disfeceris.* S'il ne le condamne à eſtre deffaict.

DOS ECCLESIÆ] VI. 69. Can. 19. ſynodi Tolet. 3. Can. 3. 6. ſynodi VVormat. cap. 1. de cenſib. Can. 4. ſynodi Colonienſ. *Neque ex dote Eccleſiæ, id eſt, ex uno manſo & quatuor mancipiis, cenſus exigatur.* In duplomate Otthonis I. *Dotem quoque Eccleſiæ, id eſt. duas hobas poſſeſſas, & beneficium Presbyteri in eodem loco deſervientis, id eſt, unam hobam.*

DOMINICVS DIES A VESPERA] I. 15. V. 189. Can. 13. ſynodi Forojulienſis. Vide infrà *Noctes.*

PROPRIVM DOMINICVM] IV. 34.

Rabanus ad Orgarium : *Proprietas dominicalis, qua Domino Imperatori ex paterna ſucceſſione hereditario jure pervenit.* Reges noſtri, propter excellentiam, commune nomen Domini ſive Domini ſive Domni effecerunt ſuum. Anaſtaſius Bibliothecarius Adriani ſecundi, ſive Landulfus Sagax hiſtoria Miſcella: *Genti Francorum moris eſt Domnum id eſt Regem ſecundùm genus principari.* Κύρις *ſive* κύρος Græcis, *Sire* nobis.

Dvx] V. 367. δουκικῶς Nov. 145. Fortunatus ad Galactorium Comitem:

Debet & ipſe potens, at adhuc bene creſcere poſſis,
Preſtet at arma Dacit, qui tibi reſtat apex,
Vt patria fines ſapiens tuearis & urbes.

Idem de Lupo Duce:

Bella moves armis, jura quiete regis.
Fultus utriſque bonis, hinc armis, legibus illinc,
Quàm bene ſit primus cui favet omne decus.

Dvx et Princeps Francorvm] V. 2. In vita B. Baboleni: *Ab Erchevaldo, qui tunc Francorum ducatui praerat, & omnia palatina officia ſuo moderamine procurabat.* Stephanus Abbas Leodienſis in vita B. Modoaldi: *Ea tempeſtate Dagobertus rerum potiebatur; ſub quo idem Dux, dignitate modicùm à ſublimitate regia differente praditus, omnia regni negotia prudentiſſima diſpoſitione ordinabat.* Hincmarus epiſt. ad Epiſcopos Franciæ.

E

Emendare.] I. 116. IV. 38. *Reſtaurare, Reparare, Emender.* Can. 27. ſynodi Aquiſgr. *Vt domus Eccleſiarum & tegumenta ab eis ſint emendata qui beneficia exinde habent.*

Emvnitas] V. 195. *Immanitas.* Can. 30. ſynodi Tribur. Can. 2. ſyn. Mediomatr. Can. 10. ſynodi Aurelianenſis.

Episcopvs per electionem] I. 78. Can. 9. ſynodi Aurelian. 4. *Vt nullum epiſcopatum per pramia aut comparatione liceat adipiſci, ſed voluntate Regis, juxta electionem cleri ac plebis, ſicut in antiquis canonibus continetur.* Can. 8. ſynodi Pariſienſ. can. 10. ſynodi Cabillonenſis. Videatur vita beatorum Medardi, Auſberti Rothomagenſis, Eucherij, Vdalrici, apud Surium. Fulbertus epiſt. 10. Ivo epiſt. 49.

Epistola de cælo lapsa] I. 73. Adversùs Aldebertum hæreticum. In ſynodo Romana, quæ extat in vita Bonifacij Moguntini: *Deneardus Presbyter reſpondit: Ecce Domine epiſtola qua utebatur Aldebertus, & quam divulgabat eſſe Ieſu, ſibique de cœlo veniſſe. Et accipiens Theophanius notarius legit, cujus initium erat. In nomine Domini. Incipit epiſtola Domini noſtri Ieſu Chriſti filij Dei, qua in Hieroſolymam cecidit, & per Michaelem Archangelum inventa eſt in porta Ephraim, & per manus ſacerdotis nomine Scora ipſa epiſtola fuit exemplata &c. Et recepit eam Macrius ſacerdos Dei, & tranſmiſit in montem ſanctum archangeli Michaelis, & per manus angeli Dei pervenit ad Romanam civitatem &c.*

Evlogiæ] Add. I. 68. Honor. lib. 1. cap. 67. Gemmæ animæ. Cap. 54. Regulæ B. Benedicti. Can. 45. ſyn. Meldenſis. Can. 9. ſynodi Nannetenſis. Gregor. Turon. 6. hiſtor Franc. cap. 5.

Evva] III. 65. Append. II. 35. Kero interpret. vocab. barbar. *Lex, euva.* Et alibi: *Teſtamentum, euva.* in paraphraſi VVillerami Abbatis in Cantica canticorum veteri lingua Francica. Vox etiamnum hodie Anglis uſitatiſſima. Vt putem legendum in Capitulis à viro de literis bene merito Marco VVelſero editis *Correpti ſecundùm euvam Bajoariorum vel legem.* Vid. cap. de igne emiſſo & extinct. in leg. Bajuvar.

Exactare] III. 68. IV. 31. Can. 18. ſynodi Cabillonenſis. In duplomate Caroli Magni: *Cariaticum & vinum contra omnem juſtitiam ab eis exactare non ceſſant.* In altero duplomate: *nec qua fiſci à longo tempore fuit conſuetudo exactandum.*

Exartvs] VII. 276. Can. 27. ſyn. Aurel. 2. can. 18. ſynodi Cabillonenſis. In duplomate Karoli Magni: *Conferremus ſtirpes vel, ut vulgò dicitur, exartes quoſdam quos ex rebus Tricaſſinenſis comitatus ipſi proprio labore de heremo ad agricultaram perduxiſſe noſcuntur.* In Cartulario Rhemenſi: *Si novalia, qua ſarta vocant, ibi ſunt.* Tit. 41. leg. Burgund. & tit. de exartis. *Eſſartz.*

Exheredati] I. 115. *Privati rebus ſuis.* Can. 6. ſynodi Mogunt. Can. 51. ſynodi Turonenſ. 4. Can. 7. ſynodi Cabillon. 2.

Expositi ante Ecclesiam] VI. 144 Can. 32. ſynodi Arelat. 2. Can. 9. ſyn. Vaſenſ. VVandelbertus Diaconus in vita B. Goaris: *Moris tunc Trevirorum erat ut cùm caſa quælibet femina infantem peperiſſet cujus nollet ſciri parentem, aut certè quem pra inopia rei familiaris nequaquam nutrire ſufficeret, ortum parvulum in quadam marmorea concha, qua ad hoc ipſum ſtatuta erat, exponeret, ut in ea cùm expoſitus infans reperiretur, exiſteret aliquis qui eum provocatus miſeratione ſuſciperet & enutriret. Si quando igitur id contigiſſet, cuſtodes vel matricularij Eccleſiæ puerum accipientes, quærebant in populo ſi quis fortè eum ſuſcipere nutriendum & pro ſuo deinceps habere vellet. Vbi verò ad eam rem offerret ſeſe aliquis, infans qui eſſet expoſitus Epiſcopo deferebatur, & ejus privilegio auctoritas nutriendi habendique parvuli ei qui à matriculariis ſuſceperat firmabatur.*

F

Facvlas accendere] VII. 316. Can. 23. ſynodi Arelatenſis Burchard. in collectar. can. *Veniſti ad aliquem locum, id eſt, ad fontes, vel ad lapides, vel ad arbores, vel ad bivia; & ibi aut candelam aut faculam pro veneratione loci incendiſti.*

Faida] III. 27. 55. *Inimicitia ſive aperta ſimultas. VVehd* Alemannis. *Feaad* Anglis borealib.

Faidosvs] III. 4. *diffidatus. Deffié.* Theodoricus de Nihem de juribus imperij: *Imperatori Graco qui tunc erat bellum indixit, eùmque more Saxonico diffidavit.*

Per fideivssores ad palativm] III. 34. V. 98. 278. VII. 470. Gregorius Turon. 4. c. 43. & lib. 8. Franc. hiſt. cap. 12. 43. & lib. 9. cap. 8. & cap. 70. de glor. confeſſorum. Marculfus indiculo ad Epiſcopum pro aliis diſtringendis & judicio evidentali.

Fidelitas per sacram.] III. 8.

Hujus

Hujus formula in memorialibus capitulis quæ dedit Karolus Rex Miſſis ſuis anno DCCCLIV. menſe Iunio fuit hæc: *Ego ill. Karelo Hludovici & Iuditha filio ab iſta die in ante fidelis ero ſecundùm meum ſavirum, ſicut Francus homo per rectum eſſe debet ſuo Regi. Sic me Deus adjuvet & iſta reliquia.* At in placito generali apud Gundulfivillam anno DCCCLXXIV. Indict. 3. V. Id. Septemb. hæc fuit profeſſio Epiſcoporum. *Quantum ſciero & potuero, adjuvante Domino, conſilio & auxilio ſecundùm meum miniſterium fidelis vobis adjutor ero ut regnum quod vobis Deus donavit vel donaverit, ad ipſius voluntatem & ſanctæ Eccleſiæ ac debitum regium honorem veſtrum & veſtram fideliúmque veſtrorum ſalvationem habere & obtinere & continere poſſitis.* Sacramentum verò laicorum iſtud. *Quantum ſciero & potuero, adjuvante Domino, conſilio & auxilio fidelis vobis adjutor ero ut regnum quod habetis, ad Dei voluntatem & ſanctæ Eccleſiæ & veſtrum honorem atque ad veſtrorum ſalvationem continere poſſitis, & quod Deus vobis concesſeris acquirere & contra omnes homines defendere valeatis.*

FISCALINI REGII] III. 16. *Ex familia dominica* Marculpho. Aymoin. 3. 56. *Fiſcalinorum multos à parentibus ſegregatos &c.* Gregor. Toron. Franc. hiſt. 6. 45. *Familias multas de domibus fiſcalibus.* Marculph. *De unaquaque villa fiſcali tres homines ex ſervientibus ex utroque ſexu à ſervitio relaxentur.*

FORBANNIRE] III. 49. *Forbannem* Alamannis, *Forbannir* noſtris.

FORBANNVM] III. 50. *forbanniſſement.*

FORCAPIA] IV. 36.

FORENSES PRESBYTERI] VI. 246. Io vita B. Pauli Virdunenſis apud Surium to. 1. pag. 934. Ioannes Diacon. lib. 3. de vita Gregorij magni cap. 11. *Cardinales violenter in parœcias ordinatos forenſibus in priſtinum cardinem Gregorius revocabat. Quapropter Ioanni Epiſcopo Syracuſano ſcribens ait: Quorumdam ad nos relatione pervenit Coſmam, qui ex monacho &c. à deceſſore tuo Maximiano in Eccleſia Syracuſana Subdiaconus factus, atque à te poſtea in poſſeſſione qua Iuliana vocatur Presbyter dicitur ordinatus.* Petrus Vrbevetanus: *Multitudo Presbyterorum & Diaconorum forenſium ad urbem concurrentium cauſam dedit ut urbani Presbyteri & Diaconi ab eis diſtinguerentur nomine Cardinalis.*

FORAS PRESBYTERI] V. 161. Can. 45. ſynodi Moguntinæ.

FORESTIS] IV. 42. In Pragmatica Childeberti: *Has omnes piſcationes quæ ſunt & fieri poſſunt in utraque parte fluminis, ſicut nos tenemus, & noſtra foreſtis eſt, tradimus ad ipſum locum.* Gloſſ. in c. *Cùm dilecti.* de donatiônibus. Du Tillet pag. 144.

FORFACTVM] Gloſſ. Iſidori: *Forisfacio, offendo, noceo.*

FREDA] III. 30. Gregor. Turon. 4. de virtut. B. Martini cap. 26. *Affirmavit Rex quoſdam ex his qui abſoluti fuerant ad ſe veniſſe, compoſitionémque fiſco debitam, quam illi fredum vocant, à ſe indultam.*

FRISCINGÆ] IV. 73. Toloſanis *Freſinges.* Can. 13. ſynodi Ticinenſis. Epiſcopi dioceſ. Rhemor. & Rotbomag. ad Hludovicum Regem: *Qui illorum pecora vel friſcingas vel quæcunque illorum ſunt non prædentur.* Hincmarus clero & plebi Tornacenſi: *Exigendo denarios aut verres ſeu frukingas.* In veteri duplomate: *friſcingas ovinas.* Inde Notgero Abbati S. Galli, quem Pſalteriom de Latina lingua in barbaram tranſtuliſſe ſcribit Eckerhardus, *Oſterfriſcinch*, id eſt, agnus paſchalis. *Friſchling* etiamnum nuncupant accolæ Rheni porcos qui nondum pervenerunt ad juſtum incrementum.

G

GENERATIO] VI. 80. Ex epiſtola Gregorij ad Bonifacium Moguntioum. Zacharias Pipino Majori domus: *Decimus ut dum uſque ſeſe generatio cognoverit, juxta ritum & normam Chriſtianitatis & religionis Romanorum, non copulentur conjugiis.*

GILDONIA] V. 200. *Confratria* Hincmaro.

GLORIA PATRI] I. 66. Caſſianus apud Maſſiliam Preſbyter lib. 2. de inſtitut. cœnob. cap. 8. *Illud autem quod in hac provincia vidimus, ut uno cantante, in clauſula pſalmi, omnes aſtantes concinant cum clamore Gloria Patri & Filio & Spiritui ſancto, nuſquam per orientem audivimus, ſed cum ſilentio omnium. ab eo qui cantat, finito pſalmo, orationem ſuccedere.* Can. 7. ſynodi Vaſenſis.

GRAPHIO] V. 2. Gloſſar. ἐπιτης ὑστρίτης ϲεντιῶνι. *Gravius.* Vt videatur idem ſignificare quod Baronis nomen, quo, lingua Gallorum, ſervi militum dicebantur, ſicut Cornutus ſive quis alius notat in illud Perſij *Bare regnſtatum &c.* Licèt hodie Alamanni *Gravionem* appellent quem nos *Comte*, nos *Baronem* quem illi *Freyherr.* Iudex fiſcalis hic ſignificatur, ſicut tit. 55. leg. Ribuar. & in veteri duplomate: *Iudicem fiſcalem, quem Grafionem appellant.* Suggerius de poſſeſſionibus monaſterij B. Dionyſij: *Ab oppreſſione exactorum regiorum, quos dicunt Graffiones. multo labore multiſque placitis emancipaveram.*

GRADALE] I. 74. Amalarius de ordine Antiphonarij. Rabanus I. 33. de inſt. Clericorum.

GRANEA] Addit. IV. 144. *Grange.* Cap. 81. Leg. Alamannorum.

GVNEBODIONI] Capitulare Aquiſgran. an. 789. cap. 62. Gunthadingi can. 33. ſynodi Aquiſgranenſis contra Felicem & Elipandum. Sed lib. 2. legum Longobard. tit. *Qualiter quiſque ſe defendere deb.* ubi hoc idem capitulum extat, vetera exemplaria habent: *Sicut Gundebada lege viventes.* Et apud Hincmarum pro Lothario de Tietberga: *Tamen ſi Chriſtiani ſunt, ſciant ſe nec Romanis in die judicij, nec Salicis, nec Gundobadis, ſed divinis & apoſtolicis legibus judicandos.* Agobardus Lugdunenſis Epiſcopus ad Ludovicum Imp. adversùs legem Gundobaldi & impia certamina quæ per eam geruntur: *Cùm fortè contingit ut omnes ſint veraciter Chriſtiani, nemo alterius teſtimonium ſpernat, cùm ſe bonis locutionibus ædificant, ſi ſubitò contigerit alicui ex ipſis diſceptatio in judiciis, nullum poterit habere teſtem de ſuis cariſſimis ſociis, eò quòd non recipiatur teſtimonium alicujus ſuper Gundobadum.*

Ibidem: *Quæ utilitas eſt propter Gundobadam legem, cujus auctor exitit homo hæreticus & fidei catholicæ vehementer inimicus, cujus legis homines ſunt perpauci, ut non poſſit ſuper illum teſtificari alter etiam bonus Chriſtianus &c. Si autem placeret Domino noſtro ſapientiſſimo Imp. ut eos transferret ad legem Francorum, & nobiliores ipſi efficerentur, & hæc regio ab ſqualoribus miſeriarum ſublevaretur. Horam enim cauſa contigit ut laceſſantur ad certamen & pugnam pro viliſſimis rebus, quibus contingunt homicidia.* Et ſub fine: *Temporibus prædicti Gundobadi Regis Burgundionum &c. La loy Gombette.* Gregor. Turon. 2. 33.

H

HARMISCARA] V. 98. Karolus in capitulis quæ Sueſſionis conſtituta ſunt anno 853. *Sciant quia & bannum noſtrum component, & ſimul cum excommunicatione eccleſiaſtica noſtram harmiſcaram duriſſimam ſuſtinebunt. Harmiſcaram* ſcriptum etiam invenio in capitulis quæ idem Karolus conſtituit anno 856. *Vt jubeamus ipſos deprædatores per eandem viam cum Miſſo noſtro redire, & illa omnia quæ malè egerunt legaliter emendare, & talem harniſcaram ſicut nobis viſum fuerit, aut judicium ſicut cum fidelibus noſtris conſideravimus, ſuſtinere.* Et in capitulis quæ Piſtis conſtituta ſunt anno 869. *Epiſcopi provideant quem honorem Presbyteri pro Eccleſiis ſuis ſenioribus ſuis tribuere debent, & ſenioribus Presbyterorum hoc ſufficiat, & amplius per ingenioſas machinationes à Presbyteris non exigant vel exquirant niſi ſicut in eiſdem capitulis avi noſtri conſtitutam, ne Deum offendant & noſtram offenſam incurrant, ac poſt debitam emendationem dignam harniſcaram à nobis diſpoſitam ſuſtineant.*

HERIBANNVS] III. 13. 18. 35. *L'hoſt banni* Nortmannis. *Bannus in hoſtem*; id eſt, vocatio ad caſtra aut exercitum, III. 67. Multa non ambulantis in exercitum Gregor. Turon. 5. 27. *Here* enim Francico, Alamannico, Anglico idiomate caſtra ſive exercitum ſignificat. Inde *Herault*, Fecialis.

HERISLIZ] III. 70. In quibuſdam exemplaribus inveni ita ſcriptum hoc capitulum: *Si quis contumax adeo aut ſuperbus exiterit ut dimiſſo exercitu abſque juſſu & licentia Regis domum revertatur, & quod nos Theudiſca lingua dicimus eriliz fecerit, ipſe ut reus majeſtatis vitæ periculum incurrat, & res ejus fiſco ſocientur.* Deſertio caſtrorum aut exercitus, ſive deſertionis mulia. *Laſſen* enim Alamannis deſerere eſt; nobis *laiſſer, delaiſſer*. Theodulphus: *Et quomodo Domnum Pipinum Regem in exercitu derelinquens, & ibi, quod Theodiſca lingua heriſliz dicitur, viſi ſunt judicaſſe eundem Taſſilonem ad mortem.* Nec tamen malè heriſcliz dicetur, quaſi ſit exercitus ſciſſio. Lotharius Imp. *Sit bannum reſciſſum. quod Theodiſca lingua heriſcliz vocatur.* Inde *Eſcleſche* & *Eſclechement de fief.*

HERIBERGARE.] III. 68. *Herberger.* In admonitione Karoli Piſtis: *Mandamus ut ſicut nec in noſtro palatio, ita nec in iſto heribergo aliquis alius ſine noſtra juſſione manere præſumat, nec illud aliquis deſtruat.*

HOSTIS.] I. 135. *L'hoſt.* Inde *hoſtages.* quæ tamen *obſtagia* dicuntur in duplomate Ludovici Comitis Palatini Rheni dat. ann. 1279.

I

IDONEARE] III. 64. *Idoneum ſe facere* ibid. 89. Immunem ſe facere à crimine quo quis impetitur cum idoneis hominibus. Gregor. Turo. 9. hiſt. Franc. 13. 16. Vt putem in legibus Thaſſilonis legendum: *Et parentes ejus non exidoneaverint eam ut libera fuiſſet.*

IEIVNIVM QVATVOR] V. 151. Can. 34. ſynodi Mogunt. In dialogo Bernonis & Gerungi Augienſis monachi: *Cum una fides ſanctæ catholicæ matris Eccleſiæ unitatem commendet, quare ipſa in filiis ſuis quibuſdam conſuetudinum diverſitate aliquando diſcordat, ut de jejuniis quatuor temporum, in quorum obſervatione nonnulli videntur diſcordare.* Gregorius primus officium quod dicitur Martij, primæ quadrageſimali adſcripſit. Micrologus cap. 24. & cap. 25. *Gregorius Papa ſeptimus apoſtolicæ ſedi præſidens conſtituit ut æſtivale jejunium infra octavam Pentecoſtes annuatim celebretur. Quod quidem ſapientioribus reverentia ſedis apoſtolicæ facilè perſuaſit. Simplicioribus autem nonnulla dubitatio ſuper hujus ſtatuti promulgatione remanſit. Nam non parum à conſuetudine eorum diſcrepat, quam à quibuſdam ſcriptis non adeo authenticis mutuaverunt, id eſt, à Mogontiacenſi Concilio tempore Henrici II. Imp. facto. Hoc enim hanc regulam jejunij quatuor temporum præfixit, ut hebdomada prima, quarta feria Martij, in ſecunda Iunij, in tertia Septembris, omni anno jejunetur. Præterea & hoc attendunt quod in quibuſdam ſacramentariis inveniunt, quod & in primo ſabbato Martij, in ſecundo Iunij, in tertio Septembris jejunare debeamus.* Et cap. 27. *Ieiunium hyemale juxta traditionem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ ſemper in tertia hebdomada de adventu Domini debet celebrari.* Can. 2. ſynodi Salegunſtadienſis.

IEIVNIVM XL. DIES ANTE] VI. 187. Amalarius lib. 1. cap. 36. & lib. 4. cap. 37. Officialis: *Nos obſervamus tres quadrageſimas, id eſt, ante Paſcha Domini, circaque feſtivitatem ſancti Ioannis, & ante nativitatem Domini, ſic à piis mentibus frequentatum apud nos.* Burchard. lib. 19. cap. 5. ex ſynodo Triburienſi.

INBREVIARE,] In Capitulis Regis Karoli VI. In Capitulis apud Sueſſionenſem civitatem anno DCCCLIII. *Theſaurum ac veſtimenta ſeu libros diligenter inbrevient, & breves nobis reportent. Inbreviet etiam quid unuſquiſque Eccleſiarum prælatus, quando prælationem Eccleſiæ ſuſcepit, ibi invenerit.*

INDEBITARE] Add. IV. 144. *Endebter.*

INDICVLVS] III. 58. In juramento Bonifacij: *Hunc etiam indiculum ſacramenti ego Bonifacius exiguus Epiſcopus manu propria ſcripſi.* Bonifacius Pipino: *Veniens ad nos cum indiculo veſtro, rogans ut ei juſtitiam faceremus.*

INFANTES] VII. 142. Hieronym. in quæſtion. Hebraic. in Geneſim.

INFERENDA] Addit. IV. 116. *Inlatio.* Aymoin. 4. 26. Fredegarius ſcholaſticus, ſive continuator Gregorij cap. 74. In duplomate

Karoli Magni : *Nullus judex publicus nec ad cauſas audiendum, nec ad infrandas nec freda exigendum.* Inde *inferendales vacca* quas à Clothario ſeniore annis ſingulis quingentas reddere conſuerant Saxones in Chronico monaſterij Beſuenſis. Et in Geſtis Dagoberti : *Super hac verò centum vaccas inferendales, qua ei de ducatu Cenomanico annis ſingulis ſolvebantur.*

INGENIVM] II. 31. Gregorius Tur. 6. cap. 22. *Quod ſapius hic ingenia quareret qualiter eum ab episcopatu dejiceret.* Malum ingenium III. 27. *Mal engin.*

RES INTERTIATA] III. 46. VI. 214. Tit. 49. legis Salicæ, & tit. 35. leg. Ripuar. & in leg. Edouardi Regis Angl. *Choſe entiercée* legib. Aurelia. municipal. artic. 379. Gloſſ. ἔγγυος, *Sequeſter.*

INTERVENTORES] VII. 120. Can. 41. ſynodi Carthag. 7. Auguſtinus epiſtol. 163. & cap. 16. de unico baptiſmo contra Petilianum.

ITERARE IVDICIVM] VI. 64. *Retractare* l. 1. C. Th de epiſc. judicio. Quo remedio utimur cùm appellandi jus non eſt. *l. ult. C. de tempor. appell. Novell.* 82. ἀνωτέρω can. 3. ſynodi Sardicenſis. Cyprianus epiſt. 55. *Iterato quoque à pluribus nobis in Concilio anno priore abſtentus.* Sever. Sulpit. lib. 2. ſacr. hiſtor. *Nocentem pronuntiavit, redegitque in cuſtodiam donec ad Principem referret. Geſtis ad palatium delatis, cenſuit Imperator Priſcillianum ſociósque ejus capitis damnari oportere. Ceterùm Ithacius videns quàm invidioſum ſibi apud Epiſcopos foret ſi accuſato etiam poſtremis &c. Etenim iterari judicium neceſſe erat.* Videantur epiſtola Karoli Calvi Imp. ad Ioannem ſummum Pontificem edita cum Hincmari Rhem. Archiepiſcopi epiſtolis, & Add. IV. 29. 30. & quæ Hadrianus Papa ad eundem Karolum & Hincmarum ſcripſit, ejuſdémque Karoli Imp. & Hincmari ad Hadrianum Papam epiſtolæ de cauſa Hincmari Laudunenſis Epiſcopi apud Baronium.

IVDÆI CHRISTIANA MANCIPIA] VI. 423. Gregorius Brunichildæ Reginæ Francorum : *Omnino praterea admirati ſumus cur & in regno veſtro Iudaos Chriſtiana mancipia habere permittitis.* Idem Theodorico & Theodeberto Regibus Francorum.

IVNIORES] I. 161. III. 63. Marculfus : *Iubemus ut nec vos nec juniores ſeu ſucceſſores veſtri nec quilibet de partibus judicum &c.* In duplomate Karoli Magni : *Vt neque vos neque juniores ſeu ſucceſſores veſtri.* In duplomate Hlotharij : *Quicquid ad partem Comitum aut juniorum eorum ſeu ſucceſſorum exigi poterat.* & in duplomate Theoderici : *Vt neque vos neque juniores veſtri ſeu ſucceſſores.*

IVNIORES ECCLESIÆ] V. 192. VI. 156. Can. 8. ſynodi Matiſcon. Can. 10. ſynodi Pariſienſ. Can. 10. ſynodi ad Theodonis villam. Gregor. Turon. 5. 26.

K

KYRIE ELEYSON] VI. 205. Can. 3. ſynodi Vaſenſis habitæ Decio V.C. Conſule. Gregorius epiſt. 63. lib. 7. *Kyrie eleyſon autem neque diximus neque dicimus ſicut à Gracis dicitur. Quia in Gracis ſimul omnes dicunt. Apud nos autem à Clericis dicitur, à populo reſpondetur, & totidem vocibus etiam Chriſte eleyſon dicitur, quod apud Gracos nullo modo dicitur.* Quæ precum formula & nationibus in ore fuit, ſi vera eſt vulgata editio Arriani cap. 7. lib. 2. νῦν δὲ, inquit, τρέμοντες τὸ ὀρνιθάριον κρατοῦμεν, καὶ τὸν θεὸν ἐπικαλούμενοι δεόμεθα αὐτοῦ, Κύριε ἐλέησον, ἐπίτρεψόν μοι ἐξελθεῖν. Videantur epiſtolæ 63. Baſilij & 178. B. Auguſtini. *Kyrie eleyſon in deducendo cadavere* VI. 197. Can. 3. ſynodi Arelatenſis.

L

LANAM CARPERE] I. 75. Nobis *Carder.* Plautus Menæchmis : *Inter ancillas ſedere jubeas, lanam carpere.* Sic legitur in omnibus exemplaribus, non *lanam carere* : ſicut apud Varronem, *Vt careas ſpurcitia, ſive* ἀπὸ τὸ κείρειν. Gloſſ. *Carpis*, ξαίνει, ἐκτίλλει, δρέπει, σπαράσσει. Aliud Gloſſarium : ξαίνεις, *carpius.*

LECTIONARIVS] I. 103. Sigebert. ann. 807. Amalarius 3. Officialis.

LITANIA MAIOR DIEBVS TRIBVS] V. 150. ſynod. Aorelianenſ. 1. Can. 33. ſynodi Mogunt. *Rogationes* Sidonio lib. 5. epiſt. 14. & lib. 7. epiſt. 1. *Sive tres dies Rogationum quò celebrantur ante Aſcenſionem Domini juxta morem Gallicana Eccleſia*, ut habetur in Ordine Romano, in quo minor litania dicitur, auctore Mamerco Viennenſi Epiſcopo. de quibus extat homilia Alcimi Ecdicij Aviti, & multa multi. Eckerhardus in vita B. Notkeri de Rotperto *962. Dictaverat etiam letanias quas Eccleſia canit per totum orbem in diebus Rogationum.* In vita B. Audomari : *Sub feſtum dominica aſcenſionis. cùm more recepto triduana fiunt Rogationes, & ſacroſancta crucis vexilla totius Eccleſia proles devoto pectore ſequitur.*

LITANIA MAIOR MORE ROMANO] VI. 74. Can. 10. ſynodi Aquiſgr. *De litania quoque majore atque de rogationibus ventilatum eſt ; ſed communi conſenſu ab omnibus electum atque decretum, juxta morem Romanum* VII. *Kal. May illam celebrationem ſecundùm conſuetudinem noſtra Eccleſia omittendam.* Ordo Romanus : *Romana conſuetudo unum diem, id eſt,* VII. *Kal. May interponit, quem vocat litaniam majorem, non in jejunio &c. Hanc autem legimus ſtatutam à ſancto Gregorio. Iuſſit autem fieri in eodem die litaniam ſeptenam* ; quæ ſeptiformis dicitur Paulo Diac. lib. 3. hiſtor. Long. cap. 23. Eadem refert Amalarius lib. 4. Officialis cap. 24. 25. VValafridus Strabo cap. 28. de reb. eccleſiaſticis, Alcuinus de divin. offic. cap. de litania majore.

LITHOSTROTVM] V. 353. *Strata.* Ipſa eſt & *delapidata.* Gloſſ. *Delapidata*, λιθόστρωτα. Iſidorus, id eſt, lapidibus ſtrata. Non autem, ut apud Plinium, elaborata arte picturæ, parvulis cruſtis ac teſſellis tinctis in varios colores.

LVMINARIA ARBORIBVS] I. 62. Can. 8. ſynodi Nannet. Can. 23. ſynodi Arelat. 2. Can. 5. ſynodi Agathenſis.

M

MAIORES] V. 174. Μείζονες Balſamoni can. 10. ſynodi octavæ : in quem ſic Zonaras : οἱ τῶν λεγομένων δὲ μειζοτέρων φροντίς ὧν ὁ κανὼν οὕτως λέγει, ἐστιν, ἡ ἐν τοῖς ἀρχοντικοῖς λεγομένη ἀρχιλυρεία. Major

regiæ villæ in vita B. Goaris. *Maires.* Hincmaro *Villarum regiarum majores.*

MALLVS] III. 31. 38. 45. VII. 133. Majus placitum, ſive de majoribus cauſis, ubi quem præſentem adeſſe oportuit. cap. XXIII. & XXIX. libri quarti. In Capitulis quæ facta ſunt Sueſſionis ann. 853. *Comes convenientem locum conſideres & inveniat ubi ſtationem ad mallum tenendum conſtituat: quia nefas eſt ibi reos puniri ubi reſpectu divina reverentia miſericordiam conſequuntur.* In præcepto remiſſionis ſive conceſſionis quod fecit Ludovicus Imperator Hiſpanis: *Ipſi pro majoribus cauſis, ſicut ſunt homicidia, raptus, incendia, depradationes, membrorum amputationes, furta, latrocinia, alienarum rerum invaſiones, & undecunque à vicino ſuo aut criminaliter aut civiliter fuerint accuſati, & ad placitum venire juſſi, ad Comitis ſui mallum omnimodis venire non recuſent. Ceteras verò minores cauſas &c.* In donatione Vdalrici Laureshamenſis Abbatis: *à tribus principalibus mallis, qui vulgò Vngebodending vocantur, quibus ad curtim Luitershuſem annuatim manniebantur.* In admonitione Karoli Piſtis: *Vt conlimitanei & vicini Comites in una die mallum non teneant, maximè propter Francos homines & advocatos, qui ad utrumque mallum non poſſunt occurrere.* Vetus Chronicon: *Accuſatus eſt ibi coram Imperatore Ceadragus Dux Abodritorum, qui infidelis erat Francis, & quia vocatus ad mallum Imperatoris, contempſit venire per ſemetipſum, ſed legatas eis miſerat &c.* Quod ita refert Aimoinus 4. 111. *Accuſatus eſt in eodem placita Ceadragus quòd ſe erga partem Francorum parum fideliter ageres, & ad Imperatoris præſentiam jamdiu venire diſſimulaſſet.*

MANDATVM] Add I. 24. Ordo Romanus. Can. 20. ſynodi Aquiſgranenſis: *In cœna Domini pedes fratrum poſt mandatum Abbas laves & oſculetur.* & can. 22. *Vt mandatum, ſi tempus cœna eſt, tam fratrum quàm etiam peregrinorum, poſt cœnam fiat.* In ſtatutis congregationis Caſalis Benedicti non editis titulus eſt, *De mandato ſive ablutione pedum*, quæ fiebat cantante choro. *Mandatum novam do vobis.*

MANGONES] App. I. 34. *Gueux.* Germanis *Mengen.*

MANNIRE] I. 115. III. 45. IV. 25. Vocare in jus, tribus teſtibus præſentibus. *Manen* Alamannis. *Monere* ſive *commonere* Iuſtiniano. *Semondre* veteribus pragmaticis. Hincmarus ad Epiſcopos Franciæ: *Comes & Vicarij plurima placita conſtituant; & ſi ibi non venerint, compoſitionem ejus exſolvere faciant. Et quia priùs per manninas veniebant, excogitaverunt quidam ut per bannos venirent ad placita, quaſi propterea melius eſſet, ne ipſas manninas alterutrum ſolverent. Hoc ideo facientes, ut ipſi bannum acciperent.*

MANNITIO] III. 45. *Semouſe ou adjournement.*

MANOPERA] V. 305. *Servitium manuale* alibi dicitur. In admonitione Karoli Piſtis: *Vt coloni tam fiſcales quam eccleſiaſtici &c. non donegent carropera & manopera ex antiqua conſuetudine.* Et: *De manopero in ſcuria battere nolunt.* Inde *Manœvre.*

MANSIONATICI] II. 17. hoſpitum ſuſceptiones, ſive expenſæ ad hoſpitum ſuſceptiones apud Aymoinum 5. 10. Hincmarus clero Tornacenſi: *Nec manſionaticos ſuis amicis aut ſuis hominibus à Presbyteris parari.* Marculphus: *Non ad manſionaticos vel repaſtos exigendum, non ad miniſteria deſcribendum.* Alibi: *Non pro paſto exactando, non pro manſionatico requirendo.*

MANSVS] I. 85. αὐτὴλιον. *Meix* Burgundionibus, *Mois* Nortmannis, *Mas* aliis. Can. 63. ſynodi Meldenſis. Vetus formula: *Manſus circumcinctus, cum arboribus & caſticiis ſuperpoſitis, terris arabilibus &c.* Et alibi ſæpe. Alia formula: *ad illum manſum vel terram.* In admonitione Karoli Piſtis: *Vt quoniam quibuſdam in locis coloni tam fiſcales quàm de caſis Dei ſuas hereditates, id eſt, manſa qua tenent, non ſolùm ſuis paribus, ſed & Clericis vendunt, & tantummodo cellam retinent, & hac occaſione ſic deſtructa ſunt villa ut non ſolùm cenſus debitus inde non poſſit exigi, ſed etiam qua terra de ſingulis manſis fuerunt, non poſſunt cognoſci, conſtituimus ut precipiatur à noſtris miniſterialibus & à miniſtris ut hac nullo modo de cetero fiat, ne villa deſtructa atque confuſa fiant. Et quicquid de ſingulis manſis ſine licentia dominorum vel magiſtrorum per quoſcunque venditum eſt, recipiatur. Et juxta qualitatem vel quantitatem terra vel vinearum ad ſingulos manſos pertinentium, poſtquam reſtaurati fuerint, ab unoquoque manſo cenſus ad partem dominicam exigatur.* In duplomate Henrici Imp. apud Lazium: *Vnum regalem manſum cum omnibus ſuis pertinentiis & utriuſque ſexus mancipiis, terris cultis & incultis, areis, ædificiis, pratis, paſcuis, molendinis, aquis, aquarúmque decurſibus, piſcationibus, ſilvis, venationibus, ſaginationibus, cum omni utilitate qua aut ſcribi aut nominari poteſt, in proprium tradidimus.*

MANVS MORTVA] V. 110. In admonitione Karoli apud Piſtas: *Vt de injuſtis commutationibus, qua ad caſas Dei facta ſunt ſine regia auctoritate, Miſſi noſtri inquirant. Et ſi mortua manus vel preceptum regium ſuper eis interjacet, deſcribantur diligenter qualiter facta ſunt.* In duplomate Philippi Regis anno 1195. *Neque nos neque alius ſuper hominem de communia mortuam manum clamabimus.* Inde *hericages & gens de mortemain.* Fit & in catalogo Leodienſium Epiſcoporum mentio legis quæ *Manus mortua* dicebatur, abrogatæ circa annum 1122. Cui opponitur *Manus firma* in veteri inſtrumento. *Notum ſit*, inquit, *quòd firmam manum quam dedit nobis Otbertus moriens apud Vindocinum.* & in eodem polypticho. *Vnam manu firmam terra cenſiva, hoc eſt, terram unius carruca, cum tribus arpentis pratorum.* Inde noſtris *Fermo, Fermier.*

MANV PR. SIN. SE IDO. FAC.] III. 88. *Manu ſua* lib. 1. feud. tit. 27. Conradus Ratiſbonenſis Epiſcopus: *Ille qui pro reo habetur, ſola manu ſe poterit expurgare.* Arnulfus Lexovienſis. *Abbati eſt à nobis adjudicata purgatio ſeptima manu, trium ſcilicet Abbatum, & trium monachorum.* In vita B. Goaris: *cum aliis duodecim firmavit.* Fit & alias ſæpe mentio

purgationis, ſicut tum loquebantur, quæ fiebat manu tertia, quarta, quinta, ſexta, ſeptima, duodecima, decimaquarta &c.

MARCHA] II. 14. III. 64. IV. 4. *Marchæ.* Aymoin. 4. 109. ex geſtis Ludovici Pij: *Simili modo de Marcha Hiſpanica conſtitutum, & hoc illius limitis Præfectis imperatum eſt.* Theodulfus: *Fines vel marchas Bajoariorum diſpoſuit.*

AD MEDIETATEM LABORANS] I. 157. *Metayer* nobis.

MINISTERIALES] IV. 30. 69. Hincmarus: *Plebeiis quoque quibuſdam perſonis, villarum ſcilicet miniſterialibus, pro rebus miniſteriorum ſuorum nonnunquam ſcribens, qualiter res ſibi commiſſas tractare deberent* In duplomate Karoli Magni apud Bruſchium: *Nullum de militari familia damnet &c. qui militares vel alio nomine miniſteriales, optimo jure perfruantur.*

MISSA ORD. ROM. CELEBRETVR] V. 371. Libri hymnorum B. Hilarij Pictavenſis Epiſcopi & alterius myſteriorum meminit Hieronymus, item ſynodus Toletana IV. cap. 13. & hymni *Gloria in excelſis Deo* ab eo aucti & conſummati Alcuinus de divinis officiis. Miſſarum à Sidonio Apollinari compoſitarum Gregor. Turon. lib. 2. hiſtoriar. cap. 22. qui de curſibus eccleſiaſticis librum unum condidit. quod de ſe ipſe teſtatur lib. 10. hiſtor. ſub finem. Vide Ildefonſum de viris illuſtribus pag. 770. Conciliorum Hiſpaniæ in Ioanne, & incertum auctorem in vita Salvi Abbatis Alveldenſis ibid. pag. 774. & pag. 777. in Petro Ilerdenſi Epiſcopo. Vide etiam Eckerhardum in vita B. Notkeri cap. 22. & vitam ſancti Rigoberti Archiepiſcopi Remenſis apud Surium tomo primo, & vitam ſancti Ioannis Climaci apud eundem pag. 429. Sed & B. VValericum curſum tam monaſterialem quàm Gallicanum magno ſtudio indeſinenter celebraſſe, qui contemporaneus vitam illius ſcripſit apud Surium teſtatur. Meminit & Pſalterij Gallicani Honorius in prologo enarrationis pſalmorum, VValafrid. Strabo cap. 25. de reb. eccleſiaſticis, & Radulfus de Breda ſive de Rivo propoſit. 8. de canonum obſervantia. quod à Gallis non ſolùm Romani, ſed & Hiſpani tandem ſub Gregorio VII. acceperunt. de quo & de officio Gallicano in Hiſpaniis obſervato Rodericus Toletanus Archiepiſcopus lib. 6. hiſt. Hiſpan. cap. 26. conqueritur. Sigebertus in Einardo: *Abbreviavit & ipſe Gallicanum pſalterium, quo nos Galli utimur.* Muſſæum Maſſilienſis Eccleſiæ Preſbyterum hortatu ſancti Venerij Epiſcopi excerpſiſſe de ſanctis ſcripturis lectiones totius anni, feſtivis diebus aptas, reſponſoria, & pſalmorum capitula lectionibus congruentia, ſimul & compoſuiſſe Sacramentorum non parvum volumen per membra pro opportunitate officiorum & temporum, lectionum textu, pſalmorúmque ſerie, & cantatione diſcretum Gennadius, & Nothgerum Sequentias ſcripſiſſe Honorius refert. Sed & de Claudiano Viennenſi Sidonius: *Hic ſollemnibus annuis paravit quæ quo tempore lecta convenirent.* Sigebertus teſtatur Karolum Imp. de ſcripturis catholicorum patrum lectiones unicuique feſtivitati convenientes per circulum anni in Eccleſia legendas compilari feciſſe in duobus voluminibus. qui Vſuardum ſanctorum feſtivitates & martyrologia colligere juſſit quæ in Eccleſiis recitantur, ſicut idem Vſuardus ſcribit. Videatur de Alcuino Micrologus cap. 60. & de ordine Antiphonarij Amalarius, & Faſciculus temporum in Stephano tertio. In epiſtola Karoli Calvi Imp. ad clerum Ravennatem: *Nam & uſque ad tempora abavi noſtri Pippini Gallicana & Hiſpanica Eccleſiæ aliter quam Romana vel Mediolanenſis Eccleſia divina officia celebrabant, ſicut vidimus & audivimus ab eis qui ex partibus Toletanæ Eccleſiæ ad nos venientes, ſecundùm morem ipſius Eccleſiæ coram nobis ſacra officia celebrarunt. Celebrata ſunt etiam coram nobis ſacra Miſſarum officia more Hieroſolymitano auctore Iacobo Apoſtolo, & more Conſtantinopolitano auctore Baſilio. Sed nos ſequendam ducimus Romanam Eccleſiam in Miſſarum celebratione.* Ioannes V. Edaldo Viennenſi: *De officiis Miſſarum, de quibus in literis veſtris requiſiſtis, ſciat caritas veſtra quia variè apud diverſas Eccleſias fiunt. Aliter enim Alexandrina Eccleſia, aliter Hieroſolymitana, aliter Epheſina, aliter Romana facit.* VValafridus Strabo cap. de ord. Miſſæ, de exord. & increm. rer. eccleſiaſt. *Et Galliarum Eccleſia ſuis orationibus utebantur, quæ adhuc à multis habentur.* Idem cap. 25. *Et quia Gallicana Eccleſia, viris non minùs peritiſſimis inſtructa, ſacrorum officiorum inſtrumenta habebat non minima, ex eis aliqua Romanorum officiis immixta dicuntur.* Auctor Micrologi cap. 11. *Compoſita autem oblatione in altari, dicit ſacerdos hanc orationem juxta Gallicanum ordinem* VENI SANCTIFICATOR *&c. Romanus tamen ordo nullam orationem inſtituit poſt offerendam, ante Secretam.* Berno Augienſis de quibuſdam rebus ad Miſſam pertinentib. cap. 2. *Adhuc poteſt aliquis dicere tunc temporis Gallos & Hiſpanos in Miſſarum ſuarum celebratione nondum habuiſſe uſum Romanæ Eccleſiæ. quod & nos non negamus. Teſtatur hoc Abbas Hilduinus, vir in divina lege apprime eruditus, in ea epiſtola quam ad Ludovicum Imp. direxit pro paſſione ſanctorum martyrum Dyoniſij & ſociorum ejus; ubi inter alia quæ ſuæ narrationi videbantur congrua, hæc adjecit. Cui adſtipulari videntur antiquiſſimi & nimia vetuſtate penè conſumpti miſſales libri continentes Miſſæ ordinem more Gallico, qui ab initio recepta fidei uſus in hac occidentali plaga eſt habitus, uſquequo tenorem, quo nunc utitur, Romanum ſuſcepit. In noſtri quoque monaſterij archivo habetur Miſſalis longè aliter ordinatus quàm Romana Eccleſia habeat uſus. Et quod his omnibus majus eſt, cùm una ſit fides, cur ſuper Miſſarum celebratione Galliarum Eccleſia à Romana diſcordent Auguſtino requirente Gregorius reſpondit: Novit fraternitas tua Romanæ Eccleſiæ conſuetudinem, in qua meminit ſe eſſe nutritam. Sed mihi placet ut ſive in Romana Eccleſia, ſive Galliarum, ſive in qualibet inveniſti quod plus omnipotenti Deo poſſit placere, ſollicitè eligas. Non videtur ergo* (addit Radulphus de Rivo propoſitione 4.) *beati Gregorij fuiſſe conſilium ut involuntariè per privilegium ad unam*

arctaremur Eccleſiam ſecularem in horis canonicis obſervandis. Guillielmus Durandus lib. 5. Rationalis divin. officior. cap. 2. *Legitur in vita beati Eugenij quòd dum adhuc officium Ambroſianum magis quàm Gregorianum ab Eccleſia ſervaretur, Adrianus Papa Concilium convocavit; ubi ſtatutum eſt quòd Gregorianum deberet univerſaliter obſervari. ad quod Karolus Imp. omnes Clericos minis & ſuppliciis per diverſas provincias cogebat.* Andreas Coloſſenſis Epiſcopus pro Latinis agens ſeſſione 7. ſynodi Ferrarienſis: *Maximo*, inquit, *in Gallia & in Hiſpaniis ſchiſmate imminente, cùm jam* Ex filioqve *paſſim celebraretur, Romano Pontifici fuit neceſſe in multorum occidentalium ampla dignitatis magnique conſilij patrum conventu, addito* Ex filioq. *ſymbolum illuſtrare.* Quod confirmat Ratio quæ habita eſt de ſymbolo fidei in ſecretario beati Petri Apoſtoli inter Domnum Leonem ſanctiſſimum Papam Vrbis Romæ, & Bernarium atque Ieſſe Epiſcopos, ſeu Adalhardum Abbatem, Miſſos Domni Karoli Imperatoris, edita à Baronio. Alcuinus Paulino Patriarchæ: *Sæpius Domno Regi ſuaſi ut ſymbolum catholicæ fidei planiſſimis ſenſibus & ſermonibus luculentiſſimis in unam congereretur chartulam, & per ſingulas epiſcopalium regiminum parrochias omnibus daretur Presbyteris legendum memoriaque commendandum, quatenus licèt lingua diverſa loquerentur, una tamen fides ubique reſonaret.* Vrbanus Reverſus Canonicus & Præcentor Senonenſis, Doctor Theologus, in hiſtoria de vitis Pontificum Senonenſium: *Anno 1512. poſt pugnam ad Ravennam, cùm icto fœdere cum Maximiliano & Venetis contra Regem Ludovicum XII. Iulius Papa II. inſtituiſſet ut in Italia contra Gallos ad pulſum angelicæ ſalutationis Deiparæ, cum eadem ſalutatione recitarentur tres breves orationes, quas ipſe dictaverat, ad Virginem Mariam, Rex Ludovicus à Pontificibus regni ſui obtinuit ut quotidie ad elevationem corporis Chriſti in Eccleſiis cathedralibus, collegiatis, & conventualibus inter Miſſarum ſollemnia ille verſiculus decantaretur,*

O ſalutaris hoſtia,
Quæ cœli pandis oſtium,
Bella premunt hoſtilia,
Da robur, fer auxilium.

Ad cujus finem loco illorum verborum, Fer auxilium, *cantores regij adjunxerunt*, Serva lilium.] cujus hiſtoriæ meminit Clichtoveus libro primo hymnorum eccleſiaſticorum, Eſpencæus lib. 1. de euchariſtiæ adoratione cap. 10. De Sainctes de rebus euchariſtiæ repetit. 9. cap. 7.

Missa S. Martini] II. 18. Sic appellari ſolebat dies feſtus ejuſdem ſancti, ſicut *S. Andreæ II.* 20. *S. Ioannis III.* 23. Anonymus: *Imperator circa Miſſam ſancti Martini Aquiſgrani ad hyemandum venit.* Aymoin. 4. 116. *Circa feſtum S. Martini.* & cap. ult. *Feſtivitas beati Andreæ.* Anonymo *Miſſa* dicitur.

Missi Dominici] II. 11. 26. III. 38. Directi à Rege pro qualicunque eccleſiaſtica aut publica utilitate vel opportunitate, qui corrigerent quæ corrigenda eſſent. Flodoardus in Remenſi hiſtoria: *Tilpinum ſequitur VVlfarius, qui ab Imperatore præfato Magno Karolo Miſſus dominicus ad recta judicia determinanda fuerat ante epiſcopatum conſtitutus ſuper totam Campaniam &c.* VValafridus Strab. c. ult. de exord. & increm. rer. eccleſiaſt. Inde *Eſchiquier.* Nam *Schicken* Alamannis mittere ſignificat.

Missi comitvm] II. 24. *Vicarij. Loci ſervatores.*

Missvs S. Petri] V. 2. *Karolus Major domus apoſtolicis in Chriſto patribus Epiſcopis, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Domeſticis, & omnibus amicis noſtris. Cognoſcatis qualiter apoſtolicus vir in Chriſto pater Bonifacius Epiſcopus Miſſus ſancti Petri ad nos venit, & nobis ſuggeſſit quòd ſub noſtro mundeburde vel defenſione eum recipere debeamus. quod ita nos gratanti animo feciſſe cognoſcite. Proinde nos epiſtolam viſi fuimus ei manu noſtra roboratam dare, ut ubicunque ambulare videtur, cum noſtro amore vel ſub noſtro mundeburde & defenſione quietus & conſervatus eſſe debeat, in ea ratione ut juſtitiam reddat, & ſimiliter juſtitiam accipiat. Et ſi aliqua cauſatio vel neceſſitas ei evenerit quæ per legem definiri non potuerit, uſque ante nos quietus vel conſervatus eſſe debeat, tam ipſe quàm qui per ipſum ſperare videntur, ut ei nullus ullam contrarietatem vel damnationem adverſùs eum facere debeat. Et ut certius credatur, manu propria ſubter firmavimus, & de annulo noſtro ſubter ſignavimus.* Sic vetus codex.

Laici qvi monasteria habent] V. 333. *Abbicomites* Gerberto. Videoda epiſtola Bonifacij ad Zachariam Papam. In capitulis quæ miſerunt Epiſcopi provinciarum Rhemenſis & Rothomagenſis Hludovico Regi anno 858. *Monaſteria etiam religioſa atque præcipua Canonicorum & monachorum atque ſanctimonialium habitacula, quæ ab antiquo tempore parentes veſtri ſub religioſo habitu conſtituerunt, ac frater veſter Dominus noſter, innuente partim fragilitate, partim aliorum callida ſuggeſtione, etiam & nimia neceſſitate, quia dicebant petitores, niſi eis illa ſacra loca donares, ab eo deficerent, & ipſe aliquando per vos, ſicut nunc patet, aliquando per fratrem veſtrum regno deſtitutum, ab eis ponderes, talibus, ſicut ſcitis, perſonis commiſit, debito privilegio reſtituiſe.* Can. 10. ſynodi Meldenſis.

Mvffvlæ] Add. I. 22. 79. *Mouffles.*

Mvnoebvroe] VI. 247. *Tuitio, defenſio, Mamburnie.* Froiſſardus vol. 1. cap. 155. *Fuſſent en garde, baille, tutelle, cure, manburnie.* Corruptè vulgò *main bonne.* In annuntiatione Karoli Regis ad Ludovicum fratrem: *Filiam noſtram Iudith viduam ſecundùm leges divinas & mundanas ſub tuitione eccleſiaſtica & regio mundeburde conſtitutam Balduinus ſibi furatus eſt in uxorem.* In Marculphi monachi libro hæc legitur de mundeburde Regis formula. *Rectum eſt ut regalis poteſtas illis tuitionem impartiat quorum neceſſitas comprobatur. Igitur cognoſcat magnitudo veſtra quòd nos apoſtolico aut venerabili viro ill. &c. cum omnibus rebus vel hominibus ſuis aut gaſindis vel amicis juxta ejus petitionem, propter malorum hominum illicitas infeſtationes, ſub ſermone tuitionis noſtra viſi ſuimus*

recepiſſe, ut ſub mundeburde vel defenſione illuſtris viri illius Majoris domus cum omnibus rebus præfata Eccleſia quietus debeat reſidere.

N

NATALIS S. REMIGII] II. 35. Albinus in Ioannem: *Dies beatorum martyrum, quibus de ſeculo tranſierunt, natales vocitamus, eorúmque ſollemnia non funebria, ſed natalitia, dicuntur.* Natalis eſt æterni poſtremus dies. Seneca epiſt. 102. Chryſologus ſermone 129. de Cypriano: *Natalem ergo ſanctorum cùm auditis, cariſſimi, nolite putare illum dici quo naſcitur in terram de carne, ſed de terra in cœlum, de labore ad requiem, de tentationibus ad quietem.*

NEFRATRES IGNES] V. 2. In tomis Conciliorum, vita B. Bonifacij, & Burchardo legitur: *Sive illos ſacrilegos ignes quos nedfri vocant.* Aliàs *Nedfres.*

NOCTES] III. 45. Tit. 26. & 47. leg. Salicæ. Iulius Cæſar: *Galli ſe omnes ab Dite patre prognatos prædicant; idque ad Druidibus proditum dicunt. Ob eam cauſam ſpatia omnis temporis non numero dierum ſed noctium finiunt &c.* Tacitus de moribus Germanorum: *Nec dierum numerum, ut nos, ſed noctium computant, ſic conſtituunt, ſic condicunt, ut nox ducere diem videatur.* Inde veteribus pragmaticis, *Comparoir dedans les nuictz,* & ſimilia.

NOMINVM RECITATIO] I. 52. Innocentius epiſtola regulari ad Decentium Eugubinum. Alcuinus de divinis officiis: *Cùm dicitur Memento Domine famulorum famularúmque tuarum, & ſic deinde ſubjungitur, & omnium circumſtantium, manifeſtum eſt quòd quaſi quidam locus ſit ubi aliquibus ſpecialiter nominatis, etiam ceterorum qui aſſiſtunt in Eccleſia commemoratio adjungatur. In quo loco aut liberum eſt ſacerdoti quos deſideraverit peculiariter nominare & nominatim Deo commendare, aut certè illud ab antiquis eſt obſervatum ut ibi offerentium nomina recitarentur. Priùs ergo oblationes ſunt commendandæ, ac tum eorum nomina ſunt dicenda &c.* Videndus Micrologus cap. 23.

NONÆ ET DECIMÆ] I. 157. II. 21. IV. 40. Can. 42. ſyn. Mogunt. Can. 46. ſynodi Turonenſ. *Nonas ac decimas, quas qui res eccleſiaſticas tenent, ſolvere rectoribus Eccleſiarum ordinati ſunt ad luminaria & ſtipendia Clericorum, multis in locis abſtractas eſſe videmus.* Can. 62. ſynodi Meldenſis. Karolus Calvus Comitibus Abbat. &c. *Iubemus ut quiſquis &c. venerabilis Archiepiſcop. aliquid habere dignoſcitur &c. nonam & decimam in Miſſorum præſentia noſtrorum Miſſo Eccleſiæ ſanctæ Mariæ vel ſancti Remigij revadiet, & annis ſingulis ad eandem Eccleſiam perſolvere ſtudeat. Quicunque verò contra hanc præceptionem facere præſumpſerit, ſciat ſecundùm digna memoriæ avi & genitoris noſtri capitula ſe emendaturum & ipſas eaſdem res amiſſurum.* Atque hoc eſt quod Additione ultima dicitur: *Qui negligit cenſum, perdat agrum.*

NONNANES] V. 2. *Nonnains.* Hieronymus ad Euſtochium: *Et quia maritorum experiæ dominatum, viduitatis præferunt libertatem, caſtæ vocantur & nonnæ.* Idem in epiſt. 99. ad Aſellam. Invenio apud Xiphilinum in Domitiano: φιμὸς δὲ ἐκ τῆς ἀγωνίας νύκτωρ ἐποίει, ἢ ἔστιν ὅ τε ἐκ νόννας καὶ γυναῖκας σωίζαι. In Martyrologio Vſuardi xi. Kal. Septembr. *In portu urbis Romæ, ſanctus Hippolytus, qui dicitur Nonnus.*

NONNI] Addit. I. 54. Can. 18. ſynodi Aquiſgran. anno 816. ex qua & altera eodem anno habita, quæ in hac ipſa Additione prima habentur ſumpta ſunt: *Vt qui præponuntur, Nonni vocentur,* hoc eſt, *paterna reverentia.* In regula B. Benedicti: *Priores juniores ſuos, fratres nominent. Iuniores autem priores ſuos, Nonnos vocent, quod intelligitur paterna reverentia.* Arnobius in pſalm. 105. & 140.

NVOI CVM FERRO.] App. I. 34.

NVTRIMEN] II. 21. IV. 40. *Nourry.* Can. 122. ſynodi Aquiſgr. *Loca ei congrua attribuat, in quibus nutrimina fiant.* In Capitulis Epiſcoporum Rhem. & Rothom. provinc. *faciant nutrimina congrua & neceſſaria.*

O

OBLATA] I. 46. V. 24. Can. 7. & 8. ſynodi Gangre. καρποφορίαι ἐν ἀπουσίᾳ τῆς ἐκκλησίας προσφερόμεναι, ut Zonaras ſcribit.

OBLIGATORES] I. 62. VI. 72. Auguſtin. 2. de doctrin. Chriſt. Sermon. in natali martyr. Protaſij & Gervaſij. Can. 4. ſynodi Rothomag. Can. 42. ſynodi Remenſ. *Non ligaturas oſſium vel herbarum cuiquam mortalium adhibitas prodeſſe, ſed hæc eſſe laqueos & inſidias antiqui hoſtis.*

OCCASIONES] IV. 47. In præcepto Chlodovei Erchenaldo Duci: *Nec ullas redhibitiones vel inlicitas occaſiones requirendas.* In Capitulis Epiſcoporum in Cariſiaco palatio an. 858. *Quatenus non ſit vobis neceſſe per quaſcunque occaſiones quorumcunque hortatibus circuire loca Epiſcoporum, Abbatum, Abbatiſſarum, vel Comitum, & majores quàm ratio poſtulat paratas exquirere, & pauperes eccleſiaſticos & fidelium veſtrorum manſuarios in carricaturis & paraveredis contra debitum exigendis gravare.* In duplomate Hlotharij & Hludovici: *Nec ob ullas redhibitiones aut illicitas occaſiones requirendas noſtris & futuris temporibus ingredi audeant.* Aymoin. 5. 17.

ORARIVM] V. 146. Can. 28. ſynodi Moguntinæ. Suidæ περιθέμενος τὸ ἱμάτιον. Rufino ὀθόνη. Nam quod Euſebius lib. 7. eccle. hiſtor. μὴ δὲ οἱ ἐν τοῖς θεάτροις κωμῳδοῦσι ταῖς ὀθόναις, Rufinus ita: *Ab auditoribus verò non favorem neque plauſum ſperare ſolùm, ſed theatrali more oraria moveri ſibi expectabat.* Vnde aſſequemur quis ſit orariorum uſus apud Voiſcum in Aureliano: *Ipsúmque,* inquit, *primum donaſſe oraria Pop. Rom. quibus uteretur populus ad favorem.* Stola lib. VI. cap. 172. Alcuino, Rabano, Ivoni Carnotenſi. VValafridus cap. 10. de reb. eccleſ. *Primi ordines in Eccleſia utuntur orariis, quia ad ipſos pertinet docendi officium.* In Pontificali Romano ſub Stephano, de degradatione Conſtantini in baſilica S. Salvatoris: *Conſtantinus in medium adductus, lectis ſacratiſſimis canonibus, ita depoſitus eſt. Accedens Maurianus Subdiaconus orarium de ejus collo abſtulit, & ante pedes ejus projecit, & campages ipſius abſ-*

cidit. Qui locus ſingularis eſt, & pertinet valde ad cap. *Pervenis*. diſtinct. 93. qui etiam in Romana recognitione malè habet.

P

PAGANIÆ] V. 2. Bonifacius ad Zachariam Papam: *Sicut affirmant ſe vidiſſe annis præteritis in Romana urbe & juxta Eccleſiam ſancti Petri, die vel nocte, quando Kalendæ Januarij intrant, paganorum conſuetudine choros ducere per plateas, & acclamationes & cantiones facere ſacrilegas, & nullum de domo ſua vel ignem vel ferramentum vel aliquid commodi vicino ſuo præſtare velle. Dicunt quoque ſe vidiſſe ibi mulieres pagano ritu philacteria & ligaturas in brachiis & cruribus ligatas habere, & publicè venales aliis efferre.*

PAGENSES] IV. 19. *Ejuſdem pagi homines.*

PALLIVM] VI. 79. Albinus Alcuinus de divinis officiis, Amalar. lib. 2. Officialis cap. 23. Raban. 1. de inſtit. Cleric. cap. 23. Flodoard. hiſt. metrop. Rhemenſ. 3. cap. 8. Albertus Stadenſis in Chron. Bonifacius Zachariæ Papæ: *De eo quod jam præterito tempore de Archiepiſcopis, & de palliis à Romana Eccleſia petendis juxta promiſſa Francorum ſanctitati veſtræ notum feci, indulgentiam apoſtolicæ ſedis flagito: quia quod promiſerunt, tardantes non impleverunt, & ventilatur, & quid inde perficere voluerint ignoratur.* Can. 6. ſynodi Matiſcon. 1. *Vt Archiepiſcopus ſine pallio Miſſas dicere non præſumat.* Hincmarus Rhem. Archiepiſcopus Nicolao Papæ: *Pro cujus uſu apud ſedem apoſtolicam nil petij niſi ſicut deceſſores ac prædeceſſores mei eo uti in Epiſcopi ordinatione ſolebam. Non enim uſum pallij eſſe meæ dignitatis puto, ſed genij ſedis metropolis eſſe cognoſco, dicente magno Leone Papa: Quoniam etſi diverſa nonunquam ſunt merita Præſulum, tamen jura permanent ſedium; & cùm multi ſint ſancti Epiſcopi qui eodem pallio non utuntur, non neſcio quia ſi ſine virtutibus, quas exponente beato Gregorio pallium ſignat, pallio utor, etſi excellentiorem ceteris Rhemorum provinciæ ſedibus Metropolitarum ſedem pallij uſus demonſtrat in oculis hominum, non tamen majorem me facit in oculis Domini.* Petrus Damiani de divinis officiis: *Treverenſi Eccleſiæ Maternus à beato Petro Apoſtolo miſſus hereditatem pallij ſuis ſucceſſoribus dereliquit.* Valentiniani Imperatoris reſcriptum quo Ravennati Epiſcopo tribuitur jus pallij & archiepiſcopatus apud Baronium to. 5. 637. ex Rubeo. Ioannes Papa VIII. Atelatenſi Archiepiſcopo Pallium concedit, eique vices ſuas committit pag. 368. tom. 3. Decretalium. Idem 370. ibid. *Proh dolor! cùm in Galliæ partibus eſſemus, inter cetera unum valde prohibendum invenimus. Metropolitani, antequam pallium à ſede apoſtolica ſuſcipiant, conſecrationes facere præſumunt?* Pallij uſum (quem Gregorius appellat genium lib. 7. ep. 111. & lib. 3. ep. 1.) introductum primùm fuiſſe à Cæſarius Agnellus judicat, ſicut Blondus refert lib. 2. decad. 1. Fuit autem ex candida lana, qua ſoli utebantur Imperatores; & videtur ſignificare Gregorius in cap. *Contra morem.* 100. diſt. Vide lib. 1. ſacrar. ceremoniarum. Supponebatur autem pallium corporibus D. Petri & Pauli; & ideo dicitur Pallium de corpore beati Petri.

PARAVEREDA] II. 16. Append. III. 10. Hincmarus clero & plebi Tornacenſi: *Aut ad iter aliquod paraveredos.* In duplomate Karoli Magni quod Sigonius lib. 4. de reg. Ital. refert, ſcriptum fuiſſe videtur: *Per ſingula territoria habitantes vel diſcurrentes, manſionaticos & paraveredos accipiunt.* In admonitione Karoli apud Piſtas: *Vt pagenſes Franci qui caballos habent vel habere poſſunt, cum ſuis Comitibus in hoſtem pergant, & nullus per violentiam talibus Francis res ſuas aut caballos tollat, ut hoſtem facere & debitos paraveredos ſecundum antiquam conſuetudinem nobis exſolvere non poſſint.* In Capitulis Epiſcoporum anno DCCCLVIII. menſe Novembri in Cariſiaco palatio: *Iudices &c. faciant nutrimina congrua & neceſſaria, cuſtodiant ſilvas, paſtionem defendant, excolant prata, unde habeant pabula; quatenus non ſit vobis neceſſe per quaſcunque occaſiones circuire loca Epiſcoporum, Abbatum, Abbatiſſarum, vel Comitum, & majores quàm ratio poſtulat paratas exquirere, & pauperes eccleſiaſticos & fidelium veſtrorum manſuarios in carricaturis & paraveredis exigendis gravare: quin potius habeatis unde ſufficienter & honeſtè cum domeſtica curte veſtra poſſitis vivere & legationes recipere &c.* Inde *Palefredus* VVillelmo Tyr. 13. bell. ſacr. cap. 27. Nobis *Palefroy*. *Reda* quidem Gallicum nomen eſt. Quintilian. 1. 9. Et *eporedicas* bonos equorum domitores vocaſſe Gallos notat Plinius 3. 17.

PARASCEVE ET SABBATO SANCTO] VII. 430. VValafridus cap. 22. de reb. eccleſiaſt. *Et relatio majorum eſt, ita primis temporibus Miſſas fieri ſolitas ſicut modo in Paraſceve Paſchæ, in quo die apud Romanos Miſſa non aguntur, communicationem facere ſolemus, id eſt, præmiſſa oratione dominica, & ſicut ipſe Dominus noſter præcepit, commemoratione paſſionis ejus adhibita, eos corpori dominico communicaſſe & ſanguini quos ratio permittebat.* Can. 47. ſynodi Cabill. 2. Theodulphus ad compreſbyteros cap. 41.

PARES] III. 71. 72. *Pairs & compagnons.* In Capitulis quæ miſit Karolus Rex ad Francos & Aquitanos qui ab eo deſciverant anno DCCCLVI. *Sic ſumus omnes per illius voluntatem & conſenſum confirmati Epiſcopi atque Abbates cum laicis, & laici cum viris eccleſiaſticis, ut nullus ſuum parem dimittat, ut contra legem ſuam & rectam rationem & juſtum judicium, etiamſi voluerit (quod abſit) Rex noſter alicui facere, non poſſit.* Ibidem: *Et ſi aliqui ſunt qui homines non habent, ſi volunt in ſuis alodibus conſiſtere aut cum aliis eorum paribus vel amicis, faciant.* Ibidem: *Et ſi aliquis de nobis in quocunque ordine contra iſtum pactum in contra illum fecerit, ſi talis eſt ut ille eum inde admonere valeat ut emendet, faciat. Et ſi talis eſt cauſa ut illum inde familiariter non debeat admonere, ante ſuos pares illum in rectam rationem mittat; & ille qui debitum pactum & rectam legem & debitam ſeniori reverentiam non vult exhibere & obſervare, juſtum juſtitiæ judicium ſuſtineat.* Et in admonitione Karoli apud

Piſtas:

Piſtas: *Vt quoniam in quibuſdam locis coloni tam fiſcales quàm de caſis Dei ſuas hereditates, id eſt, manſa quæ tenent, non ſolùm ſuis paribus, ſed & Clericis canonicis ac villanis Presbyteris & aliis quibuſcunque vendunt.*

PATRINI] II. 46. *Parrains.* ut matrinæ, *maraines.* Filioli, *filieux.*

PEDVLES] Add. I. 22. *indumenta pedum* cap. 55. Regulæ B. Benedicti. In canonibus Theodori: *Dat ei baculum & pedulos.* In vita B. Nicetij Lugdun. *aptatis pedulibus pedes operui.* Gloſſ. πεδύλια, πεδῶν καλύμματα. ἴνες δὲ τὰ ἀρβύλια ἡρμήνευσαν.

PERIVRIVM IN ALTARI &c.] I. 61. *Poſitis ſuper altare manibus.* Gregor. Tur. hiſt. 3. 14. & de glor. mart. 1. 20. *Tactis ſanctorum corporibus vel capſis.* Aym. *ſive ſacroſanctis evangeliis.* Raban. ad Reginbald. & alibi ſæpe. *Purgatio ad memorias ſanctorum.* Auguſtin. ep. 137.

PHYLACTERIA] VI. 72. Add. II. 21. Hieronymus in Matth. cap. 23. *Pictaciola illa decalogi phylacteria vocabant, quòd quicunque habuiſſet ea, quaſi ob cuſtodiam & munimentum ſui haberet &c. Hoc apud nos ſuperſtitioſæ muliercula in parvulis evangeliis & in crucis ligno & iſtiuſmodi rebus (quæ habent quidem Zelum Dei, ſed non juxta ſcientiam) uſque hodie factitant.* B. Auguſtinus ſermone non edito de martyribus & phylacteriis, cujus mihi copiam fecit vir undecunque doctiſſimus & nunquam laudatus ſatis Nicolaus Faber: *Solet fieri, fratres, ut etiam ad aliquem ægrotantem veniat perſecutor ex parte diaboli, & dicat: Si illum præcantatorem adhibuiſſes, jam ſanus eſſes. Si characteres illos tibi voluiſſes appendere, jam poteras ſanitatem recipere &c. Venit fortè & alius qui dicat: Mitte ad illum divinum, transmitte ad illum cingulum aut faſciam tuam, & aſpiciat &c. Dicit & alius: Ille bene novit ſuffumigare. Nam cuicunque hoc fecit, ſtatim melius habuit &c.*

PLACITA] III. 83. *plaidz.* Can. 16. ſynodi Arelat. 4. *Cauſationes diſceptationéſque.* Can. 35. ſynodi Turon. 3. *Pro quolibet placito vel judicio.*

PLVVIVM] II. 15. *Plevine.*

POENIT. EX ORD. ROM.] V. 132. VII. 202. Sozomenus lib. 7. cap. 16. Hieronymus ad Oceanum.

POENITENTIALES LIBELLI QVI DAMNATI ELIMINATI] Additi. III. 65. Can. 38. ſynodi Cabillo. Can. 22. ſynodi Turon. Can. 32. ſynodi Pariſienſis: *Vtentes ſcilicet quibuſdam codicillis contra canonicam auctoritatem ſcriptis, quos pœnitentiales vocant. Vt unuſquiſque Epiſcoporum in ſua parrochia eoſdem erroneos codicillos diligenter perquirat, & inventos igni tradat.*

PONTIFICES SVMMI] VII. 423. *Cathedrales Epiſcopi* can. 35. ſyn. Agathenſis. Gelaſius ad Epiſcopos Lucaniæ: *Nec ſibi meminerit ulla ratione concedi ſine ſummo Pontifice Subdiaconum vel Acolythum jus habere faciendi.* Sidon 7. epiſt. 5. *Summi antiſtites* can. 3. ſynodi Aurelian. 1. Epiſcopus, ſummus ſacerdos. Tertull. de baptiſmo. c. *Si Epiſcopus.* 18. diſt. & c. & 2. diſt. 59. vetitum Epiſcopis Romanis ſummos ſe dicere, c. *Prima.* 99. & c. ſeq. diſt. 99. vide c. *Accuſatio.* 2. q. 7. c. *Infames.* 6. q. 1. c. 1. 14. 4. Ivo par. 5. c. 343. c. *Majus.* de conſecr. diſt. 5. c. *Miſerum.* 61. diſt. Zoſimus apud Ivonem par. 5. c. 102.

PONTIVM RESTAVRATIO] II. 20. IV. 11. Addit. IV. 112. Sangallenſis quidam monachus de geſtis Karoli Magni: *Fuit conſuetudo in illis temporibus, ut ubicunque aliquod opus ex imperiali præcepto faciendum eſſet, ſiquidem pontes vel naves, aut trajecti, ſive purgatio, ſeu ſtramentum, vel impletio cœnoſorum itinerum, ea Comites per Vicarios & officiales ſuos exequerentur, in minoribus duntaxat laboribus. A majoribus autem & maximè noviter inſtruendis nullus Ducum vel Comitum, nullus Epiſcoporum vel Abbatum excuſaretur aliquo modo. Cujus rei teſtes adhuc ſunt arcæ pontis Magontiacenſis. Si verò eſſent Eccleſiæ ad jus regium propriè pertinentes, laquearibus vel muralibus adornandæ picturis, id à vicinis Epiſcopis aut Abbatibus curabatur. Quòd ſi novæ fuiſſent inſtituendæ, omnes Epiſcopi, Duces & Comites, Abbates etiam, vel quicunque regalibus Eccleſiis præſidentes, cum univerſis qui publica conſecuti ſunt beneficia, à fundamentis uſque ad culmen inſtantiſſimo labore perduxerunt.* Aymoin. lib. 5. cap. 14.

PRECARIA] V. 198. VI. 426. VII. 142. Add. III. 49. *Sub precario & cenſu* V. 3. ex ſynodo Liptinenſi. In capitulis quæ miſerunt Epiſcopi provinciarum Rhemenſis & Rothomagenſis à Cariſiaco palatio Hludovico Regi anno 858. *Quia verò Karolus Princeps, Pipini Regis pater, primus inter omnes Francorum Reges ac Principes res Eccleſiarum ab eis ſeparavit atque diviſit &c. Quod cognoſcens filius ejus Pipinus ſynodum apud Liptinas congregari fecit &c. Et quantumcunque de rebus eccleſiaſticis, quas pater ſuus abſtulerat, potuit, Eccleſiis reddi procuravit. Et quoniam omnes res Eccleſiis à quibus ablatæ erant reſtituere propter concertationem quam cum Vuaifario Aquitanorum Principe habebat non prævaluit, precarias fieri ab Epiſcopis exinde petiit, & nonas ac decimas ad reſtaurationes tectorum, & de unaquaque caſata duodecim denarios ad Eccleſiam unde res erant beneficiatæ, ſicut in libro capitulorum Regum habetur, dari conſtituit uſque dum ipſæ res ad Eccleſiam revenirent.* Can. 18. ſynodi Epaun. Can. 21. 22. ſynodi Meldenſis. Can. 51. ſynodi Turon. Can. 36. 37. ſynodi Rhemenſ. Can. 10. 11. 12. 13. ſynodi Belvacenſis. Flodoardus: *Recepit denique res diverſas & villas Eccleſiæ, quas anteceſſor ſuus per precarias ſive præſtarias diverſis contulerat perſonis.*

PRÆCEPTVM] III. 28. Gregor. Turon. 8. Franc. hiſt. cap. 20. & cap. 15. de mirac. B. Martini. Aymoin. 5. 17. Chron. Angoleſm. *Poſtulante Launo Epiſcopo fecit in monaſterio ſancti Eparchij auctoritatem præcepti de terris quæ ibi ſine contentione erant. Quod præceptum Bartholomeus Cancellarius ejus ſcripſit, & ipſe Domnus Rex Karolus manu ſua & de annulo firmavit.*

PRESBYTERI AB INCOG. EPISCOPIS] VI. 81. Ex epiſtola Gregorij papæ ad Bonifacium.

NVLLVS IN PRACIBVS] Can. 23. ſynodi Carthagin. ex quo hoc Capitulum ſumptum eſt: *Nullae ad altere Patrem pro Filio vel Filium pro Patre nominet, ſed ſemper orationem ad Patrem dirigat, nec qualibet oratione utatur niſi probata.* Vide Microlog. cap. 5. & Alcuin. cap. de celebratione Miſſæ, libello de divinis officiis.

PROPRISÆ RES] V. 242. *Invaſa.*

PSALLANTIVM] V. 372. Greg. Tur. 1. de glor. mart. 6. 51. 75. Ep. ad Damaſ. Theodot. *Poſt veſpertinam officium cum modulato pſallentio refectorium ingrediuntur.* Anaſtaſius Biblioth. in Hadriano: *Conſtituitque per unamquamque hebdomadam quinta feria cum pſallentio ut à diaconia pauperes uſque ad balneum pergerent.*

PSALMVS INVITATORIVS] Addit. I. 66. *Venite exultemus Domino &c.* Ex editione Romana.

PVLSARI SECVND. REG.] I. 108. 109. *Pulſatorium* ibid. c. 69. Can. 6. ſynodi Vernis habitæ. Cap. 58. Regulæ B. Benedicti.

PVLVERATICVM] VI. 243. In Præcepto Dagoberti de mercato S. Dionyſij: *Teloneos, vel navigios, portaticos, pontaticos, rivaticos, rotaticos, valtaticos, themonaticos, ceſpitaticos, pulveraticos, foraticos, meſtaticos, laudaticos, ſaumaticos, ſalutaticos omnes, & ex omnibus quicquid ad partem noſtram vel fiſco publico de ipſo mercato ex ipſa mercimonia exactari potuerat.* Pulveratici quidem nomine binos ſolidos dari ſervis qui ſe militiæ offerunt, in l. 16. C. Th. de tiron. & judicum pulveratica abolita, notat Doctor meus 4. obſervationum.

PVRGATIO EXEMPLO LEONIS] V. 36. Monachus S. Eparchij Engoliſmenſis in vita Karoli Magni: *Inter quæ vel maximum & difficillimum erat de diſcutiendis Papæ objectis criminibus. Et dum nullus probator criminum eſſe potuit, Domnus papa (Leo) coram omni populo in baſilica beati Petri evangelium portans ambonem conſcendit, & invocato ſancta Trinitatis nomine, jurejurando ab objectis criminibus ſe purgavit.* Monachus Sangallenſis quidam in vita Karoli Magni: *Illic innumeratus pater Leo aſſumens evangelium Domini noſtri Ieſu Chriſti, poſuit ſuper caput ſuum, & in conſpectu Karoli ejuſque militum, aſſiſtentibus etiam perſecutoribus ſuis, in hæc verba juravit. Sic in die magni judicij ſim particeps evangelij ſicut immunis ſum criminis falsò mihi ab iſtis objecti.* Ado Vienenſ. ætate VI. Aymoin. lib. cap. 88. Fuldenſes annales. Anaſtaſ. Biblioth. in Pelagio: *Qui Pelagius tenens evangelia & crucem Domini ſuper caput ſuum, in ambonem aſcendens, ſatisfecit cuncto populo & plebi quia nullum malum pereguiſſet contra Vigilium.* Purgationis Damaſi meminit Sigebert. & Anaſtaſ. Xiſti III. & Symmachi idem Anaſtaſius. Paſchalis Theganus de geſtis Ludovici Pij, & auctor anonymus in vita ejuſdem Ludovici. Vide cap. *Nos competenter.* 2. q. 7. & Liutprandum de Ioanne XIII. apud Othonem Imp. accuſato.

R

RACHINBVRGII] V. 16. *Indices* tit. 52. & 60. legis Salicæ, tit. 24. leg. Ripuar. & in capitulis de alia ſynodo ſub ipſo Domno Rege Pipino factis.

RAECLAMARA] IV. 68. Can. 9. ſynodi Vernis habitæ: *Quod ſi aliquis reclamaverit quòd injuſtè ſit excommunicatus.* & in codice quodam pervetuſto. *N. Comes in placito deveſtivit N. de ſuo proprio alode propter crimen inceſti. Poſtquam autem N. Abbas, & N. Comes Miſſi dominici in illas partes venissent ad juſſionem Domni Imperatoris explendam & juſta judicia terminanda, reclamavit prædictus N. quòd injuſto judicio propriis rebus caruiſſet &c. Auditis teſtibus, prædicti Miſſi judicaverunt &c.* Hinc eſt noſtris *Reclain*, & *reclamer*.

RAICVLA] VII. 265. Monachus ſancti Galli lib. 2. de geſtis Karoli Magni: *Quòd raicula ſancti Galli, non ex regalibus donariis, ſed ex privatorum traditiunculis collecta.*

RAS QVÆ A NONN. ECCLASIIS ABLATÆ] I. 104. Videnda vita Bonifacij, & lib. V. infrà cap. 3. Nec veriſimile videtur quod de Eucherio Aurelianenſi Epiſcopo fabulantur quidam, quaſi viderit animam Karoli Martelli apud inferos cruciari, cùm Eucherium relegatum notet Sigebertus anno 723. obijſſe verò ſexto exilij ſui anno, qui contemporaneus vitam illius ſcripſit apud Surium, vel, ut Molanus ex archivis monaſterij Trudonenſis, anno Dom. 727. atque ita Eucherio Karolus Martellus diù ſuperſtes vixerit, quem objiſſe anno Domini 741. omnes antiquiores hiſtorici tradunt. Nec novum videbitur draconem effracto ſepulcro Martelli repertum fuiſſe qui legerit Plutarchum in Agide & Cleomen.

ALLATA EPIST. A RICVLFO] VII. 281. Richolfi Moguntini meminit Einardus in vita Karoli. Et extat epiſtola Leonis Papæ ad ipſum tom. decret. ex qua apparet ei deditum. Marianus Scotus, Trithemius in Chronico Hirſaugienſi, Lambertus Schafnaburgenſis. Hincmarus Rhem. adversùs Hincmarum Laudunenſem Epiſcop. de ſententiis ex Græcis & Latinis canonibus atque ſynodis decretiſque Pontificum collectis, & Engelramno Metenſium Epiſcopo datis, quando pro ſui negotij cauſa agebatur: *De illis ſententiis plena eſt terra iſta, ſicut & de libro collectarum epiſtolarum ab Iſidoro, quem de Hiſpania allatum Riculfus Moguntinus Epiſcopus in hujuſmodi ſicut in Capitulis regiis curioſus obtinuit, & iſtas regiones de illo repleri fecit.* Vnde *quidam Epiſcoporum* (ait Nicolaus Papa ad Archiepiſcopos & Epiſcopos Galliæ) *ſcripſerunt haud illa decretalia priſcorum Pontificum in toto codicis canonum corpore contineri deſcripta.* Cujus codicis ſive collectionis, (quæ & *Corpus Canonum* dicitur diſtinct. 19. & 20.) auctor fuit Dionyſius Exiguus, non autem Iſidorus Mercator epiſtolarum pontificiarum à B. Clemente uſque ad Gregorium primum collector. Idem Hincmarus epiſtol. 7.

ROMANVM ITER] Cabillon. ſynod. 2. c. 45. Concilium Salegunſtad. c. 18. ut impetiti aliquo delicto non liberentur per ſuſceptam peregrinationem ad limina Apoſtolorum, ſed priùs in loco ubi deliquerunt ſacerdoti ſatisfaciant; inde, ſi velint, cum licentia ſui Epiſcopi, acceptis ab

eo litteris, Romam peregrinentur. Vignier. hiſt. eccleſ. ad an. 818. pag. 207.

ROCCVM] Addit. I. 22. Helgaudus in vita Roberti Regis: *Et exueat ſe veſtimento purpurea, quod lingua ruſtica dicitur rocus.* ῥῦκος. *Rochet.* Nicetas in Iſaaco. φραγγικὰ ῥοῦκα φορέσαντες.

RODATICVM.] VI. 243. *Rodage.* Tit. 10. leg. municip. S. Severi, & tit. 12. Aquenſ. *Droict de Rouage.* Rotaticum.

VT INVOCATO EPISCOPO] VI. 64. 401. Add. IV. 29. Greg. Turon. lib. 5. hiſt. cap. 20. *At illi* (Salonius & Sagittarius Epiſcopi) *cùm adhuc propitium ſibi Regem eſſe noſſent, ad eum accedunt, implorantes ſe injuſtè remotos, ſibique tribui licentiam ut ad Papam urbis Romanæ accedere debeant. Rex verò annuens petitionibus eorum, datis epiſtolis, eos abire permiſit.* Hincmarus Hadriano univerſalis Eccleſiæ Papæ: *De eo quod puſillitati meæ veſtra reſcripſit ſublimitas, ut eundem Hincmarum & alios tres Epiſcopos, omnium Epiſcoporum regni Domni Karoli vicem ferentes, ad ſynodum Romam mitterem, veſtra ſciat auctoritas quia nec prædictum Hincmarum, nec etiam quemlibet Epiſcoporum diœceſeos Rhemorum, minimè autem aliarum provinciarum Epiſcopos, niſi Domnus Rex illis præceperit. Romam vel in aliquam partem meæ commendatione mittendi habeo poteſtatem, nec ipſe ego ultra fines ſui regni abſque illius ſcientia progredi valeo.* Idem Hincmarus Nicolao ſummæ ſedis apoſtolicæ & univerſali Papæ: *Neſciens quia nos Metropolitani in iſtis regionibus non habemus poteſtatem ut ſine conſenſu vel juſſione Regis aut nos ipſi ire, aut coëpiſcopos noſtros quoquam longius poſſimus dirigere.* Flodoardus in VVlfario: *Eundi denique Romam cauſa orationis ad S. Petrum licentiam ab Imperatore ſe accepiſſe in quadam ſua deſignat epiſtola.*

S

SAGA] V. 2. Can. 5. ſynodi Matiſconenſis. Gallicum vocabulum Varroni, Straboni, Plinio; Hiſpanicum Appiano. Anonymus quidam S. Galli monachus in vita Karoli Magni, ex VVerimberto: *Erat antiquorum ornatus vel paratura Francorum. calciamenta forinſecus aurata, corrigiis tricubitalibus inſignita, faſciolæ crurales vermiculatæ, & ſubtus eas tibialia ac coxalia linea, quamvis ex eodem colore, tamen artificioſiſſimo opere variata; ſuper quæ & faſciolas in crucis modum intrinſecus & extrinſecus, ante & retro, longiſſimæ illæ corrigiæ tendebantur. Deinde camiſia glizzina. Poſt hæc balteus ſpatæ colligatus. Quæ ſpata primò vagina fagea, ſecundò corio qualicunque, tertiò linteamine candidiſſimo cera lucidiſſima roborato ita cingebatur ut per medium cruciculis eminentibus, ad peremptionem gentilium auraretur. Vltimùm habitus eorum erat pallium canum vel ſaphyrinum, quadrangulum, duplex, ſic formatum ut cùm imponeretur humeris, ante & retro pedes tangeret, de lateribus verò vix genua contegeret. Tum baculus de arbore malo nodis paribus admirabilis, rigidus & terribilis cuſpide manuali ex auro vel argento cum cælaturis inſignibus præfixo, portabatur in dextra. Quo habitu lentus ego cùm in Franciam nonnunquam venirem, vidi caput Francorum in monaſterio S. Galli, duóſque flores auricomos ex ejus femoribus progreſſos, quorum qui prior egreſſus eſt proceritatem illius adæquabat, poſterior autem paulatim excreſcens verticem ſtipitis ſui ſumma gloria decoravit, & tranſcendendo contexit. Sed, ut eſt mos humani ingenij, cùm inter Gallos Franci militantes, virgatis eos ſagulis lucere conſpicerent, novitate gaudentes, antiquam conſuetudinem dimiſerunt, & eos imitari cœperunt. Quod interim rigidiſſimus Imp. idcirco non prohibuit quia bellicis rebus aptior ille videretur habitus. Sed cùm Friſones hac licentia abutentes adverteret, & breviſſima illa palliola ſicut prius maxima vendere comperiſſet, præcepit ut nullus ab eis niſi grandia latiſſimaque illa longiſſima pallia conſuetudinario pretio coëmeret, adjiciens: Quid proſunt illa pittaciola? In lecto non illis poſſumus cooperiri, caballicans contra ventos & pluvias nequeo defendi, ad neceſſaria naturæ ſecedens, tibiarum gelatione deficio.* Videndus Plinius.

SAL CATECHVMENIS] VII. 263. Can. 5. ſynodi Carth. 3. Origenes, Iſidor. 2. de divin. offic. cap. 20. Alcuinus cap. de ſabbatho ſancto Paſch. lib. de divin. offic. Auguſtin. lib. 2. de peccat. merit. cap. 26. *Nam & catechumenos ſecundùm quendam modum ſuum per ſignum Chriſti & orationem manus impoſitionis puto ſanctificari, & quod accipiunt, quamvis non ſit Chriſti corpus, ſanctum eſt tamen, & ſanctius quàm cibi quibus alimur.* Can. 65. de conſecrat. diſtinct. 4. *Sal cæleſtis ſapientiæ.*

SANCTVS, SANCTVS, SANCTVS, COMMVNI VOCE] I. 66. Can. 45. ſynodi Vaſenſis. Lib. 8. apoſtolic. conſtitut. cap. 12. ὁ πᾶς ὄχλος ἅμα λεγέτω Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος κύριος σαβαώθ.

INCERTÆ SANCT. MEMORIÆ] I. 41. Canone 50. ſynodi Africanæ.

SANCTI NOVITER INVENTI] Append. I. 10. Can. 51. ſynodi Moguntinæ. Can. 43. ſynodi Franconofurd. *Vt nulli novi ſancti colantur aut invocentur, nec memoria eorum per vias erigantur. Sed hi ſoli in Eccleſia venerandi ſunt qui ex auctoritate paſſionum aut vitæ merito electi ſunt.* Severus Sulpitius in vita B. Martini: *Erat haud longè ab oppido proximus monaſterij locus, quem falſa opinio conſepultis martyribus ſacraverat &c. Sed Martinus non temerè adhibens incertis fidem, ab his qui majores natu erant Preſbyteris vel Clericis flagitabat ſibi nomen martyris vel tempora paſſionis oſtendi, grandi ſe ſcrupulo permoveri quòd nihil certi conſtans ſibi majorum memoria tradidiſſet.* Optatus Milevitan. lib. 1. *Quæ ante ſpiritalem cibum & potum os neſcio cujus martyris, ſi tamen martyris, libare dicebatur; & cùm præponeret calici ſalutari os neſcio cujus hominis mortui, & ſi martyris, ſed necdum vindicati, correpta cum confuſione irata diſceſſit.* Nam fiebat dedicatio oſſium martyris. Hieronymus ad Iulian. *Quòd in quadrageſimo die dormitionis earum lugubrem veſtem mutaveris, & dedicatio oſſium martyris candida tibi veſtimenta reddiderit.* Vide Vignier. hiſt. eccleſ. an. 827. pag. 209.

SANDALIA] V. 371. In charta Karoli

Magni: *De calceamentis ſecundùm Romanum uſum.* Raban. 1. de inſtit. Cleric. cap. 22. Amalar. 2. Officialis cap. 25. Albin. Alcuin. de divinis officiis. Ordo Roman. 99.

SCABINEI] II. 38. III. 7. 30. 33. 40. 49. IV. 5. Vet. Gloſſ. *Scepeno, Iudex.* In chartulario ſancti Galli: *Interrogavit ipſe Comes illos Scabinios quid illi de hac cauſa judicare voluiſſent. At illi dixerunt: Secundùm iſtorum hominum teſtimonium & ſecundùm veſtram inquiſitionem judicamus.* Chartularium Beſuenſis monaſterij. *Notum ſiat poſteris quòd ante illuſtrem virum Hildegarium Comitem ſeu Iudices quas Scabineos vocant & quamplures perſonas qui cum eo aderant in Montaniaco villa in mallo publico ad multorum cauſas audiendas & rectas juſtitias terminandas, ibi veniens Betto Epiſcopus & advocatus ſuus Burgoardus, novem legitimos teſtes ibi præſentavit, quorum nomina hæc ſunt.* Et alibi: *Ante illuſtrem virum Hildegarium Comitem, ſeu judices quos Scabineos vocant. Tunc ipſi Scabinei unanimiter judicarunt. Scheffen* Alamannis, *Eſchevins* nobis.

SCARA] III. 68. Hincmarus ad diœceſis Rhemenſis Epiſcopos: *Domnus Karolus bellatorum acies, quas vulgari ſermone ſcaras vocamus, diſpoſitas.* Aymoinus lib. 4. cap. 26. *Collegit è Francia bellatoribus ſcaram, quam nos turmam vel cuneum appellare poſſumus. Schaar* Alamannis. Inde *Eſquiere, Eſcadron. Eſcarmouches.*

SCASTLEOI] Addit. IV. 114. *armorum depoſitio.*

SCHEOVLA] I. 81. In præfatione reformationis Ludovici Pij Imp. *Libellus.*

SCHOLÆ] I. 68. Addit. II. 5. Can. 12. ſynodi Pariſienſ. Can. 9. ſynodi Nannetenſ. Can. 1. ſynodi Valentinæ. Can. 43. ſyn. Cabillon. 2. Lupus ad Einardum: *Siquidem veſtra memoria per famoſiſſimum Imperatorem Carolum literæ cœptæ revocari, aliquantulum quidem extulere caput.* In privilegio quod idem Carolus Magnus dedit Eccleſiæ Oſnabrugen. apud Cranzium: *In eodem loco Græcas & Latinas ſcholas in perpetuum manere ordinavimus.* Angelomus in Cantic. Canticorum. Sed & ei qui ſcholas regebat beneficium olim deputatum fuiſſe per omnes ferè Eccleſias majores Gallicanas & ſuo tempore dignoſci ſcribit Alexander. 3. Rhemenſi Archiepiſcopo Collect. 2. Canon.

SCORTICATVS] V. 2. VII. 400. Burchardus in lege quam dedit familiæ: *Conſtituimus ut ei tollantur corium & capilli.*

SCOTI QVI SE EPISCOPOS DICVNT] Addit. III. 67. cap. 43. ſynodi Cabillon. 2. In hiſtoria B. Rudberti to. VI. Caniſij pag. 1108. de Scotis: *nominari, ut aſſolet, deceptores, gyrovagi, & curſores.* VValafridus Strabus lib. 2. de mirac. B. Galli c. 47. *Nuper quoque de natione Scotorum, quibus conſuetudo peregrinandi jam penè in naturam converſa eſt.*

SCOTORVM HOSPITALIA] In Capitulis excerptis à Karolo Hludovici Imp. filio XII. Can. 14. ſynodi Meldenſis. In Capitulis quæ miſerunt Epiſcopi provinc. Rhemenſ. & Rothomag. Hludovico Regi anno 858. *Hoſpitalia peregrinorum, ſicut ſunt Scotorum, ac quæ tempore anteceſſorum veſtrorum Regum conſtructa & conſtituta fuerunt, ut ad hoc ad quod deputata ſunt teneantur.*

SCRVTINIVM MORE ROMANO] V. 372. Can. 4. ſyn. Moguntinenſ. ad Carolum Magnum: *Sacramenta itaque baptiſmatis volumus ut ſicut ſancta veſtra fuit admonitio, ita concorditer atque uniformiter in ſingulis parochiis ſecundùm Romanum ordinem inter nos celebrentur jugiter atque conſerventur, id eſt, ſcrutinium ad ordinem baptiſmatis.* Ordo Romanus pag. 31. 41. Can. 3. ſynodi Moguntinæ ſub Rhabano.

SENSORES] I. 85. II. 15. III. 8. *Seigneurs.* In capitulis quæ miſit Carolus ad Francos & Aquitanos anno 856. *Et mandat vobis noſter ſenior quia ſi aliquis de vobis talis eſt cui ſuus ſenioratus non placet &c.*

NVLLVS IN ECCLESIA MORTVVM SEPELIAT] I. 153. Can. 9. ſynodi Meldenſis. Theodulphus Aurelianenſ. Epiſcop. ad fratres compreſbyteros: *Antiquus in his regionibus in Eccleſia ſepeliendorum mortuorum uſus fuit, ut plerunque loca divino cultui mancipata, & ad offerendas Deo hoſtias præparata, cœmiteria ſive polyandria facta ſint. Vnde volumus ut ab hac re deinceps abſtineatur, ut nemo in Eccleſia ſepeliatur.* Gregor. Turon. 1. cap. 36. hiſtor. Can. 15. 17. ſynodi Triburienſis. Hoc privilegium retinere Galliæ civitates ſcribit Ivo Carnotenſis. Quæ vox, *Galliæ*, abeſt in editione Conciliorum.

SIGELE] I. 126. *Secale, Saigle.* Quod in quibuſdam chartis *bladum hibernagium.* Moſchopul. ὄλυρα, εἶδός τι τοῦ σπέρματος, ὃ καὶ ζειὰ καλεῖται, ὃ κοινῶς ἄκανις. Inde *Secalonia.*

SIGNA] VI. 171. Tinnodium: ὁ χρὸς τοῦ σήμαντρον. Einhardus de tranſlatione beatorum Marcellini & Petri lib. 3. cap. 15. *Turriculaque ſigna baſilicæ continebat, ab eis conſpici potuiſſet.* In ordine Dunſtani Dorobernenſis Archiepiſcopi: *Benedictio ad ſignum Eccleſiæ, id eſt, tintinum.* Vvalafrid. Strab. cap. 5. de reb. eccleſ. Amalarius Fortun. lib. 3. Officialis. *Seint.* Inde *Toeſein*, & proverbium: *Il n'en ſaict pas les ſeins ſonner.*

SIGNATI QVI MENT. VADVNT] App. II. 14.

SOLIOVS] III. 30. IV. 75. Can. 41. ſynodi Rhemenſis. Hincmarus Archiepiſcopus Rhemenſis in libro de vita & actib. B. Remigij: *In teſtamento à B. Remigio condito lector attendat quia ſolidorum quantitas numero quadraginta denariorum computatur, ſicut tunc ſolidi habebantur, & in Francorum lege Salica continetur. Et generaliter in ſolutione uſque ad tempora Karoli perduravit, velut in ejus Capitulis continetur.* Inde multæ quædam municipalibus aliquot Franciæ legibus & in ſingulas libras *πεντήκοντα* ſive laudimia quadraginta denariis taxantur.

DE STATV SVO] IV. 25. 74. Ado: *Baptizatis Saxonibus, ex ingenuitate & alode, fidei firmitas roborata.* Regino: *Sacramenta ſecundùm conſuetudinem dederunt ut perderent ingenuitatem & omnem hereditatem, niſi conſervarent Chriſtianitatem.* Hincmarus Hadriano Papæ: *Vt pro libertate & hereditate noſtra uſque ad mortem certare debeamus.*

Digitized by Google

STIPVLAS] VI. 370. Vid. tit. 48. leg. Salicæ. Iſidorus: *Veteres quando ſibi aliquid promittebant, ſtipulam tenentes frangebant; quam iterum jungentes, ſponſiones ſuas agnoſcebant.* Non diſſimiliter in veteri formula excommunicationis: *Debent duodecim ſacerdotes Epiſcopum circumſtare, & lucernas ardentes in manibus tenere, quas in concluſione excommunicationis projicere debent in terram & pedibus conculcare.*

SVNNIS] III. 45. Vet. Gloſſ. *Sunnis, impeditio. Sonus, impedimentum*, Alamannis *Saumnuz*. Nobis *Eſoine*, Exonia. Hincmarus Karolo Regi: *Quo mittens ad dominationem veſtram excuſationem impoſſibilitatis ſuæ illuc veniendi, requiſita eſt quam patriotica lingua nominamus exonia, quia venire nequiverit. quod hactenus eſt inauditum.*

BEATI SYLVESTRI CANON] I. 133. Hincmarus Rhemenſis epiſtol. 7. *In libro verò qui titulatur Geſtorum pontificum legimus conſtituiſſe B. Sylveſtrum ut nullus laicus Clerico crimen audeat inferre. Cetera autem quæ ſubſequuntur ut ſuprà poſuimus, in regeſto ipſius eum conſtituiſſe non legimus. Quapropter credendum non eſt eundem ſanctum virum talia conſtituiſſe.* Vt videatur Hincmaro canon iſte ſuppoſititius.

T

TABERNA] I. 14. Can. 24. ſyn. Laodic. & Can. 40. ſynodi Carthag. καπηλεῖον. *Taverne.*

TE IGITVR] VI. 173. Auctor Micrologi cap. 10. *Erectus autem Presbyter populum hortatur ad orandum; & ipſe poſt finitam ſecretam præfationem orditur in canonem, in quo ſupernorum civium ordines meritò connumerantur &c. Vnde & angelicus hymnus, id eſt, Sanctus, Sanctus, Sanctus ſubſequitur, quem beatus Sixtus Papa in ordine octavus conſtituit ut ante ſacrificium diceretur.* & cap. 23. *Canon juxta Romanam auctoritatem eſt iſte. Te igitur clementiſſime pater &c.*

TELONEVM] II. 19. *Tonlieu.* Teloneum, quod in exitu regni ſolvitur. τέλος.

TEMPESTARII] I. 62. *Immiſſores tempeſtatum.* Pœnitentiale Romanum. Agobardus contra inſulſam opinionem de grandine: *Alij autem confidenter confirmant incantationibus hominum qui dicuntur tempeſtarij eſſe levatum, & ideo dici levatitium auram.*

TITVLI] V. 175. Ponebantur tituli ſingulis quibuſque domibus, ut cujus eſſent, & ad quem pertinerent, inſpiceretur, teſtante B. Auguſtino in pſalm. XXI. & LV. & tractatu VII. in epiſtol. B. Ioannis. Vt putem inde titulorum denominationem quos Evariſtum in urbe Roma diviſiſſe Preſbyteris & Marcellum XXV. in eadem urbe conſtituiſſe Anaſtaſius ſcribit. Idem Anaſtaſius in Silveſtro: *Hic fecit in urbe Roma Eccleſiam in prædio cujuſdam Presbyteri ſui, qui cognominabatur Equitius; quem titulum Romanum conſtituit juxta Thermas Domitianas, qui uſque in hodiernum diem appellatur Titulus Equitij.* Vide can. 20. ſynodi Rhemenſ. can. 14. ſynodi Turon. 3. can. 11. 52. ſynodi Meldenſ. can. 36. ſyn. apud Altheim.

TONSVRARE] V. 212. Canon. 7. ſynodi Cabillon. 2.

TRACTATVS CATHOLICI] I. 73. Contra Clementem Scotum. Bonifacius Zachariæ Papæ: *Alter autem hæreticus. qui dicitur Clemens, contra catholicam contendit Eccleſiam, abnegans ſcilicet & refutans canones ſacros, tractatus & expoſitiones ſanctorum patrum Hieronymi, Auguſtini, & Gregorij.*

TRACTORIA] IV. 30. 70. Videantur quæ ſcripſit doctor meus Cod. De Tractoriis & Statiu.

TRANSITVRÆ] IV. 58. Vetus exemplar habet *traſturas. Tranſitoriam tributum* vocatur lib. 1. leg. Longobard. tit. de exercitalibus. Inde *droict de traitte, & traitte foraine.*

SVPER TVMVLOS MANDVCARE] VI. 197. Can. 3. ſynod. Arelatenſ. Can. 70. ſynodi. Braccar.

TZANGÆ] VII. 398. Can. 22. ſynodi Aurelian. 1. *Monacho uti orario & tzangas habere non liceat.* Sic omnes codices manuſcripti. Vetus interpres Horatij in illud, *Nigris medium impediit crus Pellibus*] *Zangis.* Gloſſ. κόθορνος, ὃ βασιλικὸν τζάγγιον Idem. τζύγγα, ὃ ὑπόδημα. Georgius Codinus: [illegible]

V

VASSI] II. 9. 24. *Serviles.* Gallicum vocabulum. Turon. 1. 32. Odo in vita B. Gerardi: *Nec hoc patiebatur ut quilibet ſenior beneficium à ſuo vaſſo pro qualibet animi commotione poſſet auferre*, Theodulphus: *Taſſilo venit per ſemetipſum tradens ſe manibus Domini Regis in vaſſaticum, & reddens ducatum ſibi commiſſum.* Regino: *tradens ſe manibus ejus ad ſervitium, reddens ducatum à Pipino Rege ſibi commiſſum.* In adnuntiatione Karoli Piſtis. *Vaſſalli noſtri nobis & noſtræ conjugi famulantes.* Can. 63. ſyn. Cabil. *Laſſi* Saxonibus. Vvitaldus: *Sunt etenim inter illos qui Edhilingi, ſunt qui Friliagi, ſunt qui Laſſi illorum lingua dicuntur. Latina verò lingua hoc ſonat, nobiles, ingenui, atque ſerviles.* Hucbaldus Elnonenſis Abbas in vita B. Lebuini: *Erat gens Saxonum, ſicut nunc uſque conſiſtit, ordine tripartito diviſa. Sunt enim ibi qui illorum lingua Edlingi, ſunt qui Frilingi, ſunt qui Laſſi vocantur. quod Latina ſonat lingua, nobiles, ingenui, atque ſerviles.* In præcepto evindicatorio Karoli Magni: *Tum nos unà cum fidelibus noſtris, id eſt, Hagino, Rothlando, Vvichingo, Frodegario Comitibus, necnon & Vaſſis noſtris Theodorete, Bertholdo &c.*

VASSI DOMINICI] III. 73. Vvalafridus Strabo: *Cappellani minores ita ſunt ſicut hi quos Vaſſos dominicos Gallica conſuetudine nominamus.* In capitulis quæ Epiſcopi Rhemorum dioceſeos atque Rotbomagenſis miſerunt Ludovico Regi: *Quando anima veſtra de corpore exierit &c. & ſine ſolatio & comitatu drudorum atque vaſſorum nuda ac deſolata exibit.*

VESTITVRA] IV. 19. 24. 42. 45. Append. II. 7. *Vt non mittantur teſtimonia ſuper veſtituram Domni Pipini Regis.* Append. III. 2. *Veſtituram Domni Karoli.* 7. *De rebus quas Marchio tradidit filio Boſonis &c. ut hi quibus tradita fuerunt, veſtituram ſuam accipiant.* Vt

valde mirer virum * multæ & variæ lectionis aſſerere ne ipſum quidem nomen inveſtituræ temporibus Karoli Magni fuiſſe in uſu. Saltem meminiſſe potuit canonis quem ex ſynodo Liptinenſi ad annum 743. ipſe exſcripſit, qui ſic habet: *Eccleſia eam propria pecunia reveſtita ſit.* & extat lib. v. Capitular. cap. 3. Apulleus: *deveſtire ſe.*

* Intelligit Baronium.

VIATICVM] I. 100. V. 118. VII. 138. Can. 3. ſynodi Arauſic. Amalar. official. 3. cap. 35. Siricius: *Quibus, qaoniam carnali fragilitate eeciderunt, viatico munere, càm ad Dominam caperint proficiſci, per communionis gratiam volumus ſubveniri.*

VICARII COMITVM] II. 28. *per pagos conſtuents.* Vvalafridus Strab. Gregor. Turon. 9. 5. Nunc *Vigaiers.*

VICEDOMINVS] III. 11. 26. V. 191. Karolus Calvus Hadriano ſummo Pontifici: *Quia Reges Fraacorum ex regio genere nati, non Epiſcoporum Vicedomini, ſed terra domini hacteant ſumus computati.* Sigebertus anno 539. Gregorius Papa: *Volumus autem ut memoratus frater noſter Paſcaſius & Vicedomiaum ſibi ordinet & Majorem domus, quatenus poſſit vel hoſpitibus ſapervenientibus caaſis qua veniunt idoneas & paratus exiſtere.* Can. 24. ſynodi Rhemenſis. Nobis *Vidame.*

VOMERES IGNITI] Append. II. 3. *Vomeres ferventes* tit. 15. leg. Angl. Can. 1. 24. ſynodi Mogunt. In actis ſynodi Rhemenſis de cauſa Arnulphi: *Meúmque vernaculum Epiſcopis tradam, qai per ignitos vomeres incedens, Deum de te judicare maniſeſtis declaret indiciis.* Nuncius apud Sophoclem in Antigone:

Ἥμεν δ' ἑτοῖμοι καὶ μύδρους αἴρειν χεροῖν,
καὶ πῦρ διέρπειν, καὶ θεοὺς ὁρκωμοτεῖν,
τὸ μήτε δρᾶσαι.

VVACTA] III. 68. *Gaet.* Francis. *Vvacht* Alamannis. In præcepto remiſſionis ſive conceſſionis quam fecit Ludovicus Imp. Hiſpanis: *Explorationes & excubias (quod uſitato vocabulo vvactas dicunt) facere non aegligant.* In admonitione Karoli apud Piſtas: *Et in civitate atqae marcha vvactas faciant ad defenſionem patria.*

VVADII] II. 38. III. 29. Can. 18. ſynodi Cabillo. 2. Geſta Karoli Magni: *Perterriti Saxoaes omnes, ad locum abi Lippia conſurgit veaerunt ex omni parte, & Domno Regi Karolo per vvadium manibus ſuis reddiderunt patriam.* Inde *Debitum reavadiatum* IV. 58. Oddo in vita B. Gerardi: *Debitum vvadij aequaquam debitori relaxare ſolitus erat.* Et lib. IV. c. 70. *Heribannum renvadiatum.*

VVANTI] Add. I. 22. *Gantz.*

VVARDA] III. 68. *Garde.* Anglis *Vverde.*

VVIRGILDVS] IV. 13. 15. 18. Vetus Gloſſarium: *Vvirgild, ſecaadam qaod appretiatam ſaerit.* Pœnitentiale Romanum: *Pretium ſuum, id eſt vvirgildam ſaum.* In legibus Edoüardi Regis Angl. *Inveniat plegios tales qai poſſant reddere ſoriſfacturam, id eſt, vvere ſuum.*

TOM. I. TOM. I.

IACOBI SIRMONDI
NOTÆ
AD CAPITVLARIA.

Pag. 5. CHILDEBERTI R. CONSTIT.] Extat in codice Corbeienſi, ſed mutila, folio ſub finem exciſo, ut quàm multa deſint conjici nequeat. Deſunt præterea quædam alia in eo loco quem aſteriſco ſignavimus. Quare dum integrum exemplar conſequi liceat, hac ejus parte fruendum eſt.

Pag. 7. CHLOTHARII R. CONSTIT.] Duo hujus conſtitutionis exemplaria vidimus, unum è monaſterio Corbeienſi, quod in editione noſtra ſecuti ſumus, alterum è bibliotheca Tiliana, quod fuerat olim monaſterij Corbionenſis, id eſt, Bleſenſis S. Launomari.

OMNIB. AGENTIB.] Tilianus, *omnibus Comitibus*. Item paulò pòſt: *ſibi omnium populorum*. & rurſus, *quæcunque juſta ſunt*. Et infrà, *incumbent*. Item, *& inanis habeatur*.

Pag. 8. c. 11. AVT GERMANI NOSTRI:] Hæc abſunt à Tiliano. Ambigi autem hoc loco jure queat, ſi ad Clotarium primum referatur conſtitutio, quemnam avum ſuum vocet, qui Clericis immunitatem conceſſerit: ſi ad Clotarium ſecundum, ecquem dicat germanum.

Pag. 11. CONVENTVS APVD ANDELAVM] De hoc conventu & fœdere ſcribit Gregorius Turon. lib. IX. hiſt. cap. XI. *Rex*, inquit, *Guntramnus cum nepote ſuo ac Reginis*, id eſt, cum Childeberto Rege, & cum Brunichilde matre, ac Faileuba uxore Childeberti, *pacem firmavit, & conſcriptis pactionibus regreſſus eſt unuſquiſque in civitatem ſuam*. Pactionis verò exemplar profert idem cap. XX. quo loco illam Childeberti legatis à Guntramno prolatam ac relegi juſſam narrat.

ANDELAVM] Vetus nomen retinet oppidum in pago Lingonenſi, cujus ſitum indicat Fredegarius. *Anno*, inquit, XVII. *regni Theodorici Lingonas menſe Maio exercitus adunatur; dirigénſque per Andelaum, Naſio caſtro capto, Tullum civitatem pervenit*.

Pag. 21. EDICTVM CHLOTHARII] In manoſcripto ſynodum antecedit. Pòſtponi autem debere viſum eſt, eò quòd ſynodi mentionem faciat, & ea quæ ſynodali decreto ſancita fuerant Principis auctoritate conſtituat.

Pag. 145. KARLOMANNI PR. CAPITVL.] Duo, ut res docet, ſub Karlomanno Concilia fuerunt, unum in Germania, cujus locus non proditur, celebratum anno Chriſti DCCXLII. alterum anno ſequenti apud Liptinas in Gallia, in quo ſuperioris quoque Concilij canones relecti & approbati ſunt. Quinam ad Germanicam ſynodum Epiſcopi convenerint, præfatio declarat. In Liptinenſi qui adfuerint, non eſt proditum. Præfuiſſe utrique Bonifacium ſedis apoſtolicæ Vicarium compertum eſt.

MODO A. L. H. SYNODO] Hæc jam propriè ſpectant ad ſynodum apud Liptinas habitam. Quod nomen olim palatij & villæ regiæ fuit in pago Cameracenſi, ut ab aliis jam obſervatum. *Leptinos* ſcriptum eſt apud Aimoinum, qui ſitum loci apertè confirmat lib. V. cap. 25. Caroli Calvi reditum deſcribens à Procaſpide ſuper Moſam, ubi regnum Lotharij cum Ludovico fratre diviſerat. *Ludovicus*, inquit, *Aquiſgranum rediit, Carolus Leptinos uxorem ſuam ſibi obviam venire juſſit. Inde per monaſterium S. Quintini ad Silvacum, & inde per Cariſiacum Compendium venit*. Pag. 149.

ANNO SEC. CHILDER.] Poſtremi Merovingorum Regis; qui poſt aliquot annorum interregnum, quibus rerum potitus eſt Carolus Martellus, illo mortuo Rex tandem ab ejus filiis renuntiatus eſt. Qui à Martello ipſo renuntiatum volunt, non animadvertunt Childerici Regis, ſi ſuperſtite Martello regnum iniiſſet, cùm is anno Chriſti DCCXLI. vivere deſierit, annum hunc fore non ſecundum, ſed tertium. Pag. 155.

VI. NON. MARTII.] Ita & vetus exemplar Metenſe, & alterum Flandricum. In Bellovacenſi tamen legitur V. *Nonas*. quod magis fortaſſe cohæret cum Luna XIV. quam numerabant.

IN ADALBERTO] vulgati *Adlaberto*. item codex Bellovacenſis cum Flandrico. Nos Metenſem hoc loco, ut in ceteris, ſecuti ſumus. Idem Aldebertus vocatur in epiſtola Bonifacij ad Zachariam, & in ſynodo Romana. Pag. 157. c. 2.

ABEL ET ARDOBERTVM.] Alterum Remorum, alterum Senonum, ut eſt in epiſtola quinta Zachariæ ad Bonifacium, ubi poſterior Artbertus appellatur. Ibid. c. 3.

ET QVOD SVPERAVERIT] Metenſis, *ſi quid ſuperaverit*. De hoc verò caſu cautum fuerat in ſynodo Leptinenſi can. 2.

NEC ACCIPITRES PORTENT] Bellovacenſis *acceptores*. quod idem eſt, ut in lege Salica cap. VII. *Si quis acceptorem de arbore furaverit*.

ILLAS CRVCICVLAS.] Ita Metenſis & Flandricus. In Bellovacenſi verò *crucilias*, ſicut in vulgatis. Sed cruciculas item habet Bonifacius, de iiſdem agens in epiſtola ad Zachariam. Pag. 158. c. 7.

SIG. ILLVSTR.] Hæ ſubſcriptiones aberant à vulgatis. Extant autem in tribus manuſcriptis, Metenſi, Bellovacenſi, & Flandrico. Pag. 160.

Tom. I. Pag. 161. Apvd. vermeriam] Citant ſubinde hujus ſynodi canones Burchardus, Ivo, & Gratianus, appellántque *Conciliam apud Vermerias, cui interfuit Pippinus Rex*, vel *temporibus Pippini Regis.* Citatur & in Decretalibus cap. 1. de divortiis, & cap. 1. de eo qui cognovit conſanguineam uxoris &c. Sed ibi *ex Concilio apud Vaermaciam* & *ex Concilio apad Metiam* ſcriptum eſt pro *apud Vermeriam.* qui locus Verberia nunc dicitur in pago Sueſſionenſi.

c. 1. In tertio genv] Tertio gradu propinquitatis. Dicebant & geniculum. Lex Ripuaria tit. 56. de alodibus: *uſque ad quintum genicalum, qui proximus fuerit in hereditatem ſuccedat.* Et in Longobardicis lib. 2. tit. 14. *Omnis parentela uſque in ſeptimam genuculum numeretur.*

Pag. 166. c. 20. Cartellarivs.] Qui per epiſtolam liber fiebat, chartularius dicebatur, ſicut denarialis qui jactato denario. In Capitularibus regum lib. vi. cap. 213. *homo chartalarius.*

Pag. 167. Anno dcclv.] Pippini Regis anni, quando primùm inauguratus eſt à ſancto Bonifacio, conſurgunt ex anno Chriſti dcclii. quod docet Chronicum Pithœanum, & confirmant antiquæ tabulæ monaſterij S. Galli, in quibus comparatur tertius annus Pippini Regis viii. Idus Auguſti cum anno Chriſti dcclvi. item annus ſextus Pippini xii. Kalendas Ianuarias cum anno dcclvii. & rurſum annus x. Pippini ejuſdem v. Idus Maias cum anno dcclxi. Conſequens ergo ut annus quartus Pippini, quem ſynodi notat præfatio, cum anno Chriſti congruere dicatur dcclv.

Vernis palatio.] In codice Metenſi *Vernis* legitur, ut in vulgatis. At in Bellovacenſi *Verno palatio.* quod rectius videtur. Sic enim à Pippino ipſo appellatur libro v. cap. xiii. *ficat eis ad Vernum ordinavimas.*

Pag. 175. c. 25. Vt nec Episcopvs.] Poſt hunc canonem ſequebatur in vulgatis canon xxvi. *De juſtitia facienda.* in quo etiam deſinit codex Metenſis; ſed ante hunc tres item alios præmittit, *De teloneis, de moneta, & de immunitatibus,* quos omnes, cùm ſuperiùs * relati ſint in capitulis de alia ſynodo, jure hoc loco miſſos facit exemplar Bellovacenſe.

* Immo inferiùs pag. 177. in noſtra collectione.

Pag. 177. Capitvla de al. synodo] Edita jam fuerant à Petro Pithœo in fronte Capitularum, extántque in eodem codice S. Vincentij Metenſis atque in aliis antiquis. Sed quo anno vel loco condita ſint, nuſquam tradunt. Sunt tamen qui in Metenſi quondam conventu à Pippino Rege facta ſcribant.

Pag. 179. Anno chr. dcclvii] Huic anno ut Concilium Compendienſe adſcriberem fecit Eginhartus in Chronico & alij, qui Pippinum Regem in Compendio villa generalem populi ſui conventum hoc anno habuiſſe tradunt. Nam in codice manuſcripto nulla eſt temporis nota, & ſimplex titulus, *Decretam quod factum fait apad Compendium palatium publicum.* Ceterùm Gratianus 31. q. 1. *Si quis*, Ivo item & Burchardus, Concilium apud Compendium habitum vocant.

Pag. 181. c. 5. Si femina ingenva.] Hoc membrum canonis hujus & canonem turſus xii. ac xiv. Concilio apud Vermeriam tribuit Gratianus 29. q. 2. *Si femina.* 30. q. 1. *Si quis filiaſtram.* & 35. q. 2. *Si qais cum matre.* Tribuunt etiam Burchardus & Ivo, mendosè omnes. Quare omnino corrigendi ſunt. Tom. I.

Pag. 182. c. 9. Si qvis baptizatvs.] Relatus eſt hic canon a Benedicto Levita, cum aliquot aliis Concilij hujus, in librum quintum Capitularium cap. 6. 7. 8. & cap. 18. 19. 20. 21. Quibus locis, qui Gregorius Epiſcopus in vulgara editione appellatur, Georgius ſcribi debuit. atque ita prorsùs ſcribitur in antiquis exemplaribus. Georgij porrò Epiſcopi & Ioannis Sacellarij Legatorum Stephani Papæ ad Pippinum Stephanus ipſe meminit in epiſtola octava codicis Carolini, quem Gretſerus noſter edidit.

Pag. 184. c. 18. Si qvi propter faidam.] Hic rurſum poſt hunc canonem ſubjiciebantur in codice S. Vincentij alia quatuor capitula, nempe, *Si homo inceſtum fecerit, De eccleſiaſticis vero,* & *De Presbyteris & Clericis*, (quæ tria ſuperiùs primo loco poſita ſunt in Capitulis de alia ſynodo) & quartum, *Quia perſuaſum eſt popalis*, qui fuit canon xiv. ſynodi Vernenſis.

Pag. 195. Capitvlare anni xi.] Annus undecimus Caroli Magni, menſe Martio, annum Chriſti notat dcclxxix. Et quia hoc Chriſti anno Carolus, Eginharto teſte, hibernos menſes egit apud Hariſtallum, ibique natalem Domini ac ſanctum Paſcha celebravit, non inanis, opinor, fuerit conjectura, ſi Capitulare hoc ibidem factum & decretum Hariſtallenſe dici poſſe ſuſpicemur. Quod quidem vulgatum pridem in Bavaria fuerat, ſed mendosè prorsùs. Totum porrò jam olim excerptum à Benedicto Levita, relatúmque partim in librum quintum Capitularium cap. 193. & ſequentibus, partim in Additionem quartam, poſt caput 120.

Conſenservnt decretvm] Decreti vocem, hoc loco prætermiſſam, habent libri ferè omnes manuſcripti & lib. iii. leg. Longob. tit. 1. tametſi minimè neceſſaria videatur, quia nomen ipſum Capitvlaris decretum ſignificat capitulis digeſtum atque diſtinctum.

Pag. 199. Decretale precvm] Pertinet iſtud ad annum dcclxxix. Primùm, quia fame graſſante factum conſtat. Illo autem anno, ut notat Chronicum S. Galli non * editum, fames fuit magna & mortalitas in Francia. Deinde quia in codice S. Vincentij reipſa conjungitur cum Capitulari anni xi. Caroli Regis, hoc eſt, Chriſti dcclxxix.

* Habetur. to. 3. And. Ducheſnij pag. 466.

Pag. 209. Capit. Aqvisgranense.] Capitula ſynodalia vocantur in Concilio Sueſſionenſi anni dcccliii. Et horum quidem cum ſua præfatione alterum eſt exemplar in veteri codice S. Remigij, ſed breviatum, & quale ab Anſegiſo Abbate tranſlatum eſt in primum librum Capitulorum, ſucciſis nimirum detractíſque ſynodorum ac Pontificum decretis quæ per ſingula ferè capita commemorantur. In exemplari autem Aquitanico cùm ſubdita ſuis locis decreta omnia oſtendiſſem, minimèque dubium videretur quin hic germanus atque integer totius Capitularis textus eſſet, hoc potiùs modo edendum exiſtimavi. Ceterùm quotquot ex ſynodis Græcis hic canones proferuntur, diſcrepant à vulgata verſione

Dionyſij,

Tom. I. Dionyſij, & cum alia interpretatione conſentiunt cujus exemplaria nunc etiam ſervantur in Anicienſi & in Corbeienſi atque in aliis Galliæ bibliothecis.

Pag. 241. Capitvlare secvndvm.] In codice ſancti Vincentij Capitulare iſtud cum ſequenti conjungitur, & ſeorſim utrumque ante Anſegiſi collectionem ponitur cum eo titulo qui proximè ad calcem præcedentis Capitularis eſt additus *Anno dominicæ incarnationis &c.* ut ad eundem locum & annum pertinere intelligatur. Copulantur ſimiliter eidémque titulo ſubjiciuntur in editione Bavarica.

Capitvlare francoforo.] Æſtatis initio celebratum Concilium Francofordienſe docet in Chronico Eginhartus. Synodi porrò hujus, exceptis canonibus, integrum ac pervetus exemplar ſuppeditavit nobis bibliotheca Eccleſiæ Remenſis, cujus ope multa paſſim emendata. Canonum verò, qui antehac deſiderabantur, copiam nacti ſumus ex vetuſto item codice S. Remigij, eodem ipſo quo uſum conſtabat illum qui primus libros Carolinos & cum his primum & ſecundum hujus concilij canonem, diſſimulato & interpolato nomine ſuo, in lucem dedit. Præter hoc enim aliud antiquæ notæ canonum Francofordienſium exemplar, quod ſciam, nullum eſt.

Pag. 263. c. 1. Secvm in monasterio.] Taſſilo quippe vitam hoc tempore ducebat in monaſterio cui addictus ante ſex annos fuerat poſt judicium Ingelheimenſe anni DCCLXXXVIII.

Pag. 265. c. 6. Qvatvor svffraganeas.] Eccleſiæ ſeu civitates quatuor, quæ Viennenſi Archiepiſcopo in provinciæ diviſione relictæ ſunt, in Leonis Papæ epiſtola quinta nominantur, Valentia, Tarantaſia, (quæ extra provinciam) Genava, & Gratianopolis Novem porrò Arelatenſi conceſſæ in codice Lugdunenſi hæ numerantur, Maſſilienſium, Albenſium, Deenſium, Tricaſtinorum, Vaſenſium, Arauſicorum, Cavellicorum, Avennicorum, & Carpentoratenſium.

De Tarantasia et Ebreo.] Id agebant, opinor, harum civitatum Epiſcopi, ut inter Metropolitanos in Eccleſia cenſerentur. Et ſi enim tres iſtæ civitates jam olim capita & metropoles erant ſuarum provinciarum, videntur tamen illarum Epiſcopi ſuperioribus ſeculis ſub aliarum provinciarum Metropolitanis fuiſſe, Tarantaſienſis nimirum ſub Viennenſi, Ebredunenſis & Aquenſis ſub Arelatenſi. Hoc membrum diſtinctum canonem facit in manuſcriptis, ita ut ſynodi univerſæ canones ſint LVII.

cap. 7. In mortem Regis.] Nefariam conjurationem intelligit quæ ante biennium patefacta fuerat apud Ratiſbonam, de qua Eginhardus idem & alij anno DCCXCII. Breve item aliud Chronicum ejus ævi, nondum editum, in bibliotheca Tiliana: *Eodem*, inquit, *anno patefactum eſt conſilium iniquum quod conſiliaverunt cum Pippino filio Karoli iniqui conſiliatores. unde reprobi apparuerunt, & receperunt conſiliorum ſuorum meritum.* Et Chronicum S. Galli cujus ſuprà memini: *Pippinus comam capitis depoſuit, & quidam de Francis occiſi & ſuſpenſi propter conſilium piſſimum quod fecerunt ſuper Karolum Regem.*

A Magnardo.] Rotomagenſi Archiepiſcopo, Miſſo poſtea dominico ſub Karolo Imperatore, quem alij Mainardum vocant. Gerbodus verò is videtur quem inter Ebroicenſes Epiſcopos numerant veteres catalogi, & Girvoldum appellant, ex Abbate Fontanellenſi. Tom. I.

Secvndvm priorem Capitvl.] Pag. 269. c. 23.
Ante quindecim annos editum anno XI. Caroli Regis. Ibi enim de dandis decimis cautum fuerat cap. VII. Quare quod de valida illius anni fame hoc loco ſubjicitur, ſuperiorem conjecturam noſtram confirmat, ad eundem ipſum annum pertinere Decretale precum de quo antè dictum eſt.

Angilramnvm Archiepisc.] Mediomatricæ, hoc eſt, Metenſis urbis Epiſcopum fuiſſe docuit inſcriptio Capitularis Hadriani Papæ. Quòd verò Archiepiſcopus hoc loco dicitur & apud Alcuinum epiſtola 79. ſingulare fuit privilegium ſedis apoſtolicæ, quo tres Eccleſiæ Metenſis Epiſcopos, Chrodogandum, Angilramnum & Drogonem, ornatos fuiſſe conſtat, ut pallij honore fruerentur cum nomine Archiepiſcopi. Pag. 270. c. 53.

Hildeboldvm Episcopvm] Colonienſem, ut docebit Caroli ejuſdem epiſtola ad Offam regem. Hildebaldum Archiepiſcopum & Capellanum vocat Anaſtaſius in Leone III. Fuit enim, ut ex hoc loco apparet, Caroli Regis poſt Angilramnum ſummus Capellanus & Apocriſiarius apoſtolicæ ſedis.

Alcvinvm.] Flaccum Albinum Alcuinum, qui Caroli Regis accitu è Britannia venerat ante biennium. In codice Remenſi corruptè ſcriptum erat *Aliquinum*, in altero recentiore *Aquilinum*. cap. 54.

Karolvs Homero.] Angilberto Centulæ Abbati, quem & Alcuinus quoque in epiſtolis & Theodulfus in verſibus nondum * editis Homerum ſimiliter vocant. Atque ut Angilbertus hic Homerus, ſic Riculfus Moguntinus Epiſcopus Damœtas, Carolus ipſe David, alij aliis tum inter familiares nominibus appellabantur. Pag. 278.
* Editi ſunt à Sirmondo an. 1646.

Capit. I. anni DCCCXIII.] Titulus in codice Metenſi ſimplex erat: *De anno XIII.* In Gandavenſi plenior: *Hæc ſunt capitula quæ Epiſcopi congregati in unum obſervanda decreverunt & admonenda.* Edita conſtat in conventu Aquiſgranenſi, in quo conſtitutionum quæ in ſynodis ſuperioribus factæ fuerant collationem coram Imperatore habitam docet Eginhartus. Præter hæc autem quæ tunc à Carolo Imperatore ſancita ſunt, multa poſt hæc ex earundem ſynodorum canonibus ab Anſegiſo Abbate in librum ſecundum Capitularium tranſlata, & à Benedicto rurſum Levita tota propemodum Additio tertia ex iiſdem canonibus conflata. Pag. 501.

Lege Gvndobada] Gombatam legem majores noſtri dixerunt legem Burgundionum à Gondebado eorum Rege, voce corrupta pro *Gundibada*, quomodo hic legunt codices nonnulli. Inde rurſum in Concilio Francofordienſi can. XLV. *Gundbodingi*, & in Capitulari Aquiſgranenſi cap. LXIII. *Gundebodingi* appellati qui Gundebada lege vivebant. Pag. 506.

Ad Sicharivm Archiepisc.] Miſſa ſunt Concilij Aquiſgranenſis exemplaria in ſingulas provincias cum epiſtola Imperatoris ad Pag. 557.

Tom. I. uniuſcujuſque provinciæ Metropolitanum. Hinc epiſtolarum, quæ paſſim occurrunt, tituli diverſi. In exemplari noſtro, quia in Aquitaniam ſecundam miſſum fuit, nomen eſt Sicharij Archiepiſcopi Burdigalenſis; in Autiſiodorenſi nomen Magni Senonicæ urbis, quæ caput eſt provinciæ illius, Archiepiſcopi. Omnes porrò ejuſdem ſunt argumenti; tametſi quædam, prout res poſcebat, in ſingulis diverſa. quod in epiſtola ad Magnum videre eſt.

Pag. 558. HABITATIONIS CONSTRVENDIS] Duo præcipit Imperator, regulam obſervari, & monaſticas habitationes inſtaurari. Vtrumque pariter complexus eſt Hetti Treviręnſis Archiepiſcopus in epiſtola quam de eadem re tunc ſcripſit ad Frotarium Tullenſem Epiſcopum; *Non neſcitis*, inquit, *cum qua cautela mandatum ſuſcepimus Domni Imperatoris, nos in diœceſi noſtra, & Epiſcopi ſinguli in parrochiis ſuis, id eſt, de regula augenda religionis, & de miniſtratoriis Canonicorum officinis, ut ſi quibus in locis bene compta eſſent, deinceps cum ſumma diligentia ornarentur. Nunc autem in proximo eſt placitum, quo ſine dubio ſciſcitabitur de obtemperatione mandati dominus mandati. Quapropter ſcrutemini diligenter in parrochia veſtra, in veſtris aliorumque monaſteriis, ſi prefata regula dignè per omnia conſervetur, & ſi officina juxta ipſius decreta conſtructa atque innovata contineantur; ne cùm imperiali ſolertia præſentabimur, dejecto procul molimento aliorum, unà vobiſcum ex omnibus illi à nobis veritas nuntietur.* & cetera quæ ſequuntur in ſchedis S. Petri Carnotenſis, unde olim deſcripſimus.

Pag. 561. CAPITVLARE AQVISGR.] Totum extat in libro primo Capitularium cap. LXXVII. & ſequentibus, id eſt, poſt caput ultimum Capitularis Aquiſgranenſis Caroli Magni Regis. Immemor enim propoſiti & inſtituti ſui Anſegiſus, cùm librum illum ſolius Caroli eccleſiaſticis legibus deſtinaſſet, has etiam Ludovici filij conſtitutiones injecit; quas quidem hoc anno poſt ſynodum Aquiſgranenſem editas fuiſſe confirmant ea quæ in capite tertio leguntur de ſynodo illa & regulis Canonicorum ac ſanctimonialium in ea conſtitutis.

Pag. 579. CONVENTVS ABBATVM] Quemadmodum in Aquiſgranenſi Epiſcoporum Concilio tradita ſuperiore anno fuerat regula Canonicis & ſanctimonialibus, ita & in hoc Abbatum conventu monachis quæ ſequuntur præcepta ſunt capitula. Quanto autem ſtudio adlaborarit Ludovicus ut ab omnibus obſervarentur, declarat vitæ auctor his verbis: *Conſtituit idem Deo amabilis Imperator Benedictum Abbatem, & cum eo monachos ſtrenua vita, qui per omnia monaſteria monachorum euntes redeuntéſque, uniformem traderent cunctis monaſteriis, tam viris, quàm ſanctimonialibus feminis, vivendi ſecundùm regulam S. Benedicti incommutabilem morem.* Declarat & Ludovicus ipſe in diplomate de ordine reſtituto in monaſterio S. Dionyſij, quod infrà producetur anno DCCCXXXII. Ad hunc ipſum præterea conventum pertinere videtur Ludovici ejuſdem conſtitutum de monaſteriis regni Francorum quæ Regi militiam, dona, vel ſolas orationes debebant juxta notitiam infraſcriptam, quam ex monaſterio S. Ægidij apud Septimanos olim depromptam, vel cum his quibus ſcatet mendis, donec emendatius exemplar ſe offerat, non indignam luce arbitrati ſumus. Tom. I.

Pag. 625. IN CONC. APVD THEODONIS VILLAM] De hoc conventu interpretor quod eſt apud Eginhartum in Chronico DCCCXXI. *Medio*, inquit, *menſe Octobris conventus generalis apud Theodonis villam magna populi Francorum frequentia celebratur, in quo Lotharius primogenitus Imperatoris Ludovici Irmingardam Hugonis Comitis filiam ſolemni more duxit uxorem.* Huic conventui alio pòſt anno ſucceſſit alter apud Triburiam, in quo Ludovicus, quod in priore ſynodo rogatus fuerat ab Epiſcopis, decretum edidit adversùs percuſſores Clericorum. Quem conventum Triburienſem incautè nonnulli cum eo confundunt qui plurimis pòſt annis habitus eſt ſub Arnulfo.

Pag. 631. CAPITVLARE AN. DCCCXXIII.] Hæc illa, opinor, ſunt capitula quæ Agobardus libro de diſpenſatione rei eccleſiaſticæ in conventu Attiniacenſi edita fuiſſe narrat. Vt minimè aberraturus videatur, ſi cui Capitulare Attiniacenſe appellare libeat. Totum autem ab Anſegiſo Abbate relatum eſt in priorem partem libri ſecundi Capitularium.

Pag. 637. c. 15. AD IPSIVS PERICVLVM] Variant hoc loco vetera exemplaria. Quædam enim, ſicut in Capitularibus editum eſt, *pluvium* legunt, alia *plevium*, aut *plivium*. alia, quæ ſequuti ſumus, *periculum*. quæ vox veterem alteram Gallicanam interpretatur.

Pag. 641. c. 25. RAGENARIVS EPISCOPVS] Ita codex S. Remigij & Tilianus. In aliis *Raganarius*, *Regenarius*, *Ragnarius*, aut, ut in editis, *Rangarius*. quomodo etiàm vocatus in Concilio Pariſienſi lib. III. cap. 6. & in vetere catalogo Epiſcoporum Noviomagenſium.

Pag. 657. EPISTOLA GENERALIS] Karolus Magnus ultimo imperij ſui anno Concilia per Galliam quinque in locis haberi juſſit. Ludovicus Pius hoc anno etſi quatuor tantùm locis Concilia imperavit, in his tamen omnes Galliæ provincias, una excepta Novempopulana, comprehendit. Moguntiam enim, ut ex Metropolitanorum quos recenſet nominibus intelligimus, convenire cum Metropolitanis ſuis juſſi ſunt Epiſcopi Germaniæ primæ & ſecundæ, Belgicæ primæ, & Maximæ Sequanorum. Pariſios ex Belgica ſecunda, & Lugdunenſi ſecunda, tertia, & quarta. Lugdunum ex Lugdunenſi prima, Viennenſi, Alpibus maritimis, & Narbonenſi ſecunda. Toloſam denique ex Arelatenſi, Narbonenſi prima, Aquitanica prima & ſecunda. Reliqua erat Novempopulana, cujus, ut dixi, nulla hoc loco fit mentio.

 AD CAPITVLARIA KAROLI CALVI.

I.

Conventus in villa Colonia.

Pag. 1. IN villa Colonia] Titulo VII. apud Sparnacum, & tit. XVIII. apud Bonoilum. Ex præfatione ſynodi Meldenſis liquet actum fuiſſe hunc conventum cùm Rex Karolus à Redonis civitate reverteretur. Quare villam Coloniam veriſimile eſt illam dici quæ in eo itinere ſita eſt non procul à mœnibus Cenomannorum. de qua & Aveſgandi Epiſcopi literæ pro monaſterio S. Vincentij: *In villa qua dicitur Colonia terram quam tenuit Hildebertus, cum ſilva qua vocatur Broilus &c.* Vulgò *Conleines.*

Consensv Vvarini] Præcipuæ dignationis eſt quòd ſolus inter proceres nominatur. Comes Arvernorum olim fuerat, cùm adversùs Lupum Vaſconem conflixit; ut Ludovici Pij vita teſtatur. Idem etiam Dux à Nithardo libro quarto, & in Caroli Calvi diplomate Marchio nuncupatur, ob varias ſcilicet adminiſtrationes quas diverſis locis geſſit. Cùm multa autem à VVarino præclarè geſta memorentur, tum illud certè præ ceteris glorioſum quòd victoriæ Fontaneticæ laudem illi adſcribit Chronicum bibliothecæ Memmianæ: *Anno* DCCCXLI. *Hlotharius Imp. cum Karolo & Ludovico fratribus certamen apud Fontanetum init, & per VVarinum Provincia Ducem ſuperatus fugam capeſſit, Francorum ſtrage innumera peracta.*

Sancta Ecclesia] Tota hæc præfatio Caroli Regis nomine concepta eſt. Itaque titulus eſſe poterat: *Allocutio* vel *adnuntiatio Karoli Regis.*

Pag. 3. Paterni regni divisio] Quo pacto inſtituta fuerit hæc diviſio, Nithardus docet libro quarto. Sed quænam cuique fratrum pars regni obtigerit, neque Nithardi liber eo loco mutilus neque veterum quiſquam ſatis explicat. Ceteris tamen accuratiùs Ado Viennenſis in Chronico. Ceſſit autem Ludovico ad orientem Germania omnis Tranſrhenana, cum paucis aliquot cis Rhenum urbibus & pagis propter vini copiam. Carolo ad occidentem Gallia, non univerſa, ſed quicquid ejus ab Oceano, hinc ad Moſam & Scaldim, inde ad Rhodanum & Ararim porrigitur. Lotharius Imp. reliquas Galliæ provincias quæ inter Moſam, Scaldim, & Rhenum, quæque inter Rhodanum, Ararim, & Alpes ſitæ ſunt, cum Italiæ regno ſortitus eſt. Ita ex uno triplex Francorum regnum factum eſt. Omnes enim Francorum Reges appellabantur.

Pag. 5. c. 1. De honore] Capitula hæc omnia in ſynodum poſtea Meldenſem tranſlata ſunt: in qua nunc etiam leguntur, ſed corrupto in Holoniam villæ vocabulo. Coloniam enim, non Holoniam, ſcribendum probant non modò Capitularium iſtorum exemplaria omnia, ſed ipſius quoque ſynodi Meldenſis vetus codex Metenſis, quo uſi ſumus.

II.

Synodi ad Theodonis villam.

Pag. 7. IN loco Q. D. Ivdicivm] Tit. XVIII. apud Bonoilum, & tit. XXVII. c. 8. Ioannes Abbas Gorzienſis de tranſlatione S. Glodeſindis: *Sub ipſo ferè articulo temporis, faber quidam imperatorius de villa Iudicio Mettis advenit.* Priſci nominis veſtigia retinet. Vulgò enim *Iudtz* vocant haud procul a Theodonis villa.

Drogo Mettensis Episc.] Tit. III. cap. XI. quo loco de Drogone plura. Nunc ſatis ſit adnotaſſe, quòd ſynodo huic (quam ſynodus Meldenſis, ob trium in ea regnorum conventum, generalem vocat) præſidere Drogonem Reges voluerunt, habitum ab illis honorem videri vel Vicario, ut pòſt dicetur, ſedis apoſtolicæ, vel patruo, Caroli olim magni ex concubina, non re, ſed nomine Regina, filio.

His ita præmissis] Ex his etiam capitulis pleraque in ſynodum Meldenſem recepta, nec tamen omnia. Quædam enim, ut patres ipſi præfantur, ab illis conſultò reciſa ſunt, quædam pro rei neceſſitate interpoſita.

III.

Concilij in Verno palatio.

IN Verno palatio] Tit. XVIII. & in præfatione ſynodi Meldenſis. Numeratur & inter palatia regia Vernum tit. LIII. cap. 32. Pag. 13.
Synodus ſub Pippino Rege anno DCCLV. *Pippinus Rex Francorum univerſos penè Galliarum Epiſcopos aggregari fecit ad Concilium Verno palatio publico.* Sic enim codices quidam legunt, alij *Vernis.* Vita S. Eucherij Epiſcopi Aurelianenſis: *Vernum fiſcum publicæ ditionis illico advolavit.* Fors etiam & apud Aimoinum lib. 5. c. 36. ubi de Ludovico II. Rege ſermo eſt, (*& iter agens per Cariſiacum & Compendium uſque Arvernum, quatenus ad ſepulturam patris ſui apud monaſterium S. Dionyſij perveniret*) non *Arvernum*, ſed *ad Vernum* legendum eſt.

Ebroinvs Pictavor. Episc.] Summus Capellanus Karoli Regis, quod adnotatum fuerat in ora codicis Laudunenſis. ut intelligeremus, opinor, principem hic locum eo nomine datum Ebroino. Nec alia certè potior ſit ratio cur Epiſcopus Archiepiſcopo præponatur. Archicapellanus apex olim fuit & caput omnium dignitatum palatinarum, ut oſtendunt quæ ex Adalardi commentario ſcribit Hincmarus epiſtola III. & diploma Ludovici Pij de Eccleſia Hammaburgenſi: *Cui & primum præeſſe atque ſolemniter conſecrari per manus Drogonis Metenſis & ſummæ ſanctæ palatinæ dignitatis Præſulis Anſcharium fecimus Archiepiſcopum.* Quibus verbis Archicapellanum deſignavit. At in epiſtola Eccleſiæ Senonenſis ad Hilduinum pro electione Hieremiæ Archiepiſcopi aliter ex officio ac munere deſcribitur. Nam quia is eccleſiaſtica & ſacra omnia negotia vel expediebat ipſe, vel cum Rege tractabat, epiſtolam his verbis inſcribunt: *Eximio Domino & verè ſanctiſſimo Hilduino ſacris negotiis à Deo prælato, Senonicæ urbis abjecta Eccleſia.* Caroli porrò Calvi Archicapellanum fuiſſe Ebroinum Carolus ipſe auctor eſt in præcepto quod Glannenſi monaſterio conceſſit de villa Bidiſ-

TOM. II. ciaco: *Venerabilis vir Ebroinus Epiſcopus, ſacrique palatij noſtri Archicapellanus, adiens culminis noſtri ſerenitatem, deprecatus eſt &c.*

Pag. 17. c. 9. REMORVM ECCLESIAM] Exauctotato apud Theodonis villam Ebone anno DCCCXXXVI ſine Archiepiſcopo decem annis fuit Remorum metropolis, donec in ſynodo Belvacenſi, de qua titulo ſequenti, ordinatus eſt Hincmarus; ut Hincmarus ipſe narrat in poſteriori volumine adverſus Gothescalcum cap. 36. & Flodoardus lib. III. hiſtoriæ Remenſis cap. I.

c. 10. AGIVM PRESBYT. PAL. V.] Ionæ Epiſcopi propinquum, cui in Aurelianenſi cathedra ſucceſſit anno DCCCXLIII. Ex hoc autem loco apparet non ſatis probatam Carolo Regi ordinationem Agij fuiſſe. Ratam tamen poſtea ſynodi rogatu habuiſſe hinc patet quòd Agij Epiſcopi deinceps crebra paſſim eſt mentio.

c. 11. DE PRÆLAT. DROGONIS] Sedis apoſtolicæ vices intelligit, quas Sergius II. Papa Drogoni hoc anno delegarat. Sergij literas * ex codice Metenſi alio loco, ſi Deus volet, proferemus. In his ſcribit ſe ad humilitatis ſuæ vicem (ſic enim loquitur) cunctis provinciis trans Alpes conſtitutis Drogonem Archiepiſcopum Metenſem, glorioſi quondam Karoli Imp. filium, ſanctitate doctrinâque conſpicuum præfeciſſe. Ceterùm Drogo, refragantibus Galliæ Germaniæque Epiſcopis, conceſſa auctoritate uſus non eſt. Hincmarus epiſtola VI. cap. 30. *Drogo Metenſium Epiſcopus, faſtu regia proſapia ſubvectus, prælationem in Ciſalpinis regionibus tempore Hlotharij Imp. apud Sergium Papam obtinuit. Sed quod affectu ambiit, effectu non habuit; & quod efficacia uſu, non conſentientibus quibus inerat, obtinere non potuit, patientiſſimè, ut eum decuit, toleravit; ne ſcandalum fratribus conſacerdotibus generans, ſchiſma in Eccleſiam introduceret.*

* Editæ ſunt in tomis Conciliorum.

IV.

Synodi Belvacenſis.

Pag. 19. APVD BELVACVM] Tit. XVIII. De hujus ſynodi capitulis, quæ ſequuntur, Hincmarus in epiſtola nondum * edita ad Carolum Regem: *Hæc namque, cum aliis quæ ibidem continentur, anno incarnationis dominicæ* DCCCXLV. *menſe Aprili, anno ſexto regni veſtri, in Belgivaco civitate, cum maxima conteſtatione cunctis diebus vitæ veſtræ vos ſervaturos premiſiſtis Epiſcopis qui præſentes aderant, & in manus eorundem Epiſcoporum ad petitionem eorum dediſtis.* Quibus deinde octo hæc capitula ſubjicit; quæ eadem in ſynodo quoque Meldenſi pro parte recitantur cap. XVII. At in fine ſynodi, poſt caput LXXX. eadem rurſus collectorum, ut patet, errore integra reperiuntur.

* Edita eſt to. 2. oper. Hincmari pag. 326.

HORVM EPISCOPORVM] VVenilo Senonenſis erat Epiſcopus, Erchanradus Pariſiacenſis, Immo Noviomagenſis, Rothadus Sueſſionenſis, Simeon Laudunenſis, Lupus Catalaunenſis, Ragenarius Ambianenſis, Helias Carnotenſis, Erpoinus Silvanectenſis, Agius Aurelianenſis, Hincmarus Remenſis. Qui omnes ſynodo etiam Pariſienſi anno inſequenti adfuerunt, & privilegio monaſterij Corbeienſis, quod cum Ratberti Abbatis operibus editum eſt, ſubſcripſerunt. TOM. II.

V.

Apud Toloſam civitatem.

APVD TOLOSAM] In tabulario Eccleſiæ Narbonenſis extare dicitur Caroli Regis diploma de ejuſdem Eccleſiæ privilegiis cum hac ſubſcriptione: *Data* XII. *Kalendas Iulij Indictione* VI. *anno* IV. *regni præſtantiſſimi Regis Caroli. Actum in cœnobio S. Saturnini martyris juxta Toloſam.* quæ ipſa eſt epocha tituli hujus & anni DCCCXLIII. Quare Toloſæ, hoc eſt, in Septimania ſeu Gothia tum fuiſſe dubium non eſt. Pag. 21.

FRISCHINGAM] Tit. XXVII. cap. 12. *friskingas.* Hincmarus in capitulis quæ Archidiaconibus ſuis dedit anno DCCCLXXVII. *Quando parrochias circuitis, nolite graves eſſe Presbyteris, petentes friskingas.* Idem ad Laudunenſes de ordinatione Hedenulfi Epiſcopi: *exigendo donaria, vel caballos, aut verres, ſeu friskingas.* Friskingæ dicebantur, non porcelli, (ab his enim diſtinguntur lib. IV. cap. LXXIII.) ſed porcellis majores, nondum tamen juſti incrementi. quod alij jam docuerunt. Ergo ut hoc loco friskingæ aliæ ſex, aliæ quatuor denariis æſtimantur, ſic in Alamannicis S. Galli chartis Num. LXVII. friskinga tremiſſalis dicta eſt quæ tremiſſem valeret: quia pro ætatis & incrementi modo varij erant pretij. Freſcengiæ vocantur in diplomate Ludovici VII. Regis pro S. Dionyſio; *Porcos ſeu freſcengias, anſeres, gallinas &c.* Pag. 22. c. 2.

VII.

In villa Sparnaco.

IN SPARNACO VILLA] Sita eſt ad Matronam fluvium, Remenſis Eccleſiæ antiquiſſima poſſeſſio à S. Remigij uſque temporibus, ut docet Flodoardus lib. I. cap. 14. In Chronico item Frodoardi anno DCCCCLXIV. de Odelrico Epiſcopo Remenſi: *Heribertus Comes villam Sparnacum ei reddidit, & amicitiam præfati Epiſcopi impetravit.* Meminit & vini quod apud Sparnacum naſcitur Pardulus Laudunenſis in epiſtola ad Hincmarum. Pag. 29.

EDIDERVNT IN SYNODIS] Meldenſi & Pariſiacenſi. Quæ enim ſequuntur XIX. capitula, omnia quidem in ſynodo Meldenſi, ſub iis numeris qui ſingulis capitibus præfixi ſunt, continentur; ſed quæ in Meldenſi conſtituta fuerant, in Pariſiacenſi demum, ut præfatio declarat, abſoluta & edita ſunt anno DCCCXLVI. Ceterùm qui inter Epiſcopos hic nominantur, Guntboldus Archiepiſcopus fuit Rotomagenſis, Vrſmarus Turonenſis, Amalo Lugduenſis, qui Amulo vel Amulus eſt aliis.

PLENITVDO] Plenitudinem appellat integrum exemplar. Optatus lib. I. adverſus Parmenianum, de ſynodo agens Cirtenſi Donatiſtarum: *Harum, inquit, plenitudinem rerum in noviſſima parte iſtorum libellorum ad implendam fidem adjunximus.* Pag. 31.

IN BENEFIC. IVRE, AVT IN ALODE] c. 10.

TOM. II. Alodis eſt propria cujuſque poſſeſſio. unde proprietas appellatur. Tit. XI. cap. 2. *in alodem ſunt data.* quod mox ait, *in proprietatem data ſunt.* & tit. XXXVII. cap. 3. *proprietas illorum in noſtrum indominicatum recipiatur.* quod cap. 5. dicit *ipſi alodes.* Ioannes Papa VIII. Ludovico Regi epiſt. 129. *ipſas proprietates, quas vos alodes dicitis.* Propterea opponuntur hoc loco alodis & beneficium; quia quod beneficiario jure habetur, beneficiarij proprium non eſt. Non omnis olim proprietas alodis nomine comprehenſa, ſed illa ſpeciatim quæ ſucceſſionis jure obveniebat & hereditas appellabatur. Quo ſenſu & in legibus antiquis, ut rectè Hieronymus Bignonius v. c. obſervat, alodis pro hereditate ſumitur; & apud Marculfum lib. II. cap. VII. à comparato, id eſt, à conquiſita proprietate ſecernitur. Verùm etſi principio ita res habuit, invaluit tamen ut alodis tandem proprietas omnis diceretur, ſive à parentibus hereditario jure accepta eſſet, ſive emptione, aut donatione, vel alio conquiſitu comparata. Atque ita paſſim in his capitulis, ut tit. XXXII. c. 4. *Alodes illorum quos de hereditate & de tali conquiſitu, qui de donatione noſtra non venit, habuerunt, & quos ſenior noſter Domnus Imperator eis dedit.*

Pag. 32. c. 31. PRECARIÆ.] Tit. XII. cap. 2. & tit. XXVII. cap. 7. item *proſtaria* tit. XI. cap. II. Qui rem Eccleſiæ ad uſumfructum ſub annuo cenſu impetrabant, iis per precariam & præſtariam dari ſolebat. Præſtariam dabat Eccleſiæ rector, qui rem in præſtitum concedebat, & quibus legibus eam concederet exponebat: precariam petitor, qui rem precario accipiebat, qua cenſum & alias conditiones impoſitas expleturum ſe profitebatur. Vtriuſque extant formulæ apud Marculfum. Precariæ autem exemplum ex tabulario S. Vitoni Virdunenſis ad calcem Notarum inter Analecta proponemus.

Pag. 34. c. 40. HOSPITALIA SCOTTORVM.] Tit. XXVII. cap. X. *Hoſpitalia peregrinorum, ſicut ſunt Scottorum.* id eſt, Hibernorum. ut in ſynodo Cabilonenſi ſub Karolo Magno cap. 42. *Scotti, qui ſe dicunt Epiſcopos.* apud Proſperum libro contra Caſſianum, *ordinato Scottis Epiſcopo.* & paſſim. Claudianus de laudibus Stiliconis II. *totam cùm Scottus Hibernam movit.* Scotti jam olim peregrinationibus dediti. Vualafridus Strabo lib. 2. vitæ S. Galli cap. 46. de natione Scottorum, *quibus conſuetudo peregrinandi jam penè in naturam converſa eſt.* Proinde hoſpitales, & peregrinis benevoli.

Ibid. INQVIT SYMMACHVS] Verba ſunt, non Symmachi Papæ, ſed ſynodi Arvernicæ can. 4. *Qui reiculam Eccleſiæ petunt à Regibus, & horrenda cupiditatis impulſa egentium ſubſtantiam rapiunt &c.* Sic ſuprà tit. III. c. 5. Innocentio Papæ tribuitur quod eſt Gelaſij in epiſtola ad Epiſcopos Lucaniæ cap. 22. & tit. II. cap. 4. pallium à Samuele propheta ſciſſum dicitur, cùm ſciderit Ahias Silonites 3. Regum II. & 2. Paralip. 10. Sunt & alia hujus generis ac notæ non pauca.

IX.

Conventus apud Marſnam I.

Pag. 41. IN LOCO Q. D. MARSNA] De hoc conventu Lupus Abbas Ferrarienſis epiſtola 50. & 51. tum præcipuè in 59. ad Marcuvadum Abbatem Prumienſem: *Non ignoratis, credo, Reges noſtros apud Trajectum hebdomade ſecunda quadrageſima celebraturos colloquium.* Hic menſe Februario celebraſſe dicuntur. quod eodem ſpectat, cùm anno DCCCXLVII. quadrageſimæ initium fuerit die XVI. Februarij. Marſnæ, ſive, ut Regino vocat anno DCCCLXIX. & ſequenti, Marſanæ ad Trajectum in diœceſi Leodienſi multis locis meminit Petrus Abbas S. Remigij. Meminit & Gallicus ſcriptor apud Conradum Vrſpergenſem de Giſilberto Duce agens his verbis: *Recipit itaque Trajectum, Iupilam, Harſtalium, Marſnam, Littam, Capræ montem, quæ à defunctis derelicta vacabant.*

Pag. 41. c. 8. RAPTVM FACERE] Id cautum opinor propter Giſalbertum alterum Karoli Regis vaſſallum, qui ſuperiore anno Lotharij Imp. filiam rapuerat, abductámque in Aquitaniam conjugem duxerat. Vnde gravis & acerba Lotharij adverſùs Carolum, quem rei conſcium ſuſpicabatur, orta diſſenſio, de qua Annales Pithœani anno DCCCXLVI. & ſequentibus.

c. 10. AD DVCEM BRITTONVM] Nomenoium. Dux hic Britannorum ſub Ludovico Pio. Quo mortuo, dum inter fratres regni procerum fit diſcidium, Nomenoïus Karolo adhæſit anno DCCCXLI. Nithardus lib. 2. *Ad Nomenoium Ducem Brittannorum mittit, ſcire cupiens ſi ſuæ ſe ditioni reddere vellet. Qui adquieſcens conſiliis plurimorum Karolo munera mittit, ac ſacramento fidem deinceps ſervandam illi firmavit.* Biennio pòſt defecit, & regnum affectare in Britannia auſus eſt. Chronicum Vindocinenſe anno DCCCXLIII. *Civitas Namnetica à Nortmannis capitur vice prima, prodente eam Lamberto perfido Comite, qui à fidelitate Francorum Regum ad Nomenoium Brittonem ſe contulerat: qui etiam ipſius conſilio in Britannia regnum uſurpare auſus eſt.* Rex ergo exinde à ſuis dictus Nomenoius. ſed Franci Ducem tantùm appellabant. quo modo & ſynodus apud Saponarias in epiſtola ad quatuor Epiſcopos Britanniæ: *De qua reverentia ſalubriter à vobis & à gente veſtra Metropolitano impendenda, tempore Nomenoij Ducis* (ſic enim legendum eſt) *& reverentiſſimi Papæ Leonis, & ſucceſſoris ejus Benedicti ſcripta docuerunt.* Priorem gentis ſuæ appellarat ſynodus Turonenſis apud Lupum Abbatem epiſtula 84. *Nomenoio Priori gentis Britannicæ.*

Pag. 43. c. 1. COMMVNEM NEPOTEM] Pippinum, Pippini olim Regis trium regum fratris Aquitaniæ Regis ſuperſtite Ludovico patre mortui filium. de quo tit. XI. cap. 5. Regnabat is hoc tempore in Aquitania. Sed patrui, quòd Aquitaniam Karolo in partem obtigiſſe cenſerent, Pippinium Regis nomine non dignabantur, & pro Aquitaniæ regno comitatibus aliquot contentum nunc eſſe jubent.

Pag. 44. c. 5. QVAM LANTVVERI DICVNT] Vox hæc in uſu etiamnum Alamannis, qua regionis fines ſignificant. Sive hinc igitur originem arceſſas quòd in fines incurratur, ſive aliud etymum fingas, dubium non eſt publicum & communem belli motum deſignari.

Tom. II. *Februarias anno* IV. *regnante Karolo Indictione* VII. quod eſt anno DCCCXLIV.

Septima actione] Secuti ſumus exemplar Eccleſiæ Bellovacenſis, cum quo Pithœanus item codex & Tilianus ac Laudunenſis conſentiunt. Metenſis verò noſter hujus capitis loco, & præcedentis de Raganfrido, quæ hic penitus omittit, ſex alia ſubjungit capitula, atque in his deſinit, quorum primum eſt, *Vt in civitatibus & monaſteriis*, & cetera, quæ videre eſt in ſynodo Sueſſionenſi tomo III. Conciliorum. Ab illa enim editione Metenſis MS. hac in parte non diſcrepat. At qui codices alios concinnarunt, propterea ſex iſtis capitulis abſtinuerunt quia in duodecim aliis quæ ſequuntur eadem comprehendi videbant.

Ista Capitvla] Plerique codices inſcriptione iſta carent. In Laudunenſi verò hæc non à Karolo ſed coram Karolo Rege conſtituta dicuntur. Excerpta enim ſunt ex geſtis ſynodalibus Concilij Sueſſionenſis, cujus brevem ſummam continent, ex qua de ſingulis, quæ in eo Concilio acta ſunt, quid decretum fuerit intelligimus. Quod alioqui penitùs ignoraremus, cùm ex actis ſynodi, præter ea quæ ad primum caput, hoc eſt, ad Clericos ab Ebone Remenſi poſt abdicationem ordinatos pertinent, nihil ſuperſit. Quidam codices, in quibus hæc ſeorſim ſepoſita leguntur, inſcriptionem habent: *Capitula Karoli Regis junioris facta in monaſterio S. Medardi*. Sunt autem memorialia capitula Miſſis dominicis in diverſos regni pagos & provincias ituris tradita, ex quorum præſcripto mandata exequerentur. De ostendis ergo legatis Sueſſione ſynodi rogatu ſtatutum fuerat, & capitula quæ illis commendarentur conſtituta: ſed Miſſi Novembri poſtea menſe deſignati, & pagi apud Silvacum diſtributi tit. XIV.

Pag. 53. Inbrevient] in breves ſeu pittacia referant & deſcribant, ut tit. VII. tit. XXXII. tit. XXXVI. Hincmarus adversùs nepotem cap. 1. *habebas inbreviatos quot infantes ſine baptiſmate & quot homines ſine communione inde obierint*. Nithardus libro quarto: *mitterentque per univerſum imperium, & inbreviaretur*. Breves dicebant quos vulgus rotulos & inventaria vocat. Lupus epiſt. 80. *Breves etiam quos de facultate monaſterij veſtri mittere debuiſtis*. Karolus M. in Capitulis anni DCCCXIII. *De rebus quæ Hildegarda Reginæ traditæ fuerunt, volumus ut fiant deſcriptæ breves, & ipſa breves ad nos fiant adducta*. Inde inbreviator in Documento de examinatione VVilleberti Epiſcopi Catalaunenſis: *Inbreviator ſive deſcriptor ſtipendiorum regalium*.

Pag. 55. c. 6. Castitiis] Malè hic duo libri *caſdiciis*. alij omnes *cuſticiis* aut *caſtitiis*, ut tit. XXVII. cap. 14. *Ædificent villas veſtras moderatis caſtitiis*. Quibus ex verbis caſtitia intelligimus ad ſtructuras & ædificia pertinere. Quod ipſum eu Ludovici Pij conſtitutione intelligere eſt lib. V. cap. 279. ubi cum monaſteriorum clauſtris comparat caſtitia Eccleſiarum, id eſt, ædificia quæ ad Eccleſias pertinent & illis cohærent. Sic igitur villarum caſtitia interpretamur quæ in villis inædificata ſunt. Vetus charta S. Germani Pariſienſis: *Manſum dominicatum cum caſa & aliis caſtitiis*, quæ caſalia dicuntur in alia vetere charta S. Benigni: *Manſum indominicatum cum caſalibus ſuper exſtructis*. atque alia paſſim hujuſmodi. Tom. II.

Nostram harmiscaram] Tit. XXIII. cap. 9. *talem harmſcaram ſicut nobis viſum fuerit ſuſtinere*. Tit. XL. c. 9. *dignam harmſcaram à nobis diſpoſitam*. Tit. LIII. cap. 8. *Inſuper noſtram harmiſcaram ſecundùm modum culpæ & ut nobis placuerit ſuſtineat*. & aliis locis, in quibus omnibus harmiſcara, aut harmiſcara, interdum etiam harſcara legitur, harniſcara, quod alij ſcribunt, nuſquam. Ex hoc autem capitulo & aliis quæ deſcripſimus liquet harmiſcaram graviorem multam fuiſſe, quæ à Principe pro arbitrio extra ordinem imponi ſoleret. Hincmarus Laudunenſis Hincmaro Remenſi: *Se vello ad meam mercedem venire & ſuſtinere, qualem illi commendaſſem harmiſcaram*. Pag. 56. c. 9.

XII.

Synodi apud Vermeriam.

Apvd vermeriam pal.] Tit. XIX. cap. 11. In Capitulis Karoli Magni anno octavo imperij: *De operibus palatij ad Vermeriam*. In diplomate Karoli junioris pro Eccleſia Remenſi apud Flodoardum lib. 3. cap. 4. *Actum Vermeria palatio regio*. Sita eſt ad Iſaram fluvium. Aimoinus lib. 4. c. 57. de Karolo Martello: *ægrotare cœpit in villa Vermeria ſuper fluvium Iſaram*. Hodie Verberia, non procul Compendio. Concilij apud Vermeriam, cui Pippinus interfuit, meminit Gratianus 29. q. 2. c. 4. cujus canones XXI.* extant in codice noſtro Metenſi. Pag. 57.

* Editi ſunt ſuprà to. 1. pag. 161.

Chvonrado nobiliss.] Idem qui primo loco inter proceres numeratur tit. XXXI. & à VValafrido Strabo *Nobilitatis apex* dicitur in carmine ad Chonradum Comitem. Quo fit ut de Conrado conjicere liceat Iudith Reginæ fratre: de qua qui ſcribunt, VVelfonis nobiliſſimi Comitis filiam tradunt fuiſſe. Pag. 59. c. 2.

Abba fvlradvs] Tit. XXVII. c. 7. *Fulradum Abbatem monaſterij S. Dionyſij, & ſummum Capellanum regis Pippini*. Eodem etiam Capellani munere functus eſt apud Karlomannum Regem, ut Karlomanni ipſius de S. Dionyſij mercato diploma teſtatur. Sed Fulradi & legationum quas ad Zachariam, Paulum, & Stephanum Pontifices ſumma cum laude geſſit, clarior eſt memoria quàm ut illuſtrari debeat. Hoc non perinde omnibus notum, præter hunc alterum ejuſdem nominis Abbatem Fulradum fuiſſe, Karoli Martelli ex Hieronymo filio nepotem. quod ex his Theodulfi Aurelianenſis verſibus didicimus. Ibid.

Condere cœpit opus hujus venerabilis aula
Abbas Fulradus nobilitate cluens.
Namq; huic Hieronymus, Carolus pater extitit illi,
Qui propria ſpecimen gentis ad alta tulit.
Bella gerens, pacémque tuens, qui culmina regni
Ad prolem miſit auxiliante Deo.

De ſancti Quintini æde ſermo eſt, quam à Fulrado hoc Abbate ſtructam ait anno DCCCXIV. Karolo ergo magno ſuperſtes fuit. Sed ut ad noſtrum redeamus, in Karoli ejuſdem magni Regis diplomate, quod Fulrado Abbati conceſſit, com-

Digitized by Google

Tom. II. memoratur inter cetera monaſterij bona, *In pago Alſacinſe cella S. Alexandri, ubi ipſe corpore quieſcit.* Hoc nempe eſt Lebrahæ monaſterium in Alſatia.

Ibid. ABBAS HLVDOVVICVS] Magni & hic nominis Abbas, Karoli Calvi propinquus. Sic enim appellat in diplomate quodam pro monaſterio S. Dionyſij: *Vir venerabilis ac propinquus noſter Ludovicus Abbas monaſterij Apoſtolorum principis excellentiſſimorumque Chriſti martyrum Dionyſij, Ruſtici, & Eleutherij.* Suprà tit. III. inter eos relatus eſt qui Vernenſi Concilio præſidebant, & tit. XIV. inter Miſſos dominicos numeratur, & quidem ante Ymminfridum Epiſcopum. Fuit præterea Caroli ejuſdem Regis Cancellarius, *epiſtolare in palatio gerens officium,* ut loquitur Lupus Ferrarienſis, cujus ſunt aliquot ad Ludovicum Abbatem epiſtolæ quæ ſummam illius auctoritatem declarant. Scribit ad eundem Hincmarus Remenſis, & Abbatem ſuum vocat, apud Flodoardum lib. 3. c. 24.

XIII.

Apud Valentianas.

Pag. 61. AD VALENTIANAS] Tit. XIV. in præfatione, & tit. XXXIV. cap. 2. & 4. quibus in locis hujuſce apud Valentianas cum Lothario Imp. colloquij fit mentio. Einhardus Abbas ad Auguſtam: *Poſtquam de Aquis exivi, tantis corporis incommodis affectus ſum ut de Trajecto vix decimo die pervenire poſſem ad Valentianas.* Valentianæ ad Scaldim fluvium notæ ſunt, ad quas ſynodum etiam Karolus M. habuiſſe dicitur anno DCCLXXI. ut eſt in annalibus Pithœanis. Erant illæ tum quidem in ditione Lotharij, quippe trans Scaldim poſitæ; at poſtea in diviſione regni Lotharij junioris Carolo ceſſerunt cum reliquo pago Cameracenſi.

XIV.

Apud Silvacum.

Pag. 65. IN SILVATICO] Ita hoc loco libri plerique. At iidem tit. XV. & tit. XVIII. ubi rurſum hujus loci atque horum capitulorum fit mentio, non Silvaticum, ſed Silvacum vocant, quo modo hîc etiam codex Laudunenſis & Bellovacenſis. Sive igitur utrumque loco nomen fuit, ſive in Silvatico corruptum eſt, conſtat hallucinari eos qui cum Silvanecto confundunt. Procul namque aberat Silvacus villa regia in pago Laudunenſi, ut Hincmarus Laudunenſis docet in epiſtola ad Remenſem: *Relegi ſcripta quæ mihi deſtinaſtis, inſtante anniverſario mei traditionis perpetrata mea in parrochia in loco qui dicitur Silvacus.* & tit. LIII. cap. 32. *Silvacus cum toto Laudunenſi.* Meminit Lupus Abbas epiſtola 55. & 57. & Aimoinus multis locis.

c. 1. PARABOLAVERVNT SIMVL] Tit. XXV. cap. 3. *Quia iſte meus cariſſimus nepos cum dilectiſſimo fratre meo Hludoavico parabolavit.* & tit. XXVII. cap. 4. *quicquid cogitavit, parabolavit, & fecit.* Parabolare ergo dicebant quod nos parlare, id eſt, loqui.

Pag. 64. c. 2. CENSVM DE MANSO] Eccleſiæ cujuſque. Manſus dicebatur fundus, hoc eſt, certus agri modus cum ſtructura plerunque ad manſionem. Hincmarus epiſt. l. 7. c. 34. *Quidam res comparant, & in illis ſtructuras faciunt, & in eiſdem manſis feminas recipiunt, quæ domus curam gerant.* Italis maſſa, ut apud Caſſiodorum & Gregorium magnum ſæpe, atque in formulis antiquis Eccleſiæ Romanæ: *Colonis & familia maſſarum ſive fundorum.* Regum autem edictis ſancitum fuerat unicuique Eccleſiæ unum manſum integrum abſque ullo ſervitio attribui, lib. 1. cap. 85. Vnde Hincmarus idem in Capitulis quæ anno DCCCLII. Presbyteris dedit, referri ad ſe inter cetera jubet: *Si habent manſum habentem bunnuaria duodecim.* Frotarius Epiſcopus Leucorum Drogoni Metenſi: *Quædam veſtri juris baſilicæ in providentia noſtra conſiſtunt, quæ nec manſorum ſubjectione fulciuntur, nec ſacerdotum præſentia cuſtodiuntur.* Quare de hoc manſo cenſum aut aliud quodvis ſervitium exigi nefas fuit. Ea immunitas manſi dicebatur, ut tit. XL. cap. 9. *Seniores immunitatem de manſo ad Eccleſiam dato conſervent.* Nunc ergo qui hanc infringant coërcerà Miſſis jubentur, & tit. XXXVI. cap. 2. & tit. XXXVII. cap. 11. Ludovici Pij exemplo, qui idem ſtatuit lib. 5. cap. 100.

DE COLLECTIS QVAS HERIZVPH] Pag. 65. c. 3.
Tit. XXXIV. cap. 4. Collecta hoc loco non quælibet populi congregatio, ſed cum nefariè ad reſiſtendum aut ad vim faciendam colligitur. Tit. XXXVI. cap. 18. *Qui Comiti collecta manu reſiſtere præſumpſerit,* DC. *ſolidos culpabilis judicetur.* quod caput ex iis ſumptum eſt quæ Karolus M. anno tertio imperij legi Salicæ adjecit. Quod *collecta manu* hic dicitur, alibi *cum collecta* ſimpliciter, ut lib. III. cap. 64.

SONVM INDE AVDIERIT] Rumorem. c. 5.
In Evindicatione mancipiorum S. Remigij, quæ Hincmari juſſu facta: *Reſidentes in placito publico audierunt ſonum de his mancipiis, quòd ſervi & ancillæ meritò eſſe deberent.*

LEVDEM NON SOLVAT] Tit. XLV. cap. Ibid.
3. *Et ſi talis malefactor in illa perſecutione occiſus fuerit, qui eum occiderit leudem inde non ſolvat.* Hinc apparet leudem dictam fuiſſe compoſitionem quæ homicidij cauſa fiebat, id eſt vveregildum. Karolus M. Imper. anno octavo: *De ſervis verò, ſi quis alterius ſervum abſque judicio & ſine culpa pendiderit, & ibi mortuus fuerit, vveregildus ejus domino ſolvatur: & ſi de ipſa morte evaſerit, ipſe ipſam leudem recipiat, & liber permaneat.* Idem alibi. *Nemini liceat ſervum ſuum propter damnum à ſe dimittere: ſed juxta qualitatem culpæ dominus ejus pro ipſo ſervo reſpondeat, aut componat quicquid ille fecit uſque ad ſemiplenam leudem liberi hominis. Quicquid ſuper hoc factum fuerit, irregandiſio eſſe videtur.*

FAIDAM PORTARE] Tit. XLV. c. 2. Ibid.
& Karlomanni tit. III. cap. 3. 10. 11. Faida eſt gravis & aperta inimicitia ob cædem ferè aliquam ſuſcepta. unde & vindictam mortis interpretantur. Synodus apud Compendium ſub Pippino Rege cap. 18. *Si qui propter faidam fugiunt in aliam patriam, & dimittunt uxores ſuas, nec illi viri nec illæ feminæ accipiant alterum conjugium.* Hinc illa in Capitulis, *de faidis coercendis*

& de

Tom. II. & *de faidis pacandis* lib. IV. cap. 27. & 55. & in noſtris tit. XL. cap. 10. *ut faida pacificetur.* A faida faidoſus, qui faidam patitur. Einhardus Rabano Abbati: *pro eo quod faidoſus ſit, & cum inimicis ſuis, & his qui vita ſua inſidiantur, hoc iter agere non audeat.*

Ibid c. 6. LATRO FORBANNITUS] in forbannum miſſus & proſcriptus. Tit. XLV. cap. 1. & 3. quem Mexiban vocabant. In Capitulis Karoli M. anno nono: *De Mexiban, id eſt, latrone forbannito, ut unuſquiſque Comes alio mandet, ut nullus eum recipere audeat.*

Pag. 67. c. 13. MARASCALCOS AD FODRUM] Maraſcalcus præfectum ſeu curatorem equorum ſonat. Lex Alamannorum tit. LXXIX. paſtoribus & artificibus mariſcalcos adgregat. c. 4. *Si mariſcalcus, qui ſuper XII. caballos eſt, occiditur, XL. ſolidis componatur.* Ita hoc loco maraſcalcos equiſones dicere videtur, & fodrum pabulum equorum. Karolus M. in Capitulis anni DCCCIII. *Ut nullus audeat in nocte negotiari, excepto vivanda & fodro, quod iter agentibus neceſſaria ſunt.* Fodrum ad caballos Hincmarus in Capitulis ſuis anni DCCCLXXVII. *Neque ducatis ſuperfluè homines, per quos illos gravetis in cibo & potu & fodro ad caballos.* At fodrum, ſive foderum, interdum eſt annona militaris. Auctor vitæ Ludovici Pij: *Inhibuit à plebeiis ulteriùs annonas militares, quas vulgò foderum vocant, dari.* Et à fodro fodrarij, qui fodrum exigunt. Hincmarus idem Karolo Regi anno DCCCLIX. *Mittite homines, ſecundùm conſuetudinem prædeceſſorum veſtrorum, qui in longius pergant propter fodrarios, & curam de pace accipiant.* Apud nos fodrarij hodie dicuntur metatores manſionum; & hoc munere in equeſtribus turmis qui funguntur, maraſcalci hoſpitiorum nuncupantur.

Pag. 68. SCACH VOCANT] lingua Teutonica. Nam & hodie Germani latrocinium ſcach vocant. Otto Imp. lib. II. legum Longobardicarum tit. 55. l. 37. *De furto aut ſchacho, ſi ultra ſex ſolidos fuerit, ſimiliter ut per pugnam veritas inveniatur præcipimus.* Inde ſchacorum ludus, ludus latrunculorum.

TESCEIAM] Sic veteres libri hoc loco. At tit. XLV. cap. 3. ubi vox eadem ſæpius repetitur, teſteia perpetuo ſcribitur: *De illis qui infames vel clamodici ſunt de teſteiis vel latrociniis & rapacitatibus & aſſalturis.* Origo vocis obſcura eſt, ſed nota ex his capitulis ſignificatio.

MISSIS DOMINICIS] Quos ſuprà legatos à latere vocavit. Tit. III. cap. 2. *Quæſumus ut ſcelerum patratores & apoſtolicæ diſciplinæ contemptores, miſſis à latere veſtro probatæ fidei legatis, abſque reſpectu perſonarum coërceantur.* Miſſi ergo dominici dicebantur quos Princeps extra ordinem in diverſas regni partes ad juſtitias faciendas (ſic enim loquebantur) cum ampliſſima poteſtate dirigebat. Cujuſmodi legationum exempla paſſim extant: ſed duo maximè illuſtria memorantur, unius ſub Karolo Magno Imp. cujus meminit Flodoardus lib. 2. c. 18. alterius ſub Ludovico Pio, quæ in Capitularibus lib. II. cap. 25. deſcribitur.

CENTENARII] Iudices minores, qui per centenas jus dicebant ſub Comite. Comes enim judex erat totius pagi. Pagus verò Comitis, id eſt, comitatus, dividebatur in vicarias, centenas, decanias; in quibus judices erant Vicarij, Centenarij, Decani. Decretio Childeberti Regis cap. 9. *Si quis Centenarium aut quemlibet judicem.* & cap. XI. *cauſator Centenarium cum centena requirat.* Tit. III. Karlomanni cap. 9. *Comes præcipiat ſuo Vicecomiti ſuiſque Centenariis.* In Capitulis Aquenſibus Karoli M. anno decimo imperij: *Ut ante Vicarium & Centenarium de proprietate aut libertate judicium non terminetur aut acquiratur, niſi ſemper in præſentia Miſſorum imperialium, aut in præſentia Comitum.* Tom. II.

PAGI PER MISSATICOS] Miſſaticos & miſſatica dicebant regiones tractúſque provinciarum per quos Miſſorum dominicorum legatio & poteſtas porrigebatur. Tit. XIII. cap. 2. *Si de uno regno in aliud, aut de uno miſſatico in aliud fugerint.* Tit. XXIII. cap. 2. *Epiſcopi in ſuis parrochiis, & Miſſi in illorum miſſaticis, Comitéſque in eorum comitatibus.* & in præfatione tituli hujuſce ad Miſſos per regnum conſtitutos: *ut ſicut in miſſaticis conjuncti & deputati eſtis, ſimul conveniatis.* & aliis locis ſæpiſſime. Hi miſſatici quamquam alias majores minoréſve pro arbitrio Principum inſtitui ſolebant, ſemper tamen ampliſſimi erant, & plures pagos comitatúſque continebant. quod ex brevi ſubdito videre eſt, in quo miſſatici duodecim pagos continent ſupra octoginta. In hac ergo legatione Carolus regnum ſuum univerſum, excepta Aquitania, quæ tunc ſeorſim regebatur, & Britannia, quæ rebellarat, in duodecim regiones ſeu miſſaticos diſtribuit, atque in his duodecim Miſſorum dominicorum collegia conſtituit: quorum ſingula, ut mos erat, Epiſcopum aliquem aut ſimul etiam Abbatem & Comitem unum pluréſve deſignatos habuere.

REMTIANO] pago Remenſi. Pagorum hic nomina pro illius ſeculi uſu mirum in modum depravata leguntur, ut Adertiſo pro Atrebatenſi, Rotmenſe pro Rodomenſi ſive Rotomagenſi, Bagiſino pro Bajocenſi, Liſvino pro Lexovienſi, Carrentino pro Carnotenſi, Alciodriſo pro Autiſiodorenſi. Sed horum tamen quæ pagos denotant, in quibus capita ſunt civitatum & diœceſeon, facilis eſt conjectura; difficilior in ceteris, quæ minores pagos ſignificant, quorum multi in unaquaque diœceſi. Obſcuriora enim ſunt pleraque, quòd iſta pagorum diſtinctio poſt primam & ſecundam Regum noſtrorum ſtirpem obſervari deſierit, ac nomen quoque ipſum pagi deinceps, præterquam in vernacula lingua, vix uſurpatum ſit. Quare non aliunde ferè explicari queant quàm ex illorum temporum ſcriptoribus & monimentis. Longum eſſet ſingula perſequi. Ut viam curioſis aperiamus, in paucis quibuſdam experiemur.

VONZISO] pro Vongiſo ſeu Vongenſi, ut eſt apud Flodoardum lib. 2. c. 18. Alcuinus in Vita S. Vedaſti Epiſcopi: *Venerunt in quendam pagum qui incolarum illius conſuetudine Vungiſe pagus dicitur, prope Regulíacam villam, quæ ſita eſt ſuper florigeras Axonæ fluminis ripas.* Quo ex loco docemur pagum Vongenſem ad Axonam fuiſſe, in eo nimirum tractu quà Remis Treviros eſt iter. quod iter deſcribens vetus Itinerarium Vungum vicum in eo locat lapide à Durocortoro.

Tom. II. xxii. *Vongum municipium* à Flodoardo dicitur. in præcepto Ludovici Pij pro Eccleſia Remenſi *Caſtrum Vonzenſe*. Nomen hodie retinet in illo tractu quem dixi, ubi olim pagus Vongenſis.

Folcoinus] Epiſcopus Tarvanenſis, qui Corbeienſi privilegio cum ceteris ſubſcripſit in ſynodo Pariſiacenſi anno DCCCXLVI. Reliqui Epiſcopi jam noti ſunt omnes ex ſynodo apud Vermeriam tit. xii. præter Dodonem Andegavenſem, qui Soeſſionenſi hoc anno interfuerat, & Burchardum Carnotenſem, de quo dictum eſt tit. xi.

Pag. 69. Tellau] Series ipſa inter Caletenſem agrum, qui pars eſt pagi Rotomagenſis, & Vimau, id eſt, Vimacenſem, in eadem maris ora poſitum fuiſſe hunc pagum oſtendit. quod verum eſt, confirmatúque ex tabulis antiquis, quæ docent Ludovicum Pium monaſterio S. Medardi apud Soeſſiones conceſſiſſe *Arcas in pago Tellao, & Nidum Corbini in eodem pago*. Tellaus ergo pagus, ubi caſtrum Aicarum, is erat qui nomen poſtea fecit comitatui Talogij, cujus nempe caſtríque in eo conditi meminit Vvillelmus Gemmeticenſis lib. 7. cap. 7. & Ordericus Vitalis libro ſexto. Alij Talovium appellarunt. Tellau, ut hoc loco, ſcriptum eſt in diplomate Caroli Calvi pro S. Dionyſio: *Et ſolitum cenſum de venna quæ eſt ſuper fluvium Loch in pago Tellau piſcatorum cum manſo uno. In eodem pago villam quæ dicitur Leritnewvallis, & manſos ſupra mare ſitos, qui nuncupantur mares, cum integritate.*

Otlinga Saxonia] Habitaſſe aliquando Saxones in ea ora Galliæ quæ oſtiis Sequanæ alluitur argumento eſt nomen littoris Saxonici, quod in Notitia utriuſque imperij legitur ſub diſpoſitione Ducis Armoricani & Nervicani. Propius etiam locum indicat Gregorius Turonenſis, cùm Saxones Bajocaſſinos nominat lib. 5. hiſtoriæ c. 27.

Pag. 70. Madriciso] Madriacenſi. In legatione Karoli magni, cujus partem nobis exhibuit codex

* Suprà to. pag. 378. Metenſis: * *In Pariſiaco, Melciano, Meledunenſi, Provinenſi, Stampenſi, Carnotenſi, Pinciacenſi, Fardulfus & Stephanus. In Cenomanico, Oxmenſi, Liſvino, Bajocaſſino, Conſtantino, Abrincatino, Ebreciao, & Madricenſi, & de illa parte Sequana Rodomenſi, Magenardus Epiſcopus & Madelgandus.* Aliter, ut patet, quàm in iſta Miſſis dominicis diſtributi fuerant pagi. Madriacenſis tamen in utraque cum Ebroicenſi ut vicinus conjungitur. Situm enim in hoc pago fuiſſe monaſterium S. Leufredi, quod ab ipſo Ebroicorum capite Mediolano paucis millibus abeſt, docet Karoli ſimplicis diploma apud Aimoinum lib. v. cap. xlii. & S. Leufredi vita cap. 10. Madriacenſis præterea pagi meminit alterum diploma S. Dionyſij, cujus partem edidimus in Notis ad Goffridum Abbatem lib. 2. ep. 16.

Morviso] Morvienſi. Fuit autem pagus Morvienſis, ut hic locus indicat, Pruvinenſi confinis. Quod Karoli Calvi pro S. Dionyſio literæ confirmant: *villam Novigentum ſupra Sequanam in pago Morvienſi ſitam.* Idem in aliis: *villam Madriniacum nomine in Morvienſi comitatu ſitam.* atque in eodem pago Buxidum quoque & Altam ripam nominat. quæ omnia in illo tractu ſita ſunt. Quin & Roſontum villam in eodem pago Rex idem commemorat in diplomate pro monaſterio Cellenſi, quod legitur in Antiquitatibus Tricaſſinis, niſi quòd *Morinenſi* perperam ibi excuſum eſt pro *Morvienſi*. Aliud ergo eſt pagus Morvienſis hoc loco, aliud Morvenni pagus, qui nomen hodie retinet in diœceſi Auguſtodunenſi. quamquam & hic quoque Morvenſis pagus dicitur in literis Hermanni Epiſcopi Nivernenſis. Tom. II.

Hatvariis] Crebra fit hujus pagi mentio in tabulis Beſvenſis cœnobij, quod ipſum fuiſſe memorant in pago Attoariorum. Chronicum etiam S. Benigni Hugonis meminit Comitis Attoariorum. Finitimus erat pagus comitatúſque Attoarienſis pago Cabillonenſi & Tornedriſo ſive Tornodorenſi, inter utrumque interjectus. Diverſæ autem ab his fuerunt Attoariæ tum Belgicæ, tum Germanicæ, quæ nominantur in diviſione regni Lotharij tit. xliii. & in præcepto Ludovici Pij de diviſione regni inter filios, atque ab his pagus Attoarienſis in Chronico Laureshamenſi. Ceterùm in eadem Karoli M. legatione longè amplioribus terminis hic miſſaticus definitus eſt. Sic enim deſcribitur: *In primis de Aurelianenſe civitate ad Segonnam quomodo rectum eſt, deinde ad Trecas cum Tricaſſino toto. Inde ad Lingonas, de Lingonis ad Biſſancion villam partis Burgandiæ. Inde verò ad Auguſtidunum, poſtea ad Ligerem uſque ad Aurelianis ſunt Miſſi Magnus Archiepiſcopus & Godefridus.*

XV.

Apud Attiniacum.

Apud Attiniacum] Attiniaco palatio tit. xxvii. & tit. liii. inter palatia regia numeratur cap. 31. In parrochia, hoc eſt, in epiſcopatu Remenſi fuiſſe Hincmarus teſtatur in epiſtola ad nepotem, quam recitat Flodoardus libro tertio. Nec verò longiore opera eget Attiniacus, cùm de nomine nunc etiam notus ſit ad Axonam fluvium, multis olim ſynodis & placitis Regum illuſtris. Pag. 69.

De maritima custodia] Einhardus epiſtola 22. *Homines noſtri ſecundùm ordinationem & juſſionem Domni Imperatoris ad cuſtodiam maritimam fuerunt.* Lib. iv. Capitul. 5. *Comites qui ad cuſtodiendam maritimam deputati ſunt.* c. 2.

Afflictionem aqvitanicam] Vnde hæc nata ſit docent annales Pithœani DCCCLIII. & DCCCLIV. Narrant enim poſt Gozberti Comitis interitum, quem Carolus Rex juſſit occidi, inſtigatum ab illius propinquis per legatos fuiſſe Ludovicum Germaniæ Regem ut Aquitaniam invaderet, miſſúmque à patre Ludovicum filium ut periculum faceret, ſed cum à ceteris non ſuſciperetur, re infecta rediiſſe. Hinc igitur liquet tum cur Ludovicus huic colloquio & ſequenti cum fratribus non interfuerit, tum cur ex Aquitania nonnulli à factioſis pulſi excederent. Pag. 70. c. 6.

Sacramentum fidelitatis] Non abſimile ſacramentum quod à Karoli Magni Miſſis exigebatur; cujus hæc formula in eodem codi- Pag. 71.

Tom. II. * Suprà to. 1. pag 377. ce noſtro Metenſi. * *Promitte ego quòd ab iſto die in antea fidelis ſum Domno Karolo piiſſimo Imperatori, filio Pippini Regis & Berthanæ Reginæ, pura mente, abſque fraude & malo ingenio, de mea parte ad ſuam partem, & ad honorem regni ſui, ſicut per drictum debet eſſe homo domino ſuo. Sic me adjuvet Deus, & iſta ſanctorum patrocinia quæ in hoc loco ſunt, quia diebus vitæ meæ per meam voluntatem, in quantum mihi Deus intellectum dederit, ſic adtendam & conſentiam.*

Secundum meum savirum] In ſacramento Ludovici & Karoli fratrum Romana, id eſt, vernacula, lingua concepto apud Nithardum lib. III. * *In quant Deus ſavir & podir me donat.* quod eſt in adnuntiatione Lotharij tit. XXV. *quantum Deus mihi ſcire & poſſe donaverit.* & in formula juramenti ab Hincmaro exacti: *quantumcunque plus & melius ſciero & potuero.* & in ſacramento Regis tit. XXVI. *quantum mihi Deus intellectum & poſſibilitatem donaverit.* * Suprà pag. 40.

In mallo Remis] Mallus & mallum, publicus conventus majorum cauſarum judiciorúmque cauſa. Miſſorum autem erat idoneis per miſſaticos ſuos locis malla celebrare, atque in his tum cetera exequi, tum fidelitatis ſacramentum Regis nomine exigere. Hoc igitur eſt exemplum malli Remis coacti, cum brevi vaſſorum qui fidelitatem in eo mallo jurarunt: inter quos qui Decani nuncupantur, minores, ut paulò ante dictum, judices erant, qui per decanias jus dicebant. Hincmarus epiſt. IV. cap. XV. *Comites & Vicarij vel etiam Decani plurima placita conſtituant.*

XVI.

Apud Leudicam.

Pag. 71. Apud Leudicam] Leodium. Tit. XVIII. in Leodico. quo modo & in vita Karoli M. anno DCCLXIX. *Celebravit Paſcha in Leodico vico publico.* Vicus tunc erat, nunc civitas ampla & nobilis. Liugas vocat tit. XLIII. in diviſione Regni Lotharij. Legiam alij, ut Ioannes Papa X. in epiſtola ad Carolum Regem.

Pag. 73. c. 1. Perturbatione quam filius] Lodovicus junior. Aquitanicam incurſionem ſignificat, de qua jam dictum tit. XV. Hæc nimirum cauſa cur abſit ab hoc item congreſſo Ludovicus pater, & cur ſeſe adversùs illum Karolus & Lotharius novo fœdere ac firmitate conjungant. de qua in adnuntiatione Karoli tit. XXV. cap. 2. & 3.

XVIII.

Apud Bonoilum.

Pag. 77. Apud Bonoilum] Vicum agri Pariſienſis. Bonogilus Lupo Abbati epiſt. 18. *Ad generale placitum occurrendum, quod in prædio quodam Pariſiorum, cui Bonogilo nomen eſt, incipiet Kalendis Iulij celebrari.* Hincmarus in præfatione poſterioris refutationis Gotheſcalci: *Sermonem Flori, quem mutuante Heriboldo Autiſiodorenſium Epiſcopo in ſynodali conventu apud Bonoilum exſcripſimus.* Sed Lupus de alio quodam ſuperiore conventu loqui videtur, Hincmarus de hoc ipſo. Eſt & in agro Meldenſi ultra Matronam ejuſdem nominis vicus alter, qui villa

Tom. II.

Bonogilus appellatur in vita Ludovici. Tom. II.

Domni Apostolici] Benedicti III. Papæ. Dubium non eſt quin Benedictum intelligat; ſed quam ejus increpationem dicat, incertum. De hac autem ſedis apoſtolicæ commonitione. iterum tit. XXVII. cap. 8.

Baronibus vestris] Regni primoribus, Hincmaro interprete, qui quos regni primores dixerat, quorum conſilio & opera poſt mortem Pippini patris Karlomannus & Karolus Reges levati ſunt, eoſdem paulò pòſt barones vocat epiſt. 1. c. 6. *Nam ſi illi boni barones poſt mortem Pippini cum duobus fratribus ſic ſano conſilio egerunt ut pax inter fratres Reges & inter regni primores ac populum eſſet.* Diutiſſimè apud nos uſus perſeveravit ut barones universè dicerentur optimates. In actis viſitationis Simonis Archiepiſcopi Bituricenſis anni MCCLXXXV. *Delatum fuit corpus* Philippi Regis defuncti in Aragonia *proceſſionaliter ad majorem Eccleſiam, & receptum in ea à D. Archiepiſcopo & Epiſcopo Carnotenſe, præſente novo Rege, qui corpus prædictum geſtabat inter brachia unà cum multis baronibus.* & poſt alia, ubi de Miſſa quæ ab eodem Archiepiſcopo poſtridie pro defuncto celebrata eſt, *præſente novo Rege, Epiſcopo Carnotenſe, & Othone Comite Burgundiæ, & pluribus alijs baronibus & perſonis.*

XIX.

Ad Francos & Aqnitanos.

Quia neo descivérant] & Ludovici partibus poſt Aquitanicos motus occulte ſtudebant. Qui ſequuntur tituli quatuor, ejuſdem ſunt argumenti, pertinéntque ad diverſas legationes quibus Karolus Rex iſtos ſibi conciliare atque ad fidem & officium revocare conatus eſt. Res autem, ut ſequentia pòſt docebunt, excito è Germania Ludovico, in apertum tandem bellum erupit. Pag. 79.

Avunculus Rhodulfus] Iudith Auguſtæ Karoli matris frater. Duo ejus fratres in hiſtoria noſtra celebrantur, Conradus & Rodulfus, apud Theganum cap. 36. & Nithardum lib. I. De Conrado ſuperiùs tit. XII. De Rodulfo Hincmarus in epiſtola Karolo Regi ſcripta anno DCCCLIX. *Avunculum veſtrum Rodulfum, qui Deum timet, & malum odit, & vos ac regnum veſtrum carum habet.* Idem Nicolao Papæ: *Rodulfus quoque ejuſdem filij veſtri Domni noſtri Regis avunculus.* apud Flodoardum lib. 3. cap. 13. Vixit ad annum uſque DCCCLXVI. Illo vivere deſiit, ut auctor eſt Ado in Chronicis: *Anno DCCCLXVI. regnante Karolo Ludovici filio, duo filij illius moriuntur, Hlotharius Abbas, & Karolus Rex Aquitanorum. Avunculus quoque ejus Rhodulfus, conſiliarius primúſque palatij, hominem exuit.* c. 1.

Consilium acaptare] Hoc eodem titulo cap. 13. *quod acaptare potuerit, pacificè habeat.* pro eo quod eſt petere, captare, acquirere. Unde ſunt Italis *acattare*, & *achepter* noſtris. Pag. 81. c. 7.

Commiscuatus est] Hincmarus in epiſtola eadem ad Karolum Regem: *Per plurimorum ora vulgatur vos dicere quoniam de iſtis rapinis atque deprædationibus nihil vos debeatis* Ibid.

Tom. II. *miſculare. unuſquiſque ſua defendat ut poteſt.*

Pag. 83. c. 11. Accognitet] Notum faciat & promulget. Tit. xxxiii. in fine: *Hanc noſtram conſtitutionem & in palatio noſtro & in civitatibus & in mallis atque placitis ſeu mercatis relegi, adcognitari, & obſervari mandamus.* Hincmarus epiſtola eadem: *Exemplar dominationi veſtræ tranſmitto, ut jubeatis venire fideles veſtros, dicentes quia eis adcognitare vultis.* Inde adcognitatio tit. xxxv. cognitamentum & cognitatio aliis locis.

c. 13. Illi simulat] Illi videtur, *il luy ſemble.* Hincmarus Laudunenſis ad Remenſem: *ut illo poſſit res de ſua Eccleſia ordinare, & illi liceat ſicut ei ſimulaverit diſponere.*

Pag. 84. c. 13. Marritionem faciat] Marritio detrimentum, aut jactura rei. In chartis monaſterij S. Galli. charta lxi, Karlomanno Rege: *Sin autem, ipſa res ſine ulla marritione ad ipſum monaſterium revertantur.* Item in proximo, anno ſecundo Karoli Regis: *Et poſt noſtrum diſceſſum ipſa res pro animabus noſtris ad ipſum monaſterium ſine ulla marritione revertantur.* quod in aliis dici ſolet, *cum omni integritate*, vel, *ſine ulla diminutione.* Marritionem etiam hoc loco interpretari poſſumus moleſtiam aut mœrorem, qualis ex damno ſequi ſolet. Quo ſenſu & majores noſtri eam vocem ſæpe uſurpabant, & nos vulgò marritum nunc quoque dicimus illum qui de re quapiam doleat.

X X.

Miſſa de Baſiu.

Pag. 83. De basiu] Apud Salas Baſiu datum proditur diploma Karoli Calvi pro monaſterio S. Luciani apud Bellovacos anno regni ejus trigeſimo. Eſt & Baſiu ſilvæ mentio in Chronico Montis Dei de geſtis Normannorum, quo loco Karlomanni Regis mortem, deſcribit anno dccclxxxiv. *Karlomannus venandi cauſa in Baſiu ſilva veniens, dum aprum vellet percutere, quidam ex ſuis, Bertoldus nomine, caſu Regem vulneravit.* Nominatur etiam in Ottonis III. præcepto pro Eccleſia Cameracenſi villa Baſius ad Sambram fluvium. Sed de hac non agi manifeſtum eſt.

Pag. 84. c. 3. In villa nielfa] quæ poſteris Nealfa. Hæc verò notior eſt vel ex nominis veſtigio. Neaufla enim nunc dicitur in pago Vilcaſſino parrochiæ Rotomagenſis. Hincmarus contra Gotheſcalcum in epiſtola ad Regem: *Ante triennium nobis in villa Rotomagenſis epiſcopij quæ Nielfa dicitur, quando in excubiis contra Normannorum infeſtationem degebamus.* Deſignat autem hunc ipſum annum dccclvi. quia tertio poſt anno ſcribebat, ut initio præfatus eſt.

X X I.

Per Adalardum Abbatem.

Pag. 85. Istum missaticum] Alio nunc ſenſu miſſaticum dicit legationem ipſam & mandata Miſſi ſeu legati. ut tit. xxxi. cap. 1. Sic in viſione Bernoldi, quam recitat Flodoardus lib. iii. cap. 18. *Vides quomodo me adjuvit tuus miſſaticus?* id eſt legatio, &, ut Hincmarus in epiſtola quadam ad Ludovicum Balbum loquitur, ambaſciatum. Tom. II.

Adalardum Abbatem] Adalardo Abbati ſcribit Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 24. ſed cujus loci Abbas fuerit non exprimitur. Nec facile eſt pronuntiare; tametſi monaſterio S. Martini Turonenſis & S. Vedaſti Atrebatenſis præfuiſſe hoc tempore nominis hujus Abbates ex variis diplomatibus obſervatum eſt.

XXIII.

Synodi Cariſiacæ.

Illi Episcopo, Missis illis] Sic concipi ſolebant epiſtolæ generales aut chartæ quævis aliæ quæ ad diverſos eodem exemplo in diverſa loca dirigebantur. Singulis poſtea exemplis quæ fiebant adſcribebatur proprium nomen Epiſcopi & Miſſorum ad quos mittebantur. Itaque in codice noſtro Metenſi, atque in altero quem nobiſcum Heribertus Roſvveydus noſter communicavit, pro generali hac inſcriptione, altera his verbis expreſſa eſt: *Karolus gratia Dei Rex Hunfrido venerabili Epiſcopo, Ingiſcalco & Berengario Comitibus & miniſterialibus ac fidelibus Miſſis noſtris in Domino ſalutem.* Hunfridus hic Epiſcopus erat Morinenſis ſive Tarvanenſis, Folcoini nuper defuncti ſucceſſor. Ingiſcalcus verò & Berengarius Comites iidem ipſi qui Folcoini collegæ inter Miſſos dominicos adlecti tit. xiv. Quare in miſſaticum illud directum fuerat exemplar unde codices ipſi deſcripti ſunt. Pag. 87.

Apud Carisiacum] Tit. xxvi. *apud Cariſiacum palatium.* & tit. liii. ſub finem inter regia palatia excipitur Cariſiacus cum foreſtibus. Hinc illa in diplomatibus: *Actum Cariſiaco palatio regio.* Fredegarius Chronico extremo *Cariſiacum villam palatij ſuper Iſaram fluvium* locat. Vt dubitari minimè debeat quin ea ſit quam hodie Creſſiacum ad Iſaram vocant, ut ab aliis ejuſdem nominis diſtinguatur. Synodi apud Cariſiacum plurimæ fuerunt. Ad hanc noſtram anni, ut reor, dccclvii. referendum quod narrat Flodoardus lib. 3. c. 24. Hincmarum cum Synodo Epiſcoporum apud Cariſiacum habita ſcripſiſſe Hilduino Caroli Regis Archicapellano de Iſaac Epiſcopi electione in Eccleſia Lingonica, poſt mortem ſcilicet Teutboldi.

Frat. n. ac nepot.] Ludovici, & filiorum Lotharij. Deceſſerat enim anno dccclv. Pag. 90. c. 10.
Lotharius Imp. regno priùs inter filios tres ita diſtributo ut Ludovico Italiam cum imperio relinqueret, Lothario juniori eam Galliæ partem quæ ab illo (non, quod aliis placet, à patre) Lotharij exinde regnum & Lotharingia eſt appellata, Carolo natu minimo Provinciam. Nepotes igitur hoc loco, Ludovicus II. Imperator, Lotharius & Carolus Reges.

Secundum legem eam illi] Non eſt dubium quin ita legendum ſit ut editum eſt à Pithœo in Capitularibus lib. iii. cap. 65. *ſecundum legem & equam.* Nam & hoc prorſus modo capitulum idem recitatur in legibus Longobardicis lib. 1. tit. 14. l. 9. & in Append. ii. lib. Pag. 94.

Tom. II. IV. cap. 35. vox eadem uſurpatur, quæ legem quoque priſca Germanicarum gentium lingua ſignificabat. Sed antiquarij obſcuritate vocis perculſi locum hunc multis modis depravarunt. Plerique tamen codices ſinceræ lectionis veſtigia retinent, legúntque aut *ſecundùm legem ſuam illi,* aut *ſecundùm legem & coram illo*, aut *ſecundùm legem & eam illi.*

In bastonico] Arctiſſima cuſtodia. Iterum tit. XXXII. ex lib. VI. cap. 97.

XXV.

Apud S. Quintinum.

Pag. 97. Apud S. Quintinum] in monaſterio S. Quintini, quod ejuſdem nominis oppido vicinum eſt in agro Veromanduorum; ubi etiam placitum Karolus idem Rex habuit anno DCCCLXXIV. de quo Aimoinus lib. 5. cap. 31. *Carolus in Purificatione B. Mariæ cum ſuis conſiliariis placitum in monaſterio S. Quintini tenuit.* In adnuntiationum porrò iſtarum collocatione, quia in codice Bellovacenſi confuſæ erant & disjectæ, ſecuti ſumus Metenſem. ſed in eo falſa erat inſcriptio. Sic enim inſcribebar quaſi hæc fuiſſent non apud S. Quintinum, ſed apud Valentianas, errore, ut ſuſpicor, inde nato quòd Lotharij patris & Caroli aliæ fuerunt adnuntiationes apud Valentianas tit. XIII. De hac verò Lotharij nepotis cum Carolo patruo pactione ac fœdere annales Pithœani DCCCLVIII.

c. 2. Firmitas pacta] Mutuæ conjunctionis confirmatio, apud Leudicam, tit. XVI.

Pag. 98. c. 3. Cum Hludovvico paraa.] Apud Confluentes. Annales iidem: *Anno* DCCCLVII. *Rex Hludowiens menſe Februario colloquium habuit in Confluente caſtello cum Lothario nepote ſuo.*

Ibid. Tale receptum invenit] Receptum appellat viam & rationem rei conficiendæ. qua ratione uſurpari à noſtris vulgò ſolet, cùm bonum conſilium bonam receptam dicunt, tranſlatione à medicorum pharmacis petita.

Pag. 99. Synodum Episcoporum] Apud Cariſiacum tit. XXIII.

Pag. 100. Cum omni barnatu] Summa cum fide & obſervantia, quæ barones & Regis vaſſallos in primis decet. Hinc enim barnatus, id eſt, baronatus, pro fidelis animi obſequio. quod bernagium, quaſi baronagium, inferior ætas poſtea dixit.

XXVI.

Sacramenta apud Cariſiacum.

Pag. 99. Anno DCCCLVIII.] Quo ſcilicet anno Ludovicus Karoli regnum invaſit: ante cujus adventum, cùm ſuſpectos non immeritò ſuos Karolus haberet, id egiſſe videtur ut iteratis invicem ſacramentis illorum animos placaret ſibíque obſtringeret. Hincmarus Karolo Regi: *Et hæc ſequentia apud Cariſiacum anno* DCCCLVIII. *vos ſervaturos Epiſcopis & ceteris fidelibus veſtris manu propria veſtra firmaſtis. Quantum ſciero & rationabiliter potuero &c.* & poſt cetera quæ ſequuntur: *Sed & alia*, inquit, *ex hoc firmaſtis quæ hic non poſui. Et poſt hæc omnia & alia quæ ſæpe fidelibus veſtris, etiam in Cariſiaco, quando veniam petentes ab Epiſcopis qui adfuerunt, manus impoſitionem accepiſtis, quin & in villa Breona promiſiſtis, nunc tantum &c.* Quibus ex verbis multa in illo conventu acta fuiſſe intelligimus quæ hoc loco non commemorantur. Tom. II.

Hincmarus Archiep.] Quæ ſubjiciuntur nomina ſunt partim Epiſcoporum, partim Comitum, ex eorum nempe numero qui ſacramenta in hoc placito renovarunt. Hæc in uno tantùm Eccleſiæ Laudunenſis codice legebantur. Qui ergo poſteriore loco nominatur Hincmarus, Hincmari Remenſis Archiepiſcopi nepos fuit, Epiſcopus Laudunenſis, Parduli ſucceſſor. Pag. 102.

XXVII.

Epiſtola ad Ludovicum Regem.

In mense Novemario] Ludovicus, ut eſt in annalibus Pithœanis, Auguſto menſe in Galliam cum exercitu ex Germania venit. Cui ad Breonam Karolus occurrens, maxima ex parte derelictus à ſuis pridie Idus Novembris, ut Hincmarus in epiſtola quinta notat, gradum referre coactus eſt. Tumultum Breonenſem Hincmarus idem vocat contra Gotheſcalcum. Tertio poſt menſe redintegratis copiis ad Ludovicum rediit; qui penè jam ab omnibus deſtitutus de pago Laudunenſi exceſſit, atque in patriam reverſus eſt. Quo verò tempore in Gallia hæſit, partem in Attiniaco palatio exegit. quod & titulus hic declarat, & Karoli Regis proclamatio adverſùs Vvenilonem tit. XXX. cap. 7. In eo igitur palatio erat cùm ab Epiſcopis Karoli partium ſtudioſis ſcripta eſt eodem ipſo Novembri menſe aurea hæc epiſtola. de qua Hincmarus item Karolo *Regi: Et nolite negligere illa capitula quæ ſynodus de Cariſiaco per Vvanilonem & Erchanraum tranſmiſit ad hunc Attiniacum præterito anno Hludowico fratri veſtro, & me tranſmittente Hincmarus filius meus vobis dedit, quando vobiſcum in Burgundia fuit. Sed relegite illa diligenter: quia, mihi credite, plus pro vobis quàm pro illo facta fuerunt.* De eadem Flodoardus lib. 3. c. 20. de Hincmari epiſtolis agens: *Item aliam de pervaſione regni fraterni cum ceteris regni hujus Epiſcopis ad eundem Regem Ludovicum ſcribit epiſtolam epiſcopali moderatione refertam.* Quæ verba auctorem illum hujus epiſtolæ fuiſſe ſignificant. Nam de hac loqui obſcurum non eſt. Extant præterea Karoli Regis diplomata duo, unum pro S. Dionyſio Compendij datum anno regni ejus XXIII. quod Ludovici fugæ diem notat XVIII. Kalendas Februarias, alterum in ipſo fraternæ contentionis articulo editum in Magniaco vico pagi Nivernenſis, cùm in eo pago copias adverſùs fratrem inſtauraret. Hoc verò integrum inter Analecta deſcribemus. Pag. 104.

Remis occurreremus] Flodoardus lib. III. cap. XXI. de epiſtolis Hincmari ad Theodoricum Cameracenſem: *Item de adventu Ludovici Tranſrhenenſis, quia Remis venerit, & quid egerit, quidve præceperit.* c. 2.

In comitatu orvoorum] fidelium amicorum. Incertus auctor vitæ S. Vdalrici Pag. 104. c. 4.

Tom. II. ſub finem: *Ideo ſæpius cum imperialibus muneribus eum viſitavit* (Ottonem Imp.) *& drudes ſuos donis congruis ſibi complacare ſatagebat.* Quo loco drudes exponunt gratos & conſiliarios, ab antiqua voce Germanica quæ fidem ſignificet.

Pag. 108. SICVT COMES PALATII] Tit. LIII. cap. 17. *Adalardus Comes palatij.* Quod munus erat in palatio Comitis palatij in cauſis ſecularibus, hoc idem in negotiis omnibus eccleſiaſticis præſtabat Capellanus, ſive Cuſtos palatij, ut ex Adalardi Abbatis commentario docet Hincmarus epiſt. 5. c. 19. 20. 21. Quare ad ſummum Capellanum referenda hæc videntur.

Pag. 109. NAM S. EVCHERIVS] De tota hac narratione, quæ Karoli Martelli memoriam infamat, libenter aſſentior Cardinali Baronio, qui fabuloſam arbitratur, multiſque argumentis refelli poſſe docet, tum eo maximè quòd ex vita S. Eucherij, ſubductis annorum rationibus, conſtet illum multò ante Karolum vitam clauſiſſe. Mihi quidem quòd tam enixè fidem huic relationi adſtruere auctores nituntur, ſuſpectam ipſam facit. Ac mirum ſanè non animadvertiſſe illos nec Flodoardum (qui eandem hiſtoriæ ſuæ inſeruit lib. 2. c. 12.) Pippinum in ea Regem nominari, & Fulradum Pippini Regis Capellanum, cùm exploratum ſit Pippinum Regis nomen niſi decimo poſt Karoli obitum anno id eſt DCCLI. non ſumpſiſſe. quem ad annum perveniſſe Eucherium nemo ſomniavit. Sunt & alia ejus notæ ac ſaporis alia, quibus ſuperſedeo.

Pag. 113. c. 12. DOMVS REGIS SCHOLA DICITVR] Ericus monachus in epiſtola quam præfixit libris carminum de vita S. Germani ad Carolum Calvum Imp. de ſcholis & ſtudiis ſub illo florentibus: *Ita ut meritò vocitetur ſchola palatium, cujus apex non minùs ſcholaribus quàm militaribus conſueſcit quotidie diſciplinis.*

Pag. 114. NECESTVOSI] Vox Hincmaro familiaris, qua uſus eſt in monitis quæ Preſbyteris ſuis in ſynodo dedit anno DCCCLII. c. 19. *pauperibus aut quibuſlibet neceſtuoſis ſubvenire.* Item in epiſtola 7. c. 35.

NEQVE DENON, PAGENSES] pagorum incolas. Agobardus de jure ſacerdotij ad Bernardum Epiſcopum Viennenſem: *De ſervis meis propriis aut beneficialibus ſive pagenſibus.* Einhardus Gebuino Comiti palatij epiſt. 9. *Rogo dilectionem tuam ut hunc pagenſem noſtrum, nomine David, neceſſitates ſuas tibi referre volentem exaudire digneris.* Pagenſem noſtrum dixit qui ejuſdem pagi; ut Capitulorum lib. III. c. 73. Comitis pagenſes dicuntur qui in pago erant cui præerat Comes.

Pag. 115. c. 14. IVDICES VILLAR. REGIAR.] Proviſores ſeu procuratores. In vita Lodovici Pij ad annum DCCXCV. *Miſit illi* Karolus pater Ludovico in Aquitaniam *Richardum Comitem, villarum ſuarum proviſorem, præcipiens ut villæ quæ eatenus uſui ſervierant regio, obſequio reſtituerentur publico.* Aut majores. Hincmarus ad nepotem: *Per judices ſeculares, Helmigarium ſcilicet mercati palatini telonarium, & Flotarium ac Vrſionem villarum regiarum majores.*

Pag. 116. NVTRIMENTA] Quæ alij nutrimina. Rei ruſticæ duæ potiſſimæ ſunt partes, agricultura & paſtio, ſeu nutricatus animalium. Ad culturam agri ſpectant laborata quæ dixit, ad paſtionem nutrimenta. Vtraque ſimiliter conjungit & diſtinguit lex Karoli M. lib. II. cap. 21. *ut de omni conlaborato nona & decima perſolvatur: de nutrimine verò prodecima ſicut hactenus conſuetudo fuit obſervetur.* & infra tit. XLVIII. cap. XI. *Decima conlaborationum & animalium.* Tom. II.

PARATAS] manſionaticos, hoſpitia & manſiones cum expenſis. Ludovicus Pius in præcepto quod Hiſpanis ad ſe confugientibus conceſſit: * *Miſſis noſtris aut filij noſtri, quos in illas partes miſerimus, aut legatis qui de partibus Hiſpaniæ ad nos tranſmiſſi fuerint, paratas faciant, & ad ſubvectionem etiam veredos donent.* Hincmarus Archidiaconis: *Non graves ſitis Preſbyteris in paratis quærendis, neque ducatis ſuperfluè vobiſcum homines, vel veſtros proprios, vel amicos, ſeu propinquos veſtros, per quos illos gravetis in cibo & potu & fodro ad caballos.* Dictæ à parando. Hincmarus idem ad Laudunenſes: *Ne manſionaticos ſuis amicis aut ſuis hominibus à Preſbyteris parari faciat.* * Suprà to. 1. pag. 549.

MANSVARIOS] manſorum colonos, qui manſos ad colendum inhabitant. ut tit. XXXVI. cap. 21. *à manſuariis, vel ab iis qui cenſum debent.* Ab his ergo carricaturas & paraveredos, id eſt carrorum equorúmve ad ſubvectionem operas, extra ordinem exigi non debere docent.

CVM VICINO REGE] Lothario juniore, quem Ludovicus hoc tempore Karolo ſubripere, hoc eſt, à Karoli amicitia promiſſóque illi auxilio deducere modis omnibus nitebatur, ut eſt in proclamatione adversùs Vvenilonem tit. XXX. cap. 7. Pag. 117. c. 15.

VNXERVNT IN REGEM] Vnxerat Vvenilo Senonum antiſtes, Remorum vacua tunc ſede. Karolus ipſe Rex in eadem proclamatione cap. 3. *Sed & cum aliis Archiepiſcopis & Epiſcopis Vvenilo in diœceſi ſua, apud Aurelianis civitatem, in baſilica ſanctæ crucis, me ſecundùm traditionem eccleſiaſticam Regem conſecravit, & in regni regimine chriſmate ſacro perunxit, & diademate atque regni ſceptro in regni ſolio ſublimavit.* Pag. 118.

ILLI FELLONES] Perfidi & rebelles. Dictio Gallis nota, & frequens apud feudorum juris interpretes; ut cùm libro IV. cap. 56. quærunt an ex omni felonia qua vaſſallus feudo privatur, dominus, ſi feloniam fecerit, proprietate privetur. Pag. 120.

XXVIII.

De indulgentia Lodovici Regis.

DE INDVLGENTIA LVDOVICI] Reverſo in regnum Ludovico, & operam dante ut Karoli fratris ac Lotharij nepotis animos ſuperiore ipſius expeditione offenſos ſibi reconciliaret, decreta ad illum eſt ex ſynodo Metenſi legatio Epiſcoporum novem cum mandatis ut indulgentiam illi certis legibus offerrent. Qui fuerit eventus, ſubjecta legatorum poſt reditum narratio patefaciet. Ceterùm qui ſecundo loco inter Archiepiſcopos nominatur Guntarius, Agrippinenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus fuit: qui ſequitur Pag. 121.

TOM. II. Vvenilo, Rotomagenſis. Inter Epiſcopos verò, Hildegarius (de quo & tit. XXVII.) Meldenſis, Adventius Metenſis, Abbo Autiſiodorenſis. Reliquorum ſedes ex ſuperioribus notæ jam ſunt.

Pag. 127. IN VVORMAT[...]] Eò enim è Gallia rediens conceſſerat. Annales Pithœani DCCCLIX. *Ludovicus Rex quaſi incboante verno tempore de Gallia rediens Vvormatiam venit.*

GRIMOLDO] Abbate S. Galli, Ludovici Regis Archicapellano. Ratpertus monachus de monaſterio S. Galli cap. 9. *Corpus S. Othmari in baſilicam S. Galli eſt perlatum, præſente Grimoldo Abbate & Archicapellano Regis Ludovici, & Salomone Conſtantienſis Eccleſiæ Epiſcopo*, VIII. *Kalend. Novembris anno* DCCCLXIV. Quibus ea verbis Salomonis etiam Epiſcopi ſedem agnoſcimus. Cur autem Salomoni & Theodorico item Epiſcopo Grimoldus Abbas præponatur, alia opinor cauſa non fuit quàm quòd idem Regis ſummus erat Capellanus. Meminit Flodoardus lib. 3. c. 24. literatum Hincmari ad Grimoldum Abbatem, quibus ſuggerebat ut Ludovico ſuaderet ne ſimilia deinceps adversùs Karolum fratrem tentaret. Sed pro Grimoldo, *Grunoldo* malè eo loco ſcriptum eſt.

Pag. 128. VESTR. EPIST. CVM CAPIT.] Synodi epiſtolam ad legatos, quæ mandatorum capitula continebat. Atque hoc eſt ſcriptum quod legati confirmatum obſignatúmque à ſynodo ſe accepiſſe & Ludovico relectum à Gunthario fuiſſe aiunt.

DE SVO GRADV] de ſuggeſto. Libellus ſacroſyllabus Concilij Francofordienſis: *Surgens venerabilis Princeps de ſella regia, ſtetit ſupra gradum ſuum.* Auguſtinus de prædeſtinatione ſanctorum cap. XIV. *Libri Sapientiæ, qui meruit in Eccleſia Chriſti de gradu lectorum Eccleſiæ Chriſti tam longa annoſitate recitari.*

XXIX.

Synodi apud Saponarias.

Pag. 129. IN TERRIT. TVLL.] Diem & locum indicat titulus proclamationis Karoli in hac ſynodo prolatæ, infrà tit. XXX. *Apud Tullenſem parrochiam, in ſuburbano ejuſdem urbis quod dicitur Saponarias, anno* DCCCLIX. XVIII. *Kalendas Julias.* De loco item ſynodus ipſa in epiſtola ad Brittones: *Vniverſalis ſynodus ex diverſis partibus ad vicinum locum Tullenſi urbi, qui dicitur Saponarias, congregata.* Habita ergo eſt paucis diebus poſt ſynodum Metenſem.

ET ITEM KAROLO] Rege Provinciæ & Burgundiæ, Lotharij junioris fratre, quem Ciſalpinæ Galliæ id eſt vicinæ Alpibus Galliæ Regem appellat Hincmarus ad Gerardum Comitem ſcribens apud Flodoardum lib. 3. c. 26. Hunc titulo ſequenti Ludovicus Rex in ſacramento ſuo cum duobus fratribus conjungit: *Nepotes meos Hludowicum, Hlotarium, atque Karolum.* Karolus etiam noſter eoſdem nepotes ſuos vocat tit. XXXII. ut dubium eſſe non poſſit de hoc Carolo hic agi. Quare falſum eſt quod Regino & alij tradunt, illum anno DCCCLVIII. diem obiiſſe. Veri ſimilius quod in vetere quodam Chronico poſt quatuor annos exceſſiſſe dicitur: *Anno* DCCCLXII. *Karolus filius Hlotharij Rex Burgundiæ moritur.* Quin ad illius quoque anni ultimos menſes perveniſſe probat Nicolai Papæ ad Lotharium Regem epiſtola IX. Kalend. Decembris Indictione IX. hoc eſt anno DCCCLXII. ſcripta, in qua Karoli ipſius fratris ut ſuperſtitis meminit. TOM. II.

CVI TORTOLDVS NOMEN] Propinquus erat Vvenilonis; cujus opera cùm epiſcopatum à Ludovico Rege obtinuiſſet, de eo inter cetera queſtus eſt in proclamatione Karolus tit. XXX. cap. XII. Synodus judices Tortudo dedit: quorum ſententia dejectus videtur fuiſſe, cùm in ſynodo quæ apud Toſiacum anno poſt hunc proximo celebrata eſt, Bajocacenſium Epiſcopus interfuiſſe dicatur, non Tortoldus, ſed Erchambertus. c. 4.

IANVACENSEM] Codex Bellovacenſis *Ianuenſem.* quod idem eſt, ſicut Bajocacenſis Bajocenſis, & Pariſiacenſis Pariſienſis. Ianuam autem & Genuam illis ſeculis multi ſcribebant pro Genava, ut Ianobam civitatem Gregorius Turon. lib. 4. hiſtoriæ c. 31. & in vita S. Nicetij Lugdunenſis Epiſcopi Ianubenſem & Genabenſem urbem. Einhardus Genauvam epiſt. 27. *ut ſibi liceat beneficium ſuum habere quod ei Dominus Karolus Imperator dedit in Burgundia in pago Genauvenſi.* Ceterùm hoc capitulum, quod ſextum hic numeratur, pars eſt ſuperioris. Itaque in univerſum duodecim eſſe debent. Impoſuit nobis in tota hac ſynodo exemplar Antonij Auguſtini, quod Baronius ſecutus eſt, cùm in collectione noſtra ſynodorum Gallicanarum multò emendatius haberemus. quod ſuo loco, ſi Deus annuet, repræſentabimus. Pag. 131. c. 5.

PROCLAMATIONIS DIPLOMA.] Editum eſt jampridem à Petro Pithœo inter ſcriptores duodecim coætaneos. Mutila verò eſt capituli hujus pars poſterior, atque ita reſtitui debet: *induciæ ac dierum dilatio eſt conceſſa, & certa accuſatio per Epiſcopos & ſynodicas literas præfato Archiepiſcopo eſt intimata ſecundùm regulas &c.* Extant hæ ſynodi literæ ad Vvenilonem: quas ſynodus Herardo Archiepiſcopo commendarat, Herardus valetudine impeditus per Robertum Cenomannenſem miſit cum Commonitorio quod cum ceteris quæ ad hanc ſynodum ſpectant in lucem proferendum erit. c. 6. Vide to. 3. Concilior. Gall. pag. 144. 156.

DE ATTONE VIRDVN.] Monachum in Autiſiodorenſium cœnobio fuiſſe ſignificat. Monachi autem Epiſcopi fieri alióque transferri non poterant ſine Abbatis ſui & proprij Epiſcopi atque Archiepiſcopi licentia. quod Hincmari & Anſegiſi exempla declarant. Quid verò in Attone præteritum fuerit, non explicat. Fraudi tamen id non fuit quò minùs epiſcopatum retinuerit & cum laude adminiſtrarit, ut Bertarius teſtatur in Excerpto * quod de geſtis Epiſcoporum Virdunenſium eodem ſeculo ſcripſit ad Dadonem Epiſcopum. c. 7. * Editum eſt in to. 12. Spicil. Dacheriani pag. 251.

AN EPISCOPOS BRITTON.] Qui ſe à Turonenſis Metropolitani ſui poteſtate ſubduxerant. Exordium hoc nempe diuturnæ illius controverſiæ quæ inter Toronenſem & Dolenſem Epiſcopos paucis antè annis nata ſub Nomenoio, ad Innocentij uſque III. tempora perduravit. Synodi c. 8.

TOM. II. epiſtola, cujus hic mentio, ſcripta eſt ad Faſtrarium Dolenſem, Vvernatium Aletenſem, Garurbrium Briocenſem, & Felicem Trecorenſem Epiſcopos, à quibus & origo & cauſa diſcidij. Narrat enim vetus de ea re indiculus, quem in S. Michaelis in mari bibliotheca videre nos meminimus, Nomenoium è quatuor epiſcopatibus ſeptem feciſſe, tribus novis conſtitutis, uno apud Dolum monaſterium, ubi Archiepiſcopi ſedem eſſe juſſerit, altero in monaſterio S. Brioci, tertio ſimiliter in S. Rabatuali, qui ſedes fuit Epiſcopi Trecorenſis. Integram narrationem Analectis inſeremus. Cui quidem refragari vulgo Britannicarum rerum ſcriptores non ignoro; ſed fidem illius multa magnopere confirmant; tum illud in primis, quòd Nicolaus Papa Salomoni Regi ſcribit nullam ad id tempus extitiſſe memoriam Brittones in ſua regione ullam habuiſſe metropolim.

Ibid. EXCOMMVNICATIS ETIAM] Et hic rurſum aliqua deſiderantur, quæ hoc modo reſtituenda ſunt: *Excommunicatis etiam, ſicut ſacra decernunt regula, nequaquam communicent, & Salomonem commoneant ut promiſſam fidem glorioſo Regi Karolo obſervet, & ipſe & Brittones excommunicatis communicantes ipſi ſe &c.* Excommunicatos intelligit illos qui ab Epiſcopis quibuſdam ob varia crimina perſtricti hac nota fuerant, ut eſt in epiſtola ſynodi ad eos ſcripta; de qua capite ſequenti.

Pag. 132. c. 10. RELECTA SVNT CAPITVLA] ſedecim numero in ſynodo Lingonenſi paucis antè diebus edita. De his planè, ſed de ſex primis potiſſimùm, quæ eadem prima etiam ſunt in ſynodo Valentina anni DCCCLV. gravis inter Epiſcopos orta eſt diſceptatio, ex diverſis Gotheſcalci fautorum vel adverſariorum ſtudiis nata. Hæc igitur capitula cùm a Remigio Lugdunenſi Epiſcopo allata ad ſynodum fuiſſent, & poſt ſynodum à Karolo Rege Hincmaro ad examinandum propoſita, Hincmarus quantopere ea improbaret in utraque adversùs Gotheſcalcum diſputatione ſua diligenter expoſuit. Poſterioris autem operis dedicatoriam ad Karolum ab iiſdem orditur: *Nuper elapſo menſe Iunio per Indictionem* VII. *anno incarnationis dominica* DCCCLIX. *dediſtis nobis quadam capitula, ſicut noſtra dixiſtis humilitati, à Remigio reverentiſſimo Lugdunenſium Archiepiſcopo veſtra porrecta ſublimitati, jubentes ut tempore congruo de his vobis redderemus reſponſum &c.*

c. 11. RODVLF. BITVRIG. ARCHIEP.] Is Abbas antea fuerat monaſterij Floriacenſis, abbatiàmque tunc etiam Archiepiſcopus haud legitimè retinebat. Quare pauló inferiùs ita legendum ex codice noſtro: *Rodulfus ſubſcripſerat, qui præfatam abbatiam irregulariter retinebat, ratum & inconvulſum &c.*

XXXI.

Apud Confluentes.

Pag. 137. BASILICÆ S. CASTORIS] monaſterij S. Caſtoris prope Confluentes ad Rhenum. Quem in locum, ut Nithardus lib. IV. narrat, convenerant olim, de paterni regni diviſione tractaturi, Ludovicus & Karolus iidem cum Lothario fratre Imp. *quotidie ob commune colloquium ſanctum Caſtorem petentes.* Ibi nunc pacem quam ſuperiore anno in inſula Rheni ejuſdem fruſtra tentarant, inter ſe & cum Lothario nepote componunt. Annales Pithœani DCCCLX. *Ludovicus Rex, & Karolus frater ejus, nepóſque eorum Lotharius, cum primatibus ſuis in Confluente caſtello convenientes, pacem inter ſe & fidelitatem mutuam ſinguli juramento firmaverunt, cujus ſacramenti ſeries hujuſmodi fuit. Amodo & quandiu vixero &c.* Integrum enim deſcribit. TOM II.

ALTFRIDVS] Tranſrhenenſis Epiſcopus dicitur Flodoardo lib. 3. c. 23. Hildesheimenſis Epiſcopus in ſynodo Moguntina DCCCXLVIII. cui interfuit. vir inſignis, Saxo genere, è primariis Ludovici Regis conſiliariis, ut ex iis etiam patet quæ tit. XXXV. XXXIX. & XLII. narrantur, & in annalibus Pithœanis anno DCCCLXIV. atque ex Hincmari epiſtola nondum * edita ad Ludovicum eundem. Regino DCCCLXIX. *Altfridum Epiſcopum de Saxonia prudentiſſimum virum.* * To. 2. Hincmari pag. 152.

FRANCO, CHRISTIANVS] Franco Tungrenſis Epiſcopus tit. XLI. & LIII. iterum occurret. Chriſtianus tit. XXXV. Epiſcopus Autiſiodorenſis, Abbonis ſucceſſor, atque adeo collega, cùm uterque hoc anno interfuiſſe & ſubſcripſiſſe legatur ſynodo apud Tuſiacum.

VVLFADVS ABBA] Reſbacenſis, opinor, quem ſynodo Piſtenſi anno DCCCLXII. interfuiſſe unàque cum aliis, privilegium S. Dionyſio conceſſiſſe oſtendunt tabulæ ejuſdem monaſterij. Pag. 138.

NEC EOS FORCONSILIABO] titulo ſequenti & tit. XLII. Annales Pithœani legunt *forſconſiliabo*, quomodo & ſuperiùs tit. X. ſcriptum *forſconſiliet*. quod idem eſt. ſicut forfactum & forisfactum idem. Vt igitur forisfacere hominem homini dicebant in quem ille forfactum committeret, ſic vitam vel honorem alteri, aut alterum in vita vel in honore forconſiliare, qui malo conſilio in illius vitam vel honorem machinaretur.

CAPITVLA AB OMNIB. CONSERV.] Quæ apud Marſnam tit. X. ſanxerant, eadem hoc loco repetunt. Verùm ibi octo tantùm capitula, hic duodecim, quatuor in medium è re nata interjectis. In reliquis nullum diſcrimen, niſi quòd cap. XI. addenda fuit mentio Lotharij nepotis, qui huic conventui aderat, cùm in Marſnenſi Lotharius pater adfuiſſet.

ET NONNÆ] Deo devotæ ſanctimoniales tit. ſeq. & in Flotildis viſionibus: *Vidit ſe in quodam amœno loco, velúmque nigrum ſe ſuper caput habere. de quo cùm requiſiſſet, audivit quòd fieri nonna deberet.* Flodoardus lib. 3. c. 27. de Hincmari epiſtolis: *Teutberga Abbatiſſa pro ordinatione Avennaci monaſterij. de numero Clericorum & nonnarum, ſignificans ſe diſpoſuiſſe viginti Clericos & quadraginta nonnas ibidem conſiſtere poſſe.* Sic etiam appellantur in ſynodo Bonifacij anno DCCXLII. & in altera Leptinenſi. Vocabantur & nonnanes, ut in Capitulis Karoli M. *De monaſteriis minutis, ubi nonnanes ſine regula ſedent, volumus ut uno in loco congregatio* Pag. 143. c. 4.

Tom. II. *gregatio fiat regularis, & Epiſcopi prævideant ubi fieri poſſit.* & in ſynodo Moguntina ſub Karolo eodem cap. xx. & paſſim. Nomen ex reverentia inditum; quo modo apud Græcos calogeri monachi dicti, & calogeræ monachæ. Nonnos enim & nonnas nunc etiam Itali avos & avias dicunt. Quare ut hic nonnæ ſunt monachæ, ſic inter monachos etiam eos qui priores erant nonnos à junioribus ob paternam reverentiam vocari juſſit regula S. Benedicti.

Ibid. TALEM MVNDEBVRDEM] tuitionem ac defenſionem. Ideo ferè cum horum altero conjungitur. Tit. xxxv. cap. 5. *ſub tuitione eccleſiaſtica & regia mundeburde.* Tit. xxxix. *Mandeburdem autem & defenſionem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ pariter conſervabimus.* & apud Marculfum in formula de mundeburde Regis. Alij mundeburdum ſcribebant, ut in epiſtola * Karoli majoris domus pro S. Bonifacio in codice S. Remigij: *Et nobis ſuggeſſit quòd ſub noſtro mundeburdo vel defenſione eum recipere deberemus.* & in Karoli Calvi præcepto pro monaſterio Cellenſi: *quod monaſterium ſub tuitione & mundeburde ex longo tempore conſtat eſſe Comitis prædictæ civitatis.*

* Extat ſuprà pag. 731.

c. 6. DE DEI BAN. ET DE N. VER. BANNIMVS] Tit. ſeq. ſub finem: *De quibus omnes admoneri atque omnes ex Dei banno & noſtro cavere præcipimus* Hîc bannus eſt edictum, & bannire publico banno edicere. Decretio Childeberti Regis cap. 8. *Similiter Colonia convenit, & ita bannivimus, ut unuſquiſque judex latronem ut audierit, ligare faciat.* In Capitulis quæ Miſſis dominicis data fuerunt à Karolo M. cap. 20. *De banno Domni Imperatoris, quod per ſemetipſum ſolitus eſt bannire, id eſt de mundeburdio Eccleſiarum & viduarum, orphanorum, & minùs potentum.* Quod igitur in commune vocabant aut præcipiebant, id quia banno, id eſt, publica denuntiatione, indicebatur, bannus erat. Aliæ fuerunt hujus vocis ab eodem fonte notiones, de quibus poſtea ſuis locis.

Ibid. DE SVO SIC VVARNITVS] Tit. LIII. cap. XXIV. *& ad hoc omnes vvarniti ſint*, id eſt, parati & neceſſariis rebus inſtructi. quæ nunc eadem in vernacula noſtra ejus vocis eſt notio. ut cùm domum vvarnitam dicimus omni inſtrumento & ſuppellectile ſua ornatam atque inſtructam. Sive in hoſtem igitur, hoc eſt, in exercitum, ſive ad placita & publicos conventus, ſive ad curtem & palatium Regis veniendum eſt, ſic de ſuo paratum unumquemque domo ſua progredi jubet ut nulli gravis eſſe cogatur, atque ab omni præda & direptione abſtineat.

Pag. 144. ETIAM DE HONORIBVS] beneficiis aut dignitatibus & muneribus publicis quibus fungebantur. Contendebat Ludovicus ut qui à Karolo ad ipſum deſciverant, priſtinos honores reciperent, quibus ſpoliati à Rege fuerant: ſed obtinere non potuit. Annales Pithœani DCCCLIX. *Ludovicus tamen eis qui priore anno à Karolo deficientes ſui effecti ſunt, honores quos priùs habuerunt impetrare non potuit. Dilata enim res eſt in proximo placito finienda.* At nunc etiam ſuſpenſa remanet.

XXXII.

Tom. II.

Poſt reditum à Confluentibus.

MISSI NOST. DISCVRR.] Sub finem tituli hujus: *De his Miſſi noſtri diſcurrentes cum conſilio majorum Miſſorum, ut præmiſimus, ſtudeant.* & in formulis antiquis frequenter. Qui in provincias ad certum aliquod negotium mittebantur, ut hoc loco ad denuntiandâ & obſervanda ea quæ apud Confluentes ſtatuta fuerant, & tit. ſeq. *Miſſi ad hoc conſtitutum exequendum*, Miſſi diſcurrentes præ ceteris appellari jure poterant, quòd in miſſaticis ſuis non ſubſiſterent, ſicut majores Miſſi dominici, qui ad juſtitias faciendas erant conſtituti, ſed impoſitum munus celeriter obirent, eóque perfuncti regrederentur. Pag. 145.

MAIORES HOMINES] Capitula Ludovici Pij: *ſive de ceteris quæ ad correctionem majorum hominum pertinent.* cujuſmodi ſunt vaſſi dominici, qui alios ſub ſe vaſſos habent, & qui homines boni generis à Karolo M. dicuntur in Capitulis ex lege Salica, Romana, & Gombata cap. XII. *Vt homines boni generis, qui infra comitatum iniquè vel injuſtè agunt, in præſentia Regis ducantur, & Rex ſuper eos diſtrictionem faciat.* Majores natu, & ſuperiorum natalium, in ſynodis antiquis, majores perſonæ in legibus Burgundionum tit. 38. cap. 4. c. 3.

SI VVADII AD NOSTRÆ PART.] Si fiſco debeantur. Vvadium eſt pignus; & in vvadium dare, pignori dare. Hincmarus in Capitulis anni DCCCLII. cap. XI. *Vt nullus Preſbyter præſumat calicem vel patenam aut pallium altaris tabernario, negotiatori, aut cuilibet laico in vvadium dare.* atque ita tit. XXXVI. cap. XXIV. quod vvadium dixerat, pignus interpretatur ex libro tertio Capitulorum. Hoc verò loco vvadios dicit, non pignus, ſed multam quæ à reo delicti cauſâ debebatur, & pro qua vvadium dari mos erat. Quo ſenſu ſynodus Cabillónenſis II. cap. XVIII. *Dictum eſt nobis quòd in quibuſdam locis Epiſcopi & Comites ab inceſtuoſis & ab his qui decimas non dant vvadios accipiant, & à Preſbyteris pro quibuſdam negligentiis, & inter ſe pecuniam dividant.* Hoc debitum vvadij Odoni lib. I. de vita S. Geraldi cap. 24. Idem rurſus cap. 25. *quomodo conſequens eſſet ut exactiones vvadiorum ſine indulgentia exegiſſet?* Pag 146. c. 6.

NEQVE VVERRIBO] nullam in regno ſeditionem excitabo. Suprà tit. XXVII. cap. 15. *rixas & diſſenſiones ſeu ſeditiones, quas vulgus vverras nominat, commovere.* & tit. LIII. cap. 18. c. 8.

MISPRISERVNT, MISFECERVNT] Poſterior ætas tertiam vocalem in hujuſmodi verbis in ſecundam vertit, misfactum *meſfaict*, miſprendere *meſpreadre.* eodémque modo in aliis in quibus prima ſyllaba idem ſonat quod malè ac perperam. Pag. 147. c. 5.

XXXIII.

Edictum in Cariſiaco.

HOC EDICTVM] Mutilum erat in codice Bellovacenſi. Quod deerat adjecimus ex Laudunenſi. De bonis denariis non rejiciendis antea cautum fuerat alio edicto; in cujus execu- Pag. 151.

Tom. II. tione cùm dupliciter à Miſſis peccaretur, hoc eſt in mallatione ſive citatione ad mallum, & in exactione, banni videlicet ac multæ quam irrogabant, in utroque Rex quem modum teneri placeat nova lege ſtatuit.

Apvd Cancellarivm] Edictorum quippe regiorum cuſtos Cancellarius. Proinde ab illo capitula qui non habent accipere jubentur, tit. xiv. cap. 11. & tit. xxxvi. cap. 36. Idem enim edicta ipſa condebat. quod ex Adalardo docet Hincmarus epiſtola 5. c. 16. Additio iv. Capitulorum: *Sequentia inter noſtra capitula tenenda generali conſulta Erchembaldo Cancellario noſtro inſerere juſſimus.* Eadem Regis nomine populo adnuntiabat. Tit. xiii. poſt cap. xxxii. *Et tunc juſſit Gauzlenum Cancellarium ut hæc ſequentia in populum recitaret.* Quibus omnibus in locis Cancellarius abſolutè dictus pro ſummo Cancellario vel Archicancellario; cùm alioqui Cancellarij quoque eſſent dicique ſolerent qui ſub illo erant ſecretarij ac notarij palatij, ut in diplomate Karoli noſtri Regis pro S. Martino Turon. quod anno xxxii. Indictione x. hoc eſt anno poſt hoc edictum proximo datum eſt: *Gauzlenus regiæ dignitatis Cancellarius ad vicem Ludovici recognovi.* quod in aliis eſt, *regiæ dignitatis* vel *ſacri palatij* notarius.

Coniectvm accipere] contributionem exigere. Tit. v. cap. 4. de his quæ Preſbyteri adventantibus Epiſcopis pendere debent: *Preſbyteri tale conjectum faciant ut Epiſcopi ſolatium habeant, & ipſi non graventur.* & tit. lii. *conjectus exigatur*, de exactione conſtituta Nortmannis. Conjectus ergo, ſive conjectum, Græcæ vocis imitatione, ſymbola dicitur, id eſt penſitatio & tributum, quod aliqua de cauſa exigitur & confertur. Karolus M. in Capitulis non editis *: *Vt liberi homines nullum obſequium Comitibus faciant, nec Vicariis, neque in prato, neque in meſſe, neque in aratura aut vinea, & conjectum ullum vel reſiduum eis reſolvant, excepto ſervitio quod ad Regem pertinet & ad heribannitores & his qui legationem ducunt.* & in Capitulis anni dcccvii. *Et unicuique ex ipſis qui in hoſte pergunt, fiunt conjectati ſolidi quinque.* id eſt, ſolidi quinque ex aliorum conjectu tribuantur.

* Suprà to. 1. pag. 400.

Medietat. francilis banni] Bannus hoc loco non edictum, ut ſuprà, ſed fredum, id eſt, multa & compoſitio quæ ob neglectum violatumque bannum fiſco ſolvebatur. Gregorius Turon. lib. 5. cap. 27. de Chilperico: *De pauperibus & junioribus Eccleſiæ vel Baſilicæ bannos juſſit exigi, pro eo quòd in exercitu non ambulaſſent.* Hinc illa frequenter in Capitulis: *Qui iſta irruperit, bannum dominicum omnimodis componat.* Francilis itaque bannus intelligitur franci id eſt liberi hominis multa, quæ Francorum compoſitio dicitur in lege Ripuariorum tit. xviii. cap. 3. *Medietate compoſitionis francorum culpabilis judicetur.* Quæ porrò medietas francilis banni ſeu compoſitionis francorum hic dicitur, in Karoli M. Capitulis, quorum teſtimonio ſuperiùs uſi ſumus, ſemiplena leudes liberi hominis appellatur.

Pag. 152. Barcaniare] tricari & tergiverſari. Id noſtrum *barguigner*. quod propriè eſt licitando cunctari. Tom. II.

XXXIV.

Synodi Piſtenſis.

Rex et Episcopi] Inde ſynodus regalis appellatur in privilegio de libertate S. Dionyſij, quia Rex aderat, & ſynodus univerſalis, quia ex diverſis provinciis convenerant Epiſcopi qui privilegio eidem ſubſcribunt numero ampliùs triginta. Ex annorum autem Chriſti nota & indictionis Iulio menſe vel Auguſto habitam colligimus, cùm annus Karoli xxiii. inchoatus jam eſſet, Indictio decima nondum finita. Quod planè confirmant verba privilegij ſynodi ipſius de villa Lirado, pro S. Martino Turonenſi: *Cùm ſuper fluvium Sequanæ, in loco qui Piſtas dicitur, unanimiter ſacroſanctum Concilium ageretur anno* dccclxii. Et ſubſcriptio: *Data menſe Auguſto*, xx. *ipſius menſis.* Pag. 153.

Locvm qvi Pistis dicitvr] Piſtas noſtri ferè Pixiacum ad Sequanam eſſe tradunt. Rem incertam facit quòd pagum Pinciacenſem, ſive, ut titulo xiii. ſcriptum eſt, Pinceſiſum, ipſum eſſe non abnuunt Pixiacenſem pagum, in quo archidiaconatus eſt Eccleſiæ Carnotenſis. Qui autem conſentaneum eſt à Piſtis Pinceſiſum formari, vel tam diverſis nominibus eundem locum deſignari? Accedit quòd Aimoinus lib. 5. c. 31. Karoli Regis deſcribens iter ab Andegavis ad Ambianos, *per Cenomannos, & Ebroicenſe oppidum, ac ſecus caſtellum novum apud Piſtas*, Ambianos perveniſſe ſcribit. Abſurda porrò itineris illius ratio videatur, niſi Piſtas multo infrà Pixiacum fuiſſe intelligamus. De Piſtis ſanè conſtat, primùm ad Sequanam fuiſſe, deinde pontem & caſtellum habuiſſe, ibi præterea ſedes aliquandiu fixiſſe Nortmannos, quod titulus hic teſtatur. Et quoniam Nortmannos in Oſcello Sequanæ fluminis inſula reſediſſe indicat Karoli proclamatio adverſùs Vvenilonem tit. xxx. cap. v. idémque diſertè affirmat Hincmarus in libello de villa Noviliaco, qui editus eſt cum Flodoardo, haud vanus fortaſſe conjector fuerit qui Piſtas eo loco quærendas ſuſpicetur. In epiſcopatu Rotomagenſi fuiſſe argumento eſt epiſtola Hincmari, quam Vvenilonl Rotomagenſi ſcripſerat, *de operariis & opera quam faciebat ad Piſtas in Sequana*: cujus meminit Flodoardus lib. 3. c. 21.

Cvm drappis] Drappi hodie Gallis ſunt panni. Sed ut pannos Itali vocant veſtes ipſas è panno, ita hoc loco drappos dixit veſtes è drappis. Drappos autem depannatos, veſtes uſo detritas & deraſas. qua forma item detonſos homines & delavatos dixerat pro intonſis & illotis. Drapporum & drappalium nomen frequens apud Marculfum & reliquos formularum auctores. Leguntur & drappæ laneæ in epiſtola Salomonis Brittonum Regis ad Hadrianum ſecundum. Pag. 157.

Firmitates] caſtella & munitiones. ut tit. xxxvi. poſt finem edicti: *Caſtella & firmitates & haias.* Pontibus enim & caſtellis Sequanam & Ligerim munire illo ſeculo neceſſe fuit propter incurſiones Nortmannorum. Tit. liii. c. 26. *De caſtellis ſuper Sequanam & ſuper Li-*

Tom. II. *gerim ex utraque parte.* De caſtello novo apud Piſtas paulò antè dictum eſt ex Aimoino, iterúmque audiemus tit. XXXVI. De ponte ſcribit Hincmarus Karolo Regi apud Flodoardum lib. 3. c. 18. *De opera pontis quem Rex cum ipſo ac ceteris nonnullis fidelibus ſuis faciebat ad Piſtas in Sequana.*

Pag. 159. c. 3. IN BANN. N. MITTANTUR] in fiſci poteſtatem redigantur. Tit. XXXVI. c. 6. *& ſic ipſa res illi judicio Scabiniorum in bannum mittantur.* Hincmarus Karolo Regi de Hincmaro nepote: *Quicquid de rebus & facultatibus eccleſiaſticis ad gubernandum acceperat, juſſione veſtra in bannum, quod jus lingua Latina proſcriptio confiſcandi vocatur, eſt miſſum.*

XXXV.

Quando Lotharius ad oſculum receptus eſt.

Pag. 163. PRO HIS CAUSIS] Diſcidij cauſam Karolus, cur à Lotharij colloquio abſtineret, triplicem exponet, Engeltrudis adulterium, Iudith raptum, & Theutpergæ repudium. de quibus mox ordine ſingulatim.

Pag. 165. AD TUSIACUM] villam Tullenſis territorij, in qua inſignis XIV. provinciarum celebrata eſt ſynodus anno DCCCLX. menſe Octobri; in eáque actum inter cetera de Engeltrude Boſonis Comitis conjuge, quæ relicto viro in regno Lotharij jam pridem peſſima fama vagabatur. Hincmarus de divortio Lotharij: *Sicut Boſonis mulier, de qua in ſynodo apud Leucorum civitatem habita fuimus cum interpellatione commoniti.* Vetus adnotatio in codice Nicolai Fabri: *Dum celebraretur Concilium in villa Tuſiaco, hæ epiſtolæ apoſtolicæ directæ ſunt cauſa Boſonis & uxoris ejus.* Intelligit autem has ipſas à Boſone allatas Nicolai I. epiſtolas, tum ceteras ad alios, tum illam qua Karolum ut de Engeltrude Lotharium moneret hortabatur: *Unde veſtram*, inquit, *exhortamur regiam magnitudinem ut corrigatis Lotharium Regem nepotem veſtrum, ne tantum piaculum permittat manere in regno ſuo, hoc eſt, non conſentiat fugitivam uxorem Boſonis Comitis tamdiu remanere ut non reddatur viro ſuo.* Integra extat in annalibus eccleſiaſticis, ſed anno DCCCLXII. inſerta, cùm ad DCCCLX. referenda videatur.

Pag. 166. c. 5. FILIAM IUDITH VIDUAM] Nupſerat illa priùs Edilulfo Regi Anglorum, ut coronationis acta declarant, quæ ſuo loco ſub finem poſt Capitula ſubjicientur. Illo mortuo cùm rediiſſet in Galliam, Balduinum Comitem ipſius nuptias appetentem, patre inſcio, Ludovico, ut ferunt, fratre approbante, volens ſecuta eſt. Balduinus Karoli metu in Lotharij regno delituit quoad Rex Nicolai Papæ precibus inflexus annuit ut nuptiæ legitimæ Autiſiodori conjungerentur ſub exitum anni, ut ex Hincmari ad Nicolaum epiſtola (quam Flodoardus lib. 3. cap. 12. recitat) colligere eſt, DCCCLXIII. Quòd ergo furatus uxorem hîc dicitur Balduinus, itémque ab Hincmaro in epiſtolis ad Theodoricum Cameracenſem & ad Hungarium Trajectenſem Epiſcopos, (quarum mentio apud Flodoardum lib. 3. c. 20. & 23.) eo nempe dictum eſt quòd illam ſine patris aſſenſu duxerat; volentem alioqui, ut dixi, ſecutam

fuiſſe Balduinus affirmabat, ut Nicolai ad Karolum epiſtola ſecunda teſtatur: *Qui veſtram ſe habere indignationem eò quòd Iudith filiam veſtram illum præ ceteris diligentem ſine veſtra voluntatis conſenſu in conjugium elegerit, eamque volentem acceperit, ore proprio retulit.* Hic porrò eſt Balduinus à quo genus & origo veterum Flandriæ Comitum. Tom. II.

DE UXORE LOTHARII] Theutperga Huberti Abbatis ſorore, quam Lotharius Vualdrada pellice inducta repudiavit. De quo divortio, præter ſynodos Aquiſgrani, Metis, Romæ habitas, & præter Nicolai aliorúmque epiſtolas, liber extat Hincmari Archiepiſcopi. Res hoc anno inchoati, variis deinceps modis toto ſexennio agitata & protracta, non alium quàm quem Lotharius vitæ finem ſortita eſt. c. 6.

ILLI SIC PRIVATUS] familiaris & amicus. Utuntur & in adnuntiatione ſua Karolus & Lotharius. Inde in vernacula noſtra *privé* familiaris, & *privauté* familiaritas. Pag. 170. c. 2.

IN SUA MERCEDE FECIT] Tit. XIX. cap. 1. *ut ad vos ſuos denominatos fideles in ſua mercede transmitteres.* id eſt, gratuita indulgentia. Karolus M. in Capitulis anni DCCCXIII. *qualiter in Domini Regis mercede eleemoſyna fiat facta.* Alio ſenſu in mercede vel ad mercedem ſuam ſe facere dicebant quod ſpe fiebat divinæ remunerationis. Pippinus in diplomate pro S. Dionyſio: *Propterea in noſtra mercede & remedio animæ genitoris noſtri Karoli donamus ipſum locum &c.* Pag. 172. c. 1.

XXXVI.

Edictum Piſtenſe.

MANNIRI ET BANNIRI] citari & vocari ad placitum ac judicium. Differre tamen iſta liquet ex lib. IV. cap. 25. *non manniatur, ſed à Comite banniatur.* Hoc igitur diſcrimen, quòd mannire dicebantur cauſatores ipſi, cùm alter alterum, ut in jus ambularent, coram teſtibus admonebat. Hincmarus Laudunenſis ad Remenſem: *Anſgarius regia poteſtate ipſas obtinuit, non advocato meo ad mallum, ut publicas habens leges, pro rebus ipſis mannito.* Bannire verò Comites, Vicarij, & judices alij, cùm per bannum ad placita vocabant. Unde qui vocatus ad placitum non venerat, ſi mannitus fuerat, mannitionis ſeu manninæ compoſitionem adverſario ſolvebat: ſi bannitus, bannum Comiti componebat. Hincmarus epiſtola 4. c. 15. *Comites & Vicarij vel etiam Decani plurima placita conſtituunt, & ſi ibi non venerint, compoſitionem ejus exſolvere faciunt. Et quia priùs per manninas veniebant, excogitarunt quidam ut per bannos venirent ad placita. quaſi propterea melius eſſet, ne ipſas manninas alterutrum ſolverent. hac ideo facientes ut ipſi bannum acciperent.* Pag. 176. c. 6.

IUDICIO SCABINIORUM] Iudicum. Karolus M. in Capitulis Aquenſibus anno nono, de eo cui ad mortem damnato vita conceſſa eſt: *nec inter Scabinios ad legem judicandam locum teneat.* Hi ad omnia placita ſepteni minimùm conveniebant. Lib. III. cap. 40. *exceptis Scabineis VII. qui ad omnia placita præeſſe debent.* In placito de mancipiis S. Remigij evindicatis, Pag. 177. c. 6.

Tom. II cujus antea meminimus, octo numerantur. *Ipſi enim videntes cognoſcentéſque rei veritatem atque comprobationem, ſtatim ſe recrediderunt, & per judicium Scabiniorum, quorum hæc ſunt nomina, Geimfridus, Vrſoldus, Fredericus, Vrſiandus, Hroderaus, Herlcherus, Ratbertus, Giſlehardus, revuadiaverunt ſervitium multis diebus injuſtè retentum vel neglectum.*

Pag. 178. c. 11. Nominis nostri monogramma] Ea erat nota & character ut cùm litera unica videretur, unde monogramma eſt dictum, omnes tamen nominis literas exprimeret. Denariorum enim quos deſcribit forma hæc erat, qualis hodie paſſim in plurimorum ſcriniolis ſpectari ſolet.

Monogrammatis antiquiſſimus olim uſus fuit in diplomatibus Regum noſtrorum, in quibus nomen non integrum, ut mos nunc eſt, ſignabatur, ſed hoc unico charactere. Karolus Calvus inſtituiſſe primus videtur ut nummis imprimeretur, cùm ante illum, quod in Karoli M. & Ludovici Pij denariis obſervare eſt, pro monogrammate Principis effigies aut aliud quippiam incidi ſoleret.

cap. 12. Nisi in palatio nostro] Hæc moneta palatina dicebatur, cujus ſpecimen nunc datum eſt. Vetuerat aliquando Karolus M. monetam ullo alio loco eſſe niſi in palatio. Qua de re præter capitulum xii. lib. 11. aliud extat ejuſdem non editum: * *Vt in nullo loco moneta percutiatur niſi ad curtem; & illi denarij palatini mereentur, & per omnia diſcurrant.*

* Suprà to 1. pag. 464

Ibid. In qventovico] Hujus loci denarium vidimus hac inſcriptione: Karlvs Dei gratia rex; in altera facie, qventovvici. Quentovici porrò mentio eſt in præcepto Ludovici Imp. de diviſione inter filios, quod editum eſt à Pithœo poſt Thegaiium: *Adartenſis, Bolonienſis, Quentovico, Cameracenſis, Vermandenſis.* Idem, ni fallor, qui Vvicus ſimpliciter appellatur in alio diplomate Karoli M. apud Aimoinum lib. v. cap. i. *Neque per civitates tam in Rodomo quàm & in Vuicus, neque in Ambianis.* de quo & Dagobertus Rex de mercato ſancti Dionyſij: *Ad Rothomum portum, & ad Vuicus portum, qui veniunt ultra mare.* & Alcuinus epiſtola xii. *Reverenti mihi de Vuicus propter cauſas neceſſarias.* Quibus ex locis quo in tractu Quentovvicus olim fuerit facilius eſt conjicere quàm certam & veram ſedem indicare.

Ibid. In metvllo] Metullum vicum prope Burdigalam commemorat Chronicum Montis Dei de geſtis Nortmannorum: *Anno* dcccxlviii. *Normanni Burdigalam Aquitaniæ Iudæis prodentibus captam depopulatámque incendunt. Deinde Metullum vicum populantes incendio tradunt.* De illo agi hoc loco non puto. De altero malim, quod in finibus Pictonum Mellum hodie appellant, aliàs Metullum dictum fuiſſe probant antiquæ chartæ Comitum Augenſium, in quorum poteſtate oppidum id erat. Acta viſitationis Simonis Archiepiſcopi Bituricenſis: *apud Prioratum S. Hilarij de Metulo diſtantem à Prioratu de Lezeignano per* vii. *leucas Pictavinas.* Metullum prætereа, ſed ſine loci deſignatione, nominant geſta Dagoberti Regis cap. xli. *Plumbum quod ei ex Metullo cenſitum in ſecundo ſemper anno ſolvebatur libras octo millia ad cooperiendam Eccleſiam conceſſit.* Tom. II.

Argentvm exmerent] Purgent & merum reddant. Duo in denariis requirebantur, ut puto fierent argento, non mixto, & ut penſam, id eſt, pondus haberent legitimum. In quibus hæc inerant, meri & penſantes dicebantur. Synodus Francofordienſis cap. 5. *De denariis, ſi mero ſunt argento, & pleniter penſantes.* c. 13.

Ivdicio Dei se examinet] Infrà iterum cap. 20. & tit. xlv. cap. 3. & 7. Quibus ex locis liquet ſolitos olim, cùm de crimine ſuſpectus atque inſimulatus quiſpiam fuerat, ſi per teſtes comprobari non poterat, ad Dei judicium compellere, ut ex ejus eventu vel liberaretur vel condemnaretur. Karolus M. in Capitulis anni noni cap. 9. *Vt omnes judicio Dei credant abſque dubitatione.* Quod genus examinis meritò improbat ac refellit Agobardus in libello quem de eo argumento ſcripſit. in quo & varios ejus modos explicat. *Mitte unum de tuis, qui congrediatur mecum ſingulari certamine, ut probet me reum tibi eſſe, ſi occiderit; aut certè jube ferrum vel aquas calefieri, quas manibus illaſus attrectem; aut conſtitue cruces, ad quas immobilis perſeverem.* Quadruplex genus recenſet, monomachiam, ferrum ignitum, aquam ferventem, & crucem. Aquam frigidam prætermittit, cùm in aquam colligati dimittebantur. de quo judicio prolixa eſt Hincmari epiſtola ad Hildegarium Epiſcopum Meldenſem. *Et vani homines*, inquit Agobardus, *nominant iſta judicium Dei. Vnde probari poteſt judicium eſſe Dei quod Deus nunquam præcepit?* Verùm hæc omnia tandem legibus tum eccleſiaſticis tum civilibus damnata & abrogata ſunt. Ibid.

Se idonevm reddat] Purget ſe atque immunem probet à crimine de quo impetitur. Tit. xi. cap. 6. Ragamfrido, qui præcepta falſa regio nomine compilaſſe dicebatur, interdictum ne a parrochia Remenſi abſcederet, *donec ſe ab illis quæ ei impingebantur idoneum redderet.* Id fiebat aut ſacramento, ut hoc loco, aut per teſtes juratos, ut lib. iii. cap. 64. aut judicio Dei, cujus exemplum eſt in ſynodo Francofordienſi cap. 7. de Petro Epiſcopo: *Exivit ejus homo ad judicium Dei, neque per Regis ordinationem, neque per ſancta ſynodi cenſuram, ſed ſpontanea voluntate; qui etiam à Domino liberatus idoneus exivit.* Pag. 181. c. 20.

Tortvm faciant] damnum vel injuriam inferant. cap. 13. & 26. tituli hujuſce. Pro eodem torturæ quoque poſitum nomen animadverti in reſcripto Godefridi Ducis & Marchionis, Virduni edito adversùs torturas Advocatorum, quibus affligebant Eccleſias fidei ſuæ commiſſas. Pag. 183. cap. 20.

Per denaratas vendvnt] denariorum pretio, quaſi per denariatas. Sic denarata Ibid.

Tom. II. ceræ legitur in charta Beſuenſi, aut denerata de cera in charta ingenuitatis qua Aſaira famula ingenua facta eſt, in tabulario S. Vitoni: *at annis ſingulis unam deneratam de cera perſolvat.* Et ibidem in teſtamento Bertarij: *perſolvant duas deneratas de cera ad altare S. Vitoni in Kalendario ſui tranſitus.* Duas denetatas de cera dicit quod in alia Beſuenſi charta eſt perſolvere in cera duos denarios.

Pag. 184. c. 21. Bannvm Revvadiatvm] Hincmarus Laudunenſis ad Remenſem: *& pro eo quòd illa manſa intraverat, ut bannum revvadiaret interpellaretur.* Item in alia epiſtola: *Videns autem quia mei homines cogerentur revvadiare quòd me in villam Pauliacum ſecuti fuerant.* Revvadiant bannum qui ad banni multam judicio damnati pro ea dant vvadium. eodémque modo in aliis. Vvichardus Abbas Frotario Epiſcopo Leucorum: *Videtur tamen nobis, ſi vos utile judicaveritis, ut quicunque de ipſis mancipiis, qui ſe ſubtrahere de noſtra dominatione moliuntur, ſervitutem ſuam coram vobis revvadiare faciatis, ut deinceps per juſtitiam ſubacti hanc fraudem perpetrare nequeant.* Et in evindicatione mancipiorum S. Remigij, *revvadiaverant ſervitium,* ut ſuprà ſcriptum eſt.

Pag. 185. c. 23. Fabricin. ex avro vel arg.] vaſa aurea vel argentea, aurum omne argentúmve factum. quæ fabricaturæ dicuntur in formulis antiquis.

c. 24. Vendatvr libra avri] Auri ad argentum proportio ferè olim, etſi aliquando variatum, apud Græcos decupla fuit, apud Romanos paulò pluſquam, ut ſic loquar, duodecupla. Itaque aureum illi nummum decem ejuſdem ponderis argenteis mutabant, hi duodecim & ſemiſſe. Quamquam autem diverſa ratio videatur, quando non maſſi cum maſſa ſimpliciter, neque ſignati nummi cum ſignatis, ſed maſſa cum nummis comparatur, hic tamen puri auri libra duodecim quoque denariorum libris æſtimatur. Arcadius verò Imp. lege unica Cod. Theod. *De argenti pretio quod theſauris infertur,* pro ſingulis libris quinos ſolidos aureos inferri jubet. Quòd ſi tunc auri libra ſolidos lxxii. continebat, ut eſt in l. 13. Cod. *De ſuſceptoribus præpoſitis & arcariis,* conſequens eſt ut maſſæ argenti ad aurum ſignatum ratio Arcadij lege fuerit quæ eſt unius ad quatuordecim.

Pag. 186. c. 25. Brvnias] loricas. Sic enim exponunt gloſſographi. atque ita intelligendum quod in lege Ripuariorum tit. 36. cap. 11. ſcriptum eſt, ut qui vveregildum ſolvere debet, *bruniam bonam pro ſolidis duodecim tribuat.* & in Capitulis Karoli M. ad Theotonis villam anno dcccv. editis: *Omnis homo de duodecim manſis bruniam habeat.*

c. 26. Paganses franci] liberi. quo ſenſu in his Capitulis paſſim, & apud alios, ut cùm de ſervis quæritur qui francas feminas accipiunt, id eſt, liberæ conditionis. Inde bannum francile ſuprà liberi hominis bannum interpretati ſumus. Præcipit ergo ut qui per pagos liberi ſunt homines, & caballos habent, cum pagi Comite in exercitum pergant, & debitos paraveredos de more præſtent. A caballis caballarij equites dicti in Capitulis Aquenſibus Karoli M. anno ſeptimo, Tom. II. & ab Hincmaro in epiſtola ad Karolum Regem: *Per villas in quibus non ſolùm homines caballarij, ſed etiam ipſi cocciones rapinas faciunt.*

Hostem facere] Hoſtis eſt exercitus, Pag. 187. c. 17. *l'hoſt* majoribus noſtris. Capitula Karoli M. Bononiæ ad litus maris edita dcccxii. *Vt in hoſte nemo parem ſuum vel alteram bibere cogat, & quicunque in exercitu ebrius inventus fuerit; in bibendo ſola aqua utatur, quouſque ſe malè feciſſe cognoſcat.* Quare hoſtem facere eſt expeditionem, ut proximo capite loquitur, exercitalem facere. quod exercitare in quodam alio capitulo dixit Karolus idem Imp. *De liberorum hominum poſſibilitate, ut juxta qualitatem proprietatis exercitare debeant.* alibi *hoſtilitatem facere,* ut in diplomate pro Maurilio Epiſcopo Andegavenſi. Hinc *hoſtilis apparatus* tit. ſequenti cap. 13. & *hoſtiliter præparatus* infrà ſub finem tituli hujus & in iiſdem Aquenſibus Capitulis.

In marcha vvactas faciant] Ibid. excubias in limitibus agant. Ludovicus Pius in præcepto quod Hiſpanis fecit qui ad ſe confugerant: *In marcha noſtra explorationes & excubias, quod uſitatò vocabulo vvactas dicunt, facere non negligant.* Inde ſuum *vvacht* Germanis, *guet* noſtris.

Heribannvm persolvant] Heribannus Ibid. dicebatur multa quam luebat is qui ad exercitum vocatus venire contempſerat. Karolus Imp. in Capitulis Bononienſibus cap. 9. *Quicunque liber homo inventus fuerit anno præſente cum ſeniore ſuo in hoſte non fuiſſe, plenum heribannum perſolvere cogatur.* Einhardus epiſt. 22. *Et ideo non videtur mihi juſtum eſſe ut heribannum ſolvere debeant qui non alibi fuerunt niſi ubi ipſe Imperator præcepit.* Inde heribannator in Capitulis, heribanni exactor.

In polypticis] Sic appellarunt libros Pag. 188. c. 29. cenſuales alióſve rationum publicarum. In Codice Theod. *De diſcuſſoribus* l. 2. vetat Imperator ne *accepta ſemel ſecuritates & regeſta polypticis,* id eſt, ut paulò pòſt exponit, ratiociniis publicis inſertæ, *à diſcuſſoribus & apparitoribus denuo poſtulentur.* Quæ in his libris continebantur, fidem perpetuò faciebant. unde fides polypticorum Cod. eod. *De indulgentia debitorum.*

Carropera et manopera] Duplex Ibid. genus ſervitutis. Carropera ſunt quas tit. xxvii. cap. 14. carricaturas dixit, cùm carri vecturæque opera debetur. Manopera ſervitium manuale dicitur lib. iii. cap. 51. quia opus manu fit. unde manoperarij in diplomate Karoli Calvi pro S. Dionyſio. Inferior ætas curbadas appellavit, *Corvées.* Ad carropera itaque ſpectat quod de vehenda margila ſequitur; ad manopera, battere in ſcuria. In Polyptico S. Remigij: *Faciunt carropera de annona aut vino in leugu* xii. *Sin autem, dabant denarios* xii. Et alio loco: *Carroperas & manoperas inter totos circulos quinquaginta.*

Et margilam] Terræ adipem vocat Pli- Ibid. nius de ratione agens emendandæ terræ lib. 18. cap. 6. *Alia eſt ratio quam Britannia & Gallia invenere, alendi eam ipſa. quod genus vocant margam. Eſt autem quidam terræ adeps, ibi den-*

Tom. II. *ſante ſe pinguitudinis nneleo.* Quæ ergo marga primùm, eadem pòſt margila dicta eſt. Hodie vulgo à pleriſque marna, ab aliis marla nuncupatur.

Ibid. In scvria battere] Lib. I. cap. 75. de his quæ die dominico facere non licet: *nec lanam carpere, nec linum battere.* Battere eſt tundere & percutere. linum battere, tundendo purgare. Hic de meſſe intelligendum, quam coloni noſtri battendo & flagellando purgant. Quare ſcuriam, quæ apud nos ſtabulum nunc equorum ſignificat, latiùs olim uſurparunt pro ea quam graneam vocitant. Hincmarus adversùs nepotem: *Scuriam ipſius interclusit, & annonam de terris dominicatis collectam ſine licentia Presbyteri in eam miſit.* Polypticus S. Remigij: *Faciunt & pecturam ad cortem, ſcurias, & hortum claudendum.*

c. 30. Sellam retinent] manſi cujuſque. Hincmarus ibidem cap. I. de Capella quam Attala Epiſcopus Eccleſiæ Laudunenſi donarat: *excepto atriolo ad ſepulturam, & excepta ſellula manſelli ipſius Capellæ, cum hortulo.*

Pag. 190. c. 32. Iectivi inveniantvr] Cap. ſequenti: *ſe inter ſe jectiſcunt.* &, *contra cauſatores ſuos jectiſcant.* &, *ſine compoſitione ac jectitione.* Ex formulis ſolemnibus antiquis apparet jectivos propriè dictos fuiſſe qui vadimonium deſeruerant & ad placitum venire neglexerant. Formula CLIX. quæ indiculus regalis de jectivis inſcribitur: *Nec ipſe ad placitum venit, nec miſſum direxit qui ulla ſonia nuntiaret, & placitum ſuum neglexit, & jectivus exinde remanſit.* Hoc ſenſu jectiſcere fuerit deſerti vadimonij arceſſere; jectitio, actio ipſa. Sed jectivos etiam univerſè dicebant omnes qui in re alia quavis negligentes fuiſſent, ut in formulis iiſdem CXLVII. & CLXIX. qui debitum colonitium aut ſervitutem non reddiderant. & in charta audientiali CLVII. *Interim verò uſque ad placitum neutra pars ex ipſis jectiva appareat,* id eſt, cauſæ defuiſſe cenſeatur.

Ibid. Barigildi eivs] Apparitores, unde nunc etiam apud Italos barigelli vocantur principes apparitorum.

c. 33. Lingva theod. scastlegi] armorum depoſitio. Verba ſunt cap. 114. Additionis quartæ. quod deptomptum eſt ex Capitulis anni XVI. Ludovici Auguſti. Teutonibus hodie *leggen* eſt deponere, *ſcaſt* quid ſit dicere non habent. Affine huic, ſed diverſæ ſignificationis vocabulum *ſcatz*, vel *ſcaz*, pro munere aut premio ſumi videtur in epiſtola Hincmari Laudunenſis ad Remenſem de Grivone: *quod Romam ipſum non pro alia re ire rogabam niſi ut inde ſcatz mihi daret. quod ego mirabar ſi diceret, cùm quicquid habebat beneficij gratis ei dediſſem & ſine ullo pretio.* & in miſſatico ejuſdem apud Hincmarum Remenſem poſt finem libri LV. capitum: *quicquid de rebus ſuæ Eccleſiæ fecit & ordinavit, non per ſcaz vel per aliquam propinquitatem aut amicitiam inde fecit.*

Pag. 192. c. 34. De svis rescellis] Recul is, aut reiculis, ut ſuprà tit. VII. ex ſynodo Arvernenſi.

Pag. 194. c. 37. Heribergvm nostrvm] paratam manſionem & hoſpitium. quod paramentum dixit Hincmarus Karolo Regi: *& antequam de paramento veſtro ad manſiones redeant:* & pauló poſt: *hanc admonitionem eis quotidie, quando ad paramentum veſtrum venerint, relegat.* Inde heribergare in Capitulis Bononienſibus Karoli M. cap. 2. hoſpitio excipere, *herberger.* & heribergagium in literis S. Ludovici Regis, quibus Cornellas villam à procuratione regia & heribergagio ſeu giſta liberam eſſe declarat. Tom. II.

Et haias] clauſuras. Hææ nobis hodie ſunt ſepes quælibet. olim, ut hinc apparet, pro militari vallo & munitione uſurpatæ. Pag. 195. c. 1.

XXXVII.

Apud Tuſiacum.

Hæc misit in Bvrgvndiam] In codice Laudunenſi legatio hæc ſequenti Regum adnuntiationi poſtponitur. Parvi autem refert utra antecedat. Id certum eſt, utramque hoc anno apud Tuſiacum editam fuiſſe. Pag. 195.

In nostrvm indominicatvm] Cap. V. *in noſtrum dominicatum*, hoc eſt, in dominatum & poteſtatem. In literis Henrici Epiſcopi Tullenſis de donatione Simonis Ducis Lotharingorum & Atleidis conjugis pro S. Manſucto: *alodium ſuum quod emerant, & in ſuo indominicatu jamdudum poſſederant.* Hincmarus de villa Noviliaco: *Defuncto Tilpino tenuit Rex Karolus Remenſe epiſcopium in ſuo dominicatu, & dedit villam Noviliacum in beneficio Anſchero Saxoni.* Qui fundum ut dominus poſſidebat, non ut beneficiarius, is in ejus dominicatu fundus eſſe dicebatur. Dominicatura etiam dicta in præcepto Ludovici junioris de abbatia in Calvomonte, *quam ipſe & anteceſſores longo tempore in dominicatura habuerant*, tunc verò S. Dionyſij monaſterio concedebatur. Pag. 197. c. 3.

Fidelis homo deveniat] vaſſallus, qui fidelitatem regi ipſi vel alicui ejus vaſſo debeat. Ibid.

Mvlieribvs avt matribvs] Mulieres poſuit pro uxoribus; ut ſynodus apud Compendium ſub Pippino cap. 13. *Si quis vir mulierem ſuam dimiſerit.* & iterum: *vir illius accipiat mulierem legitimam.* Arſenius Nicolai Papæ legatus in epiſtola ad Epiſcopos ſcripta hoc ipſo anno DCCCLXV. *& quanta ſcelera Engeltrudis quondam Boſonis Comitis mulier perpetraſſet.* Idem Itali vulgò faciunt, quibus uxor eſt *moglie*. Et nos ſimiliter feminam pro uxore dicimus. quod veterum etiam fit exemplo, ut in titulo præcedenti: *Si femina maritum aut maritus feminam acceperit, illud conjugium diſſolvatur.* c. 5.

Cvm Gvntfanonario] Vexillifero, vel duce. Manſit vocis uſus apud Italos, qui vexillum gonfalonem vocant. Ac Romæ nunc etiam Gonfanonarium ſive, ut vulgò enuntiant, Gonfalonarium Eccleſiæ nuncupant magiſtrum ſeu præfectum vexilli militiæ eccleſiaſticæ; & apud Florentinos ſuperioribus ſeculis ſtatus fuit magiſtratus, qui Gonfalonarius juſtitiæ dicebatur. Pag. 199. c. 13.

In tractoria] Miſſis omnibus ad legationes ſuas profectutis tractoria dabatur, id eſt, epiſtola cujus beneficio ſuſcipiebantur & conjectum accipiebant. Lib. IV. capit. 30. *Si quis litteras noſtras deſpexerit, id eſt, tractoriam quæ propter Miſſos recipiendos dirigitur.* Ideo tracto- Pag. 200. c. 16.

Tom. II. *riam ſtipendialem* appellat Agobardus in libello de inſolentia Iudæorum. Io tractoris porrò adnotari ſolebat quantum cuique Miſſo pro ejus conditione ſuppeditari oporteret. Qua de re Ludovici Pij extat conſtitutio in eodem libro cap. 73. *De diſpenſa Miſſorum, qualiter unicuique juxta ſuam qualitatem dandum vel accipiendum ſit, videlicet Epiſcopo panes* XL. *friſcinga tres &c.* ubi triplicem gradum diſtinguit, aliámque diſpenſam decernit Epiſcopo, aliam Abbati, Comiti, aut miniſteriali, aliam denique vaſallo regio.

Pag. 201. HLVDOVVICVS ET KAROLVS] Annales Pithœani alterum horum Regum conventum ante ſex menſes habitum fœdúſque in eo initum commemorant his verbis: *Anno* DCCCLXIV. *Hludouvicus & Karolus Reges & fratres apud Duſicam villam menſe Septembri convenientes fœdus ineunt, & quicquid inter eos levitate humana vel ſuggeſtione militum perperam geſtum fuerat, ſibi mutuò dimittunt, cuncta retro oblivioni tradenda cenſentes. Hujus autem fœderis pactum inviolabiliter omni tempore conſervandum, teſtes & admonitores idonei ex utraque parte ſtatuuntur. Nam Hludouvicus ex parte Kareli Hincmarum Remenſem Epiſcopum & Engilramnum Comitem, Karolus verò ex parte Hludouvici Luitbertum Archiepiſcopum & Altfridum antiſtitem elegit; ut ſi fortè ab aliquo ejuſdem pacti jura læderentur, his admonentibus & geſta priora ad memoriam revocantibus, faciliùs in priſtinum ſtatum reformari poſſent.*

Pag. 202. c. 6. NEPOS NOSTER HLOTHARIVS] Pertinent hæc ad divortium Lotharij, de quo ſuprà tit. XXXV. cap. VI. Cujus cauſa poſt damnatam Romæ ſynodum Metenſem, quæ Theutbergæ repudium approbarat, poſt exauctoratos Theutgaudum Trevirenſem & Guntarium Agrippinenſem Archiepiſcopos, qui ſynodo illi præſederant, miſſus eſt hoc anno, ut Anaſtaſius ſcribit, à Nicolao Papa in Galliam legatus Arſenius Epiſcopus Hortenſis.

XXXIX.

Apud S. Arnulfum.

Pag. 207. APVD S. ARNVLFVM.] in monaſterio S. Arnulfi, quod nobiliſſimum olim, & patrum noſtrorum memoria fuit in ſuburbano Metenſi. Leutbertus, qui poſt Hincmarum nominatur, Archiepiſcopus fuit Moguntinus, Vvitgarius Epiſcopus Auguſtanus, ſive de Auguſtiburc, ut loquitur Hincmarus in epiſtola quadam ad nepotem: *Clarentius compreſbyter mihi dixit quod Hadulfo miſſaticum ad Vvitgarium Epiſcopum de civitate Auguſtiburc pro libro Paterij commiſeris, de quo miſſatico non ſe excondixit.*

DE REGNIS NEPOT. NOSTROR.] Ludovici Regis Italiæ & Lotharij Regis, quos videbant legitimis heredibus carere. Karolus verò, tertius illorum frater, jam pridem ſine liberis deceſſerat.

XL.

Apud Piſtas.

Pag. 209. REGNI SVI XXX.] Cùm anni Karoli Calvi conſorgant ex obitu Ludovici patris, hoc eſt, ex XII. Kalendas Iulias anni DCCCXL. ſequitur anno DCCCLXIX. poſt XII. Kalendas Quintiles exordium fuiſſe anni ejus XXX. Sed quia Indictio ſecunda, quæ adſcribitur, finem habitura erat proximo Septembri, reliquum eſt ut placitum hoc Piſtenſe Iulio vel Auguſto menſe celebratum intelligamus. Tom. II.

FAIDA PACIFICETVR] Tit. XIV. faidam oſtendimus dictam fuiſſe apertam & capitalem inimicitiam ob cæſum aliquem de propinquis ſuſceptam. Et quia reipublicæ intererat hujuſmodi ſimultates coërceri, propterea legibus ſæpe cautum de faidis coërcendis atque ſedandis. Lex Friſionum ſatis habuit certorum locorum inducias præſcribere in Additione tit. I. *Homo faidoſus pacem habeat in Eccleſia, in domo ſua, ad Eccleſiam eundo, de Eccleſia redeundo, ad placitum eundo, de placito redeundo.* Karolus Magnus faidas penitùs ſedandas ſanxit anno imperij quinto cap. VI. *Si faidoſus quis ſit, diſcutiatur quis ex duobus contrarius ſit ut pacati fiant, & diſtringantur ad pacem, etiamſi noluerint.* Idem ſanxit & Ludovicus lib. IV. cap. 27. Faidæ autem pacificatio pretio fiebat, quod à faidoſo perſolvebatur; recipiebat is qui faidam, ut loqui ſolebant, levabat & portabat. Karolus idem lib. I. legis Longobardorum tit. 37. cap. I. *Si quis pro faida pretium recipere noluerit, ad nos ſit tranſmiſſus, ut nos eum dirigamus ubi damnum minimè facere poſſit. Simili modo etiam qui pro faida pretium dare noluerit, nec juſtitiam inde facere, tunc ad nos ſit tranſmiſſus, & in tali loco eum mittere volumus ut majus damnum non creſcat.* Pag. 213. c. 10.

XLI.

Karoli coronatio Metis.

IN ECCLESIA S. STEPHANI] quæ Metenſium Epiſcoporum ſedes. Mortuo Placentiæ in Italia Lothario menſe Iunio anni hujus DCCCLXIX. ſimul ac in Galliam perlatus eſt nuntius, Karolus ad vacuum ejus regnum occupandum Metas advolavit, ibíque ab aliquot utriuſque regni Epiſcopis conſecratus eſt. Coronationis acta ſub finem Capitulorum edita. hoc verò loco adnotationes, quæ coronationem antecesſerunt. Ceterùm Karolus, etſi regni Lotharij poſſeſſionem, ut ſequentia docebunt, integram non retinuit, ſucceſſionis tamen hujus epocham ſuis deinceps diplomatibus adjecit; ut in præcepto pro monaſterio S. Germani apud Aimoinum lib. 5. cap. 34. & in altero pro Eccleſia S. Martini Turonenſis: *Data Kalendis Auguſti Indictione* I. *anno* XXXVIII. *regni Domni Karoli Imperatoris in Francia. & in ſucceſſione Lotharij* VIII. *& imperij* II. *Actum Monaſteriolo.* atque in aliis paſſim. Pag. 215.

QVI PRIOR IN REM. ET TREV.] Hincmarus idem in epiſtola ad Nicolaum Papam, quæ apud Flodoardum legitur lib. 3. *Inter quas, Remenſem ſcilicet & Trevirenſem Eccleſiam, hæc ſemper diſtinctio fuit, ſicut in eccleſiaſticis monimentis invenimus, & vetuſtiſſimam conſuetudinem ſemper obtinuiſſe comperimus, ut iſdem Epiſcopus non loci, ſed dignitate ordinis prior ſecundum ſacras regulas haberetur qui foret in qualibet iſtarum Eccleſiarum metropoli antea ordinatus.* Pag. 218. c. 1.

Tom. II. Conſimilia ſunt quæ in altera ad Ludovicum Tranſrhenanum ſcribit apud Flodoardum eundem lib. 3. c. 20. creberque omnino & multus in hoc argumento Hincmarus, ut Remenſem Eccleſiam Trevirenſi non imparem eſſe doceat. Inde adversùs Gotheſcalcum diſſerens ita concludit: *Qua Remis nec minor eſt Trevirorum urbe prima provincia Belgica, propter quod ante eſt condita: nec inferior, quia in ſecunda eſt provincia regionis Belgica conſtituta.*

Pag. 220. Vigilia S. Paschæ] Quo anni die aut quo menſe baptizatus Clodoveus Rex fuerit, nihil proditum eſt à Gregorio Turonenſi. Hincmarus hoc loco & in epiſt. 3. c. 14. de vigilia Paſchæ conjecit, propterea quòd vigiliæ Paſchæ & Pentecoſtes publicis olim ac ſolemnibus baptiſmis fuerant deſtinatæ. ſed hallucinatus eſt. Conſtat enim ex Aviti Viennenſis epiſtola, quam ad Clodoveum ipſum Regem ſtatim poſt ejus baptiſmum ſcripſit, baptiſmum in natali Domini ſuſcepiſſe. *Cujus*, inquit, *ſplendorem congruè redemptoris noſtri nativitas inchoavit, ut conſequenter eo die ad ſalutem regenerari ex unda vos pareat quo natum redemptioni ſua cali dominum mundus accepit. Igitur qui celeber eſt natalis Domini, ſit & veſtri; quo vos ſcilicet Chriſto, quo Chriſtus ortus eſt mundo; in quo vos animam Deo, vitam praſentibus, famam poſteris conſecratis.*

A Stephano Papa] Karolus Calvus Nicolao Papæ: *Poſt obitum diva recordationis avi noſtri Karoli excellentiſſimi Imperatoris, genitor noſter Hludouvicus piiſſimus Auguſtus, Deo donante, paternum adeptus imperium, Remorum venit ad urbem; ubi praceſſor veſter ſancta memoria Stephanus ſummus Pontifex ei obviam venit, atque in imperij honorem eum Deo inſpirante conſecravit.* Quæ pluribus narrantur in vita Ludovici & à Flodoardo lib. 2. c. 19.

In hac domo] in baſilica Metenſi. Flodoardus idem lib. 2. c. 20. Karolus Rex in eadem epiſtola ad Nicolaum Papam: *Ibi etiam,* Metis in Eccleſia B. Stephani, *piiſſimus Imperator ab omnibus Epiſcopis, clero, & populo eſt venerabiliter coronatus & priſtino reſtitutus imperio.* Quo ritu res peracta, exponit auctor vitæ Ludovici, ubi de conventu apud Theodonis villam DCCCXXXV. *Sequenti verò Dominica, qua ſacra quadrageſima initium pracedebat, in Metis civitatem Domnus Imperator, ſed & Epiſcopi, & populus univerſalis illius conventus venit; & inter Miſſarum celebrationem ſeptem Archiepiſcopi ſeptem reconciliationis eccleſiaſtica orationes ſuper eum cecinerunt. & omnes populi, hoc viſo, pro plenaria reſtitutione Imperatoris multas Deo gratias reddiderunt.*

XLII.

Pactio Aquiſgranenſis.

Pag. 221. Hæ pactiones] Ægrè ferente, ut par erat, Ludovico regnum Lotharij, cujus ipſe partem ſperaverat, univerſum à Karolo uſurpari, inita tandem per utriuſque legatos pactione conventum eſt ut regnum hoc inter ipſos æquis portionibus divideretur. Itaque diviſio ea facta eſt quæ proximo titulo continetur. De his autem plura Aimoinus lib. 5. c. 21. 24. 25. Tom. II.

Anno XXXII. Karoli] Initium annorum Karoli ex XII. Kalend. Iulias ducendum eſſe monuimus. Hinc ſequitur Martio menſe anni DCCCLXX. nondum expletum fuiſſe annum ejus trigeſimum. Quare ſcribendum hoc loco non XXXII. ſed XXX. eandémque ob cauſam tit. ſequenti legendum XXXI. non XXXIII.

Ingelramnus Comes] Camerarius hic Karoli Regis, eique, ut Aimoini verbo utar, domeſticiſſimus: qui poſt hæc ſuaſione Richildis Reginæ honoribus ſuis exutus, & à Regis familiaritate ſummotus, Ludovico Tranſrhenenſi auctor fuit ut in Galliam cum exercitu iterum veniret anno DCCCLXXV. Aimoinus lib. 5. c. 32. Pag. 222.

XLIII.

Diviſio regni Lotharij.

In procaspide] Inter Heriſtallium & Marſnam in pago Leodicenſi. Aimoinus lib. 5. c. 25. *Karolus Pontigonem veniens legatos accepit, nuntiantes ut ipſe ad Heriſtallium veniret, & frater ejus Hludouvicus ad Marſnam venturus eſſet, & in meditullio eorundem locorum Kalendis Auguſti colloquerentur.* & poſt alia: *Tandem V. Kalendas Auguſti ad locum colloquij convenerunt.* Pag. 221.

Coloniam, Argentinam] Quòd in tota hac enumeratione nulla fit mentio Moguntiæ, Spiræ, & Vvormatiæ, argumentum eſt illas civitates ad regnum Lotharij non pertinuiſſe, ſed ad regnum Ludovici, atque hos nimirum pagos fuiſſe qui propter vini copiam, ut alio loco dictum eſt, tranſrhenanis provinciis adjecti ſunt, cùm Ludovici Pij filij paternum imperium inter ſe dividerent.

Lugdun. Veſont. Viennam] Non fuerant hæc in antiquo regno Lotharij, ſed eidem poſtea cum aliis ex Karoli fratris ſucceſſione obtigerant. Pag. 224.

XLIV.

Apud Gundulfi villam.

Anno DCCCLXXIII.] Scribendum DCCCLXXII. non ſolùm quia Aimoinus Gundolfi villæ placitum ante Hadriani Papæ obitum commemorat, quem omnes conſentiunt anno DCCCLXXII. menſe Novembri deceſſiſſe, ſed quia Hadriani obitum, ut ſequentia docebunt, re ipſa anteceſſit. Adde quòd niſi hanc æram ſtatuas, præpoſterus ordo fuerit, & titulus hic ſeqoenti poſtponendus. Pag. 225.

Apud Gundulfi villam] Tit. LIII. cap. 4. Palatium regium ad Moſellam Tullo Leucorum finitimum. Aimoinus lib. 5. cap. 28. *Karolus à Burgundia ad Gundulfi villam, placitum illuc antea condictum habiturus, Kalendis Septembribus revertitur.* Villa Gundolfi in annalibus Pithœanis. Gundovilla Frotario Leucorum Epiſcopo in epiſtola XI. ad Hilduinum: *Recordari ſiquidem veſtra paternitas valet quòd cùm in palatio Gundovilla Domnus Imperator hoc anno ſtaret, veſtram continens manum, juſſit ut in*

fronte

Tom. II. *fronte ipſius palatij ſolarij opus conſtruerem, de quo in Capellam veniretur &c.*

Cvm Hlvdovvic. sacr. disrvp.] Parte ſcilicet regni Lotharij, quam in diviſione ſortitus erat, Ludovico Imp. Lotharij fratri clam reddita. Rem narrat Aimoinus loco ſuprà ſcripto: *Hludouvicus apud Tridentum cum Engilbergā loquens*, Ludovici Imp. conjuge, *partem regni Lotharij, quam contra Karolum acceperat, neglectis ſacramentis inter eos pactis, ſine conſenſu ac conſcientia hominum quondam Lotharij, qui ſe illi commendaverant, clam reddidit.* Diù adnixus apud Karolum fuerat per epiſtolas & legatos Hadrianus Papa ut à Lotharij regno, tanquam Ludovico ejus fratri jure debito, abſtineret, idémque nunc miſſi, non à Ioanne Hadriani ſucceſſore, ut quibuſdam viſum eſt, ſed ab Hadriano ipſo (ut conſtat ex tit. LIII. cap. 4.) legati, Formoſus Portuenſis & Gadericus Veliternenſis Epiſcopi contendebant. Sed Karolo perſuaderi non potuit.

Sacram. qvæ s. s. svnt] Deſiderantur hæc ſacramenta; quæ nimirum eò ſpectabant ut unà conjuncti duo Ludovici, patruus ac nepos, partem alteram regni Lotharij Karolo extorquerent. Karolus ergo tempeſtati occurrens, novis quoque ſacramentis ſuos ſibi in hoc placito devinciendos putavit. Aimoinus poſt ſuperiora: *Vnde utrinque ſacramenta prioribus ſacramentis, quæ cum fratre ſuo pepigerat, diverſa & adverſa inter eos ſunt facta.*

XLV.

Apud Cariſiacum.

Pag. 227. Apvd Carisiacvm] Titulus hic aliter in codice Laudunenſi conceptus eſt. *Anno incarnationis dominicæ* DCCCLXXIII. *Indictione* VI. *pridie Nonas Ian. hæc quæ ſequuntur capitula Domnus Rex Karolus in Cariſiaco palatio cum fidelium ſuorum conſilio decrevit, & per ſuum regnum denuntiari & obſervari mandavit.* Anno Chriſti DCCCLXXIII. & Karoli XXXIII. congruit Indictio non quinta, ſed ſexta. Quare ita reſtituendum eſt.

Pag. 228. c. 3. Infames vel clamodici] qui magnam, ut infrà loquitur, habent blaſphemiam, hoc eſt, qui gravi criminis alicujus infamia laborant. Clamoſum eodem ſenſu & blaſphemum poſt dicet.

Pag. 229. Se excondicant] Purgent ſe atque idoneos reddant. Hincmarus in epiſtola ad nepotem, quam ſuprà citavimus: *quòd Hadulfo miſſaticum tuum commiſeras, de quo miſſatico non ſe excondixit.* Non excuſavit ſe, aut non ſatisfecit.

Pag. 229. c. 4. Cvm Carlomanno] Filius hic Karoli Calvi, Meldenſis Eccleſiæ Clericus ac Diaconus, hoc tandem anno patris juſſu ob varias graſſationes & perduellionem oculis orbatus, retruſúſque in monaſterium Corbeienſe, quod docent annales Pithœani DCCCLXXIII. Flodoardus lib. 3, c. 18. Aimoinus lib. 5, c. 29. & 31. & alij. De ſceleribus autem ac latrociniis per Karlomannum ejúſque homines perpetratis, præter ea quæ apud Aimoinum & reliquos edita leguntur, luculenta extat Hincmari Remenſis ad Remigium Archiepiſcopum ceteróſque provinciæ Lugdunenſis Epiſcopos epiſtola poſt ejus à patre fugam ſcripta anno DCCCLXXI. Vidimus & ſynopſim actorum * ſynodi Silvanectenſis hoc anno Regis imperio ac voluntate adversùs Karlomannum coactæ, in qua judiciariis Epiſcoporum ſententiis Diaconi gradu exauctoratus ad laicam communionem revocatus eſt. Actorum porrò exordium à Karoli Regis filium criminantis proclamatione ad Anſegiſum Senonenſem, Hildegarium Meldenſem, ac ceteros ejus ſynodi Epiſcopos miſſa, quæ hæc quæ ſequuntur inter cetera continebat. *Proinde quamvis ſpecialiter accuſationes atque teſtificationes neceſſaria non forent de his quæ omnis Eccleſia regni noſtri cunctúmque regnum nobis à Deo commiſſum magnis gemitibus & publicis non ſolùm vocibus, ſed & depopulationibus per Karlomannum carne non mente filium noſtrum, Eccleſiæ Meldenſis Senonum diæceſeos Diaconem ſibi illatis clamat, tamen ut ordinabiliùs inde miniſterium veſtrum exequi valeatis, per nos, cujus carne eſt filius, propter regium miniſterium nobis à Deo commiſſum, clamores Epiſcoporum ac ceterorum ſacerdotum, Canonicorum quoque & monachorum atque ſanctimonialium & virorum illuſtrium ac promiſcui ſexus ætatis ſeu conditionis, quæ ad nos de illo venerant, velut & per voces præſentium audire poteſtis, canonico judicio veſtro, quorum intereſt de Diacono judicare, proponimus &c.* Tom. II.

* To. 3. Concilior. Gall. pag. 407.

Sicvt tvnc scarivimvs] ſtatuimus & præſcripſimus. ut tit. LIII. cap. XVI. *vel unum eorum qui cum eo ſcariti ſunt*, id eſt, deſignati & conſtituti. Ibid.

Et sortiariæ] Ita nunc etiam apud nos ſtrigæ ac maleficæ vocantur. Hincmarus de divortio Lotharij ad XV. interrogationem: *Alij potu, alij autem cibo à ſortiariis dementati, alij verò tantùm carminibus à ſtrigis faſcinati.* Citatur & ab Ivone par. 8. c. 124. & à Gratiano 33. q. 1. cap. *Si per ſortiarias atque maleficas*, ex Hincmaro eodem, ſed operis nomine ſuppreſſo. Depromptum eſt autem ex epiſtola nondum edita * quam Synodi Tuſiacenſis mandato ad Aquitaniæ Archiepiſcopos ſcripſit de nuptiis Stephani Comitis Arvernorum & filiæ Regemundi Comitis Toloſani. cui edendæ locus erit inter acta ſynodi ejuſdem. c. 7.

* Edita eſt to. 3. Concil. Gal. pag. 173. & to. 2. oper. Hincmari pag. 647.

In regia vel in eccles. vestitvra] quæ fiſcus vel Eccleſia poſſedit. Lib. IV. cap. 34. *Si quis proprium noſtrum, quod in veſtitura genitoris noſtri fuit*, id eſt, quod genitor quoque noſter poſſederit. & Append. II. cap. 7. *ut non mittantur teſtimonia ſuper veſtituram Domni Pippini Regis.* id eſt, in controverſiam non vocentur quæ in Pippini poſſeſſione fuerunt. In his enim & ſimilibus locis veſtitura eſt ipſa poſſeſſio. Pag. 231. c. 8.

Aliqvid proprindat] Invadat & uſurpet. In formula notitiæ ſacramentalis: *quòd terram ſuam de eorum poteſtate nec porpriſi nec pervaſi.* Vnde *porpriſum* in Capitulis Ludovici II. c. 3. & *res propriſa* lib. VI. cap. 251. *De rebus propriſis, ut ante Miſſos & Comites & judices noſtros veniant, & ibi accipiant finitivam ſententiam, & inantea nullus præſumat alterius*

Tom. II. epiſtola, cujus hic mentio, ſcripta eſt ad Faſtrarium Dolenſem, Vvernarium Aletenſem, Garturbrium Briocenſem, & Felicem Trecorenſem Epiſcopos, à quibus & origo & cauſa diſcidij. Narrat enim vetus de ea re indiculus, quem in S. Michaelis in mari bibliotheca videre nos meminimus, Nomenoium è quatuor epiſcopatibus ſeptem feciſſe, tribus novis conſtitutis, uno apud Dolum monaſterium, ubi Archiepiſcopi ſedem eſſe juſſerit, altero in monaſterio S. Brioci, tertio ſimiliter in S. Rabatuali, qui ſedes fuit Epiſcopi Trecorenſis. Integram narrationem Analectis inſeremus. Cui quidem refragari vulgo Britannicarum rerum ſcriptores non ignoro; ſed fidem illius multa magnopere confirmant; tum illud in primis, quòd Nicolaus Papa Salomoni Regi ſcribit nullam ad id tempus extitiſſe memoriam Brittones in ſua regione ullam habuiſſe metropolim.

Ibid. Excommunicatis etiam] Et hic rurſum aliqua deſiderantur, quæ hoc modo reſtituenda ſunt: *Excommunicatis etiam, ſicut ſacra decernunt regulæ, nequaquam communicent, & Salomonem commoneant ut promiſſam fidem glorioſo Regi Karolo obſervet. & ipſe & Brittones excommunicatis communicantes ipſi ſe &c.* Excommunicatos intelligit illos qui ab Epiſcopis quibuſdam ob varia crimina perſtricti hac nota fuerant, ut eſt in epiſtola ſynodi ad eos ſcripta; de qua capite ſequenti.

Pag. 132. c. 10. Relecta sunt capitula] ſedecim numero in ſynodo Lingonenſi paucis antè diebus edita. De his planè, ſed de ſex primis potiſſimùm, quæ eadem prima etiam ſunt in ſynodo Valentina anni DCCCLV. gravis inter Epiſcopos orta eſt diſceptatio, ex diverſis Gotheſcalci fautorum vel adverſariorum ſtudiis nata. Hæc igitur capitula cùm a Remigio Lugdunenſi Epiſcopo allata ad ſynodum fuiſſent, & poſt ſynodum à Karolo Rege Hincmaro ad examinandum propoſita, Hincmarus quantopere ea improbaret in utraque adverſùs Gotheſcalcum diſputatione ſua diligenter expoſuit. Poſterioris autem operis dedicatoriam ad Karolum ab iiſdem orditur: *Nuper elapſo menſe Iunio per Indictionem* VII. *anno incarnationis dominicæ* DCCCLIX. *dediſtis nobis quædam capitula, ſicut noſtra dixiſtis humilitati, à Remigio reverentiſſimo Lugdunenſium Archiepiſcopo veſtra porrecta ſublimitati, jubentes ut tempore congruo de his vobis redderemus reſponſum &c.*

c. 11. Rodulf. Biturig. Archiep.] Is Abbas antea fuerat monaſterij Floriacenſis, abbatiámque tunc etiam Archiepiſcopus haud legitimè retinebat. Quare paulò inferiùs ita legendum ex codice noſtro: *Rodulfus ſubſcripſerat, qui præfatam abbatiam irregulariter retinebat, ratum & inconvulſum &c.*

XXXI.

Apud Confluentes.

Pag. 137. Baſilicæ S. Castoris] monaſterij S. Caſtoris prope Confluentes ad Rhenum. Quem in locum, ut Nithardus lib. IV. narrat, convenerant olim, de paterni regni diviſione tractaturi, Ludovicus & Karolus iidem cum Lothario fratre Imp. *quotidie ob commune colloquium ſanctum Caſtorem petentes.* Ibi nunc pacem quam ſuperiore anno in inſula Rheni ejuſdem fruſtra tentatant, inter ſe & cum Lothario nepote componunt. Annales Pithœani DCCCLX. *Ludovicus Rex, & Karolus frater ejus, nepóſque eorum Lotharius, cum primatibus ſuis in Confluente caſtello convenientes, pacem inter ſe & fidelitatem mutuam ſinguli juramento firmaverunt. cujus ſacramenti ſeries hujuſmodi fuit. Amodo & quandiu vixero &c.* Integrum enim deſcribit. Tom. II.

Altfridus] Tranſrhenenſis Epiſcopus dicitur Flodoardo lib. 3. c. 23. Hildesheimenſis Epiſcopus in ſynodo Moguntina DCCCXLVIII. cui interfuit. vir inſignis, Saxo genere, è primatiis Ludovici Regis conſiliariis, ut ex iis etiam patet quæ tit. XXXV. XXXIX. & XLII. narrantur, & in annalibus Pithœanis anno DCCCLXIV. atque ex Hincmari epiſtola nondum * edita ad Ludovicum eundem. Regino DCCCLXIX. *Altfridum Epiſcopum de Saxonia prudentiſſimum virum.* * To. 2. Hincmari pag. 152.

Franco, Christianus] Franco Tungrenſis Epiſcopus tit. XLI. & LIII. iterum occurret. Chriſtianus tit. XXXV. Epiſcopus Autiſiodorenſis, Abbonis ſucceſſor, atque adeo collega, cùm uterque hoc anno interfuiſſe & ſubſcripſiſſe legatur ſynodo apud Toſiacum.

Vulfadus Abba] Reſbacenſis, opinor, quem ſynodo Piſtenſi anno DCCCLXII. interfuiſſe unáque cum aliis, privilegium S. Dionyſio conceſſiſſe oſtendunt tabulæ ejuſdem monaſterij. Pag. 138.

Nec eos forconsiliabo] titulo ſequenti & tit. XLII. Annales Pithœani legunt *forſconſiliabo*, quomodo & ſuperiùs tit. X. ſcriptum *forſconſiliet*. quod idem eſt. ſicut forfactum & foriſfactum idem. Vt igitur foriſfacere hominem homini dicebant in quem ille forfactum committeret, ſic vitam vel honorem alteri, aut alterum in vita vel in honore forconſiliare, qui malo conſilio in illius vitam vel honorem machinaretur.

Capitula ab omnib. conserv.] Quæ apud Marſnam tit. X. ſanxerant, eadem hoc loco repetunt. Verùm ibi octo tantùm capitula, hic duodecim, quatuor in medium è re nata interjectis. In reliquis nullum diſcrimen, niſi quòd cap. XI. addenda fuit mentio Lotharij nepotis, qui huic conventui aderat, cùm in Marſnenſi Lotharius pater adfuiſſet.

Et nonnæ] Deo devotæ ſanctimoniales tit. ſeq. & in Flotildis viſionibus: *Vidit ſe in quodam amœno loco, velúmque nigrum ſe ſuper caput habere. de quo cùm requiſiſſet, audivit quòd fieri nonna deberet.* Flodoardus lib. 3. c. 27. de Hincmari epiſtolis: *Temberga Abbatiſſa pro ordinatione Avennaci monaſterij, de numero Clericorum & nonnarum, ſignificans ſe diſpoſuiſſe viginti Clericos & quadraginta nonnas ibidem conſiſtere poſſe.* Sic etiam appellantur in ſynodo Bonifacij anno DCCXLII. & in altera Leptinenſi. Vocabantur & nonnanes, ut in Capitulis Karoli M. *De monaſteriis minutis, ubi nonnanes ſine regula ſedent, volumus ut uno in loco congregatio* Pag. 143. c. 4.

Tom. II. *gregatio ſiat regularis, & Epiſcopi provideant nos fieri poſſit.* & in ſynodo Moguntina ſub Karolo eodem cap. xi. & paſſim. Nomen ex reverentia inditum; quo modo apud Græcos calogeri monachi dicti, & calogeræ monachæ. Nonnos enim & nonnas nunc etiam Itali avos & avias dicunt. Quare ut hic nonnæ ſunt monachæ, ſic inter monachos etiam eos qui priores erant nonnos à junioribus ob paternam reverentiam vocari juſſit regula S. Benedicti.

Ibid. TALEM MVNDEBVRDEM] tuitionem ac defenſionem. Ideo ferè cum horum altero conjungitur. Tit. xxxv. cap. 5. *ſub tuitione eccleſiaſtica & regia mundeburde.* Tit. xxxii. *Mundeburdem autem & defenſionem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ pariter conſervabimus.* & apud Marculfum in formula de mundeburde Regis. Alij mundeburdum ſcribebant, ut in epiſtola * Karoli majoris domus pro S. Bonifacio in codice S. Remigij: *Et nobis ſuggeſſit quòd ſub noſtro mundeburdo vel defenſione eum recipere deberemus.* & in Karoli Calvi præcepto pro monaſterio Cellenſi: *quod monaſterium ſub tuitione & mundeburdo ex longo tempore conſtat eſſe Comitis prædictæ civitatis.*

* Extat ſuprà pag. 732.

c. 6. DE DEI BAN. ET DE N. VER. BANNIMVS] Tit. ſeq. ſub finem: *De quibus omnes admoneri atque omnes ex Dei banno & noſtro cavere præcipimus* Hîc bannus eſt edictum, & bannire publico banno edicere. Decretio Childeberti Regis cap. 8. *Similiter Colonia convenit, & ita bannivimus, ut unuſquiſque judex latronem ut audierit, ligare faciat.* In Capitulis quæ Miſſis dominicis data fuerunt à Karolo M. cap. 20. *De banno Domni Imperatoris, quod per ſemetipſum ſolitus eſt bannire, id eſt de mundeburdio Eccleſiarum & viduarum, orphanorum, & minùs potentum.* Quod igitur in commune vocabant aut præcipiebant, id quia banno, id eſt, publica denuntiatione, indicebatur, bannus erat. Aliæ fuerunt hujus vocis ab eodem fonte notiones, de quibus poſtea ſuis locis.

Ibid. DE SVO SIC VVARNITVS] Tit. liii. cap. xxiv. *& ad hoc omnes vvarniti ſint*, id eſt, parati & neceſſariis rebus inſtructi. quæ nunc eadem in vernacula noſtra ejus vocis eſt notio. ut cùm domum vvarnitam dicimus omni inſtrumento & ſuppellectile ſua ornatam atque inſtructam. Sive in hoſtem igitur, hoc eſt, in exercitum, ſive ad placita & publicos conventus, ſive ad curtem & palatium Regis veniendum eſt, ſic de ſuo paratum unumquemque domo ſua progredi jubet ut nulli gravis eſſe cogatur, atque ab omni præda & direptione abſtineat.

Pag. 144. ETIAM DE HONORIBVS] beneficiis aut dignitatibus & muneribus publicis quibus fungebantur. Contendebat Ludovicus ut qui à Karolo ad ipſum deſciverant, priſtinos honores reciperent, quibus ſpoliati à Rege fuerant: ſed obtinere non potuit. Annales Pithœani DCCCLIX. *Ludovicus tamen eis qui priore anno à Karolo deficientes ſui effecti ſunt, honores quos priùs habuerunt impetrare non potuit. Dilata enim res eſt in proximo placito finienda.* At nunc etiam ſuſpenſa remanet.

XXXII.

Tom. II.

Poſt reditum à Confluentibus.

MISSI NOST. DISCVRR.] Sub finem tituli hujus: *De his Miſſi noſtri diſcurrentes cum conſilio majorum Miſſorum, ut præmiſimus, ſtudeant.* & in formulis antiquis frequenter. Qui in provincias ad certum aliquod negotium mittebantur, ut hoc loco ad denuntianda & obſervanda ea quæ apud Confluentes ſtatuta fuerant, & iii. ſeq. *Miſſi ad hoc conſtitutum exequendum.* Miſſi diſcurrentes præ ceteris appellari jure poterant, quòd in miſſaticis ſuis non ſubſiſterent, ſicut majores Miſſi dominici, qui ad juſtitias faciendas erant conſtituti, ſed impoſitum munus celeriter obirent, eòque perfuncti regrederentur. Pag. 145.

c. 3. MAIORES HOMINES] Capitula Ludovici Pij: *ſive de ceteris quæ ad correctionem majorum hominum pertinent.* cujuſmodi ſunt vaſſi dominici, qui alios ſub ſe vaſſos habent, & qui homines boni generis à Karolo M. dicuntur in Capitulis ex lege Salica, Romana, & Gombata cap. xii. *Vt homines boni generis, qui infra comitatum iniquè vel injuſtè agunt, in præſentia Regis ducantur, & Rex ſuper eos diſtrictionem faciat.* Majores natu, & ſuperiorum natalium, in ſynodis antiquis, majores perſonæ in legibus Burgundionum tit. 38. cap. 4.

SI VVADII AD NOSTR. PART.] Si fiſco debeantur. Vvadium eſt pignus; & in vvadium dare, pignori dare. Hincmarus in Capitulis anni DCCCLII. cap. xi. *Vt nullus Presbyter præſumat calicem vel patenam aut pallium altaris tabernario, negotiatori, aut cuilibet laico in vvadium dare*, atque ita tit. xxxvi. cap. xxiv. quod vvadium dixerat, pignus interpretatur ex libro tertio Capitulorum. Hoc verò loco vvadios dicit, non pignus, ſed multam quæ à reo delicti cauſa debebatur, & pro qua vvadium dari mos erat. Quo ſenſu ſynodus Cabillonenſis II. cap. xviii. *Dictum eſt nobis quòd in quibuſdam locis Epiſcopi & Comites ab inceſtuoſis & ab his qui decimas non dant vvadios accipiant, & à Presbyteris pro quibuſdam negligentiis, & inter ſe pecuniam dividant.* Hoc debitum vvadijſ Odoni lib. 1. de vita S. Geraldi cap. 24. Idem rurſus cap. 25. *quomodo conſequens eſſet ut exactiones vvadiorum ſine indulgentia exegiſſet?* Pag 146. c. 6.

c. 8. NEQVE VVERRIBO] nullam in regno ſeditionem excitabo. Suprà tit. xxvii. cap. 15. *rixas & diſſenſiones ſeu ſeditiones, quas vulgus vverras nominat, commovere.* & tit. liii. cap. 18.

Pag. 147. c. 5. MISPRISERVNT, MISFECERVNT] Poſterior ætas tertiam vocalem in hujuſmodi verbis in ſecundam vertit, misfactum *mesfaict*, miſprendere *meſprendre.* eodémque modo in aliis in quibus prima ſyllaba idem ſonat quod malè ac perperam.

XXXIII.

Edictum in Cariſiaco.

Pag. 151. HOC EDICTVM] Mutilum erat in codice Bellovacenſi. Quod deerat adjecimus ex Laudunenſi. De bonis denariis non rejiciendis antea cautum fuerat alio edicto; in cujus execu-

Tom. II. tione cùm dupliciter à Miſſis peccaretur, hoc eſt in mallatione ſive citatione ad mallum, & in exactione, banni videlicet ac multæ quam irrogabant, in utroque Rex quem modum teneri placeat nova lege ſtatuit.

Apud Cancellarium] Edictorum quippe regiorum cuſtos Cancellarius. Proinde ab illo capitula qui non habent accipere jubentur, tit. xiv. cap. 11. & tit. xxxvi. cap. 36. Idem enim edicta ipſa condebat. quod ex Adalardo docet Hincmarus epiſtola 5. c. 16. Additio iv. Capitulorum: *Sequentia inter noſtra capitula tenenda generali conſultu Erchembaldo Cancellario noſtro inſerere juſſimus.* Eadem Regis nomine populo adnuntiabat. Tit. LIII. poſt cap. xxxii. *Et tunc juſſit Ganzlenum Cancellarium ut hæc ſequentia in populum recitaret.* Quibus omnibus in locis Cancellarius abſolutè dictus pro ſummo Cancellario vel Archicancellario; cùm alioqui Cancellarij quoque eſſent dicique ſolerent qui ſub illo erant ſecretarij ac notarij palatij, ut in diplomate Karoli noſtri Regis pro S. Martino Turon. quod anno xxxii. Indictione x. hoc eſt anno poſt hoc edictum proximo datum eſt: *Ganzlenus regiæ dignitatis Cancellarius ad vicem Ludovici recognovi.* quod in aliis eſt, *regiæ dignitatis* vel *ſacri palatij* notarius.

Coniectum accipere] contributionem exigere. Tit. v. cap. 4. de his quæ Presbyteri adventantibus Epiſcopis pendere debent: *Presbyteri tale conjectum faciant ut Epiſcopi ſolatium habeant, & ipſi non graventur.* & tit. LII. *conjectus exigatur*, de exactione conſtituta Nortmannis. Conjectos ergo, ſive conjectum, Græcæ vocis imitatione, ſymbola dicitur, id eſt penſitatio & tributum, quod aliqua de cauſa exigitur & confertur. Karolus M. in Capitulis non editis*: *Ut liberi homines nullum obſequium Comitibus faciant, nec Vicariis, neque in prato, neque in meſſe, neque in aratura aut vinea, & conjectum ullum vel reſiduum eis reſolvant, excepto ſervitio quod ad Regem pertinet & ad heribannitores & his qui legationem ducunt.* & in Capitulis anni DCCCVII. *Et unicuique ex ipſis qui in hoſte pergunt, fiant conjectati ſolidi quinque.* id eſt, ſolidi quinque ex aliorum conjectu tribuantur.

* Suprà to. 1. pag. 400.

Medietat. francilis banni] Bannus hoc loco non edictum, ut ſuprà, ſed fredum, id eſt, multa & compoſitio quæ ob neglectum violatúmque bannum fiſco ſolvebatur. Gregorius Toron. lib. 5. cap. 27. de Chilperico: *De pauperibus & junioribus Eccleſiæ vel Baſilicæ bannos juſſit exigi, pro eo quòd in exercitu non ambulaſſent.* Hinc illa frequenter in Capitulis: *Qui iſta irruperit, bannum dominicum omnimodis componat.* Francilis itaque bannus intelligitur Franci id eſt liberi hominis multa, quæ Francorum compoſitio dicitur in lege Ripuariorum tit. xviii. cap. 3. *Medietate compoſitionis francorum culpabilis judicetur.* Quæ porrò medietas francilis banni ſeu compoſitionis francorum hic dicitur, in Karoli M. Capitulis, quorum teſtimonio ſuperiùs uſi ſumus, ſemiplena leudes liberi hominis appellatur.

Pag. 152. Barcaniare] tricari & tergiverſari. Id noſtrum *barguigner.* quod propriè eſt licitando cunctari. Tom. II.

XXXIV.

Synodi Piſtenſis.

Pag. 153. Rex et Episcopi] Inde ſynodus regalis appellatur in privilegio de libertate S. Dionyſij, quia Rex aderat, & ſynodus univerſalis, quia ex diverſis provinciis convenerant Epiſcopi qui privilegio eidem ſubſcribunt numero ampliùs triginta. Ex annorum autem Chriſti nota & indictionis Iulio menſe vel Auguſto habitam colligimus, cùm annus Karoli XXIII. inchoatus jam eſſet, Indictio decima nondum finita. Quod planè confirmant verba privilegij ſynodi ipſius de villa Litado, pro S. Martino Turonenſi: *Cùm ſuper fluvium Sequana, in loco qui Piſtas dicitur, unanimiter ſacroſanctum Concilium ageretur anno* DCCCLXII. Et ſubſcriptio: *Data menſe Auguſto, xx. ipſius menſis.*

Locum qui Pistis dicitur] Piſtas noſtri ferè Pixiacum ad Sequanam eſſe tradunt. Rem incertam facit quòd pagum Pinciacenſem, ſive, ut titulo XIII. ſcriptum eſt, Pinceſiſium, ipſum eſſe non abnuunt Pixiacenſem pagum, in quo archidiaconatus eſt Eccleſiæ Carnotenſis. Qui autem conſentaneum eſt à Piſtis Pinceſiſium formari, vel tam diverſis nominibus eundem locum deſignari? Accedit quòd Aimoinus lib. 5. c. 31. Karoli Regis deſcribens iter ab Andegavis ad Ambianos, *per Cenomannos, & Ebroicenſe oppidum, ac ſecus caſtellum novum apud Piſtas*, Ambianos perveniſſe ſcribit. Abſurda porrò itineris illius ratio videatur, niſi Piſtas multo infrà Pixiacum fuiſſe intelligamus. De Piſtis ſanè conſtat, primùm ad Sequanam fuiſſe, deinde pontem & caſtellum habuiſſe, ibi prætereà ſedes aliquandiu fixiſſe Nortmannos. quod titulus hic teſtatur. Et quoniam Nortmannos in Oſcello Sequanæ fluminis inſula reſediſſe indicat Karoli proclamatio adverſùs Vvenilonem tit. xxx. cap. v. idémque diſertè affirmat Hincmarus in libello de villa Noviliaco, qui editus eſt cum Flodoardo, haud vanus fortaſſe conjector fuerit qui Piſtas eo loco quærendas ſuſpicetur. In epiſcopatu Rotomagenſi fuiſſe argumento eſt epiſtola Hincmari, quam Vveniloni Rotomagenſi ſcripſerat, *de operariis & opera quam faciebat ad Piſtas in Sequana*; cujus meminit Flodoardus lib. 3. c. 21.

Pag. 157. Cum drappis] Drappi hodie Gallis ſunt panni. Sed ut pannos Itali vocant veſtes ipſas è panno, ita hoc loco drappos dixit veſtes è drappis. Drappos autem depannatos, veſtes uſu detritas & deraſas. qua forma item detonſos homines & delavatos dixerat pro intonſis & illotis. Drapporum & drappalium nomen frequens apud Marculfum & reliquos formularum auctores. Leguntur & drappæ laneæ in epiſtola Salomonis Brittonum Regis ad Hadrianum ſecundum.

Firmitates] caſtella & munitiones. ut tit. xxxvi. poſt finem edicti: *Caſtella & firmitates & haias.* Pontibus enim & caſtellis Sequanam & Ligerim munire illo ſeculo neceſſe fuit propter incurſiones Nortmannorum. Tit. LIII. c. 26. *De caſtellis ſuper Sequanam & ſuper Li-*

Tom. II. *gorim ex utraque parte.* De caſtello novo apud Piſtas paulò antè dictum eſt ex Aimoino, iterúmque audiemus tit. xxxvi. De ponte ſcribit Hincmarus Karolo Regi apud Flodoardum lib. 3. c. 18. *De opera pontis quem Rex cum ipſo ac ceteris nonnullis fidelibus ſuis faciebat ad Piſtas in Sequana.*

Pag. 159. c. 3. In bann. n. mittantur] in fiſci poteſtatem redigantur. Tit. xxxvi. c. 6. *& ſic ipſa res illi judicio Scabiniorum in bannum mittantur.* Hincmarus Karolo Regi de Hincmaro nepote: *Quicquid de rebus & facultatibus eccleſiaſticis ad gubernandum acceperat, juſſione veſtra in bannum, quod jus lingua Latina proſcriptio confiſcandi vocatur, eſt miſſum.*

XXXV.

Quando Lotharius ad oſculum receptus eſt.

Pag. 163. Pro his cavsis] Diſcidij cauſam Karolus, cur à Lotharij colloquio abſtineret, triplicem exponet, Engeltrudis adulterium, Iudith raptum, & Theutpergæ repudium. de quibus mox ordine ſingulatim.

Pag. 165. Ad tvsiacvm] villam Tullenſis territorij, in qua inſignis xiv. provinciarum celebrata eſt ſynodus anno dccclx. menſe Octobri; in eáque actum inter cetera de Engeltrude Boſonis Comitis conjuge, quæ relicto viro in regno Lotharij jam pridem peſſima fama vagabatur. Hincmarus de divortio Lotharij: *Sicut Boſonis mulier, de qua in ſynodo apud Leucorum civitatem habita fuimus cum interpellatione commoniti.* Vetus adnotatio in codice Nicolai Fabri: *Dum celebraretur Concilium in villa Tuſiaco, hæ epiſtolæ apoſtolicæ directæ ſunt cauſa Boſonis & uxoris ejus.* Intelligit autem has ipſas à Boſone allatas Nicolai I. epiſtolas, tum ceteras ad alios, tum illam qua Karolum ut de Engeltrude Lotharium moneret hortabatur: *Vnde veſtram*, inquit, *exhortamur regiam magnitudinem ut corrigatis Lotharium Regem nepotem veſtrum, ne tantum piaculum permittat manere in regno ſuo, hoc eſt, non conſentiat fugitivam uxorem Boſonis Comitis tamdiu remanere ut non reddatur viro ſuo.* Integra extat in annalibus eccleſiaſticis, ſed anno dccclxii. inſerta, cùm ad dccclx. referenda videatur.

Pag. 166. c. 5. Filiam Ivdith vidvam] Nupſerat illa priùs Edilulfo Regi Anglorum, ut coronationis acta declarant, quæ ſuo loco ſub finem poſt Capitula ſubjicientur. Illo mortuo cùm rediiſſet in Galliam, Balduinum Comitem ipſius nuptias appetentem, patre inſcio, Ludovico, ut ferunt, fratre approbante, volens ſecuta eſt. Balduinus Karoli metu in Lotharij regno delituit quoad Rex Nicolai Papæ precibus inflexus annuit ut nuptiæ legitimæ Autiſiodori conjungerentur ſub exitum anni, ut ex Hincmari ad Nicolaum epiſtola (quam Flodoardus lib. 3. cap. 12. recitat) colligere eſt, dccclxiii. Quòd ergo furatus uxorem hîc dicitur Balduinus, itémque ab Hincmaro in epiſtolis ad Theodoricum Cameracenſem & ad Hungarium Trajectenſem Epiſcopos, (quarum mentio apud Flodoardum lib. 3. c. 20. & 23.) eo nempe dictum eſt quòd illam ſine patris aſſenſu duxerat; volentem alioqui, ut dixi, ſecutam

fuiſſe Balduinus affirmabat, ut Nicolai ad Karolum epiſtola ſecunda teſtatur: *Qui veſtram ſe habere indignationem eò quòd Iudith filiam veſtram illum præ ceteris diligentem ſine veſtra voluntatis conſenſu in conjugium elegerit, eamque volentem acceperit, ore proprio retulit.* Hic porrò eſt Balduinus à quo genus & origo veterum Flandriæ Comitum. Tom. II.

De vxore Lotharii] Theutperga Huberti Abbatis ſorore, quam Lotharius Vualdrada pellice inducta repudiavit. De quo divortio, præter ſynodos Aquiſgrani, Metis, Romæ habitas, & præter Nicolai aliorúmque epiſtolas, liber extat Hincmari Archiepiſcopi. Res hoc anno inchoata, variis deinceps modis toto ſexennio agitata & protracta, non alium quàm quem Lotharius vitæ finem ſortita eſt. c. 6.

Illi sic privatvs] familiaris & amicus. Vtuntur & in adnuntiatione ſua Karolus & Lotharius. Inde in vernacula noſtra *privé* familiaris, & *privauté* familiaritas. Pag. 170. c. 2.

In sva mercede fecit] Tit. xix. cap. 1. *ut ad vos ſuos denominatos fideles in ſua mercede tranſmitteret.* id eſt, gratuita indulgentia. Karolus M. in Capitulis anni dcccxiii. *qualiter in Domini Regis mercede eleemoſyna fiat facta.* Alio ſenſu in mercede vel ad mercedem ſuam ſe facere dicebant quod ſpe fiebat divinæ remunerationis. Pippinus in diplomate pro S. Dionyſio: *Propterea in noſtra mercede & remedio animæ genitoris noſtri Karoli donamus ipſum locum &c.* Pag. 172. c. 1.

XXXVI.

Edictum Piſtenſe.

Manniri et banniri] citari & vocari ad placitum ac judicium. Differre tamen iſta liquet ex lib. iv. cap. 25. *non manniatur, ſed à Comite banniatur.* Hoc igitur diſcrimen, quòd mannire dicebantur cauſatores ipſi, cùm alter alterum, ut in jus ambularent, coram teſtibus admonebat. Hincmarus Laudunenſis ad Remenſem: *Auſgarius regia poteſtate ipſas obtinuit, non advocato meo ad mallum, ut publicæ ſe habent leges, pro rebus ipſis mannito.* Bannire verò Comites, Vicarij, & judices alij, cùm per bannum ad placita vocabant. Vnde qui vocatus ad placitum non venerat, ſi mannitus fuerat, mannitionis ſeu manninæ compoſitionem adverſario ſolvebat: ſi bannitus, bannum Comiti componebat. Hincmarus epiſtola 4. c. 15. *Comites & Vicarij vel etiam Decani plurima placita conſtituunt, & ſi ibi non venerint, compoſitionem ejus exſolvere faciunt. Et quia priùs per manninas veniebant, excogitarunt quidam ut per bannos venirent ad placita. quaſi propterea melius eſſet, ne ipſas manninas alterutrum ſolverent. hac ideo facientes ut ipſi bannum acciperent.* Pag. 176. c. 6.

Ivdicio scabiniorvm] Iudicum. Karolus M. in Capitulis Aquenſibus anno nono, de eo cui ad mortem damnato vita conceſſa eſt: *nec inter Scabinios ad legem judicandam locum teneat.* Hi ad omnia placita ſepteni minimùm conveniebant. Lib. III. cap. 40. *exceptis Scabineis vii. qui ad omnia placita præeſſe debent.* In placito de mancipiis S. Remigij evindicatis, Pag. 177. c. 6.

Tom. II cujus antea meminimus, octo numerantur. *Ipſi enim videntes cognoſcentiſque rei veritatem atque comprobationem, ſtatim ſe recrediderunt, & per judicium Scabiniorum, quorum hæc ſunt nomina, Geimfridus, Vrſoldus, Fredericus, Vrſiandus, Hroderaus, Herleherus, Ratbertus, Giſlebardus, revuadiaverunt ſervitium multis diebus injuſtè retentum vel neglectum.*

Pag. 178. c. 11. Nominis nostri monogramma] Ea erat nota & character ut cùm litera unica videretur, unde monogramma eſt dictum, omnes tamen nominis literas exprimeret. Denariorum enim quos deſcribit forma hæc erat, qualis hodie paſſim in plurimorum ſcriniolis ſpectari ſolet.

Monogrammatis antiquiſſimus olim uſus fuit in diplomatibus Regum noſtrorum, in quibus nomen non integrum, ut mos nunc eſt, ſignabatur, ſed hoc unico charactere. Karolus Calvus inſtituiſſe primus videtur ut nummis imprimeretur, cùm ante illum, quod in Karoli M. & Ludovici Pij denariis obſervare eſt, pro monogrammate Principis effigies aut aliud quippiam incidi ſoleret.

cap. 12. Nisi in palatio nostro] Hæc moneta palatina dicebatur, cujus ſpecimen nunc datum eſt. Vetuerat aliquando Karolus M. monetam ullo alio loco eſſe niſi in palatio. Qua de re præter capitulum xii. lib. ii. aliud extat ejuſdem non editum: * *Vt in nullo loco moneta percutiatur niſi ad curtem; & illi denarij palatini mercentur, & per omnia diſcurrant.*

* Supràto 1 pag. 464.

Ibid. In Qventovico] Hujus loci denarium vidimus hac inſcriptione: Karlvs Dei gratia rex; in altera facie, qventovvici. Quentovici porrò mentio eſt in præcepto Ludovici Imp. de diviſione inter filios, quod editum eſt à Pithœo poſt Theganum: *Adartenſis, Belenienſis, Quentovice, Cameracenſis. Vermandenſis.* Idem, ni fallor, qui Vvicus ſimpliciter appellatur in alio diplomate Karoli M. apud Aimoinum lib. v. cap. 1. *Neque per civitates tam in Rodomo quàm & in Vuicus, neque in Ambianis.* de quo & Dagobertus Rex de mercato ſancti Dionyſij: *Ad Rothomum portum, & ad Vuicus portum, qui veniunt ultra mare.* & Alcuinus epiſtola xii. *Revertenti mihi de Vuicus propter cauſas neceſſarias.* Quibus ex locis quo in tractu Quentovvicus olim fuerit facilius eſt conjicere quam certam & veram ſedem indicare.

Ibid. In Metvllo] Metullum vicum prope Burdigalam commemorat Chronicum Montis Dei de geſtis Nortmannorum: *Anno* dccccxlviii. *Normanni Burdigalam Aquitaniæ Iudæis prodentibus captam depopulatámque incendunt. Deinde Metullum vicum populantes incendio tradunt.* De illo agi hoc loco non puto. De altero malim, quod in finibus Pictonum Mellum hodie appellant, aliàs Metullum dictum fuiſſe probant antiquæ chartæ Comitum Augenſium, in quorum Tom. II. poteſtate oppidum id erat. Acta viſitationis Simonis Archiepiſcopi Bituricenſis; *apud Prioratum S. Hilarij de Metulo diſtantem à Prioratu de Lezeignano per* vii. *leucas Pictavinas.* Metullum prætetea, ſed ſine loci deſignatione, nominant geſta Dagoberti Regis cap. xli. *Plumbum quod ei ex Metullo cenſitum in ſecundo ſemper anno ſolvebatur libras octo millia ad cooperiendam Eccleſiam conceſſit.*

Argentvm exmerent] Purgent & c. 13. merum reddant. Duo in denariis requirebantur, ut puto fierent argento, non mixto, & ut penſam, id eſt, pondus haberent legitimum. In quibus hæc inerant, meri & penſantes dicebantur. Synodus Francofordienſis cap. 5. *De denariis, ſi mero ſunt argento, & pleniter penſantes.*

Ivdicio Dei se examinet] Infrà Ibid. ictum cap. 20. & tit. xlv. cap. 3. & 7. Quibus ex locis liquet ſolitos olim, cùm de crimine ſuſpectus atque inſimulatus quiſpiam fuerat, ſi per teſtes comprobari non poterat, ad Dei judicium compellere, ut ex ejus eventu vel liberaretur vel condemnaretur. Karolus M. in Capitulis anni noni cap. 9. *Vt omnes judicio Dei credant abſque dubitatione.* Quod genus examinis meritò improbat ac refellit Agobardus in libello quem de eo argumento ſcripſit. in quo & varios ejus modos explicat. *Mitte unum de tuis, qui congrediatur mecum ſingulari certamine, ut probet me reum tibi eſſe, ſi occiderit; aut certè jube ferrum vel aquas calefieri, quas manibus illæſus attrectem: aut conſtitue cruces, ad quas immobilis perſeverem.* Quadruplex genus recenſet, monomachiam, ferrum ignitum, aquam ferventem, & crucem. Aquam frigidam prætermittit, cùm in aquam colligati dimittebantur. de quo judicio prolixa eſt Hincmari epiſtola ad Hildegarium Epiſcopum Meldenſem. *Et vani homines*, inquit Agobardus, *nominant iſta judicium Dei. Vnde probari poteſt judicium eſſe Dei quod Deus nunquam præcepit?* Verùm hæc omnia tandem legibus tum eccleſiaſticis tum civilibus damnata & abrogata ſunt.

Se idonevm reddat] Purget ſe at- Pag. 182. c. 20. que immunem probet à crimine de quo impetitur. Tit. xi. cap. 6. Ragamfrido, qui præcepta falſa regio nomine compilaſſe dicebatur, interdictum ne à parrochia Remenſi abſcederet, *donec ſe ab illis quæ ei impingebantur idoneum redderet.* Id fiebat aut ſacramento, ut hoc loco, aut per teſtes juratos, ut lib. iii. cap. 64. aut judicio Dei, cujus exemplum eſt in ſynodo Francofordienſi cap. 7. de Petro Epiſcopo: *Exivit ejus homo ad judicium Dei, neque per Regis ordinationem, neque per ſancta ſynodi cenſuram, ſed ſpontanea voluntate; qui etiam à Domino liberatus idoneus exivit.*

Tortvm faciant] damnum vel in- Pag. 183. cap. 20. juriam inferant. cap. 13. & 26. tituli hujuſce. Pro eodem torturæ quoque poſitum nomen animadverti in reſcripto Godefridi Ducis & Marchionis, Virduni edito adversùs torturas Advocatorum, quibus affligebant Eccleſias fidei ſuæ commiſſas.

Per deneratas vendvnt] dena- Ibid. riorum pretio, quaſi per denariatas. Sic denarata

TOM. II. ceræ legitur in charta Beſuenſi, aut denerata de cera in charta ingenuitatis qua Aſaira famula ingenua facta eſt, in tabulario S. Vitoni: *ut annis ſingulis unam deneratum de cera perſolvat.* Et ibidem in teſtamento Bertarij: *perſolvans duas deneratus de ceru ad altare S. Vitoni in Kalendario ſui tranſitus.* Duas deneratas de cera dicit quod in alia Beſuenſi charta eſt perſolvere in cera duos denarios.

Pag. 184. c. 21. BANNVM REVVADIATVM] Hincmarus Lauduoenſis ad Remenſem: *& pro eo quòd illu manſu intruverat, ut bannum reuvadiaret interpellaretur.* Item in alia epiſtola: *Videns autem quia mei homines cogerentur reuvadiare quòd me in villam Pauliacum ſecuti fuerant.* Revvadiant bannum qui ad banni multam judicio damnati pro ea dant vvadium. eodémque modo in aliis. Vvichardus Abbas Frotario Epiſcopo Leucorum: *Videtur tamen nobis, ſi vos utile judicaveritis, ut quicunque de ipſis muncipiis, qui ſe ſubtrahere de noſtra dominatione moliuntur, ſervitutem ſuam coram vobis renvadiare faciatis, ut deinceps per juſtitiam ſuballi hanc fraudem perpetrare nequeant.* Et ut evindicatione mancipiorum S. Remigij, *renvadiaverunt ſervitium,* ut ſupra ſcriptum eſt.

Pag. 185. c. 23. FABRICIN. EX AVRO VEL ARG.] vaſa aurea vel argentea, aurum omne argentúmve factum. quæ fabricaturæ dicuntur in formulis antiquis.

c. 24. VENDATVR LIBRA AVRI] Auri ad argentum proportio ferè olim, etſi aliquando variatum, apud Græcos decupla fuit, apud Romanos paulò pluſquam, ut ſic loquar, duodecupla. Itaque aureum illi nummum decem ejuſdem ponderis argenteis mutabant, hi duodecim & ſemiſſe. Quamquam autem diverſa ratio videatur, quando non maſſa cum maſſa ſimpliciter, neque ſignati nummi cum ſignatis, ſed maſſa cum nummis comparatur, hic tamen puri auri libra duodecim quoque denariorum libris æſtimatur. Arcadius verò Imp. lege unica Cod. Theod. *De argenti pretio quod theſauris infertur,* pro ſingulis libris quinos ſolidos aureos inferri jubet. Quòd ſi tunc auri libra ſolidos LXXII. continebat, ut eſt in l. 13. Cod. *De ſusceptoribus prepoſitis & arcariis,* conſequens eſt ut maſſæ argenti ad aurum ſignatum ratio Arcadij lege fuerit quæ eſt unius ad quatuordecim.

Pag. 186. c. 25. BRVNIAS] loricas. Sic enim exponunt gloſſographi. atque ita intelligendum quod in lege Ripuariorum tit. 36. cap. 11. ſcriptum eſt, ut qui vveregildum ſolvere debet, *bruniam bonam pro ſolidis duodecim tribuat.* & in Capitulis Karoli M. ad Theotonis villam anno DCCCV. editis: *Omnis homo de duodecim manſis bruniam habeat.*

c. 26. PAGENSES FRANCI] liberi. quo ſenſu in his Capitulis paſſim, & apud alios, ut cùm de ſervis quæritur qui francas feminas accipiunt, id eſt, liberæ conditionis. Inde bannum francile ſuprà liberi hominis bannum interpretati ſumus. Præcipit ergo ut qui per pagos liberi ſunt homines, & caballos habent, cum pagi Comite in exercitum pergant, & debitos paraveredos de more præſtent. A caballis caballarij equites dicti in Capitulis Aquenſibus Karoli M. anno ſeptimo, & ab Hincmaro in epiſtola ad Karolum Regem: *Per villas in quibus non ſolùm homines caballarij, ſed etiam ipſi coctiones rapinas faciunt.* TOM. II.

Pag. 187. c. 27. HOSTEM FACERE] Hoſtis eſt exercitus, *l'hoſt* majoribus noſtris. Capitula Karoli M. Bononiæ ad litus maris edita DCCCXII. *Vt in hoſte nemo parem ſuum vel alterum bibere cogat, & quicunque in exercitu ebrius inventus fuerit; in bibendo ſola aqua utatur, quouſque ſe malè feciſſe cognoſcat.* Quare hoſtem facere eſt expeditionem, ut proximo capite loquitur, exercitalem facere. quod exercitare in quodam alio capitulo dixit Karolus idem Imp. *De liberorum hominum poßibilitate, ut juxta qualitatem proprietatis exercitare debeant.* alibi *hoſtilitatem facere,* ut in diplomate pro Maurilio Epiſcopo Andegavenſi. Hinc *hoſtilis apparatus* tit. ſequenti cap. 13. & *hoſtiliter preparatus* infrà ſub finem tituli hujus & in iiſdem Aquenſibus Capitulis.

Ibid. IN MARCHA VVACTAS FACIANT] excubias in limitibus agant. Ludovicus Pius in præcepto quod Hiſpanis fecit qui ad ſe confugerant: *In marcha noſtra explorationes & excubias, quod uſitatò vocabulo vvactas dicunt, facere non negligant.* Inde ſuum *vvacht* Germanis, *guet* noſtris.

Ibid. HERIBANNVM PERSOLVANT] Heribannus dicebatur multa quam luebat is qui ad exercitum vocatus venire contempſerat. Karolus Imp. in Capitulis Bononienſibus cap. 9. *Quicunque liber homo inventus fuerit anno præſente cum ſeniore ſuo in hoſte non fuiſſe, plenum heribannum perſolvere cogatur.* Einhardus epiſt. 22. *Et ideo non videtur mihi juſtum eſſe ut heribannum ſolvere debeant qui non alibi fuerunt niſi ubi ipſe Imperator precepit.* Inde heribannator in Capitulis, heribanni exactor.

Pag. 188. c. 29. IN POLYPTICIS] Sic appellarunt libros cenſuales alióſve rationum publicarum. In Codice Theod. *De diſcuſſoribus* l. 2. vetat Imperator ne *accepta ſemel ſecuritates & regeſta polypticis,* id eſt, ut paulò pòſt exponit, ratiocinus publicis inſertæ, *a diſcuſſoribus & apparitoribus denuo poſtulentur.* Quæ in his libris continebantur, fidem perpetuò faciebant. unde fides polypticorum Cod. eod. *De indulgentia debitorum.*

Ibid. CARROPERA ET MANOPERA] Duplex genus ſervitutis. Carropera ſunt quas tit. XXVII. cap. 14. carricaturas dixit, cùm carri vecturæque opera debetur. Manopera ſervitium manuale dicitur lib. III. cap. 51. quia opus manu fit. unde manoperarij in diplomate Karoli Calvi pro S. Dionyſio. Inferior ætas curbadas appellavit, *Corvées.* Ad carropera itaque ſpectat quod de vehenda margila ſequitur; ad manopera, battere in ſcuria. In Polyptico S. Remigij: *Faciunt carroperu de annona aut vino in leuga XII. Sin autem, dabunt denarios XII.* Et alio loco: *Carroperas & manoperas inter totos circulos quinquaginta.*

Ibid. ET MARGILAM] Terræ adipem vocat Plinius de ratione agens emendandæ terræ lib. 18. cap. 6. *Alia eſt ratio quam Britannia & Gallia invenere, alendi eam ipſa. quod genus vocant margam. Eſt autem quidam terræ adeps, ibi den-*

Tom. II. *ſante ſe pingaitudinis nacleo.* Quæ ergo marga primùm, eadem pòſt margila dicta eſt. Hodie vulgo à pleriſque marna, ab aliis marla nuncupatur.

Ibid. In scvria battere] Lib. 1. cap. 75. de his quæ die dominico facere non licet: *nec lanam carpere, nec linum battere.* Battere eſt tundere & percutere. linum battere, tundendo purgare. Hic de meſſe intelligendum, quam coloni noſtri battendo & flagellando purgant. Quare ſcuriam, quæ apud nos ſtabulum nunc equorum ſignificar, lariùs olim uſurparunt pro ea quam graneam vocitant. Hincmarus adversùs nepotem: *Scuriam ipſiat interelaſit, & aanonam de terris dominicatis collectam ſine licentia Preſbyteri in eam miſit.* Polypticus S. Remigij: *Faciunt & pecturam ad cortem, ſcurias, & hortum claudendum.*

c. 30. Sellam retenent] manſi cujuſque. Hincmarus ibidem cap. 1. de Capella quam Attala Epiſcopus Eccleſiæ Laudunenſi donarat: *excepto atriolo ad ſepalturam, & exeepta ſellula manſelli ipſias Capella, cum hortulo.*

Pag. 190. c. 32. Iectivi inventantvr] Cap. ſequenti: *ſe imer ſe jectiſcunt.* &, *contra caaſatores ſaos jectiſcant.* &, *ſine compoſitione ac jectitione.* Ex formulis ſolemnibus antiquis apparet jectivos propriè dictos fuiſſe qui vadimonium deſeruerant & ad placitum venire neglexerant. Formula clix. quæ indiculus regalis de jectivis inſcribitur: *Nec ipſe ad placitum venit, nec miſſam direxie qui ulla ſonia aantiaret, & placitum ſaum neglexit. & jectivus exinde remanſit.* Hoc ſenſu jectiſcere fuerit deſerti vadimonij arceſſere; jectitio, actio ipſa. Sed jectivos etiam universè dicebant omnes qui in re alia quavis negligentes fuiſſent, ut in formulis iiſdem cxlvi. & clxix. qui debitum colonitium aut ſervitutem non reddiderant. & in charta audientiali clvii. *Interim verò uſque ad placitum neutra pars ex ipſis jectiva appareat*, id eſt, cauſæ defuiſſe cenſeatur.

Ibid. Barigildi eivs] Apparitores. unde nunc etiam apud Italos barigelli vocantur principes apparitorum.

c. 33. Lingva theod. scastlegi] armorum depoſitio. Verba ſunt cap. 114. Additionis quartæ. quod depromptum eſt ex Capitulis anni xvi. Ludovici Auguſti. Teutonibus hodie *leggea* eſt deponere, *ſcaſt* quid ſit dicere non habent. Affine huic, ſed diverſæ ſignificationis vocabulum *ſcatz*, vel *ſcaz*, pro munere aut premio ſumi videtur in epiſtola Hincmari Laodunenſis ad Remenſem de Grivone: *quòd Romam ipſam non pro alia re iro regabam niſi ut iade ſcatz mibi daret. quod ego mirabar ſi diceret. cùm quicquid babebat beneficij gratis ei dediſſem & ſine ullo pretio.* & in miſſatico ejuſdem apud Hincmarum Remenſem poſt finem libri lv. capitum: *quicquid de rebus ſua Eccleſiæ fecit & ordinavit, non per ſcaz vel per aliquam propinquitatem aut amicitiam inde fecit.*

Pag. 192. c. 34. De svis rescellis] Recilis, aut reiculis, ut ſuprà tit. vii. ex ſynodo Arvernenſi.

Pag. 194. c. 37. Herirergvm nostrvm] paratam manſionem & hoſpitium. quod paramentum dixit Hincmarus Karolo Regi: *& antequam de paramento veſtro ad manſiones redeant:* & paulò Tom. II. pòſt: *hanc admonitionem eis quotidie, quando ad paramentum veſtrum veneriat, relegat.* Inde heribergare in Capitulis Bononienſibus Karoli M. cap. 2. hoſpitio excipere, *herberger.* & heribergagium in literis S. Ludovici Regis, quibus Cormellas villam à procuratione regia & heribergagio ſeu giſta liberam eſſe declarat.

Et haias] clauſuras. Haiæ nobis hodie Pag. 195. c. 1. ſunt ſepes quælibet. olim, ut hinc apparet, pro militari vallo & munitione uſurpatæ.

XXXVII.

Apud Tuſiacum.

Hæc misit in Bvrgvndiam] In Pag. 195. codice Laudunenſi legatio hæc ſequenti Regum adnuntiationi poſtponitur. Parvi autem refert utra antecedat. Id certum eſt, utramque hoc anno apud Tuſiacum editam fuiſſe.

In nostrvm indominicatvm] Cap. Pag. 197. c. 3. v. *in noſtrum dominicatum*, hoc eſt, in dominatum & poteſtatem. In literis Henrici Epiſcopi Tullenſis de donatione Simonis Ducis Lotharingorum & Adeidis conjugis pro S. Manſueto: *alodium ſuum quod emerant, & in ſuo indominicata jamdudum poſſederant.* Hincmarus de villa Noviliaco: *Defuncto Tilpino tenuit Rex Karolus Remenſe epiſcopium in ſuo dominicatu. & dedit villam Noviliacam in beneficio Anſchero Saxoni.* Qui fundum ut dominus poſſidebat, non ut beneficiarius, in ejus dominicatu fundus eſſe dicebatur. Dominicatura etiam dicta in præcepto Ludovici junioris de abbatia in Calvomonte, *quam ipſe & antecesſores longo tempore in dominicatura habuerant*, tunc verò S. Dionyſij monaſterio concedebatur.

Fideles homo deveniat] vaſſallus, qui Ibid. fidelitatem regi ipſi vel alicui ejus vaſſo debeat.

Mvlieribvs avt matribvs] Mulieres poſuit pro uxoribus; ut ſynodus apud Com- c. 5. pendium ſub Pippino cap. 13. *Si quis vir mulierem ſuam dimiſerit.* & iterum: *vir illius accipiat mulierem legitimam.* Arſenius Nicolai Papæ legatus in epiſtola ad Epiſcopos ſcripta hoc ipſo anno dccclxv. *& quanta ſcelera Engeltrudis quondam Boſonis Comitis mulier perpetraſſet.* Idem Itali vulgò faciunt, quibus uxor eſt *moglie.* Et nos ſimiliter feminam pro uxore dicimus. quod veterum etiam fit exemplo, ut in titulo præcedenti: *Si femina maritum aut maritus feminam acceperit, illud conjugium diſſolvatur.*

Cvm Gvntfanonario] Vexillifero, Pag. 199. c. 13. vel duce. Manſit vocis uſus apud Italos, qui vexillum gonfalonem vocant. Ac Romæ nunc etiam Gonfanonarium ſive, ut vulgò enuntiant, Gonfalonarium Eccleſiæ nuncupant magiſtrum ſeu præfectum vexilli militiæ eccleſiaſticæ; & apud Florentinos ſuperioribus ſeculis ſtatus fuit magiſtratus, qui Gonfalonarius juſtitiæ dicebatur.

In tractoria] Miſſis omnibus ad lega- Pag. 200. c. 16. tiones ſuas profecturis tractoria dabatur, id eſt, epiſtola cujus beneficio ſuſcipiebantur & conjectum accipiebant. Lib. iv. capit. 30. *Si quis litteras noſtras deſpexerit, id eſt, tractoriam quæ propter Miſſos recipiendos dirigitur.* Ideo *tracto-*

Tom. II. *riam ſtipendialem* appellat Agobardus in libello de inſolentia Iudæorum. In tractoriis porrò adnotari ſolebat quantum cuique Miſſo pro ejus conditione ſuppeditari oporteret. Qua de re Ludovici Pij extat conſtitutio in eodem libro cap. 73. *De diſpenſa Miſſorum, qualiter unicuique juxta ſuam qualitatem dandum vel accipiendum ſit, videlicet Epiſcopo panes* XL. *friſcinga tres &c.* ubi triplicem gradum diſtinguit, aliámque diſpenſam decernit Epiſcopo, aliam Abbati, Comiti, aut miniſteriali, aliam denique vaſallo regio.

Pag. 201. Hludovvicus et Karolus] Annales Pithœani alterum horum Regum conventum ante ſex menſes habitum fœdúſque in eo initum commemorant his verbis: *Anno* DCCCLXIV. *Hludowicus & Karolus Reges & fratres apud Duſicam villam menſe Septembri convenientes fœdus ineunt, & quicquid inter eos levitate humana vel ſuggeſtione militum perperam geſtum fuerat, ſibi mutuò dimittunt, cuncta retro oblivioni tradenda cenſentes. Hujus autem fœderis pactum inviolabiliter omni tempore conſervandum, teſtes & admonitores idonei ex utraque parte ſtatuuntur. Nam Hludowicus ex parte Karoli Hincmarum Remenſem Epiſcopum & Engilramnum Comitem, Karolus verò ex parte Hludowici Liutbertum Archiepiſcopum & Altfridum antiſtitem elegit; ut ſi fortè ab aliquo ejuſdem pacti jura læderentur, his admonentibus & geſta priora ad memoriam revocantibus, faciliùs in priſtinum ſtatum reformari poſſent.*

Pag. 201. c. 6. Nepos noster Hlotharius] Pertinent hæc ad divortium Lotharij, de quo ſuprà tit. XXXV. cap. VI. Cujus cauſa poſt damnatam Romæ ſynodum Metenſem, quæ Theutbergæ repudium approbarat, poſt exauctoratos Theotgaudum Trevirenſem & Guntarium Agrippinenſem Archiepiſcopos, qui ſynodo illi præſederant, miſſus eſt hoc anno, ut Anaſtaſius ſcribit, à Nicolao Papa in Galliam legatus Arſenius Epiſcopus Hortenſis.

XXXIX.

Apud S. Arnulfum.

Pag. 207. Apud S. Arnulfum.] in monaſterio S. Arnulfi, quod nobiliſſimum olim, & patrum noſtrorum memoria fuit in ſuburbano Metenſi. Leutbertus, qui poſt Hincmarum nominatur, Archiepiſcopus fuit Moguntinus, Vvitgarius Epiſcopus Auguſtanus, ſive de Auguſtiburc, ut loquitur Hincmarus in epiſtola quadam ad nepotem: *Clarentius compreſbyter mihi dixit quod Hadulfo miſſaticum ad Vvitgarium Epiſcopum de civitate Auguſtiburc pro libro Patery commiſeris, de quo miſſatico non ſe excondixit.*

De regnis nepot. nostror.] Ludovici Regis Italiæ & Lotharij Regis, quos videbant legitimis heredibus carere. Karolus verò, tertius illorum frater, jam pridem ſine liberis deceſſerat.

XL.

Apud Piſtas.

Pag. 209. Regni sui XXX.] Cùm anni Karoli Calvi conſurgant ex obitu Ludovici patris, hoc eſt, ex XII. Kalendas Iulias anni DCCCXL. ſequitur anno DCCCLXIX. poſt XII. Kalendas Quintiles exordium fuiſſe anni ejus XXX. Sed quia Indictio ſecunda, quæ adſcribitur, finem habitura erat proximo Septembri, reliquum eſt ut placitum hoc Piſtenſe Iulio vel Auguſto menſe celebratum intelligamus. Tom. II.

Faida pacificetur] Tit. XIV. faidam oſtendimus dictam fuiſſe apertam & capitalem inimicitiam ob cæſum aliquem de propinquis ſuſceptam. Et quia reipublicæ intererat hujuſmodi ſimultates coërceri, propterea legibus ſæpe cautum de faidis coërcendis atque ſedandis. Lex Friſionum ſatis habuit certorum locorum inducias præſcribere in Additione tit. 1. *Homo faidoſus pacem habeat in Eccleſia, in domo ſua, ad Eccleſiam eundo, de Eccleſia redeundo, ad placitum eundo, de placito redeundo.* Karolus Magnus faidas penitùs ſedandas ſanxit anno imperij quinto cap. VI. *Si faidoſus quis ſit, diſcutiatur quis ex duobus contrarius ſit ut pacati fiant, & diſtringantur ad pacem, etiamſi noluerint.* Idem ſanxit & Ludovicus lib. IV. cap. 27. Faidæ autem pacificatio pretio fiebat, quod à faidoſo perſolvebatur; recipiebat is qui faidam, ut loqui ſolebant, levabat & portabat. Karolus idem lib. 1. legis Longobardorum tit. 37. cap. 1. *Si quis pro faida pretium recipere noluerit, ad nos ſit tranſmiſſus, ut nos eum dirigamus ubi damnum minimè facere poſſit. Simili modo etiam qui pro faida pretium dare noluerit, nec juſtitiam inde facere, tunc ad nos ſit tranſmiſſus, & in tali loco eum mittere volumus ut majus damnum non creſcat.* Pag. 213. c. 10.

XLI.

Karoli coronatio Metis.

In Ecclesia S. Stephani] quæ Metenſium Epiſcoporum ſedes. Mortuo Placentiæ in Italia Lothario menſe Iunio anni hujus DCCCLXIX. ſimul ac in Galliam perlatus eſt nuntius, Karolus ad vacuum ejus regnum occupandum Metas advolavit, ibíque ab aliquot utriuſque regni Epiſcopis conſecratus eſt. Coronationis acta ſub finem Capitulorum edita. hoc verò loco adnuntiationes, quæ coronationem anteceſſerunt. Ceterùm Karolus, etſi regni Lotharij poſſeſſionem, ut ſequentia docebunt, integram non retinuit, ſucceſſionis tamen hujus epocham ſuis deinceps diplomatibus adjecit; ut in præcepto pro monaſterio S. Germani apud Aimoinum lib. 5. cap. 34. & in altero pro Eccleſia S. Martini Turonenſis: *Data Kalendis Auguſti Indictione* X. *anno* XXXVIII. *regni Domni Karoli Imperatoris in Francia, & in ſucceſſione Lotharij* VIII. *& imperij* II. *Actum Monaſteriolo.* atque in aliis paſſim. Pag. 215.

Qui prior in rem. et trev.] Hincmarus idem in epiſtola ad Nicolaum Papam, quæ apud Flodoardum legitur lib. 3. *Inter quas, Remenſem ſcilicet & Trevirenſem Eccleſiam, hæc ſemper diſtinctio fuit, ſicut in eccleſiaſticis monimentis invenimus, & vetuſtiſſimam conſuetudinem ſemper obtinuiſſe comperimus, ut iſdem Epiſcopus non loci, ſed dignitate ordinis prior ſecundùm ſacras regulas haberetur qui foret in qualibet iſtarum Eccleſiarum metropoli antea ordinatus.* Pag. 218. c. 1.

Tom. II. Conſimilia ſunt quæ in altera ad Ludovicum Tranſrhenanum ſcribit apud Flodoardum eundem lib. 3. c. 20. crebérque omnino & multus in hoc argumento Hincmarus, ut Remenſem Eccleſiam Trevirenſi non imparem eſſe doceat. Inde adversùs Gotheſcalcum diſſerens ita concludit: *Quæ Remis nec minor eſt Trevirorum urbe primæ provinciæ Belgicæ, propter quod ante eſt condita: nec inferior, quia in ſecunda eſt provincia regionis Belgicæ conſtituta.*

Pag 220. Vigilia S. Paschæ] Quo anni die aut quo menſe baptizatus Clodoveus Rex fuerit, nihil proditum eſt à Gregorio Turonenſi. Hincmarus hoc loco & in epiſt. 3. c. 14. de vigilia Paſchæ conjecit, propterea quòd vigiliæ Paſchæ & Pentecoſtes publicis olim ac ſolemnibus baptiſmis fuerant deſtinatæ. ſed hallucinatus eſt. Conſtat enim ex Aviti Viennenſis epiſtola, quam ad Clodoveum ipſum Regem ſtatim poſt ejus baptiſmum ſcripſit, baptiſmum in natali Domini ſuſcepiſſe. *Cujus*, inquit, *ſplendorem congruè redemptoris noſtri nativitas inchoavit, ut conſequenter eo die ad ſalutem regenerari ex unda vos pareat quo natum redemptioni ſuæ cæli dominum mundus accepit. Igitur qui celeber eſt natalis Domini, ſit & veſtri; quo vos ſcilicet Chriſto, quo Chriſtus ortus eſt mundo; in quo vos animam Deo, vitam præſentibus, famam poſteris conſecratis.*

A Stephano Papa] Karolus Calvus Nicolao Papæ: *Poſt obitum divæ recordationis avi noſtri Karoli excellentiſſimi Imperatoris, genitor noſter Hludowicus piiſſimus Auguſtus, Deo donante, paternum adeptus imperium, Remorum venit ad urbem; ubi præceſſor veſter ſanctæ memoriæ Stephanus ſummus Pontifex ei obviam venit, atque in imperij honorem eum Deo inſpirante conſecravit.* Quæ pluribus narrantur in vita Ludovici & à Flodoardo lib. 2. c. 19.

In hac domo] in baſilica Metenſi. Flodoardus idem lib. 2. c. 20. Karolus Rex in eadem epiſtola ad Nicolaum Papam: *Ibi etiam*, Metis in Eccleſia B. Stephani, *piiſſimus Imperator ab omnibus Epiſcopis, clero, & populo eſt venerabiliter coronatus & priſtino reſtitutus imperio.* Quo ritu res peracta, exponit auctor vitæ Ludovici, ubi de conventu apud Theodonis villam DCCCXXXV. *Sequenti verò Dominica, quæ ſacræ quadrageſimæ initium præcedebat, in Metis civitatem Domnus Imperator, ſed & Epiſcopi, & populus univerſalis illius conventus venit: & inter Miſſarum celebrationem ſeptem Archiepiſcopi ſeptem reconciliationis eccleſiaſticæ orationes ſuper eum cecinerunt. & omnes populi, hoc viſo, pro plenaria reſtitutione Imperatoris multas Deo gratias reddiderunt.*

XLII.

Pactio Aquiſgranenſis.

Pag. 227. Hæ pactiones] Ægrè ferente, ut par erat, Ludovico regnum Lotharij, cujus ipſe partem ſperaverat, univerſum à Karolo uſurpari, inita tandem per utriuſque legatos pactione conventum eſt ut regnum hoc inter ipſos æquis portionibus divideretur. Itaque diviſio ea facta eſt quæ proximo titulo continetur. De his autem plura Aimoinus lib. 5. c. 21. 24. 25. Tom. II.

Anno XXXII. Karoli] Initium annorum Karoli ex XII. Kalend. Iulias ducendum eſſe monuimus. Hinc ſequitur Martio menſe anni DCCCLXX. nondum expletum fuiſſe annum ejus trigeſimum. Quare ſcribendum hoc loco non XXXII. ſed XXX. eandémque ob cauſam tit. ſequenti legendum XXXI. non XXXIII.

Ingelramnus Comes] Camerarius Pag. 222. hic Karoli Regis, eique, ut Aimoini verbo utar, domeſticiſſimus: qui poſt hæc ſuaſione Richildis Reginæ honoribus ſuis exutus, & à Regis familiaritate ſummotus, Ludovico Tranſrhenenſi auctor fuit ut in Galliam cum exercitu iterum veniret anno DCCCLXXV. Aimoinus lib. 5. c. 32.

XLIII.

Diviſio regni Lotharij.

In procaspide] Inter Heriſtallium & Pag. 221. Marſnam in pago Leodicenſi. Aimoinus lib. 5. c. 25. *Karolus Pontigonem veniens legatos accepit, nuntiantes ut ipſe ad Heriſtallium veniret, & frater ejus Hludowicus ad Marſnam venturus eſſet, & in meditullio eorundem locorum Kalendis Auguſti colloquerentur.* & poſt alia: *Tandem v. Kalendas Auguſti ad locum colloquij convenerunt.*

Coloniam, Argentinam] Quòd in tota hac enumeratione nulla fit mentio Moguntiæ, Spiræ, & Wormatiæ, argumentum eſt illas civitates ad regnum Lotharij non pertinuiſſe, ſed ad regnum Ludovici, atque hos nimirum pagos fuiſſe qui propter vini copiam, ut alio loco dictum eſt, tranſrhenanis provinciis adjecti ſunt, cùm Ludovici Pij filij paternum imperium inter ſe dividerent.

Lugdun. vesont. Viennam] Non Pag. 224. fuerant hæc in antiquo regno Lotharij, ſed eidem poſtea cum aliis ex Karoli fratris ſucceſſione obtigerant.

XLIV.

Apud Gondulfi villam.

Anno DCCCLXXIII.] Scribendum Pag. 225. DCCCLXXII. non ſolùm quia Aimoinus Gundolfi villæ placitum ante Hadriani Papæ obitum commemorat, quem omnes conſentiunt anno DCCCLXXII. menſe Novembri deceſſiſſe, ſed quia Hadriani obitum, ut ſequentia docebunt, re ipſa anteceſſit. Adde quòd niſi hanc æram ſtatuas, præpoſterus ordo fuerit, & titulus hic ſequenti poſtponendus.

Apud Gundulfi villam] Tit. LIII. cap. 4. Palatium regium ad Moſellam Tullo Leucorum finitimum. Aimoinus lib. 5. cap. 28. *Karlus à Burgundia ad Gundulfi villam, placitum illuc antea condictum habiturus, Kalendis Septembribus revertitur.* Villa Gundolfi in annalibus Pithœanis. Gundovilla Frotario Leucorum Epiſcopo in epiſtola XI. ad Hilduinum: *Recordari ſiquidem veſtra paternitas valet quòd cùm in palatio Gundovilla Domnus Imperator hoc anno ſtaret, veſtram continens manum, juſſit ut in*

fronte

Tom. II. *fronte ipſius palatij ſolarij opus conſtrueret, de quo in Capellam veniretur &c.*

Cvm Hlvdovvic. sacr. disrvp.] Parte ſcilicet regni Lotharij, quam in diviſione ſortitus erat, Ludovico Imp. Lotharij fratri clam reddita. Rem narrat Aimoinus loco ſuprà ſcripto: *Hludouvicus apud Tridentum cum Engilberga loquens*, Ludovici Imp. conjuge, *partem regni Lotharij, quam contra Karolum accepit, neglectis ſacramentis inter eos pactis, ſine conſenſu ac conſcientia hominum quondam Lotharij, qui ſe illi commendaverant, clam reddidit.* Diù adnixus apud Karolum fuerat per epiſtolas & legatos Hadrianus Papa ut à Lotharij regno, tanquam Ludovico ejus fratri jure debito, abſtineret, idémque nunc miſſi, non à Ioanne Hadriani ſucceſſore, ut quibuſdam viſum eſt, ſed ab Hadriano ipſo (ut conſtat ex tit. LIII. cap. 4.) legati, Formoſus Portuenſis & Gadericus Veliternenſis Epiſcopi contendebant. Sed Karolo perſuaderi non potuit.

Sacram. qvæ s. s. svnt] Deſiderantur hæc ſacramenta; quæ nimirum eò ſpectabant ut unà conjuncti duo Ludovici, patruus ac nepos, partem alteram regni Lotharij Karolo extorquerent. Karolus ergo tempeſtati occurrens, novis quoque ſacramentis ſuos ſibi in hoc placito devinciendos putavit. Aimoinus poſt ſuperiora: *Unde utrinque ſacramenta prioribus ſacramentis, quæ cum fratre ſuo pepigerat, diverſa & adverſa inter eos ſunt facta.*

XLV.

Apud Cariſiacum.

Pag. 227. Apvd Carisiacvm] Titulus hic aliter in codice Laudunenſi conceptus eſt. *Anno incarnationis dominicæ* DCCCLXXIII. *Indictione* VI. *pridie Nonas Ian. hæc quæ ſequuntur capitula Domnus Rex Karolus in Cariſiaco palatio cum fidelium ſuorum conſilio decrevit, & per ſuum regnum denuntiari & obſervari mandavit.* Anno Chriſti DCCCLXXIII. & Karoli XXXIII. congruit Indictio non quinta, ſed ſexta. Quare ita reſtituendum eſt.

Pag. 228. c. 5. Infames vel clamodici] qui magnam, ut infrà loquitur, habent blaſphemiam, hoc eſt, qui gravi criminis alicujus infamia laborant. Clamoſum eodem ſenſu & blaſphemum pòſt dicet.

Pag. 229. Se excondicant] Purgent ſe atque idoneos reddant. Hincmarus in epiſtola ad nepotem, quam ſuprà citavimus: *quòd Hadulfo miſſaticum tuum commiſeras, de quo miſſatico non ſe excondixit.* Non excuſavit ſe, aut non ſatisfecit.

Pag. 229. c. 4. Cvm Carlomanno] Filius hic Karoli Calvi, Meldenſis Eccleſiæ Clericus ac Diaconus, hoc tandem anno patris juſſu ob varias graſſationes & perduellionem oculis orbatus, detruſúſque in monaſterium Corbeienſe. quod docent annales Pithœani DCCCLXXIII. Flodoardus lib. 3, c. 18. Aimoinus lib. 5. c. 29. & 31. & alij. De ſceleribus autem ac latrociniis per Karlomannum ejúſque homines perpetratis, præterea quæ apud Aimoinum & reliquos edita leguntur, luculenta extat Hincmari Remenſis ad Remigium Archiepiſcopum ceterôſque provinciæ Lugdunenſis Epiſcopos epiſtola poſt ejus à patris fugam ſcripta anno DCCCLXXI. Vidimus & ſynopſim actorum * ſynodi Silvanectenſis hoc anno Regis imperio ac voluntate adversùs Karlomannum coactæ, in qua judiciariis Epiſcoporum ſententiis Diaconi gradu exauctoratus ad laicam communionem revocatus eſt. Actorum porrò exordium à Karoli Regis filium criminantis proclamatione ad Anſegiſum Senonenſem, Hildegarium Meldenſem, ac ceteros ejus ſynodi Epiſcopos miſſa, quæ hæc quæ ſequuntur inter cetera continebat. *Proinde quamvis ſpecialiter accuſationes atque teſtificationes neceſſariæ non forent de his quæ omnis Eccleſia regni noſtri cunctúmque regnum nobis à Deo commiſſum magnis gemitibus & publicis non ſolùm vocibus, ſed & depopulationibus per Karlomannum carne non mente filium noſtrum, Eccleſiæ Meldenſis Senonum diœceſeos Diaconem ſibi inlatis clamat, tamen ut ordinabiliùs inde miniſterium veſtrum exequi valeatis, per nos, cujus carne eſt filius, propter regium miniſterium nobis à Deo commiſſum, clamores Epiſcoporum ac ceterorum ſacerdotum, Canonicorum quoque & monachorum atque ſanctimonialium & virorum illuſtrium ac promiſcui ſexus ætatis ſeu conditionis, quæ ad nos de illo venerunt, velut & per voces præſentium audire poteſtis, canonico judicio veſtro, quorum intereſt de Diacono judicare, proponimus &c.*

Tom. II.

* To. 3. Concilior. Gall. pag. 407.

Ibid. Sicvt tvnc scarivimvs] ſtatuimus & præſcripſimus. ut tit. LIII. cap. XVI. *vel unum eorum qui cum eo ſcariti ſunt*, id eſt, deſignati & conſtituti.

c. 7. Et sortiariæ] Ita nunc etiam apud nos ſtrigæ ac maleficæ vocantur. Hincmarus de divortio Lotharij ad XV. interrogationem: *Alij pota, alij autem cibo à ſortiariis dementati, alij verò tantùm carminibus à ſtrigis faſcinati.* Citatur & ab Ivone par. 8. c. 124. & à Gratiano 33. q. 1. cap. *Si per ſortiarias atque maleficas*, ex Hincmaro eodem, ſed operis nomine ſuppreſſo. Depromptum eſt autem ex epiſtola nondum edita * quam Synodi Tuſiacenſis mandato ad Aquitaniæ Archiepiſcopos ſcripſit de nuptiis Stephani Comitis Arvernorum & filiæ Regemundi Comitis Toloſani. cui edendæ locus erit inter acta ſynodi ejuſdem.

* Edita eſt to. 3. Concil. Gal. pag. 173. & to. 2. oper. Hincmari pag. 647.

Pag. 231. c. 8. In regia vel in eccles. vestitvra] quæ fiſcus vel Eccleſia poſſedit. Lib. IV. cap. 34. *Si quis proprium noſtrum, quod in veſtitura genitoris noſtri fuit*, id eſt, quod genitor quoque noſter poſſederit. & Append. II. cap. 7. *ut non mittantur teſtimonia ſuper veſtituram Domni Pippini Regis.* id eſt, in controverſiam non vocentur quæ in Pippini poſſeſſione fuerunt. In his enim & ſimilibus locis veſtitura eſt ipſa poſſeſſio.

Aliqvid proprinoat] Invadat & uſurpet. In formula notitiæ ſacramentalis: *quòd terram ſuam de eorum poteſtate nec porpriſi nec pervaſi.* Unde *porpriſum* in Capitulis Ludovici II. c. 3. & *res propriſo* lib. VI. cap. 251. *De rebus propriſis, ut ante Miſſos & Comites & judices noſtros veniant, & ibi accipiant finitivam ſententiam, & inantea nullas praſumat alterius*

Eee

TOM. *res proprindere:* Ab eo quod eſt proprindere propriæ res dictæ, ſicut ab eo quod eſt interprindere tit. XXXIII. interpriſum. Hincmarus Ludovico Balbi F. *ut ſicut in nomine interpriſum eſt, ita ſit & in ambaſciato.* Sic & à miſprindere miſpriſum tit. XXXII.

XLVI.

Reclamatio Epiſcopi Barcinonenſis.

Pag. 233. c. 1. EPISCOPVS BARCINONENSIS] Frodoinus, opinor, qui ſynodo Tricaſſinæ ſubſcripſit anno DCCCLXXVIII. Subſcripſere itidem ex eadem ora Hiſpaniæ ſynodo apud Tuſiacum DCCCLX. Adehulfus Barcinonenſis, Audeſindus Roſcellenſis, & Vviſadus Vrgellitanus Epiſcopi; Pontigonenſi & Tricaſſinæ Theotarios Gerundenſis. Parebant enim illo tempore, poſt Karoli M. & Ludovici victorias, Regum noſtrorum imperio tum hæ tum vicinæ aliæ ejuſdem tractus civitates: quarum Epiſcopi proinde & Galliæ placita ſynodóſque frequentabant, & controverſias ſuas vel apud Archiepiſcopum Narbonenſem, cui fuerant attributi, vel in publicis, ot hoc loco, conventibus agitabant.

Pag. 235. LONGIVS A MARCHA] à Pyrenæo. Hæc enim marca ſeu limes Hiſpaniæ lib. III. cap. 74. *Qui trans Ligerim manent, atque in Hiſpaniam proficiſci debent, montes Pyrenaos marcham eſſe cognoſcant.* Quare de hac marcha Ludovicus Pius ad populum Ergeritanum, quæ apud Einhardum epiſtola eſt 39. *Volumus proxima æſtate exercitum noſtrum ad marcam noſtram mittere, ut ibi preparatus ſedeat donec vos mandetis quando promovere debeat.* Marca igitur & marcha limes ſeo fines cujuſque regionis; & Marchio, Comes marcæ præpoſitus. Vita Ludovici anno DCCXXCVI. *relictis tantùm Marchionibus, qui fines regni tuentes, omnes, ſi fortè ingruerent, hoſtium arcerent incurſus.* Inde Bernardus Comes Barcinonis, quia in marca Hiſpaniæ præſidebat, Marchio etiam dictus à nonnullis.

Pag. 236. c. 2. CASTRVM TERRACINENSE] Vicinum id Barcinoni ad Rubricatum amnem, indigenis hodie *Tarraça.*

XLVIII.

Synodi Pontigonenſis.

Pag. 237. SYNODI PONTIGON.] Actorum hujus Concilij hactenus perpauca, eáque mutila, & cum Ticinenſibus confuſa geſtis babebamus. Nunc multis partibus auctiora & notis quæque ſuis diſtincta prodeunt, adſcitis etiam exemplaribus epiſtolis pontificiis quæ in hoc Concilio recitatæ ferebantur & pluſculis aliis monimentis ad eandem ſynodum ſpectantibus, quorum fit mentio ferè omnium in ſynopſi Aimoini. Conſtat ergo primùm Romæ coronatum fuiſſe Carolum Imperatorem die natalis Domini ſub finem anni DCCCLXXVI. cujus coronationis acta non exſtant. Tum deinde celebratum à novo Imperatore conventum fuiſſe Ticinenſem menſe Februario DCCCLXXVI. in eóque ab Epiſcopis & optimatibus regni Italici acclamatum ſuſceptúmque Imperatorem, & condita capitula duodecim. Poſtremò in ſynodo Pontigonenſi menſe Iunio ejuſdem anni ſuſceptum pariter à Gallis Imperatorem, & Ticinenſia capitula confirmata. Itaque ſubſcriptionum, quæ hic geminæ leguntur, priores, quæ Italicorum ſunt Præſulum & optimatum, ad ſynodum Ticinenſem pertinent; poſteriores, quæ Gallorum ſunt, ad Pontigonenſem referendæ, non ad Ticinenſem, cui malè antea tribuebantur. TOM. II.

APVD PONTIGONEM] Pontigonis inter villas regias clarum & celebre nomen fuit. Ponticonem appellat Gregorius Turon. lib. 4. cap. 23. & lib. 6. cap. 37. quomodo legendum & in annalibus Pithœanis, ubi Panticona ſcriptum eſt DCCCLVIII. Anaſtaſios item in vita Stephani III. Papæ, quem Pippinus Rex in Gallias adventantem eo loco excepit, Ponticonem palatium vocat. Pontigo fiſcus dicitur in Chronico Frodoardi CCCCLII. quo ferè modo apud alios paſſim, niſi qoòd Pontionem etiam eliſa litera legere eſt, ut in præcepto Karoli noſtri pro S. Martino: *Actum Pontione palatio imperiali.* Ac Pontionis hodie nomen manet vico pagi Catalaunenſis, quà Lingonas ſpectat. Quo in tractu Pontigonem olim villam regiam fuiſſe, tum ex aliis ſuperiorum ſcriptorum verbis, tum ex his colligere eſt quæ Aimoinus habet lib. 5. c. 35. *Imp. Karolus de Compendio Cariſiacum, indéque per Sueſſionas ad Remenſem civitatem, & ſic iter ſuum per Catalaunos & Pontigonem atque Lingonas peragens, de Francia Italiam petiit.*

GLORIOSISSIMO] Ludovico Imp. Rege Italiæ vita functo, Karolus Romam profectus, Imperator à Ioanne VIII. Pontifice conſecratus eſt die natalis Chriſti exeuntis anni DCCCLXXV. Inde Ticinum repetens ſynodum habuit menſe Februario DCCCLXXVI. in qua Imperator ab Italici regni Epiſcopis proceribúſque acclamatus eſt, & capitula quæ ſequuntur XV. edidit. Tum in Franciam reverſus, alteram apud Pontigonem ſynodum eodem anno convocavit: in qua imperium illi pariter à Ciſalpinis confirmatum eſt, & recepta capitula quæ Ticini fuerant promulgata. Hoc igitur loco ſynodi utriuſque acclamationes & capitula cum ſubſcriptionibus continentur.

BOSONIS INCLYTI DVCIS] Ducem in Pag. 238. eodem placito creatum oſtendit Aimoinus lib. 5. c. 32. *Roma exiens* Karolus Imp. *Papiam rediit, & placitum ſuum habuit; & Boſone uxoris ſua fratre Duce ipſius terra conſtituto & corona ducali ornato, cum collegis ejus, quos idem Dux expetiit, in eodem regno relictis, iter acceleravit.* Frater erat Richildis Reginæ.

LIBELLARIO IVRE] quod aliis eſt libel- Pag. 241. lario nomine aut titulo, cùm interveniente libel- c. 10. lo ſeo ſcriptura res venditur certo pretio & certa penſione in annos ſingulos conſtituta. Leo Marſicanus libro 2. hiſtoriæ Caſſinenſis c. 8. de Aligerno Abbate: *Libellos plurimos de rebus hujus monaſterij fecit, ut monaſterium à Sarracenis dirutum ex eis pecuniis reficeret. Nam in Aprutio de curte Tulliana ſolidos accepit* CCC. *& annuo cenſu* XXIII. *à Giſonis filiis. Item ibidem facto eis libello de curte Vingana* CCCC. *modiorum, ſexcentos accepit ſolidos, annuo autem cenſu ſolidos* XX. *&c.* Libellariam ab emphy-

Tom. II. teuſi hoc inter cetera differre docent quòd emphyteuſis niſi mutato poſſeſſore non renovabatur, libellaria plerunque ſtatis temporibus data pecunia renovari ſolebat.

Pag. 242. c. 12. Missat. nost. potestate] qua præditi ſunt qui Miſſi dominici appellantur.

Pag. 243. Svbscriptiones] Qui ſubſcriptionum iſtarum hactenus meminere, plerique omnes ſynodi ſeu placiti Ticinenſis ſubſcriptiones appellarunt, manifeſto errore, cùm ad ſynodum Pontigonenſem pertineant. Quod verò in his Anſegiſus Senonum Archiepiſcopus inter ſedis apoſtolicæ legatos, ut Papæ Vicarius, ſedet & ſubſcribit, ex iis intelligendum eſt quæ ab Aimoino lib. 5. c. 33. in hujus ſynodi actis prodita ſunt, lectam primitum in Concilio Ioannis Papæ VIII. epiſtolam qua primatum Anſegiſo tribuebat, eique per Gallias & Germanias vices ſuas delegabat. Nacti ſumus epiſtolæ hujus ac reliquarum quæ in iiſdem actis memorantur exemplaria, quæ in lucem ſuis locis, id eſt, cum ſynodo ipſa proferentur. Extant to. 3. Concil. Galliæ pag 442.

L.

Alia acta ſynodi Pontigonenſis.

Pag. 250. c. 4. Ivramentvm] Apud Pithœum poſt XII. ſcriptores coætaneos inſcribitur *Generale omnium ſacramentum*. Et veriſimile eſt ab omnibus exactum fuiſſe. Sed Hincmarus in libello ad Carolum Imperatorem, quem in codice Leodienſi nacti ſumus, ſingula juramenti hujus membra, ut inepta & aliena exagitat, queriturque à ſe poſt tot annos requiſitum eſſe, cùm ſatis eſſe deberet profeſſio quam ut Archiepiſcopus ediderat. *Piæ*, inquit, *memoriæ pater veſter ab Epiſcopis qui vel voluntarij vel inviti in ſua dejectione conſenſerant, ſed nec ab ipſo Ebone, qui auctor & incentor ipſius dejectionis duntaxat inter Epiſcopos ſuis, non aliud ſacramentum niſi libellos profeſſionis à ſe ſubſcriptos, quos ego habeo, requiſivit. Et à me, qui ante profeſſionem & ſubſcriptionem, & poſt profeſſionem ac ſubſcriptionem, profeſſa & ſubſcripta per tot annos à juventute uſque ad hanc ſenectutem ſervavi, nunc juramentum aliud non debuiſſet requiri. Sed non mirum eſt ſi per bajulos invidiæ ſine cauſa animus benignitatis veſtræ commotus nunc à me requirit quod nec pater veſter in vita ſua, qui mihi per octo circiter annos ſecreta ſua indubitanter credidit, requiſivit, nec vos per triginta & ſex annos hactenus requiſiſtis.* Hincmarum aliis Epiſcopis auctorem fuiſſe ut Ludovicum Regem ex Germania venientem ſuſciperent indicat ejus epiſtola quiota.

Ansegiso et Adalgario] Miſſi ambo Romam à Carolo fuerant cum legatis apoſtolicis poſt ſynodum Pontigonenſem. Aimoinus lib. 5. cap. 33. *Soluta eſt ſynodus. Poſtea Imperator legatos muneratos apoſtolicos, Leonem & Petrum, remiſit Romam, & cum eis Anſegiſum Senenſem Epiſcopum & Adalgarium Auguſtidunenſem Epiſcopum.*

LI.

Acta ſynodi Romanæ.

Iam monui Petrum Pithœum, qui hæc primus in lucem protulit, falſum fuiſſe, quòd ea ad primam Caroli Imperatoris coronationem pertinere exiſtimavit. Non minùs autem aberrarunt qui ad Ticinenſem poſtea ſynodum referenda cenſuerunt, ac ſynodo Ticinenſi in poſtrema Conciliorum editione adſcripſerunt. Pertinent enim ad aliam ſynodum quam Ioannes Papa Romæ Februario menſe habuit anno DCCCLXXVII. in eàque Carolo imperium, quod à Germanis diſceptabatur, totius ſynodi conſenſu iterum confirmavit. Cujus ſynodi acta Adalgarius Epiſcopus, qui ad eam miſſus à Carolo fuerat, in Franciam detulit, ut narrat Aimoinus lib. 5. cap. 35. quod & in vetuſto exemplari adnotatum eſt his verbis: *Synodus quàm attulit Adalgarius Epiſcopus de parte Iohannis Papæ aliorumque Epiſcoporum Karolo ad Vrbem civitatem, quando pergebat iſdem Karolus Romam.* Tom. II. Pag 252.

LII.

Exactio Nortmannis conſtituta.

Hæc exactio] Duplex hoc loco exactio pro Nortmannis deſcribitur. Quorſum enim his eadem inculcaretur? Poſterior expreſſam habet notam anni DCCCLXXVII. prior ad aliud tempus referenda eſt, ad annum, opinor, DCCCLXI. quo tempore (ut eſt in titulo XXXII.) *neceſſe fuit conjectum accipere & ad navium compoſitionem & in Nortmannorum cauſa pro regni ſalvamento.* Chronicum Montis Dei anno DCCCLXI. de Nortmannis: *Ad quorum videlicet locarium quinque millia libras argenti, cum animalium atque annona ſumma non modica, de regno ſuo, ne depradaretur, exigi Karolus Rex præcepit.* Pag. 257.

De svo manso indomin.] Manſum alio loco diximus eſſe fundum cum certo agri modo. Hic manſorum triplex genus diſtinguitur, indominicatus, ingenuilis, & ſervilis. & in polyptycho S. Remigij: *In Taſiaco habet manſum dominicatum cum ceteris ædificiis, hortum cum arboretis, vinario &c. manſos ingenuiles* XXXII. *ſerviles* XXXIV. Item: *In curte Acutiore, excepto dominicato manſo, manſi ingenuiles* XCII. *ſemis, ſerviles* XXXV. Manſum dominicatum vel dominicum appellabant proprium & peculiarem domini manſum, quem dominus ipſe excolebat, cujuſque fructus percipiebat; cùm ingenuilis ſervilisque manſi fructus colligerent coloni manſuarij, quibus concedebantur, cenſu tantùm retento, & aliis conditionibus quæ in manſo ingenuili leviores erant, in ſervili graviores. Itaque Ludovicus Pius in Capitulis anni XVI. agris dominicatis, id eſt propriis, opponit terras alienas: *De illo qui agros dominicatos propterea neglexit excolere ut nonas & decimas exinde non perſolvat, & alienas terras ad excolendam propter hoc accipit, volumus ut de tribus annis ipſam nonam cum ſua lege perſolvat.* & Karolus Calvus villas indominicatas villis in beneficium datis in diplomate pro S. Dionyſio: *Volatilia de ſubſcriptis villis, ſive indominicata ſive in beneficium fuerint data,*

Tom. II. *dari regio more conſtituimus.* Leguntur eodem modo & terræ & cortes & vineæ indominicatæ.

De censv dominicato] qui à domino exigitur, ſive ad partem dominicam. Suprà tit. xxxvi. cap. 30. *Poſtquam reſtaurati fuerint, ab unoquoque manſo cenſus ad partem dominicam exigatur.*

Non de tota parte regni] Hæc enim exactio, ut Aimoinus docet, quæ pro Nortmannis qui erant in Sequana fiebat, parti tantùm Franciæ, quam Karolus ante mortem Lotharij habuit, & Burgundiæ indicta eſt. Qui verò trans Sequanam erant de Neuſtria, tributum Nortmannis qui in Ligeri erant perſolverunt.

Pag. 258. Qvi cvm Imp. pergent] In Italiam, titulo ſequenti.

LIII.

Apud Cariſiacum.

Pag. 259. Apvd Carisiacvm] Poſtrema hæc capitula Karoli Calvi, cùm in Italiam, in qua obiit, alterum iter adornaret, regnúmque Ludovico filio per abſentiam ſuam adminiſtrandum relinqueret. De hiſce Hincmarus epiſt. 1. ad Ludovicum Balbum Regem: *Et quando proximè in Cariſiaco inde diſpoſuit, & nomina vobis deſcripta dedit quorum conſilio & auxilio regni negotia diſponeretis.*

Pag. 261. Professio qvam Remis] Quæ ſacramenta apud Cariſiacum fuerint tit. xevi. vidimus. Profeſſionem Epiſcoporum cum ſacramento laicorum apud Gundulfi villam titulo xliv. De hac Remenſi profeſſione quod Capitulis noſtris deeſt, repetendum ab Hincmaro in epiſtola ſuprascripta: *Vos ſcitis quia pater veſter prius Remis de conſtitutione veſtra poſt illum in regimine regni cum primoribus regni ſui diſpoſuit: ubi, quantum recordor, maximè omnes regni primores fuerunt, excepto venerabili Abbate Hugone & Bernardo Comite Arvernenſe; & omnes ſecundùm diſpoſitionem patris veſtri in veſtra conſtitutione conſenſerunt.*

Post mortem fratris vestri] Ludovici Germaniæ Regis, qui anno ſuperiore deceſſerat. Hic cùm in Galliam iterum hoſtili cum exercitu veniſſet anno, ut dictum eſt, dccclxxv. (quo tempore Karolus Romam ad capeſſendum imperium contenderat) multos è Karoli regno partium ſuarum fautores habuerat, è quibus Comites etiam aliquot in Germaniam rediens abduxerat; qui poſtea, videlicet illo mortuo, ad Karoli fidem redierant.

Pag. 262. c. 5. Dilectæ conivgi nostræ] Richildi Boſonis ſorori, quam Karolus mortua Hirmintrude uxorem duxerat. Præceptum Karoli pro S. Dionyſio: *quartum pro Hirmintrude olim conjuge noſtra, quintum pro hac conjuge noſtra Richilde.*

c. 7. De ordinandis scaris] copiis militaribus. Aimoinus lib. v. cap. xxvii. *ordinatis ſcaris qua Karlomannum cum ſuis complicibus à regno propellerent.* Scaram Aimoinus idem cap. 36. lib. 5. interpretatus eſt turmam vel cuneum, Hincmarus epiſtola 5. c. 2. aciem bellatorum. Karolus M. Rex Faſtradæ conjugi de victoria Avarica: *Retulit nobis qualiter illa ſcara noſtra quæ prius de Italia juſſimus pergere partibus Avariæ, perrexerunt infra fines ipſorum x. Kalendas Septembris, & inierunt pugnam cum eis &c.* Scara Nortmannorum plenum exercitum præveniens apud Aimoinum lib. 5. c. 42. Tom. II.

Si nepotes nostri] Filij Ludovici Tranſrhenenſis: quorum ex numero duos in priore Italica profectione infeſtos Karolus habuerat, Carolum, & Carolomannum; cum tertio Ludovico infeliciter ſuperiore anno ad Rhenum pugnarat.

Honores aperti fverint] Einhardus epiſt. 50. *Vt aliquam conſolationem ei faciatis de beneficiis quæ hic in noſtra vicinia abſoluta & aperta eſſe noſcuntur.* Aperti honores & aperta beneficia dicuntur cùm vacant. Aperta quoque feuda nos hodie in Gallia dicimus quæ à defunctis derelicta, vel alio modo vacant, *fiefs ouverts.* Sic apertum altare in chartis Vindocinenſis cœnobij: *Quoties altare illud apertum erit, ſolummodo centum ſolidos in ejus redemptionem dabunt.* c. 8.

Et valeat placitare] ſuo loco concedere. Traditio lxx. S. Galli: *Poſt ejus Preſbyteri obitum, nepta illius eandem traditionem poſſideat. Et ſi nepta illam traditionem ſibi placitatam dimittere voluerit, tunc locum & prabendam habeat quaſi unus monachus, & traditionem præfatam ſibique placitatam nobis dimittat.* Pag. 264. c. 10.

Et vicissitvdine cvm eo sint] Karoli Magni inſtituto vel exemplo, de quo ſynodus apud S. Macram anno dccccxci. habita ſic ſcribit: *Karolus Magnus Imperator, ſicut quidam noſtrum ab illis audivit qui interfuerunt, nullo unquam tempore ſine tribus de ſapientioribus & eminentioribus conſiliariis ſuis eſſe patiebatur; ſed vicissim per ſucceſſiones, ut eis poſſibile foret, ſecum habebat. Et ad capitium lecti ſui tabulas cum graphio habebat: & quæ ſive in die ſive in nocte de utilitate ſanctæ Eccleſiæ & de profectu ac ſoliditate regni meditabatur, in eiſdem tabulis adnotabat, & cum eiſdem conſiliariis, quos ſecum habebat, inde tractabat. Et quando ad placitum ſuum veniebat, omnia ſubtiliter tractata plenitudini conſiliariorum ſuorum monſtrabat, & communi conſilio illa ad effectum perducere procurabat.* Pag. 265. c. 15.

Hvgo abba] Notus hoc cognomento apud hiſtoricos ſcriptores & in epiſtolis Ioannis octavi. Fragmentum membranæ Floriacenſis: *Hugo per Gallias Abbatis honore praditus.* Abbatum ſummus Lupo epiſtola 88. Regali proſapia ortum Ioannes idem Papa teſtatur epiſtola 305. *Hugoni ſtrenuo, nobili, regali proſapia edito, atque excellentiſſimo Abbati.* Propinquum ſanè ſuum, appellat Karolus in diplomate hoc anno Pontione dato pro Eccleſia S. Martini: *Hugo Abbas, noſter fidelis atque propinquus.* Item Ludovicus in altero diplomate quod Trecis anno ſequenti conceſſit eidem Eccleſiæ Turonenſi: *Venerandus vir, noſter quoque propinquus, Hugo religioſus Abba baſilica eximij confeſſoris Chriſti S. Martini in ſuburbio Turonica civitatis.* Ejus mortem notat Abbo lib. 2. de obſidione Pariſienſi:

Tom. II. *Tempeſtate ſub hac Hugo princeps obit Abba.* id eſt, anno DCCCXCVII.

c. 17. CVM EO SCARITI SVNT] illi attributi, aut cum illo conſociati. Fredegarius, ſeu quis alius auctor geſtorum Pippini Regis: *Rex Pippinus in quatuor partes Comites ſcaritos & leudes ſuos ad perquirendum Vvaifarium miſit.* Legitur vox eadem in ſynodo Ticinenſi anni DCCCLV. ſub finem, & in Capitulis Karoli M. non editis: *Vt medio menſe Auguſti cum exſcaritis hominibus ad nos eſſe debeant.* Scariti homines in re bellica propriè dicuntur in ſcaras conſcripti & diſtributi, aut ſcaris inſtructi. Hinc ad alia ſignificationem transferebant, ut hoc loco, ut ſuprà tit. XXXIV.

Pag. 266. c. 20. MANSIONATICVM ACCIPIAT] manſionis ſive hoſpitij jus & expenſas non requirat. quod onus declinari non poterat ſine privilegio. Lib. II. cap. 17. de legatis recipiendis: *In illis locis ubi modò via & manſionatici à genitore noſtro & à nobis per capitulare ordinati ſunt.* Aimoinus lib. 5. c. 31. de itinere Karoli noſtri: *Indique per Attiniacum & conſuetos manſionaticos Compendium adiit.* per ſolita diverſoria.

Ibid. IN TRVSTE DOMINICO] in truſte Regis. Lex Ripuariorum cap. XI. *Si quis eum interfecerit qui in truſte Regis eſt.* DC. *ſolidis culpabilis judicetur.* quod lex Salica cap. XLIII. dixerat *in truſte dominica.* Truſtis apud Marculfum eſt fides lib. 1. formula 17. *in manu noſtra truſtem & fidelitatem viſus eſt conjuraſſe.* Hoc loco truſtis dominicus dici videtur qui fidem Regi juravit atque in ejus tutela eſt, quem antruſtionem appellabant. Porrò quæ in eos committuntur qui in truſte ſunt dominica, legibus Salicis triplo componuntur. Verbi gratia, ſi quis hominem occiderat, ſolidis CC. damnabatur; ſi eum qui in truſte erat dominica, ſolidis DC. Rurſum ſi quis collecta manu hominem ingenuum in ipſius domo aggreſſus occiderat, DC. ſolidis culpabilis judicabatur; ſi eum qui in truſte dominica, triplo, id eſt, ſolidis M. DCCC. damnabatur. Legis Salicæ tit. XLIII. cap. 1. & 4. tit. XLIV. cap. 1. & 2.

c. 23. REGNVM QVOD BRITTONIB.] Hinc apparet Karolum bellis Britannicis fatigatum Regis nomen & inſignia Brittonibus aliquando conceſſiſſe. Quod quidem in vetere ſcheda monaſterij S. Michaelis adnotatum reperi his verbis: *Salomon ad obſidionem Andegavenſem in auxilium Karolo venit. Hujus rei gratia Karolus Salomoni Regi Brittonum habere permiſit circulum aureum & purpuram & archiepiſcopalem ſedem & proprium numiſma & inſuper omnia Regi convenientia. & non ſolùm illi, verùm etiam ſucceſſoribus ſuis deinceps habenda permiſit.* Sed parum exactæ fidei hæc narratio. Nam ut omittam quòd hæc multò ante obſidionem Andegavenſem geſta videantur, ex hoc loco patet Regis nomen à Karolo non omnibus deinceps Salomonis ſucceſſoribus, ſed iis duntaxat conceſſum fuiſſe qui ſuperſtites tunc erant, & de quibus inter ipſos conventum. Quare illis nunc ſublatis dari jubet operam ut eo nomine in poſterum abſtineant. quod factum eſt. Qui enim poſt Salomonem rerum in Brittannia potiti ſunt, non Reges, ſed Duces appellati ſunt.

DE CAPPIS] Quoſnam hîc negotiatores cappos vocet incertum. In vita Ludovici anno DCCCXIII. Gerrici fit mentio Capis prælati. Sed aliud Cappi videntur, aliud Capi. Quin & Capos etiam eo ſeculo dixerunt aves prædatorias; ut Theodulfus in carmine de pugna avium, & in altero ad Karolum Regem. Tom. II. Pag. 268. c. 31.

Colla ſuperba teras, anates ut turba caporum,
Anſerem ut accipiter, colla ſuperba terat.

IN QVIBVS FORESTIBVS] ſilvis. Frotarius in epiſtolis: *Interfeci in veſtris foreſtibus lupos* CCXL. *Interfeci dico, quia me jubente & ingenuante capti fuerunt.* Einhardus Popponi Comiti epiſt. 7. *Convicti de quodam furto, quod commiſerunt furando feramina in foreſte dominica.* Karolus M. in Capitulis ex triplici lege cap. 18. *De foreſtis, ut foreſtarij bene illas defendant, ſimul cuſtodiant beſtias & piſces; & ſi Rex intus foreſte feramen unum aut magis dederit, amplius ne prendat quàm illi datum eſt.* Manet integrum in vernacula noſtra vocabulum. Nec ſolùm ſilvas foreſtes dicimus; ſed caciare, venationem exercere. Ibid. Suprà to. 1. pag. 510.

COMPENDIVM CVM CAVSIA] quæ aliis Cotia ſilva. Gregorius Turon. lib. 5. c. 21. de morte Clotarij Regis: *Dum in Cotia ſilva venationem exerceret, à febre corripitur, & exinde Compendium villam rediit.* Aimoinus de Karolo noſtro lib. 5. c. 25. *Per Cariſiacum Compendium veniens, autumni venationem in Cotia ſaltu exercuit.*

SALMONCIACVS] Locus inſignis obitu Karlomanni Regis fratris Karoli M. Annales Pithœani anno DCCLXXI. *Karlomannus Rex deceſſit* II. *Nonas Decembris in villa Salmuntiaco.* Extant Regis utriuſque diplomata Salmoniaco palatio data. Placitum etiam ibidem à Karolo Calvo Imp. celebratum anno DCCCLXXVI. auctor eſt Aimoinus lib. 5. c. 34.

IN ODREIA VILLA] Audriacam puto, inter Ambianos & Atrebatas. Aimoinus lib. 5. c. 31. de Karolo Calvo, quem Ambianos perveniſſe ſcripſerat: *Indéque apud Audriacam villam ac circum circa venationem exercens, ad monaſterium S. Vedaſti pervenit* Einhardus epiſt. 52. *Et quando de Audriaca villa ad Compendium reverſus fuerit.*

CAPITVLA EXCERPTA] De his tit. 1. Lodovici Regis. & Hincmarus epiſtola 1. cap. 7. *qualiter illa capitula quæ pater veſter proximè in Cariſiaco adnuntiavit, ad effectum pervenire poſſint.*

GAVZLENVM CANCELLARIVM] Karoli Calvi duo tantùm in diuturno ejus regno ſummi fuere Cancellarij, Ludovicus S. Dionyſij Abbas, de quo dictum eſt ſuperiùs, & poſt hunc Gauzlenus Abbas SS. Vincentij & Germani, qui ſub Ludovico etiam filio eodem functus magiſtratu, epiſcopatum adeptus eſt Pariſienſem.

PRO DONA LIBERANDA] Karolus Magnus in Capitulis non editis: * *Vt quicunque in dona regia caballos præſentaverit, in unumquemque ſuum nomen ſcriptum habeat.* & Frotarius Hugoni Drogonis fratri: *Ad horum itinerum incommoda, ſeu ad dona regalia quæ ad palatium dirigimus, penè quicquid ex optimis equis* Pag. 270. in fine. * Suprà to. 1. pag. 400.

TOM. II. *habuimus diſtribuere compulſi ſumus.* Liberare hoc loco eſt dare, quod aliis deliberare, *delivrer.* Donam ergo regiam & dona regalia intelligunt quæ Regi quotannis offerri conſueverant. unde annua vel annualia dicebantur. Chronicum S. Arnulſi in geſtis Ludovici Pij anno DCCCXXIX. *Vuormatiam venit; ibique habito generali conventu, oblata ſibi annua dona ſolemni more ſuſcepit.* eodémque modo anno DCCCXXXI. Aurelianis, anno DCCCXXXV. & duobus ſeqq. Stramiaci, Vuormatiæ iterum, & ad Theodonis villam, annualia hæc dona ab eodem recepta notat. Anno etiam DCCCXXXIII. cùm imperio exutus eſſet Ludovicus: *Condictum placitum Kalendis Octobris Lotharius in Compendio habuit; ibique Epiſcopi, Abbates, Comites, & univerſus populus convenientes, dona annualia ei præſentaverunt, fidelitatémque promiſerunt.* De donis Karolo Calvo apud Duziacum oblatis anno DCCCLXXIV. Aimoinus lib. 5. c. 21.

LVDOVICI II. REGIS.

I.

Quando Compendij coronatus eſt.

Pag. 271. AB EPISCOPIS PETITA] In actis coronationis, quæ infrà ſubjicientur, priore loco poſita eſt hæc Epiſcoporum poſtulatio, cum promiſſione Regis. Quare ad illam pertinere certum eſt. Hæc verò prior fuit Ludovici Regis inauguratio, cùm ab Hincmaro Archiepiſcopo apud Compendium poſt Karoli patris mortem hoc anno conſecratus & coronatus eſt VI. Idus Decembris. Nam iterum poſtea ſequenti anno à Ioanne Papa in Gallia, cùm ad ſynodum Tricaſſinam veniſſet, Imperator coronatus eſt VII. Idus Septembris. De utraque coronatione Aimoinus lib. 5. c. 36. 37.

Hæc addita ſunt ex Notis ad Concil. Tricaſſ. II. Sunt autem qui Ludovicum ab Ioanne coronam hoc loco non regni, ſed imperij, ſuſcepiſſe potent. Inde enim Ludovicum Balbum inter Imperatores plerique numerant, tum exteri, tum noſtri etiam ſcriptores. Quod mirum certè mihi falſúmque ſemper viſum eſt, cùm Ioannes ipſe Papa in epiſtola 47. & in aliis quas ad Ludovicum poſtea ſcripſit, ipſum Regem, non Imperatorem, vocet, in epiſtola 71. ad Ludovicum & Carlomannum Ludovici Balbi filios, Caroli Calvi nepotes, Carolo eorum avo Imperatoris nomen tribuat, Ludovico patri nomen Regis, Imperatorem hauddubiè appellaturus, ſi Imperator fuiſſet, eodémque modo Hincmarus in epiſtolis quarum meminit Flodoardus lib. 3. cap. 19. fratres iſtos Reges Ludovici Regis, non Imperatoris, filios nominet. Quid quòd Ludovici ipſius Balbi, ut alia omittam, diploma exſtat pro Eccleſia Nivernenſi IV. Idus Septembres, hoc eſt, triduo poſt coronationem iſtam Trecis datum, in quo non alium ſe quàm Regem vocat his verbis: *Ludovicus miſericordia Dei Rex.* Rex ergo fuit, non Imperator: Imperatoris verò titulum, antiquis ignotum, alij poſtea temerè adfinxerunt.

APOST. SEDIS LEGATIS] Horum in Cariſiacenſi conventu tit. LIII. nulla facta eſt mentio. Sed ex Aimoini verbis lib. 5. c. 24. facilè intelligimus hos fuiſſe Petrum Epiſcopum Foroſemproniensem & Petrum item Epiſcopum Senogalliæ, qui à Ioanne Papa miſſi ad Karolum venerant ut illum in Vrbem ad tuendam a paganorum infeſtatione Romanam Eccleſiam pellicerent. TOM. II.

II.

Synodi Tricaſſinæ.

IN SYNODO TRICASSINA] Synodi hujus acta, vel actorum potius breviculum quinque ſeſſionibus diſtinctum ſuppeditavit nobis bibliotheca S. Mariæ Virdunenſis, in quo quid per ſingulas actiones actum ſit ſummatim exponitur. Huic edendo * alius erit locus. Nunc quod inſtituti ratio poſtulabat, ſolos canones ſeu capitula hoc loco exhibuimus, adjectis ex alio codice ſubſcriptionibus quæ in Laudunenſi deerant, quem in Capitulis ſecuti ſumus. Pag. 273.

* Extat to. 3. Concil. Gall. pag. 473.

APVD RAVENNAM] Indicta primùm fuerat à Ioanne Papa ſynodus Ravennæ in diem VIII. Kalendas Iulias, ut conſtat ex ejus epiſtola LVII. ad Ioannem Epiſcopum Ravennatem. Poſtea, ut epiſtola 59. docet, dilata eſt in XII. Kalendas Auguſtas ejuſdem anni DCCCLXXVII. Indictione X. c. 3.

III.

Conventus Furonenſis.

FVRONIS] Annales Pithœani DCCCLXXVIII. *Rex Hludouvicus ad Aquas in menſe Octobri perrexit, & cum æquivoco ſuo Karoli filio haud procul inde colloquium habuit.* Aimoinus apud Marſnam conveniſſe narrat lib. 5. cap. 38. Quare Furonos in illo tractu fuiſſe oportet. Pag. 277.

ANNO INCARNAT. DCCCLXXIX.] Aut annos revera computat non à natali Chriſti, ſed ab incarnatione, contrà quàm in ceteris ſolet, aut ſcribendum DCCCLXXVIII. Hunc enim annum vulgaris æræ Dionyſianæ deſignat Indictio duodecima. Deinde abſurdum ſit Ludovicum dicere conventum hunc Kalendis Novembris anni DCCCLXXIX. celebraſſe, cùm ad Kalendas illas non pervenerit. Septimo enim antè menſe mortuus eſt IV. Idus Apriles, ut Aimoinus refert lib. 5. c. 39.

HLVDOVVICVM PARVVLVM] Is eſt qui puerulus altero poſt anno Rariſponæ, quò Ludovicus pater poſt Karlomanni fratris obitum conceſſerat, *de feneſtra palatij*, ait Regino, *cecidit, & confractis cervicibus exſpiravit.* Pag. 278. c. 3.

LVDOVICVM ET KARLOMANNVM] quos ex Anſgardi priore conjuge ſuſtulerat, quam etſi coactus à patre abjecerat, legitimos tamen ejus filios ducebat, & ſucceſſores ſibi deſtinabat. Flodoardus lib. 3. c. 19. inter alia quæ ad hos fratres ab Hincmaro ſcripta commemorat, ſcripſiſſe ait: *De objectis ſibi à Goſleno ſuper Ludovici patris eorum aſſenſu quare Anſgardim uxorem abjectam eum recipere non coëgerit, & Adelaidim ab eo retineri non prohibuerit, & de literis Ludovici Regis ad eum pro filiorum ſuorum promotione.* Pag. 279. c. 3.

Tom. II. KARLOMANNI REGIS.

II.

In broilo Compendij.

Pag. 283. REONI SVI IN FRANCIA I.] In diviſione regni paterni, quam apud Ambianos menſe Martio, ut Chronicum Floriacenſe docet, anño DCCCLXXX. inſtituerunt, Ludovicus Franciam & Neuſtriam ſortitus eſt, Karlomannus Burgundiam & Aquitaniam. Ludovico deinde poſt biennium mortuo menſe Auguſti anno DCCCLXXXII. Karlomannus Franciam quoque & Neuſtriam adeptus eſt, ſuique in Francia regni exordium inde duxit. Quare Februarius menſis anni ſequentis, cùm promulgata hæc capitula dicuntur, primo ejus in Francia regni anno rectè adſcribitur.

IN BROILO COMPENDII] Karolus M. in Capitulis anni octavi: *De broilo ad Attiniacum palatium*. nemore aut ſaltu. Aveſgaudus in literis quas principio citavimus: *cum ſilva qua vocatur broilus*. A broilis id genus multis in Gallia locis nomen. Pardulus Laudunenſis ad Hincmarum Archiepiſcopum: *Per viam juxta montes Remorum, qua vocatur Barbaria, ire, & per Iuncaracum ſive Broilum tranſire, & ita ad Glannam.*

III.

Apud Vernis palatium.

Pag. 283. REGNI NOSTRI V.] Ita codex noſter Metenſis, ex quo unico hæc capitula depromſimus. Hic ergo alia eſt ratio annorum Karlomanni. Non enim numerat annos tantùm quibus Franciam poſt Ludovici fratris obitum obtinuerat, ut paulò ante dictum eſt, ſed illos etiam complectitur quos cum illo poſt mortem patris (id eſt ab anno DCCCLXXIX.) vel conjunctim ante regni diviſionem, vel poſt hanc in altera regni parte imperarat.

Pag. 289. c. 11. PER FORCIAM EMEND. COGATVR] per vim, *par force*. Malculfus lib. 1. formula 27. *quaſi eidem ſervum ſuum per fortiam tuliſſet*. Sic *fortiam facere* & *per fortiam depradari* in legibus antiquis. Aliquando in bonam partem, ut in lege Bajoariorum tit. XI. cap. 5. *Cui Deus dederit fortiam & victoriam*. ſicut contrà virtutem pro vi injuſta poſuit Lex Salica tit. XIV. cap. 13.

Pag. 290. c. 14. VVLGO GELDAM VOCANT] Vocabant etiam geldoniam. Karolus Rex in Capitulis anni DCCLXXIX. *ut ſacramentum pro geldonia non fiat*, id eſt, pro collecta ſeu congregatione facienda. Inde & confratrias quoque geldonias appellarunt. Hincmarus in Capitulis anno DCCCLII. datis: *Ut de collectis quas geldonias vel confratrias vulgò vocant tantum fiat quantum ad auctoritatem & utilitatem atque rationem pertinet*. In quibus omnibus locis geldoniam ſcribunt veteres libri, non gildoniam. De collectis quæ lingua Theotiſca herizuph vocantur dictum ſuprà tit. XIV. cap. III.

KAROLI III. REGIS. Tom. II.

II.

Tungrenſis Epiſcopatus controverſia.

TVNGRENSIS EPISC.] Tituli hujus argumentum explicat Sigebertus in Chronico ad annum DCCCCXXI. *Stephano Leodicenſium Epiſcopo defuncto, Richarius vir catholicus à Karolo per auctoritatem Papæ Romani ordinatur Epiſcopus, repudiato Hilduino, qui pecunia data Duci Giſleberto ambiebat ab eo ſibi dari epiſcopatum.* Aliquanto uberiùs in Chronico item ſuo Frodoardus anno DCCCCXX. quo initium fuit controverſiæ. Extat in Codice S. Mariæ Virdunenſis, unde hæc capitula excerpſimus, Ioannis Papæ X. * ad Karolum Regem epiſtola, qua ſignificat ſe Romam Herimannum Archiepiſcopum cum Hilduino & Richero ad examinandam cauſam evocaſſe. At Frodoardus cetera perſequens Richerum Romæ à Ioanne Papa ordinatum Epiſcopum, Hilduinum vero excommunicatum fuiſſe ſcribit anno DCCCCXXII. Tungrenſis porrò epiſcopatus, ſive Leodienſis, in regno erat Lotharij. quod regnum Karolus poſt exceſſum Ludovici patris amiſſum à fratribus, occupatúmque à Tranſrhenanis, in poteſtatem ſuam revocarat. Pag 295.

* To. 3. Concilior. Gall. pag. 577.

AB HEINRICO INIM. N.] Duce Saxoniæ ac Thuringiæ, qui biennio antè regnum Germaniæ poſt Conradum Regem occuparat.

III.

Pactum Karoli & Heinrici.

ANNO DOM. INC. DCCCCXXVI.] Pactum hoc Bonnenſe ad Rhenum Karoli & Heinrici Regum Sigebertus adſcripſit anno DCCCCXXIII. Sed duplex hoc loco eſt character, qui ad annum DCCCCXXI. referendum docet, feriæ nimirum primæ, & feriæ quartæ, quarum altera pridie Nonas, altera VII. Idus Novembris eo anno incidiſſe dicitur. quod quidem anno congruit DCCCCXXI. non XXIII. aut XXVI. ut perperam hic ſcriptum eſt. Quare rectiùs omnino in chronico Frodoardi pactio eadem in annum DCCCCXXI. conjicitur. quod ipſum mox etiam Karoli annorum epocha demonſtrabit. atque hoc præterea, Indictionem menſe illo Novembri decimam fuiſſe, non nonam. Pag. 299.

ANNO REGNI KAROLI XXIX.] Plerique omnes rerum noſtrarum auctores Karoli Simplicis annorum exordium ducunt ab obitu Odonis Regis III. Nonas Ianuarias anni DCCCXCVIII. Karolus autem ipſe in diplomatibus ſuis quinquennio altiùs repetit, ex die videlicet quo Remis à Fulcone Archiepiſcopo unctus eſt in Regem, hoc eſt v. Kalend. Februarias anni, ut reor, DCCCXCIII. Diem quidem Karolus deſignat in diplomate Foſſatenſis monaſterij & in altero S. Martini Turonici: *In die*, inquit, *quo ad regni faſtigium ordinati fuimus, qui evenit v. Kalendas Februarias, id eſt, natali S. Agnetis virginis.* Annum autem indicat Regino, cùm Regem levatum ait ſub finem anni DCCCXCII. Nam cùm annos à Chriſti incarnatione ordiatur, non à natali, anno cuique primos etiam ſequentis

Tom. II. anni menſes adnumerat. Denique Karoli regnum ab hoc quem dixi Chriſti anno in ejus diplomatibus inchoari facilè perſpiciet qui ejus annos cum Indictionibus comparabit. Sed ne ambigendi locus foret, extat in tabulario S. Martini diploma quod cum Karoli annis Chriſti quoque annos habet adſcriptos in hunc modum: *Data* III. *Idus Iulias Indictione* VII. *anno* XII. *regnante Domno Karolo glorioſiſſimo Rege, redintegrationis* VII. *Actum Compendio palatio anno incarnationis Chriſti* DCCCCIV. Sanè ſi annus Chriſti DCCCCIV. numerabatur Karoli XII. conſequens eſt ut primus Karoli anno Chriſti DCCCXCIII. reſpondeat, & cum anno Chriſti DCCCCXXI. comparandus ſit annus Karoli XXIX. ut hoc loco. Deinde ſi anno XII. Karoli Iulio menſe ſeptima erat Indictio, reliquum eſt ut anno ejus XXIX. Iulio eodem menſe nona, poſt Septembrem verò decima fuerit Indictio. quod erat demonſtrandum. Eſt & alterum diploma quod Karoli annos cum Chriſti annis comparat, & hæc quæ diximus omni ex parte confirmat, in ſcriniis Eccleſiæ Pariſienſis, de immunitate clauſtri quam Rex idem Theodulfo Epiſcopo poſtulante conceſſit: *Datum* XV. *Kalendas Iunij Indictione* XV. *anno incarnationis dominicæ* DCCCCXI. *regnante Domno Karolo Rege* XIX. *redintegrante* XIV. *Actum villa Cangiaco.*

Redintegrante XXIV.] Karolus quo tempore in Regem confirmatus eſt, integrum regnum in poteſtate ſua non habuit, quia Odo Rex, quoad vixit, Aquitania & Burgundia potitus eſt. Mortuo poſt quinque annos Odone, quæ ab illo poſſidebantur recepit, regnúmque redintegravit; atque hujus redintegrationis annos regni ſui annis deinceps in publicis tabulis ſubjecit. Semper igitur redintegrationis anni regni annis ſolido ferè quinquennio pauciores ſunt. Et ſolidum fuiſſet, ſi Odo, quem III. Nonas Ianuarias vita functum diximus, ad V. Kalendas Februarias, quo die inunctus fuerat Karolus, vitam produxiſſet.

Largiore hered. indepta X.] Hoc verò pertinet ad regnum Lotharij, cujus acceſſione Karolus hereditatem ſuam amplificavit: quia non ſolùm partem illam recepit quam avus olim & pater ejus poſſederant, ſed alteram etiam quæ Regum fuerat Transrhenanorum. Sed quo anno regnum Lotharij receperit, inveſtigandum. Sigebertus enim anno DCCCCXVI. receptum notat. Ceterùm ex hoc loco & ex Karoli diplomatibus facile eſt videre quadriennio antè, hoc eſt, anno Chriſti DCCCCXII. regni Karoli XX. receptum fuiſſe. Quo nimirum tempore, Ludovico ultimo Francicæ ſtirpis in Germania Rege ſine liberis defuncto, Karolo, ut legitimo heredi, jure licuit non regnum modò Lotharij, ſed Germaniam quoque ipſam, ſi par in armis vis fuiſſet, repetere.

Pag. 300. Episcopi ex parte Karoli] Omnes è regno erant Lotharij, excepto Bovone Catalaunenſi; cujus ſoror Frideruna olim Regina uxor fuerat Karoli.

Episcopi ex parte Heinrici.] Nullus in his è regno Lotharij, omnes è Transrhenano. Nam & Moguntia & Vvormatia, ut alibi dictum, quamvis citimæ Rheno, Transrhenensi tamen regno vini gratia fuerant ad tributæ. Tom. II

Episc. Mimmogernefердæ] Hodie Monaſterienſis in Vveſtfalia. Synodo Colonienſi anni DCCCXXCVII. ſubſcribit Vvifelmus Mimigarnafurdenſis Epiſcopus. Sic enim ibi ſcriptum eſt. Nos eam lectionem repræſentavimus quam exhibuit P. Heriberti noſtri exemplar, cui uni hoc Capitulare debemus.

Coronationes Regum et Reginarum.

I.

Caroli Calvi in regno Lotharij.

Coronatus in Mettis]. De hac coronatione ſuprà in Capitulis tit. XLI. ubi & adnuntiationes quæ coronationem præceſſerunt integræ continentur. Pag. 301.

Benedictiones super regem] In Regum noſtrorum conſecratione diverſæ nunc etiam benedictiones, ſed ab uno Archiepiſcopo pronuntiantur. Olim, ut hic locus declarat, interdum etiam à diverſis Epiſcopis pronuntiabantur. Quomodo & in Ludovici Pij reſtitutione, quam in eadem Metenſi Eccleſia factam ſuprà diximus, *inter Miſſarum celebrationem ſeptem Archiepiſcopi ſeptem reconciliationis eccleſiaſticæ orationes ſuper eum cecinerunt.* Vetus etiam Ordo Romanus in conſecratione Imperatoris ſingulas orationes à ſingulis Epiſcopis, Albano, Portuenſi, & Oſtienſi fundi ſolitas docet. Pag. 303.

Ad dextram auriculam] Hodie ungi Reges ſolent primùm in vertice, deinde in pectore, tertiò inter ſcapulas, tum in ſcapulis ipſis, poſtea in brachiorum internodiis, ac poſtremò in manibus. Pag. 304.

Palmam et sceptrum] Regibus nunc cum ſceptro, non palmæ ramus, ſed palma manus offertur, id eſt, ſcipio inauratus, cui eburnea expanſæ manus effigies in ſummo infixa eſt. Sed hanc juſtitiæ manum noſtri vocant. Hic verò ad victoriam palma, non ad juſtitiam, referri videtur. Pag. 305.

B. Gorgonii] Hujus agoni ſacer dies erat, quo hæc celebrabantur, V. Idus Septembris. Præcipua autem hujus martyris apud Metenſes veneratio ob ſacras ejus reliquias in Gorzienſi olim monaſterio conditas à Chrodgango Epiſcopo.

II.

Ludovici II. Regis.

Ab Episcopis petita] Editæ ſuprà fuerunt inter Ludovici II. Capitula primo loco. Eædem ipſæ ac ſuperiorum ſequentiúmque benedictionum pars maxima nunc etiam in Regum Francorum conſecrationibus uſurpatur. Vt veriſimile ſit ab Hincmaro, cùm hos Reges Regináſque coronaret, conceptas fuiſſe formulas quas poſteri ſecuti ſint.

III.

Iudith Caroli. Filiæ.

Regin. quam Edelulfus] Edilulfum item appellat Lupus Abbas epiſtola Pag. 309.

XIII.

Tom. II xlii. & xliii. alij Ethelulſum, alij aliter, ut Flodoardus lib. 3. c. 12. *Iadith Karoli Regis filia Edilnulfo Regi Angelorum, qui & Edeboldus, dudum fuerat in matrimonium copulata, & Regina decore ac benedictione insignita.* Hoc verò loco duplex illius eſt, ſponſæ primùm, deinde Reginæ benedictio.

I V.

HERMINTRVDIS KAROLI VXORIS.

Pag. 319. Qvando Hermintrvdis] Nupſerat jam olim Karolo Hermintrudis Vodonis Comitis filia menſe Decembri anni dcccxli. ut auctor eſt Nithardus libro quarto. Nondum tamen ante hoc tempus in Reginam conſecrata, nunc demum Karoli rogatu Sueſſione ab Epiſcopis coronata eſt, poſt mortem, ut veriſimile eſt, Caroli filij, quem anno dccclxvi. infelici casu extinctum narrant. Hermintrudis verò ipſa haud multis annis ſuperſtes, cùm anno dccclxix. pridie Nonas Octobris mortuam doceat Aimoinus lib. 5. c. 35. Tom. II.

A sede apost. et a m. decess.] A ſede apoſtolica, ut Ermingardis Ludovici Pij Regina, quam cum Ludovico Auguſtam appellavit coronáque aurea cinxit Stephanus Papa, ut Theganus cap. xviii. teſtatur & Flodoardus lib. 2. c. 19. Ab Epiſcopis verò, ut inter alias Bertrada Pippini Regis, de qua Fredegarius editionis Bavaricæ: *Pippinus electione totius Franciæ in ſedem regni cum conſecratione Epiſcoporum & ſubjectione principum unà cum Bertradane Regina, ut antiquitus ordo depoſcit, ſublimatur in regno.*

ANALECTA MINVTORVM DIVERSI GENERIS opuſculorum quæ in Notis promiſſa vel commemorata ſunt.

I.

Epiſtola Karoli Magni de victoria Avarica anni dccxci.

Karolvs gratia Dei Rex Francorum &c. *ut ſuprà to. 1. pag. 255.*

I I.

Epiſtola Ludovici Pij Aug. ad Emeritanos Hiſpaniæ, ab Einhardo, cujus epiſtolis inſerta eſt, compoſita.

H Lvdovvicvs divina ordinante providentia Imperator Auguſtus omnibus primatibus & cuncto populo Emeritano in Domino ſalutem. Audivimus tribulationem veſtram, & multimodas anguſtias quas patimini per crudelitatem Regis Abdiraman, qui vos per nimiam cupiditatem rerum veſtrarum, quas vobis auferre conatus eſt, ſæpiſſime violenter oppreſſit; ſicut & patrem ejus Abolaz feciſſe comperimus, qui injuſtis ſuperpoſitionibus cenſum, cujus debitores non eratis, ſibi ſolvere cogebat, & propter hoc de amicis inimicos & de obedientibus ſibi contrarios atque inobedientes effecerat; quia & libertatem vobis tollere & injuſtis cenſibus ac tributis vos onerare atque humiliare molitus eſt. Sed, ut audivimus, vos ſemper, ſicut viri fortes, injurias ab iniquis Regibus vobis inlatas fortiter repuliſtis, & crudelitati atque aviditati eorum viriliter reſtitiſtis. quod & vos modò facere multorum relatione didicimus. Quapropter complacuit nobis ad vos litteras dirigere vóſque conſolari atque exhortari ut in ea qua cœpiſtis libertatis veſtræ defenſione contra crudeliſſimum Regem perſeveretis, & furori atque ſævitiæ illius, ſicut hactenus feciſtis, cedere non dignemini. Et quia idem Rex certiſſimus adverſarius & inimicus tam noſter quàm & veſter eſt, communi conſilio contra ſævitiam ejus dimicemus. Volumus enim, cum Dei omnipotentis adjutorio, proxima æſtate exercitum noſtrum ad marcam noſtram mittere, ut ibi præparatus ſedeat, & expectet donec vos mandetis quando promovere debeat, ſi ita vobis bonum viſum fuerit ut propter vos adjuvandos eundem exercitum contra communes inimicos noſtros, qui in marca noſtra reſident, dirigamus, ad hoc ut ſi Abdiraman vel exercitus ejus contra vos venire voluerit, iſti per noſtrum exercitum impediantur, ut illi & exercitui ejus in adjutorium contra vos venire non valeant. Nam certos vos facimus quòd ſi ab illo nos avertere & ad nos convertere volueritis, antiquam libertatem veſtram pleniſſimè & ſine ulla diminutione vobis uti concedimus, & abſque cenſu vel tributo immunes vos eſſe permittimus, & non aliam legem, niſi qua ipſi vivere volueritis, vos tenere jubemus, nec aliter erga vos agere volumus niſi ut vos amicos & ſocios in defenſione regni noſtri honorificè habeamus. Optamus vos in Domino ſemper bene valere.

I I I.

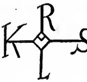
Præceptum Caroli Calvi pro Eccleſia in Magniaco vico pagi Nivernenſis.

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Si fidelium noſtrorum petitionibus aurem celſitudinis noſtræ commodaverimus, morem prædeceſſorum noſtrorum parentum Regum ſcilicet exercebimus. Igitur notum ſit omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ, præſentibus ſcilicet atque futuris, quia in conflictu altercationis fraternæ, quando me notiſſima concertatio agebat, ut vires reſiſtendi penes me reſtaurarentur in fratrem, Nevernenſem comitatum deveni apud Magniacum vicum, ubi corpus ſacratiſſimum beati Vincentij confeſſoris Chriſti memorabili veneratione percolitur. ibique munificum largitorem Deum in ejus commemoratione

adorans deprecatus ſum ut ejus ſuffragiis munimen divinæ protectionis adipiſcerer, quatenus per ſuam exoptabilem interceſſionem tranquillæ proſperitati reſtituerer. Quin verò ſub ſpe rabs adſecutionis votis me obligavi ibidem, ac beneficia temporalia conferre ejus miniſtris perſeveranter promiſi. Quocirca percepta quiere, potitúſque victoria, ut ſpes anhelabat, libuit perquirere dotem ipſius Eccleſiæ, ſcire volens utrum ſeriem ejuſdem tenoris haberet quam avus memorabilis noſter Karolos quondam Imperator cunctis vicis fieri ſtatuit. Quam noſtris obtutibus delatam reperimus à jam dicto tenore alienam exiſtere, ſcilicet per diminutiones aliorum beneficiorum ceſſiſſe poteſtatibus res quondam ibidem delegatas. Tunc placuit nobis res pariter collectas per auctoritatis noſtræ conſcriptionem ibi redintegrare, quæ abſtractæ inde fuerant, cum iis quæ ibi perdurabant, & per diviſibilia exercitia tres inde diviſiones fieri, unam in uſu ſalutaris ſacrificij ac reparationis Eccleſiæ, alteram ad luminaria adminiſtranda, tertiam ad uſus neceſſarios Clericorum ibi deſervientium excolendos. Quas quindecim manſis & colonicis quatuor, quæ ſolvunt in cenſum denarios duodecim, ibidem, ſolidos quatuor fieri ſtatuimus, quos à noſtris noſtrorúmque fidelium uſibus ex comitatu Nevernenſi abſtraximus, & in honore omnipotentis Dei necnon & veneratione ſanctorum ejus Nazary & Vincentij, quorum reliquiæ ibi venerantur, ſicut antiquitus extiterat, reſtaurando ibi contulimus; quemadmodum in altero auctoritatis noſtræ præcepto, quod de eadem ratione ad preſbyterij honeſtatem fieri juſſimus, reperiri poteſt, permanente in ſuo ſtatu ratione preſbyterij ex ſuo beneficio ibi collato. Volumus etiam matri Eccleſiæ Nevernenſi omnia hæc ſint ſubjecta, ſub noſtraque immunitate poſita, & nullius oneris cultum alij ibi exerceant, ſed ſub tutela Præſulis ejuſdem loci ordinata conſiſtant; ubi anni orbita redeunte libram ceræ in cenſum in feſtivite S. Cyrici publicè perſolvant. Quapropter volumus ut nullus Comes, nullus judex, nulla oppoſita perſona exinde quicquam exigere præſumat, nec cenſum, nec pararam, nec aliquod obſequium ſervitutis, ſed jam dictæ matri Eccleſiæ tali ordine deſervire. Et liceat Adalardo Preſbyrero, cujus labore & ſtudio hoc agimus, ſuiſque ſucceſſoribus memoratas res quietè poſſidere & abſque obſtaculo alicujus impeditionis perpetualiter tenere & ordinare; ut pro incolumitate mea & conjugis ſoboliſque proſperitate beatus Vincentius, in cujus commemororione agitur, ante Deum pacis precator adſiſtat. Sed & hoc cunctis catholicis orthodoxa religione viventibus notum manere volumus, quia pro ſtudio laboris & conſtructionis quod eidem loco Adalardus Preſbyter impendit, licentiam conceſſimus ut nullus ſe opponat ſucceſſor, qui jam dictæ Eccleſiæ ſacerdos ſubrogetur poſt ejus obitum, niſi quem in vita ſua ipſe elegerit, & vice ſua miniſtrum conſtituerit, aut ex parentela progeniei ſuæ, aut quemlibet alium quem ad id peragendum idoneum providerit. Ipſi quoque à nullo temporale donum acquiratur, niſi ſoli Deo, cui ſervitio fungi unicuique ſacerdoti convenit.

Et ut noſtræ largitionis præſens auctoritas firmior habeatur, & diligentiori obſervatione cuſtodiatur, anuli noſtri impreſſione ſubter ſignari juſſimus.

Signum Karoli

glorioſiſſimi Regis.

Datum XIII. Kalendas Ianuarias Indict. VI. anno XIX. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege. Actum in Magniaco in Dei nomine feliciter.

IV.

Conſilium Hincmari Archiepiſcopi de pœnitentia Pippini junioris, olim Regis Aquitaniæ.

SANCTUS Papa Gregorius in decretis ad Felicem Sicilienſem Epiſcopum: *Progeniem ſuam unumquemque uſque ad ſeptimam obſervare decernimus generationem &c.* Item in decreto ſynodali ante B. Petri corpus: *Si quis de propria cognatione, vel quam cognatus habuit, duxerit uxorem, anathema ſit &c.*

Sanctus Siricius Papa in decretis ſuis de apoſtatis monachis: *Has*, inquit, *impudicas deteſtabiléſque perſonas à monaſteriorum cœtu Eccleſiarúmque conventibus eliminandas eſſe mandamus &c.*

In hoc capitulo ſtat modo Pippinus, & in alio capitulo quod de apoſtatis idem Siricius decrevit. Quia verò nunc dicit ſe pœnitere de præteritis malis, quia habitum & profeſſionem ſuam deſeruit, & ſacramentum quo ſe conſtrinxit graviter violavit, & quia cum paganis ſe junxit, & profitetur ſe ad ſuam profeſſionem & habitum velle redire, quoniam illius cauſa ſynodali diffinitione atque judicio decreta fuit, ſi tempus & locus permitteret, ſynodali judicio immutari debuerat. Nunc autem quia hinc judicium & hinc nos circumſtat miſericordia, pro judicio ſynodali nobis ſequenda ſunt quæ à ſede apoſtolica & per ſynodalia judicia ſunt diffinita, dicente B. Leone quia *in diſpenſandis Dei donis non debemus eſſe difficiles, nec accuſantium ſe gemitus lacrymáſque negligere, cùm ipſam pœnitendi affectionem ex Dei credamus inſpiratione conceptam, dicente Apoſtolo: Ne fortè det illis Deus pœnitentiam, ut reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo capti tenentur ad ipſius voluntatem.* Et item idem in decretis ſuis dicit: *Propoſitum monachi proprio arbitrio aut voluntate ſuſceptum deſeri non poteſt abſque peccato. Quod enim quis vovit Deo, debet ei reddere. Vnde qui relicta ſingularitatis profeſſione ad militiam vel ad nuptias devolutus eſt, publica pœnitentia ſatisfactione purgandus eſt: quia etſi innocens militia & honeſtum poteſt eſſe conjugium, electionem meliorum deſeruiſſe tranſgreſſio eſt.* Et ſequendum eſt de eo Leonis capitulum, quo dicis: *Si convivio ſolo gentilium &*

Epiſt. 89. ad Theodorum.

1. Tim. 2.

Cap. 26.

Cap. 30.

eſcis immolatitiis uſi ſunt, poſſunt jejuniis & manus impoſitione purgari, ut deinceps ab idolothytis abſtinentes, ſacramentorum Chriſti poſſint eſſe participes. Si autem idola adoraverunt, aut homicidiis vel fornicationibus contaminati ſunt, ad communionem eos niſi per pœnitentiam publicam non oportet admitti. Et Nicæni canones de
Cap. 11. his qui præter neceſſitatem prævaricati ſunt qualiter pœniteant dicunt. Quia verò, ut audivi, paralyſi ſolet Pippinus percuti, ſequenda eſt de illo
Ep. 89. ſententia magni Leonis, quæ dicit: *His qui in tempore neceſſitatis & in periculum urgentis inſtantia præſidium pœnitentiæ & mox reconciliationis implorant nec ſatisfactio interdicenda eſt, nec reconciliatio deneganda: quia miſericordiæ Dei nec menſuras poſſumus ponere, nec tempora diffinire, apud quem nullas patitur veniæ moras vera confeſſio, dicente Dei ſpiritu per prophetam: Cùm ingemueris, tunc ſalvus eris.* & alibi: *Dic tu iniquitates tuas prior ut juſtificeris.* & iterum: *quia apud Dominum miſericordia, & copioſa*
Cap. 7. *apud eum redemptio.* Et Innocentius dixit: *De pœnitentibus qui ſive ex gravioribus ſive ex levioribus pœnitentiam gerunt, ſi nulla interveniat ægritudo, quinta feria ante Paſcha eis remittendum Romana Eccleſiæ conſuetudo demonſtrat. Ceterùm de pondere æſtimando delictorum ſacerdotis eſt judicare, ut adtendat ad confeſſionem pœnitentis & ad fletus atque lacrymas corrigentis, ac tum jubere dimitti cùm viderit congruam ſatisfactionem. Sanè ſi quis in ægritudinem inciderit, atque uſque ad deſperationem devenerit, ei eſt ante tempus Paſchæ relaxandum, ne de ſeculo abſque communione diſcedat.* Plura ſont alia quæ hinc poſſumus colligere, niſi iſta crederemus poſſe ſufficere. Vnde, quantum mihi videtur, non præjudicans ſynodali ſententiæ de Pippino decretæ, ſed confiſus de Dei miſericordia, qui per Apoſtolum ſuum dicit ut ſuperexaltet miſericordia judicium, & de caritate confratrum noſtrorum, & de auctoritate ſacrorum canonum & Pontificum Romanorum, exhortandus eſt Pippinus ut puram confeſſionem de omnibus peccatis ſuis, quæ ab ineunte ætate perpetravit, ſecretè faciat, (quia fortè talia fecit quæ turpe eſt etiam in publicum dicere) & de hoc quòd ſuum habitum dimiſit, & ſe perjuravit, & quia cum paganis ſe junxit, (de qua ſua conjunctione multa mala ſont perpetrata) coram Eccleſia inter publicè pœnitentes ſe lacrymabiliter accuſet, & pœnitentiam & reconciliationem humiliter petat, & de omnibus quæ vel ſecretè confeſſus fuerit, vel publicè ſe accuſaverit, per manus impoſitionem epiſcopalis auctoritatis publicè reconcilietur, & reconciliatus tonſuram clericalem accipiat, & habitum monaſticum recipiat, & profiteatur ſe de cetero ſervare quæ expetit & expedit, & ſic communionem ſacri altaris recipiat. Reconciliatus autem benignè tractetur, ut tali loco ſub libera cuſtodia miſericorditer cuſtodiatur, & cuſtodes monachos ac bonos Canonicos, qui eum exhortentur, & quorum doctrina & exemplo bene de cetero vivere & præterita peccata plangere diſcat, & quorum providentia & loci convenientia ita cuſtodiatur ut ad priſtinum vomitum redire nequeat, etiamſi diabolo ſuadente voluerit, & te- divivum ſcandalum per eum in ſancta Eccleſia & in iſta Chriſtianitate oriri non poſſit. Accipe, frater & fili, iſtam rotulam, ſed & illam de cognatione non conjungenda, & porta illas Domno Regi, & relege coram illo; & de iſta fac ſecundùm illius conſilium & commendationem; & de illa cognatione non conjungenda, per ejus conſilium & auxilium ſequere ſacras auctoritates tibi directas. Providentia de Pippino non eſt negligenda; & ut certi ac fideles cuſtodes illi adhibeantur ſatis eſt procurandum; nec obliviſcendum quod de eo in monaſterio S. Medardi accidit, & quod de Karlomanno in Corbeia evenit. Nam quod factum eſt, adhoc fieri poteſt.

V.

Quomòdo Nomenoius tyrannus Brittonum de quatuor epiſcopatibus fecit ſeptem, tempore Karoli Calvi Regis Francorum.

NOMENOIUS valde ſuperbus urbem Nanneticam, Redonicam, ac etiam Andegavenſe territorium, & Cenomannenſe uſque Meduanam invaſit. His autem urbibus & territoriis dominatis in ſua ditione aſſumptis ſuperbior extitit & potentior. Contemptoque omnino jure Francorum regio, Regem ſe fieri poſſe exiſtimavit; multiſque artibus, ut doloſos & fraudulentus, perquirens quibus id modis aſſequeretur, rêperit ut Epiſcopos totius ſuæ regionis aliqua ſeductione expelleret, & alios conceſſione ſua conſtituros in locis illorum ſubrogaret; ſicque facilè conceptam tyrannidem poſſe perficere excogitavit. Æſtuante verò Principe, & plurima eviſcerata facie ſecum animo revolvente quomodo conceptum ſcelus perpetrare poſſet, tandem invenit unum ex complicibus ſuis, qui ſe circumvenire poſſe Epiſcopos & abſque ulla examinatione & purgatione aliqua infamari & damnari fateretur. Quod audiens tyrannus, lætus efficitur; multa ei ſpondens, ſi dictis facta compenſaret. Miniſter itaque doli convocans Britannos Epiſcopos, Scitote, inquit, Domini ſacerdotes, unum me vobis cauſa ſalutis veſtræ pandere myſterium, quòd audierim à ſecretis Principis, quia niſi Epiſcopi ſe reos ex eis quæ eis objicerentur eſſe audiente conventu Præſulum, quos aliunde à diſcuſſione reatus ipſorum Dux invitaverat, profiterentur, nec eos lateret ſine dilatione capite plectendos fore. Quo audito Epiſcopi conſternati animo, præter Dei & Eccleſiæ leges omnia ſe profiteri quæ malignus perſuadebat, antequam morte multarentur, promiſerunt. In craſtinum autem evocans Princeps in monaſterio ſancti Salvatoris ſynodum Epiſcoporum atque procerum, adhibuit teſtes falſiſſimos pretio conductos adverſùs Subſannum Venetenſem, Salaconem Aletenſem, Felicem Coriſopitenſem, Liberalem Oximenſem Epiſcopos, qui dicerent eos pretio in Eccleſia intruſos muneribus ſæpe ſacros ordines fuiſſe largitos & omnibus criminibus obnoxios fore. Cùmque reticerent Epiſcopi repentino mortis metu perculſi, requiſiti ſunt à conventu utrum vera eſſent quæ opponebantur: qui ita ſe habere profeſſi ſunt; depoſitiſque in Concilio virgis & anulis pontificalibus, Gallias petierunt,

ad Karolum ſe conferentes. Nomenoius verò patrato ſcelere pſeudoepiſcopos conſtituit loco ipſorum. Cogitans autem Epiſeopos, quos elegerat, à Metropolitano Turonenſi benedictionem minimè poſſe conſequi, nec acceſſum ad eum metu Regis habere, ex quatuor epiſeopatibus ſeptem compoſuit. Quorum apud Dolum monaſterium unum eonſtituit, quem Archiepiſcopum fieri decrevit. Monaſterium verò ſancti Brioci ſedem conſtituit epiſcopalem. Similiter etiam ſancti Rabutuali. Hos tres uſurpatitios Epiſcopos inſtituit, ceteris quatuor in antiquia urbibus derelictis. Provincia itaque Turonenſi ita reciſa, Nomenoius Dolo monaſterio Epiſcopos ſuos congregans, ſe in Regem ungere fecit.

V I.

Notitia de mancipiis ſancti Remigij per judicium Scabiniorum evindicatis in placito Miſſorum Hincmari Archiepiſcopi.

Emendata ex vet. cod. ex quo Sirmondus edidit.

ORDINANTE Hincmaro Archiepiſcopo venerunt ejus Miſſi in Curte Acutiori, Sigloardus ſcilicet Preſbyter vel Caput ſcholæ ſanctæ Remenſis Eccleſiæ, & Dodilo vir nobilis vaſſallus ejuſdem Epiſcopi. Reſidentes ipſi in placito publico, inveſtigantéſque juſtitiam ſancti Remigij vel ſenioris jam dicti, audierunt ſonum de his mancipiis quorum ſubter continentur nomina, & de eorum genealogia, quòd ſervi & ancillæ meritò debuerant eſſe, eò quòd Berta & Avilà eorum aviæ de pretio dominico fuiſſent comparatæ: Miſſi enim ſupradicti ut hoc audierunt, requiſierunt diligenter eandem rationem. Et hæc nomina eorum qui præſentes interrogati fuerunt. Grimoldus, Vvarinherus, Leuthadus, Oſtroldus, Adelardus, Ivoia Hildisrdis filia. Ipſi enim reſpondentes dixerunt. Non eſt ita, quoniam ex nativitate ingenui eſſe debemus. Præfati verò Miſſi interrogaverunt ſi aliquis ibi fuiſſet qui ex hac ratione veritatem ſciret vel approbare voluiſſent. Tunc acceſſerunt teſtes ſeniſſimi, quorum hæc ſunt nomina, Hardierus, Tedicus, Odelmarus, Sorulfus, Giſinbrandus, Giſardus, Teudericus. Et teſtificaverunt quòd de pretio dominico eorum origo comparata fuit, & magis per juſtitiam & legem ſervi vel ancillæ deberent eſſe quàm ingenui & ingenuæ. Miſſi autem interrogaverunt ſi teſtes contra eos verum dicebant. Ipſi enim videntes cognoſcentéſque rei veritatem atque comprobationem, ſtatim ſe recrediderunt, & per judicium Scabiniorum, quorum hæc ſunt nomina, Geimfridus, Vrſoldus, Fredericus, Vrſiaudus, Htoderaus, Herlcherus, Ratbertus, Giſlehardus, reuvadiaverunt ſervitium multis diebus injuſtè retentum vel neglectum. Actum in Corte Acutiori III. Idus Maias in placito publico, anno VI. regnante Karolo Rege glorioſo, regente autem Hincmaro Archiepiſcopo ſanctam ſedem Remenſem anno tertio. Ego Sigloardus Preſbyter omnibus his veris indiciis rogatus interfui, & manu propria ſubſcripſi. Ego Heronodus Cancellarius ſcripſi. Ego Dodilo propria manu ſubſcripſi. Signum Leidradi monachi. Signum Adroini Majoris. Signum Goffredi vocati. S. Flotgiſi. S. Guntionis. S. Bettonis. S. Rigfredi. S. Vrſini. S. Alactanni, Altiandi, Balſmi, Balthardi, Fredemari, Teutharij, Autharij, Geroardi, Vuidonis, Righardi, Amalhadi, Rafoldi, Altheri, Amalberti. Ego Hairoaldus Cancellarius recognovi & ſubſcripſi. Teſtes ſupraſcripti comprobaverunt etiam Teutbertum & Blithelmum originaliter eſſe ſervos, & per judicium Scabiniorum, quorum nomina ſuprà videntur ſcripta, reuvadiaverunt ſervitium in eodem placito.

V I I.

Precaria Grinberti S. Madalveo Epiſcopo Virdunenſi oblata ſub annum DCCLXXI.

Domino ſancto & apoſtolico in Chriſto patri Madalveo Epiſcopo in Dei nomine Grinbertus precator.

DVM veſtra fuit voluntas, & mea fuit petitio, & veſtra benevolentia & pietas habuit ut res illa in pago Virdunenſi, in loco ouncupante qui dicitur ad Ex, quas ego ipſe per meum ſtrumentum ad baſilicam veſtram ſancto Vitono condonavi, hoc eſt, in manſis, campis, olicis, pratis, paſcuis, concidis, ſilvis, aquis, aquarúmque decurſibus, ſimiliter & alias res ibi conjacentes, quas ſenior meus Sartono per ſuum teſtamentum ad baſilicam veſtram ſancto Vitono condonavit, unà cum farinario cum ipſo ſeſſo ſuper ipſo fluviolo, & quam ipſe condonavit, ad vos expetivi, & vos mihi pro beneficio veſtro ſancto Vitono habere promiſiſtis. Ideo & ego ſpondeo pro hujus vinculo precariæ ut annis ſingulis in cenſu ad feſtivitatem S. Vitoni libras xx. de oleo ad ipſam baſilicam, ubi ipſe Domnus in corpore requieſcit, ad illa luminaria facienda dare, & in poſterum promitto facturum. Quòd ſi non fecero, aut ſi de ipſo ceoſu negligens fuero, ſicut lex eſt de hoc faciam, & ipſas res habeam; aut ſi ipſas res meum proprium eſſe dixero, aut alienare voluero, poteſtas veſtra ſit ſucceſſorúmque veſtrorum me exinde foras mittere & cum emelioratione res veſtras recipere. Si quis verò, quod futurum eſſe non credo, ſi ego, aut ullus de heredibus meis, ſeu quiſlibet ulla oppoſita perſona cootra hanc chartulam præcariæ adire voluerit aut eam infringere, inferat ſacratiſſimo fiſco una cum baſilica S. Vitoni auri libras II. argenti pondera v. multam ſuſtineat, & quod repetit evindicare non valeat. Et ut hæc chartula precariæ firmior ſit, manu propria ſubter firmavi, & qui ſubſcriberent vel ſignarent, in præſenti rogavi, ſtipulatione ſubnixa. Actum ſub die Kalend. Iulias anno III. regnante Karlomanno Rege. Signum Grinberti, qui hanc chartulam precariæ fieri & firmari rogavi. Signum Grimboldi germani ſui. Signum Taringo. Signum Godoni. Signum Gobberti. Hoc eſt teſtamentum quod Domnus Madalveus Epiſcopus Virdunenſis Eccleſiæ firmavit ſua auctoritate. Remedius Diaconus hanc chartulam precariæ ſcripſi & ſubſcripſi.

Emendata ex vet. cod.

VIII.

Charta ingenuitatis qua Amalricus Diaconus Aſaira famula libertatem conceſſit in Eccleſia ſancti Vitoni.

QVI famulum vel famulam ſuam à jugo ſervitutis abſolvit, ſine dubio mercedem recipiet ab illo qui dixit: *Dimittite, & dimittetur vobis. Date, & dabitur vobis.* Quapropter ego Amalricus Diaconus atque ſanctæ Mariæ Virdunenſis Eccleſiæ Canonicus pro remedio & abſolutione animæ fratris mei Ladonis dimitto ingenuam famulam illius nomine Aſairam, quam ipſe mihi ad libertatem faciendam tradidit & dedit, ut hinc & deinceps ingenua ſit ingenuáque permaneat, tuitionem Eccleſiæ ſancti Petri & ſanctorum confeſſorum Vitoni, Pulchronij, Poſſeſſoris civitatis Virdunenſis Pontificum habeat, & annis ſingulis in feſtivitate ſancti Vitoni ad altare ipſius in prædicta Eccleſia civitatis Virduni unam deneratam de cera perſolvat, ipſiúſque Eccleſiæ mundiburdo & Abbatis ejus tuitione defenſata, per hanc ingenuitatis chartam liberam & firmiſſimam omni tempore obtineat libertatem & ingenuitatem. Si quis verò, quod futurum non credo, ſi ego aut ullus de heredibus meis vel coheredibus, vel ipſius fratris mei Ladonis, ſeu quælibet altera extranea perſona hanc ingenuitatis chartulam infringere voluerit, cui litem intulerit, unà cum prædicta ſocia Eccleſia, cogatur perſolvere auri libram 1. argenti pondera XII. multa ſuſtineat, & quod repetit non evindicet. Et ut hæc ingenuitatis chartula in omnibus firmior ſit, manibus propriis ſubter eam firmavimus, & qui ſubſcriberent vel ſignarent in præſenti rogavimus, ſtipulatione ſubnixa. Actum ſub die Iduum menſis Iunij, in prædicta Eccleſia S. Vitoni, ubi corpus Ladonis ſepultum eſt, anno x'r. regnante Ottone Rege filio Heinrici Regis in regno quondam Lotharij junioris. Signum Amalrici Diaconi, qui hanc ingenuitatis chartulam fieri & firmari rogavit. Iſti ſunt teſtes. Adelardus, Albricus, item Albricus, Anſelmus, Raynboldus, Robertus, Dominicus, Flocherus, Berardus Abba, Heiroaldus Diaconus, Blicherus Diaconus, Bertetus Preſbyter calvus. Saroardus Preſbyter & Cancellarius ſcripſi & ſubſcripſi.

NOTÆ HIERONYMI BIGNONII AD LIBRVM LEGIS SALICÆ.

LEGIS SALICÆ] Zoſimus lib. 3. Τὸ Σαλίων ἔθνος Φράγκων ἀπόμοιραν. Ammianus Marcellinus lib. 17. de Iuliano: *Petit primos omnium Francos, eos videlicet quos conſuetudo Salios appellavit.* Idem Zoſimus lib. 3. Iulianum refert Saliorum ope Quados penitùs excidiſſe, quos demum in numeros militares adſcripſit: Καῖσαρ Σαλίους τε, καὶ Κουάδων μοῖραν, καὶ τῶν ἐν τῇ Βαταβίᾳ νήσῳ τινὰς τάγμασιν ἐγκατέλεξεν, ἃ καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν ἔτι δοκεῖ περισώζεσθαι. Quos Saliorum ordines ſuo tempore durare ait. Ideóque in Notitia utriuſque imperij inter auxilia palatina ſæpe Saliorum numeri memorantur: *Sub diſpoſitione Magiſtri militum præſentalis per orientem Batavi ſeniores, Braccati juniores, Salij Conſtantiani.* In Occidente verò ſub diſpoſitione Magiſtri peditum, *Salij Tubantes Auguſtei, cum eorum clypeis.* Ibidémque, *Sagittarij Nervij, Salij Gallicani.* Et inter equitum vexillationes intra Gallias cum viro illuſtri Magiſtro militum Galliarum, *Salij ſeniores*; alibi, *Salij juniores.* Francorum quippe multitudo non in palatio modò, ut ait Ammianus, ea tempeſtate florebat, ſed & auxilia militaria numeróſque complebat. Sed unde Saliorum appellationem traxerint ignotum eſt. Nam quòd plerique à fluminibus ſic nominatos eſſe contendunt, nec confirmare nec refellere in animo eſt. Tantùm dicam nihil adferri quo mihi quidquam ex his opinionibus probetur. Quòd verò doctiſſimus Pithœus & Viguerius de ſaltu commenti ſunt, id bellè & acutè magis quàm verè dictum. Neque ſuffragatur Ammianus dum ait conſuetudine Francorum partem Salios vocari, cùm liquidò conſtet conſuetudinem pro more gentis ab illo uſurpatam. Longè itaque Romanas ejuſmodi barbararum appellationum etymologias fugere debemus, ne cum illis ineptiamus qui Longobardos a longis barbis dictos ſomniarunt, cùm tamen inter Germanicarum gentium barbara vocabula apud Tacitum reperiantur. Idem & de Burgundionibus ſtatuo, qui itidem à Tacito nominantur; quos tamen Iordanus à Burgis Romanis appellatos eſſe contendit. Vt tamen nihil prætermittam, Salicen oppidum Mœſiæ apud Ammianum lib. 31. legitur, unde Salios deducere poſſent qui ſomnia ſua obtrudere geſtiunt, quandoquidem & ex Pannoniis aut etiam ex Scythia Francos oriundos aſſerunt quidam apud Grego-

rium. Igitur ſupervacuo labore & anxia curioſitate rejecta, nihil certi de vetuſtiſſimis rebus ſine coætaneis ſcriproribus poſſe dici pronuntiemus. Porrò hæc lex una ex duabus eſt quibus Franci regebantur, altera verò lex Ribuariorum. Sic accipio Einhardi memorabilem locum de vita Karoli M. *Franci duas habent leges plurimis in locis valde diverſas*; quibus Karolum capitula pleraqoe addidiſſe ſcribit, quæ quidem hodie extant. Hæc quoque lex eſt qua ſub Friderico Ænobarbo Francorum nobiliſſimos Salicos adhuc uſos fuiſſe teſtatur Ottho Friſingenſis lib. 4. cap. 32. qua uſam fuiſſe Matthildem Comitiſſam in diplomatibus ſuis apud Sigonium de regno Italiæ lib. 8. ipſa docet. qua tandem vetuſtate abolita, Iuris Francici præcipua capita in locum ejus noménque immigrarunt; præcipuè illud decantatiſſimum quod regni noſtri velut tutelam continet. De tempore verò quo lata eſt, & quid quoque tempore additum vel immutatum ſit, jam accuratè à nobis diſputatum eſt.

TIT. I.

DE MANNIRE] Adnuntiatio apud Piſtas DCCCLXIV. cap. VI. *Et quia non habent domos ad quas ſecundùm legem manniri & banniri poſſint, dicunt quòd de mannitione vel bannitione legibus comprobari aut legaliter judicari non poſſunt.*

1. SI EUM SUNNIS NON DETINUERIT] Editio Germanica legis Salicæ, ut teſtatur Pithœus. *Si in mallum vocatus fuerit, & is qui vocatus eſt non venit. ſi eum aut infirmitas aut ambaſcia dominica detinuerit &c.* AMBASCIA leg. Burgund. addit. 1. tit. 17. *in ambaſcia ſua aſinam alienum detinere pro opera.* Germ. *Ambacht.* inde *Ambaſiator.* Petrus de Vineis lib. 1. ep. 8. lib. 3. ep. 82. inde *Ambachti* Gallorum clientes Cæſari.

TIT. II.

FURAVERIT] Sic infrà paſſim hoc tit. & in ſeqq. ubicunque *furatus fuerit* legis, in MS. *furaverit* ſcriptum eſt. Sic Symmachus lib. 2. ep. 48. Gloſſarium infrà tit. 29. in legibus Bajuvariorum.

HRANNE] Hara Varroni R. R. lib. 3. cap. 10.

EXCEPTO CAPITALI ET DILATURA] Damnum & dilatura. Leg. Rip. tit. XVII. Præter capitale ſubreptum, & præter dilaturam, hæc etiam multa infertur excepto capitali, id eſt, præter ſubreptum vel ejus rei pretium, ut infrà tit. XI. Dilatura verò eſt id quod intereſt propter moram. Iacobus Cujacius. non autem pretium delationis aut fredi, ut malè apud Pithœum & Lindenbrogiûm gloſſæ vett. quibus non eò ſtatim fides habenda quòd illi ſcripſerint. Mihi namque conſtat edita gloſſaria ineptorum hominum & inſciorum opera, à quibus nonniſi veſtigium vocum antiquarum quærendum eſt. Hæc dixiſſe ſufficiat. Nam non ſemel ab illis infrà diſſentimus; nec illi ſumus qui adeo religioſè editas quiſquilias obſervemus ut integrum judicium non retineamus.

4. DE SUDE FURAVERIT] Obſerva graviùs puniri qui è ſtabulo ſeu hara ſubripiunt, denique ſi quid clauſum, ut infra ſepe, quàm qui in campo. Sic l. ult. §. 1. D. de Abigeis *pleniùs coërcendus &c.* quamquam Cujacius hoc tit. & obſervat. 6. cap. 8. ex Græcis legat *leniùs*, [illegible], adducto Iuſtini loco de Scythis.

13. SCROVAM DUCARIAM] Codex Thuani, *ſcrofam*, id eſt ſcrofam quam ceteræ ſequuntur. Virgilius: *Quæ pecori imperitet, quem tota armenta ſequantur.* Tertullianus adversùs Iudæos; *cùm ducator ejus in ea pati haberet.* Sic ducator navis, l. Quemadmodum. §. Si navis. ad leg. Aquil. Et quod propiùs ad hunc locum accedit, gloſſæ vet. *Ducale. ἀγωγὸς ὁ τῶν κτηνῶν.* Gloſſæ quippe ad jumenta quæ agmen ducunt reſpiciunt. Vide Savaronem in notis ad Sidon. pag. 550.

14. SACRIVUM, QUI DICITUR VOTIVUS] Sacrivus Varroni dicitur ad ſacrificium deſtinatus. Tertullianus tamen de ſanguine reprobi bovis imbri optantis. Ea verò vox tranſlata eſt ad illos qui locis ſanctis devovebantur, ut apud Gregor. Turon. Porro ſacrivi iſtud vocabulum reliquum eſt ex ethnicis obſervationibus quibus tum Salij tenebantur cùm ſcribi leges ſuas juſſerunt; etſi remanſerit tanquam de votivis rebus ageretur, quæ ſanctis quibuſdam devotæ ſunt. Et quod heic ex Gregorio Turonenſi affertur, ejus exemplum hodie extat in agnis ſancti Petri, ex quorum lana fit pallium. Sacrivus pro votivo accipitur in Concilio Antiſſiodor. can. 3. *Non licet inter ſentes aut arbores ſacrivas vel ad fontes vota exolvere.*

VOTIVUS] Gregor. Turonenſ. de miraculis lib. 1. cap. 97. *Iam exigua pauculos gallinarum pullos habebat, quos ex voto Baſilicani ditioni ſubdiderat.* Idem lib. 2. cap. 31. *Illud memoratu dignum eſt, quæ ſit manſuetudo pecorum in hac baſilica* (S. Iuliani Brivatenſis) *votivorum &c. De his verò quæ votiva ſunt nulli penitùs quippiam ſubtrahere licet, nullus priuſquam ad baſilicam veniat aut commutare præſumit aut emere.* Sic & de gloria confeſſor. cap. 3. Vide de equis à Cæſare Rubiconi conſecratis Sueton. lib. 1. cap. 81.

17. XV. PORCOS] Quidam decem oves gregem eſſe putaverunt, porcos etiam quinque vel quatuor abactos, l. ult. D. de Abigeis.

SI QUIS DE GREGE XV. PORCOS] Nam & ſues gregatim paſcuntur. in tit. D. ad leg. Aquil. ex Homero.

TIT. III.

5. SI QUIS VACCAM DOMITAM] An gravidam, quæ tauri ruentis in venerem pondus toleravit? Vide tamen Columellam de domitis bobus. Fortè cicurem & manſuefactam, ut intelligatur de ea quæ in villa nutritur, non de aliis quæ cum grege in agris vagantur.

7. TAURUM GREGEM REG.] Virgilius Georg. 3. *Quem legere ducem, & pecori dixere magiſtrum.* Seneca Hippolyto act. 1. ſc. 2. *ductor indomiti gregis.* Claudianus de quarto conſulatu Honorij:

Sic paſcua parvas
Vindicat, & necdum firmatis cornibus audax
Iam regit armentum vitulus.

Seneca ep. 90. *Mutis gregibus aut maxima corpora præſunt, aut vehementiſſima. Non præcedit armenta degener taurus, ſed qui magnitudine ac*

Digitized by Google

teris ceteros mares vicit. Vide de ariete gregis ductore Baſilium in pſalm. 28.

GREGEM REGENTEM] Atqui armentum eſt, non grex. Sed non mirum ſi id noſtri non curarunt. Nam à Iuriſconſultis ipſis confundi videmus, l. 2. §. 2. D. ad leg. Aquil. l. 22. de leg. 1.

10. TAURUM REGIS] Vide libros Regum, de Regibus Edon.

TIT. IV.

3. BERVICES] Paulus Diaconus lib. 5. cap. 40. Vlpianus in l. 2. §. 2. de Abigeis. *Qui porcum vel capram vel vervicem abduxit*. Vulgata editio habet *vervicem*, ſed Florent. *bervicem*.

TIT. VI.

DE FURTIS CANUM] Vide Columellam, lib. 7. cap. 12. Virgil. Georgic. 3. *Nec tibi cura canum fuerit poſtrema*.

1. CANEM SEUSIUM] Hermannus Nuenarius in lib. de origine Francor. porcarium canem interpretatur vel doctum ad inveſtigandos apros; fortaſſe doctus ad venandum aut indagandum. Sidon. Rutilius Itinerar.

Inſtrumenta paras venandi villicus hoſpes,
Atque olidum doctas noſſe cubile canes.

Germani dicunt *Ein ſeus hund*, vel *Schuynhund*. At in legibus Alamannorum & Bajuvarior *Leithihunt* vocatur, quaſi manu ducatur, *leithen* ducere, *hunds*. canis. Nos *Limier* ab eo fortaſſis origine. Exemplar e. habet *ſeguſium*, omnino rectè, qui canis Gallicus à loco dicitur Arrian. in cynegetico MS. Vide leg. Burgund. addit. 1. tit. 10. leg. Alamannor. tit. 82. leg. Bajovar. tit. 19. cap. 1. num. 1. 2. 3. Gloſſæ vet. *Suſet, magni canes*. Papianus tit. 20.

QUI MAGISTER SIT] Fortè, *dreſſé à la chaſſe*, aut qui alios poſſit docere. Canis venatitius apud Ruffinum antiquit. Iudaïcarum lib. 4. cap. 6. Canis doctus leg. Alaman. tit. 79. c. 1. n. 1. Fortaſſe & canis ductor, ut in leg. Alaman. tit. 28. Boiorum tit. 19. cap. 1. Fridericus Imper. de arte venandi cap. 6.

2. SEUSIUM RELIQUUM] Vnum ex multis, inter ceteros.

VELTREM] Vide Franc. Pithœi notas. Ioh. Belius indicavit hanc vocem apud Xenophontem in cynegetico latere.

PORCARIUM] Leg. Alaman. tit. 28. *canis porcaritius*.

VELTREM LEPORARIUM] Vide Lindenbrog. gloſſar. leg. Burgundionum addit. 1. c. 10. Alamann. tit. 82. Bajuvar. tit. 19. cap. 1. §. 5. Firmicum tit. 5. cap. 8.

QUI ET ARGUTARIUS] *Qui ciat occultos & ſignis arguat hoſtes*. Gratius de venatione. F. Pithœus. Hic tamen de cane leporario agitur, quem argutarij quoque nomine vocitatum docet hic locus, ab argutis naribus & acri olfactu nomen ſortitum. Valerianus Cemel. homil. 10. *Hic in conflictu amulis curſibus aurito lepori imminet, ille argutis naribus cervi veſtigia latentis inquirit*. ῥινας Sophocli & Xenophonti in cynegetico.

3. CUSTODEM DOMUS] Leg. Alaman. tit. 82. Friſ. tit. 4. Bojor. tit. 19.

QUI IN DIE LIGARI SOLET] Cato rei ruſt. c. 124.

4. CANEM PASTORALEM] Leg. Friſ. tit. 4. Iuſtin. in legibus Georgicis vocat τὸν ποιμαίνοντα. Iac. Cujac. Ioſeph. lib. 4. cap. ult. κύνας ἴδιος θηρευτικοῦ, ἢ ποιμνίων φύλακας. Sophocles vocat κύνας βοτῆρας. hoc eſt, τοὺς ποιμενικοὺς κύνας.

TIT. VII.

1. ACCEPTOREM DE ARBORE] Gregor. Turonenſ. de miracul. lib. 2. cap. 16. In leg. Friſionum tit. 4. num. 3. *canis acceptoritius*. leg. Bojor. tit. 19. cap. 1. leg. Burgund. addit. 1. tit. 11. edit. Til. leg. Alaman. tit. 99. Gloſſæ vett. *acceptor*, ἱέραξ. Acceptor & accipiter dicitur. Virgilius enim accipiter dixit, Lucilius acceptor. Soſipater Chariſius. Acceptor *domitus* in leg. Ribuar. tit. 36. n. 11. qui idem eſt ac accipiter. Communiter autem accipitrem ſparvarium reddimus; quamquam heic clarè diſtinguantur infrà num. 4. Sed ſcitè heic diſtinguuntur, non malè à vulgo noſtrati conjunguntur. idem enim utriuſque genus, quamquam diverſæ ſpecies. In ejuſmodi venatione tribus variis avium ſpeciebus utuntur, aquila, falcone, accipitre. Priores duæ pinnariæ ſunt, ſeu lotariæ; ultima boccellaria, cujus rurſum ſunt quinque ſpecies. Primus eſt *autour* dictus, femina. Secundus *autour* mas & parum capiens. Tertiæ ſpeciei deeſt maſculus. Quarta ſparvarius eſt. & quinta Salech omnium minimus. *Tardif* artis falconariæ cap. 1. & 8. Porrò *accepter* ad verbum eſt *autour*. Quarta ſpecies ſparvarius dicitur fringilarius Thuano lib. 1. de re accipitraria; quamquam aſtures vocet Thuanus ex Iulio Firmico ibidem. & Volaterranus lib. 25. *Aſtorgios ponit Pauſanias, quos Italici aſtores dicunt, aſtures alij vocant*. Ita Fridericus de arte venandi lib. 2. c. 29. *Sparvarij ſunt minores aliis avibus de rapina quibus frequentiùs utuntur homines; & quia ſecundùm formam membrorum & maneriem plumagij ſimiles ſunt aſturibus, licèt ſint alterius ſpeciei, tamen illi qui appropinquant forma membrorum convenienti, & pulchro plumagio, aſturum ſunt laudabiliores*.

5. INTRA CLAVEM] Obſerva majorem pœnam in furto rei intra clavem ſervatæ, ut infrà tit. 2. num. 3. & 4.

5. ANETAM] Fortè anſerem feminam, aut anatem, leg. Alaman. tit. 99. num. 19. *Anethapich* in leg. Bajuvar. tit. 20. cap. 3. accipiter anetas capiens. Speculum Saxon. tit. 3. art. 51.

TIT. VIII.

2. INFRA CLAUSURAM] De clauſura vide infrà tit. 1. in rubrica.

EXCIDERIT] Virgilius eclog. 3. *Atque mala vites incidere falce novellas*.

TIT. IX.

1. VAS APIUM] Apiaria, in leg. VViſig. lib. 8. tit. ult. l. 2. & 3. *Si quis apiaria in civitate aut in villa forſitan conſtruxerit, & alij damnum intulerit, ſtatim moneatur ut eas in aliis locis transferre debeat, ne fortè in eodem loco hominibus aut animalibus damnum inferant*. Leg. 3. *Si quis ingenuus in apiariis furti cauſa fuerit deprehenſus*. Porrò in leg. Bajuvar. tit. 21. c. 8. advertenda hæc: *Si apes, id eſt examen alicujus ex apilij elapſum fuerit*. Et cap. 9. *Si autem in capturis quæ ad capiendas apes ponuntur, id eſt, vaſculis apum*, (evolaverunt apes, ſupple) *ſimili*

modo (ut ſuprà cap. 8.) *interpellat eum cujus eſt vaſculum.* Vide rei ruſticæ auctores.

3. CAVSAM] id eſt, rem, ut infrà tit. XI. n. 2. Vide notas ad Marculfum lib. 1. cap. 1.

TIT. X.

CLAVSVRA] Leg. VViſigotthor. lib. 8. tit. 11. *Si pecus abſque damno in clauſuram mittatur*, ſuprà tit. 8. num. 2. Capitular. lib. V. cap. 279. *domus & villas & ſepta villarum, & piſcatoria manufacta, & quidquid foſſis aut ſepibus vel etiam alio clauſarum genere præcingitur. Clos, cloſture* noſtris.

1. PENITVS EVM LÆDERE] L. 39. D. ad leg. Aquil. Sic illud expellere debet quomodo ſi ſuum deprehendiſſet, alioqui actio eſt ex lege Aquilia. Nam ſi quod damnum ex ex re cepit, habet proprias actiones, de paſtu ſcilicet, l. 14. de præſcript. verbis. Itaque qui alienum pecus in agro ſuo deprehenderit, non jure id includit. Hæc Pomponius. Aliud tamen hodie ſervatur. Nam includimus ſecundùm legem municipalem. Vide *Rat* in conſuetud. Pict. Speculator. tit. de actore. verſ. *ſed pone juven.* Bartol. ad l. 9. §. 1. de damno infecto. Contra Oldrad. Vide *Mingon* ad conſuetudines Andeg. Godofred. ad l. 39. ad leg. Aquil.

3. CONSESSVS NON FVERIT] Sumptum ex lege Aquilia, in qua inficiatione lis creſcit.

9. MINENTVR] Hieremias thren. cap. 3. *Me minavit & adduxit in tenebras.* Vide libros Regum. Minare eſt agere. Victor Vticenſis lib. 11. *Illa beatorum turba expellentibus quibuſdam Æthiopibus minata eſt foras.* Quæ vox apud nos integra conſervatur. Anianus ad Pauli ſentent. lib. 1. tit. 18. actum interpretatur quo pecora minare conſuevimus. Cujac. ad eum locum. Apuleius lib. 9. *Iumenta bibendi cauſa prominabat.* Et lib. 3. *Nos duos aſinos minantes baculis exigunt.* Feſtus: *Agaſones, equos agentes, id eſt, minantes.* Mox: *Agere modò ſignificat ante ſe pellere, id eſt, minare.* gloſſema videlicet Pauli Diaconi. Vnde Cujacius dicit ſe aſſentiri Ant. Oiſellio, qui in Auſonij epig. de Mytonis Bucula, *me movebat ut ſuam*, legebat, *minabat.*

11. SEPEM] Prudentius Hamartigenia:

Quamvis maceries florentes ambiat hortos,
Sepibus & denſis vallentur vitrea rura,
Aut populata rodet gemmantia germina bruchus,
Aut avibus diſcerpta feris lacerabitur uva.

Vide infrà tit. 36. de ſepibus. Vide Columellam, Catonem, Palladium, de maceriis & ſepibus.

QVAMLIBET LABOREM] Græcis ἔργον: ἐν τοῖς ἔργοις, pro in arvis, in cultis, Xenophon in cynegetico, Euſtathius odyſſ. & Heſiodus: ἔργα ἢ ὑμέας.

PECORA MISERIT] Gregor. Turonenſ. de miracul. lib. 1. de Chunis ſeu Hunnis Gallias vaſtantibus: *Hoſtis in circuitu depopulabatur villas, domos tradebat incendio, agros vineáſque pecoribus intromiſſis vaſtabat.* Alioqui ſi aperta eſſet terra, nec ſepe aut vallo defenſa, impune erat, ut & conſuetudinibus noſtris. Pithœus. Sic Cicero pro Cæcinna: *Si via ſit immunita, jubet lex quà velis agere jumentum.* Defendere porrò eo ſenſu apud Columellam & in legibus VViſigotth.

TIT. XI.

3. INGENVVM DIMISERIT] Pro, libertate donaverit, ut infrà tit. 28.

5. VALENT. SOL. XV. AVT XXV.] Varium mancipiorum fuit pretium, ut & ceterarum rerum venalium, pro tempore ſcilicet & mancipij qualitate. Finge aliud eſſe in novitio, aliud in veteratore, aliud in artifice, in erudito. Vide titul. de ædilitio edicto, & Pignorium de ſervis. Communis tamen æſtimatio fuit viginti aureorum, l. 31. D. de minorib. l. 1. Cod. de comm. ſerv. manumiſſ. Gregor. Turon. lib. 3. cap. 13. ſunt XII. ſolidi, leg. Burgund. tit. 57. Concil. Matiſcon. I. ann. 18. Guntchramni R. c. 16. *Sancimus ne nullus Chriſtianus Iudæo deinceps debeat deſervire; ſed datis pro quolibet bono mancipio duodecim ſolidis, ipſum mancipium quilibet Chriſtianus ſeu ad ingenuitatem ſeu ad ſervitium licentiam habeat redimendi.*

TIT. XII.

1. SI QVIS INGENVVS] Heic paſſim duæ tantùm hominum ſpecies, ſervi & ingenui; non liberti, nec libertini.

5. AVT ADVLTERAVERIT] Gloſſæ interlin. Thu. *& eam furtivè aperit.* Videndum an rectè.

TIT. XIII.

1. AVT FLAGELLIS] Patibulo condemnabantur ſervi pro furto aut latrocinio, ni eſſet qui redimeret. Gregor. Turonenſis de miracul. lib. 2. cap. 16. Et etiam aliquando liberi. Idem de mirac. lib. 1. cap. 73. Seneca epiſt. 7. *Latrocinium aliquis fecit, meruit ut ſuſpendatur.* Gregor. Turonenſ. de gloria confeſſor. cap. 101. Idem de miracul. B. Martini lib. 1. cap. 21. lib. 3. cap. 53.

CXX. ICTVS] Franc. Pithœus. Capitular. lib. 3. cap. 31. ubi quædam annotavi. Ioſephus lib. 4. cap. ult. ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιήσας, πληγὰς μιᾶς λειπούσας τεσσαράκοντα τῷ δημοσίῳ σκύτει λαβὼν &c. Synodi Matiſconenſ. ſub Gunteramno R. cap. 8. *Si quicunque Clericus hoc implere diſtulerit, ſi junior fuerit, uno minus quadraginta ictus accipiat; ſi honoratior, triginta dierum incluſione multetur.* Victor Vticenſis pag. 21. *& fuſtes accipiat.* De quadraginta ictibus vide Buxtorfium Synag. Iud. pag. 410.

PRO DORSO SVO] Sic corium ſervi redimere, leg. Friſon. tit. 3. num. 4. Sic apud Iuriſconſultos ſanguinem ſuum redimere.

TIT. XIV.

1. SCREONA] Cod. Thuani, *ſcreuna.* Non poteſt eſſe ſcrinium. Fr. Pithœus feliciter interpretatus eſt cameras in humum demerſas & fœno oneratas, in quibus hyeme puellæ conveniunt; ídque etiam cum integro nomine apud ruſticos campanos remanere teſtatur, quod Germanis conſuetum. Tacitus: *Solent & ſubterraneos ſpecus aperire, eóſque multo inſuper fimo onerant, ſuffugium hyemi & receptaculum frugibus, quia rigorem frigorum ejuſmodi locis molliunt, & ſi quando hoſtis advenit, aperta populatur, abdita autem & defoſſa aut ignorantur, aut eo ipſo fallunt quòd quærenda ſunt.* Infrà tit. 29. num. 33. *Si quis ſcreonam quæ clavem habet effregerit, &*

aliquid

aliquid furaverit. Des-Accords librum fecit *Eſcreves*, à jocis ibi habitis.

5. TRANITVR] id eſt, rapitur, ut ſuprà num. 1. & 4. & infrà tit. 29. num. 38. Marculfus lib. 2. cap. 16. & cap. 39. formulæ leg. Rom. cap. 16. Synodus Turonenſ. II. cap. 21. *Vt nullus ingenuam puellam abſque parentum voluntate trahere aut accipere præſumat.* Vide Virgilium 2. Æneid. de Caſſandra.

Ecce trahebatur paſſis Priameia virgo
Crinibus.

IN VERBO REGIS] Vide leg. Rib. tit. 35. num. 3.

6. LITVS] Gloſſæ interlin. Th. *fiſcalinus vel ſanctuarius.*

7. INGENVITATEM SVAM PERDAT] Senatuſconſultum Claudianum. Marculf. lib. 2. cap. 29.

8. TVLERIT] id eſt, abſtulerit, ademerit. Gloſſæ vet. barbaræ MSS. *ademsis, sultis.* Notæ ad Marculfum lib. 1. cap. 28.

10. DRVCHTE] pacta, promiſſa; à fide, quæ *droun* Germanis. Aventinus in gloſſario.

ADSALIERIT] Infra tit. 15. num. 4.

11.] Tertull. lib. 1. ad uxorem.

IN SERVITIVM IMPLICETVR] Infrà tit. 27. num. 3. Sic apud nos, *en formariage le pire emporte le bon.* Vide Burchardum in lege familiæ.

13. PER VIRTVTEM] Per vim. leg. Alaman. tit. 5. v. 2. & 5. ubi facto opponitur. leg. Longobard. tit. 1. & tit. 17. l. 4. *Et collegerit ſe una pars cum virtute, & dixerit Eamus & expellamus eos de ipſo loco per virtutem foras.* Tertull. adversùs Iudæos: *Nam præter quod omnibus notum eſt Orientis virtutem* (id eſt, vires) *auro & argento pollere ſolitam.* Anaſtaſius Bibliothecarius ex Theophane ad an. Chriſti DCXXV. *Imperator* (Heraclius) *ordinavit alium Prætorem nomine Babanem & Theodorum Sacellarium cum virtute Romaica, & adversùs Arabes miſit.* Theophanes dixit μετὰ ῥωμαϊκῆς δυνάμεως. Eò retulerim illud Virgilij, *Dolus an virtus, quis in hoſte requirat?* Et ſanè præcipua militaris virtus fortitudo eſt. unde virtus etiam in malam partem, pro vi, aut pro copiis. nos, *forces.* Franci quidem fortitudinem præcipuam virtutem habuerunt, & vi virtutis nomen tribuerunt. Prudentius hamartigenia: *Inſultat virtute pari, ſed diſpare fato.* Idem ibidem: *Pœnarum virtutis non intellecta coërcet.* Paulus VVarnefrid. lib. 6. cap. 27. *Qui Giſulfus tempore Iohannis Papæ cum omni ſua virtute Campaniam venit, incendia & deprædationes faciens &c.* Sic Tertullianus de pallio: *Præſentis imperij præſens virtus.* Per fortiam, leg. Ribuar. leg. Bajuvar. Marculfus lib. 1. cap. 28.

16. Etſi caput hoc in quibuſdam MSS. reperiatur, ut in cod. Iac. Auguſti Thuani, Anton. Oiſellij, & in Metenſi, abeſt tamen à pleriſque. Regij quidem & phyliracei duo non habent, & rectè. Nemo quippe dixerit hanc legem Salios redolere, ſed continuò Romanam eſſe omnes agnoſcent. Vnde irrepſerit manifeſtum eſt. Particula enim eſt interpretationis Aniani ad leg. 3. Cod. Th. de inceſtis nuptiis. Sanè lege Salica de inceſtis nuptiis nihil cautum fuiſſe adfirmare auſim, cùm in Decreto ſuo Childebertus Rex ſanctionem ea de re ediderit: *Nullus inceſtum uſum ſibi ſocies conjugio, hoc eſt, nec fratris ſui uxorem, nec uxoris ſui ſororem, nec uxorem patrui, aut parentis conſanguinei. Si quis uxorem patris acceperit, mortem incurrat. De præteritis verò inceſtis conjunctionibus, per prædicationem Epiſcoporum juſſimus emendari.* Quod malum in Gallia primis Francorum temporibus, ut qui aut pagani adhuc aut recèns Chriſtiani fuerint, graſſatum fuiſſe ex repetitis canonum ſanctionibus videre eſt. Synodi Agathenſis c. 61. Epaunenſis c. 30. Aurelianenſis III. c. 10. Arvernenſis c. 2. Aurelianenſis IV. c. 27. Turonicæ II. ſub Chariberto R. c. 22. in qua referuntur excerpta ex libris ſacris, canonibus ſuperioribus, & legibus quæ huc pertinebant; nominatimque hæc conſtitutio laudatur: *Itemque ait ſacra ſententia legum, quæ in hac explanatione omni homini tam docto quàm indocto aperta eſt. ut quiſquis aut ſororis aut fratris filiam aut certè gradu* (lege, *ulterioris gradus*) *conſobrinam aut fratris uxorem ſceleratis nuptiis ſibi junxerit, huic pœnæ ſubjaceat, & de tali conſortio ſeparetur, & reliqua.* Vide Capitul. lib. VI. c. 410. lib. legum Theodoſij 3. cap. 12. contra illicita conjugia & de viduis, ſynod. Pariſ. III. c. 4. tomo 2. Concil. pag. 638.

FRATRIS FILIAM] Hanc certè conjunctionem Romani quoque aſpernati ſunt, Senatu licèt in gratiam Claudij decernente ut juſtæ inter patruos fratrúmque filias nuptiæ in poſterum ſtatuerentur. Sed, ut Tacitus ſcribit, nemo repertus eſt niſi unus talis matrimonij cupitor. Iuriſconſulti quidem ſatis docent reprobata fuiſſe hæc conjugia, dum quod ejuſmodi matrimonij cauſa datum eſſet, cauſa non ſequuta condictione ſine cauſa repeti aiunt. Papinianus in l. ult. de condict. ſine cauſa.

ALTERIVS] Oiſellij cod. *ulterius.* Legendum ut in Aniano, *ulterioris.*

INFAMIA SINT NOTATI] Hæc ex Aniani mente, non ex Impp. ſententia. Neque enim quid ſimile in lege ipſa reperire eſt. Sed ex quo Gothus ille legerat inceſtis nuptiis contractis neminem ex ejuſmodi conjunctione neque uxorem neque dotem neque liberos ſperare debere, continuò ille ſpurios infamia notari commentus eſt, certè præter conſtitutionis mentem. Spurios ſanè illegitimæ conjunctionis & natalium pœnam nota quadam ſuſtinere nemo ambigit. Verè Plutarchus: Τοῖς μὴ εὖ γεγονόσιν ἢ παιδευθεῖσιν ἐκ τοῦ γένους αἰσχύνην παρακολουθεῖ τὸ τῆς δυσγενείας ὄνειδος περὶ πάντα τὸν βίον, καὶ προέχειν τοῖς ἐλέγχειν καὶ λοιδορεῖσθαι βουλομένοις. In eam ſententiam videndus Caſſiodorus lib. 2. epiſt. 11. & Ioſephus lib. 4. cap. ult. Idipſum tradit Caliſtus PP. in epiſt. ad fratres per Galliam conſtitutos c. 1. ex quo Burchardus lib. 7. cap. 1. *Conjunctiones conſanguineorum prohibete, quòd eas & divinæ & ſeculi prohibent leges &c. Leges verò ſeculi infames tales vocant, & ab hereditate repellunt.* Leg. VViſigoth. lib. 3. tit. 5. cap. 1.

TIT. XV.

EXPOLIAVERIT] *Dépoüiller.* Salvianus lib. 7. *Punit expoliatores domorum, cùm ſit expoliator provinciarum.*

1. SVPERVENTV] Paulus Varnefridus pag. 280. *Super eos veniens.* & paſſim. in Bibl. *irruit ſuper eos.* Gallicè, *courir ſus.* Seneca de ira lib. 2. *Germanis quid animoſius, quid ad incurſum acrius.*

3. SI VERO FRANCVS] Obſerva majorem pœnam adversùs Romanum quàm adversùs Francum.

4. VIÆ LACINAM] Vet. cod. Thuani, *via laciniam.* Vide infrà titul. 33.

TIT. XVI.

1. VILLAM ALIENAM AOSALIERIT] Vide l. 11. D. ad leg. Iul. de vi publica.

ET QVICQVID INDE ABSTVLERIT] id eſt, capitale, ut ſuprà & infrà paſſim.

TIT. XVII.

DE SEPVLCHRO VIOLATO] Vide infrà tit. 57.

2. PARENTES DEFVNCTI] Iulius Capitol. in Maximino juniore: *Quædam parens ſua libros Homericos dedit.* Lampridius in Alexandro: *amicos & parentes Alexander ſi malos reperit, aut punivit &c.* Vide Notas ad Marculf. lib. 2. cap. 14.

VT INTER HOMINES NON HABITET] Vide leg. Ribuar. tit. 87.

3. IN NOSFO] Gloſſ. interlin. cod. Thuan. *in ſarcophago ligneo.*

4. ARISTATONEM] Vide infrà tit. LVII. num. 3. Fr. Pithœum. Vide & Lindenbrogium ad Ammianum, de purpura avulſa à ſepulchro Domitiani.

TIT. XVIII.

DE INCENDIIS] de incendiariis, de arſis. Vide *Beaumanoir* cap. *de haute juſtice.*

4. CONCISA] Concædes ditis Tacitus, ſicut Cæſar & Marcellinus. Vide Fr. Pithœum & Spartianum in Hadriano. Deſcribitur à Sangallenſi lib. 2. cap. 2. Paulus VVarnef. lib. 3. cap. 4. Strabo lib. 4. de Britannis: Προσηςεφάνωτος δένδρεσι καταβεβλημένοις &c.

TIT. XIX.

1. COLPVS] Vet. cod. *colaphus.* Vnde noſtris, *coup.*

FALLIERIT] Fallire à verbo fallere; nobis, *faillir.*

SAGITTA TOXICATA] Venenatis ſagittis uſos olim Gallos, etiam in venatu, Plinius auctor eſt lib. 27. cap. 11. ut & Cornelius Celſus, A. Gellius ex Plinio, & Admiranda ſub nomine Ariſtotelis. quod Germanis in uſu eſſe hodie quoque audivi. Barbaræ gentes ubique ferè & olim utebantur, & hodie quoque utuntur. Longum eſſet exempla recenſere. De Getis Ovidius non uno loco, Triſtium lib. 5. de Ponto lib. 1.

Qui mortis ſævo geminent ut vulnere cauſas,
Omnia vipereo ſpicula felle linunt.

Romani quinetiam uſi aliquando ſagittis ejuſmodi, ni Plinium de omni hominum genere loquutum fuiſſe intelligamus lib. 18. cap. 1. *Nos & ſagittas ungimus, & ferro ipſi nocentius aliquid damus.* Porrò in leg. Bajuvar. multò minor eſt multa, duodecim ſcilicet ſolidorum, etiam ſi quis non modò ſagittam toxicatam emiſerit, ſed etiam ſi alium vulneraverit, tit. 3. cap. 6. Gregorius Turonenſ. lib. 2. *Sagittas tormentorum ritu effundere illitas herbarum venenis.* Sidonius in panegyrico Majoriani verſ. 406.

teretes pars explicat arcus,
Spiculáque infuſum ferro latura venenum,
Quæ feriant bis miſſa ſemel.

D. Ambroſius de Tobia cap. 7. *Quaſi ſervus ſagitta toxicata ictus paululum procedens, tandem victus veneno procumbit; aut quaſi piſcis qui fuſcinæ fuerit infixus, quocunque fugerit, vulnus vehit.*

10. AOSALIERIT] Suprà tit. XIV. num. 10. tit. XV. n. 4. tit. XVI. n. 1. & 2. Infra tit. XXXVII. n. 2. tit. XLIV. n. 1. Marculfus lib. 1. cap. 29. *Adſaliſſetis & graviter livoraſſetis.* Vide Notas. Idem lib. 1. cap. 37. Vide Notas. Capitul. lib. V. cap. 364. ex legib. Bajuvar.

TIT. XX.

De accuſatoribus calumniantibus.

2. VIII. DEN. &c.] Ergo lege Salica calumniatori mulcta pecuniaria infligitur, lege verò Romana talio. Vide notas ad veteres formulas ſecundùm legem Romanam cap. 29. Anaſtaſ. Bibliothecar. in Leone IV. pag. 293. & quæ ad eum locum notavi. Poſtea verò ubique ferè obſervari cœpit in Gallia. Brito Philippid. pag. 324.

Quædam autem in melius juri contraria mutans,
Conſtituit pugiles, ut in omni talio pugna
Sanguinis in cauſis ad pœnas exigat æquas,
Victus ut appellans, ſive appellatus eadem
Lege ligaretur, mutilari aut perdere vitam.
Moris enim extiterat apud illos hactenus ut ſi
Appellans victus in cauſa ſanguinis eſſet,
Sex ſolidos decies cum nummo ſolveret uno,
Et ſic impunis amiſſa lege maneret. &c.

Sed tandem ſublatus eſt, & ad jus Salicum reditum; ſcilicet ut accuſatores calumniari deprehenſi mulcta pecuniaria & præterea in id quod intereſt condemnentur.

TIT. XXI.

DE MALEFICIIS] ſeu potiùs de veneficiis.

1. HERBAS] Vide Gregorium Turonenſ. pag. 491. veteres formulas incerti auctoris (ſive Appendicem Marculfi) cap. 34. & notas. Id à medicina petitum, quæ remedia utplurimum ex herbis deducit. Vide Homerum de Machaone. Manilius lib. 3. de medicina:

Et vita ſuccos miſcere ſalubres.

At magia ex medicina nata. Plinius lib. 30. cap. 1. Claudianus:

Pocula nec triſti gramine miſta bibunt.

Virgilius Georg. 3.

Miſcueruntque herbas & non innoxia verba.

Gratianus Imper. in l. 6. Cod. Th. de indulgentiis criminum: *Qui noxiis quæſita graminibus, & diris immurmurata ſecretis, mentis & corporis venena compoſuit.*

3.] Gregorius Turonenſ. de miracul. lib. 2. cap. 44. & 45.

MALEFIC. SVPERIACT. PVE.] Noſtris, *Ietter du ſort.* Porrò jactare pro jacere non novum. Frontinus Agrimenſor. pag. 57. de arboribus imminentibus, quarum fructus in fundum vicini deciduni.

CVM LIGATVRIS] Tertullianus pag. 814. *In remediis naturalia plurimùm, aliquid & ma-*

gia circumligat, medicina cum ferro & poculo occurrit. Idem de ſpectaculis: *Magicis devinctionibus perfici.*

MISERIT] Mittere, pro ponere.

4. VT INFANTES HABERE NON POSSIT] ἀτόκιον Plin. lib. 29. cap. 4. ubi de Phalangio: *Vis ea anuua eſt, quam ſolam ex omni atocio dixiſſe fas ſit, quoniam aliquarum fœcunditas plena liberis tali venia indiget.* Fallitur verò Plinius. Apud Chriſtianos certè abominandum illud eſt. Tertullianus, Minutius, Arnobius. Idem Plinius lib. 27. cap. 8. *Fœcunditatem reſtituere ademptam veneficiis.*

TIT. XXII.

Credo non tam heic agi de dolore quàm de pulſata verecundia & immodeſta contrectatione & impudica. Vide Herodotum de legatis Perſarum apud Macedones.

3. SVPER] CVBITVM] Nam ut Tacitus ait, *partem veſtitus ſuperioris in manicas non extendunt, nuda brachia ac lacertos.*

4. MAMILLAM STRINXERIT] Ovidius:

Forma mamillarum quàm fuit apta premi.

Injuriarum apud Romanos actio competit.

TIT. XXIII.

Argumentum eſt hic titulus ſcriptam eſſe legem cùm adhuc paludicolæ eſſent Franci, cui uſui aſcus; & cùm mare vel flumina accolerent in Belgio, ubi aquæ multæ.

3. VEL ASCVM] Hodie *naſcon*, vel *aſcon*, alveolus cujos in paludibus frequens uſus. Vide. Rapini epigramma. Fortè heic ab utribus quibus flumina permeari ſæpe dictum eſt. Marcell. Notitia.

TIT. XXIV.

1. INGENVVS] id eſt, liber. Marculfus lib. 2. cap. 32. & Notæ. Gregorius Turonenſ. lib. 8 cap. 41.

ANNONAM] Gregorius Turonenſ. lib. 8. cap. 42. *Ita ut annonas, fœnum, vinum, & quicquid reperire potuiſſet &c.* Capitul. lib. 4. cap. 15. Gloſſæ: *annona*, σιτηρέσιον. Nam de annona militari agitur, ſed ab eadem origine. Inde eſt *area annonaria.* leg. Burgund. tit. 23. cap. 2. qui annonam dederit ſervo fugitivo, leg. Longob. lib. 1. tit. 25. l. 25. annona ad caballos, Capitul. lib. 4. cap. 73. Vide lib. 1. cap. 112. 125. leg. VVisigot. lib. 12. tit. 1. l. 2. lib. 9. tit. 2. l. 6.

3. SCLVSAM] Caſſiodorus Senator lib. 2. c. 19. *Vniverſis Gothis & Romanis, & his qui portubus vel cluſuris præſunt.* Balſamon ad epiſt. Baſilij ad Amphiloch. can. 55. *Clauſura S. Baſilij*, εἰς τὴν κλεισοῦραν τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Tranſlatio martyrum Georgij, Aurelij, & Nataliæ pag. 47. *Ne fortè eis improviſis aut legatio fraudulenta fiat, aut certè magis hoſtilis impetus ſuperveniens cunctarum ad ſeſe viarum aditus continuis ſatagat obſirmare cuſtodiis, atque ea permaximè loca qua ab anguſti tramite callis excluſas appellant.*

TIT. XXV.

1. SIVE CRINITVM] *Quilibet capillatorum* in Edicto Theoderici R. cap. 145. Decretum Childeberti R. cap. 3. *ut nullus de crinoſis.* Quod tamen abeſt à MS. regiis, & v. v. Agathias tamen lib. 1. cap. 5. ſolos Reges Francorum cæſariem prolixam gerere ſcribit, ſubditos omnes circumtonſos eſſe, nec illis longiorem comam concedi. Quod ita accipiendum cenſeo, ut Romanos tantummodo tonſos fuiſſe intelligamus, aut Reges quidem longam geſtaſſe cæſariem, ſed crinium flagellis diſcriminatam & optimè comptam. quod aliis non licuit. Capillati Alpium populi, Plinio. Inde & Comata Gallia eidem lib. 4. cap. 17. Capilli apud quaſdam gentes probro. Idem Plin. lib. 6. cap. 13. Majores crines & indumenta pellium inhibentur l. ult. Cod. Th. de habitu quo uti oportet int. urb. Claudianus de quarto conſulatu Honorij:

Ante Ducem noſtrum flavam ſparſere Sicambri
Cæſariem.

Idem de Bello Getico.

Crinigeri ſedere patres, pellita Getarum
Curia, quos plagis decorat numeroſa cicatrix.

Sidonius lib. 1. epiſt. 2. lib. 3. ep. 3. lib. 5. ep. 13. Iſidorus lib. 16. c. 13. Iornandes in hiſtoria Goth. Gregor. Turonenſ. lib. 6. cap. 24. lib. 8. cap. 10. de vita patrum cap. 12. Claudianus in Eutropium lib. 1.

Militet ut noſtris detonſa Sicambria ſignis.

Idem de laudibus Stiliconis lib. 1.

Ingentia quondam
Nomina, crinigero flaventes vertice Reges.

Ibidem: *Nec fida valenti*
Dextera duxiſſet rutilantes crinibus alas.

2. TOTONDERIT] Tondere, videlicet deturpare, decúſque capitis auferre. Ovidius:

Turpe pecus mutilum eſt & ſine crine caput.

Vnde decalvatio pœna in leg. VVisigott. & Capitul. Caroli M. De cura capillorum apud veteres, etiam apud barbaras gentes. Tertullianus de Pallio: *Numidas etiam equis cæſariatos juxta cutem tonſor, & cultri vertex ſolus immunis.* Franci verò ſpecialiter capillum curabant, quo ſcilicet diſtinguerentur à Romanis ſubditis. Ferè olim Galli comati, capillati Alpium populi Plinio. Poſſet tentari hunc locum accipi debere de clericatu. Nam & tum Epiſcopi ſæpe inconſultis parentibus comam juvenibus tondebant, ut ad clericatum eos aggregarent. Quidam & invitos aliquando tondebant. Nam & ſæpe vis fiebat ut quis Clericus ordinaretur. Vide inſigne exemplum in epiſtola Paulini, quæ eſt inter epiſtolas B. Auguſtini ep. 35. pag. 145. *Nam ego etſi à Delphino Burdegalia baptizatus, à Lampio apud Barcilonem in Hiſpania per vim inflammata ſubitò plebis ſacratus ſim, tamen Ambroſij ſemper & dilectione ad fidem nutritus ſum & nunc in ſacerdotij ordine confoveor.* Gregor. Turonenſ. lib. 7. cap. 31. *Quia invitum aliquando eum totonderat, inhians facultati ejus.* quaſi Epiſcopi Clericorum heredes fierent. quod notandum, & pleniùs expendendum. Conciliis itaque id prohibitum eſt. Vide & Capitul. lib. 5. c. 212. Prior tamen interpretatio magis arridet, ut quaſi de atroci injuria puero & parentibus facta agatur, cùm decus capitis præcipuum coma ſit, unde & Clericis comam alere ſynodis prohibeatur. quaſi in notam ſervitutis illud fieri videatur. Vide leg. Burg. tit. 6. num. 4. & diſcute.

TIT. XXVII.

DE ADVLTERIIS ANCILLARVM]

Adulterium heic improprië cum ancilla. Vide l. 6. D. ad leg. Iul. de adulter. Sic accipitur apud Ambroſium de Abrahamo lib. 1. cap. 4. *Omne ſtuprum adulterium eſt; & quicquid in eu qua non ſit legitima uxor commiſſum fuerit, adultery crimine damnatur.* Sic fortaſſe Gregorius Turonenſ. lib. 9. c. 37. *Et licèt eſſet vorax cibi ac potator vini extra modum quàm ſacerdotalem cautelam decet, tamen nullum de eo adulterium quiſpiam eſt locutus.* Sic etiam fortè eodem lib. c. 34. in fine.

2. Regis ancilla] In leg. Longob. lib. 2. tit. 9. l. 2. Rotharis Regis, mulier libera quæ ſe ſervo conjunxit, poteſt impunè à parentibus, id eſt, proximis, occidi intra annum. Poſt annum licet Gaſtaldio Regis, aut actori, aut Sculdaſio, ipſam in curtem Regis ducere, & intra penſiles ancillas conſtituere, id eſt, quæ penſum faciunt. & leg. 3. Luitprandi eadem de re: *Sit ancilla paluty, & ipſe ſervus ſimiliter ad palatium replicetur; & filij qui ex eis nati fuerint, curti regiæ omnimodo ſerviant.* Vbi quod palatium dixit, mox curtem appellat. Ancilla regia in legibus Ribuar. tit. 58. Ita Lindenbrogius. vel Tilij 60. num. 9. ſervi Regis paſſim, & fiſci.

3. Pvblice ivnxerit] id eſt, uxorem duxerit.

In servitio permaneat] Suprà tit. 14. num. 11.

4. Castretvr] Caſtrationis pœna ſervo, non in adulterio tantùm, ſed & in furto, infrà tit. 42. n. 4. κωλυοβάται caulis abſciſſione puniti. Attaliates pag. 63. Iuris Græco-Romani.

7. Ancillam alienam] Foras nubere. Tertullianus ad uxorem lib. 3. *Foras nubere ſervis ſuis interdicunt.* *Formariage* in conſuetudinibus noſtris.

TIT. XXVIII.

De libertis dimissis] De eo qui alienum ſervum manumiſerit.

1. Ante Regem per denar.] Marculfus lib. 1. cap. 22. ubi nonnulla notavimus, & vetus inſtrumentum denariale Caroli Calvi adduximus ex tabulario S. Martini Turonenſis. Vuilhelmus Heda in hiſtoria Epiſcoporum Trajectenſium p. 249. n. 13. *Egiboldus natione Friſius unanimi omnium voto* xiii. *Epiſcopus ſurrogatur in locum Odibaldi, vir non contemnendæ vita, litteris clarus, & ipſi Zuentiboldo Regi acceptus, qui ejus contuitu famulam quandam datis, ut lex Salica docet, in commutatione duobus mancipiis priùs, & poſtea ſecundùm legem Francorum denarium ejus excutiens, hoc modo ſervitutis vinculo liberavit, & donavit ingenuitati. Actum Niumagu.* Synodus Lemovicenſis MS. dicta tertia.

iv. Denarioa &c.] Quo caſo nota libertatem manere, ſeu favore libertatis, ſeu quia ante Regem celebrata eſt, & mulctam tantùm inferri cum peculio.

TIT. XXIX.

1. Tintinnvm] Nonius, & Iſidorus lib. 3. cap. 22. Phædrus libro 2. *Clarèmque collo jactans tintinnabulum.* leg. Gotth. lib. 12. tit. 2. l. 2. Burgund. tit. 4. c. 5. Boiorum cap. 8. tit. 2. §. 1. Fortunatus lib. 2. de B. Medardo. Greges tintinnabulatos dixit Sidonius lib. 1. ep. 2. VValafridus Strabo:

Mala fidem, tintinna ſonunt documenta ſaluto.

Leg. VViſigotth. lib. 7. tit. 2. l. 11. leg. Burgund. Longobard. lib. 1. tit. 25. l. 31. Meminit & Ado Viennenſis. Cauſa in bobus, ne in ſilvis aberrando amittantur; in equis præcipuè ſagenariis, ut & hodie, & in mulis onerariis, quò tinnitu mulceantur, & ſono laborem leniant, in muſicæ modum ita ferunt. Adeo muſica brutis etiam imperat. Agatharchides lib. 5. de mari rubro cap. 30. Θρεμμάτων μὲ παῖδας ἰαυδοὺς ἔχοντα κωδωνίαν. κώδωνας ἢ ἐξίδνοαν ἐκ τῶν ἀῤῥένων τραχήλων, ὅπως ὁ ἀπ' αὐτῶν ψόφος διώκη τὰ θηρία. Malè interpres, *ut tinnitus horum fures arceat fugétque.* Vide in hiſtoria Francor. de ſtratagemate per tintinnum. Aimoin. lib. 4. cap. 81.

3. Skellam de caballis] Scella, vel ſcilla, equorum clitelliarorum tintinnabulum, qua voce Aquitani adhuc utuntur. Græcis κώδων, cujus etiam furem in legibus Georgicis Iuſtinianus coërcet. *Eſquil* Toloſatibus. Squillam pro tintinnabulo & nola vocat Petrarcha in poematibus Italicis. Et Itali etiam hodie *ſquillare*.

8. Si vero in horto] Major pœna ſi arborum furtum in horto fiat, ut ſuprà. Vide.

12. Cvltellvm) Vide gloſſas Agrimenſ. p. 172.

13. Napinam] Columella lib. 11. cap. 2. Sic rapinam facere, id eſt, rapos ſerere, uſurpatur in l. 88. §. matre. D. de leg. 2. Columella lib. 2. cap. 2. Cato rei ruſt. cap. 31. Pictavis *nabine*. locus napis conſitus, ut monuit Ioh. Belius amicus cariſſimus.

16. Arborem insertam] Servius Georgic. 2. verſ. *Et ſæpe alterius. Sane inſitas arbores dicimus, inſertas verò cauſas aut fabulas.* Ovidius:

Firmáque adoptivas poſſidet arbor opes.

De adoptione Suetonius: *Inſertus eſt eadem figura.* Vide auctores rei ruſticæ.

29. Signata] An de ſigno quod imponebatur ad limites notandos, qua de re Siculus Flaccus: *Si notata arbores in regionibus finales obſervabuntur, intuenda ſunt nota.* Leg. Longob. lib. 1. tit. 26. l. 3. *Si quis liber homo arborem ubi theclatura facta eſt, inter fines diſcernendos inciderit.* Vide Reſponſ. Papiani tit. 39. leg. VViſigotth. lib. 10. tit. 3. l. 3. Bajuvat. tit. xi. cap. 3. num. 2. Et ita Lindenbrogius putat, cujus ſententiæ non accedo. Nam heic de finibus nullum verbum, & de anno quod additur contrarium evincit. Vide an huc faciat quod eſt in leg. VViſigotth. lib. 8. tit. 6. ult. l. 1. in legib. Boiot. tit. 9. cap. 12. *Signum quod propter defenſionem ponitur &c.*

31. Rete ad ang. cap.] *Hord* locus apud nos dicitur in flumine ubi retia tenduntur ad anguillas capiendas. Vide Martin.

32. Tremaclvm] *Tramail.*

Vertvolvm] *Verreul.*

Casam alien. trax.] Caſam alienam trahere. Sic Gregorius Turonenſ. lib. 9. c. 35. *auferre villam.* Quamvis abolita ſit Maſſurij Sabini ſententia, qui putabat fundi furtum fieri poſſe, Inſtit. lib. 4. tit. 1. Trahere autem rapere eſt

& invadere, ſuprà tit. 14. n. 5. Sic Hieronymus ep. 3. ad Heliodorum: *Marcomani trahunt, vaſtant, rapiunt.*

TIT. XXX.

1. LOCAVERIT VT HOM. INTERF.] Iuvenalis ſat. 13.

Si flectas oculos majora ad crimina, confer
Conductum latronem.

TIT. XXXII.

NON de injuria tantùm hic agitur, ut vulgò dicimus, ſed de injuria quæ fit per convivia. Vide de judicio injuriarum apud Athenienſes.

1. CENITVM] Si fides gloſſ. apud Pithœum, cocles cenitus eſt. Sed vereor ne aliud heic intelligatur. Fortaſſe heic cenitus eſt eadem inflexione qua concagatus num. ſequenti, is qui aliquando cœno & ſordibus ad ſummam ignominiam perfuſus eſt à populo, quod injuriæ genus apud Francos in uſu. Vide l. 1. D. de extraordinar. criminib. §. 1. Eccleſiaſtici cap. 22. verſ. 1. & 2. Auctor Etymologici: οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐπί τινι ἁμαρτήματι ἁλόντα συρφετῷ χέοντες, ἐδημοσίευον. Alibi ibidem auctor: οἱ Ἀρχαῖοι ὅτε ἤθελον ὑβρίζειν τινὰ καὶ ἐμπαίζειν, συνοῦ ὄχετον ὃ τρέφοντες αὐτοῦ. Vide Gregor. Turonenſ. lib. 7. cap. 14. leg. Longob. lib. 1. tit. 16. l. 8. ubi de ſponſa: *Perverſi homines aquam ſordidam & ſtercoratam ſuper ipſam jactaſſent.*

2. CONCAGATVM] Gallis *conchie*. Honos auribus, *chiard*, κοπρίας. Scaliger ad Feſtum. Caſaubonus ad Suetonium. Imò non de vitio corporis, ſed de injuria ab alio illata. Gloſſar. Pithœi: *conchagatum, ſordidatum.*

3. VVLPICVLAM] Herodes à Domino noſtro ita vocatur Lucæ 13.

4. LEPOREM] timidum videlicet & fugacem. Græci proverbialiter, δειλότερος λαγὼ φρονῶν. Annales Fuldenſes Carolum Calvum leporem vocant. Vide. Magnum certè apud Francos convicium fuiſſe hinc apparet quòd fugam ſibi exprobrari non patiebantur, quam dedecus extremum eſſe exiſtimabant. De Gallis Ælianus de varia hiſtoria lib. 12. οὕτως δὲ αἰσχρὸν νομίζουσι τὸ φεύγειν, ὡς μηδὲ ἐκ τῶν οἰκιῶν καταπιπτουσῶν καὶ ἐμπιπραμένων πολλάκις ἀποδιδράσκειν. Nicolaus Damaſcenus hiſtoriarum ſcriptor Auguſto & Herodi acceptiſſimus ἐν συναγωγῇ apud Abbatem Maximum eclog. cap. IV. Κελτοὶ οἱ τῷ ὠκεανῷ γειτνιῶντες, αἰσχρὸν ἡγοῦνται τοῖχον καταπίπτοντα ἢ οἰκίαν φεύγειν. πλημμυρίδος δὲ ἐκ τῆς ἔξω θαλάττης ἐπερχομένης, μεθ᾽ ὅπλων ἀπαντῶντες ὑπομένουσιν ἕως κατακλύζονται, ἵνα μὴ δοκῶσι φεύγοντες τὸν θάνατον φοβεῖσθαι. Strabo lib. 7. ἀνόπλως οἱ Κελτοὶ ἀναμένοντες, κατακλύζεσθαι τὰς οἰκίας ὑπομένουσιν. quæ tamen ridet Strabo. Idipſum de Francis nominatim affirmat Laonicus Chalcondyles hiſtor. lib. 11. pag. 59. Κελτοὺς δὲ φασὶ τινὲς φεύγειν αὐτοὺς ἐν ταῖς μάχαις οὐ θέμις νομίζειν, ἀλλὰ μαχομένους τελευτῆσαι. καὶ ἀπὸ τούτου Κελτοὶ σφᾶς ἀξιοῦσι προέχειν τῶν ἄλλων γενναιότητι, καὶ ὑπομονητικοὺς εἶναι ἀπαύστως.

5. MERETRICEM CLAMAVERIT] Vide Conſuetud. Campaniæ vett. p. 456. art. 45.

7. DELATOREM] Convicium illis temporibus non leve. Nam delatores, quibus alioqui præmia magna decernebantur, & à Tiberio cuſtodia legum dicti apud Tacitum, ni fallor, ſub malis Principibus ſæviebant. Plinius panegyrico: *Vidimus delatorum judicium quaſi graſſatorum, quaſi latronum.* Itaque id genus hominum omnes adverſati, deteſtati, unde infamia; etſi initio bono publico eſſent introducti, ut & accuſationes, quemadmodum Cicero in Verrem plenè tractat. Martialis: *turba gravis paci &c.* Poſtea ex conſuetudine fraudis & calumniæ etiam Principibus exoſi. *Execrabiles nuntiatores* dicuntur qui fiſco deferunt, l. 4. Cod. de delatorib. lib. 10. Itaque calumniantes ferro puniti, l. 5. eodem, & illis aliquando lingua evulſa, l. 2. Cod. Th. de petitionibus & ultro datis & delatoribus. Atque adeo in bonis cauſſis ſi idem delator tertiò fuerit, capite punitur, l. 12. 13. 28. Cod. Th. eodem, quòd ſcilicet jam deferendi ſtudium quaſi artem exercere videatur. Vnde apparet delatoris nomen in convicium tranſiiſſe, quemadmodum latronis. Convicium eſt & injuria aliquem delatorem appellare, l. 3. Cod. de injuriis. Denique l. Græca. 7. Cod. de delatoribus ſtatuit eum qui tyrannos deferat, μηδὲ μηνυτὴν καλεῖσθαι, ſed calumniatorem. Non tamen eo facto delatio abolita; tranſlata ea in palatinos, qui obtentu officij poſterioribus Rom. imperij temporibus impune graſſati ſunt, l. 7. Græca. & l. 2. Cod. eodem. Tacitus lib. 4. *Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum per præmia eliciebantur.* Delatores ſtrangulantur Capitul lib. 7. cap. 177. eis lingua capulatur; aut convictis caput amputatur, ibidem cap. 360. Malè gloſſæ interlin. Thuan. delatorem hoc loco interpretantur *mendacem vel latratorem*, lous *raporteur* apud nos.

TIT. XXXIII.

DE VIÆ LACINA] De via clauſa, infrà eod. tit. n. 3. ſuprà tit. 15. num. 4. Vide leg. Ribuar. tit. 82. Vide Agrimenſores pag. 125. & in gloſſa Rigaltij.

1. IMPINXERIT] Vide gloſſat. Agrimenſorum pag. 180.

3. CLAVSERIT] Hieremias thren. cap. 3. *Concluſit vias meas lapidibus quadris, ſemitas meas ſubvertit.*

TIT. XXXIV.

SINE CAVSA LIGAVERIT] Additur ſine cauſa, id eſt, innocentem. Alioqui licebat unicuique furem aut alium quemlibet reum privata auctoritate comprehendere & ligare, ut poſtea à judice condemnaretur. Quòd ſi vel ipſe qui ligaverat vel alius eum ſolviſſet, pœna legitima mulctabatur leg. Ribuar. tit. 73. Nam & privati tenebantur latrones inſequi in ſua vicinia. Decretum Childeberti cap. 12. & 13. decretum Chlotarij cap. 16. Locus Taciti de alea notatus à F. Pithœo nil ad rem.

3. ROMANVS] In præfat. leg. Burgund. in præfatione edicti Theodorici: *Barbari Romanique.* Vide Notas ad Marculfum lib. 1. cap. 40.

4. SI AVTEM FRANCVS] Obſerva minorem pœnam in Franco, ut ſuprà cap. 15. Aliud in leg. Ribuaria, ubi majore mulcta Ribuarius quàm Romanus damnatur. Sic in decreto Childeberti n. 7.

TIT. XXXV.

1. AVT CELAVERIT] Ergo aut de regia venatione generali, vere aut autumno, ut in annalibus vetuſtis, (quod vix credo) aut de quadam venatione quam in communi Franci facie-

bant, quemadmodum de quibuſdam populis Ariſtoteles narrat, & Itineraria recentia.

2. CERVVM OOMESTICVM] Inſtitut, lib. 2. tit. 1.

SIGNVM HABENTEM] Id eſt, nolam. Ita enim campanæ Eccleſiarum vocabantur.

AO VENATIONEM FACIENOAM MANSVEFACTVS] Fortaſſe ut quemadmodum aucupes illice utuntur, ita & cervis cicuribus Franci venando uterentur, quo ceteros attrahere poſſent. Nam memini me uſpiam legiſſe ejuſmodi venationis modum. De anatibus qui alios inducunt in decipulas in Pictonibus docuit Belius.

4. CERVVM QVEM ALTERIVS CANES] Contrà Iuſtinianus Inſtit. lib. 2. tit. 1. §. *Illud quæſitum.*

TIT. XXXVI.

1. VEL RETORTAS] Leg. Ribuar. tit. 43. & 72. n. 1. 3. Conſtitution. Neapolitanæ: *Tortam vel virgam de nemore incidere*, lib. 3. tit. 38. cap. 4. Italis *ritorta*. Proverbium vulgare, *la reborte vaut mieux que le fagos*. cùm appendix rem ipſam excedit. Docuit Belius.

2. HERFICEM TRAXERIT] Varro lib. 4. *Irpices regula cum pluribus dentibus, quam item ut plauſtrum boves tradunt, ut eruant quæ in terra ſunt.* videlicet ad occandum. Id ootaverat Iac. Cujacius. nobis *herce*. quaſi *herpce*. ἅρπηξ, κος. Euripides Cyclope.

3. POSTQVAM IN CVLMVM ERIGITVR] Vide Ciceron. de ſenectute.

4. POSSESSIO EST] Agrimenſores pag. 299. *Poſſeſſiones ſunt agri latè patentes, publici privatique, quos initio non mancipatione, ſed quiſque ut potuit occupavit, unde & nuncupati. Fundus dictus quòd in eo ſundatur vel ſtabiliatur patrimonium.* Confer. Siculum Flacum pag. 4. Impp. Arcadius & Honorius in l. 11. Cod. de Epiſcop. & Cleric. *In Eccleſiis quæ in poſſeſſionibus, ut fieri adſolet, diverſorum, vicis etiam, vel quibuſlibet locis ſunt conſtituta, Clerici non ex alia poſſeſſione vel vico, ſed ex eo ubi Eccleſiam eſſe conſtiterit ordinentur.* & reliqua, quæ vide. Iornandes de rebus Getic. p. 2. *Traprobane quoque in qua exceptis oppidis & poſſeſſionibus dicunt munitiſſimas urbes &c.* Inde poſſeſſores in Cod. Th. & apud Caſſiodorum, *Honoratis poſſeſſoribus & curialibus*, ad differentiam inquilinorum & colonorum. cujuſmodi erat ferè plebecula. Originem inde ducere liber quòd major pars agrorum fuerit publicata, cùm devicta fuit à populo Rom. quæcunque provincia. Itaque agri publici, proprietas reipublicæ; poſſeſſio, privatorum. Id aliquatenus colligo ex Ciceronis Agraria 2. *Qui agrum Recentoricum poſſident, vetuſtate poſſeſſionis ſe, non jure, miſericordia Senatus, non agri conditione defendunt. Nam illum agrum publicum eſſe fatentur; ſed moveri poſſeſſionibus, amiciſſimis ſedibus negant oportere.* Vnde adſignatio agrorum quæ militibus fiebat, ex ejuſmodi agris fiebat; ne quis putet proprietarios pulſos. Suetonius lib. 1. cap. 38. *Adſignavit agros, ſed non continuos, ne quis poſſeſſorum expelleretur.* Iuriſconſulti de agro militibus adſignato: *Modico honoris gratia poſſeſſori dato.* Sed diſcutiendum ampliùs. nam aqua adhuc hæret.

Vide tit. 43. num. 7. Symmachi notas p. 288.

TIT. XXXVII.

8. MEOIETATE COMPOSITIONIS] Vide tit. 65. n. 1. 2.

LEGEM INTELLEXERIT] Tit. 38. prox. io fine.

TIT. XXXVIII.

1. NON INTELLEX. SECVND. LEG.] Suprà tit. prox. in fine.

TIT. XXXIX.

DE VESTIGIO MINANOO] Vide Gregor. Turonenſ. de gloria confeſſor. cap. 81. Decretionem Clotarij n. 2. 16.

VESTIGIVM SEQVENDO] Livius lib. 1. de Hercule & Caco: *Ipſa veſtigia quærentem dominum eò deductura erant, averſos boves eximium quemque. &c.* Iamblichus apud Photium num. 94. perſecutionem Rhodanes & Synooidis à Dama Enucho factam memorat. & pag. 239. ἰδιῶται κατ' ἴχνη Ῥοδάνης καὶ Σινωνίδος, συντρεχοὶ αὐτοῖς εἰκάζοντες ὑπὸ τῶν λῃστῶν. Inde inveſtigare & ἐξιχνεύειν.

AORHAMIRE] Vide notas ad veteres formulas (ſive Appendicem Marculfi) cap. 1. *Adrhamire* ab affirmàre, ut putat Belius. infrà tit. 49. Vide Gloſſarium Pithœi ad Capitularia, ubi adferuntur verſus. Sed fallitur Pithœus, dum jurare exponit. quod ipſi verſus ab illo adducti evincunt. *Mole les oyſſez arramir, ferement faire & foy plevir.* Vbi diverſa videntur adrhamitio & ſacramentum. Fortè illud quod vernaculè dicimus *arrer*, ab arra data. Inſtrumentum Tetbaldi apud Pithœum ad hunc locum.

SOLEM CVLCAVERIT] Infrà tit. 42. n. 9. & 52. n. 2. *adjurnatus*. Capitul. lib. 5. cap. 303. *De hominibus eccleſiaſticis ſeu fiſcalinis qui non erant adjurnati quando in Cenomanico pago fuimus.* Anglo-Saxonicè *Andagar.*

TTI. XL.

3. SPAOATVM] id eſt, ſpadonem factum, ſeu caſtratum, infrà o. 13. Horum equorum Germanicis gentibos frequens uſus, quòd ſint laboris & æſtus patientiſſimi, maximè verò in bellis. Ammianus Marcellin. lib. 17. de Quadis & Sarmatis in ea Sarmatiæ parte quæ ſecundam proſpectat Hanooniam: *Equorum plurimi ex uſu caſtrati ſ ne aut ſeminarum viſu exagitati raptentur, aut in ſubſidiis ferocientes, prodant hinnitu denſiore veſtores.* Equi ita mutili hodie ex Sarmatia & Vogaria io Gallias adducuntur multi. unde communi nomine originis ejuſmodi *Vngres* vocamus.

8. POLEORVM] Pullum equinum, aliàs *puledrum*. qoæ vox integra Italis uſurpatur, *Pulledro. Poutre* Ronſardo & Amioto de femina, *Poudreau* de maſculo.

13. AOMISSARIVM] leg. Alamao. tit. 69. Varro de re ruſt. lib. 2. cap. 2.

SPAOAVERIT] id eſt, ſpadonem fecerit. Iac. Cujacius Spadones autem à Spada Perſiæ urbe, in qua primi eunuchi facti, ſi Stephano fides: Σπάδα πόλις Περσίς, κώμη Περσικὴ ἐν ᾗ πρῶτον εὐνουχισμοὶ γεγόνασι. Concilium apud Theodonis villam: *Si quis Presbyterum calumniatus fuerit & ſpadaverit.* Alio capite; *Si quis Presbyterum malè tractaverit & ſpadaverit.* Anton. Auguſtinus emendat. Gratiani lib. 2. dialog. 11. legendum cenſet *ſpathaverit*. Malè vulgò *ſpaſſaverit.*

TRIAEN COMPONAT] Sic vetus codex Thuani. Legendum *triente*: niſi legas triene. De triente vide Gregor. Turonenſ. de gloria confeſſor. cap. 109. & alibi. vett. formul. Lindenbrogij 143.

TIT. XLII.

4. ET IN IPSO SVPPLICIO] Supplicium pro tormento, ut infrà num. 5. 8. Anianus in Caij epitome apud Aleandrum pag. 9. b.

CASTRETVR] Vide Sigonium de regno Italiæ lib. 6. ad annum 933. pag. 159. Caſtratur autem ſervus in adulterio ſuprà tit. 27. num. 4.

8. VIROAS PARAT. HAB.] Fuſtuarium ſupplicium Senatori lib. 4. epiſt. 10. Nam in leg. Burgund. tit. 6. num. 11. *acceptis* CCC. *fuſtibus damnetur*. Ita leges illæ interpretantur quod aliæ frequentiùs dicunt CCC. *aut* CXX. *ictibus* Vide pactum pro tenore pacis Dom. Childeberti & Clotharij R. art. 6. ſuprà tit. 13. num. 1. Gregor. Turonenſ. lib. 1. cap. 41. *Monachos ad malitiam cogi jubet, nolentes fuſtibus præcipit verberari.* cap. 34. *tamdiu fuſtibus cæditur quoadusque putaretur exanimis.* Vide Victorem Vtic. pag. 7. 14. 21. 31. 36. Sed ibi de flagellis; quæ ſunt diverſa. Vide l. 1. Cod. de curſu publico lib. 12. & diſcute.

MINIMI DIO. GROSSIT.] Caroli Calvi adnuntiatio apud Piſtas an. DCCCLXIV. cap. 15. *Si verò ſervi eccleſiaſtici, aut Comitum, aut vaſſallorum noſtrorum hoc facere præſumpſerint, quia in præfato Capitulari continetur ut ſexaginta ictibus vapulent, & hac occaſione indiſcreti homines modum in diſciplina non faciebant, conſtituimus fidelium noſtrorum conſenſu atque conſilio ut quorumcunque coloni & ſervi pro hoc convicti non cum groſſa fuſte, ſed nudi cum virgis vapulent; & in civitatibus atque vicis ſeu villis Epiſcopi per ſuos miniſtros vel Presbyteros providentiam hanc cum reip. miniſtris accipiant, nec in hac cauſa modus diſciplinæ tranſgrediatur.*

ET SCAMN. PARAT.] Tormenti & quæſtionis genus Turcis etiam nunc in uſu; quod cùm homines tendat, equuleum poſſimus appellare. Nam & medici unum ex inſtrumentis quibus utuntur ad oſſa componenda ſcamnum vocant. Celſus lib. 8. cap. 20. de femore luxato: *Etiamnum valentiùs intenditur membrum ſuper ſcamnum, cui ab utraque parte axes ſunt ad quos habenæ illæ deligantur; qui ut in torcularibus converſi rumpere quoque, ſi quis perſeveraverit, non ſolùm extendere nervos & muſculos poſſunt.* Hippocrates docuerat περὶ ἀγμῶν. Tenſionem ad trocleas vocat Gregor. Turonenſ. lib. 5. cap. 49. quem vide lib. 6. cap. 8. & 35. lib. 7. cap. 32. Vide Magum de tintinnabulis, & Gallonium. Abdias ſuppoſititius lib. 9. pag. 110. b. *Rex iratus juſſit eum extenſum torqueri & cæſum recludi carcere.* Martyrolog. Notxeri IV. id. Martij pag. 792. *Apud Nicomediam B. Petri martyris jubente Diocletiano, eo quòd de ſuppliciis martyribus irrogatis (nam unus erat ex ſodalibus Dorothei & Gorgonij martyrum, qui in cubiculo Regis erant) liberiùs cauſaretur, in equuleo ſuſpenſus, & flagris toto laniatus corpore, aceto & ſale perfunditur.* Idem idib. Martij de S. Matrona, quæ ancilla erat: *in ſcamno extenta atque ligata.* Gregor. Turonenſ. lib. 5. cap. 28. *ad ſtipitem extendi.* Ammian. Marcellin. lib. 14. *Euſebius verò objecta fidentiùs negans, ſuſpenſus in eodem gradu conſtantia ſtetit.* Vide notas Lindenbrogij pag. 22.

14. NOCTES] Vide notas ad Marculſum (ſive ad Appendicem Marculfi) cap. 2. Id quia nox die prior. An verò quia non à dite oriundi, ut Cæſar; ſed à ſeptentrione, ubi hyems ferè continua & longæ noctes, ut ab ea diei parte denominarent ex qua plurimum apud eos conſtabat. Etſi in compenſationem longiores dies iidem illi habuerint. Inde Cimmeriorum fabulam fluxiſſe reor, & quod N. Paulus etiam fabulatur de tenebrarum regione. Quamquam, niſi fallat memoria, illi Haythonus Armenius concinat, pleniùs diſcutiendum. In legib. Canuti R. cap. 10. *Poſt duodecim hyemes.* Anglo-Saxones numeraſſe annos per hyemes palam eſt, ex quibus annus illis conſtabat. Bajuvarij per autumnos numerabant, l. Bajuvar. tit. 7. cap. 19. num. 4. Adde Iuvenalem ſatyr. 6. *Quinque per autumnos.* Servius ad eclogam 1. *Poſt aliquot ariſtas: quaſi ruſticus per ariſtas numeret annos.*] *Aux baux; neuf années & neuf cueillettes.*

TIT. XLIII.

1. BARBARVM] Gregorius Turonenſ. lib. 3. cap. 15.

2. SOL. DC.] Marculfus lib. 1. cap. 18. cum Notis. Paulus VVarnefr. lib. 3. cap. 31. *Data eſt redemptio pro capite uniuſcujuſque vivi ſolidi ſexcenti.*

IN TRVSTE DOMIN.] *Amſtrutio* in cod. reg. Marculfus lib. 1. cap. 18. cum Notis, ubi *truſtem, id eſt fidem.* Decretio Clotarij R. cap. 3.

6. CONVIVAM REGIS] Suetonius in Veſpaſiano cap. 2. Martialis lib. 9. epig. 93. Marcellinus lib. 15. Senator lib. 1. cap. 43. lex Burgund. tit. 38. n. 2. Claudianus in Eutropium lib. 2.

Claro quòd nobilis ortu
Conviva eſt domini.

Iornandes de rebus Geticis cap. 33. de Berimundo: *Susceptus eſt cum filio ſuo à Rege Theoderico honorificè nimis, adeo ut nec conſilio ſuo expertem nec convivio faceret alienum.* Gallicè *commenſal.* Vetus cod. Iac. Aug. Thuani habet, *in convivium.*

7. POSSESSOR] Vide ſuprà ad tit. 36. num. 4. & Gregor. Turonenſ. lib. 5. c. 28.

TIT. XLIV.

1. CONTVBERNIO] Sidonius lib. 3. epiſt. 9. *Inter armatos tumultuoſos, virtute, numero, contubernio contumaces.* Ita emendavi. Marculfus lib. 2. cap. 16. Contubernium autem heic non eſt auxilium, ut malè Lindenbrogius, ſed cœtus eſt, manus, quo per turbam vis fieret. quod nomen inde deductum eſſe opinor quòd contubernium extrema & minima centuriæ particula erat quæ ducem haberet, cui præerat decanus, ſive caput contubernij. Vegetius lib. 2. cap. 8. & 13. apud Cæſarem & Suetonium paſſim. At ſi quis decem virorum cœtum coegiſſet, turba erat, & de vi tenebatur, l. 4. §. 2. D. vi bonorum raptor. Vnde & ibi Bartolus ex decem populum conſtare exiſtimavit. Et ſi diligentiùs hoc caput legis Salicæ

diſcurias num. 3. novem in contubernio ordine terno adſignari invenies. Porrò qui convocata ſeditione villas expugnaverint, lege Iulia de vi publica tenebantur; & qui hominem obſederit, incluſerit concurſu & turba, l. 3. §. 2. l. 5. D. ad leg. Iul. de vi publica.

4. MEDIETAS SOLVATVR] Medietas tantùm compoſitionis, & pœna minor in Romano aut liberto occiſo à Francis.

TIT. XLV.

2. PLVSQVAM SEPTEM] Æquitas ſumma. Turba enim potiùs eſſe videtur quàm convivium. Inhumanum autem fuiſſet ab uno in turba commiſſum ceteros luere. Auſonius in ephemer.

Sex enim convivium
Cum Rege iuſtum; ſi ſuper, convicium eſt.

Regem convivij intelligit, ut ſint numero ſeptem. Convicium πολυβόας, vociferatio multorum inconditè clamantium. Capitolinus in Vero: *Septem convivium, novem verò convicium.* Varro apud Gellium lib. 13. cap. 11. *Plures eſſe non convenit, quòd turba eſt turbulenta.* Archeſtratus Syracuſius vetus Poeta in γαστρονομίᾳ apud Athenæum lib. 1. pag. 3. non ampliùs quàm quinque convivas admittit:

Πρὸς δὲ μιᾷ πάντας δειπνεῖν ἁβροδαίτῃ τραπέζῃ.
Ἔστωσαν δ' ἢ τρεῖς, ἢ τέσσαρες οἱ ξυνάπαντες.
Ἢ τῶν πέντε γε μὴ πλείους, ἤδη κ' ἂν εἴη
Μισθοφόρων ἁρπαξιβίων σκηνὴ στρατιωτῶν.

Aptè itaque alludit Archeſtratus ad tentorium ſub quo unum decem hominum contubernium. Vide Vegetium. Quamquam in Platonis Sympoſio viginti fuerint convivæ.

TIT. XLVI.

1. TRES HOMINES] Infrà tit. LVI. num. 4.

10. PARENTILLAM] Vide infrà tit. LXIII. ubi nota ex Iornande. Fortunatus pag. 99.

Iuncta parentali culmine Roma fuit.

Leg. Burgund. tit. 85. art. 1. Capitolinus in Gordiano: *Duxit uxorem filiam Miſithei doctiſſimi viri, quem cauſa eloquentia dignum parentela ſua putavit, & Præfectum ſtatim fecit.*

11. CAVSA QVÆ INDE ORTA FVERIT] id eſt, pœna ſolemnium oon ſervatorum. P. P. MS.

TIT. XLVIII.

DE AFATOMIE] Forma eſt & modus poſſeſſionis transferendæ ex cauſa poſſeſſionis. Videantur veteres formulæ incerti auctoris (ſive Appendix Marculfi) cap. 19. 20. 43. 57. & legis Romanæ cap. 15. Edictum Theodorici R. cap. 53. *Tres ſufficiant curiales, dummodo vicinis ſcientibus impleatur corporalis introductionis effectus.* Vide ex conſuetudinibus noſtris Raguellum pag. 507. in verbo *ſaiſine.* Videatur Andegavenſis conſuetudo, & acta poſſeſſionis. Traditio in donationibus neceſſariò requirebatur. Vide l. 1. Cod. Th. de donationibus in verbo *Abſceſſu donantis.* l. 8. eod. Adfatimire, & adfatimus, leg. Ribuar. tit. 51. pag. 28. edit. Til. epiſtolæ adfatimæ. Vet. form. Lindenbrogij 50. pag. 523. donatio eſt, ut videtur Franciſco Pithœo.

TIT. XLIX.

INTERTIARE] Franc. Pith. gloſſ. Capitularium: ἐνθέτης *ſequeſter.* Ἔνθετος *intertius.* Gloſſæ Latino-Græcæ: *ſequeſter*, μεσίτης, ἔνθετος, σωματοφύλαξ. Capitul. lib. 3. cap. 46. lib. 6. cap. 214.

1. ADHRAMIRE] *Adhramire*, ſuprà tit. XXXVIII. Capitul. lib. 4. cap. 29. quod caput tribuitur Pipino Regi Italiæ in leg. Longob. lib. 1. tit. 25. l. 76. Et quod in Capitul. lib. 3. cap. 58. in titulo dicitur *de ſacramentis in palatio adhramitis*, in veteri MS. capitulorum apud Aquas an. IX. ſic exprimitur, *de ſacramentis in palatio faciendis.* Sed hoc parum ad rem facit. Hoc autem caput Imp. Karolo tribuitur leg. Longobar. lib. 2. tit. 55. l. 20. Vide formulas veteres cap. 1. 2.

CARBONARIAM] Gregor. Turonenſ. lib. 2. cap. 8. Nithardus lib. 2. *Quamobrem cum paucis Karolus hoc iter accelerans ab Aquitania Cariſiacum venit, & à Carbonariis & infrà ad ſe venientes benignè ſuſcepit. Mox cùm Lodharius à Lodhuvico reverteretur, & omnes citra Carbonarias ad illum venirent, Moſa trajecta ratum duxit ut Sequanam uſque procederet.* Idem lib. 4. pag. 366.

TIT. L.

4. SVPER IPSOS TRES] Tres tantùm conjuratores graviùs reliquis puniuntur; quia cum reo tres præcipuè puto proximiores affirmabant, reliqui tantùm probabant. Id patet ex formula vet. incerti auctoris 19. ubi tres aloatij & duodecim conlaudantes. Lege autem Alaman. tit. 6. ſolus reus conceptis verbis jurabat, ceteri probabant. Vide notas ad Marculf. lib. 1. cap. 38. & ad Appendic. cap. 29.

TIT. LI.

2. NOLVERINT VENIRE] De teſtibus cogendis agitur hoc capite, qui nolunt teſtimonij dicendi cauſa in judicio ſiſtere. quo nomine olim Athenis actio prodita. Iul. Pollux lib. 8. Λιπομαρτυρίου δὲ κατὰ τῶν εἰδότων μὲν, καὶ μαρτυρήσειν ὁμολογησάντων, ἐν δὲ τῷ καιρῷ τὴν μαρτυρίαν ἐκλιπόντων. τὸν δὲ οὐ βουλόμενον μαρτυρεῖν, ἐκλήτευον ἀνάγκην τῷ μαρτυρῆσαι προστιθέντες, ἔδει δὲ αὐτὸν ἢ μαρτυρεῖν, ἢ ἐξομόσασθαι ὡς οὐκ εἰδείη, ἢ μὴ παρὸν, ἢ χιλίας ἀποτίνειν. Æſchines περὶ παραπρεσβείας. Quod & jure Romano obſervatum, ut inviti teſtimonium dicerent in cauſis criminalibus tantùm, l. 4. 5. 8. & 19. De teſtibus. Ex conſtitutione verò Iuſtiniani Græca, l. 16. Cod. eodem, etiam in civilibus cauſis coguntur inviti teſtes eſſe.

TIT. LII.

2. ADMALLARE] Vide infrà ad tit. LIX. Sic infrà; *vel admallatus ſecundùm legem Salicam.* Tit. LIII. n. 1. *ſecundùm legem habeat admallatum.* Inde fortaſſe *bamallus* ſuprà tit. XLIX.

SOLEM CVLCATVM] Solem occaſum, quæ ſcilicet ſuprema tempeſtas obſervabatur, ut infrà tit. LXIX. Gregorius Turonenſ. lib. 7. cap. 23. ubi nos quædam congeſſimus non aliena. Vnde & apud Marculfum lib. 1. cap. 37. *ſolſatire.* Romanis quoque idem uſitatum fuiſſe fidem facit lex 12. tab. Illud ipſum ſignificare videtur Homerus Odyſſ. μ.

Ἦμος τ' ἐπὶ δόρπον ἀνὴρ ἀγορῆθεν ἀνέστη
Κρίνων νείκεα πολλὰ δικαζομένων αἰζηῶν.

quibus verbis tempus veſperi deſignavit, ὃ μάλιστα δὲ τὴν ἑσπέραν δηλοῖ, ut Strabo interpretatur lib.

lib. 1. Vide ſuprà tit. XXXIX. infrà LIV. & LX. Speculum Saxonicum lib. 3. cap. 40. Iuvenalis ſat. 13.

Hac quota part ſcelerum quæ cuſtos Gallicus urbis
Vſque à lucifero donec lux occidat audit.

Nortmannis hodie *clameur couchée*. Quod ſuprà eſt, *Solem ei collocet*, & infrà, *Solem collocatum*, id eſt diem conſtitutum, *jour aſſigné*. unde *adjourner*, diem dicere. Sol pro die. Archilocus, & ex eo Ronſardus.

SINGVLAS ADMONIT.] *Tria edicta*, P. P. MS. *Pour chacun defaut*. F. Pithœus. *Doublement & tiercement*, in ordinationibus Regiis.

ADIACTIVVM] Vide notas ad Marculfum lib. 1. cap. 37. & Appendic. cap. 22.

RACIMBVRGOS] Gloſſæ interlinear. *judices*.

PRETIATVM] Preciati apud Caſſiodor. lib. 2. cap. 22. Sic depretiari Tertullian. adversùs Marcion. lib. 1. cap. 6.

ADPRETIATVM] Leg. Alamann. tit. 73. *Illam optimam vaccam quatuor tremiſſes licet adpreciare:* Capitul. lib. 3. cap. 366. *Si quis alterius caballo aut bovi vel cuilibet quadrupedi unum oculum excuſſerit, adpreciet illud pecus quid valet, & tertiam partem componat.* Quod caput deſumptum eſt ex legib. Bajuvar. tit. 13. cap. 8. pag. 87. edit. Tilii.

3. GRAFIO] Gloſſæ interlineares, *Comes*.

CERTA RATIO DOMINICA] Vetus cod. Thuan. *certè*. Vide ſuprà tit. 1. num. 4. & 5.

NEQVE MITT. VT CVM IVST.] *Refus de faire juſtice*. Infrà tit. LX.

TIT. LIII.

Vide leg. Ribuar. tit. 53. pag. 26. edit. Til. & tabul. S. Dionyſij in fol. min.

1. GRAFIONEM] Paulus VVarnefr. lib. 5. cap. 36. pag. 303. Vide notas ad vet. formulas (ſive Appendicem Marculfi) cap. 7. Iudex fiſcalis dicitur in textu leg. Ribuar. tit. 55. pag. 29. edit. Til. *Si quis judicem fiſcalem, quem Comitem vocant, interfecerit*, DC. *ſol. mulctetur.* Deinde quia illa freda exigebant leg. Ribuar. cap. ult. exactores regij dicuntur à Suggero loco à Fr. Pithœo allato. Ideo autem mihi videtur dici judex fiſcalis Comes, ad differentiam magiſtratuum municipalium. Illi enim etiam tum judicabant, ut patet variis ex locis, præcipuè ex Gregor. Turonenſ. lib. 1. de miraculis cap. 33. *Decretum eſt ſententia primorum urbis.* Sunt & multa hujus rei alia exempla. De Comitibus autem vide notas ad Marculfum lib. 1. cap. 8.

GASACHIVM] Gloſſæ interlinear. cod. Thuan. *cauſatorem*.

TIT. LIV.

DE RE PRÆSTATA] De rebus creditis. noſtris, *De preſt.* Optatus lib. 3. pag. 35. b. *Præcedente terrore creditores periculis vallabuntur; & qui pro præſtitis ſuis rogari meruerant, metu mortis humiles impellerentur in preces.* Iuretus ad Symmach. pag. 263. 264.

TIT. LV.

1. ÆNEVM] Examen aquæ ferventis, leg. VViſigothor. lib. 6. tit. 1. c. 3. Adnuntiatio Caroli Calvi apud Piſtas an. DCCCLXIII. cap. 20. *Si colonus vel ſervus inde reputatus fuerit, aut judicio Dei inde examinet: aut ſi convictus fuerit, hoc ut ſuprà diximus unde menſuram adulteravit perdat, inſuper & virgis nudo corio vapulet.* Capitul. lib. 4. cap. 13. Erat & aquæ frigidæ judicium, de quo Gregor. Turonenſ. lib. 1. cap. 69. & 70. de muliere adulterij à marito accuſata, quæ Lugduni ſententia judicis in Ararim probationis cauſa demerſa eſt. De utroque Hincmarus de divortio Lotharij & Thetbergæ ad VI. interrog. SEXTA INTERROGATIO. *Quidam dicunt nullius eſſe auctoritatis ſive credulitatis judicium quod fieri ſolet per aquam calidam ſive frigidam neque per ferrum calidum, ſed adinventiones ſunt humani arbitrij, in quibus ſæpe per maleficia falſitas locum obtinet veritatis, & ideo credenda eſſe non debent.* HINCMARVS. *Chriſtianitas ex antiquo, qua inter acta eſt & agenda judicia, ſanxit & frequentavit judicium quod fit per aquam &c.* Et paulò pòſt; *Quapropter fieri aquam ignitam ad hæc duo copulata in unum indaganda judicia, illud videlicet quod jam per aquam factum eſt, & illud quod per ignem fiendum eſt, licèt ſint pro temporum varietate diſparia, ſed unum ſunt operationis myſterio, in quibus ſancti liberantur inlæſi, & reprobi puniuntur addicti Eccleſiæ, quam deſignavit arcu diluvij, creditur tradidiſſe auctoritas &c.* Deinde: *Conſtat nimirum, ut inquiunt, quia in aqua ignita coquuntur culpabiles, & innoxij liberantur incocti, quia de igne Sodomitico Lot juſtus evaſit injuſtis &c.* Vide quæ apud Hincmarum poſt hæc ſequuntur pag. 350. & pag. 357. *Aut ſacramento aut Dei judicio expurgate &c.* Eodem pertinet quod refert Gregor. Turonenſ. de miracul. lib. 1. cap. 81. de altercatione Preſbyteri Arriani cum Diacono catholico pro fide catholica: *Accenditur ignis, aeneus ſuperponitur, fervet valde, annulus in unda ferventi projicitur &c.* Inſignis locus, & qui omnino legem Salicam illuſtrat, & vetuſtiſſimam ejuſce judicij formam docet. ut & de gloria confeſſor. cap. 14. Videndus idem Gregorius hiſtoriæ lib. 2. cap. 1. de S. Briccio Turonenſi Epiſcopo. De ignitis vomeribus varij meminere. Leges vett. Capitula, Ivo Carnotenſis, Burchardus, Pithœus, & Iuretus. De aliis quoque purgationum generibus, juramento, duello, pane hordaceo, caſeo, eucis, nos quædam ſcripſimus. De ferro candenti vide Georgium Logothetam pag. 41. ubi etiam de duello. Additur de purgatione ferri igniti: Οὐκ ἔστι τῆς ῥωμαϊκῆς καταστάσεως, βαρβαρικῆς δὲ [illegible] φάρμακι. mox dicitur eum qui ex barbaris originem ducit, barbarico judicio uti debere. Vide & N. B. Eadem de re Pachymerius lib. 1. Cantacuzenus lib. 3. cap. 27. Hæc omnia judicia reprobavit Eccleſia. Agobardus contra ſcripſit pag. 287. De aquæ judicio videndus item Adhemarus, & ex eo Sirmondus ad Goffridum. Porrò noſtra memoria paucis abhinc annis ſolebant judices reos maleficij accuſatos mergere, pro certo habentes incertum crimen hac ratione patefieri. quod ſcelus meritò ſecundùm Eccleſiæ canones ampliſſimi ordinis decreta reſecarunt. Sic accipio Nithardum, dum ait Getbergam ut veneficam aquis

præfocatam, quia ſcilicet rea fuiſſe merſione apparuerat. Vnde fortaſſe,

Et quos naſcentes explorat gurgite Rhenus.

leg. Longob. lib. 1. tit. 33. cap. 1. *Si quis ſervum alienum ſine voluntate domini ſui in ſacramentum miſerit, aut manum in caldaria mittere fecerit.* Æneum pro aheno. Vide Ezechielem 24. *Æneum in quo eſt arugo &c.* Salvianus pag. 252. Infra tit. 67. num. 1. *Æneum portare ubi ſtria-concinunt.* Pactum Childeberti & Clotarij num 4. *Ad aneum provocatus manum incenderit.* In Decretione Clotarij num. 8. *Ad ſeriem veniat, aut ad plebeium promoveatur.* Fortè legendum eſt, *aneum*, non *plebeium*. Tit. LIX. infrà: *Vt per aneum aut per compoſitionem ſe educeret.*

TIT. LVI.

2. SAOIBAR. QVI PVER R. FVER.] Ille qui judicia Regis exequebatur. Vide leg. Burgund. de VVitriſcalcis tit. 76. edit. Til. *Saiones* apud Caſſiodorum. Sed tamen hi judicabant. Infrà verſ. 4. *viriſagi*, P. P. MS.

4. MALLOBERGIIS] id eſt, locis rectis, inquit Belius, quia ſtatutum eſt conſtitutionibus Caroli M. ut locus malli ſub tecto foret. Capitul. lib. 3. cap. 57. lib. 4. cap. 28. in fine. *La Cour de Maubergeau à Poitiers.*

SAOIBARONES] Viros ætate & ſapientia maturos interpretor, quibus controverſias definiendi facultas erat, adeo ut nec poſtea ab his Comes ſeu Grafio appellari poſſit, quemadmodum heic ſtatuitur. Periti ſcilicet legum, quos poſtea *homines legales* dixerunt; quorum & conſuetudinario veteri jure non minima auctoritas in pleriſque cauſis, ut apud Matthæum Paris & alios paſſim videre eſt. Illud ipſum eſt quod *judicium civium* vocat Gregor. Turonenſ. lib. 7. cap. 47. Dehinc & ex his delecti videntur qui legis Doctores in Adhemari Chronico, ſub Ludovico Balbo, cujus particulam edidit Pithœus ſub nomine *Fragmenti hiſtoria Aquitanica*, de Vulgrino Aquitaniæ Duce, qui contra Normannos Martiliacum caſtrum conſtruxit, ibique miſit *Robertum Giſdebertum legis doctum*, (al. peritum) *& amicum ſuum fideliſſimum nomine Ranulſum, fecitque eum Vicecomitem ſuum.* Adrevaldus de miracul. S. Benedicti lib. 1. cap. 25. *Viſum eſt Miſſis dominicis placitum Aurelianis mutare. Venientes igitur ad condictum locum magiſtri & judices, utraque ex parte acerrimè decertabant. Aderant namque legum doctores tam ex Aurelianenſi quàm ex Vvaſtinenſi provincia &c.* In diplomate Pipini Majoris domus pro S. Dionyſio: *Vbicunque eorum juſtitiam invenimus, ſicut prædeceſſores noſtri, ſeu Comites palatij noſtri, vel reliqui legis doctores judicaverunt.* Prima pars hujus vocis, *ſagibarones*, ad *ſaiones* accedit; de quibus paſſim Caſſiodorus, leges VViſigotthor. & Concilia Toletana.

PLVS QVAM TRES ESSE N. DEB.] Suprà tit. XLVI. num. 1.

ANTE GRAFIONEM] qui cum ſeptem judicat, ſuprà tit. LII. num. 2. Sagibarones verò numero tres.

TIT. LVII.

Vide ſuprà tit. XVII. de ſepulchro violato.

3. PONTICVLVS] Mos antiquæ ſepulturæ; de qua, & de poſitione columbæ, vide Paulum VVarnefridum lib. 5. cap. 34.

4. SVPER ALIVM] Sic intelligo Sidonium lib. 3. epiſt. 12. *Quid plura, jam niger ceſpes ex viridi, jam ſupra antiquum ſepulchrum glebarecentes.* Nec audiendus Savaro pag. 209. ad verbum *torſi latrones*; tamquam illi ſpoliandi mortuos cauſa ſepulchrum violaſſent. Nam vetus erat ſepulchrum avi multo antè mortui. Videſis epiſtolam.

5. EXPOLIAVERIT] Turonenſ. de gloria confeſſor. cap. 62. Franciſcus Pithœus ad verbum *Corpus jam ſepultum.* & tit. XVII. B. Baſilius: Πρὸς τοὺς πλουτοῦντας pag. 286. τάχα σε οὐδὲ [illegible]

B. Ambroſius de Nabuthe cap. 1. *Erudeiato paulò poſt tumulum; & ſi cognoſcis egenem argue; niſi fortè hoc ſolum quid cum divite plura pereunt. Serica veſtes, & auro intexta velamina, quibus divitis corpus ambitur, damna viventium, non ſubſidia defunctorum ſunt.* Iunge l. 14. §. 5. de religioſ. & ſumpt. funer. Vbi de ornamentis. Gregor. Turonenſ. lib. 8. cap. 21. leg. VViſigotth. lib. 11. tit. 2. l. 1. Boiorum tit. 8. c. 4. Vide Savaronem ad Sidonium pag. 161. Lindenbrogium ad Ammianum Marcell. lib. 16. Quintilianum declamat. 373. Paulum Diaconum lib. 4. cap. 49. Sidonius lib. 3. ep. 3. *Nec eluvis veſtimenta, nec veſtitis ſepulchra tribuebant, juſtè ſic mortuis talia juſta ſolventes*, l. 14. §. 4. D. de religioſ. l. 29. de in rem verſo. Propriè tamen ad pœnam heic ſubjectam attinet l. 3. §. 7. de ſepulcro violato. Vide locum & l. ult. de auro argento mundo. Lactantius lib. 2. cap 4. Arnobius lib. 5. Mos ille in vulgo obſoletus, in funeribus Epiſcoporum & Preſbyterorum retinetur. Vide Gravamina de Alliaco à P. Avenionenſibus. Vide Novell. 19. Leonis ſapientis, Photium Nomocan. tit. 13. cap. 23. tit. 19. cap. 27. l. 2. Cod. Th. de ſepulcro violat. l. 5. Cod. eod. l. 3. 7. 8. Cod. Th. de indulgentiis criminum, Valentis Novellam de ſepulcr. Concil. Toletan. IV. can. 45. Savaronem ad Sidon. pag. 211.

VVARGVS] Gloſſæ interlin. Thuan. *dejectus.* Vide leg. Ribuar. tit. 87.

HOSPITALITATEM] Hoſpitalitas Francorum. Videatur lex Burgund. Ioſeph. lib. 4. cap. ult. pag. 109. Heic eſt aquæ & ignis interdictio. Sic infrà tit. LIX. *Panem dederit aut in hoſpitium collegerit.*

TIT. LIX.

1. QVI EVM ADMALLAT] Suprà tit. LII. n. 1. *admallatus.* leg. Ribuar. tit. 32. 3. *Conjurare debet quòd eum ad ſtrudem legitimam admallatum habet.* in edit. Til. tit. eſt 34. num. 4. pag. 19. Marculfus lib. 1. cap. 21. *admallandum proſequendúmque.* Notæ ibidem. leg. Ribuar. tit. 52. num. 3. pag. 54. & tit 53. n. 1. edit. Til.

ETIAMSI VXOR EIVS] Vxor recipiens maritum punitur.

TIT. LX.

1. Ego vos tangano &c.] *Dény de juſtice*, ut ſuprà de Grafione tit. LII. Vide præfationem leg. Burgund. P. P. MS.

Cavsatorem] Gregor. Turonenſ. lib. 10. cap. 9. *Cauſaturus acceſſit*. lib. 9. cap. 3. *Exponens cauſas*. lib. 10. cap. 4. *Cauſatus cum ſocio*. Decretio Childeberti R. num. 12. *Cauſator Centenarium cum centena requirat*.

TIT. LXI.

De chrenecrvda] de ceſſione bonorum.

1. Nec svbtvs terram] Theſaurum aut quid aliud denotat.

De terra illa in pvgno] Vide leg. Alaman. tit. 84. *Tollat de ipſa terra, quod Alamanni Curſfodi* (aliàs Zurb) *dicunt*. Videantur vett. formulæ cap. 19. & Notæ. Mos Germanicus, de quo Plinium accipio lib. 22. cap. 4. Sed & apud Romanos quid non diſſimile obſervabatur, de cæſpite &c.

Vltra svas scapvlas] Quaſi pro derelicto habeat. Verè enim relinquimus ea quibus oculos & anticam corporis partem retrahimus, & poſteriora tantùm oſtendimus. 3. Regum cap. 14. *Projicere poſt corpus ſuum*.

Camisia] Eginhartus: *ad corpus camiſiam lineam & feminalibus lineis induebatur*. Additio Capitul. Ludovici I. cap. 22. *Alioquin hoc omnino provideat ut camiſas duas & tunicas duas & cucullas duas & cappas duas unuſquiſque monachorum habeat*. Victor Vticenſ. lib. 1. *De palliis altaris, proh nefas, camiſias ſibi & femoralia faciebat*. Beda in Martyrologio XVIII. Kal. Ianuar. *De ipſis palliis altaris camiſias ſibi & femoralia faciebat*. Quæ ſumpſit ex Victore proculdubio. Hieronymus epiſt. ad Fabiolam de veſte ſacerdotali: *Solent*, inquit, *militantes habere lineas, quas camiſias vocant, ſic aptas membris ſuis & aſtrictas corporibus &c.*

Discinctvs] Hodie quoque bonis cedentes zonam ſolvunt; & zonam abjicere pro bonis cedere vulgò apud nos uſurpatur. Porrò heic agitur de ceſſione bonorum.

Discalciatvs] Vide de calceis lib. Ruth. Calceus in ſcripturis nota dominationis. Pſalm. *Extendam calceamentum meum ſuper Idumeam*. Ad calceamentum pertinet, neſcio an huc faciat, quod ſcribit Gregor. Turonenſ. in vita B. Leobardi & B. Venantij, priſco Galliæ ritu uſitatum eſſe ut annulus porrigeretur ſponſæ, unàque oſculum & calceamentum. De calceis Plutarchus in Theſeo. Diſcute.

Diger est] Regius cod. 2. *dederit*. Atqui nil dedit cùm bonis cedat, niſi legas *dediſſet*, aut illi ſcripſiſſent *dederit* pro *dediſſet*, cùm certum ſit ſatis malæ ne dicam peſſimæ latinitatis auctores eſſe. Legerem *indigens eſt*. Vid.

Per compositionem] Alibi in eadem lege, *Per compoſitionem ſe educere*. infrà LXVI. num. 1. & 2. *compoſitionem quam infra patriam facere debuit*. Leg. Longobard. lib. 1. tit. 2. l. 10. *de compoſitionibus quæ ad palatium pertinent*.

TIT. LXII.

De alode] Alode aviatica hereditas dicitur in leg. Ribuar. tit. 56. aliàs 58. p. 31. edit. Til. in fin. tit. Vide Decretionem Childeberti R. num. 1. Aviaticum in conſtitutione Conradi. In legib. Longobard. lib. 3. tit. 8. l. 4. nepos eſt, non hereditas; quamquam ibi malè accepiſſe videatur Lindenbrogius pag. 1360. de alode. Vide notas ad Marculfum lib. 1. cap. 2. & 12. ubi plura. leg. Bajuvar. tit. 2. cap. 1. n. 4. (in Lindenb. edit. 3.) edit. Til. pag. 31. leg. Bajuvar. tit. 17. cap. 2. (ſic Lindenbr.) Til. 3. pag. 105. leg. Ribuar. tit. 56. (ſic Lindenbr.) Tilio 58. pag. 30. Vide item leg. Angliorum tit. 6. pag. 483. ubi de excluſione feminarum agitur. Et alia capita omnino cum hujus tituli capitibus componenda Capitul. lib. 1. cap. 126. *ex beneficio ſuam familiam nutricare faciat, & de ſua proprietate propriam familiam nutriat*. Mox: *Si in beneficio aut in alode annonam habeat &c.* lib. 3. cap. 20. & cap. 81. *Quomodo eadem beneficia condricta ſint, aut quis de beneficio ſuo alodem comparavit vel ſtruxit*.

6. Sed ad virilem] *Dum extiterit*, leg. Ribuar. tit. 58. Idem apud Athenienſes ſancitum: Κρατεῖν δὲ τοὺς ἄρρενας, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀρρένων, ἐὰν ἐκ τῶν αὐτῶν ὦσι, κἂν γένει ἀπωτέρω. Demoſthenes in Oratione πρὸς Μακάρτατον. Vbi illud quoque obſervare eſt, ſeparationem quodammodo paternorum bonorum fieri. Ideo idem Demoſthenes in oratione πρὸς Λεωχάρην. Ἔτι δὲ ὁμολογοῦντες, τὸ κρατεῖν τῆς κληρονομίας τοὺς ἄρρενας, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀρρένων. ἁπλῶς γὰρ τοῖς ἐγγυτάτω πρὸς ἀνδρῶν, ἕως ἂν μὴ παῖδες ὦσιν, ὁ νόμος τὰς κληρονομίας ἀποδίδωσιν. Quod ſcilicet perpetuò obtinebat cùm de legitimis hereditatibus agebatur. Lex verò Salica etiam in paterna hereditate. Idque olim apud Armenios obſervatum Iuſtinianus ſuſtulit Novell. 21. Sic Ribuarij leg. Ribuar. tit. 58. Sic Saxones leg. Saxon. tit. 39. Sic Angli vetuſti leg. Angliorum tit. 6. Sic olim Hebræi, unde refertur Iobum caviſſe teſtamento ut filiæ cum fratribus portionem ferrent. Iob. cap. ult. Vide Marculfum lib. 2. cap. 12. Inſtitut. tit. de legitima agnator. ſucceſſ. §. *Ceterum: Vt plerunque hereditates ad maſculos confluerent*. Videndus Philo de vita Moſis pag. 468. δεῖ τι τῆς κληρουχίας ἄῤῥεσι δίδοσθαι. & pag. 469.

TIT. LXIII.

De parentilla toll.] De modo ejurandæ cognationis.

Tollere vvlt] Propter onera inimicitiarum, vindicandæ mortis, & juramenti. Vt hereditas proximos, ſic permulta onera ſequuntur. Onera proximorum apud Athenienſes, quæ mercede quadam hereditatis rependebantur. Vide Demoſthenem in oratione πρὸς Μακάρτατον.

1. Parentilla] Iornand. de regnorum ſucceſſione pag. 11. *parentela conjuncti*. Vide ſuprà tit. 46. num. 10.

TIT. LXIV.

De charoena] Vet. cod. Thuan. *charoena*. Sic cod. Expilij.

1. Per vim] Cod. Expilij, *Per virtutem*.

TIT. LXV.

De compositione homicidii] Tacitus de Germanis: *Luitur homicidium certo armentorum aut pecorum numero*. Vide leg. Sco-

torum in lib. *Regiam majeſtatem.* Hoc reſpicere videtur Salomon Proverb. 6. ℣. 35. *Nec ſuſtipiet pro redemptione donu plurimu.* Sic apud Afros. Leo African. part. 2.

TIT. LXVII.

1. STRIÆ] Hincmar. de divortio Hlotarij & Tetbergæ ad 15. interrogat. *Quidam veſtibus carminatis induebantur vel cooperiebantur; alij autem cibo à ſortiariis dementati, alij verò tantùm carminibus à ſtrigis faſcinati, & quaſi enerves effecti reperti ſunt; quidam autem à lamiis ſive genicbiulibus feminis debilitati &c.*

TIT. LXVIII.

CABALLO EXCORTICATO] MS. Expil. *decotato.* Apud nos viliſſimi qui equorum morticinia decoriant, & ferè inteſtabiles.

1. CABALLVM ALIENVM] An vivum, an mortuum? Puto mortuum, quia corium domini eſt.

DECORTICAVERIT] Decorticare ſuprà tit. 29. num. 10. *eſcorcher.* In cod. MS. Leſcurij & Expilij *decotaverit*, id eſt, caudam abſtulerit & deturpaverit.

2. SI VERO NEGAVERIT] Inficiatione lis creſcit, ut in lege Aquilia.

TIT. LXIX.

1. DE RAMO] Mos Germanicus. Tacitus annal. 1. p. 31. *Truncis arborum antefixa ora.* Gregor. Tu'onenſ. lib. 9. cap. 19.

3. SI QVIS CAPVT HOMINIS] Vetuſtiſſima Gallorum hæc obſervatio, auctore Poſidonio, quámque à Romanis vetitam, ut docet Strabo, Franci rurſum intulerunt. Strabo lib. 4. Πρόσεστι δὲ τῇ ἀνοίᾳ (aliàs τῇ ἀγνοίᾳ) καὶ τὸ βάρβαρον, καὶ τὸ ἔκφυλον, ὃ τοῖς προσβορείοις ἔθνεσι παρακολουθεῖ πλεῖστον, τὸ ἀπὸ τῆς μάχης ἀπιόντας, τὰς κεφαλὰς τῶν πολεμίων ἐξάπτειν ἐκ τῶν αὐχένων τῶν ἵππων, κομίσαντας δὲ προσπατταλεύειν τὴν θέαν τοῖς προπυλαίοις. φησὶ γοῦν Ποσειδώνιος αὐτὸς ἰδεῖν ταύτην πολλαχοῦ, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀηθίζεσθαι, μεθ' ὕστερον δὲ φέρειν πρᾴως διὰ τὴν συνήθειαν. Apollonij Tyrij hiſtoria apud Photium: *Decollabatur, & caput ejus ad faſtigia porta ſuſpendebatur.* Venationum certè notas & ferarum captarum capita nobilium valvis affigi hodieque mos eſt, ex illo veteri & immani, ut veriſimile eſt, deſcendens. Manilius lib. 4.

Hubet hoc ſtudium, poſtes ornare ſuperbos
Pellibus, & captas domibus præfigere prædas,
Et pacare mei silvas, & vivere rapto.

INIMICVS SVVS] Franc. Pithœus de eo qui in duello vicit interpretatur. Sed pace ejus dictum ſit, non ita accipiendus hic locus, ſed de inimico & ſzidoſo, ut tum loquebantur. Licebat enim privatas inimicitias armis perſequi, & inimicos qui aliquem ex agnatione ſua occiderant aut malè mulctare, aut impune occidere.

IN PALO MISERIT] Vide Gregor. Toronenſ. lib. 9. cap. 19.

TIT. LXX.

De repudiis, ſeu de ſponſalium diſſolutione, leg. Alaman. tit. 53. *Componat eam quod deſponſavit & dimiſit, cum quadraginta ſolidis. Et cum duodecim ſacramentalibus juret, cum quinque nominatis & ſeptem advocatis, ut pro nullo vitio nec tentatam eam habuiſſet, nec vitium in illa invenisset, ſed amor de alia eum adduxit ut illam dimiſiſſet & aliam habuit uxorem.* Nec diſſimile quod veteri jure Romano obſervabatur. Servius Sulpitius lib. de dotibus apud Gellium lib. 4. cap. 4. *Qui uxorem ducturus erat, ab eo unde ducenda erat ſtipulabatur eam in matrimonium ductum iri. Qui daturus erat, itidem ſpondebat. Is contractus ſtipulationum ſponſionúmque dicebatur ſponſalia. Tuncqua promiſſa erat, ſponſa appellabatur; qui ſpoponderat ducturum, ſponſus. Sed ſi poſt eas ſtipulationes uxor non dabatur, aut non ducebatur, qui ſtipulabatur ex ſponſu agebat, judices cognoſcebant. Iudex quamobrem data acceptáve non eſſet uxor quærebat. Si nihil juſta cauſa videbatur, litem pecunia æſtimabat, quantíque interfuerat eum uxorem accipi aut dari, eum qui ſpoponderat aut qui ſtipulatus erat condemnabat.* Quod obſervatum ſcribit ad id tempus quo civitas univerſo Latio lege Iulia data eſt. Eadem & Neratius de nuptiis. Vide Ariſtotelem politic. lib. 5. cap. 4. l. 1. Cod. de ſponſal. l. 2. Cod. de repud. l. 2. D. de divort.

TIT. LXXI.

EXTAT hic titulus num. XCVIII. in cod. reg. 2. & 9*. 2. quem ab omnibus abeſſe ſcribit Pithœus. Huc facit Speculum Saxonicum lib. 3. art. 1. *Ædificia prædiorum ſeu villarum propter nullam aliam injuriam ſuccedi ſeu ad terram proſterni debent niſi in ipſis fuerint virgines aut mulieres violenter oppreſſæ, aut poſt factum introductæ. Tunc enim domus illa per jus condemnantur, ſi non, ut juris eſt, excuſentur. Poſtquam condemnata jam fuerint ædificia ejuſmodi, ſi reus poſtmodum abſolvitur ab actione deſtructa jam ædificia non exſolventur, quia ea à reatu non excuſavit cùm jure fuerant excuſanda.* Verùm cùm ejuſmodi condemnatio jure fiat, & Romanis quoque legibus in crimine majeſtatis non ſit ignota, palam eſt non de hac condemnatione legem Salicam heic agere; ſed illud quale ſit, mihi incompertum eſſe ingenuè profiteor. Suſpicor tale quid heic deſignari quod in Arabia ſo'itum fieri & σκοπελισμὸν appellari ſcribit Vlpianus l. 9. de extraordinar. criminibus. Fortaſſe & ad terminos effoſſos, limites exaratos, arbores terminales evulſas referri poteſt, de qua te Edictum Theoderici R. cap. 104. Fortaſſe & ad clauſum agri aditum, quæ ſignra & condemnare portam, pro obſtruere & occludere vulgò dicimus. Sed hoc divinare eſt.

1. CONDEMNAVERIT] Formul. vet. Lindenbrog. 38. pag. 521. *Ut nullus ex vobis jam dictum Abbatem, vel ipſum monaſterium, nec homines, nec res ſuas quas ad præſens habere videtur, vel in antea Chriſto propitio à bonis hominibus ibidem conlatum fuerit, nullus inquietare, nec condemnare, vel aliquid de rebus ſuis minuere omnino præſumat.* Sed ibi de judicibus loquitur. Putarem condemnare eſſe damnum dare, *endommager la terre d'autruy.* Sic in leg. Burgund. tit. 48. num. 2. *Ceterùm ſi aut brachium cujuſcunque, aut tibia ſupradicto ordine fracta, & evidenti fuerint debilitate damnata.*

N O T Æ

AD NONNVLLAS CONSTITVTIONES

ANTIQVORVM REGVM.

Pag. 37. c. 1. CVM NOSTR. OPTIM.] De his nonnulla ad Marculf. lib. 1. cap. 25. adnotavimus. Olympiodorus apud Photium, *τῶν μετ' Ῥοδογάϊσον Γότθων οἱ κεφαλαιῶται ὀπτιμάτοι ἐκαλοῦντο, εἰς δώδεκα συντείνοντες χιλιάδας.*

c. 2. ATTINIACO] Locus eſt durante ſecunda Regum noſtrorum dynaſtia percelebris. Palatium quippe fuit in quo plerique conventus habiti. Vita Ludovici Pij: *Dominus Rex conventum generalem coire juſſit in loco cui vocabulum eſt Attiniacus &c.* Ibidem indictum placitum à Lothario apud Nithardum lib. 2. Rodulfus quoque Rex Franciæ (inquit Frodoardus ad an. DCCCCXXIV.) placitum tenuit apud Attiniacum; ac tandem cum Carolo Rege fœdere Remis inito, Attiniacum reddidit an. DCCCCXXIX. Vicus eſt in ultimis Rhemorum finibus cis Moſam ſitus, qui antiquum nomen hodie retinet *Attigny.* Heic verò omnia quotquot vidi exemplaria, Reg. Oiſel. 9. a. non *Attiniaco*, ſed *Antonaco* habent. quod etiam editio Tillij nominatim exhibet. Eſt autem *Antonacum* oppidum ad Rheni fluenta Romanis notiſſimum; cujus meminit Itinerarium Æthici, quod vulgò Antonino adſcribitur. Notitia imperij occidentalis ſub diſpoſitione ducis Moguntiacenſis Præfectum militum Acintenſium Antonam locat. Quod etiam Alemannis à Iuliano ereptum, munitionibus deinde inſtructum, & mœnibus reparatis ornatum fuiſſe narrat Ammianus Marcellin. lib. 18. Regum tandem Francorum palatium fuit, & ſedes eorum qui Vveſtriæ auſtraſiæ ſeu Franciæ orientali imperarent. Fortunatus lib. 10. carm. 11.

Antonacenſis caſtelli promptus ad arces
Inde propè accedens, ſarcina pergo ratis.

Mox: *Denique dum præſunt Reges in ſedibus aulæ,*
Ac menſæ officio prandia feſta colunt,
Retibus inſpicitur quo ſalmo faſce levatur,
Et numerat piſces, cùm ſit in arce ſedens.

& cetera quæ ſequuntur. Quibus verbis eleganter publici conventus ſolemnibus diebus à Regibus noſtris haberi ſoliti deſcribuntur. Calendis Martij ut plurimum primæ familiæ Reges conveniebant. Feſtis poſtea diebus Natalis Domini, Paſchæ, Pentecoſtes celebrari placita moris erat. Qua occaſione lubet heic aſcribere Roberti R. diploma B. Dionyſij monachis conceſſum. *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Robertus divina ordinante clementia Rex Francorum ſemper Auguſtus &c. Curtem itaque noſtram cùm in ipſo caſtello haberemus, ut nos ab inquietudine ipſius Eccleſiæ & fratrum ibi Domino famulantium longè faceremus, Deo & glorioſo protectori noſtro S. Dionyſio ex conſultu Archiepiſcoporum & Epiſcoporum quorum nomina ſubterſignavimus, & optimatum Francorum, placuit ſerenitati noſtræ ab hodie & deinceps remittere ut ſolemnem curiam, hoc eſt, in natale Domini, in theophania, in Paſcha & in Pentecoſte, neque nos neque ſucceſſores noſtri in ipſo caſtello ulterius ullo modo præſumamus celebrare. Data* VIII. *Kl. Februar. Indict.* 11. *anno* 1. *regnante Roberto Rege glorioſo.* Vnde & judiciarij conventus (Parlamenta vocabant) quater in anno, in natali Domini, in purificatione, Paſcha & Pentecoſte, haberi ſoliti. Sed ut ad Antonacum revertamur, caſtellum eſt ad Rhenum non longè à Confluentibus, Coloniæ paret, *Andernach* vulgò vocant; quæ vox cùm non longè ab *Antonaco* abſit, proximior eſt *Anternaco.* Sic enim illud ipſum caſtrum, de quo ſermo eſt, annales Fuldenſes vocant ſub an. DCCCLXXVI. *Hludovicus* (Germaniæ Rex) *quadam nocte ſe ſubtraxit de caſtris, & Rheno flumine tranſito, in caſtello Anternaco cum ſuis conſedit.*

AVIATICAS RES] Alode, ſuprà tit. LXII.

3. PER PRÆDICAT. EPISCOPOR.] Sic ſynodus Aurelianenſ. III. cap. x. *Illud etiam adiciendum eſſe credidimus, ut in Epiſcopi diſcuſſione conſiſtat de his qui in civitate ſua & territorio conſiſtunt, & tali ſunt ordine ſociati, utrum ignoranter ad illicita conjugia venerint, an per contumaciam quæ ſunt interdicta præſumpſerint. &c.*

EXCOMMVNICATVS FVERIT] Synodi Aurelianenſ. III. anno 26. regni ejuſdem Childeberti cap. x. *Non priùs ad communionem recipiantur quàm inceſti adulterium ſeparatione ſanaverint.* Synodi Turonicæ II. cap. XXI. *Quandiu in tanto verſatur ſcelere, à Chriſtiano cœtu atque convivio & Eccleſiæ communione privabitur.* Itaque cùm Charibertus Rex uxoris ſuæ ſororem connubio junxiſſet, à B. Germano Pariſienſi Epiſcopo communione privatus eſt cum uxore. Gregor. Turonenſ. lib. 4. cap. 26. Id impune antè fecerat Chlotarius Rex. Idem Gregorius lib. 3. cap. 6. De anathemate vide Lindenbrog. pag. 1353. S. Ioh. Chryſoſt. *περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἀναθεματίζειν ζῶντας ἢ τεθνεῶτας.* Ibid.

DE PALAT. SIT. EXTRAN.] Excommunicationis effectus ad temporalia.

4. TRICENARIA LEX] Theodoſij junioris. Valentinianus Novell. lib. 2. tit. 8. *Humano generi profunda quiete proſpexit.* & tit. 12. ubi Anianus. Procopius de bello VVandalico lib. 2. pag. 94. *νόμου δὲ ὄντος Ῥωμαίοις, ἢν τινες οὐχ ὑπὸ βιαίας χειρὸς τὰ σφέτερα αὐτῶν ἔχωσιν, ἢ τριβῆς χρόνος εἰς τριάκοντα ἐνιαυτοὺς ἥκειν, τούτοις δὲ οὐκέτι ἐξεῖναι ἐπὶ τοὺς βιασαμένους ἰέναι, ἀλλ' ἐς παρα-*

γεωργιῶν αὐτῆς ἀπαλλαγείσης ἢ ἐς ὃ δραπέτευον ἀναδοι-
νόμενοι ἐγκεῖσθαι ἕως ὁ τῶν Βανδίλων χρόνος, ὃς ἐς γε τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ διαιρεῖσθαι, ἐς τοῦτο δὴ ἢ τεσσαρακοντούτης παραγραφῆς ἤκιστα φέρεσθαι. Edictum Theoderici R. cap. LXIX. *Tricennalis legis ſaluberrimum conſtitutum*. Leg. VViſigothor. lib. 10. tit. 2. l. 3. & l. 4. *Tricennalis ergo tranſcurſio temporum cùm jam ſic conſtanter inoleverit in negotiis actionum ut non jam quaſi ex inſtructione humana, ſed veluti ex ipſa rerum proceſſiſſe natura videatur*. Conſtitutio Chlotarij MS. Vide ſynodum Aurelian. III. cap. XII. ubi tricenaria tempora Eccleſiæ quoque obſtare ſcribitur. Id poſtea immutatum, & quadraginta annorum præſcriptione contra eam opus eſt. Vide Cod. de triginta vel quadraginta ann. præſcript.

7. BANNIVIMVS] Vide notas ad Marculf. lib. 1. cap. 40. & Lindenbrog. pag. 1362.

Pag. 15. c. 4. AD ÆNEVM PROVOC.] Vide tit. 55. legis Salicæ.

Pag. 16 c. 6. INVOLAVERIT] Noſtris *voler*. Optatus lib. 4. *De involato gremio*. Et infrà: *Poſſeſſio Dei eſt turba fidelium, ex quo cotidie fur diabolus cupit aliquid involare*. Iuvat ſic recenſere plurium vocum noſtrarum origines, quas barbaras aut novitias plerique exiſtimant. Vet. Gloſſar. *κλέπτω, furor, involo*. Hygenus fab. 201.

CCC. ICT. ACC. FLAGELL.] Vide infrà ad tit. XIII. leg. Sal. Flagella porrò aliud ab ictibus in l. 2. Cod. Th. de curſu publico. Vide Philonem contra Flaccum pag. 998.

Pag. 19. DECRETIO CHLOTHARII] Hæc conſtitutio pars ſuperioris eſſe videtur, pacti ſcilicet inter Childebertum & Clotharium initi, tum quòd pactum illud, quod antecedit, fine congruenti & epilogo careat, tum quia pacis fœdus dicitur, neque tamen ulla pacis mentio, de qua in fine hujuſce conſtitutionis agitur verſ. 17. ut ex MS. ſupplevimus, & verſic. 17. Itaque cum præcedenti conjungi debet.

c. 1. CONLVDIO] Marcell. lib. 18. & 30. Symmach. lib. 1. ep. 5. lib. 3. ep. 20. & 50. lib. 4. ep. 36. Majoriani Novella de epiſcopali judicio. Edictum Theoderici cap. 114. Decretio Childeberti ſuprà cap. 7. Leg. Bajuvar. tit. 8. cap. 6. l. 11. Cod. de juriſdict. Gloſſæ: *Conludium*, συνδυασμός. Aliæ: *compactum, colluſio*.

c. 2. VESTIG. COMPROB. LATR.] Infrà verſ. 16. *Si quis ad veſtigium minandum*. Vide leg. Salic. tit. 39.

TRVSTIS ADQVIRAT.] Quid truſtis heic? c. 3.

AD PLEBIVM] id. *aneum*, ſeu *inium*, ut in MS. Pag. 20.
Nam de ſortibus heic agitur & purgationibus. c. 8.

ATRIO ECCLESIÆ] Vide Concil. Toler. Pag. 21.
XII. c. 10. can. *Diffinivit*. 35. cauſ. 17. qu. 4. c. 13.
Ivon. part. III. c. 121. Capitular. lib. 1. cap. 134. lib. 4. cap. 13. 28. lib. 5. cap. 155. 156. Vide titul. in utroque Cod. de his qui ad Eccleſias confugiunt. Sozomenum lib. 5. de Stilicone. Homiliam S. Chryſoſtomi de ſacerdotio pag. 549. Leo Marſican. lib. 3. cap. 26. *Atrium ante Eccleſiam, quod nos Romana conſuetudine paradiſum dicimus*. Vide notas Lindenbrogij ad Pauli Diaconi hiſtoriam Longobardorum.

QVIB. ATRIA CL. NON SINT] Concil. Tolet. XIV. triginta paſſus tribuit. Vidi conſtitutionem Honorij MS. ubi quinquaginta paſſos tribuuntur.

ARPENNIS] Vide notas ad veteres formulas (ſive Appendicem Marculfi) tit. 50. Agrimenſores pag. 297. Pontanum Origin. lib. 6. pag. 579. Gregorius Turonenſ. lib. 1. cap. 6. *Vnum ſtadium habet aripennes quinque*. Leg. Bajuvar. tit. 1. cap. 14. num. 2. ubi dicitur arpentum, leg. VViſigotth. lib. 8. tit. 4. l. 25. & lib. 4. tit. 1. l. 14. Pag. 22.

CONTENTIO EXCVSATVR &c.] Vetus codex MS. ita habet. *Omnium rerum excuſatio reddatur futurum, aut ſi de pretium domino reformetur. De fiſcalibus ut contra dominum cenſuimus pro tenore pacis jubemus, ut in truſte* [1] *electi* [2] *Centenarij ponantur,* [3] *pro quorum* [4] *fide atque* [5] *ſollicitudine pax prædicta ſervetur.* [6] *Et quia propitiante Domino inter nos germanitatis caritas indiſrupto vinculo cuſtodiatur. Centenarij inter communes provincias licentiam habeant latrones perſequi, vel veſtigia aſſignata minare, & in truſte qua* [7] *defecerit, ſicut dictum eſt, cauſa remaneat; ita ut continuò capitale ei qui perdiderit reformare* [8] *feſtinet, & latronem* [9] *perquirat, quem ſi in truſte* [10] *perinveneris, medietatem ſibi vindicat &c.* ut ſuprà cap. 12. quod ejuſdem codicis auctoritate trajectum inde auferri & heic legi debet. c. 15.

Leg. *Omnium rerum excuſatus reddatur fugitivum, aut inde pretium domino reformetur.*
1 *electorum*
2 *centenariorum*
3 *per*
4 *fidem*
5 *ſollicitudinem*
6 [illegible]
7 *defecerint,*
8 *feſtinent,*
9 *perquirant,*
10 *perinvenerint.*

OMN. RER. EXC. REDD.] Videatur ſynodus Aurelian. I. c. 3. 4. & 5. Variar. formular. cap. 22. & Notæ.

HIERONYMI BIGNONII
NOTÆ
AD MARCVLFVM.

MARCVLFI, quem nunc damus, Erudite Lector, plures docti viri meminerunt. Sed quis fuerit, & quo tempore vixerit, nihil certi ab illis proditum eſt. Quidam verò in univerſum circa primam Regum noſtrorum familiam illius tempora conjecerunt. Adhuc tamen dubium remanebat ex librorum varietate, quibus permulta poſterioris ætatis ſcriptores infarcierant. Verùm exemplar quod nacti ſumus omnium facilè optimum nos ampliùs dubitare non ſinit. Præfixa ſiquidem ab auctore ipſo epiſtola docet profeſſione monachum & ſeptuaginta annos natum cùm hæc ſcriberet fuiſſe. Deinde cùm Landerico Papæ opus inſcribat, facilè apparet Landericum illum Pariſiorum Epiſcopum fuiſſe, qui Chlodoveo Dagoberti filio Rege claruit circa annum æræ Chriſtianæ ſexcenteſimum ſexageſimum. Nulli quippe alij Galliarum Epiſcopi hoc nomine reperiuntur, neque Landerici Pariſienſis tempore, neque multis pòſt annis. Tum Papæ nomen omnibus Epiſcopis paſſim tribui ſolitum ſub prima Regum Francorum dynaſtia notum eſt. Quod licèt ſub ſecunda aliquatenus continuatum ſit, rariùs certè uſurpatum reperitur. Accedunt & aliæ certiſſimæ conjecturæ ex totius libri lectione, quibus permulta occurrunt quæ vix poſſunt ad aliud tempus referri, & planè Merovingorum ſeculum redolent. Quis enim cùm Majorum domus non ſemel repetitam mentionem adverterit, non continuò deprehendat eo tempore Marculfum ſcripſiſſe quo Majores domus vice regia omnia regni negotia pertractabant, imò verè ſub alieni nominis ſpecie imperabant? quod à Dagoberto cœpiſſe ſcriptores notant. Omitto patritios ſæpius nominatos, quos ſub Carolinis raró aut nuſquam reperiri à doctis obſervatum eſt. Alia ſunt infinita indicia, quæ cordatus lector facilè animadvertet. In qua autem civitate Marculfus vixerit, ex qua ſit oriundus, aut cujus cœnobij monachus extiterit, nobis planè incompertum eſt. Quòd ſi divinare liceret, ſuſpicarer eum in aliquo Pariſienſis diœceſis monaſterio regulariter vixiſſe, cùm Landerico Pariſiorum antiſtiti librum ſuum inſcribat. Quicquid ſit, utiliſſimus certè auctor eſt, & à doctis non fruſtra expetitus. Nam ut omittam eo ſeculo ſcripſiſſe cujus pauca nobis hodie ſuperſunt monumenta, ſanè permultas docet rerum noſtrarum origines, magiſtratuum & dignitatum munia, juris dicendi formam quæ tum recepta erat. Ius denique ipſum quo majores noſtri utebantur, clarè oſtendit, quando non aliud certius juris obſervati judicium requiri poteſt quàm cujus uſum ex formulis tum uſitatis deprehendimus. Quæ pars noſtræ antiquitatis ut inter ceteras fructuoſa, ita obſcuriſſima & intacta ferè remanſit. quo nomine doctis omnibus & noſtri juris peritis acceptiorem Marculfum fore confido. Leges quoque veteres, Salica ſcilicet, Ribuaria, Alamannica, Saxonica, Bajuvarica, & ceteræ ejuſmodi, quæ à Germanicis gentibus tot ſeculis obſervatæ ſunt, non alium meliorem habent interpretem. Idipſum de Caroli Magni, Ludovici Pij, & Caroli Calvi conſtitutionibus ſeu, ut tum dicebant, capitulis dici poteſt. Ipſe etiam Gregorius Turonenſis, quo digniorem hiſtoricum non habemus, multis locis à Marculfo lucem accipit & omnino illuſtratur. Idem & in pleriſque medij ævi ſcriptoribus obtinet. Quinimò & ad Iuris Romani pleniorem cognitionem non parum conferre adſeverare auſim. Sed commendatitiis in publicum proditurus non eget, qui tot præſtantiſſimorum virorum ingeniis ſæpe jam commendatus eſt. Cujacium dico, Briſſonium, & Pithœos fratres clariſſima lumina, qui ex eo perplura immortalibus ſuis ſcriptis inſerendo non levem ejus auctoris guſtum ceteris dederunt. Defuturos tamen non dubito qui ſermonis duritiam & ineptam planè ruſticitatem exhorreſcant. Facilis verò defenſio eſt. Nam ab eo de Latini ſermonis peritia edoceri non pe-

timus. Mores illorum temporum etiam ſermonis inculta ruſticitas penitiùs oſtendit. Seculo ſanè infeliciſſimo vixit, quo omnes diſciplinæ & litteræ penitùs obrutæ & ſepultæ erant, adeo quidem ut qui melioris doctrinæ quid attigiſſent, veluti novæ alicujus & pravæ opinionis auctores aut ut magi & malefici damnarentur. Qua occaſione lectorem monitum velim ne variis ſolœciſmis, qui ſæpius occurrunt, offendatur, nec operarum typographicorum vitio imputet, quamquam optimè emendatum eſſe non equidem præſtiterim. Sed meminerit prout in authentico exemplari ſcriptum eſt, ita editum eſſe. Nam ſi ea omnia immutanda fuiſſent, non jam Marculfus ſed alius proditurus auctor videretur. Dubitavi certè utrum Marculfo an potiùs ſcriptori vitia ejuſmodi adſcriberem. Et verò à ſcriptoribus permulta in eo depravata facilè crediderim; ſed ita ferè Marculfum ſcripſiſſe haud dubium eſt, cùm id ipſum in reliquis ejuſdem ævi monimentis deprehendatur. Atque adeo plura in Gregorio Turonenſi occurrunt, & infinita propè in manuſcriptis codicibus, quæ ab iis qui ediderunt immutata ſunt. Neque aliter eum ſcripſiſſe dubitari poteſt, cùm hiſtorici operis initio id deprecetur: *Prius*, inquit, *veniam legentibus precor ſi aut in litteris aut in ſyllabis grammaticam artem exceſſero, de qua adplenè non ſum imbutus.* Eadem excuſatione utitur & Benedictus Levita in collectionis ſuæ præfatione. Quo fit ut exiſtimem de eo ſermonis genere ſenſiſſe patres ſynodi Turonenſis III. ſub Carolo Magno, cùm unumquemque Epiſcopum decreverunt curam habere ut homiliæ ſanctorum in ruſticam Romanam linguam transferrentur, quò faciliùs poſſent intelligi. Nam & ruſtico ſermone de miraculis B. Martini libros Gregorium Turonenſem ſcripſiſſe ipſemet teſtatur hiſtoriar. lib. v. eandémque excuſationem repetit initio libri primi de gloria confeſſorum: *Qui nullum argumentum*, inquit, *in litteris habes, qui nomina diſcernere neſcis, ſæpius pro maſculinis feminina, pro femininis neutra, & pro neutris maſculina commutas, qui ipſas quoque præpoſitiones, quas nobilium dictatorum obſervare ſanxit auctoritas, loco debito plerunque non locas. Nam pro ablativis accuſativa, & rurſum pro accuſativis ablativa ponis.* Quæ verba ideo adſcripſi quòd quis fuerit ruſticus ſermo graphicè exprimant, & ut faciliùs Marculfo ignoſcatur, qui adhuc infeliciore ſeculo vixit, nec, ut ille, fuit melioribus diſciplinis eruditus. Nec tamen dubito hoc opus priſcis illis ſeculis non minore in pretio habitum fuiſſe quàm Gnæi Flavij ſcribæ apud Romanos legis actiones. Adeo rari erant qui de negotiis quamquam ſuis ſcripta conficere & quæ vellent poſſent facilè litteris mandare. Igitur in hujus auctoris editione non parum laboris in perpurgando, nec minùs curando ne quid temerè immutaretur. Ea ſiquidem quæ ſcriptorum incuria manifeſtò irrepſerant emendavimus, dubia reliquimus; conjecturas tamen noſtras & emendationes in Notis appoſuimus. Vnum quidem Marculfi exemplar nacti ſumus, quod ex ditiſſima Regum noſtrorum bibliotheca ſuppeditavit nobis eruditiſſimi viri Nicolai Rigaltij humanitas, ſed illud optimum & præſtantiſſimum, cùm Marculfi ad Landericum dedicatoriam epiſtolam contineat & duorum librorum indices ſeu capitula ab auctore ipſo prænotata. Vt planum ſit ceteras formulas quæ illis non continentur, Marculfi non eſſe. quod incognitum doctiſſimis viris impoſuit, qui librorum vitio, quibus omnes formulæ permixtæ erant, pleraque laudaverunt. In eo quoque recenſendo uſus ſum excerptis quibuſdam codicis Pithœani, quæ à doctiſſimo viro Ioanne Savarone Arvernorum Præſide ad me miſſa ſunt, cui multis nominibus me devinctum nunquam dubitabo profiteri. Secundum porrò Marculfi librum in regio exemplari excipiebant formularum capita quædam abſque numeris; tum ejuſdem voluminis initio aliæ plures formulæ, quarum hæc erat epigraphe, *Cartas ſenicas*, quas heic uſurpari monuit me Ioannes Savaro quaſi formulas veteres. Senicæ enim quaſi ſenes. Igitur eas etiam formulas in unum colligavi & incerti auctoris veteres formulas inſcripſi: ex quibus quædam ſunt ejuſdem ævi cum Marculfo, quædam verò Carolo Magno imperanre proculdubio ſcriptæ apparent. Adjunximus & alias quæ XLVI. capita continent, quas ex vetuſtiſſimo codice deſcripſerat & mihi jampridem communicaverat Iacobus Sirmoudus, cujus viri ſingularis eruditio cum pari humanitate certat. His, ut faciliùs à ceteris diſcernerentur, titulus præfixus eſt: *Formulæ veteres ſecundùm legem Romanam.* quod ideo fecimus, quia ferè omnes iis ſcriptæ ſint qui lege Romana uterentur, cùm in his ſæpiſſime reperias, *Lex Romana expoſcit*, & *ſecundùm legem Romanam.* Saltem Romana eſt obſervatio; quibus tamen nonnulla barbarici moris admixta videre eſt. Denique cùm beneficio doctiſſimi viri Caroli Labbæi in manus noſtras incidiſſet vetus

codex

codex in quo veteres quædam formulæ continebantur, qui olim Petri Danielis ac demum Iacobi Bongarſij fuerat, eas quoque adjicere viſum eſt, ne quid formularum deſiderari poſſet. Vtere his, Lector, & fruere. Vale.

AD LIBRVM PRIMVM.

REVERENT. P. LANOERICO] Auctoris ſeculum, ætatem, & inſtitutum ex hac epiſtola diſcimus, quæ ab alio expectare fruſtra eſſet. Se enim Marculfum nomine, profeſſione monachum fuiſſe, & ſeptuaginta annis majorem diſertè teſtatur. At cùm Landerico, cujus juſſu id ſuſcepiſſe fatetur, opus ſuum inſcribit, tempus certiſſimè deſignat. Ille namque Landericus, etſi civitatis cui præfuit nomen non addatur, alius à Landerico Pariſiorum antiſtite eſſe non poteſt: quem Chlodoveo ſeu Ludovico Dagoberti F. Rege claruiſſe conſtat circa annum Chriſti DCLX. cujus tandem ſanctiſſimam memoriam Eccleſia Pariſienſis IV. Eid. Iunij quotannis recolit. Quòd verò Landericum Papam appeller, ſeculi more loquutus eſt Marculfus. Omnes quippe tum Epiſcopi Papæ vocabantur. Id ex Sidonio, qui paſſim omnes Galliæ Epiſcopos Papas agnominat, palam eſt, tum ex Gregorio Turonenſi, apod quem non ſemel hæc vox eodem ſenſu reperitur. & epiſtolæ Chlodovei Regis ad ſynodum Aurelianenſem I. hæc legitur epilogus: *Orate pro me Domini ſancti & apoſtolica ſede digniſſimi Papæ.* Fortunatus quoque Venantius Pictavenſis Epiſcopus, ejuſdem ævi ſcriptor, Leontium Burdegalenſem & Gregorium Turonenſem Papas paſſim vocat. Quin & ſynodus Turonenſis II. ſub Chariberto R. cap. 21. Epaunenſes canones memorans, *à Papa Avito*, qui Viennenſis Epiſcopus fuit, *& ceteris Epiſcopis* conſcriptos eſſe ait. Quod à Græca voce, quæ patrem ſignificat, deductum & veteribus uſitatiſſimum fuiſſe ex Cypriano, Athanaſio, Rufino, Hieronymo, & Auguſtino jam nemo neſcit. Neque verò Iuſtiniani ſeculo, ut quidam putant, aut circa Gregorij Magni tempora, ut alij, illud exoleviſſe dici poteſt. Nam & plerique multis pòſt annis, præſerrim extra Italiam ſcriptores, Papæ nomen omnibus Epiſcopis tribuerunt. Extant inter cetera veteres Tortarij Floriacenſis verſus, ante ſexcentos annos conſcripti, de tranſlatione B. Mauri, quibus quidam inducitur Britannus Epiſcopus, dum cauſam fugæ reddit, dicens melius eſſe fugere *quàm me barbarico Papam contradere ludo.* Donec in ſynodo Romana primus, ut à doctiſſimo Cardinale obſervatum eſt, Gregorius VII. Pontifex Romanus conſtituit ut Papæ nomen unius eſſet in orbe Chriſtiano. quod inter ejus dictatus lib. 2. regiſtri videre eſt.

REVERENTISSIMO] Sic MS. ut & apud Sidonium ep. 14. lib. 5. *reverentiſſime exemplo*, non *reverendiſſime*; ne operarum vitium putes.

EBETVDO] Gregorius Turonenſ. de miracul. lib. 2. cap. 2. *Cùm ſtarent omnes in hebetitate mentis attoniti.*

TAM IN PAL. Q. IN PAGO] In palatio, de negotiis ſcilicet quæ ante Regem expediuntur, & de quibus chartæ regales fiunt, quæ primo libro traduntur. In pago ſeu in unaquaque civitate, ante Comitem vel judicem loci; quæ chartæ pagenſes dicuntur, & ſecundo libro proponuntur. qua de re latiùs libro ſecundo.

IN ANTEA] id eſt, in poſterum, dehinc, veteribus Gallis *en avant*. unde natum Italicum *inanzi*. Quæ dictio non hujus tantùm auctoris propria, qui ſexcentis locis ea utitur, ſed & omnium ferè ejuſdem ævi & ſequentium auctorum. Itaque nil frequentius in ſynodis, capitulis, annalibus, & chronicis. quod ſemel annotaſſe viſum eſt.

PRIVILEGIVM] Privilegij nomine heic ſignificatur inſtrumentum libertatis ab Epiſcopo monaſterio tributæ, quam vulgò exemptionem dicimus. quo ſenſu hanc vocem à pleriſque uſurpatam eſſe video. Porrò hæc formula teſtatur jam tum in uſu fuiſſe ejuſmodi libertates, & ab Epiſcopis, quorum præcipuè intererat, conſcribi & indulgeri ſolitas. Verè autem privilegium dicitur. Nam jure communi Abbates Epiſcopis ſuberant, can. 4. Concilij Calchedonenſis, ſynodi Aurelianenſis I. ſub Chlodoveo c. 9. c. 21. *Abbates pro humilitate religionis in Epiſcoporum poteſtate conſiſtant.* ex quo in capitulis Benedicti Levitæ exſcriptum eſt cap. 139. l. 6. & apud Gratianum can. *Abbates*. 18. q. 2. Synodi Epaunenſis c. 19. Aurelianenſis II. ſub Childeberto c. 22. Capitul. Caroli M. lib. 2. cap. 8. can. *Monaſteria*. 18. q. 2. Itaque hæc formula exemplis ſe tuetur Lirinenſis, Agaunenſis, & Luxovienſis cœnobiorum, hoc addito, nihil de canonica inſtitutione convelli quicquid domeſticis fidei pro quietis tranquillitate conceditur, & ideo ſi Abbas neglexerit aut non potuerit, ad Epiſcopum monachorum coërcitionem pertinere. Sanè illud in ædificandis monaſteriis privilegium ab ipſis ædificatoribus anxiè exquiſitum & ab Epiſcopis conceſſum fuiſſe probant multa quæ adhuc extant exempla. Sed tandem quo firmiùs ejuſmodi libertas conſiſteret, à ſummis Pontificibus eam confirmari ultrò petierúnt & impetrarunt. Pleraque etiam cœnobia directò ab eadem ſede apoſtolica ſe ab Epiſcoporum eximi poteſtate petierunt. Quod ut ab initio ex nimia antiſtitum in monachos ſævitia ortum eſt, (ut Gregorius VII. lib. 2. ep. 69. teſtatur) ita negari non poteſt multos libertatis obtentu fugitaſſe diſciplinam. Vnde frequentem exemptionum ſuo ſeculo uſum exagitant Petrus Bleſenſis ep. 68. & S. Bernardus de conſideratione lib. 3. c. 8. & ſeqq. qui tamen probat eam exemptionem quæ pro voluntate fundatorum quibuſdam monaſteriis indulta eſt, ut ſpecialiùs ad ſedem apoſtolicam pertinerent. Igitur ex hac formula patet initiò Epiſcopos, conventu aliorum Epiſcoporum habito, liberationem à ſua poteſtate monaſteriis conceſſiſſe, rogatu utplurimum Regum & procerum ipſorum qui ædificaverant. cujus rei multa hodie quoque ſuppetunt exempla, Siquidem præ- Cap. 1.

ter illa quæ ab auctore heic afferuntur, & Vincentij martyris in ſuburbano Lutetiæ baſilicam à B. Germano Pariſienſi Epiſcopo, à quo nunc nomen habet, ſimili privilegio donatam legimus apud Aimoinum lib. 3. c. 2. quod integrè ibidem à Ia. Breulio exſcriptum videre eſt. Rex quoque Guntchramnus, quæ ipſe, uxor ejus, aut binæ filiæ cœnobia conſtruxerant, multiſque poſſeſſionibus & donariis inſtruxerant, eodem pacto ab Epiſcoporum conventu confirmari enixè poſtulavit, & ut fieret obtinuit in ſynodo Valentina, quæ anno regni ejus XXIV. habita eſt. Extat etiam Bertefridi Ambianenſis Epiſcopi privilegium libertatis Corbeiæ veteris, ad petitionem Chlotharij Regis & Bathildis Reginæ conſcriptum VIII. Eid. Septemb. anno ſeptimo Chlotarij, quod eaſdem fermè clauſulas ac præſens formula continet. Inſigne verò eſt privilegium libertatis ab Epiſcopo Pariſienſi B. Dionyſij monaſterio datæ, quod ob celebritatem nobiliſſimi cœnobij, & quòd à Landerico, Marculfo ætate ſuppari, indultum ſit, & non parum ad hujus capitis illuſtrationem facit, adſcribere non gravabor. Eſt verò ejuſmodi in cortice ſcriptum, & heic diligentiſſimè exſcriptum.

Divina largiente gratia Landericus Pariſiorum Eccleſiæ Epiſcopus. Quoniam quidem inter ea quæ Dei diſponente providentia curſu temporis agimus, ſi quid rectè actum eſt, ad illius qui & dando præmonuit & poſſe contulit, gloriam & noſtram proſperitatem non eſt dubium attinere, decet & præſertim eos qui in ſacris ordinibus eminere videntur, privatæ & publicæ rei ita curam agere ut & ſua peccamina adnullare, & ſi quid eſt virtutis, hoc ſemper ad altiora ſtudeant provehere, & aliorum vel benefacta commendare vel vitia invigilent corrigere. Debet etiam eſſe grata omnium Dei fidelium inter ſe familiaritas, & in expetendis dandiſque beneficiis adeo opportuna propinquitas ut nulli prorsùs digna petenti non modò non abnuat, verùm etiam ut amplius quod dignum eſt ab altero petere poſtuletur. Quapropter noverit omnium catholicæ Eccleſiæ cultorum generalis univerſitas quòd Dominus gloriosiſſimus Cludovicus Francorum Rex, divino irradiatus lumine, religioſa petitione humilitatis noſtræ extremitatem popoſcit ut & nos & Canonicorum noſtrorum communis fraternitas ſecuritatis & incommutabilitatis privilegium ederemus pro reverentia S. Dionyſij ſociorúmque ejus Ruſtici & Eleutherij, qui cum eo laurea martyrij ſunt redimiti, ad baſilicam ipſorum ubi ipſi corpore requieſcunt, & in virtutum miraculis coruſcant, & ubi Dagobertus genitor ſuus quondam Rex vel genitrix ſua Nanthildis Regina ſepulturas habere videntur. Quamquam ſancta Carthaginenſis ſynodus facta à beatæ memoriæ Domno Bonifacio ejúſque coëpiſcopis non prohibeat monachos ſub privilegio proprio reſidere, vel ſancti Auguſtini libri de eccleſiaſticis gradibus doceant monachos ſub quiete regulariter viventes ſua ſingulari lege debere quieſcere & ab omni infeſtatione Clericorum intrepidos permanere, ne ſecularis ſtrepitus eos lædat quos diſtricta regula ſervitutis Domini moderatur. Quod nos conſiderantes, dum & canonica inſtitutio nos hac de re non præjudicat, vel ideo quia ſupradicti Domini Cludovici Regis petitio quaſi nobis juſſio eſt, cui difficillimum eſt reſiſti, vel pro reverentia tantorum martyrum, quorum patrocinio ſe ipſe commiſit, ut ipſis monachis ſecundùm ſanctum ordinem vivere liceat, & ut tam pro nobis quàm pro omnibus noſtræ Eccleſiæ fratribus Deum orent, ipſum privilegium plena voluntate unà cum conſenſu fratrum meorum ipſis conceſſiſſe viſus ſum. Per quod decerno atque obteſtificatione divini nominis interdico ut nec ego deinceps nec ullus ſucceſſorum meorum hoc audeat infringere vel temerario auſu aliquatenus violare, videlicet ut omnis Preſbyter vel Clericus ex his quæ in ipſo loco beatiſſimi Dionyſij martyris, vel extra ex loco qui dicitur fons S. Remigij, ſicut via diſtinguit quæ præbet iter juxta pratum quod dicitur formoſum, uſque ad Eccleſiam S. Quintini martyris, & illinc per regalem ſtratam donec veniatur ad vivarium in capite triceni pontis, ſicut prata fratrum diſtinguunt, uſque ad præfatum locum fontis B. Remigij, omnes illi qui in hoc circumſcripto ſpatio Eccleſiis ſerviunt, ſint liberi & abſoluti ab omni debito & redditione circadarum & ſynodorum. Tamen volumus, & pro reverentia ſancti martyris Dionyſij concedimus, ut ſi neceſſitas eis fuerit, ex noſtro & ſucceſſorum noſtrorum epiſcopatu ſine pretio chriſma & oleum ſuſcipiant. Et ſi quis eorum Preſbyterorum vel Clericorum fortè aut occiſus, quod abſit, aut vulneratus fuerit, aut ex his omnibus alicujus injuriæ acclamatio ſurrexerit, quicquid ex his omnibus ad nos pertinere videatur, hoc totum Abbati qui in ipſo ſancto loco præfuerit ceteriſque fratribus habendum & diſponendum concedimus. Quòd ſi aliquis calliditate aut cupiditate præventus fuerit, & ea quæ ſunt ſuperiùs

comprehenſa temerario ſpiritu violaverit, tribus annis pœnitentiam agat, à communione fratrum ſequeſtratus, & nihilominus hoc privilegium Chriſto protegente, qui & adjuvet illud conſervantibus, & diſſipet illud deſtruere cupientibus, perpetuò maneat incorruptum. Quam definitionem conſtitutionis noſtræ, ut noſtris & futuris temporibus valitura ſit, manus noſtræ ſubſcriptionibus roboravimus, & coëpiſcopis Domnis & fratribus noſtris rogavimus ut ipſum inſuper firmare debeant. In Chriſti nomine Landericus ac ſi peccator Epiſcopus urbis Pariſiacæ hoc privilegium conſenſi & ſubſcripſi. Munemundus Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Gouvaldus Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Vulfolenus Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Armentarius Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Rauracus Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Malchardus Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Eligius Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Grator Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Ioannes Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Burgundio Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Faro Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Ricboaldus Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Baldomerus Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Audoenus Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Taurinus Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Euſtorchius Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Laridanus ſeu Karioendus Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Berthefridus Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Audebertus Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Clarus Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Caſtadius Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Litterius Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Palladius Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Ætherius Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Ingoldus Epiſcopus conſenſi & ſubſcripſi. Facto privilegio ſub die KL. Iulij in anno XV. regnante Cludovico glorioſiſſimo Rege. Auſtrolenus Lector jubente Domno Landerico Epiſcopo hoc privilegium ſcripſi & ſubſcripſi.

Hunc Epiſcoporum ea de cauſa conventum memorat Aimoinus lib. 4. c. 41. & Clipiaci, quod tum palatium in agro Pariſienſi ad Sequanam erat, habitum fuiſſe ait. *Noſtri itaque devotio hac extat animi* (inquit ibidem apud Aimoinum Rex Clodoveus) *ut monaſterium patroni noſtri Domini Dionyſij, in quo ipſe cum conſortibus teſtimonij veritatis requieſcit humatus, & pia memoria genitores noſtri, Dominus videlicet Dagobertus, ac Domina Nanthildis, ſe ſepelire mandaverunt, ab omni ſolvamus dominio mortalium: quatenus Abba vel fratres eo loco commanentes poſſeſſiones à parentibus noſtris ſive ab aliis fidelibus Chriſtianis ſibi traditas abſque ullius dominantis inquietudine poſſidentes, pro ſalute noſtra ac ſtatu regni noſtri liberiùs Deum deprecentur. Huic autem noſtra ſuggeſtioni conſentit venerabilis vir Landericus Pariſiaca urbis Præſul, in cujus diœceſi cœnobium illud ſitum eſt, & cui uſque ad præſens tempus ſubjectum fuit. Hanc ergo libertatem ſervi Dei inibi conſtituti dum fuerint adepti, nulliuſque præter Dei ac ſanctorum ejus, noſtrûmque, (cui etiam tota natio Francorum paret) fuerint perpeſſi dominatum, ſciant ſe debito tali genitoribus noſtris & nobis eiſque &c. fore obnoxios.* Quæ longiùs ideo adſcripſimus quòd & caput propoſitum & ſuperiùs inſtrumentum manifeſtò illuſtrent. Hæc demum libertas, ſeu exemptio, rogatu Pipini R. à Zacharia PP. auctoritate apoſtolica confirmata eſt, Bulla ſcripta in Lateranis anno V. Zachariæ II. *Non. Novemb. imperante Domino piiſſimo Auguſto Conſtantino à Deo coronato anno IV. Indict.* VI. quæ itidem in corrice ſcripta, in tabulario celeberrimi illiùs cœnobij extat, à qua plumbum Zachariæ Pontificis nomine inſcriptum filo canabino pendet.

DOMINO SANCTO] Propria hæc Epiſcoporum προσφώνησις, ut ſuprà in epiſtola Marculfi ad Landericum Epiſcopum, & infrà paſſim. Nec aliter ſcribere ſoliti, ut & *ſanctitas tua*, ἁγιωσύνη. Gregorius Thaumaturgus in epiſtola canonica can. 7. *Vias vel domos neſcientibus barbaris oſtendentes, etiam ab auditione arcere oportet, donec de iis congregatis ſanctis aliquid communiter viſum fuerit, & ante eos ſancto Spiritui.* Balſamon ibi ſanctos Epiſcopos appellat: *Illud autem*, ante ipſos ſancto Spiritui, *ſubjunxit, oſtendens quòd quæcunque in communi conſideratione ab Epiſcopis diſpenſantur & ſtatuuntur, Spiritus ſanctus ſuggerit.*

ET NE NOBIS ALIQVIS DETRAHENDO] Privilegium Corbeiæ à Bertefrido Ambianenſi Epiſcopo indultum, quod proximè huic formulæ accedit, eandem clauſulam ita concipit: *Et ne nos ad hoc propria deliberationis inſtinctu poſteritas æſtimet decreviſſe, cùm etiam antiquiora vel in novo tempore monaſteria, propria privilegia ſunt conſecuta, ex quibus ut pauca, dum longum eſt omnia evolvere, nominemus, Agaunenſium, quod velut iſtud eſt regio munere ditatum, Lirinenſium, ut baſilica domni Marcelli, immòque & monaſterium Luxovienſe, hoc videntur habere conceſſum, & omnem libertatem ſunt conſecuti &c.* Sancti verò Marcelli, quod heic additur, privilegium a ſynodo Valentina confirmatum eſt, quæ à Guntchranno R. ob id præcipuè habita anno regni ejus XXIV. Ejus hodie, præter unicum illud caput, nihil extat.

LIRIN. AGAVN. ET LVXOV.] Lirinenſis quidem inſulæ antiquiſſimum monaſterium, & quod ab Eucherio Lugdunenſi, Sidonio, & aliis abundè celebratum eſt. Agaunenſe verò à Sigiſmundo Gundobaldi F. Burgundionum R. conſtructum fuiſſe teſtatur Gregor. Turon. lib. 3. c. 5. In MS. legebatur *Anganenſis*, cujus loco veram lectionem repoſui; quamquam & apud Fauſtum Preſbyterum ejus ſeculi ſcriptorem Agavenſe cœnobium ſcriptum eſt. De Luxovio verò

Burgundiæ cœnobio vetus auctor vitæ S. Eligij Noviomenſis lib. 1. apud Surium refert Audoenum ſeu Dadonem Rothomagenſem Epiſcopum ejus auctorem extitiſſe. quod tamen non omnibus probatur. Illud quidem conſtat, non multò ante auctoris noſtri tempora cœpiſſe.

SACROS PERCIPIAT GRAOVS] Monachi quippe Clerici non ſunt. *l. generaliter* 40. *C. de Epiſcop. & Cleric.* Nam primis ſeculis monachos extra clerum fuiſſe indubitatum eſt. Ideo can. 4. ſynodi Calchedonenſis eccleſiaſticis aot ſecularibus negotiis ſe immiſcere prohibentur: *μήτε δὲ ἐκκλησιαστικοῖς, μήτε βιωτικοῖς παρενοχλεῖν πράγμασιν, ἢ ἐπικοινωνεῖν.* Vnde & eodem can. & can. 8. in pœnis, non depoſitione, ut Clerici, ſed excommunicatione cum laicis puniuntur. Adhúcque in ſynodo Ticinenſi anni DCCCLXXVIII. in qua Carolus Imperator renunciatus eſt, *laici & monachi perpetuo anathemate feriantur.* qoi locus extat & apud Aimoini continuatorem lib. 5. c. 35. B. Hieronymus ad Heliodorum de laude vitæ ſolitariæ pluribus aliam docet eſſe cauſam monachorum, aliam Clericorum, hos paſcere, illos paſci. Quod infinitis patrum teſtimoniis probari poſſet, oiſi certo certius eſſet monachos Clericos non fuiſſe uſqoe ad tempus Zoſimi & Siricij Romanorum Pontificum; quorum hic epiſt. 1. c. 23. ad Himerium innuere videtur licentiam ſe præſtare monachis morum gravitate & fidei inſtitutione commendatis ot poſſint Clericorum officiis aggregari. Inter opera Hyeronymi legitur Epiphanij ad Ioannem Hieroſolymitanum epiſtola, ab eo Latinè reddita, io qua refertur Epiphanium ordinaſſe Preſbyterum monachis quibuſdam Syriæ poſcentibus qui eis dominica ſacramenta conficeret.

QVEM ABBAS POPOSCERIT] Privileg. Berthefridi: *Si quos autem gradus Clericorum minores aut majores Abbas jam dicti monaſterij elegerit, ſive intra aut extra monaſterium, ſine aliqua pramij acceptione conſtituimus conſecrare.*

ALTARE BENEDICAT ETC.] Privileg. Berthefridi. *Altaria ad ſæpedictum monaſterium, vel tabula ſi defuerint, Epiſcopus Ambianenſis Eccleſia in Dei nomine benedicat, & chriſma ſacrum conficiat ſine pretio, & annis ſingulis pro reverentia ſanctorum ſine ullo pretio, muneris cauſa concedat.* Privileg. Landerici: *Si neceſſitas eis fuerit, ex noſtro & ſucceſſorum noſtrorum epiſcopatu ſine pretio chriſma & oleum ſuſcipiant.* Et quod de chriſmare ſine pretio dicitur, rectè id & ſecundùm canones. Synodi Barcinonenſis ſub Recaredo R. c. 2. *ut cùm chriſma Presbyteris diœceſanis pro neophytis confirmandis datur, nihil pro liquoris pretio accipiatur.* Meldenſis ſeu verius Pariſienſis cap. 45. *Vt nemo Epiſcoporum vel quilibet miniſter eccleſiaſticus propter ſacrum chriſma aliquid muneris accipiat, neque denarios, vel qualibet munuſcula.* Synodi Cabilonenſis II. ſub Carolo M. can. 16. ex quo Gratian. can. *Statuimus.* 1. qu. 1.

NVLLAM PENITVS ALIAM] Berthefridus: *Vt quicquid prædicti monaſterij monachis ſub libertate evangelica regio munere ſeu à quibuſlibet Chriſtianis in agris, in mancipiis, vineis, ſilvis, auro, argento, vel veſtibus, vel quibuſlibet ſpeciebus ad prædictum monaſterium pertinentibus, à quibuſlibet collatis, aut deinceps collatura ſunt, ſæpedictum monaſterium vel monachi ibidem degentes vita noſtra temporibus ſeu ſucceſſorum noſtrorum, nec ego, nec ullus ſibi Pontifex, aut aliquis ex ordine Clericorum ordinatores Ambianenſis Eccleſia ſuis uſibus uſurpare, aut minorare, aut ad civitatem aliquas ſpecies deferre præſumat.* Quæ ſummatim & ad verbum ferè referuntur à Nicolao I. Papa ep. 24. qua illud Ambianenſis Epiſcopi privilegium confirmat. Illud ipſum cavetur ſynodo Valentina, quæ baſilicæ S. Marcelli & S. Symphoriani rogatu Guntchramoi R. libertatem concedit: *Si quid per quaſcunque auctoritates aut ſcripturarum epiſtolas præfatus Dominus Rex vel ſupra nuncupata jugalis ſua filiæque eorum, ſive in miniſterio altariorum, ſive in quibuſcunque ſpeciebus, qua ad divinum cultum pertinere noſcuntur, contuliſſe vel adhuc conferre voluerint, neque ab Epiſcopis locorum, neque poteſtas regia quocunque tempore ſucceſſura, de eorum voluntate quicquam minorare aut auferre præſumat. Quod ſi quis hoc quocunque tempore temerare aut auferre præſumpſerit, velusi necator pauperum, anathemate &c.*

ARCHIDIACONI] Quippe illi res temporales & Eccleſiæ opes diſpenſabaot. Prudentius Periſtephanon, de B. Laurentio, quem Levitam primum è ſepteroviris dicit:

Cœleſtis arcanum domus
Fidis gubernans clavibus,
Votáſque diſpenſans opes.

IN ALTARIO OFFERTVM] Solemne tunc temporis erat res donatas Eccleſiæ vel traditas aut ſaltem earum inſtrumenta altari imponere. Infrà c. 2. *aut de offertione in altario.* Synodi Aurelian. I. can. 16. *Vt de his qua in altario oblatione fidelium conferuntur, medietatem Epiſcopus ſibi vindicet.* & c. 17. *de his qua in altario acceſſerint.* Gregorius Turonenſ. de mirac. lib. 1. cap. 61. *Homo devotus balteum ex auro puriſſimo tum omni apparatu ſtudioſiſſimè fabricatum ſuper altare baſilica illius (S. Nazarij) poſuit, orans ut in cauſis ſuis martyris virtus dignaretur adeſſe.* Leg. Alaman. tit. 1. ubi de charta donationis ad Eccleſiam; *Coram ſacerdote qui ad eandem Eccleſiam deſervit ſuper altare ponat.* Leg. Bajuvarior. tit. 1. *& tunc ipſam epiſtolam ponat ſuper altare, & ſic tradat pecuniam.* Ideo & Carolus M. R. facta donatione Eccleſiæ Romanæ, eam *ſuper altare S. Petri, & poſtmodum intus in ſancta ejus confeſſione poſuit*, inquit Anaſtaſius in Hadriano. Ejus rei formula traditur in Capitulis Benedicti Levitæ lib. 6. c. 370. *Et ipſam ſcripturam coram altari aut ſupra tenet, dicens ejuſdem loci ſacerdotibus atque cuſtodibus: Offero Deo atque dedico omnes res qua hac in chartula tenentur inſerta.* In veteri inſtrumento Majoris-Monaſter. apud Pithœum: *quod dum de more ſuper altare poſuiſſent.* In tabulario Corbeiæ: *Factum donum per manus Roberti Flandria Conſulis, necnon Gauffredi Pariſiorum Præſulis, ſuper altare S. Petri impoſuit.* Quò referri poſſet illud; *Qui altari ſervit, vivat de altari.*

Avferre præsvmat] Illud nominatim cavendum monachis fuit. Alioqui jure veteri id omne quod Eccleſiis totius diœceſis offerebatur, Epiſcopo cedebat. Synodi Aurelianenſis III. ſub Childeberto can. 5. *Si qua oblationes in quibuſlibet rebus atque corporibus collata fuerint baſilicis in civitatibus conſtitutis. ad poteſtatem Epiſcopi rediguntur, & in ejus ſit arbitrio, quod ad reparationem baſilica aut obſervantium ibi ſubſtantiam deputetur. De facultatibus verò parochiarum vel baſilicarum in pagis civitatum conſtitutis, ſingulorum locorum conſuetudo ſervetur.* Synodus Cabilonenſis apud Gratianum: *Decretum eſt ut omnes Eccleſia cum dotibus ſuis & decimis & omnibus ſuis in Epiſcopi poteſtate conſiſtant, & ad ejus ordinationem ſemper pertineant.* Verùm cùm omnia ſibi vindicarent Epiſcopi, canonibus demum proviſum fuit ut certa parte ab Epiſcopis præcepta, reliquum immune Eccleſiis ſeu parochiis ſupereſſet. qua de re elegans eſt conſtitutio in Concilio Carpentoratenſi ſub Cæſario Arelatenſi, ſynodi Aurelianenſis I. cap. 16. De monaſteriis verò Concilio Ilerdenſi can. 3. ſtatutum eſt *ut qua in jure monaſterij de facultatibus offeruntur, in nullo diœceſana lege ab Epiſcopis contingantur.* Quod quidem an tum in Gallia obtinuerit neſcio, cùm idipſum nominatim in omnibus monaſteriorum privilegiis exactiſſimè cautum ſit. quod alioqui fruſtra eſſet. Extat in tabulario Corbeiæ Benedicti III. Papæ epiſtola, qua ejus cœnobij privilegia confirmantur, quæ idipſum ſtatuit; cujus verba, quæ huc faciunt, quòd nondum * edita, ac ne quidem ulla illius Pontificis epiſtola, & non minus piè quàm eleganter ſcripta ſint, exſcribere non pigebit. Sic igitur habent: *Cùmque Galliarum permaximè Eccleſias fidelium collationibus à Domino conſtet eſſe ditatas, ut nemo ſit ferè Epiſcoporum cui ſua ſumptus Eccleſia ſatis ſuperque non ſufficiant, cujus gratia neceſſitudinis, qua ſervorum Chriſti ſint uſibus collata, in ſuos committere ſumptus præſumant? Si enim Clericorum, qui de propriis habundant reditibus, communicatio prohibetur cum eis qua conferuntur Eccleſia, ne dum illi acceperint qui de propriis habundant, eorum qui nihil habent inopia non levetur, qua conſcientia Epiſcopus ſua ſumptibus Eccleſia ſufficiens, qua ſervorum Dei fuerint uſibus collata præſumat contingere? nec veretur quod per Prophetam Dominus exprobrat ſacerdotibus, dicens, Rapina pauperis in domibus veſtris. Pauperes enim Chriſti eſſe quis neſciat qui contemnentes ſubſtantiam mundi, ſalvatoris noſtri veſtigia ſectantes, qui cùm eſſet dives pro nobis pauper effectus eſt, ſancta profeſſionis titulum ſibi divitias arbitrantur? Quiſquis igitur aliquid horum qua fuerint ad neceſſitates eorum collata præſumpſerit, & ſuis commodis applicuerit, rapinam in domum ſuam de ſubſtantia pauperis congregat. Omnia quacunque ſunt Eccleſiis oblata vel delegata, in pauperum, pupillorum, viduarum certum eſt neceſſitates deſtinata. Quare quiſquis ex his aliquid in ſuas utilitates exigit, rapinam pauperis in domum ſuam congeſtam detinet &c. Scriptum per manum Theodori notary & ſcriniary S. R. E. menſe Octobrio indictione* IV. *Actum non.* III. *Octob. per manum Theophylacti Secundiceriy ſedis apoſtolica, imperante Domino piiſſimo Auguſto Hlothario à Deo coronato magno Imp. an.* XXXIX. *ſed & Hludovico novo Imperatore ejuſdem filio an.* VII. *Indict.* IV.

* Extat. to. vi. Spicileg. Dacheriani pag. 397.

Pontifex de ipsa civ.] Obſerva in caſum negligentiæ juriſdictionem & poteſtatem Epiſcopo ſervatam; ne impunita ſcilicet eſſent maleficia, & canonica auctoritas convelleretur.

Domesticis fidei] id eſt, fidelibus, qui divino ſervitio jugiter incumbunt, & quorum [...]s Dominus eſt. infrà c. 2. & alibi paſſim. Si[...]n. lib. 6. ep. 10. lib. 9. ep. 8. & alij.

Reatv anathematis] Frequens tum etat, & etiam poſtea, anathematis pœnam inſtrumentorum ſanctionibus inſerere, ut in Landerici & Berthefridi privilegiis, & infrà lib. 2. c. 1. 3. 6. & paſſim in veteribus formulis ſacris & profanis, & in Regum quoque diplomatibus. In præcepto Dagoberti: *Si quis hoc non obſervaverit, & hic & in futuro anathema ſit.* Sic & in teſtamento Leodebodi Abbatis de dotatione & conſtructione cœnobij Floriacenſis. Nec diſſimiliter apud Greg. Turon. lib. VII. cap. VI. in pactione fratrum, ne Pariſios unus inconſulto altero ingrederetur, *eſſétque Polioctus martyr cum Hilario atque Martino confeſſoribus judex ac retributor ejus.*

Domini Episcopi] qui heic non tantùm adhibentur ut teſtes, verùm & quia ejuſmodi libertas non niſi magno in conventu Epiſcoporum indulgebatur. infrà cap. 2. *juxta quod ab illo Pontifice vel cateris Domnis Epiſcopis &c.* Berthefridus: *Quam definitionem conſtitutionis noſtra, ut noſtris & futuris temporibus valitura ſit, manus noſtra ſubſcriptionibus roboravimus, & coepiſcopos Dominos & fratres noſtros rogavimus ut ipſam in omnibus confirmare debeant.* Iiſdem verbis Landericus in libertate S. Dionyſij, quæ à magno Epiſcoporum numero ſubſcripta eſt. Quam quidem Aimoinus lib. IV. c. XLI. Clypiaci in conventu Pontificum & procerum totius gentis factam eſſe teſtatur, cui interfuere *propè omnes Galliarum Epiſcopi.* ut ille ait.

Concessio Regis] Satis oſtendit hoc lemma non privilegio tantùm Epiſcopi, ſed & conſenſu & confirmatione Regis opus fuiſſe. quod plenè hæc formula declarat, quæ ſuperioris etiam verba recenſet. Chlodovei quoque R. Dagoberti F. litteræ, quibus Landerici privilegium confirmatur, in illo cœnobio aſſervantur. Hincmarus Richildi Reginæ apud Flodoardum hiſt. Rhemenſ. lib. 3. c. 27. *Reducit etiam ob memoriam qualiter præfatus Rex, petente Irmintrude Regina, de rebus tunc ſuis per conſilium Parduli Laudunenſis Epiſcopi privilegium ad idem Oriniacum monaſterium à ſe dictari & à cateris Epiſcopis firmari rogaverit, & ipſe Rex confirmaverit.* C. 2.

Viris apostolicis] Sic tum vocabantur Epiſcopi. infrà cap. 3. 5. 6. 7. 11. 16. 22. 23. & paſſim apud Marculſum & veteres formularum auctores, eadémque ratione apud eoſdem *apoſtolica ſede digni.* & *apoſtolica ſede colendi.* Chlodoveus R. in epiſtola ad ſynodum Aurelian. I. *Orate pro me Domini ſancti & apoſtolica ſeda digniſſimi Papa.* Sic & apud Gregorium Turon.

lib. 9. c. 41. & 42. extant duæ epiſtolæ quarum hoc eſt principium: *Domnis ſanctis & apoſtolica ſede digniſſimis.* Ita & *apoſtolicam ſedem* cathedram Tricaſſinæ urbis dixit Sidon. lib. 6. ep. 1. & *apoſtolatum* lib. 6. ep. 4. & 7. & alibi ſæpe. quibus locis multa eruditiſſimè Ioannes Savaro Arvernorum & Præſes & decus, quem non exſcribo. Ideo autem Apoſtolicos Epiſcopos dictos eſſe apparet quòd in locum Apoſtolorum illi ſucceſſerint. Præter auctores quos ille notavit, Cyprianus ep. 42. & 65. Clemens ep. 1. Anacletus ep. 2. & apud Gratianum can. *In novo.* diſt. 21. & Gr[eg.] lib. 6. ep. 27. Hincmar. ep. 3. c. 4. idémque libro adversùs Hincmarum Laudunenſem cap. 12. Quamquam ſpeciali nota Romanam ſedem apoſtolicam dici ſynodi & patres ubique conclament. quod etiam Balſamo agnoſcit in præfat. Concilij Carthaginenſis. Quæ demum appellatio ſoli Pontifici Romano data eſt, adeo ut *Apoſtolicus*, nullo alio adjecto, ſequentibus ſeculis diceretur, noſtriſque vernaculis ſcriptoribus *Apoſtole.*

AVT SVP. PROPR. A. S. FISCO] His verbis duæ notantur bonorum ſpecies, & velut maxima rerum diviſio quæ eo ſeculo recepta erat. quod & ex c. 33. infrà colligi poteſt. Omnia namque prædia, aut propria erant, aut fiſcalia. Propria ſeu proprietates dicebantur quæ nullius juri obnoxia erant, ſed optimo maximo jure poſſidebantur, ideóque ad heredes tranſibant. Fiſcalia verò, beneficia ſive fiſci vocabantur, quæ à Rege ut plurimum, poſteáque ab aliis ita concedebantur ut certis legibus ſervitiiſque obnoxia, cum vita accipientis finirentur. Rurſus proprium ſeu proprietas duplex. Alia quippe *alode* ſeu *hereditas*, proprium paternum aut maternum erat. Alia non à parentibus accepta, ſed labore & parſimonia cujuſque comparata, *ex comparato* aut *ex conquiſitu* dicebatur. Sed poſtea & res comparatas alodij nomine vocaverunt; eòque perventum ut *alodia* liberi juris prædia, quæ nec fidem nec penſitationem deberent, generaliter dicta ſint, ad feudi differentiam. quo ſenſu alodij vocabulum adhuc hodie jure noſtro uſurpatur. Hæc diviſio paſſim apud medij ſeculi ſcriptores notanda occurrit. infrà c. 12. *Villas illas, ſitas in pago illo, quas aut munere regio, aut de alode parentum, vel undecunque ad præſens tenere videtur.* & l. 2. c. 17. Greg. Tur. l. 9. c. 38. *Sunneſigillus & Gallomagnus, privati à rebus quas à fiſco meruerant, in exilium retruduntur &c. quibus nihil aliud eſt relictum niſi quod habere proprium videbantur.* Idem lib. 7. c. 40. de uxore Mummoli: *Mulieri nihil amplius quàm ea quæ de parentibus habuerat relinquens.* Capitul. Caroli M. lib. 3. cap. 19. *Auditum habemus qualiter & Comites & alij homines qui noſtra beneficia habere videntur, comparant ſibi proprietates de ipſo noſtro beneficio.* & eod. lib. cap. 20. ubi alodis nomen. Lib. 4. cap. 28. *Quicunque ſuum beneficium occaſione proprij deſertum habuerit.* Sic & in teſtamento Caroli M. cap. 4. & in diviſione regni à Ludovico Pio facta cap. 5. *beneficium* ab *hereditate* ſeparatur. Proprietatem autem ſeu *terram propriam* (ut Gregor. Turon. appellat lib. 3. cap. 15.) aut ex alode aut ex comparato fuiſſe ex formulis ſuprà prolatis & lib. 2. cap. 6. & 7. manifeſtum eſt. Fiſci verò nomen frequenter in ejus ævi auctoribus & vetuſtiſſimis inſtrumentis occurrit. Childebertus R. apud Aimoin. lib. 2. c. 20. baſilicæ S. Vincentij martyris *fiſcum Iſciacenſem* concedit. Sangallenſis lib. 1. cap. 14. *Cum illo fiſco vel curte, illa abbatiola vel Eccleſia, tam bonum vel meliorem vaſallum quàm ille Comes eſt vel Epiſcopus fidelem mihi facio.* Caroli Calvi pro S. Dionyſio præceptum, *fiſcus noſter, ubi fiſcalinus Manbertus cuſtos eſſe videtur.* Sigebertus ad annum 886. & 890. Ex quibus locis, pleniùs autem ex hoc Marculfi loco, declaratur fiſcum id appellari quod à fiſco profectum, Regis liberalitate alicui in beneficium conceſſum eſt, & ideo nomen fiſci ſeu terræ fiſcalis retinebat. Capitul. Caroli M. lib. 3. cap. 82. Synodi Valentinæ ſub Lothario Imp. cap. 10. De alode autem infrà cap. 12.

AD PETITION. ILL.] Hoc enim libertatis privilegium ut plurimum rogatu eorum qui conſtruxerant aut dotaverant concedebatur. Atque adeo plerunque ſub ea conditione donationes fieri ſolitas ex lib. 2. cap. 1. apparet. *Ea ſcilicet ratione atque prætextu ut remota Pontificum ſimúlque eccleſiaſticorum officialium ſeu publicorum omnium poteſtate &c.*

ADIICIENTES] Addit Rex clauſulam immunitatis à functionibus publicis, cujus integra cap. ſeq. traditur formula.

IN LVMINARIBVS] quorum uſus pervetuſtus, & à primordio naſcentis Eccleſiæ, in antelucanis ſcilicet cœtibus; ut Irenæus, Tertullianus, & alij paſſim teſtantur. Tandémque pace Chriſtianis data, Eccleſia id ex priſco more retinuit, tum in Dei honorem, tum in ſignum lætitiæ, ut B. Hieronymi verbis utar, qui Vigilantium cereorum uſum reprobantem graviter redarguit. *Nam & abſque martyrum reliquiis* (inquit) *per totas Orientis Eccleſias, quando legendum eſt evangelium, accenduntur luminaria, jam ſole rutilante, non utique ad fugandas tenebras, ſed ad ſignum lætitiæ demonſtrandum. unde & virgines illæ evangelicæ ſemper habent accenſas lampades ſuas &c.* Et quidem ignem honoris gratia, non Imperatoribus modò, verùm & aliis prælatum fuiſſe certum eſt. qua de re nos, ſi Deus dederit, aliàs plura. Porrò hanc de luminaribus clauſulam habet præceptum Caroli R. in continuat. Aimoin. lib. v. cap. 1. itémque ſæpe in Mindenſis Eccleſiæ privilegiis, quæ excuſa extant, & omnibus penè diplomatibus adſcriptam videre eſt.

VT FIRMIOR HABEATVR] Clauſula diplomatibus addi ſolita. Infrà cap. proximo & 3. & paſſim. Appoſitè ad hunc locum Hincmarus de divortio HLotarij R. & Thietbergæ, ad XII. interr. *De confirmatione autem ſuæ ſcripturæ nihil dixerunt, quia quod firmaverunt, infringere nefas duxerunt, ſicut in libro Heſther legitur, quantam valitudinem anuli regij habeat ſignatio, quantam cautelam ſigni illius vacuatio, quanto magis regiæ manus ſubſcriptio. & nec perfunctoriè ducere debet regia dignitas quod in ſuis præceptis ſcribitur. Et ut hoc*, inquit, *noſtræ auctoritatis præceptum pleniorem in Dei nomine obtineat firmitatis vigorem &c.* Hæc ille.

Cap. 3. Emvnitas Regia] Immunitatem, quæ & emunitas facili mutatione eo ſeculo vocabatur, Modeſtinus in leg. 15. de excuſat. *ἀλειτουργησίαν πολιτικῶν ἢ δημοσίων λειτουργιῶν* definit; eadémque *ἀνευθυνεία τῶν λειτουργημάτων* Iuſtiniano dicitur. Hanc primi Chriſtiani Imperatores parcam & modicam Eccleſiis tribuerunt, & initio quidem à civibbus & perſonalibus muneribus tantùm, quod ex lib. XVI. Cod. Theod. facilè perſpicitur. Pleniſſima verò immunitas à Regibus noſtris conceſſa eſt; ut meritò dici poſſit, ſuo exemplo ceteris Principibus eandem immunitatem Eccleſiis concedendi auctores fuiſſe. Ejus itaque formulam hoc capite tradit Marculſus, ut nullus ſcilicet judex aut exactor fiſci nomine audeat aliquid in villis & rebus Eccleſiæ exigere, nec juriſdictionem aliámve poteſtatem ibidem exercere. Meminit hujus immunitatis ſynodus Aurelianenſis I. cap. 7. *ipſorum agrorum vel Clericorum immunitate conceſſa*: cujus initio capitis (ut id quoque obiter indicem) non *obligationibus*, ſed *oblationibus* legendum eſſe crediderim. *De obligationibus vel agris quos Dominus noſter Rex Eccleſia ſuo munere conferre dignatus eſt &c.* In ſynodo Ticinenſi à Lodovico Italiæ R. petunt Epiſcopi *ut emunitates progenitorum veſtrorum ita conſervari præcipiatis ſicut à glorioſo genitore veſtro conſtitutum eſt.* Quibus reſpondet Ludovicus: *Statuimus ut Eccleſia Dei per totius regni noſtri fundata terminos, ſub noſtra emunitatis tuitione ſecura cum rebus & familiis permaneant &c. earúmque rectores propriis utantur privilegiis. Similiter & clerus omnis proprio fungatur miniſterio, nemine moleſtante noſtri terroris formidine.* Anteriorum Regum conſtitutiones, quarum meminit, extant apud Anſegiſum lib. 3. c. 26. & Benedictum Levitam li. 5. cap. 279. Hoc autem privilegium, cujus ſpecimen heic extat, *præceptum immunitatis* à Flodoardo dicitur hiſtor. Rhemenſ. lib. 2. c. 11. de Rigoberto Epiſcopo, qui illud à Dagoberto R. ſuæ impetravit Eccleſiæ, *ſuggerens qualiter ipſa Eccleſia ſub præcedentibus Regibus à tempore Domni Remigij & Clodovei Regis, quem ipſe baptizavit, ab omni functionum publicarum jugo liberrima ſemper extiterit.* Neque verò immunitatis iſtius præceptum ab amortizatione, quo forenſi verbo hodie utimur, omnino alienum eſt. Nam & pleraque cœnobiorum tabularia hanc immunitatem & amortizationis nomine inſcribunt. Quod tamen non eò pertinet, ſi attentiùs ſpectetur; ut à quocunque vectigali & ſoli tributo vacationem præſtet, ſi fortè cenſualis terra aut tributaria fuerit, ut apparet ex Capitul. Caroli M. lib. 1. cap. 85. *Vnicuique Eccleſia unus manſus integer abſque ullo ſervitio adtribuatur &c. Et ſi aliquid amplius habuerint, inde ſenioribus ſuis debitum ſervitium impendant.* Synodi Meldenſis cap. 63. Quò pertinet & de terra tributaria Capitul. lib. 4. cap. 37. Ejuſdem immunitatis, eadem penè formula & conceptione verborum, diplomata extant apud Flodoard. hiſt. Rhemenſ. lib. 2. cap. 11. Sigonium de regno Italiæ lib. 5. Collectanea Camuzatij Trecenſis, in Eccleſiæ Mindenſis privilegiis Ioannis Piſtorij beneficio editis, & in veteribus cœnobiorum ſcriniis. Emunitatem porrò pro immunitate hoc ſeculo & ſequentibus dictam fuiſſe jam obſervavit nunquam ſatis laudatus Franciſcus Pithœus in eruditiſſimo ad Capitula gloſſario.

Nvllvs ivdex pvbl.] Sic in immunitate monaſterij Dervenſis à Childerico R. indulta, quæ in collectaneis Camuzatij extat: *Vt nullus judex publicus, quolibet modo judiciaria accinctus poteſtate, in curtes ipſius monaſterij, ubicunque ad præſens eorum maneat poſſeſſio vel dominatio, aut quod inantea, ut diximus, fuerit additum vel condonatum, nec ad cauſas audiendum, nec fidejuſſores tollendum, nec freda exigendum, nec manſiones faciendum, nec rotaticum infra urbes vel in mercatis extorquendum, nec ullas paratas aut quaſlibet redhibitiones exactare præſumat.* Ita & Flodoardus hiſt. Rhemenſ. lib. 2. cap. 9. de Dagoberti R. præcepto: *Vt nullus judex publicus in ipſas terras auderet ingredi, ut manſiones entrando faceret, aut qualibet judicia vel xenia ibidem exigere ullatenus præſumeret.* Eadem quoque complectitur privilegium à Carolo M. Gradenſi Eccleſiæ indultum apud Sigonium de regno Italiæ lib. 4. & illud quod Eccleſiæ Patavinæ datum eſt lib. quinto. Sic denique S. Martini, S. Dionyſij, Corbeiæ, & Mindenſis Eccleſiæ privilegia, quæ eaſdem clauſulas & Marculfo ſimillimas conceptis penè verbis continent. Ad quid verò *judicis publici* nomen? An non omnes publici judices erant? Putavi aliquandiu publicos ad privatorum diſtinctionem dici, ut publici fuerint qui regij eſſent regiámque juſtitiam exercerent, privati autem qui privatorum dominorum loco jus dicerent. Namque tum, aut ſaltem Caroli M. ſeculo, privatas juſtitias fuiſſe ex quibuſdam locis non obſcurè colligi poteſt, ut in Capitul. lib. 2. cap. 44. Dagobertus R. in immunitate S. Dionyſij data Pariſiis anno decimo regni IV. KL. Auguſti: *Et ut ab omnibus optimatibus noſtris & judicibus publicis ac privatis meliùs ac certiùs credatur &c.* Quæ etſi non aliena viderentur, mutavi tamen ſententiam, ſuccurrente altera veráque, ni fallor, interpretatione. Publicus enim judex eccleſiaſtico judici opponitur in Capitul. Caroli M. lib. 5. c. 16. *Vt omnes juſtitias faciant, tam publici quàm eccleſiaſtici* & lib. 6. cap. 107. *Vt Epiſcopus judices publices commoneat &c.* Sanctus Leo ad Epiſcopos per univerſas provincias: *Aliquanti maleſici, qui ita ſe demerſerunt ut nullum his auxiliantis poſſit remedium ſubvenire, ſubditi legibus ſecundùm Chriſtianorum Principum conſtituta, ne ſanctum gregem ſua contagione polluerent, per publicos judices perpetuo ſunt exilio relegati.* Ex Hincmaro de Lothar. ad XVII. interrogationem. Qua voce Anianus utitur ad leg. XII. de Epiſcop. & Cleric. Cod. Theod. *Specialiter prohibetur ne quis audeat apud judices publicos Epiſcopum accuſare.* Vnde deſumptum videtur cap. 390. lib. 5. Capitul. Benedicti Levitæ. Cujus ratio peti poteſt ex leg. 3. de epiſcopal. audient. Cod. Theod. in qua Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius Impp. de Epiſcopis aiunt: *Habent illi judices ſuos, nec quidquam his publicis commune cum legibus.*

Præsvmat ingredi] infrà cap. 4. *Vt ſicut conſtat ab antedictis Principibus de villis præfata Eccleſiæ Domni illius integram emunita-*

tem abſque introitu judicum fuiſſe conceſſam. & in formula immunitatis ſanctorum, quæ XLIV. inter Anonymi formulas (ſive in Appendice Marculfi) extat. In cœnobij Dervenſis immunitate Childerici R. corrupta eſt hæc clauſula, ſed quæ facillimè reſtitui poteſt: *In omnibus locis & territoriis ubi aliquid poſſidere videntur, abſque interdictu judicum.* Ex his enim planum eſt, *abſque introitu judicum* legendum eſſe.

VALEANT DOMINARE] Vides hanc terrarum eccleſiaſticarum immunitatem præcipuè ad juriſdictionem & juſtitiam pertinere, ut ſcilicet eorum ſubditi & coloni à nullo judice diſtringi poſſint, ut ſeculi verbis utar. quod & clarè oſtendit charta Henrici I. R. anni milleſimo ſexageſimo, quæ inter Martiniana privilegia excuſa eſt. Quo fit ut eo nomine in ſubditos juriſdictio eis conceſſa videatur, quam illi per Advocatos & Vicedominos exercebant, qui inter judices frequenter apud Anſegiſum recenſentur. Ottho Magnus in privilegio Mindenſis Eccleſiæ anno nongenteſimo ſexageſimo primo, regni ejus XXII. *Hominibus quoque famulatum ejus monaſterij facientibus, qui Saxonicè Malman dicuntur, prædictum mundeburdum & tuitionem noſtram conſtituimus, ut etiam coram nulla judiciaria poteſtate examinentur, niſi coram Epiſcopo, aut Advocato, quem ejuſdem loci Epiſcopus elegerit.* Quod & in Henrici, Conradi, Otthonis, & aliorum diplomatibus repetitur.

IVNIORES] Carolus R. apud Aimoini Continuat. lib. V. cap. I. *nec vos aut juniores vel ſucceſſores veſtri.* In diplomatibus Caroli M. Hlotharij & Theodorici in eruditiſſimi viri Fr. Pithœi Gloſſario: *Neque vos neque juniores ſeu ſucceſſores veſtri.* Marculfus cap. XXIX. *& nec vos nec juniores aut ſucceſſores veſtri.* quæ verba *juniores* pro ſucceſſoribus dici quaſi nepotibus, & poſtea naſcendis ſatis apertè demonſtrant. Vereor tamen ne hoc loco & cap. XXIV. junioris nomen aliud ſignificet, cùm & juniores & ſucceſſores ibidem diſtinctis verbis & clauſulis nominentur. Iuniores enim hoc & ſequentibus ſeculis non ætatis, ſed conditionis nomen eſt. quod nonaliena relatione *ſeniori* opponitur, quem etiam non ætatis, ſed honoris cauſa dici & pro domino uſurpari notum eſt & poſtea dicetur. Itaque juniores eſſent ſubditi & inferiores. Carolus M. apud Anſegiſum lib. I. cap. 161. *Vt primò omnium ſeniores ſemetipſos de ebrietate caveant, & eorum junioribus exemplum bonum ſobrietatis oſtendant.* Lib. III. cap. LXIII. *De vulgari populo, ut unuſquiſque ſuos juniores diſtringat, ut meliùs obediant ac meliùs conſentiant mandatis imperialibus.* Leg. Alamannor. tit. 78. 5. *Si coquus qui juniorem habet occiditur.* Hincmar. epiſt. 3. c. 17. Formula vetus ex codice doctiſſimi viri nuper magna rei litterariæ jactura fato functi Iacobi Bongarſij, quam inter varias XXIII. edidimus, *iuluſtris viri illius Comitis, ſui juniores non exinde ſic fecerunt quomodo eis fuit demandatum.* Vt planè appareat apud Marculfum & aliàs ſæpe pro miniſtris juniores dici, quos & hæc ætas & ſequens frequentiùs *ſervientes* nominavit. Sic accipio & apud Gregor. Turon. lib. 5. cap. 26. juniores Eccleſiæ: *à junioribus Eccleſiæ juſſit bannos exigi, pro eo quòd in exercitu non ambulaſſent.* & apud Benedictum Levitam lib. 5. cap. 192. & lib. 6. cap. 156.

AD AVDIENDAS ALTERCATIONES] Caroli R. præceptum de S. Martini baſilica: *De rebus ipſius ſancti in regno noſtro Auſtria, Neuſtria, & Burgundia, Aquitania, & Provincia &c. ut aliquis judex publicus fiſci noſtri ad agendum vel cauſas audiendum, ſeu freda vel inferendas exactandum, vel teloneum tollendum habere non præſumat; ſed quicquid exinde ab antiquis temporibus fiſcus noſter accipere conſueverat, omnia ex noſtro fiſco reddimus, ut in luminaribus ipſius ſancti Martini vel alimonia pauperum ſeu ſtipendia monachorum proficiat.*

FREDA] Gregor. Turon. de miracul. S. Martini, lib. 4. c. 26. clarè interpretatur: *Affirmavit Rex quoſdam ex his qui abſoluti fuerant ad ſe veniſſe, compoſitionémque fiſco debitam, quam illi fredum vocant, à ſe indultam.* Carolus M. in Capitul. *Hoc quoque jubemus, ut judices nominati, ſive fiſcales, de quacunque cauſa freda non exigant priuſquam facinus componatur &c. tertiam partem coram teſtibus fiſco tribuat, ut pax perpetua ſtabiliſque permaneat.* Ex quibus poſtremis verbis tentari poſſet fredum tertiam eſſe compoſitionis quæ parti ſolvenda erat. Nam in quibuſdam cauſis, quæ legibus expreſſæ erant, præter compoſitionem, & fiſco fredum ſolvebatur. quo nil frequentius in veteribus legibus, ut in lege Sal. tit. 14. & leg. Alaman. tit. 1. & 3. & paſſim in aliis. Litis enim expenſæ nondum uſu receptæ erant, ut infrà cap. 20. dicetur. Fredum verò Ioachimus Vadianus & Amerpachius à Germanica voce *frid* deducunt, quaſi dicas violatæ pacis pœnam. Paci namque obſervandæ & ne quis eam infringere audeat multis ab annis Germani ſtudent, legibúſque obligantur. quod quidem Germanis expendendum relinquo. Dicam tamen pacis conſervandæ leges, quas *treugas* ſcriptores vocant, à Friderico I. Ænobarbo cœpiſſe, qui id in expeditione Italica ſanxit ad privata bella & diſſidia, quæ tum nimiùm invaluerant, tollenda, ut Radevicus lib. 3. c. 26. teſtatur. In veteribus autem legibus, fredi vox aliud ſonat. Illud ipſum deſcripſit Tacitus de moribus Germanor. *Levioribus delictis, pro modo pœnarum, equorum pecorúmque numero convicti mulctantur, pars mulcta Regi vel civitati, pars ipſi qui vindicatur vel propinquis ejus exſolvitur.* Non omittendum, fredi verbum & functionem adhuc Frederici II. Imp. temporibus duraſſe; ut edictis ejus palam eſt.

MANSIONES AVT PARATAS] Meritò hæc duo conjunguntur, ut & cap. ſeq. *nec manſiones aut paratas faciendum.* Nam apud Sigonium & in antiquis principalibus litteris paratæ perpetuò manſiones conſequuntur. Et verò proxima ſunt, adeo ut in quibuſdam locis unum pro altero uſurpetur; quamquam diverſa nomina ſint, & diverſa etiam jura. Id jus manſiones faciendi, manſionaticum dicebatur. Carolus M. Pipino F. Italiæ R. *Ceteri per ſingula territoria habitantes ac diſcurrentes manſionaticos & paraveredos accipiunt.* Ludovicus Pius apud Anſegiſum lib. 2. c. 17. *Vbi modò via & manſionatici à genitore noſtro*

Google

noſtro & à nobis per capitulare ordinati ſunt. & alibi ſæpe. Quod jus non ſatis rectè, pace tanti viri dixerim, Sigonius de regno Italiæ lib. 7. interpretatus eſt. Diploma Ludovici & Lotharij in continuat. Aimoin. lib. 5. cap. 10. *expenſas ad hoſpitum ſuſceptiones* dicit, itidémque Carolus R. cap. 35. ubi de Abbate S. Germani, *neque ſervitia ex eis exactet, vel paraveredos aut expenſas ad ſuas vel ad hoſpitum ſuſceptiones recipiat, ſive manſionaticos inde exigat.* Atque etiam manſionum nomen hoc ipſum manifeſtat. Tunc namque ſolebant ſubditi hoſpitio non modò recipere Miſſos & Legatos Principis, Comites, Duces, & eorum miniſtros, verùm & viaticum eis pro uniuſcujuſque dignitate præſtare. Carolus M. Capitul. lib. 3. cap. 39. *De Miſſis noſtris diſcurrentibus, vel ceteris propter utilitatem noſtram iter agentibus. ut nullus manſionem contradicere eis præſumat.* & lib. 4. cap. 30. Ludovicus Italiæ R. in Synodo Ticinenſi: *Quando etiam Epiſcopos. Abbates vel Comites, ſeu fidelium noſtrorum quempiam in propria villa morari contigerit, cum ſuis in ſuis maneant domibus, ne ſub obtentu hoſpitij vicinos opprimant.* In eam rem tractoria dabatur, cujus formulam infrà cap. XI. videbimus. Regis quoque recipiendi idem onus provincialibus incumbebat; ejúſque rei cura ad manſionarium ſpectabat, cujus officium latè ex Adalhardo deſcribit Hincmarus epiſt. 3. c. 23. *Inter quos etiam & manſionarius intererat; ſuper cujus miniſterium incumbebat, ſicut & nomen ejus indicat, ut in hoc maximè ſollicitudo ejus intenta eſſet ut tam ſupradicti actores quàmque & ſuſceptores, quo tempore ad eos illo vel illo in loco Rex venturus eſſet, propter manſionum præparationem, ut opportuno tempore præſcire potuiſſent; ne aut inde tardè ſcientes, propter afflictionem familiæ importuno tempore peccatum, aut iſti propter non condignam ſuſceptionem &c.* Is manſionarius in aula Conſtantinopolitana δρεαγαρωνιῆς vocabant, ut eruditè obſervat & Suidam emendat Ioannes Meurſius in Gloſſario. Nóſque eum hodie *manſionum mareſcallum* dicimus. Tectum & hoſpitium quidem, ſive ut illi vocabant *manſionem* præbere, *manſionaticum* vocabatur; *paratarum* verò nomine, quæ pro viatico & alimentis præbebantur. Verùm hæc duo, ut jam diximus, etſi diverſa nomina nacta ſint, tamen utplurimùm ſimul exigebantur, ideóque mutuò ſe concomitari ſolent in omnibus veteribus inſtrumentis, atque adeo unum pro altero non rarò ſumitur. In Præcepto conceſſionis à Ludovico Pio Hiſpanis datò: *Miſſis noſtris aut filij noſtri, quos pro rerum opportunitate illas in partes miſerimus, aut legatis qui de partibus Hiſpaniæ ad nos tranſmiſſi fuerint, paratas faciant.* Et paulò pòſt de Comite ne illos gravet, *neque eos ſibi vel hominibus ſuis aut manſionaticos parare aut &c.* Hincmarus, *nec manſionatices ſuis amicis aut hominibus à Preſbyteris parari.* Qui mos origine Romanus eſt; hoſpitiúmque ſuſceptionem *metatum* illi appellabant, de quo titulus eſt XLI. lib. XII. Cod. & publico ſumptu ali eos qui à Principe cum tractoria alicubi dirigebantur, declarat titulus ejuſdem libri de tractoriis & ſtativis. Originem aperit Livius initio lib. 42. de L. Poſthumio Albino Cos. qui primus litteras miſit *ut ſibi magiſtratus obviam exiret, locum publicè pararet in quo diverteretur, jumentáque, cùm exiret, inde præſto eſſent.*

Paratas facere] Nominis hujus interpretatio & notatio à ſuperioribus pendet. Itaque nil amplius de eo dicere ſtatueram, niſi advertiſſem ibidem quoque Sigonium impegiſſe. quod non cauſa obtrectandi clariſſ. viri memoriæ dico, ſed veritatis, & ne alios ejus auctoritas in errorem trahat. Ille enim ait ſumptus fuiſſe quos populi *in vias pontéſque fluminum, quà tranſiturus aut quò aditurus Rex erat*, impendebant. Quod minùs rectè dictum eſſe ex locis ſuprà allatis, atque etiam diplomatibus quæ apud eum extant apparet. Claudius Falcetus, quem verè Varronem Francicum diximus, optimè *paratas* uno Gallico verbo *livrée* interpretatus eſt. Sic enim hodie dicuntur cibi qui in familia regia miniſtris & familiaribus in ſpecie quotidie præbentur. Tunc enim, ut diximus, non hoſpitium modò Regi aliiſque ab eo miſſis dabatur, verùm & parabantur alimenta, adeo *ut ex omnibus* (inquit Ottho Friſingenſis de geſtis Friderici lib. 2. c. 12.) *quæ terra producere ſolet uſui neceſſarius, exceptis vix bubus & ſeminibus ad excolendam terram idoneis, de ceteris quantum neceſſe fuerit, militi profuturis, ad regios uſus ſuppeditare æquum illi arbitrentur.* Capitul. Caroli M. lib. 4. cap. 30. 69. & 73. Vet. formula apud Pithœum in Gloſſar. paratas, *paſtus* rectè agnominat: *Non ad manſionaticos vel repaſtos exigendum.* Ibidem: *non pro paſto exigendo, non pro manſionatico requirendo.* Illud addam, paratarum munus non ad hoſpitis privati tantùm onus pertinuiſſe, ſed videri ſumptus illos publicè collectos ab incolis præſtitos. Id colligo tum ex verbo *publicè*, quod ſæpe titulo de tractoriis Codd. Theod. & Iuſtinian. repetitur, tum ex Capitul. lib. 4. cap. 69. *Vt miſſi noſtri, qui vel Epiſcopi, vel Abbates, vel Comites ſunt, quandiu prope ſuum beneficium fuerint, nihil de aliorum conjecto accipiant. Poſtquam verò inde longè receſſerint, tunc accipiant ſecundùm quod in ſua tractoria continetur. Vaſſi verò noſtri & miniſteriales qui Miſſi ſunt, ubicunque venerint, conjectum accipiant. Conjectum*, hoc eſt, contributionem, ſymbolum, collectam. Quò pertinet & illud Greg. Turon. lib. 6. cap. 45. de Childeberti R. filia, quæ in Hiſpaniam nuptura ducebatur: *Adparatus quoque magnus expenſa de diverſis civitatibus in itinere congregatus eſt: in quo nihil de fiſco ſuo Rex dari præcepit, niſi omnia de pauperum conjecturis.* Vbi conjecturæ, quæ ſuperioribus locis conjecta dicuntur.

Fideiussores tollere] id eſt, cogere ut ſubditi Eccleſiæ & in eccleſiaſtica terra degentes, aut ſtatim ad judicis audientiam pergant & judicatum faciant; aut ſi velint dimitti, fidejuſſores ſeu vades judicio ſiſtendi cauſa præſtent. In ſumma hoc agitur, ne judex aut miniſter regius in terris quibus immunitas conceſſa eſt jus dicat & juſtitiam exerceat. Greg. Turon. lib. 4. c. 43. *Albinus de ſede exiliens, adprehenſum Archidiaconum coarctat. Pro quo nunquam obtinere*

potuerunt, nec Epiſcopus, nec cives, nec ullus major natu, nec ipſa vox totius populi acclamantis ut datis fidejuſſoribus diem ſanctum Archidiacono liceat cum reliquis celebrare. atque accuſatio ejus in poſterum deberet audiri &c. Idem lib. 8. c. 12. *Epiſcopum vallat, fidejuſſores requirit, & ad præſentiam Regis Guntchranni direxit.* & lib. 8. c. 7. & 43. lib. 9. c. 8. Capitul. Caroli M. lib. 3. c. 34. *De his qui legem ſervare contempſerint, ut per fidejuſſores ad præſentiam Regis deducantur.* lib. 5. cap. 278. & paſſim. Marculfus infrà lib. 1. cap. 27. & 28. Hincmarus ep. ad Sigloardum apud Flodoard. lib. 3. c. 28. Multa diplomata habent, *fidejuſſores requirere.*

MANVS NOSTRÆ SVBSCR.] Cæſares olim propria manu libellos, reſcripta, edicta ſubnotaſſe teſtantur hiſtoriæ auguſtæ ſcriptores, Lampridius in Alexandro, Vopiſcus in Carino, & alij ſæpe. Et in Valentin. Novell. Magnus Cujacius obſervat hæc verba *Divina manu*, húncque morem apud Conſtantinopolitanos Imperatores duraſſe notat ad librum decimum Codicis. Vnde & Regibus noſtris adhuc hodie propriæ manus adnotatio in uſu eſt. Tunc autem ſubſcriptionis nomine, de qua heic Marculfus agit, ſignum illud & character continebatur, totius nominis litteras implexas referens, qualia in vetuſtis regiis & imperatoris diplomatibus videre eſt. quod & doctiſſimus Freherus exiſtimavit. Alibi dicitur, *manu noſtra firmavimus.* Vnde & in Capitul. Benedicti Levitæ lib. 6. cap. 237. *manufirmationes* dicuntur.

Cap. 4. CONFIRMATIO DE EMVNITATE] quæ à Regibus ſucceſſoribus ſolita peti, ſolita & indulgeri. infrà cap. 16. & 17.

PER SVAM AVCTORITATEM] Auctoritatis nomine heic & ſuperiori capite intelligitur diploma, pragmaticum, ſeu ut ſeculi etiam verbis utar, præceptum regium, ea forma deſcriptum qua majorem auctoritatem habiturum erat, & ut puto, manu propria Regis ſubſcriptum, & anulo ſeu ſigillo Principis munitum. qua in re ab indiculo differt, ut mox adnotabimus. Gregor. Turonenſis lib. 9. cap. 30. *Sed protinus epiſtolam cum auctoritate miſerunt ne populus Turonicus pro reverentia S. Martini deſcriberetur.* & cap. 42. in Radegondis epiſt. *Per auctoritates præcellentiſſimorum Domnorum Regum Chariberti, Guntchramni, Chilperici, & Sygiberti, cum ſacramenti interpoſitione & ſuarum manuum ſubſcriptionibus obtinui confirmari.* Conſtitutio Chlotarij MS.

* Habetur ſuprà co. 1. pag. 7. * *Vt auctoritates cum juſtitia & lege competente in omnibus habeant ſtabilem firmitatem, nec ſubſequentibus auctoritatibus contra legem elicicitis evacuentur.* Leges VViſigot. lib. 7. tit. 5. Edictum Theoderici R. cap. 73. *Auctoritates quorumlibet judicium &c.* Capitul. lib. 1. cap. 82. ubi de conſtitutione quadam Ludovici Pij de ordinatione ſervorum agitur: *In ambone ipſa auctoritas coram populo legatur, &. coram ſacerdotibus, vel coram fidelibus laicis, ante cornu altaris, ſicut in noſtra auctoritate continetur &c.* Synodi Pariſienſis an. DCCCXLVI. quæ vulgò Meldenſis dicitur, cap. 71. *Vt auctoritatem ſigillo regio roboratam more tractoria Chriſtianiſſimus Princeps donet ſingulis Epiſcopis &c.* Præceptum Dagoberti de fugitivis: *Vt autem hæc noſtra auctoritas pleniorem & firmiorem in Dei nomine obtineat vigorem, manu propria nos & ſancta ſynodus noſtra eam ſubter decrevimus roborari. Data ſub die VII. KL. Iun. anno V. regni Clipiaco.*

PRÆCEPTVM DE EPISCOPATV] Formula eſt, ut & lemma oſtendit, qua Rex, cùm primùm de obitu alicujus Epiſcopi certior factus eſt, ad Epiſcopum metropolitanum ſcribit, & præcipit ut virum illum à ſe probatum & electum in Epiſcopum ordinet & benedicat. Id quoque *præceptum de epiſcopatu* dicit Gregor. Tur. lib. 6. cap. 7. de Vceciensi Eccleſia: *Iovinus iterum, qui quondam provinciæ rector fuerat, regium de epiſcopatu præceptum accipit.* & lib. VII. cap. XXXI. præceptionem vocat: *Nuper in Aquenſi urbe Epiſcopus obierat. Et Nicetius Comes loci illius, germanus Ruſtici Vici Iulienſis Epiſcopi, præceptionem ab Chilperico elicuerat ut tonſuratus civitati illi ſacerdos daretur.* Quod tum receptum fuiſſe hæc formula docet; idémque Gregor. Turon. multis locis teſtatur. lib. III. cap. II. *Cùm hæc Theoderico nuntiata eſſent, juſſit inibi ſanctum Quintianum Epiſcopum conſtitui, & omnem ei poteſtatem tradi Eccleſiæ. Et ſtatim directi nuntij, convocatis Pontificibus & populo, eum in cathedram Arvernæ Eccleſiæ locaverunt.* lib. IV. cap. XVIII. *Cùm Pientius Epiſcopus ab hac luce migraſſet apud Pariſios civitatem, Paſcentius ei ſuccedit ex juſſu Regis Chariberti.* Alibi, *Rege ordinante*, & *Rege eligente*; ut lib. 6. cap. 15. & lib. 8. c. 39. Idem refert ſanctiſſimam vocem illam Guntchranni R. lib. 6. cap. 39. ubi de Bituricenſi epiſcopatu: *Poſt hæc Sulpitius in ipſa urbe ad ſacerdotium Guntchramno Rege favente præeligitur. Nam cùm multi munera offerrent, hæc Rex epiſcopatum quærentibus reſpondiſſe fertur: Non eſt principatus noſtri conſuetudo ſacerdotium venundare ſub pretio, ſed nec veſtrum eum præmiis comparare; ne & nos turpis lucri infamia notemur, & vos mago Simoni comparemini.* Idipſum notat lex Bajuvar. tit. 1. cap. 10. *Si quis Epiſcopum quem conſtituit Rex, vel populus ſibi elegit Pontificem, occiderit, ſolvat eum Regi vel plebi aut parentibus ſecundùm hoc edictum &c.* Synodus Aurelianenſis V. ſub Childeberto R. cap. 10. *Vt nullum epiſcopatum præmiis aut comparatione liceat adipiſci, ſed cum voluntate Regis, juxta electionem cleri & plebis, ſicut in antiquis canonibus continetur, conſenſu cleri ac plebis à Metropolitano, vel quem vice ſua miſerit, à comprovincialibus Pontificibus conſecretur.* Id à Regibus continuatum declarant cujuſque temporis hiſtorici. De Carolo Martello Flodoardus lib. 2. c. 12. De Carolo M. Sangalenſis lib. 1. c. 52. ubi Carolus his qui litteris operam dabant, *Nunc*, inquit, *ad perfectum attingere ſtudete, & dabo vobis epiſcopia & monaſteria permagnifica.* & cap. 4. 5. & 6. Hludovicus R. (ait Chronicon Beſuenſe) *Bictene Epiſcopo defuncto, Albericum virum dignum epiſcopatu Eccleſiæ Lingonenſi reſtituit.* & paſſim de aliis apud hiſtoricos. Ex quibus apparet, ut & ex hac formula, non obſervata fuiſſe ſynodi Pariſienſis decreta, quæ Childeberti R. tempore, pontificante Germano, habita eſt, cap. 8. *Nullus civibus*

invitis ordinetur Epiſcopus, niſi quem populi & Clericorum electio pleniſſima quæſierit voluntate, non Principis imperio, neque per quamlibet conditionem, contra Metropolis voluntatem vel Epiſcoporum provincialium ingeratur. Quod quodam modo repetitum extat in ſynodo Rhemenſi ſub Sonnatio celebrata apud Flodoardum lib. 2. cap. 5. Niſi dicas ſynodi mentem fuiſſe electionem firmare, jus Regis non infringere, ſed Metropolitani conſenſum exquirendum eſſe. quod probari poſſet ex Gregor. Turon, lib. 4. cap. 26. ubi de Santonenſi conventu agit. Vnde & poſtea eadem moderatione Hincmarus epiſt. 3. c. 9. *Conſenſu principis terræ, electione cleri & plebis, & approbatione Epiſcoporum provinciæ* Epiſcopum ordinari debere ſcribit. Quò pertinet & ejuſdem clariſſ. Præſulis epiſtola ad Hugonem Abbatem apud Flodoard. lib. 3. c. 24. *Oſtendens quòd non Epiſcopi de palatio præcipiebantur eligi, ſed de propria qualibet Eccleſia, & quòd de ordinando Epiſcopo non Regis vel Palatinorum debet eſſe commendatio, ſed cleri & plebis electio, & Metropolitani in electione dijudicatio, deinde terreni Principis conſenſio, & Epiſcoporum manus impoſitio.* Anaſtaſius Bibliothecarius de Benedicti III. electione: *His peractis, Clerici & cuncti proceres decretum componentes propriis manibus roboraverunt, & conſuetudo priſca ut poſcit, invictiſſimis Lothario ac Ludovico deſtinaverunt Auguſtis.* Sanè hodie abſque controverſia Reges noſtri nominandorum antiſtitum jus retinent, ex pacto cum Summis Pontificibus & ſede apoſtolica facto.

Assiduæ prædicationis] Munus id epiſcopale. S. Auguſtinus confeſſion. lib. 6. cap. 3. de B. Ambroſio: *Et eum quidem in populo verbum veritatis rectè tractantem omni die dominico audiebam.* Synod. VI. in Trullo cap. 19. & ibi Balſamon. Poſſidius de vita B. Auguſtini cap. 4. *Poteſtatem dedit Valerius coram ſe in Eccleſia evangelium prædicandi ac frequentiſſimè tractandi, contra uſum quidem & conſuetudinem Africanarum Eccleſiarum.* Ejus rei edictum Caroli M. memorat Sangallenſis lib. 1. c. 20. *Præcepit religioſiſſimus Carolus Imperator ut omnes Epiſcopi per latiſſimum regnum ſuum, aut ante præfinitum diem, quem iſte conſtituerat, in eccleſiaſtica ſedis baſilica prædicarent, aut quicunque non faceret, epiſcopatus honore careret.* quibus feſtivam narrationem de quodam Epiſcopo ſubjungit.

Vna cum pontificib.] Videlicet ut magis rite & ſecundùm canones electus videretur, non Regis tantùm imperio conſtitutus. infrà c. ſeq. *De cujus ſucceſſore ſollicitudine integra cum Pontificibus vel primatibus populi noſtri pertractantes.* Gregor. Turon. lib. 4. cap. 7. de Cautino Arvernenſi Epiſcopo. Carlomannus Dux & Princeps Francorum in ſynodo habita anno DCCXLII. apud Benedictum Levitam lib. 5. c. 2. *Et per conſilium ſacerdotum & optimatum meorum ordinavimus per civitates Epiſcopos, & conſtituimus ſuper eos Archiepiſcopum Bonifacium, qui eſt Miſſus ſancti Petri.*

Actio probata] id eſt, officium. Vide infrà ad cap. XI.

Nobilitatis ordo subl.] Baſilius ad Ambroſium: αὖθις ὑψηλὸν τῷ φρονήματι, γένος ἀναμαρτήτων, ἀκρατείᾳ βίον, λόγων δυνάμεις, πᾶσι μαρτυρεῖ κατὰ τὸν βίον περιβλέπεσθαι. quæ veriſſima Ambroſij præconia. Gregor. Turon. de gloria confeſſor. cap. 76. de Simplicio Auguſtodunenſi Epiſcopo: *Fuit de ſtirpe nobili, valde dives in opibus ſeculi, nobiliſſimæ conjugi ſociatus.* Deinde: *Propter illam, ut diximus, ſeculi dignitatem, Simplicius decedente Egemonio à populis eligitur: ſed à Deo pro caſtitatis & ſanctitatis gloria deſtinatur.* Tunc enim non alij quàm nobiles Epiſcopi fiebant. Quod paſſim apud Sidonium & Gregorium Turonenſem obſervare licet. Quin & in Abbatibus idem quodammodo exigebatur. Ludovicus Pius de S. Martini cœnobio: *Poſt illius (Fridegiſi) autem deceſſum fratres habeant facultatem eligendi de ipſis Abbatem, quem optimum & nobilitate generis & probitate morum & in ſcripturis eruditum &c.*

Benedici] hoc eſt, conſecrari. utroque enim vocabulo utebantur. Gregor. Tur. lib. 8. c. 20. *Ea conditione removetur ut eum Berthramnus Oreſtéſque ſeu Palladius, qui eum benedixerant, vicibus paſcerent.* Lib. 4. c. 6. *Veni, conſenti nobis, & benedicentes conſecremus te ad epiſcopatum.* Quamquam poſtea receptum ſit ut *conſecrari* dicantur Epiſcopi, Abbates *benedici*, cap. 1. de ſupplend. negligent. Prælat. cap. *Cùm contingat.* De ætate & qualit. ordinand. Heic autem apparet Regem ad metropolitanum Epiſcopum ſcribere, cujus officij illud erat ut confirmaret ſuffraganeos & cum aliis provinciæ Epiſcopis conſecraret. Ideoque additur, *cum adunatorum caterva pontificum.* & cap. ſeq. *junctis vobiſcum veſtris comprovincialibus, ipſum in ſupraſcripta urbe conſecrare.* Synodi Nicænæ can. 4. τὸ δὲ κῦρος τῶν γινομένων δίδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ. Synodi Antioch. cap. 19. Ἐπίσκοπον μὴ χειροτονεῖσθαι δίχα συνόδου καὶ παρουσίας τοῦ ἐν τῇ μητροπόλει τῆς ἐπαρχίας. Martinus Bracatenſis in collect. can. c. 3. & 4. Hincmarus adversùs Hincmarum Laudunenſem, qui nondum typis editus, ſed ex bibliotheca illuſtriſſimi Præſidis Iac. Auguſti Thuani à docto & pio viro brevi lucem expectat. Sic igitur ille cap. 6. in quo præclarè metropolitani Epiſcopi jura ſummatim recenſet: *Si in Rhemenſi provincia præter meam ſententiam quis fuerit à quibuſcunque & quantiſcunque provincia hujus Epiſcopis factus Epiſcopus, ſicut myſtica Nicæna ſynodus diffinivit, non oportet eum eſſe Epiſcopum. Si autem communi ceterorum decreto Epiſcoporum rationabili, & ſecundùm regulam eccleſiaſticam comprobato, tu aut alij duo tui complices tecum propter contentiones proprias contradixeritis, mea cum pluribus ad ordinandum Epiſcopum obtinebit ſententia, & mihi non tibi firmitas eorum quæ geruntur de ordinationibus vel aliis rebus eccleſiaſticis in Rhemenſi provincia tribuetur: in qua ſi fuerit defunctus Epiſcopus, ego & non tu viſitatorem ipſi viduatæ deſignabo Eccleſiæ, & electionem cum decreto canonico præcipiam fieri. Et ſi in partes ſe eligentium vota diviſerint, meum & non tuum erit eligere qui majoribus ad ordinandum ſtudiis juvetur & meritis; & meum eſt ordinandum examinare, non tuum; tuum eſt autem cum aliis mecum ordinare Epiſcopum, & litteris canonicis, quas or-* To. 2. oper. Hincmar. pag. 408.

dinatus ab ordinatoribus ſuis jubetur accipere, poſt me in tuo loco ſubſcribere.

Cap. 6. INDICVLVS REGIS] Caput hoc ejuſdem cum ſuperiore argumenti eſſe titulus teſtatur. Verùm hanc ineſſe puto differentiam quòd ſuperiùs *preceptum* inſcribatur, majoris ſcilicet auctoritatis diploma, manu propria Principis ſubſcriptum, & anoulo fortè munitum, ut ſuprà de auctoritate diximus. Iſtud verò *indiculus* dicitur; quem, ut exiſtimo, rectè epiſtolam abſque ſigillo dixeris. Id colligo ex Capitul. lib. 3. c. 58. *Et ſi conſacramentales homines cum ipſo venire renuerint, juſſione dominica, aut indiculo, aut ſigillo ad palatium venire cogantur.* In legibus Vviſigoth. lib. 2. tit. 1. l. 18. *De his qui ammoniti judicis epiſtola vel ſigillo, ad judicium venire contemnunt.* Ergo indiculus & ſigillum diſcreta ſunt, & indiculus abſque ſigillo eſt. Indiculi verò nomine nil frequentius ævo illo.

ILLI EPISCOPO] Metropolis antiſtitem *Archiepiſcopum* dixiſſet, ſi ſeculi tuliſſet uſus. Per ea namque tempora Archiepiſcoporum appellatio vixdum in Occidente uſurpari cœperat; ſolique Patriarchæ ita deſignabantur. quod poſtea Metropolitanis communicatum hodie retinemus.

Cap. 7. CONCESSIO CIVIVM] Ita MS. titulum concipit, magis tamen placet *Conſenſus civium.* in quo capitum index & extrema capitis verba conſentiunt. Ita etiam P. Pithœi codex MS. niſi *conſenſionem* quis malit. Igitur hac formula plebs paſtore deſtituta Regem ea de re certiorem facit, & ſuppliciter poſtulat ut virum aliquem in Epiſcopum illis concedat. Id ſolitum fieri ex Gregor. Turon. apparet lib. 4. c. 26. ubi de Santonenſi conventu: *Quo ejecto, conſenſum fecerunt in Heraclium tunc Burdegalenſis urbis Presbyterum, quem Regi Hariberto ſubſcriptum propriis manibus per nuncupatum Presbyterum tranſmiſerunt: qui veniens Turonos, rem geſtam beato Eufronio pandit, deprecans ut huic conſenſum ſubſcribere dignaretur* Et poſtea: *Conſenſum ad ee direxerunt ut alius in loco ejus ſubſtituatur.* Lib. 8. c. 22. *Cum muneribus & conſenſu civium ad Regem properat, ſed nihil obtinuit.* Idem de B. Gregorij Papæ electione initio libri decimi: *Comprehenſo diſruptis epiſtolis conſenſu, quem populus fecerat, Imperatori direxit.* Quò pertinet & ſynodi Aurelianenſis V. can. XI. *Nullus invitis detur Epiſcopus, ſed nec per oppreſſionem potentium perſonarum ad conſenſum faciendum cives aut Clerici inclinentur.*

SENIORI COMMVNI ILL.] Nullus, ut apparet, ſenſus. Itaque minima vel nulla mutatione legendum, *illi Regi vel ſeniori, commune illius* civitatis, nempe τὸ κοινὸν. Populus enim conveniens de electione tractabat, & conſenſu in aliquem facto, ejus relationem ſcriptam & ſubſcriptam ad Regem dirigebat; ut hæc formula teſtatur, & Gregorius Turonenſis. Seniorem verò pro domino uſurpari jam attigimus, & notius eſt quàm ut probatione egeat.

Cap. 8. CHARTA DE DVCATV &c.] Litteræ ſunt Principis, quibus provinciæ vel civitati rectores deſtinat, qui aut Patritij, aut Duces, aut Comites vocantur. Hanc formulam jam edidit eruditiſſimus vir Petrus Pithœus, flos litteratorum, litterarúmque verè parens, in opere quod de Campaniæ patriæ ſuæ Comitibus edidit. Nos ex archetypo iterum repræſentamus.

ACTIONEM COMITATVS &c.] Actionem, id eſt, officium. Inde agentes infrà cap. XI. *omnibus agentibus*, id eſt, officialibus, miniſtris, ubi nos plura. De comitatu verò & ducatu pauca heic attingere ad Marculfi illuſtrationem non piget. Et quidem de comitatu illud primùm occurrit, videri nihil omnino commune habere cum Germanis illis comitibus de quibus agit Tacitus, ut quidam ſcripſere. Comites enim ille dixit, Latini ſermonis proprietate, eos qui officij cauſa majores comitantur. Itaque hic magiſtratus à Francis uſurpatus merè origine Romanus eſt, non illius quidem veteris reipublicæ, nec initio florentis imperij, ſed poſteriorum temporum; quibus Comitis nomen variis magiſtratibus tributum fuit, atque adeo civitatum rectoribus. Vt remota omittam, Comites Maſſiliæ apud Sidonium legimus lib. 7. epiſt. 2. & comitivæ Syracuſanæ & Neapolitanæ formulas lib. 6. Variarum Caſſiodorus ſcripſit; quarum ſi multa cum noſtris conferas, eadem prorsùs apparebunt. Ille enim *judices* eos vocat cap. 22. 23. & 24. & civilia negotia examinare dicit, itidémque eos *exercitum habere* & provinciam cuſtodire. Ideoque in formula comitivæ provinciæ lib. 7. *Quamvis omnium*, inquit, *dignitatum officia à manu ſecludantur armata. & civilibus veſtibus videantur induti qui diſtrictionem publicam docentur operari, tua tamen dignitas à terroribus ornatur, quæ gladio bellico, rebus etiam pacatis, accingitur.* Per ſingulas provincias Comites à Theoderico Italiæ R. mitti ſolitos eodem libro docet, qui inter Gotthos aut Gotthum & Romanum jus dicerent, & judices etiam vocat. Vt rectè definient Suidas Comitis verbum, dum populi magiſtratum vocat Κόμης ὁ λαοῦ ἄρχων. nec aliter ſanè Heſychius. Quæ omnia Comitis etiam apud Francos veteres munus deſcribunt. Singulis enim tum civitatibus Comites præerant, quorum poteſtas iiſdem quibus Epiſcopi finibus diſtincta erat. Gregor. Turonenſ. lib. 6. cap. 22. *Rex igitur Chilpericus pervaſis civitatibus fratris ſui, novos Comites ordinat, & cuncta jubet ſibi urbium tributa deferri.* cap. XLI. *Miſitque ad Duces & Comites civitatum nuntios, ut muros componerent urbium.* Idem ſæpe eos judices, non Comites, vocat: ſed lib. 7. cap. 42. ſeipſum interpretatur: *Poſt hæc edictum à judicibus datum eſt ut qui in hac expeditione tardi fuerant damnarentur. Biturigum quoque Comes miſit pueros ſuos, ut in domo beati Martini &c.* lib. 8. c. 18. *Gundobaldus comitatum Meldenſem ſuper Guerpinum (invaſit) ingreſſuſque urbem cauſarum actionem agere cœpit. Exinde dum pagum urbis in hoc officio circumiret, in quadam villa à Guerpino interficitur.* Sic enim locum mutilum uno verbo reſtituo. Idem de gloria confeſſor. cap. 10. & de vita patrum in S. Nicetio, & paſſim. Synodi Cabilonenſis II. ſub Carolo M. cap. 20. *Comites, qui poſt imperialis apicis dignitatem populum Dei regunt.* Hincmarus epiſtola pro Epiſcopis Galliarum & Germaniarum Chriſtianiſſimo Principi, quæ prima inter Buſæi Paralipomena excuſa

eſt, cap. 3. *Hujus glorioſa domus Dei decorem & locum habitationis gloriæ ejus fideliſſimè diligere & zelari debent non ſolùm Epiſcopi & ſacerdotes in ſedibus, ſed etiam Reges in regnis & palatiis ſuis, & Regum Comites in civitatibus ſuis, & Comitum Vicarij in plebibus, & quicunque patresfamilias in domibus ſuis.* Horum officium & munus *in pace & juſtitia facienda* præclarè traditur in Capitul. lib. 2. c. 6. & lib. 4. c. 5. Qui tandem extremo dominationis Carolinæ ſtirpis ex miniſtris domini facti latè dominati ſunt, donec priſtinæ dignitati ſenſim regnum reſtitutum. Nec verò omittendum eſt Comitum officium ſub prima Regum noſtrotum familia non ad vitam fuiſſe, ut quidam ſcripſerunt. Ad certum namque tempus eos tum conſtitutos mihi conſtat ex multis Gregorij locis, quorum inſignis eſt lib. 4. cap. 36. Vnde apud eum frequenter hæc verba leguntur, *ex Præfecto, ex Comite, ex Duce, ex Vicario*; & ille remototum exempla recenſet. Qnod item à Romanis deſumptum dubitari non poteſt, qui magiſtratus omnes ad certum tempus deſignatos habuere. Ideoque in Caſſiodori formulis lib. 6. & 7. omnibus ferè adſcribitur, *per Indictionem illam.* Duces autem Romani rei bellicæ & exercitibus regendis tantùm præpoſiti erant. Inde Duces limitum in Notitia Imperij, & Ducis Rhetiarum formula apud Caſſiodor. lib. 7. Apud Francos verò præerant quidem exercitui: verùm & jus quemadmodum Comites dixiſſe hæc formula oſtendit, & ex Gregorio Turonenſi planum eſt. Comitibus honore & poteſtate ſuperiores fuiſſe conſtat, pluréſque comitatus & Comites eorum curæ committebantur. Gregorius Turon. lib. 8. c. 18. *Nicetius per emiſſionem Eulalij à comitatu Arverno ſubmotus, ducatum à Rege expetiit, datis pro eo immenſis muneribus. Et ſic in urbe Arverna, Rutbena, atque Vcetica Dux ordinatus eſt.* Cap. 26. *Turonicis atque Pictavis Ennodius Dux datus eſt.* Ex quibus liqoet duodecim Comites ſub cura Ducis neceſſariò non fuiſſe, ut quidam aiunt. Sanè in annalibus Pipini, qui Aimoino ſubjuncti ſunt, lib. 4. c. 61, ita ſcriptum legitur: Pipinus *domum reverſus Griſonem more Ducum duodecim comitatibus donavit.* Quod ſi verum eſt, Pipini tantùm ævo id obſervatum dici debet. Soperiora namque Gregorij exempla aliud notant. Scitè VValafridus Strabo, pervetuſtus auctor, qui dominante ſecunda Regum noſtrorum familia claruit, in libro quem ille de rebus eccleſiaſticis ſcripſit, cap. 31. ubi ſeculi & Eccleſiæ dignitates comparat, Comites Epiſcopis, Doces Metropolitanis aſſimilat: *Archiepiſcopos, qui ipſis Metropolitanis preminent, Regibus conſeramus. Metropolitanos autem Ducibus comparemus; quia ſicut Duces ſingularum ſunt provinciarum, ita & illi in ſingulis provinciis ſinguli ponuntur. Vnde in Calchedonenſi Concilio jubetur ne una provincia in duos Metropolitanos dividatur. Quod Comites vel præfecti in ſeculo, hoc Epiſcopi ceteri in Eccleſia explent.* Sic ille. De Patriciis verò cap. 35. dicetur.

Vidvis et pvp. defensor] Itaetiam Ludovicus Pius Comites admonet Capitul. lib. 2. c. 6. *Pupillorum & viduarum & ceterorum pauperum adjutores & defenſores ſitis.* Sed præſtat caput longiùs exſcribere. Huic enim formulæ plane geminum eſt, & omnino ad illuſtrationem & explicationem non bujus tantùm loci, ſed & ſuperiorum & ſeqoentium clauſularum confert. *Proinde monemus veſtram fidelitatem ut memores ſitis fidei nobis promiſſa, & in parte miniſterij noſtri vobis commiſſi, in pace ſcilicet & juſtitia facienda, voſmetipſos coram Deo & coram hominibus tales exhibeatis ut & noſtri veri adjutores & populi conſervatores juſtè dici & vocari poſſitis: & nulla qualibet cauſa, aut munerum acceptio, aut amicitia cujuſlibet, vel odium aut timor, vel gratia ab ſtatu rectitudinis vos deviare compellat quin inter proximum & proximum ſemper juſtè judicetis. Pupillorum verò & viduarum & ceterorum pauperum adjutores & defenſores, & ſanctæ Eccleſia vel ſervorum illius honoratores, juxta veſtram poſſibilitatem ſitis. Illos quoque qui temeritate & violentia in furtis & latrociniis ſive rapinis communem pacem populi perturbare moliuntur, veſtro ſtudio & correctione, ſicut decet, compeſcite &c.* Synodus Ticinenſis ſub Ludovico Italiæ R. *Vt ſinguli Comites* (ita lego, non *conventus*, ut vitioſè editum eſt) *& exactores reip. in ſuis miniſteriis legalem procurent facere juſtitiam, pupillos & viduas protegant, per loca ſolita reſtaurent palatia, quibus, cùm inter dictaverit, nos legatóſque noſtros valeant recipere.* Optimè viduarum & pupillotum cauſa commendatur magiſtratibus, quos contrà improbus ille certiſſimam eſſe prætoribus prædam dicebat. Præclarum etiam illud, ut viduarum, pupillorum, pauperum cauſæ ante meridiem audiantur & definiantur, & cauſæ regiæ & potentum poſt meridiem, Capitul. lib. 2. cap. 33. & lib. 4. cap. 16.

In fisci ditionibvs] Comites tributa etiam curaſſe & ærario intuliſſe vel hic locus evincit. Illud quoque confirmat Gregor. Turon. lib. 6. c. 22. & lib. 7. c. 23. & Caſſiodor. lib. 6. cap. 21. rectori provinciæ id muneris adſcribit. Leges Ribuarior. tit. 45. *Si quis judicem fiſcalem, quem Comitem vocant.* Qua de re ejuſdem Gregorij Turon. inſignis eſt locus lib. 10. cap. 21. *Eunte autem Comite ut debitum fiſco ſervitium ſolitè deberet inſerre.* Quæ verba cum ultimis Marculfi componenda ſunt: *Per voſmetipſos annis ſingulis noſtris ærariis inferatur.* Vnde & tributum, inferenda dicitur in Capitularibus Caroli M. Addit. IV. cap. 116. Appendix Gregorij cap. 74. Aimoinus lib. 4. cap. 26. Exemplar V. C. Pithœi *fiſci dicationibus* habuit; cujus loco rectiùs in reg. *ditionibus* ſcriptum eſt.

Indicvlvs ad al. Reg.] Epiſtola eſt à Rege ad alium Regem ſcripta, legatis etiam miſſis. Cap. 9.

Fratri illi Regi] Vt hodie, ita tum quoque mutuò ſe Reges fratres dicebant. Alaricus R. ad Chlodoveum R. apud Gregor. Turonenſ. lib. 2. cap. 35. *ſi fratrer meus velit.* Choſroes Perſarum R. in epiſt. ad Iuſtinianum, in Menandri Protectoris excerptis de legationibus: Χοσρόης βασιλεὺς βασιλέων &c. Ἰουστινιανῷ Καίσαρι ἀδελφῷ ἡμετέρῳ, & alibi apud eundem ἀδελφοὺς. Poſſet tamen dici hoc capite Regem fratrem vocati, quòd eo ſeculo vixerit auctor quo regnum inter

fratres diviſum erat. Sed ſuperior interpretatio verior eſt.

Cap. 11. TRACTORIA LEGATORVM] Tractoriarum uſum à Romanis mutuatum eſſe hæc formula indicat. Sunt autem diplomata quæ dantur miſſis vel evocatis à Principe, ut curſu publico uti poſſint, quem alioqui abſque diplomate uſurpari fas non erat; adſcriptis etiam locis & manſionibus quibus ſumptu publico ali deberent. Commeatus enim in itinere præſtandus definiri his litteris ſolebat, ut hæc quoque formula exemplo eſt. Diplomata ſimul vocari inſignis locus Plutarchi in Galba oſtendit: ἐ τὰ καλούμενα διπλώματα σεσημασμένα δεῖξαντες ἀπεισάζοντες οἱ κατὰ πόλιν ἄρχοντες ἐν ταῖς τῶν ὀχημάτων ἀμοιβαῖς, ἐπιταχύνουσι τὰς ἐφόδους τῶν γραμματοφόρων: & ille poſtmodum Imperator, qui quòd ſine diplomatibus curſum uſurpaſſet, pedibus iter facere coactus eſt. *De tractoriis & ſtativis* titulus extat Cod. Th. & Cod. Iuſtinian. lib. XII. ubi plura Magnus Cujacius, qui hanc Marculfi formulam integram inſerit; quam tamen puriorem auctore exhibere conatus eſt, nos fide auctoris edidimus. Tractorias igitur à Francis frequentatas Marculfus docet, poſteàque Caroli ævo durasse ex Capitul. patet. Lib. 4. cap. 30. *Si quis litteras noſtras deſpexerit, id eſt, tractoriam quapropter Miſſos recipiendos dirigimus &c.* Quid verò unicuique in itinere commeatus præſtari deberet, Tractoria ſignabatur. Capitul. lib. 4. cap. 69. *Miſſi accipiant ſecundùm quod in ſua tractoria continetur.* Idque variè pro dignitate & qualitate (ut Capitula dicunt) perſonarum; ut ecce plus Epiſcopo, quem Rex mittebat, Abbati & Comiti non tantum, minus autem Vaſſallo decernebatur, quemadmodum Capitul. comprehenſum eſt. Lib. 4. cap. 72. *Epiſcopo panes* XL. *friſcinga tres, de potu modij tres &c.* quæ hujus formolæ ſpeciem referunt. Verùm Marculfi & Caroli M. temporibus non eò pertinuiſſe tractorias arbitror ut curſus publici uſum concederent, qui nullus tum erat; ſed ut equi, manſiones, ſumptus & viatica Miſſis à Principe directis aut ab eo èvocatis à ſubditis & provincialibus ſuppeditarentur, qui manſionaticorum & paratarum oneri tenebantur, qua de re ſuprà cap. tertio. Paratas enim pro ſpeciebus quæ in hac tractoria recenſentur accipio. De paratis Capitula Caroli & Ludovici apud Cariſiacum: *Conſtituite Comites & miniſtros reip. qui non diligant munera &c. qui illorum friſcinkas non prædentur. Cuſtodiant ſilvas, unde habeant paſtionem, defendant & excolant prata, unde habeant pabula: quatenus non ſit neceſſe vobis per quaſcunque occaſiones, quorumcunque hortatibus, circuire loca Epiſcoporum, Abbatum, Abbatiſſarum, vel Comitum, & majores quàm ratio poſtulat paratas exquirere, & pauperes eccleſiaſticos & fidelium veſtrorum manſuarios in carrucaturis & paraveredis exigendis gravare.* Tractorias olim apud Romanos non tantùm Imperator dabat, ſed & Præfectus prætorio & Magiſter officiorum. leg. 9. de curſu publico lib. XII. Cod. Hæc verò formula nomine Regis inſcripta probat non ab aliis quàm à Rege Francorum concedi ſolitas. Itaque petierunt Galliæ Epiſcopi à Carolo Calvo R. ut id illis tribueretur. Synodi Meldenſis cap. 71. *Ut auctoriſatam ſigillo regio roboratam more tractoria Chriſtianiſſimus Princeps ſingulis donet Epiſcopis.* Sanè hoc jus ſingulari beneficio quibuſdam conceſſum fuiſſe non negaverim. Tractoriæ autem ſpeciem refert vetus diploma Chilperici R. datum ſub die III. Kal. Maij anno primo regni Compendio, quo res ab avunculo Clodechario R. & Baldechilde Regina avia ſua Corbeiæ monaſterio donatas & privilegia conceſſa confirmat, & inter cetera annonas quaſdam à telonario Foſſatenſe annis ſingulis accipiendas, eàque de cauſa evectionem quoque concedit miſſo monaſterij, cui hæc procuratio committetur. cujus particulam mox exſcribemus. Inter formulas incerti auctoris (ſive in Appendice Marculfi cap. 10.) una extat quæ *Tractoria pro itinere peragendo* inſcribitur, & ab Epiſcopo cuidam, qui Romam orationis cauſa petit, traditur; & inter Varias (ſive inter Bignonianas) cap. 15. alia eſt peregrinationis item cauſa à Majore domus conceſſa. Et ambæ quidem precibus conceptæ ſunt, ut religionis cauſa peregrino manſionem, focum, panem & aquam tantùm largiri velint illi per quos iter facturus eſt, Dominúmque eis retributurum. Vna verò etſi eodem ferè ſtylo à Majore domus, qui tum Regis vices agebat, ſcripta eſt, precibus tamen agit, quia extra ditionem. Ita tractoriæ vocabulum latiùs extenſum eſt. Siquidem Carolus M. in præcepto S. Dionyſij de mercato, quo telonea & omnigeneris tributa ad mercatum venientibus remittit, illud ipſum tractoriam vocat, *per hanc noſtram tractoriam.* Itidémque Hludovici Pij de ipſa re diploma *Tractoria* dicitur.

OMNIBVS AGENTIBVS] Cujacius adjecit *in illo loco*, quaſi dicas, omnibus qui ibi degunt & habitationem habent. non ſatis convenienter, & præter auctoris mentem. Nec eſt etiam quod ad agentes in rebus quis referat, quorum in Romano imperio erant ſcholæ ſub Magiſtri officiorum diſpoſitione, qui variis officiis & miniſteriis deſtinabantur, & in frumentariorum locum ſucceſſiſſe Aurelius Victor teſtatur, de quibus titulus eſt lib. XII. Codicis, & ab Ammiano Marcellino & beatis Ambroſio & Auguſtino ſæpius memorantur. quod planè alienum eſt ab agentibus ad quos hæc formula. Itaque ejus vocabuli interpretatio ex eodem ſeculo, non aliunde petenda eſt. Vnicum è S. Dionyſij ſcriniis diploma id præſtabit. Præceptum Dagoberti R. de fugitivis: *Dagobertus Rex Francorum vir illuſter omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Comitibus, Centenariis, Vicariis & ceteris agentibus noſtris.* Idem de mercato: *Dagobertus Rex Francorum vir inluſter Leutone, Vulfione, Rancone Comitibus, & omnibus agentibus noſtris, Vicariis, Centenariis, & ceteris miniſtris reip. noſtræ.* ubi palam eſt agentes non aliud quàm miniſtros & officiales regios deſignare. Actionis quippe nomine officium ſignificabatur. Marculfus ſuprà cap. 8. *Ideo actionem comitatus, ducatus, patriciatus in pago illo, quam anteceſſor ſuus videtur egiſſe, ſibi ad agendum regendúmque commiſimus.* S. Auguſtin. ep. 70. Bonifacio Comiti: *Nempe omnes actus publicos, quibus occupatus eras, relinquere cupiebas.* Idem ſermone de diverſ. *qui aut militia cingulo detinentur, aut in actu ſunt publico con-*

ſtitnti. Victor Vticenſis lib. 2. *Cenſet primà tyrannus juſſione terribili ut nemo in ejus palatio militaret, neque publicas ageret actiones, niſi ſe Arrianum feciſſet.* Inde actionarij pro officialibus in legib. Longob. lib. 1. tit. 9. l. 18. *Damus in mandatis cunctis Epiſcopis, Abbatibus, ſeu actionariis noſtris ut hac omnia adimpleantur.* Gloſſæ: *Actionarij, Comites actiones & ima perquirentes.* Sic ſynodi Aurel. IV. c. 13. *publicis actionibus applicare.* Synodi Rhemenſis ſub Sonnatio Epiſcopo apud Flodoard. lib. 2. c. 5. *Inceſti communione priventur, & neque in palatio militiam neque agendarum cauſarum licentiam habeant.* id eſt, non ut poſtulare non poſſint, ſed ne officij exercendi facultatem habeant. Nam & Gregor. Turon. lib. 8. c. 18. Comitem *cauſarum actionem agere* dixit. Eodem pertinet & Gregorij Tur. inſignis locus lib. 4. c. 42. de Mummulo, cujus pater Autiſiodorentem comitatum regebat. *Cumque*, inquit, *ad renovandam actionem munera Regi per filium tranſmiſit &c.* Qui locus etiam oſtendit quod ſuprà diximus, comitatus ad certum tempus tunc datos, muneribúſque continuationem impetratam. Actor autem dominicus (de quo apud Gregor. Tur. lib. 9. c. 38. & in Capitul. lib. 4. cap. 3. & 41.) aliud eſt. Nam pro rationali & procuratore fundi alicujus regij accipitur.

EVECTIO] Gregor. Turon. lib. 9. cap. 9. *datis litteris & pueris deſtinatis cum evectione publica* Plura apud Cujacium ad leg. 15. de curſu publico lib. XII. Codicis. Quibus addere viſum eſt quod ex veteri diplomate Chilperici R. exſcripſimus, cujus antè mentio facta eſt. *Ita ut telonarius qui per teloneum Foſſenſe agere videtur, annua illatione hac omnia ad Miſſos ipſius monaſterij qui inde directi fuerunt dare & adimplere teneatur; imóque & evectionem ad ipſum Miſſum, qui ad hoc exigendum ambularet, perpetualiter abſque renovata tracturia annis ſingulis dare præcipimus, hoc eſt veredos ſeu paraveredos* X. *panis nitidi* X. *ſequentis* X. *vini mod.* I. *cerviſia mod.* I. *lardi lib.* X. *carnis pondo* XX. *caſei lib.* XII. *piſorum lib.* XX. *caprum* I. *pullos* II. *ova* X. *olei lib.* II. *gari lib.* I. *piperis nuciam* I. *cumini uncias* II. *ſal, acetum, olera, lignum ſufficienter. Hæc omnia ſuperiùs commemorata locis convenientibus, annis ſingulis, eiſdem tam euntibus quàm redeuntibus abſque mora dare & adimplere deberetis, etiam ad revertendum carra* XII. *de loco in locum per loca conſuetudinaria.*

EVECTIO SIMUL ET HUM.] Humanitas pro cibo. Optatus lib. 5. p. 59. a. *Vindicent ſibi & miniſtri*, (id eſt *Diaconi*, ſic Commodianus) *qui menſæ dominicæ famulantur, ut pro humanitate exhibita ab invitatis gratulatio eis referatur.* Caſſiodor. lib. 6. cap. 3.

VEREDOS SEU PARAVEREDOS] Procopius de bello Perſico lib. II. ὁ ᾗ ἵπποις δημοσίοις ἐχώμενος, ὥς δὴ βερέδους καλεῖν νενομίκασι. Multa Cujacius ad tit. de curſu publico, & Fr. Pithœus in Capitularium Gloſſario; ad quos lectorem remitto. Enumerationis verò quæ ſequitur non diſſimilia ſunt principalia reſcripta de annonis ſingulis diebus certis perſonis præſtandis, apud Trebellium Pollionem & Vopiſcum.

AUCAS] Anſeres habet Cujacius; & recta eſt interpretatio. Sed *aucas* ſeculi vocabulo ſcriptum fuiſſe fides MS. teſtatur. Leg. Alaman. tit. 98. 18. *ſi auca fuerit involata.* 19. *ſi accipiter qui aucam mordet.* In traditione bonorum in villa Hoſtheim anno DCCCLXXVI. traditionum Fuldenſium lib. 2. *Oves* XL. *auca* XVIII. *pulvilli* II. *capones* II. quod nomen etiam hodie Aquitani retinent.

GARI] Liquamen Romanis maximè celebratum. Auſonius ad Paulinum ep. XVI.

FACULAS TANTAS] ligni ſcilicet. In epiſtola Valeriani ad procuratorem Syriæ apud Trebellium Pollionem, *ligni quotidiani pondo mille.* Nam & in quibuſdam locis ubi rarius eſt appenditur, ut ibidem eruditiſſimus Caſaubonus obſervavit.

PRÆCEPTUM DONATIONIS] inter virum & uxorem, ut ſeries oſtendit, liberis non extantibus, uſufructus nomine ei qui ſuperſtes fuerit. Eodem pertinet cap. 7. lib. 2. cujus ſi non eadem omnino verba, eadem prorsùs mens. Verùm differentia in eo eſt quòd hæc ante Regem facta ſit, ideóque præceptum dicitur, & inter regales chartas traditur; altera verò, non ante Regem, ſed inter chartas pagenſes lib. II. refertur. Quæ donationis inter virum & uxorem mutuæ ſpecies apud nos obſervatur, eaſdémque planè et leges conſtituit Pariſiorum conſuetudo cap. 280. Cap. 12.

PRO EO QUOD FILIOR. PROCREAT.] Hoc caſu donationem ita conceptam permittit lex Ribuariorum tit. 50. *Si quis procreationem filiorum vel filiarum non habuerit, omnem facultatem ſuam in præſentia Regis, ſive vir mulieri, vel mulier viro, ſeu cuicunque libet de proximis vel extraneis, adoptare in hereditatem, vel in adfatimi per ſcripturarum ſeriem, ſeu per traditionem & teſtibus adhibitis ſecundùm legem Ribuariam licentiam habeat.* Tit. 51. *Quod ſi adfatimus* (id eſt, donatio) *fuerit inter virum & mulierem, poſt diſceſſum amborum ad legitimos heredes revertatur; niſi tantùm qui parem ſuum ſupervixerit, in eleemoſyna vel in ſua neceſſitate expenderit.* Id ex teſtamento mutuo inter virum & uxorem, Valentiniani Novella approbaro, petitum eſſe dici poteſt.

PER MANUM NOSTRAM] Sic cap. proximo: *per manum noſtram tranſvulſum.* & paulò poſt: *nobis voluntario ordine viſus eſt laſovuerpiſſe vel condonaſſe, & nos prædicto viro illi ex noſtro munere largitatis, ſicut ipſius illius decrevit voluntas, conceſſimus.* Leg. Ribuar. tit. 50. *in præſentia Regis.* Ideoque & hæc donatio præceptum donationis inſcribitur, quòd ante Regem peracta ſit. Poſſeſſionis enim ſolenniter transferendæ duo tum modi, aut in judicio ante Comitem & judices ſuos, quos Scabinos dicebant, aut in Regis præſentia in palatio. Quæ cauſa fuit Marculfo in duos libros opus ſuum partiendi, ut ſingillatim horum negotiorum formulas traderet. Capitul. Benedicti Levitæ lib. 6. cap. 212. *Qui filios non habuerit, & alium quemlibet heredem ſibi facere voluerit, coram Rege vel coram Comite & Scabinis vel Miſſis dominicis, qui ab eo ad juſtitias faciendas in provincia fuerint ordinati, traditionem faciat.* Teſtamentum verò viri & uxoris Novella 4. lib. 2. Valentiniani ap-

probatum, in præſentia Principis fiebat, ſaltem venia impetrata, & relatione facta. *Nam cùm liceat* (inquiunt Impp.) *cunctis jure civili atque prætorio, liceat per nuncupationem, liceat municipalibus geſtis judicia ſuprema componere, proculdubio manebit firmior hac voluntas quæ teſtimonio Principis & ſubſcriptione conditoris firmatur.* cui congruit l. *Omnium.* C. de teſtament. unde hanc donationis formam fluxiſſe probabile eſt.

AVT MVNERE REGIO] Eandem hîc tangit bonorum diviſionem quam ſuprà cap. 3. notavimus. Beneficium namque, alode, & comparatum his verbis ſignificantur. *Munere regio*, id eſt per beneficium Regis, quod poſtea feudum dictum eſt; licèt non ignorem à Regibus tunc quoque in proprietatem prædia data, ut infrà cap. XVII. Alodi verò rectè parentum nomen ſubjungitur. Propriè enim alode illud eſt quod à parentibus acceptum poſſidetur. Sic lib. 2. cap. 4. 6. & 9. Itaque *comparato* opponitur lib. 2. cap. 7. *tam de alode, aut de comparato, vel de quolibet adtractu.* cap. 12. *tam de alode paterna quàm de comparato.* Incerti auctoris (ſive Appendicis Marculfi) formula 47. *tam quod alode parentum quàm ex meo contractu mihi obvenit.* & cap. 49. formularum Romanarum (ſive Sirmondicarum) cap. 14. & 38. Ioannes VIII. PP. Ludovico R. epiſt. 139. de Boſonis filiabus, ut eis bona paterna redderentur: *Et pro noſtro amore integriter ipſas proprietates, quas vos alodes dicitis, reddat.* Sic quoque hereditas paſſim pro alode dicitur, Leg. Salic. tit. 62. leg. Ribuarior. tit. 58. Nam quod in titulo *alodes* dixerant, in diſpoſitione *hereditatem* vocant. Marculf. lib. 2. c. 7. *tam de alode quàm de comparato*, eadem poſtea repetendo, *tam de hereditate parentum quàm de comparato.* Vita Caroli M. apud Adhemarum: *Ibique multitudo Saxonum baptizata eſt, & ſecundùm morem, omnem ingenuitatem illorum & alodem manibus gurpierunt, ſi ampliùs immutaſſent*, quæ eadem Reginoni *ut perderent ingenuitatem & hereditatem* dicuntur. Traditionum Fuldenſium lib. 2. Abbatiſſa Emhil donat *propria hereditatio ſua terram in diverſis videlicet locis tam de paterno quàm & de materno jure ad me pertinentem.* Alibi ſæpe *paternum aut maternum alode.* Rhenanus & Vadianus arbitrantur alodij vocem inde natam quòd ea bona familiis velut coagmentata & conjuncta eſſent, à Germanica voce *anlode.* Tentari poſſet ab alia Germanica voce originem ducere *ald*, quæ vetus antiquúmque declarat, auctore Aventino in Gloſſario. quæ notatio ad hereditatis nomen & paternam terram proximè accedit. Pandem verò & comparatum alode dictum, & generaliter omnis proprietas hoc cenſita nomine, ut ad Capitula obſervat ſæpe nominatus vir magnus Franciſcus Pithœus. In adnuntiatione Hludovici Regis: *Et illorum alodes de hereditate, & de conquiſitu, & quod de donatione noſtri ſenioris habuerunt.*

DRAPPIS] Synodi Piſtenſis anni DCCCLXIII. cap. 1. *Et ſicut quando ſolemus de iſtis frequentibus itineribus reverti ad manſiones noſtras detonſi & decalvati, cum drapis & calceamentis depannatis. & tunc nos reficimus & reparamus.* Variar. formul. (ſive Bignonianar.) cap. 8. & 13. *aurum & argentum & drapalia.* Quod panni ſeu veſtimenti genus, hodie nomen apud nos retinet, *drap.*

PRÆCEPTVM DE LÆSIVVERPO] Cap. 15.
Formula eſt traditionis per quam poſſeſſio in palatio & in Regis præſentia transfertur.

FIRMISSIMVM] Quod enim in præſentia Principis actum eſt, omnes ſolennitates ſuperat. Immo qui *teſtamentum Regis* (id eſt, inſtrumentum) *abſque contrario teſtamento falſum clamaverit, non aliunde niſi de vita componat.* Leg. Ribuar. tit. 62. 7.

PER FISTVCAM] Tradita videlicet feſtuca in ſignum tranſlatæ poſſeſſionis. Multis quippe tum utebantur traditionum ſymbolis, per glebam, ſive terram & herbam, ut loquuntur formulæ incerti auctoris (id eſt, Appendix Marculfi) cap. 19. & 43. per virgam aut baculum. Vetus venditionis inſtrumentum apud Briſſonium form. lib. 6. *Tu paſcuti fuſte illum inveſtito, tu ſegnito fuſtem manu capito.* & aliàs ſæpe. Per chirotecam. Robertus Comes & Abbas S. Martini anno ſeptimo regni Odonis Regis: *Reddimus Dociacum, admoniti, ad ejus ſepulchrum veniens per guantum noſtrum.* Per librum, ut ad Goffridum Vindocinenſem obſervat vir eximiæ eruditionis Iac. Sirmondus, baculóſque & chirothecas & ejuſmodi traditionum ſymbola multa in tabulario ſancti Albini hodie quoque extare teſtatur. Per anulum Comitis. Ver. form. *Genitor ſuus dimiſit per fiſtucam & anulum ipſius Comitis, ipſi advocato tradidit in ſua eleemoſyna.* Per cultellum cum ceſpite & feſtuca. Tabularium S. Benigni Divionenſis: *Fulchardus per vuadium ſuum & cultellum ſuum cum feſtuca & ceſpite coram præſentia bonorum hominum qui ibidem aderant ſa exutum fecit, & ſecundùm legem ſuam Miſſis beati Benigni publicè tradidit, Aldegario videlicet monacho & Præpoſito ejuſdem monaſterij, & Godefrido nomine tenus monacho, res quas per pretium Berthiloni Chorepiſcopo & Abbati atque monachis ejuſdem loci vendiderat, acceptis librarum VII. pretio. Anno XXVIII. regnante Carolo R.* Fiſtucæ verò frequens in eam rem uſus. Marculfus lib. 1. cap. 21. *quod in præſenti per fiſtucam eas eidem viſus eſt commendaſſe.* Lib. 2. c. 14. *pars parti tradidiſſe, & per fiſtucam omnia partitum eſſe dixiſſe.* Leg. Salicæ tit. 48. ubi qui modus donationis faciendæ fuerit & poſſeſſionis transferendæ traditur, & tit. 52. Frequentia hujus traditionis ex facilitate deſcendit, quod fiſtuca obviam ſæpe occurrat. Id luculenter deſcribitur in conceſſione Guidonis Comitis Pictavorum, quam ego doctiſſimo viro Ioh. Belio Fontenaienſis apud Pictonas præfecturæ Advocato regio lubens acceptam refero. Dignus profectò qui in hanc rem exſcribatur locus. *Vobis & omnibus aliis adhinc inantea permitto, concedo, & ad integrum reſtituo terras eaſdem & cetera omnia cum omnibus priſtinis conſuetudinibus, ſicut ipſe & mater mea cum illo tenuerunt, & monaſterio S. Trinitatis dederunt, ut habeatis & teneatis firmiſſimo ſtabilimento vos & poſteri veſtri. Tunc inclinavit ſe Comes, & accepit viridem ſcirpum, nam domus recenter erat juncata, ſicut ſolemus facere quando aliquem perſona potentis vel*

Digitized by Google

vel dominum ſuſcipimus vel amicum. Tunc junco ipſo non tam donum faciens quàm reſtaurationem, dedis duobus fratribus qui præſentes aderant, id eſt, Domno Claro & fratri David &c. Anno ab incarnatione Domini MLXVIII. *Indict.* VII. X. *KL. Iuny. Acta eſt iſta conceſſio à venerabili Comite Pictavorum Vvidone infra terram quæ vocatur Maritima apud Eccleſiam S. Saturnini.*

VVERPISSE] id eſt, dimittere, & ſic alium veſtire. Vita Caroli M. apud Adhemarum: *ingenuitatem illorum, & alodem manibus gurpierunt*, quo loco in quibuſdam exemplaribus, non *gurpierunt*, ſed *dulgtum fecerunt* ſcriptum eſſe V.C. Petrus Pithœus notavit, quæ verba eodem recidunt. Chronicon S. Benigni Divionenſis ſub Rodulfo R. Robertus Vicecomes *in ipſo placito in præſentia principum eoſdem ſervos vvirpivit & ſancto Benigno reddidit.* Eo etiam referendum quod in formùla XLIII. incerti auctoris dicitur *de ipſis rebus ſe exitos eſſe dixiſſe*. nam rem dimittendo & ſe exuendo, alium inveſtiebant. Quo vverpiendi verbo hodie utimur. in jure enim dimittere, *deſguerpir* dicimus. Inde vidua in veteribus Gallicis ſcriptis *la guerpie*, quaſi relicta, dicitur. Froſſart. hiſt. vol. 1. cap. 242.

LÆSOVVERPISSE] Leg. Salicæ tit. 48. hæc traditur donationis forma, quæ à Marculfo non longè recedit: *in mallo &c. & ſic feſtucam in laiſum ejus jactet, & ipſi in cujus laiſum feſtucam jactaverit, In caſa ipſius manere, & hoſpites tres ſuſcipere &c.* Fr. Pithœus ex vet. gloſſar. *in laiſum* in ſinum interpretatur, huncque eleganter vulgare forenſe verbum *tendre le giron* refert. Itaque læſonverpiſſe eſt rem aliquam dimiſiſſe & alteri tradidiſſe feſtuca in ſinum jactata.

ACCOLABVS] Hæc enumeratio omnibus inſtrumentis adſcripta eſt, ut exempla proferre fruſtra ſit. Accolæ verò qui heic nominantur ſunt coloni ſeu adſcriptitij qui ſimul cum prædiis venibant; ut & de villicis, ſaltuariis, & actoribus apud Iuriſconſultos exempla extant. Chartul. S. Martini; *cum hominibus ibidem commanentibus, quos colonario ordine vivere conſtituimus.* Servorum autem quæ fuerit apud Germanos veteres conditio apertè declarat Tacitus; *Servis non in noſtrum morem deſcriptis per familiam miniſteriis utuntur. Suam quiſque ſedem, ſuos penates regit; frumenti modum dominus, aut pecoris, aut veſtis ut colono injungit; & ſervus hactenus paret.*

Cap. 14. ERGO COGNOSCAT] Si ad proximam præfationem hæc referas, abſona & aliena erunt. Nam cùm in ſuperiori præfatione loci ſancti ſiat mentio, heic de inluſtri viro loquitur. Verùm & hæc & quæ ſequuntur ad primam & ſecundam præfationem referenda, quæ de donationibus à Rege fidelibus ſuis factis ſcriptæ ſunt.

FARINARIIS] Farinarium pro piſtrino dicit, ut & alij non pauci medij ſeculi ſcriptores. Leg. Salicæ tit. 24. 3. *Si quis ſclusam de farinario alieno ruperit.* Tit. XXXIII. 3. *ſi quis viam quæ ad farinarium ducit clauſerit.* Diploma Caroli Simplicis R. de S. Martini cœnobio, *cum vineis, culturis, ſilvis, pratis, farinariis.* In traditionibus Fuldenſibus lib. 2. *totum & integrum, terris, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, molinariis &c.*

QVICQVID EXINDE FACERE] Sic cap. præced. & cap. 17. Gregor. Turonenſ. lib. 10. c. 31. *Cui aliquid de fiſci ditionibus eſt largitus, dedítque ei poteſtatem faciendi de his rebus quæ voluiſſet.*

CONFIRMATIO] Vide infrà cap. 35. Confirmatio eſt à Rege locis ſanctis & venerabilibus indulta, quam ſolemne erat à Principe impetrari. Privilegia enim & cetera ejuſmodi a Principibus indulta, poſt illos ſucceſſorum confirmatione opus habent. Ceterùm de confirmationibus ejuſmodi rerum Eccleſiarum agit Hincmarus de divortio Hlotharij & Thietbergæ pag. 399. & 412. ubi querelaoi inſtituit adverſus Reges ſui temporis, qui ſpecie confirmationis ab Eccleſiis & locis ſanctis petitæ, & quam liberaliter indulgebant, bona tamen quæ eâ deſignabantur occupabant, & aut ſibi retinebant, aut fidelibus largiebantur. quam in verſutiam latè invehitur. Cap. 16.

CONFIRMATIO] Confirmatio eſt à Rege conceſſa, ejus quod ab anterioribus Regibus quibuſdam perſonis ex fiſcó donatum fuerat, non in beneficium ſeu feudum, (morte quippe accipientis finiebatur) ſed in proprium, ut ad ſucceſſores etiam transiret. Quod ex his verbis manifeſtum eſt: *Et ipſe & poſteritas ejus eam teneant & poſſideant, & cui voluerint ad poſſidendum relinquant, vel quicquid exinde facere voluerint ex noſtro permiſſu libero perfruantur arbitrio.* Theganus Trevirenſis Chorepiſcopus de geſtis Ludeuvici Imp. cap. 19. ejus liberalitatis nomine Ludovicum extollit: *In tantum largus ut villas regias, quæ erant ſui & avi & tritavi, fidelibus ſuis tradidit eas in poſſeſſiones ſempiternas, & præcepta conſtruxit &c.* quæ tamen non rectè Falcetus de beneficiis intelligit, & præter auctoris mentem feudorum ſucceſſionis & proprietatis inde deducit originem antiquit. lib. 8. c. 18. In chartulario S. Martini Turonenſis extat ejus donationis diploma Caroli Simplicis R. Odoni Comiti factæ: *Placuit fidelem noſtrum de rebus proprietatis noſtræ donare, ut quicquid pro utilitate jure proprietario facere decreverit; licentiam habeat & poteſtatem faciendi, donandi, vendendi ſeu commutandi. Anno* x. *regni Indict.* XII. *Narbone.* Itémque alia ejuſdem Odonis tum Regis Ebolo Comiti. Sic etiam accipio *in alodium dare* ſynodi Meldenſis cap. 41. Cap. 17.

DE REGIS ANTRVSTIONE] Ex hac formula apparet antruſtionem dici fidelem Regis, qui ſe fidem ei ſervaturum juramento ſpopondit. quod & nomen indicat. Fidem enim *trevv* hodie quoque Germani vocant, ut & apud Aventinum in gloſſario *drou & dravv.* quæ non niſi pronuntiatione differunt. Itaque antruſtiones fideles ſunt, leudes, ut paſſim Gregor. Turon. eos vocat, & auctor appendicis ad Gregorium, ſive is Idacius ſive Fredegarius ſit, aut, ut ſequens ætas dixit, vaſſi & vaſalli. Inde truſtis legi Salicæ tit. 43. 4. *Si quis eum occiderit qui in truſte dominica eſt,* XXIV. *denariis qui faciunt ſolidos* DC. *culpabilis judicetur.* Aliter verò in reg. MS. legis Salicæ, quæ Marculfo noſtro præpoſita eſt, concipitur, quod proximè huic formulæ accedit: *Si* Cap. 18.

quis antruſcionem dominicum occiſſerit, malb. malcho, XXIV. *denariis qui faciunt ſolidos* DC. *culpabilis judicetur.*

VNA CVM ARIMANIA SVA] Ita edidi, Fr. Pithœum ſequutus, qui ad tit. 43. leg. Sal. hanc formulam exſcripſit; etſi regium exemplar, non *arimania*, ſed *arma* habeat. Hæſi certè aliquandiu utrum eligerem, quòd per arma jusjurandum olim præſtitum memineram, itémque illud interpretari poſſe putarem de eo qui armis ornatus, ut par erat, conſpectum Principis adit. Vicit me tandem auctoritas Pithœi; quam etiam ratio ſuadet. *Arimania* ergo heic pro familia uſurpatur. Sanè eo nomine ſervorum ſeu colonorum ſpeciem ſignificari multis ex inſtrumentis manifeſtum eſt. Vvido Imp. in legibus Francicis & Longobardicis adjectis tit. 5. *Nemo Comes, neque loco ejus Præpoſitus, neque Sculdaſius ab arimannis ſuis aliquid per vim exigat præter quod conſtitutum legibus eſt, ſed neque per ſuam fortunam in manſione arimani ſe applicet &c.* Tit. VI. 2. *Si ex præcepto imperiali Comes loci ad defenſionem patriæ ſuos arimannos hoſtiliter præparare monuerit &c.* Diploma Conradi Imp. pro Eccleſia Mutinenſi anno MXXXIX. apud Sigonium de regno Italiæ lib. 8. *caſtella, villas, manſos, ſervos & ancillas, arimanos & arimanas.*

IN MANV NOSTRA] Manibus enim datis, more Francico, fidelitas promittebatur. Annales Pipini inſerti Aimoini continuationi lib. 4. c. 64. *Illuc & Taſſilo Dux Bajoariorum cum primoribus gentis ſuæ venit, & more Francico in manu Regis in vaſſaticum manibus ſuis ſemetipſum commendavit. fidelitatémque tam ipſi Regi Pipino quàm filiis ejus Carolo & Carlomanno jurejurando ſupra corpus ſancti Dionyſij promiſit.* qui locus fidelitatis illius morem apertè tradit, & Marculfum omnino illuſtrat. Sacramenti verò formulam, qua conceptis verbis ſuper ſanctorum reliquias jurabatur, ediderunt P. Pithœus una cum ſecundæ Regum familiæ hiſtoricis, Fr. Pithœus in Gloſſario, & Faucetus antiquit. lib. 6. c. 5. ideóque non exſcribo. Hominium id poſtea dictum eſt; cujus formulas poſterioribus ſeculis varij variè pro more regionis tradiderunt. Richardi Capuæ Principis fidelitatis jusjurandum lib. 1. regiſtri Gregor. VII. Papæ extat. Videndi Fulbertus apud Ivonem Carnotenſem Decreti par. 12. c. 76. Radevicus lib. 3. c. 29. lib. 2. feudorum tit. 6. & 7. Gallica verò lingua pleræque civitatum leges & conſuetudines, liber 11. MS. legum Pariſiorum & Aurelianenſium, Butellerius in Summa rurali. Sed ut ad annales Pipini redeam, ſcitè *ſeipſum commendavit* ſcriptum eſt. *Se* namque *commendare*, pro hominium ſeu fidelitatem facere tunc uſurpabatur. Hincmarus de Villa Noviliaco (Eruditorum etenim conjecturæ, qui hujus opuſculi eum auctorem faciunt, libens accedo) *Proceſſu denique temporis commendavit Donatus filium ſuum Gozelum Carolo Regi; cui in beneficium dedit Carolus villam Novilliacum cum appendiciis ſuis.* Nithardus lib. 2. *Qui omnes commendati eidem ſacramento fidem firmaverunt.* Conceſſionis præceptum à Ludovico Imp. Hiſpanis datum: *Noverint tamen iidem Hiſpani ſibi licentiam à nobis eſſe conceſſam ut ſe in vaſſaticum Comitibus noſtris more ſolito commendent.* Diviſio regni Ludovici Pij cap. VI. Sic etiam accipienda hæc verba, *ſe illi commiſit*, apud Frodoardum ad an. 922. 924. & 940. Illud poſtremò obſervandum, fidelitatem hodie quidem feudi cauſa tantùm præſtari; tum verò, ut ex hac formula patet, etiam citra beneficium plerique ejuſmodi ſacramento fidem ſuam obſtringebant, ſervitiúmque Principi profitebantur, non tamen fortaſſe ſine ſpe aliquod beneficium poſtea à Principe obtinendi. Solebant enim Reges his fidelibus ſuis beneficia ſeu feuda vacantia conferre. Conceſſionis præceptum Ludovici Imp. pro Hiſpanis: *ſi beneficium aliquod quiſpiam eorum ab eo cui ſe commendavit fuerit conſecutus, ſciat &c.* Sangallenſis de geſtis Caroli M. lib. 1. cap. 22. de quodam Epiſcopo: *Hic habuit unum vaſſallum non ignobilem civium ſuorum valde ſtrenuum & induſtrium, cui tamen ille, ne dicam aliquod beneficium, ſed ne unum quidem aliquando blandum ſermonem impendit.* ubi vaſallum ſine feudo & beneficio nominat. Vid. Capitul. lib. 3. cap. 73. Poſſent & alia non pauca ejuſdem rei exempla proferri.

TRVSTEM] id eſt, fidem. Leg. Sal. tit 43. Decretio Chlotarij R. cap. 3. Vnde *antruſtio*, de quo antea.

VVIRGILDO SVO] Vvirgildus tum vocabatur pecunia quæ pro homicidio aut alio delicto defuncti heredibus & propinquis ſolvebatur; fredum verò quicquid ex eadem cauſa fiſcus capiebat. Nam apud Germanos veteres certa pecuniæ ſumma delicta æſtimabantur, neque homicidium morte lui lex erat. Leg. Bajuvar. cap. 1. tit. 7. 3. *Nulla ſit culpa tam gravis ut vita non concedatur.* Cap. 11. tit. 1. 4. *Vt nullus Bajuvarius alodem aut vitam ſine capitali crimine perdat, id eſt, ſi in necem Ducis conſiliatus fuerit, aut inimicos in provinciam invitaverit &c. Cetera verò quæcunque commiſerit peccata, quouſque habet ſubſtantiam, componat ſecundùm legem.* Vides facinoroſos nec vita nec bonis privari, niſi in majeſtatis crimine. in ceteris pecuniariam fuiſſe pœnam, quæ *compoſitio* dicebatur. Idem in reliquis ejuſdem ævi legibus obtinet. Morem hunc antiquiſſimum obſervaverat Tacitus: *Suſcipere tam inimicitias ſeu patris ſeu propinqui quàm amicitias neceſſe eſt. Nec implacabiles durant. Luitur enim homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque ſatisfactionem univerſa domus.* Ideoque frequenter in vet. legib. & capitulis hæc verba reperias *de vita componat*, & Capitul. lib. 3. c. 20. *ſi quis convictus fuerit perjurij, perdat manum aut redimat.* Vveregildus igitur *compoſitio* dicitur quæ propinquis præſtatur luendi homicidij aut alterius criminis cauſa. Præter vet. leg. in quibus ſæpius id occurrit, Capitul. lib. 4. c. 13. 25. 28. *Qui hominem publicam pœnitentiam agentem interfecerit, bannum noſtrum in triplo componat, & vvirgildus ejus proximis perſolvatur.* Burchardus in lege familiæ: *Ius erit familia ut de vveregelde fiſcalini hominis quinque libræ ad cameram reddantur, & duæ libræ & dimidia amicis ejus contingant.* Item *vveregeldum reddat, & cum proximis pacem faciat.* In Vvillelmi Normanni Angliæ R. legibus apud Rege-

rium Hovedenum annalium parte poſt. in Henrico II. *Vvere ſuum id eſt pretium redemptionis ſuæ ſolvat.* Inde *triniumgeltum* & *niungeldum* pro triplici & nona compoſitione in legib. Bajuvar. tit. 2. c. 13. & tit. 8. c. 1. & 2. leg. Alaman. tit. 7.

SOLID. DE. ESSA CVLP.] Quæ Salica & magna eſt compoſitio, Leg. Sal. tit. 43. & paſſim. Pragmaticum Regum Lotharij & Ludovici pro Eccleſia Pariſienſi: *Si fortè calliditate judicis aut alicujus perſonæ ipſæ immunitates alicubi inruptæ fuerunt, priſcorum lege id eſt ſolidis* DC. *multetur.*

Cap. 19. PRÆCEPTVM DE CLERICATV] Iam monuimus præceptum apud Gregorium Turonenſem, Marculſum, & alios pro diplomate Principis accipi. Præceptum igitur de clericatu heic dicitur Regis epiſtola qua licentiam alicui concedit ut Clericus fieri poſſit. Nam abſque Principis conſenſu Clericos ordinari mos non erat. quod apertè hæc formula teſtatur. Adalberonis Remenſis Archiepiſcopi epiſtola, quæ 57. eſt inter Gerberti epiſtolas: *Perfidiæ ac infidelitatis crimine in regiam majeſtatem arguor detineri, eò quòd nepotem meum, Clericum videlicet meæ Eccleſiæ, licentia donaverim, quia & palatium adierit, & dono alterius Regis epiſcopatum acceperit ejus regni quod ſenior Lotharius in proprium jus revocaverat, quòdque gradus eccleſiaſticos ei poſtmodum contulerim abſque licentia & auctoritate ſenioris mei.* Synodi Aurelianenſis I. cap. VI. *De ordinationibus Clericorum id obſervandum eſſe decrevimus, ut nullus ſecularium ad clericatus officium præſumat accedere niſi aut cum Regis juſſione, aut cum judicis voluntate.* Ejus rei ratio redditur à Carolo M. apud Anſegiſum lib. 1. cap. 114. ubi id quoque renovata conſtitutione ſancitur. *De liberis hominibus qui ad ſervitium Dei ſe tradere volunt, ut priùs hoc non faciant quàm à nobis licentiam poſtulent. Hoc ideo quia audivimus aliquos ex illis non tam cauſa devotionis hoc feciſſe quàm pro exercitu ſeu alia functione regali fugienda, quoſdam verò cupiditatis cauſa ab his qui res illorum concupiſcunt circumventos audivimus. & hoc ideo fieri prohibemus.*

DE CAP. BENE INGENVVS] Adnuntiatio apud Piſtas an. DCCCLXIV. cap. 28. MS. *Vt illi Franci qui cenſum de ſuo capite vel de ſuis rebus ad partem regiam debent, ſine noſtra licentia ad caſam Dei aut ad alterius cujuſcunque ſervitium ſe tradere voluerint, Comites vel Vicarij hoc eis non conſentiant, ſed ex banno noſtro prohibeant.*

IN PVLATICO PVBLICO] Pithœus ad tit. 26. leg. Sal. hanc particulam exſcribens *polyptico* legit, rectiùs ſanè & concinniùs. Manuſcripti tamen libri lectio retinenda videtur, quamquam barbara, ſed quæ linguæ corruptionem prodat. Nam polyptichum ſignificat, & ab eo deductum eſſe apparet. Hodie quidem eccleſiaſticorum beneficiorum & redituum notitias & catalogos *Poulier* dicimus. Itaque nil immutandum. Senſus autem hujus loci hic eſt, Regem licentiam alicui dare Clericum fieri, ſi quidem ingenuus ſit, non ſervus publicus, aut colonus, ſive adſcriptitius, qui in publicis rationibus ſeu polyptychis cenſitus & inſcriptus non ſit. Quo pertinet ſynodi Rhemenſis ſub Sonnatio Epiſcopo decretum apud Flodoard. hiſt. Rhem. lib. 2. cap. 5. *Hi vero quos publicus cenſus ſpectat, ſine permiſſu Principis vel judicis ſe ad religionem ſociare non audeant.* Rationes autem publicæ polyptycha dicuntur. In leg. 18. de diſcuſſorib. Cod. Th. quæ initio Impp. *polypticha* dixerant, in fine eadem *ratiocinia publica* vocant. quod ibidem etiam rectè Anianus interpretatur. Vegetius de re militari lib. 2. c. 19. Caſſiodor. Variar. lib. 5. cap. 14. Plenè autem de polyptychis agit Magnus Cujacius Obſervat. lib. 4. cap. 27.

COMAM CAPITIS] Comam namque Clerici ordinandi deponebant. Gregor. Turon. lib. 3. cap. 18. de Chlodovaldo Chlodomeris R. F. *ſibi propria manu capillos incidens Clericus factus eſt.* lib. 4. cap. 4. de Macliavo Britanno: *Veneticam urbem expetiit, ibique tonſuratus & Epiſcopus ordinatus eſt. Mortuo autem Chanaone hic apoſtatavit, & demiſſis capillis uxorem quam poſt clericatum reliquerat, cum regno fratris ſimul accepit.* Hic enim Macliavus cùm clericatui renuntiare vellet, demiſit capillos, id eſt, comam nutrire cœpit. Inde pleriſque ſynodis cavetur ne Clerici comam nutriant. Lubet heic obiter adnotare, cùm Childebertus & Chlotarius Reges de fratris filiis interficiendis conſilium caperent, Clotildæque matri utrum illos tonderi an interfici mallet nuntiarent, tonderi non accipi ut Clerici aut monachi fierent, ut plerique intelligunt, ſed an vellet eos à regni ſucceſſione removeri, inciſa cæſarie, quam prolixam & vetuſtè comptam Reges regiique tum Principes alebant. Id apparet ex his apud Gregor. Turon. verbis lib. 3. c. 18. *utrum inciſa cæſarie, ut reliqua plebs habeantur.*

DE DIVISIONE PER REG.] Familiæ erciſcundæ judicij formula eſt, qua Rex dividendæ hereditatis cauſa ad petitionem partium Miſſum ſuum delegat. Leges Longob. lib. 2. tit. 29. Flodoardus lib. 3. c. 27. Huc planè facit Gregor. Turon. locus lib. 9. c. 33. *In qua cauſa Theutarius Preſbyter, qui nuper ex referendario Sygiberti Regis converſus preſbyterij honorem accepit, acceſſit, ut hanc diviſionem juxta Regis imperium celebraret.* Illud conſtat, jure Romano Prætores coheredibus aut aliis volentibus à communione diſcedere arbitrum dediſſe. Cap. 20.

ET DECIMA ILLIVS SVMPTVS LITIS] In MS. vitiosè ſcriptum erat *funtellitis*; cujus loco *ſumptus litis* repoſui. quod & ſcripturæ veſtigium & ſenſus ipſe ſuadebat. Conſtitutio Caroli M. MS. cap. VII. *De hereditate inter heredes ſi contentione egerunt, & Rex Miſſum ſuum ad illam diviſionem tranſmiſerit, decimum mancipium & decima virga hereditatis fiſco Regis detur.* Qui locus ad hujus loci interpretationem omnino facit. Sententia igitur eſt, Regem decimam illius litis, ſumptuum ſeu expenſarum nomine fiſco ſuo quacunque de cauſa debitam, alicui donare & concedere. Olim namque apud Romanos neceſſaria erat ex parte actoris cautio decimæ partis litis, calumniæ nomine; quia initio litis cavebat actor, ni viciſſet, reo decimam præſtitum iri. Extat in conſultatione veteris Iuriſconſulti conſti-

tutio Diocletiani ex Codice Hermogeniano (quam inde etiam exſcribit Cujacius Obſervat. 7. c. 6.) quæ ejus repromiſſionis decimæ partis meminit: *Quippe ſi per calumniam hoc eum facere confidis, remedio repromiſſionis initio poſtulata calumnia decimæ partis ejus quod competit, tibi condemnari eum deſiderare potes.* Cujus cautionis ſpecimen præbet cap. 29. formular. Legis Romanæ. Hanc obſoletam ſuſtulit Iuſtinianus leg. ult. §. *Antiqua.* Cod. De jurejurand. propt. calum. dan. §. *Hac autem.* Inſtit. De pœna temerè litigant. eandémque poſtea reduxit non abolito calumniæ jurejurando Nov. CXII. Decimam igitur litis apud Francos receptam fuiſſe probat hæc formula; quæ à Romanis accepta in tantum invaluit ut non aliæ litium expenſæ multis ſeculis in uſu fuerint præter decimam rei in judicium deductæ, & pecuniariam mulctam quam emendam dicebant; ut auctor eſt Petrus Fontanus *, qui B. Ludovico Rege claruit; cujus ea de re vetus quoque conſtitutio extat. Tandémque decrevit Carolus IV. Rex ubique illud obſervandum, ut victus victori in expenſas teneretur, non in provinciis tantùm ubi jus ſcriptum pro legibus erat. quod optimus doctiſſimúſque ſenex Ant. Oiſellus obſervavit Manual. lib. ſexto, Id porrò heic ſingulare eſt, decimam litis fiſco præſtari ſolitam. Verùm ſic accipio, ut ſportolarum & judicij nomine pars illius decimæ fiſco competeret. Sanè vetuſtiſſimo Romano jure quippiam non diſſimile obſervatum ex Varrone & Feſto elici poteſt. Sic enim ille de lingua Latina lib. 4. *Ea pecunia qua in judicium venit in litibus, ſacramentum à ſacro. Qui petebat, & qui inficiabatur, de aliis rebus uterque quingenos æris ad pontem deponebant; de aliis rebus item certo alio legitimo numero aſſium. Qui judicio vicerat, ſuum ſacramentum à ſacro auferebat, victi ad ærarium redibat.* Valerius Max. lib. 7. cap. 7. *Sacramento cum adoleſcentulo contendere auſi non ſunt.* παρακαταβολὴ apud Pollucem lib. 8. ἐπὶ μὲν τῶν πρὸς τὸ δημόσιον ἀμφισβητουμένων τὸ πέμπτον, ἐπὶ δὲ τῶν ἰδιωτικῶν τὸ δέκατον. Idem Valer. Max. lib. 7. c. 8.

* Editus à v. c. Carolo du Freſne in appendice Ioinvillæi pag. 77.

Cap. 21. DE CAVSIS ALTER. RECIP.] Vetuſtiſſimo Romano jure non licebat per procuratorem agere. Inſtit. De his per quos agere poſſumus. Sed poſtea receptum eſt in pleriſque cauſis per procuratores etiam experiri. Apud Francos verò illud non licuiſſe citra Principis reſcriptum docet hæc formula, qua conceditur ut quidam, qui propter ſimplicitatem rebus ſuis ſupereſſe non poteſt, per alterum poſſit agere. quod & veteribus Romanis non ignotum. Auctor ad Herennium lib. 2. *Ex æquo & bono jus conſtat, quod ad veritatem & utilitatem communem videtur pertinere. quod genus, ut major annis ſexaginta, & cui morbus cauſa eſt, cognitorem det.* Illud longo pòſt tempore apud nos obtinuiſſe ut præter Regem nulli procuratoris habendi abſque Principis conſenſu facultas ſuppeteret, teſtantur Io. Faber ad §. *Vniverſitatis.* Inſtit. De rer. diviſ. & Brolius in ſtylo Parlamenti. Innocentij quoque III. Papæ reſcriptum ad ſcholares Pariſienſes, qui procuratoris conſtituendi licentiam ab eo petierant, hanc habet ex more Francico dubitandi cauſam Cap. *Quia in cauſis.* De procurator.

CLEMENTIÆ REG. N. PETIIT] Eadem ratione & Eccleſiarum advocati ſeu defenſores à Principe petebantur. Benedictus Levita Capitul. lib. 5. c. 33. & lib. 7. c. 392. Chlotarius Rex in Chronico Beſuenſi: *Vvaldalenus Abbas petiit à nobis ut inluſtris vir Gengolſus omnes cauſas ipſius monaſterij ad proſequendum & redintegrandum deberet recipere. Cui nos hoc beneficium praſtitiſſe cognoſcite. Quapropter per præſens hoc præceptum jubemus ut memoratas omnes cauſas ipſius monaſterij illuſtris vir ille ex noſtro permiſſu licentiam habeat proſequi, & unumquódque ut juſtum eſt reſtituat. ſic tamen quandiu eorum pariter fuerit voluntas. Data XV. KL. Sept. anno octavo regni Domni Chlotarij Regis.*

IN VICE IPSIVS] qui propter ſimplicitatem, ut dictum eſt, rebus ſuis ſupereſſe non poterat. Sic accipienda in Legib. Andegavenſibus c. 40. *procuration par non puiſſance.*

ADMALLANDVM PROSEQVENDVMQVE] Admallare, id eſt, ante judicem vocare litigandi cauſa. Leg. Salicæ tit. 52. 2. *Si adhuc ſupradictum debitum ſolvere noluerit, debet eum ſic admallare: Rogo te judex ut hominem illum, denominatum, gaſachionem meum* (id eſt, adverſarium) *qui mihi fidem fecit, de debito tali, denominato, ſecundùm legem Salicam mihi eum adſtringas. Tunc judex dicere debet: Ego gaſachium tuum illum in hoc mallo quod lex Salica habet.* & tit. 53. *Secundùm legem habeat admallatum.* Inde *hamallus* leg. Sal. tit. 49. *iſta omnia ubi ſuus hamallus eſt.* Quæ omnia à mallo ſeu placito, in quo judicia fiebant, nomen habent. qua de re poſtea ad incerti auctoris formulas.

OMNES CAVSAS LVI] *Lui* corruptè pro *illius* infinitis locis occurrit; indéque dictio noſtra *lui*, eodem omnino ſenſu. quod ſemel adnotaſſe ſufficiat.

DIRECTVM FACIAT] noſtris *droict.* Gregor. Turon. lib. 4. c. 14. *Deſiſtite ab hac intentione. verbum enim directum non habemus.* Formula ſacramenti fidelitatis apud Attiniacum facti, *ſicut Francus homo per rectum eſſe debet ſuo Regi.* Id à *recti* vocabulo mutuatum, ut *Curvo dignoſcere rectum* apud Horatium. unde apud nos eodem ſenſu, *tort & droict.*

PRÆCEPTVM DENARIALE] Manumiſſio hæc eſt per denarium præſente Rege facta. Cap. 21.
Multis quippe modis apud veteres Francos manumiſſio procedebat, aut ante Regem per denarium, cujus heic editur formula, aut in Eccleſia per chartam ſeu tabulam, aut etiam per epiſtolam privatam, quarum formulas libro ſecundo & inter veteres alias videre eſt. Inde libertorum alij denariales, alij chartularij ſeu tabularij dicti. Benedictus Levita Capitul. lib. 6. cap. 213. ex Pipini Italiæ R. legibus tit. 10. *Homo denarialis non antea hereditare in ſua agnatione poterit quàm uſque ad tertiam generationem perveniat. Homo chartularius ſimiliter faciat.* Ex manumiſſio quidem per denarium ex lege Salica, Ribuaria, aut alterius adventitiæ gentis deſcendebat; per tabulam verò, ſeu chartam, in Eccleſia ſecundùm legem Romanam fiebat; & eadem ratione manumiſſi per chartam, lege Romana utebantur; illa verò libertatis datio per epiſtolam privatam,

ex domini manumittentis gente legem ſumebat. Leg. Ribuar. tit. 59. & 60. qui *de tabulariis* id eſt per chartam manumiſſis inſcribitur, & tit. 63. ubi plura de manumiſſionibus & earum forma. Apud Longobardos quatuor manumiſſionum ſpecies erant. Leg. Longobard. tit. 91. Luitprandi Regis tit. 34. & Aſtolfi Regis tit. 8. De manumiſſione in Eccleſia aut per epiſtolam poſtea agetur. Hæc vero de qua nunc Marculſus, ſolenniter auctoritate Regis, eóque præſente, jactato denario per manum ſeu domini ſeu alterius celebrabatur, ut hæc formula oſtendit. Ejus etiam in veteribus inſtrumentis aliquot extant exempla. In veteri charta Eccleſiæ Lugdunenſis apud Fr. Pithœum ad Leg. Sal. tit. 28. *Servum juris veſtri manu propria & manu illius excutientes denarium ſecundùm Legem Salicam, liberum cum omnibus quæ habet vel adquiſierit fecimus.* Quibus addere placuit & aliud exemplum nondum editum ex tabulario S. Martini Turonenſis: *Carolus Imperator Auguſtus &c. Adalga-ius Levita petiit ut imperiali more præceptum fieri juberemus. Decernimus ut more prædeceſſorum noſtrorum Imperatorum & Regum à manu ipſius Leuthardi denarius excutiatur, ut à præſenti die idem Leuthardus ſemper & ubique omnibus locis liberatus valeat uti propria poteſtate abſque alicujus reſultatione aut contradictione, & quoque ei libuerit omnibus modis liber & velut nobili proſapia genitus eſſet, liberaliter per noſtram auctoritatem pergat. Hanc præceptionem manu noſtra firmavimus, & annulo noſtri imperij ſigillavimus. Amalberius notarius ad vicem Autberti Archicancellarij. Data* XV. *KL. Julij anno incarnationis dominica* DCCCLXXXVI. *Indictione* V. *imperij Caroli* VII.

IACTANTA DANARIO] pro *jactato denario*, ut ſæpe *nuncupante* pro *nuncupato*. Igitur excutiebatur nummus de manu ipſius ſervi qui manumittebatur, ut ex locis ſuprà exſcriptis apparet. qui nummus vel argenteus vel aureus erat, nullo prorsùs diſcrimine. Id enim pro forma & dicis tantùm cauſa, ut apud Romanos in mancipatione. Vetus formula apud Fr. Pithœum. *Nos verò manu propria excutientes de manu ſupradicti N. denarium vel nummum vel argenteum vel aureum, vel dragmam, vel ſeſtertium, vel minam &c.*

SECVNDVM LEG. SAL.] Caput hoc legis Salicæ non extat. Ejus tamen mentio fit tit. 28. *Si quis ſervum alienum ante Regem per denarium ingenuum dimiſerit.* Ex quo & aliis pleriſque argumentis conjicere licet multò plura fuiſſe legis Salicæ capita quàm quæ ad noſtram memoriam pervenerint. Eodem modo in formolis incerti auctoris cap. 47. *Poſtea ante Dominum illum Regem jactato denario ſecundùm legem Salicam te ingenuam dimiſi.* In charta Eccleſiæ Lugdunenſis apud Pithœum, *excutientes denarium ſecundùm legem Salicam.* Ibidem vetus formula: *ſecundùm legem Salicam eum liberum dimiſimus, & ab omni jugo libertatis abſolvimus.* De ejuſmodi manumiſſione per denarium ante Regem eſt etiam titulus ſpecialis in lege Ribuaria tit. 59. Vnde apparet non legis Salicæ propriam fuiſſe, ſed & aliarum legum. *Si quis*, inquit, *libertum ſuum per manum propriam ſeu per alienam in præſentia Regis ſecundùm legem Ribuariam ingenuum dimiſerit per denarium &c.*

SICVT ET BAL. MANSOARII] Manſoarij heic dicuntur qui aliis manentes, ſive commanentes, & villici, [illegible], manſi, ſeu manſarij, coloni denique. Totidem namque vocabulis appellantur. Manſuarij in continuatione Aimoini lib. 5. c. 30. ubi de Normannici tributi exactione à Carolo Calvo Rege: *Vt de manſis indominicatis ſolidus unus, de unoquoque manſo ingenuo quatuor denarij de cenſu dominico, & quatuor de facultate manſuarij, de manſo verò ſervili duo denarij de cenſu dominico, & duo de facultate manſuarij.* Quo tamen loco Falcetus non rectè manſum pro homine accipit. Diſertè enim ibidem cavetur de cenſu fundi ſeu manſi nomine exigendo, & de facultatibus & bonis hominum aliud tantum, hoc eſt tributum & rei & perſonæ. Manſus enim villula eſt coloni unius habitationi propria; de quo ad varias formulas pleniùs erit dicendi locus. Illud quoque ea hoc continuationis Aimoini loco advertendum, manſos & eorum manſuarios ſeu colonos, alios liberos, alios ſerviles eſſe, ut & in Flodoardi appendice *manſi ingenuiles & veſtiti* memorantur; cujuſmodi fuiſſe illos de quibus nunc ſermo eſt probat manumiſſio per denarium, colonariæ tamen conditionis. Coloni namque jure Romano liberi ſunt & res proprias habent. Leg. 1. De præd. tami. Leg. 18. De agricolis & cenſ. lib. XI. Codicis. Terram tamen dimittere non poſſunt, nec etiam poteſt prædium vendi receptis colonis, leg. 11. eod. tit. De agricolis. Itaque conceſſa non fuit plena libertas, per quam à loco recedendi & quamlibet partem petendi facultas dabatur. *Maſſaries* dixit Rotharis Longobardorum R. tit. 49. & 106.

CHARTA DA CAVSA SVSP.] Vt dum reipublicæ cauſa quis abeſt, lites & negotia adversùs eum conquieſcant. Leg. Salicæ tit. 1. 4. *Si in juſſione Regis fuerit occupatus, manniri non poteſt.* quæ tamen abſunt à regio manuſcripto. In editione Germanica: *ſi in dominica ambaſcia fuerit occupatus, manniri non poteſt.* & in Conſuet. Hannonienſi: *ſi enim aut infirmitas aut ambaſcia dominica detinuerit.* Hæ litteræ hodie quoque ex cauſa conceduntur, eáſque litteras ſtatus vulgò nuncupamus. In conſtitutione Philippi Auguſti R. de decimis & crucis expeditione apud Rigordum: *Nullus crucem habentium, ſive Clericus, ſive Miles, ſive alius quilibet alicui reſpondebit ſuper hoc unde tenens erat ea die qua crucem aſſumpſit, donec ab itinere ſuſcepto redierit.* Cap. 23.

GASINDORVM] Gaſindos pro ſervis aut fidelibus accipio, qui dominis ſuis perpetuò adhærent, eiſque jugiter miniſtrant. quod ex Marculſo ipſo colligi poteſt. lib. 2. cap. 26. in lemmate: *Si aliquis ſervo ſuo gaſindo ſuo aliquid concedere voluerit.* Initióque capitis ita ſcriptum eſt: *Iuſtiſſimè noſtris ſublevantur muneribus qui nobis fideliter & inſtanti famulantur officio.* Mox: *fidelè noſtro illi. Pro reſpectu fidei & ſervitutis quam circa nos impendere non deſiſtis.* Gaſindorum porrò vocabulo utitur Rachis Rex in legibus Longobardicis. tit. 6. 4. *Si enim quicunque liber*

homo in ſervitio de gaſindio Regis aut de ejus fidelibus introierit. In iiſdem legibus Rotharis R. tit. 91. 13. *ſi aliquid in gaſindio Ducis conquiſivit.* In legibus Pipini Italiæ Regis tit. 14. *Si forſitan attenderit ad gaſindium, vel ad parentem, aut ad amicum ſuum.*

Legitimo regibit mittio] Sic ſcriptum non hoc tantùm loco, ſed & bis capite ſequenti, corruptè quidem & nullo ſenſu. Itaque difficilis emendatio, præſertim in ejuſmodi auctoribus, ubi cavendum ne menda purgando auctoris faciem immutes, quod in Marculfo agere religio fuit. Lucem verò affert formula quæ ſequitur: *ſi aliqua cauſa adverſùs eum vel ſuo mittio ſurrexerint.* ubi *mittio* pro *Miſſo* ſcriptum eſſe clarum eſt. Sententia igitur loci hæc eſt, undecunque aut ipſe ut alterius procurator tenetur, aut ipſius etiam procurator, horum omnium cauſas, donec revertatur, ſuſpenſas eſſe.

Cap. 24. Charta de mundeburde Regis] Mundeburdium Germanis ſcriptoribus tutela eſt ſeu defenſio & tuitio. unde & hæc formula, qua Princeps Epiſcopo aut Abbati tuitionem & defenſionem ſuam impertit, ne à quibuſlibet infeſtentur, atque etiam ut eorum cauſæ in palatio tantùm decidantur concedit. quibus non admodum diſſimilia ſunt diplomata quæ adhuc hodie Eccleſiis dari moris eſt; eáque dicuntur *lettres de garde gardienne.* Nam & ex hac formula patet, Eccleſiis utplurimum ejuſmodi defenſionem tribui. Vnde & Caroli Martelli Majoris domus mundeburdij Boniſacio Epiſcopo dati diploma extat in Pithœi Gloſſar. in ver. *Miſſus ſancti Petri*, quod huic formulæ planè geminum iiſdémque clauſulis conſtat. Synodi Meldenſis c. 41. *Providendum eſt regia majeſtati ut monaſteria quæ ab hominibus Deum timentibus in ſua proprietate conſtructa prædeceſſores illius cauſa defenſionis & mundeburbi ſuſceperunt, ut libera libertate, remota ſpe hereditaria de illorum propinquitate, ibidem religio obſervaretur, & nunc in allodium ſunt data.* Eadem decernuntur in ſynodo Ticinenſi ſub HLothario & HLudovico an. DCCCL. apud Caniſium c. 16. *Suggerendum eſt beatiſſimis Imperatoribus quia hi qui monaſteria & ſinodochia ſub defenſione ſacri palatij poſuerunt, ideo feciſſe probantur quòd à nullo meliùs quàm à ſummis poteſtatibus protegenda crediderint &c.* Quæ ſynodus Regiaticina à Caniſio inſcribitur, & de loco inquirendum cenſet. Ego Ticinenſem dixi, quæ regni Longobardici ſeu Italici regia erat. quod & initium ſynodi indicat *in urbe regia Ticino.* quæ verba diſtincta nullam dubitationem relinquunt. Hæc obiter. Synodus Confluentina an. DCCCLX. quæ Caroli & Ludovici Regum fœdera continet: *Volumus ut Eccleſiæ & caſæ Dei, & Epiſcopi, & Dei homines, Clerici & monachi & nonnæ, talem mundeburdem & honorem habeant ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum habuerunt.* Sanè Gallici epiſcopatus in regia tutela & defenſione perpetuò fuerunt, adeo ut extremis Carolinæ ſtirpis temporibus, & initio tertiæ regum familiæ, jure regio civilibus bellis imminuto, omnibus occupatis, epiſcopatus tamen in tutela & protectione Regum manſerint. Chronicon Andegavenſe de Neuſtria Hugoni Abbati conceſſa ſub Carolo Simplice Rege: *Iſte itaque tractus cùm ei datus eſſet ad integrum cum civitatibus & comitatibus & abbatiis caſtelliſque, præter epiſcopatus ſolos, qui in regia dominicata retenti ſunt.* Rigordus in Philippi Auguſti vita: *Igitur Reges Francorum prædictas Eccleſias in ſua libertate ſemper cuſtodire cupientes, quibuſcunque Principibus terras cuſtodiendas tradidiſſent, tamen Eccleſias ſub poteſtate ſua & protectione retinere decreverunt; ne Principes quibus terra cuſtodienda delegabatur, Eccleſias vel Clericos ibidem Domino ſervientes aliquibus angariis, talliis, vel aliis exactionibus gravare præſumerent.* Nec verò Eccleſiis tantùm mundiburdium dabatur, ſed & aliis perſonis, ut viduis, & orphanis. Capitul. lib. 6. c. 247. *Vt viduæ, orphani, & minùs potentes ſub Dei defenſione & noſtro mundeburde pacem habeant, & eorum juſtitias acquirant.*

Svb sermon. tvit. nostræ] Tuitio Euſtorgio Mediolanenſi Epiſcopo a Theoderico Rege data extat apud Senatorem lib. 2. c. 29. quam vide. Sic *in verbo Regis* eſſe leg. Sal. tit. 14. & tit. 59. *Rex ad quem mannitus eſt extra ſermonem ſuum ponet.* Nam in verbo Regis quis recipiebatur, ne ab inimicis lædi aut interfici poſſet. Gregor. Turon. lib. 9. c. 19. *Regina Brunichildis in verbo ſuo poſuerat Sicharium & c. Agirnum properans epiſtolam ejus elicuit ut à nullo contingeretur.* Eodem lib. c. 27. de Guntchramno Rege, qui puellæ quæ Amalonem Ducem vim ſibi facientem occiderat *præceptionem tribui juſſit, ut in verbo ſuo poſita à nullo unquam parentum defuncti illius moleſtiam pateretur.* His reſpondet tuitionis formula apud Caſſiodor. lib. 7. cap. 34. *Diverſorum te, quemadmodum quereris, diſpendiis ſauciatum in caſtra defenſionis noſtræ clementer excipimus &c.*

Svb mvndebvrde] Mundeburdum, ut diximus, tutela eſt, & Longobardicis legibus feminarum tutor *mundoaldus* & *mundius* dicitur. Veteribus Francis *mainbour* & *mainbournie* pro tutela vel cura. Apud Froiſſartem vol. 1. cap. 155. *fuſſent en garde, baille, tutelle, cure, manburnie.* Burchardus Decretorum lib. XIX. ex Pœnitentiali Romano: *Rapuiſti uxorem tuam, & vi ſine voluntate mulieris vel parentum in quorum mundiburdio tenebatur illam adduxiſti?* Sæpe etiam in ejuſmodi litteris pro mundiburdio tuitio & defenſio dicitur. Gregorius Turon. lib. 9. c. 20. in pactione Regum apud Andelaum. *Ne à quocunque ullo unquam tempore convellatur, & ſub tuitione ac defenſione domni Childeberti &c. debeat poſſidere.* Sic & in privilegio Ludovici & Lotharij pro Corbeienſi cœnobio: *Vt ipſum monaſterium ſub noſtro munimine & defenſione cum cellulis ſibi ſubjectis & rebus vel hominibus ad ſe pertinentibus confirmare feciſſemus.* Mox: *ſub tuitionis atque immunitatis noſtræ defenſione.* Ex quibus etiam liquet tuitionis clauſulam frequentiſſimè immunitatis privilegio inſertam fuiſſe, ut & ſuprà cap. 3. Otthonis Magni diploma pro Eccleſia Mindenſi: *anteriorum Regum conſcripta, qualiter ipſi præfata Eccleſia res cum omnibus in ipſis rebus conſiſtentibus ſub illorum reciperent mundeburdo.* Poſtea: *mundeburdum & tuitionem noſtram.*

TANTVM IN PALATIO] Sic edidi, & poſtulabat ſenſus. Nam in MS. vitioſè *tam in palatio* legitur. Huc facit locus ſynodi Ticinenſis ſuprà exſcriptus, *ſub defenſione ſacri palatij*.

Cap. 25. PROLOG. DE REGIS IVD.] Reges noſtros olim proprio ore jus dixiſſe notum eſt, Epiſcopis & proceribus adſidentibus, præſertim de majoribus cauſis, & inter Epiſcopos, Abbates, Comites, & potentiores perſonas. Capitul. lib. 3. c. 77. lib. 5. c. 308. & de vaſſis & fidelibus ſuis lib. 3. c. 64. lib. 5. c. 101. item ex cauſa provocationis aut negari vel diu dilari judicij à Comitibus, lib. 5. c. 243. lib. 3. cap. 7. & cùm quis judicatum facere negligit, aut ſe judicio ſiſtere recuſat, lib. 2. cap. 19. Marculſus lib. 1. c. 26. 27. & 18. tum demum de neglectu regalium conſtitutionum & decretorum, & ex variis cauſis, de quibus aliàs ſingillatim. Illud eſt quod ſepiſſime hic auctor *in palatio cauſam proſequi*. Verùm ex his quædam a Rege ipſo judicabantur, dum jus dicebat, quaſdam verò Comes palatij vice Regis Epiſcopis etiam & proceribus adſidentibus finiebat; & nihilominus Regis nomine judicata inſcripta erant, atque ſi ipſe judicaſſet. Hujus itaque judicij formula nunc exhibetur, præfationis videlicet. Nam rei judicatæ tot formulæ quot negotia. Nos antiquitatis cauſa integrum Regis judicium in cauſa Abbatis S. Benigni Divionenſis exſcribemus. Veritatem enim & rem geſtam repræſentat, quam adumbratam formula tradit; præſertim cùm illud ipſum inſtrumentum viſum & laudatum animadverterim à Io. Tilio rerum noſtratum peritiſſimo. Eſt igitur ejuſmodi in Chronico Divionenſi, quod litteratiſſimi viri Caroli Labbæi beneficio videre contigit.

CHLOTARIVS REX FRANCORVM VIR INLVSTER. Quotieſcunque altercantum jurgia palatij noſtri judicia noſtrorúmque fidelium ac Eccleſiarum ſeu ſacerdotum pro quarumcunque rerum negotiis noſcuntur advenire, oportet nobis in Dei nomine juxta legum ſeveritatem inquirere, ut deinceps nulla videatur quæſtio renovari. Ideoque cùm nos in Dei nomine Maſolaco in palatio noſtro unà cum apoſtolicis viris patribus noſtris Epiſcopis, optimatibus, cetériſque palatij noſtri miniſtris, necnon & Andobello palatij noſtri Comite, qui de ipſo miniſterio ad præſens nobis deſervire videbatur, ad univerſorum cauſas audiendas juſtóque judicio terminandas reſideremus, advenientes ibi actores baſilicæ Domni Benigni, quæ eſt ſub oppidum Divione constructa, ubi ipſe pretioſus martyr in corpore requieſcit, & vir venerabilis Vulfechramnus Abba præeſſe videtur, videbantur repetere à quibuſdam hominibus, dicentes quia anteacto tempore bonæ recordationis parens noſter Domnus Guntchramnus quondam Rex per teſtamenti ſui paginam ad ipſam baſilicam ſancti Benigni villam nuncupatam Elariacum cum adjacentiis vel omni re ad ſe pertinente conceſſiſſet, & ipſi homines infra ipſum terminum commanentes ex parte maxima plurima pervaſiſſent, vel ad ſuam partem contradicerent, & reditus terræ partibus ipſius baſilicæ reddere contemnerent, & ſilvas de ipſo agro devaſtaſſent, & terram exinde aut prata per loca plurima invaſiſſent, vel vineas plantaſſent, aut calmas rupiſſent. E contrà illi dicebant quòd ipſe Princeps Domnus Guntchramnus per præceptionem, quam in præſenti protulerunt relegendam, in anteceſſores parentes eorum firmaſſet; ubi continebatur quòd ab eo tempore quo ipſum agrum Elariacum jam dictus Princeps ad memoratam baſilicam ſancti Benigni contulerat, per munificentiam ipſius Principis promoverant (leg. *promeruerunt*) ut quicquid ex ſucceſſione parentum habebant, hoc nunc ipſis confirmatum eſſe deberet. Interrogatum eſt à noſtris proceribus ſi ceſſionem ipſius Domni Guntchramni aut aliorum Principum ſeu alia inſtrumenta de ipſo agro habebant an non, in præſenti edicere debebant. Sed ipſi profeſſi ſunt ad præſens quòd aliud inſtrumentum nullum vel firmationem magis exinde non haberent quàm quod præſentabant. Vnde & ipſis confirmationibus relectis & percurſis, inventum eſt à fidelibus noſtris quòd nullum detrimentum vel præjudicium ipſa baſilica Domni Benigni de ipſo agro Elariacenſi exinde non pateretur. Etiam & pactionem præſentabant qualiter anteſcſſor ſupradicti Vulfechramni Richimarus quondam Abba, ſeu & apoſtolicus vir Domnus Berthoaldus Epiſcopus, unà cum ipſis, vel parentes eorum de parte maxima de infra termino ipſo Elariacenſe contentionem maximam habuiſſent, & ipſas terminariones perambulaſſent, & ſigna poſuiſſent. Proinde nos taliter unà cum noſtris proceribus, in quantùm illuſter vir Andobaldus Comes palatij noſtri teſtimoniavit, conſtitit decreviſſe, ut dum hæc cauſa inter ipſos ſicut ſuperiùs continetur taliter acta vel inquiſita fuiſſet, per ordinem jubemus ipſum agrum Elariacenſe, quantumcunque Domnus Guntchramnus per teſtamenti ſui paginam ibidem delegavit, poſtpoſita & calcata ipſa confirmatione vel reliquis [à Domno Guntchramno] & ſucceſſoribus Principibus factis deſcriptionibus, ne deinceps per ipſos aliqua removeri

videatur cauſatio, ſed quod hactenus tenuiſſe videntur infra ipſum agrum Elariacenſe vel ubicunque, tam terris, curtiferis, caſis, vineis, pratis, ſilvis, paſcuis, aquis, adjacentibúſque ſuis per alia loca, cum omni jure teneant, poſſideant abſque ſollicitudine, abſque alicujus repetitione; ſitque in Dei nomine ad partem ſancti Benigni & proviſorum ſubjectorúmque eorum evindicatum omni tempore &c. loci ac re (*leg.* ejus loci ac rei) ſopita cauſatio. Abbicinus recognovit & datavit ſub die IX. KL. Novemb. in anno octavo regnante Domino noſtro feliciter. Amen. Airardus Preſbyter recognovit & ſubſcripſit.

Chlotarius ille filius erat Chlodovei Dagoberti F. ut idem Chronicon teſtatur; Guntchramnúmque Regem pareotem vocat, qoód ex n[illegible]oribos ſuis unus, proavíque patruus & loco patris fuerit.

VNA CVM DOMNIS EPISCOPIS] Hi enim in judiciis Regi adſidebant, ut etiam notavit Tillius, qui rectè Curiæ ſeu Parlamenti originem hinc deducit, illúdque ita duraſſe uſque ad Philippi VI. Valeſij tempora, qui ampliſſimum Pariſienſem Senatum à comitatu & conſiſtorio Principis ſeparatum edicto conſtituit. Hujus quoque judicij Epiſcopis & proceribus adſtantibus forma refertur antiquitatum Fuldenſium libro primo. *Anno dominicæ incarnationis* DCCCXXXVIII. *Ind.* I. XVIII. *KL. Iuly facta eſt contentio Gozboldi & Hrabani Abbatis coram Imperatore Ludovico & filiis ejus Ludovico & Carolo necnon & Principibus ejus in palatio apud Niomagum oppidum conſtituto de captura &c. præſentibus Trugone Archiepiſcopo, Otgario Archiepiſcopo, Radolto Epiſcopo &c. Adalberto Comite, Helphrico Comite, Albrico Comite, Popone Comite, Gobavuino Comite palatij, Ruadharto ſimiliter Comite palatij &c. innumerabilibus vaſallis dominicis.*

OPTIMATIBVS NOSTRIS] Ita nobiliſſimi & regni priores in appendice Greg. deſignantur. Capitul. lib. I. c. 126. *Vt omnes Epiſcopi, Abbates, Abbatiſſæ, optimates, & Comites.* Lib. 5. c. 2. *per conſilium ſacerdotum & optimatum meorum.* Frequentiſſimè verò in annalibus Fuldenſibus à Petro Pithœo & Marquardo Frehero editis. Caroli Calvi præceptum de fugitivis S. Dionyſij: *Statuimus cum communi conſenſu & conſilio totius regni noſtri optimatum.* Iidem *priores regni* Gregorio Turonenſi, *primates* appendici, *majores & ſeniores* Hincmaro, *proceres* infrà cap. 38. *Palatini* in Roberti R. privilegio pro S. Dionyſij cœnobio, *ex ſententia palatinorum noſtrorum adjudicavimus.*

PATRIBVS ILLIS] Repetitio, hoc eſt Epiſcopis illis, qui patres ab Eccleſia dignatione meriti & ſacerdotij dicti ſunt. Vrbanus Papa ex Auguſtino apud Gratianum diſt. 68. Gregor. Turonenſ. lib. 4. c. 26. de Preſbytero Heraclio ad Charibertum Regem. *Pater*, inquit, *Presbyter tuus Leontius cum provincialibus ſuis ſalutem tibi mittit.* Senator Variar. lib. 11. ep. 3. *Spirituales parentes, animæ veri parentes.*

REFERENDARIIS ILLIS] Referendarios Romani habuerunt, qui ſupplicum deſideria Principi referrent, ſimúlque ejus juſſiones & reſponſa exponerent, Novel. 10. & 113. Caſſiodor. lib. 6. cap. 17. ubi eorum deſcribit officium. Apud Francos verò diverſum quodam modo munus erat. Anulum namque Principis Referendarium tenuiſſe Gregor. Turon. oſtendit lib. 5. c. 3. Et eod. lib. cap. 42. Vrſicinum Vltrogotthæ Reginæ Referendarium facit. Subſcriptionem etiam regiis litteris appoſuiſſe idem teſtatur lib. 10. cap. 19. Vt Referendarium ſummi Cancellarij munus ſuſtinuiſſe apud Gregorium dubitari non poſſit. Quod & Sigebertus ſcribit ad annum DCXXXVII. *Referendarius*, inquit, *dicebatur ad quem publicæ conſcriptiones referebantur, ut per eum anulo ſeu ſigillo Regis confirmarentur.* Eadem ferè Aimoinus lib. 4. cap. 41. At cùm plurium Referendariorum heic fiat mentio, & ſummorum Cancellariorum primæ Regum familiæ diplomata reperiantur, ſuſpicari licet hoc ſaltem tempore & poſtea Referendarios in aula Francica plures fuiſſe, qui ſcilicet libellos ſupplices & diplomata ſubſcribenda Regibus offerrent. Quod innuere videtur præceptum Dagoberti de fugitivis S. Dionyſij: *Landericus obtulit, Dagobertus Rex ſubſcripſit.* In præcepto immunitatis ejuſdem cœnobij: *Dado obtulit.* & in diplomate Chlodovei Dagoberti F. *Gerardus obtulit, Chludovius Rex ſubſcripſit.* Niſi fortè conjicias ex Referendariorum ordine unum aliquem anuli Principis cuſtodem fuiſſe. Hodie quidem Magiſtri libellorum ſupplicum eodem officio funguntur.

DOMESTICIS] De quibus ad lib. 2. c. ult. commodiùs tractabitur.

SENISCALCIS] Annales Fuldenſes ſub an. DCCCXXXVI. *Carlus per Autulfum Seneſcallum miſſo exercitu Britones domuit.* Sic & vita Caroli M. apud Adhemarum, & Sigebertus. qui Audulfus in continuatione Aimoini lib. 4. c. 78. *regiæ menſæ præpoſitus* dicitur; eundémque Regino Prumienſis *principem coquorum* vocat. quo etiam officio functos ſub tertia Regum familia ex vetuſtiſſimis vernaculis carminibus obſervar Falcetus origio. lib. I. c. 10. ut & plures extitiſſe, majorem verò, Dapiferum tunc dictum, etiam vexillum regium in acie detuliſſe. Robertus monachus S. Remigij Rhemenſis hiſtor. lib. IV. *Ipſo die Podienſis Epiſcopus perdidit dapiferum ſuum, qui ſuæ aciei deferre ſolebat vexillum.* Inter primas certè regni dignitates hanc fuiſſe declarant Regum tertiæ familiæ diplomata, quæ quidem à dapifero cum quatuor aliis familiæ regiæ præcipuis miniſtris ſubſcribi conſueverant. Ludovici VI. Regis diploma donationis ad S. Dionyſium: *Præſentibus ex palatio noſtro quorum nomina ſubtitulata ſunt & ſigna. S. Ancelli tunc temporis Dapiferi noſtri. S. Giliberti Buticularij. S. Hugonis Conſtabularij. S. Vvidonis Camerarij. Stephanus Cancellarius relegendo ſubſcripſit. Anno* MCXII. Innumera ejuſmodi litterarum exempla paſſim reperiuntur, adeo ut vacante

vacante Dapiferi ſeu Seneſcalli officio, ſubſcriberetur in litteris, *Dapifere nullo.* Gullelmus Tyrius hiſt. belli ſacri lib. 4. cap. 5. *Alexius megadomeſtici dignitate (quem nos majorem Seneſcallum appellare conſuevimus) fungeretur officio, ab Imperatore ſecundus.* Itaque non malè eos in Majorum domus locum ſucceſſiſſe obſervatum eſt. Nam majoratum & ſeneſcalciam Hugo de Cleriis vocat. Quod munus præclarè deſcribit Hincmarus ex Adhalardo epiſt. 3. c. 23. *Qua videlicet cura, quamquam ad Buticulariam vel ad Comitem ſtabuli pertineret, maxima tamen cura ad Seneſcallum reſpiciebat, eò quòd omnia cetera, præter potus vel victus caballorum, ad eundem Seneſcallum reſpicerent.* Ejus quoque jura ab Hugone de Cleriis traduntur, qui Ludovico VI. Rege vixit, & poſt Goffridum Abbatem Vindocinenſem à doctiſſimo Iacobo Sirmondo editus eſt. Hunc nos hodie *Magnum Magiſtrum Franciæ* dicimus; de quo plura apud Tillium & Falcetum.

Cubiculariis] Gregor. Turon. lib. 7. c. 21. *Eberulfum cubicularium* Chilperici Regis refert à Fredegunde accuſatum quòd is Principem occidiſſet, theſauróſque expilaſſet. Vnde etiam apparet theſaurorum curam ad cubicularium pertinuiſſe. Idem lib. 10. c. 10. Chundonem Gunrchr[illegible] Regis Cubicularium nominat. Plures fuiſſe e[illegible]ac formula & aliis locis manifeſtum eſt. Vnus verò ceteris præpoſitus fuit: de quo etiam ſupraſcripti loci Gregorij Turonenſis accipiendi ſunt. Quem Regi adſediſſe non mirum, ob dignitatis prærogativam, cùm idipſum Romano imperio ſolitum fuiſſe doceat Zoſimus lib. v. ubi de Timaſij magiſtri militum ſub Arcadio damnatione: ὁ μὲν βασιλεὺς πρεκάθητο δικαστής. Εὐτρόπιος δὲ παρεστὼς, ἐπειδὴ καὶ τὴν ὑπερεσίαν πάντων τῶν βασιλικῶν ἦχε κοιτώνων, τὸ πᾶσος ἦγε κύρος ὤν. Præpoſitus is erat ſacri cubiculi. Ejus officium latè ab Hincmaro exponitur epiſt. 3. c. 22. Camerarium enim cum Cubiculario eundem facio. *De honeſtate verò palatij, ſeu ſpecialiter ornamento regali, necnon & de donis annuis militum, abſque cibo & potu vel equis, ad Reginam præcipuè & ſub ipſa ad Camerarium pertinebat &c.* Videndi Tillius & Falcetus origin. lib. 1. cap. 11. Porrò hos omnes proceres & regiæ familiæ miniſtros regij quoque judicij participes fuiſſe probat lex Ribuar. tit. 90. *Iubemus ut optimates, Majores domus, Domeſtici, Comites, Grafiones, Cancellarij, vel quibuſlibet gradibus ſublimati in provincia Ribuaria in judicio reſidentes munera ad judicium pervertendum non recipiant. Quòd ſi quis in hoc deprehenſus fuerit, de vita componat.* Quod antè conſtituerat Gundebaldus Rex in præfatione legum Burgundionum.

Comite palatii] Hoc officio functos reperio Trudulfum & Romulfum apud Greg. Turon. lib. 9. c. 12. & c. 30. Aigulfum ſub Chlodoveo Dagoberti F. Rege in diplomate ejuſdem Regis, Andobellum ſub Chlotario ejus filio, ſub Carolo M. Anſelmum, Vvoradum, ſub Ludovico Reginarium, Adhalardum, Bertricum, & ſub Carolo Calvo Fulconem, Bernardum, & alios. In quo verſaretur horum officium plenè tradit Hincmar. ep. 3. c. 21. in finiendis ſcilicet controverſiis quæ ad palatium deferebantur, & ut ſi quid in legibus emendandum eſſet, Principi exponerent, & accepto reſponſo emendarent. Idémque cap. 19. Comitem palatij Archicapellano ſeu Apocriſiario confert. *Præcipuè, inquit, duo, id eſt, Apocriſiarius, qui vocatur apud nos Capellanus, vel palatij cuſtos, de omnibus negotiis eccleſiaſticis vel miniſtris Eccleſiæ, & Comes palatij de omnibus ſecularibus cauſis vel judiciis ſuſcipiendi curam inſtanter habebant; ut nec eccleſiaſtici nec ſeculares prius Dominum Regem abſque eorum conſultu inquietare neceſſe haberent, quouſque illi providerent ſi neceſſitas eſſet ut cauſa ante Regem meritò venire deberet &c.* Non tamen omnium cauſarum notionem ad illos ſpectaſſe certum eſt, ſed tantùm pauperum & minùs potentium cauſas. Capitul. lib. 3. cap. 77. *Neque ullus Comes palatij noſtri potentiorum cauſas ſine noſtra juſſione finire præſumat, ſed tantùm ad pauperum & minùs potentium juſtitias faciendas ſibi ſciat eſſe vacandum.* Vice tamen regia ſediſſe & de majoribus etiam negotiis, ſeu Regum mandato, ſeu officij prærogativa, cognoviſſe, & ex hac formula & Chlotarij Regis judicio, quod ſuprà exſcripſimus, palam eſt. Decreta nomine regio inſcripta continebant, Regem ex relatione Comitis palatij judicaſſe, aut ab illo & proceribus jam judicata firmaſſe. Itaque magna ejus Comitis dignitas, magna poteſtas. Sangallenſis lib. 2. c. 9. *Videntes Comitem palatij in medio procerum concionantem, Imperatorem ſuſpicati, terra tenus ſunt proſtrati.* Quem magiſtratum in Germanico imperio longo tempore duraſſe, multáque alia præclara ex jure Saxonico notat P. Pithœus, nunquam ſine laude nominandus, Comitum Campaniæ libro primo. Ex diplomatibus & veteribus inſtrumentis breviter & eruditè horum officium deſcripſit Ioannes Aventinus annal. lib. 4. cujus verba lubet adſcribere: *Is vicem Cæſaris præſidendo ſenatui principali defungebatur, fidem Imperatoris implorantibus aderat, júſque reddebat, fiſcum Auguſti, prædia Salica, redditus regios procurabat, Cæſareum cenſum exigebat, nihil citra ejus auctoritatem Duci aut decernere aut ſtatuere licebat &c.* Ex quibus quàm diſſimile ſit Seneſcalli ſeu Magni Magiſtri officium, quod plerique hodie confundunt, vel cæco perſpicuum eſt. Illud addam, plures aliquando fuiſſe palatij Comites, non in Germanico imperio tantùm, quod Aventinus & Pithœus tetigerunt, ſed & in prima & ſecunda Francorum Regum familia. Pipini Majoris domus de rebus S. Dionyſij extat judicium in tabulario ejuſdem monaſterij, ubi hæc verba reperias: *Vbicunque eorum juſtitiam invenimus, ſicut proceres noſtri ſeu Comites palatij noſtri vel reliqui legis doctores judicaverunt.* In tradition. Fuldenſ. lib. 1. uno eodémque tempore ſub Ludovico Imp. anno DCCCXXXVIII. atque etiam in eodem judicio duo referuntur Comites palatij, *præſentibus &c. Popone Comite, Gebavuine Comite palatij, Ruadbarto ſimiliter Comite palatij, Hattone Comite &c.* Capitul. lib. 3. c. 77. *Vt nullus Comes palatij &c.*

Indiculus commonitor.] Regiæ ſunt litteræ, quibus Epiſcopos ante Regem in jus vocatur. Cap. 26.

POST VOS RETINEATIS] Noſtris veteribus ſcriptoribus, *retenir riere ſoy*. penes ſe.

LEGIBVS REVESTIRE] id eſt, ejus rei quam abſtuliſti poſſeſſionem ei reſtituas, iterúmque eum veſtias ſecundùm formam legis qua ipſe vivit. Veſtiendi verbum hoc ſeculo frequens. Leg. Bajuvar. tit. 17. c. 3. *Mei anteceſſores tenuerunt, & mihi in alodem reliquerunt, & veſtita eſt illius manu cui tradidi.* Pipini Majoris domus judicium de rebus S. Dionyſij: *Vel caſa S. Dionyſij exinde veſtita fuerat, vel à bonis & Deum timentibus hominibus data vel collata fuerunt, & ipſa caſa legitimè & rationabiliter per legem exinde veſtita fuerat.* Capitul. lib. 4. c. 19. *fidejuſſores veſtituræ.* & cap. 41. *veſtitura domni Karoli.* cap. 45. *noſtra veſtitura.* Synodus Leptinenſis an. DCCXLIII. *Eccleſia cum propria pecunia reveſtita ſit.* In traditionibus Fuldenſibus ſæpiſſime *veſtitionis* & *veſtituræ* teſtes. In appendice Flodoardi, *veſtiens*.

Cap. 28. CHARTA AVDIENTIALIS] Regia quoque eſt epiſtola, qua ad Comitem ſcribit ut quendam, qui ejus juriſdictioni ſuppoſitus eſt, judicium accipere & judicatum facere cogat, aut ſi nolit, fidejuſſorem det ad Regis judicium ſiſtendi cauſa. Inde dictam audientialem puto, quòd per eam quis ad Principis audientiam vocetur. Vt enim Iuriſconſulti jus pro loco dicunt, ſic audientiam tum illi appellabant. Greg. Turon. lib. 7. cap. ult. ſynodi Meldenſis cap. 77.

PAGENSIS VESTER] Pagi appellatio latè patet. Neque enim vicus tantùm hoc nomine dicitur, ſed & provincia, aut ſaltem non exigua pars provinciæ. Sic Plinio lib. 4. cap. 17. *Geſſoriacus pagus* non pro vico accipitur, ſed pro magno agri tractu & civitatis unius territorio. Sic & ſeptem Helvetiorum pagi apud Cæſarem. quod Gallica lingua retinuit, ſolita tamen mutatione gin *i*. *Pais* namque dicimus, ut Ioſ. Scaliger Phœnix ille litterarum obſervat; ſeu quia ejuſmodi litteras in medio abjicimus. Gregor. Turon. lib. 9. c. 9. *quicquid de pago Stampenſi vel Carnoteno.* Appendix Gregor. Turonenſ. cap. 57. *conceſſiſſe pagum Toloſanum, Catorcinum, Aganenſem, Petrocorrenum, & Samonicum.* Vnde pagenſes dicti qui ejuſdem pagi ſunt. Pagis autem utplurimum præerant Comites. Itaque qui eorum ditioni ſubditi erant, pagenſes dicebantur. Gregor. Turon. lib. 8. c. 18. *Vnintrio Dux à pagenſibus ſuis depulſus ducatu caruit.* Præceptum Dagoberti de mercato S. Dionyſij: *Saxones & Vngarij & Rothomenſes & cæteri pagenſes de aliis civitatibus.* Capitul. lib. 3. c. 73. *vaſallos ſuos caſatos ſecum non retineat, ſed cum Comite cujus pagenſes ſunt ire permittat.* Eod. lib. c. 43. & lib. 4. cap. 19.

PER FORTIAM TVLISSET] hoc eſt, per vim abſtuliſſet. Vnde noſtris *par force*. Leg. Ribuarior. tit. 21. 4. *Si quis regio aut eccleſiaſtico homini de quacunque libet re fortiam fecerit, & per vim tulerit, in triplum componat.* Leg. Bajuvarior. tit. 1. c. 5. *per fortiam hoſtilem aliquid prædare.* In lege Salica tit. XIV. 13. *per virtutem.* Formulæ incerti auctoris (ſive Appendix Marculfi) cap. 33.

TVLISSET] id eſt, vi abſtuliſſet. Leg. Ribuar. tit. 21. Leg. Sal. tit. XIV. Vetuſtis Franciſ, *tollir*. & inde *mal-tolte* pro tributo. Sic infrà *tultis fidejuſſoribus*, pro ablatis & acceptis.

TVLTIS FIDEIVSSORIBVS] acceptis. Gloſſæ noſtræ; *ademtis, tultis*.

ILLE REX VIR INL.] In antiquis Regum noſtrorum præceptis & conſtitutionibus nil frequentius; ut *Childebertus vir inluſter* in Decreto * poſt legem Salicam, Chlotarius, Dagobertus, Pipinus, Carolus, & alij in tabulario S. Dionyſij & ceterorum cœnobiorum archivis. Sic Ennodius Ticinenſis lib. 4. epiſt. 10. ad Traſimundum Vandalorum Regem ſcribens, *Viro inluſtri* epiſtolam inſcribit, ut ibi doctiſſ. Sirmondus notat. Hoc enim titulo nullus major in Romano imperio. Tanta enim erat apud exteras gentes illius imperij admiratio ut ceteri Reges ejus dignitatibus & honoribus inſigniri cuperent & honeſtari; ut de Patricij & Cos. nomine & inſignibus, quæ Chlodoveus Rex ab Anaſtaſio Imp. recepit, Gregor. Turonſ. lib. 2. cap. 38. Cap 19.

* Suprà to. 1. pag. 17.

ADSALLISSETIS ET LIVORASS.] Adſallire heic eſt adoriri, appetere, impetum facere, aggredi. unde noſtris *aſſaillir*. Livorare eſt vulnerare & contundere, livoréſque efficere. Leg. Salicæ tit. 44. *Si quis collecto contubernio hominem ingenuum in domo ſua adſallierit.* Formular. Romanar. cap. 30. *Ipſum adſallivit, vel ei inſidiavit, & res ſuas ei con*[illegible]*it, atque violenter ſuper ipſum evaginato g*[illegible]*io venit. unde livores & capulatura atque colaphi manifeſti apparent.* & cap. 31. *Me malo ordine aſſallivit vel livoravit.*

RAVPA SVA IN SOL. TAN.] pro *rauba*, id eſt, veſte. Leg. Alaman. tit. 49. *quicquid ſuper eum rauba vel arma tulit, omnia ſicut furtiva componat.* quod poſtea per veſtimenta explicatur: *De femina ſi ita contigerit, dupliciter componat; veſtimenta autem quæ ſuper eam tulit, velut furtiva componat.* Var. formul. cap. 8. Raubæ autem ut & veſtis appellatio latè pro omni ſupellectile & veſtimentis accipitur. Inde *deſrober*.

Cap. 30. COMMVTATIO CVM REGE] Hoc capite multa reperias quæ inſcriptioni non conveniunt. Eſt enim ejuſmodi, *ille Rex illi Regi*; ſed poſtea inter Regem & illuſtrem virum aliquid conventum fuiſſe narratur: tum mentio fit ejus quod Rex in animæ remedium dederit. quæ verba ad Eccleſiam aut monaſterium pertinere dubium non eſt. Tantùm dicam, eo animo ſcriptam fuiſſe videri ut pluribus commutationis negotiis inſerviret; ut planum ſit clauſulam aliquam aut quædam verba deeſſe. Commutationum autem plures infrà formulæ extant lib. 2. cap. 23. & 24. incerti auctoris (ſive Appendicis Marculfi) cap. 17. Leg. Rom. c. 26. Variar. c. 14.

LOCELLVM] Eodem exemplo infrà lib. 2. c. 1. *facultaticula*. Synodi Agathenſis c. 7. *caſella, mancipiola*. Synodi Aurelianenſis IV. c. 19. *terrula, vineola*.

CVM COLONICIS ILLIS] Leg. Burgund. tit. 38. 7. Colonica eſt villa ſeu villula cum modo agri quantum colonus unus colere poteſt, nec admodum à manſo diſtat, adeo ut manſus & colonica aliquando promiſcuè dicantur. Synodi Valentinæ ſub Lothario Imp. cap. 9. *Seculares & fideles laici, ſi condere voluerint baſilicas in prædiis*

ſuit, ſicut edictum piiſſimorum Auguſtorum continet, unam colonicam veſtitam cum tribus mancipiis donationis (al. *dotis*) *gratia eis conferant.* Edictum illud extat Capitul. lib. 1. c. 85. & in vita Ludeuvici Pij & Aimoini continuat. lib. 5. c. 10. Synodi Meldenſis c. 63. Vbi tamen *unus manſus integer* ubique dicitur, quem *colonicam unam* hæc ſynodus vocat. Quod ipſum ibidem & in ceteris Conciliis & Capitulis *dos Eccleſiæ* dicitur. Synodi Colonienſis c. 4. c. 1. De cenſib. Burchardus lib. 3. c. 52. Itaque manſus & colonica non ſemper certam quantitatem, ſed modò majorem, modò minorem agri modum continebant; quemadmodum hodie videmus in illis poſſeſſionibus quas *fermes* & *meſtairies* dicimus. Aliquando etiam ſub manſo colonicam comprehenſam reperi. Chronicon S. Benigni circa an. 1007. *Femina quadam nobilis, Aremburgis dicta, mater Letbaldi Matiſconenſis Epiſcopi, cum eodem filio ſuo dedit ſancto Benigno in villa Lu vocata ſeptem manſa, cum ſilva ibi adjacente & ſervis qui de pradictis manſis ſeptem colonicas tenebant.* In ſumma, plerunque colonica, manſus, villa, & in Germanicis ſcriptis diplomatibus & inſtrumentis, hoba & hobunna pro eodem accipi debent. Traditionum Fuldenſ. lib. 2. *duas hobas ſerviles.* item *unam hobam cum omnibus ad eam pertinentibus.* eod. lib. *trado ſervum unum cum ſua hoba.* Gregor. Turonenſ. de miracul. lib. 2. cap. 15. Colonia quoque pro colonica uſurpatur. Flodoard. hiſt. Rhem. lib. 9. c. 19. de Ebone Præſule: *Colonias nonnullas Eccleſia deſcriptis per ſtrennos viros colonis eorúmque ſervitiis ordinavit.* Hincmar. de villa Noviliaco: *quaſi de fiſco Regis quaſdam. colonias de ipſa villa obtinuit in proprietatem.* Carolus Calvus an. regni XVIII. Indict. VI. (apud Cochlæum in Hiſtor. Niverneſi) *dedit Eccleſia Maniacenſi manſos* XV. *& colonias* ſex. In tradit. Fuldenſib. lib. 1. Vuilibaldus Epiſcopus cœnobio Fuldenſi, *in ſupradicto loco novem trado colonias* (*hoc ſunt hobunna*) *integras cum omnibus adjacentiis & finibus ſuis, in arialis, in terris arduriis, in ſilvis, in campis, in pratis, in paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus, adificiis, molinariis, mancipiis, cum omni ſupellectili eorum.* Sic in l. 24. *Locati.* l. 12. §. *Quaritur.* l. 20. §. *Pradia.* De intr. vel inſtrum. leg. l. 27. §. 2. *Ad municipal.* Columell. lib. 11. cap. 1. *Neque enim colonia ſua terminos egredi debet.* Inde lex colonica Varroni rei ruſt. cap. 2. lib. 1. Ex quibus etiam liquet quid coloniæ ſeu colonicæ nomine veteres intellexerint.

Nos pro animæ remed.] Satis apertè declarans hæc verba ad commutationem cum Eccleſia aut monaſterio factam hanc clauſulam pertinere. Portò commutationes de rebus eccleſiaſticis, ut & ceteræ omnes alienationes, ſynodis & conſtitutionibus prohibitas fuiſſe conſtat. Synodi Meldenſis c. 23. Synodi Valentinæ ſub Lothario Imp. cap. 21. Benedictus Levita Capitul. lib. 5. c. 110. Burchardus Decreti lib. 3. c. 164. & ſeqq. Tamen ſpecialiter Principi in ſynodo Silvanectenſi conceſſum eſt ut commutationes cum Eccleſia facere poſſit: *Si princeps voluerit rem immobilem ſanctis locis praſtare, & accipere ab eis aliam immobilem rem, & eo modo permutationem contrahere, liceat hoc facere ei divina pragmatica ſanctione ab eo promulgata.* Quæ verba Iuliani antecesſoris ſunt Novellarum interpretis cap. 33. ex Novella ſeptima. Aliis verò abſque Regis licentia non licebat. Burchardus lib. 3. c. 172. *Ne commutationes rerum vel mancipiorum eccleſiaſticorum qualibet perſona ſine licentia & conſenſu regio praſumat facere.* Ideoque Flodoardus hiſt. Rhemenſ. lib. 2. c. 19. Ebonem antiſtitem *imperialia ſuper eiſdem commutationibus praecepta* obtinuiſſe refert. Et tradition. Fuldenſ. lib. 2. *Conventione inter ſe de concambio facta rogatu antedicti Comitis, cum ſcientia & licentia glorioſi Francorum Regis Ludovici &c.*

Si aliq. contre Regis vol.] Cap. 32.
Hac formula Princeps ſecuritatem tribuit ei qui juſſu ejus aliquem ſibi adverſarium aut infidelem occidit vel expulit, reſque illius in fiſcum redegit, quem ab omni injuria tutum & innoxium eſſe jubet, vetátque ne propinquis & amicis illius eo nomine aut armis aut judicio eum perſequi liceat. Extat de ea re caput legis Bajuvar. tit. 2. cap. 8. *Si quis hominem per juſſionem Regis vel Ducis ſui, qui illam provinciam in poteſtate habet, occiderit, non requiratur ei, nec faidoſus ſit, quia juſſio domini ſui fuit, & non potuit contradicere juſſionem, ſed Dux defendat eum & filios ejus.* Idipſum ſtatuitur Capitul. lib. 5. c. 367. *Si quis juſſione Regis vel Ducis illius, qui ipſam provinciam regit, hominem occiderit, non requiratur ei nec propterea faidoſus ſit, quia lex & juſſio dominica occidit eum, & non potuit contradicere. Princeps verò & ſucceſſores ejus defendant eum & totam progeniem ejus, ne ob hoc pereat, aut malum patiatur. Quòd ſi propterea ipſe aut ejus progenies aliquid mali paſſi fuerint aut occiſi, dupliciter componantur.*

Cum reliq. parib. suis] Pares ſunt ſocij & æquales. Sic ſuprà cap. 12. *qui pari ſuo ex ipſis in hoc ſeculo ſuperſtes extiterit.* Leg. Ribuar. tit. 51. *qui parem ſuum ſupervixeris.* Leg. Alaman. tit. 45. *Si qua rixa orta fuerit &c. illi pares ſequuntur eum uſque in domum ſuam cum armis.* Capitul. lib. 3. cap. 71. *Quicunque &c. parem ſuum contra hoſtes communes in exercitu pergentem dimiſerit, & cum eo ſtare noluerit, honorem ſuum & beneficium perdat,* & cap. 72. Capitula Caroli Calvi ad Aquitanos an. DCCCLVI. *Si talis eſt cauſa ut illum inde familiariter non debeat admonere, ante ſuos pares illum in rectam rationem mittat, & ille juſtum judicium juſtitia ſuſtineat.* Quod *judicium ſociorum* Burchardus in lege familiæ vocat. *Si quis,* inquit, *ex aliquo commiſſo in manus Epiſcopi cum judicio ſociorum ſuorum pervenerit, ipſe cum omnibus poſſeſſionibus ſuis eo dijudicetur.* Sic in libris feudorum paſſim *pares curia* ſeu *curtis* dicuntur qui ab eodem domino feuda tenent, quaſi pares inter ſe. Friderici Imp. conſtitutio apud Radevicum lib. 4. c. 7. *Si inter dominum & vaſallum lis oriatur, per pares curia à domino ſub debito fidelitatis conjuratos terminetur.*

Facientem revello] Ita MS. Legendum verò *rebellem* vel *rebellionem.* Sed nihil mutandum. Nam more ſeculi loquitur de eo qui Principi rebellis & infidelis exiſtit.

PRO TALI REVELLO] Leg. Ribuar. tit. 71. *Si quis homo Regi infidelis exſtiterit, de vita componat, & omnes res ejus fiſco cenſeantur.* Annales Fuldenſes ad ann. DCCCLXI. *Ludovicus Ernuſtum ſummatem inter omnes optimates ſuos, quaſi infidelitatis reum, publicis privavit honoribus.*

CALVMNIAM] id eſt, actionem. Plora ad formulas legis Romanæ cap. 5.

Cpa. 33. PRÆCEPTVM QVORVM AB HOSTIA.] Certi juris eſt, inſtrumentis igne vel naufragio conſumptis, hoſtium incurſu, vel alio caſu perditis, nullum ex ea re domino præjudicium fieri, modò tamen de ejus dominio, debito, aut alio jure ſufficiens ſit alia probatio. l. *Sicut.* cum ſeqq. Cod. de fide inſtrument. Adeo ut quibus caſibus per teſtes probatio jure non admitteretur, tamen inſtrumenti amiſſio & ejus tenor per teſtes probari poſſit. l. *Teſtium facilitatem.* in fi. C. De teſtibus. Quoties autem caſus aliquis ejuſmodi contigit, ne poſtea difficili probatione jus domini deterius conſtituatur, receptum fuit litteras à Principe impetrare, quibus, cauſa cognita & re probata ex relatione incolarum, cavetur ne amiſſio ei noceat, ſed res quas poſſidet, ſecurè in poſterum, ſicut antea, ſemper poſſideat. Sicque ejuſmodi litteræ ſunt ei omnium inſtrumentorum inſtar. Itaque etiam his litteris ſingillatim res ſingulas & poſſeſſiones omnes recenſere moris erat. Appellantur a Flodoardo *precepta de chartis combuſtis* hiſt. Rhemenſ. lib. 2. c. 17. de Tilpino Epiſcopo, qui a Carlomanno Rege plura privilegia obtinuit: *Item de chartis concrematis, quarum tunc temporis per negligentiam acciderat exuſtio, ut res & facultates Eccleſiæ, quas eo tempore poſſidebat, ita permanerent abſque diminutione confirmatæ ipſi Eccleſia per regiam ejus authoritatem.* Extant & aliæ ejuſdem rei formulæ inter formulas incerti auctoris (ſive in Appendice Marculfi) cap. 46. ubi id ex Romanis moribus deſcendere dicitur, & formul. leg. Roman. cap. 27. & 28. A Comite quoque impetrari literas probat formula 46. incerti auctoris. Eodem ferè pertinent litteræ quas hodie *lettres en forme de terrier* appellamus.

REGIO MVNERE] Vide quæ ſuprà ad caput tertium notata ſunt.

ALODA] ſuprà cap. XII. ubi nos plura.

RELATIONEM BONOR. HOM.] Vt amiſſio inſtrumentorum probaretur, & præterea ut illi adſererent quid his chartis comprehenſum eſſet, & quæ bona ille tum poſſideret. Ejus formula ſeq. cap. exhibetur.

Cap. 35. ILLI REX ILLI PATRITIO] Patritios olim dictos qui majorum gentium ſenatores eſſent, nemo neſcit. Patritiatus demum dignitas ſub Imperatoribus ſumma, & omnium honorum apex, quos quaſi patres Principis Iuſtinianus ipſe agnoſcit. §. *Filiusfamilias.* Inſtitut. Quib. mod. jus pat. poteſtat. ſolv. l. ult. De conſulib. lib. XII. Cod. & Novel. 81. Hanc dignitatem Conſtantinus Imp. primus inſtituit, ut auctor eſt Zoſimus lib. 2. συναναιρεθῆναι τούτῳ καὶ Οὐτάλιν ...ς, ὃς μετὰ Κωνσταντίνου τῆς ἀξίας τετύχηκεν τοῦ πατρικίου, πρώτου ταύτην ἐπινοήσαντος τὴν τιμὴν, καὶ προνομίαν δόντος τοῖς ταύτης ἠξιωμένοις τοῦ καὶ τῶν ὑπάρχων προκαθέζεσθαι. Formula patritiatus extat apud Caſſiodorum lib. 6. cap. 2. quem uni tantùm cedere fulgori ait, conſulatui ſcilicet, ſolamque ceterarum dignitatum ſucceſſoris ambitionem non timere. Quam tamen dignitatum maximam nihil juriſdictionis habuiſſe ibidem teſtatur. Patritios quidem legationes obiiſſe, exercitibus præfectos, ſummam rerum aliquando tenuiſſe legimus. Quo exemplo fuerunt ſub primis Francorum Regibus etiam Patritij ſummæ dignitatis. Itaque Galliarum Patritios memorat ſynodus Arauſicana à Cæſario Arelatenſi contra Fauſtum Rhegienſem habita; ut & Gregorij Magni Papæ regiſtrum, ubi Arigium & Aſclipiodotum & alios ſub Francorum Regibus eo munere functos videre eſt. Et Gregorio Turon. multis locis liquet ſub Guntchramno Rege Patricios fuiſſe, qui Rhodano finitimas provincias regerent, & exercitus ducerent, eámque dignitatem *patriciatus honorem & patriciatus culmen* vocat: qua donatos fuiſſe Agræculam, Celſum, Pericium, & Mummolum refert lib. 4. c. 24. & 42. Quod etiam ex appendice Fredegarij apparet, ubi Vltra-Iuranis Patricios datos Æginanem, Quolenum, Protadium, Vulfum, Richometem, Vvillibaldum, illóſque exercitibus præfectos fuiſſe tradit. Inter Duces certè numerari clarè ejuſdem appendicis auctor innuit cap. 78. *Dagobertus de univerſo regno Burgundiæ exercitum promovere jubet, ſtatuens eis caput exercitus nomine Chadoinum referendarium &c. qui cum decem Ducibus cum exercitibus, id eſt, Amalgario, Aremberto, Leudeberto &c. Vvilibaldo Patricio ex genere Burgundienum, exceptis Comitibus plurimis qui Ducem ſuper ſe non habebant, in Vvaſconia cum exercitu perrexiſſet &c.* Et cap. XC. Vvillibaldum *ex patriciatus ſui termino* plurimam ſecum adduxiſſe multitudinem Pontificum & nobilium. Ex quibus manifeſtum eſt Patriciis exercitus regendos, provincias adminiſtrandas datas fuiſſe. Leg. Ribuar. tit. 52. *Si quis teſtes ad mallum ante Centenarium vel Comitem, ſeu ante Ducem, Patritium, vel Regem &c.* In ſumma cum Ducibus eodem munere functos. Ideoque Marculfus ſuprà cap. 8. eadem formula Duces, Comites, & Patricios à Principe inſtitui docet. Sic & Carolum M. Patricium fuiſſe Romanorum, iiſque hoc nomine imperaſſe, infinita diplomata & hiſtorici teſtantur. Patriciorum quoque dignitatem ab Anglis uſurpatam reperio apud Alcuinum epiſt. 2. quæ ad Æthelredum Regem & Oſbaldum Patricium ſcripta eſt: cujus etiam Patricij meminit Rogerius Hovedenus annal. par. 1. ſub ann. DCCXCVI.

ADTRACTVM] id eſt, acquiſitum & comparatum. Paſſim his formulis & in veteribus inſtrumentis.

SVA NOSTRO SERMONE] hoc eſt, ſub noſtra defenſione, tuitione, & mundeburde. Suprà cap. 24. Leg. Salicæ tit. 59. *Tunc Rex ad quem manniens eſt extra ſermonem ſuum ponet eam.*

VT CAVSAS AVCTOR. ADSVMENDI] Cap. 36. Dubium mihi adhuc remanet
Vt quis jure auctoris ſui uti poſſit, jus commune id præſtare videtur, adeo quidem ut jus ſuperveniens auctori meo, jus quoque meum confirmet. L. *Si à Titio.* De rei vindicat. Tamen id conſit-

mandi, & tollendæ dubitationis cauſa, litteras quoque Principis impetratas fuiſſe docet hæc formula: quibus à Principe Epiſcopo vel Abbati conceditur, ſive etiam alteri, qui res ab aliis emerant, quorum auctores ſine heredibus deceſſerant, ut auctorum ſuorum defenſionibus uti, imò & eaſdem inſtituere actiones & exercere poſſent.

PER QVODLIBET INGENIVM] id eſt, quacunque occaſione aut artificio. Gregor. Turonenſ. lib. 6. cap. 22. *Proclamante Epiſcopo & cente quòd ſæpius hic ingenia quæreret qualiter eum ab epiſcopatu dejiceret.* Capitul. lib. 2. cap. 31. *aliorum ſuaſionibus aut petitionibus. vel aliquo ingenio.* Sic & *malum ingenium* in leg. Sal. tit. 36. 4. & Capitul. lib. 2. c. 32. *Nullus omnino ſub mala occaſione vel malo ingenio res pauperum vel minùs potentum nec emere nec vi tollere audeat.* Olim apud nos, *par mal engin.*

HOMALLANDI] Sive obmallandi, id eſt, agendi, judicio experiundi, & alterum in jus vocandi, ut dictum eſt cap. 36.

SVPER AN. CON. QVEMC. SANC.] Hæc videntur eſſe corrupta. Verùm commodè referri poſſunt ad continuationem poſſeſſionis, hoc eſt, ut tempora poſſeſſionis auctorum cum eorum poſſeſſione continueotur & conjungantur. quod etiam ad uſucapionem Iuſtinianus extendit. §. *Diutina.* Inſtit. De Vſucapion. l. 1. Cod. De uſucapione transform.

Cap. 37. IVDICIVM EVINDITALE] hoc eſt, declaratorium, quo Rex notum & evidens facit quendam in palatio die dicta judicio ſtetiſſe, adverſarium verò vadimonium deſeruiſſe; ideoque Comiti mandat ut contra abſentem, qui per triduum expectatus non venit, ſententiam proferat ſecundùm conſuetudinem loci, eundémque ad parendum compellat. Ejuſdem argumenti formulæ extant in formulis incerti auctor. cap. 38. & formul. leg. Rom. cap. 33. quæ proximè huic capiti accedunt. Quibus jungi debet notitia de jactivis cap. 22. incerti auctoris.

ADSALLISSET] Adſallire, aggredi, impetere, adoriri. qua de re ſuprà, ut & de livorandi quod ſequitur vocabulo.

RAVPA SVA] id eſt, veſtem, ſeu in univerſum aliam ſupellectilem. Formula cautionis de infracturis, quæ ultima inter varias eſt, *& exinde annonam vel aliam raupam in ſolidos tantos furavi.* Sed de his ſuprà.

IN SOLID. TANT.] id eſt, quæ tot ſolidis æſtimabatur.

CAVSANTES] Aliàs *placitantes*, nobis *plaidans.* Formul. leg. Rom. c. 33. *rationantes.*

A QVO PLACITO VENIENS] Mallem *ad quod placitum.* Placitum verò generaliter pro die dicta uſurpabant, in qua quid agendum gerendúmve eſſet, quod ſcilicet ſic inter partes pactum conventum fuiſſet. Sic conventus regios, in quibus de ſumma regni tractabatur, placita dixerunt; quæ poſt *parlamenta* dicta Greg. Turon. lib. 7. c. 23. & 14. & aliàs paſſim. Sic & *placitum legatis dare* ait Greg. Turon. lib. 6. c. 34. pro legatos audire & abſolvere. Vnde placitum pro judicio ſumptum ſynodi Turonenſis 3. cap. 35. *pro quolibet placito vel judicio à quolibet perſona munera exigere.* Synodi Arelatenſis ſub Carolo M. cap. 16. *Ne in dominicis diebus publica mercatu neque cauſationes diſceptationéſque exerceantur.* Synodi Turon. 3. c. 39. *placita ſecularia.* Sic *placitum Comitis* & *placitum Centenarij* in Capitul. lib. 3. noſtris *plaids.* Gregor. Turon. lib. 7. c. 23. *Placitum in Regis Childeberti præſentia poſuerunt.*

PER TRID. SEV AMPLIVS] Sic cap. 38. formulæ. incerti auctor. & Leg. Roman. cap. 33. Ex quo diſcimus non uno tantùm die, ſed triduo adverſarium expectari debuiſſe. Gregor. Turon. lib. 7. c. 23. *Injurioſus ad placitum in conſpectu Regis Childeberti advenit, & per triduum uſque occaſum ſolis obſervavit. Sed cùm hi non veniſſent, neque de cauſa hac ab ullo interpellatus fuiſſet, ad propria rediit.* Iunge leg. Sal. tit. 59.

ADIECTVS SIT] hoc eſt, vadimonium deſeruerit & defecerit, à dejecti & dejiciendi vocabulo. Formulæ incerti auct. cap. 22. *Placitum ſuum exinde neglexit, & jactivus inde remanſit.* Cautio de infracturis variar. cap. ult. *& ſi exinde negligens & jactivus apparuero.* Leg. Salicæ tit. 52. 3. *quem legitimè habeo adjactivum vel admallatum ſecundùm legem Salicam,* quo loci videndus Fr. Pithœus.

SOLSATISSIT] id eſt, ſolem ei occaſum fuiſſe, ante ſolis occaſum judicio non ſtetiſſe. Nam poſt ſolem occaſum nemo ſe judicio ſiſtere poterat. Gregor. Turon. lib. 7. cap. 23. *per triduum uſque occaſum ſolis expectavit.* Sic leg. Salicæ tit. 52. *ſolem collocare,* & *per ſingulas admonitiones vel ſolem culcatum terni ſolidi accreſcunt.* Sic olim apud Romanos in legibus duodecim tabularum *ſolis occaſu diei ſuprema tempeſtas eſto,* apud Varronem libro ſexto de lingua Latina. Hunc verò morem ſolis occaſum opperiundi apud Francos multis ſeculis duraſſe probant veteres duelli formulæ quas doctiſſ. Io. Savaro edidit; in quibus ante ſolis occaſum adverſarium vincere neceſſe erat, aut id nominatim excipiendo ſibi cavere. De civilibus quoque negotiis illud ipſum Philippus de Beaumanoir teſtatur, qui ſub Philippo III. Rege Claromontenſis comitatus in Bellovacis leges patria lingua ſcripſit, cujus verba ſunt hæc cap. 2. ex codice optimi doctiſſimique viri Antonij Oiſelli: *Se li ajornemens eſt fuis à relevée ou as veſpres, l'euvre de la preſentation dure juſques à Soleil eſconſant; & qui de Soleil luiſant ſe preſente, il ne puet eſtre en defaute du jour.*

NVLLA SONNIA NVNTIASSET] Sonnia eſt impedimentum, excuſatio. Sunnis in leg. Sal. tit. 1. leg. Ribuar. tit. 34. Capitul. lib. 3. c. 45. Eſſonia in formul. leg. Rom. cap. 33. Nobis *Exoine.* de quibus integro capite agit Philippus de Beaumanoir, quem modò laudavi, capite tertio, *Des Eſſoines & contremant.* Veteribus quibuſdam monimentis *ſoine.* Non placet hanc vocem deducere ex alia barbarica voce *Exidoniare,* ut quidam ſcripſere. Nam hæc duo vocabula toto cœlo inter ſe diſtant. qua de re aliàs. Mallem à morbo ſontico ſunnis originem petere.

COMES PALATII NOSTRI] Sic infrà capite proximo, & in judicio Chlotarij Regis, quod ſuprà exſcripſimus. quæ verba Comitem palatij cum proceribus vice regia cognoviſſe

manifeſtè oſtendunt. Nomine tamen regio judicia inſetipta erant. quod & hodie in Senatuſconſultis fieri ſolet.

COMPONERE ET SATISFACERE] Itaque hoc jure qui defecerat & vadimonium deſeruerat, cauſa cadebat. Quod etiam lege duodecim tabularum cautum fuit, *præſenti litem addicito*, apud Gellium lib. 17. c. 2. Verùm poſtea id mutatum. Vlpianus in l. *Et poſt edictum*. 72. De judicus: *Pronuntiabitur non ubique ſecundùm præſentem, ſed interdum vel abſens. ſi bonam cauſam habuerit, vincet.* Franci tamen perpetuò obſervarunt ut abſens cauſa caderet, niſi juſtam abſentiæ cauſam nuntiaſſet. Conſuetudines Regulæ à Ricardo Abbate Floriacenſi conſtitutæ conſilio Vicecomitum & Baronum terræ anno nongenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo: *Ille qui die aſſignata uſque ad horam ſeptimam coram priore non comparuerit, tanquam convictus judicabitur.* Illud quoque paſſim occurrit in veteribus ampliſſimi Senatus Pariſienſis monimentis. Donec conſtitutione Franciſci I. Regis ſtatutum eſt ut abſente reo, actor tamen neceſſe habeat legitimè probare juſtam actionis cauſam. Quod antea à judicibus Eccleſiæ, qui lege Romana utebantur, obſervatum. Eleutherius Papa apud Gratianum in can. *Caveant judices*. 3. quæſt. 1.

Cap. 38. CHARTA PARICLA] *Paricla* pro *paricula* ſcriptum eſt. Eſt autem judicium Comitis palatij, quo ſtatuit ut quidam, qui fugitivum ſervum recepiſſe accuſabatur, certa die juraret cum ſex aliis ſe non feciſſe, & ita crimen objectum purgaret. Et quia neutra pars victa dici poterat, jubentur ambo ejus judicij ſimilia exempla accipere. ideo *paricula* dicitur *charta*, quòd ejuſdem exempli duæ litigantibus dandæ eſſent. Sic variar. formul. cap. 14. *Vnde duas epiſtolas pariculas, uno tenore conſcriptas, manu eorum vel bonorum hominum firmatas, inter ſe fieri & firmare rogaverunt.*

ITEMQVE HOMINEM] Videtur aliquid deeſſe, deſignatio videlicet quorundam qui eodem crimine accuſabantur. quod dictio *item* demonſtrat. deinde quinque denominatos eſſe dicit, quorum unus jurare jubetur.

FORTITER VISVS EST DENEGASSE] Gregor. Turon. lib. 7. c. 23. *Poſt hec in judicium venit. Sed cùm fortiter, ut diximus, denegaret, & hi non haberent qualiter eum convincere poſſent, judicatum eſt ut ſe inſontem redderet ſacramento.*

DE QVINQVE DENOMINATIS] Ex quinque reis unus purgari jubetur ſacramento. Ex quo etiam patet initio capitis quædam deeſſe.

SVA MANV SEPTIMA] Porrectis namque manibus jurabant, tactiſque ſacroſanctis evangelus, aut altari, aut etiam, quod frequentiſſimum erat, ſanctorum reliquiis. Solebant enim non in civilibus tantùm & levioribus cauſis, ſed & in criminalibus, cùm nulla probatio ſuppeteret, jusjurandum decernere, ut reus crimen purgaret. Leg. Bajuvar. cap. 12. tit. 15. 2. *Iudex cauſam ſuam bene cognoſcat, & prius vel tacitus inquirat, ut eum veritas latere non poſſit; nec facilè ad ſacramenta veniatur.* Paulò pòſt: *Nulli liceat perjurare, ſed ſicut judicatum eſt cogatur exſolvi. In his verò cauſis ſacramenta præſtentur in quibus nullam probationem diſcuſſio judicantis invenerit.* Gregor. Turonenſ. lib. 7. c. 23. Formulæ incerti auctoris cap. 2. 3. 5. In legib. Friſionum, *non juret, ſed componat ac ſi ipſe eum occidiſſet.* Leg. Angl. tit. 9. *ſi negat, cum undecim juret, aut campo decernat.* Denique nil frequentius in his legibus. Vuillelmi Normanni Angliæ Regis leges apud Hovedenum; *Si Anglicus appellaverit Francigenam, & eum approbare voluerit judicio aut duello, volo tamen Francigenam purgari ſacramento, non ferro.* Verùm non uni tantùm reo deferebatur jusjurandum, ſed & alios tres, quinque, duodecim, aut ampliùs, prout judicatum fuerat, neceſſe habebat adducere, qui ſcilicet idem quod ipſe jurarent; qui *juratores* & *conjuratores* in Lege Salica dicuntur tit. 50. 55. 61. Capitul. lib. 3. c. 9. ut *ſacramentales* & *conſacramentales* paſſim his legibus. Auctor vitæ S. Eligij Noviomenſis lib. 2. c. 51. apud Surium: *Lata ſententia eſt ut vir ille cum multis aliis juraret. Sic enim apud Francos in more poſitum eſt. Verùm Abbas omnibus aliis remiſit juramentum, ne alterius flagitio implicarentur. Solus ille agri uſurpator procerum ſententia jurare juſſus eſt.* Leg. Bajuvar. cap. 12. tit. 2. 3. *Cum duodecim ſacramentalibus juret de lite ſua, vel duo campiones propter hoc pugnent.* Greg. Turon. lib. 8. c. 9. *Fredegundis Regina, conjunctis prioribus regni ſui, id eſt. tribus Epiſcopis, & trecentis viris optimis, ſacramenta dederunt hunc à Chilperico Rege generatum fuiſſe; & ſic ſuſpicio ab animis Regis ablata eſt.* Idem lib. 8. c. 40. de Pelagio quodam qui res S. Martini abſtulerat, *illo electis duodecim viris ut hoc ſcelus peieraret advenit.* Capitul. lib. 1. cap. 61. lib. 3. c. 9. & 10. lib. 5. c. 353. & 362. Theganus Trevirenſis Chorepiſcopus de geſtis Ludeuvici c. 29. de Paſchalis Papæ purgatione. Inde frequentiſſimè *manu quinta, manu ſexta, ſeptima, duodecima*, in veteribus legibus, Capitulis, epiſtolis Romanorum Pontificum, & in libris feudorum. Quæ demum purgatio canonica dicta eſt, quod ea tantùm purgationis ſpecies ab Eccleſia probaretur, ceteris duelli, ferri candentis, crucis, aquæ calidæ, panis hordeacei damnatis. Eadere tituli ſunt libro quinto Decretalium *De purgatione canonica*. & *De purgatione vulgari*. Iurisjurandi forma refertur leg. Alaman. tit. 6. ſolum videlicet reum conceptis verbis jurare, ceteros verò juratores hoc tantùm, credere illum vera juraſſe. Innocentius III. Papa in cap. de teſtibus, de purgatione canonica: *Illi qui ad purgandam alicujus infamiam inducuntur, id ſolùm tenentur juramento firmare, quòd veritatem credunt eum dicere qui purgatur.* Ex conſuetudine tamen jurandi perjuria adeò invaluerant ut jurisjurandi probatio à pleriſque reprobaretur, & Burchardus Vuormatienſis Epiſcopus in lege familiæ duellum ejus loco ſuffecerit. Vide Ottonis conſtitutionem in legib. Longob. lib. 2. tit. 55.

SVPER CAPELLAM DOM. MARTINI] hoc eſt, ſuper reliquias S. Martini, quæ in palatio aſſervabantur; qoibus etiam tactis, palatinæ cauſæ jurejurando finiebantur. Solenne fuit jusjurandum publicè in Eccleſiis aut martyrum

tumulis & altaribus præſtare, ſutetiam extra Eccleſiam admotis ſanctorum reliquiis, Gregot. Turon. lib. 4. cap. 46. *Requirit hominem alium Vrſum nomine, quem ad altare clam adductum jurare fecit ac dicere: Per banc locum ſanctum & reliquias martyrum beatorum &c.* Lib. 5. cap. 32. *Si, inquiunt, eſt innoxia, ſuper tumulum hoc beati Dionyſij martyris ſacramentis adfirma. Faciam, inquit pater. Tunc inito placito ad baſilicam martyris ſancti conveniunt; elevatiſque pater manibus ſuper altarium, juravit filiam non eſſe culpabilem.* Lib. 8. c. 16. de impij cujuſdam voce, qui pejerare conſueverat: *Iba ad baſilicam beati Martini, & ſacramento me exuens innocens reddar.* Idem de miraculis lib. 1. c. 33. *Quidam tempore Felicis (Biturigum) Epiſcopi vicinos ſuos quodam pro crimine impetebat: quos cùm plerunque verbis procacibus laceſſeret, ac judicio publice provocaret, decretum eſt ſententia primorum urbis ut ſe ab hac noxa, qui impetebantur, ſacramento purgarent; ingreſſique in ejus memorata ædis altare, cùm elevatis manibus ſacramenta proferrent &c.* Idem de miracul. lib. 1. cap. 20. 39. 53. lib. 2. c. 19. 39. Idem de gloria confeſſ. cap. 93. 94. Leg. Alaman. tit. 6. *Sacramenta ſic fieri debent ut illi juratores manum ſuam ſupra capſam ponant.* Capitul. lib. 1. c. 61. Synodi Meldenſis c. 39. *Tantum hoc malum eſt ut ad ſanctuaria martyrum, ubi diverſorum ægritudines ſanantur, ibi perjurj, licèt manifeſtè interdum vexari non videamur, juſto Dei judicio à dæmonibus arripiantur, ſicut ſanctus dicit Gregorius.*

SVPER CAPELLAM DOM. MARTINI] Capellam pro capſa dici, in qua martyrum oſſa conderentur, vel hic locus evincit. Nam & sup[illegible] capſam jurare lex Alaman. tit. 6. dicit. Sic etiam accipitur in formulis incerti auctoris cap. 3. Evodius de miraculis S. Stephani lib. 1. *Capella argentea, in qua erat reliquiarum portio.* Reliquias igitur ſancti Martini in palatio aſſervatas innuit hæc formula. Vnde capellæ regiæ ſeu ſacello nomen. Sangallenſis lib. 1. c. 4. *De pauperibus ſupradictis quendam optimum dictatorem & ſcriptorem in capellam ſuam aſſumpſit, quo nomine Reges Francorum propter cappam S. Martini, quam ſecum ob ſui tuitionem & hoſtium oppreſſionem jugiter ad bella portabant, ſancta ſua appellare ſolebant.* Hodie verò capellam vocamus quam veteres cellam & ſacellum dixere.

PERCVRRVNT] id eſt, fieri & præſtari ſolent, à conſuetudine quæ impetu & curſu quodam fertur. S. Auguſtinus conf. lib. 1. cap. 16. *Væ tibi flumen moris humani; quis reſiſtet tibi? quandiu non ſiccaberis?*

DE HAC CAVSA DVCTVS SEDEAT] *Ductus* pro *eductus*, hoc eſt, extra aleam & periculum poſitus. non diſſimiliter de verbo *exire*, quod uſurpabatur de eo qui accuſatione impetitus, abſolutus eſt; ut & hodie, *il eſt ſorti d'affaire.* Auguſtinus ſermon. 58. in Matthæum in fin. p. 109. tom. 10.

CVM LEGIS BENEFICIO] hoc eſt, pretio compoſitionis, quæ lege ſtatuta eſt. Videantur veteres leges.

ÆQVALES PRÆCEPTIONES] ejuſdem exempli. Inde in titulo, *charta paricla* ſeu *paricula*, variar. formul. c. 14.

VT PRO NATIVITATE REGIS] Regis eſt epiſtola, qua Comitibus & Domeſticis mandat ſibi filium natum. Ideoque jubet ut in unaquaque fiſcali villa tres ſervi manumittantur, & lætitiæ & eleemoſynæ cauſa. Eò pertinet & illud Gregorij Turon. lib. 6. c. 23. *Dehinc Chilperico Regi, poſt multa funera filiorum, filius naſcitur. Ex hoc jubet Rex omnes cuſtodias relaxari, vinctos abſolvi; compoſitioneſque negligentum fiſco debitas præcepit omnino non exigi.* Illud præterea in hoc lemmate obſervandum, filium Regis Regem dici. quod tunc uſitatum fuiſſe ex Greg. Tur. apparet, qui lib. 3. c. 22. Theodebertum Theoderici Regis filium Regem vocat. & lib. 4. c. 13. *Intendebat & ipſe Rex Chramnus minas;* qui tamen perduellis, patre ſuperſtite Chlotario Rege, interfectus eſt. Sic & filiæ Regum Reginæ dictæ. Gregor. Turon. lib. 10. c. 15. de Chrodieldi Pictavenſi moniali: *Nolite ſuper me quaſi vim inferre, quæ ſum Regina filia Regis.* Rigordus in Philippi Auguſti vita, Regis Luſitaniæ filiam, Flandriæ Comiti nuptam, *Reginam Comitiſſam* vocat. Nec novo id exemplo. Servius in Virgilij eclog. 3. in fi. *Regum autem nomina dixit, non quoniam ipſi Reges fuerint, ſed quia Regum filij: ut, Magnum Regina ſed enim miſeratus amorem. cùm de Ariadne diceret Paſiphaes Regina filia.* Sic & Claudianus Serenam Theodoſij Imp. fratris filiam, Stiliconi nuptam, Reginam vocat in panegyrico Serenæ. Teucer apud Sophoclem in Ajace lorario matrem ſuam filiam Laomedontis Regis à Telamone captam, Reginam natura fuiſſe dicit: [illegible] μὲν ἦν βασι- [illegible] δοῦλος. Sic Polyxena in Euripidis Hecub[illegible] Reginam vocat: [illegible], Βασιλὶς δ' [illegible].

ALIOR. DOMESTICOR. ACTIONIB.] Actionibus, id eſt, officiis & miniſteriis. qua de re latiùs ſuprà capite undecimo. de Domeſticis verò ad caput ultimum libri ſecundi dicetur.

PER VESTRAS EPISTOLAS] Formula epiſtolæ manumiſſionis, quæ juſſu Regis à Domeſtico celebratur, extat cap. ult. libri ſecundi. Cap. 40.

VT LEVDE SAMIO PROMITTANTVR] hoc eſt, ut fidelitatis ſacramentum Regis filio promittatur, quem Rex in parte regni ſui Regem conſtituit, in Auſtria aut Neuſtria fortaſſe. quod crebrò ſub prima Regum Francorum familia factitatum. Corrupti verò quid eſſe in hoc titulo ſuſpicor, aut certè pleniùs inquirendum cenſeo. Nam quid *ſamio* ſibi velit, nondum reperi. Fortaſſe ſcriptum erat: *Vt leudis ſacramentum promittatur Regi:* ſacramenti vocabulo breviatim ſcripto, nec poſtea intellecto.

TAM FRANC. ROM. VEL REL. NATIONES] Omnes quippe illi permixti habitabant. Sic ſuprà c. 8. *Omnes populi ibidem commanentes, tam Franci, Romani, Burgundiones, vel reliqua nationes.* Romani autem, veteres incolæ appellabantur. Omnes namque provinciales Romani imperij, cives Romani erant poſt conſtitutionem Antonini, l. *In orbe.* De ſtatu homin. Et inde everſo imperio nomen Romanum retinuere. Leg. Salicæ tit. 34. *Si Romanus Fran-*

cum ligaverit ſine cauſa. & tit. 43. 6. *Romanus homo conviva Regis.* 7. *Romanus homo poſſeſſor.* 8. *Romanus tributarius.* Greg. Tur. lib. 2. cap. 33. de Gundebaldo Rege: *Burgundionibus leges mitiores inſtituit, ne Romanos opprimerent.* Leg. Burgund. tit. 40. *Ceterùm ſi quis poſthac barbarus vel teſtari voluerit vel donare, aut Romanam conſuetudinem aut barbaricam eſſe ſervandam ſciat.* & paſſim his legibus. Caſſiodor. lib. 7. c. 3. *Neceſſarium duximus illum &c. ad vos Comitem deſtinare, qui ſecundùm edicta noſtra inter duos Gotthos litem debeat amputare; ſi quod etiam inter Gotthum & Romanum natum fuerit fortaſſe negotium, adhibito ſibi prudente Romano, certamen poſſit æquabili ratione diſtringere. Inter duos autem Romanos Romani audiant.* Vetus conſtitutio Chlotarij Regis nondum edita, quam eruditiſſimus Iac. Sirmondus humanitate & liberalitate ſua mihi communicavit: *Inter Romanos negotia cauſarum Romanis legibus præcipimus terminari.* Sed de his, ſi Deus dederit, aliàs plura.

BANNIRE] id eſt, edicto convocare. Bannum enim edictum eſt & denuntiatio quælibet. Appendix Gregorij Turon. cap. 87. *Iuſſu Sygeberti omnes leudes Auſtraſiorum in exercitu gradiendum banniti ſunt.* Leg. Ribuar. tit. 67. *Si quis legibus in utilitatem Regis, ſive in hoſte, ſive in reliquam utilitatem bannitus fuerit, & minimè adimpleverit, ſi ægritudo eum non detinuerit, ſolidis ſexaginta mulctetur.* Capitul. lib. 3. c. 69. *Quicunque homo noſtros habens honores in hoſtem bannitus fuerit.* Lib. 4. c. 25. *Non manniatur, ſed per Comitem banniatur.* Hincmar. ep. 4. c. 15. Synodus Confluentina an. DCCCLX. *Ab hoc die & deinceps de Dei banno & noſtro bannimus ut nemo hæc ampliùs præſumat.* Sic bannum pro denuntiatione & edicto. Capitul. lib. 3. c. 66. & lib. 4. c. 24. & 60. Inde etiam pœna ſeu mulcta edicto non obtemperantis bannum dicitur ſæpe in Capitulis & alias. Vt & heribannum pro mulcta ejus qui ad exercitum ire neglexit, quod nos *Arriereban* dicimus. Gregor. Turon. lib. 5. c. 26. lib. 7. c. 42. Capitul. lib. 3. cap. 14. & 35. Cujus vocis veſtigia plura apud nos hodie remanent. Siquidem & nuptiarum proclamationem *bannos* appellamus.

MISSO NOSTRO] Legato. qua voce nil frequentius.

EX NOSTRO LATERE] Sic Greg. Tur. lib. 4. c. 13. *Miſit Rex Imnacharium & Scaptarium primos de latere ſuo.* Synodus Matiſconenſis II. ſub Guntchranno Rege c. 14. *Hi qui lateri Regis adhærent.* Vita Ludevici Pij, quæ etiam apud Adhemarum extat, & Aimoini continuationi ſubjuncta eſt lib. 5. c. 10. *Eodem anno generalem conventum Aquiſgrani habuit, & per univerſas regni ſui partes fideles ac creditarios à latere ſuo miſit, qui æqui juris tenaces exiſtentes perverſa corrigerent, omnibúſque congruum jus æquo libramine penderent.* Sangallenſis lib. 2. c. 9. *Tunc ex latere Cæſaris directi ſunt qui eos honorificè introducerent.* Hodie quidem Summi Pontificis legatos Cardinales *Legatos à latere* dicimus.

FIDELITATEM] Gregor. Turon. lib. 7. c. 7. *Priores quoque de regno Chilperici, ut erat Anſovaldus & reliqui, ad filium ejus, qui erat, ut ſuperiùs diximus, quatuor menſium, ſe collegerùnt, quem Chlotarium vocitaverunt, exigentes ſacramenta per civitates quæ ad Chilpericum priùs aſpexerant, ut ſcilicet fideles eſſe debeant Guntchranno Regi ac nepoti ſuo Chlotario.* & cap. 13. de Garatico Duce, qui *ſacramenta de nomine Childeberti ſuſceperat.* Appendix Greg. cap. 76. Capitul. lib. 3. c. 8. *Vt nulli alteri per ſacramentum fidelitas promittatur niſi nobis & unicuique proprio ſeniori ad noſtram utilitatem & ſui ſenioris &c.* & cap. 88. Ejus porrò ſacramenti formulam Petrus Pithœus de litteris optimè meritus edidit unà cum ſecundæ Regum familiæ hiſtoricis.

LEODE] Pro fide accipio. Leudes in leg. Vuiſigothor. lib. 4. tit. 5. c. 5. Leudes namque apud Gregorium Turonenſem ij dicuntur qui fideles Regis ſunt, & qui nulli præterquam Principi obnoxij ſunt; quos ſequens ætas *Barones* dixit. Greg. Turon. lib. 9. c. 20, in pactione Regum apud Andelaum: *Leudes illi qui Domno Guntchramno poſt tranſitum Domni Chlotarij ſacramenta præbuerunt* Appendix Gregor. cap. 54. *Chlotarius enim proceribus & leudibus Burgundiæ Trecaſſinis conjungitur.* & paſſim. Idem leudes Baronum nomine comprehendit c. 41. *Burgundiæ Barones verò tam Epiſcopi quàm ceteri leudes timentes Brunichildem.* Vnde proculdubio feudum *leudum* ſive *leben* hodie quoque Germani vocant. quod jam à Cujacio initio feudorum obſervatum eſt. Huc referri poſſet quod nos *ligium hominium* ſeu *homagium* dicimus.

SAMTO] Corruptè, ut quidem cenſeo; aut certè pleniùs inquirendum. Putarem notis *ſacramenti* vocem heic ſcriptam nec intellectam.

PER LOCA SANCTORVM] Appendix Gregor. c. xc. *Hi duo Flaochatus & Vuillibaldus, eò quòd multa ad invicem per loca ſanctorum de amicitia obliganda ſacramenta dederant.* De ejuſmodi ſacramento proximè ſuprà diximus.

PIGNORA] reliquiæ ſanctorum. Id porrò heic obſervandum, in eam rem à Rege miſſas ut ſibi aut filio fidelitatis ſacramentum præſtaretur.

AD LIB. II.

HVIVS libri titulus in MS. ita conceptus erat: *Incipit ſcedola qualiter charta pagenſes fiant.* quod omiſſum volui. Igitur ſuperiore libro omnium litterarum & negotiorum formulas tradidit Marculfus quæ regio nomine & in palatio expediri ſolerent. Hic verò chartas pagenſes continet, eas videlicet quæ in unoquoque comitatu & pago, in præſentia Comitis, aut Vicarij, aut Centenarij, aut etiam privatim peragi poſſent. Nam, ut antea diximus, rite & publicè quippiam perficiendi duo tum legitimi modi, in palatio ante Regem, aut in pago ante Comitem. Pleraque exiſtunt etiam negotia quæ per epiſtolam fieri poſſunt; quorum etiam formulæ ſecundo libro comprehenduntur. Ideoque magnus Cujacius, qui hoc eodem codice uſus fuerat, hanc totius operis diviſionem reſpiciens, hoc titulo Marculfum laudat: *in Marculfi monachi libro de formulis publicorum privatorúmque negotiorum* in Pauli ſent. lib. 4. tit. 6. Etſi non omnia quæ ſecundo

libro

libro traduntur privata ſunt. Nam quod ante Comitem peragitur, publicum, non privatum eſt. Vide Capitul. lib. 4. c. 19. 26. 29.

Cap. 1. De magna ra qui vult xanoooch.] Xenodochij ſeu hoſpitalis aut monaſterij conſtructio eſt & dotatio, à privato quolibet in animæ remedium & peccatorum remiſſionem facta. Omnes quippe donationes, fundationes, & privilegia Eccleſiis conceſſa his atque adeo ſuperioribus ſeculis hanc remedij animæ cauſam continent. Vt fallatur Falcerus qui antiqu. lib. 5. c. 20. non ante Dagoberti Regis tempora Eccleſiis bona in animæ remedium aut remiſſionem peccatorum data exiſtimat, ſed tantùm *ad opus. in uſum luminum, & ſarta tecta.* Nam vetuſtiſſima quæque monumenta etſi pecuniæ vel fructuum deſtinationem contineant, ut in ſarta tecta aut in uſum luminum ſufficerent, hanc tamen cauſam prætendunt, ut ad veniam à Deo impetrandam dantibus proſint. Salvianus diſertiſſimus ille Maſſilienſis Preſbyter integris quatuor libellis Timothei nomine ad Eccleſiam catholicam divites omnes vehementiſſimè adhortatur, præcipuè eos quos gravium delictorum terror exagitat, quóſque peccatorum conſcientia excruciat, ut peccare & labi deſinant, tandémqoe peccata ſua miſericordiis, largitionibus, & eleemoſynis redimant. Gregor. Turon. lib. 6. c. 20. de Chrodino quodam qoi domos, vineas, argentum Eccleſiis diſtribuens dicebat: *Sint hæc Eccleſiæ data, ut dum de his pauperes reficiuntur, mihi veniam obtineant apud Deum.* & lib. 9. c. 42. in Radegundis epiſtola: *Quæ alij pro animarum ſuarum remedio, vel ſorores ibidem de rebus propriis contulerunt.* Hæc verò formula longam ejus argumenti præfationem continet. Qua ratione poſtea eò uſque progreſſum eſt ot plerique crederent donationibus in Eccleſiam factis poſſe crimina quæcunque nullo negotio aboleri; ob eámque cauſam ſynodo Cabilonenſi ſub Carolo M. reprobata eſt hæc opinio cap. 36. nimirum adversùs eos qui de induſtria peccantes per eleemoſynas impunitatem ſibi promittebant. *Non enim*, inquit, *idcirco quis peccare debet ut eleemoſynam faciat; ſed ideo eleemoſynam facere debet quia peccavit.* Eodem pertinet quòd tum illo Concilio, tum in Capitulis, res Eccleſiæ *patrimonia pauperum & pretia peccatorum* appellantur.

Sav quidam] Ita emendavi pro *quidem*, ut conſtaret ſenſus.

Quoqua scalaribus] Pro *& ſceleribus.*

Optat] Hujus clauſulæ, quæ duriùs conſcripta, mendis etiam non caret, ſententia eſt. Ille ſcelerum & flagitiorum conſcientia excruciatus, & Chriſtiano nomine indignus, optat dotatione & conſtructione monaſterij & eleemoſynis peccata ſua extingui. quod etiam paſſim ſacra ſcriptura ſpondet. idque adductis rationibus pleniùs probat, deinde rem ipſam aperit.

Colonicis] De colonica dictum eſt ſuprà lib. 1. c. 30.

Remota pontificum] Hæc clauſula ad exemptionem Eccleſiæ pertinet, ex voto ædificantis vel dotantis. quæ juſtiſſima eſt cauſa. qua de re ſatis ad cap. 1. lib. 1.

Caaallor. prestus] Preſtus, id eſt, præſtationes.

Paravarada] De quibus lib. 1. cap. 11.

Min venoi causam] Cauſa pro re, ut noſtris *choſe*. Gregor. Turon. lib. 4. c. 13. *Multa cauſa per eum inrationabiliter gerebantur.* Capitul. lib. 5. c. 360. *Si quis cauſam alterius tulerit de loco ſuo.* Pipinus Imper. *Non præſumant ipſi, aut homines illorum, alicui homini ſuam cauſam tollere, vel ſuum laboratum.* Leg. Longob. lib. 3. tit. 4. l. 5.

Zeziæ fraud. marcator.] Intelligit Giezi, de quo 4. Reg. 5. 26. ubi de Naaman & Elizæo. Sic Gregor. Turonenſ. de mirac. lib. 1. c. 59. Sic & Taraſij epiſt. p. 11. Alij hujus maledictionis loco Iudæ exemplum proponunt. Teſtamentum B. Remigij apud Flodoardum lib. 1. c. 18. vett. chartæ S. Benigni, & paſſim vetera inſtrumenta.

Sociatati quoq. et fisco] Aliàs *ſocio quoque fiſco.* Vtrumque retineri poteſt. In pœois enim fiſcum ſocium adjungebant, ut infrà omnibus penè formulis.

Prologi] Præfationes ſunt variæ quæ donationi ad Eccleſiam conveniunt, & omnes remiſſionis peccatorum & animæ remedij cauſas continent. Cujus exempli pleraque inſtrumenta donationum videre eſt in antiquis Eccleſiarum monumentis. Cap. 2.

Comam capitis mai] Capitul. lib. 1. c. 137. *Vt liber homo qui in monaſterio regulari comam depoſuerit, & res ſuas ibidem delegaverit, promiſſionem factam ſecundum regulam firmiter teneat.* In tabulario S. Martini Turonenſis: *Ego Galſardus S. Martini humillimus Levita &c. dono, trado Deo necnon S. Martino, ubi parentes mei me obtulerunt, novo ordine traditionis per capillos capitis mei illic comam relinquens &c. proprium meum qui ex ſucceſſione parentum meorum mihi obvenit &c. Dat. x. KL. Iulij anno* XVII. *regnante Domno Karolo Rege.*

Paculio utr. sexus] Peculij vox variè accipitur. Nam præter notiorem ſignificationem ejus quod à patre vel domino filio aut ſervo conceſſum eſt, vel quod illi parſimonia & induſtria quæſierunt, veteres etiam omne patrimonium peculij nomine appellabant, auctore Servio in eclog. 1. à pecoribus in quibus eorum univerſa conſtabat ſubſtantia. unde & pecunia dicta. Vlpianus quoque ea quæ Græci [illegible] dicunt Gallos *peculium* appellaſſe teſtatur. l. 9. § *De dotis.* De jure dotium. Heic verò pro pecudibus peculium uſurpari manifeſtum eſt, ídque non abs re, cùm & peculij vox à pecudibus deducta ſit. Sic infrà cap. 4. *Peculio utriuſque ſexus majore vel minore.* cap. 7. & aliàs ſæpe. Synodi Aurelianenſis I. c. 17. *De his quæ parochiis in terris, vineis, mancipiis, atque peculiis quicunque fideles obtulerint, antiquorum canonum ſtatuta ſerventur.* Rotharis Rex in legibus Longobardorum tit. 205. 19. *Si quis caballum alienum aut quodlibet peculium, credens ſuum eſſe, priſerit.* Capi 3.

Ea scilicat rationa] Precaria eſt, de qua poſtea cap. 5.

Na quicquam auri] Aſteriſco hunc locum notavi, quòd eum integra fide curare &

reſtituere non potuerim. Senſus tamen hic eſſe videtur, donatorem velle præſentem donationem inſinuari geſtis municipalibus; etſi oon ejus fortaſſe quantitatis ſit quæ inſinuationem deſideret. Nam ducentorum aureorum donationes, non minoris quantitatis, inſinuari ſolitas ante Iuſtiniani conſtitutionem notum eſt.

Si qvis vero] Omnibus ferè hujus libri formulis pœna adſcribitur, ſi adversùs eas factum commiſſúmve quid fuerit, ut & in Capit. lib. 3. c. 25. quod tutius eſt quàm ad id quod intereſt agere, cujus plerunque difficilis probatio, & ad exiguam ſummam deducitur l. ult. De prætoriis ſtipulat. Hincmarus de divortio Hlotharij & Tetbergæ ad xii. interrog. p. 402. *Sed & in jure civili in conſcriptione chartarum conditionalis conſtitutio ponitur. quo diſpendio qui eandem chartam infringere tentaverit, fiſco multetur, & accuſator accuſationi ſcriptura ſe à conditione mutare non poterit.*

Stipvlatione svbnixa] Fortaſſe quòd ſtipulatio antè intervenerat. Vel etiam hujus clauſulæ ea mens eſt, ut perinde firmum id habeatur atque ſi in ſtipulatum deducta res fuiſſet. Nam ſtipulatio commune erat omnium obligationum aſtringendarum vinculum. Paulus Sent. lib. 5. tit. 7. Id porrò ex jure Romano petitum, omnibus formulis etiam inferioris ævi adſcriptum videre eſt: cujus loco ſæpe in traditionibus Fuldenſibus *culmo ſubnixa*, quaſi ſtipulatio à ſtipula deſcenderet. quod Iſidorus aſſerit origin. libro quinto: *Stipulatio à ſtipula. Veteres enim quando ſibi aliquid promittebant, ſtipulam tenentes frangebant; quam iterum jungentes, ſponſiones ſuas agnoſcebant.* Quamquam credibile ſit Iſidorum, cùm hæc ſcriberet, de jure hoſpitij & teſſera hoſpitali cogitaſſe. Aliam certè ſtipulationis notationem Varro, aliam quoque Iuriſconſulti tradunt.

Cap. 4. Cessio] ex cauſa donationis. Vetus inſtrumentum donatioois tempore Iuſtini Imp. *Huic ceſſioni atque donationi à me facta in beatiſſimo atque apoſtolico viro ſacerdote Ravennatis Eccleſia ad omnia qua ſuperiùs tenentur adſcripta relegi, conſenſi, & ſubſcripſi. & teſtes ut ſubſcriberent conrogavi. ſtipulantique vobis, vir beatiſſime, & actoribus tuis in præſentia conſtitutis in verbis ſolennibus ſpopondi.* quæ ideo longiùs exſcripſi, quia non longè à noſtris formulis abſunt.

Cap. 5. Precaria de ipsa villa] Res Eccleſiæ alienari non poſſe multis ſynodorum decretis, pluribus etiam Imperatorum Regúmque conſtitutionibus ſancitum eſt. Illud tamen receptum, ut petenti ad certum tempus rei eccleſiaſticæ uſusfructus non denegetur, ſi quidem non minùs quàm alterius tantæ quantitatis quantam acceperat reditus cum ipſorum prædiorum dominio Eccleſiæ derelinquat. L. *Iubemus.* 5. *Sanè omnis.* Cod. de ſacroſanctis Eccleſ. Synodi Belvacenſis cap. 11. Meldenſis c. 22. Solebant & qui res ſuas Eccleſiæ dabant precibus rogare ut ſibi, quoad vixiſſent, iis uti frui liceret, ut hæc formula oſtendit, & ſuprà hujus libri cap. 1. 3. Incerti auctoris formulæ c. 27. Formul. leg. Rom. cap. 7. Leg. Alaman. tit. 2. *Si quis liber res ſuas ad Eccleſiam Dei dederit &c. & poſthac à paſtore Eccleſia per beneficium ſuſceperit ad victualem neceſſitatem conquirendam diebus vita ſua, & quod ſpopondit perſolvat ad Eccleſiam cenſum de illa terra &c.* Leg. Bajuv. c. 1. tit. 1. *Poſthac nullam habeat poteſtatem exinde quicquam auferre, nec ipſe, nec poſteri ejus, niſi defenſor Eccleſia illius per beneficium præſtare voluerit ei.* Fortunatus lib. 8. carm. ad Gregorium Turonenſ. pro agro præſtito. tum carm. 22. ad eundem, precatoria pro ipſo agro.

Quando repoſcetur, veſtris redit uſibus arvum,
Et domino proprio reſtituemus eum.

Inſtrumentum verò ſeu chartam quæ eo nomine conficiebatur, *precariam* & *precatoriam* appellabant, quòd precibus conceſſa videretur. Concilij Toletani VI. c. 5. *Si quis Clericorum vel aliarum quarumlibet perſonarum ſtipendium de rebus cujuſdam Eccleſia Epiſcopi percepit largitate, ſub precaria nomine debeat profeſſionem ſcribere, ut nec per temtionem diuturnam præjudicium afferat Eccleſia.* Synodi Epaunenſis c. 18. Rhemenſis ſub Carolo Magno c. 35. Vnde & ipſum negotij genus precaria dicitur. Quod à precarij contractu apertè deductum eſt, quamvis diverſa ſit utriuſque negotij natura. Nam ad certum tempus precaria conſtituitur, non ad domini nutum; & ut plurimum merces ſive cenſus in precaria intervenit, non autem in precario, quod gratuitum eſt. Tandem omnis conceſſio uſusfructus rerum Eccleſiæ ad certum tempus, precaria dicta eſt; licèt qui petit, de ſuo nihil donaverit. Pipinus Rex in ſynodo an. dccxlii. *Vt ſub precario & cenſu aliquam partem eccleſialis pecunia in adjutorium exercitus noſtri cum indulgentia Dei aliquamo tempore retineamus &c. & iterum, ſi neceſſitas cogat, aut Princeps jubeat. precarium renovetur & reſcribatur novum.* Capit. lib. 5. c. 3. ex ſynodo Leptinenſi. & lib. 7. c. 142. *Præcipimus ut nullus res Eccleſia niſi precario poſſideat: & poſtquam ipſa precaria finita fuerint, faciant poteſtativè ſpeculatores Eccleſia utram elegerint, aut ut ipſas res recipiant, aut poſteris eorum ſub precario & cenſu habere permittant.* Vide infrà cap. 39. 40. 41.

Nostra fvit petitio] Flodoardus hiſt. Rhem. lib. 2. c. 1. de Mapinio Epiſcopo: *Hujus quoque temporibus Suavegotthe Regina Rhemenſi Eccleſia tertiam partem villa Virifiaci per teſtamenti paginam delegaſſe reperitur. Quam partem ipſe quoque Præſul Teudechildi præfata Regina filia uſufructuario per precariam ſalvo Eccleſia jure conceſſit, ita duntaxat ut poſt ejus obitum, abſque ullo præjudicio, ſicut ab ea meliorata fuiſſet, ad ditionem Rhemenſis revocaretur Eccleſia.*

Ad benefic. vsvfrvctvar.] Sic beneficium pro precario accipit Tertullianus adversùs Hermogenem: *Tribus modis aliena ſumuntur, jure, beneficio, impetu, id eſt, dominio, precario, vi, dominio non ſuppetente.* Horatius epiſt. 2. lib. 2.

Sit proprium quidquam, puncto quod mobilis horæ
Nunc prece, nunc precio, nunc vi, nunc ſorte ſuprema
Permutet dominus.

Ideoque & precarium genus liberalitatis eſſe Iuriſconſulti teſtantur. l. 1. & 2. De precario. Sic & in l. *Iubemus.* §. *Sanè.* Cod. De ſacroſanctis eccleſ. ubi hoc negotij genus deſcribitur: *Pacta conſcribat per qua & tempus intra quod hoc præſtari placuerit ſtatuatur, & manifeſtum ſit quod quiſque acceperit hujuſmodi beneficij gratia.* Leg. Alaman. tit. 2. *à paſtore Eccleſiæ per beneficium ſuſceperit.* Leg. Bajuvar. c. 1. tit. 1. *per beneficium præſtare.* Conſtitutio ſynodi Piſtenſis an. DCCCLXII. de villis B. Dionyſij. *has villas, cum omnibus quæ per precarias aut beneficia inde homines retinent &c.* Inde beneficij nomine ea prædia dicta, quæ pro ſervitio militari à Rege ſive etiam ab aliis concedebantur, quæ feuda poſteritas dixit. Initio namque vita accipientis finiebantur, & ex certis cauſis revocari poterant. Capitul. lib. 1. c. 126. *Qui beneficia regalia tam de rebus eccleſiaſticis quàm quæ & de reliquis habere videntur &c.* Lib. 3. cap. 5. 19. 20. lib. 4. c. 9. Carolus Calvus Rex in diplomate pro Eccleſia Rhemenſi apud Flodoard. lib. 3. c. 4. *Quicquid exinde nos fidelibus noſtris beneficiavimus, præſentialiter reſtituimus.* Hincmarus de villa Novilliaco: Carolus *dedit villam Novilliacum in beneficio Anſchero Saxoni, qui nonas ac decimas ad partem Rhemenſis Eccleſiæ uſque ad mortem ſuam perſolvit.* Synodi Meldenſis c. 18. *Vt præcepta illicita jure beneficiario de rebus eccleſiaſticis facta à vobis ſine dilatione reſcindantur.* & cap. 20. cap. 53. Itaque cùm Hadrianus Papa ad Fridericum Ænobarbum ſcripſiſſet *multa ſe ei beneficia* contuliſſe, hoc verbo exarſit Imperator, quod ſic excuſat Pontifex apud Radevicum lib. 3. c. 22. *Licèt enim hoc nomen, quod eſt beneficium, apud quoſdam in alia ſignificatione quàm ex impoſitione habeat aſſumatur, tunc tamen in ea ſignificatione accipiendum fuerat quam nos ipſi poſuimus, & quam ex inſtitutione ſua noſcitur retinere. Hoc enim nomen ex bono & facto eſt editum; & dicitur beneficium apud nos, non feudum, ſed bonum factum.* Aliquando autem in donationibus Eccleſiæ factis nominatim cavebatur ne in beneficium præſtarentur. cujuſmodi exempla ſunt in traditionibus Fuldenſibus lib. 1. *Vt nulli Clericorum aut laicorum aliquando res ipſæ quas tradidi in beneficium præſtentur, ſed ad locum quo præfatus martyr corpore quieſcit perpetuò deſerviant.* Lib. 2. *Vt nullius Clerici aut laici aut alterius perſonæ beneficium nunquam fiat; & ſi unquam factum fiat, nos jure hereditario prædictum locum accipiamus, vel ſucceſſores noſtri accipiant.* Flodoardus lib. 3. c. 10. Anſelmus Leodienſis cap. 56. *In tres portiones prædia Eccleſiæ diviſit, unam ſibi & ſucceſſoribus reſervavit, alteram Eccleſiis ac monaſteriis impertiit tertiam militibus, qui Eccleſiam armis protegerent, habere conceſſit.*

PONTIFICIUM NON HAB] Id eſt poteſtatem, facultatem. infrà cap. 8. 9. & paſſim his formulis. Gellius lib. 1. c. 13. *Re ſemel ſtatuta deliberatáque ab eo cujus negotij id pontificium eſſet.* L. 1. Cod. Th. de maternis bonis: *Ita ſint in parentum poteſtate atque dominio ut fruendi pontificium habeant, alienandi eis licentia derogetur.* L. 3. Cod. Th. de fide cath. *Neque his penitùs poſthac obtinendarum Eccleſiarum pontificium facultatémque permitto.* In veteri inſtrumento S. Galli Alamannicar. Antiquit. to. 2. quo etiam precaria huic formulæ omnino ſimillima continetur: *abſque præjudicio S. Gallum ipſam villam tenere & uſare facias, & nullum pontificium habeas de ipſa villa nec vendere, nec donare, nec alienare, nec minuare, ſed in quo poſſumus, ſemper meliorare faciamus.*

PER HANC PRECATURIAM] Precaturia pro precaria. Synodi Epaunenſis cap. 18. *Quod Clerici etiam ſine precatoriis qualibet diuturnitate temporis de Eccleſiæ remuneratione poſſederunt, in jus proprietatis temporis præſcriptione non vocetur.* Flodoard. hiſt. Rhemenſ. lib. 2. c. 5. ex ſynodo Rhemenſi ſub Sonnatio Epiſcopo: *De his quæ per precatoriam impetrantur ab Eccleſia, ne diuturnitate temporis ab aliquibus in jus propriam uſurpentur, & Eccleſia defraudentur.*

PER QUINQUENN. RENOVATA] Infrà cap. 39. *abſque ulla alia renovata, ut mos eſt in ceteris, precaria.* Incertus auctor cap. 41. *& ut aliæ precariæ de quinquennio in quinquennium renoventur, iſtam verò non ſit neceſſe renovandi.* Id inſtitutum, ne longinquitas temporis proprietati obſiſteret, ut Toletani Concilij ſexti verbis utar. Synodi Belvacenſis c. 13. *Vt precariæ de quinquennio in quinquennium ſecundùm antiquam conſuetudinem & auctoritatem renoventur.* Meldenſis c. 22. Capitul. Caroli Calvi c. 9. Burchardus lib. 3. c. 169. cap. 1. De precariis. Precariarum porrò, præter has formulas, exempla extant in appendice Flodoardi, ubi de Adalberone Epiſcopo Remenſi, in veteribus S. Galli inſtrumentis, quæ Alamannicar. Antiquit. to. 2. à Goldaſto edita ſunt, & in traditionibus Fuldenſibus.

CONTRA HANC EPISTOLAM] Nil Cap. 6.
frequentius hoc libro & in formulis leg. Rom. quàm per epiſtolam negotium gerere; atque adeo omnes hujus libri formulæ in epiſtolæ modum conceptæ ſunt, ut ſuprà *Domino ſancto &c.* infrà *Dulciſſimis filiis, nepotibus &c.* Receptum illud eſſe ſub Romanis Imperatoribus probabile eſt, paulatim recedente ſolennium verborum uſu quibus per multas ambages res agebantur. Itaque & manumiſſio per epiſtolam fieri poterat. l. *Qui abſenti.* 38. De adquirenda vel amitt. poſſeſſ. §. *Multis.* Inſtit. de libertin. Cautionum quoque & obligationum per epiſtolam exempla paſſim occurrunt. Imò & teſtamenti loco plerunque epiſtolæ ſcribi ſolitæ, ut de Hilarione B. Hieronymus prodit, earúmque epiſtolarum infinita exempla Iuriſconſulti proferunt. l. Miles 75. De legat. 2. l. *Alumna.* §. ult. De adim. leg.

CHARTA DONAT. INTER] De ejuſ- Cap. 7.
modi donatione lib. 1. c. 12.

QUOD PARITER IN CONIUGIO] Leg. Salicæ tit. 47. 2. *Si ibi aliquid elaboravit, quia legem noluit audire, amittat.* Leg. Ribuar. tit. 39. 2. *Tertiam partem de omni re quam ſimul conlaboraverint.* Tradition. Fuldenſ. lib. 1. *Notitia traditionis Hrungboten, qualiter ille pro æterna retributione elaboratum ſuum omne tradidit, hoc eſt, porcos LX. vaccas VI. oves XII.* Alibi in donatione Benedicti; *De elaboratu meo*

ſunt hæc, boves XXXIX. *porci* LXXII. *oves* XX. *mappas* XV. *manutergia* II. *plumatia* VI. *opertoria* II. *pallia linea* VI. *pulvilli* XIV. *&c.* Lib. II. *trade omnem laborem meum.*

Cap. 9. CHARTA OBNOXIATIONIS] Epiſtola eſt qua pater, qui bonorum uxoris ſuæ præmortuæ uſumfructum à filiis accepit, remunerandi cauſa illis donat villas quaſdam ſuas, earum tamen uſufructu retento; atque ita ſe obnoxium reddit, ut ne illas in poſterum alienare aut minuere poſſit. Ideoque hæc formula obnoxiatio appellatur. Quæ res proximè ad precariam Eccleſiæ accedit, de qua infrà cap. 39. Nam & in fine additur clauſula precariis adſcribi ſolita, ut perinde valeat atque ſi per quinquennium renovata fuiſſet.

EVINDICASTIS] Flodoard. hiſt. Remenſ. lib. 3. c. 10. *Res quoque nonnullas, juráque Eccleſia, ac mancipia, legibus per advocatos evindicata recepiſſe reperitur.*

Cap. 10. EPIST. CVM IN L. FILIOR.] Epiſtola eſt codicillorum loco, qua avus nepotes ex filia præmortua ad ſucceſſionem vocat. Similis eſt & alia inter formulas leg. Rom. c. 22. Verùm ad legem Romanam ea pertinet; hæc autem, quæ indiſtinctè concepta eſt, ad legem Salicam, ut opinor, referenda, etſi de lege Romana poteſt etiam accipi, qua de re ad leg. Romanæ formulas.

DVLCISS. NEPOTIB.] Sic in l. *Lucius Titius.* 88. §. *Qua marito.* De legatis II. l. *Titia.* 34. §. 1. De legatis II. & paſſim. Proprium illud liberorum epitheton. *Dulces natos* dixit Virgilius Æn. 4. *Dulces liberos* Horatius.

PER LEGEM] Salicam ſcilicet. Illa etenim tit. 62. proximiores tantùm admittit, & nepotes omnes repellit. Quod Childeberti Regis conſtitutione innovatum eſt: *Vt nepotes ex filio vel ex filia ad aviaticas res cum avunculis vel amitis ſic venirent tanquam ſi pater aut mater vivi fuiſſent.* Poteſt & de lege Romana accipi, quæ ante Iuſtinianum ab inteſtato tertiam partem aviaticæ ſucceſſionis nepotibus ex filia detrahebat. l. IV. Cod. Th. De legitimis hereditat. Vt opus fuerit hac epiſtola in vice codicillorum, ne ullam deminutionem paterentur.

QVANDO NVPTAM TRAD.] hoc eſt, ut dotem matris conferant, ſi ad ejus ſucceſſionem accedere velint. l. 5. Cod. Th. de legitimis heredit. *Vt mixtis matrum ſuarum dotibus, avi hereditatem pro rata parte, quam lex divalis cenſuit, cum avunculis partiantur.* Ibid. Anianus *quicquid filia accepit tempore nuptiarum.*

DE PRÆSIDIO NOSTRO] Suprà lib. 1. c. 12. *cum terris &c. ſeu præſidiis domus eorum.* Hoc libro c. 7. *Terris, villabus, domibus cum omni præſidio, etiam peculium, præſidium utriuſque generis & ſexus.* Gregor. Turon. lib. 6. c. 4. *Irruerunt in domo Lupi, & direpto omni præſidio, fingentes ſe illud in theſauro Regis recondere, ſuis cum domibus intulerunt.* Lib. 9. cap. 19. in pactione Regum apud Andelaum: *Si quid de agris fiſcalibus vel ſpeciebus atque præſidio pro arbitrij ſui voluntate facere aut cuiquam conferre voluerit, in perpetuo auxiliante Domino conſervetur.* Gregor. Toronenſ. de gloria confeſſor. c. 107. *Habens divitias multas, & tam in fundorum poſſeſſione quàm in præſidio domorum valde dives erat ac locuples.* Ex quibus locis conjicio præſidij nomine pecuniam numeratam, aurum, argentum, & alia id genus intelligi. Nam & Celſus in l. *Si chorus* 79. §. 1. De Legatis III. ait Proculum referre *audiſſe ſe ruſticos ſenes ita dicentes, pecuniam ſine peculio fragilem eſſe, peculium appellantes quod præſidij cauſa ſeponeretur.* Cui convenit quod ait Conſtantinus Imp. in pecunia veteres robur omne patrimoniorum poſuiſſe. l. 22. Cod. de adminiſtrat. tutor. In formulis verò incerti auctoris præſidij nomine pecudum greges & boum armenta ſignificari videntur, cap. 47. *etiam peculium, præſidium utriuſque generis & ſexus.*

CHARTA QVA SVO NEPOTI] Nolui quid immutare. Nam ſeculi & auctoris vitium eſſe videtur. Eſt autem formula donationis, qua pater nepoti ex filio aliquid donat, ut præcipuum illud habeat, ſitque melior ejus nepotis conditio quàm ceterorum. Cap. 11.

ABSQVE CONSOR. FRATR.] In donatione Haganonis ad S. Martinum anno quinto HLudovici Imp. *Fridegiſo Abbati trado manſum noſtrum dominicatum, quem extra conſortium fratrum in hereditate habemus in pago Bleſenſi.*

VEL FILIIS MEIS] Leg. *filiorum meorum.* Cap. 12.

VT FILIA CVM FRATRIBVS] Lege Salica, Ribuaria, & aliis, filia in alode ſeu terra paterna non ſuccedebat. Hac verò formula patrem ad ſucceſſionem ſuam potuiſſe eam revocare & velut heredem cum fratribus inſtituere manifeſtum eſt. Quæ formula apud Cujacium Obſervat. VIII. edita extat.

CONSVETVDO TENETVR] Conſuetudinem vocat leges Salicas, Ribuarias, & ſimiles, meritò, cùm multò antè uſu receptæ quàm in ſcriptis redactæ ſint. Sic autem leg. Salicæ tit. 62. *De terra verò Salica nulla in mulieris hereditate tranſeat portio, ſed virilis ſexus totam terram proprietatis ſuæ poſſideant.* quæ diverſa ab editis, ex MS. reg. exſcripſi. Leg. Ribuar. tit. 58. *Sed dum virilis ſexus extiterit, femina in hereditatem aviaticam non ſuccedat.* Leg. Saxon. c. 39. *Pater aut mater defuncti filiis, non filia, hereditatem relinquant.* Leg. Anglionum tit. 7. *Hereditatem defuncti filius, non filia, ſuſcipiat. Si filium non habuit qui defunctus eſt, ad filiam pecunia & mancipia, terra verò ad proximum paternæ generationis conſanguineum pertineat.* Quod & olim Armeniis placuiſſe & à Iuſtiniano Imp. ſublatum docet Nov. XXI.

TERRA PATERNA] Alode. Leg. Ribuar. tit. 58. *terra aviatica*, in leg. Saxon. & Anglion. *hereditas.* Vide ſuprà ad c. 12. lib. 1.

Cap. 13. SI QVIS EXTRAN. HOM.] Adoptio eſt; quæ tamen propriam legem continet. Fit enim ab eo qui rebus ſuis ſupereſſe non poteſt, ideoque ſtatim bonorum ſuorum poſſeſſionem in adoptatum transfert, ea conditione ut victum & veſtitum, quandio vixerit, ei ſuppeditet.

Cap. 14. PACTVM INTER PARENTES] Diviſio paternæ hereditatis inter fratres, ut & formulæ incerti auctoris c. 39. leg. Rom. 25. Parentes autem heic & alibi non rarò dicuntur non propriè & ex uſu veterum, ſed in ea ſignificatione quam

vulgò hodie retinemus, pro quibuſcunque proximis vel conſanguinitate junctis. Gregor. Turon. lib. 5. c. 5. *Cujus parentes condolentes propinqui exitum &c.* lib. 6. c. 36. *Conjuncti parentes graviſſimis Clericum tormentis ſubdentes imerimere voluerunt.* Sic fortaſſe Tertullianus lib. de carne Chriſti: *Cùm indignatio parentes non neget ſed objurget, mox demonſtrat qua conditione negaverit matrem & fratres. Negavit itaque parentes.* & ita ibi ſæpe. Qua voce etiam uſos antiquiores Spartianum & Lampridium cum aliis pleriſque doctiſſ. Caſaubonus ad Marci Imp. vitam notat.

NON A INOIC. POL. COACTI] Fratres quippe communem hereditatem conſenſu dividentes pietatis officio funguntur, inquir Papinianus in l. ult. familiæ erciſcundæ.

SCRIPTUR. SERIE ALLIOARI] In charta abſolutionis Henrici II. Angliæ Regis apud Hovedenum annal. parr. poſt. *Ne in dubium veniant quæ geruntur, & uſus habet & communis conſideratio utilitatis expoſcit ut ſcripturarum ſerie debeant annotari.*

Cap. 15 LIBELLUS DOTIS] Quo pater ſponſi, ſponſæ dotem conſtituit. Nam apud Germanicas illas gentes, ut Tacitus ſcribit, *dotem non uxor marito, ſed maritus uxori effert.* Leg. Burgundionum tit. 42. & tit. 62. Mulier *ſi ad alias nuptias tranſierit, omnia perdat; dote tamen ſua, quam à marito ſuo acceperat, quandiu vixerit utatur, filio proprietate ſervata.* Leg. Ribuar. tit. 39. *De dotibus mulierum. Si quis mulierem deſponſaverit, quicquid ei per tabularum ſeu chartarum inſtrumenta conſcripſerit, perpetualiter inconvulſum permaneat.* Quibus verbis libellus dotis deſignatur; cujus ſpecimen hoc capite extat. Leg. Saxon. tit. 7. & 8. in Tilliana editione c. 45. & 46. Leg. Alaman. tit. 56. Sic dotem accipit Greg. Tur. lib 6. c. 18. ubi legatos refert in Hiſpaniam à Chilperico Rege miſſos ad inſpiciendam dotem quæ ejus filiæ conſtitui deberet. Et in pactione Regum apud Andelaum lib. 9. *De civitatibus quas Gaileſuindam germanam Domnæ Brunichildis tam in dote quàm in morghangeba hoc eſt matutinali dono in Franciam venientem certum eſt adquiſiſſe &c.* Sic in ſynodo Triburienſi ſub Arnulpho Rege cap. 25. *dotare*, ubi de Franco qui uxorem è Saxonia duxit, nec eam lege Francorum deſponſavit vel dotavit. In charta libertatum Ioannis Angliæ Regis apud Matthæum Parıdem: *Aſſignetur vidua pro dote ſua tertia pars totius terræ mariti ſui, quæ ſua fuit in vita, niſi de minori dotata ſit ad oſtium Eccleſiæ.* Illud ipſum eſt quod *dotalitium* dicitur à Clemente III. Papa in cap. *Plerumque.* De donation. inter vir. & uxor. & quod nos hodie *doarium* appellamus. Ejuſmodi dotis conſtitutio à Vuillelmo Siciliæ Rege in Ioannam Henrici II. Angliæ Regis filiam facta extat in annalib. Rogerij Hovedeni. Eſt & alia libelli dotis formula c. 37. formular. incerti auctoris. Quibus addere viſum eſt libellum dotis non diſſimilem, à doctiſſ. viro Ioh. Belio mihi conceſſum, qui circa annum M X L. conſcriptus eſt.

Cùm Dominus omnipotens & excelſus condidit hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, dixit: Non eſt bonum eſſe hominem ſolum, faciamus ei adjutorium ſimile ſibi. Propterea relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una; non tamen duo, ſed una caro. Et: Quod Deus conjunxit homo non ſeparet. Igitur ego in Dei nomine Adam, dilectiſſima ſponſa mea nomine Heldigardis, dono tibi donatùmque eſſe volo de rebus meis, ſeu de beneficiis meis quæ ſita ſunt in pago Andecavis in villa quæ dicitur Chelzei, & alia villa quæ vocatur Nandulia, de Eccleſiis, de vineis, de pratis, de cenſu, de frixingis, de obligis, & de omnibus redditibus, tibi medietatem dabo. Et in alia comitate in pago Dunenſi in villa quæ dicitur Vallarias, quæ teneo de filiis Alboldi per teſtimonia Geylæ fœminæ Hugoni, de ipſa villa medietatem. Et ſuper fluvium Lidunum pharinarium, quæ eſt ſuper quatuor & ſolidis quinque, & de ſuper via chalceda arpenn. de vineis tres. In burbio S. Valleriani medietatem de manſionibus, & de areis ſimiliter medietatem. Quod ſi quis libellum hunc dotis aliquid calumniaverit, auri libras quinque coactus exſolvat.

QUOD BONUM FAUSTUM] Hæc à Romanis deſumpta ſunt, quos boni ominis cauſa in pleriſque negotiis ita præfari ſolitos notum eſt. De relationibus Coſſ. Suetonius lib. 3. c. 15. *Quod bonum felixque ſit Caio Cæſari.* De nuptiis Iuvenalis:

ſignatæ tabulæ, dictum Feliciter.

DE DIF. MAR. ORDIN.] Hæc non ſatis conveniunt; quibus tamen rudera & fragmenta quædam ineſſe vetuſtiſſimarum juris Romani formularum conjicere licet. Videntur enim hæc verba ſignificare, has nuptias ex præſcripto legis Iuliæ de maritandis ordinibus fieri, & procreationis liberorum; quæ cauſæ, inquit, neceſſariæ ſunt. Veteres namque legibus Iuliis ad nuptias præmiis & pœnis adigebantur.

PROCREATIONI LIBEROR.] Vetuſtiſſima hæc quoque clauſula, tabulis nuptialibus adſcribi ſolita. B. Auguſtinus de civitate Dei lib. 14. c. 18. *Quid concubitus conjugalis, qui ſecundum matrimonialium præſcripta tabularum procreandorum fit cauſa liberorum?*

DONATIONISQUE ANIMO] Separatur heic donatio a dote, etſi ab una eadémque perſona ſponſo ſcilicet vel ejus patre fiant. Infra, *ſimiliter & in dotis titulum.* Sic apud Gregor. Turon. lib. 9. c. 19. *dos & matutinale donum* ſeu *morghangeba* diſcernuntur.

INTER AUR. ET ARGENT.] Inter pro *præter*, ſæpe hoc libro & aliàs paſſim.

IN SUA DOMINAT. REVOC.] Ut liberam habeat facultatem ea omnia in ſuam poteſta-

Digitized by Google

tem revocandi, vel de his pro arbitrio diſponendi.

Cap. 16 SI ALIQVIS PVELL. INVIT.] Libellus eſt dotis, quæ à viro conſtituitur qui contra voluntatem parentum puellam rapuit, re tandem compoſita; ideoque epiſtola compoſitionalis vocatur. Trahere autem heic & infrà cap. 29. pro rapere accipitur, ut in leg. Sal. tit. 14. *Si puer Regis vel litus ingenuam feminam traxerit, de vita componat.* Formulæ leg. Rom. cap. 16.

RAP. SCEL. MEO CON. SOCIAVI] Legi poſſet *raptam ſcelere, meo conjugio ſociavi*, ſive *rapto ſcelere*, quaſi per rapinæ ſcelus. In l. 3. Cod. Theod. de raptu virgin. *conjugium raptus ſcelere contractum.*

FACIENTE CONTVRND] Nullus ſenſus. Itaque aſteriſco notavi. Legendum opinor *facto contubernio*, id eſt, copus contractis, ope ſociorum & amicorum. Sic leg. Salicæ tit. 16. *Si quis villam alienam adſallierit, ipſe & omnes qui convicti fuerint quòd in ejus contubernio fuiſſent &c.* & tit. 44. *Si quis collecto contubernio hominem ingenuum in domo ſua adſallierit.*

VITÆ PERIC. INCVRR. DEB.] Illud eſt ex lege Romana, l. 1. Cod. Th. de raptu virg. Lege autem Salica tit. 14. crimen raptus, ut cetera ferè delicta, pecunia tantùm æſtimatur.

DRAPPOS] Veſtes, ſuprà lib. 1. c. 12.

Cap 17. QVALITER IN VNO VOLVMINE] Formula eſt teſtamenti mutui inter conjuges; quod poſt Novellam Theodoſij & Valentiniani frequentari cœpit. Antea quippe vix licebat; quia & captatoriæ inſtitutionis ſpeciem referre videbatur. Theodoſius & Valentinianus Novellar. lib. 2. tit. 4. *In unius charta volumine ſupremum votis paribus condidere judicium, ſeptem teſtium ſubſcriptionibus roboratum: cui nos æternam tribui firmitatem legis hujus definitione cenſuimus: quoniam nec captatorium dici poteſt, cùm duorum fuerit ſimilis affectus, & ſimplex religio teſtamenta condentium.* quò pertinet l. *Captatorias.* De heredib. inſtituend. *Captatorias*, inquit Papinianus, *non eas Senatus improbavit quæ mutuis affectionibus judicia provocarent.*

SANA MENTE] Teſtamentum Gregorij Nazianzeni Epiſcopi: ζῶν ϗ φρονῶν, ϗ ὑγιῇ γνώμῃ, ϗ ἐρρωμένοις τοῖς λογισμοῖς διατίθεμαι τὴν διάθεσίν μου ταύτην.

VT QVDMODO DIES] Leg. *ut quando.*

DISS LEGIT. POST TR.] In MS. legebatur *legitones*; cujus loco *legitimus* legendum eſſe nemo negaverit. Ita etiam in codice MS. Petri Pithœi. Apud Briſſonium, qui hanc formulam exſcripſit, vitioſè exaratum eſt *dies ultimus*, præter ſenſum & manuſcripti fidem. Legitimus autem dies aperiendarum tabularum teſtamenti fuit poſt mortem teſtatoris, intra triduum vel quinque dies. Paul. Sentent. lib. 4. tit. 6. Gregor. Turon. lib. 6. c. 45. *Multi meliores natu, qui vi compellebantur abire, teſtamenta condiderunt, réſque ſuas Eccleſiis deputantes, atque petentes ut cùm in Hiſpanias puella introiſſet, ſtatim teſtamenta illa, tanquam ſi jam eſſent ſepulti, reſerarentur.*

RECOGNITIS SIGILLIS] Paulus Sentent. lib. 4. tit. 6. *Tabulæ teſtamenti aperiuntur hoc modo, ut teſtes vel maxima pars eorum adhibeantur qui ſignaverint teſtamentum, ita ut agnitis ſignis, rupto lino, aperiatur & recitetur, atque ita deſcribendi exempli fiat poteſtas, ac deinde ſigno publico obſignatum in archium redigatur; ut ſi quando exemplum ejus interciderit, ſit unde peti poſſit.*

GESTIS REIP. MVNICIP.] L. *Teſtamento.* Cod. de teſtament. l. *In hac.* Cod. de donation. Ejúſque rei formula extat infrà cap. 37.

RELIQVI HEREDES] Teſtamentum B. Remigij Rhemenſis Epiſcopi apud Flodoard. hiſt. Rhemenſ. lib. 1. c. 18. *Hac ita do, ita lego, ita teſtor. Ceteri omnes exheredes eſtote ſuntote.* Teſtamentum Gregorij Theologi Nazianzeni: Ἐπὰν δὲ συμβῇ με τέλει τοῦ βίου χρήσασθαι, ἔσω μου κληρονόμος Γρηγόριος ὁ διάκονος ϗ μονάζων &c. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἔστωσάν μου ἀποκληρονόμοι. Inde inter ceteros exheredare. Quod hac verborum formula fieri conſueviſſe Theophilus auctor eſt lib. 2. Inſtitut. tit. de exheredat. liberorum.

ID VT FIAT DETVR] Hadoindi Cenomanenſis Epiſcopi ſub Chlodoveo Rege teſtamentùm apud Briſſonium: *Ita ut ubicunque aliquid per hoc teſtamentum meum dedero, legavero, daríque juſſero, id ut detur, fiat, præſtetur, fidei tuæ heres mea committo.*

SED DVM IN VILLIS] Poſt varia legata adſcripta, conjugi villas quaſdam relinquit, in compenſationem earum quas antea aliis legavit, in quibus, quòd ſtante conjugio adquiſitæ eſſent, uxori tertia pars competebat.

TERTIAM HABERE PDT.] Gentes illæ quæ ex Germania in Galliis ſedes poſuerunt, uxoribus tertiam partem concedebant rerum quas mariti ſtante conjugio adquiſierant. Leg. Burgund. tit. 42. & tit. 62. *Filius unicus defuncto patre tertiam partem facultatis matri utendam relinquat, ſi tamen maritum alium non acceperit.* Leg. Ribuar. tit. 39. *Si virum ſupervixerit, quinquaginta ſol. in dotem recipiat, & tertiam partem de omni re quam ſimul conlaboraverint ſibi ſtudeat vindicare.* Capitul. lib. 4. c. 9. ubi de collaboratione in beneficio ſeu feudo tantùm agitur. Appendix Gregor. Turon. c. 85. Simile quid moribus noſtris obſervatur, per eam ſocietatem bonorum quæ inter conjuges intercedit. Apud Saxones media pars uxori cedebat, leg. Saxon. tit. 7. Apud Bajuvarios cum filiis in portionem vocabatur, & *qualem unus ex filiis uſufructuariam portionem* auferebat, leg. Bajuvar. c. 14. tit. 7.

AD VASSDS NDSTRDS] Vaſſi, fideles qui ſervitium exhibeot. Nomen retinemus, *vaſſaux.* Leg. Alaman. tit. 36. 4. *qualiſcunque perſona ſit, aut vaſſus Ducis aut Comitis.* & tit. 79. 3. *& dominus ejus duodecim vaſſos infra domum habet.* Leg. Bajuvar. c. 2. tit. 15. *ſive Regis vaſſus ſive Ducis, omnes ad placitum veniant.* Capitul. lib. 2. cap. 24. *vaſſi & vaſalli nobis famulantes.* lib. 3. c. 64. & 73. Capitula Epiſcoporum Rhemenſis & Rhotomagenſis provinciarum in Cariſiacenſi palatio ad Ludovicum Regem an. DCCCLVIII. *in comitatu drudorum atque vaſſorum.* Apud Falcetum antiquit. lib. 9. c. 15. *Drudi* pro fidelibus, à Germanico vocabulo *Drow* fides.

LIBEROS LIBERAS] Vide l. 18. §. ult. de aliment. & cibariis legat.

OBSEQVIVM] Vide l. 71. §. *Titio centum.* de conditionib. & demonſtrat.

OBLATA] Vide B. Auguſtin. confeſſ. lib. 7. cap. 2. de civitate Dei lib. 8. cap. 27. Idem ep. 64. *Oblationes pro ſpiritibus dormientium ſuper ipſas memorias non ſint ſumptuoſæ.* Tertullianus de reſurrectione carnis: *Et tamen defunctis parentant, & quidem impenſiſſimo officio pro moribus eorum, pro temporibus eſculentorum, ut quos negant ſentire quicquam, etiam deſiderare præſumant.* Vide Apollonij Tyrij hiſtoriam.

ET VT HÆC PAGINA] Teſtamentum B. Remigij: *Huic autem teſtamento meo dolus malus abeſt aberitque; in quo ſi qua litura vel charaxatura fuerit inventa, facta eſt me præſente, dum à me relegitur & emendatur.* Bertchramni Cenomanenſis Epiſcopi teſtamentum apud Briſſonium: *Si qua litura, ſi qua caraxatura, ſi quæ litteræ adjectæ ſunt vel detractæ, ego feci fierique juſſi, dum meam mihi ſæpius prælego voluntatem, & omnia per ſingula recognoſco vel emendo.* Clauſula teſtamentis adſcribi ſolita. Vlpianus in l. 1. de his quæ in teſtam. delentur. *Et ideo etſi noviſſimè, ut ſolet, teſtamento fuerit adſcriptum,* LITVRAE, INDVCTIONES, SVPERINDVCTIONES IPSE FECI, *non videbitur referri ad ea quæ inconſultò contigerunt.* Quo loci non *ſuperinductiones* ſed *ſuperdictiones* lego, ut mox ſequitur venuſtè. Alioqui putida eſſet illa repetitio.

CARAXATVRÆ] Deletiones, maculæ, inquinamenta ab attamento. Sic in teſtamento B. Remigij & Bertchramni Epiſcopi, locis proximè adductis. Gregor. Turon. lib. 7. c. 36. *Tunc es pictor ille qui tempore Chlotarij Regis per oratoria parietes atque cameras caraxabas?* & lib. 9. c. 5. *Vaſa per domos diverſorum ſignis neſcio quibus caraxata ſunt. quæ res nullo unquam modo aut eradi potuit aut deleri.* B. Irenæi vetus interpres lib. 3. c. 3. *Tantam apoſtoli & diſcipulorum habuere reverentiam ut ne verbo quidem communicarent cuiquam incaraxanti veritatem.* Agobardus pag. 71. Gloſſæ veteres Labbæi MS. *Charaxatis, ſcriptis.*

SVPERDICTIONES] Superſcriptiones, quæ deletis imponi ſolent. Ceterùm heic videtur omiſſa clauſula codicillaris, quam B. Remigius & Hadoindus Cenomanenſis Epiſcopus non omiſerunt, *id codicillorum vice valere præcepi, ſi juris aliquid videbitur defuiſſe.* qua omiſſa, teſtamentum minùs perfectum vim codicillorum non habebat. l. 1. de jure codicillorum.

ANTE TRIBVNAL CHRISTI] Gregorij Theologi teſtamentum: Ταύτην μου τὴν διαθήκην κυρίαν εἶναι καὶ βεβαίαν βούλομαι ἐπὶ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἐκτίθεμαι. εἰ δὲ καὶ ὡς διαθήκη μὴ ἰσχύσειεν, ὡς βούλησιν αὐτὴν, εἰ δὲ κωδίκελλον αὐτὴν ἰσχύειν βούλομαι. Ὁ δὲ παρεγχειρῶν αὐτὴν ἀπολογήσεται δίκην λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ὥσπερ τὸν λόγον περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος.

PROHEREDIBVS] Qui loco heredum fuerint; ut protutor qui tutor non eſt, ſed tutoris loco.

Cap. 18. SECVRITAS PRO HOMICIDIO] Omnibus Germanicis gentibus, quæ Gallias inſederunt, mos erat privatas inimicitias armis perſequi. Quæ prava conſuetudo adeo invaluit ut nec Principis imperio nec legum auctoritate per ſexcentos ferme annos aboleri potuerit; quinimò legibus id non omnino prohibebatur, ſed tantùm nimia licentia certis finibus coërcita erat. Itaque qui unum ex propinquis & omnes adverſos habebat, adeo ut ſi aliquis occiſus aut vulneratus aut malè mulctatus ab inimico quodam privato fuiſſet, continuò illius propinqui, affines, & amici advolabant, ſuam & ſuorum injuriam armis vindicaturi. Sed aliquando pace per amicos facta vel etiam in judicio ſecundùm leges tranſigebatur. quo caſu, ſecuritatis cautiones interponi ſolitæ; quarum exemplum hoc capite continetur & in formulis incerti auctoris cap. 18. & formulis leg. Rom. cap. 39. Tacitus de Germanis: *ſuſcipere tam inimicitias ſeu patris ſeu propinqui quàm amicitias neceſſe eſt.* Exempla paſſim extant, præcipuè apud Gregorium Turonenſem, ut lib. 5. c. 5. & 32. lib. 6. c. 17. lib. 8. c. 18. lib. 10. c. 27. Præcipuum verò eſt quod pluribus ab eodem refertur lib. 7. c. 47. de Sichario & Auſtreſigilo; quorum Auſtreſigilus à Sichario cum quibuſdam aliis interfectus, Sicharius à propinquis defuncti petitus, poſt varia diſſidia, diſcrimina, cædes, ægrè evaſit; tandémque compoſitione facta, intercesſione Epiſcopi ipſius Gregorij Turonenſis & judicum, argentum ab Eccleſia Turonenſi pro Sichario ſolutum eſt, & ſecuritas ei ab adverſariis data. *Tunc*, inquit, *dato ab Eccleſia argento, quæ judicaverant accepta ſecuritate componunt, datis ſibi per partes invicem ſacramentis ut nullo unquam tempore contra alteram pars altera muſſitaret, & ſic altercatio terminum fecit.* Qui mos privatæ vindictæ (quam *faidam* dicebant) reprobatur in Capitul. lib. 5. c. 332. ſed ut facilè appareat peſſimam conſuetudinem prævaluiſſe, nec potuiſſe coërceri: *Neſcimus qua pernoxia inventione à nonnullis uſurpatum eſt ut hi qui nullo miniſterio publico fulciuntur, propter ſua odia & diverſiſſimas voluntates peſſimas, indebitum ſibi uſurpant in vindicandis proximis & interficiendis hominibus vindictæ miniſterium, & quod Rex ſaltem in uno exercere debuerat, propter terrorem multorum ipſi impudenter in multis perpetrare non metuunt propter odium.* Quod tandem graviùs exarſit extremis ſecundæ Regum familiæ temporibus, & initio tertiæ. Namque & jus belli privati factum eſt; de quo nos fortaſſe aliquando plura.

PRO I. CA. SOL. TANT.] Delicta enim certa pecuniæ ſumma æſtimabantur, ut dictum eſt ad cap. 18. lib. 1. Gregor. Turon. lib. 9. c. 19. de Sichario ad Chramniſindum: *Magnas mihi debes referre gratias, dulciſſime frater, eò quòd interfecerim parentes tuos, de quibus accepta compoſitione aurum argentúmque ſuperabundant in domo tua.*

VENDITIO] Formulæ incerti auctoris cap. 14. leg. Roman. c. 5. & 8. Cap. 19.

DVPLAM PECVNIAM.] Cautio eſt duplæ evictionis cauſa, in venditionibus ſolita interponi, ut & capite proximo.

NEQVE IMAGINARIO IVRE] Imagi- Cap. 20.

daria enim venditio nulla eſt. l. *Nuda.* 55. de contrah. empt.

Cap. 22 Me vobis vendid.] Venditorem leges ſuæ rei perpetuò dixiſſe, non emptorem, notat Cujacius Obſervat. 23. c. 31.

Non furem.] Horat. lib. 2. ſat. 3.

mentem niſi litigioſus
Exciperet dominus.

Sic in formulis leg. Rom. c. 9. In ſervorum venditionibus id promitti & præſtari ſolebat. Varro de re ruſtica lib. 2. c. 10. de paſtoribus ſervis: *In horum emptione ſolet accedere peculium, aut ſi excipitur. ſtipulatio intercedere ſanum eum eſſe, furtis noxiſve ſolutum.* Vlp. in l. *Si ita quis.* 31. de evictiòn. *ſanum eſſe, furem non eſſe.* & in l. 52. *furem non eſſe, fugitivum non eſſe, erronem non eſſe.* l. 4. l. *Quòd ſi nolit.* 31. §. 1. de ædilitio edicto.

Neque cadivum] malum, improbum. Idioma Italicum integrum retinet *cattivo.* Vnde & noſtris *chetif.* Leg. Boior. tit. 15. cap. 9. 2. *hernioſum aut caducum.* Ant. Oiſellus ſignificari hoc nomine contendit comitiali morbo vexatum, quem nos hodie morbum caducum dicimus. In veteribus gloſſis barbaris MS. Labbæi: *Caducus, dæmoniacus.*

Probos atque præsentes] Sic Geneſ. 23. Abraham pro agro quem emebat appendit quadringentos ſiclos argenti *probata & publica moneta.* quo loci Chaldæus paraphraſtes vertit, *argenti quod per mercatores recipiebatur in unaquaque provincia.*

Cap. 23. Concambium de villis.] Concambium pro permutatione frequentiſſimè apud Marculfum & ceteros formularum auctores. unde *concambiare* & *concamiare* apud eoſdem pro commutare & permutationem facere. Leg. Sal. tit. 39. leg. Bajuvar. cap. 15. tit. 8. *Commutatio, hoc eſt, quod cambiat, talem qualem emptio habeat firmitatem.* In libris feudorum lib. 1. tit. 22. *Cambium.* & aliàs ſæpe.

Cap. 25. Cautiones div. modo] Cautionis vocabulum pro repromiſſione & chirographo accipitur, etiam ſine ſatiſdatione; ut *cautio credita pecunia.* in l. *Minor.* 40. de minorib. & in l. *Lecta.* 40. de rebus creditis; ubi cautionis creditæ pecuniæ formula exſcribitur; cujuſmodi ſunt illæ quæ hoc capite & proximis exhibentur, quibus debitor cavet ſe pecuniam à creditore accepiſſe, eámque certo die ſoluturum ſpondet; addita dupli pœna, ſi debitor ceſſaverit. Quamvis Romano jure pœnam ultra legitimum modum uſurarum ſtipulari non liceret.

Kl. illis proximis] Singulis Kalendis fœnebrem pecuniam veteres locabant. unde & Kalendarium. Martial. lib. 8. *Centum explicentur pagina Kalendarum.* Fœnebris enim pecuniæ ratio menſtrua erat. B. Baſilius in pſalmum 14. homil. 2. de debitore: φιλῶσι τὰς μνᾶς, ὡς τόκων παῖδας.

Cap. 26. Et quomodo] Leg. *& quando.* ſimiliter & cap. ſeq.

Cap. 27. Dum ipsos solidos] Donec pecuniam ſolvere poſſit, ſervitio creditoris ſe ipſum obligat. Obæratos Romani dicebant. Varro de re ruſtica lib. 1. c. 17. Idem de lingua Lat. lib. 6. *Qui ſuas operas in ſervitute pro pecunia quam debet dum ſolveret dat, nexus vocabatur, ut ab ære obæratus. Hoc C. Popilio rogante Sylla dictatore ſublatum ne fieret, & omnes qui bonam copiam ejurarent, ne eſſent nexi.*

Absque vllo evacvario] apocha evacuatoria, de qua c. 35.

Qui se in servitio] Formula eſt Cap. 28.
qua is qui ſupplicio liberatus eſt, ſoluta ejus nomine ab aliquo pecunia, *ſtatum ingenuitatis ſua obnoxiat,* id eſt, ei qui redemit ſeipſum ſubjicit; addicit, & in ſervitutem tradit. Gregor. Turon. lib. 6. c. 36. *Clericum ſub precio venundari procurant, ea videlicet ratione ut aut eſſet qui redimeret, aut certè morti addiceretur obnoxius. Cùmque hoc Ætherio Epiſcopo delata fuiſſent, miſericordia motus, datis viginti aureis eum ab imminenti exemit interitu.* Leg. Bajuvar. c. 2. tit. 1. 5. Licebat autem unicuique ſe in ſervitutem dare, ut dicam infrà ad leg. Rom. formulas.

Iam morti adiudicatum] Veteribus quippe legibus crimina pleraque ita vindicabantur ut aut reus capite plecteretur, aut pecunia redimeretur. Leg. Salicæ tit. 52. & paſſim.

Charta de agnatione] Hac for- Cap. 29.
mula dominus ſervi qui puellam ingenuam rapuit, ſopita controverſia, cavet ut qui agnaſcerentur ex his nuptiis liberi & ingenui permanerent, non ſervi. Eſt & alia ſub eodem capite formula. Nam ſi mulier ſponte ſervo alieno conjuncta ſit, ex Senatuſconſulto Claudiano libertatem amittebat, ut etiam lege Salica. Heic verò jus illud à domino remittitur, ut qui ex his naſcentur liberi ſint, nec poſſit eos ut ſervos vindicare, aut manum injicere.

Agnationem tuam] quod ex te natum erit. Adgnaſci pro naſci ſæpe apud Iuriſconſultos. Edictum Theoderici Regis cap. 65. *Neceſſe eſt ut omnis matrem ſequatur agnatio.* id eſt, filij omnes ad dominum ancillæ pertineant.

In meo inclinare] Mulier quæ ſe alieno ſervo junxiſſet, SC. Claudiano libertatem & ſubſtantiam amittebat. *Tacitus annal.* 12. Quod à Verſpaſiano renovatum diu in uſu remanſit, & à Gallis obſervatum hinc apparet; ſed in Oriente tandem Iuſtinianus antiquavit. Idipſum lege Salica cavetur tit. 14. 7. *Si ingenua femina quemcunque de illis* (ſervis) *ſua voluntate ſequuta fuerit, ingenuitatem ſuam perdat.* Ivo Carnotenſis epiſt. 221. & 242. Eodem jure Longobardi uſi ſunt. Sic & ingenuus qui alienam ancillam uxorem duxiſſet, ſervus efficiebatur, lege Salica tit. 14. 11. tit. 27. 3. Quibus conveniunt quarumdam Galliæ provinciarum leges: *En formariage le pire emporte le bon.*

Libellus repudii] Exemplum eſt di- Cap. 30.
vortij conſenſu conjugum facti. quod aliquando licuit. l. *Si conſtante.* Cod. de repudiis. Atque etiam bona gratia matrimonium diſſolvitur, inquit Hermogenianus in l. 62. de donat. inter vir. & uxor. Quod legi evangelicæ adverſum Conciliorum decretis reprobatum eſt, & à Iuſtiniano quoque Nov. 117. Tamen uſum ejuſmodi divortij etiam inter Chriſtianos invaluiſſe hæc formula oſtendit. Eſt & alia adhuc ejuſdem argumenti leg. Rom. c. 19.

Sive

Sive ad servit. Dei] Ex hac caoſa mutuo conſenſu olim divertebant. Nov. 117. c. 10. & pluribus probatur à Gratiano 33. q. 5. Sed tandem receptum eſt ne non aliter id ratum eſſet niſi uterque continentiam profiteretur. Synodi Rhemenſis c. 3. Nicolaus Papa ad Carolum Regem. Burchardus lib. 9. c. 46. c. 1. cap. *Cum ſit.* de converſione conjugatorum.

Avt copvlæ matrim.] Ex hoc loco apparet tum in uſu fuiſſe ut poſt divortium mutuo conſenſu celebratum vir & uxor matrimonium cum aliis contrahere poſſent. quæ conſuetudo, Chriſtianæ legi contraria, meritò reprobata eſt. Concilium Africanum c. 63. Burchardus lib. 9. c. 72. ex decretis Innocentij Papæ: *De his requiſivit dilectio tua qui interveniente repudio alius ſe matrimonio copulaverant. quos in utraque parte adulteros eſſe manifeſtum eſt.*

Cap 32. Incipivnt ingenvitates] Variæ ſunt manumiſſionis formulæ, per chartam, ſeu per epiſtolam, quas tum *ingenuitates* vocabant, ut apud Greg. Tur. lib. 8. c. 41. Synodi Aurelianenſis IV. c. 9. *Si de ſervis Eccleſiæ libertos fecerit Epiſcopus, in ingenuitate permaneant.* & apud veteres ſæpiſſime. Fortaſſe quòd libertinitatis ab ingenuitate diſcrimina ab uſu receſſiſſent, & ad ſolam manumittentis domini voluntatem attenderetur, qui pro arbitrio liberis leges dicebat, ut non paucis probari poſſet exemplis. Igitur Marculfi ſeculo manumiſſio triplex, ut antea diximus, per denarium ante Regem, in Eccleſia, & per epiſtolam privatam. De prima actum eſt cap. 22. lib. 1. De manumiſſione in Eccleſia eſt cap. 12. formularum leg. Rom. ubi plura. Hoc autem capite chartæ ſunt & epiſtolæ privatæ, quibus libertatem dominus ſervo ſuo concedit. Per epiſtolam manumiſſionem olim datam probat l. *Qui abſenti.* de adquir. poſſ. & Caius lib. 1. Inſtitut. ſeu potiùs Aniani aut cujuſpiam alterius epitome. Qui ita manumiſſi erant, *chartulary & tabulary* diſcebantur, ut & qui in Eccleſia ſervitote liberati fuerant. Capitul. lib. 6. c. 213. Ejuſmodi manumiſſionum exempla poſterioris qoidem ætatis, ſed quæ his formulis in multis conveniant, ſubjecimus. Ex tabulario S. Laudi à Iohanne Belio babui.

Piissimvs Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſalutem humani generis paterno amore deſideravit: inter alia præcepta quæ fidelibus ſuis dedit, ut æternæ vitæ gaudia poſſent adipiſci, præcepit eis debitores ſuos à debitis illorum abſolvere, quò ipſi ad ſummum judicem ſuorum commiſſorum veniam valeant expectare. Tantæ igitur auctoritatis præmio compulſi, dominæque Ermangardis Comitiſſæ gratia precibúſque animati, nos Canonici S. Laudi hunc fidelem noſtrum Radulpbum, Eccleſiæ noſtræ vinculo ſervitutis obnoxium, ab omni debito ſervilis conditionis pro animabus noſtris Goffridíque Comitis excellentiſſimi, qui potiſſimus Eccleſiæ noſtræ fundator & ornator extitit, omniúmque benefactorum noſtrorum abſolvimus, ut deinceps cum omni fructu ſuo licentia liberali donatus in quamlibet partem mundi eat, nec cuiquam ſucceſſorum noſtrorum eum ab arbitrio ſuo revocare liceat. Actum Andegavis in clauſtro S. Laudi IV. KL. Octobris anno ab incarnatione Domini MCXII. Indictione V. concurrente epacta I. Luna III. Paſcbali Papa ſedem apoſtolicam obtinente, Ludovico in Gallia regnante, Fulcone adoleſcente conſulatum Andegavenſem regente, Reginaldo Epiſcopo Andegavenſem Eccleſiam gubernante. Præſentibus & videntibus iſtis impoſuimus nos Canonici S. Laudi manus noſtras ſuper caput Radulfi, ob favorem & confirmationem libertatis, videlicet Rodulphus ſacerdos, Rothardus ſacerdos. *Aliud ejuſdem ævi.* Ego Fulco Comes Andegavorum & mea ſoror Ermengardis hunc fidelem noſtrum Benedictum, nobis vinculis ſervitutis obnoxium, ab omni debito ſervilis conditionis pro anima patris noſtri Fulconis & pro remiſſione malefactorum noſtrorum abſolvimus, ut deinceps cum omni fructu ſuo licentia liberali donatus, in quamlibet mundi partem eat, nec cuiquam ſucceſſorum noſtrorum eum ab arbitrio ſuo revocare liceat.

Tanq. si ab ingenvis] His verbis non tantùm libertas data, ſed & jura ingenuitatis conceſſa videntur. quod miror. Nam à Principe more Romano impetranda erant. Niſi dixeris barbaris undique Gallias occupantibus hunc morem ab uſu receſſiſſe. Ex quo factum ut id omne ex dominorum arbitrio & beneficio penderet. Et inde paulatim manumiſſio ingenuitas dicta. Nec verò ad Novellam Iuſtiniani quis referar, per quam ingenuitatis jura omnibus libertis dedit, cùm ſatis conſtet jus Iuſtinianeum tunc Gallis ignotum fuiſſe.

Libertinitatis obseqvivm] jus patronatus.

Pecvliari concesso] Peculiare pro peculio. Burchardus lib. 2. c. 26. & 30. Vetus libertatis inſtrumentum ſub Henrico I. Rege: *Peculiare quod nunc habetis, vel quod deinceps aſſequi potueritis, ſicut vobis placitum fuerit, abſque calumnia poſſideatis, & quietè prout volueritis diſponatis.* Peculium manumiſſo inter vivos tacitè datum videbatur, ſi ademptum non eſſet. L. *Si Stichus.* 53. de peculio. L. 1. Cod. de peculio ejus qoi mer. lib. Heic autem nominatim conceditur, ſeo dubitationis tollendæ cauſa, ſive quód tum oon aliter ſervo manumiſſo peculium competeret quàm ſi ſpecialiter donatum fuiſſet. quod faciliùs crediderim. Burchardus lib. 2. c. 23. ex Concilio quodam Toletano. *De rebus illorum vel peculiari qui à dominis propriis libertate donantur ut ad gradus eccleſiaſticos promoveri debeant, ſtatutum eſt ut in poteſtate domi-*

norum conſiſtat. quicquid ante libertatem habuerunt, utrum illis concedere voluerint, an ſibi retinere.

DEFENSIONEM ECCLESIÆ] Manumiſſi in Eccleſia ſub ejuſdem Eccleſiæ tuitione conſiſtebant. Videatur ſynodus Pariſienſ. III. can. 9. leg. Ribuar. tit. 40. Denariales qui ante Regem liberati fuerant, Regem patronum & defenſorem habebant. Itaque ſi quis eos occidiſſet, pretium compoſitionis chartularij quidem Eccleſiæ ſolvendum erat, denarialis autem Regi; iiſque Rex aut Eccleſia, ſi abſque liberis deceſſiſſent, ſuccedebant. At qui per epiſtolam ita manumittebantur ut nullum obſequium manumiſſor retineret, ſolebant defenſionem Regis aut Eccleſiæ aut etiam alterius potentis expetere, ut eſſet qui eorum libertatem tueretur & ab omni injuria eos vindicaret. Tandémque conſtitutum eſt ut quibus alius patronus & defenſor deeſſet, horum occiſorum pœna Regi ſolveretur. Capitula Caroli M. leg. Bajuv. addita: *Qui per chartam ingenuitatis dimiſſi ſunt liberi, ubi nullam patrocinium & defenſionem elegerint, ſimiliter Regi componantur quadraginta ſolidis.*

CVM CNGENTE FISCO] Capitul. lib. 3. c. 28. *Si quis per chartam ingenuitatis à domino legitimè libertatem eſt conſecutus, liber permaneat. Si verò aliquis eam injuſtè inſervire tentaverit, & ille chartam ingenuitatis ſua oſtenderit, & adverſarium injuſtè ſe inſervire velle comprobaverit. ille qui hoc tentaverit mulctam qua in charta deſcripta eſt ſolvere cogatur.*

Cap. 33. INGENVITAS POST DISC.] Alia manumiſſionis eſt epiſtola, qua poſt mortem dominus ſervum libertate donat. Greg. Turon. lib. 9. c. 26. Ingoberga Chariberti Regis vidua, *ſubitanea ægritudine fatigata, migravit à ſeculo, multos per chartulas liberos derelinquens.*

Cap. 35. EVACVATORIA] Evacuatoria tum dicebatur apocha qua creditor profitebatur ſibi ſolutam fuiſſe pecuniam, ab evacuanda obligatione, idque cautione amiſſa. Nam heic apparet cautione reddita evacuatoriam non dari, quaſi redditio chirographi ſatis eſſet ad ſolutionem probandam. L. 2. de pactis. Securitas etiam dicebatur, præſertim in tributorum ſolutione. Senator Variar. lib. 11. ep. 7. *Meritò ergo teſtimonium ſolutionis ſecuritas dicitur, quo non ſolùm animus ſed ſubſtantia communitur.*

VACVA ET INANIS PERMANEAT] Inde *Evacuatoria*. B. Auguſtinus de cura pro mortuis: *ubi eſſet recautum, quo illa cautio vacuata fuerat indicavit.* qui locus à Cujacio jam notatus eſt ad tit. de apochis lib. 10. Cod. Theodoſ. & Valentinianus de tributis fiſcalibus Novell. lib. 1. tit. 23. *Cautiones quæ expenſarum nomine v. in l. Octaviano emiſſa ſunt, Juſta ratione vacuamus.* En ſenſu vetus B. Pauli interpres ad Galatas: *Evacuati eſtis in Chriſto, cùm proximè ſuprà dixerit, debitor eſt univerſæ legis faciendæ.*

SI ALIQ. SER. S. GASINDO] Forma heic traditur donationis qua dominus ſervo, qui jugiter ei miniſtrabat, aliquantulum agri concedit ab omnibus colonariis functionibus omnino liberum & immune. Gaſindi autem nomine, ut lib. 1. cap. 33. diximus; is ſervus ſignificabatur qui non in agris, ſed domi miniſtrat, quem veteres quædam aliæ formulæ & capitula *miniſterialem de intus caſa* vocant.

MANSELLVM] parvum manſum. qua de re ad lib. 1. c. 22.

PASCVARIVM] vectigal ex animalium paſtione. Greg. Turon. de miracul. lib. 2. c. 17. *Fuit quidam Diaconus qui relicta Eccleſia fiſco ſe publicè junxit. &c. Accidit autem quadam vice ut ſaltus montenſes, ubi ad æſtivandum oves abierunt, circuiret, atque paſcuaria quæ fiſco debebantur inquireret.*

AGRARIVM] vectigal agro impoſitum; quod in quibuſdam Galliæ provinciis nomen retinet *agrier*, ſeu vulgò *champart, terrage*. Leg. Bajuvar. cap. 1. tit. 13. *De colonis vel ſervis Eccleſiæ, qualiter ſerviunt vel qualia tributa reddunt, hoc eſt agrariam, providente hoc judex, ſecundùm quod habet donet &c.* Agraticum l. 2. Cod. Theod. de veteran. Heic porro vocula una reponi debet, quæ in regio exemplari vetuſtate exeſa legi non potuit, ſed ex alio reſtituimus. Ea eſt *vel carropera*, quo nomine operæ continentur quæ carris ſeu plauſtris fieri debent. Adnuntiatio Caroli Regis apud Piſtas c. 29. *Vt illi coloni tam fiſcales quàm & eccleſiaſtici qui ſicut in polypticis continetur, & ipſi non denegant, carropera & manopera ex antiqua conſuetudine debent, & margilam & alia quæque carricare, quæ illis non placent, renuunt, quoniam adhuc in illis antiquis temporibus fortè margila non trahebatur, quæ tempore avi ac Domni & patris noſtri trahi cœpit, & de manopere in ſcuria battere nolunt, & tamen non denegant quia manoperam debent. quicquid eis carricare præcipitur de opera carropera. quando illam facere debent, ſine ulla differentia carricent, & quicquid eis de opera manopera, quando illam facere debent, præcipitur, ſimiliter ſine ulla differentia faciant.* Apud Anſegiſum Capitul. lib. 1. c. 75. *carcalia opera.*

RIGA] Tributi & vectigalis ſpecies. Vetus formula: *in ea ratione ut riga exinde in cultura dominica arare & recondere faciam.* item: *in ea ratione ut riga & alios reditus terræ perſolvam.*

GESTA IVXTA CONSVETVD] Conſtantinus in l. 1. Cod. Th. de ſponſalibus teſtatur patrem ſuum nullam voluiſſe liberalitatem valere, ſi actis inſerta non eſſet, hoc eſt, ut Anianus interpretatur, nullam donationem de quibuſcunque rebus valere poſſe, ſi geſtis non fuerit allegata. L. *Data*. l. *In hac*. Cod. de donationibus. Edictum Theoderici Regis cap. 72. *Teſtamenta, ſicut leges præcipiunt, allegentur. Hoc modo fides voluntatis alienæ titubare non poterit.* Itaque teſtamenta publicari & inſinuari neceſſe erat. L. *Teſtamenta*. Cod. de teſtamentis. Publicabantur autem teſtamenta & donationes in urbe apud magiſtrum cenſus, in provinciis apud provinciarum rectores, vel, ſi præſtò non fuiſſent, apud magiſtratus municipales, aut ſi civitas illa vel oppidum, in qua donatio celebratur, non habeat magiſtratus, apud defenſorem plebis. L. 8 Cod. Th. de donationibus. Hujus inſinuationis & publicationis forma hoc capite continetur. Geſta verò pro publicis actis paſſim dicuntur in conſtitutionibus Cap. 37.

Digitized by Google

Imperatorum & Aniani interpretatione. L. *Data.* Cod. de donationibus: *geſta confici ſuper rebus etiam alibi collatis ubicunque ſufficit.* & l. *In donationibus.* 31. Cod. eod. *geſtis alligari.* In l. 8. Cod. Th. de donationibus: *Geſtorum*, inquit Honorius, *confectionem ſive ante traditionem ſive poſt traditionem fieri oportebit, ut inſtrumentum quo continetur munificentia apud acta publicetur.*

Regn. rege ill.] B. Ambroſius in Lucam: *Si Conſules adſcribuntur tabulis emptionis, quanto magis redemptioni omnium debuit tempus adſcribi! Habes ergo omnia quæ in contractibus eſſe conſueverunt, vocabulum ſummam illic poteſtatem gerentis, diem, locum, cauſam.*

Omni curia] Notum eſt civitates ſub Romano imperio curiam ſeu ſenatum, duumviros ſeu magiſtratus municipales, & defenſores plebis babuiſſe, oppida autem defenſores tantùm. In civitatibus quæ curiam & magiſtratus habebant, publicatio & inſinuatio actorum fiebat. Anianus ad l. 4. Cod. Th. de teſtamentis; *Teſtamenta omnia vel reliquas ſcripturas, apud cenſuales in urbe Roma voluit publicari hoc eſt, ut in reliquis regionibus apud curiæ viros teſtamenta vel quæcunque ſcripturæ actis firmari ſolent, geſtorum alligatione muniantur.* Inde ſæpiſſime in veteribus donationum formulis, *geſtis municipalibus alligare.* Formulæ leg. Rom. c. 3. incerti auctoris c. 54.

Optime defensor] De defenſoribus civitatum tituli ſunt in utroque Codice. de quibus etiam agitur Nov. xv. Apud eos fiunt inſinuationes teſtamentorum & donationum, teſtationes, depoſitiones. Qua de cauſa & archivum habent, ſive ſcrinium, & ſcriniarium, & exceptores. Alij ſunt defenſores Eccleſiarum, ſive advocati. Alij quoque defenſores illi qui à ſummis Pontificibus ad curanda in provinciis S. Petri patrimonia ſeu poſſeſſiones delegabantur; quorum officium à Pelagio Papa in epiſtolis & in regiſtro Gregorij latè exponitur.

Patere iubeatis] Quæ ſequuntur uſque ad verba *proſequere quæ optas*, in regio exemplari deerant, ſed ex cap. 54. formularum incerti auctoris facile fuit reſtituere. quod ex ingenio Cujacius præſtiterat ad Pauli Sent. lib. 4. tit. 6.

Cap. 38. Textus manoati] Mandatum ut teſtamentum ſive donatio apud acta publicetur. In fine teſtamenti Hadoindi Cenomanenſis Epiſcopi, apud Briſſonium, ſubjicitur ejuſmodi mandatum. *Magnificis in Chriſto & ſanctæ Eccleſiæ filiis Bodilouno & Audranno Hadoindus Epiſcopus. Rogo & ſupplico caritati veſtræ ut cùm me dominus & creator omnium de hoc ſeculo migrare præceperit, Cenomannis civitatem ire faciatis, & ibi teſtamentum meum, cùm apertum fuerit, vobis proſequentibus apúdque publica geſtis municipalibus faciatis allegare, ut quod unicuique per ipſum teſtamentum ſanctis, civibus, vel propinquis meis viſus ſum delegaſſe, veſtra diſpenſatione unuſquiſque juxta ipſam delegationem percipere valeat, & quicquid exinde egeritis geſſeritis, ratum & firmiſſimum debeat permanere. Quod mandatum manu noſtra firmavimus &c.* quæ cum Marculſo omnino conveniunt. Sic in formulis incerti auctoris c. 55. & leg. Rom. c. 2.

Post recitationem] Sequitur continuatio geſtorum & recitatio teſtamenti.

Arcipibus pvblicis] archiis, archivis, ſcriniis. Notum eſt.

Præstaria de re Eccl.] Precaria Cap. 40.
propriè dicebatur libellus quo quis res Eccleſiæ utendas ſibi dari rogabat. qua de re hujus libri capite quinto. Hincmarus de divortio Hlotharij & Tetbergæ ad xii. interrogat. p. 399. *Quod ſuum erat locis ſanctis donans per confirmationem & ſibi uſurpant per occupationem, quod ut ſeculi pauperiores non obtinent per deprecatam præſtationem, immo & ſibi auferunt, & locis ſanctis non tribuunt.* Præſtaria autem vocabatur epiſtola qua Epiſcopus vel Abbas rem Eccleſiæ concedebat. Præſtationis charta tradit. Fuldenſ. lib. 1. *Ea ratione ut per veſtram præſtationis chartam ad vitam meam illud habere poſſim.* quod alibi ſic exprimitur, *ut quod trado per veſtram præſtariam ad vitam meam poſſideam.* Hincmarus Ludovico Regi apud Flodoardum hiſt. Rhemenſ. lib. 3. c. 20. *Qualiter ſanctus Clodoaldus (villam Dudiciacum) ſancto Remigio dederit, & quomodo Carolus Pipini Regis filius eandem villam apud Tilpinum Archiepiſcopum obtinuerit in præſtariam.* Idem lib. 3. c. 26. ex ejuſdem Hincmari epiſtolis: *Bernardo Comiti Toloſano propinquo ſuo, pro rebus Rhemenſis Eccleſiæ in Aquitania conjacentibus, quas ille in præſtariam ſibi concedi petebat.*

Indicvlvs Episcopi] Solebant olim Cap. 41.
Epiſcopi in præcipuis ſolemnitatibus, ut in Paſchate aut natali Domini, litteris Coëpiſcopos, Reges, & amicos viſitare, & eulogias mittere. quo pertinet hoc Marculfi caput, cum tribus ſequentibus. Eulogia verò benedictio eſt; atque etiam res quæcunque, ſive panis, ſeu ſal, ſeu vinum, aut aliud ejuſmodi cui benedictio illa acceſſit, eulogia dicitur. Eulogiæ quidem nomine ſal aut panem catechumenis datum fuiſſe loco communionis ex ſynodo Carthaginenſi & B. Auguſtino notat eruditiſſ. Fr. Pithœus in Gloſſario. Vnde & loco communionis quæ ſingulis dominicis diebus fiebat, poſtea receptum eſt ut panis benedictus fidelibus non communicantibus daretur, qui uno verbo eleganter Græcis ἀντίδωρον. Balſamon ad ſynodum Antioch. cap. 2. Honorius in Gemma animæ lib. 1. cap. 67. Eulogiarum autem mittendarum morem antiquiſſimum eſſe conſtat. B. Auguſtinus ep. 34. *Panis quem miſimus, uberior benedictio fiet dilectione accipientis benignitatis veſtræ.* Paulinus & Theraſia ad Auguſtinum inter B. Auguſt. epiſtolas epiſt. 31: *Panem unum, quem unanimitatis indicio miſimus caritati tuæ, rogamus accipiendo benedicas.* Paulinus epiſtola ad Alypium, quæ eſt 35. inter epiſtolas B. Auguſtini: *Hunc panem eulogiam eſſe tu facies dignatione ſumendi.* Gregor. Turon. lib. 4. c. 16. *Chramnus ad baſilicas ab antedicto ſacerdote ſuſceptus eſt; ibique comedens panem ad Childerieum pertendit.* Lib. 6. c. 5. Chilpericus *poſtulat ut accepto benedictione diſcedere &c. Hæc dicens, aquam manibus porrigi jubet; quibus ablutis, facta oratione, accepto pane, gratias Deo*

agentes, & ipſi accepimus & Regi porreximus &c. Lib. 8. c. 2. *Surrexi ad occurſum ejus, & dato oratione deprecor ut in manſione mea eulogias B. Martini dignaretur accipere. Quod ille non reſpuens, benigno animo ingreſſus, hauſto poculo, admonitis nobis, ad convivium latus abſceſſit.* Idem de gloria confeſſor. cap. 31. Benedictionem vocat Sulpitius Severus dialogo 2. Flodoardus hiſt. Rhemenſ. lib. 2. c. 11. de S. Rigoberto Epiſcopo: *Hic venerabilis Præſul Pipinum Majorem domus regiæ traditur amiciſſimum habuiſſe, cui eulogias pro benedictione crebrò ſolebat mittere.* Ad eulogias pertinet quod in vita Ludovici Pij dicitur Carolum M. filium interrogaſſe *cur Rex cùm eſſet, tanta tenuitatis eſſet in re familiari ut nec benedictionem quidem niſi ex poſtulato ſibi offerre poſſet &c.* Sangallenſis lib. 1. c. 13. Capitul. lib. 6. c. 65.

Cap. 48. SVPPLICATVRIO] Preces ſunt ſeu potiùs commendatitiæ litteræ Abbati factæ, ut in cœnobio aliquem qui monachus fieri cupit recipiat. Converſare enim tum uſurpabatur pro monachum fieri. quaſi dicas in monaſterio degere.

Cap. 49. INDICVLVS GENERALIS] Indiculus pro omni epiſtola & libello accipitur, ut libro primo diximus. Hic autem qui generalis dicitur, epiſtola eſt commendatitia Epiſcopi, ut veriſimile ſit, qua is qui limina Apoſtolorum peregrinationis cauſa petit, omnibus Epiſcopis commendatur & Principibus per quorum ditiones iter facturus eſt.

NON VAGANDI CAVSA] Ideo Concilio Cabilonenſi ſub Carolo M. c. 44. & 45. prohibitum eſt Romam ſive Turonum abſque licentia Epiſcopi ſui adire. *Sunt pauperes,* inquit, *qui vel ideo id faciunt ut majorem habeant materiam mendicandi.* Burchardus lib. 19.

Cap. 52. QVALITER EX ORDINAT. REGIS] Superiore libro formula eſt mandati regij ad Domeſticos & Comites dati, quo jubet Princeps ut propter filij nativitatem in unaquaque fiſcali villa tres ſervi manumittantur. Hoc autem capite forma proponitur qua Domeſticus, ut regio mandato ſatisfaciat, ſervos fiſcales manumittit.

DOMESTICVS] Dignitas fuit non contemnenda ſub prima & ſecunda Regum noſtrorum familia. Nam inter præcipuos regni miniſtros Domeſtici ſæpe enumerantur, & in præfatione leg. Burgundion. *Sciant itaque Optimates, Comites, Conſiliarij, Domeſtici, & Majores domus noſtra.* Et cùm munera in judicio accipere prohibeantur, eos quoque judicaſſe dici poteſt. Sic leg. Ribuar. tit. 90. *Vt Optimates, Majores domus, Domeſtici, Comites, Grafiones, Cancellarij, vel quibuſlibet gradibus ſublimati in provincia Ribuaria in judicio reſidentes, munera ad judicium pervertendum non recipiant.* Hos etiam Regi judicanti adſediſſe probat Marculfus ipſe libro primo, dum inter miniſtros & officiales qui Regi adſiderent, Domeſticos recenſet. Quod autem proprium Domeſticorum munus fuerit, non ſatis conſtat. Nec enim iidem ſunt qui aulæ Conſtantinopolitanæ Domeſtici, quos planum eſt ſcholis palatinis & militaribus excubiis præfuiſſe; de quibus tit. de domeſticis & protectoribus in utroque Codice. Apud Francos verò expenſas Regi ad placita proficiſcenti ſuppeditaſſe & neceſſaria quæque præparaſſe Domeſticos ex Gregorio Turonenſi apparet. Sic enim ille lib. 9. cap. 28. *Fuerunt etiam ad hoc placitum multi de regno ejus tam Domeſtici quàm Comites, ad præparanda regalis expenſa neceſſaria.* Ex hoc tamen Marculfi loco nil clarius eorum officio. Quippe *Domeſticus* dicitur *ſuper villas Regis.* Vt planum ſit Domeſticos villis fiſcalibus & fundis dominicis præfuiſſe & omnes reditus curaſſe.

AD APPENDICEM MARCVLFI.

NOTITIA DE COLONO EV.] Exemplum eſt ſententiæ inter Advocatum ſeu Defenſorem Eccleſiæ, qui vindicat aliquem in colonum fundi eccleſiaſtici, & ipſum colonum, qui aſſerebat ſe liberum. Sed cùm id probare non potuiſſet, nec die dicta ad ſacramentum cum aliis præſtandum adfuiſſet, convictus ipſe agnovit ſe colonum. Itaque per Vicarium Comitis Advocato redditus eſt. Qua de re conficitur inſtrumentum, ut omnibus id notum fiat. Vnde & Notitia appellatur. Chronicon Beſuenſe: *Notum fiat poſteris & memoriæ commendetur quòd &c.* infrà pagina proxima. Alio ſenſu notoriæ vocabulum uſurpant Iuriſconſulti pro relationibus quæ ab Irenarchis, Stationariis, officio præſidis, & (ut ait D. Auguſtinus ep. 159.) ab his ad quos tuendæ pacis vigilantia pertinebat, in criminibus fieri ſolebant. l. 7. ad Sc. Turpillian. l. 31. Cod. Th. de Epiſcop. & Cleric. l. 7. Cod. de accuſat. Cap. 1.

ADVOCATVS SANCTI ILL.] Defenſor ſive protector Eccleſiæ aut monaſterij, qui res & jura ejus tam in judicio quàm extra judicium tuetur & actiones exercet. Ἔκδικος. Nam ex ſynodo Carthaginenſi cap. 75. inducta eſt advocatorum defenſio pro cauſis Eccleſiæ.

CASAM DEI] Eccleſiam. Alibi *donatio ad caſam Dei,* & paſſim.

ADRHAMITVM] promiſſum. Adrhamire enim eſt jurejurando cavere ſe certa die & certo loco ſolemniter juraturum. *de ſacramento fidem facere* in leg. Ribuar. tit. 68. Capitul. lib. 3. cap. 58. *Vt ſi ſacramenta ad palatium fuerint adhramita, in palatio perficiantur.* Lib. 4. c. 28. *Vbi antiquitus conſuetudo fuit de libertate ſacramenta adhramire vel jurare.* & cap. 29. Leg. Sal. tit. 39. Infrà cap. prox. *Vnde tale ſacramentum per ſuam feſtucam viſus fuit adhramire.*

TENSANDVM] retinendum, ut libertatem retineret.

RACIMBVRGIOS] Comites non ſoli, ſed adſidentibus ſeptem ut plurimùm Conſiliariis, jus dicebant, qui *Racimburgi* vel *Rachimburgi* dicebantur. Leg. Salicæ tit. 52. 3. *Tunc Grafio congreget ſecum ſeptem Rachimburgios.* & tit. 60. leg. Ribuar. tit. 57. Capitula Pipini Regis: *Si cauſa ſua ante ipſum Comitem fuit & ante Racemburges.* infrà cap. 6. Eoſdem Scabineos dictos eſſe exiſtimo. Siquidem Scabinei judices erant, & ſeptem numero Comiti adſidebant. Capitul. lib. 3. c. 40. *Vt nullus ad placitum banniatur niſi qui cauſam ſuam quærit, aut ſi alter ei quærere debet; exceptis Scabineis ſeptem, qui ad omnia pla-*

cita praeſſe debent. Qua occaſione lubet exſcribere ex Beſuenſis monaſterij Chronico Comitis & Scabineorum judicium, quo tam hæc formula quàm ſequentia capita, quæ eodem ferè pertinent, non parum illuſtrantur.

Notum fiat poſteris & memoriæ commendetur quòd ante illuſtrem virum Hildegarium Comitem ſeu Iudices quos Scabinos vocant, & quamplures perſonas qui cum eo aderant in Montaniaco villa, in mallo publico, ad multorum cauſas audiendas & recta judicia terminanda, ibi veniens Becto Epiſcopus [Lingonenſis] & Advocatus ſuus Burgoardus novem legitimos teſtes ibi præſentavit, quorum nomina hæc ſunt, Simeon, Agano, Bertchrannus, Govo, Machirius, Adalardus, Gerino, Gerento, Syrannus. Iſti teſtificaverunt & juraverunt de finibus Beſuenſis monaſterij, quod à fine Pontenſe, & à fine Vendobrinſe, & Vvaurenſe, & Tillenſe, & Vetuſnimenſe, & Buſtellenſe, & Buſtenſe, & Lucenſe, & Burburenſe, & Berecholpo villare, per iſtas marcas inter ipſos fines immunitas ſit S. Petri ad integrum, & in alio loco boſco communitas ad integrum, & ab ipſo fine Buſtulenſe uſque ad viam petroſam, & deinde uſque ad ſtradam fractam, & deinde uſque ad finem Burburenenſem immunitas eſt S. Petri ad integrum. Per iſtas marcas euntes ipſi novem teſtes quos ſuprà nominavimus, miſſo ſecum Balacterio illuſtri viro ab Hildegario Comite & à ſuis Scabinis, dixerunt & per judicium teſtificaverunt quòd à tempore Pipini Regis & deinceps per tempora Domni Caroli Imperatoris vidiſſent inde legitimas veſtituras ad partem S. Petri haberi, ita ut nec Aldo nec heredes ſui ullam legitimam veſtituram exinde unquam habuiſſent, ſed per legem & per juſtitiam veſtitura S. Petri fontis Beſuenſis erat. Tunc ipſi Scabinei unanimiter judicaverunt quòd omni tempore ipſæ res per illas marcas ad partem S. Petri eſſent vindicatæ atque legibus conquiſitæ. His præſentibus teſtibus, Balacterio, Madaberto, Beato, Eppleno, Baldrico, Auſino, Vvormerio, Milone, Albrico notario, Feilagio, Leudumo, Arberto. Vvalterius præſens fuit & ſubſcripſit. Data notitia die Mercoris proxima in menſe Maio, anno ſecundo regnante Domno noſtro Lugdovico Rege atque Imperatore.

Pro colono] Gloſſæ vett. *Colonus*, [illegible]. Coloni liberi quidem non ſerviebant, obnoxiæ tamen ſortis & conditionis. Leg. Alaman. tit. 9. & 23. *Liberi eccleſiaſtici, quos colonos vocant.* quos tamen frequentiſſimè ſervis adjungi & connumerari reperias. Nam ad tributa & ſerviles operas tenebantur. Leg. Bajuvar. cap. 1. tit. 13. *De colonis vel ſervis Eccleſiæ, qualiter ſerviant, vel qualia tributa reddant &c.* Adnuntiatio Caroli apud Piſtas c. 20. *Si quis reputatus fuerit menſuram adulteraſſe, & cum majori modio vel ſextario annonam vel vinum accepiſſe, ut cum minori menſura venundaret, ſi liber homo eſt, aut ſecundùm ſuam legem ſe inde ſacramento idoneum reddat, aut &c. Si autem colonus vel ſervus inde reputatus fuerit, aut judicio Dei ſe examinet, aut ſi inde convictus fuerit, hoc, ut ſuprà diximus, unde menſuram adulteravit perdat, inſuper & virgis nudo corio vapulet.* Sanè jure Romano, ut antea diximus, nec prædia receptis colonis vendi legarive poterant, l. *Si quis inquilinos.* 112. de legatis 1. l. 2. l. 12. de agricolis & cenſ. Cod. lib. 11. In donatione Haganonis ad S. Martinum Turonenſem imperante Ludovico: *Fridegiſo Abbati trado manſum noſtrum indominicatum &c. cum hominibus ibidem commorantibus, quos colonario ordine vivere conſtituimus.*

Recredidit] Recredere ejuſmodi ſcriptoribus reſtituere eſt & reddere. Ivo epiſt. 275. *Dixit Comes quòd libenter reddet aut recredet Comitem Nivernenſem.* Vetus inſtrumentum in tabulario S. Martini Turonenſis anno tertio Rodulfi Regis: *Et ſic ex ipſis decimis ſeſe recredidit & per fiſtucam guerpivit.*

Vicarius] Comitis. Gregor. Turon. lib. 10. c. 5. *Reſponderunt hoc Animodi Vicarij dolo, qui pagum illum judiciaria regebat poteſtate, factum fuiſſe.* & lib. 7. c. 23. de Armentario Iudæo, qui Turonum civitatem venit *ad exigendas cautiones quas ei propter tributa publica Injurioſus ex Vicario, ex Comite verò Eunomius depoſuerant.* Quibus locis videtur Gregorium ſenſiſſe de Vicario qui per provinciam vices Comitis agebat, quíque poſtea Vicecomes appellatus eſt. Erant enim & alij minores Vicarij, quorum ſinguli ſub eodem Comite certis territoriis præerant; ideoque à Vvalafrido plebanis & parochis Eccleſiarum comparantur. Capitul. lib. 2. c. 28. *Habeat unuſquiſque Comes Vicarios & Centenarios ſuos ſecum.* Hincmarus epiſt. 4. c. 15. *Comites & Vicarij vel etiam Decani plurima placita conſtituunt.* Idem epiſtola pro Epiſcopis Galliæ & Germaniæ cap. 3. *Regum Comites in civitatibus ſuis, & Comitum Vicarij in plebibus.* Inde frequenter veteribus inſtrumentis *in pago illo, in vicaria illa.* Hodie *Viguiers.*

Accipere debere] Leg. Ribuar. tit. 61. *Hoc itaque conſtituimus, ut quicunque in cauſa victor extiterit, ſemper judicium conſcriptum accipiat.*

Charta sacramentalis] qua ſtatuitur ut qui pro colono vindicatus ſe liberum aſſerit, manu ſextadecima propinquorum certa die in baſilica ſancti alicujus juret ſe liberum eſſe. Cap. 2.

In mallo publico] Mallus, placitum majus, ubi majora negotia à Comite finiebantur. Leg. Salicæ tit. 1. 46. 48. 56. 59. 60. Capitul. lib. 3. c. 28. 51. 57. & lib. 4. c. 28.

Vbi antiquitus conſuetudo fuit de libertate ſacramenta adrhamire vel jurare, ibi mallum habeatur, & ibi ſacramenta jurentur. Mallus tamen neque in Eccleſia neque in atrio ejus habeatur. Minora verò placita Comes, ſive intra ſuam poteſtatem, vel ubi impetrare potuerit, habeat. Volumus itaque ut domus à Comite in loco ubi mallum tenere debet conſtituatur, ut propter calorem ſolis & pluviam, publica utilitas non remaneat. Adnuntiatio Caroli Regis apud Piſtas cap. 32. *Vt conlimitanei & vicini Comites in una die, ſi fieri poteſt, mallum non teneant, maximè poſt octavas Paſcha, propter francos homines & advocatos qui ad utrumque mallum non poſſunt occurrere; ſed mittant ſibi invicem Miſſos; & ſi unus die Lunis mallum habuerit, alter die Iovis aut die Lunis ſequentis hebdomada mallum habeat. Et ne grave ei ſit qui ſuum mallum interjecit, qui uno anno primus tenuerit mallum, ſequenti anno conſentiat alteri primum tenere. Et ſi ſacramenta legalia in primo die Lunis poſt Paſcha juranda devenerint, aut in aliis feriis quando mallum tenere debuerat, mittat quiſque Comes Miſſum ſuum qui ipſa ſacramenta auſcultet, ne ipſi homines jectivi inveniantur, & ipſe ſic mallum ſuum teneat ut barigildi ejus & advocati qui in aliis comitatibus rationes habent ad ſuum mallum occurrere poſſint.* Synodi Meldenſis c. 76. Paſſim in formulis quæ ſequuntur.

Apud proxim. parentes] Inde in lege Salica tit. 63. qui cognitioni renuntiat dicere debet *quòd ſe de juramento & de hereditate & de tota illorum ratione tollat.*

Noctes] Tacitus de Germanis: *Nec dierum numero, ut nos, ſed noctium computant, ſic conſtituunt, ſic condicunt, ut nox ducere diem videatur.* Sæpiſſime in lege Salica, Capitulis, hiſtoricis, veteribus inſtrumentis, ut ad Capitula Caroli M. doctiſſ. Fr. Pithœus obſervat. Quò fit ut ad hæc uſque tempora plerique *annuict*, quaſi *hac nocte*, pro hodie uſurpent.

Cap. 4. Iectivus] Suprà ad Marcul. lib. 1. c. 38. Adnuntiatio Caroli Regis apud Piſtas cap. 33. *Multi inde contendunt, & ſe timer ſe jectiſcunt.* Poſtea: *Suum ſacramentum ſe jurare debere contendant, & contra cauſatores ſuos, ſi ad hoc audiendum non venerint, jectiſcant.*

Cap. 4. Rachimburgiis] de quibus ſuprà cap. 1.

Cap. 7. Missos Regis] Miſſos dominicos infrà hoc ipſo capite. Pipinus Major domus in diplomate pro S. Dionyſio: *Omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comicibus, Domeſticis, Grafionibus, Vegariis, Centenariis, vel omnibus Miſſis noſtris diſcurrentibus, ſeu quacunque judiciaria poteſtate praditis.* Quater in anno à Principe legati per provincias mittebantur, ut ſi quid Epiſcopi aut Comites negligentiùs egiſſent, per eorum admonitionem corrigeretur, hiſque quibus à Comite jus dictum non eſſet, illi dicerent, & pleraque negotia Regis nomine perficerent, aut ad eum referrent. Conſtitutiones quoque Principum ſeu Capitula ab iis per provincias tranſmittebantur & annuntiabantur. Capitul. lib. 2. c. 18. 26. 27. 28. lib. 3. c. 14. 17. 83. 85. 88. & paſſim. Horum officium præclarè deſcribit. Flodoardus hiſt. Rhem. lib. 2. c. 18.

Atque elidiata] Corrupta hæc ſunt, ſed ita reſtituenda crediderim: *Vt ipſam terram ipſe Abbas habeat evindicatam atque elitigatam, ne ſit poſtmodum ex hac re omnique tempore ſubita cauſatio.* Elitigata, pro extra litem & controverſiam poſita. quæ vox frequentiſſima eſt in variis formulis.

In grafia illa] in illo comitatu. Grafiones enim Germanica lingua pro Iudicibus & Comitibus uſurpantur. Aventinus lib. 7. ad an. 1285. *Eodem anno Caſar* VIII. *KL. Ianuarias Auguſtam in confinio Rhetia atque Vindelicia concilium procerum convocat. Albertum Hallnſium in claſſem præfectorum, quos nos Graphios, litteratores Comites vocant, refert.* Rigordus in vita Philippi Auguſti Regis ad ân. MCCVIII. *Eodem anno quidam Comes palatinus, qui eorum lingua Landgraf vocabatur, id eſt, Comes palatij &c.* Sic enim ex veteribus libris legendum eſt. Carlomannus Rex in ſynodo anni DCCXLII. *Decrevimus quoque ut ſecundùm canones unuſquiſque Epiſcopus in ſua parochia ſollicitudinem habeat, adjuvante Grafione qui defenſor Eccleſia ejus eſt, ut populus Dei paganias non faciat.* Ibi enim Grafio Comes eſt. Sic in lege Salica & veteribus aliis legibus Grafionis vocabulum accipitur.

Ingenuitas] Exemplum manumiſſionis à Senonenſi quodam Archiepiſcopo factæ Ludovico Pio imperante, qua ſecundùm ejus conſtitutionem Archiepiſcopus ſervum ſuum in Eccleſia manumittit ut ad ſacros ordines poſſit promoveri. Cap. 8.

Episcopi atque Abbates] Illud ipſum antea cautum erat ſynodo Aurelianenſi III. ſub Childeberto Rege c. 25. Vita Ludovici Pij: *Conſiderans idem piiſſimus Imperator non debere Chriſti miniſtros obnoxios eſſe humana ſervituti &c. ſtatuit ut quicunque ex ſervili conditione, conciliante ſcientia & morum probitate, ad miniſterium altaris adſciſcerentur, primùm manumittantur à propriis dominis, vel privatis, vel eccleſiaſticis, & tunc demum gradibus altaris induantur.* Quæ eadem continuationi Aimoini inſerta ſunt lib. 5. cap. 10. Capitul. lib. 1. cap. 82. *De ſervorum ordinatione &c. ſtatutum eſt ut nullus Epiſcoporum deinceps eos ad ſacros ordines promovere præſumat, niſi priùs à dominis propriis libertatem conſecuti fuerint.* & quæ ſequuntur. quod ipſum iiſdem verbis refertur ex incerto quodam Concilio Toletano à Burchardo lib. 2. cap. 31. & ab Ivone Decreti par 6. cap. 182. Antea etiam id ſæpe conſtitutum. Nam & in eandem ſententiam citatur ab eodem Burchardo & Gratiano auctoritas Leonis Papæ. Præterea ſynodi Aurelianenſis III. ſub Childeberto Rege cap. 21. nominatim cautum apparet *ut nullus ſervilibus colonariiſque conditionibus obligatus juxta ſtatuta ſedis apoſtolica ad honores eccleſiaſticos admittatur, niſi teſtamento aut per tabulas conſtiterit eum abſolutum.* Eodem pertinet Novel. 123. §. *Si ſervus.* c. 17. Sic ratiociniis obnoxij ordinari non poterant. l. 4. Cod. de Epiſcop. & Cleric. Concilium Carthaginenſe can. 8. & 9. Burchardus lib. 2. cap. 36. Ivo part. 6. c. 87. Gratianus diſt. 54. can. 4. ubi falsò tribuitur Moguntı-

nenſi. cap. 2. de obligatis ad ratiocinia ordinandis vel non. Id innuit Thomas Cantuarienſis apud Rogerum Hovedenum annal. parte poſter. anno 1165. *Mandavit ei Rex ut redderet ei plenariam computationem de omnibus receptis quæ receperat de redditibus regni quandiu Cancellarius fuerat. Reſpondit Thomas: In electione mea Henricus filius ejus & omnes Barones Scaccarij & Richardus de Luci Iuſtitiarius Angliæ clamaverunt me quietum Deo & ſanctæ Eccleſiæ de omnibus receptis & computationibus & ab omni exactione ſeculari ex parte Domini Regis, & ſic liber & abſolutus electus ſui ad hujus officij adminiſtrationem.*

PERM. IP. LIB. DON.] Innuit ſervos Eccleſiarum, de quibus heic agitur, non potuiſſe manumitti, etiam ordinandi gratia, ſine Principis auctoritate, cùm alienationis ſpecies videatur.

HLVDOVICI AVG. AVCTORIT.] Capitul. lib. 1. cap. 82. *De Eccleſiarum verò ſervis communi ſententia decretum eſt ut Archiepiſcopi per ſingulas provincias conſtituti noſtram auctoritatem, ſuffraganei verò illorum exemplar illius penes ſe habeant. Et quandocunque de familia Eccleſiæ utilis invenitur aliquis ordinandus eſt, in ambone ipſa auctoritas coram populo legatur &c.* Burchardus lib. 2. cap. 32. Synodi Tributienſis c. 25.

IN ARCIBO] archio, archivo.

EPISCOPII] Domus Epiſcopi. Synodi Meldenſis c. 26. *Suggerendum eſt & ex divino mandato intimandum regiæ majeſtati ut epiſcopium, quod domus Epiſcopi appellatur &c. venerabiliter ac reverenter introeat, & ſecundùm ſanctam prædeceſſorum conſuetudinem, quando orationis & debitæ ſuſceptionis gratia in tranſitu convenienti civitatem ingreſſus fuerit, habitaculis epiſcopalibus reverenter inhabitet.*

ANTE ALTARIS CORNV] Manumiſſio in Eccleſia ante altaris cornu ſolita celebrari. Formulæ leg. Rom. c. 12. Capitul. lib. 1. c. 82. *In ambone ipſa auctoritas coram populo legatur, & coram ſacerdotibus vel coram fidelibus laicis ante cornu altaris, ſicut in noſtra auctoritate continetur, remota qualibet calliditate, libertatem conſequatur, & tunc demum ad gradus eccleſiaſticos promoveatur.* Leg. Longob. lib. 2. tit. 35. lib. 3. c. 9. *circa ſacrum altare manumiſſus.* Exemplum manumiſſionis apud Burchardum lib. 2. c. 26. *Ego Burchardus Vuormatienſis Eccleſiæ Epiſcopus quendam Eccleſiæ noſtræ famulum nomine Eberhardum, ſacris ordinibus oblatum, ad altaris cornu, nobilium virorum in præſentia, per hoc auctoritatis teſtamentum ſtatuo, ita ut ab hodierno die & tempore bene ingenuus atque ab omni ſervitutis vincula ſecurus permaneat.* Servos autem qui manumittebantur ut Clerici fierent, alibi quàm in Eccleſia manumitti non potuiſſe docet idem Burchardus cap. 28.

CIVEMQVE ROMANVM] Qui in Eccleſiis manumittebantur, cives Romani, non Latini, fiebant, maximámque libertatem conſequebantur, ex conſtitutione Conſtantini l. 1. Cod. Th. de manumiſſ. in Eccleſ. Ideoque hæc clauſula inſtrumentis libertatis apponi ſolita. Formulæ leg. Rom. c. 12. B. Gregorius Papa regiſt. lib. 5. epiſt. 12. *Vos Montanum atque Thomam famulos ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, cui Deo adjutore deſervimus, liberos ex hac die civéſque Romanos efficimus, omnéque veſtrum vobis relaxamus ſervitutis peculium.* Cujus tamen appellationis Caroli M. & Ludovici Pij ſeculo non aliam vim fuiſſe exiſtimo quàm ut lege Romana manumiſſi uterentur.

NVLLI HOMINVM QVICQVAM] Hinc apparet non tantùm ſervos, ſed etiam libertos, qui obſequiis erga patronos tenerentur, ordinari non potuiſſe. Debet enim ab aliis immunis eſſe qui divinæ militiæ aggregandus eſt, ut Leonis Papæ verbis utar. Synodus Toletana apud Burchardum lib. 2. cap. 25. *Quicunque libertatem à dominis ſuis ita percipiunt ut nullum ſibimet in eis obſequium patronus retentet, iſti ſi ſine crimine capitali ſunt, ad clericatus ordinem ſuſcipiantur, quia directa manumiſſione abſoluti eſſe noſcuntur. Qui verò retento obſequio manumiſſi ſunt, pro eo quòd adhuc patrono ſervituti tenentur obnoxij, nullatenus ſunt ad eccleſiaſticum ordinem promovendi; ne, quando voluerint eorum domini, fiant ex Clericis ſervi.*

SI QVA DEINCEPS PRÆDIA] In Capitulis idipſum ſtatuitur lib. 1. cap. 82. *Si poſt ordinationem aliquid adquiſierint, illud obſervetur quod in canonibus de conſecratis nihil habentibus conſtitutum eſt.* Canonicæ autem ſanctiones illæ, de quibus heic & in Capitulis, ſunt ſynodorum decreta quibus ſtatuitur ut Clerici qui nihil habentes conſecrati ſunt, ſi poſtea aliquid adquiſierint, id omne ad Eccleſiam pertineat. Synodi Carthaginenſis III. c. 49. *Placuit ut Epiſcopi, Preſbyteri, Diaconi, vel quicunque Clerici qui nihil habentes ordinantur, & tempore epiſcopatus vel clericatus ſui agros vel quæcunque prædia nomine ſuo comparant, tanquam rerum dominicarum invaſionis crimine teneantur, niſi admoniti Eccleſiæ eadem ipſa contulerint.* Iuſtinianus idipſum ſanxit Novell. 131. cap. 13. contra id quod olim obſervabatur ex conſtitutione Leonis & Anthemij l. 34. Cod. de Epiſcop. & Clericis. Burchardus: *Vt unuſquiſque Preſbyter res quas poſt diem conſecrationis acquiſierit, propriæ Eccleſiæ relinquat.* Idem Burch. lib. 3. c. 118. ex ſynodo Rhemenſi refert hæc verba: *Inveſtigandum ſi nihil patrimonij habens Preſbyter quando provectus eſt ad ordinem eccleſiaſticum, poſtea emerit prædia, cujus juris ſint; quoniam Eccleſiæ ad quam de nihil habente promotus eſt eſſe debent juxta canonicam auctoritatem.* Eadem verba extant in cap. 1. de peculio Clericorum. quæ tamen citantur ex Concilio Arelatenſi.

MANDATVM] Continet ſimplex mandatum Cap. 9.
ſeu procurationem litigandi cauſa; ut & ſimilis eſt apud Marculſum lib. 1. c. 21. & lib. 2. c. 31.

TRACTVRIA] *Tractoria* pro *Tractoria*. Cap. 10.
Nam heic forma quædam quaſi tractoriæ refertur, qua Epiſcopos eum cui ob delicta pœnitentiæ cauſa peregrinatio indicta fuerat, commendat iis ad quos iter faciens pervenerit, ut ſciant non alia ex cauſa illum peregrinari nec vagari. Itaque rogat ut ei manſionem & focum, panem & aquam præſtent. De tractoria dictum eſt ad Marcul. lib. 1. c. XI.

Centenariis] Singuli comitatus in centenas ſeu territoria quædam dividebantur, quibus minores judices præerant ſub Comitis diſpoſitione, qui à centena Centenarij dicebantur. Synodi Cabilonenſis ſub Carolo M. cap. 21. *Comitibus & judicibus hoc ſummopere obſervandum eſt ut juſtè judicent.* Paulò pòſt: *Sed & miniſtros, quos Vicarios & Centenarios vocant, juſtos habere debent.* Qui tamen non de omnibus cauſis, ſed de minoribus tantùm judicabant. Capitul. lib. 4. c. 26. *Omnis controverſia coram Centenario definiri poteſt, excepta redditione terræ & mancipiorum, quæ nonniſi coram Comite fieri poteſt.* Lib. 3. c. 79. *Vt nullus homo in placito Centenarij neque ad mortem neque ad libertatem ſuam amittendam aut ad res reddendas vel mancipia judicetur; ſed iſta in præſentia Comitis vel Miſſorum noſtrorum judicentur.* Centenarios porrò per pagos ſtatutos eſſe ſcribit Vvalafridus Strabo, & planè eoſdem cum Vicariis facit; quos etiam cum Preſbyteris Eccleſiarum baptiſmalium, qui minoribus Preſbyteris præſunt, comparat.

Decanis] Minimi ſunt judices ſub Centenariis, & à Vvalafrido minoribus Preſbyteris conferuntur. Hincmar. ep. 4. c. 15. *Comites & Vicarij vel etiam Decani plurima placita conſtituant &c.*

Mansionem ei et focum] Capitula quædam Caroli M. & Ludovici Pij MSS. *
* Suprà to. 1. pag. 400. c. 16. *Vt infra regna Chriſto propitio noſtra omnibus iterantibus nullus hoſpitium deneget, manſionem & focum tantùm. Similiter paſtum nullus contendere faciat, excepto prato & meſſe.*

Qvid plvra ad sap.] Clauſula qua commendatoriæ epiſtolæ claudi ſolebant, ut & aliæ. In hiſtoria auguſta: *Dictum ſapienti ſat eſt.* Sic de formulis variis cap. 22. 23. 24. Verba omiſit, ſed ſenſum expreſſit, Senator ſub Vitigis Regis perſona Variarum lib. 10. epiſt. 33. *Pauca dixiſſe ſapientia veſtra ſufficiunt. &c.*

Cap. 12. Litteræ commendatitiæ] Clericis ſine proprij Epiſcopi licentia peregrinari non licebat, nec peregrinantes ab alio Epiſcopo ſuſcipi & admitti poterant niſi à proprio Epiſcopo commendatitias litteras impetraſſent. Gregorius Nazianzenus in Iulianum: ἐν ἐπιστολαῖς συνθήμασιν, οἷς ἡμεῖς ἐξ ἔθνους εἰς ἔθνος τοὺς χρῄζοντας παραπέμπομεν. Synodi Calchedonenſis can. 13. Ξένους κληρικοὺς καὶ ἀγνώστους ἐν ἑτέρᾳ πόλει δίχα συστατικῶν γραμμάτων τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου μηδὲ ὅλως μηδαμοῦ λειτουργεῖν. Synodi VI. in Trullo can. 17. Synodi Agathenſis c. 38. *Clericis ſine commendatitiis epiſtolis Epiſcopi licentia non pateat evagandi.* Synodi Epaunenſis cap. VI. Burchardus lib. 11. cap. CXXXVII. CXXXVIII. CXLI. *Formatæ* ut plurimum apud Latinos ſcriptores hæ litteræ appellantur. Optatus Milevitanus lib. 1. de Syricio PP. *Cum quo nobis totus orbis commercio formatarum in una communionis ſocietate concordat,* ſive quòd certa forma certiſque notis conceptæ eſſent, ſive etiam à forma ſeu ſigillo quod addebatur, ut putat eruditiſſimus Iacobus Sirmondus in Notis ad Goffridum: cui poſteriori ſententiæ ſuffragari videtur quod dicitur in ſynodo Cabilonenſi ſub Carolo M. cap. 41. Preſbyterum qui proprio loco dimiſſo ad alium migrat litteras habere debere *in quibus ſint nomina Epiſcopi & civitatis plumbo impreſſa.* Eſt etiam in Ordine Romano epiſtola qua Epiſcopi à Pontifice Romano conſecrati ad civitates ſuas remittuntur & officij admonentur; quæ *Formata Epiſcopo danda nuncupatur,* cùm tamen commendatitia non ſit. quod aliis confirmari poſſet exemplis. Illud autem obſervandum, non tantùm Clericis peregrinantibus formata opus eſſe, ſed nec Epiſcopis remota loca petere abſque Metropolitani formata licuiſſe; ideóque Laudunenſem Epiſcopum nepotem ſuum Hincmarus reprehendit quòd abſque Metropolitani epiſtola extra diœceſim ſæpe profectus eſſet. Quod jus formatæ Epiſcopis dandæ Vigilius Papa epiſt. 7. Auxanio Arelatenſi Epiſcopo tribuit, cui vices ſuas commiſerat. *Nullus,* inquit, *de Pontificibus tua per has vices ordinationi commiſſis in longinquis quibuſlibet locis audeat proficiſci niſi ſolemni more, ſicut deceſſores noſtri prædeceſſori veſtro ſimiliter concedente conſueverant, formatam veſtræ caritatis acceperit.*

Magnoni] Carolo M. imperante vixit Magno Senonenſis Archiepiſcopus, cujus eſt hæc formata. quod & annus his litteris adſcriptus oſtendit. Ille eſt qui Notas juris collegit & Carolo M. dicavit; quibus ipſe hos præfixit verſiculos: *Hæc juris notas libens Rex accipe Carle,*
Offert devotus quæ tibi Magno tuus.

Græca elementa] Solebant Epiſcopi in formatis ſeu commendatitiis litteris, ne qua fraus fieret, uti quibuſdam notis & ſymbolis, litteris videlicet Græcis quæ certum numerum exprimerent. Quod quomodo fieret exponit Atticus in fine ſynodi Calchedonenſis. Ivo Decreti par. 6. cap. 433. Gratianus diſtinct. 73. additis duabus harum epiſtolarum formulis, quarum una Burchardi eſt lib. 2. c. 227. Vide Sirmondum in Sidonium pag. 109. 110. 111. 112. 113.

Ingenvitas] De ingenuitate ad Marculf. Cap. 13.
cap. 32. lib. 2. abundè diximus.

Testamentvm faciendi] Salvianus ad Eccleſiam catholicam lib. 3. *Illi teſtamenti faciendi arbitrium dant libertis, tu tollis liberis.* Quod plenæ libertatis, qua cives Romani efficiebantur, proprium erat, non Latinæ. Verùm hoc ſeculo ejuſmodi differentiam evanuiſſe antea monui.

Mvndebvrdem Ecclesiarvm] Marculfus lib. 2. c. 22. Synod. Matiſconenſ. II. ſub Guntranno c. 7. Concilium Toletanum V. c. 72. *Liberti qui à quibuſcunque manumiſſi ſunt, atque Eccleſiæ patrocinio commendati exiſtunt, ſicut regula antiquorum patrum conſtituerunt, ſacerdotali defenſione à cujuſlibet inſolentia protegantur, ſive in ſtatu libertatis eorum, ſeu in peculio quod habere noſcuntur.*

Charta agnationis] qua dominus ſervi cui ſe ingenua junxit illis indulget ut qui Cap. 18.
ex eis naſcentur, liberi permaneant. Marculfus lib. 2. c. 29. ubi plura. Vide Caſſiodorum lib. 7. c. 11.

Traditoria de terra.] Forma eſt Cap. 19.
traditionis agri antea venditi.

Terram vel herbam] Vide Plinium lib. 22. cap. 4. Infrà cap. 43. *Per terram vel herbam, ſicut lex eſt, ad partem ſancti illius viſus*

ſus eſt tradidiſſe. Sic leg. Bajuvar. cap. 17. tit. 3. *Ea ratione firmet per quatuor angulos campi, aut deſignatis terminis, per hæc verba tollat de ipſa terra vel aratrum circumducat, vel de herbis aut ramis, ſilva ſi fuerit, Ego tibi tradidi & legitimè firmabo per ternas vices.* Non diſſimilis eſt traditionis forma quæ ab Innocentio III. Papa deſcribitur in cap. 2. de conſuetudine: *Hanc conferendi formam eſſe proponis, quòd in hujuſmodi donationibus modicum terræ conſuevit in manu accipere, vel in extremitate pallij manu Prælati Eccleſiæ ſuſtinetur, aut ſuper altare ponendum ſub teſtimonio videntium & audientium ſub dicta forma, quæ ſcotatio vulgariter appellatur.* De aliis traditionum modis nonnulla notavimus ad Marcul. lib. 1. c. 13.

EXITVM FECISSE] In ſignum ſcilicet traditionis exibat, loco cedebat, vacuámque poſſeſſionem in alterum transferebat. Aliàs tamen *exutum* ſcriptum eſt, ut ſit ſenſus, eum poſſeſſione ſe exuiſſe, ut alius ea veſtiretur, ſi ſeculi verbis uti licet. Vtrumque retineri poteſt.

Cap. 21. NOTITIA DE SERVO] Inſtrumentum venditionis ſervi.

Cap. 22. NOTITIA DE IACTIVIS] qua notum fit quendam vadimonium deſeruiſſe. Marculf. lib. 1. c. 37. unde petenda hujus capitis interpretatio.

Cap. 23. SECVRITAS] Marculf. lib. 2. cap. 18.

VT ILLAM LEVDEM] Leudis, pretium compoſitionis pro homicidio. Leg. Salicæ tit. 43. 11. *Si autem qui præcipitatus eſt mortuus fuerit, tota leude ſua componatur.* 12. *medietate leudis ejus componat. Ille verò qui eum occiderit, ſecundùm legem eum componat.* Leg. Friſionum tit. 2. *Expoſitor nec juret, nec leudem ſolvat, ſed inimicitias propinquorum occiſi patiatur donec ſe cum eis reconciliet.*

Cap. 25. MANDATVM] ejus qui propter morbum vel ætatem rebus ſuis ſupereſſe non poteſt. Marculf. lib. 1. c. 21.

Cap. 27. PRECARIA] De precaria jam ſatis ad Marculf. lib. 2. cap. 5.

Cap. 28. PRÆSTARIA] Præſtationis charta ſuprà ad Marculf. cap. 40. lib. 2.

CENSVM AD LVMEN] In precariis ab Eccleſia conceſſis ſolebat merces quædam ſeu cenſus annuus intervenire. Synodus Leptinenſis: *Ea conditione ut annis ſingulis de unaquaque caſata ſolidus id eſt duodecim denarij ad Eccleſiam vel monaſterium reddantur.* Flodoard. hiſt. Rhem. lib. 3. c. 20. ex Hincmaro: *Quomodo Carolus Pipini Regis filius tandem villam apud Tilpinum Archiepiſcopum obtinuerit in præſtariam, ea conditione ut capellas ad ipſam pertinentes cum nonis & decimis Epiſcopus Rhemorum retineret, & Rex duodecim libras argenti in luminaribus Eccleſiæ daret, & quòd hunc cenſum tam ipſe Rex quàm ſucceſſores ejus perſolverunt.* Quem cenſum in recognitionem dominij præſtari idem Hincmarus innuit apud eundem lib. 3. c. 26. *Ne fortè ſuggeratur Imperatori quòd cupiditate illectus hunc cenſum repetat quem in ſuos uſus nunquam redegerat; ſed cupiens evadere periculum, ne ſilentio ſuo in diebus ſuis cenſus ipſe deperea, & ipſa villa in alodem vertatur.*

Tom. II.

DE HOMINE FORBAT.] Formula juriſjurandi quod præſtare tenetur is qui adgreſſorem interfecit, nimirum ob tutelam corporis ſui & vim repellendo occidiſſe. Ejuſdem argumenti eſt caput trigeſimum formularum legis Romanæ. Cap. 29.

COLPVS] ictus, ut vett. gloſſæ apud Pithœum rectè interpretantur, noſtris *coup.* Leg. Salic. tit. 19. *Si quis ingenuus ingenuum fuſte percuſſerit, & tamen ſanguis non exierit uſque ad tres colpos, pro unoquoque ictu centum viginti denarios, qui faciunt ſol. tres, ſolvat.* Colpus à colapho, ut in leg. Sal. vet. codice.

FORBATVDVM]. Sic in form. leg. Rom. cap. 30. Decretum Childeberti Regis: *Iudex loci illius ſolatio collecto ipſum raptorem occidat, & jaceat forbatudus.* quaſi forbatudus pro jure cæſo diceretur. Quod apertiùs traditur in leg. Ribuar. tit. 77. *De homine forbatudo. Si quis hominem ſuper rebus ſuis comprehenderit, & eum ligare voluerit, aut ſuper uxorem, ſeu ſuper filiam, vel his ſimilibus, & non prævaluerit ligare, ſed colpus ei exceſſerit, & eum interfecerit, coram teſtibus in quadrivio in clida eum levare debet, & ſic* XL. *ſeu* XIV. *noctes cuſtodire, & tunc ante judicem in araho conjuret quòd eum de vita forfactum interfeciſſet. Sin autem iſta non adimpleverit, homicidij culpabilis judicetur.*

INFRA NOCTES XLII.] Numerus reſpondet legi Ribuariæ, cujus particulam modò adſcripſi: in quà tamen ex hoc loco pro XIV. legendum eſſe putarem XLIV. Alij viderint.

SICVT LEX EST] Leg. Ribuar. tit. 77.

APVD TRES ALOARIVS] Sic infrà c. 23. *poſt ipſum tres aloaria & duodecim conlaudantes juraverunt.* Pleniùs tamen inquirendum cenſeo. Aloarij videntur hoc ſeculo dicti qui probarent & laudarent idémque affirmarent, à laudando. Vnde & noſtris hodie *aleuer,* pro rationem probare. Monuit Iohannes Savaro V. C.

LEGIBVS DIREXERVNT] hoc eſt, ſecundùm leges juraverunt eum qui juravit vera dixiſſe. Formulæ legis Rom. cap. 31. *Similiter teſtes ſibi ſimiles viſores & cognitores, ſecundum quod ei judicatum fuit, poſt ipſum juraverunt, ut quicquid jam dictus ille de hac cauſa juravit verum & idoneum ſacramentum dedit.* Leg. Alam. tit. 6. Suprà ad Marculf. lib. 1. c. 38. Fortè legendum *dixerunt*, ut infrà c. 33. & 34.

INDSCVLVS REGALIS] Regia epiſtola qua Rex Comiti mandat ut cuidam, qui queritur quòd alij res ſuas retinerent, jus dicat; aut ſi illi ſatisfacere recuſent, cogat eos fidejuſſores ante Regem judicio ſiſtendi cauſa dare. Marculf. lib. 1. cap. 27. & 28. Quid ſit indiculus, ad caput ſextum Marculfi expoſitum eſt. Cap. 30.

FRATRI ILLI COMITI] Comites civitatum fratris appellatione à Principe decoratos hoc capite docemur. quod jus ut provinciæ rectores & præſides conſequebantur. His enim id Caſſiodorus tribuit lib. 6. cap. 21. *Additur quòd à Principe frater vocaris.* Ita Majorianus Aug. apud Sidonium lib. 1. ep. ult. compellat: *frater Camille.* Videantur Novellæ Theodoſij, Valentiniani, & Majoriani, ubi non raro illud occurrit.

IN VESTRO MINISTERIO] Miniſterium pro territorio. Capitul. lib. 2. c. 18. *Sicut in ca-*

pitulis quæ de hac re illis Comitibus dedimus in quorum miniſterio moneta percutitur conſtitutum eſt. & paſſim.

SVPER NOCTES TANTAS] id eſt, intra tot dies. Nam ſpatia temporis non numero dierum, ſed noctium, finiebant, ut antea dictum eſt.

Cap. 31. ALIVS INDICVLVS] Immunitas eſt militiæ, quæ ſeni à Rege conceditur.

DE OMNI HOSTE] exercitu. Capitul. lib. 3. c. 9. 10. *Quicunque homo noſtros habens honores in hoſtem bannitus fuerit.* Appendix Aimoini lib. 4. c. 56. *Rebellantibus Saxonibus paganiſſimis, qui contra Rhenum fluvium conſiſtunt, ſtrenuus vir Carolus hoſtem movit Francorum.* Adnunciatio apud Piſtas cap. 26. *Vt pagenſes Franci qui caballos habent vel habere poſſunt, cum ſuis Comitibus in hoſtem pergant.* Noſtris *hoſt.*

ARIBANNO] ſeu *heribanno.* Pœna eſt pecuniaria ejus qui ad expeditionem poſt Principis bannum ſeu edictum profectus non eſt. Gregor. Turon. lib. 5. cap. 26. *Poſt hæc Chilpericus Rex de pauperibus & junioribus Eccleſiæ vel Baſilicæ juſſit bannos exigi pro eo quòd in exercitum non ambulaſſent.* & lib. 7. cap. 42. *Poſt hæc edictum à judicibus datum eſt ut qui in hac expeditione tardi fuerant damnarentur.* Capitular. lib. 3. cap. 14. *De heribanno volumus ut Miſſi noſtri fideliter exactare debeant.* & cap. 35. & 68. In legibus Longobardorum heribanni mulcta eſt ſexaginta ſolidorum. Vox eſt hodie quoque nota.

DISMANARE] id eſt, de domo extrahere.

Cap. 32. NOTITIA DE COLONITIO] Suprà cap. 2. 4. 5.

Cap. 34. DE HERBIS MALEFICIS] Iusjurandum mulieris quæ veneficio hominem occidiſſe accuſabatur, quòd ſcilicet potionem maleficam ei nunquam temperaſſet aut propinaſſet.

MALLAVIT] in jus ſeu ad mallum Comitis vocavit.

HERBAS MALEFICAS] Leg. Sal. tit. 21. *De maleficiis. Si quis alteri herbas dederit bibere, & mortuus fuerit, octo mille denariis, qui faciunt ſolidos ducentos, culpabilis judicetur. Si verò biberit & mortuus non fuerit &c. ille qui dedit pro aliquo maleficio culpabilis judicetur.* Greg. Tur. lib. 5. cap. 35. de Mummolo, qui maleficij incuſatus eſt quòd herbam ſe habere ad tormina & dyſenteriam ſanandam profeſſus ſit. apud eundem Gregorium *per herbarum venena.* Inde *enherber.*

Cap. 35. CESSIO] Donatio à patre uni ex filiis facta, ut præcipuum illud habeat. Similis eſt apud Marculf. lib. 2. cap. 11. quæ in nepotem confertur.

Cap. 36. EVACVATORIA] epocha. ſuprà ad Marculf. lib. 2. cap. 35.

Cap. 37. LIBELLVS DOTIS] De libello dotis ſuprà ad lib. 2. cap. 15.

MANCIPIA STANTIA] Villici, qui fundum exercent, & inter inſtrumenta fundi numerantur.

Cap. 38. INDICVLVS REGALIS] Videndus Marculfus lib. 1. cap. 37.

APVD N. SIGNAC.] *Apud* heic dicitur pro *cum*, aut *per.* quod non rarò in illius ſeculi auctoribus occurrit. Suprà cap. 2. *apud proximiores parentes ſuos octo jurer.* & cap. 29. in fine. Itaque quod heic dicitur *apud noſtrum ſignaculum* ſic accipiendum eſt, *per litteras anulo ſeu ſigillo noſtro firmatas.* Nam, ut diximus, indiculo ſigillum non addebatur.

MANNITVM] Mannire, in jus vocare, leg. Sal. tit. 1. & aliàs ſæpiſſime, quaſi *monere.*

ÆQVALENTIA] Diviſio hereditatis inter fratres; quæ æqualentia heic appellatur, quòd æquis partibus fiat. Marculf. lib. 2. cap. 14. Cap. 39.

ÆQVALENTIA] æqua lance. Inde hujus capitis titulus. Marculf. lib. 2. cap. 14. *æqua lance inter ſe viſi ſunt diviſiſſe vel exæquaſſe.*

CVM DESVPER POSITO] *Suprapoſito* paſſim in formulis leg. Rom. infrà cap. XL. *unà cum ſuperpoſitis.* apud Iuriſconſultos *cum omnibus quæ ibi erunt.* clauſula in venditionibus, donationibus, legatis, diviſionibus hereditatis frequentiſſima.

PECVLIVM PRÆSIDIVM] De peculij & præſidij voce ad librum ſecundum Marculfi.

DONATIO AD CASAM DEI] Caſa Dei pro quacunque Eccleſia, quaſi domus Dei. Hincmarus epiſt. 7. c. 35. *Providendum eſt etiam ut de nihil habentibus promoti Preſbyteri non præſumant quæ de facultatibus Eccleſiæ comparaverunt vendere, vel quaſi ad caſam Dei tradere, niſi ad Eccleſiam cujus propria eſſe debent.* Sanè hodieque in Arvernia extat cœnobium quod Caſæ Dei nomen velut proprium ſibi retinuit. Cap. 40.

GRAFIA ILLA] comitatu illo. ſuprà ad caput ſeptimum.

APVD IVG. M. VISA SVM CONQ.] tertiam videlicet rerum ſtante conjugio quæſitarum. Plura ad lib. 2. cap. 17.

DE FILII MEI LVCTVOSA HEREDITATE] Ita Papinianus apud Iuſtinianum l. ult. Cod. de inſtitut. & ſubſtitut. *Luctuoſam hereditatem ad matrem venire curavit.* Iuſtiniano *triſtis ſucceſſio.* Inſtitut. de ſenatuſconſul. Tertullian. in principio. Inſcriptio Vienenſis: MISERI PARENTES CONTRA VOTVM PP.

EMVNITAS SANCTORVM] Privilegium immunitatis monaſterio à Rege conceſſum. qua de re plura ad cap. 3. libri primi. Cap. 44.

HOMINIBVS VASSIS NOSTRIS] Fortaſſe legendum *omnibus vaſſis noſtris*; aut ſaltem addendum *hominibus & vaſſis noſtris.*

IN CVRTIBVS VEL VILLIS] Villas etiam curtes dictas fuiſſe hic locus oſtendit. Sic in diplomate Caroli R. pro Corbeiæ cœnobio, *villas ſeu curtes vel ea quæ deinceps in parte ipſius Eccleſiæ voluerit divina pietas augeri.* & in traditionibus Fuldenſibus lib. 2. *jugerum curtiferum* dicitur in quo ædificium ruſticum & villula eſſet. Leg. Salicæ tit. 6. *canem cuſtodem domus ſive curtis.* Olim quidem *cortem* Romani dicebant eam villæ partem quæ mœnibus cincta eſt, & in qua permulta ruſtica opera exercentur. Varro de re ruſtica lib. 1. & Palladius lib. 1. Sanè in ſynodo Confluentina anni DCCCLX. aliter accipitur. Cortem enim aulam & comitatum Principis vocat: *in hoſtem & ad placitum ſive ad curtem veniens.*

RETRIBVT. EXACT.] Exactare pro exi-

gere. Marculfus lib. 1. cap. 2. Diplomata Ludovici & Caroli Calvi pro S. Germano, quæ interſeruntur continuationi Aimoini lib. 5. cap. 10. & 33. *Neque ſervitia ab eis exactet, neque paraveredos aut expenſas ad hoſpitum ſuſceptiones recipiat.* Capitul. lib. 5. c. 14. *heribannum exactare.*

Cap. 45. INDICULUS REGALIS] Exemplum immunitatis vectigalium à Carolo Rege conceſſæ.

NULLAS VENDITAS] Vectigal eſt rerum in foro & publicis nundinis venditarum, cujus mentionem in Gallicis quibuſdam vetuſtis inſtrumentis legiſſe memini. Hodie quidem rerum immobilium ἐκθετικά dicuntur *ventes.*

RODATICUM] Capitul. lib. 6. c. 243. *Ut nullus homo præſumat teloneum per vias, nec per villas rodaticum, nec pulveraticum recipere.* Hodie *Rouage.* quod vectigalis genus ex vino vendito colligitur. *Rotaticum* in diplomate Dagoberti Regis de mercato S. Dionyſij, ubi varia tributorum nomina recenſentur, & in præcepto confirmationis Pipini Regis de eodem mercato: *Nec de navigiis, nec de portibus, nec de carris, nec de ſaumis ullum teloneum vel foraticum, ſeu rotaticum, vel pontaticum, vel portaticum, vel ſalutaticum, ſeu ceſpitaticum, ſive mutaticum, vel aliquam exactionem aut conſuetudinem exigere.*

FORATICUM] Præcepta Dagoberti & Pipini, quæ modò exſcripſimus. Diploma Lodovici & Lotharij in continuat. Aimoini lib. 5. cap. 10. Hodie certè *foragium* jus illud vocamus quod ex vino minutatim vendito debetur.

PONTATICUM] quod in pontibus pro tranſitu datur. Capitulat. lib. 3. c. 12. *Placuit nobis ut antiqua & juſta telonea à negotiatoribus exigantur, tam de pontibus, quàmque de navigiis ſeu mercatis.* Idem Carolus Imp. & Ludovicus prohibuerunt teloneum exigi ubi neceſſe non eſt fluvium per pontem tranſmeare, & ne quis cogatur ad pontem ire telonei cauſa. Capitular. lib. 4. c. 31. In legib. Benearnenſium, *pontage.*

SEU MERCADA] mercatus.

COMMERCIUS] negotiationis ſocius.

NEGOTIUM] Negotium pro re venali, merx. Sic negotium pro mercatura in Capitul. lib. 1. c. 125. *Si hoc propter neceſſitatem comparat, ut ſibi habeat & aliis tribuat, negotium dicimus.* Gregor. Turonenſ. de miracul. lib. 1. cap. 32. & cap. 58. *Negotia multa in atrio protulerunt.*

Cap. 46. RELAT. Q. DIC. APENNIS] De inſtrumentorum amiſſione vel exuſtione, quæ hoſtium incurſu aut quolibet alio caſu accidit, ſatis multa ad 33. caput libri primi; ubi litterarum principalium exemplum proponitur quæ ab eo qui jacturam paſſus erat impetrari ſolebant, ne difficili poſtea probatione ejus jura deteriora fierent. Heic autem ſimilis quædam formula exhibetur, non tamen à Rege, ſed à Comite data; qua, ſedente in judicio Comite, teſtes adhibentur qui alicujus domum cum mobilibus rebus, chartis, & inſtrumentis quæ inerant, incendio conſumptam teſtentur. Ideoque Comes ejus rei teſtationem in ſcriptis redactam concedit, ut res omnes quas hic antea poſſidebat, in poſterum ſecurè etiam poſſideat.

QUÆ DICITUR APENNIS] Sic in formulis leg. Rom. cap. 28. Quæ autem ejus nominis origo ſit, mihi planè non liquet; & fortaſſe mendum eſt. Sanè dubitavi num legendum eſſet *à pari*, quod eandem & parem vim habeat atque inſtrumenta amiſſa. quam vocem *à pari* & *aparibus* eodem ferè ſenſu hac ætate uſitatam fuiſſe reperio. In regiſtro B. Gregorij lib. 7. eſt epiſtola ut Epiſcopi cum mulieribus non habitent, quæ ad plures Defenſores & Subdiaconos ſcripta eſt. additur *apparibus*, id eſt, omnibus eodem exemplo. Nam etſi pluribus ſit inſcripta, ad unum tantùm loqui Gregorium manifeſtum eſt. Sic eodem lib. ep. 112. accipienda eſt epiſtolæ inſcriptio: *Syagrio, Betherio, Virgilio, & Deſiderio Epiſcopis Galliarum à paribus.* Et apud Hincmarum ep. 6. c. 28. Zoſimus Papa *ad Aurelium & univerſos Epiſcopos per Africam conſtitutos, univerſóſque Epiſcopos per Gallias & ſeptem provincias conſtitutos, & univerſis Epiſcopis per Hiſpaniam conſtitutis, à pari.* hoc eſt, eodem exemplo. Anaſtaſius Bibliothecarius in Hadriano: *Apparem ipſius donationis per eundem Etherium aſcribi faciens ipſe Rex (Carolus M.) intus ſuper corpus B. Petri, ſubtus evangelia quæ ibidem oſculantur, pro firmiſſima cautela & æterna nominis ſui ac regni Francorum memoria propriis manibus poſuit; aliáque ejuſdem donationis exempla per Scriniarium hujus ſanctæ Eccleſiæ deſcripta, ejus excellentia ſecum deportavit.* Aliorum ſit judicium.

CHART. REL. Q. DICITUR] Apparet heic *appennis* vocem deeſſe. Cap. 47.

HEREDITORIA] libellus ſeu epiſtola qua pater filiam naturalem, quam ex propria ancilla ſuſceperat, ad hereditatem ſuam vocat, aliàs non ſucceſſuram.

IACTANTE DENARIO] jactato denario ante Regem. Manumiſſionis modus, de quo ad lib. 1. cap. 22.

REDEMPTIONALE] Seu *charta redemptionalis*, per quam ſervus ſeipſum de peculio ſuo redimit, & dato pretio libertate à domino donatur, ita ut ab obſequiis omnibus & jure patronatus liber & immunis permaneat. Quod ita demum procedit, ſi ſciat dominus nummos peculiares eſſe. Alioqui enim (ut eſt in leg. Bajuv. c. 15. tit. 7.) *Si quis ſervus de peculio ſuo fuerit redemptus, & hoc dominus ejus fortè neſcierit, de domini poteſtate non exeat: quia non pretium, ſed res ſervi ſui, dum ignorat, accipit.* quod caput exſcripſit Benedictus Levita Capitular. lib. 5. cap. 359. Cap. 48.

IN AMBETO] in veſte. ex qua amictus dictione ſupplendæ lacunæ ſuprà cap. 15. & 16.

HEREDITORIA] Cùm lege Salica filia in antiqua patris alode non ſuccederet, tamen hac formula ad hereditatem admitti poteſt, ut cum fratribus portionem ferat. Marculf. lib. 2. cap. 12. *ut filia cum fratribus in paterna ſuccedat alode.* Cap. 49.

LEX SALICA CONTINET] Tit. 62.

APUD GERMANOS TUOS] id eſt, cum germanis ſuis.

CAUTIO DE VINEA] Oppigneratio eſt vineæ pro debito, cum antichreſi. Cap. 50.

ARIPENNOS TANTOS] Menſura eſt terræ, ut & jugerum, acra, bunnaria, arialis,

opera. Gregor. Turon. lib. 5. cap. 28. *Statutum fuerat ut poſſeſſor de propria terra unam amphoram vini per aripennem redderet.* Hodie *arpent.* Gloſſæ vett. *Arpendium*, πλέθρον. quam vocem Scaliger in Diras Valerij Catonis Latinam eſſe contendit, quaſi *arvipennium*. Reperio tamen apud Columellam de re ruſtica lib. 5. cap. 1. Gallos ſemijugerum *arepennem* vocaſſe. Nunc certè ut plurimùm pro integro jugero accipitur.

Cap. 51. SECVRITAS] De ſecuritate Marculf. lib. 2. cap. 18. & ſuprà cap. 31.

CESSISSET] Pro cecidiſſet.

Cap. 52. DONATIO AD FILIOS] naturales videlicet, non ex juſtis nuptiis procreatos. Pertinet hæc formula ad legem Romanam.

LEX ET CONSVETVDO EXPOSCIT] Iure Romano filij naturales patri ex teſtamento heredes eſſe poterant in aſſem; atque adeo in ſubſtitutione facta, ſi ſine liberis aliquis deceſſerit, Papinianus exiſtimavit deficere conditionem, ſi naturales liberi extarent. l. *Ex facto.* 17. §. *Si quis.* ad Senatuſconſ. Trebel. l. *Generaliter.* §. ult. Cod. de inſtitut. & ſubſtit. Lege tamen à Valentiniano, Valente, & Gratiano lata, is qui legitimos filios vel nepotes aut patrem vel matrem haberet, non poterat naturalibus liberis plus uncia relinquere. Quòd ſi non eſſent juſti liberi, nec pater aut mater, uſque ad tres uncias filij naturales conſequi poſſunt. l. 1. Cod. Th. de naturalibus filiis. Anaſtaſius poſtea conſtituit ut ſi quis concubinam uxoris loco habuerit, & filios ex ea ſuſceperit, illis poſſit omnem hereditatem relinquere, non extantibus aliis, l. *Iubemus.* Cod. de naturalibus liberis. Sed id Iuſtinianus immutavit & ad ſemiſſem reduxit. l. *Humanitatis.* eod. tandémque revocavit Nov. 89. ut in aſſem inſtitui poſſent. In Galliis autem veterem uſum ſervatum fuiſſe docet hæc formula, nec obſervatam Valentiniani conſtitutionem de tribus unciis. quò pertinent hæc verba, *conſuetudo expoſcit*; maximèque propter commixtionem exterarum gentium, quæ naturales liberos à legitimis vix diſcernebant.

BENE INGENVAM] impari tamen dignitate. Alioqui ſolo affectu uxor eſſe potuiſſet.

NATVRALES APPELLANTVR] Innuit ſine dotalibus inſtrumentis non intelligi matrimonium, nec legitimos naſci liberos. Modeſtinus tamen inter regulas juris refert, in liberæ mulieris conſuetudine non concubinatum eſſe, ſed matrimonium l. *In libera.* de ritu nupt. Quod ita intelligendum eſt, ſi quidem affectu & honore uxoris ſit habita. Sanè enim, inquit Vlpianus, niſi dignitate nihil intereſt. l. *Item legato.* de legatis 3. Et Papinianus cùm dixiſſet donationes in concubinam collatas non poſſe revocari, adjicit: *An autem maritalis honor & affectio pridem præceſſerit, perſonis comparatis, vitæ conjunctione conſiderata perpendendum eſſe. neque enim tabulas facere matrimonium.* l. *Donat* 31. de donat. Sed poſtea receptum eſt & Theodoſiano jure probatum ut inter impares honeſtate perſonas non aliàs conſtaret matrimonium, niſi dotalibus inſtrumentis conſcriptis, nec aliàs legitimi eſſent liberi. l. *Si donat.* C. de nupt. l. 3. Cod. Theod. eod. Quò referri poſſunt hujus formulæ verba, *ſed talis cauſa &c.* Non dubito hoc jus poſtea à Iuſtiniano immutatum, ut etiam inter impares legitima eſſent matrimonia ſine inſtrumentis dotalibus. l. *Imperialis.* §. *Immo.* Cod. de nuptiis. Quam legem idem refixit Novel. 74. fixit rurſum Nov. 112. exceptis illuſtribus viris, quos non aliter matrimonium contrahere voluit niſi dotalibus inſtrumentis confectis, cæteros ex ſolo affectu uxores ducere. Sed Iuſtinianeum jus necdum in Galliis uſu receptum fuiſſe jam antea animadvertimus.

MANDATVM] Forma mandati ad inſinuandam & publicandam ſuperiorem donationem, quo facto ejuſmodi naturales liberos legitimos effici & legitimam percipere patris ſucceſſionem docet hæc formula. Cap. 53.

GESTA] Inſinuatio & profeſſio apud acta municipalia, ſtabiliendæ & firmandæ donationis gratia. De ejuſmodi geſtis vide Marculfum lib. 2. cap. 37. Cap. 54.

EPISTOLA] à procuratore ſcripta, qua ſe ex mandato donationem inſinuaſſe refert. Cap. 55.

GESTA MANVMISS.] Acta ſunt manumiſſionis in Eccleſia celebratæ, ex parte tamen mutila. Cap. 56.

ILLE DIAC. TESTAT.] Primus Diaconorum, ſive Archidiaconus. Præerat illi libertatibus quæ in Eccleſiis dabantur, manumiſſioníſque tabulas conficiebat, ut hæc formula teſtatur. Leg. Ribuar. tit. 58. *Qui ſervum ſuum pro animæ ſuæ remedio ſeu pro pretio ſecundùm legem Romanam liberare voluerint, ut in Eccleſia coram Presbyteris, Diaconibus, ſeu cuncto clero & plebe, in manum Epiſcopi ſervum cum tabulis tradat, & Epiſcopus Archidiacono jubeat ut ei tabulas ſecundùm legem Romanam, qua Eccleſia vivit, ſcribere faciat, & tam ipſe quàm omnis procreatio ejus liberi permaneant, & ſub tuitione Eccleſiæ conſiſtant.* Statuit etiam eadem lex Ribuaria ut ſi in judicio controverſia exiſtat utrum aliquis liber an ſervus ſit, & manumiſſionis tabulæ in dubium vocentur, ut Archidiaconus & teſtes ante Regem vel Epiſcopum hac de re jurent; & ſi verè manumiſſum fuiſſe aſſeveraverint, mulcta XLV. ſolidorum Archidiacono debetor; ſin minùs, ſervum cum pari mulcta domino Archidiaconus reſtituere jubetur. Ex quibus non parum lucis huic capiti accedit. Idipſum teſtatur Amalarius Trevirenſis, ubi de Archidiaconi officio agit, non quidem in vulgatis, ſed in MS. codice S. Victoris Pariſienſis. *Geſta*, inquit, *libertatum Epiſcopo defert.* Ebo de miniſtris Rhemenſis Eccleſiæ, in Archidiaconi officio: *Libertates liberorum cum teſtibus probare, alienorum ſervorum ad gradus venire volentium exigere; poteſtatem etiam habens libertatem eccleſiaſtica propria de familia facere, & alienis exigere.*

VINDICTAQVE LIBERARE] Impropriè. Nam aliud eſt vindicta manumittere, aliud in Eccleſia. Sed quia vetuſtiſſimus plenæ libertatis dandæ modus erat per vindictam, ut manumiſſi cives Romani fierent, ideo hoc nomine in manumiſſione Eccleſiæ uſus eſt, quæ poſt conſtitutionem Conſtantini eandem vim obtinuit.

CONSTITVT. CONSTANTINI] Conſtat manumiſſionis in Eccleſia Conſtantinum auctorem fuiſſe. Quod præſertim honori Eccleſia-

rum tributum eſt, ſed & libertati, cujus adipiſcendæ apud magiſtratus propter varias ambages major tum erat difficultas. Tres igitur editæ ſunt à Conſtantino de ea re conſtitutiones; quarum una eſt in Cod. Th. tit. *De manumiſſionibus in Eccleſia* ad Oſium Epiſcopum, eáque poſtrema, nimirum Criſpo & Conſtantino Coſſ. Eſt alia huic prior in Cod. Iuſtinianeo, *De his qui in Eccleſiis manumittuntur*, ad Protogenem Epiſcopum, Sabino & Aradio Rufino Coſſ. *Iamdudum placuit*, inquit Conſtantinus, *ut in Eccleſia catholica libertatem domini ſuis famulis præſtare poſſint, ſi ſub aſpectu plebis adſiſtentibus Chriſtianorum antiſtibus id faciant, ut propter facti memoriam vice actorum interponatur qualiſcunque ſcriptura*. Ex quo apparet præceſſiſſe & aliam quæ non extat. Sanè Sozomenus hiſtor. eccleſ. lib. 1. cap. 9. aſſerit tres Conſtantinum feciſſe leges de manumiſſionibus in Eccleſiis. Auctoris verba, quia huic formulæ lucem afferunt, viſum eſt adſcribere: ἄξιον μὲν ἐπαινεῖν τὰ νενομοθετημένα ὑπ' αὐτοῦ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐλευθερουμένων· τῆς ἀκριβοῦς δυσχερείας οὔσης περὶ τὴν κτῆσιν τῆς ἀμείνονος ἐλευθερίας, ἣν πολιτείαν ῥωμαίων καλοῦσι, τρεῖς ἔθετο νόμους, ψηφισάμενος πάντας τοὺς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐλευθερουμένους, ὑπὸ μάρτυσι τοῖς ἱερεῦσι, πολιτείας ῥωμαϊκῆς τυγχάνειν. τούτους δὲ ἐνεστῶς εὑρίσκομεν, ὡς ἔτι νῦν ὁ χρόνος φέρει τὸ ἰσχῦον, ἔθος κρατοῦντος τοὺς περὶ τούτων νόμους προγράφεσθαι ἐν τοῖς γράμμασι τῶν ἐλευθεριῶν. Quæ poſtrema non eſt aſſequutus Latinus Tripartitæ interpres; ſed ex hac formula interpretationem claram & certam accipiunt. Hujus manumiſſionis præclarum extat exemplum apud Ennodium Ticinenſem Epiſcopum, de Gerontio Agapiti ſervo; ubi elegantiſſimum ex B. Auguſtini ſermonibus nondum editis locum adfert eruditiſſimus Sirmondus. Eſt etiam ea de re Aurelianenſis inſcriptio, quam multi exſcripſere; quam tamen poſterioris ætatis eſſe exiſtimo, circa tertiæ Regum noſtrorum familiæ primordia.

Ea tamen conditione] Etſi nulla lacunæ nota in manuſcripto heic apponatur, quædam tamen deeſſe manifeſtum eſt, ea ſcilicet quæ ad geſta manumiſſionis de qua agitur pertinent.

AD FORMVLAS SIRMONDICAS.

Cap. 1. Donatio Ecclesiæ] Donationum ejuſmodi exempla varia Marculfus tradit libro ſecundo.

In condita illa] In deſignandis locis ſolent hæ formulæ *condita* vocabulum uſurpare. quod nec apud Marculfum & incerti auctoris formulas reperitur, nec etiam alibi facilè occurrit. Quo nomine certum locum & territorium deſignari apparet. Sic in donatione Haganonis ad S. Martinum Turonenſem, cujus particulas antea protulimus: *Fridegiſo Abbati trado manſum noſtrum dominicatum quem extra conſortium fratrum in hereditate habemus in pago Bleſenſi, in condita ponte Lapidenſe, in villa Bliderico &c. partibus S. Martini tradimus cum hominibus ibidem commorantibus, quos colonario ordine vivere conſtituimus &c. Data* XVII. *KL. Iunij anno* v. *Hludovici ſereniſſimi Imperatoris*. In alio veteri inſtrumento ejuſdem cœnobij, *in pago Bleſenſi, in condita Cabriniacenſi, in loco nuncupante Alvarias*. Conditæ nomen pro comitatu videtur uſurpari, à quo etiam vocabulum ſumpſiſſe dixerim. Nam & Hiſpanis *Conde* pro Comite dicitur. Dubium tamen movent exempla ex tabulario S. Martini, quæ ſuprà ſcripſimus; ubi poſt pagum condita deſignatur; & ſub condita, villa. Originem certè ad comitatum lubens referrem, donec certior appareat. Contradam quoque pro regione etiamnum dicimus, ab eadem forſitan origine.

Cum om. svpraposito] Synodi Meldenſis c. 17. *Vt res eccleſiaſtica tempore principatus veſtri ablata ex integro præſentaliter reſtituantur & reſtituta conſerventur, ſicut tempore avi & patris veſtri fuerunt; excepto ſuperpoſito, quod ad uſus poſſidentium abſumptum eſt*. Suprapoſitum Græcis ἰσίαν in l. *Titia*. 34. §. *Lucius Titius*. de legatis 2. Βούλομαι αὐτὴν παρ' ὃ αὐτῆς χαρίζειν χωρίον, μέχρι καὶ τῆς ἰσίαις αὐτῷ πάσαις. Quæ Papiniano *dotes prædiorum*, l. 2. de inſtruct. & inſtrument. leg. Appellantur etiam *repoſita*. l. *Si mihi Mævia*. 92. §. ult. de legatis 3. Enthecam dixit B. Auguſtinus quicquid navi imponitur, ſermone ad fratres in eremo. Can. *Nolo*. 12. q. 1.

Mandatum] ut ſuperior donatio apud acta publicetur & inſinuetur. Marculfus lib. 2. cap. 38. Incertus auctor cap. 54. Cap. 2.

Gesta] Marculfus lib. 2. cap. 37. Incertus auctor cap. 54. Cap. 3.

Venditio] Marculf. lib. 2. c. 19. 20. 21. Incertus auctor cap. 14.

Condita illa] Suprà cap. 1. & paſſim his formulis.

Calvmniam vel rep.] Calumnia, ut antea monuimus, in veteribus inſtrumentis & apud Marculfum & alios formularum auctores pro actione accipitur. Leg. Longob. lib. 2. tit. 27. *Non poſſumus in una cauſa duas imponere calumnias*. Leg. Burgund. tit. 89. *calumniam movere*. Inde vetuſtis vernaculis ſcriptoribus *calanger*, & antiquiſſima quæque diplomata calumniam *calange* interpretantur. Rogerius Hovedenus annal. parte poſter. de controverſia inter Caſtellæ & Navarræ Reges, cujus Henricus II. Angliæ Rex arbiter erat: *Calumnia Regis Caſtellæ. Rex Aldefonſus Caſtellæ & Toleti conqueritur & petit à Rege Sanctio Navarræ avunculo ſuo ſibi fieri reſtitutionem &c.* Poſtea: *Tunc ſurrexerunt Epiſcopus Pampelunæ & alij nuntij Regis Navarræ, & nihil eorum quæ ab adverſariis ſuis proponebantur contradicentes, ſcriptum quoddam, in quo petitiones & calumniæ & allegationes ſuæ ſcribebantur, protulerunt in hac forma: Calumnia Regis Navarræ. Petit Sanctius Rex Navarræ Cudeio monaſterium, montem de Oca &c.* Cap. 5.

Obligatio] Precariæ ſpecies eſt, quæ obnoxiatio à Marculfo appellatur lib. 2. c. 9. Cap. 6.

Precaria] Marculf. lib. 2. cap. 5. & 41. Incertus auctor cap. 27. & 41. Cap. 7.

Venditio de servo] Marculf. lib. 2. cap. 22. Cap. 9.

Venditio de semetipso] Quod heic dicitur de libero homine qui ſeipſum vendit, Cap. 10.

non omnino convenit cum jure Romano, de eo qui ad pretium participandum venundari paſſus eſt, ideoque ad libertatem proclamare non poteſt, nec manumiſſus priſtinam ingenuitatem recipit. l. 5. l. *Et ſervorum.* 21. de ſtatu hominum. l. 7. de liberali cauſa. quod etiam in deſuetudinem abiiſſe Græci notant lib. 29. Baſilic. Non enim ſeipſum vendebat, ſed ob participationem pretij ab alio venire patiebatur, ignorante emptore. Nam ſi ille ſciens liberum emerit, ad libertatem venditus proclamare poteſt. l. *Liberis.* 7. §. *Si quis ſciens.* de liberali cauſa. Heic verò liber homo pretio accepto emptori ſcienti prudentíque ſeipſum addicit. Quò pertinet inſignis locus B.
To. 10. p. 666. Auguſtini 10 Sermon. *Hic mos ſoles inter ementem vendentémque ſervari, ut is qui ſe alieno cupit dominio mancipare, aliquid pretij pro jactura propria libertatis & addictione propria ſervitutis à ſuo conſequatur emptore.* Gregor. Turonenſis lib. 7. c. 45. de fame quæ per Gallias graſſabatur: *Graviter tunc negotiatores populum ſpoliaverunt, ita ut vix vel modium annona aut ſemimodium vini uno triente venundarent. Subdebant ſe pauperes ſervitio, ut quantulumcunque de alimento porrigerent.* Ieremias thren. cap. 5. *Ægypto dedimus manum, & Aſſyriis ut ſaturaremur pane.* Leg. Bajuvar. cap. 6. tit. 5. *Quamvis pauper ſit, tamen libertatem ſuam non perdat nec hereditatem ſuam; niſi ſi ſpontanea voluntate alicui tradere voluerit, hoc poteſtatem habeat faciendi.* Quinimo & ſeipſum pignoris loco dare mos erat. Leg. Bajuvar. cap. 2. tit. 1. 5. *Si verò non habet, ipſe ſe in ſervitio deprimat, & per ſingulos menſes vel annos quantum lucrare quiverit, perſolvat cui deliquit, donec univerſum debitum reſtituat.* Capitul. lib. 3. c. 29. *Liber qui ſe loco vuadij in alterius poteſtate commiſerit &c.* Iornandes de rebus Geticis cap. 26. *Satius deliberant ingenuitatem perire quàm vitam.* Quamquam ibi agitur de patribus qui filios ſuos diſtraxerunt. Tacitus etiam refert Germanos aleæ ita deditos fuiſſe ut extremo ac noviſſimo jactu de libertate & de corpore contendant. *Victus*, inquit, *voluntariam ſervitutem adit: quamvis junior, quamvis robuſtior, alligari ſe ac venire patitur.*

Cap. 12. EPISTOLA COLLECTIONIS] Formula eſt qua matricularij Eccleſiæ alicujus teſtantur ſe puerum expoſitum collegiſſe & certo pretio eum vendidiſſe ſecundùm legem Romanam. De expoſitis infantibus varium fuit jus, nec olim ſatis certum. Id indicat Plinij ad Trajanum conſultatio, & ejuſdem Trajani reſcriptum de his qui liberi nati, expoſiti, & in ſervitute educati ſunt, quos vocant θρεπτοὺς: de quorum conditione & alimentis conſulenti Plinio, Trajanus non putat adſertionem denegandam iis qui ex ejuſmodi cauſa in libertatem vindicabuntur, nec ipſam libertatem redimendam pretio alimentorum. Tamen propter alimenta quaſi vice pignoris retineri potuiſſe oſtendit M. Quintilliani declamatio 278. de expoſito quem pater recepit. *Vis*, inquit, *ſcire quàm pater non fueris? Recipere illum niſi ſolutis alimentis non potuiſti, & tibi ut pater eſſe incipias emendus.* Quò etiam pertinet Diocletiani conſtitutio in l. *Pater.* 16. Cod. de nuptiis. Conſtantinus verò ſtatuit ut qui projectum de domo voluntate patris vel domini collegerit, ac ſuis alimentis ad robur provexerit, eundem retineat ſub eo ſtatu quo voluerit, id eſt, ſive ut filium, ſive ut ſervum, nec poſſe patrem vel dominum repetere. l. 1. Cod. Th. de expoſitis. Multò magis ſi dominus vel patronus expoſuerit, omnis repetitio denegatur adversùs eum qui miſericordia ductus collegit l. 2. eod. in qua adjicitur: *Si modò teſtes epiſcopalis ſubſcriptio fuerit ſubſecuta, de qua nulla penitùs ad ſecuritatem poſſit eſſe cunctatio.* Extant etiam ea de re varia ſynodorum decreta. Synodi Arelatenſis II. c. 32. *Si expoſitus ante Eccleſiam cujuſcunque fuerit miſeratione collectus, conteſtationis ponat epiſtolam. Et ſi is qui collectus eſt, intra decem dies quæſitus agnitúſque non fuerit, ſecurus habeat qui collegit. Sanè qui poſt prædictum tempus calumniator extiterit, ut homicida eccleſiaſtica diſtrictione damnabitur, ſicut patrum ſanxit auctoritas.* Synodi Vaſenſis, quæ Theodoſio Iun. & Dioſcoro Coſſ. habita eſt, c. 9. *De expoſitis, quia collata ab omnibus querela proceſſit eos non miſericordia jam ſed canibus exponi, quos colligere calumniarum metu quamvis infelix à præceptis miſericordiæ mens humana detrectet, id obſervandum eſt, ut ſecundùm ſtatuta fideliſſimorum Auguſtorum piiſſimorúmque Principum quiſquis expoſitum colliget, Eccleſiam conteſtetur, poſt conteſtationem colligat. Nihilominus de altari dominico die miniſter annuntiet ab eccleſiaſtico expoſitum eſſe collectum; ut intra dies decem ab expoſitionis die expoſitum recipiat, ſi quis ſe probaverit agnoviſſe, collectori pro ipſorum decem dierum miſericordia prout valuerit ad præſens retribuat, aut in perpetuum cum Dei gratia, ſi voluerit, poſſideat. Si quis expoſitorum hoc ordine collectorum repetitor vel calumniator extiterit, ut homicida habendus eſt.* Benedictus Levita Capitul. lib. 6. cap. 144. Atque etiam Matiſcenſis ſynodus apud Burchardum jubet ut à Preſbyteris illud annuntietur, non interficiendos liberos, ſed potiùs alienæ miſericordiæ exponendos; idque ne puellæ quæ clanculò corruptæ concepiſſent, liberos interficerent. Itaque hæc formula ad executionem ejuſmodi legum & canonum pertinet. Contrà tamen Iuſtinianus definivit expoſitos eſſe liberos & ingenuos, licèt ſervi nati ſint, nec vindicari poſſe ab eo qui expoſuit, nec eo qui emit vel ſuſtulit, ne ex pietatis officio lucrum faciat. l. 3. Cod. de infant. expoſitis.

MATRICVLARII] Matriculam pro indice, albo, ſeu notitia accipi notum eſt. Præter innumeras Impp. conſtitutiones quæ eo vocabulo utuntur, Vegetius de re militari lib. 2. c. 5. *punctis milites inſcripti & matriculis inſerti jurare ſolent.* Eodem ſenſu matriculæ Eccleſiarum in teſtamento B. Remigij dicuntur catalogi pauperum qui ab unaquaque Eccleſia ſtipendia recipere ſoliti erant: *Pauperibus duodecim in matricula poſitis, ante fores Eccleſiæ expectantibus ſtipem, duo ſolidi unde ſe reficiant inferantur.* In teſtamento Sonnatij Rhemenſis Epiſcopi apud Flodoardum lib. 2. c. 5. *Ad matriculam Rhemenſis Eccleſiæ nonnulla contulit denaria. Ceteriſque quoque matriculis vel congregationibus diverſa delegavit*

manera. Quem morem apertiſſimè deſcribit Hincmarus epiſt. 7. cap. 30. Epiſcopi *de matricularijs per ſingulas Eccleſias juxta facultatem & poſſibilitatem loci curam adhibeant ne Presbyteri pro locis matriculæ xenia accipiant, ne ſuos parentes ſanos & robuſtos in eadem matricula collocent, nec opera ab ipſis matriculariis exigant, non de matriculariis bubulcos & porcarios faciant, ſed pauperes ac debiles & de eadem villa de qua decimam accipiunt matricularios faciant.* quod loci *matricularij* dicuntur qui in matricula inſcripti ſunt, ut etiam apud Gregorium Tor. lib. 7. cap. 29. *Nonnulli matriculariorum & reliquorum pauperum pro ſcelere commiſſo tectum cellulæ conantur evertere.* Idem de miracul. lib. 2. cap. 37. Sed in hoc capite & alibi paſſim, qui in ſingulis Eccleſiis matriculæ pauperum curam agebant, & eorum ſtipendia diſpenſabant, *matricularij* appellantur. Hodie *marguilliers*, rerum Eccleſiæ adminiſtratores. Matricularios porrò cuſtodes Eccleſiarum Vvandalbertus Diaconus interpretatur. Vidit hanc formulam Cujacius, ejúſque partem exſcribit ad Sentent. Pauli librum quintum.

Ad ostia Ecclesiæ] Ibi enim exponebantur. Synodi Matiſcenſis cap. 6. apud Burchardum: *Decretum eſt ut unuſquiſque Presbyter in ſua plebe publicè annuntiet ut ſi aliqua femina clanculò corrupta conceperit & pepererit, nequaquam diabolo cohortante filium aut filiam ſuam interficiat, ſed quocunque prævalet ingenio ante januas Eccleſiæ partum deportari ibique poni faciat; ut coram ſacerdote in craſtinum delatum, ab aliquo fideli ſuſcipiatur & nutriatur.* Sic & apud Treviros obſervari teſtatur Vvandelbertus Diaconus in vita B. Goaris; cujus verba, quòd omnino huic formulæ conveniant, ſubjicere non piguit, quæ eadem notata ſunt in eruditiſſimo Capitularium gloſſario. *Moris tunc Trevirorum erat ut cùm caſu qualibet femina infantem peperiſſet cujus nollet ſciri parentem, aut certè quem præ inopia rei familiaris nequaquam nutrire ſufficeret, ortum parvulum in quadam marmorea concha, quæ ad hoc ipſum ſtatuta erat, exponeret, ut in ea cùm expoſitus infans reperiretur, exiſteret aliquis qui eum provocatus miſeratione ſuſciperet & enutriret. Si quando igitur id contigiſſet, cuſtodes vel matricularij Eccleſiæ puerum accipientes, quærebant in populo ſi quis fortè eum ſuſcipere nutriendum & pro ſuo deinceps habere vellet. Vbi verò ad eam rem offerret ſeſe aliquis, infans qui eſſet expoſitus Epiſcopo deferebatur, & ejus privilegio auctoritas nutriendi habendique parvuli ei qui à matriculariis ſuſceperat firmabatur.*

Sangvinolentum] Recens natum, rubentem à matre. l. 1. Cod. Th. de expoſitis. l. 2. Cod. de patribus qui filios diſtrax. De matre cadentem. Statius lib. 1. verſ. 60.

Si bene quid merui, ſi me de matre cadentem
Foviſti gremio, & trajectum vulnere plantas
Firmaſti.

Claudianus in Rufinum lib. 1.

— quam prima meo de matre cadentem
Suſcepi gremio.

Æſchylus in χοηφ. [illegible]
Schol. [illegible]

Per triduum] Triduum heic exempli cauſa apponitur. Nam decem dies præfiniuntur ſynodo Arelatenſi II. c. 32, & ſynodo Vaſenſi c. 9.

Legis ordinem] L. 1. Cod. Th. de expoſitis.

Ex corpore Theodosiani] L. 1. Cod. Th. de his qui ſanguinolentos emptos vel nutriend. accep. quæ licèt de expoſitis non loquatur, tamen par eſt ratio & idem jus. Itaque heic profertur, ut appareat venditionem à matriculariis factam ratam manere, & ex ea emptori jus eſſe infantem in ſuo ſervitio retinere.

Si qvis infantem] Non ex verbis legis, ſed ex interpretatione Aniani hæc ſententia deſumpta eſt.

Ingenvitas] Manumiſſionis eſt formula Cap. 11.
quæ in Eccleſia celebratur. qua de re plura ad incerti auctoris formulas cap. 7. & cap. 56. Exemplum porrò hujuſce manumiſſionis huic formulæ planè genuinum ex incerto quodam Concilio Toletano exhibet Burchardus lib. 2. c. 30.

Eat pergat partem] Clauſulæ in manumiſſionibus frequentiſſima, & certè apud veteres ſola ferè libertatis dandæ formula. Apertè id Plautus variis locis declarat, ut in Menæchmis Act. 5. ſc. 7. *Mea quidem hercle cauſa liber eſto, atque abito quò voles.* Cui ſervus: *Salve mi patrone.* Vnde & *ἀπελευθερίαν* appellatam Grammatici teſtantur, quaſi ea præcipuè nota libertatis ſit quò libuerit proficiſci. *Nihil enim* (inquit Venuleius l. 2. de libero homine exhib.) *multum à ſpecie ſervientium differunt quibus facultas non datur à loco recedendi.* Ideoque Papinianus ejuſmodi conditione, ut in illa civitate domicilium habeat quis, jus libertatis aliquatenus infringi exiſtimabat. l. 61. §. *Titio centum.* de conditionibus & demonſtrat. Burchardus lib. 2. c. 26. *Eandem pergat partem quamcunque volens canonicè elegerit.* Suprà in formulis incerti auctoris cap. 56. *Ea tamen conditione ut eat abique, quam voluerit partem pergat, tanquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſet natus vel procreatus.* Leg. Ribuar. tit. 63. *Si quis ſervum ſuum libertum fecerit & civem Romanum, portáſque apertas conſcripſerit.*

Charta in pvellam] Marculfus lib. Cap. 16.
2. cap. 16.

Viventibvs patribvs] Paulus Sent. lib. 2. tit. 19. *Eorum qui in poteſtate patris ſunt, ſine voluntate ejus matrimonia jure non contrahuntur, ſed contracta non ſolvuntur. contemplatio enim publicæ utilitatis privatorum commodis præfertur.* cui ſententiæ interpretationem Anianus ſeu quis alius adjecit, ex qua hujus formulæ verba deſumpta videntur. Videndus Cujacius Obſervat. lib. 3. cap. 5.

Donatio inter virvm] Conſtanti- Cap. 17.
nus in l. 1. Cod. Th. de ſponſalibus: *Pater noſter nullam voluit liberalitatem valere ſi actis inſerta non eſſet. Nos etiam inter ſponſos quoque ac ſponſas omnéſque perſonas eam ſolam donationem ex promulgata legis tempore valere ſancimus quam teſtificatio actorum ſequuta eſt.* De geſtis dictum eſt ad Marculfum lib. 2. c. 37.

SCRIPTVRAR. TITVLIS] Anianus ad l. 1. Cod. Th. de donat *In conſcribendis donationibus hic ordo ſervandus eſt ut donatio nomen priùs contineat donatoris vel illius cui donatur. Deinde res quæ donantur, ſive in agris, ſive in mancipiis, ſive in quibuſlibet rebus atque corporibus, nominatim in donatione conſcribenda ſunt, non occultè, ſed publicè, non privatim vel ſecretè, ſed aut in tabulis, aut in chartis, aut ubicunque legatur facta donatio &c.*

QVIA SECVNDVM LEGEM] Hæc ſuperioribus non cohærent; niſi dicas *quia* pro *deinde* poſitum eſſe.

APVD DONATOREM] Verba ſunt Aniani, ſeu cujuſcunque alterius ad Pauli Sentent. lib. 2. tit. 23. Sententia Pauli hæc eſt: *Si inter virum & uxorem donatio facta fuerit, priore defuncto cui donatum eſt, ad eum res redit qui donaverat.* l. *Si inter.* 9. de rebus dubiis. Quod Severi oratione conſtitutum eſt. l. *Cùm hic ſtatus.* 32. §. *Si ambo.* de donation. int. vir. & uxor.

QVARTAM LEGIT. HERED.] Anianus ad l. 1. Cod. Th. de donationibus: *Quæ tamen omnes donationes ſuperiùs comprehenſæ, ſi modum exceſſerint lege conſcriptum, unde poſſint certæ perſonæ de immodica donatione proponere, hoc eſt, ſi quartam ſibi facultatis ſuæ donator non reſervaverit, non valebunt.* In donationibus etiam inter virum & uxorem Falcidia locum habet, l. *Cùm hic ſtatus.* 32. §. *Oratio.* de donation. int. vir. & uxor. l. *In donationibus.* 12. Cod. ad legem Falcidiam.

STIPVLAT. AQVILIANA] Aquilianæ ſtipulationis nomen propriè huic rei convenit. Per eam namque omnes præcedentes obligationes novantur, & in ſtipulatum deducuntur, ut per acceptilationem tolli poſſint. Sed quia hujuſmodi ſtipulationis vis erat maxima ad firmandum quod agebatur, inde factum arbitror ut & in aliis actibus mentio fieret Aquilianæ ſtipulationis.

Cap. 19. LIBELLVS REPVDII] Marculf. lib. 2. cap. 30.

CERTIS REBVS] Ex Aniano ad l. 1. Cod. Th. de repudiis. in qua Conſtantinus tres tantùm divortij cauſas probat, ſi homicidam, vel medicamentarium, vel ſepulcrorum diſſolutorem maritum ſuum eſſe femina probaverit. Quòd ſi præter hæc tria crimina repudium miſerit, uſque ad acuculam capitis in domo mariti deponere eam oportere; & præterea deportatur.

Cap. 20. LEX ROMANA EXPOSCIT] Verba Aniani ad l. 4. Cod. Th. de cognitoribus & procurator. Cui convenit & alia Conſtantini conſtitutio in l. *Maritus.* Cod. de procurator.

Cap. 21. QVICQVID PATER] Infrà capite proximo: *Quicquid filiis vel nepotibus de facultate patris cognoſcitur ordinaſſe, voluntatem ejus in omnibus Lex Romana conſtringit adimplere.* Lex quæ heic indicatur, conſtitutio eſt Conſtantini l. 1. C. Th. de familia ercifcunda: *Hujuſmodi conſcriptiones inter ſuos duntaxat heredes valere oportet.* Paulò pòſt: *Conſiderari ſpecialiter voluntatem placet, & obſecundari protinus cùm res dividuntur, nec retineri ampliùs quàm quod ſingulorum perſonis detegatur adſcriptum; ut & memoria defuncti non violetur parentis, & occaſiones litium dirimantur.* Idipſum ſtatuitur in l. ult. Cod. familiæ erciſcundæ; quæ & ipſa Conſtantini eſt ad Baſſum Præfectum prætorio. Sed & olim Papinianus dixerat non videri ſimplicem donationem, ſed potiùs ſupremi judicij diviſionem, cùm pater inter filios ſine ſcriptura bona diviſit, & onera æris alieni pro modo poſſeſſionum diſtribuit. l. *Si filia.* 20. §. *Si pater.* familiæ erciſcundæ.

QVALITER NEPOTES] Vix eſt ut Romana ſit obſervatio hoc caſu codicillis opus eſſe, cùm nepotes quoque ex filia Iure Romano ad avi ſucceſſionem admiſſos conſtet, licèt cum tertiæ partis deminutione; niſi hoc ipſum agatur ut ſine tertiæ deminutione ejuſmodi epiſtola vice codicillorum ad hereditatem avi vocentur. Qua de re nonnulla diximus ad Marculf. lib. 2. c. 10. Hujus formulæ partem exſcribit Cujacius, ſub Marculfi titulo, ad Novel. 118. Cap. 22.

LEX ROMANA] L. 1. C. Th. de fam. erciſcunda.

CVRIA PVBLICA] Anianus ad l. 2. Cod. Th. de legitimis hereditat. *adoptivum, id eſt, geſtis ante curiam adfiliatum.* Cap. 23.

LEX ROM. CONSTRINGIT] Ex Aniano in l. 1. Cod. Th. Qui petant. Cap. 24.

PACTVM INTER PARENTES] Marcul. lib. 2. cap. 14. Incertus auctor cap. 39. Cap. 25.

LEGEM ROMANAM ORD.] l. 8. Cod. Th. de pactis & tranſactionibus. *Si quis,* inquiunt Arcadius & Honorius, *major annis adverſus pacta vel tranſactiones, nullo cogentis imperio, ſed libero arbitrio, & voluntate confecta, putaverit eſſe veniendum, vel interpellando judicem, vel ſupplicando Principibus, vel non implendo promiſſa ea quæ invocato nomine Dei omnipotentis eo auctore ſolidaverit, non ſolùm inuratur infamia, verùm etiam actione privatus, reſtituta pœna, quæ pactis probatur inſerta, earum rerum & proprietate careat & emolumento quod ex pacto vel tranſactione illa fuerit conſecutus.* Verba autem quæ heic inſeruntur, Aniani ſunt. Eadem ferè præfatio adhibetur in veteri inſtrumento commutationis quæ inter Robertum Comitem & Actardum Nannetenſem Epiſcopum facta eſt regnante Carolo Calvo Rege. Eſt autem ejuſmodi.

Commutationes quas leges Romanæ tranſactiones appellant, inter certas perſonas factæ poſt legitima tempora, id eſt XXV. ætatis annos habentes, ſub invocatione nominis Dei & deſignatione Regis, inviolabiliter permanere decernuntur; quas qui ſolvit & violat, ut infamis notatur, & quod accipit committit, & ſumma quæ in ſcripto continetur multatur. Igitur placuit atque convenit inter illuſtrem virum Rotbertum Comitem necnon & Actardum venerabilem Nannetenſis ſedis Epiſcopum &c. Et fieri placuit duas cartolas & bonorum hominum manibus roboratas. Placuit etiam hoc inſerere, ut qui pari ſuo calumniam ex hoc poſtmodum vel ſucceſſori tentaverit inferre, ſub invocatione divini nominis & Regis Karoli

roli mnarum c. cogatur mulctam perſolvere. Actum Bleſo caſtro publicè. Signum Rotberti Comitis, qui hanc commutationem fieri vel firmare rogavit Signum Godobei, de cujus beneficio fuit. Data menſe Madio anno xxv. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Cap. 27. CONFIRMATIO REGIS] Marcul. lib. 1. c. 33.

Cap. 28. ITEM APENNIS] Incertus auctor c. 46.

Cap. 29. EDITIO LEGIB. COMPR.] Hujus capitis duæ ſunt partes. Prima continet formulam qua auctor qui rem aut locum vindicat, adverſario nolente aliter reſpondere cavet de ſumptibus & litis expenſis ſecundùm leges ſolvendis, ſi actio injuſta repetiatur. Altera pertinet ad inſcriptionem quam accuſator edere tenetur in cauſa criminali, per quam ſe ſimili pœnæ ſubjicit. Itaque heic editionis nomen cautionem ejuſmodi ſeu declarationem ſignificat.

IN QVADRVPLVM] Singulare eſt quod heic dicitur appellantem teneri adverſario expenſas poſt appellationem factas in quadruplum refundere, ſi injuſta appellatio fuerit comprobata. Qua autem lege id conſtitutum fuerit, in præſenti non occurrit.

INSCRIPTIONEM DE SVMPTIBVS ET EXPENSIS] Eſt igitur etiam in actione civili inſcriptio, hoc eſt, cautio ſeu repromiſſio in jure de impenſis ab actore adverſario reddendis, ſi temerè litigaſſet.

QVICVNQVE ALIVM] Verba ſunt Aniani ad l. 14. Cod. Theod. de accuſat. & inſcription.

DE HOMICIDII CRIMINE] Non in homicidij tantùm accuſatione, ſed cujuſcunque alterius criminis, inſcriptionem præcedere oportet. In l. 11. Cod. Th. de accuſation. *Nullus*, inquit, *ſecundùm juris perſcriptum crimen quod intendere propoſuerit exſequatur, niſi ſubeat inſcriptionis vinculum. Etenim qui alterius famam, fortunas, caput denique & ſanguinem in judicium devocaverit, ſciat ſibi impendere congruam pœnam, ſi quod intenderit non probaverit.* Cui convenit l. *Si cui.* 7. de accuſation. & l. *In cauſis.* 16. Cod. eod. Symmachus lib. 10. epiſt. ultima: *Quid habeat conditionis inſcriptio noſtis præ ceteris juris publici conditores, Imperatores. Proviſum eſt enim ne quis temerè in alieni capitis diſcrimen irrueret, ni ſe idem priùs pœnæ ſponſione vinciret.* Tum ſubjicit: *Supererat ut crimine non probato in accuſatorem formidata reis pœna tranſiret.* Concil. Antiſicum can. 4. Burchardus lib. 16. cap. 3. Formulam autem ſeu conceptionem libelli inſcriptionis tradit Paulus in l. 3. de accuſat.

SI SERVVM ALIENVM] l. *Si quis ſervos.* 13. Cod. de accuſation. quæ pars eſt l. 14. C. Th. eod. ex cujus interpretatione Aniani hæc deſumpta ſunt.

Cap. 30. RELATIO CVM IVDICIO] Continet relationem judicis, qui refert ſe cùm veniſſet in aliquem locum in quo homo interfectus jacebat, & quæſtionem de cæde habuiſſet, ex teſtibus acCepiſſe eum qui interfectus eſt impetum in alterum feciſſe & graviter cæcidiſſe, adeo ut ille coactus ſit vim repellendo eum interficere. Quod idem cùm aſſereret interfector, judex pronuntiavit ut in quadraginta dies manu ſua triceſima ſeptima in Eccleſia juraret ſe neceſſitate compulſum, cùm aliter vim effugere non poſſet, eum occidiſſe. Quo facto, impune ei erit.

SI QVIS AD RAPINAM] Deſumpta hæc ſunt ex l. 2. Cod. Th. ad legem Corneliam de ſicariis, ſeu potiùs ex Aniani interpretatione. *Quoties*, inquit, *ad faciendam rapinam aliquis aut iter agentem aut domum cujuſlibet nocturnus expoliator adgreditur, hujuſmodi perſonis, quæ vim ſuſtinent, damus etiam cum armis licentiam reſiſtendi; & ſi pro temeritate ſua acciſus fuerit ille qui venerit, mors latronis ipſius à nemine requiratur.*

AD IPSOS VCCOS] Vccos accipio pro ictibus, *coups*. In manuſcripto regio ſcribitur *huccos*, quod me interpretationem mutare admonuit; & pro clamoribus accipio. Nam & veteribus ſcriptis vernaculis & in pleriſque Galliæ partibus *hucher* pro vocare uſurpatur; idque à voce hac emanaſſe apparet.

CAPVLATVRÆ] Marculf. lib. 1. cap. 29. Capulare verò truncare eſt, exſcindere, vel frangere. Vet. gloſſ. apud Pithœum ad leg. Sal. tit. 9. leg. Salicæ tit. 31. 11. *Si quis pedem alterius capulaverit, & ibi mancutus remanſerit.* Itaque capulaturæ vulnera ſunt & plagæ gladio factæ.

IN SVA MOVITA] Nobis *eſmeutte*.

FORBATVDVM FECIT] Vide ſuprà ad incerti auctoris formulas cap. 29.

IN NOCTES XL.] Quadraginta dierum tempus ut plurimum præfinitum erat cùm aliquis jurare jubebatur. Adnuntiatio apud Piſtas cap. 33. *Et quia ſacramenta poſt quadraginta noctes legaliter juranda accipiuntur &c.*

BREVE SACRAMENTI] Formula ſacramenti in Eccleſia præſtiti poſt ſuperiorem ſententiam. Gregor. Turon. lib. 4. cap. 46. *Requirit hominem alium, Vrſum nomine, quem ad altare clam adductum jurare fecit ac dicere: Per hunc locum ſanctum & reliquias martyrum beatarum &c. Factóque ex hoc juramento, breve ſacramentorum Regi protulit.* Breve, ſeu brevis, chartula eſt ſive libellus. Lampridius in Alexandro: *Milites ſuos ſic ubique ſcivit ut in cubiculo haberet breves & numerum & tempora militantium.* idémque poſtea pittacia pro brevibus uſurpat. Io l. 5. de conveniendis fiſci debitoribus Cod. lib. 10. *Inter chartulas confiſcati brevis quidam adſeveratur inventus, qui nomina continebat debitorum & contractuum.* Capitularium lib. 3. cap. 81. *deſcribere in breve.* Vnde & *inbreviare* ſynodi Meldenſis cap. 20. Cap. 31.

SI QVANDO MASCVLVS] Raptus accuſationem non tantùm ipſi parentes, ſed & quilibet alij quos commune odium delictorum moverit, inſtituère poſſunt; dum tamen intra quinquennium id faciant. alioqui nulli deinceps copia eſt arguendi, nec de conjugio aut ſobole diſputandi, l. 3. Cod. Th. de raptu virgin. Illud eſt quod hoc lemmate indicatur. Itaque hac formula Cap. 32.

cùm quidam de raptu aliquem accuſaſſet, & mulierem quoque, quòd pariter conſenſiſſe diceretur, de ſcelere confeſſis capitalis pœna irroganda erat. Sed tandem quorundam interceſſione res ita compoſita eſt ut illi certa pecuniæ ſumma vitam redimerent, teſtatione habita intra quinquennium accuſationem inſtitutam, & accuſatoris cauſa & reorum, ne deinceps ab aliis ejuſdem criminis rei poſtularentur.

VITÆ PERICVLVM] l. 1. & 2. Cod. Th. de raptu virginum.

VVADIOS SVOS] Vvadium pignus eſt, nobis *gage*. quod à vade deductum eſſe apparet. Synodi Cabilonenſis c. 18. Capitul. lib. 2. cap. 38. Leg. Bajuvar. c. 1. tit. 6. 3. *Ad partem fiſci pro fredo prabeat fidejuſſorem, & donet vuadium de quadraginta ſolidis*. cap. 3. tit. 1. *Donet vuadium Comiti illo de fredo ſicut lex eſt*. cap. 14. tit. 1. *Dicat hac verba, & cum dextera manu tradat, qui cum ſiniſtra porriget vuadium huic de terra ipſa eum mallat per hac verba: Ecce vuadium tibi do quòd tuam terram alteri non do.* Ex quibus dici poteſt ſæpe pro vuadio non pecuniam modò, ſed etiam rem quamlibet datam fuiſſe, pro ſymbolo ſcilicet ſponſionis. Sic in Chronico Divionenſi: *Fulchardus per vuadium ſuum & cultellum ſuum cum fiſtuca & ceſpite coram praſentia bonorum hominum qui ibidem aderant ſe exutum fecit, & ſecundùm legem ſuam Miſſis B. Benigni publicè tradidit.*

Cap. 33. IVDICIVM EVINDICATVM] Marculf. lib. 1. cap. 37.

Cap. 34. EPISTOLA ABBATIS] Conceſſio precariæ, charta præſtationis. Marculf. lib. 2. cap. 40.

Cap. 36. CESSIO A DIE PRÆS.] Donatio.

NON OCCVLTE] Anianus ad l. 1. Cod. Th. de donation. *Non occultè, ſed publicè, non privatim vel ſecretè, ſed aut in tabulis, aut in chartis, aut ubicunque facta legatur donatio.*

Cap. 37. MINISTERIALIBVS] Colonis, villicis, qui villas colunt, & in iis deſerviunt. Flodoardus hiſt. Rhemenſ. lib. 3. c. 28. de Hincmaro: *Plebeiis quoque quibuſdam perſonis, villarum ſcilicet miniſterialibus, pro rebus miniſteriorum ſuorum nonnunquam ſcribens prudenter atque rationabiliter diſponebat qualiter res ſibi commiſſas tractare deberent.* Aliquando tamen miniſteriales pro vaſſis & vaſſallis dicuntur, qui ab alio feudum habent. Capitul. lib. 4. cap. 30. *Si homo liber vel miniſterialis Comitis hoc fecerit, honorem qualemcunque habuerit ſive beneficium amittat.* Diploma donationis à Carolo Simplice in Odonem Comitem collata Narbonæ anno XII. regni, Indictione XII. *Odonem dilectiſſimum Comitem & miniſterialem noſtrum de rebus proprietatis noſtra honorare decrevimus.*

Cap. 39. SECVRITAS] Marculf. lib. 2. cap. 18. Incertus auctor cap. 32. & 51.

Cap. 40. DE ANNIS XXX.] Conſtitutionem edidit Theodoſius Imp. de præſcriptione triginta annorum, ut teſtatur Valentinianus Novel. lib. 2. tit. 8. *Lex domini patris clementia meæ Theodoſij perennis Auguſti, qua virtutum ſuarum morem ſecutus, humano generi profunda quiete proſpexit, conſtituens poſt triginta annos nulla penitùs jurgia, qua medio tempore mota non fuerunt, excitari.* Quod ipſum ſanxit Valentinianus Nou. lib. 2. tit. 12. de epiſcopali judicio & diverſis negotiis; ad quam Anianus. Sidonius Apollinaris lib. 7. ep. 7. *Per ipſum ferè tempus, ut decemviraliter loquar, lex de praſcriptione tricennij fuerat proquiritata: cujus peremptoriis abolita rubricis, vis omnis in ſextum tracta quinquennium terminabatur.* Vbi plura doctiſſimus Savaro.

BREVE SACRAMENTI] Suprà cap. 31. Cap. 41.

VENDITIO DE AREA] Marculf. lib. 2. c. 20. Cap. 42.

EVACVATORIA] Marculf. lib. 2. cap. 35. Incertus auctor c. 36. Cap. 45.

DE CAVSIS COMMENDATIS] mandatum. Marculfus lib. 2. cap. 31. Cap. 46.

AD FORMVLAS BIGNONIANAS.

CHARTÆ REGALES] Perperam his formulis chartarum regalium titulus adſcribitur. Non enim nomine Regis inſcriptæ, ſed privatæ epiſtolæ forma more ſeculi confectæ. ad quas longioribus notis opus non eſt, cùm omnia ferè ad Marculfum & alios expoſita ſint.

BVNNVARIA TANTA] Modus terræ, *Bonniere* in Butellerij libro. qua voce Ambiani & Atrebates adhuc utuntur. Cap. 3.

PER SOLIDVM ET DENARIVM] Vxoris ducendæ forma, quaſi per coëmptionem, veteribus Francis uſitata. Fredegarius de nuptiis Chlodovei & Chlotildis: *Legati offerentes, ſolido & denario, ut mos erat Francorum, eam partibus Chlodovei ſponſant.* Imaginaria hæc coëmptio vetuſtiſſimæ obſervantiæ ſpecies, qua uxores emi non apud Germanos tantùm, ſed apud pleraſque gentes mos erat. Saxones etiam verè ſibi uxores emebant. Leg. Saxonum cap. 38. *Vxorem ducturus trecentos ſolidos det parentibus ejus.* In legib. Burgundionum tit. 12. *Sexies puella pretium raptor exolvat.* & tit. 34. *Si quis uxorem ſuam ſine cauſa dimiſerit, inferat ei alterum tantum quantum pro pretio ipſius dederat.* Qua de re aliàs fortaſſe. Cap. 5.

SECVNDVM LEG. SALIC.] Morem Francorum dixit Fredegarius, ut & vetus formula apud Franciſcum Pithœum. *N. filius N. puellam ingenuam nomine N. illius filiam per ſolidum & denarium ſecundùm legem Salicam & antiquam conſuetudinem deſponſavit.* In lege quidem Salica de virginis nuptiis nil cautum extat. De viduis autem ducendis titulus eſt XLVI. ubi tamen non unus ſolidus, ſed tres ſolidi & denarius memorantur. *Ille*, inquit, *qui viduam accipere vult, cum tribus teſtibus qui adprobare debent, tres ſolidos aquè penſantes & denarium habere debet. Et hoc facto, ſi eis convenit, viduam accipiat.* Deinde: *Si tres ſolidos & denarium ille cui reippus debetur acceperit, tum eam legitimè accipiat.*

MANSIS AD COMMAN.] Manſus villula eſt coloni unius habitationi deſtinata, cum certo agri modo, quantum ille arare poteſt. Adnuntiatio Caroli apud Piſtas cap. 30. *Vt quoniam in quibuſdam locis coloni tam fiſcales quàm & de caſis Dei ſuas hereditates, id eſt, manſa qua*

tenens, non ſolùm ſuis paribus, ſed & Clericis Canonicis, ac villanis Preſbyteris, & aliis quibuſcunque hominibus vendunt. & tantummodo cellam retinent, & hac occaſione ſic deſtructa ſunt villa ut non ſolùm cenſus debitus inde non poſſit exigi, ſed etiam qua terra de ſingulis manſis fuerunt, jam non poſſunt cognoſci &c. Hodie quoque Burgundionibus *Moix* dicitur coloni adſcriptitij herediolum. Aliis *Mas*. Harum certè formularum exemplar perpetuò, non *manſum*, ſed *maſum* habet.

Casticiis] Caſticias ſepta Falcetus interpretatur antiquit. lib. 9. cap. 13. ubi capitula quædam ſynodi Sueſſionenſis an. DCCCLIII. refert, ne cui *in caſticiis & ſilvis cuſtoditis* venari liceret. In epiſtola Epiſcoporum Rhemenſium & Rothomagenſium apud Pithœum & eundem Falcetum lib. 10. c. 15. *Iudices ut ædificent villas moderatis caſticiis.* quo loco ædificia deſignari ſequentia verba manifeſtant. Sic infrà cap. 9. *manſum ad commanendum cum caſticia ſuperpoſita.* In veteri inſtrumento S. Galli, Alamannic. antiquit. tom. 2. p. 1. c. 68. *caſa dominicata, caſticiis, terris, campis, pratis, paſcuis &c.*

Cap. 9. Deliberationis] Deliberatio, traditio, Capitular. lib. 6. cap. 370. *Pro quocunque illas Deo deliberare voluerit, ad ſerviendum ex his Deo in ſacrificiis.* Inde *livrer* & *delivrer*.

Cap. 10. Conculcatoria] Hac formula Abbas cujus ſervus puellam ingenuam rapuerat, concedit ut ex eo conjugio nati, liberi ſint. Ejuſdem argumenti eſt apud Marculf. lib. 2. cap. 29. Quid ſit autem conculcatoria, ampliùs inquirendum. Legi poſſet, *conciliatoria*.

Cap. 12. Cruce evindicata] Crucis judicium ſeu examinatio inter probationis ſpecies recenſetur. Capitul. lib. 3. cap. 46. *Si auctor venerit, & rem intertiatam recipere renuerit, campo vel cruce contendant.* Append. II. c. 34. *dicens quòd illi ſit damnum factum, & hoc contendere voluerit in judicio, aut in campo, aut ad crucem, licentiam habeat.* Synodi apud Vermeriam ſub Pipino Rege c. 17. *Si mulier dicat quòd vir ſuus nunquam cum ea coiſſet, exeat inde ad crucem.* Burchardus lib. 9. c. 41. Quod quidem prohibetur Capitul. lib. 1. cap. 102. *Sancitum eſt ut nullus examinationem crucis facere præſumat; ne Chriſti paſſio, qua eſt glorificatio, cujuſlibet temeritate contemptui habeatur.* Vſum tamen invaluiſſe docent poſteriora capitula. Ejus probationis forma deſcribi videtur in legib. Friſionum tit. 14. duas ſcilicet præparari teſſeras, quarum una pura, altera crucis ſigno inſignita ſit; quæ duæ ſuper altare in linteo evolvuntur; deinde poſt varias preces à Preſbytero aut puero debent extrahi. quòd ſi crucis teſſera prima extrahatur, innocentiam ſatis probatam exiſtimabant. Agobardus pag. 288. *Iube ferrum vel aquas calefieri, quas manibus illæſus attrectem: aut conſtitue cruces, ad quas ſtans immobilis perſeverem.* Ex quibus verbis apparet alium quàm teſſerarium modum purgationis fuiſſe. Vide de cruce 1384. ex Guiberto, ubi eſt juramentum ſuper crucem. Beda. Syn. epiſt. 8. teſtam. Kar. M. *judicium crucis Dei.*

Propriſiſſet] invaſiſſet. Leg. Ribuat. tit. 77. *Si quis caballum, hominem, vel quamlibet rem in via propriſerit, aut eum ſequutus fuerit, per tres marcas eum oſtendat.* Capitul. lib. 5. c. 242. *De rebus propriſis, ut ante Miſſos & Comites & judices noſtros veniant, & ibi accipiant finitivam ſententiam, & antea nullus præſumat alterius res proprendere, ſed magis ſuam cauſam quærat ante judices noſtros, ut diximus, & ibi recipiant quod juſtum eſt.*

Cautio de clavibus] Cautio eſt ab eo facta qui cùm rem aliquam cuſtodiendam ſuſcepiſſet, eámque poſtea dolo vel injuria amiſſam nec reſtituere poteſt nec æſtimationem præſtare, domino rei ſeipſum tradit, ut pro ſervo deinceps habeatur. Ideoque cautio de clavibus dicitur; quia per clavium traditionem res quæ in horreo vel cellario continebantur, commendatæ ei fuerant. Cap. 13.

Granica] horrea. à grano, unde & nos hodie *granaria* dicimus. Leg. Bajuvar. c. 1. tit. 13. 12. *Fœnile, granicum, vel tumuum.* Granea in Capitul. Addit. IV. cap. 144. ubi de decimis; *Infra ſepta Eccleſiæ cui jure debentur, in ſuis utiliter graneis collectas habeat &c.*

Vitalia sua] Nobis *victuailles*.

Perdita vel naufrata] In ora manuſcripti, unde hæc deſumpta ſunt, Petrus Daniel adnotaverat fortaſſe legendum *non curata*.

Publico] Delendum videtur.

Charta tractvria] Incertus auctor cap. 10. Cap. 15.

Centena illa] Comitatus in centenas diſtribuiri erant. Capitul. lib. 3. c. 10. *Et de ipſo pago aut de vicinis centenis eligantur; niſi fortè longiùs extra comitatum cauſa ſit inquirenda.* & lib. 4. c. 23. *Si tamen contentio quæ inter eos exorta eſt, in confinio duorum comitatuum fuerit, liceat eis de vicina centena adjacentis comitatus ad cauſam ſuam teſtes habere.* Proxime Heildelbergam adhuc apparet centenæ veſtigium in aliquot pagis, & manſit vocabulum. Rhenanus rer. Germanic. lib. 2. p. 88. *Nomen alibi ferè incognitum & exoletum in Palatinatus regione integrum notúmque remanſit, die centen, centenary, centgraffen.* Freherus orig. Palat. p. 1. c. 5. p. 36. Rhenanus Romanam eſſe vocem contendit & originem. quod doctiſſ. Frehero minùs placet. Huc referri poſſet Taciti locus: *Quod primò numerus fuit, jam nomen & honor eſt.* Sed an verè, adhuc inquirendum cenſeo. Vetus Chronicon in Aluredo Rege Anglor. *Centurias quas hundredas vocant, & decimas, quas tethinge appellant, inſtituit ut omnis Anglìgena legaliter vivens centuriam habeat & decimam: quos ſi quis alicujus delicti argueretur incommodo, ſtatim exhiberentur ex centuria qui eum vadarentur, & decima.* Vide Pithœum in gloſſar. Capitulor. Cap. 18.

Commendatia] præſtaria, charta præſtationis.

Indiculus precatorius] Epiſtola eſt ab Abbate fortè aut alio quolibet ſacerdote Epiſcopo ſcripta, qua illius ſervum ad ſe confugiſſe declarat: quem obnixè rogat ut vitam & membra ſalva integráque repromittat. Cap. 22.

Vitam et inmancat.] Solebant ve-

cùm qoidam de raptu aliqoem accuſaſſet, & mulierem quoque, quòd pariter conſenſiſſe diceretur, de ſcelere confeſſis capitalis pœna irroganda erat. Sed tandem quorundam interceſſione res ita compoſita eſt ut illi certa pecuniæ ſumma vitam redimerent, teſtatione habita intra quinquennium accuſationem inſtitutam, & accuſatoris cauſa & reorum, ne deinceps ab aliis ejuſdem criminis rei poſtularentur.

VITÆ PERICVLVM] l. 1. & 2. Cod. Th. de raptu virginum.

VVADIOS SVOS] Vvadium pignus eſt, nobis *gage*. quod à vade deductum eſſe apparet. Synodi Cabilonenſis c. 18. Capitul. lib. 2. cap. 38. Leg. Bajovar. c. 1. tit. 6. 3. *Ad partem fiſci pro frede prabeat fidejuſſorem, & donet vuadium de quadragintu ſolidis.* cap. 3. tit. 1. *Donet vuadiam Comiti illo de fredo ſicut lex eſt.* cap. 24. tit. 1. *Dicat hac verbu, & cum dextera mana trudat, qui cum ſiniſtra porriget vuadium huic de terra ipſa sam mallut per hac verba: Ecce vaadium tibi do quòd tuum tereum ulseri non do.* Ex quibus dici poteſt ſæpe pro vuadio non pecuniam modò, ſed etiam rem quamlibet datam fuiſſe, pro ſymbolo ſcilicet ſponſionis. Sic in Chrooico Divionenſi: *Fulchurdus per vuadiam ſnum & culsellum ſaum cum ſiſtuca & ceſpite coram præſentia bonorum hominum qui ibidem aderuut ſe exutum fecis, & ſecundùm legem ſuam Miſſis B. Bsaigni publicè tradidès.*

Cap. 33. IVDICIVM EVINDICATVM] Marculf. lib. 1. cap. 37.

Cap. 34. EPISTOLA ABBATIS] Conceſſio precariæ, charta præſtationis. Marculf. lib. 2. cap. 40.

Cap. 36. CESSIO A DIE PRÆS.] Donatio.

NON OCCVLTE] Anianus ad l. 1. Cod. Th. de donation. *Noa occultè, ſed publicè, aon privatim vel ſecretè, ſed aut in tabulis, aut in chartis, aut abicanque facta legatur donatio.*

Cap. 37. MINISTERIALIBVS] Colonis, villicis, qui villas colunt, & in iis deſerviunt. Flodoardus hiſt. Rhemenſ. lib. 3. c. 28. de Hincmaro: *Plebeiis quoque quibuſdum perſonis, villarum ſcilicet miniſterialibus, pro rebus miniſteriorum ſuorum aoaunquam ſcribens prudenter utque rationabiliter diſponebat qualiter res ſibi commiſſas tractare deberent.* Aliquando tamen miniſteriales pro vaſſis & vaſſallis dicuntur, qui ab alio feudum habent. Capitul. lib. 4. cap. 30. *Si homo liber vel miniſterialis Comitis hoc fecerit, honorem qualemcunque habuerit ſive beneficium amittat.* Diploma donationis à Carolo Simplice in Odonem Comitem collata Narbonæ anno XII. regni, Indictione XII. *Odoaem dilectiſſimum Comitem & miniſterialem noſtrum de rebus proprietatis noſtra bonorare decrevimus.*

Cap. 39. SECVRITAS] Marculf. lib. 2. cap. 18. Incertus auctor cap. 32. & 51.

Cap. 40. DE ANNIS XXX.] Conſtitutionem edidit Theodoſius Imp. de præſcriptione triginta annorum, ut teſtatur Valentinianus Novel. lib. 2. tit. 8. *Lex domini patris clementia meæ Theodoſij perennis Auguſti, qua virtutum ſuarum morem ſecutus, humano generi profunda quiete proſpexit, conſtituens poſt triginta annos nulla penitùs jurgia, qua medio tempore nota non fuerant, excitari.* Quod ipſum ſanxit Valentinianus Nou. lib. 2. tit. 12. de epiſcopali judicio & diverſis negotiis; ad quam Anianus. Sidonius Apollinaris lib. 7. ep. 7. *Per ipſum ferè tempus, ut decemviraliter loquar, lex de præſcriptione tricennij fuerat proquiritata: cujus peremptoriis abolita rubricis, vis omnis in ſextum tracta quinquennium terminabatur.* Vbi plura doctiſſimus Savaro.

BREVE SACRAMENTI] Suprà cap. 31. Cap. 41.

VENDITIO DE AREA] Marculf. lib. 2. Cap. 42. c. 20.

EVACVATORIA] Marculf. lib. 2. cap. 35. Cap. 45. Incertus auctor c. 36.

DE CAVSIS COMMENDATIS] manda- Cap. 46. tum. Marculfus lib. 2. cap. 31.

AD FORMVLAS BIGNONIANAS.

CHARTÆ REGALES] Perperam his formulis chartarum regalium titulus adſcribitur. Non enim nomine Regis inſcriptæ, ſed privatæ epiſtolæ forma more ſeculi confectæ. ad quas longioribus notis opus non eſt, cùm omnia ferè ad Marculfum & alios expoſita ſint.

BVNNVARIA TANTA] Modus terræ, Cap. 3. *Benniere* in Butellerij libro. qua voce Ambiani & Atrebates adhuc utuntur.

PER SOLIDVM ET DENARIVM] Vxo- Cap. 5. ris ducendæ forma, quaſi per coëmptionem, veteribus Francis uſitata. Fredegarius de nuptiis Chlodovei & Chlotildis: *Legati offerentes, ſolido & denario, ut mos erat Francorum, eum partibus Chlodovei ſponſant.* Imaginaria hæc coëmptio vetuſtiſſimæ obſervantiæ ſpecies, qua uxores emi non apud Germanos tantùm, ſed apud pleraſque gentes mos erat. Saxones etiam verè ſibi uxores emebant. Leg. Saxonum cap. 38. *Vxorem ducturus trecentos ſolidos det parentibus ejus.* In legib. Burgundionum tit. 12. *Sexies puella pretium raptor exolvat.* & tit. 34. *Si quis uxorem ſuum ſine cauſa dimiſerit, inferat ei alterum tantum quantum pro pretio ipſius dederat.* Qua de re aliàs fortaſſe.

SECVNDVM LEG. SALIC.] Morem Francorum dixit Fredegarios, ut & vetus formula apud Franciſcum Pithœum. *N. filius N. puellam ingenuam nomine N. illius filiam per ſolidum & denarium ſecundùm legem Salicam & antiquam conſuetudinem deſponſavit.* In lege quidem Salica de virginis nuptiis nil cautum extat. De viduis autem ducendis titulus eſt XLVI. ubi tamen non onus ſolidus, ſed tres ſolidi & denarius memorantur. *Ille*, inquit, *qui viduam accipere vult, cum tribus teſtibus qui adprobare debent, tres ſolidos æquè penſantes & denarium habere debet. Et hoc facto, ſi eis convenit, viduam accipiat.* Deinde: *Si tres ſolidos & denarium ille cui reippus debetur acceperit, tum eam legitimè accipiat.*

MANSIS AD COMMAN.] Manſus villula eſt coloni unius habitationi deſtinata, cum certo agri modo, quantum ille arare poteſt. Adnuntiatio Caroli apud Piſtas cap. 30. *Vt quoniam in quibuſdam locis coloni tam fiſcales quàm & de caſis Dei ſuas hereditates, id eſt, manſa qua*

teaent, non ſolùm ſuis paribus, ſed & Clericis Canonicis, ac villanis Preſbyteris, & aliis quibaſcunque hominibus vendunt, & tantammodo cellam retinent, & hac occaſione ſic deſtracta ſunt villæ ut non ſolùm cenſus debitus inde non poſſit exigi, ſed etiam quæ terræ de ſingalis manſis fuerant, jam non poſſunt cognoſci &c. Hodie quoque Burgundioolbus *Meix* dicitur coloni adſcriptitij herediolum. Alius *Mas*. Harum certè formularum exemplar perptuò, non *manſum*, ſed *maſum* habet.

Casticiis] Caſticias ſepta Falcetus interpretatur antiquit. lib. 9. cap. 13. ubi capitula quædam ſynodi Sueſſionenſis an. DCCCLIII. refert, ne cui *in caſticiis & ſilvis cuſtoditis* venari liceret. In epiſtola Epiſcoporum Rhemenſium & Rothomagenſium apud Pithœum & eundem Falcetum lib. 10. c. 15. *Indices ut ædificent villas moderatis caſticiis.* quo loco ædificia deſignari ſequentia verba manifeſtant. Sic infra cap. 9. *manſam ad commanendum cum caſticia ſuperpoſita.* In veteri inſtrumento S. Galli, Alamannic. antiquit. tom. 2. p. 1. c. 68. *caſu dominicata, caſticiis, terris, campis, pratis, paſcuis &c.*

Cap. 9. Deliberationis] Deliberatio, traditio, Capitular. lib. 6. cap. 370. *Pro quocuaque illas Deo deliberare voluerit, ad ſerviendum ex his Deo in ſacrificiis.* Inde *livrer & delivrer.*

Cap. 10. Conculcatoria] Hac formula Abbas cujus ſervus puellam ingenuam rapuerat, concedit ut ex eo conjugio nati, liberi ſint. Ejuſdem argumenti eſt apud Marculf. lib. 2. cap. 29. Quid ſit autem conculcatoria, ampliùs inquirendum. Legi poſſet, *conciliatoria.*

Cap. 12. Cruce evindicata] Crucis judicium ſeu examinatio inter probationis ſpecies recenſetur. Capitul. lib. 3. cap. 46. *Si auctor venerit, & rem intertiatam recipere renuerit, campo vel cruce contendant.* Append. II. c. 34. *dicens quòd illi ſit damnum factum, & hoc contendere voluerit in judicio, aut in campo, aut ad crucem, licentiam habeat.* Synodi apud Vermeriam ſub Pipino Rege c. 17. *Si mulier dicat quòd vir ſuus nunquam cum ea coiſſet, exeat inde ad crucem.* Burchardus lib. 9. c. 41. Quod quidem prohibetur Capitul. lib. 1. cap. 102. *Sancitum eſt ut nullus examinationem crucis facere præſumat; ne Chriſti paſſio, quæ eſt glorificatio, cujuſlibet temeritate contemptui habeatur.* Vſum tamen invaluiſſe docent poſteriora capitula. Ejus probationis forma deſcribi videtur in legib. Friſionum tit. 14. duas ſcilicet præparari teſſeras, quarum una pura, altera crucis ſigno inſignita ſit; quæ duæ ſuper altare in linteo evolvuntur; deinde poſt varias preces à Preſbytero aut puero debent extrahi. quòd ſi crucis teſſera prima extraheretur, innocentiam ſatis probatam exiſtimabant. Agobardus pag. 288. *Iube ferrum vel aquas caleſieri, quas manibus illæſus attrectem; aut conſtitue cruces, ad quas ſtans immobilis perſeverem.* Ex quibus verbis apparet alium quàm teſſerarium modum purgationis fuiſſe. Vide de cruce 1384. ex Guiberto, ubi eſt juramentum ſuper crucem. Beda, Syn. epiſt. 8. teſtam. Kar. M. *judicium crucis Dei.*

Propriſiſſet] invaſiſſet. Leg. Ribuar. tit. 77. *Si quis caballum, hominem, vel quamlibet rem in via propriſerit, aut eum ſecutus fuerit, per tres marcas eam oſtendat.* Capitul. lib. 5. c. 242. *De rebus propriſis, ut ante Miſſos & Comites & judices noſtros veniant, & ibi accipiant finitivam ſententiam, & antea nullus præſumat alterius res proprindere, ſed magis ſuam cauſam quærat ante judices noſtros, ut diximus, & ibi recipiant quod juſtum eſt.*

Cautio de clavibus] Cautio eſt ab eo facta qui cùm rem aliquam cuſtodiendam ſuſcepiſſet, eàmque poſtea dolo vel injuria amiſſam nec reſtituere poteſt nec æſtimationem præſtare, domino rei ſeipſum tradit, ut pro ſervo deinceps habeatur. Ideoque cautio de clavibus dicitur; quia per clavium traditionem res quæ in horreo vel cellario continebantur, commendatæ ei fuerant. Cap. 13.

Granica] horrea. à grano, unde & nos hodie *granaria* dicimus. Leg. Bajuvar. c. 1. tit. 13. 12. *Fœnile, granicam, vel tunnam.* Granea in Capitul. Addit. IV. cap. 144. ubi de decimis: *Infra ſepta Eccleſiæ cui jure debentur, in ſuis utiliter graneis collectas habeat &c.*

Vitalia sva] Nobis *victuailles.*

Perdita vel navrata] In ora manuſcripti, unde hæc deſumpta ſunt, Petrus Daniel adnotaverat fortaſſè legendum *non curata.*

Pvalico] Delendum videtur.

Charta tractvria] Incertus auctor cap. 10. Cap. 15.

Centena illa] Comitatus in centenas diſtributi erant. Capitul. lib. 3. c. 10. *Et de ipſo pago aut de vicinis centenis eligantur; niſi fortè longius extra comitatum cauſa ſit inquirenda.* & lib. 4. c. 23. *Si tamen contentio quæ inter eos exorta eſt, in confinio duorum comitatuum fuerit, liceat eis de vicina centena adjacentis comitatus ad cauſam ſuam teſtes habere.* Proximè Heildelbergam adhoc apparet centenæ veſtigium in aliquot pagis, & manſit vocabulum. Rhenanus rer. Germanic. lib. 2. p. 88. *Nomen alibi ferè incognitum & exoletum in Palatinatus regione integrum notúmque remanſit, die centen. centenarij, centgraffen.* Freherus orig. Palat. p. 1. c. 5. p. 36. Rhenanus Romanam eſſe vocem contendit & originem. quod doctiſſ. Frehero minùs placet. Huc referri poſſet Taciti locus: *Quod p[illegible] ab numerus fuit, jam nomen & honor eſt.* Sed an verè, adhuc inquirendum cenſeo. Vetus Chronicon in Aluredo Rege Anglor. *Centurias quas hundredas vocant, & decimas, quas tethinge appellant, inſtituit ut omnis Angligena legaliter vivens centuriam habeat & decimam: quos ſi quis alicujus delicti arguerentur incommodo, ſtatim exhiberentur ex centuria qui eum vadarentur, & decima.* Vide Pithœum in gloſſar. Capitulor. Cap. 18.

Commendatitia] præſtaria, charta præſtationis.

. Indicvlvs precatorivs] Epiſtola eſt ab Abbate fortè aut alio quolibet ſacerdote Epiſcopo ſcripta, qua illius ſervum ad ſe confugiſſe declarat: quem obnixè rogat ut vitam & membra ſalva integráque repromittat. Cap. 22.

Vitam et inmancat.] Solebant ve-

teres, ſeu Epiſcopi, ſeu Clerici, pro reis ad Eccleſiam confugientibus intercedere, nec priùs eos reddere quàm *ad evangelia datis ſacramentis*, (inquit ſynodus Aurelianenſis I. c. 3.) *de morte & debilitate ſint ſecuri, ita ut ei cui reus fuerit criminoſus, de ſatisfactione conveniat*. quod etiam in ſervis obtinebat, qui non niſi excuſati dominis permittebantur. Synodi Aurelianenſis I. c. 4. & 5. Præclarum ejus rei apud Gregorium Turonenſem extat exemplum. Si igitur ille lib. 5. cap. 3. de Rauchingo: *Aiebant quidam eo tempore duo de famulis ejus, ut ſæpe contingit, mutuo ſe amore dilexiſſe, virum ſcilicet & puellam. Cùmque hæc dilectio per duorum annorum aut eo amplius ſpatia traheretur, conjuncti pariter Eccleſiam petierunt. Quod cùm Rauchingus comperiſſet, accedit ad ſacerdotem loci, rogat ſibi protinus reddi ſuos famulos excuſatos. Tunc ſacerdos ait ad eum: Noſti enim qua veneratio debeat impendi Eccleſiis Dei. Non enim poteris eos accipere niſi ut fidem facias de permanente eorum conjunctione, ſimiliter & ut de omni pœna corporali liberi maneant repromittas &c.* Zoſimus lib. 5. de Stilichonis exitu, qui cùm Eccleſiam tutelæ cauſa petiiſſet, παρενδύσας εἰς τὴν ἐκκλησίαν οἱ στρατιῶται καὶ ὅρκοις πιστωσάμενοι τοῦ ἐπισκόπου παρόντος, ὡς οὐκ ἀναιρεῖν αὐτὸν, ἀλλὰ φυλάξαι μόνον παρὰ τοῦ βασιλέως ἐπεσχῆσθαι, ἐπειδὰν τῆς ἐκκλησίας ὑπεξελθὼν, ὑπὸ τὴν τῶν στρατιωτῶν ἦν φυλακήν.

Cap. 26. CAVTIO DE INFRACTVRIS] qua is qui effracto horreo vel cellario furtum commiſerat, eo nomine in certam pecuniam condemnatus ſeipſum pro pignore tradit. Exſcribitur hæc formula à Franciſco Pithœo ad leg. Sal. tit. 60.

SPICARIVM] horreum, à ſpicis ſcilicet reconditis. Leg. Sal. tit. 18. 2. *Si quis ſpicarium aut macholum cum annona incenderit.*

SED jam portum conſpiciens, ſupereſſe videtur ut ſaltem in extremo operis profitear, cùm multos in his Notis meritò lubénſque nominaverim per quos profeci, nullum tamen eſſe cui plus tribuendum ſit quàm Rolando Bignonio IC. patri optimo atque amantiſſimo, qui mihi inter maximas difficultates, quæ toties occurrerunt, hærenti manum præbuit, fulſit, & digitum ad fontem intendit, licèt audendi auctor non extitiſſet. Sed à quo conſilium de tanta re non petiiſſem, ſubſidium tamen petere non dubitavi. Is eſt cui non tantùm vitam, ut parenti, ſed inſtitutionem, ut præceptori, & quicquid in me eſt, debeo: qui mores & ingenium formavit, litteris & ingenuis artibus excoluit, atque etiam ad juriſprudentiam & auctores adeo facilem aditum præbuit ut hæc ſtudia nullo non modò labori ſed voluptati mihi fuerint; nec alio anteceſſore opus, aut quærendus Scævolà à cujus latere nunquam diſcederem; de quo non eſt animus quicquam amplius dicere, ne videar ſuffragari mihi. Tantùm volui hoc extare grati animi indicium, Deum hominéſque teſtatus nihil mihi magis eſſe in votis quàm ut talem tantúmque paternum affectum pari pietate poſſim compenſare. Faxit Deus, cui omnis gratiarum actio, laus & honor.

STEPHANI BALVZII
NOTÆ
AD CAPITVLARIA REGVM FRANCORVM.

Pag. 5. CHILDEBERTI CONSTITVTIO] Conſtitutionem iſtam contulimus cum codice Corbeienſi ex quo Sirmondus edidit. Reddidimus autem illi aliquot lineas quas ille ea, ut opinor, de cauſa omiſerat quia nullum bonum ſenſum facere poſſunt. Nos tamen ea reponere volumus, ut etiam iſtis miſeris reliquiis frui poſſint iſtarum rerum ſtudioſi. Ab his itaque vocibus *noſtrum eſt pertractandum* uſque ad aſteriſcum non extant in editione Sirmondi.

Pag. 8. BANSATRICES] Ita omnino vetus codex. Lalandeus tamen, qui ſupplementa Conciliorum Galliæ nuper edidit, repoſuit *danſatrices*, ſed abſque vetuſti codicis auctoritate.

PERSONA EST] Poſt hæc verba nihil aliud ex conſtitutione iſta Childeberti reperitur in libro Corbeienſi, ut pridem monuit Sirmondus. Lalandeus tamen hæc addit: *diſtricta incluſione digna. Sicut hi autem in pœnitentiam redigendi, ut qui ſalubria & à mortis periculo revocantia audire verba contemnunt, cruciatus ſaltem corporis eos ad deſideratam mentis valeat reducere ſanitatem.* Sed unde iſta acceperit, non indicat. Itaque nos, qui nihil in his Principum noſtrorum conſtitutionibus inſerere volumus abſque certa auctoritate, ab his abſtinuimus.

Pag. 7. CONSTITVTIO CHLOTHARII] In edenda conſtitutione iſta uſi ſumus iiſdem codicibus quibus uſum quoque fuiſſe Sirmondum conſtat, Corbeienſi nimirum & Corbionenſi.

OMNIVM POPVLOR.] Vox *omnium* excidit haud dubiè in editione Sirmondi. Extat enim in utroque exemplari.

FORMA] Ita Corbionenſis. Alius habet *norma*.

c. 3. SENTENTIAM EXCIPIAT] Corbionenſis legit, *ſententiam vomeretur excipiat*. Fortè legendum, *ſententiam quam meretur excipiat*.

c. 7. SVOGESTIONES] In libro Corbeienſi legitur *ſuggeſſienis*, in alio *ſuggeſcienis*. Dubium autem non eſt quin legendum ſit *ſuggeſtiones*. Apud Marculfum lib. 1. cap. 34. in codice regio legitur *ſuggeſtionem*. pro quo Pithœanus habet *ſuggeſcionis*. Frotarius Tullenſis Epiſcopus epiſt. 14. *Imperator ſuggeſſione mea quandam villam baſilica ſancti Apri reddidit*. Appendix libri ſacramentorum in editione Hugonis Menardi pag. 284. *Retine ſtatum quem huc uſque paterna ſuggeſtione tenuiſti*. Sed heic legendum eſt *ſucceſſione*, ut habetur in veteri codice Remenſis Eccleſiæ MS. Eòque modo legi debere admonuit etiam idem Menardus in Notis ad hunc locum.

HABEANT STABILEM] Corbion. *maneant ſtabili*. Immo in Corbeienſi ita primo ſcrip- Pag. 8. c. 9.
tum fuit, *maneant ſtabilẽ firmetatem*. Poſtea verò poſita ſupra lineam emendatione, ſuper litera *m* ſcripta eſt litera *b*, ſuper litera verò *n* litera *b*. Et ſic vox *maneant* facilè converſa eſt in vocem *habeant*.

DECIMAS PORCORVM] Vide Capitulare Karoli M. de villis ſuis cap. 36. pag. 336. c. 11.

AVT GERMANI NOSTRI] Hæc non habentur in codice Corbionenſi.

IVDICVM] Vox iſta non habetur in eodem Pag. 10.
libro Corbionenſi. Et ſanè non videtur eſſe neceſſaria. Nam cùm conſtitutio ſit generalis, ad omnes generaliter pertinet, non verò ad ſolos judices. Ferri tamen poteſt hæc lectio propter ſequentia.

NEC QVICQVAM] Iſta & quæ deinceps ſequuntur non extant in libro Corbionenſi.

SEXVS] Neſcio quid heic ſibi velit hæc vox. Fortè legendum *ſecus*. Verùm nec hac quoque ratione ſanabitur hic locus; niſi ſi ita ſuppleamus: *vel ſecus quàm quarundam gentium populus &c.*

IVXTA ANTIQVI] In codice Corbeienſi legitur, *juſta antiquae juris conſtitutionẽ*. Certum eſt autem frequenter in veteribus libris ſcriptum inveniri *juſta* pro *juxta*. Poſſent innumera hujus rei exempla proferri. Sufficiet unicum ex titulo XXXIV. Capitulorum Karoli Calvi cap. 1. pag. 155. ubi legitur *juſta Dei permiſſione*, non ſolùm in editione Sirmondi, ſed etiam in antiquiſſimo codice Divionenſi. pro quo rectiùs legitur in libro ſancti Vincentij Metenſis, *juxta Dei permiſſionem*. Contrà in Extravagantibus Ioannis XXII. tit. IX. ſcriptum eſt in duobus locis *juxta*, cùm ſcribi debuiſſet *juſta*. quæ vox eſt Gallica, ut etiam obſervat auctor gloſſæ. atque ita in duobus his locis ſcriptum eſt in veteri codice MS. bibliothecæ regiæ.

ROSSONTENSI] Roſſontum, quod huic Pag. 14.
pago nomen dedit, vir clariſſ. Hadrianus Valeſius eſſe putat locum ad Axonæ fluminis ripas poſitum inter Auguſtam Sueſſionum & vicum ad Axonam, hodieque Roſſontum Longum cognominatum, *Roſſon le Long*. Roſontivillæ in pago Morvienſi mentio eſt in diplomate Karoli Calvi

Tom. I. pro monaſterio Cellenſi, ut Sirmondus obſervat ad titulum xiv. Capitulorum ejuſdem Principis pag. 772.

Pag. 15. Pactvs pro tenore] Hujus pacti duo antiquiſſima exemplaria habuimus, unum ex bibliotheca ſancti Remigij Remenſis, alterum qui fuit Ioannis Tilij, utrumque valde deformatum. Habemus præterea leges antiquas ex editione ejuſdem Tilij, ubi Franciſcus Pithœus adnotavit in margine variantes lectiones ex codicibus antiquis. In uno verò eorum exemplarium quæ Pithœus commemorat, hic fuit titulus: *Pactum Childeberti Regis pro tenore pacis.* Certè Bignonius in Notis ad decretionem Chlotharij pag. 859. putat hoc pactum eſſe partem conſtitutionis Clotarij, quòd ille in cap. 17. ſuæ decretionis reſpicere omnino videatur ad hunc locum.

Vt qvia mvltor.] Antiqua exemplaria & omnes editiones habent, *Et quia.* Vnus Pithœus habet, *Vt quia.* deinde, *malorum inſania convaluerat.*

Pag. 16. c. 6. Mala sorte pris.] Pithœus, *& forte ſua prinderit.*

Pag. 17. Decretio Childeb.] Sex omnino edicti hujus exemplaria habuimus, duo è bibliotheca regia, tertium è Tiliana, quartum ex veteri libro Eccleſiæ Bellovacenſis, quintum ex monaſterio ſancti Remigij Remenſis, ſextum qui olim huc venit ex urbe Lingonenſi.

Ibid. c. 1. Antonaco] Ita omnes veteres libri, etiam ij quos Bignonius vidit. atque ita edidit Ioannes Tilius. Malè ergo Lindenbrogius, qui *Attiniaco* repoſuit. Quid autem ſit Antonacum, docent Notæ Bignonij ad hunc locum. Vide Hadrianum Valeſium in verbo *Antunnacum.*

Ibid. c. 2. Nvllvs de crinosis] In codice Tiliano legitur: *Inſequente hoc convenit unà cum leodis noſtris de criminoſis, ut nullus inceſtum.* In Remenſi: *Hoc convenit unà cum leodis noſtros decrevimus ut nullus incertum.* In Bellovacenſi: *In ſequenti hoc convenit unà cum leodis noſtros de crinoſis ut nullus incertum.* In uno regio & in Lingonenſi: *In ſequenti hoc unà cum leodes noſtris convenit ut nullus inceſtum.* In alio regio: *In ſequenti hoc convenit unà cum leodos noſtros decrevimus ut nullus inceſtum.* In titulo vii. legis Bajuvariorum cap. v. in codice ſancti Vincentij Metenſis legitur, *virgini libidinoſe criminis de capite extraxerit.* pro quo editiones & ceteri libri MSS. habent *crines.*

Qvæ inc. esse videntvr] Hanc clauſulam habent omnia vetera exemplaria, regio uno & Lingonenſi exceptis.

Et omnes res] Antea legebatur, *& omnes facultates ſua legitimis parentibus perveniant.* Nos ſecuti conſenſum veterum codicum mutavimus.

Ibid. c. 3. Treiecto] Ita omnes veteres libri. Et ſanè ævo antiquorum Regum noſtrorum non aliter ſcribebant.

Qvam male intertiavit] Ita omnia vetera exemplaria, uno regio excepto, in quo legitur *rem interiatam amittat.* quam lectionem habet etiam codex Lingonenſis.

Pag. 18. c. 4. Adomodvm] pro *amodo.* Sed ita habent veteres libri. Vulgatus ſcribendi mos per illas tempeſtates. Ludovicus Pius in epiſtola ad Sicharium Archiepiſcopum Burdegalenſem pag. 559. *Qui in hoc negotio noſtra admodum juſſioni parere neglexerit.* Appendix Marculfi cap. 24. *ita & admodum memoratus ille.* Formulæ Sirmondicæ cap. 28. *ita & admodum liceat inantea ipſas res quietè tenere & poſſidere.* Et alibi ſæpe. Tom. I.

Vnde imp. vic. adcr.] Hanc clauſulam habent omnia vetera exemplaria, præter Lingonenſe & unum regium.

Solatio collecto] id eſt, auxilio, adjutorio. Vnde in uno codice regio & in Lingonenſi legitur *cum turba collecta.* Formulæ Sirmondicæ cap. 23. *mihi. praſtes ſolatium vel adjutorium.* Capitula addita ad legem Alamannor. cap. 42. *Et qui in ejus ſolatium ambulat.* Karolus M. in capitulari anni dcccvii. cap. 5. *Si partibus Hiſpaniæ ſive Avaratia ſolatium fuerit neceſſe prebendi.* Gregorius Turon. lib. 7. c. 29. *poſtpoſitis viris qui ad ſolatium ejus venire debuerant.* Annales Bertiniani ad an. dccclxxiii. *pro Dei ſervitio & juſtitia S. Petri ſeu ſolatio Eccleſiæ.*

De homicidiis] Caput iſtud deſcriptum eſt in libro vii. Capitular. cap. 256. ſed murilum. Ibid. c. 5.

Morire] Antea legebatur *mori.* quod idem eſt. Verùm conſenſus veterum exemplarium effecit ut hanc mutationem induceremus.

Sine lege invol.] In ſuperioribus editionibus, in uno exemplari regio & in Lingonenſi, tum etiam in libro ſeptimo Capitularium legitur: *quomodo contra legem furtum perpetravit, ſecundùm legem moriatur.* Cetera verò exemplaria lectionem præferunt quam nos heic poſuimus. Ibid. c. 7.

In loco] Tilius ita edidit. Et omnino ſic ſcriptum eſt in omnibus veteribus libris; eaque lectio ſola bona eſt. Malè ergo Lindenbrogius, qui *in collo* edidit. Pag. 19. c. 8.

Si salicvs] Antea legebatur, *ſi francus,* eodem ſenſu. Verùm nos maluimus ſequi auctoritatem veterum exemplarium, quæ, nullo excepto, habent prout à nobis editum eſt. Pag. 20. c. 14.

Asclipiodvs recogn.] Hæc addita ſunt ex duobus antiquis exemplaribus, uno regio, altero Tiliano. Fortaſſis eſt Aſclipiodotus Patricius, vir magnæ tum auctoritatis in Gallia, ad quem extant aliquot epiſtolæ ſancti Gregorij.

Caput iſtud deeſt in omnibus antiquis codicibus quos nos vidimus. Habetur tamen in editione Tiliana & in ceteris quæ ex ea emanarunt. Ibid. c. 15.

Anno xi.] In uno exemplari regio & in Lingonenſi legitur *anno xxi.* in Tiliano *anno xxii.* in altero regio *anno xxv.*

Decretio chloth.] Hujus conſtitutionis duo manuſcripta exemplaria habuimus, unum ex bibliotheca Tiliana, alterum ex monaſterio ſancti Remigij Remenſis. Pag. 19.

Mvltando] Ita codex S. Remigij. Tilianus, *militando.* quo modo Tilius edidit. In editione Lindenbrogij legitur *multandus.* Ibid. c. 2.

Plebivm] Ita omnes libri veteres & editiones. Pag. 20. c. 8.

Fredvm et faidvm] Hæc eſt lectio codicis Remenſis. In Tiliano legitur, *fredum &* Ibid. c. 9.

Tom. I. *fœdum.* quod idem eſt. Tilius & poſt eum alij habent *inter fredum & fredum.*

Pag. 22. c. 17. Pacis tenore] Nota marginalis in libro Pithœi, *pro pacis tenore.* Refertur autem hic locus ad pactum quod editum eſt ſuprà pag. 15.

In fine iſtius conſtitutionis Pithœus hæc addidit in libro ſuo. *Si quis alterum pieto excuſſerit malb. vuiſtriteo ſunt denar. c x x. qui faciunt ſol. i i i. cul. jud. excep. cap. in loco reſtituat.* Vide caput 72. legis Salicæ pag. 324.

Pag. 24. c. 23. Cellarinsis] id eſt, tributum quod exinde debetur fiſco. Celerenſe vocat auctor vitæ S. Deſiderij Epiſcopi Cadurcenſis cap. 16. *Nam & celerenſe de fiſco ex pago Cadurcino impetravit.* Sic enim legitur in vetuſtiſſimo codice MS. monaſterij Moyſſiacenſis, cùm in editionibus malè legatur *caderenſe.*

Pag. 29. Lex ripvariorvm] Legem iſtam emendavimus ope quatuor veterum codicum; quorum unus extat in bibliotheca regia, alter in monaſterio ſancti Galli apud Helvetios; tertius fuit monaſterij Corbionenſis, quartus ſancti Vincentij Metenſis.

Ripvariorvm] In veteribus libris vulgò legitur *Ripuariorum*, non ſolùm in titulo, ſed etiam in textu legis. Interdum tamen legitur *Ripuarij.* Sunt autem Ripuarij, ut quidam exiſtimant, populi Franci qui inter Rhenum, Scaldim, & Moſam remanſerunt. Hadrianus Valeſius putat pagum Ripuarienſem inter Rhenum, Ruram, & Moſam flumina jacuiſſe. Illud veriſſimum quod ait idem Valeſius, multò facilius eſſe ſcire ac dicere qui non fuerint Ripuarij quàm qui fuerint.

Ibid. tit. 5. c. 3. Ita vt vid. possit] Secuti heic ſumus editionem Tilij & Lindenbrogij; quam confirmant etiam codices Sangallenſis & Metenſis. In libro quo Heroldus uſus eſt legebatur, *ita ut videre non poſſit.* Sed ipſe admonuit in margine legendum eſſe *videri poſſit.* In Corbionenſi ſcriptum eſt, *& videre non poterat.*

Pag. 30. c. 9. Hominem regivm] id eſt, hominem qui Regi ſervitium debet, ſive liber ſit, ſive ſervus.

Ibid. c. 10. Hominem ecclesiastic.] id eſt, ſervum aut libertum ex familia Eccleſiæ, qui operas ſuas pendebat Eccleſiæ, ut interpretatur Vadianus to. 3. rer. Alaman. pag. 75.

Pag. 31. tit. 11. c. 3. Per vim] Alibi *per virtutem*: ut in titulo legis Salicæ, & alibi ſæpè.

Ibid. tit. 12. c. 1. Partvrire] Corbion. *parere.*

Si negaverit] Editio Tiliana, *ſi negare voluerit.*

Ibid. tit. 15. Cvm ramo] Ita omnes editiones & omnes libri, uno excepto Metenſi, qui *rama* habet. Retinere etiamnum Lemovices videntur hanc vocem. Congeriem enim ramorum vocant ramam & ramadam.

Mordridvs] Morchidum dicit Rhabanus in epiſtola ad Heribaldum cap. 20. Sed in veteri codice MS. S. Germani de pratis, ubi caput iſtud Rhabani refertur, legitur *morthidum.* Vide Notas ad Reginonem pag. 586. Mordritum autem ait Sibrandus Siccama in Notis ad antiquas Friſionum leges pag. 126. non eſſe ſimplex homicidium, ſed clandeſtinam & violentam hominis interceptionem & cadaveris occultationem; eámque ad rem probandam utitur hoc capite legis Ripuariorum & titulo v. legis Longobardorum de morth. Tom. I.

Pvteo] Codex Corbion. *pucio.* Occitani *puch* dicunt pro puteo, Lemovices *pouch.*

Extra solvm] Corbion. *extra conſilium.* Ibid. tit. 16.

Et it. e. ad sol. n. p. red.] Metenſis, *& eum ad ſolum iterum non poteſt reducere.*

Delatvram] Multùm variant veteres libri in hac voce, tam in hac lege quàm in aliis. Ibid. tit. 17. c. 1. Plerique conſtanter habent *delaturam*, alij *dilaturam.* Vtrumque bonum eſt.

Amissarivm] Et heic quoque variant antiqui codices. Pag. 32. tit. 18. c. 1. Nonnulli enim *amaſſarium* habent ſcriptum, alij *amiſſarium.*

Scrovas] Ita editio Baſileenſis, cui conſentiunt codices S. Galli, Metenſis, & Corbionenſis. De regio nihil dicere poſſumus, quòd priores tituli legis Ripuariorum in illo non habeantur. Varia lectio in margine libri Pithœani, *ſcruvas.* Tilius & Lindeobrogius, *ſcrofas.*

Fvratvs fverit] Corbion. *furaverit.*

Omni fvrto] Corbion. *omne texacam.* Atque ita ferme ſemper *texacam* aut *texagam* habet ubi alij legunt *furtum.*

Per semetipsvm] Metenſis, *pro ſemetipſo.* Ibid. c. 2.

Domini ivrent] Corbion. *dominus juret.*

Vsqve ternos] Ita Heroldus, quo etiam modo legitur in exemplari Corbionenſi & in Sangallenſi. Ibid tit. 19. Metenſis habet *uſque dum ternos.* Tilius & Lindenbrogius *uſque ad ternos.*

Hoc servo fecerit] Corbion. *ſervo oſſo fregerit.* Ibid. tit. 20. c. 2. Sic in titulo ſequenti habet etiam *oſſo* pro *os.* Atque ita ferè ſemper legitur in illo codice.

Id est qvat. den.] Hæc deſunt in libro monaſterij Corbionenſis. Pag. 33. tit. 23.

Avt cvm s. ivr.] Ita editio Baſileenſis. Ibid. tit. 27. Sic etiam omnes veteres libri, itémque editio Tiliana. Lindenbrogius habet: *Aut ſi negaverit, cum ſex juret.*

Interpellatvs fverit] Poſt iſta ſequitur in codice Metenſi: *quòd incendium perpetrarit, ſi ſervus &c.* Ibid. tit. 30. c. 1.

Pro eo interrogatvs] Repræſentavimus heic editionem Tilij & Lindenbrogij. Heroldus habet: *in judicio rogatus, interrogatus reſpondeat, & ſtet, ac ſine tangano.* Codex Sangallenſis: *in judicio pro eo reſpondeat, interrogatus reſpondeat, & ſine.* Corbion. *reſpondeat ad interrogationis ſtabat, liceat ei ſine tangano loquere, & dicat*: Metenſis: *in judicio interrogatus pro eo reſpondeat, & ſine tangano loquatur & dicat.*

Ignem] Corbion. *igneum.* itémque paulò pòſt.

In obseqvio] Metenſ. & Corbion. *obſequium.* Pag. 34. tit. 31. c. 1. quod idem eſt. Nam antiqui librarij frequenter ponebant literam *u* pro litera *o.* Deinde qui emendabat, pro captu ingenij eam mutabat in *o*, aut lineam ſuperponebat per ſuam

Tom. I. pro monaſterio Cellenſi, ut Sirmondus obſervat ad titulum XIV. Capitulorum ejuſdem Principis pag. 772.

Pag. 15. PACTVS PRO TENORE] Hujus pacti duo antiquiſſima exemplaria habuimus, unum ex bibliotheca ſancti Remigij Remenſis, alterum qui fuit Ioannis Tilij, utrumque valde deformatum. Habemus præterea leges antiquas ex editione ejoſdem Tilij, ubi Franciſcus Pithœus adnotavit in margine variantes lectiones ex codicibus antiquis. In uno verò eorum exemplarium quæ Pithœus commemorat, hic fuit titulus: *Pactum Childeberti Regis pro tenore pacis.* Certè Bignonius in Notis ad decretionem Chlotharij pag. 859. putat hoc pactum eſſe partem conſtitutionis Clotarij, quòd ille in cap. 17. ſuæ decretionis reſpicere omnino videatur ad hunc locum.

VT QVIA MVLTOR.] Antiqua exemplaria & omnes editiones habent, *Et quia.* Vnus Pithœus habet, *Vt quia.* deinde, *malorum inſania convaluerat.*

Pag. 16. c. 6. MALA SORTE PRIS.] Pithœus, *& forte una priuderit.*

Pag. 17. DECRETIO CHILDEB.] Sex omnino edicti hujus exemplaria habuimus, duo è bibliotheca regia, tertium è Tiliana, quartum ex veteri libro Eccleſiæ Bellovacenſis, quintum ex monaſterio ſancti Remigij Remenſis, ſextum qui olim huc venit ex urbe Lingonenſi.

Ibid. c. 1. ANTONACO] Ita omnes veteres libri, etiam ij quos Bignonius vidit. atque ita edidit Ioannes Tilius. Malè ergo Lindenbrogius, qui *Antinaco* repoſuit. Quid autem ſit Antonacum, docent Notæ Bignonij ad hunc locum. Vide Hadrianum Valeſium in verbo *Antunnacum.*

Ibid. c. 2. NVLLVS DE CRINOSIS] In codice Tiliano legitur: *Inſequente hoc convenit unà cum leodis noſtris de criminoſis, ut nullus inceſtum.* In Remenſi: *Hoc convenit unà cum leodis noſtros decrevimus ut nullus incertum.* In Bellovacenſi: *In ſequenti hoc convenit unà cum leodis noſtros de crinoſis ut nullus incertum.* In uno regio & in Lingonenſi: *In ſequenti hoc unà cum leodes noſtris convenit ut nullus inceſtum.* In alio regio: *In ſequenti hoc convenit unà cum leodos noſtros decrevimus ut nullus inceſtum.* In titulo VII. legis Bajuvariorum cap. v. in codice ſancti Vincentij Metenſis legitur, *virgini libidinoſe criminis de capite extraxerit.* pro quo editiones & ceteri libri MSS. habent *crines.*

QVÆ INC. ESSE VIDENTVR] Hanc clauſulam habent omnia vetera exemplaria, regio uno & Lingonenſi exceptis.

ET OMNES RES] Antea legebatur, *& omnes facultates ſua legitimis parentibus perveniant.* Nos ſecuti conſenſum veterum codicum mutavimus.

Ibid. c. 3. TRIECTO] Ita omnes veteres libri. Et ſanè ævo antiquorum Regum noſtrorum non aliter ſcribebant.

QVAM MALE INTERTIAVIT] Ita omnia vetera exemplaria, uno regio excepto, in quo legitur *rem interriatam amittat.* quam lectionem habet etiam codex Lingonenſis.

Pag. 18. c. 4. AMODOVM] pro *amodo.* Sed ita habent veteres libri. Vulgatus ſcribendi mos per illas tempeſtates. Ludovicus Pius in epiſtola ad Sicharium Archiepiſcopum Burdegalenſem pag. 559. *Qui in hoc negotio noſtra admodum juſſioni parere neglexerit.* Appendix Marculfi cap. 24. *ita & admodum memoratus ille.* Formulæ Sirmondicæ cap. 28. *ita & admodum liceat inantea ipſas res quietò tenere & poſſidere.* Et alibi ſæpe. Tom. I.

VNDE IMP. VIC. ACCR.] Hanc clauſulam habent omnia vetera exemplaria, præter Lingonenſe & unum regium.

SOLATIO COLLECTO] id eſt, auxilio, adjutorio. Vnde in uno codice regio & in Lingonenſi legitur *cum turba collecta.* Formulæ Sirmondicæ cap. 23. *mihi præſtes ſolatium vel adjutorium.* Capitula addita ad legem Alamannor. cap. 42. *Et qui in ejus ſolatium ambulat.* Karolus M. in capitulari anni DCCCVII. cap. 5. *Si partibus Hiſpaniæ ſive Avaratiæ ſolatium fuerit neceſſe præbendi.* Gregorius Turon. lib. 7. c. 29. *poſtpoſitis viris qui ad ſolatium ejus venire debuerant.* Annales Bertiniani ad an. DCCCLXXIII. *pro Dei ſervitio & juſtitia S. Petri ſeu ſolatio Eccleſiæ.*

DE HOMICIDIIS] Caput iſtud deſcriptum eſt in libro VII. Capitular. cap. 256. ſed mutilum. Ibid. c. 5.

MORIRE] Antea legebatur *mori.* quod idem eſt. Verùm conſenſus veterum exemplarium effecit ut hanc mutationem induceremus.

SINE LEGE INVOL.] In ſuperioribus editionibus, in uno exemplari regio & in Lingonenſi, tum etiam in libro ſeptimo Capitularium legitur: *quomodo contra legem furtum perpetravit, ſecundùm legem moriatur.* Cetera verò exemplaria lectionem præferunt quam nos heic poſuimus. Ibid. c. 7.

IN LOCO] Tilius ita edidit. Et omnino ſic ſcriptum eſt in omnibus veteribus libris; eaque lectio ſola bona eſt. Malè ergo Lindenbrogius, qui *in collo* edidit. Pag 19. c. 8.

SI SALICVS] Antea legebatur, *ſi francus.* eodem ſenſu. Verùm nos maluimus ſequi auctoritatem veterum exemplarium, quæ, nullo excepto, habent prout à nobis editum eſt. Pag 20. c. 14.

ASCLIPIODOTVS RECOGN.] Hæc addita ſunt ex duobus antiquis exemplaribus, uno regio, altero Tiliano. Fortaſſis eſt Aſclipiodotus Patricius, vir magnæ tum auctoritatis in Gallia, ad quem extant aliquot epiſtolæ ſancti Gregorij.

Caput iſtud deeſt in omnibus antiquis codicibus quos nos vidimus. Habetur tamen in editione Tiliana & in ceteris quæ ex ea emanarunt. Ibid. c. 15.

ANNO XX.] In uno exemplari regio & in Lingonenſi legitur *anno XXI.* in Tiliano *anno XXII.* in altero regio *anno XXV.*

DECRETIO CHLOTH.] Hujus conſtitutionis duo manuſcripta exemplaria habuimus, unum ex bibliotheca Tiliana, alterum ex monaſterio ſancti Remigij Remenſis. Pag. 19.

MVLTANDO] Ita codex S. Remigij. Tilianus, *militando.* quo modo Tilius edidit. In editione Lindenbrogij legitur *multandus.* Ibid. c. 2.

PLEBIVM] Ita omnes libri veteres & editiones. Pag. 20. c. 8.

FREDVM ET FAIDVM] Hæc eſt lectio codicis Remenſis. In Tiliano legitur, *fredum &* Ibid. c. 9.

Tom. I. *fædum.* quod idem eſt. Tilius & poſt eum alij habent *inser fredum & fredum.*

Pag. 22. c. 17. Pacis tenore] Nota marginalis in libro Pithœi, *pre pacis tenore.* Refertur autem hic locus ad pactum quod editum eſt ſuprà pag. 15.

In fine iſtius conſtitutionis Pithœus hæc addidit in libro ſuo. *Si quis alterum pitto excuſſeris malb. vniſtritto ſunt denar. cxx. qui faciunt ſol. III. cul. jud. excep. cap. in loco reſtituat.* Vide caput 72. legis Salicæ pag. 324.

Pag. 24. c. 23. Cellarinsis] id eſt, tributum qood exinde debetur fiſco. Celerenſe vocat auctor vitæ S. Deſiderij Epiſcopi Cadurcenſis cap. 16. *Nam & celerenſe de fiſco ex pago Cadurcino impetravit.* Sic enim legitur in vetuſtiſſimo codice MS. monaſterij Moyſſiacenſis, cùm in editionibus malè legatur *caderenſe.*

Pag. 29. Lex ripvariorvm] Legem iſtam emendavimus ope quatuor veterum codicum; quorum unus extat in bibliotheca regia, alter in monaſterio ſancti Galli apud Helvetios; tertius fuit monaſterij Corbionenſis, quartus ſancti Vincentij Metenſis.

Ripvariorvm] In veteribus libris vulgò legitur *Ripuariorum*, non ſolùm in titulo, ſed etiam in textu legis. Interdum tamen legitur *Ripuary*. Sunt autem Ripuatij, ut quidam exiſtimant, populi Franci qui inter Rhenum, Scaldim, & Moſam remanſerunt. Hadrianus Valeſius putat pagum Ripuarienſem inter Rhenum, Ruram, & Moſam flumina jacuiſſe. Illud veriſſimum quod ait idem Valeſius, multò facilius eſſe ſcire ac dicere qui non fuerint Ripuarij quàm qui fuerint.

Ibid. tit. 5. c. 3. Ita vt vid. possit] Secuti heic ſumus editionem Tilij & Lindenbrogij; quam confirmant etiam codices Sangallenſis & Metenſis. In libro quo Heroldus uſus eſt legebatur, *ita ut videre non poſſit.* Sed ipſe admonuit in margine legendum eſſe *videri poſſit.* In Corbionenſi ſcriptum eſt, *& videre non poterat.*

Pag. 30. c. 9. Hominem regivm] id eſt, hominem qui Regi ſervitium debet, ſive liber ſit, ſive ſervus.

Ibid. c. 10. Hominem ecclesiastic.] id eſt, ſervum aut libertum ex familia Eccleſiæ, qui operas ſuas pendebat Eccleſiæ, ut interpretatur Vadianus to. 3. rer. Alaman. pag. 75.

Pag. 31. tit. 11. c. 3. Per vim] Alibi *per virtutem*; ut in titulo legis Salicæ, & alibi ſæpè.

Ibid. tit. 12. c. 1. Partvrire] Corbion. *parere.*

Si negaverit] Editio Tiliana, *ſi negare voluerit.*

Ibid. tit. 15. Cvm ramo] Ita omnes editiones & omnes libri, uno excepto Metenſi, qui *rama* habet. Retinere etiamnum Lemovices videntur hanc vocem. Congeriem enim ramorum vocant ramam & ramadam.

Morori ovs] Morchidum dicit Rhabanus in epiſtola ad Heribaldum cap. 20. Sed in veteri codice MS. S. Germani de pratis, ubi caput iſtud Rhabani refertur, legitur *morthidum.* Vide Notas ad Reginonem pag. 586. Mordritum autem ait Sibrandus Siccama in Notis ad antiquas Friſionum leges pag. 126. non eſſe ſimplex homicidium, ſed clandeſtinam & violentam hominis interceptionem & cadaveris occultationem; eámque ad rem probandam utitur hoc capite legis Ripuariorum & titulo v. legis Longobardorum de morth. Tom. I.

Pvteo] Codex Corbion. *pucio.* Occitani *puch* dicunt pro puteo, Lemovices *pouch.*

Extra solvm] Corbion. *extra conſilium.* Ibid. tit. 16.

Et it. e. ad sol. n. p. reo.] Metenſis, *& enm ad ſolum iterum non poteſt reducere.*

Delatvram] Multùm variant veteres libri in hac voce, tam in hac lege quàm in aliis. Plerique conſtanter habent *delaturam*, alij *dilaturam.* Vtrumque bonum eſt. Ibid. tit. 17. c. 1.

Amissarivm] Et heic quoque variant antiqui codices. Nonnulli enim *amaſſarium* babent ſcriptum, alij *amiſſurium.* Pag. 32. tit. 18. c. 1.

Serovas] Ita editio Baſileenſis. cui conſentiunt codices S. Galli, Metenſis, & Corbionenſis. De regio nihil dicere poſſumus, quòd priores tituli legis Ripuariorum in illo non habeantur. Varia lectio in margine libri Pithœani, *ſeruvas.* Tilius & Lindenbrogius, *ſcroſas.*

Fvratvs fverit] Corbion. *furaverit.*

Omni fvrto] Corbion. *omne texacam.* Atque ita ferme ſemper *texacam* aut *texugam* habet ubi alij legunt *furtum.*

Per semetipsvm] Metenſis, *pro ſemetipſo.* Ibid. c. 2.

Domini ivrent] Corbion. *dominus juret.*

Vsqve ternos] Ita Heroldus. quo etiam modo legitur in exemplari Corbionenſi & in Sangallenſi. Metenſis habet *uſque dum ternos.* Tilius & Lindenbrogius *uſque ad ternos.* Ibid tit. 19.

Hoc servo fecerit] Corbion. *ſervo oſſo fregerit.* Sic in titulo ſequenti habet etiam *oſſo* pro *os.* Atque ita ferè ſemper legitur in illo codice. Ibid. tit. 20. c. 2.

Id est qvat. oen.] Hæc deſunt in libro monaſterij Corbionenſis. Pag. 33. tit. 23.

Avt cvm s. ivr.] Ita editio Baſileenſis. Sic etiam omnes veteres libri, itémque editio Tiliana. Lindenbrogius habet: *Aut ſi negaverit, cum ſex juret.* Ibid. tit. 27.

Interpellatvs fverit] Poſt iſta ſequitur in codice Metenſi: *quòd incendium perpetrarit, ſi ſervus &c.* Ibid. tit. 30. c. 1.

Pro eo interrogatvs] Repræſentavimus heic editionem Tilij & Lindenbrogij. Heroldus habet: *in judicio rogatus, interrogatus reſpondeat, & ſtet, ac ſine tungano.* Codex Sangallenſis: *in judicio pro eo reſpondeat, interrogatus reſpondeat, & ſine.* Corbion. *reſpondeat ad interrogationis ſtubat, liceat ei ſine tangano loquere, & dicat*: Metenſis: *in judicio interrogatus pro eo reſpondeat, & ſine tangano loquatur & dicat.*

Ignem] Corbion. *igneum.* itémque paulò pòſt.

In obseqvio] Metenſ. & Corbion. *obſequium.* quod idem eſt. Nam antiqui librarij frequenter ponebant literam *u* pro litera *o.* Deinde qui emendabat, pro captu ingenij eam mutabat in *e*, aut lineam ſuperponebat per ſuam Pag. 34. tit. 31. c. 1.

Digitized by Google

TOM. I. inſcitiam. id quod certiſſimum eſt iis qui veteres libros tractant. Planum id fiet ex capite ſequenti, ubi ita ſcriptum eſt in libro Corbionenſi, *talē damnum incurrat qualē ille*. Item tit. 33. c. 1. *tertia manu quarat*. Hæc exempla ſufficiunt.

Pag. 35. tit. 32. c. 4. CVM ARMIS SVIS] Corbion. *cum arma ſua*. Infra tit. 33. cap. 1. *cum dexteras armatas & cum ſiniſtras*. in eodem codice. Sic in Capitulis Karoli Calvi pag. 270. extrema, *pro dona liberanda*. Homilia Iſidori Epiſcopi in vetuſtiſſimo codice Colbertino MS. *Nam de illa tria opera mala quod ſuperiùs ſcriptum eſt &c.*

Ibid. tit. 33. c. 1. STAPPLVM] Ita ſcribitur hoc vocabulum in libro Metenſi, in Corbionenſi & Sangallenſi *ſtappolum*, apud Lindenbrogium *ſtaplum*, in editione Tiliana *ſtaffolum*, in Baſileenſi *ſtapſpolum*. Vide infrà tit. 67. c. 5.

Ibid. c. 2. CINE VVERDVNIAM] Tiliana editio habet *civevverduniam* unico vocabulo. Lindenbrogius *cinevverduniam*. Heroldus *cina vverduniam*, diviſis vocibus. Sanè in omnibus antiquis exemplaribus iſta diviſa ſunt, uno excepto Corbionenſi, ubi ſic legitur: *ut de ciuuverduinia ſua*. Vide infrà tit. 72. cap. 3.

Ibid. tit. 34. c. 1. NOXIVS IVDICETVR] Metenſis, *noxij judicentur*. Ita etiam in Corbionenſi & in Sangallenſi. Editio Baſileenſis habet, *noxij indicentur*.

Ibid. c. 3. AVXILIVM PRÆBVERINT] Corbion. *auxiliaverint*.

Pag. 36. tit. 35 c. 3. ACCIP. SED. PRÆSVMPS.] Hæc eſt lectio omnium veterum codicum & editionis Baſileenſis. Tilius & Lindenbrogius habent, *acceperit vel ſeduxerit*. Pro eo autem quod ſtatim ſequitur *ſeu parentum &c.* apud Heroldum legitur *ſine parentum*.

Ibid. tit. 36. c. 4. FRESIONEM] Ita in codicibus Sangallenſi & Corbionenſi. Metenſis & editiones habent *Friſionem*.

BAIVVARIVM] Corbion. *Bogium*.

INTERFECERIT] Corbion. *interempſerit*.

Ibid. c. 5. SI QVIS CLERICVM] Caput iſtud ſic habet in eodem libro Corbionenſi. *Si quis Clericum ingenuum interfecerit, bis quinquagenos ſol. cul. jud. Si quis Subdiaconum &c.*

SICVT ALIVM] In codice Metenſi & in Sangallenſi legitur, *ſicut alius eccleſiaſticus vel regius libertinus*. Quo etiam modo editum eſt ab Heroldo, niſi quòd is vocem *libertinus* omiſit.

Ibid. c. 6. QVADRIN. SOL.] Corbionenſis: *ccc. ſol. cul. jud.* Reliqua vetera exemplaria & omnes editiones habent uti nos ſcripſimus. In capitulis tamen quæ Karolus M. legi Salicæ addidit anno DCCCIII. ſic legitur: *Qui Subdiaconum occiderit, trecentos ſolidos componat*. Sed ut omnibus iſtis Clericorum interfectionibus lex Bajwariorum addit centum ſolidos ſuper compoſitionem capitulorum legi Salicæ additorum. Rurſum codex Corbionenſis in capite ſequenti de compoſitione Diaconi habet, *cccc. ſol. multetur*. Vide infrà ad tit. 14. legis Alamannorum.

Ibid. c. 11. CVM DIRECTO] Ita omnes veteres libri, niſi quòd Corbionenſis habet *conderecto*, levi admodum mutatione. Tilius edidit, *pro conderecto*.

BAINBERGAS] Teſtamentum Eurardi Comitis fundatoris monaſterij Ciſonienſis in tomo XII. Spicilegij Dacheriani pag. 493. *Bruniam unam & Selmum cum beſberga & manicam unam, brimbergas duas*. Bainbergas Lindenbrogius interpretatur ocreas, id eſt, *arma crurum*, Spelmannus *munimenta tibialia*.

Caput iſtud deeſt in editione Lindenbrogij. Ibid. c. 12.
Habetur tamen in Tiliana & in Baſileenſi & in omnibus antiquis exemplaribus.

DOTEM] Corbion. *dude*.

TERTIAM PARTEM] Vide lib. 4. Capitular. cap. 9. Pag. 37. tit. 37. c. 2.

MORGANGEBA] id eſt, donum quod vir ei dederit propter nuptias, *matutinale donum* in actis conventus apud Audelaum habiti inter Guntrammum & Childebertum Reges, quòd videlicet manè ſeu tempore matutino poſt concubitum, durantibus adhoc nuptiarum ſolennibus, ſive ante nuptiale convivium, ut ait Voſſius in libro de vitiis ſermonis, ſponſæ offerebatur, ut ſcribit Benedictus Carpzovius in libro de juribus feminarum ſingularibus pag. 197. ubi addit hoc donum à nonnullis ob hoc vocari largitatem ſponſalitiam. Erat autem illud voluntarium, modò majus, modò minus, prout quiſque amore & caritate erga conjugem ferebatur. unde & morgengap eſſe gratuitam donationem reperio in lege Longobardorum lib. 2. tit. 1. cap. 8. *per gratuitam donationem, id eſt morgengap*. Occaſio poſtulat ut caput iſtud heic emendemus, quod valde deformatum eſt in editione Lindenbrogij, nonnullis videlicet vocabulis legi permixtis quæ legis ipſius non ſunt, ſed veteris cujoſdam interpretis. Reperitur ea lex in edicto Regis Rotharis tit. 89. in editione Baſilij Iohannis Herold & cap. 222. in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecæ Thuanæ, ubi ſic habetur: *Si quis ancillam ſuam propriam matrimoniare voluerit ad uxorem, ſit ei licentia. Tamen debeat eam liberam thingare, ſic liberam, quod eſt vuidibora, & legitimam facere per gairthinx. Tunc intelligatur libera & legitima uxor; & filij qui ex ea nati fuerint, legitimi heredes patri efficiantur.* quo etiam modo legitur in duobus antiquis codicibus MSS. bibliothecæ regiæ & in editione Nicolai Boherij. Lindenbrogiana ſic habet. *Si quis ancillam ſuam propriam matrimoniare voluerit ſibi ad uxorem, ſit ei licentia: tamen debeat eam liberam thingare, & ſic facere liberam, quod eſt vviderboram, & legitimam per garathinx, id eſt, per libertatis donationem, vel per gratuitam donationem, id eſt morgengab: tunc intelligatur eſſe libera & legitima uxor, & filij qui ex ea nati fuerint, legitimi heredes efficiantur.* Itaque ea verba, *id eſt, per libertatis donationem, vel per gratuitam donationem, id eſt morgengab*, ſunt, ut dixi, veteris cujuſdam interpretis, adeóque ab hoc loco ſubmovenda; præſertim cùm heic non agatur de dono dando uxori, ſed de libertate danda ancillæ propriæ quam quis ducere in matrimonium cupit. Nunc ad rerum ordinem redeo. Morgangeba igitur erat donum quod vir dabat uxori propter nuptias. Itaque nonnulli, dum nimis bene præſumerent de bona indole & blanditiis uxorum ſuarum, quarum aliquam particulam prægustaverant, incenſi earum amore, profuſam ac diſſolutam liberalitatem in eas exercebant; quorum intemperantiam lege

Digitized by Google

Tom. I. lege lata compeſcuit Rex Longobardorum Liutprandus anno quinto regni ſui, qua vetuit ne quis in morgincap oxori tribueret ſupra quartam partem bonorum ſuorum. Lib. 2. leg. Longobardor. tit. 4. cap. 1. *Morgincap nolumus ut ampliùs ſit niſi quarta pars de ejus ſubſtantia qui ipſam morgincap facit. Si quidem minus voluerit dare de rebus ſuis quàm ipſa quarta portio ſit, habeat in omnibus licentiam dandi quantum voluerit. Nam ſuper ipſam quartam portionem dare nullatenus poſſit.* Hinc Papias ait in ſuo vocabulario: *Morgincap, id eſt, quarta pars in lege Longobardorum.* Et in Chartulario monaſterij Caſaurienſis ſæpe morgincap dicitur eſſe quarta pars bonorum mariti, uxori data propter nuptias. *Ego Aduini, filius quondam Cancelli, per conſenſum ipſius genitoris mei do tibi Radeperga dilecta conjugi mea, filia quondam Rodecauri, quando te in conjugio ſociavi, morgincap, hoc eſt, quartam portionem de omnibus rebus ſubſtantia mea.* Et paulò pòſt: *Ego Roſcari, filius Palambi, do tibi Manperga dilecta conjugi mea, filia quondam Luponi, quando te in conjugio ſociavi, morgincap, hoc eſt, quartam portionem de omnibus rebus ſubſtantia mea.* Item: *Ego Acʒo filius quondam Iohannis trado atque concedo per ſcriptum morgincap tibi dilecta conjugi mea Inga filia quondam Iohannis omnem quartam portionem meam de cunctis rebus proprietatis & ſubſtantia mea.* Alias tres ejuſdem argumenti chartas ex eodem Chartulario edidit Auguſtus Gallandius in tractatu de franco-alodio pag. 323. Sed inſigne in primis viſum eſt exemplum donationis quam Folradus filius Eripetti fecit Helegrinæ ſponſæ ſuæ, editum quidem ab eodem Gallandio, ſed mutilum ac valde mendoſum; ideóque operæ pretium fortaſſis fuerit illud à nobis rurſum vulgari unà cum charta donationis quam Miczæ conjugi ſuæ conſtituit Ioannes filius Dominici. Diem quo donatio iſta fiebat, id eſt, diem quæ ſequebatur poſt noctem nuptialem, diem vocabant vototum. Charta ejuſdem Ioannis: *ut alia die poſt noctem nuptialem, qui eſt dies votorum noſtrorum &c.* Charta inveſtituræ de Monactiano & ceteris rebus proprietatis Gundi viduæ, quæ (uti pluribus dictum eſt in Notis ad Agobardum pag. 136.) poſt ſuſceptum habitum religionis nupſerat: *tertiam portionem de omnibus rebus ſuis qua ei in die votorum vir ſuus dederat.* Et infrà: *quicquid ipſo die à viro Iuſtone à præſenti die in dote acceperat in die voteram.* Liutprandus Rex anno XVI. cap. VIII. & lib. 2. leg. Longobardor. tit. 4. cap. 3. *Nulli ſit licentia conjugi ſua de rebus ſuis amplius dare per qualemcunque ingenium niſi quod ei in die votorum in mitphio & morgincap dederit.* Sanctus Ambroſius ſermone 80. *Solent autem homines, ſicut mos eſt, in votis ſuis, hoc eſt, nuptiis, præcipuè ſaltare vel canere.* Vide Dionyſij Petavij Notas ad Iuliani Miſopogonem pag. 307.

Pag. 37. tit. 37. c. 3. CONSUMPSERINT, NIH. R.] Tilius & Lindenbrogius ediderunt, *conſumpſerint aliquid, nihil requirat.* Sed vox *aliquid* deeſt in omnibus antiquis exemplaribus & in editione Baſileenſi. Poſtea in Metenſi ſcriptum eſt, *nihil requiratur.*

Ibid tit 38. AD REGEM] Ita omnes veteres libri & editio Baſileenſis. Tilius & Liodenbrogius habent *apud Regem.* Tom. I.

Ibid tit. 39. STRINXERIT] Corbion. *extrinxerit.* Hinc *eſtreindre.*

Pag 38. tit. 42. c. 2. FURAVERIT ALIQUID] Codex Metenſis: *Si quis de diverſis venationibus aliquid furatus fuerit & celaverit.* Sangallenſis & editiones Heroldi & Tilij: *Si quis de diverſis venationibus furatus fuerit & celaverit.* Corbionenſis: *Si quis de div. ven. furaverit & celaverit.*

Ibid tit. 43. RETORTAS] Funis genus eſt ex ramis arborum tortis. Sic dicta autem redorta vel retorta, quia rami illi torquentur ut fiant flexibiles. Vide infrà tit. 72.

CAMBORTAS] Ita codex Metenſis & editiones Tilij & Lindenbrogij. Sangallenſis & Corbionenſis habent *cambortos.* Sic etiam Heroldus.

TRAUGUM] foramen, Occitanicis & Vaſconibus *trau*, Francis *trou.*

Ibid tit. 45. IN EIUS POSSESS.] Hæc eſt lectio omnium veterum librorum & editionis Baſileenſis. Tilius & Lindenbrogius addunt, *rem in domum vel in ejus poſſeſſionem.*

Pag 39. tit. 47. c. 1. SEQUITUR] Codex Corbion. *Sequeris, & aſque tertio die à domo cujus vel in qual.* Metenſis & Sangallenſis *& tertio.* itémque Heroldus.

Ibid. c. 2. SCRUTINIUM] Corbion. *ſcludinium.*

Ibid. tit. 48. EXTRANEIS] Corbion. *ſtraneis*, eadem licentia qua *ſtrumenta* pro *inſtrumenta*, *Spania* pro *Hiſpania.*

ADHIBITIS] Metenſis, *adhibendis.*

Ibid. tit. 50. c. 2. ET FALSUM] Meten. *aut falſum teſt. dixerint.*

TRIBUS] Meten. *quatuor.* Corbion. *unuſquiſque de illos tres teſtis ter quinos ſol. multetur.*

Ibid. tit. 55. ET PLAC. INDIXERIT] Hæc deſunt in libro Corbionenſi.

PRÆSTITAM] Corbion. *præſtatam*; ut ſuprà in titulo, *De re præſtata.* Vide Notas ad Reginonem pag. 569.

Ibid. tit. 55. c. 1. QUEM COMITEM VOCANT] In titulo *Graſionem*, ut ſuprà tit. 51. Comes ergo & Graſio ejuſdem dignitatis nomen eſt, ut alij jam obſervaverunt.

Pag. 42. tit. 56. c. 2. FRATER ET SOROR] Corbion. *inter frater & ſoror.*

Ibid. c. 3. TUNC SOROR MATRIS] Ita omnes antiqui codices & editio Baſileenſis. Tilius & Lindenbrogius ediderunt, *tunc frater & ſoror matris.*

USQUE AD Q. GENUC.] Ita codex Sangallenſis & editio Baſileenſis. Sed regius, Sangallenſis, & Corbionenſis oon habent voculam *ad.*

Ibid. tit. 57. c. 2. ET DE OMN. REBUS] Corbion. *ſed de omnes res quod &c.*

Ibid. c. 4. ALIUM NISI FISCUM] Corbioo. *alium quàm fiſcum.*

Pag. 41. tit. 58. c. 1. Regino caput iſtud retulit ex Pacto Francorum, ac poſt eum Burchardus, Ivo, Bernardus Papienſis, & Raimundus. Difficilis autem viſa eſt interpretatio illius vocis ſummo viro Antonio Auguſtino, qui in Notis ad primam collectionem Decretalium conjecit heic per pactum intelligi librum Capitularium. *Poſt hac verba*, inquit, *apud Burch. & Ivon. additur formula libertatis in Eccleſia data, qua fortaſſe ſumpta eſt ex pactis Francorum, ſive ex Capitularibus, ex quo libro ſuſpicamur hac*

etiam eſſe. Falſus eſt hoc loco vir magnus, & qui eum ſecutus eſt M. Antonius Dominicy in Aſſertore Gallico. Primùm enim certum eſt formulam illam libertatis in Eccleſia datæ, quam Burchardus & Ivo referunt poſt Reginonem, non extare in libris Capitulatium, & ſequi non debere poſt caput 10 quo mentio fit pacti Francorum. Deinde certum quoque eſt heic per pactum intelligi legem Ripuariorum, ex qua ſumptum eſt caput quod Regino refert ex pacto Francorum. Meliùs Ianus à Coſta, qui in commentariis ad tit. 18. libri primi Decretalium pag. 116. adnotat ſe iſtius pacti certiſſima veſtigia deprehendiſſe in lege Ripuaria; ſtatimque priores lineas hujus noſtri capitis deſcribit. Vetus gloſſarium MS. bibliothecæ regiæ: *Decretum, pactum, judicium.* Synodus Dingolvingenſis cap. 7. *De eo ut nullus hereditate ſua privetur niſi per tres cauſas quas in pacto ſcribentur.* Prologus veteris legis Salicæ: *quicquid in pacto habebatur minùs idoneum, per illos fuit lucidiùs emendatum.* Hinc in veteribus libris lex Salica inſcribitur *Pactus legis Salicæ.* Et lex Alamannorum hunc titulum habet in vetuſtiſſimo codice monaſterij Corbionenſis: *Incipit pactus lex Alamannorum.* Conſtitutio Arichis Principis Beneventani edita à Camillo Peregrinio in tomo primo hiſtoriæ Principum Longobardorum pag. 319. *Incipit pactum quod conſtituit Dominus Arechiſi glorioſus Princeps &c.* Denique ipſa lex Romana (quæ eſt omnium humanarum mater legum, ut ait Ludovicus Pius Addicione IV. cap. 160.) pactum vocatur in teſtamento Heccardi Comitis, quod à Stephano Perardo editum eſt in monumentis hiſtoriæ Burgundicæ pag. 26. *pacto Romano libro.* Hinc, opinor, *judices de pacto* in lege Bajuvariorum tit. 16. cap. 4. Alibi pactum ſignificat catalogum ſive librum in quo inſcripta erant nomina monachorum in eodem monaſterio habitantium. Regula S. Fructuoſi in Concordia regularum pag. 961. *aduoretur in pacto cum fratribus, & vivat inter monachos probatus & ipſe monachus.*

Libertare] Codex Sangallenſis itémque Corbionenſis & editio Baſileenſis habent *liberare.* Regino *liberum facere.* Libro 12. legis Wiſigothorum tit. 2. cap. 14. *Libertare verò ſervum Chriſtianum Hebraus ſi malverit &c.*

Archidiaconum] Ita codex regius & Sangallenſis, itémque editiones Heroldi & Lindenbrogij. Ita etiam Ioachimus Vadianus, qui caput iſtud deſcripſit in libro ſecundo de collegiis & monaſteriis Germaniæ. Metenſe exemplar & Corbionenſe & editio Tiliana habent *Archidiacono.* Quo etiam modo legitur apud Reginonem in codice Pariſienſi. Nam editio Helmæſtadienſis habet *Archidiaconum.*

Qua Ecclesia vivit] Regino, *qua Eccleſia vivunt.* Editio Helmæſtad. *qua in Eccleſia viget.* Sed vir clariſſ. Ioachimus Hildebrandus admonuit in Viennenſi & Moguntino codicibus ſcriptum eſſe *qua Eccleſia vivunt,* eámque eſſe genuinam lectionem. Codices MSS. hujus legis & editiones habent, *qua Eccleſia vivit.* eodémque modo legit Vadianus. Lex Romana, ſive Codex Theodoſianus, erat valde favorabilis Eccleſiis & perſonis eccleſiaſticis; adeoque propter hanc cauſam & Principes Eccleſiis conceſſerunt uſum hujus legis, & qui in clerum aſſumebantur, relictis legibus ſecundùm quas hactenus vixerant, ad iſtam ſe conferebant. Charta Rainulfi Epiſcopi Teatenſis data anno MLXXXVI. *Sicut in lege ſcriptum eſt, omnis ordo Eccleſiarum ſecundùm legem Romanam vivant & faciant.* Lex ad quam reſpicit hic Epiſcopus, eſt lex Longobardorum; ubi Ludovicus Pius ſtatuit *ut omnis ordo Eccleſiarum ſecundùm legem Romanam vivat.* Vide ſuprà to. 1. pag. 690. Charta anni MXCV. edita à Durante Doria in hiſtoria familiæ Trinciæ pag. 90. *Anno ab incarnatione D. N. 1095. Indictione tertia, menſe Februarij. Nos Presbyter Acto q. Berardi & Presbyter Ioannes q. Ioannis, qui profeſſi ſumus ex natione noſtra legem vivere Longobardorum, ſed nunc pro honore ſacerdotij noſtri videmus vivere legem Romanorum &c.* Eleganter Florus Lugdunenſis ad Modoinum Epiſcopum Auguſtodunenſem ſcribens ſub perſona Eccleſiæ:

Me Conſtantinus reverendo muniit ab ore,
Me quoque Theodoſius protegit ore pio.

Vbi vir clariſſimus Ioannes Mabillonius, qui nobis hanc epiſtolam edidit, rectè adnotat hæc ideo dici de Theodoſio quia Eccleſia Gallicana Codice Theodoſiano utebatur, & ejus libertas ac immunitas legibus Imperatorum Romanorum nitebatur. Apud Adrevaldum Floriacenſem lib. 1. de miraculis S. Benedicti cap. 25. ſcriptum eſt *eccleſiaſticas res ſub Romana conſtitutas lege.* Qui locus lucem accipit ex his quæ dicta à nobis ſunt.

Perforentur] Infrà tit. 59. cap. 3. Ibid. c. 5.

Sociaverit] Corbion. Meten. & Sangall. *ſociatus fuerit.* Sic etiam editio Tiliana. Ibid. c. 9.

Baronem] virum. Vide infrà in Notis ad titulum 83. iſtius legis. Chronicon vetus S. Galli MS. ad annum DCCCV. *Hoc anno perrexit Domnus Karolus in Saxonia ad Holdiſtede, & multis barones & mulieres inde adduxit.* Pro quo Eginhardus ad annum DCCCIV. ait Karolum *omnes qui trans Albim & in Wihmuodi habitabant Saxones cum mulieribus & infantibus tranſtuliſſe in Franciam.* Homiliæ incerti auctoris qui ævo ejuſdem Karoli floruit, quæ verò extant in veteri codice MS. ejuſdem monaſterij Sangallenſis: *Omnes homines barones & femina, debetis intellegere quòd Dominus Deus fecit cœlum & terram &c.* Ibid. c. 12.

Contradicere vol.] Codex regius, *frangere voluerint.* Corbion. *refrigerare noluerint.* Sangallenſis non habet vocem *voluerint* neque *noluerint.* Ibid. c. 18.

Convcula] Ita omnes veteres libri, uno excepto Corbionenſi, qui *conucla* habet. Tilius legit *coinicula.* Sed Heroldus & Lindenbrogius ſcribunt *conucula.*

Alsaccia] Hæc eſt ſcriptura omnium veterum librorum, Corbionenſi excepto, qui *alſatia* ſcriptum habet. Quo etiam modo legitur in editione Baſileenſi. Editiones Tilij & Lindenbrogij *alſacia.* Ibid. c. 19.

Regis vel ecclesiar.] In codice regio, in Sangallenſi, in Corbionenſi, & in editionibus Heroldi & Tilij legitur: *Servi autem Regis Eccleſiarum non aliores;* niſi quòd codex Ibid. c. 20.

Tom. I. regius habet *aucturos*. Lindenbrogius edidit : *Servi autem Eccleſiarum non per actores*. Codex Metenſis : *Servi autem Regis vel Eccleſiarum non actores*.

Pro semetipsis] Ita omnes libri veteres & editiones, uno excepto codice Carbionenſi, in quo ſcriptum eſt *per ſemetipſos*.

Pag. 43 tit. 59. c. 2. Quor. roborata] Ita codex regius, Sangall. & Corbion. & Heroldus. Metenſis habet *quibus*. editiones Tilij & Lindenbrogij *quo*.

Idoneum] Metenſis, Sangallenſis, & Heroldus, *idoneam*. Regius, *& una*. Corbionenſis ſic claudit hoc caput : *& ania reſtitaat*. quod confirmat legendum fortaſſis eſſe *idoneam*. Idem enim in capite ſeq. pro *idonea* legit *etaniata*. id eſt, *idoniata*, ut arbitror. Infrà cap. 5. *etuniare* pro *idoniare*.

Ibid. c. 4. Altari] Regius & Corbion. *altario*. Infrà cap. 5. *ſuper altario poſitam idoneare*. pro quo codices regius, Sangallenſis, & Metenſis habent *idoaiare*.

Pag. 44. c. 6. Test. dependere debent] Codex regius : *teſtameatum vuerire debent*. Corbionenſis, *virire debunt*.

Multam incurrere] Codex Metenſis, *multam incurrere quam de venditione conſcripſimus*. Regius & editio Baſileenſis : *multam incurrere quod de venditioae conſcripſimas*.

Ibid. c. 7. Prior pars iſtius capitis habetur in fine ſuperioris in aliquot antiquis exemplaribus. Itaque in Metenſi ita ſimpliciter legitur hoc caput : *Hac & de donatione conſtituimus*. Ita etiam apud Heroldum, niſi quòd ille reliqua etiam iſtius capitis habet.

Ibid. c. 8. Nulla ei malo] Codex Metenſis : *nullas ei malar ordo vel invaſio*. Regius, *ordiñ vel invaſio*. Corbion. *ordine le invaſio*. Sangallenſis & Heroldus, *nulla ei malo ordine vel invaſio*.

Ibid. tit. 60. c. 1. Testamentum] Editio Tiliana, *teſtimonium*. quod idem eſt, ut obſervavit P. Pithœus ad titulum VIII. collationis legum Moſaycarum & Romanarum.

Pveris] Codex Metenſis, *teſtium*.

Torqueat auriculas] Quia tum ferè omnes cauſæ teſtimoniis confirmabantur aut cadebant, eàque lis incidere poterat quæ grandævos teſtes requireret, pueros adhibebant teſtes, eorúmque aures vellebant, ut ex his quæ pertulerant meminiſſe diſcerent rei geſtæ. Sic ætate noſtra parentes in nonnullis provinciis liberos ſuos adducunt ad locum ſupplicij, cùm aliquis homo facinoroſus illuc trahitur morte ſua luiturus peccati ſui pœnam ; & interim dum ille necatur, parentes virgis cædunt liberos ſuos, ut alieni periculi memoria excitati noverint ſe cautos & ſapientes eſſe debere.

Pag. 45. c. 4. Butinæ] Ita cod. Met. & Sangall. & editiones Heroldi & Lindenbrogij. Corbion. habet *batinas*, regius *bacina*. Tilius *bucine*.

Ibid. c. 5. Marcham] Editiones Tilij & Heroldi *marcam*. In veteribus libris hæc vox ſæpe ſcribitur cum aſpiratione, ſæpe ſine aſpiratione.

Ibid. c. 6. Non aliunde nisi de] Corbion. *non aliande quàm de*. Sic infrà tit. 61. cap. 5. *non alium quàm fiſcum noſtrum habeat heredem*.

Ibid. c. 7. Prior] Ita codex Sangallenſis & editiones

Tom. II.

Tilij & Lindenbrogij. Heroldus habet *prius*. Codex regius, *proprior*. Tom. I.

Suprascripta] Ita editiones Tilij & Lindenbrogij. Baſileenſis, *ſuperſcripta*. quo etiam modo habent codices regius & Sangallenſis. Metenſis legit, *cum ſua lege*. Ibid. c. 8.

Denariatum] Heroldus edidit, *dinararium*. Tilius, *denararium*. Codex Corbionenſis habet *dinariali*, Metenſis & Sangallenſis *denarium*. Ibid. tit. 61 c. 3.

Denarialem] Ita codex Sangallenſis & Metenſis, itémque editiones Tilij & Lindenbrogij. Codex Corbionenſis habet *dinariali*, Heroldus *dinarialem*, codex regius *denararium*. Ibid. tit. 62. c. 2.

Duc. sol. valeat.] Ita omnes codices & editiones, una excepta Lindenbrogica, ubi ſcriptum eſt, *cc. ſol. ſolvat*. Metenſis codex addit vocem *occiſus*, hoc modo : *ducentos ſolides valeat occiſus*.

De furto] Ita omnia vetera exemplaria & editio Baſileenſis. Tilius & Lindenbrogius habent : *De texaga ſimiliter*. In codice Metenſi legitur : *Similiter & qui furtum perpetraverit*. Ibid. tit. 63. c. 2.

In domo propria] Corbion. *ad domum propriam*. Pag. 46. tit. 64. c. 1.

Hariraida] Ita codices Sangallenſis & Corbionenſis & editiones Heroldi & Lindenbrogij. Codex Metenſis habet *arraragida*, regius *barunxida*. Tilius edidit *barroida*.

Minime adimpleverit] Codex Meten. *& minimè venerit vel adimpleverit*. Ibid. tit. 65. c. 1.

In d. plac. non coniur.] Ita codex Metenſis & Sangallenſis & omnes editiones. Codex regius habet ſimpliciter, *non juraſſet*. Corbion. *ia die placitas conjuraſſet*. Ibid. tit. 66. c. 1.

A dext. seu a sin.] Ita codices regius & Sangallenſis & editio Heroldi. Metenſis & editiones aliæ ; *aliquibus à dextris, aliquibus à ſiniſtris*. Corbionenſis, *aliquos à dextris ſtantibus*.

Tam prius] Liber Metenſis, *tam anterius*.

Debitosus] Hæc eſt lectio exemplaris Corbionenſis. Regius habet *debiturus*. Metenſis & Sangallenſis & editiones *debitor*. Ibid. tit. 67. c. 1.

Post armor. pos.] Sangall. & Corbion. *poſt arma poſitionem*. Pag. 47. c. 2.

Certare coeperit post] Ita codex regius. Sangallenſis, *certare cœperint poſt malo*. Metenſis, *poſt malo ordine cœperit certare*. Editio Tilij, *certare cœperit pro malo ordine*. Heroldus, *certare cœperit pro mallo ordine*. Lindenbrogius, *chariam receperit pro malo ordine*. Ibid. c. 5.

Hasla] *hoc eſt, in ramo*, ut ſtatim dicitur. Itaque lubens aſſentior Lindenbrogio, qui heic agi putat de judiciis quæ fiunt ad quercum ſive in campo. Hinc haſla Francis ſignificat locum publicum apertum.

Si quis in capite] Regius codex & Metenſis, *Si quis in caput*. Ibid. tit. 28 c. 1.

Aut si non dixerit] Ita Lindenbrogius. Regius codex, Metenſis, Sangallenſis, & editio Baſileenſis, *direxerit*. Tilius, *dirupſerit*. Vox *verbum* deeſt in exemplari regio. Ibid. c. 3.

Iurare coeperunt] Ita veteres libri & editiones, niſi quòd Tiliana habet *debuerant*.

Usus] Ita codex Metenſis & editiones Tilij & Lindenbrogij. Reliqui & Heroldus habent *uſos*. Pag. 48. tit. 70. c. 4.

Digitized by Google

Tom. I. Ibid. c. 2. BALISTAM] Ita omnes libri veteres. Sed omnes editiones habent *balliſtam*. Ceterùm ex hoc loco & ex legibus Bajovariorum & Alamannorum patet baliſtæ & ſagittarum uſum antiquitus noſtris hominibus cognitum fuiſſe. Et tamen Fulchetius Canonicus Carnotenſis, qui prioris belli ſacri hiſtoriam ſcripſit, notat lib. 1. cap. 5. noſtros crebris ſagittarum ictibus à Turcis immiſſis ſtupefactos & in fugam verſos fuiſſe. *Nec erat mirandum*, inquit, *quia cunctis nobis tale bellum erat incognitum*. Et Vuillelmus Brito libro ſecundo Philippidos ait:

Francigenis noſtris illis ignota diebus
Res erat omnino quid baliſtarius arcus,
Quid baliſta foret; nec habebat in agmine toto
Rex armis quemquam ſciret qui talibus uti.

Idem libro quinto Philippidos extremo ait Richardum Regem Angliæ, qui obiit anno MCXCIX. ictu ſagittæ, primum baliſtæ uſum docuiſſe Francos.

Hanc tu
Porrige Guidoni baliſtam qui tenet arcum,
Vt ſua quæ miſit Richardo miſſa remittat;
Vt qui Francigenis baliſta primitus uſum
Tradidit, ipſe ſui rem primitus experiatur,
Quámque alios docuit in ſe vim ſentiat artis.

Vt iſta conciliari poſſint, dicendum videtur Francos, gentem bellicoſam, abjeciſſe genus pugnandi eminus & gladiis tantùm uti voluiſſe, in quo certamine magis emicat virtus & induſtria militaris. Contrà Turci bellum gladiis agere inſoliti erant, ut ait Raymundus de Agiles pag. 144. apud Bongarſium. Vnde iidem paulò poſt, *ut videre quòd non jam ſagittis eminus, ſed cominus gladiis res gerenda foret, in fugam verſi ſunt.* Verùm quia novitas gratiam habet apud omnes gentes, per occaſionem iſtius belli reducta eſt in Franciam ratio illa pugnandi & interficiendi homines eminus. Tanta autem hinc pernicies ſecuta eſt ut Innocentio II. Romano Pontifici neceſſarium viſum fuerit eos anathemate percellere qui baliſtis & ſagittis uterentur adversùm Chriſtianos. Hæc ſunt ejus verba ex canone XXIX. Concilij Lateranenſis, & hinc in libro quinto Decretalium tit. XV. *Artem illam mortiferam & odibilem balliſtariorum & ſagittariorum adversùs Chriſtianos & catholicos exerceri de cetero ſub anathemate prohibemus.* Rurſum itaque abjecta eſt inter nos illa ratio pugnandi. Cùm autem exeunte duodecimo Chriſti ſeculo Richardus Rex Angliæ è bello ſacro redux eſſet, uſum baliſtarum ſecum detulit, rémque noſtris hominibus deſuetudine tum incognitam revocavit.

Ibid. c. 3. DEBILSTATIS REVS CVLP. IVO.] Ità codex Metenſis & Sangallenſis & editio Baſileenſis. Codex regius habet, *debilitationis rei cul. judicetur.* Corbion. *debilitatem rei cul. jud.* Tilius & Lindenbrogius, *debilitationis reus judicetur.* Poſt iſta ſequitur in eorum editionibus: *Aut ſi negaverit, cum legitimo numero juret.* Sed hæc non habentur eo loco in vetuſtiſſimis exemplaribus.

Ibid. tit. 71. IOONEARE] Codex Met. *idoneare ſtudeat.*

Pag 49. tit. 72. c. 1. PLACITVS EI CONC.] Ita codex Metenſis & editiones Heroldi & Lindenbrogij. Codex regius legit, *placitus ei conſtituatur vel concedatur.* Malè in editione Tiliana, *planctus ei concedatur.*

INTERTIATVR] Meten. *intertiatum eſt.* Tom. I.

DECORTICATO] Hæc eſt lectio omnium editionum. Exemplar Corbionenſe habet *decortigato*, regium *deſcorticato*, Metenſe *decoriato.* Ibid. c. 6.

FVREM] Corbion. *furonem.* Item infrà tit. 78. Ibid tit. 73.

DE LIGNO] Regius & Corbion. *de ligna.* Nos Lemovices lignam vocamus quod Latini lignum dicunt. c. 1. Pag. 50. tit. 75.

CVM SEX IVRET] Ita editiones Tilij & Lindenbrogij & codex regius. Metenſis habet, *cum tribus juret.* Corbion. *cum tres juris.* Heroldus, *cum III. jures.*

COLPVS] Ita codex Metenſis. Regius & Corbion. *colebus.* Tilius, *pro colibus.* Lindenbrogius, *procolpus.* Heroldus, *colaphus.* Ibid. tit. 77.

CLIOA] Hanc lectionem exhibent editiones omnes & exemplar regium. Codex Metenſis habet *clita*, Corbion. *inclinata.*

FVRATVS FVERIT] Regius & Corbion. *furaverit, ipſe ſimilis furoni;* niſi quòd Corbionenſis habet *furonem* pro *furoni.* Furonem pro fure dicebant quo modo *Gallonem* pro *Gallum* legimus in chartis S. Galli apud Goldaſtum. Ibid. tit 78.

SVPERIVRATVS] Ita codex Meten. & Corbion. & editiones Heroldi & Lindenbrogij. Codex regius habet, *ſi perjuratus.* Tilius, *juparatus.* Pag. 51 tit. 79.

EXCEPTO] Liber Corbionenſis: *excepto capitale & delatura reſtituant.* Regius: *excepto cap. & dil. in locum conſtituant.* Metenſis: *except. capitali & delatura quæ in locum reſtitui debent.* Tilius: *exceptis capitali & dil. quæ reſtituant.* Heroldus: *excepto quod capitale & delatura in locum reſtituant.* Lindenbrogius: *exceptis capitali & dilatura quæ in locum reſtituant.*

FVRTO] Corbion. *taxaga*, regius *taxagã.* Heroldus, *furca.* Ibid tit. 82. c. 1.

CVLP. IVOIC.] Metenſis, *reſtituat.*

PARRICVM] Ita editio Baſileenſis. Codex regius, *parricium.* Corbionenſis, *paricũ.* Metenſis, *parium.* Tilius & Lindenbrogius, *parcum.* Ibid. c. 2.

SI QVIS VIR] Corbion. *Si quis baro ſeu qua mulier Ribuaria per maleficium aliquem.* Regius: *Si quis virum ſeu mulierem Ripuariam per maleficium aliquod.* Ibid. tit 83. c. 1.

HOC EST, EXPVLSVS] Hæc non extant in exemplari Corbionenſi. Heroldus legit, *ob hoc expulſus.* Pag. 52. tit. 85. c. 2.

SATISFACIAT] Ita codex Metenſis & editiones. Regius & Corbionenſis habent *ſatisfeceris.*

NVLLVS OPTIMATVM] Ita habent vetera exemplaria regium & Corbionenſe. Metenſe & editiones: *ut optimates, Majores domus, Domeſtici, Comites, Grafiones, Cancellarij, vel quib. grad. ſublimati &c. reſidentes.* Ibid. tit 88.

COMPONAT] In regio & Corbionenſi codicibus ſequens caput cùm iſto conjungitur ſtatim poſt verbum *componat.*

NEC NVLLVS] Hæc eſt ſcriptura regij codicis & Corbionenſis. Metenſis & editiones habent: *Hoc quoque jubemus, ut judices ſupranominati, ſive fiſcales de quacunque.* Ibid. tit 89.

LEX ALAMANNORVM] Conlata à nobis eſt cum quinque antiquis exemplaribus. Horum duo extant in bibliotheca regia; eorúmque unum vocamus Puteanum, quia antè quàm re- Pag. 57.

Tom. I. gium eſſet, fuerat clariſſimi viri Claudij Puteani Senatoris Pariſienſis. Tertium exemplar nobis ſuppeditavit bibliotheca Thuana, quartum codex ſancti Vincentij Metenſis, quintum liber Corbionenſis. Ceterùm titulus iſtius legis hic eſt in antiquis exemplaribus: *Incipit lex Alamannorum, qua temporibus Clothary Regis unà cum principibus ſuis, id ſunt* XXXIII. *Epiſcopis, &* XXXIIII. *Ducibus, &* LXX. *duobus Comitibus, vel cetero populo conſtituta eſt.* Nos titulum illum non expreſſimus in editione noſtra, quia legem retulimus ad Dagobertum, non verò ad Clotharium. Codex Corbionenſis habet in titulo illo *proceribus* pro *principibus*, & *adunatu* pro *conſtituta eſt.*

Incipit lex] In calce iſtius legis in codice Corbionenſi, ubi repetitur pars tituli, ſic legitur: *Incipit pactus lex Alamannorum.*

Ibid. cap. 1. §. 2. Et si aliqua] Integer iſte paragraphus aliter habetur in Metenſi & Thuano codicibus, ubi ſic legitur. *Et ſi aliqua perſona res malo ordine de Eccleſia ſubtraxerit quæ manus poteſtativa prius contradidit ad Eccleſiam, ſecundùm legem Alamannorum multam quæ in carta commemorata eſt in fiſco ſolvat, &* LX. *ſol. pro fredo. Res autem ad Eccleſiam permaneant cum emendatione hominis illius qui eas malo ordine ſubtrahere voluit, hoc eſt, cum ſupradicto debito res reddat, &* XXX. *ſol. ad Eccleſiam perſolvat.*

Et Dei ivdicivm] Hæc uſque ad vocem *Eccleſia* non extant in codice Corbionenſi.

Ibid. c. 2. §. 1. Manvs svas] Corbion. *manus eorum.*

Ibid. §. 2. Si avtem] Et hic quoque paragraphus ſic legitur in duobus codicibus ſuprà laudatis. *Si autem exinde nec carta nec teſtes apparuerint, tunc liceat illum heredem cum quinque juratoribus electis & ſua manu ſexta per ſacramenta adfirmare quòd pater ejus de prædictis rebus cartas neque traditiones non feciſſet. Nam tamen ſi unum de iſtis apparuerit, aut carta, aut teſtes, ſacramentum heres habere non poteſt.* Regius, Puteanus, & Corbionenſis habent ut legitur in vulgatis editionibus & in noſtra.

Illi heredi] Corbion. *illum heredem cum illes teſtes nominatos.*

Pag. 58. c. 3. §. 1. Si qvis homo] Rurſum hic paragraphus multùm diverſus eſt ab editione iſta in eiſdem duobus codicibus, ubi ſic habetur. *Si quis homo ad Eccleſiam confugium fecerit. Si verò ſervus fuerit, Presbyter eum reddere faciat domino ſuo ita ſicut lex continetur.* (Meten. *ita ut lex continet.*) *Si autem Presbyter excuſare ei non potuerit, tunc in omni cura ſe impendat ut ille ſervus non evadat, tamen domino ſuo ad perdendum* (Meten. *pendendum*) *eum non tradat. Si ſervus fuga lapſus fuerit, & jam dictus ſacerdos eum invenire non poterit ad reddendum domino ſuo, alium ſervum in capitale reſtituat, aut pretium ſicut compoſitio ſervi fuerit. Si verò dominus ſervi eum in pace recipere voluerit, & Presbyter eum contendit, & tunc ſervus fuga lapſus fuerit, & Presbyter eum ad reddendum invenire non potuerit, aut alium ſervum talem in capitale reſtituat cum duodecim ſolidis, aut pretium reſtituat ſicut ſervus componi debuerat, ſi occiſus fuiſſet, cum ſupradictis* XII. *ſolidis. Si autem vi abſtraxerit &c.*

Sacerdotem Ecclesiæ] Vox *Eccleſiæ* deerat in editionibus Tilij & Lindenbrogij. Nos reſtituimus auctoritate veterum exemplarium. Heroldus quoque illam habet. Tom. I.

Alii cognoscant] Hinc collegit Vadianus in libro primo de collegiis monaſteriiſque Germaniæ veteribus hanc legem illo haud dubiè ſcriptam tempore quo plurimi Alamannorum fidem Chriſtianam nondum receperant. Ibid. §. 3.

Caput iſtud cum ſequenti deeſt in libris regiis & in Corbionenſi. Pro illis autem hæc tantùm illic habentur. *De raptoribus qui de Eccleſiis aliquid vi abſtraxerit. Si quis autem raptores Eccleſiæ, commendatas alicujus infra januas Eccleſiæ vi abſtraxerit, & tulerit homini cujus fuerant, ſicut lex habet ita ſolvat. Injuriam autem Eccleſiæ, quam per raptum fecit,* XVIII. *ſol. componat.* Hæc etiam verba habet editio Heroldi in hoc capite. Sed reliqua quoque iſtorum duorum capitum apud illum extant ut in vulgatis editionibus & in noſtra. Pag. 59. c. 5.

Itervm atqve iter.] Hanc clauſulam uſque ad *ter novimpliciter*, quæ deeſt in editionibus Heroldi & Lindenbrogij, nos reſtituimus ex Tiliana; cui conſentiunt codices Metenſis & Thuanus.

Inhonoravit] Ita codex Thuanus. Metenſis & editiones Tilij & Lindenbrogij, *inhonorificavit.* Heroldus, *violavit.*

Per virtvtem] id eſt, *per vim*, ut in editione Heroldi. Simili modo paulò pòſt §. 5. Ibid. §. 2.

Saiga] Caput iſtud deeſt in editione Heroldi uſque ad ultimam clauſulam quinti paragraphi. Ibid. c. 6. §. 3.

Dvæ saigæ] Codex Thuanus & Metenſis & editio Tiliana, *duo ſaigi.* Item infra §. 6.

Et svpra tres solidos.] Hæc in codice Thuano & in Metenſi cohærent cum priore parte iſtius paragraphi. Ibid. §. 4.

Vt solvatvr] Codices regij: *ut ſolvatur unicuique rei quæ furavit.* Corbion. *ut ſolvatur unicuique rem quæ furavit.* Thuanus & editio Baſileenſis: *ut ſolvatur unamquamque rem quam furavit.* Metenſis & editio Tiliana: *ut ſolvat unamquamque rem quam furaverit.* Lindenbrogius: *ut ſolvat unicuique rei quam furaverit.* Pag. 60. c. 7. §. 2.

Negare volverit] Corbion. *negaverit.* Ibid. §. 2.

In codicibus Metenſi & Thuano & in editione Tiliana caput iſtud ſic omnino habet. *Qualiter ſervi componendi ſint. Si quis ſervum alienum occiderit, ſolidos* XII. *in capitale reſtituat, aut cum alio ſervo qui habeat tredecim palmas cum pollice replicato & duos digitos in longitudinem, & tres ſolidos in alio pretio ſuperponat. quod fiunt ſimul ſolidi* XV. *Si quis eccleſiaſticum ſervum vel regium occiderit, tripliciter componatur, hoc eſt,* XLV. *ſolidis.* Ibid. c. 8.

Invenire potverit] Hæc eſt lectio exemplarium regiorum & Corbionenſis. Heroldus & Lindenbrogius habent, *invenire non potuerit.*

Haisterahandi] Ita codices regius, Metenſis, Thuanus, & editiones Tilij & Lindenbrogij. Puteanus habet *abbiſterahundi*, Corbion. *haverterec*, Heroldus *haiſterahanni.* Pag. 61. c. 10.

Tom I. Ibid c. 12. AD ECCLESIAM] Codex Metenſis, *Ecleſia.*

§. 2. Ibid. c. 13. §. 2. OCCIDERIT] Ita reſtitutum eſt ex manuſcriptis & antiquis editionibus. Nam Lindenbrogius habet *cociderit.*

Ibid. c. 14. SI QVIS EI] Hæc addita ſunt ex codicibus antiquis. Regios habet, *Si quis eum aliquam.* Thuanus, *Si quis autem ei aliq.* Corbion. *Si quis eũ aliquam.* Puteanus, *Si quis autem eum aliquam.*

QVADRINO. SOL.] Codices regij, Corbionenſis, Metenſis, *ccc.* Thuanus & editiones, *cccc.* Vide ſuprà ad titulum 36. legis Ripuariorum.

Pag. 62. c. 18. §. 5. EXADONIAVERINT] Codex Met. *exidoniaverint*, Puteanus *adexoniaverint.*

TRIBVS KAL. MART.] Ita regius & Corbionenſis. Reliqui habent, *tribus Kalendas Martias.* Hæc erat ſeculi illius elegantia.

Ibid. c. 20. NISI ALIVD MANCIP.] Hæc eſt lectio codicis Metenſis & editionis Tilianæ. Regij, Corbionenſis, Thuanus, Vadianus, & editio Baſileenſis, *niſi alium mancipium.*

Pag. 63. c. 24. INDE CONV. FVERIT] Corbion. *exinde probatus.* Item paulò poſt: *& ille ex hoc probatus fuerit.* Infrà cap. 34. *& exinde probati ſunt.*

Pag. 64. c. 26. INTER PROPR. EXERC.] Corbion. *infra propria hoſte.*

Pag. 65. c. 33. Poſt caput iſtud Heroldus aliud habet, hoc modo.

De eo qui in curte Ducis ſeditionem movet.

Si quis in curte Ducis pugnam commiſerit, & ibi clamor ortus fuerit per ejus commiſſum, quicquid ibi factum fuerit per concurſum, ei imputetur. Qualiſcunque autem homo egerit, aut aliquid neglexerit, aut contra legem fecerit, illud omne tripliciter componat. Ille autem cujus opera vel voce hæc contentio alta fuerit, LX. *ſolid. in publico componat.*

Nos illa omiſimus, quia in nullo eorum exemplarium reperta ſunt quibus nos uſi ſumus in hac noſtra editione adornanda.

Ibid. c. 34. QVIA] Corbion. *quare.* quo modo frequenter ſcriptum eſt in hoc libro pro *quia.* ut videantur hæc duo vocabula tum fuiſſe ſynonyma.

Ibid. c. 35. §. 1. FILIVM CONTVMACEM] Vide legem Bajuvarior. tit. 2. cap. 10.

REGNVM EIVS] Lex Bajuvarior. ibid. *& regnum ejus auferre ab eo.* id eſt, provinciam quam ipſe ſuſcepit regendam, ut manifeſtum eſt etiam ex tit. 2. legis Bajuvarior. cap. 1. 4. 8. Hiſpani hodie regna vocant quas nos dicimus provincias.

Ibid. §. 3. AVT ILLI FILIO DVCIS] Codex Corbion. *aut ad illum filium Duce.*

Pag. 66. c. 36. §. 2. IPSVM PLACITVM] Corbion. *Ipſe placitus fiat de ſabbato in ſabbato.*

CENTENA] Codex regius habet *loco.*

Ibid. §. 3. VICINO] civi, ejuſdem loci incolæ. Hiſpani hodie *vezino* vocant quem Latini civem dicebant. *Vezino de Madrid.*

MISSO COMITIS VEL ILLI] Corbion. *ad ipſũ Comitem vel ad illo.* Ceterùm omnes antiqui libri & editio Baſileenſis heic habent *illo* pro *illi.*

VT QVI REB.] Corbion. *qualiter qui rebelli.* In regio ſcriptum eſt etiam *rebelli.* Tom. I.

ET QVI BONI S. P. POSS.] Hæc non habeantur in codice Puteano.

SI QVIS AVT. LIBER] Metenſis. *Si autem quiſlibet.* Ibid. §. 4.

AVT COMITIS] Hæc deſunt in codice regio. Pag. 67. c. 36. §. 5.

A DEO REQVIRATVR.] Codex regius: *in animam Ducis Deus requirat.* Ita etiam Lindenbrogius. Ibid. §. 6.

INDE CONVICTVS] Hæc eſt lectio omnium veterum codicum, uno Corbionenſi excepto, qui habet *exinde probatus.* Ibid. c. 37. §. 4.

TRANSGREDERE] Lindenbrogius, *tranſgredi.* Sed omnes antiqui libri & editiones Tilij & Heroldi habent lectionem quam nos retinuimus.

CONTRADICIT] Corbion. *teſtuvit.* Ibid. c. 38. §. 1.

OPERA SERVILIA] Corbion. *operum ſervilem.* Similiter in ſequenti paragrapho. Sed legendum eſſe *opera ſervilia* probant reliqua exemplaria manuſcripta & omnes editiones. Vide lib. 1. Capitular. cap. 75. Ibid. §. 3.

DE HEREDITATE] Vox *de* non extat in codice Corbionenſi, neque in Puteano.

VT DIEI D. HON. N. IMP.] Codex Metenſis: *Si autem ſuper hæc inventus fuerit diei dominico honorem non impendere.* Ibid. §. 4.

CONVICTVS] Corbion. *probatus.*

INCESTAS] Codex Metenſis: *inceſtas, ita ut uxorem.* Vide tit. VI. legis Bajuvariorum. Pag. 68. c. 39. §. 1.

SOCRVM, NVRVM] Regius, *ſocri nurum.* Malè.

CONTRA HOC PEC.] Regius, Tilius, & Lindenbrog. *contra hæc feceris.* Metenſis: *Si quis hæc fecerit.*

PERSONÆ] Putean. *perſones*, regius *perſonas.* Ibid §. 2.

LIBERTATE, SERVIS] Corbion. *libertate, ſervis fiſcalibus adgregandi.* Regius, Thuanus, & editio Baſileenſis, *adgreganda ſunt.* Puteanus, *adgregantur.* Metenſis: *libertate, adgregandi ſunt ſervis fiſcalibus.* Lindenbrogius: *libertate, & 1. ſervis fiſcalibus adgreganda ſunt.*

OCCIDERIT] Hæc eſt lectio codicis Metenſis & Corbionenſis. Regij, Thuanus, & omnes editiones habent *occidere.* Ibid. c. 40.

FRATERN. N. CVST.] Regius & editio Tiliana, *fraternitatem legis non cuſtodiſſe.*

OMNIB. PARENTIB.] Corbion. *omnes parentes.*

NVLLVS CAVSAS] Corbion. *Ut cauſas nullus.* Ibid. c. 41. §. 1.

IVDICI ILLO] Ita codices regij, Thuanus, Metenſis, & editio Heroldi. Corbionenſis habet *ad judicem illum.* Ibid §. 3.

IVSTVM IVDICIVM] Ita omnes veteres libri & editiones, præter Tilianam, quæ habet *juſtitiam judicis.*

ANTE DVCEM] Codex Puteanus & editiones Tilij & Lindenbrogij habent, *ante judicem.* Reliqui & Heroldus ut editum eſt. Quam emendationem retinui etiam in lemmate capitis. Pag. 69. c. 42. §. 1.

SEMEL TESTIFICATVS SIT] Hæc eſt lectio codicis Metenſis & Thuani, quam prætuli. Regij & omnes editiones habent, *ſemel aut* Ibid. §. 2.

Tom. I. *bis aut ter teſtificatus ſit.* Corbion. *teſtificaſſet.*

Ibid. c. 44. §. 1. Inde] Corbion. *exinde.*

Probata res non] Putean. *probatus non.* id eſt, convictus.

Spata] Puteanus & editio Tilij *ſpada.* Vaſcones hodieque ſpadam vocant, Lemovices ſpaſam.

Idoneare] Regij, Metenſis, & Thuanus, *idoniare.* Corbion. *exoniare ſe.*

Ibid c. 45. §. 1. Platea] Codices regij & editiones Heroldi & Tilij habent *placito.*

In dom. s. c. armis] Corbion. *infra domo ſua cum arma.*

Ibid. §. 2. Iosum] Ita veteres codices, niſi quòd aliqui habent *jaſum.* quod idem eſt. Heroldus legit *loſum*, vitio hauddubiè exſcriptorum.

Pag. 70. c. 46. §. 1. LX. sol.] Hæc eſt lectio codicis regij & editionum Tilij & Lindenbrogij. Reliqua exemplaria & editio Baſileenſis habent *quadraginta.*

Ibid. c. 47. §. 1. Si qvis feminam] Corbionenſis: *De feminis autem liberis, ſi extra marcha vendita fuerit, reveces &c.*

Ibid. c. 49. §. 1. Mortavdo] Ita editio Lindenbrogij. Codex Corbionenſis, *Morſtaado.* Thuanus, *mordtoto.* Metenſis, *mortoto.* Puteanus, *mortot.* Heroldus, *mortudo.* Tilius, *mortudum.* Codex regius, *mortuam.*

Pag. 71. c. 52. §. 2. Si avtem reddere] Iſte paragraphus ſic legitur in libro Metenſi. *Si autem mortua fuerit ſub eo, ſolvat eam cam cccc. ſolid.*

Ibid. c. 53. Sacramentalibvs] Codices regij, *ſacramentales.*

Et al. hab. vxorem.] Hæc non extant in exemplari Metenſi.

Ibid. c. 54. §. 1. Si qvis filiam] Codex Corbionenſis. *Si quis filiam alterius non ſponſatam acceperit ſibi ad uxorem.*

Alterivs] Ita omnia antiqua exemplaria, uno excepto regio, in quo legitur *alienam.* quo etiam modo ſcriptum eſt in editionibus Tilij & Lindenbrogij. Heroldus habet *alterius.*

Ibid. §. 2. Svb illo viro] Corbion. *poſt illum virum.* Idem ſuprà cap. 52. §. 2. habet, *aut ſi mortua fueris poſt eum.*

Ibid. §. 3. Patri] Corbion. *ad illum patrem.*

Ibid. c. 55. §. 1. Filiis avt filiae.] Corbion. *filios aut filias.*

Nvbere sibi alio] Editiones Tilij & Lindenbrogij habent *nubere aly ſibi.* Nos ſecuti ſumus conſenſum veterum codicum & editionem Baſileenſem.

Pag. 72. c. 55. §. 2. Qvadraginta] Corbion. *cccc.* Et Heroldus, quamvis in textu retinuerit *quadraginta,* in margine repoſuit *cccc.*

Ibid. c. 56. §. 1. Illi mvlieri] Corbion. *ad illam mulierem.* Infrà §. 2. *ad illa muliere.*

Ibid. §. 2. Morganogeba] Corbion. *morgamgeppha.*

Nastahit] Ita omnia vetera exemplaria & editio Heroldi, niſi quòd codex regius levi mutatione habet *naſthait*, Puteanus *neſtaid.* Heroldus ſcripſit in margine editionis ſuæ *nachſchait.*

Ibid. c. 57. Paterna] Corbion. *paternica.* Heroldus in margine *paternaica.* Idem in margine capitis LV. §. 1. *paternica.* Infra cap. 91. codex Corbionenſis habet: *Si qua mulier qua heredicatem ſuam paternicam habet.*

Qvæ illi] Thuanus, *qua illo.* Regij & Heroldus, *qui illo.* Corbionenſis, *qua illum liberum.* Metenſis, *qua liberi nupſit.* Item paulò pòſt regij codices habent *qui illo*; Thuanus, Metenſis, & Heroldus, *qua illo.* Corbion. *qua illũ colonum.* Tom. I.

Si qva] Corbion. & Puteanus: *Si quis libera &c.* Ibid. c. 58. §. 1.

Vadit in itin.] Corbionenſis, Metenſis, Thuanus, & Puteanus, *vadit itinere.*

Et si eivs vest.] Hæc clauſula uſque ad *Et ſi eam &c.* deeſt in exemplari Puteano & in Corbionenſi & in editione Baſileenſi.

Vsq. ad genic.] Thuanus, *uſque genucula.* Regius, *uſque ad genuculam.*

Vt genitalia] Corbion. *uſque genetalia.*

Contra eivs vol.] Corbion. *cum voluntate ejus.* Ibid. §. 2.

Pvlislac] Ita codices regij & Thuanus. Tilius & Heroldus, *puliſlach.* Lindenbrogius, *paleſlach.* Codex Corbion. *pariſlac*, Metenſis *puliſcalc.* Vide legem Bajuvariorum tit. 3. cap. 1. Pag. 73. c. 59. §. 1.

Si qvis alterivs] Codex Corbionenſis. *Si quis aliquis aurem alterius abſc. &c.* Ibid. c. 60. §. 1.

Alamanni orscardi] Hæc eſt lectio codicum regij & Thuani & omnium editionum. Codex Metenſis habet *oſcardi*, Corbion. *ſcardi*, Puteanus *litercardi.* Ibid. §. 3.

Nasvs transpvnctvs] Corbion. *nares tranſpancta.* Ibid. c. 61. §. 1.

Abscisvs fverit] Hæc deſunt in codice Metenſi. Lindenbrogius habet *abſciſa.* Sed repugnant omnes veteres libri & antiquiores editiones. Ibid. §. 2.

Salivam] Ita omnes antiqui libri & editiones, niſi quòd regius habet *ſalivum.* Heroldus edidit *ſalibum*, ſed in margine repoſuit *ſalivam.* Pag. 74. c. 63. §. 2.

Dvos dentes] Corbionenſis, *duas dentes ſuperiores excaſſerit primas.* Et infrà §. ſeq. *Et ſi vis una de ipſas duas.* Plerique dum iſtos errores grammaticales deprehendunt in veteribus libris, facilè corrigunt, non animadvertentes hæc omnia ex uſu Francicæ linguæ deſcendere, quæ pleraque vocabula in feminino genere ponit quæ apud Latinos maſculini ſunt, contrà in maſculino nonnulla ponit quæ Latinus uſus in feminino locat. Verbi gratia. *Tantas clamores* ſcriptum eſt lib. 2. Capitular. cap. 33. in codice S. Remigij, & *tantas contulit honores* in præfatione Capitularis Aquiſgranenſis anni 789. in eodem codice. *Honorem ſuam* Addit. IV. cap. 130. in codice Bellovacenſi. *Noſtram honorem* lib. 2. Capitular. cap. 16. in Metenſi. *Honor ſervata* in Capitulari II. anni 805. cap. 22. in codice Corbionenſi. *Hoſtem noſtram* tit. XXXVI. Karoli Calvi cap. 3. in Bellovacenſi. *Unam gregem* in titulo III. cap. 8. legis Salicæ in Metenſi. *Eccleſiaſticas mores* in præfatione Concilij Toletani IV. in veteri codice MS. Eccleſiæ Lugdunenſis. *Novo ſynodo* cap. 2. Concilij Francofordienſis in veteri codice S. Remigij Remenſis. *Ipſum ſynodum* apud Flodoardum pag. 554. in editione Colvererij. *Sanctum ſynodum* in ſcripto anonymi MS. quo reſpondetur ad interrogationes Karoli Magni. Ibid. §. 3.

Tom. I. & alibi frequenter. *Super aurum & lapides pretioſas* in præfatione legis Salicæ in eodem codice S. Remigij. *Inconvulſam vigorem* in charta Sobbonis Archiepiſcopi Viennenſis data anno ſecundo regnante Rege Conrado. *Eam fontem* tit. 9. cap. 16. & tit. 10. cap. 22. legis Bajuvarior. in codice regio & S. Vincentij Metenſis. *Fontem jocoſam* in epiſtola Paſchalis II. ad Richardum Archiepiſcopum Narbonenſem. *Fontem erectam* in epiſtola Eugenij III. ad Petrum Archiepiſcopum Narbonenſem. *Fonte cuberta* in præcepto Lotharij Regis anno DCCCCLVIII. pro monaſterio Cuxanenſi. *Villa qua dicitur Fons cooperta* in actis Concilij illic habiti anno DCCCCXI. in Chartulario Eccleſiæ Vrgellenſis. *Partem villa de Fonte cooperta* in bulla Gelaſij II. pro monaſterio Caunenſi. *Vno fronte* frequenter legitur in veteribus polypticis & inſtrumentis.

Ibid. §. 8. Paragraphus iſte non extat in codice regio. In editione Heroldi & Lindenbrogij legitur: *Si autem unum ex ipſis exenſſerit duobus ictibus, cum* XII. *ſolid. componat.* In codice Puteano: *Si uno ex ipſis exenſſerit duobus ictus, cum* XII. *ſol. comp.* Reliqua vetera exemplaria & editio Tilij habent uti nos edidimus.

Ibid. c. 64. §. 1. LINGVA] Codex Metenſis: *linguã totã alicui abſcideris.*

Ibid. §. 5. Integer iſte paragraphus ſic habet in eodem libro Metenſi. *Si mediã ita ut aliquid loqui poſſit,* XV. *ſol. componat.*

Ibid. §. 4. COLLVS] Malè in Metenſi & Thuano *colonus.*

Ibid c. 65. §. 5. SI QVIS ALICVI] Codex Metenſis. *Si quis alicui caput contra legem & voluntatem tunſerit.*

TVNDERIT] Heroldus, *tutunderit.* Codex Thuanus, *totunderit.*

Ibid. §. 2. SI BARBAM] Codices regij, Corbionenſis, Thuanus, & Heroldus: *Si enim barbam.* Metenſis, Tilius, & Lindenbrogius. *Si autem barbam.*

TVNDERIT NON VOLENTIS] Ita codex Metenſis. Regij & Heroldus habent, *tunderit nolentis.* Tilius & Lindenbrogius, *tonderit nolentis.* Corbionenſe exemplar, *non volentem tunderit.*

Ibid. §. 4. Paragraphus iſte deeſt in codice Metenſi & in Thuano.

Ibid. §. 5. STAGNANOVM] Puteanus, *extagnandum.* Hinc *eſtancher le ſang.*

Pag. 75. c. 65. §. 7. PALEPRVST] Corbionenſe exemplar habet *balebruſt*, regium & Thuanum *palepruſt*, Heroldus *palchpruſt*, Tilius & Lindenbrogius & codex Metenſis *pulepruſt*, Puteanus *ſalhpruſt.* Vide legem Bajuvarior. tit. 3. cap. 1.

Ibid. §. 9. MITTERE] Codex regius, *miſerit.* Metenſis, *ducere.*

Ibid. §. 10. TOTVM BRA. MAN.] Corbion. *totus brachius mancus.* ad quam lectionem referri videtur vox *abſciſus*, quæ extat in §. 12. Ita enim habent omnes libri veteres, ſi Puteanum excipias, & editio Baſileenſis. Puteanus legit *abſciſa.* Tilius & Lindenbrogius, *abſciſum.*

Ibid. §. 11. ANVLARIS] Ita codex Metenſis. Heroldus & Tilius & Lindenbrogius habent *annularis.* Codices regij *anelaris*, Thuanus *anellaris*, Corbion. *anellares.*

VVLNERATVS FVERIT] Ita vetera exemplaria. Tom. I. Ibid. §. 25.

HREFVVNT] Ita Heroldus & Lindenbrogius. Tilius & codex regius habent *refuunt* abſque aſpiratione. quod tamen diſcrimen eſt levis admodum momenti. Metenſis, *refunn.* Thuanus, *brefuuunt.* Puteanus, *herefiunt.* Corbion. *renovundo.*

Paragraphus iſte ſic habet in exemplari Corbionenſi. *Si quis alium in genuculo placaverit ita ut cloppus permaneat &c.* Capitulare de villis Karoli M. cap. 23. *boves cloppos.* Cloppum veteres dixere pro claudo. Deinde, quia diminutiva nomina quandam majorem teneritudinem habent, clopinellum, quoque dixere majores noſtri. Hinc cognomen celeberrimo ſcriptori ſeu potiùs continuatori poëmatis quod vulgò inſcribitur *le Roman de la Roſe*, id eſt, Ioanni Magdunenſi ſive Clopinello, *Maiſtre Iean de Meung dict Clopinel*, ut obſervatum pridem eſt à viris doctiſſimis. Pag. 76. §. 31.

AVT AL. E. TOL. VOLVERIT] Hæc clauſula non extat in codice Metenſi. Ibid. c. 66.

AMISSARIVM] Hæc eſt lectio codicum regiorum & Metenſis. Heroldus *admiſſarium* Quo etiam modo habent Tilius & Lindenbrogius. Codex Thuanus habet *emiſſarium.* Pag. 77. c. 69 §. 1.

CVM O. I. Q. T. VALEAT] Hæc clauſula deeſt in codice regio & in editione Tiliana.

TANTI] Codex Puteanus & Heroldus *ſic.*

ET SIC] Codices regij, Thuanus, Corbionenſis, & Heroldus, *Poſtea.*

NOVEM GELOOS] Puteanus, VIIII. *uuedregildos.* Editio Tiliana, *novigeldos.* Codex Thuanus, Metenſis, Corbionenſis, regius, & Heroldus, VIII. *geldos.*

NOVEM ENIM GELOOS] Ita editio Baſileenſis & Lindenbrogius. Codex Puteanus habet VIIII. *uuedrigildos.* Reliqui & editio Tiliana *octo.* Ibid. c. 70. §. 1.

SI EQVO QVEM MARACH] Omnia vetera exemplaria ſic habent. quibus ſuffragatur etiam editio Baſileenſis. Tilius & Lindenbrogius legunt: *Si equo quem Alamanni marach &c.* Ibid. §. 2.

ITA FACIET] Quidam codices legunt *ita fiet.* Metenſis, *ſimiliter.* Ibid. §. 4.

Ita habetur caput iſtud in exemplari Corbionenſi. *Si homo in equo ſuo caballicaverit, & aliquis eum ſuper ipſum plagare voluerit, & dum ad illum injecit, illo caballo plagat, & ſi ita ad dominum feciſſet, ſic illo caballo componat quomodo illo domino.* Ibid. c. 71.

COMPONERE DEBVIT] Hæc deſunt in libro Metenſi.

SI ENIM] Codex Metenſis habet: *Si enim in troppo aliquid involaverit &c.* Ibid. c. 72. §. 5.

NOVEM GELOOS] Ita editio Baſileenſis. Tiliana & Lindenbrogica *novem geldis.* Codices regius, Thuanus, & Metenſis, *novem geld.* Puteanus VIIII. *uuidrigildos.*

LACTANTES] Sic omnia vetera exemplaria & editio Baſileenſis. Ceteræ habent *lactantia.* Ibid. §. 1.

ABORTIVVM FECERIT] Codex Corbion. *ipſa abortaverit.* Pag. 78. c. 73.

IACTET POLEORVM] Omnia vetera exemplaria, uno Corbionenſi excepto, habent

jactet

Tom. I. *jactet ipſum poledrum* vel *polotrum*. Puteanus tamen legit *illum* pro *ipſum*. Itaque ſic omnino reſtituendus eſt hic locus.

Ibid. c. 74. § 2. Eos] Hæc eſt lectio libri Metenſis & Thuani. Regij, Corbionenſis, & Heroldus habent *eas*. Et paulò pòſt Puteanus habet *illas* pro *illos*. Item paulò pòſt libri regij & Corbionenſis legunt *de ipſa grege*.

Ibid. §. 2. Æstimaverit arbitrio] Vox *arbitrio* deeſt in libro Metenſi. In Corbionenſi ſcriptum eſt, *aſtimaverint arbitry*. Fortè legendum eſt *arbitri*. Quod confirmari videtur ex eo quòd in capite ſequenti, pro eo quod editum eſt *ſecundùm arbitrium adpretientur*, idem codex Corbionenſis legit *ſecundùm quòd arbitry adpretiaverunt &c.*

Ibid. c. 75. Illam opt. vaccam] Codex Corbion. *illa mellıſſimu vacca*. id eſt, melioriſſima, ut infrà in capitulis additis cap. 39. *melioriſſimus*. & cap. 43. *melioriſſima*.

Ibid c. 76. Si quis morttaudit] Editio Baſileenſis: *Si cui mortandus imponitur, ſive ſit baro, ſive feminu. qui qualis &c.* Codex Corbion. *Si quis morttandu ſi buro ant femina &c.* Metenſis: *Si quis in mortrido barum aut feminam occiderit, ſecundùm.*

Barum] Codex Puteanus *baronem*. Tiliana editio *virum*.

Novem oeldos] Hæc non habentur in exemplaribus regiis neque in Corbionenſi, & deſiderantur etiam in editione Baſileenſi & Tiliana. Extant tamen in codice Metenſi & in Thuano & apud Lindenbrogium.

Ibid. c. 77. Octo dies non vivit] Corbion. *octo noctes vivet*. Metenſis: *& non vixerit ſeptem dies*. Puteanus: *& novem dies non vivit*. Vide Capitula addita ad legem Alamannorum cap. 20.

Pag. 79. c. 79. §. 6. Pastor] Ita codex Metenſis & Thuanus & editio Tiliana. Reliqua exemplaria & editiones Heroldi & Lindenbrogij habent *piſtor*. Quæ poſtrema lectio videtur eſſe ſincerior.

Ibid. §. 7. Avrifex] Hæc eſt lectio omnium veterum exemplarium, ono regio excepto, & editionis Baſileenſis. Tiliana & Lindenbrogica habent *artifex*. Quo etiam modo ſcriptum eſt in codice regio.

Ibid. c. 80. § 2. Genecio priore] Codex regius & Metenſis, *genitiu priore*. Inde genitiariæ in Concilio Meldenſi cap. 75. & inde apud Reginonem lib. 1. cap. 246. obi monuimus hanc vocem heic poſitam eſſe invidioſè, ut innuerent Epiſcopi decimas quas laici percipiebant in pravos oſus fuiſſe converſas, nimirum ad canum & ſcortorum ſumptus. Confirmant hanc interpretationem geſta Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis; ubi pro eo quod patres ſynodi Meldenſis aiunt *& inde canes aut genitiarias ſuas paſcant*, ſcriptum eſt Aldricum condidiſſe monaſterium *in loco in quo olim canes & meretrices ſive latrones habitare ſolebant*. Vide Notas ad Reginonem pag. 568. obi caput iſtud legis Alamanoorum explicavimus. Neque enim repetenda videntur quæ illic dicta ſunt. Monachus Sangallenſis de rebus bellicis Karoli M. lib. 2. cap. 5. *Erant quoque ibi duo nothi de genitio Columbrenſi procreati.*

Ibid. c. 81. §. 2. Graniam] Plerique codices ita legunt, alij *granoam*. quod idem eſt. Puteanus heic habet *granario*. In editione Baſileenſi, contra vocem *gruneam* ſcriptum eſt in margine *granarium*, haud-dobiè ex alio quopiam codice quam ex eo ex quo textus editus eſt. Alibi ſcribitur *granica*. Poſteriora tempora dixerunt granchiam & grangiam. Hodie nobis *grungo*. Tom. I.

Styvam] Ita editiones omnes. Codex regius habet *ſtubu*, Thuanus & Puteanos *ſtupum*, Metenſis *tubam*, Corbionenſis *tubu*. Stubam aotem vaporarium ſive hypocauſtum interpretantur. Vide Voſſium lib. 2. de vitiis ſermonis pag. 288. Ibid. §. 3.

Trievs] Hanc lectionem exhibent quatuoe antiqua exemplaria & editio Baſileenſis. Regium & editiones Tilij & Lindenbrogij habent *ſex*.

Scvr. v. gr. servi] Corbionenſis codex habet ſimpliciter: *Scura ſervi ſi &c.* Sanè hæ duæ voces, *ſcura* & *grunia*, ſunt ſynonymæ in hoc loco, & utraque heic ſignificat horreum in quo grana colliguntur. Ibid. §. 5.

Laitihvnt] Ita codex Thuanus & editio Lindenbrogij. Baſileenſis & codex regius *laiti bunt*, diviſis vocibus. Tilius, *laitshunc*. Codex Puteanus, *laidiuut*. Metenſis, *laidibunt*. Pag 80. c. 82 §. 2.

Veltrvm] Plerique codices habent *veltrem*. Ibid. §. 4.

Neoaverit] Ita omnia antiqua exemplaria & edirio Baſileenſis, niſi quòd in nonnullis veteribus libris ſcriptum eſt *necaverit*. quod idem eſt. Notum qoippe eſt literas *c* & *g* promiſcuè olim accipi ſolitas. Negare etiamnum Vaſcones & Occitani dicunt qood Latini præfocare 10 aqua dicerent. Tilius & Lindenbrogius habent *anegaverit*. Ibid. c. 83. §. 3.

Girent] Codex Puteanus *virent*. quod idem eſt. Virare etiamoum Lemovices dicunt flectere in aliam partem. Pag. 81. c. 84.

Cvrffodi] Ita omnes veteres libri & editiones, niſi quòd Metenſis & Thuanus habent *zturf* ſimpliciter.

Contentionsm] Codex Metenſis, *terrum*.

Quæſitum eſt ævo Rhahani Archiepiſcopi Moguntini an liceret Miſſam aut pſalmos cantare pro ſervo fugitivo in fuga mortuo. Reſpondit ille ad Reginbaldum Chorepiſcopum Moguntinum ſcribens orandum eſſe pro eo, niſi fortè aliquo crimine majore implicetur aut in perfidiam devolvatur. Epiſtola Rhabani edita eſt in poſtrema Conciliorum editione tomo VIII. pag. 1845. Ibid c. 85.

Qvadraginta] Codex Puteanus *l x*. ex tranſpoſitione videlicet numerorum. quod frequenter reperiri in veteribus libris probari facilè poſſet.

Dvodecim] Codex regius & editiones Tilij & Lindeobrogij habent *x v*. Ibid. c. 87.

Fverit libero homini] Codex Corbion. *fuerit à libero homine*. Pag. 82. c. 90 §. 1.

Brachivm absctrvm] Idem codex Corbion. *brachius abſciſus*. Ibid. §. 2.

A scapvla] Hæc non habentur in codicibus regiis neque in editione Baſileenſi.

Mvlieri fr. abortivvm] Codex Corbion. *So quis aliquis mulserem prignantem aborſum fecerit &c.* Ibid. c. 95.

Dvodecim] Editio Baſileenſis, *x v*.

Tom. I. Ibid. c. 92. HEREDITATEM PATERNAM] Corbion. *hereditatem ſuam paternicam.* Vide ſuprà ad cap. 57.

IPSAS RES] Hæc deſunt in aliquot vetuſtis exemplaribus & in editione Baſileenſi.

Ibid. c. 93. PAREM SVVM] Corbion. *pares ſuas.*

ILLI ALIO QVIA INDE FVGIVIT] Hæc eſt lectio editionis Baſileenſis. cui ferme conſentiunt codices regij & Thuanus. Corbionenſis habet: *ad illo alio quare inde ſugivit.* ubi *quare* poſitum eſt pro *quia.* unde vox Gallica *car,* ut opinor. Tilius & Lindenbrogius ediderunt: *illi alij qui inde non fugit, ſed manſit, & pares ſuos non dimiſit.*

Pag. 83. QVADRAGINTA] Heroldus, *xx.*

c. 94. COLPO] Ita Heroldus & Lindenbrogius.

Ibid. c. 95 §. 1. Tilius, *colopo.* Quo etiam modo legitur in codice regio & in Thuano & Corbionenſi. Heroldus habet in margine *colapho.* Malè in libro Puteano *collo.*

Ibid. c. 96. §. 1. MEDELAM] Ita omnes veteres libri & editiones; niſi quòd Puteanus habet *medulam.* Quo etiam modo ſcriptum eſt in ora editionis Baſileenſis. Lindenbrogius edidit *medellam.*

Ibid. §. 2. OPERA TRICET] Heroldus: *opera tricetur.* Tilius: *operari non poſſit.*

Ibid. c 98 § 2. BERBICIBVS] Ita veteres libri. Tilius habet *vervecibus.* Codex Puteanus, *pecoribus.*

Ibid §. 3. STOTARIO] Aliquot exemplaria habent *ſtocario, ſtogario, ſteraria,* vel *ſtotbario.*

Pag. 84. c. 99 § 1. PRVGIT] Sic habent antiqua exemplaria. Pro quo tamen Puteanus legit *burgit.* Tilius, *pringit.*

Ibid. §. 19. CROEROLA] Heroldus *berocralu.* Tilius & Lindenbrogius *querola.*

Pag. 85. c. 2. SIMAVERIT] id eſt, particulam auris abſciderit.

Pag. 87. c. 20. NOVEM NOCTES] Vide ſuprà ad caput 77. legis Alamannorum.

Pag. 88. c. 29. LECTVARIA] ſupellectilis pars. Vita ſancti Deſiderij Epiſcopi Cadurcenſis cap. 18. *ſcamnalia, menſalia, lectuaria.* Sic enim legitur in codice MS. monaſterij Moyſſiacenſis, cùm in vita edita ſcriptum ſit *electubilia.* Vide Capitulare de villis Karoli M. cap. 42. Lectaria culcitras interpretatur Hugo Menardus in Notis ad vitam S. Benedicti Anianenſis.

Pag. 89. ITEM ALIA CAPITVLA.] Edita fuerunt ab Heroldo in calce legis Alamannorum, conſequentibus numeris. Editum etiam ab eo fuit caput 39. capitulorum additorum; quod nos ſuo loco reddidimus prout habetur in vetuſtiſſimo codice Remenſi.

Pag. 95. LEX BAIVVARIORVM.] Emendata eſt auctoritate trium veterum exemplarium; quorum unum habuimus è bibliotheca regia, alterum è Thuana. Tertium fuit ſancti Vincentij Metenſis.

Tit. 2. SEX] Heroldus, *iii.*

EXINDE NEC IPSE] Tilius & Lindenbrogius ſic ediderunt, *exinde quicquam auferre nec ipſe &c.* Verùm hæ voces *quicquam auferre* in nullo eorum exemplarium reperiuntur quæ nos vidimos, neque in editione Baſileenſi, & abſque iis rectè conſtat ſenſus.

Pag. 96. c. 2. PRINCIPE] id eſt, Duce, vel Comite. Infrà tit. XI. cap. 1. *Regis vel judicis.* & cap. 2. *mallet eum ante Regem vel Ducem.* Duces enim agitaſſe judicia planum eſt ex multis locis, tum verò ex tit. 2. hujus legis cap. 10. & ex cap. 42. legis Alamannorum. Tom. I.

TRIMNIVNGELDO] Codex Meten. *trimniungeldum,* Thuanus *thrimniungeldum.* regius *triuniumgelde.* Tiliana editio *thrumminigeldum,* Baſileenſis *litrim ninngeldum.* Lindenbrogius *griuniumgelde.* Pag. 97. c. 3. §. 3.

QVINDECIM] Codex regius & editio Baſileenſis, *xii.* Ibid. c. 4. §. 2.

PIGNORE] Codices regius & Thuanus & eadem editio, *pignus.*

QVINDECIM] Editio Baſileenſis, *xii.*

DONET SEXAO.] Metenſis: *donet* XL. *vel* LX. *ſol.* Ibid. c. 6. § 2.

QVADRAGINTA] Metenſis, *lx.* Pag. 98. c. 6. §. 3.

VI] Metenſis, *per vim.* Ibid. c. 7. §. 1.

RESPONSVM DARE] In exemplari regio ſcriptum eſt *repræſentare.* Ibid. §. 2.

QVIA] Codex Metenſis & editio Baſil. *qui.* Regius & Lindenbrogius, *quare.*

INVICTA] Hæc eſt vera lectio, quæ extat etiam in libro quinto Capitularium. Heroldus edidit *in tuta.* & in margine, *in tuta.* Ibid. §. 4.

Titulus iſte in antiquis codicibus & in editionibus Tilij & Heroldi conjungitur cum ſuperiore, itémque in libro quinto Capitularium. In regio tamen codice diviſus eſt à ſuperiore. Ibid. c. 9.

SI QVIS PRESBYTERO] Codex regius & Lindenbrogius ita habent: *Si quis Presbyterum vel Diaconum &c. injuria affecerit,* niſi quòd vetus exemplar habet *injuriã fecer.* Pag. 99 c. 10. §. 1.

SVNT ORDINATI] Heroldus, *ſit ordinatus.* Ibid. §. 4.

CONTEMNATVR] Certum eſt hanc lectionem, quam editiones Tilij & Lindenbrogij exhibent, eſſe optimam. Et tamen omnia vetera exemplaria & editio Baſileenſis habent *condamnetur.* Ibid. §. 5.

CONSTITVIT REX] Vides tum conſuevisse Reges dare epiſcopatus. quod infinitis, ut ita dicam, exemplis probari poſſet. Habes infrà pag. 141. præceptum Dagoberti Regis de epiſcopali dignitate Cadurcæ urbis conlata Deſiderio Theſaurario. Vide formulas Marculfi pag. 378. Ibid. c. 11. §. 1.

VEL POPVLVS ELEGIT] cum permiſſu vel conſenſu Regis. quod confirmatur ex his quæ infrà tit. 2. dicuntur de electione Ducis. Vide Marculfum & Gregorium Turonenſem.

Caput iſtud malè editum eſt à Tilio & Lindenbrogio, ubi ſic legitur: *Si talis culpa eſt ut deponatur aut exilietur, de homicidio &c.* Ibid. §. 4.

DE HOMICIDIO] Puto legis iſtius latorem reſpexiſſe ad canonem 25. apoſtolicum, in quo, prout legebatur in nonnullis editionibus, præcipitur ut Epiſcopus qui in homicidio, fornicatione, aut perjurio, aut furto captus fuerit, deponatur. Vide quæ de hoc canone dicta à nobis ſunt in Notis ad Agobardum pag. 121. ad Reginonem pag. 555. & ad Gratianum pag. 471.

DE CONSENSV HOSTILI] Iſtud refertur ad perjurium. Vide Notas ad Agobardum pag. 122.

LEGEM ECCLESIAE.] id eſt, conſtitutionem Gelaſij Papæ, quæ extat in libro primo Capitularium cap. 100. Pag. 100. c. 12.

Tranſlata eſt hæc lex ex libro XVI. Codicis Theodoſiani tit. 2. leg. 44. Ibid. c. 13. §. 2.

Tom. I. Svspecti] In codice Theodoſiano *ſeavi.*

Ibid c. 14. §. 2. Arpento] Codex Metenſis & editio Baſileenſis *carpento.*

Secare] Heroldus *ſegare.* Hodie quoque Lemovices ſegare dicunt cùm de ſecanda pratorum herba agitur.

Dvo modia] Codex regius *dua.* Vide Notas ad librum primum Capitularium cap. 22.

Ibid. §. 4. Carro] Codex regius & Heroldus *carra.*

Ibid. §. Peoitvras] Ita omnes veteres libri & editiones. Heroldus tamen repoſuit *petoritas* in contextu, in margine verò *peditnras.*

Exire] Hæc eſt lectio regij codicis; quam præfert & Lindenbrogius. Tilius habet *experiri*, codex Thuanus *expetiri.* Heroldus *expediri*, codex Metenſis *expetere.*

Pag. 101. tit. 2. c. 1. § 2. Et noc non sit] Codex Metenſis: *Et hoc vitetur ne ſit per occaſioaem factum, ſed per probatas res expectet veritatem.* In Thuano legitur *expecteat veritatem.*

Pag. 102. c. 3. § 1. Carmvlvm] Codex Met. *carmulam.*

Ibid. § 3. Et liberi svnt, cvm] Hæc deſunt in libro Thuano.

Ibid. c. 4. § 1. Proprivm hostem] Codex regius, *propria boſte.*

Ibid. §. 6. Qvinqvao. gamactas] Secuti heic ſumus editionem Lindenbrogij. Nam iſta deſunt in Tiliana & in omnibus antiquis exemplaribus, quæ interpretationem tantùm hujus vocis habent. Heroldus habet ſimpliciter, *xl. gamactos accipiat.* Itaque interpretationem omiſit.

Pag. 103. c. 6. §. 1. Manvs svas] Hæc eſt lectio duorum veterum exemplarium, quam habent etiam editiones Tilij & Heroldi. Regium exemplar habet *manū ſuā.* Lindenbrogius *manum ſaam.*

Pag. 104. c. 7. §. 2. Implet] Heroldus, *eſt ut impleat.*

Ibid. c. 9. Dvcati] Ita omnes veteres libri & editiones. Heroldus tamen legit *ducatu.* quod idem eſt.

Ibid. c. 10. § 1. Regnvm] id eſt, provinciam quam is in poteſtate habet, ut dicitur ſuprà hoc tit. cap. 8. Vide Notas ad caput 35. legis Alamannorum.

Pag. 105. c. 11. § 1. Si qvis cvrte] Leg. *Si quis in curte &c.*

Ibid. c. 12. §. 2. Nasci] Ita codices Metenſis & Thuanus. Regius & omnes editiones, *naſcere.*

Ibid. c. 13. §. 2. Per neglectvm] Tilius & Lindenbrogius, *pro neglecto.*

Fvrtvm] Codex Metenſis, *pro farto.*

Qvindecim] Regius & Heroldus, *xii.* Quo etiam modo habet Heroldus in duobus ſequentibus capitibus.

Pag. 106. c. 16. De tribvs] Sic omnia vetera exemplaria & editiones præter Baſileenſem, quæ ſic habet: *De vii. ſolid. tremiſſem accipiat de iii. ſolid. at tremiſſes accipiat &c.*

Ibid c. 20. § 1. Hvosi] Retinuimus lectionem quæ eſt in codice Metenſi & in Thuano. quibus ferè conſentit editio Tiliana. Codex regius habet: *Hoſidra, Ozza, Sagana, Hailingaa, Anniena.* Ita etiam Lindenbrogius, niſi quòd habet *Habilingua* pro *Hailingua* & *Annieaa* pro *Aaniena.* Tilius habet *Habilinga*, codex Metenſis *Hatlinga.* Heroldus: *Haoſitroz, Zafagana, Hailinga. Aennioa.* Tilius habet *Fagana.*

Ibid. §. 2. Vsqve ad Dvcem] Malè heic Heroldus edidit *uſque ad crucem*, ut rectè obſervavit Gretſerus lib. 2. de cruce cap. 21. Nam omnia vetera exemplaria & reliquæ editiones lectionem habent quam nos retinuimus. Tom. I.

Vos] Heroldus, *nos.* Codex Met. *ſnos.*

Parentorvm] Ita omnia vetera exemplaria & editio Baſileenſis. Infrà tit. 7. cap. 15. in codice regio, *per invidiam parentoram ejus.* Capitulare III. anni DCCCXIX. cap. 8. *eam parentoram conſenſu.* Chartularium Brivatenſe cap. 47. *qua ex conqueſta vel ex alodio parentorum meorum mibi legibus evenerunt.* cap. 67. *qua ex hereditate parentoram illi legibúſque advenerunt.* cap. 150. *qua tam ex alode parentorum meorum quàm ex conquiſto legibus mihi obvenerunt.* cap. 268. *res proprias qua de conquiſto mihi parentorum juſtiſſimè obvenerunt.* Charta Vvatnerij & Anſtrudis in Chartulario Eccleſiæ Viennenſis, data regnante Conrado: *pro anima noſtra remediū vel pro retributione parentoram noſtrorum.* Charta Adonis Raduci & uxoris ejus Garſindis pro monaſterio caſtri Mallaſti data anno quinto regnante Leutario Rege: *Donamas nos alodem noſtrum propriam qai nobis advenis ex alode parentorum noſtrorum.* Alia Ariberti & uxoris ejus Garſindis pro eodem monaſterio data anno xxv. regnante eodem Leutario Rege: *In nomine Domini. Ego Aribertus & uxor mea Garſindes donatores ſamus Domino Deo & ſancto Iobanni Baptiſta monaſterij caſtri Mallaſti, & à Treſmiro Abbate, & à cancta congregatione ipſius monaſterij alodem noſtrum proprium qui nobis advenit tam per alodem parentorum quàm per comparatione.* Item alia Aigofredi pro eodem monaſterio data anno tertio regnante Hugone Rege: *Vindo ego tibi alobem meam qai mihi advenit per parentorum meorum.* Charta Vvilielmi Comitis Biſuldunenſis pro monaſterio Arulenſi, data anno ſexto regnante Henrico Rege: *Alodem noſtram proprium qui ad me jamdicto Vvilielmo advenit por vocem parentorum meorum.* Formula xv. Sirmondica in codice Pithœano: *anà cum conſenſa parentorum vel amicorum noſtrorum.* Eadem ratione dicebant *infantorum* pro *infantum*, ut videre eſt in capite 139. & 148. ejuſdem Chartularij Brivatenſis. Pag. 107. c. 20 § 4.

Pvlislac] Sic ſcriptum eſt in codicibus Metenſi & Thuano & in editione Tiliana. Lindenbrogius habet *palsſlac*, codex Metenſis *bulliſtach*, regius *pullis.* Vide caput 59. legis Alamannorum. Ibid. tit. 3. c. 1. §. 1.

Infanc] Codex regius *infrang.* malè, ut opinor. Nam reliqui & omnes editiones habent *infane.* Ibid. § 3.

Athargrati] Ita Heroldus, Tilius, & Lindenbrogius. Codex Metenſis habet *athargraſti*, regius *atharcrati*, Thuanus *artbagrati.* Ibid. §. 4.

Gebvlskini] Ita Tilius & Lindenbrogius. Heroldus, *gebulskim.* Codex Thuanus *gelbukin.* Metenſis *gelbuſchini.* regius *ſceppolſein.*

Palepr vst] Hæc eſt lectio editionis Tilianæ. Lindenbrogius legit *puleprnſt*, Heroldus *placpruſt*. codex Thuanus *palepruſt*. Metenſis *balchpruſt*, regius *polbruſt.* Vide caput 65. legis Alamannorum.

Hrevvavvnt] Ita codex Metenſis & regius. Thuanus habet *brevavuunt.* Tilius & Heroldus *brevavunt*, Lindenbrogius *brafavunt.* Ibid. §. 6.

Tom. I. Ibid. §. 8. HROPANT] Ita codex regius & Thuanus & editiones Tilij & Lindenbrogij. Metenſis habet *hroupant*, Heroldus *hrobaten*.

SSX] Heroldus, *iii*. Item infrà §. 21.

Ibid. §. 9. VEL PEDSM] Leg. *vel manum vel pedem tulerit*.

Pag. 108. BAIVLARS] Lindenbrog. *batalare*.

§. 14. TRIB. SOLIO.] Heroldus, *iii. ſolidos*.

Ibid. §. 16. Ibid. §. 21. LIOSCARTS] Sic ſcriptum eſt in codice Metenſi & in editione Baſileenſi. Codex Thuanus, Tilius, & Lindenbrogius habent *lidiſcarti*. Codex regius *lidſtnſti*.

Pag 109. c. 3. SOLIOOS SEX] Editio Baſileenſis, *cum* III. *ſol*.

Ibid. c. 5. COMPONAT] Eadem editio heic addit, *eò quòd innuuvan impinxeris*.

Ibid. c. 6. EO QVOO INVVAN EST] Ita codex Metenſis. Thuanus *innuuvauuiſt*. Regius, *quod invaniſtnt*. Hæc clanſula deeſt heic in editione Baſileenſi.

Ibid. c. 7. IN QVO] Sic legunt omnes veteres libri, cùm editiones habeant *in qua*.

Ibid c. 8. QVAOR. OVOBVS] Heroldus, *ul*.

§ 1. TSLORVM] Sic ediderunt Tilius & Lindenbrogius. Fatendum tamen eſt in omnibus antiquis exemplaribus & in editione Baſileenſi manifeſtè ſcriptum eſſe *telarum*. ut videantur noſtri telam dixiſſe pro telo.

Ibid. c. 10. SIQVIS LIBERI] Hæc eſt lectio veterum codicum Metenſis & Thuani & editionis Baſileenſis. Regius & reliquæ editiones habent *liber*.

EIVLATS] Ita omnia vetera exemplaria & editio Tiliana. Heroldus & Lindenbrogius habent *ejulatu*.

PORCILEM] Metenſis, *paſtoralem*. Sed ſupra lineam ſcriptum eſt à manu antiqua *vel porcilem*. Regius corruptè hoc loco habet *purcellem*.

Ibid. c. 11. INTEROVM] id eſt, interim. Vide infrà tit. 13. cap. 5. iſtius legis. Karolus M. lib. 5. Capitular. cap. 35. *Vos interdum viciſſim tractate ardentiùs quid ex his vobiſcum conſtituamus*.

Pag. 110. c. 13. § 2. CVM ARMIS] Codex regius & Thuanus, *cum arma*.

Ibid. §. 3. Paragraphus iſte non habetur in codice regio. In editione verò Baſileenſi ſic legitur. *Si autem pugnare vol. per nud. cor. ſui, ſicut vir non timet, duplex compoſitio ejus non erit; ſed ſicut fratres ejus, ita & ipſa componatur*. Verùm iſta editio ſana non eſt in hoc loco.

Ibid. c. 14. §. 1. PEREGRINVM] Ita omnes veteres libri & editio Tiliana. Heroldus & Lindenbrogius maluerunt *peregrino*. Et tamen certum eſt veteres interdum nocendi verbum conjunxiſſe cum accuſativo. Præter exempla à Matthia Martinio allata ex intima antiquitate, adferam ego nonnulla ex vetuſtis codicibus. In Concilio Toletano IV. cap. 68. extremo legitur: *in ſervitutem propria Eccleſiæ revocetur cui nocere conatur*. pro quo legitur in vetuſtiſſimo codice MS. Eccleſiæ Lugdunenſis, *quam nocere conatur*. Concilium Toletanum VII. cap. 1. pag. 403. in editione Loaiſæ: *ſive etiam quo genti Gothorum, vel patria, aut Regi ſpecialiter ſub hac occaſione poſſit nocere*. ubi idem codex Lugdunenſis habet: *ſive etiam quod gentē Gotorum vel patriā aut Regē ſpecialiter ſub hac occaſione poſſit nocere*. In libro VIII. legis Vviſigothorum tit. 4. cap. 16. ſcriptum eſt in vulgatis editionibus *nutequam noceat alicui*, in antiquiſſimis verò exemplaribus Eccleſiæ Albienſis & monaſterij Moyſſiacenſis *nutequam aliquem nocent*. Hinc paſſivum *noceri* pro *lædi*, ut obſervat idem Martinius; ex quo *nocitus* apud Gregorium Turonenſem, ut notat Voſſius in libro de vitiis ſermonis pag. 768. Si quis plura deſiderat, adeat eundem Martinium. Tom. I.

OMNIA INIVRIA QVOO] Haud dubiè hæc compoſitio verborum eſt omnino barbara; meliórque eſt lectio codicis Metenſis & editionis Baſileenſis, ubi legitur *omnem injuriam quam*. Verùm quoniam cetera exemplaria manuſcripta & editiones Tilij & Lindenbrogij aliter legebant, fecimus quod fieri ſolet in judicus, majorem numerum minori prætulimus. Ibid. §. 1.

SVPRA] Heroldus addit vocem *cubitum*. pro qua codex regius habet *cubita*. Pag. 111 tit. 4. c. 4.

CVM SEX] Heroldus, *cum iii*. eodémque modo idem habet infrà cap. 7. Item in cap. 6. tituli ſeq. Ibid. c. 5.

TVRNAVERIT] Ita veteres & editio Baſileenſis. Codex Thuanus & Tilius, *turvaverit*. Lindenbrogius, *turbaverit*. Pag. 112. c. 5.

NVPTIAS] Eadem verba habentur in capite 39. legis Alamannorum. Ibid tit. 6. c. 1.

FOENVM SECAVSRIT] Ita veteres. Heroldus & Lindenbrogius habent *ſiccaverit*. Pag. 113. c. 2. §. 2.

MESSSM SECAVERIT] Heroldus *ſiccaverit*. Codex regius *ſegaverit*.

CARRO] Vetera exemplaria & editio Baſileenſis habent *carru*. Ibid. §. 4.

OBSERVARE NEGL.] Codex Met. *obſervare ſervorum tuorum neglexeris &c*. Ibid. §. 5.

CONOEMNETVR.] Adde. *Et ſi frequens hoc fecerit, ſuperiori ſententia ſubjaceat*. Excidit nobis hæc clauſula, quæ tamen extat in omnibus antiquis exemplaribus & in editionibus Tilij & Heroldi.

SI QVIS CVM VEORE] Ita legitur iſte paragraphus in codice regio. *Si quis cum uxore alterius concubuerit vel liberes, ſi repertus fuerit, cum vvedrogildo illius uxoris contra maritum comp*. Itaque codex ille non explicat quantum valeat hoc loco vuidrigildus. Pag. 114. tit. 7. c. 1. §. 1.

VIGINTI] Codex regius, *xxx*. Ibid. c. 2. §. 1.

SCELERIS] Heroldus *ſcelerata*. malè, ut opinor. Ibid. §. 2.

HORCRIST] Ita codex Thuanus. Editio Tiliana habet *horchriſt*. Baſileenſis *horteriſt*. Lindenbrogius *horgriſt*, codex Metenſis *horũcriſt*, regius *hoertrier*. Notandæ ſunt in his & ſimilibus locis ſingulæ lectiones: quoniam cùm voces illæ receſſerint ab uſu, difficile eſt affirmare quænam præferenda ſit. Scio futuros qui heic meam diligentiam reprehendent ut ſuperfluam & inutilem; quibus reſpondeo verbis Hieronymi: *Non ſunt contemnenda quaſi parva ſine quibus magna conſtare non poſſunt*. Ibid. §. 3.

VVALVVRST] Codex Thuanus & Met. *vualtuurſt*, regius *vuluurſt*. Heroldus *vulturſo*. Tilius *vualvvoſt*, Lindenbrogius *vulrvvorf*. Ibid. c. 5.

PROPRIÆ PSN. REB.] Heroldus, *propriam penuriam rerum*. Ibid. c. 7.

CVM CONSENSV] Codex Metenſis & edi- Pag 115. c. 8.

Tom. I. tiones Heroldi & Tilij, *per conſenſum.*

Ibid. c. 10. QVADRAGINTA] Heroldus, *xii.* malè. Scribendum enim *xl.* Error fuit librarij.

Ibid. c. 15. PARENTVM] Codex regius, *parentorum.* Vide ſuprà in Notis ad tit. 2. cap. 20.

Pag. 216. c. 17. VVANCLVGA] Codex Thuanus *vuanclugc,* Heroldus *vaanclugs.* Codex Metenſis *vuandugo,* regius *vuachſtodat.*

Ibid. c. 19. § 4. IN EST AVTVMNOS] Hæc non extant in codice Metenſi; qui poſtea pro *ſingulos ſolidos* habet *ſinguli ſolidũ.*

Ibid. c. 20. ET IVNICES] Et hæc quoque deſunt in codice Metenſi.

Ibid. c. 21. §. 2. Paragraphus iſte ſic legitur in eodem codice: *Si autem jam vivus, x. ſol. componat ancilla domino.*

Pag. 217. tit. 8. c. 2. § 1. IN PAERICA] Ita codex Thuanus & editiones Heroldi & Tilij. Codex Metenſis legit *in fabricano.* regius *infra baſilica.* Lindenbrogius *infra baſilicam.* Puto poſteriorem lectionem non eſſe ſanam.

Ibid. c. 3. ID EST TRES DENAR.] Hæc deſunt in editione Baſileenſi; quæ non habet etiam voces iſtas paragraphi ſequentis *hoc eſt ſex denarios.*

Ibid. §. 3. ET SI MAIOREM] Heroldus: *Et ſi major pecunia furata fuerit.* Et infrà, *aut equus tanti pretij.*

Pag. 218. c. 6. SVASERIT] Quidam codices habent *ſuaderit.*

Ibid. c. 8. AD MORTEM] Heroldus, *ad mortis pœnam.*

SIMPLVM] Codex regius & omnes editiones habent *ſimplex.*

FVRIS] Codex regius *furoni.* Item in cap. 14. §. 1. *furonis* & *furoni* habet idem codex.

Pag. 219. c. 16. §. 1. VERACITER] Conſentiunt heic omnia vetera exemplaria & omnes editiones, etiam in libro quinto Capitularium, ubi paragraphus iſte deſcriptus eſt. Vnus Heroldus pro hac voce habet *vel tacitus.*

Pag. 220. c. 18. §. 2. TORMENTO] Codex regius *tormenta,* Heroldus *tormentis.* Ita etiam legit Ivo Carnotenſis par. 16. cap. 283. Sed in Capitularibus ſcriptum eſt *tormento.*

EIVSDEM MERITI] Lex Vviſigothorum lib. 8. tit. 4. cap. 13. *alium ejuſdem meriti domino reformare cogatur.* Ibidem lib. 9. tit. 1. cap. 6. *duos equalis meriti domino cogatur exſolvere.* Præceptum Karoli Regis Burgundiæ de commutatione mancipiorum cum monaſterio ſancti Andreæ Viennenſis in tomo XII. Spicilegij Dacheriani pag. 127. *in hujus meriti recompenſatione dedimus Vvarnerium & Vvarnaldum cum uxoribus & infantibus illorum.* Meritum ergo heic ſignificat pretium rei venditæ, commutatæ, perditæ, aut debilitatæ. Vide infrà tit. 14. cap. 1. iſtius legis.

Ibid. tit. 9. c. 1. §. 1. IN NOCTE] Malè in codice Metenſi ſcriptum eſt *innocentem.*

Ibid. c. 2. §. 1. SCVRIA] Codex regius *eſcolaria.* Ceteri & omnes editiones uti nos edidimus.

Ibid. §. 5. COMPARILIA] Ita editiones Tilij & Lindenbrogij. Confirmat hanc lectionem codex Thuanus, qui *cumparilia* habet. In Metenſi ſcriptum eſt *camparilibus,* in regio *parialia.* Vnde colligitur falſam eſſe in hoc loco editionem Baſileenſem, in qua legitur *cum Paraba.*

Pag. 221. c. 4. § 1. HREVVAVVNTI] In codice Metenſi & in Thuano legitur *brevvavvntiva.* quo etiam modo ediderunt Tilius & Heroldus. Tom. I.

MANVM RECISAM] Heroldus, *eum manu reſciſſa.* Ibid. §. 5.

RELICTI] Ita omnia vetera exemplaria & editio Tiliana. Reliquæ legunt *delicti.* Ibid. c. 6. §. 1.

COMPONAT ET RESTITVTIONE] Lindenbrogius *eſt reſtitutio.* Pag. 222. c. 11. §. 1.

ETARCHARTEA] Conſentiunt heic ferè omnes veteres libri & editiones, niſi quòd Metenſis habet *etorzcarteam.* Tilius *etortcartea.* Ibid. § 2.

APPLICANDVM] Vicit hoc loco conſenſus veterum codicum. Nam editiones omnes habent *amplificandum*; niſi quòd Tiliana, vitio hauddubiè librariorum, habet tantùm *amplicandam,* nullo ſenſu. Ibid c. 12

VVIFFAM] Codex regius *vuiſan.*

EVM] Ita codex Thuanus & editiones. Regius & Metenſis habent *eam.* Fons generis eſt maſculini apud Latinos, feminini apud Francos. *La fontaine.* Vide quæ notavimus ſuprà ad caput 74. legis Alamannorum. Ibid. c. 16. §. 2.

COGNOVERIT] Codex regius & Metenſis *cognoſcerit.* Sic etiam editio Baſileenſis. Pag. 223. c. 2. § 3.

COMPLANTAVERIT] Secuti heic ſumus editionem Lindenbrogij, quam confirmat exemplar regium. Ita etiam Thuanum. Sed codex Metenſis & editiones Tilij & Heroldi habent *complanaverit.* Ibid. tit. 11. c. 1. §. 1.

VICINA] Legendum *vicena,* ut eſt in libro Metenſi. Quam lectionem nos prætulimus propter ea quæ paulò antè dicta ſunt, quamvis reliqua exemplaria & omnes editiones habeant *quinquaginta.* Error ortus eſt ex eo quòd ſcriptores veterum codicum iſtius legis omiſerunt vocem *notas* in hoc paragrapho, & literam *l* poſitam poſt vocem *figaa* interpretati ſunt de numero flagellorum, cùm ſignificet tantùm *vel.* Nam notum eſt eam literam, cùm ſuperiorem ejus partem obeliſcus interſecat, non eſſe notam numeri. Rem confi ciam auctoritate codicis regij, in quo locus iſte ſic legitur: *Si ſervus eſt. per ſingula ſignata l flagella ſuſcipiat.* Ibi ſuperior literæ illius pars diviſa eſt per lineam tranſverſam, ut intelligeremus ita legendum eſſe, *ſignata vel flagella.* Nemo non videt ſenſum non eſſe plenum. Erit autem integer ſi legatur *figaa vel notas vicena flagella &c.* ut ſcriptum eſt in libro Metenſi. Ibid. §. 2.

FORTIOREM DEDERIT ET VICT.] Tilius & Lindenbrogius ediderunt, *cui Deus dederit fortiam & victoriam.* Hauddubiè ea lectio videtur melior ea quam nos retinuimus. Sed veterum codicum & editionis Baſileenſis auctoritas effecit ut aliter ederemus quàm apud Tilium & Lindenbrogium invenimus. Pag. 224. c 5.

SVLCES] Ita ſcriptum legi in omnibus antiquis exemplaribus. Contrà omnes editiones habent *ſulcos.* Pag. 226. tit. 12. c. 6.

QVI SEPI] Sic Tilius & veteres libri, præter Metenſem, in quo ſcriptum eſt *Animalia qua ſepe.* quo etiam modo edidit Heroldus. Lindenbrogius habet *Qua ſepi.* Ibid tit. 13. c. 1.

HVIVS VITII] Hæc eſt lectio editionis Baſileenſis & omnium veterum codicum, niſi quòd in regio legitur *hujus vitia.* Tilius & Lindenbrogius habent *huic vitio.*

Tom. I. Pag. 127. c. 4. Avursum] Ita codex regius. Metenſis habet *aborſum*, Thuanus *auurſam*. quam lectionem exhibent editiones Tilij & Lindenbrogij. Baſileenſis habet *averſam*.

Ibid. c. 5. Et alivo interim] In codicibus regio & Thuano & in editionibus Heroldi & Tilij legitur; *& alind interim ad operationem reſtituat interdum.* Vox *interdum* ſuperflua heic eſt, & ſignificat *interim*, ut diximus ſuprà.

Pag. 128. tit. 14. c. 1 §. 1. Fverit pro cvst. cons.] Heroldus, *ſuſceperit pro cuſtodia.*

Pag. 129. c. 6. Viovæ si post] Manuſcripti libri ſic habent: *De viduis quæ poſt &c.* Ita etiam editio Tiliana. Heroldus: *Quæ poſt mortem mariti in viduitate permanet.*

Vsvfrvctvariam] Omnia vetera exemplaria & editio Baſileenſis legunt *uſufructuario.* quod fortaſſis melius eſt.

Ibid. c. 7. §. 3. Azios] Leg. *illos*; ut rectè ſcriptum eſt in omnibus antiquis codicibus & in editionibus Heroldi & Tilij.

Pag. 130. c. 8. §. 2. Debent mis. consioerare] Ludovicus Pius in charta diviſionis imperij edita anno DCCCXVII. cap. 15. *Et ſi contigerit illum habere liberos ex concubinis, monemus ut erga illos miſericorditer agat.*

Ibid tit. 15. c. 2 §. 1. Teetis per avrem] Vide infrà tit. 16. cap. 2. Notitia judicij facti ab Arnone Archiepiſcopo & ceteris Miſſis dominicis anno ſecundo Karoli M. Imp. to. III. Metropolis Saliſburgenſis pag. 322. *Teſtes uſu Bajoariorum per aures ex utrinſque partibus tracti ut amplius examen firmum eſſet.*

Pag. 131. c. 4. §. 3. A locor. ivoicibve] Heroldus, *apud locorum judices.*

Ibid. c. 8. Qvoo cambias] à verbo *cambiare*, quod eſt commutare. Vide Notas illuſtriſſimi viri Franciſci Boſqueti Epiſcopi Monſpelienſis ad Innocentium III. lib. 13. epiſt. 37. Hinc cambium pro commutatione in Chartulario Caſaurienſi. Fruſtra igitur Heroldus heic addit vocem *vocant* hoc modo: *quod cambias vocant.*

Pag. 132. c. 9. §. 2. Caovcvm] Ita codex Metenſis & editiones Tilij & Lindenbrogij. Bona quoque eſt lectio codicis Thuani, qui *cadivum* habet. Confirmant hanc lectionem exemplar regium, in quo *caduum* ſcriptum eſt, & Heroldus, qui licèt *claudum* retinuerit in contextu, in margine tamen *cadinum* habet ſcriptum. Vide clariſſimi Bignonij Notas ad Marculfum pag. 943.

Ibid. c. 11. §. 1. Cvi firmavit] Malè Heroldus *infirmari.*

Ibid. §. 2. Svviron] Malè idem Heroldus, *ſi viro addixerit.*

Pag. 133. c. 13. Tres] Heroldus *duos.* Fortè legendum eſt *duos vel tres vel ampliùs*, ut ſuprà tit. 15. cap. 2. §. 1. pag. 131.

Ibid. tit. 16. c. 1. §. 2. Sperat] id eſt, credit, exiſtimat. Capitulare anni DCCLVII. cap. 5. *Sperat quòd ingenua ſit.* Hincmarus epiſt. 37. ad Rodulfum & Frotarium Archiepiſcopos: *Oſtendit mihi librum quem, ut ſpero, Canones appellavit.* Narratio de quodam Clerico Cenomanenſi ſcripta regnante Karolo Calvo: *ac ideo ſperare ſe pati tam gravia.* Vide gloſſarium philologicum Matthiæ Martinij.

Ivoices oe pacto] id eſt, ut ego interpretor, judices Bajuvarij, qui cauſas judicabant ſecundùm pactum id eſt legem Bajuvariorum. Vide quæ ſuprà à nobis adnotata ſunt ad tit. 58. legis Ripuariorum. Tom. I. Pag. 134. c. 4.

Tres oies avt q. a. c. septem] Ita omnes veteres libri & editiones præter Baſileenſem, quæ ita habet: *duas aut tres aut certè quatuor noctes.* Pag. 135 tit. 17. c. 2.

Fasvvirotos] Leg. *farſvviretos*, ut eſt in editione Tiliana. Codex Metenſis habet, *farſvviretus*, Thuanus *farſvveritos*, regius *curſuniretos*, Lindenbrogius *furſvviretos*, Heroldus *farrunifoiu.* Pag. 136. tit. 17. c. 2.

Mvrorioam] Variè ſcribitur hoc nomen in antiquis libris. Metenſis habet ut heic editum vides, regius & Thuanus *murdrida*, quo etiam modo edidit Tilius. Lindenbrogij editio habet *murdrido*, Baſileenſis *mordrida*. Lex Friſionum tit. 20. *Si quis hominem occiderit & abſconderit, quod mordritum vocant.* Hinc *murtrum* pro cæde & occiſione, Francis *meurtre.* Reſtituenda autem eſt hæc vox, ut iſtud obiter adnotem, literis Erardi Epiſcopi Autiſſiodorenſis, quæ editæ ſunt in tomo ſecundo Galliæ Chriſtianæ pag. 312. *exceptis incendio, homicidio, captu, & furto.* pro quo in Chartulario Epiſcopi Autiſſiodorenſis, ex quo literæ illæ editæ ſunt, legitur: *exceptis murtre, homicidio, raptu, & furto.* Vide Voſſium in libro ſecundo de vitiis ſermonis pag. 246. Ibid. tit. 18. c. 2. §. 1.

Obseqvias] Ita veteres libri & editio Baſileenſis. Tilius & Lindenbrogius habent *exequias.* Franci etiamnum pro exequiis dicunt obſequias, *les Obſeques.*

Ante solis occasvm] Heroldus, *ſolo ſtante.* Ita etiam liber regius & Metenſis & Thuanus. Pag. 138 tit. 19. c. 9.

Dagoberti r. præceptvm] Mirum eſt quàm fœdis erroribus ſcateat hoc diploma in libris editis. Nos illud bona fide contulimus cum vetuſtiſſimo codice MS. monaſterij Moyſſiacenſis, ex quo illud tibi damus emendatum. Pag. 141.

Decernimvs] Ipſe Deſiderius in epiſtola quinta ad eundem Dagobertum ingenuè agnoſcit ſe tenere cathedram Cadurcenſem liberalitate ejus: *conditiones Cadurcha Eccleſiæ, cui Deo auctore ex juſſu veſtro præſedeo.* Pag. 142.

Arcem metropolitani] Antea legebatur *Archimetropolitani.* Emendatum eſt ex eodem codice Moyſſiacenſi. Eadem phraſis reperitur etiam in vita ſancti Theodardi Archiepiſcopi Narbonenſis apud Catellum in Memoriis hiſtoriæ Occitanicæ pag. 759. ubi cùm agatur de ordinatione Metropolitani, ait auctor vitæ in eodem codice Moyſſiacenſi ipſum tenere *arcem regiminis* ejuſdem provinciæ. Et pag. 766. in literis Stephani VI. ſcriptum eſt ea eſſe privilegia Narbonenſis Eccleſiæ ſuper Tarraconenſem *ut omnis qui pontificatus illius arcem ſortiturus erit* non priùs ordinetur donec Archiepiſcopus Narbonenſis veniens eum conſecret in archipræſulatus honore. Pag. 143.

Sioeberti r. Epistola] Eam primus edidit Henricus Caniſius in tomo quinto lectionis antiquæ ex veteri codice S. Galli, corruptam ſanè in multis locis, ſed abſque auctoritate emendatam ab eo qui nuper vulgavit ſupplementa Con-

Tom. I. ciliorum Galliæ. Nos veterem codicem, venerandæ profectò antiquitatis, ex quo illa edita eſt, vidimus, & cum eo contulimus editionem Caniſianam. Itaque noſtra omnino ſimilis eſt ei quæ extat in codice Sangallenſi.

VVLEOLEVDO] Biturigum antiſtite metropolitano, cujus provinciæ contributa erat civitas Cadurcorum, quique Concilio Cabilonenſi interfuit anno DCL.

SINE NOSTRA CONSC.] Ex hoc loco collegit Marca lib. VI. de concordia cap. 19. §. 5. Concilia non poſſe celebrari in regno abſque auctoritate Principis.

Pag. 150. APUD LIPTINAS] Præter canones Liptinenſes heic editos alium commemorat Hincmarus in epiſtola trigeſima ſeptima ad Rodulfum & Frotarium Metropolitanos Aquitaniæ cap. 5. his verbis: *In ſynodo apud Liptinas habita, cui ſub Karlemanno Principe Georgius Epiſcopus & Ioannes Sacellarius ac ſanctus Bonifacius ex præcepto Zacharia Papa præſederunt, legitur ut ſi vir mulieri deſponſata, dotata, ac publicis nuptiis ducta ſecundùm Apoſtolum debitum conjugale non potuerit reddere, & hoc aut amborum confeſſione aut certa qualibet adprobatione fuerit manifeſtum, ut ſeparentur, & mulier, ſi continere nequiverit, alteri viro legaliter nubat.* Confirmatur hæc narratio ex his quæ Epiſcopi in Attiniaco congregati anno DCCCLVIII. ſcripſerunt ad Ludovicum Germaniæ Regem in Capitulis Karoli Calvi tit. XXVII. cap. 7. ubi legitur Gregorium Legatum apoſtolicæ ſedis ſynodo Liptinenſi præfuiſſe cum ſancto Bonifacio. Verùm quoniam in epiſtola illa ſcriptum eſt ſynodum Liptinenſem juſſu Pippini habitam fuiſſe tempore belli Aquitanici adversùs Vvaifarium ſuſcepti, eique præfuiſſe Georgium, qui anno tantùm DCCLVI. in Franciam à Stephano II. Papa miſſus eſt, & quia decretum de nonis & decimis paulò aliter expreſſum habetur quàm in canonibus ſynodi Liptinenſis, crediderunt nonnulli duas fuiſſe ſynodos Liptinenſes, unam ſub Karlomanno Principe, aliam ſub Pippino Rege, iſtam verò ſuperioris decretum de pecunia eccleſiaſtica ſub precario præſtanda explicaviſſe interpretatione ſua ac planiùs expreſſiſſe. Ego in ea ſum ſententia, falli eos qui ita ſentiunt. Nam præterquàm quòd nullum alibi extat veſtigium duplicis ſynodi Liptinenſis, quòd præterea tota illa narratio valde confuſa ac fabuloſa eſt, ut rectè monuit Sirmondus, & multa habet contradicentia & repugnantia, Hincmarus in citata epiſtola ad Metropolitanos Aquitaniæ diſertè docet Georgium Epiſcopum ſynodo Liptinenſi ſub Karlomanno habitæ præfuiſſe ex decreto Papæ Zachariæ unà cum ſancto Bonifacio. Quod evincit fruſtra huc induci duas ſynodos Liptinenſes.

INDICULUS SUPERSTIT.] Editus eſt ab illuſtriſſimo & celſiſſimo Principe Ferdinando Forſtenbergio Epiſcopo Paderbornenſi in ſecunda editione Monumentorum Paderbornenſium pag. 336. ex vetuſto codice Palatino bibliothecæ Vaticanæ, ubi ſubjungitur ſynodo Liptinenſi. Editus etiam eſt ab Hermanno Conringio viro doctiſſimo in tertia editione libri de origine juris Germanici pag. 349. Nos illum heic addidimus, quia hinc explicatur caput quintum prioris Capitularis Karlomanni, cujus breviarium habetur in capite ultimo Capitularis Liptinenſis. Tom. I.

CAPITULARE INCERTI ANNI] Animus primò fuerat omittere hoc Capitulare, quòd ſciremus reperiri interdum in antiquis codicibus excerpta ex tribus poſtremis Capitularium libris cum hoc titulo: *Ex Concilio Regum, quibus Legatus Romanæ ſedis interfuit Bonifacius.* cujuſmodi excerpta nuper in tomo IX. Spicilegii pag. 63. edidit vir clariſſimus Lucas Dacherius ſub titulo ſtatutorum S. Bonifacii. Animus inquam fuerat hoc Capitulare ob eam cauſam omittere. Verùm deprehendi heic laudari unum caput quod non eſt ex tribus poſterioribus libris, ſed ex quarto, vigeſimum videlicet; adeóque hinc coactus ſum ſuſpicari Capitulare iſtud à Principibus noſtris conſtitutum fuiſſe in quodam conventu cui interfuit ſanctus Bonifacius, & non eſſe ſimpliciter excerptum ex collectione Benedicti Levitæ. Aliorum eſto judicium. Pag. 151.

CAPITULARE SUESSION.] Contulimus cum veteri codice MS. ſancti Vincentii Metenſis cujus ſuprà fecimus mentionem. Itaque ſi quid mutavimus, factum eſt auctoritate ejuſdem codicis. Pag. 155.

VI. NONAS] Labbeus in margine tomi ſexti Conciliorum pag. 1552. admonet codices manuſcriptos habere *quinta*, eámque lectionem eſſe meliorem, eique congruere adſcriptum Lunæ diem.

IN PRIMIS] Codex Met. *Inprimitus.* Quo etiam modo edidit Surius. Pag. 157. c. 1.

OPTIMATUM MEORUM] In editionibus quæ noſtram antecedunt legitur *optimatum eorum*, non ſolùm heic, ſed etiam in capite ſequenti. In codice Metenſi ita ſcriptum primò fuit; ſed poſtea à manu antiqua ſic emendati ſunt hi duo loci ut utrobique minutiſſima litera *m*, quæ oculos ferme fugit, ſuperponeretur priori literæ vocis *eorum*. Ex quo nos collegimus legendum eſſe *meorum*, ut in capite primo prioris Capitularis Karlomanni: *Itaque per conſilium ſacerdotum & optimatum meorum ordinavimus.* Atque ita uti nos edidimus legendum eſſe monuerat vir clariſſimus Carolus le Cointe in tomo quinto annalium Eccleſiæ Francorum pag. 142. §. 100. Sanè proclivis erat hic error propter repetitionem literæ *m*. Exemplo erit caput illud ex Capitulari Karlomanni, quod ſic legitur in veteri codice Sangallenſi: *Itaque per conſilium ſacerdotum & optimatum eorum ordinavimus.* Sic apud Burchardum lib. 2. cap. 50. in codice MS. clariſſimi viri Dionyſii Talonii Advocati regii Pariſienſis legitur *Nulli autem heredum eorum ac proheredum nec cuiqua perſona &c.* cùm legendum ſit *heredum meorum*, ut eſt in vetuſtiſſimo & optimo codice MS. ſancti Albini Andegavenſis & in utraque Burchardi editione, tum etiam apud Reginonem, ex quo Burchardus accepit, lib. 1. cap. 402. Ibid. c. 2.

PUBLICITER] Superiores editiones habent *publicitus*; Soriana excepta, quæ habet *publicè ter.* Exemplar Metenſe legit *publiciter.*

ABEL] qui cathedræ Remenſi præfuit. Ibid. c. 3.

ARDOBERTUM] Senonenſis Eccleſiæ antiſtitem.

Tom I Pag 155. c. 3. Nec habitum laicor.] Vide ſuprà in priori Capitulari Karlomanni cap. 7.

Pag. 161. Capitula apud Vermeriam] Præter ea quæ de capitulis iſtis dicta à nobis ſunt in pagina 159. tomi primi Capitularium, heic admonemus mutilum ac mendoſum eſſe exemplar Metenſe, ex quo Sirmondus illa edidit. quod manifeſtè parebit ex his quæ poſtea dicturi ſumus.

Ibid. c. 1. In tertio genuculo] Sirmondus edidit: *In tertio genu conjuncti ſeparantur.* Codex Metenſis habet: *In tertio genu dū ſeparantur.* pro quo legendum eſſe *genuculo* manifeſtum eſt. Error hinc ortus quòd interdum antiqui *genuclum* ſcriberent pro *genuculum*: ut in elencho capitulorum legis Bajuvariorum tit. 7. cap. 4. in codice Thuano *Si indumenta ſupra genucla elevaverit*, cùm alij veteres libri & editiones habeant *genicula*. Regino, qui caput iſtud deſcribit in ſua collectione, legit: *In tertio geniculo ſeparantur.*

In quarta coniunc.] Alexander III. in epiſtola ad Archiepiſcopum Vpſellenſem & ſuffraganeos ejus: *diſpenſationis moderamine utentes. ut qui in quinto vel quarto gradu conjuncti ſunt, eos non ſeparetis.*

Indicamus] Codex Metenſis habet *judicamus*. Regino *iudicimus*. Nos maluimus *indicamus* tametſi rectè heic legi quoque poſſit *judicamus*. Libro quinto Capitularium cap. 3. *hominibus peccata confitentibus judicare & indicare pœnitentiam.*

Damus.] Sequitur poſtea in veteri exemplari, *niſi prius illis conſtituatur pœnitentia.* Sed iſta clauſula, quamvis antiqua ſit, omiſſa eſt à Sirmondo, quia contraria eſt ſententiæ capituli. Additam verò fuiſſe poſt tempora Reginonis colligi poſſe videtur ex eo quòd non extat in ejus collectione.

Ibid. c. 2. Manet] Verbum obſcœnum, quo ſignificatur maris & feminæ conjunctio. Itaque Burchardus deſcribens hoc caput, hanc vocem omiſit, & pro ea repoſuit *fornicatus fuerit*. Vide infrà cap. 17.

Nisi vol. se abstinet] Hæc deſunt apud Reginonem & Burchardum, qui pro his habent *ſi vult.*

Pag. 162. c. 5. Neptam] Sirmondus ediderat *neptem*. Sed vetus exemplar habet *neptam*. Neptam pro nepte veteres dixiſſe patet ex libro ſeptimo Burchardi cap. 22. quod ſic legitur in codice Talonico: *Si quis neptam ſuam in conjugium duxerit.* Traditio LXX. ſancti Galli apud Goldaſtum: *Dietpirc nepta illius.* Et alibi. Eginhardus epiſt. 34. *admonendum cenſui neptitatem veſtram.*

Neptam suam] Labbeus in margine tomi ſexti Conciliorum pag. 1657. admonet hæc duo vocabula abeſſe à codice Palatino bibliothecæ Vaticanæ. *& meritò*, inquit. *Nam in genere loquitur de quacunque uxore.* Verùm ex pœna heic adversùs Preſbyterum conſtituta facilè colligitur obſervationem viri clariſſimi non poſſe eſſe veram. Nulla quippe eccleſiaſtica regula Preſbyteros qui uxores habent quas ante conſecrationem ſuam duxerant removet à ſacro miniſterio, ſi eas ſic habuerint tanquam non habentes. Pœna igitur depoſitionis heic adjecta eſt propter inceſtum admiſſum cum nepte. quod erat crimen atrociſſimum, acriter ab Eccleſia ſemper vindicatum in laicis. Habet Eccleſia pœnas ſuas, ferrum excommunicationis adversùs laicos, depoſitionem ſeu degradationem, ut hodie loquimur, adversùs Preſbyteros. *Nam unde laici excommunicantur, inde Preſbyteri ab officio altaris ſubmoventur*, ut ait Regino lib. 2. cap. 406. ex quodam Concilio Rotomagenſi. Itaque ſenſus iſtius capitis hic eſſe debet. Si quis Preſbyter neptem ſuam uxorem habuerit, quod nulli Chriſtiano licet, multò minùs Preſbytero, primùm ipſam a latere ſuo prorsùs removeat, deinde propter temeritatem ſuam decidat à gradu quem obtinet in Eccleſia. Vide canonem primum ſynodi Neocæſarienſis. Tom. I.

Femina velum] Vide lib. 5. Capitular. cap. 180. Ibid. c. 4.

Sine conven. viri] Labbeus repoſuit heic in margine *conniventia*. quod idem eſt. quæ vox reſtituenda eſt literis Manaſſis Epiſcopi Aurelianenſis de concordia Epiſcopi Autiſſiodorenſis cum Herveo Comite Nivernenſi editis in tomo ſecundo Galliæ Chriſtianæ fol. 293. col. 1. *de partium amicabili convenientia.* Sic enim editum illic eſt, cùm in Chartulario Epiſcopi, ex quo prodierunt hæ literæ, ſcriptum ſit *conniventia.* Vide lib. 5. Capitular. cap. 18.

Si qua mulier] Caput iſtud relatum eſt ab Ivone par. 10. cap. 6. Gratiano 31. q. 1. cap. 6. Bernardo Præpoſito Papienſi in prima collectione Decretalium lib. 4. cap. 20. & à Raymundo in libro quarto Decretalium tit. 19. de divortiis. Mutilum autem eſt in codice Metenſi & in editionibus, in quibus deeſt poſtrema clauſula *Ipſa autem inſidiatrix &c.* quam nos addidimus ex Reginone. Neceſſaria enim eſt. Pag. 163. c. 5.

Et hoc probare potest] Ita codex Metenſis & Regino. Burchardus verò, ne ullum veſtigium extaret furtorum ſuorum, ne quis noſcere poſſet Reginonem à ſe compilatum eſſe, ſic interpolavit hunc locum: *Et ſi hoc probare poteſt ille vir eam ream eſſe conſilij, poteſt, ut nobis videtur, ipſam uxorem dimittere &, ſi voluerit, aliam uxorem accipere.* Ita etiam in hoc loco legit Ivo Carnotenſis, qui haud dubiè accepit ex Burchardo. Ita etiam Gratianus & Bernardus Papienſis.

Et si vol. al. accipiat] Burchardus *accipere*, alij *ducere*. Sed Ivo non habet hanc clauſulam. Raymundus, ad mores ſeculi ſui reſpiciens, addidit *poſt mortem uxoris*, atque ita ſcripſit in hoc loco: *poteſt ipſe poſt mortem uxoris, ſi voluerit.* Sic etiam Alanus vetus interpres, ut docet Antonius Auguſtinus in Notis ad primam collectionem. Verùm additio illa Raymondi ſuperflua eſt & inutilis, & ratione non conſtat. Vide quæ nos in ſimili cauſa nuper diximus in Notis ad Gratianum pag. 545.

Si quis ingenuus] Caput iſtud refertur à Gratiano 29. q. 2. c. 4. deſcriptum, ut apparet, ex Burchardo vel Ivone. Ibid. c. 6.

Ancillam uxorem] Regino legit *ancillam alterius uxorem*, quod melius eſt.

Pro ingenua] Regino: *& æſtimat quòd ingenua ſit.* Ita etiam Ivo. Burchardus levi mutatione, *& exiſtimat quòd ingenua ſit.*

Postea fuerit inservita] Ivo & Gratianus:

Tom. I. Gratianus: *fuerit poſtea in ſervitute detecta.*

Inservita] Vide Notas ad caput 28. libri tertij Capitularium.

Si e. a. s. r. p. faciat] Hæc addita ſunt ex Reginone.

Liceat ei aliam accipere] Regino ac poſt eum alij, *aliam accipiat*. Sed apud Burchardum, poſt verbum *accipiat*, hæc addunt: *Si autem ſervam eam ſcierat & collaudaverat, poſt ut legitimam habeat.* Ea verò neque in libro Metenſi extant neque apud Reginonem. Habentur tamen apud Ivonem, ſed ex Burchardo deſcripta, ut opinor.

Ibid. c. 7. Sed melius est] Tota hæc clauſula deeſt apud Reginonem.

Pag. 164. c. 9. Aut sen.... secutus fuerit] Iſta non extant apud Burchardum. Ivo quoque illa omiſit par. 8. cap. 189. quia Burchardum deſcribebat. Ita etiam Gratianus.

Fidem mentiri] Regino, *fidelitatem promiſſam mentiri.*

Nam ille vir eius] Apud Reginonem & Burchardum: *Ille verò qui neceſſitate &c.*

In alium locum fugit] Regino & Burchardus, *in alia patria manet.* quod videtur rectius.

Si nun. i. e. p. s. r. sperat] Hæc addita ſunt ex Reginone & Burchardo.

Abstinere] Regino & Burchardus, *continere.*

Cum poen. p. accipere] Regino & Burchardus: *accipiat, tamen cum pœnitentia.*

Ibid. c. 10. Si filius cum nov.] Caput iſtud refertur à Gratiano 32. q. 7. c. 24. ex Concilio Triburienſi, ubi non extat. Rectè Regino, qui citat ex Vermerienſi.

Uxore patris sui] Hæc non extant apud Reginonem, & videntur in textum tranſlata eſſe ex nota quadam interlineari. Iiſdem carent Burchardus & Gratianus.

Sed ille vir] Regino: *Si vir ejus ſic vult, poteſt aliam accipere, ſi ſe continere non poteſt.* Ita etiam Burchardus; niſi quòd in initio iſtius periodi legit: *ſed vir ejus poteſt, ſi vult, aliam &c.*

Ibid. c. 12. Qui dormierit] Refert hoc caput Gratianus 32. q. 7. c. 21. ſed locum non indicat ex quo deſcriptum eſt. Regino citat ex Concilio Vermerienſi, Burchardus ex Concilio Aurelianenſi cap. VI. Sic etiam Ivo par. 9. cap. 69.

Nec illa adultera] Sequentium verborum ſenſum ſic reddidit Regino: *nec ipſi adulteri unquam conjugio copulentur.* Hinc ergo orta eſt lectio quæ extat apud Burchardum, Ivonem, & Gratianum.

Ibid. c. 14. Episcopis ambulantib.] id eſt, vagantibus, ut eſt in capite 13. ſynodi Vernenſis.

Iterum consecrentur.] Vide lib. 6. Capitular. cap. 81.

Ibid. c. 17. Se reclamaverit] Regino, *ſe proclamaverit.* Ita etiam Burchardus & Ivo. Eginhardus epiſt. 9. *Locum ei facias ad Domnum Imperatorem ſe reclamare.*

Mansisset] *ceiſſet* apud Reginonem & alios. Vide quæ paulò antè dicta ſunt ad caput ſecundum iſtius ſynodi.

Tom. II.

Ad crucem] De judicicio crucis vide lib. 1. Capitular. cap. 102. & quæ illic à nobis adnotantur. Tom. I.

Si servus et ancilla] Ita reſtitutum eſt ex Reginone, cùm in ſuperioribus editionibus & in codice Metenſi legatur: *Si ſervus aut ancilla.* Pag. 165. c. 19.

Qui uxorem] Regino caput iſtud refert ex Concilio Vermerienſi, Burchardus *ex Concilio Remenſi cap. 3.* Concilio quoque Remenſi tribuunt Ivo par. 8. cap. 184. & Gratianus 33. q. 5. c. 10. Burchardum, ut apparet, deſcribentes. Pag. 166. c. 21.

Accipiat] Poſt iſta Burchardus addit, *ſed ſimiliter convertatur.* quæ non extant apud Reginonem. Itaque qui ea habent Ivo & Gratianus, acceperunt ex Burchardo. Puto autem hanc clauſulam heic additam à Burchardo, pro more ſuo, ut fontes turbaret ex quibus ſuos rivulos derivaverat.

Alia capitula] Deſcripta ſunt ex Reginone, ut fert titulus, in libro ſecundo de eccleſiaſticis diſciplinis. Eadem habentur inter capitula apud Compendium promulgata anno DCCLVII. licèt aliis utplurimùm verbis. Quod ſuſpicionem facere poſſet illa per errorem tributa ſynodo Vermerienſi fuiſſe à Reginone, niſi compertum haberemus nota quoque illi fuiſſe decreta ſynodi Compendienſis. Immo cùm in capite 125. libri ſecundi retuliſſet caput 21. Vermerienſe, ſtatim capitula tria deſcribit *ex decreto apud Compendium.* qui eſt antiquus capitulorum Compendienſium titulus. Quod oſtendit Reginonem bene ſciviſſe quæ fuerint ſtatuta ſynodi Vermerienſis, quæ verò Compendienſis. Nam & in capite 244. ejuſdem libri, poſt allatum caput 17. Vermerienſe, in ſequenti capite, quod eſt ſynodi Compendienſis, non ſcripſit in titulo *Ex eodem*, ut ſolet cùm ſignificare vult conſtitutionem quæ ſequitur ſumptam eſſe ex eodem loco ex quo deſcripta erat ea quæ antecedit, ſed *De eadem re.* Certum eſt præterea exemplar ſynodi Vermerienſis quod extat in codice ſancti Vincentij Metenſis, eſſe imperfectum ac mendoſum, uti ſuprà obſervavimus. Nam etiam titulus & præfatio deſunt & nota anni quo ſynodus illa celebrata eſt. Adde quòd Regino, diligens & accuratus ſcriptor, duo capita refert ſynodi Vermerienſis quæ non habentur in Compendienſi, nimirum duo ultima iſtorum capitulorum; & quæ heic habentur quæ in ſynodo quoque Compendienſi referuntur, ea multùm inter ſe diverſa ſunt, ut mox oſtendam; adeóque tametſi eundem ſenſum habent, diverſis temporibus condita fuiſſe videntur.

Si quis cum uxore] Senſus iſtius capitis habetur in capite octavo ſynodi Compendienſis. Sed verba ſunt admodum diverſa. Burchardus, pro more ſuo, fontes turbavit ex quibus ſua accepit, ut paulò antè dicebamus. Itaque caput iſtud retulit, non ex Concilio Vermerienſi, ſed ex Triburienſi. Pag. 165. c. 1.

Si quis sponsam] Et hoc quoque caput multùm diverſum eſt à capite decimo capitulorum Compendienſium. Burchardus refert ex eodem Concilio Triburienſi. Ibid. c. 2.

Si quis filiastrum] In hoc capite non eſt magnum diſcrimen cum capite duodecimo Ibid. c. 3.

Tom. I Pag. 155. c. 3. Pag. 161. NEC HABITVM LAICOR.] Vide ſuprà in priori Capitulari Karlomanni cap. 7.

CAPITVLA APVD VERMERIAM] Præter ea quæ de capitulis iſtis dicta a nobis ſunt in pagina 159. tomi primi Capitularium, heic admonemus mutilum ac mendoſum eſſe exemplar Metenſe, ex quo Sirmondus illa edidit. quod manifeſtè parebit ex his quæ poſtea dicturi ſumus.

Ibid. c. 1. IN TERTIO GENVCVLO] Sirmondus edidit: *In tertio genu conjuncti ſeparantur.* Codex Metenſis habet: *In tertio genu dū ſeparantur.* pro quo legendum eſſe *genuculo* manifeſtum eſt. Error hinc ortus quòd interdum antiqui *genuclum* ſcriberent pro *genuculum*; ut in elencho capitulorum legis Bajuvariorum tit. 7. cap. 4. in codice Thuano *Si indumenta ſupra genucla elevaveris*, cùm alij veteres libri & editiones habeant *genicula*. Regino, qui caput iſtud deſcribit in ſua collectione, legit: *In tertio geniculo ſeparentur.*

IN QVARTA CONIVNC.] Alexander III. in epiſtola ad Archiepiſcopum Vpſellenſem & ſuffraganeos ejus: *diſpenſationis moderamine utentes, ut qui in quinto vel quarto gradu conjuncti ſunt, eos non ſeparetis.*

INDICAMVS] Codex Metenſis habet *judicamus*, Regino *indicimus*. Nos maluimus *indicamus* tametſi rectè heic legi quoque poſſit *judicamus*. Libro quinto Capitularium cap. 3. *hominibus peccata confitentibus judicare & indicare pœnitentiam.*

DAMVS.] Sequitur poſtea in veteri exemplari, *niſi prius illis conſtituatur pœnitentia.* Sed iſta clauſula, quamvis antiqua ſit, omiſſa eſt à Sirmondo, quia contraria eſt ſententiæ capituli. Additam vero fuiſſe poſt tempora Reginonis colligi poſſe videtur ex eo quòd non extat in ejus collectione.

Ibid. c. 2. MANET] Verbum obſcœnum, quo ſignificatur maris & feminæ conjunctio. Itaque Burchardus deſcribens hoc caput, hanc vocem omiſit, & pro ea repoſuit *fornicatus fuerit*. Vide infrà cap. 17.

NISI VOL. SE AESTINET] Hæc deſunt apud Reginonem & Burchardum, qui pro his habent *ſi vult.*

Pag. 162. c. 3. NEPTAM] Sirmondus ediderat *neptem*. Sed vetus exemplar habet *neptam*. Neptam pro nepte veteres dixiſſe patet ex libro ſ. primo Burchardi cap. 22. quod ſic legitur in codice Talonico: *Si quis neptam ſuam in conjugium duxerit.* Traditio LXX. ſancti Galli apud Goldaſtum: *Diotpirt nepta illius.* Et alibi. Eginhardus epiſt. 34. *admonendum cenſui neptitatem veſtram.*

NEPTAM SVAM] Labbeus in margine tomi ſexti Conciliorum pag. 1657. admonet hæc duo vocabula abeſſe à codice Palatino bibliothecæ Vaticanæ. *& meritò*, inquit. *Nam in genere loquitur de quacunque uxore.* Verùm ex pœna heic adversùs Presbyterum conſtituta facilè colligitur obſervationem viri clariſſimi non poſſe eſſe veram. Nulla quippe eccleſiaſtica regula Presbyteros qui uxores habent quas ante conſecrationem ſuam duxerant removet à ſacro miniſterio, ſi eas ſic habuerint tanquam non habentes. Pœna igitur depoſitionis heic adjecta eſt propter inceſtum admiſſum cum nepte. quod erat crimen atrociſſimum, acriter ab Eccleſia ſemper vindicatum in laicis. Habet Eccleſia pœnas ſuas, ferrum excommunicationis adversùs laicos, depoſitionem ſeu degradationem, ut hodie loquimur, adversùs Presbyteros. *Nam unde laici excommunicantur, inde Presbyteri ab officio altaris ſubmoventur*, ut ait Regino lib. 2. cap. 406. ex quodam Concilio Rotomagenſi. Itaque ſenſus iſtius capitis hic eſſe debet. Si quis Presbyter neptem ſuam uxorem habuerit, quod nulli Chriſtiano licet, multò minùs Presbytero, primùm ipſam a latere ſuo prorſùs removeat, deinde propter temeritatem ſuam decidat à gradu quem obtinet in Eccleſia. Vide canonem primum ſynodi Neocæſarienſis. Tom. I.

FEMINA VELVM] Vide lib. 5. Capitular. cap. 180. Ibid. c. 4.

SINE CONVEN. VIRI] Labbeus repoſuit heic in margine *conniventia*. quod idem eſt. quæ vox reſtituenda eſt literis Manaſſis Epiſcopi Aurelianenſis de concordia Epiſcopi Autiſſiodorenſis cum Herveo Comite Nivernenſi editis in tomo ſecundo Galliæ Chriſtianæ fol. 293. col. 1. *de partium amicabili convenientia.* Sic enim editum illic eſt, cùm in Chartulario Epiſcopi, ex quo prodierunt hæ literæ, ſcriptum ſit *conniventia*. Vide lib. 5. Capitolar. cap. 18.

SI QVA MVLIER] Caput iſtud relatum eſt ab Ivone par. 10. cap. 6. Gratiano 31. q. 1. cap. 6. Bernardo Præpoſito Papienſi in prima collectione Decretalium lib. 4. cap. 20. & à Raymundo in libro quarto Decretalium tit. 19. de divortiis. Mutilum autem eſt in codice Metenſi & in editionibus, in quibus deeſt poſtrema clauſula *Ipſa autem inſidiatrix &c.* quam nos addidimus ex Reginone. Neceſſaria enim eſt. Pag. 163. c. 5.

ET HOC PROBARE POTEST] Ita codex Metenſis & Regino. Burchardus verò, ne ullum veſtigium extaret furtorum ſuorum, ne quis noſcere poſſet Reginonem à ſe compilatum eſſe, ſic interpolavit hunc locum: *Et ſi hoc probare poteſt ille vir eam ream eſſe conſilij, poteſt, ut nobis videtur, ipſam uxorem dimittere &, ſi voluerit, aliam uxorem accipere.* Ita etiam in hoc loco legit Ivo Carnotenſis, qui haud dubiè accepit ex Burchardo. Ita etiam Gratianus & Bernardus Papienſis.

ET SI VOL. AL. ACCIPIAT] Burchardus *accipere*, alij *ducere*. Sed Ivo non habet hanc clauſulam. Raymundus, ad mores ſeculi ſui reſpiciens, addidit *poſt mortem uxoris*, atque ita ſcripſit in hoc loco: *poteſt ipſe poſt mortem uxoris, ſi voluerit.* Si etiam Alanus vetus interpres, ut docet Antonius Auguſtinus in Notis ad primam collectionem. Verùm additio illa Raymundi ſuperflua eſt & inutilis, & ratione non conſtat. Vide quæ nos in ſimili cauſa nuper diximus in Notis ad Gratianum pag. 545.

SI QVIS INGENVVS] Caput iſtud refertur à Gratiano 29. q. 2. c. 4. deſcriptum, ut apparet, ex Burchardo vel Ivone. Ibid. c. 6.

ANCILLAM VXOREM] Regino legit *ancillam alterius uxorem*. quod melius eſt.

PRO INGENVA] Regino: *& æſtimat quòd ingenua ſit.* Ita etiam Ivo. Burchardus levi mutatione, *& exiſtimat quòd ingenua ſit.*

POSTEA FVERIT INSERVITA] Ivo & Gratianus:

Tom. I. Gratianus; *fuerit poſtea in ſervitute detecta.*

INSERVITA] Vide Notas ad caput 28. libri tertij Capitularium.

SI E. A. S. R. P. FACIAT] Hæc addita ſunt ex Reginone.

LICEAT EI ALIAM ACCIPERE] Regino ac poſt eum alij, *aliam accipiat.* Sed apud Burchardum, poſt verbum *accipiat*, hæc adduntur: *Si autem ſervam eam ſcierat & collaudaverat, poſt ut legitimam habeat.* Ea verò neque in libro Metenſi extant neque apud Reginonem. Habentur tamen apud Ivonem, ſed ex Burchardo deſcripta, ut opinor.

Ibid. c. 7. SED MELIUS EST] Tota hæc clauſula deeſt apud Reginonem.

Pag. 164. c. 9. AUT SEN.... SECUTUS FUERIT] Iſta non extant apud Burchardum. Ivo quoque illa omiſit par. 8. cap. 189. quia Burchardum deſcribebat. Ita etiam Gratianus.

FIDEM MENTIRI] Regino, *fidelitatem promiſſam mentiri.*

NAM ILLE VIR EIUS] Apud Reginonem & Burchardum: *Ille verò qui neceſſitate &c.*

IN ALIUM LOCUM FUGIT] Regino & Burchardus, *in alia patria manet.* quod videtur rectius.

SI NUN. I. S. P. A. R. SPERAT] Hæc addita ſunt ex Reginone & Burchardo.

ABSTINERE] Regino & Burchardus, *continere.*

CUM POEN. P. ACCIPERE] Regino & Burchardus: *accipiat, tamen cum pœnitentia.*

Ibid. c. 10. SI FILIUS CUM NOV.] Caput iſtud refertur à Gratiano 32. q. 7. c. 14. ex Concilio Triburienſi, ubi non extat. Rectè Regino, qui citat ex Vermerienſi.

UXORE PATRIS SUI] Hæc non extant apud Reginonem, & videntur in textum tranſlata eſſe ex nota quadam interlineari. Iiſdem carent Burchardus & Gratianus.

SED ILLE VIR] Regino: *Si vir ejus ſic vult, poteſt aliam accipere. ſi ſe continere non poteſt.* Ita etiam Burchardus; niſi quòd in initio iſtius periodi legit: *ſed vir ejus poteſt, ſi vult, aliam &c.*

Ibid. c. 12. QUI DORMIERIT] Refert hoc caput Gratianus 32. q. 7. c. 21. ſed locum non indicat ex quo deſcriptum eſt. Regino citat ex Concilio Vermerienſi, Burchardus ex Concilio Aurelianenſi cap. VI. Sic etiam Ivo par. 9. cap. 69.

NEC ILLA ADULTERA] Sequentium verborum ſenſum ſic reddidit Regino: *nec ipſi adulteri unquam conjugio copulentur.* Hinc ergo orta eſt lectio quæ extat apud Burchardum, Ivonem, & Gratianum.

Ibid. c. 14. EPISCOPIS AMBULANTIB.] id eſt, vagantibus, ut eſt in capite 13. ſynodi Vernenſis.

ITERUM CONSECRENTUR.] Vide lib. 6. Capitular. cap. 81.

Ibid. c. 17. SE RECLAMAVERIT] Regino, *ſe proclamaverit.* Ita etiam Burchardus & Ivo. Eginhardus epiſt. 9. *Locum ei facias ad Dominum Imperatorem ſe reclamare.*

MANSISSET] *coiſſet* apud Reginonem & alios. Vide quæ paulò antè dicta ſunt ad caput ſecundum iſtius ſynodi.

AD CRUCEM] De judicicio crucis vide lib. 1. Capitular. cap. 102. & quæ illic à nobis adnotantur. Tom. I.

SI SERVUS ET ANCILLA] Ita reſtitutum eſt ex Reginone, cùm in ſuperioribus editionibus & in codice Metenſi legatur: *Si ſervus aut ancilla.* Pag. 165. c. 19.

QUI UXOREM] Regino caput iſtud refert ex Concilio Vermerienſi, Burchardus *ex Concilio Remenſi cap. 3.* Concilio quoque Remenſi tribuunt Ivo par. 8. cap. 184. & Gratianus 33. q. 5. c. 10. Burchardum, ut apparet, deſcribentes. Pag. 166. c. 21.

ACCIPIAT] Poſt iſta Burchardus addit, *ſed ſimiliter convertatur.* quæ non extant apud Reginonem. Itaque qui ea habent Ivo & Gratianus, acceperunt ex Burchardo. Puto autem hanc clauſulam heic additam à Burchardo, pro more ſuo, ut fontes turbaret ex quibus ſuos rivulos derivaverat.

ALIA CAPITULA] Deſcripta ſunt ex Reginone, ut fert titulus, in libro ſecundo de eccleſiaſticis diſciplinis. Eadem habentur inter capitula apud Compendium promulgata anno DCCLVII. licèt aliis utplurimùm verbis. Quod ſuſpicionem facere poſſet illa per errorem tributa ſynodo Vermerienſi fuiſſe à Reginone, niſi compertum haberemus nota quoque illi fuiſſe decreta ſynodi Compendienſis. Immo cùm in capite 115. libri ſecundi retuliſſet caput 21. Vermerienſe, ſtatim capitula tria deſcribit *ex decreto apud Compendium.* qui eſt antiquos capitulorum Compendienſium titulus. Quod oſtendit Reginonem bene ſciviſſe quæ fuerint ſtatuta ſynodi Vermerienſis, quæ verò Compendienſis. Nam & in capite 244. ejuſdem libri, poſt allatum caput 17. Vermerienſe, in ſequenti capite, quod eſt ſynodi Compendienſis, non ſcripſit in titulo *Ex eodem*, ut ſolet cùm ſignificare vult conſtitutionem quæ ſequitur ſumptam eſſe ex eodem loco ex quo deſcripta erat ea quæ antecedit, ſed *De eadem re.* Certum eſt præterea exemplar ſynodi Vermerienſis quod extat in codice ſancti Vincentij Metenſis, eſſe imperfectum ac mendoſum, uti ſuprà obſervavimus. Nam etiam titulus & præfatio deſunt & nota anni quo ſynodus illa celebrata eſt. Adde quòd Regino, diligens & accuratus ſcriptor, duo capita refert ſynodi Vermerienſis quæ non habentur in Compendienſi, nimirum duo ultima iſtorum capitulorum; & quæ heic habentur quæ in ſynodo quoque Compendienſi referuntur, ea multùm inter ſe diverſa ſunt, ut mox oſtendam; adeóque tametſi eundem ſenſum habent, diverſis temporibus condita fuiſſe videntur.

SI QUIS CUM UXORE] Senſus iſtius capitis habetur in capite octavo ſynodi Compendienſis. Sed verba ſunt admodum diverſa. Burchardus, pro more ſuo, fontes turbavit ex quibus ſua accepit, ut paulò antè dicebamus. Itaque caput iſtud retulit, non ex Concilio Vermerienſi, ſed ex Triburienſi. Pag. 165. c. 1.

SI QUIS SPONSAM] Et hoc quoque caput multùm diverſum eſt à capite decimo capitulorum Compendienſium. Burchardus refert ex eodem Concilio Triburienſi. Ibid. c. 2.

SI QUIS FILIASTRUM] In hoc capite non eſt magnum diſcrimen cum capite duodecimo Ibid. c. 3.

Tom. I. ſynodi Compendienſis. Burchardus deſcribit ex Concilio apud Vermeriam.

Ibid. c. 4. SI QVIS CVM MATRE] Magnum prorsùs diſcrimen intercedit in hoc loco inter caput iſtud & caput 14. ſynodi Compendienſis. Burchardus refert ex Concilio apud Vermeriam.

Ibid. c. 5. SIMILITER ET DE DVAB.] Extat iſtius capitis ſenſus in capite 15. Compendienſi. Sed verba ſunt utplurimùm diverſa.

Pag. 166. c. 6. SI QVI PROPTER] Extat in capite 18. Compendienſi, ubi ſunt quædam diſſimilia. Non inveni apud Burchardum.

Ibid. c. 7. SI QVIS INCESTVM] Maxima differentia eſt inter verba capitis 19. Compendienſis & iſta.

A PIPPINO R. ET AB EPISCOPIS] Lullus Archiepiſcopus Moguntinus in epiſtola centeſima inter Bonifacianas, data, ut fert titulus, *ad Pontificem Maximum*, (Quamquam ego faciliùs crediderim datam ad Fulradum Archicapellanum Pippini Regis, vel ad quendam eorum Epiſcoporum qui huic ſynodo Vernenſi interfuerunt) hæc capitula ab Epiſcopis & Pippino Rege cum optimatibus ſuis conſtituta fuiſſe ſcribit. *Sancta & regularia inſtituta*, inquit, *canonica auctoritate confirmata tam Epiſcoporum noſtrorum venerabilium quàm etiam Domini noſtri Regis Pippini conſiliatorúmque ejus manifeſta ratione ſcimus conſervanda*. Tum ſtatim deſcribit verba capitis octavi iſtius ſynodi. Vnde interim diſcimus huic conventui, quemadmodum in ſuperioribus obſervatum fuerat, interfuiſſe conſiliarios Pippini, adeóque ſynodum regiam fuiſſe. Sanè magna pars iſtorum capitulorum ab auctoritate regia fluxit. Inter ea tamen nonnulla ſunt quæ non à Rege, ſed ab Epiſcopis ſancita ſunt; ſicuti factum videmus in capitulis Franocofordienſibus.

Pag. 167. INCIPIT CONCILIVM] Hic eſt titulus capitulorum ſynodi Vernenſis in codice Metenſi.

NON CONGRVIS] Sic edidit Surius. atque ita legitur etiam in codice Metenſi & in Vaticanis à Labbeo laudatis, tum etiam in editione Veneta & in Biniana. Itaque vox *non* excidit hauddubiè typographis in editione Sirmondi. Scrupuloſi autem heic fuerunt poſteriores editores, flagitium committi putantes ſi lectio tanti viri mutaretur, non diſtinguentes inter lectiones judicio conſtitutas & menda librariorum.

VERNIS] Ita legitur in codice Metenſi & in editionibus quæ ante annum MDCXXIX. prodierunt. Sirmondus maluit *Verno*. Sanè in præfatione Concilij Meldenſis & apud Lupum Ferrarienſem legitur *in Verno*.

RECVPERARE CVPIENS] Capitulare primum Karlomanni: *ut mihi conſilium dediſſent quomodo lex Dei & eccleſiaſtica religio recuperetur*. Capitulare Sueſſionenſe anni DCCXLIV. cap. 1. *quomodo lex Dei & eccleſiaſtica regula recuperetur*.

Pag. 169. c. 2. CONSTITVIMVS] Verba ſunt Pippini Principis, cujus auctoritate Epiſcopi per civitates conſtituti fuerant, ut legitur in capite tertio Capitularis Sueſſionenſis. Quæ noſtra interpretatio confirmatur ex capite quarto iſtorum capitulorum, ubi Princeps ait: *Epiſcopi quos modò vice Metropolitanorum conſtituimus*. & capite ſequenti; *illi quem Metropolitanum conſtituimus hoc innoteſcat*. Hæc verò Metropolitanorum inſtitutio Tom. I.
reperitur in eodem capite tertio Capitularis Sueſſionenſis.

SYNODVS] Marca lib. 6. de concordia cap. Ibid. c. 4.
24. §. 5. & 8. ait hunc capitis iſtius ſenſum eſſe, ut quæ prima ſynodus heic vocatur, regia intelligatur, quæ non ſolùm ex Epiſcopis conſtabat, ſed etiam ex optimatibus regni; alia eccleſiaſtica, cui intererant cum Metropolitanis Epiſcopi, Abbates, & Preſbyteri. In prima condebantur omnium ſuffragiis ſtatuta ad diſponendam politiam eccleſiaſticam & civilem, quæ poſtea confirmabantur à Rege. Altera verò ad hoc tantùm congregabatur ut veterum canonum cuſtodiam curaret, hominum vitia corrigenda eſſe perdoceret.

VBICVNQVE VOLVERIT] In palatio habitas vulgò ſynodos iſtiuſmodi patet ex pluribus locis, præcipuè verò ex canone ſeptimo Concilij in Andemantunno Lingonum congregati anno DCCCLIX.

VT MONASTERIA] Vide Capitulare anni Ibid. c. 5.
DCCLXXIX. cap. 3. & Capitula edita in tomo nono Spicilegij Dacheriani pag. 64. cap. 11.

PVLSATORIO] id eſt, in loco ubi conſtitu- Pag. 171. c. 6.
ta eſt earum habitatio quæ noviter habitum religionis ſuſceperunt, & nondum velatæ ſunt, neque profeſſionem regularem fecerunt. Vide lib. 1. Capitular. cap. 69.

PVBLICVM BAPTISTERIVM] Non Ibid. c. 7.
omnes Eccleſiæ habebant baptiſteria, ſed antiquæ tantùm. Novæ, id eſt, oratoria ſive capellæ, non habebant, niſi ex privilegio proprij Epiſcopi. Vide Notas ad Capitulare anni DCCCIV. cap. 2.

VT OMNES PRESBYTERI] Ad hanc Ibid. c. 8.
conſtitutionem reſpicit, uti diximus, Lullus Archiepiſcopus Moguntinus in epiſtola mox laudata. Ait enim: *Cognita enim canonum auctoritate decreviſtis ut omnes Preſbyteri qui in parochia ſunt, ſub poteſtate Epiſcopi eſſe debeant, & ut nullus eorum præſumat in ejus parochia aut baptizare aut Miſſas celebrare ſine juſſione Epiſcopi, & ut omnes Preſbyteri ad Concilium Epiſcopi conveniant*. Extat hoc caput in libro quinto Capitularium cap. 60.

SECVNDVM CAN. INSTITVT.] Lullus ibidem: *Sed cùm nec ita emendatus pœnitere de præteritis voluit, noviſſimè ſecundùm canonicam inſtitutionem veſtram excommunicatus eſt à me*.

SI QVIS PRESBYTER] Titulus iſtius ca- Ibid. c. 9.
pitis hic eſt in exemplari Metenſi & in antiquis editionibus: *De modis excommunicationis tam de Clericis quàm de laicis*.

CVSTODIAT] Sequitur poſtea in codice Pag. 172. c. 9.
Metenſi & in editionibus quæ Sirmondicam anteceſſerunt: *De his qui excommunicationem parvipendunt*. Deeſt autem hoc lemma in editione Sirmondi, in regia, & in noviſſima Pariſienſi.

VELATIS] Abeſt hæc vox à codice Metenſi Pag. 173. c. 11.
& ab omnibus antiquis editionibus. Sirmondus illam addidit. Omitti autem poteſt abſque ullo incommodo.

CLERICOS] Titulus iſtius capitis hic eſt in Ibid. c. 12.
eodem codice Metenſi & in antiquis editionibus: *De non ſuſcipiendis alterius Eccleſiæ Clericis, & de ſusceptoribus eorum, abſque literis commenda-*

Tom. I. *titiis.* Addunt aotem in initio: *Ex ſynodo Chalcedonenſi capite decimo nono.*

Reverti Eccleſiam.] In codice Palatino bibliothecæ Vaticanæ ſtatim additur ſequens claoſula, *eodem ordine qualiter fuit.* Verùm quia illa non extat in canone vigeſimo Concilij Chalcedonenſis, ex quo ſumptum eſt hoc caput, neque in codice Metenſi, neque demum in editionibus, viſum eſt eam debere omitti ut inutilem ac ſuperfluam ac canooi adjectam ab homine imperito.

Ibid. c. 53. De Epiſcopis vagantib.] id eſt, *ambulantibus per patrias*, ut habetur in capite 54. capitulorum Vermerienſium; qui alibi vocantur Epiſcopi ignoti. Labbeus admonet in margine hujus loci alibi legi *vacantibus.* Donationes Eccleſiæ Saliſburgenſis apud Caniſium tomo ſexto lectionis antiquæ pag. 1155. *Vnum vacantem Epiſcopum nomine Liuti ibidem advocavit, qui ipſam diſcordia Eccleſiam conſecravit.* Verùm quia iſte Epiſcopus vacans iſta tentaverat præter auctoritatem Virgilij Epiſcopi Iuvavenſis, in cujus diœceſi ſita erat Eccleſia noviter dedicata, iſte *excommunicavit eam*, id eſt, vetuit ne ullum illic divinum officium perageretur. Alij ſunt Epiſcopi vacantes in canone XVI. Concilij Aotiocheni.

Nec scimus ord. eor.] Antiquæ editiones, *nec ſcimus de ordinatione eorum.* Codex Metenſis, *nec ſcimus eorum ordinem qualiter fuit.* Senſus hic eſt: *nec ſcimus utrum verè Epiſcopi ſint.* Vide Notas ad Gratianum pag. 478. & quæ infrà dicuntur ad caput ſeptimum additionis tertiæ.

Pro itineris causa.] Quia peregrino Epiſcopo locus ſacrificandi dandus, ut ſcriptum eſt in capite 312. libri ſexti Capitularium, & lib. 7. cap. 189. Sed nihil præterea præſumere, debet in aliena diœceſi abſque permiſſu & auctoritate Epiſcopi proprij; ut habetur lib. 6. Capitular. cap. 86.

Ibid. c. 54. Quia persvasum] Caput iſtud non extat in codice Metenſi, ubi in hoc loco hæc tantùm leguntur: *De die dominico requiretur in illo ſynodo*, id eſt, ut opinor, in Aurelianenſi tertia, ex qua caput hoc ſumptum eſt. Extat tamen in omnibus editionibus & in libro ſeptimo Capitularium. Ad illud autem reſpexit Karolus M. in capite 79. Capitularis Aquiſgranenſis anni 789. *ſicut & bona memoria genitor meus in ſuis ſynodalibus edictis mandavit, quòd nec viri ruralia opera exerceant &c.*

Svperstitionem] Hæc vox non extat in editionibus Conciliorum, & addita eſt ex libro ſeptimo Capitularium.

Arato] Surius, *aratione.*

Pag. 174. c. 16. Vt clerici] Veteres editiones habent in fronte iſtius capitis: *Ex ſynodo Chalcedonenſi capitulum tertium.* Codex Metenſis: *Ex ſynodo Calcedonenſe capitulo iij.* Eſt autem epitome tantùm & ſenſus canonis.

Vel abbate.] Hæc non habentur in canone Chalcedonenſi, neque in antiquis editionibus. Addita ſunt à Sirmondo ex codice Metenſi,

Ibid. c. 17. Vt post mortem] Veteres editiones habent io fronte iſtius capitis: *Ex ſynodo Chalcedonenſi capite vigeſimo quarto.* Rectiùs codex Metenſis: *Ex canone Calcedonenſe capitulo XXV.* Tom. I. Sumpta enim eſt ſententia ex canone 25. ſynodi Chalcedonenſis. Sed poſtrema clauſula iſtius capitis non habetur in canone Chalcedonenſi, quæ petita videtur ex canone 19. ſynodi Neocæſarienſis, in quo ita ſcriptum eſt: *Epiſcopus præter ſynodum & præſentiam Metropolitani nullatenus ordinetur.*

Proximo synodo] Editiones, *ad proximam ſynodum.* Nos ſecuti ſumus lectionem quæ eſt in libro Metenſi.

In alia synodo] Ex hoc & ſequenti capite patet non extare nunc omnia Capitula ſynodalia Pippini Regis. Certè in hac quoque Vernenſi ſynodo oonnulla ſtatuta ſunt quæ in ea minimè leguntur, nimirum de his qui res eccleſiaſticas verbo Domni Regis tenent, & de Preſbyteris qui vicos vel Eccleſias tenent, ut colligitur ex capite quarto & quinto Capitularis Metenſis. Ibid. c. 20.

De peregrinis] Vide Capitulare Metenſe cap. 6. Pag. 175. c. 22.

Sportvlas contradictas] Surius addit in margine, *id eſt, veritas.* quam explicationem retinuerunt omnes editores præter Sirmondum. Codex Metenſis pro *ſportulas contradictas* habet *ſportulũ contradictũ.* Ibid. c. 25.

Ivstitia evacvatvr] Vide legem Bajuvariorum tit. 2. cap. 17. & Caſſiodorum lib. 7. Variar. cap. 1.

Capitula qoinque quæ ſequuntur Sirmondus omiſit in ſua editione, quia extabant in Capitulis de alia ſynodo, & quia deerant in codice Bellovacenſi. Sed illa edenda etiam eſſe inter capitula ſynodi Vernenſis argumento ſunt antiquæ editiones, in quibus habetur initium capitis XXIX. Præterea hæc quinque capitula habentur inter Vernenſia in codice Metenſi, & in Palatino bibliothecæ Vaticanæ, ut monuit Labbeus in margine tomi ſexti Conciliorum pag. 1660. & in fine paginæ 1669. Certè non eſt eadem editio quæ legitur in Capitulis de alia ſynodo. Ibid. c. 26.

Exclvsos] Leg. *excluſas.*

Tam pvblici] Surius addidit in margine, *for. laici.* Pag. 176. c. 29.

Capitvlare Metense] Capitulare iſtud ut adſcriberem anno DCCLVI. hæc res fecit quòd ex capite quarto conſtet datum fuiſſe poſt ſynodum Vernenſem, & quia in annalibus Francorum Metenſibus videbamus Pippinum à bello abſtinuiſſe eo anno, & interiora regni ſui pacificè ordinaſſe, id eſt, ut ego interpretor, leges tuliſſe ad ſanciendam publicam concordiam. Hæc ſunt verba annalium: *Anno dominicæ incarnationis DCCLVI. Pippinus Princeps interiora regni ſui pacificè ordinans tam in eccleſiaſticis rationibus quàm & in publicis negociis & privatis, in nullam partem exercitum duxit.* Horum porrò Capitulorum tria manuſcripta exemplaria habuimus, uoum vetus ex codice ſancti Vincentij Metenſis, alia duo ſcripta manu Sirmondi. Hinc ergo illa emendavimus & ſupplevimus. Metenſe autem vocavimus, quia ita placuit quibuſdam qui ante me ſcripſerunt. Nondum enim mihi conſtat de loco ubi iſta Capitula edita ſunt. Pag. 177.

Bona persona] Ianus à Coſta in Decretales pag. 44. conjicit hæc per bonam perſonam Ibid. c. 2.

Tom. I. intelligi majorem Clericum, ſive (ut idem ait pag. 117.) Clericum quodam honore præditum, ut Decanos illos qui ſingulis decuriis ſignotum præſident.

Pag. 179. Incipit decratvm] Hic eſt titulus iſtius ſynodi in codice Metenſi. Vetuſtum autem eſſe oſtendit etiam Regino, qui lib. 2. cap. 126. caput tertium horum capitulorum refert *ex decreto apud Compendium*. Burchatdus lib. 9. cap. 47. in veteri codice S. Albini Andegavenſis *ex decretis apud Compendium cap.* 6. Ivo par. 8. cap. 185. *ex Concilio apud Compeadium capitulo vj*. Gratianus 33. q. 5. cap. 3. *ex Concilio apud Compendium*. Vide Notas ad Gratianum pag. 550.

Pag. 181. c. 1. Si in qvarta] Vide Capitula Vermerienſia cap. 1.

In tertia vero] Hinc emenda caput 33. Theodori Cantuarienſis in tomo 1x. Spicilegij Dacheriani pag. 54. obi legitur: *In tertia provincia non licet uxorem alterius poſt obitum ejus habere.* ubi pro *provincia* legendum eſt *progenie*.

Ibid c. 5. Sperat] id eſt, credit. Vide ſuprà in Notis ad legem Bajuvariorum tit. 16. cap. 1.

Pag. 182. c. 6. Da seniora svo] Regino legit: *à ſeniore ſuo in alia provincia.*

Ipse senior] Hæc addita ſunt ex codice Metenſi. quæ extant etiam apud Reginonem.

Et dimissa illa] Regino: *Et cùm ille ſenior durè ageret contra eum, dimiſſa conjuge reverſus eſt ad parentes &c.*

Et modo habat eam] Hæc non habentur apud Reginonem.

Ibid. c. 7. Si qvis vxore] Operæ pretium eſt deſcribere hoc caput ex collectione Reginonis, obi ſic legitur. *Si quis uxorem accepit, & eam contaminatam invenieas dereliquit, & aliam accepit, ſtatutum eſt ut omnimodis ad priorem revertatur; quia & ipſe, quando illam accepit, poteſt fieri ut virgo non eſſet; nec mulier lege viri tenetur quouſque marito conjungatur. Illa quam poſtea accepit, nubat cui vult.*

Ibid. c. 9. Impositiona tamen] Hæc & quæ deinceps ſequuntur in hoc capite, non habentur in libro Metenſi. Addita igitur à Sirmondo ſunt ex libro quinto Capitularium, ubi extant.

Pag. 183. c. 11. Georgivs] Codex Metenſis, *Lorius*. Item infrà cap. 13.

Ibid. c. 12. Georgivs consensit] Hæc non extant in libto Metenſi, & addita à Sirmondo ſunt ex libro quinto Capitularium. Non extant etiam apud Reginonem, neque apud Burchardum, neque demum apud ceteros collectores. Deſunt quoque apud Fulbertum.

Pag. 184. c. 19. Tria capita quæ ſequuntur, omiſſa à Sirmondo ſunt, tametſi extarent in codice ea quo ille capitula Compendienſia edidit, quoniam, ut ipſe ait, ſuperiùs primo loco poſita ſunt in capitulis ſynodi Metenſis. Verùm nos ſic arbitrati ſumus, non ſine cauſa deſcripta illa fuiſſe etiam inter capitula ſynodi Compendienſis in codice Metenſi, præſertim cùm Labbeus in notis marginalibus tomi ſexti pag. 1660. & 1697. nos doceat eadem in codice Palatino bibliothecæ Vaticanæ tribui Concilio Compendienſi. Ceterùm diſſimilia alicubi ſunt hæc tria capitula Compendienſia ab editione quæ extat inter capitula ſynodi Metenſis. Præter hæc tria capitula, quartum quoque legitur in codice Metenſi *Quia perſuaſum eſt populis.* Sed quia illud videbamus tale in ſynodo Vernenſi deſcriptum eſſe quale hoc loco legitur, illud ob eam cauſam heic omiſimus, tum etiam quia non legebamus extare in eodem codice Palatino. Tom. I.

Apostolicæ sedis.] Hæc ſic diſtincta ſunt in codice Laudunenſi & apud Burchardum & Ivonem, cùm in libro ſeptimo Capitularium poſtrema iſta verba conjungantur cum ſequentibus. Magnum autem inter utramque lectionem diſcrimen eſt. Nam in libro ſeptimo Capitulariom Karolus ait ſe conſtituiſſe hæc capitula hortatu apoſtolicæ ſedis; heic verò ſe vocat adjutorem apoſtolicæ ſedis; deinde conſtitutiones fert conſultu conſiliariorum ſuorum, abſque ulla mentione interventionis apoſtolicæ ſedis. Sic Capitulare anni 779. factum eſt abſque hortatu apoſtolicæ ſedis, item conſtitutio de emendatione librorum & officiorum eccleſiaſticorum. Capitulare item anni 789. factum eſt cum conſilio Epiſcoporum & optimatum regni. Nulla ſedis apoſtolicæ inter hæc mentio. Idem dicendum de Capitulari Saxonum anni 797. Fortiùs urgent capitula addita ad legem Longobardorum anno 801. quæ cùm lata fuerint in Italia, ac fortè ſub oculis Leonis III. Romani Pontificis, nullam tamen apoſtolicæ ſedis mentionem faciunt. Infinitum eſſet omnia perſequi. Sufficiant de exemplis illa quæ diximus. Sincerior itaque videtur lectio quam nos heic retinuimus. Ad Karolum namque cum hereditate paterna tranſierat defenſio Romanæ Eccleſiæ, quam ille filiis ac poſteris ſuis hereditariam reliquit, ut pluribus oſtendit Marca in libro primo de concordia cap. 12. Itaque Lodovicus & Lotharius ad Eugenium II. ſcribentes infrà pag. 646. aiunt ſe debitores exiſtere ot huic ſanctiſſimæ ſedi in quibuſcunque negotiis auxilium ferre debeant, reſpicientes, ut opinor, ad initium iſtius noſtri Capitularis. Ioannes VIII. in epiſtola XLVII. ad Imperatorem ait eum à majeſtate ſuperna conceſſum eſſe potentem & ſtrenuum adjutorem ſanctæ Eccleſiæ. Pag. 189. c. 1.

Adivtor ap. sedis] Certum eſt adjutorium quod Karolus apoſtolicæ ſedi & Romanis Pontificibus tulit, immortalem illi gloriam peperiſſe. Agnoſcunt iſtud lubenter etiam ipſi Romani Pontifices; neque in animum cujuſquam eorum intravit contumelioſa in maximum Principem Valdeſij cogitatio, qui capite 20. operis de dignitate Regum regnorúmque Hiſpaniæ §. 15. ait illum, cùm pro libertate ſedis apoſtolicæ laboravit, *non tam pro aris & focis Eccleſia dimicaſſe quàm quòd ſua intereſſet*; immemor videlicet ſummorum ejus in Eccleſiam meritorum, ingratus etiam adverſùs memoriam hominis abſque quo fortaſſis Chriſtianiſmus olim prorsùs extinctus in Hiſpania fuiſſet, uti jam obſervatum eſt à viro eruditiſſimo.

Epistola ad offam] Edita eſt à Spelmanno in tomo primo Conciliorum Angliæ pag. 305. ac licèt eam retulerit ad annum 792. in pagina tamen ſequenti rectè adnotavit eam videri datam anno 774. quo Longobardi & Saxones Pag. 191.

Tom. I. devicti à Karolo ſunt, ut legitur in vetuſtis annalibus. Corrigenda igitur eſt inſcriptio quæ extat in tomo ſeptimo Conciliorum pag. 1151. ubi ita legitur: *Epiſtola Caroli Magni Regis ad eundem. Mittit in Britanniam Concilium Nicænum ſecundum.* Nulla enim iſthic mentio Concilij Nicæni neque controverſiæ de imaginibus.

Pag. 195. CAPITVLARE ANNI DCCLXXIX.] Iſtius Capitularis octo antiqua exemplaria habuimus, unum è bibliotheca Vaticana, alterum ex bibliotheca Eccleſiæ Albienſis, tertium ex veteri codice qui fuit monaſterij ſancti Remigij Remenſis, quartum ex libro ſancti Vincentij Metenſis, quintum ex bibliotheca Thuana, ſextum ex Bigotiana. Septimum nobis ſuppeditavit bibliotheca collegij Claromontani Societatis Ieſu, quod propterea Pariſienſe vocamus. Octavum, quod eſt omnium antiquiſſimum, ad nos miſſum eſt ex monaſterio ſancti Galli in Helvetia. In codice porrò Metenſi & in Palatino ſive Vaticano Capitulare iſtud conlocatur inter Capitularia quæ Karolus M. condidit poſteaquam Imperatoris nomen aſſumpſit, nimirum poſt Capitulare tertium anni undecimi & ante Capitula data Bononiæ anno duodecimo.

COMITIBVS] Hæc vox deeſt in codice Palatino & in Albienſi & in libro tertio legis Longobardorum. Codex Pariſienſis habet: *viriſque inluſtribus, unà cum Comitibus.* Quo etiam modo legitur in Additione quarta Capitularium.

Ibid. c. 1. DE METROPOLITANIS] Vide epiſtolam Adriani I. ad Bertherium Epiſcopum Viennenſem, quam Petrus à ſancto Iuliano edidit in libro de antiquitatibus urbis Matiſconenſis pag. 272. extátque etiam in Chronico Hugonis Flaviniacenſis pag. 109. ac demum in tomo ſexto Conciliorum pag. 1888.

Ibid. c. 3. QVÆ REGVLARIA] Retinuimus vulgatam lectionem, quam exhibent etiam codices Palatinus & Metenſis. Remenſis, Albienſis, Sangallenſis, & Bigotianus habent *qui regulares.* Thuanus habet, *quæ regulares.* Pariſienſis: *Vt monaſteria quæ ſub regula fuerunt.* Vide Capitulare anni 755. cap. 5. 6.

RESIDEAT.] Hic eſt finis iſtius capitis in omnibus antiquis exemplaribus & in editione Viti Amerbachij, tum etiam in Additione quarta Capitularium, & in libro tertio legis Longobardorum. Goldaſtus Amerbachianam editionem expreſſit. In Sirmondica additur, *& duo monaſteria non habeat.* quæ huc tranſlata videntur ex capite ſexto ſynodi Vernenſis.

Pag. 196. c. 4. DE PRESBYTERIS] Codex Sangall. *de Presbyteris, Diaconibus, & Clericis.*

SECVNDVM CANONES] Pro his vocibus codex Thuanus habet *ad corrigendum.* Sic etiam in Palatino.

Ibid. c. 5. VT EPISCOPI] Caput iſtud ita ut à nobis editum eſt legitur in antiquis codicibus. Sirmondi editio poſt vocem *emendandi* addit, *& ſi aliquis eos defendat, ut non adpræſententur, cum ſua lege emendet.* Rurſum in Additione quarta nonnulla heic adduntur quæ non habentur in Capitulari.

Ibid. c. 6. IN ALIQVO GRADV.] Codex Pariſienſis & Additio IV. *ad aliquem gradum.* Codex Albienſis, *in alio loco.* Sirmondus addit, *ſine commeatu Epiſcopi.* Sed hæc in nullo eorum exemplarium reperiuntur quæ nos vidimus, nec in editione Bavarica, neque demum in Additione quarta. Tom. I.

VT HOMICIDÆ] Variant in hoc capite editiones. Aliter enim heic legitur quàm habeatur in Additione quarta; rurſum editio quæ eſt in Additione non eſt ſimilis ei quæ extat in libro quinto Capitularium cap. 193. In libro ſecundo legis Longobardorum tit. 40. cap. 2. ſcriptum eſt uti nos edidimus, niſi quod pro *excuſentur* illic legitur *excuſiantur.* non ſolùm in editionibus, ſed etiam in duobus antiquis codicibus manuſcriptis bibliothecæ regiæ. Pag. 197. c. 8.

VT HOMICIDÆ] Sequens gloſſa eſt addita in margine legis Longobardorum in codicibus regiis. *Scilicet vel ille qui dominum ſuum occiderit, vel uxor quæ maritum, vel qui contra animam Regis cogitaverit, vel qui foris provinciam fugere temptaverit, vel in conſilio conventu regali ſcandalum fecerit, hi omnes per manus bonorum hominum abſtrahi debent, ut præcipitur l. Si quis ad Eccleſiam Dei confugium fecerit.* Lex ad quam reſpicit auctor gloſſæ extat in libro primo Capitularium cap. 134. & lib. 5. cap. 93.

DE INFRA EMVNITATEM] *id eſt, qui faciunt furtum infra emunitatem. vel al. i. abſtraant de emunitate,* ut habet gloſſa interlinearis in uno codice regio. Ibid. c. 9.

ILLI IVDICES] *ſcilicet ſub quorum regimine ipſa eſt emunitas,* ut habet gloſſa interlinearis in altero codice regio. Confirmat hanc gloſſam lectio iſtius capitis quæ extat in libro quinto Capitularium cap. 195. *Vt latrones de infra emunitatem à judice ipſius emunitatis in Comitis placito præſententur.*

LEGIB. C. Q. INI. FECERIT] Codex Palatinus & Metenſis: *hominem quem injuſtè interfecit ſecundùm &c.* Vide Capitula Karoli M. excerpta ex lege Longobardorum cap. 9. Ibid. c. 11.

DOMNVS PIPPINVS REX] Addita iſta ſunt ex codice Albienſis Eccleſiæ. Ibid. c. 12.

IN SVIS PLACITIS] Codex Vaticanus, itémque Metenſis, Thuanus, Sangallenſis, & editio Bavarica, habent *in ſua placita.*

DE TRVSTE] Opinor caput iſtud eſſe mutilum. Sic enim legitur in libro tertio legis Longobardorum tit. 4. cap. 2. *De truſte facienda, ut nemo præſumat ad nos venienti manſionem vetare, & quæ neceſſaria ſunt, ſicut vicino ſuo ei vendat.* Pag. 198. c. 14.

TRVSTE] *id eſt, ſervitio regali.* ut habet gloſſa interlinearis in codicibus regiis. Aliæ gloſſæ relatæ in gloſſario Lindenbrogij: *Truſte facienda id eſt caballicata.* Et Nicolaus Boherius adnotavit ad hunc locum: *Expone de truſte facienda. id eſt, de regali ſervitio faciendo.*

GILDONIA] Ita codex Albienſis & Sangallenſis & editio Sirmondi. Bavarica & Baſileenſis & codex Metenſis *geldonia.* Bigotianus *gildunia.* Remenſis *ghildunia.* In libro primo legis Longobardorum tit. 17. cap. 7. *De ſacramentis per gildoniam.* ubi gloſſa interlinearis addit, *id eſt illicita collectione.* Thomas Reineſius in epiſtola 86. ad Daumium collectas hominum in legibus Karoli junctis ſynodo Bavaricæ ait eſſe *cœtus, fratrias, ſodalitates ſeu gildas contra raptores.* Ibid. c. 16.

Tom. I. Eleemosynis] In lege Longobardorum legitur *alimoniis*. quod idem eſt in hoc loco.

Ibid. c. 18. Forbannitj] Editio Bavarica *furmanniti*. Quo etiam modo habet Heroldus.

Fuerunt.] Codex Sangallenſis & editiones Bavarica & Baſileenſis, *præſumat*.

Ibid. c. 19. De mancipiis] Pleriquе veteres habent, *De mancipia qua &c.*

Furas marcham] Codex Albienſis, *foras mercato*. malè, ut opinor. Sed tamen monendus fuit lector.

Ibid. c. 20. De brunias] Ita in vetuſtis exemplaribus ſcriptum vidi. Amerbachius & Heroldus ediderunt *prunias*. quod idem eſt. Codex Albienſis habet: *Ut nullus brunias foras noſtro regno vendere non præſumat*.

Ibid. c. 21. Missos nostros] Hæc eſt lectio libri Thuani. Amerbachius & Heroldus ediderunt *Miſſum noſtrum*. Codices Palatinus & Metenſis, *Miſſo noſtro*. Sic etiam in Albienſi. Vox *noſtro* deeſt in Remenſi & in Bigotiano.

Suniare] vetus gloſſa in uno codice regio legis Longobardorum, *id eſt curare*. In alio, *ſcilicet inquirere vel investigare*. Falſa, ut opinor, utraque interpretatio. Nam vocem iſtam explicare videtur Princeps in poſtrema parte iſtius capitis.

Soniare faciat] In libro quinto Capitularium & in Additione quarta, *de ſuis exſeniis ſerviat*.

Pag. 199. c. 22. Maius damnum] Remenſis, Metenſis, & Bigotianus, *major damnus*. Sangallenſis, *major damnum*.

Ibid. Decretale precum] Rectè monuit Sirmondus iſta conjungi debere cum Capitulari anni undecimi. Nam præterquàm quòd in codice Palatino & in Metenſi conjunguntur cum illo Capitulari, in libro quinto Capitularium & in Additione quarta ſequuntur ſtatim poſt caput XXIII. ejuſdem Capitularis. Itaque dubium non eſt quin referri debeat ad annum DCCCXIX. Ad hanc porrò conſtitutionem reſpicit haud dubiè capitulum XXIII. Francofordienſe.

Cunvenientu] In codicibus Palatino & Metenſi legitur *conſenſu*.

Tam xp. mo. et mon. a. canonici] Hæc deſunt in antiquis exemplaribus Metenſi & Palatino. Sanè neceſſaria non ſunt.

Aut valentem] Et hæc quoque deſunt in eiſdem codicibus.

Pro ista strictitate] In codice Metenſi legitur *pro iſto inter ſe inſtituto*. Ita etiam in Vaticano, niſi quòd *inſtatuto* illic habetur.

Pag. 200. Aut tres] Iſta etiam non leguntur in codicibus mox laudatis.

Dunent in xlexm.] Etiam iſta non extant in eiſdem exemplaribus.

Ipsas bidvanas] Rurſum hæc deſiderantur in eiſdem codicibus.

Sint completa] In eiſdem vetuſtis exemplaribus legitur, *ſit completum*.

Pag. 207. Capitulare Baiuvar.] Primus hæc octo capitula edidit Ioannes Tilius, ac poſt eum Caniſius & Velſerus, deinde alij. Animus autem primò fuerat illa rejicere in annum DCCCVI. quo Karolus M. regni diviſionem inſtituit inter filios ſuos Karolum, Pippinum, & Ludovicum, Tom. I. quia videbam in fine horum capitulorum adnotatum eſſe illa quidem *in aſſiduitate* ſervanda eſſe, ceterùm ſi quid addendum eſſe videretur, eam poteſtatem reſervari Regibus, id eſt, filiis Karoli. quod exiſtimabam referri debere ſaltem ad annum diviſionis imperij. Verùm poſtea deprehendi iſtorum octo capitulorum diſertam mentionem fieri in Capitulari Saxonum anni DCCXCVII. cap. I. & 2. in capite ſecundo capitulorum anno DCCCI. additorum ad legem Longobardorum, in Capitulari primo anni DCCCII. cap. 5. in ſecundo cap. 20. & in Capitulari ſeptimo anni DCCCIII. cap. I. tum etiam in Capitulari Pippini Regis Italiæ cap. I. Unde facile fuit colligere edita illa fuiſſe ante annum DCCXCVII. ac deinde, ut tum ſolebant, repetita fuiſſe poſt factam imperij diviſionem. Nam iſta octo capitula valde cordi fuiſſe Karolo patet ex capitulis mox laudatis. Ut autem illa referrem ad annum DCCLXXXVIII. effecit auctoritas Velſeri ita ſentientis. Attamen vir clariſſimus Carolus le Cointe putat referenda eſſe ad annum DCCXCII.

Pag. 210. Capitulare Aquisgr.] Conlatum eſt cum quinque antiquis codicibus manuſcriptis, quorum duo ad nos pervenerunt ex bibliotheca monaſterij Sangallenſis, tertius ex Thuana, quartus fuit ſancti Remigij Remenſis. Quintus extat in bibliotheca Iulia quæ eſt Helmæſtadij, ex quo variantes lectiones ad nos miſſæ ſunt à doctiſſimo Conringio. Secuti autem ſumus editionem Sirmondi, in qua canones & decreta Pontificum Romanorum ex quibus iſta accepta ſunt leguntur in fine cujuſque capituli. Et Sirmondus quidem putavit ita primò vulgatum à Karolo eſſe hoc Capitulare. Canonum tamen & decretorum iſtiuſmodi nihil apparet in vetuſtiſſimis exemplaribus. Mihi ſanè nondum perſuaſum eſt canones ſynodorum & decreta Pontificum quæ cuique capitulo adjunguntur, addita fuiſſe à Karolo, eo inter cetera argumento, quòd ſi is auctor eſſet iſtarum additionum, canones quoſdam addidiſſet qui deſunt ad probandam ultimam partem capitis ſexti, eóque modo effeciſſet ne conjungi poſſet cum ſexto capite. Pertinet enim ad caput ſeptimum, uti notamus ad librum primum Capitularium. Ceterùm hæc capitula, ut obſervatum eſt ab eodem Sirmondo, capitula ſynodalia Karoli Imperatoris vocantur in Actione prima Concilij ſecundi Sueſſionenſis. Et in vetuſtiſſimo codice MS. S. Germani Antiſſiodorenſis, in quo deſcripti ſunt canones Iſaaci Epiſcopi Lingonenſis, caput primum iſtius Capitularis, quod illic habetur, ſic inſcriptum eſt: *Ex Concilio Pontificum, ubi præfuit Domnus Karolus Imperator*. Et Burchardus lib. 3. cap. 15. caput trigeſimum iſtius Capitularis refert *ex Concilio apud Aquaſgrani*.

Item enim] Secuti ſumus auctoritatem veterum exemplarium. Vide lib. I. Capitular. cap. 2. Pag. 214. c. 2.

Caput iſtud ſic legitur in uno codice Sangallenſi. *Item in eodem Concilio, ut eccleſiaſticis diſciplinis dediti malefici, incantatores, vel incantatrices fieri non ſinantur*. Pag. 220. c. 18.

Carthaginense] Codex S. Remigij, *Cardonenſi*. Pag. 225. c. 31.

Gundobodigni] Unus codex Sangallenſis

Tom. I. Pag. 235. c. 62. *Buntgodingi*, alter *Guntbotingi*, Helmæſtadienſis & Tegernſeenſis, ex quo produt editio Bavarica, *Guntbodingi*. Remenſis *Gobodingo*. Capitulum 43. Francofordienſe *Guntbadingi*. Gunebodigni ſeu Guntbadingi ſunt hi qui Gundobada lege vivebant, uti diximus in Notis ad Reginonem pag. 590. Vide etiam Notas ad Gratianum pag. 551. & Fileſacum libro 2. Selectorum cap. 6.

Pag. 241. Capitulare secundum] Conlatum eſt cum tribus antiquis exemplaribus, uno bibliothecæ Thuanæ, altero S. Vincentij Merenſis, tertio monaſterij Sangallenſis. In Merenſi porrò capitula iſta deſcripta ſunt ſtatim poſt capitula Pippini Regis de alia ſynodo.

Ibid. c. 1. Gyrovagis] *qui tota vita ſua*, ut legitur in primo capite regulæ ſancti Benedicti, *per diverſas provincias ternis aut quaternis diebus per diverſorum cellas hoſpitantur, ſemper vagi, & nunquam ſtabiles, & propriis voluptatibus & gulæ illecebris ſervientes*. Vide etiam regulam Magiſtri cap. 1. & 7.

Sarabaitis] Capitulare primum anni DCCCII. cap. 23. *ſine magiſterio vel diſciplina, qui Sarabaiti dicantur*. Regula ſancti Benedicti cap. 1. *Tertium verò monachorum teterrimum genus eſt Sarabaitarum, qui nulla regula approbati, vel experientia magiſtra, ſicut aurum fornacis, ſed in plumbi natura molliti, adhuc operibus ſervantes ſeculo fidem, mentiri Deo per tonſuram noſcuntur, qui bini aut terni aut certè ſinguli ſine paſtore non dominicis ſed ſuis incluſi ovilibus, pro lege eſt eis deſideriorum voluptas, cùm quicquid putaverint vel elegerint, hoc dicunt ſanctum, & quod noluerint, hoc putant non licere*. Hunc locum integrum ex regula placuit deſcribere, ut lucem afferremus huic capiti. Si quis plura ſcire deſiderat, legat eruditas Hugonis Menardi Notas ad Concordiam regularum pag. 104.

Ibid. c. 3. Ut non parvipendentes] Hæc ſumpta ſunt ex capite ſecundo ejuſdem regulæ.

Ibid. c. 4. De obedientia] Hæc breviata ſunt ex capite quinto ejuſdem regulæ.

Ibid. c. 5. De decanis] Ex capite 21. regulæ.

Ibid. c. 6. De cellarariis] Codex Thuanus & editiones Amerbachij & Heroldi: *De Cellariis*. Sic etiam legitur in capite duodecimo Francofordienſi, quod ex iſto deſcriptum eſſe apparet.

Quales regula præcipit] in capite 31.

Pag. 242. c. 8. De eulogiis] id eſt, muneribus ex caritate datis, ut rectè interpretatur idem Menardus ibidem pag. 875. Explicandum porrò eſt hoc caput ex capite 54. regulæ ſancti Benedicti, unde ſumptum eſt: *Nullatenus liceat monacho nec à parentibus ſuis, nec à quoquam hominum, nec ſibi invicem litteras, eulogias, vel qualibet munuſcula accipere aut dare ſine præcepto Abbatis*. Vide regulam Magiſtri cap. 76.

Ibid. c. 9. De susceptione] Vide regulam ſancti Benedicti cap. 53.

Ibid. c. 10. De vestimentis] Vide eandem regulam cap. 55.

Ibid. c. 11. De noviter venientib.] Regula ſancti Benedicti cap. 58. Regula Magiſtri cap. 88.

Ibid. c. 12. De filiis nobilium] Regula ſancti Benedicti cap. 59. *Si quis fortè de nobilibus offert filium ſuum Deo in monaſterio, ſi ipſe puer minori ætate eſt, parentes ejus faciant petitionem quam ſuprà diximus, & cum oblatione ipſam petitionem, & manum pueri involvant in palla altaris, & ſic eum offerant*. Vide regulam Magiſtri cap. 91. Tom. I.

De ordinando Abbate.] Codex Thuanus: *De ordinatis Abbatibus*. Sed nos aliam lectionem prætulimus, quia majori veterum librorum copia juvatur, & quia verba iſta deſcripta videntur ex titulo capitis 64. regulæ ſancti Benedicti. Hæc ſunt verba regulæ, ex quibus explicandus eſt hic locus: *In Abbatis ordinatione illa ſemper conſideretur ratio ut hic conſtituatur quem ſibi omnis concors congregatio ſecundùm timorem Dei, ſive etiam pars, quamvis parva, congregationis ſaniori conſilio elegerit. Vitæ autem merito & ſapientiæ doctrina eligatur qui ordinandus eſt, etiamſi ultimus fuerit in ordine congregationis*. Pag. 243. c. 13.

De fratribus] Hoc eſt lemma capitis 59. regulæ ſancti Benedicti. Ibid. c. 14.

Ut nullus Abbas] Vide infrà caput 14. ſynodi Francofordienſis. Ibid. c. 15.

Ut disciplina] Vide caput 16. Francofordienſe. Pag. 244. c. 16.

Capitulare tertium] In emendando iſto Capitulari iiſdem antiquis codicibus uſi ſumus cum quibus contulimus ſecundum. Pag. 243.

Sanguinis minuat.] Ita codex Merenſis. Reliqui & editio Bavarica, *ſanguinem minuationem*. Heroldus, *ſanguinis minutionem*. Ibid. c. 3.

Sortire præsumat] Olim quidam (ut ait gloſſa 26. q. 2. cap. 3. *Hi qui*. quod ſumptum eſt ex epiſtola 119. S. Auguſtini ad Iannarium.) per quoſdam verſiculos pſalterij vel evangelij divinabant futura. Quare quæſivit Ianuarius ab Auguſtino utrum hoc ſit faciendum. Cui ſic reſpondit Auguſtinus: *Hi verò qui de paginis evangelicis ſortes legunt, etſi optandum eſt ut hoc potiùs faciant quàm ut ad dæmonia conſulenda concurrant, tamen etiam iſta mihi diſplicet conſuetudo, ad negotia ſecularia & ad vitæ hujus vanitatem propter aliam vitam loquentia oracula divina velle convertere*. Præſtat hîc deſcribere inſignem locum ex vita ſancti Huberti Epiſcopi Leodienſis ſcripta à Iona Epiſcopo, ut reor, Aurelianenſi, ex quo facile eſt intelligere quonam modo fieret illa exploratio per libros divinos. Hæc ſunt ejus verba in capite 15. *Igitur ad amica ſibi ſubſidia ſe vertentes, orationi atque jejunio ſeſe triduano mancipavere; ùtque voluntatem ſuper hoc negotio Domini noſſe poſſent, ab eo totis niſibus popoſcere. Ac tertio tandem jejunij die inſtante duos libros ſuper altare depoſuere, quorum unus ſacratiſſimum evangelij retinebat textum, alter verò benedictiones atque conſecrationes quibus Miſſarum peragitur ſacramentum; ſcilicet ut à divinis libris addiſcerent quæ ſibi de his agenda forent. Reſeratum autem evangelium hanc primùm legenti ſententiam obtulit: Ne timeas Maria. Inveniſti enim gratiam apud Dominum. Liber etiam ſacramentorum in ſui apertione hoc primum videnti objecit: Dirige viam famuli tui*. De ſortibus ſanctorum vide Concilium Veneticum Ibid. c. 4.

Tom. I. cap. 16. Agathenſe cap. 42. Aurelianenſe I. cap. 30. Autiſiodorenſe cap. 4. Reginonem lib. 2. cap. 358. & Ivonem patte 11. cap. 37.

Ibid c. 7. Secundum morem] id eſt, *ſecundùm ordinem Romanum*, ut legitur in canone quarto Concilij Moguntiaci, in quo iſta explicantur. Vide etiam Concilium Remenſe II. can. 7.

Pag. 244. c. 18. Clocas] alibi *ſigna*; id eſt, tintinnabula, ſive campanæ. Geſta Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis; *legalem veſtituram per clocas*. Polypticus S. Remigij Remenſis: *clocas tres de metallo, de ferro duas.* Vide gloſſarium Lindenbrogij & Voſſium in libro de vitiis ſermonis.

Pag. 245. Præceptum] Sunt qui putant præceptum iſtud eſſe ſuppoſititium, non improbabilibus argumentis. Certum eſt autem multa probabilia adversùs eorum argumentationes poſſe reponi. Sed ego non judico hanc cauſam. Præceptum edo quale inveni.

Pag. 249. Præceptum pro trutm.] Nihil frequentius occurrit inter ſcriptores Alemannos quam iſtud præceptum, quod eandem habet præfationem quæ ſuperiori præcepto continetur, eandem ſubſcriptionem. Adhuc ſupereſſe illud teſtatur Henricus Meibomius in Notis ad Vvitichindum pag. 63. Authenticúmne exemplar intelligat, an verò apographum, in dubio eſt. Attamen Iacobus Andreas Cruſius, qui illud Notis illuſtravit, putat Meibomium teſtari diploma ipſum extare in archivis Tremoniæ urbis imperialis in Vveſtualiæ Comitatu Marcano.

Capitulatio] Capitula iſta edidit Romæ Lucas Holſtenius, ediderunt in Germania Ferdinandus Epiſcopus Paderbornenſis & Hermannus Conringius. Puto autem illa viſa fuiſſe Trithemio, qui libro ſexto Polygraphiæ loquens de bellis Karoli cum Saxonibus, & quomodo eos ad fidem Chriſtianam converterit, poſtea addit: *Veritus autem ne denuo, ſicut pluries fecerant, apoſtatarent à fide, ſecretos quoſdam inſtituit exploratores, quibus judiciariam contulit poteſtatem, qui totam Saxoniam peragrantes de fide ac moribus gentis ſecretè inquirerent diligenter, & quoſcunque reperiſſent apoſtataſſe à fide, raptores, adulteros, blaſphemos, Eccleſia ac ſacerdotum ejus & mandatorum contemptores, ſeu notoriis criminibus Chriſtianam rempublicam perturbantes, aut populum ad paganiſmum revocantes vel ſollicitantes, ſine dilatione imperiali & regali auctoritate impunè laqueo ſuſpenderent vel aliàs ut poſſent necarent.* Ceterùm ut capitula iſta adſcriberem anno DCCLXXXVIII. effecit Ditmati & duorum præceptorum quæ mox deſcripta ſunt auctoritas. Alioqui enim difficile eſt pronuntiare de anno quo capitula illa edita ſunt.

Pag. 251. c. 1. Vana] Hæc eſt lectio editionis Romanæ. Germanicæ habent *fana*.

Ibid. c. 4. Morte moriatur.] Durum ſanè iſtud, capitalem in eum ſententiam dici qui in quadrageſima carnem comederit, ſi per contemptum fecerit Chriſtianæ fidei. Sed ita in populo contumaci fieri neceſſe erat, ne ſemper relaberetur in paganiſmum. Ævo Ditmari Epiſcopi Merſepurgenſis hæc erat conſuetudo inter Polonos ut qui carnem poſt ſeptuageſimam manducaſſet, dentium evulſione puniretur. Ita enim ipſe ſcribit in initio libri octavi: *Quicunque poſt ſeptuageſimam carnem manducaſſe invenitur, abſciſſis dentibus graviter punitur. Lex namque divina, in his regionibus noviter exorta, poteſtate tali meliùs quàm jejunio ab Epiſcopis inſtituto corroboratur.* Tom. I.

In gente Saxonum] Alcuinus epiſt. 104. *Idcirco miſera Saxorum gens totiens baptiſmi perdidit ſacramentum quia nunquam habuit in corde fidei ſacramentum.* Vide Chronicon Moyſſiacenſe ad annum 792. Pag. 252. c. 8.

Morte moriatur.] quamvis religionis non ſit cogere religionem, ut pluribus dictum eſt in Notis ad Agobardum pag. 38. Sed recurrit heic obſervatio paulò antè ſumpta ex Ditmaro. Itaque Andreas primus Hungariæ Rex, à perturbationibus hoſtium ſecurus effectus, tanquam Karolum M. imitari vellet, anno MXLVII. *praecepit univerſa genti ſua, ſub pœna capitalis ſententia, ut depoſito paganiſmo prius eis concesso ad veram Chriſti fidem reverterentur;* ut ait Iohannes de Thvvrocz cap. 42. chronicæ Hungarorum. quod etiam proditum eſt ab Antonio Bonfinio decade 2. lib. 2. rerum Vngaricarum.

Tribus diebus lit.] Eginhardus de hac ipſa re agens ad annum DCCXCI. *Ibi ſupplicatio per triduum facta.* Pag. 256.

Rageniseurgo] Huc enim poſt victoriam Avaricam ſe contulit Karolus, ut ait idem Eginhardus: *Ipſe autem cùm dimiſſis copiis Reginum civitatem, qua nunc Reganeſburg vocatur, veniſſet, & in ea hyematurus conſediſſet, ibi Natalem Domini & Paſcha celebravit.* Pag. 258.

Datum an. DCCXCIII.] Difficile eſt pronuntiare de anno quo capitula iſta ſancita ſunt. Goldaſtus cenſuit pertinere ad annum DCCLXXXVI. ea, opinor, de cauſa quòd neceſſe ſit ea edita fuiſſe poſt obitum Hildegardis Reginæ, quæ apud Theodonis-villam mortua eſt anno DCCLXXXIII. die trigeſima menſis Aprilis. Sirmondus verò in Notis ad Capitularia pag. 765. & 790. referens duo capita iſtius Capitularis, octavum nimirum & decimumquartum, ea citat ex capitulis anni DCCCXIII. manifeſto errore. Nam Pippinus Rex Italiæ, qui pleraque iſtorum capitulorum ſancivit poſt patrem, mortuus eſt anno DCCCX. VIII. Idus Iulij, ut Eginhardus tradit. Exiſtimandum tamen non eſt virum clariſſimum in hunc errorem incidiſſe abſque ratione. Itaque huc valde inclino ut exiſtimem illum eſſe deceptum auctoritate veteris cujuſpiam codicis, in quo fortaſſis per oſcitantiam librarij ſcriptum erat DCCCXIII. cùm ſcribendum eſſet DCCXCIII. Quod haud dubiè evenit ex tranſpoſitione numerorum. Ob eam cauſam nos Capitulare iſtud adſcripſimus anno DCCXCIII. Illud porrò emendavimus ope trium veterum codicum, quorum duo extant in bibliotheca regia, tertius in Thuana. Pag. 257.

Primo capitulo] Hoc eſt unum ex capitibus quæ à Pippino ſancita poſt patrem ſunt, uti dicebamus. Pippino autem tribuitur in lege Longobardorum. Ibid. c. 1.

Xenodochiis] Ita editiones & unum exemplar regium. Aliud exemplar habet *ſenodochia* & heic & paulò pòſt. Quo etiam modo & heic & cap. 6. ſcriptum erat in codice Teghernſeenſi,

Tom. I. ſeenſi, ex quo Amerbachius eruit conſtitutiones Karoli Magni. Sic olim vulgò ſcribebant. Geſta Dagoberti I. cap. 30. *Senodochium ceteráque diverſa loca ad hec ibidem inſtituit.* Iuſtiniani Novella VII. apud Ivonem parte 3. cap. 183. in veteri codice MS. S. Victoris Pariſienſis: *Eccleſiam vel ſenodochium*, & parte 17. cap. 137. *ſenodochium, id eſt, locas venerabilis &c.* Sic etiam in veteri codice bibliothecæ Colbertinæ. Dicebant etiam ſinodochias, ut in capite ſexto iſtius Capitularis in codice Thuano: *De monaſteria & ſinodochias.* Hinc *ſinodochia* in Additione III. cap. 56. Hinc *exſenodochium* apud Marculſum lib. 2. cap. 1. Adferri multò plura exempla poſſent. Sed iſta ſuffiείunt.

Cvm consilio Episcopi] Iſta non extant in editione Bavarica, neque in Baſileenſi.

Pag. 258. c. 2. Et iſtud quoque caput reperitur in Capitulari Pippini, cut tribuitur in libro tertio legis Longobardorum. Vide Capitulare Pippini cap. 7.

Ecclesiis baptismalib.] apud quas conſtituta ſunt baptiſteria. Vide quæ de hoc argumento infrà dicuntur in Notis ad Capitulare anni DCCCIV.

Pag. 259. c. 3. Caput iſtud tribuitur Pippino in libro ſecundo legis Longobardorum, extátque inter ejus capitula pag. 538.

Ibid. c. 4. Iſtud quoque caput ex Pippini conſtitutionibus refertur in eodem libro legis Longobardorum, ut & cetera quæ deinceps ſequuntur, præter XIV. & XVII. Sed iſtud ultimum habetur in Capitulari Pippini cap. 29.

Ibid. c. 6. Vt regalia sint] Expreſſimus bona fide editionem Amerbachij & Heroldi, quam confirmat codex Thuanus. In libro tamen tertio legis Longobardorum, in quo caput iſtud refertur, legitur, *& regalia ſunt, ut quicunque ea &c.* diverſo admodum ſenſu. Sanè fatendum eſt utramque lectionem poſſe eſſe bonam, cùm ex capite vigeſimo ſynodi Vernenſis conſtet monaſteriorum regni Franciæ alia fuiſſe regalia, alia epiſcopalia, & in narratione cujuſdam controverſiæ de reſtaurandis mœnibus urbis Veronenſis apud Vghellum tomo quinto Italiæ ſacræ pag. 610. reperiamus tria Karoli M. ævo monaſteria regalia fuiſſe in urbe Veronenſi ac duo præterea regia xenodochia. Vt tamen præferrem eam quæ vult ut omnia monaſteria regalia ſint fecit uſus poſteriorum temporum, qui fortaſſis ex iſta Karoli lege deſcendit. Nam poſt Karolum omnia Francorum monaſteria fuerunt prorsùs in poteſtate Regum, uti pluribus oſtenſum eſt in Notis ad Lupum Ferrarienſem pag. 373. & alibi fuſiùs dicetur. De monaſteriis Græcorum quæ imperialia nuncupabantur, & per pragmaticam ab omni Epiſcoporum jugo & poteſtate exempta erant, vide illuſtriſſimi Epiſcopi Monſpelienſis Notas ad Innocentium III. pag. 31.

Ibid. c. 7. Forfactis] *id eſt, in bannam miſſis*, ut ait gloſſa interlinearis in uno codice regio. Similis extabat in codice Boherij. Nam is in margine iſtius capitis ſcripſit: *Nota de rebat forfactis, id eſt, de rebus in bannam miſſis.*

Ad palativm pertineant.] Vetus gloſſa interlinearis in eodem codice regio: *Reſpexit l. Si cajaſque hominis proprietas, ubi dicitar: fiſco noſtro ſocietar.* Extat hæc lex in libro quarto Capitularium cap. 24. Tom. I.

Pertineant] In libro tertio legis Longobardorum additur *tranſacto anno ac die.* Ita quoque iſthic legi debere confirmat idem liber quartus Capitularium.

Ibid. c. 8. Mercede] id eſt, eleemoſyna. Nam aliquot ſeculis hæc vocabula indifferenter accipiebantur, ut multis exemplis probari poſſet. Vide præceptum Karoli M. apud Severtium in Epiſcopis Maritconenſibus pag. 32. §. 4. & to. VI. Caniſij pag. 1149. 1150. 1156. & ſequenti. S. Ambroſius lib. 2. de pœnit. cap. 9. *Sunt qui opes ſuas tumultuario mentis impulſu, non judicio perpetuo, ubi Eccleſia contulerant, poſtea revocandas putarunt; quibus nec prima merces rata eſt, nec ſecunda: quia nec prima judicium habuit, & ſecunda habuit ſacrilegium.* Citat hunc locum Alexander III. in epiſtola ad Archiepiſcopum Vpſellenſem & ſuffraganeos ejus edita in appendice Petri Cellenſis, non ex Ambroſio, ut opinor, ſed ex Gratiano, ubi refertur 17. q. 4. cap. 3. *Sunt qui opes.* Nam poſt Gratianum, qui veterum loca ab eo relata referebant, ea referebant ex fide Gratiani.

Pag. 260. c. 9. De filia] *Longobarda*, ut ait gloſſa interlinearis in codicibus regiis. Vt intelligeremus hæc capitula ad Longobardos tantùm pertinere.

Erogatoris] id eſt, executoris teſtamentarij, ut rectè interpretatur doctiſſimus amicus noſter Carolus Dufreſnius in obſervationibus ad hiſtoriam Ioinvillæ pag. 37. quem conſule.

In tertiam port.] Vetus nota in margine unius ex codicibus regiis: *Hac lex in hoc quòd dicit filiam eſſe admittendam in portionem tertiam ſervoram per manum ſacerdotis manumittendoram, ita intelligenda eſt ut libertates omnibus cum effectu competant, tertiam verò partem pro unoquoque à rogatore, cùm ſint ejus liberti, accipiat, niſi ſic tantum ex rebus patris conſecuta quod ſibi in hoc & in aliis rebus pro tertia portione ſufficiat.*

Iterum introire] Sequitur in eadem nota marginali: *Item cùm dicit* iterum introire poſſit, *videtur reſpicere legem Liuprandi de eo qui filiam in capillo vel alias vocata per illam legem Liuprandi de eo qui filiam in caſa, expulſa verò fuit per legem Aſtulfi* Cognovimus multotiens perfidos, *& iterum reſtauratur per hanc legem, quæ omnino reſpicit Aſtulfi legem* Cognovimus multoriens.] Hanc notam confirmat & explicat nota adjecta margini alterius codicis regii, quæ ſic habet. *Ideo dixit* iterum introire poſſit, *quia juxta prædictam legem Liuprandi, quæ eſt de eo qui filiam in capillo, in tertiam rerum patris intraverat, & per hoc capitulum iterum intrat. Vel ideo dixit* intrat *quia expulſa erat per legem Aſtulfi, quæ eſt* Cognovimus multotiens. *Sed per hoc capitulum recuperat. Si novem ſervi per manum erogatoris liberi dimiſſi ſunt, non intelligendum eſt arbitror quòd tres omnino filia valeat in ſervitutem replicare, ſed in unoquoque tertiam partem pretij accipiat à manumiſſore; niſi pater ex aliis rebus ſuis tantam reliquerit ei quod valeat tertiam partem omnium bonorum ſuorum.*

Ibid. c. 10. Vbi lex erit] In libro legis Longobardorum legitur: *ubi lex deeſt, præcellat conſuetudo.*

Tom. I. Lax] *ſpecialis & generalis*, ut habet gloſſa interlinearis in uno codice regio.

Consvatvuini] id eſt, legi municipali, *Couſtume*, ut nos dicimus. Hanc interpretationem confirmat gloſſa interlinearis in eodem codice regio, in quo ſuper verbo *conſuetudo* ita ſcriptum eſt, *ſcilicet Longobarda, Romana, & Salica.* Attamen ſi hæc interpretatio accipiatur, dubium eſt quid heic per legem intelligatur. Et fortaſſis conſuetudo ſimpliciter hoc loco accipi debet, non de jure quod in lege Longobarda, Romana, & Salica continetur, ſed de conſuetudine non ſcripta & inſtituta abſque auctoritate publica, quæ tamen conſenſu populi fulciebatur. Longa enim non ſcripta conſuetudo non valet quando legi ſcriptæ vel canoni adverſatur, ut ait Balſamon ad canonem XVI. Concilij Conſtantinopolitani ſub Photio.

Ibid. c. 11. Qvæcvnqva fæmina] libera Longobarda, ut legitur in veteri inſtrumento anni MXLVII. quod extat in Chartulario monaſterij Caſaurienſis, ubi Raimundus filius Grimaldi ſic loquitur: *Declaro enim quia ſtatutum eſt in ipſo Capitulari Dompni Imperatoris, & Domnus Karolus Imperator inſtituit in ſuo Capitulari, ut quacunque femina libera Longobarda per commiatum viri ſui poteſtatem habeat de rebus ſuis vendere aut donare, & cuicunque vendidiſſet aut donaſſet, firmum & ſtabile permanſiſſet.* Ex quo loco illud præterea diſcimus, Capitularia Karoli M. obſervata adhuc fuiſſe in Italia ſeculo poſt Chriſtum natum undecimo. Quamvis enim hæc lex reperiatur in libro ſecundo legis Longobardorum, Raimundus tamen non inde accepit. Illic etiam non tribuitur Karolo, ſed Pippino.

Ibid. c. 12. De mancipiis] *id eſt, aldiis*, ut habet gloſſa interlinearis in codicibus regiis.

Mvndivm] *id eſt, pretium pro mundio*, ut habet gloſſa interlinearis in uno eorundem codicum regiorum.

Ibid. c. 14. Hiluagaroæ Reginæ] Mortem obiit anno DCCLXXXIII. pridie Kalendas Maias apud Theodoniſvillam, ut ait Eginhardus, ſive in vigiliis Aſcenſionis dominicæ, ut legitur in præcepto Karoli M. pro monaſterio S. Arnulfi Metenſis, quod editum eſt in hiſtoria Epiſcoporum Metenſium pag. 181. Paſcha autem fuit hoc anno X. Kalendas Aprilis, ut legitur in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecæ Colbertinæ.

Ibid. c. 15. Placantini] *id eſt, adulatores*, ut ait gloſſa interlinearis in codicibus regiis. Verùm tametſi Placentia dicta ſit à placendo, ut Cluverius opinatur, alius eſſe videtur hujus conſtitutionis ſenſus quàm ut in ea agatur de ridicularis ac facetis hominibus.

Præcaptvm] *impetratum à Rege*, ut habet gloſſa interlinearis in uno eorundem codicum regiorum. Codex Thuanus habet *precepta*.

Pag. 261. Capitvlare Francof.] Capitula iſta repoſuimus inter Capitularia Karoli M. quia conſtat ea edita ab illo fuiſſe in ſynodo Francofordienſi, quam ipſe ſuum ſynodale Concilium vocat in præcepto pro Aniano Abbate monaſterij Caunenſis, magnam verò eorum partem repetita fuiſſe ex Capitularibus quæ hunc annum antecedunt. Contulimus autem illa cum eodem codice Remenſi ex quo Sirmondus edidit, itémque cum alio recentiore cujus mentionem facit idem Sirmondus. Putavit Franciſcus Pithœus in verbo *Gunebodigni* capitula iſta ſancita fuiſſe in ſynodo Aquiſgranenſi habita contra Felicem & Elipandum. Eadem fuit opinio Petri Bonifantij, uti notatum manu ejus reperi in collectione Conciliorum edita à Ioanne Sagittario anno MDLIII. *Habet amicus noſter D. Puteanus penes ſe manuſcriptos canones Concilij Aquiſg. ſub Carolo Magno editi contra impiam hæreſim Felicis & & Elipandi.* Certè in codice Remenſi ex quo, uti diximus, capitula iſta edita fuerunt, titulus nullus extat, nulla loci in quo ſynodus habita eſt mentio. Colligitur tamen ex annalibus Eginhardi illa pertinere ad ſynodum Francofordienſem quæ anno DCCXCIV. congregata eſt per juſſionem Karoli Magni. Huic autem ſynodo interfuerunt cum Legatis Hadriani Romani Pontificis Paulinus Patriarcha Aquileienſis & Petrus Archiepiſcopus Mediolanenſis, & alij multi Epiſcopi, Preſbyteri, & Diaconi. Addunt annales Anianenſes: *Inter quos etiam venerabilis ac ſanctiſſimus Abbas Benedictus, qui vocatur Vitiza, monaſterij Anianenſis à partibus Gocia. & religioſos ſuos monachos, Bede, Ardo, qui & Smaragdus, ſeu cunctis fratribus ſuis diſcipulis. Hi ſunt Ingila, Rabanus, Georgius.* Eidem ſynodo interfuit etiam Anianus Abbas Caunenſis cum monachis ſuis, ut patet ex præcepto Karoli M. paulò antè laudato.

Si ratio habeatur integræ ſynodi, caput iſtud, qood heic primum eſt, tertium erit. Nam duo Pag. 263. c. 1. priora nos ideo omiſimus quia pertinebant ad cauſam fidei, ea tantùm retinuimus quæ Karoli auctoritate conſtabat eſſe decreta.

Sobrinvs Karoli] Chronicon Moyſſiacenſe: *Et in eadem ſynodo venit Taſſilo, qui dudum Bajoariæ Dux fuerat, ſobrinus videlicet Regis; & pacificatus eſt ibi cum Rege Karolo, abrogans omnem poteſtatem quam in Bagoaria habuit, tradens eam Regi.* Matrem enim habuit Thaſſilo Hiltrudem ſororem Pippini Regis, ut patet ex donationibus Eccleſiæ Saliſburgenſis apud Caniſium tomo VI. pag. 1157.

Emptvrio] Ita omnino vetus codex, voce Pag. 264. c. 3.
ab emendo deducta. Sirmondus edidit *emporio*.

Advocato] Hæc vox reſtituta eſt ex ve- Ibid. c. 6.
teri exemplari. Exciderat enim in editione Sirmondi. Hinc autem colligi poteſt Elefantum Arelatenſem Epiſcopum ooo interfuiſſe ſynodo Francofordienſi.

Patrvs Episcopvs] Virdunenſis in Ibid. c. 7.
Belgica prima, ut rectè notat vir clariſſimus Carolus le Cointe in annalibus eccleſiaſticis Francorum. Richardus enim Vvaſſeburgius lib. 3. antiquitatum Galliæ Belgicæ fol. 140. 141. narrat eum ſuſpectum habitum quòd circa annum DCCLXXXIV. particeps fuiſſet conjurationis adverſùs Karolum M. factæ ab Ardico Comite in Auſtraſia, cùm convinci non potuiſſet, tamen à Karoli gratia excidiſſe, & per duodecim annos prohibitum ei fuiſſe ne in aula eſſet, tandémque ſe in ſynodo Francofordienſi purgaſſe, & poſtea poteſtatem illi factam ut ad palatium venire poſſet. Conjuratio autem illa Ardici ſive Hardradi, hoc enim verum eſt nomen, contigit anno

Tom. I. DCCLXXXV. ut ait Eginhardus in annalibus: *Facta eſt eodem anno trans Rhenum apud orientales Francos adverſus Regem immodica conjuratio, cujus auctorem Hartradum Comitem fuiſſe conſtabat. Sed hujus indicium citò ad Regem delatam eſt: ejuſque ſolertia tam valida conſpiratio citra ullum grande periculum in brevi conquievit, auctoribus ejus partim privatione luminum, partim exilij pœna condemnatis.* Meminit ejuſdem conjurationis idem Eginhardus ad annum DCCCXVII. Item Theganus in libro de geſtis Ludovici Pij cap. 22. obi conſilia Hardrati apertiùs explicat: *Erat* (Reginharius) *filius filiæ Hardrati, qui erat Dux Auſtriæ infideliſſimus, qui jamdudum inſurgere in Dominum Karolum voluit & ei regnum minuere.* Auctor tamen annalium eccleſiaſticorum ſuprà laudatus exiſtimat Petrum Epiſcopum Virdunenſem ſe in ſynodo Francofordienſi propterea purgaſſe quia conjurationis adverſùs Karolum Regem ejúſque regnum à Pippino filio nuper initæ particeps dicebatur. Vide Chronicon Virdunenſe Hugonis Abbatis Flaviniacenſis pag. 117.

IN MORTEM REGIS] Putavit Sirmondus heic agi de conſpiratione quæ anno DCCXCII. patefacta fuerat apud Ratiſbonam, cujus auctor fuit Pippinus Italiæ Rex. Verùm ex his quæ ex Vaſſeburgio relata ſunt apparet in aliud tempus transferendam eſſe hanc hiſtoriam.

Ibid. c. 8. GAERBODVS] Sirmondus in Notis ad hunc locum putat Ebroicenſem Epiſcopum fuiſſe. At idem auctor annalium eccleſiaſticorum ad annum DCCLXXXVIII. §. 2. & DCCXCIV. §. 53. contendit opinionem Sirmondi non poſſe eſſe veram, & Girvoldum Abbatem Fontanellenſem & Epiſcopum Ebroicenſem diverſum eſſe à Gerbodo.

MAGNARDO] Archiepiſcopo Rotomagenſi.

Pag. 266. c. 12. Caput iſtud ſumptum eſt ex Capitulari ſecundo anni DCCLXXXIX. cap. 6.

Ibid. c. 15. PER CONSENSVM EPISCOPI] Hæc clauſula eſt magni momenti. Oſtendit enim privilegia monaſteriis olim conceſſa ita intelligenda eſſe ut interim jura Epiſcoporum ſerventur illæſa. Qua de re pluribus agetur in Notis ad caput 81. libri primi Capitularium.

Ibid c. 16. Sumptum eſt ex capite 16. Capitularis II. anni 789.

Pag. 267. c. 18. Iſtud ſumptum eſt ex capite 54. Capitularis I. anni ejuſdem.

Ibid. c. 28. DOMINA] Leg. *dominica.*

Pag. 268. c. 30. Caput iſtud videtur deſcriptum eſſe ex capite 30. Capitularis I. anni 789.

Ibid. c. 36. CAPELLA REGIS] Flodoardus lib. 3. cap. 23. de epiſtolis Hincmari: *ab antiqua regia capella tuliſſe.* Capitulare anni DCCLVI. cap. 6. *in ſacellam Regis veniant.* Vide Capitulare de villis Karoli M. cap. 6.

Pag. 269. c. 44. OCCASIONIBVS] Vetus exemplar habet *occupationibus.* Sed legendum eſſe uti nos edidimus apparet ex capite 39. Concilij Africani, in quo recenſentur occaſiones in quibus recedere licet à regula quæ vetat ne virgines velentur ante vigeſimum quintum ætatis annum. Ob eam cauſam nos emendationem noſtram prætulimus lectioni quæ eſt in veteri libro. Similem errorem

ſuſtulimus ex capite ſecundo tituli XXV. capitulorum Karoli Calvi, ubi malè legebatur *occupationibus*, cùm legendum ſit *occaſionibus*, ut patet ex adnuntiatione Karoli Regis quæ paulò pòſt ſequitur. Iſta cùm Sirmondus non animadverteret, & omnino hunc locum acciperet de occupationibus quibus virgines diſtinendæ eſſent ante annos viginti quinque, putavit heic deeſſe aliquid, & vocem *detinendæ* eam ob cauſam addidit in hoc loco. Tom. I.

SERVIVNTVR] Sirmondus edidit *ſerventur.* Fortaſſis vera eſt emendatio Sirmondi. Nam voces *ſervire* & *ſervare* aliquaodo invicem permutari ſolitas colligitur ex capite 67. libri primi Capitularium; ubi pro eo quod meliora exemplaria habent *honores ſerventur*, in Pithœano tamen, Camberonenſi, Thuano, Pariſienſi, Divionenſi, & Metenſi ſcriptum eſt *ſerviant*, in Tiliano *ſervant.* Editio quoque Baſileenſis habet *ſerviant.* Sed Heroldus admonuit in margine legendum eſſe *ſerventur.* Antonius Auguſtinus in gloſſario ad Iulianum Antecesſorem adnotat vocem *obſervent* in capite 29. Novellæ 123. poſitam eſſe pro *obſerviant.* Pag. 270. c. 52.

A SEDE APOSTOLICA] Conſueverant ergo Reges noſtri per illa tempora petere à Pontificibus Romanis Epiſcopos & Preſbyteros qui aſſiduè in palatio manerent. Originem iſtius moris reperio in epiſtola 26. Codicis Carolini, quæ eſt Pauli Papæ ad Pippinum Regem, in qua hæc leguntur: *Præcelſa Chriſtianitas veſtra per eaſdem ſuas à nobis petiit ſyllabas Georgium Epiſcopum & Petrum Preſbyterum in veſtro permanere ſervitio nos debere concedere. Et quidem præcellentiſſima veſtra benignitas agnoſcat nos jamdudum de hoc veſtra obtemperaſſe voluntati.* At excellens eſt & ſanctitate plena ſequens Pauli Pontificis admonitio. Subdit enim: *Pro quo dirigite nobis quid de epiſcopatu prædicti Georgij & de Eccleſia quæ prænominato Petro commiſſa eſt peragere debeamus, ut ampliùs illis admonitis in nimiam neglectas incuriam deveniant.* Exiſtimabat itaque Paulus non poſſe Georgium & Petrum tegere Eccleſias ſuas eodem tempore quo erant in palatio. Petit ergo à Pippino ut ad ſe reſcribat quid ſtatui velit de epiſcopatu ejuſdem Georgij & de Eccleſia quæ Petro commiſſa erat, ne, illis amotis, damna & detrimenta patiantur per abſentiam rectorum. Legi enim illic puto debere *amotis* pro eo quod vulgatæ editiones habent *admonitis.* Porrò præter auctoritatem Romani Pontificis, neceſſarius quoque erat Epiſcoporum ſive Conciliorum Gallicanorum conſenſus ut Epiſcopi & Preſbyteri facultatem haberent commorandi in palatio; quemadmodum in hoc capite Francofordienſi legimus actitatum eſſe à Karolo M. cùm Angilramnum primò, dein Hildeboldum in palatio ſuo habere voluit propter utilitates eccleſiaſticas. Teſtis eſt etiam hujus rei Hincmarus in epiſtola 14. cap. 14. loquens de miniſterio & officio Archicapellani: *A tempore verò Pippini & Caroli interdum per Preſbyteros, interdum per Epiſcopos regia voluntate atque epiſcopali conſenſu, per Diaconos vel Preſbyteros magis quàm per Epiſcopos hoc officium executum extitit: quia Epiſcopi continuas vigilias ſupra gregem ſuum debent* Ibid. c. 53.

Tom. I. *aſſiduè exemplo & verbo vigilare, & non diutiùs ſecundum ſacros canones à ſuis abeſſe parochiis.* Tum in capite ſequenti enumerat Preſbyteros qui ſub Pippino, Karolo, & Ludovico Archicapellani fuere.

Angilramnum Archiep.] Metenſem. Vocabatur autem Archiepiſcopus, quamvis Metropolitanus non eſſet, quia ſummus ſacri palatij Capellanus erat; ſicut Fulradus Abbas ſancti Dionyſij, qui eadem dignitate ornatus erat in palatio Pippini & Karoli, quia Preſbyter erat, Franciæ Archipreſbyter vocatur in epiſtola Adriani Papæ ad Tilpinum Archiepiſcopum Remenſem, quæ extat apud Flodoardum. Porrò Angilramnum fuiſſe etiam Cancellarium Karoli M. legitur in Chronico monaſterij Senonienſis. Quod ſi verum eſt, hinc confirmari poteſt eorum opinio qui putant Archicapellani & Archicancellarij officia conjuncta fuiſſe ſub ſecunda Regum noſtrorum familia.

Ibid. c. 54. Alcuinum] Vetus codex *Aliquinum* pro *Alquinum*. Teſtamentum Evrardi Comitis in codice donationum piarum Auberti Miræi pag. 99. *Librum Alquini ad Vvidonem Comitem.* Alicuinum etiam vocat Thiofridus Abbas Efternacenſis in prologo ad vitam ſancti Vvillibrordi, ut teſtatur Ioannes Roberti in Notis ad Epitaphia ejuſdem Thiofridi pag. 81. Annales Anianenſes in veteri codice noſtro MS. *Quem librum* (id eſt, textum evangeliorum) *ejuſdem Regis magiſter & didaſcalus propria manu deſcripſit Alicuinus, qui & Albinus.*

Pag. 275. Capitulare Saxonum] Editum eſt Romæ & in Germania ſuperioribus annis.

Veſtfalahis] Ad tria iſta Saxonum genera reſpexit Vvitichindus lib. 1. pag. 6. ubi ait Saxones diviſos fuiſſe in Orientales, Angarios, atque Vveſtualos.

Pag. 277. c. 1. Ut Ecclesiæ] Caput iſtud compoſitum eſt ex cap. 2. 3. 4. Capitularis anni DCCLXXXVIII. Immo reliqua quoque ejuſdem Capitularis capita hinc deſumpta eſſe colligitur ex capite ſequenti iſtius Capitularis. Nam illic ſcriptum eſt: *Si quis ſupradicta octo capitula &c.*

Pag. 281. Pactus legis Salicæ] Hunc titulum huic legi adſcripſimus, ſecuti auctoritatem quorundam veterum exemplarium. In emendanda porrò lege Salica uſi ſumus undecim codicibus antiquiſſimis, quorum quatuor extant in bibliotheca regia, quintus in Bigotiana, ſextus in Sangallenſi. Septimus fuit ſancti Remigij Remenſis, quo uſus quoque eſt Ioannes Tilius, octavus ſancti Vincentij Metenſis, nonus ſancti Vincentij Laudunenſis, decimus ſancti Launomari Bleſenſis. Vndecimum, quod Expillij & Leſcurij fuerat, nobis ſubminiſtravit humanitas ampliſſimi viri Hieronymi Bignonij Advocati regij in Parlamento Pariſienſi. Præter hæc, aliud quoque Salicæ legis exemplar habet bibliotheca Thuana, ſed recens, ideòque à nobis omiſſum. Habemus verò nos librum legis Salicæ ex editione Tiliana, in cujus margine Franciſcus Pithœus ſua manu adnotavit varias lectiones ex codice quodam Metenſi nobis ignoto, quem ſuum vocat. Venit quoque, cùm iſta ederentur, in manus meas alterum exemplar earundem legum, in cujus margine idem Franciſcus Pithœus plurimas varias lectiones adnotavit ex codicibus manuſcriptis, notas præterea nonnullas addidit. In tanta veterum exemplarium copia infinitum eſſet adnotare varias lectiones. Satis erit admonere lectorem, textum legis accuratiſſimè emendatum eſſe diligentiſſima collatione eorundem exemplarium; ut ſi quid illic aliter invenerit quàm ſcriptum habeatur in ſuperioribus editionibus, judicio factum eſſe arbitretur. Nihil enim conjecturis datum eſt. Duæ autem hactenus Salicæ legis editiones fuere; una vetus, quam Baſilius Ioannes Herold Baſileæ emiſit anno MDLVII. & poſt eum Gottefridus Vvendelinus anno MDCLIX. Antuerpiæ; altera recens, quæ à Tilio primùm edita, dein à Pithœo, Lindenbrogio, Bignonio recuſa eſt. Diſcrepant profectò inter ſe hæ duæ editiones, non ſolùm in ordine titulorum, ſed etiam in verbis ipſis, ut pridem obſervatum eſt à viris eruditiſſimis. Itaque Franciſcus Pithœus, uti manu ejus ſcriptum reperi in libro meo, exiſtimavit Germanicam editionem eſſe antiquam legem Salicam, Tilianam verò repetitæ prælectionis. *Valde verò diverſa eſt*, inquit, *hæc editio à Germanica, quæ antiquior videtur, hæc verò repetita prælectionis & poſterior.* De hac duplici Salicæ legis editione Vvendelinus putat intelligendum eſſe locum illum Eginhardi in vita Karoli M. *Franci duas habent leges plurimis in locis valde diverſas.* Sed Hermannus Comes Nuenarius interpretatus eſt de lege Salica & Ripuaria: *Duas Francos habuiſſe leges ipſorum auctores teſtantur, Salicam atque Ripuariam.* Eadem fuit ſententia Bignonij, ut videre eſt in Notis ejus pag. 827. Quorum ego ſententiæ libenter accedo. Nam ſemel emendata & promulgata à Karolo lege Salica, vetere editione tum Franci non utebantur, neque Eginhardus dixiſſet eo ſenſu Francos duas habere leges. Certè Vvendelinus vi veritatis coactus eſt ſcribere pag. 85. legem Ripuariam à Salica deſcendere ac pleriſque in locis totidem verbis eſſe exſcriptam. Vndenam verò dicta ſit lex Salica, variæ ſunt doctiſſimorum hominum ſententiæ. Vide eundem Vvendelinum & Carolum Dufreſnium in obſervationibus ad Ioinvillam pag. 241. Sed quicquid ſit de nomine, diù viguit uſus iſtius legis in Occidente, uti jam obſervatum eſt ab aliis. In probationibus hiſtoriæ Breſſianæ pag. 5. & 215. animadverto eam adhuc in uſu fuiſſe annis MCLXXXV. & MCCXCVI. apud Lugdunenſes & Friburgios. Attamen non ita multò pòſt ne nomen quidem ejus vulgò noſcebatur inter Francos. Extat in bibliotheca S. Victoris Pariſienſis opuſculum Richardi Scoti ſcriptum ſub regno Ioannis Regis, in quo deſcribitur genealogia aliquorum Regum Franciæ, & in fine iſta adduntur: *Legem verò Salicam, quam ab omnibus Doctoribus legum, quoſcunque novi, petij utrum de ea cognitionem haberent, & tamen mihi nullam penitus reſpondentes, libentiſſimè demonſtrarem.* Viderat eam itaque Richardus, tametſi vulgus Iuriſconſultorum illius ævi eam non noſſet.

DCCXCVIII.] Ita editio Pithœana & nonnulli codices. Sangallenſis habet *DCCLXXVIII.* Bigotianus *DCCLXVIII.* mendosè utrique. Indictio ſexta arguit veram eſſe lectionem quam nos

Tom. I. retinuimus. In codice S. Remigij adſcriptus quidem erat annus quo Karolus librum iſtum ſcribi juſſit, ſed cultelli ope eraſus eſt. Deeſt autem hæc nota in pleriſque vetuſtis codicibus.

Pag. 293. c. 17. §. 3. VASA DICVNTVR] Agitur heic de variis ſepulchrorum generibus. Per vaſa autem heic intelligo ſepulchra ſub humo conſtructa ex lapidibus, quæ etiamnum vaſa à Lemovicibus dicuntur.

Pag. 314. c. 49. LIGERIM AVT CARBONARIAM] Heroldus poſt hæc addit *aut citra mare*. Sed nos, ſecuti conſenſum veterum codicum & editionum poſteriorum, ſuſtulimus hanc clauſulam. Ligerim hoc loco Vvendelinus pag. 86. & 166. interpretatur fluvium Belgicæ in Haſbania qui Lachara vocatur apud Doubletum in antiquitatibus S. Dionyſij pag. 724. Ego faciliùs crediderim heic agi de Leſura fluvio Treverorum, quem hodie Leſerem vocant, quatuor milliaribus Germanicis ab Auguſta Trevirorum. Hunc fluvium ego reperio Ligerim vocatum in præcepto Dagoberti Regis pro Eccleſia Trevirenſi, quod à Vvillelmo Kyriandro editum eſt in commentariis de Auguſta Treverorum pag. 74. itémque in alio præcepto Regis Pippini ibidem relato pag. 78. cujus verò fragmentum refert Chriſtophorus Brovverus libro ſeptimo annalium Trevirenſium pag. 378. poſterioris editionis. Diverſus ab hoc eſt Ligeris fluvius in libro tertio Capitularium cap. 74.

Pag. 318. c. 57. §. 5. VVARGVS SIT] Vargi ſunt (inquit Savaro ad epiſtolam quartam libri ſexti Sidonij) cœli ſolique patrij profugi & extorres, quibus aqua & igni interdictum eſt. quod pluribus illic probat vir eruditiſſimus. Nimirum, ut ait ibidem Sirmondus, ex profugis exulibus indigenæ fiunt latrones.

Pag. 324. §. 72. SI QVIS PITTO] Vide ſuprà pag. 989. in Notis ad pag. 22.

Ibid. INCIPIVNT SENTENTIÆ] Iſta in codice Gandavenſi & in Remenſi ponuntur poſt Capitulare anni DCCLXXIX. & à Tilio edita ſunt poſt decretionem Chlotharij, ante librum legis Salicæ. Lindenbrogius rectè repoſuit in calce ejuſdem legis, poſt recapitulationem ſolidorum. In codice porrò Remenſi ſic habet titulus: *Incipiunt ſententias de ſeptem ſeptinas, hoc ſunt pariculas cauſas.* Quem Tilius ſic emendavit: *Sententia de ſeptem ſeptenis, hoc eſt, particularibus cauſis.* Fruſtra. Nam qui ſententias illas collegit, per cauſas pariculas intellexit eas quæ ſecundùm legem Salicam pari multa ſive pœna judicandæ erant, hoc eſt, multa ducentorum ſolidorum; adeóque ob banc cauſam nos in fine ſingulorum capitum adnotavimus ex quo legis Salicæ loco unumquodque eorum ſumptum ſit. Quid autem ſit carta paricla ſive paricula rectè explicat Bignonius in Notis ad Marculfum pag. 923.

Pag. 329. EDICTVM DOMINICVM] Editum primò eſt à Vito Amerbachio, deinde verò à Baſilio Ioanne Herold. Ego contuli cum vetuſtiſſimo codice MS. ſancti Galli.

Pag. 331. CAPITVLARE DE VILLIS] Primus hæc capitula edidit Hermannus Conringius in calce epiſtolarum Leonis III. ex veteribus membranis academiæ Helmæſtadienſis. In illis porrò ſimplex erat titulus *de villis Imperatoris*. Attamen vir doctiſſimus rectè illa adſcripſit Karolo Magno. Conſtituta autem fuerunt quo tempore Regina erat in palatio Karoli, hoc eſt, antè quàm ille fieret Imperator. Nam Liutgardis poſtrema ejus uxor obiit in civitate Turonenſi anno octingenteſimo pridie Nonas Iunias, pauló antè quàm Karolus Italicum iter indixiſſet, ut patet ex annalibus Eginhardi. Tom. I.

BATLINIAS] Intelligit hauddubiè linteos pannos quibus utimur in lectis. Nam hodie Lemovices balingias vocant pannos linteos in quibus infantes involvuntur. Pag. 337. c. 42.

ANDEDOS] Puto heic agi de inſtrumento ferreo, in modum circuli compoſito, quod tribus fulcris ferreis innititur. Anderem hodie Lemovices vocant.

AVCELLATORES] Vide Reineſij epiſtolas ad Daumium pag. 69. ubi citat hoc Capitulare. Ibid. c. 45.

DE LVPIS] Capitulare II. anni DCCCXIII. cap. 8. *Vt Vicarij luparios habeant.* Pag. 341. c. 69.

CAPITVLA ADDITA] Capitula iſta primus vulgavit Vitus Amerbachius. Vetus illorum exemplar extitiſſe Mutinæ ævo Sigonij ipſe ſcribit in libro quarto de regno Italiæ. Vetuſtiſſimum nos nacti ſumus in bibliotheca Thuana; ac prætereа octo iſta capitula emendavimus ope duorum veterum codicum manuſcriptorum bibliothecæ regiæ. De tempore non ambigitur quo illa conſtituta ſunt, de loco non conſtat. Sirmondus exiſtimavit ea Romæ fuiſſe promulgata. Attamen ex chronico Moyſſiacenſi colligi poſſe videtur condita illa fuiſſe apud Ravennam, quò ſe menſe Iunio anni DCCCI. contuliſſe Karolum Imperatorem teſtatur Eginhardus. Certè ex præfatione iſtorum capitulorum conſtat non uno loco actum fuiſſe de legibus emendandis, ſed *per urbem ſingulas* ante conſpectum Principis varias quæſtiones fuiſſe agitatas, ac varia capitula neceſſaria legibus addita. Pag. 345.

SANCTIO] Ita codex Thuanus. Amerbachius & Heroldus habent *ſententia*. Sigonius, *auctoritas*.

SI QVIS LONGOBARDVS] *Hæc lex ſpecialiter incipit de Longobardo; ſed generaliter finitur cùm dicit, ſed abſolutè faciat unuſquiſque.* ut ait gloſſa vetus in codicibus regiis. Vſus tamen hujus legis maximè viguit inter Longobardos, qui eam frequenter adferunt in chartis donationum quæ extant in Chartulario monaſterij Caſaurienſis, & in chartis monaſterij S. Bartholomæi de Carpineto to. VI. Italiæ ſacræ pag. 1278. & 1282. Pag. 347. c. 1.

MORTE DIGNVM] *poſt tertium furtum*, ut ait gloſſa interlinearis in uno codice regio. Vide capitula Karoli M. excerpta ex lege Longobardorum cap. 9. & quæ illic à nobis adnotantur. Ibid. c. 4.

SI VNVM TESTICVLVM] *habenti duos*, inquit eadem gloſſa interlinearis. *Sed ſi unicum tantùm habenti illum amputaverit, duas partes pretij ipſius componat, ſicut de oculo.* Pag. 348. c. 5.

MEDIETAS VVIDRIGILDI] *Per hoc notatur quòd hæc lex tantùm ad Longobardos pertinet*, ut habetur in eadem gloſſa.

QVA FISC. VEL LITI] In uno codice regio legitur: *qua fiſcalini vivunt liberi vel ibi vel in Francia.* Ibid. c. 6.

CAPITVLA EXCERPTA] Emendata ſunt ope duorum veterum exemplarium bibliothecæ Pag. 349.

Tom. I. regiæ. Sunt autem inter hæc etiam nonnulla quæ leguntur quoque in libris Capitularium. Ea verò iſthic exhibemus, quia pleniorem ſenſum habent quàm in libris Capitularium.

Ibid. c. 1. QVI SVADIACONEM] Caput iſtud habetur in libro tertio Capitularium cap. 25. Verùm quia in libro primo legis Longobardorum conjungitur cum ſequenti, non ſolùm in libris editis, ſed etiam in manuſcriptis, placuit illud heic inſerere. Sumptum eſt autem ex capitulis quæ Karolus M. legi Salicæ addidit anno tertio imperij. Nota interlinearis in uno codice regio ſic habet: *Hu dua leges Salicu dicuntur, cùm de Clericis loquantur, ubregata, cùm hodie ſecundùm Romunam legem compoſitio fieri debeat. Vel poſſumus dicere ſecundùm hanc legem compoſitionem faciendam, cùm Romanu ſit. Eſt enim ub Imperatore conſtitutu.* Nota marginalis in eodem codice: *Infirmatur hæc lex per legem* Vt omnis ordo Eccleſiarum &c. *& etiam à ſtatim ſequenti capitulo de Epiſcopis & ſacerdotibus occiſis, eò quòd ibi legitur:* Veruntamen videtur nobis de Preſbyteris. *Sed ſecundùm quoſdam non eſt infirmatio, ſed adjectio.*

Ibid. c. 4. SIQVIS MESSAM] Hoc caput deſcriptum eſt in libro tertio Capitularium. Heic tamen etiam poſitum eſt, quia poſtrema illius pars non extat in Capitularibus.

SVPER BAN. DOM.] *id eſt, ſi Rex miſerit bannum ut nullus eas res diſperdat*, inquit gloſſa in uno codice regio.

Pag. 350. c. 5. SICVT LEX EST] *id eſt, ut verberetur*, ut ait eadem gloſſa. Sed non puto gloſſatorem iſtum bene cepiſſe ſenſum legis.

Ibid. c. 9. FVRTA ILLA EXCLVDAT] *id eſt, non teneatur de compoſitione tertij furti, vel etiam non teneatur de primo neque de ſecundo furto*, inquit idem gloſſator. Alia gloſſa ait: *Hoc de ſervo tantùm eſſe dictum nemini venit in dubium. Sed ſi liber homo furtum fecerit tertium, & exinde ad mortem judicatus fuerit, quid inde fieri debeat quæritur.*

INVIDIAM AVT OCC. INIV.] id eſt, *per odium aut per malum ingenium*, ut legitur in capite undecimo Capitularis anni DCCLXXIX.

Pag. 351. c. 12. IVBEMVS QVOQVE] In uno codice regio ſcriptum heic eſt in margine: *Hæc lex Salica eſt.*

Ibid. c. 13. DE FEMINIS] Hæc lex in libris editis tribuitur Karolo, in manuſcriptis Lothario. Haudubiè utriuſque eſt. Nam nepos plurimas avi conſtitutiones deſcripſit in ſuis capitularibus, ut cuivis notum eſt.

Ibid. c. 15. DE OMN. DEBITIS] In uno codice regio adnotatum ſic eſt: *Hoc caput Salicum eſt.*

SALICAM LEGEM] Gloſſa marginalis in eodem codice regio: *Per Salicam enim legem conſtitutum fuerat ut ſolidi ſemper ſolverentur quadraginta denariis*, quod verum eſt. Concilium Remenſe anni DCCCXIII. cap. 41. *Vt Dominus Imperator ſecundùm ſtatutum bonæ memoriæ Domini Pippini miſericordiam faciat ne ſolidi qui in lege habentur, per quadraginta denarios diſcurrant.* Hincmarus in vita ſancti Remigij: *In teſtamento à beato Remigio condito lector attendat quia ſolidorum quantitas numero quadraginta denariorum computatur, ſicut tunc ſolidi agebantur, & in Francorum lege Salica continetur, & generaliter in ſolutione uſque ad tempora Karoli perduravit, velut in ejus capitulis continetur.* Vide Capitulare ſecundum anni DCCCIII. cap. 9. & lib. 3. Capitular. c. 30. Tom. I.

EXCEPTO SI LEVDES] Codices regij: *Excepto leudo.*

SAXO AVT FRISO] Vnum vetus exemplar: *Saxon aut Frixon.* Aliud: *Saxus aut Frixus.* Editio Nicolai Boherij: *Saxo aut Frixo.*

SEXAGINTA DEN.] Impoſuit nobis hejc editio ejuſdem Boherij & Lindenbrogica. Manuſcripti codices habent *quadraginta*. Atque ea eſt ſincera lectio, quam confirmat caput 75. libri quarti Capitularium. Beatus Rhenanus lib. 2. rer. Germanicar. pag. 94. *Salici Franci majus privilegium habebant. Nam hi ſolidum XII. denariorum pro multa ſolvebant. Si Friſius aut Saxo offendiſſet Salicum Francum, XL. denariorum ſolido multabatur.*

VT NEMO] In uno codice regio hæc adnotatio legitur in margine: *Hinc videri poteſt quòd ſi aliquis vendiderit hominem niſi in præſentia hominum qui notantur his duabus legibus, nulla eſt venditio, quia facit contra legem.* Iſta clariùs explicantur in nota marginali alterius codicis regij: *Hæc lex in hoc quòd dicit* niſi in præſentia Comitum *augetur à ſequenti lege* De mancipiis, *cùm lege illa ante nota teſtimonia emi poſſint mancipia. Et notatur hic in lege quod qui hominem emerit niſi in præſentia Comitum vel notorum teſtium, nihil agit, cùm contra legem faciat iſtam.* Lex de mancipiis, quam laudat auctor iſtius gloſſæ, legitur ſtatim poſt caput iſtud in libro ſecundo legis Longobardorum. Nos tamen heic eam non retulimus, quia ſuo loco extat in libro quinto Capitularium cap. 203. & Addit. IV. cap. 137. Ibid. c. 16.

IN PRÆSENTIA COMITVM] *Quod hodie non tenet*, inquit auctor prioris gloſſæ, *per ſequentem legem.*

IN FVRTO] *id eſt, abſconsè*, ut ait gloſſa interlinearis in eodem codice regio. Sed in capite 34. iſtorum excerptorum & in regula Magiſtri de diverſis generibus monachorum cap. 1. hæc vox ſignificat ſimpliciter occultè: *de ficta infirmitate abſconsè ſecuri.* Ibid. c. 17.

LEGALI SENTENTIÆ] *id eſt, ut tot vicibus bannum ſolvat quot mancipia emit*, ut ait gloſſa interlinearis in utroque codice regio.

VT LATRONES] Vide Notas ad Capitulare anni DCCLXXIX. cap. 9. In uno porrò codice regio hæc nota adjecta eſt in margine: *Huic obviat lex inferior* Si quis in. *quia non, ut hæc, dicit* jurare debet, *ſed ut illa, id eſt, quòd non eum fugere feciſſet ad juſtitiam cujuſlibet disfaciendam. Vel non obviat, quia de illis loquitur qui infra emunitatem furtum fecerunt vel infra habitant, illa de his qui foras fugerunt. Vel dicendum eſt quòd utramque pœnam ſuſtinebunt & utrumque ſacramentum facient.* Eadem ferme verba leguntur in altero codice regio. Lex verò ad quam reſpicit hæc gloſſa, extat lib. 3. Capitularium cap. 26. Ideo nos illam inter hæc capitula excerpta non deſcripſimus. Ibid. c. 18.

DE MANNITIONE] Vnum vetus exemplar habet *De mannire*. Quo etiam modo ſcriptum Pag. 352. c. 19.

Tom. I. fuiſſe conſtat in eo quo uſus eſt Nicolaus Boherius. Iſtud porrò caput Ludovico Pio tribuitur in capitulis quæ Lindenbrogius edidit poſt legem Salicam, ut adnotamus infrà ad paginam 604. ſive ad Capitulare primum anni DCCCXIX.

AD PLACITA OPPRIMANT] Boherius & Lindenbrogius habent *per placita*. quam lectionem confirmat unum vetus exemplar, ubi primò ſcriptum fuit *per implicita*.

Ibid. c. 20. LIBELLARII] *id eſt, liberi homines*, inquit gloſſa interlinearis in uno codice regio. ſcilicet qui per libellum ſive chartam facti fuerant liberi. Vide Capitulare Pippini Regis Italiæ cap. 6.

ANTIQVI] *qui antico coluerunt terram eccleſiaſticam.* Hæc eſt vetus gloſſa adjecta eidem codici regio. quam non arbitror eſſe legitimam. Lex enim loquitur generaliter de libertis, ſive illi eccleſiaſtici fuerint, ſive regij aut aliorum dominorum.

EPISCOPVS PRIMO] Boherius non cepit ſenſum hujus loci, cùm putavit hanc legem jubere ut Epiſcopus pauperi provideat de advocato. Lex enim jubet ut Advocatus Epiſcopi juſtitiam faciat, quod tum ſolebant Advocati. Vide infrà in capite 39. iſtorum exceptorum.

ADVOCATVM] id eſt, per Vicarium ſuum, ut putat idem Boherius. falsò. Nam Advocati & Vicarij diſtincta erant officia. Vide Capitula Pippini Regis Italiæ excerpta ex lege Longobardorum cap. 29. & lib. 3. Capitulat. cap. 11. itemque Capitula Lotharij tit. 3. cap. 7.

CAPITVLARE DOMNI IMP.] Turbavit hic locus eundem Boherium, quòd Imperator heic de ſe loquatur in tertia perſona. *Nota*, inquit, *quòd licèt loquatur hic Carolus de Capitulare Imperatoris, tamen debet intelligi de ſuo, & quòd eſt lex Ludovici Imperatoris, qui loquitur de Capitulari Domni Imperatoris.* Revera lex eſt Karoli Magni, quam renovatam poſtea puto à Pippino Rege Italiæ, eo verò tempore interpolatam ab illo fuiſſe, ſicut videmus in nonnullis aliis ejuſdem Pippini capitulis. Non poſſe eſſe Ludovici Pij hinc patet quòd cùm iſta ſcripta eſſe oporteat vivente Karolo, à Ludovico ſcribi non potuerunt, qui Rex Italiæ non fuit. Similis interpolatio facta eſt in capite 36. iſtorum exceptorum, ubi Boherius iſta adnotat: *Adverte quòd iſta lex non eſt Caroli Imperatoris, ſed Ludovici aut Lotharij, licèt in ſupraſcriptione dicatur Imperator Carolus, ut patet ex fine legis.*

Ibid. c. 22. QVALES LEX IVBET] *prima iſtius tituli*, inquit gloſſa in uno codice regio, id eſt, lex quæ extat in libro tertio Capitularium cap. 11. quæ verò primo loco heic ponitur in codice legis Longobardorum.

Pag. 353. c. 23. VT LEX HABET] Extat in ſecundo Capitulari anni DCCCV. cap. 11. Vide etiam Capitulare primum anni DCCCIX. cap. 16.

Ibid. c. 24. FALSA PERSONA] id eſt, qui convicti ſunt teſtimonium ſecundùm fidem & religionem non dixiſſe. Itaque in uno codice regio hæc nota additur in margine: *Qui falſam teſtimoniam dixerit, ad teſtimonium non admittitur.* Vide lib. 1. Capitularium cap. 44.

Ibid. c. 25. IVDICES IEIVNI] Vide lib. 1. Capitularium cap. 60. lib. 5. cap. 38. lib. 5. cap. 103. & lib. 6. cap. 232. Tom. I.

VICARIOS] Nota marginalis in uno codice regio: *id eſt, Vicecomites vel Vicedominos.* Ibid. c. 27.

FREDAM] *id eſt, bannum*, ut habet gloſſa interlinearis in uno codice regio, ſive *regalem compoſitionem*, ut in alio. Pag. 354. c. 29.

CORAM CENTENARIIS] Hæc lex difficultatem habet. Vide Capitulare primum anni DCCCX. cap. 2. & lib. 3. Capitular. cap. 26. & 79. & lib. 5. cap. 105. & 293. Iſtam difficultatem agnovit auctor gloſſæ in uno ex codicibus regiis, ubi ſic legitur: *Cùm hic de minoribus dixit, de majoribus idem intelligendum eſt, id eſt, de morte & de libertate judicandi, ut lex præcipit: Vt nullus homo in placito Centenarij.* Ibid. c. 30.

DIFFINIRI] Eadem gloſſa: *Diffiniri accipit hic alio modo quam per ſententiam diffinitivam.*

HOC QVOQVE IVBEMVS] Caput eſt 89. legis Ripuariorum, quod Karolus in ſuis Capitularibus inſeruit. Vide quæ infrà adnotantur ad paginam 455. Ibid. c. 32.

CORAM TESTIBVS] Vetus nota marginalis in uno codice regio. *Ideo dicit* coram teſtibus *partem fiſco dari ut* perpetua pax, *id eſt, ut ſi clne poſtea exinde eum interpellare nequeat. vel ſi poſtea reus convincitur illud facinus perpetraſſe unde pulſabatur, ab eo tunc aliud bannum non exigatur.*

DOMNVS KAROLVS] Addita iſta haud dubiè à Pippino ſunt, à quo legem iſtam puto renovatam eſſe. Vide quæ paulò antè dicta ſunt ad caput 20. iſtorum excerptorum. Pag. 355. c. 36.

ET DE MONASTERIIS] Vide Notas illuſtriſſimi Epiſcopi Monſpelienſis Franciſci Boſqueti ad Innocentium III. pag. 11. 40. Vide etiam to. 1x. Spicilegij Dacheriani pag. 64. cap. 12. inter capitula quæ tribuuntur Bonifacio Archiepiſcopo. Ibid. c. 37.

ANTEPOSITO] Vide Ianum à Coſta in Decretales pag. 364. qui iſta accuratè explicat. Ibid. c. 39.

NOBIS NVNTIETVR.] Vide omnino caput undecimum eorum quæ Bonifacio Archiepiſcopo tribui proximè diximus.

DE TRVSTE] Sumptum iſtud eſt ex capite 14. Capitularis anni DCCLXXIII. ut illic adnotavimus. Pag. 356. c. 45.

PER FRAVDEM] Decretum fuerat anno DCCLVII. in ſynodo Compendienſi ut ſi quis filiaſtrum aut filiaſtram ſuam ante Epiſcopum ad confirmationem tenuiſſet, ab uxore ſua ſepararetur, & alteram non acciperet. Nihil ſtatutum fuerat de feminis. Attamen quia par cauſa videbatur, poſtea mulieres nonnullæ faſtidioſæ, ut occaſionem quærerent divortij, proprios filios coram Epiſcopis ad confirmandum tenebant. Statuit autem Concilium Cabilonenſe II. habitum anno DCCCXIII. *ut ſi qua mulier filium ſuum deſidia aut fraude aliquam coram Epiſcopo tenuerit ad confirmandum, propter fallaciam ſuam, aut propter fraudem, quandiu vivet, agat pœnitentiam, à viro tamen ſuo non ſeparetur.* Nonnullæ maritos ſuos impellebant ad iſtud facinus, ut ita poſſent ab illis diſcedere; ut colligi poteſt ex Flodoardo, qui lib. 3. cap. 21. refert Hincmarum Remenſem Archiepiſcopum ad Lupum Ca- Ibid. c. 48.

Tom. I. talaunenſem Epiſcopum ſcripſiſſe *pro quodam qui dolo deceptus fuerat ut infantem proprium ad catechizandum teneret, item quid de hac re ſynodus decreverit.* Vide Gratianum 30. q. 1.

Ibid. c. 49. Generaliter] Heic caput iſtud Karolo tribuitur, etiam in antiquis exemplaribus. Dominicy tamen in Aſſertore Gallico pag. 52. citat illud ex capitulis Ludovici Pij. Sanè iiſdem omnino verbis legitur in capite quinto Capitularis quod ab eodem Ludovico editum eſt anno DCCCXXI. Fieri ergo poteſt ut Karoli ſit, deinde repetitum à Ludovico poſt addita capitula legi Salicæ.

Pag. 357. Capitulum de honor.] Certum eſt hoc capitulum reperiri inter canones ſynodi Triburienſis. Ac ſanè multa ſunt quæ dicere videntur illud ab Epiſcopis conſtitutum fuiſſe, non autem ab Imperatore. Et tamen notius eſt ſub nomine Karoli M. quàm ſub nomine Concilij Triburienſis. Primus, quod ſciam, Ivo Carnotenſis Epiſcopus illud Karolo tribuit, hinc deceptus, ut opinor, quòd apud Burchardum ſequatur ſtatim poſt duo capitula quæ verè ſunt Karoli. Ivonem ſecutus eſt Gratianus. Baronius ad annum DCCCI. illud annumerat legibus Karoli, ad annum verò DCCCXCV. canonibus ſynodi Triburienſis. Vide Additionem ad caput XVI. libri ſecundi de concordia ſacerdotij & imperij, & Notas ad Gratianum diſt. 19. cap. 3. *In memoriam.* Ceterùm hoc capitulum emendavimus ope quatuor veterum exemplarium.

Sacerd. mat. dignit.] Iſtud ſumptum eſt ex epiſtola quarta S. Leonis ad univerſos Epiſcopos per Siciliam conſtitutos.

Vix ferendum iugum] Verum illud. *Sed ſi omnino ferendum non ſit, quia ſcilicet utilitati publica graviter obeſt, ex illo decreto ſequitur* (inquit Marca lib. 2. de concordia cap. 16. §. 9.) *ſuum eſſe in populi poteſtate ut à ſe jugum illud amoveat.*

Capitulare Episcoporum.] Primus illud edidit Sirmondus ex veteri codice S. Vincentij Metenſis. In codice porrò illo adnotatum non eſt ad quem annum referendum ſit, niſi quòd poſitum eſt ante capitula data Miſſis anno ſecundo, quæ ſtatim ſequuntur poſt iſta.

Hæc sunt capitula] In codice Oxonienſi (ex quo Spelmannus hæc capitula edidit in tomo primo Conciliorum Angliæ pag. 258.) hic erat titulus: *Hæc ſunt jura ſacerdotum quæ tenere debent.* Non eſſe Egberti Archiepiſcopi Eboracenſis, ſub cujus nomine ea Spelmannus edidit, certum eſt. Immo in codice Oxonienſi, ut idem ſcribit, ante librum pœnitentialem Egberti inſeruntur.

Pag. 359. c. 7. Soli] Hæc vox non habetur in editione Spelmanni, & videtur ſuperflua.

Pag 360. c 12. Ut pro his qui] In codice Oxonienſi: *& pro his quæ adepti ſunt per gratiam divinam, non pretia concupiſcant &c.*

Pag 363. c. 1. Archiepiscopos] Mentem Karoli in condendis iſtis capitulis explicant annales Canigonenſes & Anianenſes his verbis: *Anno DCCCII. recordatus piiſſimus Karolus Imperator miſericordiæ ſuæ de pauperibus qui in univerſo imperio ejus erant & juſtitias pleniter habere non poterant, noluit de infra palatio pauperibus vaſſos tranſmittere juſtitias faciendum propter munera; ſed elegit in regno ſuo Archiepiſcopos & reliquos Epiſcopos & Abbates, cum Ducibus & Comitibus, quia opus non habebant ſuper innocentes munera accipere, & ipſos miſit per univerſum regnum, ut Eccleſiis, viduis, orphanis, & pauperibus & cuncto populo juſtitiam facerent.* Eadem leguntur in chronico Moyſſiacenſi & in vetuſtis annalibus à Lambecio editis in libro ſecundo commentariorum de bibliotheca Cæſarea pag. 382. niſi quòd illic legitur *pauperiores vaſſos* pro eo quod in ſuperioribus annalibus legitur *pauperibus vaſſos.* Tom. I.

Marrire] irrumpere, ut ſuprà in Capitulari Bajuvariorum anni DCCLXXXVIII. cap. 1. Marrire itaque hoc loco ſignificat perfringere & perrumpere legem, metaphora ſumpta à viatoribus, qui à recta via deviantes, marrire iter dicuntur etiamnum à Lemovicibus. Hinc in titulo XIX. Capitulorum Karoli Calvi cap. 13. marritio ſumitur pro injuria; quia qui injuriam infert, divertit à jure. Item marritio in veteribus chartis S. Galli heic à Sirmondo relatis ſignificat diminutionem; quia qui diminuit vel ſubtrahit partem aliquam rei quæ debetur integra, deviat ab æquitate. Extat in Chartulario Eccleſiæ Viennenſis charta Arnulfi & conjugis ejus Adoaræ, in qua hæc leguntur: *Poſt denique amborum noſtrum deceſſum, ad uſum Canonicorum beati Mauricij prædicta res abſque marritione revocentur.* Item alia Conſtantij Chorepiſcopi & fratris ejus Adrulfi Diaconi: *Poſt deceſſum namque noſtrum agricultores beati Mauricij abſque marritione vel præjudice in ſuorum ad matrem Eccleſia revocentur poteſtate & dominatione.* Vide infrà cap. 8. 9.

Brebitariis] brevibus, inventariis.

Ista miserationem] Puto legendum eſſe, *iſtam in ſe rationem.* Pag. 364. c. 2.

Capitulare secundum] Pleraque capita iſtius Capitularis breviata ſunt ex capitibus prioris Capitularis. Pag. 375.

Omnes repromittant.] Rhætos repromiſiſſe patet ex veteri charta Sangallenſi quæ extat apud Goldaſtum in tomo ſecundo rerum Alamannicarum pag. 81. *Per ipſum ſacramentum quod Domno noſtro datum habemus.* Item Bajoarij, ut legitur in tomo tertio Metropolis Saliſburgenſis pag. 322. *Per ſacramentum fidelitatis quod Domino Carolo Imperatori ipſo præſente Arno juraverunt.* Hinc ergo colligitur ceteros quoque Francici imperij populos idem ſacramentum præſtitiſſe. Formulæ ſacramentorum extant in fine iſtorum capitulorum. Ibid. c. 3.

Hæc duo capita deſunt in codice Palatino & in Metenſi. Sumpta autem ſunt ex apographo Sirmondi, qui deſcripſerat ex codice Tiliano. Pag. 377. c. 14. 15.

Karoli] Codex Tilianus, ut Sirmondus admonet, habebat *Imperatoris & Regis*, omiſſo nomine Karoli. Ibid. c. 20.

Hæc etiam capita deſunt in eiſdem codicibus, & ſumpta ſunt ex eodem Sirmondi apographo. Pag. 378. c. 21 22.

Adduci faciant.] Iſtud obſervatum reperio à Vulfario Remenſi Archiepiſcopo, qui Miſſus dominicus ea tempeſtate fuit in Rhætia. Rupertus monachus in libro de origine & caſibus monaſterij S. Galli cap. 5. *Hortatus eſt eos ut per aliquem fidum hominem eandem firmitatis* Ibid. c. 23.

cartam

Tom. I. *cartam Domno Imperatori dirigerent.*

Pag. 377. De locis vbi missi] Deſunt annotationes plerorumque Miſſorum & locorum in quibus conſtituti erant. Hiatum illum partim ſupplebit Flodoardus, partim veteres chartæ monaſteriorum S. Galli & Slechdorfenſis. Flodoardus lib. 2. hiſtoriæ Remenſis cap. 18. docet Vulfarium Archiepiſcopum Remenſem conſtitutum fuiſſe Miſſum ſuper totam Campaniam & pagos aliquot ibi nominatos. Præſtat integrum locum heic deſcribere, qui magnam lucem adferet huic Capitulari. » Tilpinum ſequitur Vulfarius, qui ab Imperatore præfato Magno Karolo Miſſus dominicus ad recta judicia determinanda fuerat ante epiſcopatum conſtitutus ſuper totam Campaniam, in his quoque pagis, Dolomenſe ſcilicet, Vongenſe, Caſtricenſe, Stadonenſe, Catalaunenſe, Otmenſe, Laudunenſe, Vadenſe, Portiano, Tardunenſe, Sueſſionenſe; ſicut & alij quidam ſapientes & Deum timentes habebantur Abbates per omnem Galliam & Germaniam à præfato Imperatore delegati, quò diligenter inquirerent qualiter Epiſcopi, Abbates, Comites, & Abbatiſſæ per ſingulos pagos agerent, qualem concordiam & amicitiam adinvicem tenerent, & ſi bonos & idoneos Vicedominos & Advocatos haberent, & undecunque neceſſe fuiſſet, tam regias quàm Eccleſiarum Dei juſtitias, viduarum quoque & orphanorum, ſed & ceterorum hominum inquirerent & perficerent, & quodcunque emendandum eſſet emendare ſtuderent in quantum meliùs potuiſſent, & quod emendare per ſe nequiviſſent, in præſentiam Imperatoris adduci facerent, & de his omnibus eidem Principi fideliter renuntiare ſtuderent. Reſidens igitur præfatus vir illuſtris Vulfarius ad injuncta ſibi definienda judicia cum quibuſdam Comitibus in mallis publicis, res quaſdam Remenſi Eccleſiæ, ſed & mancipia nonnulla vel colonos reimpetraſſe, ac legibus per Eccleſiæ Advocatos evindicaſſe reperitur.] Idem Miſſus dominicus eadem tempeſtate fuit in Rhætia, ut docet Rupertus monachus Sangallenſis in loco paulò antè laudato. Fortaſſis cum Vnfredo Retiarum Comite, cujus mentio extat in charta Sangallenſi apud Goldaſtum in tomo ſecundo rerum Alamannicarum pag. 81. Arno Iuvavenſis Archiepiſcopus hoc miſſaticum implevit in Bajoaria unà cum Adalvvino coepiſcopo ejus, Epiſcopo nimirum Ratiſbonenſi, & Orendillo judice, ut docent veteres chartæ editæ in tomo tertio Metropolis Saliſburgenſis pag. 321. & 322.

Magnvs Archiepiscopvs] Senonenſis.

Pag. 378. In parisiaco] Hæc non extant in codicibus Palatino & Metenſi, & ſumpta ſunt ex eodem apographo Sirmondi.

Farovlpvs] Aſſentior clariſſimo ſcriptori annalium Eccleſiæ Francorum, qui locum hunc explicat de Farduifo Abbate ſancti Dionyſij.

Stephanvs] Comes Pariſienſis, cujus mentio habetur infrà pag. 392. & 490.

Magenarovs Episcopvs] Rotomagenſis, cujus mentio in capite octavo Francofordienſi.

Madelgavovs] frater fortaſſis Angilberti Abbatis Centulenſis, cujus fratres fuiſſe Madhelgaudum & Richardum tradit Nithardus Angilberti filius in libro quarto de diſſenſionibus filiorum Ludovici Pij. Hi verò tres fratres, ut idem ait, *apud Karolum M. meritò magni habebantur.* Tom. I.

Sacramentale] Extat inter formulas Lindenbrogij pag. 522. cap. 40. Putavit autem Andreas Ducheſnius iſta pertinere ad annum DCCLXX. quia videbat ea acta fuiſſe anno ſecundo Karoli. Certum eſt tamen revocanda eſſe ad annum DCCCII. Pag. 377.

Capitvlare aqvisgran.] Vetus nota adjecta codici Remenſi, quæ hinc à Ioanne Tilio tranſlata eſt in librum primum Capitularium, hæc habet in margine prioris iſtorum capitulorum. *Tempore Adriani Papæ & Karoli M. Imperatoris, quando Paulinus Epiſcopus tenuit vices apoſtolicæ ſedis in Aquis, fuit factum iſtud capitulum propter hoc quia laici homines * volebant dividere epiſcopia & monaſteria ad illorum opus, & non remanſiſſet ulli Epiſcopo nec Abbati nec Abbatiſſæ niſi tantum ut velut Canonici & monachi viverent.* Puto autem heic erratum eſſe à librario, qui Adriani nomen heic perperam poſuit, cùm Leonis ſcribere debuiſſet. Conjecturam hanc adjuvat Hincmarus in epiſtola XLVI. pag. 765. ubi ait edictum Karoli in quo tria priora capita iſtius Capitularis ſancita ſunt editum à Karolo fuiſſe ad conſultum Leonis Papæ. *Quod edictum ex integro*, inquit, *Domnus Karolus Magnus Imperator cum interrogatione de Chorepiſcopis per Arnonem Archiepiſcopum ad Leonem Papam direxit, & ad ejus conſultum aliud edictum de non dividendis rebus eccleſiaſticis & de Epiſcoporum cauſis edidit, & apoſtolicæ ſedis atque auctoritate ſua confirmavit, & per omnes metropolitanas Eccleſias imperij ſui perpetuò ſervanda direxit.* De eadem re cum mentione Paulini Patriarchæ agit idem Hincmarus in epiſtola XXIX. pag. 320. quæ integrior ex ſchedis celeberrimi viri Petri de Marca Archiepiſcopi Pariſienſis edita eſt in appendice Concilij Duziacenſis. *Itaque cùm de aliis memorabilibus Imperatoribus ac Regibus loquimur, avi veſtri magni Imperatoris Karoli non eſt prætereunda memoria: cui cùm, ſicut adſolet, adulantium linguis ſubreptum fuerit ut Eccleſiis de rebus ſuis præjudicium quoddam inferret, obſiſtentibus Epiſcopis, & ſpecialiter Paulino Patriarcha, ſicut vobis benè notum eſſe cognoſco, adeo ſe recognovit & Eccleſiæ ac Epiſcopis ſatisfecit ut præſens oris ſuò confeſſio ei non ſufficeret, ſed ad poſteros ſuos, qui ex illius progenie exorturi erant, confeſſionis & correctionis ſuæ ſcriptum manu ſua firmatum tranſmiſerit. De quo edicto partem in libro veſtro quò appellatur liber Capitulorum imperialium ſcriptum habetur capitulo LXXVII. ubi ſcriptum eſt: Quia juxta ſanctorum patrum traditionem &c.* Præterea cùm in nota codicis Remenſis ſcriptum ſit iſta acta fuiſſe tempore Karoli M. Imperatoris, manifeſtum eſt acta non fuiſſe tempore Adriani, ſed tempore Leonis, quo ſedi apoſtolicæ præſidente captum conſilium eſt renovandi imperij in perſona Karoli. Denique nuſpiam invenimus Aquiſgranenſem ſynodum, cui ſedis apoſtolicæ legatio interfuerit, vivente Adriano fuiſſe

* Tilius edidit *ſolebant.*

Tom. I. congregatam. At verò in annalibus Anianenſibus & Canigonenſibus, tum etiam in annalibus à Lambecio editis, & in Chronico Moyſſiacenſi legimus Karolum menſe Octobri anni DCCCII. congregaſſe univerſalem ſynodum in Aquis, ibíque multa ſtatuta fuiſſe tam de politicis cauſis quàm de eccleſiaſticis. Duravit autem hic conventus, ut ego arbitror, ad aliquot menſes, protractus nimirum uſque ad initium anni ſequentis. Argumento eſt nota quæ Capitulari III. anni DCCCIII. ſubjicitur in codicibus Palatino & Metenſi infrà pag. 395. *Hoc fuit datum ad Aquis in tertio anno impery Domni Karoli Auguſti, quando ſynodus ibi magna fuit*, id eſt, univerſalis, ut loquuntur annales ſuprà laudati. Itaque ſi cui ſynodo Aquiſgranenſi ſub Karolo M. habitæ interfuit apoſtolicæ ſedis legatio, par eſt exiſtimare id contigiſſe in iſta, ad eàmque referendam eſſe legationem Paulini. De eadem ſynodo Aquiſgranenſi intelligendum puto hunc locum ex epiſtola Alcuini ad Karolum M. quæ præfixa eſt libris de fide ſanctæ Trinitatis: *Tempore celeberrimi conventus quo ſacerdotes Dei & populi prædicatores Chriſtiani in unum imperiali præcepto conveniunt.* Et paulò pòſt: *Veſtræ probationis expectat judicium, ſi dignè mens iſte labor in ſacerdotales procedere valeat aures.* Falluntur ergo Baronius ad annum 789. & Cellotius in Notis ad quaterniones Hincmari pag. 459. dum ſcribunt hoc edictum promulgatum fuiſſe anno vigeſimo regni Karoli, hinc decepti quòd in vulgatis editionibus Capitularium, ante notam marginalem codicis Remenſis appoſita eſt nota anni quo priora LXXXII. capita libri primi Capitularium ſancita ſunt, quam illi non ſatis diſtinxerunt à nota quæ pertinet ad capitulum de non dividendis rebus Eccleſiæ. Putavit Sirmondus hæc capitula non eſſe Karoli, ſed Ludovici, & Anſegiſum immemorem propoſiti & inſtituti ſui, cùm librum primum Capitularium ſolius Karoli eccleſiaſticis legibus deſtinaſſet, has etiam Ludovici filij conſtitutiones injeciſſe. Certè aliquam cauſam eſſe oportuit quæ Anſegiſum impulerit in hunc lapſum. Ea verò alia non eſt quàm quòd cùm duo iſtius Capitularis priora capitula, quæ verè ſunt Karoli, deprehendiſſet in fronte Capitularis quod à Ludovico Pio editum eſt anno DCCCXVII. apud Aquiſgranum, putavit cetera quoque ejuſdem edicti capita Karoli eſſe, cùm tamen ſint utplurimùm ſolius Ludovici. Refellit autem heic Sirmondum Chriſtianus Lupus to. III. pag. 319. ac demum addit: *Quocirca ſui propoſiti immemor non fuit Anſegiſus, ſed Capitulare ſemel ſub Carolo Rege poſitum cenſuit ſub Ludovico non eſſe repetendum.* Verè; ut opinor, ſed tamen non rectè. Nam probationes quas adfert adversùs Sirmondum non ſunt magni momenti; neque ex ſola epiſtola duodecima Hincmari aut ex Ivone, ſi deeſſent alia argumenta, colligi poſſet capitula iſta eſſe Karoli ac Ludovici. Vide Notas ad Gratianum pag. 518.

Pag. 387. INCIPIUNT CAPITULA] Emendata ſunt ope undecim veterum codicum, quorum tres habuimus ex bibliotheca regia, quartum ex Thuana, quintum ex Bigotiana, ſextum ex monaſterio S. Galli. Septimus extat in bibliotheca Vaticana, unde illius exemplar ad nos miſſum eſt. Octavus fuit monaſterij ſancti Remigij Remenſis, nonus S. Vincentij Metenſis, decimus S. Vincentij Laudunenſis, undecimus monaſterij Corbionenſis. Codices porrò regios ita diſtinguimus ut unum vocemus ſimpliciter regium, alium Pictavienſem, quia fuit olim Eccleſiæ S. Petri Pictavienſis, tertium Mazarinum, quia ex Mazarina bibliotheca tranſlatus eſt in regiam. Tom. I.

PRÆPONENDO ADDERE] In pleriſque codicibus hæc tantùm leguntur in titulo iſtorum capitulorum: *Capitula quæ in lege Salica mittenda ſunt.* Sed in codice S. Remigij Remenſis, in Sangallenſi, & in Bigotiano legitur uti nos edidimus. Veram autem eſſe hanc lectionem probat codex regius, in quo capitula iſta poſita ſunt in fronte legis Salicæ.

QUI SUED. OCCIO.] Poſt hæc verba ſequitur in editione Pithœi, *& ei adprobatum fuerit.* quæ nos ſuſtulimus, quia in nullo veterum exemplarium extant quæ nos vidimus, nec in editione Caniſij, nec in libro tertio Capitularium.

QUI DIACONUM] Codex regius heic & in aliis locis hujus capitis ſemper repetit vocem *occiderit*. Ibid. c. 1.

SEXC. SOL. COMPONAT.] Idem vetus codex: *ſol. DC. cul. jud.* Ibid. c. 2.

CONSENTIRE VOLUERIT] In eodem codice & in Laudonenſi ſcriptum eſt *noluerit*.

IURET Q. L. E. V. A. TEN.] Hæc addita ſunt ex Vaticano & Metenſi codicibus.

SEXC. S. C. OBBUIT] In codice Pictavienſi & in Mazarino legitur: *DC. ſolid. culpabilis judicetur.*

INTRA IPSIUS ATRIA] Ita plerique codices optimi & antiquiſſimi. Alij habent *in atrio ipſius.* Pag. 389. c. 3.

PUBLICUM] Quidam codices habent *publico*. Mazarinus & Pictavienſis, *publicè*.

OCCIDISSE] In codicibus Vaticano & Metenſi additur, *vel abſcondiſſe*. Ibid. c. 5.

REI] Mazarinus, Corbionenſis, & Pictavienſis legunt *regis*. Pithœus, Lindenbrogius, Caniſius, & Bignonius, *regi*. Sed Caniſius admonuit in margine legendum eſſe *rei*. Quæ eſt vera lectio, quam exhibent vetera exemplaria & liber tertius Capitularium. Similis error extat in codice Agobardi, ut diximus in Notis ad epiſtolam Gregorij IV. quæ apud Agobardum extat, & in capite decimo Capitularis I. anni 819. ubi codex Thuanus legit *regi veritas cognoſci valeat*, cùm legendum ſit *rei veritas*. Item in capite duodecimo Capitularis III. ejuſdem anni, ubi in duobus locis legitur *regi* in codice regio, cùm legendum ſit *rei*, ut habetur in codice Remenſi. Pag. 390. c. 8.

OPTIMUS] Quidam codices habent *Optimi & adſumantur.* Ibid. c. 11.

TESTIMONIARE] Codex Pictavienſis & Bigotianus habent *teſtificare*.

INVICERE] Exemplar Metenſe, *incidere vel impingere*. Vaticanum, *incidere, id eſt, impingere*.

STEPHANO COMITI] Pariſienſi, de quo hæc leguntur in parvo Chartulario Eccleſiæ Pariſienſis fol. 71. *Domino ſancto & in Chriſto apoſtolico ſacroſanctæ Mariæ Eccleſiæ Deique ge-* Pag. 392.

Tom. I. *nitricis & ſancti Stephani protomartyris ſeu & Domni Germani, ubi Incadus Pariſiaca urbis Epiſcopus rector praeſſe videtur, qua eſt infra murum Pariſij constructa. Ideoque in Dei nomine ego Stephanus Chriſti humilis gratia Dei Comes, necnon & Amaltrudis Comitiſſa, pariter ob amorem invicem dilectionis donamus res noſtras qua ſunt in pago Pariſiaco, in loco qui vocatur Sulciacus &c. Actum Bonoilo villa, ubi facta & firmata fuit in anno* X I. *imperij Domni noſtri Karoli glorioſique Auguſti*, X L I I I J. *regni ejus in Francia, &* X X X V I. *in Italia. ſub Indictione tertia.* Charta Inchadi Epiſcopi Pariſienſis data in Concilio generali; *Sulciacum, quem Stephanus illuſtris vir & pia recordationis Comes necnon & uxor ejus Amantrudis eorum uſibus delegaverunt.* Idem fuit Miſſus dominicus anno DCCCII. in Pariſiaco &c. ut videre eſt ſuprà pag. 378. Subſcriptus prætcrea reperitur in breviario diviſionis theſaurorum Karoli Magni.

CAPITVLA MINORA] Conlata ſunt cum eiſdem exemplaribus quorum ope emendavimus ſuperiora ondecim capitula. Meminit iſtorum Sigebertus in Chronico ad annum DCCCIII, *Karolus per omne imperium juſtitias facit, & legis capitula* X X I X. *inſtituit.* Eadem leguntur in veteri chronico MS. cujus hoc fragmentum reperi inter ſchedas Sirmondi: *Anno 803. Karolus Imperator per totum imperium ſuum juſtitias facit, & legis capitula* X X I X. *inſtituit.*

Pag. 392. c. 2. EXCOMMVNICATIONES] In codice Vaticano, in Metenſi, & in Laudunenſi, & in vulgaris editionibus legitur *excommunicatio* & *fiat*.

Pag. 393. c. 4. CONTEMPSERINT] Codex Thuanus, *conſenſerint*. In Mazarino ſcriptum eſt, *non conſenſerunt*.

Ibid. c. 8. NOSTRAM] In codice Vaticano & in Metenſi, *Imperatoris*.

Ibid. c. 10. VT NEC COLONVS] Codex Corbionenſis: *Ut nec colonus nec fiſcalinus foras micio poſſint alibi tradicionis facere.* Bigotianus: *Ut nec col. nec fiſc. poſſint alibi foras mitti vel traditiones facere.* Lindenbrogius: *poſſit alibi foras mixtos traditiones facere.* quam lectionem accepit ex libro ſecundo legis Longobardorum. Vide lib. 3. Capitular. cap. 36.

Ibid. c. 11. MITTERE] Aliqui codices addunt *ſine cauſa*. Quo etiam modo habent editiones omnes, præter Lindenbrogicam. Iſtam nos ſecuti ſumus, quia jovabatur majori numero veterum exemplarium.

FIAT.] Vaticanus, Metenſis, & regius habent *fuerit*.

Ibid. c. 14. FVERVNT.] Codex Laudunenſis & editiones Amerbachij & Caniſij, *venerunt*: Codex Thuanus, *venunt*.

Pag. 394. c. 16. AD BIENNIVM] Codex S. Remigij Remenſis addit, *niſi quantum ei ſufficit*. Regius, *niſi quod ei neceſſe fuerit*. Ita etiam editio Bavarica.

Pag. 395. Quatuor capitula quæ heic addita ſunt ex codice Bigotiano & ex editione Lindenbrogij, videntur eſſe deſcripta ex cap. 22. 20. 18. 19. Capitularis quinti hujus anni.

DE LEGE RIPVARENSIVM] In vetuſtis codicibus Palatino & Metenſi capitula iſta nullum titulum habent. Sumptus eſt autem ex editione Bavarica. Tom. I.

SI INGENVVS] Vide legem Ripuariorum cap. 1. & 2. Ibid. c. 1.

HOMO REGIVS] Vide ibid. cap. 9. & 10. Ibid. c. 2.

AVT CRVCE] Hæc non habentur in libro Metenſi. Extant tamen in Vaticano & in editione Bavarica. Pag. 397. c. 3.

VEL CRVCE] Et hæc quoque deſunt in libro Metenſi, cùm legantur in Vaticano & in editione Bavarica & in libro tertio Capitularium. Ibid. c. 6.

DE HOMINE] Caput iſtud additum eſt ex editione Bavarica. Non extat enim in antiquis exemplaribus. Pag. 398. c. 12.

ET NONNANES] Hæc non habentur in codice Palatino, & videntur eſſe ſuperflua. Pag. 399. c. 2.

CABALLOS] qui ideo *dona regia* vocantur quia tum moris erat equos offerre Regibus, ut pluribus oſtendit Carolus Dufreſnius in obſervationibus ad Ioinvillam pag. 155. Præceptum Ludovici Pij pro Eccleſia Brivatenſi; *nemini cuilibet obſequium pro prædictis rebus feciſſent, niſi tantùm ad partem Regis annuatim caballum unum cum ſcuto & lancea præſentaſſent.* Vide Sirmondi, Notas ad Capitularia pag. 810. extrema. Pag. 400. c. 20.

SVVM NOMEN] Sic in cereis quos ad ſepulchrum ſanctæ Radegundis poſt mortem ejus obtulerunt ſanctimoniales, *ſingula ſuis cereis nomina ſua inſcripſerant*, ut eſt in ejus vita ſcripta à Bandomina.

MANNITI] Codex Palat. *admoniti*. Pag. 402. c. 4.

INLICITIS] Hæc vox non extat in codice Palatino. Ibid. c. 6.

EPISTOLA D. KAROLI] Magni momenti eſt iſta Karoli epiſtola, à magno Principe & jurium ſacerdotij & imperij peritiſſimo ſcripta. Heic vides Clericum ab Epiſcopo ſuo ſecundùm canones judicatum, & in cuſtodia propter ſua merita incluſum, ruptis, ut ita dicam, carceris vinculis, in Eccleſiam ſancti Martini confugiſſe, & abuſum ſanctitate loci ut pœnam evaderet quæ in eum optimo judicio conſtituta fuerat. Vides deinde monachos, ut aſyli ſui religionem & auctoritatem venditarent, latebris illum ſuis occultaſſe, ejúſque defenſionem ita ſuſcipere auſos adversùs Epiſcopum ut etiam ei plurimas contumelias publicè imponerent. Quæ res adeo demens ac ſtolida viſa eſt ſapientiſſimo Principi ut non ſolùm eorum ſtultitiam caſtigaverit aſperioribus verbis, ſed etiam Clericum illum Epiſcopo ſuo reddi juſſerit, monachos porrò ad ſe venire, ut condigna ſatisfactione injuſtum crimen eluerent. Multum itaque debemus bibliothecæ Colbertinæ, quæ nobis illuſtre hoc antiquitatis monumentum conſervavit. De negotio porrò iſto ſcripſerat Alcuinus epiſtolam ad Candidum & Nathanaelem, quam Sirmondus ex veteri codice deſcripſerat; ſed inter ejus ſchedas, licèt diligentiſſimè quæſita, reperiri non potuit. Brevi tamen ejus fragmentum habebimus inter Acta ſanctorum ordinis S. Benedicti. Ceterùm quod heic Theodulfo Aurelianenſi Epiſcopo accidit ſub imperio Karoli Magni, idem ferme Hincmaro Remenſi Archiepiſcopo poſtea evenit; ut docet Flodoardus lib. 3. hiſtoriæ Rem. cap. 21. ubi recenſens epiſtolas Hincmari, ait: *Eboni Epiſcopo Eccleſiæ* Pag. 413.

Digitized by Google

Tom. I. *Remenſis alumno pro quodam fratre ab hac Eccleſia fuga lapſo & apud ipſum commorante, ut quantocius illum diligenti cura remittere ſtudeat.*

NVLLI CRIMINOSO] Legitur iſtud in Capitulis Angilramni cap. 43. & inde in libro quinto Capitularium cap. 187. Vide etiam lib. 7. cap. 85.

IN CONSPECTV POPVLI] Hic locus valde illoſtratur ex capite 370. libri quinti Capitularium.

Pag. 415. MAGISTRVM ET RECTOREM] Alcuinum, quem Karolus è Britannia evocavit non ſine magno labore. Nam Alcuinus obtendebat auctoritatem canonum, per quos Clerico non licet Eccleſiam ſuam deſerere & in aliam regionem commigrare abſque permiſſu Regis & Epiſcopi ſui, ut legitur in vita ejus.

Pag. 416. DIABOLVS VOSQ. MINISTROS] Ivo Carnotenſis Epiſcopus epiſt. 266. loquens de monachis Majoris-monaſterij Turonenſis: *Monachi dæmoniaca invidia moti.*

CAPITVLARE AD SALZ] Titolus iſtius Capitularis ſimplex eſt in codice Metenſi, hoc modo: *In quarto anno ad Salz.*

SALZ] Palatium regium in Germania ad Salam fluvium. Duos iſtius nominis fluvios habet Germania, unum qui in Albiam influit, alium qui in Mœnum. De poſteriori ſermo heic eſt. Conſtat enim ex annalibus Eginhardi Karolum M. anno DCCXC. relicta Vvormatia, per Mœnum fluvium ad Salz palatium ſuum in Germania juxta Salam fluvium conſtructum navigaſſe. Præterea in annalibus Metenſibus & Fuldenſibus ſcriptum eſt Ludovicum Pium, paulò antè quàm moreretur, ad Salz villam regiam (quam iidem annales Fuldenſes ad annum DCCCXCVII. vocant *curtem quæ dicitur Salz*) reverſum, cùm illic ægrotare cœpiſſet, per Mœnum fluvium navigio ad Franconofurd, inde poſt paucos dies in inſulam quandam Rheni fluminis prope Ingilenheim delatum fuiſſe. Situm palatij iſtius indicat Poëta Saxonicus, cujus ævo etiamnum extabat, ad annum DCCXC. ubi de Karolo M. loquens ait:

Eſt aggreſſus iter Mœnum navale per amnem,
Aſcenditque per hunc, donec prope mœnia venit
Magna palatina ſedis Salt nomine dicta.
Naſcenti vicina Sala nam fluminis hujus
Rivus adhuc modicus hæc ipſa palatia cingit,
Vix raucum per ſaxa cient reſonantia murmur.

Pag. 415. c. 2. ECCLESIÆ BAPTISMALES] id eſt, Eccleſiæ in quibus publicum baptiſterium erat, ut legitur in capite ſeptimo ſynodi quæ apud Vernum habita eſt ſub Rege Pippino. Liutprandus Rex Longobardorum in præcepto pro Lupertiano Epiſcopo Aretino, quod à Iacobo Buralio editum eſt in hiſtoria Epiſcoporum Aretinorum pag. 25. *Cauſa quæ vertebatur inter se & Donatum Epiſcopum civitatis Senenſis de Eccleſiis ſanctorum Dei in quibus baptiſma conſuetudo eſt faciendi.* quæ baptiſteria vocantur in præcepto Karoli M. & in literis Ambroſij Majoris domus ſub Liutprando apud eundem Buralium. Eædem tituli baptiſmales dicuntur à Flodoardo lib. 2. hiſtoriæ Remenſis cap. 19. pag. 261. in editione Colvenerij. Eccleſiæ itaque illæ dicebantur baptiſmales, ut ab aliis diſtinguerentur quæ baptiſteria non habebant. Veriſſimam enim puto Ioſephi Vicecomitis obſervationem, qui putat unicam tantùm Eccleſiam baptiſmalem in unaquaque civitate fuiſſe vetuſtis temporibus, ad quam omnes baptizandi convenire tenebantur; ut patet etiam ex vetuſta narratione quæ extat apud Chiffletium parte 2. Veſontionis cap. 26. pag. 163. Quod non ſolùm in civitatibus, ſed etiam in vicis obtinuiſſe colligitur ex canone 48. ſynodi Meldenſis. Burchardus confirmat lib. 3. cap. 22. ex quodam Concilio Aquiſgranenſi, ſi vera fides: *Plures baptiſmales Eccleſia in una terminatione eſſe non poſſunt, ſed una tantummodo cum ſubditis capellis.* Gratianus 16. q. 1. cap. 53. citat ex Concilio Toletano. Capellarum antiquitus ſubjectarum Eccleſiis mentio eſt in capite ſecundo epiſtolæ Hincmari ad clerum & plebem Laudunenſem, quæ extat infrà inter formulas promotionum epiſcopalium tit. XVIII. In capellis illis, quæ etiam oratoria dicuntur veteribus ſynodis & patribus, baptiſterium fieri non licebat. Teſtis erit Gregorius magnus lib. 2. Indictione 10. epiſt. 9. ad Epiſcopum Ariminenſem, ubi loquens de oratorio quod Themothea conſtruxerat intra civitatem Ariminenſem ait: *Prædictum oratorium abſque Miſſis publicis ſolenniter conſecrabis, ita ut in eodem loco nec futuris temporibus baptiſterium conſtruatur nec Preſbyterum conſtituas cardinalem.* Eadem de alio quodam oratorio in civitate Neapolitana ſtatuitur lib. 8. Indict. 3. epiſt. 3. Sanctum Gregorium exſcripſit poſtea Zacharias Papa in reſponſo XV. ad capitula Pippini per Ardobanium miſſa. Immo qui ad oratoria illa ſive capellas per annum conveniebant, ter in anno ad matrem Eccleſiam venire tenebantur, ut pluribus Conciliis ſancitum eſt. Diù viguit hæc ſancta inſtitutio, nimirum uſque ad ſeculum Chriſti undecimum. Habemus nos literas Pibonis Epiſcopi Tullenſis datas anno MLXXIX. in quibus legitur *Eccleſiam de Munz antiquitus capellam de Blano extitiſſe, hominéſque apud eandem villam de Munz commorantes ter in anno, videlicet in Paſcha, Pentecoſten, & natale Domini ex conſuetudine apud matrem ſuam Eccleſiam de Blano convenire & debitas oblationes Preſbytero de Blano ibidem perſolvere.* Liberati tum ab hac lege ſunt homines de Munz, quibus præterea Pibo baptiſterium & liberam ſepulturam conceſſit. Poterat ſanè Pibo iſtud facere, ut obſervatum eſt à Gratiano in loco paulò antè laudato. Sed neceſſarius erat cleri conſenſus. Hoc jus epiſcopale noverat Auguſtinus Valerius Cardinalis Veronenſis, qui in annotationibus ad conſtitutiones ſynodales Matthæi Giberti Epiſcopi Veronenſis ita ſcribit pag. 296. *Ex quibus verbis colligi poteſt non omnibus parrochialibus Eccleſiis datam eſſe facultatem fontis baptiſmalis. Quam rem confirmare videtur uſus multarum parochialium, in quibus non ſunt fontes baptiſmales. Et idcirco ut omnem ambiguitatem tollamus, decernimus ut non liceat cuicunque Curato ipſius conſtitutionis vigore pro libito ſuæ voluntatis fontem erigere baptiſmalem, niſi priùs mandato & licentia ſpeciali obtenta à nobis. Si ſecus factum fuerit, fons ipſ[illegible] omnino deſtruatur, & Parochus ille mu[illegible] arbitrio noſtro.* Lege Karoli Magni (quæ extat in capite ſequenti iſtius Capi-

Tom. I. tularis & in Capitulari primo anni DCCCXIII. cap. 19.) decimæ villarum in quibus novæ Eccleſiæ conſtitutæ erant pertinebant ad antiquiores Eccleſias intra quarum limites iſtæ continebantur. Sancitum id ipſum repetitur in libro ſecundo Capitularium cap. 36. 47. & lib. 5. cap. 97. itémque in decreto Leonis IV. quod à Gratiano refertur 16. q. 1. cap. 45. *De decimis*. Vnde concludit Gratianus decimas tantummodo baptiſmalibus Eccleſiis dandas eſſe. Ad quæ verba addit Bartholomæus Brixienſis, decimas ſemper baptiſmalibus Eccleſiis ſolvendas eſſe, *& non capellis*. Apud Giraldum Cambrenſem in deſcriptione Cambriæ cap. 18. legitur Britannos decimæ magnæ duas partes Eccleſiis baptiſmalibus, tertiam Epiſcopis dioceſanis dare conſueviſſe. Adferam autem inſignem locum Amulonis Archiepiſcopi Lugdunenſis, in quo dignitatem & auctoritatem Eccleſiarum baptiſmalium verbis minimè obſcuris explicat. Hæc ſunt ejus verba ex epiſtola ad Theodboldum Epiſcopum Lingonenſem: *Vnaquaque plebs in parrœchiis & Eccleſiis quibus attributa eſt quieta conſiſtat, atque ad ea ſanctuaria ubi ſacrum baptiſma accipit, ubi corpus & ſanguinem Domini percipit, ubi Miſſarum ſollemnia audire conſuevit, ubi à ſacerdote ſuo pœnitentiam de reatu, viſitationem in infirmitate, ſepulturam in morte conſequitur, ubi etiam decimas & primitias ſuas offerre præcipitur, ubi filios ſuos baptiſmatis gratia initiari gratulatur, ubi verbum Dei aſſiduè audit, & agenda ac non agenda cognoſcit, illuc inquam vota & oblationes ſuas alacriter perferat.* In Chartulario Eccleſiæ Viennenſis reperi in ſynodo habita ab Alexandro Archiepiſcopo anno DCCCCVII judicatum fuiſſe ſecundùm Barnardum Abbatem ſancti Mauricij, qui contendebat decimas capellæ ſancti Severi, quæ conſtructa erat intra limites Eccleſiæ ſancti Primi de Tauſiaco, ad Eccleſiam Tauſiacenſem pertinere debere. Ludovicus tamen Pius conſtituit in Capitulari anni DCCCXVI. cap. 12. ut decimæ de villis novis conferantur ad Eccleſias in eis noviter conſtitutas. Sed præter decimas, dos etiam à fundatoribus requirebatur; uti dictum eſt in Notis ad Reginonem pag. 543. Extant in veteri chartulario Eccleſiæ Brivatenſis literæ Adalardi Epiſcopi Arvernenſis datæ anno DCCCCVI. in quibus poſt narratam dotem Eccleſiæ noviter conſtructæ in villa Blaneda, addit ut illa *matri Eccleſiæ Arvernorum debitum obſequium ut cetera capellæ ſimiles ejus perſolvat*. Item literæ Arnaldi Epiſcopi Arvernenſis datæ anno DCCCCXXIII. de conſecratione & dote Eccleſiæ de Caneto, in quibus legitur illum dedicaſſe *eandem capellam ſpecie ſeptima menſis noviſſimi*, & ſtatuiſſe *ut quandiu Ioannes* fundator *advixerit, eandem capellam teneat*. Sed ut ad baptiſmales Eccleſias revertamur, eædem vocabantur plebes, ut dicetur ad Capitula Karoli Calvi. Dicebantur etiam oracula, ut in capitulis Pippini Regis Italiæ excerptis è codice legis Longobardorum cap. 16. & in præcepto Karoli III. Imp. pro Eccleſia Pergamenſi, quod à R.P. Celeſtino Capucino editum eſt lib. 22. hiſtoriæ Pergamenſis pag. 399. Cùm itaque magna eſſet Eccleſiarum iſtiuſmodi dignitas ac reverentia, meritò Karolus M. edixit in Capitulari anni DCCXCIII. cap. 2. ne eas laici homines teneant, id eſt, ne in beneficium tribuantur laicis. Tom. I. quod in Capitulari ejuſdem Pippini ſancitum eſt cap. 15. Attamen in Chartulario Prioratus de Paredo reperio Eccleſiam ſancti Benigni, quæ & cœmeterium & ſepulturam & baptiſterium habebat, diù poſſeſſam à laicis fuiſſe beneficiario jure, donec qui eam poſſidebant, monaſterio de Paredo reddiderunt tempore Hugonis Prioris. Hinc etiam Eccleſiarum baptiſmalium dignitas colligitur quòd cum in reliquis ſufficeret unus Preſbyter, in iſtis neceſſarius erat unus Diaconus cum Preſbytero. Iſtud reperi in vetuſtis capitulis ex codicibus Vaticano & Caſinenſi deſcriptis à Sirmondo, quorum octavum ſic habet: *Vt nulla Eccleſia cujuſlibet dioceſeos ubi baptiſmum fit Preſbyter abſque Diacono eſſe reperiatur.*

QVICVNQVE] Regino caput iſtud retulit ex Capitularibus; Burchardus pro more ſuo ex Concilio Vvormatienſi, verbis Capitularis in alia mutatis, ne fraus cuiquam ſuboleret. Pag. 416. c. 3.

MONASTERIA] In codice Metenſi ſcriptum primò fuit uti nos edidimus. Deinde manus multò recentior emendavit *monaſterio*. Vide Capitulare primum anni DCCCXIII. cap. 5. Pag. 417. c. 5.

CAPITVLA DATA PRESBYTERIS] Hæc capitula non ſunt integra, ſed breviaria duntaxat Capitulorum. Non opus eſt ire per ſingula capita, quæ variis in locis Capitularium deſcripta ſunt. Sufficiet heic adnotare caput tertium, quod in libris Capitularium non extat, reperiri integrum in tomo nono Spicilegij Dacheriani pag. 64. inter capitula quæ Bonifacio Archiepiſcopo tribuuntur, quamvis illius non ſint. Sic ergo ibi legitur: *Vt unuſquiſque Epiſcopus in ſua parochia diligenter diſcutiat ſuos Preſbyteros, & faciat ut illorum ſignacula & baptiſteria bene faciant* (leg. *ſciant*) *& edoceant Preſbyteros quid in illo baptiſterio unumquodque verbum vel ſententia per ſe ſignificet.*

PRO ALIQVA NECESSITATE] id eſt, *ſub prætextu medicinæ vel cujuſlibet rei*, ut legitur in Additione III. cap. 99. ex Concilio Arelatenſi VI. cap. 18. vel *ſub prætextu medicinæ vel maleficij*, ut in libro quinto Capitularium cap. 145. ex Concilio Moguntiaco cap. 27. Interdum etiam chriſma uſurpabant ad tegenda flagitia, quòd perſuaſum haberent *crimineſos chriſmate unctos aut potatos nequaquam ullo examine deprehendi poſſe*, ut docet canon vigeſimus Concilij Turonenſis habiti anno DCCCXIII. Vide capitula Bonifacio Archiepiſcopo tributa cap. 5. Vide etiam quæ nos adnotamus ad caput 145. libri quinti. Pag. 418. c. 11.

PRÆCEPTVM DE SCHOLIS] Deſcripſimus ex ſecunda editione Monumentorum Paderbornenſium Celſiſſimi Principis & eruditiſſimi Præſulis Ferdinandi Furſtenbergij Epiſcopi Paderbornenſis & Coadjutoris Monaſterienſis, ubi adnotatum eſt illud editum eſſe ex ipſo autographo Karoli M. propria manu ſubſcripto. Attamen Daniel Papebrochius in propylæo ad tomum ſecundum Aprilis §. 28. contendit præceptum illud eſſe falſum & inſignes nugas complecti. Carolus le Cointe in annalibus eccleſiaſticis Francorum multa argumenta adfert ut oſtendat eſſe ſuppoſititium.

Tom. I. Pag. 431. Capitvla infra Ecclesiam] Conlata ſunt cum tribus antiquis exemplaribus, uno ſancti Vincentij Metenſis, altero ſancti Launomari Bleſenſis, tertio collegij Pariſienſis Societatis Ieſu. Sancita autem fuerunt ſub finem anni DCCCV. apud Theodonis villam, ubi conſediſſe Karolum ad hyemandum ibidémque natale Domini celebraſſe tradit Eginhardus.

Ibid. c. 2. Cantores de Mettis] Vide vitam Karoli M. ab incerto auctore ſcriptam cap. 8. & monachum Sangallenſem lib. 1. cap. 11. Vita Alcuini de Sigulfo Preſbytero agens ait eum Metas civitatem cauſa cantus directum fuiſſe.

Ibid. c. 5. De medicinali arte] In codice quo uſus eſt Amerbachius legebatur ſimpliciter *De medicinalia*. Quo etiam modo legitur in veteri exemplari Pariſienſi.

Pag. 432. c. 8. De his qui seculum] Caput iſtud, quod eſt mutilum in ſuperioribus editionibus, ſuæ integritati reſtitutum eſt ope codicis Corbionenſis. Confirmat editionem noſtram liber quintus Capitularium. Viderat autem Amerbachius aliquid heic deficeri.

Pag. 433. c. 12. In edendo capite iſto ſecuti ſumus auctoritatem codicis Metenſis. Nam Pariſienſis & editio Bavarica, cum quibus conſentit lectio quæ eſt in libro primo Capitularium, aliter heic legunt.

Capitvlare secvndvm] Conlatum eſt cum tribus antiquis exemplaribus, uno ſancti Launomari Bleſenſis, altero collegij Pariſienſis Societatis Ieſu, tertio monaſterij Sangallenſis.

Pag. 435. Excarpsvm] Sic tum dicebant pro *excerptum*. Gloſſarium vetus in codice 1197. bibliothecæ regiæ: *Excerpta, excarpſa*. Vetus codex Eccleſiæ Lugdunenſis literis Saxonicis ſcriptus: *Excarpſum ex libro ſancti Hieronymi Preſbyteri in explanatione Eſaiæ Prophetæ*. Item ibidem: *Excarpſum ex libro beati Gregorij Papæ in Hiezechel Prophetæ*. Vetus Martyrologium MS. *Explicit Mar. excarpſum*. In fronte Codicis Theodoſiani hæc leguntur in vetuſto codice MS. ampliſſimi viri Hieronymi Bignonij: *Sub tempore Alarici Rege Gotorum fuit data ſententia V. libros legum, qui in herario Regis erant retruſi, excarſum ex omnibus libris fuit conſcriptum in unum volumen*. Apud Lambecium lib. 2. commentariorum de bibliotheca Vindobonenſi pag. 854. mentio fit veteris chronici MS. bibliothecæ imperatoriæ qui hunc titulum habet: *Excarpſum de chronica Gregum Epiſc. Thoronachi*. Idem erat titulus, ſed emendatior, in codice Alexandri Petavij Senatoris Pariſienſis, ut fidem facit Andreas Ducheſnius to. 1. pag. 722. *Excarpſum de chronica Greg. Epiſc. Thoronaci*.

Iesse Episcopvs] Ambianenſis, cujus crebra paſſim eſt memoria per illas tempeſtates. Ioannes Cordeſius Canonicus Lemovicenſis edidit epiſtolam ejus ad Preſbyteros diœceſis Ambianenſis, quam nonnulli volunt ab eo ſcriptam eſſe quo tempore legationem obibat apud Irenem Imperatricem CP. id eſt anno DCCCII. Verùm ego exiſtimo datam illam eſſe anno DCCCXI. quòd manifeſtum ſit ea contineri reſponſionem ad quæſtiones quas tum Karolus M. Imperator propoſuit univerſis Epiſcopis regni ſui, ut dicetur infrà. Depoſitus tandem eſt ab epiſcopatu anno DCCCXXXI. uti diximus in Notis ad Agobardum pag. 532. Tom. I.

Pag. 439. Charta divisionis] Hanc partitionem regnorum Karoli Imp. dubiæ fidei eſſe ac meritò numerari poſſe inter tot ſingularis otij commenta quæ ſequiora nobis ſecula ingeniáque pepererunt ſcribit Petrus Pithœus in præfatione ad XII. ſcriptores coætaneos hiſtoriæ Francorum, hinc perſuaſus quòd in chartaceo exemplari Thegani operi recentiore manu ſubjuncta fuit. Sed ego vetuſtiſſimum illius exemplar reperi in bibliotheca Thuana, licèt non integrum; eadémque à Iohanne Nauclero edita pridem fuerat, & Aventinus eam memorat in annalibus Boiorum. Immo Eginhardus diſertam illius mentionem facit, ſéque eam juſſu Imperatoris ad Leonem Papam detuliſſe, ut ejus ſubſcriptione firmaretur. Illi præterea fidem & auctoritatem conciliat charta diviſionis imperij facta à Ludovico Pio anno DCCCXXXVII. cujus omnia ferme capita deſcripta ſunt ad verbum ex illa Karoli; & tamen iſta falſi accuſata non fuit à Pithœo, qui primus eam vulgavit in eodem volumine ſcriptorum coætaneorum. Denique hujus diviſionis à Karolo factæ clara & manifeſta mentio eſt in capite tertio capitulorum apud Niumaga ſtatim poſt imperij diviſionem editorum.

Capitvlare secvndvm] In vetuſtiſſimo codice manuſcripto ſancti Remigij Remenſis, qui dein in bibliothecam Thuanam tranſlatus eſt, iſta leguntur in elencho veterum legum Francicarum. *Decretio Karoli Regis, capitula xviij. Memoratio de octo bannos. id ſunt capitula xxiiij id ſunt capitula viij.* Hunc locum ego interpretor de variis Capitularibus anni DCCCVI. hoc modo: *Capitula xviij.* videntur eſſe capitula ad Niumaga; quæ licèt in noſtra editione ſint XIX. alibi tamen facilè poterant eſſe tantùm XVIII. conjunctis fortaſſis in unum XIII. & XIV. in quibus agitur de cupiditate in bonam & in malam partem. Certè non eandem horum capitulorum diviſionem ac numerum ubique fuiſſe patet ex codice Metenſi & ex editione Bavarica. Vtrobique enim Capitulare iſtud dividitur in capita XVII. tantùm, licèt nihil illic eorum deſit quæ in noſtra editione habentur. *Memoratio de octo bannos* referri omnino debet ad Capitulare II. anni DCCCVI. quod octo illa capita complectitur quæ ſub generali appellatione banni Domni Karoli Regis & Imperatoris continentur, ut pluribus diximus ad paginam 207. Ex quo confirmatur ſententia noſtra de repetendis hoc loco capitulis illis. *Capitula xxiiij.* intelligenda ſunt de Capitulari ſexto anni DCCCVI. quod ex viginti tribus capitibus conſtat; vigeſimum quartum eſſe poteſt narratio de ſynodo ſancti Silveſtri Papæ. *Capitula viij.* ſunt illa quæ Capitulare quartum ejuſdem anni conſtituunt.

Capitvla VIII. addenda] Vt hæc capitula repeteremus hoc loco effecit nota in calce appoſita, ex qua colligitur illa ſancita fuiſſe poſt diviſionem regni. Vide quæ ſuprà diximus ad pag. 207. Pag. 445.

Hæc capitvla] In veteri codice Gandavenſi qui fuit Heriberti Roſvveydi, quem Sirmondus viderat, poſt Capitularia duo data anno Pag. 447.

Tom. I. DCCCV. ad Theodonis villam ſequebantur capitula ſex, quorum primum ita incipiebat: *Vt nullus ad mallum vel ad placitum &c.* Deinde capitula XVIII. data ad Niumaga. Ea verò ſex capitula ſunt illa quæ in editione Bavatica ſequuntur ſtatim poſt capitula ad Niumaga. Vnde colligi certò debet ea pertinere ad annum ſextum imperij Karoli Magni. Sanè ſi auctoritatem Anſegiſi ſequi volumus & ordinem ab eo inſtitutum cuſtodire, hinc quoque colligemus ea reponenda eſſe poſt capitula Noviomagenſia. Nam Anſegiſus in initio libri tertij deſcripſit primò capitula excerpta ex primo Capitulari anni quinti, dein partem aliquam Capitulorum Noviomagenſium, poſtea priora tria iſtorum ſex. Nos tamen repoſuimus ante Capitulare Noviomagenſe, ne disjungeremus capitula quæ in editione Caniſij conjuncta & permixta leguntur.

CAPITVLARE NOVIOMAG.] Primus hæc capitula edidit Amerbachius, dein Heroldus. Extabant in codice Roſvveydi. In illis emendandis uſi nos ſumus auctoritate exemplaris Metenſis.

INFRA QVADRAGESIMAM] Docet Eginhardus Karolum hoc anno quadrageſimale jejunium & ſacratiſſimam Paſchæ ſolennitatem celebraſſe apud Noviomagum.

Pag. 455. CAPITVLA EXCERPTA] Sirmondus ea repoſuit poſt Capitulare Epiſcoporum anni DCCCI. quod ſuprà editum eſt pag. 357. Nos verò ad annum ſextum imperij retulimus, quia in editione Bavarica & in Baſileenſi ſequuntur poſt capitula Noviomagenſia, & quia in libro primo Capitularium deſcripta ſunt poſt ultimum caput Capitularis Noviomagenſis. In editione porrò Bavarica & in Baſileenſi poſt iſta capitula excerpta ex canone inſertum eſt caput ultimum legis Ripuariorum; quod nos ſuprà edidimus inter capitula Karoli M. excerpta ex lege Longobardorum cap. 32.

Pag. 459. c. 5. HISPANIÆ SIVE AVARATIÆ] Ita habuit vetus codex. Non dubito autem quin reponendum ſit *Avaria.* Atque ita legiſſe videtur Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 94. ubi agens de ſtatu Galliarum & Germaniarum ſub Francis Regibus & Imperatoribus, ita ſcribit: *Saxonum devictorum auxilii multa geſta ſunt. Si in remotas regiones proficiſcendum erat, puta Hiſpaniam aut Avariam, quæ Noricum ab Alpibus contingebat, quinque Saxones ſextum inſtruebant. Si contra Sclavinos Bohemos, duo tertium inſtructum mittebant. Si in Sorabos, omnes venire cogebantur. Sic ſex Friſij ſeniores ſeptimum armabant.* Hinc ergo auctoritas conciliatur huic Capitulari.

Pag. 460. c. 6. CABALLARII] equites, ſic dicti à caballis. Vide Notas Sirmondi ad Capitularia pag. 793. extrema. Vetus charta Brivatenſis: *Clericum verò aut caballarium nec ullum hominem nec ullam feminam infra has terminationes non occidam.* Alibi Caballarij ſignificant viros nobiles, equites, *Cavaliers*, ut in veteri charta Ruthenenſi.

Pag. 468. c. 37. Caput iſtud extat in Appendice II. libri IV. cap. 26.

Pag. 475. c. 1. MORTALITATE ANIMALIVM] id eſt, boum. Eginhardus ad annum DCCCX. *Tanta fuit in ea expeditione boum peſtilentia ut penè nullus tanto exercitui ſupereſſet quin omnes uſque ad unum interirent. Et non ſolùm ibi, ſed etiam per omnes Imperatori ſubjectas provincias in illius generis animalia mortalitas immaniſſimè graſſata eſt* Agobardus in libro de grandine & tonitruis cap. 16. *Ante hos paucos annos diſſeminata eſt quædam ſtultitia, cum eſſet mortalitas boum, ut dicerent Grimaldum Ducem Beneventorum tranſmiſiſſe homines cum pulveribus quos ſpargerent per campos & montes, prata & fontes.* Tom. I.

Pag. 480. c. 5. SECVLVM DIMISSVM HABEAT] Libellus precum Marcellini & Fauſtini pag. 83. *contemptu rerum ſecularium & humanæ gloriæ, ad quam plerique affectant, etiam qui ſe ſeculo & concupiſcentiis carnis abrenuntiaſſe gloriantur.* Hieronymus in epiſtola ad Ruſticum: *Vidi ego quoſdam, poſtquam renuntiavere ſeculo, veſtimentis duntaxat & vocis profeſſione, non rebus, nihil de priſtina converſatione mutaſſe.*

SI REBVS SVIS EXSPOLIANT] Hieronymus in epitaphio Nepotiani: *Alij nummum addant nummo, & marſupium ſuffocantes, matronarum opes venentur obſequiis, ſint ditiores monachi quàm fuerant ſeculares.*

Pag. 483. EPISTOLA GENERALIS] data nimirum ad univerſos regni Archiepiſcopos, pro ſolenni Principum more, ut eorum cura communicaretur etiam cum Epiſcopis in unaquaque provincia. Vnde infrà ait Karolus: *Noſſe itaque volumus qualiter tu & ſuffraganei tui doceatis & inſtruatis ſacerdotes Dei & plebem vobis commiſſam de baptiſmi ſacramento &c.* Quæ verba repetuntur ab Amalario Trevirenſi Archiepiſcopo in epilogo libelli quem is poſtea miſit ad Imperatorem: *Dixiſti, sereniſſime Auguſte, velle vos ſcire qualiter nos & noſtri ſuffraganei doceremus populum Dei de baptiſmi ſacramento.* Similis ergo huic epiſtola miſſa eſt ad omnes regni Archiepiſcopos; eâque occaſione ſcriptus ab Amalario eſt libellus de ordine baptiſmi. Editus eſt ille ab Henrico Caniſio in tomo ſexto lectionis antiquæ pag. 569. ex veteri codice MS. monaſterij Vveingarthenſis, ubi nullum habebat titulum, neque nomen auctoris præferebat. Caniſius conjecit eſſe Alcuini, adeóque propter iſtam conjecturam relatus eſt inter illius opera. Verùm rectè admonuit Sirmondus in Notis ad Theodulfum pag. 274. verba illa quæ nos retulimus ex epilogo non poſſe cadere in Alcuinum, qui Epiſcopus non fuit, apprime autem convenire Amalario Epiſcopo Trevirenſi, cui liber iſte tribuitur in veteri codice Petaviano. Rectè, inquam. Nam certum eſt hunc librum ex ſola Caniſij conjectura tributum Alcuino fuiſſe, cùm anepigraphus eſſet in codice Vveingarthenſi, ſicuti etiam abſque nomine auctoris reperitur in vetuſtiſſimo codice MS. monaſterij ſancti Galli. Neque ſanè ſcribi ab Alcuino potuit, cùm conſter illum multò antè mortuum eſſe quàm is liber ſcriberetur. Scriptus etenim non eſt ante annum DCCCX. cùm eo primùm anno Amalarius ſedere cœperit in cathedra Trevirorum, ut docet Chriſtophorus Brovverus, Alcuinus verò obierit anno DCCCIV. ut eſt in vita ejus ab auctore coætaneo edita. Præterea certum mihi videtur epiſtolam iſtam Karoli, quæ occaſionem Amalario ſubminiſtravit ut hunc libellum componeret,

 ſcriptam fuiſſe anno DCCCXI. ut colligi poteſt ex ſecundo Capitulari illius anni. Ceterùm cùm hæc epiſtola generalis eſſet, aliud illius exemplar miſſum eſt ad Magnum Archiepiſcopum Senonenſem, ut teſtatur Theodulfus in præfatione libri de ordine baptiſmi. Quatuor iſtius libri exemplaria viderat Sirmondus, in quorum tribus inſcriptus eſt Magno, in quarto verò Ioanni, mendoſè tamen, ut ipſe opinatur. quod omnino verum eſt. Ad nullum quippe alium de hoc argumento ſcribere potuit eo tempore Theodulfus quàm ad Magnum Metropolitanum ſuum. Habebat Sirmondus Magni ejuſdem brevem libellum de myſterio baptiſmatis ad Karolum Imperatorem, in quo ſe ad ſcribendum regio juſſu impulſum teſtatur. Repertum eſt etiam inter ſchedas ejus breve ſcriptum ab anonymo editum in quadam ſynodo de his quæ Domnus Imperator Epiſcopos ea tempeſtate interrogaverat. Eadem, ut puto, occaſione Ieſſe Epiſcopus Ambianenſis ſcripſit epiſtolam ſive libellum de ordine baptiſmi, qui poſt Hincmari epiſtolas editus eſt à Ioanne Cordeſio, cujus verò nos vetuſtiſſimum exemplar habuimus ex bibliotheca monaſterij Sangallenſis. Epiſtolam porrò iſtam generalem, quæ heic inſcribitur Odilberto Archiepiſcopo Mediolanenſi, nuper publici juris fecit vir clariſſimus Ioannes Mabillonius.

Odilberto Archiepiscopo] Mediolanenſi, qui cathedram illam tenuit ab anno ſaltem DCCCV. uſque ad annum DCCCXIV. Vide Puricellum in Monumentis Baſilicæ Ambroſianæ pag. 53. 56. 59.

Pag. 487. Breviarium] Emendatum eſt collatione facta cum quatuor antiquis exemplaribus, quorum unum extat in bibliotheca regia, aliud in Colbertina, tertium in annalibus Anianenſibus, quartum fuit monaſterij S. Remigij Remenſis.

Pag. 488. Viginti et vna] Mirum eſt cur heic XXI. tantùm metropoles regni Francici eſſe dicantur, cùm XXIV. fuiſſe conſtet. Nam diù ante Karoli tempora Narbo, Eluſa, & Aquæ Sextiæ, quarum nulla iſtic mentio, inter Galliarum metropoles numerabantur. Eluſa tamen cur prætermiſſa ſit, facilè intelligi poteſt. Nam quia exciſa fuerat à Vandalis, ut fidem faciunt veteres membranæ Laſcurrenſes, ac nondum, ut opinor, dignitas primæ ſedis ad Auſcienſem Eccleſiam tranſlata fuerat, Novempopulaniæ metropolis inter ceteras regni Francorum nominata non eſt, quia nulla erat, & Epiſcopi illius provinciæ proprium ea tempeſtate Metropolitanum non habebant, ſed Burdegalenſi metropoli ſubjecti erant, quam *caput regionis Novempopulanæ* propterea vocat auctor chronici Fontanellenſis à Ducheſnio editus. Idem dici poteſt de Eccleſia Aquenſi Narbonenſis ſecundæ metropoli, quam abſque Epiſcopo fuiſſe ab anno circiter DXCVI. uſque ad annum DCCCLXVI. docent vulgati Aquenſium antiſtitum catalogi; quæ verò ſuam dignitatem recuperare conata eſt in ſynodo Francofordienſi, irrito, ut videtur, conatu. Attamen ex epiſtola Ludovici Pij de congregandis quatuor Conciliis anno DCCCXXIX. manifeſtum eſt Archiepiſcopum Aquenſem, Benedictum videlicet aut Agericum, inter Metropolitanos recenſeri qui ad Concilium Lugdunenſe conventuri erant. At illuſtriſſima Narbonenſis Eccleſia, quæ tum duodecim Eccleſias ſuffraganeas habebat, Eccleſias nimirum in prima Narbonenſi & in Hiſpania Tarraconenſi conſtitutas, omiſſa magnam omnino difficultatem habet. Certum quippe eſt eam in regno Karoli fuiſſe, & Nibridium ea tempeſtate Archiepiſcopum habuiſſe, qui Narbonenſem cathedram tenuit ab anno circiter DCCXCIX. uſque ad tempora Ludovici Pij. Nam quòd aliqui putant ideo prætermiſſam eſſe quia cùm regni Aquitanici finibus contineretur & Biturigum provinciæ addita eſſet, non cenſebatur inter metropoles, divinatio eſt quæ nulla probabili conjectura aut ratione nititur. Burdegalam enim potiori jure oportuit eſſe omiſſam, quæ tamen heic inter metropoles XXI. numeratur quæ in regno Karoli conſtitutæ erant. Præterea omnia vetera monumenta clamant Archiepiſcopum Narbonenſem ſuam ea tempeſtate dignitatem retinuiſſe, neque ulla uſpiam mentio facta reperitur ordinationum in provincia ejus peractarum à Metropolitano Biturigenſi. Scio illum poſtea multa auſum eſſe adverſus Narbonenſem, cùmque imperio ac poteſtati ſuæ ita ſubdere voluiſſe ut etiam de rebus ad Eccleſiam ejus pertinentibus eo inconſulto quaſi jure patriarchico diſponere præſumeret contra ſanctorum canonum auctoritatem, ut Nicolai primi verbis utamur. Verùm præterquàm quòd iſta tentata non ſunt regnante Karolo M. neque ſub imperio Ludovici Pij, certum eſt conatus illos non eò tetendiſſe ut Narbo metropolis non eſſet, ſed ut juri patriarchico Biturigenſis Archiepiſcopi ſubjiceretur. Cur ergo illuſtriſſima Eccleſia omiſſa hoc loco ſit inter metropoles regni Francorum, aliis excutiendum relinquo.

Necessarium iudicaret.] Poſt Pag. 488. hæc verba, iſta adduntur in annalibus Anianenſibus. *Vnam verò partem ſibi reſervavit, quam dedit Benedicto Abbati ſancti Salvatoris Anianenſis archiſterij, videlicet crucis dominicis cum gemmis, bratheas aureas contextas cum gemmis, baltheos aureos ſimiliter gemmatos. calices aureos ſive argenteos vel offertoria cum patenulis & offertoriis cum auro & gemmis ornatos. Inter alia dona dedit ei capſulam auream ubi pignora ſunt beatorum omnium Apoſtolorum. Interea dedit ei ſceptrum regale ex eboro valde mirificum & multa alia dona quæ dinumerare longum eſt. Ardoni quoque, qui & Maragdo, religioſo monacho dedit tabulam lapideam ... ſicut as. Poſt obitum verò ſuum &c.* Exemplo iſta ſunt etiam vetuſtis illis temporibus ambitionem falſandi intraſſe in animos monachorum.

Ivsta partitione] De hac tertia parte theſaurorum Karoli M. intelligendus eſt hic Thegani locus cap. 8. *Poſt patrem ſedit in ſupradicto palatio; & in primis cum maxima feſtinatione juſſit oſtendere ſibi omnes theſauros patris in auro, in argento, in gemmis pretioſiſſimis, & in omni ſupellectili. Dedit ſororibus ſuis partem earum legalem: & quicquid remanſerat, dedit pro anima patris. Maximam partem theſauri miſit Romam temporibus beati Leonis Papæ; & quicquid ſuper hoc remanſerat, ſacerdotibus & pauperibus, advenis, viduis, orphaniſque omnia*

diſtribuit;

Tom. I. *ſtribuit; nihil ſibi reſervans præter unam menſam argenteam, quæ triformis eſt, in medio quaſi tres clypei in unum conjuncti. Ipſam ſibi retinuit ob amorem patris; & tamen eam alio pretio redemit, quod pro patre tradidit.* Iſtius tabulæ mentio facta non eſt in teſtamento Karoli M.

Pag. 491. Episcoporum. Ecclesiæ] Hæc non habentur in annalibus Anianenſibus. Pro his verò hæc quæ ſequuntur ſubſtituta ſunt fraude illius qui horum annalium auctor eſt: *Salvatorem Ieſum Chriſtum in Annianum monaſterium.*

Abbates, Fridegisus] Auctor annalium Anianenſium noluit prætermiſſum hoc loco eſſe Benedictum Abbatem Anianenſem. Itaque ſic ibi ſcriptum eſt: *Abbates, Benedictus, Fridegiſus &c.*

Pag. 489. Brevis capitulorum] Iſta primus edidit Heroldus. Poſtea Goldaſtus ea inſeruit tomo tertio conſtitutionum imperialium pag. 235. annóque DCCCXIX. falsò adſcripſit. Nam certum eſt illa conſtituta à Karolo M. fuiſſe; ad eáque omnino reſpicit Ludovicus Pius lib. 4. Capitularium cap. 70. Nos itaque hæc capitula retulimus ad annum DCCCXI. quia putamus eorum mentionem fieri in capite nono capitulorum quæ eodem anno Bononiæ conſtituta ſunt.

Pag. 492. c. 9. Domi remaneant] Remanſionem id vocat Eginhardus in epiſtola XVII. ad Rhabanum Abbatem Fuldenſem ſcribens.

Pag. 501. Capitulare primum] Emendatum eſt ope codicis Metenſis ex quo editum eſt à Sirmondo. In codice porrò illo titulus hic erat: *De anno xiij.* in Gandavenſi plenior, ut hic monet Sirmondus. Auctoritatem his capitulis addit Eginhardus, cujus hæc ſunt verba ad annum DCCCXIII. *Concilia quoque juſſu ejus ſuper ſtatu Eccleſiarum corrigendo per totam Galliam ab Epiſcopis celebrata ſunt: quorum unum Mogantiaci, alterum Remis, tertium Turonis, quartum Cabilloni, quintum Arelati congregatum eſt. Et conſtitutionum quæ in ſingulis factæ ſunt collatio coram Imperatore in illo conventu habita,* id eſt, in conventu Aquiſgranenſi.

Pag. 503. c. 5. De monasteriis] Domnus Lucas Dacherius cùm in veteri codice Corbeienſi reperiſſet quædam capitula quibus præfixum erat nomen S. Bonifacij Archiepiſcopi, putavit ea non indigna luce, atque propter hanc cauſam illa vulgavit in tomo nono ſui Spicilegij. Vir clariſſimus Carolus le Cointe in annalibus eccleſiaſticis Francorum to. VI. pag. 660. & ſeq. pronuntiat capitula illa poſteriora eſſe ævo Bonifacij. Rectè ſanè. Nam nos jamdiu deprehenderamus illa non poſſe eſſe Bonifacij, cùm pleræque conſtitutiones illic d ſcriptæ ſint poſteriorum temporum, & ſumptæ omnes ferme ſint ex libris Capitularium. Repetiuntur in antiquis codicibus excerpta ſtudioſorum ex Capitularibus Regum noſtrorum, cum hoc titulo aut ſimili: *Ex Concilio Regum, cui interfuit Bonefacius Romanæ ſedis Legatus.* Proclive eſſet exiſtimare ea eſſe acta in ſynodo quapiam celeberrima, niſi ſciremus poſteriores tres libros Capitularium, ex quibus utplurimùm hæc excerpta ſumpta eſſe animadvertimus, incipere à duobus Conciliis quibus interfuit ſanctus Bonifacius. Sed ut ad collectionem à Dacherio editam redeamus, incipit illa à capite ducenteſimo libri ſexti Capitularium, ex quo ſumpta ſunt pleraque ejuſdem collectionis capitula. Iſtud verò de quo nunc agimus, extat in eadem collectione cap. 14. iiſdem omnino verbis quibus legitur in editione noſtra. Tom. I.

Ut plures] Et hoc quoque caput extat numero 15. inter capitula quæ edita ſunt in tomo IX. Spicilegij Dacheriani. Vide Concilium Cloveshoviæ cap. 29. Ibid. c. 6.

Populus intelligere] In Concilio Turonenſi III. cap. 17. præcipitur ut homilias de fide catholica quiſque Epiſcoporum transferre ſtudeat in ruſticam Romanam linguam aut Theotiſcam, quò faciliùs cuncti poſſint intelligere quæ dicuntur. Ibid. c. 14.

Ut Presbyteri] Extat in eadem collectione Dacheriana cap. 5. & lib. 5. Capitular. cap. 145. & Addit. III. cap. 99. Pag. 504. c. 17.

Ut unusquisque] Iſtud quoque extat in eadem collectione cap. 9. Ibid. c. 23.

Ut Presbyteri] Item iſtud in eadem collectione eſt cap. 8. Pag. 505. c. 26.

Lege Salica] Ianus à Coſta in titulum ſecundum libri ſecundi Decretalium pag. 358. loquens de lege Salica, Gundobada, & Romana: *Has enim tres leges diù intactas & illibatas in hoc regno remanſiſſe conſtat vel ex excerptis capitulis à Carolo Magno ex triplici lege, id eſt, Salica, Gundobalda, & Romana, quæ MSS. habet doctiſſimus Societatis Ieſu Preſbyter Iacobus Sirmondus.*

Gundobada] Vetus exemplar Sirmondi, itémque Remenſe S. Remigij & Divionenſe habent *Gombata.* quod idem eſt. Adversùs hanc legem, nimirum adversùs illam partem in qua monomachia præcipitur ad diſcernendas res dubias & obſcuras, librum ſcripſit Agobardus Archiepiſcopus Lugdunenſis. Ibid.

In palatio Aquis] ubi habitum à Karolo generalem fuiſſe conventum anno DCCCXIII. docet Eginhardus, & in eo Ludovicum a Karolo conſortem imperij factum eſſe, Bernardum verò Regem Italiæ.

Aliis malis] Ita codex Divionenſis, cui conſentiunt emendationes manu Ioannis Tilij appoſitæ in libro Remenſi. Codex Palatinus habet *alia mala.* Quæ lectio extat etiam in antiquis exemplaribus Pithœi & Sirmondi. Pag. 507. c. 1.

Quæ chr. dev. debent] In codice Remenſi emendatum eſt manu Ioannis Tilij, *quod à Chriſtianis devitari debentur.* quod indicat emendationes illas à Tilio deſcriptas eſſe ex vetuſto quodam libro nobis ignoto.

Luparios habeant] ad capiendos lupos, qui tum regnum Francorum valde infeſtabant. Frotharius Epiſcopus Tullenſis epiſt. 26. *Luporum rabida infeſtatione animas hominum Chriſtianas ſubitò necari videmus.* Pag. 508. c. 8.

Pelles luporum] Vide ſuprà pag. 341. in Capitulari de villis Imperatoris cap. 69.

Vennas] id eſt, piſcaturas, ut interpretatur vir clariſſimus Ioannes Mabillonius in Notis ad librum primum miraculorum S. Germani Epiſcopi Pariſienſis pag. 106. & pag. 118. ubi refert præceptum Ludovici Pij de Karoli-venna. Pag. 510. c. 19.

Tom. I. Ibid c. 10. VT SI QVIS FIDEL.] Leg. *Vt ſi quis de fidelibus &c.* ut habetur in codice Palatino, Pithœano, & Sirmondico. Sed hæc *de fidelibus noſtris* non extant in Divionenſi.

COMPARIS] Ita omnes codices præter Palatinum, qui *comparibus* habet. Ita etiam manu Tilij emendatum legi in codice Remenſi.

Pag. 511. CAPITVLA XLVI.] Capitula iſta in codice S. Vincentij Metenſis habent hunc titulum: *Notitia vel commemoratio de illa euva quæ ſe ad amorem habet.* In Navarrico: *Notitia vel commemoratio de illis quæ ammoneri debent.* In Metenſi poſita ſunt poſt librum legis Salicæ, in Navarrico poſt capitula quæ Ludovicus Pius legi Salicæ addidit *Si quis aut ex levi cauſa &c.* & poſt capitula de legatione Miſſorum. Statim verò in eodem codice Navarrico ſequitur Capitulare duplex Karoli M. editum anno quinto imperij apud Theodonis villam. Adſcripſimus ea anno DCCCIII. quia ſcriptum vidimus in Chronico Moyſſiacenſi Karolum eo anno menſe Septembri feciſſe magnum conventum populi apud Aquis palatium de omni regno vel imperio ſuo, & ad eum conveniſſe Epiſcopos, Abbates, & Comites, & ſenatum Francorum, & ibidem conſtituiſſe *capitula numero xlvi. de cauſis quæ erant neceſſaria Eccleſiæ Dei & Chriſtiano populo.* Illud interim heic admoneo, tempus iſtius conventus in antiquis exemplaribus Anianenſi & Canigonenſi referri ad menſem Februarium, & ei, præter Epiſcopos, Abbates, & Comites & ſenatum Francorum, interfuiſſe etiam Preſbyteros & Diaconos.

Ibid. c. 10. HANTRADAM] Codex Navarricus, *handradum.*

Pag. 512. c. 16. LIGAVERIT] Navarricus, *plagaverit.*

Pag. 513. c. 25. VVIRGILDA] Navarricus, *murdera.*

Pag. 514. c. 42. SI QVIS DE LIDO] Navarricus: *Si quis propter lidum ſuum per aliquas cauſas &c.*

Pag. 531. CAPITVLARE ADMONITIONIS] Edita pridem fuerunt hæc capitula à Ioanne Cordeſio tanquam eſſent Ieſſe Epiſcopi Ambianenſis. Non ſunt autem Ieſſe, ſed Karoli Magni, data, ut opinor, Miſſis dominicis. Error ortus ex eo quòd in codice quo Cordeſius uſus eſt ſubjecta erant epiſtolæ Ieſſe Ambianenſis de qua dictum eſt ſuprà pag. 1067. At in veteri codice Sangallenſis monaſterij non apparent, & finis epiſtolæ Ieſſe eſt in capite quod habet hunc titulum in editione Cordeſiana: *De confirmatione corporis & ſanguinis Chriſti.* Rectè ſanè. Hæc eſt enim ultima quæſtionum de quibus Karolus M. interrogaverat Epiſcopos, ut patet ex epiſtola ejus ad Odilpertum Archiepiſcopum Mediolanenſem & ex libro Theodulfi Epiſcopi Aurelianenſis de ordine baptiſmi. Itaque heic eſſe debuit finis epiſtolæ Ieſſe. Poſtea addita eſt à quodam ſtudioſo alia lucubratio de traditione baptiſmi, propter ſimilitudinem argumenti, deinde verò iſta capitula: quæ quoniam conjuncta erant in veteri codice cum epiſtola Ieſſe, pronum erat exiſtimare ea omnia eſſe ejuſdem auctoris.

Pag. 532. c. 4. ET QVI RELIGIOSI] Leg. *Et qui religioſi & ſancti eſſe videntur. non quidem tunc ibi manent &c.* Paulò pòſt legendum, *perſolvunt.*

Pag. 533. c. 6. COMICTIIS] Leg. *convitiis.*

APOSTOLVS] Leg. *Sed quod Apoſtolus jubet & cetera ſcriptura divina ſectando ſequi, illi è contrario &c.* Tom. I. Pag. 534. c. 8.

SERVIVNT] Editio Cordeſiana, *conveniunt.* Ibid. c. 9.

CAPITVLARE PIPPINI] In eo edendo Pag. 535. uſi ſumus, uti dictum illic eſt, duobus antiquis codicibus manuſcriptis, uno bibliothecæ Thuanæ, altero monaſterij Sangallenſis. Quoniam verò plurima iſtius edicti capita extant in libris legum Longobardicarum, hinc etiam ea emendavimus, adhibitis duobus antiquis exemplaribus legis Longobardorum quæ nunc extant in bibliotheca regia.

PLACVIT NOBIS] Extat in libro ſecundo Pag. 535. c. 1. legis Longobardorum tit. 52. c. 16.

REGNVM NOSTRVM] Codex Thuanus & heic & infrà cap. 9. legit *infra regno noſtro.*

ET PVPILLIS] Hæc deſunt in omnibus editionibus & antiquis exemplaribus, uno regio excepto. Addenda tamen eſſe probant varia Principum noſtrorum edicta per eas tempeſtates edita.

OMNIBVS] Codex Thuanus legit *hominibus*, omnino malè. Sic infrà cap. 22. Amerbachij editio habet *homines* in Capitulari Karoli M. pro eo quod aliæ editiones & vetuſti codices rectè habent *omnes.* Suetus olim librariis error, ut innumeris exemplis oſtendi poſſet. Aliqua tamen ponenda ſunt, ut adjumento ſint iis qui veterum ſcriptorum lucubrationes emendare conantur. Apud Avitum Viennenſem Epiſcopum in epiſtola tertia pag. 32. legitur: *Quaſi non minus ſit Deum penetraſſe concluſa quàm homini patuiſſe cœleſtia.* Heic tamen vetus codex Petri Marnæſij Senatoris Gratianopolitani ſcriptum habet *omnia* pro *homini.* In libro quinto legis Vviſigothorum tit. 7. cap. 18. *Obſequiis hominum religari honeſtate nulla finitur.* Quo loco vetuſtiſſimus codex Moyſſiacenſis monaſterij legit *omnium* pro *hominum.* Contrà lib. 8. tit. 4. cap. 23. pro eo quod editiones rectè habent *Omnes verò proximos & vicinos venator antè commoneat*, idem codex legit *Homines* Et lib. 9. tit. 2. cap. 8. *pro generali omnium progreſſione prædiximus*, idem codex vetus habet *hominum.* Capitulare primum anni DCCLXXXIX. cap. 38. habet in titulo *Hominibus* in codice Thuano. Et tamen certum eſt heic legi debere *Omnibus.* Denique in libro ſexto Capitularium cap. 68. in vulgatis editionibus ſcriptum eſt *Illos homines &c.* quam lectionem confirmant vetera exemplaria Tilianum & Colbertinum. In Bellovacenſi tamen, in Sangallenſi, & in Normannico legitur *Illos omnes &c.* eámque lectionem nos retinuimus, quia ſincerior videtur. Alia tamen bona eſt.

IVSSIONEM KAROLI] *Reſpexit*, inquit gloſſa in uno codice regio, *legem Karoli Vt Comites pleniter.* Extat inter capitula Karoli M. excerpta ex lege Longobardorum cap. 26.

DIMISSORIA] Ita codex Thuanus. Ceteri & editiones legunt *dimiſſorio.* Vtraque lectio bona eſt. In libro tertio legis Longobardorum legitur, *ſine dimiſſoria Epiſcopi ſui de cujus parochia ſunt.* Sed hæc verba, *de cujus parochia ſunt*, videntur eſſe ex gloſſemate. Ibid. c. 3.

VASSIS] Codex Thuanus & heic & alibi ha- Ibid. c. 4.

Tom. I. bet *Baſſis*, & *baſſallatico* pro *vaſſallatico*. Nimirum liber ſcriptus eſt in Longobardia, ubi Baſſum dicebant pro vaſſo; ut patet ex chartulario Caſauenſi, ex hiſtoria Principum Longobardorum Camilli Peregrinij, & ex variis inſtrumentis quæ Ferdinandus Vghellus edidit in tomis Italiæ ſacræ.

Pag. 536. c. 5. VASSALLATICO] Codex Sangallenſis habet *vaſſatico*.

COMIATO] Thuanus, *voluntate*.

PRO QVA CAVSA] Leg. *pro qua cauſa aut culpa*. Sic enim legitur in codice Thuano & in Sangallenſi.

INDE NOS] Codex Thuanus, *Dei nomen*. Fortè legendum eſt, *in Dei nomine*.

Ibid. c. 6. HOMINIBVS LIBELLARIIS] Ita codex Sangallenſis & libri legis Longobardorum. Thuanus habet, *de homines libellarios*. Libellarij ſunt qui per chartam facti ſunt liberi, ut diximus ſuprà ad capitula Karoli M. excerpta ex lege Longobardorum cap. 20.

IN TEMPORE LONGOBARDOR.] Hæc eſt lectio codicis Sangallenſis. Thuanus: *niſi ſicut à tempora Longobardorum eorum fuit conſuetudo*. In editionibus legis Longobardorum legitur, *niſi ſicut à longo tempore fuerit conſuetudo*.

Ibid. c. 8. DICTO DOMNO] Leg. *dicto Domno noſtro firmatas*. Sic enim legitur in antiquis exemplaribus Thuano & Sangallenſi. In libro tertio legis Longobardorum legitur *à dicto patre noſtro confirmata*. Vox itaque *noſtro* excidit in editione noſtra.

DOMN. N. KAROLI REGIS] Codex Thuanus: *Domno noſtro Karolo Regi*. Sangallenſis, *Domno noſtro Karulo Regis*.

Pag. 537. c. 9. PORTVRAS] Ita codex Thuanus. Sangallenſis, *portoras*. Sed in editione quæ extat in libro tertio legis Longobardorum legitur *portus*.

IPSA FLVMINA] Codex Sangallenſis habet *ipſas fluminas*.

Ibid. c. 10. PLACVIT NOBIS] Codex Thuanus: *Placuit nobis de illa feminas cujus maritus in Francia eſſe videtur*.

Ibid. c. 11. QVANTVM] In codice Thuano & in libro tertio legis Longobardorum legitur *quomodo*.

Ibid. c. 12. PLACVIT NOBIS] Caput iſtud Karolo M. tribuitur in vulgatis editionibus legis Longobardorum. Sed vetera exemplaria Pippini Imperatoris nomen heic adſcriptum habent.

IBIDEM TALEM] Codex Thuanus, *ibidem exinde talem*.

Ibid. c. 13. STETIT NOBIS] Codex Sangallenſis: *Stetit nobis de illos homines Longobardos*.

VBI VOLVERINT] Idem codex: *cui voluerit, ſi commendatus non eſt, ſicut à tempore Langobardorum*.

SICVT IN TEMPORE] Hæc & quæ ſequuntur non habentur in codice Thuano.

Ibid. c. 14. VT QVICVNQVE] De hoc capitulo & ſequentibus uſque ad vigeſimum vide quæ ſuprà dicta ſunt ad Capitulare anni DCCXCIII.

Pag. 538. c. 17. SE IPSVM DEFENDAT.] Codex Thuanus, *ſe ipſi defendant*.

Ibid. c. 20. PALATIVM] Editio Bavarica *placitum*. Nihil vulgatius in veteribus libris, in quibus frequenter legas *placitum* pro *palatium* & *palatium* pro *placitum*. Capitulare anni DCCLXXIX. cap. 9. in codice Thuano: *illi judici ad Comitum palatij præſentetur*, pro *ad Comitum placita præſentent*. Item cap. 12. in codice ſancti Remigij Remenſis: *Capituli verò qui boni memoria genitor noſter in ſuo palatio conſtituit*. ubi legendum, *in ſuis placitis*. In libro quinto Capitularium cap. 235. legitur: *ſive in exercitu, ſive in palatio*. Quo etiam modo legitur lib. 4. cap. 18. ubi caput iſtud extat. Et tamen codex Bellovacenſis heic in libro quinto legit *in placito*. In charta Lotharij Regis Provinciæ, quæ edita eſt in tomo duodecimo Spicilegij Dacheriani, legitur: *Ad dictum itaque palatium jam vocitatus*. Vbi legendum eſſe *ad placitum* probant illa quæ paulò pòſt ſequuntur. Apud Fulbertum in epiſtola 24. rectè editum eſt: *Sponte venire ad placitum*. Sed in veteri codice Trecenſi legitur, *Sponte venire ad palatium*. Multò plura exempla reperiet qui curiosè vetuſtos codices excutiet. Nobis iſta ſufficiunt.

Tom. I.

Pag. 539. c. 24. PER COMIATVM VIRI SVI] Codex Thuanus, *per comniato*. Editio Bavarica, *per commeatum*. Lib. 3. legis Longobardorum, *per licentiam viri ſui*. Hinc ergo accepit Goldaſtus.

Ibid. c. 25. DE MANCIPIIS] Idem codex Thuanus, *De mancipias*. Infrà, *noſtras mancipias*.

Ibid. c. 30. INDVERVNT] In codice Thuano legitur *voverant & induerant*.

Pag. 540. c. 32. DE HIS INL. PRÆS.] Idem codex, *de has inlicitas præſumptiones*.

Ibid. c. 35. DE PRAVIS] Item ibidem: *De pravos illos homines*.

Ibid. c. 33. DILATATIONE] Ibidem, *moderatione*.

Ibid. c. 34. HÆC NEF. CRIMINA] Ibidem, *has nefandas criminas*.

Ibid c. 35. MAGNVM CONTVRBIVM] Intelligit conjurationem anni DCCXCII. in Italia factam *à Pippino & quibuſdam Francis, qui ſe crudelitatem Faſtradæ Reginæ ferre non poſſe aſſeverabant, atque ideo in necem Regis conſpiraverant*, ut Eginhardus ait. Vide Chronicon Moyſſiacenſe, & Chronicon S. Galli editum à Ducheſnio.

Pag. 542. c. 37. DOMNI REGIS FVERIT] Codex Thuanus, *Domni Regis non fuerit*.

Pag. 541. FORE CENSITI] Legendum arbitror *forenſibus*.

Ibid. c. 38. Caput iſtud, ut vides, valde mutilum eſt, non injuria temporum, neque per incuriam poſſeſſorum, ſed per cujuſdam ineptam curioſitatem, qui hauddubiè imaginem quandam heic repertam habere apud ſe voluit, atque ideo aliquam partem iſtius capituli reſecavit.

CAPITVLA EXCERPTA] Conlata ſunt cum duobus antiquis exemplaribus bibliothecæ regiæ. Non omnia porrò Pippini capitula heic poſuimus quæ leguntur in codice legis Longobardorum, ſed ea tantùm quæ in ſuperiori capitulari non extant.

Pag. 545. c. 1. ACTIONARIIS] *id eſt, in rebus agentibus*, ut ait gloſſa interlinearis in uno codice regio. Rectè. Qui enim heic Actionarij vocantur, Agentes alibi dicuntur. Vide Bignonij Notas ad Marculfum pag. 892.

Pag. 543. c. 4. QVICVNQVE] Caput iſtud editum primò fuit à Karolo Magno, deinde verò repetitum à Pippino. Extat autem in libro tertio Capitularium cap. 23. & lib. 6. cap. 293.

Tom. I. Miſſam S. Iohannis] Vetus nota marginalis in uno codice regio: *Hoc ideo dicit quia pax ante feſtum ſancti Iohannis facta fuit hac lege. Sed quia non ſtatim, ſed uſque ad illud feſtum, bene poterant omnibus hominibus innoteſci, ideo poſt feſtum obſervari pracipit in perpetuum.* Viderat hauddubiè Boherius codicem in quo eadem nota deſcripta erat. Ipſe enim ſic loquitur ad hunc ipſum locum: *Hac lex facta fuit ante feſtum beati Iohannis Baptiſta, ſed poſt ejuſdem Miſſam v lere voluit Pipinus.*

Si Francus eſt] Eadem gloſſa: *Hac lex generalis eſt, nec ideo ſpecial. Salicos qua de Franco dicit. Franco enim ideo dicit quia Franci id eſt Salici ante hanc legem non cogebantur jurare cum duodecim, ſed in uſu habebant jurare cum ſeptem de aliis cauſis.*

Iuret] Eadem gloſſa: *Hac littera videtur pracipere perjurium fieri. quod omnis certè lex inhibet. Videtur enim jubere debere jurare ſe non audiſſe quod audivit. Ergo ſic exponendum eſt, id eſt, ſi quidem quòd latro fuiſſet, & firmiter neſcierit eum latronem eſſe. Sed quia littera hoc pati non videtur, aliter ab aliis exponitur ſic. id eſt. Si dictum fuerit quòd ipſe audivit, quamvis neſciat firmiter, aut ſolus juret &c.*

Pag 546. c. 27. Exercitales] *id eſt, militiam exercentes*, ut habet eadem gloſſa. Donationes Eccleſiæ Saliſburgenſis apud Caniſium to. VI. pag. 1151. *cum commanentibus ibidem ſervis & aliis exercitalibus hominibus triginta.* Et pag. 1152. *cum omnibus appendiciis ſuis & manſis LX. inter ſervos & tributales necnon & exercitales homines.*

Ibid c. 18. In mundio] *in defenſione*. inquit eadem gloſſa. Vide Gloſſographos. Interdum tamen alia eſt ſignificatio hujus vocabuli, ut in Capitulari anni DCCCXIII. cap. 12.

Ibid. c. 22. De illis hominibus] Hæc lex Pippino tribuitur in vulgatis editionibus. In uno exemplari regio ſcriptum primò fuit in titulo: *Imperator Pippinus.* Deinde Pippini nomen jugulatum eſt, & repoſitum: *Imperator Lotharius.* In altero diſtinctè tribuitur Lothario.

Excubias publicas] *id eſt, ſervitium ad pontes reſtaurandos*, inquit auctor gloſſæ paulò antè laudatæ. Alius codex regius legit *pro excubiis publicis.*

Pag. 548. c. 29. Iustit. pac. et suscip.] Karoli Martelli epiſtola pro Bonifacio Miſſo ſancti Petri ſuprà pag. 732. *in ea ratione ut juſtitiam reddat & ſimiliter juſtitiam accipiat.* Capitulare anni DCCCXXII. de cauſis monaſterij S. Crucis Pictavienſis cap. 8. *Advocatus earum per ſe juſtitiam faciat & accipiat.*

Pag 549. Præceptum primum] Contulimus illud cum veteri exemplari quod extat in archivo Archiepiſcopi Narbonenſis. Vide Capitularia Karoli M. pag. 499. & Capitula Karoli Calvi tit. VI.

Ibid. c. 1. Sicut ceteri liberi] Ad hunc locum reſpexiſſe videtur Karolus Simplex in præcepto pro quodam Theodoſio, quod extat in chartulario monaſterij ſancti Petri Rodenſis: *Ipſi verò homines qui in ſupradictis villis habitant vel habitaturi ſunt tale obſequium vel tale ſervitium ſupradicto Theodoſio vel heredibus ſuis faciant vel ſerviant quale Comitibus facere conſueverunt tam Spani quàm ceteri.* Tom. I.

Pag. 551. c. 5. Adprisionem] id eſt, eam partem terræ incultæ quam ipſi ex conceſſione Regum vel Comitum excolendam ſumpſerant, ut patet ex præcepto Karoli M. edito ſuprà pag. 499. & ex iſto Ludovici præcepto cap. 5. Vide Petrum Caſanovam in tractatu de Franco-allodio lib. 1. cap. 10.

Pag. 552. Datum Kal. Ian.] Extat in Chartulario Archiepiſcopi Narbonenſis præceptum Ludovici Pij eodem die datum in gratiam cujuſdam hominis nomine Ioannis, qui Aquiſgranum ad Imperatorem venerat pro confirmatione apriſionis ſuæ. Hinc verò colligi poteſt illum ab Hiſpanis in regno Francorum commorantibus miſſum ad Principem ut communem omnium cauſam ageret, ſuam privatam non omiſiſſe.

Pag 561. Epistola ad Arnonem] Ejus initium tantùm poſuimus, quia cetera ſimilia ſunt ei quæ ad Sicharium Burdegalenſem Archiepiſcopum miſſa eſt. Iſtius verò exemplar ad nos miſſum à clariſſimo Conringio eſt ex codice MS. membranaceo perantiquo bibliothecæ Iuliæ quæ eſt Helmæſtadij.

Conventum episcoporum] Vide Notas ad librum primum Capitularium cap. 81.

Pag 563. Hæc capitula] Quatuor horum capitulorum vetera exemplaria habuimus, unum è bibliotheca Thuana, alterum ex Bigotiana, tertium quod fuit ſancti Remigij Remenſis, quartum S. Vincentij Laudunenſis. Meminit autem horum capitulorum auctor vitæ Ludovici Pij apud Ducheſnium to. 2. pag. 298. Ad eadem reſpicit formula octava appendicis Marculfi.

Pag. 575. Charta divisionis] Eginhardus de hac imperij diviſione agens in annalibus, ait eam à Ludovico peractam in generali populi conventu apud Aquiſgranum habito, ibique Lotharium coronatum ac nominis atque imperij ſocium fuiſſe conſtitutum, ceteros Imperatoris filios Reges appellatos, unum Aquitaniæ, alterum Bajoariæ præfectum. Idem in epiſtola 34. ſcribit Ludovicum, cùm Lotharium in ſocietatem nominis & regni conſenſu totius populi ſui aſſumpſit, ſibi præcepiſſe ut Lotharij curam gereret, ac illum de moribus corrigendis & honeſtis atque utilibus ſectandis ſedulò commoneret. In annalibus Anianenſibus & in chronico Moyſſiacenſi iſta de regni diviſione leguntur, quæ ad inſtitutum noſtrum omnino pertinent. *Anno DCCCXVII. Ludovicus Imp. apud Aquis palatium celebravit Paſcha. Et in ipſa aſtate juſſit eſſe ibi conventum magnum populi de omni regno vel imperio ſuo apud Aquis ſedem regiam, id eſt, Epiſcopos, Abbates, Comites, & majores natu Francorum. Et manifeſtavit eis myſterium conſilij ſui, quod cogitaverat, ut conſtitueret unum de filiis ſuis Imperatorem. Habebat enim tres filios ex uxore Ermengarda Regina. Nomen uni Clotarius, nomen ſecundi Pipinus, & nomen tertij Ludovicus. Tunc omni populo placuit ut ipſe, ſe vivente, conſtitueret unum ex filiis ſuis Imperatorem, ſicut Karolus pater ejus fecerat ipſum. Tunc tribus diebus jejunatum eſt ab omni populo ac letania facta. Poſt hac jamdictus Imperator Clotarium, qui erat major natu, Imperatorem elegit, ac per coronam*

aurea tradidit ei imperium, populis acclamantibus & dicentibus: Vivat Imperator Clotarius. Facta eſt autem lætitia magna in populo die illo. Et ipſe Imperator benedixit Dominum, dicens: Benedictus es Domine Deus noſter, qui dediſti hodie ex ſemine meo conſedentem in ſolio meo, videntibus oculis meis. Hanc regni diviſionem poſtea Ludovicus anno DCCCXXI. in conventu apud Noviomagum habito Kalendis Maij recitari fecit, & à cunctis proceribus qui tunc affuere confirmari; ut legitur in annalibus Eginhardi & in vita Ludovici Pij. Et hæc quidem diù manſere, donec abalienatis à patre filiorum animis propter Iuditham & filium ejus Karolum, cui poſtea Calvo cognomen hæſit, Ludovicus nomen Lotharij omiſit in diplomatibus & edictis. Hinc mota Lotharij ira, ut patet ex epiſtola flebili Agobardi Archiepiſcopi Lugdunenſis ad Ludovicum eundem. Hinc illæ tragœdiæ in Pium excitatæ, quæ in veteri chronico S. Galli *dedecus Francorum* meritò dicuntur.

Nostra electione] In annalibus Anianenſibus, quos ſuprà deſcripſimus, legitur Clotarium à Ludovico patre Imperatorem fuiſſe electum, populis acclamantibus. Vide omnino Agobardi epiſtolam flebilem cap. 4.

Populi electione] Hic locus poſtulare videtur ut heic quorundam annalium & veterum librorum verba excutiamos, ex quibus colligi poſſe prima fronte videtur Regum noſtrorum ſucceſſionem in regno paterno ad populi ſuffragia pertinuiſſe antiquitus. Nam in chronico brevi auctoris incerti quod Andreas Ducheſnius edidit ex bibliotheca Alexandri Petavij ita diſertè ſcriptum eſt in tomo tertio ſcriptorum hiſtoriæ Francorum pag. 350. *Pippinus Rex moritur, & filius* (Leg. *filij ejus*) *Karolus & Karolomannus eliguntur in regno.* Quod Eginhardus aliis verbis expreſſit, eos ſcribens *conſenſu omnium Francorum* Reges creatos eſſe. Ac ſanè Flodoardus lib. 4. hiſtoriæ Remenſis cap. 5. refert Fulconem Archiepiſcopum Remenſem, cùm ad Arnulfum Regem Transrhenenſem ſcriberet de electione & coronatione Karoli III. quem vulgò ſimplicem vocamus, cauſamque redderet cur eum Franci Regem non feciſſent ſtatim poſt mortem Karoli Craſſi Imperatoris, dixiſſe eum tunc admodum corpore ſimul & ſcientia parvulum extitiſſe, nec regni gubernaculis idoneum fuiſſe, *& inſtante immaniſſima Normannorum perſecutione, periculoſum erat tunc eum eligere.* Idem paulò pòſt reſpondens eidem Arnulfo, qui querebatur quòd Franci ſine ipſius conſilio Karolum elegiſſent, *morem Francorum aſſerit ſecutos ſe fuiſſe, quorum mos ſemper fuerit ut Rege decedente alium de regia ſtirpe vel ſucceſſione ſine reſpectu vel interrogatione cujuſquam majoris aut potentioris Regis eligerent.* Præterea in ordine ad ordinandum Regem Francorum, qui ab Hugone Menardo editus eſt in calce libri ſacramentorum, *duo Epiſcopi alloquuntur populum in Eccleſia, inquirentes eorum voluntatem.* Et in oratione de conſecratione Regis ita habetur: *ſuper hunc famulum tuum, quem ſupplici devotione in regnum Francorum pariter eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica.* Denique in narratione de coronatione Philippi iſtius nominis primi legitur Regis Francorum electionem ad Archiepiſcopum Remenſem maximè pertinere, & Philippum à Gervaſio Remenſi Archiepiſcopo electum eſſe annuente patre ejus Henrico. Quam formulam uſque ad hæc ultima tempora conſervatam eſſe fidem faciunt acta coronationis Henrici IV. & Ludovici XIII. Hæc ſunt, opinor, quæ ad ſtabiliendum populi jus in electione Regum Francorum dici poſſunt. Sed contra hæc magna validàque argumenta leguntur in vetuſtis auctoribus & monumentis, quæ regnum filiis Regum jure ſucceſſionis deberi oſtendunt ita manifeſtè ut neceſſe omnino ſit electionem illam interpretari ſimpliciter de conſecratione, cùm is qui Rex antea erat, in ſolenni ac publico Epiſcoporum & procerum conventu declaratur paterni aut aviti regni heres atque ſucceſſor. Hanc interpretationem eſſe legitimam probatur ex ordine ad ordinandum Regem, in quo hæc Regi dicuntur emendata ex veteri codice MS. Eccleſiæ Remenſis: *Sta & retine amodo ſtatum quem huc uſque paterna ſucceſſione tenuiſti hereditario jure tibi delegatum.* Reges enim Francorum ex genere prodire docent omnes veteres. Agmen ducet Agathias, qui de Francis agens lib. 1. hæc ſcribit: *Filij patribus in regnum ſuccedunt.* Idem ioſtis loquens de Theodebaldo Theodeberti filio: *Theodebaldus itaque ejus filius in regno ſuccedit: qui quidem tametſi juvenis admodum atque adhuc ſub magiſtri cura inſtitutionéque eſſet, patria tamen lex eum ad regnum vocabat.* Idem ſcribit ſanctus Gregorius Papa Romanus, cujus hæc ſunt verba ex homilia decima in evangelia: *In Perſarum quoque Francorúmque terra Reges ex genere prodeunt.* quem locum laudant Karolus Calvus in proclamatione adversùs Vvenilonem & Fulco Remenſis Archiepiſcopus apud Flodoardum. Noverat iſta Karolus M. cùm diviſionem regni ſui inſtitueret inter filios ſuos. Nam licèt Eginhardus ſcribat actam illam fuiſſe in conventu quem Imperator habuit anno DCCCVI. cum primoribus & optimatibus Francorum, chartámque diviſionis imperij à Karolo editam jurejurando ab optimatibus Francorum confirmatam fuiſſe, ipſe tamen eam peregit abſque populi ſuffragiis, nulla conſenſus procerum mentione facta, eodem jure quo pater bona ſua liberis ſuis tanquam naturalibus heredibus relinquit. quod confirmatur ex his quæ Theganus ſcribit in capite ſexto de geſtis Ludovici Pij. Itaque Karolus Calvus regni partem accepit paterna donatione, ut ad Ludovicum Germaniæ Regem ſcribunt Epiſcopi provinciarum Remenſis & Rotomagenſis in titulo XXVII. Capitulorum Karoli Calvi cap. 7. Et titulo III. cap. 4. Epiſcopi apud Theodonis villam congregati alloquentes eundem Karolum, aiunt regnum illi hereditate relictum fuiſſe. Veriſſima igitur eſt adnotatio quæ extat hoc loco in actis coronationis Henrici IV. & Ludovici XIII. nimirum iſtum populi conſenſum accipiendum non eſſe de electione, ſed de ſubjectione, obedientia, & fide quam populus Regi pollicetur ſecundùm legem Dei.

Sub seniore fratre] nimirum ut unum regnum eſſet, non tria, ut explicat Agobardus in epiſtola flebili: *Ceteris filiis veſtris deſignaſtis*

Tom. I. *partes regni veſtri ; ſed ut unum regnum eſſet, non tria, prætuliſtis eum illis quem participem nominis veſtri feciſtis.* Sed iſta Pippinum & Ludovicum graviter tuliſſe narrat Theganus cap. 21. de geſtis Ludovici Pij : *Imperator denominavit filium ſuum Lotharium ut poſt obitum ſuum omnia regna quæ ei tradidit Deus per manus patris ſui ſuſciperet, atque haberet nomen & imperium patris. & ob hoc ceteri filij indignati ſunt.*

Pag. 575. c. 1. MARCHAM TOLOSANAM] id eſt, pagum Toloſanum, qui complectebatur quicquid inter Garumnam & Aracem interjectum eſt uſque ad Carcaſſonem, quam in finibus Aquitanorum collocat vetus opuſculum de Aquitania editum à clariſſimo viro Philippo Labbeo in tomo ſecundo Novæ Bibliothecæ manuſcriptorum librorum pag. 731. Exin Septimania vel Gotia dicebatur uſque ad Pyrenæos montes. Itaque non ſolùm pagus Ruſcinonenſis erat in Septimania, ut patet ex notitia de monaſteriis regni Francorum & ex aliquot ejuſdem ævi monumentis, ſed etiam Ceritania & civitas Vrgellenſis, uti dictum eſt in Notis ad Concilia Galliæ Narbonenſis pag. 7. & ad Agobardum pag. 92. Quicquid verò ad regnum Francorum pertinebat ultra Pyrenæos, Marca Hiſpanica dicebatur, cujus limes extremus conſtitutus erat ad Rubricatum fluvium.

Pag. 578. c. 15. MISERICORDITER AGAT.] Vide tit. 14. legis Bajuvariot. cap. 8. §. 2.

Pag. 579. CAPITVLARE AQVISGRAN.] Conlatum eſt cum quinque antiquis codicibus manuſcriptis, uno monaſterij Sangallenſis, altero Petri Pithœi, tertio Philiberti de la Mare Senatoris Divionenſis, quarto Collegij Pariſienſis Societatis Ieſu, quinto bibliothecæ Iuliæ Helmæſtadienſis. In eo præterea emendando uſi ſumus editione nova chronici Caſinenſis, cui Capitulare iſtud adjectum eſt ex veteri codice ejuſdem monaſterij. Adhibuimus etiam auctoritatem editionis quæ extat in hiſtoria eccleſiaſtica Centuriatorum Magdeburgenſium. Ceterùm iſtius Capitularis diſerta mentio extat in vita ſancti Benedicti Abbatis Aniane nſis, in qua hæc leguntur : *Multa denique monaſteria erant quæ quondam regulariter fuerant inſtituta, ſed paulatim tepeſcente rigore, regularis penè deperierat ordo. Vt autem ſicut una omnium erat profeſſio, fieret quoque omnium monaſteriorum ſalubris una conſuetudo, jubente Imperatore aggregatis cœnobiorum patribus unà cum quampluribus monachis per plures reſedit dies. Omnibus ergo ſimul poſitis regulam ab integro diſcutiens, cunctis obſcura dilucidans, dubia patefecit, priſcos errores abſtulit, utiles conſuetudines affectúſque confirmavit. Iudicia igitur regulæ cunctáque dubia ad proficuum deducta effectum, quas minùs regula pandit conſuetudines aſſentientibus cunctis protulit, de quibus etiam Capitulare inſtitutum Imperatori confirmandum præbuit, ut omnibus in regno ſuo poſitis monaſteriis obſervare præciperet. cui protinus Imperator aſſenſum præbuit.* Hæc verò octuaginta capitula numerari conſueviſſe inter capitula Ludovici Pij probat vetus catalogus bibliothecæ Sangallenſis, ſcriptus ſub imperio Ludovici Pij. In eo enim iſta leguntur : *Capitula Hludouvici Imperatoris de regula ſancti Benedicti.*

DCCCXVII.] Codex Helmæſtadienſis habet: *DCCCXVI. imperij verò glorioſiſſimi Principis Hludovici tertio anno, x. Kal. Septembris.* Sed iſta lectio falſa eſt. Nam præterquam quòd repugnantes ſibi habet reliquos veteres libros, præceptum Ludovici Pij pro monaſterio Solemniacenſi datum reperitur IX. Kal. Auguſti. Tom. I.

ABBATES COMPLVRES] Hæc eſt vera lectio. Fatendum tamen eſt in antiquis exemplaribus Divionenſi, Pithœano, Pariſienſi, Sangallenſi, & Caſinenſi legi *cum quampluribus unà ſuis reſediſſent*, in Helmæſtadienſi verò *cum quampluribus unà cum ſuis reſediſſent &c.*

ABBATES COMPLVRES] Horum unus & præcipuus fuit Benedictus Anianenſis, ut paulò antè vidimus. Cum eo verò huic conventui interfuit etiam Ioſue Abbas monaſterij ſancti Vincentij prope Vulturnum in provincia Capuana, ut legitur in Chronico ejuſdem monaſterij apud Andream Ducheſnium. Item Apollinarius Abbas Flaviniacenſis, ut ſcribit ejus ſucceſſor Hugo in Chronico Virdunenſi ; & Agiulfus Abbas Solemniacenſis, ut patet ex præcepto Ludovici Pij pro monaſterio Solemniacenſi. Ei interfuiſſe etiam Andonem Abbatem Stabulenſem tradit Gabriel Bucelinus in Germania ſacra.

SINGVLA VERBA] Codex Caſin. *ſingulas ſententias.* Ibid. c. 1.

CETERIS OFFICINIS] In antiquis exem- Pag. 580. c. 4. plaribus Sangallenſi, Divionenſi, Helmæſtadienſi, Caſinenſi legitur *ceteris artium officinis*. Quo etiam modo ediderunt Centuriatores Magdeburgenſes. Vide libellum ſupplicem monachorum Fuldenſium oblatum Karolo M. cap. 16.

ET VESTIMENTA] Hæc & quæ ſequuntur deſunt in editione Centuriatorum.

NON RADANTVR] nimirum in ſignum lu- Ibid. c. 6. ctus & pœnitentiæ. Sequentibus ſeculis barba diſtinxit monachos literatos ab illiteratis, quos nos hodie fratres converſos vocamus; ut patet ex querimonia monachorum Lauriſhamenſium adversùs Hirſaugienſes & ex capite decimo vitæ beati Bertholdi Abbatis Garſtenſis. Apud Franciſcanos adeo raræ olim erant barbæ ut qui ex eis barbatus eſſet, hinc diſtingueretur à ceteris. Teſtis Marinus Sanotus Torſellus in præfatione ad ſecreta fidelium crucis : *Iacobus de Cammerino ordinis Minorum, qui portat barbam.*

ET IN OCT. PASCHÆ] Hæc non haben- Pag. 581. c. 6. tur in codice Helmæſtadienſi.

BALNEARVM VSVS] De balneis mona- Ibid. c. 7. chorum iſta paulò pòſt leguntur in eodem codice Helmæſtadienſi, quæ in aliis non extant. *Vt balneis generaliter tantùm in nativitate & in Paſcha Domini, verumtamen ſeparatim, utantur.* Vide Hugonis Menardi Notas ad Concordiam regularum pag. 657. 831.

VT NVLLVS EPISCOPOR.] Vide Notas Ibid. c. 9. ejuſdem Menardi pag. 720.

Caput iſtud ſic legitur in codice Caſinenſi. *Vt* Ibid. c. 13. *cum Abbate vel à quocunque Priore ſuo increpatus quis eorum fuerit, mox ſine mora proſternens illius pedibus, Mea culpa primùm dicat ita ut indutus eſt. Et tunc jubente Priore ſurgat, & unde interrogatus fuerit rationem humiliter reddat.* Vide Capitula monachorum Sangallenſium

Tom. I. cap. 13. & Notas ejuſdem Menardi pag. 1089.

Ibid. c. 14. FRATRVM OBT. N. PLAC.] Codex Pithœanus, *aliis non vapulent monachi.* Reliqui & editio Centuriatorum habet uti nos edidimus, niſi quòd in editione illa additur: *ſed verecundia ſit ſemper cooperta.*

Ibid. c. 15. VT SOLI SINE] Centuriatores: *Vt ſoli videlicet & ſine &c.* Codex Helmæſtad. *Vt ſoli videlicet ſine.* Caſinenſis: *Vt ſolus ſine altero monacho in via non dirigatur.* Vide Notas ejuſdem Menardi pag. 667.

Ibid. c. 16. COMPATRES COMMATRES] Præter ea quæ de hoc argumento obſervata ſunt à Fileſaco libro 1. Selectorum cap. 3. reperio iſtud interdictum fuiſſe in capite quinto canonum ſancti Leodegarij Epiſcopi Auguſtodunenſis, in Concilio Londinenſi anni MCII. cap. 19. ſub Anſelmo Archiepiſcopo, in Concilio quod apud Albiam celebratum dicitur anno MCCLIV. præſide Zœno ſedis apoſtolicæ Legato, & in ſynodo quam Ioannettinus Doria Cardinalis & Archiepiſcopus Panormitanus habuit anno MDCXV. in Eccleſia Panormitana.

NEQVE OSCVL. FEMINAS.] Centuriatores: *& nullam unquam quamlibet mulierem oſculentur.* Codex Helmæſtad. *& nullam quamlibet mulierem oſculentur.* Caſinenſis: *neque feminas oſculent.*

Pag. 582. c. 17. FRVGES COLLIGENDO] Regula ſancti Benedicti cap. 48. *Si autem neceſſitas loci aut paupertas exegerit ut ad fruges colligendas per ſe occupentur, non contriſtentur.*

Ibid. c. 19. LIBRIS DE BIBLIOTHECA] Regula S. Benedicti ibidem: *In diebus quadrageſimæ accipiant omnes ſingulos codices de bibliotheca.* In epiſtola Theodomari Abbatis Caſinenſis ad Karolum M. permittitur monachis habere manutergia ad involvendos codices quos ad legendum ſuſcipiunt.

Ibid. c. 21. CVCVLLÆ] Ita omnia vetera exemplaria, ſi Caſinenſe excipias, in quo legitur *ſcapularis* pro *cuculla.* In regula ſancti Benedicti cap. 55. ſcapulare diſtingui videtur à cuculla. Et in epiſtola Theodomari, in qua explicatur quid tum per cucullam intelligerent Itali, quid Galli, primùm cucullæ deſcriptio inſtituitur, dein ſcapularis. Scapulare tamen ſub generali cucullæ vocabulo comprehendi conſueviſſe auctor eſt Sigebertus Abbas Gemblacenſis in libro de unitate Eccleſiæ pag. 120. editionis Baſileenſis anni 1566. *Propter opera tantùm conſtituit ſanctus Benedictus alteram cucullam, quæ dicitur ſcapulare, eò quòd hujuſmodi veſtis apta ſit caput tantùm & ſcapulas tegere.*

Ibid. c. 22. PEDVLES] id eſt, pedum operimenta, ut pluribus eruditè oſtendit idem Menardus pag. 889. quem conſule. In capitulis Theodori Archiepiſcopi Cantuarienſis, quæ edita ſunt in tomo nono Spicilegij Dacheriani, legitur cap. 3. Epiſcopum Abbati quem ordinat debere dare *baculum & pedules.* Vide Cujacium lib. 5. Obſervat cap. 11.

PEDVLES QVATVOR PARIA] Statuta antiqua monaſterij Corbeienſis cap. 3. *Calcearios quatuor cum ſolis novis.* Vbi clariſſimus editor conjicit legendum fortean eſſe *ſoleis,* ut illud pedum tegumentum intelligatur quod Galli vocant *pantouſle.* Præceptum Ludovici Pij de ſtipendiis quæ annuatim in cibo & potu dari debent monachis ſancti Dionyſij: *ad cordoveſos & in ſolas eorum componendas.* In Memoratorio Anſegiſi Abbatis Fontanellenſis ſcriptum eſt in tomo tertio Spicilegij Dacheriani pag. 245. *Coria boum ad ſoleas v. compoſita.* pro quo haud dubiè legendum eſt *ſolas.* Solas etiamnum Vvaſcones & Occitani vocant eam calcei partem quæ ſub pedibus eſt. Tom. I.

FEMORALIA] Epiſtola Theodomari ad Karolum: *Habent autem fratres noſtri & duplicia femoralia. Multi tamen ex eis Deo juvante in tantum ſe continent ut neque femoralia habeant neque plus quàm duplicia indumenta.*

VVANTOS] Codex Helmæſtad. *manicas quas vulgo vvantos appellamus.* Rectè. Nam manicæ ſunt chirothecæ, ut obſervat Hugo Menardus in Notis ad librum ſacramentorum pag. 361. extrema. Memoratorium Anſegiſi Abbatis Fontanellenſis in tomo tertio Spicilegij Dacheriani pag. 246. *ad ubantos lib.* i. ubi legendum eſt *vvantos.*

SAPONEM ET VNCTVRAM] In editione Centuriatorum iſta disjuncta ſunt, hoc modo: *Vt data à Priore ſaponis & unctura menſura, & reliqua quæ ibi ſunt neceſſaria ad ſuos* (fortè *uſos,* id eſt, *uſus*) *habeant lectum propter cauſam infirmitatis.*

PINGVEDINEM AD ESVM] Vide Menardi Notas ad Concordiam regularum pag. 709.

REGVLA IVBET] id eſt, regula S. Benedicti cap. 55. ubi præterea prohibetur ne monachus aliquid peculiare ſive proprium habeat: *Et ſi cui inventum fuerit quod ab Abbate non accepit, graviſſimæ diſciplinæ ſubjaceat.* Viſio Vvettini monachi Augienſis tempore Ludovici Pij: *Ibi ſe etiam quoddam opus in modum caſtelli ligno & lapide valde inordinatè conjectum & fuligine deforme vidiſſe fatebatur, fumo ex eo in altum vaporante. Cui interroganti quid eſſet, reſponſum eſt ab angelo habitationem fuiſſe quorundam monachorum de diverſis locis & regionibus congregatorum ad purgationem ſuam. Qui de eodem numero unum ſpecialiter nominavit, quem dixit ibidem in arca plumbea incluſum præſtolare debere diem magni judicij propter opus peculiare.* Hinc lepra proprietatis in Chronico Auguſtano Sigiſmundi monachi lib. 2. cap. 4. apud Piſtorium. De monachis proprietariis abundè dictum eſt in Notis ad Concilia Galliæ Narbonenſis pag. 28.

ET DEM. P. M. P. E. PORRIGAT.] Centuriatores: *in refectorio manu propria poculum eis porrigat.* Codices Sangallenſis, Pithœanus, Pariſienſis, Caſinenſis habent ſimpliciter, *& poculum porrigat.* Pag. 583. c. 23.

DE MANDATO] Codex Pithœanus: *De mandato pauperum poſt cœnam faciendo.* Ibid. c. 24.

VT MANDATVM] Retinuimus lectionem Sirmondi & Centuriatorum, quam confirmat caput tertium fratrum ad Auvam directorum, quæ infrà ſuo loco dabuntur, ubi ſic legitur: *Qui etiam pedes peregrinorum in unaquaque feria lavant.* Libellus ſupplex monachorum Fuldenſium oblatus Karolo M. cap. 13. *Quòd peregrinorum ſuſceptio & lavatio in eis pedum non negligatur, ſed ſecundùm regulam & ſecundùm priorum noſtrorum*

Tom. I. *conſuetudinem, quandocunque venerint, miſericorditer ſuſcipiantur, & ab omnibus fratribus lavatio pedum eis exhibeatur.* Præceptum Karoli Calvi quo confirmat fundationem hoſpitalis factam ab Hildrado, editum ab Hemeræo in Augusta Viromanduorum: *uſque ad duodecim pauperes ſuſcipiantur: ad quos, quia infra clauſtra erit, & locus congruus habebitur, fratres ad officium lavandorum pedum religioſè per ſingulos dies ſuccedant.* Vetera porrò iſtius Capitularis exemplaria habent tantùm: *Ut mandatum poſt cœnam fiat.* Auctor vitæ Alcuini: *Quando mecum quoque ad mandatum pergebas, & te vinum bibere jubebam, arte callidiſſima dicebas: Bibi, Domine Pater, meo cum avunculo ſufficienter.*

Ibid. c. 27. Non reficiant.] Codex Caſin. *non reficiat neque bibat.*

Ipse tamen] Hæc & quæ ſequuntur uſque ad *Si vero* deſunt in codice Pariſienſi. Deſunt etiam in Sangallenſi, qui pro his quæ iſthic leguntur in aliis exemplaribus, ita habet: *Et ipſe cum Epiſcopis, Abbatibus, Canonicis, nobilibus, unde ipſi reficiuntur ſumat.*

Ibid. c. 29. Quod regula iubet] Regula S. Benedicti cap. 38. *Frater autem hebdomadarius accipiat mixtum priuſquàm incipiat legere, propter communionem ſanctam, & ne fortè grave ſit ei jejunium ſuſtinere. Poſtea autem cum coquina hebdomadariis & ſervitoribus reficiat.* Vide caput quintum fratrum ad Auvam directorum.

Ibid. c. 31. Ut præpositus] Præpoſiti monaſteriorum, ſecundi poſt Abbates, ut pluribus probat ſæpe laudatus Hugo Menardus in Notis ad Concordiam regularum pag. 169. 197. 414. Eam ob cauſam epiſtola Hincmari Remenſis Archiepiſcopi ad monachos Corbeienſes inſcripta eſt *Fulcranno Præpoſito & fratribus monaſterij Corbeienſis*, & alia ad monachos Centulenſes *Magenardo Præpoſito & fratribus in monaſterio ſancti Richarij degentibus*. apud Flodoardum lib. 3. cap. 25. hiſtoriæ Remenſis. In Concilio Moguntiaco cap. XI. præcipitur *ut monaſterium, ubi fieri poſſit, per Decanos ordinetur; quia illi Præpoſiti ſæpe in elationem incidunt & in laqueum diaboli.* Reſpexerunt autem conditores iſtius canonis ad caput 21. & 65. regulæ S. Benedicti. Vide Capitula monachorum Sangallenſium cap. 30.

Pag. 584. c. 33. Ut de senioribus] Vide eadem capitula cap. 14.

Ibid. c. 34. Ut novitio] Vide Notas ejuſdem Menardi pag. 936. 944. 977. Vide etiam Concilium Cloveshoviæ cap. 24.

Hosp. prob. causa] Hæc non habentur in codice Pariſienſi. Retinenda tamen eſſe patet ex capite 58. regulæ S. Benedicti.

Parentib. s. commendet] Codex Caſinenſis: *parentibus ſuis aut amicis commendet.* Centuriatores: *parentibus ſuis aut monaſterio committat.* In regula S. Benedicti cap. 58. legitur: *Res ſi quas habet, aut eroget priùs pauperibus, aut facta ſolenniter donatione conferat monaſterio.*

Promittat] Poſt iſta ſequitur in editione Centuriatorum, *id eſt, ſecundùm regulam ſancti Benedicti profeſſionem in Eccleſia faciat.*

Ibid. c. 35. Coopertum caput] Centuriatores: *cuculla veletur capite.* Vide Notas ejuſdem Menardi pag. 943.

Tom. I. Ibid. c. 36. Ut puerum pater] Olim, uti diximus ad Salvianum, ea erat parentum auctoritas ut liceret illis liberos ſuos etiam in pueritia vovere Deo, ſic ut iſtis fas non eſſet abjicere inſtitutum quod patrum imperio ſuſceperant. Immo non ſolùm natos vovebant, ſed etiam eos qui nondum nati, in matris utero poſiti erant. quod duobus illuſtribus exemplis oſtendimus. Non ſolùm autem eos qui jam concepti erant, ſed etiam naſcituros in univerſum; ut patet ex teſtamento Ludovici VIII. Francorum Regis apud Andream Ducheſnium to. V. pag. 325. *Item volumus & præcipimus quòd quintus filius noſter ſit Clericus & omnes alij qui poſt eum naſcentur.* Porrò Menardus in Notis ad Concordiam regularum pag. 985. & ſeqq. & Carolus le Cointe in annalibus eccleſiaſticis Francorum ad annum 544. §. 74. multis teſtimoniis confirmant pueris quos parentes Deo obtulerant in monaſteriis non licuiſſe diſcedere quacunque de cauſa, ſi res legitimo ordine & ſecundùm regulam peracta fuiſſet. Formulam qualiter parentes filios ſuos offerant in monaſteriis vide in nova collectione formularum cap. 31. & quæ illic à nobis adnotantur.

Tempore oblationis] Codex Caſin. *oblationis ſecundùm regulam offerant.*

Ad altare] Hæc deſunt in aliquot exemplaribus.

Ibid. c. 39. Et in] Lege: *Ut in &c.*

Ibid. c. 40. Ut domus semota] Codex Helmæſtad. *Ut carcer his qui fugere &c.* Habuerunt ſemper monaſteria carceres in quibus monachi facinoroſi includerentur ad agendam ſeveriorem pœnitentiam. Extant plurima hujuſce rei teſtimonia, in primis veró in ſtatutis quæ Conradus Archiepiſcopus Colonienſis edidit anno MCCLX. de vita & converſatione monachorum. *Statuimus etiam*, inquit, *quòd quodlibet monaſterium ſuum carcerem habeat, in quo delinquentes regulariter puniantur.* Verùm hic carcer adeo durus poſtea evaſit ut miſerationem permoverit Stephani Archiepiſcopi Toloſani, de quo hæc leguntur in hiſtoria chronologica MS. Parlamentorum patriæ Occitanæ ſcripta ante ducentos annos à Guillelmo Bardino Conſiliario Clerico in Parlamento Toloſano.

Anno Domini MCCCL. & die XXVII. Ianuarij cùm Rex Ioannes commoraretur apud Villamnovam juxta Avenionem, fluvio Rhodano intermedio, & ibi certamen lancearum ſive haſtarum, quod nos torneamentum vocamus, celebraſſet tota curia Papali adſtante, totum ſe commiſit negotiis patriæ Occitanæ, & nulli audientiam denegavit. Inter hos Vicarius generalis Stephani Archiepiſcopi Toloſani ex mandato dicti Archiepiſcopi conqueſtus eſt de horribili rigore quem monachi exercebant adversùs monachos graviter peccantes, eos conjiciendo in carcerem perpetuum, tenebroſum, & obſcurum,

Tom. I. curum, quem *Vade in pace* vocitant, qui nihil aliud habebant pro victu quàm panem & aquam, omni conſortio ſodalium illis adempto, ita ut qui huic pœnæ addicti ſunt, ſemper pereant deſperati. Super hujuſmodi querimonia Rex per ſuam ordinationem ſtatuit quòd deinceps Abbates, Priores, ſuperiores, & omnes gubernatores monaſteriorum & conventuum bis in menſe viſitarent & conſolarentur fratres qui in tali preſſura detinerentur, & quòd illis liceret petere conſortium unius monachi de ſodalitio bis in menſe habendum. Qua de re litteras patentes expedire fecit, quarum executionem demandavit & commiſit Olivario de Saia Seneſcallo Toloſano & aliis futuris Seneſcallis patriæ Occitanæ. Pro revocatione hujuſmodi ordinationis fratres Minores & fratres Prædicatores mira fecerunt, auctotitatem Papæ reclamaverunt; ſed Rex in ſua voluntate perſeveravit, & voluit quòd obedirent, aut regno ſuo abirent. Qua de cauſa, etiamſi inviti & repugnantes, voluntatem Regis executi ſunt. Barbarum enim eſt incarceratos & ſic afflictos omni ſolatio & conſortio amicorum privare.

Pag. 585. c. 41. Veniam petat] Codex Caſinenſis addit: *& annuente Priore ſurgat. Servetur tamen ſilentio. Et cùm egreſſi fuerint, expleta oratione, veniam petat, & ſecundùm modum culpa judicio ſubjaceat.* Vide regulam S. Benedicti cap. 71.

Ibid. c. 43. Loqui] In editione Centuriatorum poſtea ſequitur: *id eſt, Crede mihi frater, aut vivit Dominus, ſeu Novit Dominus.*

Ibid. c. 45. Ut schola] Vide Notas ejuſdem Menardi ad Concotdiam regularum pag. 682.

Ibid. c. 46. Martini] Codex Caſinenſis addit, *& in ſancti Benedicti.* quæ lectio confirmatur ex epiſtola Theodomari ad Karolum.

Plenar. off. agatur] Hæc non habentur in codice Caſinenſi, neque eorum mentionem hoc loco facit epiſtola Theodomari.

Et bis reficiatur] Epiſtola Theodomari: *etiam bis ad prandium miſcere facimus.*

Ibid. c. 48. Dicatur] In editione Centuriatorum poſtea ſequitur: *& deinde aqua benedicta, antequam intrent in dormitorium, ſuper capita illorum à Priore inſpergatur.*

Pag 586. c. 50. Eleemosynariis] id eſt, *pro omnibus eleemoſynas nobis tribuentibus,* ut legitur in libello ſupplici qoem monachi Fuldenſes obtulerunt Karolo Magno. Præſtat autem integrum locum referre, quòd is valde illuſtret hoc caput Aquiſgranenſe. Sic ergo ſcribunt monachi Fuldenſes: *In ſecunda quoque feria uniuſcujuſque ſeptimanæ orationem pro omnibus eleemoſynas nobis tribuentibus, id eſt, eundem pſalmum L. quem tota congregatio juxta corpus B. Martyris ſimul proſtrata cantavit, cum oratione dominica & verſibus. Pro defunctis ergo fratribus noſtris commemorationem illam quam quotidie bis habuimus, id eſt, poſt matutinam celebrationem & veſpertinam, quæ eſt antiphona videlicet Requiem æternam, & prima pars pſalmi Te decet hymnus Deus, verſus & collecta.* Tom. I.

Dies jejunii] In editione Centuriatorum hæc adduntur: *quatuor temporum, jejunetur, ut in vigilia ſancta Maria, annunciatione, aſſumptione, nativitate. Jejunatur ſimiliter in natali omnium Apoſtolorum, ſeu ſancti Ioannis Babtiſta de martyrio, ſeu in natali cujuſlibet ſancti in cujus honorem dedicatus eſt locus ubi militant monachi.* Ibid. c. 51.

In refectorium] Vide Notas ad Concordiam regularum pag. 307. Ibid. c. 52.

Nonni vocentur] *hoc eſt, paterna reverentia,* ut legitur in editione Centuriatorum. Vide Notas ad eandem Concordiam pag. 1021. Ibid. c. 54.

Ut senior decanus] Vide capitula monachorum Sangallenſium cap. 30. Ibid. c. 55.

Ut præpositus] Centuriatorum editio hæc eſt: *Ut Præpoſitus, Decani, Cellarius, Portarius, de eorum miniſterio niſi cauſa utilitatis &c.* Codex Sangallenſis: *Ut Præpoſitus, Decani, Cellararius, Portarius, ſi utiles in miniſteriis illorum fuerint, quantum Abbati & congregationi placuerit, ibi ſtent.* Caſinenſis: *Ut Senior, Decanus, Cellararius, Portararius de eorum miniſterio nonniſi cauſa infirmitatis manducet.* Sed hæc duo poſtrema vocabula noo ſunt hujus loci. In Chartulario Tutelenſi fol. 37. 219. ioter præcipuos monachos illius monaſterij numeratur Otgerius Portarius anno duodecimo regoi Ludovici Tranſmatini. Ibid. c. 56.

Cellararius] Aliqui codices habent *Cellarius*, Pariſienſis *Cellerarius.* Vide Notas ad paginam 241.

Ut Abbates] In exemplaribus antiquis Caſinenſi & Sangallenſi & in editione Centuriatorum legitur: *Ut Canonici Abbates.* De Abbatibus Canonicis vide Concilium Pariſienſe VI. lib. 3. cap. 18. & Concilium Aquiſgranenſe II. capitulo 2. §. 2. num. 1. Ibid. c. 59.

Generalem synodum] Centuriatores, *generale placitum.* Vetus regula, ut apparet ex iis quæ ſuprà pag. 1044. dicta ſunt ad capitula ſynodi Francofordienſis, ad quam Benedictus Abbas Anianenſis & Anianus Abbas Caunenſis ſuos monachos duxerunt.

Superv. monachis] Ceoturiatores ſimpliciter, *hoſpitibus.* Pag. 587. c. 63.

Ut de furto] Heic furti incerti à monachis patrati probatio fieri jubetur per excommunicationem à corpore & ſanguine Domini, contra morem illius ſeculi. Teſtis eſt canon XV. Concilij Vvormatienſis, in quo ſic legitur: *Sæpe contingit ut in monaſteriis furta perpetrentur, & qui hæc committant ignorentur. Idcirco ſtatuimus ut quando ipſi fratres de talibus ſe expurgare debeant, Miſſa ab Abbate celebretur, vel ab aliquo cui ipſe Abbas præceperit, præſentibus fratribus, & ſic in ultima Miſſa celebratione pro expurgatione ſua corpus & ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti percipiant, quatenus ita inde innocentes ſe eſſe oſtendant.* Hunc locum, alioqui Ibid. c. 64.

Tom. I. non admodum difficilem aut obſcurum, ſic interpretatus eſt Ioachimus Vadianus in libro ſexto de euchariſtia pag. 218. *Porrò ut in Carolino illo ſeculo palam eſt in parvulis communicandis erratum, ita ne id quidem admodum probi aut pij moris fuit quòd eodem tempore Epiſcopi & monachi euchariſtiam ad innocentiæ conteſtationem & purgationem objecti criminis ſumere eſſent ſoliti, ut cùm furtum in monaſterio eſſet commiſſum, monachi omnes in Miſſa celebratione corpore & ſanguine Domini participabant, quò ſe criminis ſuſpicione liberarent. Id perſuaſione fiebat religionis, quæ ſceleris conſcium pœnæ metu longè ab eſu illo ſacroſancto arcere credebatur.* Vide Reginonem lib. 2. cap. 276. & quæ illic à nobis adnotata ſunt.

Ibid. c. 67. Stando] Codex Caſinenſis, *ſtans humiliatus.*

Ibid. c. 68. Evlogiæ] Variè accipitur hoc vocabulum, ut pluribus explicat Gretſerus in libro ſecundo de benedictionibus cap. 24. & ſequentibus. Vide etiam Notas ad Concordiam regularum pag. 875. Iſtud *communicatio fracti panis* dicitur in libello ſupplici monachorum Fuldenſium ad Karolum M. cap. 4.

Ibid. c. 70. Tradatvr] Codex Pithœi, *quæ lecta fuerit exponatur.*

Ibid. c. 71. Caput iſtud ſic habet in editione Centuriatorum: *Vt quando fratres jejunant, poſt ſextam dormiant, hoc eſt, æſtivo tempore. Poſt hæc celebrent Miſſam.*

Ibid. c. 74. Pater noster] In editione Centuriatorum additur, *& alias orationes genua flectentes, quando tempus opportunius eſt, dicant.*

Pag. 588. c. 76. Nihil tribvat] Codex Caſin. *minimè ſit licentia dandi.* Regula cujuſdam in Concordia regularum pag. 718. *Illud præcipuè decernimus, ut nullus alteri dare ex menſura ſua vel accipere ab altero præſumat præter Abbatem vel Præpoſitum, cui ab Abbate commiſſum eſt.*

Ibid. c. 78. Qvatvor diebvs] Hæc eſt lectio codicum Pithœani & Pariſienſis. Caſinenſis habet *tribus diebus*, Sangallenſis *ſex tantùm*, Centuriatores & editio Capitularium anni MDCIII. *octo diebus.* Iuvat hanc lectionem epiſtola Theodomari, in qua ſic legitur: *Volatilia nunquam niſi in die natalis Domini, ſi eſt unde, uſque ad dies octo comedimus. Similiter etiam paſchalibus diebus.* Vide Menardi Notas ad Concordiam regularum pag. 709.

Per debitvm] Idem Theodomarus: *Sed de eſu volatilium tam cautè prudentiſſimus pater noſter in ſua regula poſuit ut ſi velint comedere monachi, cùm opportunum eſt, non ſubjaceant culpæ. Sin autem eis à ſuo tale edulium non præbetur Abbate, ut quaſi ex debito hoc non poſſint requirere. Multi tamen fratrum noſtrorum neque volatilia comedunt &c.*

Ibid. c. 80. In doctrina] Caput iſtud deeſt in aliquot codicibus, & ſumptum eſt ad verbum ex regula S. Benedicti; niſi quòd quædam clauſulæ iſthic omittuntur quæ habentur in regula.

In omnibvs] Hæc ſumpta ſunt ex capite tertio ejuſdem regulæ. Vide Menardi Notas ad Concordiam regularum pag. 191.

Si qvis freqventer] Iſta ſumpta ſunt ex cap. 28. ejuſdem regulæ.

Similiter et qvi] Ex cap. 67. ejuſdem regulæ. Tom. I.

Peccantes avtem] Ex capite 70. regulæ.

Præter ſuperiora octuaginta capitula, alia quinque aliis permixta extant in editione Centuriatorum, quæ nos heic addenda eſſe cenſuimus.

I. Vt baculi à monachis pro neceſſitate aut infirmitate ferantur.

II. Vt in jejunio quatuor temporum nullus cibus ſumatur alius niſi ille ſicut in quadrageſima conſtitutum eſt à ſanctis patribus. Similiter in capite jejunij.

III. Vt quando jejunant monachi, officium mortuorum celebretur priuſquam lectio ante completorium legatur. Deinde eant in refectorium, bibant, & poſt hæc legant collectionem.

IV. Vt in hebdomada Paſchæ in clauſtro non loquantur, ſed lectio divina ab omnibus teneatur. Similiter in hebdomada Pentecoſtes, & in omnibus diebus dominicis, ſeu in natali Domini, & in omnibus ſanctorum feſtis præcipuis.

V. Vt in domo infirmorum non manducent ſine licentia Prioris, neque bibant.

Primum caput iſtorum quinque valde illuſtratur ex capite quinto libelli ſupplicis quem monachi Fuldenſes obtulerunt Karolo M. in quo petunt ut ſenibus & infirmis baculum pro ſuſtentatione ferre liceat.

Dona et militiam] Auctor annalium Anianenſium: *Erant etiam quædam monaſteria ex eis munera militiámque exercentes. Quapropter ad tantam devenerunt paupertatem ut alimenta veſtimentáque deeſſent monachis. Quæ conſiderans, ſuggerente præfato viro* Benedicto Abbate Anianenſi, *piiſſimus Rex poſſe ſervire præcepit, ita ut nil Deo famulantibus deeſſet, ac per hoc alacres pro eo ejúſque prole totiúſque regni ſtatu piiſſimum precarentur Deum.* Hinc ergo emendanda eſt vita ejuſdem Benedicti, quæ edita eſt in fronte Concordiæ regularum. Pag. 589.

Solas orationes] Præter monaſteria heic enumerata, quæ Regi ſolas orationes debebant, alia quædam iſtius generis fuere in Aquitania, Tutelenſe nimirum & Sarlatenſe, ut diximus in Notis ad Lupum Ferrarienſem pag. 384. Regulæ monaſterium ad Garumnam nihil Regi debebat; ut patet ex charta Bernardi Comitis, cujus partem Marca edidit in libro tertio hiſtoriæ Bearn. cap. 6. quam verò nos integram reperimus inter ſchedas Arnaldi Oihenarti ex chartulario Regulatenſi deſcriptam. Hanc Ludovici conſtitutionem ſecuta vel imitata eſſe videtur poſterorum pietas in Italia & in Anglia. In chartulario quippe Caſaurienſi reperio fundatores monaſterij ſancti Mauri de Amiterno nullum alium cenſum ſibi retinuiſſe in poſſeſſionibus eidem monaſterio datis *niſi tantùm orationem pro nobis & parentibus noſtris.* Monaſticon Anglicanum à Gulielmo Dugdalo viro diligentiſſimo editum exhibet in pa-

Tom. I. gina 208. narrationem de quodam Diacono occiſo intra Eccleſiam à domeſticis cujuſdam Principis nomine Nogui: qui pœnitudine poſtea ductus, Eccleſiæque ſatisfaciens, quoſdam agros Eccleſiæ Lindavienſi dedit, edixítque ut terra ſic data eſſet *libera ab omni laicali ſervitio, niſi tantùm oratione cotidiana in perpetuo.*

S. Benedicti] Floriacenſis, ut opinor, ad Ligerim in diœceſi Aurelianenſi.

Ferrarias] *quod antiquitus Bethleem vocabatur*, ut ait auctor vitæ Ludovici Pij. Situm eſt in diœceſi Senonenſi. Vide Notas ad Lupum Ferrarienſem pag. 341.

Nigelli] Puto heic agi de monaſterio Nealphæ veteris in diœceſi Carnotenſi.

S. Crucis] vulgò ſancti Leufredi in diœceſi Ebroicenſi. *La Croix ſaint Leufroy.*

Corbeia] in diœceſi Ambianenſi. Celeberrimum monaſterium, in quo olim valde floruerunt ſtudia literarum. Hinc tot boni & antiqui codices manuſcripti, quorum ope multa correcta & emendata ſunt in antiquis auctoribus, multa in publicum emiſſa quæ hactenus latuerant.

S. Mariæ Svessionis] cujus hiſtoriam cum appendice actorum veterum nobis nuper dedit vir clariſſimus Michaël Germanus monachus Benedictinus. In veteri membrana monaſterij Canigonenſis reperio nomina quarundam Abbatiſſarum & celebriorum ac nobiliorum, ut puto, ſanctimonialium illius monaſterij. *Frenburgis Abbatiſſa, Ermentrudis Abbatiſſa, Adelaidis Abbatiſſa, Adelaidis Theſauraria, Ermena, Eliſabeth, Hildebargis, Fagela, Beringildis, Leuda, Eva, Mathildis, Lanſcindis, Itiſburgis, Richildis, Hildeburgis, Roſmodis.*

Stabulaus] vulgò *Stavelo* in ſaltu Arduennenſi, cujus Abbas ea tempeſtate fuit Ando, ut Gabriel Bucelinus tradit. In pactis initis anno DCCCLXX. inter Karolum Calvum Francorum & Ludovicum Germaniæ Reges pro dividendo regno Lotharij, portioni Ludovici placuit addere *abbatias Pramiam & Stabolau cum omnibus villis dominicatis & vaſſallorum*, ut legitur in Capitulis Karoli Calvi tit. XLIII. pag. 223. In annalibus Fuldenſibus legitur hoc monaſterium à Normannis vaſtatum fuiſſe anno DCCCLXXXI. At Regino tradit combuſtum fuiſſe: *Poſt hæc Aquis Palatium, Indam, Malmundarias, & Stabulaus monaſteria in favillam redigunt.* Sic enim legitur in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecæ Colbertinæ. Vide Notitiam Eccleſiarum Belgij pag. 289. & ſeqq.

Flaviniacum] in diœceſi Auguſtodunenſi.

S. Eugendi] *ſancti Augenty* in Capitulis Karoli Calvi tit. XLIII. pag. 224. Situm eſt in monte Iura in diœceſi Lugdunenſi. Hodie vulgò *ſainct Claude.* Vide S. Bernardum epiſt. 291.

Novalicium] ad radices montis Ciniſij, non longè à flumine Ciniſio, ut docet Franciſcus Auguſtinus ab Eccleſia. Heic Hugonem, Karoli M. filium, monachum & Abbatem fuiſſe tradunt. Fragmenta chronici Novalicienſis edidit Andreas Docheſnius in tomo tertio ſcriptorum hiſtoriæ Francorum pag. 635.

S. Nazarii] Lauriſhamenſis in diœceſi Moguntina.

Tom. II.

Offunvvilarii] Offonis villæ mentio eſt in Capitulis Karoli Calvi tit. XLIII. pag. 223. Tom. I. Offonis cella in diœceſi Argentoratenſi, nunc Schutera dicitur, ut Guillimannus docet in Epiſcopis Argentinenſibus pag. 67. 73.

S. Michaelis] Hadrianus Valeſius cenſet heic agi de monaſterio ſancti Michaëlis in periculo maris, & in hac notitia ſcriptum eſſe *mareſci primi* quòd ſitum eſſet in mariſco vel mareſco, id eſt, in ſolo paluſtri. Mihi iſta ſententia non probatur. Monaſterium quippe ſancti Michaëlis mareſci primi heic collocatur inter monaſteria tractus Lugdunenſis. Et in Capitulis Karoli Calvi tit. XLIII. pag. 224. monaſterium, ut opinor, ſancti Michaëlis memoratur unà cum monaſterio ſanctæ Mariæ in Biſinciono. Chiffletius in Veſontione parte 2. cap. 66. pag. 279. adnotat eſſe in Veſontionenſi civitate Eccleſiam ſancti Michaëlis in monte ſancti Stephani, ſanè perantiquam, ſed cujus fundationem nullibi legerit, etſi plurima invenerit & vetuſtiſſima illius monumenta, ejúſque dedicationem ſic in veteri rituum codice notatam: *III. Kal. Octobr. Dedicatio Baſilicæ S. Michaëlis.*

Balma] Duo antiquitus iſtius nominis monaſteria fuerunt in diœceſi Veſontionenſi, unum vetus puellarum, aliud virorum longè recentius, ut pluribus oſtendit vir clariſſimus Carolus le Cointe in annalibus Eccleſiæ Francorum ad annum DXXXIV. Monaſterium virorum vulgò ſtatuunt fundatum eſſe non ita multò ante Cluniacenſe, ut ſcribit Andreas Docheſnius in Notis ad Bibliothecam Cluniacenſem pag. 22. Vide Capitula Karoli Calvi tit. XLIII. pag. 223. ſanctum Bernardum epiſt. 251. & Innocentium III. epiſt. 113. & ſeqq.

S. Seqvani] in diœceſi Lingonenſi.

Natradis] Dubium mihi non eſt quin legitima ſit lectio quam exhibet Notitia Galliarum clariſſimi viri Hadriani Valeſij, qui *monaſterium Nantuadis* heic legit. Attamen nihil mutare auſus ſum, deſtitutus ope veterum exemplarium. Verus monaſterium eſt in diœceſi Lugdunenſi, cujus ultimus Abbas fuit Hugo Abbas Cluniacenſis, ut obſervat Claudius Robertus. Nam deinceps abbatia non fuit, ſed prioratus. Hodie vulgò *Nantua*, media ferè via inter Lugdunum & Genevam, in comitatu Beugij. Vide Notas ad Agobardum pag. 18.

Svarizana] id eſt, *Schuvarzach*, ut opinor, ſive *Schaartzach* in diœceſi Argentinenſi, Pag. 590. quod antea Arnolfeſau vocabatur. Vide Guillimannum in Epiſcopis Argentinenſibus pag. 96. 120.

S. Bonifacii] id eſt, Fuldenſe.

S. Vvigberti] id eſt, Friteſlarienſe in marca Saxoniæ, ad fluvium Adranam, uti dictum eſt in Notis ad Lupum Ferrarienſem pag. 493.

Melareovm] In tomo tertio Spicilegij Dacheriani pag. 244. ſcriptum eſt Anſegiſum Abbatem Fontanellenſem dediſſe *ad S. Gregorium libram unam, ad monaſterium Mauri libram unam, ad Melundas libram unam.* Fortean ergo pro *Melaredum* hoc loco legendum eſt *Melundam.*

Fossatus] id eſt, monaſterium ſancti Pe-

Tom. I. tri Foſſatenſis in diœceſi Pariſienſi, quod nunc ſancti Mauri Foſſatenſis dicitur. Hujus monaſterij Abbas regnantibus Ludovico Pio & Karolo Calvo fuit Engelbertus, cujus mentio eſt in præceptis eorundem Principum de privilegiis ejuſdem monaſterij & in capite tertio libri de miraculis ſancti Mauri. Iſtius Engelberti tempore monaſterium Glannafolienſe ſive ſancti Mauri ad Ligerim cœnobio Foſſatenſi ſubjectum eſt auctoritate Ludovici Pij, & per Præpoſitos deinceps gubernatum fuit qui ab Abbate Foſſatenſi mittebantur, ut colligitur ex eodem libro miraculorum ſancti Mauri. Itaque Gauſbertus, qui Karolo Calvo regnante Glannafolienſe monaſterium rexit, non erat Abbas, ſed Præpoſitus. Docet nos iſtud charta Anouvarechi Britonis, cujus mentio eſt in capite octavo eorundem miraculorum, quam verò nos reperimus in calce ſacrorum bibliorum quæ idem Anouvarechus obtulit monaſterio ſancti Mauri ad Ligerim. Eandem cœnobij ſancti Mauri ſubjectionem ſua auctoritate confirmavit Karlomannus Ludovici Balbi filius, ut docet Karolus ſimplex apud Labbeum to. 2. miſcellaneorum hiſtoricorum pag. 516. *Præterea in pago Andegavenſi ſuper Ligerim monaſterium ſancti Mauri ſitum Foſſatenſi cœnobio à fratre noſtro quondam Carlomanno ſubjectum ut unum eſſent & ſub uno gubernarentur Abbate, in eadem ratione commendamus perſiſtere.* Tandem Vrbanus ſecundus in Concilio Turonenſi *monaſterium ſancti Mauri in Glannafolio, à Foſſatenſium monachorum abſtractum tyrannide, priſtinæ dignitati libertatique reſtituit, ſub magiſterio tantùm Caſinenſis cœnobij perpetuò manſurum*, ut legitur in lib. 4. cap. 18. Chronici Caſinenſis. Quod factum eſſe ad ſuggeſtionem Comitis Andegavenſis, reclamantibus monachis Foſſatenſibus, & multis qui in Concilio aderant aliter ſentientibus, docet Ivo Carnotenſis epiſt. 159.

Sancti Gregorii] In Capitulis Karoli Calvi tit. XLIII. pag. 223. in portione regni Lotharij quam Ludovicus Germaniæ Rex accepit, eodem ordine quo heic numerantur *ſancti Gregorij, Mauri monaſterium*, & *Ebersheim*. Quo fit ut exiſtimem monaſterium iſtud ſancti Gregorij in hac notitia commemoratum illud eſſe quod in diœceſi Argentoratenſi fundatum ſcribunt à Childerico ſecundo Francorum Rege, & hodie *Munſter in S. Gregorienthal* vocatur in diœceſi Baſileenſi.

Monast. S. Mavri] vulgò *Maurmunſter* in diœceſi Argentoratenſi, fundatum primò à ſancto Leobardo D. Benedicti diſcipulo, vel potiùs à Mauro diſcipulo ſancti Pirminij Epiſcopi Meldenſis, ut aliis placet, in honore ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli & ſancti Martini Epiſcopi, deinde à Childeberto Francorum Rege locupletatum & privilegiis ornatum circa annum DLIII.

Clinga] in diœceſi Spirenſi. Vide Brovveri Notas ad poëmata Rhabani cap. 109.

Pag. 591. Saviniciaco] in diœceſi Lugdunenſi; de quo vide præceptum Lotharij à Marca editum in diſſertatione de Primatibus cap. 114. & appendicem noſtram tit. 4.

Pag. 592. Mon. crvoatis] in diœceſi Vivarienſi, cujus mentionem facit Boſo Rex in præcepto quod editum eſt à clariſſimo viro Ioanne Columbi in libro ſecundo de rebus geſtis Epiſcoporum Vivarienſium pag. 69. & apud Catellum in Memoriis hiſtoriæ Occitaniæ pag. 315. Tom. I.

Dvsera] In vita Ludovici Pij ſcriptum eſt *monaſterium Doſera*. Monaſterium illud, quod erat in territorio Arauſico, habuit ea tempeſtate Abbates ſuos, Dextrum & Hildigyſum, ut patet ex præceptis Ludovici Pij & Lotharij editis à R. P. Chiffletio in probationibus hiſtoriæ Trenorchianæ pag. 260. & ſequentibus. Poſtea Vivarienſibus Epiſcopis datum eſt ab eodem Lothario, cujus ea de re præceptum edidit Ioannes Columbi pag. 66. in quo hæc leguntur: *Concedimus & confirmamus eidem ſanctæ ſedi beati Vincentij glorioſiſſimi martyris abbatiam quæ vocatur Dozera cum cellulis ſuis conſiſtentem in comitatu Arauſico ſuper fluvium Rhodani ſitam.* Quod totidem verbis confirmatum eſt à Karolo Calvo anno ſecundo imperij. Deſtructo deinde monaſterio, hinc Epiſcopi amant vocari Principes Donzeræ.

S. Philiberti] in Herio inſula maris Pictonici fundatum à ſancto Philiberto, ex cujus nomine dein dictum eſt monaſterium ſancti Philiberti, ut heic & in vita Ludovici Pij. Videtur autem reſtauratum fuiſſe à Karolo Magno. Nam Ademarus Cabanenſis, cùm dixiſſet hanc inſulam à Normannis incenſam eſſe anno DCCCXXX. & deſtitutam eſſe à generali monachorum habitatione, addit: *Ibi fecerat Domnus Imperator Carolus monaſterium ſancti Philiberti.* Hodie monaſterium illud abbatia non eſt, ſed prioratus tantùm, ut notat Hadrianus Valeſius.

S. Maxentii] vulgò *ſaint Maixent* in diœceſi Pictavienſi. Reſtauratum fuit à Ludovico Pio, ut teſtatur auctor vitæ ejus.

Carrofinii] *Monaſterium Carroffi* in eadem vita Ludovici Pij. Vulgò *Charroux* in diœceſi Pictavienſi. Vetus monaſterium, à Rogerio Comite Lemovicenſi ejúſque uxore Eufraſia fundatum.

Brantosmvrii] vulgò *Brantoſme* in diœceſi Petrocoricenſi. Vulgò tradunt monaſterium iſtud à Karolo M. fundatum eſſe anno DCCLXIX. hujúſque narrationis auctorem nonnulli faciunt Reginonem. Fruſtra. Nihil enim iſtiuſmodi prodidit Regino. At in annalibus Franciciis è bibliotheca Thuana editis, quos quidam eos eſſe putant quos Regino ſecutum ſe eſſe profitetur, legitur Karolum anno ſuprà notato baſilicam in Petrogorico conſtituiſſe in honore beati Petri in loco qui Brantoſmis dicitur. Sed Ducheſnius illic admonet hanc narrationem in margine vetuſti codicis ſcriptam fuiſſe manu pauló recentiore. Apud Ademarum Cabanenſem reperio Pippinum Aquitaniæ Regem monaſterium Brantoſmenſe feciſſe juſſu patris.

S. Savini] vulgò *Saint Savin* in diœceſi Pictavienſi.

S. crvcis pvellarvm] *ſitum intra Pictavenſem urbem*, ut legitur apud Gregorium Turonenſem lib. 3. cap. 7. & in titulo Capitularis anni DCCCXXII. de cauſis ejuſdem monaſterij, ſive *infra muros urbis Pictavenſis*, ut in præcepto Ludovici Balbi edito in tomo quarto Galliæ Chriſtianæ. Conditum fuit a ſancta Ra-

 degunde Regina; eámque ob cauſam aliquando vocatur monaſterium ſanctæ Radegundis; ut in vita Ludovici Pij, *monaſterium puellare ſanctæ Radegundis*. Immo Hincmarus Remenſis Archiepiſcopus apud Flodoardum lib. 3. cap. 27. dicitur ſcripſiſſe *Rotrudi Deo ſacratæ & cæteris ſororibus monaſterij ſanctæ crucis & ſanctæ Radegundis pro electione Abbatiſſæ ipſius monaſterij*. At Ludovicus Balbus in præcepto ſuprà laudato monaſterium ſanctæ crucis diſtinguit à monaſterio ſanctæ Radegundis, primum ponens *infra muros urbis Pictavenſis*, aliud *in ſuburbio prædictæ urbis*. Hæc ſunt ejus verba emendata & ſuppleta ex fide veteris codicis: *Ava Abbatiſſa ex monaſterio ſanctæ crucis, quod eſt ſitum infra muros urbis Pictavenſis, noſtram adiens clementiam, obtulit obtutibus noſtris præcepta Domni avi noſtri Ludovici & piæ memoriæ genitoris noſtri Karoli glorioſorum Imperatorum, in quibus erat inſertum quòd non ſolùm ipſi, verùm etiam & prædeceſſores eorum, Reges videlicet Francorum, ſub ſuo munimine & immunitatis tuitione cum monaſterio ſanctæ Radegundis, quod eſt ſitum in ſuburbio prædictæ urbis &c.* Et infrà: *Sed pro rei firmitate poſtulavit nobis ut paternum ſeu prædeceſſorum noſtrorum, Regum videlicet & Imperatorum morem ſequentes, hujuſmodi noſtræ immunitatis præceptum erga prædicta monaſteria, ſanctæ crucis videlicet & ſanctæ Radegundis, ubi ipſa corpore requieſcit, fieri conſeremus. Cujus petitioni libenter aſſenſum præbuimus, & hoc noſtræ auctoritatis præceptum circa ipſa monaſteria pro divini cultus amore fieri decrevimus &c.* Iſta ſic intelligenda ſunt. Monaſterium ſanctæ crucis eſt monaſterium puellare in quo ſancta illa Regina vixit & mortua eſt. Monaſterium ſanctæ Radegundis eſt monaſterium monachorum ab eadem ſancta muliere fundatum ſub titulo ſanctæ Mariæ, in quo illam ſepultam eſſe conſtat ex Gregorij Turonenſis libro de gloria confeſſorum. Iſtud poſtea datum eſt Canonicis, & nunc eſt Eccleſia collegiata intra muros urbis Pictavienſis. Verùm quoniam hæc duo monaſteria vicina erant, & originem ſuam utrumque referebat ad ſanctam Radegundem, variis temporibus eodem nomine vocata ſunt, & ſub unius monaſterij appellatione aliquando cenſebantur, ut apud Flodoardum & in Capitulari anni DCCCXXII. De monaſterio puellarum intelligendus eſt locus ex vita Ludovici Pij, ubi ſcriptum eſt Iuditham ejus uxorem *in monaſterio ſanctæ Radegundis retrudi* juſſam anno DCCCXXIX. factione Pippini Regis Aquitaniæ. Contrà de monaſterio virorum accipiendus eſt Ademarus Cabanenſis, dum ait eundem Pippinum, quem anno DCCCXXXVIII. conſtat obiiſſe, ſepultum fuiſſe *Pictavis apud ſanctam Radegundem*. Extant apud me verſus Oliverij Canonici ſanctæ Radegundis Pictavienſis in funere Ebali Abbatis Tutelenſis.

S. Mariæ in Lemovicas] Vita Ludovici Pij: *Monaſterium puellare ſanctæ Mariæ*. Vetus ac nobile monaſterium in civitate Lemovicenſi, vulgò *Regula* vocatum. Hujus monaſterij Abbatiſſa regnante Ludovico Tranſmarino fuit Deda ſoror Ademari Vicecomitis Scalarum & Abbatis laici monaſterij Tutelenſis, ut legitur in chartulario ejuſdem monaſterij Tutelenſis fol. 130. *Deda Abbatiſſa ſanctæ Mariæ de Regula fuit ſoror Domni Ademari Vicecomitis*. Item fol. 192. *Igitur in Dei nomine ego Deda Abbatiſſa & Fauciſburgis monacha & omnes monachas ejuſdem loci, ſcilicet ſanctæ Mariæ Lemovicenſi; vendimus alicui homini nomine Bernardi Abbatis & cunctæ congregationi ſancti Martini Tutelenſis cœnobij manſos noſtros qui ſunt in pago Lemovicino &c.* Chronica Gaufredi Prioris Voſienſis cap. 27. loquens de Vrbano II. Papa: *Decimo Kalendas Ianuarij Lemovicas devenit, Miſſam de galli cantu dominicæ nativitatis in Eccleſia puellarum ſanctæ Mariæ quæ dicitur ad Regulam decantavit.* Idem cap. 41. commemorat Mariam Abbatiſſam ſanctæ Mariæ de Regula, filiam Archambaldi Barbati & Brunicendis Vicecomitiſſæ Lemovicenſis, cujus nomen omiſſum eſt à ſcriptoribus Galliæ Chriſtianæ.

Mastracurii] Leg. *Maſciacum*, ut in vita Ludovici Pij. quod eſt monaſterium in Arvernis, hodie *Manzac* vocatum. Charta Brivatenſis data anno DCCCLXIV. *Laafredo Abbate ex cœnobio Maaciaco, qui eſt in patria Arvernica, in aice Riovenese.*

Menadinii] id eſt, *monaſterium Menatæ* in vita Ludovici Pij. Monaſterium eſt in Arvernis, vulgò *Menat* dictum, à ſancto Meneleo fundatum. unde in veteri membrana monaſterij Canigonenſis ſcriptum eſt: *Titulus ſancti Menelei Minatenſis cœnobij.*

Magnilocum] *Monaſterium Magniloci* in vita Ludovici Pij. *Heirradus venerabilis Abba ex cœnobio cui vocabulum eſt Magnus locus, ſito in pago Arvernico*, in præcepto Karoli Calvi edito inter Probationes libertatum Eccleſiæ Gallicanæ cap. 38. §. 7.

Conquas] in diœceſi Ruthenenſi, vulgò *Conques*. Hujus monaſterij Abbas erat anno DCCCXIX. Medraldus, cujus mentio extat in præcepto Ludovici Pij in quo monaſterium Concas dicitur eſſe ſub defenſione atque tuitione regia. Eodem Ludovico regnante, commutatio manſorum inter idem monaſterium & Eccleſiam Laudunenſem facta eſt cum auctoritate ejuſdem Ludovici, ut ſancitum eſt in Capitularibus Karoli Calvi tit. XL cap. 12.

S. Antonii] Legendum *Antonini*. In membrana Canigonenſi ſuprà laudata mentio eſt monaſterij *ubi caput Antonini martyris cum parte corporis requieſcit in valle quæ vocitatur Nobilienſe, ubi congregatio Clericorum præeſſe videtur.* Agitur illic de monaſterio ſancti Antonini in diœceſi Ruthenenſi, in quo ejuſdem martyris venerabile caput ſummo honore repoſitum ſignis & miraculis longè latèque celebrari reperi in vetuſtiſſimis memoriis illius monaſterij. Fuit autem illo tempore monaſterium Clericorum ſive Canonicorum; extátque bulla Vrbani II. pro canonica ſancti Antonini.

Musciacum] Ita etiam ſcriptum eſt in vita Ludovici Pij. Vulgò *Moyſſac* apud Cadurcos.

Septimania] Septimania per eas tempeſtates, uti ſuprà dicebamus, complectebatur pagos qui ab Atace fluvio & Carcaſſonenſi civitate uſque ad Rhodanum & montes Pyrenæos perti- Pag. 592.

Tom. I. neor, ultra quos erat Marca Hiſpanica.

S. Ægidii] Vetus ac nobile monaſterium in diœceſi Nemauſenſi, vulgò *ſainct Gilles.*

Psalmodium] Vetus item monaſterium in diœceſi Nemauſenſi, cujus Abbates fuiſſe reperio in veteribus monumentis Regembaldum anno dcccc v. & Bernardum anno mcciii.

Mon. Anianum] in diœceſi Magalonenſi, cujus Abbas ea tempeſtate erat Benedictus.

Mon. S. Tiberii] Hodie vulgò *ſainct Vbery* in diœceſi Agathenſi. Situm eſt ad Atauram fluvium in vico Ceſſerone. Illic habita fuit ſynodus Epiſcoporum provinciæ Narbonenſis anno dcccvii. in quo decretum eſt Eccleſiam Auſonenſem liberam in poſterum fore à tributo quod pendebat Eccleſiæ Narbonenſi. Aliud quoque Concilium illic habitum eſt anno milleſimo quinquageſimo Idibus Iulij, cui præfuit Vuifredus Archiepiſcopus Narbonenſis, in quo excommunicati ſunt invaſores prædiorum monaſterij Arulenſis.

Villa-magna] in diœceſi Biterrenſi. Epiſtola monachorum Villemagnenſium ad monachos Canigonenſes conſolatoria de morte Vuifredi Comitis Ceritaniæ & monachi Canigonenſis ſcripta anno milleſimo vigeſimo quinto: *Venit gerulus veſtri diplomatis ad limina beati Martini Præſulis Villa Magnenſis & beati Maiani confeſſoris, nobis obitum patris veſtri & reliquorum fratrum denuntians &c.* Paulò pòſt petunt orationes pro Abbatibus Villemagnenſibus *Guigrado Abbate, Richerio Abbate, Poncione Abbate, Gairaldo Abbate.* Monaſterij ſancti Martini Villemagnenſis jura privilegiáque confirmavit Ludovicus VII. Rex Francorum, rogante Berengario Abbate; ut patet ex literis ejus, quas in diplomate ſuo dato Pariſiis anno mccx. deſcripſit Philippus Auguſtus. Erat per ea tempora inter Berengarium Abbatem Villemagnenſem & Stephanum de Cerviano lis & controverſia propter forciam id eſt caſtellum ſive arcem Caiſſani. Ea verò compoſita eſt ab arbitris communi conſenſu electis anno mccv. iv. Kalendas Maij in capitulo Villæmagnæ. Arbitri fuere Ermengaudus Epiſcopus Biterrenſis, Salomon de Falgariis, Bernardus Abbas ſancti Afrodiſij Biterrenſis, & Geraldus Iordanus Cantor Biterrenſis. Abbas Villemagnenſis interfuit Concilio Biterrenſi anno mcclv.

S. Petri in Lunate] Guillelmus Catellus in libro primo Memoriarum hiſtoriæ Occitanicæ pag. 35. ſuſpicatur hæc intelligi poſſe de Eccleſia ſancti Petri in civitate Lutevenſi, Hadrianus verò Valeſius in Notitia Galliarum pag. 351. de Lunello ob ſimilitudinem nominis. Neuter tamen, quantum ego conjicio, rem aſſecutus eſt. Monaſterium ſancti Petri in Lunate eſt monaſterium in diœceſi Biterrenſi quod hodie Iuncellenſe vocatur in archidiaconatu Lunatenſi, media ferme via inter Lutevam & oppidum ſancti Pontij. Probatur iſtud ex veteri charta quam viri clariſſimi Sammarthani commemorant in catalogo Epiſcoporum Biterrenſium, ubi docent Pippinum Regem, ad requiſitionem Benedicti Abbatis Iuncellenſis cœnobij ſub invocatione ſancti Petri fundati in valle Lunatenſi, dediſſe ei totum territorium de Iuncellis, *ſicut ex inſtrumento donationis* Tom. I. *aſſervato in ſcriniis monaſterij colligitur.* In præcepto quin etiam Karoli Simplicis pro monaſterio Pſalmodienſi lego monaſterium Iuncellenſe ſitum eſſe *in pago Lutevenſi in ſuburbibus caſtri Lunenſis.* Abbatem hujus monaſterij Concilio apud Biterras habito anno mcclv. interfuiſſe reperio. Item Concilio Biterrenſi anni mccxcix. adfuit G. Abbas Iucellenſis. Petrus Abbas Iuncellenſis Narbonenſi Concilio ſuam præſentiam exhibuit anno mccclxxiv. ſub Petro de Iudicia Archiepiſcopo Narbonenſi.

Mon. Caunas] in diœceſi Narbonenſi fundatum à Milone Comite Narbonenſi ſub imperio Karoli M. uti ſcriptum eſt in epiſtola Gelaſij II. de privilegiis illius monaſterij. quod confirmari poteſt ex his quæ leguntur in præcepto quod idem Karolus monaſterio Caunenſi conceſſit tempore ſynodi Francofordienſis. Monaſterij porrò Caunenſis hos Abbates fuiſſe reperio in veteribus membranis.

Anianus anno 794. interfuit ſynodo Francofordienſi.
Ioannes anno 816.
Hildericus. Tempore Karoli Calvi.
Gondeſalvius anno 853.
Egilkanes vel Egiga anno 870.
Daniel anno 873.
Baldemarus erat Abbas anno 29. regnante Karolo Rege poſt obitum Odonis.
Robertus, filius Trudgardis, erat Abbas anno ſecundo poſt obitum Karoli Simplicis & anno primo quo obiit Radulfus Rex.
Aimericus anno 29. regnante Lothario Rege.
Radulfus anno primo & ſecundo regnante Hugone Rege.
Vdalgarius anno ſeptimo regnante Hugone Rege.
Iſarnus anno 1095. 1098.
Geraldus anno 1101.
Iſarnus anno 1103.
Petrus anno 1136.
Caſto anno 1165.
Berengarius anno 1166. 1171.
Petrus anno 1177. 1183. 1185.
Geraldus anno 1218.
Petrus cognomento Raymundi anno 1231. 1236. 1240.
Petrus anno 1262. 1168. 1169. 1270. 1275. 1280.
Embrinus. Interfuit Concilio Narbonenſi anno 1374.
Salomon anno 1413.
Bertrandus anno 1416.
Guarinus de Tornello anno 1437.
Rigaldus de Albinhaco anno 1450.

Castrelli Malasci] Leg. *caſtelli Malaſci* ſive *Mallaſti.* Sic enim vocatur in præceptis Ludovici Pij, Pippini Regis Aquitaniæ, Karoli Calvi, Odonis, & Radolfi, & in aliis veteribus monumentis. Monaſterium itaque caſtri Malaſci eſt monaſterium quod hodie vocatur Montiſolivi in diœceſi Carcaſſonenſi, cujus hos Abbates fuiſſe reperio.

Olomundus anno 815.
Vilafredus anno 817.
Richimirus anno 854.
Vgobertus anno 883.

TOM. I.

Ramulfus anno primo & anno quarto regnante Karolo Rege, id eſt, Karolo Simplice, ut opinor.

Ariſonſus vel Eriſonſus anno 23. 27. & 28. regnante Karolo Rege filio Ludovici. Eadem tempeſtate vivebat Eriſons Epiſcopus habitans Narbonam, ut patet ex præcepto ejuſdem Karoli quod extat in archivo Archiepiſcopi Narbonenſis & apud Catellum, & Vendiſcenſis Epiſcopus dicitur in Chartulario Eccleſiæ Helenenſis.

Donadeus anno quarto regnante Rodulfo Rege poſt obitum Karoli Regis.

Treſmirus anno 13. regnante Ludovico Rege, & anno 4. 5. 21. 23. 25. regnante Lothario Rege. Ad eum extat epiſtola Agapiti junioris de confirmatione privilegiorum ejuſdem monaſterij.

Stephanus anno 30. 32. 33. regnante Roberto Rege.

Guillelmus anno 1054.

Petrus, regnante Philippo Rege.

Berengarius anno 1106.

Bernardus, filius Ermengardis, anno 1146. 1147.

Sicardus, filius Guillermiæ, anno 1174.

Iſarnus anno 1184. 1188.

Bernardus de Magaladz anno 1194.

Iſarnus de Aragone anno 1205. Abbatem tamen fuiſſe non aſſeveraverim; quia ipſe ſe vocat tantummodo procuratorem monaſterij Montiſolivi, ab Abbatis nomine abſtinet.

Ermengaudus anno 1229. 1230. 1231. 1232. 1234. 1236. 1242. 1243.

Geraldus anno 1249. 1259. 1270. 1278.

Petrus Bernardi anno 1297. 1298.

Ozilius anno 1327.

Guillelmus anno 1334. factus Preſbyter Cardinalis ſanctorum quatuor coronatorum à Benedicto XII. anno 1337.

Raymundus anno 1345.

G. anno 1351. 1358.

Arnaldus.

Saxius anno 1429. factus Abbas à Martino V. poſt mortem Arnaldi. Erat autem Eleemoſynarios ejuſdem monaſterij.

Ioannes anno 1445. 1461.

Guillelmus de Rupe anno 1465.

Simon de Belloſole Præpoſitus Vaurenſis & Abbas commendatarius monaſterij Montiſolivi anno 1505. Idem fortaſſis qui Epiſcopus Vaurenſis fuit.

Ioannes de Belloſole Succentor Eccleſiæ Narbonenſis, Abbas commendatarius anno 1515.

Sebaſtianus de Bonne Prior major Eccleſiæ Caſtrenſis, factus Abbas anno 1518. juxta Concordata.

Antonius de Bonne, ſuperioris ex fratre germano nepos, Camerarius monaſterij Montiſolivi, per patrui reſignationem factus Abbas anno 1540. Sedebat adhuc anno 1544.

Franciſcus de Crequy Epiſcopus Morinenſis, nominatus Abbas poſt mortem Antonij de Bonne, nominationi ſuæ renuntiavit in gratiam ſequentis Abbatis.

Iacobus de Creqoy, ſuperioris frater, monachus ſancti Dionyſij, fit Abbas Montiſolivi anno 1550.

S. MARIÆ CAPARIENSIS] in comitatu Redenſi & diœceſi Narbonenſi. Præceptum Karoli Simplicis editum in appendice Conciliorum Galliæ Narbonenſis tit. 1V. *Addimus quoque præfatæ Eccleſiæ ſanctorum Iuſti & Paſtoris ex noſtra regali liberalitate in comitatu Redenſi abbatiam Cubarias.* Monaſterij *ſanctæ Mariæ de Cubaria* à Cluniacenſi pendentis mentio extat in epiſtola Vrbani II. ad Hugonem Abbatem Cluniacenſem.

S. MARIÆ AD ORVBIONEM] in confinio Narbonenſi & Carcaſſonenſi, ut legitur in præcepto Karoli M. edito in eadem appendice Conciliorum Galliæ Narbonenſis. Vulgò *La Graſſe.*

TOM. I.

MON. S. LAVRENTII] Vetus abbatia, Narbonenſi Eccleſiæ unita auctoritate Ludovici Balbi Francorum Regis, tandem redacta in prioratum ac monaſterio Craſſenſi ſubjecta undecimo Chriſti ſeculo. Vide Notas ad Concilia Galliæ Narbonenſis pag. 3. 20. 21. De hac enim abbatia heic agi puto. Scio tamen aliud olim in Cerritania, quæ tum Septimaniæ pars erat, monaſterium iſtius nominis fuiſſe, cujus mentio extat in citata membrana Canigonenſi: *Dominis patribus ſimúlque fratribus puſillis cum majoribus conſiſtentibus in cœnobio almi Martini Præſulis confeſſoris Chriſti Kanigonenſis Iohannes licèt indignus monachus & Abba atque grex puſillus ſancti Laurentij Cerritanienſis monaſterij.* Ante hunc Ioannem Abbas ejuſdem monaſterij fuerat Pontius, qui mortuus eſt VI. Kal. Iunij.

S. HILARII] in diœceſi Carcaſſonenſi. Olim monaſterium illud dicatum erat ſancto Saturnino. Poſtea ſanctus Hilarius Carcaſſonenſis Epiſcopus illic ſepultus occaſionem dedit mutandi nominis. Sed tamen per aliquot ſecula vocatum eſt monaſterium ſancti Hilarij & ſancti Saturnini. Abbates habuit quorum nomina ſequuntur.

Nampius, tempore Karoli M.

Monnellus, Egidoous, Leoninus } regnante Ludovico Pio.

Ana, regnante Karolo Calvo.

Benedictus anno 970. & anno 27. regnante Lothario. Item anno ſecundo regnante Hugone Rege.

Gaufredus anno ſexto regnante Roberto.

Benedictus anno 15. regnante Roberto.

Oliba anno 1020. 1034.

Cono anno 1110.

Vdalgerius anno 1117. 1120.

Pontius de Bravo anno 1194. 1202.

Alboynus anno 1217. 1224. 1231. 1235.

Guillelmus Petri, ſucceſſor Alboyni, anno 1253.

Arnaldus, electus & confirmatus anno 1265. Sedebat adhuc anno 1285.

Pontius anno 1286.

Iordanus anno 1344. 1350.

Iacobus anno 1385. 1386.

Bertrandus anno 1411.

Guillelmus Babonis anno 1441.

Gaubertus Augerij, electus & confirmatus anno 1451. Antea Abbas ſancti Polycarpi in diœceſi Narbonenſi. Sedebat anno 1453.

Arnaldus Raymundus Roquete factus Abbas anno 1481.

 Mon. Valle Asperii] id eſt, monaſterium ſanctæ Mariæ Arularum in comitatu Vallis Aſperij. Chartularium Eccleſiæ Helenenſis lib. 5. cap. 97. *Ego Vuſandus Abba & cuncta congregatio cœnobium ſanctæ Mariæ Arlas, qui eſt fundata in comitatu Ruſulionenſe, in Valle Aſperi, ſuper alveo Teccho, id eſt, Endalecus &c. iij. Non. Aug. anno v. regnante Radulfo Rege.* Præceptum Karoli Calvi datum in monaſterio S. Dionyſij VII. Kal. Martij anno DCCCLXIX. *Monaſterium in honorem ſanctæ Mariæ in pago Ruſilionenſi in Valle Aſperia fundatum.* Eadem leguntur in præcepto Ludovici Balbi dato apud Trecas anno DCCCLXXVIII. Sed monaſterium ſanctæ Mariæ Arularum in Vallè Aſperia disertè vocat idem Karolus in altero præcepto dato in monaſterio ſancti Saturnini, dum obſideretur Toloſa, anno DCCCXLIV. *Receſindus Abba monaſterij ſanctæ Mariæ in Arulas veniens ad nos obtulit obtutibus noſtris auctoritatem Domini & genitoris noſtri Ludovici Imperatoris, qua continebatur qualiter prædictum monaſterium ædificatum à Caſtellano condam Valle qua dicitur Aſperia ſub ſua immunitate atque defenſione ſuſcepiſſet* Non inde tamen colligi poteſt monaſterium iſtud à Caſtellano conditum fuiſſe, ſed tantùm reparatum. Docet iſtud Ludovicus Pius in præcepto dato anno VII. imperij XV. Kal. Octobris: *Caſtelanus Abba monaſterij ſanctæ Mariæ veniens ad nos innotuit eò quòd ipſe cum fratribus ſuis in Valle qua dicitur Aſperia monaſterium in ædificia antiqua conſtruxerit.* Tandem hoc monaſterium Cluniacenſi ſubjectum fuit, ut patet ex bullis Vrbani II. & ſequentium Pontificum Romanorum.

Valle Asperii] Omnis pagus Ruſcinonenſis diviſus eſt in partes tres; quarum unam incolunt Ruſcinones propriè dicti, aliam Confluentini, tertiam Vallaſpirienſes. Vetus autem eſt hæc diviſio. Verùm, ceteris in præſentiarum omiſſis, de pago Vallaſpirienſi heic nobis ſermo eſt, quem in Septimania fuiſſe docet hæc notitia. Confirmatur autem iſtud multis teſtimoniis. Præceptum Ludovici Pij pro Vvimaro vaſſallo dominico: *tale concedimus beneficium quatinus res quas genitor eorum per conceſſionem patris noſtri Karoli præſtantiſſimi Imperatoris ab heremo in Septimania trahens ad villam conſtruxit quæ vocatur vicus Siriſidum, conſiſtentem videlicet in Valle Aſperi.* In Chartulario Eccleſiæ Helenenſis lib. 3. cap. 62. reperitur vetus charta data anno ſexto regni Ludovici Transmarini, in qua hæc leguntur: *Dono tibi alodem meum quem ego habeo in comitatu Ruſſulionenſe, in Valle Aſperi.* Alia anno XIV. ejuſdem Regis lib. 6. cap. 82. *in comitatu Ruſulionenſe, in Valle Aſperi, in villa Corbaria.* Item alia lib. 4. cap. 88. anno quinto regni Hugonis Capeti: *in comitatu Ruſſilionenſe vel in Valle Aſperi.* Item adhuc alia lib. 1. cap. 99. data anno MXCV. IV. Idus Februarij: *Sunt autem iſta alodia in comitatù Roſſilionenſi, ſive in Valle Aſperi.* Ruſcinonenſem porrò pagum, in quo ſitum fuiſſe Vallaſpirienſem hæc acta probant, in Septimania fuiſſe docet præceptum Lotharij Imperatoris pro Vvimaro vaſſallo, cujus paulò antè facta mentio eſt, datum anno XXI. imperij Ludovici Pij in eodem Chartulario lib. 1. cap. 10. *Vuimar vaſſallus noſter ſuam exequendo fidelitatem ad nos veniens petiit pietati noſtræ ut ei & fratri ſuo Radoni nomine tale concederemus beneficium quatinus res quas genitor eorum per conceſſionem avi noſtri Karoli præſtantiſſimi Imperatoris ab heremo in Septimania trahens ad villam conſtruxit quæ vocatur Villanova, conſiſtentem videlicet in Roſſilione.* Præceptum Karoli Calvi pro Dodone vaſſallo Orgerij, quod extat in monaſterio ſancti Petri Rodenſis, datum anno XXIX. regni ejuſdem Karoli: *quaſdam res juris noſtri ſitas infra Septimania regnum in pago Ruſſilionenſe.* Vide Notas ad Concilia Galliæ Narbonenſis pag. 6.

In Tolosano] id eſt, in marcha Toloſana, uti dictum eſt ſuprà pag. 1083.

S. Papuli] quod poſtea Ioannes XXII. epiſcopali dignitate ornavit.

Suricinium] vulgò *Soreze* in diœceſi olim Toloſana, nunc verò in Vaurenſi. Soricinij monaſterij in pago Toloſano fundationem referri ad Pippinum Regem oſtendit præceptum ejus datum Aquiſgrani, in quo commemorat id ſibi à beata Dei genitrice præceptum eſſe. Philippus Abbas Soricinij Concilio Vaurenſi trium provinciarum præfuit anno MCCCLXVIII. nomine Arnaldi Auſciorum Archiepiſcopi, uti diximus in Notis ad Concilia Galliæ Narbonenſis pag. 56.

Mon. Asilo] vulgò *Mas d'Aſil*, olim in pago Toloſano, nunc in diœceſi Appamiarum, ſancto Stephano dicatum, quod Iſarnus Epiſcopus Toloſanus in ſua defenſione ſuſcepit anno MLXXV. rogante Dalmatio Archiepiſcopo Narbonenſi, ut videre eſt in literis ejuſdem Iſarni. Hinc verò patet Dalmatium fuiſſe antiqui juris obſervantiſſimum, quo cavetur ut unuſquiſque Epiſcopus habeat ſuæ parochiæ poteſtatem, & ut Metropolitanus nihil in comprovincialium ſuorum parochiis agere præſumat ſine eorum auctoritate.

Venercha] Inter monaſteria quæ à Ludovico Pio reparata fuiſſe ſcribit auctor vitæ ejus recenſetur *monaſterium de Vtera in pago Toloſano.* quod fortaſſis idem eſt cum monaſterio Venercha.

Decretum confirmationis] Ejus pars extat apud Gratianum diſt. 63. ubi Carolus Molinæus hæc annotat: *Hujus capituli non eſt alius auctor quàm unicus Bibliothecarius domeſticus & fautor Paparum. Quare uni maximè ſuſpecto non eſt credendum, cùm etiam Volaterranus geographiæ lib. 3. aliter ex eadem bibliotheca referat. Præterea certum eſt poſt mortem hujus Paſchalis Ludovicum & Lotharium ejus filium Romæ potitos eſſe & ibi hunc Lotharium leges ſtatuiſſe in præſentia Eugenij II. ſucceſſoris dicti Paſchalis. Nullus etiam Paparum ſe in hac prætenſa donatione fundavit; quam non omiſiſſent, ſi facta fuiſſet. Et adhuc non valere eiſdem rationibus quibus doctores communitèr tenent prætenſam donationem Conſtantini non valuiſſe.* Sed fuſiùs hoc argumentum tractavit idem Molinæus in libro adversùs parvas datas pag. 209. & ſeqq. quem deſcripſit Goldaſtus in Rationali Conſtitutionum imperialium; adversùs quem defenſionem iſtius decreti inſtituit Gretſerus in capite octavo apologiæ pro Baronio. Nullam ego iſtius mentionem reperi apud ſcriptorem Leone Oſtienſi antiquiorem. Pag. 591.

Tom. I. rem. Nam quòd aliqui putant eam narrationem niti auctoritate Anaſtaſij Bibliothecarij, arbitror eos à Platina deceptos. Quæ enim ex Anaſtaſio referuntur à Platina, io vulgatis Anaſtaſij editionibos non extant, neque in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecæ Colbertinæ. Electiones porrò Pontificum Romanorum nihilo minùs fieri non potuiſſe citra præſentiam Miſſorum imperialium & auctoritate Principum indiguiſſe pluribus oſtenſum eſt in Notis ad Agobardum pag. 124.

Pag. 597. CAPITVLA ADDITA] Emendata ſunt ope ſeptem veterum exemplarium, quorum duo extant in bibliotheca regia, tertium in Colbertina, quartum in Thuana, quintum in Bigotiana. Sextum fuit ſancti Vincentij Laudunenſis. Septimum nobis ſubminiſtravit vir ampliſſimus Hieronymus Bignonius Advocatus regius in Parlamento Pariſienſi. In illis autem exemplaribus præfixus eſt ſequens titulus: *Incipiunt capitula quæ legibus addenda ſunt, quæ & Miſſi & Comites habere & ceteris nota facere debent.* Sed in uno regio, qui fuit bibliothecæ Mazarinæ, legitur: *Hæc eſt lex Salica quæ legibus addenda &c.* Hæc porrò ſunt capitula quæ Eginhardus Ludovicum anno DCCCXIX. legibus addidiſſe ſcribit: *Conventus Aquiſgrani poſt natalem Domini habitus, in quo multa de ſtatu Eccleſiarum & monaſteriorum tractata atque ordinata ſunt. Legibus etiam capitula quædam neceſſaria, quia deerant, conſcripta atque addita ſunt.* De eiſdem intelligenda ſunt hæc verba ex auctore vitæ Ludovici Pij: *Interea capitula quædam legibus ſupraaddidit, in quibus cauſæ forenſes claudicare videbantur, quæ hactenus veluti perneceſſaria ſervantur.*

Pag. 599. c. 1. SI IN ATRIO] Citat hunc locum Baronius ad diem 18. Novembris ut oſtendat conſueviſſe majores noſtros ſacris reliquiis aliquando conſecrare Eccleſias vel atrij portas.

Ibid. c. 4. PROXIMOS] In codice Laudunenſi & in Colbertino legitur *primos*.

Pag. 601. c. 10. CEDERE] Codex Thuanus, *credere*.

REI VERITAS] Malè in codice Thoano legitur *regi veritas*. Sed hic error proclivis erat, uti diximus ſuprà in Notis ad paginam 390.

SI AVTEM] In codice Laudunenſi ſcriptum eſt: *Si tamen &c.*

Pag. 602. c. 11. QVOD IDEM HABET] Pro his verbis iſta tantùm habentur in antiquis exemplaribus Colbertino, Bigotiano, & Thuano, *ab eo*.

Pag. 603. c. 13. EXILIVM] Codex Laudunenſis, itémque Mazarinus, Thuanus, & Bigotianus habent *exilio*.

Ibid. c. 15. AT SI ALIA] Codex Laudunenſis & Bigotianus: *Aut ſi alia.* Mazarinus: *Et ſi alia.*

Pag. 604. c. 21. IPSI] Codex Laudun. *ipſo*.

Poſt caput iſtud ſequitur in codice Mazarino caput *Si quis in aliena patria*, quod deſcriptum eſt in libro quarto Capitularium cap. 74. Idem caput reperitur inter capitula quæ Lindenbrogius ait à Ludovico Pio addita eſſe legi Salicæ. Fieri ſanè poteſt ut cum his capitulis conjungendum ſit. Alioqui enim ejus origo nobis ignota eſt. Lindenbrogius prætetea ſequens caput addit ſuperioribus.

De mannitionibus verò, niſi de ingenuitate aut de hereditate, non ſit opus obſervandum. De ceteris verò per diſtrictionem Comitis ad mallum veniant, & juſtè examinentur, ad juſtitias faciendum. Comites verò non ſemper pauperes per placita premere debent. Tom. I.

Capur iſtud in libro legis Longobardorum tribuitur Karolo Magno. Vide ſuprà in Capitulis ejus excerptis è lege Longobardorum cap. 19.

CAPITVLARE QVARTVM] Conlatum eſt cum quinque antiquis exemplaribus, regio nimirum, Colbertino, Bigotiano, Remenſi ſancti Remigij, & Laudunenſi ſancti Vincentij. Pag. 609.

SECVNDVM LEGEM] Hæc non extant in codice Laudunenſi. Pag. 611. c. 4.

PLACITATA] Aliqui codices habent *placita*.

NONÆ ET DECIMÆ] Hæc in oullo veterum exemplarium reperiuntur. Neſcio autem quomodo hæc irrepſerunt ex editione quæ extat in libro quarto Capitularium. Ibid. c. 5.

RESTAVRATIONE] In codice Bigotiano legitur, *opertura de ratione*.

CAPITVLARE QVINTVM] Emendatum eſt ope eorundem veterum quinque exemplarium quibus uſi ſumus in emendandis ſuperioribus capitulis. De iſtis autem intelligendum eſt caput 13. Thegani, quod ſic habet. *Eodem tempore ſupradictus Princeps miſit Legatos ſuos ſupra omnia regna ſua inquirere & inveſtigare ſi alicui aliqua injuſtitia perpetrata eſſet; & ſi aliquem inveniſſent qui hoc dicere vellet & cum veriſſimis teſtibus hoc probare potuiſſet, ſtatim cum eis in præſentiam ejus venire præcepit. Qui egreſſi invenerunt innumeram multitudinem oppreſſorum aut ablatione patrimonij aut exſpoliatione libertatis, quod iniqui miniſtri, Comites, & loco poſiti per malum ingenium exercebant. Omnia ſupradictus Princeps deſtruere juſſit acta quæ impiè in diebus patris ſui per iniquorum miniſtrorum ingenia facta fuerant.* In hoc loco repoſui *præſentiam*, pro eo quod in editionibus malè ſcriptum eſt *provinciam*. Pag. 613.

PALATII NOSTRI] Codex Laudunenſis & Colbertinus habent *palatinus*. Pag. 615. c. 1.

PERPETRAVERIT] In eiſdem exemplaribus legitur *perpetravit* & *redegit*.

TERRA] Hæc vox deeſt in omnibus antiquis exemplaribus. Ibid. c. 7.

LIBERTATE] Colbertinus, *liberalitate*. Quo etiam modo legitur in libro quarto Capitularium.

OBSERVENTVR] Colberr. *obſtruetur*. Ibid. c. 8.

ET MONACHI] Iſta non habentur in codice Laudunenſi. Deerant etiam in Colbertino, in quo poſtea addita ſunt antiquitus ſupra lineam. Addita fortè ſunt poſt vulgatam collectionem Anſegiſi. Pag. 617. c. 18.

VEL CENTENARII] Omnia vetera exemplaria habent *& Centenarij*. Ibid. c. 20.

CAPITVLARE SEXTVM] Extat in vetuſtiſſimo codice monaſterij ſancti Galli, in qoo adnotatum eſt ſcriptum illum eſſe anno duodecimo imperij Ludovici Pij. Pag. 619.

CONVERSARE] In manuſcripto codice legitur *conſervare*. Diverſo errore apud Salvianum lib. VI. pag. 146. legitur in editionibus Braſſicani & Pithœi *pro gaudiis novæ conſervationis*, cùm legendum ſit *novæ converſationis*, ut habent editiooes Romana & Noribergenſis, aut *converſionis*, ut in codice Corbeienſi. In Concilio quarto Toletano cap. 75. *vel conſervatione regiæ ſalutis.* Pro quo vetus liber Eccleſiæ Lugdunenſis Ibid. c. 1.

Tom. I. habet *converſatione*. Sic in libro 1. Capitularium cap. 35. in pleriſque vetuſtis exemplaribus legitur *conſervationis*, cùm legendum ſit *converſationis*.

Pag. 621. c. 1. Et vbi emptor] In uno exemplari legitur, *& ubi emitur cujuſlibet ut iter agens berba.*

Ibid. c. 2. Friskingis] Certum eſt heic friſcingas inter vehicula numerari. Oportet autem fuiſſe aliquid quod originem haberet Francicam.

Pag. 622. c. 3. Generaliter] Vide quæ ſuprà dicta ſunt ad capitula Karoli M. excerpta ex lege Longobardorum cap. 49. pag. 1055.

Pag. 625. Capitvlare Tribvr.] Capitulare iſtud in codice Vaticano habet hunc titulum: *Concilia apud Theodonis villam tempore Karoli Magni.* Apud Burchardum & Ivonem: *Ex Concilio apud Theodonis villam à 32. Epiſcopis adversùs percuſſores Clericorum.* Apud Goldaſtum in tomo ſecundo conſtitutionum imperialium: *Hludovici Pij & Lotharij F. Imperatorum Auguſtorum capitula de percuſſoribus Clericorum, cum inſerta ſynodo Triburienſi anno Domini DCCCXX. celebrata, ſtatuta apud Theodonis villam in comitiis imperialibus anno Domini DCCCXXI.* Idem in Rationali earundem conſtitutionum ait priora capitula non in Theodoniſvillano conventu, ſed in ſynodo Triburienſi fuiſſe ab Epiſcopis decreta, eorúmque exordium ita reſtituendum eſſe: *In Concilio apud Triburiam &c.* Gretſerus in capite decimo apologiæ pro Cardinale Baronio vehementer inſurgit in hanc Goldaſti audaciam. Goldaſtus tamen nihil mutaverat in contextu. Monuerat tantùm nomen Theodonis villæ hinc expungendum eſſe, ſubſtituendúmque nomen Triburiæ. Conjectura fuit ratione non carens, quandoquidem conſtabat ex capitulis Auguſtorum, prout ea Goldaſtus legebat apud Crabbum, Surium, & Binium, edita illa fuiſſe ad petitionem Epiſcoporum in Triburia congregatorum. quam lectionem confirmat codex Vaticanus, ut ſtatim dicetur. Sincerior nihilominus videtur lectio quæ extat apud Burchardum, quam nos retinuimus ſecuti judicium & auctoritatem doctiſſimi viri Iacobi Sirmondi.

Hetto] Secuti ſumus editiones vulgatas Conciliorum. Apud Ivônem editum legitur *Hecto*. Sed in veteri codice MS. ſancti Victoris Pariſienſis habetur *Hecti*. Sic etiam apud Flodoardum lib. 3. cap. 21. *Hecti Trevirorum Archiepiſcopo.* Apud Burchardum, tam in vulgatis editionibus quàm in duobus antiquiſſimis exemplaribus manuſcriptis, *Hetto*. Quo etiam modo habet codex Vaticanus. Itaque ſic omnino reponendum eſt.

Episcopo Iohanne] Alteſerta lib. 7. rer. Aquitanicar. cap. 17. *Hic Ioannes Epiſcopus dicitur in Vaſconia necatus, non adjecto nomine ſedis ſua, quia fortè fuit Epiſcopus totius Vaſconiæ, quales fuere alij eum ſecuti Epiſcopi.* Si ea conjectura vera eſt, Epiſcopus fuit Vaſatenſis. Nam poſt iſta tempora nonnulli Epiſcopi Vaſatenſes ſe vocabant Epiſcopos Vaſconiæ, quia præter ſedem Vaſatenſem, pleraſque alias Vaſconiæ cathedras tenebant, uti pluribus docet illuſtriſſimus vir Petrus de Marca Archiepiſcopus Pariſienſis lib. 3. hiſtoriæ Benearnenſis cap. 5. & 8. Verùm non puto titulum Epiſcopi Vaſconiæ inventum fuiſſe ævo Lodovici Pij. Videtur enim initium docere à Gumbaldo Epiſcopo Vaſatenſi, qui ſe Epiſcopum & Ducem Vaſconiæ vocabat anno DCCCCLXXVIII. Tom. I.

Mordridato] Codex Burchardi Talonicus, *mortidato*. Idem in codice ſancti Albini Andegavenſis, *inordinato*. Crabbus habet *mordridato*. cui vocabulo hanc interpretationem addit in margine, *id eſt, violenter & latrocinanter occiſo*.

Synodica] Ita Ivo & Sirmondus. Crabbus & Surius habent *ſynodalica*, ut habetur in codice Vaticano & apud Burchardum. Sic etiam legendum in capitulis ſequentibus. Burchardus lib. 3. cap. 53. *Iuxta ſynodalica precepta decrevimus.* Sed Ivo par. 3. cap. 56. legit: *Iuxta ſynodalia precepta.* Pag. 626.

Pro consol. s. Eccl. vt præp.] In codice Vaticano & apud Crabbum legitur: *pro levigatione ſcilicet pœnitentia, placuit ut præfata ret.*

Imperatorib sacerdotib.] Codex Vaticanus: *Imperatoribus & à ſibi ſacerdotibus ad defenſionem.* Editio Crabbiana: *Imperatoribus & à ſibi ſuccedentibus ad defenſionem.*

Determinarentvr] Codex Vaticanus & editio Crabbi, *determinentur*.

Presbyteri occisi] Idem vetus exemplar & Crabbus habent, *Presbyteri non occiſi*. Ita etiam in capitulis ſequentibus cap. 4. Sed negatio deeſt utrobique apud Burchardum & Ivonem. Pag. 628. c. 4.

Decretvm imperatorivm] In codice Vatico ſic legitur: *Capitulum eccleſiaſticum apud Theodoniſvillam à Karolo Magno & Luthowico & primis Gallia conlandatum & ſubſcriptum.* Ita etiam Crabbus. Verior tamen eſt titulus quem exhibent Burchardus & Ivo, hoc modo: *Capitulum eccleſiaſticum apud Triburiam à Karolo & primis Gallia & Germania conlandatum & ſubſcriptum.* Quamquam in hoc fallit hæc inſcriptio quòd capitula iſta ſancita eſſe doceat à Karolo Magno, ut interpretatur Ivo. Sunt enim re vera Ludovici & Lotharij Imperatorum. Pag. 627.

Apvd Theodonisvillam] Codex Vaticanus & editio Crabbiana, *Triburia*. Sic infrà cap. 5. in eodem codice & in editione Crabbi legitur *apud Triburiam*. Ibid. c. 1.

Caput iſtud ſic legitur in eodem antiquo exemplari & in editione Crabbiana. *Si Presbyter male tractatus fuerit & ſpaſſaverit, ſecundùm ejus Epiſcopi ſententiam pœniteat in cujus territorij poteſtate eſſe dinoſcitur. Si autem mortuus fuerit, ut ſynodus dijudicaverit pœniteat, & DCCCC. ſolidos Epiſcopo componat.* Quæ eſt vera lectio, ut patet ex capite tertio ſuperiorum capitulorum. Pag. 628. c. 3.

Spassaverit] Bignonius in Notis ad legem Salicam pag. 844. cenſet heic malè vulgò legi *ſpaſſaverit*, & legendum eſſe *ſpadaverit*, id eſt, ſpadonem fecerit. Antonius Auguſtinus lib. 2. de emendatione Gratiani dial. 11. non intellexit ſignificationem hujus vocabuli. Alio ſenſu annales Bertiniani ad annum DCCCLXV. aiunt Carolum Calvi filium *necdum bene ſpaſſatum* in Aquitaniam redire permiſſum.

Et pecvniam] Hæc & quæ deinceps ſequuntur in hoc capite, non extant in codice Va- Ibid. c. 5.

Tom. I. ticano, neque in editione Crabbi. Habentur tamen apud Burchardum & Ivonem.

Pag. 630. Et imperatores] id eſt, Ludovicus & Lotharios, ſub quorum imperio celebratam eſſe ſynodum apud Theodonis villam rectè in titulo monet Sirmondus. Et tamen ipſe decretum iſtud retulit ad ſolum Ludovicum, non ſolùm in titulo, ſed etiam in epilogo, ubi contra omnium veterum codicum & editionum fidem ſcripſit, *Et Imperator & penè omnes Galliæ &c.* Vide autem quàm periculoſi exempli ſit lapſus hominis conſtanti fama atque omnium ſermone celebrati. Quæ enim poſtea decreti iſtius editiones prodiere, omnes ad Sirmondicam expreſſæ ſunt. Conſtat ſanè ex annalibus Eginhardi Lotharium à patre digreſſum poſt conventum apud Theodonis villam habitum anno DCCCXXI. ad hyemandum Vvormatiam profectum eſſe. Sed eum tamen poſtea ad partem rediiſſe anno ſequenti colligi poteſt ex iiſdem annalibus, in quibus legimus Ludovicum anno DCCCXXII. peracto conventu qui Attiniaci habebatur, venandi gratia Arduennam petiiſſe, Lotharium verò filium ſuum in Italiam miſiſſe. quod evenit poſt æquinoctium autumnale. Itaque interfuit hauddubiè Lotharius conventui Triburienſi; eámque ob cauſam rectè in antiquis iſtius decreti exemplaribus in hoc loco ſcriptum eſt, *& Imperatores & penè omnes Galliæ &c.*

Principes] id eſt, primates, proceres, optimates. Titulus legis Alamannorum in antiquis codicibus & editionibus: *Incipit lex Alamannorum, quæ temporibus Clothary Regis unà cum principibus ſuis &c. conſtituta eſt.* Codex Corbionenſis heic non habet *principibus*, ſed *proceribus*, ut jam monuimus ſuprà pag. 1001. Flodoardus lib. 3. cap. 26. referens breviarium epiſtolarum ab Hincmaro ſcriptarum: *Eberardo ex principibus Lothary.* Hic eſt enim Eberhardus qui cum Ioſippo & Egberto inter primores Lotharij recenſetur à Nithardo in libro quarto de diſſenſionibus filiorum Ludovici Pij.

Decantaraant] Codex Vaticanus & editio Crabbiana, *decantaverunt.* Porrò de more cantandi hymnum *Te Deum laudamus,* quem ab Epiſcopis decantatum eſſe poſt conſtituta iſta capitula docet hic locus, vide Fileſacum lib. 2. Selectorum pag. 213. ubi putat primò in hoc conventu fuiſſe cantatum.

Et sic solvta est synodvs] Hinc ergo colligitur iſta Ludovici capitula ſancita fuiſſe in ſynodo eccleſiaſtica apud Triburias habita, & gratias ab Epiſcopis habitas Imperatoribus & Principibus quòd eorum precibus annuiſſent.

Pag. 629. Capitvlare de cavsis] Editum eſt in tomo primo analectorum Domni Ioannis Mabillonij ex veteri codice ſanctæ crucis Pictavienſis. Quo anno datum ſit, non conſtat. Ut ad annum DCCCXII. referrem effecit Eginhardus, qui docet Pippinum Aquitaniæ Regem, poſtquam uxorem duxiſſet, in Aquitaniam eo anno miſſum à patre fuiſſe. Celeberrimum porrò erat ea tempeſtate monaſterium ſanctæ crucis Pictavienſis, ut patet ex his quæ ſuprà dicta ſunt pag. 1097.

Ibid c. 2. Svb regvlari norma] id eſt, ſecundùm regulam ſancti Benedicti, ut pluribus heic rectè & eruditè explicat idem Mabillonius.

Temporale servitivm] id eſt, dona & militiam, ut interpretatur idem vir clariſſimus. cujus ego ſententiæ lubens accedo. Vide Notitiam Aquiſgranenſem anni DCCCXVII. Tom. I. Ibid c. 4.

Ne vltra Centenarivm] Gregorius Turonenſis in libro de gloria confeſſorum cap. 106. narrat immenſam ſanctimonialium multitudinem *ad numerum circiter ducentarum* in monaſterio ſanctæ crucis fuiſſe eo tempore quo ipſe illuc perrexit ad exequias ſanctæ Radegundis. Pag. 630. c. 6.

Clericorvm nvmervs] Omiſſis his quæ ex Beda, ex vita ſanctæ Liobæ, ex Flodoardo, & aliunde adferri poſſunt de monaſteriis puellarum & de monaſteriis virorum quæ ſubjecta erant puellaribus, ſequi nos oportet explicationem quam huic loco adhibet Mabillonius, nimirum heic agi de Clericis ſive Canonicis Eccleſiæ ſanctæ Radegundis, de quibus dictum eſt ſuprà pag. 1097. Fratrum ſanctæ crucis mentio eſt in præcepto Ludovici Balbi cujus mentionem fecimus ibidem. Tandem hoc virorum monaſterium auctoritate Romani Pontificis ſeculariſatum eſt, ut poſteriorum temporum verbis utamur. Ibid. c. 7.

Sin avtem] Hæc disjungenda ſunt ab iis quæ antecedunt. Agitur enim iſthic de noviter venientibus ad converſionem, quibus non facilem tribuendum eſſe ingreſſum docet caput 58. regulæ ſancti Benedicti. Illic jubetur ut poſtquam novitius illatas ſibi à monachis injurias patienter portaverit, & perſeveraverit, *poſt duorum menſium circulum legatur ei hæc regula per ordinem, & dicatur ei: Ecce lex ſub qua militare vis. Si potes obſervare, ingredere. Si verò non potes, liber diſcede.* Quod obſervari olim conſueviſſe in monaſteriis docet nova collectio formularum cap. 32.

Ad nat. servitivm] Servi enim ſuſcipi in monaſteriis non debent præter conſenſum & auctoritatem dominorum ſuorum, ut ait canon quartus ſynodi Chalcedonenſis, quod à Karolo M. poſtea confirmatum eſt lib. 1. Capitularium cap. 23. Vide etiam lib. 5. cap. 380. Itaque jubet Princeps ut nullus colonus, nullus ſervus in monaſterio ſanctæ Radegundis ſuſcipiatur, nimirum ſi id tentaverit præter voluntatem domini ſui. Vide ſanctum Gregorium lib. 7. Indict. 7. epiſt. 36.

Capitvlare an. DCCCXXIII.] Aſſentior Sirmondo, qui capitula hæc edita eſſe putat in conventu Attiniacenſi cujus meminit Agobardus in libro de diſpenſatione eccleſiaſticarum rerum cap. 5. Fallitur autem Brovverus lib. 8. annalium Trevirenſium, dum exiſtimat hæc capitula ſancita à Ludovico fuiſſe anno octingenteſimo trigeſimo quinto. Cùm enim illa extent in collectione Anſegiſi, quam ipſe teſtatur anno DCCCXXVII. confectam fuiſſe, manifeſtum eſt ea capitula antecedere hunc annum. Pag. 632.

Halitoarivs] Epiſcopus Cameracenſis. Pag. 643.

Amalarivs] Epiſcopus Trevirenſis.

Romana pertinacia] Baronius ad annum DCCCXXV. referens hunc locum, ut eum molliat, hæc adnotat in margine: *Pertinacia pro conſtantia hoc ſeculo uſurpari ſolita, inter alios ſanctus Eulogius ſuis ſcriptis docet.* Iſtam opportunam occaſionem inſurgendi adversùs Baronium non paſſus eſt Goldaſtus ſibi elabi. Sanè pertinaciam perſeverantiæ finitimam eſſe ſcripſit Pag. 644.

Tom. I. alicubi Tullius. Sed cùm pertinaciæ vocabulum, ubicunque reperitur, ſemper in malam partem accipiatur, difficile eſt exiſtimare heic aliam habere poſſe ſignificationem, præſertim ſi quis ſingulas epiſtolæ partes attentè conſideret. Non utar teſtimoniis à Goldaſto relatis, quæ cuilibet obvia ſunt. Alia adferam. Auguſtinus epiſt. 124. *Omnis contentionis & animoſitatis pertinacia debebat extingui.* Auctarium epiſtolarum Symmachi cap. 19. *Sed tanta pertinacia reſtiterunt ut quicquid minatum fuerit facere minimè dubitarent.* Ibid. cap. 29. *Eulalius ea obſtinatione qua ſine præcepto ſacro Vrbem ingreſſus eſt, etiam egredi conſtrictus per omnes poteſtates, pari pertinacia detrectavit.* Caſſiodorus lib. 5. Variar. epiſt. 44. *Oſtendiſti, prudentiſſime Regum, poſt erroris eventum ſapientibus ſubvenire poſſe conſilium, nec pertinacia vitium vos amare, quod brutis hominibus videtur accidere.* Sanctus Gregorius lib. 2. Indict. 10. epiſt. 16. *Quem ſi etiam abſque pallio adhuc in eadem pertinacia perſeverare perſpexeris, dominici quoque corporis ac ſanguinis eundem antiſtitem participatione privabis.* Vide etiam ibid. epiſt. 14. & 15. ubi pertinacia eodem ſemper ſenſu accipitur. Rudolfus Fuldenſis in vita ſanctæ Liobæ cap. 3. de quadam moniali adversùs ſorores ſuas malè affecta: *Defuncta eſt ergo in hac pertinacia.* Acta depoſitionis Anaſtaſij Preſbyteri tituli beati Marcelli tempore Leonis quarti, apud Holſtenium in collectione Romana parte 2. pag. 105. *Quin & Domini Lotharij præſtantiſſimi Imperatoris decreto, redire jubenti, pertinacia ſua intemperantia reſtitiſſet.* Innocentius III. lib. 1. epiſt. 215. *Canonicis comminantes quòd niſi præfixo eis tempore mandatum apoſtolicum adimplerent, eorum ex tunc contumaciam debita ſeveritate punirent. Ceterùm cùm nec ſic poſſent à ſua pertinacia revocari &c.* Sanè quòd Baronius ait Eulogium pertinaciam pro conſtantia uſurpaſſe, non eſt extra controverſiam. Ait enim ille lib. 2. cap. 7. Nunilonem & Alodiam virgines Chriſtianas à præſide Hiſpaniæ traditas quibuſdam mulierculis prophani ritus peritia præditis, ut earum ope averterentur à Chriſtianiſmo & ad Mahumetanam ſectam pertraherentur, conſtantes manſiſſe in profeſſione ſanctæ fidei, & vanos fuiſſe mulieircularum illarum conatus. Tum addit: *Sed hanc illarum pertinaciam præſidi referentibus mulierculis &c.* Vbi vides pertinaciæ vocabulum poſſe accipi in bonam & in malam partem, & pronius eſſe ut in malam accipiatur.

Ingilenheimense] Tempore iſtius conventus Ludovicus monaſterio novæ Corbeiæ in Saxonia dedit capellam quam Karolus M. in caſtello quod dicitur Hereſburg conſtrui juſſerat. Præceptum ejus extat in ſecunda editione Monumentorum Paderbornenſium pag. 113.

Pag. 649. Præceptum Imper.] Emendatum eſt ex ſchedis clariſſimi viri Andreæ Ducheſnij.

Pag. 652. Hlotharii x.] Repone, V. Error irrepſit inter manus typographorum. De annis porrò Lotharij, quomodo computentur, non conveniunt inter ſe varia ejus diplomata quæ in manus meas venerunt. In quibuſdam enim exordium imperij ejus conſtituitur in anno DCCCXVII. in aliis quinquennio tardiùs.

Capitulare] Conlatum cum ſex antiquis exemplaribus, Pithœano, Metenſi ſancti Vincentij, Remenſi ſancti Remigij, Divionenſi Philiberti de la Mare Senatoris Divionenſis, Rivipullenſi, Claromontano Collegij Pariſienſis Societatis Ieſu. Tom. I. Pag. 653.

Autcarius] Archiepiſcopus Moguntinus.

Hadebaldus] Archiepiſcopus Colonienſis.

Hetti] Archiepiſcopus Trevirenſis.

Bernuinus] Archiepiſcopus Veſontionenſis.

In Parisio] Erunt, opinor, quibus volupe erit ſcire in qua Pariſiorum Eccleſia habitum ſit illud Concilium, & nomina Epiſcoporum noſſe qui ad celeberrimum iſtum conventum acceſſerunt. Illud ergo conſtat, habitum fuiſſe Concilium in Eccleſia ſancti Stephani de greſſibus, *ſaint Estienne des grés*, eique interfuiſſe Epiſcopos quorum nomina ſequuntur. Ebbo Archiepiſcopus Remenſis, Aldricus Senonenſis, Ragnoardus Rothomagenſis, Landramnus Turonenſis. Ionas Epiſcopus Aurelianenſis, Ieſſe Ambianenſis, Ranigarius Noviomenſis, Rorhadus Sueſſionenſis, Adalelmus Catalaunenſis, Hildemannus Bellovacenſis, Godofredus Silvanectenſis, Freculfus Lexovienſis, Halitgarius Cameracenſis, Franco Cenomanenſis, Haribaldus Autiſſiodorenſis, Helias Carnotenſis aut Tricaſſinus, Ionas Nivernenſis, Hubertus Meldenſis, Inchadus Pariſienſis. Præterea verò Guiladus, Theodiſclus, Amatheus, Bernoinus, Fulcharius, & Herbertus, ignotarum ſedium Epiſcopi. Sed Guiladus fortean is eſt qui Vvilardus nominatur in vulgatis Epiſcoporum Conſtantienſium tabulis. Fulcharius verò is forſitan eſt qui Flodegarius vocatur in catalogo Epiſcoporum Andegavenſium & eam cathedram tenebat anno Chriſti DCCCXXVIII. ut patet ex præcepto quo Ludovicus Pius confirmat commutationem inter ipſum & Vvinneradum factam. Hinc etiam fortaſſis ſupplendi ſunt hiatus qui reperiuntur in catalogis Epiſcoporum Laudonenſium, Bajocenſium, Abrincatenſium, & Ebroicenſium.

Agobardus] Archiepiſcopus Lugdunenſis.

Bernardus] Archiepiſcopus Viennenſis.

Andreas] Archiepiſcopus Tarantaſienſis.

Benedictus, Agaricus] Horum alter fuit Archiepiſcopus Aquenſis, alter Ebredunenſis.

Notho] Archiepiſcopus Arelatenſis, idem, ut arbitror, qui formulam inſtitutionis canonicæ juſſu Ludovici Pij detulit ad Arnonem Archiepiſcopum Iuvavenſem.

Bartholomæus] Archiepiſcopus Narbonenſis. Vide Notas ad Agobardum pag. 75.

Adalelmus] Archiepiſcopus Burdegalenſis, ille ipſe, ut opinor, qui juſſo Ludovici Pij detulerat formulam canonicæ inſtitutionis ad Sicharium Archiepiſcopum Burdegalenſem.

Agiulfus] Archiepiſcopus Bituricenſis. Probat hic locus, id quod ſuprà dicebamus, nondum ea tempeſtate Bituricenſes Archiepiſcopos cogitaſſe de primatu ſuper Archiepiſcopos Narbonenſem & Burdegalenſem. Vtrique enim heic

Tom. I. poſtponitur Agiulfus, tametſi Patriarcha vocetur à Theodulfo. Quod indicat hunc titulum nullam prorogativam ſuper ceteros Metropolitanos tribuiſſe ſum Archiepiſcopo Biturigenſi. Certè Arno Archiepiſcopus Iuvavenſis, qui nullam extraordinariam auctoritatem aut juriſdictionem habebat, Patriarcha tamen vocatur ab Alcuino in tomo nono Spicilegij Dacheriani pag. 116.

Deeſt inter Metropolitanus heic nominatos Eluſanus, ut rectè notat Sirmondus. Nimirum quia provincia Novempopulana proprium ea tempeſtate Metropolitanum non habebat, ſed Burdegalenſi ſubjecta erat, uti ſuprà dictum eſt. Attamen ea non ita multò pòſt proprium habuit Metropolitanum, Auſcienſem nimirum. Extat enim epiſtola Ioannis VIII. Papæ ad Airardum Archiepiſcopum Auſcenſem ejúſque ſuffraganeos de conſervanda diſciplina eccleſiaſtica corrigendíſque depravatis populi moribus.

Albrici] Ita editio Sirmondi & codex Rivipullenſis. Remenſis, Claromontanus, Pithœanus, & Metenſis habent *Albrici.*

Pag. 654. Volumus etiam] Tota hæc clauſula deeſt in editione Sirmondi & in eodem libro Rivipullenſi. Eam tamen habent reliqua exemplaria, ſi Divionenſe excipias, quod mutilum eſt in hoc loco.

Pag. 657. Epistola generalis] Emendata eſt ope duorum antiquorum exemplarium, uno bibliothecæ Thuanæ vetuſtiſſimo, altero monaſterij Rivipullenſis.

Incipit Epist. Cæsarea] Ita codex Thuanus & editio Suriana.

Pag. 659. Inimici christi] *Arzonem*, inquit Goldaſtus, *innuit, qui Sarracenorum copiis regnum Francorum populatus erat.* Aizonis defectio & irruptio in regnum cum auxiliis Sarracenorum contigit anno DCCCXXVI. & ſequenti, ut Eginhardus tradit in annalibus. Itaque Goldaſti opinio non poteſt eſſe vera. Satius eſt iſta interpretari de Bulgaris & Danis, quos in regnum Ludovici ingreſſos eſſe hoſtiliter anno DCCCXXVIII. & aliquas villas igne injecto concremaſſe tradit auctor vitæ Ludovici Pij.

Pag. 661. Capitulare Vvormatiense] Vt hanc inſcriptionem heic apponerem effecit auctoritas Hincmari, qui caput tertium tituli tertij ſancitum eſſe docet à Ludovico Pio in ſynodo ac placito generali apud Vvormatiam poſt habitas quatuor ſynodos de quibus pauló antè dictum eſt. Ludovicus enim, ad exemplum patris, qui conſtitutiones quinque ſynodorum anno DCCCXIII. habitarum examinari ſe præſente juſſerat in conventu Aquiſgranenſi, Ludovicus inquam decreta quatuor Conciliorum juſſu ejus celebratorum examinari mandavit in conventu Vvormatienſi, ut Hincmarus docet in loco pauló inferiùs deſcripto; ex quo rectè collegit Sirmondus ſancita Vvormatiæ in hac ſynodo fuiſſe a Ludovico tripertita illa capitula quæ Capitulare Vvormatienſe conſtituunt. Emendatum porrò eſt ope eorundem ſex veterum exemplarium cum quibus conlatum eſſe monuimus Capitulare anni DCCCXXVIII.

Hæc sunt capitula] Ita editio Sirmondi & vetera exemplaria Pithœanum & Rivipullenſe. In editionibus Amerbachij & Heroldi: *Hæc ſunt capitula quæ aliqui ex Miſſis noſtris ad noſtram notitiam detulerunt anno xvj. imperij noſtri.* Vetuſtum eſſe hoc lemma patet ex titulo XXXVI. Capitulorum Karoli Calvi cap. 27. *Vt juxta regium capitulare quod Domnus & genitor noſter anno xvj. regni ſui capitulo vij. conſtituit.* Idem tit. XL. cap. 9. *ſicut in capitulis patris noſtri anno xvj. imperij ejus factis continetur.* Tom. I.

De Ecclesiis] Extat in Additione IV. cap. 97. Pag. 663. c. 3

Contra statuta] Codex Pithœanus, *contra canonum ſtatuta.* Ibid. c. 4.

Hæc nona] Idem vetus liber, *hanc nonam & decimam perſolvere debuit.* Pag. 664. c. 5.

Cap. XXI.] Idem codex & Pariſienſis habent *xxij.*

Quæ dare] Retinuimus hanc lectionem, quæ peccat in regulas grammaticæ, quia eam habent omnia vetera exemplaria. Editio Amerbachij legit *quas.* Sed ipſe in margine admonet in archetypo ſcriptum fuiſſe *qua.* Pag. 665. c. 7.

Vt de rebus] Vide infrà pag. 673. c. 5. Ibid. c. 8.

Alienas terras] Amerbachius & Heroldus legerunt *alienos ſcintas.* Ingenuè autem faſſus eſt Amerbachius neſcire ſe quid ſignificet vox *ſcintas.* Pag. 666. c. 10.

Et decimam] Hæc deſunt in plerſque exemplaribus & in editionibus. Addita autem ſunt ex Pithœano & ex Pariſienſi.

De beneficiis] Habetur in Additione IV. cap. 104. Pag. 665. c. 1.

Rationabilis] Hæc eſt vera lectio. Malè in antiquis exemplaribus Remenſi, Pariſienſi, Metenſi, *rebellis.* Et tamen Sirmondus eam lectionem retinuit in titulo XLV. Capitulorum Karoli Calvi cap. 8. Pag. 667. c. 5.

In pace vivere] Codex Pithœanus, *in pacem venire.* Ibid. c. 7.

Malefaciendum] In vetuſtis exemplaribus Pithœano, Remenſi, Pariſienſi, Divionenſi legitur *malum faciendum.* Pag. 668. c. 10.

Resisus] Hæc eſt lectio omnium veterum exemplarium. Editiones tamen habent *reciſus.* Ibid. c. 13.

Violata committitur.] Heic uno tenore additur in codicibus Pithœano, Divionenſi, Remenſi, Pariſienſi, *ſicut continetur in libro ſuperiori.* Reſpicit autem hæc additio ad caput vigeſimum ſextum libri tertij. Pag. 669. c. 1.

Quicunque] Capitis iſtius hiſtoriam nobis conſervavit Hincmarus in libro de divortio Lotharij & Teibergæ in reſponſione ad interrogationem quintam pag. 590. in editione Sirmondi: *Noſtri etiam ævi Auguſtus piæ memoriæ Hludouvicus in ſynodo ac placito generali apud Vvormatiam, apoſtolicæ ſedis & Papæ Gregorij commeante Legato, cum aliis plurimis, de his quæ Epiſcopi in ſynodis per quatuor loca ſui imperij habitis neceſſariò & utiliter nuper invenerant, de hac unde agitur cauſa omnium tam Epiſcoporum quàm & fidelium laicorum votis convenientibus, ita decernens: Quicunque, inquit, propria uxore derelicta, vel ſine culpa interfecta, aliam duxerit uxorem, armis depoſitis publicam agat pœnitentiam. Et ſi contumax fuerit, comprehendatur à Comite, & ferro vinciatur, & in cuſtodiam mittatur donec res ad noſtram notitiam deducatur.* Pag. 670. c. 3.

Tom. I. Pag. 671. Hæc sunt capitula] Hæc deſunt in codice Pithœano & in Remenſi, in quibus etiam deſunt tria capitula ſequentia.

Generalia placita] Codex Rivipull. *generale placitum.*

Pag. 672. c. 7. Volumus] Vide Capitula Karoli Calvi tit. xxvi. cap. 27.

Pag. 673. c. 5. Volumus ut omnes] Vide ſoprà pag. 665. cap. 8.

Pag. 674. c. 7. Matfredus] Comes Aurelianenſis. Vide Notas ad Agobardum pag. 78. De eodem puto agi in præcepto Lotharij Imp. edito inter probationes hiſtoriæ Trenorchianæ pag. 267. ubi vocatur *Matfredus vir inluſter Comes.*

Pronuntiaverit] Codex Rivipull. *dixerit.*

Cum eod. m. r. r. posuit.] Idem codex, *cum fidelium noſtrorum decernamus qualiter juſtum eſt.*

Pag. 675. Præceptum de ordine] Revocanda eſt in hoc loco obſervatio quam fecimus ad epiſtolam xxix. Lupi Abbatis Ferrarienſis, nimirum per iſtas tempeſtates ſtatum monaſteriorum fuiſſe prorsùs in poteſtate Regum, qui ſua auctoritate Canonicos interdum pellebant ut monachos ſubſtituerent, hos verò, ſi res ità ferret, dein exturbabant ut Canonicos reducerent. Prima monaſterij Dionyſiani incunabula fuere ſub monachis. Sed cùm Ludovicus Pius regulam Canonicorum conſtituiſſet, poteſtatémque Karolus M. feciſſet perſonis eccleſiaſticis ut aut pleniter ſecundùm canonicam aut ſecundùm regularem inſtitutionem vivere deberent, major pars monachorum ſancti Dionyſij novitate rei, ut ego quidem arbitror, commoti, affectique præterea tædio vitæ monaſticæ, *collo de ſub jugo regulæ excuſſo, monaſticam vitam & habitum deſeruerunt,* ut teſtatur Imperator; pauci in cella extra monaſterium permanſerunt in vitæ inſtituto quod ſuſceperant, annuente eodem Ludovico. Quod itaque hactenus fuerat habitaculum monachorum, verſum eſt tum in collegium Canonicorum, in quo Hincmarus, pòſt Remenſis Archiepiſcopus, ſub canonico habitu educatus eſt. Teſtis eſt ipſe in epiſtola xxvi. ad Nicolaum Papam. *In monaſterio*, inquit, *ubi ab ipſis rudimentis infantiæ ſub canonico habitu educatus, indéque eductus, in palatio Domni Hludovici Imperatoris non modico tempore manſi. Converſis autem ad regularem vitam & habitum fratribus in monaſterio ſancti Dionyſij, ubi nutritus fueram, in illud, ſeculum fugiens, ſine ſpe vel appetitu epiſcopatus aut alicujus prelationis diutiùs degui.* Id ipſum de educatione Hincmari, & quomodo eo procurante monaſticus ordo reſtitutus ſit in monaſterio ſancti Dionyſij, teſtatur Flodoardus; qui tamen in hoc fallere videtur quòd ait eum à pueritia monaſteriali religione nutritum; niſi ſi monaſterialis religio, quod valde credo, heic ſignificat canonicam ac regularem vitam. Hæc ſunt igitur Flodoardi verba lib. 3. cap. 1. *Iſ ſiquidem Hincmarus à pueritia in monaſterio ſancti Dionyſij ſub Hilduino Abbate monaſteriali religione nutritus, & ſtudiis literarum imbutus, indéque pro ſui tam generis quàm ſenſus nobilitate in palatium Ludovici Imperatoris deductus, & familiarem ipſius notitiam adeptus fuerat, ibique, prout potuit, cum Imperatore & prefato Abbate ſub Epiſcoporum auctoritate laboravit ut ordo monaſticus in prædicto monaſterio, quorundam voluptuoſa factione diù delapſus, reſtauraretur. Et ut opere quoque adimpleret quod ſermone ſuadebat, etiam ipſe religioſa converſationi cum aliis ſe ſubdidit.* Charta ſynodi Sueſſionenſis anni dccclxii. pro monaſterio ſancti Dionyſij: *Hincmarus venerabilis Archiepiſcopus Remenſis noſtra firmationis conſors & ipſius præclari monaſterij devotus alumnus.* Reſtituto itaque ordine monaſtico in baſilica ſancti Dionyſij, timens Hilduinus Abbas *ne aliqua ſucceſſorum ſuorum negligentia aut parcitate ordo in ea monaſticus futuris temporibus perturbaretur*, eodem die quo iſta ſtatuta ſunt præceptum aliud à Ludovico impetravit de ſtipendiis monachorum conſtituendis, quod à Iacobo Doubleto editum eſt pag. 739. antiquitatum ejuſdem monaſterij. Deinceps ergo monaſterium hoc habitatum eſt à monachis.

Tom. I. Ansgarium fecimus Archiepiscopum] anno nimirum dcccxxxiii. ut ſcribit Adam Bremenſis lib. 1. cap. 17. Sedes autem ejus conſtituta eſt in civitate Hammaburgenſi; novóque Archiepiſcopo contributæ gentes omnes trans Albiam conſtitutæ, *videlicet ab Albia flumine deorſum uſque ad mare oceanum, & rurſum per omnem Slavorum provinciam uſque ad mare quod orientale vocant, & per omnes prædictas nationes Septentrionis*, id eſt univerſitas Freſonum, Danorum, Sclavorum, Norvegorum, Sueonum, ut explicat Adalbertus Archiepiſcopus Hammaburgenſis in epiſtola ad Fulconem Abbatem Corbeiæ veteris. Ea de cauſa idem Adalbertus ſe vocat univerſarum ſeptentrionalium & orientalium nationum Archiepiſcopum in eadem epiſtola, itémque in alia quam recitat Adamus lib. 4. cap. 43. & ex eo Baronius ad annum mlxvii. §. 13. & in alia quam Lindenbrogius edidit in collectione privilegiorum Eccleſiæ Hammaburgenſis pag. 164. Quin & Helmoldus cap. 22. ait illum functum fuiſſe auctoritate archiepiſcopali in omnibus borealibus regnis, Daciæ ſcilicet, ut ipſemet explicat, Suediæ, & Norvvegiæ. Mortuo tamen Adalberto, Danicæ, Suecicæ, & Norvvegicæ Eccleſiæ diſtractæ ſunt à metropoli Hammaburgenſi circa annum mxciv. & Lundenſi Archiepiſcopo ſubjectæ auctoritate ſedis apoſtolicæ, miſſo in eam rem Legato, ut tradit Saxo Grammaticus libro duodecimo hiſtoriæ Danicæ. Is fuit Albricus Cardinalis Romanæ Eccleſiæ, ut docet Anſelmus Archiepiſcopus Cantuarienſis in epiſtola nondum edita ad Aſſerum primum Archiepiſcopum Lundenſem, in qua eum admonet ut auctoritate ſibi recenter conlata benè utatur. Sed ut ad Adalbertum redeamus, ex epiſtola ejus ad Fulconem confirmatur conjectura clariſſimi viri Petri Lambecij, qui ex nonnullis Gualdonis verſibus collegit partem aliquam reliquiarum corporis ſancti Anſcharij monaſterio Corbeiæ veteris donatam fuiſſe ab Archiepiſcopo Alberto, eáque occaſione Gualdonem ad illum ſcripſiſſe poëma de vita ejuſdem Anſcharij.

Helingaudo] Epiſcopo Ferdenſi.

Tom. I. Pag. 685. Vvillerico] Epiſcopo Bremenſi.

Charta divisionis Imp.] Primus illam edidit Petrus Pithœus in codice duodecim ſcriptorum coætaneorum, deinde Ducheſnius & Goldaſtus. Nos illam emendavimus ope veteris ſchedæ quæ in manus noſtras incidit beneficio clariſſimi viri Antonij Vionis Herovallij. Omnia porrò iſtius chartæ capita ſumpta ferme ad verbum ſunt ex illa quam Karolus M. conſcripſit anno ſexto imperij, ut illic monuimus.

Facere placuit.] Heic Goldaſtus hæc adnotat: *Deeſt diviſio atque ordinatio regnorum.* Supplet autem utcunque hunc hiatum Nithardus lib. 1. deſcribens partem regni quæ Karolo Calvo data eſt; *id eſt, à mari per fines Saxonia uſque ad fines Ribuariorum, totam Friſiam, & per fines Ribuariorum comitatus Moilla, Halt, Trahammelant, Maſagobbi, deinde verò quicquid inter Moſam & Sequanam atque Burgundiam unà cum Viridunenſi conſiſtit, & de Burgundia Tullenſem, Odornenſem, Bodenſem, Bleſenſem, Paribeaſem, utroſque Barrenſes, Brionenſem, Tricaſinum, Autiſioderenſem, Senonicum, Vvaſtinenſem, Milidunenſem, Stampenſem, Caſtrenſem, Pariſiacum, & deinde per Sequanam uſque in mare oceanum, & per ipſum mare uſque in Friſiam, omnes videlicet epiſcopatus, abbatias, comitatus, fiſcos, & omnia infra prædictos fines conſiſtentia, cum omnibus ad ſe pertinentibus, in quacunque regione conſiſtebant, & ſui juris eſſe videbantur, unà cum auctoritate divina atque paterna prefato filio ſuo Karolo dedit.* Vide etiam annales Bertinianos ad annum DCCCXXXVII.

Pag. 686. c. 4. Qvamliaet illvm] Ita habuit vetus ſcheda quam nos vidimus. Sic etiam edidit Pithœus. Ducheſnius habet *quemlibet liberum hominem.* Puto autem illum iſta mutuatum eſſe ex capite octavo diviſionis Karoli Magni.

Pag. 688. c. 10. Vexillo crvcis] Charta Karoli cap. 14. *judicio crucis.*

Ibid. c. 11 Defensionem Ecclesiæ] Goldaſtus hæc adnotat in hoc loco: *Baronius annal. to. 9. an. 838. §. 2. integrum præter morem laudat hunc locum, quem ſolito falſi crimine corruperat in Caroli M. conſtit. §. 16. pro his verbis* Eccleſiæ S. Petri *ſubjiciens iſta* defenſionem S. Papæ ſimul &c. *contra codicum MSS. & Pithœi, unde exſcripſit, Mutilque editiones.* Vide Marcam in libro primo de concordia ſacerdotij & imperij cap. 12. §. 5. & ſeq.

Ibid. c. 12. Conrvaniantiis] Ita omnino ſcheda vetus. Quo etiam modo habet caput XVI. chartæ Karoli, ex quo iſtud deſcriptum eſſe apparet. Pithœus tamen, Ducheſnius, & Goldaſtus ediderunt *conſenſiis.*

Pag. 690. Ad Aqvitaniam] Hæc & quæ ſequuntur omiſit Goldaſtus in ſua editione. Certè multa haudubiè illic menda ſunt, multa mutila. Quia tamen Pithœus ea invenit in vetuſtiſſima membrana, & reperta quoque ſunt in veteri ſcheda qua nos uſi ſumus, putavimus prætermittenda non eſſe.

Pag. 690. Totam Bvrgvndiam] Karolus M. anno DCCCVI. Burgundiam in duas partes diviſit, quarum unam Ludovico Aquitaniæ Regi dedit, aliam Karolo. Heic Ludovicus totam Burgundiam pertinere vult ad Alamanniam, ea Burgundiæ parte excepta quæ Pippino data fuerat. Difficile eſt iſta diſcernere. Si quis tamen plura de variis Burgundiæ diviſionibus ſcire volet, is conſulere poteſt notitiam Galliarum doctiſſimi viri Hadriani Valeſij. Tom. I.

Totam provinciam] id eſt, ut ego quidem arbitror, Provinciam propriè dictam & Dalfinatum, in qua eſt Vienna, quam Provinciæ urbem eſſe ait auctor annalium Bertinianorum ad annum DCCCXXXIV.

Totam Gotiam] id eſt, Septimaniam & Marcam Hiſpanicam. Nam tum provinciæ illæ comprehendebantur ſub appellatione Gothiæ, eámque ob cauſam ſæpe conjunguntur in veteribus monumentis. Præceptum Karoli Simplicis in chartulario Helenenſi lib. 1. cap. 1. *Præcipimus etiam in omni regno noſtro Gotica ſive Hiſpania.* Aliud ejuſdem præceptum in chartulario Eccleſiæ Gerundenſis: *Præcipimus etiam atque jubemus ut quicquid adquiſitum habet vel de reliquo adquirere poterit infra fines Gotia vel Hiſpania.* Item aliud ejuſdem præceptum in chartulario ſancti Petri Rodenſis. *Concedimus etiam tibi in toto regno Gotia vel Septimania.* Capitulare primum anni DCCCVI. cap. 1. *Septimaniam vel Gothiam Ludovico dilecto filio noſtro conſignavimus.* & cap. 4. *Septimania ſive Gothia uſque ad Hiſpaniam.* Hinc Karolus ſimplex in chartulario Eccleſiæ Helenenſis lib. 1. cap. 74. vocatur Rex Francorum atque Gothorum. Nunc oſtendendum eſt eam quoque Narbonenſis provinciæ partem quæ à Carcaſſone incipit fuiſſe in regno Gothico. Iſtud verò probari primò poteſt auctoritate vitæ ſancti Benedicti Abbatis Anianenſis; quem cùm ſcriptor ejuſdem vitæ doceat filium fuiſſe hominis qui *comitatum Magdalonenſem quoadusque vixit tenuit,* ac Benedictum ex partibus Gothiæ oriundum fuiſſe, manifeſtum eſt illum ſenſiſſe eam Galliæ Narbonenſis partem Gothiæ nomine comprehenſam fuiſſe. Confirmat hanc ſententiam auctor vitæ Alcuini, qui ait eundem Benedictum Abbatem ſæpius ad Alcuinum veniſſe è Gothia: *Vir quoque Domini Benedictus, ei præ omnibus monachis familiaritate junctus, ad eum gratia conſilij ſalutis ſua & ſuorum accipiendi ſæpius Gothia de partibus properabat.* Veniebat enim ex monaſterio Aniano, quod in diœceſi Magalonenſi conſtitutum erat, quæ pars eſt Septimaniæ. In archivo monaſterij Cuxanenſis reperitur charta Bernardi Comitis Biſuldunenſis, ut opinor, data anno Chriſti milleſimo, in qua legitur ipſum eidem monaſterio Cuxanenſi dediſſe monaſterium vocabulo Moniſatem, quod eſt *in honore ſancti Pauli Apoſtoli in provincia Gocia in comitatu Fenolitenſe in diœceſi Narbonenſis Eccleſia.* Quod monaſterium in comitatu Fenoliotenſi ſitum fuiſſe reperio etiam in chartulario monaſterij Campirotundi. Hinc regnum Gothicum in præcepto quod Lotharius Rex conceſſit Suniario Abbati in diœceſi Gerundenſi, quod extat in chartulario monaſterij ſancti Felicis Ieſſalenſis. In libro evangeliorum monaſterij ſancti Dionyſij, quem Ioannes Aventinus libro quarto annalium Boiorum pag. 462. narrat ſua tempeſtate ſervatum fuiſſe Reginoburgij in templo D. Haimerani, hi verſus le-

Tom. I. gebantur inſcripti Karolo Calvo Regi Francorum :

Francia grata tibi, Rex inclyte, munera defert.
Gothia te pariter cum regnis inchoat altis.

Attamen quamvis Gothiæ nomine tum utraque provincia intelligeretur, licèt regnante Ludovico Pio Bernardus Comes Barcinonenſis Gothiam Septimaniámque regeret, exiſtimandum non eſt Borrellum, quem Gothicæ Ducem fuiſſe anno XVIII. Lotharij Regis reperio in chartulario monaſterij Rivipullenſis & in actis fundationis monaſterij ſancti Benedicti de Bagiis in diœceſi Auſonenſi, exiſtimandum inquam non eſt Borrellum tenuiſſe provinciam Tarraconenſem & Septimaniam, cùm ſciamos illum Barcinonenſem tantùm Vrgellenſémque comitatus habuiſſe. Niſi ſi ſe Gothicæ Ducem ideo dici voluit quia partem novæ Septimaniæ, id eſt, Vrgellenſem tractum, in ſua poteſtate habebat.

Pag. 689. c. 1. In servitio tradiderint] Vetus nota marginalis in uno codice regio legis Longobardorum ; *Hac lex in hoc quod dicit* uxores in ſervitio dederint *videtur rumpi per legem* Nulli ſit licentia uxorem ſuam dimittere. *Sed non rumpitur, quia non loquitur de conjugio dirimendo, ſed de libertate inviolabiliter cuſtodienda.* Fortaſſis auctor gloſſæ reſpicit ad caput 235. libri ſeptimi capitularium, ubi dicitur uxorem non eſſe dimittendam cauſa fornicationis.

Ibid. c. 2. Crudeles] Vnus codex regius habet *credulos.* omnino malè. Error ortus ex inſcitia librariorum, qui frequenter credulitatem ſcribebant pro crudelitate, & crudelitatem pro credulitate. E multis exemplis quæ proferri heic poſſent, nonnulla adducam. Apud Cyprianum in epiſtola 69. rectè legebatur in antiquis editionibus : *Dixiſti ſanè ſcrupulum tibi eſſe tollendum de animo in quem incidiſti. Incidiſti, ſed tua credulitate irreligioſa.* Pro quo *crudelitate* peram ſcriptum eſt in editione Rigaltij. In ſermone ſeptimo ſancti Ambroſij legitur: *Hac autem clavis Chriſtus eſt Dominus, quo ad crudelitatem fidei pectorum arcana reſerantur.* Pro quo in vetuſtiſſimo codice Eccleſiæ Lugdunenſis meliùs legitur *credulitatem.* Idem ſermone 58. *crudelitate cordis collocare in cæleſtibus.* Hoc loco in eodem codice Lugdunenſi ſcriptum primò fuit *crudelitate.* quod poſtea rectè mutatum eſt in *credulitate.* Idem ſermone 66. *ſub uno perſecutore, ut æqualis crudelitas utrumque conſtringeret.* Ibi rurſum idem vetus codex habet *credulitas.* Hinc etiam factum ut crudelitatem etiam aliquando ſcriberent pro cruditate ; ut apud Salvianum lib. 7. pag. 171. *alios cruditate diſtentos.* ubi vetus codex Corbeienſis habet *credulitate.* Et apud Avitum in epiſtola 85. *Offerat ergo ſupplex orientalium quoque gentium diſtantia cruditatem.* ubi codex Viennenſis habet *crudelitate.* Tom. I.

Cupidos] Idem vetus codex regius, *pudicos.* malè.

Si duo testimonia] Hoc caput videtur eſſe tantùm breviarium capitis 23. libri quarti Capitularium. Ibid. c. 3.

Nemo recipiat] *niſi in ſubſidium per ultimam legem hujus tituli*, inquit gloſſa interlinearis in uno codice regio. Pag. 690. c. 4.

Intret in curiam] *ad teſtimonium dicendum*, inquit alia gloſſa interlinearis.

Nec ante iudicem] Vide Ianum à Coſta in titulum primum libri ſecundi Decretalium pag. 279. & in titulum ſecundum pag. 362. Vide etiam Gratianum 11. q. 1. cap. 33. *Nullus.*

Curia a cruore] Contrà Iſidorus lib. 15. Origin. cap. 2. *Curia dicitur eò quòd ibi cura per ſenatum de cunctis adminiſtretur.*

Secundum leg. rom.] *qua Eccleſia vivit*, ut legitur in titulo 58. legis Ripuariorum. Vide quæ nos ſuprà pag. 995. de ea re diximus. Ibid. c. 5.

NOTÆ

NOTÆ AD LIBROS CAPITVLARIVM.

Pag. 697. HLvoovvici avg. christianæ] Vulgatæ editiones habent: *Ludovici Augusti Chriſtianæ religionis magni propugatoris & Lothary Cuſaris fily ipſius.* Quæ lectio confirmatur auctoritate veterum exemplarium Vaticani, Bellovacenſis, Metenſis ſancti Vincentij, Divionenſis, Camberonenſis, Rivipullenſis, Trecenſis, & Normannici ſancti Michaelis in periculo maria. Ita etiam habuiſſe Carolum Molinæum in ſuo codice pater ex commentatio ejus ad edictum Henrici II. contra parvas Datas. Lotharij tamen nomen deeſt in reliquis exemplaribus, tum heic, tum in aliis iſtius præfationis locis in quibus illud habent vulgatæ editiones & laudati codices. Melior aotem eſt lectio librorum in quibus Lotharij nomen omiſſum eſt. Nihil enim in collectione Anſegiſi reperitur quod Lothario tribui poſſit. Itaque Pithœus in præfatione ſua ſic ſcriptum reliquit: *Sanè quòd in Anſegiſi prufationibus Lothary nomen udjectum eſt, datum id ſcias exemplarium quorundam antiquitati: quu ſub ejus ditione, ut veriſimilo eſt, primùm deſcripta, non hoc ſolum ipſius bonori tribuerant.* Vide Notas ad dialogos Antonij Auguſtini de emendatione Gratiani pag. 438.

Pag. 699. Mvndanam leoem] Leges dividit in eccleſiaſticas & mundanas, id eſt, civiles, ut nos hodie loquimur. Sic in capite primo Concilij Toletani ſeptimi mundana lex & eccleſiaſtica diſciplina conjunguntur. In Concilio quoque ſecundo Hiſpalenſi cap. 1. & 3. codex juris civilis laudatur ſub nomine legis mundialis. Apud Reginonem lib. 1. cap. 403. ſcriptum eſt Clericos à lege mundana extraneos eſſe. Exiſtimant nonnulli heic apud Anſegiſum agi de Codice Theodoſiano. Alij putant per mundanam legem heic intelligi Salicam. Ego verò in ea ſum ſententia ut arbitrer mundanæ legis vocabulo intelligi omnes leges civiles quæ tum in uſu erant in regno Francorum, Salicam videlicet, Longobardam, Gundobadam, & ceteras. Iuvat hanc ioterpretationem Hincmarus in epiſtola 16. cap. 12. *Defendant ſe quantum volunt qui hujuſmodi ſunt, ſive per leges, ſi ullæ ſunt, mundanas, ſive per conſuetudines bumunas. Tumen, ſi Chriſtiani ſunt, ſciant ſe in die judicy nec Romanis nec Salicis nec Gundobadis, ſed divinis & apoſtolicis legibus judicandos.* Item Fulbertus in epiſtola 41. ad Fulconem Epiſcopum, ut reor, Aurelianenſem: *Si Abbas ſancti Benedicti de veſtro contemptu culpam ſuam recognoverit, & illam deinceps ſubjectionem promiſerit qua vobis canonicè debetur, hortor & ſuadeo ut recipiatis, ſacramenta verò & cætera quæ ad mundanam legem pertinent propter amorem Domini Regis miſſa faciatis, ut religionem magis quàm ſecularem ambitionem vos ſectari cognoſcat.* Poſſet heic quæri cur Fulbertus ſacramentum fidelitatis pertinere dicat ad legem mundanam, cùm nonnulli Romani Pontifices abſolviſſe legantur populos à ſacramento fidelitatis Regibus præſtito. Sed hæc non ſunt hujus loci.

Omnibvs ecclesiasticæ] Hæc verba patres Concilij Triburienſis deſcripſerunt in præfatione ejuſdem ſynodi: *Quapropter Rex Regum, cujus regnum, ut Pſalmiſta canit, regnum eſt omnium ſeculorum, omnibus eccleſiaſticæ ſublimitatis ordinibus necnon & ſecularis potentiæ dignitatibus novum Principem Arnulphum Regem pacifico ordine perpetuæ tranquillitatis proferre dignatus eſt.*

Consioerans] Idem Concilium Triburienſe in præfatione: *Conſiderans enim idem ſapientiſſimus Rex profunda mentis intuitu abundantem in ſe ſancti Spiritus gratiam.*

O pastores ecclesiarvm] In præfatione ejuſdem Concilij Triburienſis Arnulphus Rex ita alloquitur Epiſcopos: *O paſtores Eccleſiarum Chriſti & clariſſima lumina mundi, agite quæ vobis impoſita eſt curam paſtoralem, & juxta Apoſtolum inſtate opportunè importunè, arguite, obſecrate, increpate in omni patientia & doctrina, ut vigili cura & admonitione ſedula oves Chriſti ad caulas æternæ vitæ introducere mereamini.*

In qvo operis stvoio] Eadem præfatio: *Habetis me omnibus Eccleſiæ Chriſti adverſantibus & veſtro ſacerdotali miniſterio renitentibus oppoſitiſſimum bellatorem.*

Catitvla ex canonicis inatit.] Eadem præfatio: *Quædam capitula magis neceſſaria ex canonicis inſtitutionibus ſubſcripſerunt, errata corrigere, ſuperflua abſcidere, recta via regia coarctare.*

Præsvmptiosam ivdicet] Hæc eſt lectio omnium veterum exemplarium & antiquæ editionis Baſileenſis. Sic etiam edidit Amerbachius. Et tamen Tilius in margine ſui codicis addidit *putet vel.* quam additionem tranſtulit in textum in editione ſua, hoc modo, *præſumptuoſam putet vel judicet.*

Præsvmptiosam] Aliorum editiones habent *præſumptuoſam.* Nos ſecuti ſumus conſenſum veterum librorum & rationem ſcribendi illorum temporum. Codex legis Vviſigothorum lib. 2. tit. 1. cap. 17. *judex præſumptuoſus.* pro quo vetuſtiſſimus codex monaſterij Moyſſiacenſis habet *præſumptioſus.* Apud Ivonem Carnotenſem parte 16. cap. 287. legitur, *Quòd ſi aliquis præſumptuoſus fuerit.* At in veteri libro bibliothecæ ſancti Victoris Parisienſia ſcriptum vidi *præſumptioſus.* Quæ lectio confirmatur ex capite 364. libri quinti Capitularium, unde Ivo deſcripſit. Sunt alibi innumera exempla, quæ nunc non occurrunt, & iſta ſufficiunt.

In editionibus Tilij, Heroldi, & Pithœi, ſingulis capitibus iſtius primi libri uſque ad LXXVII. præfigitur in titulo vox *Omnibus*, aut *Epiſcopis*, vel alia quæpiam. Certum eſt autem voces illas extare in Capitulari Aquiſgranenſi, ex quo LXXVI. Pag. 705.

Tom. I. priora capitula libri primi deſcripta ſunt. Sed cùm in nullo collectionis Anſegiſi codice reperiantur, manifeſtum eſt ab illo omiſſa fuiſſe & ad illam non pertinere. Propter eam cauſam nos abſtinuimus ab his vocibus in editione Anſegiſi, quas tamen ſuprà ſuis locis poſuimus in editione Capitularis Aquiſgranenſis.

Ibid. c. 1. SVNT ENIM ALIQVI] Burchardus refert *ex Concilio Rotomagenſi cap. 3.* Sed heic obſervandum eſt, quod ad Reginonem & Gratianum perſæpe monuimus, Burchardum diligentiſſima cura providiſſe ne capitula quæ ex Capitularibus Regum noſtrorum deſcribebat apparerent hinc ſumpta, eámque ob cauſam illa tribuiſſe vetuſtis ſynodis & Pontificibus Romanis, húncque eſſe fontem tot Gratiani erratorum. Itaque licèt Burchardus caput iſtud referat ex Concilio Rotomagenſi, nihilo minùs certum eſt ſumptum ab illo eſſe ex libro primo Capitularium.

Ibid. c. 2. ITEM HABETVR] Hæc eſt lectio veterum exemplarium Remenſis, Sangallenſium, & Pariſienſis. Reliqua habent: *Ita enim habetur.*

FIDES ET VITA] Hadrianus Papa in epiſtola ad Tilpinum Eccleſiæ Remenſis Archiepiſcopum apud Flodoardum lib. 2. cap. 17. hiſtoriæ Remenſis: *Injungimus etiam fraternitati tuæ ut quia de ordinatione Epiſcopi nomine Lul ſancta Moguntina Eccleſia ad nos quadam pervenerunt, aſſumptis ſecum Viomago & Poſſeſſore Epiſcopis & Miſſis glorioſi ac ſpiritalis filij noſtri Karoli Francorum Regis, diligenter inquiras omnia de illius ordinatione, & fidem ac doctrinam illius atque converſationem & mores ac vitam inveſtiges.*

Ibid. c. 4. MVLIEREM NON HABERE] Negatio deeſt in uno codice Sangallenſi & in editione Baſileenſi. Cetera verò exemplaria illam habent.

Ibid c. 6. AVDITVM] Regino non adnotavit in ſua collectione locum ex quo deſcripſit hoc caput. Burchardus refert *ex Concilio Aurelianenſi cap. 10.* Rectè Fulbertus ex libro primo Capitularium cap. 6.

MISSAM CELEBRARE] Heic per Miſſæ celebrationem Ioachimus Vadianus lib. 6. de euchariſtia pag. 215. intelligit diſtributionem euchariſtiæ. Hæc ſunt ejus verba: *Extat apud eundem* (id eſt, apud Anſegiſum) *alia Principis conſtitutio, qua cavebatur ne Preſbyteri Miſſas celebrarent & communione abſtinerent. Erant enim qui in Miſſa ſacro euchariſtiam dabant plebi, ipſi interim nihil ſumentes. Iubet igitur Princeps ut in Miſſis peragendis non ſolùm aliis exhibeant euchariſtiam, ſed etiam ipſi ſumant. Quod ſanè jubere non potuiſſet niſi publica Miſſa ritum illum veterem plebis communicantis retinuiſſent.* Sed non cepit Vadianus, ut ego quidem arbitror, ſenſum verborum Karoli. Illud tantùm vult Princeps, ut quotieſcunque Preſbyter corpus & ſanguinem Chriſti in altario immolat, toties communicet, ut patet ex verbis Concilij Toletani duodecimi relatis infrà lib. 6. cap. 120.

NON COMMVNICARE] id eſt, non ſe præbere participes perceptionis corporis & ſanguinis Chriſti, ut legitur infrà lib. 6. cap. 120. ſive communionis ſanctæ gratiam non ſumere, ut legitur in canone quinto Concilij Toletani duodecimi. Inde in admonitione ſynodali antiqua præcipitur ut *nullus Miſſam cantet qui non communicet.* quod in nova admonitione ſynodali ita exprimitur: *Miſſam jejuni tantùm celebrate, & in ea corpus & ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omni reverentia & tremore ſumite.* Et in inquiſitione quam Epiſcopus in ſua viſitatione faciebat legitur cap. 42. interrogare Epiſcopum debuiſſe Preſbyterum. *Si Miſſam cantat & non communicat.* Fallitur ergo vehementer Simon Goulartius, qui in additionibus ad Catalogum teſtium veritatis pag. 1020. putat in hoc capite noſtro agi di Preſbytero qui adſtantes non admittit ad communionem. Ceterùm Fulbertus aliquid legiſſe iſthic videtur quod nos latet. Etenim ſcribens ad Oeconomum Aurelianenſis Eccleſiæ de Preſbytero quodam qui Miſſas celebraſſe & non communicaſſe compertus erat, ait eum, ſi id fecit timor indiſcretus de levi culpa, caſtigandum eſſe cum pietate, *ſicut in legitur in Capitularium lib. 1. capitulo VI.* Tom. I.

HÆC VSQ] Prima pars iſtius capitis uſque ad vocem *edictis* in ſuperioribus editionibus & in Capitulari Aquiſgranenſi conjungitur cum capite ſuperiori. Caput verò iſtud ſic incipit. *In Antiocheno Concilio.* At in antiquis Anſegiſi exemplaribus, apud Benedictum Levitam in capite 63. libri quinti, & apud Iſaacum Lingonenſem rectè conjunguntur, ut in editione noſtra. Rectè, inquam. Etenim in ſynodo Nicæna nihil reperitur de Preſbyteris Miſſam cantantibus & non communicantibus. At in canone quinto præcipit magna ſynodus ut hi qui à ſuis Epiſcopis abjiciuntur, ab aliis non recipiantur. Et in canone XVII. ſynodi Sardicenſis, quæ ſolet aliquando citari ſub titulo canonum Nicænorum, ſtatuitur ut ſi quis Preſbyter aut Diaconus ab Epiſcopo ſuo fuerit abjectus, communionem non præſumat ante cauſæ ſuæ cognitionem in ſynodo provinciali. In canone verò quarto Antiocheni Concilij agitur de his qui damnati ſunt à ſynodo vel à ſuo Epiſcopo, & poſtea miniſtrare præſumunt. Vnde facilè colligi poteſt quod heic dicitur de ſtatutis ſynodi Nicænæ non poſſe referri ad Preſbyteros non communicantes, intelligi autem de his qui à ſuis Epiſcopis damnati ſunt, verámque propterea eſſe mutationem quam nos fecimus in editione Capitularium. Ibid. c. 7.

SANCTOR. PATR. SYN. EDICTIS] id eſt, in aliarum ſynodorum canonibus, nimirum in canone octavo Concilij ſecundi Carthaginenſis, canone 37. Martini Bracharenſis, cujus capitula in antiquis codicibus citantur ſub nomine Martini Papæ vel Concilij Bracharenſis, & in decretis Pontificum Romanorum quæ referuntur à Gratiano 11. q. 3. In illis enim locis agitur de Epiſcopis & Preſbyteris damnatis & tamen miniſtrantibus.

SYNODALIBVS EDICTIS] Ita omnia vetera exemplaria & editio Baſileenſis. Sic etiam Iſaacus Lingonenſis & Amerbachios. Tilius tamen edidit *ſynodalibus inſtitutis vel edictis*, quamvis in veteri codice quo is utebatur legeretur uti nos edidimus.

SENTENTIÆ] In aliquot vetuſtis exemplaribus legitur *ſententia*, quam ſyntaxim alibi quoque ſæpe deprehendi.

Tom. I. Pag. 706. c. 8. SINE CONSC. ET CONSILIO] Ita duodecim vetuſti codices & editiones omnes. In Colbertino, in Thuano, in uno Sangallenſi, in regio, Trecenſi, & in noſtro legitur *ſine conſcientia ſui Metropolitani*. Canon certè Antiochenus, ex quo ſumptum eſt hoc caput, favere videtur lectioni quæ extat in ſex iſtis codicibus.

Ibid. c. 14. TABERNAS NON INGRED.] Vide epiſtolam Hincmari ad Hadrianum II. inter acta ſynodi Duziacenſis pag. 310. in editione Celloſij.

Pag 707 c. 16. IGNOTA ANGELORUM NOMINA] Conſtitutum iſtud, ut opinor, ad reprimendam eorum inſanam ſuperſtitionem qui varia angelorum nomina fingebant; ut Aldebertus, qui in oratione ſua nominabat Vrielem, Raguelem, Tubuelem, Michaelem, Adinum, Tubuam, Sabaoc, & Sinuelem. De qua re cùm ageretur in ſynodo congregata Romæ in patriarchio Lateranenſi, Papaque Zacharias interrogaſſet Epiſcopos, illi ita reſponderunt: *Octo nomina angelorum quæ in ſua oratione Aldebertus invocavit, non angelorum, præterquàm Michaëlis, ſed magis dæmones in ſua oratione ſibi ad præſtandum auxilium invocavit. Nos autem, ut à veſtro ſancto apoſtolatu edocemur, & divina tradit auctoritas, non pluſquam trium angelorum nomina cognoſcimus, id eſt, Michael, Gabriel, Raphaël.* Mirum eſt autem Vrielem, Raguelem, & Tobielem nominari in litaniis quas nuper Domnus Ioannes Mabillonius vulgavit in tomo ſecundo analectorum ſuorum pag. 682. & Carolinas vocavit. Nam poſt ſynodum illam Romanam fas non erat nominare hos angelos, quia non erant in auctoritate, ut dicitur in hoc noſtro capite. Vrielis tamen angeli nomen diù ante tempora Adalberti & Karoli M. cognitum fuiſſe probat inſcriptio reperta Romæ in Vaticano anno MDXLIV. in ſepulcro Mariæ conjugis Honorij Imperatoris: in quo, ut Surius tradit in commentario rerum in orbe geſtarum, inventa fuit *lamina ex auro, & in ea hæc nomina, Michael Gabriel, Raphaël, Vriel, Græcis literis.* Scriptum ſancti Angilberti de ædificiis, reliqoiis, vaſis &c. cœnobij Centuleoſis apud Bollandum tomo III. Februarij: *In Eccleſiis verò ſanctorum angelorum Gabrielis, Michaëlis, & Raphaëlis altaria tria.* Vide Burchardum lib. 3. cap. 198. & Franciſcum Alteſetram in Notis ad breviationem canonum Ferrandi pag. 124.

Ibid. c. 17. MULIERES AD ALTARE] Vide infrà lib. 5. cap. 67. & lib. 7. cap. 190. 248. 262. Vide etiam Capitulare Theodulfi Epiſcopi Aurelianenſis cap. 6. Capitulare Ahytonis Epiſcopi Baſileenſis cap. 16. Capitulare Attonis Epiſcopi Vercelleoſis cap. 11. & Notas ad Regionem pag. 556.

Ibid. c. 22. DUA CAPITULA] Tametsi plerique codices legant *duo capitula*, non dubitavi quin præferenda eſſet eorum auctoritas qui *dua* ſcriptum habent. Sic lib. 4. cap. 21. pro eo quod reliqui codices habent *propter illa duo*, in uno codice Sangallenſi legitur *dua*. Item lib. 5. c. 76. *infra dua capitula* in eodem codice Sangallenſi, in Bellovacenſi, Colbertino, Tiliano, Cambetonenſi. Vetus gloſſarium bibliothecæ regiæ: *Biceps, dua capita.* Ita etiam in veteri codice Collegij Pariſienſis Societatis Ieſu. Sic in recapitulatione ſolidorum juxta legem Salicam cap. 27. in codice Bigotiano legitur: *Hæc compoſitio ccc. ſolidorum in dua loca habetur.* Item ibidem cap. 31. *in dua loca habetur.* In eadem recapitulatione c. 10. 27. 31. codex Sangallenſis habet conſtanter *in dua loca.* In additamento legis Burgundionum cap. 18. Tilius edidit: *Et ſi duo paria pignoraverit.* Pro quo codex Bignonij habet *dua paria.* In lege Bajovariorum tit. 1. cap. 14. §. 2. *duo modia ſationis.* ubi codex regius habet *dua.* Codex Corbionenſis in capite 22. legis Alamannorum habet *panem modia dua.* Charta 99. S. Galli apud Goldaſtum: *Inter illa dua manſa cernebant.* Charta Acfredi Ducis Aquitanorum in Chartulario Brivatenſi cap. 433. *dent pro me ſolidos dua milia.* Capitulare anni DCCCXVII. cap. 22. in codice Helmæſtadienſi, *calciamenta diurna paria dua.* Dicebant etiam *dui* pro *duo*; ut in lege Alamannorum cap. 98. §. 2. *ſic ut duo teneant.* pro quo in codice Thuano ſcriptum eſt, *ſic ut dui teneant.* Scribebant etiam interdum *amba* pro *ambo*: ut apud Marculfum lib. 2. cap. 40. in codice regio & in Pithœano *amba locella.* quam lectionem nos ibi propterea retinuimus. Item *ponda* pro *pondo*, ut in Chronico Cameracenſi Balderici lib. 1. cap. 52. pag. 89. in margine ex codicibus S. Giſleni & S. Mariæ Atrebatenſis. *Digita* quoque dicebant, ut in capite octavo legis Alamannorum in editione Tiliana. *Redita* pro *reditus* legi in canone 36. Concilij Toletani quarti in vetuſtiſſimo exemplari Eccleſiæ Lugdunenſis. *Cenſa* etiam pro *cenſus* in Capitulis Karoli Calvi tit. 14. cap. 2. tit. 36. cap. 2. Eodem modo *manſa* dicebant & *modia*, ut pluribus exemplis oſtendi poſſet.

MONACHI NEGOTIA] id eſt, commercia, ut apud Hieronymum in epiſtola ad Ruſticum. Sic enim habet optimus codex Corbeienſis, pro eo quod in vulgatis editionibus ſcriptum eſt *compendia.* Ibid. c. 22.

UT SERVUM] In libro tertio legis Longobardorum tit. 1. cap. 16. legitur. *Vt ſervum alterius nemo ſollicitet ad clericalem vel monachalem aſcendere ordinem ſine licentia domini ſui & voluntate.* Vox *aſcendere* heic ſuperflua eſt, & non extat in antiquis codicibus manuſcriptis bibliothecæ regiæ. Vide ſuprà in Notis ad Capitulare anni DCCCXXII. cap. 7. Ibid. c. 23.

UT SI CLERICI] Vide infrà cap. 38. Ceterùm caput iſtud ſic legitur in capite tertio Concilij Troſleiani: *Vt Clerici & monachi, ſi inter ſe negotium aliquod habuerint, à ſuo Epiſcopo judicentur, & non à ſecularibus. Fas enim non eſt ut divini muneris miniſtri temporalium poteſtatum ſubdantur arbitrio.* Vide infrà lib. 6. cap. 111. 390. & lib. 7. cap. 422. & Capitula data Preſbyteris, deſcripta ex ſchedis Sirmondi. Pag. 708. c. 28.

UT LOCA] Burchardus caput iſtud refert *ex Concilio apud Aquaſgrani cap. 4.* Sic etiam Ivo par. 3. cap. 17. in veteri codice ſancti Victoris Pariſienſis. Nam in editionibus legitur: *Ex Concilio Chalcedonenſi cap. 23.* In Pannormia edita lib. 2. cap. 15. *Ex Concilio Chalcedonenſi cap. 24.* Sed in Pannormia MS. in bibliotheca Ibid. c. 31.

Tom. I. Colbertina ſcriptum eſt : *Ex Concilio apud Aquiſgrani.*

MANEANT PERPETVO] Hanc Karoli conſtitutionem non fuiſſe obſervatam docet caput tertium Concilij Troſleiani, ubi refertur. Tum verò Epiſcopi addunt ; *Nunc autem in monaſteriis Deo dicatis monachorum, Canonicorum, & ſanctimonialium, Abbates laici cum ſuis uxoribus, filiis, & filiabus, cum militibus morantur & canibus.* Vide ſynodum Anglicanam apud Celichyth habitam anno DCCCXVI. cap. 8. & Concilium Meldenſe cap. 75.

Ibid. c. 32. ASCENSIONIS IN CÆLOS] In codice Rivipullenſi legitur : *aſcenſionis in cœlos, & adventus Spiritus ſancti ſuper Apoſtolos, & fideli expectatione futuri judicij diligenter omnibus prædicetur.* Sed hæc non extant in Capitulari Aquiſgranenſi, neque in Concilio Carthaginenſi ex quo caput iſtud ſumptum eſt.

Ibid. c. 34. CONVERTVNT SE AD DEVM] id eſt, reconciliari ſe poſtulant divinis altaribus, à quibus ſubmoti fuerant propter ſua facinora & publicæ pœnitentiæ addicti. Hic eſt verus ſenſus hujus loci, ut patet ex canone 32. Concilij tertij Carthaginenſis. Vide Notas Balſamonis & Zonaræ in canonem ſeptimum Concilij Carthaginenſis.

Ibid. c. 35. Caput iſtud cum XXVIII. ſequentibus deeſt in codice Rivipullenſi.

Pag. 709. c. 40. VT NON LICEAT] Burchardus pro more ſuo caput iſtud refert *ex Concilio Rotomagenſi cap. 16.*

CATHEDRA] Cathedra epiſcopalis apud auctores eccleſiaſticos interdum accipitur de ipſa ſede Epiſcopi in Eccleſia, aliquando de Eccleſia quam vocamus cathedralem, ut heic. Primi generis cathedræ erant olim ligneæ, etiam ævo Karoli Magni, ut oſtendit hic locus ex veteri homiliario MS. Eccleſiæ Lugdunenſis : *Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi. Hæc verba Domini non debemus carnaliter intelligere, ut credamus Scribas & Phariſæos ſediſſe ſuper cathedras ligneas, ſicut modò ſolent ſedere Epiſcopi & Preſbyteri in Eccleſia.* Alio verò ſenſu, ut diximus, eſt civitas in qua conſtituta eſt propria Epiſcopi ſedes, ubi debet aſſiduè morari, niſi propter opus neceſſarium oporteat eum abeſſe. Quoniam verò nonnulli, liberioris ac quietioris vitæ cupidine ducti, civitates ſuas deſerebant ut ad ruſticanas parœcias ſe conferrent, Karolus, juxta conſtitutionem ſynodi Carthaginenſis, hanc licentiam libertatémque vivendi repreſſit. Vide Notas ad Reginonem pag. 542. & Franciſcum Florentem in titulum Decretalium de tranſlatione Epiſcopi pag. 280.

Ibid. c. 41. ·INCERTÆ SANCTOR. MEMORIÆ] id eſt, reliquiæ. Auguſtinus lib. 22. de civitate Dei cap. 8. *Ad aquas Tibilitanas Epiſcopo afferente Projecto martyris glorioſiſſimi Stephani memoriam.* Sic enim legitur in antiquis libris, ut Ludovicus vives heic monet, & in veterrimis membranis bibliothecæ Colbertinæ, ubi tota iſta narratio hanc titulum habet : *Sermo ſancti Auguſtini Epiſcopi de ſancto Stephano.* Ibidem paulò pòſt legitur : *Memorati memoriam martyris, quæ poſita eſt in caſtello Sinitenſi, quod Hipponienſi coloniæ vicinum eſt, ejuſdem loci Epiſcopus Lucianus populo præcedente atque ſequente portabat.* Tom. I.
Item paulò pòſt ; *Per memoriam ſupradicti martyris, quam Poſſidius illò advexit Epiſcopus, ſalvus factus eſt.* In canone tamen quinquageſimo Concilij Africani, ex quo ſumptum eſt hoc caput, memoria accipitur pro altari in quo poſitæ ſunt reliquiæ martyrum. Ideo autem iſtam conſtitutionem edidit Karolus M. quia ſeculo illo nonnulli monachi venditabant falſas ſanctorum reliquias, ut pluribus oſtendit Hugo Menardus in Notis ad Concordiam regularum pag. 124. Qua de re videndus eſt, præter ceteros, Amulo Lugdunenſis Archiepiſcopus in epiſtola ad Theodboldum Epiſcopum Lingonenſem. Præterea *ea tum ætas*, ut Brovverus ait in libro octavo annalium Trevirenſium pag. 399. poſtremæ editionis, *reliquiis undique conquirendis avida fas nefáſque miſcebat.* Hinc fabulæ illæ de corporibus ſanctorum furto ſublatis. Veluti cùm Ratisbonenſes putant Dionyſij Pariſienſis Epiſcopi furto ſublatum apud ſe eſſe, ut Aventinus ſcribit in libro quarto annalium Boiorum. Corpus item ſancti Martini Turonenſis Epiſcopi furto ſublatum habere ſe jactitant Salisburgenſes, ut patet ex narratione quæ extat apud Henricum Caniſium in tomo ſexto lectionis antiquæ pag. 1221. Noſtri quoque Galli corpus ſancti Gregorij Magni furati ſunt ævo Ludovici Pij & in monaſterio ſancti Medardi Sueſſionenſis repoſuerunt, ſi vera eſt narratio, quæ extat apud Bollandum in tomo ſecundo Januarij pag. 284. Apud Flodoardum lib. 3. cap. 24. Hincmarus Remenſis Archiepiſcopus ſcribit Ludovico Abbati ſancti Dionyſii *pro repetendo corpore ſancti Deodati, quod quidam Giſo, cupiditate rerum ipſius ſancti ductus, ex diœceſi Remenſi furtim transferri fecerat in Pariſiacenſem parochiam, inconſulto Epiſcopo in cujus jacebat epiſcopio.* In hiſtoria XXIII. Abbatum ſancti Albani pag. 88. legimus corpus ejuſdem ſancti ab Elienſibus doloſo titulo ac ſacrilego ſcelere retineri. Infinitum eſſet omnia perſequi. Incertas porrò ſanctorum reliquias populis honorandas exhiberi vetuit ac ſub majore Eccleſiæ ſuæ altari collocari juſſit Anaſtaſius Germonius Archiepiſcopus Tarantaſienſis, ut patet ex actis ejuſdem Eccleſiæ lib. 3. tit. 45. cap. 1.

VT VILES PERSONÆ] in capitulis Karoli M. excerptis ex lege Longobardorum cap. Ibid. c. 44.
24. legitur : *Falſa perſona non habeat poteſtatem accuſandi.*

VT VIRGINES NON VELENTVR] Vide Hugonem Menardum in Notis ad librum ſacramentorum pag. 211. & Carolum Dufreſnium in Notis ad Annam Comnenam pag. 419. Pag. 710 c. 45.

ECCLESIASTICA IEIVNIA] Vide infrà lib. 5. cap. 152. Ibid. c. 47.

ANTE TRIGESIMVM] Flodoardus lib. 3. cap. 21. de epiſtolis Hincmari : *Iohanni Rotomagenſi, reſpondens ad interrogationem ipſius de quodam Clerico qui ad Eccleſiam quondam promotus regendam, ordinari per ætatem rite non poterat.* Ibid. c. 49.

NOMINA RECITENTVR] Auguſtinus in collatione tertia Carthaginenſi cap. 230. *In* Ibid. c. 51.

Tom. I. *Eccleſia ſumus in qua Cæcilianus epiſcopatum geſſit & diem obiit. Ejus nomen ad altare recitamus.* Vide S. Gregorium lib. 3. Indict. 12. epiſt. 37. Concilium Tulugienſe habitum circa annum MXLV. *nec inter fideles mortuos eorum nomina ad ſacrum altare recitentur.* Ponebant ſuper altare nomina quæ recitanda erant; ut patet ex veteri codice Colonienſi quem Pamelius laudat in tomo ſecundo Liturgicon Eccleſiæ Latinæ pag. 180. ubi ita legebatur: *Memento Domine famulorum famularumque tuarum & eorum quorum nomina ad memorandum conſcripſimus, ac ſuper ſanctum altare tuum conſcripta adeſſe videntur.* Probatur etiam iſtud ex vetuſtiſſimo libro ſacramentorum monaſterij Gellonenſis in Septimania, ubi ita legitur cap. 316. *Pretende Domine miſericordiam tuam famulis & famulabus tuis quorum commemorationem agimus, vel quorum nomina ante ſancto altario tuo ſcripta adeſſe videntur, quorum numerum & nomina tu ſolus Dominus cognuſcis, dextera cæleſtis auxilij, ut te toto corde perquirant, & qui digne poſtulant adſequantur, & animabus famulorum famularumque tuarum omnium fidelium chatolicorum hortodoxorum qui tibi placuerunt quorum commemorationem agimus vel quorum nomina ante ſancto altario ſcripta adeſſe videntur, remiſſionem cunctorum tribue peccatorum, indulgentium quam ſemper optaverunt pia ſupplicationis conſequantur. Per Dominum.* Ex quibus locis videtur colligi non conſueviſſe recitari nomina ſingulorum, ſed omnium in averſione, eorum videlicet qui in altari conſcripti erant ut Presbyter celebrans de his præcipuè cogitaret in oblatione ſacrificij. In eclogis tamen Amalarij legimus ævo Karoli M. ſuetum in Eccleſiis noſtris fuiſſe recitari nomina fidelium vivorum & defunctorum in ea Miſſæ parte quam nos canonem appellamus, non quidem in averſione, ſed pronuntiatis ſingulorum nominibus. Aliquando nominum recitatio fiebat à Subdiacono retro altare. Probatur iſtud ex libro ſacramentorum in editione Menardi pag. 264. *Subdiaconi à retro altari, ubi memoriam vel nomina vivorum & mortuorum nominaverunt vel recitaverunt, procedunt poſt Diaconum.* Auctor exegeſeos in canonem Miſſæ: *Cùm primùm dicitur, Memento Domine famulorum famularúmque tuarum, & ſic deinde ſubjungitur, & omnium circumadſtantium, manifeſtum eſt quòd quaſi quidam locus ſit ubi aliquibus ſpecialiter nominatis, etiam ceterorum qui aſſiſtunt in Eccleſia commemoratio adjungatur: in quo utique loco aut liberum eſt ſacerdoti quos deſideraverit peculiariter nominare & nominatim Deo commendare; aut certò illud ab antiquis obſervatum eſt ut ibi offerentium nomina recitarentur.* Exegeſeos iſtius auctorem eſſe Florum reperi notatum manu clariſſimi viri Pauli Petavij Senatoris Pariſienſis.

Pag. 721. c. 59. FRATERNIAS. DISSENSIONES] Eginhardus epiſt. 62. *Dæmones quippe, ut manifeſtiſſimè patet, diſſenſione & perturbatione bonorum hominum gaudent, & diſcordia delectantur.* Sergius II. in epiſtola de vicariatu Drogonis: *At contrà qui bella volunt, quia diaboli filij ſint palam datur intellegi.*

IVDICES IEIVNI] Vide infrà lib. 3. cap. 38. lib. 5. cap. 103. & lib. 6. cap. 232. Tom. I. Pag. 712. c. 60.

HABET IVRARE] Hæc eſt vera lectio, quam exhibent omnia ferè vetera exemplaria. In uno tamen Vaticano, in Metenſi, & in Camberonenſi legitur *audet jurare.* Quam lectionem habet etiam Regino, & poſt eum Burchardus, Ivo, & Gratianus. Burchardus porrò pro ſua audacia conſtitutionem hanc tribuit Papæ Cornelio, quia nolebat eam laudare ex libris Capitularium. Vide Notas ad Gratianum pag. 532. & ad Reginonem pag. 590. Ibid. c. 61.

NON COGANTVR IVRARE] Poſt hæc verba ſequitur in vulgatis editionibus Capitularium, *ſicut Gunebodigni faciunt.* Certum eſt autem eam clauſulam additam fuiſſe à Iohanne Tilio. Non extat enim in vetuſtis exemplaribus Anſegiſi, neque in editione Baſileenſi. Pari licentia eam Correctores Romani addiderunt apud Gratianum, ut illic monuimus. Vide etiam Notas ad Reginonem pag. 590.

NEC IN SVA CAVSA] Hæc & quæ ſequuntur non extant in codice Colbertino, ſed iſta tantùm: *contra Eccleſiam, vel Clericorum accuſator exiſtat.*

PHYTONIS] Ita vetera exemplaria. Editio Baſileenſis, *Phytonum.* Bavarica tamen & editiones Tilij & aliorum habent *Pythonis.* Quo modo ſcriptum eſt hodie in Deuteronomio. Pag. 713. c. 62.

CONSVLATOR] In codicibus regio, Trecenſi, Tiliano, Thuano, uno Sangallenſi, & in meo legitur *conſulator*, itémque in editione Baſileenſi. In altero Sangallenſi, *Phitones conſulantur.* Veteres librarij ſæpe confundebant vocabula *conſolatio*, *conſultatio*, *conlatio.* Vtendum eſt exemplis. Nam hinc eruditi poſſunt interdum emendare corruptos veterum auctorum libros. Petrus Pithœus in Notis ad collationem legum Moſaycarum pag. 131. *Conſultationis*] *Vet.* conſolationis. *quo modo & in optimo Servij exemplari ſcriptum eſt eo loco lib. 3. Æneid. Augurium eſt exquiſita deorum voluntas per conſolationem avium aut ſignorum.* Fauſtus Reienſis epiſtola quinta: *pro cujus timore & amore conſolatio ipſa tractatur.* Vbi legendum eſt *conſultatio.* Sic in epiſtola 21. Hormiſdæ conſolatio dicitur quæ conſultatio dicta fuit in epiſtola 17. Cùm autem librarij dubitabant utra lectio præferenda eſſet, utramque ponebant; ut in epiſtola 36. Hincmari, *pro diverſorum patrum conſolatione vel conſultatione.* Nam in opuſculo LV. capitulorum cap. 25. & 43. legitur ſimpliciter, *pro diverſorum patrum conſolatione.* Sumptus eſt autem iſte locus ex decreto Gelaſij de libris canonicis & apocryphis; ubi pro eo quod Hincmarus heic habet *conſolatione*, Nicolaus primus *conſultatione* poſuit in epiſtola XLII. ad Archiepiſcopos & Epiſcopos apud Gallias conſtitutos, cujus partem refert Gratianus diſt. 19. cap. *Si Romanorum.* In lege Burgundionum tit. 60. §. 1. legitur: *nova lege futuris temporibus conſulatur.* Pro quo codex Bigotianus habet *conſolatur.* Apud ſanctum Ambroſium ſermone ſexto legitur: *ſine aliqua prædicationis conſolatione dimiſerim.* Heic verò vetuſtiſſimus codex Eccleſiæ Lugdunenſis habet *conſulatione.* Sic lib. 5. Capitularium cap.

Tom. I.

35. pro eo quod quidam codices legunt *conſultandum*, alij *conſulendum*, Normannicus & unus Sangallenſis habent *conſulandum*. Plura exempla ſi quis requirit, conſulat Salmaſium in Notis ad Iulium Capitolinum pag. 92. Illud tantùm addam, dictum aliquando fuiſſe *conſulare* pro *conſolari*. Fortunatus lib. 4. cap. 6. in Epitaphio Exotij Epiſcopi civitatis Lemovicinæ:

Sed quia non licuit, populum ſpes conſulat illa
Hunc quòd pro meritis vexit ad aſtra fides.

Cavculatores] Ita plerique codices. Alij *calculatores*. Regius, Trecenſis, & meus, *auguriatores*. Vaticanus unus, Colbertinus, & unus Sangallenſis, *auguratores*.

Nec incantatores] Iſta non extant in antiquis exemplaribus regio, Trecenſi, Pithœano, Pariſienſi, & meo.

Tempestarii] qui fulgura & tonitrua aliáſque aëris tempeſtates excitare ſe poſſe profitebantur. Vide Notas ad librum Agobardi de grandine & tonitruis pag. 68. & Reginonem lib. 2. cap. 353. 355.

Araorib. v. patris] Vide ſanctum Gregorium lib. 7. Indict. 1. epiſt. 5. ſanctum Eligium in homilia edita in tomo quinto Spicilegij Dacheriani pag. 215. 217. Reginonem lib. 2. cap. 358. 359. ubi vide Notas. Vide etiam capitula data Presbyteris, quæ Sirmondus deſcripſit ex Vaticano & Caſinenſi codicibus.

Ibid. c. 63. Prædicare] Caput iſtud cum tribus ſequentibus deeſt in codice Normannico.

Et cetera q. i. leg.] Hæc deſunt in codice S. Vincentij Metenſis. In ceteris exemplaribus, nullo excepto, legitur tantùm *& reliqua*. Nihil tamen mutare voluimus, quia hæc leviora ſunt.

Ibid. c. 66. Diligenter discvtiant] Sapienter ſanè ac prudenter iſta jubet Karolus. Nam qui ad Presbyteri gradum aſpirabant, literis tamdiu dabant operam donec ad ordinationem perveniſſent & titulum ab Epiſcopo ſuſcepiſſent. Poſtea plerique literarum ſtudia omittebant, ut patet ex Flodoardo lib. 3. cap. 28. de epiſtolis Hincmari: *Item pro quodam Presbytero qui ea qua de ſuo miniſterio quondam didicerat, poſt ordinationem ſuam per incuriam fuerat oblitus.* Itaque Epiſcopus, cum diœceſim ſuam circuibat, petere tenebatur à Presbytero *ſi epiſtolam & evangelium bene legere poſſit atque ſaltem ad literam ejus ſenſum manifeſtare*, ut legitur in Inquiſitione quæ extat in libro primo Reginonis de eccleſiaſticis diſciplinis. Rediit deinde hæc temporum infelicitas, ut colligitur ex oratione 26. Iſidori Clarij Epiſcopi Fulginatis in ſermonem Domini in monte habitum, ubi optimus ille Epiſcopus ſic clerum ſuum alloquitur: *Date præterea operam ut eos in literarum ſtudia progreſſus faciatis ut in divinis lectionibus verſari quotidie & ea in ipſis conficere ſpatia poſſitis qua veſtri ordinis hominibus ſunt conſentanea. Alioqui ne expectet quiſquam veſtrum ſe ad ſacros ordines eſſe à me promovendum qui ea qua leget, ſaltem in ſanctorum evangeliorum contextu, non ſit idoneus intelligere. Nam hoc inviſendarum parochiarum tempore neminem ferè ſacerdotem reperi qui ea qua legeret, ſciret interpretari.* Ea de cauſa hanc ſaluberrimam conſtitutionem in ſynodo ſua anno MDXLVII. edidit: *Illud in primis, quod multorum ne dicam omnium malorum in Eccleſia Chriſti cauſa eſt, caveatur, ne temerè ac ſine judicio ſacerdotes recipiantur, præſertim ad curam animarum. Nam in hac viſitatione deprehendimus maximam in eis ignorantiam, ut nonnulli non ſolùm nihil eorum intelligant qua legunt, verùm ne rectè quidem legere ſciant.* In nonnullis florentiſſimi iſtius regni provinciis, cùm plures in una domo ſunt filij, primus deſtinatur continuandæ geneaͅlogiæ, alter ſtudiis literarum traditur ut Presbyter eſſe poſſit. *Il eſtudie pour eſtre Preſtre.* Sic enim loquuntur parentes. Vbi verò ordinati ſunt in gradu cujus cauſa acceſſerant ad ſtudia literarum, libros deinceps non tractant, ſed vitam in otio & ſilentio per ſummam ignaviam & inertiam tranſeunt, partim tabernas ingredientes bibendi & edendi cauſa contra ſanctorum canonum inſtituta & capitularia ſanctionum, partim venationi & aucupio ludóque operam dantes contra veterem diſciplinam. Vide Concilium Cloveshoviæ cap. 10.

Tom. I.

Psalmi modvlentvr] Auctor vitæ Alcuini: *Invenis pſalmorum modulationem ſecretam non tantum quantum aliam lectionem amaverat.*

Domin. orat. intelligant] Vide Capitulare quintum anni DCCCXIV. cap. 3.

Et vt gloria] In codice Rivipullenſi ſic legitur hic locus: *Et ut Gloria Patri & Filio & Spiritui ſancto cum omni honore apud omnes cantetur; & ipſe ſacerdos cum ſanctis angelis & dominationibus & poteſtatibus & cæli cælorum virtutibus & Cherubim & Seraphim & populo Dei &c.*

Arma non portent] Legibus enim cautum erat ne ſacerdotes arma tractarent, néve agitatores ſanguinis eſſent. Poſtea tamen cenſuerunt Principes debere illos reipublicæ auxilia ad arcendos hoſtium incurſus. Illi verò preces ſuas offerebant. Hincmarus epiſt. 9. ad Epiſcopos Remenſis provinciæ cap. 4. *Qua de re nobis Epiſcopis ſatis agendum eſt ne in conſilio quod à nobis reipublica miniſtri ſecundùm Domni Regis mandatum petierint, à noſtro miniſterio excidamus, & ne de auxilio, quantum Deus unicuique noſtrum poſſe dederit, abſcedamus, ſequentes ſententiam Domini dicentis: Reddite qua ſunt Caſaris Caſari, & qua ſunt Dei Deo. In auxilio igitur præbeamus arma divina, jejunia, orationes, lacrymas, implorationes ad ſanctorum ſuffragia, & auxilia divina per nos noſtráſque parochias.* Cùm per hæc Epiſcopi ſe excuſarent à præſtandis ſubſidiis in magnis regni periculis, miniſtri regij reponebant rempublicam aliis auxiliis indigere & Pippinum Regem, cùm in Italiam profectus eſt ad defenſionem ſedis apoſtolicæ, non excommunicatione apoſtolica ſed virtute hoſtili Haiſtulfum Regem Longobardorum oppreſſiſſe, Italiam domuiſſe, juſtitias ſancti Petri obtinuiſſe. Teſtis idem Hincmarus in epiſtola 41. ad Hadrianum Papam: *Pippinus non excommunicatione apoſtolica ſed virtute hoſtili Haiſtulfum qualemcunque Regem Chriſtianum oppreſſit, & Italiam domuit, atque juſtitias ſancti Petri obtinuit.*

Tom. I. Et paulò poſt: *Et vos ergo ſolis orationibus veſtris regnum contra Nortmannos & alios impetentes defendite, & noſtram defenſionem nolite quærere.* Contrà ſanctus Ambroſius in ſermone 86. *Vbi ſunt qui dicunt plus quàm preces ſanctorum hominum arma poſſe? Ecce una oratio Heliſæi totum exercitum vulneravit, & unius Prophetæ meritis omnis eſt hoſtium numerus captivatus.* In legibus Edouardi Regis Angliæ, quæ in appendice Bedæ editæ ſunt, legitur cap. XI. Eccleſiam Anglicanam & etiam omnem terram quæ in dominio Eccleſiæ erat, ubicunque jacebat, liberam & immunem fuiſſe à tributo quod danegeldum vocabant, *quia magis in Eccleſia confidebant orationibus quàm in armorum defenſionibus.* Et Paulus Papa in epiſtola vigeſima codicis Carolini, quæ data eſt ad Pippinum Regem, ait regalis potentiæ culmen plus fidei virtute quàm bellatorum armis præſidio & fortitudine circumtegi. Elegans porrò & feſtiva eſt narratio de Philippo Auguſto & clero Remenſi apud Vuillelmum Britonem in libro ſecundo Philippidos extremo. Narrat enim Uvillelmus Philippum, gravi bello implicitum, ſubſidium petiiſſe à perſonis eccleſiaſticis provinciæ Remenſis, iſtos verò reſpondiſſe in hunc modum:

Qui pro Rege ſuo Regi ſuffragia ſummo
Fundere cum precibus aiunt ſe jure teneri,
Non ſolidos dare vel cenſum, ne poſtea fortè
Eccleſiæ pariant ex conſuetudine damnum.

Diac. arma n. portent] Memorabilem hiſtoriam Diaconi arma portantis exhibet vetus charta Landavienſis à clariſſimo viro Gulielmo Dugdalo edita in tomo tertio Monaſtici Anglicani pag. 208.

Pag. 714. c. 67. Placvit] In editione Tiliana & in Pithœana legitur: *Placuit nobis admonere reverentiam veſtram ut unuſquiſque veſtrum videat &c.* Certum eſt ita legi in Capitulari Aquiſgranenſi, ex quo caput iſtud ſumptum eſt. Verùm cùm omnia Anſegiſi vetera exemplaria lectionem præferant quæ eſt in editione Baſileenſi, nos illam putavimus eſſe retinendam. Nam & Regino legit uti nos edidimus.

Svam dignitatem] Vnus codex Sangallenſis habet *illorum magnitudinem.*

Sacrificia sanctificata] Codex Bellovac. *ſacrificia ſanctificata Deo.* Vnus Vaticanus, Colbertinus, Trecenſis, & alter Sangallenſis, *ſacrificia ſacrata Deo.*

Serventvr] Hæc eſt vera lectio, quam pleraque vetera exemplaria confirmant. In Pithœano tamen, in Thuano, Metenſi, Camberonenſi, Divionenſi, & Pariſienſi legitur *ſerviant,* in Tiliano *ſervant.* Baſileenſis item editio habet *ſerviant.* Sed Heroldus admonuit in margine legendum eſſe *ſerventur.*

Animos] Dubium non eſt quin ea lectio optima ſit. In vetuſtiſſimis tamen codicibus Remenſi, Pithœano, Pariſienſi legitur *homines,* manifeſto errore.

Ibid. c. 68. Almitatem] Editio Baſileenſis *altitudinem.* Sed Heroldus repoſuit *almitatem* in margine. S. Bonifacius epiſt. 92. *Propterea almitatis veſtræ clementiam diligenter in Dei nomine deprecor.*

Obsecr. vt b. e. pr. h. conv.] Hæc eſt lectio editionis Baſileenſis & omnium veterum exemplarium, uno excepto Tiliano, in quo ſcriptum eſt: *Obſecramus ut bonam & probabilem vitam & converſationem habeant.* Quæ ſanè lectio extat in Capitulari Aquiſgranenſi, ubi eam retinuimus. Sed heic, in collectione Anſegiſi, qui ſæpe aliter ſcripſit quàm invenerat in fontibus, præferendum putavimus conſenſum veterum librorum. Tom. I.

Seo etiam ingenvor.] Vita ſancti Meinvverci Epiſcopi Paderbornenſis cap. 2. *pueros tam nobiles quàm inferioris conditionis in ſcholam congregatos in divina lectionis eruditione nutrire.* Vixit ſub Karolo Magno.

Scholæ] Magna Karolo cura erat de ſtudiis literarum. Itaque Lupus Ferrarienſis in epiſtola prima hanc ei gloriam tribuit ut ſtudia literarum per eum cœpta ſint revocari: *cui litera,* inquit, *eò uſque deferre debent ut æternam ei parent memoriam.* De ſchola Paderbornenſi ab ipſo inſtituta dictum eſt ſuprà. De eadem ſic ſcriptum eſt in vita ejuſdem ſancti Meinvverci cap. 52. *Studiorum multiplicia ſub eo floruerunt exercitia, & bonæ indolis juvenes & pueri ſtrenuè inſtituebantur norma regulari, proficientes haud ſegniter in clauſtrali diſciplina omniúmque literarum doctrina.* Vide Concilium Valentinum III. cap. 18. Capitulare Theodulfi cap. 9. Capitula Vvalterij cap. 7. Reginonem lib. 1. cap. 207. & Maderi præfationem ad Chronicon Montis-Sereni ſive Lauterbergenſe pag. 9.

Legentivm pverorvm] S. Bonifacius epiſt. 92. *Quidam ſunt monachi per cellulas noſtras, & infantes ad legentes literas ordinati ſunt.* Leidradus Archiepiſcopus Lugdunenſis in epiſtola ad Karolum M. *Habeo ſcholas lectorum, non ſolùm qui officiorum lectionibus exerceantur, ſed etiam in divinorum librorum meditatione ſpiritalis intelligentiæ fructus conſequantur.* Vide Fileſacum lib. 2. Selectorum pag. 208.

Notas] muſicas videlicet. Ademarus in vita Karoli cap. 8. ait Hadrianum Papam ei dediſſe anno DCCLXXXVII. *Antiphonarios ſancti Gregorij, quos ipſe notaverat nota Romana.* Et paulò poſt: *Omnes Franciæ cantores didicerunt notam Romanam, quam nunc vocant notam Franciſcam.* In vetuſtiſſimo libro ſacramentorum qui extat in bibliotheca monaſterij Compendienſis hæc leguntur antiquis characteribus ſcripta: *Gregorius Præſul meritis & nomine dignus ſummum aſcendens honorem renovavit monimenta patrum priorum, & compoſuit hunc libellum muſicæ artis ſcolæ cantorum per anni circulum.* Scholæ cantorum mentio eſt in libro ſacramentorum pag. 63. ex editione Hugonis Menardi, & in epiſtola prima Leidradi Archiepiſcopi Lugdunenſis ad Karolum M. *Habeo ſcholas cantorum, ex quibus plerique ita ſunt eruditi ut alios etiam erudire poſſint.* Iubet igitur Princeps ut qui miniſterio altarium deſtinantur, artem pſallendi & canendi diſcant. Ac ſanè magnam iſtarum rerum curam eum habuiſſe docet Eginhardus in vita ejus: *Legendi atque pſallendi diſciplinam diligentiſſimè emendavit. Erat enim utriuſque admodum eruditus.* De notis grammaticis dicetur infrà ad caput 105.

Tom. I. COMPVTVM] Eginhardus in vita Karoli M. *Diſcebat & artem computandi.* Adematus in loco paulò antè laudato refert eum Roma diſcedentem anno DCCLXXXVII. ſecum duxiſſe *Cantores Romanorum & Grammaticos peritiſſimos & Calculatores.* Capitula Vvalterij Aurelianenſis cap. 22. *Vt omnes Preſbyteri calculandi peritiam habeant, & ſuos in idipſum ſtudiosè erudiant.* Vide Chronicon Fontanellenſe cap. 15. in tomo tertio Spicilegij Dacheriani & Notas ad Reginonem pag. 541.

LIBROS EMENDATOS] Vide infrà cap. 103. & Vvalterium cap. 7.

PVEROS] id eſt, Clericos in ætate tenera conſtitutos, quos, cùm Presbyterorum ſumptibus alerentur, nutritos Presbyterorum vocabant, ut colligitur ex Capitulari quinto anni DCCCXIV. cap. 5. & ex Capitulis Hincmari tit. 4. cap. 5. Alibi puerorum vocabulo ſervi intelliguntur, ut apud ſanctum Ambroſium lib. 1. de Abraham cap. 9. *Vnde & pueros dicimus quando ſervulos ſignificamus, non ætatem exprimentes, ſed conditionem.* Sic etiam plerique intelligunt locum illum ex evangelio ſecundùm Ioannem: *Eſt puer unus hic habens quinque panes hordeaceos.*

Ibid. c. 69. MONACHICÆ] Hæc eſt lectio editionis Baſileenſis & codicum Remenſis, Pithœani, Sangallenſis, Pariſienſis, & Metenſis. Normannicus, Vaticanus, Camberonenſis, Colbertinus, Trecenſis, alter Sangallenſis, & meus habent *monaſtica.* Alij *monachia.*

CONSTRINXERVNT] Quidam codices habent *conſtrinxerint.*

MONACHICE] Ita legendum eſſe monuit Heroldus in margine editionis Baſileenſis, tametſi in contextu poſuerit ſimpliciter *monachi.* Sanè fatendum eſt majorem veterum exemplarium partem habere lectionem quam Heroldus retinuit in contextu. Eam tamen quam nos repoſuimus, quæ ſincerior videtur, habent Pariſienſe, Pithœanum, Remenſe, & unum ex duobus Sangallenſibus.

PVLSATORIO] loco in quo noviter venientes ad converſionem ſuſcipiuntur, ſic dicto quia ibi non recipiebantur niſi poſtquam diù pulſaverant. Non eſt opus iſtud probare exemplis. Adferam tantùm teſtimonium Gerardi Abbatis Silvæ-majoris ex capite primo de vita ſancti Adalardi Abbatis Corbeienſis: *In hoc itaque loco pulſans & pulſando admiſſus ſecundùm regulam ſancti Benedicti inſtituendus &c.*

Pag. 715. ERVDIANTVR] Vnus codex Sangall. *enutriantur.*

VADANT] In codice regio, in Trecenſi, & in meo legitur *eant.*

OMNIMODIS] Regius & meus, *omnimodo.* Trecenſis, *omnino.*

Ibid. c. 70 VENERABILE ENIM] Ita plerique codices. In nonnullis deeſt vox *enim.* Editiones habent: *Et hoc nobis competens & venerabile videtur.* Certum eſt ita legi in Capitulari Aquiſgranenſi, ex quo caput iſtud acceptum eſt. Sed nos heic repræſentamus editionem Anſegiſi.

HOSPITES] Hæc eſt lectio omnium ferme veterum exemplarium. In Remenſi tamen, in Pithœano, & in Pariſienſi legitur, *ut hoſpitum, peregrinorum, & pauperum ſuſceptiones regulares & canonici per diverſa loca habeant.* Sanè in omnibus Anſegiſi vetuſtis codicibus legitur *canonici.* Quo etiam modo ſcriptum eſt in editione Baſileenſi. Tom. I.

SVSCEPISTIS] Codex Rivipull. *collegiſtis.*

ABBATISSAS] Vir illuſtriſſimus Franciſcus Boſquetus Epiſcopus Monſpelienſis in Notis ad epiſtolas Innocentij III. pag. 97. egregiè illuſtrat hoc caput, adductis etiam verbis Concilij ſexti Pariſienſis lib. 1. cap. 43. ex quibus intelligitur hunc abuſum etiam poſt iſtam Karoli conſtitutionem viguiſſe in regno Francorum. Obſervationes poſtea eruditiſſimi antiſtitis deſcripſit Chriſtianus Lupus in ſcholiis ad librum Tertulliani de præſcriptionibus pag. 57. & ſequenti, ubi adnotat hanc femineam audaciam occaſionem & originem ſumpſiſſe ex Karoli Martelli in eccleſiaſticas facultates violenta rapina, quæ omnes Francici regni per Galliam ac Germaniam Eccleſias redegit ad extremam inopiam, atque ita plures tandem orbavit Epiſcopis & Clericis, hanc miſeriam manſiſſe uſque ad apoſtolatum ſancti Bonifacij, & iſto medio tempore quaſdam Abbatiſſas, quòd Epiſcopos non haberent, cœpiſſe ſuas moniales velare & conſecrare. Hæc ſunt verba Lupi. Vellem autem ut vir doctus iſta aliquo veteris cujuſpiam ſcriptoris teſtimonio confirmaſſet. Nam quod à recentiore auctore in rebus adeo antiquis ſine alicujus vetuſtioris auctoritate profertur, contemnitur, ut rectè monet illuſtriſſimus Cardinalis Baronius. Nuſpiam autem importuniùs quam in hoc loco ſugillata eſt memoria Principis quem & ipſi Romani Pontifices laudibus proſecuti ſunt, & cui amplum reſtauratæ religionis & diſciplinæ eccleſiaſticæ teſtimonium apud eoſdem Pontifices præbuit ſanctus Bonifacius. Sed heic, ut & ſæpe alibi, inquietum erga Francos animum prodit Lupus, à nullo noſtrum nondum, quod ſciam, læſus, certè non laceſſitus. Sed ut ad temeritatem Abbatiſſarum redeamus quæ in hoc capite damnatur, ea quoque damnata eſt anno DCCCXXIX. in Concilio Pariſienſi, ut diximus, & poſtea à Ludovico Pio, cujus decretum extat in Additione ſecunda Capitularium cap. 16. *Simile decretum,* inquit, *Chriſtianus Lupus, Iſidori Mercatoris collectio adſcribit ſancto Pontifici Eutychiano. At certum eſt quòd ſit alicujus Gallicanæ ſynodi. An ſit ſexta Pariſienſis anterius vel poſterius, ignoro.* Multifariam in hoc loco falſus eſt vir eruditus. Primò enim certum eſt caput de quo illic agitur non extare in collectione Iſidori, ſed tantùm inter decreta Eutychiani collecta ex Ivone & Gratiano & poſt ejuſdem Pontificis epiſtolas edita in vulgatis editionibus Conciliorum. Deinde certum quoque eſt caput illud non eſſe alicujus Gallicanæ ſynodi, ſed Ludovici Pij, qui illud ſancivit poſt admonitionem Epiſcoporum Concilij Pariſienſis. Error hinc ortus quòd Burchardus, qui Capitularium auctoritatem laudare nolebat, cùm hoc caput referre ſtatuiſſet in ſua collectione, titulum iſtius capitis, ut ſæpe ſolet, mutavit, & Eutychiano Papæ tribuit conſtitutionem quæ Ludovici Imperatoris erat. Ibid. c. 71.

CAPITA] In codice regio, in Trecenſi, & in meo legitur, *caput.*

Vt

Tom. I. Pag. 715. c. 72. VT ILLI CLERICI] Burchardus lib. 8. cap. 7. caput iſtud refert ex Concilio Toletano, ut ſolet.

VIDETVR CORR. A. EM. ESSE] Hæc eſt lectio vetuſtiſſimorum exemplarium, ſed non omoium. Nam regium, Bellovacenſe, Trecenſe, Colbertinum, unum Sangallenſe, Camberonenſe, & meum habent *corrigantur atque emendentur*. Quo etiam modo ſcriptum eſt apud Burchardum. Amerbachius & Heroldus eam lectionem exhibent quam nos retinuimus.

Ibid. c. 73. PSEVDOGRAPHIÆ] Ita veteres codices, niſi quòd quidam habent *pſeudographias*, alij *pſeudographia*, ut Amerbachius. Regius, Trecenſis, & meus legunt *pſeudographa.* Quo etiam modo ſcriptum eſt in editione Baſileenſi. Sed in prima appendice Reginonis legitur *pſeudographia.*

EPISTOLA PESSIMA] Iidem tres codices habent *epiſtola peſſime & falſiſſima quas.* Poſtea Trecenſia habet *eecidiſſent.* Sed regius & meus, *cecidiſſet.*

FALSISSIMA] Editiones Bavarica & Baſileenſis, *fallaciſſima.*

TRANSACTO ANNO] id eſt, anno ſeptingenteſimo octuageſimo octavo. Nam Capitulare iſtud editum fuit anno DCCLXXXIX. apud Aquiſgranum. Itaqoe hic locos intelligi non poteſt de epiſtola qoam Adalbertus ad ſe veniſſe de cœlo dicebar, ur eſt in actis Concilij Romani ſub Zacharia. Fortaſſis eſt illa cujus fragmeota quædam reperi inter ſchedas illuſtriſſimi viri Petri de Marca Archiepiſcopi Pariſienſis, deſcripta ex qoodam veteri codice Hiſpaniæ Tarraconenſis.

DICEBANT ALIQVI] In appendice Reginonis leguur, *dicunt in Hieruſalem de cœlo cecidiſſe.*

ALIOS] Ita major veterum exemplarium pars. Regium, Colbertinum, Trecenſe, Thuanum, Normannicum, & unum ex Sangallenſibus habent *aliquos.* Sed hæc lectio ſana non eſt.

NEC CREDANTVR] Vide legum humanarum formam. Iuſſerat Karolus M. ne quis falſis illis epiſtolis fidem adhiberet. Oblata deinde eſt Ludovico Pio ejus filio epiſtola nomioe Gabrielis Archangeli ſcripta. Eam reſpuit. Bene factum. Et tamen ejus memoriam propterea accuſat auctor annalium Fuldenſium ad annum DCCCLXXIV. *Si enim*, inquit, *ut cetera omittam, hareſi Nicolaitarum firmiter & viriliter reſtitiſſet, & monita Gabrielis Archangeli, qua Einhardus Abbas duodecim capitulis comprehenſa ei obtulit legenda & facienda, obſervare curaſſet, forſitan talia non pateretur.*

Ibid c. 74 DECERTAVIT] In codice Thuano legitur *decretavit*, in Metenſi *decrevit.* Amerbach us edidit *docertavit*, Buſæus *decretavit.* Heroldus in textu retinuit vocem *decertavit*, ſed in margine admonuit legendum eſſe *decretavit.*

OB VNANIM. AP. SEDIS] Vide quæ Pithœus adfert in Gloſſario ad Capitularia pag. 711. ex libro primo Karoli M. adversùs ſynodum Nicænam ſecundam.

Pag. 716. c. 75. STATVIMVS] Regino caput iſtud retulit *ex capitulis Karoli*, Burchardus & Ivo *ex Concilio apud ſanctum Medardum praſente Karolo Imperatore cap. v. & ex Concilio apud Compendium* Tom. I.
cap. vj.

SYNODALIBVS EDICTIS] in Capitulari minimum anni DCCLV. cap. 14. quod conſtitutum eſt in ſynodo Vernenſi.

CAMPIS ARANDO] Quidam boves junxit die dominico, & agrum ſulcare cœpit. Graviter punitus eſt. Rem geſtam narrat Gregorius Turonenſis in libro ſecundo de gloria martyrum & confeſſorum cap. 11.

CARRARIA] Alibi carraria eſt feminini generis, ut in vita B. Ioannis Abbatis Gorzienſis cap. 9. *Pro carraria vini non ſic attaminatum vellem.*

HOSTILIA] id eſt, *carra ad hoſtem*, ut in codice cenſuali ſive polyptico Irminonis Abbatis ſancti Germani Pariſienſis in tomo quarto Actorum ſanctorum ordinis ſancti Benedicti pag. 96. Apud Burchardum legitur *hoſtilicia carra*, apud Ivonem verò *hoſtilicidia.* In polyptico monaſterij Foſſatenſis lego unumquemque manſorum curtis Roxiniaci debere *pro hoſtilicio denarios xiv.* Et paulò antè: *Solvit unuſquiſque de hoſtileſo id eſt pro bove ſol. ij.* Iſtud ipſum hoſtelitia dicitur in polyptico ſancti Remigij Remenſis: *Manſum ingenuilem tenet Hilmegaudus ingenuus. Solvit in hoſtelitia denarios xvj.*

VICTVALIA] In editione Capitularium quam Franciſcus Pithœus vulgavit anno MDCIII. additur hoc loco *& angana*, vitio typographi, cùm legendum ſit *angaria*, ut rectè repoſuit Lindenbrogius. Sic etiam auctoritate Petaviani codicis emendandum apud Fulbertum in epiſt. 14. & 110. ubi malè editum eſt *engaria.* Nos iſtam additionem omiſimus, quia non habetur in antiquis libris. Fatendum tamen eſt extare apud Reginonem & Burchardum. Angaria porrò ſunt vehiculi genus, ut obſervavit Franciſcus Pithœus in gloſſario ad Iulianum Anteceſſorem. Vide etiam gloſſarium Antonij Auguſtini ad eundem Iulianum.

ACVPICTILE] Ita vulgatæ editiones. Vetus liber monaſterij Tegernſeenſis, ex quo Bavarico editio prodiit, habebat *aquopictile*, ut Amerbachius admonet in margine. Vnus codex Sangallenſis habet *aliquapictile.* Ex quibus confirmatur lectio quam nos retinuimus. Regius, Vaticanus unus, Bellovacenſis, Divionenſis, Trecenſis, *acupicula.* Colbertinus, Rivipullenſis, Tilianus, & Thuanus, *acupiculo.* Heroldus, *acubicula.* Liber ſancti Michaelis in periculo maris, *acupicale.* Pariſienſis, Metenſis, & Remenſis, *acupicula.* Meus, *aucupicula.* Camberonenſis, *eupicula.* Alter Sangallenſis, *apicule.* Pithœanus, *apicula.* Vide Gloſſarium Spelmanni in verbo *Acubicula*, ubi reprehendit Meurſium, qui hanc vocem putavit mutandam in *acubitula*, id eſt, reclinatoria.

FACIANT] In pleriſque vetuſtis exemplaribus & in editione Baſileenſi legitur *fiant.*

VERVICES] Ita codex unus Sangallenſis, Normannicus, Remenſis, Pariſienſis, Divionenſis, Bellovacenſis, Colbertinus. Malè in Tiliano, *cervices.* In regio, Trecenſi, Camberonenſi, in uno Vaticano, in Metenſi, Pithœano, meo, & in editione Bavarica ſcriptum eſt *verveces.* Sic etiam apud Reginonem & Borchardum.

Tom. I. Ita etiam polypticus monaſterij Foſſatenſis. In altero Sangallenſi, in Rivipullenſi, Thuano, & in editione Baſileenſi, *berbices*. Heic obſervandum eſt iſtam ultimam lectionem frequentiſſimam eſſe in veteribus libris, ut docet Petrus Pithœus in Notis ad collationem legum Moſaycarum & Romanarum tit. XI. *Poſteriores*, inquit, *ferè berbicem & pronunciarunt & ſcripſerunt, ut apud Anianum & Paulum monachum & in Longobardicis Franciciſque legibus. unde nobis remanſit vocabulum.* Sanè in antiquis exemplaribus Capitularis Aquiſgranenſis ſcriptum eſt in hoc loco *berbices*. Item in capite 98. legis Alamannorum. Memoratorium Anſegiſi Abbatis Fontanellenſis in tomo tertio Spicilegij Dacheriani pag. 247. *mutones, berbices, pulles*. Hinc pelles berbicinæ ibidem pag. 246. *ad pelles berbicinas, unde pellicea fiant.* Hinc *pellicium berbicinum* apud monachum Sangallenſem in libro ſecundo de rebus bellicis Karoli M. cap. 27. Hinc *muffula berbicina* in Capitulari anni DCCCXVII. cap. 79. in codice Sangallenſi. Hinc denique berbices & berbicarij in ſtatutis antiquis monaſterij Corbeienſis cap. 5. *Vervices* tamen, præter codices ſuprà commemoratos, habet codex Bigotianus in titulo quarto legis Salicæ & in titulo 38. cap. 3. & tit. 70. cap. 3. legis Burgundionum. Item polypticus Irminonis Abbatis ſancti Germani Pariſienſis a Mabillonio laudatus in Notis ad Acta ſanctorum ordinis ſancti Benedicti to. 4. pag. 96. *vervices cum agnis.* Apud Buzelinum lib. 2. Gallo-Flandriæ pag. 359. in actis donationis quam Vualgarius ſacerdos fecit monaſterio Ciſonienſi: *vervices centum & octoginta.*

HONOR ET REQVIES] In antiquis exemplaribus regio, Trecenſi, uno ſancti Galli, Pithœano, Colbertino, Thuano, Tiliano, Pariſienſi, Remenſi, Divionenſi, Bellovacenſi, meo, & in editione Baſileenſi legitur *honorum requies*.

SED ET AD] In codice regio, Trecenſi, & meo, *ut ad Miſſarum*.

Pag. 716. c. 76. SED ET VESTRVM VID.] Hæc eſt lectio quæ extat in Capitulari Aquiſgranenſi & in antiquis Anſegiſi exemplaribus Tiliano, Divionenſi, Pithœano, Thuano, Pariſienſi, & in editionibus Amerbachij & Heroldi. In codice Camberonenſi, in Bellovacenſi, Remenſi, Metenſi, apud Reginonem, *Sed & unicuique veſtrum videndum*. In uno Sangallenſi, *Sed & veſtrum eſt dilectiſſimi*, mendosè, ut opinor. In alio Sangallenſi, in Colbertino & Rivipullenſi, tum etiam in editionibus Tilij: *Summopere vobis videndum eſt*. Normannicus: *Summo opere vobis videndum*. Regino caput iſtud retulit *ex Capit. lib. tit. LXXVI.* rectè. Burchardus *ex Concilio Rotomagenſi*. quem ſecutus eſt Ivo. Burchardus itaque, quod ſæpe dictum ſæpéque dicendum, auctor eſt plerarumque falſarum inſcriptionum quæ in vetuſtis juris canonici collectoribus occurrunt.

EX SVO SENSV] id eſt, *ex corde ſuo*, ut legitur in inquiſitione quæ extat initio librorum Reginonis de eccleſiaſticis diſciplinis. Iuber ergo Princeps ut homiliæ quæ à Preſbyteris habebuntur ad plebem eccleſiaſticam, fundatæ ſint in ſacrarum literarum textu, & ne luxuriei cogitationum ſuarum indulgeant, tanquam famam captaturi ex nova quapiam & inſolenti ratione prædicandi. Quod genus concionatorum meritò olim damnavit ſanctus Gregorius, ut adnotatum eſt ad epiſtolam Agobardi de modo regiminis eccleſiaſtici cap. XI. Tom. I.

PRIMO OMNIVM] Vide Capitulare quintum anni DCCCCIV. cap. I.

ET EX MARIA] Reddidimus heic lectionem quæ extat in editione Bavarica & in Baſileenſi. quam confirmat unus codex S. Galli. Nam plerique codices habent tantùm *de Spiritu ſancto & Maria*. Sic etiam in libello ſacroſyllabo Epiſcoporum Italiæ legitur in vetuſtiſſimo codice ſancti Remigij Remenſis & in editione Sirmondi: *natus eſt de Spiritu ſancto & Maria Virgine*. Pro quo tamen Tilius edidit, *ex Maria*.

RESVRRECTIONE MORTVOR.] Hic locus mutilus erat in ſuperioribus editionibus, ſi Bavaricam excipias & Baſileenſem. Regino ſenſum non verba reddidit, hoc modo: *Item prædicandum eſt quòd omnes homines in propria carne reſurgent.* Reginonem deſcripſit Burchardus.

CHRISTO. AMEN.] Heic deſinit Capitulare primum anni DCCLXXXIX. niſi quòd in vetuſtis Capitularis ipſius exemplaribus poſtea ponitur adnotatio quæ ſuprà pag. 241. edita eſt. Hanc adnotationem, quæ in nullo veterum Anſegiſi exemplarium extat, hoc loco ediderat Tilius, & poſt eum Pithœus & Lindenbrogius. Addidit etiam veterem notam quæ in codice ſancti Remigij poſita eſt in margine capitis 77. de qua nos ſupra diſſeruimus pag. 1058. ubi eam retulimus totam integram prout habetur in eodem codice. Nos illas adnotationes hinc ſuſtulimus, ut collectionem Anſegiſi talem exhiberemus qualem ab eo compoſitam eſſe conſtat ex antiquis libris. Pag. 717. c. 76.

QVIA IVXTA] Vide quæ de hoc capite dicta ſunt ſuprà pag. 1058. Ibid. c. 77.

IDEO] Vox iſta addita eſt ex codice Colbertino, Normannico, Sangallenſi, & Bellovacenſi. Habetur etiam in uno Vaticano.

REBVS ILLIVS] In eodem codice Colbertino, in uno Vaticano, in Normannico item & Sangallenſi legitur, *rebus Eccleſiarum*: in Capitulari ſecundo anni DCCCXIV. *rebus illius Eccleſiæ*. Hincmarus: *rebus Eccleſiæ*. Ita etiam Gratianus, ubi vide Notas noſtras.

NVLLAM PEN. DIVIS.] Hadrianus Papa in epiſtola ad Tilpinum Archiepiſcopum Remenſem: *Et nullus per ullum unquam tempus tibi vel Remenſi Eccleſiæ de rebus ad illam debitè pertinentibus diviſionem vel violentiam, ſicut antea factum fuit, facere præſumat.*

PATIANTVR] Quidam codices habent *patiatur*. In Divionenſi ſcriptum eſt, *patiatur Eccleſia*.

SACRORVM] Initium iſtius capitis hoc eſt in antiquis exemplaribus Vaticano, Sangallenſi, Colbertino: *De eligendis Epiſcopis ſacros canones non ignorantes, ut in Dei &c.* Pag. 718. c. 78.

POTIRETVR] In codice Camberonenſi, in Bellovacenſi, Metenſi, Remenſi, Pariſienſi, Pithœano, & duobus Vaticanis, tum etiam apud Anſelmum Lucenſem lib. 2. contra Guibertum & in chronico Reicherſpergenſi legitur *potiatur*.

HONORE] Ita vetera exemplaria ferme om-

nia. In uno tamen Vaticano, in Colbertino, Sangallenſi, & Normannico legitur *jure*.

Electionem cleri et populi] In editione Tilij & Pithœi ſcriptum eſt, *per electionem Clericorum & populi*. In codice Normannico, in Thuano, Colbertino, Sangallenſi, *Clericorum & populorum*. Ex hoc loco collegit Gratianus Imperatores illis renuntiaſſe privilegiis quæ de electione Summi Pontificis Hadrianus Papa Karolo Imperatori fecerat. Sed illa Gratiani ſententia funditus evertitur ex his quæ obſervata à nobis ſunt ad Concilia Galliæ Narbonenſis pag. 34. ubi oſtendimus eam legem non fuiſſe obſervatam, ac nihilo minùs Reges dediſſe epiſcopatus. id quod innumeris propemodum exemplis probari poſſet. Immo id factum fuiſſe cum bona Romanorum Pontificum venia hinc manifeſtè colligitur quòd ipſi reperiuntur epiſcopatus poſtulaſſe à Regibus. Ioannes VIII. epiſt. 171. 187. epiſcopatum Vercellenſem à Carolomanno Rege Italiæ petiit pro Goſperto Diacono; ejúſque petitioni annuiſſe Carolomannum patet ex epiſtola 221. data ad Carolum Regem. Sed ex epiſtola præcipuè ſequenti colligitur Principum auctoritas in dandis per ea tempora epiſcopatibus. Sic enim ſcribit Pontifex ad clerum & populum Vercellenſem: *Omnium veſtrum cognoſcat ſagacitas & laudanda fidelitas quoniam dilectus ac ſpiritualis filius noſter Carolomannus glorioſus Rex iſtius Italici regni ipſum Vercellenſem epiſcopatum* more præceſſorum ſuorum Regum et Imperatorum *conceſſit huic Ceuſperto viro nobiliſſimo*. Ioannes decimus epiſcopatum Veronenſem a Rege petiit pro Ratherio, ut ipſe docet in epiſtola tertia: *Allata cum his ſunt & littera Domini Papæ tunc temporis Ioannis glorioſæ indolis, quibus continebantur preces ejuſdem totiúſque Romanæ Eccleſiæ uti ego Veronenſibus darer Epiſcopus. Diſplicuit hoc non parum Regi contraria molienti. Sed obtinuit deprecatio apoſtolica*. Quoad Romani verò Pontificis electionem, certum eſt ex his quæ dicta à nobis ſunt in Notis ad Agobardum pag. 122. & ſeqq. jus Imperatorum diù poſt Karoli ac Ludovici tempora manſiſſe integrum, quamvis contrà tendentibus Romanis & Principum auctoritati illudere conantibus.

Eligantur] Iſtius rei meminit Ivo Carnor. epiſt. 102. *Francorum Reges Carolus & Ludovicus electiones Epiſcoporum Eccleſiis conceſſerunt. quod & in ſuis Capitularibus ſcriptum reliquerunt*. Ea lex, ut dixi, obſervata non fuit, ac nihilo minùs Reges noſtri dederunt epiſcopatus viris à ſe delectis, ut patet etiam ex epiſtola 81. Lupi Ferrarienſis; ſi paucas quaſdam Eccleſias excipias, quibus ex ſpeciali privilegio conceſſum erat ut vacantibus Eccleſiis provideretur per electionem. De Mutinenſi Eccleſia fidem facit præceptum Ludovici Pij datum anno DCCCXXII. editum à Gabriele Sillingardo in catalogo Epiſcoporum Mutinenſium pag. 21. & hinc in tomo ſecundo Italiæ ſacræ pag. 118. Karolus Craſſus Imperator, ut in epiſtola 281. docet Ioannes VIII. Papa, Genevenſi Eccleſiæ *electionem perenniter de proprio clero* donavit. Idem anno DCCCLXXXV. idem privilegium tribuit Eccleſiæ Cabillonenſi; præceptúmque ejus edidit Petrus à ſancto Iuliano, quod dein relatum eſt in tomo tertio Conciliorum Galliæ. Idem anno eodem ſimile privilegium conceſſit ſeu potiùs confirmavit Eccleſiæ Paderbornenſi, ut docet auctor vitæ ſancti Meinwerci cap. 7. Karlomannus Rex Francorum, Ludovici Balbi filius, ſuperiorum Principum privilegia, qui electionem epiſcopalem conceſſerant Eccleſiæ Aurelianenſi, renovavit anno DCCCLXXXIII. ut patet ex ejus præcepto edito in appendice Conciliorum Galliæ Narbonenſis tit. III. Anno DCCCCXVII. Karolus Simplex, Karlomanni frater, edixit uti poſt obitum Ratbodi Archiepiſcopi Trevirenſis, electio Epiſcopi de propriis ejuſdem Eccleſiæ filiis pari conſenſu fieret à clero & populo Trevirenſi. Præceptum Karoli edidit Brovverus in libro nono annalium Trevirenſium. Ottonis ſecundi privilegium Eccleſiæ Hammaburgenſi conceſſum anno DCCCCLXXIV. refert Erpoldus Lindenbrogius in collectione privilegiorum ejuſdem Eccleſiæ. Denique tametſi Karolus & Ludovicus leguntur electiones Epiſcoporum conceſſiſſe Eccleſiis lege generali, videmus tamen Hincmarum Remenſem Epiſcopum ſæpe ſcripſiſſe ad Reges noſtros pro impetranda canonica electione in Eccleſiis vacantibus. Quod cùm Sirmondus animadverteret, eam conciliandæ iſtius repugnantiæ rationem iniit. Nam poſt relatum caput iſtud noſtrum ex Capitularibus, ait: *Sed hujus tamen regis beneficio ita electionum jure in poſterum uſæ ſunt Eccleſiæ ut ſingulæ mortuo Epiſcopo primum omnium novi eligendi facultatem per Metropolitanum à Rege peterent, cum Viſitatore qui præeſſet electioni. Tum electionis factæ decretum ad Metropolitanum referebatur, ut ea Regi probata, & electo coram provincialibus Epiſcopis rite examinato, tum demum ordinaretur.*

Eligantur] Repetenda neceſſariò eſt in hoc loco obſervatio quam protulimus in Notis ad Gratianum pag. 468. nimirum graviter heic hallucinatum eſſe auctorem chronici Reicherſpergenſis, qui tempus iſtius conſtitutionis refert ad annum DCCCXLIX conditámque fuiſſe ait à Karolo Calvo & Ludovico Rege Germaniæ fratribus Lotharij Imperatoris. Hæc ſunt ejus verba: *His temporibus Carolus & Ludovicus glorioſi Reges, fratres hujus Lotharij Imperatoris, in primo libro capitulorum ſuorum ſtatuerunt Romanæ Eccleſiæ dicentes: Sacrorum canonum non ignari &c.* Errat, inquam. Primùm enim conſtat capitulum iſtud eſſe ex libro primo Capitularium Karoli M. & Ludovici Pij, qui de electione Epiſcoporum in univerſum intellexerunt, non verò coërcere voluerunt ad ſolius Romani Pontificis electionem. Deinde electio iſtius nullatenus pendebat à Karolo Calvo aut Ludovico fratre ejus, qui Reges Italiæ non erant. Itaque fruſtra legem edidiſſent de electione Romani Pontificis.

Ex dictis sanctorum] Regulæ illius ſive collectionis auctor eſt Amalarius Diaconus, ut docet Ademarus Cabanenſis; ejus verò exemplar vetuſtiſſimum & elegantiſſimum extat in bibliotheca Colbertina. Pag. 718. c. 79.

Pratis] In codice Tiliano, in Thuano &

Tom. I. Divionenſi, tum etiam in editione Baſileenſi legitur *partibus*.

Iota] Quidam codices habent *ita*, Normannicus videlicet, unus Vaticanus, Camberonenſis, Divionenſis, Remenſis, Pithœanus, Colbertinus, Pariſienſis. Sic etiam edidit Heroldus.

Pag. 718. c. 80. Avt monachorvm] Hæc non habentur in codice Sangallenſi. Extant tamen in reliquis & in editione Baſileenſi. Vt videatur eſſe mendum librarij.

Ibid. c. 81. Et qvomodo] In duobus Vaticanis, in Merenſi & Camberonenſi legitur, *ut quomodo*. In Remenſi, Pithœano, Pariſienſi, *ut monachis ex ſe ipſis ſibi eligendi &c.*

Sibi eligendi abbates] nimirum cum conſenſu & auctoritate Epiſcopi in cujus diœceſi ſitum fuerit monaſterium. Capitulare Francofordienſe cap. 15. *Vt Abbas in congregatione non eligatur, ubi juſſio Regis fuerit, niſi per conſenſum Epiſcopi loci illius.* Lotharij Imperatoris præceptum pro monaſterio Ambroſiano datum anno DCCCXLI. editum à Ioanne Petro Puricello in Monumentis Baſilicæ Ambroſianæ pag. 184. *Et ſi qui quandoquidem Abbas ex eodem monaſterio deceſſerit, ſecundùm ſuam inſtitutionem licentiam habeant per conſenſum Archiepiſcoporum, qui tunc per tempora fuerint, de ipſa congregatione eligendi talem Abbatem qui eis ſecundum regulam & juſtitiam præficere alios poſſit.* Confirmari præterea iſtud poteſt exemplo Abbatiſſarum, quarum electiones fieri non poterant abſque conſenſu Epiſcopi, ut dicetur lib. 5. cap. 384. Idem jus obtinebat in Anglia. Teſtis Concilium Calchuthenſe celebratum anno Chriſti DCCLXXXVII. cap. 5. *Vt ſi Abbas aut Abbatiſſa de hac luce migraverint, tunc cum conſilio Epiſcopi cujus in parochia ipſum monaſterium ſitum eſt, probata vita & religioſi ſecundum Dominum ex ipſis eligantur paſtores.* Item ſynodus apud Celichyth habita anno DCCCXVI. cap. 4. *Vt habeat unuſquiſque Epiſcoporum poteſtatem in ſua propria diœceſi Abbatem vel Abbatiſſam eligere, & hoc cum conſenſu & conſultu familiæ.* Hinc explicari poteſt quod ait Ludovicus Pius in præcepto de cellis cœnobialibus diœceſeos Senonenſis, quas ita ſubjectas eſſe vult proprio Epiſcopo *ut eaſdem ſub proprio ſemper regimine gubernans, ſecundùm inſtitutionem ſanctæ regulæ Abbates conſtituat & ſi neceſſe fuerit mutet.* Vrbanus II. confirmans privilegia monaſterij ſancti Pauli Narbonenſis anno MXCII. addit: *Abbatem, qui & Præpoſitus dicitur, alium eis præferri auctoritate apoſtolica prohibemus niſi quem ſuæ profeſſionis communis electio fratrum regulariter viventium de ſuo collegio, vel de alieno, ſi neceſſe fuerit, cum Archiepiſcopi conſilio ſecundùm Deum decreverit eligendum.* Abbatum Foſſatenſium electionem fieri olim non potuiſſe abſque auctoritate Epiſcopi Pariſienſis hinc colligitur quòd novi Abbatis locatio ſive inthronizatio à miniſtris Epiſcopi fiebat, ut patet ex literis Innocentij II. & ſequentium Pontificum.

Ex se ipsis] Poſtquam diximus de libera Abbatum electione monachis conceſſa, conſequens eſt ut agamus de conditione adjecta privilegio, nimirum ut Abbates eligantur ex monachis ejuſdem monaſterij. Tom. I. Frequens eſt hæc clauſula in præceptis Regum. Nullibi autem apertiùs quàm in privilegio Karlomanni filij Ludovici Balbi pro monaſterio Arremarenſi: *niſi ex ipſis qui regulariter ibi ſunt ab infantia nutriti, & ſecundùm ſancti Benedicti inſtitutionem, ex ſeſe, non ex aliis, haberent eligendi licentiam Abbatem.* Item in præcepto Odonis Regis pro eodem monaſterio: *ex ſeſe, non ex aliis, habeant eligendi licentiam Abbatem.*

Eligendi Abbates] Legem iſtam obſervatam non fuiſſe ſatis conſtat, ſi quis tantiſper introſpicere velit annales & hiſtorias illorum temporum & privilegia monaſteriis conceſſa. Iſtud ipſum ante me obſervavit Ioachimus Vadianus in libro primo de collegiis monaſteriiſque Germaniæ veteribus pag. 19. in editione Goldaſti: *Porrò Carolus Imperator cognomento Magnus communi edicto permiſit monachis ut Abbates ipſi legerent, quod ante ſe & Pipinus pater multis cœnobiis indulſerat, adjecta tamen conditione ut & Regum auctoritatem pro more agnoſcerent, juſſiſque illorum parerent & acquieſcerent. Quod inſecuti tamen Principes neglexerunt, ſæpius ordinatis ſelectiſque etiam externis, qui monaſteriorum habenis adhiberentur.*

Et qvaliter] Hæc & quæ ſequuntur uſque ad verbum *ordinaverimus* deſunt in codice Pariſienſi & in Pithœano.

De servorvm] Raymundus in titulo *De ſervis non ordinandis* caput iſtud laudavit ex Concilio Toletano. Pag. 719. c. 82. Reprehendit autem hoc loco Raymundum Ianus à Coſta, quòd Regibus & Epiſcopis Francorum invidiſſe videatur gloriam celeberrimæ ſanctiſſimæque conſtitutionis. Verùm ea culpa Raymundi non fuit, ſed mala ſeculi fortuna. Tum enim non recurrebant ad fontes, ſed ex aliorum collectionibus novæ conſarcinabantur. Primus omnius Burchardus hanc conſtitutionem tribuit Concilio Toletano, ut dictum eſt in Notis ad Reginonem pag. 576. Burchardum ſecuti ſunt Ivo, Gratianus, Bernardus Papienſis, Raymundus. Aliam viam tenuit auctor collectionis Decretalium quæ conſuevit edi poſt Concilium Lateranenſe Alexandri III. ubi parte 50. cap. 56. caput iſtud ſumptum dicitur *ex Concilio Maticenſi*. Quamquam ibi idem Ianus à Coſta legit *Triburienſi* pro *Maticenſi*, non dubitans, ut ipſe ait, quin caput iſtud noſtrum ſumptum ſit ex Concilio Triburienſi. Sanè in capite 29. illius Concilij agitur de ſervis non ordinandis, ſed aliis omnino verbis, laudatis etiam Leonis & Gregorij Romanorum Pontificum decretis. Quod non fecit auctor iſtius noſtri capitis. Alteſerra in commentario ad Decretales Innocentij III. pag. 145. putat hoc caput eſſe illud *quod in quodam Concilio Toletano laudatur ex pacto Francorum*; additque hanc interpretationem: *Non ineptè lex regia pactum Francorum dici potuit, quia leges ſancita fuere in conventu Francorum.* Verùm nos jam ſuprà pag. 995. obſervavimus falſos heic fuiſſe viros eruditiſſimos, & pacti Francorum nomine intelligi legem Ripuariam, non verò Capitularia Regum. Vide Ivonem parte 6. cap. 132.

TOM. I.

SERVORUM] id eſt, colonorum, qui operas ſuas debebant dominis fundorum quos colebant. Iidem vocantur ruſtici in Conſuetudinibus Clarendonæ cap. 16. *Filij ruſticorum non debent ordinari abſque aſſenſu domini de cujus terra nati dignoſcuntur.* Ruſticos Eccleſiæ pro ſervis dixerat diù antea ſanctus Gregorius lib. 1. epiſt. 41.

INDISCRETE PROMOVEBANTUR] Hic locus lucem magnam accipit ex charta manumiſſionis quam Hugo Abbas ſancti Anianoi conceſſit Reginaldo ut ad ſacros ordines promoveri poſſet, data anno primo imperij Karoli Calvi. Integram chartam daturi ſumus ſuo loco. Heic interim placuit ejus initium deſcribere, quod, ut dixi, valde illuſtrat hunc locum. Sic ergo habet: *Cùm Chriſtianiſſimus ac religioſiſſimus Imperator Ludovicus cæleſtis protectionis ope ſuffragante invictiſſimus Auguſtus ſanctam matrem Eccleſiam ad meliora inſtantiſſimè ſubveheret, hoc inter cetera ſanctæ devotionis ſuæ ſtudia exhibuit ut uſus valde inolitus atque reprehenſibilis, qui dignitatem ejus magna ex parte fuſcare videbatur, eò quod ſcilicet ſervilis & originariæ conditionis homines Eccleſiæ utilitati idonei reperti nexu ſervitutis eriperentur & ad hanc dignitatem promoverentur, unà cum conſenſu Pontificum & optimatum imperij ſui ſtatuere procuravit &c.*

ET STATUTUM] In vetuſtis exemplaribus regio, Sangallenſi, Normannico, Trecenſi, in uno Vaticano, & in meo legitur; *Unde ſtatutum eſt.*

NISI PRIUS A DOMINIS] Vita Ludovici Pij: *Conſiderans etiam idem piiſſimus Imperator non debere Chriſti miniſtros obnoxios eſſe humanæ ſervituti, ſed & multorum avaritiam abuti miniſterio eccleſiaſtico ad proprium quæſtum, ſtatuit ut quicunque ex ſervili conditione, conciliante ſcientia & morum probitate, ad miniſterium altaris aſciſcerentur, primùm manumittantur à propriis dominis vel privatis vel eccleſiaſticis, & tunc demum gradibus altaris induantur.* Duravit iſtud jus uſque ad tempora Pontificum Romanorum qui Avenionenſem cathedram tenuerunt. Edita eſt nuper charta libertatis quam Emelina Abbatiſſa ſanctæ Mariæ Sueſſionenſis conceſſit annò MCCCXVII. Petro filio Valteri de Choy ut Clericus fieret & in clericali libertate permaneret. Extat in bibliotheca regia vetus codex MS. numero 1892. in quo continetur *formularium*, ut fert titulus, *Domini Papæ correctum & reformatum de ſpeciali mandato Domini Benedicti Papæ duodecimi.* Continet autem formulas rerum quæ magna ex parte actitabantur ſub pontificatu Bonifacij octavi. Illic mentio eſt cujuſdam ſervi qui, ignorante domino ſuo, ab Epiſcopo non ſuo per ſimplicitatem & juris ignorantiam ordinem ſubdiaconatus receperat, & poſtmodum habitu religionis aſſumpto, ad ordines ſuperiores acceſſerat. Reſcripto Romanæ pœnitentiariæ committitur Abbati monaſterij in quo ille degebat ut ſi præfatus monachus non fuit poſt religionis ingreſſum a ſuo domino requiſitus, & ex taciturnitate ejus præſumi poſſit eum conſenſiſſe, in ordine ſuo poſt peractam pœnitentiam miniſtrare ſinatur. Alius quidam, domino ſuo ſciente & non contradicente, ordinem ſubdiaconatus furtivè ſuſceperat, in ipſo publicè diutiùs miniſtraverat, & proceſſu temporis ad ſuperiores proceſſerat. Mandatur Epiſcopo ejus ut ſi prædictis veritas ſuffragatur, & aliàs dictos ordines rite recepit, cum eo diſpenſetur eo modo quo de ſuperiore ſtatutum vidimus. Similem porrò huic regio codicem habet bibliotheca Cæſarea, ut Lambecius monet in libro ſecundo commentariorum de eadem bibliotheca pag. 932.

TOM. I.

DOMINUS E. E. RECIPIAT.] Sed quæri poteſt utrum præſcriptio heic locum habeat adversùs dominum. Ea controverſia agitata eſt anno DCCCLV. in cauſa Archidiaconi Eccleſiæ Viennenſis, ut patet ex capite 23. Concilij Valentini tertij. Hincmarus quoque apud Flodoardum lib. 3. cap. 23. præſcriptionem oppoſuit Irminſindæ cuidam matronæ, quæ Diaconum quendam comprehendi juſſerat & in ſervitium ſuum redigi.

AB ALIA PATRIA] In codice regio, in Trecenſi, & in meo legitur *aliqua.*

IGNORAVERIT] Antiqui libri Remenſis, Pithœanus, & Pariſienſis habent, *ignoratum fuerit.* Sic etiam legit Hincmarus Epiſcopus Laudunenſis in epiſtola ad Remenſem, quæ edita eſt in tomo ſecundo operum Hincmari pag. 343. Regino, Burchardus, Ivo, & appendix Concilij Lateranenſis, *ignotum ſit.*

GRADUM AMITTAT] Ioachimus Vadianus lib. 1. de collegiis monaſteriiſque Germaniæ veteribus pag. 13. *Servum fugitivum ab ignorante Epiſcopo in preſbyterum ordinatum, ſi dominus requiſiviſſet, non aſſerebat adeo ſacerdotium quin probata ſervitute in priſtinam conditionem remigraret. Necdum enim notus erat character ille indelebilis quem ſchola poſtea inventum ſacrificis ſuis inuſſerunt.*

IUXTA SACROS ORDINES] Ita omnia vetera exemplaria & Hincmarus Laudunenſis. Dubium autem non eſt quin heic ordinum vocabulo intelligantur canones ſive regulæ eccleſiaſticæ. Itaque Regino, Burchardus, Ivo, & Gratianus voci *ordines* ſubſtituerunt vocem *canones.* Infrà cap. 91. legitur *juxta ſacros canones.* Et tamen in Capitulari ipſo anni DCCCXVI. ex quo caput illud ſumptum eſt, vetus codex ſancti Remigij Remenſis, qui nunc extat in bibliotheca Thuana, ſcriptum habet, *juxta ſacros ordines.* Unde colligi poteſt aut voces illas tum permutari invicem ſolitas, aut pronos in hunc errorem fuiſſe librarios. Benedictus III. in epiſtola ad Hincmarum: *Æquiparare te viros illos proſpeximus qui non terrenis actibus caducìſque delectati ſunt obſervationibus, infinitóque Dei zelo accenſi, eccleſiaſtica promulgarunt ſtatuta & ordines.* Hinc fortaſſis *ordinare* pro conſtituere, jubere. Certè apud Reginonem lib. 1. cap. 63. in antiquis exemplaribus Pariſienſi, Viennenſi, & Moguntino legitur *præter ordinationem*, ut iſt canone tertio apoſtolico apud Dionyſium Exiguum & Iſidorum, cùm in Helmæſtadienſi ſcriptum ſit *præter ordinem.*

VILIS PERSONA] Reſpicit ad caput pri-

Tom. I. mum epiſtolæ primæ ſancti Leonis, ubi ſcriptum eſt de ſervis noo ordinandis, *tanquam ſervilis vilitas hunc honorem capiat.*

Pecvliare] Vadianus lib. 2. pag. 82. *Peculium dixere Iureconſulti quidquid ſervus domini permiſſu poſſidebat, quòd à chartulario illo noſtro peculiare rectè & Latinè eſt dictum. Quicquid enim ad peculium attinet, peculiare dici poteſt.*

In canonica. de consecratis] Vide infrà cap. 150.

Nostram avctoritatem] Vide appendicem Marculfi cap. 8.

Familia ecclesiæ] id eſt, ſervi Eccleſiæ, ut res ipſa loquitur. Extant apud Reginonem lib. 1. cap. 301. & apud Lindenbrogium cap. 101. itémque in nova noſtra collectione formularum cap. 43. formulæ ſecundùm quas ſervus eccleſiaſticus manumitebatur ut ad ſacros ordines promoveri poſſet. Apud Vadianum verò lib. 2, pag. 74. & apud Goldaſtum in collectione chartarum ſancti Galli cap. 7. legitur teſtamentum libertatis Sigimari ſecundùm hanc formulam factum ab Engildruda ſanctimoniali. Itaque ſi quis ſervus eccleſiaſticus ad ſacros ordines promovebatur abſque conſenſu Eccleſiæ cujus ſervus erat, ordinatio oon valebat. Docent iſtud etiam literæ Guillermi Epiſcopi Pariſienſis datæ anno MCCXLI. in chartulario monaſterij Foſſatenſis. Et ſi poſt ſuſceptam tonſuram clericalem uxorem ducerent, bona eorum quandoque redibant ad Eccleſias, ut patet ex literis Officialis Pariſienſis datis anno MCCXLIV. io eodem chartulario.

Vtilis] Charta monaſterij Conchenſis data regnante Philippo: *Et ſi utilis fuerit, faciet illum ordinare ad Preſbyterum.*

In ambone] Criſconius cap. 166. *De his quæ debeant in ambone id eſt in pulpito pſallere.* Vide Reginonem lib. 1. cap. 407. & Burchardum lib. 2. cap. 21. 32. & gloſſarium Spelmanni.

Ante cornv altaris] Vide appendicem Marculfi cap. 8. & novam collectiooem formularum cap. 43.

Pag. 720. c. 83. Exhereditari] Io codice Camberonenſi, in Remenſi, Normannico, Pariſienſi, Pithœano legitur *exhereditari.*

Qvod si aliqvis] Poſtrema hæc pars iſtius capitis ſic habet in libro Divionenſi: *Quòd ſi aliquis deinceps hoc facere temptaverit, & acceptor ſynodali ſententia diſtrictè feriatur, & res ad exheredatos redeant.* Poſtea ſequitur caput octavum Capitularis anni DCCCXVI. quod extat infrà lib. 5. cap. 212. In Rivipullenſi legitur: *Quod ſi aliquis deinceps hoc facere temptaverit, acceptor à ſynodali vel imperiali ſententia modis omnibus diſtrictè feriatur, & res ad exheredatos redeat.* Tum ſequitur idem caput octavum Capitularis anni DCCCXVI. Sic etiam in Normannico, niſi quòd in oonnullis vocibus ſcribendis erratum eſt à librario. Sanè noſtrum hoc caput mutilum videtur, & pleniorem ſenſom habet in his tribus exemplaribus. Qoo fit ut exiſtimem Anſegiſo nonnulla excidiſſe inter ſcribendum, partem nimirum poſtremam iſtius noſtri capitis & priorem ejus quod ſequitur in ipſo Capitulari.

Modis omnibvs] Codex Pithœanus habet *omnimodis.* Tom. I.

Si laici clericos] De Clericis laicorum vide infrà lib. 5. cap. 230. & Notas ad Agobardum pag. 63. Pag. 720. c. 84.

Sancitvm] Caput iſtud apud Gratianum refertur ex Concilio Guarmacienſi ſeu Vvormacienſi, ubi hodie legitur. Eſt aotem Ludovici Pij, ut dictum eſt. Arbitror enim caput iſtud cum nonnullis ex eis quæ præcedunt & cunctis quæ ſubſeqountur in vulgatis editionibus Concilij Vvormacienſis, ad ſynodum illam non pertinere, ſed eſſe tantùm excerpta ſtudioſi cujuſdam ex canonibus Conciliorum, decretis Pontificum Romanorum, & Capitularibus Regum Francorum. Certè pleraque capitula libri primi Capitularium illic deſcripta ſunt eodem ordine quo reperiuntur apud Anſegiſum. Præterea unum idémque caput bis reperitur eiſdem verbis in illa ſynodo. quod abſurdum eſſet in mentem veniſſe cuiquam eorum Epiſcoporum qui Vvormacienſi Concilio interfuerunt. Veriſſima itaque eſt obſervatio Surij, cujus hæc eſt admonitio ſtatim poſt caput 44. ſynodi Vvormacienſis: *Vſque ad hoc 45. capitulum excluſivè omnia ſuperiora capitula, dempto quadrageſimo, in quodam vetuſto exemplari habebantur. Ea porrò quæ ſequuntur deerant: quæ ſanè ad hanc ſynodum pertinere non videntur, cùm interdum repetantur quæ jam ſuperiùs iiſdem penè verbis ſancita leguntur.* Putavit autem Carolus Molinæus caput iſtud à Karolo M. editum fuiſſe apud Vvormatiam. Hæc ſunt ejus verba ex nota marginali ad ſtylum Parlamenti Pariſienſis pag. 231. *Hæc conſtitutio facta eſt in dieta imperiali apud Vvormatiam, ubi Carolus Magnus primùm regni diadema ſuſcepit, & habetur ad verbum in cap. 1. extra de cenſi. inſigni ingratitudine Pontificum Romanorum & Canoniſtarum, qui auctoris videlicet Caroli Magni nomen & memoriam deleverunt.* Multa heic peccavit Molinæus. Nam primò conſtitutio hæc noo eſt Karoli M. ſed Ludovici Pij. Deinde falſum eſt Karolum M. primùm imperij diadema ſuſcepiſſe Vvormatiæ. Neque heic accuſandi ſunt Romani Pontifices, ſed Burchardus, ex quo Gratianus & collectores Decretalium iſta ſumpſerunt. Sanè ſi per malam ſeculorum quorundam fortunam licuiſſet recurrere ad ſontes, arbitror Gratianum non omiſſurum fuiſſe hanc aoctoritatem, qui animum à Capitularibus abhorrentem non habêbat. Vide porrò Notas ad Gratianum pag. 533. & ad Reginonem pag. 545. Ibid. c. 85.

Mansvs integer] id eſt, qui habeat bunuaria duodecim de terra arabili & mancipia duo, ot iſta interpretatur Lotharios Imperator tit. 4. cap. 1. id, ſervum & ancillam, ut legitur in vita Ludovici Pij: *Volens etiam unamquamque Eccleſiam habere proprios ſumptus, ne per ejuſcemodi inopiam cultus divini negligerentur, inſeruit prædicto edicto ut per ſingulas Eccleſias manſus tribueretur unus cum penſatione legitima & ſervo atque ancilla.* Vide epiſtolam ſeptimam Frotarij Epiſcopi Tullenſis. Vide etiam infrà lib. 5. cap. 100. 214. & Addit. IV. cap. 163. & Vvinkelmannum in Notitia Saxo-Vveſtphaliæ pag. 411.

Tom. I. De oblationibus] Quæſitum eſt olim quid heic intelligi debeat per oblationes fidelium. Reperi enim hanc obſervationem in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecæ Thuanæ: *De uno manſo ad Eccleſiam dato inprimo libro Capitulorum ita ſcriptum habetur:* Sancitum eſt ut unicuique Eccleſiæ &c. *In hujus autem capituli loco ubi ſcriptum eſt* neque de oblationibus fidelium *intellegenda ſunt etiam terrula vel vineola quæ pro loco ſepulturæ vel pro anima ſua requie quiſcunque Eccleſia contulit ſive contulerit.* Sumpta eſt iſta interpretatio ex capite 407. libri ſexti Capitularium & ex capite 57. Additionis quartæ. Vide Capitula Karoli Calvi tit. XXXVII. cap. XI.

Senioribus] *id eſt, dominis feudalibus,* ut ait Molinæus in loco paulò antè laudato. *Sic enim vocantur in Capitulis Caroli Magni. Et intelligitur de omni ſervitio, etiam militiæ, ne reſp. fraudetur.* Neſcio tamen an vera omni ex parte ſit obſervatio Molinæi, ſaltem quoad militiam. Nam infrà cap. 142. edicitur ut Epiſcopi prævideant quem honorem Preſbyteri pro Eccleſiis ſuis ſenioribus tribuant. Sciebant autem Epiſcopi dictum eſſe Preſbyteris & Diaconibus ut arma non portent, ſed magis ſe confidant in oratione Dei quàm in armis, ut legitur ſuprà cap. 66. hujus libri. Et ex Capitulis Karoli Calvi tit. XXXVII. cap. XI. colligi poteſt ſervitium ſenioribus debitum intelligi debere de cenſu & de caballi paſtu. Hanc interpretationem confirmare videtur caput ſextum Concilij Troſleiani, ubi ſervitia quæ domini requirebant à Preſbyteris de rebus eccleſiaſticis, iſta enumerantur, exactiones cenſus, exenia, paſtus, paraveredi, ſeu caballorum ſiginationes. Fortaſſis ad ſervitium dominis debitum pro terris Preſbyterorum pertinet hic locus ex epiſtola 113. inter Bonifacianas, in qua monachi ſancti Petri Horbachenſis iſta ſcribunt ad Riculfum Archiepiſcopum Moguntinum: *Dominus Bernarius Epiſcopus miſit ei unum caballum paſcere de noſtro ſtipendio.*

Pag. 720. c. 86. Statutum] Caput iſtud deeſt in antiquis exemplaribus Sangallenſi & Thuano. In Colbertino legitur in titulo: *De Preſbyteris uniuſcujuſque Eccleſiæ.* Sed caput ipſum ibi non extat. Regino illud refert ex Capitularium lib. 1. cap. 86. Burchardus ex Concilio Remenſi.

Postq. h. impletum fu.] id eſt, poſtquam manſus integer attributus fuerit Eccleſiæ.

Suum presbyterum] id eſt, proprium Preſbyterum, qui curam animarum ad Eccleſiam illam pertinentium exerceat. Iſtud autem propterea decretum eſt ne Preſbyter unus plures ſimul Eccleſias haberet. Quod temporibus illis introduci cœptum in Eccleſiam colligi poteſt ex his quæ adnotata ſunt ad epiſtolam 29. Lupi Ferrarienſis.

Pag. 721. c. 87. Decimæ] Ante conſtitutionem iſtam (uti ſuprà diximus pag. 1065.) decimæ non pertinebant ad Eccleſias noviter fundatas, ſed ad antiquiores Eccleſias, id eſt, ad eas intra quarum limites novæ conſtitutæ erant. Inter epiſtolas Frotharij Epiſcopi Tullenſis reperitur una Alberici Epiſcopi Lingonenſis ad eundem Frotharium, in qua conqueritur vicum ſive Eccleſiam Boſonis monaſterij privilegium ac cenſum ſuum perdidiſſe propter novas capellas à Frothario dedicatas. *Unde tuam,* inquit, *fraternam deprecor dilectionem ut ſecundùm ſinceritatem epiſcopalem ac eccleſiaſticam ſanctionem agatis ne propter novas capellas antiquiſſimas quod per tot annos tenuit perdat Eccleſia, & mihi non ſit neceſſe pro hoc epiſcopalem pulſare conventum.* Tom. I.

De sacris vasis] Puto caput iſtud factum eſſe adversùs Iudæos. Vetuerat Karolus M. anno DCCCVI. ne theſauri eccleſiaſtici venderentur Iudæis & aliis negotiatoribus. Inventa eſt, ut puto, alia ratio vendendi, nimirum pignus. Itaque impiam illam fraudem hoc capite ſuſtulit Ludovicus Pius. Ibid. c. 88.

Sacramenta] Quænam illa fuerint explicat, ut opinor, canon XIII. Concilij ſecundi Cabilonenſis, ubi ſic legitur: *Dictum eſt interea de quibuſdam fratribus quòd eos quos ordinaturi ſunt jurare cogant quòd digni ſint, & contra canones non ſint facturi, & obedientes ſint Epiſcopo qui eos ordinat & Eccleſiæ in qua ordinantur.* In formulis promotionum epiſcopalium cap. 18. §. 1. Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis ſcribens ad clerum populúmque Laudunenſem de ordinatione Hedenulfi Epiſcopi Laudunenſis, inter cetera mandata quæ illi data eſſe ait ab ordinatoribus ſuis, iſtud commemorat: *Ab eis etiam quos ordinaverit indebitum & contra ſacras regulas ſibi ſacramentum fieri non compellat.* Verùm tametſi Ludovicus iſta fieri vetuiſſet ab Epiſcopis Longobardis, illi nihilominus hanc conſuetudinem retinuerunt, ut patet ex Glabro Rodulpho in vita Vvillelmi Abbatis Divionenſis cap. 4. *Prædictum monaſterium in Vercellenſis urbis epiſcopio ſitum, ejuſdem Epiſcopi ditioni ſubjacebat. Inoleverat autem malè arrepta conſuetudinis uſus ut nullus fratrum loci illius Levitici ordinis gradum priùs ſuſciperet quàm ſeſe aſſertione jurandi promitteret ſervaturum fidelitatem Epiſcopo.* Hodie res eſt extra omnem controverſiam. Nam quando aliquis ordinatur Preſbyter, Epiſcopus ſic eum compellat: *Promittis mihi & ſucceſſoribus meis reverentiam & obedientiam?* Ille verò genuflexus & manibus ſuis junctis poſitis inter manus Epiſcopi, quæ ſunt ſolennia ſacramenti fidelitatis, reſpondet: *Promitto.* Ibid. c. 91.

Statutum est] Burchardus tribuit caput iſtud Papæ Siricio. Burchardum ſecutus eſt Ivo Carnotenſis. Ibid c. 92.

De presbyteris] Burchardus pro more ſuo caput iſtud refert *ex Concilio Meldenſi cap. VI.* Idem tamen, parum memor rerum à ſe ſcriptarum, caput 67. ejuſdem libri quarti ait ſumptum eſſe ex capite ſexto Concilij Meldenſis. Ibid. c. 93.

Ab Episcopo] Burchardus habet, *ab Archidiacono.* Sic etiam Ivo.

Non quadragesimæ] Antea quippe ſtatutum fuerat ut in quadrageſima Preſbyteri ad Epiſcopum in civitatem venirent, ibique rationem villicationis ſuæ ei redderent, ut patet ex lib. 5. cap. 2.

Convocentur] Poſtea Regino, Burchardus, & Ivo addunt, *propter plebes ſibi commiſſas.* Sed hæc non extant in antiquis Capitularium exemplaribus.

Tom. I. Pag 721. c 94. Nevero Episcopi] Regino caput iſtud citat *ex Capitulis ſynodalibus Karoli Imperatoris tit. xciv.* hoc eſt, ex libro primo Capitularium. Putabat enim nihil heic eſſe Ludovici Pij.

Oneri essent popvlis] Concilium Toletanum VII. cap. 4. *Cùm verò Epiſcopus dioeceſem viſitat, nulli præ multitudine oneroſus exiſtat, nec unquam quinquagenarium numerum evectionis excedat, aut amplius quàm unam diem per unamquamque baſilicam remorandi licentiam habeat.* Iſidorus habet *quinarium* pro *quinquagenarium.* Sed hanc lectionem rejiciunt Correctores Romani & Loaiſa. Attamen habita ratione modeſtiæ veterum Epiſcoporum, quorum animus valde alienus erat à faſtu qui poſtea invaſit plurimos eorum qui cathedras epiſcopales poſt illos tenuerunt, huc valde inclinat animus ut exiſtimem Iſidorianam lectionem eſſe meliorem. Poſtea Alexander III. in capite quarto Concilij Lateranenſis modum præſcribens faſtui & ambitioni Prælatorum eccleſiaſticorum, Archiepiſcopis parrochias viſitantibus permiſit habere quadraginta vel quinquaginta evectionum numerum, Epiſcopis verò viginti vel triginta. Iſidorus Clarius Epiſcopus Fulginas modeſtè viſitabat ſuam diœceſim, nulli gravis, ne ea quidem à Presbyteris exigens quæ vetuſta conſuetudo & canones Conciliorum præſtari jubent Epiſcopis parœcias ſuas viſitantibus. Docet nos ipſe in oratione 21. in ſermonem Domini in monte habitum: *Quod verò ad inviſendas parochias pertinet, idem Epiſcopus, ne parochis gravis ſit, primùm non exigit inter viſitandum id quod ſanctorum patrum decreta ad levandos Epiſcopi ſumptus volunt. Quod verò ei ſponte offertur, ut par pullorum, aut pulli aliqui columbarum, tam exiguum eſt ut nihil differat utrum quicquam ei aut nihil efferatur.* Vide Concilium Valentinum III. cap. 17. 22. & canonem Triburienſem relatum à Reginone lib. 1. cap. 12.

Exeqvi qvo] In antiquis exemplaribus Normannico, Pithœano, Remenſi, & Pariſienſi ſic legitur: *exequi ut his quibus prodeſſe poſſunt & debent non ſit importuna vel oneroſa eorum viſitatio.* In duobus Vaticanis & in Metenſi ita: *exequi his quibus prodeſſe poſſunt & debent, non quo eorum profectio quantum in illis erat ſit importuna vel oneroſa.* Sic etiam ferme Regino.

Ibid. c. 96. De feminis] Burchardus caput iſtud tribuit Concilio Aurelianenſi. Et ut fraudem ſuam magis tegat, mutat quædam verba, tanquam iſto capite Epiſcopi decernerent ut rogetur Princeps à ſacro conventu ut publicè pœnitentibus & viduis tuitionem ſuam impertiat. Sic etiam Ivo, quia Burchardum exſcripſit. Verùm præterquàm quòd omnia Capitularium exemplaria oſtendunt hanc legem eſſe latam à Principe, & quòd illa reperitur in Capitulari Ludovici Pij, eam ab illo editam fuiſſe cum conſenſu Epiſcoporum docent Epiſcopi Concilij ſexti Pariſienſis lib. 1. cap. 44. *Et abhinc ab omnibus obſervandum ſtatuimus ut hujuſcemodi viduæ amiſſis viris repentè non velentur, ſed cum conhibentia Epiſcopi ſui triginta diebus, ut à glorioſo Principe Domno Hludovico cum conſenſu venerabilium ſacerdotum jamdudum conſtitutum eſt, expectent.* Confirmata dein fuit hæc lex à Lothario Imperatore, ut patet ex libro tertio legis Longobardorum. Tom. I.

Et qvia a sacro] Fraus Burchardi: *Et ut rogetur Princeps à ſacro conventu ut hi qui publicam egerunt pœnitentiam &c.*

Rogati] Codex Pithœanus, itémque Normannicus, Remenſis, Bellovacenſis, Pariſienſis habent *rogati ſumus.*

Tverentvr] paſſiva ſignificatione, ut in canone undecimo Concilij ſecundi Hiſpalenſis: *quorum non ſolùm gubernaculis tueri ſed etiam doctrinis ædificari poſſint.* Item in epiſtola reclamatoria cleri Moguntini ad Ludovicum Pium Imperatorem: *Ut Eccleſia Chriſti Domini noſtri cuſtodiatur, adunetur, regatur, tueatur, & à perfidorum doctrinis intrinſecus purgetur.*

Hoc malvm caveatvr] Codex Normannicus, Remenſis, & Pariſienſis habent, *hoc malum ab omnibus caveatur.* Pag. 722. c. 97.

De pvellis] Caput iſtud Regino refert *ex Capitularium lib. j. cap. xcviij.* Burchardus *ex Concilio Cabillonenſi cap. xxvij.* Hinc ergo corrige Gratianum, qui caput iſtud repetit ex Concilio Cabilonenſi. Ibid. c. 98.

dcxxx.] Emendanda eſt per occaſionem epiſtola 72. Fulberti Epiſcopi Carnotenſis, ubi ſcriptum eſt ſynodum Chalcedonenſem fuiſſe duodetriginta Epiſcoporum. Pro quo ſic legendum eſt ex auctoritate veterum codicum Trecenſis & Petaviani: *Teſtem mihi allego magnam ſynodum Chalcedonenſem ſexcentorum triginta Epiſcoporum ſub Leone Papa ſub Marciano Principe congregatorum.*

xxxviii.] Ita omnia ferme vetera exemplaria, non ſolùm heic, ſed etiam in libro quinto cap. 224. Sic etiam legitur in vetuſtis exemplaribus ipſius Capitularis & canonum Iſaaci Lingonenſis. Tilius tamen & Pithœus repoſuerunt *xxvij.* quia revera canon ſynodi Chalcedonenſis, qui iſthic refertur, eſt xxvii. in vulgatis editionibus Conciliorum. Codex Rivipullenſis habet *xxviij.* ſicut infrà lib. 6. cap. 96. omnes veteres libri habent *xxviij.* occaſione iſtius canonis Chalcedonenſis. Heroldus edidit *xxvj.* In Concilio Troſleiano editum eſt *xxvij.* An verò ita quoque ſcriptum ſit in antiquis libris affirmare non poſſum, cùm nullum vetus illius Concilij exemplar viderim. Conſtans itaque eſſe debet legitimam eſſe lectionem quam nos retinuimus. Cur autem hoc caput dicatur ſumptum ex canone xxxviii. ſynodi Chalcedonenſis, criticorum eſto judicium.

De desponsatis] In libro primo legis Longobardorum caput iſtud tribuitur Karolo Magno, Toletano verò Concilio apud Burchardum. Puto erratum utrobique eſſe. Pag. 723. c. 99.

A sacro conventv] Ex hoc loco & ex his quæ dicuntur ſuprà cap. 96. colligitur non extare hodie omnes conſtitutiones editas ab Epiſcopis anno dcccxvi. apud Aquiſgranum.

Vtriqve anathematizentvr.] Burchardus, ne ullum veſtigium Capitularium heic appareret, primùm iſtam conſtitutionem tribuit Concilio Toletano, tum verba & ordinem verborum mutavit, nonnulla præterea addidit

Tom. I. dit quæ in Capitularibus non extant. Nam ubi dicitur *publica pœnitentia mulctetur*, ille addit *& ſine ſpe conjugij maneat.* Item in fine ſcripſit: *utrique uſque ad ſatisfactionem anathematizentur.* Deinceps ergo quærendus non eſt fons capitis *Statutum.* 27. q. 2. cap. 34. de quo tantopere laborarunt Correctores Romani.

Ibid. c.100. Poſt caput XCIX. in vetuſtis exemplaribus Pithœano, Pariſienſi, Normannico, & Remenſi ſubjungitur: *Qui ſponſam alienam ipſa non conſentiente rapuerit, licèt cum ea concubuerit, reddat eam ei cui ſponſa eſt; & is ducat eam, ſi voluit, quia vim paſſa potiùs quàm violata videtur. Quòd ſi etiam ducere noluerit, accipiat alteram feminam. Tamen ſi & ipſa nubere voluerit, excepto raptore cui voluerit alteri legitimè copuletur. Raptor verò adulterij crimine reus teneatur. Quòd & ipſa conſenſit, ſimiliter ut raptor nuptiis in ulterius prohibeatur; & is qui eam accepturus erat, aliam quam voluerit accipiat* Codex Pithœanus habet: *Qui ſponſam alienam non conſentientem rapuerit, licèt cum ea concubuerit, reddat eam cujus ſponſa eſt.* Et poſtea: *accipiat alteram. Femina tamen, ſi & ipſa.* Item Normannicus: *accipiat alteram. Femina tamen.* In Normannico, Pariſienſi, Pithœano: *Similiter ut raptor & nuptiis &c.*

De his vero] Hoc caput, cum pleriſque capitibus libri primi, extat etiam in collectione Benedicti Levitæ lib. 5. cap. 226.

Capitulo xx.] In codice regio & in meo, tum etiam in editione Baſileenſi legitur *capitulo xxx.* haud dubiè librariorum errore.

Pag. 724. c.102. Examinationem crucis] Codex regius, Normannicus, Pariſienſis, Remenſis, meus, *examinationem ſanctæ crucis.* Metenſis, *in ſancta crucis.* Palatinus, Vaticanus, Camberonenſis, *in ſancta cruce.* Illuſtriſſimus Cardinalis Baronius referens ad annum DCCCVI. verba iſtius capitis, quod putat eſſe Karoli Magni, ingenuè fatetur neſcire ſe quid ſit examen vel judicium crucis. Sanè res eſt adeo difficilis & abſtruſa ut etiam poſt eruditas doctiſſimorum hominum obſervationes adhuc in ambiguo ſit quo modo fieret examen illud crucis & qua ratione per crucem finirentur cauſæ dubiæ & obſcuræ. Animus non eſt heic perſequi varias variorum opiniones neque quempiam eorum refellere. Satis erit admonere veram mihi videri ſententiam Greiſeri putantis judicium illud in hoc fuiſſe poſitum ut quis ſub cruce immotus perſiſteret donec Deus veritatem extraordinario quopiam modo patefaceret. Addo tamen oportuiſſe ut definitum certúmque eſſet tempus ſtandi ad crucem; quo elapſo, is qui perſtiterat immobilis, victoriam conſequebatur. Quoniam verò difficile videbatur quempiam immobilem ſtare ad crucem per longum ſpatium abſque extraordinario Dei auxilio, Deo ſic tribuebant judicium cauſarum quæ ambiguæ & difficiles erant. Extat illuſtre hujus rei exemplum apud Ferdinandum Vghellum in catalogo Epiſcoporum Veronenſium tomo quinto Italiæ ſacræ pag. 610. Orta erat inter cives Veronenſes & Epiſcopum ac clerum ſibi commiſſum controverſia de ædificandis mœnibus urbis; cùmque convenire non Tom. I. poſſent, *tandem habito conſilio pacti ſunt ut hæc Dei & ſancti Spiritus reſervarentur judicio. Eligentes duos juvenes Clericos ſine ullo crimine exiſtimatos, ſtatuerunt in Eccleſia ſancti Ioannis Baptiſtæ ad domum, & ad crucem ſtare fecerunt; quorum unus Aregaus, poſt Archipreſbyter Eccleſiæ majoris nomine, alter verò ex parte ſancti Zenonis, Pacificus ſcilicet, qui poſt Archidiaconus Eccleſiæ majoris fuit. Hi ambo ab introitu Miſſæ uſque ad mediam paſſionem tantùm quæ eſt ſecundùm Matthæum pariter ſteterunt. Ille qui de parte publica datus fuerat, in terram velut exanimis corruit. Pacificus verò uſque ad finem paſſionis ſtetit. His geſtis, & omnibus gratias Deo agentibus, quartam partem tam civitatis quàm caſtelli pars epiſcopij cum his quæ ſuprà memoravimus accepit.* Acta hæc regnante Karolo Magno.

Facere præsumat] Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicar. pag. 94. *Vtebantur judicio aquæ frigidæ, aquæ ferventis, novem vomerum candentium, & examine ſanctæ crucis, quæ omnia poſt prohibita fuere.* Huic tamen Ludovici Pij conſtitutioni evenit quod de pleriſque aliis ejuſdem Principis ſanctionibus obſervatum eſt, nimirum eam non ubique ſervatam eſſe. *Ego*, inquit Greiſerus, *crediderim latam quidem legem quæ hanc probationem vetaret, verùm uſu non receptam.* Iſta viri docti ſententia aliquid veri admixtum habet. Certum quippe eſt eam legem non ubique ſervatam fuiſſe, licèt alicubi deinceps ab examinatione crucis abſtentum fuerit, puta in vicinis Rheno, Moſæ, Moſellæque pagis. Iſtud collegiſſe mihi videor ex eo quòd in aliquot antiquis exemplaribus quæ ex tractu illo ad nos pervenerunt, crucis judicium & examen omiſſum eſt in ſingulis locis Capitularium in quibus reliqua exemplaria illud habent. Incipiamus à Capitulari quarto anni DCCCIII. in cujus capite tertio hæc habet editio Bavarica & vetus codex Vaticanus: *aut cruce aut ſcuto & fuſte contra eum decertet.* At codex ſancti Vincentij Metenſis hæc tantùm: *cum ſcuto & fuſte contra eum decertet.* Item pro eo quod in capite ſexto idem codex Vaticanus & editio Bavarica habent *campo vel cruce contendant*, Metenſis legit *campo contendant.* Hoc poſtremum caput extat etiam in libro tertio Capitularium capite 46. & lib. 2. legis Longobardorum tit. 28. cap. 3. iiſdem omnino verbis quibus editum eſt ab Amerbachio; ubi cùm omnia vetera exemplaria præferant lectionem quam nos retinuimus, Metenſe tamen habet tantùm *campo contendant* abſque ulla mentione crucis. Item in appendice ſecunda libri quarti cap. 34. legitur in omnibus ferme exemplaribus: *contendere voluerit in judicio aut in campo aut ad crucem, licentiam habeat.* Heic verò idem codex Metenſis & alter bibliothecæ Vaticanæ, qui fuit Palatinus, omittunt voces *aut ad crucem.* Hæc oſtendunt, ut opinor, hanc legem ſervatam eſſe in pagis Aquiſgranenſi palatio vicinis. Servatam quoque fuiſſe in Longobardia colligitur ex gloſſa codici regio appoſita in titulo XXVIII. libri ſecundi legis Longobardorum cap. 3. *Si actor datus fuerit ab*

Tom. I. *illo ſuper quem res intertiata fuerit, & ipſe auctor rem intertiatam recipere noluerit in auctoritate ſita, & dixerit ſe illi rem illam non dediſſe vel vendidiſſe cui intertiata fuerit, & nullo modo ſe auctorem illius rei eſſe, tunc debet contendere cum illo cauſa auctorem negat campo vel cruce. Sed cruce non, propter capitulum Lotharij Sancitum eſt.* id eſt propter conſtitutionem iſtam Ludovici Pij, quæ Lothario tribuitur in libro ſecundo legis Longobardorum tit. 55. cap. 32. Abolitum quoque olim propter hanc legem in Italia fuiſſe judicium crucis probat gloſſa ad idem caput tituli XXVIII. in altero codice regio: *In hoc verò quòd dicitur* cruce vel campo contendat, *de cruce repugnat, cùm per crucem non debeat fieri judicium.* Probatur demum ex nota præſenti noſtro capiti adjecta in priore codice regio, ubi ſic legitur: *Hoc capitulum derogat capitulo Ludovici* Si duo teſtimonia *tit. de teſtibus, & certis aliis legibus examinationem crucis fieri præcipientibus, ut eſt tertia de rebus intertiatis.* In capite tamen *Si duo teſtimonia*, quod extat ſupra inter capitula Ludovici Pij excerpta ex lege Longobardorum, nulla crucis mentio repetitur. Sed in lege tertia de rebus intertiatis, quæ conſtituit partem capitis 214. libri ſexti Capitularium & caput 46. libri tertij, mentio habetur judicij crucis.

Qvæ est glorificatio] In antiquis exemplaribus Vaticano, Metenſi, Palatino, Normannico, Bellovacenſi, Tiliano, Pariſienſi, Remenſi, Divionenſi, Pithœano, & Camberonenſi legitur, *neque glorificatio.* In libro ſecundo legis Longobardorum, *quæ glorificata eſt.* Libellus monachorum Fuldenſium oblatus Karolo M. cap. 19. *Vt crucis gloriatio in ſingulis diebus dominicis fiat ante Miſſam.*

Pag. 724. c. 103. B. Gregorivs] lib. 1. epiſt. 24.

Missalem et lectionarivm] Lullo in epiſtola ad Orgarium Archiepiſcopum Moguntinum, quæ eſt 114. inter Bonifacianas: *Mittite mihi de pergameno bono ad unum Lectionarium perſcribendum & ad unum Miſſalem Gregorianum.* Hi duo libri ſæpe conjunguntur apud veteres, quia utroque opus erat ad celebrandas Miſſas. Polypricus ſancti Remigij Remenſis: *Miſſalem Gregorij, cum evangeliis & lectionibus.* Flodoardus lib. 3. cap. 9. agens de donis ab Hincmaro Archiepiſcopo datis Eccleſiæ Remenſi: *Sed & Lectionarium ad Miſſas librum pari decore venuſtatum ibidem contulit.* Lectionarium, ut videmus in eo libro qui à Pamelio editus eſt in tomo ſecundo liturgicorum, continebat epiſtolas & evangelia de circulo anni. Vnde in teſtamento Eurardi Comitis legitur: *Lectionarium de epiſtolis & evangeliis cum auro ſcriptum.* In chronico Fontanellenſi cap. 16. ſcriptum eſt de Anſegiſo Abbate: *Lectionarium etiam in membrano purpureo ſimiliter ſcribere juſſit, decoratum tabulis eburneis.* Simile Remenſi Eccleſiæ donavit Hincmarus, ut Flodoardus docet lib. 3. cap. 5. *Librum quoque ſacramentorum, ſed & Lectionarium, quos ſcribi fecit, ebore argentóque decoravit.* In exceptionibus Egberti Archiepiſcopi Eboracenſis ſtatuitur ut is qui voluerit ſacerdotalem auctoritatem accipere, primùm ſibi comparet Pſalterium, Lectionarium, Antiphonarium, Miſſalem, Baptiſterium. Itaque in Inquiſitione veteri quæ edita eſt apud Reginonem præcipitur Epiſcopo ut in viſitatione ſua inveſtiget utrum Preſbyter plebem regens Miſſalem plenarium, Lectionarium, & Antiphonarium habeat. Et in Admonitione ſynodali antiqua Epiſcopus hæc inter alia dicebat Preſbyteris: *Miſſale plenarium, Lectionarium, & Antiphonarium unuſquiſque habeat.* Sed iſta mutata ſunt in ſequentibus editionibus. Miſſale plenarium vocabant, ut opinor, codicem in quo ſingula continebantur quæ ad Miſſam pertinebant, Lectionarium verò codicem in quo lectiones & evangelia continebantur. In Necrologio Eccleſiæ Carnotenſis iſta legi: *II. Non. Marc. Obiit Raginaldus Preſbyter & Canonicus ſanctæ Mariæ, & Bernardus Capicerius, poſtea factus monachus, qui dedit huic Eccleſiæ cooperiendæ xl. libras & Lectionarium evangeliorum argento tectum.* Præterea erat in Eccleſia alius codex eidem uſui deſtinatus, *Capitulare nimirum evangeliorum de circulo anni*, in quo deſcripta erant initia & fines evangeliorum uniuſcujuſque diei. Iſtius nos ſex vetuſtiſſima exemplaria vidimus, duo in bibliotheca regia, quorum unum monaſterio ſancti Martini Metenſis datum olim fuit à Lothario Imperatore, aliud in bibliotheca ſanctæ Genovefæ Pariſienſis, reliqua tria in bibliotheca Colbertina. Aliud extare didici in monaſterio ſancti Medardi Sueſſionenſis. Extare etiam in antiquiſſimo codice bibliothecæ Vaticanæ docet Leo Allatius in diſſertatione de Dominicis & hebdomadibus recentiorum Græcorum cap. 37. ubi editus eſt ex eodem codice ordo Dominicarum & feriarum totius anni. Librum ſanctæ Genovefæ edidit integrum Ioannes Fronto, mutato tamen titulo. Nam cùm in veteri libro legatur, *Incipit capitulare evangeliorum de anni circulo*, Fronto hunc illi titulum fecit: *Kalendarium Romanum nongentis annis antiquius.* Capitulare iſtud in Vaticano codice, in uno regio, ſed præcipuè in uno Colbertino, qui eſt antiquiſſimus, quaſdam lectiones commemorat quæ in codice ſanctæ Genovefæ non extant, & ſunt magni momenti. Viſum eſt illa iſthic deſcribere ex codice Colbertino. Tom. I.

Contra judices malè agentes. Secundùm Iohannem cap. lxxxviiij. In illo tempore loquente Ieſu ad turbas, multi crediderunt in eum, uſque *opera Abrahæ facito.*

Item alia ſecundùm Lucam cap. ccxiiij. In illo tempore dicebat Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, quoniam oportet ſemper orare, uſque *citò faciet vindictam illorum.*

Contra Epiſcopos malè agentes. Secundùm Matthæum cap. liiij. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Omnia ergo quæcunque vultis, uſque *intravit in regnum cælorum.*

In adventu Epiſcopi. Secundùm Matthæum cap. clxxxj. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Quid vobis videtur, Si fuerint alicui centum oves, uſque *in medio eorum.*

Item ſecundùm Iohannem cap. lxxxviij. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Ego ſum paſtor bonus, uſque & unus paſtor.

In adventu principum. Secundùm Lucam cap. clxvj. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Simile eſt regnum cœlorum grano ſynapis, uſque qui erant noviſſimi.

In adventu judicum. Secundùm Lucam cap. cxviij. In illo tempore interrogavit Ieſum quidam princeps, uſque vitam æternam.

Item ſecundùm Lucam cap. cxlviiij. In illo tempore reſpondens quidam de turba dicit ad Ieſum, Magiſter, dic fratri meo, uſque & non eſt in Deum dives.

Ad ſponſas benedicendas. Secundùm Matthæum cap. ccxxj. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Simile eſt regnum cœlorum homini, uſque pauci verò electi.

Pro velatione ancillarum Dei. Secundùm Matthæum cap. ccxxj. In illo tempore loquebatur Ieſus cum diſcipulis ſuis in parabolis dicens, Simile factum eſt regnum cœlorum homini, uſque pauci verò electi.

Ad velandam maritatam. Secundùm Iohannem cap. xxvij. In illo tempore reſpondit Ieſus & dixit, Non poteſt homo, uſque impletum eſt.

Item ſecundùm Matthæum cap. clxxxviiij. In illo tempore venit Ieſus in fines Iudææ trans Iordanem, uſque homo non ſeparet.

In letania tempore belli. Secundùm Lucam cap. cl. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Nolite ſolliciti eſſe, uſque adicietur vobis.

Item ſecundùm Matthæum cap. ccxliij. In illo tempore acceſſerunt ad Ieſum diſcipuli ejus ſecretò dicentes, uſque hic ſalvus erit.

Pro Regibus. Secundùm Lucam cap. ccxviij. In illo tempore interrogavit Ieſum quidam princeps dicens, Magiſter bone, uſque vitam æternam.

Pro ſterilitate terræ. Secundùm Marcum cap. lxxvj. In illo tempore, cùm multa turba eſſet cum Ieſu, uſque & dimiſit eos.

Ad pluviam poſtulandam. Secundùm Matthæum cap. clx. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Miſereor turbæ, uſque & diſcipuli ejus cum eo.

Ad poſcendam ſerenitatem. Secundùm Lucam cap. lxxxiij. In illo tempore factum eſt in una dierum, & Ieſus aſcendit in naviculam, uſque obediunt ei.

Pro quacunque tribulatione. Secundùm Lucam cap. cxxv. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Petite & dabitur vobis, uſque ſpiritum bonum petentibus ſe.

In tempore mortalitatis. Secundùm Matthæum cap. xxiij. In illo tempore circuibat Ieſus totam Galilæam, uſque ſecutæ ſunt eum turbæ multæ.

Pro iter agentibus. Secundùm Lucam cap. lxxxiij. In illo tempore factum eſt in una dierum, uſque & venti & mare obediunt ei.

Item ſecundùm Matthæum cap. lxxxij. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Euntes prædicate dicentes quia, uſque quàm illi civitati.

Ad Miſſa votiva. Secundùm Marcum cap. cxxvj. In illo tempore. Sedens autem Dominus Ieſus contra gazophylacium, uſque totum victum ſuum.

Pro quolibet amico. Secundùm Lucam cap. ccxiiij. In illo tempore duo homines aſcenderunt in templum, uſque exaltabitur.

Pro ſalute vivorum. Secundùm Iohannem cap. cliij. In illo tempore reſpiciens Ieſus in diſcipulos ſuos dixit, Pater, quos dediſti mihi, volo ut ubi ego ſum, uſque & ego in ipſis.

Pro infirmis. Secundùm Matthæum cap. lxvij. In illo tempore, cùm veniſſet Ieſus in domum Petri, uſque & abiit in domum ſuam.

Item ſecundùm Lucam cap. lxv. In illo tempore intravit Ieſus Capharnaum, Centurionis autem, uſque qui languerat ſanavit.

Pro eleemoſynas facientibus. Secundùm Lucam cap. clij. & in clxxx. In illo tempore dicebat Ieſus ad quoſdam, Vendite quæ poſſidetis, uſque panem in regno Dei.

Item ſecundùm Matthæum cap. xlj. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Eſtote ergo & vos perfecti, uſque reddet tibi.

Contra temptationem carnis. Secundùm Matthæum cap. cxc. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Dico autem vobis quia quicunque dimiſerit uxorem ſuam, uſque qui poteſt capere capiat.

Pro petitione lacrymarum. Secundùm Iohannem cap. xciiij. In illo tempore dixit Martha ad Ieſum, Domine ſi fuiſſes hic, frater meus non eſſet mortuus, uſque crediderunt in eum.

 Contra obloquentes. Secundùm Lucam cap. xlviiij. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Beati eritis cùm vos oderint homines, uſque *multa in cœlo.*

In contentione. Secundùm Lucam cap. cxcvij. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Impoſſibile eſt ut non veniant ſcandala, uſque *quod debuimus facere fecimus.*

Pro pace. Secundùm Iohannem cap. cxxxij. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, uſque *ſicut mandatum dedit mihi pater, ſic facio.*

In agenda mortuorum. Secundùm Iohannem cap. lvj. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Omne quod dat mihi pater, uſque *in noviſſimo die.*

Item ſecundùm Iohannem cap. xciiij. In illo tempore dixit Martha ad Ieſum, Domine ſi fuiſſes hic, frater meus non fuiſſet mortuus, uſque in hunc mundum veniſti.

Item ſecundùm Iohannem cap. xxxviiij. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Sicut enim pater ſuſcitat mortuos, uſque *de morte ad vitam.*

Item ſecundùm Iohannem cap. lxv. In illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Ego ſum panis vivus, uſque *in noviſſimo die.*

Item ſecundùm Iohannem cap. cxcij. In illo tempore. Tunc oblati ſunt ei parvuli, uſque *abiit inde.*

Item ſecundùm Iohannem cap. xxxiij. In illo tempore veniens Ieſus in civitate Samaritana quæ dicitur Sichar, uſque *non ſitiet in æternum.*

In uno codice regio iſta leguntur, quæ non extant in Colbertino.

In ſcrutinio primo. Secundùm Matthæum cap. cxcij. Tunc oblati ſunt parvuli ad Ieſum, uſque *talium eſt enim regnum cælorum.*

Item in ſecundo ſcrutinio. Secundùm Marcum cap. cvj. Afferebant ad Ieſum parvulos, uſque *benedicebat eos.*

Item in tertio ſcrutinio. Secundùm Lucam cap. ccxvj. Afferebant ad Ieſum infantes, uſque *talium eſt enim regnum Dei.*

In alio codice regio hæc quoque leguntur, quæ in aliis antiquis libris non inveni.

Quando ad Regem vel ad Principem itur. Secundùm Lucam cap. cix. Ite, ecce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos, uſque *adpropinquavit in vos regnum Dei.*

Pag. 714. c. 103. Ceteros libellos] id eſt, librum evangeliorum, pſalterium, antiphonarium, breviarium, ut eſt in polyptico ſancti Remigij Remenſis, id eſt, ut ego interpretor, capitulare evangeliorum de circulo anni, in quo initia tantùm & fines evangeliorum indicantur. Præterea librum de computo, alium de ordine baptiſmi, Martyrologium, Pœnitentiale, Paſſionale, canonum volumen, homilias quadraginta ſancti Gregorij. Hos enim libros in ſupellectili Eccleſiæ commemorat idem polypticus.

In exeqviis mortvorvm] Vide infrà lib. 6. cap. 197.

Ibid. c. 104. Adtenvatæ] In codice Thuano legitur *adnuptiata*, in Colbertino & in Sangallenſi *adnullata*, in uno Vaticano *annullata*, in editione Baſileenſi *adunata*.

Deo opitvlante] Codex Colbertinus, itémque Metenſis, Palatinus, Bellovacenſis, Normannicus, Camberonenſis, Pariſienſis, Remenſis, & Pithœanus habent *Domino opitulante.*

Hic inser. cenevimve] Hæc eſt lectio codicis Palatini, Bellovacenſis, Metenſis, Camberonenſis, Rivipullenſis, Thuani, Divionenſis, Pariſienſis, Remenſis, Tiliani, Pithœani, & editionis Baſileenſis. Normannicus habet, *pro tempore hic inſerenda cenſuimus.* Alij, *per tempora, jam emendata atque correcta ac reſtituta ſcriptis confirmare optamus.* Certè ita legitur in ipſo Capitulari. Nos emendavimus Anſegiſum ad vetuſta Anſegiſi exemplaria, & majorem librorum numerum minori prætulimus.

De scribis] In codice ſancti Vincentij Metenſis legitur: *De ſcriptoribus, ut non vitiose ſcribant.* In uno Vaticano, in Sangallenſi, & in Colbertino: *Iubemus ut ſcriptores quique non vitiosè ſcribant.* Sic etiam ſcriptum fuit in libro Caroli Molinæi. Pag. 715. c. 105.

Non vitiose scribant.] Magni quippe momenti eſt habere libros bene emendatos & correctos, ut legitur in cap. 68. & 103. hujus libri. Nam imperiti ac temerarij ſcriptores aliquando ita perturbabant ſenſum ordinémque verborum ut etiam in hac clariſſima luce literarum infinita ſint loca in veterum ſcriptis quæ nulla eruditorum induſtria ſanare poteſt. Atque ob eam cauſam olim ars ſcribendi libros inter præcipua eruditorum ſtudia cenſebatur, uti dictum eſt in Notis ad Agobardum pag. 145. & oſtendit etiam Hugo Menardus in Notis ad Concordiam regularum pag. 825. Hieronymus in catalogo ſcriptorum eccleſiaſticorum tradit Pamphilum martyrem manu ſua deſcripſiſſe magnam partem operum Origenis: *Pamphilus Preſbyter tanto bibliotheca divina amore flagravit ut maximam partem Origenis voluminum ſua manu deſcripſerit, quæ uſque hodie in Cæſarienſi bibliotheca habentur. Sed & in duodecim Prophetas viginti quinque ἐξηγήσεων Origenis volumina manu ejus exa-*

rata reperi, quæ tanto amplector & ſervo gaudio ut Crœſi opes habere me credam. Paulinus Preſbyter in vita ſancti Ambroſij Epiſcopi Mediolanenſis: *Nec operatu declinabat ſcribendi propria manu libros, niſi cùm aliqua infirmitate corpus ejus attenuaretur.* In veteri libro Priſciani MS. in bibliotheca Colbertina hæc leguntur in calce: *Fl. Theodoſius V. D. Memorialis ſacriſcrinij epiſtolarum & adjutor Quæſtoris ſacri palatij ſcripſi manu mea artem Priſciani viri diſertiſſimi grammatici doctoris mei in urbe Roma Conſtantinopoli die V. Kal. Martias Mavortio V. C. Conſule.* Alcuinus quoque, vir tantus, libros propria manu ſcribebat. Teſtis codex ſacrorum bibliorum quem in Vallicellana bibliotheca extare Baronius ait ad annum DCCLXXVIII. ubi inter varia carmina, iſta leguntur:

Pro me, quiſque legas verſus, orare memento.
Alcuin dicor ego.

Teſtis etiam auctor annalium Anianenſium, his verbis: *Dedit idem ſereniſſimus Rex Auguſtus Anianenſi cœnobio quatuor evangeliorum librum, qui textus dicitur, cujus poſtes ſunt mirabili ſchemate compoſiti, ut unum electri aureolum conformet peripitaſma, alterum verò eburis pulcrè calatum diſtinguat iconiſma. Quem librum ejuſdem Regis magiſter & didaſcolus propria manu deſcripſit Alcuinus, qui & Albinus, qui artium liberalium apprime fuit peritus: cujus libri multi reperiuntur, quorum quidam de tractatu philoſophia ſeu dialectica, quidámque de Trinitatis conſcripti habentur confeſſione. Fecit & hunc evangeliorum librum, non cordis dictante proprio ſenſu, ſed corporis propria ſcribente manu.* Hincmarus quoque Remenſis Archiepiſcopus, vir primatum in republica partium, librum Adalardi de ordine palatij ſua manu ſcripſit, ut ipſe teſtatur in epiſtola 14. cap. 12. *Adalhardum ſenem & ſapientem Domni Karoli Magni Imperatoris propinquum & monaſterij Corbeia Abbatem inter primos Conſiliarios primum in adoleſcentia mea vidi, cujus libellum de ordine palatij & legi & ſcripſi.* De Simone Abbate ſancti Albani legitur in vitis XXIII. Abbatum ejuſdem monaſterij quòd *poſtquam feliciter in curam paſtoralem eſt aſſumptus, non deſiit libros optimos & volumina authentica & gloſſata tam novi quàm veteris teſtamenti ſcribere & ad unguem irreprehenſibiliter præparare, quorum numerum longum foret explicare.* De eodem legitur *quòd duos vel tres electiſſimos ſcriptores continuè in camera ſua honorificè ſuſtinuit. unde librorum optimorum copiam impretiabilem ad unguem præparavit.* Et paulò pòſt de eodem: *Scriptorium quoque tunc temporis ferè diſſipatum & contemptum reparavit, & quaſdam laudabiles conſuetudines in ipſo innovavit, & ipſum ampliavit redditibus.* Scriptorium erat locus ubi ſcribæ manibus operabantur. Locus iis, ut Brovverus ait, Fuldæ fuit receſſu & reticentiæ ſtudio ſingularis, cui Flaccus magiſter hos inſcripſit verſiculos.

Hic ſedeant ſacra ſcribentes famina legis,
Necnon ſanctorum dicta ſacrata patrum.
Hic interſerere caveant ſua frivola verbis,
Frivola nec propter erret & ipſa manus.
Correctóſque ſibi quærant ſtudioſè libellos,
Tramite quo recto penna volantis eat.
Eſt labor egregius ſacros jam ſcribere libros.
Nec mercede ſua ſcriptor & ipſe caret.

Scriptor mercede ſua non caret: quia hi qui libris utuntur, gratiam ſemper habent ei qui ſcripſit, modò rectè & emendatè ſcripſerit. Nam ſi negligenter in hoc verſatus fuerit, tum pro gratia querelas excitat. Sanctus Hieronymus in epiſtola ad Lucinium de inſcitia & temeritate notariorum ac librariorum queritur his verbis quæ merentur heic tranſcribi. *Vnde ſi paragrammata repereris,* inquit, *vel minùs aliqua deſcripta ſunt quæ ſenſum legentis impediant, non mihi debes imputare, ſed tuis, & imperitia notariorum librariorúmque incuriæ, qui ſcribunt, non quod inveniunt, ſed quod intelligunt, & dum alienos errores emendare nituntur, oſtendunt ſuos.* Vide Iuretum in Miſcellaneis ad Symmachum lib. 1. epiſt. 18. De notariis quod ait Hieronymus, intelligendum videtur de his qui notarum grammaticarum uſum callebant, artem ſanè operoſam admodum ac difficilem, & ex qua propter difficultatem operis & notariorum inſcitiam multa fœdiſſima menda irrepſerunt in veterum ſcriptorum libros, ut antè me monuit vir ſummus Iacobus Cujacius lib. 9. Obſervat. cap. 16. Extat in codice 874. bibliothecæ regiæ vetuſtiſſimus liber artis notariæ, in cujus præfatione hæc leguntur: *Multi ſunt qui incipiunt & volunt diſcere notas; ſed paucorum eſt gratia conferta. Videtur etenim mihi ars iſta ſimilitudinem tenere ſalicis juxta aquas poſitam: ut quemodo rami ejus omni frutecta ſilvarum colligare atque conſtringere poſſunt, ita etiam ars iſta omnem auctoritatem novi ac veteris teſtamentō ſivè orthodoxorum patrum omnémque erudimentum fidei velociſſimè valde excipere poteſt.* Et infrà: *Sunt igitur aliqui qui dimittunt ad tertiam partem, aliqui tamen ad medietatem. Et ſunt plurimi qui non dimittunt niſi ubi in fine dicitur* PLATEOLA. *Et cùm jam adjuvante Domino Chriſto remeaverint ad portum, tunc jam indeſinenter nolunt* (leg. *volunt*) *dimittere quod per totum anni ſpatium laborare viſi ſunt.* In collatione Carthaginenſi cognitione 1. cap. 5. Petilianus Epiſcopus partis Donatiſtarum ait: *Notas non novimus; neque ea natura rerum eſt atque ipſarum, ut ita dixerim, litterarum ut quiſquam notas legat alienas.* Ob eam cauſam pars catholicorum habebat ſuos notarios, pars verò Donatiſtarum ſuos, ut patet ex initio primæ & ſecundæ cognitionis: *Excipientibus quoque Ianuario & Vitale notariis Eccleſiæ catholicæ. Victore & Creſconio notariis Eccleſiæ Donatiſtarum.* Ex ignoratione notarum iſtarum emerſerunt, ut dixi, tot menda quæ paſſim occurrunt in veteribus libris, velut in hac ipſa collatione Carthaginenſi, ubi in capite vigeſimo primæ cognitionis legitur *Edictis enim propoſitis præſentia tuæ,* cùm ſcribendum eſſet *præſtantia,* ut in capite 65. ejuſdem primæ cognitionis: *Pervidet jam hinc præſtantia tua.* In capite 108. habetur, *In judicio prudentia tua* pro *præſtantia tua.* Fœdiùs aberratum eſt in capite 138. tertiæ cognitionis, ubi idem Petilianus ſic alloquitur Marcellinum tribunum: *Ego tamen tuam deſidero providere pronuntiationem quid hoc loco ſentias;* ubi dubium non eſt quin

Tom. I. legendum ſit *præſtantiam*. Sunt & alia multa loca fœdiſſimè depravata per inſcitiam notariorum & temeritatem librariorum, quorum emendationem opportuniori tempori reſervo.

Pag. 725. c.106. Non ſint desolatæ] Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 93. *Omnia redundabant ſervis tam fiſcalinis ſive regiis quàm eccleſiaſticis. Proinde tædio ſervitutis multi monaſticam vitam profitebantur. Vnde lex extat eatenus hoc fieri permittens, ne pagi juſtis cultoribus deſtituantur.*

Ibid. c.107. Tantos congregat] In codice Normannico legitur, *tantos congregato quantos conſilium dari poteſt*. In Pariſienſi, *tantos congregato quantis conſilium dare poteſt*. In Remenſi, *tantos congregate quantis conſilium dari poteſt*. In Pithœano, *tantos congregate quantis ſubſidium dari poteſt*.

Ibid. c.109. Pvellæ] In uno codice Vaticano, in Colbertino, & in Sangallenſi legitur *puellaris*, hoc eſt, puellares. Puto autem heic agi de puellis monaſterio traditis in tenera ætate, quæ in codicibus mox laudatis adjectivè vocantur puellares quomodo monaſteria puellaria.

Et pvlsentvr] Dubitavi an expungerem has duas voces, quia non habentur in pleriſque vetuſtis exemplaribus, neque in editione Baſileenſi, neque demum in codice legis Longobardorum. Deſunt enim in duobus Vaticanis, in Bellovacenſi, Metenſi, Normannico, Pariſienſi, Camberonenſi, Rivipullenſi, Divionenſi, Pithœano, Tiliano.

Salva canonica avctoritate] Vetus gloſſa addita in margine legis Longobardorum in uno codice regio: *id eſt, non fiat monacha ante XV. annos, metu mortis aut rapin excepto.* Sed in hac gloſſa legendum eſt *ante XXV. annos*, ut ſuprà cap. 45. hujus libri. Vide quæ adnotata ſunt ad caput 44. Francofordienſe.

Ibid. c.112. Si evenerit famas] Caput iſtud tribuitur Liberio Papæ in codice XVI. librorum apud Binium. Sed hujus falſitatis auctor eſt Burchardus; qui edicti præterea mentionem omiſit, ne qua Capitularium veſtigia remanerent in hoc loco.

Inæqvalitas aeris] Statuta antiqua ſancti Petri Corbeienſis cap. 3. *Si propter aliquam neceſſitatem cujuſlibet temporis, hoſpitum, & inæqualitate aëris neceſſe fuerit, deputetur ei talis frater maturus de cujus conſcientia omnes ſecuri ſint.* Anaſtaſius Bibliothecarius in vita Stephani III. *Poſtea verò beatiſſimus Papa præ nimio labore itineris atque temporis inæqualitate fortiter infirmatus eſt.* Inſtitutio ſancti Angilberti Abbatis Centulenſis de diverſitate officiorum: *Per viam monaſterij unà cum populo accedentes ad portam beati archangeli Michaelis, paradiſum ingrediantur, & coram ſancta nativitate oratione facta, poſt oſtium medianum & per cocleam meridianam aſcendentes, ad ſanctum Salvatorem perveniant. Quòd ſi ratio aëris hoc non permiſerit, de ſancta Maria per Longaniam terra tenus uſque ad aſcenſorium ipſius Longaniæ, quo ſurſum aſcenditur, veniant.* Inæqualitas alibi morbum ſignificat, ut pluribus oſtendit Hugo Menardus in Notis ad Concordiam regularum pag. 179. 638. 669. Tom. I.

Tribvlatio] Vita Alcuini: *Docuit etiam eum* (id eſt, Karolum M.) *per omne vitæ ſuæ tempus quos pſalmos pœnitentiæ cum letania & orationibus precibúſque, quos ad orationem ſpecialem faciendam, quos in laude Dei, quos quoque pro quacunque tribulatione, quémque etiam ut ſe in divinis exerceret laudibus decantaret.* In libro ſacramentorum, inter orationes feriæ quartæ poſt palmas iſta leguntur: *Perveniant ad te preces de quacunque tribulatione clamantium.* Et infrà pag. 257. habetur Miſſa pro quacunque tribulatione. Aliam nos olim ex codice Colbertino edidimus poſt Notas ad Reginonem tit. VI.

Edictvm noſtrvm] Hinc collegimus in Notis ad Reginonem pag. 569. jejunia & ſupplicationes quæ tum extra ordinem injungebantur, auctoritate Principis interdum conſueviſſe decerni. Fruſtra enim Princeps tolleret neceſſitatem expectandi edicti, ſi ea nulla fuiſſet.

Famis inopia] Nihil frequentius in annalibus & veteribus monumentis illorum temporum quàm commemoratio famis quæ diverſis temporibus & per multos annos ſub Karolo & Ludovico afflixit populum Chriſtianum. Frotharius Epiſcopus Tullenſis epiſt. 26. *Cùm his præteritis annis inopiam famis multimodam ob ariditatem ſegetum vel grandinis irruptionem perpeſſi fuerimus.*

De liberis] Iſtud caput ſic paraphraſticè expoſuit Beatus Rhenanus in libro ſecundo rerum Germanicarum pag. 94. *Libero homini non licebat ſeſe addicere monaſterio niſi conſulto Principe. Nam quidam hoc faciebant, non ſtudio pietatis, ſed ut pericula bellorum & civilium functionum moleſtias evitarent. Quidam, quòd opibus pollerent, à callidis monachis circumveniebantur illos velut piſcem in naſſam pellicientibus.* Huc quoque reſpexiſſe videtur Ioachimus Vadianus libro ſecundo de collegiis monaſteriíſque Germaniæ veteribus pag. 43. *Francis quidem*, inquit, *tametſi liberum non eſſet monaſterium ingredi niſi Principe conſulto, quòd jam tum eſſent qui conditione delectati otium magis quàm pietatem ſectarentur, tamen hoc ampliùs monachiſmo Alemanni favebant,* Pag. 725. c.114.

Fvnctione reo. fvgienda] ſive *ut onus curiale declinet*, ut verbis ſancti Ambroſij utamur ex libro ſecundo adversùs Symmachum. Vide Concilium primum Aurelianenſe cap. 4.

De oppressione] Caput iſtud reperitur deſcriptum in capite 17. Concilij Moguntini anni DCCCXLVII. Pag. 726. c.115.

Pavpervm] Hæc vox non habetur in antiquis exemplaribus, Vaticano, Thuano, Sangallenſi.

A potentioribvs oppresai] Anianus in interpretatione legis 9. Cod. Theod. de contrahenda emptione: *Sciant omnes, quicunque à potentioribus perſonis oppreſſi aut donaverint aut vendiderint, poſſe revocari.* Ad quæ vetus gloſſa in antiquiſſimo codice MS. biblio-

Tom. I. thecæ regiæ ſic habet : *Verbi gratia. Si in mallo non fuerit vilis perſona, potentior, ut judex, minando requiret ab eo cur ſpreverit, conſtringénſque fiſco coget multam pecuniam efferre, qui ob paupertatem res ſuas cogetur tradere judici, at poſtea revocari poterit.* Vide Iacobum Gothofredum ad hunc locum.

Latrones] In auctario Sigeberti Aquicinctino ſcriptum eſt tantam fuiſſe famem anno MCXCVII. ut *multi hac neceſſitate conſtricti contra conſuetum vivendi uſum latrones effecti, laqueo ſint ſuſpenſi.*

Nisi sicut] Rhabanus in eodem capite Concilij Moguntini : *niſi ſicut in dominico capitulari olim facto præcipitur.*

Ita servetur] Hæc eſt lectio omnium ferme veterum exemplarium & editionis Baſileenſis. In Tiliana & Pithœana legitur, *ſed omnimodo ita ſervetur.* Quæ lectio ſanè habetur in codice Colbertino, in Rivipullenſi, & Sangallenſi.

Pag. 716. c. 118. De mendicis] Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 95. referens leges aliquot Francorum : *Mendici per regiones vagari non permittuntor. Suos pauperes quaque civitas alito. Illis, niſi manibus operentur, nullus quicquam dato.*

Ibid. c. 119. Vsvra est] Burchardus iſtam conſtitutionem refert *ex Concilio Agathenſi cap. 5.* ubi non extat. Sic etiam Ivo in veteri codice ſancti Victoris. Nam in editionibus legitur, *ex Conſilio Carthaginenſi cap. xiii.* In Pannormia quoque lib. 3. cap. 161. refertur *ex Concilio Agathenſi cap. 5.* Vide Notas ad Gratianum pag. 513.

Pag. 717. c. 124. Præstat] commodat, mutuum dat, ut dictum eſt in Notis ad Reginonem pag. 569. Alibi præſtare ſignificat donare, ut in Concilio primo Hiſpalenſi cap. 1. *ſi præſtitum de ſuis rebus non fecit Eccleſia.* & in Concilio Toletano IX. cap. 3. *cauſam præſtiti evidenter exponat.*

Ibid. c. 125. Qvicvnqve] Burchardus caput iſtud accepiſſe ſe ait *ex decretu Iulij Papæ uſurariis miſſis cap.* 125. Vide Notas ad Gratianum pag. 514.

Propter cvpiditatem] Vide Iureti miſcellanea ad Symmachum pag. 72.

Negotivm] *negoce* Francis, id eſt, mercaturam, negotiationem. Vnde negotiari ſignificat mercaturam exercere.

Pag. 718. c. 130. Div differre] Vide Capitulare ſextum anni DCCCXIX. cap. 10.

Ibid. c. 133. Filios habentes] Tilius & Pithœus ediderunt, *filios habentibus & uxores & omnino Chriſtum prædicantibus.* Sed omnia vetera exemplaria & editio Baſileenſis repugnant. Vtrobique enim ſcriptum eſt uti nos edidimus. Atque ita profectò legitur in canone ſecundo ſynodi Romanæ ſub Silveſtro, unde iſta accepta ſunt. Æneas Epiſcopus Pariſienſis in libro adversùs Græcos cap. 204. legit, *in ſeptem teſtimonia filios & uxores habentes & omnino Chriſtum prædicantes.* Similis loquendi modus reperitur in capite ſecundo Francofordienſi, *nullus ex mancipiis ad illum pertinentes beneficium fame moriatur.* Sic emendandum eſt diploma Arnulphi Ducis pro monaſterio ſancti Arnulphi Metenſis ; ubi pro eo quod Meuriſſius in hiſtoria Epiſcoporum Metenſium pag. 113. edidit *mobilibus & immobilibus cum omni integritate ſeu adjacentiis ad ſe aſpicientibus vel pertinentibus*, in chartulario ex quo iſta edita ſunt legitur *aſpicientes vel pertinentes.* Hinc apud Hincmarum in opuſculo LV. capitulor. cap. 24. & in legibus ſancti Stephani Regis Hungariæ lib. 2. cap. 3. *Teſtes autem & accuſatores ſine aliqua ſint infamia, uxores & filios habentes, & omnino Chriſtum prædicantes.* Tom. I.

Siqvis ad Ecclesiam] Hæc conſtitutio Ludovico Pio tribuitur in vulgatis editionibus legis Longobardorum, in antiquis verò libris Karolo Imperatori. quod melius eſt. Ibid. c. 134.

Ecclesiam ingredi] Gloſſa vetus in uno exemplari regio legis Longobardorum : *Per hoc apparet Eccleſiam non dici emunitatem.* Vide infrà lib. 5. cap. 279.

Confiteri] Ad hoc verbum iſta adnotat Nicolaus Boherius : *Nota proceſſum criminalem in Eccleſia fieri poſſe.* Vide infrà lib. 6. cap. 291.

Tradere volverit] In antiqua editione & in vetuſtis exemplaribus legis Longobardorum legitur *maluerit*, apud Lindenbrogium verò *voluerit.* Gloſſa interlinearis in uno codice regio ſic habet ad hunc locum : *Hinc debemus intelligere quòd ideo illi tradita erant ut ab ea diſtribuerentur & ſub conditione.* Pag. 719. c. 135.

Testibvs legitimis] *id eſt, viventibus eadem lege qua & ipſe,* ut ait eadem gloſſa.

Stabiles permaneant] *Sive legitimis teſtibus ſive non legitimis confecta ſunt, valeant*, ut eſt in eadem gloſſa.

Vt Presbyteri] Vide infrà lib. 5. cap. 40. & lib. 6. cap. 217. Ibid. c. 136.

Sine cavsa] id eſt, irrationabiliter. Flodoardus lib. 3. cap. 21. de epiſtolis ab Hincmaro Archiepiſcopo ad diverſos ſcriptis : *Erpuino Silvanectenſi pro quodam homine quem irrationabiliter ab eo excommunicatum, ut compererat, intimat.*

Promissione facta] Leg. *promiſſionem factam ſecundùm regulam firmiter teneat.* Ibid. c. 137.

Secvndvm regvlam] Ita etiam in vulgatis editionibus legis Longobardorum. Sed in uno veteri codice legitur *ſecundùm legem*, in alio *ſecundùm regulam*, ubi poſtea vox *legem* repoſita eſt ſupra lineam à manu antiqua, ut indicaretur, opinor, ſic emendandum eſſe.

Ad bibendvm] Editiones Tilij & Pithœi addunt, *niſi quantum ſufficit.* Sed hæc non habentur in antiquis exemplaribus. Tranſlata autem huc ſunt ex Capitulari tertio anni DCCCIII. ubi hæc clauſula additur in codice ſancti Remigij Remenſis, ut illic monuimus. Vide Cæſarij Arelatenſis homiliam quintam inter eas quæ à nobis editæ ſunt. Ibid. c. 138.

Vt mercatvs] Burchardus caput iſtud tribuit Concilio apud ſanctum Medardum præſente Karolo Imperatore. Ibid. c. 139.

Die dominico] Vide Notas ad Agobardum pag. 20. & ad Concilia Galliæ Narbonenſis pag. 45.

Vt nvllvs] Burchardus hanc conſtitutionem refert ex Concilio Aurelianenſi cap. 10. ubi non extat. Ibid. c. 140.

Exenia] Sic ſcribebant per illas tempeſtates. Haiminus Presbyter in libro de miraculis

Tom. I. ſancti Vedaſti cap. 6. *Exenia quæ manus ejus invenire potuit, mihi quidem obtulit.* Sic legendum apud Ivonem par. 3. cap. 93. Vide eundem ibid. cap. 269.

Exenia] id eſt, munera. Capitulare Theodulfi cap. 16. & Attonis Epiſcopi Vercellenſis cap. 33. *Si quis Preſbyter inventus fuerit alicui Clerico aut laico munera dare aut dediſſe ut Eccleſiam alterius Preſbyteri ſubripiat.* Capitulare Ahytonis Epiſcopi Baſileenſis cap. 12. *Sciant quia nemo per pecunias ordinandus eſt, nec per munera Eccleſiam debet occupare.* Hincmari capitula tit. 4. cap. 5. *Sæpe vos admonui de exeniis ſuperfluis contra ſacras regulas pro Eccleſiis viduatis non dandis.* Idem apud Flodoardum lib. 3. cap. 28. ſcribit *Sigloardo & Rodoldo pro quodam Preſbytero cui conſenſerat, ſuadente Sigloardo, ut libello ſuæ profeſſionis à regimine plebis ſibi commiſſæ redderet ſe alienum, & alium in loco ſuo expeteret ordinandum, ſed colludium quod habebat factum ſibi celaverat, videlicet ut alumnus ejus ſine conſenſu ſenioris ſui in loco ipſius ordinaretur, & quia xenium reavadiare doloſè fecerit.*

Pag. 729. c. 142. Vt Episcopi] Caput iſtud ex Concilio Arelatenſi cap. 3. laudat Burchardus, Regino ex capite 142. Capitularium. Vide Capitula Karoli Calvi tit. xl. cap. 8. 9.

Pag. 730. c. 143. Vt decimæ] Charta Vdalgarij Epiſcopi Helenenſis pro monaſterio Arulenſi data anno mcxlii. *Licèt enim prædicta parrochia juxta terminum ſit Biſullunenſi, & multa habeantur infra ejus terminum quæ ad prædictam parrochiam pertinere dinoſcantur, quia prædicta parrochia ſub noſtra diœceſi conſtructa manet, decimæ, primitiæ, atque oblationes fidelium, quæ juris eſſe debentur, noſtra auctoritate terminari debentur. Quia ſic ſcriptum eſt in canonicali auctoritate: Decimæ & primitiæ in manu Epiſcopi conſiſtant.* Vide Addit. III. cap. 82.

Ibid. c. 144. Melius construantur] In uno codice Vaticano legitur, *meliùs à Preſbyteris conſerventur.*

Ibid. c. 145. Vt Ecclesiæ] Burchardus refert *ex Concilio Meldenſi cap. 45.* Gratianus ex eodem Concilio cap. 8. Malè utrobique, uti dictum eſt in Notis ad Gratianum pag. 559.

Consecrentur] Regino addit, *& ſuperflua altaria deſtruantur de Eccleſia.* Burchardus, *& ut ſuperflua altaria deſtruantur.* Gratianus, *& ſuperflua altaria deſtruantur.* Sed iſta clauſula in nullo veterum exemplarium extat quæ nos vidimus, neque in vulgatis editionibus Capitularium.

Ibid. c. 146. Vt Presbyteri] Apud Burchardum conſtitutio iſta ſumpta dicitur ex Concilio Remenſi cap. 4.

Linteamina altaribus] Regino lib. 1. cap. 60. & Burchardus, *linteamina in altaria.* Sic etiam codex Metenſis. Vide Notas Hugonis Menardi ad librum ſacramentorum pag. 197.

Ibid. c. 147. Alterius parrochianum] Vide Capitula Herardi Archiepiſcopi Turonenſis cap. 29. qui addit *abſque licentia ſui Preſbyteri.* Burchardus legit *alterius plebeſanum eo nolente*, id eſt, nolente proprio Preſbytero. Gratianus addit in initio capitis: *Nullus Preſbyter aut Diaconus alterius plebanum &c.* ubi Correctores Romani rectè adnotant has duas voces *aut Diaconus* non extare in Concilio Nannetenſi, ex quo caput iſtud deſcriptum eſt, neque in Capitularibus, neque apud Burchardum. Sanè non extant in Colbertino Gratiani codice. Tom. I.

Missam cantare] id eſt, celebrare, ut palam eſt vel ex capite 431. libri ſeptimi Capitularium. Admonitio ſynodalis antiqua: *Nullus in alterius parrochia Miſſam cantet abſque proprij Presbyteri voluntate & rogatu.* Attotam Presbyter in epiſtola ad Ludovicum Pium, quæ eſt centeſima ſeptima inter Bonifacianas: *Hortavit me Fortuvinus cantare in illa Eccleſia.* Notitia traditionum Eccleſiæ Salisburgenſis apud Caniſium to. vi. pag. 1155. *Omnibus Presbyteris contradixit ut nemo ibi cantaret Miſſam.* Hincmarus epiſt. 41. pag. 697. *ad altare Eccleſiæ meæ cantare poſſem.* Concilium Duziacenſe parte 4. cap. 7. *ut Miſſam Presbyteri non cantarent.* Ditmarus lib. 7. pag. 100. de Thieddego Pragenſi antiſtite. *Paralyticus autem erat, & præ manuum tremore aſſiduo ſine aſtantium auxilio Presbyterorum Miſſam canere non potuit.* Fratres Ioannes & Petrus S. R. E. Presbyteri Cardinales & apoſtolicæ ſedis Legati in epiſtola data anno mcxxix. ad Canonicos ſancti Alexandri Pergamenſis edita à R. P. Celeſtino in libro 22. hiſtoriæ Pergamenſis pag. 428. *Veſtra namque intererit ſacerdotem aut Clericum idoneum invenire, inventum verò in eis collocare; quem ſi non poterit Epiſcopus canonica ratione repellere, & canendi licentiam & curam commendabit animarum.* Primus pœnitentialis Andegavenſis à Ioanne Morino editus in appendice operis de pœnitentia pag. 36. *Roget Presbyterum ut Miſſam cantet pro eo.* Ibid. c. 148.

Vt vnusqvisqve] Burchardus iſtam conſtitutionem accepiſſe ſe ait ex capite 48. Concilij Carthaginenſis. Sanè in Concilio Carthaginenſi tertio cap. 49. habetur ſententia iſtius capitis, ſed non iiſdem verbis. Itaque Burchardus non deſcripſit ex Concilio Carthaginenſi, ſed ex Reginone. Admonitio ſynodalis antiqua ad Presbyteros: *Res & facultates quas poſt diem ordinationis veſtræ acquiritis, ad Eccleſiam ad quam titulati eſtis pertinere ſciatis.* Vide Iſidorum Peluſiotam lib. 2. epiſt. 127. Capitulare quintum anni dcccxiv. cap. 6. Flodoardum lib. 3. cap. 26. ubi agit de epiſtola ab Hincmaro ſcripta ad Theodulfum Comitem, Bignonium in Notis ad appendicem Marculfi pag. 958. & 964. Pag. 730. c. 150.

Poenitentem] Admonitio ſynodalis antiqua: *Nullus pœnitentem invitet carnem manducare & bibere vinum, niſi pro eo ad præſens eleemoſynam faciat.* Ibid. c. 152.

Invitet] In codice Palatino, in regio, Colbertino, Trecenſi, & meo, tum etiam infra lib. 5. cap. 53. legitur *cogat.* Sic etiam in ſuo exemplari legebat Heraldus Turonenſis Archiepiſcopus, ut patet ex capite 26. capitulorum ejus. In titulo ſanè ſcriptum eſt: *De pœnitentibus non cogendis.* ubi codex Divionenſis addit, *ad manducandum vel bibendum.*

Vnum vel duos den.] Hæc eſt lectio veterum exemplarium Normannici, Tiliani, Divionenſis,

Tom. I. Divionenſis, Rivipullenſis, Thuani, Remenſis, & editionis Baſileenſis. Colbertinus, Bellovacenſis, & Metenſis habent, *unum aut duos denarios.* At in codice Palatino, in regio, Pithœano, Trecenſi, Camberonenſi, & meo ſcriptum eſt, *unum aut duos vel tres.* In Sangallenſi, *unum aut duos vel tres.*

Pag. 731. c. 152. Chartas scribat] *Nota*, inquit hoc loco Nicolaus Boherij, *Preſbyterum notarium eſſe non poſſe.* Poſtea tamen licuit.

Condvctor] *id eſt, generalis adminiſtrator*, ut ait gloſſa interlinearis in uno codice regio legis Longobardorum. Alia gloſſa ſic habet: *id eſt, miniſterialis, ſi laicus eſt ſenior, vel ut poſſit conducere Eccleſiam ab Epiſcopo.* Admonitio ſynodalis antiqua: *Nullus veſtrum uſuras exigat & conductor ſui ſenioris exiſtat.* Inquiſitio vetus epiſcopalis cap. 41. *Si uſuras exigat, & conductor ſui ſenioris exiſtat.* Iſidorus Clarius Epiſcopus Fulginas oratione 21. in ſermonem Domini in monte: *Abutuntur homines ſacerdotibus tanquam mancipiis ad viliſſima quaque officia, ad prophana negocia, ad mercaturam. Plerique verò non expectant dum accerſuntur, ſed ipſi ultro ſe offerunt, neque ullum quamvis abjectiſſimum officij munus detrectant, modò inde aliquid lucri aſſequi poſſe ſperent.* Vide Notas ad Agobardum pag. 64.

Svi senioris] Hæc eſt vera lectio. In codice tamen legis Longobardorum legitur *ſuis ſenioribus.* Quam lectionem habent etiam vetera Capitularium exemplaria Palatinum, Colbertinum, & Sangallenſe. Normannicum habet *ſuis ſenioris.*

Ibid. c. 153. In ecclesia] De hoc argumento pluribus dictum eſt ad Reginonem pag. 557. & ſequentibus.

Ibid. c. 154. Vt vnvsqvisqve] Burchardus ait ſe accepiſſe hanc conſtitutionem ex capite 26. Concilij Moguntini.

Capitvla de maior.] In veteri codice Oxonienſi ex quo Spelmannus edidit Capitulare Epiſcoporum anni dccci. ſequebantur poſt caput ultimum tituli de capitalibus criminibus. Majora vitia ſunt octo, quæ apud Bedam & Reginonem explicantur, id eſt, ſuperbia, vana gloria, invidia, ira, triſtitia, avaritia, ventris ingluvies, luxuria. Minora vitia ſunt, furtum, falſum teſtimonium, & ſimilia, ut idem Beda ait.

Vitiis] Vualterius Epiſcopus Aurelianenſis addit, *ſeu etiam virtutibus.* Sed hæc verba mendosè irrepſerunt in hunc locum.

Ibid. c. 155. Vt presbyter] Burchardus citat *ex Concilio Vvormacienſi cap.* 10. Inter capitula excepta ex Capitularibus Regum Francorum, quæ à Spelmanno edita ſunt ſub nomine Egberti Archiepiſcopi Eboracenſis, iſtud ſic legitur cap. 22. *Vt Preſbyter euchariſtiam habeat ſemper paratam ad infirmos, ne ſine communione moriantur.* Citat autem hoc caput Ioachimus Vadianus in libro ſexto de euchariſtia pag. 215.

Parvvlvs infirmvs] Vide Notas ad Reginonem pag. 551.

Vt presbyter] Conſtitutionem iſtam Burchardus adſcribit Concilio Meldenſi.

Ibid. c. 156. Dvas ampvllas] Multùm heic diſcrepant antiqui libri & editiones. Nam editio Tom. I. Tilliana, Baſileenſis, & prima Pithœana habent uti nos edidimus. Secunda & Lindenbrogica, *tres ampullas.* Nimirum hæc pars iſtius capitis mutata eſt prout variæ fuerunt provinciarum ac temporum conſuetudines. Vetuſtis temporibus in provincia Belgica ſecunda mos erat ut Preſbyteri duas tantùm ampullas ſecum deferrent. Itaque in codice Capitularium Remenſi & in Bellovacenſi ſcriptum hoc loco eſt *duas ampullas.* Iſtud confirmari poteſt ex libro miraculorum ſancti Vedaſti Epiſcopi Atrebatenſis apud Bollandum to. I. Februarij pag. 808. ubi mentio eſt olei ad baptizandum tantùm & ad infirmos ungendos: *Vnde factum eſt ut Dominus Hildemannus & univerſi ſucceſſores Bellovacenſis Eccleſiæ inde ſumerent oleum tam ad baptizandum quàm ad infirmorum unctionem.* Poſtea cùm mutatus fuiſſet hic ritus, in eiſdem codicibus Remenſi & Bellovacenſi jugulata eſt vox *duas*, eique ſuperpoſita vox *tres*, quæ eſt ex emendatione. In Camberonenſi verò eraſa eſt cultelli ope tota ferme iſta clauſula, pro qua hæc ſubſtituta ſunt à manu antiqua: *aliam ad oleum catecuminorum, tertiam ad ungendos infirmos.* Itaque in veteri libro pontificali Eccleſiæ Remenſis ſic legitur: *Feria quinta majoris hebdomadæ, id eſt, in cœna Domini, mane primo, manſionarij ordinent omnia quæ ſunt neceſſaria ad conſecrationem chriſmatis, ampullas tres de oleo mundiſſimo plenas ponentes in ſacrario, unam ad oleum pro infirmis, alteram ad chriſma, tertiam verò ad oleum ad cathecuminos unguendos.* Ob eandem rationem, ut opinor, tria olei genera diſtinguit Manaſſes Epiſcopus Cameracenſis anno mci. in literis pro Eccleſia de Burnehem, quæ ab Andrea Ducheſnio editæ ſunt inter probationes hiſtoriæ Ghiſnenſis pag. 63. *Statuimus quoque oleum infirmorum, oleum baptiſmatis, & ſanctum chriſma ab Epiſcopo vel à miniſtris ejus nullatenus abnegandum.* In Belgica prima & in Germania nonnullæ diœceſes tribus ampullis agebant, aliæ duabus. Regino, qui in Belgica prima morabatur, lectionem retinuit quæ *duas ampullas* habet. Sic etiam codex Metenſis & Palatinus. Idem uſus fuit apud Helvetios, ut patet ex ordine librorum catholicorum qui in Eccleſia Romana ponuntur ad legendum in vetuſtiſſimo codice MS. ſancti Galli: *& præparantur ampullæ duæ cum oleo.* At tribus ampullis utebantur Preſbyteri qui in Moguntina provincia habitabant, ut patet ex Burchardo, qui *tres ampullas* heic legit, & ex libris Fuldenſibus ab Heroldo laudatis in præfatione ad leges antiquas. Apud M[illegible]enſes quoque trium ampullarum uſus ſervabatur, ut colligitur ex homilia quam Cochlæus ex veteri pontificali deſcripſit quod extabat in Stolpenſi arce Epiſcopi Miſnenſis, & in libro ſecundo miſcellaneorum edidit pag. 138. *Hodie tribus modis conſecratur oleum, oleum pro infirmis, & pro populo, oleum principalis chriſmatis, & oleum ad unguendos catecuminos & neophitos.* In provincia Lugdunenſi quarta uſus erat trium ampullarum. Ita docet vetus liber pontificalis Eccleſiæ Senonenſis qui nunc extat in bibliotheca regia, in quo hæc leguntur;

Tom. I. *Incipit ordo in die cœna Domini. Feria V. majoris hebdemada, id eſt, in cœna Domini, mane primo, manſionarij ordinent omnia &c.* ut ſuprà in pontificali Eccleſiæ Remenſis. Eundem uſum fuiſſe provinciæ ſecundæ Lugdunenſis probat vetus alter liber pontificalis Eccleſiæ Rotomagenſis ab Hugone Menardo laudatus in Notis ad librum ſaccamentorum pag. 80. ubi eadem verba habentur quæ paulò antè deſcripta ſunt ex libro pontificali Eccleſiæ Remenſis. Extant autem hæc ipſa etiam in Ordine Romano. Vſus iſte provinciæ Lugdunenſis ſecundæ confirmari poteſt ex eo quòd in codice Normannico, tametſi de duabus tantùm ampullis agit in initio capitis, in calce tamen tertiæ ampullæ meotio reperitur. Ex aliis Capitularium vetuſtis exemplaribus nulla obſervatio ſimilis proferri poteſt, quia eorum origo neſcitur. Sufficiet itaque adnotare eorum lectiones. Duo Vaticana, Tilianum, Divionenſe, Tuanum, Rivipullenſe habent *duas ampullas.* Sic etiam legitur in Pithœano, Pariſienſi, Remenſi, Normannico. Sed tamen iidem libri, pro eo quod heic legitur *vel infirmos,* habent *tertiam ad infirmos.* Vnus codex Vaticanus, regios, Trecenſis, Colbertinus, Sangallenſis, meus legunt *tres ampullas.*

Ibid. c. 157. Habent et ad med.] Codex Tilianus, Divionenſis, & Thuanus: *habent, ad medietatem laborent, & de.* Ita etiam in Palatino, Metenſi, & uno Vaticaoo, & apud Reginonem. Normannicus, Remenſis, & editio Baſileenſis, *habent, ut ad medietatem.* Editio Tiliana & prima Pithœana, *habent quod, ad medietatem.* Ita etiam in codice Colbertino. Vnus Vaticanus habet *quo.* In ſecunda editione Pithœana, tum etiam in codice Pariſienſi ſcriptum eſt, *habent unde ad medietatem laborent, & de.* Bellovacenſis & Rivipullenſis, *habeus unde ad medietatem laborent, de.*

Pag. 738. c. 158. De adsumptione s. Mariæ] Superſedet Karolus definiendæ huic rei donec interrogaverit Epiſcopos, ut opinor, regni ſui. Huc enim referri debent hæc verba, *interrogandum relinquimus.* Poſtea cùm illi in Coocilio Moguntiaco congregati anno DCCCXIII. reſpondiſſent eam feſtivitatem reponendam eſſe in catalogo, Ludovicus Pius eam celebrari juſſit, ot patet ex capite 35. libri ſecundi Capitularium. Obſervavit iſtud ante me Ioachimus Vadianus in libro primo de monaſteriis collegiiſque Germaniæ veteribus pag. 10. *De aſſumptione ſancta Maria Carolus interrogandum reliquit, Ludovicus filius perſuaſus feſtivam eſſe juſſit.* Ab illo tempore ſrequens mentio eſt iſtius feſtivitatis apud veteres; eique ſtabiliendæ fabricata eſt homilia quædam ſaocto Hieronymo tributa, quæ nuoc quoque extat in tomo nono operum ejus pag. 53. in editione Nivelliana, & à Flodoardo commemoratur lib. 3. cap. 5. de Hincmaro: *Libellum quoque de ortu ſanctæ Dei genitricis Maria, ſed & ſermonem beati Hieronymi de ipſius Domina aſſumptione ſcribi fecit.* Attamen hæc homilia contradictionem paſſa eſt, propter quorundam duritiem qui falſam eam eſſe dicebant. Teſtis idem Flodoardus in capite 23. ejuſdem libri: *Item pro libello hiſtoria de ortu ſancta Maria, & homilia beati Hieronymi de aſſumptione ipſius Dei genitricis, qua quidam monachus Corbeienſis monaſtery non eſſe recipienda contendebat. Ad qua reſpondet idem Domnus Hincmarus præfatam hiſtoriam nos habere ad lectionem, non ad proferendum auctoritatem, homiliam verò eandem à ſancto Hieronymo aſſerit catholicè dictatam, ſicut & ſtilus & cautela ſenſus & intellectus & alia certa indicia monſtrant, & certa perſona, per quas de partibus orientalibus tempore certo delata ad regiones noſtras pervenit, fidem faciunt.* Apud Pamelium tomo ſecundo liturgicorum pag. 388. aſſumptio beatæ Mariæ ponitur inter feſtivitates, hoc modo: *Huc uſque præcedens ſacramentorum libellus à beato Papa Gregorio conſtat eſſe editus, exceptis his qua in eodem in nativitate vel adſumptione beata Maria, præcipuè verò in quadrageſima, virgulis antepoſitis, lectoris invenerit jugulata ſolertia.* At in vetuſtiſſimo codice Eccleſiæ Lugdunenſis, quem ſuſpicor ſcriptum eſſe ævo ſaltem Karoli Magni, nulla illic nativitatis aut aſſumptionis beatæ Mariæ mentio, & in eo hæc tantùm leguntur: *Huc uſque præcedens ſacramentorum libellus à beato Papa Gregorio conſtat eſſe editus, exceptis his qua in eodem in quadrageſima virgulis antepoſitis lectoris invenerit jugulata ſolertia.* Poſt edictum Ludovici, aſſumptionis beatæ Mariæ memoria in omni regno Francorum celebrata eſt præcipua veneratione. Narrat enim Anaſtaſius Bibliothecarius Paſchalem Papam dediſſe Eccleſiæ beatæ Mariæ ad præſepe *veſtem de chryſoclavo habentem hiſtoriam qualiter beata Dei genitrix Maria corpore eſt aſſumpta.* Leo IV. in privilegio Eccleſiæ Hamaburgenſis numerat aſſumptionem ſanctæ Mariæ inter dies feſtos quibus Anſchario Archiepiſcopo & ſucceſſoribus ejus concedit uſum Pallij. Flodoardus in poemate de Pontificibus Romanis pag. 591.

Tandem clara dies Regina adſumptio cœlis
Regiparentis adeſt.

Prætermiſſa eſt io hoc loco & in edicto Ludovici Pij nativitas beatæ Mariæ. Vnde collegit Baronius Gallicanam Eccleſiam etiam temporibus Karoli M. & Ludovici Pij eam ignoraſſe. Et tamen ejus mentio extat in charta ſynodi Sueſſionenſis anni DCCCLXII. pro monaſterio S. Dionyſij. Eadem ignoravit feſtum conceptioois beatæ Mariæ per multa ſecula: quod Hiſpanis quoque antiqoitus ignotum fuiſſe puto. Neque enim mihi placet quòd quidam ejus antiquitatem in Hiſpania colligunt ex decreto Ervigij Regis adversùm Iudæos, in quo enumerantur dies feſti qoi ab iiſdem Iudæis ſollicita devotione obſervandi ſunt, & in his primo loco ponitur *feſtum ſancta virginis Maria qua glorioſa conceptio ejuſdem genitricis Domini celebratur.* Heic enim non agitur de conceptione beatiſſimæ virginis, ſed de conceptione Chriſti, quæ *adnuntiatio ſancta Maria matris Domini* vocatur in vetuſtis martyrologiis; pro quo in libro Comitis MS. in bibliotheca Eccleſiæ Bellovacenſis ſcriptum eſt: *In conceptione ſancta Maria.*

Vt sacerootas] Burchardus pro more ſoo caput iſtud tribuit Concilio Aurelianenſi. Pag. 732. c. 159.
Sic etiam Ivo, quia Burchardum deſcribebat.

Tom. I. Ibid. c. 161. De ebrietate] Mirum nemini videri debet quòd Princeps tautus quantus erat Karolus M. ebrietatem fugiendam eſſe moneat, vir aliunde, ut Eginhardus tradit, *in cibo & potu temperans, ſed in potu temperamior, quippe qui ebrietatem in qualicunque homine, nedum in ſe ac ſuis, plurimùm abominabatur.*

Pag. 735. c. 2. Ecclesiæ curam geremus] Capitula Karoli Calvi tit. 2. cap. 1. *Eccleſia vobis ad gubernandum commiſſa.* Præceptum Ludovici Pij pro monaſterio Landeveneci apud Henſchenium & Papebrochium to. 1. Martij pag. 260. *cum univerſali Eccleſia Deo diſpenſante nobis commiſſa.* Vide Notas ad Agobardum pag. 21.

Pag. 736. c. 5. A populis] In codice Pariſienſi legitur *apoſtolis*, certo mendo. Similes errores nos olim emendavimus in libro tertio Salviani de gubernatione Dei pag. 48. & apud Agobardum in capite ſeptimo apologetici.

Pag. 738. c. 7. Ieiunia indicta] Vide ſuprà lib. 1. cap. 47. & lib. 5. cap. 152.

Et ut etiam] Hæc conſtitutio Karolo M. tribuitur in libro ſecundo legis Longobardorum.

Ut liberius possit] id eſt, ut integra libertas ſit orandi Deum, ne Chriſtiani ab oratione avocentur, mercata & placita die dominico prohibeantur. Gloſſa vetus in uno codice regio legis Longobardorum: *Ut dies dominicos liberiùs poſſint homines colere, & mercata & placita prohibeantur illis diebus. Vel aliter. Et ut liberiùs & mercata & placita fieri poſſint, in die dominico fieri prohibeantur.* Itaque in altero codice regio ad verba *ut liberiùs fieri poſſit* adnotatum eſt ſupra lineam, *ſcilicet in aliis diebus.*

Ibid. c. 9. Episcopi vel comites] Flodoardus lib. 3. cap. 23. de epiſtolis Hincmari: *Villeberto Cathalaunenſi reſcribit ad ipſius conſulta pro Gangulſo Comite ut de his quæ contra eum ſe feciſſe vel negabat quædam vel confitebatur aliqua, juxta præceptum apoſtolicum leniter ageret, quatinus in hoc legem Chriſti, caritatem ſcilicet, adimpleret, & ad ſatisfactionem dilectionémque ſui utcunque poſſet & induſtria eundem Comitem provocans, illi ſuam clareſcere benignitatem permitteret.*

Pag. 739. c. 15. Periculum] Hæc eſt lectio editionis Baſileenſis & veterum exemplarium Colbertini, Trecenſis, Sangallenſis, unius Vaticani, Rivipullenſis, & Thuani. In Normannico legitur *peculium*, hauddubiè pro *periculum*. Tilius & Pithœus ediderunt *pluvium*. Quo modo ſcriptum eſt in libro Pithœano, in Pariſienſi, & in Divionenſi. In Remenſi primò ſcriptum fuit *pluvium*. Sed poſtea emendatio repoſuit *plivium*. Codices Bellovacenſis & Tilianus habent *plivium*.

Pag. 741. c. 20. Missam S. Martini] id eſt, diem ſancto Martino feſtum. Hæc interpretatio non indiget probatione. Frequenter in veteribus libris & ſcriptoribus legimus Miſſam ſancti Martini, ſancti Ioannis, Apoſtolorum Petri & Pauli, ſancti Andreæ, ſancti Michaëlis, ſancti Bonifacij, ſancti Remigij, ſancti Albini, ſancti Felicis, ſancti Marcellini, ſanctæ Balthildæ, ſancti Nazarij, ſancti Philiberti, ſancti Galli, ſancti Clementis, ſancti Aniani, ſancti Lamberti, ſancti Iuliani, ſancti Mauricij, ſancti Bavonis, & omnium ſanctorum. Vvormius lib. 3. Faſtorum Danicorum exhibet vetus Kalendarium Runicum ante trecentos annos ſcriptum, cum interpretatione Latina. In eo Kalendario vocabulum Miſſæ accipitur pro feſto; ut *Paulus Meſſa* menſe Ianuario, pro quo Vvormius rectè vertit *Pauli feſtum*. Menſe Februario *Mathias miſſ.* Maio *Cruſis meſſa.* Iunio *Ioans miſſa & Petars miſſa.* Iulio *Iacaubs miſſa & Olafs miſſa.* Et ſic in ceteris menſibus, ne ſingulos commemorem. Tom. I.

De omni conlaborato] Sirmondus in Notis ad Capitula Karoli Calvi pag. 780. hanc conſtitutionem tribuit Karolo Magno. In quo illum puto falſum eſſe. Pag. 742. c. 22.

Unusquisq. p. s. diocesim] id eſt, unuſquiſque Archiepiſcopus per ſuam provinciam ſuſcipiat curam proponendi capitula à Principe conſtituta. Quod ita fiebat ut in proximo placito rationem reddere tenerentur Archiepiſcopi an paritum in hoc fuiſſet juſſioni Imperatoris, ut patet ex epiſtola 28. Frotharij Tullenſis. Pag. 743. c. 24.

Hetti archiepiscopus] De hac Hetti Treverenſis Archiepiſcopi legatione agit, ut puto, Frotharius Epiſcopus Tullenſis epiſt. 18. Ibid. c. 25.

Quando potuerit] Iubet Ludovicus ut Ebbo Remenſis Archiepiſcopus legationem iſtam exerceat in Remenſi provincia, *quando potuerit*. Iſtam clauſulam Henſchenius in Notis ad vitam ſancti Anſcharij to. 1. Februarij pag. 404. interpretatur de legatione Ebbonis ad ſeptentrionales regiones, pro qua illum abeſſe interdum oportebat à ſua provincia, túmque curam miſſatici implendi in ejus abſentia commiſſam eſſe Rothado Epiſcopo. Ego verò arbitror clauſulam illam ſimpliciter additam quia Ebbo frequenter erat in palatio, adeóque ſubſtituendi erant qui locum abſentis implerent. Flodoardus lib. 2. cap. 19. *Dum frequenter igitur Ebbo Præſul in palatio tunc moraretur.*

Rhuothadus Episcopus] Sueſſionenſis.

Rangarius episcopus] Noviomenſis, qui Concilio Pariſienſi interfuit anno DCCCXXIX. Ad eum extat epiſtola Amalarij in tomo ſeptimo Spicilegij Dacheriani pag. 165. Hinc ergo illuſtrari poterit catalogus Epiſcoporum Noviomenſium.

Donatus comes] Heroldus habet, *Donatus & Ingobertus Comes.* Codex Thuanus, *Donatus & Ingobertus Com.* Palatinus, Sangallenſis, Colbertinus, & Rivipullenſis, *Donatus & Ingobertus Comites.*

Donatus comes] Melodunenſis. Adrevaldus Floriacenſis lib. 1. de miraculis ſancti Benedicti cap. 25. *Aderant in eodem placito miſſi à latere Regis Ionas Epiſcopus Aurelianenſis & Donatus Comes Milidunenſium.* Hincmarus in narratione de villa Noviliaco cap. 4. *Domnus Hludouvicus Imperator donavit ipſam villam Noviliacum Donato in beneficio.* Et infra: *Donatus de infidelitate ejus comprobatus ipſi Imperatori quæſitum ſacramentum juravit, & comitatum Miridunenſem & villam Noviliacum cum ſuis appendiciis Imperator ab eo abſtulit.* Idem anno DCCCXXVII. miſſus eſt in Hiſpaniam Tarraconenſem, quæ tum Marca Hiſpanica dice-

Tom. I. batur, ad componendos provinciæ illius motus. Eginhardus : *Imperator Helíſachar Preſbyterum & Abbatem, & cum eo Hildetrandum atque Donatum Comites ad motus Hiſpanicæ Marcæ componendos miſit.* Anno dein DCCCXXXVII. in eandem provinciam iterum miſſus eſt cum Bonifacio Comite & Adrebaldo monaſterij Flaviniacenſis Abbate, ut querelas adverſùs Bernardum Ducem illarum partium propoſitas audirent; quemadmodum teſtatur auctor vitæ Ludovici Pij. Ejuſdem Donati, ut opinor, mentio extat in Capitulis Karoli Calvi tit. XIV. pag. 70.

Vvillebertvs Archiepiscopvs] Rotomagenſis. In veteri codice MS. bibliothecæ imperatoriæ, ex quo prodiit codex Carolinus à Gretſero editus, ſcriptum eſt in principio majuſculis literis.

Liber Vvilliberti Archiepi. Docet nos ita Petrus Lambecius in libro ſecundo commentariorum de bibliotheca Cæſarea pag. 321. & mox addit ſibi dubium non eſſe quin per Archiepiſcopum Vvillibertum, ad quem codex iſte olim pertinuit, intelligi debeat Vvillibertus Archiepiſcopus Rotomagenſis, qui illum ſibi comparaverit poſt mortem Karoli M. ex bibliotheca ipſius.

Alericvs Episcopvs] Lingonenſis. Ejus eſſe videtur epiſtola trigeſima earum quæ ſub Frotharij Tullenſis Epiſcopi nomine editæ ſunt.

Pag. 745. c. 26. Cvm omnib. Episcopis] Reperi in chartulario Eccleſiæ Viennenſis veterem querelam ab Agilmaro Archiepiſcopo adverſùs Vvigericum Comitem propoſitam in ſolenni Miſſorum dominicorum conventu cui Remigius Lugdunenſis Archiepiſcopus & alij quatuor Epiſcopi intererant cum Comitibus undecim & viginti vaſſis dominicis. Hinc ergo valde illuſtrari poteſt hic locus & agnoſci quonam modo fierent iſtiuſmodi conventus.

Pag. 746. c. 29. Nvlla svb Romana] Burchardus, qui partem aliquam iſtius capitis deſcripſit, accepiſſe ſe ait *ex Concilio apud Silvanectum præſente Ludovico Rege cap. v.*

Panes civiles] qui alibi gradiles vocantur, quia de gradibus palatij palam accipiebantur. Vide Cujacium lib. 26. Obſervar. cap. 17. & Iacobum Gothofredum in Notis ad l. 2. 4. 6. Codicis Theodoſ. de annonis civicis & pane gradili.

Alienationis verbvm] Ianus à Coſta in librum primum Decretalium pag. 261. *Alienationis nomine intelligitur quæcunque traditio perpetua omniſque conditio impoſita rei eccleſiaſticæ. Sic enim interpretandum eſſe cenſeo quod viris eruditis negotium faceſſit in d. cap. Nulli: Alienationis verbum continere venditionem &c.*

Interdicta instrvmenta] Ita editiones & codex Metenſis ac Rivipullenſis. Reliqui habent *ſtrumenta*; niſi quòd in uno Vaticano & in Pithœano ſcriptum eſt *frumenta* vitio librariorum. Ivo quoque Carnotenſis heic *ſtrumenta* habet, non quidem in libris editis, ſed in veteri codice MS. ſancti Victoris Pariſienſis. Franciſcus Pithœus ſic edidit in capite octavo Novellæ 124. apud Iulianum antecesſorem : *cum inſtructo ſtrumentóque ſuo.* Concordia regularum pag. 607. ex regula ſancti Iſidori : *ſtrumentorum cuſtodia.* Nihil vulgatius in veteribus libris, præſertim verò in antiquis exemplaribus formularum Marculfi. Tom. I.

Si princeps] Burchardus caput iſtud tribuit eidem Concilio Silvanectenſi cui adſcripſerat caput quod antecedit. Impoſuit autem hæc Burchardi fraus auctori gloſſæ capitis iſtius in libro tertio Decretalium, titulo *De rerum permutatione*, ubi ita ſcriptum eſt : *Quæſitum fuit in Concilio iſto utrum Eccleſia poſſet rem immobilem permutare cum Principe. Statuit Concilium quòd ſi Princeps voluerit permutare rem immobilem cum ſanctis locis & ab eis rem aliam accipere & de communi voluntate permutationem facere, hoc licitum ſit, dummodo cauſa rationabilis hoc expoſcat, & res quam Princeps præſtiterit major fuerit vel ſaltem æqualis, & ſuper hac permutatione Principis ſanctio promulgetur.* Vide Notas Antonij Auguſtini ad hunc locum in prima collectione Decretalium. Pag. 747. c. 30.

Pragmatica sanctione] præcepto, ut loquebantur ævo Capitularium. Hujuſmodi præceptum Arnulphi Imperatoris pro Eccleſia Pataviensi extat in tomo primo Metropolis Saliſburgenſis pag. 350. Ibid. c. 31.

Propter provisiones] Hæc conſtitutio repetita eſt in Concilio Moguntino anni DCCCXLVII. cap. 18.

De cavsis] Caput iſtud & ſequens deſunt in antiquis exemplaribus Vaticanis, Palatino, Metenſi, Divionenſi, Sangallenſi, Tiliano, Rivipullenſi, Thuano, Bellovacenſi, Camberonenſi, Colbertino. Deſunt etiam in editione Baſileenſi. In Remenſi prætermiſſa erant; ſed poſtea addita ſunt à manu antiqua in ſcheda codici adjecta. Extant autem ſuis locis in libro Pithœano, in Pariſienſi, & in Normannico. Vnde colligi debet primam editionem Anſegiſi non habuiſſe hæc duo capita, addita verò fuiſſe in poſteriori. Nam Hincmarus in Quaternionibus Karolo Calvo oblatis pag. 430. in editione Cellotij caput *De his qui injuſtè ſuper alios querelas faciunt* laudat ex libro ſecundo Capitulorum imperialium. Et Concilium Troſleianum cap. 6. caput *Vt Eccleſiæ antiquitus conſtitutæ* refert ex ſecundo libro Capitularium cap. 47. Quod verum eſſe non poſſet ſi duo illa capitula jam tum inſerta non fuiſſent in hoc loco. Ibid. c. 33.

Vnde svst. se possint] In antiquis exemplaribus Pithœano, Pariſienſi, & Normannico legitur : *unde ſe ſuſcitare poſſint.* In Remenſi verò : *unde ſuſare poſſint donec ad eorum perveniatur juſtitiam.* Pag. 748. c. 33.

Tantos clamores] In Remenſi codice legitur *tantas clamores.* Vide quæ de hoc Gallicismo ſuprà diximus pag. 1006.

Cavsandi] id eſt, litigandi, cauſam agendi, ut rectè iſta explicat Hugo Menardus in Notis ad Concordiam regularum pag. 141. Ibid. c. 34.

Cvm honore et sobrietate] Hæc non habentur apud Reginonem. Porro autem heic inſinuari fidelibus feſtos Paſchæ dies tranſigendos eſſe abſque luxu & temulentia, ut Chriſtianos decet. At hodie omnia in diverſum mutata Ibid. c. 35.

Tom. I. ſunt. Vide Notas ad Agobardum pag. 21.

Assvmptionem S. Mariæ] Vide quæ de hoc argumento dicta à nobis ſunt ſuprà pag. 1171. & Notas ad Gratianum pag. 565.

Pvrificationem S. Mariæ] Hæc ſola ſanctæ Mariæ feſtivitas olim celebrabatur in Eccleſia. Addita deinde eſt aſſumptio, tum conceptio, præſentatio, annuntiatio, ac viſitatio. Ingenioſa poſterorum diligentia ultra progreſſa feſtum deſponſationis ſanctæ Mariæ reperit, auctore Petro Aurato ex ſodalitio Dominicanorum, qui anno MDXLVI. novæ iſtius feſtivitatis officium compoſuit & Paulo III. obtulit approbandum, ut Ferreolus Locrius teſtatur in libro ſexto Mariæ Auguſtæ cap. 4.

Ibid. c. 36. Ecclesiæ] Caput iſtud Burchardus refert *ex Concilio Meldenſi cap.* 8. Ita etiam Ivo par. 3. cap. 12. in veteri codice ſancti Victoris Pariſienſis. In Concilio Moguntino anni DCCCXLVII. ſic legitur: *Eccleſiæ antiquitus conſtitutæ nec decimis nec aliis poſſeſſionibus pro novis oratoriis ſine conſenſu & concilio epiſcopali priventur.*

Ibid. c. 38. Vt ivxta] Caput iſtud, quod re vera eſt Concilij Cabilonenſis ſecundi, Burchardus tribuit Concilio Aurelianenſi.

Instrvant] Ita omnia exemplaria Anſegiſi, Regino, Burchardus. Hinc itaque emendandum eſt caput quintum Concilij Cabilonenſis, ubi legitur *inſtituant*.

Pag. 749. c. 39. Dictvm est] In libro tertio legis Longobardorum caput iſtud refertur inter conſtitutiones Lotharij, hauddubiè quia ab illo renovata eſt hæc lex.

Pag. 750. c. 41. Matrem S. Ecclesiam] Vide infrà lib. 6. cap. 426.

Ibid. c. 42. Monasteriis pvellarib.] Vide infrà lib. 5. cap. 384.

Pag. 750. c. 45. Vel ter laici] Hinc collegit Vadianus libro ſexto de euchariſtia pag. 216. laicos imperante Ludovico Pio cœpiſſe abſtinere à frequenti communione corporis & ſanguinis Domini, cùm paulò antea, id eſt, ſub Karolo Magno, frequentiùs fuiſſet per Eccleſias communicatum; húncque abuſum deſcendere facit ex ſtodio Miſſæ privatæ & ex cupiditate monachorum. Referenda autem ſunt ipſa Vadiani verba. *Imperante Hludovico Caroli filio circiter annum à nato Chriſto DCCCXV. adeo increbuit privatæ Miſſæ ſtudium ut quum paulò antea frequentiùs fuiſſet (ceu diximus) per Eccleſias communicatum, legem ferre Princeps compulſus fuerit ut laici ſaltem ter in anno communicarent. quam legem Anſegiſus prodidit canone 38. libri ſecundi. Adeo quiſque ſuam vicem ſumendæ euchariſtiæ in alium reiiciebat qui & ſumere ſe pro aliis poſſe profitebatur, quódque omnium fides & pietas expeſcebat, paucorum cura ceu pro aliis merentium commiſſum eſt, nec ſine quæſtus acceſſione, qui monaſteria multa, præſertim Benedictina, ad illas opes quibus hodie tam ſplendidè & tanta cum ſecuritate perfruuntur evexit.* Dolendum eſt hanc obſervationem, quæ falſa eſt, excidiſſe viro docto: qui ſi conſuluiſſet antiquos canones Gallicanos, inveniſſet illam laicorum abſtinentiam à communione multò antiquiorem eſſe quàm ut ad tempora Ludovici Pij referri poſſit. Nam in canone 18. Concilij Agathenſis ita disertè ſcriptum eſt: *Seculares qui natale Domini, Paſcha, & Pentecoſten non communicaverint, catholici non credantur, nec inter catholicos habeantur.* Præterea conſtitutio Ludovici relata à Vadiano ſumpta eſt ad verbum ex Concilio Turonenſi III. habito ſub imperio Karoli Magni. Neque hic mos cenſendus eſt deſcendiſſe ex perſuaſione quæ in animos hominum illius ævi penetrarit, poſſe fideles euchariſtiam ſumere per vicarium, id eſt, per eum qui pro ſe ac populo ſacrificat & oblationes Deo offert in altari, ſed ex tepiditate Chriſtianorum, *remordente conſcientia mala*, ut in epiſtola 83. ait Fulbertus Epiſcopus Carnotenſis de Presbyteris agens qui toties non communicant quoties Miſſam celebrant. Ioannes Aventinus annalium Boiorum lib. 4. pag. 367. alia via aberrans, hac lege, quam Karolo Magno tribuit, putat interdictum eſſe laicis, quos ipſe Latina lingua prophanos vocat, ne pluſquàm ter in anno communionem acciperent euchariſtiæ. *Edixit quoque*, inquit, *prophanum pluſquam ter in anno de ſacroſancto convivio, quod euchariſtiam nuncupamus, veſci non placere.* Tom. I.

Impediatvr] Regino addit, *id eſt, in Paſcha, Natali Domini, & Pentecoſten.* Ita etiam Burchardus, Ivo, & Gratianus. Sed hæc non habentur in Concilio Turonenſi, ex quo caput iſtud ſumptum eſt, neque in exemplaribus Anſegiſi. Interpretatio eſt Reginonis, ſumpta ex admonitione ſynodali antiqua, in qua hæc leguntur: *Tribus temporibus in anno, id eſt, in Natale Domini, Paſcha, & Pentecoſten, omnes fideles ad communionem corporis & ſanguinis Domini accedere ammonete.* Vide etiam inquiſitione de vita & converſatione laicorum cap. 56. apud Reginonem in initio libri ſecundi. Ceterùm Burchardus Fabiano Papæ tribuit hanc conſtitutionem. Pag. 751. c. 45.

Patrini] Patrini ſunt qui offerunt baptizandos, eóſque baptizatos de ſacro fonte ſuſcipiunt, ut ait Hugo Menardus in Notis ad librum ſacramentorum pag. 107. Ieſſe Ambianenſis in libello de ordine baptiſmi cap. 1. *Signent ipſos infantes in fontibus eorum ſuſceptores viri vel feminæ, id eſt, patrini vel matrinæ.* Homilia incerti auctoris in aſcenſa Domini in vetuſtiſſimo codice Eccleſiæ Lugdunenſis: *Quid dicendum eſt de parvulis, qui, quando baptizantur, non habent intellectum credendi neque pro ſe reſpondendi? De majoribus nulla quæſtio eſt, quia ipſi pro ſe reſpondere ſciunt. Facilis ſolutio eſt. Parvuli, qui necdum ſciunt loqui, fide illorum qui eos ſuſcipiunt de ſacro fonte merentur remiſſionem peccatorum accipere. Et certè dignum eſt ut qui peccato carnalium parentum polluuntur, fide ſpiritalium parentum ſalventur.* Amalarius Trevirenſis Archiepiſcopus in epiſtola ad Karolum M. cap. 2. *Docemus orationem dominicam patrinos & matrinas, ut & ipſi ſimiliter faciant quos ſuſcepturi ſunt ad ſacrum baptiſma.* Cap. 4. *Illud ſignum faciant in fontibus eorum Presbyteri, Acolythi, patrini vel matrinæ.* Item cap. 15. *Deinde perſcrutamur patrinos & matrinas ſi poſſint cantare dominicam orationem & ſymbolum.* Concilium Remenſe apud Reginonem lib. 1. Ibid. c. 46.

Tom. I. cap. 272. *Preſbyter omnibus patriuis annautiet quod debueres ſins ſuis filiolis &c.* Apud Ivonem parte 6. cap. 158. legitur *patrimit*. Sed emendandus eſt ex Reginone & ex veteri exemplari MS. ſancti Victoris Pariſienſis. Eodem modo emendandum eſt caput primum ſecundæ additionis, ubi legitur *patroni* pro *patrini*.

Fideiussores] Homilia ſancti Eligij Epiſcopi Noviomenſis in tomo quinto Spicilegij Dacheriani pag. 212. *Mementote quia tanc pactum cum Deo feciſtis, atque abrenuntiare vos diabolo & omnibus operibus ejus in ipſo baptiſmi ſacramento promiſiſtis. Qui potuit, tanc ipſe per ſe & pro ſe hac reſpondit. Qui verò non potuit, fidejuſſor pro eo ad ejus vicem iſta Deo promiſit, ille ſcilicet qui eam de ſacro fonte ſuſcepit.*

Pag. 752. c. 48. Ab antiqvis patribvs] id eſt, ut opinor, in canone ſexto Concilij Nannetenſis. Nam Regino, poſtquam retulit iſtud noſtrum caput, ſtatim deſcribit canonem illum Nannetenſem, tanquam ſi oſtendere vellet quid per antiquorum patrum conſtitutionem heic intelligatur.

Pag. 753. c. 2. Vidvarvm] Vide ſuprà lib. 2. cap. 33.

Pag. 755. c. 4. Bannvm dominicvm solvat] Vide infrà lib. 5. cap. 247. & lib. 6. cap. 271.

Pag. 755. c. 6. Partibvs sclavorvm] Negotiatores Francos conſueviſſe antiquitus exercere mercaturam apud Sclavos docent geſta Dagoberti Regis cap. 27. *Sclavi cognomeato Vvinidi, quorum regnum Samo tenebat, negotiatores Francorum cum plurima multitudine interficiunt & rebus exſpoliant.*

Avarorvm] Ita codex Metenſis. Divionenſis habet *Arorum*. Pithœanus, Normannicus, Remenſis, Bellovacenſis, Tilianus, & Pariſienſis, *Havarorum*. Contrà in Colbertino, Thuano, Rivipullenſi, uno Sangallenſi, & in editione Baſileenſi ſcriptum eſt *Bauvariorum*, in altero Sangallenſi *Baugariorum*, & in Camberonenſi *Bajavatorum*.

Ibid. c. 7. De clamoribvs] Leg. *De clamatoribus*. Clamatores autem hoc loco ſunt qui litigant.

Cvm ipsis literis] Karolum M. non eſſe repertorem iſtius juris colligi poteſt ex epiſtola 104. ſancti Bonifacij, in qua ſic ſcribit ad Pippinum Regem: *Quidam ſervus Eccleſia noſtra, & ipſe mendaciſſimus, qui nos arte fugiebat, Ausfrid nomine, veniens ad nos cum indiculo veſtro, rogans ut ei juſtitiam faceremus, miſimus illum ad vos cum ipſis litteris cum Miſſo noſtro, ut cognoſcatis quia mentitus vobis eſt, petentes ut nos pro mercede veſtra defendatis contra tales falſarios, & eorum mendaciis non credatis.*

Ibid. c. 8. Et infantes] Vide quæ adnotantur infrà poſt caput 16. hujus libri.

Ibid. c. 9. De conspirationibvs] Hæc conſtitutio tribuitur Lothario in libro primo legis Longobardorum. In uno verò codice regio ejuſdem legis hæc adnotata antiquitus ſunt in margine: *Infirmat hac ſupradictum capitulum* Volumus, *ſi conſpiratio per ſacramentum firmetur. Infirmat etiam legem Rotharis* Si quis pro injuria ſua vindicanda, *&* Si quis gregem equorum, *&* Si pro quacunque cauſa homines, *& li. qua eſt* Si quis ſine voluntate, *& Rachis* Cognovimus enim. *Niſi ha omnes pradicta de conſpiratione non ſacramento vel dextera data loqui dicantur.*] Capitulum Tom. I. *Volumus*, cujus heic mentio, eſt conſtitutio Lotharij, quæ extat in eodem libro primo legis Longobardorum tit. 17. cap. 9. Lex Rotharis eſt prima in eodem titulo.

Pxr hoc] Ita omnia ferè antiqua exemplaria, editio Baſileenſis, & Regino. Codex Trecenſis habet *propter hoc*, unus Sangallenſis *pro hoc*. Deſunt hæ duæ voces in codice legis Longobardorum.

Vbi vero nihil mali] Alia gloſſa marginalis in eodem codice regio: *Si nihil mali perpetratum eſt, actor ſecundum quoſdam in Corſicam eſt mittendus, ſecundùm alios tam actor quàm ſequacee eſt flagellandus, ſecundùm alios actor mori debet.* Quod heic ait auctor gloſſæ actorem ſecundùm quoſdam in Corſicam eſſe mittendum, ſumptum eſt ex titulo tertio capitulorum Lotharij cap. 4.

De perivriis] In ipſo capitulari ex quo iſta ſumpta ſunt legitur ut heic editum eſt, itémque in pleriſque vetuſtis Anſegiſi exemplaribus & in codice legis Longobardorum. In uno tamen Vaticano, in uno Sangallenſi, in Trecenſi, & Colbertino ſcriptum eſt: *Præcipimus ut perjuria ſummopere caveantur.* Pag. 756. c. 10.

Separentvr ab invicem] In quibuſdam codicibus legitur, *ſeparentur ad invicem*. Alcuinus in libro de virtutibus & vitiis ad Vvitonem Comitem cap. 20. *Si falſi teſtes ſeparantur, mox mendaces inveniuntur.*

Accvsatori] *id eſt, actori*, ut ait vetus gloſſa interlinearis in uno codice regio legis Longobardorum. Quod ideo rectè obſervatum eſt, ne quis putare poſſet heic agi de cauſis tantùm criminalibus.

Testes eligere] *id eſt, adducere teſtes ut jurent*, inquit eadem gloſſa. Vnde ait alia gloſſa in altero codice regio: *Etiam reo licet teſtes eligere & contradicere per capitulum Lotharij: Si quis eum altere.* Verùm lex quam auctor iſtius gloſſæ dicit eſſe Lotharij, Ludovico Pio tribuitur in libris legis Longobardorum. Extat autem infrà lib. 4. cap. 23.

Cavsatore] *id eſt, reo*, inquit auctor prioris gloſſæ. Quidam codices legunt *accuſatore*.

Si vero aliqvis refvtatvr] Ita pleraque exemplaria. In Thuano, Remenſi, Tiliano, Bellovacenſi, Divionenſi, Metenſi, & in editione Baſileenſi legitur ſimpliciter: *Si refutatur, dicat &c.* In Camberonenſi: *Et ille qui ad teſtimonium ducitur, ſi refutetur.* In Pithœano, Normannico, & Pariſienſi: *Et ille qui ad teſtimonium adducitur, ſi refutatur.* Codex legis Longobardorum: *Et ille qui ad teſtimonium adductus fuerit, ſi refutatur.*

Si refvtatvr] Charta Ludovici VI. Regis pro monaſterio Foſſatenſi: *Quòd ſi aliquis temeraria præſumptione illorum teſtimonium in aliquo refutaverit.* Vetus hiſtoria Trevirenſis in tomo XII. Spicilegij Dacheriani pag. 219. *Cœpit à fratribus omnino caritatem refutare.* id eſt, *recuſare*, ut in margine adnotat clariſſimus editor. Regula cujuſdam in Concordia regularum pag. 728. *Caro & vinum ſive potus in quo ſit ebrietas*

Tom. I. *refutanda ſunt monachis nec ſuſcipienda.* ubi vide Notas Hugonis Menardi.

Pag. 756. c. 12. Vt non exigantvr.] Hæc habentur in ipſo Capitulari ex quo ſumpta ſunt, & in antiquis exemplaribus Metenſi & Rivipullenſi. In Normannico legitur: *præſtatur, non exigantur.* Reliqua exemplaria non habent hæc tria vocabula; quæ deſunt etiam in editione Baſileenſi & apud Ivonem. Vide infrà lib. 6. cap. 379.

Sine negotiandi cavsa] ſive *ad eorum ſupplendas neceſſitates*, ut legitur in præcepto Ludovici Pij de immunitate monaſterij Miciacenſis à præſtatione tributorum pro navibus per flumina regni Francorum diſcurrentibus pro quibuſlibet præfati monaſterij neceſſitatibus. quod privilegium poſtea confirmatum eſt à Karolo Calvo. Simile privilegium monaſterio ſancti Philiberti conceſſit Pippinus Rex Aquitanorum; ut patet ex ejus præcepto, quod à R. P. Chiffletio editum eſt in hiſtoria monaſterij Trenorchiani pag. 192. Item Lotharius Imperator ſimile monaſterio Duſetenſi apud eundem Chiffletium pag. 264. Simile quoque privilegium Andegavenſi Eccleſiæ conceſſum à Ludovico Pio ediderunt Sammarthani in tomo ſecundo Galliæ Chriſtianæ, & aliud Karoli M. pro monaſterio Organenſi juxta Veronam Ferdinandus Vghellus in tomo quinto Italiæ ſacræ pag. 600. Habemus præterea præcepta Karoli M. & Pippini Regis Aquitaniæ quibus immunitatem telonei & aliorum tributorum concedunt monaſterio Cormaricenſi pro duabus navibus per diverſa flumina diſcurrentibus. Item præceptum Ludovici Pij de quinque navibus Eccleſiæ Viennenſi conceſſis *ad ſua negotia deferenda.* itémque aliud de quatuor navibus monaſterij ſancti Germani Autiſſiodorenſis. Idem Ludovicus monaſterio ſancti Aniani Aurelianenſis conceſſit privilegium habendi ſex naves *quæ ſive per Ligerim flumen ſive per cætera flumina infra ditionem imperij noſtri ob utilitatem & neceſſitatem monaſterij* diſcurrere poſſint ubicunque velint, ut legitur in litteris ejuſdem Ludovici à clariſſimo Huberto editis pag. 75. probationum hiſtoriæ ejuſdem monaſterij ſancti Aniani. Quæ ideo adnotavimus ut agnoſcerent lectores eam generalem legem, de qua nunc agimus, indiguiſſe auctoritate Principis ſpeciali ut executioni mandaretur per ſingula loca.

Nisi in palatio] quæ moneta palatina dicebatur. Vide Capitula Karoli Calvi tit. xxvi. cap. 12. & Capitulare ſecundum anni dcccviii. cap. 7.

Pag. 757. c. 14. De heribanno] Ita plerique codices. Palatinus tamen, Cambetonenſis, Tilianus, unus Sangallenſis, Thuanus, Bellovacenſis, & Divionenſis legunt *hairibanno.* Vaticanus unus & Rivipullenſis, *haribanno.* In polyptico monaſterij Foſſatenſis legitur *hairbannus.* Vide Adverſaria Petri Pithœi lib. 2. cap. 20. & Notas Bignonij pag. 963.

Blanditia] Codex Palatinus, Metenſis, Thuanus, & Divionenſis, *blanditia.* In uno codice regio legis Longobardorum legitur, *abſque ullius perſonæ gratia, ambitione, ſive terrore.*

Bvbvs, Vaccis] In editione Tiliana & ſequentibus legitur, *bobus, ovibus, vaccis.* Sed vox *ovibus* non extat in editione Baſileenſi, neque in antiquis Anſegiſi exemplaribus, neque demum in codice legis Longobardorum. Error ortus ex eo quòd in quibuſdam editionibus Capitularis ſecundi anni dcccv. legitur *bovibus* pro *bobus.* In libro tamen quinto cap. 258. legitur *bovis, ovis.* Tom. I.

Pecvlio] id eſt, pecudibus, animalibus. Hinc peculium utriuſque ſexus in veteri charta monaſterij Schlechdorfenſis in tomo tertio Metropolis Saliſburgenſis pag. 321. Statuta antiqua ſancti Petri Corbeienſis in tomo quarto Spicilegij Dacheriani pag. 20. *Similiter quicquid in diverſis laborationibus quolibet modo acquiritur, vel in variis peculium generibus enutritur.* Teſtamentum Evrardi Comitis apud Aubertum Miræum in Codice donationum piarum pag. 99. & in tomo duodecimo ejuſdem Spicilegij pag. 495. *ſive in laboratione ſive in peculio.* Porrò in hoc iſtius capitis loco, pro eo quod heic legitur *peculio*, codex Palatinus & Bellovacenſis habent *pecunio.* quod idem eſt. In teſtamento ſancti Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis legitur ipſum ſtatuiſſe ut quicquid *de pecuniis diverſi generis* & veſtimentis in ſuo ergaſtulo inventum fuerit poſt mortem ſuam, tribuatur monaſterio à ſe condito ſuper fluvium Sartæ. Homilia incerti auctoris in vetuſtiſſimo codice ſancti Galli: *Quando Abraham decimas de præda donavit, quanto magis omnis homo de ſuo labore, de omni pecunio, & de omnibus animalibus.* Concilium Duziacenſe pag. 293. in editione Cellotij & pag. 1655. in tomo octavo Conciliorum ultimæ editionis: *generis diverſi ac ſexus pecuniam.* Cellotius in Notis ad hunc locum, cùm iſta non intelligeret, pecuniam heic explicavit de argento ſignato. Hæc ſunt ejus verba. *Vox inſolens*, inquit, *& nuſquam alibi mihi lecta. Neque ego ſexum alium in pecunia conjicere poſſum quàm ſi aurum pro mare, argentum ſignatum pro femina accipias.* Porrò pecunia alibi ſignificat quamlibet rem quam quis de pecunia ſua comparavit, ut libro quinto Capitularium cap. 347. & lib. 6. cap. 11. & in Capitularibus Lotharij tit. 3. cap. 12.

Exigebat] Ita ferè omnia vetera exemplaria & editio Baſileenſis. Tiliana & Pithœana prima habent *exigebatur.* quam lectionem præferunt veteres libri Cambetonenſis, Colbertinus, Vaticanus, & unus Sangallenſis. Pag. 757. c. 15.

De liberis hominibvs] Leg. *De liberis hominibus qui uxores.* Error fuit typographi. Ad hunc locum reſpexit Beatus Rhenanus quum hæc ſcriberet in libro ſecundo rerum Germanicarum pag. 94. *Erant & tabularij ſive chartularij, libertorum genus. In hos jus habebat Eccleſia. Sed fiſcalini privilegiis eccleſiaſticos vincebant. Nam liber homo habens uxorem fiſcalinam, aut mulier libera habens fiſcalinum maritum, nihilo deterioris conditionis hoc nomine efficiebatur.* Item Ioachimus Vadianus lib. 2. de collegiis monaſteriiſque Germaniæ veteribus pag. 75. *Ex publicis autem ſervis regij ſeu fiſcalini dicti noſtris quorum vectigal & uſufructus ad fiſcum pertinebat. Erant & eccleſiaſtici, qui operas ſuas Eccleſiis pendebant. Ceterùm & regiorum & eccleſiaſticorum longè melior erat conditio.* Regios fiſcalinos commemorat Ivo Carnotenſis epiſt. 147. Ibid. c. 16.

Digitized by Google

Tom. I. Poſt caput iſtud ſequitur in codice Normannico : *De infamibus qui non juraverunt fidelitatem. De his qui tunc infantes fuerunt, & aliis atque aliis qui non juraverunt fidelitatem Domne Imperatori aut ſuos infames, modo jurent.* Vide ſuprà cap. 8. hujus libri.

Pag. 758. c. 20. Alodem] Alodium olim dicebant fundum liberum nullius juri obnoxium, ut ait Sirmondus in Notis ad Goffridum Vindocinenſem pag. 5. Opus autem non eſt iſta pluribus probare, cùm viri clariſſimi doctiſſimos commentarios de toto hoc argumento ediderint.

Per eor. voluntatem] Iſta & quæ deinceps ſequuntur extant quidem in codice Tiliano, in Pariſienſi, Palatino, Metenſi, Thuanoo, Bellovacenſi, Pithœano, Normannico, Rivipullenſi, Divionenſi, & in uno Sangallenſi. Ita etiam editio Tiliana, Baſileenſis, & prima Pithœana. Secunda, quæ juvatur auctoritate veterum exemplarium Colbertini, Vaticani, Camberonenſis, & unius item Sangallenſis, habet : *deinceps caveant ſe omnino à talibus, ne à propriis honoribus & à proprio ſolo à Dei gratia & noſtra extorres fiant.* Hanc poſtremam lectionem retinuit Lindenbrogius. Pro eo autem quod heic legitur *à Dei gratia*, meliùs, ut opinor, ſcriptum eſt in libro Camberonenſi *ac Dei gratia.*

Pag. 758. c. 21. Fatioati] Hæc eſt lectio multorum veterum librorum. In Thuano, Vaticano, Colbertino, & uno Sangallenſi legitur *fugati.* Et hæc quoque lectio bona eſt.

Ibid. c. 25. Infidelis est nostro regno] Hanc lectionem Franciſcus Pithœus huc tranſtulit ex libro primo legis Longobardorum. Nam in antiquis exemplaribus & editionibus ſic habetur : *latro eſt & infidelis noſter & Francorum.* Itaque ſic reponendum eſt. Vide ſuprà in Notis ad paginam 543.

Pag. 759. c. 24. Vel alia] Codex Rivipull. *vel alia quacunque re.*

Ibid. c. 26. Si quis in immunitate] id eſt, in Eccleſia vel in rebus Eccleſiæ quæ immunitatis nomine cenſentur infrà lib. 5. cap. 279.

Damnum] id eſt, furtum, homicidium, aut aliquod crimen, ut ſtatim dicetur.

Damnum] *Vt ſi ruperit murum, aut Eccleſia portam, aut aliud ſimile. Sed ſecundùm Gualcauſum damnum pro homicidio ponitur. Nam ſi de omni damno diceret, ut ſi gallinas occidiſſet, iniquum videretur. Alij verò de omni damno dicunt.* Ita auctor gloſſæ veteris in uno codice regio legis Longobardorum.

Ad principem] id eſt, ad Ducem, qui ſuper Comitem conſtitutus eſt. Infrà lib. 5. cap. 367. *Si quis juſſione Regis vel Ducis illius qui ipſam provinciam regit &c. Princeps verò & ſucceſſores ejus defendant eum.* Vvalfridus Strabo, horum temporum ſcriptor, cùm in fine libri de eccleſiaſticis officiis inſtitueret comparationem principatuum ſeculi cum dignitatibus eccleſiaſticis, Metropolitanos Ducibus comparavit : *quia ſicut Duces ſingularum ſunt provinciarum, ita & illi in ſingulis provinciis ſinguli ponuntur.* Comites verò comparat Epiſcopis, quorum non eſt adeo ampla juriſdictio ac Metropolitanorum.

Per malum ingenium] Hæc deſunt Tom. I. Pag. 760.
in uno codice Vaticano, in Colbertino, Thuano, & in uno Sangallenſi.

Inservire] *id eſt, in ſervitute revocare*, Ibid. c. 28.
ut ait vetus gloſſa marginalis in uno codice regio legis Longobardorum.

Multam] Eadem gloſſa : *Ob hoc dicunt quidam quòd hæc lex ad legem Salicam ſit facta. In aliis enim libertatis cartulis niſi in Salicis pœna poni non ſolet.* Hanc opinionem refellit auctor alterius gloſſæ. *Hæc lex*, inquit, *in hoc quòd facit mulctam componere, à quibuſdam dicitur Salica eſſe. Sed malè dicunt, quia in omnibus cartulis pœna poteſt poni.*

Omnia debita] Vide infrà lib. 4. cap. Ibid. c. 30.
75.

Freda] *id eſt, compoſitio quæ fit pro injuria facta mulieri in mundio Regis habita*, ut ait gloſſa interlinearis in uno codice regio. Alia ſic habet : *id eſt, excepta injuria quæ fit mulieri Salica quæ eſt in mundio Regis.*

Optimus] Burchardus, ſui ſemper ſimilis, Pag. 761. c. 32.
caput iſtud interpolatum, ne qua Capitularium veſtigia deprehendi poſſent, tribuit Concilio Matiſcenſi.

Null. crim. possit indicere] id eſt, *nullam eis infamiam poſſit inferre*, ut ait Burchardus. Sive *nullam eis poſſit afferre calumniam*, ut apud Gratianum. quod melius eſt.

Vt nec colonus] In codice legis Lon- Ibid. c. 36.
gobardorum legitur : *Vt nec colonus nec fiſcalinus poſſit alicubi foras mixtos traditionem facere* : ubi gloſſa interlinearis in uno codice regio *foras mixtos* interpretatur *extra conſervos.* Iſta lucem accipere poſſunt ex libro quinto legis Vviſigothorum tit. 7. cap. 16. ubi prohibetur ne ſervi fiſcales mancipia ſua aut terras ad liberos homines venditione transferant, niſi tantummodo ad alios ſervos fiſcales, & ut terras ſive mancipia donare Eccleſiis non poſſint.

Mansionem] Frotharius Tullenſis epiſt. Ibid. c. 39.
18. ad Hetti Archiepiſcopum Trevirenſem Miſſum dominicum : *Veſtris literis mihi ſignificari expeto quando huc pro legatione vobis injuncta venire vel quando ſynodale Concilium juxta modernam conſtitutionem debeatis convocare. De his ob id præcipuè ſollicitus maneo quia & ipſe ſecundùm imperiale præceptum ad providendas manſiones in quibus Legati ſuſcipi debent, ſcilicet à monte Iovis uſque ad palatium Aquis, ire debeo.*

Per vitam regis] Caput iſtud reperi- Pag. 762. c. 42.
tur in libro tertio legis Longobardorum tit. 24. Vide Fileſacum lib. 2. ſelector. pag. 85. & Vveſtenium in Notis ad opuſcula Origenis pag. 110.

Dimittere] *id eſt, manumittere vel de-* Ibid. c. 44.
ſinere poſſidere, ut ait gloſſa interlinearis in uno codice regio. quod confirmat & alia gloſſa.

Offerat] In lege Longobardorum legitur *afferat*, etiam in antiquis libris.

Commisit] In eadem lege ſcriptum eſt, *commiſiſſet, & ſit abſolutus.*

Super noctes] Majores noſtri olim Pag. 763.
ſpatia temporis non numero dierum ſed no- c. 45.
ctium finiebant. Vide Sirmondum in Notis ad Goffridum pag. 38.

Rem

Tom. I. Ibid. c. 46. REM INTERTIATAM] Vide infrà lib. 6. cap. 214.

VEL CRVCE] Hæc non extant in codice Metenſi.

Ibid. c. 47. DE ILLIS HOMINIBVS] Gloſſa interlinearis in uno codice regio: *Hæc lex loquitur cùm judicatus fuerit ad mortem propter crimen majeſtatis.* Quæ interpretatio confirmari poteſt ex præcepto Karoli M. mox laudando.

QVALITER IVDICIVM] In lege Longobardorum legitur *æquale judicium.* Ibi verò in margine ejuſdem codicis regij ſequentia adnotata ſunt à manu antiqua: *Hæc lex in hoc quod dicit,* æquale judicium inter illos terminetur, *ſic exauditur ut nec ipſi juſtitiam faciant nec accipiant de cauſis antè perpetratis.* Rationem verò reddit alia gloſſa, *quoniam pro mortuis habentur ad antè geſta.*

SECVNDVM IVDICIVM FRANCORVM] Præceptum Karoli M. editum poſt Acta ſanctorum ordinis ſancti Benedicti to. IV. pag. 623. *Fuerunt namque aliqui in noſtra præſentia convicti & ſecundùm judicium Francorum dijudicati.* Hincmarus in Notitia de villa Noviliaco cap. 4. *Deinde Landrada uxor Donati, ſed & filij eorum, pergente Karolo Rege ad obſidendos Normannos qui in inſula quæ Oſcellus dicitur reſidebant, cum aliis defecerunt; quorum honores & proprietates à Francis auferri & in fiſcum redigi judicata ſunt.*

SECVNDVM IVDICIVM FRANCORVM] Gloſſa marginalis in codice regio paulò antè laudata: *Item cùm dicit,* ſecundùm judicium Francorum, *erant quidam qui dicebant hanc eſſe Salicam. Sed non eſt. Quia non ideo dixit* ſecundùm judicium Francorum *ut eſſet Salica, ſed quia Karolus Francus nativitate erat, & reſpexit ſuam nationem propter ſuæ gentis dignitatem.*

FRANCORVM] *id eſt, Karoli, qui fuit Francus,* inquit alia gloſſa. *Et hoc ad removendum hanc legem eſſe Salicam.*

CVM ARMIS CONTENDAT] *Cùm alij fuſtibus pugnare debeant,* ut ait una gloſſa, iſti jubentur pugnare cum armis, id eſt, ſcuto & lancea.

Pag. 764. c. 52. VT TESTES] Burchardus refert iſta ex Concilio Matiſcenſi, ut dictum eſt paulò antè ad caput 32. hujus libri.

Ibid. c. 55. IVDICIVM SVBVERTENDVM] Vide infrà lib. 5. cap. 145. & Reginonem lib. 1. cap. 72.

DEPOSITVS] In Capitulari ſecundo anni DCCCIX. legitur *expoliatus*, in codice verò legis Longobardorum *expulſus.*

Pag. 765. c. 57. HYBERNO] hyeme. Sanctus Ambroſius ſermone 38. *Miſer peccator dum hic hyberni rigorem metuit, ibi tenebrarum frigus incurrit.* Brevis annotio de Principibus Francorum in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecæ Colbertinæ: *Hibernus grandis & durus.* Pro quo hæc habentur in annalibus Laurishamenſibus ad annum DCCLXIV. quo iſtud contigit: *Hiems grandis & durus.* In veteri chronico S. Galli nondum edito: *DCCLXIIII. xviiij. Kal. Ian. ſic incipit gelus, & finivit in xvij. Kal. April.* Eadem habentur in annalibus Francorum Tilianis. Hinc *hivernaticum* & *hivernatica ſatio* in polyptico monaſterij Foſſatenſis & alibi. Tom. I.

VT SACRAMENTA] Vetus nota marginalis in uno codice regio legis Longobardorum: *De his ſacramentis loquitur quæ ad manum Regis principaliter pertinent, ut ſi quis juratus ſit regium ſervum non plagaſſe, vel quæ ordinantur ſponte fieri ad palatium; licèt ad manum Regis non pertineat.* Ibid. c. 58.

VIRTVTEM] Ita vetera exemplaria Tilianum, Palatinum, Rivipullenſe, Metenſe, Bellovacenſe, Camberonenſe, unum Sangallenſe, Pithœanum, Pariſienſe, Divionenſe, Remenſe. Sic etiam ſcriptum eſt in Tiliana editione & in prima Pithœana, itémque in codice legis Longobardorum. At in uno codice Vaticano, in uno Sangallenſi, in Thuano, Colbertino, & Camberonenſi, tum etiam in Capitulis Karoli Calvi, in Concilio apud ſanctam Macram, apud Ivonem, & in ſecunda editione Pithœana, poſtremò in Lindenbrogica legitur *vim*, eadem omnino ſignificatione, uti jam dictum eſt ſuprà. Pag. 766. c. 65.

SECVNDVM LEGEM ET EVVAM] Multùm variant in hoc loco vetera exemplaria & editiones. Lectionem quam nos retinuimus exhibent unus codex Vaticanus & unus Sangallenſis, tum etiam editiones Tilij, Pithœanæ, & Lindenbrogica. Colbertinus habet, *ſecundùm legem & euuma illi cujus.* Alter Sangallenſis & Thuanus, *& eam illi cujus.* Rivipullenſis & Divionenſis, *& ea illi cujus.* Palatinus & Bellovacenſis, *& coram illi cujus.* Tilianus & Camberonenſis, *& coram illi cui.* Metenſis, *& coram illo cujus.* Pariſienſis, Pithœanus, Normannicus, Remenſis: *aut furaverit, ei cui domus infracta & ſpoliata fuerit.* In Capitularibus Karoli Calvi, ubi caput iſtud reperitur deſcriptum, *ſecundùm legem eam illi.* In Concilio apud ſanctam Macram, *ſecundùm legem illi.* Apud Ivonem, *ſecundùm legem & vvadios illi.* In uno codice regio legis Longobardorum: *rapuerit aut furatus fuerit, totum illi ſecundùm legem cujus domus.* In alio: *rapuerit aut furatus fuerit, ſecundùm legem illi debet & totum illi cujus domus.* Editio Nicolai Boherij, *ſecundùm legem & totum illi.* Lindenbrogica, *ſecundùm legem & euvam illi.*

SI QVIS MESSES] Vide capitula Karoli M. excerpta ex lege Longobardorum cap. 4. Ibid. c. 66.

PRINCIPIS] id eſt, Regis, ut explicat vetus nota in codice ſancti Remigij Remenſis, quam exhibemus in Notis ad titulum nonum Karoli Calvi. Ibid. c. 67.

HERISCLIZ] Ita pleríque codices antiqui. Alij habent *heriſliz, herieliz, heriſclit.* Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 94. *Deſeruiſſe exercitum inter capitalia numerabatur. Id flagitium Franci vocabant heriſchliz, quaſi dicas exercitus ſciſſionem.* Vide gloſſarium Pithœi ad libros Capitularium. Pag. 767. c. 70.

ROGET] Ita omnia vetera exemplaria, uno Rivipullenſi excepto, in quo legitur *cogat.* Hæc tamen lectio videtur eſſe melior, quia in lemmate ſcriptum eſt: *De non cogendo bibere in hoſte.* Beatus Rhenanus in libro ſuprà laudato pag. 95. agens de legibus Francorum: *Nemo militia ſocium ſuum aut quemlibet alium ad potandum in-* Ibid. c. 72.

Tom. I. *vitato. Quòd ſi quis ebrius repertus fuerit, ejectus quoad culpam agnoſcat, aquam bibito.* Vide Notas ad Reginonem pag. 562. *Rogare* autem heic ſignificat cogere, ut infrà Addit. IV. cap. 17. *Nec omnino a quoquam reſpondere rogetur &c.*

Pag. 768. c. 74. HISPANIAM] id eſt, eam citerioris Hiſpaniæ partem quæ inter Pyrenæos, mare mediterraneum, & fluvium Rubricatum habitant. Ea quippe tum erat in regno Francorum, & Marca Hiſpanica dicebatur. In ea ſunt præclaræ urbes Auſona, Barcino, Gerunda, Vigellis. Frotharius Epiſcopus Tullenſis epiſt. 24. *Si in partes Hiſpaniæ propter cuſtodiam & ſollicitudinem me ſenior noſter iſto hyeme futuro deſtinare voluerit, vos ab illo ſervitio excuſare me dignemini.* Hinc cuſtodes marcæ Hiſpanicæ & limitis Hiſpanici in vetuſtis annalibus.

Ibid. c. 75. QVAM] Pleriqne codices habent *qua.*

IDEM RECTOR] In uno codice Sangallenſi, in Thuano, & Camberonenſi legitur, *id eſt, rectorem.* Sed hæc lectio bona non eſt.

Ibid. c. 77. VLLVS COMES PALATII] Bignonius in Notis ad Marculfum pag. 914. ex hoc loco & nonnullis aliis collegit plures Comites palatij uno eodémque tempore fuiſſe. Einhardus epiſt. 21. *Adalhardo & Gebuino Comitibus palatij.* Quod fuerit officium Comitis palatij explicat Hincmarus epiſt. 14. cap. 21. ex libro Adalhardi de ordine palatij, qui nunc non extat.

Pag. 769. c. 78. IN IPSO PAGO] Ratio hujus conſtitutionis affertur in capite 23. libri quarti. Charta reclamatoria filij Richart ad Ludovicum Pium inter epiſtolas ſancti Bonifacij num. 115. *Multi enim teſtes de ipſis pagis ſuper hoc ipſa re adhiberi poſſunt qui hanc rem bene ſciunt & eam detegere veraciter valebunt.*

Ibid. c. 81. CONDRICTA] Quidam codices habent *conſtructa.*

Pag. 770. c. 89. Caput iſtud & ſequens in editionibus Tilij, Pithœorum, & Lindenbrogij leguntur poſt caput 64. & 69. libri primi. Nos illa inde ſuſtulimus, quia non extant in hoc loco antiquis libris, ſed in fine libri tertij, ut in hac editione noſtra. Ex eodem libro tertio citat Regino lib. 2. cap. 75. & 427. ubi vide Notas. Ivo tamen par. 10. cap. 41. poſteriorem partem iſtius capitis refert ex libro primo Capitularium cap. 64. Quod indicat Ivonem habuiſſe collectionis Anſegiſi exemplar in quo caput iſtud repoſitum erat in libro primo. Sanè in libro Bellovacenſi, in uno Sangallenſi, in Camberonenſi, & in Metenſi ſancti Vincentij caput de homicidiis conjungitur cum capite 64. libri primi, caput verò de menſuris cum cap. 69. ejuſdem libri.

Ibid. c. 90. VT ÆQVALES MENSVRAS] Vide Concilium Calchutenſe cap. 17. & Concilium Pariſienſe VI. lib. 1. cap. 51. & lib. 3. cap. 13. & Addit. II. cap. 20.

Poſt caput iſtud ſequitur in codice Palatino, in uno Vaticano, in Metenſi, & in Camberonenſi caput *Vt de rebus Eccleſiarum &c.* quod habetur in Additione quarta cap. 171. Præterea in Metenſi deſcriptum eſt in fine libri iſtius caput *Pervenit ad nos &c.* quod extat infrà lib. 5. cap. 279.

Pag. 771. c. 91. CONSTITVIMVS] Caput iſtud in nullo eorum exemplarium extat quæ nos vidimus præterquam in Bellovacenſi; in quo tamen deſcriptum Tom. I.
non eſt eodem tempore quo ſuperiora, neque eodem atramento, quamvis manu ejus, ut reor, ſcriptum ſit qui codicem integrum confecit.

MANV PROPRIA SINGVLA] id eſt, abſque conjuratoribus, abſque conſacramentalibus. Fruſtra igitur alij *in ſingulis* hoc loco repoſuerunt pro eo quod in veteri codice ſcriptum eſt *ſingula.*

QVAL. RER. DIREPTIONES] In lege Longobardorum legitur, *qualecunque damnum.* Pag. 773. c. 2.

SOLVERE COGANTVR] In veteribus libris legis Longobardorum legitur ut iſthic. In editione verò Boherij, *bannum noſtrum ſolvere cogantur.* Apud Lindenbrogium verò, *bannum noſtrum ſolvere cogantur, id eſt, lx. ſol. componant.* In uno codice regio, poſt vocem *cogantur* additum eſt à manu recentiore, ſed tamen antiqua, *& inſuper damnum aut homicidium componat.*

SI SERVI] Vide infrà cap. 41. Pag. 775.

MARCHAM CVSTODIENDAM] Annales Fuldenſes ad annum DCCCLXIX. *tutores partium illarum.* c. 3. Ibid. c. 4.

AD EOR. PLACITA VENIANT] nimirum vaſſi dominici. Et ſanè in chartis judiciorum per illa tempora actitatorum videmus nomina vaſſorum poſita poſt nomina Miſſorum & Comitum, ut in charta de controverſia quæ erat inter Agilmarum Archiepiſcopum Viennenſem & Vvigerigum Comitem. Acta ſancti Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis: *Præcepit hanc juſtitiam inquirere ab Ebroino Pictavienſis urbis Epiſcopo & Rorigono Comiti & Altmaro Seneſchalco Domnæ Iudith Imperatricis & Miſſo palatino, unà cum aliis vaſſis dominicis.*

AD CVSTODIAM MARITIMAM] Beatus Rhenanus libro ſecundo rerum Germanicarum pag. 94. *Erant præterea Comites ad cuſtodiam maritimam, item ad marcam tuendam deputati, quos hodie Marchiones vocamus.* Eginhardus epiſt. 22. *ad cuſtodiam maritimam fuerunt.* Ibid. c. 5.

PROPTER INCESTVM] Hæc lectio conſtans eſt in omnibus antiquis exemplaribus, niſi quòd in Rivipullenſi legitur *incertum.* Veteres librarij interdum permutabant hæc vocabula; ut in titulo XXXI. Capitulorum Karoli Calvi cap. 5. *interdum etiam inceſtam propinquam ſuam.* pro quo in codice ſancti Vincentij Metenſis ſcriptum eſt *incertam.* Et in decretione Childeberti Regis cap. 2. pro eo quod illic rectè legitur *inceſtum uſum ſibi ſociet conjugio*, veteres libri Remenſis & Bellovacenſis habent *incertum.* Sed ut ad rem noſtram redeamus, certum eſt heic legendum eſſe uti nos edidimus. Vide gloſſarium Franciſci Pithœi ad libros Capitularium in verbo *Reclamare.* Ibid. c. 6.

DE CONIVRAT. SERVORVM] Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 94. *De conjuratione ſervorum in Flandris, Mempiſco, & ceteris ad mare locis facta meminerunt leges Francorum.* Ibid. c. 7.

MEMPISCO] Charta Karoli Calvi pro monaſterio ſancti Bavonis apud Miræum in codice donationum piarum pag. 73. *In pago Mempiſco, in villa Helſca.* ubi Miræus conjicit Helſcam fortaſſe intelligi debere de vico agri Aloſtani cui *Eſche* nomen eſt. Andreas Catullius in Tornaco

Tom. I. Nerviorum pag. 18. contendit Menapios ſive Mempiſcos partim in diœceſi Tornacenſi fuiſſe, partim in Morinenſi.

Pag. 776. c. 8. Vbi salem faciunt] Hieremias in epiſtola ad Frotharium Epiſcopum Tullenſem, quæ eſt vigeſima ſeptima inter epiſtolas ejuſdem Frotharij : *Contigit in noſtra provincia præſenti anno ſal fore cariſſimum, eò quòd propter pluvias in areis maritimis pubi fieri ſolebat, non potuiſſet perfici.*

Ibid. c. 9. Partem conlaborationis] Vide legem Ripuariorum tit. 57. cap. 2. & Altæſerram lib. 3. rerum Aquitanicar. cap. 18.

Ibid. c. 10. Pippino] Regi Aquitaniæ, Pij filio.

Ibid. c. 11. Restaurandis] Hæc vox addita eſt ex plurimis antiquis Anſegiſi exemplaribus. Eam tamen non habent Vaticana, neque Palatinum. Deeſt quoque in Rivipullenſi, Tiliano, Divionenſi, Metenſi, Bellovacenſi, tum etiam in editione Baſileenſi.

Pag. 777. c. 13. Poenitentiam accipiat] In codice Rivipullenſi iſta ſtatim adduntur. *id eſt, xxj. annis, vij. ex his in pane & aqua ad oſtium Ecclesiæ ſatisfaciat, remotus ab oratione & communione fidelium. ceteros ſeptem ſocietur orationi fidelium. tranſactos qui ſuperſunt vij. communionem plenam perfectè ſubſequatur. Abſtinentia ejus ſacerdotali providentia temperetur. Si proprius ſervus &c.* Itaque iſta ſunt ex gloſſemate.

Ivdicio aquæ ferventis] Vide legem Wiſigothorum lib. 6. tit. 1. cap. 3.

De ecclesiastico] Integra hæc clauſula uſque ad vocem *tradatur* deeſt in codicibus Sangallenſibus, in Thuano, Colbertino, Camberonenſi.

Cuius porta... consec. est] Iſta non extant in codice Colbertino neque in Camberonenſi. Neceſſaria tamen ſunt.

Ibid. c. 14. Sanguinis effusio] Nota marginalis in uno codice regio legis Longobardorum : *Hæc lex Salica cenſetur per hoc quòd dicit Eccleſiis ſecundùm ſuam legem debere componi, cùm lex Salica ſolùm ſuper hoc loquatur.* Reſpicit hæc nota ad caput 85. legis Salicæ.

Cum fuste] Ita omnia vetera Anſegiſi exemplaria & omnes editiones. Ita etiam legitur in ipſo Capitulari, tum etiam in titulo quarto Capitulorum Lotharij cap. 2. & apud Reginonem. In codice tamen legis Longobardorum ſcriptum eſt *cum furore*, non ſolùm in libris editis, ſed etiam in manuſcriptis. Ea mutatio inducta eſt ex legibus Regum Longobardorum. Rex Rachis lib. 3. tit. 9. cap. 26. *Et ſi ipſe neglexerit, & furore accepto eum battiderit, aut, quod abſit, eum occiderit.* Luitprandus in edicto anni xix. cap. 7. & lib. 1. tit. 16. cap. 4. *Si quis furore accepto battiderit hominem liberum aut mulierem liberam &c.* Itaque furor in his legibus ſignificat fuſtem.

Et de unius cuiusque] Hæc uſque ad *bannus noſter* deſunt in veteribus libris Colbertino, Thuano, Camberonenſi, in duobus Sangallenſibus, & in codice legis Longobardorum.

Ibid. c. 15. Presbyteri interfecti] Caput iſtud non extabat haud dubiè in prima editione Capitularium quam fecit Anſegiſus, cùm in pleriſque vetuſtis exemplaribus non reperiatur. Præterea Ludovicus Pius in Capitulari anni dcccxxix. tit. 2. cap. 1. & 7. referens caput 32. & 38. iſtius libri, trigeſimum & trigeſimum ſextum vocat ; quia inter Capitula libri quarti non numerabat decimum quintum neque vigeſimum ſextum. Iſtud verò non extitiſſe in codice Eccleſiæ Trevirenſis hinc colligitur quòd Brouverus in apparatu ad annales Trevirorum cap. 10. deſcribens caput *Si quis res ſuas*, quod decimum nonum eſt in hac editione noſtra, decimum octavum eſſe ait in codice M S. primariæ Eccleſiæ Trevirenſis. Itaque hæc duo capitula, quæ reperiuntur in codice Pithœano, Pariſienſi, Normannico, & Remenſi, ſunt repetitæ editionis. Certè antiquitus inſerta fuiſſe libro quarto probatur auctoritate Capitulorum Karoli Calvi, qui tit. xxxvi. cap. 8. 13. 28. & tit. xlv. cap. 3. nonnulla iſtius libri capita laudat ſecundùm numeros editioni poſteriori affixos. In codice Divionenſi, in quo caput iſtud deſcriptum reperitur, caput 26. *Homo de ſtatu ſuo &c.* omiſſum eſt.

Presbyteri interfecti] Regino caput iſtud refert ex libro ſecundo Capitularium. Sanè in uno codice Vaticano, in Bellovacenſi, Metenſi, & Camberonenſi reperitur in fine libri ſecundi, qui illud non habent in quarto. Vide porrò quæ de iſto capite dicta ſunt in Notis ad Reginonem pag. 381. & in Notis ad Gratianum pag. 525.

Secundum Capitulare] Burchardus, qui caput iſtud tribuit Concilio Triburienſi, clauſulam iſtam omiſit, ne quis animadvertere poſſet illud ſumptum eſſe ex Capitularibus Regum Francorum. Itaque qui eam clauſulam non habent Ivo & Gratianus, ij decepti à Burchardo ſunt.

Quam ille ..... sociavit] Hæc deſunt in codice Pariſienſi & in Pithœano. & abſque iis nihilo minùs conſtat ſenſus. Habentur tamen in Normannico, Remenſi, Divionenſi, & apud Iſaacum, Burchardum, Ivonem, & Gratianum.

Pag. 778. c. 16. Præcipimus] Ioachimus Vadianus lib. 1. de collegiis monaſteriiſque Germaniæ veteribus pag. 22. *Extat præclara Ludovici Pij ſanctio, qua jubebat ut in mallis & placitis primùm omnium viduæ, pupilli, & pauperes audirentur, & ſi ad cauſam agendam inhabiles eſſent, datis patronis juvarentur.*

Ibid. c. 17. Qui viduam] Nota marginalis in uno codice regio legis Longobardorum : *Hæc lex de Longobarda tantùm loquitur. Sed ſi intelligatur de Romana, rumpit legem Romanam, cùm per hujus legis intellectum poſt triginta dies poſſit nubere, illa poſt annum.* Item nota marginalis in altero codice regio : *Si vidua Romana eſt, raptor omnem ſubſtantiam ſuam perdat ; & femina ſubſtantiam ipſam habeat, ſi ipſa non conſenſit. Si verò vidua Longobarda eſt, DCCCC. ſolidos componat, ut dicit lex Liutprandi, Si quis rapuerit qualemcunque feminam, tit. De raptu.* Ea extat lib. 1. legis Longobardor. tit. 30. cap. 11.

Ibid. c. 19. Si quis res suas] Vetus nota margi-

TOM. I. nalis in uno codice regio legis Longobardorum: *Ex eo quòd prædicta* * *lex, Si quis Longobardus, donatorem poteſtatem aliquam de rebus ipſis conſervare pacto vetuerat, intellectus duo concipiuntur, quorum alterius occaſione facta fuit hæc conſtitutio. Cùm enim aliquis religioſis locis res ſuas donans ſibi poteſtatem ſecundùm aliqua reſervabat, eo defuncto ejus heredes, quaſi contra legem donatione facta, eóque invalida, res donatas revocabant. Ad quod evitandum Lotharius* * *iſtud quaſi generale rebus religioſis indulſit ut hoc quoque pacto facta donatio rata permaneat. Ac per hoc ſi non ſpecialis in locis religioſis judicetur, ſuperior ad hanc trahenda dicetur. Sed alia ſententia ſecundùm alium intellectum ex hac lege colligitur. Erit & hujus ſuperioris legis diverſitatis facilis inſpectio.*

* Scilicet lex Karoli M. quæ extat ſuprà to. 1. pag. 347. c. 1.

* Lex Lotharij extat ſuprà pag. 323. c. 17.

ET FINE IVSSORES ...... FACIAT] Hæc deſunt in libris Sangallenſibus, Colbertino, Thuano, & Camberonenſi. Deſunt etiam apud Ivonem.

FIDEIVSSORES DONET] Vetus Nota marginalis in eodem codice regio: *Hic notari poteſt quod ex ſola traditione quæ fit per inveſtituram non transfertur dominium. Si enim transfertur, cùm huic per inveſtituram traditio facta fuiſſet, eóque factus dominus, qua occaſione ab heredibus vexari poterat?*

Pag. 779. c. 20. VVEROILDVM EIVS] Eginhardus epiſt. 18. *Duo ſervi ſancti Martini fugerunt ad limina beatorum Chriſti martyrum pro eo quòd frater eorum quendam ſocium ſuum occidiſſet, rogantes ut eis liceat ſolvere illum vveregeldum pro fratre ſuo, & ut ei membra perdonentur.* Vide gloſſarium Spelmanni & Voſſium in libro ſecundo de vitiis ſermonis pag. 324.

Ibid. c. 21. IN LEGE] *id eſt, in uſu*, ut ait gloſſa interlinearis in utroque codice regio.

ACCIPITRE] Ita omnes veteres. Et tamen hæc lectio falſa eſt. Itaque legendum *ancipite*, ut ſuprà lib. 3. cap. 91. In uno codice regio legis Longobardorum ſcriptum eſt *ăcipite*, in editione Boherij *ancipitre*. Hinc itaque confirmatur noſtra emendatio.

Ibid. c. 22. CVM SVA LEGE] *id eſt, cum pœna DCCCC. ſolidorum*, ut ait gloſſa in uno codice regio legis Longobardorum. Sed apertiùs alia gloſſa; *id eſt, cum DCCCC. ſolidis, per legem Rotharis, Si quis puellam aut viduam ſponſam alterius.* Rotharis lex extat in libro primo legis Longobardorum tit. 30. cap. 3.

Ibid. c. 23. SI QVIS CVM ALTARO] Vide capitula Ludovici Pij excerpta ex lege Longobardorum cap. 3.

SI ILLE FALSOS EOS] Geſta ſancti Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis, eo loco ubi agitur de placito Aquiſgrani habito anno DCCCXXXVIII. in quo Ludovicus Pius monaſterium ſancti Carilephi reſtituit eidem Aldrico Epiſcopo: *Teſtantur etiam ſuprà memorati teſtes quòd omnes Epiſcopi qui in dicta civitate à tempore ſancti Innocentis Epiſcopi, ſecundi ſucceſſoris videlicet ſancti Victurij, & à tempore ſancti Karilephi fuerunt, prædictum monaſterium ſubjectum habuiſſent. Et hoc ſi aliqui teſtes contra ſe venerint, falſos eos, qualiter præceperitis, facere poſſe teſtantur.*

LICEAT EI ALIOS TESTES] Hujus legis uſum reperio in notitia judicij pro monaſterio Cuxanenſi adversùs Ricoſindum mandatarium Salomonis Comitis anno DCCCLXIX. ubi idem Ricoſindus ait: *Sic me evacuo ego Recoſindus abſque rogatione judicum quòd non poſſum diffamare ipſos teſtes & ipſas ſcripturas, nec teſtes ampliores nec meliores ut legibus convincere poſſim ut beneficius debeat eſſe nec per ſcripturas nec per nullum indicium veritatis.* TOM. I.

ALTERI CEDERA] Narratio de controverſia quæ Karoli M. ævo fuit inter clerum & populum Veronenſem, edita in tomo quinto Italiæ ſacræ pag. 610. *Cùmque in hac contentione diù immorarentur, & neutra pars alteri cederet, tandem habito conſilio pacti ſunt ut hæc Dei & ſancti Spiritus reſervarentur judicio, eligentes duos juvenes Clericos ſine ullo crimine exiſtimatos &c.*

CVM SCVTIS ET FVSTIBVS] Vide Sirmondum in Notis ad Goffridum Vindocinenſem pag. 62. & ſeqq.

EX VTRAQVE PARTE ECCLES.] Hoc loco abuſi ſunt Ioannes Epiſcopus Pinnenſis & Adam Abbas Caſaurienſis anno DCCCCLXIX. in literis quibus invicem commutarunt curtes de Saliano & de Suffiano: *Et iterum Domnus Ludovicus Imperator in ſua capitula affixit ut ubi ex utraque parte eccleſiaſticum fuiſſet, rectores earundem Eccleſiarum, ſi ſe familiariter pacificare velint, licentiam habeant.* Itaque hanc commutationem poſtea vocant pacificationem & familiaritatis pacificationem, ut hac arte eludant vim legis quæ vetat ne commutationes rerum eccleſiaſticarum fiant abſque auctoritate Principis.

CONFINIO] id eſt, ut omnes intelligunt, in medio duorum comitatuum. Eginhardus ad annum DCCCIX. *Aureolus Comes, qui in confinio Hiſpaniæ atque Galliæ trans Pyrenæum contra Oſcam & Cæſaraugustam reſidebat, defunctus eſt.* Hic locus in vita Lodovici Pij corruptus eſt, itémque in annalibus Bertinianis, ubi prò *confinio* ſcriptum eſt *commercio* vitio librariorum, ut ſæpe contingit. Ea falſa lectione deceptus vir doctiſſimus Antonius Dadinus Alteſerra lib. 7. rerum Aquitanicarum cap. 16. putavit heic agi de commercio quod in ea Pyrenæi parte inter Gallos & Hiſpanos tempore belli & pacis æquè exercetur, quod pagenſes vocant *paſſerilles*.

NONOVM CVM SVIS COHEREDIBVS] Pag. 781. c. 24. Chartularium prioratus de Paredo fol. 83. *Alij verò heredes nondum ſunt diviſi; ſed tres partes ſunt ad ſanctum, quarta Vvalterij.*

SI QVIS DE STATV SVO] Vetus nota Ibid. c. 25. marginalis in uno codice regio legis Longobardorum: *Quidam dicunt, Si quis de contractu vel qualibet re appellatus fuerit, & juſtitiam reddere noluerit, ut res ipſius in bannum mittantur, propter prædictum capitulum. Sed malè dicunt. Quia prædictum capitulum non loquitur de crimine. Sed juxta hoc capitulum poſſumus dicere ut pro omni re res alicujus in bannum mittantur, ſi juſtitiam reddere noluerit, eò quòd dicit, ſi poſt unam & alteram ammonitionem Comitis aliquis ad mallum venire noluerit, rebus ejus in bannum miſſis venire ad juſtitiam compellatur.*

Tom. I. *Sed ea res non tranſactabuntur, niſi pro crimine in bannam miſſa ſunt.*

Ibid. c. 26. Omnis controversia] Vide capitula Karoli M. excerpta ex lege Longobardorum cap. 30. cum Notis.

Pag. 782. c. 27. Ad præsentiam nostram] Beatus Rheoanus in commemoratione quarundam legum Francicarum libro ſecundo rerum Germanicarum pag. 95. *Qui faidam deſerere noluerit, ad Regem mittitor. Faidam vocabant Franci ſimultatem apertam, qua unus aliquis uni vel pluribus bellum denantiat. Ab hac Gallicani ſcriba faidoſum appellant qui faidam exercet.* Flodoardus lib. 3. cap. 21. de epiſtolis ab Hincmaro ſcriptis ad Lotharium Regem: *Item aliam epiſtolam de hominibus pacem recipere nolentibus, quid inde fieri debeat, collaudans quòd de quibuſdam talibus regale jam miniſteriam exercuerit.* Item cap. 23. *Arnoldo Epiſcopo pro quibuſam qui homicidium perpetraverant in Remenſi parrochia & pacem obtinere non valebant, ſed pœnitentiam facere quærebant, quam in hac parrochia non poteram agere.* Vide epiſtolam 18. Eginhardi.

Maius damnum] Vide infrà lib. 5. cap. 205. & Addit. IV. cap. 140.

Ibid. c. 28. Vbi antiquitus] In codice Rivipullenſi legitur: *Volumat ut ubi antiquitas conſuetudo fuit de libertate ſacramenta adrhamire vel jurare, ibi Scabini & legis doctores cum reliquiis conveniant, & ibi mallus habeatar &c.*

Neque in eccl. neq. in atrio] Vetus nota marginalis in uno codice regio legis Longobardorum: *Suprà de officio judicis, Vt placita &c. Ibi enim ut nullum placitum in Eccleſia vel in atrio fiat, hic verò videtur permittere minora placita in Eccleſia vel in atrio fieri. Sed mihi non ita videtar. Quod notamus per hoc quòd dicit, vel ubi impetrare potuerit. Hoc enim propter Eccleſiam, ac ſi diceret: Mallum, hoc eſt, generale placitam, non fiat in Eccleſia vel atrio vel quolibet loco, ſi ſit certa domus ad mallam faciendum conſtituta. Minora verò placita in quolibet loco, ubi impetrare potuerit.*

Neque in eccl. n. i. atrio] Epiſtola Gregorij V. ad Herluinum Epiſcopum Cameracenſem apud Baldericum lib. 1. cap. CXI. *Confirmamus ut nullus Dux, Marchio, vel Comes, ſea alia quavis magna vel parva perſona aliquam diſtrictum ſive judicium vel aliquod placitum in aliquo loco ſæpe nominati epiſcopij tenere audeat niſi ab ejuſdem ſedis Epiſcopo licentiam acceperit vel invitatus fuerit.* Hoc Eccleſiarum privilegium videtur valuiſſe ubique. Nam in veteri charta monaſterij Caſaurienſis data anno DCCCCLXVII. reperio controverſiam de libertate ejuſdem monaſterij agitatam fuiſſe *villa Mariani campo juris proprietatis ſanctæ Firmanæ Eccleſiæ reſidente Pandalfo Duce & Marchione per licentiam Gaidulfi Epiſcopi ſanctæ Firmanæ Eccleſiæ.*

Ibid. c. 28. Propter calorem solis et pluviam] Vir clariſſimus Innocentius Cironius in paratitlis ad titulum Decretalium de immunitate Eccleſiarum ſic interpretatur hunc locum. *Moris erat olim ſub dio cauſas agere atque in portis civitatum. Sed plerunque ob ingruentes pluvias aut ſolis ardores in templum juris dicundi cauſa ſeſe recipiebant Comites. Quod prohibuit Carolus, jubens ut ipſi domos ſibi conſtituerent in quibus mallum tenerent, non verò in Eccleſiis.* Tom. I.

Ibid. c. 30. Si quis litteras] Certum eſt hanc conſtitutionem eſſe Ludovici Pij. Attamen Karolo M. tribuitur in canonibus Abbonis Floriacenſis editis in tomo ſecundo Analectorum v. cl. Ioannis Mabillonij, ubi ſic legitur pag. 265. *Siquidem non de imperiali præcepto, ſed ae indicalis epiſtolarum ſuarum hoc Carolus propoſuit edictum in libro IV. capitul. ſuorum. Si quis litteras noſtras &c.*

Tractoriam] *Eo nomine* (inquit Iuretus in miſcellaneis ad Symmachum pag. 233.) *ſignificabantur diplomata quibus conceſſa facultas movendi equos publici curſus, pariterque definiri ſolebat commeatus in itinere præſtandus.* De tractoriis vide Fileſacum in commentario de ſacra Epiſcoporum auctoritate cap. I. §. 10. Sirmondum in Notis ad Capitula Karoli Calvi pag. 796. Correctores Romanos in cap. *Placuit ut quotieſcunque.* diſt. 18. & Notas noſtras ad Lupum Ferrarienſem pag. 400.

Pag. 783. c. 32. Quicunque liber] Caput iſtud Karolo M. tribuitur in vulgatis editionibus legis Longobardorum. At in uno codice regio inſcribitur nomen Pippini Imperatoris, in alio verò Ludovici Pij. Ludovici Pij eſſe conſtat ex Capitulari anni DCCCXXIX. infrà Addit. IV. cap. 110.

Ibid. c. 33. De falsa moneta] In uno codice Vaticano, in uno item Sangallenſi, in Colbertino, Camberonenſi, Rivipullenſi, & apud Ivonem legitur: *Quicunque falſam monetam percuſſiſſe comprobatus fuerit &c.* Ludovicus Pius in præcepto de moneta Cenomanenſi: *Noſtris futuriſque temporibus præſcripta moneta in præfata urbe ſæpedicto Epiſcopo ſucceſſoribúſque ſuis conceſſa permaneat; ita tamen ut hoc prævideat tam prædictus Aldricus quàm ſucceſſores ut aliqua falſitas in ipſa moneta non appareat.*

Sexag. ictus accipiat] Karolus Calvus tit. XXXVI. cap. 16. ſic interpretatur hunc locum: *Si ſervus vel colonus, nudus cum virgis vapulet.*

Ibid. c. 35. Si quis puerum] Vetus nota marginalis in uno codice regio legis Longobardorum: *Hæc lex Salica eſt.* Item in alio: *Hæc lex Salica judicatur.*

Secundum legem suam] Gloſſa interlinearis in priori codice regio: *De puero eſt pœna XLV. ſolidorum. De puella non velata eſt pœna ſexaginta ſolidorum.*

Pag. 784. c. 39. Terram censalem] id eſt, terram de qua cenſus ſolvitur. Polypticus monaſterij Foſſatenſis: *Eſt ibi terra cenſalis unde ſolvunt feſtivitate ſancti Dionyſij ſolidos novem, denarios octo.* Litteræ ſancti Bernardi Abbatis Clarevallenſis de controverſia quæ erat inter Hugonem Epiſcopum Autiſſiodorenſem & Vvillelmum Comitem Nivernenſem: *De terris cenſualibus manifeſtum eſt quòd nuſquam licet Comiti vel homini ſuo eas quæ de fundo ſunt Epiſcopi acquirere niſi per Epiſcopum.*

Ibid. c. 42. Consideratum est ut de] Vide infrà lib. 5. cap. 277.

Tom. I. Pag. 785. c. 41. Si cuiuslibet] Vide ſuprà cap. 3 hujus libri.

Propter vestituram] *id eſt, propter poſſeſſionem*, ut ait gloſſa interlinearis in utroque codice regio.

Ibid. c. 42. Vt quicunque] In codice Petri Pithœi legitur: *Volumus ut quicunque habet foreſtes noviter inſtitutas, dimittat illas.* In uno Sangallenſi & in Colbertino: *Volumus atque præcipimus ut quicunque.* Ita etiam in Camberonenſi & Rivipullenſi. Petrus Gregorius Toloſanus lib. 3. ſyntagmatis cap. 16. refert hoc caput ex libro quarto legis Francicæ cap. 19. hoc eſt ex editione Baſileenſi. Deinde addit: *Ius regium eſt Monarchæ noſtro Gallico in ſaltibus Normanicis, vulgi vocabulo Tertium & Dangierum; cujus canon conſiſtit, ut in aliis in quibus jus habet, in arborum caſura, glande, paſcuis &c.* Poſtea Petrus Miraumontius pag. 323. *des Memoires de la Chambre des eaux & foreſts.* cùm ageret de foreſtibus regiis, laudans librum legis Francicæ, docuit in eo agi de juribus tertij & dangerij, retulitque verba Gregorij Toloſani tanquam ex libro quarto ejuſdem legis, quia ea perperam in editione Lugdunenſi operum Gregorij ſcripta ſunt charactere quem vocamus Italicum, cùm ſcribi debuiſſent Romano charactere ut reliqua Gregorij. Quod ſi Miraumontius animadvertiſſet, non incidiſſet in hunc errorem.

Pag. 786. c. 45. Secundum constit.] id eſt, prout ſancitum eſt ſuprà lib. 3. cap. 10. & 52.

Ibid. c. 48. De honore Ecclesiarum] Codex Colbertinus, Camberonenſis, & Rivipullenſis: *Præcipimus ut honor Eccleſiarum debitus per omnia.* Vnus Sangallenſis: *Præcipimus ut debitus honor Eccleſiarum per omnia.*

Ibid c. 49. De nonis] Idem codices: *Præcipimus ut nonæ & decimæ ſecundùm.*

Ibid. c. 50. De locis dandis] Hunc locum malè Vadianus traxit ad fundationes monaſteriorum. Hæc ſunt ejus verba ex libro primo de collegiis monaſteriiſque Germaniæ veteribus pag. 23. *Loca ipſa condendis monaſteriis delecta, principio nonniſi Principum favore concedebantur. Quæ ſi liberorum hominum fuiſſent, & donata non eſſent, permutatione compenſabantur. Si fiſcalia, religionis cauſa dabantur Abbatibus.*

Claustra canonicorum] Ludovicus Pius in præcepto pro Eccleſia Tornacenſi apud Aubertum Miræum in codice donationum Belgicarum pag. 7. & in Notitia Eccleſiarum Belgij pag. 42. *Poſtulavit vir venerabilis Vvendilmarus Tornacenſis urbis Epiſcopus ut terras quaſdam fiſci noſtri in eadem urbe ei in amplianda & dilatanda cauſtra Canonicorum in noſtra eleemoſyna concederemus.* Præceptum ejuſdem pro Eccleſia Remenſi apud Flodoardum lib. 2. cap. 19. *Vias etiam publicas omnes quæ circa eandem Eccleſiam vadunt, & impedimento eſſe poſſunt ad clauſtra & ſervorum Dei habitacula conſtruenda, ut transferri atque immutari poſſint concedimus.* quod poſtea confirmatum eſt à Karolo Calvo, ut docet ejus præceptum apud eundem Flodoardum lib. 3. cap. 4. Idem cap. 10. loquens de geſtis Hincmari Archiepiſcopi: *Præceptum quoque ipſius Karoli de via quæ impediebat ad clauſtrum Canonicorum ſanctæ Remenſis Eccleſiæ amplificandum idem Domnus Hincmarus obtinuit.* Tom. I.

Terra] Hæc vox non extat in magna parte veterum exemplarium, neque in editione Baſileenſi. Deeſt etiam in codice Pariſienſi Reginonis, in quo caput iſtud deſcriptum reperitur poſt caput 364. libri primi.

Nostra liberalitate] Ita codex Divionenſis, Bellovacenſis, Remenſis, Metenſis, Pithœanus, Pariſienſis, & editio Baſileenſis. Ita etiam unus Vaticanus & Palatinus. Alter Vaticanus, duo Sangallenſes, Colbertinus, Normannicus, Camberonenſis, Thuanus, Rivipullenſis, & codex Reginonis habent, *noſtra libertate.* Codex Tilianus pro his vocibus habet tantùm *reddatur ibi.* Intrà ſcriptum eſt in aliquot exemplaribus *libertate* pro eo quod nos ſecuti auctoritatem aliorum veterum librorum edidimus *liberalitate.* Ceterùm integrum hoc caput ſic paraphraſticè exponitur in capite 53. Concilij Meldenſi: *Si vicina epiſcopio terra de eadem Eccleſia eſſe reperta fuerit, & ab alio poſſidetur, Eccleſiæ rectori ad clauſtra Clericorum vel alia quælibet Eccleſiæ commoda facienda reddatur. Si autem de fiſco fuerit, regia liberalitas eandem terram ad ſervorum Dei habitacula conſtruenda largiri dignetur. Si autem de alia caſa Dei aut de cujuſlibet proprio fuerit, ex convenientia commutandi licentia tribuatur.*

De locis] Burchardus caput iſtud refert ex Concilio apud Aquiſgranum cap. 6. Pag. 787. c. 53.

Genitoris nostri] *Karoli, quæ eſt in titulo de officio judicis, Vt ante Vicarios*, inquit gloſſa in uno codice regio legis Longobardorum. Hæc conſtitutio habetur inter capitula Karoli M. excerpta ex lege Longobardorum cap. 27. Pag. 788. c. 57.

Vt nullus ad palatium] Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 95. in commemoratione legum aliquot Francicarum: *Ad Regem vel in bellum proficiſcens, aut rediens, à vectigali quod ſtraſturam vocant immunis eſto. Straſturam Germani hodie & vuegſturam appellant.* Ibid. c. 59.

Transturas] Hæc eſt lectio veterum exemplarium Thuani, Divionenſis, & unius Sangallenſis. In Colbertino, Camberonenſi, Rivipullenſi, & altero Sangallenſi legitur *tranſturas.* In Vaticanis, Palatino, Bellovacenſi, *traſturas.* In Tiliano *ſtraturas.* In Metenſi *tractu-ras.* In Remenſi, Normannico, Pithœano, & Pariſienſi *triſturas.* In antiquis exemplaribus legis Longobardorum ſcriptum eſt *tributum quod tranſitoria vocatur.* Sed in editionibus Boberij & Lindenbrogij legitur *tranſitorium.*

Vbi iustitia] Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. pag. 540. in editione Colvenerij ſcribit *Achadeo Comiti pro rapinis quas audiebat ab ipſius hominibus fieri in ipſius comitatu, & pro villa Spantia, quam ille annonam Eccleſiæ Remenſis auferre diſponebat, notificans ei quòd ſi aliquid inde raperet, tam ipſum quàm ſuos excommunicaret, & alienos ab omni chriſtianitate faceret, atque per ſuum miſſaticum quod de illo Comite fieri debet quò in ſuo comitatu injuſtitiam faciat exequi procuraret.* Pag. 789. c. 67.

Tom. I. Quod heic minatur Hincmarus executurum ſe in ſuo miſſatico adversùs Achadeum quod de illo Comite fieri debet qui in ſuo comitatu injuſtitiam facit, explicatur ſuprà in pag. 523. ubi idem Hincmarus mandat Luitardo illuſtri viro *ex auctoritate Dei & ſancta Maria & ſancti Remigij & ſua epiſcopali, necnon ex banno Regis, cujus Miſſus ipſe Pontifex erat, ut nullum impedimentum vel ipſe vel homines ſui hominibus Remenſis Eccleſia faciant &c. Quia ſi aliter fecerit, tam per epiſcopalem auctoritatem quàm per miſſaticum Regis quod inde rectum fuerit juſtitiabit.* Itaque Hincmarus tum inſtructus erat & ſua auctoritate epiſcopali & delegata Principis; ſicut hodie Epiſcopis licet, ex inſtituto ſynodi Tridentinæ, nonnulla agere tanquam delegatis apoſtolicæ ſedis quæ ad eorum juriſdictionem alias quoque pertinent. Capitula Karoli Calvi tit. XLVII. cap. 12. *Ipſi nihilominus Epiſcopi, ſinguli in ſuo epiſcopio, miſſatici noſtri poteſtate & auctoritate fungantur.*

Pag. 789. c. 69. Quamdiu p. s. beneficium fuerint] In libro tertio legis Longobardorum, ubi caput iſtud deſcriptum eſt, legitur: *uſquequo intra ſuam judiciariam vel terminum fuerint.*

Ibid. c. 70. Comite] In codice Colbertino, in Camberonenſi, & in uno Sangallenſi legitur *nobis*.

Et propter coni. a. d. e. custod.] Hæc non habentur in antiquis exemplaribus monaſterij ſancti Galli, neque in uno Vaticano, neque in Thuano, Camberonenſi, Colbertino, Thuano.

Pag. 790. c. 72. Ut missi] Caput iſtud deeſt in codicibus Vaticanis & Sangallenſibus. Deeſt etiam in Palatino, Tiliano, Bellovacenſi, Divionenſi, Colbertino, Camberonenſi, Thuano, Metenſi, & Rivipullenſi. Deerat quoque primò in Remenſi, ſed poſtea additum eſt in margine à manu antiqua.

Ibid. c. 74. Si quis in aliena] Caput iſtud & ſequens deſunt in veteribus libris Tiliano & Divionenſi.

Pag. 791. c. 75. Ut omnis solutio] Vide Capitula Karoli M. excerpta ex lege Longobardorum cap. 25. & lib. 3. Capitularium cap. 30.

Duodecim denariorum] Vetus charta ſancti Severi edita in hiſtoria Benearnenſi pag. 233. *trecentos ſolidos argenti duodenorum denariorum.*

Solvere debet] Poſt iſta additur in codice Metenſi, *& compoſitionem de ea juxta modum ſuperiùs comprehenſum his ad quos illa legibus pertinent exſolvat.*

Pag. 792. c. 10. De ecclesiis] Burchardus tribuit caput iſtud Concilio Agrippinenſi.

Salva etiam] Tota hæc clauſula deeſt in uno codice Sangallenſi, in Colbertino, Thuano, & Rivipullenſi.

Ibid. c. 11. De ordinatis episcopis] Vide Concilium Ancyranum cap. 17. & Antiochenum cap. 18.

Ibid. c. 12. Quod non oporteat] Caput iſtud ſic omnino habet in antiquis codicibus Bellovacenſi, Divionenſi, Metenſi, Thuano, Palatino, Tiliano, & in uno Sangallenſi: *Quòd non oporteat ſolvere quoſlibet vel ordinare.* Ita etiam editio Baſileenſis.

De eleemosyna m. in hierus.] Eginhardus in vita Karoli M. *Circa pauperes ſuſtentandos & gratuitam liberalitatem, quam Græci eleemoſynam vocant, dèvotiſſimus, ut qui non in patria ſua ſolùm & in ſuo regno eam facere curaverit, verùm trans maria in Syriam & Ægyptum atque Africam, Ieroſolymis, Alexandria, atque Carthagini, ubi Chriſtianos in paupertate vivere compererat, penuria illorum compatiens, pecuniam mittere ſolebat.* Tom. I. Pag. 794. c. 31.

Ut isti mangones] Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 95. in commemoratione legum aliquot Francicarum: *Mangones vagabundi & cotiones, qui impoſturis homines ludunt, coërcentor. Mangonum adhuc nomen & res apud Germanos manet.* Michael Menotus in ſermone feriæ quintæ poſt cineres: *Non eſt cauda Pralatorum, qui hodie poſt ſe ducunt canes & mangones indutos ad modum armigerorum, ſicut Suyſenſes.* Idem in ſermone feriæ quintæ paſſionis, loquens de Maria Magdalena: *Ipſa ante ſe miſit mangones portantes force de carreaulx de cramoiſy, ut diſponerent ſibi locum.* Per mangones Menotus intelligit famulos variorum colorum veſtibus indutos, quos hodie laquayos vocamus. Ibid. c. 34.

Nudi cum ferro] Per illas tempeſtates qui grave aliquod & extraordinarium crimen commiſerant, interdum ferreis vinculis conſtricti, per loca ſancta peregrinari jubebantur, ut rectè obſervatum eſt à clariſſimo viro Ioanne Mabillonio in pluribus locis, ſed præcipuè in præfatione ad tomum ſecundum actorum ſanctorum ordinis ſancti Benedicti cap. 4. §. 41. ubi hunc locum edidit ex codice MS. de miraculis ſanctorum Floriani & Florentij, dignum profectò qui heic quoque deſcribatur ad lucem huic loco afferendam. *Conſuetudine antiqua*, inquit auctor horum miraculorum, *partibus interioris Francia uſque hodie mos inolevit ut quiſquis propinquiorem ſibi parentem gladio jugulaverit, & poſtea pœnitentia ductus ad Pontificem crimen admiſſi facinoris detulerit, ipſo decernente Pontifice ex ipſo gladio ferrei nexus componantur, & collum peccatoris, venter, atque brachia ſtrictim innectantur ex ipſis ferreis vinculis, ſicque de propria patria & ſolo pellatur. Interim, quouſque divina pietas eadem vincula ſolvi præcipiat, primùm Roma, dehinc per diverſa ſanctorum loca, veniam criminis efflagitando, peregrè proficiſci cogitur.* Docet præterea Karolus M. hujuſcemodi pœnitentes conſueviſſe incedere nudos cum ferro. Quod ex viſionibus quorundam ex eis profectum puto qui tum hominibus peccata confitentibus pœnitentiam indicebant. Videbantur enim ſibi interdum iſtiuſmodi homines multùm ſapere ſi extraordinariam pœnitentiam, quamvis ridiculam, excogitaſſent. Ineunte ſeculo decimo quarto mulieri cuidam libidinoſæ inter cetera injunctum eſt uti *quadraginta diebus per communia fora nudo corpore ab uſque ad umbilicum incedens, cedulam ſui delicti conſcriptam deferret in capite manifeſtè*, ut legitur in formulario pœnitentiariæ Romanæ MS. in bibliotheca regia.

Ut bauga] Lib. 6. cap. 223. *Ut armilla* Pag. 795. c. 5.

TOM. I. *& brunia.* Vide Voſſium in libro ſecundo de vitiis ſermonis pag. 182.

Pag. 795. c. 8. PEROONET] In codice Remenſi, Divioenſi, Pithœano, & Pariſienſi legitur *accipiat.*

Pag. 796. c. 20. DE VAGIS PEREGRINIS] id eſt, de nudis cum ferro, qui dicunt ſe data pœnitentia ire vagantes, ut dictum eſt paulò antè.

Ibid. c. 25. VICEM NOSTRAM] In uoo codice Vaticano, in ono Sangallenſi, & in Camberonenſi legitur *judicium noſtrum.* In Colbertino, Thuano, Normannico, Rivipullenſi, & in altero Sangallenſi, *judicium veſtrum.*

Ibid. c. 26. VT FORTITER] Hæc clauſula non extat in codice Palatino, Metenſi, Remenſi, Bellovacenſi, Divionenſi, Thuano, Pariſienſi, Tiliano. Deeſt etiam in editiooe Baſileenſi.

Ibid. c. 28. DE HOMICIDIIS FACTIS] Caput iſtud aliqua cura indiget, quòd ita conceptum ſit ut prima fronte heic agi videatur de pulvere mortali cujus vi perpetratæ ſint hominum mortes. Atque ob eam cauſam vir doctiſſimus exiſtimavit vocem *propter*, quæ paulò pòſt iſthic legitur, idem hoc loco valere ac vocem *per.* Aliter tamen ſe res habet. Anno DCCCX. magna, ut Eginhardus docet, boum mortalitas fuit in regno Francorum. Fama vulgatum eſt eam cladem ortam eſſe ex pulvere venenato quem nonnulli homines ſpargebant per campos & montes, prata & fontes. Hinc commotum vulgus, boum jacturam ulturum, ſæviit in ſuſpectos criminis. Plurimi cæſi, alii diverſis ſuppliciis necati ſunt. Homicidia itaque patrata ſunt propter pulverem mortalem, quæ cauſa & occaſio fuit homicidiorum, non verò per pulverem, cùm conſtet nullum aliud animalium genus quàm boum hac calamitate affectum fuiſſe. Auctor iſtius noſtræ interpretationis eſt Agobardus Archiepiſcopus Lugdunenſis in libro de grandine & tonitruis cap. 16. *Ante hos paucos annos diſſeminata eſt quædam ſtultitia, cùm eſſet mortalitas boum, ut dicerent Grimaldum Ducem Beneventorum tranſmiſiſſe homines cum pulveribus quos ſpargerent per campos & montes, prata & fontes, eò quòd eſſet inimicus Chriſtianiſſimo Imperatori Carolo, & de ipſo ſparſo pulvere mori boves. Propter quam cauſam multos comprehenſos audivimus & vidimus, & aliquos occiſos, pleroſque autem affixos tabulis in flumen projectos atque necatos. Et, quod mirum valde eſt, comprehenſi, ipſi adverſum ſe dicebant teſtimonium habere ſe talem pulverem & ſpargere.* Et infrà: *Nec rationabiliter penſabant unde fieri poſſet talis pulvis de quo ſoli boves morerentur, non cetera animalia.*

Pag. 797. c. 34. AVT AD ERVCEM] Hæc non habentur in codice Palatino, neque in Metenſi. Vide ſuprà in Notis ad caput 102. libri primi.

SI VERO HOC NOLVERIT] Heroldus edidit *voluerit.* quam lectionem ei quam nos retinuimus præferunt Velſerus & Gretſerus. Hæc ſunt iſtius verba lib. 2. de cruce cap. 21. *Edidit quidem Pithœus*, Si verò hoc noluerit. *Attamen ego cum Velſero in Heroldum, de cetero Pithœo multis modis diligentia inferiorem, hîc ſum pronior.* Fruſtra. Nam & ſenſus huic lectioni repugnat, & omnia vetera exemplar[illegible] confirmant editionem Pithœanam.

PRÆPARATIONES] Legendum, *præparati omnes.* Error fuit typographi. TOM. I. Pag. 798. c. 37.

LIVTRICO] Alibi *Liutrigo.* In codice Thuano & in uno Sangallenſi, *Liutfrido.* Pag. 797. c. 2.

HEIMINVS ET MANOALDVS] ſive Monoaldus, ut alibi legitur. Iidem fortaſſis ſunt qui inter Miſſos dominicos nominantur lib. 2. cap. 25. Pag. 799. c. 5.

FISCALES] In codice Bellovac. *fiſcalina.*

HLVDOVVICVS ENIM] Octo ſequentes verſus deſunt in libro Bellovacenſi, pro quibus iſta ibidem leguntur. Pag. 807.

Lotharius primùm regnum ſortitus avitum,
Arduenna nemoris incola factus ovat.
Hinc Hludouvicus heros Rheni cis littora genti
Imperat, & populi effera colla terit.
Tunc Karolus, cari ſpecies genitoris amata,
Gallorum cœtus ordinat atque domat.
Illis nos qui fata tenent loca partibus æquis
Hæc ferimus ſcripta, ſemper habenda ſibi.

HABVISTIS ENIM] Hæc pars epiſtolæ Zachariæ extat apud Ivonem par. 10. cap. 34. Pag. 822.

IN NOMINE DOMINI] Daniel Papebrochius in prolegomenis ad tomom ſecundum Aprilis pag. 7. hæc acta abominatur quia Principem laicum faciunt conventui eccleſiaſtico præſidere, adeóque pro genuinis ea non vult agnoſcere, Baronium etiam redarguens quòd illa non ſatis ſevero examine ponderaverit cùm in annales ſuos referret. Hæc ſunt verba Papebrochij: *Cum hæc omnia excedant poteſtatem ſecularem, & Principem laicum faciant conventui eccleſiaſtico præſidere eáque ordinare quæ diſciplinam & correctionem cleri ac monachatus concernunt, abſit ut ea habeamus pro genuinis.* Et paulò pòſt: *Extant ea quidem in vulgatis Conciliorum collectionibus, æquè ac alia ſpuria non pauca, ſuiſque annalibus haud indigna Baronius cenſuit. Sed, quod ſalva tanti ſcriptoris reverentia dictum ſit, ſeveriori fuerant examine ponderanda, nec propter eam quam præferunt ſpeciem utilitatis ſtatim recipienda.* Sed hæc Papebrochij argumenta adeo nullius momenti ſunt ut ſupervacaneum exiſtimem his refellendis occupari. Illud tantùm dicam, nemini hactenus ante ipſum in mentem veniſſe ea acta, quæ in multis vetuſtiſſimis libris ac bibliothecis reperiuntur, ac tot ſeculorum reverentia & uſu celebrata fuerunt, eſſe falſa ac ſuppoſititia. Nam quòd ea vir clariſſimus rejicit quia Princeps laicus eccleſiaſtico conventui præſediſſe heic narratur ac decreta condidiſſe de emendanda vita Clericorum ac monachorum, ſi ſemel iſta diſputandi ratio permiſſa fuerit, certum eſt plures conſtitutiones eccleſiaſticas quæ vetuſtis temporibus editæ fuerunt caſuras, cùm conſtet Principes olim præfuiſſe per ſemetipſos pluribus conventibus eccleſiaſticis, pluribus etiam per ſuos glorioſiſſimos judices ſive legatos. Pag. 823. c. 2.

MISSVS S. PETRI] id eſt, Legatus apoſtolicæ ſedis & Zachariæ Papæ. Hic erat mos loquendi per illas tempeſtates. Hincmarus epiſt. 41. ad Hadrianum Papam: *Miſſos veſtros, Paulum ſcilicet & Leonem venerabiles Epiſcopos.* Idem apud Flodoardum lib. 3. cap. 21. ſcribit Luitberto Moguntino antiſtiti, *exhortans ut litteras & Miſſum Papæ benignè ſuſcipiat.* Concilium Pag. 824.

apud

Tom. I. apud Altheim apud Burchardum lib. 11. cap. 68. *præſente videlicet Domni Iohannis Papæ Apocriſario ſanctæ Ortonſis Eccleſiæ Petro venerabili Epiſcopo.* Et paulò pòſt: *Tum demum præfatus ſancti Petri & Domni Iohannis Papæ Miſſus proferens chartam &c.* Item lib. 1. cap. 52. *Interdicit eis Petrus ſancti Petri & Papæ Miſſus.* Ivo Carnotenſis epiſt. 133. ad Richardum Epiſcopum Albanenſem & apoſtolicæ ſedis in Gallia Legatum: *Debitor ſum honeſtati Romanæ Eccleſiæ, quantum ad parvitatem meam pertinet, providere: cujus ſi non honoro Miſſum, non videor honorare mittentem.*

Vnvm vel dvos Episcopos] Antea legebatur *preſbyteros.* Emendatum eſt auctoritate veterum exemplarium. Fatendum tamen eſt in codice Tiliano & in Trecenſi ſcriptum eſſe *preſbyteros.*

Vagationes cvm canibvs] Vide Notas ad Agobardum pag. 82. & Petrum Bleſenſem epiſt. 56. & 61.

Pag. 825. Confessorvm Domini, et svos] Hæc eſt lectio veterum codicum Normannici, Camberonenſis, Tiliani, Sangallenſis, & Trecenſis. quam lectionem retinuerunt Tilius & Petrus Pithœus. At in codice Colbertino & in Rivipullenſi, tum etiam in ſecunda editione Pithœana legitur *confeſſorum, Deum & ſuos.* quæ eſt ſincera lectio. Error ortus ex eo quòd veteres librarij vocem *Deum* ſic ſcribebant per abbreviationem *dm.* ex quo poſtea alij effecerunt *dñi*, id eſt, *domini* Simile omnino mendum extat apud Pſeudoplautum in Querolo; ubi ad eum locum *ſequuntur atque obſervant unicè panem domini* Pithœus manu ſua adnotavit in veteri codice ſcriptum eſſe *panem dm.* quod ipſe rectè interpretatur *panem Deum.* Tranſcribo enim ipſa verba ex libro edito qui fuit ejuſdem Pithœi, in cujus margine vir clariſſimus emendationes poſuit ex veteri exemplari MS. & notulas etiam ſuas adjecit. Alterum quoque ejuſdem comœdiæ exemplar editum habeo manu Petri Danielis notatum, in quo ille ad hunc locum adnotavit legendum eſſe *panem Deum*, & de eucharistia intelligendum apertè pronuntiat.

Pag. 826 c. 3. Propter imminentia bella] Infrà lib. 5. cap. 333. *Loca ſibi à nobis propter aliquam neceſſitatem conceſſa.* Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 10. *Ab Imperatore quoque Lothario præceptionis imperialis auctoritatem ſuper quibuſdam rebus obtinuit quæ tempore Karoli Imp. occaſione quadam interveniente à Remenſi ſunt abſtractæ Eccleſia & publicis uſibus ſubactæ.* Præceptum Karoli Regis Burgundiæ editum in tomo duodecimo Spicilegij Dacheriani pag. 129. *ſed nos poſtmodum pro quadam neceſſitate illas in beneficium contuleramus.*

Pecvnia commodata] Ita codex Sangallenſis, Normannicus, Camberonenſis, Colbertinus. Rivipullenſis habet *accommodata.* Trecenſis & Tilianus, *commendata.* Marca lib. 1. hiſtoriæ Benearn. cap. 28. §. 13. præfert hanc ultimam lectionem. Præſtat ejus verba referre. *Fileſacus in tractatu de querela veteris Eccleſiæ Gallicanæ hic agi putat de pecunia numerata. in quo egregiè fallitur. Pecunia pro bonis eccleſiaſticis, ut capite primo prioris ſynodi Liptin. & lib. 6. Capitularium tit. 321. Quod probatur ex natura contractus precarij; qui alius eſt à contractu mutui, & pertinet ad immobilia. Quò tendunt etiam verba canonis:* Eccleſia reveſtita ſit cum propria pecunia. *Itaque non erat quòd in editione Conciliorum ſollicitaretur lectio iſta*, pecunia commendata. *Commendare enim apud auctores iſtius ſeculi idem ſonat ac in beneficium dare.* Tom. I.

Pavpertatem non patiantvr] Statuta antiqua monaſterij Corbeienſis edita in tomo quarto Spicilegij Dacheriani pag. 19. *ità ut nec penuriam patiantur nec aliqua ſuperfluitate diſtendantur.*

Decrevimvs qvoqve] Vide infra lib. 6. cap. 422.

Si qvis baptizatvs] Rhabanus in epiſtola ad Reginbaldum tomo VIII. Conciliorum pag. 1849. cap. 6. *De illo verò qui Preſbyterum ſe eſſe finxerit, cùm non eſſet ordinatus, & baptiſmi officium exercuit, requirendum eſt utrum ipſe baptizans baptizatus eſſet, & utrum in nomine ſanctæ Trinitatis ſub trina merſione baptizaverit. Quod ſi ita erat, non eſt iterum baptizandus, ſed per impoſitionem manus epiſcopalis & unctionem ſacri chriſmatis id quod factum eſt confirmandum.* Homilia incerti auctoris in die Pentecoſtes manuſcripta in vetuſtiſſimo codice Eccleſiæ Lugdunenſis: *Sive enim facinoroſus quiſque Preſbyter aut Diaconus baptizaverit, ſive hæreticus, ſive ſciſmaticus, ſi rectè baptizaverit in nomine ſanctæ Trinitatis, ille qui ita baptizatus eſt non valet iterum à bonis catholicis rebaptizari, ne confeſſio vel invocatio tanti nominis videatur adnullari. niſi fortè hoc evenerit ut ignoretur utrum ille qui venit ad fontem baptizatus fuerit annon. Quod ſolet evenire de infantibus qui projiciuntur à matribus in triviis aut in oſtiis domorum, & de illis qui revertuntur de captivitate, quorum matres prægnantes captivatæ ſunt à paganis. Iſti tales ſi propter ignorantiam rebaptizati fuerint, pro uno baptiſmate habebitur eorum baptiſmus.* Pag. 827. c. 6.

Sergivs] Iam monuimus in Notis ad Gratianum pag. 478. videri heic legendum eſſe *Stephanus*, ita ut hæc conſtitutio referenda ſit ad Stephanum ſecundum. Nam quis eſt iſte Sergius Papa?

Sancta Trinitas] Concilium Sueſſionenſe II. act. 5. *ſacrum baptiſma, quod in nomine ſanctæ Trinitatis perfectum eſt.*

Impositione manvs indiget] Vide epiſtolam ſancti Leonis ad Ruſticum cap. 18. & Burchardum lib. 4. cap. 42.

Si qvis filiastrvm] Vide ſuprà pag. 1054. in Notis ad capitula Karoli M. excerpta ex lege Longobardorum cap. 48. Ibid. c. 7.

Matrina de fon. avt confir.] Ibid. c. 9. Hinc colligi poſſe videtur hanc conſuetudinem tum fuiſſe in Eccleſiis noſtris ut non iidem patrini, non eædem matrinæ eſſent in baptiſmo & in confirmatione. Alioqui ſuperflua eſſet iſta matrinarum diſtinctio.

Per verbvm d. Regis] Conſtitutio Pag. 828. c. 13. Pippini de letaniis faciendis: *Sic prævidere faciatis & ordinare de verbo noſtro.* Infrà cap. 198.

Tom. I. Poſt caput iſtud ſequitur in codice Normantico: *De infantibus qui non juraverunt fidelitatem. De his qui tunc infantes fuerunt, & aliis atque aliis qui non juraverunt fidelitatem Domno Imperatori aut ſuos infantes, modo jurent.* Vide ſuprà cap. 8. hujus libri.

Pag. 758. c. 20. ALODEM] Alodium olim dicebant fundum liberum nullius juri obnoxium, ut ait Sirmondus in Notis ad Goffridum Vindocinenſem pag. 5. Opus autem non eſt iſta pluribus probare, cùm viri clariſſimi doctiſſimos commentarios de toto hoc argumento ediderint.

PER EOR. VOLVNTATEM] Iſta & quæ deinceps ſequuntur extant quidem in codice Tiliano, in Pariſienſi, Palatino, Metenſi, Thuano, Bellovacenſi, Pithœano, Normannico, Rivipullenſi, Divionenſi, & in uno Sangallenſi. Ita etiam editio Tiliana, Baſileenſis, & prima Pithœana. Secunda, quæ juvatur auctoritate veterum exemplarium Colbertini, Vaticani, Camberonenſis, & unius item Sangallenſis, habet: *deinceps caveant ſe omnino à talibus, ne à propriis honoribus & à proprio ſolo à Dei gratia & noſtra extorres fiant.* Hanc poſtremam lectionem retinuit Lindenbrogius. Pro eo autem quod heic legitur *à Dei gratia*, meliùs, ut opinor, ſcriptum eſt in libro Camberonenſi *ac Dei gratia*.

Pag. 758. c. 21. FATIOATI] Hæc eſt lectio multorum veterum librorum. In Thuano, Vaticano, Colbertino, & uno Sangallenſi legitur *fugati*. Et hæc quoque lectio bona eſt.

Ibid. c. 23. INFIDELIS EST NOSTRO REGNO] Hanc lectionem Franciſcus Pithœus huc tranſtulit ex libro primo legis Longobardorum. Nam in antiquis exemplaribus & editionibus ſic habetur: *latro eſt & infidelis noſter & Francorum.* Itaque ſic reponendum eſt. Vide ſuprà in Notis ad paginam 543.

Pag. 759. c. 24. VEL ALIA] Codex Rivipull. *vel alia quacunque re.*

Ibid. c. 26. SI QVIS IN IMMVNITATE] id eſt, in Eccleſia vel in rebus Eccleſiæ quæ immunitatis nomine cenſentur infrà lib. 5. cap. 279.

DAMNVM] id eſt, furtum, homicidium, aut aliquod crimen, ut ſtatim dicetur.

DAMNVM] *Vt ſi ruperit murum, aut Eccleſiæ portam, aut aliud ſimile. Sed ſecundùm Gualcauſum damnum pro homicidio ponitur. Nam ſi de omni damno diceret, ut ſi gallinas occidiſſet, iniquum videretur. Alq verò de omni damno dicunt.* Ita auctor gloſſæ veteris in uno codice regio legis Longobardorum.

AD PRINCIPEM] id eſt, ad Ducem, qui ſuper Comitem conſtitutus eſt. Infrà lib. 5. cap. 367. *Si quis juſſione Regis vel Ducis illius qui ipſam provinciam regit &c. Princeps verò & ſucceſſores ejus defendant eum.* Vvalfridus Strabo, horum temporum ſcriptor, cùm in fine libri de eccleſiaſticis officiis inſtitueret comparationem principatuum ſeculi cum dignitatibus eccleſiaſticis, Metropolitanos Ducibus comparavit: *quia ſicut Duces ſingularum ſunt provinciarum, ita & illi in ſingulis provinciis ſinguli ponuntur.* Comites verò comparat Epiſcopis, quorum non eſt adeo ampla juriſdictio ac Metropolitanorum.

Tom. I. Pag. 760. PER MALVM INGENIVM] Hæc deſunt in uno codice Vaticano, in Colbertino, Thuano, & in uno Sangallenſi.

Ibid. c. 28. INSERVIRE] *id eſt, in ſervitute revocare*, ut ait vetus gloſſa marginalis in uno codice regio legis Longobardorum.

MVLTAM] Eadem gloſſa: *Ob hoc dicunt quidam quòd hæc lex ad legem Salicam ſit facta. In aliis enim libertatis cartulis niſi in Salicis pœna poni non ſolet.* Hanc opinionem refellit auctor alterius gloſſæ. *Hæc lex*, inquit, *in hoc quòd facit mulctam componere, à quibuſdam dicitur Salica eſſe. Sed malè dicunt, quia in omnibus cartulis pœna poteſt poni.*

Ibid. c. 30. OMNIA OEEITA] Vide infrà lib. 4. cap. 75.

FREOA] *id eſt, compoſitio quæ fit pro injuria facta mulieri in mundio Regis habita*, ut ait gloſſa interlinearis in uno codice regio. Alia ſic habet: *id eſt, excepta injuria quæ fit mulieri Salicæ quæ eſt in mundio Regis.*

Pag. 761. c. 31. OPTIMVS] Burchardus, ſui ſemper ſimilis, caput iſtud interpolatum, ne qua Capitularium veſtigia deprehendi poſſent, tribuit Concilio Matiſcenſi.

NVLL. CRIM. POSSIT INDICERE] id eſt, *nullam eis infamiam poſſit inferre*, ut ait Burchardus. Sive *nullam eis poſſit afferre calumniam*, ut apud Gratianum, quod melius eſt.

Ibid. c. 36. VT NEC COLONVS] In codice legis Longobardorum legitur: *Vt nec colonus nec fiſcalinus poſſit alicubi foras mixtos traditionem facere*; ubi gloſſa interlinearis in uno codice regio *foras mixtos* interpretatur *extra conſervos*. Iſta lucem accipere poſſunt ex libro quinto legis Vviſigothorum tit. 7. cap. 16. ubi prohibetur ne ſervi fiſcales mancipia ſua aut terras ad liberos homines venditione transferant, niſi tantummodo ad alios ſervos fiſcales, & ut terras ſive mancipia donare Eccleſiis non poſſint.

Ibid. c. 39. MANSIONEM] Frotharius Tullenſis epiſt. 18. ad Hetti Archiepiſcopum Trevirenſem Miſſum dominicum: *Veſtris literis mihi ſignificari expeto quando huc pro legatione vobis injuncta venire vel quando ſynodale Concilium juxta modernam conſtitutionem debeatis convocare. De his ob id præcipuè ſollicitus maneo quia & ipſe ſecundùm imperiale præceptum ad providendas manſiones in quibus Legati ſuſcipi debent, ſcilicet à monte Iovis uſque ad palatium Aquis, ire debeo.*

Pag. 762. c. 42. PER VITAM REOIS] Caput iſtud reperitur in libro tertio legis Longobardorum tit. 24. Vide Fileſacum lib. 2. ſelector. pag. 85. & Vveſtenium in Notis ad opuſcula Origenis pag. 110.

Ibid. c. 44. DIMITTERE] *id eſt, manumittere vel deſinere poſſidere*, ut ait gloſſa interlinearis in uno codice regio, quod confirmat & alia gloſſa.

OFFERAT] In lege Longobardorum legitur *afferat*, etiam in antiquis libris.

COMMISIT] In eadem lege ſcriptum eſt, *commiſiſſet, & ſit abſolutus.*

Pag. 763. c. 45. SVPER NOCTES] Majores noſtri olim ſpatia temporis non numero dierum ſed noctium finiebant. Vide Sirmondum in Notis ad Goffridum pag. 38.

REM

Tom. I. Ibid. c. 46. Rem intertiatam] Vide infrà lib. 6. cap. 214.

Val cruce] Hæc non extant in codice Metenſi.

Ibid. c. 47. De illis nominibus] Gloſſa interlinearis in uno codice regio: *Hac lex loquitur cùm judicatus fuerit ad mortem propter crimen majeſtatis.* Quæ interpretatio coofirmari poteſt ex præcepto Karoli M. mox laudando.

Qualiter iudicium] In lege Longobardorum legitur *aquale judicium.* Ibi verò in margine ejuſdem codicis regij ſequentia adnotata ſunt à manu antiqua: *Hac lex in hoc quod dicit,* æquale judicium inter illos terminetur, *ſic exauditur ut nec ipſi juſtitiam faciant nec accipiant de cauſis antè perpetratis.* Rationem verò reddit alia gloſſa, *quoniam pro mortuis habentur ad antè geſta.*

Secundum iudicium Francorum] Præceptum Karoli M. editum poſt Acta ſanctorum ordinis ſancti Benedicti to. IV. pag. 623. *Fuerunt namque aliqui in noſtra praſentia convicti & ſecundùm judicium Francorum dijudicati.* Hincmarus in Notitia de villa Noviliaco cap. 4. *Deinde Landrada uxor Donati, ſed & filij eorum, pergente Karolo Rege ad obſidendos Nortmannos qui in inſula qua Oſcellus dicitur reſidebant, cum aliis defecerunt: quorum honores & proprietates à Francis auferri & in fiſcum redigi judicata ſunt.*

Secundum iudicium Francorum] Gloſſa marginalis in codice regio paulò antè laudata: *Item cùm dicit,* ſecundùm judicium Francorum, *erant quidam qui dicebant hanc eſſe Salicam. Sed non eſt. Quia non ideo dixit* ſecundùm judicium Francorum *ut eſſet Salica, ſed quia Karolus Francus nativitate erat, & reſpexit ſuam nationem propter ſua gentis dignitatem.*

Francorum] *id eſt, Karoli, qui fuit Francus*, inquit alia gloſſa. *Et hoc ad removendum hanc legem eſſe Salicam.*

Cum armis contendat] *Cùm alij fuſtibus pugnare debeant*, ut ait una gloſſa, iſti jubentur pugnare cum armis, id eſt, ſcuto & lancea.

Pag. 764. c. 52. Ut tastas] Burchardus refert iſta ex Concilio Matiſcenſi, ut dictum eſt paulò antè ad caput 32. hujus libri.

Ibid. c. 55. Iudicium sueuertandum] Vide infrà lib. 5. cap. 145. & Reginonem lib. 1. cap. 72.

Depositus] In Capitulari ſecundo anni DCCCIX. legitur *expoliatus*, in codice verò legis Longobardorum *expulſus.*

Pag. 765. c. 57. Hyberno] hyeme. Sanctus Ambroſius ſermone 38. *Miſer peccator dum hic hyberni rigorem metuit, ibi tenebrarum frigus incurrit.* Brevis annotio de Principibus Francorum in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecæ Colbertinæ: *Hibernus grandis & durus.* Pro quo hæc habentur in annalibus Lauriſhamenſibus ad annum DCCLXIV. quo iſtud contigit: *Hiems grandis & durus.* In veteri chronico S. Galli nondum edito: *DCCLXIIII. xviiij. Kal. Ian. ſic incipit gelus, & finivit in xvij. Kal. April.* Eadem habentur in annalibus Francorum Tilianis. Hinc *hivernaticum* & *hivernatica ſatio* in polyptico monaſterij Foſſatenſis & alibi.

Tom. I. Ibid. c. 58. Ut sacramenta] Vetus nota marginalis in uno codice regio legis Longobardorum: *De his ſacramentis loquitur qua ad manum Regis principaliter pertinent, ut ſi quis juratus ſit regium ſervum non plagaſſe, vel qua ardiuntur ſponte fieri ad palatium, licèt ad manum Regis non pertineat.*

Pag. 766. c. 65. Virtutam] Ita vetera exemplaria Tilianum, Palatinum, Rivipullenſe, Metenſe, Bellovacenſe, Camberonenſe, unum Sangallenſe, Pithœanum, Pariſienſe, Divionenſe, Remenſe. Sic etiam ſcriptum eſt in Tiliana editione & in prima Pithœana, itémque in codice legis Longobardorum. At in uno codice Vaticano, in uno Sangallenſi, io Thuano, Colbertioo, & Camberonenſi, tum etiam in Capitulis Karoli Calvi, in Coocilio apud ſanctam Macram, apud Ivonem, & in ſecunda editione Pithœana, poſtremò in Lindenbrogica legitur *vim*, eadem omnino ſignificatione, uti jam dictum eſt ſuprà.

Secundum legam et euuam] Multùm variant in hoc loco vetera exemplaria & editiones. Lectionem quam nos retinuimus exhibent unus codex Vaticanus & unus Sangallenſis, tum etiam editiones Tilij, Pithœanæ, & Lindenbrogica. Colbertinus habet, *ſecundùm legem & euuma illi cujus.* Alter Sangallenſis & Thuanus, *& eam illi cujus.* Rivipullenſis & Divionenſis, *& ea illi cujus.* Palatinus & Bellovacenſis, *& coram illi cujus.* Tilianus & Camberonenſis, *& coram illi cui.* Metenſis, *& coram illo cujus.* Pariſienſis, Pithœanus, Normannicus, Remenſis: *aut furaverit, ei cui domus infracta & ſpoliata fuerit.* In Capitularibus Karoli Calvi, ubi caput iſtud reperitur deſcriptum, *ſecundùm legem eam illi.* In Concilio apud ſanctam Macram, *ſecundùm legem illi.* Apud Ivonem, *ſecundùm legem & vuadios illi.* In uno codice regio legis Longobardorum: *rapuerit aut furatus fuerit, totum illi ſecundùm legem cujus domus.* Io alio: *rapuerit aut furatus fuerit, ſecundùm legem illi debet & totum illi cujus domus.* Editio Nicolai Boherij, *ſecundùm legem & totum illi.* Lindenbrogica, *ſecundùm legem & euvam illi.*

Ibid. c. 66. Si quis messes] Vide capitula Karoli M. excerpta ex lege Longobardorum cap. 4.

Ibid. c. 67. Principis] id eſt, Regis, ut explicat vetus nota in codice ſancti Remigij Remenſis, quam exhibemus in Notis ad titulum nonum Karoli Calvi.

Pag. 767. c. 70. Harisclizi] Ita plerique codices antiqui. Alij habent *heriſliz, hericliz, heriſclit.* Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 94. *Deſeruiſſe exercitum inter capitalia numerabatur. Id flagitium Franci vocabant heriſchlitz, quaſi dicm exercitus ſciſſionem.* Vide gloſſarium Pithœi ad libros Capitularium.

Ibid. c. 72. Roget] Ita omnia vetera exemplaria, uno Rivipullenſi excepto, in quo legitur *cogat.* Hæc tamen lectio videtur eſſe melior, qoia in lemmate ſcriptum eſt: *De non cogendo bibere in hoſte.* Beatus Rhenanus in libro ſuprà laudato pag. 95. agens de legibus Francorum: *Nemo militia ſocium ſuum aut quemlibet alium ad potandum in-*

Tom. I. *vitato. Quòd ſi quis ebrius repertus fuerit, ejectus quoad culpam ugnoſcat, aquam bibito.* Vide Notas ad Reginonem pag. 561. *Rogare* autem heic ſignificat cogere, ut infrà Addit. IV. cap. 17. *Nec omnino a quoquam reſpondere rogetur &c.*

Pag. 768. c. 74. HISPANIAM] id eſt, eam citerioris Hiſpaniæ partem quæ in er Pyrenæos, mare mediterraneum, & fluvium Rubricatum habitatur. Ea quippe tum erat in regno Francorum, & Marca Hiſpanica dicebatur. In ea ſunt præclaræ urbes Auſona, Barcino, Gerunda, Vigellis. Frotharius Epiſcopus Tullenſis epiſt. 14. *Si in partes Hiſpania propter cuſtodiam & ſollicitudinem me ſenior noſter iſto hyeme futuro deſtinare voluerit, vos ab illo ſervitio excuſare me dignemini.* Hinc cuſtodes marcæ Hiſpanicæ & limitis Hiſpanici in vetuſtis annalibus.

Ibid. c. 75. QVAM] Pleriſque codices habent *qua*.

IDEM RECTOR] In uno codice Sangallenſi, in Thuano, & Camberonenſi legitur, *id eſt, rectorem*. Sed hæc lectio bona non eſt.

Ibid. c. 77. VLLVS COMES PALATII] Bignonius in Notis ad Marculfum pag 914. ex hoc loco & nonnullis aliis collegit plures Comites palatij uno eodémque tempore fuiſſe. Einhardus epiſt. 21. *Aulbardo & Gebuino Comitibus palatij.* Quod fuerit officium Comitis palatij explicat Hincmarus epiſt. 14. cap. 21. ex libro Adalbardi de ordine palatij, qui nunc non extat.

Pag. 769. c. 78. IN IPSO PAGO] Ratio hujus conſtitutionis affertur in capite 23. libri quarti. Charta reclamatoria filij Richart ad Ludovicum Pium inter epiſtolas ſancti Bonifacij num. 115. *Multi enim teſtes de ipſis pagis ſuper hac ipſa re adhiberi poſſunt qui hanc rem bene ſciunt & eam detegere veraciter valebunt.*

Ibid. c. 81. CONDRICTA] Quidam codices habent *conſtructa*.

Pag. 770. c. 89. Caput iſtud & ſequens in editionibus Tilij, Pithœorum, & Lindenbrogij leguntur poſt caput 64. & 69. libri primi. Nos illa inde ſuſtulimus, quia non extant in hoc loco antiquis libris, ſed in fine libri tertij, ut in hac editione noſtra. Ex eodem libro tertio citat Regino lib. 2. cap. 75. & 427. ubi vide Notas. Ivo tamen par. 10. cap. 41. poſtremam partem iſtius capitis refert ex libro primo Capitularium cap. 64. Quod indicat Ivonem habuiſſe collectionis Anſegiſi exemplar in quo caput iſtud repoſitum erat in libro primo. Sanè in libro Bellovacenſi, in uno Sangallenſi, in Camberonenſi, & in Metenſi ſancti Vincentij caput de homicidiis conjungitur cum capite 64. libri primi, caput verò de menſuris cum cap. 69. ejuſdem libri.

Ibid. c. 90. VT ÆQVALES MENSVRAS] Vide Concilium Calchutenſe cap. 17. & Concilium Pariſienſe VI. lib. 1. cap. 51. & lib. 3. cap. 13. & Addit. II. cap. 20.

Poſt caput iſtud ſequitur in codice Palatino, in uno Vaticano, in Metenſi, & in Camberonenſi caput *Vt de rebus Eccleſiarum &c.* quod habetur in Additione quarta cap. 171. Præterea in Metenſi deſcriptum eſt in fine libri iſtius caput *Pervenit ad nos &c.* quod extat infrà lib. 5. cap. 179.

Pag. 771. c. 91. CONSTITVIMVS] Caput iſtud in nullo eorum exemplarium extat quæ nos vidimus præterquam in Bellovacenſi; in quo tamen deſcriptum Tom. I.
non eſt eodem tempore quo ſuperiora, neque eodem atramento, quamvis manu ejus, ut reor, ſcriptum ſit qui codicem integrum confecit.

MANV PROPRIA SINGVLA] id eſt, abſque conjuratoribus, abſque conſacramentalibus. Fruſtra igitur alij *in ſingulis* hoc loco repoſuerunt pro eo quod in veteri codice ſcriptum eſt *ſingula*.

QVAL. RER. DIREPTIONES] In lege Pag. 775.
Longobardorum legitur, *qualecunque damnum*. c. 1.

SOLVERE COGANTVR] In veteribus libris legis Longobardorum legitur ut iſthic. In editione verò Boherij, *bannum noſtrum ſolvere cogantur*. Apud Lindenbrogium verò, *bannum noſtrum ſolvere cogantur, id eſt, lx. ſol. componant*. In uno codice regio, poſt vocem *cogantur* additum eſt à manu recentiore, ſed tamen antiqua, *& inſuper damnum aut homicidium componat*.

SI SERVI] Vide infrà cap. 41. Pag. 775.

MARCHAM CVSTODIENDAM] Anna- c. 3.
les Fuldenſes ad annum DCCCLXIX. *tutores* Ibid. c. 4.
partium illarum.

AD EOR. PLACITA VENIANT] nimirum vaſſi dominici. Et ſanè in chartis judiciorum per illa tempora actitatorum videmus nomina vaſſorum poſita poſt nomina Miſſorum & Comitum, ut in charta de controverſia quæ erat inter Agilmarum Archiepiſcopum Viennenſem & Vvigerigum Comitem. Acta ſancti Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis; *Præcepit hanc juſtitiam inquirere ab Ebroino Pictavienſis urbis Epiſcopo & Rorigonè Comiti & Altmaro Seneſchalco Domna Iudith Imperatricis & Miſſo palatino, unà cum aliis vaſſis dominicis.*

AD CVSTODIAM MARITIMAM] Bea- Ibid. c. 5.
tus Rhenanus libro ſecundo rerum Germanicarum pag. 94. *Erant præterea Comites ad cuſtodiam maritimam, item ad marcam tuendam deputati, quos hodie Marchiones vocamus.* Eginhardus epiſt. 22. *ad cuſtodiam maritimam fuerunt.*

PROPTER INCESTVM] Hæc lectio con- Ibid. c. 6.
ſtans eſt in omnibus antiquis exemplaribus, niſi quòd in Rivipullenſi legitur *incertum*. Veteres librarij interdum permutabant hæc vocabula; ut in titulo XXXI. Capitulorum Karoli Calvi cap. 5. *interdum etiam inceſtam propinquam ſuam.* pro quo in codice ſancti Vincentij Metenſis ſcriptum eſt *incertam*. Et in decretione Childeberti Regis cap. 2. pro eo quod illic rectè legitur *inceſtum uſum ſibi ſociet conjugio*, veteres libri Remenſis & Bellovacenſis habent *incertum*. Sed ut ad rem noſtram redeamus, certum eſt heic legendum eſſe uti nos edidimus. Vide gloſſarium Franciſci Pithœi ad libros Capitularium in verbo *Reclamare*.

DE CONIVRAT. SERVORVM] Beatus Ibid. c. 7.
Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 94. *De conjuratione ſervorum in Flandris, Mempiſco, & ceteris ad mare locis facta meminerunt leges Francorum.*

MEMPISCO] Charta Karoli Calvi pro monaſterio ſancti Bavonis apud Miræum in codice donationum piarum pag. 73. *In pago Mempiſco, in villa Helſca.* ubi Miræus conjicit Helſcam fortaſſe intelligi debere de vico agri Aloſtani cui *Eſche* nomen eſt. Andreas Catullius in Tornaco

Digitized by Google

Tom. I. Nerviorum pag. 18. contendit Menapios ſive Meinpiſcos partim in diœceſi Tornacenſi fuiſſe, partim in Morioenſi.

Pag. 776. c. 8. Vbi salem faciunt] Hietemias in epiſtola ad Frothatium Epiſcopum Tullenſem, quæ eſt vigeſima ſeptima inter epiſtolas ejuſdem Frothaij; *Contigit in noſtra provincia præſenti anno ſal fore cariſſimum, eò quòd propter pluvias in areis maritimis ubi fieri ſolebat, non potuiſſet perfici.*

Ibid. c. 9. Partem conlaborationis] Vide legem Ripuariorum tit. 37. cap. 2. & Alteſerram lib. 3. rerum Aquitanicar. cap. 18.

Ibid. c. 10. Pippino] Regi Aquitaniæ, Pij filio.

Ibid. c. 11. Restaurandis] Hæc vox addita eſt ex plurimis antiquis Anſegiſi exemplaribus. Eam tamen non habent Vaticana, neque Palatinum. Deeſt quoque in Rivipullenſi, Tiliano, Divionenſi, Metenſi, Bellovacenſi, tum etiam in editione Baſileenſi.

Pag. 777. c. 13. Poenitentiam accipiat] In codice Rivipullenſi iſta ſtatim adduntur. *id eſt, x x j. annis, v i j. ex his in pane & aqua ad oſtiam Eccleſiæ ſatisfaciat, remotus ab oratione & communione fidelium. ceteros ſeptem ſocietur orationi fidelium. tranſactos qui ſuperſunt vii. communionem plenam perfectè ſubſequatur. Abſtinentia ejus ſacerdotali providentia temperetur. Si proprias ſervus &c.* Itaque iſta ſunt ex gloſſemate.

Iudicio aquæ ferventis] Vide legem Vviſigothorum lib. 6. tit. 1. cap. 3.

De ecclesiastico] Integra hæc clauſula uſque ad vocem *tradatur* deeſt in codicibus Sangallenſibus, in Thuano, Colbertino, Camberonenſi.

Cuius porta... consec. est] Iſta non extant in codice Colbertino neque in Camberonenſi. Neceſſaria tamen ſunt.

Ibid. c. 14. Sanguinis effusio] Nota marginalis in uno codice regio legis Longobardorum; *Hac lex Salica cenſetur per hoc quòd dicit Eccleſiis ſecundùm ſuam legem debere componi, cùm lex Salica ſolùm ſuper hoc loquatur.* Reſpicit hæc nota ad caput 85. legis Salicæ.

Cum fuste] Ita omnia vetera Anſegiſi exemplaria & omnes editiones. Ita etiam legitur in ipſo Capitulari, tum etiam in titulo quarto Capitulorum Lotharij cap. 2. & apud Reginonem. In codice tamen legis Longobardorum ſcriptum eſt *cum furore*, non ſolùm in libris editis, ſed etiam in manuſcriptis. Ea mutatio inducta eſt ex legibus Regum Longobardorum. Rex Rachis lib. 3. tit. 9. cap. 26. *Et ſi ipſe neglexerit, & furore accepto eam battiderit, aut, quod abſit, eum occiderit.* Luitprandus in edicto anni xix. cap. 7. & lib. 1. tit. 16. cap. 4. *Si quis furore accepto battiderit hominem liberum aut mulierem liberam &c.* Itaque furor in his legibus ſignificat fuſtem.

Et de vniuscuiusque] Hæc uſque ad *bannus noſter* deſunt in veteribus libris Colbertino, Thuano, Camberonenſi, in duobus Sangallenſibus, & in codice legis Longobardorum.

Ibid. c. 15. Presbyteri interfecti] Caput iſtud non extabat haud dubiè in prima editione Capitularium quam fecit Anſegiſus, cùm in pleriſque vetuſtis exemplaribus non reperiatur. Tom. I. Præterea Ludovicus Pius in Capitulari anni DCCCXXIX. tit. 2. cap. 1. & 7. referens caput 32. & 38. iſtius libri, trigeſimum & trigeſimum ſextum vocat; quia inter Capitula libri quarti non numerabat decimum quintum neque vigeſimum ſextum. Iſtud verò non extitiſſe in codice Eccleſiæ Trevirenſis hinc colligitur quòd Brouverus in apparatu ad annales Trevirorum cap. 10. deſcribens caput *Si quis res ſuas*, quod decimum nonum eſt in hac editione noſtra, decimum octavum eſſe ait in codice MS. primariæ Eccleſiæ Trevirenſis. Itaque hæc duo capitula, quæ reperiuntur in codice Pithœano, Pariſienſi, Normannico, & Remenſi, ſunt repetitæ editionis. Certè antiquitus inſerta fuiſſe libro quarto probatur auctoritate Capitulorum Karoli Calvi, qui tit. XXXVI. cap. 8. 13. 28. & tit. XLV. cap. 3. nonnulla iſtius libri capita laudat ſecundùm numeros editioni poſteriori affixos. In codice Divionenſi, in quo caput iſtud deſcriptum reperitur, caput 26. *Homo de ſtatu ſuo &c.* omiſſum eſt.

Presbyteri interfecti] Regino caput iſtud refert ex libro ſecundo Capitularium. Sanè in uno codice Vaticano, in Bellovacenſi, Metenſi, & Camberonenſi reperitur in fine libri ſecundi, qui illud non habent in quarto. Vide porrò quæ de iſto capite dicta ſunt in Notis ad Reginonem pag. 581. & in Notis ad Gratianum pag. 525.

Secundum Capitulare] Burchardus, qui caput iſtud tribuit Concilio Triburienſi, clauſulam iſtam omiſit, ne quis animadvertere poſſet illud ſumptum eſſe ex Capitularibus Regum Francorum. Itaque qui eam clauſulam non habent Ivo & Gratianus, ij decepti à Burchardo ſunt.

Quam ille ..... sociavit] Hæc deſunt in codice Pariſienſi & in Pithœano, & abſque iis nihilo minùs conſtat ſenſus. Habentur tamen in Normannico, Remenſi, Divionenſi, & apud Iſaacum, Burchardum, Ivonem, & Gratianum.

Præcipimus] Ioachimus Vadianus lib. 1. de collegiis monaſteriiſque Germaniæ veteribus pag. 22. *Extat præclara Ludovici Pij ſanctio, qua jubebat ut in mallis & placitis primùm omnium viduæ, pupilli, & pauperes audirentur, & ſi ad cauſam agendam inhabiles eſſent, datis patronis juvarentur.* Pag. 778. c. 16.

Qui viduam] Nota marginalis in uno codice regio legis Longobardorum: *Hæc lex de Longobarda tantùm loquitur. Sed ſi intelligatur de Romana, rumpit legem Romanam, cùm per hujus legis intellectum poſt triginta dies poſſit nubere, illa poſt annum.* Item nota marginalis in altero codice regio; *Si vidua Romana eſt, raptor omnem ſubſtantiam ſuam perdat; & femina ſubſtantiam ipſam habeat, ſi ipſa non conſenſit. Si verò vidua Longobarda eſt, DCCCC. ſolidos componat, ut dicit lex Liutprandi, Si quis rapuerit qualemcunque feminam, tit. De raptu.* Ea extat lib. 1. legis Longobardor. tit. 30. cap. 11. Ibid. c. 17.

Si quis res suas] Vetus nota margi- Ibid. c. 19.

Tom. I. nalis in uno codice regio legis Longobardorum: *Ex eo quòd prædicta* * *lex, Si quis Longobardus, donatorem poteſtatem aliquam de rebus ipſis conſervare pacto voluerat, intellectus duo concipiuntur, quorum alterius occaſione facta fuit hæc conſtitutio. Cùm enim aliquis religioſis locis res ſuas donans ſibi poteſtatem ſecundùm aliqua reſervabat, eo defuncto ejus heredes, quaſi contra legem donatione facta, eóque invalida, res donatas revocabant. Ad quod evitandum Lotharius* * *iſtud quaſi generale rebus religioſis indulſit ut hoc quoque pacto facta donatio rata permaneat. Ac per hoc ſi non ſpecialis in locis religioſis judicetur, ſuperior ad hanc trahenda dicetur. Sed alia ſententia ſecundùm alium intellectum ex hac lege colligitur. Erit & hujus ſuperioris legis diverſitatis facilis inſpectio.*

* Scilicet lex Karoli M. quæ extat ſuprà to. 1. pag. 347. c. 1.

* Lex Lotharij extat ſuprà pag. 325. c. 17.

Et fide iussores...... faciat] Hæc deſunt in libris Sangallenſibus, Colbertino, Thuano, & Camberonenſi. Deſunt etiam apud Ivonem.

Fideiussores donet] Vetus Nota marginalis in eodem codice regio: *Hic notari poteſt quod ex ſola traditione quæ fit per inveſtituram non transfertur dominium. Si enim transfertur, cùm huc per inveſtituram traditio facta fuiſſet, eóque factus dominus, qua occaſione ab heredibus vexari poterat?*

Pag. 779. c. 20. Vvirgildvm eivs] Eginhardus epiſt. 18. *Duo ſervi ſancti Martini fugerunt ad limina beatorum Chriſti martyrum pro eo quòd frater eorum quendam ſocium ſuum occidiſſet, rogantes ut eis liceat ſolvere illum vveregeldum pro fratre ſuo, & ut ei membra perdonentur.* Vide gloſſarium Spelmanni & Voſſium in libro ſecundo de vitiis ſermonis pag. 324.

Ibid. c. 21. In lege] *id eſt, in uſu*, ut ait gloſſa interlinearis in utroque codice regio.

Accipitre] Ita omnes veteres. Et tamen hæc lectio falſa eſt. Itaque legendum *ancipite*, ut ſuprà lib. 3. cap. 91. In uno codice regio legis Longobardorum ſcriptum eſt *ãcipitẽ*, in editione Boherij *ancipitre*. Hinc itaque confirmatur noſtra emendatio.

Ibid. c. 22. Cvm sva lege] *id eſt, cum pœna DCCCC. ſolidorum*, ut ait gloſſa in uno codice regio legis Longobardorum. Sed apertiùs alia gloſſa: *id eſt, cum DCCCC. ſolidis, per legem Rotharis, Si quis puellam aut viduam ſponſam alterius.* Rotharis lex extat in libro primo legis Longobardorum tit. 30. cap. 3.

Ibid. c. 23. Si qvis cvm altero] Vide capitula Ludovici Pij excerpta ex lege Longobardorum cap. 3.

Si ille falsos eos] Geſta ſancti Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis, eo loco ubi agitur de placito Aquiſgrani habito anno dcccxxxviii. in quo Ludovicus Pius monaſterium ſancti Carilephi reſtituit eidem Aldrico Epiſcopo: *Teſtantur etiam ſuprà memorati teſtes quòd omnes Epiſcopi qui in dicta civitate à tempore ſancti Innocentis Epiſcopi, ſecundi ſucceſſoris videlicet ſancti Victurij, & à tempore ſancti Karilephi fuerunt, prædictum monaſterium ſubjectum habuiſſent. Et hoc ſi aliqui teſtes contra ſe venerint, falſos eos, qualiter præceperitis, facere poſſe teſtantur.*

Licear ei alios testes] Hujus legis uſum reperio in notitia judicij pro monaſterio Cuxanenſi adversùs Ricoſindum mandatarium Salomonis Comitis anno dccclxix. ubi idem Ricoſindus ait: *Sic me evacuo ego Recoſindus abierrogatione judicum quòd non poſſum diffamare ipſos teſtes & ipſas ſcripturas, nec teſtes ampliores nec meliores ut legibus convincere poſſim ut beneficium debeat eſſe neq; per ſcripturas nec per nullum indicium veritatis.* Tom. I.

Alteri cedere] Narratio de controverſia quæ Karoli M. ævo fuit inter clerum & populum Veronenſem, edita in tomo quinto Italiæ ſacræ pag. 610. *Cùmque in hac contentione diù immorarentur, & neutra pars alteri cederet, tandem habito conſilio pacti ſunt ut hæc Dei & ſancti Spiritus reſervarentur judicio, eligentes duos juvenes Clericos ſine ullo crimine exiſtimates &c.*

Cvm scvtis et fvstibvs] Vide Sirmondum in Notis ad Goffridum Vindocinenſem pag. 62. & ſeqq.

Ex vtraqve parte eccles.] Hoc loco abuſi ſunt Ioannes Epiſcopus Pinnenſis & Adam Abbas Caſaurienſis anno dcccclxix. in literis quibus invicem commutarunt cortes de Saliano & de Suffiano: *Et iterum Domnus Ludovicus Imperator in ſua capitula affixit ut ubi ex utraque parte eccleſiaſticum fuiſſet, rectores earundem Eccleſiarum, ſi ſe familiariter pacificare velint, licentiam habeant.* Itaque hanc commutationem poſtea vocant pacificationem & familiaritatis pacificationem, ut hac arte eludant vim legis quæ vetat ne commutationes rerum eccleſiaſticarum fiant abſque auctoritate Principis.

Confinio] id eſt, ut omnes intelligunt, in medio duorum comitatuum. Eginhardus ad annum dcccix. *Aureolus Comes, qui in confinio Hiſpaniæ atque Galliæ trans Pyrenæum contra Oſcam & Cæſaraugustam reſidebat, defunctus eſt.* Hic locus in vita Ludovici Pij corruptus eſt, itémque in annalibus Bertinianis, ubi pro *confinio* ſcriptum eſt *commercio* vitio librariorum, ut ſæpe contingit. Ea falſa lectione deceptus vir doctiſſimus Antonius Dadinus Alteſerra lib. 7. rerum Aquitanicarum cap. 16. putavit heic agi de commercio quod in ea Pyrenæi parte inter Gallos & Hiſpanos tempore belli & pacis æquè exercetur, quod pagenſes vocant *paſſerilles*.

Nonovm cvm svis cohæredibvs] Chartularium prioratus de Paredo fol. 83. *Alij verò heredes nondum ſunt diviſi; ſed tres partes ſunt ad ſanctum, quarta Vvalterij.* Pag. 781. c. 24.

Si qvis de statv svo] Vetus nota marginalis in uno codice regio legis Longobardorum: *Quidam dicunt, Si quis de contractu vel qualibet re appellatus fuerit, & juſtitiam reddere noluerit, ut res ipſius in bannum mittantur, propter prædictum capitulum. Sed malè dicunt. Quia prædictum capitulum non loquitur de crimine. Sed juxta hoc capitulum poſſumus dicere ut pro omni re res alicujus in bannum mittantur, ſi juſtitiam reddere noluerit, eò quòd dicit, ſi poſt unam & alteram ammonitionem Comitis aliquis ad mallum venire noluerit, rebus ejus in bannum miſſis venire ad juſtitiam compellatur.* Ibid. c. 25.

Tom. I. *Sed ea res non tranſactabuntur, niſi pro crimine in bannum miſſa ſunt.*

Ibid. c. 26. OMNIS CONTROVERSIA] Vide capitula Karoli M. excerpta ex lege Longobardorum cap. 30. cum Notis.

Pag. 782. c. 27. AD PRÆSENTIAM NOSTRAM] Beatus Rhenanus in commemoratione quarundam legum Francicarum libro ſecundo rerum Germanicarum pag. 95. *Quò faidam deſerere nolueris, ad Regem mittitor. Faidam vocabant Franci ſimultatem apertum, qua unus aliquis uni vel pluribus bellum denuntiat. Ab hac Gallicani ſcribæ faidoſum appellant qui faidam exercet.* Flodoardus lib. 3. cap. 21. de epiſtolis ab Hincmaro ſcriptis ad Lothàrium Regem: *Item aliam epiſtolam de hominibus pacem recipere nolentibus, quid inde fieri debeat, collaudans quòd de quibuſdam talibus regale jam miniſterium exercuerit.* Item cap. 23. *Arnoldo Epiſcopo pro quibuſam qui homicidium perpetraveran: in Remenſi parrochia & pacem obtinere non valebant, ſed pœnitentiam facere quærebant, quam in hac parrochia non poterant agere.* Vide epiſtolam 18. Eginhardi.

MAIVS OAMNVM] Vide infrà lib. 5. cap. 205. & Addit. IV. cap. 140.

Ibid. c. 28. VBI ANTIQVITVS] In codice Rivipullenſi legitur: *Volumus ut ubi antiquitus conſuetudo fuit de libertate ſacramenta adrbamire vel jurare, ibi Scabini & legis doctores cum reliquis conveniant, & ibi mallus habeatur &c.*

NEQVE IN ECCL. NEQ. IN ATRIO] Vetus nota marginalis in uno codice regio legis Longobardorum: *Suprà de officio judicis, Ve placita &c. Ibi enim ut nullum placitum in Eccleſia vel in atrio fiat, hic verò videtur permittere minora placita in Eccleſia vel in atrio fieri. Sed mihi non ita videtur. Quod notamus per hoc quòd dicit, vel ubi impetrare potuerit. Hoc enim propter Eccleſiam, ac ſi diceret: Mallum, hoc eſt, generale placitum, non fiat in Eccleſia vel atrio vel quolibet loco, ſi ſit certa domus ad mallum faciendum conſtituta. Minora verò placita in quolibet loco, ubi impetrare potuerit.*

NEQVE IN ECCL. N. I. ATRIO] Epiſtola Gregorij V. ad Herluinum Epiſcopum Cameracenſem apud Baldericum lib. 1. cap. CXI. *Confirmamus ut nullus Dux, Marchio, vel Comes, ſeu alia quavis magna vel parva perſona aliquem diſtrictum ſive judicium vel aliquod placitum in aliquo loco ſæpe nominati epiſcopij tenere audeat niſi ab ejuſdem ſedis Epiſcopo licentiam acceperit vel invitatus fuerit.* Hoc Eccleſiarum privilegium videtur valuiſſe ubique. Nam in veteri charta monaſterij Caſaurienſis data anno DCCCCLXVII. reperio controverſiam de libertate ejuſdem monaſterij agitatam fuiſſe *villa Mariani campo juris proprietatis ſanctæ Firmanæ Eccleſiæ reſidente Pandulfo Duce & Marchione per licentiam Gaidulfi Epiſcopi ſanctæ Firmanæ Eccleſiæ.*

Ibid. c. 28. PROPTER CALOREM SOLIS ET PLVVIAM] Vir clariſſimus Innocentius Cironius in paratitlis ad titulum Decretalium de immunitate Eccleſiarum ſic interpretatur hunc locum. *Moris erat olim ſub dio cauſas agere atque in portis civitatum. Sed plerumque ob ingruentes pluvias aut ſolis ardores in templum juris dicundi cauſa ſeſe recipiebant Comites. Quod prohibuit Carolus, jubens ut ipſi domos ſibi conſtituerent in quibus mallum tenerent, non verò in Eccleſiis.* Tom. I.

SI QVIS LITTERAS] Certum eſt hanc conſtitutionem eſſe Ludovici Pij. Attamen Karolo M. tribuitur in canonibus Abbonis Floriacenſis editis in tomo ſecundo Analectorum v. cl. Ioannis Mabillonij, ubi ſic legitur pag. 265. *Siquidem non de imperiali præcepto, ſed de indiculis epiſtolarum ſuarum hoc Carolus propoſuit edictum in libro IV. capitul. ſuorum. Si quis litteras noſtras &c.* Ibid. c. 30.

TRACTORIAM] *Eo nomine* (inquit Iuretus in miſcellaneis ad Symmachum pag. 233.) *ſignificabantur diplomata quibus conceſſa facultas movendi equos publici curſus, pariterque definiri ſolebat commeatus in itinere præſtandus.* De tractoriis vide Fileſacum in commentario de ſacra Epiſcoporum auctoritate cap. I. §. 20. Sirmondum in Notis ad Capitula Karoli Calvi pag. 796. Correctores Romanos in cap. *Placuit ut quotieſcunque.* diſt. 18. & Notas noſtras ad Lupum Ferrarienſem pag. 400.

QVICVNQVE LIBER] Caput iſtud Karolo M. tribuitur in vulgatis editionibus legis Longobardorum. At in uno codice regio inſcribitur nomen Pippini Imperatoris, in alio verò Ludovici Pij. Ludovici Pij eſſe conſtat ex Capitulari anni DCCCXXIX. infrà Addit. IV. cap. 110. Pag. 783. c. 32.

DE FALSA MONETA] In uno codice Vaticano, in uno item Sangallenſi, in Colbertino, Camberonenſi, Rivipullenſi, & apud Ivonem legitur: *Quicunque falſam monetam percuſſiſſe comprobatus fuerit &c.* Ludovicus Pius in præcepto de moneta Cenomanenſi: *Noſtris futuriſque temporibus præſcripta moneta in præfata urbe ſæpedicto Epiſcopo ſucceſſoribùſque ſuis conceſſa permaneat; ita tamen ut hoc prævideat tam prædictus Aldricus quàm ſucceſſores ut aliqua falſitas in ipſa moneta non appareat.* Ibid. c. 33.

SEXAG. ICTVS ACCIPIAT] Karolus Calvus tit. XXXVI. cap. 16. ſic interpretatur hunc locum: *Si ſervus vel colonus, nudus cum virgis vapulet.*

SI QVIS PVERVM] Vetus nota marginalis in uno codice regio legis Longobardorum: *Hæc lex Salica eſt.* Item in alio: *Hæc lex Salica judicatur.* Ibid. c. 35.

SECVNDVM LEGEM SVAM] Gloſſa interlinearis in priori codice regio: *De puero eſt pœna XLV. ſolidorum. De puella non velata eſt pœna ſexaginta ſolidorum.*

TERRAM CENSALEM] id eſt, terram de qua cenſus ſolvitur. Polypticus monaſterij Foſſatenſis: *Eſt ibi terra cenſalis unde ſolvunt feſtivitate ſancti Dionyſij ſolidos novem, denarios octo.* Litteræ ſancti Bernardi Abbatis Clarevallenſis de controverſia quæ erat inter Hugonem Epiſcopum Autiſſiodorenſem & Vuillelmum Comitem Nivernenſem: *De terris cenſualibus manifeſtum eſt quòd nuſquam licet Comiti vel homini ſuo eas quæ de fundo ſunt Epiſcopi acquirere niſi per Epiſcopum.* Pag. 784. c. 39.

CONSIDERATVM EST VT DE] Vide infrà lib. 5. cap. 277. Ibid. c. 40.

Tom. I. Pag. 785. c. 41. Si cuiuslibet] Vide ſuprà cap. 3 hujus libri.

Propter vastituram] *id eſt, propter poſſeſſionem*, ut ait gloſſa interlinearis in utroque codice regio.

Ibid. c. 42. Ut quicunque] In codice Petri Pithœi legitur: *Volumus ut quicunque habet foreſtes noviter inſtitutas, dimittat illas.* In uno Sangallenſi & in Colbertino: *Volumus atque præcipimus ut quicunque.* Ita etiam in Camberonenſi & Rivipullenſi. Petrus Gregorius Toloſanus lib. 3. ſyntagmatis cap. 16. refert hoc caput ex libro quarto legis Francicæ cap. 19. hoc eſt ex editione Baſileenſi. Deinde addit: *Ius regium eſt Monarchæ noſtro Gallico in ſaltibus Normanicis, vulgi vocabulo Tertium & Dangierum; cujus canon conſiſtit, ut in aliis in quibus jus habet, in arborum caſura, glande, paſcuis &c.* Poſtea Petrus Miraumontius pag. 323. *des Memoires de la Chambre des eaux & foreſts*, cùm ageret de foreſtibus regiis, laudans librum legis Franciciæ, docuit in eo agi de juribus tertij & dangerij, retulitque verba Gregorij Toloſani tanquam ex libro quarto ejuſdem legis, quia ea perperam in editione Lugdunenſi operum Gregorij ſcripta ſunt charactere quem vocamus Italicum, cùm ſcribi debuiſſent Romano charactere ut reliqua Gregorij. Quod ſi Miraumoorius animadvertiſſet, non incidiſſet in hunc errorem.

Pag. 786. c. 45. Secundum constit.] id eſt, prout ſancitum eſt ſuprà lib. 3. cap. 10. & 52.

Ibid. c. 48. De honore Ecclesiarum] Codex Colbertinus, Camberonenſis, & Rivipullenſis: *Præcipimus ut honor Eccleſiarum debitus per omnia.* Vnus Sangallenſis: *Præcipimus ut debitus honor Eccleſiarum per omnia.*

Ibid c. 49. De nonis] Idem codices: *Præcipimus ut nona & decima ſecundùm.*

Ibid. c. 50. De locis dandis] Hunc locum malè Vadianus traxit ad fundationes monaſteriorum. Hæc ſunt ejus verba ex libro primo de collegiis monaſteriiſque Germaniæ veteribus pag. 23. *Loca ipſa condendis monaſteriis delecta, principio nonniſi Principum favore concedebantur. Quæ ſi liberorum hominum fuiſſent, & donata non eſſent, permutatione compenſabantur. Si fiſcalia, religionis cauſa dabantur Abbatibus.*

Claustra canonicorum] Ludovicus Pius in præcepto pro Eccleſia Tornacenſi apud Aubertum Miræum in codice donationum Belgicarum pag. 7. & in Notitia Eccleſiarum Belgij pag. 42. *Poſtulavit vir venerabilis Vvendilmarus Tornacenſis urbis Epiſcopus ut terras quaſdam fiſci noſtri in eadem urbe ei in amplianda & dilatanda cauſtra Canonicorum in noſtra eleemoſyna concederemus.* Præceptum ejuſdem pro Eccleſia Remenſi apud Flodoardum lib. 2. cap. 19. *Vias etiam publicas omnes quæ circa eandem Eccleſiam vadunt, & impedimento eſſe poſſunt ad clauſtra & ſervorum Dei habitacula conſtruenda, ut transferri atque immutari poſſint concedimus.* quod poſtea confirmatum eſt à Karolo Calvo, ut docet ejus præceptum apud eundem Flodoardum lib. 3. cap. 4. Idem cap. 10. loquens de geſtis Hincmari Archiepiſcopi: *Præceptum quoque ipſius Karoli de via quæ impediebat ad clauſtrum Canonicorum ſanctæ Remenſis Eccleſiæ amplificandum idem Domnus Hincmarus obtinuit.* Tom. I.

Terra] Hæc vox non extat in magna parte veterum exemplarium, neque in editione Baſileenſi. Deeſt etiam in codice Pariſienſi Reginonis, in quo caput iſtud deſcriptum reperitur poſt caput 364. libri primi.

Nostra liberalitate] Ita codex Divionenſis, Bellovacenſis, Remenſis, Metenſis, Pithœanus, Pariſienſis, & editio Baſileenſis. Ita etiam unus Vaticanus & Palatinus. Alter Vaticanus, duo Sangallenſes, Colbertinus, Normannicus, Camberonenſis, Thuanus, Rivipullenſis, & codex Reginonis habent, *noſtra libertate.* Codex Tilianus pro his vocibus habet tantùm *reddatur ibi.* Intrà ſcriptum eſt in aliquot exemplaribus *libertate* pro eo quod nos ſecuti auctoritatem aliorum veterum librorum edidimus *liberalitate.* Ceterùm integrum hoc caput ſic paraphraſticè exponitur in capite 53. Concilij Meldenſi: *Si vicina epiſcopio terra de eadem Eccleſia eſſe reperta fuerit, & ab alio poſſidetur, Eccleſiæ rectori ad clauſtra Clericorum vel alia qualibet Eccleſiæ commoda facienda reddatur. Si autem de fiſco fuerit, regia liberalitas eandem terram ad ſervorum Dei habitacula conſtruenda largiri dignetur. Si autem de alia caſa Dei aut de cujuſlibet proprio fuerit, ex convenientia commutandi licentia tribuatur.*

De locis] Burchardus caput iſtud refert ex Concilio apud Aquiſgranum cap. 6. Pag. 787. c. 53.

Genitoris nostri] *Karoli, quæ eſt in titulo de officio judicis, Vt ante Vicarios*, inquit gloſſa in uno codice regio legis Longobardorum. Hæc conſtitutio habetur inter capitula Karoli M. excerpta ex lege Longobardorum cap. 27. Pag. 788. c. 57.

Ut nullus ad palatium] Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 95. in commemoratione legum aliquot Francicarum: *Ad Regem vel in bellum proficiſcens, aut rediens, à vectigali quod ſtraſturam vocant immunis eſto. Straſturam Germani hodie & vuegſturam appellant.* Ibid. c. 59.

Transturas] Hæc eſt lectio veterum exemplarium Thuani, Divionenſis, & unius Sangallenſis. In Colbertino, Camberonenſi, Rivipullenſi, & altero Sangallenſi legitur *tranſiſturas.* In Vaticanis, Palatino, Bellovacenſi, *traſturas.* In Tiliano *ſtraturas.* In Metenſi *ſtractu-ras.* In Remenſi, Normannico, Pithœano, & Pariſienſi *triſturas.* In antiquis exemplaribus legis Longobardorum ſcriptum eſt *tributum quod tranſitoria vocatur.* Sed in editionibus Boherij & Lindenbrogij legitur *tranſitorium.*

Ubi iustitia] Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. pag. 540. in editione Colvenerij ſcribit *Achadeo Comiti pro rapinis quas audiebat ab ipſius hominibus fieri in ipſius comitatu, & pro villa Spantia, quã ille annonam Eccleſiæ Remenſis auferre diſponebat, notificans ei quòd ſi aliquid inde raperet, tam ipſum quàm ſuos excommunicaret, & alienos ab omni chriſtianitate faceret, atque per ſuum miſſaticum quod de illo Comite fieri debet qui in ſuo comitatu injuſtitiam faciat exequi procuraret.* Pag. 789. c. 67.

Tom. I. Quod heic minatur Hincmarus executurum ſe in ſuo miſſatico adverſus Achadeum quod de illo Comite fieri debet qui in ſuo comitatu injuſtitiam facit, explicatur ſupra in pag. 523. ubi idem Hincmarus mandat Lutardo illuſtri viro *ex auctoritate Dei & ſanctæ Mariæ & ſancti Remigij & ſua epiſcopali, necnon ex banno Regis, cujus Miſſus ipſe Pontifex erat, ut nullum impedimentum vel ipſe vel homines ſui hominibus Remenſis Eccleſiæ faciant &c. Quia ſi aliter feceris, tam per epiſcopalem auctoritatem quàm per miſſaticum Regis quod inde rectum fuerit ſuſtinebit.* Itaque Hincmarus tum inſtructus erat & ſua auctoritate epiſcopali & delegata Principis; ſicut hodie Epiſcopis licet, ex inſtituto ſynodi Tridentinæ, nonnulla agere tanquam delegatis apoſtolicæ ſedis quæ ad eorum juriſdictionem alias quoque pertinent. Capitula Karoli Calvi tit. XLVII. cap. 12. *Ipſi nihilominus Epiſcopi, ſinguli in ſuo epiſcopio, miſſatici noſtri poteſtate & auctoritate fungantur.*

Pag. 789. c. 69. Qvamdiv p. s. beneficivm pverint] In libro tertio legis Longobardorum, ubi caput iſtud deſcriptum eſt, legitur: *uſquequo intra ſuam judiciariam vel terminum fuerint.*

Ibid. c. 70. Comite] In codice Colbertino, in Camberonenſi, & in uno Sangallenſi legitur *nobis.*

Et propter coni. a. d. e. cvstod.] Hæc non habentur in antiquis exemplaribus monaſterij ſancti Galli, neque in uno Vaticano, neque in Thuano, Camberonenſi, Colbertino, Thuano.

Pag. 790. c. 72. Vt messe] Caput iſtod deeſt in codicibus Vaticanis & Sangallenſibus. Deeſt etiam in Palatino, Tiliano, Bellovacenſi, Divionenſi, Colbertino, Camberonenſi, Thuano, Metenſi, & Rivipullenſi. Deerat quoque primò in Remenſi, ſed poſtea additum eſt in margine à manu antiqua.

Ibid. c. 74. Si qvis in aliena] Caput iſtud & ſequens deſunt in veteribus libris Tiliano & Divionenſi.

Pag. 791. c. 75. Vt omnis solvtio] Vide Capitula Karoli M. excerpta ex lege Longobardorum cap. 15. & lib. 3. Capitularium cap. 30.

Dvodecim denariorvm] Vetus charta ſancti Severi edita in hiſtoria Benearnenſi pag. 233. *trecentos ſolidos argenti duodenaram denariorum.*

Solvere debet] Poſt iſta additur in codice Metenſi, *& compoſitionem de ea juxta modum ſuperiùs comprehenſam his ad quos illa legibus pertinent exſolvat.*

Pag. 792. c. 10. De ecclesiis] Burchardus tribuit caput iſtud Concilio Agrippinenſi.

Salva etiam] Tota hæc clauſula deeſt in uno codice Sangallenſi, in Colbertino, Thuano, & Rivipullenſi.

Ibid. c. 11. De ordinatis episcopis] Vide Concilium Ancyranum cap. 17. & Antiochenum cap. 18.

Ibid. c. 12. Qvod non oporteat] Caput iſtud ſic omnino habet in antiquis codicibus Bellovacenſi, Divionenſi, Metenſi, Thuano, Palatino, Tiliano, & in uno Sangallenſi: *Quòd non oporteat ſolvere quoſlibet vel ordinare.* Ita etiam editio Baſileenſis.

De eleemosyna m. in hiervs.] Eginhardus in vita Karoli M. *Circa pauperes ſuſtentandos & gratuitam liberalitatem, quam Græci eleemoſynam vocant, devotiſſimus, ut qui non in patria ſua ſolùm & in ſuo regno eam facere curaverit, verum trans maria in Syriam & Ægyptum atque Africam, Ieroſolymis, Alexandriæ, atque Carthagini, ubi Chriſtianos in paupertate vivere compererat, penuriæ illorum compatiens, pecuniam mittere ſolebat.* Tom. I. Pag. 774. c. 32.

Vt isti mangones] Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 95. in commemoratione legum aliquot Francicarum: *Mangones vagabundi & cotiones, qui impoſturis homines ludunt, coërcentor. Mangonum adhuc nomen & res apud Germanos manet.* Michaël Menotus in ſermone feriæ quintæ poſt cineres: *Non eſt cauda Prælatorum, qui hodie poſt ſe ducunt canes & mangones indutos ad modum armigerorum, ſicut Suytenſes.* Idem in ſermone feriæ quintæ paſſionis, loquens de Maria Magdalena: *Ipſa ante ſe miſit mangones portantes force de carreaulx de cramoiſy, ut diſponerent ſibi locum.* Per mangones Menotus intelligit famulos variorum colorum veſtibus indutos, quos hodie laquayos vocamus. Ibid. c. 34.

Nvdi cvm ferro] Per illas tempeſtates qui grave aliquod & extraordinarium crimen commiſerant, interdum ferreis vinculis conſtricti, per loca ſancta peregrinari jubebantur, ut rectè obſervatum eſt à clariſſimo viro Ioanne Mabillonio in pluribus locis, ſed præcipuè in præfatione ad tomum ſecundum actorum ſanctorum ordinis ſancti Benedicti cap. 4. §. 41. ubi hunc locum edidit ex codice MS. de miraculis ſanctorum Floriani & Florentij, dignum profectò qui heic quoque deſcribatur ad lucem huic loco afferendam. *Conſuetudine antiqua*, inquit auctor horum miraculorum, *partibus interioris Franciæ uſque hodie mos inolevit ut quiſquis propinquiorem ſibi parentem gladio jugulaverit, & poſtea pœnitentia ductus ad Pontificem crimen admiſſi facinoris detulerit, ipſo decernente Pontifice ex ipſo gladio ferrei nexus componantur, & collum peccatoris, venter, atque brachia ſtrictim innectantur ex ipſis ferreis vinculis, ſicque de propria patria & ſolo pellatur. Interim, quoaſque divina pietas eadem vincula ſolvi præcipiat, primùm Romæ, dehinc per diverſa ſanctorum loca, veniam criminis efflagitando, peregrè proficiſci cogitur.* Docet præterea Karolus M. hujuſcemodi pœnitentes conſueviſſe incedere nudos cum ferro. Quod ex viſionibus quorumdam ex eis profectum puto qui tum hominibus peccata confitentibus pœnitentiam indicebant. Videbantur enim ſibi interdum iſtiuſmodi homines multùm ſapere ſi extraordinariam pœnitentiam, quamvis ridiculam, excogitaſſent. Ineunte ſeculo decimo quarto mulieri cuidam libidinoſæ inter cetera injunctum eſt uti *quadraginta diebus per communia fora nudo corpore ab uſque ad umbilicum incedens, cedulam ſui delicti conſcriptam deferret in capite manifeſtè*, ut legitur in formulario pœnitentiariæ Romanæ MS. in bibliotheca regia.

Vt evga] Lib. 6. cap. 223. *Ut armilla* Pag. 795. c. 3.

Tom. I. *& brunia.* Vide Voſſium in libro ſecundo de vitiis ſermonis pag. 182.

Pag. 795. c. 8. Peroonet] In codice Remenſi, Divionenſi, Pithœano, & Pariſienſi legitur *accipiat*.

Pag. 796. c. 20. De vagis peregrinis] id eſt, de nudis cum ferro, qui dicunt ſe data pœnitentia ire vaganter, ut dictum eſt paulò antè.

Ibid. c. 25. Vicem nostram] In uno codice Vaticano, io uno Sangallenſi, & in Camberonenſi legitur *judicium noſtrum*. In Colbertino, Thuano, Normannico, Rivipullenſi, & in altero Sangallenſi, *judicium veſtrum*.

Ibid. c. 26. Vt fortiter] Hæc clauſula non extat in codice Palatino, Metenſi, Remenſi, Bellovacenſi, Divionenſi, Thuano, Pariſienſi, Tiliano. Deeſt etiam in editione Baſileenſi.

Ibid. c. 28. De nomicidiis factis] Caput iſtud aliqua cura indiget, quòd ita conceptum ſit ut prima fronte heic agi videatur de pulvere mortali cujus vi perpetratæ ſint hominum mortes. Atque ob eam cauſam vir doctiſſimus exiſtimavit vocem *propter*, quæ paulò pòſt iſthic legitur, idem hoc loco valere ac vocem *per*. Aliter tamen ſe res habet. Anno DCCCX. magna, ut Eginhardus docet, boum mortalitas fuit in regno Francorum. Fama vulgatum eſt eam cladem ortam eſſe ex pulvere venenato quem nonnulli homines ſpargebant per campos & montes, prata & fontes. Hinc commotum vulgus, boum jacturam ulturum, ſæviit in ſoſpectos criminis. Plurimi cæſi, alii diverſis ſuppliciis necati ſunt. Homicidia itaque patrata ſunt propter pulverem mortalem, quæ cauſa & occaſio fuit homicidiorum, non vero per pulverem, cùm conſtet nullum aliud animalium genus quàm boum hac calamitate affectum fuiſſe. Auctor iſtius noſtræ interpretationis eſt Agobardus Archiepiſcopus Lugdunenſis in libro de grandine & tonitruis cap. 16. *Ante hos paucos annos diſſeminata eſt quædam ſtultitia, cùm eſſet mortalitas boum, ut dicerent Grimaldum Ducem Beneventorum tranſmiſiſſe homines cum pulveribus quos ſpargerent per campos & montes, prata & fontes, eò quòd eſſet inimicus Chriſtianiſſimo Imperatori Carolo, & de ipſo ſparſo pulvere mori boves. Propter quam cauſam multos comprehenſos audivimus & vidimus, & aliquos occiſos, pleroſque autem affixos tabulis in flumen projectos atque necatos. Et, quod mirum valde eſt, comprehenſi, ipſi adverſum ſe dicebant teſtimonium habere ſe talem pulverem & ſpargere.* Et infrà: *Nec rationabiliter penſabant unde fieri poſſet talis pulvis de quo ſoli boves morerentur, non cetera animalia.*

Pag. 797. c. 34. Avt ad crvcem] Hæc non habentur io codice Palatino, neque in Metenſi. Vide ſuprà in Notis ad caput 102. libri primi.

Si vero hoc nolverit] Heroldus edidit *voluerit*. quam lectionem ei quam nos retinuimus præferunt Velſerus & Gretſerus. Hæc ſunt iſtius verba lib. 2. de cruce cap. 21. *Edidit quidem Pithœus*, Si verò hoc noluerit. *Attamen ego cum Velſero in Heroldum, de cetero Pithœo multis modis diligentia inferiorem, hîc ſum pronior.* Fruſtra. Nam & ſenſus huic lectioni repugnat, & omnia vetera exemplaria confirmant editionem Pithœanam.

Tom. I. Pag. 798. c. 37. Præparationes] Legendum, *præparati omnes.* Error fuit typographi.

Pag. 797. c. 2. Livtrico] Alibi *Liutrigo*. In codice Thuano & in uno Sangallenſi, *Liutfrido*.

Pag. 799. c. 5. Heiminvs et manoaldvs] ſive Monoaldus, ut alibi legitur. Iidem fortaſſis ſunt qui inter Miſſos dominicos nominantur lib. 2. cap. 25.

Fiscales] In codice Bellovac. *fiſcalina.*

Pag. 807. Hlvdovvicvs enim] Octo ſequentes verſus deſunt in libro Bellovacenſi, pro quibus iſta ibidem leguntur.

Lotharius primùm regnum ſortitus avitum,
Arduenna nemoris incola ſaltus ovat.
Hinc Hladouvicus heros Rheni cis littora genti
Imperat, & populi effera colla terit.
Tunc Karolus, cari ſpecies genitoris amata,
Gallorum cœtus ordinat atque domat.
Illis nos qui fata tenent loca partibus æquis
Hæc ferimus ſcripta, ſemper habenda ſibi.

Pag. 811. Habvistis enim] Hæc pars epiſtolæ Zachariæ extat apud Ivonem par. 10. cap. 34.

Pag. 813. c. 2. In nomine domini] Daniel Papebrochius in prolegomenis ad tomum ſecundum Aprilis pag. 7. hæc acta abominatur quia Principem laicum faciunt conventui eccleſiaſtico præſidere, adeóque pro genuinis ea non vult agnoſcere, Baronium etiam redarguens quòd illa non ſatis ſevero examine ponderaverit cùm in annales ſuos referret. Hæc ſunt verba Papebrochij: *Cùm hæc omnia excedant poteſtatem ſecularem, & Principem laicum faciant conventui eccleſiaſtico præſidere eáque ordinare quæ diſciplinam & correctionem cleri ac monachatus concernunt, abſit ut ea habeamus pro genuinis.* Et paulò pòſt: *Extant ea quidem in vulgatis Conciliorum collectionibus, æquè ac alia ſpuria non pauca, ſuiſque annalibus haud indigna Baronius cenſuit. Sed, quod ſalva tanti ſcriptoris reverentia dictum ſit, ſeveriori fuerant examine ponderanda, nec propter eam quam præferunt ſpeciem utilitatis ſtatim recipienda.* Sed hæc Papebrochij argumenta adeo nullius momenti ſunt ut ſupervacaneum exiſtimem his refellendis occupari. Illud tantùm dicam, nemini hactenus ante ipſum in mentem veniſſe ea acta, quæ in multis vetuſtiſſimis libris ac bibliothecis reperiuntur, ac tot ſeculorum reverentia & uſu celebrata fuerunt, eſſe falſa ac ſuppoſititia. Nam quòd ea vir clariſſimus rejicit quia Princeps laicus eccleſiaſtico conventui præſediſſe heic narratur ac decreta condidiſſe de emendanda vita Clericorum ac monachorum, ſi ſemel iſta diſputandi ratio permiſſa fuerit, certum eſt plures conſtitutiones eccleſiaſticas quæ vetuſtis temporibus editæ fuerunt caſuras, cùm conſtet Principes olim præfuiſſe per ſemetipſos pluribus conventibus eccleſiaſticis, pluribus etiam per ſuos glorioſiſſimos judices ſive legatos.

Pag. 824. Missvs S. Petri] id eſt, Legatus apoſtolicæ ſedis & Zachariæ Papæ. Hic erat mos loquendi per illas tempeſtates. Hincmarus epiſt. 41. ad Hadrianum Papam: *Miſſos veſtros, Paulum ſcilicet & Leonem venerabiles Epiſcopos.* Idem apud Flodoardum lib. 3. cap. 21. ſcribit Luitberto Moguntino antiſtiti, *exhortans ut litteras & Miſſam Papa benignè ſuſcipiat.* Concilium

apud

Tom. I. apud Altheim apud Burchardum lib. 11. cap. 68. *præſente videlicet Domni Iohannis Papæ Apocriſario ſanctæ Oritenſis Eccleſiæ Petro venerabili Epiſcopo.* Et pauló pòſt : *Tum demum præfatus ſancti Petri & Domni Iohannis Papæ Miſſus proferens chartam &c.* Item lib. 1. cap. 52. *Interdicit eis Petrus ſancti Petri & Papæ Miſſus.* Ivo Carnotenſis epiſt. 133. ad Richardum Epiſcopum Albanenſem & apoſtolicæ ſedis in Gallia Legatum : *Debitor ſum honeſtati Romanæ Eccleſiæ, quantum ad parvitatem meam pertinet, providere : cujus ſi non honoro Miſſum, non videor honorare mittentem.*

Vnvm vel dvos Episcopos] Antea legebatur *preſbyteros.* Emendatum eſt auctoritate veterum exemplarium. Fatendum tamen eſt in codice Tiliano & in Trecenſi ſcriptum eſſe *preſbyteros.*

Vagationes cvm canibvs] Vide Notas ad Agobardum pag. 82. & Petrum Bleſenſem epiſt. 56. & 61.

Pag. 825. Confessorvm Domini, et svos] Hæc eſt lectio veterum codicum Normannici, Camberonenſis, Tiliani, Sangallenſis, & Trecenſis. quam lectionem retinuerunt Tilius & Petrus Pithœus. At in codice Colbertino & in Rivipullenſi, tum etiam in ſecunda editione Pithœana legitur *confeſſorum. Deum & ſuos.* quæ eſt ſincera lectio. Error ortus ex eo quòd veteres librarij vocem *Deum* ſic ſcribebant per abbreviationem *dm.* ex quo poſtea alij effecerunt *dñi.* id eſt, *domini.* Simile omnino mendum extat apud Pſeudoplautum in Querolo ; ubi ad eum locum *ſequuntur atque obſervant unicè panem domini* Pithœus manu ſua adnotavit in veteri codice ſcriptum eſſe *panem dm.* quod ipſe rectè interpretatur *panem Deum.* Tranſcribo enim ipſa verba ex libro edito qui fuit ejuſdem Pithœi, in cujus margine vir clariſſimus emendationes poſuit ex veteri exemplari MS. & notulas etiam ſuas adjecit. Alterum quoque ejuſdem comœdiæ exemplar editum habeo manu Petri Danielis notatum, in quo ille ad hunc locum adnotavit legendum eſſe *panem Deum*, & de euchariſtia intelligendum apertè pronuntiat.

Pag. 826 c. 5. Propter imminentia bella] Infrà lib. 5. cap. 333. *Loca ſibi à nobis propter aliquam neceſſitatem conceſſa.* Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 10. *Ab Imperatore quoque Lothario præceptionis imperialis auctoritatem ſuper quibuſdam rebus obtinuit quæ tempore Karoli Imp. occaſione quadam interveniente à Remenſi ſunt abſtracta Eccleſia & publicis uſibus ſubacta.* Præceptum Karoli Regis Burgundiæ editum in tomo duodecimo Spicilegij Dacheriani pag. 129. *ſed nos poſtmodum pro quadam neceſſitate illas in beneficium contuleramus.*

Pecvnia commodata] Ita codex Sangallenſis, Normannicus, Camberonenſis, Colbertinus. Rivipullenſis habet *accommodata.* Trecenſis & Tilianus, *commendata.* Marca lib. 1. hiſtoriæ Benearn. cap. 28. §. 13. præfert hanc ultimam lectionem. Præſtat ejus verba referre. *Filoſacus in tractatu de querela veteris Eccleſiæ Gallicanæ hic agi putat de pecunia numerata. in quo egregiè fallitur. Pecunia pro bonis eccleſiaſticis, ut capite primo prioris ſynodi Liptin. & lib. 6. Capitulariorum tit. 321. Quod probatur ex natura contractus precarij ; qui alius eſt à contractu mutui, & pertinet ad immobilia. Quò tendunt etiam verba canonis:* Eccleſia reveſtita ſit cum propria pecunia. *Itaque non erat quòd in editione Conciliorum ſollicitaretur lectio iſta,* pecunia commendata. *Commendare enim apud auctores iſtius ſeculi idem ſonat ac in beneficium dare.* Tom. I.

Pavpertatem non patiantvr] Statuta antiqua monaſterij Corbeienſis edita in tomo quarto Spicilegij Dacheriani pag. 19. *ita ut nec penuriam patiantur nec aliqua ſuperfluitate diſtendantur.*

Decrevimvs qvoqve] Vide infra lib. 6. cap. 422.

Si qvis baptizatvs] Rhabanus in epiſtola ad Reginbaldum tomo VIII. Conciliorum pag. 1849. cap. 6. *De illo verò qui Preſbyterum ſe eſſe finxerit, cùm non eſſet ordinatus, & baptiſmi officium exercuit, requirendum eſt utrum ipſe baptizans baptizatus eſſet, & utrum in nomine ſanctæ Trinitatis ſub trina merſione baptizaverit. Quod ſi ita erat, non eſt iterum baptizandus, ſed per impoſitionem manus epiſcopalis & unctionem ſacri chriſmatis id quod factum eſt confirmandum.* Homilia incerti auctoris in die Pentecoſtes manuſcripta in vetuſtiſſimo codice Eccleſiæ Lugdunenſis : *Sive enim facinoroſus quiſque Preſbyter aut Diaconus baptizaverit, ſive hereticus, ſive ſciſmaticus, ſi rectè baptizaverit in nomine ſanctæ Trinitatis, ille qui ita baptizatus eſt non valet iterum à bonis catholicis rebaptizari, ne confeſſio vel invocatio tanti nominis videatur adnullari. niſi fortè hoc evenerit ut ignoretur utrum ille qui venit ad fontem baptizatus fuerit annon. Quod ſolet evenire de infantibus qui projiciuntur à matribus in triviis aut in oſtiis domorum, & de illis qui revertuntur de captivitate, quorum matres prægnantes captivatæ ſunt à paganis. Iſti tales ſi propter ignorantiam rebaptizati fuerint, pro uno baptiſmate habebitur eorum baptiſmus.* Pag. 827. c. 6.

Sergivs] Iam monuimus in Notis ad Gratianum pag. 478. videri heic legendum eſſe *Stephanus*, ita ut hæc conſtitutio referenda ſit ad Stephanum ſecundum. Nam quis eſt iſte Sergius Papa?

Sancta Trinitas] Concilium Sueſſionenſe II. act. 5. *ſacrum baptiſma, quod in nomine ſanctæ Trinitatis perfectum eſt.*

Impositione manvs indiget] Vide epiſtolam ſancti Leonis ad Ruſticum cap. 18. & Burchardum lib. 4. cap. 42.

Si qvis filiastrvm] Vide ſuprà pag. 1054. in Notis ad capitula Karoli M. excerpta ex lege Longobardorum cap. 48. Ibid. c. 7.

Matrina de fon. avt confir.] Hinc colligi poſſe videtur hanc conſuetudinem tum fuiſſe in Eccleſiis noſtris ut non iidem patrini, nonn eædem matrinæ eſſent in baptiſmo & in confirmatione. Alioqui ſuperflua eſſet iſta matrinarum diſtinctio. Ibid. c. 9.

Per verbvm d. Regis] Conſtitutio Pippini de letaniis faciendis : *Sic providere faciatis & ordinare de verbo noſtro.* Infrà cap. 198. Pag. 828. c. 13.

Tom. I. hujus libri & Addit. IV. cap. 132. *fiat deſcriptio inter conventores de verbo noſtro.* Verbum itaque Regis heic ſignificat auctoritatem, voluntatem, juſſum. Hincmarus epiſt. 34. *per poteſtatem & per verbum Regis.* Capitulare de villis Karoli M. cap. 33. *uſque ad verbum noſtrum ſalvetur.* Et cap. 47. *de noſtro verbo eis aliquid facere præceperint.* Ludovicus Pius in epiſtola ad G. Comitem, quæ eſt decima nona inter epiſtolas Einhardi: *Quicquid ille tibi de verbo noſtro ſimul cum aliis Comitibus & fidelibus noſtris ad faciendum injunxerit.* Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 25. *de quo ex verbo Regis mandat ut eum vel ad habitandum regulariter inter ipſos recipiant.* & cap. 28. *ex verbo Dei & ſuo atque ex banno Regis ad eandem ſynodum convenire jubeant.* Alibi ſermo Regis ſignificat mundeburdem, id eſt, tuitionem & defenſionem, ut notat Ianus à Coſta in commentario ad novellam tertiam Iuſtiniani de numero Clericorum Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ. Lex Ripuariorum tit. 35. c. 3. *Si quis ingenuam puellam vel mulierem quæ in verbo Regis vel eccleſiaſtica eſt.* Lex Salica tit. 14. cap. 5. *Si verò puella quæ trahitur in verbo Regis fuerit.*

Ad Vernum] id eſt, in ſynodo Vernenſi, quæ ſuperiore anno congregata fuerat.

Comiato] Hæc eſt lectio veterum librorum Sangallenſis, Bellovacenſis, Tiliani, Colbertini, Rivipullenſis. Capitulare anni DCCLVII. ex quo caput iſtud ſumptum eſt, tum etiam codex Normannicus habent *commeatu.* Trecenſis, regius, Camberonenſis, Palatinus, Colbertinus, meus, *licentia.* Sic etiam Regino, Burchardus, Ivo, & Gratianus. Vide Notas ad Gratianum pag. 550. Tom. I. Pag. 829. c. 18.

Si fœmina] Burchardus caput iſtud tribuit Concilio Vermerienſi, cùm tamen ſumptum ſit ex Compendienſi. Ibid. c. 20.

Habeat eum] Burchardus heic addit: *quia omnes unum patrem habemus in cœlis.* Sed hæc additio ſuperflua eſt & inepta in hoc loco. Burchardum Gratianus deſcripſit. Item Ivo par. 8. cap. 165. Sed idem cap. 52. hanc clauſulam non habet, quia tum caput iſtud repetit ex libro quinto Capitularium.

Accipere aliam.] In excerptis ex collectione Benedicti Levitæ quæ extant in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecæ Thuanæ ita legitur; *accipere aliam, ſi abſque ejus conſcientia factum fuerit illud adulterium, & ſi ab ea abſtinuit poſtquam reſcivit. Nam cum illa reconciliari non poteſt.* Ibid. c. 21.

NOTÆ AD ISTAM APPENDICEM.

Si absque ejus conscientia] Hinc colligi poteſt et pertos fuiſſe interdum maritos adeo perditos & impudentes ut uxores ſuas ad adulterium aut cogerent aut ſuaderent, quemadmodum antiquitus quidam patres filias ſuas proſtituebant in lupanaribus, ut patet ex titulo Codicis Theodoſiani de lenonibus. Maritorum iſtorum infamem dementiam repreſſit Liutprandus Rex Longobardorum anno vigeſimo primo regni ſui bis verbis: *Si quis dixerit conjugi ſuæ, malam licentiam dando, Vade & concumbe cum tali homine, aut ſi dixerit ad hominem, Veni & fac cum muliere mea carnis commixtionem, & tale malum factum fuerit, & cauſa probata &c.* Vide reliqua in libro primo legis Longobardorum tit. 32. cap. 6. Extant apud me tabulæ matrimonij initi inter Raimundum Comitem Paliarienſem & Valentiam filiam Arnaldi Mironis & Arſindis ejus uxoris, in quibus Raimundus promittit ſe ſponſam ſuam, quæ mox uxor futura erat, nuquam dimiſſurum niſi propter adulterium, immo nec propter hanc quoque cauſam ſi cum ejus conſcientia factum fuerit. *Valentiam,* inquit, *filiam veſtram in conjugio accipio, & vobis manifeſtè convenio ut eam ſemper cum honore teneam ſicut homo debet tenere ſuam legitimam uxorem, & nunquam eam dimittam, dum vixero, niſi propter cucuciam quam ipſa mihi faciat, & ipſa cucucia mihi ſit probata à me legaliter & manifeſtè convicta, & non ſit facta per meum aſſenſum, nec per meum conſilium, nec per meum ſtabilimentum.* Dubitatum valde fuit olim an marito qui uxorem dimiſiſſet propter adulterium, liceret aliam ducere, ac diverſæ in hoc fuere veterum ſententiæ. Quidam putarunt licuiſſe in Francia per hoc caput.

Reconciliari non potest] Negatio tollenda videtur ab hoc loco, ut ſenſus ſit licere marito adhærere uxori ſuæ adulteræ. Caput 102. codicis canonum Eccleſiæ Africanæ: *Placuit ut ſecundùm evangelicam & apoſtolicam diſciplinam neque dimiſſus ab uxore, neque dimiſſa à marito, alteri conjungatur, ſed ita maneant, aut ſibimet reconcilientur.* Vide infrà lib. 6. cap. 87. & lib. 7. 381. Vide etiam Hincmarum epiſt. 37. cap. 8.

Ibid. c. 22. Saecularia negotia] Ita omnino ſcriptum eſt in veteribus libris. Et tamen legendum eſt *ſecularia judicia,* ut patet ex canone nono ſynodi Chalcedonenſis, ex quo caput iſtud ſumptum eſt. Eadem medicina adhibenda eſt capiti tertio libri ſeptimi.

Pag. 830. c. 24. Misericordiam] id eſt, eleemoſynam. Sanctus Fulgentius Epiſcopus Ruſpenſis in libro de Trinitate pag. 163. in editione Sirmondi: *Nam qui ſibi peccata impune videntur committere dum fortaſſe aliquas eleemoſynas in pauperes faciunt, multùm falluntur. Neſciunt enim quòd opus miſericordiæ primùm ſit ſeipſum Deo offerre & ſic in alio miſericordiam facere. Ergò facienda ſunt eleemoſynæ; ſed antè ſunt vitia relinquenda.* D. Petrus Chryſologus ſermone 54. *Audeo dicere, qui de fraude Deo offert, cumulat crimina, non emundat: quia Deus in tali munere exuvias ſuorum pauperum, non miſericordias, intuetur.* Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. in epiſtola ad Theodulfum Comitem: *Contra omnes leges eccleſiaſticum miniſterium homo laicus uſurpaſti, & eleemoſynam, id eſt, miſericordiam pauperum, ac per hoc Deum, qui miſericordia miſerorum eſt, ſicut Iudas proditor, vendidiſti.* Concilium Vaſenſe I. cap. 9. *pro ipſorum decem dierum miſericordia.*

Clericum permanere oportet] Vide Notas ad epiſtolam 29. Lupi Ferrarienſis. Ibid. c. 28.

Competentem mon. provid.] Hanc conſtitutionem Ioachimus Vadianus tribuit Karolo M. lib. 1. de collegiis monaſteriiſque Germaniæ veteribus pag. 23. *Carolo Magno placuit ut Epiſcopi veteri more competentem monaſteriorum curam gererent, contrà autem monachi horum dicto audientes eſſent.* Repetitur autem hoc caput infrà lib. 7. cap. 18. Pag. 831. c. 29.

Quales ad accusationem] Hinc- Pag. 831.

Tom. I. marus apud Flodoardum lib. 3. cap. 28. ſcribens ad Sigloardum Archipreſbyterum: *Notificetur etiam eiſdem accuſatoribus & teſtibus quales perſonas ad accuſationem Preſbyteri vel ad teſtimonium ſuper eum ſacri canones recipi non permittunt.*

Exemplo Leonis Papæ] Vide Burchardum lib. 1. cap. 198. 230. & lib. 2. cap. 184.

Pag. 833. c. 36. Qui duod. p. i. s. purg. habuit.] Hæc addita ſunt auctoritate aliquot veterum exemplarium. Sanè ſenſus integer non eſt abſque illa clauſula. Confirmant autem hanc lectionem Hincmarus, Iſaacus, & Ivo.

Vel eo amplius] Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. *Anſelmo illuſtri viro pro quodam Presbytero quem apud ſe accuſaverat, ſed ad denominatum placitum non venerat, ſignificans purificaſſe hunc Presbyterum canonice ſe ipſum à crimine coram Miſſis ipſius Anſelmi in conſpectu plurimorum tam Clericorum quàm laicorum, non tamen miſiſſe, quia nec debuerit, in ſacramentum plures ſacerdotes ipſius teſtes.*

Purgatum Ecclesiæ reddat] Hincmarus ibidem cap. 28. *Placitum eidem Preſbytero denuntietur ad triginta dies, ut ita præparatus veniat quò ſe vel canonicè purificet vel concredat.*

Ibid. c. 39. Comites ministris] Vide ſuprà lib. 2. cap. 23. & infrà cap. 273. iſtius libri.

Pag. 835. c. 55. Statutum est] Vide infrà lib. 6. cap. 306.

Pag. 836. c. 60. Ut nullus Presbyter] Caput iſtud ſumptum eſt ex capite octavo ſynodi Vernenſis ſub Pippino Rege.

Concilium Episcopi] Sic tum vocabant ſynodum quam nos hodie dicimus diœceſanam, ut patet etiam ex capite octavo ſynodi Vernenſis relato infrà cap. 60. bujus libri. In tomo primo analectorum Ioannis Mabillonij pag. 387. extat titulus capitulorum ſynodalium Hildegarij Epiſcopi Meldenſis, in quo ſcriptum eſt eum convocaſſe *Concilium ſacerdotum ſuæ diœceſis apud Eccleſiam ſanctæ Celiniæ.* Vide capitula Herardi Archiepiſcopi Turonenſis cap. 133.

Ibid. c. 61. Si quis non confitetur] Ex canone duodecimo Concilij Epheſini ex verſione antiqua quæ extat in collectione Iſidori.

Ibid. c. 62. Si quis presbyter] Burchardus caput iſtud in epitomen contraxit & Toletano Concilio tribuit. Sed Loaiſa noluit illud agnoſcere pro legitimo canone Toletano, & inter ſuppoſititios repoſuit. Burchardum ſecutus eſt Ivo.

Pag. 842. c. 110. Ubicunque commutationes] Ad hoc ut commutationes de rebus Eccleſiarum valerent, neceſſaria erat interventio auctoritatis regiæ, ut docent Karoli Calvi Capitula tit. xxxvii. cap. 6. & vetus charta monaſterij Conchenſis data regnante Ludovico Pio. Flodoardus lib. 3. cap. 10. loquens de Hincmaro: *Res etiam nonnullas epiſcopij, terras ſcilicet atque mancipia, cum diverſis perſonis ad incrementum Eccleſiæ pro partium opportunitate commutavit. Sed & præcepta regalia ſuper pluribus earum rerum commutationibus obtinere curavit.* Ludovicus Pius confirmavit commutationem factam inter Flodegarium Epiſcopum Andegavenſem & Vvinnerandum. Idem confirmavit com-

mutationem factam inter Smaragdum Abbatem Tom. I.
ſancti Michaëlis Virdunenſis & quoſdam homines qui nominantur in tomo ſecundo analectorum Domni Ioannis Mabillonij pag. 406. Item commutationem de villa Cluniaco factam ab Hildebaldo Epiſcopo Matiſconenſi cum Vvarino Comite, ut patet ex illius præcepto quod extat in Notis ad Bibliothecam Cluniacenſem. Karolus Calvus confirmavit commutationem factam inter Abbatem Foſſatenſem & Abbatem Latiniacenſem, item commutationem inter Erchenradum Epiſcopum Pariſienſem & Eginardum Abbatem Foſſatenſem. Idem confirmavit commutationem quam Hirmintrudis Regina & Abbatiſſa Kalenſis fecerat cum eodem Ainardo Abbate Foſſatenſi. Confirmavit præterea permutationes factas inter Herpuinum Epiſcopum Silvanectenſem & Godefridum Abbatem Foſſatenſem.

Inrationabiles dissolvantur] Lotharius Rex Auſtraſiæ ſive Lotharingiæ Remigio Lugdunenſi Archiepiſcopo reſtituit res quaſdam anno dccclix. quas per inrationabilem & iniquam commutationem amiſerat, tametſi commutatio confirmata fuiſſet à Lothario Imperatore patre Lotharij; ut patet ex ejus præcepto, quod editum eſt in tomo duodecimo Spicilegij Dacheriani pag. 132.

Sacramentario] In quibuſdam codi- Pag. 843.
cibus & heic & alibi infrà legitur *ſacramentorio.* c. 116.
In tomo tertio Spicilegij Dacheriani pag. 241. ſcriptum eſt Anſegiſum Abbatem Fontanellenſem, inter ceteros libros quos Flaviacenſi monaſterio dedit, dediſſe *ſacramentoria volumina duo.* Credunt plerique ſacramentarium idem eſſe cum libro ſacramentorum. Sed Hugo Menardus in Notis ad librum ſacramentorum pag. 85. exiſtimat diſtinctionem eſſe inter hæc duo, eo argumento quòd cùm in ipſo ſacramentorum libro pag. 69. ſacramentarium citetur, manifeſtum eſt ſacramentarium à libro ſacramentorum diſtingui. Attamen hæc res non adeo manifeſta eſt quin adhuc plurimum habeat difficultatis; ac niſi res apertiùs eluceſcat, non admodum conſtabit ſacramentorum librum eſſe diverſum à libro ſacramentario. In capite ſanè quod heic explicandum ſuſcepimus dubitari non poteſt quin per orationes quæ in ſacramentario ad dandam pœnitentiam continentur intelligantur eæ orationes quæ in libro ſacramentorum leguntur pag. 225. in editione ejuſdem Menardi. Ibidem & infrà lib. 7. cap. 202. reconciliatio pœnitentium fieri jubetur *ſicut in ſacramentario continetur*, id eſt, ſecundùm formulam quæ extat in eodem libro ſacramentorum pag. 226. Infrà in eodem libro ſeptimo capite 179. & 389. mentio fit benedictionis nuptiarum quæ in ſacramentario continetur. Hæc verò benedictio ab Hugone Menardo edita eſt pag. 286. ex codice Remenſi. Vnde colligi poſſe puto librum ſacramentorum non eſſe diverſum à libro ſacramentario. In vetuſtiſſimo & elegantiſſimo codice bibliothecæ Colbertinæ literis aureis ſcripto liber ſacramentorum habet hunc titulum. *In nomine Dei. Incipit liber ſacramentorum de circulo anni à ſancto Gregorio Papa Romano editus qualiter Miſſa*

Tom. I. *Romana celebratur.* Vide Notas ad Agobardum pag. 90.

Pag. 844. c. 117. Vniversam comm. Ecclesiam] In Concilio ipſo legitur, *univerſa Eccleſia noverit.* Sed noſtra lectio, quæ apud Dionyſium quoque & Iſidorum extat, videtur eſſe ſincerior. Vide Gratianum 26. q. 6. cap. 14. *Preſbyter.*

Ante absidam] Vir clariſſimus Carolus Dufreſnius in commentatio ad Paulum Silentiarium pag. 537. ait ſibi videri hunc locum intelligendum eſſe de abſide narthecis, ubi conſiſtebant pœnitentes, non verò de abſida ſeu concha altaris. De abſida porrò vide Roſvveydum in Onomaſtico ad vitas patrum & Notas ad Reginonem pag. 570.

Ibid. c. 119. Ex epistola] Hæc eſt ſincera lectio iſtius loci, quàm & ſenſus indicabat & auctoritas vetuſtæ collectionis canonum quæ edita eſt in tomo undecimo Spicilegij Dacheriani. In ſuperioribus editionibus & in veteribus libris legitur *Exemplar*, quod mendum fuiſſe proclive dicemus ad caput 461. libri ſeptimi.

Ibid. c. 121. Vt poenitens ostensia] Sumptum eſt ex canone tertio Concilij primi Arauſicani, ſive ex poſtrema illius canonis parte.

Ibid. c. 125. Placuit his qui] Hoc caput videtur eſſe ſumptum ex eodem canone Arauſicano, additis nihilo minùs quibuſdam clauſulis ex canone quarto Concilij Carthaginenſis ſecundi & ex canone 32. Concilij Carthaginenſis III.

Pag. 848 c. 130. Svperstitibvs] In codice Sangallenſi legitur *ſuppreſtibus*, in Camberonenſi *ſubpreſtibus*, in Normannico *preſtibus.* Sic olim ſcribebant cùm de ſuperſtitibus intelligerent. Vide Notas ad Gratianum pag. 522.

Pag. 850. c. 130. Magnvm diem] id eſt, diem Paſchatis, ut explicat Henricus Spelmannus. Protevangelium D. Iacobi: *Venit autem dies Domini magna, & dixit Iudith ancilla ejus: Quouſque tandem affliges animam tuam? Non licet tibi lugere, quia dies Domini magna eſt.* Alibi dies magnus intelligitur de die in quo fiet judicium univerſale. Karolus M. in epiſtola ad Elipandum & ceteros Epiſcopos Hiſpaniæ orat ut Deus illos *in die magno ante conſpectum gloria ſua glorioſos ſtare concedat.*

Pag. 852. c. 143. Omnia necessaria] Concilium Troſleianum cap. 3. *Sanè ne ulla monachis evagandi vel de talibus præſumendi quippiam detur occaſio, provideant Abbates vel Præpoſiti monaſteriorum ut ſecundùm quod temporis vel loci fert poſſibilitas, omnia illis in victualibus & veſtibus neceſſaria, ſicut regula præcipit, opportunè miniſtrentur.* Vetus auctor hiſtoriæ Trevirenſis in tomo XII. Spicilegij Dacheriani pag. 247. *Æſtimo namque quod Epiſcoporum eſt ſummam Deo famulantibus diligentiam adhibere, neceſſaria miniſtrando; ne dum pro neceſſariis conquirendis negotiantur, à ſancto propoſito diſcedere compellantur.*

Necessaria] *id eſt, aqua, molendinum, hortus, piſtrinum, vel artes diverſæ intra monaſterium exerceantur*, ut heic legitur in regula ſancti Benedicti.

Vel clericis] Hæc verba non extant in regula ſancti Benedicti, & addita ſunt propter Canonicos, ut rectè obſervat Hugo Menardus in Notis ad Concordiam regularum pag. 1034. Tom. I.

Providean t] Hunc locum ſic expoſuit is qui ſtatuta collegit quæ ſancto Bonifacio tribuuntur in tomo nono Spicilegij Dacheriani pag. 64. cap. 12. *Vt diligenter unuſquiſque Epiſcopus in ſua parochia prævideat ut ubi monaſterium monachorum fuerit, ſi regulariter vivant & monachicè; ubi autem canonica vita fuerit, benè & canonicè vivant.* Vide Capitulare primum anni DCCCXIII. cap. 4. Pag. 853. c. 144.

Presbyteri svb sigillo] Vide caput undecimum capitulorum Preſbyteris datorum poſt Capitulare ad Salz. Vide etiam Capitulare primum anni DCCCIII. cap. 17. lib. 3. Capitular. cap. 55. & Addit. III. cap. 99. Ibid. c. 145.

Maleficii] Iſidorus Clarius Epiſcopus Fulginas in conſtitutionibus ſynodalibus anni MDL. cap. 4. *Corpus Domini honorificè cuſtodiatur in pyxide munda & decenti, & unà cum oleo ſancto ſub clavi diligenter reponatur in aliquo loco condecenti ſpecialiter ad hoc conſtituto. Quòd ſi quæ parrochiæ ſunt quæ non teneant corpus Domini, hoc quod diximus faciant de oleo ſancto, & hoc maximè, ne ad veneficia poſſint auferri.*

Præsvmant] In Concilio ſexto Arelatenſi & in ſtatutis Bonifacio Archiepiſcopo tributis cap. 5. additur: *Genus enim ſacramenti eſt, & non ab aliis niſi à ſacerdotibus contingi debet.* Itaque caput iſtud ſumptum eſt ſimpliciter ex Capitulari primo anni DCCCIII. quod hanc clauſulam non habet. Deeſt quoque in Concilio Moguntiaco.

Letania maior] Vide infrà lib. 6. cap. 74. Ibid. c. 150.

Indictvm ieivnivm] ab Epiſcopo nimirum. Riculfus Epiſcopus Sueſſionenſis cap. 22. *Quando autem vobis à noſtra parvitate vel à comminiſtris noſtris jejunium faciendum injungitur, plebes ad Eccleſiam venire rogate.* Indicebatur etiam interdum à palatio, ut pluribus exemplis probari poſſet. Capitulare Ahytonis Epiſcopi Baſileenſis cap. 8. *Indictum verò jejunium quando à palatio vel à domo fuerit denuntiatum, ab omnibus generaliter obſervetur.* Torſit hic locus clariſſimum editorem iſtius capitis: qui ut ſe à difficultatibus heic occurſantibus expediret, putavit heic pro *domo* legendum eſſe *Domno*, ita ut intelligitur Domnus Apoſtolicus ſive Papa. Nos ſimpliciùs exiſtimamus heic per vocem *domo* intelligi domum epiſcopij, in qua Epiſcopus habitat, unde jejunia indicit. Ac ſanè ſi lectio iſta, quæ conſtans eſt in duobus antiquiſſimis codicibus manuſcriptis monaſterij Sangallenſis, mutanda eſſet in *Domno*, non ſtatim ſequeretur explicandam illam eſſe de Domno Apoſtolico Romano. Simpliciter verum eſſet exiſtimare per Domnum heic intelligi proprium Epiſcopum. Rhabanus lib. 2. de inſtitutione Clericorum cap. 25. *Necnon & illa omnino cuſtodire oportet unumquemque quæ communiter omnibus facere ſive pro tribulatione ſive pro gratiarum actione proprius Eccleſiæ mandat Epiſcopus. Quia qui conſtituta atque domandata jejunia ſervare neglexerit, peccat.* Amalarius in libro de ordine antiphonarij Pag. 854. c. 152.

Tom. I. cap. 77. *Collegi quoque ſimul quaſdam antiphonas quæ conſonant tempori exomologeſeos: & ſolemus eos & eas canere per noctes quando obſervatur jejunium indictum & jejunium quatuor temporum.*

Pag. 855. c. 155. MEMBRA EIS OBTENBRE] Vide Einhardum epiſt. 7. & 25.

Ibid. c. 156. PRÆCIPIMVS VT IN ECCLESIIS] Vide infrà Addit. III. cap. 32. & 118.

Ibid. c. 158. QVICVNQVE BENEFICIVM] Caput iſtud ſumptum eſt, ut monuimus in margine, ex capite 42. Concilij Moguntiaci, ex quo etiam illud laudavit Burchardus. Vide ſuprà lib. 4. cap. 40. & Notas ad Reginonem pag. 546.

Ibid. c. 159. SOLVS MISSAM CANTARE] Contrà in capitulis Theodori Archiepiſcopi Cantuarienſis, ſi tamen Theodori ſunt, editis in tomo nono Spicilegij Dacheriani legitur cap. 49. *Presbytero liceat ſoli Miſſam facere, ſi neceſſe eſt.* Vide infrà Addit. II. cap. 9.

CVM EO SIT] Simon Goulartius in additionibus ad Catalogum teſtium veritatis pag. 1023. monet quoſdam pro his verbis habere *communicet.* Deinde addit: *In communione etenim myſteriorum hæc verba Dominus Vobiſcum, Surſum corda &c. elata voce à Diacono & Sacerdote pronuntiabantur, turba fidelium adſtante & ſigna ſacra participante.* In initio diviſionis quæ in Eccleſiam irrepſit occaſione errorum Martini Lutheri, contendebant Proteſtantes non debere Miſſam celebrari niſi cùm adſunt aliqui communicantes. Ad quæ Ioannes Cochlæus reſpondit non rectè auferri Miſſas propter defectum communicantium, & nullam ſcripturam prohibere ne ſolus ſacerdos ſumat euchariſtiam.

Ibid. c. 161. SYMBOLVM] Vide Concilium Cloveshoviæ cap. 11.

Pag. 856. c. 165. PVRITER] Ita veteres libri & omnes editiones Capitularium. Deeſt autem hæc vox in codice Camberonenſi & apud Reginonem. In prima editione capitulorum quæ cum canonibus Concilij Vvormatienſis edi ſolent legitur *puriter inveſtigare ſtudeant.* Pro quo Crabbus & reliqui Conciliorum editores malè repoſuerunt *punire & inveſtigare ſtudeant.* Malè, inquam. Nam ſecundùm judiciorum ordinem priùs inveſtigandi ſunt rei, dein puniendi. Error ortus eſt ex prurigine corrigendi. Hinc etiam emendandum eſt Concilium Moguntiacum, ubi *pariter* ſcriptum eſt loco *puriter.* Longiùs aberratum eſt in capite 28. Concilij Moguntini anni DCCCXLVII. ubi ita legitur: *Vt Epiſcopi inceſtuoſos penitùs inveſtigare ſtudeant.* Vocem porrò *puriter* vir clariſſimus Franciſcus de Roye in libro de Miſſis dominicis pag 92. ſic intelligi poſſe exiſtimat ut Epiſcopi debeant inceſtuoſos inveſtigare abſque dilatione, ſicut Iuriſconſultis purè, id eſt, ſine die & conditione. Ex primo tamen Capitulari anni DCCCV. cap. 16. colligi poſſe videtur alium eſſe iſtius vocabuli ſenſum, nimirum ut Epiſcopi ſic puriter & abſque perſonarum acceptione inceſtuoſos inveſtigent & examinent ut nec propter alicujus amicitiam alij relaxentur, alij verò conſtringantur. In vetuſtiſſimo libro ſacramentorum Eccleſiæ, ut reor, Lemovicenſis, qui nunc extat in bibliotheca regia, ſic legitur: *Ordo ad viſitandum & ungendum infirmum. Antequam ungeatur infirmus, confiteatur omnimodis Deo & ſacerdoti ſuo puriter omnia peccata ſua, & reconciliationem ab eo percipiat plenam.* Eadem habentur in codice Tiliano, ut legitur apud Hugonem Menardum in Notis ad librum ſacramentorum pag. 340. Item apud Morinum in appendice tractatus de pœnitentia pag. 25. ubi tamen perperam editum eſt *pariter* pro *puriter.* Tom. I.

Ibid. c. 166. CONTRADICIMVS QVOQVE] Hæc conſtitutio renovata eſt in Concilio Moguntino anni DCCCXLVII. cap. 30.

Ibid. c. 168. SI QVIS VIDVAM] Caput iſtud reperitur in eodem Concilio Moguntino anni DCCCXLVII. cap. 29.

DVABVS SORORIBVS NVPSERIT] Flodoardus lib. 3. cap. 29. de epiſtolis Hincmari: *Item cuidam fratri de homine qui cum quadam femina concubuit & poſtea ſororem ipſius in conjugium duxit.* Vide infrà Addit. III. cap. 115.

TALES COPVLATIONES] Codex Camberonenſis ita habet: *pro tam injuſta copulatione debet anathematizari, nec unquam ampliùs copulari, ſed ſub magna diſtrictione feriri.*

AMPLIVS CONIVGIO COPVLARI] Ita vetera pleraque exemplaria. Editio Franciſci Pithœi: *nec unquam ampliùs conjugio ſub magna diſtrictione copulari.* quam lectionem in nullo eorum librorum reperi quibus uſus ſum.

FIERI] In libro Trecenſi & in Camberonenſi legitur *feriri.*

Pag. 858. c. 180. QVALICVNQVE MODO] Balſamon ad canonem tertium Concilij Ancyrani: *Porrò & Comnenam Dominam Theodoram, quæ dicta eſt Laparda illius Domini Andronici conjux, vi illius tyranni Andronici tonſam, Conſtantinopolitana ſynodus non ſivit mutare habitum, nec cum Crate Hungariæ, qui hoc vehementiſſimè petebat, conjungi, eò quòd poſt ejus viri mortem proceſſiſſet tonſura, etiamſi vi facta eſſet, & in cœnobiaco monaſterio vitam egiſſet.* Vide capitula anni DCCLII. cap. 4. & Notas ad Agobardum pag. 135.

Ibid. c. 182. VT EPISCOPI] Caput iſtud deſcriptum eſt in Concilio Moguntino anni DCCCXLVII. cap. 7. Illud quoque ſanctus Stephanus Hungariæ Rex inſeruit libro ſecundo decretorum ſuorum cap. 2.

VIDVAS ET ORPHANOS] Hæc & reliqua pars iſtius capitis deſunt in codice ſancti Arnulphi Metenſis, in quo iſta ſubſtituuntur. *Et Nicolaus Papa ad locum, ita ut ſecundùm ſacrorum canonum ſanctionem in poteſtate Epiſcopi res omnes Eccleſiæ conſiſtant, & ille ſecundùm timorem Dei quibus voluerit & quomodo voluerit illas diſpenſet. Et in ſuprascripto libro ex canonica auctoritate aſſumptum iſtud ita invenitur capitulum: Si quis oblata dederit &c.* ut ſuprà cap. 24. hujus libri.

ET EPISCOPI CONSENTIENTES] Iſta in diverſum mutata ſunt in decretis Stephani Regis Hungariæ, hoc modo: *Conſentienteſque ſint Comites & judices Præſulibus ſuis ad juſtitias faciendas, juxta præcepta legis divinæ.*

Pag. 859. c. 186. PRESBYTERI INTERFECTI] Vide canones Iſaaci Epiſcopi Lingonenſis tit. 2. cap. 2.

Tom. I. ubi caput iſtud rectè deſcribitur ex lib. 5. cap. 586. ut in antiquis codicibus. Vide etiam quæ dicta ſunt ſuprà in Notis ad caput 15. libri quarti.

Pag. 860. c. 191. Viceomini] Ianus à Coſta in titulum 31. libri primi Decretalium pag. 192. putat alicubi Vicedominos eoſdem eſſe qui à Græcis Oeconomi dicuntur, alibi verò ab Oeconomis omnino ſeparandos eſſe. In vita ſancti Meinvverci Epiſcopi Paderbornenſis cap. 83. legitur ipſum moriturum, *aſcito Vicedomino ſuo*, omnia quæ in pecunia vel diverſarum eſcarum copia habuit, Eccleſiis & pauperibus erogari præcepiſſe. Vir clariſſimus Carolus le Cointe in annalibus eccleſiaſticis Francorum ad annum 779. §. 21. putat Vicedominum in Capitulari anni DCCLXXIX. cap. 19. eum eſſe qui alibi Vicecomes appellatur.

Ibid. c. 192. Archidiaconi vel archipr.] Heic Archidiaconus præponitur Archipreſbytero. Vide omnino Notas ad Gratianum pag. 455.

Pag. 861. c. 207. Biduanas] id eſt, jejunium duorum dierum. Rhabanus lib. 2. de inſtitutione Clericorum cap. 25. *Leguntur aliqui ſanctorum per biduanas, ſive per triduanas, ſive etiam per totam hebdomadam jejunium extendere.* Regino lib. 1. cap. 163. *Si quis laſcivus in lingua fuerit, triduana pœnitentia expietur.* Obiter moneo caput ſeptimum Capitularis Haytonis Epiſcopi Baſileenſis ſic omnino legi in duobus antiquiſſimis codicibus ſancti Galli: *Septimò, ut ſciant tempora legitima ad baptizandum in anno, id eſt, ſabbato ſancto Paſcha, ut illa triduana merſio in baptiſmate imitetur triduanam mortem Domini clarificata reſurrectione.* Vbi vir clariſſimus Lucas Dacherius edidit *trina merſio*. Rectè ſanè. Nam ſic legitur apud ſanctum Gregorium lib. 1. epiſt. 41. *Nos autem quòd tertiò mergimus, triduanæ ſepulturæ ſacramenta ſignamus; ut dum tertiò infans ab aquis educitur, reſurrectio triduani temporis exprimatur.* Item in capitulis quibus anonymus ſcriptor reſpondet ad interrogationes Karoli Magni: *Propterea infans ter mergitur in ſacro fonte ut ſepulturam triduanam Chriſti trina demerſio myſticè deſignaret.* Sed ego tamen puto retinendam eſſe lectionem quam præferunt vetera Haytonis exemplaria, cùmque fortaſſis ludere voluiſſe in antitheſi triduanæ merſionis & triduanæ reſurrectionis.

Comites fortiores] id eſt, majores, ut rectè explicat Hugo Menardus in Notis ad Concordiam regularum pag. 149. Erant enim tum in regno Francorum Comites majores; ut Comes Arvernorum, cùm eodem tempore in pago Arvernico eſſent præterea Comites Brivatenſis, Talamitenſis, & Tollornenſis. Plura exempla ſi quis habere deſiderat, facilè invenientur in veteribus libris & monumentis.

Pag. 871. c. 247. De armis infra patriam] Vide ſuprà lib. 3. cap. 4. & infrà lib. 6. cap. 271.

Pag. 879. c. 276. De his qui nonas] Caput iſtud mutilum eſt in antiquis exemplaribus libri quinti Capitularium. Extat autem integrum infra Addit. IV. cap. 99. Caput autem *Quicunque decimam* dividi debet ab iſto.

Capitulo LVII.] Hæc eſt lectio omnium veterum librorum. Tilius, cùm non animadverteret hoc caput eſſe mutilum, numeros heic mutavit, & pro *LVII.* repoſuit *CLXIII.* Tom. I.
Verùm nec ſic quoque reſtitui poteſt hic locus. Nam caput *Quicunque decimam* non extat in libro primo Capitularium, ſed in Additione IV. cap. 100. & 166.

Et cunctis c. e. nostil.] Hæc non habentur in libro quarto, neque in ipſo Capitulari; ut veriſimile ſit addita fuiſſe à Benedicto Levita. Pag. 880. c. 277.

Pervenit ad nos] Sirmondus in Notis ad Capitula Karoli Calvi pag. 765. ait hanc conſtitutionem eſſe Ludovici Pij. Apud Ivonem refertur ſimpliciter *ex libro capitulorum*. Ibid. c. 279.

Claustra monasterii] Litteræ ſancti Bernardi Abbatis Clarevallenſis de compoſitione Hugonis Epiſcopi Autiſſiodorenſis & Vvillelmi Comitis Nivernenſis: *Si aliquis laicus deprehenſus fuerit in clauſtris in latrocinio, cum omni quacunque veſte ſua pro juſtitia facienda Comiti reddetur. Extra clauſtra autem quicunque laici latrones deprehenſi fuerint, & ipſi & res eorum Comitis ſunt.*

Clausarum genere] Apud Ivonem editum eſt *clauſarum nomine*. Sed in codice Victorino legitur ut in Capitularibus.

Quicunque propria] Burchardus caput iſtud valde interpolavit & Pio Papæ tribuit, quamvis illius non ſit. Eſt enim conſtitutio Ludovici Pij. Hinc ergo emenda Ivonem & Gratianum. Vide infrà Addit. IV. cap. 118. 161. Pag. 885. c. 300.

Propria uxore derelicta] Vide infrà lib. 7. cap. 305. Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. ſcribit *Falcrico cuidam, qui uxorem legitimam illegitimè dimiſerat, alterámque inſuper duxerat, vocans ad ſynodum, excommunicationis jam in eum datæ atque in comprovinciali ſynodo confirmandæ pandit modum.* De ejuſdem excommunicatione agit ſuprà in capite 21. ejuſdem libri.

Sine culpa interfecta] Extat apud Burchardum elegans Paulini Epiſcopi Aquileienſis epiſtola de hoc argumento, quæ perperam apud Ivonem & Gratianum Stephano V. Papæ tribuitur, uti dictum eſt in Notis ad Gratianum pag. 547.

Armis depositis] Iure enim pontificio, ut Iuretus ait ad epiſtolam 135. Ivonis, miles pœnitens armis cingi vetabatur; citátque in eam rem caput *Admonere* 33. q. 2. id eſt epiſtolam Paulini de qua mox dicebamus.

Adalardo comite palatii] Hincmarus epiſt. 14. cap. 12. *Adalhardum ſenem & ſapientem Domni Karoli Magni Imperatoris propinquum & monaſterij Corbeia Abbatem inter primos Conſiliarios primum in adoleſcentia mea vidi, cujus libellum de ordine palatij legi & ſcripſi.* Marquardus Freherus in Originibus Palatinis par. 1. cap. 1. ait habuiſſe ſe fragmentum iſtius libri, & huic adſcriptum fuiſſe hunc titulum: *Ordo palatij & reipublicæ diſpoſitio qui ſub Imperatoribus Pipino & Karolo Francorum gerebatur, per Adhalardum venerabilem Abbatem literis commendatus ad memoriam & inſtructionem futurorum.* Ejus vitam ſcripſit Paſchaſius Radbertus. Pag. 887. c. 303.

Si quis a servo] Vide Ivonem parte 16. cap. 101. Pag. 887. c. 306.

Tom. I. Pag. 888. c. 311. Placvit vt adversvs] Vide infrà lib. 6. cap. 363. & lib. 7. cap. 204.

Ibid. c. 315. Homo ivdicet deos] Ad caput iſtud reſpexiſſe videtur Karolus ſimplex in præcepto pro Arnuſto Archiepiſcopo & reliquo clero provinciæ Narbonenſis, quod editum eſt à Catello in libro quinto Memoriarum hiſtoriæ Occitanicæ pag. 772. cujus verò nos authenticum vidimus in archivo Archiepiſcopi Narbonenſis: *Si aliqua verò querimonia adverſùs illus exorta fuerint, in præſentiam ſuorum Epiſcoporum veniant, & ibi de his canonicè atque legaliter judicentur: quia juxta ſanctiones legum indignum eſt ut homines judicent deos.*

Beatvs prosper] ſive Iulianus Pomerius, quem auctorem eſſe librorum de vita contemplativa & activa Sirmondus oſtendit, & cui tribuuntur etiam in vetuſtiſſima collectione canonum Andegavenſi & in antiquiſſimo codice M S. bibliothecæ Thuanæ.

Pag. 890 c. 318. Ecclesia vnvm corpvs] Infrà lib. 6. cap. 404. *Quod in capite præceſſit, in corpore ejus, quod eſt Eccleſia, videtur impletum.* Epiſtola Epiſcoporum catholicorum ad Marcellinum Notarium in collatione prima Carthaginenſi cap. 18. *Non eſt itaque difficile quoniam caput eſt Chriſtus & corpus Eccleſia, ſimul in evangelio commendatum videre & caput contra calumnias Iudæorum & corpus contra criminationes hæreticorum.* Et Auguſtinus in cognitione tertia cap. 237. & 242. *Habeo caput, ſed Chriſtus eſt.* Vide formulas exorciſmorum & excommunicationum cap. 12. pag. 665.

In corpore diaboli] Formula duodecima excommunicationum: *Inter adoptivos filios Dei adnumeratus, quamvis modò filius diaboli ſit imitando diabolum.*

Ibid. c. 319. Dvæ svnt qvippe] In epiſtola ipſa Gelaſij legitur: *Duo quippe ſunt, Imperator Auguſte, quibus principaliter &c.* Rectè. Scripta enim eſt ad Anaſtaſium Imperatorem. Confirmant autem hanc lectionem, præter ceteros, Hincmarus Remenſis, Archiepiſcopus in epiſtola 29. & opuſculo 61. & patres Concilij apud ſanctam Macram habiti. Immo in Concilio Pariſienſi habito anno DCCCXXIX. (ex quo ſumptum eſt hoc caput) ita vulgò legitur lib. 1. cap. 3. *Duo quippe ſunt, Imperator Auguſte &c.* Sed antiquiſſimum exemplar manuſcriptum illius Concilij, quod extat in bibliotheca Thuana, tum etiam omnes veteres libri Capitularium & antiquæ editiones diſertè ſcriptum habent: *Duæ ſunt quippe, inquit, Imperatrices auguſtæ quibus &c.* Veteris veſtigia fraudis, ut Virgilij verbis utamur, viſuntur etiam in excerptis è libris Capitularium in antiquiſſimo codice M S. ſancti Arnulphi Metenſis, ubi ſic legitur: *Duæ ſunt quippe, inquit, Imperator Auguſte, quibus &c.* Ego, ſi quid heic video, puto eum qui pravam iſtam lectionem intulit in codicem ex quo eam hauſere patres Concilij Pariſienſis, dolo malo id feciſſe, ut pro ſua virili fulciret regnum eccleſiaſticum, quod tum caput extulerat poſt Karoli M. victorias de Longobardis & triumphos quos Iſidorus Mercator egit de devicta vetere diſciplina. Itaque falſarius ille univerſum orbem Chriſtianum, hoc eſt, Eccleſiam Chriſti, diviſit in duo ſumma imperia, in auctoritatem videlicet ſacratam Pontificum & regalem poteſtatem, quas vocat Imperatrices auguſtas. Atque ea opinio facilè pervaſit per animos hominum illius ſeculi, jam imbutos ea doctrina quam in Eccleſiam Chriſti invexerant ſpuriæ veterum Pontificum epiſtolæ. Itaque non multò poſt editam à Benedicto Levita collectionem Capitularium, in qua caput iſtud retulit prout reperiebatur in Concilio Pariſienſi, Epiſcopi provinciarum Remenſis & Rotomagenſis è Cariſiaco palatio ad Ludovicum Germaniæ Regem ſcripſerunt anno DCCCLVIII. Chriſtum, qui ſolus Rex fieri potuit & Sacerdos, in cælum aſcendentem, ſuum regnum, id eſt, Eccleſiam, inter pontificalem auctoritatem & regiam poteſtatem gubernandum diſpoſuiſſe. Hæc ſunt enim ipſa eorum verba in Capitulis Karoli Calvi tit. XXVII. cap. 15. extremo. Ea perſuaſio cùm deinde, ut fit, in occidentali Eccleſia invaluiſſet, jàmque opinio de monarchia temporali Romani Pontificis valde propagata eſſet, rudi ſeculo creditum eſt concertationem quæ inter Gelaſium Papam & Anaſtaſium Imperatorem fuit, de regno fuiſſe, illum verò auctoritatem ſuam fortiter ac ſtrenuè vindicaſſe adversùm conatus Imperatoris. Ne quis verò exiſtimare poſſit me iſta ſine auctore dicere, adferam verba Bartholomæi Brixienſis, qui in cap. *Duo ſunt* diſt. 96. ita loquitur: *Gelaſius Papa & Anaſtaſius Imperator contendebant de præminentia unius ad alterum & de præminentia dignitatum. Sed Gelaſius oſtendit hic quòd auctoritas pontificalis longè major eſt quàm culmen imperiale.* Demum Leonellus de Chieregatis Epiſcopus Concordienſis in ſermone quem habuit Romæ coram Alexandro VI. anno MCCCCLXXXV. in publicatione confœderationis initæ inter eundem Alexandrum ac Romanorum & Hiſpaniæ Reges Venetorúmque ac Mediolanenſium Duces, hæc ait: *In univerſali ſiquidem Eccleſia duæ conſtitutæ ſunt dignitates, quibus principaliter hic mundus adminiſtratur, prout ad Anaſtaſium Imperatorem ſcribit Gelaſius Romanus antiſtes, auctoritas ſacra Pontificum, & Imperatorum excelſa poteſtas.* Stabilita igitur ea opinione in mentibus hominum qui circa cathedram D. Petri habitabant, dubium illis non erat quin regnum in ea Eccleſia eſſet: Itaque Conſervatores populi Romani, ut Franciſcus Albertinus docet in libro de mirabilibus urbis Romæ ad Iulium II. Papam, inſcriptionem hanc in palatio ſuo poſuerunt ad æneum Herculis ſimulacrum in foro boario repertum: *SIXTO IIII. PONT. MAX. REGNANTE. Æneum Herculis ſimulachrum aurea mala ſecundum vivente tropæum ſiniſtra gerentis in ruinis Herculis Vict. fori boar. effoſum Conſervatores in monumentum gloriæ Romanæ heic locandum curarunt.* In veteri editione Romana epiſtolarum ſancti Hieronymi hæc leguntur in fine tomi ſecundi: *Euſebij Hieronymi doctoris eximij ſecundum epiſtolarum explicit volumen anno Chriſti MCCCCLXVIII. Indictione prima die verò XIII. menſis Decembris, Pontifice maximo Paulo regnante ſecundo, anno ejus quinto, Romæ in domo magnifici viri Petri de

Tom. I. *Maximo.* Philippus Labbeus in Specimine novæ bibliothecæ pag. 230. teſtatur fuiſſe in bibliotheca Naudæana diſputationem de potentia Dei, auctore Franciſco Cardinale Saonenſi, qui poſtea fuit Sixtus Papa quartus, in cujus calce iſta ſcripta erant: *Finis parvuli opuſculi intitulati de potentia Dei editi per Reverendiſſimum D. D. Franciſcum Saonenſem Cardinalem tituli S. Petri ad Vincula die prima menſis Octobris* 1470. *regnante Paulo Papa II. pontificatus ſui anno ſeptimo.* Habemus nos æneum numiſma Iulij III. Romani Pontificis, quod editum reperies apud Ioannem Iacobum Luckium, in cujus tecta parte viſitur vultus Iulij cum hac inſcriptione. D. IVLIVS. III. REIPVB. CHRISTIANÆ. REX. AC. PATER. Sed ut ad rem noſtram redeamus, addendus eſt inſignis locus ex præcepto Karoli III. Francorum Regis pro Eccleſia Noviomenſi, in quo Princeps ille præclarum documentum dat quomodo intelligendus ſit hic locus Gelaſij de duabus ſummis poteſtatibus. *Duabus ſiquidem*, inquit, *perſonis univerſalis roboratur Eccleſia, ſacerdotali videlicet & regali, ut ſi una inſolens ſeu minùs exiſteret provida pigritando, non dormitet altera.* Bartholomæus Brixienſis addit auctoritatem pontificalem culmine imperiali longè majorem eſſe, cùm tamen Gelaſius in eadem epiſtola fateatur ipſos quoque religionis antiſtites eſſe ſubditos Imperatori legibúſque ejus parere quantum ad ordinem pertinet publicæ diſciplinæ. Quæ ſententia confirmatur auctoritate ſancti Fulgentij, cujus verba referuntur in hoc noſtro capite. In canone ſeptimo Concilij Trullani ſcriptum eſt ſpiritales dignitates præſtantiores eſſe ſecularibus ſeu mundanis. Quæ verba ſic interpretatur Balſamon: *Nota autem & canonem qui dicit ſpiritales dignitates eſſe præſtantiores ſecularibus ſeu mundanis dignitatibus. Sed ne hoc eò traxeris, ut nonnulli dicebant, ut eccleſiaſticæ dignitates præferantur imperatoriis. Eis enim ſubjiciuntur. Interpretare autem hoc adversùs Subdiaconos, qui fortaſſe ſuperbè & inſolenter ſe gerunt adversùs Diaconos, vel Diaconos qui adversùs Preſbyteros.*

Pag. 893. c. 326. Conversationis svæ testes] Suprà cap. 2. hujus libri Karlomannus Princeps ſtatuit in ſynodo ut Preſbyter Epiſcopo teſtis adſiſtat caſtitatis & vitæ & fidei & doctrinæ illius. Renovatum iſtud in Concilio Londinenſi ſub Anſelmo Archiepiſcopo anno MCII. habito, in quo ſtatutum eſt ut Epiſcopi ſemper & ubique honeſtas perſonas habeant converſationis ſuæ teſtes.

Vitae B. Avgvstini] Poſſidius Epiſcopus Calamenſis in vita ſancti Auguſtini cap. 26. *Et ſi fortè ab aliquibus feminis ut videretur vel ſalutaretur rogabatur, nunquam ſine Clericis teſtibus ad eam intrabant, vel ſolus cum ſolis nunquam eſt locutus.* Sanctus Gregorius lib. 7. Indict. 2. epiſt. 39. *Legitur quòd beatus Auguſtinus nec cum ſorore habitare conſenſerit dicens:* Quæ cum ſorore mea ſunt, ſorores meæ non ſunt. *Docti ergo viri cautela magna nobis debet eſſe instructio.* Citant hunc Gregorij locum Hincmarus epiſt. 48. cap. 10. Concilium Troſleianum cap. 9. Regino lib. 1. cap. 98. & Gratianus diſt. 81. cap. 25. Tom. I.

De clericis laicorvm] Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. ſcribit Theodulfo Comiti de Preſbytero ordinando in Eccleſia vacante: *Si autem vis ibi habere Presbyterum, adduc mihi talem Clericum qui aptus ſit ſacro miniſterio, & ego illum inquiram, & illi Eccleſiam dabo.* Item Bertranno Comiti Tardunenſis pagi *pro loco vacante ſine Presbytero, ubi ſancta Patricia requieſcit, monens ut quantocius miniſtris eccleſiaſticis Clericum ſacro miniſterio aptum oſtendat qui valeat ibi ordinari.* Vide Notas ad Agobardum pag. 63. Pag. 895. c. 330.

Invicta permaneat] Poſt caput iſtud, additum eſt à manu antiqua in codice Colbertino: *Homicidium laici ſi in Eccleſia perpetratum fuerit, altare deſtruatur donec proprij Epiſcopi arbitrio reſtituatur. Sin autem Presbyter illic aut ante altare peremptus fuerit, altare ſimul cum Eccleſia deſtruatur, donec conſenſu Apoſtolici reconcilietur.* Sed hæc non pertinent ad Capitularia, & à ſtudioſo quodam adjecta poſtea ſunt. Pag. 897. c. 337.

Placvit de prædia] Vide Concilium Moguntinum anni DCCCLXXXVIII. cap. XI. & Gratianum 17. q. 4. cap. 13. *Attendendum.* Ibid. c. 339.

Si nos ipsos comedimvs] Ivo epiſt. 85. *Ne fortè ſi pertinaciter vos invicem mordetis & comeditis, ab invicem conſumamini.* Pag. 898. c. 341.

Si qvis alienvm] Iſtius capitis ſenſus reperitur in libro ſeptimo legis Vviſigothorum tit. 2. cap. 6. Ibid. c. 341.

Fvr nocturno tempore] Et hoc quoque caput extat in eodem titulo legis Vviſigothorum cap. 16. Ibid. c. 343.

Cvivs pecvniam] id eſt, rem propriam, ut dictum eſt ſuprà ad caput tertium hujus libri. Pag. 899. c. 347.

Litostratvm] Ita veteres. Editiones habent *lithoſtrotum.* Litoſtratam fortaſſis dixere viam ex lito ſive litio ſtratam. Vide gloſſarium Franciſci Pithœi & Notas ad Reginonem pag. 562. Pag. 900. c. 353.

Si cvi avrvm] Hoc caput habetur in libro quinto legis Vviſigothorum tit. 5. cap. 3. Ibid. c. 356.

Excepto avrvm] Ita vetera exemplaria Capitularium. At in lege Bajuvariorum & in lege Vviſigothorum legitur: *excepto auro & argento.* Sic etiam legitur in vulgatis Capitularium editionibus. Nos prætulimus lectionem quæ multorum librorum auctoritate confirmatur, ut diximus ad Reginonem pag. 91. Atque id ſanè probare infinitis, ut ita dixerim, ſimilibus exemplis foret facillimum.

Procvret] In lege Vviſigothorum legitur *cogatur.*

Rem in contentione pos.] *id eſt, quam alter aut petere cœpit aut recipere rationabiliter poterat*, ut legitur in eodem libro quinto legis Vviſigothorum tit. 4. cap. 9. Pag. 901. c. 357.

Si qvis servvm] Habetur in eodem titulo legis Vviſigothorum cap. 15. Ibid. c. 358.

Si qvis servvs] Extat in eodem titulo legis Vviſigothorum cap. 16. Vide Bignonij Notas ad appendicem Marculfi pag. 966. Ibid. c. 359.

Placvit in venditione] Prior pars iſtius capitis extat in eodem titulo legis Vviſigothorum cap. 7. Ibid. c. 362.

Qvi

Tom. I. Pag. 902. c. 363. Qui arras dederit] Caput iſtud mutilum eſt in collectione Benedicti Levitæ. Integrius habetur in lege Bajuvariorum. Plenum autem eſt in eodem titulo legis Vviſigothorum cap. 4.

Pag. 903. c. 371. Vnusquisque Presbyter] Vide capitula Herardi Archiepiſcopi Turonenſis cap. 105.

Ibid. c. 372. Scrutinium more Romano] Amalarius Archiepiſcopus Trevirenſis in epiſtola ad Karolum M. cap. 12. *Scrutinium finitur ſabbato ſancto ante Paſcha. Ipſo die facimus ſcrutinium ſeptimum, ſicut in Romano Ordine invenimus ſcriptum.* Theodulfus in libro de ordine baptiſmi cap. 8. *Hunc enim morem Eccleſia ſervare conſuevit ut per aliquot dierum ſpatium hi qui in ſolemnitate paſchali baptizandi ſunt ſcrutentur, ut inſtructis & doctis & ſimplici corde ad fidem veram venientibus vita ſacramenta impertiantur.* Auctor anonymus de ordine baptiſmi cap. 4. *Scrutinium à ſcrutando dicitur, quia tunc ſcrutandi ſunt catechumeni ſi rectam jam noviter fidem ſymboli eis traditam firmiter tenent.* Scrutinij ordo habetur ſuprà pag. 1159. ex vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecæ regiæ. Vide porrò Notas Hugonis Menardi ad librum ſacramentorum pag. 139. & Ioſephum Vicecomitem lib. 3. de antiquis baptiſmi ritibus cap. 21. & ſeqq.

Pag. 905. c. 378. Cathenis] Hæc eſt lectio omnium veterum exemplarium & editionis Tilianæ ac prioris Pithœanæ. Poſtea Franciſcus Pithœus repoſuit *decanicis*. quia Iulianum Anteceſſorem, ex quo caput iſtud ſumptum eſt, voce illa uſum eſſe conſtabat in epitome novellarum Iuſtiniani, ubi Antonius Auguſtinus adnotat decanicam eſſe carcerem Eccleſiæ. Vide Carolum Dufreſnium in Notis ad Paulum Silentiarium pag. 594.

Ibid. c. 379. Si monachus monasterium] Vide novam collectionem formularum cap. 36.

Dominio monasterii] In aliis editionibus malè legebatur *domino*. Abbo in ſua canonum collectione cap. 22. *Omnes enim res cum ejus domino monaſterij ſunt.* Sed apud Iulianum Anteceſſorem, ex quo Abbo ſumpſit, legitur: *Omnes enim res ejus dominij monaſterij ſint.*

Non recipiatur] Infrà lib. 6. cap. 108. additur, *ſine Abbatis ſui & Epiſcopi proprij licentia.* Sed hæc non habentur in Novella, ut illic adnotamus.

Ibid. c. 380. Si aliquis incognitus] Iſta ſumpta ſunt ex Novella quinta Imperatoris Iuſtiniani cap. 2. Vide Notas Hugonis Menardi ad Concordiam regularum pag. 957. & quæ nos ſuprà adnotavimus pag. 1110. ad Capitulare anni DCCCXXII. de cauſis ſanctæ Radegundis Pictavienſis.

Ibid. c. 381. Si autem monachus] Vide infrà Addit. III. cap. 66.

Ibid. c. 382. Nemo Ecclesiam] Vide Notas ad Reginonem pag. 544. & ad Gratianum pag. 538. Vide etiam infrà Addit. III. cap. 72. & Concilium Londinenſe anni MCII. cap. 15. 16.

Ibid. c. 383. Oratorium] Solebant tum viri nobiles habere oratoria in domibus ſuis. De Rorigone Comite teſtatur Odo Abbas in libro de miraculis ſancti Mauri cap. 2. eum in domo ſua quæ Boſcus vocabatur oratoriolum compendioſè constructum, ut nobilioribus mos eſt, habuiſſe in quo & matutini hymni recitabantur & pſalmi ac preces Chriſtianæ. De oratoriis monaſteriorum vide Notas Hugonis Menardi ad Concordiam regularum pag. 858. Tom. I.

Etsi viribus] Ita omnia vetera exemplaria, regio & meo exceptis, quæ habent *juribus*. Hanc ultimam lectionem exhibent vulgatæ Capitularium editiones. Iſaacus Lingonenſis legit *viribus*. Atqoe hæc eſt ſincera lectio, quæ frequenter reperitur in Codice Theodoſiano; ubi Iacobus Gothefredus ad l. 1. *Si certum petatur de ſuffrag.* adnotat malè facere eos qui vocem *viribus* mutant in *juribus*. Probat hanc lectionem eſſe veram conſtitutio Chindaſuindi Regis in libro quinto legis Vviſigothorum tit. 7. cap. 15. ubi ita legitur: *fiſcalium ſæpe ſubreptione ſervorum, fiſci vires attenuantur.* Vide Cujacium lib. 28. Obſervat. cap. 1.

Abbatissa eligatur] Vide ſuprà lib. 2. cap. 42. Pag. 906. c. 384.

Confirmetur ab Episcopo] Iam monuimus ad caput 81. libri primi privilegia eligendi Abbates monaſteriis conceſſa fuiſſe ea ratione ut ſalva eſſet canonica Epiſcoporum auctoritas. Nunc verò idipſum oſtendendum eſt in cauſa Abbatiſſarum. Karolus Calvus in diplomate pro monaſterio ſanctæ Mariæ Sueſſionenſis præcipit ut poſt deceſſum Immæ Abbatiſſæ, *de ipſa congregatione, quandiu ibi talis inveniri potuerit quæ ipſi ſancto gregi regulariter præeſſe & prodeſſe poſſit, per ſucceſſionum curricula eligatur & Abbatiſſa ſecundùm jura eccleſiaſtica conſtituatur.* Karolus III. Imperator cognomento Craſſus in præcepto pro monaſterio Heriſienſi, quod reperitur in ſecunda editione Monumentorum Paderbornenſium pag. 264. *Poſt ſuum verò deceſſum licentiam ipſæ ſorores habeant inter ſe eligendi Abbatiſſam unà cum conſenſu illius Padrabrunnenſis Eccleſiæ Præſulis.* Otto III. Imp. in præcepto de privilegiis monaſterij Eltenenſis prope Embricam: *Cæterùm pro anima noſtra expiaculo eidem largiti ſumus monaſterio ut poſt hac perpetualiter, cùm ejuſdem monaſterij Abbatiſſa morbo conſumpta morietur, ſanctimoniales inter ſe unam, qualemcunque velint, ſimul cum conſenſu Trajectenſis Epiſcopi, in cujus poſita ſunt diœceſi, abſque mortalium omnium contradictione licenter eligant.* Editum eſt hoc præceptum ab Ægidio Gelenio in hiſtoria ſancti Engelberti Archiepiſcopi Colonienſis pag. 359. & ab Hermanno Stangefol in libro ſecundo annalium circuli Vveſtphalici pag. 203.

In civitatibus] Apud Iulianum Anteceſſorem Novella 85. in editione Antonij Auguſtini & 69. in Pithœana ſic legitur cap. 7. *In civitatibus in quibus Præſides præſto non ſunt, adeant litigatores Defenſorem civitatis. & ille audiat cauſas. Si autem Epiſcopum judicare ſibi maluerint, hoc quoque fieri jubemus.* Argumento iſta ſunt tollendam eſſe negotiationem quæ in fine iſtius noſtri capituli reperitur. Nam Karolus M. præterea confirmavit conſtitutionem Conſtantini quæ extat in calce Codicis Theodoſiani, ut patet ex libro ſexto Capitularium cap. 366. Ianus tamen à Coſta in Decretales pag. 282. exiſtimat non eſſe delendam, & abrogatam in hoc regno Ibid. c. 387.

Tom. I. fuiſſe conſtitutionem Conſtantini Magni, quamvis à Karolo M. confirmata fuiſſet.

Pag. 906. c. 388. SI QVIS EX SCENICSS] Iſta ſumpta ſunt ex Novella 123. Iuliani Anteceſſoris cap. 65. non quidem verba ipſa, ſed ſenſus. Vide Notas ad Salvianum pag. 439.

Pag. 907. c. 389. NE DECEM ANNI] Vide Cujacium lib. 5. Obſervat. cap. 5.

Ibid. c. 390. APVD IVDICES PVELICOS] Vide Bignonium in Notis ad Marculfum pag. 878. & Ianum à Coſta in Decretales pag. 299.

Ibid. c. 395. SI ACCVSATORIS PERSONA] Caput iſtud ſumptum eſt ex capite ſeptimo Concilij tertij Carthaginenſis.

Pag. 908. c. 396. NON EST IVSTVM / MAIOR A MINORE } Vide infrà lib. 6. cap. 381.

Ibid. c. 398. IVDICIS NON EST] Apud ſanctum Ambroſium, ſive quis alius eſt auctor commentarij ad caput quintum prioris epiſtolæ ad Corinthios, ex quo caput iſtud ſumptum eſt, legitur: *Iudicis non eſt ſine accuſatore damnare, quia & Dominus Iudam, cùm fur eſſet, quia non eſt accuſatus, minimè abjecit.* Vide Gratianum 2. q. 1. cap. 17. *De manifeſta.*

Pag. 931. c. 49. NON INTRAEIT EVNVCHVS] Vide Fileſacum lib. 1. ſelectorum cap. XI. pag. 169.

Ibid. c. 55. SI VIR ET MVLIER] Conſtitutionem iſtam in ſynodo Liptinenſi editam fuiſſe docet Hincmarus, ut ſupra diximus pag. 1021.

NVBERE CVM EA] Rhabanus in epiſtola ad Heribaldum legit, *quòd non poſſit ei nubere.* Regino *quòd non poſſit coire cum eo.* Burchardus, *quod non poſſit coire cum ea.* Ita etiam Ivo parte 8. cap. 178. & Gratianus.

PROBARE QVOD VERVM SIT] Rhabanus, Regino, Burchardus, Ivo, & Gratianus habent *probare per juſtum judicium quòd verum ſit.*

ACCIPIAT ALIVM.] Heic eſt finis iſtius capitis in vetuſtis Capitularium exemplaribus, apud Rhabanum item, Reginonem, & Burchardum 27. q. 2. cap. 29. *Quòd autem.* Quæ ſanè lectio confirmatur etiam auctoritate Hincmari. Burchardus tamen addit: *Si autem ille aliam acceperit, ſeparentur.* Eandem clauſulam habent Ivo in loco paulò antè laudato & Gratianus 33. q. 5. cap. 1. *Quòd autem.*

Pag. 932. c. 63. VT HI VEL HÆ] Sententia hujus capitis habetur in cap. 102. collectionis Africanæ. Vide ſuprà quæ adnotata ſunt ad caput vigeſimum primum libri quinti. Vide etiam infra cap. 87. iſtius libri.

Pag. 933. c. 64. ITERARE IVDICIVM] Vide gloſſarium Franciſci Pithœi ad libros Capitularium.

Ibid. c. 68. OMNES] Hæc eſt lectio codicis Bellovacenſis, Sangallenſis, & Normannici. In Colbertino & in Tiliano legitur *homines.* Facilè antiqui librarij permutabant hæc vocabula, uti ſuprà diximus pag. 1076. in Notis ad Capitulare Pippini Regis Italiæ.

Pag. 934. c. 73. VNAM ECCLESIAM] De hoc argumento pluribus olim dictum eſt in Notis ad epiſtolam 29. Lupi Abbatis Ferrarienſis. Has conſule, ſi lubet.

Ibid. c. 74. LETANIA MAIOR] Vetuſtiſſimum Kalendarium MS. in bibliotheca Colbertina: *VII. Kal. Maij. Nat. ſancti Marci Evangeliſtæ. Letania major.* Concilium Cloveshoviæ cap. 16. *Sextodecimo condixerunt capitulo ut latania, id eſt, rogationes, à clero omnique populo his diebus cum magna reverentia agantur, id eſt, die ſeptimo Kalendarum Maiarum, juxta ritum Romanæ Eccleſiæ, quæ & latania major apud eam vocatur.* Vide Baronium in Notis ad diem 25. Aprilis. Tom. I.

Ibid. c. 75. QVAPROPTER OMNIE. PLACVIT] Tota hæc clauſula quæ ſequitur, uſque ad verbum *vindicet*, deeſt in vulgatis editionibus Capitularium. Reliqua verò conjunguntur cum capite 73. poſt verbum *præſumat.* Nos ſecuti ſumus auctoritatem veterum exemplarium. Mutationem porrò quam nos hoc loco fecimus confirmat etiam Iſaac Lingonenſis, qui utramque partem iſtius capitis conſequenter deſcripſit in ſuis excerptis.

Pag. 935. c. 79. DIONVM EST] Caput iſtud ſumptum eſt ex epiſtola 105. ſancti Bonifacij, in qua referens decreta ſynodi paulò antè celebratæ ait: *Decrevimus Metropolitanum, qui ſit Pallio ſublimatus, hortetur ceteros & admoneat & inveſtiget quis ſit inter eos curioſus de ſalute populi, quiſve negligens ſervus Dei.*

PALLIO SVBLIMATVS] Egilvvardus in vita ſancti Burchardi Epiſcopi Herbipolenſis cap. 3. de ſancto Bonifacio narrat quòd *Moguntiæ metropolitanam ſuſceperit cathedram, ipsámque poſtea archiepiſcopatus pallio ſublimaverit.*

HONORETVR] In epiſtola ſancti Bonifacij legitur: *hortetur ceteros & admoneat.*

Ibid. c. 80. PROGENIEM SVAM] Vide infrà Addit. IV. cap. 75.

Ibid. c. 81. PRESBYTEROS] Vide Ivonem parte 6. cap. 117. & Gratianum diſt. 68. cap. 2. *Preſbyteri.* Vide etiam Notas ad Gratianum pag. 478.

Pag. 936. c. 86. AESQVE PERMISSV EPISCOPI] Inſignis eſt in hoc argumento formula prima novæ collectionis. Hanc conſule.

Ibid. c. 87. NVLLI ALTERI COPVLETVR] Vide ſuprà cap. 63. iſtius libri.

Ibid. c. 88. SI QVIS SECVLARIVM] Vide infrà Addit. IV. cap. 38.

Pag. 937. c. 91. SI VIR ET MVLIER] Fulbertus epiſt. 64. *De cauſa unde ſimplicitatem noſtram conſulere voluiſtis, in ſexto libro Capitularium era XCI. ita ſcriptum invenimus. Si vir & mulier conjunxerint ſe in matrimonio, & poſtea dixerit mulier de viro ſuo non poſſe nubere cum eo, ſi potuerit probare quòd verum ſit, accipiat alium, eò quòd juxta Apoſtolum non potuit illi reddere vir ſuus debitum.* Vide Ivonem parte 8. cap. 80.

Ibid. c. 94. SI QVIS PRESBYTER] Burchardus ac poſt eum alij referunt ex Concilio apud Compendium, ubi non extat.

BAPTIZETVR] Vox iſta deeſt in ſuperioribus editionibus & in aliquot vetuſtis codicibus. Addita eſt ex Palatino & Bellovacenſi. Eam quoque habent Burchardus, Ivo, Gratianus, & Raymundus in cap. *Si quis.* & in cap. *Veniens.* titulo *De Presbytero non baptizato.*

ET OMNES QVOS PRIVS BAPTIZAVIT] Hanc clauſulam habent veteres libri, Burchardus, & Ivo. Gratianus & collectores decretalium, quia Gratianum deſcribebant, illam omi-

TOM. I. ſerunt. Ipſe quoque Pontifex Innocentius III. caput iſtud in cap. *Veniens* retulit abſque illa clauſula. Attamen Antonius Auguſtinus in Notis ad primam collectionem decretalium pronuntiat illam rectè omiſſam eſſe à Bernardo Papienſi & à Raimundo.

Pag. 938. c. 96. CAPITVLO XXVIII.] Vide ſuprà pag. 1152. in Notis ad caput 98. libri primi.

Ibid. c. 97. SI QVIS INFRA REGNVM] Vide infrà cap. 383. hujus libri.

Pag. 939. c. 98. SI QVIS SACERDOTEM] Conſultus à Vvidone Epiſcopo, ut reor, Silvanectenſi Droco Bellovacenſis quid agendum foret de quibuſdam hominibus qui ſacerdotem acriter verberaverant, reſpondit inter alia ex Capitularibus, & hoc caput ad ſententiæ ſuæ probationem adduxit. Epiſtolam ejus dabimus in appendice actorum veterum. Vivebat autem Droco ſub imperio Roberti Regis Francorum.

LEGI SALICÆ SVNT ADDITA] Vide Capitulare primum anni DCCCIII. cap. I. De illo enim heic agitur.

Ibid. c. 99. ECCLESIA IN SACERDOTIBVS CONSTAT] Conſtitutio Theodoſij & Valentiniani in appendice Codicis Theodoſiani tit. 20. *De obnoxiis verò, ſi qui ambulaverint cum Epiſcopo vel cum Presbytero aut etiam Diacono, ſive in platea, ſive in agro, ſive in quolibet loco, nullo pacto eos retineri vel adduci jubemus, quoniam in ſacerdotibus Eccleſia conſtat.* Gregorius IV. in epiſtola de Aldrico Epiſcopo Cenomanenſi: *Ceterùm inſectatores fratrum eccleſiaſtica diſciplina comprimere & erudire debetis, qui ſtatum majorum non tenentes, Dei ſacerdotes atque ſanctam Eccleſiam, qua in ſacerdotibus maximè conſtat, ſua violare perſæpe nituntur præſumptione.* Cyprianus epiſt. 69. *Vnde ſcire debes Epiſcopum in Eccleſia eſſe & Eccleſiam in Epiſcopo, & ſi quis cum Epiſcopo non ſit, in Eccleſia non eſſe.* Vide C. V. Petri Franciſci Chiffletij Notas ad Ferrandum pag. 272.

NAM DETRACTIO SACERDOTVM] Tota iſta clauſula ſumpta eſt ex ſuppoſititia epiſtola ſancti Gregorij ad Felicem Epiſcopum Meſſanenſem.

Pag. 940. c. 101. SI QVIS QVOLIBET MODO] Imitatum eſt iſtud ex Novella ſeptima Iuliani Anteceſſoris, cujus verba referuntur in Additione tertia cap. 84.

Ibid. c. 104. NVLLIS VITA PRÆSVLVM] Hæc ſumpta ſunt ex canone quinto Concilij Toletani undecimi. Vide epiſtolam ad Felicem Epiſcopum Meſſanenſem paulò antè laudatam.

THRONI DEI] Vide infrà cap. 357. & lib. 7. cap. 156.

Ibid. c. 106. SINE RECONCILIATIONE] Ita habent hoc loco omnia vetera exemplaria. Sed in vulgatis editionibus legitur, *ſine ſacrati olei unctione & reconciliatione.* Additum verò iſtud eſt ex capite 132. libri ſeptimi, quod Pithœus omiſit tanquam ſuperfluum, quia jam editum fuerat in ſexto.

Pag. 941. c. 108. SI MONACHVS MONAST.] Sumptum eſt iſtud ex Novella quinta cap. 4. apud Iulianum Anteceſſorem in editione Antonij Auguſtini, quam nos ſecuti ſumus in edendis Capitularibus. Alius eſt ordo in Pithœana, in qua, præter Novellarum numeros, deſcripti ſunt etiam numeri DLXXXVIII. qui in vetuſtis codicibus adſcripti inveniuntur breviationi Novellarum quam Iulianus Anteceſſor compoſuit. Hunc ordinem ſecutus eſt Abbo in collectione canonum quæ nuper edita eſt in tomo ſecundo analectorum eruditiſſimi viri ac meliore valetudine digni Ioannis Mabillonij. Illic caput iſtud citatur ex legibus cap. XVI. ut eſt apud Iulianum in editione Pithœana.

ET IPSE OFFICIO FISCI S. COG.] Hæc non habentur in hoc loco apud Iulianum. Extant tamen paulò pòſt in eadem Novella cap. 6. ubi legitur, *officio Præſidis provinciæ ſervire cogatur.*

SI VERO MONACHVS] Pars iſta ſumpta eſt ex eadem Novella cap. 6.

SINE ABBATIS] Hæc clauſula non extat in capite 379. libri quinti Capitularium, & omiſſa eſt in vulgatis editionibus. In Novella ſanè præcipitur ne omnino recipiatur in alio monaſterio. Hæc ſunt verba Iuliani: *Aliorum autem monaſteriorum primates prohibeant eum tranſire ut in alio monaſterio non recipiatur. Et de hoc curare debent non ſolùm religioſiſſimi Epiſcopi, ſed etiam reverendiſſimi Archimandritæ.* Ex his itaque verbis malè intellectis conflata eſt clauſula adjecta huic noſtro capiti.

QVICVNQVE MONACHVS] Apud Iulianum Anteceſſorem Novella 123. cap. 55. & ſequenti. Ibid. c. 110.

QVÆCVNQVE A SINGVLIS] Licèt caput iſtud ſit in codice legis Romanæ, ſecundùm quam cauſæ eccleſiaſticæ judicabantur, in cauſa tamen quæ anno MXXIV. erat inter Ermengaudum Epiſcoporum Vrgellenſem & Durandum Abbatem ſanctæ Cæciliæ hæc conſtitutio laudata non eſt ex Codice Theodoſiano, ſed ex Capitularibus, capútque iſtud deſcriptum eſt integrum in ſententia quæ pro Epiſcopo adversùs Abbatem lata eſt. Eam dabimus in appendice actorum veterum. Ibid. c. 111.

IVDICI SOLIDATA ÆTERNITATE] Lib. 5. legis Vviſigothorum tit. 1. cap. 1. *impenſa legum ſoliditate ſervare.*

QVÆCVNQVE SVNT] Vide infrà lib. 6. cap. 381. Pag. 942. c. 113.

IGNOSCENDI SORT] Certum eſt legi debere *ſolam.* Sed omnia vetera exemplaria habent *ſoli*, non ſolùm in libris Capitularium, ſed etiam in Codice Theodoſiano, & apud Iſaacum Lingonenſem, & in Concilio Troſleiano. Sirmondus tamen in appendice Codicis Theodoſiani tit. 14. & in epiſtola 29. Hincmari pag. 319. edidit *ſolam.* Vide infrà cap. 406. hujus libri. Ibid. c. 115.

PLACVIT NE IVDÆIS] Vide lib. 12. legis Vviſigothorum tit. 13. cap. 12. & Notas ad Agobardum pag. 18. Pag. 943. c. 119.

SACRIFICANS] Simon Goulartius in additionibus ad catalogum teſtium veritatis pag. 1023. nomine ſacrificantis eum intelligit qui oblationes dono adferebat, nempe panem & vinum ad uſum ſacræ communionis. Falſam prorsùs eſſe hanc interpretationem manifeſtum eſt vel ex contextu capitis, ubi vox *ſacrificans* refertur ad eum qui corpus & ſanguinem Chriſti in altario immolat, id eſt, ad Presbyterum. Populus enim non immolat neque ſacrificat, ſed ſacrificio Ibid. c. 120.

Tom. I. intereſt, oblationem facit ad ſacrificium. Confirmatur hæc interpretatio ex verbis ſequentibus, in quibus præcipitur ut ſacrificans toties perceptionis corporis & ſanguinis Chriſti ſe participem præbeat quoties idem corpus & ſanguinem immolat. Quod adversùs Preſbyteros Miſſam cantantes & non communicantes dictum eſſe patet ex his quæ ſupra dicta ſunt ad caput ſextum libri primi.

Pag. 943. c. 121. DELECTATIONIBVS INHÆRENTIBVS] Vide præfationem noſtram ad librum Rhabani de Choreपiſcopis & Notas ad Reginonem pag. 542.

IN SYNODO] Infrà lib. 7. cap. 4. ſcriptum eſt Choreपiſcopos ante apoſtolicam atque ſynodalem prohibitionem non fuiſſe ex numero Apoſtolorum, ſed ex numero diſcipulorum. Intelligenda autem ſunt hæc loca de ſynodo Ratiſbonenſi habita circa annum DCCXCIX. poſt reditum Legatorum Karoli M. à ſede apoſtolica, ut paret ex eodem lib. 7. cap. 260.

Ibid. c. 123. SI PRESBYTER] Sumptum eſt hoc caput ex Novella 123. Iuliani Anteceſſoris cap. 31.

Pag. 944. c. 124. CLERICVS VEL MONACHVS] Et hoc quoque caput extat in eadem Novella cap. 8. Vide infrà Addit. III. cap. 46. 47.

Ibid. c. 125. CLERICIS DE ECCLESIA] Habetur in eadem Additione cap. 44.

Ibid. c. 129. SI QVIS EPISCOPO] Vide eandem Additionem cap. 28.

LETANIAM EVERTERIT] Apud Iulianum Anteceſſorem, ex quo iſta ſumpta ſunt, legitur: *Sin autem litanias conturbaverit.* Quid tum per litanias intelligerent, docere videtur ſequens caput Novellæ. Vide miracula ſancti Mauri cap. 7. de litania impoſita.

Pag. 945. c. 132. EPISCOPI SVI LICENTIA] Olim, ut dictum eſt ad epiſtolam 102. Lupi Ferrarienſis, monachis non licebat proficiſci in regionem longinquam, ne Romam quidem, abſque permiſſu proprij Epiſcopi. Apud Frotharium Epiſcopum Tullenſem in epiſtola tertia legimus ipſum monachis Mediolacenſibus licentiam dediſſe adeundi Imperatorem pro neceſſariis monaſterij cauſis. Idem in epiſtola decima ad Drogonem Epiſcopum Metenſem queritur de quibuſdam monachis monaſterij, ut reor, Senonienſis, qui abſque ejus permiſſu & licentia, quaſi ob quaſdam reclamationes, egrediebantur è diœceſi Tullenſi contra jus canonicum & reverentiam proprio Epiſcopo debitam. Vide infrà lib. 7. cap. 269.

Pag. 946. c. 137. APVD QVEM SCELVS] Vide infrà cap. 355. hujus libri.

Ibid. c. 138. QVICVNQVE INGENVVS] Vide infrà c. 356. iſtius libri.

Pag. 947. c. 143. NE IVDICES QVICQVAM] Hæc lex ita intelligenda eſt ut tamen ſi ſacerdotes defuerint, ſola poteſtate judicum rei diſtringendi ſint, ut legitur in libro duodecimo legis Vviſigothorum tit. 3. cap. 25. ex cujus lemmate factum eſt hoc noſtrum capitulum.

Ibid. c. 144. SI EXPOSITVS] Sanctus Auguſtinus epiſt. 23. ad Bonifacium Epiſcopum: *Aliquando etiam quos crudeliter parentes expoſuerunt, nutriendi à quibuſlibet, nonnunquam à ſacris virginibus colliguntur, & ab eis offeruntur ab baptiſmum.* Sic enim rectè ſcriptum eſt in prima editione epiſtolarum ſancti Auguſtini, cùm in poſterioribus malè legatur *nutriendos.* Epiſtolam collectionis infantis expoſiti habes inter formulas Sirmondicas. Vide Reginonem lib. 2. cap. 70. & ſeqq. & Cujacium lib. 16. Obſervat. cap. 36. Tom. I.

Ibid. c. 145. RELICTO OFFICIO SVO] id eſt, eccleſiaſtico judicio, ut legitur in canone nono Concilij Carthaginenſis tertij. Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. ſcribit *Folconi Comiti palatij Regis pro quodam Presbytero parochiæ Sueſſonicæ, qui relicto eccleſiaſtico ad civile judicium proclamaverat ſuper accuſatore ſuo.*

PROPTER DISTRICTIONEM] id eſt, ſi ab Epiſcopo ſuo, à quo damnatus eſt, provocaverit ad judices ſeculares. quod eſt contra ordinem in canone 17. Sardicenſi conſtitutum. Vide Photium in Nomocanone tit. 9. cap. 6. & commentarium Balſamonis.

AD SECVLAREM] Apud Gratianum additur *judicem.* ubi Correctores Romani rectè adnotant hanc vocem abeſſe à vetuſtioribus editionibus ſynodi Agathenſis, à codicibus Vaticanis, & à Capitulari. Vide infrà cap. 157. & lib. 7. cap. 210.

ET SOLATSVM] Infrà Addit. IV. cap. 65. *& is ad quem recurrit ſolatium ei.* Ita etiam apud Gratianum. Hinc ergo voces illas additas Sirmondus tranſtulit in canonem hunc Agathenſem.

Ibid. c. 148. SCRIPTVRÆ QVÆ DIEM] Conſtitutio eſt Chindaſuinti Gothorum Regis, relata in libro ſecundo legis Vviſigothorum tit. 5. cap. 1. Vide infrà cap. 416. iſtius libri. Iſtius conſtitutionis verba uſurpavit Gauſredus Comes Ruſcinonenſis in notitia judicij pro monaſterio Rodenſi lati adversùs hominem quendam nomine Adalbertum, quam daturi ſumus in appendice actorum veterum.

Ibid. c. 149. PACTA VEL PLACITA] Extat hoc caput in eodem titulo legis Vviſigothorum cap. 2. & infrà cap. 346. hujus libri.

Pag. 948. c. 150. FILIO VEL HEREDI] Habetur in eodem titulo legis Vviſigothorum cap. 4. & infrà cap. 349. hujus libri.

Ibid. c. 151. NON PASSIM DAMVS] Vide infrà cap. 350. iſtius libri.

Ibid. c. 153. QVI TIMORE COMPVLSVS] Extat in libro quinto legis Vviſigothorum tit. 7. cap. 7.

Pag. 949. c. 157. NVLLVS EX ORDINE] Vide infrà lib. 7. cap. 210.

Ibid. c. 159. LIBERTVS VEL LIBERTA] Hæc conſtitutio habetur in eodem titulo legis Vviſigothorum cap. 12.

PERMISSVM] Ita legitur in vetuſtis Capitularium exemplaribus & in editionibus, tum etiam in codice legis Vviſigothorum Moyſſiacenſi. Pithœus illic edidit *premiſſum.*

AD TESTIMONIVM ADMITTANTVR] In ſuperioribus Capitularium editionibus legitur, *ad teſtimonium à tertia generatione admittantur.* Certum eſt illam clauſulam reperiri infrà cap. 352. hujus libri. Sed non extat in hoc loco in vetuſtis codicibus neque in codice legis Vviſigothorum. Tanti momenti erat Capitularia edere prout in veteribus libris reperiuntur.

Ibid. c. 160. NON SOLVM ILLE] Iſta conſtitutio ha-

Tom. I. betur in libro ſeptimo legis Vviſigothorum tit. 2. cap. 7. Vide infrà lib. 7. cap. 429.

Pag. 949. c. 161. Qvicvnqve violenter] Extat in libro octavo legis Vviſigothorum tit. 1. cap. 2. Vide infrà cap. 353. hujus libri.

Pag. 951. c. 169. Vt nvllvs episcoporvm] Vide Concilium Africanum cap. 56.

Ibid. c. 175. Signa] campanas. Capitulare quintum anni DCCCCIV. cap. 5. *ſignum in tempore ſuo pulſent.* Rudolfus in vita ſanctæ Liobæ Abbatiſſæ cap. 6. *ſignum Eccleſia quod vulgò kleckum vocant.* Concilium Anglicanum apud Celichyth cap. 10. *Pulſato ſigno, omnis famulorum Dei cœtus ad baſilicam conveniat.* Geſta Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis: *In dicta Eccleſia ſenore duodecim ſigna ex metallo optimo fundere & firmare ſtuduit, quæ in clocariis collocavit, & ad ſingulos curſus mirabiliter roboare & ſonare diſpoſuit.* Odo Abbas in libro de miraculis ſancti Mauri cap. 7. *ſignis ſonantibus, ſumptis ſanctorum reliquiis.* Ibidem cap. 11. *Chriſti elementiam ac beati Mauri auxilium inſtantiſſima prece ſignis ſonantibus inclamare cœperunt.* Flodoardus lib. 3. cap. 20. *Item de metallo quod ei tranſmiſit ad faciendum ſignum.* Annales Fuldenſes ad annum DCCCLXIX. *ſignis etiam cunctarum in Reganeſburg Eccleſiarum concrepantibus.* Berchatius in hiſtoria Epiſcoporum Virdunenſium tomo XII. Spicilegij Dacheriani pag. 261. *Signa grandia & honorabilia & minora valde bona in illa baſilica ſuo opere ibidem eſſe conſtituit.* Concilium Londinenſe anni MLXX. *nec ſigna pro eo pulſentur.* Polypticus ſancti Remigij Remenſis: *ſignum de metallo unum, de ferro unum. ſignum ferreum unum, ſchillam de metallo unam.*

Pag. 952. c. 172. Vt sacerdotes stolas] Vide Reginonem lib. 1. cap. 333. Burchardum lib. cap. 10. Ivonem parte 10. cap. 139. & Gratianum 17. q. 4. cap. 25. *Vt Preſbyteri.*

Ibid. c. 173. Te igitvr non inchoent] Capitula Herardi cap. 16. *Vt ſecreta Preſbyteri non inchoent antequam Sanctus finiatur, ſed cum populo Sanctus cantent.* Micrologus cap. XI. *Angelicus hymnus, id eſt, ſanctus, ſanctus, ſanctus, ſubſequitur, quem beatus Sixtus Papa in ordine octavus conſtituit ut ante ſacrificium diceretur. Hunc autem hymnum & ipſe ſacerdos cum aliis neceſſariò debet dicere, ne ſe ipſum ſua prece videatur privaſſe, qui & ſuas voces & aliorum angelicis laudibus admitti deprecatus eſt in præfatione.*

Ibid. c. 174. Vt adnvntient] Caput iſtud & pleraque ex ſequentibus reperiuntur inter capitula quæ ſancto Bonifacio tribuuntur in tomo nono Spicilegij Dacheriani.

Placvit vt instrvantvr] Hæc ſumpta ſunt ex Concilio Pariſienſi ſexto lib. 1. cap. v. & 54. Vide Addit. II. cap. 1. & Concilium Calchutenſe cap. 2.

Pag. 954. c. 184. De qvibvs dvbivm est] Hugo Nicolai Canonicus Metenſis in Manuali Curatorum diœceſis Metenſis folio 21. *Si verò dubium ſit utrum bene fuerit baptiſatus, tunc Preſbyter debet eum baptiſare ſub hac verborum forma:* Si tu non es baptiſatus, ego te baptiſo in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti Amen. Si autem es baptiſatus, non te baptiſo. *Et ut audiant aſſiſtentes, hoc dicat alta voce & materna lingua, ne laici credant quòd aliquis poſſit bis baptiſari.* Tom. I.

Quatvor temporvm ieivnia] Homilia incerti auctoris in vetuſtiſſimo codice ſancti Galli: *Iejunia debetis cuſtodire quatuor tempora in anno, id eſt, menſe Martio in prima ſeptimana, quando intrat Martius, debetis jejunare die Mercoris & die Veneris & die ſabbati. In menſe Iunio in ſecunda ſeptimana poſtquam Iunius intrat, debetis jejunare die Mercoris & Veneris & die ſabbati. In menſe Septembr. in tertia ſeptimana poſtquam September intrat, jejunate die Mercoris & Veneris & ſabbati. In menſe December in quarta ſeptimana jejunate die Mercoris & Veneris & ſabbati.* Ibid. c. 186.

Sabbatizare] id eſt, colere, obſervare, ceſſando ab omni opere ſervili. Hinc feriari pro ſabbatizare dixit Hayto Epiſcopus Baſileenſis cap. 8. *Octavò pronuntiandum eſt ut ſciant tempora feriandi per annum, id eſt, omnem dominicam à mane uſque ad veſperam ob venerationem dominicæ reſurrectionis; ſabbatum verò operandum à mane uſque ad veſperam, ne in Iudaiſmo capiantur. Feriandi verò per annum iſti ſunt dies, ut ſuprà orſi ſumus. Natalis Domini &c.* Sic emendandus & ſupplendus eſt hic locus; qui mutilus eſt in editione Dacheriana, apud Burchardum lib. 2. cap. 77. Ivonem parte 4. cap. 14. & Gratianum diſt. 3. de conſecrat. cap. 1. *Pronuntiandum.* Vide Concilium Laodicenum cap. 29. & Ioannem Diaconum in vita ſancti Gregorij lib. 4. cap. 9. Apud Tertullianum quoque in libro adversùs Iudæos cap. 4. ſabbatizare ſignificat ceſſare ab omni opere ſervili, & non tantùm ſeptimo quoque die, ſed per omne tempus. quod intelligit de ſabbato æterno ſive divino, id eſt, de altera vita. Pag. 955. c. 189.

In ascensione .&. diem vnvm] Mirum eſt feſtum Pentecoſtes heic omiſſum eſſe, quod in libro primo Capitularium cap. 158. & in ſecundo cap. 35. tum etiam in citato capite Haytonis ponitur poſt Aſcenſionem Domini. Sanè nulla alia hujus omiſſionis cauſa eſſe poteſt quàm quia in capite ſequenti ſeorſum præcipitur de feſto Pentecoſtes.

In transitv S. Martini] In excerptis ſancto Bonifacio tributis omiſſum hoc loco eſt nomen ſancti Martini, cujus loco iſta ſubſtituta ſunt: *In nativitate ſanctæ Mariæ VI. Idus Septembris diem unum.* Sed nos jam oſtendimus ſuprà ad caput 158. libri primi feſtum iſtud nondum ea ætate cognitum fuiſſe in Eccleſia.

Adnvntient Presbyteri] Caput iſtud miſerè interpolatum & mutilatum eſt in excerptis quæ edita ſunt ſub nomine ſancti Bonifacij. Ibid. c. 190.

Placvit vt fideles] Caput iſtud ſumptum eſt ex canonibus Concilij ſexti Pariſienſis, ut adnotatur infrà Addit. II. cap. 2. & 3. Vide Burchardum lib. 4. cap. 27. Pag. 956. c. 193.

Balationes] In titulo canonis 23. Concilij Toletani tertij, ex quo caput iſtud videtur eſſe ſumptum, legitur in antiquis codicibus manuſcriptis: *Vt ballematia & turpia cantica prohibeantur à ſanctorum ſollemnitatibus.* Burchardus Pag. 957. c. 196.

TOM. I. lib. 10. cap. 39. hæc verba tribuit Concilio Bracharenſi; *Si quis balationes ante Eccleſias ſanctorum fecerit.* Baligeram ſtultam interpretatur vetus gloſſarium manuſcriptum bibliothecæ regiæ. Vide Voſſium in libro quarto de vitiis ſermonis pag. 657.

SALTATIONES] Burchardus lib. 10. cap. 36. *Saltationes ſceleratiſſimas per vicos atque plateas exercent,* quod ſumptum eſt ex canone 27. Concilij Africani. In chronica Sclavica incerti auctoris à Lindenbrogio edita extat memorabilis hiſtoria de pœna quindecim virorum & trium mulierum choreas agentium in nocte nativitatis Domini. Legat illam qui noſce cupierit ordinem rei geſtæ.

LVSA DIABOLICA] Homilia ſancti Eligij Epiſcopi Noviomenſis in tomo quinto Spicilegij Dacheriani pag. 217. *Ludos etiam diabolicos & vallationes vel cantica gentilium fieri vetate.* Vide Notas ad Reginonem pag. 537.

Pag. 957. c. 197. DE PAGANORVM RITV] Vide Reginonem lib. 1. cap. 382. & Burchardum lib. 10. cap. 34. Vide etiam Concilium Toletanum tertium cap. 22.

Pag. 958. c. 205. PLACVIT VT FIDELES] Caput iſtud ſumptum eſt ex Concilio Pariſienſi ſexto, ut adnotatur infrà Addit. II. cap. XI.

Pag. 959. c. 207. CVM ENIXA] Vide Capitulare anni DCCXLIV. cap. 3. Iſaacum Lingonenſem tit. XI. cap. 18. & Gratianum diſt. 5. cap. 1. *Cùm enixa.* & cap. 2. *Si mulier.*

Ibid. c. 208. PLACVIT VT FIDELES] Vide infrà Addit. II. cap. 12.

Pag. 960. c. 212. AD IVSTITIAS FACIENDAS] Præceptum Ludovici Pij pro Eccleſia Placentina: *Quam rem juſſimus Miſſis noſtris Adallabo venerabili Epiſcopo & Artmano Comiti, quos ad juſtitias faciendas in Italiam miſimus, diligenti inquiſitione inveſtigare.*

Ibid. c. 213. HOMO DENARIALIS] *id eſt, denariis intercedentibus manumiſſus,* ut ait gloſſa interlinearis in uno codice regio legis Longobardorum, in quo reperitur quoque hæc vetus nota marginalis: *Denarialis dicitur qui cum denario manumittebatur. Nam, ut dicunt quidam, qui liber efficiebatur, ante Regem habebat in manu denarium, quem Rex percutiebat, & in vultum denarium proiciebat.* De præcepto denariali vide Marculfum lib. 1. cap. 22. & de charta denariali in appendice ejuſdem Marculfi cap. 24.

HOMO DENARIALIS] *id eſt,* ut ait alia gloſſa vetus, *ſervus qui manumittitur ante Imperatorem tenentem denarium in manu ſua ſupra caput ſervi, & ita manu percuſſa projectum facit, & ita ſervus manumiſſus impan. & denarialis dicitur. Huic liberi ſui ſuccedere poſſunt. Ipſe verò ſuis parentibus non poteſt, niſi exiſtentibus in tertio gradu.*

TERTIAM GENERATIONEM] *uſque ad nepotem vel neptem,* ut ait gloſſa interlinearis in uno codice regio.

HOMO CHARTVLARIVS] id eſt, per chartam manumiſſus, ſive per chartam ingenuitatis, cujus formula extat apud Marculfum.

Ibid. c. 214. SI RES INTERTIATA] Vetus nota marginalis in uno codice legis Longobardorum: *Hac in lege notantur duæ ſententiæ, id eſt, ſi res intertiata poſtea fuerit furto ablata, poterit vel jurare vel abſolvi, vel ſi non juret, extimationem rei præſtare. Vel aliter. Si res furata fuerit intertiata, jurejurando ſe excuſet de furto, & rem reſtitui, & ſine damno.* Alia gloſſa ſic habet: *Hic duæ poſſunt dici ſententiæ. Veluti ſi res intertiata poſt fuerit ablata furto, poterit vel jurare & abſolvi, vel reſtituere æſtimationem rei ſine ſacramento. Vel aliàs, ſi res furata poſtea fuerit intertiata, juret ut ſine damno reſtituat.* TOM. I.

INTERTIATA] Idem codex regius: *Intertiata dicis propter ſollempnitatem Salicorum, qui tribus teſtibus adhibitis pergebant ad eum qui res poſſidebat quas dicebat furto ablatas, & interdicebat ei ne non alienaret, ſed ad judicium veniret. Sed idem eſſet & ſine teſtibus.*

RESTITVATVR] Sequitur poſtea in lege Longobardorum. *Si alter venerit, & rem intertiatam &c.* ut ſuprà lib. 3. cap. 46. In hoc loco verò ſic annotatum eſt in uno codice regio: *Si actor datus fuerit ab illo ſuper quem res intertiata fuerit, & ipſe auctor rem intertiatam recipere noluerit in auctoritate ſua & dixerit ſe illi rem illam non tradidiſſe vel vendidiſſe cui intertiata fuerit & nullo modo ſe auctorem illius rei eſſe, tunc debet contendere cum illo cauſa auctorem negat campo vel cruce. Sed cruce non, propter capitulum Lotharij Sancitum eſt.*

PLACVIT VT FIDELES] Caput iſtud ſumptum eſt ex Concilio ſexto Pariſienſi lib. 3. cap. 2. cujus verba referuntur in Additione II. cap. 23. Pag. 963. c. 235.

ET VT CAVSA FORNICAT.] In Concilio ipſo legitur: *Et quòd niſi cauſa fornicationis, ut Dominus ait, non ſit uxor dimittenda.* Quo etiam modo habetur in capite Additionis II. mox laudato. Rectè itaque monuit vir doctiſſimus Ioannes Baptiſta Cotelerius in Notis ad Paſtorem pag. 55. reſtituendam huic loco eſſe voculam *niſi*.

MANVFIRMATIONES] Adnotatio vetus in calce ſecundi Capitularis anni DCCCIII. Pag. 963. c. 237.
Etiam omnes Scabinei, Epiſcopi, Abbates, Comites, manu propria ſubterſignaverunt. In Concilio Carthaginenſi primo cap. 12. Antigonus Epiſcopus Madurenſis dixit: *Manuſcriptiones noſtra tenentur.*

FORENSIBVS PRESBYTERIS] Vide illuſtriſſimi viri Franciſci Boſqueti Monſpelienſis Epiſcopi Notas ad Innocentium III. pag. 139. Pag. 964. c. 246.

ET VT SERVI LANCEAS] Tota hæc clauſula deeſt in libro tertio. Illam omiſerunt Tilius & Pithœus, brevitati conſulentes, id eſt, magnam partem capitulorum à Benedicto Levita collectorum ſupprimentes, quia edita jam erant ſuis locis in præcedentibus libris. Pag. 967. c. 272.

SINE NEGOTIANDI CAVSA] Interdum etiam his immunitatem à ſolutione telonei & tributorum concedebant Principes qui negotiandi gratia cum curribus, equis, vel navibus huc illucque diſcurrebant. Extat enim præceptum Karoli Calvi pro monaſterio Foſſatenſi, in quo hæc immunitas continetur. Pag. 969. c. 379.

SI QVID VERO FVERIT] Tota hæc

Tom. I. clauſula deeſt in libro tertio; & omiſſa quoque eſt à Tilio & Pithœo, niſi quòd eam inter uncos repoſuerunt poſt finem capituli duodecimi.

Pag. 971. c. 289. LIERI CANONICI VERACES] Vide ſuprà lib. 1. cap. 20. 68. 73.

Pag. 973. c. 294. VT NVLLVS COMPARET] Savaro in Notis ad Sidonium pag. 389. tribuit hanc conſtitutionem Pippino Regi.

Pag. 974. c. 299. PLACVIT VT ADMONEANTVR] Caput iſtud ſumptum eſt ex Capitulari Theodulfi Epiſcopi Aurelianenſis, cujus nos duo antiquiſſima exemplaria habuimus ex bibliotheca Sangallenſi. In eorum uno tribuitur Theotolffo Epiſcopo, in alio nullum titulum habet. Sanè eo libro utebantur nonnulli Epiſcopi quaſi ſuo, ut colligi poteſt ex ſtatutis Hildegarij Epiſcopi Meldenſis; quæ cùm deſcripta ſint ad verbum ex illis Theodolfi, tamen in veteri codice Gemblacenſi, ut teſtatur Mabillonius, hunc habent titulum: *Anno dominica incarnationis octingenteſimo ſexageſimo octavo, regni verò glorioſi Regis Karoli viceſimo octavo, Indictione ſecunda. ſub die quintodecimo Kalendarum Novembrium, convocavit Hildegarius Epiſcopus Concilium ſacerdotum ſue diœceſis apud Eccleſiam ſancta Celinie in ſuburbio civitatis ſitam, quibus, poſt multa ſalutifera admonitionis exhortamenta, etiam hec capitula contulit obſervanda.* In codice Cantabrigienſi cùm nullum titulum haberent, Spelmannus illis iſtum appoſuit: *Capitula incerti auctoris, loci, & temporis, ad Eccleſia regimen congeſta.* Hinc deceptus vir clariſſimus Gabriel Coſſartius, cùm non animadverteret hæc capitula non eſſe diverſa à Capitulari Theodulfi quod editum eſt in tomo ſeptimo Conciliorum, illa rurſum edidit in tomo nono pag. 1008. & ſeqq. ex tomo primo Conciliorum Angliæ.

Pag. 975. c. 303. SI QVIS STATVTA] Vide infrà Addit. IV. cap. 60.

Ibid. c. 306. SI QVIS PRESETTER] Vide infrà Addit. IV. cap. 70. ubi locus Concilij Carthaginenſis refertur integer.

Pag. 976. c. 312. VT PEREGRINO EPISCOPO] Vide infrà lib. 7. cap. 189.

Pag. 977. c. 318. EXCEPTO CRIMINALI NEGOTIO] In Concilio ipſo legitur, *exceptis criminalibus cauſis.* Sed in vetuſtiſſimo codice Eccleſiæ Lugdunenſis ſcriptum eſt, *excepto criminalia negotia*, uti monuimus in Notis ad Gratianum pag. 514. Antiqui dicebant *excepto* per omnes caſus. Lib. 5. Capitular. cap. 250. *excepto his ſacramentis.* & alibi pluries in Capitularibus. Lib. 3. legis Vviſigothorum tit. 5. cap. 1. *exceptis illis perſonis.* pro quo vetuſtiſſimi codices monaſterij Moyſſiacenſis & Eccleſiæ Albienſis habent *excepto illas perſonas.* In charta monaſterij Caſaurienſis qualiter Hildericus Abbas ſuperavit Iohannem Epiſcopum Pinnenſem cauſantem monaſterij libertatem anno DCCCCLXVII. *excepto ipſam cartam de Breliano.* Item in charta ſanctæ Trinitatis de lapidaria: *excepto ipſum caſtellum & ipſa mea donnecalia.* Concilium primum Hiſpalenſe cap. 1. *excepto filiis & nepotibus.* Concilium Toletanum quartum cap. 33. in titulo in eodem codice Eccleſiæ Lugdunenſis: *excepto tertiam oblationum.* Beda de remediis peccatorum cap. XI. in codice ſancti Galli: *excepto Eccleſia.* Carta Tom. I. Vvilelmi de Campo felici in chartulario prioratus de Paredo fol. 59. *excepto unam ſextariam quam dedit ſancto Martino.* Statuta antiqua S. Petri Corbeienſis cap. 2. *excepto provenda ſua.* Et infrà: *excepto illud ad victum praparandum pertinet.* Charta Roberti Advocati Atrebatenſis apud Davidem Lindanum lib. 3. de Teneræmonda cap. 3. *excepto ſervis & hominibus advocatia.* Vide Notas ad Reginonem pag. 591.

VT CLERICI QVI] Caput iſtud ſumptum Ibid. c. 322. eſt ex Concilio Toletano IV. cap. 45. ut adnotatur infrà lib. 7. cap. 217. Vide Addit. III. cap. 17.

PESTVS] Hæc eſt lectio libri Bellovacenſis. Pag. 978. In Tiliano legitur *peſtis*, ut in editionibus. Hoc c. 326. caput deeſt in aliis exemplaribus. Cùm dubitarem autem utra lectio præferenda eſſet, prætuli eam quæ Bellovacenſis codicis auctoritate juvabatur. Nam vox *peſtis* nullum bonum ſenſum heic facere poteſt. Videtur autem hic locus eſſe mutilus.

OMNES VT NON CONTENDANT] Ca- Pag. 981. put iſtud extat etiam in libro ſeptimo cap. 247. c. 342.

ALIENÆ GENTIS] Caput iſtud ſumptum Ibid. c. 343. eſt ex libro ſecondo legis Vviſigothorum tit. 1. cap. 9. Aliis autem verbis refertur à Cironio lib. 5. obſervationum juris canonici cap. 4. hoc modo: *Prohibemus ad negotiorum diſcuſſionem uſum legum Romanarum; qua quamvis eloquiis polleant, tamen difficultatibus hærent.* Sed hæc non reperiuntur in Capitularibus, & abbreviata ſunt ex libro legis Gothicæ.

HOMINES] Hæc vox non extat in lege Vviſigothorum, & videtur ſuperflua.

AD EXERCITIVM IMBVI] Deeſt heic vox *utilitatis*, quæ ſic reſtituenda eſt ex eodem libro legis Gothicæ, *ad exercitium utilitatis imbui.* Quæri autem hoc loco poteſt quid per vocem *utilitatis* intelligi debeat in hoc loco.

SERVO PENITVS NON CREDATVR] Ibid. c. 344. Vide infrà lib. 7. cap. 177.

NON PASSIM DAMVS] Vide ſuprà cap. Pag. 982. 151. iſtius libri. c. 350.

SI QVIS AD DIRIPIENDVM] Hæc Pag. 983. conſtitutio habetur in libro octavo legis Vviſi- c. 354. gothorum tit. 1. cap. 6.

SEPTVPLVM] Ita etiam Ivo, quia deſcripſit ex Capitularibus. At in codice legis Vviſigothorum legitur *undecuplum*, non ſolùm in libris editis, ſed etiam in manuſcriptis.

CENTVM] Hæc vox deeſt in lege Vviſigothorum.

APVD QVEM SCELVS] Iſta quoque con- Ibid. c. 355. ſtitutio ſumpta eſt ex eodem titulo legis Vviſigothorum cap. 10.

QVADRVPLICITER] In codice legis Vviſigothorum legitur *undecupli reſtitutione*, ut in ſuperiori capite.

CENTVM QVINQVAGINTA] In eodem codice legitur *CC.*

QVICVMQVE INGENVVS] Extat in eo- Pag. 984. dem titulo legis Vviſigothorum cap. 11. c. 356.

SI INGENVVS EST] Hæc clauſula deeſt in codice legis Vviſigothorum, quæ nullum hoc loco diſcrimen ponit inter ingenuum & ſervum.

Tom. I. Vnde ſuſpicari cogor mutilum eſſe hoc caput in eodem codice, & reſtitui ac ſuppleri debere ex hoc noſtro.

Pag. 984. c. 358. Placvit vt vnvs Episcopvs] Caput iſtud ſumptum eſt ex capite 74. Concilij Africani, ut adnotatur infrà lib. 7. cap. 114.

Pag. 985. c. 366. Volvmvs atqve præcipimvs] Plura ad explicationem hujus capitis diximus in Notis ad Gratianum pag. 506. quæ heic neceſſario repetenda ſunt. Habere enim videntur aliquam difficultatem. Ea verſatur circa interpretationem populorum imperij Francici qui heic enumerantur. Romani, Franci, Alamanni, Bajoarij, Burgundiones, Saxones, Thuringi, & Friſones nullam, ut arbitror, difficultatem habent neque Britones, Longobardi, Vvaſcones, aut Beneventani. Quærendum igitur quid heic intelligi debeat per Gallos, Gothos, & Hiſpanos. Ac primò quidem dubium eſſe non poteſt quin per Gallus intelligi debeant homines originis Gallicæ, Franci quidem & Francico imperio ſubjecti, ſed qui genus repetebant à vetuſtis Galliæ incolis ante Francorum adventum. Gothi & Hiſpani Francico imperio ſubjecti eandem regionem incolebant, id eſt, eam Hiſpaniæ partem quæ nunc Catalonia dicitur uſque ad fluvium Rubricatum, ubi fuit limes regni Francici. Gothi igitur in ea Hiſpaniæ parte habitantes ij erant qui ſuperterant ex regno Gothorum; Hiſpani verò ij erant qui ex ea Hiſpaniæ parte orti erant quam Sarraceni tenebant, & ſe in regnum Francorum contulerant ut ſe Sarracenorum jugo ſubtraherent. Hæc paulò fuſiùs dicta ſunt in Notis ad Gratianum.

Bvrgvndiones] quos Eduos vocat monachus Sangallenſis in libro primo de vita Karoli M. cap. 11. *In illo tempore, propter excellentiam glorioſiſſimi Caroli, Galli & Aquitani, Edui & Hiſpani, Alamanni & Bajoarij, non parum inſigniri ſe gloriabantur ſi vel nomine ſervorum Francorum cenſeri mererentur.* Petrus à ſancto Iuliano in libro de origine Burgundionum pag. 194. ait olim Heduorum vocabulo comprehenſos fuiſſe populos qui nunc ducatum Burgundiæ incolunt, Nivernenſem pagum, Burbonenſem, Cadrellenſem ſive Caroleſium, Matiſconenſem, Autiſſiodorenſem, Tornodorenſem, & Barrenſem ſuper Sequanam. Fruſtra ergo Philippus Labbeus in diſſertatione hiſtorica de ſcriptoribus eccleſiaſticis caſtigat Alfonſum Fernandes, quòd Hugonem Magiſtrum generalem ordinis Prædicatorum, è Romanenſi oppido ortum in diœceſi Viennenſi, vocaverit Heduum; *quaſi Burgundi atque Hedui*, inquit Labbeus, *eadem ſit ſignificatio, cùm una dictio altera longiùs latiùſque extendatur, præſertim apud auctores medij ævi.*

Hanc sententiam] id eſt, conſtitutionem Conſtantini quæ heic refertur. Eam nonnulli viri docti putarunt eſſe ſuppoſititiam. Alij bonam eſſe crediderunt, ut Ianus à Coſta in Decretales pag. 281. & Seldenus in libro primo de ſynedriis pag. 328. Et tamen Iacobus Gothofredus in commentario ad hanc conſtitutionem omnino falſam eſſe contendit adversùs Seldenum.

Theodosii imp.] Hinc decepti Gregorius IX. & Innocentius IV. putarunt legem Tom. I. iſtam à Theodoſio latam fuiſſe. Gregorius enim ſcribens ad ſanctum Ludovicum Regem Francorum apud Odoricum Raynaldum ad annum 1236. §. 32. ait: *Propter quod ipſe Carolus Eccleſiam, à qua omnem honorem ſuſceperat, cupiens honorare, perpetua lege decrevit ut omnes ipſius juriſdictioni * ſubjectos ſtatutum à Theodoſio Imperatore pro Eccleſia libertate editum inviolabiliter obſervarent, videlicet ut quicunque litem habens &c.* Innocentius verò in epiſtola ad Epiſcopum Tuſculanenſem apud Andream Ducheſnium in tomo quinto ſcriptorum hiſtoriæ Francorum pag. 715. *Si dicti Barones diligenter attenderent quod Carolus Magnus Eccleſiam, à qua omnem honorem ſuſceperat, cupiens honorare, perpetua lege decrevit ut omnes ipſius juriſdictioni ſubjecti ſtatutum à Theodoſio Imperatore pro Eccleſia libertate editum inviolabiliter obſervarent, videlicet ut quicunque litem habens &c.* Illi tamen Pontifices non acceperunt ex Capitularibus, ſed ex Gratiano.

* ſubjecti

Nemo Episcopvm] Vide infrà Addit. IV. cap. 10. Pag. 994. c. 381.

Episcopos electos] Vide eandem Additionem quartam cap. 3. Pag. 435.

Placvit vt si qvæcvnqve] Vide eandem Additionem cap. 9. ex qua patet iſtud capitulum eſſe deſcriptum ex hiſtoria tripartita.

Qvi non vvlt legibvs] Hæc & quæ ſequuntur non extant ſuprà lib. 5. cap. 341. neque in lege Bajuvariorum. Omiſſa quoque ſunt à Tilio & Pithœo, quia noluerunt bis repetere idem capitulum in libris Capitularium, & non animadverterunt heic nonnulla haberi quæ non extant in libro quinto. Pag. 996. c. 382.

Si qvis infra regnvm] Caput iſtud editum eſt anno DCCCXXVI. ut adnotatum eſt in ipſis Capitularibus. Vide ſuprà cap. 97. hujus libri. Pag. 997. c. 383.

In concilio Agathensi] vel potiùs Vaſenſi primo, ex quo ſumptum eſt iſtud capitulum. Hic tamen error propagatus eſt in collectionibus Iſaaci, Burchardi, & Ivonis. Pag. 999. c. 394.

Amico qvippiam] Hæc non ſunt ſynodi Vaſenſis, ſed Hieronymi, ut adnotamus ad Capitulare ſecundùm anni DCCCXIV.

Contra leges] Sanctus Gregorius lib. 8. Indict. 3. epiſt. 6. *Nam ſacrilegium & contra leges eſt ſi quis quod venerabilibus locis relinquitur, prava voluntatis ſtudiis ſuis tentaverit compendiis retinere.*

Qvod omniavs] Prior pars iſtius capitis ſumpta eſt ex epiſtola quæ circumfertur ſub nomine ſancti Gregorij ad Felicem Epiſcopum Meſſanenſem. Vide infrà lib. 7. cap. 331. Pag. 1000. c. 401.

Pecvlatvs enim] Vide Notas ad Agobardum pag. 97. Pag. 1001. c. 404.

Vnam personam] Quomodo Chriſtus & Eccleſia unum corpus ſunt, ita unam perſonam conſtituere ſenſerunt veteres, uti dictum eſt in Notis ad eundem Agobardum pag. 14. Vide infrà cap. 407. hujus libri.

Omnia qvæ domino] Burchardus Pag. 1002. lib. c. 407.

Digitized by Google

TOM. I. lib. 3. cap. 129. caput iſtud in epitomen contraxit & Concilio Aurelianenſi attribuit. Certè aliquid ſimile repetitur in caoone 14. & 15. Concilij primi Aurelianenſis. Attamen non dubito quin verba Burchardi abbreviata ſint ex iſto noſtro capitulo.

TALIVM VERO SCELERVM] Hic locos laudatur in Concilio Colonienſi anni DCCCLXXXVII. cap. 3. *Talium enim ſcelerum patratoribus, ſicut in Capitularibus glorioſiſſimorum Imperatorum Caroli & Ludovici continetur, niſi poſt puram & publicam pœnitentiam, & per Eccleſiæ ſatisfactionem, & per impoſitionem manus Epiſcoporum, nec vivis nec mortuis communicare debemus.* Vide infrà cap. 417. ubi adnotamus hæc ſumpta eſſe ex epiſtola 105. ſancti Bonifacij.

Pag. 1003. c. 410. QVOD INCESTI NON SINT] Vide infrà Addit. III. cap. 104. ubi bene multa habentur quæ in iſto capitulo non extant.

Pag. 1005. c. 423. PRÆCIPIMVS GENERALITER] Vide ſuprà cap. 119. iſtius libri.

Pag. 1007. c. 426. MATER NOSTRA ECCLESIA] Lib. 2. cap. 41. *unam matrem ſanctam Eccleſiam, quæ eos intemerato ſacri fontis utero gignit.*

Ibid. c. 427 TALEM NOMINEM ANTIQVI] Hæc uſque ad *ne tacentes damnemur* deſcripta ſunt ex epiſtola 105. ſancti Bonifacij Archiepiſcopi Moguntini. Extant autem abbreviata ſuprà in fine capitis 407.

Pag. 1009. c. 432. OMNIBVS SCIRE VOLVMVS] Caput iſtud videtur ſumptum eſſe ex Concilio Pariſienſi ſexto lib. 3. cap. 2. non tamen integrum. Vide infrà Addit. II. cap. 13. & capitula Herardi Archiepiſcopi Turonenſis cap. 67.

Pag. 1010. c. 433. NEQVE PELLICEM NEQVE CONCVB.] Concilium Pariſienſe ibidem: *& quòd uxores habentes neque pellicem neque concubinam habere debeant.*

Pag. 1032. c. 3. AD SECVLARIA NEGOTIA CONVOLARE] Suprà lib. 5. cap. 21. monuimus heic legendum eſſe *ſecularia judicia.*

Pag. 1034 c. 22. TEMPORA POENITVDINIS] Vide capitula Iſaaci Epiſcopi Lingonenſis tit. 1. cap. 19.

Pag. 1039. c. 57. INTERIORVM] Certùm eſt legendum heic eſſe *inferiorum.* Sed omnia vetera Benedicti Levitæ exemplaria babent *interiorum.* Itaque nihil mutare voluimus.

NEGLIGENTÆ] Nam parva negligentia Pontificis, ingens animarum diſcrimen eſt, ut ait Dionyſius Exiguus in epiſtola ad Iulianum.

Ibid. c. 59. NON EST DVBIVM] Vide infrà cap. 105. iſtius libri.

Ibid. c. 61 QVI PRO ILLICITIS] Sanctus Gregorius lib. 9. Indict. 4. epiſt. 39. *Licebat enim bibere, ſi voluiſſet. Sed quia illicita ſe feciſſe meminerat, laudabiliter à licitis abſtinebat.*

Pag 1040. c. 62. NVLLA LVCRA NEGOTIATIONIS] Vide Iſaacum Lingonenſem tit. 1. cap. 32.

Pag 1042. c. 82. SERVATA VERO] Pro his verbis Angilramnus Metenſis Archiepiſcopus ſcripſit: *Salvo Romanæ Eccleſiæ in omnibus primatu.* Ingenuè autem fatentur Correctores Romani in Notis ad Gratianum 5. q. 4. cap. 2. ſe caput iſtud alibi reperire non potuiſſe quàm inter capitula Hadriani. Hinc etiam accepiſſe puto Sergium ſecundum iſta verba, quæ extant in epiſtola de vicariatu Drogonis Archiepiſcopi Metenſis: *Salvo in omnibus hujus univerſalis Romanæ ſedis primatu.* TOM. I.

VT NVLLA AD TESTIMONIA] Caput iſtud ſumptum eſt ex canone primo Concilij quinti Carthaginenſis. Extat autem etiam in capite 59. collectionis Africanæ. Pag. 1043. c. 91.

CANONES AFRIC.] Canones illos magnam auctoritatem habuiſſe in Eccleſia Gallicana patet ex pluribus locis. In cauſa Contumelioſi Reienſis Epiſcopi Cæſarius Arelatenſis reverentiam quæ canonibus Africanis debetur comparavit cum ea quæ Nicænis debebatur: *Si illorum CCCXVIII. Epiſcoporum qui per omnes Eccleſias Concilia fieri præceperunt tam ſancta decreta negligimus, non illos ſolos deſpicimus, ſed &, ſicut ſuprà jam dictum eſt, & Africanos Pontifices & omnes reliquos qui ipſis ordinantibus per totum mundum pro eccleſiaſtica diſciplina aliquid ſtatuerunt, cum peccato animæ noſtræ contemnimus.* Apud Flodoardum lib. 2. cap. 20. ſcriptum eſt Ebbonem Archiepiſcopum Remenſem ſecundùm Africanum Concilium dictaſſe libellum ſuæ depoſitionis & ſcribi coram ſe feciſſe, eíque propria manu ſubſcripſiſſe. Et pauló poſt: *Et ut omnia ſecundùm leges quibus moderatur Eccleſia in ſynodo legaliter adimpleres, ſimul cum eis quos ſecundùm Africana provincia canones elegerat ſibi judices &c.* citantúrque poſtea in eam rem capitulum 59. & cap. 74. Concilij Africani. Baldericus Epiſcopus Noviomenſis lib. 1. cap. 54. adnotat Hincmarum Epiſcopum Laudunenſem ab Hincmaro Remenſi Archiepiſcopo accuſatum judices electos expetiiſſe ſecundùm Africanum Concilium. Hincmarus ipſe in opuſculo LV. capitulorum cap. 16. ait ſanctum Remigium auctoritate Africani Concilij ordinaſſe Epiſcopum in caſtro Lauduno. Et in epiſtola 44. ad Adventium Epiſcopum Metenſem ait eum qui electus eſt Epiſcopus examinandum eſſe ab Epiſcopis ſecundùm capitulum Carthaginenſis Concilij quo manifeſtatur qualis debeat ordinari Epiſcopus. In Concilio Remenſi anni DCCCCXCI. Epiſcopi Gallicani ſuppoſititiis veterum Pontificum Romanorum epiſtolis oppoſuerunt canones Africanos qui de judicandis intra provinciam Epiſcopis decreverunt, ut dictum eſt in præfatione ad Reginonem. Vide infrà cap. 155. hujus libri. Pag. 1045. c. 102.

NVPTIALE MYSTERIVM] Hincmarus epiſt. 37. cap. 5. *Secundùm diffinitionem ſancti Leonis Papæ & traditionem doctorum ſuperiùs demonſtratam dubium non eſt eam mulierem non pertinere ad matrimonium in qua conjunctione ſexuum non docetur Chriſti & Eccleſiæ ſacramentum hoc eſt nuptiale fuiſſe myſterium.* Pag. 1046. c. 105.

VT NVLLVS METROPOLITANVS] Vide infrà Addit. IV. cap. 20. Ibid. c. 106.

AD PROPRIAM PARROCHIAM] Contra in canone undecimo ſynodi apud Celichyth ſcriptum eſt *ut nulli Epiſcoporum liceat alterius parrochiam invadere vel etiam aliquid alterius miniſterij ad ſe pertrahere in aliqua conſecratione Eccleſiarum vel Preſbyterorum Diaconorúmque niſi ſolus Archiepiſcopus, quia caput eſt ſuorum Epiſcoporum.*

Tom. I. Pag. 1048. c. 114. Placvit vt vnvs Episcopvs] Vide ſuprà lib. 6. cap. 358.

Pag. 1050. c. 129. Paganas observationes] id eſt, divinos, ſortilegos, anguria, auſpicia, phylacteria, incantationes, ſive omnes ſpurcitias impiorum gentiliúmque errata, ut legitur in canone tertio Concilij apud Cloveshoviam habiti. Vide indiculum ſuperſtitionum & paganiarum adjunctum ſynodo Liptinenſi.

Pag. 1051. c. 132. Sacrati olei vnctione] Heic adnotandus eſt ordo ſervatus in adminiſtratione ſacramentorum. Primùm ægrotus inungitur oleo ſacrato; dein reconciliatur eccleſiaſticæ communioni, ſi in publica pœnitentia conſtitutus erat; poſtremò tribuitur ei viaticum, id eſt, communio corporis & ſanguinis Domini. At ſi pœnitens non erat, neceſſaria non erat reconciliatio. Itaque non dabatur, ſed tantùm unctio & viaticum. Editi ſunt olim ritus obſervati in unctione & communione infirmorum. Sed ego nuper in vetuſtiſſimo codice Lemovicenſi, qui nunc eſt in bibliotheca regia, inveni ordinem ad viſitandum & ungendum infirmum, in quo nonnulla ſunt ſcitu digna quæ non leguntur in vulgatis, adeóque fortaſſis operæ pretium fuerit illum editionis honore donare.

Ibid. c. 134. Pro fidelibvs svis] id eſt, pro optimatibus, pro exercitu Francorum, ut ſuprà lib. 5. cap. 207.

Pag. 1052. c. 141. Nvllvs sacerdos in hostem] Si vera ſunt quæ narrantur in vita ſancti Anſovini Epiſcopi Camerinenſis apud Ferrarium & Vghellum, hæc conſtitutio Karoli obſervata non fuit, & nova Ludovici Pij lege opus fuit ut Epiſcopi levarentur onere proficiſcendi ad bellum. Narrat enim Philippus Ferrarius in catalogo ſanctorum Italiæ pag. 149. Anſovinum electum Epiſcopum a Camertibus non antè eam dignitatem accipere voluiſſe quàm ab Imperatore conſuetudo proficiſcendi ad bellum militibus, non Epiſcopis, congruens tolleretur, tum verò abrogata ea conſuetudine, electioni conſenſiſſe. Vghellus verò in tomo primo Italiæ ſacræ ait eum electum Epiſcopum anno DCCCXVI. non priùs aſſenſum eſſe electoribus quàm mos ille perverſus per imperatorium diploma arma tractandi Epiſcopis adimeretur; quo à Ludovico Imperatore obtento, cui à ſecretis confeſſionibus fuerat, ſumma animi moderatione epiſcopale munus ſubiſſe. Sed ex vita ejus ab Egino monacho conſcripta legitur tantùm ei datam eſſe à Ludovico optionem *ſecuriter accedendi ad pontificatum, quia non auderet eum quiſpiam compellere deinceps inſervire militiæ rei ſecularis.* Nihil heic de lege generali. Itaque veriſſimam puto Henſchenij obſervationem ad hunc locum, quæ ſic habet: *Laxiùs id accipit Vghellus, quaſi univerſim id pro Epiſcopis omnibus imperatorio diplomate ſancitum fuerit in gratiam Anſovini, quod non videtur verum fuiſſe.*

Pag. 1053. c. 142. Hispaniarvm] Decretum Concilij Toletani octavi: *Ecce enim ita ex gentis noſtræ mediocribus majoribúſque perſonis multos hactenus corruiſſe reperimus & deflemus ut eorum agnitis ruinis non aliud poſſimus quàm divina judicia conſiderare permiſſionis.*

Pag. 1054. Qvia ecclesias expoliavervnt] Hæc ſunt verba Guntchramni apud Gregorium Turonenſem lib. 8. cap. 30. *Qualiter nos hoc tempore victoriam obtinere poſſumus qui ea quæ patres noſtri conſecuti ſunt non cuſtodimus. Illi verò Eccleſias ædificantes, in Deum ſpem omnem ponentes, martyres honorantes, ſacerdotes venerantes, victorias obtinuerunt, gentéſque adverſas divino opitulante adjutorio in enſe & parma ſæpius ſubdiderunt. Nos verò non ſolum Deum non metuimus, verùm etiam ſacra ejus vaſtamus, miniſtros interficimus, ipſa quoque ſanctorum pignera in ridiculo diſcerpimus ac vaſtamus. Non enim poteſt obtineri victoria ubi talia perpetrantur. Ideo manus noſtræ ſunt invalidæ, enſis tepeſcit, nec clypeus nos ut erat ſolitus defendit ac protegit.*

Pag. 1055. c. 142. Iniqvvm est] Hæc ſumpta ſunt ex canone tertio Concilij Romani quarti ſub Symmacho.

Pag. 1062. c. 177. Convicti] Antea male legebatur *conventi.* Sed in codice Vaticano & in Bellovacenſi legitur *convicti.* Videtat hoc mendum Iuretus, qui illud ex ingenio ſuſtulit in miſcellaneis ad Symmachum pag. 301.

Pag. 1063. c. 179. In decret. Papæ Gregorii] Hæc citra controverſiam ſunt Gregorij ſecundi. Sed quia laudari vulgò ſolent ſub nomine Gregorij Papæ, crediderunt nonnulli ea eſſe Gregorij Magni. In Concilio Londinenſi anni MLXX. tribuuntur utrique: *Decretum eſt etiam ex decretis majoris Gregorij necnon minoris ut nullus de propria cognatione &c.*

Pag. 1065. c. 189. Vt peregrino Episcopo] Vide ſuprà lib. 6. cap. 312.

Pag. 1068. c. 204. In cavsa capitali] Iſtud abbreviatum eſt ex interpretatione ſententiarum Pauli lib. 5. tit. 35.

Pag. 1074. c. 231. Baptismatis sacramentis] Hæc eſt lectio codicis Bellovacenſis, cùm in vulgatis editionibus legatur *ſacramento.* Confirmatur autem hæc noſtra lectio ex capite 391. hujus libri, in quo legitur: *neque ipſi ſunt per ætatem idonei de traditis ſibi ſacramentis reſpondere.* Item Beda lib. 2. hiſt. eccleſ. cap. 9. ubi loquens de Edvvyno Rege Northanymbrorum, qui pollicitus erat ſe fidem Chriſti amplexurum ſi victoriam de hoſtibus ſuis reportaret, ait: *Sicque victor in patriam reverſus, non ſtatim & inconſultè ſacramenta fidei Chriſtianæ percipere voluit; quamvis nec idolis ultrà ſervivit ex quo ſe Chriſto ſerviturum eſſe promiſerat.* Et libro tertio cap. 1. *Oſricus, qui ad prædicationem Paulini fidei erat ſacramentis imbutus.* Et mox: *ſacramenta regni cœleſtis, quibus initiatus erat, anathematizando perdidit.* Et eodem libro cap. 3. *baptiſmatis ſacramenta conſecutus erat.* Concilium Moguntinum anni DCCCXLVII. cap. 3. *Sacramenta itaque baptiſmatis volumus ut concorditer atque uniformiter in ſingulis parochiis ſecundùm Romanum ordinem inter nos celebrentur.* Baptiſmatis ſacramenta hæc ſunt, ipſum baptiſma, confirmatio, & communio corporis & ſanguinis Domini, quæ tum conferebantur unicuique eorum qui baptizabantur. Hinc in ſcripto veteris auctoris anonymi de ordine baptiſmi legitur: *Et hæc ſunt ſanctæ Eccleſiæ ſacramenta, baptiſmum, chriſma, corpus & ſanguis Chriſti.*

Tom. I. Pag 1075. c. 134. Comam nutriunt] Concilium Carthaginenſe IV. cap. 44. *Clericus nec comam nutriat nec barbam*, ubi quidam codices addunt *radat* vel *tondeat*. Vide Notas ad Gratianum pag. 453.

Calciamenta] Idem Concilium Carthaginenſe cap. 45. *& nec veſtibus nec calceamentis decorem quærat*. Concilium habitum apud Caſtrum Gonterij anno MCCXXXI. cap. 14. *Et omnes religioſi, cujuſlibet ſint ordinis, veſtibus & calceamentis ſuo ordini competentibus, quantum fieri poteſt, uniformibus utantur.* Hildebertus epiſt. 60. *Cùm vagetur pes laxioribus calciamentis, cùm caput in ampliorem radatur coronam, cùm monachum loquantur cetera monachi inſignia, extra viam eſt qua ducit ad vitam.* Quippe monachi, ut vilitatem ac ſimplicitatem ſuam habitu etiam inceſſúque teſtarentur, calceamenta laxiora geſtabant, diſſimilia nimirum his quibus laici ſolebant uti. Vnde Philippus Francorum Rex monachum quendam ſtrictis utentem calceis facetè monuit non faſtidire inſtitutum ſuum, ut docet Cæſarius Heiſterbachcenſis lib. 4. cap. 12. Ovidius in libro primo de arte amandi:

Linguáque nec rigeat, careant rubigine dentes,
Nec vagus in laxa pes tibi pelle natet.

Pag. 1076. c. 242. Discordantium nemo] Homilia incerti auctoris in Dominica ſeptima poſt Pentecoſten in vetuſtiſſimo codice MS. Eccleſiæ Lugdunenſis: *Si autem frater tuus* (id eſt, quilibet Chriſtianus) *inclemens fuerit & noluerit tibi veniam deprecanti indulgere, oblatio ejus non debet recipi in altario, id eſt, in altare, nec in gazophylacio, hoc eſt, in theſauro Eccleſiæ, neque in ceteris uſibus, nec pacem debet facere cum Chriſtiano, neque communicare corpori & ſanguini Domini.* Vide Notas ad Reginonem pag. 550.

Pag. 1080. c. 260. Arnonem Archiepiscopum] Iuvavenſem ſive Salzburgenſem; de quo ſuprà actum eſt.

Pag. 1081. c. 260. Permittente apostolico] Verba illa (inquit Marca lib. 2. de concordia cap. 12. §. 7.) formulam redolent qua magiſtratus utebantur cùm reſcriptorum principalium triſtitiam molliebant, quáque uſus eſt Gregorius Magnus cùm legem Mauritij de militibus ad monachiſmum properantibus temperavit. *Nam his placatur Imperator*, inquit ille in epiſtola ad Metropolitas. Quod nos hodie *cum bona venia* aut *ſub beneplacito Pontificis* fieri dicimus.

Inter Presbyteros] Ex ea Gallicanorum Epiſcoporum conſtitutione profectum eſt ut dein in aliquot antiquis codicibus librarij nomen Preſbyterorum reponerent ubi de Chorepiſcopis agebatur, uti à nobis obſervatum eſt in præfatione ad librum Rhabani de Chorepiſcopis. Quod Hiſpanos quoque ſecutos eſſe animadverto. Nam pro eo quod canon ſeptimus Concilij Hiſpalenſis II. apud Iſidorum & in veteri collectione edita in tomo XI. Spicilegij Dacheriani pag. 170. habet *Chorepiſcopos vel Presbyteros*, Loaiſa in ſuis codicibus legit tantùm *Presbyteros*. Vt valde putem primò quidem illic fuiſſe ſcriptum *frequenter Chorepiſcopos deſtinaſſe*, additum verò fuiſſe *vel Presbyteros* tempore Leonis III. aut non ita multò pòſt, demum extincto prorsùs ordine Chorepiſcoporum, ſolum Preſbyterorum nomen cuſtoditum fuiſſe.

Tom. I. Ibid. c. 261. Placuit ut Episcopi] Ad hunc locum reſpiciebat Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. inter cetera ſcribens Theodulfo Comiti *qualiter Eccleſiæ in poteſtate & ordinatione ſunt Epiſcopi ſecundùm ſacros canones & imperialia capitula*.

Pag. 1083. c. 263. Sacramentum catechumenis] De toto hoc argumento fusè diſputat Gabriel Albaſpineus in libro ſecundo obſervat. cap. 35. & ſeq.

Pag. 1087. c. 277. Si Episcopus præsens] Vide Notas ad Gratianum pag. 561.

Neque ante missam] Hæc clauſula non extat in Conciliis Aurelianenſibus, neque apud Reginonem, Burchardum, & Gratianum.

Ibid c. 279. Vt laici secus] Vide Burchardum lib. 3. cap. 102.

Ad orandum] Hæc eſt vera lectio iſtius loci, quæ extat in Concilio ſecundo Turonenſi. Sic etiam legitur in Decretalibus. Antonius tamen Auguſtinus præfert lectionem quæ habetur in veteri Burchardi exemplari, ubi legitur *Ad adorandum*. Sanè in uno eorum Burchardi codicum quos ego vidi legitur *Ad adorandum*, in alio verò *Ad orandum*. Apud Ivonem quoque legitur *Ad adorandum*.

Ibid. c. 280. Parvulos, senes] Homilia incerti auctoris in vetuſtiſſimo codice S. Galli: *Nullus Chriſtianus debet laxare iſta jejunia, ſi talis infans non eſt qui non poſſit jejunare, aut talis ſenex, vel infirmus. Et qui iſta jejunia laxat aut neglegit, peccatum grande inde habet.*

Pag. 1088. c. 281. Omnis vobis] Legendum: *Omnibus vobis &c.*

De Presbytero vero] Vide Burchardum lib. 2. cap. 186.

Pag. 1091. c. 293. Secundum Regis admonit.] In Concilio Toletano legitur *ſecundùm regiam admonitionem*, quod idem eſt. At in veteri Capitularium exemplari Trecenſi ſcriptum eſt *ſecundum magiſtri ammonitionem*. In regio & in meo, *ſecundùm magis admonitionem*.

Auribus] Hæc eſt lectio codicis Bellovacenſis, quam Ivo quoque habet. In Concilio verò & in codice Capitularium Vaticano, Colbertino, & Tiliano legitur *auditibus*. In Trecenſi, *judicibus*. Sed hæc lectio ſana non eſt.

Ibid. c. 294. Absens] Ita Martinus Bracharenſis & vetera Capitularium exemplaria, id eſt, *abſtenta*, ut eſt in Concilio, ſive ſegregata à communione fidelium. Martinus Bracarenſis in codice Thuano & Iſidorus legunt, *habeatur in abſentia*.

Vivente ipso marito] Hæc eſt vera lectio, quæ extat apud Iſidorum & Martinum Bracarenſem & in vetuſtiſſimo codice Eccleſiæ Lugdunenſis. Loaiſa repoſuit *viro*.

Pag. 1097. c. 331. Quod omnibus fidelibus] Vide ſuprà lib. 6. cap. 402.

Pag. 1099. c. 341. Agnati sunt] Vide Cujacium lib. 27. obſervat. cap. 26.

Pag. 1103. c. 366. Vt ne quis] Caput iſtud ſumptum eſt ex capite 59. capitulorum ab Angilramno collectorum.

Pag. 1105. c. 376. Cui sit necessaria] Senſus iſtius loci hic eſſe debet. Si mater, amita, aut ſoror, aut alia propinqua Preſbyteri adeo pauperes ſint ut

Tom. I. abſque auxilio & ope ejus non habeant unde vivant, maneant quidem in eodem loco in quo Preſbyter habitat, ſed procul ab ædibus ejus, Preſbyter verò domum ad eas mittat quæ ſuſtentationi illarum neceſſaria ſunt. Hæc interpretatio manifeſta eſt ex capite 59. Herardi Turonenſis. Vide Notas ad Reginonem pag. 555.

Pag. 1106. c. 379. SECVNDVM PLACITVM HOMINIS] id eſt, non *ex ſuo ſenſu*, ut dicitur in capite 82. libri primi Capitularium, non ex animi ſui motu, non ex impetu quodam mentis & voluntate, ſed prout ut Pœnitentiali ſcriptum eſt, in quo omnia peccatorum remedia, omnes pœnæ continentur, ut dictum eſt in Notis ad Reginonem pag. 538. Vide infrà Addit. III. cap. 63.

Ibid. c. 381. MVLIER QVÆ DVOS VIROS] Ivo par. 16. cap. 343. deſcribit ex libro ſeptimo Capitularium cap. 381. caput Bonifacij I. *Probat illa vera eſſe &c.* Sic paulò antè & paulò pòſt plurima capitula laudat ex eodem libro ſeptimo quæ in locis ab eo laudatis non extant. In pleriſque autem eorundem capitulorum titulis numeri apud Ivonem omiſſi hoc loco ſunt in vetuſtiſſimo codice MS. ſancti Victoris Pariſienſis. Quare oportet eos additos fuiſſe poſtea ab aliquo homine imperito, aut certè Ivonem deceptum fuiſſe auctoritate veteris cujuſpiam exemplaris imperfecti, in quo pleraque capitula addita fuerant quæ in libris Capitularium non extabant. Nam quoad caput iſtud, certum eſt 381. eſſe debere, cùm præter auctoritatem codicis Bellovacenſis, Iſaac illud laudet ex libro ſeptimo Capitularium cap. 381.

Pag. 1107. c. 381. MVLIER HABENS VIRVM] Duplicavimus heic numerum 382. ſecuti ſcripturam libri Bellovacenſis & auctoritatem Iſaaci, qui caput iſtud refert ex libro 7. Capitularium cap. 382. Præterea, niſi duplicaretur, caput 16. primæ additionis, quod in quibuſdam antiquis codicibus & apud Ivonem dicitur eſſe 494. libri ſeptimi Capitularium, eſſet neceſſariò 495.

Ibid. c. 383. PRÆCEPIMVS VT AD ACCIP.] Heic ruſum Ivo parte 16. cap. 344. aliud ſubſtituit caput, nimirum *Si quos culpatorum*. Ac ne quis exiſtimare poſſit mendum eſſe librarij prohibet idem Ivo, cujus hæc ſunt verba ex epiſtola 171. *Vnde habetur in libro capitulorum regalium auctoritate Epiſcoporum conſtitutorum: Si quos culpatorum regia poteſtas &c.* Lalandeus in Supplementis Conciliorum Galliæ pag. 351. aſſerit iſtud caput ſub iiſdem numero & ordine quibus ab Ivone citatur reperiri in codice MS. monaſterij Rivipullenſis, idque ſibi & pluribus aliis aſſeruiſſe illuſtriſſimum virum Petrum de Marca Archiepiſcopum Pariſienſem. Debeo primùm publicæ fidei, deinde famæ optimi patroni mei ut hunc errorem avellam ex animis hominum. Caput iſtud non habetur in libro Rivipullenſi; neque certè illic extare poteſt, cùm integri duo ultimi Capitularium libri in eo deſint. Itaque non potuit vir illuſtriſſimus dicere cuiquam mortalium ſe in eo codice legiſſe caput de quo nunc agimus. Porrò nos illud in tomo ſecundo retulimus inter fragmenta Capitularium pag. 368.

Pag. 1108. c. 387. SINE FRAVDE] Ita codex Bellovacenſis. Sed alibi legitur *ſine fide*. Atque ita emendandus eſt hic locus.

SINE DVBITATIONE] Hæc deſunt in excerptionibus Egberti Archiepiſcopi Eboracenſis cap. 41. ubi caput iſtud refertur. Extant tamen in canone ſexto Concilij quinti Africani, ex quo caput iſtud ſumptum eſt, & apud Reginonem & Burchardum. Tom. I. Pag. 1110. c. 391.

ABSQVE VLLO SCRVPVLO] Egberti excerptiones: *abſque ullo ſcrupulo hos eſſe baptizandos, ne iſta trepidatio eos faciat ſacramentorum purgatione privari.* Hæc verò ſumpta ſunt ex eodem Concilio Carthaginenſi.

TEMPORE LEGITIMO] Hæc non habentur in Concilio neque apud Egbertum, Reginonem, & ceteros.

QVONIAM QVOD NON EST] Et hæc quoque deſunt in Concilio & in antiquis collectoribus canonum. Iſta verò clauſula addita eſt ex epiſtola 92. ſancti Leonis, ut adnotatum eſt cap. 260. & 424. hujus libri. Innocentius III. in cap. *Veniens.* de Presbytero non baptizato: *non intelligitur iteratum quod ambigitur eſſe factum.*

ISTI PRÆSVMPTORES] id eſt, Chorepiſcopi. Hinc *temeritas chorepiſcopalis* apud Flodoardum lib. 3. cap. 10. Ibid. c. 394.

PLACVIT VT HI] Iſaac Lingonenſis & Concilium Troſleianum citant hoc caput ex libro ſeptimo Capitularium cap. 395. Pag. 1111. c. 395.

VT PRESBYTERI] Vide ſuprà lib. 6. cap. 306. & cap. 165. iſtius libri. Pag. 1114. c. 414.

PLACVIT VT CLERICI] Vide ſuprà lib. 6. cap. 111. & 390. Pag. 1115. c. 422.

NAMQVE PROPRIORVM] Hæc & quæ ſequuntur non extant in Codice Theodoſiano.

POTESTATES EXTERAS] Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis in epiſtola ad Laudunenſem apud Flodoardum lib. 3. cap. 22. *Poſtea autem per exteras id eſt ſeculares poteſtates contra Sardicenſes canones eandem adminiſtrationem ſine mea conſcientia obtinuiſti.* Vide ſuprà cap. 399. hujus libri.

VT EPISCOPI TVNC] Caput iſtud ſumptum eſt ex libro duodecimo legis Wiſigothorum tit. 3. cap. 26. in lemmate, ubi tamen diverſus eſt ſenſus. Nam illic ita legitur: *Vt Epiſcopi tunc immunes habeantur à damnis cùm eorum Preſbyteri ea quæ ipſi non correxerint ad eos non remiſerint corrigenda.* Lemma autem iſtud reſpondet verbis quæ in contextu legis habentur. Pag. 1117. c. 426.

SICVT DEFLENDVM CHRISTIANIS EST] Ita etiam vetus codex Moyſſiacenſis in quo lex Wiſigothorum continetur. Malè in editis: *Sicut deflendum eſt à Chriſtianis.* Ibid. c. 428.

MISSAS CANTARE] Vide quæ ſuprà dicta ſunt in Notis ad caput 148. libri primi. Pag. 1118 c. 432.

VT PRO SE ORARE] Vide Notas noſtras ad homilias Cæſarij Arelatenſis pag. 116. Pag. 1121 c. 433.

BONORVM HOMINVM] Haud dubiè legendum eſt *bonorum operum*. Pravam tamen lectionem prætulimus ſinceræ quia ſic uti nos edidimus legitur in vetuſtis Benedicti Levitæ & Iſaaci Lingonenſis exemplaribus. Contrà codex Sangallenſis in capite 24. ſecundæ appendicis habet *bonorum operum*. cùm legendum ſit *bonorum hominum*.

PRIMATES] Duo heic Metropolitanorum genera conſtituuntur. Primi ordinis Metropoli- Pag. 1122. c. 439.

Tom. I. tani vocantur Primates, quia primas ſedes tenent, id eſt, opinor, civitatibus præſunt quæ in veteribus notitiis primum locum tenent, ut Lugdunum inter provincias Lugdunenſes, Avaricum Biturigum inter Aquitanicas, Narbo inter Narbonenſes, Trever inter Belgicas. & ſic de ceteris. Et tamen Hincmarus, qui Belgicæ ſecundæ Metropolitanus erat, ſe Primatem eſſe contendit & unum de primis Galliæ Primatibus. Flodoardus lib. 3. cap. 10. de epiſtola Hincmari ad Leonem IV. Papam: *Item in eadem de privilegiis hujus Remenſis Eccleſia, qua habuit ab initio quo privilegia ſedes habere cœperunt, & quia Remorum Epiſcopus Primas inter Primates ſemper & unus de primis Gallia Primatibus extitit, nec alium ſe potierem prater Apoſtolicum Praſulem habuit, ut ſcilicet ea qua tanto tempore ab anteceſſoribus ipſius huic ſedi ſunt conceſſa & conſervata, conſervare & augmentare dignetur.* Habuit iſta dignitas initium ab Hadriano primo, qui Tilpinum Remenſem Archiepiſcopum conſtituit Primatem eſſe Belgicæ ſecundæ *cum omnibus civitatibus qua ab antiquo tempore Remenſi metropoli Eccleſia ſubjecta fuerunt*, ut legitur apud eundem Flodoardum lib. 2. cap. 17. Benedictus III. in epiſtola ad Hincmarum: *Et hoc volumus, ne quilibet ex provincia & diœceſi metropoli tua tibique ſub ecta jus ſecundùm eccleſiaſticas conſtitutiones primatui Eccleſia tua & tibi debitum quoquo modo per contemptum convellere praſumat.* Vide Marcam in diſſertatione de Primatibus cap. 94.

Pag. 1124. c. 445. Imitationem] Haud dubiè lectio illa prava eſt. Et tamen ita legitur in ipſo Capitulari ex quo iſta ſumpta ſunt & in antiquis Benedicti Levitæ exemplaribus. Legendum porrò eſſe *immutationem* oſtendit lex Codicis Theodoſiani relata infrà cap. 477. hujus libri. Immutatio autem heic ſignificat imminutionem.

Pag. 1126. c. 452. Immolati] Leg. *inviolati*.

Senioribus debitam obedientiam] Vide ſuprà lib. 1. cap. 142.

Pag. 1127 c. 461. Ex epistola] In ſuperioribus editionibus legebatur *Exemplar*. Sanè ita ſcriptum eſt in codice Bellovacenſi, ſed à manu recentiſſima, ut videatur eſſe emendatio hominis imperitiſſimè ſubſtituta bonæ lectioni. Vera & ſincera lectio eſt illa quam nos retinuimus, ſumpta ex canone ſexto Concilij primi Vaſenſis, ex quo caput iſtud deſcriptum eſt; quam confirmant vetera aliquot exemplaria Benedicti Levitæ. Hic tamen error proclivis olim erat inter librarios. In libro quinto cap. 119. legitur in titulo: *Ex epiſtola Papa Leonis &c.* Pro quibus codex Colbertinus, Rivipullenſis, Sangallenſis, Normannicus, Camberonenſis, & editiones habent *Exemplar Papa Leonis*. Caput quartum additionis quartæ habet hunc titulum in codice Palatino: *Exempla Leonis Papa Calcidonenſi Concilio directa.* Et in capite ſequenti: *Exempla Stephani Papa.* Item in capite ſeptimo: *Exempla Leonis Papa.* In Pannormia Ivonis edita lib. 6. cap. 115. legitur, *Exempla Gregorij ad Iohannem Ravennatem Epiſcopum.* cùm in manuſcriptis libris legatur *Ex epiſtola Gregorij.* In Concilio Aquiſgranenſi anni DCCCXVI. cap. 98. legitur in titulo: *Ejuſdem ex epiſtola ad Oceanum.* At in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecæ Colbertinæ: *Item ejuſdem exempla ad Oceanum.* In Talonico Burchardi codice legitur lib. 1. cap. 22. *Exēpla Ormiſda* pro *Ex epiſtola.* Item lib. 2. cap. 3. *Exēpla Zeferini.* Et libro primo cap. 33. *In primis exempla Pauli ubi Tito diſcipulo &c.* Pro quo in Concilio duodecimo Toletano cap. 4. & apud Ivonem parte 5. cap. 144. rectè ſcriptum eſt *ex epiſtola.* Inter canones Abbonis Abbatis Floriacenſis cap. 22. legitur: *Item exempla Siricij Papa*; ubi legendum etiam eſt *ex epiſtola.* Tom. I.

Paranymphus] Vide Notas noſtras ad Gratianum pag. 541. ubi ex mente Cujacij explicatur quid per paranymphos intelligi debeat apud Chriſtianos. Pag. 1129. c. 463.

Per firmiss. fidejussores] id eſt, *ſub idonea proſecutione*, ut legitur in reſcripto Conſtantini ad Probianum Proconſulem Africæ apud ſanctum Auguſtinum epiſt. 68. *Unde volumus ut eundem ipſum Vigentium ſub idonea proſecutione ad comitatum meum Conſtantini auguſti mittas.* Puto autem, ut hoc quoque obiter dicam, voces illas *Conſtantini Auguſti* eſſe ſuperfluas & ex gloſſemate profluxiſſe. Pag. 1130. c. 470.

Has omnes constitutiones] Hæc ſumpta ſunt ex Concilio tertio Toletano, ubi leguntur ante ſubſcriptiones. Pag. 1131. c. 470.

Si clericus fuerit] In Concilio ipſo legitur: *Si Epiſcopus, Preſbyter, Diaconus, aut Clericus fuerit, ab omni Concilio excommunicationi ſubjaceat.*

Minoris] In Concilio legitur *inferioris*.

Heic eſt finis horum ſeptem librorum in vetuſtis exemplaribus, tametſi in uno Vaticano & in Bellovacenſi in titulis capitulorum libri ſeptimi deſcripta reperiantur lemmata octuaginta capitum ad monachos ſpectantia quæ anno DCCCXVII. conſtituta ſunt in conventu Aquiſgranenſi. Ivonem quoque Carnotenſem Epiſcopum uſum eſſe exemplari in quo eadem octuaginta capitula partem faciebant libri ſeptimi colligi poteſt ex parte 1. Decreti cap. 133. ubi caput decimum ſextum eorundem capitulorum citat ex libro ſeptimo Capitularium cap. 494. Pag. 1132. c. 478.

Patroni] Ita omnino legitur in Concilio Pariſienſi. Certum eſt tamen legendum eſſe *patrini*. Verùm vetus exemplar ejuſdem Concilij & antiqua Capitularium exemplaria lectionem præferunt quam nos retinuimus. In capite tamen 182. libri ſexti, in quo ſenſus & plurima iſtius capitis verba referuntur, ſcriptum eſt *patrini*. Pag. 1135. c. 1.

Ex parte vero] Hæc & quæ poſtea ſequuntur non extant in codice Pithœano & in Pariſienſi, in quibus deſunt etiam hæc verba, *Ex toto quippe tranſgreditur.* Pag. 1135. c. 3.

Ut episcopi] Caput iſtud obſcurum eſt in illa parte in qua agit de infirmis & morte periclitantibus. Senſus autem hic eſt, Epiſcopos omnino oportere eſſe jejunos cùm Spiritum ſanctum tradunt baptizatis, niſi ea ſit infirmorum ægritudo ac neceſſitas ut expectari non poſſit tempus quo Epiſcopus eſſe poſſit jejunus. Pag. 1137. c. 6.

Solus missam] Vide quæ ſuprà adnotata ſunt ad caput 159. libri quinti. Ibid. c. 9.

Nihilominus etiam] Caput iſtud Pag. 1139. c. 16.

Tom. I. intereſt, oblationem facit ad ſacrificium. Confirmatur hæc interpretatio ex verbis ſequentibus, in quibus præcipitur ut ſacrificans toties perceptionis corporis & ſanguinis Chriſti ſe participem præbeat quoties idem corpus & ſanguinem immolat. Quod adversùs Preſbyteros Miſſam cantantes & non communicantes dictum eſſe patet ex his quæ ſupra dicta ſunt ad caput ſextum libri primi.

Pag. 943. c. 121. Delectationibus inhærentibus] Vide præfationem noſtram ad librum Rhabani de Chorepiſcopis & Notas ad Reginonem pag. 542.

In synodo] Infrà lib. 7. cap. 4. ſcriptum eſt Chorepiſcopos ante apoſtolicam atque ſynodalem prohibitionem non fuiſſe ex numero Apoſtolorum, ſed ex numero diſcipulorum. Intelligenda autem ſunt hæc loca de ſynodo Ratiſbonenſi habita circa annum DCCCXCIX. poſt reditum Legatorum Karoli M. à ſede apoſtolica, ut patet ex eodem lib. 7. cap. 260.

Ibid c. 123. Si presbyter] Sumptum eſt hoc caput ex Novella 123. Iuliani Anteceſſoris cap. 31.

Pag. 944. c. 124. Clericus vel monachus] Et hoc quoque caput extat in eadem Novella cap. 8. Vide infrà Addit. III. cap. 46. 47.

Ibid. c. 125. Clericis de ecclesia] Habetur in eadem Additione cap. 44.

Ibid. c. 129. Si quis Episcopo] Vide eandem Additionem cap. 28.

Letaniam everterit] Apud Iulianum Anteceſſorem, ex quo iſta ſumpta ſunt, legitur: *Sin autem litanias conturbaverit.* Quid tum per litanias intelligerent, docere videtur ſequens caput Novellæ. Vide miracula ſancti Mauri cap. 7. de litania impoſita.

Pag. 945. c. 132. Episcopi sui licentia] Olim, ut dictum eſt ad epiſtolam 102. Lupi Ferrarienſis, monachis non licebat proficiſci in regionem longinquam, ne Romam quidem, abſque permiſſu proprij Epiſcopi. Apud Frotharium Epiſcopum Tullenſem in epiſtola tertia legimus ipſum monachis Mediolacenſibus licentiam dediſſe adeundi Imperatorem pro neceſſariis monaſterij cauſis. Idem in epiſtola decima ad Drogonem Epiſcopum Metenſem queritur de quibuſdam monachis monaſterij, ut reor, Senonienſis, qui abſque ejus permiſſu & licentia, quaſi ob quaſdam reclamationes, egrediebantur è diœceſi Tullenſi contra jus canonicum & reverentiam proprio Epiſcopo debitam. Vide infrà lib. 7. cap. 269.

Pag. 946. c. 137. Apud quem servus] Vide infrà cap. 355. hujus libri.

Ibid. c. 138. Quicunque ingenuus] Vide infrà c. 356. iſtius libri.

Pag. 947. c. 143. Ne iudices quicquam] Hæc lex ita intelligenda eſt ut tamen ſi ſacerdotes deſuerint, ſola poteſtate judicum rei diſtringendi ſint, ut legitur in libro duodecimo legis Vviſigothorum tit. 3. cap. 25. ex cujus lemmate factum eſt hoc noſtrum capitulum.

Ibid. c. 144. Si expositus] Sanctus Auguſtinus epiſt. 23. ad Bonifacium Epiſcopum: *Aliquando etiam quos crudeliter parentes expoſuerunt, nutriendi à quibuſlibet, nonnunquam à ſacris virginibus colliguntur, & ab eis offeruntur ad baptiſmum.* Sic enim rectè ſcriptum eſt in prima editione epiſtolarum ſancti Auguſtini, cùm in poſterioribus malè legatur *nutriendos.* Epiſtolam collectionis infantis expoſiti habes inter formulas Sirmondicas. Vide Reginonem lib. 2. cap. 70. & ſeqq. & Cujacium lib. 16. Obſervat. cap. 36. Tom. I.

Ibid. c. 145. Relicto officio suo] id eſt, eccleſiaſtico judicio, ut legitur in canone nono Concilij Carthaginienſis tertij. Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. ſcribit *Folconi Comiti palatij Regis pro quodam Presbytero parochiæ Sueſſonicæ, qui relicto eccleſiaſtico ad civile judicium proclamaverat ſuper accuſatore ſuo.*

Propter districtionem] id eſt, ſi ab Epiſcopo ſuo, à quo damnatus eſt, provocaverit ad judices ſeculares. quod eſt contra ordinem in canone 17. Sardicenſi conſtitutum. Vide Photium in Nomocanone tit. 9. cap. 6. & commentarium Balſamonis.

Ad secularem] Apud Gratianum additur *judicem.* ubi Correctores Romani rectè adnotant hanc vocem abeſſe à vetuſtioribus editionibus ſynodi Agathenſis, à codicibus Vaticanis, & à Capitulari. Vide infrà cap. 157. & lib. 7. cap. 210.

Et solatium] Infrà Addit. IV. cap. 65. *& is ad quem recurrit ſolatium ei.* Ita etiam apud Gratianum. Hinc ergo voces illas additas Sirmondus tranſtulit in canonem hunc Agathenſem.

Ibid. c. 148. Scripturæ quæ diem] Conſtitutio eſt Chindaſuinti Gothorum Regis, relata in libro ſecundo legis Vviſigothorum tit. 5. cap. 1. Vide infrà cap. 416. iſtius libri. Iſtius conſtitutionis verba uſurpavit Gaufredus Comes Ruſcinonenſis in notitia judicij pro monaſterio Rodenſi lati adversùs hominem quendam nomine Adalbertum, quam daturi ſumus in appendice actorum veterum.

Ibid. c. 149. Pacta vel placita] Extat hoc caput in eodem titulo legis Vviſigothorum cap. 2. & infrà cap. 346. hujus libri.

Pag. 948. c. 150. Filio vel heredi] Habetur in eodem titulo legis Vviſigothorum cap. 4. & infrà cap. 349. hujus libri.

Ibid. c. 151. Non passim damus] Vide infrà cap. 350. iſtius libri.

Ibid. c. 153. Qui timore compulsus] Extat in libro quinto legis Vviſigothorum tit 7. cap. 7.

Pag. 949. c. 157. Nullus ex ordine] Vide infrà lib. 7. cap. 210.

Ibid. c. 159. Libertus vel liberta] Hæc conſtitutio habetur in eodem titulo legis Vviſigothorum cap. 12.

Permissum] Ita legitur in vetuſtis Capitularium exemplaribus & in editionibus, tum etiam in codice legis Vviſigothorum Moyſſiacenſi. Pithœus illic edidit *premiſſum.*

Ad testimonium admittantur] In ſuperioribus Capitularium editionibus legitur, *ad teſtimonium à tertia generatione admittantur.* Certum eſt illam clauſulam reperiri infrà cap. 352. hujus libri. Sed non extat in hoc loco in vetuſtis codicibus neque in codice legis Vviſigothorum. Tanti momenti erat Capitularia edere prout in veteribus libris reperiuntur.

Ibid c. 160. Non solum ille] Iſta conſtitutio ha-

Tom. I. betur in libro ſeptimo legis Vviſigotborum tit. 2. cap. 7. Vide infra lib. 7. cap. 429.

Pag. 949. c. 161. Qvicvnqve violenter] Extat in libro octavo legis Vviſigothorum tit. 1. cap. 2. Vide infrà cap. 353. hujus libri.

Pag. 951. c. 169. Vt nvllvs episcoporvm] Vide Concilium Africanum cap. 56.

Ibid. c. 171. Signa] campanas. Capitulare quintum anni DCCCXIV. cap. 5. *ſignum in tempore ſuo pulſent.* Rudolſus in vita ſanctæ Liobæ Abbatiſſæ cap. 6. *ſignum Eccleſia quod vulgò klockum vocant.* Concilium Anglicanum apud Celichyth cap. 10. *Pulſato ſigno, omnis famulorum Dei cœtus ad baſilicam conveniat.* Geſta Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis: *In dicta Eccleſia ſeniore duodecim ſigna ex metallo optimo fundere & firmare ſtuduit, qua in clocariis collocavit, & ad ſingulos curſus mirabiliter reboare & ſonare diſpoſuit.* Odo Abbas in libro de miraculis ſancti Mauri cap. 7. *ſignis ſonantibus, ſumptis ſanctorum reliquiis.* Ibidem cap. 11. *Chriſti clementiam ac beati Mauri auxilium inſtantiſſima prece ſignis ſonantibus inclamare cœperunt.* Flodoardus lib. 3. cap. 20. *Item de metallo quod ei tranſmiſit ad faciendum ſignum.* Annales Fuldenſes ad annum DCCCLXIX. *ſignis etiam cunctarum in Reganeſburg Eccleſiarum concrepantibus.* Bercharius in hiſtoria Epiſcoporum Virdunenſium tomo XII. Spicilegij Dacheriani pag. 261. *Signa grandia & honorabilia & minora valde bona in illa baſilica ſuo opere ibidem eſſe conſtituit.* Concilium Londinenſe anni MLXX. *nec ſigna pro eo pulſentur.* Polypticus ſancti Remigij Remenſis: *ſignum de metallo unum, de ferro unum. ſignum ferreum unum, ſchillam de metallo unam.*

Pag. 952. c. 172. Vt sacerdotes stolas] Vide Reginonem lib. 1. cap. 333. Burchardum lib. cap. 10. Ivonem parte 10. cap. 139. & Gratianum 17. q. 4. cap. 25. *Vt Preſbyteri.*

Ibid. c. 173. Te igitvr non inchoent] Capitula Herardi cap. 16. *Vt ſecreta Preſbyteri non inchoent antequam Sanctus finiatur, ſed cum populo Sanctus cantent.* Micrologus cap. 11. *Angelicus hymnus, id eſt, ſanctus, ſanctus, ſanctus, ſubſequitur, quem beatus Sixtus Papa in ordine octavus conſtituit ut ante ſacrificium diceretur. Hunc autem hymnum & ipſe ſacerdos cum aliis neceſſariò debet dicere, ne ſe ipſum ſua prece videatur privaſſe, qui & ſuas voces & aliorum angelicis laudibus admitti deprecatus eſt in præfatione.*

Ibid. c. 174. Vt adnvntient] Caput iſtud & pleraque ex ſequentibus repetuntur inter capitula quæ ſancto Bonifacio tribuuntur in tomo nono Spicilegij Dacheriani.

Placvit vt instrvantvr] Hæc ſumpta ſunt ex Concilio Pariſienſi ſexto lib. 1. cap. v. & 54. Vide Addit. II. cap. 1. & Concilium Calchutenſe cap. 2.

Pag. 954. c. 184. De qvibvs dvbivm est] Hugo Nicolai Canonicus Metenſis in Manuali Curatorum diœceſis Metenſis folio 11. *Si verò dubium ſit utrum bene fuerit baptiſatus, tunc Preſbyter debet eum baptiſare ſub hac verborum forma:* Si tu non es baptiſatus, ego te baptiſo in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti Amen. Si autem es baptiſatus, non te baptiſo. *Et ut audiant aſſiſtentes, hoc dicat alta voce & materna lingua, ne laici credant quòd aliquis poſſit bis baptiſari.* Tom. I.

Qvatvor temporvm ieivnia] Homilia incerti auctoris in vetuſtiſſimo codice ſancti Galli: *Jejunia debetis cuſtodire quatuor tempora in anno, id eſt, menſe Martio in prima ſeptimana, quando intrat Martius, debetis jejunare die Mercoris & die Veneris & die ſabbati. In menſe Junio in ſecunda ſeptimana poſtquam Junius intrat, debetis jejunare die Mercoris & Veneris & die ſabbati. In menſe Septembr. in tertia ſeptimana poſtquam September intrat, jejunate die Mercoris & Veneris & ſabbati. In menſe December in quarta ſeptimana jejunate die Mercoris & Veneris & ſabbati.* Ibid. c. 186.

Sabbatizare] id eſt, colere, obſervare, ceſſando ab omni opere ſervili. Hinc feriari pro ſabbatizare dixit Hayto Epiſcopus Baſileenſis cap. 8. *Octavò pronuntiandum eſt ut ſciant tempora feriandi per annum, id eſt, omnem dominicam à mane uſque ad veſperam ob venerationem dominica reſurrectionis; ſabbatum verò operandum à mane uſque ad veſperam, ne in Judaiſmo capiantur. Feriandi verò per annum iſti ſunt dies, ut ſuprà orſi ſumus. Natalis Domini &c.* Sic emendandus & ſupplendus eſt hic locus; qui mutilus eſt in editione Dacheriana, apud Burchardum lib. 2. cap. 77. Ivonem parte 4. cap. 14. & Gratianum diſt. 3. de conſecrat. cap. 1. *Pronuntiandum.* Vide Concilium Laodicenum cap. 29. & Ioannem Diaconum in vita ſancti Gregorij lib. 4. cap. 9. Apud Tertullianum quoque in libro adversùs Judæos cap. 4. ſabbatizare ſignificat ceſſare ab omni opere ſervili, & non tantùm ſeptimo quoque die, ſed per omne tempus. quod intelligit de ſabbato æterno ſive divino, id eſt, de altera vita. Pag. 955. c. 189.

In ascensione .i. diem vnvm] Mirum eſt feſtum Pentecoſtes heic omiſſum eſſe, quod in libro primo Capitularium cap. 158. & in ſecundo cap. 35. tum etiam in citato capite Haytonis ponitur poſt Aſcenſionem Domini. Sanè nulla alia hujus omiſſionis cauſa eſſe poteſt quàm quia in capite ſequenti ſeorſim præcipitur de feſto Pentecoſtes.

In transitv S. Martini] In excerptis ſancto Bonifacio tributis omiſſum hoc loco eſt nomen ſancti Martini, cujus loco iſta ſubſtituta ſunt: *In nativitate ſancta Maria VI. Idus Septembris diem unum.* Sed nos jam oſtendimus ſuprà ad caput 158. libri primi feſtum iſtud nondum ea ætate cognitum fuiſſe in Eccleſia.

Adnvntient Presbyteri] Caput iſtud miſerè interpolatum & mutilatum eſt in excerptis quæ edita ſunt ſub nomine ſancti Bonifacij. Ibid. c. 190.

Placvit vt fideles] Caput iſtud ſumptum eſt ex canonibus Concilij ſexti Pariſienſis, ut adnotatur infrà Addit. II. cap. 2. & 3. Vide Burchardum lib. 4. cap. 27. Pag. 956. c. 193.

Balationes] In titulo canonis 23. Concilij Toletani tertij, ex quo caput iſtud videtur eſſe ſumptum, legitur in antiquis codicibus manuſcriptis: *Vt ballematia & turpia cantica prohibeantur à ſanctorum ſollemnitatibus.* Burchardus Pag. 957. c. 196.

Tom. I. lib. 10. cap. 39. hæc verba tribuit Coocilio Bracharenſi: *Si quis balationes ante Eccleſias ſanctorum fecerit.* Baligetam ſtultam interpretatur vetus gloſſarium manuſcriptum bibliothecæ regiæ. Vide Voſſium in libro quarto de vitiis ſermonis pag. 657.

Saltationes] Burchardus lib. 10. cap. 36. *Saltationes ſceleratiſſimas per vicos atque plateas exercent.* qood ſumptum eſt ex canone 27. Concilij Africani. In chronica Sclavica incerti auctoris à Lindenbrogio edita extat memorabilis hiſtoria de pœna quindecim virorum & trium mulierum choreas agentium in nocte nativitatis Domini. Legat illam qui noſce cupierit ordinem rei geſtæ.

Lusa diabolica] Homilia ſancti Eligij Epiſcopi Noviomenſis in tomo quinto Spicilegij Dacheriani pag. 217. *Ludos etiam diabolicos & vallationes vel cantica gentilium fieri vetate.* Vide Notas ad Regioonem pag. 537.

Pag. 957. c. 197. De paganorum ritu] Vide Reginonem lib. 1. cap. 382. & Burchardum lib. 10. cap. 34. Vide etiam Concilium Toletaoum tertium cap. 22.

Pag. 958. c. 205. Placuit ut fideles] Caput iſtud ſumptum eſt ex Concilio Pariſienſi ſexto, ut adnotatur infrà Addit. II. cap. 11.

Pag. 959. c. 207. Cum enixa] Vide Capitulare anni DCCXLIV. cap. 3. Iſaacum Lingonenſem tit. 11. cap. 18. & Gratianum diſt. 5. cap. 1. *Cùm enixa.* & cap. 2. *Si mulier.*

Ibid. c. 208. Placuit ut fideles] Vide infrà Addit. II. cap. 12.

Pag. 960. c. 212. Ad iustitias faciendas] Præceptum Ludovici Pij pro Eccleſia Placentina: *Quam rem juſſimus Miſſis noſtris Adallabo venerabili Epiſcopo & Artmano Comiti, quos ad juſtitias faciendas in Italiam miſimus, diligenti inquiſitione inveſtigare.*

Ibid. c. 213. Homo denarialis] *id eſt, denariis intercedentibus manumiſſus*, ut ait gloſſa interlinearis in uno codice regio legis Longobardorum, in quo reperitur quoque hæc vetus nota marginalis: *Denarialis dicitur qui cum denario manumittebatur. Nam, ut dicunt quidam, qui liber efficiebatur, ante Regem habebat in manu denarium, quem Rex percutiebat, & in vultum denarium projiciebat.* De præcepto denariali vide Marculfum lib. 1. cap. 22. & de charta denariali in appendice ejudem Marculfi cap. 24.

Homo denarialis] *id eſt*, ut ait alia gloſſa vetus, *ſervus qui manumittitur ante Imperatorem tenentem denarium in manu ſua ſupra caput ſervi, & ita manu percuſſu projectum facit, & ita ſervus manumiſſus impun. & denarialis dicitur. Huic liberi ſui ſuccedere poſſunt. Ipſe verò ſuis parentibus non poteſt, niſi exiſtentibus in tertio gradu.*

Tertiam generationem] *uſque ad nepotem vel neptem*, ut ait gloſſa interlinearis in uno codice regio.

Homo chartularius] id eſt, per chartam manumiſſus, ſive per chartam ingenuitatis, cujus formula extat apud Marculfum.

Ibid. c. 214. Si res intertiata] Vetus nota marginalis in uno codice legis Longobardorum: *Hæ in lege notantur duæ ſententiæ, id eſt, ſi res intertiata poſtea fuerit furto ablata, poterit vel jurare vel abſolvi, vel ſi non juret, æſtimationem rei præſtare. Vel aliter. Si res furata fuerit intertiata, jurejurando ſe excuſet de furto, & rem reſtitui, & ſine damno.* Alia gloſſa ſic habet: *Hic duæ poſſunt dici ſententiæ. Velut ſi res intertiata poſt fuerit ablata furto, poterit vel jurare & abſolvi, vel reſtituere æſtimationem rei ſine ſacramento. Vel aliàs, ſi res furata poſtea fuerit intertiata, juret ut ſine damno reſtituat.* Tom. I.

Intertiata] Idem codex regius: *Intertiatu dicit propter ſollempnitatem Saliorum, qui tribus teſtibus adhibitis pergebant ad eum qui res poſſidebat quas dicebat furto ablatas, & interdicebat ei ut non alienaret, ſed ad judicium veniret. Sed idem eſſet & ſine teſtibus.*

Restituatur] Seqoitur poſtea in lege Longobardorum. *Si actor venerit, & rem intertiatam &c.* ut ſuprà lib. 3. cap. 46. Io hoc loco verò ſic annotatum eſt in uno codice regio: *Si actor datus fuerit ab illo ſuper quem res intertiata fuerit, & ipſe auctor rem intertiatam recipere noluerit in auctoritate ſua & dixerit ſe illi rem illam non tradidiſſe vel vendidiſſe cui intertiata fuerit & nullo modo ſe auctorem illius rei eſſe, tunc debet contendere cum illo cauſa auctorem negat campo vel cruce. Sed cruce non, propter capitulum Lotharij Sancitum eſt.*

Placuit ut fideles] Caput iſtud ſumptum eſt ex Concilio ſexto Pariſienſi lib. 3. cap. 2. cujus verba referuotur in Additione II. cap. 23. Pag. 963. c. 235.

Et ut causa fornicat.] In Concilio ipſo legitur: *Et quòd niſi cauſa fornicationis, ut Dominus ait, non ſit uxor dimittenda.* Quo etiam modo habetur in capite Additionis II. mox laudato. Rectè itaque monuit vir doctiſſimus Ioannes Baptiſta Cotelerius io Notis ad Paſtorem pag. 55. reſtituendam huic loco eſſe voculam *niſi.*

Manufirmationes] Adnotatio vetus in calce ſecundi Capitularis anni DCCCIII. *Etiam omnes Scabinei, Epiſcopi, Abbates, Comites, manu propria ſubterſignaverunt.* In Concilio Carthaginenſi primo cap. 12. Antigonus Epiſcopus Madurenſis dixit: *Manuſcriptiones noſtra tenentur.* Pag. 963. c. 237.

Forensibus Presbyteris] Vide illoſtriſſimi viri Franciſci Boſqoeti Monſpelienſis Epiſcopi Notas ad Innocentium III. pag. 139. Pag. 964. c. 246.

Et ut servi lanceas] Tota hæc clauſula deeſt in libro tertio. Illam omiſeruot Tilius & Pithœus, brevitati conſulentes, id eſt, magnam partem capitulorum à Benedicto Levita collectorum ſupprimentes, quia edita jam erant ſuis locis in præcedentibus libris. Pag. 967. c. 272.

Sine negotiandi causa] Interdum etiam his immuoitatem à ſolutione telonei & tributorum concedebant Principes qui negotiandi gratia cum curribus, equis, vel navibus huc illúcque diſcurrebant. Extat enim præceptum Karoli Calvi pro monaſterio Foſſatenſi, in quo hæc immunitas continetur. Pag. 969. c. 379.

Si quid vero fuerit] Tota hæc

Tom. I. clauſula deeſt in libro tertio; & omiſſa quoque eſt à Tilio & Pithœo, niſi quòd eam inter uncos repoſuerunt poſt finem capituli duodecimi.

Pag. 971. c. 289. Libri canonici veraces] Vide ſuprà lib. 1. cap. 20. 68. 73.

Pag. 973. c. 294. Vt nullus comparet] Savaro in Notis ad Sidonium pag. 389. tribuit hanc conſtitutionem Pippino Regi.

Pag. 974. c. 299. Placuit ut admoneantur] Caput iſtud ſumptum eſt ex Capitulari Theodulfi Epiſcopi Aurelianenſis, cujus nos duo antiquiſſima exemplaria habuimus ex bibliotheca Sangallenſi. In eorum uno tribuitur Theotolffo Epiſcopo, in alio nullum titulum habet. Sanè eo libro utebantur nonnulli Epiſcopi quaſi ſuo, ut colligi poteſt ex ſtatutis Hildegarij Epiſcopi Meldenſis; quæ cùm deſcripta ſint ad verbum ex illis Theodulfi, tamen in veteri codice Gemblacenſi, ut teſtatur Mabillonius, hunc habent titulum: *Anno dominicæ incarnationis octingenteſimo ſexageſimo octavo, regni verò glorioſi Regis Karoli viceſimo octavo, Indictione ſecunda, ſub die quintodecimo Kalendarum Novembrium, convocavit Hildegarius Epiſcopus Concilium ſacerdotum ſuæ diœceſis apud Ecclaſiam ſanctæ Celiniæ in ſuburbio civitatis ſitam, quibus, poſt multa ſalutifera admonitionis exhortamenta, etiam hæc capitula contulit obſervanda.* In codice Cantabrigienſi cùm nullum titulum haberent, Spelmannus illis iſtum appoſuit: *Capitula incerti auctoris, loci, & temporis, ad Eccleſiæ regimen congeſta.* Hinc deceptus vir clariſſimus Gabriel Coſſartius, cùm non animadverteret hæc capitula non eſſe diverſa à Capitulari Theodulfi quod editum eſt in tomo ſeptimo Conciliorum, illa rurſum edidit in tomo nono pag. 1008. & ſeqq. ex tomo primo Conciliorum Angliæ.

Pag. 975. c. 303. Si quis statuta] Vide infrà Addit. IV. cap. 60.

Ibid. c. 306. Si quis Presbyter] Vide infrà Addit. IV. cap. 70. ubi locus Concilij Carthaginenſis refertur integer.

Pag. 976. c. 312. Vt peregrino Episcopo] Vide infrà lib. 7. cap. 189.

Pag. 977. c. 318. Excepto criminali negotio] In Concilio ipſo legitur, *exceptis criminalibus cauſis*. Sed in vetuſtiſſimo codice Eccleſiæ Lugdunenſis ſcriptum eſt, *excepto criminalia negotia*, uti monuimus in Notis ad Gratianum pag. 514. Antiqui dicebant *excepto* per omnes caſus. Lib. 5. Capitular. cap. 250. *excepto his ſacramentis.* & alibi pluries in Capitularibus. Lib. 3. legis Vviſigothorum tit. 5. cap. 1. *exceptis illis perſonis.* pro quo vetuſtiſſimi codices monaſterij Moyſſiacenſis & Eccleſiæ Albienſis habent *excepto illas perſonas.* In charta monaſterij Caſaurienſis qualiter Hildericus Abbas ſuperavit Iohannem Epiſcopum Pinnenſem cauſantem monaſterij libertatem anno DCCCCLXVII. *excepto ipſam cartam de Breliano.* Item in charta ſanctæ Trinitatis de lapidaria: *excepto ipſum caſtellum & ipſa mea donnecalia.* Concilium primum Hiſpalenſe cap. 1. *excepto filiis & nepotibus.* Concilium Toletanum quartum cap. 33. in titulo in eodem codice Eccleſiæ Lugdunenſis: *excepto tertiam oblationum.* Beda de remediis peccatorum cap. 11. in codice ſancti Galli: *excepto Eccleſia.* Carta Tom. I. Vvilelmi de Campo felici in chartulario prioratus de Paredo fol. 59. *excepto unam ſextariam quam dedit ſancto Martino.* Statuta antiqua S. Petri Corbeienſis cap. 2. *excepto provenda ſua.* Et infrà: *excepto illud ad victum præparandum pertinet.* Charta Roberti Advocati Atrebatenſis apud Davidem Lindanum lib. 3. de Teneræmonda cap. 3. *excepto ſervis & hominibus advocatia.* Vide Notas ad Reginonem pag. 591.

Vt clerici qui] Caput iſtud ſumptum eſt ex Concilio Toletano IV. cap. 45. ut adnotatur infrà lib. 7. cap. 117. Vide Addit. III. cap. 17. Ibid. c. 328.

Pestus] Hæc eſt lectio libri Bellovacenſis. In Tiliano legitur *peſtis*, ut in editionibus. Hoc caput deeſt in aliis exemplaribus. Cùm dubitarem autem utra lectio præferenda eſſet, prætuli eam quæ Bellovacenſis codicis auctoritate juvabatur. Nam vox *peſtis* nullum bonum ſenſum heic facere poteſt. Videtur autem hic locus eſſe mutilus. Pag. 978. c. 326.

Omnes ut non contendant] Caput iſtud extat etiam in libro ſeptimo cap. 147. Pag. 981. c. 342.

Alienæ gentis] Caput iſtud ſumptum eſt ex libro ſecundo legis Vviſigothorum tit. 1. cap. 9. Aliis autem verbis refertur à Cironio lib. 5. obſervationum juris canonici cap. 4. hoc modo: *Prohibemus ad negotiorum diſcuſſionem uſum legum Romanarum; quæ quamvis eloquiis polleant, tamen difficultatibus hærent.* Sed hæc non reperiuntur in Capitularibus, & abbreviata ſunt ex libro legis Gothicæ. Ibid. c. 343.

Homines] Hæc vox non extat in lege Vviſigothorum, & videtur ſuperflua.

Ad exercitium imbui] Deeſt heic vox *utilitatis*, quæ ſic reſtituenda eſt ex eodem libro legis Gothicæ, *ad exercitium utilitatis imbui*. Quæri autem hoc loco poteſt quid per vocem *utilitatis* intelligi debeat in hoc loco.

Servo penitus non creatur] Vide infrà lib. 7. cap. 177. Ibid. c. 344.

Non passim damus] Vide ſuprà cap. 151. iſtius libri. Pag. 982. c. 350.

Si quis ad diripiendum] Hæc conſtitutio habetur in libro octavo legis Vviſigothorum tit. 1. cap. 6. Pag. 983. c. 354.

Septuplum] Ita etiam Ivo, quia deſcripſit ex Capitularibus. At in codice legis Vviſigothorum legitur *undecuplum*, non ſolùm in libris editis, ſed etiam in manuſcriptis.

Centum] Hæc vox deeſt in lege Vviſigothorum.

Apud quem scelus] Iſta quoque conſtitutio ſumpta eſt ex eodem titulo legis Vviſigothorum cap. 10. Ibid. c. 355.

Quadrupliciter] In codice legis Vviſigothorum legitur *undecupli reſtitutione*, ut in ſuperiori capite.

Centum quinquaginta] In eodem codice legitur *CC*.

Quicumque ingenuus] Extat in eodem titulo legis Vviſigothorum cap. 11. Pag. 984. c. 356.

Si ingenuus est] Hæc clauſula deeſt in codice legis Vviſigothorum, quæ nullum hoc loco diſcrimen ponit inter ingenuum & ſervum.

Tom. I. Vnde ſuſpicati cogor mutilom eſſe hoc caput in eodem codice, & reſtitui ac ſuppleri debere ex hoc noſtro.

Pag. 984. c. 358. PLACVIT VT VNVS EPISCOPVS] Caput iſtud ſumptum eſt ex capite 74. Concilij Africani, ut adnotatur infrà lib. 7. cap. 114.

Pag. 985. c. 366. VOLVMVS ATQVE PRÆCIPIMVS] Plora ad explicationem hujus capitis diximus in Notis ad Gratianum pag. 506. quæ heic neceſſariò repetenda ſunt. Habere enim videntur aliquam difficultatem. Ea verſatur circa interpretationem populorum imperij Francici qui heic enumerantur. Romani, Franci, Alamanni, Bajoarij, Burgundiones, Saxones, Thuringi, & Friſones nullam, ut arbitror, difficultatem habent neque Britones, Longobardi, Vvaſcones, aut Beneventani. Quærendum igitur quid heic intelligi debeat per Gallos, Gothos, & Hiſpanos. Ac primò quidem dubium eſſe non poteſt quin per Gallos intelligi debeant homines originis Gallicæ, Franci quidem & Francico imperio ſubjecti, ſed qui genos repetebant à vetuſtis Galliæ incolis ante Francorum adventum. Gothi & Hiſpani Francico imperio ſubjecti eandem regionem incolebant, id eſt, eam Hiſpaniæ partem quæ nunc Catalonia dicitur uſque ad fluvium Rubricatum, ubi fuit limes regni Francici. Gothi igitur in ea Hiſpaniæ parte habitantes ij erant qui ſupererant ex regno Gothorum; Hiſpani verò ij erant qui ex ea Hiſpaniæ parte orti erant quam Sarraceni tenebant, & ſe in regnum Francorum contulerant ut ſe Sarracenorum jugo ſubtraherent. Hæc paulò fuſiùs dicta ſunt in Notis ad Gratianum.

BVRGVNDIONES] quos Eduos vocat monachus Sangallenſis in libro primo de vita Karoli M. cap. XI. *In illo tempore, propter excellentiam glorioſiſſimi Caroli, Galli & Aquitani, Edui & Hiſpani, Alamanni & Bajoarij, non parum inſignitos ſe gloriabantur ſi vel nomine ſervorum Francorum cenſeri mererentur.* Petrus à ſancto Iuliano in libro de origine Burgundionum pag. 194. ait olim Heduorum vocabulo comprehenſos fuiſſe populos qui nunc ducatum Burgundiæ incolunt, Nivernenſem pagum, Burbonenſem, Cadrellenſem ſive Caroleſium, Matiſconenſem, Autiſſiodorenſem, Tornodorenſem, & Barrenſem ſuper Sequanam. Fruſtra ergo Philippus Labbeus in diſſertatione hiſtorica de ſcriptoribus eccleſiaſticis caſtigat Alfonſum Fernandes, quòd Hugonem Magiſtrum generalem ordinis Prædicatorum, è Romanenſi oppido ortum in diœceſi Viennenſi, vocaverit Heduum; *quaſi Burgundi atque Hedui*, inquit Labbeus, *eadem ſit ſignificatio, cùm una dictio altera longiùs latiùſque extendatur, præſertim apud auctores medij ævi.*

HANC SENTENTIAM] id eſt, conſtitutionem Conſtantini quæ heic refertur. Eam nonnulli viri docti putarunt eſſe ſuppoſititiam. Alij bonam eſſe crediderunt, ut Ianus à Coſta in Decretales pag. 181. & Seldenus in libro primo de ſynedriis pag. 328. Et tamen Iacobus Gothofredus in commentario ad hanc conſtitutionem omnino falſam eſſe contendit adversùs Seldenum.

THEODOSII IMP.] Hinc decepti Gregorius IX. & Innocentius IV. putarunt legem iſtam à Theodoſio latam fuiſſe. Gregorius enim ſcribens ad ſanctum Ludovicum Regem Francorum apud Odoricum Raynaldum ad annum 1236. §. 32. ait: *Propter quod ipſe Carolus Eccleſiam, à qua omnem honorem ſuſceperat, cupiens honorare, perpetua lege decrevit ut omnes ipſius juriſdictioni * ſabjectos ſtatutum à Theodoſio Imperatore pro Eccleſia libertate editum inviolabiliter obſervarent, videlicet ut quicunque litem habens &c.* Innocentius verò in epiſtola ad Epiſcopum Tuſculanenſem apud Andream Ducheſnium in tomo quinto ſcriptorum hiſtoriæ Francorum pag. 715. *Si dicti Barones diligenter attenderent quod Carolus Magnus Eccleſiam, à qua omnem honorem ſuſceperat, cupiens honorare, perpetua lege decrevit ut omnes ipſius juriſdictioni ſubjecti ſtatutum à Theodoſio Imperatore pro Eccleſia libertate editum inviolabiliter obſervarent, videlicet ut quicunque litem habens &c.* Illi tamen Pontifices non acceperunt ex Capitularibus, ſed ex Gratiano. Tom. I. * ſubjecti

NEMO EPISCOPVM] Vide infrà Addit. IV. cap. 10. Pag. 994. c. 381.

EPISCOPOS ELECTOS] Vide eandem Additionem quartam cap. 3. Pag. 495.

PLACVIT VT SI QVÆCVNQVE] Vide eandem Additionem cap. 9. ex qua patet iſtud capitulum eſſe deſcriptum ex hiſtoria tripartita.

QVI NON VVLT LEGIBVS] Hæc & quæ ſequuntur non extant ſuprà lib. 5. cap. 341. neque in lege Bajuvariorum. Omiſſa quoque ſunt à Tilio & Pithœo, quia noluerunt bis repetere idem capitulum in libris Capitularium, & non animadverterunt heic nonnulla haberi quæ non extant in libro quinto. Pag. 996. c. 382.

SI QVIS INFRA REGNVM] Caput iſtud editum eſt anno DCCCXXVI. ut adnotatum eſt in ipſis Capitularibus. Vide ſuprà cap. 97. hujus libri. Pag. 997. c. 383.

IN CONCILIO AGATHENSI] vel potiùs Vaſenſi primo, ex quo ſumptum eſt iſtud capitulum. Hic tamen error propagatus eſt in collectionibus Iſaaci, Burchardi, & Ivonis. Pag. 999. c. 394.

AMICO QVIPPIAM] Hæc non ſunt ſynodi Vaſenſis, ſed Hieronymi, ut adnotamus ad Capitulare ſecundùm anni DCCCXIV..

CONTRA LEGES] Sanctus Gregorius lib. 8. Indict. 3. epiſt. 6. *Nam ſacrilegium & contra leges eſt ſi quis quod venerabilibus locis relinquitur, pravæ voluntatis ſtudiis ſuis tentaverit compendiis retinere.*

QVOD OMNIBVS] Prior pars iſtius capitis ſumpta eſt ex epiſtola quæ circumfertur ſub nomine ſancti Gregorij ad Felicem Epiſcopum Meſſanenſem. Vide infrà lib. 7. cap. 331. Pag. 1000. c. 402.

PECVLATVS ENIM] Vide Notas ad Agobardum pag. 97. Pag. 1001. c. 404.

VNAM PERSONAM] Quomodo Chriſtus & Eccleſia unum corpus ſunt, ita unam perſonam conſtituere ſenſerunt veteres, ut dictum eſt in Notis ad eundem Agobardum pag. 14. Vide infrà cap. 407. hujus libri.

OMNIA QVÆ DOMINO] Burchardus lib. Pag. 1002. c. 407.

TOM. I. lib. 3. cap. 129. caput iſtud in epitomen contraxit & Concilio Aurelianenſi attribuit. Certè aliquid ſimile reperitur in canone 14. & 15. Concilij primi Aurelianenſis. Attamen non dubito quin verba Burchardi abbreviata ſint ex iſto noſtro capitulo.

TALIVM VERO SCELERVM] Hic locus laudatur in Concilio Colonienſi anni DCCCLXXXVII. cap. 3. *Talium enim ſcelerum patratoribus, ſicut in Capitularibus glorioſiſſimorum Imperatorum Caroli & Ludovici continetur, niſi poſt puram & publicam pœnitentiam, & per Eccleſiæ ſatisfactionem, & per impoſitionem manus Epiſcoporum, nec vivis nec mortuis communicare debemus.* Vide infrà cap. 427. ubi adnotamus hæc ſumpta eſſe ex epiſtola 105. ſancti Bonifacij.

Pag. 1003. c. 410. QVOD INCESTI NON SINT] Vide infrà Addit. III. cap. 104. ubi bene multa habentur quæ in iſto capitulo non extant.

Pag. 1005. c. 423. PRÆCIPIMVS GENERALITER] Vide ſuprà cap. 119. iſtius libri.

Pag. 1007. c. 426. MATER NOSTRA ECCLESIA] Lib. 2. cap. 41. *unam matrem ſanctam Eccleſiam, quæ eos intemerato ſacri fontis utero gignit.*

Ibid. c. 427 TALEM NOMINEM ANTIQVI] Hæc uſque ad *ne tacentes damnemur* deſcripta ſunt ex epiſtola 105. ſancti Bonifacij Archiepiſcopi Moguntini. Extant autem abbreviata ſuprà in fine capitis 407.

Pag. 1009. c. 432. OMNIBVS SCIRE VOLVMVS] Caput iſtud videtur ſumptum eſſe ex Concilio Pariſienſi ſexto lib. 3. cap. 2. non tamen integrum. Vide infrà Addit. II. cap. 23. & capitula Herardi Archiepiſcopi Turonenſis cap. 67.

Pag. 1010. c. 433. NEQVE PELLICEM NEQVE CONCVB.] Concilium Pariſienſe ibidem: *& quod uxores habentes neque pellicem neque concubinam habere debeant.*

Pag. 1032. c. 3. AD SECVLARIA NEGOTIA CONVOLARE] Suprà lib. 5. cap. 22. monuimus heic legendum eſſe *ſecularia judicia.*

Pag. 1034. c. 21. TEMPORA POENITVDINIS] Vide capitula Iſaaci Epiſcopi Lingonenſis tit. 1. cap. 29.

Pag. 1039. c. 57. INTERIORVM] Certùm eſt legendum heic eſſe *inferiorum.* Sed omnia vetera Benedicti Levitæ exemplaria habent *interiorum.* Itaque nihil mutare voluimus.

NEGLIGENTES] Nam parva negligentia Pontificis, ingens animarum diſcrimen eſt, ut ait Dionyſius Exiguus in epiſtola ad Iulianum.

Ibid. c. 59. NON EST DVBIVM] Vide infrà cap. 105. iſtius libri.

Ibid. c. 61 QVI PRO ILLICITIS] Sanctus Gregorius lib. 9. Indict. 4. epiſt. 39. *Licebat enim bibere, ſi voluiſſet. Sed quia illicita ſe feciſſe meminerat, laudabiliter à licitis abſtinebat.*

Pag. 1040. c. 62. NVLLA LVCRA NEGOTIATIONIS] Vide Iſaacum Lingonenſem tit. 1. cap. 32.

Pag. 1042. c. 82. SERVATA VERO] Pro his verbis Angilramnus Metenſis Archiepiſcopus ſcripſit: *Salvo Romana Eccleſia in omnibus primatu.* Ingenuè autem fatentur Correctores Romani in Notis ad Gratianum 3. q. 4. cap. 2. ſe caput iſtud alibi reperire non potuiſſe quam inter capitula Hadriani. Hinc etiam accepiſſe puto Sergium ſecundum iſta verba, quæ extant in epiſtola de vicariatu Drogonis Archiepiſcopi Metenſis: *Salvo in omnibus hujus univerſalis Romana ſedis primatu.* TOM. I.

Pag. 1043. c. 91. VT NVLLA AD TESTIMONIA] Caput iſtud ſumptum eſt ex canone primo Concilij quinti Carthaginenſis. Extat autem etiam in capite 59. collectionis Africanæ.

Pag. 1045. c. 102. CANONES AFRIC.] Canones illos magnam auctoritatem habuiſſe in Eccleſia Gallicana patet ex pluribus locis. In cauſa Contumelioſi Reienſis Epiſcopi Cæſarius Arelatenſis reverentiam quæ canonibus Africanis debetur comparavit cum ea quæ Nicænis debebatur: *Si illorum CCCXVIII. Epiſcoporum qui per omnes Eccleſias Concilia fieri præceperunt tam ſancta decreta negligimus, non illos ſolos deſpicimus, ſed &, ſicut ſuprà jam dictum eſt, & Africanos Pontifices & omnes reliquos qui ipſis ordinantibus per totum mundum pro eccleſiaſtica diſciplina aliquid ſtatuerunt, cum peccato anima noſtra contemnimus.* Apud Flodoardum lib. 2. cap. 20. ſcriptum eſt Ebbonem Archiepiſcopum Remenſem ſecundùm Africanum Concilium dictaſſe libellum ſuæ depoſitionis & ſcribi coram ſe feciſſe, eique propria manu ſubſcripſiſſe. Et pauló pòſt: *Et ut omnia ſecundùm leges quibus moderatur Eccleſia in ſynodo legaliter adimpleret, ſimul cum eis quos ſecundùm Africana provincia canones elegerat ſibi judices &c.* citantúrque poſtea in eam rem capitulum 59. & cap. 74. Concilij Africani. Baldericus Epiſcopus Noviomenſis lib. 1. cap. 54. adnotat Hincmarum Epiſcopum Laudunenſem ab Hincmaro Remenſi Archiepiſcopo accuſatum judices electos expetiſſe ſecundùm Africanum Concilium. Hincmarus ipſe in opuſculo LV. capitulorum cap. 16. ait ſanctum Remigium auctoritate Africani Concilij ordinaſſe Epiſcopum in caſtro Lauduno. Et in epiſtola 44. ad Adventium Epiſcopum Metenſem ait eum qui electus eſt Epiſcopus examinandum eſſe ab Epiſcopis ſecundùm capitulum Carthaginenſis Concilij quo manifeſtatur qualis debeat ordinari Epiſcopus. In Concilio Remenſi anni DCCCCXCI. Epiſcopi Gallicani ſuppoſititiis veterum Pontificum Romanorum epiſtolis oppoſuerunt canones Africanos qui de judicandis intra provinciam Epiſcopis decreverunt, ut dictum eſt in præfatione ad Reginonem. Vide infrà cap. 155. hujus libri.

Pag. 1046. c. 105. NVPTIALE MYSTERIVM] Hincmarus epiſt. 37. cap. 5. *Secundùm diffinitionem ſancti Leonis Papa & traditionem doctorum ſuperiùs demonſtratam dubium non eſt eam mulierem non pertinere ad matrimonium in qua conjunctione ſexuum non docetur Chriſti & Eccleſia ſacramentum hoc eſt nuptiale fuiſſe myſterium.*

Ibid. c. 106. VT NVLLVS METROPOLITANVS] Vide infrà Addit. IV. cap. 20.

AD PROPRIAM PARROCHIAM] Contra in canone undecimo ſynodi apud Celichyth ſcriptum eſt *ut nulli Epiſcoporum liceat alterius parrochiam invadere vel etiam aliquid alterius miniſterij ad ſe pertrahere in aliqua conſecratione Eccleſiarum vel Preſbyterorum Diaconorúmque niſi ſolus Archiepiſcopus, quia caput eſt ſuorum Epiſcoporum.*

Tom. I. Pag. 1048. c. 114. PLACVIT VT VNVS EPISCOPVS] Vide ſuprà lib. 6. cap. 358.

Pag. 1050. c. 129. PAGANAS OBSERVATIONES] id eſt, divinos, ſortilegos, auguria, auſpicia, phylacteria, incantationes, ſive omnes ſpurcitias impiorum gentiliumque errata, ut legitur in canone tertio Concilij apud Clovesboviam habiti. Vide indiculum ſuperſtitionum & paganiarum adjunctum ſynodo Liptinenſi.

Pag. 1051. c. 132. SACRATI OLEI VNCTIONE] Heic adnotandus eſt ordo ſervatus in adminiſtratione ſacramentorum. Primùm ægrotus inungitur oleo ſacrato; dein reconciliatur eccleſiaſticæ communioni, ſi in publica pœnitentia conſtitutus erat; poſtremò tribuitur ei viaticum, id eſt, communio corporis & ſanguinis Domini. At ſi pœnitens non erat, neceſſaria non erat reconciliatio. Itaque non dabatur, ſed tantùm unctio & viaticum. Editi ſunt olim ritus obſervati in unctione & communione infirmorum. Sed ego nuper in vetuſtiſſimo codice Lemovicenſi, qui nunc eſt in bibliotheca regia, inveni ordinem ad viſitandum & ungendum infirmum, in quo nonnulla ſunt ſcitu digna quæ non leguntur in vulgatis, adeóque fortaſſis operæ pretium fuerit illum editionis honore donare.

Ibid. c. 134. PRO FIDELIBVS SVIS] id eſt, pro optimatibus, pro exercitu Francorum, ut ſuprà lib. 5. cap. 207.

Pag. 1052. c. 141. NVLLVS SACERDOS IN HOSTEM] Si vera ſunt quæ narrantur in vita ſancti Anſovini Epiſcopi Camerinenſis apud Ferrarium & Vghellum, hæc conſtitutio Karoli obſervata non fuit, & nova Ludovici Pij lege opus fuit ut Epiſcopi levarentur onere proficiſcendi ad bellum. Narrat enim Philippus Ferrarius in catalogo ſanctorum Italiæ pag. 149. Anſovinum electum Epiſcopum a Camertibus non antè eam dignitatem accipere voluiſſe quàm ab Imperatore conſuetudo proficiſcendi ad bellum militibus, non Epiſcopis, congruens tolleretur, tum verò abrogata ea conſuetudine, electioni conſenſiſſe. Vghellus verò in tomo primo Italiæ ſacræ ait eum electum Epiſcopum anno DCCCXVI. non priùs aſſenſum eſſe electoribus quàm mos ille perverſus per imperatorium diploma arma tractandi Epiſcopis adimeretur; quo à Ludovico Imperatore obtento, cui à ſecretis confeſſionibus fuerat, ſumma animi moderatione epiſcopale munus ſubiſſe. Sed ex vita ejus ab Egino monacho conſcripta legitur tantùm ei datam eſſe à Ludovico optionem *ſecuriter accedendi ad pontificatum, quia non auderet eum quiſpiam compellere deinceps inſervire militia rei ſecularis.* Nihil heic de lege generali. Itaque veriſſimam puto Henſchenij obſervationem ad hunc locum, quæ ſic habet: *Laxiùs id accipit Vghellus, quaſi univerſim id pro Epiſcopis omnibus imperatorio diplomate ſancitum fuerit in gratiam Anſovini. quod non videtur verum fuiſſe.*

Pag. 1053. c. 141. HISPANIARVM] Decretum Concilij Toletani octavi: *Ecce enim ita ex gentis noſtræ mediocribus majoribúſque perſonis multos hactenus corruiſſe reperimus & deflemus ut eorum agnitis ruinis non aliud poſſimus quàm divina judicia conſiderare permiſſionis.*

Pag. 1054. QVIA ECCLESIAS EXPOLIAVERVNT] Hæc ſunt verba Guntchramni apud Gregorium Turonenſem lib. 8. cap. 30. *Qualiter nos hoc tempore victoriam obtinere poſſumus qui ea quæ patres noſtri conſecuti ſunt non cuſtodimus. Illi verò Eccleſias ædificantes, in Deum ſpem omnem ponentes, martyres honorantes, ſacerdotes venerantes, victorias obtinuerunt, gentéſque adverſas divino opitulante adjutorio in enſe & parma ſæpius ſubdiderunt. Nos verò non ſolùm Deum non metuimus, verùm etiam ſacra ejus vaſtamus, miniſtros interficimus, ipſa quoque ſanctorum pignera in ridiculo diſcerpimus ac vaſtamus. Non enim poteſt obtineri victoria ubi talia perpetrantur. Ideo manus noſtræ ſunt invalidæ, enſis tepeſcit, nec clypeus nos ut erat ſolitus defendit ac protegit.* Tom. I.

INIQVVM EST] Hæc ſumpta ſunt ex canone tertio Concilij Romani quarti ſub Symmacho. Pag. 1055. c. 142.

CONVICTI] Antea male legebatur *conventi*. Sed in codice Vaticano & in Bellovacenſi legitur *convicti*. Viderat hoc mendum Iuretus, qui illud ex ingenio ſuſtulit in miſcellaneis ad Symmachum pag. 302. Pag. 1062. c. 177.

IN DECRET. PAPÆ GREGORII] Hæc circa controverſiam ſunt Gregorij ſecundi. Sed quia laudari vulgò ſolent ſub nomine Gregorij Papæ, crediderunt nonnulli ea eſſe Gregorij Magni. In Concilio Londinenſi anni MLXX. tribuuntur utrique: *Decretum eſt etiam ex decretis majoris Gregorij necnon minoris ut nullus de propria cognatione &c.* Pag. 1063. c. 179.

VT PEREGRINO EPISCOPO] Vide ſuprà lib. 6. cap. 312. Pag. 1065. c. 189.

IN CAVSA CAPITALI] Iſtud abbreviatum eſt ex interpretatione ſententiarum Pauli lib. 5. tit. 35. Pag. 1068. c. 204.

BAPTISMATIS SACRAMENTIS] Hæc eſt lectio codicis Bellovacenſis, cùm in vulgatis editionibus legatur *ſacramento*. Confirmatur autem hæc noſtra lectio ex capite 391. hujus libri, in quo legitur: *neque ipſi ſunt per ætatem idonei de traditis ſibi ſacramentis reſpondere.* Item Beda lib. 2. hiſt. eccleſ. cap. 9. ubi loquens de Edvvyno Rege Northanymbrorum, qui pollicitus erat ſe fidem Chriſti amplexurum ſi victoriam de hoſtibus ſuis reportaret, ait: *Sicque victor in patriam reverſus, non ſtatim & inconſultè ſacramenta fidei Chriſtianæ percipere voluit; quamvis nec idolis ultrà ſervivit ex quo ſe Chriſto ſerviturum eſſe promiſerat.* Et libro tertio cap. 1. *Oſricus, qui ad prædicationem Paulini fidei erat ſacramentis imbutus.* Et mox: *ſacramenta regni cæleſtis, quibus initiatus erat, anathematizando perdidit.* Et eodem libro cap. 3. *baptiſmatis ſacramenta conſecutus erat.* Concilium Moguntinum anni DCCCXLVII. cap. 3. *Sacramenta itaque baptiſmatis volumus ut concorditer atque uniformiter in ſingulis parochiis ſecundùm Romanum ordinem inter nos celebrentur.* Baptiſmatis ſacramenta hæc ſunt, ipſum baptiſma, confirmatio, & communio corporis & ſanguinis Domini, quæ tum conferebantur unicuique eorum qui baptizabantur. Hinc in ſcripto veteris auctoris anonymi de ordine baptiſmi legitur: *Et hæc ſunt ſanctæ Eccleſiæ ſacramenta, baptiſmum, chriſma, corpus & ſanguis Chriſti.* Pag. 1074. c. 231.

Tom. I. Pag. 1075. c. 134. Comam nutriunt] Concilium Carthaginenſe IV. cap. 44. *Clericus nec comam nutriat nec barbam*, ubi quidam codices addunt *radat* vel *tondeat*. Vide Notas ad Gratianum pag. 453.

Calciamenta] Idem Concilium Carthaginenſe cap. 45. *& nec veſtibus nec calceamentis decorem quærat*. Concilium habitum apud Caſtrum Gonterij anno MCCXXXI. cap. 24. *Et omnes religioſi, cujuſlibet ſint ordinis, veſtibus & calceamentis ſuo ordini competentibus, quantum fieri poteſt, uniformibus utantur*. Hildebertus epiſt. 60. *Cùm vagetur pes laxioribus calciamentis, cùm caput in ampliorem radatur coronam, cùm monachum loquantur cetera monachi inſignia, extra viam eſt quæ ducit ad vitam*. Quippe monachi, ut vilitatem ac ſimplicitatem ſuam habitu etiam inceſſúque teſtarentur, calceamenta laxiora geſtabant, diſſimilia nimirum his quibus laici ſolebant uti. Vnde Philippus Francorum Rex monachum quendam ſtrictis utentem calceis facetè monuit non faſtidire inſtitutum ſuum, ut docet Cæſarius Heiſterbachcenſis lib. 4. cap. 12. Ovidius in libro primo de arte amandi:

Linguáque nec rigeat, careant rubigine dentes,
Nec vagus in laxa pes tibi pelle natet.

Pag. 1076. c. 142. Diſcordantium nemo] Homilia incerti auctoris in Dominica ſeptima poſt Pentecoſten in vetuſtiſſimo codice MS. Eccleſiæ Lugdonenſis: *Si autem frater tuus* (id eſt, quilibet Chriſtianus) *inclemens fuerit & noluerit tibi veniam deprecanti indulgere, oblatio ejus non debet recipi in altario, id eſt, in altare, nec in gazophylacio, hoc eſt, in theſauro Eccleſiæ, neque in ceteris uſibus, nec pacem debet facere cum Chriſtiano, neque communicare corpori & ſanguini Domini*. Vide Notas ad Reginonem pag. 550.

Pag. 1080. c. 260. Arnonem Archiepiſcopum] Iuvavenſem ſive Salzburgenſem; de quo ſuprà actum eſt.

Pag. 1081. c. 260. Permittente apoſtolico] Verba illa (inquit Marca lib. 2. de concordia cap. 12. §. 7.) formulam redolent qua magiſtratus utebantur cùm reſcriptorum principalium triſtitiam molliebant, quáque uſus eſt Gregorius Magnus cùm legem Mauritij de militibus ad monachiſmum properantibus temperavit. *Nam his placatur Imperator*, inquit ille in epiſtola ad Metropolitas. Quod nos hodie *cum bona venia* aut *ſub beneplacito Pontificis* fieri dicimus.

Inter Preſbyteros] Ex ea Gallicanorum Epiſcoporum conſtitutione profectum eſt ut dein in aliquot antiquis codicibus librarij nomen Preſbyterorum reponerent ubi de Chorepiſcopis agebatur, uti à nobis obſervatum eſt in præfatione ad librum Rhabani de Chorepiſcopis. Quod Hiſpanos quoque ſecutos eſſe animadverto. Nam pro eo quod canon ſeptimus Concilij Hiſpalenſis II. apud Iſidorum & in veteri collectione edita in tomo XI. Spicilegij Dacheriani pag. 170. habet *Chorepiſcopos vel Preſbyteros*, Loaiſa in ſuis codicibus legit tantùm *Preſbyteros*. Vt valde putem primò quidem illic fuiſſe ſcriptum *frequenter Chorepiſcopos deſtinaſſe*. additum verò fuiſſe *vel Preſbyteros* tempore Leonis III. aut non ita multo pòſt, demum extincto prorſus ordine Chorepiſcoporum, ſolum Preſbyterorum nomen cuſtoditum fuiſſe. Tom. I.

Placuit ut Epiſcopi] Ad hunc locum reſpiciebat Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. inter cetera ſcribens Theodulfo Comiti *qualiter Eccleſiæ in poteſtate & ordinatione ſunt Epiſcopi ſecundùm ſacros canones & imperialia capitula*. Ibid. c. 261.

Sacramentum catechumenis] De toto hoc argumento fusè diſputat Gabriel Albaſpineus in libro ſecundo obſervat. cap. 35. & ſeq. Pag. 1083. c. 263.

Si Epiſcopus præſens] Vide Notas ad Gratianum pag. 561. Pag. 1087. c. 277.

Neque ante miſſam] Hæc clauſula non extat in Concilijs Aurelianenſibus, neque apud Reginonem, Burchardum, & Gratianum.

Vt laici ſecus] Vide Burchardum lib. 3. cap. 102. Ibid. c. 279.

Ad orandum] Hæc eſt vera lectio iſtius loci, quæ extat in Concilio ſecundo Turonenſi. Sic etiam legitur in Decretalibus. Antonius tamen Auguſtinus præfert lectionem quæ habetur in veteri Burchardi exemplari, ubi legitur *Ad adorandum*. Sanè in uno eorum Burchardi codicum quos ego vidi legitur *Ad adorandum*, in alio verò *Ad orandum*. Apud Ivonem quoque legitur *Ad adorandum*.

Parvulos, ſenes] Homilia incerti auctoris in vetuſtiſſimo codice S. Galli: *Nullus Chriſtianus debet laxare iſta jejunia, ſi talis infans non eſt qui non poſſit jejunare, aut talis ſenex, vel infirmus. Et qui iſta jejunia laxat aut neglegit, peccatum grande inde habet*. Ibid. c. 280.

Omnis vobis] Legendum: *Omnibus vobis &c.* Pag. 1088. c. 281.

De Preſbytero vero] Vide Burchardum lib. 2. cap. 186.

Secundum Regis admonit.] In Concilio Toletano legitur *ſecundùm regiam admonitionem*, quod idem eſt. At in veteri Capitularium exemplari Trecenſi ſcriptum eſt *ſecundùm magiſtri ammonitionem*. In regio & in meo, *ſecundùm magis admonitionem*. Pag. 1092. c. 293.

Auribus] Hæc eſt lectio codicis Bellovacenſis, quam Ivo quoque habet. In Concilio verò & in codice Capitularium Vaticano, Colbertino, & Tiliano legitur *auditibus*. In Trecenſi, *judicibus*. Sed hæc lectio ſana non eſt.

Abſens] Ita Martinus Bracharenſis & vetera Capitularium exemplaria. id eſt, *abſtenta*, ut eſt in Concilio, ſive ſegregata à communione fidelium. Martinus Bracarenſis in codice Thuano & Iſidorus legunt, *habeatur in abſentia*. Ibid. c. 294.

Vivente ipſo marito] Hæc eſt vera lectio, quæ extat apud Iſidorum & Martinum Bracarenſem & in vetuſtiſſimo codice Eccleſiæ Lugdunenſis. Loaiſa repoſuit *viro*.

Quod omnibus fidelibus] Vide ſuprà lib. 6. cap. 402. Pag. 1097. c. 331.

Agnati ſunt] Vide Cujacium lib. 27. obſervat. cap. 26. Pag. 1099. c. 341.

Vt ne quis] Caput iſtud ſumptum eſt ex capite 59. capitulorum ab Angilramno collectorum. Pag. 1103. c. 366.

Cui ſit neceſſaria] Senſus iſtius loci hic eſſe debet. Si mater, amita, aut ſoror, aut alia propinqua Preſbyteri adeo pauperes ſint ut Pag. 1105. c. 376.

Tom. I. abſque auxilio & ope ejus non habeant unde vivant, maneant quidem in eodem loco in quo Preſbyter habitat, ſed procul ab ædibus ejus, Preſbyter verò domum ad eas mittat quæ ſuſtentationi illarum neceſſaria ſunt. Hæc interpretatio manifeſta eſt ex capite 19. Herardi Turonenſis. Vide Notas ad Reginonem pag. 555.

Pag. 1106. c. 379. SECVNDVM PLACITVM HOMINIS] id eſt, non *ex ſuo ſenſu*, ut dicitur in capite 82. libri primi Capitularium, non ex animi ſui motu, non ex impetu quodam mentis & voluntate, ſed prout in Pœnitentiali ſcriptum eſt, in quo omnia peccatorum remedia, omnes pœnæ continentur, ut dictum eſt in Notis ad Reginonem pag. 538. Vide infrà Addit. III. cap. 63.

Ibid. c. 381. MVLIER QVÆ DVOBVS] Ivo part. 16. cap. 343. deſcribit ex libro ſeptimo Capitularium cap. 381. caput Bonifacij I. *Probat illa vera eſſe &c.* Sic paulò antè & paulò pòſt plurima capitula laudat ex eodem libro ſeptimo quæ in locis ab eo laudatis non extant. In pleriſque autem eorundem capitulorum titulis numeri apud Ivonem omiſſi hoc loco ſunt in vetuſtiſſimo codice MS. ſancti Victoris Pariſienſis. Quare oportet eos additos fuiſſe poſtea ab aliquo homine imperito, aut certè Ivonem deceptum fuiſſe auctoritate veteris cujuſpiam exemplaris imperfecti, in quo pleraque capitula addita fuerant quæ in libris Capitularium non extabant. Nam quoad caput iſtud, certum eſt 381. eſſe debere, cùm præter auctoritatem codicis Bellovacenſis, Iſaac illud laudet ex libro ſeptimo Capitularium cap. 381.

Pag. 1107. c. 381. MVLIER HABENS VIRVM] Duplicavimus heic numerum 381. ſecuti ſcripturam libri Bellovacenſis & auctoritatem Iſaaci, qui caput iſtud refert ex libro 7. Capitularium cap. 381. Præterea, niſi duplicaretur, caput 16. primæ additionis, quod in quibuſdam antiquis codicibus & apud Ivonem dicitur eſſe 494. libri ſeptimi Capitularium, eſſet neceſſariò 495.

Ibid. c. 383. PRÆCIPIMVS VT AD ACCEP.] Heic rurſum Ivo parte 16. cap. 344. aliud ſubſtituit caput, nimirum *Si quos culpatorum*. Ac ne quis exiſtimare poſſit mendum eſſe librarij prohibet idem Ivo, cujus hæc ſunt verba ex epiſtola 171. *Vnde habetur in libro capitulorum regalium auctoritate Epiſcoporum conſtitutorum: Si quos culpatorum regia poteſtas &c.* Lalandeus in Supplementis Conciliorum Galliæ pag. 351. aſſerit iſtud caput ſub iiſdem numero & ordine quibus ab Ivone citatur reperiri in codice MS. monaſterij Rivipullenſis, idque ſibi & pluribus aliis aſſeruiſſe illuſtriſſimum virum Petrum de Marca Archiepiſcopum Pariſienſem. Debeo primùm publicæ fidei, deinde famæ optimi patroni mei ut hunc errorem avellam ex animis hominum. Caput iſtud non habetur in libro Rivipullenſi; neque certè illic extare poteſt, cùm integri duo ultimi Capitularium libri in eo deſint. Itaque non potuit vir illuſtriſſimus dicere cuiquam mortalium ſe in eo codice legiſſe caput de quo nunc agimus. Porrò nos illud in tomo ſecundo retulimus inter fragmenta Capitularium pag. 368.

Pag. 1108. c. 387. SINE FRAVDE] Ita codex Bellovacenſis. Sed alibi legitur *ſine fide*. Atque ita emendandus eſt hic locus.

SINE DVBITATIONE] Hæc deſunt in excerptionibus Egberti Archiepiſcopi Eboracenſis cap. 41. ubi caput iſtud refertur. Extant tamen in canone ſexto Concilij quinti Africani, ex quo caput iſtud ſumptum eſt, & apud Reginonem & Burchardum. Tom. I. Pag. 1110. c. 391.

ABSQVE VLLO SCRVPVLO] Egberti excerptiones: *abſque ullo ſcrupulo hos eſſe baptizandos, ne iſta trepidatio eos faciat ſacramentorum purgatione privari.* Hæc verò ſumpta ſunt ex eodem Concilio Carthaginenſi.

TEMPORE LEGITIMO] Hæc non habentur in Concilio neque apud Egbertum, Reginonem, & ceteros.

QVONIAM QVOD NON EST] Et hæc quoque deſunt in Concilio & in antiquis collectoribus canonum. Iſta verò clauſula addita eſt ex epiſtola 92. ſancti Leonis, ut adnotatum eſt cap. 260. & 424. bujus libri. Innocentius III. in cap. *Veniens.* de Preſbytero non baptizato: *non intelligitur iteratum quod ambigitur eſſe factum.*

ISTI PRÆSVMPTIOSI] id eſt, Chorepiſcopi. Hinc *temeritas chorepiſcopalis* apud Flodoardum lib. 3. cap. 10. Ibid. c. 394.

PLACVIT VT HI] Iſaac Lingonenſis & Concilium Troſleianum citant hoc caput ex libro ſeptimo Capitularium cap. 395. Pag. 1111. c. 395.

VT PRESBYTERI] Vide ſuprà lib. 6. cap. 306. & cap. 165. iſtius libri. Pag. 1114. c. 414.

PLACVIT VT CLERICI] Vide ſuprà lib. 6. cap. 111. & 390. Pag. 1115. c. 422.

NAM SI PROPRIORVM] Hæc & quæ ſequuntur non extant in Codice Theodoſiano.

POTESTATES EXTERAS] Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis in epiſtola ad Laudunenſem apud Flodoardum lib. 3. cap. 22. *Poſtea autem per exteras id eſt ſeculares poteſtates contra Sardicenſes canones eandem adminiſtrationem ſine mea conſcientia obtinuiſti.* Vide ſuprà cap. 399. hujus libri.

VT EPISCOPI TVNC] Caput iſtud ſumptum eſt ex libro duodecimo legis Wiſigothorum tit. 3. cap. 26. in lemmate, ubi tamen diverſus eſt ſenſus. Nam illic ita legitur: *Vt Epiſcopi tunc immunes habeantur à damnis cùm eorum Preſbyteri ea quæ ipſi non correxerint ad eos non remiſerint corrigenda.* Lemma autem iſtud reſpondet verbis quæ in contextu legis habentur. Pag. 1117. c. 426.

SICVT DEFLENDVM CHRISTIANIS EST] Ita etiam vetus codex Moyſſiacenſis in quo lex Wiſigothorum continetur. Malè in editis: *Sicut deflendum eſt à Chriſtianis.* Ibid. c. 428.

MISSAS CANTARE] Vide quæ ſuprà dicta ſunt in Notis ad caput 148. libri primi. Pag. 1118 c. 431.

VT PRO SE ORARE] Vide Notas noſtras ad homilias Cæſarij Arelatenſis pag. 116. Pag. 1121 c. 433.

BONORVM HOMINVM] Haud dubiè legendum eſt *bonorum operum*. Pravam tamen lectionem prætulimus ſinceræ quia ſic uti nos edidimus legitur in vetuſtis Benedicti Levitæ & Iſaaci Lingonenſis exemplaribus. Contrà codex Sangallenſis in capite 24. ſecundæ appendicis habet *bonorum operum*, cùm legendum ſit *bonorum hominum*.

PRIMATES] Duo heic Metropolitanorum genera conſtituuntur. Primi ordinis Metropoli- Pag. 1122. c. 439.

Tom. I. tani vocantur Primates, quia primas ſedes tenent, id eſt, opinor, civitatibus præſunt quæ in veteribus notitiis primum locum tenent, ut Lugdunum inter provincias Lugdunenſes, Avaricum Biturigum inter Aquitanicas, Narbo inter Narbonenſes, Trever inter Belgicas. & ſic de ceteris. Et tamen Hincmarus, qui Belgicæ ſecundæ Metropolitanus erat, ſe Primatem eſſe contendit & unum de primis Galliæ Primatibus. Flodoardus lib. 3. cap. 10. de epiſtola Hincmari ad Leonem IV. Papam: *Item in eadem de privilegiis hujus Remenſis Eccleſia, qua habuit ab initio quo privilegia ſedes habere cœperunt, & quia Remorum Epiſcopus Primas inter Primates ſemper & unus de primis Gallia Primatibus extitit, nec alium ſe potiorem prater Apoſtolicum Praſulem habuit, ut ſcilicet ea qua tanto tempore ab anteceſſoribus ipſius huic ſedi ſunt conceſſa & conſervata, conſervare & augmentare dignetur.* Habuit iſta dignitas initium ab Hadriano primo, qui Tilpinum Remenſem Archiepiſcopum conſtituit Primatem eſſe Belgicæ ſecundæ *cum omnibus civitatibus qua ab antiquo tempore Remenſi metropoli Eccleſia ſubjecta fuerunt*, ut legitur apud eundem Flodoardum lib. 2. cap. 17. Benedictus III. in epiſtola ad Hincmarum: *Et hoc volumus, ne quilibet ex provincia & diœceſi metropoli tua tibique ſub eſta jus ſecundum eccleſiaſticas conſtitutiones primatui Eccleſia tua & tibi debitum quoquo modo per contemptum convellere praſumat.* Vide Marcam in diſſertatione de Primatibus cap. 94.

Pag. 1124. c. 445. IMITATIONEM] Haud dubiè lectio illa prava eſt. Et tamen ita legitur in ipſo Capitulari ex quo iſta ſumpta ſunt & in antiquis Benedicti Levitæ exemplaribus. Legendum porrò eſſe *immutationem* oſtendit lex Codicis Theodoſiani relata infrà cap. 477. hujus libri. Immutatio autem heic ſignificat imminutionem.

Pag. 1126. c. 452. IMMOLATI] Leg. *inviolati*.

SENIORIBUS DEBITAM OBEDIENTIAM] Vide ſuprà lib. 1. cap. 142.

Pag. 1127. c. 461. EX EPISTOLA] In ſuperioribus editionibus legebatur *Exemplar*. Sanè ita ſcriptum eſt in codice Bellovacenſi, ſed à manu recentiſſima, ut videatur eſſe emendatio hominis imperitiſſimi ſubſtituta bonæ lectioni. Vera & ſincera lectio eſt illa quam nos retinuimus, ſumpta ex canone ſexto Concilij primi Vaſenſis, ex quo caput iſtud deſcriptum eſt; quam confirmant vetera aliquot exemplaria Benedicti Levitæ. Hic tamen error proclivis olim erat inter librarios. In libro quinto cap. 119. legitur in titulo: *Ex epiſtola Papa Leonis &c.* Pro quibus codex Colbertinus, Rivipullenſis, Sangallenſis, Normannicus, Camberonenſis, & editiones habent *Exemplar Papa Leonis*. Caput quartum additionis quartæ habet hunc titulum in codice Palatino: *Exempla Leonis Papa Calcidonenſi Concilio directa.* Et in capite ſequenti: *Exempla Stephani Papa.* Item in capite ſeptimo: *Exempla Leonis Papa.* In Pannormia Ivonis edita lib. 6. cap. 115. legitur, *Exempla Gregorij ad Iohannem Ravennatem Epiſcopum.* cùm in manuſcriptis libris legatur *Ex epiſtola Gregorij*. In Concilio Aquiſgranenſi anni DCCCXVI. cap. 98. legitur in titulo: *Ejuſdem ex epiſtola ad Oceanum.* At in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecæ Colbertinæ: *Item ejuſdem exempla ad Oceanum.* In Talonico Burchardi codice legitur lib. 1. cap. 22. *Exẽpla Ormiſda* pro *Ex epiſtola*. Item lib. 2. cap. 3. *Exẽpla Zeferini*. Et libro primo cap. 33. *In primis exempla Pauli ubi Tito diſcipulo &c.* Pro quo in Concilio duodecimo Toletano cap. 4. & apud Ivonem parte 5. cap. 144. rectè ſcriptum eſt *ex epiſtola*. Inter canones Abbonis Abbatis Floriacenſis cap. 22. legitur: *Item exempla Siricij Papa*; ubi legendum etiam eſt *ex epiſtola*.

Pag. 1129. c. 463. PARANYMPHOS] Vide Notas noſtras ad Gratianum pag. 541. ubi ex mente Cujacij explicatur quid per paranymphos intelligi debeat apud Chriſtianos.

Pag. 1130. c. 470. PER FIRMISS. FIDEIUSSORES] id eſt, *ſub idonea proſecutione*, ut legitur in reſcripto Conſtantini ad Probianum Proconſulem Africæ apud ſanctum Auguſtinum epiſt. 68. *Vnde volumus ut eundem ipſum Vigentium ſub idonea proſecutione ad comitatum meum Conſtantini auguſti mittas.* Puto autem, ut hoc quoque obiter dicam, voces illas *Conſtantini Auguſti* eſſe ſuperfluas & ex gloſſemate profluxiſſe.

Pag. 1131. c. 470. HAS OMNES CONSTITUTIONES] Hæc ſumpta ſunt ex Concilio tertio Toletano, ubi leguntur ante ſubſcriptiones.

SI CLERICUS FUERIT] In Concilio ipſo legitur: *Si Epiſcopus, Preſbyter, Diaconus, aut Clericus fuerit, ab omni Concilio excommunicationi ſubjaceat.*

MINORIS] In Concilio legitur *inferioris*.

Pag. 1132. c. 478. Heic eſt finis horum ſeptem librorum in vetuſtis exemplaribus, tametſi in uno Vaticano & in Bellovacenſi in titulis capitulorum libri ſeptimi deſcripta reperiantur lemmata octuaginta capitum ad monachos ſpectantia quæ anno DCCCXVII. conſtituta ſunt in conventu Aquiſgranenſi. Ivonem quoque Carnotenſem Epiſcopum uſum eſſe exemplari in quo eadem octuaginta capitula partem faciebant libri ſeptimi colligi poteſt ex parte 1. Decreti cap. 133. ubi caput decimum ſextum eorundem capitulorum citat ex libro ſeptimo Capitularium cap. 494.

Pag. 1135. c. 6. PATRONI] Ita omnino legitur in Concilio Pariſienſi. Certum eſt tamen legendum eſſe *patrini*. Verùm vetus exemplar ejuſdem Concilij & antiqua Capitularium exemplaria lectionem præferunt quam nos retinuimus. In capite tamen 182. libri ſexti, in quo ſenſus & plurima iſtius capitis verba referuntur, ſcriptum eſt *patrini*.

Pag. 1136. c. 3. EX PARTE VERO] Hæc & quæ poſtea ſequuntur non extant in codice Pithœano & in Pariſienſi, in quibus deſunt etiam hæc verba, *Ex toto quippe tranſgreditur.*

Pag. 1137. c. 6. UT EPISCOPI] Caput iſtud obſcurum eſt in illa parte in qua agit de infirmis & morte periclitantibus. Senſus autem hic eſt, Epiſcopos omnino oportere eſſe jejunos cùm Spiritum ſanctum tradunt baptizatis, niſi ea ſit infirmorum ægritudo ac neceſſitas ut expectari non poſſit tempus quo Epiſcopus eſſe poſſit jejunus.

Ibid. c. 9. SOLUS MISSAM] Vide quæ ſuprà adnotata ſunt ad caput 159. libri quinti.

Pag. 1139. c. 16. NIHILOMINUS ETIAM] Caput iſtud

Digitized by Google

Tom. I. refertur à Burchardo lib. 8. cap. 17. & Ivone pag. 8. cap. 38.

Nonnvllæ abbatissæ] De hoc argumento plura à nobis dicta ſunt ſuprà ad caput 71. libri primi.

Pag. 1141. c. 19. In avditorio] Locus ubi ſanctimoniales convenire poſſunt, qui auditorium iſthic dicitur, ſalutatorium vocatur in regula ſancti Aureliani Epiſcopi Arelatenſis cap. 15. *Si quis pro devotione aut parentela occurrere voluerit, in ſalutatorium monaſterij occurrat.* Item in regula ſancti Donati Epiſcopi Veſontionenſis cap. 56. & 57. Salutatorium verò ſanctimonialium rectè Hugo Menardus in Notis ad Concordiam regularum pag. 189. interpretatur locum quem nos hodie vocamus *le parloir*, in quo ſanctimoniales colloquuntur cum extraneis.

Illco egrediantvr] Rudolfus monachus Fuldenſis in vita ſanctæ Liobæ cap. 1. *Nunquam enim virorum congregationem feminæ aut virginum contubernia quiſquam virorum intrare permittebatur, exceptis ſolummodo Preſbyteris, qui in Eccleſias earum ad agenda Miſſarum officia tantùm ingredi ſolebant, & conſummata ſolenniter oratione, ſtatim ad ſua redire.* Vide ſuprà lib. 7. cap. 272.

Modvm poenitentiæ imponat] Sequitur poſtea in ipſo Concilio ex quo iſta ſumpta ſunt: *Nec etiam illud videtur nobis congruum ut clerici & laici, Epiſcoporum & Presbyterorum canonicorum judicia declinantes, monaſteria monachorum expetant ut ibi monachis ſacerdotibus confeſſionem peccatorum ſuorum faciant; præſertim cùm eiſdem ſacerdotibus monachis id facere fas non ſit, exceptis his duntaxat qui ſub monaſtico ordine ſecum in monaſteriis degunt.* Contrà in decreto Bonifacij IV. de libertate monachorum reprehenduntur illi qui aiunt monachos, quia mundo mortui ſunt, neque pœnitentiam neque Chriſtianitatem ſeu abſolutionem largiri poſſe per ſacerdotalis officij injunctam gratiam. Sed ego decretum illud omnino ſuppoſititium eſſe arbitror. Neque me movet auctoritas Bedæ iſta dicentis: *His temporibus venit Mellitus Londoniæ Epiſcopus Romam, de neceſſariis Eccleſiæ Anglorum cauſis cum apoſtolico Papa Bonefacio tractaturus. Et cùm idem Papa reverendiſſimus cogeret ſynodum Epiſcoporum Italiæ, de vita monachorum & quiete ordinaturus, & ipſe Mellitus inter eos aſſedit.* Opponi quoque poteſt auctoritas canonum Nemauſenſium, inter quos reperitur Bonifaciana iſthæc conſtitutio. Primùm reponi poteſt eam non eſſe auctoritatem Concilij Nemauſenſis ut novis inventis tribuere poſſit auctoritatem vetuſtatis. Deinde certum eſt pleroſque canones qui ſub nomine canonum Nemauſenſium editi ſunt, ſynodi illius non eſſe, & additos diverſis temporibus fuiſſe conſtitutionibus ejuſdem Concilij. Vidimus nos duo vetuſtiſſima illius exemplaria, in quibus deſcripti tantùm ſunt duo priores canones cum hoc titulo: *Decretum Vrbani PP. in Nemauſenſi Concilio.* Pro quo vir clariſſimus Lucas Dacherius emendavit: *Decreta Vrbani Papæ in Nemauſenſi Concilio.* Sanè fatendum eſt in uno exemplari extare omnia capitula Concilij Nemauſenſis quæ edita à Dacherio ſunt. Sed illa multò poſt tempora habiti Tom. I. Concilij addita ſunt à diverſis hominibus, quia paginæ vacabant. Sciunt autem eruditi hunc veterum monachorum morem fuiſſe ut vacantes pagellas implerent interdum malis rebus, plerunque bonis, hoſque eorum diligentiæ deberi plurima antiquitatis illuſtria monumenta quibus, niſi hæc eorum cura fuiſſet, careremus. Sed ut ad confeſſionem redeamus quæ monachis fit, vide epiſtolam 69. Ivonis Carnotenſis & Concilium Londinenſe anni MCCII. cap. 18.

Svnt sane diversorvm] Vide infrà Addit. IV. cap. 160. Pag. 1143. c. 21.

Fame et pestilentia] Fuit ſeculum Caroli M. & Ludovici P. famoſum & nobile propter hæc duo mala, ut colligitur ex publicis illorum temporum monumentis. Ea nunc congerere non eſt animus. Illud tantùm admoneo, miſerabilem illorum temporum ſtatum graphicè deſcriptum eſſe in Concilio ſexto Pariſienſi lib. 1. cap. 53. Visio Wettini: *Seculo enim peſtilentia & fame laboranti ſua prece ſuccurrere potuiſſent ſi lucrum Deo tota virtute conferre voluiſſent.* Et infrà: *Interrogante autem eo cur, peſtilentia graſſante, tanta populi numeroſitas interiret, immenſitate, ait, criminum mundo peccante peccatorum punitio eſt.*

Cvm Mascvlis et pecoribvs] Eadem viſio: *Poſt hæc inde recedentes, cœpit ei angelus exponere in quantis vitiorum ſordibus volutatur humanitas. Licèt enim, inquit, in diverſas criminum numeroſitates ab auctore ſuo recedat humanum genus, diabolo ſe mancipando, in nullo tamen Deus magis offenditur quàm cùm contra naturam peccatur.*

Aera posse contvrbare] Agobardus in libro de grandine & tonitruis cap. 1. Pag. 1144. c. 21. *In his regionibus penè omnes homines, nobiles & ignobiles, urbani & ruſtici, ſenes & juvenes putant grandines & tonitrua hominum libitu poſſe fieri.* Vide lib. 6. legis Wiſigothorum tit. 2. cap. 3.

Benedicant evm] Hæc eſt vera lectio, quam exhibet liber Tobiæ. Et tamen in Pag. 1152. codice Bellovacenſi legitur *Deum*. Antiqui librarij in hunc errorem quandoque incidebant. In capite primo regulæ ſancti Benedicti legitur: *Ammonitionem pij patris libenter excipe & efficaciter comple, ut ad eum per obedientiæ laborem redeas à quo per inobedientiæ deſidiam receſſeras.* ubi Turrecremata legit *ad Deum*. In tomo tertio Monaſtici Anglicani pag. 208. col. 2. ſcriptum eſt: *Dirivante autem ſanguine ejus, ait ad Deum*, ubi manifeſtum eſt legi debere *ad eum*. Sic nos olim in Notis ad Lupum Ferrarienſem pag. 473. monuimus apud eandem Lupum legendum eſſe *ſcire eum* pro eo quod editum eſt *ſcire Deum*. Apud ſanctum Gregorium lib. 9. Indict. 4. epiſt. 49. legitur in vulgatis editionibus: *Omnipotenti Deo gratias agite, & tanto vos Dei debitores eſſe cognoſcite quanto illæſi ab hujus morbi contagione eo cuſtodiente manſiſtis.* At in optimo codice Colbertino, itémque in Remenſi ſancti Remigij & in Puteano rectè ſcriptum eſt, *& tanto ei vos debitores eſſe cognoſcite.* Sunt permulta iſtiuſmodi in epiſtolis ſancti Gregorij, quæ ſuo tempore emendabuntur.

Tom. I. Præsenti anno] id eſt, anno dcccxxix. quo habitum eſt Concilium Pariſienſe. Attamen hæc quoque repetuntur in Concilio ſecundo Aquiſgranenſi habito anno dcccxxxvi, ſed deſcripta ex iſto.

Pag. 1163. c. 42. Vt Episcopi ivdices] Ita legitur in tribus antiquis exemplaribus. In Tiliano verò ſcriptum eſt: *Vt Epiſcopi & judices.* Sic etiam in Concilio Remenſi, ex quo caput iſtud ſumptum eſt, & apud Burchardum.

Pag. 1165. c. 52. Perlatvm ad nos est] Burchardus caput iſtud, quod eſt ſynodi ſecundæ Cabilonenſis, refert ex Concilio Mediomatricis. Vide Notas ad Reginonem pag. 566.

Pag. 1166. c. 54. Servorvm matrimonia] Vide Eginhardum epiſt. 53.

Potestativa] Lex Alamannorum cap. 1. §. 2. ſuprà pag. 1001. *manus poteſtativa.* Charta S. Galli lxx. apud Godaſtum: *manu poteſtativa.* Donationes Eccleſiæ Salisburgenſis apud Caniſium tomo vi. pag. 1660. *Ruther Comes & Gerbolt nobiles viri ac poteſtativi.* Et paulò pòſt: *nobiles & poteſtativi homines.* Item pag. 1661. *ad viros nobiles & poteſtativos.*

Pag. 1167. c. 57. Qvidam Deo solvmmodo] Vide epiſtolam 71. Alcuini, quam rectè Ducheſnius monuit datam eſſe ad eos qui in provincia Gothorum habitabant, cùm in editione Caniſij legeretur *Scotorum.* Nam in codice ſancti Galli, ex quo Caniſius illam edidit, diſertè ſcriptum eſt *Gothorum*, De provincia Gothorum ſive Gothia dictum eſt ſuprà pag. 1118.

Pag. 1168. c. 61. Propter eleemosynar. largit.] Sanctus Fulgentius in libro de Trinitate: *Nam qui ſibi peccata impune videntur committere dum fortaſſe aliquas eleemoſynas in pauperes faciunt, multum falluntur. Neſciunt enim quòd opus miſericordiæ primum ſit ſe ipſum Deo offerre, & ſic in alio miſericordiam facere. Ergo facienda ſunt eleemoſynæ, ſed antè ſunt vitia relinquenda.* Inſignis eſt locus ex homilia incerti auctoris in vetuſtiſſimo codice MS. ſancti Galli. *Nam qui pro laude humana*, inquit ille, *eleemoſynam facit, & teſtimonium inde quærit, & ei audire delectat, mercedem à Deo non ſpectet, quia in iſta vita laudem recepit. Vnde ſunt alij perverſi & iniqui qui contra animas ſuas & contra Domini mandatum prædicant ut nullus eleemoſynam faciat niſi coram teſtibus. Et ſi aliquis ſine teſtibus eleemoſynam fecerit, in lege ſua habere dicunt quòd eam poſſent requirere. Abſit, fratres, iſta dementia ut ſe tollant à lege Chriſti, qui illos redemit, & contra Deum & contra animas ſuas faciant, & aliam legem plus quàm iſtam teneant.* Vide Salvianum in libro primo adverſùs avaritiam pag. 230. in ſecunda editione noſtra.

Pag. 1169. c. 63. Per ant. canon instrvet.] Vide Concilium Pariſienſe ſextum lib. 1. cap. 32. 34. & quæ ſuprà à nobis adnotantur ad caput 379. libri ſeptimi.

Ibid. c. 65. Scotti] Concilium apud Celichyth cap. 5. *Vt nullus permittatur de genere Scottorum in alicujus diœceſi ſacrum ſibi miniſterium uſurpare.* Capitula Theodori Archiepiſcopi Cantuarienſis in tomo nono Spicilegij Dacheriani pag. 59. cap. 80. *Qui ordinati ſunt à Scotorum aut Britonum Epiſcopis, qui in Paſcha & in tonſura adunati Eccleſiæ catholicæ non ſunt, iterum ab Epiſcopo catholico manus impoſitione confirmentur.* Præceptum Ludovici Pij Imp. pro monaſterio Landeveneci apud Bollandum to. I. Martij pag. 260. *cognoſcentes quia ab Scotis ſive de converſatione ſive de tonſione capitum accepiſſent, dum ordo totius ſanctæ apoſtolicæ atque Romanæ Eccleſiæ aliter ſe habere dignoſcitur.* Vide canones Hibernenſes in eodem tomo Spicilegij editos lib. 50. cap. 6. ſimul cum laudato Theodori capitulo, ex quibus explicantur quæ heic Ludovicus ait de Scotis. Nova collectio formularum cap. 15. *ut Eſcotus mentit.* Tom. I.

Se dicvnt Episcopo esse] Iſti circumcelliones variis temporibus turbarunt ordinem in Eccleſia conſtitutum. Coſmas Pragenſis in libro ſecundo chronicæ Bohemorum extremo narrat memorabilem hiſtoriam impoſtoris cujuſdam nomine Ruperti, qui ſe dicebat Epiſcopum Cavellonenſem, & plurimas ordinationes fecit in Bohemia. Cùm is detectus fuiſſet, & falſum Epiſcopum eſſe conſtaret, Bohemi legatos miſerunt ad Clementem III. Papam, *ejus conſulentes auctoritatem quid ſit opus facto rerum in diſcrimine tanto. Quibus ille remandans juſſit Eccleſias ex integro reconſecrare, baptizatos chriſmate pſeudoepiſcopi non rebaptizare, ſed tantùm confirmare, ſimiliter ordinatos non reordinari, ſed ſolummodo inter ordinandos ſtare ad ordinationem, & per ſolam manus impoſitionem recipere benedictionem.* Ævo Bonifacij VIII. cùm quidam in Alamannia promotus eſſet ad ſacros ordines à quodam pſeudoëpiſcopo vagante, injunctum eſt alij Epiſcopo à ſede apoſtolica ut ſi conſtaret ordinatorem non fuiſſe Epiſcopum, ei eoſdem ordines conferret, *quia nec conferre ordinem nec ordinis characterem potuit qui pontificali officio minimè fungebatur*, ut legitur in formulario pœnitentiariæ Benedicti XII. quod ſuprà laudavimus ex codice MS. bibliothecæ regiæ. Anno mcccxc. in civitate Trajectenſi quidam ſacerdos de ordine fratrum Minorum, qui ſe dicebat Epiſcopum Lavarenſem, per aliquot annos officia illic epiſcopalia complevit, *in eadem diœceſi conſecrando Eccleſias, altaria, calices, veſtes ſacras, etiam conferens ordines minores & majores. Tandem compertum eſt, Deo diſponente, ipſum eſſe falſum Epiſcopum. Quapropter quidam ſacerdotum & electorum ab eodem ordinatorum, dimittentes ſtatum ſpiritualem, acceperunt uxores, & permanſerunt in ſtatu ſeculari. Ceteri verò, quibus ſtatus clericalis non diſplicuerat, ab aliis veris Epiſcopis reordinati ſunt.* Hæc Ioannes à Leidis refert in libro 31. Chronici Belgici cap. 43. Vide Cironium lib. 1. obſervationum juris canonici cap. 13. & Notas noſtras ad Gratianum pag. 478.

Vt decimæ] Conſtitutionem iſtam Rhabanus deſcripſit in Concilio Moguntino anni dcccxlvii. cap. 10. Pag. 1172. c. 82.

Popvlorvm] Hæc lectio conſtans eſt in veteribus libris & in Concilio Arelatenſi VI. ex quo caput iſtud deſcriptum eſt. Arbitror tamen legi debere *pupillorum.* Simile mendum extat in Pag. 1175. c. 98.

Tom. I. capite 36. legis Alamannorum §. 3. ubi pro eo quod antiqui codices & editiones rectè habent *nec maledicant Ducem nec populum terræ*, in codice Puteano ſcriptum eſt *pupillum terra*. In codice Burchardi Talonico lib. 19. cap. 28. legitur *pupillos* pro *pulvillos*. Alibi vidimus *Apoſtolos* poſitum fuiſſe pro *populos*. Quod ideo obſervamus ut hinc colligi poſſit voces iſtas frequentibus mutationibus fuiſſe obnoxias.

Pag. 1178. c. 112. Præbenda] Præceptum Ludovici Pij pro monaſterio S. Dionyſij apud Doubletum pag. 740. *ad prebendam famulorum illis ſervientium de ſecale media nongenta*. Charta Karoli Calvi ibidem pag. 782. *villulas quaſdam ad prebendas illorum Canonicorum ibi Deo ſervientium*. Alia ejuſdem pag. 798. *ad prebendas famulorum ſibi ſervientium*. Charta lxa. ſancti Galli apud Goldaſtum, data regnante in Germania Ludovico Pij filio: *Et ſi illa Diotpirt illam traditionem ſibi placitatam dimittere voluerit, tunc ad cellam Ratpoti locum & prebendam quaſi unus monachus juxta facultates loci illius habeat*. Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 28. ſcribit Lantardo cuidam ſacerdoti quòd ſi ad locum ſuum redire voluerit, ei, moa ot venerit, *canonicam prebendam & ordinem priſtinum inter fratres* concedet, id eſt, *ſua canonica locum*, ut legitur in epiſtula Hincmari Laudunenſis ad Remenſem quæ edita eſt in tomo ſecundo operum Remenſis pag. 340. Polyptícus ſancti Remigij ſcriptus, ut opinor, tempore Hincmari: *Facit ſuo ſeniori tempore meſſis dies tres cum prabenda ſibi data*. In Capitulari Karoli M. de villis ſuis cap. 50. *de dominica accipiat prevendam*. Hinc provendarij in ſtatutis antiquis abbatiæ Corbeienſis, quos tamen vir clariſſimus Dacherius interpretatur eos eſſe qui Gallicè *Peurvoyeurs* dicuntur à providendo. Provendarij inquam dicti ſunt à provenda ſive præbenda. Quod colligitur manifeſtè vel ex ipſo initio eorundem ſtatutorum: *Iſti ſunt provendarij qui omni tempore aqualiter & pleniter in noſtris diebus eſſe debent. Et ſi unus ex eis mortuus fuerit, ſtatim alter reſtituendus eſt, ut ille numerus ſemper ſit plenus. & nullus ampliùs in illo numero addatur*. Statuitur itaque illic de certo numero Canonicorum, qui ultra centeſimum & quinquagenarium excreſcere non poterat. Quis autem exiſtimare poſſet centum quinquaginta viros ea tempeſtate fuiſſe in monaſterio Corbeienſi quibus unica cura eſſet ut providerent & adminiſtrarent ceteris quæ neceſſaria eſſent ad victum?

Pag. 1182. Erchembaldo Cancellario] Fuit primò notarius ſive Cancellarius palatij ſub Radone Archicancellario, deinde Archicancellarius, uti jam obſervatum eſt ab aliis. Anno dcccxcvii. ſubſcripſit præcepto Karoli M. quo Theoboldum Comitem abſolvit à ſuſpicione criminis læſæ majeſtatis, quod à Mabillonio editum eſt poſt Acta ſanctorum ordinis ſancti Benedicti to. IV. pag. 623. Leo III. in epiſtola ix. ad Karolum M. *Poteſtis interrogare fratrem noſtrum Hildibaldum Archiepiſcopum & Ercanbaldum Cancellarium*. Plura de Cancellario iſto ſi quis ſcire deſiderat, conſulat Bernardum à Mallinckrot in libro de Archicancellariis ſacri Romani imperij pag. 11. & Philippum Labbeum in elogiis hiſtoricis Regum Franciæ pag. 88. Alius iſtius nominis Cancellarius fuit in palatio Lotharij Imperatoris, ut patet ex præcepto ejus apud Doubletum in antiquitatibus monaſterij ſancti Dionyſij pag. 775. & ex duobus præceptis ejuſdem Lotharij pro Agilmaro Archiepiſcopo Viennenſi, quæ leguntur in chartulario Eccleſiæ Viennenſis. Is verò Ercamboldus idem haud dubiè eſt qui Cancellarius fuit in palatio Lotharij Regis Burgundiæ, cujus præceptum extat in Notitia Eccleſiarum Belgij pag. 59. Tom. I.

Christianorum vel] Hæc non habentur in codice legis Vviſigothorum, & ſunt ſuperflua. Pag. 1189. c. 2.

Iuvata legem] Reſpicit ad legem Recaredi Gotthorum Regis, quæ extat in libro tertio legis Vviſigothorum tit. 5. cap. 1. in qua ſtatuitur *ut uſque ad ſextum generis gradum nulli liceat ſanguinis propinquitatem libidinosè fœdare vel in conjugio appetere*. Falluntur ergo qui putant heic agi de lege Iudæorum, ſive de Miſna.

Saptimi] In lege Vviſigothorum legitur *ſextum*. quod melius eſt. Sed puto heic poſitum *ſeptimi* propter conſtitutionem Gregorij III. quæ habetur infrà cap. 75. iſtius additionis.

Christianus val Christiana] Hæc etiam deſunt in lege Vviſigothorum. Item paulò pòſt vox *Chriſtianorum* deeſt in eadem lege. Deeſt etiam vox *conſentanei*.

Ad emenoat. oogm. int.] Hæc meliùs cohærere videntur cum his quæ ſequuntur quàm verſiones Chriſtophorſoni & Valeſij. Et Chriſtophorſonus quidem ita vertit. *Mittunt ad eum pro ſe legatum Hypatianum Heraclea, quod eſt oppidum Perinthi, Epiſcopum oratum ut ſibi de doctrina fidei rite conſtituenda in unum conveniendi poteſtas permitteretur*. Valeſius verò ſic: *Hypatianum Heraclea Perinthi Epiſcopum elegerunt, qui ſuſcepta pro ipſis legatione peteret ab Imperatore ut ad corrigendam fidei doctrinam convenire permitterentur*. Hæc inquam meliùs cohærere videntur cum reſponſione Valentiniani. Ridicula enim eſſe videretur illius reſponſio ſi non rogatus ut ſe fidei negotiis immiſceret, ſed tantùm ut Epiſcopis licentiam daret celebrandi ſynodum, reſpondiſſet ſibi, quòd laicus eſſet, non licere ſe immiſcere rebus fidei. Meliùs Epiphanius ſcholaſticus, ut dixi. Pag. 1190. c. 3.

Vnus oe popvlo] Vetus exemplar hiſtoriæ tripartitæ in bibliotheca Colbertina habet *minimus de populo*. Sed hæc lectio bona non eſt.

Fas non e. t. perscrvtari] Tolerari poteſt hæc interpretatio. Veriorem tamen puto eam quæ eſt Chriſtophorſoni, quæ ſic habet: *ſibi, qui unus è laicorum numero erat, non licere ſe ejuſmodi negotiis interponere*.

Primo sva omnia eis redoi] Hæc non extant in hiſtoria tripartita, neque apud Sozomenum. Addita ergo videntur ex capitulis Angilramni, apud quem extaot. Stabilito igitur hoc jure, Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 28. ſcripſit Sigloardo Archipreſbytero, cui inquiſitionem facere de quodam Preſbytero juſſerat, *ut quoniam audierat eundem Preſbyterum ſuis quibuſdam facultatibus contra leges expoliatum, ſuis omnibus reveſtiretur antequam ſuis accuſatoribus*

Digitized by Google

Tom. I. *accuſatoribus reſpondere cogeretur.* Vide infrà cap. 4. 5. & 17. iſtius additionis.

Pag. 1194. c. 17. Synodvs Romana] id eſt, capitula Angilramni, quæ nonnulli tum putabant ab Hadriano Papa collecta & tranſmiſſa fuiſſe ad Angilramnum, ut patet ex Hincmaro.

Pag. 1195. Respondere rogatvr] id eſt, *cogatur.* Infrà: *ne antequam omnia hæc fiant coactus reſpondeat.* Vide Notas ad caput 72. libri tertij.

Pag. 1199. c. 31. Cavsam lvpicini] Hunc locum, qui ſumptus eſt ex epiſtola ſancti Leonis ad Epiſcopos Mauritaniæ Cæſarienſis, vir clariſſimus Paſchaſius Quenellus putat ſuppoſitum illi fuiſſe & Dionyſij Exigui collectioni inſertum ævo Karoli Magni. quædam enim illic legi quæ & veteribus inſtitutis repugnant & modeſtiæ ſancti Leonis. Ego ſanè non ſtatui refellere argumentationes viri docti. Illud tantùm dicam, magni apud me ponderis eſſe quòd caput iſtud reperitur in omnibus antiquis Dionyſij codicibus, & quòd nihil heic video bonis moribus adverſum & diſciplinæ tum in Eccleſia Romana receptæ contrarium. Vna certè res falſi ſuſpicionem injicere meritò poſſet, mentio nimirum appellationis Lupicini ad apoſtolicam ſedem, cùm conſtet Afros multùm abhorruiſſe ab appellationibus tranſmarinis, ut rectè obſervat idem vir eruditus. Verùm ea res minimum habet difficultatis. Appellationes quidem illas reſpuebant Afri. Sed nihilo minùs Romani Pontifices exiſtimabant poſſe ſe eum qui a ſynodo ſuæ provinciæ damnatus ſedem apoſtolicam appellaſſet, communioni reſtituere, ut patet ex epiſtola Concilij Africani ad Celeſtinum Papam & ex Actione prima Concilij Chalcedonenſis in cauſa Theodoreti. Itaque ex eo ſaltem capite ſalva eſt auctoritas iſtius epiſtolæ.

Qvia sic nobis placvit] Hæc non extant in epiſtola ſancti Leonis, neque apud Dionyſium Exiguum. Addita verò ſunt haud dubiè ævo Karoli Magni.

Pendente negotio] Non dubito quin Leo reſpiciat ad canonem quartum Sardicenſem, in quo ad ſuggeſtionem Gaudentij Epiſcopi decretum eſt ut cùm aliquis Epiſcopus depoſitus fuerit eorum Epiſcoporum judicio qui in vicinis locis commorantur, & proclamaverit agendum ſibi negotium in urbe Roma, alter Epiſcopus in ejus cathedra poſt appellationem ejus qui videtur eſſe depoſitus, omnino non ordinetur, niſi cauſa fuerit in judicio Epiſcopi Romani determinata, id eſt, pendente negotio. Ea fuit Leoni mens. Scio Afros contrà ſenſiſſe & huic Romanorum Pontificum dogmati multùm pro ſua ſapientia reſtitiſſe. Verùm ex hac illorum perſeverantia colligi nullo modo poteſt non licuiſſe Leoni illis objicere conſtitutionem eccleſiaſticam de cujus auctoritate & æquitate ipſi ſedique apoſtolicæ conſtabat. Vide porò Marcam lib. 7. de concordia cap. 17. §. 9.

Nostra sententia roborentvr] Hanc ſibi auctoritatem non arrogat ſanctiſſimus Pontifex, quemadmodum viro docto viſum eſt, ut poſt relationem Epiſcoporum Africanorum licere ſibi putet eorum definitiones infirmare aut confirmare. Illud tantùm vult, ut de rebus in Africa conſtitutis quæ ad publicam Eccleſiæ concordiam pertinent relatio ad ſe plena mittatur, ut ipſius quoque ſententia roborentur ea quæ juxta eccleſiaſticum morem juſtè & rationabiliter fuerint definita. Hæc verò nihil præjudicant adversùs auctoritatem Conciliorum Africanorum. Tom. I.

Ex his enim] Integra hæc clauſula deeſt in epiſtola ſancti Leonis & apud Dionyſium Exiguum. Addita ergo fortaſſis eſt ex ſcrinio Eccleſiæ Moguntinæ, in quo recondita à Riculfo Metropolitano fuiſſe capitula à ſe collecta docet Benedictus Levita.

Vna cvm oecr. Episcopor.] Hinc Iacobus Gothofredus ad legem 2. Cod. Theod. *de his qui ſuper relig. contendunt* collegit hanc legem conſtitutam fuiſſe ad decretum aliquod ſynodale Epiſcoporum, quod & ipſum Theodoſius huic conſtitutioni indiderit. Iſtam autem opinionem faciliùs concepiſſet ſi Pithœus lemma iſtius capitis edidiſſet integrum ut in antiquis exemplaribus invenitur, ubi caput iſtud dicitur ſumptum *ex ſynodalibus ſtatutis & Imperatorum edictis.* Qui additionis iſtius auctor eſt, cuncta ad auctoritatem eccleſiaſticam referebat, etiam cum periculo veritatis. Sic ſuprà ſynodo Romanæ tribuit unum ex capitulis Angilramni, uti diximus. Sic infrà cap. 74. extremo refertur caput quoddam *ex dictis Epiſcoporum & Imperatorum Theodoſij & aliorum*, cùm tamen conſtet ſumptum eſſe ex libro quarto ſententiarum Pauli. Pag. 1200. c. 32.

Theodosio avgvsto bis] Pro his hæc tantùm habentur in vulgatis editionibus Codicis Theodoſiani, *Stobis.* ubi Gothofredus iſta adnotat: *Stobis, Macedoniæ urbs. cujus apud Ptolomeum & in Itiner. Peutinger. & alibi mentio. Ibidem data hoc ipſo menſe l. 15. infr. de hæreticis.* Antiqua Capitularium exemplaria habent uti nos edidimus. In exemplari verò Codicis Theodoſiani quod fuit Pithœi, ipſe jugulavit vocem *Stobis.* & in margine monuit legendum eſſe *Theodoſio Aug. bis.*

Qvinegio] Ita vetera iſtius additionis exemplaria. Pro quo legendum eſt Cynegio, qui conſulatum cum Theodoſio geſſit anno Chriſti CCCLXXXVIII.

Ibid c. 33. Illvd qvod nobis] Caput iſtud re vera ſumptum eſt ex epiſtola ſancti Leonis ad Theodoritum; ſed valde mutatum & interpolatum fuit ab auctore iſtius additionis.

Ab Episcopo ..... electos] Hæc ſunt ex gloſſemate, & tamen vera.

Pag. 1203. c. 34. Præscriptvs] Ita vetera exemplaria. Sic etiam habet canon Eliberitanus in vetuſtiſſimo codice Eccleſiæ Lugdunenſis, itémque Burchardus. At editiones Concilij Eliberitani, Ivo, & Gratianus legunt *proſcriptus.*

Catechvmenvs] Veteres libri habent *catecuminus*, non ſolùm in hoc loco, ſed etiam alibi apud omnes auctores ferè ſemper. Ac ne quis putet erratum heic eſſe à ſcriptoribus, ne quis exiſtimare poſſit hanc depravationem eſſe novam & vetuſtis Eccleſiæ ſeculis ignotam, prohibet auctoritas Commodiani, ex cujus acroſtichis verſibus conſtat hoc vocabulum ita ſcriptum vulgò fuiſſe ævo Commodiani, ut illic rectè obſervat Rigaltius.

Pag. 1204. c. 51. Sacras script. non avdit] Hæc eſt lectio quæ extat in capite 83. Martini Braca-

Tom. I. renſis in vetuſtiſſimo codice MS. Eccleſiæ Lugdunenſis & in editione Loaiſæ. Quo etiam modo legendum eſſe monuerat Crabbus in margine tomi ſecundi Conciliorum. Negatio tamen deeſt in reliquis editionibus canonum Martini & in canone ſecundo ſynodi Antiochenæ, qui eſt fons iſtius capitis.

Commvniona percepta] Ita legitur in editione Merlini. At Loaiſa maluit *communionem percepta indulgentia promereri*. Vide Notas Correctorum Romanorum ad Gratianum diſt. 2. de conſecrat. cap. 18. *Si quis intrat*.

Pag. 1105. c. 57. De his qvæ parrochiis] Vide ſuprà lib. 6. cap. 407. & quæ illic à nobis adnotata ſunt.

Pag. 1107. c. 64. Qvam formam] Hæc clauſula non habetur in Concilio Ilerdenſi, ex quo caput iſtud ſumptum eſt.

Ibid. c. 70. Nvmidius Episcopvs] Caput iſtud ſumptum eſt ex canone nono Concilij Carthaginenſis ſecundi, quod ſub Genethlio Epiſcopo habitum eſt, qui iſthic mendosè Genilius vocatur. Vide breviationem Ferrandi cap. 90.

Pag. 1108. c. 70. Propter ignorantiam] Hæc verba non extant in Concilio Carthaginenſi.

Pag. 1109. c. 78. Vt nvllvs familiaritatem] In veteri collectione canonum Andegavenſi caput iſtud ſic habet inter canones Auguſtodunenſes: *Vt compatres nullus monachorum audeat habere, nec familiaritatem extranearum mulierum. Et qui inventus fuerit, ſeveriùs corrigatur.*

Pag. 1115. c. 103. Contemptor avt missor.] Leg. *contemptor aut Comitum aut Miſſorum*. In capite 178. libri quinti legitur *Vaſſallorum* pro *Miſſorum*. quod idem eſt. Vide infrà. cap. 169.

Pag. 1116. c. 104. De beneficiis destrvctis] Caput iſtud ſumptum eſt ex Capitulari anni DCCCXXIX. tit. 2. cap. 1.

Ibid. c. 107. Ad præs. n. veniat] Vetus nota marginalis in codicibus regiis legis Longobardorum: *Hac videtur rumpere legem Rachis* Cognovimos; *quia illa faciebat honorem amittere & guidrigild componere, iſta verò facit ad Regis præſentiam venire. Sed non rumpit, quia poſtquam ad Regem venerit, debet ut illa præcipit condemnari.*

Pag. 1117. c. 109. In perivrivm indvxisset] Vide epiſtolam 56. Hincmari, quæ eſt ad Engilgarium virum illuſtrem, extatque apud Flodoardum lib. 3. cap. 26.

Pag. 1118. c. 114. Scatslagi] Hæc eſt vera lectio, pro qua in codice Legis Longobardorum malè legitur *beriſliz*.

Ibid. c. 115. Hoc missi nostri] Vide Ioannem Iſacium Pontanum lib. 6. originum Francicarum cap. 16.

Ibid. c. 116. Inferenda] Geſta Dagoberti I. cap. 31. *Attamen Saxones tributum quod reddere conſueverant, per præceptionem Dagoberti haſtenus habent indultum. Quingentas enim vaccas inferendales annis ſingulis à Clothario ſeniore cenſiti reddebant, quod tunc à Dagoberto Rege caſſatum eſt.* Item infrà cap. 37. *Super hæc verò centum vaccas inferendales, quæ ei de ducatu Cinomannico annis ſingulis ſolvebantur, fratribus inibi* (id eſt, in monaſterio ſancti Dionyſij) *Deo ſervientibus per proprij præcepti ſubſcriptionem viſus eſt omni futuro tempore annuatim conceſſiſſe.* Tom. I. Donum illud poſtea confirmavit Chilpericus Rex anno DCCXVI. ut patet ex ejus præcepto quod vir clariſſimus Ioannes Mabillonius edidit in calce tomi quarti Actorum ſanctorum ordinis ſancti Benedicti pag. 613. in quo hæc leguntur: *Chillardus Abba de baſelica peculiaris patroni noſtri Domni Dionyſij elementia regni noſtri ſuggeſſit eò quòd bona memoria proavus noſter Dagobercthus quondam Rex per ſua auctoritate manu ſua roborata cartas cento ſoldaris quod in inferenda de pago Cinomanneco in fiſci ditionebus ſperabatur, ad ipſa ſancta baſelica annis ſingulis conceſſiſſit.* Vbi vides pro *cartas cento* legendum haudubiè eſſe *vaccas centum*. Vide gloſſarium Franciſci Pithœi ad Capitularia.

Pag. 1121. c. 132. Censo] pro *cenſu*, ut ſuprà lib. 5. cap. 198. Charta Conſtantij Preſbyteri pro Eccleſia Viennenſi: *ad cenſo concedere debeatis.* Infrà: *cum ipſo cenſo dare vel adimplere potuero.*

Et qvi prædicta] Hæc & reliqua quæ ſequuntur deſunt in Capitulari anni DCCLXXIX. & in libro quinto Capitularium. Omiſſa etiam ſunt in vulgatis editionibus, ſtudio brevitatis.

Pag. 1125. c. 154. Post consvlatvm] Hæc verba, quæ Concilij ſecundi Milevitani ſunt, planè oſtendunt vulgatiſſimam rem Theodoſij Honoriique principatu in Africa fuiſſe ut geſtis publicis adſcriberetur *Poſt conſulatum*, tametſi annus quo geſta illa conſcribebantur ſuos Conſules ordinarios haberet. Quod non ſolùm in Africa ſed etiam in ceteris Romani imperij partibus obtinuiſſe obſervat Baronius ad annum Chriſti CCCX. ubi ſcribit accidiſſe plerunque ut etiam cùm certi eſſent alicujus anni Conſules, tamen acta publica poſt conſulatum anni ſuperioris Conſulum conſignata habeantur. Sed quoniam viro docto Paſchaſio Quenello nuper placuit id factum aliquando à Conciliis Africanis fuiſſe præter notarum conſularium morem, annos enim computatos olim fuiſſe per uniuſcujuſque anni Conſules ordinarios quandiu dignitas conſularis perſeveravit, & uſum ſcribendi *Poſt conſulatum* tunc ſolummodo introductum fuiſſe cùm ordinarij Conſules non erant deſignati, iſtam porrò annos numerandi rationem longè poſt Ruſtici Narbonenſis Epiſcopi tempora iniri cœptam, adeóque hinc juvari non poſſe interpretationem quam nos adhibuimus antiquæ inſcriptioni quæ initia demonſtrat epiſcopatus ejuſdem Ruſtici, res poſcere videtur ut teſtimoniis approbemus ſententiam Baronij noſtrámque eſſe veram & uſum notandorum annorum per Conſules anni ſuperioris diù ante Valentiniani III. ac Ruſtici tempora cœpiſſe. Vtar autem in primis auctoritate patris faſtorum Onuphrij Panuinij, quam ſcio plurimùm valituram apud eundem virum doctum. Onuphrius ergo in commentariis ad librum ſecundum faſtorum A. V. C. MLXI. qui in annum Chriſti CCCIX. incidit, hæc adnotat: *Quum deinceps frequens mentio futura ſit annorum ſine Coſ. quos per hæc tempora poſt conſulatus appellabant, non alienum ab re erit pauca quædam de his annis tradere.* Annus enim CCCIX. & ſequens notati à Caſſiodoro reperiuntur poſt conſulatum Diocletiani X. & Maximiani VII.

Digitized by Google

Tom. I. cùm tamen, ut idem Onuphrius & Baronius obſervatum reliquerunt, anno CCCIX. Maxentius & Maximus geſſerint conſulatum. Anno Chriſti CCCLI. Magnentius & Gaiſo Conſules fuerunt, ut notat auctor libri de Præfectis apud Onuphrium. Et tamen liber Cuſpiniani, Caſſiodorus, & Socrates lib. 2. cap. 26. huic ipſo anno adſcribunt poſt conſulatum Sergij & Nigriniani, qui ſuperiore anno geſſerant conſulatum. Annus Chriſti CCCLXXV. in faſtis inſcribitur poſt conſulatum Grariani Aug. III. & Equitij. Anno Chriſti CCCXCVIII. Concilium Carthaginenſe quintum dicitur celebratum poſt conſulatum Cæſarij & Attici, cùm tamen eo anno Honorius IV. & Eutychianus Conſules notentur in faſtis. Sequenti anno Manlius Theodorus & Flavius Eutropius erant Conſules. Et tamen Concilium Africanum, quod eo anno habitum eſt, celebratum ſcribitur P. C. Honorij Aug. IV. & Eutychiani. Deinde anno Chriſti quadringenteſimo Stilico & Aurelianus conſulatum geſſerunt; annóque ſequenti, quo Vincentius & Fravita Conſules fuerunt, Concilium Africanum ſecundum notatur eſſe congregatum P. C. Flavij Stiliconis. Annus poſtea CCCCIX. inſcriptus reperitur conſulatu Honorij VIII. & Theodoſij III. & poſt conſulatum eorum legitur habitum Concilium Africanum VIII. eo tempore quo Varanes erat conſul; poſt cujus conſulatum, anno nimirum ſequenti, habita eſt collatio Carthaginenſis inter Catholicos & Donatiſtas, tametſi tum Theodoſius Aug. gereret quartum conſulatum. Annus CCCCXVIII. Conſules habuit Honorium XII. & Theodoſium VIII. qoibus anno ſequenti ſubſtituti ſunt Monaxius & Plinta. Iſtorum tamen mentionem non faciunt geſta duorum Conciliotum apud Carthaginem congregatorum anno CCCCXIX. quæ habita dicuntur P. C. Honorij XII. & Theodoſij VIII. Sed nihil illuſtrius in hoc argumento proferri poteſt quàm acta Concilij Epheſini, quæ notant habitum illud fuiſſe poſt conſulatum Theodoſij Imperatoris XIII. & Valentiniani III. cùm tamen conſtet eodem anno Conſules creatos eſſe Baſſum & Antiochum, ſub quibus Proſper ait congregatam apud Epheſum fuiſſe ſynodom plus ducentorum Epiſcoporum adversùs Neſtorium. In actione nona & decima Concilij Chalcedonenſis referuntur acta ſynodum in Tyro & Beryto celebratarum anno CCCCXLVIII. in cauſa Ibæ Epiſcopi Edeſſeni, in quibus ſcriptum eſt illas fuiſſe habitas poſt conſulatum Flavij Zenonis & Poſthumiani. Scio illuſtriſſimum Cardinalem Baronium admonoiſſe erratum utrobique fuiſſe in conſignanda ſynodorum iſtarum epocha, & auctores Romanæ Conciliorum editionis in margine nonæ actionis Chalcedonenſis iſta adnotaſſe: *Hi duo Epiſcoporum conventus habiti ſunt his Conſulibus, non poſt eorum conſulatum. & hic annus eſt CCCCXLVIII. ab ortu Chriſti. Quare aut alia numerandi ratio ſervata eſt & ab alio principio ducta, aut mendum in numeris irrepſit. Sed cùm omnes codd. Mſſ. quos habuimus, tam Græci quàm Latini, ſic legant, nihil mutare voluimus.* Ego heic non diſputo utrum acta illa mendoſa in hoc loco ſint, neque utrum legitima ſit Baronij & editorum Tom. I. Romanorum emendatio. Satis mihi eſt quòd omnes antiqui codices Græci & Latini præferunt lectionem quæ in vulgatis editionibus reperitur. Ex his ergo quæ dicta hactenus ſunt manifeſtum eſt rationem numerandi annos poſt conſulatum longè ante Ruſtici Narbonenſis Epiſcopi tempora cœpiſſe & ævo ejus maximo in uſu fuiſſe. Itaque rem minimè inſolentem is fecit quum tempus conlocati liminis in Eccleſia Narbonenſi notavit in anno quarto poſt ſextum Valentiniani conſulatum, tametſi tum Poſthumiani Zenoniſque conſulatus vigeret. Quòd enim idem vir eruditus, his difficultatibus victus quas ipſe ſibi fecit, putat aliam ineundam eſſe Ruſticianæ inſcriptionis explicandæ viam, & quartum illum annum non à conſulatu ſexto Valentiniani ſed à jactis baſilicæ fundamentis numerandum cenſet, ingenioſa quidem conjectura eſt, ſed quæ nulla probabili ratione, nullo ſimili exemplo nititur, & quam vel ſolus ordo verborum refellit quæ in prima inſcriptionis linea leguntur. Nam ſi de anno quarto à jactis baſilicæ fundamentis intelligenda illa ſunt, cur Ruſticus annum illum quartum non conjunxit potiùs cum die quo limen collocatum eſt quàm cum ſexto Valentiniani conſulatu? Præterea certum eſt limen illud non eſſe collocatum anno quarto à jactis baſilicæ fundamentis, ſed quinto. Etenim ſi verum eſt, uti profectò ambigi non poteſt quin verum ſit, jacta fundamenta fuiſſe trigeſima ſeptima die à depoſito pariete Eccleſiæ dudum exuſtæ, id eſt, die XVIII. menſis Novembris anni XV. epiſcopatus Ruſtici, certum quoque eſſe debet ab eo die uſque ad tertium Kalendas Decembris anni XIX. epiſcopatos ejuſdem Ruſtici336 ſupereſſe duodecim aut tredecim dies ſupra quatuor annos, adeóque limen Eccleſiæ Narbonenſis poſitum non eſſe anno quarto à jactis baſilicæ fundamentis, ſed quinto. Sanè quæ contrà ab eodem viro docto afferuntur de paucis diebus ſupra quatuor anois additis & de oumero rotundo quatuor annorum, ea leviora ſunt quàm ut exiſtimare oporteat eum crediditſe magni illa momenti eſſe ad conſtituendam novam ſuam opinionem de initiis epiſcopatus Ruſtici. Quemadmodum enim apud Iuriſconſultos extra controverſiam eſt annum inchoatum ſeu cœptum ſæpius pro completo ſeu pleno accipi, ita verum eſt duodecimum, exempli cauſa, annum eſſe cùm quantumlibet ex duodecimo anno venerit aut prætetierit, ut docet Pomponius in l. 41. ff. deo manumiſſ. teſtam. *Ita loqui ſolemus*, inquit, *duodecimus annus eſt, cùm quantumlibet ex duodecimo anno veniſſet aut preteriiſſet.* Hinc apud Socratem lib. 2. cap. 26. & Sozomenum lib. 4. cap. 1. conſulatus Sergij & Nigriniani ac cœdes Conſtantij Imperatoris, quæ anno illo facta eſt menſe Martio apud Helenam oppidum pagi Ruſcinonenſis, conferuntur cum anno quarto poſt habitum Sardicenſe Concilium, qui in initiis omnino ſuis erat. Quippe Concilium Sardicenſe congregatum eſt anno CCCXLVII. & Sergius ac Nigrinianus creati ſunt Conſules anno trecenteſimo quinquageſimo. Adeo autem proclive eſt annos ita vulgò numerare ut cùm Baronius in actiooe undecima

Concilij Chalcedonenſis iſta legiſſet, *Hodie quatuor anni ſunt & Romanus Epiſcopus eum depoſuit*, quæ verba ſunt Stephani Epiſcopi Epheſini adversùs Baſſianum adverſarium ſuum, tempus depoſitionis iſtius tejecerit in annum CCCCXLVIII. à die videlicet IV. Kal. Novembris anni CCCCLI. numerando rettogtado ordine. Itaque ut ad rem noſtram redeamus, puto ex his quæ huc uſque dicta ſunt liquere morem notandi tempora annóſque diſtinguendi poſt conſulatum diù ante Ruſticj Narbonenſis Epiſcopi ætatem introductum fuiſſe, inſcriptionem porrò quæ iſtius controverſiæ occaſio fuit poſitam eſſe anno CCCCXLVIII. quà etat quartus poſt ſextum Valentiniani III. conſulatum, adeóque Ruſticum ordinatum fuiſſe Epiſcopum anno CCCCXXX. uti nos contendimus. Neque eſt quòd quis heic mihi objiciat inſolentem eſſe hanc ſcribendi rationem ut cùm quis ſignificate vult annum quattum poſt conſulatum, dicat anno quatto Conſule tali. Quamvis enim non admodum gravatè fateat id factum eſſe extra vulgarem ſcribendi modum, non inde tamen colligi poteſt annum illum quartum non eſſe explicandum de anno quatto poſt ſextum Valentiniani conſulatum, præſertim cùm oſtenderimus referti illum non poſſe ullo modo ad annum quattum à jactis baſilicæ fundamentis. Neque verò exemplis adeo deſtitutus eſt iſte loquendi modus quin auctoritate quoque antiquitatis confirmari poſſit. Extat poſt Novellas Iuſtiniani Imp. apud Iulianum Anteceſſorem conſtitutio Iuſtinj junioris, in cujus calce adnotatum eſt eam datam eſſe Indictione tertia, anno quinto imperij & anno ſecundo poſt conſulatum ejus, mendosè tamen, cùm Indictio tertia & annus quintus imperij non cooveniant anoo ſecundo poſt conſulatum Iuſtini, ſed quarto. Marij porrò chronicon habet *Anno IV. Conſ. Iuſtini Iun. Aug.* pro eo quod in conſtitutione ipſa legitur *poſt conſulatum*; eodémque poſtea modo deſignatus eſt annus ſecundus poſt conſulatum Tiberij. Sed ut lector de toto iſto negotio faciliùs judicate poſſit, recudenda heic eſt inſcriptio Narbonenſis quæ iſtius diſputationis fundus eſt. Sic ergo habet.

✠ DO. ET. XPO. MISERANTE. LIM. HOC. C. L. K. T. E. ANNO. IIII. CS. VALENTINIANO. AVG. VI. IIIKL. D. XVIIII. ANNO. EPTVS. RVSTI..........

RVSTICVS. EPS. EPI. BONOSI FILIVS	COEP. DEPON. PARIET. ECCL. DVD. EXVSTAE	BIENN. ADMINIST	EPI. VENERI SOL. C....
EPI. ARATORIS. DE SORORE NEPVS	XXXVII. D. QVAD. INFVNDAM. PONI. COEPI.	SVAE PREBV. ARTIFI. B.	EPI. DYNAMI. L....
EPI VENERISOCI. IN MONASTERIO ✠	ANNO. II. VII. ID. OCTB. ABSID. P. F. MONTANVS. SVBD.	MERCED. SOL. ∾C	ORESI. CC.....
CONPRB. ECCLE. MASSSILIENS.	MARCELLVS. GALL. PREF. DI. CVLTOR. PRECE	ADOPER. E CETER. SOL. I. ∾	AGROECI. T.....
ANNO. XV. EPTVS. SVI. D. ANN. V. III. ID. OCTB	EXEGIT. EPM. HOC. ONS. SVSCIP. INPENDIA		ET DECONIÆ......
C. VRSOPRBO HERMETE. DIACO. ET EOR. SEQ. TIB	NECESSAR. REPROMITENS. QVAE PER	HINC. OBLAT. SCI	SALVTI...........

Tom. I. Pag. 1226. c 160. Scɪᴍᴠs ᴇɴɪᴍ ǫᴠᴏɴɪᴀᴍ] Hæc non extant in Concilio Pariſieſi ex quo prima capitis iſtius paro ſumpta eſt. Addita itaque conſtitutioni ſynodali ſunt a Ludovico Imperatore.

Pag. 1232. c. 171. Vᴛ ᴅᴇ ʀᴇʙᴠs] Certum eſt hanc conſtitutionem eſſe Ludovici Pij, cui etiam tribuitur à Reginone. Et tamen Burchardus eam refert *ex Concilio Matiſcenſi cap. 7.*

Pag. 1233. Cᴀɴᴏɴᴇs Isᴀᴀᴄ] Vetus exemplar ex quo Sirmondus illos edidit extat nunc in bibliotheca illuſtriſſimi viri Karoli Mauritij Tellierij Archiepiſcopi Remenſis. In is autem emendandis uſus ſum duobus antiquiſſimis codicibus, uno bibliothecæ tegiæ, qui fuit ölim monaſterij ſancti Germani Autiſſiodorenſis, alio bibliothecæ Colbertinæ. Præterea in tomo primo Spicilegij Dacheriani pag. 345. ei tribuitur epiſtola de canone Miſſæ ad Ioannem Epiſcopum Pictavienſem. Sed præterquàm quòd nullus iſtius nominis ea tempeſtate fuit Epiſcopus Pictavienſis, opuſculum illud Iſaaco Abbati Stellæ tribuitur in duobus antiquis codicibus manuſcriptis bibliothecæ regiæ, & a Bertrando Tiſſier ſub ejus nomine editum eſt in tomo ſexto Bibliothecæ Ciſtercienſis pag. 104. Sanè in uno codice regio habet hunc titulum: *Domino Patri ac venerabili Pictavorum Epiſcopo Yſaac dictus Abbas Stella obedientiam in Chriſto & reverentiam. Ecce quod diù multàmque poſtulaſti &c.* Et in fine: *Explicit tractatus Yſaac Abbatis Stella de altari Moyſi & Chriſti.* In alio verò ſic legitur: *Yſaac Abbas Iohanni Pictavienſi Epiſcopo. Domino & Patri in Chriſto ſemper venerabili & dignè amando I. Dei gratia Pictavorum Epiſcopo Y. A. ſalutem, obſequium, & obedientiam. Ecce quod diù &c.*

Pag. 1283. Cᴀᴘɪᴛᴠʟᴀ ʜᴇʀᴀʀᴅɪ] Capitula iſta placuit conjungere cum Capitularibus Regum Francorum, quia videntur ſumpta eſſe ex Capitularibus, ut adnotamus in margine uniuſcujuſque capitis.

Pag. 1290. c. 39. Pʀᴏ ǫᴠɪʙᴠs ᴏʀᴀʀᴇ] Olim in Notis ad Agobardum pag. 25. adnotavimus vetuſtum eſſe in Eccleſia morem orandi pro Regibus & Principibus. Quod confirmari multis teſtimoniis poſſet. Et tamen vir plurimæ lectionis Chriſtianus Lupus, novitate rei commotus, acerbè adversùm me inſurgit in tomo tertio commentariorum ſuorum pag. 425. & omnino contendit falſa eſſe quæcunque de eo argumento ſcripta à me ſunt. Tom. I. Laudo conatum hominis, ſed requiro modeſtiam. Alibi autem commodior erit locus refellendi argumentationes ejus.

Dᴇ ᴘᴀsᴄʜᴀ ᴀɴɴᴏᴛɪɴᴀ] Micrologus cap. 56. *Romani annotinum Paſcha quaſi anniverſarium Paſcha dicunt: quia antiquitus apud illos qui in priori Paſcha baptizati ſunt, in ſequenti anno eadem die ad Eccleſiam convenere, ſuæque regenerationis anniverſariam diem cum oblationibus ſolemniter celebraverunt. Sed quamvis hujuſmodi anniverſarium à paucis uſpiam obſervetur, authentici tamen libri ipſam obſervari debere innuunt, qui nobis lectiones & evangelia ſub titulo Paſcha annotini præſcribunt.* Pag 1194. c. 93. In lectionario quod ſancto Hieronymo tribuitur, & Comes vulgò dicitur, iſta leguntur in fine hebdomadæ ſecundæ poſt octavas Paſchæ: *In Paſcha annotino. Lectio apocalypſis &c.* Quo loco vetus codex ſancti Petri Bellovacenſis cap. 80. habet: *In Paſcha annotina.* Et infrà v. Nonas Maij cap. 82. in eodem codice ſcriptum eſt: *Evangelium quod legitur in Paſcha annotina.* Vetus Breviarium Pariſienſe: *De annotino Paſcha nota quòd debet ſemper fieri in craſtino octavarum Paſcha anno revoluto aut non revoluto, niſi revolutio in quadrageſima evenerit.* Item in alio Breviario Pariſienſi MS. in bibliotheca Colbertina: *L'Anotif Paſqual doit eſtre touſiours fait en l'année revolute, ſe il ne avient en Kareſme.* Hic emendandus eſt Guillelmus Durandi, cujus hæc ſunt verba ex Rationali divinorum officiorum lib. 7. cap. 38. *Annotaſivum Paſcha vocatur quando aliquis diem quo baptizatus eſt celebrat annuatim.* Vbi nemo non videt legi debere *annotivum*, ut tum dicebant pro *annotinam*. Hanc emendationem eſſe veram probant duo Rationalis exemplaria manuſcripta in bibliotheca regia & vetus editio Romana anni ᴍᴄᴄᴄᴄʟxxɪɪɪ. ubi legitur *annotivum Paſcha*, non *annotaſivum*. Veteres gloſſæ Latino-Græcæ: *Annotini*, ἐτησιοι, ἐνιαύσιοι. Et Græcolatinæ: Ἐνιαύσιος, *annuus*, *anniverſarius*. Ἐνιαύσιος, *annuus*, *anniverſarius*, *anniculus*. Columella lib. 4. cap. 24. de vinea colenda: *Vngues cuſtodum annotinos reſecato.*

AD TOMVM SECVNDVM.

Tom. II Pag. 1. VVᴀʀɪɴɪ] Vocatur vir illuſter in præcepto Ludovici Pij quo confirmat commutationem de villa Clumaco inter eum & Hildebaldum Epiſcopum Matiſconenſem factam, quod extat in Notis ad Bibliothecam Cluniacenſem. Ei Karolus Calvus abbatiam Flaviniacum dedit. Series Abbatum Flaviniacenſium edita à Labbeo: *Marianus ſucceſſit DCCCXLV. Indictione VIII. & Vulfaldo ſedem reliquit. Quo migrante, Vvarinus Comes dono Imperatoris Karoli præfuit vice Abbatis, & ſub eo Sarulfus Diaconus.* Item Hugo Abbas Flaviniacenſis: *Marianus anno 1. Caroli vigent. Vulſadus in anno octavo. Vvarinus Comes & Sarulfus Decanus in anno x.* Hæc erat ſeculi illius ac ſequentis publica in aliquot locis diſciplina. Annales Bertiniani: *Anno Domini DCCCLXVII.* Tom. II. *Hludowicus Abbas monaſterij ſancti Dionyſij & nepos Caroli Imperatoris ex filia majore natu Rotrude v. Idus Ianuarij obiit. & Carolus Rex abbatiam ipſius monaſterij ſibi retinuit, cauſas monaſterij & conlaborationem per Præpoſitum & Decanum atque Theſaurarium, militia quoque curam per Majorem domus ſua commendatione geri diſponens.* Karoli itaque Calvi tempore Gerardus fuit Decanus monaſterij ſancti Dionyſij. & Franco Præpoſitus, ut patet ex præceptis ejuſdem Karoli pro eodem monaſterio. Anno ᴅᴄᴄᴄʟxɪ. Bernardus Comes Arvernorum erat Abbas ſancti Iuliani Brivatenſis, & Adalgiſus ſub eo Præpoſitus. Vetus charta Brivatenſis data anno ᴅᴄᴄᴄʟxɪ. menſe Maio: *Sacroſanctæ Ec-*

Tom. II. *cleſia ſancti Iuliani martyris vico Brivate, ubi in Chriſti nomine Bernardus gratia Dei Comes ſuper ipſam caſam Dei rector praeſſe videtur, ſeu & Adalgiſus Prapoſitus ſuper ipſam catervam ſancti Iuliani cuſtos praeſſe videtur.* Item Guillelmus Dux Aquitaniæ, ut patet ex veteri charta anni DCCCCXCVIII. in qua hæc leguntur: *Ego in Dei nomine Guillelmus Comes, Marchio, atque Dux cedo Deo ſacroſancta Eccleſia ſancti Iuliani martyris, qui requieſcit in vico Brivate, ubi ego dono regio abbatiali videor fungere officium, Prapoſitúmque nomine Heldefridum ſub me ad cuſtodiendam canonicam vitam cum Canonicis ſub nobis conſtitutis habere videor.* Item in alia charta data anno DCCCCXIII. idem Guillelmus ſic loquitur: *Adiit ſerenitatem noſtram Arlebaldus Eccleſia Brivatenſi à nobis Prapoſitus inſtitutus.* Denique in alia charta ejoſdem Eccleſiæ Brivatenſis data anno quarto regni Karoli ſimplicis: *Sacroſancta Dei Eccleſia Brivatenſi vico ſita, qua vir beatus Iulianus martyr requieſcit cum ſociis ſuis, & cui Guilelmus Comes & Abbas praeſſe videtur, necnon Erlefredus Prapoſitus, ſeu Nectardus Decanus.* Item alia data anno ſecundo regnante Ludovico filio Karoli Regis: *Sacroſancta Dei Eccleſia ſancti Iuliani martyris vico Brivate &c. quare in Chriſti nomine Vvarinus gratia Dei Comes ſuper ipſa caſa Dei rector praeſſe dinoſcitur, ubi in Dei nomine Adalgiſus Prapoſitus ſuper ipſam catervam cuſtos praeſſe videtur.*

Pag. 6. c. 3. FAVENTE DEO] Codex Metenſis: *favente Domino noſtram magnificentiam obſervaturam promittimus.*

Ibid. c. 4. MEMORABILI] Ita Sirmondus & tria vetera exemplaria. Sed Bellovacenſis habet *memoriali.*

IVSTITIÆ RATIONEM] Codex Met. *juſtitiam & rationem.*

Ibid. c. 6. ADNECTERE] Ita omnia vetera exemplaria. In editione Sirmondi legitur *advertere.*

Pag. 7. IN LOCO QVI DICITVR IVDICIVM] Charta Hugonis Primicerij Metenſis edita a Meuriſſio in hiſtoria Epiſcoporum Metenſium pag. 112. *villam nuncupatam Iudiacum ſitam in pago Metenſi.* Sic enim illic legendum eſt, non verò *Vigiacum.* Præceptum Karoli Calvi de Eccleſia quæ eſt in villa Iuſſiaca: *quandam capellam in pago Moſlenſi in villa Iuſſiaca.*

Pag. 9. c. 2. SOLVS REX ET SACERDOS] Iſta repetuntur infrà tit. 27. cap. 15. pag. 120. *Idem Deus in carne veniens, qui ſolus Rex fieri potuit & ſacerdos.* Ita tum putabant noſtri. Hincmarus epiſt. 43. nomine Karoli Calvi ſcripta ad Hadrianom II. pag. 712. *Et per Regem Regum ac ſummum Pontificem cunctorum Pontificum, qui ſolus Rex & ſacerdos fieri potuit.* Fortiùs urget epiſtola 41. ejuſdem Hincmari ad Hadrianum pag. 695. in qua ad eum ſcribit nomine procerum Francicorum Papam Romanum non poſſe ſimul eſſe Regem & Epiſcopum: *Et petite Domnum Apoſtolicum ut quia Rex & Epiſcopus ſimul eſſe non poteſt &c.* Inſurgit heic Baronius adverſùs Hincmarum, furioſum illum vocans atque dementem, quia dixerat regna bellis quæri, victoriis propagari, & non Apoſtolici vel Epiſcoporum excommunicationibus obtineri, iſtúmque ſimul Regem & Epiſcopum eſſe non poſſe. Tom. II. Sanè poſtea perſuaſum eſt Romanenſibus Papam eſſe Regem, ut ſuprà adnotavimus ad cap. 319. libri quinti. Sed iſta opinio nondum ſtabilita erat ævo Hincmari. Immo altera certa videbatur. Itaque tum capitale non erat ſi quis regnum dixiſſet in Eccleſia non eſſe; adeóque Hincmarus extra culpam tunc erat, quamquam non extra invidiam. Sic ſancto Bernardo fas fuit libros de conſideratione ſcribere ad Eugenium tertium. Alia fuere Baronij tempora, quia manu ſub dominantis erat.

EPISCOPIS PRIVATÆ] ut Remenſis & Aurelianenſis, de quibus in titulo ſeq. cap. 9. 10.

SAMVEL PROPHETA] Amicus noſter Pag. 11. Ioannes Baptiſta Cotelerius in Notis ad librum quartum conſtitutionum apoſtolicarum pag. 221. admonet legendum heic eſſe *Semeias* pro *Samuel.* Hæc ſunt ejus verba: *In Capitularibus Caroli Calvi tit. 2. cap. 4. corruptè editum eſt* Samuel *pro* Semeias *vel* Semeas. *Qui autem his locis adnotarunt ad marginem textum III. Regum XI. 30. de Abia, immemores erant conſimilis alterius de Samaa ejuſdem libri cap. 12. in Graca editione, quam etiam Theodoritus ac Procopius explicant.*

IN VERNO PALATIO] Capitulorum iſto- Pag. 13. rum auctorem ſe eſſe docet Lupus Abbas Ferrarienſis in epiſtola 42. in qua loquens de Karolo Calvo, hæc ad Hincmarum Remenſem Archiepiſcopum ſcribit. *Si conſiliis,* inquit, *qua in Verno quaſita & inventa ſunt adquieviſſet, jam eum in pace regnare feciſſet ille de quo ſacra continent littera: Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Dominum. Canones eoſdem ſive, ut vos vocatis, capitula meo ſtilo tunc comprehenſa vobis direxi: de quorum aquitate credo atas poſterior judicabit, & devotionis mea non erit immemor cordum renúmque ſcrutator.* Certè multa ſunt in his canonibus ſive capitulis quæ ita Lupum ſpirant ut prorsùs neceſſe ſit fateri unius ejuſdémque auctoris eos eſſe cum epiſtolis Lupinis. Ea eo porrò Karolus, quem Lupus perſtringit ob non ſervatos canones Vernenſes, excuſari poſſe mihi videtur quòd ei nondum innotuiſſent, ut conqueruntur Epiſcopi ſynodi Meldenſis, qui ob eam cauſam putant immiſſos à Deo Nortmannos, velut ultores.

HLVDOVVICVS S. DION. ABBAS] Auctor annalium Bertinianorum ad annum DCCCLXVII. ait eum fuiſſe nepotem Karoli Imperatoris *ex filia majore natu Rotrude,* illa nimirum quæ Conſtantino Græcorum Imperatori deſponſata fuerat anno DCCLXXXI. & obiit anno DCCCX. VIII. Idus Iunij, quam ceteri temporum illorum ſcriptores docent majorem natu ſeu primogenitam filiarum Karoli M. fuiſſe. Quare mirum eſt virum clariſſimum Philippum Labbeum ſcripſiſſe hunc Ludovicum fuiſſe filium Rotrudis filiæ naturalis ejuſdem Karoli, nullo interim iſtius rei auctore laudato. Roriconis porrò Comitis filium fuiſſe Ludovicum vulgò tradunt ſcriptores noſtrates.

REDIISTIS AD PACEM] nimirum in ſynodo ſecus Theodonis-villam habita in loco qui Iudicium dicebatur, ut vidimus in titulo proximo.

IMMO PLVSQVAM CIVILEM] Hæc ad- Pag. 15. c. 2.

Digitized by Google

Tom. II. dita ſunt ex antiquis exemplaribus. Deerant enim in editione Sirmondi. Hincmarus epiſt. 9. cap. 5. *Nunc autem quia civile & pluſquam civile bellum inter Chriſtianos inſtare opinamur.* Imitatum ex Lucano in initio Pharſaliæ: *Bella per Æmathios pluſquam civilia campas.*

Pag 16. c. 3. Directi a vestra mansuetudine] Legatos regios quaquaverſum ad monaſteria mitti poſtulat ſynodus qui vitam & mores monachorum inqoirant, & ad Principem poſtea referant. Quam diſciplinam videmus conſtitutam in Concilio Moguntiaco juſſu Karoli Magni celebrato. Suprà lib. 5. cap. 143. *Dignum ac neceſſarium eſt ut Miſſi noſtri per quaque loca directi ſimul cum Epiſcopis uniuſcujuſque dioceſis perſpiciant loca monaſteriorum &c.* Invenimus nos in vetuſtiſſimo codice Sangallenſi capitula quædam ad monachos pertinentia, quibus præfixus erat hic titulus: *Capitula novitiarum de his in quibus preceptum regulæ & conſtitutiones novellorum Conciliorum acutiùs nos conſiderare & prompiiùs exercere juſſio imperialis ammonet.* Ex quibus verbis colligi poteſt capitula iſta edita fuiſſe poſt Concilium Aquiſgranenſe anni DCCCXVI. & poſt conventum Aquiſgranenſem Abbatum. Habemus præterea ex eadem bibliotheca Sangallenſi duodecim capitula monachorum ad Augiam directorum, in quorum præfatione ad Abbatem iſta leguntur: *Dum regulares monachi venerint, qui juſſu imperiali tota cœnobia gentis noſtræ, ubi opus fuerit, regulariter inſtruere debebunt.* Vide epiſtolam 63. Lupi Ferrarieoſis, & quæ nos diximus ad epiſtolam duodecimam ejuſdem Lupi.

Pag. 17. c. 9. Remorum Ecclesiam] Ioterim dum ſedes Remenſis ſine paſtore erat, Lupus Catalaunenſis Epiſcopus epiſcopale illic officium exequebatur juſſu Karoli Regis. Concilium Sueſſionenſe II. actione VI. *Surgens idem Lupus porrexit volumen in quo continebatur, quia metropolis Remorum Eccleſia carebat paſtore, juſſus eſt regiis litteris Domni Caroli ut in confectione chriſmatis & in aliis neceſſitatibus, videlicet ut ſuæ matri Eccleſiæ, pro ſua poſſibilitate in eccleſiaſticis negotiis conſulere procuraret.* Vide Flodoardum lib. 3. cap. 11.

Ibid. c. 10. Agium] Ordinatus fuerat Epiſcopus Aurelianenſis anno DCCCXLIV. ut colligiror ex veteri charta ſancti Aniani Aurelianeoſis in qua ipſe annum DCCCLIV. Indict. II. comparat cum anno undecimo ordinationis ſuæ. Extat in antiquitatibus ejuſdem Eccleſiæ à clariſſimo Huberto editis. Obtinuit autem Agius à Karolo Calvo præceptum de quibuſdam villis ad Eccleſiam Aurelianenſem pertinentibus.

Ibid. c. 11. De prælatione Drogonis] Sergij II. litteras de prælatiooe iſta edidit Sirmondus ex veteri codice ſancti Arnulfi Metenſis; & in poſtica parte folij in quo litteræ illæ deſcriptæ ſunt, iſta leguntur: Hunc librum Drogo Archiepiscopus dedit ad sanctum Arnulfum. De negotio porrò de quo agitur in iſto capite ſynodi Vernenſis vide lib. 5. de concordia ſacerdotij & imperij cap. 44. §. 8. & lib. 6. cap. 29. §. 3.

Pag. 19. Vuenilonis] Archiepiſcopi Senonenſis.

Erchanradi] Epiſcopi Pariſienſis. Duo, ut alibi diximus, fuere Epiſcopi Pariſienſes iſtius nominis. Et prior quidem ſedit regnante Karolo Magno; iſte verò ſub imperio Ludovici Pij & Karoli Calvi, ſucceſſorémque habuit Æneam. Vetus catalogus Epiſcoporum Pariſienſium: *Deodefridus Epiſcopus. Erkanradus Epiſcopus, Ermanfredus Epiſcopus, Ynchadus Epiſcopus, item Erkanradus Epiſcopus, Æneas Epiſcopus.* Ex his Erkanradus, Ermanfredus, & Ynchadus omiſſi ſunt in Gallia Chriſtiana. Erchenradi tamen iſtius nominis primi & Inchadi mentio extat in præcepto Ludovici Pij pro Eccleſia Pariſienſi: *Vir venerabilis Inchadus Pariſiacæ urbis Eccleſiæ Epiſcopus detulit ſerenitati noſtræ quandam auctoritatem quam Domnus & genitor noſter bonæ memoriæ Karolus glorioſiſſimus Imperator ad petitionem prædeceſſoris ſui Erchenradi ipſius civitatis Epiſcopi fieri juſſit.* De Inchado jam facta eſt mentio ſuprà pag. 1061. De Ermanfredo nihil reperire potui. Itaque cùm Erchenradus cathedram Pariſienſem tenuerit tempore Karoli Magni, & Inchadus eidem præfuiſſe reperiatur anno XI. imperij ejuſdem Karoli, manifeſtum eſt Ermanfredi pontificatum non fuiſſe diuturnum. Erchenrados ſecundus obtinuit à Karolo Calvo coofirmationem quarundam villarum quas Inchadus Eccleſiæ Pariſienſi dederat, & obiit anno DCCCLVI. aut circiter, ut dicetur ad formulam oonam promotionum epiſcopalium.

Immonis] Noviomagenſis. Vetus catalogus Epiſcoporum Viromandenſium: *Pleon, Guandelmarus, Rantgarius, Folrardus, Emmo martyr. Iſte occiditur anno Domini DCCCLX.* Ad eum ſcribit Lupus Abbas Ferrarienſis epiſt. 41.

Vocati Archiepiscopi] id eſt, deſignati ſeu oominati, ut nos hodie loquimur. Flodoardus lib. 2. cap. 18. de Vulfario: *jam quoque vocatus Epiſcopus, adhuc etiam antequam ordinaretur.* Idem lib. 3. cap. 23. *Item pro accelerandà ordinatione Berardi Eccleſiæ Virdunenſis electi & vocati Epiſcopi.* & cap. 24. *Adalgario vocato Epiſcopo.* Vetus charta Viennenſis data anno duodecimo imperij Karoli Magni: *Per conſenſu Domno & ſeniore noſtro Barnardo vocato Archiepiſcopo.* Hinc ergo colligi poteſt Bernardum fuiſſe factum Archiepiſcopum Viennenſem anno duodecimo imperij ejuſdem Karoli. In nonnullis quoque chartis Viennenſibus ſcriptum eſt *Agilmarus vocatus Archiepiſcopus.* Sic in Concilio Narbonenſi habito ſub Karolo M. legitur adfuiſſe Raganboldus Diaconus, Dinienſis vocatus Epiſcopus. Facilè enim aſſentior clariſſimo ſcriptori annalium eccleſiaſticorum Francorum, qui de electo & nondum conſecrato Epiſcopo Dinienſi heic agi putat. Vide Notas ad epiſtolam 89. Lupi Ferrarienſis.

Exactationes] Vetera exemplaria Bellovacenſe & Metenſe habent *exactiones.* Pag 21. c. 5.

Apud Tolosam] Hinc colligi poſſe videtur Karolum coëgiſſe Toloſam ad deditionem. Ibid. tit. 5.
Nam præcepta ejus data *dum obſideretur Toloſa* annotantur eſſe data *in monaſterio ſancti Saturnini prope Toloſam*, hæc verò capitula acta dicuntur *apud Toloſam.* Vir clariſſimus Guillelmus Catellus lib. 3. Memoriarum hiſtoriæ Occitanicæ

Digitized by Google

Tom. II. pag. 560. exiſtimat Toloſam à Karolo captam ſub finem menſis Junij, argumento petito ex titulo iſtius Capitularis.

Pag. 25. c. 4. Popvli errata inqvirant] Inquiſitio ſecundùm quam Epiſcopus inquirere debebat de vita & moribus laicorum extat apud Reginonem in fronte libri ſecundi de eccleſiaſticis diſciplinis.

Pag. 26. c. 9. Dvos scilicet] Antea legebatur *duas*, eáque lectio optima eſt. Sed nos ſequi voluimus auctoritatem veterum exemplarium, quæ *duos* habent. Notum eſt ſynodum frequenter maſculini generis fuiſſe per illas tempeſtates.

Ibid. tit. 6. Præceptvm confirmationis] Editum fuit à Franciſco Didaco in hiſtoria Comitum Barcinonenſium lib. 2. cap. 4. ex chartulario Eccleſiæ Barcinonenſis, ex quo nos quoque exemplum habemus. Hinc ergo illud emendavimus. Putavit vir doctiſſimus Petrus Caſanova præceptum illud eſſe ſuppoſititium, multáque argumenta protulit ut falſitatem ejus adſtrueret. Sed illa tanti non ſunt ut adversùs illud præjudicare poſſint, quod planè ſapit modum loquendi illorum temporum, & nihil habet hiſtoricæ veritati contrarium. Quòd ſi ſuppoſitum fuiſſe contenderemus, neceſſariò fatendum eſſet fraudem iſtam admiſſam eſſe eo tempore quo veteri libro inſertum eſt ex quo Didacus illud emiſit in publicum. At ſeculi illius ſtilus adeo alienus erat à ſtilo ævi Carolini, ea ætas adeo rudis ut certò pronuntiari poſſit neminem tum fuiſſe qui potuiſſet tale figmentum componere.

Terracivm Castellvm] Infrà tit. xlvi. cap. 2. *Caſtrum Terracinenſe*. Hodie Terraſſa in diœceſi Barcinonenſi, uti pluribus dictum à nobis eſt in diſſertatione de epiſcopatu Egarenſi.

Pag. 30. In mon. S. Satvrnini] Habemus nos plurima Karoli Calvi præcepta hoc tempore data in monaſterio ſancti Saturnini, à die nimirum quinta ante Idus Maias uſque ad VII. Kalendas Iulias. Vnde colligi debet Karolum illic fuiſſe per menſem Maium & Iunium.

Episcopor. ammonitione] Annales Bertiniani ad annum dcccxlvi. *Carolus apud villam ſancti Remigij Sparnacum nomine contra morem conventum populi ſui generalem menſe Iunio habuit, in quo Epiſcoporum regni ſui pernecеſſaria admonitio de cauſis eccleſiaſticis ita flocci penſa eſt ut vix unquam reverentia pontificalis Chriſtianorum duntaxat temporibus ſic poſthabita legatur.*

Pag. 32. c. 22. Precariæ avtem] In canonibus Abbonis cap. 7. caput iſtud citatur ex *libro Conciliorum tertio capitulo xxij*. Ad quem locum Mabillonius ita diſſerit: *Cùm verò ex libro Conciliorum tertio id citet Abo, innuit fortaſſe Concilium Meldenſe ſuo tempore in codicibus MSS. habuiſſe rationem libri tertij inter Concilia quæ à Caroli Calvi principatu ad eum annum celebrata fuerant*. Ego ſimpliciùs interpretor canonem iſtum Meldenſem deſcriptum fuiſſe in libro tertio Conciliorum, habita ratione bibliothecæ in qua Abbo lucubrationem iſtam conficiebat, quemadmodum in teſtamento Riculfi Epiſcopi Helenenſis legimus *libros legis duos, unum Romanum, alium Gothorum*, quorum iſte poterat citari tanquam liber ſecundus legis. Chronicon Centulenſe lib. 3. cap. 3. *Canones collecti de diverſis Conciliis volu. II.* Poſſent adferri & alia exempla. Sed puto rem iſtam non indigere ampliori probatione.

Regia discretione] Puto meliorem eſſe lectionem codicis Pithœani, in quo ſcriptum eſt *diſtrictione*.

Pag. 33. c. 22. De qvinqvennio in qvinq.] In vetuſtiſſima collectione bibliothecæ Tellerianæ iſta legi de precariis: *Statuimus & monemus quatenus lex per omnia de Eccleſiarum precariis ſervetur canonica, ut poſt quinquennium renoventur. Si verò expleto quinquennio renovatæ non fuerint, cenſemus ut vigorem habeant nullum. Ideo talia decernimus, quia nolumus ut res alienentur Eccleſiæ nec priventur. Hoc capitulum in Nicæna ſynodo relectum eſt, conlaudatum, & confirmatum, demùmque in diverſis ſynodis & Conciliis à ſanctis patribus eſt ſollempniter roboratum.*

Ibid. c. 28. Propter svam qvietvdinem] Vide quæ ſuprà pag. 1127. dicta ſunt de hoc argumento.

Ornari] In codice Pithœano legitur, *hortentur & compellant*.

Pag. 34. c. 40. Hospitalia Scottorvm] Infrà tit. xxvii. cap. 10. *Hoſpitalia peregrinorum, ſicut ſunt Scottorum*. Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 96. *Extat in volumine legum Francicarum caput Meldenſis ſynodi quo Rex admonetur ut hoſpitalibus tam regiis quàm Scoticis proſpiciat, quorum res in longè alium uſum ab improbis hominibus vertantur.* Vide Sirmondi Notas ad hunc locum.

Fvnitvs] Leg. *funditus*, Error fuit typographi.

Idem] Codex Bellovacenſis, *id eſt*. Frequenter iſta vocabula permutantur in veteribus libris. Exempla paſſim ſuppetunt.

Pag. 37. c. 62. Prior definitio] Iſta videntur ſumpta ex epiſtola Innocentij Papæ ad Exuperium Epiſcopum Toloſanum, in qua ſic legitur: *De his obſervatio prior durior, poſterior interveniente miſericordia inclinatior eſt.*

Pag. 38. c. 72. De alieno velle] Codex Metenſis habet, *de alieno velle facere lucru compendium*, ut apud ſanctum Gregorium & Reginonem. In Bellovacenſi & in meo, *de alieno nullo facere luctu compendium*. In Trecenſi, *de alieno ullo facere lucru compendium*. In Pithœano, *de alieno nullo facere compendium*. In Tiliano, *de alieno nullo facere lucri compendium*.

Pag. 44. c. 5. Lantvveri] In calce codicis ſancti Remigij Remenſis habentur excerpta antiqua *ex libro Capitulorum Domni Karoli & Domni Hludouvici Imperatorum*, inter quæ legitur iſta adnotatio: *Et quia in hoſtem aut propter terram defendendam aut propter terram adquirendam itur, de lantuveri, id eſt, de patria defenſione, non aliter niſi ſecundùm iſtum modum in lege aut in capitulis Imperatorum ſcriptum habemus niſi in anterioribus capitulis de pauperibus Francis, qui * ſi non habent unde heribannum perſolvant, ut ſe in ſervitium Regis tradant, & tamdiu in eodem ſervitio maneant uſque dum ille heribannus fiat perſolutus. Et ſi mortuus fuerit in eodem ſervitio, heredes ejus ſuam hereditatem recipiant,* * IV. 67.

& nec

Tom. II. *& nec de libertate nec de ipſo bānno obnoxij fiant. Similiter in poſterioribus capitulis de pauperibus Francis ibidem ſcriptum invenimus ut * unuſquiſque Comes deſcribat quanti ſint in ſuo comitatu qui per ſe hoſtem facere non poſſunt, ut alios adſanniant, ſicut ibi ſcriptum eſt.*

* Capitulare anni 829. tit. 3. c. 7.

Pag. 50. c. 2. Herimannus] Vide præfationem noſtram ad dialogos Antonij Auguſtini de emendatione Gratiani cap. 10.

Perseverantia levitatum] id eſt, jocorum ac facetiarum. Infrà tit. xii. cap. 1. de eodem Herimanno legitur eum *ſæpe ineptire* ſolitum. Concilium Ticinenſe anni DCCCL. c. 4. *Purgetur ſanè ab omni levitate atque jactantia dignitas epiſcopalis.*

Ibid. c. 3. Carnutum] Codex Pithœanus habet *Carnotenam.*

Fateretur] diceret. Flodoardus lib. 3. cap. 21. *ſe abſolutum à prefato Theodorico fuiſſe fatebatur.* Et cap. 26. *neutrum ſe conceſſiſſe vel conceſſurum eſſe fatetur.* Hincmarus epiſt. 41. ad Hadrianum Papam: *cùm ipſe Rex Carolus fateatur hanc regni partem ſibi à patre Ludovico Auguſto conſenſu tam Epiſcoporum quàm ceterorum procerum totius imperij traditam.* Ivo parte 6. cap. 324. *per ſcripturam ſe probaturum eſſe fateatur.* Sunt in ipſis Capitularium libris plurima iſtius rei exempla.

Pag. 52. c. 6. Ragamfridum] Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 28. ſcribit *Anſoldo, Gerolo, & Hadrico pro inquiſitione cujuſdam fratris Ragamfredi miniſterialis ſui, & ut, ſi neceſſe eſſet, libera ſalvâque cuſtodia detineretur ne aufugeret, ſibique adduceretur. Mandans etiam eidem Ragamfredo, ex auctoritate Dei ac ſua præcipiendo, ut cum ipſis in eadem permaneat inquiſitione; cui etiam, poſtquam receſſerat, in alienis parochiis immoranti litteras mittit, revocans eum auctoritate canonica ut ad metropolim ſuam redeat & ejus ſe humilitati repræſentet; vel ſi de ipſius judicio queritur, ſynodo regulari adeſſe feſtinet.* Hinc ergo colligi poſſe videtur Ragamfredum miniſterialem Hincmari eundem fuiſſe qui heic Diaconus Remenſis Eccleſiæ dicitur. Apud Doubletum in hiſtoria monaſterij ſancti Dionyſij pag. 778. extat præceptum Karoli Calvi datum anno DCCCXLIV. cui ſubſcriptus reperitur Ragemfredus notarius ad vicem Ludovici.

Pag. 53. Ista capitula constituta] Codex Metenſis hæc tantùm habet: *Capitula Karoli Regis junioris facta in monaſterio ſancti Medardi.* Breviùs in Divionenſi: *Capitula Karoli Regis filij Hludovvici.* Capitula autem iſta renovata ſunt anno DCCCLXVIII. apud Compendium.

Pag. 60. c. 2. Nec benef. n. precario iure] ſive *jure beneficiario & uſufructuario,* ut legitur in præcepto Karoli Calvi pro monaſterio ſancti Germani Autiſſiodorenſis. Ex hoc porrò præcepto, ut illud quoque obſervemus, colligitur res Eccleſiarum in precariam traditas, tametſi earum proprietas ad Eccleſiam pertinuiſſet, publicari & ad fiſcum transferri potuiſſe propter negligentiam poſſeſſorum, id eſt, ſi poſſeſſores non implerent functiones regales ſive ſervitia regalia, ut tum loquebantur, quibus res precariò poſſeſſa erat obnoxia. Itaque cùm Adelbertus quidam negligentiæ ſuæ pœnas daret, fiſcus cepit poſſeſſiones ejus, etiam eas quas precariò tenebat à monaſterio ſancti Germani Autiſſiodorenſis. Eas verò non aliter recipere potuit monaſterium quàm per novam Principis conceſſionem.

Tom. II.

Pag. 63. Sequuntur capitula] Titulus horum capitulorum ſic habet in antiquis exemplaribus Palatino & Metenſi: *Capitula Lotharij Imperatoris & Karoli Regis facta in palatio Valentianas.*

Silvatico] Codex Bellovacenſis habet *Silvaco.* Extant Karoli Calvi diplomata data in Silvaico palatio regio, quod alibi Silvagium quoque vocatur.

Occasionibus] In codice Palatino, in Metenſi, & in Bellovacenſi legitur *occupationibus.* mendosè tamen. Vide quæ ſuprà adnotata ſunt pag. 1045. extrema.

Perficere] Iidem codices habent *adimplere.*

Ibid. c. 1. Parabolaverunt] locuti ſunt. Homilia incerti auctoris in vetuſtiſſimo codice S. Galli: *Surdos fecit audire, mutos parabulare.*

Pag. 65. c. 2. Poenitentiæ] Codex Bigotianus habet *ſententia.*

Pag. 69. c. 7. Otlingua saxonia] Commemoratio de manſionibus & novalibus ſancti Salvatoris Cenomanenſis: *In Autlingua Saxonia annum.* Extat præceptum Karoli Calvi in quo legitur illum Attoni fideli ſuo dediſſe villam Heidram ſitam *in comitatu Bajocacinſe in pagello qui dicitur Otlingua Saxonia.* Itaque ſi quis villam illam commonſtraverit, ſimul ſitum Otlinguæ Saxoniæ demonſtrabit.

Pag. 70. c. 10. Arcisisis] Codex Metenſis habet *Archis,* Palatinus *Archiſiis.*

Pag. 74. c. 4. Hoc est sacramentum] In codice Pithœano legitur: *Hoc eſt ſacramentum quod ſibi tres fratres Francorum Reges mutuò juraverunt.*

Pag. 75. Præceptum confirmationis] Ideo illud addidimus Capitulis Karoli Calvi quia apertiùs quàm alia loca oſtendit qualiter ſe gererent Principes in conſtituendo certo numero Canonicorum in quapiam Eccleſia.

Pag. 77 Apud Bonoilum] vicum agri Pariſienſis, ad quem ex Burgundiæ partibus conveniſſe Vvarinum & Bernardum Comites anno DCCCXXXIV. narrat auctor vitæ Ludovici Pij. Ejuſdem loci mentio eſt in epiſtola 18. Lupi Ferrarienſis & apud Hincmarum in præfatione poſterioris refutationis Gotheſcalci. Exiſtimabat autem Sirmondus Hincmarum de eo ipſo conventu apud Bonoilum loqui cujus acta heic extant, Lupum de alio quodam ſuperiore. Et nos quidem in Notis ad Lupum adnotavimus fieri poſſe ut indictus conventus fuerit ad Kalendas Iulij, ſed Auguſto demum menſe celebratus. Nunc verò addimus rem eſſe omnino certam. Habemus enim præ manibus privilegium ſanctorum Præſulum apud Bonoilum villam Concilium celebrantium VIII. Kal. Septembris, cui juxta mandatum Karoli Regis interfuit & ſubſcripſit Lupus hoc modo: *Ego Lupus Abba in Dei nomine ſubſcripſi.* Interim verò donec privilegium illud edatur, puto me rem gratam facturum le-

Tom. II ctoribus ſi heic nomina Epiſcoporum & Abbatum deſcripſero qui Concilio iſti interfuerunt. Amalricus Turonenſis Archiepiſcopus, Vvenilo Senonenſis, Hincmarus Remenſis, Paulus Rotomagenſis. Heribaldus Epiſcopus Autiſſiodorenſis, Erchenradus Pariſienſis, Rothadus Sueſſionenſis, Teutboldus Lingonenſis, Hirminfridus Bellovacenſis, Balfridus Bajocenſis, Herluinus Conſtantinenſis, Herpuinus Silvanectenſis, Guntbertus Ebroicenſis, Ionas Æduenſis, Hatiardus Lexovienſis, Hildebrannus Sagienſis, Hildegarius Meldenſis, Immo Noviomenſis, Agius Aurelianenſis, Frotboldus Carnotenſis, Pardulus Landunenſis, Elmeradus Ambianenſis, Remedius Abrincatenſis, Godelſadus Cabillonenſis, Braindingus Matiſconenſis, Prudentius Tricaſſinus, Dodo Andegavenſis, Actardus Nannetenſis. Ludovicus Abbas ſancti Dionyſij, Adalardus Abba, Lupus Abbas Ferrarienſis, Heinhardus Abbas, Frodinus Abbas, Odo Abbas Corbeienſis, Hunfredus Abbas Deivenſis, Bernardus Abbas, Gautlenus Abbas, Abbo Abba, Arcamboldus Abba, Georgius Abba. item Abbo Abba.

Pag. 84. c. 14. Clericis] In codice Bellovacenſi deeſt hæc vox, próque illa legitur *damus*.

Pag. 85. Adalarovm abbatem] Hemeræus in Auguſta Viromanduorum edidit præceptum Karoli Calvi pro Eccleſia ſancti Quintini, in quo iſta leguntur: *unà cum cariſſimo nobis Comite Adalardo, qui & Abba præfixi cœnobij.*

Pag 87. tit. 23 c. 1. Illi Episcopo] In codice Palatino & in Metenſi legitur: *Hunfrido venerabili Epiſcopo, Ingiſcalco & Berengario Comitibus & miniſterialibus ac fidelibus Miſſis noſtris in Domino ſalutem.* In Bigotiano verò ſic: *dilecto nobis Iona venerabili Epiſcopo & Iſimbardo illuſtri Comiti Miſſis noſtris ſalutem.* Vide ſuprà pag. 70. tit. 14. cap. 11.

Fidelivm nostrorvm] Horum unus fuit Hudalricus Comes & Marchio, ut colligitur ex duobus præceptis Karoli Calvi pro Fredaldo Archiepiſcopo Narbonenſi; quæ cùm data ſint in Cariſiaco palatio XV. Kal. Mart. anno XVII. regni ejuſdem Karoli, hæc à manu antiqua in calce unius leguntur, *Hudalricus inclitus Comes & Marchio hoc ambaxiavit*, in alio verò, *Hudolricus inclitus Marchio hoc ambuſciavit.* Idem fortaſſe nominatur Odalricus infrà titulo XXVI. extremo, & in præcepto Karoli Calvi dato anno XV. quod extat in chartulario Eccleſiæ Helenenſis lib. 1. cap. 4.

Pag. 95. tit. 24. Item capitvla] Edita ſunt ex veteri codice bibliothecæ Bigotianæ. Non extant enim in aliis codicibus. Sunt autem miſſa ad Miſſos dominicos, ut patet ex præfatione.

Pag. 97. tit 25. Adnvntiatio Karoli] Titulus iſte non extat in codice Palatino, neque in Metenſi. Ejus verò loco iſta ſubſtituuntur: *Capitula Karoli & Lotharij Regis nepotis ejus in Valentianas.*

Ibid. c. 1. Nostrvm seniorem] Ludovicum Pium Imperatorem, Karoli & Ludovici patrem.

Ibid. c. 5. Occasionibvs] Ita veteres libri & editio Sirmondi. Nos tamen mutavimus propria auctoritate, quia conſtabat emendationem eſſe certam & neceſſariam. Sic ſuprà in præfatione tituli XIV. perperam ſcriptum eſt *occupationibus* in quibuſdam codicibus, ut illic monuimus. Infrà hoc titulo in adnuntiatione Karoli legitur: *ex parte pro talibus occaſionibus &c.* Tom. II.

Iste mevs nepos] Lotharius Rex Auſtraſiæ, Lotharij Imperatoris filius.

Per mei avvncvli] Sirmondus edi- Pag. 100. §. 2.
derat *per meos avvnculos.* Emendatum eſt ex libro Metenſi.

Meorvm fidelivm] Sic reſtitutum eſt ex codice Palatino.

Mei avvncvli] Sirmondus & aliquot antiqua exemplaria habent *meis avvnculis.* Sed in Palatino ſcriptum eſt *meorum avvnculorum.* Certum eſt autem legi debere uti nos edidimus.

Sacramenta apvd Carisiacvm] Ibid. tit. 26.
Edita primò fuerunt à Petro Pithœo inter ſcriptores coætaneos hiſtoriæ Francorum.

Volvntaris] lubenter. quod Franci Pag 102.
dicunt *volontiers.* Infrà pag. 117. *Voluntariè* tit. 26.
vobis dono conſilium. Et pag. 144. *Voluntariè facium.* Pap. 170. cap. 2. *Voluntariè illi erat ſicut diligens patruus &c.*

Divinis legibvs] id eſt, ſacris cano- Pag. 101.
bus. Leges dividebant in divinas ſive eccleſiaſti- c. 2.
cas & humanas ſive civiles, ut dicitur infrà cap. 5. & tit. XXXII. pag. 148. c. 6. & pag. 150. cap. ult.

Sanctvs Cyprianvs] in tractatu de Pag. 115.
duodecim abuſionibus ſeculi, qui falsò adſcriptus c. 8.
eſt Cypriano. Illic in duodecima abuſione leguntur ea quæ in capite iſto commemorantur.

Eidem procvrabo] Leg. *eidem con-* Pag. 531.
ciliare procurabo, ut eſt in codice Bellovacenſi. c. 5.
Sirmondus edidit, *conligare eidem procurabo.* Sed idem poſtea in editione Conciliorum repoſuit *eidem conciliari procurabo.*

Britones commvnicantes] Leg. Ibid. c. 2.
Britones excommunicatis communicantes.

Karolvm Regem] In canonibus Ab- Pag. 132.
bonis Abbatis Floriacenſis legitur, *Karolum glo-* c. 15.
rioſum Regem.

Qvi præp. a. inr. tenebat] Hanc clauſulam non habet editio Sirmondi. Non extat etiam in canonibus Abbonis. Ac ſanè ſi ea fuiſſet in codice quo is utebatur, eam non pretermiſſet homo monaſticarum rerum ſtudioſiſſimus. Quare certum eſſe debet illam defuiſſe in aliquot exemplaribus iſtius ſynodi. Addita eſt autem ex libro Bellovacenſi, ex quo etiam Sirmondus illam repoſuit in tomo tertio Conciliorum Galliæ.

Regvlaris] Hæc vox non extat in canonibus Abbonis.

Sanctvs Gregorivs] homilia deci- Pag. 133.
ma in evangelia. Vide quæ ſuprà pag. 1082. c. 2.
adnotata ſunt.

Consvetvdins olitana] Inter epiſtolas Francicè ſcriptas ad Ioſephum Scaligerum reperitur num. 79. epiſtola Ludovici Servini in qua caput iſtud refertur, & Servinus ingenuè fatetur ſe nullibi reperire potuiſſe quæ ſit illa conſuetudo, Scaligerúmque orat ut ſi quid de ea noverit, ad ſe ſcribat. Conſuetudo olitana eſt

Tom. II consuetudo priſca, vocabulo deducto ab *olim.* Hadrianus primus in epiſtola 71. Codicis Carolini, *olitana traditione.* Sic enim legendum, non *olitaria.* Idem in epiſt. 80. *Secundùm olitanam patrum traditionem.* Item in epiſt. 85. *olitana conſuetudo proclamatur.* Et epiſt. 95. *olitana regula.* Idem in epiſtola adversùs Capitulare Karoli M. de non adorandis imaginibus: *olitanam traditionem ſanctæ catholicæ & apoſtolicæ Romanæ Eccleſiæ tenentes.* Epiſtola Formoſi Papæ ad Epiſcopos Angliæ apud Spelmannum: *ab olitanis temporibus notiſſimum eſt.*

Pag. 133. Adversvs Vvenilonem] Et tamen ille ſedem ſuam non amiſit, ſed Karolo Regi reconciliatus illam retinuit, ut docet auctor annalium ſancti Bertini. Vide Notas ad epiſtolam 29. Lupi Ferrarienſis.

Pag. 134. c. 5. Osellvs] Sita eſt ea inſula in fluvio Sequanæ, haud procul Meleduno, ut patet ex annalibus Bertinianis ad annum DCCCLXI. Vide epiſtolam 125. Lupi Ferrarienſis.

Qvidam a nobis deficientes] Hincmarus in notitia de villa Noviliaco cap. 4. *Deinde Landrada uxor Donati, ſed & filij eorum, pergente Karolo Rege ad obſidendos Nortmannos, qui in inſula quæ Oſcellus dicitur reſidebant, cum aliis defecerunt.*

Pag. 135. c. 7. Villa Breona] Annales Bertiniani ad annum DCCCLVIII. *Karolus Rex per Catalaunos uſque ad Breonam villam feſtinus graditur.* Præceptum Karoli Calvi de Maſiaco & aliis villis Eccleſiæ Aurelianenſis: *Actum in villa Briona in Dei nomine feliciter.* Vita ſancti Corbiniani Epiſcopi Friſingenſis cap. 11. *Romam pergendo, cùm Breones perveniret, juxta ſylvam quandam in caſtris manebat.*. Vide Sirmondi Notas ad Capitularia pag. 778.

Pag. 136. c. 10. De abbatia s. colvmbæ] in urbe Senonenſi. Vide autem omnino Notas ad epiſtolam duodecimam Lupi Ferrarienſis.

Echardvm] Comitem fortaſſis Ambianenſem. Nam in vetuſtiſſimo codice ſancti Petri Bellovacenſis ſic lego: *In Chriſti nomine. Anni circuli liber Comitis incipit, auctus à Theotincho indigno Preſbytero rogatu venerabilis Hechiardi Comitis Ambianenſis.*

Pag. 138. Atqve Karolvm] Provinciæ Regem, Lotharij Imperatoris filium. Hinc ergo colligitur falſum eſſe quod in annalibus Metenſibus ſcriptum eſt, hunc Karolum anno DCCCLVIII. mortuum eſſe. Præterea auctor annalium Bertinianorum docet eum interfuiſſe ſynodo Tullenſi apud Sablonarias anno DCCCLIX. quo tempore Karolus Calvus obtulit libellum proclamationis adversùs Vvenilonem Archiepiſcopum Senonenſem.

Capitvla ab omn. conservanda] In codice Palatino & in Metenſi ſic legitur: *Anno incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti DCCCLX. Hæc ſunt capitula venerabilium Regum Hlotharij, Hludovvici, & Karoli, quæ inter ſe firmaverunt * pridie Idus Iun. in pago Trejectinſe, juxta ipſum locum Trejectum. Ut omnium præteritorum malorum.*

* *In cod. Metenſi*, II. Idus Iunias.

Pag. 193. c. 3. Parem] Sic emendatum eſt & heic & infrà ex codicibus Metenſi & Palatino. Nam antea legebatur *fratrem.*

Tom. II. Pag. 1524. Barganiare] Litteræ ſancti Bernardi Abbatis Clarevallenſis de compoſitione inita inter Hugonem Epiſcopum Autiſſiodorenſem & Vvillelmum Comitem Nivernenſem: *Si ad alios thelonearius Epiſcopi primus advenerit, & primus barginnaverit, tantum accipiet quantum curia Epiſcopi neceſſe habebit.* Puto vocem barginnare heic ſimpliciter ſignificare ipſam emendi actionem, cùm emptor à mercatore petit quanti merces ſuas vendere velit. Nam hodieque Lemovices eam actionem vocant barginiare. Neſcio autem quid ſit barganaticum in præcepto Karoli M. quod à Doubleto editum eſt in antiquitatibus ſancti Dionyſij pag. 708. niſi ſit locus ubi merces emuntur, ubi mercatus habetur.

Pag. 153. tit. 34. Pistis] Annales Bertiniani ad annum DCCCLXII. *Carolus omnes primores regni ſui ad locum qui Piſtis dicitur, ubi ex una parte Andella & ex altera Audura Sequanam influunt, circa Iunij Kalendas convenire facit.* Vide reliqua.

DCCCLXII.] In codice Divionenſi & in Metenſi iſta referuntur ad annum ſequentem.

Pag. 155. Ab agro] Hæc eſt lectio libri Divionenſis. Nam antea legebatur *ab ara.*

Civtas vanitatis] Rectè idem liber. Nam in Metenſi legitur *cunctas vanitates.* Quam lectionem retinuit Sirmondus, quia non viderat exemplar Divionenſe.

Effossa svnt] Intelligendum id de ſacris ſanctorum hominum rel quiis in diverſa loca delatis propter metum Normannorum, uti obſervatum eſt in Notis ad epiſtolam 110. Lupi Ferrarienſis. Suppetunt autem iſtius rei innumera, ut ita dixerim, exempla.

Ivxta Dei permissionem] Antea legebatur *juſta Dei permiſſione.* Emendatum eſt ex codice Metenſi. Vide ſuprà pag. 986.

Pag. 158. c. 1. Qvi se lavat in lvto] Codex Divionenſis, *qui ſe jactat in luto.*

Pag. 163. tit. 35. Anno incarnationis] Cauſam & originem iſtius conventus explicant annales Bertiniani. Præſtat itaque integrum locum, tametſi
prolixum, heic deſcribere. Ludovicus Rex Ger- «
maniæ directis Miſſis blandiloquis ad fratrem «
ſuum Carolum, obviam ſibi in territorium Tul- «
lenſem venire petit. Et quia Carolus cum Lo- «
thario antè alloqui noluit quàm fratri ſuo cauſas «
diceret quæ ei in Lothario diſplicebant, non me- «
diocri querela inde ſermonibus eſt conflictum. «
Tandem Carolus cum Epiſcopis qui ſecum erant, «
Ludoico & Epiſcopis qui erant cum eo ſcripto «
capitulatim oſtendit pro quibus Lothario commu- «
nicare nolebat niſi profiteretur quòd inde aut cer- «
tam redderet rationem aut ſecundùm auctorita- «
tem dignam oſtenderet emendationem. Poſt quam «
profeſſionem, ſub hac convenientia Carolus & «
Epiſcopi qui cum eo erant in communionem Lo- «
tharium receperunt, & ſcriptas ac Conſiliariis «
recitatas adnunciationes, quas de illorum con- «
ventu debuerunt populo nuntiare, uſi conſilio «
præripuè Ludovicus & Lotharius Chuonradi ſui «
Conſiliarij, Caroli autem avunculi, qui ſuperci- «
lioſa, ſed frivola & nec ſibi adeo nec pluribus «

Tom. II. » proficua more ſueta ſcientia nitebatur, ne inno-
» teſcerentur populo cauſæ quas Carolus Lothario
» reputabat, penitùs rejecerunt. Verùm Carolus
» contra eorum vota omnibus pleniter notum fecit
» quia pro uxore contra evangelicam & apoſtoli-
» cam auctoritatem relicta, altera ducta eſt, &
» quia uxori Boſonis & Balduino, qui filiam ejus
» furatam fuerat in uxorem, excommunicatis com-
» municaverunt, Lothario ante prædictam confeſ-
» ſionem communicare nolebat. Sicque condicen-
» tes placitum ſui conventus in futuro menſe Octo-
» brio in confinio Moſomagenſis & Vonzenſis co-
» mitatus, ab invicem ſeceſſerunt.

Pag. 165. c. 4. Nepoti nostro] Lothario Regi Lotharingiæ. Epiſtola autem Nicolai Papæ ſcripta ad eundem Lotharium, de qua heic mentio eſt, quinquageſima prima reperitur inter ejus epiſtolas. In calce autem epiſtolæ quinquageſimæ, quæ inſcripta eſt Karolo Calvo, orat obteſtatúrque eum Pontifex uti epiſtolam ad Lotharium ſcriptam perferri diligenter ad eum curet, itémque eam quæ ad Epiſcopos regni Aſtraſiæ ſcripta erat, quæ eſt quadrageſima nona inter epiſtolas Nicolai. Ejuſdem exemplar tradi petit Epiſcopis in regno Karoli conſtitutis. *Qua verò*, inquit, *quoniam nobis annuentibus in Galliam abitura repedavit, ſuper ea Epiſcopis regni Lotharij ſcripſerimus, in epiſtola quam eis miſimus poteſtis agnoſcere, cujúſque tranſcriptum exemplar venerandis antiſtitibus in regno veſtro Eccleſiam Dei gubernantibus veſtra tribui gloria faciat.*

Quasoam autem nobis] nimirum quinquageſimam epiſtolam, in qua Nicolaus Karolum objurgat quòd cùm initio reſtitiſſet Lothario divortium meditanti, poſtea tamen fœdera cum eo iniiſſet, ac aſſenſum ſuum illi dediſſet.

Pag. 166. c. 5. Filiam nostram Ivoith] Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 23. *Hungario Epiſcopo pro excommunicatione Balduini, qui Indith viduam Regis filiam ſibi furatus fuerat in uxorem. unde & ab Epiſcopis hujus regni fuerat excommunicatus.* Ibidem cap. 26. Hincmarus monet Roricum Normannum ut eundem Balduinum *per epiſcopalem auctoritatem propter filiam Regis, quam in uxorem furatus fuerat, anathematizatum nullo modo reciperet.*

Excommunicaverint] in ſynodo Sueſſionenſi anni DCCCLXII. ut patet ex annalibus Bertinianis.

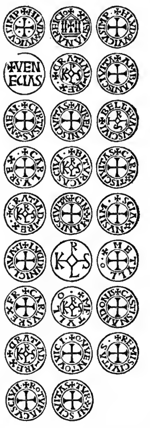
Pag. 173. c. 2. Ad Meldis] Contigit iſtud anno DCCCLXII. ut docent iidem annales Bertiniani.

Pag. 176. c. 5. De monasteriis quæ conivgi] Hirmintrudi, cui donatum fuit monaſterium Kalæ in agro Pariſienſi, ut fidem facit præceptum Karoli Calvi in chartulario monaſterij Foſſatenſis.

Pag. 178. c. 11. Monogramma] Hiſtoria tranſlationis ſancti Sebaſtiani cap. 19. *calicem aureum cum patena patris ſui Magni Caroli monogrammate inſignita.* De monogrammate plura vir clariſſimus Carolus Duſreſnius in Notis ad Annam Comnenam pag. 253. quem conſule.

Ibid. c. 12. Sicvt in illorvm capitvlis] id eſt, lib. 3. cap. 13.

In Qventovico] Præter monetam in locis heic commemoratis cuſam, reperiuntur plures denarij in aliis civitatibus & oppidis monetati, ut ſeculi illius verbo utar, puta in civitate Cenomanenſi, in Biturigenſi, Turonenſi, & aliis, quorum nos ectypa heic tibi exhibemus. Tom. II.

Qvi liber est] In editione Sirmondi legitur *quilibet*. Quo etiam modo legitur in codice Metenſi & in Palatino. Nos retinuimus lectionem libri Bellovacenſis. Pag. 180. c. 15.

Cvm virgis vapvlet] In codice Metenſi ſcriptum eſt, *cum virgis cadatur.* Sic etiam in fine capitis ſequentis. Ibid. c. 16.

Manvs ei amputetvr] Idem liber, *manus ei abſcidatur.* Ibid. c. 17.

Capitvlo cxxxvi.] Hæc eſt lectio Pag. 182. c. 19.

TOM. II. codicis Bellovacenſis, Metenſis, & Palatini. Sirmondus habet *CXLV.* quia caput quod heic laudatur ex libro primo Capitularium, erat CXLV. in ſuperioribus editionibus.

Pag. 183. c. 20. NVDO CORPORE] In codice Palatino & in Bellovacenſi legitur, *nudo corio.* Quo etiam modo ſcriptum eſt apud Reginonem.

CONTRA INTERD. D. FECIT DIC.] Apud Reginonem legitur: *contra interdictum Dei fecit. Ait enim: Æquus ſibi ſit modius & ſextariis aquus. Et alibi: Menſuram & menſuram odit Dominus. Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram. Quod peccatum inter illa capitalia peccata computatur &c.*

SECVNDVM S. M. C. IVDICENTVR] Regino: *& damnum ſuſtineant, & virgis cædantur.*

Pag. 186. c. 25. AD PERDITIONEM GENT.] Hæc & quæ ſequuntur non extant in exemplari Metenſi; pro quibus iſta illic habentur. *& adjutor gentilium erroris. Igitur pro tali venditione & auſu temerario volumus ut venditor de vita componat, & omnes res ejus infiſcentur. Eccleſiaſticus verò aut Deo ſacrata perpetuo exilio damnentur.*

Ibid. c. 26. CVM SVIS COMITIBVS] Idem codex Metenſis habet *cum ſuis armis.*

INDEBITAM OPPRESSIONEM] In eodem libro ſcriptum eſt *cupiditatem aut oppreſſionem.*

Pag. 188. c. 28. DE ILLIS AVTEM] Cironius lib. 5. obſervat. cap. 4. putat hanc clauſulam pertinere ad leges Karoli Magni, tametſi fateatur non reperiri in libris Capitularium.

Ibid. c. 29 POLYPTICIS] Gloſſæ veteres Codicis Theodoſiani in codice MS. bibliothecæ regiæ: *Polypticos; id eſt, breves tributi & actionis.* Vetus polypticus ſancti Remigij Remenſis, ævo Hincmari, niſi fallor, ſcriptus, extat nunc in bibliotheca Tellieriana. In Bibliis Foſſatenſibus bibliothecæ regiæ deſcriptus eſt polypticus monaſterij Foſſatenſis. Vide Cujacium lib. 4. obſervat. cap. 27. & Menardum in Notis ad Concordiam regularum pag. 147.

Pag. 190. c. 31. SVVM QVÆQVE .... FACIAT] Pro his iſta habentur in libro Metenſi, *poteſtatem habeat recipiendi & ſibi conjungendi.*

Ibid. c. 32. HOMINES IECTIVI] Codex Metenſis habet *homines fugitivi.* Vide Notas Sirmondi ad hunc locum.

Ibid. c. 33. SVPER QVADRAGINTA NOCTES] In eodem codice legitur, *ſuper quadraginta dies.* Quam lectionem eſſe meliorem colligi poſſe videtur ex his quæ poſtea dicuntur.

Pag. 191. OBSERVARI VSQVE AD SANCTAM] Regino iſtorum verborum ſenſum ſic reddidit, *uſque ad illud die Lunis poſt octavas Paſcha obſervari præcipimus.*

Pag. 198. c. 6. VT DE INIVSTIS] Vide lib. 5. Capitular. cap. 110.

INQVIRANT ET EAS] Sic emendavimus ex codice Divionenſi & Bigotiano. Antea legebatur, *requirant, ut eas.*

Ibid. c. 9. SICVT IN CAPITVLARIBVS] id eſt, lib. 4. cap. 50. & lib. 5. cap. 264.

Pag. 200. c. 16. MINISTERIALIBVS MISSORVM] In editione Sirmondi legitur *miniſterialibus miniſtrorum.* Nos heic reddidimus lectionem veterum exemplarium. TOM. II.

ANNO INCARNATIONIS] Titulus iſte deeſt in codice Rivipullenſi, in quo hæc tantùm leguntur: *Capitula Karoli Regis atque Ludouvici fratris ejus.* Pag. 201.

IN COMPENDIO] Edita à nobis ſunt iſta capitula anno MDCLXIV. in appendice operum Lupi Abbatis Ferrarienſis, deſcripta ex veteri codice MS. monaſterij Rivipullenſis. Poſtea Philippus Labbeus iſta adnotavit in margine tomi octavi Conciliorum pag. 92. contra capitula edita anno DCCCLIII. in ſynodo Sueſſionenſi: *In mſ. cod. Rivipullenſis in Catalonia monaſterij capitulare hoc dicitur Compendienſe & anno 868. tribuitur. quod amanuenſis errore aut oſcitantia eveniſſe arbitramur.* Verùm non animadvertit vir clariſſimus diverſa eſſe capitula, licèt Compendienſia deſcripta ſint ex Sueſſionenſibus. Nam in codice Rivipullenſi ſcriptum eſt illa facta fuiſſe in Compendio palatio anno regni Karoli XXVIII. Indictione XV. Porrò Karolum fuiſſe Compendij x. Kal. Maij Indictione XV. anno XXVII. regni ſui patet ex præcepto quod tum ab eo obtinuit Æneas Epiſcopus Pariſienſis. Itaque Capitulare iſtud factum fuit anno DCCCLXVII. quo Indictio XV. erat, & menſe quidem, ut videtur, Aprili. Pag. 203. tit. 38.

IPSIVS QVI LOCVM RETINET] id eſt, illius qui monaſterium poſſidet, ſive Abbas ſit monachus, ſive Clericus, aut laicus. Nam quia tum Principes pro arbitrio tribuebant monaſteria monachis, Clericis, vel laicis, quos ſeculares vocabant, ſic temperanda fuit ſententia hujus capituli ut nemini daretur occaſio tergiverſandi. Ibid. c. 1.

IBI INVENERIT] Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 28. ſcribit *Anſelmo cuidam monacho, præcipiens ut deſcribat omnia quæ in monaſterio, ut videtur, Altuillarenſi ante ipſius Præſulis ordinationem facta vel collata fuerunt, & quæque poſtea, numerum quoque fratrum ac famulorum eis ſervientium, & ſi qua exinde ſuo tempore diſpenſata fuerunt, & in quos uſus, vel per quas perſonas; & ita veraciter omnia deſcribantur ut Miſſi dominici nihil ibi falſum poſſint invenire.*

ADNVLLATA] Ea enim fuit Normannorum rabies & implacabile odium adversùs Eccleſias & monaſteria ut paſſim deſtruerent evertentque. Neque verò neceſſe eſt ire per omnes regni Francici provincias. Adferam tantùm teſtimonium Rainaldi Preſbyteri & monachi Turelenſis, qui ſub Karolo ſimplice vixit. Is ergo ſic loquitur de Eccleſia ſancti Petri de Pallajanjas in Lemovicibus: *Poſt multum verò temporis venerunt pagani qui vocantur Normanni per totam provinciam, & deſtruxerunt Eccleſias ſive monaſteria multa; inter quas fuit iſta Eccleſia deſtructa ab eis, & in longa oblivione tradita.* Pag. 204. c. 1.

ABBATIARVM PRÆLATI] Non dicit *Abbates*, ſed *abbatiarum prelati*, ob cauſam quam pauló antè diximus.

IN BENEFICIVM] id eſt, in feudum. Ea enim fuit illorum temporum calamitas ut coacti ſint Principes bona Eccleſiarum dare laicis in feudum; ut his bonis adjuti, faciliùs morari poſſent Pag. 205. c. 3.

Tom. II. in ſervitio Principum, ideſt, militare officium & ceteras functiones regales exercere, ut patet ex Flodoardo lib. 3. cap. 4. itémque ex multis aliis locis.

Ibid. c. 4. CAPITVLARIA] Suprà lib. 1. cap. 5. Vide ſynodum Sardicenſem cap. 17.

Ibid. c. 5. IN EADEM] Ita omnino ſcriptum eſt in codice Rivipullenſi, ſed malè. Legendum quippe eſt *in alodem*, ut ſuprà tit. XI. cap. 5.

Pag. 206. c. 8. CONSECRATOS DIES] id eſt, dies feſtos qui ſubſequuntur natale Domini uſque ad epiphaniam, ut opinor, quos olim Chriſtiani in maxima lætitia & pietatis operibus tranſigebant, adeóque propter hanc cauſam rite dici poterant conſecrati.

Pag. 207. c. 11. IN SYNODO] nimirum Sueſſionenſi, quæ anno DCCCLIII. habita eſt in monaſterio ſancti Medardi. Nam in ea ſynodo primùm inventa ſunt hæc capitula. Quamquam nihil vetat quin intelligi quoque poſſit de alia ſynodo in qua rurſum lecta & confirmata ſint hæc capitula, Compendienſi nimirum, ſi quæ tum habita fuit.

PRÆSTARIAS] Apud Reginonem lib. 1. cap. 368. legitur *precarias*. In Notis autem ad eundem Reginonem pag. 574. adnotavimus hæc vocabula confundi olim ſolita: quia res quæ precario tenebatur, præſtata vel præſtita dicebatur.

EPISCOPVS AVT] Hæc non habentur apud Reginonem.

Pag. 208. c. 12. VT MISSI NOSTRI] Caput iſtud in duas partes dividitur apud Reginonem, Burchardum, & Ivonem, apud quos ſecunda pars incipit ab his verbis, *Neque mancipia eccleſiaſtica &c.* Hinc in libro tertio Decretalium tit. 19. cap. 3. *Mancipia eccleſiaſtica niſi ad libertatem non convenit commutari.* Vide Notas ad Reginonem pag. 575.

LIBERTATE PRIVATVR.] Sequitur poſtea apud Reginonem: *Quod enim ſemel Domino conſecratum eſt, ad humanos uſus jam transferri non poteſt. Ait enim lex: Si quis mutaverit, & quod mutat & quod mutatum eſt, ſacrificabitur Domino.* Vide Notas Antonij Auguſtini ad primam collectionem Decretalium lib. 3. tit. 16. cap. 3.

Pag. 211. c. 8. VT PRESBYTERI PARROCHIANI] Vide ſuprà lib. 1. cap. 142.

Pag. 212. c. 9. DE VNO MANSO] Vide ſuprà lib. 1. cap. 85. & infrà lib. 5. cap. 100. & 214.

Pag. 213. c. 10. SECVNDVM EVANGELICVM] In codice Bigotiano legitur, *ſecundùm eccleſiaſticum præceptum.* Sed hæc lectio bona non eſt.

REIP. POTESTATEM] ideſt, miniſtrum reipublicæ, Ducem videlicet, Comitem, Vicecomitem, aut alium quempiam ex judicibus publicis, qui in capite ſequenti nominantur.

Pag. 214. c. 13. EPISCOPI PRIVILEGIA] Caput iſtud additum eſt ex codice Rivipullenſi. Non extat enim in ceteris, neque in editione Sirmondi.

CAPVT EPISCOPATVS] ſive caput Eccleſiarum totius diœceſeos. Eam ob cauſam Helenenſis Eccleſia frequenter in veteribus actis vocatur caput Eccleſiarum Roſſilionenſium & Vallaſpirienſium. & ſic de ceteris.

ANNO DCCCLXIX.] De toto iſto negotio plura notatu digna habet auctor annalium Bertinianorum, & ex eo continuator Aymoini, quos conſule. Inſurgit autem heic adversùs Karolum Calvum auctor annalium Fuldenſium, qui addit eum ſe Imperatorem & Auguſtum, quaſi duo regna poſſeſſurum, appellari præcepiſſe. quod non memini me alibi legiſſe. In annalibus Metenſibus ſcriptum eſt Karolum, poſtquam Mettis in regnum ſublimatus eſt, inde digredientem, Aquiſgrani palatium ingreſſum eſſe, *eò quòd ſedes regni eſſe videretur.* Karolus enim Magnus ſedem illic imperij conſtituerat. Tom. II. Pag. 215. tit. 41.

V. IDVS SEPT.] Extat in chartulario ſancti Arnulphi Metenſis præceptum Karoli eo die datum ad deprecationem Karlomanni Abbatis filij ſui, quo donat eidem monaſterio capellam in pago Moſlenſi in villa Iuſſiaca in honorem ſancti Hilarij Confeſſoris fundatam & dedicatam. Pag. 215. tit. 41.

METTIS CIVITATE] Dum Karolus in Metenſi civitate eſſet, monachi ſancti Martini Metenſis ei obtulerunt codicem ſacrorum bibliorum elegantiſſimè ſcriptum, quem anno MDCLXXV. inſigne Capitulum ſancti Stephani Metenſis dono dedit illuſtriſſimo viro Ioanni Baptiſtæ Colberto, in cujus bibliotheca nunc ſervatur. Codex eſt magnæ molis, picturis & imaginibus ornatus, quarum unam heic tibi exhibemus, lector, in qua vides Vivianum monachum ſancti Martini Metenſis cum ſociis ſuis offerentem Karolo ſacra biblia.

Ad hunc locum pertinet tabella heic adjuncta.

In eandem bibliothecam Colbertinam delatus eſt, ejuſdem inſignis Capituli beneficio, liber precum ejuſdem Karoli Calvi, literis aureis ad miraculum ſcriptus, gemmis & ebore veſtitus; ut planè deſcriptus videri poſſit in epiſtola Hieronymi ad Euſtochium, in qua hæc leguntur: *Inficiuntur membrana colore purpureo, aurum liqueſcit in litteras, gemmis codices veſtiuntur.* Hunc codicem probabile eſt Karolum Eccleſiæ Metenſi ſancti Stephani ea tempeſtate donaſſe, nimirum poſt acceptum nuntium de morte Hirmintrudis Reginæ, quæ pridie Nonas Octobris obiit apud ſanctum Dionyſium quo tempore Karolus erat in villa Duciaco. Nam poſt extinctam Hirmintrudem, liber iſte precum videbatur eſſe inutilis Karolo, quòd in litaniis in calce libri poſitis iſta legerentur: *Vt Hirmindrudim conjugem noſtram conſervare digneris, te rogamus audi nos.* Poſt litanias verò finitas, hæc leguntur: *Hic calamus facta Liutardi fine quievit.* At in initio libri Karolus depictus eſt in ſolio regali ſedens, coronatus; ſupráque caput ejus, quemadmodum etiam in ſuperiori tabella, viſitur manus aurea, quaſi è cœlo miſſa, ut indicio eſſet Karolum à Deo coronatum eſſe, ut legitur in eidem litaniis: *Vt mihi Karolo à te Rege coronato vitam & proſperitatem atque victoriam dones, te rogo audi me.* Damus heic tibi exemplum illius imaginis, ut tu ipſe meliùs judicare poſſis de toto iſto negotio.

Digitized by Google

Præter Biblia Metenſia, extat alłud divinorum librorum volumen pulcberrimum, à Karolo Calvo oblatum Eccleſiæ ſancti Dionyſij, quod nunc ſervatur in bibliotheca regia.

Pag. 115. c. 1. Raga at principa nostro] Lothario, qui præterito menſe Iunio mortuus erat Placentiæ in Italia; ad cujus vacuum regnum occupandum Karolus Metas advolavit, ibique ab aliqoot utriuſque regni Epiſcopis conſecratus eſt. Ceterùm etſi regni Lotharij integram poſſeſſionem non retinuit, ſucceſſionis tamen hujus epocham, ut heic notat Sirmondus, ſuis deinceps diplomatibus adjecit. Habemus nos præceptum pro monaſterio ſancti Arnolpbi Metenſis, quod datum eſt in die coronationis Karoli, ut ſuprà monuimus, & ita adnotatum eſt: *Data V. Idus Septembr. Indictione II. anno xxx. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege, & primo in ſucceſſione regni Clotarij.* Item alłud pro monaſterio Solemniacenſi, in quo hæc ſcripta ſunt: *Data XVII. Kal. Augnſtas Indictione IX. anno XXXVII. regnante Karolo glorioſiſſimo Imperatore, & in ſucceſſiono regni Lotharij anno VI. imperij autem ejus anno primo.* Apud Aimoinum lib. 5. cap. 34. extat aliud ejuſdem Karoli præceptum pro monaſterio ſancti Germani datum *anno xxxv. regnante Carolo glorioſiſſimo Rege, & in ſucceſſione Lotharij Regis anno tertio.*

Basvlam] id eſt, Baſileam, ut ait Guillimannus in catalogo Epiſcoporum Argentinenſium cap. 25. pag. 123. Hinc ergo emendandi annales Fuldenſes ad annum DCCCLIX. obi legitur *Baſalam.* pro quo annales Bertiniani legunt *Baſiliam.* Pag. 122. col. 2.

Balmam] De Balma, Offonis villa, monaſterio ſancti Gregorij, & Mauri monaſterio vide Notas ad Notitiam Aquiſgranenſem anoi DCCCXVII. Vide etiam Guillimannum in catalogo Epiſcoporum Argentinenſium cap. 10. pag. 67. Pag. 123. col. 1.

S. Stephani in Strastbvrch] Apud Guillimannum pag. 22. & 27. extant præcepta Ludovici Pij & Lotharij pro monaſterio ſancti Stephani Argentoratenſis.

Grandivallem] in diœceſi Baſileenſi, vulgò *Munſterthal.* de quo mentio fit apud Eckehardum in libro de caſibus monaſterij ſancti Galli cap. 2. Extant in tomo ſeptimo Spicilegij

 Dacheriani pag. 184. & ſeqq. præcepta Lotharij Imperatoris, Caroli Craſſi, Lotharij Regis, & Conradi Iurenſis pro monaſterio Grandiſvallis.

Sancti Martini] juxta urbem Metenſem, nunc diruta. Huic abbatiæ præfuit Sigilaus tempore Lotharij Imperatoris, ut docent verſus poſiti in fronte textus evangeliorum quem Lotharius obtulit eidem monaſterio, cujus frater fieri cupiit, non quidem ut illic monachus eſſet, ſed ut conſcriberetur inter eos qui fratres erant illius loci, ad exemplum patris Ludovici & Ludovici fratris, qui fratres erant monaſterij ſancti Dionyſij, ut legitur in tomo quarto Spicilegij Dacheriani pag. 230. Illi porro qui ad communionem orationum & bonorum operum admittebantur, & nomina ſua inter nomina monachorum conſcribi petebant & obtinebant, fratres conſcripti dicebantur, ut docet Vadianus in libro ſecundo de collegiis monaſteriiſque Germaniæ veteribus pag. 88. Nomina fratrum conſcriptorum cœnobij ſancti Galli edidit Goldaſtus in tomo ſecundo rerum Alamannicarum pag. 184. & monaſterij ſancti Dionyſij Dacherius in tomo quarto Spicilegij pag. 230. Codex ille evangeliorum à Lothario datus monaſterio ſancti Martini Metenſis ſervatur in præſentiarum in bibliotheca regia, in cujus initio appoſita eſt hæc imago Lotharij.

Tom. II. Pag. 223. Comitatu Moslensi] Præceptum Karoli M. pro monaſterio ſancti Arnulphi Metenſis: *Villam noſtram nuncupatam Cameneto, ſitam in ducato Moſlenſe in comitatu Mettenſe.* Aliud Karoli Calvi: *quandam capellam in pago Moſlenſi in villa Iuſſiaca in honorem ſancti Hilarij confeſſoris fundatam.* Vide Notitiam Galliarum doctiſſimi viri Hadriani Valeſij pag. 363.

Pag. 224. col. 1. Sancti Michaelis] in Veſontione, de quo pluribus dictum eſt ſuprà pag. 1094.

S. Mariæ in Bisinciono] fundatum à ſancto Donato Epiſcopo Veſontionenſi & matre ejus Flavia, ut docent veteres membranæ à Chiffletio relatæ, quod poſtea Iuſſanum monaſterium dictum eſt. Anno MDCVII. cœnobium illud Minimis conceſſum eſt ad habitandum, ut tradit idem Chiffletius.

Ibid. col. 2. Scarponinse] ſic dictum à Scarponna caſtro vetuſtiſſimo à Divoduro Mediomatricorum duodecim millibus paſſuum diſtante, ut docet idem Valeſius pag. 508. Notitiæ Galliarum. Charta Arnulphi Ducis pro monaſterio ſancti Arnulphi: *Pradium meum Floriacum dictum, ſitum in pago Vvabrinſe, in comitatu Scarponenſi.*

Pag. 225. Apud Gundulfi villam] Duos Regum conventus apud Gundulfi villam fuiſſe reperio, unum anno DCCCLIX. alium anno DCCCLXXII. de quo heic ſermo eſt. Prioris mentio eſt in præcepto Lotharij Regis Auſtraſiæ, quod editum eſt in tomo duodecimo Spicilegij Dacheriani pag. 132. Putavit clariſſimus Spicilegij editor datum illud fuiſſe circa annum DCCCLV. Sed iſta contigiſſe anno DCCCLIX. colligitur ex annalibus Bertinianis, in quibus legitur Lotharium & Karolum fratres apud Karolum patruum fuiſſe cùm is libellum proclamationis adversùs Vvenilonem Archiepiſcopum Senonenſem obtulit ſynodo Tullenſi apud Saponarias.

Gundulfi villam] in territorio Tullenſi. Bulla Hadriani IV. adversùs Mathæum Ducem Lotharingiæ: *pro caſtello Gundulfivilla, quod ante civitatem Tullenſem erexit.* Gundulfi villæ & palatij regij in ea ſiti frequens mentio eſt in annalibus & monumentis illorum temporum. Præceptum Lotharij Imperatoris editum à Ioanne Columbi in libro ſecundo de rebus geſtis Epiſcoporum Vivarienſium pag. 68. *Actum Gondulphi villa palatio regio.* Præceptum Lotharij Regis Auſtraſiæ paulò antè commemoratum: *Reſidentibus nobis Gundulfi villa cum dilectiſſimo patruo noſtro Karolo & cariſſimo fratre noſtro æquivoco.* Annales Bertiniani ad annum DCCCLXIX. pag. 238. *Palatium quod Gundulfi villa dicitur.* Item ad annum DCCCLXXII. *Carolus autem à Burgondia ad Gondulphi villam Kalendas Septembris revertitur.* Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis in epiſtola ad Hincmarum Laudunenſem apud Flodoardum lib. 3. cap. 22. *in Gundulfi villa coram Epiſcopis qui affuerunt.* Reſponſoria Laudunenſis in tomo ſecundo operum Remenſis pag. 613. *quamvis eas literas in Gundulfi villa ſuſcepiſſetis.* Concilium Duziacenſe in præfatione: *in Vermeria, deinde in Gundulfi villa.* Annales Fuldenſes ad annum DCCCLXXX. *Quoſdam ex fidelibus ſuis obviam Legatis nepotum ſuorum ad villam Gundolfi tranſmiſit.* Item ad annum ſequentem: *Rex cum ſuo nepote Hludovico apud villam Gundolfi congruum habuit colloquium.* Regino ad annum DCCCLXXXIV. *Optimates regni ad Carolum Imperatorem Miſſos dirigunt, eùmque ultro in regnum invitant, eique advenienti ad Gundulfi villam obviam procedunt.* Idem ad annum DCCCLXXXV. *Hugo ejuſdem Heinrici conſilio ad Gundulfi villam promiſſionibus attractus, dolo capitur.* Karolus ſimplex in confirmatione rerum Eccleſiæ Tullenſis anno DCCCCXII. in villa Embrecha ſuper Rheni fluenta: *Capella in Gondulphi villa.* Vide Notitiam Galliæ clariſſimi viri Hadriani Valeſij pag. 238.

Tom. II.

Infirmati] In editione Sirmondi malè legitur *informati.* Certa eſt emendatio noſtra. Simile mendum extat apud Reginonem lib. 2. cap. 108. ubi ſcriptum eſt *informatur*, cùm legendum ſit *infirmatur.* Contrà in reſponſione Legatorum Karoli VII. ad orationem à Pio II. habitam in conventu Mantuano, quæ edita eſt in tomo nono Spicilegij Dacheriani, legitur pag. 326. *Intellexit præterea hac decreta ſacris canonibus antiquorum Conciliorum ac decretis ſummorum Pontificum confirmari.* Pro quo in veteribus ſchedis ex quibus iſta reſponſio edita eſt legitur *conformari*, omnino rectè. Pag. 230. c. 7.

Rationabilis non esse vid.] Tolle negationem, & lege, *qua rationabilis eſſe videatur.* In editione Sirmondi legitur, *qua rebellis eſſe videatur.* Quæ prava lectio ita impoſuit ſummo viro ut etiam in indice voluminis notaverit paginam in qua de rebelli cauſa agebatur. Emendatum eſt ex libris Capitularium. Quamquam, fatendum enim eſt, aliquot vetera exemplaria Capitularis anni DCCCXXIX. tit. 2. cap. 5. habent *rebellis* pro *rationabilis*, ut illic monuimus. Pag. 238. c. 8.

Septimaniæ atque Galliciæ] Nulla Septimaniæ mentio eſt in canone quarto Concilij Toletani ſeptimi, ad quod reſpicit hic locus. Sed Frodoinus Epiſcopus Barcinonenſis vim canonis pertinere voluit etiam ad Septimanos. Vnde colligi poſſe videtur etiam illam Tarraconenſis Hiſpaniæ partem tum accenſeri ſolitam Septimaniæ, ſaltem quoad cauſas eccleſiaſticas, quia omnes Eccleſiæ tractus illius uſque ad Rubricatum ſubjectæ erant Narboni Septimaniæ metropoli. Pag. 235.

Castrum Terracinense] in diœceſi Barcinonenſi, ubi olim fuit ſedes epiſcopalis Egarenſis. Hodie vulgò Terraſſa. Pag. 236. c. 2.

Factione Baionis] Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 21. ſcribit Bertulfo Archiepiſcopo Trevirenſi *pro quibuſdam capellis ad villam Duodeciacam pertinentibus, quas quidam ex parochia Trevirenſi uſurpabat per factionem cujuſdam Preſbyteri.*

Ricosindus Gothus] Cauſa iſta finita eſt poſt biennium, tempore ſynodi Tricaſſinæ. Habemus enim præceptum Ludovici Balbi tum datum in gratiam Frodoini Epiſcopi Barcinonenſis, in quo iſta leguntur: *Concedimus ei agrum ſuum prope civitatem Barchinonam quem hactenus Godus nomine Recoſindus de poteſtate Ioannis Epiſcopi tulit & abſque lege tenuit.* Hunc Ibid. c. 3.

TOM. II. Ricoſindum ego puto diverſum noo eſſe à Ricoſindo mandatario Salomonis Comitis in cauſa quam is habebat anno DCCCLXII. adversùs Vvitizam Abbatem monaſterij ſancti Andreæ Exalatenſis in diœceſi Heleneuſi, cujus acta extant in chartulario monaſterij Cuxanenſis.

SANCTÆ EVLALIÆ] id eſt, cathedralis Eccleſiæ Barcinonenſis.

Pag. 237. TIT. XLVIII.] Reponendum eſt, XLVII. Error fuit typographi, qui continuatus eſt in ſequentibus titulis.

VICARIVM IPSORVM] id eſt, Ioannem Papam, ot ſtatim dicitur. Olim Romani Pontifices ſe vocabant vicarios Apoſtolorum Petri & Pauli, & hoc titolo ſe ornari ab iis qui ad illos ſcribebant, quique de illis ſcribebant, non inviti ferebant. Quare mirum valde eſt Innocentium III. eò uſque audaciæ progreſſum eſſe ut negaret Romanum Pontificem eſſe vicarium Petri aut alicujus Apoſtoli. Hæc ſunt ejus verba lib. 1. epiſt. 326. ad Epiſcopum Faventinum: *Nam quamvis ſimus Apoſtolorum principis ſucceſſores, non tamen ejus aut alicujus Apoſtoli vel hominis ſed ipſius ſumus Vicarij Ieſu Chriſti.*

Pag. 242. c. 11. QVAS PLEBES APPELLANT] Capitulare Lotharij apud Olonam cap. 20. *Præcipimus ut ſingulæ plebes ſecundùm antiquam conſuetudinem fiant reſtauratæ.* Leo IV. apud Gratianum 13. q. 1. cap. 1. *Eccleſiaſ.* §. *Item Leo.* & 16. q. 1. cap. 45. *De decimis juſto ordine non tantùm nobis ſed etiam majoribus noſtris viſum eſt plebibus tantùm, ubi ſacroſancta baptiſmata dantur, debere dari.* Vvalafridus Strabo in libro de rebus eccleſiaſticis cap. 31. *Centenarij, qui & Centenariones, vel Vicarij, qui per pagos ſtatuti ſunt, Preſbyteris plebium, qui baptiſmales Eccleſias tenent, & minoribus Preſbyteris præſunt, conferri queunt.* Epiſtola Paſchalis II. pro Guidone Archidiacono Virduoenſi: *Alioqui, donec obediant, divinis officiis careant, & decimas ſuæ plebis amittant.* Charta fundationis monaſterij ſancti Mauri in territorio Amitertino: *Venerunt Petrus Presbyter de plebe ſanctæ Mariæ de Amiterno cum fundatoribus ſancti Mauri.* Vide ſuprà pag. 1067.

Ibid. c. 12. MISSATICI NOSTRI POTESTATE] Vide quæ ſuprà adnotata ſunt pag. 1179. ad caput 67. libri quarti.

Pag. 243. ANSBERTVS ARCHIEPISCOPVS] Subſcriptiones iſtæ ſunt additæ ex codice Bellovacenſi. Nam horum capitulorum ſubſcriptiones in editione Sirmondi incipiunt à Ioanne Tuſcanenſi. Ac ſanè heic videntur neceſſariæ, cùm multa diverſa habeant à ſubſcriptionibus tituli præcedentis.

Pag. 244. OTRAMNVS VIENNENSIS] Infrà pag. 275. ſubſcribit capitulis conditis in ſynodo Tricaſſina. Impetravit à Boſone Rege Provinciæ præceptum de confirmatione rerum & privilegiorum monaſterij ſancti Andreæ inferioris, in quo id ſe facere Rex ille teſtatur *pro remedio glorioſiſſimæ memoriæ Karoli Imperatoris ac ſociatæ conjugis ejus æquè bonæ memoriæ Hirmintrudis atque prole eorum Ludovici piiſſimi Regis.* Pari reverentia erga memoriam Karoli uſum eſſe eundem Boſonem reperio in præcepto ejus pro monaſterio Trenorchiano, quod à R. P. Petro Franciſco Chiffletio editum eſt, & in altero pro monaſterio Cariloci, quod nos daturi ſumus poſt Notas. TOM. II.

VVALTERVS AVRELIANENSIS] Recenſetur infrà tit. LII. cap. 15. inter rectores Ludovici Balbi, à cujus filio Karlomanno obtinuit reſtitutionem quarundam villarum ad Aurelianenſem Eccleſiam pertinentium. Capitula ejus in veteri codice monaſterij Rivipullenſis invenit vir illuſtriſſimus Petrus de Marca Archiepiſcopus Pariſienſis, eáque communicavit cum Ludovico Cellotio & Petro Lalandeo. Vterque illa primùm edidit. Sed in editione Cellotij extant menda quædam quæ in ſupplementis Conciliorum Galliæ non habentur.

GISLEBERTVS CARNOTENSIS] Hujus fortaſſe ſunt capitula Guilleberti Epiſcopi in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecæ Thuanæ. Videntur autem ſumpta utplurimùm ex Capitularibus, ut factum videmus ab Herardo Archiepiſcopo Turonenſi.

INGELVVINVS PARISIACENSIS] qui infrà tit. LII. cap. 15. recenſetur inter rectores Ludovici Balbi, à quo præceptum obtinuit de abbatia ſancti Eligij & de villa Gentiliaco. Idem antea præceptum de eadem abbatia obtinuerat à Karolo Calvo, in cujus extrema parte hæc leguntur: *Vt autem hujus noſtræ piiſſimæ largitionis auctoritas potiorem in Dei nomine obtineat firmitatis vigorem, de bulla noſtra inſigniri juſſimus.* quod & ipſum legitur in alio ejudem præcepto pro Ænea Epiſcopo Pariſienſi. Extat in bibliotheca regia vetus bulla plumbea, in cujus recta parte, ut heic vides, expreſſus eſt vultus Karoli Regis, in averſa verò monogramma ejuſdem Principis.

Difficile eſt pronuntiare cujus Karoli ſit hæc bulla. Attamen ego in ea ſum ſententia ot exiſtimem intelligi debere de Calvo. Ioachimus Vadianus in libro ſecundo de collegiis monaſteriiſque Germaniæ veteribus pag. 73. ait à ſe Sangalli viſum eſſe diploma Karoli Craſſi in cujus ſigillo plumbeo ipſe Imperator laureatus cernebatur. In Chronico monaſterij Farfenſis extat diploma Lotharij Imperatoris, in quo hæc ſcripta ſunt: *Et ut hæc auctoritas confirmationis noſtræ firmior habeatur & per futura tempora à fidelibus ſanctæ Eccleſiæ & noſtris veriùs credatur & diligentiùs conſervetur, more noſtro eam ſubterſcribere & de bulla noſtra juſſimus ſigillari.* In chronico monaſterij ſancti Michaëlis in pago Virduoenſi, quod à clariſſimo Mabillonio nuper editum eſt, legitur de Ermengaudo Abbate: *Is quoque Ermengaudus ordinavit & præcepto prædicti Caroli bullato confirmavit quid Abbas &c.* In

Tom. II. Concilio Cabilonenſi ſecundo cap. 45. præcipitur ut Preſbyter in alieno loco non recipiatur ſine litteris *in quibus ſint nomina Epiſcopi & civitatis plumbo impreſſa.* Hinc Ratbodus Archiepiſcopus Trevirenſis apud Reginonem lib. 1. cap. 438. & formula 45. novæ collectionis formularum: *Hanc ergo epiſtolam Græcis litteris hinc inde munire decrevimus, & anulo Eccleſiæ noſtræ bullare cenſuimus.* Vide Sirmondum in Notis ad Goffridum Vindocinenſem pag. 45.

Pag. 546. Theotarivs Gervndensis] de quo hæc habet Franciſcus Diago in catalogo Epiſcoporum Gerundenſium: *Hic 4. Kal. Septembris anno 3. regni Caroli Mani filij Ludovici Balbi (qui fuit 882.) obtinuit ab ipſo apud villam Foſſianum confirmationem eorum omnium quæ Ludovicus Balbus & alij pij homines contulerant Eccleſiæ Gerundenſi. A Carolo autem Craſſo Imperatore obtinuit quandam aliam ſimilem confirmationem apud Pariſium Kal. Novembris anno 2. imperij ejus in Gallia, qui fuit 888. Conſtat ſupervixiſſe ad minus uſque ad 3. Non Iunij anni 4. ejuſdem Caroli, qui fuit 890.* Habemus nos præcepta Karlomanni & Karoli Craſſi heic commemorata, quæ ſuo loco dabuntur.

xvii. Kal. Avgvsti] Extat apud me præceptum Karoli Calvi hoc die datum Pontigone palatio imperiali in gratiam Bernardi Abbatis Solemniacenſis.

Pag. 551. Adaloarivs Episcopvs] Auguſtodunenſis. Obtinuit is ea tempeſtate literas à Ioanne viii. de confirmatione jurium & privilegiorum Eccleſiæ Auguſtodunenſis, quæ poſtea à Karlomanno, Odone, & Boſone Regibus confirmata quoque fuerunt.

Ad vrbam civitatem] Annales Bertiniani ad annum dccclvi. *Ludovicus Imperator Italiæ & Lotharius frater ejus Rex Franciæ cum Karolo puero germano ſuo apud Vrbam conveniunt.* Iidem annales ad annum dccclxxix. *Karolus Ludovici quondam Germaniæ Regis filius in Longobardia perrexit, & ipſum regnum obtinuit: cum quo apud Vrbam, antequam Montem Iovis tranſiret, Ludovicus & Carolomannus loqui perrexerunt.* Vicus eſt pagi Tranſjurenſis ad Vrbam flumen, à lacu Lemano millia paſſuum circiter xviii. diſtans, ut ſcribit vir clariſſimus Hadrianus Valeſius in Notitia Galliarum pag. 653. quem conſule.

Seqvitvr gesta] Ita codex vetus ſancti Remigij Remenſis. Pro quo alij maluerunt *Sequuntur geſta.* Et tamen olim vulgò *geſta* dicebant in ſingulari, & *geſtas* in plurali, ut in Capitulari tertio anni dcccxiv. cap. 1. pag. 556. extrema. unde *les geſtes* veteribus Francis. In antiquiſſimo codice MS. collationis Carthaginenſis inter Catholicos & Donatiſtas legitur in calce ſecundæ cognitionis: *Explicit geſta ſecunda cognitionis, ubi Donatiſtæ dilationem popoſcerunt.* Et ſtatim ſequitur: *Incipit geſta tertia cognitionis.* Et in fine geſtorum purgationis Felicis Epiſcopi Autumnitani: *Explicit geſta purgationis Felicis Epiſcopi Autumnitani.* Annales Francorum Tiliani apud Ducheſnium to. 2. pag. 13. *Hic incipit geſta Karoli Imperatoris.* Hincmari notitia de villa Noviliaco in eodem codice ſancti Remigij: *Sequitur geſta quomodo Domnus Hincmarus villam Noviliacam apud Domnum Karolum Imperatorem filium Hludowici Imperatoris impetravit.* Vide formulas Sirmondicas cap. 3. Tom. I.

xviii. Kal. Ivlias] Paulò antè, nimirum iii. Idus Iunij, Karolus in Cariſiaco palatio conſtitutus Olibæ Comiti Carcaſſonenſi dedit alodes quoſdam in comitatibus Gothiæ conſiſtentes, quos per judicium Francorum amiſerat Enlius Berani filius, id eſt, ut opinor, Beræ Comitis Barcinonenſis. Pag. 559.

Honores aperti] Honores aperti, ut heic rectè notat Sirmondus, vel aperta beneficia dicuntur cùm vacant. Interim autem dum beneficia aperta ſunt, reditus beneficiorum pertinent ad dominum beneficij. Itaque heic in reſponſione Epiſcoporum & optimatum regni continetur ut ſi interim dum Imperator erit in Italia, aliquis Archiepiſcopus aut Epiſcopus defunctus fuerit, vacantem ſedem Archiepiſcopus aut vicinus Epiſcopus prævideat cum Comite donec obitus antiſtitis ad notitiam Imperatoris perveniat. Porrò tum extra controverſiam erat uſumfructum epiſcopatus vacantis pertinere ad Imperatorem. Manifeſtum eſt iſtud ex his quæ Baldericus Noviomenſis Epiſcopus lib. 1. cap. 48. narrat de vacatione ſedis Cameracenſis, nimirum Hincmarum Remenſem Archiepiſcopum Guntberto, cui Lotharius Imperator contulerat epiſcopij dignitatem, reſtitiſſe, cunctiſque ipſius Eccleſiæ Clericis ac Militibus ſub anathemate interdixiſſe ne quis eorum cum adultero paſtore ullum aſſenſum aut familiaritatem habere putaſſet, *uſumfructum verò terræ, quod Imperatoris erat, tantummodo commodarent.* Pag. 562. c. 8.

De cappis] Vir illuſtriſſimus Franciſcus Boſquetus in Notis ad Innocentium III. pag. 36. putat capporum vocabulo Iudæos intelligi, & hinc fluxiſſe eorum appellationem quos vulgus Benearnenſium *Capots & Gabets* vocat. Contrà Marca lib. 1. hiſtoriæ Benearn. cap. 16. §. 9. cenſet Caporum vocabulum non poſſe hoc loco explicari de Iudæis, & ſi quis ipſa Capitularis verba attentè conſideret, manifeſtum eſſe capos non fuiſſe nomen ſectæ, ſed negotiatorum genus qui merces quaſdam ſoli vendebant, ſive illi Chriſtiani eſſent, ſive Iudæi, cum hoc tamen diſcrimine ut mercator Iudæus fiſco deberet decimum denarium ex mercibus quas vendebat, Chriſtianus autem undecimum. Emendanda porrò eſt per occaſionem epiſtola 65. Aviti Viennenſis Epiſcopi, in qua ſic legitur: *Vtatur paterarum capacitate pro capis.* Vetus codex Vienuenſis heic habet *cuppis* pro *capis.* Pag. 568. c. 31.

De svo itinere romam] Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 23. ſcribit *Epiſcopis totius regni primoribus, commonens & exhortans eos intemeratam fidem Regi ſuo Karolo conſervare, quando idem Rex Romam perrexit.* Pag. 567.

Anno incarnationis] Annales Bertiniani ad annum dccclxxvii. *Quando Ludovicus Rex filius Caroli Imperatoris fuit coronatus in Compendio, hoc petierunt Epiſcopi apud ipſum ſicut heic ſubſequitur. A vobis perdonari nobis petimus &c.* Pag. 272.

Pater mevs a se et a me ser.]

Tom. II. In annalibus Bertinianis legitur, *pater meus ſe ſervaturum.* Sed meliorem eſſe lectionem quam nos retinuimus patet ex promiſſione Karlomanni.

PER REG. EXH. OFFERT] Iidem annales, *debitor eſt exhibere.*

Pag. 276. HISPANIA ET GOTHIA] Hic locus habet aliquam difficultatem. Hiſpaniæ enim vocabulo heic non comprehenditur univerſa Hiſpania, ſed ea tantùm pars provinciæ Tarraconenſis quæ Francorum imperio parebat uſque ad fluvium Rubricatum. Gothiæ verò vocabulo, ut ego quidem arbitror, intelligitur ea quoque Hiſpaniæ pars ac præterea Gallia Narbonenſis ſive Septimania uſque ad Atacem fluvium & Carcaſſonem, ubi conſtitutus olim erat limes regni Gothici. Vide quæ ſuprà pag. 1118. dicta ſunt de Gothia.

Pag. 281. PETITIO EPISCOPORUM] Poſt mortem Ludovici Balbi Francorum Regis, filij ejus Ludovicus & Karlomanus regnum inter ſe diviſerunt. Anno poſtea DCCCLXXXII. menſe Auguſto Ludovicus exceſſit è vivis. Tum verò Karlomannus à regni primoribus evocatus recepit partem regni quæ Ludovici fuerat, id eſt, Franciam & Neuſtriam. Itaque profectus ad Cariſiacum palatium, convocatiſque Epiſcopis & proceribus, in regno Ludovici coronatus eſt v. Idus Septembris, ut arbitror. Nam codex Rivipullenſis, ex quo iſta edita ſunt, menſem non exprimit. Attamen quia ex annalibus Bertinianis patet Karlomannum in Belgica id eſt in regno fratris fuiſſe menſe Septembri anni DCCCLXXXII. non vana eſt conjectura de menſe quo petitionem iſtam factam diximus ab Epiſcopis.

V. IDUS] Hæc tantùm habentur in codice Rivipullenſi, ut jam monui. Et tamen Lalandeus in ſupplementis Conciliorum Galliæ pag. 159. de ſuo addidit *Septemb. anno DCCCLXXXII.* cùm interim ſe deſcribere profiteatur ex editione noſtra. Quod mirandum non eſt in homine qui propria auctoritate, id eſt, abſque ullius vetuſti codicis mentione, titulum mutavit epiſtolæ 115. Lupi Ferrarienſis, & epiſtolam 130. ejuſdem, quam ex codice Floriacenſi Sirmondus ediderat cum hoc titulo *Scriptum ſervati Lupi ad Papam Nicolaum*, quam verò integram non eſſe nos olim oſtendimus in Notis ad Lupum, ille tamen velut integram dedit, titulum illi & finem pro ſua audacia tribuens contra fidem veteris codicis. Itaque apud Lalandeum hic eſt titulus iſtius epiſtolæ: *Reverent. & ſanctiſſ. Domino Patri ac Papæ Nicolao Vuenilo Archie. Senon. & Coëpiſcopi ejus.* In fine verò iſta addidit: *Optamus ſanctitatem veſtram in Chriſto bene valere.* Operæ pretium fuit iſta adnotare, ne fucus iſte imponeret hominibus iſtarum rerum ſtudioſis.

Pag. 282. IN FERRAR. MONASTERIO] ubi Ludovicus & Karlomannus coronati ſunt anno DCCCLXXIX. ab Anſegiſo Archiepiſcopo Senonenſi, ut legitur in annalibus Bertinianis.

Pag. 283. tit. 3 DCCCLXXIV.] Legendum, DCCCLXXXIV. Error fuit typographi.

QUINTO] Ita ſcriptum eſt in codice Palatino & in Metenſi. Antea legebatur *quarto*. Sed hunc errorem eſſe typographorum, non verò Sirmondi, patet ex Notis ejus ad hunc titulum.

EPISCOPUS IN CUJUS] Regino in titulo iſtius capitis ſcripſit: *Unde ſuprà.* Quia verò capita duo quæ antecedunt, ſumpta ſunt ex Concilio Meldenſi, Borchardus putavit iſtud quoque ad eandem ſynodum pertinere. Tom. II. Pag. 287. c. 5.

DEPRÆDATUS FUERIT] Regino & Burchardus, *injuſtè fecerit.*

AD EMENDATIONEM] Codex Palatinus addit, *ſive ad compoſitionem.* quam lectionem habent etiam Regino & Burchardus.

ADMONITIONEM] Rectè in codice Palatino & apud Reginonem & Burchardum, *ejus admonitionem.*

ET EMENDATIONEM] Iidem & codex Palatinus habent, *& dignam emendationem.* Item infrà, *uſque ad dignam ſatisfactionem.*

SUIS COEPISCOPIS] Burchardus addit *& omnibus ſuis parochianis*, quòd putaret haud dubiè neceſſarium eſſe ut cùm quis Chriſtianus erat excommunicatus, id in omnium parochianorum notitiam perferretur.

PLACUIT NOBIS] Codex Palatinus addit *& fidelibus noſtris.* quæ apud Reginonem quoque extant. Sed non habentur apud Burchardum, Ivonem, & Gratianum, neque in libris Decretalium. In veteri codice Reginonis quo nos uſi ſumus, hæc verba, *& fidelibus noſtris*, eraſa ſunt heic & in capite quod eſt octavum in iſto Capitulari, ſic tamen ut manifeſta veſtigia ſuperſint veteris lectionis. Extant autem in codicibus quibus in edendo Reginone uſus eſt vir ampliſſimus Ioachimus Hildebrandus. Pag. 288. c. 7.

SOLI] In codice Metenſi & in editione Sirmondi legitur *ſibi*, nullo ſenſu. Emendatum eſt ex codice Palatino & ex Reginone. Ibid. c. 7.

PRUDENTIA TEMPERATOS] Codex Palatinus & Regino habent *prudentia morum temperatos Preſbyteros, qui ſua vice ſuperiùs ſtatuta modeſtè perficiant.*

PLACUIT NOBIS] Idem codex Palatinus & Regino addunt, *& fidelibus noſtris.* Vide quæ de hoc argumento paulò antè dicta ſunt. Ibid. c. 8.

ERADICANDUM] In Palatino legitur, *eradicandum atque tollendum & tantum bonum plantandum atque ſtatuendum neceſſe habet &c.* Ibid. c. 9.

SUISQUE CENTENARIIS] Palatin. *ſuiſque Vicariis atque Centenariis.* Pag. 289. c. 9.

POTUERINT, QUOTIES] Idem, *potuerint tam per ſe quàm cum miniſtris Eccleſiæ, quoties &c.*

IPSI PAUPERES] In eodem veteri exemplari additur, *ſuper hac re eos appellaverint.*

EPISCOPALEM AUT REGIAM] Codex Palat. *epiſcopalem aut etiam regiam.* Ibid. c. 10.

SI QUOD INJUSTE] Idem vetus codex: *legaliter quod injuſtè abſtulerit emendare contempſerit.*

PARENTUM EJUS] Idem codex, *parentum aut amicorum ejus aliquam inde faidam portare voluerit.*

REGUM TENETUR] Idem codex, *Regum anteceſſorum noſtrorum tenetur.* Ibid. c. 11.

QUOD SI ALIQUIS] In codice Palatino legitur: *Quòd ſi aliquis parentum aut amicorum eorum inde faidam portare voluerit, poteſtativè eum ei jurare faciemus ſicut ſuperiùs dictum eſt.* Pag. 290. c. 12.

Tom. II. *& noſtra regia auctoritate exinde illos juvabimus.*

Iracundia quam] Codex Palat. *iracundia aut invidia quam ante contra illos tenebat illud fecerit, hoc Comes eis ante nos ſatisfaciat, ſecundùm quod nobis placuerit, quod non ob aliud quàm pro rapina ſit actum.*

Ibid. c. 12. Exemplum omnibus] In codice Palatino & apud Reginonem & Burchardum legitur *exemplum caritatis omnibus.*

Sicut Apostolus dicit] Apud Reginonem & Burchardum legitur *juxta dominicum & apoſtolicum præceptum, & humanitatem præbeant iter facientibus: quia per hoſpitalitatem placuerunt quidam Deo, angelis hoſpitio receptis. Et Dominus in die judicij dicturus eſt electis: Hoſpes eram, & ſuſcepiſtis me. Et Iob dicit: Hoſpitium meum ſemper viatori patuit.*

Quam præbeant] Codex Palat. *& hoſpitalitatem præbeant.*

Per illam] Ibidem, *per hoſpitalitatem.*

Susceptis] Ibidem, *receptis.*

Ibid. c. 13. Placuit nobis ut] Ibidem & apud Reginonem legitur: *Placuit nobis & noſtris fidelibus ut Preſbyteri.*

Vendatur] Codex Palatinus & Regino, *vendant.*

Sicut in mercato accipiunt] Item codex & Regino, *quantu in mercato vendere poſſunt.*

Pag. 293. Friderunam] Ioannes Aventinus lib. 6. annalium Boiorum pag. 619. prioris editionis & pag. 501. poſterioris: *Illa à Græcis Irena, hoc eſt, Teutonicè Friderana, dicta eſt, quod Romanè pacem valet.*

Friderunam] quam ante ſacratiſſimum pignus ſancti Remigij benedictione olei & conſecratione in Reginam fuiſſe delibutam teſtatur Karolus III. in præcepto de Corbiniaco. Sed coronationis acta nunc non extant. Mortua eſt quarto Idus Februarij, ut docent ejuſdem Karoli diplomata pro monaſterio ſancti Germani Pariſienſis & pro monaſterio Foſſatenſi. Obitus ejus contigit ante annum DCCCCXVIII. Nulli, ut arbitror, liberi ex hoc conjugio prodiere.

Corbiniacum] Idem Karolus in diplomate de Corbiniaco narrat quomodo Frideruna Regina monaſterio ſancti Remigij Remenſis dedit villam quam habebat *ex dote ſcilicet noſtri regalis connubij, hoc eſt, Corbiniacum in comitatu Laudunenſi, ubi corpus confeſſoris Chriſti Marculphi quieſcit, & Eccleſiam unam in Cramna.* In præcepto verò Lotharij Regis iſta leguntur: *Notum fieri volumus omnium noſtrorum induſtriæ fidelium tam præſentium ſcilicet quàm & futurorum quoniam Dominus Karolus Francorum Rex, avus videlicet noſter, atque inclita conjux ejus Frederuna Regina patrocinia ſancti Remigij Francorum gentis Apoſtoli & ducis glorioſi ſpeciali affectu diligentes & digna familiaritate complectentes, locum ipſius augere & ſublimare devotè ſtuduerunt, & beneficij ſui largitate plura libenter impenderunt. Inter quæ munificentiæ ſuæ votiva donaria, prædicta Regina, annuente ídque confirmante glorioſo Rege Karolo, villam Corbiniacum, quam eadem Regina jure dotalicij acceperat atque libera hereditate poſſidebat, pro Regis ac ſua ſalute necnon & peccatorum remiſſione cum manſionilibus & appendiciis ſuis integrè ſancti Remigij loco tradidit.* Tom. II.

Matulfi] Legendum *Marculfi*, ut planum eſt ex his quæ dicta ſunt.

Regnum nobis auferre] Charta Acfredi Ducis Aquitanorum in chartulario Eccleſiæ Brivatenſis cap. 433. *Datum fidei iſtum commiſſum v. Idus Octobr. anno v. quod Franci deinhoneſtaverunt Regem ſuum Carolum & contra legem elegerunt Rudulfum ſibi in Regem.* Alia charta ejuſdem Eccleſiæ cap. 41. *Acta XIIII. Kal. Martij, anno tercio quo Karolus Rex per infidos Francos dehoneſtatus eſt.* Charta monaſterij Nobiliacenſis in diœceſi Pictavienſi: *Data menſe Decembrio anno quarto Radulfi Regis, quando Karolus in cuſtodia tenebatur.* Pag. 295.

Seniore iusto] Vox *juſto* non extat in Capitularibus, neque in Codice Theodoſiano. Videtur autem addita ne Hilduinus objicere poſſet epiſcopium Tungrenſe ſibi datum à domino ſuo fuiſſe. Nam ſi juſtus ac legitimus dominus terræ non erat, ſed pervaſor, donare non poterat epiſcopium. Vox tamen *juſto* reperitur apud Iſaacum Lingonenſem. Pag. 296. c. 1.

VI. Idus Decembris] Ludovicum Balbum conſecratum fuiſſe ſexto Idus Decembris docet ipſe in præcepto quo abbatiam ſancti Eligij & villam Gentiliacum confirmat Eccleſiæ Pariſienſi: *Eo ſiquidem pacto ut diem à Deo nobis conceſſæ unctionis, quæ eſt ſexto Idus Decembris, & diem noſtri futuri obitus Præſul memoratus &c. celebret.* Pag. 306. tit. 2.

Hermintrudis fuit consecrata] Sirmondus in Notis ad hunc locum pag. 817. exiſtimat illam fuiſſe conſecratam poſt mortem Karoli filij, quem anno DCCCLXVI. infelici caſu extinctum narrant. Verùm cùm Hermintrudim conſtet fuiſſe conſecratam in Concilio Sueſſionenſi, quod habitum eſt XV. Kalendas Septembris, & Karolum obiiſſe III. Kalendas Octobris ejuſdem anni, manifeſtum eſt Hermintrudem coronatam fuiſſe ante mortem Karoli. Annales Bertiniani ad annum DCCCLXVI. *Antequam iidem Epiſcopi ab ipſa recederent urbe, Carolus eos petit ut uxorem ſuam Hirmintrudem in Reginam ſacrarent, quod & ipſi atteſtante in baſilica ſancti Medardi fecerunt.* Et infrà de obitu Karoli: *Caroli filius nomine Carolus & Aquitanorum Rex, plaga quam in capite ante aliquot annos acceperat, cerebro commoto, diutiùs epelentica paſſione vexatus, III. Kalendas Octobris in quadam villa ſecus Beſentiacas moritur.* Pag. 313.

DCCCXXIV.] Hoc enim anno Lotharium Romam profectum eſſe juſſu Ludovici patris docet Eginhardus, *ut vice ſua functus ea quæ rerum neceſſitas flagitare videbatur cum novo Pontifice atque Romano populo ſtatueret ac firmaret.* Et infrà: *Lotharius verò juxta patris præceptum Romam profectus, ab Eugenio Pontifice honorificè ſuſcipitur. Cui cùm injuncta ſibi patefaceret, ſtatum populi Romani jamdudum quorundam Præſulum perverſitate depravatum memorati Pontificis benevola aſſenſione ita correxit ut omnes qui rerum ſuarum direptione graviter fuerant deſola-* Pag. 317.

Tom. II. *ti, de reſtitutione bonorum ſuorum, quæ per illius adventum Deo donante provenerat, magnifici eſſent conſolati.* Contigiſſe iſta fine anni, ac forſitan menſe Novembri, colligi poteſt ex vita ſancti Rudperti Epiſcopi Saliſburgenſis apud Caniſium to. VI. pag. 1146. ubi iſta leguntur: *Ipſe enim Adalramus anno nativitatis Domini DCCCXXIV. pallium accepit ab Eugenio Papa Idibus Novembris, præſente Lothario filio Caroli magni.*

Pag. 319. tit. 2. Ad limina B. Petri] Præceptum Lotharij in Chronico Farfenſi pag. 659. *Igitur ego Lotharius Auguſtus paterna concordans voluntati & obtemperans juſſis, cùm protegente Deo quieta proſperitate ad limina beati Petri principis Apoſtolorum orationis atque exaltationis ejuſdem ſanctæ Dei Eccleſiæ gratia veniſſemus.*

Pag. 320. c. 4. Volumus ut pop. rom.] Vetus nota marginalis in uno codice regio: *Non eſt putandum populum Romanum ulteriùs eſſe interrogandum, quandoquidem Romana lege confeſſi ſunt ſe vivere eo tempore.* Vide Marcam lib. 5. hiſt. Benearn. cap. 2. §. 5. & Gallandium in tractatu de Franco alodio pag. 319.

Pag. 321. tit. 3. Incipiunt capitula] Edita fuere Florentiæ anno MDCLXXV. à clariſſimo viro Carolo Dato, ſed valde mendoſa ac mutila. Nos illa emendavimus & ſupplevimus ex antiquis libris bibliothecæ regiæ.

Curte olonna] ſive palatio regio, ut legitur in præcepto Lotharij pro monaſterio ſanctæ Chriſtinæ in regno Italico. Hinc autem diſcimus ſitum Olonæ. Nam cùm in præceptis Ludovici Pij, Lotharij, & Karlomanni monaſterium ſanctæ Chriſtinæ dicatur ſitum eſſe prope villam ſive curtem regiam Olonnam, & apud Glabrum Rodulphum in vita ſancti Guillelmi Abbatis Divionenſis cap. 13. legamus illum, cùm perveniſſet ad monaſterium ſanctæ Chriſtinæ, in gravem morbum incidiſſe, & poſtea, cùm paululùm convaluiſſet, Vercellas veniſſe, manifeſtum eſt Olonam palatium regium in illo tractu fuiſſe. Referenda autem ſunt ipſa Glabri verba: *Ad cœnobium*, inquit, *ſanctæ Chriſtinæ perveniens, in lectum decubuit: qui paululùm convaleſcens, Vercellas devenit, rurſuſque ibidem graviùs periclitari cœpit.*

Ibid. c. 8. Si liber homo] Vetus nota marginalis in uno codice regio legis Longobardorum: *Hæc lex videtur rumpere legem Ludovici Vt ſi cujuſcunque ſervus liberam mulierem. Sed non rumpit; quia illa reſpexit de femina ducta à ſervo in ſervitute revera conſtituto, hæc verò de ducta, non à ſervo, ſed à libero poſtea propter maleficium ſervo facto.*

Pro aliquibus causis] *id eſt, pro debito vel crimine*, ut ait gloſſa interlinearis in alio codice regio.

Ibid. c. 3. Capitulare Domni Karoli] quod in libro ſecundo Capitularium habetur cap. 40.

Pag. 322. c. 5. Volumus ut cum collecta] Extat hæc lex in libro ſecundo legis Longobardorum tit. 46. cap. 2.

In palatio] Sic habet editio Florentina iſtius Capitularis. Codices regij habent *in palatium*. Apud Boherium & Lindenbrogium verò, *ad placitum*. quam lectionem puto eſſe meliorem. Tom. II.

Comitis] In uno codice regio legitur *Regis*, vitio hauddubiè librarij.

In potestate Episcopi] Vide Ianum à Coſta in librum ſecundum Decretalium pag. 297. Ibid. c. 6.

Scubiis] In libro tertio legis Longobardorum legitur *excubiis* in antiquis libris & editionibus. Ibid. c. 11.

Præceptum emunitatis] In eodem libro legis Longobardorum legitur, *præcepta emunitatum impedimentum non præſtent.*

Ut Cancellarii] quos nunc Notarios vocamus. Itaque Nicolaus Boherius hanc interpretationem huic loco adjecit: *Nota Notarios debere eſſe bonos & veraces.* Ibid. c. 12.

De pecunia] In uno codice regio ſcriptum eſt *de ſubſtantia*. quæ lectio fluxit ex interpretatione. Nam *pecunia accipitur hic pro qualibet ſubſtantia*, ut ait vetus nota marginalis in eodem codice regio. Vide quæ ſuprà dicta ſunt ad caput 14. libri tertij.

De pecunia] Vetus nota marginalis in uno codice regio: *Vt non ſcribat venditorem pecuniam ſuſcepiſſe niſi priùs ſit ſoluta. Alij ita dicunt de pecunia, id eſt, de contractu cùm pecunia datur, niſi priùs cartam ſcribat quàm pecunia fuerit ſoluta.*

Antequam leg. pretium] Eadem gloſſa: *Hic dupliciter intelligi poteſt, id eſt, ut non antè ſcribat de pecunia, id eſt de re, vel non antè ſcribat quàm legitimum pretium de pecunia detur.* Alia gloſſa ſic habet: *antè ſcribat de re vendita quàm pretium numeratum ſit. vel aliter, ut non ſcribat inſtrumentum de pretio dato antequam pretium ſit numeratum.*

De Cancellariis] Vetus nota marginalis in poſteriori codice regio: *Hac in lege dicebant quidam, priuſquàm cartula facta eſſet ante veraces homines, quod falſa appellari non poſſet. Quod nequaquam verum eſt.* Pag. 323. c. 13.

Ut mulieres romanæ] id eſt, mulieres quæ ſecundùm legem Romanam vivebant antequam virorum conſortio uſæ fuiſſent. Vide Notas ad Salvianum pag. 394. ſecundæ editionis noſtræ. Ibid. c. 14.

Singulæ plebes] id eſt, Eccleſiæ baptiſmales, ut legitur in titulo XLVII. capitulorum Karoli Calvi cap. XI. ubi vide Notas noſtras. Capitula Ludovici II. tit. 3. cap. 1. *de reſtauratione plebium.* Pag. 324. c. 20.

De feminis] Vide ſuprà pag. 1051. ubi monuimus eam legem tribui Karolo M. in libris editis legis Longobardorum. Ibid. c. 23.

Lex longobardorum] id eſt, Liutprandi Regis, lata anno XVI. regni ejus, quæ habetur etiam in libro ſecundo legis Longobardorum tit. 6. cap. 1.

Capitulare genitoris nostri] Ludovici Pij, quod extat in libro quarto Capitularium cap. 19. Quod rectè notavit auctor gloſſæ in uno codice regio legis Longobardorum. *Hic reſpexit*, inquit, *legem Lodovici retro, Si quis res ſuas pro ſalute animæ ſuæ, ſuprà de ult. vol. l. ult.* Pag. 325. c. 24.

Sicut lex] Vetus gloſſa interlinearis in Ibid. c. 28.

Tom. II uno codice regio: *Recolit legem Liutprandi Si mulier libera r. t. e. Et per hoc de Longobardis tantummodo mulieribus loqui videtur.* Hæc Liutprandi lex deſcripta reperitur in libro ſecundo legis Longobardorum tit. 9. cap. 3.

Ibid. c. 29. SICUT IN CAPITULARE CONTINETUR] id eſt in libro quarto Capitularium cap. 57.

Pag. 326. c. 31. SI QUIS ALIQUEM] In capitulis quæ Philippus Labbeus edidit in tomo ſeptimo Conciliorum pag. 1553. ex ſchedis Sirmondi, iſtud quoque reperitur cum hac præfatione: *Conceſſas quoque petitiones veſtras conſideravimus, etiam ea quæ ad nos jampridem pervenerunt, & ad reſecandas malorum inſidiationes hiſdem adjungere capitulis, id eſt. Si quis aliquem de aliquo mallaverit negotio &c.* Vide capitula Ludovici II. tit. 2. cap. 5.

Pag. 327. tit. 4. HÆC SUNT CAPITULA] Edita ſunt in tomo ſeptimo Conciliorum pag. 1551. ex ſchedis Sirmondi.

Ibid. c. 1. QUOD AD OLONAM FECIMUS] Hinc patet Capitulare ad Olonam non eſſe integrum. Nihil enim illic legitur de Eccleſiis emendandis.

DESTRUANTUR] juxta legem Karoli M. quæ extat in appendice prima libri quarti cap. 28.

SECUNDUM EUST. DENITORIS N.] quæ libro primo inſerta eſt cap. 85. ubi vide Notas noſtras.

Ibid. c. 2. CUM FUSTE] Iam monuimus ad caput 14. libri 4. in codice legis Longobardorum ſcriptum eſſe *cum furore*, & furorem heic accipi pro fuſte.

Pag. 341. tit. 6. DE RESTITUTIONE EBBONIS] Epiſtola Epiſcoporum Concilij Tricaſſini ad Nicolaum Papam: *Defuncto autem eodem Imperatore, Hlotharius ab Italia in Franciam venit. Cui ad Vvormaciam civitatem Ebbo, deducente Beſone Abbate, cui commendatus ad cuſtodiendum fuerat, occurrit; eique Hlotharius poſt aliquot dies per edictum imperiale, quod in altera ſchedula vobis mittimus, ſedem & diœceſim, conſentientibus & cooperantibus non paucis Epiſcopis, ſicut ibidem eſt ſcriptum, reſtituit.*

Pag. 345. CAPITULA DE REBUS] Edita ſunt ab Henrico Caniſio poſt capitula apud Ticinum ſancita anno DCCCL.

Pag. 347. tit. 2. CAPITULA EDITA AN. DCCCLIV.] vel potiùs DCCCLV. exeunte, Indictione quarta. Tum verò agebatur annus ſextus imperij Ludovici, ut colligi poteſt ex his quæ dicta ſunt in Notis ad Gratianum pag. 435. Illa cùm Labbeus inveniſſet inter ſchedas Sirmondi, deſcriptàque illic eſſent poſt capitula Lotharij addita ad legem Longobardorum, putavit is eſſe revera Lotharij, & ad annum DCCCXXVI. retulit.

EORUM] In editione Labbei legitur *Epiſcoporum.* quod melius eſt.

POPULI SALVAT.] Apud Labbeum, *populi pacem vel ſalvationem.*

Pag. 349. c. 1. EIUS] Hæc vox redundat, & non habetur in editione Labbei.

Ibid. c. 2. PATRES NOSTRI VEL NOSTRI] Editio Labbei, *reclamaverunt vel patris noſtri ſuper eos ſuperfluas &c.*

PATRONO EIUS] Labbeus, *patroni omnia eum lege emendent, & inſuper pro incauta præſumptione ban. no. componant.* Tom. II. Pag. 350. c. 3.

DE ENARTIS] Vide capitula Lotharij tit. 3. cap. 25. Ibid. c. 5.

RESERANDAS] Leg. *reſecandas.*

CAPITULIS] Sequitur poſtea in editione Labbei. *id eſt. Si quis aliquem de aliquo mallaverit negotio &c.* Repetit autem heic Ludovicus conſtitutiones Lotharij patris quæ inter capitula ejus habentur tit. 2. cap. 31. & ſeqq.

Poſtea ſequuntur in editione Labbei duo capitula alio tempore ſuperioribus addita, quæ quoniam non conſtat ad quem Principem referri debeant, ad Lothariúmne, an ad Ludovicum, ſuis locis non reddidimus. Quamquam huc magis inclinat animus ut exiſtimem eſſe Ludovici. Sic ergo habent.

Alio tempore dictus ſereniſſimus Auguſtus inſtituere prævidit capitula.

I. Si quiſlibet Epiſcopus, Abba, vel Comes in propria ſede vel domo aut villa reſidet, homines ipſius deprædationes fecerint, meſſes vel prata defenſionis tempore devaſtaverint, & hoc cognitum abſque injuſta dilatione non emendaverint, & factori condignam caſtigationem non impoſuerit, ipſum malum ut lex eſt emendare cogatur, & inſuper quadraginta dies & noctes vino & carne abſtineat.

II. Per viam quoque ad palatium veniens aut rediens cuicunque homines rapinam fecerint, & cognito ſtatim non emendaverit, & factori condignam caſtigationem non impoſuerit, omnia quæ rapta ſunt ut lex eſt emendare cogatur, & inſuper triginta dies à carne & à vino abſtineat.

ANGILBERTUS ARCHIEPISCOPUS] Mediolanenſis. Pag. 352.

ANDREAS PATRIARCHA] Aquileienſis. Sed aut falſi ſunt catalogi antiſtitum Aquileienſium, aut Andreæ nomen heic perperam poſitum eſt pro nomine Theodemani, quem anno DCCCL. fuiſſe Patriarcham Aquileienſem ſcriptum eſt in præfatione ſynodi Ticinenſis.

IOSEPH ARCHICAPELLANO] qui Epiſcopus & Archicapellanus dicitur in eadem præfatione ſynodi Ticinenſis. Fuit autem Epiſcopus Eporedienſis. Hinc autem colligi poteſt Archicapellani dignitatem jam tum prolabi cœpiſſe in palatio Regum Italiæ. Nam antea Archicapellani qui Epiſcopi erant, primum locum ſuper Archiepiſcopos obtinebant, etiam in Conciliis, ut alibi dictum eſt. Heic verò Ioſeph Archicapellanus poſtponitur duobus Archiepiſcopis.

QUOD GENITOR VESTER] Vide ſuprà tit. 4. capitularium Lotharij cap. 1. Pag. 354. c. 7.

ADMONITIONE] id eſt, auctoritate, edicto.

Tom. II. Pag. 355. c. 13. Posſunt] Dubium eſt utrum heic *poſſunt* legi debeat aut *poſcunt*.

Pag. 356. c. 17. Petimus etiam] Vide Bignonij Notas ad Marculfum pag. 877. ubi hunc quoque locum refert.

Pag. 357. tit. 4. Constitutio promotionis] Capitula iſta editionis honore donata ſunt à Camillo Peregrinio, qui ait illa conſtituta eſſe anno, ut citiùs, DCCCLXVI. exeunte.

Ibid. c. 1. Qualitatem] Hæc vox corrupta haud dubiè eſt. Legendum eſt *aqualiter* aut aliquid ſimile.

Pag. 368. Si quos culpatorum] Ivo Carnotenſis epiſt. 171. caput iſtud repeꝛiſſe ſe ait *in libro capitulorum regalium auctoritate Epiſcoporum conſtitutorum*, & in Decreto ex libro ſeptimo Capitularium, uti ſuprà pag. 1239. monuimus. Quod cùm Iuretus non inveniret in libris Capitularium, huc deſcendit ut exiſtimaret Ivonem uſum eſſe codicibus amplioribus quàm ſint cuſa exemplaria. Savaro verò in Notis ad Sidonium pag. 85. Pithœum & Iuretum reprehendit quód conſtitutionem illam ab Ivone laudatam putaverint ſumptam ab illo eſſe ex Capitulis Karoli Magni, cùm ſimpliciter ſumpta dicatur *ex libris capitulorum regalium*, id eſt, ut Savaro interpretatur, ex Concilio Toletano. Sanè certum eſt illam extare in Concilio Toletano duodecimo. Sed cùm veteres conſueverint referre constitutiones Karoli M. & ceterorum *ex libro capitulorum regalium* ſive *imperialium*, ut apud Hincmarum epiſt. 29. pag. 320. & in Concilio Trosleiano & alibi, manifeſtum eſt Ivonem eſſe locutum de codice Capitularium ab Anſegiſo & Benedicto Levita collecto. Nam quód hodie caput illud non reperitur in illo codice, puto hinc eveniſſe quód cùm in exemplari quo Ivo utebatur deeſſent aliquot capita ſub finem libri ſeptimi, ſtudioſus aliquis hunc hiatum ſupplevit ex aliis Capitulis regalibus, excerptis videlicet à Karolo M. aut ejus filio & Epiſcopis Gallicanis, ut tum ſolebant. Quippe hoc capitulum religioſè olim cuſtoditum a patribus noſtris fuiſſe conſtat ex his quæ à viris clariſſimis obſervata heic ſunt, tum etiam ex epiſtola Gerberti ad Vvilderodum Epiſcopum Argentinenſem, in qua loquens de Arnulfo Remenſi Archiepiſcopo ait: *Sed cùm à ſe fautores maximos nequitia ſua diſcedere ſenſit, territus, Regem adiit, noviſque ſacramentis ac novis rerum conditionibus regia menſa particeps factus eſt; atque ita ira Regis ſedata, omni crimine ſe exutum credidit.* De ſenſu porrò iſtius capitis vide Marcam lib. 4. de concordia ſacerdotij & imperij cap. 14. §. 6. 7. & Seldenum in libro primo de ſynedris veterum Ebræorum cap. 10. pag. 355.

NOTÆ AD MARCULFUM.

Pag. 369. Marculfi] Variæ ſunt eruditorum hominum ſententiæ de ætate Marculfi. Quidam enim vixiſſe putant ſub finem primæ ſtirpis Regum Francorum, alij Karolo M. regnante. Vide M. Antonium Dominicy in tractatu de treuga & pace, Labbeum in tomo ſexto Conciliorum pag. 530. & ſequenti, Launoium in aſſertione inquiſitionis in chartam immunitatis B. Germani Pariſienſis pag. 619. Quatremarium in privilegio ſancti Germani propugnato pag. 113. & Contingium in cenſura diplomatis Lindavicenſis pag. 210.

Landerico] In codice Pithœi legitur *Glidulfo*.

Pag. 372. Lirinensis] Præceptum Lotharij Imperatoris pro monaſterio Sabinenſi apud Ducheſnium tomo III. pag. 660. *Sed ita immune & liberum eſſet ſicuti cetera monaſteria infra regna Francorum conſtituta ſunt, id eſt, Luxovienſium, Lirinenſium, & Agaunenſium.*

Pag. 386. c. 28. Cum arimania sua] In exemplari regio legitur, *cum arma ſua*. Et juramentorum ſuper arma frequens mentio eſt in lege Longobardorum: quæ quonam modo fierent explicat caput ultimum tituli XVI. legis Bajuvariorum. Retinuimus tamen lectionem quæ *arimania* habet propter rationes quas Bignonius heic affert pag. 899.

Pag. 387. c. 21. Propter simplicitatem] Vide Ianum à Coſta in librum primum Decretalium pag. 137.

Pag. 412. c. 12. Dulcissima filia mea] Vide Cujacium lib. 8. obſervat. cap. 14.

Servo meo secuta es] Vide epiſt. 15. & 16. Einhardi. Pag. 425. c. 29.

Repudiandi locus patet] In veteri codice archivi regij Barcinonenſis extat vetus charta de divortio inter Guillelmum Raymundi de Moncada Seneſchallum Comitis Barcinonenſis & uxorem ejus Beatricem facto anno MCXXXV. cujus mentionem facit Franciſcus Diago lib. 2. cap. 139. hiſtoriæ Comitum Barcinonenſium. Sunt qui putant divortium interceſſiſſe propter affinitatem quæ inter conjuges erat. Sed in veteri charta nihil legitur iſtiuſmodi. Pag. 423. c. 30.

Bitorioe] Bignonius & Sirmondus ediderunt *Biturige*, quia ſciebant literas *o* & *u* frequenter invicem permutari ſolitas à veteribus librariis. Sed tamen retinendam in hoc loco eſſe lectionem regij codicis probant ſequentia, ubi Ebroinus ait ſe his literis commendatitiis addidiſſe quartam civitatis ſuæ literam, id eſt, Ω, quam illi contra veteris exemplaris fidem mutarunt in Y. Pag. 443. c. 12.

Domni nostri ill.] Ita vetus exemplar. Editiones habent, *Domini noſtri Caroli*. Quæ ſanè lectio bona eſt. Sed nos ſecuti ſumus auctoritatem veteris codicis.

Formula iſta non extat hoc loco in codice regio, ſed in initio voluminis, quod habet hunc titulum; INCIPIUNT CARTAS SENICAS. QUALESCUMQUE QUESIERIS, IBI INVENIES. Vetus codex notarum quæ Tyroni tribuuntur MS. in bibliotheca regia: *Incipit prologus de notis ſenicis*. Philippus Labbeus in Pag. 444. c. 13.

Specimine

Digitized by Google

Tom. II. Specimine antiqnarum lectionum pag. 44. commemorat codicem Putesnum cum hoc titulo: *Liber notarum Senici.* Nouius Marcellus: *Senica ſignificat ſenex. Pomp. Piſtoribus: Pappus hic medio habitat ſenica, non ſeſeuncia. Idem Præcone poſteriore: Sed me exercet ſenica nequam neque illo quid faciam ſcio.*

Pag. 455. c. 37. VIRA] id eſt, uxore. Sic conjuga apud Symmachum lib. 3. epiſt. 24. *Non priùs conjugam tibi quàm ſoboiem acceſſiſſe cognovi.* Et lib. 8. epiſt. 19. *obſeſſam à morbo conjugam.* ubi vide Notas doctiſſimi viri Franciſci Iureti.

Pag. 457. c. 40. DE LVCTVOSA HEREDITATE] Luctuoſa eſt portio quam parens ex filij defuncti bonis capit, id eſt, quarta portio de rebus filij, ut interpretatur Anianus ad l. a. Cod. Theod. de inoffic. teſtamento. Vide legem Vviſigothorum lib. 4. tit. a. cap. 18. Inter ſchedas illuſtriſſimi viri Petri de Marca Archiepiſcopi Pariſienſis reperi illum iſta adnotaſſe ad geſta judicij cujuſdam à Bono judice habiti, quæ extant in chartulario Eccleſiæ Barcinonenſis: *In ſententia lata à Bono judice palatÿ anno xxxiij. regnante Roberto Rege dicitur mater propter quaſdam hereditates luctuoſas filiorum ſuorum poſſidere alodium quoddam. Vnde patet ſenſus hujus dictionis, quæ extat in aliis actis, PER LVCTVOSAM.*

Ibid. c. 41. CONSTRIS] id eſt, cuſtrix, ſive cuſtos, ut Bignonius emendavit. Vide formulam ſuperiorem.

Pag. 467. SECVNDVM LEGEM ROM.] In veteri codice ex quo formulæ iſtæ editæ ſunt nullus extat titulus. Bignonius hunc illis præfixit ut faciliùs à ceteris diſcernerentur, ea de cauſa quia ferè omnes iis ſcriptæ ſint qui lege Romana uterentur.

Pag. 475. c. 32. QVI DEEITVM] Hanc formulam deſcripſit Regino lib. 1. cap. 402. & poſt eum Burchardus lib. 2. cap. 30. & Ivo parte 6. cap. 131.

EAT, PERGAT] Regino, *eámque pergat.* quod melius eſt.

Pag. 477. CONIVNCTA NON SOLVVNTVR] Secuti heic ſumus auctoritatem codicis regij. Nam Sirmondicus habebat *contracta.* Apud Anianum in interpretatione Pauli legitur *conjuncta.*

Pag. 493. c. 43. IN MATRIAMEN TANTVM] In veteri codice legitur *in matriam tantũ membra.* Pro quo Sirmondus legit *in atriamentum membra.* Bignonius emendavit *in atriamento membra.*

Pag. 502. c. 35. NAVFRAGATA] Malè antea legebatur *naurata.* Annales Bertiniani ad annum DCCCLXX. de Ludovico Rege Germaniæ: *De quodam ſolario vetuſtate confecto ſub lignis cecidit, & aliquamulum naufragatus in brevi convaluit.* Præceptum Karoli M. in Chronico Lauriſhamenſi: *Helmericus Abba nobis innotuit eò quòd cartæ per diverſa loca Eccleſiæ ſuæ ſancti Nazarij perditæ fuiſſent & naufragatæ.*

Pag. 505. c. 39. IMAOINARIO IVRE] Vetus gloſſarium bibliothecæ regiæ: *Imaginarius, ſubpoſita perſona.* Collatio prima Carthaginenſis cap. 65. *Pervidet jam hinc præſtantia tua duos in unius plebe fuiſſe imaginariè conſtitutos.* Concilium Turonenſe II. can. 3. *Vt corpus Domini in altari, non in imaginario ordine, ſed ſub crucis titulo componatur.* Vide Notas ad Gratianum pag. 428.

Pag. 562. c. 2. VLTIMISSIMA] Libellus precum Marcellini & Fauſtini pag. 87. *Neſciens quòd Chriſti Dei gratia etiam minimiſſimis ſervulis ejus patrocinetur.* Tom. II. Edictum anni duodecimi Liutprandi Regis Longobardorum cap. 9. *De Gaſindiis verò noſtris volumus ut quicunque minimiſſimum in tali ordine occiſus fuerit.* Vide Notas Holſtenij ad acta ſanctarum Perpetuæ & Felicitatis pag. 91. in editione Pariſienſi.

DVM LEGALITER] Formula iſta uſus eſt Pag 574. c. 31.
Vvidilo quum filium ſuum Amblulfum offerret in monaſterio Novalicienſi, tempore Karoli Magni. Erat etiam in uſu in monaſterio Cluniacenſi, ut patet ex antiquis conſuetudinibus ejuſdem monaſterij lib. 3. cap. 8. Ea etiam uſus eſt Pontius Comes Impuritanenſis anno MLIII. quum filium ſuum Petrum offerret in monaſterio ſancti Petri Rodenſis. Vide etiam formulas à Gallandio editas in tractatu de franco-alodio pag. 331.

SVOS TRADERE FILIOS] Homilia incerti auctoris in Dominica octava poſt Pentecoſten in vetuſtiſſimo codice MS. Eccleſiæ Lugdunenſis: *Sunt multi in ſancta Eccleſia qui ab ipſis infantiæ ſuæ cunabulis mancipantur Dei ſervitio, & omni tempore vitæ ſuæ immaculatè Deo ſervire ſtudent, ſive in monaſtico ordine, ſive in canonico.* Iſtud à pleriſque parentibus fiebat bona mente ac ſtudio pietatis. Nonnulli tamen hoc inſtituto abutebantur ut familiam ſuam liberarent filiis inutilibus. Docet iſtud Vdalricus in antiquioribus conſuetudinibus monaſterij Cluniacenſis ad Vvillelmum Abbatem Hirſaugienſem: *Accedit aliquotiens admodum grata & jocunda memoria pollicitationis tuæ de cavendo ingenio quorundam hominum ſecularium, qui nimirum non magnopere curantes de alio quàm de hac ſola temporali vita, poſtquam domum habuerint, ut ita dicam, plenam filiorum & filiarum, aut ſi quis eorundem claudus erit aut mancus, ſurdaſter aut cæcus, gibboſus aut leproſus, vel aliud quid hujuſmodi quod eum aliquo modo ſeculo facit minus acceptum, hunc quidem impenſiſſimo voto ut monachus fiat offerunt Deo.* Quod imitatum videtur ex Hieronymi epiſtola ad Demetriadem de virginitate ſervanda. *Solent*, inquit, *miſeri parentes & non plenæ fidei Chriſtiani deformes & aliquo membro debiles filias, quia dignos generos non inveniunt, virginitati tradere.*

PALLA MANV MEA INVOLVTA] Vox *mea* redundat in hoc loco. Agitur enim illic de manu infantis oblati, quæ ſecundùm regulam ſancti Benedicti cap. 59. debet involui in palla altaris, id eſt, in illo velamine quo velatur altare, ut Hugo Menardus rectè interpretatur in Notis ad concordiam regularum pag. 983. Certa autem eſt hæc lectio. Apud Gratianum tamen a 1. q. 3. cap. 4. legitur *pallio* contra veterum librorum & Ivonis fidem. Vt mirum valde ſit virum doctum Franciſcum Alteſerram in Notis ad Creſconium pag. 154. pravam lectionem prætuliſſe ſinceræ.

TRANO CORAM TESTIEVS] Vide Glabrum Rodulphum in vita ſancti Guillelmi Abbatis Divionenſis cap. a.

PROMITTO STABILITATEM] Vide Pag. 575. c. 32.
ſanctum Gregorium lib. 1. epiſt. 40. & Menardi Notas ad Concordiam regularum pag. 940. 975. 1005.

PRÆSENTE AEEATE] Sanctus Bernardus Pag. 577. c. 55.

Tom. II. epiſt. 7. cap. 17. *Item notum eſt ſolemniter ac regulariter profiteri quemque in præſentia Abbatis. In præſentia ergo tantùm, non etiam ad nutum ipſius ſit cujuſque profeſſio. Teſtis proinde adhibetur Abbas, non dictator profeſſionis, adjutor non fraudator adimpletionis, vindex non auctor prævaricationis.*

Ibid. c. 36. De monachis fugitivis vide ſuprà lib. 5. Capitularium cap. 379. & lib. 6. cap. 108. Vide etiam Hugonis Menardi Notas ad Concordiam regularum pag. 580. 961. 978. 1010. & Flodoardum lib. 3. cap. 24.

Canis ad vomitvm svvm] In regula ſancti Ferreoli cap. 20. monacho dicitur vagari eum non decere, *ne in quocunque vitio captus ſeculi delectatione elabatur ut redeat ad vomitum ſuum.* Regula monaſtica communis ſancti Fructuoſi cap. 18. *Comperimus per minùs cauta monaſteria, qui cum facultatulis ſuis ingreſſi ſunt, poſtea ſepefactos, cum grandi exprobratione repetere, & ſeculum, quod reliquerant, ut canes ad vomitum revocare.* Memorabilis eſt hiſtoria cujuſdam monachi Cenomanenſis ad ſecularem converſationem redeuntis ſub imperio Karoli Calvi, quam reperi in vetuſtiſſimo codice MS. Eccleſiæ Colbertinæ, dignam profectò quæ heic à nobis edatur in appendice actorum veterum. Continet enim multa notatu digniſſima.

Synodvs Nicæna] Certum eſt Nicænam ſynodum nihil ſtatuiſſe de monachis fugitivis. Sed tum, quicquid certum ac perpetuum eſſe vellent, ad eam ſynodum referebant; veluti obſervatum eſt ſuprà de precariis, quas in eadem ſynodo decretas eſſe docet vetus codex bibliothecæ Tellerianæ. Extant præterea alia exempla hujus moris.

Pag. 583. c. 39. Poſt editam à nobis hanc formulam, deprehendimus eam à Franciſco Pithœo publicatam fuiſſe in gloſſario ad Iulianum Anteceſſorem in verbo *commendatoria.*

Pag. 584. c. 41. Ioseph] Archiepiſcopus Toronenſis; de quo hæc leguntur in vita Alcuini ſub finem: *Teſtatus eſt ſiquidem Ioſeph Archiepiſcopus per totam noctem & ab eo & à ſuis viſum fuiſſe.* Et paulò pòſt: *Audiens verò civitatis Turonis Ioſeph Epiſcopus, vir bonus & Deo amabilis, beatum obiiſſe Alchuinum, advenit celeriùs illuc cum ſuo clero.*

Fredegisi Abbatis] ſancti Martini Turonenſis, de quo vide Notas ad Agobardum pag. 70.

Pag. 586. Isonis Monachi Sangal.] Quæ ſequuntur formulæ ſex, auctorem agnoſcunt Iſonem monachum Sangallenſem, & à Goldaſto editæ ſunt in tomo ſecundo rerum Alamannicarum inter veteres chartas ſancti Galli.

Isonis] Eckehardus in vita Notkeri balbuli cap. 3. *magiſterio Yſonis omnium artium eruditiſſimo & maximè divinarum ſcripturarum periciſſimo imbuendus traditur.* Idem in libro de caſibus monaſterij ſancti Galli cap. 2. narrat vitam ejuſdem Iſonis. Mortuus eſt in monaſterio Grandivallenſi anno DCCCLXXI. pridie Idus Maij. Extant ejus gloſſæ in Prudentium Amœnum.

Pag. 601. c. 6. Adlocvtio missor. Imp.] In veteri codice ſancti Michaëlis ad Moſam, ex quo Sirmondus edidit hanc formulam, titulus nullus erat. Ipſe putavit eſſe Epiſcopi Viſitatoris. Nos ex contextu ejus deprehendimus adlocutionem eſſe Miſſorum dominicorum. Nam ex formula XII. & XIII. colligitur magnam fuiſſe tum auctoritatem Miſſorum iſtiuſmodi in electionibus Epiſcoporum, non ſolùm regnante Ludovico Pio, ſed etiam ſub imperio Karoli Magni. In epiſtola quippe Hadriani Papæ ad Tilpinum Archiepiſcopum Remenſem legimus, quum ageretur de ordinatione Lulli Epiſcopi Moguntini, injunctum fuiſſe Tilpino ut unà cum Miſſis ejuſdem Karoli diligenter inquireret omnia de illius ordinatione, & fidem ac doctrinam illius atque converſationem & mores ac vitam inveſtigaret. Ipſorum quoque Romanorum Pontificum electio fieri per illas tempeſtates non poterat extra præſentiam Miſſorum dominicorum, uti pluribus dictum eſt ad Agobardum pag. 125.

Ante Robertum Quatremarium nullus dubitaverat de veritate iſtius epiſtolæ, quæ deſcripta reperitur inter epiſtolas Lupi Abbatis Ferrarienſis. Tandem is anno MDCLVII. quum propugnaret privilegium ſancti Germani Pariſienſis, epiſtolam iſtam & ſequentem accuſavit falſitatis, parum feliciter. Quas enim obſervationes profert ad elevandam earum fidem & auctoritatem, nullius momenti ſunt, mea quidem ſententia. De tempore porrò quo Ercanradus Pariſienſis Epiſcopus deceſſit, nihil certum dici poteſt. Illud ſanè conſtat, mortuum non fuiſſe anno DCCCLXII. ut vulgò putant, cùm ex iis quæ dicuntur ad titulum XVIII. conſtet adhuc in humanis fuiſſe anno DCCCLVI. Pag. 606. c. 8.

Præsvlibvs] Ita vetus exemplar epiſtolarum Lupinarum. Pro quo Maſſonus edidit *præſenſibus.* Poſtea Sirmondus, quum epiſtolam illam deſcriberet in tomo tertio Conciliorum Galliæ, vocem illam mutavit in *præſidentibus.*

Qvos invehens] Iſta meliùs explicat Flodoardus lib. 3. cap. 23. *Item de ordinatione Vuilleberti, cui Rex epiſcopium Cathalaunenſe dederat, ne in ipſius ordinatione ab ordine debito declinaret, intimans quòd irrationabiliter Cathalaunenſes, poſt obitum ſui Epiſcopi, de ſua ipſa neceſſitate fecerint, & quòd ad Regem litteras ſuas pro electione præfati Vuilleberti miſerint, decretum verò ſuum ad Archiepiſcopum, ſicut mittere debuerant, ut inde quæ agenda eſſent canonicè ageret, non miſerint, inſinuans qualiter inde rite facere debuiſſent, ſed quia non fecerant, quid exinde cautiùs agendum ſibi videatur ediſſerit, & prudenter attendendum mandat ut regularis electio fiat, & poſtremò ſicut ipſius prudentiæ meliùs inde videretur, hanc ita diſponeret.* Quæ ſumpta ſunt ex epiſtola Hincmari Archiepiſcopi ad Odonem Epiſcopum Bellovacenſem. Pag. 612. c. 14.

Archimandrita] id eſt, Archiepiſcopus. Acta excommunicationis Aicardi edita in tomo primo analectorum Ioannis Mabillonij pag. 98. *Habemus enim excommunicationem Domni Theutbaldi Viennenſis Archiepiſcopi, Domni Amblardi Lugdunenſis Archimandritæ.* Vita ſancti Gebehardi Archiepiſcopi Salisburgenſis apud Caniſium to. VI. pag. 1251. *Reverendiſſimus & Deo dignus Archimandrita Iuvavenſis Chunradus, poſtquam bonum certamen certavit, curſum* Pag. 630. c. 19.

Tom. II. *conſummavit, fidem ſervavit, quinto archipræſulatus ſui anno obdormivit in Domino.*

Eroterii Episc. Caturc.] Non reperitur in vulgaris tabulis Epiſcoporum Cadurcenſium. Sediſſe eum Divonæ Cadurcorum anno DCCCCLXVIII. reperio in chartulario Eccleſiæ Tutelenſis fol. 135. & 255. Ejuſdem mentio eſt in charta donationis Eccleſiæ Albiacenſis, quam Hugo quidam & uxor ejus Hermedrudis dederunt Eccleſiæ Cadurcenſi *in menſe Aprili in die feria vj. anno j. Ludovico regnante Rege.*

Pag. 631. S. Andreæ] fortè Suredenſis in diœceſi Helenenſi.

S. Mariæ lavaies] in pago Riparcurcenſi ad Nucariam fluvium, ſanctæ Mariæ & beato Petro Apoſtolo dicati. Dacconis porrò Abbatis mentionem reperio in actis conſecrationis Eccleſiarum ſanctæ crucis & ſancti Petri anno MXV. peractæ ab Emerico Epiſcopo Ripacurcenſi.

S. Petri taberna] in diœceſi Vrgellenſi. Acta conſecrationis Eccleſiæ Vrgellenſis an. DCCCXIX. *Similiter locum ſancta Mariæ & ſancti Petri Apoſtoli quem dicunt Taverna.*

De S. Stephano] Balncolenſi in diœceſi Gerundenſi.

S. Michaelis] Cuxanenſis in diœceſi Helenenſi.

S. Mariæ alaone] Acta conſecrationis Eccleſiæ Vrgellenſis anno DCCCXIX. *In pago Ripagurcenſi atque Geſtabienſi locum ſancta Maria quem vocant Alaone.* Sed in literis quas Bernardus Comes, Dux, atque Marchio conceſſit Erugello Abbati ejuſdem monaſterij XII. Kal. Auguſti anno XXXII. Karoli Regis, monaſterium illud dicitur eſſe in pago Palliarenſi.

Civitate rota] Conſtituta illic fuerat epiſcopalis cathedra ab Aymerico Archiepiſcopo Narbonenſi anno DCCCCXLVII. ut Surita ait in Indicibus rerum ab Aragoniæ Regibus geſtarum. Sed in exemplari actorum ejuſdem inſtitutionis, quod penes me eſt ex archivo Vrgellenſis Eccleſiæ deſcriptum, iſta dicuntur acta anno DCCCCLVII. anno tertio regnante Leutario Rege. Cùm autem initia Lotharij conſtituantur in anno DCCCCLIV. manifeſtum eſt certam eſſe epocham quæ iiſdem actis adſcripta eſt. Primus porrò Rotenſis Epiſcopus fuit Odiſſendus filius Raimundi Comitis Ripacurcenſis & Garſendis uxoris ejus, qui ſedem illam epiſcopalem dotaſſe videntur in gratiam Odiſſendi. Neſcio autem quid ſibi velit idem Surita quum ad annum MLX. ita ſcribit: *Sedes epiſcopalis Rota conſtituitur, diœceſiſque Palliarienſis & Ripacurcienſis illi contribuuntur.* Nam cùm conſtet inſtitutam illam fuiſſe anno DCCCCLVII. Epiſcopúmque ei curſum datum anno MXVII. Borrellum, manifeſtum eſt conſtitutam non fuiſſe anno milleſimo ſexageſimo. Ego facilè crediderim contributam illi tum diœceſim Palliarienſem, quæ Epiſcopum ſuum amiſerat auctoritate Concilij quod apud Fontem coopertam habitum eſt anno DCCCCXI.

Pag 634. c. 22. Vvadaldi Episcopi] Helenenſis apud Ruſcinones, cujus frequens mentio eſt in chartulario illius Eccleſiæ. Sedit autem extremis Karoli ſimplicis annis uſque ad annum undecimum Ludovici Transmarini, quo eum ægrotaſſe IV. Kal. Februarij reperio in eodem chartulario lib. 2. cap. 68. Ex quo confirmatur epocha ordinationis Riculfi. Porrò ut heic Riculfus ſuccedit Vvadaldo, ſic Vvadaldus Riculfo iſtius nominis primo ſucceſſerat. Tom. II.

Pag. 661. c. 9. Hanc formulam nos deſcripſimus ex veteri codice MS. bibliothecæ regiæ. Eadem habetur apud Pamelium to. 2. liturgic. pag. 145.

Pag. 671. Excommunicatio ragenardi] Anno DCCCLXXVI. cùm Anaſtaſius Senonenſis Archiepiſcopus obiiſſet, Ragenardus urbis illius Comes, qui pontificatum in familiam ſuam inferre cupiebat, novi antiſtitis electionem turbavit ſpatio quinque menſium. Tandem Seguinus, filius ſororis ejuſdem Ragenardi, eo invito electus & conſecratus apud Autiſſiodorum eſt III. Idus Iunij. Venientem deinde eum Senonas Ragenardus aditu urbis prohibuit. *Videns hoc autem ipſe Archiepiſcopus*, ut ait Clarius in chronico ſancti Petri Vivi Senonenſis, *omnem provinciam interdixit à Calendis Octobris uſque in caput jejuny.* Eo igitur tempore facta eſt iſta excommunicatio adverſùs Rageratdum Comitem & Rodmundum ejus filium, (quem Frotmundum vocat idem Clarius) quia Seguinum, poſtquam archiepiſcopalem benedictionem ſuſceperat, ſanctum Senonenſis Eccleſiæ locum ingredi non permiſerant, ut legitur in excommunicatione. Poſt mortem Seguini, quæ anno DCCCCXCIX. contigit XVI. Kal. Novembris, rurſum tempeſtas in Eccleſia Senonenſi. Nam cùm Frotmundus Comes, qui Ragenardo patri non ita multò antè ſucceſſerat, Brunonem filium Senonibus dari vellet Epiſcopum, eodémque tempore plurimi etiam Clericorum, ut Clarius ait, id eſt, Canonicorum, ambitionibus epiſcopatum appeterent, ingens ſchiſma factum eſt in Eccleſia, quia neque Bruno neque ullus Canonicorum qui epiſcopari volebant ad eam dignitatem pervenire potuit, eligentium votis in Leothericum Archidiaconum convenientibus. Ea de cauſa Frotmundus adverſùs ipſum commotus, ei poſt conſecrationem ad ſedem ſuam accedenti *portas clauſit & urbis introitum denegavit*, ut legitur apud Tavellum. Cùm ergo eædem tum excommunicandi cauſæ eſſent quæ Seguinum adegerant iſta decernere adverſùs Raginardum & Rodmundum ejus filium, placuit uti eadem formula, mutatis nominibus, ita videlicet ut prioris excommunicationis nomina deleta alicubi ſint cultelli ope, & in eorum locis ſuppoſita eorum nomina qui recenter excommunicabantur, ſupra lineam tamen utplurimùm. Vno in loco, ubi puncta literis permixta edi curavimus, duorum Canonicorum nomina in contextu orationis repoſita ſunt, non verò ſupra lineam. Iſta nos ſumma curâ heic adnotari voluimus, ut triuſque excommunicationis tempora & nomina diſtingui poſſent. Simul autem & diverſo charactere cudi fecimus quæcunque addita in ſecunda excommunicatione ſunt; ſi duo illa vocabula excipias quæ punctis permixta ſunt. Quamvis enim pertineant ad ſecundam excommunicationem, tamen mutari non debuit neque potuit forma literarum illius lineæ. Itaque ſermo uno tenore decurrens ad excommunicationem Seguini

Tom. II. pertinet. Quæ verò ſupra lineas addita ſunt, & diverſo charactere cuſa, tum etiam duo vocabula punctis permixta, ea addita ſunt tempore Leotherici. Vbi autem nomina excommunicatorum ita deleta ſunt ut legi omnino non poſſint, illic puncta ſubſtituimus pro nominibus excommunicatorum. Iſta porrò nos totidem omnino verbis olim enarravimus ad Reginonem.

Pag. 673. SVNIARIVS EPISCOPVS HELENEN.] Fuit filius Ganfredi Comitis Emporitani ac Ruſcinonenſis & Avæ Comitiſſæ, ut docent tabularia Eccleſiæ Helenenſis & monaſteriorum ſancti Petri Rodenſis & ſanctæ Mariæ Rodenſis. Succeſſit autem Riculfo, quem in cathedra Helenenſi ſediſſe reperio uſque ad annum octavum regni Lotharij. Suniarium autem illic ſediſſe conſtat ab anno XIII. ejuſdem Lotharij uſque ad annum DCCCCLXXVII. quo interfuit conſecrationi monaſterij Rivipullenſis. Succeſſorem habuit Hildeſindum Abbatem ſancti Petri Rodenſis, qui ſedem Helenenſem tenuiſſe reperitur anno primo regni Ludovici Regis filij Lotharij & anno quarto regnante Hugone Magno Rege.

VOLVERAOVS LEVITA] Subſcriptus reperitur donationi alodis de Troliars quam Eccleſiæ Helenenſi fecerunt Ava Comitiſſa & filius ejus Soniarius Epiſcopus III. Kalendas Augusti anno XVIII. regnante Leutario Rege filio Ludovici Regis.

Pag. 674. OLIBANVM COMITEM] Biſuldunenſem & Ceritanenſem, filium Mironis Comitis Barcinonenſis & Avæ Comitiſſæ. Sic enim reperio in veteri charta Rivipullenſi & in geſtis Comitum Barcinonenſium.

MIRONEM FRATREM EIVS] qui Gerundenſis Epiſcopus & Comes fuit, cujus multa extant monumenta. Geſta Comitum Barcinonenſium: *Miro verò tertius filius* Mironis Comitis Barcinonenſis *fuit Gerundenſis Epiſcopus & Comes, qui apud monaſterium Rivipulli ſepultus eſt anno Chriſti DCCCCLXXXIV.* Vide Franciſcum Diago in catalogo Epiſcoporum Gerundenſium.

S. MICHAELIS] Cuxanenſis in diœceſi Helenenſi.

S. MARIÆ IN VALLE ASPERI] id eſt, monaſterium Arulatum in diœceſi Helenenſi, de quo pluribus dictum eſt ſuprà pag. 1103.

Pag. 675. SALLA EPISCOPVS VRGELL.] Filius fuit Iſarni Vicecomitis Vrgellenſis, & frater Bernardi Vicecomitis Vrgellenſis. Antè verò quàm Epiſcopus fieret, erat Archidiaconus Vrgellenſis. Bernardus autem uxorem habuit Guiſlam Vicecomitiſſam. Salla erat adhuc Epiſcopus IV. Nonas Iulij anno duodecimo regnante Roberto Rege. Iſta ego collegi ex veteribus monumentis Eccleſiæ Vrgellenſis, in quibus hæc præterea leguntur: *Salla Epiſcopus Vrgellenſis ſedit in epiſcopatu annis triginta. Iſte ſanctus creditur à multis.* Tom. II.

COMITISSAM ERMENGARDS] Ceritaniæ nimirum, ut opinor, viduam videlicet Olibani Cabretæ Comitis Ceritanenſis & Biſuldunenſis, qui obiit anno Chriſti DCCCCXC. filios relinquens Bernardum cognomento Taliaferrum, qui Biſuldunenſis Comes fuit, Guiffredum Comitem Ceritaniæ. & Olibam, qui dein Abbas Rivipullenſis & Cuxanenſis ac Epiſcopus Auſonenſis fuit. De Oliba extant plurima clara virtutis & induſtriæ monumenta, quæ commodiùs alibi referentur. Nunc ſatis erit deſcribere fragmentum ex vita inedita Petri Ducis Venetiarum; in qua cùm agatur de monaſterio ſancti Michaëlis Cuxanenſis in diœceſi Helenenſi, in quo monaſticam vitam egit idem Dux, additur: *Defuncto Guarino Abbate, inclitus vir Oliva rector ejuſdem patria, poſt ſuſceptionem ſancti habitus relicto ſeculo, Abbas in eodem cœnobio ab omnibus monachis & illius regionis incolis eligitur, qui poſtmodum Pontificum culmen adeptus in Auſonia cathedra dignus Deo Pontifex eſt electus. Cùmque pontificatus ſui jura, velut arguta apes, æquo libraminis pondere ac virga dilectionis, & omnem ſubditam creditámque plebem ſibi et Deo regeret, diſcernens diſcreta ratione utrorumque ordinum cauſas, id eſt, Clericorum, effectus eſt Eccleſia Dei ſancta paſtor egregius. Erátque multarum abbatiarum eximius pater; præcipuè tamen ſanctā Maria ſanctique Michaëlis, in quo requieſcit, admodum in omnibus curis dilexit cœnobium. Qui ſollicitus in orationibus, philoſophia ſtudiis exercitatus eſt &c.*

VIVAS EPISCOPVS] Barcinonenſis, quem ſediſſe reperio anno vigeſimo regnante Leutario Rege filio Ludovici Regis. Pag. 678.

ALMERICVS EPISCOPVS] Ripacurcenſis. Mortuus eſt anno MXVII. ut legitur ſuprà pag. 632. cap. 21.

VICO] Vrgellenſi. Sic enim tum vocabant.

ADDENDA IN NOTIS.

PAg. 988. *poſt lineam 29.* induceremus *addo.* Chartulatium monaſterij Conchenſis in diœceſi Ruthenenſi cap. 311. *Et ſi ipſe filius primus morierit ante ſuam ſororem, ad ſororem remaneat; & poſt mortem ſorori, ſancto Salvatori remaneat ad Conchas.* Ibidem cap. 431. *In tali convenientia ut ſi Petrus & Bernardus filij ſui morierint ſine filiis de uxore natis & ipſi filij ſine aliis, ut fiat hec Domini noſtri Salvatoris & ſancte Fidis pro anima ejus.*

Pag 989. poſt lineam ſecundam adde ſequentia.

Pag. 22. c. 15. PRETIO REDIMAT] Poſt iſta edita datum mihi mutuò eſt exemplar legum antiquarum ex editione Tiliana, in quo Franciſcus Pithœus ſequentia addidit ex quodam codice antiquo.

De fiſcalibus ut contra dominus cenſuimus pro amore pacis jubemus ut in truſte electi Centenarij ponantur per quorum fidem atque ſolicitudinem pax prædicta ſervetur.

Et quia propitiante Domino inter nos germanitatis caritas indirupta vinculo cuſ-

Tom II. todiatur, Centenarij inter communes licentiam habeant latrones perſequi vel veſtigia adſignata minare, & in truſte qua defecerint, ſicut dictum eſt, cauſa remaneat, ita ut continuò capitale ei qui perdiderit reformare feſtinet, & latronem perquirat: quem ſi in truſte pervenerit, medietatem ſibi vendicet vel delaturam, ſi fuerit de facultate latronis; & qui damnum pertulit, ſarciatur. Nam ſi perſequens latronem comperit, integram ſibi compoſitionem ſimul & ſolutionem vel quicquid diſpendij fuerit revocabit. Fredus tamen judicis in cujus pago eſt reſervetur.

Hinc ergo emendari poterit caput duodecimum iſtius decretionis.

Pag. 1044. poſt lineam 46. adde ſequentia.

Ibid. c. 6. VRSIONIS VIENNENSIS] Vocatur Orſus in veteri charta Viennenſi anni DCCCXII. quæ edita eſt infrà in appendice actorum veterum tit. XXIII.

Pag. 1049. poſt lineam quartam adde ſequentia.

Pag. 297. c. 26. §. 4. Poſt caput iſtud in exemplari Pithœano legum Tilianarum quod nos mutuo accepiſſe paulò antè diximus additur: *Si quis mulierem gravidam battit, XXVIII. den. qui faciunt ſolidos DCC. culpabilis judicetur.* Vide editionem Baſileenſem legis Salicæ cap. 28. §. 4.

Ibid. c. 7. CVLPABILIS IVDICETVR] Poſt hæc verba ſequitur in eodem Pithœi exemplari: *Si verò ipſa femina aliquem occiderit, & ipſa DC. ſolidos cul. jud.*

Pag. 298. c. 29. §. 26. SI QVIS MESSEM] Pithœus in eodem exemplari monet hanc fuiſſe lectionem codicis Loiſeliani: *Si quis meſſem alienam in furtu aut inripaverit aut meterit, DC. den. qui &c.*

SI QVIS BARONI] In eodem codice Loiſeliano ſic ſcriptum erat: *Si quis baronem in via ſua oſtaverit.* In Fauchetiano verò, ut illic quoque monet idem Pithœus: *Si quis baroni viam ſuam oſtaverit.* Tom II. Pag. 303. c. 11. §. 1.

DENARIVM HABERE DEBET] Pithœus addit ex codice Loiſeliano, *& tres eram qui ſolidos penſare vel habere vel præſtare debet.* Pag. 312. c. 46. §. 1.

Pag. 1050. poſt lineam 18. adde ſequentia.

DE GADALIBVS] Puto certum eſſe heic agi de feminis proſtitutis, gadales autem dictas eſſe quo modo Franci dicunt *filles de joye*. Nam hodie Lemovices gadalem vocant hominem qui bene ſe habet, qui eſt hilari animo & prompto ad jocandum, ut Ciceronis verbo utamur. Pag. 341.

Pag. 1067. poſt lineam 31. adde ſequentia.

SERVATVS ESSE COGNOSCITVR] Iam monuimus capitulare iſtud heic deſinere in antiquis codicibus. Idem erat finis in veteri exemplari ex quo Franciſcus Pithœus variantes lectiones manu ſua deſcripſit in codice legum antiquarum ex editione Tiliana. Docet autem idem Pithœus hæc in calce iſtorum capitulorum ſcripta fuiſſe in eodem veteri exemplari: *Expliciunt capitula quæ Dominus noſter Karolus glorioſus Imp. præcepit* (adjicere) *feliciter.* Pag. 428. c. 22.

Pag. 1129. linea 14. poſt vocem videntur *adde.* quæ verba legiſſe ſe in aliquot antiquis codicibus refert eminentis doctrinæ, pietatis, dignitatiſque ac immortalis memoriæ vir Ioannes Bona Cardinalis lib. 2. liturg. cap. XI.

Pag. 1207. poſt lineam 30. adde ſequentia.

OFFICIVM ECCLESIÆ] Ita veteres libri & editiones. Puto tamen legi debere *oſtium.* Vide infrà cap. 136. hujus libri. Pag. 247. c. 128.

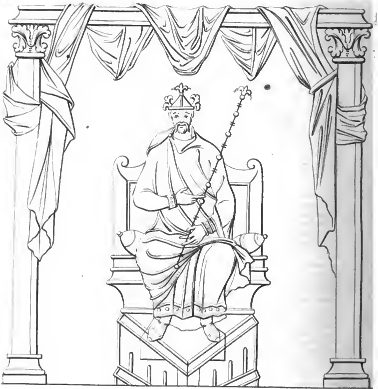
Pag. 1230. linea 23. poſt illa verba. OMNES VT NON CONTENDANT, *adde.* Caput iſtud deſcriptum eſt ex decretis Anaſtaſij Papæ cap. 4. & repetitur infrà lib. 8. cap. 247.

IN archivo celeberrimi monaſterij ſancti Dionyſij in diœceſi Pariſienſi oſtenſa mihi ſunt duo præcepta Ludovici Pij & Karoli Calvi Imperatorum Regúmque Francorum, quibus affixa erant eorundem Principum ſigilla cerea, & in his expreſſi eorum vultus. Horum ectypa heic tibi exhibemus.

IN codice ſancti Vincentij Metenſis in quo Capitularia Pippini, Karoli Magni, Ludovici Pij, Karoli Calvi, & collectio Anſegiſi leguntur, delineata erat in fronte hæc imago Principis; quam cùm omiſſam eſſe nollem, neſcirem verò ad quem ex Regibus noſtris referenda eſſet, heic in fine operis edendam curavi.

APPENDIX
ACTORVM VETERVM
QVORVM IN NOTIS
FACTA MENTIO EST.

I.

LIBER COMITIS,
SIVE
LECTIONARIVS PER CIRCVLVM ANNI,
Auctus à Theotincho Preſbytero.

Hunc librum quidam ſancto Hieronymo tribuunt, non ſatis certa fide, ut colligi poteſt ex prolegomenis ad liturgica Pamelij. Cùm illum nos in vetuſtiſſimo codice MS. Eccleſiæ Bellovacenſis, quem ad nos miſit vir doctiſſimus Godofredus Hermant ejuſdem Eccleſiæ Canonicus & Doctor Sorbonicus, nacti eſſemus multò ampliorem quàm ſint vulgò cuſa exemplaria, heic edendum eſſe cenſuimus; ut qui in libro primo Capitularium legerint præceptum eſſe ut Presbyteri lectionarium habeant bene emendatum, ſtatim intelligant quid per lectionarium intellexerit auctor illius conſtitutionis. Ceterùm in codice Bellovacenſi corruptus poſtea eſt hic liber & interpolatus à quodam recentiore. Nos retinuimus veterem lectionem.

IN Chriſti nomine. Anni circuli liber Comitis incipit, auctus à Theotincho indigno Presbytero, rogatu viri venerabilis Hechiardi Comitis Ambianenſis, ita tamen ut ſancta Evangeliſtarum dicta necnon & Apoſtolorum ac Prophetarum immota atque inconcuſſa ſervarentur, & diebus quibus deerant propriæ ſancta lectiones adhiberentur ſicut à ſanctis patribus ſunt coadunata. Aut ſi alicui aut in feriis aut in feſtivitatibus ſanctorum aliquid minus *e*ſſe videtur, recurrat ad ebdomadam quam voluerit, & reperiet ſemper ſuper octo aut unam aut duas aut eo ampliùs feriam, quam legere poterit, ut ſibi nihil deſit. [* Propter frequens verò temporis incurſum fuit in quibuſdam epiſtolis apponere hoc *g, quod ſignificat finem, & rurſus a propter principium alterius epiſtolæ.]

* Hæc addita ſunt in margine à manu recentiore, ſed antiqua.

In vigilia natalis Domini VIII. Kal. Ianuar. ad ſanctam Mariam de nona à ſanctis patribus. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Fratres, Paulus ſervus Chriſti Ieſu, *uſque* & vos vocati Ieſu Chriſti Domini noſtri.

Item ubi ſuprà. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus. Propter Sion non tacebo, *uſque* complacuit Deo in te.

Evangelium ſecundùm Matthæum. In illo tempore, cùm eſſet deſponſata mater Ieſu Maria; *uſque* ſalvum faciet populum ſuum à peccatis eorum.

Item ad ſanctam Mariam de nocte. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Titum. Cariſſimi, apparuit gratia ſalvatoris noſtri Dei, *uſque* in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

Item ubi ſuprà. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus, populus gentium, *uſque* in ſempiternum.

Evangelium ſecundùm Lucam cap. III. Exiit edictum à Cæſare, *uſque* pax hominibus bonæ voluntatis.

Item ad ſanctam Anaſtaſiam manè. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Titum. Cariſſimi, apparuit benignitas & humanitas, *uſque* in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

Item ubi ſuprà. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus. Spiritus Domini ſuper me, *uſque* redempti à Domino Deo.

Evangelium ſecundùm Lucam cap. III. Paſtores loquebantur, *uſque* dictum eſt ad illos.

Item ad ſanctum Petrum in die. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, Multifariè multiſque modis, *uſque* anni tui non deficient.

Item ubi ſuprà. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus. Propter hoc ſciet populus meus, *uſque* & videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri.

Cap. I. Initium ſancti evangelij ſecundùm Iohannem. In principio erat verbum, *uſque* & veritatis.

In natali ſancti Stephani, id eſt, VII. Kal. Ianuarij. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis Stephanus plenus gratia, *uſque* obdormivit in Domino. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCXI. Dicebat Ieſus turbis Iudæorum, *uſque* benedictus qui venit in nomine Domini.

In natali ſancti Iohannis Evangeliſtæ, id eſt, VI. Kal. Ianuarij. Lectio libri ſapientiæ. Qui timet Deum faciet bona, *uſque* in nomine æterno hereditabit illum Dominus Deus noſter. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CCXXXI. Dixit Ieſus Petro, Sequere me, *uſque* quia verum eſt teſtimonium ejus.

In natali innocentum, id eſt, V. Kal. Ianuarij. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis vidi ſuper montem Sion agnum ſtantem, *uſque* ante thronum Dei. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. VI. Ecce angelus Domini apparuit in ſomnis Ioſeph, *uſque* quoniam Nazaræus vocabitur.

Cap. XV. Kal. Ianuarij, ſi in Dominica contigerit, iſtæ lectiones ex libri Comitis legantur. Epiſtola Pauli Apoſtoli ad Galatas. Fratres, quanto tempore heres parvulus eſt, *uſque* & heres per Deum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. II. Erat Ioſeph & Maria mater Ieſu, *uſque* gratia Dei erat in illo.

Cap. I. Si in alias eſt, iſtæ. Lectio libri geneſeos. In diebus illis formavit igitur Dominus hominem de limo, *uſque* fluvius quartus ipſe eſt Eufrates. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XIII. Venit Ieſus à Galilæa in Iordane, *uſque* in quo mihi complacuit.

Cap. II. Id. III. Kal. Ianuarij Lectio libri geneſeos. In diebus illis tulit Dominus Deus hominem, *uſque* ipſum eſt nomen ejus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XVIII. Cùm audiſſet Ieſus quòd Iohannes traditus eſſet, *uſque* adpropinquabit enim regnum cœlorum.

Pridie Kal. Ianuarij. Natale ſancti Silveſtri. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, plures facti ſunt ſacerdotes ſecundùm legem, *uſque* ſe efferendo Dominus noſter Ieſus Chriſtus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Vigilate quia neſcitis, *uſque* ſuper omnia bona ſua conſtituet eum.

Cap. III. Kal. Ianuarij. Octabas Domini. Ipſa lectio legatur quæ eſt in vigilia Domini de nocte. Evangelium ſecundùm Lucam. [cap. III.] Poſtquam conſummati ſunt dies octo, *uſque* gloria plebi tuæ Iſraël.

Cap. IV. IV. Non. Ianuarij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis Adam non inveniebatur adjutorium ſimile ei, *uſque* & aperti ſunt oculi amborum. Evangelium ſecundùm Matthæum. cap. XXIII. Circuibat Ieſus totam Galilæam, *uſque* de trans Iordanem.

III. Non. Ianuarij. Natale ſanctæ Genovefæ virginis. Lectio libri ſapientiæ. Pulcra eſt caſta generatio, *uſque* in refrigerio erit. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XXXVII. Audiſtis quia dictum eſt antiquis, Non mœchaberis, *uſque* violentia te mutuari ne avertaris.

Prid. Non. Ianuarij. Lectio Danihel Prophetæ. In diebus illis venit Nabuchodonoſor Rex Babylonis in Hieruſalem, & obſedit eam, *uſque* qui veſcebantur cibo regio. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. LXVII. Cùm veniſſet Ieſus in domum Simonis Petri, *uſque* ſepelire mortuos ſuos. Cap. V.

Non. Ianuarij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis. Cùm autem cognoviſſent ſe eſſe nudos, Adam ſcilicet & uxor ejus, *uſque* in pulverem reverteris. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXXXIII. Locutus eſt Ieſus ad turbas & diſcipulos ſuos dicens, Videntes non vident, & audientes non audiunt, *uſque* & aures veſtræ quæ audiunt. Cap. VI.

Item eodem die, in vigilia theophaniæ. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Titum. Cariſſime, apparuit benignitas & humanitas, *uſque* in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. VI. Defuncto Herode, ecce apparuit angelus Domini in ſomnis Ioſeph, *uſque* Nazaræus vocabitur.

VIII. Idus Ianuarij, in theophania. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Surge, inlominare Hieruſalem, *uſque* & laudem Domino adnuntiantes. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. IV. Cùm natus eſſet Ieſus in Bethleem Iudæ, *uſque* per aliam viam reverſi ſunt in regionem ſuam.

VII. Id. Ianuarij. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis locutus eſt Eſaias Propheta dicens. Anno quo mortuus eſt Rex Ozias vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, *uſque* & peccatum tuum mundabitur. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXXXIX. Factum eſt cùm conſummaſſet Ieſus ſermones iſtos, *uſque* qui poteſt capere capiat. Cap. VII.

VI. Id. Ianuarij. Belloacus natale ſancti Luciani martyris. Lectio libri ſapientiæ. Audite Reges & intelligite, *uſque* invenient quid reſpondeant. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLVI. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Sicut fulgur exit ab oriente, *uſque* terminos eorum. Cap. VIII.

V. Idus Ianuarij. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis dixit Dominus ad Eſaiam, Egredere in occurſum Achaz, *uſque* ſi non credideritis, non permanebitis. Evangelium ſecundùm Marcum. Dixit Ieſus diſcipolis ſuis, Simile eſt regnum Dei quemadmodum ſi homo jaciat ſementem in terra, *uſque* ſine parabola non loquebatur eis. Cap. IX.

IV. Idus Ianuarij. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis locutus eſt Dominus ad Eſaiam Prophetam dicens, Pro eo quòd adjecit populus iſte aquas Siloe, *uſque* quia nobiſcum Deus. Evangelium ſecundùm Marcum cap. LXII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Venite ſeorſum eamus in deſertum locum, *uſque* concurrerunt illuc. Cap. X.

III. Idus Ianuarij. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis dixit Eſaias. Hæc enim ait Dominus ad me ſicut in forti manu erudivit me, *uſque* à domino exercituum qui habitat in monte Sion. Evangelium ſecundùm Marcum cap. XC. Veniens Cap. XI.

Digitized by Google

niens Ieſus ad diſcipulos ſuos, vidit turbam magnam, *uſque* inter vos conquiritis.

Cap. xii. Pridie Idus Ianuarij. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis locutus eſt Eſaias Propheta dicens, Si fuerit populus tuus Iſrahel quaſi arena maris, reliquiæ convertentur, *uſque* ſuper montem filiæ Sion. Evangelium ſecundùm Marcum cap. XCVII. Reſpondit Ieſu Iohannes dicens, Magiſter vidimus quendam, *uſque* qui non eſt adversùm vos, pro vobis eſt.

Idibus Ianuarij. Octabas theophaniæ. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Domine Deus meus, honorificabo te, *uſque* adnuntiate hæc in univerſa terra. Evangelium ſecundùm Iohannem. Vidit Iohannes Ieſum venientem ad ſe, *uſque* quia hic eſt filius Dei.

Dominica I. poſt theophania. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Fratres, obſecro vos per miſericordiam Dei, *uſque* in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Evangelium ſecundùm Lucam cap. III. Cùm factus eſſet Ieſus annorum XII. *uſque* apud Deum & homines.

Cap. xiii. XIX. Kal. Februarij. Natale ſancti Felicis confeſſoris in Pincis. Lectio libri geneſeos. In diebus illis fecit Dominus Deus Adę & uxori ejus tunicas pellicias, *uſque* ad cuſtodiendam viam ligni vitę. Evangelium ſecundùm Marcum cap. CXII. Erant turbæ in via aſcendentes cum Ieſu Hieroſolymam, *uſque* tertia die reſurget.

Cap. xiv. XVIII. Kal. Februarij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis factum eſt ut offerret Cain Domino Deo de fructibus terræ, *uſque* qui occiderit eam, ſeptuplum punietur. Evangelium ſecundùm Marcum cap. CXVI. Venit Ieſus Hiericho, *uſque* ſequebatur eum in via.

Cap. xv. XVII. Kal. Februarij. Natale ſancti Marcelli confeſſoris. Lectio libri geneſeos. In diebus illis Lamerb accepit uxores duas, *uſque* omne tempus quo vixit Adam anni nongenti triginta. Evangelium ſecundùm Marcum cap. CXXXV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Cavete à ſcribis qui volunt in ſtolis ambulare, *uſque* hic accipiunt prolixius judicium.

Cap. xvi. XVI. Kal. Februarij. Natale ſancti Sulpicij. Lectio libri ſapientiæ. Soper ſalutem & ſpeciem dilexi ſapientiam, *uſque* propter diſciplinæ dona commendanti. Evangelium ſecundùm Marcum cap. CXLII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Cùm videritis abominationem deſolationis, *uſque* propter electos quos elegit breviabit dies.

Cap. xvii. XV. Kal. Februarij. Natale ſanctæ Priſcæ. Lectio libri ſapientiæ. Omnium artifex docuit me ſapientiam, *uſque* & ſuper omnem ſtellarum diſpoſitionem. Require evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXL. Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito, *uſque* nova.

Cap xviii. XIV. Kal. Februarij. In natali Mariæ & Marthæ. Lectio libri geneſeos. In diebus illis ædificavit Noë altare Domino, *uſque* diluvium diſſipans terram. Evangelium ſecundùm Marcum cap. XVIII. Venit ad Jeſum leproſus deprecans eum, *uſque* quæ præcepit Moyſes in teſtimonium illis.

Cap. xix. XIII. Kal. Februarij. In natali Fabiani & Sebaſtiani. Lectio libri ſapientiæ. Sapientia vincit malitiam, *uſque* quibus utilius nihil eſt in vita hominibus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Vigilate, quia neſcitis diem, *uſque* conſtituet eum.

XII. Kal. Februarij. In natali ſanctæ Agnes. Lectio libri ſapientiæ. Cùm temptarentur juſti, *uſque* in finem eventus mirati ſunt. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Simile eſt regnum cœlorum decem virginibus, *uſque* neſcitis diem neque horam. Cap. xx.

XI. Kal. Februarij. In natale ſancti Vincenti. Lectio libri ſapientiæ. Miſereris omnium Domine, quia omnia potes, *uſque* credant in te Domine. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CIV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Niſi granum frumenti cadens in terra, *uſque* pater meus qui in cœlis eſt. Cap. xxi.

Dominica II. poſt theophania. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Fratres, habentes donationes ſecundùm gratiam, *uſque* humilibus conſentientes. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. XVIII. Nuptiæ factæ ſunt, *uſque* crediderunt in eum diſcipuli ejus.

X. Kal. Februarij. In natali ſanctorum Macharij, Emerentiani. Lectio libri ſapientiæ. Cùm ſis ergo juſtus Domine, *uſque* ſperemus miſericordiam. Evangelium ſecundùm Lucam cap. XLVI. Elevatis oculis Ieſus in diſcipulos ſuos, *uſque* merces veſtra multa eſt in cœlo. Cap. xxii.

IX. Kal. Februarij. In natali ſancti Projecti. Lectio libri ſapientiæ. Domine Deus noſter, ſuavis & verus es, *uſque* radix eſt immortalitatis. Evangelium ſecundùm Lucam cap. LXIV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Omnis qui venit ad me, *uſque* ſupra petra. Cap. xxiii.

VIII. Kal. Februarij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis dixit Dominus ad Noë & ad filios ejus, Hoc ſignum fœderis quod do inter me & vos, *uſque* univerſæ carnis quæ ſuper terram. Evangelium ſecundùm Marcum cap. L. Egreſſus Ieſus venit in patriam ſuam, *uſque* impoſitis manibus curavit eum. Cap. xxiv.

VII. Kal. Februarij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis erat terra labij unius, & ſermonem eorundem, *uſque* ſuper faciem cunctarum regionum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. XXVI. Surgens Ieſus de ſynagoga, *uſque* oportet me evangelizare regnum Dei. Cap. xxv.

VI. Kal. Februarij. In natali ſanctæ Agnes de nativitate. Lectio libri geneſeos. In diebus illis tulit Thare Abraham filium ſuum, *uſque* ab oriente ai. Evangelium ſecundùm Marcum cap. XXV. Introivit Ieſus in ſynagoga, *uſque* reſtituta eſt manus illius. Cap. xxvi.

V. Kal. Februarij. Lectio libri ſapientiæ. Iuſtitia perpetua eſt, *uſque* calore illius adgravata. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXL. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito in agro, *uſque* nova & vetera. Cap. xxvii.

Dominica III. poſt theophaniam. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Fratres, nolite eſſe prudentes, *uſque* vince in bono malum. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. LXIII. Cùm deſcendiſſet Ieſus de monte, *uſque* ſanatus eſt puer in illa hora.

Cap. XXVIII. IV. Kal. Februarij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis deſcendit Abraham in Ægyptum, *uſque* accipe eam & vade. Evangelium ſecundùm Lucam cap. XXXIII. Cùm eſſet Ieſus in civitate, *uſque* ab infirmitatibus ſuis.

Cap. XXIX. III. Kal. Februarij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis aſcendit Abraham de Ægypto, *uſque* venientibus ad Segor. Evangelium ſecundùm Marcum cap. XXXVI. Cœpit Ieſus docere ad mare, *uſque* qui habet aures audiendi audiat.

Cap. XXX. Pridie Kal. Februarij. Lectio libri geoeſeos. In diebus illis dixit Dominus ad Abraham poſtquam diviſus eſt, *uſque* ædificavit ibi altare Domino. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XXIV. Loquente Ieſu ad turbas, *uſque* in univerſam terram illam.

Cap. XXXI. Kal. Februarij. In natali ſanctæ Brigidæ virginis. Lectio libri ſapientiæ. Creatura tibi factori deſerviens, *uſque* Magna enim ſunt judicia tua Domine & inenarrabilia opera tua. Evangelium ſecundùm Lucam cap. LXXIX. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Nemo accendens lucernam, *uſque* auferetur ab illo.

Cap. XXXII. IV. Nonas Februarij. In purificatione beatæ Mariæ virginis. Lectio libri ſapientiæ. In omnibus requiem quæſivi, *uſque* dedi ſuavitatem odoris. Evangelium ſecundùm Lucam cap. III. Accepit Simeon Ieſum in ulnas ſuas, *uſque* gratia Dei erat in illo. Item aliud evangelium ſecundùm Lucam. Poſtquam dies purgationis ejus, *uſque* gloriam plebis tuæ Iſtaël.

Cap. XXXIII. III. Non. Februarij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis Melchiſedech Rex Salem occurrit Abraham à cæde Regum revertenti panem proferens panem & vinum, *uſque* reputatum eſt illi ad juſtitiam. Evangelium ſecundùm Marcum cap. XLI. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis & turbis, *uſque* diſſerebat omnia.

Cap. XXXIV. Pridie Non. Februarij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis, poſtquam nonaginta annorum eſſe cœperat Abraham, *uſque* pariter circumciſi ſunt. Evangelium ſecundùm Lucam cap. LXXVIII. Dicebat Ieſus parabolam intendens, *uſque* panem in regno Dei.

Cap. XXXV. Non. Februarij. In natali ſanctæ Agathæ. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, qui gloriatur, in Domino glorietur, *uſque* exhibere Chriſto. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Simile eſt regnum cœlorum decem virginibus, *uſque* neque hora.

Dominica IV. poſt theophaniam. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Fratres, nemini quicquam debeatis, *uſque* plenitudo ergo legis eſt dilectio. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. LXIX. Aſcendente Ieſu in navicula, *uſque* obediunt ei.

VIII. Idus Februarij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis apparuit Dominus Abraham in convalle Mambre, *uſque* ſed riſiſti. Evangelium ſecundùm Marcum cap. XLVII. Venit Ieſus trans fretum in regione Geraſenorum, *uſque* & miſertus eſt tui.

Cap. XXXVII. VII. Idus Februarij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis dixit Dominus ad Abraham, Num celare potero tibi quæ geſturus ſum, *uſque* & ille reverſus eſt in locum ſuum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. LXVII. Factum eſt deinceps, ibat Ieſus in civitatem quæ vocatur Naim, *uſque* plebem ſuam.

Cap. XXXVIII. VI. Idus Februarij. In natali ſancti Thomæ Apoſtoli. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Ephesios. Iam non eſtis hoſpites & advenæ, *uſque* habitaculum Dei in Spiritu ſancto. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXXXIV. Hoc eſt præceptum meum, *uſque* oderunt me gratis.

Cap. XXXIX. V. Idus Februarij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis venerunt duo angeli Sodomam, *uſque* Loth ingreſſus eſt Segor. Evangelium ſecundùm Lucam cap. LXXIX. Rogabat Ieſum quidam Phariſæus, *uſque* dilexit multùm.

Cap. XL. IV. Idus Februarij. In natali ſanctorum Zotici, Erenei, Iacinthi, Amanri, & Soteris. Lectio libri ſapientiæ. Omnis creatura ab initio ad ſuum genus refigurabatur, *uſque* aſſiſtens eis. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CIV. Factum eſt autem dum complerentur dies aſſumptionis Ieſus, *uſque* abierunt in aliud caſtellum.

Cap. XLI. III. Idus Februarij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis profectus eſt Abraham in terram auſtralem, *uſque* cum filio meo Iſaac. Evangelium ſecundùm Marcum cap. LXIII. Exiens Ieſus de navi, *uſque* abiit in montem orare.

Cap. XLII. Pridie Idus Februarij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis deprecatus eſt Iſaac Dominum pro uxore ſua, *uſque* parvipendens quòd primogenita vendidiſſet. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XLVII. Veſpere autem facto, *uſque* quinque milia hominum.

Dominica V. poſt theophaniam. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Theſſalonicenſes. Fratres, induite vos ſicut Dei electi, *uſque* per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CV. Reſpiciens Ieſus dixit, Confiteor tibi pater domine cœli, *uſque* onus meum leve.

Cap. XLIII. Idus Februarij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis orta autem fame ſuper terram, *uſque* donec magnus vehementer effectus eſt. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CLIV. Acceſſerunt ad Ieſum ab Hieroſolymis, *uſque* non coinquinat hominem.

Cap. XLIV. XVI. Kal. Martij. In natali ſanctorum Valentini, Vitalis, Feliculæ, & Zeoonis. Lectio libri ſapientiæ. Mecueotes Dominum, ſuſtinete miſericordia ejus, *uſque fit* & miſericordia ejus cum eo. Evangelium ſecundùm Lucam cap. XCVI. Dicebat Ieſus diſcipulis ſuis, Si quis vult poſt me venire, *uſque* donec veniat regnum Dei.

Cap. XLV. XV. Kal. Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis egreſſus Iacob de Berſabee, *uſque* decimas offeram tibi. Evangelium ſecundùm Lucam cap. LXXXIII. Factum eſt in una dierum, *uſque* quanta illis Ieſus feciſſet.

Cap. XLVI. XIV. Kal. Martij. Natale ſanctorum Oneſini & Iulianæ virginis. Lectio libri ſapientiæ. Filij ſape Eccleſiæ juſtorum, *uſque* juſtitia ædificabitur tibi. Evangelium ſecundùo Matthæum cap. CXL. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito, *uſque* nova & vetera.

Cap. XLVII. XIII. Kal. Martij. In natali ſancti Policioni

Epiſcopi. *Lectio libri geneſeos.* In diebus illis profectus eſt Iacob, venit ad terram orientalem, *uſque* ſerviens apud eum ſeptem annis. Evangelium ſecundùm Marcum cap. LXXIT. Surgens Ieſus abiit in fines Tyri, *uſque* dæmonium exiiſſe ab eo.

Cap. XLVIII. XII. Kal. Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis videns Domious quòd diſpiceret Iacob Liam, *uſque* appellavit eum Aſſer. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXVIII. Exultavit Ieſus in Spiritu ſancto, *uſque* audire quæ audiſtis & non audierunt.

Cap. XLIX. XI. Kal. Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis egreſſus Ruben tempore meſſis tritici, *uſque* ſeparatis inter ſe gregibus. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXXXIV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Lucerna corporis tui eſt oculus tuus, *uſque* lucerna fulgoris inluminabit te.

Dominica in Septuageſima. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, neſcitis quòd hi qui in ſtadio currunt, *uſque* petra autem erat Chriſtus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CC. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Simile eſt regnum cœlorum homini patrifamilias, *uſque* pauci electi.

Cap. L. X. Kal. Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis, quando primo tempore aſceodebant oves, *uſque* pergens ad Iſaac patrem ſuum in terra Chanaan. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXLIX. Ait Ieſo quidam de turba, Magiſter dic fratri meo, *uſque* qui ſibi theſaurizat non eſt dives in Deum.

Cap. LI. IX. Kal. Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis, tempore quo Laban ierat ad tondendas oves, *uſque* reverſus eſt in locum ſuum. Evangeliom ſecundùm Lucam cap. CLIX. Servus qui coguovit voluntatem domini ſui, *uſque* & nurus in ſocrum ſuam.

Cap. LII. VIII. Kal. Martij. In cathedra ſancti Petri, Lectio libri ſapientiæ. Fili, in manſuetudine perfice opera tua, *uſque* exaudiet autem eum qui fecit illum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CLXVII. Dicebat Ieſus, Cui eſt ſimile regnum Dei, *uſque* ſtridor dentium.

Cap. LIII. VII. Kal. Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis abiit Iacob itinere quo cœperat, *uſque* quanto magis contra homines prævalebit. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CLXXII. Dixit Ieſus turbis, Cùm videritis Abraham, *uſque* non capit Propheta perire extra Hieruſalem.

Cap. LIV. VI. Kal. Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis interrogavit Iacob aogelum qui luctabatur cum eo, *uſque* urbe Sicimorum quæ eſt in terra Chanaan. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CLXXX. Dicebat Ieſus ei qui ſe invitaverat, *uſque* beatus qui manducat panem in regno Dei.

Cap. LV. V. Kal. Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis poſtquam regreſſus eſt Iacob de Meſopotamia Syriæ, *uſque* numquid ut ſcorto abuti debere ſorore noſtra. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXCII. Audiebant omnia hæc Phariſæi quæ Ieſus loquebatur, *uſque* qui dimiſſam à viro ducit mœchatur.

Cap. LVI. IV. Kal. Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis locutus eſt Dominus ad Iacob dicens, Surge & aſcende Bethel, *uſque* hic eſt titulus monumenti Rachel, uſque in præſentem diem. Evangelium ſecundùm [Lucam] cap. CXCVII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Impoſſibile eſt ut non veniant ſcandala, *uſque* obediret vobis.

III. Kal. Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis erant filij Iacob XII. *uſque* ſepelierunt eum Iacob filij ſui. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCI. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Quis veſtrum habens ſervum arantem, *uſque* quod debuimus facere fecimus. Cap. LVII.

Dominica in Sexageſima. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, libenter ſuffertis inſipientes, *uſque* ut inhabitet in me virtus Chriſti. Evangelium ſecundùm Lucam cap. LXXVI. Cùm turba plurima conveniret, *uſque* fructum adferet in patientia.

Pridie Kal. Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis ductus eſt Ioſeph in Ægyptum, *uſque* Dominus erat cum illo & omnia opera ejus dirigebat. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCII. Interrogatus Ieſus à Phariſæis quando venit regnum Dei, *uſque* in die ſua. Cap. LVIII.

Kal. Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis accidit ut peccarent duo eunuchi, *uſque* oblitus eſt interpretis ſui. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Sicut factum eſt in diebus Noë, *uſque* memores eſtote uxoris Loth. Cap. LIX.

VI. Non. Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis dixit Pharao ſomnium, *uſque* conſilium placuit Pharaoni & cunctis miniſtris ejus. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Dico vobis in illa nocte erunt duo in lecto uno, *uſque* inveniet fidem in terra. Cap. LX.

V. [Non.] Martij. Lectio libri geneſeos. Io diebus illis dixit Pharao ad Ioſepb, *uſque* malum inopiæ temperaremus. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCLII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Cùm videritis circumdari ab exercitu Hieruſalem, *uſque* donec impleantur tempora nationum. Cap. LXI.

IV. Non. Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis. Audientes autem Iacob quòd alimenta venderentur in Ægyptum, *uſque* moriamini. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCLIX. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Attendite autem vobis ne fortè gravarentur corda veſtra, *uſque* in templo audire eum. Cap. LXII.

III. Non. Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis fecerunt fratres Ioſeph in Ægypto ut illis ipſe præceperat, & locuti ſunt ad invicem, *uſque* abſque liberis ero. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXLI. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Ecce ego mitto promiſſum patris mei in vos, *uſque* benedicentes Deum. Cap. LXIII.

II. Non. Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis tulerunt filij Iſraël munera & pecuniam duplicem, *uſque* ad patrem veſtrum. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XXXIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Nolite putare quia veni ſolvere legem, *uſque* hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Cap. LXIV.

Non. Martij. In natali ſanctarum virginum Perpetuæ & Felicitatis. Lectio libri ſapientiæ. Congregationi pauperum affabilem te facito, *uſque* verbum in tempus ſalutis. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. XXV. Venit Ieſus & Cap. LXV.

diſcipuli ejus in Iudæam terram, *uſque* miſſus eſt ante illum.

Dominica in Quinquageſima. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Et ſi linguis hominum loquar & angelorum, *uſque* major autem his eſt caritas. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXXII. Aſſumpſit Ieſus duodecim diſcipulos ſuos, *uſque* dedit laudem Deo.

Cap. LXVI. VIII. Idus Martij. Lectio libri geneſeos; In diebus illis accedens Iudas propiùs confidenter ad Ioſeph ait, *uſque* feſtinate & adducite eum ad me. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. LI. Factum eſt cùm deſcenderent diſcipuli Ieſu ad mare, *uſque* ad terram qua ibant.

Cap. LXVII. VII. Idus Martij. Lectio libri geneſeos. In diebus illis auditum eſt & celebri ſermone vulgatum in aula Regis, venerunt fratres Ioſeph, *uſque* Ioſeph ponet manu tua ſuper oculos tuos. Evangelium ſecundùm Marcum cap. CXX. Cùm intraſſet Ieſus Hieroſolymam in templum, *uſque* quodcunque dixerit fiat fiet ei.

FERIA IV. CAPITE IEIVNII. AD SANCTAM SAVINAM. Lectio Iohel Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, convertimini ad me in toto corde veſtro, *uſque* non dabo vos ultrà opprobrium gentibus dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XLV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Cùm jejunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes, *uſque* ibi eſt & cor tuum.

FERIA V. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis ægrotavit Ezechias uſque ad mortem, *uſque* protegam eam dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. LXIV. Cùm introiſſet Ieſus Capharnaum, *uſque* ſanatus eſt ex illa hora.

FERIA VI. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, Clama, ne ceſſes, *uſque* quia miſericors ſum Dominus Deus tuus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XXXIX. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Audiſtis quia dictum eſt Diliges proximum tuum & odies inimicum, *uſque* reddet tibi.

SABBATO. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus, Si abſtuleris de medio tui catenam, *uſque* Os enim Domini locutum eſt hæc. Evangelium ſecundùm Marcum cap. [LXVI.] Cùm ſerò eſſet factum, erat navis in medio mari, *uſque* ſalvi fiebant.

Dominica initium quadrageſimæ. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, hortamur vos, *uſque* omnia poſſidentes. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XV. Ductus eſt Ieſus in deſertum, *uſque* angeli miniſtrabant ei.

HINC PLENARIVS SEQVITVR ORDO, SICVT IN LIBRO COMITI CONTINETVR, VSQVE OCTAVAS PASCHÆ.

Feria II. Lectio Ezechiel Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipſe requiram oves meas, *uſque* in judicio & juſtitiam dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXXII. Cùm venerit filius hominis in majeſtate ſua, *uſque* juſti autem in vitam æternum.

Feria III. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis locutus eſt Eſaias Propheta dicens, *uſque* ait Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCX. Cùm intraſſet Ieſus Hieroſolymam, *uſque* docebat eos de regno Dei.

Feria IV. Lectio libri Exodi. In diebus illis dixit Dominus ad Moyſen, *uſque* & quadraginta noctibus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXXVII. Acceſſerunt ad Ieſum Scribæ & Phariſæi dicentes, *uſque* ipſe meus frater & ſoror & mater eſt.

Feria V. Lectio Ezechiel Prophetæ. In diebus illis factus eſt ſermo Domini ad me dicens, *uſque* ait Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CLVII. In illo tempore dicebat Ieſus ad eos qui crediderunt ei Iudæis, *uſque* qui eſt ex Deo verba Dei audit.

Feria VI. Lectio Ezechiel Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, Anima quæ peccaverit, ipſa morietur, *uſque* vita vivet & non morietur dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. XXXVIII. In illo tempore erat dies feſtus Iudæorum, *uſque* eſſet qui fecit eum ſanum.

Sabbato in duodecim lectionibus. Ad ſanctum Petrum. Lectio libri Deuteronomij. In diebus illis locutus eſt Moyſes ad Dominum dicens, Reſpice Domine de ſanctuario tuo, *uſque* ſicut locutus eſt tibi.

Item lectio libri Deuteronomij. In diebus illis dixit Moyſes filiis Iſraël, *uſque* ſicut locutus eſt vobis Dominus Deus veſter.

Item lectio libri Machabæorum. In diebus illis orationem faciebant ſacerdotes, *uſque* nec vos deſerat in tempore Dominus Deus veſter.

Item lectio libri ſapientiæ. Miſerere noſtri Deus omnium, *uſque* mirabilia tua Domine Deus noſter.

Item lectio Danihel Prophetæ. Angelus Domini deſcendit cum Azaria & ſociis ejus, *uſque* & ſuperexaltatus in ſecula.

ITEM BENEDICTIONE.

Item lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Theſſalonicenſes. Fratres, rogamus vos, corripite inquietos, *uſque* in adventum Domini noſtri Ieſu Chriſti ſervetur. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CLXXII. In illo tempore aſſumpſit Ieſus Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem ejus, *uſque* à mortuis reſurget.

Dominica prima infra quadrageſimam. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Theſſalonicenſes. Fratres, rogamus vos & obſecramus in Domino Ieſu, *uſque* ſed in ſanctificatione in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. LVII. Egreſſus inde Ieſus ſeceſſit in partes Tyri, *uſque* ex illa hora.

Feria II. Lectio Danihel Prophetæ. In diebus illis oravit Danihel dicens, *uſque* & ſuper populum tuum Domine Deus noſter. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. LXXXIX. Dixit Ieſus turbis Iudæorum, Ego vado & quæritis me, *uſque* placita ſunt ei facio ſemper.

Feria III. Lectio libri Regum. In diebus illis factus eſt ſermo Domini ad Eliam, *uſque* quod locutus eſt in manu Heliæ. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCXXVII. Locutus eſt

Ieſus ad turbas & ad diſcipulos ſuos dicens, *uſque* exaltabitur.

Feria IV. Lectio libri Heſter. In diebus illis otavit Heſter ad Dominum dicens, *uſque* ora canentium Domine Deus noſter. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCI. Aſcendens Ieſus Hieroſolymam, *uſque* redemptionem pro multis.

Feria V. Lectio Hieremiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus. Maledictus homo qui confidit in homine, *uſque* adinventionum ſuarum dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. [XLI.] Dixit Ieſus turbis Iudæorum, Non poſſum ego à me ipſo facere quicquam, *uſque* quomodo verbis meis credetis.

Feria VI. Lectio libri geneſeos. In diebus illis dixit Ioſeph fratribus ſuis, *uſque* volens eripere eum de manibus eorum & reddere patri ſuo. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCXIX. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Homo erat paterfamilias, *uſque* quoniam ſicut Prophetam eum habebant.

Sabbato. Lectio libri geneſeos. In diebus illis dixit Rebecca filio ſuo Iacob, *uſque* deſuper erit benedictio tua. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXC. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Homo quidam habebat duos filios, *uſque* perierat & inventus eſt.

Dominica II. XXXA. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Epheſios. Eſtote imitatores Dei ſicut filij cariſſimi, *uſque* juſtitis & veritate. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXXVI. Erat Ieſus eiciens dæmonium, *uſque* & cuſtodiunt illud.

Feria II. Lectio libri Regum. In diebus illis Naaman princeps militiæ Regis Syriæ, *uſque* niſi tantùm Dominus Deus Iſrahel. Evangelium ſecundùm Lucam cap. XX. Dixerunt Phariſæi ad Ieſum, Quanta audivimus facta Capharnaum, *uſque* tranſiens per medium illorum ibat.

Feria III. Lectio libri Regum. In diebus illis mulier quædam clamabat ad Heliſeum Prophetam dicens, *uſque* tu & filij tui vivite de reliquo. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CLXXXIII. Reſpiciens Ieſus diſcipulos ſuos, *uſque* dixit Simoni Petro, *uſque* ſeptuagies ſepties.

Feria IV. Lectio libri Exodi. Hæc dicit Dominus Deus, Honora patrem tuum & matrem tuam, *uſque* nominis mei. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CLIV. Acceſſerunt ad Ieſum ab Hieroſolymis Scribæ & Phariſæi dicentes, *uſque* non coinquinant hominem.

Feria V. Lectio Hieremiæ Prophetæ. In diebus illis factum eſt verbum Domini ad me dicens, Sta in porta domus Domini, *uſque* in ſeculum dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. [LII.] Operamini non cibum qui perit, *uſque* qui credit in me non ſitiet unquam.

Feria VI. Lectio libri Numeri. In diebus illis convenerunt filij Iſraël ad Moyſen & Aaron, *uſque* & ſanctificatus eſt in eis. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. XXXIII. Ieſus fatigatus eſt ex itinere, ſedebat ſic ſuper fontem, *uſque* quia hic eſt verè ſalvator mundi.

Sabbato. Lectio Danihel Prophetæ. In diebus illis erat vir in Babylone, nomen ejus Ioachim, *uſque* in die illa. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. LXXVI. Perrexit Ieſus in montem oliveti, *uſque* & ampliùs jam noli peccare.

Dominica XX. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Galatas. Fratres, ſcriptum eſt quoniam Abraham duos filios habuit, *uſque* Chriſtus nos liberavit. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. XLVI. Abiit Ieſus trans mare Galilææ, quod eſt Tiberiadis, *uſque* qui venturus eſt in mundum.

Feria II. Lectio libri Regum. In diebus illis venerunt duæ mulieres meretrices ad Regem Salomon, *uſque* ad faciendum judicium. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. XX. Propè erat Paſcha Iudæorum, & aſcendit Hieroſolymam Ieſus, *uſque* ipſe enim ſciebat quid eſſet in homine.

Feria III. Lectio libri Exodi. In diebus illis locutus eſt Dominus ad Moyſen dicens, *uſque* & miſertus eſt populo ſuo Dominus Deus noſter. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. LXXV. Iam die feſto mediante aſcendit Ieſus in templum & docebat, *uſque* de turba multi crediderunt in eum.

Feria IV. Lectio Ezechiel Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, Sanctificabo nomen meum magnum, *uſque* & ego ero vobis in Deum dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. LXXXIX. Præteriens Ieſus vidit hominem cæcum à nativitate, *uſque* & procidens adoravit eum.

Feria V. Lectio libri Regum. In diebus illis venit mulier Sunamites ad Heliſæum in montem, *uſque* reverſus eſt in Galgala. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. XL. Dixit Ieſus turbis Iudæorum, Pater meus uſque modò operatur & ego operor, *uſque* in reſurrectionem judicij.

Feria VI. Lectio libri Regum. In diebus illis ægrotavit filius mulieris matrisfamiliæ, *uſque* & verbum Domini in ore tuo verum eſt. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. XCIV. Erat quidam languens Lazarus, *uſque* crediderunt in eum.

Sabbato. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, *uſque* non obliviſcar ea dicit Dominus omnipotens.

ALIA. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, Omnes ſitientes venite ad aquas, *uſque* quod egredietur de ore meo dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. LXXXVI. Dixit Ieſus turbis Iudæorum, Ego ſum lux mundi, *uſque* quia necdum venerat hora ejus.

Dominica V. in quadrageſima. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, Chriſtus adſiſtens Pontifex, *uſque* æternæ hereditatis in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. LXXXIX. Dicebat Ieſus turbis Iudæorum & principibus ſacerdotum, Quis ex vobis arguet me de peccato, *uſque* & exivit de templo.

Feria I I. Lectio Ionæ Prophetæ. In diebus illis factum eſt verbum Domini ad Ionam, *uſque* & miſertus eſt populo ſuo Dominus Deus noſter. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. L X X I X. Miſerunt Principes & Phariſæi miniſtros, *uſque* credentes in eum.

Feria I I I. Lectio Danihel Prophetæ. In diebus illis congregati ſunt Babylonij ad Regem, *uſque* de lacu leonum. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. L X X V. Ambulans Ieſus in Galilæa, *uſque* propter metum Iudæorum.

Feria I V. Lectio libri Levitici. In diebus illis locutus eſt Dominus ad Moyſen dicens, Ego Dominus Deus veſter, Non facietis furtum, *uſque* ego enim ſum Dominus Deus veſter. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. X C I I. Facta ſunt encænia in Hieroſolymis, *uſque* & ego in patre.

Feria V. Lectio Danihel Prophetæ. In diebus illis oravit Danihel dicens, *uſque* ſuper omnem terram, *uſque* unuſquiſque in domum ſuam. [Evangelium] ſecundùm Lucam cap. L X X I V. In illo tempore rogabat Ieſum, *uſque* dilexit multùm.

Feria V I. Lectio Hieremiæ Prophetæ. In diebus illis dixit Hieremias, Domine omnes qui te derelinquunt confundentur, *uſque* contere eos Domine Deus noſter. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. X C I V. Collegerunt Pontifices & Phariſæi concilium, *uſque* cum diſcipulis ſuis.

Sabbato. Elymoſina datur. Lectio Hieremiæ Prophetæ. In diebus illis dixerunt impij Iudæi ad invicem, *uſque* in tempore furoris tui Domine Deus meus. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. L X V I. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Amen amen dico vobis, Niſi manducaveritis carnem filij hominis, *uſque* traditurus eum cùm [eſſet] unus ex duodecim.

Dominica in palmas. [Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Philippenſes.] Fratres, Hoc enim ſentite in vobis quod & in Chriſto Ieſu, *uſque* quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. Paſſio Domini noſtri Ieſu Chriſti ſecundùm Matthæum cap. C C L X X I V. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet, & filius hominis, *uſque* ſignantes lapidem cum cuſtodibus.

Feria I I. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis dixit Eſaias, Dominus Deus aperuit mihi aurem, *uſque* & imitantur in Domino Deo ſuo. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. X C V I I I. Ante ſex dies Paſchæ venit Ieſus Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, *uſque* ut clarificetur filius hominis.

Feria I I I. Lectio Hieremiæ Prophetæ. In diebus illis dixit Hieremias, Domine demonſtraſti mihi & cognovi, *uſque* tibi enim revela cauſam meam Domine Deus meus. I T E M A L I A. Lectio libri ſapientiæ. In diebus illis dixerunt impij Iudæi apud ſemetipſos, *uſque* animarum ſuarum dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. C I V. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Amen amen dico vobis, Niſi granum frumenti cadens in terra, *uſque* dilexerunt enim gloriam hominum magis quàm gloriam Dei.

Feria I V. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, Dicite filiæ Sion, Ecce ſalvator tuus venit, *uſque* ſuper omnia quæ reddidit nobis Dominus Deus noſter. Item lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis dixit Eſaias, Domine quis credidit auditui noſtro, *uſque* ut non perirent dicit Dominus omnipotens. Paſſio Domini noſtri Ieſu Chriſti ſecundùm Lucam cap. C C L X. Adpropinquabat autem dies feſtus azymorum qui dicitur Paſcha, *uſque* nondum quiſquam poſitus fuerat.

Feria V. Cœna Domini. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, convenientibus vobis in unum, *uſque* ut non cum hoc mundo damnemini. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. C X I I. In illo tempore ante diem feſtum Paſchæ, *uſque* continuò clarificabit eum.

Feria V I. Ad Hieruſalem. Lectio Oſeæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus in tribulatione ſua, *uſque* pluſquam holocauſtum. V B I S V P R A. Lectio libri Exodi. In diebus illis dixit Dominus ad Moyſen & Aaron in terra Ægypti, *uſque* eſt enim phaſe id eſt tranſitus Domini. Paſſio ſecundùm Iohannem cap. C L V I. In illo tempore egreſſus eſt Ieſus trans torrentem Cedron, *uſque* quia juxtà erat monumentum ubi poſuerunt Ieſum.

I N C I P I V N T L E C T I O N E S D E V I G I L I A P A S C H Æ.

I. Lectio libri geneſeos. In principio creavit Deus cœlum & terram, *uſque* & requievit die ſeptimo ab univerſo opere ſuo quod patrarat.

II. V B I S V P R A. Lectio libri geneſeos. Noë verò cùm quingentorum eſſet annorum, *uſque* odoratus eſt Dominus odorem ſuavitatis.

I I I. V B I S V P R A. Lectio libri geneſeos. In diebus illis tentavit Deus Abraham, & dixit ad eum, *uſque* abierùntque Berſabee ſimul & habitavit ibi.

I V. Lectio libri Exodi. In diebus illis factum eſt in vigilia matutina, *uſque* carmen hoc Domino. C A N T. Cantemus Domino.

V. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc eſt ſervorum Domini, *uſque* quod egredietur de ore meo dicit Dominus omnipotens.

V I. Lectio Hieremiæ Prophetæ. Audi Iſrahel mandata vitæ, *uſque* & cum hominibus converſatus eſt.

V I I. Lectio Ezechiel Prophetæ. Facta eſt ſuper me manus Domini, *uſque* & requieſcere vos faciam dicit Dominus omnipotens.

V I I I. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis adprehenderunt ſeptem mulieres, *uſque* à turbine & à pluvia. C A N T. Vinea facta eſt.

I X. Lectio libri Exodi. In diebus illis dixit quoque Dominus ad Moyſen & Aaron in terra Ægypti, Menſis iſte, *uſque* id eſt tranſitus Domini.

X. Lectio Ionæ Prophetæ. In diebus illis factum eſt verbum Domini ad Ionam Prophetam ſecundò dicens, *uſque* & miſertus eſt populo ſuo Dominus Deus noſter.

X I. Lectio libri Deuteronomij. In diebus illis ſcripſit Moyſes canticum, *uſque* & ad finem uſque complevit. C A N T. Attende cœlum.

X I I. Lectio Danihel Prophetæ. In diebus illis Nabuchodonoſor Rex fecit ſtatuam auream, *uſque* laudantes & benedicentes Dominum. C A N T. Sicut cervus.

Sabbato ſancto. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Coloſſeoſes. Fratres, ſi conſurrexiſtis cum Chriſto, *uſque* cum ipſo in gloria. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCCLII. Veſpere autem ſabbati, *uſque* ibi eum videbitis, ecce dixi vobis.

Dominica ſancta. Ad ſanctam Mariam. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, expurgate vetus fermentum, *uſque* & veritatis. Evangelium ſecundùm Marcum cap. XXX. Maria Magdalene & Maria Iacobi & Salome, *uſque* ibi eum videbitis ſicut dixi vobis.

Feria II. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis ſtans Petrus in medio plebis dixit, Viri fratres, vos ſcitis quod factum eſt, *uſque* qui credunt in eum. Evangelium ſecundùm Lucam [cap. CCCXXXIX.] Exeuntes duo ex diſcipulis Ieſu ibant ipſa die in caſtellum, *uſque* cognoverunt eum in fractione panis.

Feria III. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis ſurgens Paulus & manu ſilentium indicens ait, *uſque* reſuſcitans Ieſum Chriſtum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCCXL. Stetit Ieſus in medio diſcipulorum ſuorum & dixit eis Pax vobis, *uſque* & remiſſionem peccatorum in omnes gentes.

Feria IV. [Lectio actuum Apoſtolorum.] In diebus illis aperiens Petrus os ſuum dixit, Viri Iſraelitæ & qui timetis Deum audire, *uſque* deleantur veſtra peccata. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CCXIX. Manifeſtavit ſe Ieſus ad mare Tyberiadis, *uſque* cùm reſurrexiſſet à mortuis.

Feria V. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis Angelus Domini locutus eſt ad Philippum dicens, Surge, vade contra meridianum, *uſque* evangelizabat civitatibus cunctis nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CCXI. Maria autem ſtabat ad monumentum foris plorans, *uſque* quia vidi Dominum & hæc dixit mihi.

Feria VI. Lectio epiſtolæ beati Petri Apoſtoli. Cariſſimi, Chriſtus ſemel pro peccatis mortuus eſt, juſtus pro injuſtis, *uſque* per reſurrectionem Ieſu Chriſti qui eſt in dextera Dei. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCCLV. Vndecim autem diſcipuli abierunt in Galilæam, *uſque* ad conſummationem ſeculi.

Sabbato. Lectio epiſtolæ beati Petri Apoſtoli. Fratres, deponentes omnem malitiam & omnem dolum, *uſque* nunc autem miſericordiam conſecuti. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CCXII. Cùm eſſet ſerò die illo una ſabbatorum & fores eſſent clauſæ ubi erant diſcipuli congregati propter metum Iudæorum, *uſque* & quorum retinueritis retenta ſunt.

VIII. Kal. Aprilis. In conceptione ſanctæ Mariæ. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis locutus eſt Dominus ad Achaz dicens, Pete tibi ſignum à Domino Deo tuo, *uſque* ut ſciat reprobare malum & eligere bonum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. [III.] Miſſus eſt angelus Gabriel à Deo, *uſque* fiat mihi ſecundùm verbum tuum.

Dominica octab. Paſchæ. Lectio epiſtolæ beati Iohannis Apoſtoli. Cariſſimi, omne quod natum eſt vincit mundum, *uſque* qui credit in filium Dei habet teſtimonium Dei in ſe. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. [CCXVI.] Thomas autem unus ex duodecim, *uſque* unam habeatis in nomine ejus.

Feria II. post octabas Paſchæ. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis Philippus deſcendens in civitatem Samariæ prædicabat illis Chriſtum, *uſque* accipiebant Spiritum ſanctum. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CVIII. Cœpit Ieſus exprobrare civitatibus in quibus factæ ſunt plurimæ virtutes, *uſque* dico vobis quia terræ Sodomorum remiſſius erit in die judicij quàm tibi. Cap. LXVIII.

Feria III. poſt octabas Paſchæ. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis cùm complerentur dies multi, conſilium fecerunt Iudæi ut interficerent Paulum, *uſque* ſtatim receptum eſt vas in cœlum. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXI. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Qui credit in me, non in me credit, ſed in eum qui me miſit, *uſque* ſicut dixit mihi pater, ſic loquor. Cap. LXIX.

Feria IV. poſt octabas Paſchæ. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, obedite præpoſitis veſtris, *uſque* per Ieſum Chriſtum cui gloria eſt in ſecula ſeculorum. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. [CLIII.] Reſpiciens Ieſus diſcipulis ſuis dixit, Pater ſancte ſerva eos, *uſque* ſed ut ſerves eos ex malo.

Feria V. poſt octabas Paſchæ. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis dum intra ſe hæſitaret Petrus quidnam eſt viſio, *uſque* qui timet eum & operatur juſtitiam acceptus eſt illi. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXCVI. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Homo quidam erat dives, & induebatur purpura & byſſo, *uſque* neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit credent. Cap. LXX.

III. Idus Aprilis. In natali ſancti Leonis Papæ. Lectio libri ſapientiæ. Ecce ſacerdos magnus, *uſque* in odorem ſuavitatis. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXVIIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Homo quidam peregrè proficiſcens, *uſque* intra in gaudium domini tui.

XVIII. Kal. Maij. In natali ſanctorum Tiburtij & Valeriani & Maximi. Lectio libri ſapientiæ. Lingua ſapientium ornat ſcientiam, *uſque* qui ſequitur juſtitiam diligitur à Domino. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XXIV. Videns Ieſus turbas aſcendit in montem, *uſque* merces veſtra copioſa eſt in cœlis.

Feria VI. poſt octabas Paſchæ. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis audierunt Apoſtoli & fratres qui erant in Iudæa, *uſque* gentibus Deus pœnitentiam & vitam dedit. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCCLIV. Exierunt mulieres citò de monumento, *uſque* in hodiernum diem. Cap. LXXI.

Sabbato poſt octabas Paſchæ. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis illi qui diſperſi fuerant à tribulatione, *uſque* per manus Barnabæ & Pauli. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXXXV. Cùm loqueretur Ieſus, rogavit illum quidam Phariſæus ut pranderet apud ſe, *uſque* vos autem ædificatis eorum ſepulchra. Cap. LXXII.

Dominica prima poſt octabas Paſchæ. Lectio epiſtolæ beati Petri Apoſtoli. Cariſſimi, Chriſtus paſſus eſt pro nobis, *uſque* animarum veſtrarum.

Evangelium ſecundùm Iohannem cap. LXXXIX. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Ego ſum paſtor bonus, *uſque* fiet unum ovile & unus paſtor.

CAP. LXXIII. VIII. Kal. Maij. In natali ſancti Georgij martyris. Lectio libri ſapientiæ. Honor & gloria in ſermone ſenſati, *uſque* ſecundùm illum erit actus illius. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XCV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Nihil opertum quod non reveletur, *uſque* coram patre meo qui in cœlis eſt.

CAP. LXXIV. Feria II. hebdomadæ poſt Paſcha. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis enarravit Petrus quomodo eduxiſſet eum Dominus de carcere, *uſque* admirans ſuper doctrina Domini. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXLII. Quærebant principes ſacerdotum & ſcribæ mittere in Ieſum manus, *uſque* mirati ſunt in reſponſis ejus.

CAP. LXXV. V. Kal. Maij. In natali ſancti Richarij confeſſoris in Centulo. Lectio libri ſapientiæ. Fili, à juventute tua excipe doctrinam, *uſque* & coronam gratulationis ſuperpones tibi. Evangelium [ſecundùm] Iohannem cap. LII. Altera die turba quæ ſtabat trans mare, *uſque* credatis in eum quem miſit ille.

CAP. LXXVI. Feria III. hebdomadæ primæ poſt octabas Paſchæ. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis quidam vir inluſtris infirmis pedibus, *uſque* morati ſunt autem tempus non modicum cum diſcipulis ſuis. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXXXII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Ego ſum vitis vera, *uſque* gaudium veſtrum impleatur.

CAP. LXXVII. Feria IV. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Petri Apoſtoli. Cariſſimi, ſcientes quòd non corruptibilibus argento vel auro redempti eſtis, *uſque* verbum autem Domini manet in æternum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCCXXXVI. Vna autem ſabbati valde diluculo, *uſque* & abiit ſecum mirans quod factum fuerat.

CAP. LXXVIII. Feria V. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis quidam deſcendentes de Iudæa, *uſque* in ſynagogis ubi per omne ſabbatum legitur. Require evangelium quod fuit in dominica.

CAP. LXXIX. Feria VI. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis placuit Apoſtolis & ſenioribus, *uſque* loqui verbum Dei in Aſia. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. LXXIII. Acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum Iohannes, *uſque* & ambo conſervantur.

CAP. LXXX. Sabbato hebdomadæ quæ ſuprà.

III. Kal. Maij. Natale ſanctæ Theodoræ virginis & ſancti Vitalis. Lectio libri ſapientiæ. Honora Deum ex tota anima tua, *uſque* non enim poterunt diligere niſi quæ ipſis placent. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXL. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito, *uſque* nova & vetera.

Dominica II. poſt octabas Paſchæ. Lectio epiſtolæ beati Petri Apoſtoli. Cariſſimi, obſecro tanquam advenas & peregrinos, *uſque* hæc eſt enim gratia in Christo Ieſu Domino noſtro. Evangelium ſecundùm Iohannem [cap.] CXLVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Modicum & non videbitis me, *uſque* gaudium veſtrum nemo tollet à vobis.

IN PASCHA ANNOTINA. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. XXIV. Erat homo ex Phariſæis nomine, *uſque* ſed habeat vitam æternam.

Kal. Maij. Natale ſanctorum Philippi & Iacobi. Ambianis Accij & Accioli. Lectio libri ſapientiæ. Stabunt juſti in magna conſtantia, *uſque* inter ſanctos ſors illorum eſt. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXXVII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Non turbetur cor veſtrum, creditis in Deum, *uſque* in nomine meo hæc faciam.

Lectio libri ſapientiæ. Viri juſti ſint tibi convivæ, *uſque* honoratorum & pauperum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXLVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Cùm audieritis prælia, *uſque* in patientia veſtra animas veſtras. CAP. LXXXI.

Feria II. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis cùm veniſſent Apoſtoli in Myſiam, *uſque* ſalvus eris tu & domus tua. Evangelium quod fuit in Dominica proxima. CAP. LXXXII.

V. Non. Maij. Inventio ſanctæ crucis. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Galatas. Fratres, confido de vobis in Domino quòd nihil aliud ſapietis, *uſque* mihi mundus crucifixus eſt & ego mundo. Evangelium quod legitur in Paſcha annotina.

Feria IV. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis locuti ſunt Apoſtoli cuſtodi carceris verbum Domini cum omnibus qui erant in domo ejus, *uſque* mulieres nobiles non paucæ. Evangelium quod in Dominica. CAP. LXXXIII.

Feria V. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis zelantes Iudæi Apoſtolos, aſſumentéſque de vulgo viros, *uſque* aut dicere aut audire aliquid novi. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXXV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Filioli adhuc modicùm vobiſcum ſum, *uſque* ſequeris autem poſtea. CAP. LXXXIV.

Feria VI. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. Stans autem Paulus in medio Areopagi ait, *uſque* docens in eis verbum Dei. Evangelium quod in Dominica. CAP. LXXXV.

Sabbato hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis inſurrexerunt uno animo Iudæi in Paulum, *uſque* ſpiritu nequam egrediebantur. Evangelium quod in Dominica. CAP. LXXXVI.

Dominica [III.] poſt octabas Paſchæ. Lectio epiſtolæ beati Iacobi Apoſtoli. Cariſſimi, omne datum optimum, *uſque* quod poteſt ſalvare animas veſtras. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXLVII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Vado ad eum qui me miſit, *uſque* adnontiabit vobis.

II. Non. Maij. Natale ſancti Matthæi Apoſtoli. Lectio libri ſapientiæ. Benedictio Dei in mercedem juſti feſtinat, *uſque* ditiori te ne ſocius fueris. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXXXV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Hoc eſt præceptum meum ut diligatis invicem, *uſque* in nomine meo det vobis. CAP. LXXXVII.

Non. Maij. Natale ſanctorum Alexandri, Eventi, & Theodoli. Lectio libri ſapientiæ. Beatus vir qui non eſt lapſus verbo, *uſque* honorabitur in ipſo. Evangelium ſecundùm Matthæum cap LXXXVI. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Ecce ego mitto vos, *uſque* hic ſalvus erit. CAP. LXXXVIII.

Feria

CAP. LXXXIX. Feria IV. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Theſſalonicenſes. Fratres, omnes enim vos filij lucis & filij diei eſtis, *uſque* & ædificate alterutrum in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Evangelium ſecundùm Marcum cap. CCXXXIII. Surgens autem Ieſus mane prima ſabbati, *uſque* nontiaverunt ceteris.

CAP. XC. Feria V. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis facta eſt turbatio non minima de via, *uſque* cùm hæc dixiſſet, dimiſit Eccleſiam. Evangelium quod in Dominica.

CAP. XCI. Romæ natale ſancti Gordiani. Lectio libri ſapientiæ. Omne ſacramentum erroris odit Deus, *uſque* in veritate nuntio ſcientiam ejus in judicio. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XCV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Nolite arbitrare quia veni pacem mittere, *uſque* non perdet mercedem ſuam.

CAP. XCII. Sabbato hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis, poſtquam autem ceſſavit tumultos, *uſque* deducebant eum ad navem. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. XLVI. Abiit Ieſus trans mare Galilææ, *uſque* ibi ſedebat cum diſcipulis ſuis.

Dominica IV. poſt octabas Paſchæ. Lectio epiſtolæ beati Iacobi Apoſtoli. Cariſſimi, eſtote factores verbi, *uſque* ſe cuſtodire ab hoc ſeculo. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CL. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Amen amen dico vobis, ſi quid petieritis patrem, *uſque* in hoc credimus quia à Deo exiſti.

Letania majore. Lectio epiſtolæ beati Iacobi Apoſtoli. Confitemini alterutrum peccata veſtra, *uſque* & operit multitudinem peccatorum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXXIV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Quis veſtrum habet amicum, *uſque* petentibus ſe.

In vigilia Aſcenſa Domini. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis, multitudinis autem credentium, *uſque* prout cuique opus erat. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CLIV. Sublevatis Ieſus oculis in cœlum, *uſque* & ego ad te vado.

In Aſcenſionis Domini. Lectio actuum Apoſtolorum. Primùm quidem ſermonem feci, *uſque* euntem in cœlum. Evangelium ſecundùm Marcum cap. CCXXXIII. Recumbentibus undecim diſcipulis ſuis, *uſque* ſequentibus ſignis.

Dominica poſt Aſcenſa Domini. Lectio epiſtolæ beati Petri Apoſtoli. Cariſſimi, eſtote prudentes, *uſque* honorificetur Deus per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXLV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Cùm autem venerit paraclytus, *uſque* reminiſcamini quia ego dixi vobis.

CAP. XCIII. IV. Idus Maij. Romæ natale ſanctorum Nerei & Achilei, Pancratij martyris, & Soteris virginis, cum aliis DCIII. Lectio libri ſapientiæ. Anima hominis vitalis, *uſque* miſericordia autem Dei circa omnem carnem. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CLXXXIX. Acceſſerunt ad Ieſum Phariſæi, *uſque* ſed quibus datum eſt.

CAP. XCIV. III. Idus Maij. Trijecto depoſito ſancti Servatij Epiſcopi & confeſſoris. Lectio libri ſapientiæ. Qui miſericordiam habet, docet & erudit, *uſque* & in illa timete Deum. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXXXVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Hæc mando vobis, *uſque* qui oderunt me gratis.

II. Idus Maij. Natale ſancti Cyriaci martyris & CCCCIV. qui cum eo paſſi ſunt Mediolanis. Lectio libri ſapientiæ. In omni ſapientia diſpoſitio legis, *uſque* prudens placabitur magnatis. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXXXVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Hæc mando vobis, *uſque* oderunt me gratis. CAP. XCV.

Feria V. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis cùm moraremur in diebus aliquot, *uſque* allocutus eſt Hebræa lingua. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. XXV. Abiit Ieſus cum diſcipulis ſuis, *uſque* gaudium meum impletum eſt. CAP. XCVI.

Feria VI. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. Io diebus illis locutus eſt Paulus Apoſtolus dicens, Viri fratres & patres audite, *uſque* Paulum ſtatuit inter illos. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXXXIV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Si manſeritis in me, *uſque* gaudium veſtrum impletum eſt. CAP. XCVII.

Sabbato hebdomadæ quæ ſoprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis, Intendens autem concilium Paulus, *uſque* ut dicant apud te. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. XLVI. Abiit Ieſus trans mare Galilææ, *uſque* & ibi ſedebat cum diſcipulis ſuis. CAP. XCVIII.

In vigilia Pentecoſten. Lectio libri geneſeos. In diebus illis tentavit Deus Abraham. Secunda lectio libri Deuteronomij. In diebos illis ſcripſit Moyſes. Tertia lectio libri Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis adprehenderunt ſeptem mulieres. Quarta lectio Hieremiæ Prophetæ. Andi Iſrael mandata vitæ.

Ad Miſſam in eodem ſabbato. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis cùm Apollo eſſet Corinthi, *uſque* ſuadens de regno Dei. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXXVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Si diligitis me, *uſque* & manifeſtabo ei me ipſum.

Dominica Pentecoſten. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis cùm complerentur dies Pentecoſtes, *uſque* magnalia Dei. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXXX. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Si quis diligit me, *uſque* ſicut mandatum dedit mihi pater, ſic facio.

Feria II. Ad vincula, hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis aperiens Petrus os ſuum dixit, *uſque* in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. XXIV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Sic enim dilexit Deus mundum, *uſque* opera quæ in Deo ſunt facta.

Feria III. Ad ſanctam Anaſtaſiam. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis cùm audiſſent Apoſtoli qui erant Hieroſolymis, *uſque* accipiebant Spiritum ſanctum. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. LXXXIX. Dixit Ieſus diſcipulis ſois, Amen amen dico vobis, Qui non intrat per oſtium, *uſque* abundantiùs habeant.

Feria IV. Ad ſanctam Mariam. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis ſtans Petrus cum undecim, *uſque* quicunque invocaverit nomen Domini ſalvus erit. Evangelium ſecundùm

Iohannem cap. L X. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Nemo poteſt venire ad me, *uſque* pro mundi vita.

Feria V. Ad Apoſtolos. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis Philippus deſcendens in civitatem Samariæ, *uſque* gaudium in illa civitate. Evangelium ſecundùm Lucam cap. L X X X V I. Convocatis Ieſus duodecim diſcipulis ſuis, *uſque* curantes ubique.

Feria VI. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis aperiens Petrus os ſuum dixit, Viri Iraheliræ, audite verba hæc, *uſque* replebis me jocunditate cum facie tua. Evangeliom ſecundùm Lucam cap. X X X V I. Factum eſt in una dierum, *uſque* quia vidimus mirabilia hodie.

Sabbato. Ad ſanctum Stephanum. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis convenit univerſa civitas, *uſque* replebantur gaudio & Spiritu ſancto. Evangelium ſecundùm Lucam cap. X X V I. Surgens Ieſus de ſynagoga, *uſque* oportet me evangelizare regnum Dei.

Microlog. c. 59. Dominica octab. Pentecoſten. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis vidi oſtium apertum in cœlum, *uſque* adorabunt viventem in ſecula ſeculorum. Amen. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. X X I V. Erat homo ex Phariſæis Nichodemus, *uſque* ſed habeat vitam æternam.

XIV. Kal. Iunij. Natale ſanctæ Pudentianæ. Lectio libri ſapientiæ. Confitebor tibi Domine Rex, *uſque* libera eos de manu odientium Domine Deus noſter. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. C X L. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito, *uſque* nova & vetera.

X I I I. Kal. Iunij. Romæ natale ſanctorum Gervaſij & Protaſij. Lectio libri ſapientiæ. Spectatio juſtorum lætitia, *uſque* exaltabitur civitas. Evangelium ſecundùm Marthæum cap. C L X X X I X. Acceſſerunt ad Ieſum Phariſæi, *uſque* non omnes capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt.

Feria IV. hebdomadæ primæ poſt Pentecoſten. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, Si autem prædicatur Chriſtus quòd reſurrexit à mortuis, *uſque* in ſuo ordine per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. C C X L I I I. Acceſſerunt ad Ieſum quidam Saducæorum, *uſque* non audebant eum quicquam interrogare.

X I. Kal. Iunij. In Corſica paſſio ſanctæ Iulianæ virginis. Lectio libri ſapientiæ. Domine Deus meus, exaltaſti ſuper terram habitationem meam, *uſque* & benedicam nomen tuum Domine Deus noſter. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. C C L X V I I I. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Simile eſt regnum cœlorum decem virginibus, *uſque* vigilate itaque quia neſcitis diem neque horam.

C A P. X C I X. Feria V I. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis milites ſecundùm præceptum ſibi, *uſque* à Cæſarem ibis. Evangelium ſecundùm Lucam cap. C X L V I I I. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Cùm autem inducent vos in ſynagogas, *uſque* ſic eſt qui ſibi theſaurizat non eſt in Deo dives.

C A P. C. Sabbato hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis, cùm dies aliquot tranſacti eſſent, *uſque* lumen adnuntiaturus eſt populo & gentibus. Evangelium ſecundùm Lucam cap. X C I I I. Accedentes diſcipuli ad * Iohannem, *uſque* & ſaturati ſunt. * Ieſum

Hebdomada II. poſt Pentecoſten. Lectio epiſtolæ beati Iohannis Apoſtoli. Cariſſimi, Deus caritas eſt, *uſque* diligat & fratrem ſuum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. C X C I I I. Homo quidam erat dives, & induebatur.

V I I I. Kal. Iunij. Natale ſancti Vrbani Epiſcopi & confeſſoris. Lectio libri ſapientiæ. Dedit Dominus confeſſionem ſancto ſuo, *uſque* inter benedictos benedicetur. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. C C L X I I I. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Vigilate ergo, *uſque* ſuper omnia bona ſua conſtituet eum.

Feria I I I. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis loquente Paulo Apoſtolo & oratione reddente, *uſque* & paſſi ſunt eam excidere. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. C L I I. Reſpiciens Ieſus diſcipulos ſuos dixit, *uſque* ſed ut ſerves eos à malo. C A P. C I.

Feria I V. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Coloſſenſes. Fratres, mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, *uſque* & in omnibus Chriſtus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. X X I I I. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Nolite putare quoniam veni ſolvere legem, *uſque* hic magnus vocabitur in regno cœlorum.

V. Kal. Iunij. Pariſius depoſitio ſancti Germani Epiſcopi & confeſſoris, & tranſlatio corporis ſancti Gentiani martyris Ambianenſium. Lectio libri ſapientiæ. Qui cuſtodit juſtitiam, continebit ſenſum ejus, *uſque* in præceptis Dei permanet ſemper. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. C X X X I X. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Hoc eſt præceptum meum, *uſque* quodcunque petieritis patrem in nomine meo det vobis. C A P. C I I.

I V. Kal. Iunij. Treveris depoſitio ſancti Maximi Epiſcopi. Lectio libri ſapientiæ. Domine pater & dominator vitæ meæ, *uſque* intuentem in abſconditas partes. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. C C L X I I I. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Vigilate ergo, *uſque* ſuper omnia bona ſua conſtituet eum. C A P. C I I I.

I I I. Kal. Iunij. Natale ſanctæ Petronillæ. Lectio libri ſapientiæ. Domino autem Deo antequam crearentur omnia ſunt agnita, *uſque* & in electis meis mitte radices. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. C X L. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito, *uſque* nova & vetera. C A P. C I V.

Hebdomada I I I. poſt Pentecoſten. Lectio epiſtolæ beati Iohannis Apoſtoli. Cariſſimi, nolite mirari ſi odit vos mundus, *uſque* ſed opere & veritate. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. X X X V. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Niſi abundaverit juſtitia veſtra, *uſque* & tunc veniens offeres munus tuum.

Feria I I. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis cùm lux inciperet fieri, *uſque* impoſuerunt quæ neceſſaria erant. Evangelium ſecundùm Lucam cap. X C V I. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Homo quidam erat dives, & induebatur purpura & byſſo, *uſque* ne- C A P. C V.

que ſi quis ex mortuis reſurrexerit credent.

Cap. cvi. Feria III. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis, poſt menſes autem transnavigavimus in navi Alexandrina, *uſque* hic eſt Ieſus Chriſtus filius Dei per quem incipiet totus mundus judicari. Evangelium ſecundùm Lucam cap. cxcvii. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, impoſſibile eſt ut non veniant ſcandala, *uſque* quod debuimus facere fecimus.

IV. Non. Iunij. Romæ natale ſancti Marcellini & Petri Exorciſtæ cum aliis xlii. Lectio libri ſapientiæ. Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt, *uſque* regnabit dominus illorum in perpetuum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. ccxlviii. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Cùm audieritis prælia, *uſque* in patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras.

III. Non. Iunij. Aurelianis depoſitio ſancti Liphardi Presbyteri. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, plures facti ſunt ſacerdotes, *uſque* ſemel ſe offerendo Dominus noſter Ieſus Chriſtus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. cclxix. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Homo quidam peregrè proficiſcens, *uſque* intra in gaudium domini tui.

Cap. cvii. Feria VI. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis locutus eſt Iohannes Apoſtolus dicens, Beatus qui legit & qui audit verba hujus prophetiæ, *uſque* facta Nicolaitarum quæ & ego odi. Qui habet aurem, *uſque* in paradiſo Domini Dei mei. Evangelium ſecundùm Lucam cap. clxxxi. Dixit Ieſus ſimilitudinem hanc, Homo quidam fecit cœnam magnam, *uſque* guſtabunt cœnam meam.

Cap. cviii. Sabbato hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis ait Dominus, Angelo Smyrnæ Eccleſiæ ſcribe, *uſque* coram patre meo & coram angelis ejus, *uſque* qui habet aurem audiat quid Spiritus dicat Eccleſiis. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. ccv. Egrediente Ieſu ab Hiericho, *uſque* ſecuti ſunt eum.

Hebdomada IV. poſt Pentecoſten. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli. Cariſſimi, humiliamini ſub potenti manu Dei, *uſque* ipſi gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. clxxxvi. Erant adpropinquantes ad Ieſum publicani, *uſque* pœnitentiam agente.

Cap. cix. Feria II. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis ait Dominus, Angelo Philadelphiæ Eccleſiæ ſcribe, *uſque* ſedi cum patre meo in throno ejus. & reliqua. Evangelium quod fuit in Dominica ejuſdem hebdomadæ.

Cap. cx. Feria III. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis quatuor animalia mittentes coronas ſuas ante thronum dicentes, Dignus es Domine, *uſque* quis poterit ſtare. Evangelium quod in Dominica ejuſdem hebdomadæ.

Incipiunt lect. mensis iv.

Feria IV. Ad ſanctam Mariam. Lectio libri ſapientiæ. Diligite juſtitiam qui judicatis, *uſque* hoc quod continet omnia ſcientia habet vocis.

Item alia. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus. Audi Iacob ſerve meus, ſuper generationem tuam, *uſque* dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Lucam cap. xciii. Accedentes diſcipuli ad Ieſum, *uſque* ſaturati ſunt.

Feria V. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis vidi quatuor angelos ſtantes ſuper angulos terræ, *uſque* exterget Deus omnem lachrymam ex oculis eorum. Evangelium quod in Dominica ejuſdem hebdomadæ. Cap. cxi.

Feria VI. Lectio Iohel Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, Exultate filij Sion, *uſque* populus meus in æternum, ait Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Lucam cap. clxxxvi.

....

Sabbato in XII. lectionibus. Ad ſanctum Petrum. Lectio Iohel Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, Effunde de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, *uſque* omnis qui invocaverit nomen Domini ſalvus erit.

Item ubi ſuprà. Lectio libri Levitici. In diebus illis locutus eſt Dominus ad Moyſen dicens, Loquere ad filiis Iſrael, & dices ad eos, Cùm ingreſſi fueritis terram, *uſque* in cunctis habitaculis & generationibus veſtris, ait Dominus omnipotens.

Item ubi ſuprà. Lectio libri Deuteronomij. In diebus illis dixit Moyſes, Audi Iſraël quæ ego præcipio tibi hodie, *uſque* Dominus Deus tuus dederit tibi.

Item ubi ſuprà. Lectio libri Levitici. In diebus illis dixit Dominus ad Moyſen, Si in præceptis meis ambulaveritis, *uſque* eritis populus meus dicit Dominus omnipotens.

Item ubi ſuprà. Hîc legitur Danihel Propheta. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Fratres, juſtificati ex fide, pacem habeamus ad Deum, *uſque* per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. ccv. Egrediente Ieſu ab Ierico, *uſque* ſecuti ſunt eum.

Hebdomada V. poſt Pentecoſten. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Fratres, exiſtimo enim quòd non ſunt condignæ paſſiones, *uſque* expectantes redemptionem corporis noſtri in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Evangelium ſecundùm Lucam cap. lvi. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Eſtote ergo miſericordes, *uſque* feſtucam de oculo fratris tui.

V. Idus Iunij. Natale ſanctorum Primi & Feliciani. Lectio libri ſapientiæ. Tranſite ad me omnes qui concupiſtis me, *uſque* fidei autem initium adglutinatum eſt ei. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. cxxxiv. Hoc eſt præceptum meum, *uſque* in nomine meo det vobis. Cap. cxii.

IX. Kal. Iulij. Vigilia ſancti Iohannis Baptiſtæ. Lectio Hieremiæ Prophetæ. In diebus illis factum eſt verbum Domini ad me dicens, *uſque* ædifices & plantes ait Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Lucam cap. i. Fuit in diebus Herodis Regis Iudææ, *uſque* plebem perfectam.

Item in die VIII. Kal. Iulij. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus, Audite inſulæ,

uſque & ſanctum Iſrahel qui elegit te. Evangelium ſecundùm Lucam cap. [s i i.] In illo tempore. Eliſabeth autem impletum eſt tempus pariendi, *uſque* redemptionem plebis tuæ.

Cap. cxiii. Feria III. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis, cùm aperuiſſet ſigillum ſeptimom, *uſque* neque à furtis ſuis. Evangelium ſecundùm Matthæum capt. [x x x v i.] Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Eſto conſentiens adverſario tuo, *uſque* quia totum corpus tuum eat in gehennam.

VII. Kal. Iulij. Vigilia Iohannis & Pauli. Item in die. Require epiſtolam & evangelium quod eſt in aliut ſanctorum.

Cap. cxiv. Feria IV. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. Io diebus illis vidi alium angelum fortem deſcendentem de eœlo, *uſque* dederunt gloriam Deo cœli. Evangelium ſecundùm Lucam cap. c l x x x v i. Erant adpropinquantes ad Ieſum publicani & peccatores, *uſque* pœnitentiam agente.

Cap. cxv. II. Idus Iulij. In natali ſaoſti Baſilidis, Naboris, & Nazari. Lectio libri ſapientiæ. Timor Domini initium dilectionis, *uſque* ſpecies in ornamentum domus illius. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. x x i v. Erat homo ex Phariſeis, *uſque* habeai vitam [illegible]ernam.

Feria VI. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Apoſtoli ad Coloſſenſes. Fratres, omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, *uſque* retributionem hereditatis per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Evangelium ſecundùm Marcum cap. c x e. Cùm intraſſet Ieſus Hieroſolymam in templum, *uſque* quodcunque dixerit fiat fiet ei.

Cap. cxvi. Sabbato hebdomadæ ſuprà. XVIII. Kal. Iulij. In natali ſanctæ Feliculæ. Lectio libri ſapientiæ. Lucerna ſplendens ſuper candelabrum ſaoctum, *uſque* qui laqueum alio tendit, peribit in illo. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. c x l. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito, *uſque* nova & vetera.

Hebdomada VI. poſt Penteeoſten. Lectio epiſtolæ beati Petri Apoſtoli. Cariſſimi, omnes unianimes in oratione eſtote, *uſque* Dominum autem Chriſtum ſanctificate in eordibus veſtris. Evangelium ſecundùm Lucam cap. xxix. Cùm turhæ inruerent ad Ieſum, *uſque* relictis omnibus ſecuti ſunt illum.

XIV. Kal. Iulij. Natale ſanctorum Marei & Marcelliani & ſanctæ Marinæ Virginis. Lectio libri ſapientiæ. Lingua ſapientium ornat ſcientiam, *uſque* qui ſequitur juſtitiam diligitur à Domino. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. cxxxiv. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Hoe eſt præceptum meum, *uſque* in nomine meo det vobis.

XIII. Kal. Iulij. Natale ſanctorum Gervaſi & Protaſi, Nazari, & Celſi pueri. Lectio libri ſapientiæ. Qui timent Dominum, non erunt incredibiles, *uſque* ad reſpectionem illius Dominus Deus noſter. Evangelium ſecundùm Lucam cap. [c l i v.] Dixit Ieſos diſcipulis ſuis, Sint lumbi veſtri præcincti, *uſque* ſuper omnia quæ poſſidet conſtituet illum.

IV. Kal. Iulij. Vigilia Apoſtolorum Petri & Pauli. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis Petrus & Iohannes aſcendebant in templum, *uſque* in eo quod contigerat illi. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. c c x x v i i. In illo tempore dixit Ieſus Petro, Simon Iohannes diligis me, *uſque* clarificaturus eſſet Deum.

Item in die III. Kal. Iulij. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis miſit Herodes Rex manus, *uſque* plebis Iudæorum. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. [c l x v i.] Venit Ieſus in partes Cæſareæ Philippi, *uſque* erit ſolutum in cœlis.

Ipſo die vigilia ſancti Pauli. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Galatas. Fratres, notum vobis facio evangelium. Evangelium quod in vigilia ſancti Petri.

Item in die. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis Saulus adhuc ſpirans minarum, *uſque* adfirmans quoniam hic eſt Chriſtus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. c x c v. Dixit Simon Petrus ad Ieſum, Ecce nos relinquimus omnia & ſecuti ſumus te, *uſque* vitam æternam poſſidebit.

Feria IV. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Coloſſenſes. Fratres, induite vos ſicut electi Dei, *uſque* gratias agentes Deo & Patri per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. xciii. Accedentes diſcipuli ad Ieſum dixerunt illi, *uſque* ſaturati ſunt.

In xii. lec. reqvsr.

Feria V. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis ſeptimus angelos tuba cecinit, *uſque* hic eſt patientia & finis ſanctorum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. c l x x x v i. Erant adpropinquantes ad Ieſum publicani, *uſque* pœnitentiam agente. Cap. cxvii.

Feria VI. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis vidi beſtiam aſcendentem de terra, *uſque* opera enim illorum ſequentur illos. Evangelium ſecundùm Lucam cap. c l x x x v. Venit ad Ieſum vir cui nomen Iahirus, *uſque* fides tua te ſalvum fecit, vade in pace. Cap. cxviii.

Reqvire xss. lec. in sabbato mensis Ivnii.

Sabbato hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis vidi nubem candidam, & ſuper nubem, *uſque* vera & juſta judicia tua. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. c x c i s i. Accedens quidam ad Ieſum ait illi, *uſque* veni ſequere me. Cap. cxix.

Dominica poſt natale Apoſtolorum. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. [l v i.] Attendite à falſis Prophetis, *uſque* intrabit in regnum cœlorum.

Idibus Iulij. Natale ſancti Cyriaci. Lectio libri ſapientiæ. Vigilia honeſtaris tabefaciet carnes, *uſque* enarrabit Eccleſia ſanctorum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. c c l x x. Facta eſt inter diſcipulos contentio, *uſque* tribus Iſrahel. Cap. cxx.

XV. Kal. Aguſti. Metis depoſitio ſancti Arnulfi confeſſoris. Lectio libri ſapientiæ. Audi me fili & ne ſpernas me, *uſque* ne premas illum & repetendo. Evangelium ſecundùm Marcum cap. c x x x v i s. Egrediente Ieſu de templo, *uſque* in finem hic ſalvus erit. Cap. cxxi.

Cap. cxxii. Feria IV. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis quartus angelus effudit phialam ſuam in ſolem, *uſque* abſtulit me in deſertum in ſpiritu. Evangelium ſecundùm Lucam cap. LXXXIII. Cùm egreſſus eſſet Ieſus de navi, *uſque* quantam illi feciſſet Deus.

Cap. cxxiii. XII. Kal. Aguſti. Natale ſanctæ Praxedis. Lectio libri ſapientiæ. Rectorem te poſuerunt, noli extolli, *uſque* inſectationibus arguetur. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXL. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito in agro, *uſque* nova & vetera.

Cap. cxxiv. Feria VI. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis vidi mulierem ſedentem ſuper beſtiam coccineam, *uſque* quæ habet regnum ſuper Reges terræ. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXCVI. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Homo quidam erat dives, *uſque* neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit credent.

Cap. cxxv. X. Kal. Aguſti. Natale ſancti Apollinaris. Lectio libri ſapientiæ. Fili, ſine conſilio nihil facies, *uſque* & ex terra unde creatus eſt Adam. Evangelium ſecundùm [Lucam] cap. CCLXX. Facta eſt contentio inter diſcipulos, *uſque* tribus Iſrahel.

Dominica IV. poſt natale Apoſtolorum. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Fratres, nihil nunc damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, *uſque* vita & pax in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXC. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Homo quidam erat dives, qui habebat villicum, *uſque* interna tabernacula.

Cap. cxxvi. VIII. Kal. Aguſti. Natale ſanctorum Iacobi Apoſtoli, Chriſtophori martyris. Et Ambianis tranſlatio ſancti Firmini. Lectio libri ſapientiæ. Inluſio & improperium ſuperborum, *uſque* qui interierunt per linguam ſuam. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CLIV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Sint lumbi veſtri præcincti, *uſque* filius hominis venit.

Cap. cxxvii. IV. Kal. Aguſti. Natale ſanctorum Felicis, Simplicij, Fauſtini, & Beatricis. Tricas depoſitio ſancti Lupi Epiſcopi & confeſſoris. Lectio libri ſapientiæ. Beatus qui tectus eſt à lingua nequam, *uſque* & proderit tibi magis quàm aurum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXLIX. Cùm audieritis prælia, *uſque* poſſidebitis animas veſtras.

Cap. cxxviii. Feria IV. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis vidi alium angelum deſcendentem de cœlo, habentem poteſtatem magnam, *uſque* judicavit Deus judicium veſtrum. Evangelium quod in Dominica ipſius hebdomadæ.

Cap. cxxix. III. Kal. Aguſti. Natale ſanctorum Abdon & Sennes. Lectio libri ſapientiæ. Qui diligit filium ſuum, aſſiduat illis flagella, *uſque* vita hominis theſaurus non deficiet ſanctitatis. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXXXIV. Hoc eſt præceptum meum, *uſque* oderunt me gratis.

Cap. cxxx. Feria VI. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis ſuſtulit unus angelus fortis lapidem, *uſque* teſtimonium enim Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CLXVI. Reſpondens autem archiſynagogus indignans, *uſque* quæ glorioſè fiebant ab eo.

Cap. cxxxi. Sabbato hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, *uſque* ſaturatæ ſunt carnibus eorum. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXLVII. Veſpere autem facto acceſſerunt ad Ieſum diſcipuli ejus, *uſque* quaſi quinque milia hominum.

Dominica V. poſt natale Apoſtolorum. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Fratres, debitores ſumus non carni, *uſque* coheredes autem Chriſti. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXXI. Quidam legis peritus ſurrexit, *uſque* & tu fac ſimiliter.

Cap. cxxxii. Kalendis Auguſti. Paſſio Machabæorum ſeptem fratrum & ſanctæ Felicitatis ſub Antio. Lectio libri ſapientiæ. In multitudine diſciplinæ Domini, *uſque* diſtribue hereditatem tuam. Item lectio libri ſapientiæ. Mulierem fortem quis inveniet procul, *uſque* & laudent eam in portis opera ejus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXLVIII. Iuſſit Ieſus diſcipulos ſuos aſcendere in naviculam, *uſque* verè filius Dei es.

Cap. cxxxiii. IV. Non. Aguſti. Romæ natale ſancti Stephani Pontificis. Lectio libri ſapientiæ. Spiritus timentium Dominum quæritur, *uſque* depoſitio pro peccatis recedere ab injuſtitia. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXXVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam, *uſque* omni habenti dabitur & abundabit.

Cap. cxxxiv. Feria IV. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis vidi angelum deſcendentem de cœlo habentem clavem, *uſque* die ac nocte in ſecula ſeculorum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. XCIX. Deſcendente Ieſo de monte cum diſcipulis ſuis, *uſque* reddidit illum matri ſuæ.

Cap. cxxxvi. Feria VI. hebdomodæ quæ ſuprà. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis venit unus ex ſeptem angelis habentibus phialas, *uſque* & regnabunt in ſecula ſeculorum. Evangelium quod in Dominica ipſius hebdomadæ.

Cap. cxxxvii. VIII. Idus Aguſti. Romæ natale ſancti Xriſti, Feliciſſimi, & Acapiti. Lectio libri ſapientiæ. Retribuit gratiam qui offert ſimilagine, *uſque* oblectabit juſtos miſericordia ſua. Evangelium ſecundùm [Matthæum] cap. LXXXVI. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Ecce ego mitto vos, *uſque* in finem hic ſalvus erit.

Dominica .... [Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios.] Fratres, non omnis caro eadem caro, *uſque* deinde quod ſpiritale. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXIV. Dixit Ieſus ad quoſdam qui in ſe confidebant, *uſque* qui ſe humiliat exaltabitur.

Cap. cxxxviii. VI. Idus Aguſti. Romæ natale ſancti Cyriaci. Lectio libri ſapientiæ. Specioſa miſericordia Dei in tempore tribulationis, *uſque* & heredirabis eos ſicut ab initio. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXCII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Nihil opertum quod non reveletur, *uſque* coram patre meo qui in cœlis eſt.

Cap. cxxxix. V. Idus Aguſti. Vigilia ſancti Laurentij. Lectio libri ſapientiæ. Confitebor tibi Domine Rex, *uſque* de manibus anguſtiæ. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. c l x. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Si quis vult poſt me venire, *uſque* in regno ſuo.

Item in die, IV. Idus Aguſti. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, qui parcè ſeminat, *uſque* frugum juſtitiæ veſtræ. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. c i v. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Niſi granum frumenti, *uſque* pater meus qui in cœlis eſt.

III. Idus Aguſti. Romæ natale ſanctorum Tiburtij, Valeriani, Ceciliæ, Suſannæ, Caſſiani. Et Camaraco depoſitio ſancti Gaugerici. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis vidi oſtium apertum in cœlo, *uſque* fortitudo Deo noſtro in ſecula ſeculorum. Amen.

Item lectio libri ſapientiæ. Stabunt juſti in magna conſtantia, *uſque* inter ſanctos ſors illorum eſt.

Item lectio libri ſapientiæ. Reddet Deus mercedem, *uſque* laudaverunt pariter Domine Deus noſter.

Evangelium ſecundùm Iohannem cap. cxxxiv. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Hoc eſt præceptum meum, *uſque* in nomine meo det vobis.

Item evangelium ſecundùm Matthæum cap. c x l. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito, *uſque* nova & vetera.

Cap. cxl. II. Idus Aguſti. Natale ſancti Eupoli. In diebus illis. Lectio libri ſapientiæ. Miſerere plebis tuæ ſuper quem invocatum eſt, *uſque* adjutorium qui ſecundùm illum eſt & columna ut requies. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. c x l i x. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Amen amen dico vobis quia plorabitis, *uſque* & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis.

Dominica II. poſt ſancti Laurentij. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, ſcimus enim quoniam ſi terreſtris, *uſque* manifeſtos nos eſſe per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Evangelium ſecundùm Marcum cap. l x x i v. Exiens Ieſus de finibus Tyri, *uſque* & mutos loqui.

Cap. cxli. Idibus Aguſti. Natale ſancti Ypoliti. Lectio libri ſapientiæ. Omnis amicus dicet & amicitiam copulavi, *uſque* animæ ſuæ ſuavis eſt. Evangelium ſecundùm Lucam cap. c x l i v. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Adtendite à fermento, *uſque* coram angelis Dei.

Cap. cxlii. XIX. Kal. Septembris. Natale ſancti Euſebij. Lectio libri ſapientiæ. Qui ſophiſticè loquitur, *uſque* pax enim Dei ſuper faciem terræ. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. c c l x i i i. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Vigilate quia neſcitis, *uſque* conſtituet eum.

Cap. cxliii. XVIII. Kal. Septembris. Adſumptio ſanctæ Mariæ matris Domini. Lectio libri ſapientiæ. Fili, in tua infirmitate, *uſque* & conſolare illum in exitum ſpiritus ſui. Evangelium ſecundùm Lucam cap. c x x i v. Intravit Ieſus in quoddam caſtellum, *uſque* non auferetur ab ea.

Cap. cxliv. XVII. Kal. Septembris. Natale ſancti Leudegarij. Lectio libri ſapientiæ. Sapientiam ſcribe in tempore, *uſque* conquirentes in lege altiſſimi. Evangelium ſecundùm Lucam cap. c l i v. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Sint lumbi veſtri præcincti, *uſque* filius hominis venit.

Feria VI. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis dixit mihi angelus, Hæc verba fideliſſima & vera ſunt, *uſque* qui vult accipiat aqua vitæ gratis. Evangelium ſecundùm Lucam cap. l x x i v. Rogabat Ieſum quidam Phariſæus, *uſque* quoniam dilexit multùm. Cap. cxlv.

Sabbato. Lectio libri Regum. In diebus illis conſuluit David Dominum, *uſque* deſerti in Gabaon. Evangelium quod in Dominica ejuſdem hebdomadæ.

Dominica III. poſt ſancti Laurentij . . . .

. . . .

. . . . . Evangelium ſecundùm Lucam cap. c x x. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Beati oculi qui vident, *uſque* tu fac ſimiliter.

XV. Kal. Septembris. Natale ſancti Agapiti. Lectio libri ſapientiæ. Sapientiam omnium antiquorum, *uſque* benedicite Dominum in operibus ſuis. Evangelium quod in ſanctorum. Cap. cxlvi.

XIV. Kal. Septembris. Apparitio ſanctæ crucis. Et natale ſancti Andreæ magiſtri militum. Lectio libri ſapientiæ. Date nomini Domini magnificentiam, *uſque* laudare & benedicire nomen Domini. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. x x i v. Erat homo ex Phariſæis, *uſque* vitam æternam. Cap. cxlvii.

XIII. Kal. Septembris. In Geumatica natale ſancti Philiberti. Lectio libri ſapientiæ. Occupatio magna creata eſt, *uſque* ſuper omnem gloriam operuerunt illum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. c l x x x i i. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Si quis venit ad me, *uſque* qui habet aures audiendi audiat. Cap. cxlviii.

Feria V. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, abundantiùs oportet obſervare nos, *uſque* eis qui tentantur auxiliari. Evangelium ſecundùm Lucam cap. x x v i. Surgens Ieſus de ſynagoga, *uſque* evangelizare regnum Dei. Cap. cxlix.

XI. Kal. Septembris. Natale ſancti Timothei. Lectio libri ſapientiæ. Fili, in tempore vitæ tuæ ne indigeas, *uſque* bonum autem nomen permanebit in ævo. Evangelium ſecundùm Lucam cap. l x x x i i. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Si quis venit ad me, *uſque* qui habet aures audiendi audiat. Cap. cl.

Sabbato hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, ſancti vocatione cœleſtis participes, *uſque* ſi introibunt in requiem meam. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. c x v i i. Abeuntes Phariſæi conſilium faciebant, *uſque* in nomine ejus ſperabunt. Cap. cli.

Dominica IV. poſt ſancti Laurentij. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Galatas. Fratres

. . . .

Evangelium ſecundùm Lucam cap. c c i. Dum iret Ieſus in Hieruſalem, *uſque* fides tua te ſalvum fecit.

IX. Kal. Septembris. In India natale ſancti Bartholomæi Apoſtoli. Remis ſanctæ Amreæ virginis. Et depoſitio ſancti Audoeni Epiſcopi & confeſſoris. Lectio libri ſapientiæ. Diſciplina in pace conſervate, *uſque* in conſpectu omnium vi- Cap. clii.

* CXVI. rorum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. * CLXVI. Qui vos audit, *uſque* ſcripta ſunt in cœlis.

CAP. CLIII. VIII. Kal. Septembris. Arelato natale ſancti Geneſi martyris. Lectio libri ſapientiæ. Filia patris abſcondita eſt, *uſque* videns gloriam ejus. Evangelium ſecundùm Marcum cap. CXXXVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Videte ne quis vos ſeducat, *uſque* hic ſalvus erit.

CAP. CLIV. Feria IV. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, operibus ab inſtitutione mundi perfectis, *uſque* imbecilles facti eſtis ad audiendum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CLXVIIII. Dum iret Ieſus per civitates & caſtella, *uſque* accumbent in regoo Dei.

CAP. CLV. Feria V. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, cùm deberetis magiſtri eſſe propter tempus, *uſque* interiora velaminis. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXLIX. Ait ad Ieſum quidam de turba, *uſque* & Deus paſcit illos.

CAP. CLVI. V. Kal. Februarij. Romæ natale ſancti Hermetis. Africa depoſitio ſancti Aguſtini. Lectio libri ſapientiæ. Altitudinis firmamentum pulchritudo ejus, *uſque* emittere judicij ſui. Evangelium ſecundùm Lucam cap. XLV. Deſcendens Ieſus de monte ſtetit in loco, *uſque* copioſa eſt in cœlis.

CAP. CLVII. IV. Kal. Septembris. In Campania natale ſanctæ Sabinæ virginis. Et paſſio ſancti Iohannis Baptiſtæ. Lectio libri ſapientiæ. Aperti ſunt theſauri, *uſque* piè agentibus dedit ſapientiam. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. [CXL.] Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito, *uſque* nova & vetera.

III. Kal. Item in ſancti Iohannis. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Sancti ludibria & verbera experti, *uſque* probat inventi ſunt in Chriſto Ieſo Domino ooſtro. Evangelium ſecundùm Marcum cap. LIX. Miſit Herodes *uſque* & poſuerunt illud in monumentum.

Dominica V. poſt ſancti Laurentij. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Galatas. Fratres, ſpiritu ambulate, *uſque* concupiſcentiis. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XLVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Nemo poteſt duobus dominis ſervire, *uſque* adicientur vobis.

CAP. CLVIII. Feria II. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli ad Hebræos. Fratres, præcurſor pro nobis introiit Ieſus in interiora velaminis ſecundùm ordioẽm Melchiſedech, *uſque* de qua nullus ad altare præſto fuit. Evangelium quod in ipſa Dominica.

CAP. CLIX. Feria III. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, manifeſtum eſt quòd ex Iuda ortus ſit Dominus noſter, *uſque* quod fixit Dominus & non homo. Evangelium quod in ipſa Dominica.

CAP. CLX. Kal. Septembris. Amhianis depoſitio ſancti Firmini Epiſcopi & confeſſoris. Lectio libri ſapientiæ. Laudemus viros glorioſos, *uſque* diluvio omnis caro. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXXIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Vigilate ergo, *uſque* conſtituet eum.

CAP. CLXI Feria V. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, omnis Pontifex ad offerenda munera, *uſque* ſanctum ſeculare. Evangelium ſecuodùm Matthæum cap. XVIII. Venit ad Ieſum leproſus, *uſque* conveniebant ad eum undique.

Feria VI. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, tabernaculum factum eſt primom, *uſque* æterna redemptione inventa. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXXVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis ſimilitudinem hanc, Homo quidam nobilis, *uſque* aſcendens in Hieruſalem. CAP. CLXII.

Sabbato ebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, ſi enim ſanguis hircorum, *uſque* mulieribus oſtiis quàm iſtis. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCXXXII. Dixit Ieſus turbis Iudæorum & principibus ſacerdotum, Væ vobis Scribæ & Phariſæi, *uſque* illa non obmittere. CAP. CLXIII.

Dominica menſis VI. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli. Fratres, ſi vivimus ſpiritu, *uſque* domeſticos fidei. Evangelium ſecundùm Lucam cap. LXVII. Ibat Ieſus io civitatem, *uſque* plebem ſuam.

Non. Septembris. In Gallia, civitate Venſuntio, natale ſanctorum Ferioli & Ferutioni cum ſociis eorum. Lectio libri ſapientiæ. Abraham magnus pater multitudinis, *uſque* elegit illum de omni carne. Evangelium ſecundùm Lucam cap. XLV. Deſcendens Ieſus de monte, *uſque* copioſa eſt in cœlis. CAP. CLXIV.

Feria III. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, non enim in manufactis ſanctis, *uſque* ſedet in dextera Dei. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XXXIX. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Audiſtis quia dictum eſt Diliges proximum tuum, *uſque* in abſconſo reddet tibi. CAP. CLXV.

Feria IV. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, de cetero expectat Domious Ieſus donec ponantur inimici ejus, *uſque* horrendum eſt incidere in manus Dei viventis. Evangelium quod in Dominica. CAP. CLXVI.

VI. Idus Septembris. Nativitas ſanctæ Mariæ Dei genitricis. Et natale ſancti Adriani martyris. Lectio libri ſapientiæ. Audivit Moyſes Dominum & vocem ipſius, *uſque* unxi eum oleo ſancto. Evangelium ſecundùm Lucam cap. III. Exſurgens Maria abiit in montana, *uſque* in Deo ſalutari meo. CAP. CLXVII.

Item lectio libri ſapientiæ. Factum eſt ſancto in teſtamentum æternum, *uſque* in gentem eorum æternam fecit. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXXXII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Ego ſum vitis vera, *uſque* gaudium veſtrum impleat.

V. Idus Septembris. Depoſitio ſancti Audomari Epiſcopi & confeſſoris. Lectio libri ſapientiæ. Fortis in bello Ieſu Nave, *uſque* nomen eorum permanet in æternum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CLIV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Sint lumbi veſtri præcincti, *uſque* filius hominis venit. CAP. CLXVIII.

IV. Idus Septembris. Depoſitio ſancti Hilarij Epiſcopi. Lectio libri ſapientiæ. Dilectus à Deo ſuo Samuhel, *uſque* exultatione Goliæ. Evangelium ſecundùm Marcum cap. CXXXVIII. Dixit CAP. CLXIX.

Ieſus diſcipulis ſuis, Videte ne quis vos ſeducat, *uſque* hic ſalvus erit.

Cap. clxx. III. Idus Septembris. Natale ſanctorum Ptoti & Iacincti. Lectio libri ſapientiæ. Invocavit David Dominum omnipotentem, *uſque* potentiam inimicorum. Evangelium ſecuodùm Matthæum cap. lxxxix. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Cùm perſequentur vos in civitate iſta, *uſque* coram patre meo qoi eſt in cœlis.

Dominica menſis VIII. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Epheſios. Fratres, obſecru vos vinctus in Domino, *uſque* in omnibus oobis. Evangelium ſecundùm Lucam cap. clxvi. Cùm intraret Ieſus in domum cujuſdam, *uſque* exaltabitur.

Cap. clxxi. Feria II. hebdomadæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebiæus. Fratres, rememoramini autem priſtinos dies, *uſque* ſuper illam defuoctus adhuc loquitur. Evangelium ſecundùm Lucam cap. ccxl. Docente Ieſu populum in templo, *uſque* in qua poteſtate hæc facio.

Cap. clxxii. Idibus Septembris. Turonis depoſitio ſancti Lidoris Epiſcopi. Et Andigavis depoſitio * Aureliani Epiſcopi. Lectio libri ſapientiæ. Salomon impetravit in diebus pacis, *uſque* hberavit eos. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. lxxxix. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Cùm perſequentur vos in civitate iſta, *uſque* coram patre meo qui eſt in cœlis.

* Maurilij

Cap. clxxiii. XVIII. Kal. Octobris. Natale ſancti Cornelij Pontificis & ſancti Cypriaoi, atque exaltatio ſanctæ crucis. Lectio libri ſapientiæ. Surrexit Helias Propheta quaſi ignis, *uſque* atque evenirent. Evangelium ſecundùm Lucam cap. cxl. Dicebat Ieſus turbis Phariſæorum & principibus, *uſque* ut accuſarent eum.

Item de cruce. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Philippenſes. Fratres, hoc enim ſentite in vobis, *uſque* in gloria eſt Dei Patris. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. xxiv. Erat homo ex Phariſæis, *uſque* vitam æternam.

Cap. clxxiv. XVII. Kal. Octobris. Natale ſancti Nicomedis. Lectio libri ſapientiæ. In compoſitione odoris, *uſque* in originem Adam. Evangelium ſecundùm Locam cap. xcvi. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Si quis poſt me venire, *uſque* videant regnum Dei.

Cap. clxxv. XVI. Kal. Octobris. Natale ſanctarum virginum Luciæ & Euſemiæ. Lectio libri ſapientiæ. Ego quaſi vitis fructificavi, *uſque* vitam æternam habebunt. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. cxl. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito, *uſque* nova & vetera.

Cap. clxxvi. XV. Kal. Octobris. In Ledio depoſitio ſancti Landiberti Epiſcopi. Lectio libri ſapientiæ. Simon Oniæ filius ſacerdos magnus, *uſque* conſummatione virtutis. Evangelium ſecundùm Lucam cap. xcvi. Dixit Ieſus diſcipubs ſuis, Si quis vult poſt me venire, *uſque* videant regnum Dei.

Dominica menſis vii. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, gratias ago Deo meo, *uſque* adventus Domini noſtri Ieſu Chriſti. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. ccxxiii. Accedentes ad Ieſum Sadocæi, *uſque* mirabantur in doctrina ejus.

Feria II. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hæbræos. Fratres, fide Enoch tranſlatus eſt, *uſque* hoſpites ſuper terram. Evangelium ſecundùm Lucam cap. xxxviii. Vidit Ieſus publicanum nomine Levi, *uſque* peccatures in pœnitentiam. Cap. clxxvii.

Feria III. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, qui ſeducunt peregrinos & hoſpites ſoper terram, ſignificant ſe, *uſque* circuitu dierum ſeptem. Evangelium quod ipſa Dominica. Cap. clxxviii.

Feria IV. in jejunio hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio Amos Prophetæ. Hæc dicit Dominus, Ecce dies venient, & comprehendet arator, *uſque* de terra ſua quam dedi eis, dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Marcum cap. xci. Reſpondens unus de turba dixit, *uſque* in oratione & jejunio.

Feria V. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, fide Raab meretrix, *uſque* in dextera ſedis Dei ſedet. Evangelium qood in Dominica ipſius. Cap. clxxix.

Feria VI. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio Oſeæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus, Convertere ad Dominum Deum tuum, *uſque* juſti ambulabunt in eis. Evangelium ſecundùm Lucam cap. xxxvi. Sedebat Ieſus docens, *uſque* vidimus mirabilia hodie.

Sabbato in XII. lectionibus. Lectio libri Levitici. In diebus illis locutus eſt Dominus ad Muyſen dicens, Decimo menſis ſeptimi, *uſque* ſabbata veſtra, dicit Duminus omnipotens.

Item alia lectio libri Levitici. In diebus illis locutus eſt Dominus ad Moyſen dicens, Quintodecimo die menſis ſeptimi, *uſque* ego Dominus Deus veſter.

Item lectio Michæ Prophetæ. Domine Deus noſter paſce pupulum, *uſque* à diebus antiquis Domine Deus noſter.

Item lectio Zachariæ Prophetæ. In diebus illis factum eſt verbum Domini ad me dicens, *uſque* pacem diligite dicit Dominus omnipotens exercituum.

Item lectio libri Exodi. In diebus illis oravit Moyſes ad Dominum Deum ſoum dicens, Cur Domine iraſcitur furor tuus, *uſque* adversùs populum ſanctum Domine Deus noſter.

Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, tabernaculum factum eſt primum, *uſque* æterna redemptione inventa. Evangelium ſecuodùm Lucam cap. clxiv. Erat Ieſus docens in ſynagogis, *uſque* glorioſè fiebant ab eo.

Dominica menſis VII. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Epheſios. Fratres, renovamini ſpiritu mentis veſtræ, *uſque* oeceſſitatem patientibus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. lxx. Aſcendens Ieſus in navicula, *uſque* poteſtatem talem hominibus.

XII. Kal. Octobris. Natale ſanctorum Dorondooi, Dorothei, Privati, Felicis, Conſtantiæ, qui paſſi ſunt ſub Nerone. Lectio libri ſapientiæ. In aſcenſu altaris ſancti, *uſque* ſecundùm ſuam miſericordiam. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. cclxiii. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Vigilate quia neſcitis diem, *uſque* conſtituet eum. Cap. clxxx.

XI. Kal.

CAP. CLXXXI. XI. Kal. Octobris. In Perſida natale ſancti Matthæi Apoſtoli & Evangeliſtæ. Et ſancti Lucæ Evangeliſtæ. Lectio libri apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis vidi oſtium apertum in cœlo, *uſque* adorabunt viventem in ſecula ſeculorum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. XXXVIII. Vidit Ieſus publicanum nomine Levi, *uſque* peccatores in pœnitentiam.

CAP. CLXXXII. X. Kal. Octobris. Agauno natale ſanctorum Maurici, Exſuperi, Candidi, cum aliis quinque milia DCLXXXV. Lectio libri ſapientiæ. Det nobis Deus jocunditatem cordis, *uſque* quia lux Dei veſtigium ejus eſt. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXXXVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Hæc maodo vobis, ut diligatis invicem, [*uſque*] oderunt me gratis.

CAP. CLXXXIII. IX. Kal. Octobris. Natale ſanctæ Teclæ virginis & ſancti Marci Evangeliſtæ. Lectio libri ſapientiæ. Confitebor tibi Domine Rex, *uſque* & benedicam oomeo tuum Domine Deus meus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCXLVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Videte ne quis vos ſeducat, *uſque* hic ſalvus erit.

CAP. CLXXXIV. VIII. Kal. Octobris. Natale ſancti Iohannis Baptiſtæ, & ſanctorum Iuliani, Chriſtophori. Lectio libri ſapientiæ. Dedit mihi Dominus linguam mercedem meam, *uſque* veſtram in tempore ſuo. Evangelium ſecundùm Marcum cap. CXXXIX. Videte ne quis vos ſeducat, *uſque* hic ſalvus erit.

CAP. CLXXXV. VII. Kal. Octobris. In Gallia, Ambianis, natale ſancti Firmini martyris. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, recogitate Dominum qui tale ſuſtinuit, *uſque* exercitatis per eam reddet joſtitiæ. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Vigilate, *uſque* conſtituet eum.

Dominica III. poſt ſancti Cypriani. Lectio beati Pauli Apoſtoli ad Epheſios. Fratres, videte quomodo cautè ambularis, *uſque* invicem in timore Chriſti. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXXXVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Simile eſt regnum cœlorum homini Regi qui voluit rationem, *uſque* de cordibus veſtris.

CAP. CLXXXVI. Feria II. hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, teniſſas manus & ſoluta jenua, *uſque* meliùs loquentem quàm Abel. Evangelium ſecundùm Marcum cap. CXXI. Interrogavit Ieſum unus de Scribis, *uſque* non eſt longè à regno Dei.

Deſunt heic multa.

Evangelium ſecundùm Marcum cap. CVII. Cùm egreſſus eſſet Ieſus in via, *uſque* veni ſequere me.

CAP. CCXIX. Feria VI. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Epheſios. Fratres, unicuique autem noſtrum data eſt gratia, *uſque* ſicut eſt veritas in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Evangelium ſecundùm Marcum cap. LXXVII. Exierunt Phariſæi & cœperunt, *uſque* dimiſit illum in dŏmum ſuam.

CAP. CCXX. VI. Idus Novembris. Natale ſanctorum quatuor coronatorum, & ſancti Ragnulfi martyris. Lectio libri ſapientiæ. Expectatio juſtorum lætitia, *uſque* exaltabitur civitas. Evangelium ſecundùm Lucam [cap.] XLV. Deſcendens Ieſus de monte, *uſque* copioſa eſt in cœlis.

Hebdomada II. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, ſic nos exiſtimet homo, *uſque* tunc laus eſt unicuique à Deo. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. IX. Miſerunt Iudæi ab Hieruſalem, *uſque* ubi erat Iohannes baptizans.

V. Idus Novembris. Paſſio ſancti Theodori martyris. Lectio libri ſapientiæ. Beatus homo qui invenit ſapientiam, *uſque* nubes rore concreſcunt. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CXXXIV. Hoc eſt præceptum meum ut diligatis invicem, *uſque* oderunt me gratis.

IV. Idus Novembris. Romæ depoſitio ſancti Leonis Epiſcopi, & ſancti Mennæ. Lectio libri ſapientiæ. Lingua ſapientium, *uſque* diligetur à Domino. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCLXX. Facta eſt contentio à diſcipulis, *uſque* tribus Iſrahel.

III. Idus Novembris. Turonis depoſitio ſancti Martini Epiſcopi & confeſſoris. In vigilia. Lectio libri ſapientiæ. Iuſtum deduxit Dominus, *uſque* claritatem æternam Dominus Deus noſter. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CLIV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Sint lumbi veſtri præcincti, *uſque* filius hominis venit.

Item in die. Lectio libri ſapientiæ. Ecce ſacerdos magnus, *uſque* ſuavitatis. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXIX. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Homo quidam peregrè, *uſque* in gaudium domini tui.

Feria II. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Epheſios. Fratres, omnis ſermo malus, *uſque* in odorem ſuavitatis. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXL. Docente Ieſu in templo, *uſque* poteſtate hæc facio. CAP. CCXXI.

Idibus Novembris. Natale ſancti Bricij. Lectio libri ſapientiæ. Benedictio Domini ſuper caput juſti, *uſque* corona gloriæ. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXXVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Homo quidam nobilis abiit, *uſque* abundabit.

Feria III. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Epheſios. Fratres, nolite communicare operibus infructuoſis, *uſque* quæ ſit voluntas Domini. Evangelium ſecundùm Lucam cap. LXXIV. Rogabat Ieſum quidam Phariſæus, *uſque* dilexit multùm. CAP. CCXXII.

Item feria IV. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis dixit Eſaias Propheta, Erit in noviſſimis diebus, *uſque* in lumine Domini Dei noſtri.

Item ubi ſuprà. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis locutus eſt Dominus ad Achaz dicens, *uſque* eligere bonum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. III. Miſſus eſt Gabriel angelus à Deo, *uſque* fiat mihi ſecundùm verbum tuum.

Feria VI. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, Egredietur virga, *uſque* fides cinctorium renum ejus. Evangelium ſecundùm Lucam cap. III. Exſurgens Maria, *uſque* in Deo ſalutari meo.

Sabbato in XII. lectionibus. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis clamabunt ad Dominum à facie tribulantis, *uſque* ſanabit eos Dominus Deus noſter.

Item ubi ſuprà. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, Lætabitur deſerta, *uſque*

fontes aquarum Dominus Deus noſter.

Item ubi ſuprà. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, Super montem excelſum aſcende tu, *uſque* in ſinu ſuo levabit eos Dominos Deus noſter.

Item lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus Chriſto meo Cyro, *uſque* ego Dominus creavi eum.

Item lectio Danihel Prophetæ. In diebus illis angelus deſcendit, *uſque* ſuperexaltatus in ſecula.

Item ad Miſſam. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Coloſſenſes. Fratres, rogamus vos per adventum Domini noſtri Ieſu Chriſti, *uſque* & deſtruet inluſtrationem adventus ſui. Evangelium ſecundùm Lucam cap. v i. Anno x v. *uſque* & videbit omnis caro ſalutare Dei.

Hebdomada I. ante natale Domini. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Philippenſes. Fratres, gaudete in Domino ſemper, *uſque* intelligentias veſtras in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. i x. Miſerunt ab Hieroſolymis, *uſque* ubi erat Iohannes baptizans.

Item ubi ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, nolite amittere confidentiam, *uſque* in adquiſitionem animæ.

Item lectio ubi ſupra. Lectio Hieremiæ Prophetæ. Ecce dies veniunt dicit Dominus, *uſque* in terram ſuam dicit Dominus omnipotens.

In vigilia [natalis] Domini. Ad nonam. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus, Propter Sion non tacebo, *uſque* quia complacuit Domino in te. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. i i i. Cùm eſſet deſponſata mater Ieſu, *uſque* à peccatis eorum.

X V I. Kal. Decembris. Gallia, depoſitio ſancti Eucherij Epiſcopi. Lectio libri ſapientiæ. Beatus homo qui invenit ſapientiam, *uſque* nubes rore concreſcunt. Evangelium ſecundùm Mattheum cap. c c l x i i i. Vigilate, *uſque* conſtituet eum.

X V. Kal. Decembris. Depoſitio ſancti Aniani Epiſcopi & confeſſoris, Aurilianis. Lectio libri ſapientiæ. Iuſtum deduxit Dominus, *uſque* claritatem æternam Dominus Deus noſter. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. c c x l i i i. Sedente Ieſu ſupra montem oliveti, *uſque* ſalvus erit.

X. Kal. Decembris. Natale ſanctæ Cæciliæ virginis, Valeriani, Tiburtij, & Maximi martyrum. Lectio libri ſapientiæ. Domine Deus meus exaltaſti ſuper terram, *uſque* nomen tuum Domine Deus noſter. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. c c l x v i i i. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Simile eſt regnum cœlorum decem virginibus, *uſque* neque hora.

IX. Kal. Decembris. Natale ſancti Clementis & ſanctæ Felicitatis & ſancti Columbani. Lectio libri ſapientiæ. Beatus vir qui in ſapientia morabitur, *uſque* hereditabit illum Dominus Deus noſter. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. c c l x i x. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Homo quidam peregrè proficiſcens, *uſque* in gaudium domini tui.

Item lectio libri ſapientiæ. Mulierem fortem, *uſque* in portis opera ejus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. c x x x. Loquente Ieſu ad turbas, *uſque* ſoror & mater eſt.

VIII. Kal. Decembris. Natale ſancti Criſogoni. Lectio libri ſapientiæ. Iuſtus cor ſuum tradidit ad vigilandum, *uſque* requiretur à generatione in generationem. Evangelium ſecundùm Lucam cap. c c x l i x. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Cùm audieritis prælia, *uſque* animas veſtras.

III. Kal. Decembris. Natale ſancti Saturnini. Lectio libri ſapientiæ. Beatus vir qui inventus eſt ſine macula, *uſque* omnis Eccleſia ſanctorum. Evangelium ſecundùm Marcum cap. c x x x i x. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Videte ne quis vos ſeducat, *uſque* hic ſalvus erit.

II. Kal. Decembris. Natale ſancti Andreæ. In vigilia. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Epheſios. Fratres, benedictus Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti qui benedixit nos, *uſque* ſuperabundavit in nobis. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. x v i. Stabat Iohannes & ex diſcipulis ejus duo, *uſque* ſuper filium hominis.

In die. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Corde enim creditur ad juſtitiam, *uſque* verba eorum. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. x x. Ambulans Ieſus juxta mare Galilææ, *uſque* ſecuti ſunt eum.

Et eodem die ſancti Ambroſij.

Kal. Decembris. Depoſitio ſancti Elegi. Lectio libri ſapientiæ. Beatus homo qui invenit ſapientiam, *uſque* nubes rore creſcunt. Evangelium ſecundùm Lucam cap. c l i v. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Sint lumbi veſtri præcincti, *uſque* filius hominis venit.

IV. Idus Decembris. Romæ depoſitio ſancti Damaſi Papæ. Lectio libri ſapientiæ. Beatus vir qui inventus eſt ſine macula, *uſque* omnis Eccleſia ſanctorum. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. c x x x v i i i. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Hæc mando vobis, ut diligatis invicem, *uſque* qui oderunt me gratis.

III. Idus Decembris. Natale ſanctæ Eulaliæ virginis & ſanctorum martyrum Victorici, Fuſciani, & Gentiani. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, qui gloriatur, in Domino glorietur, *uſque* exhibere Chriſto. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. ccLxviii. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Simile eſt regnum cœlorum decem virginibus, *uſque* neque horam.

Item lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Fratres, ſcimus, diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, *uſque* tradidit illum. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. c x x x v i i i. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Hæc mando vobis, ut diligatis invicem, *uſque* qui oderunt me gratis.

II. Idus Decembris. Depoſitio ſancti Vvalerici confeſſoris. Lectio libri ſapientiæ. Iuſtum deduxit Dominus, *uſque* claritatem æternam Dominus Deus noſter. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. c c l x i x. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Homo quidam peregrè, *uſque* in gaudium domini tui.

Idibus Decembris. Depoſitio ſancti Autberti Epiſcopi Camaracum. Et ſanctæ Luciæ virginis. Lectio libri ſapientiæ. Sapientia vincit malitiam,

uſque diſciplinæ Dei. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCLI. Dixit Ieſus diſcipulis ſois, Ponite in cordibus veſtris, *uſque* animas veſtras.

XV. Kal. Ianuarij Natale ſanctæ Afræ virginis. Lectio libri Malachiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego mittam angelum meum, *uſque* anni antiqui dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXL. Dixit Ieſos diſcipulis ſuis parabolam hanc, Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito, *uſque* nova & vetera.

XII. Kal. Ianuarij. Romæ depoſitio ſancti Innocentij Epiſcopi. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Fratres, quis nos ſeparabit à caritate Dei quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Evangelium ſecundùm Locam cap. XLV. Deſcendens Ieſus de monte, *uſque* copioſa eſt in cœlis.

XI. Kal. Ianuarij. Romæ inter duos lauros natale ſanctorum triginta martyrum. Lectio libri ſapientiæ. Iuſti in perpetuum vivent, *uſque* deducet illos Dominos Deus noſter. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Vigilate, *uſque* conſtituet cum.

X. Kal. Ianuatij. In Nicomedia natale ſanctorum DCCCLX. martyrum. Lectio libri ſapientiæ. Iuſtorum animæ, *uſque* pacem electis Dei. Evangelium ſecundùm Marcum cap. CXXXVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Videte ne quis vos ſeducat, *uſque* hic ſalvus erit.

IX. Kal. Ianuatij. Cappadocia natale quadraginta virginum. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, qui gloriatur, in Domino glorietur, *uſque* exhibere Chriſto. Evangeliom ſecundùm Matthæum cap. XL. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito in agro, *uſque* nova & vetera.

Pro ubertate pluviæ ſive temperantia aëris. Lectio Iohel Prophetæ. Hæc dicit Dominus, Noli timere terra, *uſque* quod fecit vobiſcum mirabilia. Evangelium ſecundùm Lucam cap. LXXXIII. Factum eſt in una dierum, *uſque* obediunt ei.

Pro inſterelitate pluviæ. Lectio Hieremiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, Numquid proiciens abjeciſti Iuda, *uſque* hæc omnia Domine Dens noſter. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CLX. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Miſereor ſuper turbæ, *uſque* diſcipuli ejus cum eo.

In die belli. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis ægrotavit Ezechias, *uſque* protegam eum, ait Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CL. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Nolite ſolliciti eſſe, *uſque* adicientur vobis.

De natali Papæ. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, omnis Pontifex, *uſque* ordinem Melchiſedech. Evangeliom ſecundùm Lucam cap. CCLXX. Facta eſt contentio inter diſcipulos, *uſque* tribus Iſrahel.

In ordinatione Diaconorum. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Timotheum. Cariſſime, Diaconos conſtitue pudicos, *uſque* in fide quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. CIV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Amen amen dico vobis, niſi granum frumenti, *uſque* qui eſt in cœlis.

In ordinatione Preſbyteri. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Titum. Cariſſime, Paulus ſervus Chriſti, Apoſtolus autem, *uſque* doctrina ſana per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſois, Vigilate ergo, *uſque* conſtituet eum.

In ordinatione Epiſcopi. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Timotheum. Cariſſime, fidelis ſermo, ſi quis epiſcopatum, *uſque* Dei noſtri in omnibus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CLXV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Quis putas eſt fidelis ſervus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CLXVI. Venit Ieſos in partes Cæſareæ Philippi, *uſque* ſolutum & in cœlis.

In dedicatione baſilicæ ſive oratorij. Lectio apocalypſis Iohannis Apoſtoli. In diebus illis vidi civitatem ſanctam Hieruſalem, *uſque* nova facio omnia. Evangelium ſecundùm Lucam cap. LX. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Non eſt arbor bona quæ facit fructum malum, fundata erat, *uſque* ſuper petram. Item evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXXV. Egreſſus Ieſus, *uſque* ſalus domui facta eſt.

Ad ſponſas benedicendas. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, ne citis quoniam corpora veſtra, *uſque* portate Deum in corpore veſtro. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCXXI. Loquebatur Ieſus cum diſcipulis ſuis, *uſque* pauci autem electi.

Item evangelium ſecundùm Matthæum cap. CLXXXIX. Venit Ieſus in fines Iudææ, *uſque* quod Deus conjunxit, homo non ſeparet.

In adventu judicum. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Timotheum. Fratres, obſecto vos primò omnium, *uſque* in fide & veritate. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXXVIII. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis parabolam hanc, Homo quidam nobilis erat, hic habuit, *uſque* dabitur & abundabit.

In tribulatione ſive commotione. Lectio Hieremiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, Numquid cadit, *uſque* verbum autem Domini manet in æternum & in ſeculum ſeculi.

Item ejuſdem. Hæc dicit Dominus Deus, Facite judicium & juſtitiam, *uſque* ſervi & populi eorum ait Dominus Deus.

Item ejuſdem. Si iniquitates noſtræ contenderint, *uſque* ne derelinquas nos Domine Deus noſter. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXXV. Egreſſus Ieſus perambulabat Hiericho, *uſque* ſalvum facere quod perierat.

In natali ſacerdotum. Lectio libri Malachiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus, Scietis quia niſi ad vos mandatum, *uſque* quia angelus domini exercituum eſt. Evangelium ſecundùm Marcum cap. LII. Circuibat Ieſus in circuitu, *uſque* ægrotos & ſanabuntur.

Miſſa qua ſacerdos pro ſe canet. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Fratres, ſcimus quòd lex ſpiritalis eſt, *uſque* hujus gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. LXXVI.

Circuibat Ieſus omnes civitates, *uſque* omnem infirmitatem.

Miſſa votiva. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus, In die illa differtur munus Domino, *uſque* hereditas mea Iſrael, dicit Dominus omnipotens.

* Iacobi

Pro infirmis. Lectio epiſtolæ beati * Pauli Apoſtoli. Fratres, triſtatur aliquis veſtrum, *uſque* ora pro invicem ut ſalvemini.

Pro iter agentibus. Lectio libri geneſeos. In diebus illis locutus eſt Abraham dicens, Dominus cœli qui tolit me de domo, *uſque* ipſe mittet angelum ſuum coram te.

In agenda mortuorum. Lectio libri Machabæorum. In diebus illis vir fortiſſimus Iuda, *uſque* ut à peccatis ſolvantur.

Item. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Theſſalonicenſes. Fratres, nolumus vos ignorare de dormientibus, *uſque* itaque conſolamini invicem in verbis in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

Item lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus, Orietur in tenebris lux tua, *uſque* quia os Domini locutum eſt. Evangelium ſecundùm Iohannem cap. XCIV. Dixit Martha ad Ieſum, *uſque* qui in hunc mundum veniſti.

Item evangelium ſecundùm Iohannem cap. XXXIX. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis & turbis Iudæorum, Sicut enim pater ſuſcitat mortuos, *uſque* de morte in vitam.

Item ſecundùm Iohannem cap. LVI. Dixit Ieſus turbis Iudæorum, Omne quod dat mihi, *uſque* in noviſſimo die.

Item ſecundùm Iohannem cap. LXV. Dixit Ieſus diſcipulis ſuis & turbis Iudæorum, Ego ſum panis vivus, *uſque* in noviſſimo die.

INCIPIUNT LECTIONES DEFUNCTORUM.

I. Parce mihi Domine, nihil enim ſunt dies mei, *uſque* non ſubſiſtam.

II. Tædet animæ meæ vitæ meæ, *uſque* poſſum eruere.

III. Manus tuæ, *uſque* cuſtodivit ſpiritum meum.

IV. Reſponde mihi quantas habeo iniquitates, *uſque* veſtimentum quod comeditur à tinea.

V. Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, *uſque* donec optata veniat.

VI. Quis mihi hoc tribuat ut in infernum protegas me, *uſque* ſed parce peccatis meis.

VII. Spiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur, *uſque* patientia mea tu es Domine Deus meus.

VIII. Pelli meæ conſumptis carnibus, *uſque* ſculpantur in ſilice.

IX. Scio enim quòd redemptor meus vivit, *uſque* hæc ſpes mea in ſinu meo.

II.

AMALARII ABBATIS eclogæ de officio Miſſæ.

In vetuſtiſſimo codice MS. celeberrimi monaſterij ſancti Galli in Helvetia, ex quo opuſculum iſtud deſcriptum eſt, ſequebatur poſt Ordinem Romanum qualiter Miſſa celebratur. In calce enim Ordinis iſta leguntur.

EXPLICIT ORDO ECCLESIASTICUS ROMANÆ ÆCCLESIÆ. SEQUENTIA AMALHERE ABBAS EDIDIT.

Incipiunt egloga de Ordine Romano & de quatuor orationibus Epiſcoporum ſive populi in Miſſa.

CApitula ſequentis opuſculi prænotamus ut ſi fortè quis ignarus extans de ignobilitate hujus operis, adgrediénſque illud quaſi dignum, ac poſtea reperiens vile, ne pœnitentia ductus dicat apud ſemetipſum vel apud ſuos aſtantes: Si cognoviſſem ruſticitatem hujus operis, nullatenus in eo laborem oculorum meorum impenderem. Videat modò in capite quæ ſequuntur uſque in finem. Et ſi lectionis cauſa in aliquam nauſiam incurrerit, non illi qui ordinavit tantùm ingratus exiſtat, ſed & ſibi, qui cognita ignobilitate, magis eam elegit rimari uſque ad calcem.

I. Illud verò intimandum eſt, quòd ea quæ celebramus in officio Miſſæ ante lectum evangelium reſpicientia ſunt ad primum adventum Domini uſque ad illud tempus quando properabat Hieruſalem paſſurus.

II. Introitus verò ad chorum Prophetarum reſpicit. Et meritò hos tangimus hîc, quoniam, ut Auguſtinus ait, Moyſes miniſter fuit veteris teſtamenti, & Prophetæ miniſtri novi teſtamenti.

III. Kyrieleiſon ad eos Prophetas reſpicit qui circa adventum Domini erant; de quibus erat Zacharias, necnon & filius ejus Iohannes.

IIII. Gloria in excelſis Deo ad cœtum angelorum reſpicit, qui gaudium nativitatis Domini paſtoribus adnuntiaverunt.

V. Prima collecta ad hoc reſpicit quod Dominus agebat circa duodecimum annum quando aſcendit Hieroſolymam, & ſedebat in templo inter medios Doctorum, & audiebat illos atque interrogabat.

VI. Epiſtola ad prædicationem Iohannis pertinet.

VII. Reſponſorium ad benivolentiam Apoſtolorum, quando vocati à Domino, & ſecuti ſunt.

VIII. Alleluya ad lætitiam mentis eorum quam habebant de promiſſionibus ejus, vel de miraculis quæ videbant fieri ab eo ſive per nomen ejus.

VIIII. Evangelium ad ſuam prædicationem uſque ad prædictum tempus.

X. Deinceps verò quod agitur in officio Miſſæ, ad illud tempus reſpicit quod eſt à Dominica,

quando pueri obviaverunt ei uſque ad Aſcenſionem ejus ſive Pentecoſten.

XI. Oratio verò quam Preſbyter dicit à ſecreta uſque Nobis quoque peccatoribus, hanc orationem deſignat quam Ieſus exercebat in monte oliveti.

XII. Et illud quod poſtea agitur, illud tempus ſignificat quando Dominus in ſepulchro jacuit.

XIII. Et quando panis mittitur in vinum, animam Domini ad corpus redire demonſtrat.

XIIII. Et quod poſtea celebratur, ſignificat illas ſalutationes quas Chriſtus fecit diſcipulis ſuis.

XV. Et fractio oblatarum, illam fractionem ſignificat quam duobus Dominus fecit diſcipulis ſuis in Emaus.

De Romano Ordine, & de ſtatione in Eccleſia.

Maſculi ſtant ad auſtralem partem, & feminæ ad borealem, ut oſtendatur per perfectiorem ſexum firmiores ſanctos ſemper conſtitui in majoribus tentationibus æſtus hujus mundi, & per infirmiorem fragilioremque ſexum infirmiores in aptiore loco. Ad hoc etiam pertinet quòd & Iohannes in apocalypſi ſua vidit angelum fortem qui poſuit pedem ſuum dextrum ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram. Fortiora etenim membra in majoribus periculis, altera in competentibus ſiſtuntur.

De introitu Epiſcopi.

Epiſcopus à læva ingreditur, & tranſit ad dexteram. Chriſti unum corpus nos ſumus omnes; ideòque fas eſt quòd Epiſcopus intrans Eccleſiam imitetur ſuum caput Chriſtum ingredientem in mundum. Lævam partem tetigit Salvator noſter, quia temporalem aſſumpſit; ſed tendebat ad dexteram & docebat idipſum Eccleſiam facere, quoniam reſurrectione carnem quam aſſumpſit ad dexteram Dei elevavit, & Eccleſiam ſuam ſecum fecit conſedere in cœleſtibus, ſicut dicit Paulus Apoſtolus, quia ſimul excitavit & ſimul ſedere fecit in cœleſtibus. Audi quid dicit Salomon de dextera & læva: *Longitudo dierum in dextera ejus, & in ſiniſtra illius divitiæ & gloria.* Si longo tempore vivere cupimus, ad dexteram id eſt ad futuram vitam tendamus, & in ſiniſtra habebimus divitias & gloriam, id eſt, ſufficientiam præſentis vitæ.

De Diaconibus & ceteris Miniſtris Epiſcopi.

Intrant cum eo non ampliùs quàm ſeptem Diaconi, totidem Subdiaconi, totidem Acolythi cum thuribulis non ampliùs quàm ternis. Sæpe ſcriptum eſt & in multis locis apertum quòd ſeptenario numero univerſitas Eccleſiæ deſignatur, quoniam multiplicatis partibus ſuis facit duodecim, id eſt ter quatuor duodecim, & quater tria duodecim, & ex duodenario numero Patriarcharum & Apoſtolorum univerſa Eccleſia propagatur. Si interrogaveris quare non poſſint eſſe in eo ordine ſex aut quatuor aut duo, reſpondebo quia Deus impari numero gaudet. Cur, inquis, Deus gaudet impari numero? Dico, quia impar numerus dividi non poteſt, & diviſionem non vult Deus recipere in Eccleſia ſua. Par numerus dividi poteſt, ſicut eſt ſex in tres, & quatuor in duo, & duo in unum. Et unum ideo parem numerum non ſuſcipimus in ordine ſupradicto, quia diviſionem & ſchiſma non volt Deus recipere in Eccleſia ſua. Quamvis tacuiſſent de ſeptem Diaconibus ab Apoſtolis ordinatis, ex hinc decreverunt Apoſtoli vel ſucceſſores Apoſtolorum per omnes Eccleſias ſeptem Diaconos, qui ſubliniori gradu eſſent ceteris, & proximi circa aram quaſi columnæ altaris adſiſterent, ſeptem propter ſeptem viros perfectos, quinque propter quinque libros Moyſi, tres propter ſpem, fidem, & caritatem, unus propter unitatem Eccleſiæ.

De portatione cereorum.

Quot Diaconi ſunt, tot candelabra portantur, quia omni Eccleſiæ laboranti & imitanti Chriſtum promittitur gaudium æternæ vitæ & lux perpetua, quod manifeſtè declaratur in apocalypſi
Iohannis, dicente Domino negligenti: *Age pœ-* Apocal. 2.
nitentiam, & prima opera fac. Sin autem, venio tibi, & movebo candelabrum tuum de loco ſuo, id eſt, promiſſæ lucis munere, ſi pœnitentiam non egeris, te privabo.

De portatione thuribuli.

Portatur & thuribulum, quod Chriſti corpus ſignificat, ſicut ſcriptum eſt in eadem apocalypſi:
Alius angelus venit, & ſtetit ante altare ha- Apocal. 8.
bens thuribulum aureum. Quod ſic expoſitum eſt. In conſpectu ſcilicet apparuit Eccleſiæ, factus ipſe thuribulum, ex quo Deus odorem ſuavitatis accepit, & propitius factus eſt mundo.

De Epiſcopo jam præſentato altari.

Epiſcopus veniens ante altare adorat primò ſancta, & poſtea pacem dat Preſbyteris & Diaconibus, quia illum imitatur de quo Propheta ſcripſit:
Multiplicabitur ejus imperium, & pacis ejus non Iſa 9.
erit finis. Primò Epiſcopus adorat ſancta, quia primò illius miſericordia impertienda eſt à quo pax & concordia & regnum Chriſti intra nos regnat. Duos ſacerdotes oſculatur, quia ipſe eſt lapis angularis qui conjunxit duos in unum parietem altrinſecus venientes, & dedit pacem his qui fuerant longè & his qui propè.

De Gloria Patri & Filio & Spiritui ſancto.

Poſt datam pacem concordat ſanctæ Trinitati gloriam, quaſi dicat. Gloriam referimus Deo Patri & Filio & Spiritui ſancto, quia pacem quam prophetavit per ſanctos ſuos Prophetas nobis in noviſſimis temporibus dignatus eſt oſtendere. Quando dicit, *Sicut erat*, Diaconi procedunt ad altare & iterum revertuntur ad Epiſcopum & ſtant erecti. Hoc ſignificat quòd ideo morti ſe tradiderunt, ſubauditur Apoſtoli, ut Chriſti corpori adunarentur. In quo verſo varietas multiplicium temporum demonſtratur, id eſt, *ſicut erat in principio*, præteritum & nunc præſens & ſemper futurum & æternum & in ſecula ſeculorum longitudo magna. Vnde Origenes: Quoties ſecula ſeculorum nominantur, fortaſſe licèt ignotus nobis, tamen à Domino ſtatus aliquis terminus indicatur, quaſi ſuperiora tria circa tempus referantur, & iſta inferiora circa ſecula fidelium tranſeuntium. Altare pro teſtatione nominis Chriſti *vidi ſub altare* per hyperbaton dictum eſt; non *ſub ara vidi occidere*, ſed *qui ſub ara fuerunt occiſi*, id eſt, ſub teſtificatione nominis Chriſti, eorum animas vidi. Quando dicitur prophetalis verſus, Epiſcopus vadit ad altare, & oſculatur eum; quia per ora Prophetarum Chriſtus venit

in mundum, & tranſivit ad paſſionem.

De ſtatione Diaconorum.

Diaconi primò ſtant inclinati ante altare cum Epiſcopo uſque *ſicut erat*, quia chorus martyrum ſanctorum ante noviſſimam tribulationem in convalle lachrymarum manet. Poſtea martyrio coronati erecti ſtant liberati, & ſecuri jam ab omni perſecutione, quorum Deus oculos abſterſit ab omnibus lachrymis & ab omni dolore & ab omni eſurie; ideóque ſtant ante Dominum ſemper.

De ſtatione Epiſcopi.

Epiſcopus verò ſemper ſtat inclinatus uſque ad prophetalem verſum; quia Chriſtus non anticipavit tempus quo prænuntiatus eſt per ora Prophetarum. Tempore enim quo Prophetæ prædixerunt venit in mundum ad paſſionem. Et ideo cum verſu prophetali vadit ad altare, quia Chriſtum imitatur, ut oſtendat populo omnia quæ Prophetæ prædixerunt de Chriſti paſſione vera eſſe & in tempore ſuo conſummata; ſicut apertè legitur
Daniel. 9. in Prophetia Danihelis. *Septuaginta*, inquit, *hebdomada adbreviata ſunt ſuper populum tuum & ſuper urbem ſanctam tuam, ut conſummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur juſtitia ſempiterna, & impleatur viſio & propbetes, & unguatur ſan-*
Ibid. *ctus ſanctorum*. Et iterum inferiùs: *Confirmabit autem pactum multis hebdomadis una, & in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia & ſacrificium.* Quod dicit *adducatur juſtitia ſempiterna*, de Chriſti adventu dicit. Quod dicit *unguatur ſanctus ſanctorum*, de ejus baptiſmo dicit. Quod dicit *confirmabit autem pactum multis hebdomadis una*, de Iohannis præconatu & de Chriſti prædicatione & de vocatione Apoſtolorum dicit. Quod dicit *& in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia & ſacrificium*, de Chriſti paſſione & reſurrectione dicit. Quod autem dicit ſeptuaginta hebdomadas, id ſunt anni ſolares quadringenti ſeptuagiota quinque. Septem enim anni ponuntur in una hebdomada. Adbreviatas ideo dicit quia de quadringentis ſeptuaginta quinque facit quadringentos nonaginta. Aufert emboliſmos de ſolaribus annis quadringentis ſeptuaginta quinque, & ponit ſeorſum hos menſes & annos quos facere poteſt ex emboliſmis. Emboliſmi fiunt in tanto numero annorum centum ſeptuaginta quinque: quos oportet partiri per duodecim, quia duodecim menſes in anno fiunt. Duodecies enim decateſſera fiunt centum ſexaginta octo, id ſunt quatuordecim anni; quos quatuordecim annos debes adicere ad ſupradictos quadringentos ſeptuaginta quinque, & fiunt quadringenti octuaginta novem. Remanſerunt menſes de centum ſeptuaginta quinque ſeptem ſuper centum ſexaginta octo. Hos ſeptem adde ad quadringentos octuaginta novem annos, & fit inchoatio nonageſimi anni, in quo anno Dominus crucem aſcendit. Et ideo dixit Propheta *confirmabit pactum multis hebdomadis una*, quia in ea Iohannes prædicabat, & Apoſtoli ad fidem convenerunt, & in dimidio hebdomadis occiſus eſt Chriſtus Ieſus. Septem menſes qui additi ſunt ad annos quadringentos octuaginta novem, idem ipſe qui ſe ſubdidit patri uſque ad mortem, de hac
Ioan. 2. exſpectatione matri intulit dicens: *Quid tibi & mihi eſt mulier. Nondum venit hora mea.* Epiſcopus ſtatim poſtquam adoraverit ſancta, pergit ad dexteram altaris, & ſtat rectus verſus ad orientem; & Diaconi retro illum unus poſt unum, plures ad dexteram, pauciores ad ſiniſtram. Epiſcopus ad dexteram altaris ſtat, quia Chriſtus regnum prædicabat, in quo totum dextrum eſt, & nihil ſiniſtrum habet. Stat & rectus, quia venit regere ſuos in virga ferrea, id eſt, in inflexibili juſtitia. Stat verſus ad orientem, quia, ut ipſe indicat, non quærebat voluntatem ſuam facere,
ſed ejus qui illum miſit, ſicut ſcriptum eſt: *quia* Ioan. 6.
deſcendit de cælo, non ut faciat voluntatem ſuam, & reliqua. Nunquam retrorſum verſus, ſed ſemper faciem patris intuetur. Vnde ipſe Dominus in
evangelio: *Scio unde veni & quò vado.* Sic nam- Ioan. 8.
que oportet Chriſtum & regnum prædicare cæleſte & peccata ſub pedibus ſternere, reſpicere æterna, & temporalia retro habere. Diaconi retro ſtant, quia, ſicut diximus, bene martyrum choro aptari poſſunt, qui & miniſtrantes ſunt in ſancto altari, & dalmaticas portant quas ſolebat militaris uſus portare. Ipſi Diaconi præceſſerunt ad altare, quia in veteri teſtamento martyres exſtiterunt; & modò retro ſtant, quia poſt nativitatem Domini nihil minùs martyrio dignè coronantur. Aliqui ex ipſis ſtant ad dexteram, & aliqui ad ſiniſtram, quia multi de contemplativa vita martyrio coronati ſunt, & multi de activa vita ad coronam martyrij procedunt. De utriſque modis in duobus hominibus contentum exemplum poteſt poni. Scribens namque Clemens Alexandrinus de Iacobo fratre Iohannis hiſtoriam quandam dig-
nam memoriæ refert. *Et is*, inquit, *qui obtule-* Euſeb. lib. 2. c. 9 ex verſione Ruffini.
rat eum judici ad martyrium, motus etiam ipſe confeſſus eſt ſe eſſe Chriſtianum. Ducti ſunt ambo ad ſupplicium pariter; & cùm ducerentur, in via rogavit Iacobum dari ſibi remiſſionem. At ille parumper deliberans, Pax tibi, inquit, & oſculatus eſt eum; & ita ambo ſimul capite plexi ſunt. Iacobus contemplativam vitam ducebat, quia nemo eorum ſuum aliquid eſſe dicebat. Socius verò ſuus nullus dubitat quin præſentem vitam duceret, quamvis unà cum illo ad gloriam regni cœleſtis martyrio candidatus intraret. Hi namque qui contemplativam vitam ducunt, vigent majore numero virtutum quàm hi qui activam. in quo ſufficere poſſunt ad exempla Marthæ & Mariæ, una miniſtrans activam vitam, altera ſedens contemplativam.

Candelæ primò ab acolythis illuminantur extra Eccleſiam, & per acolythos portantur in Eccleſiam. Primò candelæ præcedunt, & poſtquam ventum fuerit ad altare, poſtponuntur. utrumque demonſtrant & Doctores Eccleſiæ id eſt illuminatores exſtitiſſe ante nativitatem Domini & poſtea. Acolythi namque accenſores luminum dicuntur. Portantur manibus; quia quos ſcientia replent, bonis exemplis erigere nullatenus ceſſare debent. Eædem candelæ uſque ad Kyrie eleyſon Acolythorum manibus tenentur; & tunc ponuntur in pavimentum, & ſtant fixo gradu. Sic oportet Doctores ut rudem populum nullatenus de manibus relinquant antequam populus ſubjectus ſciat dicere *Domine miſerere mei peccatoris*. Quod eſt opere dicere, prout doctus ſum à didaſcalo: Miſerum me recognoſco, & ideo miſericordiam Domini implo-

Digitized by Google

rare oportet. Stántque tunc per ſe in Eccleſia & illuminant Eccleſiam, quoniam fas eſt ut qoi jam doctus eſt à Doctore doceat Eccleſiam pro vice Doctoris. Quæ ſimiliter, ut d ximus, de Diaconibus plura ſta··t à dextris, & pauca à ſiniſtris. De quo idipſum ſignificare velle intelligimus quod ſuperiùs diximus de Diaconibus. Poſt primam namque orationem ponuntur candelæ ante altare, non jam altrinſecus ut antea, ſed mixtim per ordinem unaquæque poſt alteram uſque ad noviſſimam; quia ſunt quidam qui omnia relinquunt & ſeſe ad vitam contemplativam conſtringunt. Plerique activam vitam ducunt, & habent curam terrenarum rerum. Tamen quantum poſſunt eleemoſynas faciendo, vigilias exercendo, ſatagunt properare ad Eccleſiam. Quos otroſque noſtra Eccleſia mixtim tenet. Et quamvis ideo poſſit intelligi candelas per ordinem ante altare poni ut expeditè poſſiot miniſtri ad ambonem currere & circa altaria miniſtrare. Evai gelium quod portatur propiùs Epiſcopo oſtendit quòd ipſum eſt nobis via eundi ad regnum Dei.

De ſeſſioni Epiſcopi.

Quòd requiem animarum ſignificet poſt actam orationem, & quid ſignificet quòd Preſbyteri cum eo ſedent, & de eo quòd verſus ſit ad populum, oſtendit datam eſſe illi poteſtatem eorum acta ſcrutari. Epiſcopus quidem, poſt primam orationem quam precationem nominamus, ſedet verſus ad populum, & Preſbyteri cum eo. In ipſa verò precatione optationem bonam Eccleſiæ intelligimus, quaſi dicat populo: Optavi bonum Eccleſiæ, & ideo ſedeo. Et vos quidem, ſi delectat requiem poſſidere aoimarum, quærite primùm regnum Dei & juſtitiam ejus, & æterna neceſſaria adicientur vobis, & pòſt invenietis requiem. Stare namque eſt adhuc in certamine poſito & orare. Poſt victoriam verò ſedere ac judicare. Sedent & Preſbyteri eum eo, qoorum miniſterium eſt idipſum enuntiare; de quibos

1. Timoth. 5. Paulus: *Preſbyteri duplici honore habeantur, maximè qui laborant in verbo Dei.* Poſt primam orationem ſtat verſus ad populum, ot ſe monſtret populo poſtquam Domino ſe manifeſtavit & ſua acta, oravit pro ſe ſuiſque & pro populo bona precatus eſt, & laudem Deo retulit habere in miniſterium opera populorum ſuorum examinare quis inter eos dignus habeatur vel quis indignus.

De ſede epiſcopali.

Nam ideo altior locus poſitus eſt Epiſcopis ut ipſi ſuperintendant & tamquam cuſtodiant populum. Nam & Græcè quod dicitur Epiſcopus, hoc Latinè ſuperintentor interpretatur, quia ſu-

Vide Notas ad Agobardum pag. 87. perintendit, quia ſupervidet. Quomodo enim vinitori altior ſit locus ad cuſtodiendam vineam, ſic & Epiſcopis altior locus factus eſt. Et de iſto periculoſo loco & alto periculoſa ratio redditur, oiſi eo corde ſtemus hic ut humilitate ſub pedibus veſtris ſimus & pro vobis oremus.

De epiſtola.

Chriſtus enim miniſter fuit, qui dixit: *Non*

Matth. 20. *veni miniſtrari, ſed miniſtrare.* Iohannes nempe subminiſter, qui dixit: *Hic erat quem dixi, qui poſt me venturus eſt, qui ante me factus eſt*, qui non aſcendit ad ſuperiorem gradum, quem ſolus ſolet aſcendere qui evangelium lecturus eſt, ut oſtendat ſe ſubminiſtrum eſſe, quia non eſt Iohannes dignus ſolvere corrigiam calciamentorum, cujus verba in eo leguntur. Cantor verò aſcendere poteſt indifferenter. Aſcendit ſuperiùs, quia Chriſtus prælatus eſt Iohanni. Stat in eodem, quia æſtimabatur Iohannes. Stat inferiùs, quia venit ab eo baptizari. Non aſcendit ſoperiùs qui reſponſorium cantat quàm qui lectionem legit, ſed ſtat in eodem loco. Et ſi aſcendit ſuperiùs, ſecundùm ſupradictos modos intelligitur. Reſponſorium ideo dicitur eò quòd ono cantante ceteri reſpondeant. Cantavit unus Chriſtus, id eſt, vocavit Petrum & ceteros Apoſtolos. Illi reſponderunt, quia Chriſtum imitati ſunt. Et ideo reſponſorium convocationi Apoſtolorum convenit. Ipſe idem ſolus verſum cantat, quia Chriſtus ſeorſum pernoctaos ſolus orabat, ſicut in evangelio: *Ipſe autem erat pernoctans in oratione.* Luc 6. Diaconus cùm aſcendit ad legendum, petit benedictionem ab Epiſcopo, & accipit evangelium de altari; & præcedunt ante eum duo candelabra & doo thuribula ſive unom. Illud quidem quid ſignificet dictum eſt. Diaconus verò ſtat verſus ad meridiem, ad quam partem viri ſolent confluere. Perit priùs benedictionem ab Epiſcopo. Epiſcopus dat illi: *Dominus ſit in corde tuo & in labiis tuis.* Incenſum quod ponitur in thuribulum, orationem deſignat ſanctorum. Vnde dicit Propheta: *Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo.* Pſal. 140. Diaconus dicit: *Dominus vobiſcum.* Et populus ſe vertit ad orientem, orat Deum ut poſſit dignè intelligere quæ aoditurus eſt, & ſinguli faciunt ſignum ſanctæ crucis in frontibus eorum, ut per ſignum ſanctæ crucis ſint loricati, quatenus nulla phantaſia diabolicæ fraudis aditum inveniat introëundi in corda eorum, & auferre poſſit ſemen evangelij de animabus eorum. Poſt hæc baculi deponontur è manibus. Iudæi namque arundinem in dexteram Ieſu dabant, & ſpineam coronam capiti ejus impoſuerunt, & ſalutabant eum, atque genua ponentes adorabant eum illudentes. Nos verò fugientes conſenſum eorum, deponamus baculum quem illi erexerunt ob ſuperbiam, neque coronam neque aliud operimentum ſuper caput eadem hora tenentes. Si intraverit quis ſubitò eadem hora in Eccleſiam, non ſalutamus eum, neque genua ponimus ad orationem donec lectum ſit evangelium.

Aliter baculum poſſumus intelligere humanum adjutorium. Vnde & Hieremias: *Maledictus* Hierem. 17. *homo qui confidit in homine*. & reliqua. Sacerdotes namque in Eccleſia poſſunt eſſe baculi noſtri, qui pro nobis debent orare, quam orationem pro baculo ponimus. Eſt aliquoties ut eo baculo utamur, aliquando non. Quando Chriſtum in promptu habemus, non eſt neceſſe ullo baculo. Si quando propter peccata noſtra diſceſſerit, neceſſe eſt quærere baculum, id eſt, orationes ſanctorum. Quapropter quando ſacerdos orat atque celebrat aliorum Doctorum officia, baculos tenemus in manibus. Et quando ipſius Chriſti verba nobis loquuntur, baculos non tenemus in manibus, ut oſtendatur non difficile eſſe Chriſto per ſe docere poſſe populum ſuum. Quoniam ubi in promptu

Chriſtus loquitot, non ibi neceſſe habemus Petrum neque Paulum neque alium Doctorem; quia ipſe eſt unus magiſter qui in cœlis eſt.

Cur ſit Diaconus in ambone verſus ad meridiem.

Diaconus pronuntians verba evangelij ad meridiem ſtat verſus, quoniam illis loquitur de quibus dicebat Paulus: *Sapientiam loquimur inter perfectos.* (1. Cor. 6.) Quando enim ſol ad meridiem vergitur, ferventior ſolet exſiſtere & altior. Significat namque Eccleſiam ferventem animo in amore Dei, elevatam eſſe in magno culmine virtutum. De qua parte ſic fatur in canticis canticorum: (Cant. 1.) *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi paſcas, ubi cubes in meridie.* In eadem parte illum requirit ſponſa qua recognoſcit illum cubare, in meridie; id eſt, in eis quorum cor ardens eſt in dilectione Dei & dilectione proximi, ipſis de quibus loquitur evangelium, qui in corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferent in patientia. Sanè quando ſolemus ſedere ad lectionem magiſtrorum, facies magiſtri noſtri ampliùs intenta in eum qui perfectiùs poteſt diſcere quàm in eos qui minùs perfectè diſcunt; non eò quòd illi ſoli optet ſuam doctrinam, ſed quia illos qui tardiorem ſenſum habent vult iterum doceri ab illo qui citiùs veram rationem invenire poteſt in doctrina magiſtri. Non dicimus ita ut hi qui poſt tergum ſunt extorres ſint à ſancto evangelio, ſed ut per Doctores minùs eruditi erudiantur.

Tu qui ſcandiſti culmen ſublime miniſter,
Quanto excelſa petis, tanto moderatior eſto.
Quantum prona ſolo, tantum ſit proxima cœlo
Mens etenim quæ celſa petit. Hæc ima tenebit.
Inferiórque gradus quò vult deſcendere ſurgit.
Lætatur ſerpens inimicus ſi cadis, alme,
Angelus altithroni ſi non gaudet quia tu ſis.
Pocula celſa jubes tu ſcandere limen olympi.

De extinctione cereorum.

Poſt lectum evangelium candelæ extinguuntur. Per candelas ſignantur Doctores Eccleſiæ. Et quid vult iſtud quòd poſt evangelium extinguuntur niſi quòd nemo Doctorum tranſcendere poteſt verba ſancti evangelij. Apertè etiam monſtratur clauſo ſancto evangelio extinctam eſſe doctrinam Doctorum.

De Credo in Deum.

Poſtquam Chriſtus locus eſt populo ſuo, fas eſt ut dulciùs & intentiùs profiteatur credulitatem ſuam; ſicque convenit populo poſt evangelium, quia Chriſti verba audivit, intentionem credulitatis ſuæ præclaro ore proferre. Chriſtiana religio ut ſalva maneat corde creditur ad juſtitiam, oris autem confeſſio fit in ſalutem.

De præſentatione corporalis & calicis ad altare.

Poſt lectum evangelium venit Subdiaconus ferens in brachio ſiniſtro calicem, in quo recipiantur amulæ populorum, & ſuper calicem corporale, quod accipiens Diaconus ponit ſuper altare, ſimiliter calicem poſt receptas amulas. Dominus Ieſus ipſe [eſt Subdiaconus &] Diaconus. Subdiaconus quando aperuit librum & legit. Diaconus quando dixit: (Math. 20.) *Filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare.* Ipſe ferens calicem & corporale. Nullo cogente venit Hieroſolymam, appropinquante hora paſſionis ſuæ, habens in ſiniſtro brachio calicem & deſuper corporale: quoniam quod paſſus eſt temporale fuit, non æternale. Non licet fieri de altero panno corporale niſi de lineo. Linteum namque per multas exercitationes venit ad candorem ſuum. Significat verò ipſam intentionem dominicæ paſſionis. Calix ipſam paſſionem, in qua ſuſcepit amulas noſtras.

Recapitulatio de paſſione Domini.

Bis enim narratur in iſta ſcedula de paſſione Domini, unum quod fit in evangelio, & alterum quod adhuc reſtat & agitur in altari. Cur hoc? Quoniam bis crucifixus eſt Ieſus. Primò linguis Iudæorum, & poſtea cruce. Inde eſt quòd Marcus hora tertia, id eſt, linguis Iudæorum; ſed ſicut alij Evangeliſtæ narrant, manibus, hora ſexta.

De oblatione.

Chriſtus Dominus ſacerdos eſt in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedech, qui Rex Salem, id eſt, Rex pacis, obtulit panem & vinum in præfiguratione veri Sacerdotis Chriſti, qui obtulit Deo Patri verum panem, id eſt, corpus immaculatum, & vinum, id eſt, ſanguinem ſuum; in cujus typo hodie noſtra Eccleſia panem & vinum offert in conſecratione corporis & ſanguinis Domini. Et qui dedignantur oblationes offerre, dedignantur, quamvis non viva voce, confiteri ſe Chriſti paſſione non eſſe redemptos, & eandem paſſionem memoriæ ſuæ mandare, ita tamen ſe non ſit aliqua cauſa quæ fortè ad tempus impediat. Cum fanonibus offerunt, quoniam legimus in paſſione Domini ſudarium uſurpatum eſſe. Aliter quippe fanones de lino efficiuntur. Et linum multis modis ſanctæ ſcripturæ pro exercitio paſſionis ponitur. Atque ideo fanonibus puris oblationes tenent ut ſe oſtendant religione ſancta & catholica accepiſſe pro fratribus animam ponere, & non ſolùm animas, ſed & puras, ut non ſint aliqua hæreſi pollutæ, ſed caritate mundatæ. Vnde dicit Apoſtolus: *Et ſi tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.* (1. Cor. 13.) Noviſſimè omnium ſacerdotes offerunt & Diaconi, ſed ſolum panem. Solus autem Archidiaconus ſolet implere oblationes priorum, infundens aquam in calicem & amulam Pontificis, ut oſtendatur Chriſti corpus unum eſſe, & quod iſte fecit pro omnibus fecit, ſicut Petrus in evangelio Dominum diſcipulos interrogantem *Vos quem me eſſe dicitis*, (Math. 16.) pro univerſitate diſcipulorum ſolus Petrus reſpondit: *Tu es Chriſtus filius Dei vivi.* Hoc quod omnes reſponderunt animo, viva voce ſolus Petrus protulit. Quòd Preſbyteri in noviſſimo loco offerunt, non vacat à myſterio, quando Iohannes in apocalypſi ſua vidit ſimilem filio hominis in medio ſeptem candelabrorum, & in eo vidit ſtatum omnis Eccleſiæ præſentis qualis eſſet. Et cùm hoc deſcripſiſſet, *Pedes*, inquit, (Apoc. 1.) *ejus ſimiles aurichalco, ſicut in camine ardenti.* Pedes ignitos noviſſimi temporis Eccleſiam dicit, quæ eminentiùs eſt examinanda & probanda preſſuris. Preſbyteri miniſterium eſt fortem eſſe in Eccleſia, ut pro ſe poſſit orare & pro populo. Et iſti, ideo quia fortiores ſunt in Eccleſia, noviſſimè offerunt, ut ſignificent Eccleſiam; quoniam

niam in noviſſimo tempore erit Antichriſtus, videlicet multò plures injuria ſuſtinete quàm præſente. Sed & ſi delectat audire cur viri ante feminas offerant, dicitur quia & primitiva Eccleſia in preſſura, quando nondum pleniter Chriſtiani erant, plures injurias ſuſtinuerunt quàm modo ſuſtineat præſens Eccleſia. Feminæ in medio offerunt, quia, ſicut liquidò patet, ſilentium eſt magnum in Eccleſia. Deo enim gratias, Chriſtianitas maximè in iſtis temporibus viget, præcipuè quoniam ſublimis poteſtas Chriſtiana eſt. Preſbytreorum miniſterium eſt & Diaconorum io altari & circa altare miniſtrare; ideóque ipſi ſoli accedunt ad altare, quorum miniſterium eſt circa altare.

Quomodo ſtent miniſtri Epiſcopi, Diaconi & Subdiaconi circa altare hora Miſſa.

De miniſtrantibus hora Miſſa.

Eo namque tempore quo Miſſa celebratur, Diaconi ſtant retro Epiſcopo, & Subdiaconi ante faciem ejus. Notum eſt enim dixiſſe Chriſtum
Math 16. diſcipulis ſuis: *Omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte*, qui, ſicuti Chriſtus prædixit, eadem nocte relicto eo fugerunt. Ac per hoc modò eadem hora ſecundi miniſtri altaris recedunt à facie Epiſcopi, ut ſignificetur ad tempus Apoſtolos abſentes fuiſſe & tamen retro expectantes, quoniam poſt paſſionem illum ſecuti ſunt. Quid eſt retro ſtare? Procul dubio ſequi anteriorem. Subdiaconi verò poſt angelicum hymnum ſtant inclinati uſque dum dicitur *Nobis quoque peccatoribus*. Tunc primò ſe erigunt, & ſtant in loco ubi antè ſteterunt; qooniam diſcipuli & molieres ſequentes erant Dominum uſque ad locum crucifixionis, non ſolùm ſequentes, ſed & plangentes. Converſus autem Ieſus dixit: *Filia Hie-*
Luc. 23. *ruſalem, nolite flere ſuper me, ſed ſuper vos & ſuper filios veſtros.* Molieres flebant quaſi pro peccatore; ſed ipſe Dominus oſtendit non ſuper illum debere flere, ſed ſuper ipſas quæ peccatrices erant. Et quid vis dicere quale miniſterium habeant Subdiaconi, quando ſtant inclinati, ſi pro ſuis peccatis non orant & plorant. Per tropologiam Sobdiaconi inclinati ſunt, quia declinaverunt. Stant erecti per confeſſionem, & rurſum aſpiciunt in faciem Pontificis, poſtquam dicit *Nobis quoque peccatoribus*. Et quomodo poterant diſcipuli & mulieres claudere oculos ſuos ut non viderent Dominum in cruce pendentem quem tantum amabant? Subdiaconi in ipſo aſpectu perſeverant uſque dum fanone calix circumdatur. Tunc demum recedunt, ut præparent calices in quo corpus Domini honorificè ſervetur. Audiet quamdiu ſupra die ſteterint ad crucem. Lucas in-
Luc. 23. quit: *Hic acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu, & depoſitum involuit in ſindone. Subſecuta autem mulieres qua cum ipſo venerant de Galilea, viderunt monumentum, & quemadmodum poſitum erat corpus ejus. Et revertentes paraverunt aromata & unguenta, & ſabbato quidem ſiluerunt.* Mulieres quidem parant aromata & unguenta unde condiatur corpus Domini, ne in pulverem redigatur. Subdiaconi qoidem, poſtquam vident calicem circumdatum linteo, vadunt & præparant calices ſive ſindones mundas in quibus recipiant corpus Domini, ne in terram

cadat & in pulverem vertatur. Mulieres ſabbato ſiluerunt. Scilicet & Subdiaconi expectant uſque dum oratio dominica compleatur & id quod pendet ad hanc orationem. Convenienter quippe ſabbatum coaptatur orationi dominicæ, in qua ſont ſeptem petitiones. Etenim per ſeptimam ſabbati ſeptiformis ſpiritus intelligitur. Vel de oratione dominica, quæ ſabbato aptatur. Vel ſilentium ſabbati requiem mentis deſignat, quæ datur per ſeptem dona Spiritus ſancti. Et hæc dona nos petimus in oratione dominica. onde miniſtri Eccleſiæ eadem hora quieſcunt. Planè Diaconi inclinati permanent uſque dum compleatur oratio dominica. Et Subdiaconi erigunt ſe cùm audiunt *Nobis quoque peccatoribus*, per qnos deſignantur illi quibus Chriſtus dixit *Vos autem ſedete in* Luc. 24.
civitate donec induamini virtute ex alto, ſcilicet Apoſtoli. Sed iſtorum declinatio perſeverans eorum perſeverantiam in oratione deſignat ut acciperent promiſſum Domini. Quibos utique præcepit ſpecialiter expectare promiſſum Spiritus ſancti in Hieroſalem uſque ad Pentecoſten, illi ſtant inclinati uſque dum compleantur ſeptem petitiones orationis dominicæ, & de quibus ſuprà legitur quòd miniſtrantes ei erant uſque ad ſepulchrum, & poſtea præparantes aromata. Illi qoi horum typum tenent, recedunt de altari ad miniſterium præparandum quando audiunt *Per omnia ſecula ſeculorum. Amen.*

Verſos.

Ecce habes hic tumulum Chriſti quam conſpicis aram.
Hinc ſurſum mente culmina celſa pete.
Lintea mirantur pariter flagrantia precans
Concordes Domino. Hac tu meditare pie.
Diſcipuli vultum in terram deponite veſtrum,
Hoc vobis monſtrans agmina ſancta matrum.
Adſtemus humiles nos cum mulieribus omnes
Ante pias facies angelicas jugiter.

De Te igitur, *cur ſecretò cantetur.*

Conſuetudo namque patrum noſtrorum habebat ut qui orationem facerent, laudem Deo referrent. Igitur quod excelſa voce dicimus ante *Te igitur*, ad laudem pertinet creatoris noſtri, ut manifeſtè omnibus demonſtretur qui hanc valent diſtinguere, ubi & nos Deo gratias referendas eſſe refertur & angelicam creaturam pronuntiat unamquamque in miniſterio apto laudare creatorem ſuum. Poſtea namque ſequitur *Te igitur*, oratio videlicet ſpecialis ſacerdotum, in qua orat & ſpecialiter pro aliquibus, ut facit pro Apoſtolico, & poſtea ubi dicit *famulorum famularúmque ſuarum*, & ilico poſtquam pro propriis orationem fundit, generaliter ſe convertit pro omnibus orare adjongens *Et omnium circum adſtantium*, & cetera his ſimilia. In eo videlicet quo iſta oratio ſpecialiter ad ſacerdotem pertinet, ſolus ſacerdos in eadem intrat, ſecretò eam decantat. Sequitur magiſtri ſui præcepta qui dicit: *Tu autem cùm oraveris, intra in cubiculum.* Matth. 6.
& cetera. Iſte namque mos apud noſtram Eccleſiam uſque hodie manet ut ſi quis orationem facit, ſpecialiter facit. Hanc ita exaltat voce ut ſe ipſum ammoneat quid in ſecreto cordis ſui poſtulare debeat. Neque ab re eſt quare mos iſte apud Chriſtianos teneatur. Procuidubio quia Chriſtus ſolus orabat. Vnde Matthæus: *Et dimiſſa turba,* Matth 14.
aſcendit in montem ſolus orare.

De crucibus In Te igitur.

Cruces in hac oratione ſenario numero perficiuntur, ut ſicut Dei opera perfecta ſunt, ita & ejuſdem Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti corpus perfectum intelligatur. Senarius enim numerus partibus ſuis computatus perfectus eſt. Hoc ſignificat quòd noviſſima crux cum oblatione celebratur, quòd pro tota Eccleſia venerat is pari cujus corpus paſſioni ſuccubuit uſque ad tactum crucis.

Aliter.

Quinque etiam ordines crucium quæ fiunt ante ſextum, quando cum oblata tangitur calix, ſignificat quinque ætates mundi ante nativitatem Domini, ſextus verò tempus illud quod reſtat à nativitate Domini uſque in finem mundi. Significat enim ſemel tactus calix oblata ſemel Dominum aſcendiſſe crucem, ut finem haberet cruciatus qui fiebat per quinque ætates mundi. Per oblatam quæ exaltatur in manu ſignantur Prophetæ, qui in manibus exaltabant verum panem Chriſtum quando ejus incarnationem aperta voce
Iſa. 7. prophetabant. Vnde Eſaias: *Ecce*, inquit, *virgo concipiet & pariet filium.* Cùm ipſam crucem videt Diaconus facere & incipere, calicem exaltare vadit, & tenet calicem ſimul cum Epiſcopo exaltatum uſque dum dicit *Per omnia ſecula ſeculorum*, & poſtea ponit calicem in altare, & involuit eum ſudario. Nempe Ioſeph, accepto corpore Ieſu, involvit illud in ſindone munda, & poſuit illud in monumento ſuo. Hunc præſentem Diaconum propter conveniens miniſterium in typo ponimus Ioſeph, ſive generaliter in typo eorum qui caſto corde myſteria Chriſti ſuſcipiunt. Diaconus ſiquidem qui tenet calicem exaltatum cum Pontifice, ponit illum in altare, quia Ioſeph depoſuit de cruce corpus dominicum, & poſuit in monumentum. Diaconus, ſicut diximus, involvit cum ſudario calicem, quoniam Ioſeph involvit in ſindone munda. In ipſo altari, id eſt, in ſepulchro, corporale jacet. Per quod intelligitur ipſum linteum majus quo totum corpus Domini tegebatur in ſepulchro. Et per illud quòd aliquam partem calicis tegit ſudarium, intelligimus quòd aliquam partem capitis Domini tegebat & aliquam non tegebat, ſicut mos Iudæis eſt facere, & remanet in altari, id eſt, in ſepulchro. Hoc opus uſque dum tria capitula compleantur, id eſt, prologus de oratione ſequenti, *Pater noſter*, & *Libera nos quæſumus Domine.* Etenim tres dies in ſepulchro Dominus quievit. Poſtea namque commixtum corpus Domini cum vino, ſimúlque pace adnuntiata, aufertur dominicum corpus de altari, quoniam in tertia die anima quæ deſcendit ad inferna ut liberaret juſtos, corporis vivificaret membra, rediit ad corpus, & non eſt ampliùs inventum dominicum corpus in ſepulchro. Et ideo quoniam totus homo ſurrexit ſimul, fas eſt ut ilico cum oblatione calix Domini auferatur de altari.

De nominibus quatuor orationum Epiſcoporum ſive populi in Miſſa.

Prima oratio, aliquando oratio dicitur, aliquando collecta. Manifeſtum eſt quòd ideo oratio dicitur quia precantur bona pro populo. Collecta verò, quia populus inchoatur colligere in unum. Libeat fraternitatem tuam mihi, frater cariſſime, uti auctoritate ſancti Auguſtini in hoc opuſculo. Iſtud officium namque in quatuor ſpecies dividit, id eſt, in precationes, in orationes, S. Auguſt.
in poſtulationes, in gratiarum actiones, ita commemorans. ep. 59.
Quicquid agitur in officio Miſſæ, antequam oblatæ ponantur in altari, precatio nominatur. Et hanc diſtantiam facit inter precationem & deprecationem & imprecationem quòd precatio ſit quando bona optat populo, deprecatio quando orat ut devitet malum & deſinat à peccatis, imprecatio quando mala optat, id eſt, maledicit. Prima verò oratio quam dicit Epiſcopus precatio nominatur, id eſt, optatio bona pro populo. Diximus namque quòd introitus foret ad officium Prophetarum, quoniam per ora Prophetarum Chriſtus intravit in mundum, & non ſolùm intravit, ſed & carnem aſſumpſit, & homo factus eſt, ducens originem ſecundùm carnem de ſanctis Patriarchis, quorum unus valde optat & commendat expectationem ejus populo ejus
dicens: *Non auferetur ſceptrum de Iuda & dux* Gen. 49.
de femore ejus donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium. Et iterum: *Salutare* Ibid.
tuum expectabo, Domine. Itémque: *Obſecro,* Exod. 4.
inquit, Domine, mitte quem miſſurus es. Hoc bonum optat ſancta Maria virgo Dei genitrix, quando angelo reſpondit: Fiat mihi, ecce ancilla
Domini, ſecundùm verbum tuum, ut ipſe pro- Luc. 1.
cedat ex meo virginali utero qui ſalvet populum ſuum à peccatis eorum.

De ſecreta.

Secreta dicitur eò quòd ſecretam orationem dat Epiſcopus ſuper oblationem, ut Deus velit reſpicere ſuper oblationem propoſitam & deputare eam futuræ conſecrationi. Notum eſt enim ideo ſecretam orationem facere ſuper oblationem ut poſſit ex ea fieri corpus Chriſti.

De fractione oblatarum.

Fractio oblatarum illam fractionem ſignificat quam Dominus duobus fecit in Emaus. Qua de re ſolent aliqui Epiſcoporum, quando invicem communicant, tres portiones facere de una oblata in typo horum trium, id eſt, Chriſti & Cleopæ &, ut dicunt, Lucæ. Sicut enim multæ Eccleſiæ ſunt per univerſum orbem terrarum propter diverſa loca, & tamen una ſancta eſt catholica propter unam fidem, ſic & multæ oblatæ propter vota offerentium unus panis eſt propter unitatem corporis Chriſti. Si enim requiris quare non integra oblata ponatur in calicem, cùm conſtet integrum corpus Domini reſurrexiſſe, partim reſurrecturum, partim jam vivit, ut ultrà non moriatur, partim mortale eſt, & tamen in cœlo.
Vnde dicit Apoſtolus: *Noſtra autem converſatio* Philip. 3.
in cœlis eſt.

De pace adnuntiata antequam commiſceatur corpus & ſanguis Domini.

Duobus enim modis poteſt accipi pax dicta ab Epiſcopo ſive Preſbytero antequam corpus Domini mittatur in ſanguinem. Scilicet & illa pax per iſtam intelligi poteſt quæ juſtis eodem tempore data eſt, quando anima Chriſti deſcendit ad infernum, & eruit inde omnes fideles, & abſterſit Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, ut ampliùs eis non ſit dolor neque luctus, ſed in pace

Digitized by Google

Dei, qua angeli pacati ſunt cum eo ut vivant in æternum. Vel certè ea pax per iſtam intelligi poteſt quæ data eſt Chriſti corpori quando anima ad illud redit; ut ſicut neque anima unquam turbata eſt pro ſua morte, ita nec corpus ultrà turbetur de ſua mutatione; ſed ea pace fruantur utraque ut ſemper gaudeant de æterna immortalitate. Non enim ab re eſt ſi per tactum quo tanguntur labia calicis eodem tempore ſcripturam illam accipia- Gen. 2. mus, *Et inſufflavit in faciem ejus ſpiraculum vitæ*, ut eo membro reſtauratio vitæ legatur cui primò ut viveret legitur data. Sanè & illud rationi congruit ut quatuor ſenſus ſunt in capite, per quatuor partes labia calicis tangantur, ſive quia per quatuor partes mundi Chriſti reſurrectio ſperatur. Ezech. 37. Inde ſcriptum eſt: *A quatuor ventis veni, & inſuffla ſuper interfectos iſtos, & reviviſcant.* Sicut enim poſtquam pueri clamaverunt *Oſanna benedictus qui venis*, gentiles qoidam, qui nondum erant Dei, quærebant per Philippum, qui erat os lampadis, videre Ieſum, in quo ſignificatum eſt gentiles futuros corpus Domini per fidem, ita & iſte panis quando primùm ponitur in altari, datur intelligi futurum de eo fieri corpus Domini. Audiamus quid de jam commemoratis gentilibus [Io]an. 12. reſpondeat Dominus: *Niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet.* In quo profectò oſtenditur, niſi ipſe moriatur, gentilitatem non fieri corpus ſuum. Sic ſanè & panis purus corpus ſuum antea fieri non poterat niſi ad memoriam reducatur ſacerdoris ſacramentum paſſionis Domini, & crucis ſignaculum ſuper eo celebretur.

Item de ſecreta.

Chriſtus ſolitudinem quæſivit in oratione. Quantò magis nos oportet quærere, qui undique circumdamur tumultibus vitiorum & conſuetudine ſeculari. Vtile namque eſt omnem orationem ſpecialem ſacerdotum ſecretam eſſe, ut non cogitemus quomodo placeat vox & compoſitio oris populo terreno, ſed tantummodo cogitemus qualiter mens ſoli Deo concordet, quem orat. Ab illo loco ubi ſecretam dicit Epiſcopus uſque ad *Agnus Dei*, totum illud vocat Auguſtinus orationes.

De præfatione.

Præfatio namque dicitur quaſi prælocutio. Hæc namque oratio quæ præfatio dicitur, prælocutio eſt totius ſecuturæ orationis quæ inchoatur. *Te igitur* pervenit uſque ad *Agnus Dei.* Hanc conſuetudinem hæc oratio tenet quam habuit oratio patrum noſtrorum, qui ſolebant laudes Domino referre in oratione. Ita namque Danihel oravit: Dan. 9. *Domine Deus noſter, qui eduxiſti populum tuum de terra Ægypti in manu forti, & feciſti tibi nomen ſecundùm diem hanc.* Et pauló pòſt: *Avertatur obſecro ira tua & furor tuus à civitate tua &c.* Primò namque laudavit Dominum in eo quòd eduxerit populum ſuum de ſervitute gravi. Et poſtea deprecatus eſt de præſenti tribulatione.

De benedictione poſt communionem.

Poſt communionem hanc orationem Auguſtinus poſtulationem vocat. Poſt communionem namque dicit quia poſtquam populus communicat hæc ſequitur. Super populum verò, quia tunc benedicitur populus ut noſtro ſancto conveniant evangelio. Poſt orationem & communicationem benectio ſequitur, quoniam poſtquam Chriſtus in cruce oravit & coram diſcipulis manducavit & reliquias eis dedit, elevatis manibus ſois benedixit eos; & factum eſt cùm benediceret eos, re- Luc. 24. ceſſit ab eis, & ferebatur in cœlom. Noſtra quippe benedictio poſtulatio eſt apud Dominum ut benedicere dignetur. Epiſcopus namque data benedictione revertitur ad propria. Poſtea adnuntiat Diacoous, *Ite Miſſa eſt.* In angelorum typo loquitur populo, qui dixerunt Apoſtolis: *Hic Ieſus, qui aſſumptus eſt à vobis in cœlum.* Act. 1. & reliqua. Quid eſt namque *Ite Miſſa eſt*, ſtatet mi, niſi *Ite cum pace ad domos veſtras.* Legata eſt pro vobis oratio ad Dominum, & per angelos, qui nuntij dicuntur, allata eſt in conſpectum divinæ majeſtatis. Populus reſpondit: *Deo gratias.* Hanc reſponſionem Auguſtinus vocat gratiarum actiones. Hoc agit ſancta Eccleſia more apoſtolico, qui erant adorantes Ieſum, & regreſſi ſunt Hieroſolymam cum gaudio magno. Audi qualiter Apoſtoli Deo gratias referant, & Luc. 24. erant ſemper in templo laudantes & benedicentes Deum qui vivit & regnat in ſecula ſeculorum Amen.

Qualiter quædam orationes & cruces in Te igitur *agendæ ſunt.*

Te igitur, clementiſſime Pater, per Ieſum Chriſtum filium tuum Dominum noſtrum ſupplices rogamus & petimus uti accepta habeas & benedicas. Hîc ſignat oblationem & calicem tribus vicibus, non tamen ſub una cruce, ſed ſeparatim ſingulis ſingulas faciens cruces. *Hæc † dona, hæc † munera, hæc † ſancta ſacrificia inlibata. Inprimis quæ tibi offerimus pro Eccleſia tua ſancta catholica, quam pacificare, cuſtodire, adunare, & regere digneris toto orbe terrarum, unà cum famulo tuo Papa noſtro illo. Memento Domine famulorum famularúmque tuarum illorum & illarum* (Hîc nomina vivorum memorentur, ſi volueris, ſed non dominica die, niſi ceteris diebus) *& omnium circum adſtantium quorum tibi fides cognita eſt & nota devotio, qui tibi offerunt hoc ſacrificium laudis pro ſe ſuíſque omnibus, pro redemptione animarum ſuarum, pro ſpe ſalutis atque incolumitatis ſuæ, tibique reddunt vota ſua æterno Deo vivo & vero. Communicantes & memoriam venerantes inprimis glorioſæ ſemper virginis Mariæ genitricis Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſed & beatorum Apoſtolorum ac martyrum tuorum Petri, Pauli, Andreæ, Iacobi, Iohannis, Thomæ, Iacobi, Philippi, Bartholomæi, Matthæi, Simonis, & Tathæi, Lini, Cleti, Clementis, Sixti, Cornelij, Cypriani, Laurentij, Chriſogoni, Iohannis & Pauli, Coſmæ & Damiani.* Si fuerit natale ſanctorum, hîc dicat: *ſed & diem natalicij beati illius* vel *beatorum illorum celebrantes, & omnium ſanctorum tuorum, quorum meritis precibúſque concedas ut in omnibus protectionis tuæ muniamur auxilio per Chriſtum Dominum noſtrum.* Hîc inclinat ſe uſque ad altare, dicens: *Hanc igitur oblationem ſervitutis noſtræ, ſed & cunctæ familiæ tuæ quæſumus Domine ut placatus accipias, diéſque noſtros in tua pace diſponas, atque ab æterna damnatione nos eripi & in*

electorum tuorum jubeas grege numerari per Chriſtum Dominum noſtrum. Hîc erigit ſe ſurſum, ſolam oblatam hîc benedicit. *Quam oblationem tu Deus in omnibus quæſumus benedictam †, adſcriptam †, ratam †, rationabilem, acceptabilémque facere digneris,* (Hîc ambos ſignat, id eſt, oblationem & calicem) *ut nobis corpus † & ſanguis † fiat dilectiſſimi filij tui Domini noſtri Ieſu Chriſti. Qui pridie quàm pateretur accepit panem in ſanctas ac venerabiles manus ſuas, elevatis oculis in cœlum ad te Deum patrem ſuum omnipotentem, tibi gratias agens, benedixit †, fregit, dedit diſcipulis ſuis, dicens: Accipite & manducate ex hoc omnes. Hoc eſt enim corpus meum. Simili modo poſtea quàm cœnatum eſt, accipiens & hunc præclarum calicem in ſanctas ac venerabiles manus ſuas, item tibi gratias agens, benedixit †, dedit diſcipulis ſuis dicens: Accipite & bibite ex hoc omnes. Hic eſt enim calix ſanguinis mei novi & æterni teſtamenti, myſterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Hæc quotienſcunque feceritis, in mei memoriam facietis. Vnde & memores Domine nos tui ſervi, ſed & plebs tua ſancta, Chriſti filij tui Domini Dei noſtri, tam beatæ paſſionis, nec non & ab inferis reſurrectionis, ſed & in cœlos glorioſæ aſcenſionis, offerimus præclaræ majeſtati tuæ de tuis donis ac datis* (Hîc quatuor vicibus ſolam oblationem ſignat, & in quinta vice ſuper calicem ſolum crucem faciens) *hoſtiam † puram, hoſtiam † ſanctam, hoſtiam † immaculatam, panem † ſanctum vitæ æternæ, & calicem † ſalutis perpetuæ. Supra quæ propitio ac ſereno vultu reſpicere digneris & accepta habere ſicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui juſti Abel, & ſacrificium Patriarchæ noſtri Abrahæ, & quod tibi obtulit ſummus ſacerdos tuus Melchiſedech, ſanctum ſacrificium, immaculatam hoſtiam.* Hîc inclinat ſe iterum juxta altare, dicens: *Supplices te rogamus omnipotem Deus.* Hîc orat apud ſe quod voluerit. Deinde dicit: *Iube hæc perferri per manus angeli tui in ſublime altare tuum in conſpectu divinæ majeſtatis tuæ.* Hîc ſe erigit, hæc verba dicens: *ut quotquot ex hac altaris participatione ſacroſanctum filij tui corpus & ſanguinem ſumpſerimus, omni benedictione cœleſti & gratia repleamur per Chriſtum Dominum noſtrum.* Hîc orationes duæ dicuntur, una ſuper* dyptitios, altera poſt lectionem nominum. & hoc cottidianis vel in agendis tantummodo diebus. *Memento etiam Domine & eorum nominum qui nos præceſſerunt cum ſigno fidei & dormiunt in ſomno pacis.* & recitantur. Deinde poſtquam recitata fuerint, dicit: *Ipſis Domine & omnibus in Chriſto quieſcentibus locum refrigerij, lucis, & pacis ut indulgeas deprecamur per Chriſtum Dominum noſtrum. Nobis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine miſerationum tuarum ſperantibus partem aliquam & ſocietatem donare digneris cum tuis ſanctis Apoſtolis & martyribus, cum Iohanne, Stephano, Matthia, Barnaba, Ignatio, Alexandro, Marcellino, Petro, Felicitate, Perpetua, Agathe, Lucia, Agne, Cæcilia, Anaſtaſia, & cum omnibus ſanctis tuis, intra quorum nos conſortium non æſtimator meriti, ſed veniæ quæſumus largitor admitte per Chriſtum Dominum noſtrum.* Hîc Archidiaconus erigens ſe venit, & involvens calicem mappula, levat illum contra Domnum Papam. *Per quem hæc omnia Domine ſemper bona creas.* Hîc ambo ſignat, id eſt, oblationem & calicem, tribus vicibus, ſingulis ſingulas faciens cruces, *ſanctificas †, vivificas †, benedicis †, & præſtas nobis.* Hîc levat Domnus Papa oblationes duas uſque ad oram calicis; & tangens eum de oblationibus, tenente illum Archidiacono. *Per ipſum & cum ipſo & in ipſo eſt tibi Deo Patri omnipotenti in unitate Spiritus ſancti omnis honor & gloria.* Tunc dicit in altum: *Per omnia ſecula ſeculorum.* Reſpondent: *Amen.* Tunc reponit oblationes in altare, & dicit in altum. *Oremus.* Deinde dicit: *Præceptis ſalutaribus moniti, & divina inſtitutione formati, audemus dicere. Pater noſter qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum, adveniat.* uſque *libera nos à malo.* Tunc dicit Domnus Papa, intervenіente nullo ſono, hanc orationem: *Libera nos quæſumus Domine ab omnibus malis præteritis, præſentibus, & futuris, & intercedente beata & glorioſa ſemper virgine Dei genitrice Maria & ſanctis Apoſtolis tuis Petro & Paulo atque Andrea, & ſancto Stephano protomartyre tuo, & beatis confeſſoribus tuis Hilario, Martino, atque Benedicto,* (Hîc nominat quales voluerit ſanctos vel quantos commemorat) *cum omnibus ſanctis, da propitius pacem in diebus noſtris, ut ope miſericordiæ tuæ adjuti, & à peccato ſimus ſemper liberi, & ab omni perturbatione ſecuri per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum.* Deindedicit: *Pax Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit ſemper vobiſcum.* Reſpondent, *& cum ſpiritu tuo.* Deinde dat pacem altario vel patenæ. Et ſic populus dat ſibi pacem. Dum verò Domnus Papa dicit *Pax Domini ſit ſemper vobiſcum,* non mittit partem ſanctam in calicem, ſicut ceteris ſacerdotibus mos eſt dum confringunt & *Agnus Dei* dicunt. Et expleta confractione communicat Domnus Apoſtolicus, partem ſibi mordet, & reliquam in calicem mittit, faciens crucem de ea tribus vicibus ſuper calicem nihil dicens; & ſic confirmat de calice, tenente calicem Archidiacono. Quando verò Domnus Apoſtolicus deſcendit ab altari, incipit communicare populus. Dicitur antiphona ad communionem; & expleta communione & antiphona, tum ſurgit Domnus Papa, & veniens ad altare ſalutat altiùs, dicens: *Dominus vobiſcum.* Reſpondent, *& cum ſpiritu tuo.* Deinde dat orationem: *Quod ore ſumpſimus Domine, mente capiamus, & de munere temporali fiat nobis remedium ſempiternum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.*

* ſ. diptycha

III.

De exordio vel interpretatione ac officio Epiſcoporum, ſeu qualiter ordinantur.

Ex vet. codice bibliothecæ Tellierianæ

EPiſcoporum ordo Aaron auctore adolevit in ſeculo. Initium quidem ſacerdotij ipſe fuit; licèt Abel, Noë, & Melchiſedech priores obtulerant ſacrificium, & poſt hoc Abraham, Iſaac, & Iacob, ſeu Iob. Sed iſti ſpontanea vo-

luntate, non ſacerdotali auctoritate hæc fecerunt. Ceterùm Aaron primus in veteri teſtamento ſacerdotale nomen accepit primúſque pontificali ſtola indutus victimas obtulit, jubente Domino
Exo. 29. ac loquente ad Moyſen. *Accipe*, inquit, *Aaron & filios ejus, & applicabis ad oſtium tabernaculi teſtimonij. Cùmque laveris patrem cum filiis aqua, indues Aaron veſtimentis ſuis, id eſt, linea & tunica, & ſuperhumerale & rationale, quod conſtringes baltheo. Et pones tiaram in capite ejus & laminam ſanctam ſuper tiaram, & oleum unctionis fundes ſuper caput ejus, atque hoc ritu conſecrabitur Domino. Filios quoque illius applicabis, & indues tunicis lineis, cingéſque baltheo, Aaron ſcilicet & liberos ejus, & impones eis mitras, erúntque ſacerdotes mei religione perpetua.* Quo loco contemplari oportet Aaron ſummum ſacerdotem id eſt Epiſcopum fuiſſe, porrò filios ejus Preſbyterorum demonſtraſſe figuram, quibus meritò aſtare debuiſſent Levitæ ſicut ſummo ſacerdoti. Et hoc fuit inter Aaron ſummum ſacerdotem & filios ejus, qui & ipſi ſacerdotes erant, quòd Aaron ſuper tunicam accipiebat poderem ſtolam ſanctam & coronam auream, mitram & zonam auream & ſuperhumerale & reliqua quæ præfixa ſunt, filij autem Aaron ſuper tunicas lineas cincti tantummodo & tiarati aſſiſtebant ſacrificio Domini. Moyſes verò hujus facti executor figuram indubitanter tenuit mediatoris Dei & hominum Chriſti Ieſu. In novo autem teſtamento per Chriſtum Dominum noſtrum à Petro ſacerdotalis ordo cœpit. Ipſi enim primùm pontificatus in Eccleſia Chri-
Matth 16. ſti datus eſt, dicente Domino ad eum: *Tu es*, inquit, *Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversùs eam, & tibi dabo claves regni cœlorum.* Hic ergo ligandi ſolvendique poteſtatem primus accepit à Domino, primúſque ad fidem populum gratia Dei virtute ſuæ prædicationis adduxit. Si quidem & ceteri Apoſtoli cum Petro pari conſortio honorem & poteſtatem acceperunt; ipſúmque principem ſuum eſſe voluerunt: qui etiam jubente Domino in toto orbe diſperſi evangelium prædicaverunt. Ipſis quoque decedentibus, in loco eorum ſucceſſerunt Epiſcopi, qui ſunt conſtituti per totum mundum in Eccleſia Chriſti; quorum quidem officium permaximè eis exequendum interpretationis iſtius prolata manifeſtat. Epiſcopus enim, ut quidam prudentium ait, nomen eſt operis, non honoris. Græcum eſt enim atque inde ductum vocabulum. Ἐπὶ autem Græcè, Latinè ſuper dicitur. Σκόπος quidem intentio eſt. Ille igitur qui ſuper efficitur, ſuperintendit, curam ſcilicet ſubditorum gerens. Ergo qui non prodeſſe ſubditis ſed præeſſe dilexerit, intelligat non ſe eſſe Epiſcopum. Itaque Epiſcopi, qui interpretantur ſuperintendentes, id eſt, ſpeculatores, idcirco in Eccleſia Dei conſtituuntur ut populorum infra ſe poſitorum mores vitámque proſpiciant atque ſpeculentur, & intiment unicuique actus ſuos, ſicut Dominus ad
Ezechiel 3. Ezechielem Prophetam dixit. *Et tu*, inquit, *fili hominis, ſpeculatorem dedi te domui Iſraël. Audiens ergo ex ore meo ſermonem, annuntiabis eis ex me. Si me dicente ad impium, Morte morieris, non fueris locutus ut ſe cuſtodiat impius à via ſua, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem ejus de manu tua requiram.* & reliqua. Epiſcopis igitur neceſſaria eſt ſcientia ſcripturarum: quia ſi eorum ſit tantùm ſancta vita, ſibi ſolis poſſunt prodeſſe ſic viventes. Porrò ſi & doctrina fuerint eruditi, poſſunt ceteros quoque inſtruere, & docere ſuos, & adverſarios repercutere atque convincere. Horum autem ſermo debet eſſe purus, ſimplex, & apertus, plenus gravitate & honeſtate, plenus ſuavitate & gratia, tractantes de myſterio legis, de doctrina fidei, de virtute continentiæ, de diſciplina juſtitiæ, admonentes unumquemque diverſa exercitatione juxta profeſſionis morúmque qualitatem, videlicet ut prænoſcant quid, cui, quando, vel quomodo proferant; quorum præ ceteris ſpeciale officium eſt ſcripturas legere, percurrere canones, exempla ſanctorum imitari, vigiliis, jejuniis, atque orationibus incumbere. Erit quoque illis juxta Apoſtolum manſuetudo, patientia, ſobrietas, moderatio, abſtinentia, ſive caſtitas, ita ut mens corpus Chriſti confectura ab omni inquinamento carnis ſit munda & libera. Non ſolùm enim ab opere immundo ſe abſtinere debent Deo ſacrificantes, ſed etiam ab oculorum & verbi & cogitationis errore; ita ut dum nullum in ſe vitium regnare permittunt, impetrare apud Dominum veniam pro ſubditorum facinoribus valeant. Inter hæc oportet eos ſollicita diſpenſatione curam pauperum gerere, eſurientes paſcere, nudos veſtire, peregrinos ſuſcipere, captivos redimere, viduas ac pupillos tueri, pervigilem in cunctis exhibere curam providentia & diſtributione diſcreta. in quibus etiam & hoſpitalitas ita erit præcipua ut omnes cum benignitate & caritate ſuſcipiant. Laici enim unum aut duos ſuſcipientes implebunt hoſpitalitatis officium. Epiſcopi, ſi omnes non receperint, inhumani ſunt. Habebunt etiam cum fratribus pacem, nullum ex membris ſuis diſcerpentes, nullum damnantes niſi comprobatum, nullum excommunicantes niſi diſcuſſum; quique ita humilitate pariter & auctoritate præſtabunt ut nec per nimiam humilitatem ſuam ſubditorum vitia convaleſcere faciant, nec per immoderatam auctoritatem ſeveritatis poteſtatem exerceant; ſed tanto cautiùs erga commiſſos agant quanto duriùs à Chriſto judicari formidant. In negotiis enim ſecularibus dirimendis oportet eos cauſam merito diſcernere, non gratia. Neque enim ſic debent Epiſcopi ſuſcipere potentes ut contriſtent contra juſtitiam pauperes, neque pro pauperibus auferant juſtitiam à potentibus. Non defendant improbos, nec ſancta indignis committenda arbitrentur, neque arguant aut impugnent quorum crimina non reprehendunt. Si enim iſta ſectaverint, & Dei miniſtri utiles erunt, & perfectè officium ſacerdotale conſummabunt. Sanè de miniſteriis eccleſiaſticis ad Epiſcopos hæc propriè pertinent, baſilicarum conſecratio, benedictio vel unctio altaris, confectio chriſmatis, conſignatio frontium fidelium aut chriſmate in ſancti ſpiritus traditione, ac earum conſcriptio epiſtolarum quæ formatæ dicuntur. Ipſi interea prædicta officia ordinéſque eccleſiaſticos diſtribuunt, ipſi

ſacras virgines benedicunt ; & dum præceſſit unuſquiſque in ſingulis, ſi tamen ſunt præordinatores in cunctis. Ordinationes autem Epiſcoporum auctoritate apoſtolica ab omnibus qui in eadem fuerint provincia Epiſcopis ſunt celebrandæ : qui ſimul convenientes ſcrutinium diligenter agant juxta conſuetudinem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ atque inſtituta Carthaginenſis Concilii, jejuniúmque cum omnibus precibus celebrent, & manus cum ſanctis evangeliis quæ prædicaturi ſunt imponentes dominica die hora tertia orantes, inſtat videlicet Apoſtolorum, qui cùm Paulum & Barnabam ex præcepto Spiritus ſancti ad evangelium gentibus mitterent prædicandum, jejunantes & orantes manus eis impoſuerunt. Nam dies reſurrectionis dominicæ tantis divinarum diſpenſationum myſteriis eſt conſecrata ut quicquid à Domino eſt inſignius conſtitutum, in hujus diei dignitate ſit geſtum. Vnde cæleſti quadam regula inſinuatum & traditum novèrimus in illa die celebranda eſſe myſteria ſacerdotalium benedictionum in qua collata ſunt omnia dona gratiarum. Hora verò in qua epiſcopalis ordinatio celebraretur nulla potiùs à præceſſoribus Dei ſacerdotibus eligenda fuit quàm ea in qua Spiritus ſanctus deſcendit ad terras impleturus gratiam quam Chriſtus promiſit. Sacra præterea unctione exemplo Prophetarum & Regum capita eorum more Apoſtolorum & Moyſi unguant : quia omnis ſanctificatio conſtat in Spiritu ſancto, cujus virtus inviſibilis ſancto eſt chriſmati permixta. His etiam, dum conſecrentur, dentur baculi ; ut eorum judicio ſubditam plebem vel regant vel corrigant, vel infirmitates infirmorum ſuſtineant. Dentur & anuli propter ſignum pontificalis honoris vel ſignaculum ſecretorum. Nam multa ſunt quæ ante carnalium minúſque intelligentium ſenſus occultantes ſacerdotes, quaſi ſub ſignaculo condunt, ne indignis quibuſque ſacramenta Dei aperiantur. Hoc quoque ritu ſolemnem ordinationem cuncti comprovinciales Epiſcopi celebrent. Quòd ſi omnes ſimul convenire non poterint, aſſenſum tamen ſuis precibus præbeant, ut ab ipſa ordinatione animo [non] deſint. Porrò & Hieroſolymitarum primus Archiepiſcopus beatus Iacobus, qui juſtus dicebatur, & ſecundùm carnem Domini nuncupatus eſt frater, à Petro, Iacobo, & Iohanne Apoſtolis eſt ordinatus, ſucceſſoribus videlicet dantes formam ut minùs quàm à tribus, reliquiſque omnibus aſſenſum præbentibus, nullatenus Epiſcopus ordinetur, & communi voto ordinatio celebretur. Quod idcirco inſtituente Domino fieri jubetur, ſcilicet ut non ab uno, ſed à cunctis comprovincialibus ordinationes Epiſcoporum celebrentur, nullatenus minùs quàm à tribus præſentibus, ceteris omnibus teſtimonio literarum conſentientibus, ne aliquid contra fidem Eccleſiæ unius tyrannica auctoritas moliretur, & regula vel fides confunderetur credentium.

I V.

Ordo qualiter in ſancta Romana Eccleſia Epiſcopus ordinatur.

DVm à civitate & loco Epiſcopus fuerit defunctus, à populo civitatis eligitur alius, & fit à ſacerdotibus, clero, & populo decretum; & veniunt ad Archiepiſcopum, adducentes ſecum & ſuggeſtionem, hoc eſt, rogatorias litteras ut eis Epiſcopus conſecretur quem ſecum deportati ſunt. Tunc Archiepiſcopus præcipit Sacellario vel Nomenculatori ut eum ad Archidiaconum dirigat, quatenus inquirat illum de quatuor capitulis, id eſt, de arſanoquita, quod eſt cubans cum maſculo, pro ancilla Deo ſacrata, quæ a Francis nonna dicitur, pro quadrupedibus, & pro muliere viro alio conjuncta, aut ſi conjugem habuit ex alio viro, quæ à Græcis dicitur deuterogamia. Et dum nulli horum ipſe vir conſcius fuerit, evangelus ad medium deductis, jurat ipſe electus Archidiacono, & poſthæc traditur Subdiacono, & pergit cum præfato electo ad aulam ſanctæ matris Eccleſiæ, ibique ſuper ejus ſacratiſſimum corpus confirmat quòd non cognoviſſet ſuperiùs nominata capitula. Alia verò die nuntiatur ab Archidiacono ſicut actum eſt. Tunc Archiepiſcopus induit ſe pallio, & ſedet in ſede; & vocatis ad ſe Epiſcopis & Preſbyteris, jubet eos ſecum conſedere. Stante autem univerſo clero, præcipit Sacellario ſuo ut plebs civitatis ingrediatur. Et ille dum perrexerit ad eos introducendum, eligit ex illis, id eſt, ſacerdotibus, perſonam qui reddat rationem dum fuerit interrogatus. Et dum fuerint introducti, interrogantur ab Archiepiſcopo ſuo. Quid eſt, fratres, quòd vos fatigaſtis? Illi reſpondent : Vt nobis, Domine, concedas patronum. Reſpondet Archiepiſcopus : Habetis decretum. Reſpondent : Habemus. Quo honore fungitur? Reſpondent : Diaconus eſt, vel Preſbyter, aut quod fuerit. Iterum interrogantur : Quot annos babet in diaconatu aut preſbyteratu? Reſpondent quot. Tunc Archiepiſcopus dicit : De ipſa Eccleſia eſt, an de alia? Reſpondent : De ipſa. Et ſi dixerint de alia, dicit Archiepiſcopus : Dimiſſoriam habet ab Epiſcopo ſuo? Reſpondent : Habet. Et mox offerent eam. Deinde Archiepiſcopus dicit : Conjugem habuit, aut diſpoſuit de domo ſua? Reſpondent ſi habuit aut non, & ſi de domo ſua diſpoſuit. Archiepiſcopus dicit : Quid vobis complacuit de eo? Reſpondent : Caſtitas, hoſpitalitas, benignitas, & omnia bona quæ Deo ſunt placita. Archiepiſcopus dicit : Videte, fratres, ne aliquam promiſſionem feciſſet vobis. Scitis quòd ſimoniacum & contra canones eſt. Reſpondent : Abſit à nobis. Archiepiſcopus dicit : Vos videritis. Et iterum dicit : Habetis decretum? Reſpondent. Habemus. Et dum eum offerunt, jubet Sacellario ut relegatur. Et dum relectus fuerit, jubet Archiepiſcopus introducere electum. Dum verò introductus à Subdiacono fuerit, à longè tertia vice ſe in terra proſternit. Tunc Archiepiſcopus dicit : Protegat vos Dominus. Reſpondent omnes : Amen. Archiepiſcopus interrogat eum : Quid te fatigaſti,

Ex eodem codice Tellieriano.

frater? Reſpondet: Ad quod non ſum dignus, iſti confrarres mei me adduxerunt. Et dicit: Quo honore fungeris? Reſpondet: Diaconus aut Presbyter ſum, vel cujuſcunque gradus eſt. Et interrogat eum Archiepiſcopus: Quot annos habes in diaconatu aut presbyteratu? Reſpondet quot. Iterum interrogat eum Archiepiſcopus: Habuiſti conjugem, aut de domo tua diſpoſuiſti? Ille reſpondet ſi habuit aut non, & ſi de domo ſua diſpoſuit. Et iterum interrogatur ſi aliquam dationem aut promiſſinnem feciſſet. Reſpondet: Abſit. Iterum dicit ei: Quales codices in Eccleſia tua leguntur? Reſpondet: Octateuchum, Regnorum, Prophetarum, Actus Apoſtolorum, Evangelium, & Apoſtolorum epiſtolæ, atque Apocalypſis. Et iterum interrogat eum: Noſti canones? Et reſpondet: Doce nos Domine. Archiepiſcopus dicit: Ordinationem ſi feceris, aptis temporibus fac, id eſt, primo, quarto, ſeptimo, & decimo menſe. Bigamos & curiales ad ſacros ordines ne promoveas. Attamen dabitur tibi edictum de ſcrinnio quomodo debeas converſari. Tunc præcipit Archidiacono Epiſcopus, & relegit petitionem quam ipſe electus à populo Archiepiſcopo offert. Et dum relecta fuerit, dicit Archiepiſcopus: Quoniam vota omnium in re conveniunt, hodie te abſtinebis; & craſtino, ſi placuerit Deo, conſecraberis. Reſpondet Archidiaconus: Iuſſiſti Domine. Et dat ipſi electo oſculum Archiepiſcopus, & egreditur foras. Alia verò die, quæ eſt dominica, proceder Archiepiſcopus in Eccleſia; ibique Epiſcopi & Presbyteri cum eo vel ceteri ordines Clericorum conſiſtunt. Et ingreditur Archiepiſcopus ſecretarium, & jubet ſcholam pſallere; proceditque de ſecretario cum omni decore in Eccleſia ipſa, ſicut mos eſt. Completo verò introitu, non dicunt tunc *Kyrie eleyſon*: ſed mox Archiepiſcopus dat orationem. Deinde legitur Apoſtolus ad Timotheum: *Cariſſime, fidelis ſermo, ſi quis epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat &c.* Et dum pſallitur gradale, egreditur Archidiaconus cum acolythis & ſubdiaconis, & induit eum dalmaticam, planetam, & campobas, & introducit eum. Dumque introductus fuerit, vocat eum Archiepiſcopus ſic: Clerus & plebs conſentiens civitatis illius cum adjacentibus parrochiis ſuis elegerunt hunc Diaconum vel Presbyterum Epiſcopum ſibi conſecrari. Oremus itaque pro eodem viro ut Deus & Dominus Ieſus Chriſtus tribuat ei cathedram epiſcopalem ad regendam Eccleſiam ſuam & plebem univerſam. Deinde ſchola incipit *Kyrie eleyſon* cum letania proſtrato Archiepiſcopo cum Epiſcopis & ipſo electo in terra ante altare. Completa verò letania ſurgunt, & benedicit eum. Benedictione expleta, dat oſculum Archiepiſcopo. Et tenens eum Archidiaconus, deportat illum; & ſic dat oſculum Epiſcopis ac Presbyteris. Et tunc jubet eum Archiepiſcopus ſuper omnes Epiſcopos ſedere. Et dum ſederit, dicitur alleluya vel tractus, deinde evangelium, & expletur Miſſa. Dum verò venerit ad communicandum, Archiepiſcopus porrigit ei formatam atque ſacratam oblationem. Et ſuſcipiens ipſe Epiſcopus, communicat ex illa ſuper altare, & ceterum ex ea ſibi reſervat ad communicandum uſque ad dies quadraginta, & poſtmodum ex præcepto Archiepiſcopi communicat omnem populum. *Explicit.*

V.

Capitula data Presbyteris, Diaconis, & Subdiaconis.

I. PRimùm omnium fidem catholicam omnes Preſbyteri, Diaconi, ſeu Subdiaconi memoriter teneant. Ut ſi quis hoc faciendum prætermittat, quadraginta dierum à vino abſtineatur. Et ſi poſt abſtinentiam neglexerit commendandum, replicetur in eo ſententia. Ex ſchedis c. v. Iacobi Sirmondi.

II. Ut nullus Diaconus aut Subdiaconus cum mulieribus habitare aut converſari præſumat. Et ſi inventus fuerit hoc faciens, de gradu dejiciatur; inſuper & exilio deſtinatus, dies ſuos in pœnitentia finiat.

III. Ut ea quæ à Deo conſervandis Chriſtianis Principibus amore inlata ſunt vel fuerint Eccleſiis vel titulis, nullus exinde ſubtrahere præſumat, ne ſacratæ res depopulentur. Et ſi quiſpiam præſumpſerit, res quæ fraudatæ ſunt quadruplo reſtituantur. Aut ſi non habuerit unde ipſa loca admittant, & res ipſas quæ fraudatæ ſunt ab Epiſcopo ipſius recolligantur, & in ipſo loco unde ablatæ ſunt reformentur.

IV. De Preſbyteris qui eos ad communionem recipiunt qui inceſtas noptias contrahunt, id eſt, matrinam, cognatam, vel ſocrum, aut filiaſtram, vel proximam agnatione conjunctam in conjugio ſibi ſociant, & ad eos pervenerint, admoneantur & ſeparentur. Qui ſi diſtulerint, communione priventur, & oblationes eorum à ſacro altari non recipiantur. Et ſi Presbyter ſciens hoc neglexerit diſtringendum, aut amicitias temporales adtendendum à communione eum recipere ſine emendatione aut pœnitentia, canonicæ ſubjaceant ſententiæ.

V. De his Presbyteris qui poſt primam vel ſecundam correptionem ſeu admonitionem recipiunt idola colentes vel inſipientes homines qui ad fontes atque ad arbores ſacrilegium faciunt, necnon diem Iovis aut Veneris propter paganorum conſuetudinem obſervant, & eos poſt primam aut ſecundam adhortationem communicaverint, aut oblationes eorum ſuſceperint, quadraginta dierum ſpatio in pane & aqua ſint contenti.

VI. Ut nullus ſacerdotum extra juſſionem Epiſcopi ſui procurationes ſeculares liceat excipere; excepta juſſione Pontificis ſui, religioſas cauſas ſecularium videlicet, aut Clericorum, pauperum, vel viduarum, ſicut ſacri præcipiunt canones. Si quis contempta hac obſervatione in talibus cauſis ſe implicaſſe inveniatur, canonicæ ſententiæ de uſu præſumptionis ſubjaceat.

VII. Ut ſi cui ſacerdoti ex qualibet muliere denuntiatum fuerit ot exinde ſuſpicio malæ opinionis efficiatur, nullam cum ipſa habeat converſatinnem neque ſecretò neque præſenti. Si deinceps inventus fuerit, poſt ſecundam & tertiam conteſtationem, ut contemptor, gradus ſui periculum ſoſtineat.

VIII. Ut nulla Eccleſia cujuſlibet dioceſeos ubi baptiſmum ſit Presbyter abſque Diacono eſſe

reperiatur. Vnde omnis Presbyter non habens Diaconum eligat ſibi perſonam, & plebi ſuæ innoteſcat. Tunc ad Pontificem ſuum conſignatis deducat cujus vitam probatam habeat, & Diaconus conſecretur. Quòd ſi diſtulerit Presbyter dicens eò quòd non habeat talem Clericum, Epiſcopus ſuus provideat et ex Eccleſia ſua aut unde voluerit bonam perſonam. Tantum eſt ot ſine Diacono non ſit. Conſtituimus enim Diaconus in uno cubiculo cum Presbytero ſuo maneat, deferens ei honorem ut dignum eſt. ante quorum lectos Clerici ſimul manere ſimili modo, ut ſe abſque ſuſpitione ſint, & Deus propitietur. Non exiſtente Presbytero intra domum, ſi ubicunque abierit, Diaconus poſt ejus egreſſum locum ejus obtineat ad ſuſcipiendum vel ordinandum quod utilitas domui eſt, ita demum ut non Presbytero ſuo ſuperbiat. Nam ſi hoc adtentaverit, ab Epiſcopo ſuo de contemptu ſuperbiæ judicetur. Et de acceſſu Eccleſiæ, quod ſupra altare ponitur, ſeu undecunque accedere poteſt, ſub amborum ſigillo ſit. Et non unus ſine alterius noritia expendere, ubi neceſſarium fuerit, præſumat.

VIIII. Vt nullus Epiſcoporum, Presbyterorum, ſeu Diaconorum, vel Clerici conſtitutus prædia Eccleſiæ, hoc eſt, terras, poteſtatem habeat venundare, ſed ne cuiquam parentum ſuorum donandi. Et qui hoc egerit, ſub omni celeritate reddito pretio ad loca ſacrata in quæ competunt revertantur. Si autem hac obſervatione contempta aliquis præſumpſerit, res proprias in ipſa Eccleſia relinquat, & ipſe foris ejiciatur; eò quòd divina congruat ratione ut qui Eccleſias accipiunt, ad regendum non ad diſpargendum accipiat. Simili modo nullam habeat poteſtatem quolibet modo alienandum neque infiduciandum neque venundandum, ſed nec ſine voluntate Pontificis ſui vicarios dandum, aut liberos dimittendum. Qui hoc præſumpſerit, ut ſuperiùs cenſuimus, ſi habet poteſtatem ſuam, aliud tantum reſtituat. Si non habuerit, expoliatus ex omnibus foris eiciatur. Ipſæ tamen res ad Eccleſiam cujus res ſunt revertantur.

X. Ad nos perlatum eſt eò quòd quidam conjugati habentes titulos in quibus deſerviant, de ſactis veſtibus mulierum vel filiarum ſuarum ornamenta faciant, & proprietario jure ſibi defendant. Quod Chriſtianis hominibus nec loqui convenit, ut res ſacratas & quæ in ſacrata loca offeruntur, mulierum ſuarum uſurpent vel filiis ejus aut parentum. Et ſi hoc probatum fuerit, ſuperiore feriatur ſententia.

XI. Omnis Presbyter, Diaconus, Subdiaconus, vel cunctus clerus qui ſub Epiſcopo eſſe noſcuntur, ſi cauſas habuerit, & minimè potuerit inter ſe deliberare, tunc ad Pontificem ſuum conveniant cauſam ſuam dicendam. Nam per nulla ſecularia judicia adire præſumant. Et qui hanc præceptionem contempti fuerint, ſuperioribus pœnis ſubjaceant, ita ut pœnitentia ſint abſtinentes à vini potione vel eſu carnium donec ad Metropolitanum ſuum accedat.

VI.

Incerti auctoris, ſed qui ævo Karoli M. vixit, homilia de decimis & de jejunio.

TOtus homines debetis amare & benefacere, dilectiſſimi fratres. Sed plus illis debetis facere bene qui plus Deo ſerviunt & cum bona fide vivunt. Primitias de fructibus veſtris & de laboratu debetis offerre ad altare, id eſt, ſpicas novas & uvas & fava. Alias primitias ad domum Presbyteri de omni fructu debetis portare, & Presbyter eas benedicat. Et ſic cum benedictione Domini manducate. Et precamini Dominum ut cum ſua gratia & miſericordia concedat vobis in pace colligere alios fructus & in ſuo ſancto ſervitio uſitare & quod illi placet inde facere. Et decimas veſtras non debetis retinere nec tardè donare nec pejus cauſa. Nec debetis expectare ut Presbyteri & Clerici alij decimas vobis requirant. Sed cum bona voluntate vos ipſi ſine admonitione debetis donare & ad domum Presbyteri ducere. Alias elimoſinas debetis diſpenſare per hoſpites & pauperes. Sed decimas non licet vobis donare alteri quàm ſacerdoti. Et ille diſpenſat eas cum timore & reverentia Dei ad tecta Eccleſiæ & in luminaria & in ſuſceptione hoſpitum & pauperum & in ſuos uſus & ſuam neceſſitatem. Iejunia debetis cuſtodire quatuor tempora in anno, id eſt, menſe Martio in prima ſeptimana, quando intrat Martius, debetis jejunare die Mercoris & die Veneris & die ſabbati. In menſe Iunio in ſecunda ſeptimana poſtquam Iunius intrat, debetis jejunare die Mercoris & Veneris & die ſabbati. In menſe Septembr. in tertia ſeptimana poſtquam September intrat, jejunate die Mercoris & Veneris & ſabbati. In menſe December in quarta ſeptimana jejunate die Mercoris & Veneris & ſabbati. Et in illis diebus debetis venire ad Eccleſiam audire unuſquiſque Miſſam & Deo offerre ſacrificia & luminaria & incenſum & elimoſinas donare. Nullus Chriſtianus debet laxare iſta jejunia, ſi talis infans non eſt qui non poſſit jejunare, aut talis ſenex vel infirmus. Et qui iſta jejunia laxat aut neglegit, peccatum grande inde habet. Iſta jejunia debetis cuſtodire & obſervare, id eſt, die Mercoris ante initium quadrageſimæ, & die Iovis, Veneris, & ſabbato. Et totum quadragiſſimum debetis jejunare, niſi in die dominico non debetis jejunare. Qui in die dominico ſine aliqua neceſſitate jejunat, peccatum inde habet. In vigilia natalis Domini jejunate, & in vigilia Paſchæ & Pentecoſten. In vigilia ſancti Petri & ſancti Andreæ & ſancti Iohannis Baptiſtæ jejunate, & precamini ut ipſi orent pro vobis ad Dominum. Et illos tres dies ante Aſcenſionem Domini jejunate. Et cruces & reliquias ſequimini, non in joco, nec caballicando; ſed cum humilitate & contritione cordis celebrate ipſas rogationes, & à carne omnes abſtinete, & Miſſas audite. Qui vel alio tempore vel aliis diebus jejonat, mercedem inde habet. Tamen iſta jejunia quæ diximus nullus dimittere debet, ſed cum bona voluntate debet ea cuſtodire & orate pro ſe & pro Ex vet. cod. S. Galli.

ſuis

Digitized by Google

ſuis amicis ot per hæc jejunia & per alia bona & per elimoſinas pium Dominnm propitium & placatum habere poſſimus, ipſo præſtante qui vivit & regnat in ſecula ſeculorum. Amen.

V I I.

Capitula Guilleberti Epiſcopi.

INCIPIVNT CAPITVLA GVILLEBERTI EPISCOPI.

Ex vet. cod. bibliothecæ Thuanæ.

CAP. I. VT unſquiſque rectè ſuos pſalmos decantare poſſit.

II. Vt epiſtolas Pauli & Euvangelium ſeu Miſſalem bene & diſtinctè perlegat & intellegat.

III. Vt in ptoxima ſynodo unuſquiſque ſuos canones habeat & intellegat: quia nulli ſacerdotum lice ignotare canones.

IIII. Vt onuſqoiſque baptiſterium ſuum habeat, & rectè bapt.zate poſſit.

V. Vt orationem dominicam & ſymbolum & Credo in unum Deum bene intellegat, & alios docere ſtudeat, eriam parvulos.

VI. Vt viſitationes infirmorum & agenda mortuorum rectè habeat & intellegat.

VII. Vt de compoto Kalendas & Lunam & terminos adinvenire poſſit.

VIII. Vt unuſquiſque Martyrologium ſuum habeat.

VIIII. Vt Dominicas & feſtivitates præcipuas excolere per gradalem ſuum & nocturnalem canticum non ignoret.

DE INTERDICTIS.

I. Vt non alterius Ecleſiæ ordinatus in noſtra parrochia miniſtrate ſine formata audeat.

II. Vt qui proprium titulum non habet, præter illos qui in monaſteriis converſantur, in noſtra parrochia vel extra licentiam miniſtrare præſumat; nec ampliùs quàm una Ecleſia habeat, niſi ſubjecta fuetit ſuæ Ecleſiæ.

III. Vt in Capellis quæ ſine dote & ſine partochia ſunt nullus licentiam miniſtrandi habeat.

IIII. Vt nullus convivium occaſione accepta pro mortuis adire præſumat.

V. Vt nullus in domo ſua pro aliqua occaſione femmam teneat, præter eam quæ Eccleſiæ deſervierit, juxta Eccleſiam collocare ſtudeat .... ab Eccleſia ei domum provideat, & non per ſe ſed per miniſtros ſuos neceſſaria præbeat.

VI. Vt vel abſque uno Clerico nollus eſſe præſumat, neque Miſſam ſolus cantet: quia admirandum eſt qualiter poſſit dicere Dominus vobiſcum, Surſum corda, & cetera. Neque Miſſa ullo modo celebrare poteſt abſque perceptione corporis & ſanguinis Domini. Quicquid hoc fecerit, conſideret qualiter poſſit dicere: Sacramenta quæ ſumpſimus Domine. & cetera.

VII. Vt nullus Preſbyter infra unam .... extra Eccleſiam ſuam derelinquat, niſi acciderit aliquod inevitabile periculum.

VIII. Vt unuſquiſqne ſab ...., aut per ſe aut per ..... Presbyt ...., faciat ad popolum.

VIIII. Vt unuſquiſque in hoſpitalitate hilarem ſe præbeat & ....

Cetera obliterata ſunt.

V I I I.

Rhabani Abbatis Fuldenſis epiſtola ad Regimboldum Chorepiſcopum Moguntinum.

Ex vet. cod. Oratorij Trecenſis.

REverentiſſimo atqoe in divino cultu teligioſiſſimo Chriſti ſacerdoti Regimboldo Hrabanus in Domino ſalutem. Nuper ad nos qoidam frater venit de monaſterio quod dicitur Herolveſfeld vicino oobis, portans in pittatio quaſdam quæſtiunculas conſcriptas, petenſque ex tuo nomine quatenus eas noſtris reſponſionibus ſolveremus. Cujus petitioni libenter autem accommodavimus, & quantum potuimos, ex patrum ſententiis eas ſolvere cœpimus.

I. Primùm ergo ibi quæſitum eſt quale judicium ille ſuſtinere debeat qui, flagellando uxorem ſuam, duos filios ſuos in partu occidit, ita ut ad baptiſmi gratiam pervenire non potuerint, tertium verò filiom ita debilitavit ut poſt partum mox baptizatus vitam finierit. Vbi liquidò patet quod ptopter immoderatam correptionem in crimen cecidit parricidij. Quid autem de homicidio ſacri canones ſanciant tibi non ignotum eſt, cùm in Aneytano Concilio ita ſcriptum eſt: Qui voluntatiè homicidium fecerit, pœnitentiæ quidem jugiter ſe ſubmittant, perfectionem verò circa vitæ exitum conſequantur. De homicidus non ſponte commiſſis, prior quidem definitio poſt ſeptennem pœnitentiam perfectionem conſequi præcepit, ſecunda verò quinquennij tempus explere. Vbi eriam conſideranda eſt infirmitas perſonæ pœnitentis & modus pœnitentiæ. Qui fervidè pœnitentiam de peccatis ſuis gerit, citiùs indulgentiam per Domini miſericordiam obtinebit.

II. Secunda quæſtio eſt de eo quem canis fureos morſu in pede laceravit, ob cujus remedium quidam ei neſcienti dederunt jecur ejuſdem canis ad mandocandum, quaſi ſanus inde fieri poſſet. Vbi humanus error delicti noxam pepetit in his qui volentes ſanum medeti, vim medicinæ neſcierunt. Sunt ergo hojuſmodi ab hoc errore corrigendi, ne ultra tale facinus perpetrent, & pro facto quod commiſerunt aliqua diſciplina vel jejunio corripiendi, ut ceteri metum habentes tale ſcelus poſt hæc committere non præſumant.

III. Tertia quæſtio de eo fuit qoi cani feminæ inrationabilirer ſe miſcuit; & quarta de illo qui cum vaccis ſœpius fornicatus eſt. Quid de hujuſmodi hominibus judicandum ſit, & de hujuſmodi animantibus & partu earum faciendum. Vbi dementia humanæ mentis & miſeria patet maxima; eò que deteſtabilius eſt illud factum quò ſcelus in eo apparet maximum, cùm animal rationale contra naturam inrationabili per libidinem ſe commiſcet animanti. In lege ergo Dominus tale crimen judicio mortis puniendum eſſe decrevit, ita dicens: Qui cum jumento & pecore coietit, morte moriatur. Pecus quoque occidite. Mulier quæ ſubcubuerit cuilibet jumento, ſimul interficiatur cum eo. Sanguis eorum ſit ſuper eos. Sed ſi aliquis

quærendum putat quomodo ſit reum pecus, cùm ſit irrationale nec ullo modo legis capax, intellegat inde pecora juſſa interfici, qoia tali flagitio contaminata indignam replicant facti memoriam, neque humano uſui ſunt digna ubi abominatio claret maxima. Sacri autem canones de eis qui fornicantur inrationabiliter, id eſt, commiſcentur pecoribus, aut cum maſculis polluuntur, ita præcipiunt, ut quotquot ante viceſimum annum tale crimen commiſerint, quindecim annis exactis in pœnitentia communionem mereantur orationum; deinde quinquennio in hac communione perdurantes, tunc demum oblationis ſacramenta contingaor. diſcutiatur autem & vita eorum, qualis tempore pœnitudinis extiterit. & ita miſericordiam conſequantur. Quòd ſi inexplebiliter hæſere criminibus, ad agendam pœnitentiam prolixius tempus inſumant. Quotquot autem peracta xx. annorum ætate, & uxores habentes, boc peccato prolapſi ſunt, xxv. annis pœnitudinem gerentes, in communionem ſuſcipiantur orationum; in qua quinquennio perdurantes, tunc demum oblationis ſacramenta percipiant. Quòd ſi qui & uxores babentes, & tranſcendentes quinquageſimum annum ætatis, ita deliquerint, ad exitum vitæ communionis gratiam conſequantur.

IV. De vitulis quoque qui à vaccis illis pollutis nati ſunt neſcio quid obſit ne eorum uſus homioibus deſerviat. Sed ſi ſcrupulum eſt alicui utrum eorum lac aut carnes comedi poſſint, & propter pollutionem matris eorum ſcandalum aliquod oriatur, ſimul cum matre occidantur, vel paganis vendantur, ne turpitudinis priſcæ memoria ſcandalum fiat. Dicit enim Apoſtolus: Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo in æternom. Si enim propter cibum frater tuus contriſtatur, jam non ſecundùm caritatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere pro quo Chriſtus mortuus eſt. Noli propter eſcam deſtruere opus Dei. Omnia munda ſunt. Sed malum eſt homini qui per offenſionem manducat.

V. Quod autem noviſſimè interrogaſti de illo qui avunculum ſuum nolens ſive volens interficit, quid pati debeat, jam ſuperiùs de homicidio ſatis dictum eſt juxta id quod ſaeri canones continent. Sed manifeſtum eſt quòd parricidij crimen majori ſubicitur vindictæ. Vnde ſancti patres ſanexerunt quòd parricidæ deponentes militiæ cingulum, omni tempore vitæ ſuæ in pœnitentia perſiſtant, ſive in monaſterio Deo ſerviant.

Hæc ergo omnia ſecundùm id quod in ſcripturis ſactis vel in canonibus patrum expreſſum invenimus conſcripſimus. Tu autem, ſanctiſſime, ſecundùm id quod videas unicuique expedire, ita temperes judicium, diſcretionem in omnibus ſervans, quia diſcretio mater eſt omnium virtutum. Dedit enim tibi Dominus io omnibus intellectum, qui bene certanti & gregem tuum diligenter cuſtodiendi æternum cum ſanctis paſtoribus in cœleſti regno datutus eſt præmium.

IX.

Capitula monachorum ad Augiam directorum.

INCIPIT XPISTOLA CVM XII. CAPITVLIS QVORVNDAM FRATRVM AO AVVAM DIRECTIS.

DOmino Patri illi Abbati humiles fratres veſtri ille & ille pacem optant continuam. [Ex vet. cod. S. Galli.] Quia igitur, ſanctiſſime pater, veſtræ auctoritatis voluntas extitit ut buic ſaniſſimæ legationi noſtra parvitas deſerviret, placuit & nobis ut, ſicut ipſi injungere eſtis dignari, quicquid morum honeſtorum in ordine regulari apur venerabilem illum Abbatem & erga ejus fratres conſtituti addiſcere poſſemus, veſtræ pandere ſanctitati. Ideoque ſupplices rogamos ut non tantùm verbis noſtris, ſed etiam veriſſimis rebus & exemplis, quæ apud eum & ejus fratres obſervari conſpeximus, fidem adhibentes, noveritis nos non alia quàm quæ ab ipſis opere compleri vidimus, ſcripta vobis mittere voluiſſe. Duodecim igitur capitula ex his omnibus quæ vos maximè de perneceſſariis commoneri faciliùs poſſe eredidimus, facere & veſtræ beatitudini deſtinare curavimos. Ita ſanè ut quicquid eadem capitula continent, qualiter abſque ullo obſtaculo obſervandum vobis ſit, diligentiſſimè attendatis, quàmque neceſſarium utiliter perpendatis; ne, dum regulares monachi venerint, qui joſſu imperiali tota cœnobia gentis noſtræ, ubi opus fuerit, regulariter inſtruere debebunt, imparatiores vos inveniant ad ea informanda quarum partem aliquam hæc capitula quæ ſequuntur continent. [Vide Concil. Mogunt. an. 813. c. 20.]

I. Primò omnium ſciendum eſt quemadmodum ad opus divinum ſe invicem cum gravitate prævenire feſtinant, ſicut dictum eſt. Relictis omnibus quælibet in manu tenentur, ſumma cum feſtinatione currunt, omnes videlicet. Nullus audet hanc conſtitutionem frangere, quamvis in decrepita ſit ſenectute conſtitutus.

II. Secundò, ut nullus in oratorio nullum audet ad alium proferre ſermonem. Sed mox ut ingreſſi fuerint, proſtrati orant. Et ſic ſe inclinant ad Abbatem, humiliter inclinato capite ſtanres expectant dum ſignum ſonnerit ſecundùm. Expleta oratione, omnes cum ſummo exeunt ſilentio.

III. Tertiò, ut ſunt equidem eottidie ſex per brevem deputati fratres ſacram offerentes oblationem, incipientes ab Abbate omnes per ordinem, ſicut & nos aliquando fecimus. Qui etiam pedes peregrinorum in unaquaque feria lavant. Illuc eundo, & inde reverrendo, cum pſalmodia vadunt. Si quis autem hanc juſſionem tranſgreſſus fuerit, gravi ſubjacet vindictæ.

IIII. Quartò, ut in dominicis diebus omnes pariter, ſecundùm quo ingres ſunt ordinem monaſterium, ſic accedunt ad pacem, ad communionem, præter illos qui pro nimia ſenecture vel infirmitate inter illos ſtare non poſſunt. qui tamen ſeparatim communicant. Si quis verò hoc ſpiritali dono, id eſt, corporis & ſanguinis Do-

Digitized by Google

mini noſtri Ieſu Chriſti, ſe privaverit, pater monaſterij, qui præſens ſemper eſſe debet dum communicant, cui hoc illi evenerit ſcire debet omnino.

V. Quintò, ut nullus omnino fratrum, dum lectioni fratres vacent, ſit excuſatus à lectione quin omnes ibidem ſint præſentes unà pariter cum patre monaſterij. Quibus legentibus, hora qua præviderit Præpoſitus competere, ſive qui in vice ejus conſtitutus, id eſt, ſenior Decanus, pulſat ſignum tintinnabuli, ut ebdomadarij & ceteri ſervitores juxta præceptum regulæ accipiant ſuper conſtitutam annonam mixtum, ut non ſit eis grave jejunium, dum miniſtrant, ſuſtinere. Lector verò poſt ſextam, antequam accedat ad legendum, accipiat mixtum.

VI. Sextò, ut in oratorio, poſt ſignum ſextæ, omnes in loco ſibi deputato ſtantes, finita oratione, cum ſumma reverentia expectant dum ſignum Præpoſitus pulſaverit ad refectorium. Quo audito, mox omnes undique pariter feſtinant occurrere, omnino caventes ut nullus deſit niſi quos pater occupatos in variis habet miniſteriis. Et ſi quis ad illum verſum qui ante cibum dicitur non præſens fuerit, ſimiliter & qui poſt cibum, regulari ſubdatur diſciplina.

VII. Septimò, ut in refectorio facta benedictione, veniant duo Presbyteri ad Abbatem frangentes panem. Et dant ipſi eulogium ceteris fratribus ſtantes antequam accedant ad menſam. Quibus ſedentibus, ſummum eſt ibi, ſicut in ſancta continetur regula, ſilentium. Miniſtri autem omnimodo cavent ut nihil deſit comedentibus & bibentibus. Et ſicut patri miniſtratur monaſterij, niſi hoſpites ſint, ita omnibus æqualiter, ut, verbi gratia, minimo ſicut maximo, ſeniori ſicut juniori, nulli amplius, & nulli minus; exceptis pueris, quibus non eadem quantitas; ſed nulla diſcretio ciborum ſervatur. Vt autem ſignum Cellararius ad potum pulſaverit benedicendum, ſtatim octo vel decem ſurgunt juvenes abſque ulla tarditate ad miſcendum fratribus. Si quis autem de ipſis aliquid ibi deliquerit vel exceſſerit, aut ſonitum aliquem fecerit, exceptis his qui ad menſam ſedent, proſtrati ibi coram Priore tamdiu jacent in terra uſque dum Abbas, vel qui in loco ejus ſedet, pulſaverit ut ſurgant. Similiter poſt refectionem ſedentes per humilitatem ſatisfaciant.

VIII. Octavò, ut per totum tempus æſtivum, dum fratres bis in die reficiunt, poſt horam orationis nonam ſtantes in oratorio cum divino timore orantes expectant dum tintinnabulum ſignum Præpoſitus pulſaverit ad refectorium. Quo audito, omnes illò conveniunt. Quamvis etiam aliquis bibere non potuerit, ſe tamen debet præſentare, ne locus ejus appareat vacuus. Et ſi quis præſens ad dicendum poſt benedictionem Amen non fuerit, ſublatur ei portio ſua de potu. Poſtquam autem biberint fratres, vadunt ad capitulum, & quod eis injunctum fuerit laborant uſque ad illud ſignum quod pulſare ſolent ante horam unam veſperæ. Quo audito, disjungunt ſe ab opere, ut ſint parati ad ſignum ſequens quod eſt ad veſperum. Illo audito, mox ad Eccleſiam cum feſtinatione ſtudent occurrere; ibique oratione facta, ſedentes legunt vel orant. Finita veſpera, expectant ibidem, ſicut & ad ſextam fecerunt, dum ſignum ſonaverit ad refectorium.

VIIII. Nonò, ut ad conlationem acceſſerint, omnes unanimiter occurrunt debiles & infirmi, etiamſi de lecto ſurgere valuerint, veniunt. Quid de ceteris dicendum eſt? Lector autem tamdiu legat uſque dum omnes in unum poſiti compleant.

X. Decimò, ut in ſabbato, quando mundicias facere ſolent, pedes cum ſilentio lavant, ne detur occaſio loquendi. Ibidem verò ſedentes conlationem complet, & ſic accedunt ad completorium.

XI. Vndecimò, ut defunctorum vigilia hoc modo ab eis celebratur. Veſpera ſolito finita, ſtatim veſperam cum antiphonis celebrant pro defunctis, & poſt completorium vigiliam cum antiphonis vel reſponſoriis pleniſſimè atque ſuaviſſimè canunt, & poſt nocturnas intervallo matutinos pro mortuis faciunt. Facto autem primo mane, poſtquam ſe paraverint, Miſſam celebrant pro defunctis publicam. Omnes ibidem pariter ſacram offerunt oblationem pro peccatis mortuorum. Qua percelebrata, ſtatim cantant primam, ſi fuerit tempus, aut omni tertiam.

XII. Duodecimò, quòd omnes hoſpites ſupervenientes cum lectione divina ſuſcipiunt. Incognitis tamen monachis ad lectionem omnis pariter concurrit congregatio, ut Chriſtus in eis adoretur, qui & ſuſcipitur. Qualiter verò ad coquinam ſibi invicem ſerviant fratres vel in ceteris locis, & cetera quamplurima, viva voce Domino auxiliante notum vobis facere curavimus. Iſta autem ſupradicta interim bono certamine adimplete curate. Valeat alma paternitas veſtra per multa temporum * circula in Domino ſine fine, ut videatis Deum deorum in Sion Amen. * curricula

---

X.

Capitula monachorum Sangallenſium edita circa annum DCCCXVII. quibus præfixa eſt epiſtola Grimaldi & Tattonis ad Reginbertum magiſtrum ſcholæ, ut opinor, monaſterij ſancti Galli, qui obiit anno DCCCXLVI.

PRæſtantiſſimo & ineffabili dilectione nominando Reginberto præceptori Grimaltus Tattóque ſupremi auditorum veſtrorum diſcipuli ſempiternæ felicitatis ſalutem. Memoria dilectionis veſtræ animis noſtris ſedulò inhærens immemores petitionum veſtrarum promiſſionúmque noſtrarum eſſe non permittit. Et utinam tam proficienter quàm ſpontaneè piam voluntatem veſtram implere valuiſſemus. Ecce vobis regulam beati Benedicti egregij doctoris, quam benivolus animus veſter ſummo ſemper optaverat deſiderio, direximus, ſenſibus & ſyllabis necnon etiam litteris à ſupradicto patre, ni fallimur, ordinatis minimè carentem; quæ de illo tranſſcripta eſt exemplare quod ex ipſo exemplatum eſt codice quem beatus pater ſacris manibus ſuis

Ex vet. cod. S. Galli.

exarare ob multorum ſanitatem animarum curavit. Illa ergo verba quæ ſupradictus pater ſecundùm artem, ſicut nonnulli autumant, in contextû regulæ hujus non inſeruit, de aliis regulis à modernis correctis magiſtris colleximus, & in campo paginulæ è regione cum duobus punctis inſerere curavimus. Alia etiam quæ à Benedicto dictata ſunt, & in neotericis minimè inventa, obelo & punctis duobus conſignavimus. Hoc egimus deſiderantes vos utrumque & ſecundùm traditionem pii patris, etiam modernam habere. Elige vobis quod deſiderabili placuerit animo. Valete in Domino.

Salve flos juvenum, forma ſpecioſus amœna,
Optatam retinendo viam vitámque ſalubrem.
Ecce tui humiles famuli tibi munera mittunt,
Quæ animus dudum veſter optavit habere.
Omnipotens genitor, cunctum qui continet orbem,
Te regat & ſervet ſemper ubique ſanum.

ITEM CAPITULÆ NOVITIARUM DE HIS IN QUIBUS PRÆCEPTUM REGULÆ ET CONSTITUTIONES NOVELLORUM CONCILIORUM ACUTIUS NOS CONSIDERARE ET PROMPTIUS EXERCERE JUSSIO IMPERIALIS AMMONET.

I. IN primis ut nulla in ullis rebus inter hujus profeſſionis viros in toto regno ſuo, niſi ubi impoſſibilitas non permittit, inveniatur varietas; cujus impoſſibilitatis qualitatem ſummo ſtudio Miſſi pro hoc directi ſatagunt inquirere.

II. Vt ad omnia ſigna diurna ſive nocturna ſecundùm præceptum regulæ, ſtatim ut audita fuerint, feſtinetur.

III. Vt locutus ſeparatim tardè ad qualecunque ſignum occurrentibus conſtituatur.

IIII. Vt cum diſciplina regulari & reverentia magna divina agantur officia.

V. Vt dictis ſex pſalmis primis ad nocturnum genua non inflectant, ſed ſtantes orent.

VI. Vt intervallum poſt nocturnum in æſtivo tempore uſque dum v. pſalmi dici poſſunt protelerur.

VII. Vt finitis curſibus, incœpturi Kyrie eleyſon genua flectant, & non antè ſurgant quàm ſanctæ Trinitatis vocabulis perdictis Presbyter dicat Per omnia ſecula ſeculorum. Amen. Surgentes autem, humiliationem ſupplicationis ſibi viciſſim præbeant. Et idipſum ſeſſuri in capitulo, atque receſſuri, vel ubicunque tota congregatio jungitur vel ſeparatur, faciant.

VIII. Vt in Eccleſia nemo niſi quod regula mandat loquatur.

VIIII. Vt Kyrie eleyſon, Amen, Deo gratias, & verſus, in unoquoque concurſu altiùs & diſtinctiùs atque protractiùs honeſtè dicantur.

X. Vt lector in Eccleſia priùs benedictionem non petat quàm omnes ſedeant.

XI. Vt verſus ad capitulum, id eſt, Deus in adjutorium meum, à Presbytero ter térque à congregatione repetitus dicatur. Et dicta Gloria, poſt hoc non adjungant Alleluya.

XII. Vt Kyrie eleyſon oraturi in capitulo, utrumque genu flectentes, conſona voce tribus tantùm vicibus dicant, id eſt, Kyrie eleyſon, Chriſte eleyſon, Kyrie eleyſon. Similiter in refectorio, ſed ſine genuflexione.

XIII. Vt in capitulo ſeu ubicunque quis increpatus fuerit, ſtatim veniam petens dicat Mea culpa, & juſſus ſurgat, & ſic humiliter rationem reddat. Et ſi quiſquam hoc facere contempſerit, duplici vindicta ſubjaceat.

XIIII. Vt poſt capitulum ſignum ſonetur, ut omnes pariter cum Præpoſito vel Decanis & uno de circatoribus in obedientia ubi injungitur pergant; exceptis his qui variis occupati ſunt obedientiis. Et alter de circatoribus claſtrum providens domi remaneat. Qui Decani & circatores ſumma cura provideant ne quid vel in ipſa obedientia, vel illuc eundo, vel inde revertendo, vel ubi & ubi, inhoneſtum & noſtræ profeſſioni inconveniens fiat, recordantes quia à diſcipulis delinquitur, magiſtros reſpicit.

XV. Vt in refectorio hora refectionis nullius niſi lectoris vox audiatur.

XVI. Vt reficiendi fratres unum pulmentum cum potu & orto ſeu pomis, ſi ſunt, ante ſe inveniant. Poſt quæ & alia dentur quæ regula mandat.

XVII. Vt ante nec poſt horam conſtitutam quicquam cibi vel potus aliquis ſumat, exceptis infirmis. Sed & omnes, ſicut uno ſtringuntur voto, unius Regis bajolant ſervitium, unum expectant regni cœleſtis præmium, ita unum in labore militiæ accipiant neceſſitatis ſtipendium.

XVIII. Vt cuſtodia regularis circa infirmos non neglegatur.

XVIIII. Vt quatuor fratres juniores, ſeu quantos expoſcerit neceſſitas, deputentur ad miſcendum; qui tamen reficiantur cum ceteris.

XX. Vt miniſtri omnes intus foriſve in potu & cibo, veſtimentis, ceteriſque neceſſariis ea menſura qua ceteri fratres vivunt contenti ſunt. Et quando à miniſteriis ſuis vacent, cum aliis reficiantur.

XXI. Vt ad coquinam ſignum non ſonetur. Sed ebdomarius, facta miniſtratione, illud tintinnabulum quod ante Abbatem pendit tangat. Quo ſonato, incliner ſe ipſe ebdomadarius atque omnes fratres uſque dum à ſacerdote benedictio compleatur.

XXII. Vt dicto verſu poſt menſam, incipiat Prior Miſerere mei Deus in dextro choro, & chorus ſiniſter prætcedat. Et ſic apertè & diſtinctè cantando pergant ad Eccleſiam.

XXIII. Vt ſummum ſilentium poſt refectionem omni tempore teneatur.

XXIIII. Vt certis temporibus occupentur in opere manuum, certis in lectione divina.

XXV. Vt Præpoſitus, Decani, Circatores, omnéſque miniſtri ſœpius privatè publicéque ammoneantur ut omnimodis circa miniſterium ſuum ſolliciti ſint.

XXVI. Vt omnes ad Miſſas veniant & perſiſtant, ſicut & in ceteris divinis officiis facere debent.

XXVII. Vt in æſtivo tempore poſt Nonam bibant fratres, & poſtea ad capitulum pergant.

XXVIII. Vt poſt omnes curſus, quando ad refectorium ire oportet, in Eccleſia illud ſig-

num quod ad refectorium ſonat expectent; niſi quem neceſſitas exire compellit.

XXVIIII. Vt ubicunque ſibi obviaverint fratres, junior benedictionem petens ſtet in uno loco inclinatus uſque dum tribuens benedictionem prior pertranſeat.

XXX. Vt abſente Abbate Præpoſitus locum ejus in Eccleſia, in capitulo, atque in refectorio teneat, ejúſque vice lectiones in unoquoque conventu interpretetur, & benedictionem legentibus tribuat. Et Præpoſito non præſente, ſenior Decanus eadem faciat. qui præſente Abbate propria teneant loca.

XXXI. Vt intervallum poſt matutinos, & ante primam, hyemis vel æſtatis tempore, eo protéletur ſpatio quo ſe fratres aptè parare & convenienter orando altaria circuire poſſint; ut clara luce vel orto ſole exeuntes à prima vel lectioni vacent, vel injunctam ſibi obedientiam ſubeant.

XI.

EXCERPTUS DIVERSARUM MODUS POENITENTIARUM A BENEDICTO ABBATE * DISTINCTUS DE REGULA SANCTI BENEDICTI ABBATIS.

* anianenſi.

Ex eodem codice S. Galli.

PLurimi nequaquam pleniter intellegentes judiciorum ſententias in regula ſancti patris noſtri Benedicti, aliter quàm præcepit judicare ſolent. Sciendum itaque eſt quatuor ibi contineri modos quibus delinquentium error corrigitur.

Primus namque eſt quem idem pater Benedictus proprio judicio determinavit. Vt eſt. Qui per neglegentiam tempore conſtituto ad nocturnos non pulſaverit ſignum. Vnde in oratorio ſatisfieri jubet. Et qui ad officium divinum tardè occurrerit. Et qui per negligentiam hora refectionis ad menſam. Et ſi cui offertur aliquid à Priore, & accipere renuerit. Et ſi quis, dum pronuntiat pſalmum aut lectionem, fefellerit. Et qui pro aliqua arte extollitur.

Secundus eſt de ſpiritalibus rebus. Vnde ipſe dicit. Si quis frater contumax, aut inobediens, aut ſuperbus, aut murmurans, vel in aliquo, id eſt, ſpiritali tantùm, contrarius exiſtens ſanctæ regulæ. Qui proficiendo uſque ad ſeptem gradus extenditur. Occultè videlicet * caſtigario, publicè corripiendo, in levioribus culpis excommunicando, in jejuniis nimiis affligendo, verberibus coërcendo, pro eodem inemendato ab omnibus orando, atque ad ultimum de monaſterio expellendo.

* caſtigando.

Tertius de rebus exterioribus. Hoc eſt. Si quis damnum per neglegentiam aliquod intulerit monaſterio.

Quartus de criminalibus delictis.

DENIQUE PER ORDINEM EOSDEM REPETENTES.

De primo ſciendum eſt quód nullatenus aliter niſi juxta quod regula jubet fieri debet; hoc eſt, non alienum ſed proprium eſt judicium ponendum.

De ſecundo ſollicitè conſiderandum quia non omnibus perſonis ſupraſcripti gradus conveniri poterunt. Quia aliter corrigendi ſunt honeſti, aliter improbi. Nam regula præcipit de contumacia ut ſecretè ſemel aut bis ammoneatur. Et alibi dicit: Si contumax fuerit, de monaſterio expellatur. Neceſſe eſt ergo ut juſto moderamine utrumque decernatur. Qualiter ſecundùm regulam & contumax ſecretè moneri poſſit & de monaſterio expelli. Ille namque ſecretè eſt ammonendus: quia licèt aliquid à Priore imperatum refutans, mox tamen emendatus emendationem promittens. qui & honeſtus jure dici poterit. Et ille de monaſterio expellendus qui & contumax exiſtit & nullo unquam pacto adquieſcit ſuſcipere diſciplinam. quem omnimodo contumacem regula vocat. unde & meritò improbus eſt dicendus. Quamquam & improbum illum etiam vocet qui, licèt frequenter corripiatur, diſciplinæ tamen regulari non contradicit: qui honeſtatem quam priùs, dum ſe emendare profitens, habere videbatur, relinquens, ad improbam durámque mentem tranſit. Neque, ut ſuprà dictum eſt, omnibus perſonis omnes gradus conveniri poterunt; quia videlicet diverſæ ſunt qualitates mentium; ut unde unus medetur, inde alter perimitur. Quapropter quorundam verberibus ſunt coercendæ perſonæ, minimè veró quorundam. de quorum qualitatibus regula dicit: Secundùm uniuſcujuſque, inquit, qualitatem vel intellegentiam omnibus ſe conformet & aptet. Itémque alibi: Vt viderit cuique expedire, prudenter & cum caritate ſtudeat amputare vitia. Et notandum tria inſpicienda ſemper in judicio eſſe, perſonam videlicet, intentionem, atque modum delicti. Perſonam, utrum intellectu & modeſtia vigeat, vel duritia & inquietudine mentis contradictor exiſtit. Intentionem, utrum ſtudio an infirmitate deliquerit. Modum, utrum graviter vel certè leviter erraverit. Vnde & regula dicit: Secundúm modum culpæ excommunicationis vel diſciplinæ debet extendi menſura. Igitur omnis ſpiritaliter delinquens tamdiu ſecretè moneri debet donec ſe ipſum ipſe improbum reddendo ab occulto tranſeat ad publicum. In qua publica correptione ſi non emendaverit, ad excommunicationem leviarum culparum tranſibit. Vbi cùm diutiùs nequiverit corrigi, nimiùm jejuniorum maceratione affligatur. Per quam non correptus ſi perſona extiterit talis, flagellorum coërceatur acredine. Sin veró perſonæ non admiſerit conſideratio, communiter ab omnibus miſericordia imploretur omnipotentis. Quòd ſi nec iſto modo ſanatus fuerit, præcidatur à corpore monaſterij. Et ſi contigerit ut per negligentiam, dum aut in occulto aut in publico ammonetur, aliquid damno monaſterio intulerit, excommunicetur in levioribus culpis ſecundùm modum culpæ. Et peracta pœnitentia, iterum revertatur ad id ubi priùs tenebatur. Et non ſolùm dum verbis monetur, verùm etiam ſi aliquo ex ſupradictis gradu deprimatur.

Primus capitulus eſt XXII. Ibi omnes gradus inveniri valent.

Secundus veró capitulus eſt de pueris minore qualiter ætate corripiantur. XXX.

Vbi facilè patet quod in viceſimo tertio ſcriptum eſt. Sin autem improbus eſt, vindictæ corporali ſubdatur. In fine videlicet capitis XXX. ubi dicit: Hi tales dum delinquunt, aut jejuniis

nimiùs affligantur, aut acris verberibus coërceantur, ut ſanarentur.

Hunc ſequitur XXVIII. De his qui ſæpius correpti emendare noluerint. Vbi ſimiliter ſeptem prædicti gradus inſerti ſunt. De tertio autem modo judiciorum ſicut ſuprà diſpoſitum eſt. De damno cujuſlibet rei exteriori eſt intelligendum, ubi ſolummodo animadvertendum, ſi negligentia interveniente damnum extiterit factum. Tunc ſecundùm modum delicti & perſonam & intentionem levioribus colpæ judicium ſubjacebit. In quo modo continetur quicquid in regula invenitur. Sive graviſſimæ vindictæ ſubjaceat, ſeu graviori, ſeu regulari, ſeu excommunicetur, ſeu excommunicationi ſubjaceat.

Præter hoc quod in quibuſdam locis invenitur diſtinctiori diſciplinæ ſubjaceat. Qood quidam ita intellegi volunt, ut ſi occulrè aut publicè verbis monebatur, in eodem gradu acriùs corripiatur.

Quartus quoque modus, ut prædictum eſt, de capitalibus criminibus conſtat, fornicatio videlicet, adulterio, atque ebrietate aſſidua, ceteriſque quæ nullo modo niſi pœnitentia corporali ſecundùm auctoritatem canonicam purgantur. In quibus & modus necnon & perſona atque intentio ſemper inſpicienda ſunt. Vbi pariter quoque ſanctorum patrum inſtitutio ſollicitè eſt perpendenda.

XII.

Polypticus monaſterij Foſſatenſis.

Ex vet cod bibliothecæ regiæ.

HABET in Vatena manſos caroperarios XXXVII. & ſunt ex ipſis in beneficio manſi IV. & tres partes. & ſunt ibi manoperarij XVIII. Sunt ibi hoſpicia VII. Et manent ibi inter manſos catoperarios & manoperarios & hoſpicia homines CXXI. Solvunt manſi carroperarij in tertio anno unuſquiſque ſolidos V. & alios duos annos unuſquiſque vervecem cum agno. Solvunt de annona inter totos annis ſingulis mod. CIX. Arant ad hivernaticum unuſquiſque perticas IV. & ad tramiſium II. & in tertia ebdomada faciunt corbadam. Solvit unuſquiſque pullos III. cum ovis. Habet ibi manſos manoperarios III. & ſolvunt in tertio anno ſol. IX.

Habet in Novigente manſos carroperarios XVIII. & manoperarios VI. & dimidium, & manent ibi homines LV. Solvit unuſquiſque manſus cartoperatius uno anno ſol. V. & alio anno vervecem cum agno, de vino mod. II. Arat ad hivernaticum unuſquiſque perticas V. ad tramiſium II. Arant ad hivernaticum & ad tramiſium a in unaquaque ebdomada perticas III. A tertia ebdomada inter tres manſos jornalem I. Fodiunt in vinea aripennum I. Solvit onuſquiſque pullos III. cum ovis. Serviles manſi VI. & dimid. ſolvunt verveces ſex cum agnis ſuis, de vino mod. VIII. Arant ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. Solvunt pullos III. cum ovis.

Habet in Tortiaco manſos carroperarios XXXII. & manoperarios III. hoſpicia VI. Manent ibi homines LXXI. Solvit unuſquiſque carroperarius uno anno ſol. V. alio anno vervecem cum agno, de vino mod. II. Arat ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. In unaquaque ebdomada arat ad hivernaticum & ad tramiſium jornalem I. Facit corbadas III. & ſolvit pullos III. cum ovis. Vnuſquiſque manſus manoperatius ſolvit per annos ſingulos vervecem cum agno, de vino mod. II. Arat ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. & ſolvit pullos III. cum ovis. Hoſpicia VI. ſolvunt communiter mod. III. & dimidium, unuſquiſque verò pullum cum ovis. Solvunt ibi homines de terra cenſale ſol. VI. denar. IV.

Habet in curte Protaſio hoſpicia IV. Solvit unuſquiſque per ſingulos annos de vino mod. I. & pullum cum ovis.

Habet in Buxido manſos carroperatios XXIV. & dimid. & manoperarios X. hoſpicia XIII. De quibus manſis ſunt in beneficio V. & dimid. & hoſpicium I. Manent ibi homines LXXVIII. Solvit unuſquiſque manſus carroperarius uno anno ſol. V. alio anno vervecem cum agno, de vino mod. II. Arat ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. Inter duos manſos in unaquaque ebdomada arant perticas III. A tertia ebdomada inter tres manſos carruam I. Et ſolvit unuſquiſque omni anno ad vineam claudere carradam I. de virgis & pullos III. cum ovis. Solvit unuſquiſque manſus manoperarius de vino mod. II. omni anno vervecem cum agno. Arat ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſiom II. Solvit pullos II. cum ovis. Eſt ibi terra cenſalis unde ſolvunt feſtivitate ſancti Dionyſij ſol. IX. denar. VIII.

Habet in Ferrarias manſos carroperarios XVI. manoperarios IV. Manent ibi homines L. Habet ibi duos manſos abſos. Solvunt veſtiti manſi hairbannum pro duohus bovibus ſol. XX. pro homine redimendo de hoſte ſol. III. verveces XIV. cum agnis, de vino mod. XX. de frumento mod. XX. Arat unuſquiſque ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. Ad hivernaticum corbadas III. ad tramiſium III. Solvit unuſquiſque pullos III. cum ovis.

Habet in Savegias manſos VII. ubi manent homines X. Solvit unuſquiſque omni anno vervecem cum agno, de vino mod. II. pullos III. cum ovis. Arat ad hivernaticom perticas IV.

Habet in Derentiaco manſos ſerviles VII. ubi manent homines XXIV. Solvit unuſquiſque vervecem cum agno. Arat ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. & inter hivernaticum & tramiſium corbadas IX. Solvit pullos III. cum ovis.

Habet in Mairiaco manſum indominicatum cum caſa & diverſis ædificiis ſuprapoſitis, cum viridiario & omnibus congruis adjacentiis. Habet ibi de vinea indominicata juctos id eſt aripennos C. de terra arabili indominicata ad modios ducentos quadragiota unius ſationis, de prato juctos LX. de ſiva plus minus bunuatios C. habens in giro plus minus leuvam I. Eſt ibi capella indominicata honoris ſanctæ Mariæ dicata, ad quam reſpicit terra arabilis ad modios XXX. unius ſationis. De vinea jucti VI. de ſilva IV. de prato II. Eſt ibi etiam alia Eccleſia parroe-

chialis ſub honore ſancti Melanij dicata, cui aſpicit terra arabilis ad mod. L. unius ſationis, & de vinea jucti XIII. de prato V. Solvunt cenſum inter Capellam & Eccleſiam libram unam. Habet in ipſa villa factos id eſt manſos LX. Solvit unuſquiſque de boſtileſo id eſt pro bove ſol. II. & porcos II. aoi ſol. IV. moltones II. aut ſol. II. Solvit inter vinericiam & paſcionem de vino mod. VI. de lignario denar. VI. Facit pertutam in cultura dominicata, & ſeminat ibi de ſuo triticeo mod. II. Solvit de avena mod. V. de faba ſext. IV. Fodit unuſquiſque juctum I. in vinea dominicata. Solvit pullos III. cum ovis XV. & alios pullos vindemiales cum ovis. Solvit ſinapem & faces.

Habet in Floriaco unum manſum indominicatum, ad quem reſpiciunt manſi XIX. ex quibus ſunt ingenuiles XII. & ſerviles VII. Reſpiciunt etiam ad ipſum manſum de terra arabili bunuaria XXXVIII. quæ ſunt ſita inter Remis & Floriacum. Et in alio loco ſunt bunuaria XXXII. & dimidium, ſita inter Remis & curtem Roxiniacum. Eſt etiam una area in Remis pertinens ad ipſum manſum, quæ habet de uno latere juxta terram ſanctæ Mariæ pedes CXVI. de alio latere juxta terram ſancti Criſpini pedes CXVI. de una fronte juxta terram ſanctæ Mariæ pedes LXVI. ex alia fronte juxta viam publicam pedes XLII. De ſupradictis ingenuilibus manſis ſunt V. in ipſo Floriaco, & II. in Pimella, IV. in curte Roxiniaco, & unus in Maſtiaco. Solvit unuſquiſque manſus ingenuilis per totas ebdomadas in anno dies V. præter tres ebdomadas, unam in natale Domini, alteram in Paſcha, tertiam in Rogationibus. Debet napaticas II. Habet unaquaque in longum perticas XL. & in tranſverſum IV. De lignatico carradas III. Quinque manſi ingenuiles qui ſunt in Floriaco, & duo qui ſunt in Pimella, ſolvit unoſquiſque ſcintulas CL. Quattuor verò manſi qui ſunt in curte Roxiniaco, & unus qui eſt in Maſtiaco, ſolvit unuſquiſque ſcintulas C. Debet unuſquiſque pullos III. cum ovis XV. de vino ſext. XII. corbadas II. unamquamque cum ſex bovibus, & tertiam corbadam cum duobus, pro boſtilicio denarios XIV. pro carropera denar. V. bannos tres, unum in vinea, alterum in prato, tertium in meſſe. Debet unam carradam adducere de feno in granicam ſenioris, & unam carradam de garbis de campania. Debet ducere annonam ad farinarium ſuper carrum ſuum de ſuis diebus; & in ipſo farinario debet ſtare ſervilis manſus qui ipſam annonam prævideat & cooperetur. Debet etiam de ſuis diebus fimum ducere in campum & expandere de ſuo carro; & ſervilis manſus debet levare fimum ſuper carrum. Debet unuſquiſque manſos ſervilis per totas ebdomadas dies V. & unam napaticam in vinea, de qua recipit tertiam partem, pullos III. cum ovis. Debet corbadas III. unamquamque de duobus bovibus. Debet denarios V. pro carropera, bannos III. Debet faculas. Debet manſionem & curtem cuſtodire & ſtabulum curare & facere quicquid opus eſt. Unuſquiſque manſus ingenuilis & ſervilis debet in eulogiis panes VI. ad carnem denarios II. & pullos II. de vino ſext. III. de avena ſext. IV. Cùm fecerint corbadas in menſe Martio, debent habere panem & ligumina & ſicetam. Menſe Maio panem & caſeum. Menſe Octobrio panem & vinum, ſi eſſe poteſt. Si ibi ſunt cavaticarij, debent Kal. Octobr. denarios IV. & unum diem in banno, & ad tres audientias venire cum ſuis eulogiis.

Habet in Turgiaco manſos ſerviles IX. & dimidium. Manent ibi homines XIII. Solvunt menſe Maio verveces IX. & dimid. cum agnis. Arat unuſquiſque ad hivernaticum perticas X. ad tramiſium II. Claudit unuſquiſque à tertio anno in manſo dominico perticas II. Solvit pullos II. cum ovis.

Habet in Belſa manſos ſerviles VIII. & dimidium. Manent ibi homines XIV. Solvunt annis ſingulis agnos VIII. & dimidium. Arat unuſquiſque ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. Arat corbadam inter hivernaticum & tramiſium. Ducit de frumento ad monaſterium mod. X. Solvit pullos II. cum ovis. Habet ibi culturas XV.

Habet in Vitlena manſos XI. ubi manent homines XIV. De quibus manſis eſt unus & dimidius in beneficio, & unus abſus. Solvit unuſquiſque uno anno ſol. II. alio anno porcos II. & arietes II. Solvunt duo manſi de vino mod. II. & dimidium. Alij manſi, unuſquiſque de frumento mod. I. Arat unuſquiſque ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. Et arat corbadas III. ad hivernaticum, ad tramiſium perticas III. Claudit unoſquiſque in vinea perticas VII. Solvit pullos III. cum ovis.

Habet in monte Hayrici manſos ingenuiles XII. Manent ibi homines XXI. De quibus manſis tenent XI. alij homines. Solvit unuſquiſque annis ſingulis ſol. V. & dimidium. Arat ad hivernaticum perticas VII. & dimid. ad tramiſium V. Facit ad hivernaticum corbadas III. ad binalia III. ad tramiſium III. Debet unuſquiſque de lignario in latum pedes V. in altum pedes VI. & de caractionibus carradas VI. & omni anno feſtivitate ſancti Martini & in natale Domini & in Paſcha carradam I. Claudit inter curtem & hortum & vineam perticas VII. & dimidiam. Solvit de lino faſcium III. de XXX. madaſciis, & in paſcione mod. II. de vino, de terra cenſali mod. II. de vino. Arat ad hivernaticum perticas VII. & dimidiam. Solvit pullos III. cum ovis.

Habet in Equa manſos ſerviles IX. & dimidium. Manent ibi homines XIX. Solvit unuſquiſque uſque ad monaſterium carroperam I. & ſoc & cultum. Faciunt corbadas XI. Arat unuſquiſque inter hivernaticum & tramiſium perticas X. Solvit pullos II. cum ovis.

Habet in Fabarias ſeptem manſos ingenuiles. Octavus manſus pertinet ad Eccleſiam ipſius villæ dicatam in honore ſancti Martini. Antiquo tempore ſolvebat unuſquiſque manſus ſol. V. Poſtea in alio tempore ſolvebat unuſquiſque in unoquoque menſe per totum annum tres dies. A feſtivitate ſancti Iohannis uſque in natale Domini ſolvebat à tertia in tertiam ebdomadam corbadam; & faciebat unum bannum in vinea, alium in meſſe. Solvebant duo manſi tres carroperas in anno uſque ad Foſſatis. Solvebat unuſquiſque de paſcione denarios XII. & pullos III. cum ovis XV.

Nonus manſus eſt indominicatus, ubi habet culturas v. & pratum & ſilvas & aquas cum farinario.

Iſti ſunt cavaticarij ſancti Petri. Tetboldus, Gondoildis defunctus, Emhardus, Ledelindis, Amalgarius, Hairlindis, item Amalgarius, item Tetboldus, Amalbertus, Frodovinus, Frodevildis.

Familia de Cliciaco. Godelſadus, Ravenus, Odilo, Vivardus, Ermengiſus, Hildegiſus, Ansberga, Vitalis, Adelgardis, Mamucia cum tribus infantibus ſuis, id eſt, Dominicus & Hildulfus & Gozlenus, & cum aliis tribus, Giiberga, Erluinus, Nadalbertus, Erliardis, Godinus, Doda, Odila, Adelindis, item Odila, Vuido, Vuinegauda, Tedelindis, Adelberga, Ermengildis, Roducia, Frotgatius, Grimhardus, Erembertus, Iohannes, Terſinda, Hildebertus & ſoror ejus, Rainberga & filia ejus nomine Eliſabet cum ſuis filiis.

Hengelranous, Rodulfus, Rainerius, Hengelſent, Vuarenburgis, Rodulfus, & Bernice, omnes iſti cum infantibus ſuis. Berhengerius Presbyter.

Ingelburgis filia Vitalis de Burudo beato Petro ſe tradidit tali ratione ut nunquam à monachis eſſet vendita neque ulli homini donata.

Doda, Vuarnerus, Ingelgerus, Anſoldus, Beliardus.

Adrianus, Rainuis uxor ſua cum tribus filiis, Durandus, Germundus, Rainerius, Ermengardis, Nodelenda cum quinque filiabus & unum filium, Richardus, Teſcenda cum duabus filiabus & unum filium, Ildeardus & filius ejus Conſtantius. Iſti ſunt fratres & ſorores Adriani. Rainuis, Legardus, Nodelenda habent ſeniores. Alboldus, Girberga, Teſcenda, Conſtantius, Aſcelinus, Sireda ſoror ejus, Idſredus cognatus eorum, Iſenbardus filius Richardi. Iſti ſunt cognati Adriani Germani.

Hiſenburgis Brittoniſa gratanter ſe condonavit ſancto Petro, antequam acciperet maritum, ut in poſterum cum filiis & filiabus ſuis ſub ſervitutis jugo teneatur, quorum hæc ſunt oomina. Odolricus, Giſlebertus, Durandus.

XIII.

Præceptum Pippini Regis pro monaſterio Soricinij.

An. 754. Ex archivo monaſterij Soricinij.

IN nomine Domini & Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Pippinus gratia Dei Rex. Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ejúſque in eiſdem locis famulantium propter eorum ſuſtentationem quoddam conferimus præmium, nobis apud Dominum æternæ remunerationis præmium rependi non diffidimus. Proinde ooverit omnium fidelium tam præſentium quàm & futurorum ſolertia quia placuit nobis propter amorem Dei & animæ noſtræ remedium conſtruere monaſterium in pago Toloſano juxta caſtrum quod dicitur Verdiminus, cui Soticinij rivulo vocabulum conſtat indici Soricinij, in honorem Dei & ejus genitricis perpetuæ virginis Mariæ & omnium ſanctorum, ſecundùm quod eadem Dei genitrix nobis viſa eſt præcepiſſe. Conferimus igitur eidem loco de rebus à Deo nobis collatis ad ſuſtentationem, ut diximus, fratrum ibidem loci famulantium locum noſtrum quod dicitur Villapinta & Eccleſiam in honorem ſancti Iohannis Baptiſtæ conſtructam cum omni integritate, quantumcunque in ipſo loco jure proprietatis modò ooſtra eſt poſſeſſio, & aliud prædium quod dicitur Villamanna in contiguo ſuperioris prædicti ſituatum, cum omni integritate, cum mancipia utriuſque ſexus, cum domibus, ædificiis, terris, vineis, pratis, ſilvis, paſcuis, aquis, aquarúmque decurſibus, molendinis, mobilibus & immobilibus, cultum & incultum, queſtum & adquirendum, totum ab integro memorato monaſterio Soricinij ad cunctas ejuſdem monaſterij neceſſitates conſulendas perpetualiter ad habendum delegavimus. Et hanc noſtram auctoritatem ſub oomine ac evictionis gratia fieri volumus, per quam præcipimus ut nullus judex publicus vel quilibet ex judiciaria poteſtate in poſſeſſiones memorati monaſterij, quæ deinceps divina pietas in jure ipſius ſancti loci voluerit augere, ullas illicitas occaſiones requirere nullo unquam tempore audeat; ſed liceat ordinato Abbati ſuiſque ſucceſſoribus ſub immunitatis noſtræ vel ſucceſſorum noſtrorum defenſione quieto ordine poſſidere. Et quandoquidem divina vocatione à nobis ordinatus Abbas vel ſucceſſor ejus ab hac luce migraverit, perpetuò ſecundùm regulam ſancti Benedicti per hanc noſtram auctoritatem & conſenſum licentiam habeant eligendi Abbates; quatenus ipſi monachi, qui ibidem Deo famulari videntur, pro ſtatu totius regni noſtri & incolumitate conjugis atque prolis Domini miſericordiam exorare valeant. Et ut hæc auctoritas noſtris & futuris temporibus debeat inconvulſa manere, manu noſtra ſubſignavimus, & annuli impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Pippini glorioſiſſimi Regis.

Ioannes Diaconus ad vicem Dagni recognovit.

Data ſeptimo Kalendas Septembris anno Chriſto propitio ſecundo Domni Pippini Regis, Indictione ſeptima. Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei oomine feliciter. Amen.

XIV.

Charta donationis villæ de Blangiaco ad Eccleſiam Brivatenſem.

EXemplatia. Domnis ſanctis Donidio, Honorifico, Vnoberto, Betoleno Presbyteris, necnon Raconi Clerico, vel aliis tam Diaconibus quàm ſerviendis ſancto Iuliano Clericis qui præſenti tempore ibidem deſervire videntur. Ego Gideon. Dum non eſt iocognitum quòd Domnus Hunaldus Princeps ante hos dies per * parva conſilia aliquam villam in pago Limanico de ratione ſancti Iuliani martyris, cui vocabulum eſt Maceriaco, viſus fui aſtruxiſſe, poſtea cœleſte auxilio monitus ſuperſcriptam villam ipſi caſſæ Dei reddere ordinavi & duas partiones tam de terra, vineis, cenſu, tributo, aut ex omni re ſibi pertinenti, pro mole peccatorum, vobis viſus fui condonaſſe,

An. 760. Ex Chartulario Brivatenſi cap. 16.

* prava

donaſſe, ot omni tempote Miſſæ ibidem decenſitæ eſſe debeant, petivi à vobis ut de ipſis duabus pattionibus miſit compendium faceteris, quod ita feciſtis, ut dum ego viverem, hoc per veſtrum compendium habere debeam. Et ego pro ipſo compendio dedi vobis de ratione ſancti Iuliani villam cui vocabulum eſt Blanciago unà cum agacentia ſua vel ſervos vel tributa quod exinde exite debet annis ſingulis, libras 51. partionum de ipſa villa Maceriago in vos viſſus ſum emiſiſſe; ut ſi in tempore aut poſt tempus ego vobis * perro judicium facere voluero aut fecero, * ſpondionis vobis deſolvere partibus veſtris aut ſucceſſoribus veſtris, qui tunc temporis pòſt fuerint, auri libram 1. & ipſam villam Blanciago in veſtta revocatione ponam, & inantia veſtta compendius vos dominus recognoſcat, & præſens precatia mea in vos ſcripta omni tempore firma ſtabilita perduret. Facta carta precaria menſe Septembris x15. anno Donno Vvayfario Principe. Teſte Gideone. Manu Garionis. Manu Berterio. Manu Attimio.

* ſ pro hoc
* ſ ſpondeo nos.

X V.

Præceptum Pippini Regis pro monaſterio Funcellenſi.

An. 768 Ex archivo monaſterij Iuncellenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Pippinus divina ordinante providentia Rex univerſis fidelibus. Cùm locis Deo dicatis eiſque inibi Deo ſervientibus quippiam muneris conferimus, id nobis procul dubio ad æterni regni præmium conſequendum profuturum cognoſcimus. Quamobrem noverit ſolertia cunctorum ſanctæ Dei Eccleſiæ filiorum quia adiens noſtri culminis ſerenitatem Benedictus Abbas ſancti Petri Iuncellenſis monaſterij, quod eſt ſitum in territotio Bitterrenſi, petiit ut ipſum monaſterium reſtrueremus & de noſtris regalibus viris augeremus. Cujus denique preces clementer audivimus, & ad meliorandum locum ipſi ſerviſque Dei illic militantibus benignè aliquid largimur, ſcilicet de fonte pallagij uſque ad terram nigram, abhinc etiam uſque ad fontem Aldet, & inde uſque ad fontem Orbi, & deſcendit ad terminum tabulæ, & inde iterum uſque ad fontem pallagij, ut neceſſitatibus eorum ſupplementum conferatur. Prædictum autem Iuncellenſe monaſterium cum hac noſtra largitione vel cum reliquis poſſeſſionibus quas in præſenti poſſidet vel quæque deinceps in jure ipſius monaſterij aut per nos aut per alios quoſque divina pietas augere voluerit, ſub noſtro mundeburdo noſtræque libertatis defenſione omni tempore poſſidere mandamus. Et propterea jubemus ut nulla poteſtas neque quiſlibet hominum ipſas poſſeſſiones præſumat aliquando à poteſtate ſive dominatione jam dicti monaſteri minuere vel ſubtrahere; ſed liceat Benedicto Abbati & ſucceſſoribus ſuis cum ipſius loci congregatione ſine alicujus minoratione quierè integertimèque poſſidere. Et per noſtram etiam auctoritatem monachi ibi Deo ſervientes liberam ſemper habeant poteſtatem ex ſe ipſis Abbates eligere ſecundùm beatiſſimi Benedicti regulam; quatenus pro ſtabilitate totius noſtri regni miſericordiam Dei implorare delectent. Vt autem hæc largitio & liberalitas noſtræ magnificentiæ rata & inconvulſa omni tempore permaneat, manu propria ſubterſnotavimus & anuli noſtri impreſſione ſigillari fecimus.

Signum Pippini glorioſi Regis.

Iſachat Notatius ad vicem Hermoler. recognovit & ſignavit.

Datum menſe Iunio feria tertia anno vt. Pippini Regis. Actum villa Pontigonis anno Domini 762.

Error heic eſt in numeris. Nam Pippinus regnavit per annos tantùm ſexdecim. Itaque reponendum videtur xvt. *pro* xxvs. *Nota annorum Chriſti videtur addita multò poſt tempora Pippini.*

XVI.

Iudicium pro Daniele Archiepiſcopo Narbonenſi adverſus Milonem Comitem.

An. 783. Ex archivo Archiepiſcopi Narbonenſis.

IN Dei nomine. Hæc eſt notitia traditionis judicius. Cùmque reſiderent Miſſi glorioſiſſimo atque ſcelentiſſimo Domno noſtro Carulo Rege Francorum in Narbona civitate, die Martis, per multorum altercationes audiendas & rectis negotiis terminandæ, & per ordinatione de ſuos Miſſos, id eſt, Vvaltatio, Adalberto, Fulcore, & Guibuino, & Vaſſis dominicis, id eſt, Rodeſtagnus, & Abundantius, & Iudices qui juſſi ſunt cauſas dirimere & legibus diſinire, id eſt, Gontario, Diſcolio, Leoderico, Petro Bona-vita, & Siſfredo, & aliorum bonorum hominum qui ibidem adetant, id eſt, Garibertus, VVidaldus, Ingobertus, Arvinus, VVicar, Vuifulfus, Atila, Samuel, Donadeus, Argemundus, Vrſione, Argimito, Anſelmo, VVarnario, in eorum judicio vel præſentia quos cauſas fecit eſſe præſentes. Cúmque ibidem reſiderent præſcripti Miſſi & Iudices vel plures bonis hominibus in Narbona civitate ad rectas juſtitias terminandas & cauſarum exordias dirimendas in eorum præſentia; ibique in ſupradictorum judicio veniens homo nomine Atluinus, qui eſt aſſertor vel cauſilicus & mandatarius Danielo Archiepiſcopo, & per ordinatione de Domno & Regi noſtro Karulo Rege, & dixit. Iubete me audire cum iſto præſente Milone Comite, quia tales villas qui ſunt in pago Narbonenſe de cauſa Eccleſiarum ſanctorum Iuſti & Paſtoris, & S. Pauli, & ſancti Stefani in pago Narbonenſis, eis retinet malum ordinem injuſtè. Hæc ſunt nomina de ipſas villas. Quinciannus, & Muianus, Eccleſiarum ſunt medius. Villa Pucio, Valeri, & Baxanus, & Maliarius villæ ſunt ultra ponte ſeptimo, cauſa eſt Eccleſiarum ab integrè ſanctorum Iuſti & Paſtoris. Villæ .... Trapalianicus, Paredinas, Agello, Medallano, Buconiano, Follopiano, Anniciano, ex medietate. Magriniano, Leccas, Centopenus, Criſtimanicus, Petrurio, ab integrè. Cannedo, Troilo, Laureolis curte, Oliva media, Prexanus media, Caunas, Nivianus, infra inſola Leccas. Villa Gorgociano, Caunas, Caſolis, Baias, Vrſarias, Quiliano, ab

integrè. Lapedeto, ipſa quarta parte Colonicas, Mercutiano, ipſa quarta parte Maglaco, fonte dicta Buconiano, Callano, Concua larga, Abuniano, ex medietate. Leoniano, ex medietate. Suburbe .... Sala ſuper ponte ſeptimo, in valle Gabiano, ex medietate. Crotas, Cagnano, ſancti Marcelli, Villa Totonis, ſancti Georgij, Villa Ciliano, ſancti Creſenti, ſanctæ Mariæ Segelona, ex medietate. Gragnano villa, Aquaviva, ex medietate. Ruſiniano, ex medietate. Omnia & in omnibus quantum ibidem retinebat jam perſcriptus Archiepiſcopus pro cauſa Eccleſiarum ſanctorum Iuſti & Paſtoris, & ſancti Pauli, & ſancti Stefani, quod ego jamdictus Arluinus, qui ſum aſſertor vel cauſilicus & mandatarius de jamdicto Archiepiſcopo Danielo, hoc adprovavi per ſeries condiciones, quòd iſte Milo Comes retinet ipſas villas malum ordinem injoſtè, & invaſit de poteſtate de iſto jamdicto Archiepiſcopo, cujus ego mandatarius ſum. Tunc nos Miſſi, Vaſſi dominici, & Iudices interrogavimus jamdicto Milone Comite: Qui reſpondis ad iſto Arloino, qui eſt mandatarius de jamdicto Archiepiſcopo de hac cauſa? Tunc Milo Comes in ſuum reſponſum dixit: Ipſas villas ſenior meus Karolus Rex mihi eas dedit ad beneficio. Tuoc ipſi Miſſi, & Iudices, & Vaſſi dominici interrogaverunt Milone Comite ſi potebat habere condictiones, aut recognitiones, aut judicium, aut teſtes, pro quibus ipſas villas partibus ſuis retinere deberet. Tunc Milo Comis dixit. Non habeo oullum judicium veritatis, nec oulla teſtimonia, pro quibus ipſas villas partibus meis vindicare debeam, nec in iſto placito, nec in alio, nec in tertio, nec ullóque tempore. Tunc præfati Miſſi, Vaſſi dominici, & Iudices interrogaverunt Arloino, qui eſt aſſertor vel cauſilicus & mandatarius de jamdicto Danielo Archiepiſcopo, ſi potebat habere tale teſtimonia pro quibus hoc quod dicebat ſuper Milone Comite, hoc legibus aprovare potuiſſet. Et tunc aſſetuit Arloinus, & dixit ſic. Habeo unde .... pro judicio de ſupradictos Miſſos, Vaſſis dominicis, & Iudices. Arloinus mandatarius ſuam agramivit teſtimonia. Nuper veniens Arloinus ad ſuum placitum, quod arramitum babuit, & ibidem ſua teſtimonia protulit bonos homines idoneos, his nominibus, Vndila, Aurilianus, Kairato, Narbonellus, Dodemirus, Lunares, Silentius, Bonus Eoeus, Gumaricus, Voiteringus, Teudeſindus, & Servandus: qoi ſic teſtificaverunt in ſopradictorum judicio, in facie Milone Comite, & ſerie condiciones bac juraverunt in Eccleſia S. Mariæ qui ſita eſt inſta muros civitatis Narbona, quia nos ſupraoominati teſtes ſcimus, & bene in veritate nobis cognitum manet, & vidimus ipſas villas ſuperiùs ſcriptas, cum fines & termines vel ajacentias quæ ad ipſas villas pertinent, habentes & dominantem ad Danielo Archiepiſcopo, cujus iſte Arloinus aſſertor, cauſilicus, & mandatarius eſt, pro cauſa Eccleſiarum ſanctorum Iuſti & Paſtoris, & ſancti Pauli, & ſancti Stefani. Nam & nus Vndila, Aurelianus, Kairato, Narbonellus, Dodemitus, Lunares, Silentius, Bonus Eoeus, Gumaricus, VVitengus, Teodeſindus, & Servandus, vidimus jamdictas villas, cum illorum fines & termines, habentes & dominantem Danielo Archiepiſcopo, cujus iſte Arloinus aſſertor, cauſilicus, & mandatarius eſt, ab integrè. Et cùm nos præfati Miſſi, Vaſſi dominici, & Iudices videntes talem adprovationem de Arloino aſſertore, cauſilico, & mandatario Danielo Archiepiſcopo, & poſt tanta rei veritatem bene cognovimus, altercavimus inter nos ante perſcriptos Miſſos, Vaſſis dominicis, & Iudices, vel plures bonis hominibus .... reſidebant; & ordinavimus Milone Comite, ut de ipſas villas ſe* exigere feciſſet, & Arloino aſſertore & mandatario Danielo Archiepiſcopo per ſuum ſaionem reveſtire feciſſet; ſicut & fecit. Et congaudeat ſe Arloinus aſſertor, cauſilicus, & mandatarius Danielo Archiepiſcopo in noſtro judicio ſuam percepiſſe & habere juſticia. Dato judicio notitia tradictionis III. Nonas Iunij anno XIIII. regnante Karulo Rege Francorum. Signum Milonis, qui hanc notitiam .... & evacuationis feci & firmare rogavi bonis hominibus. S. Garibertus. S. Vuidaldus. S. Ingobertus. S. Arvinus. S. Vuicut. S. Ergimiro. S. Anſelmo. S. VVarnario. S. Guirulfus. S. Atila. S.......... S. Donadei. S. Argemundus. S. Vrſio. S. Gunturſus. Teodericus. Petrus. Sigfredus. Ego VValtarius Notarius ſubſcripſi. Ego Adalbertus Notarius ſubſcripſi.

* exire

Boſo, qui hanc noticiam tradictionis judicij ſcripſit ſub die & anno quibus ſuprà.

Iudicium iſtud à Catello editum eſt in Memoriis hiſtoria Occitanica pag. 742. ex chartulario Archiepiſcopi Narbonenſis, ſed valde mendoſum ac corruptum. Itaque nos putavimus heic, data occaſione, recudendum eſſe, deſcriptum à nobis ex vetuſtiſſima ſcheda Narbonenſi.

XVII.

Epiſtola nomine Ieſu Chriſti ſcripta ævo, ut videtur, Karoli M. Regis Francorum.

An. 788. Ex codice Tarraconenſi.

IN nomine Domini. Incipit epiſtola Salvatoris Domini noſtri Ieſu Chriſti filij Dei, quæ in Hieroſolymis cecidit, Michaëlo ipſam deportavit; & inventa eſt ad portam, * quem per manos ſacerdotis per manus ſacerdotis nomine Eros. Et ipſa epiſtola ad Erim civitatem directa eſt ad alium ſacerdotem nomioe Leopas. Leopas verò direxit ipſam epiſtolam ad Cappadociam. Et tunc collecti ſunt XV. Epiſcopi in unum, & triduanum jejunium fecerunt in vigiliis & orationibus inſiſtentes, ſimúlque & omnes Preſbyteri, Diacones, Clerici, & omnes populi tam viris quàm mulieribus collecti ſunt in unum & plotaverunt ubi inventa eſt & à Domino directa epiſtola. Cariſſimi Fratres, audite & abſcultate qualem nobis epiſtolam direxit Dominus è cœlo, non tantùm niſi ut corrigamus noſmetipſos de omni cœcitate hujus ſeculi antequam veniat ira furoris Domini ſuper nos. Denique non pro aliud niſi ſanctum diem dominicum cuſtodiendum & decimas fideles Deo reddendum,

* f. Efrem

ſicut ſcriptum eſt : Die dominico ſedentes in foro, & cauſas judicandi otioſas. Venationes in eodem die non colligere. Pecora in eodem die non mulgentes, ſed pauperibus veſtris aut comparibus non babentes diſtribuere Boves tuos in eodem die non mutas laborare. Propter quod oon cuſtodiſtis diem dom......... veniat ſuper vos judicium Domini. Et propterea lugebunt & ...... generaliter periculum terræ & captivas animas ducer............. ubi erat fletus & ſtridor dentium. Neſcitis miſeri quia............. terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt ornam .... tea Adam de limo terræ plaſmavi & edi .... bit omnis peccatus in terra dooec.....

Deſunt heic multa.

nihil aliud operantes io die dominico niſi ad Eccleſiam concurrere ſolemnitates Domini audire. Et poſt hæc, infirmos viſitare, mortuos ſepelire, tribulantes conſolare, diſcordantes pacificare, crucem Chriſti in omnibus venerare, deponentes nitidas veſtes in ſaccis & ciliciis & cinere verſari, ſicut Ninivitæ fecerunt, & ſic liberati ſunt ab ira furoris mei. Miſeri populi, cur non timetis, ut poſſitis evadere iram meam. Corrigite vos antequam veniat ira mea ſuper vos & omnes habitantes in terra qui nolunt cuſtodire mandata mea & diem ſanctum dominicum colere & venerare. Ponite, miſeri, mortem ante oculos veſtros die noctúque, quia neſcitis qua hora auferantur à vobis animas veſtras & deducantur à diabulo in gehenna ignis, ubi nulla erit requies, niſi fletus & ululatus. Admoneo vos per epiſtolam iſtam ut cuſtodiatis omnia quæ dixi vobis. Quòd ſi non cuſtodieritis, mittam ſuper vos lapides calidos ignem & flammam producentes cum magno pondere, qui conſumant vos uſque ad......... anei qui degluttant homines, aut velut paſſer triocum, ira de............. rnus......... ...... os ſerpentes pinnatas malas & peſſimas, qui devorent............... tributio. Si non egeritis pœnitentiam & .... la io quibus bibitis vos & filij veſtri......

Heic rurſum multa deſunt.

Dico vobis, conjuratio fidelis populi, permaneat in vobis gratia mea, qui ſum Deus veſter. Vigilando & orando, vel eleemoſynas faciendo, facta mala relinquendo, homicidia relaxaodo, viduas & orphanos diligendo, pro peccata veſtra ſemper orando, mala pro malo non reddendo, diem ſanctum dominicum cuſtodiendo, compari tuo caritatem & fidem perfectam tenendo. Si hæc feceritis, in regno meo eritis mecum regnaturi in ſecula ſeculorum. Amen.

Filij parentes non maledicant, neque parentes filios; quia maledictio patris & matris eradicat fundamenta domos filiorum.

Ecce fideliter iterum dico vobis, ad Eccleſias meas cum oblationes frequenter venite. Lectiones divinas intento corde audite, ut ſalvi eſſe poſſitis. Qui diſſimulaverit ad fontes, aut ad arboribus, aut ad petra fuerit inventus ſacrificare, aut ad ſepulcra mortuorum præſumpſerit incantare, aut in quolibet locis tergere, anathemabo eum, & peribit in inferno inferiori: quia omnis incantator non habebit partem in regno meo. Ille tamen qui dimiſerit ſanctum diem dominicum, & non coluerit eum ſicut oportet, anathemabo eum. Maleficos, divinos, incantatores, auguratores fugite. Iejunium obſervate. Veſtras decimas, de quantum habueritis, in Eccleſias meas ponite. Eſtote aſſiduè ſine peccato. Recordate tabulas Moyſi famulo meo, & legem & præcepta quæ dedi eis ad prædicandum in populis, ut timeant me & cuſtodiant illam. Moneo vos per epiſtolam iſtam ut in Eccleſias meas nullus ſit, oon vir, non mulier, qui præſumat fabulare aut verboſare aut ſedere aut ante Miſſa egredere, donec compleantur ſollemnia, anathema ſit. Anima illa tale non colligam in paradiſo meo. Amen dico vobis, ſi oon corrigeritis voſmetipſos, mittam ſuper vos brucus & locuſtas, qui comedant fructus veſtros, & lupos rapaces qui comedant vos, quia non cuſtodiſtis diem ſanctum domioicum. Qui ipſum noo cuſtodierit, maledictus erit. Die dominico non lavare veſtimenta, non caput neque capillos tondere. Qui hæc fecerit, anathema ſit. Si cuſtodieritis mandata mea, avertam faciem meam à vobis, & oon mittam io domibus veſtris omoem malitiam & amaritudinem & infirmitatem. Si quis tamen in die dominico aut cauſas voluerit committere vel intentiones facere, aut rixas commiſerit, mittam in eis puſtellas, acceſſiones, & langores, & omne genus infirmitates. Et pro eo quòd non concurritis ad Eccleſias meas, ſed magis ad mercimonia vel ad ſilvam vel otium, & per plateas ſedere, fabulas vanas loquere, & me non timere, & Eccleſias meas non venerare, propter hoc tradam vos in fame & in manus gentium (& non pluam ſuper vos) incredulorum paganorum, qui epiſtolam iſtam noo cuſtodiunt. Iam enim vobis antè legem meam mandavi, ſed minimè cuſtodiſtis diem ſanctum dominicum. Propterea mittam gladium meum ſuper vos, quia non cuſtodiſtis hæc omnia. Amen dico vobis. Crucifixus fui propter vos, & reſurrexi die dominica, aſcendi ad dexteram Dei, & requiem dedi omnibus die dominico. In ipſo feci cœlum & terram, ſolem & lunam, mare & omnia quæ in eis ſunt. Et poſtea Adam de limo terræ plaſmavi, & die dominico ſanctificavi, & dedi requiem in ipſo ut bene agant, & ſine preſſure ſint, & requieſcant per omnia. Sacerdotibus meis præcepi per epiſtolas & libros ut legem iſtam fideliter narrent, ut die dominico & feſtivitates meas fideliter cuſtodiant, quia pagani ſunt in terra qui non cuſtodiunt legem meam. Et ſi non cuſtodieritis omnia quæ præcepi vobis, mittam ſuper vos tribulationes & grandines & tempeſtates & ſiccitatem, qui exterminet fructum operum veſtrorum, & non habebitis partem mecum, neque cum angelis meis, oeque cum martyribus meis. Amen dico vobis. Si non cuſtodieritis ſanctum diem dominicum, mittam ſuper vos fame & frigore, & æſtum gravem in meſſes & in vineas veſtras ſive omnes labores veſtros, & ad alios demonſtrabo, & vobis non dabo, quia decimas veſtras, de quantum habuiſtis, dare noluiſtis. Inde ad decimum revertatur. Amen dico vobis. Die dominico obſervate cum omni diligentia, ſicut nec ipſas oleras in hortibus veſtris die dominico colligatis. Si hæc feceritis, vos mulieres, mittam ſuper vos ſerpentes pinoatas qui comedant & percutiant mamillas veſtras. Amen dico vobis. Si non

cuſtodieritis ſanctum diem dominicum, omnia mala mitram ſuper vos. Nam ſi cuſtodieritis mandata mea & feceritis ea, dabo vobis benedictionem meam, & multiplicabo labores veſtros uſque ad abundantiam & uſque ad meſſem, & uſque ad vindemiam & pomiferum & totam ſubſtantiam, & quæcunque petieritis dabo vobis. Amen dico vobis. Si non cuſtodieritis mandata mea, omnia mala habebitis, & addam vobis malum ſuper quod babuiſtis. Et ſi fuerint Preſbyteri aut Diaconi, ubicunque invenerint epiſtolam iſtam, legant & aperiant illam ad omne populum, frequenter admoneant ut recedant ab iniquis ſuis operibus. Et omnis qui boc audierit, & oon crediderit, anathema ſit. Ego ſum Dominus Deus veſter, qui crucifixus ſui propter vos, ut cuſtodiatis voſmetipſos. Per iſtam epiſtolam, quæ oſtenſi vobis, ſuſcipite illam, & toto corde ſine dubio credite, & audite freqoenter, quia non fuit ab homine ſcripta, neque ab angelo, neque ab archangelo, niſi de verbo meo & de ſuavitate mea, qoia vera eſt ſcripta, & à ſupremo throno tranſmiſſa fuit, ut credatis. Et ſi vos emendare nolueritis, parate vos ad pœnam menſe Novembrio. Sic erit grandis metus ſoper vos. Vermis, focus, & flamma, quatenus alios comedat vermis, & alios cremet ignis, & ceterorum, ut credatis quia mundus iſte judicatus eſt in grandi ruina. Ioro vus per epiſtolam iſtam quia aliam vobis nooquam mittam anteqoam veniat judicius meus ſuper vos. Educ epiſtolam iſtam per univerſum populum denuntiate. Finit. Vt clarus & pius Dominus noſter Ieſus Chriſtus ioſpirare & liberare dignetur Amen. Cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

X V I I I.

Karoli Magni præceptum pro Aniano Abbate monaſterij Caunenſis.

An. 794. Ex archivo monaſterij Caunenſis.

KArolus gratia Dei Rex Francorum & Longobardorum ac Patricius Romanorum omnibus fidelibus noſtris præſentibus & futuris. Rectum eſt regalis poteſtas illis tuitionem impertiat quorum neceſſitas comprobatur. Igitur cognoſcat magnitudo ſeo utilitas veſtra quia vir venerabilis Aniaous Abbas ex monaſterio ſancti Iohannis & ſancti Laurentij, quod fuit conſtroctum in locis nuncupatis Extorio & Olibegio, noſtto ſynodali Concilio veniens unà cum monachis ſuis Continuo, Stromundo, Lurio, cum omnibus rebus vel hominibus monaſterij ſui quas moderno tempore videtur poſſidere, ſe plenius commendavit, & nos ſub noſtra tuitione eum & monachos ſuos cum omnibus rebus atqoe hominibus ſuis recepimus ac retinemus, quatenus diebus vitæ ſuæ ſub noſtra tuitione valeant quietè vivere & reſidere. Propterea has literas noſtras pro firmitatis ſtudio eis dedimus, per quas omnino jubemus ut nullus quiſlibet de vobis neque de junioribus veſtris prædicto Aniano Abbati ſeu monachis ſuis nec rebus vel hominibus illorum contingere nec inquietare aut contra rationis ordinem calumniam generate non præſumatis, niſi, ut diximus, cum omnibus rebus vel homioibus illorum ſub noſtra tuitione valeant qoietè vivere vel reſidere. Similiter conceſſimus ei villam Caunas ſicuti Milo ad ſuum monaſterium per ſuas literas delegavit, cum omnibus appendiciis ſuis, quatenos meliùs delectet ipſos ſervos Dei pro nobis vel ſtabilitate regni noſtri Domini miſericordiam exorare. Et ſi aliquæ cauſæ adversùs eos ſurrexerint, vel homines eorum autoltæ fuerint, quas in promptu abſque gravi illorum diſpendio definire non potueritis, uſque in noſtram præſentiam reſerventur, quatenus ante nos ſecundùm legis ordinem accipiant finitivam ſententiam. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur vel à fidelibus noſtris meliùs conſervetur, de anulo noſtro eam ſubter ſigillari juſſimus.

Vindolaicus ad vicem Radonis recognovit.

Data XIII. Kalendas Auguſti anno vigeſimo ſexto & vigeſimo regni noſtri.

Actum Franconofotti palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

X I X.

Præceptum Karoli Magni pro quodam Ioanne qui Sarracenos debellaverat in pago Barcinonenſi.

IN nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti. Karolus ſereniſſimus gratia Dei Rex Francorum & Longobardorum ac Patricius Romanorum. Notum ſit omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, vel cunctis fidelibus noſtris tam præſentibus quàmque futuris. Rectum eſt regalis poteſtas illis tuitionem impertiat quorum neceſſitas comprobatur. Igitur cognuſcat almitas veſtra qualiter Iohanne ad nos veniente, & oſtendit nobis epiſtolam quam dilectus filius noſter Ludovicus ei fecerat, & per ipſum ad nos direxit. Et invenimus in ipſa epiſtola inſertum quòd Iohannes ipſe ſuper bæreticos ſive Sarracenos infideles noſtros magnum certamen certavit in pago Barchinonenſe, obi ſuperavit eos in locum ubi dicitur ad Punte, & occidit jamdictos infideles, & cepit de ipſis ſpolia; aliquid exinde dilecto filio noſtro obtulit, equum optimum & brunia optima & ſpatam Indiam cum techa de argento parata; & perierat in pago Narbooenſe villare heremum ad laborandum quem dicunt Fontes. Ille verò dedit ei ipſum villare, & direxit eum ad nos. Et cùm ad nos veniſſet cum ipſa epiſtola quam filius noſter ei fecerat, in manibus noſtris ſe commendavit; & petivit à nobis jamdictus fidelis noſter Iohannes ut ipſum villare, quod filius noſter ei dederat, concedere feciſſemus. Nos verò concedimus ei ipſum villarem & omnes ſuos terminos & pertinentias ſuas ab integrè, & quantum ille cum hominibus ſuis in villa Fontejoncoſa occupavit vel occupaverit, vel de heremo traxerit, vel infra ſuos terminos, ſive in aliis locis, vel villis, ſeu villare occupaverit, vel apriſione fecerit cum bominibus ſuis. Hæc omnia concedimus ei per noſtrum donum, ut babeat ille & poſteritas ſua abſque ullo cenſu aut inquietudine, dum nobis aut filiis noſtris fideles extiterint. Qua-

An 795. Ex archivo Archiepiſcopi Narbonenſis.

tenus verù aoctoritas firmior habeatur, de anulo noſtru ſubter ſigillavimos.

Gilabertus ad vicem Radoni recognovit & ſubſcripſit.

Data in menſe Mareio anno xxv. & xviii. regni nuſtri. Actum Aquiſgrani palatiu noſtru in Dei nomine feliciter. Amen.

XX.

Præceptum Karoli M. pro monaſterio Cormaricenſi.

Præceptum Domni Karoli Regis, quod fecit rogante Magiſtro Albino, ut duæ naves ſine teloneo per regnum ejus monachis ſancti Pauli concederentur.

An. 800. Ex chartulario S. Martini Turonenſis.

KArulos gratia Dei Rex Francurum & Longobardurum ac Parricius Romanorum umnibus Epiſcupis, Cumiribus, Dumeſticis, Vicariis, Ceutenariis, ſeu reliquis fidelibus nuſtris præſentibus & futuris. Notum ſit qoia petitiones dilectiſſimi fidelis nuſtri Albini venerabilis monaſterij ſancti Martini, ubi ipſe pretiuſus corpore requeſcit, Abbatis taliter conceſſimus, ut monachi qui ſub regula ſancti Benedicti converſari videntur in monaſterio quod eſt conſtructum in honote ſancti Pauli Apoſtoli in loco qui dicitur Cormaricus licentiam baberent naves duas per Ligerim fluvium & Meduanam ſive Sattam & Ledum vel Viennam huc illúcque pru neceſſitatibus dirigendi, & nullum teloneum neque de ſale neque de ullis quibuſlibet rebus in ullo omnino locu ipſi aut eorum homines ſulvere aot dare debeant. Prupterea præſentem aoctoritatem fieri juſſimus, per quam perpetualiter jubemus ot neque vus neque juniures ſeu ſucceſſores veſtri memorato venerabili viru Albino Abbati aut ſucceſſuribus ſuis, ſive monachis, aut bominibus eorum de ſupraſcripro monaſteriu ſancti Pauli pro ipſis navibus inquietare aut calumniam generare nec teloneum aut ripaticum ab eis nec ſalvaticum nec portaticum nec ollas redibitiones requirere aut exactare ullu mudu præſumatis, ſed ad illum ſanctum locum Cutmaricum & ad fratres ipſos in eleemoſyna noſtra nuſtris futuriſque temporibus perpetualiter proficiat in augmentis. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur & per tempora meliùs conſervetur, de anulu nuſtro ſubter ſigillari juſſimus.

Genaſius ad vicem Hercambaldi firmavit.

Data iv. Nonas Iunij anno xxxii. & xxiv. regni noſtri.

Actum Turunis in monaſterio ſancti Martini.

XXI.

Præceptum Ludovici Regis Aquitanorum de navibus ſancti Pauli.

An. 807. Ex eodem chartulario.

LVduvicus gratia Dei Rex Aquitanurum umnibus Epiſcopis, Abbatibus, Cumitibus, Domeſticis, Vicariis, Centenariis, ſeu reliquis fidelibus noſtris præſentibus ſcilicet & futuris. Notum ſit quia cunceſſimus Fridegiſo Abbati ex monaſteriu ſancti Martini, ubi ipſe corpore requieſcit, ot munachis Cormaricenſis monaſterij, qui monaſticè ſub regula ſancti monachorum patris Benedicti degere videntur, liceat duas naves, vel quotquot fuerint ſibi neceſſariæ, per umnia flumina in regno noſtro Deo propitio diſcurrentia abſque ulla conſuetudine propter ſuas neceſſitates dirigere. Ad cujus conceſſionis aucturitatem corruborandam hoc præſens fieri juſſimus præceptum, per quod imperiali auctoritate jubemus ut nullus noſtrurum præſentium ſive futurorum in hac regali ſanctione aodeat illis in aliqua parte contradicere. Et ot majurem habeat in ſe huc præceptum vigorem, anuli noſtri impreſſione ſigillari juſſimus.

Data vii. Idus Aprilis annu xxvii. regni noſtri.

Actum Caſſanogelo palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

Albo ad vicem Helizachar ſcripſi.

XXII.

Anonymi ſcriptoris reſponſio ad capitula Archiepiſcopis regni Francorum miſſa à Karolo M. anno Chriſti DCCCXI.

HÆc ſunt caoſæ quas Domnus Imperator Auguſtus nubis ad utilitatem ſemper ſanctæ Eccleſiæ per ſacram ſuam mandavit epiſtolam. An. 812. Ex ſchedis v. c. Iacobi Sirmondi.

I. Cap. Quomodu vel qualiter unoſquiſque Dei ſacerdus plebem ſibi à Deo commiſſam inſtruat, prædicat, atque gubernat.

Resp. Nos igitur populum nubis cummiſſum juxta noſtram exigui intellectus ſcientiam prædicamus & ammunemus ſicut ſancti jam nobis patres per illorum reliquerunt exempla, Auguſtinus, Cyprianus, Hieronymus, Ambroſius, Gregorius, Ephraim, Caſſianus, Caſſiudurus, ceteríque uſque mudò verbi Dei prædicatures. Primùm ineffabilem ſanctam ſacrámque Trinitatem credant, fidem dogmáque ejus fideliter intelligant. Et quod debile eſt in Chriſti grege cum umni myſticu fuvemus medicamine, & quod ſanum eſt favente Chriſti gratia cum omni lactea doctrina apoſtolica cupimus cuſtodire. Et pro hoc hic plus nun luquimur, ne ſanctum prolixus offendat ſynodum ſermo.

II. Cap. De umni ſancti myſterio baptiſmatis * quo ordine debemos celebramus. * ſi

Resp. Baptiſmum Græcè, Latinè tinctio dicitur. Et ob hoc tinctio nominatur quia ibi humo Adæ de peccatu fuſcatur. Et hæc ſunt ſanctæ Eccleſiæ ſacramenta, baptiſmum, chriſma, corpus & ſanguis Chriſti. Et ideu ſacramenta dicuntur, quamvis corporaliter acta ſint * aliquid divinitus ſignificant. Et baptiſmi myſterium non aliter eſt niſi ſub Trinitatis deſignatione Patris & Filij & Spiritus ſancti. Sicut enim in tribus teſtibus omne verbum, ita huc ſacramentum ternarius firmat númerus. Et propterea infans ter mergitur in ſacro fonte ut ſepolturam triduanam Chriſti trina demerſiu myſticè deſignaret. & ab aquis elevatio Chriſti reſurgentis inſtar eſt de ſepulcru. Et prop- * quia

terea hoc ſacratiſſimum non celebratur myſterium niſi in Paſcha & Pentecoſten, id eſt, in veneratione reſurrectionis ſalvatoris & deſcendentis ſuper Apoſtolos Spiritus ſancti. Et inde poſt lavacrum unguento linitur regio, hoc eſt, chriſmate. Chriſma enim Græcè, unctio Latinè dicitur, ex cujus nomine Chriſtus nominatur. inde Chriſtiani. Nam ſicut ex baptiſmo remiſſio peccatorum largitur, ita per unctionem ſanctificatio ſancti Spiritus adhibet: quia hoc antiqua tribuit auctoritas ut de chriſmate Reges & ſacerdotes ungerentur ex quo Aaron à Moyſe unctus eſt.

III. Cap. Cur catechumenus ſit, & cujus linguæ, & quid interpretatur.

Resp. Catechumenus Græcè, auditor Latinè dicitur. Et ab hoc auditor nominatur dum de gentilitate per Dei miniſtrationem Verbi in corpus unitur Eccleſiæ. & gentilis dicitur quaſi ita genitus, nec tunc illa eſt imbutus doctrina. Propterea in ſanctæ matris Eccleſiæ gremio catechumenus aliter agit. Audiat ac diſcat antequam ad ſacrum accedat fontem myſtica Chriſtianæ religionis ſacramenta. Et tunc diſcit fidem ſanctæ Trinitatis & ſymbolum & cetera quæ Chriſtiani ammonet catholica lex.

IV. Cap. De ſcrutinio eccleſiaſtico, cur ſcrutinium ſit, & quo tempore, & quid eſt ſcrutinium.

Resp. Scrutinium à ſcrutando dicitur, quia tunc ſcrutandi ſunt catechumeni ſi rectam jam noviter fidem ſymboli eis traditam firmiter tenent.

Deſunt heic plurima.

XXIII.

Precaria Canonicorum Viennenſium in gratiam Silvij & Didanæ conjugum.

An. 812. Ex chartulario Eccleſiæ Viennenſis.

AMabilis & diligendos nobis Silvio & conjuge ſua Didane, nos in Dei nomine congregatio ſancti Mauricij Eccleſiæ Viennenſis. Dum veſtra fuit petitio, unà & per conſenſu Domno & ſeniore noſtro Barnardo vocato Archiepiſcopo, noſtra & ipſius decrevit voluntas ut nos vobis aliquid de rebus Eccleſiæ ſancti Mauricij, qui ad ipſa canonica pertinent, pro beneficio noſtro concedere deberemus. quod ita & fecimus. Propterea concedimus vobis res illas quas bonæ memoriæ Orſus Archiepiſcopus & Aldo Presbyter germanus ſuus per eorum epiſtolas ad ipſa caſa Dei ſancti Mauricij vel ad ipſa canonica Clericorum viſi fuerunt concedere. Propterea concedimus vobis illas res quæ ſunt in pago Vellans in loca nuncupantes in Turmaciaco & in Fiſcali & in Buxarolas & in Batailiaco. Et cedimus vobis illas res quæ fuerunt de parte Aldone, quæ ſunt in pago Lugdunenſe, in curte cui vocabulum eſt in Doaciaco, qui per extromenta cartarum ad ipſa caſa Dei ſancti Mauricij conceſſa fuerunt, ipſa vobis pro beneficio noſtro ad uſufructuario jure concedimus, id eſt, in ædificiis, caſis, caſaricis, hortis, arvis, vineis, pratis, paſcuis, ſilvis, decimis, rivis, fontibus, arboribus pomiferis & impomiferis, aquis, aquarúmve decurſibus, aceſsiſque omnibus, omnia & ex omnibus in quibus dici aut nominare poteſt, ipſas ſupraſcriptas res vobis uſufructuario jure concedimus, ita ut annis ſingulis à parte ſancti Mauricij vel ad ipſam congregationem Clericorum ad feſtivitatem ſancti Mauricij in argentum ſolidos III. dare debetis; & dum ipſo cenſu dederitis, ipſas res in uſufructuatio jure, ut quicquid ibidem elaborare aut acquirere potueritis, hoc ad veſtrum profectum habere & dominare debeatis abſque ulla dominatione, & hæc præſtaria noſtra per quinquennium renovetur ſtipulat. pro omni firmitate. Actum Viennæ publicè. Ego Iudrannus Clericus hanc precaria iſta ſcripſi die dominico in menſe Maio in anno XXXIIII. regnante Domno noſtro Karolo Imperatore in anno XII. renovans Imperator, Indictione præſente. In Chriſti nomine Rotbertus Presbyter, Vualbertus Presbyter, Martinus Subdiaconus.

Erratum heic eſt in numeris. Aut enim legendum eſt anno XLIV. regnante, *aut* anno II. renovans. *Huc autem magis inclinat animus ut cenſeam annum regni conjungendum eſſe cum anno duodecimo imperij.*

XXIV.

Præceptum Ludovici pij de confirmatione privilegiorum Eccleſiæ Viennenſis.

IN nomine Domini Dei & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, Actionariis, Miſſis noſtris diſcurrentibus, vel cunctis fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus ſcilicet & futuris. Notum ſit quia ſi ſacerdorum ac ſervorum Dei petitionibus, quas nobis pro ſuis neceſſitatibus innotuerint, ad effectum perducimus, non ſolùm regiam conſuetudinem exercemus, verùm etiam ad beatitudinem & retributionis mercedem talia nobis facta profutura confidimus. Proinde comperiat omnium fidelium noſtrorum induſtria præſentium ſcilicet & futurorum qualiter vir venerabilis Bernardus Viennenſis civitatis & ſancti Mauricij martyris Eccleſiæ Præſul veniens ad nos detulit nobis præceptiones Regum anteceſſorum noſtrorum, in quibus invenimus inſertum quomodo ipſam ſedem cum cellulis vel rebus ibidem aſpicientibus ſub pleniſſima defenſione & emunitatis tuitione habuiſſent. Petiit namque nobis pro firmitatis ſtudio ut circa ipſum ſanctum locum pro mercedis noſtræ augmento denuo ſimilia concedere & confirmare deberemus. Cujus petitioni denegare noluimus, ſed reddita in omnibus & præſentes & futuri fideles ſanctæ Dei Eccleſia & noſtri conceſſum atque perpetuò confirmatum à nobis eſſe cognoſcant. Inſuper etiam placuit nobis ibidem cellulam ſancti Symphoriani, olim exinde abſtractam, cum omnibus rebus ibidem aſpicientibus reddere. Reddimus etiam ibi quandam villam quæ vocatur Faſiana, quam volumus ad ſuſceptionem peregrinorum & alimonia pauperum ibidem futuris proficere tempo- An. 814. Ex chartulario Eccleſiæ Viennenſis.

tibus, itaduntaxat ut nullos eam exinde ullo unquam tempore abſtrahere aut in beneficio dare præſumat, ſed, ſicut intulimus, ad neceſſitates indigentium procuratores hujus Eccleſiæ eam manere permittant. Conceſſimus etiam ibi quaſdam cellulas, unam quæ appellatur monaſterium ſuperius, aliam monaſterium medianum, conſtructæ in honore ſancti Andreæ & ſancti Nicecij vel aliorom ſanctorum, quas volumus & noſtris & futuris temporibus ad ſupplementum Canonicorum ibidem Deo famulantium proficere. Præcipientes ergo jubemos ut nullus judex publicus, neque quiſlibet ex judiciaria poteſtate, nec aliquis ex fidelibus noſtris, in Eccleſias aot loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones memoratæ Eccleſiæ ſancti Mauricij, quas moderno tempore juſtè & rationabiliter poſſidere videtur, in quibuſlibet pagis & territoriis, quicquid ibidem propter divinum amorem conlatum eſt, vel quæ nos munere largitatis noſtræ in noſtra eleemoſyna ibidem reddidimus vel conceſſimus, qúæque etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas vel ſreda exigenda aut manſiones vel paratas faciendas aut fidejuſſores tollendos, aut homines ejuſdem Eccleſiæ tam ingenuos quàm & ſervos qui ſuper terram ipſius reſidere videntur injuſtè diſtringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, ullo unqoam tempore ingredi audeat vel exactare præſumat. Et qoicquid de rebus præfatæ Eccleſiæ fiſcus ſeparate poterat, totum nos pro æterna remuneratione prædictæ Eccleſiæ concedimus, ot perhennibus temporibus in eleemoſyna pauperum & ſtipendia ſervorum Dei ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum, quatenus ipſis ſervis Dei, qui ibidem Den famulari videntur, pro nobis & conjuge proléque noſtra & ſtabilitate totius imperij noſtri à Deo nobis conceſſi atque conſervandi jugiter Domini miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc aoctoritas noſtris futuríſque temporibus Domino protegente valeat inconvulſa manere, manu propria ſubſcripſimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Hludovici ſereniſſimi Imperatoris.

Heliſachar recognovi.

Data XIV. Kal. Februarij anno primo Chriſto propicio imperij noſtri, Indictione VIII.

Actum Aquiſgrani palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

X X V.

Præceptum Ludovici Pij Imperatoris pro quodam Ioanne.

An. 815. Ex chartulario Archiepiſcopi Narbonenſis.

IN nomine Domini Dei & ſalvatoris noſtri Ieſo Chriſti. Hludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus ſcilicet & futuris. Qualiter quidam homo fidelis noſter, nomine Iohannes, veniens in noſtra præſentia, quæ in manibus noſtris ſe commendavit, & petivit nobis ſua apriſione qoicquid genitor noſter ei conceſſerat ac nos, & quicquid ille occupatum habebat, aut apriſione fecerat, vel deinceps occupare aut prendere potebat, ſive filij ſui, cum homines eorum, & oſtendit nobis exinde auctoritate quod genitor noſter ei fecit. Nos verò alia ei facere joſſimus, ſive melio[illegible]vimus. Et concedimus eidem fideli noſtro Iohanne in pago Narbonenſe villare Fontes, & villari Cello Carboniles, cum illorum terminos & pertinencias, cultum & incultum, ab integrè, & quantum ille in villa Fontejoncoſa, vel in ſuot terminos, ſive in aliis locis vel villis ſive villares occupavit, ſive apriſionem fecit onà cum ſuis bominibus, vel deinceps facere poterit, tam ille quàm filij ſui, omnia per noſtrum donitum habeant ille & filij ſoi, & poſteritas illorum, abſqne ullum cenſum vel alicujus inquietudine. Et nullus Comes, nec Vicarius, nec juniores eorum, nec ullus judex publicus illorum homines, qui ſuper illorum apriſione habitant aut in illorum proprio, diſtringere nec judicare præſumant; ſed Iohannes & filij ſui, & poſteritas illorum, illieos judicent & diſtringant. Et quicquid per legem jodicaverint, ſtabilis permaneat. Et ſi extra legem fecerint, per legem emendent. Et hæc auctoritas noſtra firmis permaneat dum ille & filij ſui & poſteritas illorum ad nos & ad filios noſtros aut ad poſteritate illorum fideles extiterint. Et ut credatis, de anulo noſtro impreſſione ſignari juſſimus. Durandus Diaconos ad vicem Heliſachar recognovit. Data Kal. Ianuarias anno Chriſto propicio primo imperij Domni Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione VIII. Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

X X V I.

Privilegium Ludovici Imperatoris Auguſti, quòd liceat fratribus monaſterij Miciacenſis habere tres naves per Ligerim ſive per cetera flumina.

An. 815. Ex chartulario monaſterij Miciacenſis.

IN nomine Domini Dei & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Ludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Docibus, Comitibus, vel Vicedominis, Vicariis, Centenariis, Telonariis, Actionariis, & omnibus rempublicam procurantibus, præſentibus ſcilicet & futuris. Notum ſit quia Dutreſindus Abbas ex monaſterio ſancti Maximini Miciacenſis & omnis ejos congregatio petierunt celſitudinem noſtram ut licentiam haberent, ad eorum ſupplendas neceſſitates, tres naves per Ligerim, Carum, Vincenam, Sartam, Meduanam, Taunucum, ſeu Lidum, Hylarium, ſive per cetera flumina pro quibuſlibet præfati monaſterij neceſſitatibus diſcurrunt, necnon & de carris, ſaumariis, navigiis, ſeu de omni commercio, undecunqoe fiſcus teloneum exigere poterat. Cojus precibus ob amorem Dei & venerationem ipſius ſancti annuere & hoc noſtræ auctoritatis præceptum firmitatis gratia erga ipſum monaſterium pro mercedis noſtræ augmento, ſicut petierunt, conceſſimus. Idcirco hoc præceptum noſtrum fieri juſſimus, per quod jubemus atqoe præcipimus ut nemo fidelium noſtrorum, oec

quiſlibet exactor judiciariæ poteſtatis, de carris, vel ſagmariis, ſeu navigiis, vel de quolibet commercio, undecunque videlicet fiſcus teloneum exigere poteſt, nullum teloneum accipere vel exigere præſumat. Naves verò tres, quæ ſive per flumen Ligeris ſive per cetera flumina ob utilitatem & neceſſitatem ipſius monaſterij diſcurrunt, ad quaſcunque civitates, caſtella, aut portus, vel cetera loca acceſſum habuerint, nullus ex eis aut hominibus qui eas prævident ullum teloneum aut ripaticum, aut pontaticum, aut portaticum, aut ſalutaticum, aut ceſpitaticum, aut cænaticum, aut laudaticum, aut traničticum, aut pulveraticum, aut ullum occurſum, vel ullum cenſum, aut ullam redibitionem accipere vel exigere audeat; ſed licitum ſit, abſque alicujus illicita contrarietate vel detentione, per hanc noſtram auctoritatem naves tres, & homines qui eas prævidere debent, cum quæ deferunt, per univerſum imperium noſtrum liberè ac ſecurè ire & redire. Et ſi aliquas moras in quolibet loco fecerint, aut aliquid mercati fuerint aut vendiderint, nihil ab eis prorsùs, ut dictum eſt, exigatur. Hæc verò auctoritas ut pleniorem obtineat vigorem, & à fidelibus noſtris certiùs credatur & diligentiùs conſervetur, de annuli noſtri impreſſione ſubter ſigillari juſſimus.

Datum v i. Idus Ianuarij anno Chriſto propitio primo Imperij Domini Ludovici ſereniſſimi Auguſti, Indictione v i i i.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

X X V I I.

Privilegium Ludovici Pij Imperatoris de quinque navibus Eccleſiæ Viennenſis.

An 815. Ex chartulario Eccleſiæ Viennenſis.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, Actionariis, Teloneariis, ſeu omnibus rem publicam procurantibus. Notum ſit quia nos, deprecante Bernardo Viennenſis Eccleſiæ Epiſcopo, quæ eſt conſtructa in honore ſancti Mauricij, pro mercedis noſtræ augmento, ſeu pro utilitate fratrum ibidem Domino famulantium, ei conceſſimus naves quinque per diverſa flumina, Rhodanum ſcilicet & Segonnam, ad ſua negotia deferenda. Unde vobis præcipimus atque mandamus ut neque vos neque juniores veſtri ullum teloneum aut ripaticum ſeu portaticum, vel etiam ceſpitaticum, nec cænaticum vel ſalutaticum, nec ullas redibitiones ab eodem prædicto numero navium exigere vel exactare præſumatis, quatenus per hanc noſtræ præceptionis auctoritatem, ut prædiximus, ob utilitatem fratrum ibidem Deo ſervientium liberiùs ſecuriúſque negotia ſua veſtro ſimul fulti auxilio & munimine peragere valeant. Et ut hæc auctoritas veriùs certiùſque credatur, de anulo noſtro ſubter juſſimus ſignari.

Signum Hludovici ſereniſſimi Auguſti.

Ibbo ad vicem Heliſachar recognovi.

Data i v. Idus Iunij anno ſecundo Chriſto propitio imperij Domni Hludovici ſereniſſimi Auguſti, Indictione v i i i.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

X X V I I I.

Præceptum Ludovici Pij Imperatoris pro monaſterio Montiſolivi in diœceſi Carcaſſonenſi.

An. 815. Ex archivo monaſterij Montiſolivi.

IN nomine Domini Dei & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Ludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Cùm petitionibus ſervorum Dei juſtis & rationabilibus divini cultus amore favemus, ſuperna nos gratia muniri non dubitamus. Proinde noverit omnium fidelium noſtrorum tam præſentium quàm & futurorum ſagacitas quia vir venerabilis Olomundus Abbas ex monaſterio quòd nuncupatur Malaſti, quod eſt ſitum in territorio Carcaſſenſe ſuper fluvium Duranium, conſtructum in honore ſancti Ioannis Baptiſtæ, obtulit obtutibus noſtris quandam auctoritatem Domni & genitoris noſtri Karoli piæ recordationis ſereniſſimi Auguſti, in qua erat inſertum qualiter idem Olomundus ipſum monaſterium novo conſtruxiſſet opere, & propter ejus defenſionem vel propter pravorum hominum illicitas infeſtationes in manu ejuſdem Domni Imperatoris unà cum monachis ibi degentibus ſe commendavit, ut ſub ejus tuitione licuiſſet eis cum rebus & hominibus eorum quietè vivere ac reſidere; & deprecatus eſt clementiam noſtram ut prædictum monaſterium, unà cum cellula quæ nuncupatur ſancti Martini, prædicto monaſterio ſubjecta, quæ eſt ſita in eodem pago ſuper rivulum Lampis, quæ eſt conſtructa in honore ſancti Martini Confeſſoris, cum rebus, hominibus, & adjacentiis ſive terminis ſuis, ſub noſtra ſuſciperemus defenſione & immunitatis tuitione. Cujus precibus ob amorem Dei & reverentiam divini cultus libenter aurem accommodare placuit, & hoc noſtræ auctoritatis præceptum immunitatis atque tuitionis gratia fieri decrevimus; per quod præcipimus atque jubemus ut nullus judex publicus vel quiſliber ex judiciaria poteſtate in Eccleſias, vel loca, aut agros, ſeu reliquas poſſeſſiones prædicti monaſterij, quas moderno tempore juſtè & rationabiliter poſſidet, vel quæ etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines monaſterij tam ingenuos quàm & ſervos ſuper terram ipſius commanentes injuſtè diſtringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris & futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat; & quicquid de rebus præfati monaſterij fiſcus ſperare poterat, totum nos pro æterna remuneratione præfato monaſterio concedimus, ut in alimonia pauperum & ſtipendia monachorum ibidem Deo famulantium perpetuò proficiat in augmentum.

Et

Et quandoquidem divina vocatione ſupradictus Abbas vel ſucceſſores ejus de hac luce migraverint, quandiu ipſi monachi inter ſe tales invenire potuerint qui ipſam congregationem ſecundùm regulam ſancti Benedicti regere valeant, per hanc noſtram auctoritatem & conſenſum licentiam habeant eligendi Abbates; quatenus ipſos monachos, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis & conjuge proléque noſtra atque ſtabilitate totius imperij noſtri à Deo nobis conceſſi, ejúſque clementiſſima miſeratione per immenſum conſervandi, Domini immenſam clementiam jugiter exorare delectet. Hanc itaque auctoritatem, ut pleniorem in Dei oomine obtineat vigorem, & à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris veriùs credatur & diligentiùs conſervetur, manu propria ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Ludovici ſereniſſimi Imperatoris.

Durandus Diaconus ad vicem Heliſachar recognovit.

Datum VI. Idus Decembris anno Chriſto propitio ſecundo imperij Domini Ludovici piiſſimi Auguſti, Indictione octava.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXIX.

Præceptum Ludovici Pij Imperatoris pro monaſterio ſancti Hilarij in diœceſi Carcaſſonenſi.

Ex archivo S. Hilarij.

IN oomine Domini Dei & ſalvatoris oostri Ieſu Chriſti. Ludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ejúſque in eiſdem locis ſibi famulantes beneficia oportuna largimur, præmium nobis apud Dominum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idcirco noverit ſagacitas ſeu otilitas omnium fidelium noſtrorum tam præſentium quàm & futurorum quoniam vir venerabilis Monnellus Abba ex monaſterio ſancti Hilarij, quod eſt ſitum in pago Carcaſſonenſe ſuper rivum qui dicitur Leuchus, conſtructum in honore ſancti Saturnini martyris, ubi etiam prædictus ſanctus Hilarius confeſſor corpore requieſcit, ad noſtram accedens clementiam, detulit obtutibus oostris quandam auctoritatem Domini & genitoris noſtri Karoli bonæ memoriæ piiſſimi Auguſti, in qua continebatur inſertum qualiter idem genitor noſter ipſum monaſterium ad deprecationem prædeceſſoris ſui Nampionis Abbatis ſub ſuo ſuſcepiſſet mondeburdo vel defenſione, videlicet ut monachi in eodem monaſterio commorantes cum omnibus rebus eorum quietè vivere abſque alicujus infeſtatione licuiſſet. Pro firmitatis namque ſtudio poſtulavit nobis prædictus Monellus Abba ut eundem monaſterium cum cellulis ſibi ſubjectis, quæ nuncupatur Garelianus, & alia quæ nuncupatur ſancti Martini, & villam juxta ipſum monaſterium quæ vocatur Salas, ubi eſt Eccleſia conſtructa io honore ſanctæ Mariæ ſemper virginis, quam & nos eidem monaſterio conceſſimus, cum adjacentiis vel terminiis prædictorum locorum, ſub noſtra conſtitueremus defenſione & immunitatis tuitione. Cujus precibus ob amorem Dei & reverentiam divini cultus libenter aurem accomodare placuit, & hoc noſtræ auctoritatis præceptum immunitatis atque tuitionis gratiam fieri decernimus, per quam præcipimus atque jubemus ut nullus judex publicus vel quilibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias aut loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones prædicti monaſterij, quas moderno tempore juſtè & rationabiliter poſſidet, vel quæ etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius monaſterij tam ingenuos quàm & ſervos ſuper ipſius terram commanentes injuſtè diſtringendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris & futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat, & quicquid de rebus præfati monaſterij fiſcus ſperare poterit, totum nos pro æterna remuneratione præfato monaſterio concedimus, ut in alimonia pauperum & ſtipendia monachorum ibidem Deo famulantium perpetuò proficiat in augmentum. Et quandoquidem divina vocatione ſupradictus Abba vel ſucceſſores ejus de hac luce migraverint, quandiu ipſi monachi inter ſe tales invenite potuerint qui ipſam congregationem ſecundùm regulam ſancti Benedicti regere valeant, per hanc noſtram auctoritatem & conſenſum licentiam habeant eligendi Abbates; quatenus ipſos monachos, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis & conjuge prolèque noſtra atqoe ſtabilitate totius imperij noſtri à Deo nobis conceſſi, ejuſque clementiſſima miſeratione per immenſum conſervandi, Domini immenſam clementiam jugiter exorare delectet. Hanc itaque auctoritatem, ut pleniorem in Dei nomine obtineat vigorem & à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris veriùs credatur & diligentiùs obſervetur, manu propria ſubter firmavimus & anuli oostri impreſſione ſignari juſſimus.

XXX.

Præceptum Ludovici Pij Imperatoris pro Eccleſia Aurelianenſi.

IN nomine Domini & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Ludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Si liberalitatis noſtræ munere locis Deo dicatis quiddam conferimus beneficij, & neceſſitates eccleſiaſticas ad petitiones ſacerdotum noſtro relevamus juvamine, atque imperiali tuemur munimine, id nobis & ad mortalem vitam temporaliter tranſigendam & ad æternam feliciter obtinendam profuturum liquidò credimus. Noverit interea ſagacitas ſeu utilitas omnium fidelium ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtrorúmque tam præſentium quàm & futurorum quia vir venerabilis Theodulfus Aurelianenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus obtulit obtutibus noſtris auctoritatem Domni & genitoris noſtri

Ex chartulario Eccleſiæ Aurelianenſis.

bonæ memoriæ Karoli piiſſimi Auguſti in qua erat inſertum quod idem genitor noſter & prædeceſſores ejus, Reges videlicet Francorum, Eccleſiam ſanctæ crucis, cui auctore Deo ipſe Theodulfus prælatus eſt, ſub ſuo munimine & defenſione conſiſtere feciſſent, & eorum immunitatum auctoritatibus hactenus ab inquietudine judiciariæ poteſtatis eadem munita atque defenſa fuiſſet Eccleſia. Ob rei tamen firmitatem poſtulavit oobis idem Theodulfus Epiſcopus ut paternum morem ſequentes, noſtræ immunitatis præceptum eidem fieri cenſeremus Eccleſiæ. Cujus petitioni libenter adnuimus, & boc noſtræ immunitatis præceprum prodivini cultus amore & animæ noſtræ remrdio erga ipſam ſanctam ſedem fieri decrevimus; pet quod præcipimus atque jubemus ut nullus judex publicus, vel quilibet ex judiciaria poreſtare, aut ullus ex fidelibus noſtris tam præſentibus quam & futuris in Eccleſias aut loca aut agros ſeu reliqnas poſſeſſiones quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem imperij noſtri juſtè & legaliter memorata tenet vel poſſidet Eccleſia, nec in eas res quæ deinceps à catholicis viris eidem conlatæ fuerint Eccleſiæ, ad cauſas audiendas, vel freda aut tributa exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Eccleſiæ tam ingenuos quàm ſervos ſuper terras ipſius commanentes diſtringendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris & futoris temporibus ingredi audeat, nec ea quæ ſuprà memorata ſunt exigete penitùs præſumat. Sed liceat præfato Præſuli ſuiſque ſucceſſoribus res prædictæ Eccleſiæ, cum cellulis ſibi ſubjectis & rebus vel hominibus ad ſe aſpicientibus vel pertinentibus, ſub tuitionis atque immunitatis noſtræ defenſione, remota totius judiciariæ poteſtatis inquietudine, quieto ac libero ordine poſſidere, & noſtro fideliter parere imperio, atque pro incolumitate oostra, conjogis, ac prolis, ſeu etiam totius imperij à Deo nobis collati ejúſque clementiſſima miſeratione per immenſum conſervandi ſtabilitare unà cum clero & populo ſibi ſubjecto Dei immenſam clementiam jugiter exorate. Et quicquid de præfata rebus Eccleſiæ jus fiſci exigere poterat, in integrum eidem conceſſimus Eccleſiæ, ſcilicet ut perpetuo tempore in eodem loco Deo famulantibus ad peragendum Dei ſervirium augmentum & ſupplementum ſit. Hanc verò aoctoritatem, ut pleniorem in Dei nomine obtineat vigorem, & à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris per diuturna tempora diligentiùs conſervetur, manu propria ſubter firmavimus, & anuli oostri impreſſione ſignari juſſimus.

XXXI.

Præceptum Ludovici Pij de quatuor navibus ſuper Ligerim & alia flumina conceſſis monaſterio ſancti Germani Autiſſiodorenſis.

An. 816. Ex chartulario S. Germani Autiſſiodorenſis.

IN nomine Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Ludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, Teloneariis, Actionariis, vel omnibus rempublicam adminiſtrantibus ſeu ceteris fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris tam præſentibus quàm futuris. Notum ſit quia venerabilis Alegrerus Abbas ex monaſterio ſancti Germani quod eſt couſtructum in ſuburbio Autiſſiodorenſis civitatis, ubi ipſe ſanctus corpore requieſcit, detulit nobis auctoritatem avi noſtri Pippini Regis & Karoli bonæ memoriæ genitoris noſtri piiſſimi Auguſti ſeu & anteceſſorum noſtrorum, Regum videlicet Francorum, in quibus continebatur qualiter ipſi ob æternæ retributionis fructum conceſſiſſent eidem monaſterio teloneum de quatuor oavibus quæ per Ligeris flomen ſeu cetera flumina propter ſal & cetera commercia diſcurrebant, undecunque fiſcus teluneum exigere poterat. Pro firmitatis namque ſtudio poſtulavit oobis præfatus Alegrerus Abbas ut paterum ſeu prædeceſſorum noſtrorum Regum morem ſequentes, hujuſmodi auctoritatis noſtræ beneficium eidem concederemus vel confirmaremus monaſterio. Cujus precibus nobis ob amorem Dei & venerationem ſancti Germani Pontificis & hoc præceptum munificentiæ noſtræ firmitatis gratia circa ipſum monaſterium fieri libuit; pet quod jubemus atque præcipimus ut nullus judex publicus vel quilibet ex judiciaria poteſtate prædictas quatuor naves, quæ per fluvium Ligeris vel per cetera flumina infra ditionem imperij noſtri ob utilitatem & neceſſitatem ipſius monaſterij diſcurrunt, ad quaſcunque civitates, caſtella, aut portus, vel cetera loca acceſſum habuerint, nullus ex eis aut hominibus qui eas prævident nullum teloneum aut ripaticum aut portaticum aut pontaticum aut ſalutaticum aut ciſpaticum aut cœnaticum aot paſtionem aut laudaticum aut tranaticum aut pulveraticum aot ullum occurſum vel ullum cenſum aut ullam redibitionem accipere vel exigere audeat; ſed licitum ſit, abſque alicujus illicita contrarietate vel detentione, per hanc noſtram auctoritatem naves & homines qui eas prævidere debent, cum hiis quæ deferunt, liberè atque ſecurè ire & redire. Et ſi aliquas moras in qoolibet loco fecerint, aut aliquid mercari fuerint aut vendiderint, nihil ab eis prorsùs, ut dictum eſt, exigatur. Hæc verò aoctoritas ot pleniorem in Dei nomine obtineat vigorem & à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris veriùs credatur & diligentiùs conſervetur, manu propria ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus. Datum VI. Idus Martij anno Chriſto propitio tertio imperij Domni Ludovici piiſſimi Aoguſti, Indictione IX. Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXII.

Præceptum Ludovici Imperatoris de immunitate Cormaricenſis cœnobij & rebus ſancti Martini.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Ludovicus divina ordinante clementia Imperator Auguſtus. Si petitionibus ſer- An. 816. Ex chartulario S. Martini Turon.

vorum Dei pro quibuſlibet eccleſiaſticis neceſſitatibus aures noſtras pulſantium libenter annuimus & ad divinæ potentiæ in Domino dicatis locis ubertiùs famulandum auxilium porrigimus, id nobis proculdubio & ad mortalem vitam temporaliter deducendam & ad futuram feliciter obtinendam commodum pervenire confidimus. Notum igitur eſſe volumus cunctis fidelibus noſtris, Epiſcopis videlicet, Abbatibus, viriſque illuſtribus Ducibus, Comitibus, Domeſticis, Graſionibus, Vicariis, Centenariis, eorúmque junioribus, necnon Miſſis noſtris per univerſum imperium noſtrum diſcurrentibus, ſeu etiam ceteris fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus ſcilicet & futuris, quia adiit ſerenitatem culminis noſtri venerabilis vir Fredegiſus Abba ex monaſterio peculiaris patroni noſtri ſancti Martini, ubi ejuſdem præclariſſimi viri venerabile corpus requieſcit, ferens manibus immunitates priſcorum Regum Francorum, necnon avi noſtri Pippini quondam Regis, ſeu etiam piæ recordationis Domini & genitoris noſtri Karoli ſereniſſimi Imperatoris, quibus idem monaſterium quietè in Dei ſervitio degere ſanxerunt, & omnes res præfati monaſterij in univerſo Chriſto largiente regno noſtro, in Auſtria ſcilicet, Niuſtria, Burgundia, Aquitania, Provincia, Italia, & in ceteris regni noſtri partibus conſiſtentes, quæ non ſolùm ab orthodoxis Principibus, verùm etiam à ceteris fidelibus collatæ, vel per quoſlibet contractus & munimina cartarum, uſibus ejuſdem legaliter traditæ ſunt monaſterij, ſub immunitatis ſuæ defenſione conſiſtere & ab omni publica functione & judiciaria exactione immunes reddidiſſent. quod munus eidem monaſterio, necnon & Cormaricenſi cœnobio ab rebus ſancti Martini conſtructo, exhibitum, Deo annuente, inviolabiliter hactenus conſtat eſſe conſervatum. Pro firmitatis namque ſtudio hujuſcemodi beneficium erga præfatum venerabile monaſterium noſtra auctoritate humiliter precibus quibus valuit fieri poſtulavit. Cujus petitioni ob amorem Dei & venerationem beati Martini libenter aſſenſum præbere uſquequaque ...... libuit. Quapropter volumus atque decernimus ut omnes res ejuſdem monaſterij, cum hominibus ſibi ſubjectis, ſub noſtræ defenſionis munimine modis omnibus conſiſtant. Præcipimus ergo jubemus atque præcipimus ut nullus judex publicus aut quiſlibet ſuperioris aut inferioris ordinis reipublicæ procurator ad cauſas judiciario more audiendas in Eccleſias aut villas ſeu reliquas poſſeſſiones quas moderno tempore in quibuſdam provinciis aut territoriis imperij noſtri juſtè & legaliter poſſidet, vel quæ deinceps in jure ipſius monaſterij divina pietas voluerit augeri, ingredi præſumat, nec freda aut telonea aut manſiones aut paſtus aut tributa, ſicut præcepto Domini & genitoris noſtri continetur, exigere, aut fidejuſſores tollere, aut homines tam ingenuos quàm ſervos ſuper terram ipſius monaſterij commanentes diſtringere, nec ullas publicas functiones aut redhibitiones vel illicitas occaſiones requirere, quibus idem monaſterium ſibique ſubjecti aliquod injuſtè patiantur incommodum, noſtris futuriſque temporibus quiſquam temerarius exiſtat quod faciendi illicitam ſibi poteſtatem attribuere audeat. Quicquid igitur de præfatis ejuſdem monaſterij rebus jure fiſci cedendum fuit, & à deceſſoribus noſtris comperimus collatum, & largitionis noſtræ munere libenter volumus eſſe per univerſum eidem monaſterio conceſſum, ut id remoto fiſci dominatu, ad luminaria baſilicæ beati Martini concinnanda & ad ſubſtentationem pauperum ſeu Clericorum in eodem loco Domino ſervientium ſupplementum ...... Si quis autem in tantam prorumpere auſus fuerit audaciam, ut hujus præcepti noſtri violator extiterit, quemadmodum in præceptione Domini & genitoris noſtri continetur, non ſolùm in offenſam noſtram lapſurum, verùm etiam ſexcentorum ſolidorum auri ad purum excocti ſe noverit pœna mulctandum; ex qua duas partes rectores memorati monaſterij, tertiam jus fiſci recipiat. Dignum namque & juſtum eſt ut tot piorum Regum deceſſorum noſtrorum noſtríque præcepti violator hujuſcemodi habeat pœnam, & .... temeritatis meritò arguiſſe cognoſcat, & ceteris, ne id agere quolibet auſu pertentent, timorem injiciat, ut nullus ſcilicet beneficia regalia locis Deo dicatis venerantet exhibita temerare conetur. Volumus itaque atque cenſemus, remota totius judiciariæ poteſtatis inquietudine, quieto ordine memoratus Abbas ſuique ſucceſſores prædicti monaſterij, cum omnibus ſibi ſubjectis vel ad ſe aſpicientibus ſeu pertinentibus hominibus, ſub immunitatis atque protectionis noſtræ defenſione conſiſtant, noſtróque fideliter parentes imperio, pró incolumitate noſtra noſtræque conjugis & prolis, ſeu etiam totius imperij a Deo nobis collati ejuſque gratiſſima miſeratione perpetuò conſervandi, unà cum clero ſibi commiſſo, immenſam clementiam jugiter exorent. Si quid verò de præfati monaſterij rebus per tepiditatem & negligentiam Abbatum aut præceptionem judicum abſtractum eſt, id per noſtram auctoritatem prorsùs reſtaurandum præcipimus. Et ut hæc auctoritas inviolabilem obtineat effectum & à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris veriùs credatur, manu propria ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Ludovici ſereniſſimi Imperatoris.

...... ad vicem Heliſachar recognovit.

Data III. Kalend. Septembris anno Chriſto propitio III. imperij Domini Ludovici piiſſimi Auguſti, Indictione x.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter Amen.

XXXIII.

Præceptum Ludovici Pij Imperatoris pro monaſterio Solemniacenſi.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. HLUDOVVICUS divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Cùm locis divino cultui mancipatis ob divinæ ſervitutis amorem opem congruam ferimus, & regium morem decenter implemus, id nobis profuturum ad æternæ remunerationis præmia capeſſenda veraciter credimus. Notum igitur eſſe volumus cun- An. 817. Ex ſchedis c. v. Iacobi Sirmondi.

ctis fidelibus noſtris tam præſentibus quàm & futuris, ſeu etiam ſucceſſoribus noſtris fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ, quia adiens ſerenitatem culminis noſtri venerabilis vir Agiulfus Abba ex monaſterio quod dicitur Sollemniacus, quod ſanctus Elegius in honore ſancti Petri & ceterorum ſanctorum conſtruxit, geſtans in manibus immunitatem avi noſtri Pippini Regis, necnon Domni & genitoris noſtri Caroli bonæ memoriæ magni Imperatoris, in qua continebatur inſertum qualiter ipſi præfatum monaſterium propter divinum amorem & reverentiam divini cultus ſemper ſub pleniſſima defenſione conſiſtere & ab omni publica functione & judiciaria exactione immunem liberúmque reddidiſſent. Quod munus eidem monaſterio exhibitum Deo annuente inviolabiliter hactenus conſtat eſſe conſervatum. Pro firmitatis namque ſtudio hujuſcemodi beneficium erga præfatum venerabile monaſterium noſtra auctoritate humiliter precibus quibus valuit fieri poſtulavit. Cujus petitioni ob amorem Dei & reverentiam divini cultus libenter adſenſum præbere nobis uſquequaque libuit. Quapropter volumus atque decernimus ut omnes res ejuſdem monaſterij cum hominibus ſibi ſubjectis tam ingenuis quàm & ſervis ſub noſtræ defenſionis munimine modis omnibus conſiſtant. Præcipientes ergo jubemus atque præcipimus ut nullus judex publicus aut quilibet ſuperioris aut inferioris ordinis reipublicæ procurator ad cauſas judiciario more audiendas in Eccleſias aut villas ſeu reliquas poſſeſſiones quas moderno tempore in quibuſlibet pagis vel territoriis imperij noſtri juſtè & legaliter tenet, vel deinceps in jure ipſius monaſterij divina pietas voluerit augeri, ingredi præſumat, nec freda aut tributa aut manſiones aut paratas aut fidejuſſores tollere, aut homines tam ingenuos quàm & ſervos ipſius monaſterij diſtringere, nec ullas publicas functiones aut redibitiones vel illicitas occaſiones requirere, quibus in aliquo idem monaſterium ſibíque ſubjecti aliquid patiantur incommodum, noſtris futuríſque temporibus quiſquam tam temerarius exiſtat qui id faciendi illicitam ſibi poteſtatem adtribuere audeat. Quicquid ergo ſæpefatis ejuſdem monaſterij rebus in jus fiſci exigere debuit, & à prædeceſſoribus noſtris eoolatum eſſe conſtat, largitionis noſtræ munere libenter eſſe volumus per immenſum eidem monaſterio conceſſum; ut remoto fiſci dominatu ad luminaria baſilicæ prædicti monaſterij concinnanda & ad ſuſtentationem pauperum ſeu Clericorum in eodem loco Domino deſervientium ſit ſupplementum. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, & perpetuo tempore meliùs conſervetur, manu propria ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Hludouvici ſereniſſimi Imperatoris.

Durandus Diaconus ad vicem Heliſachar recognovi.

Data VIIII. Kal. Auguſtas anno Chriſto propitio IIII. imperij Domni Hludouvici piiſſimi Auguſti, Indictione X.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXIV.

Iudicium pro Epiſcopo Gerundenſi ob villam cui nomen Baſchara.

Conditiones ſacramentorum atque exordinationes de Miſſos glorioſiſſimo Domno noſtro Lodovico Imperatore, Niſridius Gerundenſis Epiſcopus, Chriſtianum item Epiſcopum, ſeu & judices qui juſſi ſunt de ipſos Miſſos dirimere cauſas, id eſt, Atroarius, Cirella, Adaolfus, Calbus, Provaſius, Sculpiliarius, & Remulus, ſeu & Magnentio, Salone, vel in præſentia aliorum multorum hominum qui cum ipſis ibidem aderant, juraverunt teſtes prolati, quos profert Advocatus Vvadarilieo Epiſcopo, id eſt, Vicarius, dicens in faciem Godaldi, pro cauſa unde intentio vertebatur in teſtes. Hæc ſunt nomina teſtium qui jurare debent, & jurant, id eſt, Atgemirus, Vitales, Cavatus, Valerius, Maurilio, Auripino, Segontio, & Condeſindo, qui juraverunt. Dicimus per Deum Patrem omnipotentem, & per Ieſum Chriſtum filium ejus, & per Spiritum ſanctum, qui eſt in Trinitate unus & verus, & ad locum venerationis ſancti Andreæ, quæ fundata eſt in villa Borraciano in territorio Biſuldunenſe, ſuper cujus ſacroſanctum altare has conditiones manibus noſtris continemus vel jurando contangimus, quia nos ſupraſcripti teſtes ſcimus, & bene in veritate notum habemus, & præſentaliter fuimus quando erat Ragonfredus Comes Palacio unà cum judices dominicos Donatum & Vgabaldum in villa quæ dicitur Baſchata; & perquiſierunt terminos de ipſa villa, archas, & fixorias, & vindenates. Nos vidimus teſtantes in omnibus hucciando truncato mantildo Oderius comparatus, & Ababdela, qui vocatur Matadon, & Avenatus. Et teſtificaverunt, & juraverunt, & fuerunt per ipſas archas & fixorias. Vnde nos ſupradicti teſtes pedes circuivimus, & manibus noſtris oſtendimus ſigna. Et ſic reveſtivit Vvalarico Epiſcopo de ipſa villa ſupraſcripta, cum terminos vel omnes fines ſuos, à parte ſancti Felicis beatiſſimi martyris Chriſti ſedis Gerundenſis. Et ea quæ ſcimus, rectè & fideliter teſtificamur per ſupradictum juramentum in Domino. Latæ conditiones ſub die octavo undecimo Kal. Ianuarij, anno quarto imperante feliciter glorioſiſſimo Domno noſtro Lodovico Imperatore.

An. 817. Ex archivo Epiſcopi Gerundenſis.

XXXV.

Præceptum Ludovici Pij Imperatoris pro monaſterio Conchenſi in diœceſi Ruthenenſi.

In nomine Domini Dei & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Ludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtinus. Multis fidelium noſtrorum, & præcipuè his qui in occiduas partes ſunt conſtituti, noſſe credimus qualiter vir religioſus Dado quodam nomine, qui noſtris temporibus religione & ſanctitate divina ſibi adminiculante gratia emicuit, dum quietem adpeteret,

An. 819. Ex archivo monaſterij Conchenſis.

& vacando videre vellet quàm ſuavis eſt Dominus, quoddam docellum in pago Rutenico ſuper rivulum Dordunum, cujus vocabulum eſt Concas, inveniens huic negotio aptum, quo in loco nonnulli Chriſtiani propter metum Sarracenorum, qui illam terram penè totam devaſtarunt & in heremum redegerunt, dudum confugientes permodicum conſtruxerunt oratorium, ipſe adſumpto labore propriis manibus eundem locum juxta vires mundare atque ſtirpare curavit, & ut aptus ejus quieti foret operam dedit. Sed non poſt multos dies vir religioſus Medraldus nomine eundem locum ſimul cum memorato Dadone ad habitandum elegit. Et quia famam bonæ opinionis vera religio illorum apud convicinos ſparſerat, nonnulli poſtponentes ſeculum, quietam nihilominus, quam ipſi degebant, appetere vitam conati ſunt, & eorum religioſis exemplis imitatores fieri cupientes, eorum ſe magiſterio ſubdidere, ac dum paulatim ipſa congregatio creſceret, Eccleſiam ibidem in honore Domini Dei & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti conſtruxerunt, & ut Dado juxta divinitus ſibi conlatum deſiderium remotiorem adhuc locum, qui dicitur Grande Vabrum, ſicut & fecit, peteret, & ut Medraldus Abbas fieret, & ut ipſa congregatio regularis, juxta quod eis facultas & intellectus à Domino tribuebatur, exiſteret, communi voluntate actum eſt. His verò ita patratis, contigit eandem congregationem in noſtra propria ſpeciali defenſione atque tuitione devenire. Nam nos, ut plenitus ſub regula ſancti Benedicti Domino militarent, & per bonorum monachorum conſultum & per noſtram creberrimam admonitionem efficere Domino opitulante ſtuduimus; & ad proprias eorum neceſſitates fulciendas de rebus noſtris quiddam ibidem delegavimus, Eccleſiam videlicet de Cermangis, & Eccleſiam quæ nominatur Campus Hiacus, & Eccleſiam ſancti Chriſtophori in Montiniaco conſtructam, cum omni integritate earum. Simili modo & Eccleſiam de Garcanga cum curte de Gammaleria. Iterum alteram Eccleſiam ad portum Acri ſub honore ſancti Saturnini conſtructam, cum omnibus appendiciis earum. Necnon ſimiliter contulimus ibidem Eccleſiam ſancti Salvatoris in Cicerniaco, & alias duas Eccleſias, unam in Burnacello, & alteram in Rucenniaco, cum omnibus adjacentiis earum, aliam quoque Eccleſiam in Rubilia cum omni integritate ſua; à quo quidem tenore & Selvaniacum & omnia quæ ibidem delegata ſunt per noſtram auctoritatem ſub immunitatis tuitione pleniter conſiſtere fecimus, ut videlicet omni tempore memoratum monaſterium cum eadem congregatione & cum prædicto loco qui vocatur Grande Vabrum, in quo memoratus Dado exoptatam ſibi quietem tenuit & vivendi finem fecit, cum omnibus rebus ſibi juſtè pertinentibus, ſive quæ in præſenti tempore poſſidet, ſive quæ inantea Dominus ibidem augeri voluerit, cum his omnibus prædictus locus qui dicitur Conchas ſub ſpeciali noſtra videlicet & filiorum vel ſucceſſorum Deo annuente tempora inviolabiliter conſiſtat, ut eadem congregatio quietè ſemper imperiali & regali defenſione tuta abſque cujuſlibet impedimento propoſitum ſuum Deo opem ferente indefeſsè valeat obſervare & pro nobis vel pro communi imperij noſtri ſtabilitate Dominum exurare. Hæc verò auctoritas ut ab omnibus veraciùs credatur, manus noſtræ ſignaculo ſubter eam roborare & de anulo noſtro ſigillare fecimus.

Signum Ludovici ſereniſſimi Imperatoris.

Durandus Diaconus ad vicem Heliſachar recognovit & ſubſcripſit.

Data VI. Idus Aprilis anno ſexto Chriſto propitio imperij Domini Ludovici piſſimi auguſti, Indictione XII.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXVI.

Præceptum Ludovici Pij Imperatoris pro Eccleſia Pariſienſi.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Ludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Notum ſit omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus ſcilicet & futuris quia vir venerabilis Ynchadus Pariſiacæ Eccleſiæ Epiſcopus detulit ſerenitati noſtræ quaſdam auctoritates quas Domnus avus noſter Pippinus & genitor bonæ memoriæ Karolus piiſſimus Imperator ad petitiones prædeceſſorum ſuorum ipſius civitatis fieri juſſerunt; in quibus continebatur inſertum qualiter pro mercedis æternæ augmento & firmitatis ſtudio eidem jam nominatæ Pariſiacæ Eccleſiæ per eorum auctoritates firmaverunt ut res mancipia ac telonea quæ ex liberalitate Regum vel Imperatorum vel per inſtrumenta cartarum eidem præfatæ traditæ fuerunt Eccleſiæ, deinceps ſecuriùs poſſidere potuiſſent. Nos verò per hanc noſtram auctoritatem eaſdem res & mancipia ac telonea ipſius Eccleſiæ confirmavimus ac roboravimus, ut in poſterum rectores ipſius Eccleſiæ abſque ullius inquietudine vel injuſta interpellatione quietè teneant & ſecurè poſſideant. Inſuper etiam eidem jam nominato Ynchado Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus conceſſimus atque more paterno per noſtram auctoritatem confirmavimus ut nullus Comes neque ulla judiciaria poteſtas in terra ſanctæ Mariæ in ipſa inſula conſiſtente ullum cenſum de terra ſanctæ Mariæ accipiat, nec de familia ipſius Eccleſiæ neque de aliis liberis hominibus vel incolis, quæ ruſticè Albani appellantur, in ipſa terra ſanctæ Mariæ manentibus hoc agere præſumant, nec etiam eis quiſlibet ullam inquietudinem vel dominationem ſeu ullum bannum contra legem vel illicitam occaſionem facere ſtudeat, neque cenſum quem dicunt foraticum, neque ripaticum, neque ſalvaticum, ſeu ullam redditionem de terra ſanctæ Mariæ vel de ſupermanentibus accipere aut exactare audeat. Sed liceat ſæpe nominato Epiſcopo Ynchado ac ſucceſſoribus ſuis quietè ipſam inſulam ſecundùm propriam voluntatem ordinare atque gubernare & in ipſa terra ſanctæ Mariæ tam tabernas quàm alias ſuas neceſſitates ſine alicujus reddibitione exercere. Præcipimus etiam atque jubemus ut de regali via ex parte ſancti Germani à ſancto Mederico uſque ad locum qui vulgò vocatur Tudella

An. 820. Ex parvo chartulario Eccleſiæ Pariſienſis.

in ruga ſancti Germani, neque in aliis minoribus viis quæ tendunt ad monaſterium ejuſdem prænominati ſancti Germani, ullus Miſſus dominicus aliquam judiciariam poteſtatem ibi exerceat, neque aliquem cenſum, neque ripaticum, neque foraticum, neque ullum teloneum recipiat; ſed Miſſus Epiſcopi ſecundùm propriam voluntatem ordinet; & Advocatus ejuſdem Eccleſiæ tam de ipſa terra ſancti Germani quàm de prædicta terra ſanctæ Mariæ in inſula poſita rectam ac legalem rationem reddat ſine aliqua judiciaria poteſtate inibi vel banno, niſi in mallo legitimo vel regali placito, ſicut lex Eccleſiarum præcipit. De liberis autem hominibus qui ſuper terram ipſius ſupradictæ Eccleſiæ Pariſiacæ commanere videntur, ac eam perſervire noſcuntur, volumus ut ſicut in præcepto Pippini avi noſtri continetur, nullus in hoſtem pergat niſi unà cum Epiſcopo ipſius Eccleſiæ, vel ſecundùm ſuam ordinationem remaneat; & neque de ipſis hominibus ſupra terram ſanctæ Mariæ manentibus aliquem cenſum vel aliquam reddibitionem aliquis de capite eorum accipere præſumat quæ à longo tempore dare conſueverant & futuris temporibus perſolvere debent; ſed quicquid inde fiſcus noſter exigere aut ſperare potuerit, per omnia pro amore Dei & ſanctæ Dei genitricis Mariæ præfato Ynchado Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus libenter concedimus, & gratuito animo auctoritate noſtrâ confirmamus ut nullam etiam diſtrictionem de hominibus ſuper terram ſanctæ Mariæ manentibus judiciaria poteſtas exercere præſumat, niſi, ut ſuprà diximus, in mallo legitimo Comitis, & ibi unà cum Advocato Pariſiacæ Eccleſiæ venire non differant, & rectam rationem ac legalem juſtitiam adimplere cogantur. Hæc verò auctoritas ut firmior in Dei nomine habeatur, & à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris diligentiùs conſervetur, manu propria eam ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Durandus Notarius ad vicem Frudigiſi recognovit & ſubſcripſit.

Datum XIV. Kal. Novembris anno Chriſto propitio VII. imperij Domni Ludovici piiſſimi Imperatoris.

Actum Aquiſgrani palatij publicè in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXVII.

Præceptum Ludovici Pij Imperatoris pro Eccleſia Pariſienſi.

An. 820. Ex eodem chartulario Eccleſiæ Pariſienſis.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Ludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Si petitionibus ſacerdotum in quibuſlibet neceſſitatibus eccleſiaſticis noſtra auctoritate ſublevandis conſulimus, & ad miniſterium eorum liberiùs exequendum opem ferimus, à ſummo Pontifice Domino noſtro Ieſu Chriſto æternæ remunerationis largiri nobis præmia non ambigimus. Proinde notum ſit omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus ſcilicet & futuris quia vir venerabilis Inchadus Pariſiacæ urbis Eccleſiæ Epiſcopus detulit ſerenitati noſtræ quandam auctoritatem quam Domnus & genitor noſter bonæ memoriæ Karolus glorioſiſſimus Imperator ad petitionem prædeceſſoris ſui Enchenradi ipſius civitatis Epiſcopi fieri juſſit; in qua continebatur inſertum quod per incuriam & negligentiam cuſtodum ipſius Eccleſiæ ſtrumenta cartarum exuſta vel concremata ſive perdita fuiſſent, per quæ ſcilicet quòd plures nobiles viri pro remedio animæ ſuæ res & mancipia ad ipſam delegaverunt Eccleſiam, & quòd idem genitor noſter per eandem confirmaſſet auctoritatem ut res & mancipia quæ in eiſdem inſtrumentis inſerta fuerant, & unde prædicta Eccleſia eo tempore legibus veſtita erat, jure eccleſiaſtico ſecurè & quietè rectores ipſius Eccleſiæ futuris temporibus tenerent atque poſſiderent. Petiit etiam prædictus Inchadus ſerenitatem noſtram ut pro mercedis noſtræ augmento & firmitatis ſtudio eidem Eccleſiæ more paterno noſtram auctoritatem ſuper hoc negotio fieri juberemus, per quam modernis & futuris temporibus res & mancipia quæ per præfata ſtrumenta cartarum eidem traditæ fuerant Eccleſiæ, firmiter, quietè, ac ſecurè à prælatis ipſius Eccleſiæ haberentur vel poſſiderentur. Nos itaque inſpecta eadem auctoritate Domni & genitoris noſtri, libuit nobis ejuſdem venerabilis viri petitionibus aſſenſum præbere & paternæ auctoritati hanc quoque noſtram jungere auctoritatem. Præcipimus ergo atque jubemus ut omnes res & mancipia quæ ex liberalitate eidem collatæ fuerunt Eccleſiæ, noſtris & futuris temporibus per hanc noſtram auctoritatem rectores ipſius Eccleſiæ abſque ullius inquietudine vel injuſta interpellatione quietè & ſecurè habere vel poſſidere valeant. Quòd ſi fortè ſuper eiſdem rebus ante prædictam exuſtionem à prælatis ipſius Eccleſiæ jure poſſeſſis quæſtio orta fuerit, ut pro eis legaliter in foro diſceptari neceſſe ſit, ita per hanc noſtram auctoritatem eiſdem res & mancipia ipſius Eccleſiæ defendantur ſicuti per eadem inſtrumenta, ſi igni abſumpta non fuiſſent, legibus defendi poterant. Hæc verò auctoritas ut firmior in Dei nomine habeatur, & à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris diligentiùs conſervetur, manu propria ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Ludovici piiſſimi Imperatoris.

Durandus Diaconus ad vicem Fridugiſi recognovit.

Data XV. Kal. Novembr. anno Chriſto propitio VII. imperij Domni Ludovici Imperatoris. Actum Cariſiaco palatio publiciter in Dei nomine. Amen.

XXXVIII.

Præceptum Ludovici Pij Imperatoris quo confirmat auctoritatem Archiepiſcopi Senonenſis in monaſteria diœceſeos Senonenſis.

IN nomine Domini Dei & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludouvicus divina ordinante providentia Imperator auguſtus. Si illius amore cujus munere ceteris mortalibus prælati ſumus, ſoli Deo ſub ſancta militantibus ad laudem

An. 822. Authenticum extat apud e v. Ant. Vionem Herovallium.

honorémque ipſius & ad animarum ſalutem ſupernis angelorum cœtibus in æterna beatitudine adſcribendarum terrena commoda ſubſidij temporalis, ſine quibus præſens vita tranſigi non poteſt, comparamus, ut illi tantummodo ſine impedimento, quantum præſeotis mortalitatis ſinit fragilitas, liberè deſerviant cui ſe ſemel mancipaſſe ad laudem obſequiúmque ipſius toto vitæ ſuæ curſu noſcuntur, noſtri laboris ſtudium & pietatis opus apud eum nullatenus fore ſine fructu credimus, ſine quo nec velle quiſquam bene poteſt, quanto magis perficere. Igitur comperiat omnium fidelium ſanctæ Dei Eccleſiæ tam præſentium quàm futurorum ſinceritas quia vir venerabilis Hieremias ſanctæ Senonicæ Eccleſiæ Archiepiſcopus humili ſuggeſtione clementiæ noſtræ innotuit eò quòd cellæ cœnobiales epiſcopij cui auctore Deo præeſt, id eſt, cella ſancti Petri, & cella ſancti Iohannis, & cella ſancti Remegij, in quibus monachi ſub ſancta regulæ diſciplina religioſam vitam divinæ pietati toto laboris adniſu debent exhibere, variis caſibus diverſíſque indigentiis, quibus humana fulcitur fragilitas, antè addicti ſub manibus & poteſtate anteceſſorum ipſius urguente omnimoda inopia longè à ſuo propoſito aberrantes exorbitaverunt, dum videlicet memoratarum ſubſtantia cellarum per diviſionem olim factam imminuta fuiſſet, & qui præerant Epiſcopi, non habentes unde ſubſidia ſumtuum ſuis uſibus neceſſaria caperent, ex eiſdem cellis quantum extorquere quibant, dum aliunde ſufficientiam habere non poſſent, dari ſibi cogebant; ſícque fiebat ut hij qui devota ſtabilitate mentis & corporis ibidem ſupernæ pietati laudes perſolvere ſuámque vitam commendare, pro noſtra quoque, conjugis, ac liberorum incolumitate & pro regni divina nobis miſeratione conceſſi conſervatione próque totius Eccleſiæ indulgentia & felici ad æternam beatitudinem perventione interpellare delectant, dum à monaſterij clauſtris turpiter quæritando ea quibus ſuam tuerentur inopiam, longè latèque vagantur, confuſo ordine quem ſervare debebant, non ſolùm eorum cauſa quæ præmiſimus nobis nihil prodeſſe poterant, verùm etiam ſibi ſuíſque pr........ non abſurdè plurimùm crederentur obeſſe. Cujus rei gratia memorati Epiſcopi precibus admoniti dignum opus......... fieri duximus, ut dum adhuc in hoc mortali corpore ſubſiſtimus, non ſolùm qui nunc temporis in eiſdem cellis divinis cultibus mancipati eſſe noſcuntur, ſed illis quoque qui futuris temporibus amore ſopernæ ſapientiæ inluſtrati eadem ad ſerviendum Deo expetierint loca proſpiciamus, quatenus ex eiſdem temporalium ſolutæ ſumtuum ſoo ordini congruentia habeant, quibus in hac peregrinatione interim ſubſtentari queant donec ad æternæ patriæ gaudia divina miſericordia vocari valeant pervenire. Conſtituentes itaque per hoc noſtræ auctoritatis præceptum juxta memorati Epiſcopi petitionem decrevimus fieri ut ex rebus ſuprà commemoratæ cellæ tunc temporis uſibus monachorum ibidem Deo deſervientium deputatas habent nullus Epiſcoporum, quicunque divina vocatione per tempora ſucceſſerit, præſumat aliquid ſubtrahere vel imminuere quolibet argumento vel occaſione, neque in beneficium dare, aut ſuis uſibus adplicare; ſed ita per omnia conſervare ſtudeat ſicuti memoratus Epiſcopus in libelli ſerie ſingula per......... adnotando digeſſit & manu ſua ſubſcripſit & in conventu Epiſcoporum eos qui aderant ſubſcribere rogavit propter cavendas omnino die contentiones quæ futuris temporibus poterant aboriri; ſed nec etiam aliud ſervitium vel majora munera inde ſibi pro tempore uſurpet præter ea quæ in libello eodem idem ipſe Epiſcopus inſerere putavit. Ac ne hujus decreti cauſa in eiſdem cœnobiis Abbates vel monachi coſtituti contra ſuum incipiant ſuperbire Epiſcopum, precavimus omnem occaſionem amputandam neque locum diabolo dandum, ſalva ſcilicet in omnibus auctoritate & poteſtate Epiſcopi in cunctis eccleſiaſticæ regulæ diſciplinis, videlicet ut eaſdem cellas ſub proprio ſemper regimine gubernans ſecundùm inſtitutionem ſanctæ regulæ Abbates conſtituat & ſi neceſſe fuerit mutet, prava quæque corrigat, ſuperflua reſecet, virtutes nutriat, eradicet vitia, àtque bonus agricola evellens frutices, patrum ſervans inſtituta, diſcernat qualem cuique terræ ſementem mandare debeat. Hanc autem noſtræ conſtitutionis auctoritatem inde factam, ne religionis ordo in ſupraſcriptis locis noſtris futuriſque temporibus confundatur, ſed per omnia in Dei ſervitio, ad cujus laudem & obſequium conditi ſumus, inviolabiliter in perpetuum conſervetur, ut pleniorem in Dei oomine cunctis temporibus obtineat firmitatem, manu propria ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Hludovici ſereniſſimi auguſti.

Dorandus Diaconus ad vicem Fridugiſi recognovit.

Data XV. Kal. Iun. anno Chriſto propitio VIII. imperij Domni noſtri Hludouvici Auguſti, Indictione XV.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXIX.

Ludovici Pij Imperatoris præceptum pro monaſterio ſanctæ Chriſtinæ.

IN oomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Ludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Cùm petitionibus ſervorum Dei juſtis & rationabilibus divini cultus amore favemus, ſuperni muneris donum nobis à Domino impertiri credimus. Idcirco notum eſſe volumus omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtríſque præſentibus ſcilicet & futuris quia vir venerabilis Petrus Abbas ex monaſterio ſanctæ Chriſtinæ, quod eſt ſitum prope villam noſtram Olonnam, obtulit obtutibus noſtris auctoritatem immunitatis Domni & genitoris noſtri Karoli bonæ memoriæ ſereniſſimi Imperatoris; in qua continebatur inſertum qualiter ipſe prædictum monaſterium cum omnibus rebus & hominibus, quos tam de donatione Regum Reginarúmque quàm etiam reliquorum

An 812. Ex veteri codice Longobardico.

Deum timentium hominum idem monaſterium eo tempore legitimè poſſidebat, ſub ſuo munimine & defenſione conſiſtere fecit, & ejus auctoritate immunitatis hactenus ab inquietudine judiciariæ poteſtatis idem munitum atque defenſatum fuiſſe monaſterium. Et pro firmitatis ſtudio poſtulavit idem Petrus Abba ſerenitatem noſtram ut paternæ auctoritati noſtram quoque adderemus auctoritatem. Cujus precibus ob divini cultus amorem & venerationem ipſius ſancti loci adſenſum præbentes, hanc auctoritatem immunitatis noſtræ eidem monaſterio fieri juſſimus, per quam præcipimus atque jubemus ut memoratum monaſterium cum omnibus rebus & hominibus ad ſe præſenti tempore juſtè & legaliter pertinentibus vel aſpicientibus ſub immunitatis noſtræ defenſione modis omnibus conſiſtat, & nullus judex publicus vel quilibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias aut villas, curtes, loca, vel agros, ſeu reliquas poſſeſſiones memorati monaſterij, quas moderno tempore juſtè & legaliter poſſidet in quibuſlibet pagis vel territoriis infra ditionem imperij noſtri, vel deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, ſive fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius monaſterij diſtringendos, nec ullas redibitiones aut inlicitas occaſiones requirendum, noſtris futuriſque temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat. Sed liceat memorato Abbati ejúſque ſucceſſoribus res prædicti monaſterij .... ſicut in præcepto Domni & genitoris noſtri continetur, ſub immunitatis noſtræ defenſione quieto ordine poſſidere & noſtro fideliter parere imperio; quatenus congregationi ibidem Deo famulanti pro nobis & conjuge proléque noſtra vel pro ſtabilitate totius imperij noſtri à Deo nobis conceſſi atque conſervandi jugiter Domini miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas noſtris futuriſque temporibus valeat inconvulſa manere, manu propria ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Hludovici sereniſſimi Imperatoris.

Durandus Diaconus ad vicem Fridugiſi recognovit.

Datum IV. Kalend. Octobris anno Chriſto propitio ix. Imperij Domni Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione prima.

Actum Ciſpiacho in Ardna in Dei nomine feliciter. Amen.

X L.

Commutatio rerum inter Eccleſiam Laudunenſem & monaſterium Conchenſe in diœceſi Ruthenenſi.

An. 823. Ex chartulario monaſterij Conchenſis cap. 481.

INclitus atque triumphator in ſolio ſancto elevatus Lodoicus divina ordinante gratia Imperator Auguſtus, cùm ipſe potens Aquis palatij in aula regali omnia universáque luſtraret & cunctorum audiendi cauſas peragraret, rectáque judicia terminos ponere, ad ejus regni conſiſtendi ſortia cuncta occurrerent; ibíque veniens ex regione Aquitaniæ Anaſtaſius Abba ex monaſterio Conchas loci ſancti Salvatoris, petens & poſtulanſque neceſſitate cœnobij ad aures clementiæ nobiliſſimi Regis ut aliqua cauſa, quæ juxta cellula ſancti Salvatoris in pago Arvernis eſt in loco qui dicitur Molini Piſcini, manſellos illos qui ſunt in ipſa ville de ratione ſanctæ Mariæ Laudunenſe, quæ Bertrandus dominicus Vaſſus per regia poteſtate vel gubernatore ſanctæ Mariæ in beneficio habebat. Vnde ipſe Dominus Imperator petitionis ipſius Abbati audiri non renuit, ſed in omnibus, ſicut ſua fuit petitio excambiandi, ita permiſit ut fieret, & Miſſum venerabilem virum Stabilem Epiſcopum dedit ut inter Anaſtaſium Abbatem & Bertramnum concambiare & confirmare debuiſſet, quod ita & fecit. Dedit primò Bertrannus, jubente Domino Imperatore, una cum ipſo ſuprafcripto Miſſo, ipſos manſos in Molini Piſcini de ratione ſanctæ Mariæ partibus ſancti Salvatoris Anaſtaſio Abbate per illa confinia, per roca Cervaria, ſeu & per roca qui eſt ſuper illa carraria unde per fonte caſtellaria, & per roca quæ dicitur de Livas uſque ad Ellenionem, & per Ellenionem uſqne ad illa roca Cervaria, cum ipſo molinario, & hæc omnia intra iſta debonatione, cum ceteris viretiis, pratis, ſilvis, & paſcuis, omnia & ex omnibus totum & ab integrum cum omni ſupraposito, ipſe Bertrannus cum ipſo Miſſo de partibus Domni Regis ipſius Anaſtaſio Abbate partibus ejuſdem ſancti Salvatoris Conchas monaſterij tradiderunt vel conſignaverunt. Et contrà dedit Anaſtaſius Abba de ratione monaſterij in ipſo pago Arvernis partibus ſanctæ Mariæ Laudunenſi & Bertranno Miſſo ſanctæ Mariæ in villa Sonate vineas & terras, hoc quod Leodbertus pater conceſſit, & nos in ipſa die viſi fuimus poſſidere ab integrum, & in alio loco, in villa Anticiaco, vineas duas quæ Sigibertus Preſbyter conceſſit, & in alio loco, in villa Perarienſe, vinea quam Bego Preſbyter conceſſit, & alia quam Abolenus conceſſit, & alia vinea quam Vitalis conceſſit, & in valle Ambianenſi vineola una quæ Amalfredus Abbas conceſſit. Hæc omnia ſuperiùs conſcripta ipſe Anaſtaſius Abbas Eccleſiæ ſanctæ Mariæ Laudunenſe cum omni integritate Bertranno tradidit vel conſignavit, ſic inter ſe Domnus & piiſſimus Rex confirmare & ordinare decrevit ut ſtabilem & inviolabilem ſine ullo impedimento obſtineant firmitatem. Facta concambiaria iſta in menſe Septembris & anno decimo regni Lodoici glorioſiſſimi Regis. Stabilis indignus Epiſcopus jubente Domino Lodohico Imperatore ſignavit.

X L I.

Præceptum Ludovici Pij Imperatoris pro monaſterio Balneolenſi in diœceſi Gerundenſi.

An. 823. Ex archivo monaſterij Balneolenſis.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Ludovicus divina ordinante providentia

dentia Imperator Auguſtus. Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ejúſque mercedem locis ſibi famulantibus beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Dominum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idcirco notum eſſe volumus omnium fidelium noſtrorum præſentium ſcilicet & futurorum magnitudini qualiter vir illuſtris Rapo Comes noſtram adiit ſerenitatem, ſuggerens manſuetudini noſtæ eò quòd quidam vir religioſus nomine Bonitus quendam locum heremum, quod dicitur Baniolas, quod eſt ſitum in pago Biſuldinenſi, ubi antiquitus Eccleſia fundata fuerat, per licentiam Odilonis quondam Comitis accepiſſet, & ibidem proprio ſudore laboraſſet, ubi Eccleſiam in honore ſancti Stephani protomartyris conſtruxit, & habitationes monachorum & receptacula pauperum ædificavit, & monachos qui ſub normam religionis perpetuò ibi degerent conſtituit. Sed cùm idem Abbas divina juſſione ſolo migravit, eligentibus ipſis monachis, ut conſtituerat venerabilis vir Nimbridio Archiepiſcopus, Mercotalem virum venerabilem in eodem monaſterio Abbatem conſtituerunt; quem in noſtra præſentia adducens, in manibus noſtris eum commendavit; poſtulans idem Rapo Comes clementiam noſtram ut eum cum prædicto monaſterio & monachis ibi degentibus, unà cum rebus quæ tam ipſi ex heremo traxerunt, vel ex adpriſſionem acceperunt, quàm & de donatione Comitis vel de quolibet legali adtractu præſenti tempore juſtè & rationabiliter poſſidere videntur, ſub mundeburdo & defenſione atque immunitatis tuitione conſtitueremus. Cujus precibus libenter adquievimus, & ita in omnibus conceſſimus, atque ſuper hoc præceptum noſtrum conſtuuimos. Quapropter præcipientes jubemus ut memoratus Mercoralis Abbas cum monachis ſibi ad regendum commiſſis, ſive cum rebus ad dictum monaſterium legaliter aſpicientibus, ſub noſtro conſtituere mundoburdo & immunitatis defenſione, ut nullus quilibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias, aut loca, vel agros, ſeu reliquas poſſeſſiones memorati monaſterij, quas moderno tempore infra ditionem imperij noſtri juſtè & legaliter poſſidet, & quæ deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augere, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius monaſterij diſtringendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occaſiones requirendas noſtris & futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat. Sed liceat memorato Abbati ſuiſque ſucceſſoribus res prædicti monaſterij ſub immunitatis noſtræ defenſione quieto ordine poſſidere. Et quandoquidem divina vocatione ſupradictus Abbas vel ſucceſſores ejus de hac luce migraverint, quandiu inter ſe tales invenire potuerint qui ipſam congregationem ſecundùm regulam ſancti Benedicti regere valeant, licentiam habeant eligendi Abbates; qualiter monachos ibi degentes pro nobis, conjuge, proléque noſtra vel pro ſtabilitate totius imperij noſtri jugiter Domini miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas noſtris futuriſque temporibus Domino protegente valeat inconvulſa manere, de annulo noſtro ſubter juſſimus ſigillari.

Durandus Diaconus ad vicem Fredugiſi Abbatis recognovit.

Data tertio Idus Septembris anno Chriſto propitio decimo imperij Domini Ludovici piiſſimi Auguſti, Indictione prima. Actum Attiniaco palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XLII.

Præceptum Ludovici Pij Imperatoris pro Eccleſia Brivatenſi.

IN nomine Domini & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Ludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Notum eſſe volumus cunctis fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris ſeu etiam Deo diſpenſante ſucceſſoribus quia poſtquam comitatum Brivatenſem fideli noſtro Berengario illuſtri Comiti conceſſimus, ille ingenio quo valuit quandam Eccleſiam, ubi ſanctus Iulianus martyr corpore requieſcit, quæ eſt conſtructa in vico Brivatenſi non procul à caſtro Victoriaco, quæ a Sarracenis deſtructa & igne combuſta erat, ad priſtinum ſtatum reduxit, & in eadem Eccleſia conſtituit triginta quatuor Canonicos, & in caſtro prædicto Victoriaco, quam ſimiliter reædificavit, viginti, ut juxta canonicum ordinem Domino militasent & canonicè viverent, quibus dedit * Rex ex beneficio ſuo, ſcilicet de rebus prædictæ Eccleſiæ ſancti Iuliani, manſos centum, unde eorum neceſſitates fulcirent & ſubſtentationem habere potuiſſent, videlicet prædictis Clericis in commune ſexaginta, & Abbati, quem ipſi pariter ſuper ſe elegerunt, manſos quadraginta, precibus quibus valuit idem Beringarius fidelis Comes noſtram exoravit clementiam ut per noſtrum auctoritatis præceptum conſtitueremus qualiter prædicta centum manſa nullus exinde abſtrahere præſumeret, & ut Abbatem ſuper ſe Canonici in prædictis locis conſtituti inter ſe eligendi licentiam haberent, & ipſe Abbas vel congregatio ejus ſub nullius ditione fuiſſent & nemini cuilibet obſequium pro prædictis rebus feciſſent, niſi tantùm ad partem Regis annuatim caballum unum cum ſcuto & lancea præſentaſſent, & inpoſtmodum ab omni exactione vel defunctione publica aut privata immunes & liberi eſſent. Cujus deprecationi, quia juſta & rationabilis nobis viſa eſt, aurem accommodare placuit, & hos noſtros * imperioſos apices fieri, per quos decernimus atque jubemus ut quemadmodum prædictus Beringarius de ſupraſcriptis locis & Abbate atque Canonicis vel rebus ibidem conceſſit, conſtituit, atque præordinavit, & à nobis confirmari poſtulavit, vel quemadmodum ſuperiùs dictum eſt, ita deinceps noſtris futuriſque temporibus Domino auxiliante fixum atque ſtabile permaneat. Sed & hoc nobis inſerere placuit, ut quidquid abhinc futurum in prædictis locis divina pietas per nos aut ſucceſſores noſtros vel per quoſlibet liberos & Deum timentes homines largitum atque conceſſum fuerit, ſub eadem conditione ſicut ſuperiùs dictum eſt conſiſtat. Et ut hanc

An. 815. Ex chartulario Eccleſiæ Brivat. cap. 452.

* Leg. rex

* imperiales.

* Leg. hæc n. a. præceptio atque confirmatio

* ooſtræ auctoritatis præceptionem atque confirmationem per futura tempota ioviolabilem atque inconvulſam obtineat firmitatem, annulo oostro ſubter juſſimus ſigillari. Data ceſſiu iſta II. Nonas Iunij anno XII. Imperij Ludovici ſereniſſimi Auguſti, Indictione XII.

X L I J I.

Charta dotis quam Folradus conſtituit Helegrinæ ſponſæ ſuæ.

An. 827. Ex chartulario monaſterij Caſauriensis.

IN Dei oumine. Dulciſſima ſponſa mea Helegrina. Egu enim Fulradus filius qoondam Eriperti ex genere Francorum, & modò babitator ſum in pagu Pinnenſi. Dum non eſt incognitum qualiter per voluntatem Dei vel parentum quondam tuorum te deſponſavi & carnali cunjugio ſociari diſpono, propterea dono tibi He. ſponſa mea in honore pulchritudinis tuæ in die nuptiali dutem dignam atque aptam, hoc eſt, manſos meos infra vicum Pinnenſem, qui mihi pertinet & ex cumparatione evenit & data mea pecunia comparavi. Tradu tibi ipſus manſos cum omni integritare ſua & domum dignam ad commanendum exquiſitam caſam unam conſtratam, cum omnibus vtenſilibus & vaſis, cum omnibus adjacentiis ad ipſus manſus aſpicientibus vel pertinentibus, cum terris & vineis, pomis, cum omnibus quæ ſuper ſe habentur vel ad ipſam curtem de Vico pertinent, & quæ habere viſus ſum, vel mantea Deu adjuvante ibidem parare vel conquirere potuero, in integrum iſta omnia ſuperiùs comprehenſa, ſi nos Deus carnali conjugio ſociari voluerit, in die nuptiali tibi donu, trado, atque tranſcribo ad poſſidendum, ut quicquid exinde facere vulueris, liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem. Si quis verò, qood futurum eſſe non credo, fuerit inpoſtmodum ego aut aliquis de heredibus meis, ſeu quælibet ulla oppoſita perſona contra hanc cartulam libellum dotis venire tentaverit, aut eam frangere voluerit, primitus iram Dei incurrat, & inſuper unà cum ſociu fiſco aorum libram unam, argenrum pondera duo mulctam componat, & quod repetit non vendicet, ſed hæc cartula libellum dotis omni tempore firma & ſtabilis permaneat, cum ſtipulatione ſubnixa. Vnde pru ſtabilitate veſtra Audoaldum Notarium ſcribere rogavimus. Actum in Vico anno regni & imperij Dumni Ludovici XXX. & primo annu Supponis Comitis, die VIIII. menſis Iunij, Indictione V. Signum Folradi, qui hunc libellum dotis fieri rogavit. Lioto, Majolfus, Aluini, teſtes.

X L I V.

Pippini Regis Aquitanorum præceptum pro monaſterio Montiſolvi in diæceſi Carcaſſonenſi.

An. 818. Ex archivo monaſterij Montiſolvi.

PIppinus Dei gratia Rex Aquitanurum. Cùm petitionibus ſervurum Dei juſtis & rationabilibus divini cultus amore favemus, ſuperna nos gratia pro his muniri nou dubitamus. Proinde noverit omnium fidelium noſtrorum tam præſentium quàm futururum ſagacitas quia vir venerabilis Vvilaſredus Abba ex monaſterio qui noncupatur Mallaſti, quod eſt ſitum in territorio Carcaſſenſi ſuper fluvium Duranum, conſtructum in honore ſancti Iohanois Baptiſtæ, cum terminis & adjacentiis ſuis, obtulit obtutibus noſtris quandam auctoritatem Domini ac genitoris nuſtri Ludovici ſereniſſimi Auguſti, in qua erat inſertum qualiter anteceſſor ſuus ipſum munaſterium novo conſtruxiſſet upere, & propter ejus defenſionem vel propter pravorum hominum illicitas infeſtationes in manu ejuſdem Dumini Imperatoris unà cum monachis ibi degentibus ſe commendavit, ut ſub ejus tuitione licuiſſet eis cum rebus & hominibus eorum quietè vivere ac reſidere; & deprecatus eſt clementiam regni noſtri ut prædictum monaſterium unà cum cellulis quæ nuncupantur ſancti Matini prædictu munaſterio ſobjectis, quæ ſunt ſitæ in eodem pagu ſuper rivulum Lampi, ſive ſanctæ Cæciliæ & ſancti Petri, quæ ſunt ſuper fluvium Duranum, cum omnibus rebus & adjacentiis ſive terminis ſuis ſub noſtra ſuſciperemus defenſione & immunitatis tuitione. Cujus precibus ub amorem Dei & reverentiam divini cultus libenter aurem accommodare placuit, & hoc noſtræ auctotitatis præceptum immunitatis atque tuitionis fieri decrevimus; per quod præcipimus atque jubemus ut nullus judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate in Ecclesias aut loca vel agros ſeu reliquas umnes poſſeſſiones prædicti munaſterij, quas modernu tempure juſte & rationabiliter poſſidet, vel quæ etiam deinceps in jure ipſius ſancti luci vulueric divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, aut ſreda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſures tollendos, aut humines ipſius monaſterij tam ingenuos quàm & ſervos ſuper terram ipſius cummanentes injuſtè diſtringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, nuſtris nec futuris tempuribus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat. Cedimus etiam ciſdem fratribus juxta ipſum monaſterium villas duas, quarum hæc ſunt nomina, villa Siguarij, & villa Addarij, cum umni integritate, ut ſicut de ceteris rebus proprietatem faciunt, ita de eiſdem facere & ordinare vel diſponere valeant. Et quicquid de rebus præfati munaſterij fiſcus ſperare poteſt, totum nus pru æterna remuneratione præfatu monaſteriu concedimus, ot in alimonia pauperum & ſtipendia monachorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Et quandoquidem divina vocatione ſupradictus Abbas vel ſucceſſures ejus de hac luce migraverint, quandiu ipſi monachi inter ſe tales invenire potuerint qui ipſam congregationem ſecundùm regulam ſancti Benedicti regere valeant, per banc noſtram auctoritatem licentiam habeant eligendi Abbates; quatenus pru nobis & tutius regni noſtri à Deo nubis conceſſi ſtabilitate jugiter Domini miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris veriùs credatur & diligentiùs conſervetur, manu propria ſubter firmavimus & anuli nuſtri impreſſione ſignari juſſimus. Signum Pippini Regis. Candidus Diacoous ad vicem Hendrici

recognovit. Datum VIII. Idos..... anno XV. imperij Domini Ludovici ſereniſſimi Auguſti, & XII. regni noſtri. Actum monaſterio ſancti Martialis in Dei nomine feliciter. Amen.

X L V.

Pippini Regis Aquitanorum præceptum pro monaſterio ſancti Hilarij in diœceſi Carcaſſonenſi.

Ex archivo monaſterij S. Hilarij.

PIppinus gratia Dei Rex Aquitanorum. Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ejúſque in eiſdem locis ſibi famulantes beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Deum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idcirco noverit ſagacitas ſeu utilitas omnium fidelium noſtrorum tam præſentium quàm & futurorum quia vir venerabilis Leonnius Abba ex monaſterio ſancti Hilarij quod eſt ſitum in pago Carcaſſonenſe ſuper rivum qui dicitur Leucus, conſtructum in honore ſancti Saturnini martyris, ubi etiam prædictus ſanctus Hilarius confeſſor corpore requieſcit, ad noſtram accedens clementiam detulit obtutibus noſtris quandam auctoritatem Domini & genitoris noſtri Lodovici piiſſimi Auguſti, in qua continebatur inſertum qualiter idem genitor noſter ipſum monaſterium ad deprecationem prædeceſſoris ſui Egidonis Abbatis ſub ſuo ſuſcepiſſet mundeburdo vel defenſione, videlicet ut monachi in eodem monaſterio commorantes cum omnibus rebus eorum quietè vivere abſque alicujus infeſtatione licuiſſet. Pro firmitatis namque ſtudio poſtulavit nobis prædictus Leonnius Abba ut idem monaſterium cum cellulis ſibi ſubjectis, quæ nuncupantur Garelianus, & alia quæ nuncupatur ſancti Martini, & villam juxta ipſum monaſterium quæ vocatur Salas, ubi eſt Eccleſia conſtructa in honore ſanctæ Mariæ ſemper virginis, quam Giſcafredus genitori noſtro de ſuo beneficio dedit & nos eidem monaſterio conceſſimus, cum adjacentiis vel terminiis prædictorum locorum, ſub noſtra conſtitueremus defenſione & immunitatis tuitione. Cujus precibus ob amorem Dei & reverentiam divini cultus libenter aurem accommodare placuit, & hoc noſtræ auctoritatis præceptum immunitatis atque tuitionis gratia fieri decrevimus, per quam præcipimus atque jubemus ut nullus judex publicus vel quilibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias aut loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones prædicti monaſterij, quas moderno tempore juſtè & rationabiliter poſſidet, vel quæ etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius monaſterij tam ingenuos quàm & ſervos ſuper terram ipſius commanentes injuſtè diſtringendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occaſiones requirendas noſtris & futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat, & quicquid de rebus præfati monaſterij fiſcus ſperare poterat, totum nos pro æterna remuneratione præfato monaſterio concedimus, ut in alimonia pauperum & ſtipendia monachorum ibidem Deo famulantium perpetuò proficiat in augmentum. Et quandoquidem divina vocatione ſupradictus Abba vel ſucceſſores ejus de hac luce migraverint, quandiu ipſi monachi inter ſe tales invenire potuerint qui ipſam congregationem ſecundùm regulam ſancti Benedicti regere valeant, per hanc noſtram auctoritatem & conſenſum licentiam habeant eligendi Abbates; quatenus ipſos monachos, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis & conjuge proléque noſtra atque ſtabilitate totius regni noſtri à Deo nobis conceſſi ejúſque clementiſſima miſeratione per immenſum conſervandi Domini immenſam clementiam jugiter exorare delectet. Hanc itaque auctoritatem, ut pleniorem in Dei nomine obtineat vigorem, & à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris veriùs credatur & diligentiùs conſervetur, manu propria ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

X L V I.

Exemplar commutationis mancipiorum inter Flodegarium Epiſcopum Andegavenſem & Vvinneradum Militem ſub Hludovico & Hlothario Regibus.

An. 828. Ex archivo Eccleſiæ Andegavenſis.

IN nomine Domini Dei & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludoovicus & Hlotharius divina ordinante providentia Imperatores Auguſti. Si ea quæ fideles imperij noſtri pro eorum opportunitatibus inter ſe commutaverint noſtris confirmamus edictis, imperialem exercemus conſuetudinem, & hoc inpoſtmodum jure firmiſſimo manſurum eſſe volumus. Idcirco noverit omnium fidelium noſtrorum præſentium ſcilicet & futurorum induſtria quia dilectus filius noſter Auguſtus Hlotharius innotuit manſuetudini noſtræ quòd Flodegarius Andegavenſis urbis Epiſcopus pro communi utilitate & compendio nuperrime de quibuſdam mancipiis cum quodam homine nomine Vvinnerado commutationem feciſſet. Dedit igitur præſcriptus vir venerabilis Flodegarius Andegavenſis urbis Epiſcopus partibus ſæpedicti Vinneradi de ratione Eccleſiæ ſuæ ſancti Mauricij de villa nuncupata Chambetliaco, in ipſa, cum conſenſu Bertæ, quæ ipſam villam in beneficio habere videtur, mancipium nomine Aredium ad ſuum proprium habendum. Et è contrà in compenſatione hujus rei dedit jamdictus Vvinneradus prædicto viro venerabili Flodegario Epiſcopo ad partem præſcriptæ villæ vel Dominæ Bertæ, quæ eodem tempore ipſam villam in beneficio habere videtur, de proprio ſuo mancipia duo his nominibus Reſtaldum & Ermenaldum. Vnde & duas commutationes pari tenore conſcriptas manibúſque bonorum hominum roboratas illos præ manibus habere profeſſus eſt. Sed pro integra firmitate petiit ut ipſas commutationes denuo per noſtræ manſuetudinis præceptum pleniùs confirmaremus. Cui petitioni denegare noluimus; ſed ſicut unicuique fidelium noſtrorum juſtè petentium, ita nos illi conceſſiſſe & confirmaſſe in omnibus cognoſcite. Præcipientes ergo jubemus ut quicquid

pars juſtè & rationabiliter alteri contulit parti, deinceps pet hanc noſtram auctoritatem jure firmiſſimo teneat atque poſſideat, & faciat exinde quicquid elegerit. Et ut hæc auctoritas noſtra firmior habeatut & pet futura tempora meliùs conſervetut, de anulo noſtro ſubter ſigillati juſſimus.

Signum Hludovici ſereniſſimi Imperatoris.

Meginarius Notarius ad vicem Fridugiſi recognovit & ſubſcripſit.

Data v i. Kalendas .... anno Chriſto propiſitio x v. Imperij Hludovici ſereniſſimi Imperatoris & Hlotarij v i i. Indictione v i i.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

X L V I I.

Præceptum Pippini Regis Aquitanorum de navibus ſancti Martini Turonenſis.

An. 831. Ex chartulario S. Martini Turonenſis.

PIppinus gratia Dei Rex Aquitanorum omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Comitibus, Domeſticis, Vicatiis, Centenariis, ſeu reliquis fidelibus noſtris, præſentibus ſcilicet & futuris. Notum ſit quia conceſſimus Fridugiſo Abbati ex monaſterio ſancti Martini, ubi ipſe pretioſus confeſſor corpore requieſcit, ut monachi qui in Cormarico monaſterio, quod eſt constructum in honore ſancti Pauli Apoſtoli, qui ſub regula ſancti Benedicti converſari videntur, licentiam haberent duas naves per Ligerim fluvium & Viennam & Garum & Ganagum & per diverſa flumina in regno Domino propitio noſtro diſcurrentia huc illúcque propter neceſſitates ſuas dirigendi. Et ita annuimus, ne ullum teloneum vel de ſale vel de ullis quibuſtibet rebus in ullo omnino loco totius regni noſtri ipſi aut Comites eorum ſolvere aut dare debeant. Propterea præſentem auctoritatem fieri juſſimus, per quam ſpecialiter jubemus ut nullus ex vobis neque de junioribus veſtris ullo teloneo, vel pontatico, aut ripatico, ſive portatico, ſeu modiatico, vel plantatico, aut landatico, ſive ſalutatico, ſeu ceſpitatico, aut paſtione, ſive occurſu, vel ullo cenſo, nec ulla redibitione, nec occaſiones ullas ullatenus de ipſis navibus exigere aut exactare præſumatis, ſed ad ipſum ſanctum locum & ad ipſos fratres in noſtra eleemoſyna proficiat in augmentis, quatinus meliùs dilecter ipſos monachos pro nobis uxoréque noſtra ac liberis noſtris vel ſtabilitate regni noſtri Dominum exorare. Et ut hæc auctoritas firmior habeatut & meliùs conſervetur, de annulo noſtro ſubter juſſimus ſigillari.

Suabobus Diaconus ad vicem Ebroini recognovi.

Data v. Kal. Mart. anno x v i i i. Imperij Domini Ludovici ſereniſſimi Auguſti, & x v i i. regni noſtri.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

X L V I I I.

Præceptum Ludovici Pij de monaſterio ſancti Andreæ Viennenſis.

An. 831. Ex chartulario Eccleſiæ Viennenſis.

IN nomine Domini Dei & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Si ſacerdorum ac ſervorum Dei petitiones, quas nobis pro ſuis neceſſitatibus innotuerint, ad effectum perducimus, non ſolùm conſuetudinem regiam exercemus, verùm etiam ad beatitudinem retributionis profuturum confidimus. Proinde compertat omnium fidelium noſtrorum induſtria, præſentium ſcilicet & futurorum, qualiter vir venerabilis Bernardus Viennenſis Eccleſiæ Præſul veniens ad noſtram ſerenitatem detulit nobis aſtrumenta cartarum per quæ Anſemundus & conjunx ſua Anſleubana & filia eorum Remila vocabulo Eugenia monaſterium ſancti Andreæ ſubterioris ſancto Mauricio condonaverunt & tradiderunt, atque prædicti conditores ob firmitatis ſtudium ſancto Leoniano conſignaverunt, & ſub poteſtate & ordinatione......... Epiſcopi Eccleſiæ Viennenſis & ſucceſſorum illius utili actione omni tempore maneat. Inſuper & præcepta piorum Regum oſtendit Teuderici ſcilicet & Guntranni, per quæ ipſi ſancto Mauricio confirmaverunt firmiùs ad habendum. Sed prædictus Bernardus Epiſcopus retulit celſitudini noſtræ ipſum monaſterium propter cupiditatem malorum hominum ab eadem Eccleſia ſubſtractum. Nos quoque juſtam immo rationabilem petitionem illius judicantes, reſtituimus ipſum monaſterium ſancto Mauricio & Barnardo illius loci Epiſcopo per noſtræ auctoritatis præceptum pro mercede & remedio animæ noſtræ atque totius imperij noſtri emolumento, ut tam ipſe quàm ſucceſſores ſui abſque cujuſcæ contradictione ipſum monaſterium ordinent atque diſponant ſecundùm voluntatem Dei & beati Mauricij ab hodierna die & deinceps, & ſit ſub immunitate noſtra ſicut & aliæ res ſancti Mauricij. Præcipientes ergo jubemus ut nullus judex publicus neque judiciaria poteſtas ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ejuſdem monaſterij tam ingenuos quamque ſervos, qui ſuper terram ipſius reſidere videntur, diſtringendos, nec ullas redibitiones requirendas ullo unquam tempore ingredi audeat; & quicquid inde fiſcus exactare poterit, totum pro æterna remuneratione Eccleſiæ ſancti Mauricij concedimus. Et ut hæc auctoritas largitatis noſtræ inviolabilem obtineat vigorem, manu propria ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Hludovici ſereniſſimi Imperatoris.

Data V. Nonas Martias anno Chriſto propicio x v i i i. Domni Hludovici ſereniſſimi Auguſti, Indictione v i i i i.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Deo nomine feliciter.

Heliſachar recognovi.

XLIX.

Charta Anſemundi & Anſleubanæ, cujus mentio habetur in ſuperiori præcepto.

Ex eodem chartulario Viennenſi.

DOmnæ filiæ Remilæ & vocabulo Eugeniæ Anſemundus & conjux dilecta mea Anſleubana. Non habetur incognitum qualiter fratres ſenatu nobilis Viennenſis res noſtras tibique tradidimus, * & monaſterium, quod Deo vovimus ad ſepulturam uoſtram, inde conſtrueres in honore ſancti Andreæ Apoſtoli, quod nos jam feceramus in honore ſancti Petri in bello campo foras portam civitatis, & tu infra de facultate noſtra & foras oſſa ſanctarum Dei requieſcerent. Damus autem ad hoc opus integrum cortilo hereditatis noſtræ non longo à loco qui dicitur Martis, totum quod infra vel foras civitatem hereditario jure poſſedimus, & quicquid ibi nobis obvenit legibus, ut ſanctis feminis monaſterium ibi conſtituas, & ex ordine vivant quos ſanctus Leonianus ſancto monaſterio urbis noſtræ inſtituit, ubi ſoror noſtra Eubona Abbatiſſa præeſt; cujus inſtitutione nutrita & ipſum .... altario matris Viennenſis Eccleſiæ, ſicut nos voviſſe non dubitas, inſtrumentis ſactis abſque mora conſignat, ut mater noſtra Viennenſis Eccleſiæ inde noſtra heres fiat. Conſignamus tibi ad hoc opus omnes res noſtras illas, exceptas quas matri Eccleſiæ & ſancto Petro per teſtamentum legavimus & illas quas heredibus dimittimus, alias totas poteſtati tuæ concedimus, votum noſtrum inde impleas, & Deo perfecta placere valeas. Ego Servilius jubente Domno meo Anſemundo & Domna mea Anſteubana ſcripſi, roboravi, anno IX. regnante Domno Lotario.

* ut

L.

Præceptum Ludovici Pij Imperatoris de vico qui dicitur Epaonis in diœceſi Viennenſi.

An. 831. Ex eodem chartulario.

IN nomine Domini Dei & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Si erga loca divinis cultibus mancipata ob amorem Dei * eorúmque reverentiam beneficia opportuna largimur, id nobis proculdubio ad æternæ retributionis præmia capeſſenda profuturum liquidò credimus. Idcirco notum eſſe volumus cunctis fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus ſcilicet & futuris quia ſpontanea voluntate adiens ſerenitatem culminis noſtri vir illuſtris Abbo Comes, qui & vicum qui dicitur Eppaonis, qui erat ex ratione ſancti Mauricij ex Epiſcopatu Viennenſi, ubi nunc auctore Deo Bernardus Archiepiſcopus Præſul eſſe dinoſcitur, beneficiario munere ex noſtra largitione habebat, ubi erant etiam Eccleſiæ deſtructæ & diſcoopertæ, quarum ſunt vocabula ſancti Andreæ Apoſtoli & ſancti Romani martyris, precibus quibus valuit noſtram obſecravit clementiam .... quantumcunque ipſe ibi ex beneficio ...... Eccleſiæ ſancti Mauricij Viennenſis redderemus. quod ita .... fidelium noſtrorum cognoſcat induſtria. Pro firmitatis verò ſtudio, ut hoc quod ſupradictus Abbo in ſupradicto vico habebat, & nos ad ejus deprecationem ſæpe dicto Bernardo Archiepiſcopo immo ejus ſanctæ ſedi reddidimus, rectores eorum perpetuò jure eccleſiaſtico tenerent atque poſſiderent, hos imperiales apices fieri juſſimus, per quos decernimus atque ſancimus ut ipſum vicum & res quas ibidem hactenus præſcriptus Abbo habuit & ad eundem vicum atque ad eaſdem Eccleſias, quæ ibi fuerunt dicatæ in honorem & venerationem ſancti Andreæ Apoſtoli & ſancti Romani martyris, pertinent, ita rectores ſupranominatæ ſedis teneant atque poſſideant ſicut ceteras res quæ ad ſupradictum epiſcopium pertinent, & faciant exinde quicquid elegerint jure eccleſiaſtico. Et ut hæc auctoritas confirmationis noſtræ per futura tempora inviolabilem atque inconvulſam obtineat firmitatem, anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

* ſanctorum

Durandus Diaconus ad vicem * Fridarij recognovit. * Fridugiſi

Data V. Nonas Martias anno Chriſto propitio XVIII. imperij Domni Hludovici ſereniſſimi Auguſti, Indictione VIII.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Chriſti nomine feliciter. Amen.

L I.

Vetus narratio de origine & privilegiis monaſterij ſancti Antonini in diœceſi Ruthenenſi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Pippinus Dei gratia ſicut Francorum ita & Aquitanorum Rex ..... imminet populorum, ad quorum procurationem Dei providentia feſtinare non diſtulit, & ut mores hominum emendaret, & quæ à falſis catholicis deſtructa fuerant monaſteria reformaret, & quæ non ſtabant, & ſuis hereditatibus amplificaret, & quæ non fuerant in Dei honore magnificè ædificaret, iter arripiens ſalutare. quod deſiderio Domino diſponente complevit & actione. Qui cùm iter ingreſſus ad explendum divinum opus in laude & gloria Dei Patris & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti & datione ſancti Spiritus procedentis à Patre & Filio, loca ſanctuaria viſitans honoranda, quæ terrenis opibus locupletando conſolidat, & quæ ſtabilita invenit muneribus & exemplis ſtabiliora confirmat. qua in re ſolertia pervigil ad complendum quod in corde pertractat ſuum propoſitum, & quod Deus annuit illi, illud ſe ſtudioſiùs obedire promiſit, & quibus reſedit locis dona contulit plurima temporalia, & admonendo cœleſtia; talique deſiderio æſtuans ad beati martyris ſancti Antonini locum ob ſuorum ſuffragia miniſtrorum perſummè venerandum, quia ejuſdem martyris venerabile caput ibidem ſummo honore repoſitum ſignis & miraculis longè latèque, dum pius Rex advenerit, & tanta martyris patrocinia perpenſus fuerit ſolerter, eo in loco reſidens cum mag-

Ex archivo monaſterij S. Antonini Ruthenenſis.

XXxx iij

natibus ſui principatus conſultus ob bonotem & reverentiam beati martyris Antonini & ad utilitatis ſinceritatem abbatiam quæ cognomento dicitur ſancti Audardi beati Antonini capiti & altari, quod in Dei honore & gloria requieſcit, & Clericis præſentibus & futuris inibi degentibus perpetuo dedit dono cum ſuis adjacentiis totam & ab integrum cum Abbate & monachis & mancipiis & cum omnibus poſſeſſionibus quæ eo tempore qualicunque modo ad eam abbatiam pertincre videbantor, aut quæ in ſututo Deo annuente largiente habebantur, talique vinculo donum hoc nexuit quòd firmis & iſtis fecit deſcribere litteris, annuli proptij ſui ſigillo expreſſit. Super hæc autem contra hanc donationem ſi quis præſumptor extiterit aut ex ſua progenie aut ex quorundam infidelium, perpetuæ correptionis ſententia patietur, inſuper & nodo excommunicationis Archiepiſcopi Bituricenſis ſedis ceterorúmque Epiſcoporum, qui cum eo comitabantur, & poſtea cum Karolo Magno filio ſuo, & cum Ludovico filij ſui Karoli filio plurimos vixerit annos, & cum eis multa teſtimonia auctoritati dederunt, & mendacia ad nihil redegerunt, & veritatem ſublimarunt, quorum hìc nomina diſcripta tenentur. Hildebaldus, Ricolfus, Aro, Vvolfarius, Bernoinus, Laidradus, Iohannes, Theodulfus, Ieſſe, Hotro, Galgaudis, iſtorum excommunicatione damnentur, ut ſuprà retulimus. Quam auctoritatem ſecutus Karolus filius ejus qui dicitur Magnus, ſimul & Ludovicus ejuſdem Principis filius, una fide parique voto ſanxerunt & auctoritate firmarunt. Et ſi quid poſtea Ludovicus Imperator & Auguſtus honoribus ampliavit beati martyris Antonini cœnobium, ſequentes litteræ declarabunt. Iſdem religioſus Imperator tale exordium dedit. Notum ſit omnibus præſentibus & futuris quòd ad deprecationem dilectæ conjugis noſtræ Hermengardis, ut qooniam ejus ſervi in villa quæ dicitur Pociolos emptione aut aliquo juſto ingenio acquiſierunt, magnis precibus poſtulavit ut quod ipſi ſervi dare timentibus Deum deſiderabant ad cœnobium ſancti Antonini noſtra auctoritate firmaretur. quod libenti animo, & ipſorum ſpontanea voluntate ſervorum, & noſtræ conjugis Hermengardis deprecatione, aſſenſi devotione firmavit, & omnes res mobiles & immobiles cum omni integritate cuncta, quæ dilecta noſtra conjux in villa illa habere videtur, cum mancipiis promiſcui ſexus, cum domibus, ædificiis, terris, vineis, pratis, paſcuis, ſilvis, aquis, aquarúmque decurſibus, & vias, & ſepes, & omnia quæ in his terris & aquis & ſilvis contineri videntur, prædicto monaſterio & congregationi præſenti & futuræ in noſtra & noſtræ conjugis eleemoſyna damus, ideoque præcipimus cœleſtique decreto jubemus ut ab hodierna die uſque in finem ſeculi nullus præſinitor infidelium exurgat qui prædicta omnia & quæ ad totam donationem pertinent abſtrahere aut minuere præſumat aut aliquod damnum facere & ingerere audeat, ſed auctores in hono prædicti monaſterij beati Antonini liberam habeant poteſtatem. Hæc verò auctoritas largitionis noſtræ atque confirmationis ut per futura tempora inviolabilem atque incorruptam obtineat firmitatem, manu propria ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignare decernimus.

L I I.

Præceptum Hludovici Imperatoris de ſubjectione cœnobij ſancti Mauri.

IN nomine Dei & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Si petitionibus ſervorum Dei juſtis & rationabilibus divini cultus amore faveriius, ſuperna nos gratia muniri non diffidimus. Noverit ergo omnium fidelium tam præſentium ſcilicet quàm futurorum ſollertia quòd venerabilis Comes Rorigo nomine retulit ſerenitati noſtræ qualiter quoddam cœnobium in pago Andegavo in loco qui dicitur Glannafolium ſitum ſuper fluvium Ligerim, quo venerabile corpus ſancti Mauri patris Benedicti diſcipuli jacet humatum, ubi olim ipſe Deo dilectus cum ſibi ſubjectis multis fratribus ſub ſancta regula deguit, deſtructum inveniens, ammonitione divina commotus, ob redemptionem ſuæ animæ, eundem locum cum ſua conjuge Bilechilde aſſumpto labore reſtaurare & ad priſtinum ſtatum pro poſſe reſtituere curaret. Poſtmodum verò venerabilem Abbatem Engilbertum cœnobij Foſſatenſis evocavit, eidémque & ſibi ſubjectis fratribus commiſit ut religio regularis de divinis, ſicut dudum, perpetuò conſervaretur. His ergo ita nobis patefactis, exhortatus eſt magnitudinis noſtræ excellentiam ut ipſum locum ſub noſtra ſuſcipere dignaremur defenſione & immunitatis tuitione, & quemadmodum ceteri Abbates monachorum per imperium nobis divinitus conceſſum conſiſtunt, ita & illum cum Abbate & monachis & rebus vel hominibus eidem monaſterio juſtè ſubjectis conſiſtere faceremus, & per noſtros imperiales apices Abbati jamdicto Foſſatenſis cœnobij cunctiſque ejus ſucceſſoribus providentiam & dominationem atque ſubjectionem, ne à regularis ordinis tramite ampliùs decidat, habere concederemus. Cujus petitionem, quia rationabilem immo Deo amabilem eſſe cognovimus, libenter ſuſcepimus, & ſicut petiit, ita & conceſſimus. Volumus ergo ut prædictus Abba ſive rectores ſupradicti monaſterij atque fratres Deo devoti ipſius loci ipſum locum, de quo ratio agitur, videlicet Glanna, perpetuò habeant, teneant, atque poſſideant, & gubernent, magnámque providentiam ſemper de eodem loco habeant, inſtantiam ſuæ ſollicitudinis tam loco quàm congregationi vigilanti curam omnibus adhibeant. Tales quoque ibidem præponant proviſores atque rectores, magiſtros & præpoſitos, quorum nutu atque diſpoſitione cuncta ſecundùm Dei voluntatem atque ſecundùm regulam ſancti Benedicti interiùs & exteriùs perficiantur, & ad modum & ſimilitudinem Foſſatenſis monaſterij Chriſto Deo devotè famulentur, & in omnibus eam ſectentur formam ut cunctis peculiaribus poſtpoſitis juxta traditionem apoſtolicam cuncta poſſideant communia, ut ſibi ſalutem mereantur perpetuam adquirere,

An. 833. Ex chartulario monaſterij Foſſatenſis.

atque ſemper dominationi, gubernationi, & poteſtati unius Abbatis ſubjiciantur ac obedientes exiſtant. Et quoniam in jam dicto loco Foſſatenſi nemo mortalium, abſque eis qui ibi in Chriſto militant, nullam conſuetudinem aut redibitionem requirere niſi injuſtè valet, in ſimili ratione eundem locum commandamus perſiſtere. Cuncta autem quæ nunc habere noſcuntur, vel deinceps juſtè adquirere poterint, ſob noſtra defenſione & immunitatis tuitione perſiſtant. Et jubemus atque modis omnibus decernimus ut nullus nobis ſucceſſor, non Rex, non Epiſcopus, non Archidiaconus, non Comes, non judex publicus, vel quilibet ex judiciaria poteſtate, quicquid ex bis quæ ipſius loci ſunt vel fuerint in ſua dominatione redigere præſumat, nec in Ecclesias aut loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones prædicti monaſterij, quas moderno tempore juſtè & rationabiliter poſſidere videtur in quibuſlibet pagis & territoriis, quicquid ibidem propter divioum amorem conlatum fuit, quæque etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divinas pietas augeri, ad eauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores rollendos, nec homines ipſius loci tam ingenuos quàm & ſervos, qui ſuper terram ipſius reſidere videurur, injuſtè diſtringendos, nec ullas redibiriones aut inlicitas occaſiones tequirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat. Quicquid autem de rebus præfati monaſterij fiſcus ſperare poterar, totum nos pro æterna remuneratione ipſi loco concedimus, ut perennis temporibus in alimoniam pauperum & ſtipendium monachorum ibidem Deo famolantium proficiat in augmentum, & ſemper habeat defenſionis noſtræ regalis libertatem abſqoe militari ſervitio, à quo eundem locum abſolvimus per omnia. Er quandoquidem divina vocatione ſupradictus Abbas Engilbertus vel ſucceſſores ejus ab hac luce migraverint, ille qui ſubſtitutus fuerit ei, eandem poteſtatem & dominationem poſſideat quam & prædeceſſor ſuus, dum vixit, habuit. Præcipientes ergo auctoritamus atqoe confirmamus ot nullus judex, non Imperator, non Rex, non Epiſcopus, non Comes, aut judiciaria poteſtas hoc noſtræ excellentiæ præceptum audeat violare; ſed hac viſa auctoritate, ſicut ſua voluerit acta eiſe firma & ſtabilia, ita & hoc noſtrum ſinant factum manere uivlolatum; ita videlicet ut ſub hac ratione duæ conſcribantur membranæ uno tenore, ut una ſub theca ſancti Mauri habeatur, & altera à prædicto Abbate Engilberto in Foſſatenſi cœnobio conſervetur. Si quis autem inſanus & Deo contrarius fuerit, qui hoc noſtræ auctoritatis præceptum violare præſumpſerit, à liminibus ſanctæ Dei Ecclesiæ expulſus, & ab omnibus Epiſcopis torius Galliæ excommunicatus, à cœtu Chriſti fidelium ſit ſegregatus, & cum Caipha & Pilato, Ioda quoque traditore Domini, pœnas æternas ſuſtineat, atque cum principe dæmoniorum ſedem gehennalem, cùm à corpore ejos anima exierit, ſibi paratam inveniat. Vt ergo hæc auctoritas obtineat firmitatem per ſecula * induſtria hujuſmodi manu firmantes propria, eam anulo noſtro juſſimus ſigillari.

* *ſ.* ioconvulsam.

Signum Hludovici imperatoris.

Glorios Notarius ad vicem Hugoois recognovit.

Data VIII. Kal. Septembr. anno Chriſto propitio imperij Domni Hludovici ſereniſſimi Imperatoris XX. Indictione XI.

Actum Aquiſgtani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LIII.

Præceptum Lotharij Imperatoris pro monaſterio ſanctæ Chriſtinæ.

An. 838. Ex veteri codice Longobardico.

IN nomine Domini noſtri Ieſo Chriſti Dei æterni. Hlotharius divina ordinante providentia Imperatot Auguſtus. Cùm petitionibus ſervorum Dei joſtis & rationabilibus divini cultus amore favemus, ſuperni muneris donum nobis à Domino impertiri credimus. Idcirco ootum eſſe volumus omnibus fidelibus ſanctæ Dei Ecclesiæ noſtríſque præſentibus ſcilicet & futuris quia Petrus vir venerabilis Abbas ex monaſterio ſanctæ Chriſtinæ, quod eſt ſitum prope villam noſtram Ollonnam, obtulit obtutibus noſtris auctoritatem immunitatis Domni & avi noſtri Karoli bonæ memoriæ ſereniſſimi Regis, & genitoris noſtri Hlodovici, in qua continebatur inſertum, ipſum prædictum monaſterium cum omnibus rebus & hominibus quæ tam donatione Regum Reginarúmque quàm etiam reliquorum Deum timentium hominum idem monaſterium eo tempore legitimè poſſidebat, ſuo munimine conſtituere fecerat, & ejus auctoritare immunitatis hactenus ab inquietudine judiciariæ poteſtatis idem munitum atque defenſatum fuiſſet monaſterium. Sed pro firmitatis ſtudio poſtulavit idem Petrus Abba ot paternæ auctoritati noſtram quoque ſuperadjiceremus auctoritatem. Cujus precibus ob divini coltus amorem & venerationem ipſius ſancti loci adſenſum præbentes, hanc auctoritatem immunitatis noſtræ eidem monaſterio fieri juſſimus; per quam præcipimus atque jubemus ut memoratum monaſterium, cum omnibus rebus & hominibus ad ſe præſenti tempore juſtè & legaliter pertinentibus vel aſpicientibus, ſub immunitatis noſtræ defenſione modis omnibus conſiſtat, & nullus judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate in Ecclesias aut villas vel curtes loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones memorati monaſterij, quas moderno tempore juſtè & legaliter poſſidet in quibuſlibet pagis vel territoriis infra ditionem imperij noſtri, vel quæ deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augere, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fideijuſſores tollendos, aut homines ipſius monaſterij diſtringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris futuríſqoe temporibus ingredi aodeat, vel ea quæ ſuprà memorara ſunt penitùs exigere præſumat, ſed licear memorato Abbati ejúſque ſucceſſoribus res prædicti monaſterij, cum omnibus quæ poſſidet, ſicut in præcepto Domni & genito-

ris noſtri continetur, ſub immunitatis noſtræ defenſione qoieto ordine poſſidere & noſtro fideliter parere imperio; quatinus congregationem ibidem Deo famulantem pro nobis & conjuge proléque noſtra vel pro ſtabilitate totius imperij noſtri à Deo nobis conceſſi atque conſervandi jugiter Domini miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas noſtris futuríſque temporibus valeat incoovulſa manere, manu propria ſubter firmavimus, & anuli ooſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Hlotharij piiſſimi Auguſti.

Drutemirus Subdiaconus Protonotarius ad vicem * Egilinari recognovi.

* Agilmari

Datum pridie Nooas Februarij anno Chriſto propitio imperij Domni Hlotharij Pij Imperatoris xv. Indictione prima.

Actum Ollona palatio regio io Dei nomine feliciter. Amen.

L I V.

Privilegium Karoli Regis filij Ludovici Imperatoris pro monaſterio Miciacenſi.

An. 840. Ex chartulario monaſterij Miciacenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus Dei graria Rex. Notum igitur eſſe volumus omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtríſque fidelibus quia Pertus Miciacenſis loci venerabilis Abbas detulit nobis præceptum Domni & genitoris noſtri ſereniſſimi Ludovici Auguſti, in quo continetur quòd iſdem genitor noſter eidem religioſo loco, qui eſt in honore ſancti Maximini confeſſoris Chriſti, & vocatur Miciacus, tres naves per diverſa imperij ſui flumina pro neceſſitatibus ipſius Eccleſiæ & monachorum in eodem loco Deo ſervientium diſcurrentes per ipſum ſuum præceptum confirmaſſet, & ab omni fiſcali cenſu in ſua eleemoſyna immunes feciſſet, ſimiliter & de carris & de ſaugmariis memorati loci vel monachorum ibidem Deo famulantium, & de diverſis negotiis quæ in villulis ipſius loci fiunt, necnon & de omni commercio, undecunque fiſcus teloneum exigere poterat, egiſſet. Noſtram quoque clementiam idem venerabilis Petrus cum monachis ſuis ſuppliciter flagitavit ut patris noſtri factum miſericordiæ opere plenum per hoc noſtræ auctoritatis confirmaremus præceptum. Cujus petitioni ob animæ noſtræ ſalutem libenter annuimus, & ad precem ejus circa eundem locum hoc noſtræ auctoritatis præceptum fieri decrevimus, per quod omnino jubemus atque præcipimus ut nemo fidelium noſtrotum nec quilibet exactor judiciariæ poteſtatis de carris vel ſaugmariis ſeu in villis ejus ſuper quibuſlibet negotiis factis, vel etiam de quocunque alio commercio, undecunque jus fiſci teloneum exigere poteſt, ullum teloneum accipere vel exigere præſumat. Naves veró tres, quæ ſive per fluvium Ligeris ſive per cetera flumina regni noſtri ob utilitatem & neceſſitatem ipſius loci diſcurrunt, ad quaſcunque civitates, caſtella, aut portus, aot cetera loca acceſſum babuerint, nollus ex eis aut ab hominibus qui eas prævident ullum teloneum, aut ripaticum, aut pontaticum, aut portaticum, aut ſalutaticum, aot ceſpitaticum, aut eœnaticum, aut laudaticum, aut tranaticum, aut, pulveraticum, aut ullum occurſum, vel ullom cenſum, vel ullam redibitiooem, vel cetera quæ enumerari longum eſt accipere vel exigere audeat. Sed licitum ſit abſque ulla alicujus contrarietate illicita vel detentione per hanc ooſtram auctoritatem naves tres, & homines qoi eas prævidere debent, cum iis quæ deferunt, per univerſum regnum noſtrum liberè atque ſecurè ire & redire. Et ſi aliqnas moras in quolibet loco fecerint, aut aliqoid mercati fuerint aut vendiderint, oihil ab eis prorsùs, ut dictum eſt, exigarur. Hæc igitur auctoritas ut pleniorem in Dei nomine obtineat vigorem, & a fidelibus noſtris certiùs credatur & diligentiùs conſervetur, annoli ooſtri impreſſione ſubter ſigillari juſſimus. Datum menſe Octobris anno primo regnante Karolo Rege.

L V.

Præceptum Karoli Regis de dono facto Attoni fideli Regis quarundam rerum de dominio ſitarum in comitatu Bajocenſi, in pagello qui dicitur Otlingua Saxonica, id eſt, villæ noſtræ Herdræ cum omnibus ſuis integritatibus.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Regalis celſitudinis moris eſt fideles ſuos donis multiplicibus honorare atque ſublimare. Proinde morem parentum Regum videlicet prædeceſſorum noſtrorum ſequentes, libuit celſitudini noſtræ quendam fidelem noſtrum Attonem nomine de quibuſdam rebus noſtræ proprietatis honorare atque in ejus juris poteſtatem liberalitatis noſtræ gratia conferre. Idcirco noverit experientia atque induſtria omnium fidelium noſtrorum tam præſentium quàm & futurorum quia concedimus eidem fideli noſtro Attoni ad proprium quaſdam res juris noſtri ſitas in comitatu Bajocaſinſe, in pagello qui dicitur Otlingua Saxonia, id eſt, villam nomine Heidram cum omnibus ſois integritatibus & mancipiis utriuſque ſexus, quam Gundacher Comes avo noſtro Karolo Imperatore per ſuam epiſtolam confirmavit habere. Et in alteto loco in prædicto comitatu Bajocaſino, in villa nuncupata Eberenncio, quantumcunque ſuprataxatus Gondacher Comes ibidem viſus fuit habere, cum mancipiis ibidem commanentibus vel pertinenriis. Necnon & villa Funtanido, quantumcunque Goda femina inibi habere dinoſcitur, & noſtra viderur eſſe poſſeſſio, tam in mancipiis quàm etiam & in aliis rebus. Supradictas res cum omni integritate vel eorum appendiciis memorato prædictóque fideli noſtro Attoni ad proprium per hanc noſtræ auctoritatis conſcriptionem concedimus & de noſtro jure in jus ac poteſtatem illius ſollemni donatione transferimus, ita videlicet ut quicquid ab hodierna die & tempore exinde pro ſua utilitare atque commoditate jure proprietario facere decreverit, liberam & firmiſſimam in omnibus habeat poteſtatem faciendi tam donandi quàm vendendi vel etiam heredibus ſuis relinquendi. Et ut hujus cartæ largitionis

An. 843. Ex chartulario monaſterij Foſſatenſis.

largitionis atque donationis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmavimus, & de anulo noſtro ſigillari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Deormarus Notarius ad vicem Hludoviei recognovi.

Data Idus Novembris Indictione VI. anno IV. regnante Karolo glorioſo Rege.

Actum in tentoriis prope Redonis civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

L V I.

Præceptum Lotharij Imperatoris pro Agilmaro Archiepiſcopo Viennenſi ut de bonis ac facultatibus ſuis ſtatuere poſſit pro ſuæ voluntatis arbitrio.

An. 844. Ex chartulario Eccleſiæ Viennenſis.

IN nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti Dei æterni. Lotharius divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Dignum eſt ut imperialis ſublimitas procerum ſuorum * ſublimitas tantò benigniùs ac libentiùs annuat & annuendo adimpleat quanto viderit ac noverit in ſuis obſequiis perſiſtere efficaces. Idcirco * omnium fidelium ſanctæ Dei Eccleſiæ ac noſtrorum præſentium videlicet & futurorum ſollertia quia Agilmarus ſanctæ Viennenſis Eccleſiæ vocatus Archiepiſcopus & ſacri palatij noſtri Archicancellarius noſtram petiit excellentiam ut omnes res quas de paterna vel materna ei evenerunt hereditate, vel eas quas ipſe per diverſa loca quocunque ingenio juſtè & legaliter adquiſiſſe dinoſcitur, ſeu & illas quas Deo opitulante juſtè & legaliter adquirere potuerit tam per vinditionem vel concambium ſeu per donationem aliquam, per præceptum noſtræ immunitatis illi ſanciremus habendas. Cujus precibus propter * devotiſſimum libenter annuentes, hoc noſtræ immunitatis præceptum ei fieri decrevimus, per quod omnes res ſuas illi ſancimus, modiſque omnibus confirmamus, quæ ei, ſicut ſuprà dictum eſt, de paterna vel materna hereditate advenientes, in quibuſlibet pagis & locis conſiſtentes, ſicut & eas quas, ſicut præfati ſumus, juſtè & legaliter quolibet modo tam per donationem Regum vel per venditionem atque comcambium ſeu per aliquam donationem adquiſiſſe dinoſcitur, ut abſque alicujus contradictione vel refragatione quieto eas ipſe ac pacifico jure poſſideat, & cuicunque voluerit derelinquat, & nemo hominum neque cujuſquam poteſtatis perſona ullo unquam in tempore de omnibus rebus ſuis vel hominibus, liberis ſcilicet ac ſervis, qui ſuper terram ipſius commanere videntur, aliquam illi inferre præſumat contrarietatem vel inquietudinem; ſed liceat ei cum ipſis rebus vel hominibus, ſicut ſuprà dictum eſt, ſub noſtræ immunitatis tuitione ac mundeburdo qoietè vivere ac pacificè reſidere. Si verò aliquæ querimoniæ adverſùs homines ſuos liberos & ſervos ortæ fuerint, quæ abſque gravi iniquóque diſpendio nequeant diffiniri, jubemus ut ante noſtram uſque ſuſpendatur præſentiam, quatinus ibi juxta legis ordinem finitivam accipiant ſententiam. Et quicunque contra hoc noſtræ immunitatis præceptum ire aut aliquid agere tentaverit, vel illud violare præſumpſerit, ſciat ſe eandem immunitatem compoſiturum. Et ut hæc noſtræ corroborationis atque immunitatis præceptio inviolabilem atque inconvulſam obtineat firmitatem, manu propria ſubter illud firmavimus & anuli noſtri impreſſione aſſignari juſſimus.

* poſtulationibus.
* noverit
* devotionem ejus

Signum Hlotharij ſereniſſimi Auguſti.

Ercamboldus Notarius ad vicem Agilmari recognovi.

Data XI. Kal. Novemb. anno Chriſto propitio imperij Domni Lotharij pij Imperatoris in Italia XXIV. & in Francia IIII. Indictione VI.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

L V I I.

Præceptum Lotharij Imperatoris quo confirmat poſſeſſionem Eccleſiæ Viennenſis in villa Toliano.

An. 844. Ex eodem chartulario.

IN nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti Dei æterni. Hlotharius divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Dignum eſt ut erga loca divinis cultibus mancipata munificentiæ noſtræ conferamus largitatem, ut & anteriorum ſequamur morem Imperatorum, atque propenſiùs Dei nos credimus ope fulciri & ad præſentem glorioſiùs tranſigendam proſperitatem & ad futuram feliciùs obtinendam beatitudinem, ſi debitam circa Eccleſias ſollicitudinem gerimus. Idcirco noverit omnium fidelium ſanctæ Dei Eccleſiæ ac noſtrorum tam præſentium quàm & futurorum induſtria quia Agilmarus venerabilis ſanctæ Viennenſis Eccleſiæ vocatus Archiepiſcopus & ſacri palatij noſtri Archicancellarius noſtræ innotuit ſerenitati qualiter tempore prædeceſſorum ſuorum quædam villa quæ nuncupatur Tolianus à ſede ſibi commiſſa ſubtracta fuerat. Vnde iſdem Agilmarus noſtram petiit excellentiam ut Tolianum Eccleſiæ Viennenſi, cui ipſe Deo auctore præſidet, & conſtructa habetur in honore beati Mauricij martyris Chriſti, per noſtræ auctoritatis præceptum redderemus atque confirmaremus. Cujus petitioni aſſenſum præbentes, hos ſublimitatis noſtræ apices decrevimus fieri, per quos memoratam villam cum omnibus appendiciis ſuis conſiſtentem in pago Tolianenſe præfatæ ſanctæ Viennenſi Eccleſiæ ſancimus modiſque omnibus confirmamus, ut tam noſtris quàmque ſucceſſorum noſtrorum temporibus in dominatione ac poteſtate ejuſdem Agilmari ac ſucceſſorum ſuorum permaneat, ut quicquid ad utilitatem ejuſdem Eccleſiæ facere decreverint, liberam in omnibus per hanc noſtram auctoritatem habeant poteſtatem faciendi abſque alicujus contradictione vel repetitione ſeu qualibet refragatione. Et ut hæc noſtræ largitionis atque confirmationis auctoritas inviolabilem atque inconvulſam obtineat firmitatem, manu propria ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione adſignari juſſimus.

Signum Hlotharij ſereniſſimi Auguſti.

Etcamboldos Notarius ad vicem Agilmari recognovi.

Data XI. Kal. Novembris anno Chriſto propitio imperij Domni Hlotharij Pij Imperatoris in Italia XXIIII. & in Francia IIII. Indictione VI.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LVIII.

Commutatio rerum inter Erchimbaldum Comitem & Areſtagnum.

An. 844. Ex eodem chartulario.

ANtiqua legum ratio & majorum vetus promulgavit auctoritas ut pro incertum vitæ humanæ tempus mortiſque caſus, traditiones, venditiones, & commutationes invicem factas, datas, & acceptas ob firmitatis indicium literis commendatas ad poſterum notitiam. Hoc igitur exemplo muniti Regúmque coſtituta ſervantes vir illuſtris Erchimbaldus Comes & ab alia parte Areſtagnus venerabilis vir * inter ſe commotationem factam legitimè ſecundùm mutuum conventum & opportunitatem otriuſque loci præſentibus litteris indiderunt. Præfatus Erchimbaldus donat atque commutat partibus jamdicti Areſtagni & vxoris ſuæ Gimbergæ res de comitatu Viennenſe pertinentes ad Eccleſiam * martyris. In quam donationem reverentiſſimus pater Agilmarus ejuſdem Eccleſiæ vocatus Archiepiſcopus clericiſque conſentiunt. Ipſæ verò res conſiſtunt in pago Viennenſe, in agro Ananocenſe, in loco qui vocatur Argentaus, & eſt ibi baſilica una in honore ſancta Mariæ conſtructa, & unà cum presbyteratu. & habentur in ipſo territutio manſiones IV. cum molendino uno. De terra culta ſunt ibi modiadas CLXX. prata unde poſſunt educi fœnum, ſilvæ ex parte inſtuctuoſæ & ex parte fructiferæ, unde poſſunt ſaginari porci viginti. Et hæc cuncta ex omni parte terra ipſius Areſtagni. Qoicquid etenim de præſcriptis rebus ſupraſcripta terminatio circumdat, per præſentem ſcripturam antè nominatus Comes Archimboldus Areſtagni commutat ad jus proprietatis, ot ex hac die poteſtatem habeant donandi, vendendi, commutandi, vel qoicquid inde facere voluerint, pro ſtabilitate fruantur tam ipſi quàm heredes eorum. Similiter ad vicem donat atque commutat Areſtagnus & jam dicta uxor ejus * Erchimboldi Comitis & ſacroſactæ Eccleſiæ beati Maoricij res ſuæ proprietatis in eodem pago Vienenſe, in agro Roionenſe, in villa me * baſilicam onam cum presbyteratu in honore ſancti Bardulfi conſtructam, & ex alia baſilica ſancti Petri & presbyteratu IIII. portionem & manſiones IIII. & vineas unde procedunt vini mod. CCLXX. terram cultam in modiadas LII. pratum onde exit fœni carrada * & quicquid in hac villa fuit viſus poſſediſſe, prædicto Comiti facta commutatione transfundit, ut ipſe & ſucceſſores ejus poteſtate utantur ſicut cetera beneficia. Volumus autem & conſtituimns ot hæc commutatio inter nos facta omni tempore permaneat, cum ſtipulatione ſubnixa. Actum Viennæ publicè. Ego in Dei nomine Edenus Diaconus hanc commutationem ſcripſi datavi III. Nonas Apriles anno IIII. regnante Domno noſtro Lothario Imperatore, Indictione VII. Agilmarus vocatus Archiepiſcopus hanc commutationem relegi. In Chriſti nomine Erchimbaldus Comes commutationem à me factam recognovi & manu propria ſignavi. S. Sigenus S. VVirannus. S. Sichardus Abbas. S. Hermunbodus. S. Aldulfus. S. Erlulfus Chorepiſcopus. S. Arnulfus. S. Balcherius. S. Severus Presbyter. S. Natalis Presbyter.

LIX.

Præceptum Karoli Calvi pro quibuſdam Hiſpanis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Cùm clamoribus pauperum autem celſitudinis noſtræ accommodantes benignum aſſenſum præbemus * Idcirco notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia quidam Hiſpani in comitatu Biterrenſi conſiſtentes, ac in noſtræ proprietatis prædiis commanentes, id eſt, Ranemirus, & Hanſemundus Presbyter, Aurifolio, Elias mirabilis, Presbyter Cicila, dum obſideremus Toloſam, & moraremur in monaſterio ſancti Saturnini, adeuntes ſerenitatis noſtræ faſtigia, innotuerunt manſuetudini noſtræ qualiter Ildericus & Petrus ſeu Emenſilus & quamplures eorum propinqui, & progenitores eorum confugerunt in villis quæ dicuntur Aſpirianus & Albinianus, & eas juſtè tenerent & proprietario jure. Quas ſiquidem aprisiones præfatorum Hiſpanorum progenitores per licentiam ſeu conceſſionem avi noſtri Karoli, ac poſt obitum illius, genitoris noſtri Auguſti Ludovici, ex deſerti ſqualore habitabiles frugúmque uberes proprio labore fecerunt. Quam denique rationem, de more regali, fidelibus noſtris venerabilibus, hoc eſt, Notoni Archiepiſcopo, necnon & Elmerado ſacri palatij noſtri Comiti, Suniefrido etiam Marchioni, & Suniario Comiti, diverſiſque nobilibus noſtris, omnimodis inveſtigare decrevimus &c. Iubemus ut ab hodierna die & tempore nullum hominum liceat eiſdem Hiſpanis poſteritatique eorum, & ipſis qui poſtea ad eorum fidem venient, aliquo die cum dictis àpriſionibus ſive hereditatibus, id eſt, de domibus, vineis, terris, hortis in præſcriptis villis conſiſtentibus aliquam inferre calumniam aut ullam facere contradictionem; ſed ſicut à progenitoribus magniſqoe Imperatoribus parentibus eorum conſtat eſſe conceſſum, ita ipſi & filij filiorum ſoorum uſqoe in ſeculum cum omni ſecuritate ipſas res teneant atque poſſideant, & ſub munburdo noſtræ defenſionis contra omnium infeſtationem ſemper conſiſtant. Sed ſi etiam ex ipſis aliquis abſque filiis & nepotibus mortuus fuerit, volumus, atque per hanc noſtram auctoritatem concedimus ut eædem res proximioribus ſuis parentibus revertantur, licentiámque inter ſe vendendi & concambiandi pleniſſimè habeant. Hæc autem magnificentiæ noſtræ aoctoritas ut

An. 844. Ex archivo Eccleſiæ Biterrenſis.

meliorem ſemper obtineat vigorem, de anulo noſtro ſubter juſſimus ſigillari.

Deomarius Notarius ad vicem Ludoviei recognovit.

Data XIV. Kal. Iunij Indictione VII. anno IV. regnante Karolo glorioſo Rege, in monaſterio ſancti Saturnini, dum obſideretur Toloſa, in Dei nomine feliciter. Amen.

L X.

Præceptum Karoli Calvi pro Teodtfredo filio Ioannis.

An. 844. Ex archivo Archiepiſcopi Narbonenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Si fidelium noſtrorum petitionibus benignum commodamus aſſenſum, regiam exercemus conſuetudinem, & hoc poſtmodum jure firmiſſimo manſurum eſſe volumus. Idcirco notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia quidam fidelium noſtrorum regni Septimaniæ Vaſſus noſter, nomine Teodtſredus, noſtris obtulit obtutibus auctoritatem avi noſtri Karoli, qua continebatur qualiter patri ſuo, nomine Iohanni, præſcriptus bonæ memoriæ avus noſter Karolus conceſſerat villarem ad laborandum qui vocatur Fontes, cum omni ſua integritate, & quantumcunque ille in Fontejoncoſa de heremi vaſtitate traxit cum ſuis hominibus. Oſtendit etiam nobis epiſtolam Domni & genitoris noſtri Hludouvici piiſſimi Auguſti ad Sturmionem Comitem directam ut prædictam villam, id eſt Fontes, memorato Iohanni abſque ullo cenſu & inquietudine habere dimitteret. Propter quam epiſtolam avus noſter Karolus, ut in ſua auctoritate continetur, illi fieri juſſit hoc. Vnde & prædictus fidelis noſter noſtram deprecatus eſt miſericordiam ut nos denuo prædictam villam, quemadmodum Domnus avus noſter Auguſtus ac ſereniſſimus Auguſtus genitor noſter patri ſuo per eorum litteras confirmaverunt, nos denuo illi cum ſua integritate vel termino confirmare dignaremur. Quapropter & has litteras noſtras illi fieri juſſimus; per quas volumus atque firmamus ut prædictus qui moderno habet fidelis noſter Teodefredus ſæpedictam villam Fontes perpetuò tenere, habere, & abſque ullius inquietudine poſſidere. Et condono tibi quid pater tuus aut Vvilimirus vunculus tuus aut homines illorum in villa Fontejoncoſa habuerunt per apriſione cultum vel incultum ...... tu feciſti ſive feceris cum homines tuos, abſque paratas aut veredos, & habeas, necnon poſteritas tua, abſque cenſu. Et ut hæc auctoritas confirmationis noſtræ firma valeat permanere, de anulo noſtro ſubter eam juſſimus ſigillari.

Ionas Diaconus ad vicem Hludouvici recognovit & ſubſcripſit.

Data Non. Iun. anno IIII. Indictione VII. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum in monaſterio ſancti Saturnini prope Toloſa in Dei nomine feliciter. Amen.

L X I.

Item aliud pro monaſterio ſanctæ Gratæ in diœceſi Vrgellenſi.

An. 844. Ex archivo Eccleſiæ Vrgellenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Si illius amore cujus munere ceteris mortalibus prælati ſumus, petitionibus ſervorum Dei juſtis & rationabilibus annuimus, & loca divino famulatui conſecrata congruis munificentiæ noſtræ beneficiis ad divinum cultum uberiùs exequendum opem ferimus, præmium nos à Domino remunerari fideliter credimus. Igitur notum eſſe volumus cunctis ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia Geila venerabilis Abba ex monaſterio quod dicitur ſancta Grata, quod eſt ſitum ſuper fluvium Boſegia, conſtructum ſiquidem in honore ſanctæ Dei genitricis Mariæ, noſtris obtulit obtutibus auctoritatem Domni & genitoris noſtri Hludouvici ſereniſſimi Auguſti, qua continebatur qualiter prædictum monaſterium, cum cellula ſibi ſubjecta, quæ dicitur ſancti Fructuoſi, & villa quæ dicitur Serras, cum ſuo terminio, Poſſedonius Epiſcopus de heremi vaſtitate ad culturam frugum perduxiſſet. Et poſtmodum veniens in memorati genitoris noſtri præſentiam, prædictum monaſterium contulit ut ſub defenſione atque mundeburdo piiſſimi genitoris noſtri conſiſteret, & perpetuò ibidem Domino monachi famularent, ita ut nullius ditioni ſubditi eſſent niſi ſolius Dei, & ſemper ſub defenſione atque immunitate Regis conſiſterent. Vnde & memoratus Auguſtus, ob deprecationem Marfridi Comitis prædictique Epiſcopi Poſſedonij, prædictum monaſterium per immunitatis ſuæ præceptum ſub ſua defenſione atque protectione ſuſcepit. Quapropter ſupraſcriptus Abba Geila noſtram deprecatus eſt clementiam ut nos denuo prædictum monaſterium, cum monachis ibidem Deo famulantibus, & cum omnibus rebus quæcunque, ſicut diximus, ipſi de heremo traxerunt, ſive quorumlibet religioſorum hominum Deúmque timentium hominum illuc contulerunt, ibidem juſtè legaliter pertinentibus, ſub noſtra tuitione atque defenſione recipere dignaremus. Propterea has noſtræ auctoritatis litteras prænominato Abbati ſuiſque monachis ex prædicto monaſterio fieri juſſimus; per quas fidelibus noſtris notum fieri volumus memoratum monaſterium cum præfata cella & eorum omnibus appendiciis vel cunctis rebus, ſicut Domni & genitoris noſtri fuit, noſtrum proprium eſſe, & ſub noſtra ſemper defenſione atque tuitione conſiſtat; ut nullus Epiſcopus aut Comes vel Miſſus diſcurrens ibi aliquam dominationem aut tyrannidem poteſtatem exerceant, niſi quemadmodum canonica auctoritas juber, nec aliquam redibitionem aut inlicitam occaſionem illis inferre præſumat. Et ideo quia præfatum monaſterium, ſicut ſub poteſtate Domni & genitoris noſtri conſiſtere viſum eſt, modò ſub noſtra tuitione eſſe dinoſcitur, concedimus monachis ſub ſancta regula ibidem degentibus ut poſt præfati Abbatis ſucceſſorúmque ejus diſceſſum licentiam habeant

elegendi Abbatem; qualiter ibidem Deo militantes ſecuriùs & quietiùs ſub monaſtica vita degentes, pro nobis & conjuge proléque noſtra Domini miſericordiam adtentiùs exorare valeant. Et ot hæc auctoritas per curricula annorum inviolabilem atque inconvulſam obtineat firmitatem, & à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris veriùs certiúſque credatur & meliùs conſervetur, de anulo noſtro ſubter juſſimus ſigillari.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Ionas Diaconus ad vicem Hludouvici recognovit & ſubſcripſit.

Data v. Idus Iulii anno IIII. Indictione VII. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum in monaſterio ſancti Saturnini prope Toloſa in Dei nomine feliciter. Amen.

LXII.

Item aliud pro monaſterio ſancti Petri Biſuldunenſis in diæceſi Gerundenſi.

An. 844. Ex archivo monaſterij Arulenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Si petitionibus ſervorum Dei juſtis & rationabilibus aurem celſitudinis noſtræ accommodamus, & eorum ſuggeſtiones, quas nobis pro neceſſitate ſua inſinuaverint, ad effectum perduxerimus, non ſolùm in hoc regiam exercemus conſuetudinem, ſed etiam ad æternæ retributionis mercedem nobis talia facta profutura confidimus. Idcirco noverit ſagacitas ſeu utilitas omnium fidelium tam præſentium quàm & futurorum qualiter religioſus vir Domnulus Abba ex monaſterio ſancti Petri, quod ipſe in pago Biſuldunenſe ſuper fluvium Sambuga unà per licentiam Ramponi Marchionis propriis manibus conſtruxit, ad noſtram accedens clementiam, deprecatus eſt nos ut prædictum locum ei concederemus, atque more regio ipſum ſibique commiſſos ſupradictúmque monaſterium cum cellulis ibidem aſpicientibus quæ nuncupantur ſic, in loco qui dicitur Cereſius Eccleſia in honore ſancti Michaëlis Archangeli, novo opere conſtructa, & in altero loco qui dicitur Caſa Mauri, Eccleſia in honore ſancti Romani conſtructa ſeu & villares, Albinianum ſcilicet, & Buſcariolas, omnibúſque rebus & hominibus eidem monaſterio juſtè legalitérque pertinentibus, ſub defenſionis noſtræ tuitione immunitatiſque munimine recipere dignaremur. Cujus petitionibus clementer annuimus, atque eum, ſicut poſtulavit, prædictúmque monaſterium ſub noſtræ defenſionis munimine recepimus. Quin etiam hoc * reverentiæ noſtræ præceptum fieri juſſimus, per quod præcipimus atque jubemus ut nullus judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias aut loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones memorati monaſterij, quas moderno tempore infra ditionem regni noſtri juſtè & rationabiliter poſſidet, vel quæ deinceps aut per nos aut per alios quoſque fideles ac Deum timentes in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, necnon & fidejuſſores tollendos, aut homines ejuſdem Eccleſiæ tam ingenuos quàm & ſervos ſuper terram ipſius commanentes diſtringendos, nec ullas redibitiones aut inlicitas occaſiones requirendas, noſtris nec futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat; ſed liceat jam dicto Domnulo Abbati ſuíſque ſucceſſoribus res prædictæ Eccleſiæ abſque alicujus impedimento aut minoratione ſub immunitatis noſtræ defenſione quieto ordine poſſidere; & quicquid exinde fiſcus ſperare poterat, totum nos pro æterna remuneratione eidem Eccleſiæ concedimus, ut in alimonia pauperum & ſtipendia ſervorum Dei ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Et quandoquidem divina vocatione ſupradictus Abba vel ſucceſſores ejus de hac luce migraverint, quandiu ipſi monachi inter ſe tales invenire potuerint qui ipſam congregationem ſecundùm regulam ſancti Benedicti regere valeant, per hanc noſtram auctoritatem licentiam habeant ex ſe eligendi Abbatis; quatenus eos pro nobis atque ſtabilitate regni noſtri jugiter Dei miſericordiam exorare delectet. Hæc verò auctoritas ut omni tempore inviolabilis valeat permanere, manu propria ſubter eam firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

* excellentiæ.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Deormarus Notarius ad vicem Hludovici recognovi.

Data V. Idus Mai Indictione VII. anno IIII. regnante Karolo glorioſo Rege.

Actum in monaſterio ſancti Saturnini prope Toloſa in Dei nomine feliciter. Amen.

LXIII.

Item aliud pro monaſterio Arulenſi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ejúſque in eiſdem locis ſibi famulantes beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Deum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idcirco noverit omnium fidelium noſtrorum tam præſentium quàm futurorum ſolertia qualiter vir venerabilis Receſindus Abba monaſterij ſanctæ Mariæ in Arulas veniens ad nos obtulit obtutibus noſtris auctoritatem Domni & genitoris noſtri Ludovici Imperatoris, qua continebatur qualiter prædictum monaſterium, ædificatum a Caſtellano condam valle quæ dicitur Aſperia, ſub ſua immunitate atque defenſione cum monachis ibidem Deo famulantibus & omnibus rebus ad ſe pertinentibus pleniſſimè ſuſcepiſſet. Vnde prænominatus Abba Receſindus noſtram deprecatus eſt clementiam ut prædictum monaſterium denuo cum monachis ibi conſiſtentibus & cum cellulis ibidem aſpicientibus, id eſt, cum Eccleſia ſancti Martini ad ipſas felonicas, in via quæ diſcurrit ad ipſas cluſas, cum ceteris rebus ad prædictum monaſterium ſanctæ Mariæ pertinentibus vel aſpicientibus, ſub noſtro reciperemus mundeburdo atque tuitione; quatinus idem monachi, cum omnibus ad eos pertinentibus, quietè atque ſecurè viverent. Cujus precibus ob amorem Dei & reverentiam divini cultus aurem ac- An. 844. Ex eodem archivo.

commodare placuit, & hos noſtræ auctoritatis regales apices fieri decrevimus; per quos præcipimus atque jubemus ot nullus judex poblicus aut quiſlibet ex judiciaria poteſtate in prædictas cellulas aut in rebus ad prædictum monaſterium legaliter aſpicientibus ingredi temerario auſu ad manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aot homines ejuſdem monaſterij diſtringendos, aut ullas redibitiones aut inlicitas occaſiones reqoirere aut exactare præſumat; ſed liceat prædictum Abbatem & ſucceſſores ſuos cum bis rebus præſenti tempore ad præfatum monaſterium aſpicientibus, ſeu etiam à bonorum hominum largitione abhinc delatis, ſub noſtra defenſione quietè vivere ac reſidere. Et quandoquidem divina vocatione memoratus Abba de hac luce migraverit, quandiu ipſi monachi inter ſe tales invenerint qui eos ſecundùm regulam ſancti Benedicti regere valeant, licentiam habeant eligendi Abbates; quatinus ipſos monachos pro nobis, conjuge, prolèque noſtra, vel pro ſtabilitate totius regni noſtri jugiter Domini miſericordiam exorare delectet. Et ot hæc auctoritas noſtris futuriſque temporibus Domino protegente valeat inconvulſa manere, manu propria ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Ionas Diaconus ad vicem Luduovici recognovit.

Datum VII. Kal. Iuli anno IIII. Indictione VII. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum in monaſterio ſancti Saturnini, dum obſideretur Toloſa, in Dei nomine feliciter. Amen.

LXIV.

Item aliud pro Eccleſia Gerundenſi.

An. 844. Ex archivo Epiſcopi Gerundenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Petitiones denique fidelium noſtrorum, quas bonæ voluntatis intentio noſtris auribus infert, tanto faciliùs noſtræ clementiæ ſunt jure faciendæ quanto eas noſtri intellectus judicio ac divinæ voluntatis nutu probamus minimè diſcrepare. Idcirco notum ſit univerſorum ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelium atque noſtrorum tam præſentium quàm futurorum magnitudini quia vir venerabilis Gondemarus Gerundenſis Eccleſiæ Epiſcopus adiens celſitudinis noſtræ faſtigia, obtulit præcellentiæ noſtræ quondam Domni & genitoris noſtri Lodoici piiſſimi Auguſti prædeceſſori ſuo beato viro Vvimaro factam præcepti auctoritatem, qua continebatur qualiter Domnus & genitor noſter præfatæ ſedis matrem Eccleſiam, unà cum jamdicto antiſtite & omnibus rebus ſibi pertinentibus, ſub immunitatis ſuæ tuitione defenſioniſque munimine clementer ſuſceperit, & quaſdam villas vel alias quaſcunque res à magno & orthodoxo Karolo Imperatore avo ſiquidem noſtro eidem Eccleſiæ collatas denuo corroborando ipſi ſacratiſſimo loco piiſſimè confirmaverit. Petiit namque clementiæ noſtræ manſuetudinem idem honorabilis vir Gundemarus Epiſcopus ut memoratam Domni & genitoris noſtri præceptionem renovantes, præfatam ſuæ ſedis matrem Eccleſiam cum omnibus ſibi pertinentibus rebus ſub immunitatis noſtræ tuitione, paternum morem ſequentes, recipere dignaremur, villaſque & alias poſſeſſiones qualibet, ſicut dictum eſt, à Karolo Cæſare Auguſto eidem Eccleſiæ delegatas denuo per ſcripſi noſtri auctoritatem integerrimè confirmare ſtuderemus; atque ut omnium controverſatium hominum inquietudines ex eiſdem rebus penitùs excluderemus, earundem rerum nomina ipſi excellentiæ noſtræ præcepto indere juberemus. Cujus inquam petitionibus clementi aure adquievimus. Quin etiam hoc reverentiæ noſtræ præceptum fieri mandavimus; per quod & eundem Epiſcopum Gondematum cum ſuæ ſedis matre Eccleſia omnibúſque rebus ſibi aſpicientibus ſub noſtro mundiburdo conſtituimus; memoratáſque res à sereniſſimo Auguſto avo noſtro Karolo ipſi Eccleſiæ condonatas, ſicut à Domno & genitore noſtro factum eſt, integerrimè confirmamus. Id eſt, in pago Empuritano villam quam nuncupant Olianus, & villam Cacavianum, ac villarem antiquum quem vocant Celſianum, & villam Velloſam cum ſuo caſtello & ſuo termino, necnon & villam quæ vocatur Farus, quam ſua voluntate & nulla prædictæ Eccleſiæ utilitate quondam Bernardus Comes quodammodo commutando ſeu concambiando prænominatæ matri Eccleſiæ irreverenter ſubtraxerat. Et in pago Gerundenſi medietatem villæ Mollet, ſimul etiam Caſtellum Fractum, cum villa quæ appellatur Parietes Ruffini. Et in pago Biſuldunenſi villam quæ nominatur Baſchara, cum ſuis villaribus; necnon & Archas, ſimul cum villare quem dicunt Spedulias, & aliud villare quod nominant Abdirama, pariter cum aliis diverſis villaribus quem appellant Terratellus, & Caſſamola, ac villare Adviton; villas etiam duas, id eſt Criſpiano; & in Miliarias, villa Semala. Cunctas denique res, ſimul cum aliis quas diverſi Deum timentes homines rationabiliter ſuprà taxatæ matri Eccleſiæ contradiderunt, unà cum tertia parte paſcuarij, teloneì, mercatorúmque terræ mariſque conutantium, quæ ſunt diœceſis ipſius Eccleſiæ Gerundenſis, Perralatenſis, ſive Empuritanenſis, ac Biſuldunenſis, ſicut ſcriptum eſt, eidem pleniſſimè confirmamus, atque per hanc noſtram auctoritatem ſub immunitatis noſtræ defenſione integerrimè recipimos. Interea nullius de noſtrorum ſagacitate latere nolumus quia ad admonitionem ejuſdem venerabilis Epiſcopi Gondemari, ob abſolutione peccatorum noſtrorum, complacuit clementiæ noſtræ crebrò nominatæ Gerundenſi Eccleſiæ præterea quaſdam res conferre ſeu legaliter delegare, id eſt, cellulam ſancti Clementis, unà cum curtili in quo monachi ibidem Deo famulantes labores manuum exercere videntur, vel in quo res illorum conſiſtunt, necnon & villam quarum alteram nominant Fonſedictus, alteram verò Apiliares, ſive Apiolas, cum propriis videlicet finibus vel adjacentiis, cultis & incultis, quas etiam res, ſicut & ſuprà nominatas, æqua conditione ſub defenſionis noſtræ munimine pariter recipimus, præcipientes atque jubentes ut nullus judex publicus vel quilibet ex

judiciaria poteſtate in Eccleſias vel loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones memoratæ ſedis, quas moderno tempore infra ditionem regni noſtri legaliter poſſidet, vel quæ deinceps in jure ipſius ſancti loci divina pietas augere volverit, ad cauſas judiciario modo audiendas, aut freda exigenda, vel manſiones aut paratas faciendas, vel fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Eccleſiæ contra rationis ordinem diſtringendos, nec ullas sedibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat; ſed liceat memorato Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus res ſupradictæ Eccleſiæ, & à nobis ei collatas ſeu condonatas, & alias quaſcunque ſibi pertinentes quieto ordine poſſidere, & noſtro imperio fideliter parere, & pro nobis, conjuge, proléque, ac totius populi Chriſtiani ſalute Domini miſericordiam jugiter exorare. Et ut hæc auctoritas donationis atque confirmationis noſtræ per curricula annorum inviolabilem atque inconvulſam in Dei nomine obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Data III. Idus Iunij Indictione VII. anno quarto regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum in monaſterio ſancti Saturnini, dum obſideretur Toloſa, in Dei nomine feliciter. Amen.

L X V.

Præceptum Karoli Calvi pro monaſterio Craſſenſi in diœceſi Carcaſſonenſi.

An. 844. Ex archivo monaſterij Craſſenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Si ea quæ edictis imperialibus Domni & genitoris noſtri Ludovici piiſſimi Auguſti largita vel roborata ſunt atque decreta noſtræ manſuetudinis præcepto firmamus, regiam conſuetudinem exercemus. Idcirco notum fieri volumus omnium & fideliom noſtrorum præſentium ſcilicet & futurorum ſollertiæ quia, ſicut in præcepto jam dicti Domni ac genitoris noſtri continetur, immunitatis defenſionem atque tuitionem monaſterio ſancti Laurentij, quod ſitum eſt in pago Narbonenſe ſuper fluvium Rigella, David Abbati ſuiſque ſucceſſoribus necnon & monachis in eodem monaſterio conſiſtentibus, cum cella quæ dicitur Caucana, quæ eſt ſuper littus maris, necnon cum rebus quas idem David ſuper Traſdarium & Theoderedum coram Miſſis ſæpedicti Domni ac genitoris noſtri conquiſierat, id eſt, Eccleſiam ſancti Marcelli & ſanctæ Mariæ & ſancti Felicis & omnibus quæ in judicio exinde evindicato & præcepto ex eadem re firmato continentur, ſeu etiam cum cella nova ſub honore ſanctæ Mariæ conſtructa in pago Carcaſſenſe cum omnibus ad ſe pertinentibus, ſicut in præcepto fratris noſtri Pippini exinde continetur, necnon & cum portu ſecus monaſterium in maris littore ſito per hoc clementiæ noſtræ firmamus edictum; per quod conſtituimus atque decernimus ut ſæpe fatum monaſterium & in eo regulari ac monaſtico ordine viventes .... cum omnibus ad ſe pertinentibus ...... poſſidere videntur, vel quæ de cetero à Deum timentibus hominibus ad idem collatum fuerit monaſterium, ſub noſtra ſucceſſorúmque noſtrorum tuitione in perpetuum maneat, quatenus nullus judex publicus neque quiſlibet ex judiciaria poteſtate aut ullus fidelium noſtrorum tam præſentium quàm futurorum cellas aut Eccleſias vel loca ſive agros vel reliquas poſſeſſiones quas nunc vel inpoſtmodum in quibuſlibet pagis & territoriis poſſident vel poſſeſſuri ſunt, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſionaticos vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, hominéſque diſtringendos, vel quaſcunque redibitiones aut inquietudines agendas, noſtris nec futuris temporibus ingredi audeat, nec ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat; ſed liceat memorato Abbati ſuiſque ſucceſſoribos res ejuſdem monaſterij tum omnibus ad ſe pertinentibus ſub tuitionis atque immunitatis noſtræ defenſione, remota totius judiciariæ poteſtatis inquietudine, quieto ordide poſſidere. Concedimús etiam ut homines liberi commanentes infra terminos & ſuper terram ejuſdem monaſterij terras quas per licentiam Abbatis & monachorum ex heremo traxerunt & incoluerunt, quiete poſſideant; ita tamen ut congruum obſequium, ſicut homines ingenui, exinde eidem monaſterio exhibeant. Hi verò liberi homines qui in congruentia ſæpe fati monaſterij de ſua proprietate terras & vineas aut molendina babent, concedimus ut ad idem monaſterium ea vendant vel commutent, & ipſa emptio vel commutatio pleniſſimam præſenti noſtræ auctoritatis edicto in omnibus firmitatem habeat. Quandoquidem autem Abbas ipſius monaſterij ab hac luce migraverit, quandiu ipſi inter ſe tales invenire potuerint qui ipſam congregationem ſecundùm regulam ſancti Benedicti regere & gubernare valeant, per hanc noſtram auctoritatem licentiam habeant ex ſemetipſis Abbatem eligere; quatenus ipſi ſervi Dei, qui ibidem Domino famulantur, pro nobis & ſtabilitate regni noſtri Domini miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas noſtris ſucceſſorúmque noſtrorum temporibus inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria eam ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignare decrevimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Ionas Diaconus ad vicem Hludovici recognovit.

Data XIII. Kalendas Iunij Indictione VII. Anno quarto regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum in monaſterio ſancti Saturnini prope Toloſam in Dei nomine feliciter. Amen.

L X V I.

Præceptum Karoli Calvi Regis pro monaſterio Caunenſi in diœceſi Narbonenſi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus divina propitiante clementia Rex omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibos, Co- Ex archivo monaſterij Caunenſis.

mitibus, Vicariis, Actionariis, Centenariis, vel cunctis fidelibus noſtris & ſauctæ Eccleſiæ præſcotibus ſcilicet & futuris. Notum ſit quia ſi ſacerdorum ac ſervorum Dei petitiones, quas nobis pro ſuis neceſſitatibus innotuerint, ad effectum perducimus, non ſolùm regalem conſuetudinem exercemus, verùm etiam æternæ remunerationis præmium apud Dominum rependi non dubitamus. Quocirca noverit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelium noſtrorúmque tam præſentium quàm & futurorum ſollertia quia vir venerabilis Abbas Hildericus ex monaſterio quod dicitur Caunas, quod eſt ſitum in pago Narbonenſi, conſtructum in honorem ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli ſuper fluvium Argenti duplicis, detulit nobis præceptum avi noſtri Karoli Auguſti Imperatoris, in quo continebatur qualiter idem monaſterium, cui bonæ memoriæ venerabilis Abbas Daniel præerat, Aniano Abbati in ſua eleemoſyna conceſſerat uti per ejus defenſionem atque immunitatem & tuitionem quietè ſecundùm regulam ſancti Benedicti viverent, & denuo avus noſter per ſuam auctoritatem, paternum ſequens morem, ſupraſcriptum monaſterium cum ſois omnibus appendiciis vel terminis, ſicut in illorum inſtrumentis reſonat, recepiſſet immunitatémque benignè contuliſſet, aliud nobis ſimili tenore noſtræ auctotiratis præceptum ipſius ſcilicet venerabili quodam Abbati nomine Daniel factum, qualiter ipſum monaſterium ſub noſtræ immunitatis tuitione jure perpetuo manendum inſtituimus. Sed pro firmitatis munimine deprecatus eſt nos prædictus Abbas Hildericus ut circa ipſum ſanctum locum denuo ei pro mercedis noſtræ æternæ ac regni noſtri augmento eadem conced. te dignaremur noſtræ auctoritatis præcepto. Cujus petitionem denegare nolumus, ſed ita in omnibns & præſentes & futuri ſanctæ Dei Eccleſiæ fideles & noſtri conceſſum ac perpetuò confirmatum eſſe cognoſcant à nobis. Perit etiam ut illas cellulas quas in pago Carcaſſenſe, in loco Laurano & ſancti Fructuoſi, cum omnibus juribus & pertinentiis ſuis, & cum omni ſupraposito illorum, & in Narbonenſi in loco ſancti Pauli, & ſalinas quas obtinent in ſtagno juxta Narbonam in loco qui dicitur Achadalard, in Minerbenſe Eccleſiam beatæ Mariæ cujus vocabulum eſt Libris, cum omnibus appendiciis & pertinentiis ſuis, villam Baiano cum finibus ac terminiis illius ad domum ſanctorum Petri & Pauli perpetuò & in æternum pertineant. *Cetera deſunt.*

LXVII.

Præceptum Karoli Regis de libero tranſitu per omnes fines regni negotiandi cauſa ſine ſolutione cujuſquam telonei.

An. 844. Ex chartulario monaſterij Foſſatenſis. IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, Telonariis, Actionariis, vel omnibus rempublicam adminiſtrantibus, ſeu cunctis fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris tam præſentibus quàm futuris. Notum eſſe volumus quia vir venerabilis Engilbertus monaſterij Foſſatis Abbas noſtræ oſtendit celſitudini præceptum bonæ memoriæ Domni & genitoris noſtri Hludovici Imperatoris, in quo continebatur qualiter ad petitionem Bigonis quondam illuſtri Comitis ipſum monaſterium, quod eſt conſtructum in honorem ſanctæ & intemeratæ ſempérque virginis Mariæ necnon & beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli ſuper fluvium Maternam, ſub ſuo mundeburde atque defenſione cum omnibus rebus & hominibus eidem monaſterio ſubjectis ſuſcepiſſet, ex ſua fratrúmque ſibi commiſſorum parte humili ſupplicatione deprecans ut in noſtram ac genitoris noſtri eleemoſynam ipſum monaſterium ſub noſtra tuitione & defenſione ſimili modo reciperemos, & idem præceptum noſtro nomine renovare & confirmare juberemus: in quo etiam illud ſimiliter, ſicut & in prædicto præcepto inſertum fuit, inſerere petierunt, ut quandoquidem monachis in eodem monaſterio degentibus Miſſos ſuos in aliquam partem regni noſtri negotiandi gratia dirigere cum carris videlicet & ſagmis ſeu navigio vel cum quolibet negotio, licentiam habeant pergendi ubi voluerint abſque alicujus infeſtatione vel contrarietate. Quorum petitionibus propter Dei amorem & piæ recordationis genitoris noſtri ac noſtram eleemoſynam libenter annuere & has auctoritatis noſtræ litterulas conſcribere & roborare decrevimus; per quas cunctis fidelibus noſtris præſentibus & futuris jubemus ut ubi Miſſi prædicti Abbatis aut ſucceſſorum ejus infra ditionem regni noſtri negotiandi cauſa directi fuerint, nemo teloneum neque quod vulgò dicitur ripaticum, neque rotaticum, aut pontaticum, vel portaticum, aut tranaticum, atque ciſpitaticum, necnon & ſalutaticum, aut ullum cenſum, vel ullum occurſum, aut ullam redhibitionem ab ipſis accipere aut exactare præſumat; ſed liceat tam eos quàm homines vel omnia illorum cum pace diſcurrere & negotia ſua libenter peragere; & ad qoaſcunque civitates aut portus vel loca acceſſum haboerint, nullam inquietudioem aut detentionem aut contrarietatem ab aliquo fidelium noſtrorum patiantur; ſed ubicunque directi fuerint, ſive navigio aut terreno, ſecuri & quieti, cum omnibus quæ deferunt, per præſentem auctoritatem noſtram ite & redire valeant. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur & à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris diligentius conſervetur, manu propria noſtra ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione adſignari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Meginarius Notatius ad vicem Hludovici recognovi.

Data v. Idus Decembris anno Chriſto propitio V. regnante Karolo Rege, Indictiotione VII.

Actum in monaſterio ſancti Dionyſij in Dei nomine feliciter. Amen.

LXVIII.

Præceptum Karoli Regis, quo villam vocatam ad illum brogilum confert & donat monaſterio Foſſatenſi.

An. 845. Ex chartulario monaſterij Foſſatenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Cùm locis divino cultui mancipatis ob divinæ ſervitutis amorem opem congruam ferimus, & regium morem decenter implemus, & id nobis profuturum ad æternæ remunerationis præmia capeſſenda veraciter credimus. Itaque notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia venerabilis vir Ingelbertus monaſterij Foſſati Abba ad noſtram accedens ſublimitatem, ad memoriam celſitudinis noſtræ reduxit qualiter Domnus & genitor noſter piæ recordationis Auguſtus Hludovicus quaodam villam quæ vocatur ad illum brogilum ad admonitionem ſeu deprecationem Aldrici Cenomanenſis Epiſcopi matri Eccleſiæ ejuſdem civitatis in honore glorioſorum martyrum Chriſti dicatæ Gervaſij & Protaſij imperiali auctoritate reddiderit ſeu reſtituerit, ea videlicet ratione ut ab amorem Dei & ejuſdem genitoris noſtri animæ remedium regularis normæ inibi conſtitueret babitationes & monachici ordinis aggregaret habitatores; ac proinde per licentiam ejuſdem Domni Imperatoris idem Aldricus Epiſcopus præfatum reverendum Abbatem Ingilbertum precatus eſt ut ſibi commodaret monachos qui ſecundùm patris Benedicti inſtitutionem docerent hujus ſeculi periculum evadere ipſius doci monachos. Sed quia variis mundi emergentibus calamitatibus rara voluntas raraque devotio genitoris noſtri de præmiſſo loco non plenarium obtinuit effectum, placuit clementiæ noſtræ eandem villam à poteſtate ſanctorum præſcriptorum martyrum commutare ſeu concambiare, ſuprataxatóque Foſſato monaſterio regaliter conferre ſeu delegare, ſcilicet ut prænominari Abbatis prænominatique monaſterij religioſorum virorum ſtudio plenarium effectum prænotata piiſſimi genitoris noſtri obtineat devotio. Quocirca haoc præcellentiæ noſtræ regalem præceptionem fieri juſſimus, per quam cum ſuis appendiciis memoratam villam quæ dicitur ad illum brogilum plerunque dicto monaſterio Foſſato in honore ſanctæ Dei genitricis Mariæ ſanctique Petri Apoſtolorum principis ſtructo pleniter conferimus & regaliter firmamus; ſcilicet ut ſicut ſuprà ſignificavimus, proſit ad ſalutem animæ genitoris noſtri, monachorum ibi fiat congregatio, regularíſque ſervetur perennibus temporibus religio, nihilque ab eadem villa, quam deinceps volumus vocari monaſterium fiſci dominici, aut in qualibet alia parte requiratur aut exigatur; ſed quicquid exinde

* fiſcus ſperare poteſt, * fieri poteſt in honeſtatibus ejus loci ſeu Foſſati monaſterij, cui eumdem locum conjungimus, proficiat in augmentum, cum ſtipendiis monachorum eorundem locorum proſit in adjutorium, & animæ memorati Domni genitoris noſtri Auguſti Hludovici præſtet remedium. Vnde etiam obſecramus omnes quoſcunque poſt nos in regni hujus gubernatione divina pietas ſubrogaverit ut ita hanc piæ devotionis noſtram imprævaricabilem ſervent auctoritatem veluti ſua pia jura ab ipſis ſtatuta poſt ſe obſervari voluerint. Quam denique ſerenitatis noſtræ auctoritatem, ut pleniorem ſemper in Dei nomine obtineat firmitatem, more regio manu propria ſubter firmavimus & de anulo noſtro ſigillari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Æneas Notarius ad vicem Hludovici recognovit.

Data VI. Idus Octobris Indictione VIII. in anno VI. regni Karoli glorioſiſſimi Regis.

Actum in villa Rauſiaco in Dei nomine feliciter. Amen.

LXIX.

Donum monaſterio ſancti Mauri ſuper Ligerim factum ab Anowvarecho Britone anno DCCCXLVII. cujus mentionem facit Odo in libro de miraculis ſancti Mauri cap. 8.

QVicunque fidelium de propriis facultatibus Eccleſiam Dei locupletat uſibúſque ſervorum Dei donat, ab eodem largiſſimo retributore præmia recipiet æterna. Idcirco ego in Dei nomine Anouvarecb Brictannia provintia ortus, quæ mihi à Deo revelata ſunt pandere volo fidelibus. Nocte quadam, dum lectulo quieſcerem, mihi præceptum eſt per viſionem ut ad monaſterium ſancti Mauri pergerem, quod ſitum eſt in pago Andegavenſe ſoper fluvium Ligerem. Quo in loco dum veniſſem, & pro peccatis meis preces funderem, fratréſque veſpertinam ſinaxim celebrarent, per feneſtram vidi ab auſtrali parte altaris angelum ingredi. Hunc ſequebatur vir venerabilis præferens habitum Diaconi, qui unà cum angelo ante altare ſtetit; convertenſque ſe ad chorum, expanſis brachiis iterum ſe convertebat ad angelum, quaſi offerret munera orationum. Angelus autem ab eo ſuſcipiebat, & Deo præſentabat. Finita verò oratione à ſacerdote, angelus viſus eſt per feneſtram orientalem exire. Diaconus verò ad me venit, & hæc verba dixit: Sæpe huc venio, & quod vidiſti facio. Ego verò confidens per merita ſancti Mauri peccatorum veniam conſequi, trado ad eundem locum in quo hoc vidi, hoc eſt, ad Glandifolium, partem meæ hereditatis quam habeo in Brictannia, hoc eſt, terram quæ dicitur Anaſt, cum Eccleſia ſancti Petri nomine fundata, & capellas eidem Eccleſiæ ſubjectas, excepta Eccleſia quæ eſt ſita in villa quæ dicitur Mirhenella ſacrata in honore ſancti Martini. In hac hereditate quam dono Deo & ſancto Mauro Comes neque Vicecomes nec ulla ſecularis perſona aliquam conſuetudinem accipit, ſed nec Epiſcopus in Eccleſiam præter ſyodalem paratam, hoc eſt, duos ſolidos. Donum autem hujus rei eſt hæc bibliotheca veteris ac novi teſtamenti. Hoc autem donum mei ſupradicti alodi Anaſt ſi quis ſancto Mauro quocunque modo abſtulerit, perpetuo anathemate damnatus pereat in æternum. Amen. Actum monaſterio

Ex veteri codice bibliothecæ regiæ.

Digitized by Google

naſterio Glandiſolio anno dominicæ iocarnationis octingenteſimo quadrageſimo ſeptimo, regni
* Hæc vox ſuperflua eſt. autem Regis Karoli anno octavo * decimo, gubernante præfatum monaſterium Gauzberto ſub dominatione Ingelberti venerandi Abbatis cœnobij Foſſatenſis.

LXX.

Carta Karoli Regis qua confirmat permutationes factas inter Epiſcopum Pariſienſem Herkenradum & Abbatem Foſſatenſem Eginhardum de ſilva Vilcena pro Abbate Foſſatenſi ad ſilvam in loco qui Buxiacus appellatur pro Epiſcopo Pariſienſi.

An 847. Ex chartulario monaſterij Foſſatenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Si enim ea quæ fideles regni noſtri pro eorum opportunitatibus inter ſe commutaverint, noſtris confirmamus edictis, regiam exercemus conſuetudinem, & hoc inpoſtmodum jure firmiſſimo manſurum volumus. Itaque notum ſit omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus ſcilicet atque futuris quia venerabiles viri Herchentadus Patiſienſis Epiſcopus & Eginardus Foſſarenſis monaſterij Abbas ad noſtram accedentes præſentiam innotuerunt qualiter inter ſe pro ambarum partium opportunitate quaſdam tes commutaſſent vel concambiaſſent. Dedit igitur præfatus Herchenradus Epiſcopus ex rebus Eccleſiæ ſibi commiſſæ, de villaquæ vocatur Fontanedus, ad partem Eginardi Abbatis & Eccleſiæ ſuæ perpetualiter ad habendum, unà cum conſenſu Canonicorum ſuorum, concidem quæ vocatur Vilcenna, habentem in gyro perticas quingentas XXXVII. E contrà dedit Eginardus Abbas unà cum conſenſu monachorum ſuorum ad partem Eccleſiæ Pariſienſis & Erchenradi Epiſcopi ſilvam in loco qui dicitur Buxidus habentem in gyro perticas quingentas XXXVII. Quarum rerum circumjacentiæ & laterationes in commutationes quas exinde inter ſe æquo tenore conſcripſerunt & legaliter firmaverunt, pleniter confirmantur. Quas denique nobis oſtendentes, petierunt humiliter ut eas per præceptum noſtrum confirmare dignaremur. Quorum deprecationibus libenter aſſenſum præbentes, hoc ſcriptum celſitudinis noſtræ fieri præcipimus, per quod præcipimus atque firmamus ut quicquid pars juſtè vel rationabiliter alteri contulit parti, ſicut in memoratis commutationibus continetur, jure firmiſſimo teneat atque poſſideat. Et ut hæc noſtræ roborationis auctoritas firmam & inconvulſam ſemper in Dei nomine obtineat ſoliditatem, anuli noſtri impreſſione ſubter eam juſſimus inſigniri.

Giſlebertus Notarius ad vicem Hludovici recognovit.

Data VI. Nonas Madij anno VIII. regni Karoli glorioſiſſimi Regis, Indictione X.

Actum in Compendio regio palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXI.

Præceptum Lotharij Imperatoris quo confirmat commutationem factam inter Agilmarum Viennenſem Archiepiſcopum & Roſtanium.

An 848. Ex chartulario Eccleſiæ Viennenſis.
* enim.

IN nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti Dei æterni. Hlotharius divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Si * cum ea quæ fideles imperij noſtri pro eorum opportunitatibus inter ſe commutaverint noſtris confirmamus edictis, imperialem exercemus conſuetudinem, & hoc inpoſtmodum jure firmiſſimo manſurum eſſe volumus. Igitur comperiat omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ ac noſtrorum præſentium ſcilicet & futurorum induſtria quia Agilmarus venerabilis Archiepiſcopus ad noſtram accedens majeſtatem retulit quòd cum Roſtaoio quoodam pro utriuſque partis utilitate ex eorum rebus propriis feciſſet commutationem. Dedit igitur jamdictus Agilmarus præfato Roſtanio ad proprium in pago Viennenſi quicquid in valle Venuſca habuit, & in regno Aquitanico villas quæ Canalilias, Potiolis, Flaviacus, & Puxerolas nominantur. Et è contrà in compenſatione harum rerum dedit præfatus Roſtanius ex rebus propriis jamdicto Agilmaro ad proprium in pago Lugdunenſi ſub integritate villam quæ Calmis & Cungnus nominantur. Vnde & duas conventiones æqualem habentes tenorem inter ſe ſollemni jure corroborati decreverunt, quas noſtris detulit obtutibus, omnimodis expoſcens eas noſtro ſanciri munimine. Cujus petitionibus adimplere ſtatuentes, hos noſtræ excellentiæ decrevimus fieri apices; per quos præcipimus ut quicquid pars alteræ contulit parti, deinceps per hanc noſtram auctoritatem jure firmiſſimo teneat atque poſſideat, vel quicquid exinde facere decreverit liberam in omnibus habeat poteſtatem. Petiit etiam idem Agilmarus ut per noſtræ auctoritatis conſcriptionem ei ſanciremus res quas in pago eodem in villa Pavaſianis ab Vgone & uxore ejus Ingelſuindim per delegationis cartulam adquiſivit. Nos verò ejus petitionem rationabilem eſſe cenſentes, memoratas res à jamdictis viris perenniter illi contraditas, prout pleniùs in eorum corroboratione continetur, illi per hoc noſtrum præceptum ſancimus modiſque omnibus confirmamus, quatinus omnium poſtpoſitam iniquam machinationem eas retineat, & quicquid exinde facere decrevit liberam in omnibus habeat poteſtatem. Et ut hæc noſtræ confirmationis auctoritas firmior habeatur & diligentiùs conſervetur, de anulo noſtro ſubter eam juſſimus ſigillare.

Signum Hlotharij ſereniſſimi Auguſti.

Danibel Notarius ad vicem Hilduini recognovit.

Data III. Idus Novembris anno Chriſto propitio imperij Domni Hlotharij pij Imperatoris in Francia IX. & in Italia XXIX. Indictione XI.

Actum Theodonis villa palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

L X X I I.

Præceptum Karoli Calvi quo confirmat donationes factas Canonicis Eccleſiæ Pariſienſis.

An. 850. Ex parvo chartulario Eccleſiæ Pariſienſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Si ſacerdotum ac ſervorum Dei petitiones, quas pro utilitatibus & neceſſitatibus ſuis ſuorúmque ſucceſſorum nobis innotuerint, ad effectum perducimus, non ſolùm regiam exercemus ſollicitudinem, verùm etiam ad beatitudinem æternæ retributionis talia facta nobis profutura confidimus. Idcirco notum eſſe volumus omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus ac noſtris præſentibus ſcilicet & futuris quia vir venerabilis Erchenradus Pariſiacenſis Eccleſiæ Epiſcopus noſtræ innotuit ſerenitati, quòd pro Dei omnipotentis amore & futuro ejuſdem congregationis cavendo periculo, ne aliqua ſucceſſorum ſuorum negligentia aut parvitate ordo in ea futuris temporibus perturbaret canonicus, quaſdam villas anteceſſor ſuus Ynchadus ejuſdem ſedis quondam Epiſcopus fratribus per privilegium Epiſcoporum manibus roboratum ſpecialiter futuris temporibus neceſſitatibus Canonicorum ibidem Deo famulantium deſerviendas conſtituiſſet ac deputaſſet, unde debita ſtipendia habere debeant; quatinus nulla occaſione, nec rei publicæ ſervitio, quiſquam ex ſucceſſoribus impedimentum in futuro inferre potuiſſet pro quo à via rectitudinis & obſervatione canonica eos obviare neceſſe foret; ſed deputatis ſibi rebus contenti, abſque neceſſitate & inopia canonicum ordinem tenere & ſine prævaricatione, quantum humana ſinit fragilitas, obſervare quiviſſent, ex ſemetipſis ſemper per commuem aſſenſum eligentes Præpoſitos & Decanos, qui & eaſdem villas prævideant, & debita ſtipendia fratribus miniſtrent. Ob firmitatem tamen rei petiit memoratus Erchanradus Epiſcopus ut pro divino intuitu & futuro ipſius congregationis cavendo periculo ſuper eandem conſtitutionem auctoritatis noſtræ præceptum fieri juberemus, per qood inantea ſtabilis & inviolata permaneret. Nos verò petitioni illius, quia neceſſaria & rationabilis erat, aurem accommodantes, velut poſtulaverat fieri adjudicavimus. Quapropter ſtatuimus atque jubemus & noſtra præceptione confirmamus eis villas quas dudum per privilegium habere noſcuntur ad eorum neceſſitates procurandas, & metu futurorum uſuum propellendo, videlicet Vndreſiacum cum omni integritate & ſuis appendiciis, Hileriacum cum omni integritate omnibúſque ad ſe pertinentibus, Aureliacum, Civiliacum, Caſtanedum, Balneolum, Steovillam, & Layacum, cum omni integritate & Eccleſiis & univerſis quæ pertinent ad eas, & quicquid inde homines per beneficium aut precarias tenent & illic pertinere videtur, ut poſt eorum deceſſum ad uſus fratrum revertantur. Inſuper & fundos quos fidelium liberalitas ſtipendiis eorundem fratrum delegavit, videlicet duas partes de villa quæ vocatur Sulciacos, & res in Larziaco & in Lotueo villa, quas ipſi modò habere noſcuntur, ſed & medietatem decimæ ac nonæ quæ de rebus ipſius Eccleſiæ ab iis qui eis utuntur exigi ſolent. Has ergo villas cum omnibus appendiciis & redditibus ſuis, ut diximus, ad omnes ejuſdem congregationis neceſſitates & ſuſtentacula mortalis vitæ miniſtranda regali auctoritate & indulgentia per hoc præceptum confirmationis noſtræ ſtabili jure eis concedimus ac confirmamus, præcipientes ut nullus Epiſcoporum per ſucceſſiones ſubtrahere aut minuere aut ad uſus ſuos retorqueat, aut alicui in beneficio tribuat, aut ullum impedimentum ex prædictis villis eis inferat, ſed neque ſervitia ex eiſdem villis exactet, neque ullas in aliqua re exactiones inde exigat. Si augere eis aliquid placuerit, licentiam habeant. Diſtrahendi autem aut minuendi ea quæ pro Dei ſtatuta ſunt amore, nequaquam præſumant. Petimus etiam ſucceſſores noſtros ut hanc noſtram liberaliſſimam conceſſionem ita conſervent ſicut ea quæ ob amorem Dei æternámque mercedem ſtatuerint, à ſuis voluerint ſucceſſoribus eſſe ſervanda. Et ut hæc auctoritas, quam ob amorem Dei & animæ noſtræ remedium ſtatuimus, firmiorem obtineat vigorem, & deinceps inconvulſa valeat perdurare, manu propria ſubter eam firmavimus, & de anulo noſtro ſigillari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Æneas Notarius ad vicem Ludovici recognovit.

Datum x i i i. Kal. Maij Indictione x i i i. in anno x 5. regni Karoli glorioſiſſimi Regis.

Actum in Silvaico palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

L X X I I I.

Præceptum Karoli Calvi quo confirmat donationes factas Canonicis Eccleſiæ Aurelianenſis.

An. 852. Ex chartulario Eccleſiæ Aurelianenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus miſericordia Dei Rex. Si ſacerdotum Chriſti ammonitionibus ſive petitionibus benignum aſſenſum præbemus, regiæ celſitudinis opera frequentamus. Itaque notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus, & noſtris præſentibus atque futuris quia venerabilis vir Agius Aurelianenſis Eccleſiæ Epiſcopos ad noſtram ſublimitatem accedens, reverenter innotuit à prædeceſſoribus ſuis atque ex eorum imitatione à ſe quoque quaſdam villas Eccleſiæ ſuæ in honore ſanctæ & vivificæ crucis fundatæ uſibus & ſtipendiis Canonicorum inibi Deo ſervientium deputatas fore. Petiitque ſuppliciter manſuetudinem noſtram ut noſtræ auctoritatis ſcriptum fieri juberemus, per quod earundem villarum ab anteceſſoribus ſuis, ut dictum eſt, & ab eo rationabiliter facta deputatio noſtris & futuris temporibus ſine ſuorum ſucceſſorum aut alterius perſonæ immutatione maneret immobilis & intacta. Sunt autem earundem villarum vocabula hæc. Maſiacus cum villis & appendiciis ſuis, cella ſancti Martini, & Silgiacus cum villis & adjacentiis ſuis, Termeneus etiam cum appendiciis ſuis, Briſſiacus cum integritate ſua. Nos inquam admonitionem ſive peti-

rionem ejus clementer excipientes, hoc altitudinis noſtræ præceptum fieri juſſimus; per quod præcipinius atque firmamus ut præſcriptæ villæ, cum omnibus omnium rerum adtinentiis & appendiciis, abſque cujuſlibet immutatione aut ſubſtractione, præſcriptæ ſanctæ crucis Eccleſiæ Canonicorum uſibus & ſtipendiis noſtris & futuris temporibus perpetua lege habeantur & teneantur; videlicet ut quicquid ex eis juſtè & rationabiliter fieri poteſt, utilitatibus & neceſſitatibus memoratorum Clericorum ſecundùm adminiſtrationem proprij Pontificis ſemper præbeat augmentum & ſupplementum. Vt autem hæc magnitudinis noſtræ confirmatio pleniorem in Dei nomine obtineat vigorem, de annlo noſtro ſubter eam juſſimus ſigillari. Data III. Idus Februarij Indictione XIV. in anno XII. regni Karoli glorioſiſſimi Regis. Actum in villa Briona in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXIV.

Præceptum Karoli Calvi pro monaſterio Montiſolivi in diœceſi Carcaſſonenſi.

An 854. Ex archivo monaſterij Montiſolivi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus Dei gratia Rex. Cùm petitionibus ſervorum Dei juſtis & rationabilibus divini cultus amore favemus, ſuperna nos gratia pro his muniri non dubitamus. Proinde noverit omnium fidelium noſtrorum præſentium futurorúmque ſagacitas qoia vir venerabilis Richomirus Abbas ex monaſterio quod nuncupatur Mallaſti, ſitum in territorio Carcaſſenſi ſuper fluvium Duranum, conſtructum in honore ſancti Iohannis Baptiſtæ, cum terminis & adjacentiis ſuis, obtulit obtutibus noſtris quandam auctoritatem Domni ac genitoris noſtri Hludovici piæ recordationis ſereniſſimi Auguſti; in qua erat inſertum qualiter anteceſſoſis ſui anteceſſor ipſum monaſterium novo conſtruxiſſet opere, & propter ejus defenſionem vel propter pravorum hominum inlicitas infeſtationes in manu ejuſdem Domni Imperatoris unà cum monachis ibi degentibus ſe commendavit, ut ſub ejus tuitione licuiſſet eis cum rebus hominibúſque eorum quietè vivere ac reſidere; & deprecatos eſt clementiam regni noſtri ut præfatum monaſterium unà cum villulis quarum nomina ſunt villa Secarij, ſeu villa Alderij, necnon villa Iunionis ſuper idem fluvium præfatum Duranum, villam Magnianacum in pago Toloſano ſuper fluvium Fiſcavum, necnon & cellulas quæ nuncupantur ſancti Martini prædicto monaſterio ſubjectas, quæ ſunt ſitæ in eodem pago ſuper fluvium Lampium, ſive ſanctæ Cæciliæ & ſancti Petri, quæ ſunt ſuper fluvium jamdictum Duranum, locúmque qui dicitur Oratorium cum omnibus rebus & adjacentiis ſive terminis ſuis, ſub noſtra ſuſciperemus defenſione & immunitatis tuitione. Cujus precibus ob amorem Dei & reverentiam divini cultus libenter aurem accommodare placuit, & hoc noſtræ auctoritatis præceptum immunitatis tuitioniſque gratia fieri decrevimus: per quod præcipimus atque jubemus ut nullus judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias, loca, vel agros, ſeu reliquas omnes poſſeſſiones prædicti monaſterij, quas moderno tempore poſſider, vel quæ etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augere, ad cauſas audiendas, aut freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollennos, aut homines ipſius monaſterij tam ingenuos quàm & ſervos ſuper terram ipſius commanentes injuſtè diſtringendos, nec ullas redhibitiones aut inlicitas occaſiones requirendas, noſtris nec futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat. Et quicquid de rebus præfati monaſterij fiſcus ſpeſare poteſt, totum nos pro æterna remuneratione præfato monaſterio concedimus, ut in alimonia pauperum ſtipendiáque monachorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Et quandoquidem divina vocatione ſupradictus Abbas vel ſucceſſores ejus ab hac loce migraverint, quandiu ipſi monachi inter ſe tales invenise potuerint qui ipſam congregationem ſecundùm regulam ſancti Benedicti regere valeant, ſcilicet qui præeſſe pariter & prodeſſe queant, per hanc noſtram auctoritatem licentiam habeant eligendi Abbates; quatinus pro nobis & totius regni noſtri à Deo nobis conceſſi ſtabilitate jugiter Domini miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris veriùs credatur diligentiúſque conſervetur, manu propria ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus. Signum Karoli glorioſiſſimi Regis. Datum III. Kal. Auguſti anno XV. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege, Indictione ſecunda. Actum Germiniaco palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXV.

Præceptum Karoli Calvi pro monaſterio ſancti Hilarij in diœceſi Carcaſſonenſi.

Ex archivo S. Hilarij.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus Dei gratia Francorum Rex. Quicquid enim ob amorem divinæ reverentiæ operibus juſtis implere ſatagimus, ad æternæ beatitudinis gloriam capeſſendam profuturum nobis omnino non dubitamus, quin etiam ad regni noſtri diuturnum felicémque ſtatum pertinere proculdubio credimus. Idcireo cognoſcat ſagacitas ſeu utilitas omnium fidelium noſtrorum tam præſentium quàm & futurorum qualiter religioſus Ana Abba ex monaſterio ſancti Hilarij, quod eſt ſitum in pago Carcaſſonenſe ſuper rivum Leuco, conſtructum ſcilicet in honore ſancti Saturnini martyris, ubi etiam prædictus ſanctus Hilarius confeſſor corpore requieſcit, ad noſtram accedens clementiam obtulit manſuetudini noſtræ quandam auctoritatem ſanctæ memoriæ Domni & genitoris noſtri Auguſti Ludovici, in qua continetur qualiter idem Domnus & genitor noſter prædeceſſores ſuos prædictúmque monaſterium cum omnibus rebus ſibi juſtè legalitérque pertinentibus ſub defenſionis ſuæ tuitione immunitatiſque monimine receperit. Petiit etiam idem venerabilis Ana Abba magnitudinem noſtram ut eandem auctorita-

tem genitoris noſtri renovare & ipſum memoratúmque monaſterium ſibi commiſſum cum cellulis ſibi ſubjectia, quæ nuncupantur Garelianus, & alia quæ nuncupatur ſancti Martini, cum villare infra ipſos terminos qui vocatur Buxolus, & molendinos duos qui ſiti eſſe noſcuntur io pago Redenſe io villa quæ dicitur Limoſus, & alios duos molendinos in villa quæ dicitur Reſcemiri ſuper fluvium Atacis, quam propriis manibus memoratus Abba & monachi ſibi commiſſi conſtruxerunt, ſeu & villam juxta ipſum monaſterium quæ vocatur Salas, obi eſt Eccleſia conſtructa in honore ſanctæ Mariæ ſemper virginis, & alios doos villares qui vocantur Iſſart & Irulia, qui ſunt in fines de ipſo memoraro monaſterio, cum terminis & appendiciis ſuis, quam hactenus ſupradictus Domnus & genitor noſter Auguſtus Ludovicus prædicto monaſterio per auctoritatem ſuam præfinivit, conceſſit, atque delegavit, vel enam omnibus rebus & omnibus eidem loco appendentibus, ſub noſtra ſimiliter defenſione ac immunitatis tuitione recipere dignaremur, & in pago Ruſſilionenſe cellas tres, una quæ vocatur Nicolarias ſuper flumen quæ dicitur Tethus, ubi eſt Eccleſia conſtructa in honore ſancti Srephani, & alia eſt in monte furcato, ubi eſt Eccleſia conſtructa in honore ſancti Martini, & tertia eſt in monte Albaria in loco qui vocatur Valle Vitraria, ubi eſt Eccleſia conſtructa in honore ſancti Martini, cum ipſo villare qui dicitur ad Caſa Sationi, cum terminis vel adjacentiis illorum. Cujus petitionibus clementer annuimus. Cui etiam hoc excellentiæ noſtræ præceptum fieri juſſimus, per quod præcipimus atque jubemus ut nullus judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias aut loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones prædicti monaſterij quas moderno tempore juſtè & rationabiliter poſſider, vel quæ etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius monaſterij tam ingenuos quàm & ſervos ſuper terram ipſius commanentes injuſtè diſtringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris & futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſont penitùs exigere præſumat; & quicquid de rebus præfati monaſterij fiſcus ſperare poterat, totum nos pro æterna remuneratione præfato monaſterio concedimus ut in alimonia paoperum & ſtipendia monachorum ibidem Deo famulantium perpetuò proficiat in augmentum, vel ipſos molendinos duos qui ſunt in fluvio Atace in terminio de villa Cerintiano. Præterea neminem Dei noſtrorúmque fidelium induſtriam latere volumus quia ſæpedictus Abba noſtræ ſuggeſſit præcellentiæ qualiter quidam ſacerdos, cui nomen Antarius, baſilicam in pago Carcaſſonenſe ſitam ſub honore ſcilicet ſancti Adriani cum omnibus illi pertinentibus rebus prænominato ſuo monaſterio contulerit ſeu donaverit atque per cartam traditionis legaliter firmaverit ſive per præceptum, per quod eandem baſilicam glorioſus quondam Rex Pippinus largitus fuit eidem Antario ſacerdoti, ſicut ſuprà taxatum eſt, pleniſſimè memorato loco donando contradidit. quæ quidem Eccleſia duos habet molendinos, qui attinguntur terminis duarum villarum quæ dicuntur Prexianus & Roſiacus. Noſtram itaque frequenter Ana Abba petiit pietatem ut ob noſtræ mercedis augmentum ſupradicto ſacerdoti Autario factam donationem plenius confirmare dignaremur per hanc eandem excellentiæ noſtræ auctoritatem. Cujus precibus annuentes, conſtituendo ſancimus ut ſicut ab eodem Autario ſacerdore præmemorata baſilica cum appendiciis præmiſſo monaſterio eſt tradita ſeu delegata, ſic per hanc noſtram auctoritatem iotegerrimè perpetuis temporibus in poteſtate ſeu dominatione prænotati monaſterij rectorúmque ejus conſiſtat & abſque alicujus contradictione vel minoratione omni tempore in utilitatibus ipſius ſancti loci permaneat. Et quandoquidem divina vocatione ſupradictus Abba vel ſucceſſores ejus de hac luce migraverint, quandiu ipſi monachi inter ſe tales invenire potuerint qui ipſam congregationem ſecundùm regulam ſancti Benedicti regere valeant, per hanc noſtram auctoritatem & conſenſum licentiam habeant eligendi Abbates; quatinus ipſos monachos qui ibidem Deo famulantur, pro nobis & conjuge atque ſtabilitate totius regni noſtri Domini immenſam clementiam jugiter exorare delecter. Et ut hæc auctoritas noſtris futoriſque temporibus Domino protegente inconvulſa valeat manere, manu propria ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

LXXVI.

Præceptum Karoli Regis quo confirmat permutationem factam inter Hermintrudim Reginam conjugem ſuam & Ainardum Abbatem ſancti Mauri de cortili uno ad villam Dubrum in Vicaria Buxiacenſi.

An. 855. Ex chartulario monaſterij Foſſat.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia dulciſſima nobis conjux noſtra Hirmintrudis Regina ad noſtram accedens ſublimitatem innotuit qualiter ſecum quidam venerabilis vir Ainardus Abbas ex cœnobio Foſſatis quaſdam res commutaſſet pro ambarum partium oportunitate atque concambiſſet. Dedit igitur eadem conjux noſtra præeunte auctoritate de rebus abbatiæ ſui monaſterij Calæ, unà cum conſenſu congregationis ejuſdem monaſterij, ad partem jamdicti Einardi venerabilis Abbatis & monachorum ſui monaſterij in pago Pariſiaco, in vicaria Buciaxinſe, in villa Dubru, cortile onum in jus eccleſiaſticum habenda. Et è contrà in compenſatione hujus concambij dedit idem Einardus Abbas, una cum conſenſu fratrum ſui monaſterij, de rebus ſancti Petri ad partem monaſterij Calæ & jam dictæ conjugis noſtræ Himintrudis in eodem pago & in ipſa vicaria & prope eandem villam de terra arabili ſpatium perticarum XXIX. per longum. per latum perticarum VII. & medium. Vnde & duas commutationes inter ſe æquo tenore conſcriptas & legaliter roboratas ad relegendum

Digitized by Google

nobis oſtendentes ſoppliciter petierunt ut eas per noſtræ auctoritatis præceptum pleniùs in Dei nomine confirmare dignaremur. Quorum inquam petitionibus libenter aſſenſum præbentes hoc altitudinis ooſtræ ſcriptum fieri juſſimus, per quod præcipimus atque firmamus ut quicquid pars juſtè & rationabiliter alteri contulit parti, ſicut in memoratis commutationibus continetur, jure firmiſſimo teneat atque poſſideas, & faciat exinde quicquid delegerit. Et ut hæc noſtræ confirmationis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, de anulo noſtro ſubter eam juſſimus ſigillari.

Bartholomæus Notarius ad vicem Hludovici recognovit.

Data XVII. Kalend. Ianuarij anno XV. regnante Karolo glorioſo Rege, Indictione III.

Actum Verno palatio regio in Dei oomine feliciter. Amen.

LXXVII.

Præceptum Karoli Burgundiæ Regis pro Agilmaro Archiepiſcopo Viennenſi.

An. 855. Ex chartulario Eccleſiæ Viennenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Si petitionibus venerabilium virorum rationabilibus annuimus, & eas veluti oportet implere ſatagimus, non ſolùm eorum fidelitatem ſinceriorem efficimus, verùm etiam reliquorum fidelium noſtrotum devotionem promptiorem erga nos reddimus. Quapropter notum ſit omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus & futuris quia Agilmarus venerabilis vocatus Archiepiſcopus noſtram deprecatus eſt mageſtatem ut res ſuæ proprietatis quas tam de paterna quàmque materna hereditate in regno Aquitanico atque Burgundiæ regali vel etiam qoolibet juſtè adeptus eſt jure, quæ per diverſa loca eſſe noſcuntur, vel qoid deinceps Chriſto propitio legaliter adquirere poterit, ſub noſtra tuitione atque immunitatis defenſione reciperemus. Cujus precibus annuentes, hos noſtros regales fieri juſſimus apicet, per quos præcipimus atque ſancimus ut omnet res memorati Agilmari, quas nunc poſſidet, vel quas deinceps Domino præveniente largitionis jure adipiſci poterit, in noſtra maneant tuitione atque immunitatis defenſione, quatinus iſdem hoc fultus munere eas abſque cujuſquam inſidiantis tergiverſatione guberner & gubernando prout decreverit ſollemniter poſſideat. Statuimus etiam ubicunque libera perſona ſuper ejus proprium manere decreverit, ut inibi ſub ejus ordinatione quietè degat, nullam iniquam contrarietatem ſib . . . . adminiſtratoribus inferre formidans. Et ut hæc noſtræ roborationis atque tuitionis auctoritas firmior habeatur, manu propria ſubter eam firmavimus, & anuli noſtri impreſſione adſignari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Data VIII. Kal. Decembris regnante glorioſiſſimo Rege anno III. Indictione III. in villa Theorinſthe in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXVIII.

Præceptum Karoli Calvi pro Eccleſia Narbonenſi.

An. 857. Ex archivo Archiepiſcopi Narbonenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Si ſacris locis divino cultui mancipatis aliquid ex juris noſtri rebus ſeu facultatibus conferre ſtudemus, non ſolùm in hoc regiam exercemus dignitatem, ſed maximum regni noſtri munimen in hoc agente divina gratia eſſe nullatenus dubitamus. Quapropter noverit omnium fidelium ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtrorúmque tam præſentium quàm & futurorum ſollercia quia complacuit clementiæ ſerenitatis noſtræ ut ob Dei amorem noſtrámque in futuro ab piiſſimo judice retributionem quaſdam res noſtræ proprietasis ſanctæ matris Eccleſiæ Narbonenſis ſeu Redenſis, quæ fundata eſſe dinoſcitur in honore beatorum martyrum Iuſti & Paſtoris, cui ſedi præſidere cognoſcitur divina vocatione Fredoldus venerabilis Archiepiſcopus, quæ res ſunt ſitæ infra Narbonenſem pagum, hoc eſt, prope Narbona civitate villares duos, qui nuncupantur, unus Caſoles, & alter Aloncianus, & inſula quæ vocatur Mandriacus, & infra inſula Lici villarem qui vocatur S. Agatæ, & alium villarem qui dicitur Curcuciacus. Vnde etiam altitudinis noſtræ præceptum hoc fieri juſſimos, per quod memoratas res, cum omnium rerum ſumma integritate, cum vineis, ſilvulis, terris cultis & incultis, Eccleſiis, aquis, aquarúmve decurſibus, exitibus & regreſſibus, & omnibus exterminationibus, cum terminis & omnibus integritatibus, totum & ad integrum, veluti præmemoratum eſt, præſcriptæ matris Eccleſiæ ſanctæ Iuſti & Paſtoris beatorum martyrum partibus de noſtro jure in jus ac poteſtatem eccleſiaſticam ſollemniter transferimus, perpetualitérque habendas delegamus, ſicut reliquas ejuſdem ſanctæ ſedis res eccleſiaſticas; videlicet ut præſcriptæ Eccleſiæ memoratus Fredoldus Archiepiſcopus eas recipiens, eccleſiaſtico jure in uſibus jam fatæ Eccleſiæ tam ille quàm omnes ſui ſucceſſoret abſque ulla cujuſpiam contradictione per labentia tempora ordinent canonicè atque diſponant legaliter. Vt autem hæc munificentiæ auctoritas firma valeat perdurare, manu propria ſubter eam firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſigillari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Giſlebertus Notarius ad vicem Hludovici recognovit.

Data XV. Kal. Marcias Indictione IIII. anno XVII. regni Domni noſtri Karoli Regis.

Actum Cariſiaco palatio in Dei nomine feliciter.

Hudolricus inclitus Marchio hoc ambaſciavit.

LXXIX.

Karoli Burgundiæ Regis præceptum quo confirmat præſtariam factam ab Agilmaro Archiepiſcopo Viennenſi.

An. 858. Ex chartulario Eccleſiæ Viennenſis.

IN nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti Dei æterni. Karolus divina ordinante providentia Rex, quondam Hlotarij piiſſimi Auguſti & incliti filius. Decet regalem excellentiam ut ſubjectorum neceſſitates clementi ſublevet juvamine. Quamobrem notum ſit omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus videlicet ac futuris quia venerabilis Egilmarus Eccleſiæ Viennenſis noſtra ſuppliciter implorante excellentiam quatinus præſtariam quam ipſe cuidam vaſallo ſuo Leoni nuper fecerat de Siſiaco villa, nos ob mercedis noſtræ augmentum corroboraremus. quod ita & fecimus. Dedit namque prædictus Leo præfatæ caſæ Dei & uxor ejus Leutrada res ſuas ad integrum quas in Cattiniaco villa habent cum Eccleſiis, quarum una ſancti Mauricij, altera ſancti Chriſtofori martyrum & dicata, ſeu etiam quas adquiſiverunt; acceperúntque à prædicto Epiſcopo tam Leo quàm uxor ejus Leutrada præſtariam de Siſiaco villa cum Eccleſia nomini ſancti Petri dicata, ut dum advivcrent tam ipſas res cum Eccleſiis quas dederunt quàm prædictam villam Siſiacum ad proprium tenerent cum Eccleſia. Cujus petitioni autem inclinantes juſſimus hoc fieri decretum, per quod ſtatuimus ut liceat eis, Leoni nempe & uxori ejus Leutradæ, ſupradictas res quas dederunt & quas acceperunt omnibus diebus vitæ ſuæ quietè poſſidere, tenere, regere abſque ullius contradictione ſeu repetitione. Super omnia namque conſtituimus datas res & acceptas cum Domino Leoni & Domina Leutrada in noſtra tuitione atque immunitate permanere. Nec liceat ullius poteſtatis judici nec poſſeſſores Leonem videlicet & Leotradam nec poſſeſſionem judiciario diſtringere more. Et ut hoc noſtrum decretum firmius ac ſtabilius permaneat, manu propria ſubſcribere & anuli noſtri impreſſione decorari cenſuimus. Signum Karoli Regis. Bertraus Cancellarius recognovi. Datum XVII. Kal. Februarij anno III. regni Domni noſtri Karoli glorioſiſſimi Regis, Indictione VI. Actum in Mantelo villa in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXX.

Placitum Miſſorum dominicorum, in quo terminata eſt lis quæ erat inter Agilmarum Archiepiſcopum & Vvigerigum Comitem.

An. 858. Ex eodem Chartulario.

NOticia allegationis ſeu querelationis inter Agilmarum Archiepiſcopum & Vvigerigom Comitem ex rebus legitimæ proprietatis ipſius Agilmari Epiſcopi de quibus adversùs prædictum Comitem jam frequens querela exiiterat. Venientes namque religioſiſſimi & venerabiles patres inluſtriſſimáque ſocietas Comitum ſolito more, ſicut in aliis locis, Salmoringam villam, quorum nomina ſunt hæc. Remigius Lugdunenſis Archiepiſcopus, Rotlannus Arelatenſis Archiepiſcopus, Ioſeph Maurigianenſis Epiſcopus, Ebo Gratiopolitanenſis Epiſcopus, Trutbertus Adtenſis Epiſcopus, Atbertus Ebredunenſis Epiſcopus, Gairardus quoque Comes, Fulheradus Comes, Arnulfus Comes, Autrannus Comes, Begere Comes, Vcpoldus Comes, Barnardus Comes, Aldrigus Comes, iterum Barnardus Comes, Ingelramnus Comes, Gairungus Comes, plurimique cum eis in tam præcipuo conventu adſtantes quorum nomina perſcribere perlongum eſt, ex quibus aliqua adnotare ſtudemus. Adalbertus videlicet Vaſus dominicus, Richardus ſimili modo, Erpinus quoque, Airadus, Fulradus, Beringerius, Iſlufos, Ragambertus, Chriſtianus, Aiſtoldus, item Aiſtoldus, Vvandalmarus, Eldebodus, Lanberto, Sutberto, Manevoldo, Bertcrio, Ebo, Ailulfo, Ingelrico, vel ceteri quamplures. Prædicti verò majores privilegio & proceres poteſtate dum ibidem in prædicto loco de communi tractatentur utilitate ad juſticiam totius provinciæ, inter cetera ibi in præſentia prædictorum nobilium virorum aſtitit coram Agilmarus præfatus Archiepiſcopus unà cum ſuo Advocato Vvirgerio nomine proclamans ſe adversùs Vvigiricom Comitem quòd res & mancipia quæ ei Domnus Imperator Lotharius legitimo conceſſerat jure in villa Cegana ſeu & in alius villis, calauſis, & ad nanria, quòd ipſe Vvigitigus eaſdem res in ſua * reſtitueret dominatione injuſtè. Prædicti verò venerabiles viri jamdictum interrogaverunt Vvigirigum ſi itaveritas eſſet an non. Ipſe tamen hoc minimè denegavit, neque Advocatum ponere potuit quieſcebat hujus querela cauſa eſſe veritatem, ſed præſentaliter per ſuum vvadium ipſi Agilmato Archiepiſcopo vel ſuo Advocato propriis reddidit manibus, & ſuum Miſſum Fulradum nomine in ſua advocatione dedit Vvirgerio Advocato præfati Epiſcopi ut ſuper ipſas res quas ipſe reddidit veniret & legalem veſtituram in omnibus faceret. His præſentibus. S. Richardo. S. Betingerio. S. Giſtulfo. S. Ebroinus. S. Atrhimbaldi. S. Rotardi. S. Ivone. S. Chriſtino. S. Amalgando. S. Airado. Ego Vvinitarius præſens fui. S. Odilone. Sarlulfus præſens fui. Ego Aſtoldus præſens fui. Oſtoldus præſens fui. Celdebodus præſens fui. S. Ebone. Adalongus præſens fui. Rothaldus rogatus. S. Ebroino. Rodulfus ſubſcripſit.

* retineret.

LXXXI.

Karoli Burgundiæ Regis præceptum pro Geraldo Comite.

An. 858. Ex eodem Chartulario.

IN nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti Dei æterni. Karolus divina ordinante providentia Rex, Hlotarij quondam incliti & Auguſti filius. Si neceſſitates Eccleſiarum . . . . juvamine, hoc nobis prodeſſe non dubitamus & ad temporalem glorioſiùs tranſigendam proſperitatem & ad æternam feliciùs obtinendam beatitudinem. Idcirco noverit omnium fidelium

Vide annales Bertinianos ad an. 870. & 71.

ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtrorúmque præſentium ac futurorum induſtria quia Gerardus ſpectabilis Comes noſtræ reverenter innotuit celſitudinẽ qualiter Eccleſia ſancti Mauritij Viennenſis, ubi Agilmarus venerabilis Archiepiſcopus præeſſe dinoſcitur, quædam villa ſeu Eccleſiæ priſeo jam tempore mundiali præveniente cupiditate ſubſtracta fuerint & quibuſdam laicis hominibus ſub in .... temeritate beneficiatæ, ex quibus etiam iſdem Gerardus per beneficium piiſſimi genitoris noſtri quondam Hlotharij obtinebat in pago Viennenſi ſeu in comitatu Tolvionenſi Ginieiacum villam atque Eccleſiam ſancti Marcelli martyris extra muros urbis Viennæ ſitam inter duo caſtella Heumedium ſcilicet & Crappum, quod præfatus Gerardus obtinebat ad beneficium, ſed iſdem Comes inluſter pariter cum Remigio Lugdunenſæ ſedis venerabili Archiepiſcopo de religione Chriſtianitatis & emolumento noſtræ mercedis ſalubri intentione pertractans, ſupplici voto ſimul noſtram precari ſunt manſuetudinem quatinus præſcriptas villas & præfatam Eccleſiam cum omnibus appendiciis ſuis ad prædictam ſancti Mauricij .... pro amore Dei ac Domini noſtri Ieſu Chriſti & æternæ beatitudinis præmin per præ .... dignanter reſtitueremus. Quorum ſaluberrimas preces ad effectum ducentes, hos noſtræ juſſionis apices fieri cenſuimus, per quos memoratas villas, ſicut ſupradictum eſt, Tollianum in pago Viennenſi in comitato Tollianenſi, necnon etiam in comitatu Viennenſi Gioſciacum villam & Eccleſiam ſancti Marcelli martyris extra muros urbis Viennæ ſitam, qualiter præfatum habetur, inter duo caſtella conſtructam, Heumedium ſcilicet & Crappum, ad jamdictam caſam Dei, Eccleſiam videlicet ſancti Mauricij, cum omnibus illarum appendiciis & univerſis ibidem pertinentibus ſub integritate reſtituimus atque reddidimus, quatinus per hoc noſtræ auctoritatis ſeu confirmationis præceptum quicquid ex hac deinceps cauſa tam Agilmarus ejuſdem urbis Viennenſis Archiepiſcopus vel ſucceſſores ejus quam quilibet Advocatus & rector ipſius Eccleſiæ juſtè ac rationabiliter elegerint vel voluerint, liberam in omnibus habeant in Dei nomine perpetualiter faciendi poteſtatem, abſque cujuſlibet duntaxat repetitione ſeu qualibet injuſta contrarietate. Et ut hoc noſtræ auctoritatis præceptum à fidelibus Eccleſiarum Dei ac noſtris veriùs credatur atque perennis temporibus inviolabiliter ſub inconvulſo rigore conſervetur, manu propria roborare ſtuduimus, & anuli noſtri impreſſione ſubter aſſignari juſſimus. Signum Károli Regis glorioſi. Deidonus Notarius ad vicem Heicardi recognovit.

LXXXII.

Ludovici II. Imperatoris præceptum pro Eccleſia Viennenſi.

An. 858. Ex eodem chartulario.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Hludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Si ſacerdotum ac ſervorum Dei petitionibus, * quibus nobis pro ſuis neceſſitatibus innotuerint, ad effectum perducimus, non ſolùm imperialem conſuetudinem exercemus, verùm etiam ad beatitudinem retributionis mercedem talia nobis faciendi profutura confidimus. Proinde compertat omnium fidelium noſtrorum induſtria præſentium ſcilicet & futurorum quoniam venerabilis ſanctæ Viennenſis Eccleſiæ Ragamfredus Archiepiſcopus necnon & ſacri palatij noſtri Notariorum noſtrorum ſummus noſtræ celſitudinis excellentiam ſaluberrimis expetiit precibus quatinus ſerenitas magestatis noſtræ ſanctæ matris Eccleſiæ Viennenſi ſanctóque Mauritio, cui iſdem Præſul præeſſe atque prodeſſe dinoſcitur, res & prædia univerſa quaſcunque vel in quibuſcunque locis & regnis ſeu comitatibus ſita vel reperta eſſe noſcuntur, quas prædeceſſores noſtri glorioſi Imperatores & Reges necnon & ſancta Romana Eccleſia per præcepta & ſacra privilegia à primitiva Eccleſia penè ejuſdem matris Eccleſiæ ſancti Mauritij Viennenſis metropolim ad noſtra uſque tempora pia devotione piaque largitione contulerunt, ſeu quaſcunque viri religioſi de ſuis propriis * ereditibus eandem exornaverunt, per noſtræ largitionis præceptum immo imperialem auctoritatem perennis ejuſdem Eccleſiæ univerſa quæque habenda temporibus confirmaremus. Nos quoque juſtam immo rationabilem petitionem ejus libentiſſimè annuentes hoc ſerenitatis noſtræ præceptum fieri cenſuimus, per quod ſpecialis mater noſtra Eccleſia Viennenſis immo ſanctus Mauritius omnes res & villas, monaſteria quoque, & immunitates, ac omnia prædia ejuſdem matris Eccleſiæ ex temporibus antiquioribus uſque nunc jure poſſeſſionis debitæ quæ infra imperium ditionis noſtræ ubicunque nota & cognita ac reperta fore noſcuntur, indiſſolubili firmitate & innodatione perpetua obtineat. Vnde & modis omnibus auctoritate imperiali jubendo præcipimus atque præcipiendo decernimus ut nullus Comes, nullus judex publicus, nec quiſliber ex judiciaria poteſtare, vel ullus ex fidelibus Chriſtianis in Eccleſiis, loca, vel agros, ſeu in reliquis poſſeſſionibus præfatæ matris noſtræ Eccleſiæ Viennenſi in quibuſlibet curtis & territoriis quas tempore moderno juſtè & rationabiliter poſſidere videtur, quæque etiam deinceps aut per nos aut per quorumlibet fidelium devotione divina pietas augeri voluerit, aut freda exquirat, aut francos vel ſervos diſtringere audeat, neque etiam ad judicia publica venire compellat, ſed ſint ſub tuitione atque ordinatione & immunitate ſeu defenſione matris Eccleſiæ ſancti Mauricij ſuóque Pontifici atque rectori. Super hæc omnia, quicquid per negligentiam rectorum à pravis hominibus ablatum atque avulſum vel direptum eſt, ſub omni integritate uſque inexquiſitum reddimus. Vt autem hæc noſtræ confirmationis auctoritas noſtris futuríſque * Domino protegente inviolabilis & inconvulſa permaneat, manu propria ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione adſignari juſſimus.

Signum Hludovici ſereniſſimi Auguſti.

Teudo Notarius ad vicem Ragamfredi Archicancellarij recognovit.

* quas

* hereditatibus

* temporibus

Datum Viennæ civitate anno Deo propitio imperij IIII. Domini noſtri Hludovici sereniſſimi auguſti, II. ſcilicet Kal. Novembris, Indictione VII.

Actum Viennæ urbi in Chriſti nomine feliciter. Amen.

LXXXIII.

Ejuſdem Ludovici præceptum pro eadem Eccleſia Viennenſi.

An. 859. Ex eodem chartulario. IN nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti Dei æterni. Hludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus. Si ſacerdotum ac ſervorum Dei petitiones, quas nobis pro ſuis innotuerint neceſſitatibus, ad effectum perducimus, non ſolùm conſuetudinem imperialem exercemus, verùm etiam ad beatitudinem retributionis mercedem talia nobis faciendi profutura confidimus. Itaque omnium fidelium ſanctæ Dei Eccleſiæ ac noſtrorum præſentium & futurorum comperiat magnitudo quoniam Ragamfredus venerabilis ſanctæ Viennenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus necnon & ſacri palatij noſtri Notariorum ſummus atque Hugo nobiliſſimus Comes & cariſſimus propinquus noſter præſentiam noſtri accedentes innotuerunt quandam partem villæ quæ vocatur Fornis in comitatu Viennenſi ſitam, temporibus priſcis à religioſis Chriſtianis matris Eccleſiæ ſancti Mauricij Viennenſium Vrbi conlatam, non longo tempore præterito inter reliquarum ſubtractionem rerum injuſtè ob incuriam priorum prælatorum ejuſdem Eccleſiæ actuariorum fuiſſe ſublata. Vnde ſerenitatem noſtram ſuppliciter expetierunt quatinus ob amorem Chriſti, necnon & pro levamine & memoria genitorum noſtrorum, quorum corpora in eadem matre Eccleſia fore noſcuntur humata, ac pro amabili eorum deprecatione, jam dictam partem villæ Fornis quæ injuſtè ſubtracta fuerit, unà cum Eccleſia ſancti Nazarij conſecratam, cum omni familia utriuſque ſexus ejuſdem villæ ſancti Mauricij juris pertinentia cum reditibus univerſis ac poſſeſſionibus juſtè redderemus, ac reddentes præfatæ matris Eccleſiæ ſancti Mauricij præcepto noſtræ auctoritatis confirmaremus. Quorum precibus ob emolumento mercedis noſtræ & genitorum noſtrorum ac propter diutinum famulatum nobis ſinceriſſimè ab ipſis exhibitum libentiſſimè annuentes, hoc ſerenitatis noſtræ præceptum fieri cenſuimus, per quod memoratæ Eccleſiæ ſancti Mauricij jamdictam partem villæ Fornis cum omnibus ſibi juſtè & legaliter pertinentibus, videlicet cum domibus ceteriſque ædificiis Eccleſiámque ac terris cultis & incultis, vineis, pratis, & ſilvis, aquis aquarúmque decurſibus, mancipia etiam utriuſque ſexus & ætatis, quæſitum & inexquiſitum, omnia & in omnibus prælibatæ Eccleſiæ ſancti Mauricij ſuíſque rectoribus reddimus ac reddita perpetuis temporibus eorum utilitatibus ſubeſſe volumus atque prodeſſe. Volumus namque atque dignum eſſe decernimus ut Teudo ejuſdem matris Eccleſiæ filius & Preſbyter, qui pro ſuprà nuncupatis rebus magnum dedit ſtudium & laborem improbum ut priſtinæ reſtituerentur poteſtati, Vboldus nepos ejus Clericus in id ipſum præfatam ſancti Nazarij Eccleſiam cum omnibus rebus, ſicut ſuprà lecta & nota eſſe noſcuntur, omnibus diebus vitæ illorum jure poſſideant oſtiario & ſub ſua ordinent diſpoſitione abſque alicujus hominis contradictione. Vt autem noſtræ auctoritatis conlatio & reſtitutio firmiorem obtineat vigorem, manu propria ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione adſignari juſſimus.

Signum Hludovici ſereniſſimi Auguſti.

Arnulfus Notarius ad vicem Ragamfredi Archicancellarij recognovit.

Datum Viennæ urbi VII. Kal. Novemb. anno imperij V. Domni noſtri Hludovici ſereniſſimi Auguſti in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXXIV.

Karoli Calvi privilegium pro Eccleſia Auguſtodunenſi.

An. 859. Ex chartulario Eccleſiæ Auguſtodunenſis. IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Si eccleſiaſticas ſanctiones atque earum decreta noſtro confirmamus edicto, proculdubio regiæ celſitudinis morem exequimur, atque apud æternam retributionem hoc ad emolumentum animæ noſtræ nullatenus ambigimus pertinere. Quapropter noverit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelium ſolertia noſtrorúmque tam præſentium quàm futurorum quia Ionas venerabilis Præſul Eduorum Eccleſiæ, quam conſtat eſſe in honore ſancti martyris Chriſti Nazarij dicatam, adiens culmen noſtræ celſitudinis, obtulit obtutibus noſtris quoddam privilegium Epiſcoporum atque Abbatum manuum roboratum; in quo continebatur inſertum qualiter idem Ionas, divino tactus amore, pro Dei honore & reverentia beati Nazarij martyris Chriſti, Canonicorum ejuſdem matris Eccleſiæ curam gerens, & perpendens quòd canonicè degere neque ibidem Deo deſervire poſſent, proſpiciens primùm illorum habitum officinarum inconvenientem & penè nullum eſſe comparatione aliorum, juxta morem aliarum urbium clauſtra illis conſtruere officináſque congruentiores & aptiores [illegible] uſus eorum ædificare ſtuduit. Et licèt quædam res eccleſiaſticæ ad ſupplementum eorum & victum adminiſtrandum à prædeceſſoribus ſuis illis conlatæ fuiſſent, tamen pro quantitate ſui atque difficultate itineris, quia longè ab urbe diſtabant, penuriam ſæpiſſime pati ſolebant cotidiani victus. Et ut penitus hæc occaſio eis tolleretur, receptis eiſdem rebos, hoc eſt, Carimanno & Tillido villis, cum Fiſciaco, ad uſus eorum in pinguiori atque viciniori loco Marcaſſolium villam indominicatam, & Simpiniacum ſimiliter indominicatam, cum beneficio quod Ragenfredus quondam ex eadem villa habuit, ad cotidianum victum & potum eis miniſtrandum delegavit, & per idem privilegium confirmavit cum Anlaciaco villa, quæ olim eis à Domno Modoino collata fuerat, hoc decernens, ut ibidem quinquagenarius Canonicorum numerus non tranſgrediatur, donec Deo opitulante prædictæ res augmententur, & nullus cenſus

ex

ex eiſdem rebus aut alicujus terreni ſervitij vel muneris exigator, ut ex eiſdem rebus aliquid auferatur aut diminuatur. Sed ut illius bona mentio atque decreti confirmatio firmior habeatur & perpetuis temporibus conſervetur inviolabilis, noſtram deprecatus eſt magnificentiam ut ſuper hoc noſtræ auctoritatis præceptum fieri dignaremur. Cujus petitionem ratam judicantes, hoc altitudinis noſtræ præceptum illi fieri juſſimus; per quod omnimodis firmamus atque jubemus ut nunquam vel nuſquam ex rebus in præfato privilegio conſiſtentibus à nemine mortalium quicquam tentetur evellere vel diminuere, ſed ſicut in præfato privilegio conſtat eſſe præfinitum, in cunctis ita inviolabiliter noſtris futuriſque temporibus maneat firmum atque inconvulſum. Et ut hæc noſtræ confirmationis auctoritas noſtris futuriſque temporibus majorem in Dei nomine obtineat vigorem, manu propria ſubter eam firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſubſigillari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Folchricus Diaconus ad vicem Hludovici recognovit & ſubſcripſit.

Data XVIII. Kal. Iulij anno XIX. Domni Karoli glorioſiſſimi Regis, Indictione VII.

Actum Tuſſiaco villa in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXXV.

Ejuſdem Karoli præceptum pro eadem Eccleſia Auguſtodunenſi.

An. 859. Ex eodem chartulario.

IN nomine ſanctæ & iodividuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Quicunque regiæ dignitatis culmine efferri deſiderat, meritò eum præ oculis ſemper habere debet cujus gratia præfertur. Igitur noverit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelium & noſtrorum tam præſentium quàm & futurorum ſollertia quia nobis, qui ubique res eccleſiaſticas pro viribus tutari atque augmentari gaudemus, ob emolumentum mercedis animæ noſtræ libuit cuidam ſanctæ matri Eccleſiæ Eduorum, quæ noſcitur eſſe dicata in honore ſancti Nazarij martyris Chriſti, cui etiam præeſſe videtur Ionas venerabilis Præſul, reſtitui atque ſolenniter refundi quandam villam quæ vocatur Tiliniacus, cum omni ſua integritate. & eſt ſita in pago Orcharenſe, ſuper fluvium Sagonnam. Ipſa enim villa olim per incuriam rectorum prædictæ Eccleſiæ & indivolorum hominum violentiam ab eodem loco diſtracta eſſe dinoſcitur. Vnde nos, ſicut ſuprà prædiximus, res Eccleſiarum pro viribus tutamur, hoc celſitudinis noſtræ præceptum fieri ac prædicto ſancto loco ad deprecationem dilecti nobis memorati Pontificis Ionæ dari reddique juſſimus; per quod præfatam villam cum omnium rerum jure legalitérque ſibi pertinentium ſumma integritate jamdicto loco ſancto æternaliter mancipatam ac perenniter famulandam refundimus & delegamus, eo videlicet modo ut rector præfatæ Eccleſiæ & ſucceſſores ejuſdem quicquid ex prædicta villa cum omnibus pertinentibus ſibi rebus pro utilitate ac commoditate Eccleſiæ & ſuorum neceſſitate facere decreverint, libero in omnibus perfruantur arbitrio canonicè legalitérque faciendi quemadmodum ex reliquis rebus ad eundem locum ſimiliter contraditis ac reſtitutis, & noſter anniverſarius ac dilectiſſimæ noſtræ conjugis Hirmindrudis in eadem Eccleſia per ſingulos annos gratia reſtitutionis iſtius villæ ſollemniter celebrari atque honorificè frequentari non negligatur. Et ut hæc noſtræ reſtitutionis auctoritas pleniorem in Dei nomine per ſupervenientia tempora obtineat vigorem, manu propria ſubter eam firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſigillari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Folchricus Diaconus ad vicem Ludouvici recognovit & ſubſcripſit.

Data III. Idus Octobris Indictione VII. anno XX. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum Tuſſiaco villa ſupra Moſam in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXXVI.

Airaudi ceſſio ad Eccleſiam Brivatenſem.

An. 860. Ex chartulario Eccleſiæ Brivatenſis. cap. 115.

SAcroſanctæ Eccleſiæ ſancti Iuliani martyris vico Brivate, ubi ipſe ſanctus martyr in corpore requieſcit, vel ceterorum corpora ſanctorum ſeu reliquiæ ibidem conditæ ſunt, ubi ad dexteram lævámque Arconcius inclitus confeſſor ſeu Ilpidius martyr adjacent, ubi in Chriſti nomine Bernardus gratia Dei Comes ſuper ipſam caſam Dei rector præeſſe videtur, ſeu & Adalgiſus Præpoſitus ſuper ipſam catervam ſancti Iuliani cuſtos præeſſe videtur. Ego igitur in Dei nomine Airaudus, metuens caſum humani generis & fragilitatem, ne me ſubitanea mors præoccupet, propterea cedo ad ipſam caſam Dei vel ad ipſos Canonicos ibidémque Deo ſervientibus in ſtipendia fratrum vel ad ſacrificium Deo offerendum aliquid de rebus meis propriis, ut ipſi ſancti ſeu & ipſi Canonici, qui ibidem ſunt degentes, interceſſores ſint pro peccatis meis ad Dominum. Et ſunt ipſæ res ſitæ in patria Arvernica, in * vice Ambronenſe, in villa cui vocabulum eſt Buciaco. Cedo ad ipſam Eccleſiam Dei vel ad ipſos Canonicos in ipſa villa caſam meam dominicariam, cum aliis manſis, cum curtis, ortiferis, pomiferis, & aliis campis, pratis, paſcuis, & molendinos tres, cum cunctis adjacentiis, aquis, aquarúmque decurſibus, viæ, cultum ſeu incultum, quæſitum vel quicquid adquirendum eſt, omnia & ex omnibus quantumcunque in ipſa villa vel in ipſa cultura habeo vel adquirere potero integrum cedo ad ipſam caſam Dei vel ad ipſos Canonicos io illorum ſtipendia tam præſentium quàm & futurorum, tam de alode quàm de atracto, ut faciant ipſi Canonici de ipſis rebus in omnibus in illorum ſtipendia vel ad ſacrificium Deo offerendum quicquid facere voluerint. Et tamen mihi placuit voluntas ut dummodo ego advivo, titulum uſuario mihi liceat poſſidere. Et poſt obitum, quandoque Deo placuerit, in veſtriſque partibus faciat permanere. Et ſi ego uxorem duxero, & filios & filias mihi

Deus procreaverit, ipſum conſcriptum ad me reverti faciatis. Et ſi hoc noo fecero, ipſas res iu omnibus ſine ullo contradicente poſſideatis. Et ipſum decimom ab ipſo ſcriptore, quandiu advixerit, poſſideatur. Et ſi evenerit, quod minimè credo, quòd aut ullus Rex iniquus aut Comes aut Abbas aut ullus rector Eccleſiæ ipſas res ſuperiùs jamdictas vel ullus heres meus ad ipſam caſam Dei vel ad ipſos Canonicos abſtrahere voluerit, in primis iram Dei incurrat & ſanctorum offenſa, & ſit particeps in infernum cum Iuda Scahriot, qui Dominum tradidit, & hic conſcriptus firmus & ſtabilis permaneat ſtabulatione ſubnixa. Facta ceſſio iſta die Lunis in menſe Madio anno VI. regnante Karolo Rege Equitanorum filij Karoli Regis Francorum. Signum Airaudo, qui ceſſionem iſtam fieri vel affirmare rogavit. Signum Immone.

LXXXVII.

Præceptum Karoli Regis quo donat Adalgiſo fideli ſuo, ad deprecationem Hirmindrudis Reginæ conjugis ſuæ, villam quæ vocatur Eliclacus ſuper fluvium Olnæ infra comitatum Bajocacenſem.

An 860. Ex chartulario monaſterij Foſſatenſis. IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Regiæ celſitudinis mos eſt fideles regni ſui donis multiplicibus & honoribus ingentibus honorare atque ſublimare. Proinde ergo morem parentum Regum videlicet prædeceſſorum ooſtrorum ſequentes, libuit celſitudini noſtræ, ad deprecationem ſeu ſuggeſtionem cariſſimæ conjugis noſtræ Hirmindrudis, quendam fidelem regni noſtri Adalgiſum nomine de quibuſdam noſtræ proprietatis rebus ditare ſublimémque efficere, quæ videlicet res ſunt ſitæ infra comitatum Bajocacenſem ſuper fluvium Olnæ, hoc eſt, villa quæ vocatur Eliclacus, in qua conſiſtunt manſi XII. vel quicquid ad eandem villam jure legalitérque pertinere dinoſcitur. Vnde hoc altitudinis noſtræ præceptum fieri illique dari juſſimus, per quod memoratas res cum omnium rerum ſumma integritate, cum terris cultis & incultis, ſilvis, pratis, molendinis, paſcuis, aquis, aquarúmve decurſibus & regreſſibus, & omnibus legitimis & terminationibus, necnon & mancipiis utriuſque ſexus deſuper commanentibus vel ad eaſdem res jure legalitérque pertinentibus...... & ad integrum, ſicut dictum eſt, præfato fideli noſtro Adalgiſo ad proprium concedimus, & de noſtro jure in jus ac dominationem illius ſolemni more transferimus; ita videlicet ot quicqnid ex prædictis rebus & mancipiis pro ſua utilitate ac commoditate facere decreverit, libero in omnibus potiatur arbitrio faciendi ſicut ex reliquis rebus & mancipiis ſuæ proprietatis. Vt autem hæc noſtræ largitionis auctoritas firmior habeatur ac per futura tempora diligentiùs conſervetur, manu propria ſubter eam firmavimus, anulíque noſtri impreſſione adſignari joſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Goſlinus Notarius ad vicem Hludovici recognoovit.

Data VIII. Idus Decemb. Indictione IX. anno XXI. regnante Domno Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum Adtiniaco publico palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXXVIII.

Narratio de monacho Cenomanenſi ad canonicam vitam & habitum converſo.

SIcut cotidie ſancta Eccleſia ad ſortem electorum atque beatitudinem perpetuæ vitæ capeſſendam diverſis evocationibus, non ſolùm deſpectus ſeculi, ſed etiam eos, quod majus eſt, quos mundialis actio perfloridos facit, adtrahere decertat, ut illos hic & diverſitas bonorum actuum multiplicet & illic diſſimilitas retributionis variæ ornet, ita è contrario antiquus hoſtis pios indeſinenter ſubripere non ceſſat, ut quos conſortes non poteſt habere in gloria, ſaltim ſocios ſecum cogooſcat in pœna. Nam cùm in tribus ordinibus, id eſt, laicorum, Canonicorum, monachorúmque, non deſint qui à primævo tempore nobiliora acta perſcrutari atque aggredi tentatint daro divinitus intelligibili animo, eos maximè inſidiari nititur quos in juvenili ætate creverit ſe ultro dominicis præceptis mancipaſſe, ut tanto profundiùs ad ima gaudens proiciat quanto à ſuis cruentis faucibus ſemel evaſiſſe dolebat: quorum deviatio à propoſito ſancto quàm damnabilis eſſe cenſeatur evangelica & apoſtolica documenta edocent, ſuiſque medicaminibus ut denuo reformentur, qualiter ſerpentinis venenis ſauciantur, corroborant. Cùm enim unicuique modus correctionis ſecundùm gravitatem contagij conveniat, ídque à doctoribus Eccleſiæ ſanciri permiſſum ſit data auctoritate altitonantis judicis, ut aliter obtecta detegantur, aliter aperta deleantur, in his etiam qui poſt devotionem nobiliorem ad ſecularem iterum habitom dilabuntur atque apoſtatæ efficiuntur major ſollicitudo & cura adhibenda eſſe decernitur. quæ prævaricatio peſſima in utroque ſexu modernis temporibus ſupra modum invenitur, plurimóſque vacillantes ſuis volubilitatibus implicare & deperire à recto tramite obfuſcatis luminibus inliſit. Sed quia hoc devitabile genus in promptu ſtare videtur, ac propter hoc in cœtu bonorum malorúmque catholicorum pars ſit in redargutione, pars in defenſione mali, ita uteos quos in tali facinore depreſſos, dum non poſſunt innocuos facere in toto, ſuis mendoſis ſermocinationibus aut per abnegationem aut diſſimulationem actus vel per aliquam occaſionem innocentes conantur oſtendere, ſítque jam gravior caſus multorum quàm unius, reſtat de hac ipſa controverſia quæ modò noſtris in partibus excrevit aliquid ad medium deducere, quatinus cognita veritate judicium obſervetur veracium, & falſitas confuſa evaneſcat.

Ex veteri codice Bibliothecæ Colbertinæ.

Quidam namque ſacerdos nomine Vrſo valde nobilis fuit Cenomannis civitate, qui unum ex ſuis nepotibus ſuperſtitem eſſe volebat. Cùmqua

ſuper hac re conſultum ipſius urbis Epiſcopi, videlicet venerabilis Rotberti, peteret, non ſolùm ſuæ petitioni aſſenſum præbuit, verùm etiam omnimodo id agendum exhortare curavit, reputans in puero & Eccleſiæ utilitatem pro genere ſpectabili profuturam & immortalitatem animæ dulciùs vivendo atque Eccleſiæ inſtituta militando receptuam. Prædictus itaque ſacerdos hoc negotium adimplere feſtinans, adhibito ſecum fratre ſuo nomine Vvanilone, obtulit ſupradictum nepotem cognomine Rigrannum Domno Epiſcopo Eccleſiæque ejus, ut ab eo & ipſius congregatione honorem clericatus ſuſcipere mereretur. Quod cùm factum diebus ſanctum Paſchæ fuiſſet nobiliter, denuo Domnus Epiſcopus præfato avunculo, qui eum in ſpiritalis filij vicem ſuſceperat, commendavit, ut tutor cuſtóſque corporis & animæ ejus fieret ac nutrimenta præberet, quatinus poſt educationem aptum divinis & humanis ſervitiis ei reddere poſſet. Qui imperium ſui ſenioris libenter obtemperans, recepit puerum. Cùmque apud ſe non eſſe copiam litteratum cognoſceret, miſit eum in quoddam monaſterium ipſius Epiſcopi, ubi ordo monaſticus vigebat, ut illic inſtrueretur ſacris litteris & eruditetur. Ergo ſuſceptus puer in monaſterio, traditúſque magiſtro, cùm per plures dies ſcholaſticis diſciplinis operam dediſſet, quodam tempore cœpit fatigari languore gravi corporis. Itaque dum ſæpiſſime talibus impulſionibus cruciaretur, diríſque dolor inteſtinarum ac viſcerum irremediabiliter eum vexaret, nulla arte medicinali medelam præbente, obtupeſcere cœpit magiſter quæ & cur agitatio tantæ infirmitatis adoleſcentem infligeret; ſciſcitánſque ab eo quam ob cauſam tot & talia inviſa pateretur. Qui cùm diutinè interrogaretur & nullum certum reſponſum dediſſet, quadam die acriores ſuſtinens cruciatus, ut penè exanimis jaceret, vix languido hanelitu flante, tandem confeſſus eſt ſe à patre Deo devotum fuiſſe in annis prioribus in monaſterio quod vocatur Cormaricus, propterea quòd Dominus ſe ipſum jam emortuum pro eventu nimiæ infirmitatis patri poſt votum reddidiſſet, ac ideo ſperare ſe pati tam gravia. Quo audito, magiſter tacitus intra ſe requirebat ei recepto robore, cùm tempus inquiſitionis adeſſet, ſi fuiſſent inſania quæ ab eo audierat hora infirmitatis. Ille autem adfirmabat vera eſſe, docebátque ordinem rei. Dicebat etiam velle ſe eſſe monachum, ut ipſius & patris anima à periculo voti liberaretur. Siquidem pater ejus ſuprà memoratus, videlicet Rohtbertus, jam humanis rebus exceſſerat. Deciderat enim in capturam Norcomannorum, & ſic eorum pœnis attritus interierat. Itaque paulatim adoleſcens informabatur ut collum ſub levi jugo Chriſti ſubmitteret atque propoſitum patris expleret. Sed magiſter id fieri poſſe negabat dicens: Quia nequaquam huc veniſti ut monachus efficereris, nec ideo tonſuram accepiſti, ſed nec parentes tui his ſermonibus adquieſcent. Perſeverante autem illo in adfirmatione & defenſione rei quæ petebatur non fiendæ, contigit ut avunculus ejus, qui eum paterno affectu ſuſceperat, videlicet Vrſo, declinaret in monaſterium cauſa viſitationis. Quod cùm edilia præpararentur & invicem coofabularentur, inter cetera orſus eſt adoleſcens avunculo oſtendere voluntatem propoſiti, laborémque quem parſebatur, ac votum patris. His auditis, ſacerdos non minimè anxius graviter ferebat, non * minimè contradicere audebat quod exhortari nolebat. Conſenſit tamen nolens diù petenti ut faceret quod poſcebat. Statímque mutato habitu induit cucullam; ac cadens ad pedes avunculi, oſculatus eſt illos. Sic ab illo die & magiſter qui denegabat, & illi qui deridebant vocem loquentis, in exhortationem & conſolationem verſi ſunt. Interea illis diebus Epiſcopus à civitate longiùs receſſerat, exercens opus prædicationis & confirmationis per provinciam locis neceſſariis. Cùm autem reverteretur & eſſet non longè ab urbe, vocavit magiſtrum ſuprà memorati adoleſcentis, qui & Abbas monaſterij erat, ut ſciret quæ agerentur circa monachos & monaſterium. Poſtquam verò cuncta cognovit, noviſſimè de diſcipulo interrogavit. Quibus interrogationibus reſponſum dedit Abbas, atque omnia quæ facta fuerant enuntiavit. Quo audito, Domnus Epiſcopus admiratus, concitus in eundo uſque ad civitatem pervenit, ſcire volens quam ſpeciem haberet res audita, ſed incredibilis; juſsítque Abbatem & novitium vocare & quoſdam ex fratribus. Cùmque coram eo aſſiſterent, ſtante circum circa omni caterva Clericorum laicorúmque, (erat enim hora ad celebrandum Miſſarum ſolemnia, quia feſtivitas purificationis ſanctæ Mariæ inſtabat) ait ſtupefactus ad jamdictum novitium: Nuper te, frater Rigranne, Canonicum dimiſi, & modò cucullatum video. Dic ergo nobis cur hoc feciſti, vel quis coëgit, aut conſilium dedit. At ille reſpondit: Nullius conſilio vel ſuggeſtione, ſed ſola voluntate & ſponſione proprij animi, à me hoc actum eſt. Retulit itaque audientibus omnibus cuncta ſuperiùs dicta. Addebat etiam ſomnium mirabile ſe vidiſſe, cujus interpretatio talis erat, ut ſeculum dimitteret, & vitam monaſticam teneret. Adhuc autem non credente Epiſcopo, nec ceteris adtendentibus, adjuravit eum ex ſuo miniſterio terribiliter ut profiteretur ſi vera eſſent. Ipſe verò confirmabat cum jure jurando nihil mendosè locutum ſe eſſe. Quamobrem venerabilis Epiſcopus mœſtus & omnis congregatio ejus dolebant quaſi ablatum ſolatium adjutoriúmque Eccleſiæ ſuæ traditum, ſciſcitantes etiam inter ſe admirando quæ tanta prudentia in adoleſcente poſſet apparere, præſertim cùm in periculoſiori ætate jam pervenerat. Erat enim, ut æſtimabatur, decem & octo annorum. Iterum autem venerabilis Epiſcopus perquiſivit ſi cunctis diebus deſtinaſſet perſeverare in ordine monaſtico. Illo verò adfirmante & conteſtante coram omnibus, dedit ei benedictionem Domnus Epiſcopus, conceſsítque locum & ordinem monaſticum quem petebat. His ita tranſactis, cùm audiſſet præfatus avunculus, videlicet Vrſo, rem actam ab Epiſcopo, (non enim fuerat tunc præſens, quia infirmatus quodam loco jacebat) graviter accepit cum ceteris parentibus quòd nepos eorum perditus eſſet ſeculo & adquiſitus Deo, miſit ad arcerſiendum eum. Cùmque ante eum adſtitiſſet, cum omni ira & mentis inſania ita ad eum locutus eſt: Quid feciſti, miſer? Quare monachus eſſe voluiſti? Cur elegiſti unum parvum panem pro

* tamen

numero centenario & parum vinum pro calicibus epotandis uſque ad ſatietatem? Quamobrem vita porcorum in leguminibus & horto ut ſufficiens tibi eſſes voluiſti? Vbi erunt deliciæ carnium quas dimiſiſti, ſuavitas potionum, delectatio canum accipitrúmque, tactus voluptuoſus mulierum? Cùm ergo animum adoleſcentis contra hæc fortiter reſiſtere vidiſſet & reſponſa non juvenilis ſed robore ſenilis cerneret, addebat multò ſceleratiora, ita ut etiam lenones immitteret qui eum provocarent; necnon etiam concitavit ceteros avunculos, ſcilicet Lethardum, Vvanilonem, & multos alios parentes, qui & dicebant ei: Cur nos degenerare voluiſti? Opus progeniei noſtræ cum pauperibus & mendicis non fuit. Nobis floruit mundus, copia auri & argenti lapidúmque apud nos fuit. Nobis arma fulgida reſplenduerunt, equi auratis oris & torto collo arriſerunt. Et tu omnia iſta ſprevisti? Hæc dicebant ſceleſtes, qui eum ad meliora excitare debuerant, qui magis pompaticè viventes demergi lethæas in undas volunt quàm cum liberatis fonte ſalutari ablui & piiſſimo liberatori effectu decantari poſt veniatum laborem, dicendo: Tranſivimus per ignem & aquam, & eduxiſti nos in refrigerium. Sed animus juvenis invictus permanſit, cupiens obſervare quod cœperat, ita ut per quinque annos eum revocare non poſſent, ordines ſuos & affectus regulares in monaſterio cum ceteris cuſtodiens. Porrò inter hæc, cùm omnem bacchationem ſuper jamdictum magiſtrum exagitarent, culpando illum, & requirendo diſcipulum, feſtinus magiſter reddere commendatum non neglexit. qui recipientes nepotem, retinuerunt apud ſe ſemper figuram monachi habentem. Poſt retentionem verò octo dierum & ampliùs, rurſus valde obſecrantes remiſerunt eum in monaſterium, deprecante diſcipulo, & illis conſentientibus. Cùm autem tempus accipiendi primos gradus eccleſiaſticos pertranſiret, audita circumventione avunculorum venerabilis Epiſcopus miſit ad prædictum ſacerdotem, ut quod priùs conceſſerat, ſicut diximus, & poſtea à conſenſu longiùs ſe retraxerat, jam tunc aſſentiretur, ut gradus eccleſiaſticos ſub ipſo habitu monachus ſuſciperet. Ergo diù diſſimulante illo, noviſſimè mandavit Domno Epiſcopo ut faceret quod ratio & auctoritas commendabat. Quod & factum eſt; accepitque benedictiones quinque graduum, degens & perſeverans voluntariè in ſanctam converſationem. Igitur expletis poſtea annis duobus, ſupervenit repentina dies adimproviſus finis vitæ Vrſonis. Cùmque ad exitum urgueretur, vocavit prædictum monachum nepotem ſuum. Ipſo verò adſiſtente coram eo, ammonere curavit de gloria mundi quam relinquebat, non dimittens intentionem quam ſemper habuerat ut ad canonicam vitam reverteretur, dato conſilio, & rebus maximè omnibus quæ habere potuerat, ut ejus mentem ad cupidiciam & inanem gloriam excitaret. atque ita obiit. implevitque mortuus quod explere nequiverat vivus. Ex illa ergo die à priſtina voluntate Subdiaconus cœpit eſſe alienus, junctus converſatione & animo avunculis ſuis, Lethardo ſcilicet & Amartico, quorum conſilio & ingenio totus fertur in præceps; fiúntque ipſi ſacerdotes contra legem, arripiendo miniſterium Epiſcopi. Nam incluſerunt eum in quodam cœnaculo, ubi ſine judicio venerabilis Epiſcopi & ſacerdotum exuendo illum veſtem monaſticam, induerunt albis. atque ita ad ſecularem converſationem reverſus eſt. omnémque delictum ſuper magiſtrum & Domnum Epiſcopum congeſſerunt pro benefactis. ipſos enim vana verſutio concenebratis oculis graviter ad ruinam laquei ſubduxit. qui per ſeptem annos hanc violentiam timuerunt facere, ut multò damnabilior fieret longiùs ventilata & patrata, etiamſi malum eſſet. Quia quanto plus aliquod bonum perduraverit, tanto, ſi ceciderit, profundiùs ruit. Similiter & malum quanto ampliùs ſuccreverit, tanto graviori pœnæ ſubjacebit. quos talia ſectantes, neglecto fructu pœnitentiæ, inanes ſocius habere cupiunt atque avernus ſuſcipere deſiderat.

Hujus rei teſtis eſt omnis ordo ipſius Eccleſiæ, qui unuſquiſque ſecundùm ſuum miniſterium probare poteſt ita factum eſſe.

LXXXIX.

Præceptum Karoli Calvi pro monaſterio ſanctorum Emeterij & Geneſij in diœceſi Gerundenſi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei eorúmque in eiſdem locis ſibi famulantibus beneficia opportuna largimur, præmium apud Dominum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idcirco notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia quidam religioſus vir Theodoſius Abba monaſterij quod eſt ſitum in pago Gerundenſe, conſtructum ſcilicet ad honorem ſancti Emeterij ſanctíque Geneſij, ad noſtram accedens ſerenitatem, obtulit præcellentiæ noſtræ quandam Domni ac genitoris noſtri glorioſæ memoriæ Auguſti Ludovici auctoritatem, prædeceſſori ſiquidem ſuo venerabili Abbati Deodato factam: in qua continebatur qualiter idem Domnus & genitor noſter per interceſſionem Gauzelini quondam Marchionis eum & monachos ſuos prædictúmque monaſterium cum omnibus rebus ſibi pertinentibus ſub ſuæ immunitatis tuitione defenſioníſque munimine clementer ſuſceperit. Petiit itaque reverentiam noſtram idem Theodoſius Abba ut eandem Domni & genitoris noſtri renovantes præceptionem, eum monachóſque ſuos, unà cum præſcripto monaſterio & cellis ſibi pertinentibus aliíſque omnibus rebus, ſimiliter ſub noſtræ immunitatis defenſione recipere pleniſſimè dignaremur. cujus inquam petitionibus libenter acquievimus, & ita illi conceſſiſſe notum eſſe omnibus volumus. Quapropter eundem Abbatem cum monachis ſuis, id eſt, monaſterium cum omnibus rebus ſibi pertinentibus ac cellis ſibi ſubjectis, quarum altera dicitur domus ſanctæ Mariæ ſita ſecus fluvium Amera, altera verò domus ſcilicet ſuper fluvium Sterriam, necnon etiam cellulas duas in pago Impuritanenſe ſitas, ex quibus una appellatur Columbarium ſita ſuper fluvium Taceram, altera quippe dicitur Carceris ſita juxta maris magni lit-

An. 861. Ex archivo S. Mariæ de Amer in diœceſi Gerundenſi.

tota, atque Eccleſiam in honore ſanctæ Mariæ ſemper virginis & ſancti Matthæi & ſancti Iohannis conſtructam in pago Gerundenſe, ſitam in loco qui dicitur Vallis Anglenſis, ipſas Salas, ſeu ejus Palaciolum quod vocatur Merlac, cum omnibus appendiciis ſuis, necnon & in alio loco qui vocator Auſor, & ex ipſa ſilva quantum in eorum uſus extirpare commodum duxerint, cum omni earum rerum integritate ſub noſtro murdeburdo, ſicut dictum eſt, atque defenſione integerrimè contra omnium inquietudines hominum conſtituentes, præcipimus atque jubemus ut nullus Judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias aut loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones ſœpedicti monaſterij & cellularum ſibi ſubjectarum ad cauſas judiciario more audiendas, vel freda exigenda, vel paratas faciendas, aut ullas redhibitiones, aut fidejuſſores tollendos, vel illorum homines diſtringendos, aut illicitas occaſiones requirendas, ingredi valeat; ſed neque viaticum, neque portaticum, neque ſalvaticum, neque paſcaſium, neque teloneum, aut ullum illicitum debitum, nec ea quæ ſuprà memorata erant, exigere præſumat. Sed cum cellis ſuprà memoratis, villaribus, aliiſque omnibus rebus prænominato monaſterio pertinentibus, in quibuſcunque conſiſtant locis ſive pagis, necnon & cum omnibus poſſeſſionibus quæ juſtè rationabilitérque perenni tempore poſſidere dinoſcitur, ſimul cum his quæ divina pietas eidem ſacratiſſimo loco per quoſcunque fideles augere voluerit, liceat memorato Abbati ſuiſque ſucceſſoribus & monachis in ſœpedicto loco degentibus quietè vivere & poſſidere eaſdem cum omni ſecuritate ſine cujuſpiam contradictione & minoratione tenere & poſſidere, eorúmque pro utilitatibus rationabiliter concambiare vel vendere, & pro nobis, conjuge, proléque noſtra, ſeu ſtabilitate totius regni noſtri unà cum monachis ibidem Domino militantibus divinam miſericordiam jugiter exorare. Et quandocunque divina vocatione memoratus Abba aut ſucceſſores ſui ab hac luce migraverint, quandiu inter ſe tales invenire potuerint qui eos ſecundùm regulam ſancti Benedicti regere & gubernare valeant, licentiam habeant ex ſemetipſis Abbates eligere, qui eis, ut prædiximus, merito vitæ & ſanctitatis præeſſe & prodeſſe poſſint. Et ut hæc noſtræ confirmationis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

* Gauzlenus

* Guillelmus Notarius ad vicem Ludovici recognovit.

Data XIII. Kal. Decembris Indictione VIII. anno XXI. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum in Pontione palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

X C.

Item aliud pro Eccleſia Vrgellenſi.

An. 861. Ex archivo Eccleſiæ Vrgellenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Quicqoid pro utilitate & neceſſitate ſacrorum locorum efficere contendimus, profuturum nobis & ad præſentem vitam feliciter tranſigendam & ad æternam beatitudinem faciliùs obtinendam omnino confidimus. Ideoque notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia venerabilis vir Guiſadus Vrgellenſis Eccleſiæ Epiſcopus ad noſtram accedens reverenter ſublimitatem innotuit de quibuſdam rebus à glorioſis Imperatoribus Karolo avo noſtro & Ludovico genitore noſtro eidem Eccleſiæ ſuæ per præcepta imprævaticanda conceſſis, id eſt, condaminam unam quæ eſt propè hortum ſanctæ Mariæ, & Eccleſiam ſancti Iacobi, cum ſuis hortilibus & caſalibus. Præterea petiit ut eidem ſanctæ ſedi redderemus contiguam aliam condaminam & hortum præfatæ condaminæ adhærentem. Addidit etiam de decimis Andortenſis pagi ferri & picis, quæ Eccleſiæ ſuæ debentur. Simul etiam dixit nobis de quibuſdam pagellis qui ſuæ ſunt parrochiæ, ut progenitoribus noſtris Imperatoribus per præceptum noſtrum eidem ſanctæ ſedi beatæ Mariæ nomini dicatæ ſecundùm antiquam conſuetudinem ſubjectas eſſe confirmaremus. Cujus venerandi Pontificis ſupplicem rogationem clementer audientes, præceptum hoc altitudinis noſtræ fieri juſſimus, per quod prænominatas res præſcriptæ ſanctæ ſedis juri ſubjungimus & dominio Præſulis ejus Guiſadi ac ſucceſſorum ejus perpetuò mancipamus, videlicet ut eccleſiaſtica & canonica auctoritate ad utilitatem & neceſſitatem ſæpedictæ ſanctæ ſedis & ſervorum Chriſti in ea degentium ordinent atque diſponant ſine cujuſpiam inquietudine aut contradictione. Cerdanienſis verò pagus, Libicenſis, & Bergitanenſis, Palarienſis quoque, atque Ripacurcenſis, Geſtabienſis, atque Cardoſenſis, Anabienſis, ac Titbienſis, & locus ſanctæ Deodatæ, cum finibus ſuis, ſicut in memoratis imperialibus præceptis notum eſt ſcriptum fuiſſe, ſemper ſubjaceant plerumque dictæ ſanctæ ſedi Vrgellenſis Eccleſiæ, neque ſit eis licitum ad alias vicinas Eccleſias migrare. Præterea concedimus eidem ſanctæ ſedi ut ſicut aliæ Eccleſiæ Septimaniæ, ita quoque eadem & rectores ejus ſemper habeant tertiam partem telonei de omnibus illius parrochiæ mercatis. Similiter etiam concedimus eidem Eccleſiæ, ob remedium animæ noſtræ, tertiam partem telonei omnium negoriatorum per eandem parrochiam tranſeuntium atque mercantium. Nulliſque ſit licitum contra hac auctoritatis noſtræ præceptionem moleſtiam de his de quibus dicitur rebus & teloneia inferre ſuper iis dicto Pontifici ac ſucceſſoribus ejus ſive miniſtris crebiò dictæ Eccleſiæ Vrgellenſis ad hoc exequendum conſtitutis præſentibus temporibus & futuris. Vt autem hoc noſtræ auctoritatis ſcriptum pleniorem in Dei nomine obtineat firmitatem, manu propria ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Gauzlenus Notarius ad vicem Ludovici recognovit & ſubſcripſit.

Data XIII. Kal. Decembris, Indictione nona, anno XXI. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Acta * Panagone palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

* Pontigone.

X C I.

Commutatio inter Bernardum Comitem Arvernenſem & Lanfredum Abbatem Mauziacenſem.

An 864. Ex chartulario Eccleſiæ Brivatenſis cap. 217.

INter quos caritas illibata permanſerit, pars parti beneficia oppotuna præſtantur; quia nihil ſibi de tebus propriis cenſuit minuandi quod è contra recipit in augmentum. Ideoque placuit pto utilitate utiatumque partium venerabilem Bernardum gratia Dei Comitem, nec non & uxorem ſuam Emengardem, ſeu Lanitedo Abbate ex cœnobio Mauciaco, qui eſt in patria Arvernica, in aice Rioveneſe, conſtructus in honore beati Petri Apoſtolorum principis & ſancti Capraſij martyris, obi moderno tempore beatus Stremonius martyr primus Arvernorum Epiſcopus & prædicatot corpore tequieſcit, unà per conſenſum monachorum ibi conſiſtentium, ot res congruas tam eceleſiaſticas quàm ex alodes unà cum conſenſu & ptæceptione glorioſiſſimi ac excellentiſſimi Regis Karoli & Rodulfi Epiſcopi inter ſe commutare & concambire debuiſſent. quod ita & fecerunt. Prior namque dedit Lanfredus Abbas cunctáque ejus congregatio partibus Bernardo Comiti & uxori ſuæ Ermengardi ex rebus ſancti Petri & ſancti Captaſij in comitatu Brivatenſe, in vico Brivate cellulam unam in honore ſancti Præjecti dedicatam, ipſam cellulam cum cuttis & manſis & bortis & exiis & ptata II. & campum unum ipſi Eccleſiæ adhærente & aratria I. vel quantumcunqoe ad ipſam caſam Dei aſpicit vel aſpicere videtur. Et in alio loco, obi dicitur villa Maceriaco, manſos IV. & vineam unam cum aratriis, cum hortis & campis & pratis, cultum & incultum, qoæſitum vel quicquid ad inquirendum eſt, vel quantumcunque ad ipſos manſos aſpicit vel aſpicere videtur, hoc eſt, ab ipſo vico uſque ad caſtellum, vel quicquid ex ratione præſcripti monaſterij legaliter obtinetur, totum & cum omni integritate dederunt Lanfredus ſuprà nominatus Abbas ſuique monachi Bernardo Comiti & uxori ſuæ Ermengardi. Similiter in compenſationem bujus tei meriti ſupradictus Barnardus Comes & uxot ejus Ermengardis pariter conſentientes dederunt partibus Lamfredi Abbati ſuiſque monachis ad opus ſancti Petri & ſancti Captaſij Eccleſiam quæ eſt in honore ſanctæ Mariæ conſtructa Iuſſiaco villa, cum manſis & bortis & pratis & vineis & atatriis. Similiter & in villa Lubiriaco manſum & hottum cum aratria I. & pratellos II. Irem & in villa Dignaciaco campos II. Hæc omnia ſuperiùs nominata, quantumcunque ad Eccleſiam ipſam aſpicit, vel quantumcunque Donatus Clericus viſos fuit habere, vel quicquid Bernardus Comes & uxot ejus viſi ſunt per actractum ibi adquiſiviſſe, totum & cum omni iotegritate dederunt prædicto monaſterio ſuiſque rectoribus. Ita tamen ut unuſquiſque de hoc quod récipit poſt hac die faciat jure eccleſiaſtico quicquid voluerit. Et eſt præſcripta Eccleſia in eadem pattia Arvernica, in vicaria Randanenſe. De repetitionibus verò in commutationibus pœnæ inſerere neceſſe non eſt. Sed rameo per ſtudij firmitatem, ſi unquam tempore pat cootra parem ſuum præſentium ſive futurorum de eiſdem duabus commutationibus uno tramite conſcriptis ullam calumniam generate præſumpſerit, ſua pertitio nullum habeat effectum, ſed inſuper componat duplum tantum quantum ipſe tes melioratæ valuerint, & hæ commutationes omni tempote inviolabiles permaneant cum omni integritate. Factæ fuerunt commutationes iſtæ die ſabbato, in menſe Ianuario, anno XXIV. regnante glotiſiſſimo Karolo Rege Francorum ſive Equitanorum. Signum Lanfredo Abbate. Signum Ingilbertus Præpoſitus.

X C I I.

Karoli Calvi præceptum de inſula Sequanæ vicina Eccleſiæ Pariſienſis.

An. 867. Ex parvo chartulario Eccleſiæ Pariſienſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Si rogationibus ſacerdotum Chriſti in honore Eccleſiarum ſibi creditarum aurem celſitudinis noſtræ inclinamus, regiam conſuetudinem exercemus, & ad ſalutem animæ noſtræ idipſum pertinere proculdubio novimus. Itaque notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia ad ſupplicem petitionem Æneæ venerabilis Pariſienſis Epiſcopi reddimus inſulam quandam eidem civitati in orientali plaga contiguam atque viciniorem Eccleſiæ ſanctæ Dei genitricis & ſemper virginis Mariæ. quæ ſiquidem, præter nonam & decimam, antea uſibus habebatur & dominio Comitis ipſius civitatis & regionis. Vnde etiam præcellentiæ noſtræ præceptum hoc reſtitutionis ſeu reſtaurationis * fieri juſſimus, per quod ſtatuimus atque firmamus ut memorata inſula ſine cujuſpiam Comitis inquietatione aut ſollicitatione, veluti præſignatum eſt, dominio Epiſcopi ſedis Pariſij civitatis & ſervorum perpetua lege ſubjaceat eorúmque diſpoſitioni ſicut aliæ res dominationis ipſorum Domino auxiliante ſemper ſubſiſtat, nemine contradicente, aut qualibet inventione repente. Vt autem hæc reſtitutionis ſive redditionis noſtræ de ſupradicta inſula præceptio ſemper in Dei nomine meliorem obtineat vigorem, de annulo noſtro ſubter eam juſſimus ſigillari. Hildeboldus Notarios ad vicem * recognovit. Datum x. Kal. Maij Indictione XV. anno XXVII. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege. Actum Compendio in Dei nomine feliciter. Amen.

X C I I I.

Literæ Herardi Archiepiſcopi Turonenſis de dote Eccleſiæ Trojanæ.

An. 867 Ex chartulario S. Martini Turonenſis.

ECcleſiam ſanctam Dei matrem fidelium dici eámque ſponſam vocari nemo fidelium ambigit. Proinde ego in Dei nomine Herardus ſanctæ metropolis Turonicæ ſedis nullius ſuffragij merito Archiepiſcopus, dum de more canonico parrochiam noſtram circuiremus anno incarna-

tionis Dominicæ DCCCLXVII. Indictione I. anno quoque ordinationis noſtræ IX. devenimus ad quendam locum nomine Troium prope monaſterium Cormaricenſe ſupra fluvium Angueram in honorem beatiſſimi confeſſoris Martini infra diocesim noſtram antiqoitus à prædeceſſoribus noſtris conſtructum; cujus ſtatum & facultatem perquirentes, reperimus eundem locum abſque dote & nondum decimarum habentem legitimam ceſſionem. Cujus denique loci ſtabilimentum & honorem tractantes, adhibito nobiſcum aſſenſu & conſilio ſeu juvamine & deprecatione nobiliſſimi Deúmque timentis Cormaricenſis cœnobij Abbatis Audachri, ſimúlque reliquorum ejuſdem monaſterij monachorum, ipſum locum ſecundùm qualitatem inſtaurare curavimus, confirmando eidem loco ſob dotis ſcriptura & largitione prælibati Abbatis in ipſa villa quartas III. de prato aripennos IIII. & farinarium I. in altero verò loco, in villa quæ dicitur Feriacus, inter vineam & terram aripen. I. & ſemis. &c. Data Idibus Novembris anno ..... regnante Karolo Rege ſereniſſimo.

XCIV.

Præceptum Karoli Calvi de Nantriaco villa Eccleſiæ Pariſienſis.

An. 868. Ex parvo chartulario Eccleſiæ Pariſienſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Si petitionibus ſacerdotum Dei &c. Itaque notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia venerabilis vir Æneas Pariſij Epiſcopus culminis noſtri reverenter adiens ſublimitatem, humiliter deprecatus eſt ut Eccleſiæ ſibi commiſſæ ſanctæ ſedis in honore Dei genitricis & ſemper virginis Mariæ fundatæ auxilium præberemus, cujus res ex maxima parte paganorum vaſtatione conſumptæ & allapſæ videbantur, ita ot nec ſacra loca ipſi ſanctæ ſedi pertinentia reſtitui ac reformari * nolerent, neque ſervi Dei in eiſdem degentes vivere ac ſuſtentari poſſent. pro qoo multiplicibus rogationibus efflagitavit quandam ejuſdem Eccleſiæ villam in pago Pictavo ſecus fluvium Clinnum ſitam Nintriacum ſibi reddere dignaremur, reddendóque reſtituere non denegaremus. Nos inquam, ut credimus, divina inſpirante gratia ad ſupplicationem ejus auditum benignum accommodantes, non abnuendum ſalubribus admonitionibus ejus ratum omnino duximus. Vnde & celſitudinis noſtræ præceptum hoc fieri juſſimus, per quod memoratam villam Nantriacum, cum Eccleſiis & reliquis ædificiis, cum familia utriuſque ſexus, cum terris quoque cultis & incultis, vineis, pratis, ſilvis, aquis, aquarúmve decurſibus, molendinis, paſcuis, egreſſibus & regreſſibus, cúmque omnibus rebus quæ dici aut nominari poſſunt eidem villæ pertinentibus, memoratæ ſanctæ ſedi Pariſij præfatóque Æneæ Epiſcopo jure eccleſiaſtico æternaliter habendam reſtituentes reddidimus, reddentéſque reſtituimus. Videlicet ut ſine cujuſpiam contradictione aot inquietatione antedictus Epiſcopus & ſucceſſores ejus eandem villam cum ſumma integritate teneant atque poſſideant, & canonica ordinatione ad honorem & utilitatem atque neceſſitatem præſcriptæ ſanctæ ſedis libera poteſtate diſponant; ſcilicet ut quicquid ex ea eſſe poterit, eidem ſacro loco in voluntate Dei proficiat ſemper in honoris augmentum, & animæ noſtræ proſit in adjutorium. Vt autem hæc munificentiæ noſtræ reſtitutio pleniorem ſemper & inviolabilem in Dei nomine obtineat firmitatem, manu propria ei ſubſcripſimus, & de bulla noſtra ſignari eam juſſimus.

* valerent

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Hildeboldus Cancellarius ad vicem Gozleni recognovit.

Datum XV. Kal. Aprilis Indictione I. anno XXVIII. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum Silvanectis in Dei nomine feliciter. Amen.

XCV.

Veteres litaniæ deſcriptæ ex libro precum Karoli Calvi Regis Francorum, qui nunc extat in bibliotheca Colbertina.

INCIPIT LAETANIA.

KYrie eleyſon. Ter.
Chriſte eleyſon. Ter.
Chriſte audi nos. Ter.
Sancta Maria. Ora.
Sancte Michahel. Ora.
Sancte Gabrihel. Ora.
Sancte Raphahel. Ora.
Sancte Petre. Ora.
Sancte Paule. Ora.
Sancte Andrea. Ora.
Sancte Iacobe. Ora.
Sancte Iohannes. Ora.
Sancte Thoma. Ora.
Sancte Iacobe. Ora.
Sancte Phylippe. Ora.
Sancte Bartholomee. Ora.
Sancte Mathee. Ora.
Sancte Symon. Ora.
Sancte Taddee. Ora.
Sancte Mathia. Ora.
Sancte Marce. Ora.
Sancte Luca. Ora.
Sancte Barnaba. Ora.
Sancte Timothee. Ora.
Omnes ſancti Apoſtoli. Orate.
Sancte Stephane. Ora.
Sancte Line. Ora.
Sancte Clere. Ora.
Sancte Clemens. Ora.
Sancte Dyoniſi. Ora.
Sancte Ruſtice. Ora.
Sancte Eleutheri. Ora.
Sancte Sixte. Ora.
Sancte Laurenti. Ora.
Sancte Ypolite. Ora.
Sancte Tiburti. Ora.
Sancte Valeriane. Ora.
Sancte Fabiane. Ora.
Sancte Sebaſtiane. Ora.
Sancte Corneli. Ora.
Sancte Cipriane. Ora.
Sancte Vitalis. Ora.
Sancte Gervaſi. Ora.
Sancte Protaſi. Ora.
Sancte Marcelline. Ora.
Sancte Petre. Ora.
Sancte Prote. Ora.
Sancte Iacincte. Ora.
Sancte Hermes. Ora.
Sancte Saturnine. Ora.
Sancte Firmine. Ora.
Sancte Georgi. Ora.
Sancte Bonefaci. Ora.
Sancte Maurici cum ſociis tuis.
Sancte Gereon cum ſociis tuis.
Sancte Coſme. Ora.
Sancte Damiane. Ora.
Sancte Theodore. Ora.
Sancte Benigne. Ora.
Sancte Euſtachi. Ora.
Sancte Menne. Ora.
Sancte Albine. Ora.
Sancte Cucuphas. Ora.
Sancte Peregrine. Ora.
Sancte Quintine. Ora.
Sancte Marcelle. Ora.
Sancte Lantberte. Ora.
Sancte Criſpine. Ora.
Sancte Criſpiniane. Ora.
Sancte Chriſtophore. Ora.

Sancte Simphoriane. Ora.
Sancte Lueiane. Ora.
Sancte Vrbane. Ora.
Sancte Projecte. Ora.
Sancte Vite. Ora.
Sancte Agapite. Ora.
Omnes ſancti martyres. Orate.
Sancte Hilari. Ora.
Sancte Martine. Ora.
Sancte Benedicte. Ora.
Sancte Gregori. Ora.
Sancte Ambroſi. Ora.
Sancte Auguſtine. Ora.
Sancte Hieronime. Ora.
Sancte Leo. Ora.
Sancte Medarde. Ora.
Sancte Germane. Ora.
Sancte Remigi. Ora.
Sancte Fortunate. Ora.
Sancte Aniane. Ora.
Sancte Florenti. Ora.
Sancte Columbane. Ora.
Sancte Chlodoolde. Ora.
Sancte Amande. Ora.
Sancte Vedaſte. Ora.
Sancte Arnulfe. Ora.
Sancte Landeberte. Ora.
Sancte Audoëne. Ora.
Sancte Eligi. Ora.
Sancte Sulpici. Ora.
Sancte Paule. Ora.
Sancte Antoni. Ora.
Sancte Machari. Ora.
Sancte Pauline. Ora.
Sancte Severine. Ora.
Omnes ſancti confeſſores. Orate.
Sancta Feleitas. Ora.
Sancta Perpetua. Ora.
Sancta Petronilla. Ora.
Sancta Tecla. Ora:
Sancta Agata. Ora.
Sancta Agnes. Ora.
Sancta Cecilia. Ora.
Sancta Lucia. Ora.
Sancta Anaſtaſia. Ora.
Sancta Scolaſtica. Ora.
Sancta Eufemia. Ora.
Sancta Genovefa. Ora.
Sancta Radegundis. Ora.
Sancta Gertrudis. Ora.
Sancta Eulalia. Ora.
Sancta Leuchadia. Ora.
Sancta Brigida. Ora.
Sancta Aldegundis. Ora.
Sancta Medriſma. Ora.
Sancta Eugenia. Ora.
Sancta Columba. Ora.
Sancta Iuliana. Ora.
Sancta Iulitta. Ora.
Sancta Baltildis. Ora.
Sancta Praxedis. Ora.
Sancta Savina. Ora.

Omnes ſanctæ virgines Dei. Orate pro nobis.
Omnes ſancti. Orate pro nobis.
Propitius eſto. Parce nobis Domine.
Propitius eſto. Libera nos Domine.
Ab omni malo. Libera nos Domine.
Per crucem tuam. Libera nos Domine.

Peccatores. Te rogamus audi nos.
Vt pacem nobis dones. Te rogamos audi nos.
Vt Apoſtolicum noſtrum in ſancta religione conſervare digneris. Te rogamus.
Vt mihi Karolo à te Regi coronato vitam & proſperitatem atque victoriam dones. Te rogo audi me.
Vt Hirmindrudim conjugem noſtram conſervare digneris. Te rogamus audi nos.
Vt nos ad gaudia æterna perducere digneris. Te rogamus audi nos.
Vt liberos noſtros conſervare digneris. Te rogamus.
Vt ſanitatem nobis dones. Te rogamus.
Vt compunctionem cordis nobis dones. Te rogamus.
Vt fontem lacrimatum nobis dones. Te rogamus.
Vt ſpatium pœnitentiæ nobis dones. Te rogamus.
Vt remiſſionem omnium peccatorum noſtrorum nobis dones. Te rogamus.
Vt animabus parentum noſtrorum requiem æternam dones. Te rogamus.
Vt cunctum populum Chriſtianum conſervare digneris. Te rogamus.
Fili Dei. Te rogamus audi nos. Ter.

Agne Dei qui tollis peccata mundi. Parce nobis Domine.
Agne Dei qui tollis peccata mundi. Dona nobis pacem.
Agne Dei qui tollis peccata mundi. Miſerere nobis.
Chriſte audi nos. Chriſte audi nos. Chriſte audi nos.
Kyrie eleiſon. Chriſte eleiſon. Kyrie eleiſon.
Pater noſter. Et ne nos inducas.
Ego dixi. Domine miſerere mei. Sana animam meam, quia peccavi tibi.
Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.
Miſerere mei Deus.

OREMVS.

DEus, qui in ſanctis habitas, & pia corda non deſeris, per interceſſionem omnium ſanctorum tuorum libera nos à terrenis deſideriis & cupiditate carnali, ut nullo in nobis regnante peccato, tibi ſoli Domino ſervire mereamur. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui tecum vivit & regnat Deus in unitate Spiritus ſancti per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

Benedicamus Domino. Deo gratias:

XCVI.

Præceptum Karoli Calvi pro Dodone vaſſo Otgerij.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus Dei gratia Rex. Regalis celſitudinis moris eſt donis multiplicibus fideles ſuos & honoribus ingentibus honorare atque ſublimare. Proinde morem parentum Regum videlicet prædeceſſorum noſtrorum ſequentes, libuit celſitudini noſtræ cuidam fideli noſtro Dodone vaſſo Otgeri fidelis noſtri de qoibuſdam rebus noſtræ proprietatis bonorare atque in ipſius jus ac poteſtate conferre. Idcirco noverit experientia atque induſtria omnium fideliom noſtrorum tam præſentium qoàm & futurorum quia concedimus memorato fideli noſtro Dodoni vaſſo prædicti fidelis noſtri Otgerij quaſdam res juris noſtri ſitas infra Septimaniæ regnum in pago Ruſſilionenſe, id eſt, villulam quæ vocatur Prunetus cum ſuo villare Domnolino, vel cum omnibus eorum appendiciis. Seu etiam & concedimus ei alium villarem cujus vocabulum eſt villare Manſaldi, cum finibus ſuis. His verò prædictis villulis cum eorum adjacentiis huic fideli noſtro prædicto Dodoni ad perpetuum per hanc noſtræ largitionis conſtitutionem concedimus & de noſtro jure in jos ac poteſtatem illius pro ſolemni donatione transferimus, ita videlicet ut quicquid ab hodierno die & tempore ex prædictis villulis exinde pro ſua utilitate atqoe commoditate jure proprietario facere decreverit, liberam ac firmiſſimam in omnibus habeat poteſtatem faciendi, tam donandi quàm vendendi, ſeu commutandi, necnon etiam ſuis heredibus relinqoendi. Et ut hæc noſtræ largitionis atque donationis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmavimus, & anuli noſtri impreſſione adſignari juſſimus.

An. 869. Ex archivo S. Petri Rodenſis in diœceſi Gerundenſi.

Signum

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Almo ad vicem Ilgilgetio recognovit.

Data II. Kal. Martij anno XXIX. Indictione VII. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum monaſterio ſancti Dionyſij in Dei nomine feliciter. Amen.

XCVII.

Præceptum Karoli Imperatoris de Eccleſia quæ eſt in villa Iuſſiaca.

An. 869. Ex chartulario S. Arnulfi Metenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Quicquid pro amore Dei ſanctorúmque reverentia agimus, profuturum nobis ad præſentis vitæ curricula ſecuriùs tranſienda & ad futuræ beatitudinis præmia feliciùs obtinenda non dubitamus. Comperiat ergo omnium fidelium ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtrorúmque præſentium ac futurorum ſollertia quia ob Dei & ſancti Arnulphi præcipui confeſſoris atque Pontificis amorem & honorem libuit celſitudini noſtræ, ad deprecationem cariſſimi nobis filij noſtri Karlomanni reverendi Abbatis, quandam capellam in pago Moſlenſi in villa Iuſſtaca in honorem ſancti Hilarij confeſſoris fundatam & dedicatam cum ſuis appendicibus cunctíſque ſibi pertinentibus rebus & mancipiis Eccleſiæ præfati ſancti Arnulphi ad luminaria inibi continnanda & vinum ſacrificio miniſtrandum pro noſtrorum abſolutione peccaminum largiri & largiendo eam habendam & canonicè ordinandam confirmare. Vnde hoc altitudinis noſtræ præceptum fieri eidémque ſancto loco dari juſſimus, per quod præfatam capellam cum domibus, ædificiis, curtiferis, viridariis, hortis, vineis, terris, ſilvis, pratis, paſtuis, aquis aquarúmve decurſibus, mancipiis utriuſque ſexus deſuper commanentibus vel ad eandem capellam juſte & legaliter pertinentibus plenáque integritate eidem Eccleſiæ perpetim habendam & canonicè ordinandam largimur, delegamus, & confirmamus, ita ut nulli rectorum ipſius monaſterij liceat ex eiſdem rebus quicquam ſubſtrahere aut minuere aut in alios præter quos conſtituimus uſus retorquere; quatenus Canonici ipſius monaſterij liberiùs devotiúſque pro nobis, conjuge, & prole totióſque regni noſtri ſtatu continuíſque precibus Dei miſericordiam implorarent. Vt autem hujus noſtræ largitionis auctoritas inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria ſignavimus, & anuli noſtri impreſſione ſigillari juſſimus. Data v. Iduum Septembrium Indictione II. anno XXX. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege, & primo in ſucceſſione regni Clotarij. Actum Metis civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

XCVIII.

Notitia judicij pro monaſterio ſancti Andreæ Exalatenſis in diœceſi Helenenſi.

An. 869. Ex chartulario monaſterij Cuxanenſis.

IN judicio Salomonis Comitis, Eldeſindo Vicecomite, & de judices qui juſſi ſunt cauſas audire, dirimere, vel judicare, id eſt, Traſebado, Ermemiro, Abſalon, Longobardo, Berane, Galindone judicum, & in præſentia Vuiliemundo Preſbytero, Vvalarico Preſbytero, Vviterico, Suniario, Vvanzane, Suniario, Fredenando, Sanſon, Dodone, & Gintile ſaione, vel aliorum plurimorum bonorum hominum qui in ipſo judicio reſidebant, veniens homo nomine Ricoſindus, quíque mandatarius Salomon Comiti, cauſas perquirere vel mallare, unde & dicens: Audite me cum iſto mandatario de Vvitizane Abbate & Protaſio Preſbytero, qui ipſas cartas accepit de ipſum alode de villa Canavellas & Treſvallos & Vcenias de Anna & Eldeberto Abbate, & eas protulit in judicio, qualiter tenet in ipſis ſupradictis locis, caſalibus, vineis, terris, hortos, & arbores, qui debet eſſe de beneficio ſeniori noſtro. Tunc ipſi judices ad ipſum mandatario nomine Vvardina dixerunt: Quid ad hæc reſponderे? Et ille dixit: Ego omnia iſta teneo per iſto mandato cujus vocem proſequor per cartas legibus factas quas fecit Anna & Eldebertus Abba cum monachis ſuis, & ad illos fecit Rotrudes pro eleemoſyna, & illud aliud dimiſit filiæ ſuæ Annæ, & illa fecit carta faciente Protaſio ad domum ſancti Andreæ eleemoſynarum. Iterum prædicti judices Recoſindo Miſſo Comitis dixerunt: Potes habere teſtes aut ſcripturas aut ullum indicium veritatis unde legibus convincere poſſis ut per triginta annos quieto ordine fuiſſet beneficius, & proprius non debuiſſet eſſe de iſta Anna aut de matre ſua Rotrude aut avio ſuo Berane Comite aut in iſto aut in alio aut in tertio placito. Et ille Recoſindus in ſuo reſponſo dixit: Non poſſum habere quod dicitis nullóque tempore. Tunc ipſi judices interrogaverunt ipſum mandatario cœnobio ſancti Andreæ ſi potuiſſet adſumere vocem datoris & firmare legibus cum teſtimonia ipſas cartas & ipſum alodem ut infra iſtos triginta annos aut ſuprà legibus aut quietè tenuiſſet aut poſſeſſores fuiſſent Anna aut matre ſua Rotrudes qui iſtas cartas donationis eleemoſynarum fecerunt ad ſanctum Stephanum vel ſancto Andrææ ex voce avi vel patri ſuo Berane. Et ille reſpondit: Sic poſſum habere tale teſtimonia quomodo Bera Comes habuit ipſum alodem ex comparatione vel alode parentorum ſuorum & quietè poſſedit & dimiſit filia ſua Rotrude, & Rotrudes quietè tenuit per triginta annis & ſuprà & quietè dimiſit filiæ ſuæ Annæ vel Eldeperto Abbate pro carta donationis per legis ordine. Vnde ſic dedit iſte Vuardina mandatarius vel Protaſius Preſbyter tale teſtimonia qui juraverunt ad ſeria conditione ſicut ſuperiùs ſcriptum eſt. Iterum prædicti judices Recoſindo mandatario Salomonis Comitis dixerunt: Fac citò exvacuationem ſicut ſuperiùs reſponſum dediſti. Sic me exvacuo ego Recoſindus ab interrogatione judicum quòd non poſſum diffamare ipſos teſtes & ipſas ſcripturas, nec teſtes ampliores nec meliores ut legibus convincere poſſim ut beneficius debeat eſſe nec per ſcripturas nec per nullum indicium veritatis nec in iſto placito nec in alio nec nullóque tempore, & hæc mea exvacuatio vera eſt, quod negare poſſum in veſtro ſupradicto judicio. Facta exvacuatione ſub die XV. Kalendas Septembris anno XXVIII. regnante Karulo Rege. Recoſindus ſubſcripſi & feci. Fredemundus

ſubſcripſi. Signum Ermefredi. Signum Godemarij. Vacanus ſubſcripſi. S. Ermenrici. S. Iſideri. S. Auſiliro. Samſon ſubſcripſi. Ermimirus. Galindo ſubſcripſi. Abſalon ſubſcripſi. Tiriſuado ſubſcripſi. Bera ſubſcripſi. Iuliono Dei miſeratione Preſbyter qui bannum exvacuationis ſcripſi & ſubſcripſi ſub die & anno quo ſuprà.

X C I X.

Karoli Calvi præceptum de novo ponte civitatis Pariſienſis.

An. 870. Ex parvo chartulario Eccleſiæ Pariſienſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Notum ſit omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, Telonariis, omnem rem procurantibus fidelibus noſtris, præſentibus ſcilicet & futuris, quia inſpirante clementia Salvatoris pro totius utilitate regni noſtri, ac defenſione ſanctæ Dei Eccleſiæ, atque Normannorum infeſtatione, unà cum aſſenſu & voluntate fidelis noſtri Pariſiacæ urbis Æneæ Epiſcopi, placuit nobis extra prædictam urbem de ærarij noſtri ſcato ſupra terram monaſterij ſancti Germani ſuburbio commorantis, quod à priſcis temporibus Auriſiodorenſis dicitur, ſubjectum etiam matri Eccleſiæ ſanctæ Mariæ commemoratæ urbis opportunum majorem facere pontem. Poſt expletionem verò ejuſdem pontis, tactus, ut credimus, rore cœleſte, dignum judicavimus pro amore Dei & ſanctæ Dei genitricis Mariæ ſanctique Stephani ipſum pontem Æneæ prædicti Epiſcopi ſucceſſorumque ſuorum poteſtati ſubicere; quatenus tam ipſe quàm ſucceſſores ejus ipſum pontem, unà cum via quæ per terram ſancti Germani ad eundem pontem vadit, Deo propitio ordinent abſque alicujus Comitis ordinatione, & in eadem emunitate permaneat ſicut antea fuit & in præceptis anteceſſorum noſtrorum & noſtro de ria ſancti Germani continetur. Qua conceſſione facta, præcellentiæ noſtræ placuit ſerenitati, tam ex prædicto ponte quàm ex via ſancti Germani jam prædicti quæ tendit ad eundem pontem, eidem ſcilicet Æneæ Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus auctoritatis noſtræ ſolidum inconcuſſúmque ſtatuere præceptum; ita ut ipſe quam ſucceſſores ejus in poſterum ſæpe memoratum pontem cunctáſque arcas aquæ ejuſdem pontis, ac molendinos, & quicquid ad eum juſto ordine & * legatione pertinere videtur, abſque ullius Comitis vel Vicecomitis ſeu cujuſlibet judiciariæ poteſtatis contradictione libero & pacifico teneant arbitrio. Et ut hoc noſtræ auctoritatis atque largitionis præceptum in Dei nomine per ſuccedentia annorum curricula conſervetur, veriùſque ab omnibus credatur, anuli noſtri impreſſione ſubter ſigillari ac decorari juſſimus, manuque propria noſtra affirmare curavimus.

* legaliter

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Giſlebertus notarius ....

Datum pridie Idus Iulij Indictione III. anno XXII. Domni Karoli glorioſiſſimi Regis.

Actum palatio Compendio in Dei nomine feliciter. Amen.

C.

Ejuſdem Karoli præceptum de abbatia ſancti Eligij.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratia Dei Rex. Si Eccleſiarum negotiis conſulendo, eorum ſtatum ad emendationem ob Chriſti amorem deducimus, ab ipſo non dubitamus accipere retributionem pro cujus hæc peragimus honore. Noverit itaque omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelium noſtrorúmque ad præſens & ſubſecutura ſagacitas quoniam Engeluvinus venerabilis ſanctæ Eccleſiæ Pariſienſis antiſtes ad noſtræ humiliter accedens ſublimitatis manſuetudinem deprecatus eſt ut ob noſtræ mercedis conjugiſque Reginæ noſtræ Richeldis ac virginis intemeratæ genitricis Dei Mariæ emolumentum abbatiam ſancti Eligij in poteſtate Eccleſiæ ſibi creditæ ſitam, eique jure beneficiario noſtra munificentia conceſſam, jamdictæ Eccleſiæ genitricis Dei ſanctæ Mariæ ſibique & poſt ſe Dei nutu futuris paſtoribus in poteſtatem & jus eccleſiaſticum habendum concederemus & concedendo inprævaricabili noſtræ auctoritatis præcepto confirmaremus. Cujus petitionibus conceſſimus libentius quò noſtræ utilitati profuturum perſpeximus ampliùs, & ob Domini noſtri Ieſu Chriſti ſuæque virginis Mariæ amorem, atque ob utrarum Eccleſiarum olim à paganis devaſtatarum invicem emeliorationem, & utiliſſimè nobis in ſalutem populi Chriſtiani à genitrice virgine prolis attributionem, hoc noſtræ privilegitatis præceptum fieri & ſigillari juſſimus, per quod ſupradictam abbatiam cum omni ſuarum integritate rerum jamdictæ Eccleſiæ præſenti futuriſque paſtoribus delegando perpetualiter ad habendum concedimus, & concedendo inviolabiliter manere decernimus, atque de noſtro jure in jus ac dominationem Dominæ meæ genitricis Dei mei Mariæ ſollemni more transferimus, taliter ut quicquid exinde ſtatutus à Deo Præſul ſecundùm Dei ſuámque voluntatem facere voluerit, quemadmodum ex aliis ſibi creditis eccleſiaſticis rebus canonico in faciendo potiatur arbitrio. Eo ſiquidem pacto ut diem depoſitionis patris noſtri præcellentiſſimi Imperatoris Ludovici, quod eſt XII. Kal. Maij, & matris noſtræ glorioſiſſimæ Imperatricis Iudith, quod eſt XIII. Kal. Aprilis, diem quoque nativitatis noſtræ Idibus Iunij, nec non & diem à Deo nobis conceſſæ unctionis, qui poſt obitum in diem ipſum in celebrando transfundetur, nativitatem præterea amabiliſſimæ conjugis noſtræ Richeldis Reginæ Kalendis Augnſti, & copulam ſecundùm Dei voluntatem noſtræ conjunctionis, inſuper & ortum prolis noſtræ, ſi à fœcunda virgine impetrando data fuerit, ſub continua orationum Miſſarúmque aſſiduitate cum omni clero ſibi commiſſo præſens futurúſque antiſtes celebret, & refectio in utraque congregatione in die ortus prolis noſtræ, ſi, ut diximus, à genitrice Dei data fuerit, ſtudioſiſſimè peragatur. De cetero verò, pro hac utriuſque Eccleſiæ majorata

An. 871. Ex eodem chartulario.

emendatione, omnis Præſul pro oobis, conjuge, & prole, regníque ſtatu Dei miſericordiam exorare indeſinenter accedat. Vt autem hujus noſtræ piiſſimæ largitionis auctoritas potiorem in Dei nomine obtineat firmitatis vigorem, de bulla noſtra inſigniti juſſimus, & manu propria eam ſubter firmavimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Adalgarius Notarius ad vicem .... recognovit.

Datum IV. Idus Maij Indictione IV. anno

* XXXI. * VI. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum Silvagio palatio in Dei oomine feliciter. Amen.

C I.

Roſtagni conjugiſque ejus Berteldis traditio ad Eccleſiam Viennenſem.

An. 873. Ex chartulario Eccleſiæ Viennenſis.

NOtitiam traditionis qualiter ...., bonis hominibus qui banc notitiam ſubterfirmaverunt, vel quorum ſigna ſubter tenentur inſerta. Sacroſanctæ Dei Eccleſiæ qui eſt conſtra in honore beati Mauricij infra muros urbis Viennæ, quam Domnus ac venerabilis pater Ado Archiepiſcopus ad regendum habet. Nam priſcarum legum ſanxit auctoritas ut quicumque res ſuas in quemlibet tradere & transfundere voluerit, hoc per ſeriem ſcripturarum pleniter & laudabile Deo auxiliante valeat corroborari. Ideoque ego Rodſtagnus & conjux mea Berteldis, dum incognitum oon habetur & honorabilibus & nobilibus filiis Eccleſiæ Clericis & laicis qualiter nos ſuſcepimus aurum de theſauro prænominati beati Mauricij libras quinque de auro cocto calicem & patenam penſante unaquæqoe libram ad ferros Spaniſcos, ipſas libras de manu præfati Domni Adoni Archiepiſcopi accepimus; pro quod auro ſuprà memorato tradimus res proprias juris noſtri quæ ſunt in pago Viennenſi, in agro ſancto Ferreolo, in locis nominandis, in Riveria ad pontum omni hereditate quam de paterno & materna ſeu & de conquiſto uſque in Veſerontia cum caſa indomioicata uſque ad exquiſitum ſub integritate tradimus prænominatæ baſilicæ ſancti Mauricij ſuiſque Pontificibus & agricultoribus, cum vineis & terris ibidem aſpicientibus. In monte .... petta concigata terris & brogalis à Cattanias & ad ſtrada, cum boſco & omni adqueſito, ad Marſloceo caſa & vineola, à Maleto vineam quam de Vlcrameo & uxorem ejus concambiavi medietatem, bas cum fontibus & arboribus, aquis aquariúmque decurſibus, ſub integrum ad jamdictam caſam Dei ſuiſque rectoribus pro præfato auro tradimus atque transfundimus. Idcirco ego Roſtagnus ad hanc traditionem veniens, vocatóque Domno Adoni Archiepiſcopo cum clero ſuo in præſentia nobiliorum omnium, id ſunt, Ingelgerius, Albo videlicet, Vrpertus, Dominicus, Martinus, Benunius, ſeu & in præſentia plurimorum qui cum eis ibidem aderant, Ingelgerius, Boddo, Acardus, Manuoldus, Eu.elaius, Gemmo, Sigebrannus, Ausbertus, Flodoldus, Teulandus, Leudoinus, accipiens oſtium & ciſpitem & andelam præfati Epiſcopi & clero ſuo manibus proprius has rebus condonavi pro prædicto auro & tradidi. Denique factum eſt ut ægrotarem. Iterum miſimus propinqoos & filios noſtros pro ſtabilitatis firmamento traditionis noſtræ, Acardo & Eldemanno, Silvium qooque, VVigoni, & Araſtagno, ut præfatæ baſilicæ ſancti Mauricij ſuiſque rectoribus veſtituram de prædictis rebus facerent. quod ita præſentialiter & fecerunt. Qui exinde veſtituram receperunt, fueront Conſtantius Chorepiſcopus, Arlenus Præpoſitus, Honoratos Preſbyter, Leutbertus Decanus, Vcbertus Advocatus Domni Adonis Epiſcopi. Ad hanc receptionem iterum præſens adfuit præfatus Domnus Ado Archiepiſcopus, honorabilis vir Angelboto, Odilo denique, & ceteri nobiles, Vaſſi, & concives, qui cum eo ibidem aderant. nomina & ſignacula quorum ſubter tenentor inſerta. Inde poſtmodum iſdem Roſtagnus per memetipſum veniens in civitate Vienna, eandem traditionem iteravi de ſuprà nominatis rebus, ut deinceps rectores Eccleſiæ Viennæ ſecundùm auctoritatem eccleſiaſticam ſicuti & alias res Eccleſiæ ordinarent & diſponerent ac perpetuo jure eadem ipſa Eccleſia poſſideret, atque his præſentibus pargameno dato ſcripturam inde facere rogavit Clericis reverendo Epiſcopo ſupradicto Conſtantio Chorepiſcopo, Erleno Præpoſito, Leutberto Decano, Teuttelmo Abbate & Diacono, Onorato Preſbytero, Adalberto Diacono, Elergario Diacono, & clero penè omni, laicis autem nobilibus Angelbotcne Vaſſo regio, Raginardo, Roſtagno, Silvio, Odilone, Vvanioco, Vvaldone, Arnaldo, Varemboldo, Leupardo, Teutone, Leudoino, Gervino, & Vrberto Advocato Eccleſiæ præſentibus & multis aliis. Si quis igitur ego ipſe aut uxor mea aut filij mei aut nllus de heredibus oieis aut ulla unquam oppoſita perſona qui contra hanc donationem, quam ſponte pro pondere auri conſcribere & firmare decrevimus, ſurrexerit aut aliquid infringere aut inquietare præſumpſerit, nec valeat vindicare quod repetit, ſed inſoper inferat tantum & aliud tantum quantum præfatæ res tunc tempore melioratæ valuerint agricultoribus & rectoribus Eccleſiæ, & præſens traditio & donatio hæc omni tempore ſuam obtineat firmitatem cum omni ſponſione & ſtipulatione ſubnixa. Hæ res ſupraſcriptæ in quantum valereot pro precio auri accepto ſunt, ita ut quantum plus ſuper valeret aurum, ſive de rebus ſive in mancipiis ſive in alia qualibet pecunia alia ſuppleretur. Additæ ſunt quoque pro prædicto auro familiæ quorum ſunt nomina. Bona cum infantes ſuos quatuor, Grimelius cum muliere ſua & infantem ſuum, Garducia, Maurellus, Eldegarda. Roſtagnus traditione iſta fieri & firmare rogavi. S. Bertildæ, quæ hanc traditionem ſimilimodo fieri & firmare rogavit. S. Acardo. S. Odiloni. S. Silvij. S. Eldemanni. S. Vgonis. S. Areſtagni. Arnoldus Clericus ſubſcripſit. S. Amalgaudo. S. Ingelgerij. S. Boddoni. S. Gemma. S. Siebranni. S. Auſberti. S. Flodoldo. S. Teuttanno. S. Dominici. S. Martini. S. Beninni. S. Vvaldoni. S. Vvaremholdus. S. Leupardo. S. Teuto. S. Airoardus Preſbyter rogatus & juſſus hanc traditios

nem & donationis ſcripſi. Datum XII. Kal. Maias anno quarto quo ſucceſſit Domnus Karolus Rex regnum quondam nepotis ſui Lotharij.

C I I.

Ioannis VIII. epiſtola ad Adalgarium Epiſcopum Auguſtodunenſem.

An. 876. Ex chartulario Eccleſiæ Auguſtodunenſis.

IOhannes Epiſcopus ſervus ſervorum Dei reverentiſſimo & ſanctiſſimo Adalgario ſanctæ Auguſtudunenſis Eccleſiæ Epiſcopo ac per te in eadem Eccleſia in perpetuum. Divinæ præceptionis monent cunctos eloquia ut quotiens res aliena contra rationis ordinem à quoquam detinetur, æquitate debeat imminente reſtitui. Conſtat ſiquidem villam quædam Tilionacum proprietatis jure ſancti fuiſſe quondam Leodegarij Auguſtidunenſis Epiſcopi, & ab eo ſancto collatam Nazario, cujus vocabulo ipſe honoratur epiſcopatus. Pòſt verò cùm à pravis hominibus longo tempore fuiſſet retenta & quaſi in proprietatem eorum redacta, dilectus filius noſter Karolus clementiſſimus Imperator, ſuper hoc ſubtili examinatione habita, cùm eam ad jus Eccleſiæ Auguſtidunenſis pertinuiſſe legitimè cognoviſſet, & poſſeſſam primò ab ea, & poſtea pervaſam à violentis hominibus liquidò didiciſſet, hanc præcepto ſuæ auctoritatis ipſi epiſcopio reddidit & ad jus ipſius Eccleſiæ revocavit, cui ſcilicet hanc ſuperiùs nominatus ſanctus Leodegarius olim contulerat. Et ideo, quia poſtulavit à nobis ſanctitas tua ut jam memoratam villam ſecundùm imperiale præceptum apoſtolicæ auctoritatis liberalitate aut privilegio Auguſtidunenſi Eccleſiæ confirmaremus, inclinati precibus tuis, ſupernæ pietatis gratia ſuffragante, prædictæ Eccleſiæ, cui fraternitas tua præeſſe dinoſcitur, ſæpe memoratam villam, ſicut antiquitus fuit, denuo confirmamus, ut hoc quod ſuum fuerat, & redditum nunc poſſidet, debeat ſine cunctatione perpetuis temporibus poſſidere vel adhærere, hujus privilegij auctoritate confirmantes antedictam villam in præfato epiſcopio conſtituimus quòd in ejuſdem epiſcopij Eccleſia, de qua ablata fuerat, nunc reddita in ipſius dominio ſine ambiguitate permaneat. Non ſolùm autem crebrò dictam villam, ſed & omnes quæ ejuſdem Eccleſiæ vel modò ſunt vel futuræ conſiſtunt, in eodem epiſcopio confirmamus habendas, ſtatuentes pontificali cenſura, ſub interdictione anathematis futurique judicij, nulli liceret hæc quæ à nobis tam ſuper jamdicta villa quàm ſuper omnibus rebus ab eadem Eccleſia vel habitis vel habendis promulgata ſunt, aliqua temeritate violare vel conturbare aut reperere; ſed potius ſtabilitate perenni inconvulſa permanere in eodem pio loco decernimus. Quòd ſi quis autem magnus vel parvus adversùs hoc privilegium auctoritate apoſtolicæ ſedis munitum agere tentaverit, ſciat ſe perenni judicio condemnandum & igni qui non extinguitur mancipandum. Qui verò cuſtos & conſervator ejus extiterit, æternis gaudiis perfruatur, & præmiis cum angelis in cœleſtibus potiatur. Scriptum per manus Gregorij Notarij regionarij & Scriniarij ſanctæ Romanæ Eccleſiæ in menſe Novembri, Indictione decima. Bene valete.

Iſta confirmata ſunt à Boſone, Karlomanno, & Odone Regibus, quorum præcepta ſuis locis inferiùs habentur deſcripta.

C I I I.

Ejuſdem epiſtola ad clerum & populum Auguſtodunenſem.

IOhannes Epiſcopus ſervus ſervorum Dei omnibus filiis ſanctæ Eduenſis Eccleſiæ & per vos ſucceſſoribus veſtris in perpetuum. Auditum eſt noſtris apoſtolicis auribus & crebrò intimatum frequenter Eccleſiis Galliarum contra decreta canonum in electione ſuorum Epiſcoporum violentiam inferre. Quod nos, cui Eccleſiarum omnium cura commiſſa eſt quamvis indignis, viſceraliter condolentes, ab univerſis Eccleſiis hanc inſertam volentiam auctoritate Dei & beati Petri retidere cupientes, præcipuè vobis, ſanctæ videlicet Eduenſi Eccleſiæ, hujus noſtri decreti privilegium ſcribere ſancivimus, Reges Francorum primùm obſervatores ortantes; in quo decernimus & regulariter ordinamus ut deinceps nemo Regum vel principum vel aliqua perſona vobis ſoperponere vel ordinare aut ſucceſſoribus veſtris præſumat niſi ex filiis ipſius Eccleſiæ ſecundùm ſcripta canonum, quem clerus elegerit & populus proclamaverit, ſi in ea dignus reperiri potuerit. Quòd ſi in ea, quod fortè accidere non credimus, inventus non fuerit, unanimi eorum conſilio tam cleri quàm populi de aliis digniſſimus expetatur. Veſtrum denique honorem, quem de ſeniore adepti fueritis, de veſtris domibus & de veſtris canonijs & de communi cauſa fratrum & de omni proprietate veſtra in heredibus legitimis ſtatuendis & eligendis ex ipſa domo noſtra apoſtolica auctoritate licentiam vobis concedimus ordinandi abſque alicujus controverſia impedimenti. Si quis verò magnus vel parvus contra hoc noſtrum decretum & conceſſivam largitionem in aliquo ſurgere noſtràmque apoſtolicam auctoritatem violare vel infirmare præſumpſerit, ſciat ſe anathematis vinculo ſanctæ Trinitatis invocatione & beati Petri Apoſtoli poteſtate ac noſtra auctoritate æternaliter cum inimicis Dei & ejus contradictoribus uſque ad ſatisfactionem profligatum ac in perpetuum damnatum. Conſervatores autem hujus noſtri decreti pax & gaudium & benedictio à largitore omnium bonorum Deo conſequantur & vitam æternam habere mereantur. Ex eodem chartulario.

Scriptum per manus Theodori Scriniarij ſanctæ Romanæ Eccleſiæ in menſe Martij & Indictione ſexta. Datum ..... Bene valete.

C I V.

Notitia judicati pro Audeſindo Epiſcopo Helenenſi adversùs Auvaldum.

An. 876. Ex chartulario Eccleſiæ Helenenſis lib. 2. cap. 96.

IN judicio Iſimberto Miſſo Bernardo Comite, ſive & de judices qui juſſi ſunt cauſas dirimere & legibus diffinire, id eſt, Teodofredus, Me-

dema, Ariſredus, Teodericus, Ildoigius, Sindila, Albarus, Mantio, Calvilæ, Fauvane judicum, Valaſonſo ſaione, vel in præſentia Hictore, Ragamberto, Epulone, Munio, Adoaro, Axone, Arnaldo, Aberaldo, Suniario, Sendebado, Tractimiro, Domferanno, Ramnone, Maurecato, Ermemito, Senderedo, Georgio, Achilane, & Victore, vel aliorum plurimorum bonorum hominum præſentia qui in ipſo judicio reſidebant. Recognoſco me Auvaldus apetitionibus Fridemiro, qui eſt mandatarius de Audeſiodo Epiſcopo, vel ad interrogatione de ſupradictos judices, verum eſt in omnibus, & boc negare non poſſum, quia de bis unde me mallavit meminitus Fredemitus mandatarius de Audeſindo Epiſcopo, quòd ego injuſtè retineo homines qui ſunt commanentes prope clauſtra ſancti Felicis & ejus terminio, quæ ipſi Eccleſiæ ſubditum eſſe debet ſub ditioue ſanctæ Eulaliæ Elenenſe ſedis Eccleſiæ de ipſo pojo ubi eſt ipſa mata, & rectè deſceodit, & accipit partem de ipſum locum ubi ipſas vineas fuerant, & ſic vadit ad ipſam viam qui diſcurrit de monte Albariæ, & inde ducit ad locum ubi dicitur ad ipſas aluminarias, & pergens de ipſas alominarias per ipſos torrentes ad ipſum pojum, & iterum revertit rectè ad ipſam præſcriptam matam. Et ego Auvaldus reſpondi quòd non injuſtè ſed partibus Comitis & ad ſervitium Regis exercendum hoc retineo, & banc meam reſponſionem præſentiæ veſtræ jodicium conditionis oſtendit ſœpedictus Fredemirus mandatarius de Aodeſindo Epiſcopo, qui legibus ductus eſt atque ibidem reſonat ex qua auctoritate prædictus locus ſancti Felicis ſub ditione ſanctæ Eulaliæ eſſe debet. quod etiam & vos præfati judices me interrogaſtis ſi potuiſſem per legitimos placitos habere ſcripturas aut legitimos teſtes aut quodlibet verum documentum per quod probare potuiſſem ut ſœpe dictus locus per beneficia vel adpriſionem Comiti regalem ſervitium perſolvi debeat vel homines loci illius commanentes vel contra ipſam ſcriptutam aliquam inferre potuiſſem infamiam. Manifeſtè verum eſt quia dictus locus ſancti Felicis cum clauſtra & terminia ejus, ſicut ſuus reſonat judicius, à prædeceſſores Audeſindo Epiſcopo, videlicet Vinedario Epiſcopo, Ramno Epiſcopo, Salamone Epiſcopo, & iſto præſente Audeſindo per hos annos quinquaginta ſeu & ampliùs jute eccleſiaſtico poſſeſſum fuit per ſucceſſionem ſancti Felicis ſub ditione ſanctæ Eulaliæ, & ipſe ſuus judicius condicionis verus eſt in omnibus & legibos factus, & ego Auvaldus ſic me recognoſco atque evacuo quia nnn poſſum contra ipſum judicium nullam inferre infamiam neque probare per teſtes neque per ſcripturas ſed neque per ullum indicium veritatis quòd ipſe præfatus locus partibus Comitis eſſe debeat vel homines loci illius commanentes ſervitium Regis exinde perſolvi debeant nec modò nec ullóque tempore; quia plus pertinet ad Audeſindum Epiſcopum, qui hoc perquirit rectè jute eccleſiaſtico, quàm à me Auvaldo, qoi tetineo hoc partibus Comitis injuſtè, & ea quæ me tecognoſco, rectè & veraciter me recognoſco vel evacuo in veſtro ſopradictorum jodicio. Facta recognitione evacuationis ſub die XVI. Kal. Januarij anno XXXVI. tegnante Karolo Rege. Auvaldus, qui hanc meam recognitionem feci ſubſcribi. Remeſatius, Mauregatus, Argeredus, Ildorgius, Ragambertus. Sanctus Preſbyter hanc recognitionem ſcripſi ſub die & anno quo ſupra.

C V.

Libertas Rainaldi Clerici.

CVm Chriſtianiſſimus ac religioſiſſimus Imperatot Ludovicus cœleſtis protectionis ope ſuffragante invictiſſimus Auguſtus ſanctam matrem Eccleſiam ad meliora inſtantiſſimè ſubveherer, boc ei inter cetera ſanctæ devotionis ſoæ ſtudia exhibuit ut uſus valde inolitus atque teprehenſibilis, qui dignitatem ejus magna ex parte fuſcare videbatur, eò quòd ſcilicet ſervilis & originariæ conditionis perſonæ contra ſtatuta canonum ſacris diviniſque miniſteriis eatenus applicarentur, ſuæ auctoritatis præcepto pelleretur, & qualiter dehinc hujuſcemodi cooditionis homines Eccleſiæ utilitati idonei reperti nexu ſervitutis eriperentur, & ad hanc dignitatem promoverentur, unà cum conſenſu Pontificum & Optimatum imperij ſui ſtatuere procuravit, id ipſum quoque veneranda proles ejuſdem Imperatoris invictiſſimus Rex Karolus pari voto honorificentiæ ſanctæ Dei Eccleſiæ annuit. Igitur ego iis Dei nomine Hugo miſericordia Domini Abbas Eccleſiæ glorioſiſſimi Confeſſoris Chriſti Aniam juxta memorati piiſſimi Auguſti præceptum te Clericum nomine Raginaldum ex familia ejuſdem ſancti Aniani progeniem ducentem, boc eſt, ex Apiariis villa, ante ſanctum altare & præſentiam fratrum ſancti Aniani unà cum colſubentia eorundem fratrum & deprecatione Adalardi Archiepiſcopi, qui jamdictam villam, Apiarias ſcilicer, in beneficium habet, à viſculo ſervitutis ob amorem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ad cujus militiam eligeris, publicè abſolvo, civémque Romanum inſtituo, ut ab hinc Chriſto ſavente in tuo jure & poteſtate conſiſtens ita vivas ingenuus civiſque Romanus tamquam ſi à liberis ortus fuiſſes parentibus, & neque nobis neque ſucceſſoribus noſtris quicquam noxialis debeas ſervitutis, ſed ſub iıtegra plenàque ingenuitate, quam propter ſacri ordinis dignitatem accipere mereris, tempore vitæ tuæ permaneas: quatinus catena ſervitutis, cui naſcendo hactenus obnoxius extitiſti, per hanc abſolutionem ereptus, ſecuriùs liberiùſque divinæ potentiæ Domino adjuvante famulari valeas. Vt verò abſolutionis hujus titulus, qui pro reverendis cultibus venerabiliter celebratur, firmum omni tempore obtineat vigorem, manu propria ſubter roboravimus, nobiliſſimóque ſancti Aniani cleto aſtipulandum deſtinavimus. S. Hugo Abbas. S. Adalardus Archiepiſcopus. S. Vvaramundus. S. David. S. Martinus. S. Salomon. S. Gauſbertus. Data III. Nonas Decembris anno primo regni Karoli Imperatoris.

An 876. Ex archivo Eccleſiæ Andegavenſis.

C V I.

Præceptum Karoli Calvi pro monaſterio Solemniacenſi.

An. 876. Ex ſchedis V. C. Iacobi Sirmondi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus ejuſdem Dei omnipotentis miſericordia Imperator. Quicquid locis divinis cultibus mancipatis largiendo conferimus, profuturum nobis & ad æternam beatitudinem faciliùs obtinendam & ad præſentem vitam feliciùs tranſigendam omnino confidimus. Itaque notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus ſcilicet atque futuris quia pro abſolutione peccatorum noſtrorum complacuit nobis Bernardum venerabilem & nobis dilectum Abbatem ex monaſterio Solemniaco, quod eſt in honore beati Petri & Paoli conſtructum, quaſdam villas, quarum una dicitur Voſias, altera verò Ludiniacus, cum omnibus ad ſe pertinentibus, & cum familia utriuſque ſexus deſoper commanentibus, vel ad id jure reſpicientibus, jamdicto Abbati ſive ſucceſſoribus eccleſiaſtico more tenendum atque ad perpetuum regendum per hoc altitudinis noſtræ præceptum condonamus atqoe condonantes delegamus. Vnde hoc celſitudinis noſtræ præceptum hoc fieri joſſimus, per quod memoraras res cum omni integritate omnibúſque appendicis & cum familia utriuſqne ſexus perpetuo jure habendas jamdicto Abbati & ſucceſſoribus ejus ſine cujuſpiam contradictione aut uſurpatione ſive minoratione omnino condonantes roboramos. Vt autem hujus noſtræ auctoritatis largitio in Dei nomine majorem obtineat deinceps firmitatis vigorem, manu propria ſubter firmantes, anuli noſtri impreſſione aſſignari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Imperatoris Auguſti.

Audacher Notarius ad vicem Gozleni recognovit.

Data XVII. Kal. Auguſtas Indictione VIII. anno XXXVII. regnante Karolo glorioſiſſimo Imperatore, & in ſucceſſione regni Lotharij anno VI. imperij autem ejus anno I.

Actum Pontioni palatio imperiali in Dei nomine felicitet. Amen.

C V I I.

Præceptum Karoli Calvi Imperatoris de rebus quas Adalbertus in Rivisiaco & Sarmaſia dedit monaſterio ſancti Germani Antiſſiodorenſis.

An. 877. Ex chartulario S. Germani Autiſſiodorenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus ejuſdem Dei omnipotentis miſericordia Imperator Auguſtus. Si ſervorum Dei juſtis poſtulationibus aurem noſtræ ſerenitatis accommodamus, eáſque ad effectum piæ petitionis proſperandæ perducimus, profuturum nobis hoc ad præſentem vitam feliciùs tranſigendam & ad futuram vitam faciliùs obtinendam fore nullatenus dubitamus. Quocirca noverit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelium noſtrorúmque tam præſentium quàmque futurorum ſollertia quoniam quidam ex monachis ex cœnobio ſancti Germani Autiſiodorenſis adierunt excellentiam noſtræ celſitudinis, innoteſcentes ſerenitati noſtræ qualiter quidam noſter fidelis Adelbertus nomine alodium ſuum, quod conſtat in finibus comitatus Senonici, & eſt in villis Rivisiaco & Sarmaſia ſupra fluvium Sedono, eidem cœnobio liberalitatis munificentia per cartarum inſtrumenta contuliſſet, Abbas verò memorati cœnobij & reliqui fratres ipſum alodium* jure beneficiario & uſufructuario eidem Adelberto denuo conferre ſtuduerunt, ſed poſt hæc ob illius negligentiam in fiſcum noſtrum decidit, & in jus ac dominationem noſtram legaliter devenit. Et quia præfato cœnobio non aliter legitimè, poſtquam in fiſcum noſtrum deciderat, reddi poterat niſi per præceptum noſtræ auctoritatis, libuit ſerenitati noſtræ hoc altitudinis noſtræ præceptum fieri & jamdicto cœnobio dari; per quod præcipimus atque jubemus ut ita præfatum alodium, ſtipendiis fratrum à nobis deputarum, ita quietè teneas atque poſſideat, abſque alicujus inquietudinis impulſu, ſicut reliquas res olim à fidelibus Chriſtianis antiqua munificentia ſibi collatas. Vt autem hujus noſtræ auctoritatis præceptum pleniorem in Dei nomine firmitatis obtineat vigorem, manu noſtra illud firmavimus atque anuli noſtri impreſſione ſubter juſſimus ſigillari. Datum Non. Maij Indictione X. anno XXXVII. regni Domni Karoli Imperatoris in Francia, & imperij ejus anno ſecundo. Actum Compeodio monaſterio in Dei nomine feliciter. Amen.

C V I I I.

Ejuſdem præceptum pro Oliba Comite Carcaſſonenſi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus ejuſdem Dei omnipotentis miſericordia Imperator Auguſtus. Imperialis celſitudinis mos eſt fidelis regni ſui donis multiplicibus atque honoribus ingentibus honorare ſubliméſque efficere. Proinde ergo & nos prædeceſſorum imperatorum parentum videlicet noſtrorum morem ſequentes, libuit celſitudini noſtræ quendam fidelem regni noſtri nomine Olibam de quibuſdam rebus quæ ſunt in noſtra ditione honorare atque ſublimare, quæ res ſitæ ſunt in Goria, id eſt, omnes alodes quæ fuerunt olim infideli noſtro Etilio Berani, & ob illius infidelitatem in jus & dominationem noſtram legalitet devenerunt. Hos igitur omnes alodes in variis comitatibus Gotiæ conſiſtentibus jam dicto Olibæ fideli noſtro concedimos & concedendo perpetualiter delegamus, ita ut ab hodierna die & deinceps liceat memorato Olibæ Comiti Carcaſſenſi fideli noſtro ex eiſdem alodis à oobis ſibi conceſſis facere qoicquid voluerit ſicut de reliquis rebus ſuæ proprietatis, & omnia cartarum inſtrumenta ex eiſdem alodis dudum facta ſeu quaſlibet firmitatum conſcripriones per hoc noſtræ ſereniratis præceptum irrita facimus atque evacuando annullamus; ſed liceat jam fato Olibæ Comiti eoſdem alodes cum omni in- An 877 Ex archivo monaſterij Craſſenſis.

tegritate ſua atque adjacentiis quietè tenere atque poſſidere nemine inquietante. Similiter omnes alodes qui fuerunt Fredario & uxori ſuæ Denſianæ, qui ſunt in Carcaſenſe, qui fuit infidelis noſter. Similiter omnes alodes Hoſtolini & fratrum ſuorum, qui alodes ſunt in Carcaſenſe, infidelium noſtrorum. Hæc autem omnia cum Eccleſiis, villis, ſilvis, vineis, pratis, & cum omni integritate ſua Olibæ in proprium concedimus & de jure noſtro in jus ac dominationem illius ſolemni more transferimus, ita ut ab hodierna die & deinceps quicquid ex prædictis rebus facere voluerit, liberam & firmiſſimam in omnibus habeat faciendi ſicut de reliquis rebus ſuæ proprietatis nemine contradicente. Vt autem hujus noſtræ auctoritatis præceptum pleniorem in Dei nomine firmitatis obtineat vigorem, manu noſtra illud firmavimus, atque anuli noſtri impreſſione ſubter juſſimus ſigillari.

Signum Karoli glorioſiſſimi Imperatoris Auguſti.

Audacer ad vicem Gauzlini recognovit.

Data III. Idus Iunij, Indictione decima, anno XXXVII. regni Karoli glorioſiſſimi Imperatoris Auguſti in Francia, & imperij ejus ſecundo.

Actum Cariſiaco palatio feliciter in Dei nomine. Amen.

Frotarius ambaſciavit.

C I X.

Ludovici II. Regis Francorum præceptum pro Eccleſia Pariſienſi.

An. 878. Ex parvo chartulario Eccleſiæ Pariſienſis.

IN nomine Domini Dei æterni & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Lodovicus miſericordia Dei Rex. Si eccleſiaſticis negotiis conſulendo, quorum ſtatum ad emeliorationem ob Chriſti amorem deducimus, ab ipſo non dubitamus accipere retributionem pro cujus hoc honore peragimus. Novetit igitur omnium fidelium ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtrorúmque præſens & futura ſagacitas quoniam Adelaidis cariſſima noſtra conjux & Gauzlinus venerabilis Abbas ad noſtram accedentes manſuetudinem deprecati ſunt ut in noſtræ mercedis augmentum ſempérque virginis intemeratæ genitricis Mariæ emolumentum Yngeluvino venerabili Pariſienſis urbis Epiſcopo & ſuæ Eccleſiæ, quæ eſt in honore ſanctæ Mariæ matris Domini ædificata, per noſtrum denuo præceptum, patris noſtri imitantes liberalitatem, abbatiam ſancti Eligij, quæ eſt infra muros Pariſij civitatis, ad jus eccleſiaſticum habendam & ab ipſo & ab omnibus ſucceſſoribus ſuis æternaliter poſſidendam reconcederemus. Sed jamdictus venerabilis Epiſcopus Yngeluvinus deprecatus eſt ut ex ipſa abbatia quandam villulam quæ vocatur Gentiliacus cum Eccleſia & omnibus ad eandem villulam pertinentibus memoratæ ſuæ matri Eccleſiæ ad luminaria per hoc ipſum noſtræ auctoritatis præceptum perpetualiter habendam concederemus, cujus etiam preces ſpernere noluimus. Vnde ob Domini noſtri Ieſu Chriſti ſúæque genitricis amorem noſtræ conceſſionis iterum fieri præceptum & jamdicto Yngeluvino venerabili Epiſcopo atque ſuæ matri Eccleſiæ dari juſſimus; per quod ſupradictam abbatiam cum omnium ſuarum rerum integritate tam ipſe quàm & omnes poſt eum futuri Pontifices liberè teneant, ſicut à genitore noſtro inſtitutum eſt, & more eccleſiaſtico perenniter poſſideant, eo ſcilicet ordine ſicut & alias res quæ eidem matri Eccleſiæ conceſſæ habentur, verùm præfatam villulam Gentiliacum propriè ad luminaria jugiter teneat; quam volumus ut nullus Epiſcoporum per accedentia tempora ad ſuam proprietatem detentet aut alicui dare præſumat, ſed tantùm ad luminaria deſerviat. Eo ſi quidem pacto ut diem à Deo nobis conceſſæ unctionis, quæ eſt VI. Idus Decembris, & diem noſtri futuri obitus Præſul memoratus atque ſui ſucceſſores ſub continua orationum Miſſarúmque aſſiduitate cum omni clero ſibi commiſſo celebret, & refectiones in jamdictis diebus in utraque congregatione ſtudioſiſſimè peragantur. Ceterùm pro præſenti utriuſque Eccleſiæ emolumento à nobis reſtabilito omnis Præſul pro nobis, conjuge, & prole, regnique ſtatu Domini miſericordiam indeſinenter exorare procuret. Et ut hæc noſtræ denuo reconfirmationis auctoritas per omnia tempora inviolabiliter conſervetur, manu propria ſubter firmavimus, & anulo noſtro inſigniri juſſimus.

Vulfardus Notarius ad vicem Gozlini recognovit & ſubſcripſit præceptum hujus exemplariæ.

Datum IV. Non. Aprilis Indictione XI. anno I. regni Domni Ludovici glorioſiſſimi Regis.

Actum Pariſius civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

C X.

Ejuſdem præceptum pro Eccleſia Barcinonenſi.

IN nomine Domini Dei æterni & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Ludovicus miſericordia Dei Rex. Si ſacerdotibus in quibuſlibet neceſſitatibus eccleſiaſticis noſtra auctoritate ſublevandis conſulimus, & ad miniſterium ſuum liberius exſequendum opem ferimus, à ſummo Pontifice Domino noſtro Ieſu Chriſto æterna remuneratione largiri nobis præmia non ambigimus. Notum ſit igitur omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtriſque præſentibus ſcilicet & futuris quia venerabilis Frodoynus Barchinonenſis Epiſcopus ad noſtram accedens clementiam deprecatus eſt regiam celſitudinem noſtram quatenus ipſam Eccleſiam & ſedem Barchinonenſem ſub immunitatis noſtræ tuitione ſuſciperemus, ſicut Domnum genitorem noſtrum Karolum Imperatorem conſtat feciſſe. Cujus precibus liber acquieſcentes præcipiendo jubemus ut nullus judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias aut loca aut agros ſeu reliquas poſſeſſiones quas moderno tempore in quibuſlibet pagis vel territoriis infra ditionem regni noſtri juſtè & legaliter memorata tenet vel poſſidet Eccleſia, vel ea quæ deinceps à catholicis viris divina pietas in jure ipſius Eccleſiæ tam ingenuos quàm ſervos ſuper terram ipſius voluerit augeri, ad cauſas

An. 878. Ex chartulario Eccleſiæ Barcinonenſis.

audiendas, aut freda vel tributa exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Eccleſiæ tam ingenuos quam ſervos ſuper terram ipſius commanentes vel francos injuſtè nec juſte diſtringendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris & futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuperiùs memorata ſunt penitùs exigere præſumat; ſed liceat memorato Præſuli ſuiſque ſucceſſoribus res prædictæ Eccleſiæ cum omnibus ſibi ſubjectis ſub immunitatis noſtræ defenſione quieto ordine poſſidere & nobis fideliter deſervire. Petiit etiam idem venerabilis Frodoynus Epiſcopus ob amorem Dei & reverentiam ſanctæ crucis, in cujus honore prædicta Eccleſia Barchinonenſis dedicata eſt, & ſanctæ Eulaliæ, cujus corpus in ipſa Eccleſia requieſcit, ut canonicam reſtaurare eidem Eccleſiæ, quæ penitùs deſtructa eſſe videtur, ei conceſſiſſemus, & auxilium ſive adjutorium præberemus. Nos ergo ob remunerationem mercedis animæ noſtræ concedimus eidem Epiſcopo licentiam canonicam ejuſdem Eccleſiæ reſtaurandi. Et ad ipſam Eccleſiam concedimus & per hoc præceptum noſtræ auctoritatis confirmamus cellam ſanctæ Eulaliæ & ſancti Geneſij, ſicut Iovencianus Preſbyter de heremo traxit, & quod incultum reliquit, cum omnibus appendiciis ſuis, molinis, terris, & hortis, & agrum qui eſt ſitus juxta ſtrata publica prope villam Pinellos, & cellam quæ eſt pagi Gerundenſis, ſive ſancti Martini Eccleſiam, cum vineis & ſilvis & villis ſibi pertinentibus, & domum ſancti Curuphatis & ſancti Felicis ad locum Octavianum cum apriſionibus & adjacentiis & omnibus ibidem pertinentibus, ſicut Oſtoſtedus Abba per præceptum tenuit, domum ſancti Geneſij & ſancti Martini ſitam in rivo Teneſi, & villa quæ dicitur Codes cum ſpeluncis, molinis, terris cultis & incultis, & omnibus adjacentiis ſuis, item domum ſancti Martini ad locum maritimum, juxta rivo Argentona, cum villaticellos deſuper poſitos, cum terminis & adjacentiis ſuis. Item concedimus prædictæ Eccleſiæ ſeu venerabili Epiſcopo prædicto de proprietate noſtra locum qui dicitur Riellos, ſitum in latere montis Signi, juxta alodem Baroni, & villam quæ dicitur Breda, & villam Campinos cum examplariis, ædificiis, raſticiis, & vineis, terris cultis & incultis, & cum omnibus adjacentiis ibidem pertinentibus, cum domo & vinea vel horto quod ibi ædificavit Ofolgiſus Preſbyter, & villaricello quod dicitur Cerdanus per ſummitatem montis Signi uſque in rivo Tordaria; excepto quod Spani homines de heremo traxerunt. Et in alio loco, villare quem dicunt de Provaſin, & Eccleſia ſanctæ Mariæ ibidem ſita. & villaricellos qui ſunt per ipſa ſerra de ipſo monte, unde ipſa ſtrata dividit uſque ad aliam ſtratam quæ pergit de Gerunda ad Barchinonam. Concedimus inſuper ei tertiam partem telonei, ſicut Bernardus Marchio noſter per præceptum genitoris noſtri ei acceptavit de ſuburbio loci ipſius, tam de mari quàm omni mercationi, & de heremis terræ, & de portatico, & de moneta. & villam, id eſt Romanos, cum villaricello deſuper poſito, juxta domum ſancti Stephani, & alteram villam Rodaldi cum ſuis adjacentiis, ſicut in præcepto Domni genitoris noſtri continetur, ſeu domum quæ in civitate eſt Barchinona, ſicut Adaulfus Epiſcopus habuit. Concedimus ei agrum ſuum prope civitatem Barchinonam quem hactenus Godus nomine Recoſindus de poteſtate Ioannis Epiſcopi tulit & abſque lege tenuit. Volumus etiam ut præfatus Epiſcopus ſuique ſibi commiſſi pro nobis, conjuge, ac prole Domini miſericordiam exorare non negligant. Ut autem hæc noſtræ munificentiæ auctoritas firmior habeatur, & noſtra largitas ſemper in Dei nomine obtineat firmitatis vigorem, manu propria ſubter eam firmavimus, & anulo noſtro inſigniri juſſimus.

Signum Ludovici glorioſiſſimi Regis.

Vulſardus Notarius ad vicem Gozleni recognovit.

Datum v. Idus Septembris Indictione xi. anno primo regni Domni Ludovici glorioſiſſimi Regis.

Actum Trecas civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

C X I.

Karlomanni Regis Italiæ præceptum pro monaſterio ſanctæ Chriſtinæ.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karlomannus divina favente gratia Rex. Quicquid pro Dei ſummi amore ſanctorum ipſius venerațione ſacratis locis impendimus, ad noſtri augmentum regni non diffidimus profuturum. *An. 879. Ex veteri cod. Longobardico.* Idcirco univerſorum ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelium noſtrorúmque fidelium præſentium ſcilicet & futurorum ſagacitas noverit quòd nos tam divino tacti inſtinctu quàm ſempiternæ retributionis compulſi intuitu ad repropitiandum nobis noſtriſque parentibus cœleſtem Regem & dominatorem omnium, beatæ virginis & martyris Chriſtinæ cœnobium in Italico regno conſtructum haud procul à curte regia qua Ollona dicitur, ubi venerabilis Abba Traſoaldus præeſſe videtur, cum omnibus qui ſub cura & ditione ipſius ſunt famulis Chriſti, cunctiſque rebus ac familiis ad eundem locum reſpicientibus, ſub noſtrum mundeburdum & perennem tuitionem ſuſcepimus. Confirmamus quoque ſolemniter & per hanc noſtræ auctoritatis paginam corroboramus quicquid eidem venerabili monaſterio in rebus mobilibus & immobilibus à tempore conſtitutionis ſuæ uſque in præſens ex dono priſcorum Regum Reginarúmque tam anteceſſorum quàm propinquorum noſtrorum ſeu aliorum quorumlibet fidelium largitione, collatione, vel qualicunque oblatione divina pietas contulit aut largiri dignabitur in poſterum, ut habeant illud atque poſſideant famuli Chriſti jure quieto ac pacifico ſub noſtræ immunitatis protectione illæſi jugiter permanentes, & pro noſtri ſtatu regni altiſſimum rogantes, omni noſtra heredúmque noſtrorum ac ſucceſſorum moleſtatione, inquietudine, vel ſubtractione remota. Volumus denique ut quotienſcunque vel undecunque opus habuerint, de rebus & famulis ejuſdem monaſterij tanquam de dominicatis noſtris per publicos

blicos exactores inquiſitio fiat. Illud quoque omnimodis interdicimus, ut in domibus & in cellulis ejuſdem cœnobij ex hoc ounc & in poſterum nullus manſionaticum, teloneaticum, ripaticum, aut aliquas publicas functiones exquirere audeat; nullúmqoe in commenditis eorum liberis ac ſervis, maſſariis, libellariis, aldionibus contra legem violentiam inferat, aut eos poteſtarivè diſtringere aut pignorare præſumat. Quod qui fecerit, ſubjectam * immunitionis noſtræ pœnam componere cogatur. Quia verò ſuprà taxatum monaſteriom cùm ſit aliis ſubſtantia in fame, & tamen hoſpitum & peregrinorum ſuſceptioni paratiſſimum, ob hoc ad majorem noſtræ mercedis emolumentum conferimus atque donamus ad Dei ſervorum inibi degentium ſupplementum partem terræ de gualdo noſtro quod Suſmate dicitur, & pertinet de curte regia Salluciola, & eſt per menſuram legitimam ad juges centum quinquaginta de terra permiſona, habens fines ab orto ſolis ipſum gualdum Suſmate, & maſſarius prædictæ curtis Salutiolla à meridie & occidente vallem Guidam & Lenatum percurrentem ab Alapallone locum & gualdum Suſmate. Ipſam terram per infras.... præfato ſanctuario mancipamus atque largimur in perpetuum poſſidendam, omni publica repetitione ſopita. Si quis aotem contra hæc noſtræ firmitatis atque liberalitatis ſtatuta agere auſus fuerit, triginta libras auri probati componat, medietatem cameræ noſtræ, & medietatem ſacrato loco cujus munimentum infringere auſus fuit. Et ut hæc noſtra promulgatio ſive largitio perenni ſtabiliatur robore, manus noſtræ monogrammate ſobter illam adnotamus, & ex anulo noſtro inſigniri juſſimus.

* immunitatis

Signum Domni Karlomanni ſereniſſimi Regis.

Baldo Cancellarius ad vicem Thiotmari Archicancellarij recognovi.

Datum VIII. Kal. Maij anno Chriſto propitio III. Domni Karlomanni invictiſſimi Regis in Bavaria, * III. In Italia, Indictione XII.

* Leg. IIII.

Actum ad Cuniguſt curte regia in Dei nomine feliciter. Amen.

CXII.

Boſonis Regis Provinciæ præceptum pro Eccleſia Auguſtodunenſi.

An. 879. Ex chartulario Eccleſiæ Auguſtodunenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Boſo gratia Dei Rex. Si piis ſervorum Dei petitionibus opem ferendo conſulimos, Deum nobis ob id præſenti & futuro ſeculo propitiari nullatenus dubitamus. Quapropter notum ſit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelium noſtrorúmque onanimitati quoniam Adalgarius venerabilis Eduorum Epiſcopus ad noſtræ ſublimitatis accedens manſuetudinem deprecatus eſt ot auctoritates & præcepta Regum videlicet prædeceſſorum noſtrorum ob majoris firmitatis vigorem ſcripto noſtræ auctoritatis confirmaremus & ſecundùm quod moris eſt roboraremus. Nos autem ejus petitionibus tanto licentiùs ceſſimus quanto nobis id profuturum perſpeximus ampliùs. Statuimus ergo confirmantes & confirmando decernimus ut omnia præcepta quæ jamdictæ Eccleſiæ ab anteceſſoribus noſtris Regibus videlicet & Imperatoribus facta ſunt, omnibus temporibus maneant inconcuſſa, & tam ex abbatia Flaviniaco quàm & ex villa Beliniaco, necnon & ex villa Lucennaco, ſeu & ex villa Tiliniaco, quàm etiam ex aliis rebus omnibus ejuſdem Eccleſiæ præcepta & auctoritates noſtra ditione roborentur, maneant ioconvulſæ. Montem quoque qoi vocatur Senmurus, cum Eccleſia quæ ſupra eſt & doobus molendinis, jamdictæ Eccleſiæ ſuóque Præſuli Adalgario æternaliter delegamus & delegantes concedimus & de noſtro jure in jus & dominationem ſancti Nazarij regio more transferimus. Vt aotem hujus noſtræ auctoritatis confirmatio majorem obtineat vigorem, manibos propriis ſubter firmantes, anuli noſtri impreſſione ſubter juſſimus ſigillari.

Signum Boſonis glorioſiſſimi Regis.

Elibertus Cancellarius ad vicem Aureliani Archiepiſcopi recognovit.

Datum VI. Idus Novembris Indictione XII. anno I. regni Domni Boſonis glorioſiſſimi Regis.

Actum Lugduno civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

CXIII.

Aliud ejuſdem Boſonis præceptum pro monaſterio Cariloci.

An. 879. Ex authentico, quod extat Lugduni.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Boſo miſericordia Dei Rex. Quantum in divinis cultibus Deóque famulantium neceſſitatibus aoxilium libentiùs porrigimus, tanto id nobis ad mortalem vitam temporaliter deducendam & ad futuram feliciter obtinendam commodum provenire confidimus. Igitur notum eſſe volumos cunctis fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtríſque præſentibus ſcilicet ac futuris quoniam adiit ſerenitatem noſtram Siuvaldus Comes & fidelis noſter ſuppliciter flagitans quatenus monachis ex monaſterio Kariloci, quod eſt dicatum in honore ſancti Stephani in comitatu Matiſcenſi ſuper Sonam fluvium, in aliquo concederemus. Cujus petitioni, utpote rationabili, annoentes, per hos noſtræ celſitudinis apices concedimus ad ipſum monaſterium monachíſque ibidem Deo militantibus abbatiolam in honore ſancti Martini, cum omnibus Eccleſiis ad ſe pertinentibus, cum terris, pratis, paſcuis, ſilvis, aquis, aquarúmve decurſibus, cum exitibus & regreſſibus & omnibus adjacentiis ſois. Hæc omnia ſuperiùs nominata cum omnibus integritatibus pro mercede Domni Karoli Imperatoris & animæ noſtræ remedio ac conjugis noſtræ ipſi loco & ſuis ab hodierno & in poſterum perpetualiter concedimus poſſidendum. Et ut hæc noſtræ confirmationis auctoritas Domino protegente noſtris futuríſque temporibus inconvulſa permaneat, manu propria ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione inſigniri juſſimus.

Signum Boſonis ſereniſſimi Regis.

Stephanus Notarius ad vicem Adalgarij recognovit.

Datum I V. Nonas Decembris Indictione X I I. anno primo regni Domini Boſonis.

Actum Kariloco monaſterio in Dei nomine feliciter.

C X I V.

Ejuſdem præceptum de abbatia ſancti Andreæ Viennenſis.

An. 881. Ex chartulario Eccleſiæ Viennenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Boſo miſericordia Dei Rex. Si petitionibus ſervorum Dei, quibus pro commiſſo ſibi officio ſuggeſſerint, aurem clementiæ noſtræ libenter inflectimus, Regum prædeceſſorum noſtrorum morem imitari cognoſcimur, & ob id nobis Deum propitiari nullatenus diffidimus. Quocirca noverit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelium noſtrorúmque tam præſentium quàmque futurorum ſollertia quia adiit clementiam noſtram Ottrannus venerabilis Viennenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus & humiliter intimavit qualiter abbatia ſancti Andreæ inferior in prædicta civitate ſita olim ab Eccleſia ſua injuſtè ſubtracta fuerat, & auctoritatem plenam oſtendit quomodo & à fidele quodam pro remedio animæ ſuæ data fuiſſet, & à Regibus per præcepta corroborata. Nos verò juſtam & rationabilem petitionem illius auditam, invenimus conſilio procerum noſtrorum quatinus pro remedio glorioſiſſimam memoriam Karoli Imperatoris ac ſociatæ conjugis ejus æquè bonæ memoriæ Hirmintrudis atque prole eorum Ludovici piiſſimi Regis, necnon & pro noſtro & caræ conjugis noſtræ Hirmingardis, quod irrationabiliter ablatum * ſervet cum omnibus appendiciis & immutationibus redderemus, inſtituentes ut omnimodis ibi officium divinum inculpabiliter jugiter peragatur, luminaria præbeantur, Canonicis ſervientibus tam ibi quàm & in Eccleſia matri ſancti Mauricij victus & alimonia à rectore præſcriptæ Eccleſiæ congruenter adminiſtretur, ut & illis ſupplementum fiat, & nobis ad vitam æternam capeſſendam adjutorium exiſtat. Hoc omnibus modis auctoritate regia præcipientes jubemus atque jubentes decernimus ut nullus judex publicus nec quiſlibet ex judiciaria poteſtate aut ullus ex fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ in Eccleſiis, loca, vel agros, ſeu reliquas poſſeſſiones prædictæ caſæ Dei in quibuſlibet euris & territoriis, quas moderno tempore juſtè & rationabiliter poſſidere videtur, quæque etiam deinceps aut per nos aut per quorumlibet fidelium devotione divina pietas augeri voluerit, aut freda exquirat, aut francos aut ſervos diſtringere audeat, neque ad judicia publica venire compellat, ſed * ſine ſubruitione & immunitate atque defenſione noſtra. Super hæc omnia, quicquid per negligentiam rectorum à pravis hominibus ablatum atque direptum eſt, totum & ad integrum reddimus; & quicquid inde fiſcus noſter adquirere poterat, omnia in omnibus ad uſus Clericorum ſanctæ Mariæ & ſancti Mauricij & pauperum concedimus. Vt autem hæc noſtræ collationis ſeu reſtitutionis auctoritas noſtris futuriſque temporibus Domino protegente inconvulſa permaneat, manu propria ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione inſigniri juſſimus.

* ſeu &

* ſint

Signum Boſonis ſereniſſimi Regis.

Domnus Rex fieri juſſit. Stefanus Cancellarius.

Datum X V. Kal. Februarij Indictione X I V. anno ſecundo regni Domni Boſonis.

Actum Tauriaco villa in Dei nomine feliciter.

C X V.

Karlomanni Francorum Regis præceptum pro Eccleſia Aurelianenſi.

An. 881. Ex chartulario Eccleſiæ Aurelianenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karlomannus miſericordia Dei Rex. Quæcunque regiæ dignitatis culmine efferri deſiderat mens, eum præ oculis ſemper habere debet cujus gratia præfertur. Igitur noverit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelium noſtrorúmque tam præſentium quàm futurorum ſollertia quia nos ubique res eccleſiaſticas pluſquam omnes vitæ noſtræ actus evehere atque augmentari gaudemus. Quapropter placuit celſitudini noſtræ cuidam ſanctæ matri Eccleſiæ Aurelianorum, quæ eſt in honore ſanctæ ac vivificæ crucis, cui etiam auctore Deo præeſſe dinoſcitur Gualterius venerabilis Præſul, ad ipſius quoque deprecationem, reſtituendo reddere & reddendo reſtituere quandam villam in integru, nomine Calteſium, ſitam in pago Bituricο, ſive etiam Pauliacum in eodem pago continentem, ſive & Germiniacum, necnon etiam alteram villam quæ vocatur Marſiacus in pago Nivernenſi, ad eundem Calteſium pertinentem, cum omnibus ad ſe pertinentibus vel aſpicientibus longè vel propè poſitis, & familia utrinſque ſexus. quæ villæ olim diſtractæ eſſe noſcuntur ab eadem Eccleſia per incuriam & malorum hominum violentiam. Ob reſtitutionem tamen, quia Deo inſpirante noſtris erant temporibus redintegrandæ, nonarum decimarúmque veſtituram abſque ullius detractione aut inquietudine præfata ſancta mater Eccleſia ſemper obtineat. Vnde hoc celſitudinis noſtræ præceptum fieri, atque ob emolumentum mercedis animæ noſtræ ad æternorum remunerationem præmiorum, pro remedio quoque Domni & genitoris noſtri Ludovici & ſanctæ recordationis avi noſtri Karoli Imperatoris, jamdicto venerabili Epiſcopo atque præfatæ ſanctæ matri Eccleſiæ reddi juſſimus; per quod memoratas villas cum omnibus ſibi pertinentibus rebus integerrimè prænotatæ ſanctæ matri Eccleſiæ perenniter mancipandas delegando reddimus ac reddendo delegamus, eo videlicet modo ut idem venerabilis Præſul fratribus ſibi commiſſæ Eccleſiæ, videlicet ſanctæ crucis, eaſdem villas in ſui victus ſtipendium propria & libentiſſima voluntate, ipſo hoc noſtram celſitudinem deprecante, præſentibus futuriſque temporibus abſque ullius inquietudine delegare ſtudeat. Præcipientes quoque decernimus & indiſſolubiliter ſancimus ut nemo ſucceſſorum noſtrorum alicujus argumenti machinatione illectus præfatas res, quas modò liberalitatis noſtræ munificentia præfatæ Eccleſiæ & memorato Præſuli ſúæque Eccleſiæ Canonicis

confirmando unimus, abſtrahere ab ejuſdem Eccleſiæ poteſtate audeat vel quolibet occaſionis obtentu violare ullo modo præſumat; ſed liceat rectoribus jamdictæ matris Eccleſiæ ſanctæ crucis in uſus fratrum eaſdem res quietè tenere & nemine inquietante perpetualiter poſſidere. Et ut hæc noſtræ confirmationis atque reſtitutionis auctoritas pleniorem in Dei nomine per ſubſequentia tempora obtineat vigorem, manu propria ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione juſſimus aſſignari. Actum apud villam Petraſictam anno III. regni Karlomanni glorioſiſſimi Regis, in menſe Maio, Indictione XIV. Ærbertus Notarius ad vicem Vvlfardi recognovit.

CXVI.

Ejuſdem præceptum pro Eccleſia Gerundenſi.

An. 881. Ex chartulario Eccleſiæ Gerundenſis.

IN nomine Domini Dei æterni & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Karlomannus gratia Dei Rex. Si ſacrorum locorum divino cultui mancipatorum Deóque in eis famulantium neceſſitatibus opem ferimus, regiæ celſitudinis morem exercemus, ac per hoc ad æternam beatitudinem faciliùs pervenire omnimodis confidimus. Itaque notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus & noſtris præſentibus ſcilicet & futuris quia venerabilis vir Theotarius Gerundenſis Eccleſiæ Epiſcopus noſtram adiens celſitudinem petiit ut memoratam ſedem cum villis & hominibus à Domino & genitore noſtro Ludovico aliiſque devotis hominibus eidem ſedi collatis, quas nunc poſſidere dinoſcitur, id eſt, in pago Empotitano villam nuncupatam Olianum cum ſuis terminis, & villam vocatam Catavianum ad villarem antiquum, cum villa nova quam vocant Villoſos & cum caſtello ſuóque termino, & in pago Gerundenſe medietatem de villa Mollero & Milliariam villam, ceteráſque res quas à longo tempore inibi poſſidere dinoſcitur, ſimul cum tertia parte de paſcuario & teloneo de ipſo pago, aliáſque villas quarum vocabula ſunt Caſtellum fractum, & Parietes Roſſini, cum tertia parte de paſcuario & teloneo de ipſo pago, cellam ſancti Clementis cum Petra alta & terminis ſuis atque archis. Concedimus etiam præfato Pontifici & ſuæ ſedi villas quas pater noſter divæ recordationis Ludovicus Rex condonavit per præceptum, villam ſcilicet ſanctæ Mariæ quam alio nomine vocant Fontanetum, & palatis mororum cum ſuos villares, villarem quem dicunt Vilio, & villarem Murellum, necnon & villam Quarcianum & Falgaroles, cum omnibus adjacentiis & terminis ſuis, cultis & incultis, necnon & villam quæ vocatur Fons edictus uno nomine, alterum verò Apiliarem, cum propriis videlicet finibus vel adjacentiis, cultis & incultis, quas etiam res, ſicut & ſuprà nominatas, æqua conditione & ſub defenſionis noſtræ munimine pariter recipimus. Vineas quoque & terras quas Caſtellanus Preſbyter & parentes ejus traxerunt de heremo, libenti animo condonamus ſanctæ Mariæ & ſancto Felici atque rectoribus ejus pro remedio animarum parentum noſtrorum noſtróque facinore. Et villarem Farum cum vineis, terris, ſilvis, & omnibus terminis ſuis, & plantadicium Gondemari Epiſcopi cum omnibus terminibus & archas ſuas, & villam quæ eſt in pago Biſuldunenſe, & vocatur Baſcara, cum ſuis villaribus & ſoo termino & archas, & villarem vocantem Spedulias, & alium villarem qui eſt infra memoratatarum villarum terminos, villas etiam duas quæ vocantur Creſpianis & Milliarios, cum tertia parte de paſcuario & teloneo de ipſo pago, & in pago Petralatenſe villam quæ vocatur Farus cum omni ſuo termino, propter infeſtationes malorum hominum ſub noſtra tuitione & immunitatis defenſione conſtituiſſemus. Cujus petitioni annuentes propter amorem Dei memoratam ſedem cum ſupraſcriptis villis præſenti tempore in jure ejus conſiſtentibus ſub noſtra tuitione conſtituimus, & hanc noſtram auctoritatem circa eandem ſedem fieri decrevimus, per quam decernimus ut nullus judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate major minórve perſona in Eccleſias aut loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones memoratæ ſedis, quas moderno tempore infra ditionem imperij noſtri legaliter poſſidet, vel quæ deinceps in jure ipſius loci divina pietas augeri voluerit, ad cauſas judiciario more audiendas vel diſcutiendas, aut freda exigenda, aut manſionaticos vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos aut homines ipſius Eccleſiæ contra rationis ordinem diſtringendos, nec ullas redhibitiones vel illicitas occaſiones requirendas ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere, aut undecunque modó legaliter veſtituram habet abſtrahere præſumat, ſed liceat præfato Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus res prædictæ Eccleſiæ cum omnibus quæ poſſidet quieto ordine poſſidere & noſtro fideliter parere imperio & pro nobis ac patribus noſtris Domini miſericordiam jugiter exorare. Et ut hæc auctoritas confirmationis noſtræ per curricula annorum inviolabilem atque inconvulſam obtineat firmitatem, manu propria ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione adſignari juſſimus.

Signum Karlomanni glorioſiſſimi Regis.

Norbertus Notarius ad vicem Vvlfardi recognovit.

Datum IV. Kalendarum Septembrium anno tertio regni Karolmanni glorioſiſſimi Regis, Indictione quartadecima.

Actum apud Foſianum villam in Dei nomine feliciter. Amen.

CXVII.

Ejuſdem Karlomanni præceptum pro Eccleſia Auguſtodunenſi.

IN nomine Domini Dei æterni & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Karlomannus gratia Dei Rex. Si Eccleſiis Dei eorúmque rectoribus opem ferendo conſulimus, regio more conſueſcentes, Deum nobis ob id præſenti & futuro ſeculo propitiari non dubitamus. Quamobrem omnium Dei Eccleſiæ fidelium atque noſtrorum noverit unanimis generalitas quoniam Adalgarius venerabilis Auguſtidunenſium Epiſcopus innotuit ſe-

An. 885. Ex chartulario Eccleſiæ Auguſtodunenſis.

renirati noſtræ quaſdam res præceptis genitoris noſtri Hludovici glorioſiſſimi Regis avíque noſtri divæ recordationis Karoli Imperatoris Auguſti Eccleſiæ ſibi largitæ commiſſas, ſed & privilegio apoſtolicæ ſedis plutimorúmque Epiſcoporum eaſdem res inrefragabiliter confirmatas, id eſt, abbatiam Flaviniacum cum integritate ſui, villam Biliniacum, villam Lucennacum, villam Lentiliacum. Vnde ob majoris firmitatis rigorem deprecatus eſt ut eaſdem res noſtro quoque jamdictæ ſibi commiſſæ Eccleſiæ coofirmaremus præcepto. Cujus peritionibos eò libentiùs ceſſimus quò nobis proſututum conſpeximus ampliùs. Confirmamus autem ſupradictas res cum omni integritate, & Mariniacum ex eadem Eccleſia pertinentem retro abſtractam reddimus, ſupradictæque Eccleſiæ in perperuum ad habendum firmamus, ita ut merces noſtra cum prædeceſſorum noſtrorum augeatur mercede. Prætetea jamdictus Præſul deprecatus eſt ut in eleemoſyna noſtra, quod ipſe piè decreverat, auctoritate noſtra firmaremus; videlicet ut quiſquis Clericorum ſancti Nazarij epiſcopatus manſiooes ſuas infra clauſtra ædificare voluerit, ſecuius adimplere poſſit abſque cujuſlibet hoſpitalitatis oppreſſione, quatinus liberiùs pro uoſtra & totius generalitatis utilitate divinam pulſare valerent pietatem, atque eaſdem manſiones cum ipſa terra poſt obitum ſuum cuicunque ex clero ipſius Eccleſiæ voluerint vendendi & donandi liberam habeant poteſtatem. Nos aotem & hæc confirmamus, & ſicut in privilegio ſuo ipſe ſtatutum habet concedimus, delegamus, & ut à nullo unquam ſucceſſorum ſuorum immutari poſſit, regia auctoritate prohibemus; ſed quod ab eo actum eſt, & à nobis firmatum, jure firmiſſimo maneat inconcuſſum. Vt autem hujus noſtræ auctoritaris confirmatio pleniorem in Dei nomine obtineat firmitatis vigorem, ac diuturnis valeat durare temporibus, manu noſtra ſubter firmavimus & aouli ooſtri impreſſione ſubſignari juſſimus.

Signum glorioſiſſimi Regis Karlomanni.

Norbertus Notarius ſubſcripſit.

Datum pridie Nonas Martij anno v. regni Karlomanni glorioſi Regis, Indictione prima.

Actum apud Trupehiacum villam in Dei nomine feliciter. Amen.

Theodericus & Anſcharius Comites ambaſciaverunt.

CXVIII.

Notitia judicati pro Eccleſia Gerundenſi.

An. 884. Ex chartulario Eccleſiæ Gerundenſis.

CVM in Dei nomine reſideret vir illuſter Theotarius ſedis Gerundenſis Epiſcopus unà cum viros illuſtros Deilane & Suniarij Comites in villare quod dicitur Purtos, quod eſt in territorio Impuritano, in mallo publico per multorum cauſas ad audiendum & rectis & juſtis judiciis ad diffiniendum, ſeu in præſentia Petrone Vicecomite vel judices qui juſſi ſunt judicare vel dirimere cauſas, id eſt, Furiolo, Vndilone, Godemare, Theodardo, Manuel, Frugello, Lenteo, & Rudenco judicum, Ardovaſtc ſajone, Sperandeo, Hoſtaleſe, nec non Iuniano, Traſtildo, Benedicto, Furiolo, Blanderico, Eldegodo, Viſredo, Eripione, Sdrunano, Vitrilla, Comparato, Leupardo, Daniel, Vndiſco, Aimentorio, Mirone, Petrone, Adalane, Fluctario, Galinno, Gaſtino, Agilaue, Adilone, Senderico, Parerello, Tructerio, Salomoo, Leo, Elantio, Paſchale, Revello, & Segobrando, vel ceterorum Preſbyterorum, Clericorum, multitudo laicorum plurimorum bonorum hominum qui ibidem aderant, ſic in eorum præſentia veniens Stremirus Archipresbyter, mandatarius qui eſt prædicto Epiſcopo, & dixit: Iubete me audire cum iſto præſente Andrea domos, curtes, hortos, & pomiſeros, & terras quæ ſunt infra terminos de villa Vliano, qui eſt in territorio Imputitano. Illas debent eſſe ſupradicto Epiſcopo pro partibus ipſa cauſa de ſancta Maria & ſancto Felice quod ſatis in Geruoda vel juxta ipſam civitatem per præceptum Domni Regis quod illi fecerunt ad jamdicta ſancta Maria & ſancto Felici. Ad proprio iſte Andreas eas retinet ad apriſione pro partibus de villa quæ dicitur quámque vocant Bedenga. Iſte Andreas eos retinet injuſtè & contra legem. Tunc ſupradicti Comites, Vicomes, vel judices interrogaverunt prædicto Andreæ quid ad hæc reſponderet. Ille tunc in ſuis reſponſis dixit quòd ipſas domos, curtes, hortos, pomiferos & terras ſupradictas quòd iſte Stremirus Presbyter, qui eſt mandatarius ſupradicto Epiſeopo, requirit, non eos teneo injuſtè, ſed per legis ordinem eos teneo per apriſione & per præceptum Regis & pro partibus de ſupradicta villa Bitinga ſicut ceteri Hiſpani faciunt. Tunc ſupradicti Comites, Epiſcopi, Vicecomites, vel judices fuerunt ſuper ipſa archa vel ſigna quod eſt in Montegrino, & dividit inter jamdictas villas, & invenerunt vel extimaverunt quòd jamdictus Andreas. Et præceperunt jamdicto Vndilane judices ut ipſas terras menſurare feciſſent, quod jamdictus Epiſcopus & prædictus Andreas inter ſe habere debuiſſent, ſicuti & fecerunt. Et diviſerunt ipſas terras ſicut lex Gothorum commemorat. Et venit ſupradicto Vndila unà cum ſuptadictos ſacerdotes vel plurimorum bonorum hominum, & menſuravit ipſas terras in laritudine quantam jamdictus Andreas habere debuiſſet; & ſic de ipſo puteo qui eſt in jamdicto villare & contra occidentem habet perticas octuaginta, & habet ipſa pertica quæ eſt menſurata pedes octo & medio, & pervenit uſque ad ipſa petra fita quod jamdicti Comites & Epiſcopus præceperunt figere. Et contra partibos Vliano de oriente habet perticas quadraginta in latitudine quod jamdictus Stremirus recepit de jamdicto Andrea pro partibus prædicto Epiſcopo, cujus mandatarius eſt. Et contra occidente recepit in latitudine perticas rriginta octo, & habet ipſa terra quod terminaverunt jamdicti judices de parte orientis in latitudine ſeptuaginta ſeptem & media. Et tunc ordinaverunt jamdictus Epiſcopus, Comites, vel judices ut infra ipſas villas Vliano & qoarto quæ vocatur Bitinga fixutias vel terminia mitterent quinque petras fictas, ſicuti & fecerunt. Et recepit jamdictus Andreas medie-

Digitized by Google

tatem de ipſas perticas contra ipſum puteum à partibus Circi, & Stremirus Archipresbyter ſimiliter alia medietate contra villa Vliano à partibus meridie. Et tunc convenit inter prædicto Epiſcopo & jamdicto Andrea ut unuſquiſque teneat & poſſideat uſque ad ipſas petras fictas per illorum villas diviſione judicent atque defendant & ſecuri poſſideant quiſque in perpetuum quieto ordine. Tunc apertum fuit ut unuſquiſque haberet exinde notitiam de ipſas res ſupraſcriptas firmatas atque roboratas ſicut & eſt, & gaudeat ſe unuſquiſque in noſtro mallo ſuam percepiſſe juſtitiam. Data notitia ſub die decimoſexto Kalendas Iunij anno tertio quod obiit Ludovicus Rex.

C X I X.

Karoli III. Imperatoris præceptum pro Eccleſia Gerundenſi.

An. 887. Ex eodem chartulario.

IN nomine Domini Dei æterni & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Karolus divina propitiante clementia Imperator Auguſtus. Si erga loca divinis cultibus mancipata Deóque in eiſdem famulantibus beneficia opportuna largimur, præmium remunerationis æternæ ob id nobis rependi non diffidimus, quin etiam ad diuturnum felicémque regni noſtri idipſum ſtabilitatem pertinere nullatenus dubitamus. Igitur notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus & noſtris præſentibus ſcilicet & futuris quia venerabilis Theotatius Gerundenſis Epiſcopus ad noſtram accedens clementiam deprecatus eſt imperialem celſitudinem noſtram quatenus ipſam Eccleſiam & ſedem Gerundenſem ſub immunitatis noſtræ tuitione ſuſciperemus, ſicut Karolum Imperatorem ſuúmque filium Ludovicum anteceſſorem noſtrum conſtat feciſſe. Cujus precibus libenter adquieſcentes præcipiendo jubemus ut nullus judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias, aut loca, vel agros, ſeu reliquas poſſeſſiones quas moderno tempore in quibuſlibet pagis vel territoriis infra ditionem regni noſtri juſtè vel legaliter memorata tenet atque poſſidet Eccleſia, vel ea quæ deinceps à catholicis viris divina pietas in jure ipſius Eccleſiæ voluerit augeri, ad cauſas audiendas, aut freda vel tributa exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Epiſcopi vel Eccleſiæ tam ingenuos quàm ſervos vel francos ſuper terram ipſius commanentes vel juſtè vel injuſtè diſtringendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occaſiones requirendas noſtris videlicet vel futuris temporibus ingredi audeat, ſeu etiam ea quæ ſuperiùs memorata ſunt penitùs exigere præſumat; ſed liceat memorato Præſuli ſuiſque ſucceſſoribus res prædictæ Eccleſiæ cum omnibus ſibi ſubjectis ſub immunitatis noſtræ defenſione quieto ordine poſſidere & nobis fideliter deſervire. Concedimus etiam eidem venerabili Epiſcopo ſuæque Eccleſiæ & per hoc præceptum noſtræ auctoritatis confirmamus villam quæ vocatur Olianus & aliam villam quæ vocatur Cacavianus, & caſtellum Velloſo cum caſtellare ſuo, & in comitatu Empuritanenſe vel in Gerundenſe cellam ſancti Clementis, & cum Petra alta, cum vineis & ſilvis & cum omnibus terminis ſuis atque areas ſuas, & villam Parietes Ruffini, atque caſtellum fractum, & medietatem de villa Molleti, & villam Fonſedictus, & villam ſanctæ Mariæ quam vocant Fontaneti, & palatium Murotis cum omnibus villaribus, & villam Carciano cum ſuis villaribus, & illum plantatium Gondemari Epiſcopi, & vineas veteras quas Caſtellanus Presbyter & parentes ſui & alij ceteri homines traxere de heremo, & villarem Faram cum aliis villaribus ubi Adalardus Presbyter manet cum terminis ſuis. Largitur etiam noſtra clementia ad ſupradictam ſedem ſanctæ Mariæ vel ſancti Felicis martyris Chriſti pro remedio animæ noſtræ vel prædeceſſorum parentúmque noſtrorum in ſupradicto comitatu Gerundenſe villam quæ vocatur Elzeda cum omnibus adjacentiis ſuis, hoc eſt, ab oriente per ſemitam quæ pergit uſque ad ribam fractam, à meridie autem à cruce uſque ad confines Arbutiæ, de parte occidentis uſque ad Iohanneto, & de ſeptentrione per rivulum qui vocatur vallis urcea, & pervenit ad ſanctam Columbam uſque ad aliam ripam alvei, & aliam villulam in jamdicto comitatu quam vocant villam rabioſam cum terminis ſuis, & in comitatu Biſuldunenſe villam Creſpiano & Miliarias & villam Baſchata cum ſuis villaribus, necnon & atchas ac villare quæ dicitur Spedulias, & aliud villare quod nominatur Abdirama, pariter cum aliis diverſis villaribus quæ appellantur Terratellas & Caſſaniolus, ac villare Acmiton, & in comitatu Perralarenſe villam quæ dicitur Pharus. Et adhuc etiam celſitudo atque magnificentia noſtra concedit jam ſupradictæ Eccleſiæ beatæ Mariæ virginis atque ſancti Felicis martyris Chriſti pro amore Dei facinorúmque noſtrorum remiſſione in ſupradictis comitatibus, ideſt, Gerundenſi, Biſuldunenſi, Perralatenſi, atque Impuritanenſi, omnem medietatem de paſcuariis & teloneis mercatorúmque terræ & maris mercatiſque omnibus. Ipſi verò homines qui in ſupradictis villis habitant vel habitaturi ſunt tale obſequium vel tale ſervitium ſupradicto Epiſcopo vel ſucceſſoribus ſuis faciant vel ſerviant quale ad Comites noſtros facere conſueverunt tam Hiſpani quàm ceteri, & nullum alium cenſum vel ſervitium ullo unquam tempore ingerere quis præſumat. Volumus etiam ut liceat memorato Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus res ſupradictæ Eccleſiæ & à nobis ei collatas ſeu condonatas & alias quaſcunque ſibi pertinentes quieto ordine poſſidere & noſtro imperio fideliter parere & pro nobis conjugíſque ac totius populi Chriſtiani ſalute Domini miſericordiam jugiter exorare. Et ut hæc auctoritas donationis atque confirmationis noſtræ per curricula annorum inviolabilem atque inconvulſam in Dei nomine obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Karoli piiſſimi Imperatoris.

Amalbertus Notarius ad vicem Leutardi recognovit & ſubſcripſit.

Data Kalendis Novembris anno ſecundo imperante Karolo piiſſimo Imperatore in Galliis, Indictione ſexta.

Digitized by Google

Actum Pariſius urbe in Dei nomine feliciter. Amen.

C X X.

Ermengardis Comitiſſæ Ceritanienſis donatio ad Olibam Comitem virum ſuum.

An. 888. Ex chartulario monaſterij Azulenſis.

IN nomine Domini. Ego Ermengards Comitiſſa donator ſum tibi viro meo Oliba gratia Dei Comes. Manifeſtum eſt enim quia placuit in animis meis & placet, nullius cogentis imperio nec ſuadentis ingenio, ſed propria expontanea mea elegi cum Deo ut tibi ſupraſcripto viro meo donationem feciſſem de aliquid de proprietate mea, ſicuti & facio. Dono namque tibi alaudem meum vocitatum nomine Cuſtiva, qui eſt io pago Helenenſe, io comitato Valle Aſperi, cum ipſa Eccleſia ſancta Maria qui ibidem eſt, cum decimis & primiciis ſuis & oblationes fidelium, cum ſuo cimiterio, & cum ipſas domos qui ſunt circa ipſam Eccleſiam, cum illarum exios & regreſſios earum. Et dono tibi ipſum meum alaudem qui eſt in pago Helenenſe, in comitatu Valle Aſperi. Et eſt jamdictus alaodes caſas, caſalibus, curtis, curtalibus, terris, vineis, pratis, paſcuis, hortis, hortalibus, molendinis, cum illorum caput aquis, ſilvis, garricis, aquis, aquarúmve ductibus vel reductibus, arboribus fructuoſis vel infructuoſis, cum exios & regreſſios earum. Et afrootat ipſe alaudes de parte orientis in terminio de ipſos hortos vel de Mazaned, de meridie in in Villa Rubia, de occiduo in terminio de Serralonga vel in Montenigro, de Circi in terminio de ipſo Frexano vel in gurgo Muio. Quantum infra iſtas afrontationes includunt, ſic dono tibi jamdictos alaudes cum ipſa Eccleſia ab integrè, ut quicquid exinde facere vel judicare volueris, liberam io Dei nomine habeas poteſtatem. Quòd ſi ego donatrix aut ullúſque homo qui contra hanc donationem venerit ad inrumpendum, noo hoc valeat vindicare, ſed componat omnia ſuperiùs ſcripta in duplo cum omni ſua immelioratione, & inantea iſta donatio firma permaneat omníque tempore. Facta donatione x v i. Kal. Mart. anno primo regnante Hugone Rege. Signum Ermengards Comitiſſa quæ hanc iſtam donationem fecit & teſtes firmare rogavit. S. Vvifredus. S. Seniofredus. S. Adalbertus. Piſchlamirus Preſbyter qui hanc iſtam donationem ſcripſit ſub die & anno quo ſuprà.

C X X I.

Odonis Rex Francorum præceptum pro monaſterio Solemniacenſi.

An. 888. Ex ſchedis V. C Iacobi Sirmondi.

IN nomine Dei ſummi & æterni Regis, Odo gratia Dei Rex. Quaodocunque ſervorum Dei noſtrorúmque fidelium juſtis & rationabilibus efflagitationibus aurem celſitudinis noſtræ aſſenſum præbentes accommodamus, regiæ majeſtatis conſuetudinem ſtudemus, ac per hoc præmia æternæ felicitatis faciliùs nos adepturos nullatenus dubitamus. Idcirco notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus & noſtris præſentibus ſive futuris quia venerabilis vir Teodericus Abba ex monaſterio Solemniaco olim conſtructo ab Elegio Noviomagenſi Epiſcopo tempore Dagoberti glorioſiſſimi Regis Francorum, poſito ſuper fluviolo Brivancia, quod jamdictus Pontifex in honore ſanctæ Dei genitricis Mariæ ſanctíque Petri atque omnium Apoſtolorum, Dionyſij ſociorúmque ejus, atque Pancratij, Criſpini & Criſpiniani, & ſanctorum confeſſorum Hilarij, Martini, atque Medardi, ad noſtram accedens reverenter clementiam deprecatus eſt ut idem monaſterium cum omnibus hominibus & villis vel rebus ſibi juſtè legalitérque pertinentibus, ſimul etiam cum his quæ divina pietas per ſuos quoſque fideles eidem monaſterio augere voluerit, ſub noſtræ immunitatis tuitione ac defenſionis prætextu recipere dignaremur. Cujus precibus clementi favore annuimus. Quin etiam hoc magnitudinis noſtræ præceptum ſpeciali conditione fieri juſſimus; per quod præfatum monaſterium, veluti præmiſſum eſt, cum omnibus rebus ſibi pertinentibus ſub noſtræ immunitatis tuitione ſuſcepiſſe univerſis fidelibus noſtris notum eſſe volumus; præcipientéſque jubemus ut nulli liceat fidelium Dei atque noſtrorum præſentibus vel futuris temporibus idem intrare monaſterium vel in quamlibet ſibi pertinentem villam aut agros ſeu ſilvas ad cauſas audiendas, aut judicia publica terminanda, aut paratas faciendas vel exigendas, aut manſionaticos vel paraveredos vel ullam quamlibet redibitionem exigendam. Sed quicquid ex monaſterij rebus exigi poteſt, Abbatibus & monachis in eodem loco Deo ſervientibus proficiat io ſtipendiorum augmentis. Statuimus interea ut habeant monachi in eodem loco Domioo famulantes ſecundùm patris Benedicti regulæ inſtitutionem omni tempore ex ſe ipſis eligendi Abbatem, ac nulli liceat aliquando ex rebus ejuſdem Eccleſiæ quicquam illis ſubtrahere vel minuere, aut homines ſibi pertinentes vel ſuper terram ipſius commanentes inquietare, diſtringere, aut fidejuſſores tollere. Sed omni tempore rectoribus & monachis frequenter dicti monaſterij quicquid ex eis eſſe poteſt proſit in erogationem, & animæ noſtræ proficiat ad liberationem. Hæc namque ſi quis noſtræ bonæ voluntatis ſancita delere conatus fuerit, tali eum Dominus feriat ultione quatinus nullo modo ſuam vindicet voluntatem, qui hanc noſtram infringere voluerit auctoritatem. Vt autem hæc noſtræ munificentiæ auctoritas omni tempore inviolabilis & à nobis ac ſucceſſoribus noſtris obſervetur, manu noſtra eam ſubter firmavimus, & de anulo noſtro ſigillari fecimus.

Signum Odonis glorioſiſſimi Regis.

Trohaonus Notarius ad vicem Eblonis recognovit.

Data Idus Iunias anno incarnationis Domini DCCCLXXXVIII. Indictione VI. anno ſecundo regnante Domno Odone Rege glorioſo.

Actum monaſterio ſancti Maximini in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXII.

Ejuſdem præceptum pro monaſterio Montiſolivi in diœceſi Carcaſſonenſi.

An. 888. Ex archivo monaſterij Montiſolivi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Odo gratia Dei Rex. Cùm petitionibus ſervorum Dei juſtis & rationabilibus divini cultus amore favemus, ſuperna nos gratia pro his muniri non dubitamus. Proinde noverit omnium fidelium noſtrorum præſentium futurorúmque ſagacitas quia vir venerabilis Vgobertus Abba ex monaſterio quod nuncupatur Mallaſti, ſitum in territorio Carcaſſenſi, conſtructum in honore ſancti Iohannis Baptiſtæ, cum terminis & adjacentiis, obtulit obtutibus noſtris quandam auctoritatem Domini Pippini piæ recordationis ſereniſſimi Regis; in qua erat inſertum qualiter anteceſſoris ſui anteceſſor ipſum monaſterium novo conſtruxiſſet opere, & propter ejus defenſionem vel propter pravorum hominum illicitas infeſtationes in manu ejuſdem Domini Imperatoris unà cum monachis ibi degentibus ſe commendavit, ut ſub ejus tuitione liceret eis cum rebus hominibúſque eorum quietè vivere ac reſidere; & deprecatus eſt clementiam regni noſtri ut præfatum monaſterium, unà cum villulis, quarum nomina ſunt villa Siguarij, ſeu villa Addarij, necnon villa Vnionis, necnon villare qui dicitur Eliſans, qui alio nomine villa Fedoſij, quæ ſunt ſuper eundem fluvium ſitæ, ſeu villare qui vocatur ſancti Stephani, & villa quæ dicitur Micizani in eodem pago ſuper fluvium Fiſcanum, & in pago Redenſi locum qui dicitur ſancti Vincentij in villa Ceria, & villa quæ dicitur Anulvilla, quæ eſt ſita in pago Redenſi ſive Carcaſſenſi, villaréque nomine Egmenalum in pago Toloſano ſuper fluvium Fiſcani, necnon & cellulam ſancti Martini prædicto monaſterio ſubjectam ſuper rivulum Limpium, ſive ſanctæ Cæciliæ & ſancti Petri ſuper fluvium Duranum, locum qui dicitur Otatorium, quæ ſunt in pago Carcaſſenſi, villare qui dicitur Eleci ſuper fluvium Luganſi, cum omnibus rebus & adjacentiis ſive terminis ſuis, ſub noſtra ſuſciperemus defenſione & immunitatis tuitione. Cujus precibus ob amorem Dei & reverentiam divini cultus libenter aurem accommodare placuit, & hoc noſtræ auctoritatis præceptum fieri decrevimus atque jubemus; per quod præcipimus ut nullus judex publicus vel quilibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias, loca, vel agros, ſeu reliquas omnes poſſeſſiones quas moderno tempore poſſidet, vel quæ etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, aut freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius monaſterij tam ingenuos quàm & ſervos ſuper terram ipſius commanentes injuſtè diſtringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris vel futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat. Et quicquid de rebus præfati monaſterij fiſcus ſperare poteſt, totum nos pro æterna remuneratione præfato monaſterio concedimus, ut in alimonia pauperum ſtipendiáque monachorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Et quandoquidem divina vocatione ſupradictus Abba vel ſucceſſores ejus de hac luce migraverint, quandiu ipſi monachi tales inter ſe invenire potuerint qui ipſam congregationem ſecundùm regulam ſancti Benedicti regere valeant, ſcilicet qui præeſſe pariter & prodeſſe queant, per hanc noſtram auctoritatem licentiam habeant eligendi Abbatem; quatenus pro nobis & totius regni noſtri ſtabilitate à Deo nobis conceſſi jugiter Dei miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris veriùs credatur diligentiúſque obſervetur, manu propria ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Odonis glorioſiſſimi Regis.

Datum Idibus Iunij anno incarnationis dominicæ DCCCLXXXVIII. Indictione VI. anno ſecundo regnante Domino Odone glorioſiſſimo Rege.

Actum in monaſterio ſancti Maximini in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXIII.

Ejuſdem præceptum pro Eccleſia Auguſtodunenſi.

Ex chartulario Eccleſiæ Auguſtodunenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Odo clementia Dei Rex. Si locis ſacris & divinis cultibus mancipatis, aut propria largiendo, aut olim ſubſtracta reſtituendo, opem ſubſidium accommodamus, hoc procuIdubio ad emolumentum regiæ tranquillitatis nobis profuturum non diffidimus. Quamobrem noverit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelium noſtrorúmque unanimis generalitas quoniam adiens celſitudinem noſtram Adalgarius reverendus Eduorum Epiſcopus humiliter noſtræ retulit ſerenitati qualiter villam Tiliniacum, quam nos jure proprietatis poſſidere videbamur, ſanctus Leodegarius prædictæ Eccleſiæ quondam Pontifex ex ſuo proprio ſancto Nazario ac præfatæ ſuæ Eccleſiæ æternaliter contulerat poſſidendam, & poſtquam à præcedentibus noſtræ prolis parentibus ſimúlque heredibus injuſtè ac contra omnem legitimam rationem fuiſſet malè uſurpata ac temeraria præſumptione ab eadem Eccleſia alienata, à prædeceſſoribus noſtris Regibus, poſt inquiſitionem ſuorum procerum, præceptorum ſuorum auctoritatibus eidem fuerat ſollemniter reſtituta, inſuper etiam apoſtolico privilegio roborata, & multorum Epiſcoporum generali excommunicatione, ne iterum violaretur, innodata. Quæ ſiquidem villa eſt ſita in pago Oſcarenſi ſupra fluvium Sagonnam. Nos igitur tam prædicti viri Dei, qui hanc eandem villam jamdictæ ſuæ Eccleſiæ donaſſe videbatur, quàm etiam memorati Chriſti athletæ, beati ſcilicet Nazarij, ob cujus nominis reverentiam præfixæ matri Eccleſiæ data fuiſſe affirmabatur, offenſionem quoquo judicio pertimeſcentes, & quod periculoſius creditur, ſub oculis omnipotentis in hujuſcemodi obſtinatione manere qualicunque ignorantia formidantes, maluimus noſtra propria regio more

eccleſiaſticis obſequiis mancipare quàm ea quæ dubio pendebant judicio, aliqua occaſione denegare. Vnde ad fideliſſimam memorati Adalgarij venerabilis Epiſcopi exhortationem & dilecti fratris noſtri Robberti illuſtriſſimi Marchionis conſilium atque conſenſum, pro noſtrarum animarum ac parentum noſtrorum remedio, & ſi quid in haere offenſionis videtur, gratiſſima abſolutione, prænominatam villam Tiliniacum cum omnibus ubicunque poſitis ad illam aſpicientibus libuit ſerenitati noſtræ ſæpenominato Pontifici ſúæque Eccleſiæ & reſtituendo reddi & condonando largiri, eo quidem jure ut ſi juſta & legali donatione, ſicut præmiſſum eſt, ab Epiſcopis præfatæ Eccleſiæ extitit poſſeſſa, inviolabiliter eidem maneat reſtaurata; ſin verò, ut quidam noſtræ partis miniſtri referunt, noſtræ proprietatis juſtiùs fuiſſe viſa eſt, fiat noſtra regali munificentia & nominati fratris noſtri largitione à noſtro communi jure in jus & dominationem Eccleſiæ beati Nazarij & ſuorum Pontificum in perpetuum mancipata. Propterea & hoc noſtræ reſtitutionis præceptum immo & largitionis fieri juſſimus; per quod ſtatuentes decernimus ut ſupra ſignatam villam Tiliniacum cum omni ſua integritate, videlicet cum mancipiis, vineis, pratis, ſilvis, paſcuis, ceteríſque terris, Eccleſiis quoque cum ſuis appendiciis, aquis etiam, aquarúmque decurſibus, exitibus & regreſſibus, & cum omnibus ad ſe juſtè & legaliter pertinentibus, quæſitis & inquirendis, tam præſens quàm & futuri ſupradictæ Eccleſiæ Epiſcopi ſicut reliquas ejuſdem Eccleſiæ beati martyris Nazarij res ſine aliqua contradictione aut injuſta ſubſtractione ſeu cujuſquam mala uſurpatione inviolabiliter teneant & canonico in regendo potiantur arbitrio, nullo inquietante aut diſrumpente. Vt ergo hæc noſtræ liberalitatis reſtitutio ſeu ceſſionis largitio pleniorem in Dei nomine obtineat firmitatis vigorem, manu propria firmantes, anuli noſtri impreſſione ſubter juſſimus inſigniri.

CXXIV.

Ejuſdem præceptum pro monaſterio Iuncellenſi in diœceſi Biterrenſi.

An. 890. Ex archivo monaſterij Iuncellenſis.

IN nomine Domini & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Oddo divina ordinante clementia Rex omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, atque omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus atque futuris ſalutem. Notum ſit quia ſi ſacerdotum ac ſervorum Dei petitiones, quas nobis pro ſuis neceſſitatibus innotuerint, ad effectum perducimus, non ſolùm regiam conſuetudinem exercemus, verùm etiam ad æternæ retributionis mercedem talia facta profutura confidimus. Proinde comperiat omnium fidelium noſtrorum ſolertia quia vir venerabilis Audegarius Abbas ſancti Petri Iuncellenſis monaſterij, quod eſt ſitum in pago Biterrenſi, noſtris obtulit obtutibus auctoritates prædeceſſorum noſtrorum Pippini videlicet & Karoli, unde licentiam habebant inter ſe & Abbates eligere & ipſum monaſterium ſecundùm regulam ſancti Benedicti & præcepta Regum regere & gubernare, quomodo fecerunt olim Abbates illorum Benedictus ſcilicet & Fructuoſua & anteceſſores eorum abſque alicujus blandimento, dum viverent. Idcirco memoratus Audegarius Abbas noſtram deprecatus eſt clementiam ut nos denuo prædictas auctoritates noſtræ roborationis ſcripto confirmare dignaremur eique aliquid regio more benignè largiremur. Cujus inquam petitioni libenter annuentes, hoc ſerenitatis noſtræ præceptum illi fieri juſſimus, per qood Eccleſiam beati Iuliani martyris quæ conſtructa eſt in loco qui vocatur Tauriacus in epiſcopatu Ruthenenſi, cum omnibus juribus ſibi pertinentibus pia largitione ipſi concedimus, ut omnes præſentes & futuri fideles ſanctæ Dei Eccleſiæ ex noſtro conceſſu ad perpetuum à nobis confirmatum eſſe cognoſcant. Præcipimus interim ut nullus judex publicus neque quiſlibet ex judiciaria poteſtate nec ullus ex fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ ac noſtris in Eccleſias aut loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones prædicti monaſterij quas moderno tempore poſſidere videtur in quibuſlibet pagis & territoriis quicquid ibidem propter divinum amorem hactenus collatum eſt, quæque etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci aut per nos aut per alios voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Eccleſiæ tam ingenuos quam & ſervos qui ſupra terram ipſiua reſidere videntur diſtringendos, aut ullas redibitiones vel illicitas occaſionea requirendas, ullo unquam tempore injuſtè aut violenter ingredi audeat vel exactare præſumat; & quicquid de rebus præfati monaſterij fiſcus ſperare poterat, totum nos pro æterna remuneratione prædicto monaſterio concedimus, ut perpetuis concedimus, ut perpetuis temporibus in alimonia pauperum & ſtipendia monachorum ceterorúmque fidelium ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Et quandoquidem divina vocatione idem Abbas vel ſucceſſores ejus de hac luce migraverint, quandiu ipſi monachi inter ſe tales invenire poterunt qui ipſam congregationem ſecundùm regulam ſancti Benedicti regere valeant, per hanc noſtram auctoritatem & conceſſum licentiam habeant eligendi Abbates; quatenus ipſi ſervi Dei qui ibidem Deo famulari videntur, pro nobis & ſtabilitate totius regni noſtri à Deo nobis conceſſi atque per immenſam Dei miſericordiam conſervandi exorare valeant. Hæc verò auctoritas noſtræ confirmationis ut futuris temporibus firmiùs ac robuſtiùs habeatur vel à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ ac noſtris diligentiùs conſervetur, eam manu propria ſubnotavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Odonis magnifici Regis.

Arnebodus ſcripſit ad vicem Ildefredi Referendarij & ſubſcripſit.

Datum XI. Kalendas Decembris Indictione VIII. anno tertio regnante Oddone Rege.

Actum Silvanectis feliciter.

CXXV.

CXXV.

VVidonis Imperatoris præceptum pro monaſterio ſanctæ Chriſtinæ.

An 892. Ex veteri codice Longobardico.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Vvido divina clementia favente Imperator Auguſtus. Si anteceſſorum noſtrorum conceſſa privilegia, maximè divinis locis, etiam noſtra auctoritate ſolidamus, proculdubio id ipſum nobis ad æternam remunerationem plurimùm prodeſſe confidimus. Ideoque noverit omnium fidelium noſtrorum præſentium ſcilicet & futurorum induſtria quia nos tam divino tacti inſtinctu quàm ſempiternæ retributionis compulſi intuitu ad repropitiandum nobis cœleſtem Regem & dominatorem omnium, beatæ virginis & martyris Chriſtinæ cœnobium in Italico regno conſtructum haud procul à curte regia Ollona, ubi venerabilis Abbas Rodulphus præeſſe videtur, cum omnibus qui ſub cura & ditione ipſius ſunt famulis Chriſti, rebus cunctis ac familiis ad eundem locum reſpicientibus, ſub noſtrum mundeburdum & perennem tuitionem ſuſcipimus. Interventu quoque noſtræ dilectæ conjugis Agelguidæ Imperatricis ſolemniter confirmamus & per hanc noſtræ auctoritatis paginam corroboramus quicquid eidem monaſterio in rebus mobilibus tempore conſtitutionis ſuæ uſque in præſens ex dono anteceſſorum noſtrorum & Regum priſcorum Reginarúmque aut aliorum quorumcunque largitione, collationes, vel qualicunque oblatione divina pietas contulit aut largiri dignabitur in poſterum, ut habeant illud integrum atque poſſideant prædictus Abbas vel famuli Chriſti jure quieto & pacifico, ſub noſtræ immunitatis protectione inlæſi jugiter permanentes, & pro ſtatu noſtri imperij Deum ſupplicantes, omni noſtra heredúmque noſtrorum ac ſucceſſorum moleſtatione remota. Volumus denique ut quotienſcunque opus habuerint, de rebus ac familiis ejuſdem monaſterij, tanquam de dominicatis noſtris, per publicos actores & exactores inquiſitio fiat. Illud etiam interdicimus, ut in domibus & cellulis ejuſdem monaſterij ex hunc nunc & in poſterum nullus manſionaticum, teloneaticum, ripaticum, aut aliquas publicas functiones exquirere audeat, nullámque in commenditiis præfati Abbatis vel famulorum Dei liberis ac ſervis, maſſariis, libellariis, aldionibus inferat violentiam, aut eos poteſtativè diſtringat aut pignorare præſumat; & ſicuti anteceſſorum noſtrorum auctoritate eidem loco venerabili conſtat eſſe collatum, ita firmum & ſtabile permaneat in ævum. Sancimus ſiquidem & nos, veluti à divæ memoriæ anteceſſore noſtro Karolo Imperatore conſtitutum eſt, ut ſi divina vocatione Abbas illorum ab hoc ſeculo migraverit, habeant poteſtatem inter ſe eligendi Abbatem. Si quis autem contra hanc juſſionem noſtram reniti vel refragare aut eam irrumpere tentaverit, auri obrizi libras centum perſolvat, medietatem palatio noſtro, & medietatem prædicto cœnobio. Et ut hoc certiùs credatur & firmiùs obſervetur, propria manu confirmavimus, & anulo noſtro ſubter juſſimus ſigillari.

Signum Domni Vvidonis ſereniſſimi Imperatoris Auguſti.

Helbancas Archicancellarius jubente Domno Vuidone Imperatore recognovi.

Datum III. Kal. Iul. Indictione IX. anno incarnationis dominicæ DCCCXCII. anno Domni Vvidonis regni ejus IIII. Imperij II.

Actum Papia in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXVI.

Rainaudi ceſſio ad Eccleſiam Brivatenſem.

An. 892. Ex chartulario Eccleſiæ Brivatenſis. cap. 35.

SAcroſanctæ Dei Eccleſiæ Brivatenſi vico ſitæ, qua vir beatus Iulianus martyr requieſcit cum ſociis ſuis, & cui Gulielmus Comes & Abbas præeſſe videtur, necnon Eldefredus Præpoſitus, ſeu Nectardus Decanus, vel ceteri Clerici qui ibidem famulantur. Ego Rainaudus pro amore Dei & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti cedo ipſi caſſæ Dei ſuiſque ſervientibus cenſum quod imperpetuum eſſe volo, & de meo jure in veſtra donatione trado. Hæc ſunt res meæ proprietatis quæ per conqueſtum mihi evenerunt, quæ ſunt ſitæ in * urbe Arvernica, in comitatu Brivatenſi, in villa cui vocabulum eſt Caſalellis, cedo Deo & ſancto Iuliano ſuiſque ſervientibus maſſum unum cum curta & horto & exio & vinea I. & campello I. Iſtæ res ipſi maſſo adhærentes habent fines de uno latere ſtrata publica, de ſuperiori latere terra eſt ſancti Iuliani, & de ſubteriori verò eſt terra Bladini & Rihildis & heredum ſuorum. Iſtud confinium per bodina poſitum caſſæ ſancti Iuliani ſuiſque Canonicis cedo in ſtipendia fratrum pro anima mea totum vobis. Taliter verò complacuit mihi ut dum ego Raganfredus amicus meus vixerimus, uſum fructuarium poſſideamus, poſt obitum meum Raganfredus ipſas res poſſideat, & in cenſum Miſſæ ſancti Iuliani denarios duodecim per ſingulos annos; póſtque ſuum diſceſſum ipſæ res caſſæ ſancti Iuliani revertantur ſine ulla contradictione. Sanè ſi quis homo aut ullus de heredibus meis aut quælibet potens perſona quæ contra vos vel contra conceſſionem meam aliquid mali dicere tentaverit, in vanum laboret, & quod protulit venti ferant, & inſuper auri libras duodecim vobis coactus perſolvat. Facta iſta carta in die ſabbati in menſe Octobrio anno quarto regnante Karolo Rege Francorum. Rainaudo teſte, qui conceſſionem iſtam ſancto Iuliano fieri rogavit, & Ingualdo, Bladino, Guberto, Radulfo.

* orbe Arvernico.

CXXVII.

Ermengardis Comitiſſæ Ceritaniæ donatio ad monaſterium ſanctæ Mariæ Arulenſis.

An 893. Ex chartulario monaſterij Arulenſis.

IN Dei nomine. Ego Ermengardis Comitiſſa & filiis meis Bernardo Comite & Guifredo Comite & Berengario Epiſcopo, nos ſimul in unum donatores ſumus ad cœnobio ſancta Maria Arlas alaudem noſtrum qui nobis advenit per vocem Domni noſtri Olibano Comite vel per com-

paratione de Iuſcafredo judex, quem alium nomen vocant Lobatone. Et eſt ipſum alaude in comitatu Roſſilinnenſi, in Valle Aſperi, in multiſque locis, videlicet ad ipſa clota quem vocant manſis coopertus, cum omnes ſuas adjacentias & afrontationes, & in monte nigro ſubteriore caſas cooperras, cum curtes & hortos, cum omnes ſuas adjacentias & afrontationes. Et in loco quem vocant in termino de Felgats vel de Fontanilis, ipſas terras, cum ipſos boſcos & cum illorum afrontationes, cum exiis & regreſſiis earum. Et in alio loco quem vocant Caſtannario caſas coopertas, cum curtes & hortos, cum ipſis pomiferis, & cum ipſas terras qoæ ibidem ſunt, cum exiis & regreſſiis earum. Et in alio loco quem vocant Baripalmas caſas coopertas, cum ipſos caſales, & cum ipſo molino, terras & vineas, pomiferis vel impomiferis arbores, cultum vel incultum, cum exiis & regreſſiis earum. Et in aliis locis in rio Ferrario ſuperiore manſos coopertos, cum curtes & hortos, terras & vineas, molinis, molinariis, cultum vel incultum, aquis, aquarúmve ductibus vel reductibus, cum exiis vel regreſſiis earum. Et in loco quem vocant Caſtro Corbi manſos coopertos, cum curtes, curtalibus, hortis, hortalibus, & cum omnes ſuas adjacentias & afrontationes. Sic omnia ſuperiùs ſcripta cum omni integritate donamus ad ſupradicto cœnobio ſancta Maria Arlas pro anima Domni noſtri Olibano Comite & pro remedio peccatis noſtris, videlicet omnes ſupranominatis manſis, caſis, caſalibus, coopertis & diſcoopertis, quintanalibus, curtis, curtalibus, horris, hortalibus, vineis, vincalibus, terras cultas vel incultas, torrentibus, arbores pomiferis vel impomiferis, verdegatiis, vimedis, boſcbos, ſilvis, garticis, molinis, molinariis, aquis, caputaquis, aquarúmve ductibus vel reductibus, exiis & regreſſiis, omnia & in omnibus, quicquid dici vel nominari poteſt, tam quæſitum quàm ad inquirendum. Et afrontat hæc omnia ſuperiùs ſcripta vel includit de multis partes in poſſeſſione de ſupradicto cœnobio, vel de parte orientis in ipſo grado quem vocant Cotaleto, & de meridie in ipſa ſerta de moore nigro ſuperiore, vel in ipſa ſerta quem dicunt Aſtella, quæ eſt in termino de Coſtoga, & de occiduo in ipſo guado de Amlara, vel in ipſo pujo Oriolo, vel in roca inferni, & de parte veró Cercij in monte Colia. Quantum infra iſtas quatuor afrontationes includunt, ſic ad flumen Tixi vel rio Ferrarij invergunt, ſic donamus & tradimus de noſtro jure in poteſtate & dominio ſupradicto cœnobio, ut habeat in Dei nomine liberam & firmiſſimam poteſtatem facere vel judicare inde quodcunqoe voluerit. Et in termino de villa Polleſtros, in loco quem vocant Barriano, de præfata comparatione ipſos tres camposab omni integritate cum illorum afrontationes, cum exiis & regreſſiis illarum, ſimiliter donamus ad ſæpefato cœnobio. Quód ſi nos donatores aut ullúſque homo vel femina contra hanc noſtram donationem ad inrumpendum vel aliquid ſubtrahendum venire voluerit, juſto judicio Dei & beatæ genitricæ ejus iram incurrat, & inantea donatio iſta firmis & ſtabilis permaneat omníque tempore. Facta iſta carta donationis I V. Idus Februarij anno ſexto regnante Hugone Rege. S. Ermengardis Comitiſſa. S. Bernardus Comes. S. Vvifredus Comes, qui hanc cartam donationis fecimus, firmavimus, & teſtes firmare rogavimus. Berengarius Epiſcopus. S. Raimundi Levitæ. S. Dodo. Vvilcafredus Clericus. Atto monachus, qui hanc cartam donationis ſcripſit die & anno quo ſuprà.

CXXVIII.

Karoli Simplicis præceptum pro Eccleſia ſancti Chriſtophori de Chriſtoilo in diœceſi Pariſienſi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus divina propitiante clementia Rex. Si juſtis fidelium noſtrorum petitionibus aurem noſtræ ſerenitatis accommodamus, aſſenſúmque illis præbemus, acta prædeceſſorum noſtrorum Regum ſcilicet Francorum imitare videmur, ac per hoc in noſtræ fidelitatis devotione promptiores illos efficimus. Denique noverit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelium noſtrorúmque tam præſentium quàm & futurorum induſtria quòd adiens noſtræ benignitatis excellentiam Grimoardus Vicecomes atque fidelis noſter obnixè noſtram petiit munificentiam quatinus res Eccleſiæ in honore beati Chriſtophori martyris Chriſti dicatas, in qua oſſa ſimilium requieſcunt, quas idem pro animæ ſuæ ſalute eidem Eccleſiæ tradiderat, auctoritatis noſtræ præcepto confirmare, & ut nemo deinceps illas res ab eadem Eccleſia ſubtrahere aut ex eiſdem quiddam cenſum exigere præſumat, modis omnibus inhibere dignaremur. Sunt autem hæ res in pago Pariſiacenſe, ſitæ in villa Chriſtoilo, hoc eſt, manſa X V. & mancipia utriuſque ſexus. Placuit itaque celſitudini noſtræ ejuſdem viri adquieſcere petitionibus, & hoc noſtræ auctoritatis præceptum fieri juſſimus, & jamdictæ Eccleſiæ dari decrevimus, per quod præcipientes jubemos ut eadem Eccleſia abſque ulla refragatione aſcriptas res cum omni earum integritate, terris videlicet cultis & incultis, pratis, vineis, ſilvis, & mancipiis, aquis, aquarúmque decurſibus, omníque ad ſe juſtè & legaliter pertinent, jure perpetuo teneat & poſſideat. Et nemo poſt prænominati fidelis noſtri Grimoardi deceſſum in eadem Eccleſia poteſtatem habeat, aut ex iis rebus aliquod cenſum exigere præſumat, neque ulla judiciaria poteſtas perpetrandi aut hominem fugientem expellendi licentiam habeat. Et liberè liceat ſacerdoti Eccleſiæ Domino famulare & ſanctorum patrocinia dignè venerare & ejuſdem viri pro ſalute animæ ſupplicare. Et ut hoc noſtræ auctoritatis edictum per omnia tempora, inviolabilem in Dei nomine obtineat vigorem, manu noſtra ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſigillari juſſimus.

An. 900. Ex magno chartulario Eccleſiæ Pariſ. lib. 19. cap. 73.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Herveus Notarius ad vicem Aſkerici Epiſcopi recognovit.

Datum V I I I. Kal. Maij Indictione I I I. anno V I I I. regnante & redintegrante regnum Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum apud Vermeriam palatium in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXIX.

Ejuſdem præceptum conceſſionis pro Theodoſio.

An. 904. Ex chartulario S. Petri Rodenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus divina propitiante clementia Rex. Regalis celſitudinis mos eſt fideles ſuos donis multiplicibus honorare ſublimeſque efficere Noverit igitur omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelium noſtrorúmque tam præſentium quàm & futurorum induſtria quoniam placuit ſerenitati noſtræ per deprecationem Rotberti fidelis noſtri quendam fidelem noſtrum Theodoſium de quibuſdam rebus noſtræ proprietatis honorare. Sunt autem eædem res in comitato Narbonenſi, in pago Minervenſi, in villa Honeriaco vel in Vibrano, infra hos fines & terminos quicquid ad noſtrum pertinere videtur fiſcum, & in alio lòco in comitatu Ruſilionenſe, in pago Helenenſe, villa quæ vocatur Pulleſtros cum ipſo fiſco qui ibidem eſt nunc, cum Tertio, cum Raſte & Camerello, omnia quæquæ ad noſtrum fiſcum pertinere videntur, & in alio loco in villa Inſula, cum Lotas & Lautigano, omnia quicquid ibi ad noſtrum fiſcum pertinere videntur, & in comitatu Biſuldunenſi ſuper Fluviano villare Goloreſcum, Cameto, & Campo longo, & Tapiolas, & in villa monte acuto, & in valle Baſſe villam quæ dicitur ſancti Stephani cum valle Ionathes, cum villis & villaribus quæ ibidem ſunt. Et affrontat ipſa vallis de parte orientis in ſerra quæ dividit inter Girundenſe & Biſuldunenſe, de meridie affrontat in fines de comitatu Auſonenſi uſque ad collum Ionathes, de parte circi in caſtrum Gorni, de iſtis verò partibus ſicuti aqua vergit & pergit uſque ad villarem veterem, pergítque per arenas uſqoe ad pauſata tepidi, & pergit oſque ad Pararella, & inde vadit ad monte meridiano & uſque ad ſerram Elcenolas & uſque ad fines Pinetæ. Concedimus etiam ſibi in toto regno noſtro Goticæ vel Septimaniæ, ubicunque emere voluerit licentiam abſque ullo ſervitio. Ipſi verò homines qui in ſupradictis villis habitant vel habitaturi ſont, tale obſequium vel tale ſervitium ſupradicto Theodoſio vel heredibus ſuis faciant vel ſerviant quale Comitibus facere conſueverunt tam Spani quàm ceteri. Has itaque res concedimus jam dicto fideli noſtro Theodoſio cum terminis & omnibus adjacentiis, & de noſtro jure in jus & proprietatem ipſius transtulimus & ſolemni more delegamus. Unde hoc noſtræ altitudinis præceptum fieri voluمus & eodem dari juſſimus. Præcipientes ergo jubemus ut nullus judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate in prædictas res aut loca ibidem pertinentia, in quibuſcunque conſiſtant locis, ad caoſas judiciario more audiendas, vel freda ſeu manſiones aut parefredos ſive paratas exigendas, vel fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius diſtringendos, aut teloneum neqoe paſcuaticum ſeu aliquas redhibitiones aut illicitas occaſiones requirendas ullo unquam tempore ingredi audeat, nec ea quæ ſuprà memorata ſunt exigere præſumat; ſed cum omnibus ſœpe memoratis locis, in quibuſcunque conſiſtant locis, tam ex apriſione quàm ex heremo habet tractss, vel deinceps excolere potuerit, cum aliis quibuſcunque poſſeſſionibus quas præſenti tempore ipſa Theodoſius poſſidere videtur, liceat jamdicto Theodoſio ſuíſque poſteris quietè tenere vel poſſidere, vel quicquid exinde facere voluerit liberam ac firmiſſimam in omnibus habeat poteſtatem ſicut ex aliis ſuæ proprietatis, nemine inquietante, per noſtrum cooſenſum ac juſſionem. Et ut hoc præceptum per omnia tempora majorem in Dei nomine obtineat firmitatis vigorem, manu propria eam ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſigillari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Herveus Notarius ad vicem Folconis Archiepiſcopi recognovit.

Data IX. Kal. Iulij Indictione VII. anno V. regnante Karolo ſereniſſimo Rege, & in ſucceſſiooe Odonis VI.

Actum apud Viennam villam in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXX.

Acta dotis & conſecrationis Eccleſiæ de Blaneda in diœceſi Arvernenſi.

ANno incarnationis dominicæ DCCCCVI. Indictione IX. Dum reſideremus nos, Adalardus videlicet Arvernenſis Eccleſiæ Præſul, in gremio matris Eccleſiæ in honore beatorum martyrum Agricolæ & Vitalis nobiliter fundatæ, circúmque ſederent nos fideles ejuſdem Eccleſiæ tam eccleſiaſtico quam populari bonore præditi, adierunt ſerenitatem noſtram Heldefredus caulæ ſancti Iuliani Brivatenſis eximius præfectus & Nectardus Pentacontarchi adminiculator non infimus, ceterique Canonici quamplures ſub eis Deo ſanctóque Iuliano humiliter devotéque famulantes, obnisè expoſtulaverunt ut eis daremus licentiam in proprio fundo ſancti Iuliani Eccleſiam conſtruere, in villa videlicet cujus vocabulum Blaneda. Quod mente pertractantes unà cum conſilio cunctorum nos circumſedentium agi non renuimus, & mittentes cum eis Archipreſbyterum noſtrum nomine Homo-Dei, præcepimos ut deſignaret eis locum templo Dei aptum, quod quidem & fecit. Fabricata autem aula, perreximus ad locum, ſpecie ſeptima menſi decimi dedicavimus eam in honore beatorum martyrum Iuliani incliti & Privati nobiliſſimi martyris. Et in die conſecrationis ejus datum eſt eidem Eccleſiæ in honore almi Iuliani atque Privati jam fundatæ de proprio ſancti Iuliani ad ſtipendia ſervientium ejus pertinente dotis nomine, in comitatu Brivatenſe, in aice Nonatenſe, in ipſa villa Blaneda, manſum unum ad ipſam Eccleſiam adhærentem, cum terris & pratis, totum & ad integrum, & in Montiniaco vineam unam cum caſale uno & campo ono, & campos illos qui pertinebant ad Eccleſiam ſancti Sixti, & ſunt de eadem ratione ſancti Iuliani, & videntur eſſe cis Alerium fluvium, & in aice Bontochenſe manſionile unum quod vocatur Valilia, cum campis, pratis, vineis, & nemoribus, atque ſilvis. Dantur ei etiam deci-

An. 906. Ex chartulario Eccleſiæ Brivatenſis cap. 442.

mæ de ipſa villa Blaneda totum & ad integrum & omne confugium ejus. Datur ei in villa quæ vocatur Ortas, de cauſa ſancti Iuliani, decimæ omnes. Et in ipſo aice, in villa quæ vocatur Bavoſus, medietatem decimarum ad Eccleſiam ſancti Sixti pertinentium. Et in aice Ambronenſe, de villa quæ vocatur Gitzilions, duas partes decimarum, omnes videlicet decimas ejuſdem villæ, exceptis illis quæ pertinent ad Eccleſiam de Antonio in honore ſancti Benigni conſecrata. Et in aice Brivatenſe, in villa quæ vocatur Porcaricias, duas partes decimarum, & in villa quæ vocatur Vinezia de cauſa ſancti Iuliani duas partes decimarum. Hæc omnia ſupraſcripta datum eſt eidem Eccleſiæ in honore ſancti Iuliani & ſancti Privati in villa quæ vocatur Blaneda fundatæ, ut habeat ea, teneat, atque poſſideat, & ab hodierna die & deinceps rector ipſius Eccleſiæ cum omni integritate recipiat, & annis ſingulis feſtivitate ſancti Iuliani, quæ evenit v. Kal. menſis ſeptimi, in cenſum canonicis ſancti Iuliani ſolidos quinque incunctanter exſolvat, & matri Eccleſiæ Arvernorum debitum obſequium, ut ceteræ capellæ ſimiles ejus, perſolvat. Et libellus iſte dotis omni tempore inconvulſus perſeveret & indeficiens. Et ut hæc pagina dotis firmior ſit veriúſque credatur, manu propria ſubter eam firmavimus & ceterorum Canonicorum matris Eccleſiæ Agricolæ & Vitalis atque Canonicorum ſancti Iuliani manibus inſigniri præcipimus, & in calce hujus opuſculi inſeri juſſimus. Et quandiu Iohannes ſacerdos advixerit, qui eam fundavit, abſque ullo contradicente regat, & præſcriptum cenſum Canonicis ſancti Iuliani perſolvat. Et ſi de ipſo cenſu tardus aut neglegens extiterit, legibus emendet, & quandiu vixerit jamdictam capellam non perdat. Ex auctoritate autem Patris & Filij in virtute ſancti Spiritus & lege canonica ac verbo noſtro excommunicamus & interdicendo injungimus ut nullus eam ei diebus vitæ ſuæ auferat, aut ullus Clericus ſuper eum illam accipiat. Signum Vuilelmus Comes. Signum Amicus Archidiaconus. S. Ragefredus Abbas. S. Arnardus Archidiaconus. S. Eldefredus Præpoſitus. S. Auſtorgius Abbas. S. Eldebertus T. S. Barnardus. S. Raianart. Actum vi. Kal. Ianuarij apud Claromontem civitatem, regni Karoli Francorum & Aquitanorum Principis anno xi.

CXXXI.

Decretum ſynodi Viennenſis de capella ſancti Severi conſtructa in parrochia Tauſiacenſi.

An. 907. Ex chartulario Eccleſiæ Viennenſis.

ANno incarnationis dominicæ DCCCCVII. Indictione x. acta eſt ſynodus apud Viennam metropolim juſſu Domni ac venerabilis Alexandri ejuſdem Eccleſiæ Archipræſulis, in Eccleſia videlicet Domini & ſalvatoris noſtri, ubi à multis in ejus præſentia ſuorúmque miniſtrorum, necnon & venerabilium Abbatum, videlicet Eirlei Præpoſiti, Erlei Archidiaconi, Valdonis Abbatis, Leudonis Abbatis, multorúmque aliorum reverendorum ſacerdotum à diverſis diverſæ prolatæ ſunt querimoniæ. Inter cetera verò quæ in hac ſynodo diſcutienda ac deffinienda erant, orta eſt quædam altercatio inter Aribertum Abbatem Romanenſis monaſterij necnon & Barnardum venerabilem monachum ſanctíque Mauricij Abbatem ex territorio de quadam capella ſancti Severi in parrochia ſancti Primi ſita in villa Tauſiaco, quam quidam homo in præſtariam tenebat nomine Fulcherius, dicens jamdictus Aribertus Abbas quod ex prædicto territorio decimæ joſtè & legaliter ad capellam ſancti Severi pervenire debuiſſent. Sed Barnardus Abbas affirmando contradicebat non ita eſſe, ſed omnes decimæ ex præmemorato territorio legaliter & rationabiliter plus pertinerent ad Eccleſiam ſancti Primi, quam ille in mano ad ordinandum habebat, præter privum monachorum laboratum, quàm ad ſupradictam ſancti Severi capellam. Tunc à ſancta ſynodo judicatum eſt illi, ne fortè deinceps ex eadem cauſa aliqua moliretur injuria, ut ſicut ille propriis teſtificabatur verbis, ita teſtes ſui ſacerdotes ſub jurejurando adfirmaſſent. Prædictus quoque Barnardus Abbas ſuos in ſancta ſynodo præſentes oſtendit teſtes, quorum nomina ſunt hæc, Chriſtianus Preſbyter, Signinus Preſbyter, Albarius Preſbyter, Folmarus Presbyter, Badinus, Presbyter, Archinerius Presbyter, Giroldus Presbyter, & ſacramentis datis omnia legaliter explevit ſicuti judicatum fuit, & prædictas decimas ad eandem Eccleſiam ſancti Primi evindicavit. Ego Alexander ſanctæ Viennenſis Eccleſiæ Epiſcopus manu propria roboravi & aliis roborare juſſi. Erleus humilis Præpoſitus. Andreas Presbyter.

CXXXII.

Karoli Simplicis præceptum pro monaſterio Balneolenſi in diœceſi Gerundenſi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus divina propitiante clementia Rex Francorum. Si erga loca divinis cultibus mancipata Deóque mercedem famulantibus beneficia opportuna largimur, præmium remunerationis æternæ ob id nobis rependi non diffidimus, quin etiam ad diuturnam felicémque regni noſtri idipſum ſtabilitatem pertinere nullatenus dubitamus. Itaque notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus & noſtris præſentibus ſcilicet atque futuris quoniam venerandus vir Halfredus monaſterij Abbas quod appellatur Banniolas, quod eſt conſtructum in honore ſancti Stephani protomartyris Chriſti, in pago Biſuldinenſi ſitum, adiens noſtræ dignitatis clementiam, obtulit nobis præcepta Domini Ludovici atavi noſtri piæ memoriæ Imperatoris auguſti, necnon & avi noſtri illuſtris Imperatoris Karoli, atque genitoris noſtri eximij Ludovici Regis; in quibus continebatur qualiter idem monaſterium cum monachis ibidem Deo obſequentibus & omnibus ei pertinentibus ſub immunitatis ſuæ munimine penitùs ſuſceperunt. Petiítque idem Halfredus Abba ut renovantes auctoritates illorum, eum ac monachos ſibi commiſſos prædictúmque monaſterium & cellas ſibi pertinentes ſub immunitatis noſtræ, ſicut ipſos conſtat feciſſe, defenſione ac munime ſuſciperemus.

An. 916. Ex archivo monaſterij Balneolenſis.

Cujus precibus libenter adquieſcentes, idem monaſterium & eum cum monachis & cunctis ſibi pertinentibus cellis & rebus ſub noſtræ defenſionis libertate ſuſcepimus. Ideſt in loco qui dicitur Miliarias, cella ſancti Petri cum omni ſua integritate, ſicut in illorum indiculis reſonat, & ipſa cella quæ vocatur rumta veila, & in alio loco cella ſancti Iuliani & ſancti Michaelis, & in ſancta pace cella ſancti Vincentij cum omnibus terminis ſuis, & in Riudaſer cella ſanctæ Mariæ cum terminis ſuis, & in loco qui dicitur Siſtorianus domum ſanctæ Mariæ cum omnibus ſibi pertinentibus, & in comitatu Petralatenſi cella ſancti Petri, & aliam ſancti Iohannis, cum alia cella cujus vocabulum eſt Pineta, & cella ſancti Fructuoſi cum omnibus ſibi pertinentibus, & in mala valle in villaro quæ dicitur Fontanetus, & vineas quæ ibi attinere videntur, cum ſuis appendiciis omnibus, & cum cunctis aliis rebus ad ipſum monaſterium pertinentibus, ut dictum eſt, ſub noſtræ immunitatis munimine & defenſione placuit nobis ſuſcipere. Præcipientes ergo jubemus ut nullus judex publicus vel quilibet ex judiciaria poteſtate in prædictum monaſterium vel cellulas aut loca ſibi pertinentia atque ſubjecta, ſeu agros, ac reliquas poſſeſſiones, in quibuſcumque conſiſtentibus locis, ad cauſas judiciario more audiendas, vel freqocotes manſiones aut paraveredos ſive paratas exigendas, vel fidejuſſiones tollendas, aut homines ipſius monaſterij diſtringendos, ſeu aliquas redibitiones aot functiones aut illicitas occaſiones requirendas ullo unquam tempore ingredi audear, nec ea quæ ſuprà memorata ſunt requirere præſumat; ſed cum omnibus cellis vel locis ſæpe præfato monaſterio ſubjectis, in quibuſcunque cooſiſtaot locis, quas moderno tempore tam ex apriſione quàm ex heremo habent tractas, ſeu deinceps è cetero poſſiſſerint, cum aliis quibuſcunque poſſeſſionibus quibus præſenti tempore eidem Abbas juſte & rationabiliter divina pietas per ſuos, ſuoſque fideles ipſi ſacratiſſimo loco .... voluntariè exorare. Et quandocúnque divina pietas eundem Abbatem ab hoc ſeculo ſuſceperit, quandiu ipſi monachi inter ſe talem eligere valuerint qoi ipſam congregationem ſecundùm regulam ſancti Benedicti regere queant, per noſtrum conſenſum ac juſſionem licentiam habeant ex ſemetipſis eligendi Abbates. Volumus præterea ut ab ipſis vel ab eorum hominibus aliquid telonei neque paſcuaticum nec manſiones, tacos aut aliquas redibitiones exigatur. Et ut hæc auctoritas noſtra ſemper inconvulſa permaneat, manu propria ſuper eam firmamus & anuli noſtri impreſſione aſſignari juſſimus.

Signum Karoli Regis piiſſimi.

Gozlinus regiæ dignitatis Notarius ad vicem Hervei Archiepiſcopi ſummique Cancellarij recognovit.

Datum v. Idus April. Indictione IIII. regnante Karolo Rege glorioſiſſimo redintegrante XVIIII. largiore verò hereditate indepta v.

Actum Herdtallo palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXXIII.

Acta dotis & conſecrationis Eccleſiæ de Caneto in diœceſi Arvernenſi.

ANno incarnationis dominicæ DCCCCXXIIII. Indictione XII. adiit Iohannes Archidiaconus ſedem matris Eccleſiæ Arvernorum, poſtulans humiliter & petens apud venerandum Armaldum ejus ſedis providum Præſulem ædificari ſibi in fundo ſancti Iuliani & ſuo Eccleſiam ipſis in locis valde pernéceſſariam. Cujus preces cùm primùm abnuiſſet idem egregius Pontifex, tandem conſultu fidelium & precibus victus, comperta etiam veridica ratione, adquievit poſtulanti, inſuper ſciſcitans eundem poſtulantem ſi valeret ex rebus ſuis tantum ibi conferre ex quibus ſacerdos in ipſo loco Deo militans pauperem vitam poſſit ſuſteotare. Ad hæc cùm reſpondiſſet velle ſe quaodam particulam ex ſuis facultatibus largiri, totius Eccleſiæ à præfato conſultu illuſtri ſpeculatore ſancitum eſt eandem dedicandam Eccleſiam. Proficiſcens itaque prætaxatus Pontifex ſecundùm ſapientiam ſibi à Deo collatam * opes ſibi creditas ſalubriter viſitare, pervenit ad locum ſibi crebris precibus & aſſiduis monitionibus exoratum; cernénſque contignitatem loci tempúſque aptum, dedicavit eandem capellam ſpecie ſeptima menſis noviſſimi, & illuſtravit eam pignoribus beatiſſimi martyris Iuliani Brivatenſis. Eſt autem ipſe locus, quo eadem constructa eſt aula, in comitatu Talamitenſe, in vicatio Moyſiacenſe, in villa quæ vocatur Canetus. Et in die dedicationis ejus datum eſt eidem loco à præſcripto Iohanne, conſultu Arlebaldi Præpoſiti Eccleſiæ ſancti Iuliani martyris & Cuneberti Pentacontarchi ipſius loci ceterorúmque Canonicorum, in eadem villa Caneto maſſus unus quem Iſembardus excolere viderut, & apenderiæ tres, & in aice Brivatenſi, in vicaria Cberiacenſe, in loco nuncupato illam calmen, quantum ibi viſus eſt habere, & in aice Nonatenſe, in Severiaco vineam unam. Hæc omnia ſupraſcripta data ſunt eidem Eccleſiæ in honore beati Iuliani fundatæ à Iohanne & à ceteris ſancti Iuliani Canonicis perpetuo dono. Conſiderans etiam Domnus Pontifex, & rem diligenter examinans, dedit præfixo altari à ſe dedicato & ſanctorum reliquiis decorato de ipſa villa Caneto decimam omnem tam annonarum quàm pecudum, & de villa quæ vocatur Adimar ſimiliter omnem decimam, & de villa quæ vocatur Moden medietatem decimæ, & de alio Moden ſimiliter, & de villa quæ nuncupatur Concas omnem decimam, & de Betel omnem decimam, & de villa quæ cognominatur Nueliaco cum ſuis appendiciis omnem decimam, & de villa quæ dicitur Alto Cotenno medietatem decimæ, & de Burzaniis omnem decimam, & de villa quæ vocatur Cumiliis medietatem decimæ, & de Rabariliis medietatem decimæ, & de omnibus quæ idem Iohannes habere videtur modò vel in poſterum Deo auxiliante adquirere poterit in villa quæ vocatur Severiacus ſive Sorziacus, ſeu in illo monte, duas partes decimarum ſimili-

An 924. Ex chartulario Eccleſiæ Brivatenſis cap. 17.

* oves

ter dedit. Et in aice Brivatenſi, de villis his nominibus, Tropennaco, Vendagra, Pinatenſe, Valilia, & illa Spinatia, & Cabrogilo, duas partes decimarum de illa calme, & de Buxogilo medietatem decimarum. Et in vicaria Calarienſe, de villis his nominibus, Plebis, Caleziis, illa becia, maſſum Giruini, medietatem decimæ. Hæc omnia ſupraſcripta dedit venerabilis Armardus Præſul Arvernenſis Eccleſiæ in die dedicatioois baſilicæ in Canſito ſundatæ, ut habeat, teneat, atque poſſideat, & juſto ordine gubernet ea rector ipſius cellæ, ea ſcilicet * ut quandiu idem Iohannes advixerit, eandem capellam teneat, & annis ſingulis Canonicis ſancti Iuliani ſolidos quinque in cenſum incunctaoter exſolvat, & poſt obitum ejus, ſi nepos ejus Girbaudus ſupervixerit, ſimili modo eam teneat, poſt amborum autem obitum in communi victu Canonicorum ſancti Iuliani revertatur. Et ut firmiotem per ſuccedentia tempora hæc paginola obtineret vigorem, idem ſapientiſſimus Præſul Armaldus mano propria ſubter illam corroborare dignatus eſt, & ut primatum matris Eccleſiæ manibus inſigniretur decrevit. Arnaldo Papa, Salomone Decano, & Bernardo Abbate, Adalardo Levita, teſtibus, regnante Karolo Rege Francorum carta iſt fact ı fuit.

* ratione

C X X X I V.

Elidelindis ceſſio ad Eccleſiam Brivatenſem.

An. 925. Ex eodem chartulario cap. 41.

SAcroſanctæ Dei Eccleſiæ vico Brivatenſi fundatæ, in qua venerabilis martyr Iulianus glorioſam adeptus eſt ſepulturam cum ſociis ſuis decorato mauſolæo. Idcirco ego in Dei nomine Elidelindis pro remedio animæ meæ & fratris mei Arnuſti cedo ipſi caſſæ Dei aliquid de rebus proprietatis noſtræ quæ ex conqueſtu nobis evenerunt, ceſſúmque in perpetuum eſſe volo. Sunt autem ipſæ res in comitatu Brivatenſi, in vicaria Cantillianenſe, in villa quæ vocatur Mageladetus. Io ipſo loco cedo Deo ſanctóqoe Iuliano in communi victu ſervientiuoı ejus maſſos tres cum curtis, hortis, exiis, adjacentiis, campis, pratis, ſilvis, aquis, aquarúmque decurſibus, sotum quod ibi viſi ſumus habere vel poſſidere, ut habeant, teneant, & quicquid voluerint Canonici ipſius loci. Si quis veró, quod futurum minimè credo, aliquando ſurrexerit, ego videlicet emutata voluntate mea, aut ullus ex heredibus meis, ſeu ulla emiſſa perſona aut contrapoſita...... cartulam iſtam ullam generate præſumpſerit, quod repetit minimè vindicet; & inſuper qui litem intulerit auri libras duas coactus reddat, & hæc cartula à nobis facta omni tempore firma & ſtabilis permaneat. Acta XIV. Kal. Martij anno tertio quo Karolus Rex per infidos Francos dehoneſtatus eſt.

C X X X V.

Ceſſio de ancilla ad monaſterium Nobiliacenſe in diœceſi Pictavienſi.

An. 925. Ex chartulario monaſterij Nobiliacenſis.

DVm unuſquiſque in hoc ſeculo proprio vacat arbitrio, oportet ei ut de rebus ſibi à Deo adquiſitis taliter agere qoaliter præmium vitæ æternæ mereatur percipere. Quapropter ego in Dei nomine Richardus Æditaus ſancti Petri Pictavenſis ſenioris Eccleſiæ tractavi de Dei timore & æterna retributione, ut mihi pius Dominus in die ultima magni judicij veniam tribuere dignetur. Ancillam itaque juris mei nomine Ingelburgim & infantibus ſuis videlicet his nominibos, Dodo, Abbo, Hildegardis, ... ad monaſterium in honore ſanctæ Dei genitricis Mariæ & beati Iuniani confeſſoris præcipui fundatum, Nobiliacum nomine, ad communia fratrum ibidem die noctúque Deo militantiom per hanc ceſſionis epiſtolam ad habendum delegavi, quatinus pij redemptoris gremij amplector, diémque magnæ reſtaurationis gehennæ cœnóque ſulfuris inlæſus peragam, qoia præſens ſeculo oneretur flagitij ſeculo, ne in ævum perſiſtar in jus almi ſuffragium cunctari, ut magni advocatus opere, ejuſque de magnis piaculis dimiſſum. Illud etiam placuit mihi inſerere ut ſi aliqua emiſſa perſona fuerit qui contra jamdictam ceſſionem, quam ego prompto animo & bona voluntate facere juſſi, ulla calumnia removere voluerit, & ſi non ſe correxerit, aut à ſua mala voluntate declinaverit, judicium Dei genitricíſque Dei Mariæ & ſancti Iuniani in pœnalibus gehennæ dignè pro meritis incurrat. Vt autem hæc donaſio Eccleſiæ pleniorem in Dei nomine obtineas firmitatem, manu mea propria ſubter firmavi, & bonis hominibus ad corroborandum tradidi; quatinus pius Dominus mercedem bene laborantibos cum ceteris fidelibus in die judicij reſtituat, beata Maria & ſancti Ioniani interventio. Richardus donatione confecit. Signum Rainardi Vicarij. S. Rainatij Ippovicarij. S. Girardi. S. Landrici. S. Ingranni. S. Dotini. S. iterum Girardi. S. Gualberti. S. Dodeloni. S. Baltulij. S. Thertonnini. S. Radulfi. Data menſe Decembris anno 11 t. Radulfi Regis, quando Karolus in cuſtodia tenebatur.

C X X X V I.

Teſtamentum Acfredi Ducis Aquitanorum.

An. 928. Ex chartulario Eccleſiæ Brivatenſis cap. 433.

LEgitur in literis divinis: *Omni habenti dabitur, & abundabit.* Et: *Quid prodeſt homini ſi univerſum mundum lucretur, anima verò ſua detrimentum patiatur.* Et in Danihele: *Placeat tibi, Rex, conſilium meum.* Et: *Peccatum tuum eleemoſynis pauperum redime.* Idcirco ego in Dei nomine Aeſtedus divina diſponenre clementia Aquitanorum Dux, conſiderans caſum fragilitatis humanæ, & mente pertractans quia nemo ex humano ſemine procreatus vivat & non

moriatur, & ſecundùm Iob ſententiam nec infans unius dici immunis eſſe poteſt à peccato, & quia reportabit unuſquiſque ante tribunal Chriſti propria corporis, prout geſſit, ſive bonum, ſive malum, diſpono diſtribuere omnes facultates meas tam mobiles quàm immobiles in uſus Eccleſiarum & Eccleſiæ miniſtrorum & in cibos pauperum, ut miſericors & miſerator dominus, ſanctorum ſuorum meritis intervenientibus, & pauperum precibus exoratus, immanitatem facinorum meorum minuere dignetur. Quamobrem obſecro vos fideles & amicos meos Rotbertum Vicecomitem, Dalmatium, Bertrannum, Euſtorgium, Arimandum, Arlebaldum Præpoſitum, Cimabertum Decanum, ut ſitis eleemoſynarij mei; ſicut eſtis fideliſſimi amici, ita ſitis mearum rerum diſtributores. Dono enim vobis poteſtatem erogandi omnes meas res tam mobiles quam immobiles in annona, in vino, in auro & argento, in beſtiis, in veſtimentis, in alodio, & in cuncta ſupellectile mea, in uſus Eccleſiarum, in ſacerdotum & miniſtrorum Eccleſiarum, in cibos pauperum & peregrinorum quæcunque invenire poteritis. Habeatis etiam poteſtatem incartandi alodes meos quibus juſſero, & ſervos ingenuos faciendi de quibus mandavero, * bocmallandi omnes debitores meos, & requirendi debita mea, & indulgendi quibus dignum videritis, & pacificandi reclamatores meos ſicut dignum perſpexeritis. Precor etiam vos & propter Deum & miſericordiam quam à Deo conſecuti eſtis ut de his rebus quas vobis per fideicommiſſum committo non aliud faciatis, ſi mors mihi evenerit, niſi quod Deo placitum fuerit & in præſenti pagina ſcriptum videritis. Videlicet ſancto Iuliano in primis in Cauſiliaco omne alodium, quantum ibi viſus ſum habere vel poſſidere, cum manſis, campis, pratis, vineis. Et cedo ſimiliter curtem meam quæ dicitur Braciacus, cum Eccleſia quæ eſt fundata in honore ſancti Petri, cum omnibus appendiciis ad eandem curtem pertinentibus & mancipiis ibidem conſiſtentibus. Et in comitatu Talamitenſe villam quæ nuncupatur Anglates, cum Eccleſia in honore ſancti Petri conſtructa, cum omnibus appendiciis ad eandem curtem pertinentibus; excepto hoc quod dimitto Bertranno filio Euralij. Et in comitatu Gabalitano curtem meam quæ vocatur Rocolas, cum Eccleſia in honore ſancti Iohannis conſtructa, cum omnibus appendiciis ad eandem curtem pertinentibus. Hæc omnia præſcripta cedo Deo ſanctóque Iuliano in communi victu ſervientium ejus. Et hoc ea ratione ut ſi ab hodierna die infra quinque annos ſine legitimo filio mortuus fuero, prædictas res cum omni integritate accipiant. Si autem infra ipſum terminum legitimum filium habens obiero, ſanctus Iulianus Braciacum cum omni integritate & cum ſuis appendiciis accipiat; cetera omnia filio meo revertantur. Si autem in hoc præſenti anno obiero, dimitto Roberto Vicecomiti villam Maderiacum & Crudilonem & quicquid in Ambtonno habere videor, excepta Gigniacum Eccleſia. Auſtorgio caſam meam in Severiacum & vineam unam & quantum in Vinecia habere videor. Bertranno dimitto Sextrerias villa & ſancto Gallo & Adjudore & alla Caſſania, & in Mercorio manſum unum. Arimanno fratri Rotberto dimitto omnia quæque in Bordellas habere videor; & donet pro me ſancto Auſtremonio ad Vciodore centum ſolidos. Et ſi in præſenti anno obiero, dimitto inter Rotbertum & Dalmacium Vicecomitem alodem meum in Valdunenſe cum omni integritate. Et dent pro me ſolidos dua milia. Ipſos diſpertiantur fideliter, ſicut coram Deo rationem reddituri ſunt, per ſedes epiſcopales in Aquitania & per monaſteria & Canonicos. Dent etiam Bernardo filio Adalgerio in aice Brivatenſe pro ipſa redemptione de Valdunenſe x. mas. de illorum alode. Simili modo ſi in præſenti anno abiero, dimitto ſanctæ Mariæ Aniciacenſe omnem alodem meum quem habere videor in Calmeſclarias, cum ipſa Eccleſia in honore ſancti Abundi conſtructam. Habeatis etiam poteſtatem incartandi alodes meos, ſicut ſuprà inſertum eſt, de his omnibus & quodcunque invenire poteritis meis. Ex rebus meis tam mobilibus quàm immobilibus, ſi mihi mors evenerit in præſenti anno, exulem me reddo & peregrinum & coram Deo in poteſtate veſtra committo, ut diſtribuatis ea fideliter pro me & pro vobis & pro omnibus parentibus & amicis & fidelibus meis & veſtris & pro omnibus ſimul Chriſtianis vivis & defunctis, & ita inde faciatis ut in die noviſſimo illam deſiderabilem vocem audire mereamini: *Euge ſerve bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudium domini tui.* Et ut hoc fideicommiſſum veriùs credatur, manu propria ſubter illud firmavi & nobiliſſimis fidelibus meis firmare decrevi. S. Acfredi Deo auxiliante Comiti ſive Duci Aquitanorum, qui hoc fideicommiſſum ſcribere vel adfirmare rogavit. S. Leotaldi. S. Galterio. S. Guandriberto. S. Rodino. S. Radulfo. Datum fidei iſtum commiſſum v. Idus Octobr. anno v. quod Franci deinhoneſtaverunt Regem ſuum Carolum & contra legem elegerunt Radulfum ſibi in Regem. Placuit denique mihi ut ſi abſque legitimis pueris mortuus fuero, omnes ſervi mei ingenui permaneant, exceptis illis quos Deo creatori omnium reddo & quos ſancto Iuliano condono.

* obmallandi

CXXXVII.

Commutatio inter Eccleſiam Carcaſſonenſem & monaſterium Montiſolvi in diœceſi Carcaſſonenſi.

An. 925. Ex archivo monaſterij Montiſolivi.

IN nomine Domini. Ego Gimera Epiſcopus & omnis congregatio ſancti Nazarij ſedis Carcaſſonæ tibi Eriſonſo Abbati & cunctæ congregationi ſancti Iohannis monaſterij Caſtri Mallaſti, procambiamus vobis Eccleſias noſtras quæ ſunt in comitatu Carcaſſenſe, ſuburbio Auſonenſe, Eccleſiam ſancti Romani quæ eſt in villa Vvitizanis cum ſuis decimis ſine aliquo cenſu, & Eccleſiam ſancti Saturnini quæ eſt in Monteconiculo cum ſuis decimis ſine aliquo cenſu, propter alodem veſtrum qui eſt in comitatu Carcaſſenſe in villa quæ dicitur Orenciano, qui vobis venit tam de donatione quàm ex comparatione, ut ab hodierno die inantea habeatis poteſtatem de ipſis Eccleſiis cum illorum decimis ſine aliquo cenſu

vos & ſucceſſores veſtri, ut quicquid exinde agere, facere, vel judicare volueritis, in Dei nomine habeatis poteſtatem cum omni voce oppoſitionis noſtræ. Sanè, quod ſi timinimè credimus eſſe venturum, quòd ſi ego Guimera Epiſcopus aut mea congregatio aut aliquis ſucceſſorum noſtrorum, qui contra hanc procambiationem venerit ad irrumpendum &c. componat vobis tantum & aliud tantum quantum ipſæ res valere potuerint, & hoc quod repetit non valeat vendicare, ſed inantea iſta procambiatio firma & ſtabilis permaneat omni tempore. Facta carta procambiationis Idibus Iunij anno vigeſimo octavo regnante Karolo Rege poſt obitum Odonis Regis. Gimera humilis Epiſcopus. Amen.

CXXXVIII.

Litteræ Vvadaldi Epiſcopi Helenenſis.

An. 930. Ex chartulario Eccleſiæ Helenenſis lib. 8. cap 6.

IN nomine Domini. Ego Vvadaldus grátia Dei ſedis Elenenſis Epiſcopus, & Gauzbertus Comes, nos ſimul in unum donatores ſumus ad domum ſanctæ Eulaliæ virginis & martyra Chriſti matrem omnium Eccleſiarum Ruſſulionenſium ſive Confluentium &c. propter amorem Dei, & propter remedium animas noſtras, vel propter remedium animæ de Suniario Comite & uxori Ermengardis, & Bencone Comite, & Almerado Epiſcopo quondam, & propter remedium animæ de Franchone Vicecomite, & uxori ſuæ Eirſinde, & Oddone Vicecomite, ut famuli pro animas noſtras vel illorum animas orationes Deo fundere dignemini &c. Facta ſcriptura donationis ſub die IIII. Idus Aprilis anno II. quod obiit Karolus filius Ludovici Regis, Chriſto regnante, & Regem expectante.

Hæc numerandi ratio, tametſi inſolens videatur, rara non eſt, & invenitur in multis veteribus monumentis, non ſolùm poſt mortem Karoli Simplicis, ſed etiam multò antea. Extant enim in monaſterio Balneolenſi in diœceſi Gerundenſi litteræ Servi-Dei Gerundenſis Epiſcopi datæ anno DCCCLXXXIX. in quarum calce iſta adduntur: *Facta hac carta confirmationis Kalendas Martias anno II. quo mortuus eſt Karolus Imperator, regnante Domino noſtro Ieſu Chriſto, nobis autem expectante Rege ab ipſo largitore.* Et in chartulario monaſterij Arulenſis legitur vetus inſtrumentum cui hæc nota adjuncta eſt: *Facta carta vendicionis XI. Kalendas Iulias anno II. quod obiit Karlomanus Rex, Chriſtum regnantem, Regem expectantem.* Idem mos notandi annos obſervatus quoque eſt poſt mortem Radulfi Regis, ut docet idem chartularium Arulenſe, in quo iſta leguntur: *Facta iſta ſcriptura vindicio IV. Idus December anno II. quod obiit Radulfus Rex, Chriſto regnante, Regem expectante.* In chartulario Eccleſiæ Tutelenſis reperiuntur chartæ duæ quas conſtat eſſe datas poſt obitum Radulfi Regis, in quarum una hæc leguntur: *Facta venditio iſta in menſe Iulio, ſede Francigena ſperante Regem.* in aliis verò ſic: *Facta eſt ceſſio iſta in menſe Iulio, Domino regnante, Regem ſperante.* Sed quamquam iſta vera ſint, fatendum tamen eſt eam ſcribendi rationem fuiſſe frequentiorem poſt obitum Karoli Simplicis. Lubet autem hic exempla deſcribere quæ in veteribus libris deprehenſa à me ſunt. In tomo ſecundo feudorum, ut vocant, archivi regij Barcinonenſis fol. 204. extant acta venditionis quam Bonus quidam Suniario Comiti fecit de quibuſdam rebus ſuis in comitatu Menreſæ ſive Minoriſæ, in quibus hæc nota adſcripta eſt: *Anno II. poſt quam obiit Carolus Rex, Chriſto regnante, Regem ſperante.* Item aliud inſtrumentum quod ibidem legitur: *Anno III. quo Carlus Rex obiit, Chriſto regnante, Regem ſperante.* In chartulario Eccleſiæ Urgellenſis fol. 127. deſcriptum eſt donum quoddam à Suniefredo Comite, ut reor, Barcinonenſi & uxore ejus Adalezæ factum XII. *Kal. Aug. anno VI. quod obiit Karolus Rex filius Ludovici, Chriſto regnante, Regem expectante.* Sequuntur excerpta ex chartulario Eccleſiæ Helenenſis.

Lib. I cap. 49 Facta ſcriptura vinditionis VII. Idus Aprilij, anno primo quod obiit Carulo Rege filio Ludoyci, Chriſto regnante, Regem expectante.

Lib 3. cap. 67. Facta ſcriptura venditionis ſub die Idus Marci, anno I quod obiit Charlus Rex filius Ludovici Regis, Chriſto regnante. & Regem expectaore.

Lib. 4. cap. 69. Facta ſcriptura veoditionis VIII. Idus Maij, anno primo quod obiit Karlus Rex filio Ludovici, Chriſto regnante, & Regem expectante.

Lib. 5. cap. 13. Facta ſcripenta venditionis ſub die III. Idus Decembris, anno primo quod hobiit Karolus Rex filius Ludovici Regis, Chriſto regnante, & Regem expectante.

Eod. lib. cap. 45. Facta iſta ſcriptura vinditionis ſub die pridie Idus Madij, anno ſecundo quod obiit Karulus Rex filius Ludoyci, Chriſto regnante, Regem expectantem.

Eod. lib. cap. 55. Facta ſcripinra vindictionis ſub die XIIII. Kal. Novemb anno I quod obiit Radulfus Rex, Chriſto regnante, & Regem expectante.

Eod. lib. cap. 73. Facta ſcriptura vinditionis ſub die XII. Kal. Novembris, anno I. quod obiit Radulfus Rex, Chriſto regnante, & Regem expectante.

Eod. lib. cap 87. Facta ſcriptura vinditionis ſub die III Nonas Marcij, anno I. quod obiit Karolus Rex filius Ludoyci Regis, Chriſto regnante, & Regem expectante

Eod. lib cap 88. Facta ſcriptura vinditionis ſub die III. Idus Marcij, anno I quod obiit Karolus Rex filius Ludoyci Regis, Chriſto regnante, Regem expectaorem.

Lib. 6. cap. 42 Facta ſcriptura vinditionis ſub die VIIII. Kal. Februarias, anno Chriſto regnamem, Regem expectantem. *Data eſt hæc charta tempore Vvadaldi Epiſcopi Helenenſis.*

Eod lib. cap. 65. Facta ſcriptura commutationis VIII. Kal Marci, anno I quod obiit Karolus Rex filius Ludovici Regis, Chriſto regnante, & Regem expectante.

Lib. 7 cap. 14. Facta ſcriptura vindicionis ſub die XII Kal Marcij, anno primo quod obiit Rex filius Ludovici Regis Karolus, Chriſto regnaote, Regem expectante.

Eod. lib. cap. 72. Facta ſcriptura vinditionis IIII. Kal. Februarij, anno III quod obiit Carlus Rex, Chriſto regnante, Regem expectaure.

Similes notas deprehendi in chartulario Eccleſiæ Vabrenſis, tum etiam in chartulario ſancti Saturnini Toloſanenſis, & in chartulario monaſterij Conchenſis apud Ruthenos. Ceterùm affirmare non poſſum ad quæ tempora referendæ illæ ſint.

Chartularium Eccleſia Vabrenſis: Facta ceſſio iſta in menſe Madio, ſub die duodecimo Kalendus Iunij, Domino regnante, & Regem ſperanrem.

Chartularium S. Saturnini fol. 74. Facta carta vinditin iſta in menſe Novembri feria II. Domino regnante, Rege expectante.

Chartularium Conchenſe cap 54. Facta donatione iſta in die ſabbato, in menſe Madio, Domino regnante, & Rege ſperante.

Cap. 205. Facta charta ceſſione iſta in menſe Iulio, ſub die Lunis, Dominum regnantem, Regem ſperantem.

Cap. 422 Facta charta auctoritate iſta ſub die feria ſecunda, nono Deo regnante, & Regem ſperante.

CXXXIX.

Radulfi Regis præceptum pro monaſterio Montiſolivi in diœceſi Carcaſſonenſi.

An. 932. Ex archiva monaſterij Montiloli-vi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Radulfus divina propitiante clementia Francorum

rum Rex. Qui pro amore omnipotentis Domini ſanctam Dei Eccleſiam conſtruere & reædificare gliſcit, magnam in honore ſanctorum mercedem impendit, in futuro verò cum ſanctis vitam acquirit iempiternam. Ideirco notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus præſentibus ſcilicet & futuris quoniam adiit noſtram ſerenitatem Dalmatius noſter per omnia fideliſſimus Miles, petiit noſtram celſitudinem quatenus noſtræ auctoritatis præceptum de terra quam ad abbatiam ſancti Iohannis Baptiſtæ nobiliſſimi homines dederunt, in caſtrum videlicet Malaſti, fieri præcepiſſemus, illios fuit petitio, & noſtræ libuit voluntati, pro reſtauratione illius loci, & noſtræ auctoritatis præceptum juſſimus fieri, ut ſancti monachi ibidem Domino ſervientes illam terram firmiter teneant ſine ulla contrarietate aut alicujus contradictione per juſſionem Domini Abbatis Ariſonſi ejuſdem loci. Conjacet etenim in comitatu Carcaſenſe cum mercato ſuper fluvium Duranna. Eſt ibidem villa ficca cum Eccleſia, altem villa Caucus cum Eccleſia, alia Venteniaco cum Eccleſia, alia Eliſau cum Eccleſia, alia villa Valeriano cum Eccleſia, Eccleſia de Amanciano, alia ſancti Martini ſuper fluvium Lampa, alia Monteconilio; in comitatu Redenſe, villa Garmatia cum Eccleſia, alia villa ſancti Iohannis & ſanctæ crucis Faris cum Eccleſia ipſa ..... villa cum Eccleſia, Lautaco cum Eccleſia, item ſancti Martini villa; in comitatu Narboenſe, Truliaco cum Eccleſia & fiſco & aquæ ductu, villa ſancti Fructuoſi; io comitatu Carcaſſenſe, villa Caſtellani, Villanova cum Eccleſia, Vlnus cum Eccleſia ſanctæ Cœciliæ. Hæc omnia, & ſicut continentur in aliis præceptis, ex parte noſtra ſint ſtabilia, de ſupradictis villis ſeu de Eccleſiis ibidem datis, & nullus per vim intrare præſumat in abbatiam niſi quem electio elegerit. Vt autem hæc ſupradicta firma ſint & ſtabilia permaneant in ævum, noſtro oomine inſigniri & anuli noſtri impreſſione juſſimus ſigillari.

Signum Radulfi Regis glorioſiſſimi.

Anſigiſus Epiſcopus recognovit.

Data III. Kal. Iunias anno nono regnante Radulfo Rege.

Actum Anſa villa.

C X L.

Ludovici Tranſmarini præceptum pro monaſterio Cantogilenſi.

An. 942. Ex chartulario Eccleſiæ Brivatenſis cap. 452.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Lodovicus divina annuente gratia Fraocorum Rex. Si locis ſanctorum & divino cultui mancipatis ob amorem Dei & ſanctorum ejus aliquid conferimus, ſeu quæ à fidelibus devotè largiuntur regia auctoritate noſtra corroboramus, à ſummo bonorum omnium remuneratore recompenſari nobis id pro certo confidimus. Quocirca omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelium [noſtrorúmque] tam præſentium [quàm & futurorum noſcat induſtria qoia ſerenitatem noſtram] humiliter adeuntes monachi ſancti Marcellini egregij confeſſoris Cantogilonenſis cœnobij obnixè ſibi expetiere quatenus res quas Cunibertus quondam Præpoſitus ceteríque fratres ſancti Iuliani pro communi ſalute per conſenſum Ragemundi Principis Aquitanorum necne aliorum ipſios patriæ procerum tam Epiſcoporum quàm laicorum prædicto monaſterio contulerant noſtræ regalitatis præcepto, ut in illorum teſtamento ſancitum eſt, confirmare dignaremur. Quorum petitionibus ob Chriſti & ſancti ejus jam prælibati Marcellini dilectionem, ſive fidelium noſtrorum deprecationem, videlicet Herici Lingonenſis Epiſcopi, & Goteſcalchi Anicienſis Præſulis, Rotgerij quoque illuſtris Comitis, harum præbentes aſſenſum, juſſimus hoc regale decretum fieri; in quo confirmando decernimus & decernendo firmamus ut monachi præfati loci Cantogilonenſis jamdictas res cum omni integritate tam mancipiis quàm univerſis ſibi jure & legaliter pertinentibus perpetuò poſſideant, & quicquid in futuro eis conceſſum fuerit, eadem auctoritate corroboretur. Præcipimus denique ut nulla præpotens perſona aliquod unquam præjudicium eis inferat, neque cenium quendam injuſtè perquirat; ſed ipſi cum omnibus rebus ſuis ab omni dominatu cujuſlibet perſonæ ſiot liberi & abſoluti. Abbatem verò non per alicujus juſſionem, ſed ſecundùm ſancti Benedicti regulam, omni tempore ſibi inſtituant. Et ut hæc ooſtræ aoctoritatis gratia inviolabiliter per ſuccedentia tempouum curricula obſervetur ab omnibus, manu noſtra eam ſubter firmantes, anuli noſtri imagine firmare præcepimus.

Signum Ludovicus.

S. Odilo Cancellarius ad vicem Hervei Epiſcopi ſommíque Cancellarij recognovit.

Datum Non. Decembris Indictione XV. anno VI. regnante Ludovico glorioſiſſimo Rege in Dei nomine. Amen.

C X L I.

Qualiter Hildericus Abbas Caſaurienſis ſuperavit Iohannem Epiſcopum Pinnenſem cauſantem monaſterij libertatem.

An. 967. Ex chartulario monaſterij Caſaurienſis.

IN Dei nomine. Vvilla Mariani campo juris proprietatis ſanctæ Firmanæ Eccleſiæ reſidente Pandulfo Duce & Marchione per licentiam Gaidulfi Epiſcopi ſanctæ Firmanæ Eccleſiæ, & reſidente cum eo Lupo Comite de ipſo comitatu, & reſidentibus cuoi eo Suppo & Longino & Franco & Amizo & alio Longino & Hilderico & Adam & Tranſarico & Arderado & Reinfredo & aliis pluribus aſtantibus & reſidentibus. Ibique veniens in eorum præſentia Hildericus Abbas cum Alberico advocato ſuo, & querellatus eſt ſuper Iohannem Epiſcopum ſanctæ Pinnenſis Eccleſiæ dicens: Domini mei, audite querelam quam Hildericus Abbas & Albericus Advocatus noſter ſuper ipſo ſupraſcripto Iohanne Epiſcopo ſanctæ Pinnenſis Eccleſiæ depono de abbatia ſanctæ Trinitatis & de ipſius caſtellis & ipſius abbatiæ monaſteriis cum ſuis caſis & cum ſuis caſalibus & cum ſuis pertinentiis & cum ſuis ſubjacentiis, quòd ipſe ſupraſcriptus Iohannes Epiſcopus ipſum monaſterinm contradicebat, & dicebat quòd pertinuiſſet ad ipſum epiſcopium ſanctæ Pinnenſis Eccleſiæ.

Tunc interrogaverunt ipſe ſupraſcriptus Pandulfus Dux & Marchio cum ſupraſcriptis Comitibus & cum ſupraſcriptis bonis hominibus & cum ſupraſcriptis judicibus ipſum Iohannem Epiſcopum ſanctæ Pinnenſis Eccleſiæ ſi fuiſſet veritas quòd ipſum monaſterium ſupraſcriptum & ipſa ſupraſcripta abbatia pertineret ad ipſum ſuum epiſcopium. At ubi reſpondebat ipſe ſupraſcriptus Iohannes Epiſcopus ſanctæ Pinnenſis Eccleſiæ cum Beratdo Advocato ſuo dicens: Ego renuntiavi & renuntio de omni ipſa ſupraſcripta abbatia de ſancta Trinitate & de ipſius monaſterij caſtellis, omnia & in omnibus qualiter ad ipſam abbatiam & ad ipſa monaſteria de ſancta Trinitate pertinent vel pertinere debent, in integrum, ſive de caſis, ſive caſalibus ſeu colonicibus, pratis, paſcuis, campis, ſilvis, ripis, ripinis, aquis, aquæmolinis, ſeu decurſibus vel uſibus aquarum, ſeu de cartulatis vel de præſtandariis, omnia & in omnibus ubi & ubi omnia & in omnibus & ipſa monaſteria de ipſa abbatia in integrum renuntiavi Hilderico Abbati & Alberico advocato ſuo quòd non pertinuiſſet ad ipſum ſuum epiſcopium & nec illi nec ulli ſuorum poſterorum inde poſſimus cauſationem imponere, nec contra te Hildericum Abbatem, nec contra ullum de poſteris vel ſucceſſoribus tuis, nec contra ipſam abbatiam, nec contra ipſum ſupraſcriptum monaſterium, neque per præceptum de parte Domni Imperatoris, nec per judicatum, nec per ullum renuntium, nec per ullum ſcriptum moniminis, nec per nos nec per ullum de poſteris vel ſucceſſoribus meis, ut non poſſimus & non debeamus ullo vel quoquo tempore cauſationem imponere, quia nobis nunquam pertinuit nec pertinere debuit, nec & ad ipſum epiſcopium Pinnenſis Eccleſiæ unquam pertinet. Sic tibi dico & abrenuntio. Excepto ipſam cartam de Breliano, quam ego habeo diebus vitæ meæ, & poſt noſtrum tranſitum debeat reverti & recadere ad ipſum ſupraſcriptum monaſterium. Nam ſupraſcriptam abbatiam & jam omnia & in omnibus de ipſo monaſterio ſupraſcripto abrenuntiavi tibi Hilderico Abbati & poſteris ſucceſſoribus tuis & Alberico Advocato tuo & ipſi monaſterio & ipſi abbatiæ de ſancta Trinitate. Tunc judicaverunt ipſe Dux & Marchio & Comes & judices & boni homines quòd Iohannes Epiſcopus ſanctæ Pinnenſis Eccleſiæ ſe inde quietaret, & Hildericus Abbas hoc obtineret in ſecuritate, & ipſa ſupraſcripta abbatia & monaſterium ſit in ſecuritate & in pace ſicut ſuperiùs judicavimus & diximus quod jam antea fuerat judicatum & ſcriptum. Et ex ſupraſcriptorum dicto, videlicet Marchionis & judicum & bonorum hominum, ſcripſi ego Iohannes Notarius in anno ab incarnatione Domini noſtri Ieſu Chriſti DCCCCLXVII. & imperante Domno Ottone divina ordinante providentia Imperatore Auguſto anno imperij ejus in Chriſti nomine VI. menſe Februario per Indictionem X. in villa Mariani die menſe ſupraſcripto feliciter. Pandulfus Dux & Marchio ibi fuit. Lupo Comes ibi fuit. Suppo ibi fuit. Longini ibi fuit. Alius Longini ibi fuit. Tranſaricu ibi fuit. Ilderico ibi fuit. Arderado ibi fuit.

CXLII.

Notitia judicati pro monaſterio ſancti Petri Rodenſis in diœceſi Gerundenſi.

VOx legum jure decrevit & auctoritas ut ſcripturæ quæ diem & annum evidenter habuerint expreſſum, atque ſecundùm legis ordinem conſcriptæ eſſe noſcuntur, omnes haberent in perpetuum ſtabilem firmitatem. Ob hoc igitur ego Gauzfredus gratia Dei Comes hanc ſcripturam condere jubeo, per quam omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ tam præſentibus quàm futuris promulgare cupio quia Heldeſindus Abba ex cœnobio beatiſſimi Petri regníque ætherei clavigeri, qui ſitus eſt in comitatu Petralatenſe, in monte quem nuncupant Rodas, unà cum conſenſu & voluntate atque juſſione mea adiit conſpectibus Domni Ludovici Regis, ejúſque deprecans clementiam ut quandam piſcationem, id eſt, ipſum ſtagnum de Caſtilione cum tribus inſulis ſibi adjacentibus, quarum una vocatur Vduagro, altera verò Foniliaria, tertia autem Savatin, ob amorem noſtri redemptoris prædicto cœnobio conferret. Venerandus itaque Rex precibus præfati Abbatis adquievit, & prædictam piſcationem vel ſtagnum cum inſulis prænominatis ſibi adjacentibus, & cum affrontationibus quæ in ſuo reſonant præcepto, præfato cœnobio perpetim habiturum contradidit. Et ut hæc conlatio vel donatio firmior & inviolabilis ab omnibus hominibus teneretur, per præceptum celſitudinis ſuæ roborare curavit. His itaque geſtis, præſcriptus Abba annuente gubernatione divina ad præfatum cœnobium cum gaudio remeavit. Et ex illo jam tempore prælibatus Abba & congregatio præſcripti cœnobij jamdictam piſcationem vel ſtagnum dominare volebant. Sed quidam homo Adalbertus nomine procaciter illis hoc contendebat. Providente igitur poteſtate divina prælibatus Guifredus gratia Dei Comes filiúſque ejus Suniarius religioſiſſimus Epiſcopus ad ſolemnitatem beatiſſimi Petri ad Eccleſiam quæ eſt in præfato loco ſita orationis cauſa ſimúlque convenerunt. Illic igitur cum Arnulfo ſanctæ ſedis Gerundenſis inclito Epiſcopo & caterva bonorum Clericorum bonorúmve laicorum ſimul reſidentes, in eorum denique præſentia proclamavit ſe præſcriptus Abba & congregatio præfati cœnobij quòd piſcationem vel ſtagnum quod præſcriptus Comes vel filius ejus Suniarius venerandus Epiſcopus per eorum mercedem ibidem conceſſerant, & per præceptum regiæ dignitatis poſſidere debebant, prænominatus Adalbertus procaciter illis eum contendebat. Lecta eſt igitur illic auctoritas regia. Omnes unanimiter tam præmemoratus Comes quàm prædicti Epiſcopi omniſque caterva Clericorum vel laicorum omnes pariter eam conlaudaverunt una voce dicentes quia prædicta piſcatio vel ſtagnus in poteſtate præfatæ Eccleſiæ deberet conſiſtere. Memoratus itaque Comes filiúſque ejus Suniarius, audito conſilio tantorum bonorum hominum, in præſentia Domni Arnulfi Epiſcopi, Vviberti Archidiaconi,

An. 968. Ex chartulario S. Petri Rodenſis.

Hacfredi itidem Atcbidiaconi, VVigoni Subdiaconi, Adalberti Preſbyteri, Ramionis Preſbyteri, Amalrici Diaconi, Atmetici Levitæ, Blanderici Sacriſtæ, necnon & laicorum præſentia, Auruconi Roſolionenſis Vicecomitis, Adalberti Impuritanenſis Vicecomitis, ſive in præſentia Gauzfredi, Benconi, Reinardi, Olibani, Atoni, Vndilani, & aliorum cetetorúmque multorum bonorum hominum qui cum ipſis ibidem aderant, in eorum ſupradictorum, ut dictum eſt, præſentia prædictus Comes vel filius ejus Suniarius prædictam piſcationem vel ſtagnum in poteſtate ſancti Petri ſimul adintegrum tradiderunt, ſub iſto videlicet ordine ut quicquid deinceps præſcriptus Abba & ſucceſſores ſui cunctáque congregatio ibidem Deo ſub regula almi patris Benedicti militantes agere vel definire voluerint, in eorum conſiſtat arbitrio, ſine alicujus minoratione vel contradictione. Et ut hæc conlatio firmior ab omnibus hominibus teneretur, manu propria prædictus Comes vel ejus filius Suniarius venerandus Epiſcopus uterque ſubter firmaverunt, & bonis hominibus ut eam roborarent petierunt. Exarata eſt igitur hæc ſcriptura ceſſionis vel conlaudationis die pridie Nonarum Auguſti anno dominicæ trabeationis DCCCCLXVIII. Indictione XI. anno videlicet XII. Francorum Rege Lothario regnante. Signum Gaufredus gratia Dei Comes. Signum Borrellus gratia Dei Comes. Signum Miro gratia Dei Epiſcopus. Signum Suniarius Epiſcopus. Signum Arnulfus ſanctæ ſedis Ietundenſis Epiſcopus.

CXLIII.

Cambium inter Iohannem Epiſcopum Pinnenſem & Caſaurienſem Abbatem Adam de duabus curtibus Saliano & Suffiano.

An. 969. Ex chartulario monaſterij Caſaurienſis.

IN Dei nomine. Ab incarnatione Domini noſtri DCCCCLXVIIII. Ottone gratia Dei & divina ordinante providentia & Ottone filio ejus Imperatoribus Auguſtiſſimis, anno Imperij Domni Ottonis Deo propitio VIII. & Ottonis filij ejus Deo propitio II. menſe Octobri per Indictionem XIII. Ideo conſtat me Iohannem ſanctæ ſedis Pinnenſis Eccleſiæ Epiſcopum de epiſcopio ſancti Maximi, quod ſitum eſt infra muros civitatis Pinnenſis, unàque per voluntatem & conſentientibus mihi primatis ſacerdodoribus vel Canonicis qui præordinati ſunt in officio ſupradictæ ſanctæ ſedis, commutaſſe atque cambiavi tecum Domno Adam Abbate de monaſterio ſanctæ Trinitatis, quod ſitum eſt in inſula Piſcariæ, in locum qui nominatur Caſa aurea, obi corpus ſancti Clementis reconditum eſt, eò quòd in priſtina lege inſtitutum eſt à
Lib 3. leg. Longobard. tit 10. c. 1. Domno Aſtulpho Rege ut Pontifices & Abbates licentiam haberent commutationem facere. Et iterum Domnus Ludovicus Imperator in ſua ca-
Lib 4 Capitular. c. 23. pitula affixit ut ubi ex utraque parte eccleſiaſticum fuiſſet, rectores earundem Eccleſiarum, ſi ſe familiariter pacificare velint, licentiam habeant. Ideo igitur ego qui ſuprà Iohannes Epiſcopus in hac commutatione familiariter pacificationem facio tecum prænominato Domno Adam Abbate de re juris proprietatis ſancti noſtri epiſcopij in territorio Pinnenſi, id eſt, integra ipſa curte noſtra de Saliano, cum ipſa Eccleſia ſancti Ruſtici, & cum omni integra pertinentia de ipſa jamdicta curte, cum caſis, terris, & vineis, cum pomis & arboribus ſuis, ſeu cum omnibus quæ ſuper ſe vel infra ſe habentur, cum aquis & uſu aquarum vel decurſibus ejus, cultis vel incultis, campis & ſilvis, ripis & ripinis, omnia & in omnibus quæ ad ipſam jamdictam curtem & prædictam Eccleſiam ſancti Ruſtici pertinent vel pertinere debent, ſicut ſuprà legitur. Et ſunt ipſe res per ſingulas petias menſuratæ inſimol modiorum trecentorum, & ſunt infra fines fine Tricalio de Galiſiano & fine via quæ pergit ab ipſo ſupradicto Tricalio quomodo pergit ab Aſſianello, quomodo venit uſque ad fluvium Maonæ & fine fluvio Gomano & hoc ipſa via quæ pergit à Legniano quomodo venit ad ipſum vadum de illo lavandario in fluvio Gomano. Et ſi ampliùs fuerint res noſtri epiſcopij infra ſupraſcriptas fines, ad manus noſtras vel ad noſtram Eccleſiam nullam exinde fecimus reſervationem vel exceptuationem, ſed in integrum & in omnibus in hac commutatione ſeu familiaritatis pacificatione ſic dedi ego qui ſuprà Iohannes Epiſcopus tibi Domno Adam Abbati ad proprietatem ſupraſcripti ſancti veſtri monaſterij. In quo recepi ego qui ſuprà Iohannes Epiſcopus à te ſupraſcripto Adam Abbate de re juris ſancti veſtri monaſterij, id eſt, integram ipſam curtem de Suffiano cum ipſa Eccleſia ſanctæ Mariæ & cum omnia integra pertinentia de ipſa jamdicta curte & de ſupra ſcripra Eccleſia, cum caſis, terris, vineis, campis & ſilvis, rivis cum aquis ſeu aquarum decurſibus, cum pomis & arboribus ſuis, ſeo cum omnibus quæ ſuper ſe vel infra ſe habentur quæ ad ipſam ſupraſcriptam curtem & Eccleſiam pertinent vel pertinere videntur infra fines fine Tricalio de ſancto Pancratio & rigo de Severiano & fine rigo de VValdo fine fluvio Tabe & fine fluvio Fine & fine inter Suffiano & Cicle. Et ſunt ipſæ ſupraſcriptæ res perſingulæ menſuratæ petiæ inſimul modiorum trecentorum. Et ſi ampliùs fuerint ipſæ ſupraſcriptæ res infra prænominatas fines ad ipſam jamdictam curtem & Eccleſiam pertinentes, ad manus veſtras nec ad partem veſtræ Eccleſiæ nullam exinde feciſti reſervationem nec exceptuationem, ſed in integrum & in omnibus recepi ego Iohannes Epiſcopus ad proprietatem ſanctæ noſtræ Eccleſiæ poſſidendum. Et quando iſta commutatio facta fuit, ſuper ambarum rerum interfuerunt de parte mea Pontificis fuit Miſſus VValbertus judex, & cum eo fuerunt tres boni & veraces homines, quorum nomina ſunt Iohannes & Adelbertus & Leo, qui viderunt & extimaverunt quòd ſimiles, & æquales erant ipſæ ſupraſcriptæ res quas ego Iohannes Epiſcopus tibi Domno Adam Abbate ad partem noſtri epiſcopij recepi. Similiter & ſimiles & æquales erant ipſæ ſupraſcriptæ res quas ego Iohannes Epiſcopus tibi Domno Adam Abbati ad partem veſtræ Eccleſiæ tradidi & dedi in hac commutatione ſeu familiaritatis pacificatione. Et hoc repromitto

vel obligo me ego ſupraſcriptus Iohannes Epiſcopus vel poſteros ſucceſſores meos colligo tibi Domno Adam Abbati vel poſteris ſucceſſoribus tuis ſeu ad ipſam ſupraſcriptam veſtram Eccleſiam, ſi aliquo tempore iſtam noſtram commutationem removere vel dirumpere voluerimus, aut ſi à nobis pro vobis omni tempore defenſata non fuerit, ut componam ego Iohannes Epiſcopus vel poſteri ſucceſſores mei tibi Domno Adam Abbati vel poſteris ſucceſſoribus tuis pœnam de auro puriſſimo libras centum. Quam verò cartulam commutationis rogatus à ſupraſcripto Domno Iohanne Epiſcopo ſcripſi ego Romaldus Notarius & Scabious die iſtius menſis & Indictione ſupraſcripta. Actum in Pinne. Ego Iohannes Epiſcopus in hac commutatione à me facta manu mea ſcripſi. Ego Lupo Archidiaconus in hac commutatione conſenſi & manu mea ſcripſi. Ego Leo Presbyter & Canonicus & cuſtos Eccleſiæ. Ego Leo Presbyter ac Canonicus in hac commutatione conſenſi & manu mea ſcripſi. Ego VValbertus judex. Ego Leo. Ego Adelbertus, rogati à Domno Iohanne Epiſcopo & æſtimatores interfuimus & manibus noſtris ſcripſimus.

CXLIV.

Avæ Comitiſſæ Ruſcinonenſis ceſſio ad Eccleſiam Helenenſem.

An. 971. Ex chartulario Eccleſiæ Helenenſis lib. 1. c. 26.

SCripturarum ſeries declarat ut quicunque enim vult evadere æternum ſupplicium, de rebus iſtis tranſitoriis debet ſibi præparare viam ſalutis æternæ. Ob hoc igitur ego in Dei nomine Ava Comitiſſa & filius meus nomine Soniarius gratia Dei ſedis Elenenſis Præſul donatores ſumus ad domum ſanctæ Eulaliæ martyris matris Eccleſiarum Roſſilionenſium ſeu Valle Aſpirenſium necnon & valle Confluentium. Sic donamus nos jam prædicti ego Ava Comitiſſa & Domnus Sonsarius gratia Dei ſedis Elenenſis Epiſcopus, ſic donamus ipſum noſtrum alodem quem nos habemus in comitatu Roſſilionenſi, quem nuncupant nomine Troliars, ad jam prædictam Eccleſiam ſanctæ Eulaliæ martyris. Et advenit mihi ad me jamdictam Avam Comitiſſam ipſe alodius ſuperiùs perſcriptus tam per parentum vocem quàm per excomparationem aut per excommutationem ſive per donationem aut per impignorationem vel per qualemcunque acquiſitionem. Et mihi Soniario Epiſcopo advenit per donationem de genitrice mea jam ſuperiùs perſcripta nomine Ava Comitiſſa. Et habet ipſe alodius nomine Troliars cum ipſas villas, vel cum ipſos villares, vel cum ipſa Eccleſia quam nuncupant ſanctum Aſſiſclum martyrem, affrontationes & terminos de oriente in ipſo rivo arido, ubi fundata eſſe dinoſcitur ipſa Eccleſiola cui dicunt nomine ſanctæ Eulaliæ; & collaterat vel ſubjungit uſque ad ipſas termines de Aſiniles, vel de Candello, quod eſt de cœnobio ſancti Andreæ Apoſtoli. De meridie affrontat vel collaterat uſque in ipſum locum ubi vocabulum eſt Fontem Geneſij. De occiduo affrontat vel ſubjungit atque collaterat in ipſas affrontationes vel termines de Terrados, & percurrit uſque ad ipſum locum ubi vocabulum eſt ad ipſa vaſa. De Circio affrontat in ipſa Guardia quæ eſt in ipſo terminio de Ponriliano; & collaterat ad ipſam ribam fractam, vel ſubjungit in ipſo rivo arido, qui exinde pergit. Quantum infra iſtas quatuor affrontationes vel collaterationes atque ſubjunctiones per gyrum atque per circuitum earum pertinet vel pertinere debet, ſic donamus nos jam ſupraſcripti ego Ava Comitiſſa & filius meus gratia Dei ſedis Elenenſis nomine Soniarius Præſul ad domum ſanctæ Eulaliæ martyris ipſum alodem ſuperiùs ſcriptum cum ipſa villa vel cum ipſa Eccleſia, id eſt, caſas, caſalibus, curtis, curtalibus, hortis, hortalibus, terris, & vineis vinealibus, petris, puteis, fontibus, pratis, paſcuis, ſilvis, garricis, aquis, aquarúmve ductibus vel reductibus earum, oglaris tam ruſticum quàm & urbanum, ſeu & ipſa Eccleſia ſancti Aſſiſcli, cum ipſas primitias & ipſas decimas vel panes propoſitionis, vel cum ipſas redhibitiones quas ipſa Eccleſia habet vel habere debet. Omnia & in omnibus, ſicut ſuperiùs reſonat, ſic donamus ad prædictam Eccleſiam ſanctæ Eulaliæ martyris, cum omni integritate, cum exiibus & regreſſibus earum, & cum omnibus fundis vel ſuperpoſita earum, vel cum omni limite earum, totum & ab integro. Quòd ſi nos donatores aut ulla ſecularis poteſtas tam laicorum quàm Clericorum aut ſexus feminarum quid de ea demere, de hac Eccleſia aliquid abſtrahere voluerit, in primis iram Dei omnipotentis incurrat, & à liminibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & à collegio omnium Chriſtianorum habeantur extranei, & cum Datan & Abiron ſimul habeant participationem, & hoc quod quærit non appetat, ſed in duplo vel triplo compoſitionem faciat ad domum ſanctæ Eulaliæ martyris vel ad ipſos aſſiſtentes qui à dicto tempore miſericordiam Dei deprecantes erunt, & inantea iſta ſcripruta donationis firmum & ſtabile habeat velle atque robur. Ea verò ratione videlicet ſervata ut dum ego Ava Comitiſſa viva fuero, teneam & poſſideam & exfructare faciam cunctis diebus vitæ meæ. Poſt obitum verò meum pervenire faciat ipſos alodes, ſicut ſuperiùs eſt reiteratum, ad domum ſanctæ Eulaliæ martyris pro timore Dei & pro redemptione animæ meæ vel pro redemptione animæ Domni Soniarij gratia Dei ſedis Elenenſis Theologi; ut poſt hujus vitæ labentis curſum, reddere es faciat Deus omnipotens præmium æternum cum corona gloriæ in reſurrectione juſtorum, ubi ſemper fulgent ſancti ante conſpectum Dei. Pacta iſta ſcriptura donationis ſub die 111. Kal. Auguſti anno xvsii. regnante Leutario Rege filio Ludovici Regis. Signum Avæ Comitiſſæ, quæ iſtam donationem feci, & teſtes firmare rogavi. Suniarius Epiſcopus. Volueradus Archilevita. Volueradus Levita.

CXLV.

Notitia judicati pro Ermengaudo Epiſcopo Vrgellenſi adversùs Durandum Abbatem ſanctæ Cæciliæ.

An. 1024. Ex chartulario Eccleſiæ Vrgellenſis.

DOmino noſtro perpetim regnante Ieſu Chriſto, anno ſiquidem ejus ſanctiſſimæ trabeacionis poſt milleſimum XXIV. ſereniſſimi quoque Roberti Francorum Regis XXIX. ob determinationem eccleſiaſticarum ſedis Orgellenſis cauſarum adfuit Dominus Ermengaudus præclariſſimus Marchio Comes, filius qui fuit Ermengaudi divæ memoriæ Comitis, cum Berengario Comite filio Raimundi patrui ſui, & cum Ermeſinde Comitiſſa & optimatibus eorum, Bremundo Vicecomite Auſonenſi, & Mirono de Pontibus, & Mirono Oſtolenſi, Borrello Taravallenſi, Guillelmo Lavancienſi, Miro Fabricatenſi, Guillelmo Medianenſi, Majore Tolonenſi, Guitardo Pinellenſi, Iſarno de capite Aiz, Mirono Celſonenſi, Ricardo Cleranenſi, Guadallo, Domnucio, & Bernardo Archilevitis ſanctæ prædictæ ſedis, necnon & Raimundo Archidiacono cum Fulcone Clerico ſedis Barchinonenſis, & Raimundo Geriberto, reſidente multitudine cœtu tam equitum quàm & aliorum hominum in caſtro ſcilicet Pontibus in comitatu Orgellitano. Quorum ſiquidem audientiam adiens religioſiſſimus Ermengaudus Orgellitanus Epiſcopus per Semofredum Preſbyterum ſacriſcriniarium ſuæ Eccleſiæ prædictæ atque aſſertorem ſuum ſcriptis legalibus inſtitutum in Eccleſia beati Petri Apoſtoli petivit Durandum quendam Abbatem ſanctæ Cæciliæ cœnobij Elinlitenſis eò quòd injuſtè tenebat per jus ſuæ Eccleſiæ ipſam Eccleſiam de Curticita cum ipſa parrochia & ipſas decimas & primitias de Caſtellono. Ad quod præfatus Abbas reſpondit: Hoc quod ad me requiritur, juſtè debet eſſe mei monaſterij, quoniam hanc Eccleſiam de Curticita cum omnibus pertinentiis ejus per centum annos tranſactos & ampliùs poſſeſſam habet mea Eccleſia. Inſuper & divæ memoriæ Borrellus Comes fecit illi ex jamdicta Eccleſia & pertinentiis ejus ſcripturam donationis, & Ermingaudus filius ejus ſimiliter fecit illi donationis ſcripturam ex ſilvis & terris eremis unde exeunt decimæ & primitiæ de Caſtellono quæ requiruntur à me. Vnde per ordinationem Boni filij Marchi judicis conſtituti à prædicto Comite Ermengaudo in jamdicto comitatu requiſiti ſunt teſtes. Poſtmodum allatæ ſunt ab utriſque partibus auctoritates ſcripturarum. Inventa eſt tamen à parte petentis ſcriptio dotalis tituli quam fecerunt prædictæ Eccleſiæ Orgellitanæ vir venerabilis Siſebutus iſtde Epiſcopus & Suniſredus Comes dedicationis hujus Eccleſiæ per juſſionem Domni Ludovici Imperatoris Auguſti Romanum ac præſertim totius Europæ gubernans imperium ex omni epiſcopatu Orgellenſi atque Cerdanienſi & Bergitanenſi ſive Palearienſi atque Ripecurcenſi, cum omnibus parrochiis atque Eccleſiis & prædiis ſive cellulis, terris, atque vineis, vel manſionibus in ſupradictis comitatibus vel locis ſupranotatæ ſedi pertinentibus, in qua inter alia prædictam Eccleſiam de Curticita in jure ſedis prædictæ confirmaverunt dicentes: *Deinde tradimus & condotamus ipſas parrochias de Capat Aizo, Orgaaiano, vel Favaao, atque Capat Aizo, ſive Ñargone, & Cujnlaro, cum Montanioae vel Saliento, ſen Archas atque Lazovez, vel Curtizda.* Et in qua inter alia ipſa Eccleſia de Palierolibus, per cujus terminos prædictus Epiſcopus requirebat ſupradictas decimas & primitias de Caſtellono, ita reſonat: *Deinde coadotamus & tradimus Napinerios ſive Ollam fractam atque ipſam parrochiam de Toſt, vel monte Danino, ſive ipſo plano, cum villa aova atque Aſſova, vel Adralle, ſive Caſtellono, vel villa Mediana, ſive caſa Mnnniz, & ſancta cruce, cum ſtatione vel Palierolos.* Et in qua inter alia hoc ſcriptum eſt. *Iſtarum parrochiarum Orgellenſiam pagus cum omnibus Eccleſiis quæ ibi conſtructa ſunt vel deinceps conſtructa fuerint, & & cum omnibus villulis atque villaruncnlis earum, & cum decimis & primitiis tam de planis quàm de montanis ſive in convallibus ſeu de aprisſenibus vel rupturis, totum & ad integrum ſic tradimus atque coadotamus huic matri Eccleſiæ ſanctæ Mariæ ſedis Orgelleaſis in perpetuum habituras.* Deinde oſtenſum eſt præceptum Domni Hludoici Imperatoris prædicti, regij nominis annotatione firmatum, & decentiſſimè regio ſigillo ſignatum, per quod in manu prædicti Siſebuti confirmavit idem Auguſtus in jure epiſcopalis Eccleſiæ ſæpedictæ omnem epiſcopatum ſupradictum, inter alia ita dicens: *Præcipimus atque jubemus ut nullus Comes aut judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate Preſbyteros aut omnia quæ ad Orgellitanum Epiſcopum pertinere noſcuntur, ſuis uſibus uſurpare vel decimas ab eis ſeu quaſlibet alias functiones exigere aut diſtrahere ullatenus præſumat. Neque parrochias temporibus Domni ac genitoris noſtri ac noſtro à ſe ſuiſque deceſſoribus habitas, id eſt, Orgellitanam, Bergitanam, Cerdanienſem, Palarienſem, Aaabenſem, Cardoſetanam, Terbienſem, Geſtabienſem, & Ripacorceaſem, eorùmque Preſbyterorum ullas quaſlibet arripere aut in ſuos uſus retorquere vel à jure Orgellitanæ Eccleſiæ abſtrahere aut diſtrahere præſumat. Sed liceat ſupradicto Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus ſub canonica inſtitutione vivere & ſuos Preſbyteros atque Clericos diſponere & decimas ab eis ſuæ Eccleſiæ debitas abſque cujuſlibet contradictione aut uſurpatione vel minoratione recipere atque quieto ordine in Dei noſtróque ſervitio inceſſabiliter permanere.* Et item oſtenſum eſt alterum præceptum regio more ſignatum atque firmatum, per quod in manu Poſſedonij Epiſcopi jamdictus Hludoicus Auguſtus iterum confirmavit omnem ſupradictum epiſcopatum in jure præfatæ Eccleſiæ Orgellitanæ: Dehinc allatum eſt tertium præceptum præſtantiſſimi Karoli filij Hludoici prædicti, cujus munimine idem Rex Orgellitanæ Eccleſiæ ſupradicta omnia in manu Vuiſadi priſci Præſulis confirmavit. Poſtmodum perlecta ſunt apoſtolicorum Pontificum Romana privilegia, ſcilicet Agapiti & Silveſtri & Benedicti, quæ temporibus Epiſcoporum ſedis Orgellenſis Vuiſadi moderni & Sallani & ſupradicti Ermingaudi facta fuerunt, per quo-

tum inviolabilem inſtitutionem & indiſſolubilem ab eis editam contra deſertores ſanctæ Eccleſiæ anathematis condemnationem omnia ſunt ſupradicta in jure prænotatæ ſedis confirmata atque ſtabilita. Deinde monſtrata atque lecta ſunt inſtrumenta præſcripta auctoritatum ſanctæ Cæciliæ arciſterij præfati. Tunc ad rejectionem ſcripturæ donationis quam Borrellus Comes ibi fecit, à parte Epiſcopi oſtenſæ ſunt variæ auctoritates ſcripturarum quas Vuiſadus modernus pontifex manu propria corroboravit. Et quia falſo ordine finctum fuit nomen prædicti Vuiſadi in ſcriptura ſuprà notatæ donationis quæ dicebatur facta fuiſſe à Comite, diſſimilis manſit ipſa annotatio nominis Pontificis ceteris annotationibus nominis Pontificis veridicatum ſcripturarum, & quia dubia erat, inſuper & de rebus epiſcopalis Eccleſiæ conſcripta, & non Comitis, invalida eſſe debere adjudicata eſt. Nam & ſcriptura donationis quam Ermengaudus Comes filius Borrelli fecit prædicto cœnobio invalida adjudicata eſt in eo loco ubi reſonant decimæ & primitiæ de Caſtellono. In ceteris autem omnibus locis ſtabilis & conlaudata eſt. Supradictis quoque cauſis à judice examinatis, talem dedit ſententiam legis. Iuſtè debent reverti omnes res quas Epiſcopus requirit, unde modò audientia eſt, in jus atque dominium ſanctæ Mariæ Orgellitanæ ſedis & illic perpetualiter firmari: quoniam lex quæ continetur libro Gotico v. titulo 1. cap. 1. dicit: *De donationibus Eccleſiis datis. Si famulorum meritis juſtè compellimur compenſare debita lucra mercedis, quanto jam copioſius pro remediis animarum divinis cultibus & terrena debemus impendere & impenſa legum ſoliditate ſervare. Quapropter quæcunque res ſanctis Dei baſilicis aut per Principum aut per quorumlibet fidelium donationes collata reperiuntur votivè aut potentialiter, pro certo cenſemus ut in earum jure inrevocabili modo legum æternitate firmentur.* Nam ex Capitularibus glorioſiſſimorum Imperatorum ita ſtatutum eſt de privilegiis Epiſcoporum. *Quæcunque à ſingulis Regibus circa ſacras*
Lib. vi. cap. c x x. *Eccleſias ſunt conſtituta, vel ſinguli quique antiſtites pro ſingulis Eccleſiis impetrarunt, quia pœna ſacrilegij viget, ſolida æternitate ſerventur. Clerici autem non ſecularibus judicibus, ſed epiſcopali audientia reſerventur. Fas enim non eſt ut divini ſubdantur arbitrio ſeculari.* Et in Conci-
Concil. Aurel. 1. cap. 17. lio Aurelianenſi ita conſtitutum eſt: *Vt baſilicæ in cujus territorio ſunt, in ejus Epiſcopi maneant poteſtate. Omnes autem baſilicæ quæ per diverſa conſtructæ ſunt, vel cotidie conſtruuntur, placuit ſecundùm priorum canonum regulam ut in ejus Epiſcopi in cujus territorio poſita ſunt poteſtate conſiſtant.* His itaque omnibus geſtis, Ermengaudus Comes prædictus, in cujus audientia hoc actum eſt, ſupplex atque devotus accedens ad venerabile prædictæ ſedis altare, juſſit ante ſe legere teſtamenta avi ſui Borrelli & patris ſui Ermengaudi Comitum, unde judicia infra meram temporum legaliter ſunt ordinata. Invenit namque in teſtamento Borelli ita ſcriptum, quòd ad domum ſanctæ Mariæ ſedis Vici remaneat Toxen cum villulis & Eccleſiis, cum decimis & primitiis, & ipſas taſchas, & cum omnibus terminis eorum & finibus, & cum omne quod ibidem habebat vel habere debebat per qualeſcunque voces. Et in teſtamento patris ſui ita invenit inter alia ſcriptum: Et ad ſanctam Mariam ſedis Vico Orgellenſis remaneat ad proprium alode ipſa villa de Toxen cum ipſa parrochia & cum ſuo fevo, qood avus ſuus dedit ad Domnam ſanctam Mariam ſedis Vici propter remedium animæ ſuæ, & Ermengaudus pater ſuus abſtulit à jure ſanctæ Mariæ; recognoſcénſque ſe malum egiſſe, reddidit ei ipſam parrochiam & ipſum fevum. His autem omnibus pleniter auditis & intellectis, fecit hanc conſignationis atque reintegrationis atque donationis ſcripturam ſuprà fatus Comes ita dicens. In Chriſti glorioſiſſimo nomine, ergo Ermengaudus Marchio Comes, filius qui fui Ermengaudi Comitis, nullius cogentis imperio nec ſuadentis malo ingenio, neque tutoris factione, ſed mea propria ſponte facio Domino Deo & ſanctæ Mariæ ſedis Orgellitanæ juſtitiam, & reddo ei integriter ipſam Eccleſiam de Curticita cum decimis & primiciis atque oblationibus, cum finibus terminorum atque pertinentiis ſeu adjacentiis ejus, & cum decimis & primitus de Caſtellono ſupraſcripto, unde audientia ouper ante me acta eſt. Et item reddo atque dono ſeu confirmo Domino Deo & ſanctæ Mariæ ſedis Orgellitanæ Toxen cum omnibus Eccleſiis & cum omnibus villis & villulis, quæ ibi ſuot, cum decimis & primiciis atque oblationibus, cum omnibus cenſibus, ſervitiis, redibitionibus fiſcalibus, ſeu aliis quæ inde exeunt ſeu exire debent, cum terris & vineis, culto & inculto, prono & plano atque excelſo, atque omnibus ſcilicet rebus quæ inveniri & poſſideri poſſunt infra omnes prædictarum poſſeſſionum terminos. Hæc omnia, recognoſcens me habere legitimos meæ ætatis x i i i i. annos & ampliùs, integerrimè reddo atque dono prædictæ domui ſanctæ Mariæ ſedis ſitæ in vico Orgellitano ad proprium alode in manu Ermengaudi Pontificis ut faciat ipſe & ſucceſſores ejus exinde ſicut de aliis munificentiis prædictæ Eccleſiæ attributis mos eſt Epiſcopis facere. Et ſi ego aut aliquis homo, quod fieri minimè credo, contra hanc ſtabilitatis & juſtitiæ ſcripturam venerit aut venero, ad nihilum perficiat, ſed componat & componam Orgellitanæ ſedi ſupraſcripta omnia in triplum, & inſuper hæc ſcriptura juſtitiæ firma permaneat omnique tempore. Actum eſt hoc die Kalendarum Novembrium, nota feſtivitate omnium ſanctorum, anno qui ſuprà inſertus eſt. Ermengaudus Comes. Ermengaudus ac ſi indignus gratia Dei Epiſcopus. Ego Ermengaudus Comes, qui hanc donationis & reintegrationis eccleſiaſticarum rerum ſcripturam fieri juſſi & judiciario munamine roboravi & teſtes firmare rogavi. Signum Ricardi prolis Altimiri condam. Signum Boni filij Sancij. Signum Borrelli Raimundi. Guiſlabert. Signum Arnal de Toſt. Signum Guillelmi Vicecomitis. Signum Dacconis. Signum Pontij Boni filij marchi judicis, qui hoc edidit atque examinavit, & ad fines uſque legitimos Deo adjuvante perduxit. Ermengaudus gratia Dei Comes. Signum Vvitardi ſacerdotis Notarij ſupradictæ ſedis, qui hoc ſcripſit in Vico ejuſdem atque die & anno quo ſuprà. Hoc eſt pretium de hoc quod ſuperiùs ſcriptum eſt, ſolidos duo milia ducentos,

quod dedit Ermengaudus Pontifex in manu Ermengaudo Comite ptoli Ermengaudi, & ad Boni filij Marchi ſolidos trecentos.

CXLVI.

Droconis Epiſcopi Bellovacenſis epiſtola ad VV. coëpiſcopum ſuum.

Ex ſchedis v. Iacobi Sirmondi.

FRatri & coëpiſcopo VV. D. Belvacorum Epiſcopus ſalutem. Si res ita ſe habet ut vobis veſter fidelis ill. narravit, illos ſacrilegos non tam excommunicaſtis quàm excommunicatos eſſe denuntiaſtis. Nam ſi humana lingua taceat, divina tamen auctoritas poſt patratum flagitium mox illos anathematizat. Quod ex verbis Domini colligimus ſic loquentis ad diſcipulos ſuos: *Qui vos ſpernit, me ſpernit. Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei.* Iſti enim membra Chriſti & pupillam dominici oculi oon ſolùm tetigerunt, ſed, ut audio, acriter verberaverunt. unde & protinus divino judicio cummunione ptivari fuerunt. Vbi de re peritura agitur, dandæ ſunt forſitan in quibuſdam negotiis harum vocationum dilationes. Quando autem hoc tale & tam maximum committitur ſacrilegium, io quo verum Dei templum non manufactum violatur, eodem momento operator hujus iniquitatis non tantùm reus efficitur excommunicationis, ſed etiam alicujus magni ſupplicij quod poſſit & ipſam ſuperare gehennam. Rectè igitur eos abſque dilatione excommunicaſtis qui non timuerunt extendere manus in ſanctos Dei. Quòd ſi quæratur quomodo puniri vel corripi debeant, expedit eis ut mola aſinaria gravati demergantur in profundum maris, qui famulis Chriſti ſcandalum inferentes verberibus eos & contumeliis afflixerunt. Leges quoque mundanæ in Capitularibus præcipiunt hujuſmodi aor capitali ſententia puniri, aut exilio deportari, aut manus incontinenter extenſas præcidi, aut depoſitis militaribus armis in monaſterio ſub perpetua retrudi pœnitentia. At vobis pro tempore & ſeculari conſuetudine mitiùs erit agendum; videlicet ut priùs vobis emendetur excommunicatio; deinde capitalia, ſi ablata ſint, cum lege triplici reddantur. ictus quoque ſinguli & prenſiones ſecundùm legem tripliciter emendentur. Poſtmodum exigite ab eis triginta libras quæ ſolent dari pro inſtactione atrij Eccleſiæ. Multò enim pretioſiòr eſt Dei miniſter quàm atrium templi vel parietes. Præterea congrua injungatur eis pœnitentia aut ſeptem aut qoinque annorum, ut & iſti corrigantur & ceteri metum habeant. Hoc eſt excerptum de ſexto libro Capitularium capitulo XCVIII. *Si quis ſacerdotem vel Levitam aut monachum debilitaverit, juxta ſtatuta priorum capitulorum quæ legi Salicæ ſunt addita componat, & inſuper bannum noſtrum, id eſt, ſexaginta ſolidos, nobis perſolvat. & arma relinquat, atque in monaſteria diebus vitæ ſuæ ſub ardua pœnitentia Deo ſerviat, nuſquam poſtmodum ſeculo vel ſecularibus militaturus, neque uxorem copulaturus.*

Tempore Ludovici Regis patris Lotharij fertur quiddam actum. Cùm quidam ira permotus quendam ſacerdotem graviſſimis affectum injuriis & ad extremum plagis non timeret lacerare plurimis, uterque coram regia cenſura reductus eſt. Qui diligenter cauſam examinans, Chriſti miniſtris ut doceret omnem exhibendam reverentiam, omnes circumſtantes ſibi ſic allocutus eſt. Omnis, inquit, noſtræ religionis cultus per ſacerdotum officia percelebratur; ideóque eis omnimodis cultus reverentiæ divinæ exhibetur, non eorum aliquando hoc exigente vitæ merito, ſed ut in eis videatur à nobis obtemperari Chriſto. Vnde hunc qui ſic intemperanter efferatus in Dei ſacerdotem eſt deductum cenſeo ad arboris ſtipitem ſtringi, omni veſtimentorum adempto tutamine. Cùm itaque juxta Regis ſententiam comprehenſus, nudatus ad arborem loris fuiſſet conſtrictus, tanta ibidem refertur repentè advenisse permoleſta multitudo muſcarum ut antequam .... Rex feciſſet regrediens miliarium, omne corpus ejus comeſtum referretur.

CXLVII.

Libellus dotis Miczæ filiæ Ioannis.

An. 1044. Ex chartulario monaſterij Caſaurienſis.

IN Dei nomine. Scriptum morgincap qualiter ego Iohannes filius quondam Dominici dono, trado, atque confirmo tibi Miczæ filiæ quondam Iohannis dilectæ conjugi meæ quartam portionem de omnibus rebus proprietatis meæ quas modò habeo vel inantea Deo juvante conquirere potero ſive infra territorium Pinnenſe io loco qui nominatur Salajano aut infra iſtam marchiam Firmanam aot infra totum regnom Longobardorum, ubicuoque habiturus vel poſſeſſurus fuero, quartam portionem de caſis, terris, vineis, campis, pratis, paſcuis, ſilvis, ſalectis, cannetis, olivetis, ficariis, pomis, arboribus fructiferis & infructiferis, cum rivis, ripis & aquis, aquarúmque decurſibus, & uſu aquarum, de rebus cenſuetis & manualibus, de montibus & planis, de caſtellis & civitatibus, de Eccleſiis & ornamentis & pertinentiis ſuis, de locis molendinis, de ſervis & ancillis, de auro & argento, de caballis & jumentis, de bubus & vaccis & minutis animalibus, de ferro & rame, de pannis laneis & lineis & ſericis, & de omnibus mobilibus & immobilibus rebus, ut alia die poſt noctem nuptialem, qui eſt dies votorum noſtrorum, ante parentes & amicos noſtros oſtendam hoc ſcriptum teſtibus roboratum & dicam: Ecce quod conjugi meæ in morgincap dedi. & ſic ab hodierno die firmum & ſtabile tibi Miczæ vel tuis heredibus permaneat. Quod verò ſcripſi ego Aczo Notarius & judex ab incarnatione Domini noſtri Ieſu Chriſti anno MXLIIII. menſe Octobri, Indictione VIII. Actum in Pinne feliciter. Bernardus, Iohannes, Ardoinus, teſtes.

CXLVIII.

Carta qua promiſit Raimandus Comes Paliarenſis Arnaldo Mironis filiam ſuam Valenciam, quam in uxorem duxit, tenere eam bene & non dimittere, & ut meliùs quod promittebat ſervaret, ſuppoſuit ei pignori caſtra de Areng, de Muntangana, de Muro, & Limingana.

An. 1055. Ex archivo regio Barcinonenſi.

QVia legibus ſeculi eſt decretum ut pignus quod pro aliquo negotio deponitur, ſi per cautionem fuerit obligatum, robur obtineat pleniſſimum, idcirco ego Raimundus Comes Paliarenſis pignorator ſum tibi Arnallo Mironis & Arſindi tuæ uxoris. Volo ſatis ut ſciatur à cunctis tam præſentibus quàm etiam futuris qualiter Valenciam filiam veſtram in conjugio accipio. Et vobis manifeſtè convenio ut eam ſemper cum honore teneam ſicut homo debet tenere ſuam legitimam oxorem, & nunquam eam dimittam, dum vixero, niſi propter cutuciam quam ipſa mihi faciat, & ipſa cucucia mihi ſit probata à me legaliter & manifeſtè convincta, & non ſit facta per meum aſſenſum nec per meum conſilium nec per meum ſtabilimentum. Inſuper convenio vobis, ſicut ſcriptum eſt in alia conveniencia quam in Limingana juxta ipſum caſtrum inter nos fecimus, ut faciam ei commendare omnes meos meliores homines, & faciam eis fidelitatem ei farere & per ſacramentum affidare ot ſi Deus ei dederit infantes ex me, poſt meum obitum, ſi illa viva remanſerit, tendant ad eam & ad infantes ejus cum omni honore quod nunc tenent & tunc tenuerint per me, & hoc totom faciant ſine ſuo enganno. Et ego nunquam tollam ei caſtros nec ipſam terram quas & quam modò ei dare convenio & inantea ei dabo. Et ſuper hoc, ut totum ſicut ſuperiùs eſt dictum, teneam & faciam & adimpleam, mitto vobis & filiæ veſtræ Valenciæ jamdictæ in pignore ipſum caſtrum de Arengs, & caſtrum de Montangana, & caſtrum de Muro, & caſtrum de Limingana, cum omnibus eorum terminis & pertinencus cunctis. Sub ea ſcilicet lege ut ſi prædictam omnem conveníentiam non adimplevero & non obſervavero, præfata omnia incurrant in veſtra poteſtate ſine aliqua contradictione ad faciendum quodcunque volueritis facere. Et ſic de meo jure trado hoc totum ſecundùm modum ſuperiùs comprehenſum in veſtrum dominium & in veſtram poteſtatem. Et qui hoc voluerit vobis diſrumpere, nullo modo poſſit facere, ſed in duplo vobis hoc totum componat, & poſtea hæc ſcriptura firmitatem obtineat. Quæ eſt acta IIII. Nonis Septembris XXV. anno Regis Henrici. Signum Reimundi Comitis, qui hanc ſcripturam ſcribere juſſi & manibus propriis ſolitum ſignom ibi impreſſi, & poſtea ab aliis teſtibus firmari rogavi. Signum Mironis de Muro. Signum Bertrandi Atonis de Montangana. Signum Remundi Mironis de Orcallo. Signum Remundi Ermanni. Signum Rodegarij Huberti. Signum Fulconis Guillielmi. Signum Bernardi Traſvarij. Signum Arnalli Compagni. Signum Bertrandi Borrelli. Signum Mironis Iſarni. Signum Sanlaoi Imble Guilielmus ſacerdos & judex Vitalis ſacerdos rogatus ſcripſit prædicto die & anno.

CXLIX.

Pontij Comitis Emporitani donatio ad monaſterium ſancti Pedri Rodenſis in diœceſi Gerundenſi.

An. 1063. Ex chartulario S. Petri Rodenſis.

DVm legaliter ſancitum antiquitus teneatur & cautum cum oblationibus Domino parentes ſuos tradere filios in templo Domini feliciter ſervituros, proculdubio hoc de noſtris filiis faciendum nobis ſalobriter præbetur exemplum. Æquum etenim eſt judicium creatori noſtro de nobis reddete fructum. Idcirro ego Pontius Comes in Dei nomine & uxor mea Adalez nomine hunc filium noſtrum nomine Petrum in monaſterio ſancti Petri, quod eſt ſitum in pago Petralatenſi in ipſo monte quod dicitur Rodas ſubtus caſtrum Verdariæ, ſubtus ipſum mare magnum, in quo monaſterio Domnus Petrus Abbas præeſſe videtur, cum oblatione in manu atque petitione palla altaris manu ſua involuta ad nomen ſancti Petri, cujus nomen ac reliquiæ continentur, & ſupradictum Abbatem præſentem tradimus in monachum coram teſtibus regulariter permanſurum, cum hereditate paterna vel materna. Donamus namque & pro bereditate paterna vel materna ipſum foreſt vel ipſam matam quæ dicitur ſilva ſancti Romani, ſicut terminat de parte Circi in malliolo ſancti Petri præſcripti, & deſcendit per ipſam ſerram, & pervadit uſque ad ipſam guardiolam. Deinde à parte orientis deſcendit per ipſam ſerram, & pervenit ad locum qoem dicunt Sobiradels & ad Eccleſiam ſancti Stephani, & pervadit uſque ad ipſum Guadel, & aſcendit per ipſam ſerram de ipſo Surbetol & uſque in ſummitatem ipſius montis qui dicitur Miral, & deſcendit uſque in ipſos Colcls. De partibus verò meridie aſcendit per ipſam viam, & pervenit uſque ad ipſam petram quæ eſt in ipſa via. Deinde vadit uſque ad collum ſancti Geneſij, & pervadit per ipſam ſerram uſque ad ipſum pug & uſque ad ipſam pennam quæ eſt ſuper Cheros albos. De parte occidentis aſcendit per ipſam ſerram de ipſa kalm, & pervenit uſque in ſummitatem de ipſa pinna nigra. Deinde deſcendit uſque ad ipſas palumbarias; ſicque conjungitur uſque in ipſa villa via de ipſo malliolo. Quantum infra omnes iſtas affrontationes concluditur, ſic donamus ego prædictus Poncius & uxor mea nomine Adalez ad filium noſttum Petrum præſcriptum, & prædictam hereditatem ſic tradimus & donamus Domino Deo & ſancto Petro cœnobio præſcripto ad proprio, & tali verò pactu ot dum vivimus teneamus uſufructuario. Et hæc omnia verò præſcripra ita donamus & tradimus ad proprium præſcripto cœnobio ut non ſit nobis licitum ollo modo mutandi voluntates noſtras, ſed in perpetuum ad dominium permaneat ſancti Petri, & per ipſum uſumfructuarium quod retinemus ibi, per unumquemque annum donemus cenſum, id eſt, receptionem unam optimam ad monachos ſancti

Petri

Petri præſcripti in die ſanctæ Margaritæ. Nos verò præſcripti donatores cum prædictis omnibus rebus hunc filium noſtrum tradimus & donamus Domino Deo & ſancto Petro coram teſtibus, ita ut ab hac die non liceat ei collum excutere de ſub jugo regulæ, ſed magis ejuſdem regulæ feliciter ſe cognoſcat inſtituta ſervare & Domino cum ceteris gratanti animo militare. Et ut hæc noſtra traditio inconvulſa permaneat, ſub jurejurando coram Deo & ſanctis omnibus quia nunquam per nos, nunquam per ſuffectam perſonam, nec quolibet modo per rerum noſtrarum facultatem, aliquando egrediendi de monaſterio tribuemus occaſionem. Et ut hæc petitio firma permaneat, manu propria ſubter firmavimus & bonis viris adfirmare rogavimus. Facta hæc donatio vel traditio III. Idus Iulij anno ab incarnatione Chriſti LXIII. poſt milleſimo, anno verò quarto Philippi Regis. S. Poncius Comes, S. Adalez Comitiſſa, qui hunc filium noſtrum Petrum tradimus cum prædicta hereditate & quantum ibi habemus vel habere debemus pro qualicunque voce Domino Deo & ſancto Petro præſcripto coram teſtibus. Quòd ſi nos donatores hanc donationem irrumpere voluerimus, nil nobis valeat, ſed componamus prædicta omnia in duplo prædicto cœnobio. Petrus Preſbyter. Ræmundus Vgo. S. Bernardus Gausfredus. S. Bernardus Boni filij. Petrus Lobaton. Guillermus Oliba. Adebrandus Presbyter & monachus, qui hanc traditionem vel donationem ſcripſi & ſubſcripſi die & anno quo ſuprà.

C L.

Traditio filij ad monaſterium Conchenſe in diœceſi Ruthenenſi.

Ex chartulario monaſterij Conchenſis cap. 523.

IN Dei nomine. Ego Deuſdet Terondellus reddo & commendo Petrum filium meum Deo & ſanctæ Fidi & Petro Arnaldo monacho ut teneat & nutriat illum uſque ad decem annos; & propter hoc ceſtarium unum, qui exit mihi de unoquoque modio quem monachus ſanctæ Fidis habuerit de quinque condaminis de Clauniacho, dono & laxo & ſanctæ Fidi & monachis ejus uſque ad decem annos. Et poſt decem annos, de duabus condaminis quas monachus ſanctæ Fidis elegerit dono ſanctæ Fidi & Abbati Begoni & monachis tam præſentibus quàm futuris illum unum ceſtarium qui exiebat mihi de unoquoque modio. In tali convenientia ut monachus qui tenuerit Clauniacum, prædictum filium teneat in domo ſua, ut illi ſemper ſerviat ſicut homo proprius ſuus. Et ſi utilis fuerit, faciet illum ordinare ad Preſbyterum. Et quando voluerit, faciat illum monachare in monaſterio. Et ſi poſt decem annos filius meus monachis ſanctæ Fidis noluerit ſervire & habitare cum illis, nihilominus ille meus ceſtarius remaneat monachis ſanctæ Fidis. Si verò infra prædictos decem annos, qui accipiunt terminum in Miſſa ſancti Iuliani, filios meus mortuus fuerit, meus ceſtarius, qui exit mihi de unoquoque modio de una condamina quam monachus elegerit, remaneat ſmper ſanctæ Fidi in dominio. Facta charta mense Auguſto, feria ſecunda, regnante Philippo Rege Francorum.

C LI.

Adalberti Archiepiſcopi Hammaburgenſis epiſtola ad Fulconem Abbatem Corbeienſem.

Ex veteri codice monaſterij Corbeienſis.

A Sanctæ Romanæ & apoſtolicæ ſedis Legatus, necnon univerſarum ſeptentrionalium & orientalium nationum Archiepiſcopus, Hammaburgenſis quoque Eccleſiæ proviſor indignus, F. excellentiſſimo Patri fidelem orationem & perpetuam dilectionem. Geminas, Patrum ſanctiſſime, immo jugiter in Chriſto amande, cauſas eſſe conſpicimus, quibus perſuadentibus amicitiam tuam pariter & fidem diù optatam jure expetimus. Te enim nobis non modò incremento non indigens, verùm meritò cunctis imiranda virtus tua conjungit & copulat; ſed & locorum noſtrorum vetus nos concordia indiſſolubili nodo altrinſecus ligat: quia ſanctiſſimus patronus noſter Anſgarius vobiſcum converſatus, divina diſponente clementia noſtræ ſedis primus eſt inthronizatus Archiepiſcopus; qui & verbum vitæ noſtris partibus intulit, & univerſitatem Freſonum, Danorum, Sclavorum, Notvegorum, Sueonum, cum curis innumerabilibus ad fidei ſacramenta prædicando convertit. Quæ quidem apud vos ſcripta, vobis credimus eſſe notiſſima. Igitur tantum patrem inter nos medium ponimus, & fœdus perpetualiter obſervandum tecum inimus, rogantes ut noſtri noſtrorúmqoe fraternitas & memoria veſtro in loco habeatur, & veſtra ſimiliter memoria apud nos idem ſortiatur. Quod quidem facientes, nobis noſtríſque temporibus celeberrimum qoid attribuimus, quæ tanto fidei & concordiæ bono inſignia reddimus. Nuncium tuum in proxima æſtate nobis dirigito; per quem & cartam omnia hæc, ſcilicet alternam memoriam & fraternitatis ritulum, continentem deſtinare memento. Per ipſum autem reliquias tibi ejuſdem ſancti patris noſtri Anſgarij & tranſlationem mittemus. Vale.

C L I I.

Litteræ Iſarni Epiſcopi Toloſani quibus Aſilienſe monaſterium ſub protectione ſua ſuſcipit.

An. 1075. Ex archivo monaſterij Aſilienſis.

NOtum ſit omnibus hominibus quòd Domnus Dalmatius Narbonenſis Archiepiſcopus venit in domum ſancti Stephani Aſilienſis, & ibi honorificè fuit ſuſceptus. Et dum ipſe ſtaret, veniens ego Iſarnus Toloſanæ ſedis Epiſcopus apud præfatum monaſterium, multùm honorificè ibi ſuſceptus ſum. Ibique dum morarer, rogatus ſum à jamdicto Archiepiſcopo & Abbate atque à cunctis fratribus ut omnia jura & Eccleſias ejuſdem monaſterij, quæ in meo epiſcopatu ſunt, mea auctoritate tuerentur. Quapropter ego jamdictus Iſarnus Epiſcopus amore & honore Dei omnia jura ejuſdem monaſterij in mea denfenſione ſuſci-

pio, & Eccleſias in meo epiſcopatu adquiſitas mea auctoritare roborando laudo & affirmo, videlicet Eccleſiam ſancti Martini de Savarat, & ſancti Felicis, & Ecleſias omnes quæ ad domum pertinent. Et inſuper dono & concedo eidem monaſterio ut ſemper liberam habeat poteſtatem acquirendi quidquid poſſit io omni epiſcopatu Toloſano pro me & ſucceſſoribus noſtris. Et hoc totum factum eſt in generali capitulo in præſentia ſupradicti Atrhirpiſcopi & Abbatis & Poncij Prioris & Bernardi Sacriſtæ & aliorum virorum nobilium anno ab incarnatione Domini milleſimo ſeptuagrſimo quinto, regnante Philippo Rege. Raimundus Capellanus ſcripſit.

CLIII.

Pibonis Epiſcopi Tullenſis litteræ de Eccleſia de Munz.

An. 1079. Ex archivo S. Manſueti Tullenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis Patris & Filij & Spiritus ſancti. Pibo Dei gratia Leuchotum Epiſcopos omnibus ſanctæ Ecrleſiæ filiis ſalutem in perpetuum. Quoniam tempora, quæ ſemper defluunt, & nunquam in eodem ſtatu permanent, ex longitudine dierum oblivionem pariunt, & per oblivionem contentiones ſæpe oriuntur, eaptopter ad cautelam actiones temporum ſcripturæ commendantur, & per ſcripturam poſteris mandantur. Facilè enim retinetur quod ſcripturæ commendatur. Notum ſit igitur præſentibus & futuri temporis hominibus Eccleſiam de Munz antiquitus capellam de Blano extitiſſe, hominéſque apud eandem villam de Munz commorantes ter in anno, videlicet in Paſcha, Pentecoſten, & Natale Domini, ex conſuetudine apud matrem ſuam Ecrleſiam de Blano convenire & debitas oblationes Presbytero de Blano ibidem perſolvere. Verùm quoniam huic antiquæ conſuetudini homines ejuſdem villæ de Munz tempore noſtro obviare conati ſunt, per duos annos noſtra paſtorali juſtitia & judicio ſanctæ Tullenſis Eccleſiæ prædictis hominibus divina ſunt interdicta, donec præſumptionem ſuam condigna ſatisfactione emendarent. Hac neceſſitare homines de Munz compulſi, dominum ſuum Ducem Theodericum, in cujus manu prædicta villa tunc erat, convenerunt, obnixè precantes ut per eum ab hujuſmodi ſententia abſolverentur. Mediante igitur Domino Duce Theoderico prædictis hominibus de Munz ibidem batiſterium & liberam ſepulturam conceſſimus, & ot deinceps in tribus jamdictis ſolemnitatibus ad Blano ire non cogerentur ſtatuimus. Cujus rei compoſitio cùm ad aures Domni Theomari, qui tunc temporis præerat Eccleſiæ beatiſſimi Manſueti, perveniſſet, conſilio ſapientum, quos conſiliis ſuis aſciverat, huic facto rationabilibus modis contradixit pro eo ne ſi fortè præfata capella licentia Diaconi & Archidiaconi mater Eccleſia fieret, baptiſterium & liberam ſepulturam haberet, homines de parrochia ſucceſſores ipſius aliquando ad tectum Ecrleſiæ cooperiendum provocarent & inquietarent. Eapropter Dominus Dux præviſo in poſterum damno Eccleſiæ ſancti Manſueti, & prænotata ruſticorum quæ fieri poterat inquietatione, communi aſſenſu & rogatu Albrici villiri & aliorum hominum de Munz, præſente venerabili Abbate Theomaro & laudante, ſtatuit ot homines de Munz tectum præfatæ Eccleſiæ, ſi quando deſtrueretur, cum ceteris utenſilibus interioribus, videlicet indumentis, calice, Miſſali, ſcarſali repararent. Sic igitur memoratus Abbas Theomarus, rogante & inſtante ſupradicto Duce ceteriſque qui multi ad eum rogandum ſuper hoc convenerant, eorum petitioni aſſenſum præbuit, & quæ ſui juris erant in oblationibus trium feſtivitatum ad cooperiendum Eccleſiæ tectum in auxilium conceſſit, exceptis panibus oblationum earundem feſtivitatum. Et ne tam noſtra quàm prædicti Abbatis inſtitutio aliqua poſterorum calumnia vel oblatrantium improbitate valeat quandoque ullo modo tranſmutari, hanc cartam conſcribi juſſimus in ſignum monimenti, quam etiam ſub interminatione anathematis impreſſione propriæ imaginis, ſignis quoque & teſtimoniis noſtrorum cenſuimus fidelium roborari. S. Pibonis Epiſcopi. S. Theomari Abbatis. S. Theodorici Ducis. S. VVidrici Abbatis S. Apri. S. Riguini Primiterij. S. Brunonis Archidiaconi & Præpoſiti. S. Gengulfi. S. Alberonis Cancellarij. S. Ogeri ſacerdotis ejuſdem capellæ de Munz. S. Albrici villici ejuſdem villæ. S. Bencelini Militis ſubadvocati de Caſtro Caſtanaij. S. Humberti Militis ejuſdem Caſtri. S. Milonis de Gundricort. Acta ſunt hæc anno ab incarnatione Domini MLXXIX. anno ordinationis noſtræ XI. imperante Henrico III. Duce Lotharingorum Theoderico, Comite Tullenſi Raynardo, regnante per ſecula Domino Ieſu Chriſto feliciter. Amen.

CLIV.

Sancti Anſelmi Archiepiſcopi Cantuarienſis epiſtola ad Aſerum primum Archiepiſcopum Lundenſem.

An. 1094 Ex veteri codice bibliothecæ Colbertinæ.

ANſelmus Archiepiſcopus Cantuariæ reverendo Laudis Eccleſiæ Archiepiſcopo Arſero ſalutem & veram amicitiam in Chriſto. Quod me rogaſtis de Domino Albrico Cardinali Romanæ Eccleſiæ libenter feci, cùm propter honorem Romanæ Eccleſiæ, tum propter amorem veſtrum, pro quo libenter facere volo ſi quid quod placeat ſanctitati veſtræ intellexero. Gratias agimus Deo, qui in regno Danorum veſtram * religioſam ad archiepiſcopatum ſullimavit. Confidimus enim quia, gratia Dei cooperante, ea quæ corrigenda ſunt corrigetis, & quæ ædificanda ædificabitis, & quæ nutrienda nutrietis. Audivimus namque à præfato Cardinali multa bona de vobis. Vnde iſtam habemus fiduciam, & oramus ut Deus, qui hoc incepit io vobis, ad bonum effectum veſtram ſemper perducat voluntatem. Rogo ſanctitatem veſtram quatinus regnum illud veſtro ſancto ſtudio emundetis ab apoſtatis, ut nullus alienigena ibi recipiat aliquem eccleſiaſticum ordinem: quia illi qui ab Epiſcopis ſuis repelluntur, illuc pergunt, & exe-

* religioſitatem

crabiliter ad diverſos ordines ſacrantur. Valete, & orate pro me.

C L V.

Gelaſij II. bulla de privilegiis monaſterij Caunenſis in diœceſi Narbonenſi.

An. 1119. Ex archivo Archiepiſcopi Narbonenſis.

GElaſius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilecto filio Arnaldo Caunenſis monaſterij Abbati ejúſque ſucceſſoribus regulariter ſubſtituendis in perpetuum. Omni petenti nos tribuere evangelicis præceptis inſtruimur. Idcirco venerabilium fratrum noſtrorum Narbonenſis & Arelatenſis Archiepiſcoporum petitionibus, Caunenſe monaſterium, cui Deo auctore præſides, cum omnibus ad ipſum pertinentibus, ad exemplar prædeceſſoris noſtri ſanctæ memoriæ Vrbani Papæ ſub apoſtolicæ ſedis tutelam excipimus. quod videlicet monaſterium à bonæ memoriæ Karulo Imperatore per Milonem Comitem ædificatum, & tam ab ipſo quàm à filio ejus Lodoico ac nepote Carolo æquè Imperatoribus àd honorem ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli per regalia ſcripta munitum eſt. Præſentis igitur decreti auctoritate ſtatuimus ut ejuſdem loci libertas, ſicut à ſupradictis Imperatoribus collata eſt, firma in perpetuum conſervetur. Id eſt, ut nullus judex publicus, nullus curiæ miniſter, ipſius Eccleſiæ colonos citra Abbatis & fratrum voluntatem diſtringere nec ex rebus monaſterij cenſus aut vectigalia quælibet præſumant exigere. Quicquid autem vel in Narbonenſi vel in Minerbenſi ſeu Carcaſenſi aut Redenſi aut Albienſi pago Caunenſe monaſterium poſſidet, ab omniom hominum moleſtia vel inquietudine liberum maneat. In pago ſiquidem Narbonenſi ab ipſis prædictorum Imperatorum temporibus Eccleſiam ſancti Pauli, & ſalinas in loco qui dicitur à Cagacanes, & ioſula quæ dicitur Dumanas. In Minerbenſi villam quæ dicitur Libras cum Eccleſia ſua, villam Bajani cum Eccleſia ſua, Vlteſiam cum Eccleſia ſua, partem villæ Trenciani, partem de Villare, partem villæ Abrencis, partem villæ de Campolongo, villam de Cros cum Eccleſia ſua. In montana, Spinacia cum villis ſuis, partem villæ Raberti. In Carcaſenſi villam ſive Eccleſiam ſancti Fructuoſi, Eccleſiam ſancti Laurentij, villam Baniolas cum Eccleſia ſua, villam Palazol cum Eccleſia ſua, Orris cum Eccleſia ſoa, partem villæ Glujani. In Redenſi villam Recemiro cum Eccleſia ſua. In Albienſi Eccleſiam ſancti Amancij. Item in Carcaſenſi partem villæ de Fonte cooperta. Ad hæc adicientes decernimus ut quæcunque hodie idem monaſterium juſtè poſſidet, ſive in futurum conceſſione Pontificum, liberalitate Principum, vel oblatione fidelium juſtè atque canonicè poterit adipiſci, firma tibi tuíſque ſucceſſoribus & illibata permaneant. Nulli ergo omnino hominum liceat idem monaſterium temerè perturbare aut ejus poſſeſſiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, vel temerariis vexationibus fatigare; ſed omnia integra conſerventur eorum pro quorum ſuſtentatione & gubernatione conceſſa ſunt uſibus omnimodis profutura. Nec idem monaſterium alij violenter ſubjiciatur, quandiu in eo regularis diſciplinæ vigor Domino præſtante perſtiterit. Salva Narbonenſis Archiepiſcopi canonica reverentia. Obeunte nunc ejus loci Abbate vel tuorum quolibet ſucceſſorum, nullus qualibet ſubreptionis aſtutia ſeu violentia præponatur, niſi quem fratres communi conſenſu vel fratrum pars conſilij ſanioris ſecundùm Dei timorem & beati Benedicti regulam vel de ſua vel de aliena, ſi oportuerit, congregatione providerint eligendum. Sepulturam quoque ejuſdem loci omnino liberam eſſe decernimus; ut eorum qui illic ſepeliri deliberaverint devotioni & extremæ voluntati, niſi fortè excommunicati ſint, nullus obſiſtat. Si qua igitur in futurum eccleſiaſtica ſecularíſve perſona, hanc noſtræ conſtitutionis paginam ſciens, contra temerè venire tentaverit, ſecundò tertiòve commonita ſi non ſatisfactione congrua emendaverit, poteſtatis honoríſque ſui dignitate careat, reámque ſe divino judicio exiſtere de perpetrata iniquitate cognoſcat, & à ſacratiſſimo corpore & ſanguine Dei & Domini redemptoris noſtri Ieſu Chriſti aliena fiat, atque in extremo examine diſtrictæ ultioni ſubjaceat. Cunctis autem eidem loco juſta ſervantibus ſit pax Domini noſtri Ieſu Chriſti; quatenus & hunc fructum bonæ actionis percipiant, & apud diſtrictum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

Ego Gelaſius Eccleſiæ Catolicæ Epiſcopus ſubſcripſi. Signum manus meæ. *Deus in loco ſancto ſuo.*

Data Auraſicæ per manum Griſogoni ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Diaconi Cardinalis XIII. Kal. Ian. Indictione XII. dominicæ incarnationis anno MCXVIIII. pontificatus autem Domni Gelaſij ſecundi Papæ anno primo.

C L V I.

Libellus divortij Guillelmi Raimundi de Montecatano Seneſchalli Barcinonenſis & Beatricis uxoris ejus.

CVnctis innoteſcere volumus qualiter Guillelmus Raymundi Seneſcalcus & uxor ejus Beatrix ſe præſentaverunt ante Archiepiſcopum Tarraconenſem. Erat enim quæſtio inter eos de conjugio ſuo, utrum poſſent in eodem conjugio remanere. Qui auditis & diſcuſſis eorum rationibus, & acceptis probationibus non ſine ſacramento, judicavit divortium debere fieri inter eos. Vnde amici eorum compoſuerunt pacem hoc modo inter eos. Laudaverunt ſiquidem ipſum honorem qui fuit Berengarij Raimundi Montiſcatani ita inter ſe haberent. Primùm quidem ut ipſas dominicaturas, dum ipſa viveret, haberent per medium, ſtaticam verò caſtrorum per ſingulos annos habeat ſex menſibus Guilielmus Raimundi, & Beatrix ſex aliis menſibus, donec ipſa maritum accipiat. Milites autem ipſius honoris faciant hominium Beatrici, eò quòd ſi Guilielmus Raimundi hoc ei frangere tentaverit, valeant Beatrici & teneant ſe cum illa donec habeat in vita ſua medietatem omnium dominicaturarum & ſtaticam ſancti Martialis per meliorationem cum labora- An. 1135. Ex archivo regio Barcinonenſi.

tione bdum, ſine alicujus contrarietatis obſtaculo; & poſt obitum ſuum remaneant filiis vel filiabus de Guilielmo Raimundi in ſe procreatis; & quòd Beatrix in vita ſua non impediat ſuæ jam dictæ partis honorem vindirione, impignoratione, vel donatione, vel aliquo modo quo filiis ſuis & Guilielmi Raimundi ad perditionem veniret. Sed Milites ipſi ſtent in hominio Beatricis uſque ad obitum ejus. Excepto hoc Beatrieis hominio, ipſi Milites ſerviant Guilielmo Raimundi, & ſint ſui, & habeant ſolidos. Actum eſt hoc Nonas Iulij anno XXVIII. regni Ludovici Regis. Signum Guilielmi Raimundi, Signum Beatricis, qui hanc convenientiam laudaverunt & firmaverunt. S. Raimundi Comitis. S. Reamballi de Baſcia. S. Raimundi Renardi. S. Petri Bertrandi de Belloloco. S. Bernardi de Belloloco. S. Berengarij de Chetalto. S. Bernardi Guilielmi de Vaciano. S. Guilielmi de Pugalto. S. Poncij ſcriptoris Comitis, qui hoc ſcripſit die annóque præfato.

CLVII.

Adriani IV. epiſtola de excommunicatione Matthæi Ducis Lotharingiæ.

An. 1155. Ex ſchedis c. v. Andreæ Ducheſnij.

ADrianus Epiſcopus ſervus ſervorum Dei venerabilibus fratribus Metenſi & Virdunenſi Epiſcopis & dilectis filiis G. Præpoſito & R. Decano Treverenſis Eccleſiæ ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Notitiam veſtram non credimus ignorare qualiter ſacroſancta Romana Eccleſia Mathæum Ducem pro caſtello Gundulfivillæ, quod ante civitatem Tullenſem erexit, excommunicationi ſubjecit & à communione fidelium reddidit alienum. Sanè cùm ille iniquitatis filius percuſſus ſaltem emendari debuerit, de corrigendo quod male geſſerat cogitare ſuper dolorem ejuſdem civitatis adjecit, & Tullenſi Eccleſiæ Viſchiriacum & alias villas, Eccleſias, poſſeſſiones, & multa alia præſumpſit auferre, multiſque ipſam moleſtiis & rapinis non deſinit fatigare. Per præſentia itaque ſcripta vobis mandando præcipimus quatenus eum excommunicatum publicè nuntietis, & in terris ipſius in veſtris epiſcopatibus conſtitutis, præter baptiſma parvulorum & pœnitentias morientium, omnia divina prohibeatis officia celebrari, & inviolabiliter ab omnibus eandem ſententiam ſervari faciatis. Si quis autem conſtitutus in clero eidem ſententiæ contraire præſumpſerit, ut tamdiu à beneficio ſuo reddatis eum & officio alienum donec de tanto reatu ſatisfacturus ad apoſtolicam ſedem cum literis veſtris accedat.

CLVIII.

Henrici Epiſcopi Tullenſis privilegium conceſſum monaſterio ſancti Manſueti.

An. 1163. Ex archivo S. Manſueti Tullenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis Patris & Filij & Spiritus ſancti. Henricus Dei gratia Leucorum miniſter & ſervus dilecto filio ſuo Iohanni Abbati ſancti Manſueti ejúſque ſucceſſoribus & ceteris fratribus ſub regula beati Benedicti ibidem Deo militantibus in perpetuum. Paſtoralis officij cura exigente gregi noſtro vigilanter debemus incumbere, & talentum nobis à Deo commiſſum fideliter erogando, amicos, qui nos recipiant in æterna tabernacula, utile & ſalubre eſt nobis adquirere. Eapropter ſaluti noſtræ providendo, utilitati fratrum beati Manſueti conſulentes, & verſutiæ hominum præſentium & poſterorum occurrentes, ut totius exactionis injuſtæ & calumniæ occaſio in perpetuum præamputetur, & omnia ad pacem & unitatem de cetero referantur, Iohanni Abbati ſancti Manſueti & ipſi Eccleſiæ, aſſenſu & voluntate Domni Theoderici nepotis noſtri Archidiaconi civitatis, reddimus Albricum Presbyterum parrochiæ ſancti Manſueti cum ſuis ſucceſſoribus ex parte noſtra & Archidiaconi & Archipresbyteri liberum, eo videlicet tenore ut quicquid juris & debitæ ſubjectionis in eo ex dignitate pontificali habebamus, Abbati ſuiſque ſucceſſoribus eum cura animarum contulimus, quatinus ab ipſo Abbate ſuiſque poſteris Presbyteri qui ibidem fuerint ordinandi vicarij, ipſam curam ſuſcipiant. Ita tamen quòd Archidiaconus & Archipresbyter eccleſiaſticam juſtitiam, cùm opportunum fuerit, ſuper parrochianos exerceant, præter miniſteriales, ſcilicet Villicum, Decanum, Scabinionem, & famulos Eccleſiæ feodatos & præbendarios quotidiana ab Eccleſia ſumentes ſtipendia, à quibus, ſi fortè in cauſa animæ in aliquo fuerit erratum, præſenti Abbati & futuris dimittimus corrigendum. Presbyter verò ab Abbate conſilio fratrum ſuorum præeunte gratia divina ad parrochiam vocatus, inveſtitura curæ de manu Abbatis ſuſcepta, præbenda quam ei pro vicaria ſua inſtituerit, abſque reluctatione contentus erit. Quòd ſi ultra quàm quod ordinatum eſt quæſierit, & ſuper hoc controverſia vel aliqua moleſtia emerſerit, ſi animo intus reſipiſcere noluerit, hanc alterationem amore vel judicio reſcindere in Abbatis ſit plenaria poteſtate & diſpoſitione, cui vice Pontificis de culpis & negligentiis ſuis Presbyterum decrevimus reſpondere. Pro hac verò libertate Presbyterorum ſuper parrochia ſancti Manſueti conceſſa, in anniverſario noſtro ſingulis annis ſeptem ſolidos ad menſam monachorum & refectionem pauperum ab Abbate ſuiſque poſteris perſolvi conſtituimus. Decernimus etiam cauſa noſtræ ſalutis & memoriæ ut terras & vineas cenſuales & decimales ad præfatam Eccleſiam pertinentes quicunque tenuerint, ſi debitos cenſus certis diebus ſive temporibus perſolvere ex aliqua protervitate diſſimulaverint, ante altare beati Manſueti eos ad ſatisfactionem vocare, & ſi poſt tertiam vocationem venire neglexerint, vel præſentati ſatisfacere juſtitiæ aliqua doloſitate ſubterfugerint, ſententiam excommunicationis in eos proferre. Hanc igitur donationem ſuperiùs ita diſtinctam, ad ipſius confirmationem per præſentia ſcripta ſigilli noſtri impreſſione ſignata, ſucceſſoribus noſtris mandamus, ſuppliciter eos in Domino deprecantes ut morem quem ab aliis ſibi exhiberi vellent juxta illud, *Quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis*, debito fraternitatis affectu nobis impendant, donúmque

& ſtatutum noſtrum ratum & ioconcuſſum teneant & teneri eccleſiaſtica cenſura coërceant. His etiam addimus Albrici ſutoris ſtatum omnino liberum. Si qua verò eccleſiaſtica ſecularíſve perſona hanc inſtitutionis noſtræ paginam temerario auſu infringere vel perturbare præſumpſerit, à gremio ſanctæ matris Eccleſiæ auctoritate beati Petri Apoſtoli & vicarij ejus beati Manſueti & noſtra eam ſegregamus, ac perpetuæ maledictioni cum Datan & Abiron, qui vivi à terra fuerunt abſorti, ſubjacere cenſemus. Conſervantibus autem hæc ſit pax & exultatio tam in hoc quam in futuro ſeculo. Hanc præſentem deſcriptionem noſtro munitam ſigillo ſignis & teſtimonio noſtrorum fidelium roborandam contradimus. Signum Henrici Epiſcopi. S. Hugonis Abbatis ſancti Apri. S. Iohannis Abbatis ſancti Manſueti. S. Sigiſridi Abbatis ſancti Leonis. S. Haimonis Decani & Archidiaconi. S. Theodorici Præpoſiti ſancti Gengulfi & Archidiaconi. S. Petri Comitis & Archidiaconi. S. Odonis Theſaurarij & Archidiaconi. S. Vlrici Archidiaconi. S. Albrici Capellani & Archidiaconi. S. Haimonis Archidiaconi. S. Vvalteri Cancellarij. S. Rofridi Magiſtri. S. Ainardi Canonici. S. Paulini Decani ſancti Gengulfi. S. Damberti Canonici S. Gengulfi. S. Theodorici Canonici S. Gengulfi de Sellei. S. Viviani Archipresbyteri civitatis. S. Richardi Scabinionis. S. Albrici Presbyteri S. Manſueti. S. Henrici Presbyteri ſancti Amantij. S. Matthæi Ducis. S. Simonis filij ejus. S. Henrici de Chacinual. S. Hugonis filij ejus. Acta ſunt hæc Tulli in Eccleſia beati protomartyris Stephani Idibus Octobris, multis religioſis viris & laicis perſonis nobilibus aſſidentibus, anno ab incarnatione Domini MCLXIII. Indictione XII. Epacta XXV. concurrente I. Imperatore Frederico ſempérque Auguſto regnante, pontificante Domno Henrico.

CLIX.

Carta quomodo Theobaldus recognovit ſe eſſe hominem de corpore Eccleſiæ Foſſatenſis & dominio.

An. 1241. Ex chartulario monaſterij Foſſatenſis.

GVillermus permiſſione divina Pariſienſis Eccleſiæ miniſter indignus omnibus præſentes literas inſpecturis ſalutem in Domino. Noveritis quòd in noſtra præſentia conſtitutis fratre N. Abbate Foſſatenſi ex una parte & Theobaldo filio Gauſridi dicti Vicarij de Faræ monaſterio ex altera, cùm idem Abbas diceret eundem Theobaldum eſſe hominem de corpore Eccleſiæ Foſſatenſis, & quòd ſi idem Theobaldus unquam fuerat in Clericum ordinatus, iſtud ſine conſenſu Eccleſiæ Foſſatenſis factum fuerat, quare non debebat valere in præjudicium Eccleſiæ Foſſatenſis, prædictus Theobaldus confeſſus fuit coram nobis ſe fuiſſe in Clericum ordinatum, ſed ſine licentia & voluntate Eccleſiæ Foſſatenſis, & confeſſus fuit quòd hoc factum fuerat ſine ſcientia ordinantis. Nam cùm vidiſſet turbam quorundam puerorum qui debebant in Clericos ordinari, latenter ſe hujuſmodi turbæ immiſcuit ad ſuggeſtionem quorundam, puerili levitate deductus. Confeſſus etiam fuit ſe eſſe debere, & etiam eſſe ejuſdem Eccleſiæ Foſſatenſis hominem de corpore & ſe velle in omnibus Foſſatenſis Eccleſiæ dominio ſubjectum eſſe, ſe & ſua voluntati & dominio ejuſdem Eccleſiæ omnino in noſtra præſentia ſupponendo, abrenuntians omni privilegio ſi quod ſibi poſſet competere ex illa tonſura illicitè conſecuta vel alio quocunque modo. In cujus rei teſtimonium & munimen ad petitionem dictarum partium præſentibus literis ſigillum noſtrum duximus apponendum. Datum anno Domini MCC. quadrageſimo primo, menſe Aprili.

CLX.

Carta quomodo Matthæus Clericus recognovit ſe eſſe filium magiſtri Clementis de Criſtolio &c.

An. 1244. Ex eodem chartulario.

OMnibus præſentes literas inſpecturis. Officialis curiæ Pariſienſis in Domino ſalutem. Notum facimus quòd in noſtra præſentia conſtitutus Matthæus de Criſtolio recognovit quòd ipſe erat filius Magiſtri Clementis de Criſtolio & Aaleſis uxoris ipſius Clementis, & genitus conſtante matrimonio inter ipſos. Recognovit etiam quòd religioſi viri Abbas & conventus monaſterij ſancti Petri Foſſatenſis ipſum manumiſerant & reſtituerant libertati ſub tali conditione, ſi ipſum fieri Clericum contigerit & in clericatus ordine perpetuò reſidere, & etiam tali modo quòd poſt deceſſum ipſius omnia bona immobilia ſua de hereditate ſua moventia ad ipſos Abbatem & conventum quittè & liberè devolventur, niſi aliter procedat de voluntate prædictorum Abbatis & conventus; volens & concedens quòd ſi poſtquam tonſuram clericalem habuerit, ipſum uxorem ducere contigerit, nonobſtante manumiſſione hujuſmodi dicti Abbas & conventus omnia bona hereditaria ipſius Matthæi habeant & diſponant de illis pro ſua penitùs voluntate, niſi aliter procedat de voluntate eorundem. Promiſit autem idem Matthæus, fide in manu noſtra præſtita corporali, quòd bona ſua hereditaria immobilia nullatenus alienabit nec onerabit quin poſt deceſſum ipſius ad prædictum monaſterium quittè & liberè devolvantur. Renuntiavit inſuper dictus Matthæus ſpecialiter & expreſſè omni actioni & exceptioni tam juris quàm facti cohærenti rei vel perſonæ, omni juris auxilio canonici & civilis, omni privilegio conceſſo & concedendo, conſuetudini & ſtatuto, & omnibus aliis quæ ſibi poſſent prodeſſe & dictis Abbati & conventui in aliquo obeſſe vel aliquibus præmiſſorum. Actum anno Domini MCC. quadrageſimo quarto, menſe Ianuario.

C L X I.

Excerpta ex veteri codice MS. bibliothecæ regiæ in quo continetur Formularium pœnitentiariæ correctum & reformatum de ſpeciali mandato Domini Benedicti Papæ XII. *Hic eſt enim libri titulus.*

De muliere petente ſibi mitigari rigorem pœnitentiæ.

Epiſcopo. M. lattix præſentium lacrymabili inſinuatione monſtravit quòd Officialis veſter olim pro lubricitatis reatu quem miſera fragilitate commiſit, inter alias diſciplinæ aſperitates mandavit eidem ut quadraginta diebus per communia fora veſtræ diœceſis nudo corpore ab uſque ad umbilicum incedens, cedulam ſui delicti conſcriptam deferret in capite manifeſtè. Quare ſupplicavit humiliter ſibi per ſedem apoſtolicam ſalubriter rigorem hujuſmodi mitigari. Quia ſic debemus decenti animadverſione corrigere delinquentes publicè non debeat exponere ſed potiùs occultare, auctoritate &c. committimus quatenus conſideratis laboribus & expenſis quas dicta mulier ſuſtulit vel ſuſtinuit vel ſubiit propter hoc ad ſedem apoſtolicam veniendo, temperetis dictam pœnitentiam circa ipſam, prout ſecundùm Deum &c.

De ſervo ordinato.

Abbati. Fratris G. tui monaſterij monachi nobis oblata petitio continebat quòd cùm olim.. Epiſcopus in ſua celebratione ordinum generali excommunicationis promiſiſſet edictum ne quis ſervilis conditionis exiſtens, de uxore tamen ancilla natus, poſt hujuſmodi excommunicationis ſententiam ignorante domino ſuo ab eodem Epiſcopo non ſuo per ſimplicitatem & juris ignorantiam ordinem ſubdiaconatus, aliàs tamen rite, recepit, & poſtmodum habitu religionis aſſumpto, & aſtrictus obſervantiæ regulari, ad ordines ſuperiores acceſſit, & miniſtravit in ipſis abſolutionis beneficio non obtento. ſuper quibus ſupplicavit humiliter ſibi ſedis apoſtolicæ miſericordia ſubveniri. Quia verò digna eſt favoris proſecutione religio, auctoritate &c. committimus quatenus ſi præfatus monachus non fuit poſt religionis ingreſſum à ſuo domino requiſitus, ſi ſcivit eum ex taciturnitate conſenſiſſe poſſit præſumi, eo à dicta ſententia abſoluto, & injuncta inde ei pœnitentia ſalutari, eóque ad tempus, prout videritis expedire, à ſuorum ordinum executione ſuſpenſo, demum ſi ſibi merita ſuffragentur, aliúdque canonicum non obſtet, ad diſpenſationis gratiam admittatis eundem.

De eodem pro ordinato.

Epiſcopo. I. Presbyter veſtræ diœceſis &c. quòd cùm ipſe olim ſervilis conditionis exiſteret, titulum nullum habens, tanquam ſimplex & juris ignarus, à prædeceſſore veſtro, domino ſuo ſciente & non contradicente, ordinem ſubdiaconatus, furtivè tamen, ſuſcepit, & in ipſo publicè diutiùs miniſtravit, & proceſſu temporis ad ſuperiores proceſſit. Et licèt comminatio ſub pœna excommunicationis facta fuerit per dictum prædeceſſorem ne aliquis ſervilis conditionis exiſtens, & ſufficientem titulum non habens, ad ordines accipiendos accederet, non tamen excommunicationis ſententia lata fuit. Super quibus &c. Nos autem &c. committimus quatenus ſi prædictis veritas ſuffragatur, & aliàs dictos ordines ritè recepit, injuncta ſibi abſolutione prævia ob exceſſum hujuſmodi pœnitentia ſalutari, eòque ad tempus &c. *uſque* diſpenſetis.

De promoto à pſeudoepiſcopo.

Epiſcopo. Sua nobis &c. quòd cùm olim quidam iniquitatis filius in regno Alamanniæ pervagando & tam falsè quam præſumptuosè ſibi auctoritatem & officium Pontificis aſſumendo, cùm in veritate, prout ex poſteriori pleniùs eſt compertum, quampluribus Clericis ordines de facto contulit, cùm de jure non poſſet, in ſuæ ſalutis diſpendium & eccleſiaſticæ diſciplinæ contemptum, ac ſubſequenter in ſcandalum plurimorum, idem ... communi errore ſeductus ſubdiaconatus & diaconatus, ut ne dicamus ordines, ſed nec umbram, ab ipſo recepit, & miniſtravit in ipſis quouſque per aliorum doctrinam erroris hujus notitiam apprehendit. ſuper quibus apoſtolicæ ſedis clementiam humiliter imploravit. Verùm quia nec conferre ordinem nec ordinis characterem potuit qui pontificali officio minimè fungebatur, auctoritate &c. committimus quatinus ſi eſt ita. *Si verò vertatur in dubium, omnino dicatur ſic:* committimus quat. ſuper hoc inquiſita diligentiùs veritate, ſi vobis conſtiterit verum & catholicum fuiſſe Epiſcopum, in ſuo ordine dimittatis. Si verò veritas haberi non poſſit, & non vertatur in dubium, conferatis ei per vos vel per alium ordinem ſupradictum eo modo quo in dubiis debet conferri ſecundùm canonica inſtituta. Poſtquam præfatus ... ordines ab eo qui legitimè conferre poterit & debebit rite receperit, injuncta inde ſibi abſolutione prævia pœnitentia ſalutari, ſuper irregularitate inde contracta cum ipſo miſericorditer diſpenſetis.

CARMINA
ÆVI KAROLINI

Nunc primùm edita ex vetuſtiſſimis illorum temporum membranis.

I.

Epitaphium Ludovici Pij Imperatoris.

Ex veteri membrana S. Arnulfi Metenſis.

PRæcelſus meritis, famoſo & oomine clarus,
Felix Auguſtus hic Hluduicus adeſt.
Corporis hic artus clauſit quando ultima ſolvit
Humanæ vitæ & ſuper aſtra petit.
Hic fidus, fortis, nulli pietate ſecundus,
Clemens, & patiens, atque benignus erat.
Eccleſias Chriſti ritu renovavit honeſto,
Ipſius & cultor verus ubique fuit.
Cæſaris hie genitus Karoli Auguſtiqoe ſuperſtes
Succeſſit regno huic ſceptra regens populi.
Quem nunc pro ſacris meritis jam credere fas eſt
Cum Chriſto Domino regna tenere poli.
Cujus jermanus Drogo Chriſtique ſacerdos
Tranſtulit buc corpus, condidit hoc tumulo.

Deceſſit autem anno imperij ſui XXVII. die XII. Kal. Iulij, anno verò ætatis LXIIII. quievitque in pace.

Hanc, æterne Deus, Cæſar Hlotharius aram
Devoto juſſit corde parare tibi;
Illic ſacra tui quò victima rite ſacretur
Corporis, & fiat ſanguine munda tuo.

II.

Verſus in laudem Lotharij Imperatoris poſiti in fronte textus evangeliorum quem ipſe obtulit monaſterio ſancti Martini Metenſis.

Ex veteri codice bibliothecæ regiæ.

ARbiter altitronus mundi formator & auctor,
Quique polorum ſervas cuncta potenter & ævi,
Qui regnare jubes Reges per ſæcula mundi,
Hlotharium, qui nunc fultus pirtate tua alma
Indoperator habetur Rex auguſtus in orbe,
Dextera celſa tua exaltet, defendat, & ornet,
Imperium ut teneat, dilatet, firmet, adunet,
Vtatur bene pace fruens & proſperitate,
Ac valeat, vigeat, vivat per ſæcula felix.
Nam pius ipſe Auguſtus Chriſti ductus amore
Hoc decus almificum Eccleſiæ prævidit ut eſſet,
Præſulis atque beati Martini veneratu
Hunc polchrèque gregem librum intra ſcribere juſſit
Ipſius ornari auto & picturis venerande,
Vt notum faciat quantum pollet locus ille.
Sed Sigilaus parens juſſis Regis ſtudioſè
Hoc evangelium illic totum ſcribere juſſit.
Præſcripti atque gregis voluit frater fore Cæſar,
Scilicet ut bumilis donum capiàtque ſupernum.
Nempe ipſe grex toto niſu cunctipotentem
Pro virtute Auguſti & conjuge oecnon prole precatur.
Pictus * habetur ob hoc necnoo Rex pagina in iſta,
Vt quiſquis vultum Auguſti bic conſpexerit umquam,
Supplex ipſe Deo dicat cunctipotenti:
Lotharius requiem mereatur habere perennem
Per Dominum noſtrum Chriſtum, qui regnat ubique.

* Vide Notas pag. 1279.

III.

Verſus in fronte Bibliorum poſiti & aureis literis exarati in vetuſtiſſimo codice MS. monaſterij ſancti Dionyſij, qui nunc extat in bibliotheca regia.

BIblorum ſeriem Karolus Rex inclitus iſtam
Contexit chryſo corde colens catharo.
O miranda nimis Domini ſapientia ſummi,
Quæ præſens aderat dum cœlos ipſe parabat.
Nec ſpectanda minùs quòd ſic diſponere cuncta
Ordine compoſito noſti ſub jure coapto.
Tu ſtellas ſtellis interpoſuiſſe videris,
Sidereas vario expungens diſcrimine metas,
Luminibus cunctis ſtatuens præponere ſolem.
To quoque circuiens cœli ſic undique gyrum,
Nexiſti mediam convexo climate terram.
Tu mare fluctifluum diviſa parte locaſti.
Diverſas gentes habitus ſic uóſque reſervant.
Sed tu primatum cunctis in gentibus æquum
Sola tenes, propria reprimens virtute ſuperbos.
Regibus & regnis ſemper tu jura dediſti;
Paruit atque tuis quiſquis de Regibus orſis,
Culmine ſublimi micuit ſublimior ipſe.
Felices dicti, felices ſunt quoque facti.
Quique hæſere tibi, tua laus & gloria regnant.
Biblorum ſerie de multis multa feruntur,
Correctis aliis, reprobatis denique multis.
Quoſdam glorifico texiſti nomine Reges.
Sed ſervaſſe tuum tibimet ſpecialiter unum
Ac proprium Karolum claret ſapientibus orbis,
Quem ſolem ſolum regali ſcemate clarum
Lumine conſpicuum ponis, ſapientia, primum.
Nunc licet atque libet ſcrutari funditus illum
Rite modum Reges tibi quo placuiſſe ſciuntur;
Sicque tuus dici Karolus vel poſſit haberi,
Pandatur ſaltem paucis rudibúſque loquelis.
Fortis namque David per te regnavit & egit,
Arma beatorum, necoon & norma reorum,
Stare docens ſanctos, rurſúſque reſurgere lapſos.
Non pateris humiles penitùs tu, ſancta, perire,
Quos te corde tuo ſatis acceptaſſe fateris.

Corripis & teprimis quos corrigis, erigis æquè.
Exetces cunctos animo qoos diligis almo.
Viribus & validis virtutes grata miniſtras.
Diſplicuiſſè putant ſtolidi quos diligis immo.
Rex Salomon quoniam potiùs tua dona petivit,
Vt ſapiens poſſet fieri, præcelſior ullis
Regibus exiſtens, opibus pollebat opimis,
Iudicióqne rato tecum bona plurima ſanxit,
Doctrináque tua mundum redimivit abundè,
Mirificum Domino meruit quoque condere templum,
A te ſecedens, in ſe diſpendia paſſus,
Dogma quod exhauſit de te, per ſæcula lucet.
Ergóne tute tuum Karolum non diligis ultto?
An hominum cuiquam humili ſit corde ſecundus?
An pietate calet caluítque tanta vel alter?
Qui memorans adeo cunctatum pectore rerum
Vt nihil auditum vel viſum oblivio carpat.
Propria ſola latet delata injuria mente
Ande juſtitiæ dicam ſileámve tenore?
Si quid fortè minùs, fateor, miſerario vincit.
Eia age, prome manum largam; vox libera dictu,
Teſtis erit verax nunc orphanus atqne pupillus.
Sic meritò cunctos iſtorum nomine ſigno,
Dum non excipitur quiſquam, nec pellitur uſquam.
Nec mare præterea fervens in gurgite vaſto
Hanc ter...ete manum potuit poteritque vel unquam.
Diverſæ hoc linguæ diverſa parte loquuntur.
Diverſi mores laudant concorditer ipſam.
Felix ergo manus, ſed mens feliciter hujus
Pauper quæ potiùs ſecum quin conſtat egena,
Non inflata tumens regalis ſtemmate typi.
Sed carò dum gemmis auróqoe ornata refulget,
Hæc ſecum ſemper meditatur nocte diéque,
Lucidior Chriſto quò ſole reſplendeat ipſo.
Sicque tuum Karolum facis, ô ſapientia, ſolem.
Nempe ubi theſaurus, cor ibi fore rite probatur,
Quod hujus domino ſemper conſtanter adhæret;
In quo quicquid haber, dulci pietate recondit.
Quid ſi nunc ipſum terris in carne videret?
Quo ſub amore pedes quo voto figeret ori,
Quando datam legem tanto veneratur honore?
Quid de evangelico textu replicabo colendo?
En ipſos apices gemmis circumdat & auro.
O quanto Chriſtum mens fervida diligit iſta,
Cujus amore ſibi vileſcunt omnia mundi.
Eſt modus ut nec habens habeat nec babere cupiſcat.
Eſt & habens ſicut nec habens, ſed & erogat ultto.
Iſta virum virtus condigno nomine comit.
Ecce patet Salomon quoniam, ô ſapientia, temet
Non plus dilexit Karolo ſine fine beando.
Tu quoque nec David tantis per quæque probaſti.
Inter quæ quædam de quodam gratia facto
Multa tibi toro debetur corde ferenda.
Amiſit David regnum, rurſúſque recepit.
Morte tamen geniti triſtatus valde dolebat.
Túque tuo Karolo reparaſti regna paterna.
Nec dolor acceſſit, ſed amor fraternus adhæſit.
Vnde tuum Karolum ſemper ſervabis ubique.
Ergo nec hunc David nec Iob magis eſſe probatos
Apparet planè, pro te nec plura tuliſſe
Quanta tuus Karolus, mitis, pius, atque benignus,

ſobrius ſapiens fortis
ΝΗΦΑΔΕΟC ΦΡΟΝΙΜΟC CΠΟΤΔΑΙΟC
atque juſtus.
ΚΑΙΔΕ ΔΙΚΑΙΟC.

Æquivoco Karolo fruſtratus germiue digno,
Indulſit pro te ſævo ſcævóque tyranno;
Omnibus atque ſuis regno privantibus ipſum
Tam bonitate proba, tanta pietate pepercit.
Quin pervalde ſuis inimicis maxima rurſus
Prædia reſtituit, donans ac plura quibuſdam.
Quid mereatur herus ſanci, ſapientia, tantus.
Iudicio noſtro primus præ Regibus extat.
Pragmate poſco pio, populorum pectora pando,
Præcluo proſit perprobra proprietas.

I V.

Verſus in fronte Bibliorum aureis characteribus exarati in vetuſtiſſimo codice MS. bibliotheca Colbertinæ, qui fuit ſancti Stephani Metenſis.

Rex benedicte tibi hæc placeat biblioteca Carle,
Teſtamenta duo quæ relegenda gerit.
Fert quod amas, quod amare velis, quod diſcere proſit,
Quod capias, teneas, quódque frequenter agas.
Corrigit, hortatur, reficit, caſtigat, honeſtat,
Arguit, obſecrat, increpat, ornat, alit.
Eloquium, mores, ſtudium componit & actus;
Eſtque cibus, potus, norma, via, arma, ſalus,
Interiora hominis promit, cæleſtia pandit,
Aptat utrumque ſibi munere plena Dei,
Et præſens tranſacta canit, præſentia monſtrans,
Singula jora ſiler, ſingula ſed reſonat.
Inſtabilem quamvis ſtabilem pòſt reddet amantem
Se ſi ſit faſſis deditus ille ſuis.
...... us ut verum credat quod continet omne
Inde ſequens veri ſpes fiat æqua pij.
Dulcis amor nimium mox rite duobus in ollis
Tertius incedat, jungat & ipſe tria.
Iam ſubeant menti fuerint quæ noxia culpæ,
Per lacrimas genitus pérque doloris opus.
Sic ſic cum precibus quæratur gratia Chriſti,
Muneris eſt cujus quicquid in orbe boni
Quid volumus, petimus, facimus, quid ſcimus, habemus,
Inde datur noſtris utile non meritis.
Aut vanom aut vacuum aut nil aut laudabile nuſquam
Spiritus auctor agens cui niſi ſanctus eat.
Quo duce res adaperta patet quæ clauſa latebat,
Antea eo nutu hanc reſerante ſuo.
Cum quo mens poller, ſine quo tenebraſcit in umbris,
Ceu careat luce vel rationis ope.
Præterea corpus minuant jejunia dignè
Caſta atque excubiæ noctis ubique bene.
Quatinus ingenium concreſcat acumine ſenſus,
Cùm caro putris abit, cùm renuata perit.
Carne fatigata, pedetemptim gliſcit acumen
Cordis, & initium ſumit habere darum.
Cos acuit ferrum, mihi crede, ſecare capillum,
Radere ſeu pariter abſque labore caput.

Nec

Nec minùs affectum juſto moderamine corpus
Intellectum effert, ſanat & auget eum.
Denique dum ſuperent gazæ, dum larga facultas,
Dum majora inhies, dum orthora roges,
Da quod egent miſeris, miſerùm defenſio ſito;
Pauper, egenus, inops te miſerante boet.
Te miſerante boet vivat quicumque miſellus,
Te auxilium vitæ poſtulat eſſe ſuæ.
Eſto paret, frater, mater, ſoror, agnus ottinque,
Debilibus ſpes, res, gloria ſumma, dies.
Dilige juſtitiam, callis comitetur amicus
Iuſtitiæ tecum primus ad omne bonum.
Exalta, muni, cuſtodi, collige, lauda,
Sublima clerum ſeu venerare tuum.
Ædibus & ſacris meritos ſic defer honores
Sedibus in ſanctis ut merearis opem.
Tempore manduca, bibe, dormi, ſurge, labora.
Sunt facienda ſuis omnia temporibus.
His habitis aliiſque bonis in nomine trino
Cunctipotentis heri cum deitate ſui,
Hujus ab initio thomi ſcrutarier oro
Ejus ſcripta pia mente, opere, fide, ero.
Hic fons, hic doctrina potens, hic flumina opima
Eccleſiæ ſanctæ candidiora nive.
Scilicet alticanori quinqoe volumina Moyſi
Iuncta nitent mortemillius uſque canant.
Ioſue dux ducens conſurgit fortis in armis
In patriam populum jore tenente locum.
Septimus ecce liber cenſorum nomina fatur
Quorum Hebrea fuit ſub ditione manus.
Horum facta, genus, tempus, loca, bella, triumphi
Sunt inſerta ſibi debito honore ſui.
Femina quis ſociata ſedet Ruth nobilis opà,
Quam Iob eximiæ conſequitur fidei.
Hunc imitare libens; quoniam patientia pura
Extitit, ac nobis magna figura fuit.
Quattuor & Regum libri bis octo Prophetas,
Ante, quibus David jungitur hymnificus-
Hymnica pſalmorum cecinit qui carmina David,
Plurima de Chriſto myſtica ſæpe loquens.
Prodiit ex cujus regali virgo Maria
Semine, quæ peperit virgo beata Deum.
Pacificus Salomon, necnon ſapientia juxta,
Tertius eſt Ieſus contionatus eis.
Pòſt Paralypomenon, Ezras quoque, ſive Nemias,
Hinc Heſter, Iudith, & Tobias recinit.
Inclita bella deinde tonant Machabea quondam
Pro lege ac patria próque ſalute data.
Hæc ſcriptura quidem breviter memorata vetuſta
Stat quanquam modico ruſticulóque ſtilo.
Initiant teſtamenti præcepta novelli
Bis duo concordi famine ſanctivomi,
Mathæus, Marcus, Lucas, celſúſque Iohannes,
In ſenſu parili dogma tonando Dei;
Perſonæ quorum variæ, doctrina ſed una,
Vnus utriſque tenor, una ſequenda via.
Hi quid vel quæ quanta ſeu vel qualiter egit
A patre deſcendens natus ubique docent.
Hinc hominis primo facies aſcribitur orſus,
Eſt quia ſat Domini cælitus ex geneſi.
Forma leonis ineſt pulcbrè formata ſecundo,
Quòd terigit rura devia voce ſua.
Rebus ait ſacris ſiquidem quia tertius, inde
Nunc olli ſpecies imprimitur vituli.
More aquilæ quoniam tranſcendit ſidera quartus,
Ejus ob id ſpecimen ſthematis ipſe gerit.

Quis & apoſtolicos Lucas quos edidit actus
Subdit, ubi totus inſtruitur populus.
Catholicæ hinc ſeptem redolent mirabile cartæ,
Format apoſtolicus quas operando ſtilus.
His hærent bis ſeptem Pauli ſcripta deinde,
Antè lupina cui vox, modò ovina micat.
Hoc concludit opus jam viſio ſancta Iohannis,
Viſio ſancta ſatis, ac memoranda nimis.
Hæc nova rite cluit ſeries ſubjuncta priori,
Vmbra prior quarum, cauſáque poſterior.
Ergo iter eſt duplex utriuſque effectus in uno,
Quo tribuente datur ſcanſio celſa poli
Hic quia divitiæ æternæ vitalia menſæ
Implent omnino nectare perpetuo.
Hic paradyſe tuus virida ratione pateſcit
Multimodus fructus melliferaxque locus.
Hic ſitiens potum, eſuriens panem, anxius æquè
Lætitiam inveniet, lætus & inde fiet.
Hæc tamen in hoc mortali dum corpore quiſquis
Degit habétque magis, plus ab amore velit.
Sic ſiligna magis dentur, magis æſtuat ignis.
Sic mage vina ſitit prout mage quiſque bibit.
Cùm verò ſpes res fuerit, tunc plenior horum
Plenus amator erit, jam ſaciatus ero.
Ad quod hæc domus, hæc doctrina, hæc ſemita tantùm
Mens inſter verè ſub deitatis ope.
In phyſicis, logicis, etiam moralibus iſtic
Omnia ſunt, lector, in brevitate tibi.
Hic hic argentum, aurum, gemmæ, vaſcula; veſtes,
Et quicquid terræ carius eſſe valet.
Hic & lex precioſa. Nihil precioſius illa
Aut eſt, aut viget, aut rider, olétve ſacrè.
Iuſta jubens, injuſta vetans, mala cuncta repellens,
Omnibus ínque bonis nobilitate potens.
Diſcidium, furor, ira, dolus, diſcordia, rixa
Conſilio legis hujus obire queunt.
Erudit indoctos, quoſdam ſapientibus æquans,
Contribuit mediis dogma ſalutis ita.
Magna pluit magnis, diſponit parvula parvis.
Eſt in utroque ſtilus juſtitiæ validus.
Notitiam Ieſu præbet confeſſio munda.
Extat ea en homini lex veneranda ſibi.
Extat ea en homini lumen per compita mundi,
Terribili voce lux & origo ſui.
Artibus ingenuis præcellit digniùs iſta
Ars, genere, eloquio, vi, ratione, vice.
Vtile ſive decens necnon perſtringit honeſtum.
Imbuit, exornat, inſtruit, armat, armat.
Hæc caperit totus poſtquam mutaverit orbis
Quid ſit ibi Eccleſia mox reditura cuim.
Terte tibi plures quoſdam demulcet & illic
Fixa futura notans nec dubitata quidem.
Antè tamen reſerat clarè primordia coſmi,
Et per quam illius eſſe fuit ſophiam.
In primis cæli terræque mariſque creator,
Ipſius & natus, Spiritus atque agius.
Hujus ab amne fluit divina ſcientia latè,
Mundum peſtiferis expolians tenebris,
Quóque modo quiſquis caveat munitus ab armis
Hoſtis perverſi tela munica nimis.
Quadrivium gignit virtutis nobile ſanè,
Terrigenum mittit per quod in aſtra genus.
Hæc quàm multiplici ſermone ſalubria ſemper
Attrahit atque monet, ſive monendo jubet.

Hæc jubet, atra fugat, dehinc fallacia pellit,
. Vera ſuperna cupit. Hæc facit, illa fugit.
Exul ab exilio dapibus ſolatur opimis,
Cùm legit aut relegit, eúmque relecta ſapit.
Hæc mala vile vehit coëuntia temporis hujus,
Nec digna æternis æſtimat eſſe bonis,
Aut ea certe timet, tantum formidat amare
Quantum ne non ſit cœtibus in ſuperis.
Hic Dominus loquitur, hic nos et corde loquamur,
Quò nil majus adit oil vel adire poteſt.
Quiſquis es inſtructus mundanis uſibus biſce,
Quis Salomon opibus ditior emicuit,
Hoc conceſſa cui dives ſapientia fecit,
Regibus ac cunctis hunc ea præpoſuit.
Tu quoque qui es humilis, prudens, intentio ſancta,
Se propter ſophiam dilige, poſce, cape.
Annon plus id pro quo aliud ſit quàm actio quæ ſit.
Se tamen hæc ſophia plus nec habere quiit.
Ergo Deus trinus, pax, ſeu ſapientia vera,
Vltra non laus, nec verſificalis apex.
Huic operi magno magnis te niſibus aptas,
Inclite Rex Carole, lumine cate mage.
Es ſplendor populi, lux mundi, gloria regni,
Et bonitate prior, nec pietate minor,
Nunc etiam cunctis prælatus juſtiùs alme
In genere humano oiſu, opere, arte, fide.
Vi David, intellectu Salomon benedicto,
In ſpecie Ioſeph, ſpe Induperator ovans.
Qui mare, qui terram, qui totum continet orbem,
Te conſervet, amet, ducat aduſque polum.
Sit tibi honor, pax, ordo, decus, patientia, regnum,
Proſperitas omnis, & ſine fine vale.

In fronte novi teſtamenti.

Exulta lætare ſatis, Rex inclite David,
Egregij voti compos ubique tui.
Carle decus regni, fax coſmi, gloria cleri,
Eccleſiæ fautor, militiæque decor.
En jam lecta tibi ſeries tranſacta vetuſta.
Sed nova rite ſequens iſta legenda patet.
Cujus in initio clarè primordia clara
Matthæus Domini concinit ex geneſi.
Ceu leo per deſerta, fremit deſerta minando
Vox tua, Marce, ſuo fulta perenne Deo.
Myſtica ſacra ſacre partis per quattuor orbis
Fert ſtudium Lucæ lucis ab arce piæ.
Ad genitum patris ſuper æthera, celſe Iohannes,
Scandis, & ex verbo verba colenda canis.
Eximij hi jaciunt latè myſteria Chriſti,
In ſenſu parili conveniúntque ſibi.
Plúſve minúſve vel æqua boant, ſua ſícque dehiſcunt.
Attamen effectus unus utrinque novus.
Hoc evangelium ſanat, blanditur, honorat,
Caſtigat, reficit, munit, honeſtat, alit.
Hic modus effandi, hic virtus, hic actio munda,
Hic cibus, hic potus, hic benedicta ſalus.
Hic vita, caritas, via, ſpes, verúmque, fidéſque,
Seu bona cuncta ſimul conſociata vigent.
His aſſueſce diù, hæc meditare, hæc dilige, ſive
In ſermone opere hæc habitare ſtude.
Rex bone, Rex ſapiens, Rex prudens, Rex venerande,
Rex Carole alme vale cum pietatis ope.

Det tibi ſceptra patris Ieſus, confirmet, adunet,
Præmia ſanctorum ut merearis. Amen.

In fine codicis.

O decus, ô veneranda ſalus, ô ſplendide David,
Rex Carole alme vige cunctipotentis ope.
Gloria, laus, honor, omne decens, miſeratio, clemens,
Pictus es hic ſtudio artis ab eximio.
Sed quia tam hæc rutilans ſpecies it nonniſi fecit
Vera tui omnis cui cedit imago viri,
Es prior effigie, ſenſu prior, artibus, odis.
His prior aut illis, reſtat in ambiguis.
En bene grata tuis hæc ignoratio, David.
Fulget ubique locus lætitiæ nimius.
Fert & eis manifeſtè quòd ſis major utrinque
Magnis in cunctis omnibus orbe viris.
Iuſta jubes, injuſta vetas, mala cuncta recidis.
Dictis ſeu factis is via ſancta tuis.
Quæ canis ipſe facis, neque in his reprehenſio ſordet,
Aut in utroque niſi actio puta Dei.
Ecleſiæ fotor, cleris populiſque levamen
Ordinibúſque ſacris quam ſacer ordo ſatis.
Per te Pontifices pueros cum chriſmate ſancto
Nomine de Chriſti rite novare queunt;
Quis tribuis meritos merito deitatis honores,
Dum te ſubdis eis corde, opere, ore, fide.
Scis ideo ſervas quòd portio debeat ire
Prima tui Domini, qui dedit eſſe tibi.
Pauper, egenus, inops, vidua, orfanus, anxius, orbus,
His aliíſque datus es pater atque cibus.
Iudicij voluis totiens extrema diei,
Quòdque putris caro ſis ac periturus homo.
Propterea es juſtus, prudens, fortis, moderatus.
Semper larga manus, & pietatis opus.
Quis pluviæ guttas, numerum quis novit harenæ,
Te laudare poteſt pleniter aut meritè.
Ceu plumbum argento, æs auro, tus ſidere diſtat,
Gemma vitro, ſcandit plus tua fama modò.
Antè Brito ſtabilis ſiet vel muſio muri
Pax bona quàm nomen deſit honóſque tuum.
Iam jam pro tanto, pro tali Rege profuſas
Orbis agat mecum totus abundè preces,
Vt valeat, vigeat, vivat per ſæcula felix,
Vtatur pace, proſperitate fruens,
Regnum habeat, teneat, dilatet, fulciat, ornet,
Addat ei jura legis ab arce pia,
Inſuper his habitis præclarè in tempore mortis
Perpetuam requiem hic mereatur. Amen.

In ultima libri pagina, ante imaginem cujus mentio facta eſt in Notis pag. 1176.

Hæc etiam pictura recludit qualiter heros
Offert Vivianos cum grege nunc hoc opus.
Ante ubi poſt patrem primites mundus amandus
Sigualdus juſtus ſummus aregarius;
Quis tribus eſt probitas, pietas, verúmque, fidéſque,
Cetera honeſta quoque conſociata ſimul.
Quartus his hæret junctus ſanctiſſime David,
Qui te vi tota mentis amore colit.
Hi proni tibimet Domino de parte beati
Martini ac fratrum ecce librum tribuunt;
Cujus honore rogant placeat, laudetur, ametur,
Scrutetur, proſit, auxilietur, alat;

In quo nil aliud quàm fratrum ſola voluntas
 Ex tua quas villis juſſio reddiderat.
Reddis eas, Cæſar, Martini pro veneratu,
 Domni ſeu precibus ſemper amabilibus
Perpetui, necnon Briccij tutamine ſancti,
 Próque aliis reliquis, ô paradiſe, tuis.
Immo magis pro te, Ieſu ſalvator amate,
 Sis ut ei vita denique perpetua.
Pro famulis nobis etiam oratoribus aptis,
 Quos ſitis obruerat, frigus, & atra fames.
O Rex, ô reverende, fiat renovatio fixa
 A mercede tua ſive ſalute tua.
Prævaleat regale decus, ſoperétque poteſtas
 Regum de more qui coluere bonum.
Præceptom genitoris, avi, proavi renovaſti.
 Hoc ſtet, hoc maneat, hoc nec obire queat.
Quod tua ſancta manus nuper firmavit honeſtè
 Præcepti ſerie, prorsùs eat ſtabile.
Quid facient alij Regis mutatio tanti
 In facto hoc fuerit ſi hoſte vigente malo.
I procul atque procul ſcelus hoc crudele per omne.
 Tu propè juſtitia vince nociva, fuga.
Quas laudes tibi, quas grates, quæ carmina David,
 Quod par dulce melos, vox lira, corda canet.
Nos ſiquidem pſalmos, Miſſas ſpeciale precamur,
 Pſallemus pro te, conjuge, prole, pie.
Sic noſtri verè poſt nos quicunque futuri
 Aſſiduas fundent multiplicéſque preces.
Sint tibi ſpes, virtus, lumen, victoria, Chriſtus,
 Pax, laus continuè, Rex bone David ave.

FINIS.

NOVÆ ADDITIONES AD NOTAS.

PAg. 997. *linea* 56. *poſt* eſſe debere *adde.* Alibi pueros virgis non cædunt, ſed eorum aures vellunt, præſertim in Gallia Narbonenſi.

Pag. 1064. *linea* 9. *poſt vocem* Meldenſis *adde*, & ex veteri charta Patriciacenſi edita à Perardo in monumentis hiſtoriæ Burgundicæ pag. 41. *Proclamantes quòd non deberent epiſcopalem receptionem facere apud ſanctum Marcellinum, qua capella eſt, non vicus publicus.* Burchardus confirmat &c.

Pag. 1094. *linea* 5. *adde.* Offonis villæ monaſterij dicati in honore ſancti Leodegarij martyris mentio extat in præcepto Ludovici Tranſmarini quod à Perardo editum eſt in monumentis hiſtoriæ Burgundicæ pag. 165.

Pag. 1104. *poſt lineam* 43. *adde ſequentia.*

CELLA FRAXILII] Certum eſt monaſterium illud fuiſſe ſitum in Vaſconia. Fortaſſis in diœceſi Auſcienſi, cùm Cimorræ præponatur. In chartulario monaſterij Cimorrenſis legitur Sanſaſtrum de Cella Fraxili feciſſe conventionem *ut Sansfurt de Agun acciperet filiam ſuam nomine Sancia uxorem. Qui cùm vellet facere nuptias, Guillelmus de Beccava contradixit ei, quia erat ſenior ejus. Hoc audiens Sansfurt, dedit ei quinque ſolidos ut eam è toto relinqueret & firmaret ſibi Sanſaſter generum ſuum & omnem progeniem ab ea deſcendentem.* In eodem chartulario reperitur mentio cujuſdam Militis cui nomen erat Fortoni de Cella Fraxili, qui vivebat anno MCXXXIIII. Fortean Cella Fraxilij monaſterium eſt quod hodie dicitur Cella-Medulphi, volgò *Saramon*, in diœceſi Auſcienſi.

CIMORRA] Sic ſcribunt omnes veteres. At in tomo quarto Galliæ Chriſtianæ ſcriptum eſt *Simorra*. Vetus monaſterium beatæ Mariæ Virgini dicatum, in quo ſervantur reliquiæ ſancti Ceratij & ſancti Saturnini. Iſtius monaſterij hos Abbates fuiſſe reperio in vetuſtis tabulis.

Forto, ſive Fortunos, circa annum 1020.

Otto Archiepiſcopus Auſcienſis, circa an. 1030.

Pontius anno 1055. & 1068.

Gaſtonus.

Aſtarus.

Lærus, Aſtari ſucceſſor, circa an. 1070.

Bernardus, Læri ſucceſſor.

Pontius Epiſcopus Bigorritanus, circa an. 1076.

Petrus de Petiano, an. 1080. & 1090.

Vvillelmus an. 1118. & 1122.

Petrus 1143. 1146.

PICIANO] vulgò *Peſſan* in diœceſi Auſcienſi. Vetus charta Cimorrenſis monaſterij: *Et mihi remanſit hereditas monaſterium quod vulgò dicitur Peſtiano in honore conſtructum ſancti Archangeli Michaelis, ſitúmque in territorio Aſtariacenſi.*

S. SAVINI] in valle Levitanenſi & diœceſi Tarbienſi. Vide hiſtoriam Benearnenſem illuſtriſſimi viri Petri de Marca Archiepiſcopi Pariſienſis lib. 9. cap. 2.

Pag. 1206. *linea.* 19. *adde.* Karlomannus Ludovici Balbi filius confirmavit anno DCCCLXXXI. commutationem factam inter Geilonem Epiſcopum Lingonenſem & Baldricum fidelem Regis; ut patet ex ejus præcepto, quod Perardus edidit in monumentis hiſtoriæ Burgundicæ pag. 158.

Pag. 1207. *linea* 41. *poſt* Domini magna eſt *adde.* Heic tamen magnus dies non ſignificat diem Paſchatis, ſed feriam quintam ſanctæ hebdomadæ, qua pœnitentes reconciliabantur. Capitula Herardi Archiepiſcopi Turonenſis cap. 14. *in die magno cœna reconciliandi.* Alibi dies magnus &c.

Pag. 1218. *linea* 65. *adde.* Vide ſuprà pag. 1181.

Pag. 1233. *linea* 57. *adde.* Vide capitula Karoli Calvi tit. XXVIII. cap. 12.

Pag. 1266. *linea* 24. *adde.* Vetus gloſſarium collectioni Dionyſij Exigui additum in veteri codice ſancti Stephani Metenſis qui nunc habetur in bibliotheca Colbertina: *Sedicioſus, id eſt, qui riſos & diſſenſiones vel injurias necnon qui dicitur in ruſtica parabola ungareb.*

Pag. 1267. *linea* 64. *ſcribe ſic.* OCCASIONISUS] Veteres libri & editio Sirmondi habent *occupationibus.* Nos tamen mutavimus &c.

Pag. 1269. *linea* 46. *adde.* Eccardi porrò Co-

Digitized by Google

miti mentlo plurima extat in monumentis hiſtoriæ Burgundicæ a Perardo editis pag. 22. & ſeqq. ex quibus colligitur filium illum fuiſſe Childebranni & Domianæ, uxores porrò habuiſſe Aldegundem & Richeldim, & vixiſſe ſub imperio Ludovici Pij & Karoli Calvi.

Pag. 1283. *poſt lineam* 24. *adde ſequentia.*

Pag. 1238. SIGNVM BOSONIS] Karolus Calvus in præcepto pro monaſterio ſancti Benigni Divionenſis, apud Perardum in monumentis hiſtoriæ Burgundicæ pag. 154. *Boſo kariſſimus noſter Dux & Miſſus Italiæ ſacrique palatij noſtri Archiminiſter.*

Pag. 1283. *linea* 33. *poſt illa verba* debere dari *adde.* Fragmentum porrò iſtod epiſtolæ Leonis IV. ſumptum eſſe ex ea quæ ad Epiſcopos Britanniæ ſcripta eſt docet Paſchalis II. ad Baldricum Noviomenſem ſeu Tornacenſem Epiſcopum ſcibens. *Idem etiam Leo*, inquit, *Epiſcopis Britanniæ ſcribens, illis tantùm Eccleſiis quæ plebes vocantur deberi decimas indicat, ubi ſacroſancta dantur baptiſmata.* Vvalafridus Strabo &c.

Pag. 1294. *poſt lineam* 57. *adde ſequentia.*

Pag. 552. c. 3. INIVRIA] Dubium non eſt quin legi heic debeat *incuria.* Similem errorem nos olim ſuſtulimus ex libro primo Salviani adverſus avaritiam, uti obſervatum illic eſt pag. 419. ſecundæ editionis.

Pag. 1300. *poſt lineam* 56. *adde ſequentia.*

Pag. 614. HABEAMVS VESTRAM LICENTIAM] Iure tum per omnes provincias recepto, is qui electus erat Epiſcopus, ſi de Eccleſia ipſa non erat ad quam eligebatur, ordinari non poterat ad cathedram illam ſine conſenſu Epiſcopi ſui, ut patet etiam ex hoc loco. Extat autem inſigne hujus rei exemplum apud Franciſcum Bernardinum Ferrarium in libro 1. cap. 5. de antiquo eccleſiaſticarum epiſtolarum genere pag. 29. epiſtola nimirum Ragemberti Epiſcopi Vercellenſis ad Andream Archiepiſcopum Mediolanenſem, quam heic deſcribendam eſſe putavimus operæ pretium.

In nomine Patris Π & Filij Τ & Spiritus ſancti A. Reverendiſſimo omnique ſacra veneratione colendo Patri Andreæ ſanctæ Mediolanenſis Eccleſiæ Archiepiſcopo Ragembertus ſanctæ Vercellenſis Eccleſiæ humilis Epiſcopus præſentem & æternam in Domino felicitatem. Quia ſacris apicibus veſtris Valfredum Eccleſiæ noſtræ Subdiaconum vobis conſecrandum Eccleſiæ Iporedienſi ad votum cleri & populi Præſulem expetiſtis, nefas à nobis aliquid ſanctis petitionibus veſtris denegari exiſtimantes, juxta morem & reverentiam canonicæ definitionis uſque ad gradum Subdiaconi noſtrorum prædeceſſorum ſollicitudine promotum paternitati veſtræ ad epiſcopalem cathedram Domino adminiculante concedimus promovendum. Ne ergo de ipſius vita & converſatione præſenti occaſione quippiam almitati veſtræ neceſſe ſit ambigere, præſentibus humilitatis noſtræ litteris eum proſecuti ſumus, quibus illum in ſacroſancta religione, in quantum audivimus & cognovimus, atque humana fragilitas exiſtimare ſufficit, hactenus converſatum fuiſſe teſtificamur, eúmque ad miniſterium peragendum ſatis profitemur idoneum; de cujus etiam commendatione, ut omnis ambiguitas abſtergatur, Græca elementa cum proprij ſupputatione numeri dignum duximus inſerenda, Patris ſcilicet & Filij & Spiritus ſancti primam litteram, Petri Apoſtoli primam litteram, nominis quoque noſtri primam, veſtri ſecundam, fratris proficiſcentis tertiam, civitatis noſtræ quartam, quarum numerus in ſummam deducta ipſas habet litteras conſequenter adjunctas. Sed & numerum præſentis Indictionis eidem ſupputationi, ſicut ratio dictat, credidimus adjiciendum. Addidimus præterea nonagenarium & nonum numeros, quibus divinæ figuræ juriſjurandi ſine dubio patenter exprimuntur arcana. DCCCLXVII. π, υ, α, τ, ρ, ι, λ, ν, ζ, ἀμὴν. Data Vercellis anno incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti DCCCCIV. Indictione VII.

Pag. 1301. *linea* 2. *adde.* Adalberto Metenſis Epiſcopus ſubſcripſit anno DCCCCLII. præcepto Ottonis Imperatoris pro monaſterio S. Vitoni Virdunenſis, & illic vocatur *Metenſis Eccleſiæ Archimandrita*, ut fidem facit Meuriſſius in hiſtoria Epiſcoporum Metenſium pag. 312.

FINIS.

INDEX

TOMI SECVNDI.

A

ABbas ab omni congregatione eligendus. 373 394 580. 582. 1038
Abbas eligendus cum auctoritate Epiſcopi. 1143. & ſeq
Abbates ſubjecti ſint Epiſcopis. 866
Abbas negligens removendus. 10 132
Abbas adhibetur teſtis profeſſionis monachi. 1299
Abbas ſi obierit. 263. 270
Abbates habeant ſuos Advocatos. 322. & ſeq. 337
Abbates veniant ad placita Miſſorum dominicorum. 337
Abbates ſi pleniſſimè homines ſuos non direxerint in hoſtem. 360
Abbates canonici. 1090
Abbates Comites. 732
Abbates laici. 1227. 1257. & ſeq. 1274
Abbatum conventus Aquiſgranenſis. 755
Abbatiſſa eligenda cum conſenſu Epiſcopi. 1143. 1218
Abbatiſſa ſi obierit. 263. 270
Abbatiſſæ habeant ſuos Advocatos. 322. & ſeq 337
Abbatiſſæ ſi pleniſſimè homines ſuos non direxerint in hoſtem. 360
Abbatiſſarum temeritas damnata. 1136 1243
Abbatiarum prælati. 53. 204
Abbatiam vacantem vicinus Epiſcopus & Comes provideant 263
Abbatiam irregulariter tenere. 132
Abbatiolæ in beneficium datæ. 54. 205
Abbatiæ à laicis poſſeſſæ. 257
Abbo Epiſcopus Autiſſiodorenſis. 321. 781
Abbo Epiſcopus Magalonenſis. 276
Abbo Epiſcopus Nivernenſis. 244 275
Abbo Abba. 70. 1267
Abbo Abba S Mariæ Alaonę. 631
Abbo Comes. 1433
Abdiraman Rex Sarracenorum. 817
Abel Archiepiſcopus Remenſis. 750. 1022
Abolaz Sarracenus, pater Abdiramanis. 817
Abolitio malarum machinationum atque molitionum. 318
Abrincatenſis pagus. 69
Abſconsè, id eſt, occoltè. 1052
Abſeus, id eſt, abſtentus à communione. 1238
Abſida. 705. 1207
Abſitates. 214
Abſolutio à juramento fidelitatis. 39
Abſus manſus. 1390
Acaptare. 81. 84. 774
Acceptare. 1103
Acceptor & accipiter. 684 750 830
Acceſſionis locus. 485
Accipitres nominantur ab accipiendo. 624
Accognitare. 83 97. 145 & ſeq. 775. Accognitari. 173. Accognitatio. 171
Accolæ ſunt coloni ſive adſcriptitij. 897
Accolatu. 428 549 Eorum merita. 570
Accuſare qui non poſſint. 368
Accuſare Presbyteros qui non poſſint. 1205
Accuſatio ſi injuſta fuerit comprobata. 485
Accuſationes Epiſcoporum occultè non fiant. 274
Accuſator ſumptus reſtituat quos poſt appellationem adverſarium ſuum injuſtè compulit ſuſtinere. 484. 977
Acephali monachi. 36
Acfredus Dux Aquitanorum. 1532
Acolythi accenſores luminum dicuntur. 1356
Actardus Epiſcopus Namnetenſis. 621. 976. 1267
Actio comitatus, ducatus, ac patriciatus. 380. 888
Actio, id eſt, officium, miniſterium. 926
Actionarij, id eſt, officiales. 893. 1078
Actor dominicus. 706
Actores Eccleſiæ. 406. 440. reipublicæ. 357
Actum. 445. & ſeq.
Acupictile. 706. 1138
Ad adorandum pateant ſancta ſanctorum. 1238
Adalardi Abbatis Corbeienſis liber de ordine palatij. 1161
Adalardus Archiepiſcopus Turonenſis. 275. 1498
Adalardus Epiſcopus Arvernenſis. 1526
Adalardus Comes. 138. 300
Adalardus Comes palatij. 265. 1187
Adalardus Comes palatij & Abbas Corbeiæ. 1812
Adalardus Abbas ſancti Quintini. 1167
Adalardus Abba. 68. 79. 86. 88. 776. 1267
Adalardus Presbyter Eccleſiæ de Magniaco. 819
Adalbero Epiſcopus Metenſis. 1576
Adalbertus Archiepiſcopus Hammaburgenſis. 1116 1554
Adalbertus Epiſcopus Carcaſſonenſis. 633
Adalbertus Epiſcopus Morinenſis. 245. 616
Adalbertus Comes. 265
Adalbertus Vicecomes Emporitanus 1541
Adalelmus Archiepiſcopus Burdegalenſis. 1112
Adalelmus Epiſcopus Catalaunenſis. 1112
Adalelmus Comes. 222. 264. & ſeq 268
Adalgarius Epiſcopus Auguſtodunenſis. 246. 251. 805. 1285. 1495. 1505. 1510. 1518
Adalgarius Miſſus dominicus. 68. 80
Adalgaudus Epiſcopus Vercellenſis. 238. 243
Adalgaudus Presbyter infamatus. 249
Adallahus Epiſcopus. 1227
Adaluvinus Epiſcopus Ratiſbonenſis. 1057
Adalulfus Epiſcopus 342
Adam Abbas Caſaurienſis. 1192. 1542
Adaulfus Epiſcopus Barcinonenſis. 803. 1504
Adda. 359
Addiſa. 359
Adelaidis Regina uxor Ludovici Balbi. 1501
Adelardus Epiſcopus Veronenſis. 238 243
Adehulfus Epiſcopus Barcinonenſis. 803. 1504
Adelelmus Comes. 300
Ademarus Vicecomes Stalarum & Abbas laicus monaſterij Tutelenſis. 1097
Aderſiſus pagus. 68
Adfatimæ epiſtolæ. 524
Adgnaſci pro naſci ſœpe apud Iuriſconſultos. 944
Adhramire. 435. & ſeq. 552. 952
Adjacentiæ. 425. 441. 469
Adjectiones. 417
Adjectire. 396. 487. Adjectivus. 699. 849
Adjectus ſit, id eſt, vadimonium deſeruerit. 922
Adioventiones. 151. & ſeq.
Admallare. 387. 441. 449 494. 699. & ſeq. 848 852. 904
Adminiſtrator publici muneris. 347. reipublicæ. 5
Admodum pro *amodo*. 987
Adnuntiare, 144 & *alibi paſſim*.
Adnuntiatio. 112. & *alibi paſſim*.
Ado Archiepiſcopus Viennenſis. 1493
Ado Epiſcopus. 343
Adoptationis formula. 413. 480. 526. & ſeq.
Adpretiare. 849
Adpriſio. 1497
Adrebaldus Abbas Flaviniacenſis. 1175
Adrevaldus illuſtratus. 996
Adhramire. 693. 707. 844. 848. 1395
Adrhamire ſacramenta. 1193
Adſalitura. 68. Adſalituras facere. 65
Adſallire. 390. 395. 485. & ſeq. 499. & ſeq. 687. 836. 916. 921
Adſerviri. 537
Adtractus. 326. 407. & ſeq. 412. 420
Advenæ quos affligunt miniſtri reipublicæ. 69
Advenæ qui in partes iſtorum regnorum confugerunt. 66
Adventitij terræ quæ à Normannis devaſtata eſt. 189
Adventius Epiſcopus Metenſis. 122. 163. 216. & ſeq. 301. & ſeq. 385. & ſeq. 781
Adventus Domini. 33

Adrivere in caput. 488. 494
Adulationis ruiea. 113
Adulteram ſi quis uxorem duxerit. 46. 139
Adulterij crimine damnatur quicquid in ea commiſſum fuerit quæ non ſit legitima uxor. 839
Adulterium an ſit juſta cauſa dimittendi uxorem 335.1204.1228
Adulterium ſi factum fuerit abſque conſcientia mariti. 1204
Adulterium ſi ſanctimonialis femina fecerit. 322
Adunare. 85. 141. 199. 261
Adunati, id eſt, unanimes effecti. 48. 82. 201
Adunationem nemo faciat per ſacramentum. 323
Adunationis firmitas. 142
Advocati, id eſt, judices. 152. 190. 333. 337
Advocati, defenſores ſive protectores. 707. 952
Advocati Eccleſiarum. 229. & ſeq. 435. 437. 458. Immunes ab hoſte. 325
Advocati Epiſcoporum & Abbatum. 322. & ſeq. 337
Advocati Epiſcoporum juſtitiam faciant. 1033
Advocati juriſdictionem exercebant. 879
Advocato denuntietur ut latronem reddat. 66
Advocatio, id eſt, pagus in quo Advocatus juſtitias facit. 152
Advocatio non ſemper excuſat ab expeditione hoſtili. 359
Ædui. 1231
S. Ægidij monaſterium. 1099
Æneas Epiſcopus Pariſienſis. 103. 607. 1262. 1484. & ſeq 1491
Æneum, id eſt, caldarium. 700 849
Æquale lance dividere. 422
Æqualentia dividere. 413. 456. 462. & ſeq. 503. 964
Aëris inæqualitas. 1163
Aëra conturbare 1244
Æra, id eſt, numerus, caput. 1220
Ærarij regij leatum. 1491
Ætas ordinandorum. 1128
Ætherios Epiſcopus Vivarienſis. 245
Affatomiæ. 697 847
Affidare per ſacramentum. 1551
Aforis. 451
Afrumitus. 448
Afri moltùm abhorrebant ab appellationibus tranſmarinis. 1249
Africanæ provinciæ canones. 234. Eorum magna auctoritas in Eccleſia Gallicana. 1234
Africani Concilij ſtatuta 297. 597
Agathenſi Concilio falsò tributum capitulum quoddam. 1232
Agaunenſe monaſterium. 372 870. 1295
Ageltruda Imperatrix uxor Vvidonis. 1521
Agenda. 707
Agenda mortuorum. 1331. 1577
Agemes, id eſt, officiales, miniſtri. 888. 892
Agentes Eccleſiæ 407. & ſeq. 427. 451. 473. 511. 519. 521
Agentes in rebus. 1078
Aggeres Ligeris. 707
Agilmarus Archiepiſcopus Vienenſis 1188. 1441 & ſeq. 1458. 1465. 1467*
Agilmarus Epiſcopus Arvernenſis. 245. 275
Agiulfus Archiepiſcopus Bituricenſis. 1112
Agiulfus Abbas Solemniacenſis. 1084 1415
Agius Epiſcopus Aurelianenſis. 27. 29. 51. 57. 607. 759. 1261. 1267. 1460
Agnati ſunt qui per virilem ſexum deſcendunt. 1238
Agnatio ſi de ſervo apparuerit. 337
Agnationis charta. 422. 447. 960
Agobardus Archiepiſcopus Lugdunenſis. 1112. Ejus liber adversùs legem Gundobadam. 1074
Agrarium, vectigal agro impoſitum. 948
Agrum perdat qui cenſum negligit. 37
Ahyto Epiſcopus Baſileenſis explicatus & emendatus. 1208. 1211. 1226
Aimarus Epiſcopus Rothenenſis. 246
Aimericus Archiepiſcopus Narbonenſis. 634. 1301
Aimericus Epiſcopus Rotenſis. 632
Aimericus Epiſcopus Ripacurcenſis. 676. & ſeq. 1304
Airardus Archiepiſcopus Auſcienſis. 1313
Airboldus Comes. 238. 243
Aizonis defectio & irruptio in regnum. 1113
Alaone monaſterium. 631 1301
Albani, advenæ. 707. 1418
Albariæ mons. 1497
Albechouva. 223
Albericus Epiſcopus Lingonenſis. 1149
Albericus Comes. 238. 243
Albuſtus Abbas Ferrarienſis. 246
Albricus Cardinalis Romanæ Eccleſiæ. 1116. 1556
Albricus Epiſcopus Lingonenſis. 1173
Alciodriſus pagus. 70
Alcuinus. 754. 1047. E Britannia evocatus à Karolo M. 1063
Abbas S. Martini Toronenſis. 1401. Ejus epiſtola ad Candidum & Nathanaëlem. 1062. Ejus non eſt libellus de ordine baptiſmi. 1070. Libros manu ſua deſcribebat. 1162
Alcuinus illuſtratus. 1059. emendatus. 1245
Aldebertus hæreticus. 719
Aldiones. 686
Aldiones fieri non poſſunt qui per triginta annos fuerunt liberi. 330
Aldioni nova conditio non imponatur à domino ſuo. 334
Aldricus Archiepiſcopus Senonenſis. 1112
Aldricus Epiſcopus Cenomanenſis. 52. 764. 1455
Aldrigus Comes. 1468
Alduinus Epiſcopus Avinionenſis. 244
Alegrerus Abbas S. Germani Autiſſiodorenſis. 1412
Alexander Archiepiſcopus Viennenſis. 1527
Alexander Abbas. 636
Alexander martyr quieſcit in monaſterio Lebbraha. 59
Alienas res ſi quis cuilibet homini vendiderit. 335
Alienationis nomine intelligitur quæcunque traditio perpetua. 1175
Alienaverit ſi quis res ſuas & ſuper eas reſidet. 320
Alienigena Clericus non ordinandus. 1556
Allocutio Miſſorum dominicorum. 1299
Almeradus Epiſcopus Helenenſis. 1535
Aloroi fuſtes. 705
Aloarius. 452. & ſeq 962
Alode ſeu hereditas. 875. 895
Alodem ſi quis habuerit in comitatu unde fugit. 227
Alodes. 66. 70. 88. 144. & ſeq. 147. 184. 264. 480
Alodes petere. 198
Alodes in ſua manu tenere. 197
Alodes in fiſcum recipiantur. 230
Alodes evindicatus. 495
Alodes parentum. 382. 392. 405 407. 412. & ſeq. 461. 463
Alodis, id eſt, proprietas. 54. 205
Alodis, id eſt, terra paterna & aviatica. 703. 707 853
Alodis eſt propria cujuſque poſſeſſio. 761
Alodis diviſio quomodo facienda. 386. 902
Alodium. 1500
Alodium eſt fundus liber nullius juri obnoxius. 1185
Alodum. 287
Altapetra. 223
Altare apertum. 808
Altare ſtatuatur ſi neceſſitas populi id exegerit. 24
Altaria ab Epiſcopo benedicenda. 871
Alterius caſtigatus. 1192
Altfridus Epiſcopus Hildeſheimenſis. 137. 164. 208. 222. 784 797
Altmarus Seneſcalcus Imperatricis. 1188
Altmarus Miſſus dominicus. 68
Altuſmons. 224
Amalarij Abbatis eclogæ de officio Miſſæ. 1352
Amalarius Archiepiſcopus Trevirenſis. 1070. 1110
Amalarius Diaconus. 1142
Amalo Archiepiſcopus Lugdunenſis. 29. 760
Amalricus Archiepiſcopus Turonenſis. 49. 52. 57. 1267
Amalricus vocatus Epiſcopus. 345
Amalricus Canonicus Virdunenſis. 825
Amalvvinus Archiepiſcopus. 542
Amatheus Epiſcopus. 1112
Amba locella. 418
Amba pro *ambo* ſcriptum olim. 1116
Ambaſcia dominica. 681
Ambaſciare. 1502
Ambianenſis pagus. 69
Ambitioſi ab altaribus removendi. 296
Amblardus Archiepiſcopus Lugdunenſis. 1500
Ambo, pulpitum. 708. 1147
Ambroſianum officium. 738
S. Ambroſius Epiſcopus Mediolanenſis libros ſcribebat manu propria 1162
S. Ambroſius Epiſcopus Mediolanenſis illuſtratus. 993. emendatus. 1120
Ambulare. 84. 485. & ſeq 503
Amictus. 462 & ſeq. 547 966
Amiſſarius. 694. 844. 990
Amortizatio. 877
Ampliare. 511
Ampullæ duæ vel tres in cœna Domini. 1170
Amulæ populorum. 1359. & ſeq.

Amulo Archiepiſcopus Lugdunenſis. 29. 760. Ejus locus inſignis de dignitate Eccleſiarum baptiſmalium. 1065
Ana Abbas S. Hilarij in diœceſi Carcaſſonenſi. 1462
Anaſtaſius Archiepiſcopus Senonenſis. 1302
Anaſtaſius Abbas Conchenſis. 1424
Anathema quomodo imponendum. 36
Anathema eccleſiaſticum. 96
Anathematis auctoritas. 92
Anathematis pœna ubique olim inſerta. 874
Anaricula. 448
Ancilla Regis. 859
Ancilla fit mulier quæ ſe alieno ſervo jungit. 690
Ancillam ſi quis vendiderit. 419
Ancipere alicubi legendum pro *accipere*. 1192
Ancorata navis. 299
Andana. 214
Andedi. 1050
Andegavenſis pagus. 69
Andegavus pagus. 1436
Andelangum. 515. 525. & ſeq. 532. 536. 545. 549. 555
Andelaum. 749
Andernachum. 858
Audo Abbas Stabulenſis. 1084
Andorrenſis pagus. 1482
S. Andreæ Suredenſis monaſterium. 1301
S. Andreæ Viennenſis monaſterium. 1507
Andreas Patriarcha Aquileienſis. 351. 1294
Andreas Archiepiſcopus Mediolanenſis. 1575
Andreas Archiepiſcopus Tarantaſienſis. 1112
Andreas Epiſcopus Florentinus. 238
Andreas Miſſus dominicus. 359
Aneta. 684. 830
Angaria, vehiculi genus. 1138
Angariæ. 116. 400
Angelorum nomina ignota non recitanda. 708. 1115
Angelrannus Epiſcopus Meldenſis. 669
Angelvinus Epiſcopus Pariſienſis. 599
Angenulfus Epiſcopus Gabalitanenſis. 244
Angilbertus Archiepiſcopus Mediolanenſis. 351. 1294
Angilbertus Abbas Centulenſis. 754
Angilramnus Archiepiſcopus Metenſis. 1047 Ejus fraus notata. 1233
Anianum monaſterium. 1072. & ſeq 1099 1118
Anianus Abbas Caunenſis. 1044 1090. 1399. 1453
Anima eſt pretioſior corpore. 9
Annalis optio. 575
Annona. 837
Annotina Paſcha. 1317. & ſeq.
Annotinum Paſcha. 1258
Annus inchoatus habetur pro completo. 1254
Annos & dies debet eſſe evidenter expreſſus in ſcripturis legitimis. 1540
Annouvarech Brito. 1456
Anſa villa. 1537
Anſcarius Subdiaconus, pervaſor Eccleſiæ Lingonenſis. 130
Anſcharius Archiepiſcopus Hammaburgenſis. 1116. 1554
Anſcharius Comes. 1511
Anſegaudus Epiſcopus Abrincatenſis. 57
Anſegiſus Archiepiſcopus Senonenſis. 243. 248. & ſeq 271. 275. 609 805
Anſegiſus Abbas Fontanellenſis. 1106
Anſegiſus collector Capitularium, inſtituti ſui immemor. 755
Anſelmus Archiepiſcopus Cantuarienſis. 1556
Anſelmus Epiſcopus Lemovicenſis. 245
Anſgardis uxor Karoli ſimplicis. 812
Anſgarius Archiepiſcopus Hammaburgenſis. 1116. 1554
Anſovinus Epiſcopus Cameracenſis. 1235
Anſpertus Archiepiſcopus Mediolanenſis. 237. 243
Anteoſtare. 691
Antiphonarium. 1156
Antonacum oppidum ad Rhenum. 857. 987
S. Antonini monaſterium. 1098. 1434
Antonium. 224
Antonius Auguſtinus emendatus. 994
Antruſtio. 386. 898
Apennis 460. 484. 965
Aperti honores. 808
Apium vas. 830
Apum examen diſperſum revocare. 663
Apocriſiarius Romanæ Eccleſiæ. 247. 249. & ſeq.
Apocriſiarius palatij. 713
Apollinarius Abbas Flaviniacenſis. 1084
Apoſtata eſt qui à fide recedit. 367
Apoſtatæ vocatur Clerici qui ſe ab Epiſcopis non ſuis ordinari procurant. 1556
Apoſtoli parem honorem & poteſtatem cum Petro acceperunt. 1369
Apoſtolici vocabantur olim omnes Epiſcopi. 874
Apoſtolicus Præſul. 1141
Apoſtolicus. 77. 165. & ſeq. 237. 248. 250. 261. 317. 319. 774. 1216. 1362. 1368
Apoſtolus mendum ſublatum. 1173
Apparuere. 464
Appellatio injuſta ſi comprobata fuerit. 484
Appellationes ad ſedem apoſtolicam. 1149
Appendiciæ. 469
Appennis. 460. 484 965
Aprincatus pagus. 69
Apriſio. 27. & ſeq. 1080. 1400. 1405. & ſeq. 1425. 1503
Apriſicare. 421. 490. 508 Apriſicatum. 505
Apud variæ ſignificationes. 963
Aquæ calidæ ſeu frigidæ exorciſmus. 639 & ſeq. 708
Aquæ ferventis judicium. 332. 849. 1189
Aquam nemo hoſpitibus deneget. 358
Aquenſe diſtrictum. 1113
Aquenſis metropolis diù ſine Epiſcopo fuit. 1071
Aquenſis abbatia. 1113
Aquiliana ſtipulatio. 975
Aquis ſedes regia. 1080
Aquis palatium. 1074. & ſeq. 1184 1423
Aquiſgranenſis ſynodus univerſalis. 1059
Aquiſgranenſis Abbatum conventus. 755
Aquiſgranenſis pactio inter Karolum Calvum & fratrem ejus Ludovicum. 211. 799
Aquiſgrani palatij theſauri. 297
Aquitani qui à Karolo deſciverant. 79. 774
Aquitania. 25. 43. 240. 1413. Karolo Calvo in partem obtigit. 51
Aquitanica afflictio. 70. 772. & ſeq.
Aquitanicum regnum. 266. 1458. 1465.
Arbertus Archiepiſcopus Ebredunenſis. 1468
Arbor inſerta, ſignata. 840
Arbores ſacrivæ. 683
Arborum ſuperſtitiones. 1138
Arcamboldus Abba. 1237
Archicapellani dignitas imminuta in regno Italiæ. 1594
Archicapellani & Archicancellarij officia olim conjuncta. 1047
Archicapellanus apex olim fuit & caput omnium dignitatum palatinarum. 758
Archidiaconi miniſterium. 872
Archidiaconi miniſterium in ordinatione Epiſcoporum. 1372
Archidiaconi auctoritas. 1560
Archidiaconus præponitur Archipreſbytero. 1115
Archidiaconus præerat libertatibus quæ in Eccleſia dabantur. 968
Archidiaconus ſolus ſolet implere oblationes primum. 1360
Archidiaconus monachos reos ducit ad audientiam ſynodi. 52
Archiepiſcopatus pallium. 1220
Archiepiſcopi ordinandi profeſſio. 618
Archiepiſcopi ſine Epiſcopis nihil debent præſumere. 101
Archiepiſcoporum auctoritas. 1154
Archiepiſcoporum eſt indicere conventus ſynodales. 102
Archiepiſcopus ſine pallio Miſſas dicere non præſumat. 735
Archiepiſcopus ſi propter infirmitatem miniſterium eccleſiaſticum exhibere non potuerit. 33
Archiepiſcopus ſi defunctus fuerit. 163
Archij publici. 532
Archij baſilicæ. 529
Archimandrita, id eſt, Archiepiſcopus vel Epiſcopus. 690. 1300. 1576
Archimboldus Comes. 1443
Archiminiſter. 1575
Archipreſbyteri auctoritas 1560
Archipreſbyteri conſtituti ſunt per decanias. 13
Archipreſbyteri prohibentur reditus Eccleſiarum ad proprias domos adducere. 353
Archipreſbyteris ſuis dominari laici præſumunt. 353
Archipreſbyteros ſuos Epiſcopi non gravent quum parrochias ſuas circumeunt. 356
Archivi baſilicæ. 571
Arcibus Eccleſiæ epiſcopij. 440. 457
Arcipibus publicis. 950
Arciſſi tres. 70
Ardo, qui & Smaragdus. 1044. 1071
Ardobertus Archiepiſcopus Senonenſis. 750. 1022
Arduenna. 223. & ſeq. 168. 980. 1100

Areæ venditio. 493
Arelatenſi Archiepiſcopo contribuunt civitates novem. 753
Aream ſi quis vendiderit. 418
Argentaria civitas. 59
Argentum examinatum & puriſſimum. 278
Argentum niſi purificatum non vendatur. 185
Argentum accipere ad purgandum. 178. 792
Argutarius. 829
Aribannus. *Vide* Heribannus.
Arifonſus Abbas monaſterij Malaſti. 1537
Arimania. 386. 899. 1295
Aripennus. 463. 473. 966
Ariſiada. 338
Ariſtallium. 268
Ariſtato. 687. 701. 835
Ariſtio. 359
Arbon. 224
Arma plus poſſunt quàm preces ſacerdotum. 1133
Arma ſacerdotes non tractent. 241. 1132
Arma deponere debet qui publicè pœnitet. 1114
Arma nullus extraneo date aut vendere præſumat. 186
Arma uſurpata in juramentis. 1295
Arma infra patriam non portanda. 1211
Armorum depoſitio. 190. 333
Armaldus Epiſcopus Arvernorum. 1530
Armiſcara, id eſt, ſella. 360
Arnaldus Epiſcopus Leucorum. 246. 266. 276
Arnaldus Abbas Caunenſis. 1557
Arno Archiepiſcopus Iuvavenſis. 1057. *& ſeq.* 1212. 1237. 1435
Arnulfus Epiſcopus Gerundenſis. 1540. *& ſeq.*
Arnulfus Epiſcopus Tullenſis. 218 301. 303
Arnulfus Comes. 264. *& ſeq.* 1468
Arpennis. 562. 860
Arpennus. 534. *& ſeq.*
Arſanoquita, hoc eſt, cubans cum maſculo. 1372
Arthemius Epiſcopus & Miſſus dominicus. 359
Armanus Comes. 1227
Arulenſe monaſterium. 1103. 1303. 1448 1522
Arx Metropolitani. 1010
Aſairæ famulæ manumiſſio. 825
Aſcenſio Domini quo die celebranda. 591
Aſclipiodotus Patricius. 988
Aſcus. 837
Aſſitenſe monaſterium. 1104. 1554
Aſſaltura in domos. 162
Aſſalcura. 118
Aſſimilare. 324
Aſſumptio ſanctæ Mariæ. 1171. 1177
Aſſenidum. 168
Aſter Abba S. Petri Taberna. 631
Aſter Abba S. Michaëlis Cuxanenſis. 632
Aſtulphus Rex Longobardorum. 1541
Aſyla Eccleſiarum. 134. Quibus opitulari non debeant. 1034
Atrium Eccleſiæ. 332. 860. Ejus infractio. 1549
Arſerus Archiepiſcopus Lundenſis. 1116
Arſerus primus Archiepiſcopus Lundenſis. 1556
Attelæ comitatus. 70
Attuiacenſis conventus. 1110
Attiniacum. 69. 134. 268
Attiniacum palatium. 135. 294. 772. 857
Atto Epiſcopus Virdunenſis. 131. 137. 163. 217. 301. 303. 782
Ava Abbatiſſa ſanctæ crucis Pictavenſis. 1097
Ava Comitiſſa Ruſcinonenſis. 1103. 1543
Avaliſus pagus. 70
Avaria. 1069
Avaritiæ & rapacitatis ignis. 115
Aucæ. 381. 893
Ancellatores. 1050
Auctorabilis firmitas. 214
Auctoritas regia. 198
Auctoritas aliquando ſignificat diploma. 823
Audacer Abbas Cormaricenſis. 1485
S. Audardi abbatia. 1435
Audax Archiepiſcopus. 342
Audegarius Abbas Iuncellenſis. 1519
Audeſindus Epiſcopus Roſcellenſis. 803. ſive Helenenſis. 1497
Audet jurare. 1150
Audientia ſynodi. 52. epiſcopalis. 1547. palatina. 186
Auditorium, locus ubi ſanctimoniales conveniri poſſunt. 1243
Aventinus caſtigatus. 1178
S. Augentij monaſterium. 124
Auguſta Tricaſſium. 175
Auguſtchirche. 123
Auguſtinus Epiſcopus Hipponenſis nunquam locutus eſt ſolus cum feminis. 1215
Auguſtinus cum ſorore ſua noluit habitare. 1215
Auguſtini ſermo de martyribus & phylacteriis. 737
Auguſtinus emendatus. 1127. 1224
Auguſtinus Valerius Cardinalis Veronenſis. 1064
Auguſtuduni pagus. 70
Auguſtudunenſes canones. 577
Aviaticæ res. 858
Avitus Epiſcopus Viennenſis emendatus. 1286
Aula auguſtalis. 355
Aurelianis civitas. 134. 178. pagus. 70
Aurelianenſis Eccleſia laborans confuſione maxima. 17
Aurelianus Archiepiſcopus Lugdunenſis. 244. 275
Aurelius Epiſcopus Carthaginenſis. 620
Auriculas puerorum torquere. 997. 1973
Aurigema monaſterium. 632
Auruco Vicecomes Ruſcinonenſis. 1542
Aurum liqueſcis in literas. 1276
Auri puriſſimè cocti libra vendatur duodecim libris argenti. 183. 793
Auſcienſis Archiepiſcopus Novempopulaniæ Metropolitanus. 1113
Auſonenſis comitatus. 1525
S. Auſtremonius Arvernorum Epiſcopus. 1483
Auſtria. 1413
Autcarius Archiepiſcopus Moguntinus. 1112
Autrannus Comes. 1468
Auva monaſterium. 1380
Avunculum ſuum ſi quis interfecerit. 1379
Azo Epiſcopus Eporedienſis. 238. 243

B

BAculi à monachis pro neceſſitate ferantur. 1092
Baculus paſtoralis. 274
Baculus, id eſt, orationes ſanctorum. 1358
Badaradus Epiſcopus. 343
Bageuſoviſus pagus. 68
Bagiſinus pagus. 69
Baieina villa. 334
Bainbergæ. 992
Baio. 236. 1282
Bajocacenſis comitatus 1440. 1475. epiſcopatus. 136
Balationes. 709. 1226. *& ſeq.*
Baldricus Epiſcopus Trajectenſis. 300
Balduinus Comes 265
Balduinus Comes Flandriæ. 669. Iudith ſibi furatus eſt in uxorem. 166. 789
Balfridus Epiſcopus Bajocenſis. 1267
Baligera, ſlulia. 1227
Baliſtæ & ſagittarum uſus cognitus veteribus Francis. 999
Ballematiæ. 1216
Balma monaſterium. 123. 1094
Balnearum uſus. 1084
Balneolenſe monaſterium. 1302. 1425. 1528
Baltfridus Epiſcopus Bajocacenſis. 57
Bannire. 143. *& ſeq.* 148. 228. 397. 785. 927
Bannire ad placitum. 328
Banniri & manniri. 176. *& ſeq.* 790
Bannum plenum ſolvere. 184
Bannum perdonare. 183
Bannum reciſum. 333
Bannus reſiſus. 190. 436
Bannum Epiſcopi ſi quis parvipenderit. 364
Bannus dominicus. 67. 709. *& alibi paſſim.*
Bannus franciſis. 152. *& ſeq.* 787
Banſatrices. 985
Baptiſmatis ſacramentu. 1236. 1402
Baptiſma celebratur in Paſchate & Pentecoſten. 1221. 1403
Baptiſmus valet ſi factus ſit in nomine Trinitatis. 1202
Baptiſmus fieri debet ſub trina merſione. 1202
Baptiſmus pretio conſtare non debet. 625
Baptiſmatis officium in ſuam Eccleſiam transferre. 339
Baptiſma parvulorum. 1519
Baptiſmales Eccleſiæ. 242. 1063. 1283
Baptiſmales Eccleſias ſi Epiſcopus cuilibet dederit. 342
Baptiſterium publicum. 1028. 1063
Baptiſterium conceſſum Eccleſiæ de Munz. 1555
Baptiſteria Preſbyteris celebrare non licet ſine licentia Epiſcopi. 233
Baptiſterium, id eſt, liber de ordine baptiſmi. 1156. 1159. Vnuſquiſque

quiſque Preſbyter habeat & bene ſciat. 1066. 1156
Baptizandi ſoni de quorum baptiſmo dubitatur. 1225. 1240
Baptizati à falſis Epiſcopis an iterum baptizandi. 1246
Baptizatur à Preſbytero non baptizato. 1120
Baptizentur à paganis baptizati. 709
Baptizatur à mortuo qui mundatur fletibus à peccato. 124
Barba olim monachos literatos diſtinxit ab illiteratis. 1084
Barcaniare. 152. 787. 1270
Barcino civitas. 25. pagus. 233. 803
Barcinonenſis Epiſcopus. 233. 803
Bargiuare. 1270
Bargus, ramus. 706
Barigildi. 190. 795
Barnatus. 100. 777
Baro, id eſt, vir. 77. 566. 692. 996. 774
Baroni viam ſuam oſtare. 1306
Baronius mano ſub dominantis erat. 1260
Baronius vindicatus. 1200. caſtigatus. 1059. 1111. 1117
Barrenſe. 224
Barriſus pagus. 68
Bartholomæus Archiepiſcopus Narbonenſis. 1112
Baſalchouva. 223
Baſchara villa Eccleſiæ Gerundenſis. 1416
Baſilea interdum vocata Baſula. 1278
Baſilica ſanctæ crucis. 134 S. Caſtoris. 137. 783. S Martini 469
Baſilicæ omnes in Epiſcoporum poteſtate conſiſtant. 234. 1547
Baſiniacum. 223
Baſiu. 84. 775
Baſallus Comitis. 359
Baſſi dominici. 360
Baſſum Longobardi dicebant pro vaſſo. 1077
Baſtonicum, arctiſſima cuſtodia. 160. 709. 777
Baſula, id eſt, Baſilea. 222. 1278
Batlingiæ, panni linei. 1050
Battere. 188. 709. 795
Battere hominem. 1189. mulierem gravidam. 1305
Batua. 223
Bauga, id eſt, armillæ. 1198
Becto Epiſcopus Lingonenſis. 953
Bedagouva. 223
Bedenſe. 224
Begere Comes. 1468
Bego Abbas Conchenſis. 1553
Bego Epiſcopus Arvernenſis. 630
Belgica regio. 217
Bellum cum vitiis. 120
Belniſos pagus. 70
Belvacus civitas. 19. 77. 759
Belvacenſis pagus. 69
Benco Comes. 1535
Benedicere, id eſt, conſecrare. 886
Benedictio noſtra poſtulatio eſt apud Dominum ut benedicere digaetur. 1366
Benedictus Abbas Anianenſis. 755. 1044. 1072. & ſeq. 1083. 1090. 1092. 1118. 1385
Benedictus Abbas Iuncellenſis. 1393. 1520
Benedictus Epiſcopus Cremonenſis. 237 243
Beneficij definitio. 932
Beneficia. 54. 184. 205. 287. 494
Beneficia eccleſiaſtica. 56. 208
Beneficia præſtita. 32. 452. 454. 463 519
Beneficia deſtructa 149. inſtauranda. 357
Beneficia ſive bona fiſcalia. 875. 895
Beneficia vaſallorum dominicorum. 32
Baneficium ſi quis acceperit ab eo cui ſe commendavit. 29
Beneficia illorum qui cum Rege vadunt ſub immunitate maneant. 266
Beneficium amittere. 330. 360
Beneficiara uſufructuario ordine. 490
Beneficiarium munus. 1433
Beneficiarium jus. 31. 60. 262. 761. 1265
Beneficiariæ res. 109
Beneventum. 358. 362
S. Benigni Divionenſis monaſterium. 909
Bera. 1500
Bera Comes Barcinonenſis. 1286. 1490
Berardus Epiſcopus Viridunenſis. 246
Berbices. 1031. 1139
Berch. 222
Berchiranus epiſcopatus. 676. & ſeq
Berengarij miniſterium. 359. comitatus. 68
Berengarius Epiſcopus. 1522
Berengarius Comes. 1267. 1545
Berengarius Comes Brivatenſis. 1426
Berengarius Miſſus dominicus. 68. 79. 86. 88. 776
Bernardus Archiepiſcopus Viennenſis. 1112. 1262. 1403. & ſeq. 1407. 1432. & ſeq.
Bernardus Comes. 238. 243. 264. & ſeq. 267. 1468. 1496
Bernardus Comes Barcinonenſis. 803. 1450
Bernardus Comes Arvernorum. 1258. 1483
Bernardus Comes, Dux, atque Marchio. 1301
Bernardus Dux Septimaniæ. 1175
Bernardus Vicecomes Urgellenſis. 1304
Bernardus Comes Abbas Brivatenſis. 1474
Bernardus Marchio. 1503
Bernardus Comes Biſuldunenſis. 1304. 1522
Bernardus Abbas. 1267
Bernardus Abbas Tutelenſis. 1098
Bernardus Abbas Solemniacenſis. 1285. 1495
Bernardus Abbas S. Mauricij. 1528
Bernardus Abbas ſancti Afrodiſij Biterrenſis. 1099
Bernarius Epiſcopus Gratianopolitanus. 244. 275
Berno Epiſcopus Catalaunenſis. 276
Bernoinus Archiepiſcopus Veſontionenſis. 1112. 1435
Bernoinus Epiſcopus. 1112
Bertiniani annales emendati. 1192. 1278
Bertmundus Archiepiſcopus Ebredunenſis. 244
Bertrandus vaſſus dominicus. 1424
Bethleem monaſterium. 246
Betto Miſſus dominicus. 84
Beudo. 698
Bibere in hoſte nemo cogatur. 1166. 1186
Biblia Metenſia delata in bibliothecam Colbertinam. 1276
Biblia monaſterij ſancti Dionyſij. 1277
Biblia Foſſatenſia. 1273
Bibliotheca, id eſt, ſacra Biblia. 1568
Bibliotheca divina. 1160
Bibliotheca veteris ac novi teſtamenti. 1456
Biduana, id eſt, jejunium duorum dierum. 1111
Bigo Comes. 1454
Birico Epiſcopus Vapincenſis. 244
Biſlanc. 223. & ſeq.
Biſuldunenſe monaſterium. 1447
Biſoldunenſis pagus. 1510. 1528
Biterrenſis comitatus 1444. pagus. 1519
Bitorige. 1296
Biturigenſis Archiepiſcopi primatus. 1112
Biturigenſis Archiepiſcopus multa auſus olim eſt adverſus Narbonenſem. 1072
Blanditia. 1181
Blaſphemare. 329
Blaſphemia. 229
Blaſphemum ſi quis Comiti non præſentaverit. 230
Bleſum caſtrum. 977
Bleſiſus pagus. 69
Bleſitchouva. 223
Bodina. 1522
Bodo Epiſcopus Aquenſis. 238
Bodonis monaſterium. 223
Bodradus Comes palatij. 238. 243
Bongarſius laudatur. 879
Bonifacij IV. decretum de libertate monachorum eſt dubiæ fidei. 1243
Bonifacius Epiſcopus Moguntinus. 732. 1021. Capitula ei falsò adſcripta. 1073
S. Bonifacij monaſterium. 1094
Bonifacius Comes. 1175
Bonitus Abbas Balneolenſis. 1425
Bonna caſtrum. 199
Bonnenſe pactum. 814
Bononium. 77. 773. 1061. 1266
Borrellus Comes Barcinonenſis. 1541. 1545
Borrellus Dux Gothiæ. 1119
Borrellus Epiſcopus Rotenſis. 632. & ſeq.
Boſo. 165
Boſo Comes. 300
Boſo Abbas. 1293
Boſo Dux & ſacri palatij Archiminiſter. 238. 243. 265. 267. 804 Miſſus Italiæ. 1575
Boves jungere non licet die dominico. 1138
Boum mortalitas tempore Karoli M. 1069. 1199
Bovo Epiſcopus Catalaunenſis. 300. 815
Brachile. 692
Brachij ſui carnem devorans. 285
Brachium in collum ponere. 508
Brachium maneus. 1007. 1010

Bragbantum. 214
Bragbantenſis pagus. 75
Braidingus Epiſcopus Matiſconenſis. 57. 1267
Bramolmurij monaſterium. 1096
Brebitarij. 1056
Bremundus Vicecomes Auſonenſis. 1345
Breona villa. 135. 1269
Breonenſis tumultus. 778
Breve ſacramenti. 486. 492. & ſeq. 978
Breve in vicem venditionis. 498
Breves. 55. 68. 206
Breves reportare. 53. 205
Brevia mercatorum. 282
Breviarium, liber officiorum eccleſiaſticorum. 1159
Brionisſi duo. 70
Brittennacus monaſterium. 615
Brittones. 69
Brittonum regnum. 266. 809. Dux. 42. Epiſcopi. 131. 782
Brittonum oppreſſio. 66
Brivatenſis comitatus. 1426. 1483 1526. 1532
Broilus Compendij. 182. 813
Brouverus caſtigatus. 1110
Bruma. 710 optima. 1400
Bruniam nullus extraneo dare aut vendere præſumat. 186. 793
Bruſtio fluvius. 293
Buccellæ. 710
Bulgari regnum Francorum invadunt. 1115
Bulla, id eſt, ſigillum. 1284. 1486
Bunnarium, modus terræ. 980
Bunuaria. 1389
Bunuaria tanta de terra arabili. 497. 545
Burchardus Epiſcopus Carnotenſis. 50. 69. 765
Burchardi Vvormacienſis Epiſcopi fraudes. 1024. 1126. 1123. 1130. 1136 1139. 1144. 1148. 1150. & ſeq. 1163 1165 & ſeq. 1169 1172. 1175. & ſeq. 1184 & ſeq. 1190. 1196 & ſeq. 1204. & ſeq. 1212. 1219. & ſeq 1226. 1233. 1245. 1257. 1288
Burdegala caput regionis Novempopulanæ. 1071
Burgundia. 240. 1413
Burgundiæ regnum. 196. 580. & ſeq. 1465
Burgundiæ diviſio. 1117
Burgundiones. 1132
Burire leudem. 500
Butticularius. 721

C

CAballarij. 1069
Caballi paſtus. 399. 400. 930
Caballi pro redemptione dantur. 186
Caballi oblati Regibus. 1062
Caballos mittere ad herbam. 67
Caballos ſuos pagenſibus Francis nemo per violentiam tollat. 186
Caballum nemo comparet de ignoto homine. 698
Caballus excorticatus. 855
Caballicare. 1008 1376
Cabillonum. 178. Cabillonenſis pagus. 70
Caciare, id eſt, venari. 268
Cadiſſe pro cecidiſſe. 502
Cadivus. 419. 497. & ſeq. 943. 1019
Caducus. 1019
Calceus in ſcripturis nota dominationis. 833
Calciamenta monachorum. 1237
Calciamenta depannata 157
Calculandi peritiam habeant Preſbyteri. 1155
Caldariæ exorciſmus. 661
Calmontis. 123. 124
Calumnia, id eſt, actio. 919. 970
Calumniam generare. 534. ingerere. 590. ſtabilire. 525
Calumniare. 493. 515
Calumniatoris pœna. 836
Camara. 502
Cambiare, id eſt, commutare. 852. 1029. 1541
Cambitio. 589
Cambium. 589
Camborta. 692
Camera regia. 279
Cameracum, Cameracenſis comitatus. 124
Camiſa. 703. 853
Camiſia glizzina. 742
Camiſus pagus. 68
Campio. 711
Campobas. 1573
Campum ſi quis vendiderit. 419
Campus, ſive lex duelli. 711
Cancellarij eligantur boni & veraces. 322. & ſeq. 1292
Cancellarius. 711
Cancellarius regius. 352. 787
Cancellarius palatij. 67 194
Cancellarius dimidiam libram accipere poteſt de majoribus ſcriptis. 324. 330
Candelabra ſeptem cur portentur in Eccleſia. 1354
Candelæ cur in Eccleſia. 1356
Candelæ cur extinguantur poſt lectum evangelium. 1359
Canigonenſe monaſterium. 1102
Canis ad vomitum ſuum rediens. 158. 1299
Canis furens ſi quem morſu in pede laceraverit. 1578
Canis ſeuſius. 829
Cani feminæ ſi quis ſe irrationabiliter miſcuerit. 1578
Canones eccleſiaſtici. 213
Canonum ſacrorum ſtatuta. 283. Eorum auctoritas. 9. 15
Canones intelligant & obſervent Epiſcopi. 25
Canones ſuos unuſquiſque Preſbyter habeat & intelligat. 1377
Canonica vita. 1479
Canonica lex conſervanda. 19
Canonicæ literæ. 597
Canonici infra dormitorium dormiant 30. 35
Canonicorum monaſteria. 110
Canonicorum uniuſcujuſque monaſterij numerus deſcribatur. 55. 204
Canonicorum certus numerus in monaſterio Corbeienſi. 1247
Canonicorum Tornacenſium numerus tricenarius. 76
Canonicus ordo. 1426. habitus. 1115
Cantare in Eccleſia. 1168
Cantica turpia prohibeantur. 1226. & ſeq.
Cantiones ſacrilegæ. 735
Cantorum ſchola. 1194
Cantus Gallicanus. 721
Cantogilenſe cœnobium. 1537
Caparienſe monaſterium. 1102
Capella, id eſt, capſa reliquiarum. 723 915
Capella Domni Martini. 396. 924. & ſeqq.
Capella Regis. 1045
Capella de Mung. 1555
Capellæ in beneficium datæ. 54. 205
Capellæ matri Eccleſiæ ſubjectæ. 624. 1064. & ſeq. 1456
Capellæ non ſunt in vicis publicis. 1573
Capellæ quæ ſine dote & parrochia ſunt. 1577
Capellani Preſbyteri. 723
Capilli tonſio, ſignum Chriſtianitatis. 689
Capillorum cura apud veteres. 838
Capillos ſibi viciſſim detondere. 329
Capitale reformare ei qui perdiderit. 683. 1305
Capitalia crimina. 1387
Capitula epiſcopalia. 345
Capitula ſynodaliter prolata. 77
Capitula ſynodalia & imperialia. 627
Capitula, capitularia. 712
Capitula regia & ſynodalia. 159
Capitula regalia permaneant inconvulſa 140. 210. 232, & alibi paſſim.
Capitula regalia Franci pro lege tenenda judicaverunt. 232
Capitulorum regalium ſi quis contemptor extiterit. 325. 331
Capitula regalia pro lege teneantur. 325. 332
Capitula regalia Archiepiſcopi proponebant in ſuis provinciis. 1174
Capitula regalia relegenda. 259
Capitula à Cancellario accipienda. 67. & ſeq. 252. 294
Capitula conſenſu primorum regni accepta. 29
Capitula Regum renovanda. 285
Capitula condebantur cum conſenſu fidelium. 253
Capitula monachorum ad Augiam directorum. 1380
Capitula legalia. 200
Capitula quatuor Prudentij Epiſcopi Tricaſſini. 620
Capitulare evangeliorum de circulo anni. 1156
Capitularia Karoli Imperatoris. 54. 205
Capitularium. 54. 204
Cappa ſancti Martini. 718
Cappi. 268. 810 1286
Captivorum redemptio. 193
Capua. 362
Capulare. 713
Capulaturæ. 485. 978
Caput rerum eccleſiaſticarum. 180
Caput Eccleſiarum. 44. epiſcopatus. 114. 1275
Caput tondere ſervo. 330 333
Caput hominis affigere valvis. 815
Caraxaturæ. 417. 942

Carbonatia inter Cameracum & Tornacum. 698. 848
Carcaſſenſe territorium. 1408. 1428 & ſeq. 1461. & ſeq.
Carcaſſo, limes regni Gothici. 1287
Carcaſſonenſis comitatus. 1534. 1537
Carcer monachorum durus. 1058
Cardinalis Diaconus. 713
Cardonenſe Concilium. 1036
Carentinus pagus. 70
Carraticum. 710
Carroſi monaſterium. 1506
Cariſiacum palatium. 80. 87. 95. 99. 102. 151. 159. 162. 227. 259. 261. 268. 271. 281. & ſeq. 364. 776. 777. 807
Caritatis vinculum. 6
Carnem brachij ſui devorare. 285
Carnem vendere per denaratas. 183. 792
Carnem ſi quis in quadrageſima comederit, capite plectatur. 1039
Carnones caſtellum. 223
Carnotenſis Eccleſia. 50. pagus. 535
Carrada. 589. 1389
Carraliſevectio. 513
Carraria, feminini generis. 1138
Carricare. 188
Carricaturæ. 116
Cartoſinij monaſterium. 1096
Carropera. 188. 425. 794
Carroperarij. 1387. & ſeq.
Carruca. 694
Carruca indominicata. 214
Carthaginenſe Concilium. 597
Carthaginenſis collatio emendata. 1162. 1183
Caſa Dei. 36. 54. & ſeq. 59. 114. 143. 187. 198. 205. 229. & ſeq. 435. & ſeq. 450. & ſeq. 489. & ſeq. 952
Caſæ Dei legem & honorem debitum habeant. 170
Caſa dominicata. 574. indominicata. 1493
Caſa aurea. 1541
Caſa igne cremata. 461. 965
Caſæ venditio. 493
Caſata. 109. 714
Caſati homines. 714
Caſei exorciſmus. 653
Caſſanogilum palatium. 1401
Caſtella facere non licet ſine permiſſu regio. 195
Caſtella ſuper Sequanam. 267
Caſtellum. 212
Caſtellum S. Dionyſij. 167
Caſtellum Carnones. 223
Caſtitas. 55. 206. 498. 500. 503. & ſeq. 714. 765. 981. 1503
Caſtitia moderata. 116
Caſtrationis pœna in ſervo. 839. 845
Caſtricium. 224
Caſtriſus pagus. 70
Catalaunicus pagus. 68
Catalonia. 1131
Catechumenus Græcè, auditor Latinè dicitur. 1403
Catecuminus. 1250
Catechumenis ſacramentum non detur. 742. 1238
Catena ſervitutis. 1498
Catena Eccleſiarum. 1217
Cathedra epiſcopalis. 1127. pontificalis. 509
Cathedra Epiſcopi cur altior. 1357
Cathedrales Epiſcopi. 737
Cavaticarij. 1390. & ſeq.
Cauculatores. 714. 1131
Cavillonum. 878
Caunas monaſterium. 1100. 1453. à Milone Comite fundatum. 1557
Cauſa quæ in ſuſpenſo debeat reſidere. 387. 906
Cauſæ ſuſpenſæ vel reſervatæ. 522. 682
Cauſæ majores ad ſedem apoſtolicam referendæ. 249
Cauſæ generales debent tractari in ſynodis generalibus. 117
Cauſæ commendatæ. 494
Cauſam deliberare. 326. 328
Cauſas alterius recipere. 903
Cauſas ſuas ſi quis proſequi neſciat. 387
Cauſas aſſumere in vice auctorum. 395. 920
Cauſas tenere una die in ſeptimana. 265
Cauſare, id eſt, litigare. 1176
Cauſatio. 1539
Cauſatio ſublata. 437. 439
Cauſationes & lites definire. 44
Cauſator, id eſt, reus. 853. 1180
Cauſatores. 190. 385
Cauſia ſive Coria. 268. 810
Cauſidici. 329
Cautela fiat erga eos qui contemnunt admonitionem Epiſcoporum. 29
Cautio de ſlavibus. 502. 982. de infracturis. 508. 984. de vinca 463. 966. de capite ſuo. 502
Cautiones diverſo modo factæ. 428. 425. 943
Cautionis epiſtola 454. formula. 445. 475
Cella Fraxilij. 1573
Cellæ cœnobiales epiſcopij Senonenſis. 1411
Cellatarius. 1090. 1381
Cellaria. 502
Cellarinſis, tributum fiſco debitum. 989
Cellarium infringere. 508
Cellotius caſtigatus. 1059. 1182
Cenitus, id eſt, oculum erutum habens. 691. 848
Cenomanenſis monachi ad canonicam vitam converſi hiſtoria. 1476
Cenomannica urbs. 51
Cenomanoicus pagus. 69
Cenſa de rebus Eccleſiarum. 64. 175
Cenſales terræ. 198. 214. 1390
Cenſire. 517. 519
Cenſo pro *cenſu*. 1252
Cenſum qui negligit, perdat agrum. 37
Cenſum de ſuo capite debere. 187. 192
Cenſus exigere. 70
Cenſus Eccleſiarum. 27
Cenſus ad Eccleſiam. 506. & ſeq.
Cenſus dominicatus. 258. 807
Cenſus de manſo eccleſiaſtico. 64. 175. 767
Cenſus duodecim denariorum ad Eccleſiam. 963
Cenſus de manſis ad partem dominicam exigatur. 189
Cenſus ad partem Regis. 198
Centena. 505. 714. 982
Centenarij. 714. 952
Centenarij placitum. 1054
Centenarij ſunt judices minores. 769
Centenarij cooperatores Preſbyteris plebium. 1283
Centenarij licentiam habeant perſequi latrones. 1305
Centenariorum placita. 321
Cerdanienſis epiſcopatus. 676. & ſeq.
Cerei ſeptem cur portentur in Eccleſia. 1354
Cerei cur extinguantur poſt lectum evangelium. 1359
Cerei librales. 381
Ceritania olim erat in Septimania. 1083. 1102
Certamen habere de ſua opera. 116
Ceſtero vicus. 1099
Ceſſio ad filium. 454
Ceſſio à die præſente. 489
Ceſſio ad Eccleſiam. 442. 450. 513
Ceſſionis formula. 478
Chalcedonenſis canon XXVIII. 1152
Character indelibilis. 1146
Characteres ſibi appendere. 737
Charta audientialis 389. 915. paricla. 396. 923
Chartæ duæ uno tenore conſcriptæ. 413. 420. & ſeq. 423. 447. 478. & ſeq. 481. 484. 494. 503. 524. 389. 976. 1464
Charta falſa appellari non poteſt antequam facta eſſet ante veraces homines. 1292
Chartæ quæ à quibuſdam perſonis falſæ appellantur. 325. 350
Chartellarius. 751
Chartula compoſitionis. 536
Chartula redemptionalis. 462
Chartularij. 947
Chartularius homo. 1227
Chartolati. 1539
Chilperici Regis præceptum emendatum. 1252
Chirographi virtus. 6
Chirographum Regum. 763
Chirographum apud Marſnam. 111
Chonadus Comes. 300
Chorepiſcopalis temeritas. 1140
Chorepiſcopi relati in ordinem Preſbyterorum. 1137
Chrenecruda, id eſt, ceſſio bonorum. 853
Chriſma Græcè, unctio Latinè dicitur. 1403. Sacramenti genus eſt. 1208
Chriſma Preſbyteri cuſtodiant ſub ſigillo, & nemini dent maleficij patrandi cauſa. *Ibid.*
Chriſma nulli detur ſub prætextu medicinæ. 715
Chriſma aliquando uſurpatum ad tegenda flagitia. 1066
Chriſma cœleſte in unctione Clodovei. 220
Chriſti corpus & ſanguinem conficis manus Epiſcopi. 119

Chriſti corpus conficitur ore ſacerdotum 602
Chriſti corpus & ſanguinem conſecrare. 440
Chriſtus eſt caput Eccleſiæ. 1113
Chriſtus & Eccleſia unum corpus ſunt. 1232
Chriſtus caſtam obſervat Eccleſiam. 335
Chriſtus ſolus Rex & ſacerdos fieri potuit. 9. 110. 1214. 1259
Chriſtus eſt Subdiaconus & Diaconus. 1359
Chriſtus per Paulum locutus eſt. 100
Chriſtus mortuus non eſt pro ſua neceſſitate, ſed pro nobis. 113
Chriſti unum corpus nos ſumus omnes. 1333
Chriſti ſanguis fuſus pro omnibus in eum credentibus. 610
Chriſtus bis crucifixus eſt. 1360
Chriſti epiſtola de cœlo lapſa. 1396
Chriſto regnante, Regem expectante. 1535
Chriſtiani unde dicti. 1403
Chriſtiani nunc dicuntur qui in primordio fidei diſcipuli appellabantur. 107
Chriſtianus Epiſcopus Autiſſiodorenſis. 138. 163
Chriſtianus Epiſcopus. 1416
Chriſtianus Lupus caſtigatus. 1136
S. Chriſtinæ monaſterium. 1291. 1422. 1438. 1504. 1521
Chuonradus avunculus Karoli Calvi. 1270
Chuonradus Comes. 138. 264. & ſeq.
Chuonradus inclytus & nobiliſſimus vir. 59. 766
Chonradus Archiepiſcopus Juvavenſis. 1300
Cicutæ vanitatis. 155. 1270
Cimorræ monaſterium. 1373
Cineuverduna. 991
Cingulum militiæ deponere debent parricidæ. 1379
Cinomanicæ civitatis Epiſcopus. 444
Circatores monaſteriorum. 1384
Circuitio parochiæ. 23
Citationis formula. 543
Civium conceſſio pro epiſcopatu. 379. 887
Clamatores. 329. 1179
Clamodici. 128. 801
Clamores tantas. 1006
Clamoſus. 230
Claudi tuitionem habeant. 337
Clauſtra Canonicorum vel monachorum. 35. 198. 1395. & ſeq.
Clauſtra monaſterij. 1212
Clauſtra venerabilium locorum. 363
Clauſtrum proximum Eccleſiæ inſtituendum. 243
Clericalis ordo. 3
Clericalis reverentia in omnibus cuſtodiatur. 240
Clerici naſci non poſſunt 598. Olim fieri non poterant abſque conſenſu Regis. 386. 901
Clericos probabilis vitæ non rejiciant Epiſcopi quos eis ſeniores obtulerint ordinandos. 212
Clerici laicorum. 1148. 1216
Clerici ab Ebbone Archiepiſcopo Remenſi ordinati. 49
Clerici qui nihil habentes conſecrati ſunt. 958
Clericum unum conferibi non licet in duabus Eccleſiis. 578
Clericum permanere oportet in Eccleſia ad quam ordinatus eſt. 578. 1204
Clerici Eccleſias ſuas deſerentes quomodo puniendi. 16
Clericum alienum nullus ordinet. 1556
Clericis ſine proprij Epiſcopi licentia peregrinari non licet. 959
Clerici alieni non recipiendi abſque licentia Epiſcoporum ſuorum. 16. 353 622
Clericorum converſatio qualis eſſe debeat. 351
Clerici comam non nutriant. 1237. Non habitent cum mulieribus. 1374. Arma militaria non contingant. 32. 33 1132. Non ſint conductores alienarum poſſeſſionum. 620
Clerici à lege mundana extranei ſunt 1121. Secularia judicia adire non præſumant 1224. 1375 Epiſcopali audientiæ reſerventur 1547. A ſuis Epiſcopis judicentur. 1126. 1213
Clericis ſuis ſi Epiſcopi injuſtè fecerint. 213
Clerici inde gradum amittunt unde ſeculares homines vitam perdunt. 183
Clericorum dehonorationes. 150
Clericus in cuſtodia incluſus confugit ad Eccleſiam S. Martini Turonenſis. 1012
Clerici debent intercedere pro reis ad Eccleſiam confugientibus. 983
Clerici canonici. 188
Clerici rurales. 633
Clerici hominum regiorum. 199
Clericorum certus numerus. 1310
Clericus qui in monaſterio conſonetur. 403
Clericus omnis proprio fungatur miniſterio. 357
Clinga monaſterium. 1095
Clocæ, id eſt, tintinnabula. 1039
Clocaria, turres campaniles. 1125
Clodoveus baptizatus à S. Remigio. 220. 799
Clopinel. 1008
Cloppum veteres dixere pro claudo. 1008
Cobbo Comes. 300
Cocciones. 715
Coclearij. 725
Codices veſtiuntur gemmis. 1276
Cæci tuitionem habeant. 337
Cognitamentum. 145. 148
Cognatio. 171
Colaphi, id eſt, ictus. 485. & ſeq.
Collatio quam Epiſcopus exigit ab Eccleſiis. 624
Collatio in monaſteriis. 1382
Collecta unde dicta oratio. 1363
Collecta quam vulgò geldam vocant. 290
Collecta ad malum faciendum prohibita. 333
Collectæ quæ dicuntur heriſzuph. 65. 162. 768
Collectionis epiſtola. 474. 971
Collocare ſolem. 700
Colludium ſcribere. 338
Colonæ comprobatio. 498
Colonaticum. 452
Coloni fiſcales, & eccleſiaſtici. 188
Coloni non erant ſervi, obnoxiæ tamen ſortis & conditionis. 953
Colonus evindicatus. 435 952
Coloni flagellati. 184
Colonos ſi miniſtri Epiſcoporum flagellaverint cum virgis. 56. 206
Colonus foras mixtos traditionem facere non poteſt. 1184
Colonus ſi de immunitate in immunitatem confugerit. 229
Colonaticum. 452
Colonitium. 436. & ſeq.
Colonica. 392. 400. 570. 916
Colonia Agrippina. 128. 300. 800
Colonia villa. 8 31. 77. 757
Colpus, ictus. 452. 688. 833. 1011
S. Columbæ abbatia. 136. 1269
Comam capitis deponere in monaſterio. 930
Comam capitis coram hominibus tradere. 508
Comam capitis deponebant qui Clerici fiebant. 386. 403. 902
Comam nutrire prohibitum Clericis. 1237
Comam dimittere in pœnitentia. 715
Comedere peccata populi. 18
Comiatus. 576. 716. 1043 1077. & ſeq. 1204
Comites Epiſcopis comparantur. 1283
Comites fratres à Principe vocabantur. 962
Comites eſſe qui non poſſint. 342
Comes & Graſio ejuſdem dignitatis nomen eſt. 994
Comes erat judex ordinarius totius pagi. 725. 770
Comites in ſuis conſiſtant domibus. 242
Comitum vita qualis eſſe debeat 355 Eorum cura & officium. 165
Comites inquiſitionem faciant de Vicariis & Centenariis. 321
Comites veniant ad placita Miſſorum dominicorum. 337
Comes placitum non habeat niſi jejunus. 329
Comites vicini mallum non teneant in una die. 190
Comites non debent premere pauperes per placita. 1106
Comites concordes ſint cum Epiſcopis & Abbatibus. 116
Comes adſit Epiſcopo parrochiam ſuam circumeunti. 56. 207
Comes Epiſcopum adjuvet ad ſuum miniſterium exequendum. 170. 110. 241. 288
Comites miniſtris Eccleſiæ adjutores in omnibus ſiant 162
Comites conſentientes ſint Epiſcopis ſuis ad juſtitias faciendas. 1110
Comites pacem & juſtitiam faciant in ſuis miniſteriis. 214. 357
Comites ſi juſtitias non fecerint. 399
Comites qui in comitatibus ſuis injuſta faciunt. 150
Comes ſi negligens fuerit in perſequendis deprædatoribus. 90
Comitis negligentia à quo caſtiganda. 338
Comites ſi regiis mandatis inobedientes extiterint. 394. 196
Comiti collecta manu ſi quis reſiſtere præſumpſerit. 181
Comitis palatium nullus adeat cum collecta & ſcutis. 322
Comitis manſuetudo & lenitas. 28
Comites fortiores. 1218
Comes palatij. 108 393. & ſeq. 441. 456. 715. 779. 913. 922
Comites palatij plures erant uno eodémque tempore. 1287
Comes ſi obierit, quomodo providendus ejus comitatus. 263 270
Comitatus actio. 380
Comitatus in centenas diſtributi erant. 982
Comitis liber. 1309
Commeatus veniendi ad aliam ſynodum. 831
Commemorationes excerptæ ex plenitudine capitulorum. 31
Commendare, id eſt, jubere. 147. 151. 175. 185. 199. 216. 235 539

Commen-

Commendare, id eſt, beneficium dare. 1102
Commendare ſe alicui eſt fidelitatem promittere. 899
Commendare ſe in vaſſaticum Comitis. 19
Commendare ſe ſeculari poteſtati non liceat ulli Preſbytero 141
Commendatio, id eſt, juſſio, conſtitutio. 151. 186
Commendatio regia. 53 204
Commendationes quarumlibet facultatum vel pecuniarum 198
Commendatitia de re vendita. 506
Commendatitiæ literæ. 430. *& ſeq.* 443. *& ſeq.* 716. 959
Commendatitiæ pro peregrino. 441
Commendatitiarum epiſtolarum variæ formulæ. 583. *& ſeq.*
Commendatoria & exhortatoria ad ſanctimonialem. 559
Commercium pro *conſinium*. 1192
Commercius. 468 965
Commerere. 100
Commiatus. *Vide* Comiatus.
Comminare ignem in ſilvam. 133
Commiſculare. 124
Commiſculatus eſt. 81. 774
Commonitorium. 352.
Communicare quibus non liceat. 1133
Communicare ter in anno debent laici. 1177
Communio Chriſtiana & eccleſiaſtica. 140 peregrina. 717
Communione eccleſiaſtica nemo privetur ſine certa & manifeſta peccati cauſa. 36
Communionem omnibus diebus dominicis percipiant monachi. 1380
Commutandi licentia tribuatur. 36
Commutatio inter Principem & Eccleſiam. 390. 916. 1176
Commutatio inter duos Abbates. 513
Commutatio inter Eccleſiam Laudunenſem & monaſterium Conchenſe. 1423
Commutatio immobilium Eccleſiæ vetita eſt. 362
Commutationes rerum eccleſiaſticarum. 56. 198. 208. 232. 340. 1206
Commutationes rerum eccleſiaſticarum fieri non poſſunt abſque auctoritate Principis. 1192
Commutationes rerum eccleſiaſticarum confirmatæ à Principibus 1574
Commutationes licitæ inter Epiſcopos & Abbates. 1541
Commutationes reſcindantur quæ factæ fuerunt tempore viduatarum Eccleſiarum. 32
Commutationes quae leges Romanæ tranſactiones appellant. 956
Commutationes de terris. 446
Commutationis formula. 482. 589
Comparare pro emere. 445
Compartes ne ſint monachi. 1085. 1151
Compendienſe monaſterium S. Mariæ. 259. 264
Compendienſe caſtellum. 267
Compendium palatium. 204. 257. 268. 271. 1274
Compenſatio. 132
Compenſum pro *compenſatio*. 420
Complices ſceleratorum puniendi. 347
Complices maleficorum & veneficorum diſperdantur. 231
Componere & ſatisfacere. 923
Compoſitio legis. 184
Compoſitionem plenam facere. 337
Compoſitionalis epiſtola. 414. chartula. 536
Computum unuſquiſque Preſbyter ſciat. 1377
Computum omnes diſcant. 1135
Comprimere uxorem. 265. 268
Concagatus 691 841
Concambiare. 28 178 *& ſeq* 410. 420. 439 516. *& ſeq.* 1444. 1450. 1483. 1493
Concambium. 179. 390. 419. *& ſeq.* 943
Concamiatura inter duos Abbates. 503
Concapulare. 684
Conceptio beatæ Mariæ. 1172. 1177. 1315
Conchenſe monaſterium. 1417. 1424
Concidæ. 688. 824
Concilia celebrari in regno Francorum non poſſunt abſque auctoritate Regis. 49. 1021
Concilia examinabantur olim in conſiſtorio Principis. 1113
Concilium univerſale. 132. ſynodale. 1399
Concilium Epiſcopi. 1028. 1105
Concionatorum genus quoddam damnatum. 1140
Conciſa 688 835
Concordia inter omnes ſit. 214. 216
Concubinam ſimul & uxorem habere non licet. 335. 1133
Conculcatoria quam Abbas facit ad hominem ſuum. 503. 981
Condamina. 1553
Condatum 114
Condirgere. 450 *& ſeq* 463
Condita. 469. 471 *& ſeq.* 488 *& ſeq.* 518. *& ſeq* 969
Conditiones ſacramentorum. 1416
Condonare per feſtucam. 383 876
Condricta. 1187
Condruſt. 114
Conductor, id eſt, generalis adminiſtrator. 1169
Conductor alienarum rerum. 613
Conductores alienarum poſſeſſionum. 616
Condoctum ſuum quærere & habere. 66
Conductus. 189
Conduſtrum. 123
Confabolare. 567
Confeſſariorum quorundam vanitas. 1198
Confeſſio pura de peccatis. 123. 811. facienda ſacerdotibus. 716. 1210
Confeſſio facienda Deo. 1145
Confeſſio peccatorum facienda non eſt monachis. 1143
Confeſſiones ex puro corde faciendæ. 157
Confinium. 1192
Confirmare ſe ad Dei voluntatem & regiam fidelitatem. 197
Confirmatio Epiſcoporum. 23. 33. 240. 356. 1054
Confluentes 137. 145. 159. 163. 168. *& ſeq* 201
Confluentis comitatus. 673
Confraternitas inter monaſteria. 568
Confugium ad Eccleſiam. 1191
Congiuttas. 124
Conjectum. 716
Conjectum accipere 152. 258. 787
Conjectum facere ad Epiſcopos. 23
Conjectus pro Normannis. 167
Conjuga, id eſt, uxor. 1297
Conjugati habentes titulos in quibus deſerviant. 1371
Conjugia inceſta vetita. 46. 334. *& ſeq.*
Conjugia vetita uſque ad ſextum gradum. 1148
Conjugium diſſolvatur quod legale non eſt. 190
Conjunctionem facere. 70. *& ſeq.*
Conjurare cum duodecim francis. 436. 438
Conjurare manu ſeptima. 396. 923
Conjucationes ſervorum. 1188
Conjuratores. 698. 717. 848. duodecim. 452. 485
Conlaborare. 364
Conlaboratio 717
Conlaborationis pars. 1189
Conlaborationum decimæ. 142
Conlaboratum. 1174
Conlimitanei Comites. 190
Conludium. 859
Conniventia. 1024
Conquas monaſterium. 1098
Conquiſitum. 145. 147
Conſacramentales homines. 717
Conſcientia peccatoris non poteſt latere oculos inſpectoris tui. 112
Conſcripti fratres. 1180
Conſecratio immunitatis. 108
Conſervare ſæpe ſcriptum pro *converſare*. 1306
Conſignare infantes 624
Conſignatio ſive confirmatio. 154
Conſiliariorum regiorum diligentia in dandis conſiliis commendatur. 166
Conſilium ſine virtute non poteſt eſſe utile. 154
Conſolationis & conſultationis voces interdum promiſcuè uſurpatæ. 1130
Conſpertus Epiſcopus Vercellenſis. 1141
Conſpiratio firmata per dextras. 389
Conſpirationem ſi quis facere præſumpſerit. 329
Conſpirationes prohibitæ. 161. 148. 350. 382. 363. 1179
Conſtantia Alemannica. 300
Conſtantini lex de manumiſſionibus in Eccleſia. 466. 968
Conſtantini conſtitutio de judiciis Epiſcoporum ſuſpecta viſa eſt viris doctis. 1131
Conſtantinus pagus. 69
Conſtantius Chorepiſcopus. 1494
Conſtitutio promotionis exercitus. 357
Conſtitutiones novæ apud Cancellarium in palatio retineantur. 151
Conſtris. 457
Conſubſtantialis. 113
Conſuetudines injuſtæ non imponendæ. 188
Conſuetudines indebitæ ab Eccleſia removendæ. 23
Conſuetudo, id eſt, lex municipalis. 1043
Conſuetudo, id eſt, lex Salica, Ripuaria, & ſimiles. 936

Conſuetudo juſta & rationabilis. 212
Conſuetudo olitana. 133. 1268
Conſulare pro *conſolari*. 1132
Conſulem & diem præferre debent acta ordinationis Epiſcopi. 614. 616
Conſules adſcribuntur tabulis emptionis. 949
Conſultationis & conſolationis voces interdum promiſcuè uſurpatæ. 1130
Conſultor, qui conſulit. 1130
Contemnenda non ſunt quaſi parva ſine quibus magna conſtare non poſſunt. 1016
Contemperatus divinæ voluntati. 226
Contemptibilem ſe facit qui jubet impoſſibile. 102
Contentio excuſatur. 860
Contentionibus qui ſtudere ſolent. 334
Contentionis auctor requirendus. 485
Contrajuſtitiam facere. 176
Contrarietas. 43 & *ſeq* 137. 196
Controverſiæ finiantur in judicio eccleſiaſtico quæ illic cœperint agitari. 364
Contoberoium. 499
Contubernij explicatio. 246
Contuliſionis epiſtola. 478. & *ſeq.*
Contumacia ſemel aut bis admoneatur. 1386
Conubium. 1078
Conturno facieote. 414. 939
Conrula. 996
Convenientia. 47. 83 142. 299 413 494. 1117
Convenientia firmata deinceps maneat 22
Conventio dubia quomodo definiri debeat. 361
Conventus ſynodales indici debent ab Archiepiſcopo. 102
Converſi. 717
Converſi fratres. 1084
Convertere ſe ad Deum. 1117
Conviva Regis ad communionem admittendus. 368. 695 846. 1295
Convivæ quot eſſe debeant in uno convivio. 847
Convivium nullus Preſbyter adire præſumat occaſione accepta pro mortuis. 1377
Coquina monaſterij. 1382. 1384
Corbada. 1387. & *ſeq.*
Corbeienſe monaſterium. 1093
Corbiniacus villa ſancti Remigij Remenſis. 293. 1289
Corboniſus pagus. 69
Corliſus pagus. 69
Corium ſervi redimere. 832
Cormaricenſe monaſterium. 1401. & *ſeq* 1413. 1431. 1477 1485
Cornu altaris. 440. 473. 717. 957
Corona ſacerdotalis. 410
Corona beatitudinis veſtræ. 389
Coronationes Regum & Reginarum. 816
Corporale non licet fieri de altero panno niſi de lineo. 1360
Corporis & ſanguinis Domini conſecratio. 1360
Corpus & ſanguinem dominicum conſecrare. 440
Corpus Domini honorificè cuſtodiatur in pyxide munda & decenti. 1108
Corrigendi aliter ſunt honeſti, aliter improbi. 1385
Corſica. 321. 1180
Cortis regia. 116
Cortis. 613
Coſtus. 381
Cotia ſilva. 810
Coutre etymologia. 690
Craſſenſe monaſterium. 1102
Creſſiacum ad Iſaram. 776
Crimen capitale & publicum. 139. 1387
Crimen indicere. 1184
Crimen confitetur qui judicium ſubterfugit. 298
Crimina olim certa pecuniæ ſumma æſtimabantur. 942
Criminales actiones tres. 27
Criminalia ſcelera 240
Criminalis proceſſus in Eccleſia fieri poteſt. 1166
Criminoſi corrigendi cum auxilio principalis auctoritatis. 46
Criminoſi ſi ambulaverint cum Epiſcopo. 1111
Crines attondere non licet ſanctimonialibus. 16
Crinitus. 837
Crinoſi. 987
Criſiacum. 268
Criſpinno. 214
Crux evindicata. 501. 981
Crux habeatur in medio denarij. 178
Cruces & reliquias ſequi. 1376
Crucis gloriatio. 1155. examinatio. 728
Crucis ſanctæ ſignum in frontibus facere. 1358
Crucis judicium veterum 1558. Explicatur. 1153. & *ſeq.*
Crucis lignum ſuperſtitioſum. 737
S Crucis monaſterium. 1093
S. Crucis puellarum monaſterium. 1096. 1109
Cruciculæ. 750
Crudaris monaſterium. 1095
Crudelitatem olim ſcribebant pro credulitate. 1119
Cruona. 295
Cubarias monaſterium. 1102
Cubicularij. 913
Cucuciam facere. 1204. 1558
Cuculla & ſcapolare. 1085
Culcare ſolem. 694. 844. 848
Culdiot monaſterium. 124
Culpatorum ſi quis regiæ menſæ particeps fuerit. 1295
Culpatos ſi regia poteſtas fecerit menſæ ſuæ participes. 368 695. 846. 1295
Cultellus, *coutre*. 690
Cultrum. 1390
Culturæ indominicatæ 214
Cumbertus Comes. 238. 243
Cumbertus Præpoſitus Cantogilenſis. 1537
Cunigult curtis regia. 1505
Cuſtodi. 1010
Curia unde dicta. 1150
Curia publica. 465. & *ſeq.* 470. 479. 481. 484 976
Curiale onus declinare. 1164
Curiales 416. 465. 949
Curſus eccleſiaſticus. 1384
Curtes dominicæ. 326
Curtes monaſterij. 460
Curtis. 718
Curtis, id eſt, villa. 964
Curtis regia. 62. 143 247. 257. 332
Curtis fiſci. 437
Curtis recta. 590
Curtis & manſos ſynonyma. 684
Curſticiſus pagus. 68
Cuſtodes titulorum. 353
Cuſtodia maritima. 69. 357. 1188
Cuſtos Eccleſiæ. 32
Cuſtrix. 457. 587
Cuxanenſe monaſterium. 1302. 1303. & *ſeq.*
Cymions. 381
Cynegius Conſul cum Theodoſio. 1150
Cyrianus emendatus. 1119. Et falsò adſcriptus tractatus de abuſionibus ſeculi. 1268

D

DAcbertus Epiſcopus Agathenſis. 634
Dacco Abba S. Mariæ Lavaſes. 631
Daddo Miſſus dominicus. 70
Dado Abbas Conchenſis. 1416
Dagobertus Archiepiſcopus Bituricenſis. 629
Dæmoniis ſimilibúſque paſſionibus irretiti non poſſunt promoveri ad gradus eccleſiaſticos. 598
Dalmatius Archiepiſcopus Narbonenſis. 1104. 1554
Dalmatius Vicecomes. 1534
Damnietas. 333. 392. 418
Damnum, id eſt, furtum, homicidium. 1183
Damni illati auctorem ſi quis nominatim cognoſcit. 162
Daniel Archiepiſcopus Narbonenſis. 1394
Daniel Abbas Caunenſis. 1453
Dapifer ſive Seneſcallus. 912
David Epiſcopus. 342
David Abbas S. Laurentij. 1458
Deauratura. 185
Debitum revuadiatum. 184
Decanus ſenior. 1385
Decani ſunt minimi judices. 959
Decani monaſteriorum. 1087. 1384
Decaniæ. 23
Decanica, carcer Eccleſiæ. 718. 1217
Decima litis. 903
Decima civitatis. 133
Decimæ dandæ Preſbyteris. 1376
Decimæ pertinent ad antiquiores Eccleſias. 111. 1065 1149. 1177
Decimæ dandæ ad Eccleſias baptiſmales. 355. 1575
Decimæ dandæ, etiam à nolentibus 339
Decimæ quas populus dare non vult. 340
Decimæ in manu Epiſcopi conſiſtunt. 355. 1167
Decimæ populi ad eundem locum confluentis. 75

Decimæ dandæ ad novas Eccleſias. 441. 1065
Decimæ porcorum. 986
Decimæ conlaborationum & animalium. 242
Decimam qui dare neglexerint, excommunicentur. 340
Decimam ſi quis abſtulit de Eccleſia. 255. 340
Decimam major Eccleſia recipiat. 114
Decimam dent negotiatores Iudæi. 268. 1286
Decimas de Eccleſiis laici non contingant. 32
Decorticare. 690. 855
Decretale precum. 1035
Decretum electionis. 1372
Decretum canonicum ſingulorum manibus roboratum. 594 & ſeq.
Deda Abbatiſſa Lemovicenſis. 1097
Deducere ſacramentum 337
Defenſioni alterius ſi quis ſe ſubdiderit. 494
Defenſionis tempus. 728 1294
Defenſor. 426. 465. 470. 532 549
Defenſores Eccleſiæ adversùs potentias divitum. 236
Definitio prior durior. 37
Defuncti eleemoſyna. 38
Defunctorum vigilia quomodo celebranda. 1382
Defunctorum memoriæ celebratæ in monaſteriis. 1090
Dehoneſtare. 208 214. 1531
Dehonorare. 23. 47. 95. 141 209 269
Dehonoratio. 20. 87
Dehonorationes Clericorum. 250
Deila Comes. 1512
Delapidata. 726
Delatorum infamia & pœnæ. 842
Delatura. 990
Delatura, id eſt, fredum. 683. 827
Delavari. 257
Deliberare. 718
Deliberare cauſam. 326 328
Deliberatio, id eſt, traditio. 982
Delicta olim certa pecuniæ ſumma æſtimabantur. 942
Delinquentium errores quomodo corrigendi ſecundùm regulam S. Benedicti. 1385
Demandare, id eſt, jubere. 508
Deminuatio. 383
Demorandi neceſſitas. 296
Denerata de cera. 825
Denerata. 283. 792
Denariale præceptum. 540 904
Denariales qui ante Regem liberati fuerant, Regem patronum & defenſorem habebant. 947
Denarialis homo 718. 1227 charta. 449. 461
Denarij ſunt ſpecies monetæ minutioris. 687
Denarij bene penſantes non rejiciantur. 177. & ſeq.
Denarij tredecim dandi ſponſæ. 498 532. 696. 982
Denarij in diverſis civitatibus & oppidis monetati. 1272
Denatio jactante ſecundùm legem Salicam. 387. 449. 461. 839. 905 966
Denarius merus & bene penſans. 252 786
Denarius mixtus & minus quàm decet penſans non monetandus. 178. & ſeq.
Denarius calefactus in fronte impreſſus. 258
Deores duas. 1006
Dentium evulſione puniebatur apud Polonos qui carnem manducaverat poſt Septuageſimam. 1040
S. Deodati monaſterium. 223
Deodatus Abbas S. Emeterij. 1480
Deodefridus Epiſcopus Pariſienſis. 1162
Deonare. 224
Depannati drappi. 257
Depopulationes prohibitæ. 88
Depoſita quomodo cuſtodienda 198
Deprædationem nemo facere præſumat in termino beatorum Petri & Pauli. 239
Deprædationes penitùs interdicantur. 41. 89. & ſeq. 177. 242. 266 287. 317. & ſeq.
Deprædationes multi pro lege per conſuetudinem tenent. 143
Deprædationes ſi homines Epiſcopi aut Comitis fecerint. 1294
Deprædatores Eccleſiarum prohibeantur. 28
Deprædatores ad rationem deducantur. 258
Deſcargare 692
Deſiderij Epiſcopi Cadurcenſis vita emendata. 989. 1021
Deſinbonorantia 82
Deſponſatam ab altero ſi quis rapuerit. 16
Deſponſatio ſanctæ Mariæ. 1177
Deteriorare. 228
Detractio ſacerdotum ad Chriſtum pertinet. 1228
Devaſtationes prohibitæ. 242
Deum ſæpe ſcriptum pro *eum*. 1244
Deus eſt Pater noſter. 297
Deus eſt eſſentialiter Rex Regum & Dominus dominantium. 157
Deuterogamia. 1372
Dexter Abbas Duſerenſis. 1096
Dextratus manu ſua tertiadecima. 485
Dextri. 446
Diaboli filij. 1129. 1213
Diaboli veniunt ad omnes homines quando egrediuntur de corpore. 104
Diaconus Cardinalis. 718
Diaconi fidem catholicam memoriter teneant. 1374
Diaconi ſeptem eſſe debent per omnes Eccleſias. 1354
Diaconum habeat Preſbyter qui baptiſmalem Eccleſiam tenet. 1066. 1374
Diaconus in uno cubiculo cum ſuo Preſbytero maneat. 1375
Diaconi arma non portent. 1133
Diaconi honore privati redigantur ſub pœnitentia. 328
Diaconorum filij judices eſſe non poſſunt. 342
Diana paganorum dea. 365
Dies magnus, id eſt, dies Paſchatis. 1207. vel dies cœnæ. 1574
Dies conſecrari. 55. 206 1275
Dies feliciſſimas nuptialis. 455. 498
Dies votorum. 993. 1510
Dies ramos facere in ſervitio alicujas. 428
Dies quidam numerant, & noctes non numerant cum eis. 192
Diffamare teſtes. 1490
Dignabilis affatus, reſcriptus. 429. & ſeq.
Dignificare. 224
Dignitatem ſi quis præſumpſerit quam non meruit. 296
Dignitates eccleſiaſticæ an præferendæ imperatoriis. 1215
Dijudicatio ſynodalis. 25
Dilatatio juſtitiæ. 326 560
Dimiſſoria Epiſcopi. 1076. 1372
Dimittere, id eſt, manumittere. 1184
S. Dionyſij monaſterium. 264. 1215. caſtellum. 267
Diptycha. 1367
Directam facere. 387. 904 dare. 452
Diſciplina eccleſiaſtica & militaris. 52
Diſciplina corporalis. 421. 507. 547
Diſciplina ſupra dorſum. 508
Diſciplina ad ſervos. 503
Diſciplinam debitam ſuſtinere. 66. 180
Diſciplinam imponendi mancipiis poteſtatem habet Dominus. 446
Diſcipulorum delicta ad magiſtros referuntur. 1384
Diſcooperire parem ſuum. 296
Diſcordantium pacificatio. 55 206
Diſcordantium nemo ad communionem admittatur. 1237
Diſcordia pluſquam civilis. 25
Diſcordiæ mala. 257
Diſcordiæ malum. 268
Diſcordiis qui ſtudere ſolent. 334
Diſcretio mater eſt omnium virtutum. 1379
Diſcupere regnum pari ſuo. 45. 239 278
Disfacere. 718
Disfacere juſtitiam. 181. firmitates. 295
Diſmannire. 554
Diſmanuare. 452
Diſmembrare. 234
Diſordinare. 260
Diſpendere. 80
Diſpenſa. 23. & ſeq.
Diſpenſa Miſſorum. 200
Diſpenſa quam Preſbyteri dare debent Epiſcopis parrochiam ſuam circumeuntibus. 356
Diſperdere. 231
Diſrumpere ſacramenta. 225
Diſtrictio. 1224
Diſtrictum Aquenſe. 223
Diſtrictum Trecħa. 223
Diſtringere. 456
Divinare futura per verſiculos pſalterij vel evangelij. 1038
Divinus. 737
Divionenſis pagus. 70
Diviſio inter fratres. 505
Divites pauperibus injuriam facere ſoliti ſunt. 352
Divortij libellus. 1558
Divortium olim licitum. 945
Doctrina & prædicatio in populum. 352
Dodilo Epiſcopus Cameracenſis. 669
Dodo Epiſcopus Andegavenſis. 69. 1267

IIiii ij

Dodo Epiſcopus Oſnobrugæ. 300
Dodoberius Preſbyter. 443
Dolenſis archiepiſcopatus initia. 823
Dolenſia controverſia. 782
Doloſitas. 99. 208. 226. 250
Domeſtici domus Regis. 32
Domeſtici Regis. 433. 931
Domeſticorum actiones, id eſt, territoria. 596
Dominica dies honoranda. 718. 1173. 1226 1372. 1398
Dominicis diebus placita non teneantur. 53. 206. Neque mercata. 182
Dominicis diebus communicent omnes monachi. 1380
Dominicis diebus jejunare non licet. 1376
Dominicæ feſtivitatis reſurrectioniſque myſteria. 429
Dominicæ nativitatis adventus. 429
Dominicam orationem unuſquiſque Preſbyter bene intelligat. 1377
Dominicam caſa. 574
Dominicatura. 796. 1358
Dominium non transfertur ex ſola traditione quæ fit per inveſtituram. 1191
Domnicellos. 433
Domnolus Abbas S. Petri Biſoldonenſis. 1447
Domum ſi quis plenam habuerit filiorum aut filiarum. 1298
Domus domeſtica Regis. 113
Domus Epiſcopi. 917
Dona liberanda. 270. 810
Donatio quam pater facit filio ſuo. 500. & ſeq.
Donatio ad filios. 464. 967
Donatio ad Eccleſiam. 469. 570
Donatio de parva re ad Eccleſiam. 407
Donatio ad caſam Dei. 456. 504. 515. 561 964
Donatio ad Eccleſiam poſt obitum. 488
Donatio ad monaſterium. 404. 573. 586
Donatio facta in ſponſa. 476 498. 535
Donatio voluntaria non poteſt trahi ad tributum vel cenſum debitum. 28
Donatio quam homo donat ad ſuam parentem. 504
Donatio mutua inter virum & uxorem. 382. 408. 477. & ſeq 523 894. 934 974
Donatio facta locis religioſis valet. 1191
Donationes ad Eccleſias factæ pro remedio animæ & peccatorum remiſſione. 919
Donationis formula 549. epiſtola. 417
Donationum regiarum formulæ. 383 & ſeq.
Donatus Comes Melodunenſis. 1174. 1185. Miſſus dominicus. 70
Donitum. 1406
Dormitorium. 30 35
Dos Eccleſiæ. 718. 819. 1485. 1526
Dos Eccleſiæ noviter ædificatæ. 442
Dos Reginæ Friderunæ. 295
Dotalis titulus Eccleſiæ. 1545
Dotes Eccleſiarum. 327. 1065
Dotis conſtitutio. 534. 590
Dotis libellus. 410. 414. 455. 464. & ſeq 476. 532. & ſeq. 937 1427. 1550
Drapalia. 456. 461 500. 501. 562
Drappi. 382. 412. 413 415. 895
Drappi depannati. 157. 788
Droco Epiſcopus Bellovacenſis. 1211 1549
Drogo Metenſis Epiſcopus. 7. 17. 342 758 & ſeq. 1261 1565
Druchte, id eſt, ſponſata. 686. 813
Drudi. 104. 778
Dua pro *duo* ſcriptum olim. 1125
Ducatus actio. 380. 888
Duces olim judicia agitabant. 1012
Ducum & judicum numerum & nomina ſciat Princeps. 319. & ſeq.
Duellum ſucceſſis jurejurando. 924
Dulmiſe. 224
Duniſus pagus. 70
Durandus Abbas S. Ceciliæ Elinlirenſis. 1222. 1545
Durpilum, id eſt, liminare ſeu veſtibulum. 550. 703
Duscaſinus pagus. 70
Duſera monaſterium. 1096
Duſmiſus pagus. 70
Dutreſindus Abbas Miciacenſis. 1406
Dux. 719

E

EBbo Archiepiſcopus Remenſis. 49. 763. 1132. 1174. 1234. Ejus reſtitutio. 341
Ebbo Epiſcopus Gratianopolitanus. 1468
Eberardus ex principibus Lotharij. 1109
Eboresheim. 213
Ebricinus pagus. 70
Ebrietas fugienda. 1173
Ebrius ſi quis repertus fuerit. 1186
Ebrius cauſam ſuam conquirere non poteſt in mallo, nec teſtimonium dicere. 329
Ebroinus Archiepiſcopus Bituricenſis. 443
Ebroinus Pictavorum Epiſcopus. 23. 738. 1188
Eccardus Comes. 1574
Eccleſia eſt corpus Chriſti. 1213 Sanguine Chriſti redempta. 7. 25. Eam Chriſtus fecit conſedere in cœleſtibus. 1353. Eſt regnum Chriſti. 120. & ſeq. 1214 Mater noſtra. 197. 1233. 1553. Navi comparatur 1. 7. 122. Diviſa in duo ſumma imperia. 1214 Gubernatur auctoritate pontificali & regali poteſtate. 9
Eccleſia quæ gemebunda peregrinatur in terris. 231
Eccleſia univerſalis commiſſa eſt Principibus ad gubernandum. 8. 11. 1175
Eccleſiarum omnium cura commiſſa eſt Romano Pontifici. 1496
Eccleſia vivit ſecundùm legem Romanam. 996. 1051
Eccleſia non debet eſſe venalis. 38. 625. Nullo tempore debet amittere jus ſuum. 361
Eccleſia miſerabiliter oppreſſa & deprædata. 85
Eccleſiæ Dei pacem & quietem habeant. 177
Eccleſiæ Chriſti priſtinam dignitatem honorémque retineant. 41
Eccleſiæ Dei ſi aliquid ſui juris defraudatum fuerit. 361
Eccleſiarum honor & cultus. 29
Eccleſiarum honor & privilegia ſervanda. 5
Eccleſiarum infracturæ 130
Eccleſiarum preſſuras Epiſcopi non parvipendant. 273
Eccleſiarum invaſores excommunicantur. 673
Eccleſiæ ſub immunitate permaneant. 209. Attamen Eccleſia non dicitur emunitas. 1166
Eccleſiam ſi quis fregerit. 360
Eccleſiæ omnes ſub diſpoſitione Epiſcoporum conſiſtant. 54. 205. 1138
Eccleſiæ facultates ad quid donatæ. 18
Eccleſiæ quæ ſunt, Deo conſecrata ſunt. 118
Eccleſiæ poſſeſſiones vota ſunt fidelium. 18
Eccleſiæ facultates in Epiſcopi poteſtate conſiſtant. 1110
Eccleſiarum res ſub integritate ſerventur. 259. 267
Eccleſiarum facultates inviolabiliter conſervandæ. 1347
Eccleſiarum res eo modo contineantur ſicut res ad fiſcum dominicum pertinentes contineri ſolent 232
Eccleſiarum res ab ipſarum rectoribus poſſideantur ſine ulla contradictione. 180
Eccleſiarum reditus Archipreſbyteri prohibeantur adducere ad propria domos 353
Eccleſiis ſi quis res ſuas fraudulenter ac ingenioſè delegaverit. 324
Eccleſiarum res nullus invadat. 1374
Eccleſiarum res diſtrahi aut alienari non poſſunt. 931 1373. Irrationabiliter alienatæ ad jus Eccleſiæ revocentur. 314 341
Eccleſiæ pecunias qui rapit, homicida eſt. 297
Eccleſiarum res ablatæ Eccleſiis reſtituendæ. 21. 354
Eccleſiarum res injuſtè retentæ in jus Romanæ Eccleſiæ celeriùs redigantur. 318 320
Eccleſiarum cenſus. 27
Eccleſiæ antiquitus conſtitutæ non priventur ſuis decimis 1177
Eccleſiæ deſtructæ à quibus reſtaurandæ. 36 95. 339. 354
Eccleſiæ incenſæ. 135
Eccleſias Rex pro ſuo libitu dare vel tollere non poteſt. 118
Eccleſiæ res datæ ſunt laicis in beneficium propter neceſſitates publicas. 1201. 1274
Eccleſiæ res in alodem datæ. 70
Eccleſiæ à laicis poſſeſſæ. 257
Eccleſiæ inter coheredes diviſæ. 338
Eccleſiæ viduatæ. 9. 32
Eccleſiæ ſuperfluæ deſtruantur. 327
Eccleſia ciſalpina. 117
Eccleſia principalis, id eſt, Romana. 252
Eccleſia principalis, id eſt, major, ſive baptiſmalis. 24
Eccleſiæ baptiſmales. 242. 1063
Eccleſia nulla baptiſmalis ſit ſine Diacono. 1374
Eccleſias majores cur nonnulli rariùs frequentent. 332
Eccleſiæ noviter ædificatæ dos. 442
Eccleſia unaquæque habeat unum manſum & duo mancipia. 327. & terminum de quibus villis decimas recipiat. 140
Eccleſiæ Imperatoris & Imperatricis. 257. & ſeq.
Eccleſias juxta domos ſuas habent potentes ac nobiles. 352
Eccleſiæ in proprietatibus liberorum hominum conſiſtentes. 627
Eccleſiam ſi quis in ſaltu conſtruxerit. 364

Eccle-

Digitized by Google

Eccleſiaſticæ regulæ confirmatæ ſunt Chriſti ſanguine. 119
Eccleſiaſticæ facultates ſunt vota fidelium. 108
Eccleſiaſticæ facultates futuro Epiſcopo reſerventur. 243
Eccleſiaſticæ res à laicis nullo modo contingantur. 273
Ecaleſiaſticas res nemo invadere vel auferre præſumat. 241
Eccleſiaſticæ facultates datæ ſunt laicis ad augendam regni militiam. 108
Eccleſiaſticæ res in alodem datæ. 54. 205
Eccleſiaſtici viri adjutorium intercesſionis & ſolatij debent Principibus. 12
Eccleſiaſtici ſervi. 1182
Eccleſiaſticoram redituum quatuor fiant portiones. 234. 624
Eccleſiaſticum jus ſervandum. 19
Eccleſiaſticus ordo ſuum vigorem recipiat. 12
Eccleſiaſticus homo qui commutatus fuerit. 56. 208
Ecfridus Epiſcopus Pictavienſis. 276
Echa. 214
Echardus Miſſus dominicus. 136. 1269
Edictio. 566
Edilulfus Rex Anglorum occidentalium. 309. 816
Editio legibus comprehenſa. 484. 977
Educere ſe per legem. 702
Egidon Abbas S. Hilarij in diœceſi Carcaſſonenſi. 1429
Egilo Archiepiſcopus Senonenſis. 612
Eginardus Abbas Foſſatenſis. 1206. 1457. 1464
Eginhardus illuſtratus. 1048
Eilbertus Epiſcopus Comenſis. 218
Eiohardus Abbas 1137. 1267
Eirardus Archiepiſcopus Turonenſis. 233
Eirardus Epiſcopus Lexovienſis. 69
Elaborare. 697. Elaboratus. 364
Eldebertus Abbas Exalatenſis. 1490
Eldeſindus Vicecomes. 1489
Electi judices. 364
Electio Regum Francorum. 1081
Electio Epiſcopi libera ac regularis. 593. 596
Electiones Epiſcoporum faciendæ cum auctoritate Principum. 1141. in præſentia Miſſorum dominicorum. 1300
Electiones Epiſcoporum conceſſæ quibuſdam Eccleſiis. 1141
Electiones Epiſcoporam factæ in Gallia per violentiam. 1496
Electrannus Epiſcopus Redonenſis. 621
Eleemoſyna defuncti. 38
Eleemoſyna mittenda in Hieruſalem. 1198
Eleemoſynæ diſpenſandæ per hoſpites & pauperes. 1176
Eleemoſynam nullus faciat niſi coram teſtibus. 1245
Eleemoſynarij, id eſt, executores teſtamenti. 242. 264. 269 1533
Eleemoſynarij monaſteriorum. 1089
Eleemoſynarum laus & gratia. 399. 929
Eleemoſynas facere ex rapinis. 285
Eleemoſynis redimere peccata quomodo intelligendum. 1203
Elefantus Archiepiſcopus Arelatenſis. 1044
Elidiatus. 437. 439. 463. 956
S Eligij abbatia in civitate Pariſienſi. 1492. 1501
S. Eligius Epiſcopus Noviomenſis. 1516
Elinliſenſe cœnobium. 1545
Eliſatium. 223
Eliſchouve. 223
Elitigatus. 492. & ſeq. 499 & ſeq. 502. 507. 956
Elmeradus Epiſcopus Ambianenſis. 1267
Elmeradus Comes palatij. 1444
Elnſa exciſa à Vandalis. 1071
Emaus. 223
Emboliſmi. 1355
Emelina Abbatiſſa ſanctæ Mariæ Sueſſionenſis. 1145
Emeliorare. 489
Emeliorata res. 404. 407. 478. 488. 492. 516. & ſeq
Emelioratio 824. 1492. Emelioratum. 469
Emendare. 719
Emendatio, id eſt, compoſitio. 1188
Emeritani. 817
Emphyteoſeos contractus. 341
Emphyteuticarium jus. 241
Emporitanus pagus. 1450. 1509. 1511
Emporitanenſis comitatus. 1513
Emptorium, vox ab emendo deducta. 1044
Emunitas regia. 877. ſanctorum. 459. 964
Emoniter. 425
Emutare. 413. & ſeq 420. & ſeq 423. 494. 527. & ſeq.
Engelbertus Abbas Foſſatenſis. 1095. 1436. 1454. & ſeq.
Engeltrudis uxor Boſonis Comitis. 789
Engeluvinus Epiſcopus Pariſienſis. 1492. 1501
Engilberga Ludovici II. Imperatoris uxor. 801
Engilenheim palatium publicum. 344
Engilramnus Comes. 102. Ejus comitatus. 68
Engiſcalcus Miſſus dominicus. 68. 102. 776. Ejus comitatus 68
Enherber etymologia. 688
Enixa mulier poteſt intrare Eccleſiam. 1127
Ephrernacum. 222
Epiphanij ſcholaſtici verſio laudata. 1248
Epiſcopalem auctoritatem ſi quis pro nihilo duxerit. 289
Epiſcopalia capitula. 77
Epiſcopalis cathedra. 1127
Epiſcopalis receptio. 1573
Epiſcopalis audientia. 1547. judicium. 335. 336
Epiſcopalis ſedes à nullo uſurpetur proprio infirmante Epiſcopo. 30
Epiſcopatum vacantem vicinus Epiſcopus & Comes prævideant. 263
Epiſcopatus dari à Regibus. 1012
Epiſcopatus dati viris ſecularibus. 581
Epiſcopatuum vacantium fructus pertinent ad Regem. 1186.
Epiſcopium, domus Epiſcopi. 957
Epiſcopus Græcè, Latinè ſuperintentor dicitur. 1357
Epiſcoporum ordo & dignitas explicatur. 1368
Epiſcopus eſt in Eccleſia. 1218
Epiſcopi ſunt Vicarij Chriſti. 7. 107. Succeſſerunt Apoſtolis. 1369. Olim omnes vocabantur Apoſtoli 874. Tenent locum Samuelis in Eccleſia. 118. Sunt propitiatores & reconciliatores populi. 164. Patres vocantur. 911. Olim omnes vocabantur ſancti. 870
Epiſcoporom honor. 29
Epiſcoporam virtutes. 1370
Epiſcopus qualis eſſe debeat 509
Epiſcopis debita reverentia exhibeatur. 211
Epiſcopi à cunctis mundi poteſtatibus honorentur. 273
Epiſcopis commiſſa eſt ſalus Regum. 15
Epiſcoporum converſatio qualis eſſe debeat. 351. Habere debent perſonas honeſtas converſationis ſuæ teſtes. 1215
Epiſcopis neceſſaria eſt ſcientia ſcripturarum. 1370
Epiſcopi canones intelligant & obſervent. 25
Epiſcopi prædicationem per ſe vel per ſuos congruenter exerceant. 240
Epiſcopi ſtudeant prædicationi atque confirmationi. 13
Epiſcopus à ſua recta prædicatione diſcordare non debet. 278
Epiſcopi continuas vigilias ſuper gregem ſuum debent vigilare. 1046
Epiſcoporum electiones quomodo fierent antiquitus. 1372
Epiſcoporum electiones quonam modo antiquitus factæ à Regibus Francorum. 378. & ſeq 884. & ſeq.
Epiſcoporum electiones quomodo faciendæ. 593 & ſeq. 602 719
Epiſcoporum electiones faciendæ cum auctoritate Principum. 133. 1141
Epiſcoporum electiones factæ in Gallia per violentiam. 1496
Epiſcopi à Deo dati & à Rege regulariter deſignati. 9
Epiſcopi non eligantur per ſimoniacam hæreſim. 34
Epiſcopus ſi dignitatem obtinuerit per pecunias. 297
Epiſcopus electus ex aliena parrochia ordinari non poterat ſine conſenſu proprij Epiſcopi. 1575
Epiſcopi ordinandi ab omnibus qui ſunt in provincia Epiſcopis. 1371
Epiſcoporum tranſlationes fiebant olim cum auctoritate Regum. 509
Epiſcopi miniſterium ſuum ſecundùm canones peragant. 240
Epiſcopis liberior libertas detur ad ſuum miniſterium peragendum quàm hactenus habuiſſent. 33
Epiſcopis congruum tempus obſervetur ad ſuum miniſterium peragendum. 29
Epiſcopus ſi propter infirmitatem miniſterium eccleſiaſticum implere non potuerit. 35
Epiſcopi in ſuis conſiſtant domibus. 242
Epiſcoporum tenax ſtabilitas in ſedibus ſuis. 9
Epiſcopi non ſecedant ad loca remotiora. 33
Epiſcopi quietam libertatem ſuas parrochias circumeundi & prædicandi ac confirmandi atque corrigendi habeant. 108. Semel in anno circumeant parrochias ſuas cum efficacia. 23. 33. populúmque confirment 356. Iejuni ſint cùm tradunt Spiritum ſanctum. 1242. Inquirant & corrigant errata populi. 23. Inceſtuoſos perquirant. 46. Vvadius ab eis non accipiant. 340
Epiſcopus parrochiam ſuam viſitans non ſit oneri populis. 626. 1151. Neque Presbyteris. 23. & ſeq.
Epiſcopi quem conjectum à Presbyteris accipere debeant. 21. & ſeq.
Epiſcopi Presbyteris nullam inquietudinem aut exprobrationem ingerant. 18
Epiſcopo parrochiam ſuam circumeunti adſint Comites. 56. 207

Epiſcopi competentem monaſteriorum curam gerant 12. 1204. 1208
Epiſcoporum auctoritas in monaſteria. 53. 203. 373. & ſeq. 401. 874
Epiſcopi ſine Archiepiſcoporum conſenſo nihil debent præſumere niſi quod ad ſuam ſolummodo pertinet parrochiam 102
Epiſcopi concordes ſint cum Comitibus. 62. 216. 242. Sint conſentientes Comitibus ad juſtitias faciendas. 1210. Veniant ad placita Miſſorum dominicorum. 337
Epiſcopi ſinguli in ſuo epiſcopio funguntur auctoritate miſſatici regij. 242. 1197
Epiſcopi ſuis & regiis & communibus Eccleſiæ & regni negotiis occupati ſunt. 288
Epiſcopi regno egredi non poſſunt abſque licentia Regis. 741
Epiſcoporum miniſterio Deus utitur ad diſcernenda judicia. 134
Epiſcopi cuſtodiant privilegia & præcepta ſuis Eccleſiis confirmata. 224
Epiſcopi excuſati ab expeditionis labore. 17. immunes ab exercitu. 1235. Arma non portent 1232. Laicos ſuos ad bellum mittant. 359. Suos homines mittant contra infideles Regis. 199
Epiſcopus ſi abſque manifeſta infirmitate non proceſſeris ad bellum. 360
Epiſcopus intrans in Eccleſiam, à læva ingreditur. 1353
Epiſcopi ſeſſio in Eccleſia quid ſignificet. 1357
Epiſcopi non rejiciant Clericos probabilis vitæ quos eis ſenio-res obtulerint ordinandos 212
Epiſcopi Longobardi ſacramenta exigebant ab his quos ordinabant. 1150
Epiſcopi vagantes 1029. falſi & ignoti. 1246. Ordinare præſumunt Clericos. 1564
Epiſcopus proprius. 30 111. 231. 241. 274 338. 356. 1208. 1216
Epiſcopi peregrini petitio ad Epiſcopum proprium. 557
Epiſcopo peregrino locus ſacrificandi detur. 1029
Epiſcopi non debent facere ſacramentum ſeculare. 119
Epiſcopi quando immunes habeantur à culpis. 1240
Epiſcopi ſi Clericis & laicis ſuis injuſtè fecerint. 181
Epiſcopi admonitionem ſi quis contempſerit. 287. & ſeq.
Epiſcopo ſuo ſi quis inobediens fuerit. 363
Epiſcopum proprium ſi quis contempſerit. 233
Epiſcopi in palatio aſſiduè manentes. 1046
Epiſcopi delectationibus ſuis inhærentes. 1223
Epiſcopi qui nihil ex proprio ſuo Eccleſiæ Chriſti compenſaverunt. 366
Epiſcopus ſi xenodochia, monaſteria, vel Eccleſias baptiſmales cuilibet dederit. 341
Epiſcopi ſuos habeant Advocatos 322. & ſeq. 337
Epiſcoporum filij non poſſunt eſſe judices. 342
Epiſcopi debent intercedere pro reis ad Eccleſiam confugientibus. 983
Epiſcopi non parvipendant vexationes fratrum ſuorum. 273
Epiſcopi olim ſolebant coëpiſcopos, Reges, & amicos viſitare per epiſtolas in præcipuis ſolemnitatibus. 950
Epiſcoporum accuſationes occultè non fiant. 274
Epiſcopus in homicidio, fornicatione, perjurio, aut furto deprehenſus deponatur. 1012
Epiſcopus rejectus non recipiatur ſine teſtimonij aut literarum evidentiſſimo documento. 58
Epiſcopi viventis Eccleſiam nemo invadat. 35
Epiſcopus ſi defunctus fuerit, vicinus Epiſcopus ipſam ſedem prævideat cum Comite. 262. Nullus res eccleſiaſticas aut facultates diripiat 270. ſed futuro ſucceſſori reſerventur. 243
Epiſcoporum Remenſium & Rotomagenſium epiſtola ad Lodovicum Germaniæ Regem 101
Epiſtola donationis. 457 ſecuritatis. 499. & ſeq. 544. conculcatoria. 501. compoſitionalis. 414 477. 536
Epiſtola peſſima & falſiſſima de cœlo lapſa. 789. 1137. 1396
Epiſtolæ generales Regum mittebantur ad univerſos regni Archiepiſcopos 1070. Quomodo concipi ſolitæ. 776
Epiſtolæ duæ uno tenore conſcriptæ. 413. 420. & ſeq. 423. 447. 478 & ſeq. 481 484 494 503. 524. 589. 976. 1464
Epiſtolam regiam ſi quis deſpexerit. 330
Eppaonis vicus. 1433
Equitare ſuper beſtias. 365
Ercamboldus Notarius. 1442 & ſeq.
Erchambertus Epiſcopus Bajocenſis. 245 785
Erchanradus Epiſcopus Pariſienſis. 19. 606. 608. 759. 1206. 1261 1267 1300. 1420 1457 1459
Erchantans Epiſcopus Catalaunenſis. 101. 121 612
Erchembaldus Cancellarius. 1247
Erchimbaldus Comes. 1443
Erembertus Miſſus dominicus. 359
Erenſtein. 223
Eriſons Epiſcopus habitans Narbonam. 1101
Eriſons Abbas caſtri Mallaſti. 1534. 1537
Erinlfus Miſſus dominicus. 359
Erkengerus Comes. 300
Erloinus Epiſcopus Conſtantienſis. 57
Ermanfredus Epiſcopus Pariſienſis. 1262
Ermefridus Miſſus dominicus. 359
Ermengardis Comitiſſa Ceritaniæ. 675. 678. 1304. 1515. 1522. 1535
Ermengaudus Epiſcopus Biterrenſis. 1099
Ermengaudus Epiſcopus Vrgellenſis 630. 632. & ſeq. 1222. 1545
Ermengaudus Marchio & Comes. 1545
Ermengaudus Comes, filius Borrelli. 1547
Ermeſindis Comitiſſa. 1545
Erogatarij, id eſt, executores teſtamenti. 242
Erogator, id eſt, executor teſtamentarius. 1042
Erpoinus Epiſcopus Silvanectenſis. 19. 57. 593. 612. & ſeq. 759
Errare ignorantia magis quàm ſtudio. 26
Errare dediſcit cui nemo conſentit. 124
Eſchanſon etymologia. 685
Eſcluſe etymologia. 689
Eſcrenes etymologia. 685
Eſcurie etymologia. 688
Eſſentia. 169
Eſſentialiter. 257
Eſtancher le ſang. 1007
Eſtudier pour eſtre Preſtre. 1132
Evacuatoria. 421. 425 454. 494. 944 947
Evangelia parvola. 737
Evangelij textus. 1038
Eubona Abbatiſſa S. Andreæ Viennenſis. 1433
Euchariſtiam Preſbyter ſemper habeat paratam ad infirmos. 1169
Euchariſtia ſumi non poteſt per vicarium. 1178
Euchariſtia uſurpata ad probanda furta. 1090
Eucherius Epiſcopus Aurelianenſis. 109. 778. Ejus hiſtoria fabuloſa. 740
Evectio miniſtranda Legatis. 381. 892. 893
Evectionis numerus. 1151
Evenire adhuc poteſt quod ſemel factum eſt. 812
S. Eugendi monaſterium. 1093
Eugenius II. conſtituit judicium aquæ frigidæ. 646
Evindicare. 410. 435. 437. & ſeq. 497. 515. 935. 952
Evindicatum judicium. 487. 551
Evindicatus. 492. & ſeq. 499
Evindicatus alodes. 493
Evindicale judicium. 395. 921
S. Eulaliæ ager. 236
Eulogiæ. 429. & ſeq. 623. 729 950
Eulogiæ, id eſt, munera data ex caritate. 1037. 1190
Eulogiarum varia ſignificatio. 950. 1091
Eulogium, id eſt, pars fracti panis. 1381
Eulogius Cordubenſis explicatus. 1111
Eunuchus non intrabit Eccleſiam. 1129
Evrardus Comes. 138. 300
Eutychiani decreta. 1136
Evva. 719. 776. 1075. 1186
Exactare pro exigere. 720. 964
Exactationes indebitæ ab Eccleſia removendæ. 28
Exactio Normannis conſtituta. 257 806
Exæquare. 413. 456. 462. & ſeq. 482. 505
Exæquatio. 386
Exaggerationes incongruæ. 218
Examen crucis explicatur. 1153. & ſeq.
Examen aquæ ferventis. 332
Examinare ſe judicio Dei. 178. 182. 792
Exartus. 720
Excambiare. 1424
Excarpſum. 1067
Excepto olim dicebant per omnes caſus. 1229
Excepiuatio. 1542
Excommunicare Eccleſiam. 1029
Excommunicati à corpore & ſanguine Domini. 266
Excommunicati à propriis Epiſcopis, ab aliis non ſuſcipiantur. 274
Excommunicatio eccleſiaſtica & epiſcopalis 115. canonica. 213
Excommunicatio leviter ferenda non eſt. 233. 627. Non fiat ſine certa & manifeſta peccati cauſa. 36
Excommunicatio emendetur Epiſcopo. 1549
Excommunicatio vicinis Epiſcopis innoteſcenda eſt. 363
Excommunicationem prædonis Epiſcopus debet notam facere illius ſeniori. 287. & ſeq.

Excommunicationem Epiſcopi ſi quis parvipenderit. 364
Excommunicationis ferrum adversùs laicos. 1014
Excommunicationum formulæ veteres. 663 & ſeq.
Excommunicatis communicare non licet. 125. & ſeq. 132. 166. & ſeq. 297 578. 783
Excommunicatum unius Epiſcopi alter non recipiat. 387
Excommunicatus ſi corrigi nequiverit, à Comite in vinculis diſtringatur. 323
Excondicere. 229. 287 801
Excorticare. 694
Excubiæ publicæ. 1079
Excubias quas wactas dicunt. 27
Excurtare. 694
Exempla ſæpe ſcriptum pro *Ex epiſtola*. 1207. 1242
Exemptionum monaſticarum uſus exagitatus. 866
Exenia, id eſt, munera. 580. 622. 625. 1166. & ſeq.
Exercitale iter. 162
Exercitales, id eſt, militiam exercentes. 1079
Exercitalis expeditio. 187
Exercitus promotio. 357
Exercitus ſi ſupervenerit ad regni vaſtationem. 325
Exheredati. 720
Exitum ſe facere 448. 456. 459. 466. 574. 968
Exmerare argentum. 278. 792
Exorciſmorum formulæ veteres. 639
Expeditio hoſtilis. 190. 333. Quomodo facienda. 357. & ſeq.
Expeditionem exercitalem facere. 187
Expoſiti ante Eccleſiam 720. 1223
Expoſitam infantem colligere. 474 1202
Exicatiti homines. 809
Extagnare. 1007
Extraneum hominem ſi quis in loco filiorum adoptaverit. 415. 480. 526 936
Extravagans Ioannis XXII. emendata. 986
Exvacuatio. 1490

F

FAber ſi comprobatus fuerit argentum vel aurum adulteraſſe. 285
Fabri falſarij diligenter inquirantur. 70
Fabricaturæ. 411 413 & ſeq. 455. 476. 530. 533. 572
Fabricinium ex auro vel argento. 285. 793
Faculas accendere. 720
Facultaticula. 400
Facundiam dicendi non habere. 317
Fagea vagina. 741
Faida. 223 229. 720. 798
Faidam portare. 65 228 287. 289. & ſeq. 768. 1258
Faidam vocabant Franci ſimultatem apertam. 1193
Faidoſos qui faidam exercet. 720. 855 1193
Falcetus laudatur. 882
Falcidia. 530. 572
Falconis mons. 224
Fallire. 835
Falſa perſona non habet poteſtatem accuſandi. 1053
Falſa conſignatio nominis epiſcopalis facta à monachis. 1547
Falſam monetam faciens puniendus 281
Falſarij fabri diligenter inquirantur. 70
Falſarium judiciaria poteſtas condemnet. 470
Falſarius literarum regiarum. 52
Falſis epiſtolis nemo fidem adhibeat. 1157
Fame laboravit Karoli M. ſeculum. 1144
Famis inopia. 1164
Familia Eccleſiæ 242. 440. 1147
Familia Eccleſiæ ſi oppreſſa ſit contra legem. 55. 206
Familia erit cuſtodita ſecundùm mores domini. 113
Famuli Eccleſiæ feodati & præbendarij. 1560
Fanones de lino efficiuntur. 1360
Fardulfus Abbas ſancti Dionyſij. 1057
Farinarium, id eſt, piſtrinum. 689. 897
Fateri, id eſt, dicere. 1265
Faverniacum. 113
Fauſtus Reienſis emendatus. 1130
Felix Epiſcopus Coriſopitenſis. 822
Felix Epiſcopus Vrgellenſis. 718
Fellones atque ignobiles. 120 780
Femina quæ veſtem habet mutatam, ſi mœcha deprehenſa fuerit. 336
Femina libera Longobarda poteſt res ſuas vendere & donare. 1043
Feminæ quæ viros amittunt. 334
Feminæ non habitent in domibus Preſbyterorum. 1159
Feminæ barcaniare ſolent. 152
Feminæ liberæ quæ ſibi ſervos copulant. 331. & ſeq.
Feminæ ſtant in Eccleſia ad partem borealem. 1313
Feminæ quibus lex Longobardorum prohibet ante anni ſpatium velum ſuſcipere. 324 349
Feminam ingenuam trahere. 686
Feminam nullus Preſbyter in domo ſua habeat. 1177
Feminam liberam ſi ſervus ſibi in conjugio copulaverit. 325
Feminarum familiaritas vitanda Clericis. 626
Feminarum habitatio penitùs tollatur è domibus ſacerdotū. 142
Feminarum raptus vetitus. 148 150
Ferramina 268
Feria quinta, id eſt, Iovis dies. 192
Feriandi per annum dies. 1126
Feriati dies venerandi. 55. 206
Ferrarias monaſterium 146. 281. & ſeq. 1093. 1287
Ferri candentis adjuratio. 651. 655
Ferri Spaniſci. 1493
Ferro battendo facere 486
Feſtivis diebus placita non teneantur. 55 206
Feſtivitates illæ ſervandæ quas proprius Epiſcopus venerari decreverit. 356
Feſtivitates præcipuas nullus Preſbyter ignoret. 1377
Feſtuca. 413 417. 436 448. 456. 458. 515. 525. & ſeq. 532. 536. 545 549. & ſeq. 574 896
Feſtuca in ſinum projecta. 697
Feuda aperta. 808
Fidejuſſor pro ſolidis ſolvendis. 487
Fidejuſſores, id eſt, patrini. 1179
Fidejuſſores idonei. 347
Fidejuſſores credibiles. 289
Fidajuſſores tollere. 459. & ſeq. 882
Fidejuſſores ad palatium. 65. & ſeq. 159. 185 197. 127 & ſeq. 333. & ſeq. 336. & ſeq. 338 389 395 412 487. 720 1191. 1242
Fidelem Regis nemo de ſua fidelitate ſubtrahat. 88
Fideles, id eſt, optimates 1235
Fidelitas Regi promittenda 72. 297. 230. ſervanda. 161
Fidelitatem ſacramento promittere. 133 1056
Fidelitatem Regi jurare debent infantes. 1183
Fidelitatis ſacramentum. 720
Fidelitatis juramenti abſolutio. 39
Fidelitatis promittendæ ſolennia. 899
Fidem promiſſam obſervare. 132 783
Fides facta. 699. & ſeq.
Fiducialiùs. 173
Fieri adhuc poteſt quod ſemel factum eſt. 822
Fileſacus caſtigatus. 1101
Filia admittenda in tertiam portionem ſervorum. 1042
Filia in alode ſeu terra paterna non ſuccedit in lege Salica. 463. 703 854. 936
Filiæ quomodo ditantur venire uſque ad partum. 254
Filias ſuas quidam proſtituebant in lupanaribus. 1103
Filiaſtram ſuam ante Epiſcopum ad confirmationem tenere 1054
Filij naturales qui dicantur. 464. & ſeq. 967
Filiorum oblatio in monaſteriis. 1088
Filiorum in monaſteriis oblatorum formula. 574. 1298
Filios ſuos ſi quis in ventre matris occiderit, ita ut ad baptiſmi gratiam pervenire non potuerint 1378
Filios fratris ſui frater ſuperſtes adjuvabit. 202
Filios ſuos ſi quis aliqua neceſſitate vendiderit. 192
Filtorti. 698
Firmanus comitatus. 1538
Firmitas 261
Firmitas, id eſt, pactio pacis. 145
Firmitas amicitiæ & conjunctionis. 277
Firmitas auctorabilis. 214
Firmitas adunationis. 142
Firmitatem facere. 97. & ſeq. 222. & ſeq. 777
Firmitatem quærere. 84
Firmitates factas habere. 173
Firmitates mutuæ fidelium. 107
Firmitates facere non licet ſine permiſſu regio. 395
Firmitates, caſtella & munitiones 788
Firmitates ſimilæ. 589
Firmitatis epiſtola. 480
Fiſcales villæ. 433
Fiſcalini regij. 229. 722
Fiſcalini privilegiis eccleſiaſticos vincebant. 1182
Fiſcalinus traditionem facere non poteſt foras mixtos. 1184
Fiſci ditiones. 890. vites. 1118
Fiſco ſociare. 322. 325 491
Fiſco ſociato. 405. ſocio 445. 447. diſcutiente. 497. 499
Fiſcus dominicus. 232
Fiſtuca. *Vide* Feſtuca.

Flagellare uxorem. 1378
Flandra. 68. Flandrenſis pagus. 75
Flaviniacum monaſterium. 1093. 1506. 1511.
Fleumas jactar in pudore. 566
Flodegarius Epiſcopus Andegavenſis. 1112. 1205. 1430
Flodoardus explicatus. 1115
Florentia. 359
Floriacenſe monaſterium. 1093
Florus Diaconus Lugdunenſis. 1129
Flotarius Epiſcopus. 342
Focum nemo hoſpitibus deneget. 358 442. 959
Fodium. 67. 769
Fœmile. 688
Fotrium. 95
Folco Comes palatij. 1124
Folco Abbas. 265
Folcoinus Epiſcopus Tarvanenſis. 68 771
Foldac Comes. 300
Fons jocoſa, erecta, cooperta. 1007. 1018
Fonces ſarex. 565
Fontes ſi ab Epiſcopo conſecrati fuerint in nova Eccleſia. 359
Fontes ſactivi. 683
Foras mixtos. 1184
Foraticus. 460 965
Forbanniatur qui juſtitiam fugerit. 284
Forbannire. 159. 227
Forbannitus latro. 65. & ſeq. 769
Forbannus. 177
Forbarudus homo. 452. 962
Forcia. 161. 289. 389. 453. 813. 915
Forrona 359
Foreonſiliare 45 138. & ſeq. 146. & ſeq. 221. & ſeq. 278. 784
Forenſes Preſbyteri. 721
Foreſtes noviter inſtitutæ dimittendæ. 1195
Foreſtes in quibus Ludovicus Karoli Calvi filius venari non debet patre abſente. 268. 810
Foreſtis. 721
Forfactis, id eſt, in bannum miſſis. 1041
Forfactum. 721
Foriſfacere. 784
Formariage. 839
Formatæ epiſtolæ. 443. & ſeq 959. 1370. 1377
Formatarum epiſtolarum variæ formulæ. 556. 583. & ſeq.
Formoſus Epiſcopus Portuenſis. 245. 248. apoſtolicæ ſedis Legatus. 225
Fornicantes irrationabiliter. 1379
Fornicatio an ſit juſta cauſa dimittendi uxorem. 335. 1119 1204. 1228
Fortia *Vide* Forcia.
Forum Iulij. 359
Foſianus villa. 1510
Foſſæ Martiæ. 214
Foſſatenſe monaſterium. 1094. 1454. & ſeq.
Fragidis ſi quis commotionem fecerit. 360
Francho Vicecomes. 1515
Franci, id eſt, liberi. 793
Franci, id eſt, Salici. 1079
Franci duas leges habebant. 827
Franci fidelitatem Regi promittant. 71
Franci homines mundanæ legis documentis eruditi. 289
Franci qui à Karolo deſciverant. 79. 774
Franci quorum teſtimonium leges publicæ non rejiciunt. 219
Franci homines cum Comite ſuo in exercitum pergunt. 27
Franci qui cenſum de ſuo capite debent. 187. 192
Franci occidentales & orientales. 299
Francia 140
Franciſis bannus. 152. 787
Franco Epiſcopus Cenomanenſis. 1112
Franco Epiſcopus Tungrenſis. 137. 187. 246. 264 & ſeq. 301. 303 784
Francofordienſe Concilium quo tempore celebratum. 753
Francofordienſis ſynodus. 1044
Francorum veterum origines. 825
Francorum regnum eſt hereditarium. 1082
Francorum judicium. 1185. 1286
Francorum dedecus. 1081
Francorum nomen omnes vicinæ gentes olim affectabant. 1131
Francorum pœna minor quàm Romanorum. 835. 842
Francos ſanctus Remigius ad fidem convertit. 110
Francus, id eſt, liber. 436
Francus cum duodecim ſimilibus Francis juret. 65
Fratres conſcripti. 1210
Fratres indiviſi. 359
Freculſus Epiſcopus Lexovienſis. 1112
Freda. 721. exigenda. 459. & ſeq.
Freda, id eſt, bannus, ſive regalis compoſitio. 1054
Freda compoſitio quæ ſit pro injuria facta mulieri in mundio Regis habitæ. 1184
Fredi definitio. 686. 880
Fredos conceſſos poſſidere. 375
Fredum ad Eccleſiam. 327
Fredum & faidum. 988
Fredus judici reſervetur. 1305
Fredaldus Archiepiſcopus Narbonenſis. 1267. 1466
Fredegiſus Abbas S. Martini Turonenſis 584. 1299. 1402. 1415. 1431
Fredricus. 265
Fridericus Comes. 300
Friderunа Regina ſoror Bovonis Epiſcopi Catalaunenſis. 815. uxor Karoli III. Regis. 193. 1289
Friſchinga. 760
Friſchinga valens ſex denarios. 22
Friſchinga de quatuor denariis. 23
Friſcingæ. 114. 721
Friſcingæ inter vehicula. 1107
Friſia. 113. & ſeq.
Fritzlarienſe monaſterium. 1094
Frodebertus Papa. 564
Frodinus Abbas. 1267
Frodoinus Epiſcopus Barcinonenſis. 276. 803. 1282. 1502
Fronii injuſtus denarius. 252
Frotarius Archiepiſcopus Bituricenſis. 244
Frotarius ambaſciavit. 1501
Frotbaldus Epiſcopus Carnotenſis. 607. 1267
Frotarius Epiſcopus Cadurcenſis. 610. 1301
Froterius Epiſcopus Petragoricenſis. 610
Frotharius Epiſcopus Tullenſis illuſtratus. 1123
Frotmundus Comes Senonenſis. 1502
Fructuoſus Abbas Innceſlenſis. 1520
Fructus epiſcopatuum vacantium pertinent ad Regem. 1286
Frugellus Abbas S. Mariæ Alaone. 1301
Fugitivi reddantur dominis ſuis. 333
Fulbertus Epiſcopus Carnotenſis emendatus. 1138. 1152
Fulcharius Epiſcopus. 1112
Fulco. 195
Fulco Archiepiſcopus Remenſis occiſus ab hominibus Balduini Comitis Flandriæ. 669
Fulco Comes Andegavorum. 946
Fulco Abbas Corbeienſis. 1116. 1554
Fulcricus Epiſcopus Trecaſſinus. 612
Fulheradus Comes. 1468
Fulradus Abbas, Karoli Martelli nepos. 766
Fulradus Abbas ſancti Dionyſij. 59. 716 Archipreſbyter Franciæ. 1047. ſummus Capellanus Regis Pippini. 109
Functiones publicas facere. 314
Functionem regalem fugere. 1164
Furare. 827
Furo. 419. 943
Furonis, locus. 277. 812
Furor in legibus Longobardorum ſignificat fuſtem. 1189. 1193
Furti incerti à monachis patrati probatio. 1090
Furtorum probandorum exorciſmus. 657. & ſeq.
Furtum quomodo puniretur in ſervo. 832
Furtum tertium ſi quis fecerit. 1050. & ſeq.
Fuſtes aloini. 705
Fuſtis groſſus. 180
Fuſtuarium ſupplicium. 845

G

GAbrielis Archangeli monita. 1157
Gadales. 1506
Gadericus Epiſcopus Veliterrenſis & apoſtolicæ ſedis Legatus. 225. 245
Galgaudus Epiſcopus. 1435
Gaicum monaſterium. 457
Gardulſus Epiſcopus Firmanus. 1193. 1538
Gaitardus Comes. 1468
Galindus Abba S. Mariæ Varra. 632
Galli qui ſint in capitularibus. 1231
Galliarum Pontifices. 579
Gallicanæ Eccleſiæ laus. 730
Gallicia. 135. 1182
Gamactæ, id eſt, percuſſiones. 685
Ganegiacenſis Vicaria. 535
S Gangulfi monaſterium. 222
Garum. 381. 894

Gaſacchio.

Gaſacchio. 699. 849
Gaſindi. 387. & ſeq. 391. 581. 906
Gaſindo ſuo ſi quis aliquid concedere voluerit. 425. 947
Gaſtaldij curtes dominicas providentes. 326
Gaſtaldius. 319
Gaufredus Comes Empoſitanus ac Ruſcinonenſis. 1224. 1303. 1540
S. Gaugerici monaſterium. 124
Gauſbertus Epiſcopus Cadurcenſis. 610
Gaoſbertus Præpoſitus Glannafolienſis. 1095
Gauſtenus. 195
Gauzbertus Comes Roſcinonenſis. 1335
Gauzbertus rector monaſterij S. Mauri ad Ligerim. 1457
Gauzlenus Abba & Archicancellarius. 246. 264. & ſeq. 268. 278. 281. 810. 1267. 1501
Gauzmarus. 267
Gebehardus Epiſcopus. 137
Gebuinos Comes palatij. 1187
Geila Abbas S. Gratæ. 1446
Geilo Epiſcopus Lingonenſis. 1374
Gelaſius Papa emendatus & illuſtratus. 1213
Gelda. 290. 813
Genua civitas. 782
Generalitas populi. 12
Generatio tertia intelligitur uſque ad nepotem vel neptem. 1227
Genichiales. 706
Genicium. 336
Geniriariæ, id eſt, ſcorta. 1009
Genuculum pro propinquitate ſanguinis. 751. 1023
Geotiliacus. 1501
Genua alicujus impingere. 463
Georgius Epiſcopus Romanus. 752. 1022, 1046. Legatus ſedis apoſtolicæ. 109
Georgius Abba. 1267
Georgius Veſterarius. 248
Gerardus. 265
Gerardus Epiſcopus Laudenſis. 238. 243
Gerardus Comes. 1469. Ejus comitatus. 68
Gerbodus Epiſcopus Ebroicenſis. 754. 1045
Gerboldus Epiſcopus Cabillonenſis. 144. 275
Germanus interdum poſitus pro fratre qui germanus non erat. 1565
S. Germani Autiſſiodorenſis monaſterium. 1412
Geroldus Epiſcopus Ambianenſis. 244. 629
Gerundenſis pagus. 1430. 1480
Geſta. 426. & ſeq.
Geſta quomodo eſt conſcripta. 465. 470
Geſta in ſingulari. 1285
Geſta publica ſive municipalia. 405. 415. 428. 450. 465. & ſeq. 470. 479. 481. 532. 571. 948. 968
Gibborum nova genera novis medicationibus ſunt ſananda. 296
Gildonia. 1034
Giuoldus Epiſcopus Ebroicenſis. 1045
Giſalbertus Karoli Calvi vaſſallus. 762
Giſandus Epiſcopus Carcaſſonenſis. 634
Giſelbertus Epiſcopus. 342
Giſlebertus Epiſcopus Carnotenſis. 244. 265. 275
Giſlebertus Comes. 265
Glandifolium. 1456
Glannafolium. 1436. 1456
Glannafolienſe monaſterium. 1095
Glidulfus Epiſcopus. 1295
Glizzina camiſia. 741
Gloria Patri. 722
Gloria Patri apud omnes cantetur. 1132
Gloſſa Decretalium illuſtrata. 1176
Gloſſographorum veterum quanta auctoritas. 827
Gocia. *Vide* Gotia.
Godefredus Comes. 300
Godefridus Abbas Foſſatenſis. 1206
Godelſadus Epiſcopus Cabillonenſis. 57. 1267
Godofredus Epiſcopus Silvanectenſis. 1112
Gondemarus Epiſcopus Gerundenſis. 1449. 1510
Goſpertus Epiſcopus Vercellenſis. 1141
Gotbertus Comes. 265
Goteſcalchus Epiſcopus Anicienſis. 1538
Gothi. 1231
Gothi ſive Hiſpani intra Barcinonam cohabitantes. 25
Gothicæ legis liber. 277
Gothorum provincia. 1245
Gothia. 276. 1044. 1083. 1287. 1500
Gotia tota, id eſt, Septimania & Marca Hiſpanica. 1118
Goticæ regnum. 1525

Goſcelmus Miſſus dominicus. 69
Goulartius caſtigatus. 1123. 1124
Gozſo Miſſus dominicus. 70
Gradale. 722
Gradus propinquitatis. 1248
Gradus ſacri. 871
Gradus canonici pœnitentiæ. 126
Gradus eccleſiaſtici. 49. 540. 598. 633. 1479
Gradus, id eſt, ſuggeſtum. 781
Graſis, id eſt, comitatus. 457. 722. 956. 964
Graſio & Comes ejuſdem dignitatis nomen eſt. 500. 849. 994
Granarium. 1010
Grandivallis monaſterium. 223. 1278
Granea. 722. Grania. 1009. Granica. 502. 982. 1389
S. Gratæ monaſterium. 1446
Gratianus animum à Capitularibus abhorrentem non habebat. 1148. Emendatus. 1446. caſtigatus. 1142
Gregem unam. 1006
Gregorianum officium. 732
S. Gregorij monaſterium. 223. 1095
Gregorius M. emendatus. 1244
Gregorius M. in libro paſtorali. 91
Gregorius M. compoſuit libellum muſicæ artis. 1134
Gregorius Nomenculator. 248
Gregorij Turonenſis Epiſcopi laus. 861
Gretſerus caſtigatus. 1199
Grimaldus Abbas ſancti Galli. 586
Grimaldus Dux Beneventorum. 1070. 1199
Grimaltus. 1382
Grimoaldus Major domus. 564
Grimoardus Vicecomes Pariſienſis. 1524
Grimoldus Abbas ſancti Galli. 127, 781. Liber ſacramentorum ei tributus emendatur. 1172
Grinbesti precaria. 824
Groſſus fuſtis. 180
Gualcauſus, auctor antiquus gloſſæ legis Longobardorum. 1183
Guarinus Abbas Cuxanenſis. 1304
Guenilo Archiepiſcopus Senonenſis. 606. & ſeq.
Guifredus Comes Ceritaniæ. 1304. 1522
Guiladus Epiſcopus. 1112
Guilleberti Epiſcopi capitula. 1284. 1377
Guillelmus Dux Aquitaniæ. 1259
Guillelmus Abbas Divionenſis. 1292
Guillelmus Comes Cadurcenſis. 630
Guillelmus Comes & Abbas Brivatenſis. 1522
Guillelmus Raymundus de Montecatano Seneſchallus Comitis Barcinonenſis. 1296. 1358
Guillelmus Dorandi emendatus. 1258
Guimera Epiſcopus Carcaſſonenſis. 1534
Guiſadus Epiſcopus Vrgellenſis. 1482
Gumbaldus Epiſcopus Vaſatenſis Dux Vaſconiæ. 1108
Gundacher Comes. 1440
Gundemarus Epiſcopus Gerundenſis. 1449. 1510
Gundobada lex. 754. 1074
Gondovilla. 800
Gundolfivilla. 225. 261. 800. 1181. 1559
Gunebodigni. 722. 1036. 1130
Guntbertus Epiſcopus Ebroicenſis. 57. 1267
Guntboldus Archiepiſcopus Rotomagenſis. 29. 760
Gunfanonarius. 399. 796
Guntharius Archiepiſcopus Colonienſis. 128. 228, 137. 780
Gyrovagi. 1037

H

Habet jurare. 1130
Habitum non decentem ſacerdotij apicem nullus Presbyter deferre præſumat. 242
Habitus laicalis. 3
Habitus religionis 37. religioſus. 110. & ſeq.
Hadabrannus Miſſus dominicus. 83
Hadebaldus Archiepiſcopus Colonienſis. 754. 1112. 1247
Hadebertus Epiſcopus Silvanectenſis. 244. 276. 595. 629
Hadebertus aurifex. 267
Hadoindus Epiſcopus Cenomanenſis. 949
Hadrianus II. Papa. 261
Hagano Epiſcopus. 343
Hagano Comes. 300
Haias facere non licet ſine permiſſu regio. 295. 796
Haiminus Epiſcopus. 343
Halfredus Abbas Balnenlenſis. 1528
Halitgarius Epiſcopus Cameracenſis. 1110. 1113
Hallæ. 695
Hamallus. 698
Hammaburgenſis archiepiſcopatus initia. 1116

Hainous comitatus. 224
Haidingus Comes. 238. 243
Hardoinus Miſſus dominicus. 19
Hardradi Comitis & Ducis Auſtriæ conjuratio adversùs Karolum Magnum. 1044
Harduini pagus. 69
Hariardus Epiſcopus Lexovienſis. 245. 1267
Haribannus. *Vide* Heribannus.
Hariſtallum. 752
Harmiſcara. 56 90 148. 184. 207. 212. 235. 263. 270. 283 338. 723. 766
Harmiſcara, id eſt, ſella. 360
Hartgarius Epiſcopus. 343
Haſbanium. 224
Haſla Francis ſignificat locum publicum apertum. 998
Haro Comes. 300
Hattuariæ. 224
Harnarij. 70. 772
Hebdomadarius monaſterij. 1384
Heccardus Comes. 1574
Hechiardus Comes Ambianenſis. 1309
Hedenulfus Epiſcopus Laudunenſis. 245. 276. 595. 606. 622
Hedui. 1231
Heidolo Epiſcopus Noviomagenſis. 669
Heidra villa in Oſtingua Saxonia. 1266. 1440
Heiminus Miſſus dominicus. 1200
Heimricus Abba. 69
Heirardus Epiſcopus Lexovienſis. 245. 1267
Heirradus Abbas Magnilocenſis. 1098
Heldeſindus Abbas S. Petri Rodenſis. 1540. Poſtea Epiſcopus Helenenſis. 1303
Helegrina ſponſa Folradi. 1427
Helena oppidum pagi Ruſcinonenſis 1254
Helenenſis Eccleſia. 634. mater Eccleſiarum Roſſilionenſium & Vallaſpirenſium. 1275. 1543
Helenenſis pagus. 1515. 1525
Helias Epiſcopus Carnotenſis. 29. 759. 1182
Helias Epiſcopus Tricaſſinus. 1112
Helingaudus Epiſcopus Ferdenſis. 1116
Heliſachar Abbas. 1175
Hemico Epiſcopus Dienſis. 246
Henricus Epiſcopus Tullenſis. 1559
Henricus Rex Germaniæ. 295. 299. 814
Herardus Archiepiſcopus Turonenſis. 233. 612. & *ſeq.* 621. 1484. Ejus capitula. 1257
Herba ad caballos. 67
Herbæ maleficæ. 451 963
Herbarum venena. 688. 836
Herbertus Epiſcopus. 1112
Hercambaldus. 443
Herculis ſimulachrum æneum. 1214
Hereburgium. 705
Hereditas paterna vel materna diviſa inter propinquos. 482
Hereditas legitima quænam cenſeri debeat. 231
Hereditas luctuoſa. 457. 481. 964. 1297
Hereditas largior Karoli ſimplicis explicatur. 825
Hereditas ejus qui ad mortem fuerit judicatus propter homicidium in Eccleſia commiſſum, ad legitimos heredes illius perveniat. 332
Hereditates colonorum. 188
Hereditatis diviſio quomodo facienda. 386. 902
Hereditoria. 461. & *ſeq.* 465. 966
Heremi ſqualor. 28
Heribannus. 187. 452. 723. 794 965 1181
Heribergare. 723
Heribergum facere, in heribergo manere. 394. 795
Heribodesheim. 123
Heriboldus Epiſcopus Autiſſiodorenſis. 607. 1267
Hericus Epiſcopus Lingonenſis. 1538
Herigerus Archiepiſcopus Moguntinus. 300
Herimannus Archiepiſcopus Colonienſis. 299. 298. 300
Herimannus Epiſcopus Nivernenſis. 50. 57. 607. 763. 1265
Herimannus Comes. 300
Herinandus Epiſcopus Morinenſis. 669
Herio inſula maris Pictonici. 1096
Heriſlia 333. 723 1186
Heriſtallium. 868
Heriſuph. 65. 1612. 768
Heriveus Archiepiſcopus Remenſis. 669
Herloinus Miſſus dominicus. 69
Herluinus Comes. 102
Herluinus Epiſcopus Conſtantienſis. 1267
Hermengardis Regina uxor Ludovici Pij. 435
Hermintrudis. *Vide* Hirmintrudis.
Haroldus caſtigatus. 1019
Herolvesfeld monaſterium. 1378
Herpix. 692. 843
Herpuinus Epiſcopus Silvanectenſis. 1206. 1267
Hetti Archiepiſcopus Trevirenſis. 342. 755. 1107. 1112. 1274
Hibernos, hyems. 1185
Hieremias Archiepiſcopus Senonenſis. 1422
Hieronymo falsò adſcripta homilia de aſſumptione ſanctæ Mariæ. 1171
Hieronymos emendatos. 1126
S. Hilarij monaſterium in diœceſi Carcaſſonenſi. 1102. 1409. 1429. 1462
Hildebaldus Archiepiſcopus Colonienſis 754. 1112. 1247. 1435
Hildebaldus Epiſcopus Matiſconenſis. 1206. 1257
Hildeboldus Epiſcopus Sueſſionenſis. 244. 265. 275. 599. 629
Hildeboldus Presbyter. 593
Hildebrandus Comes. 1175
Hildebrannus Epiſcopus Sagienſis. 57. 244. 1267
Hildegardis Regina, uxor Karoli Magni. 1040. 1043
Hildegarius Epiſcopus Meldenſis. 103. 121. 608. 781. 1205. 1229. 1267
Hildemannus Epiſcopus Bellovacenſis. 1112. 1170
Hildericus Abbas Caſaurienſis. 1538
Hildericus Abbas Caunenſis. 1453
Hildeſindus Epiſcopus Ruſcinonenſis. 1303. Antea Abbas S. Petri Rodenſis. 1540
Hildigyſus Abbas Duſerenſis. 1096
Hildradus Epiſcopus Albenſis. 238. 243
Hilduinus Abbas S Dionyſij. 1115. & *ſeq.* Archicapellanus. 610
Hilduinus Epiſcopus Aſtenſis. 238. 243
Hilduinus Abbas & Bibliothecarius. 246
Hilduinus Abba. 102
Hilduinus pervaſor epiſcopatus Tungrenſis. 295. 814
Hilmeradus Epiſcopus Ambianenſis. 57. 69. 612. 1267
Hilmeradus Epiſcopus Helenenſis. 1535
Hincmarus Remenſis Archiepiſcopus. 13. 19. 29. 49. 57. 68. 87. 102. 103. 121. 127. 137. 163. 207. 217. 244 250. 264. 275. 301. & *ſeq.* 305. 309. 593. & *ſeq* 612. 759. 778. 825. 1267
Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis fuit primò Canonicus; dein monachus in monaſterio S. Dionyſij. 1115
Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis ſe contendebat eſſe Primatem. 1241
Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis manu ſua ſcripſit librum Adalardi de ordine palatij. 1161
Hincmari Archiepiſcopi Remenſis epiſtola de ſceleribus Karlomanni filij Karoli Calvi. 802
Hincmari Archiepiſcopi Remenſis conſilium de pœnitentia Pippini junioris. 810
Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis defenſus. 1260
Hincmarus Epiſcopus Laudunenſis. 102. 121. 163 207. 303. 612. 778
S. Hippolyti cella. 59
Hirminfridus Epiſcopus Bellovacenſis. 1267
Hirmingardis Regina uxor Boſonis. 1507
Hirmintrudis Regina uxor Karoli Calvi. 271. 1474. & *ſeq.* 1487. 1507. Abbatiſſa Kalenſis. 1206. 1271. 1464. Ejus conſecratio 323. 817. Obitus. 1276
Hiſelmundus Epiſcopus. 359
Hiſpani. 1232. 1503. 1525
Hiſpani in comitatu Biterrenſi conſiſtentes. 1444
Hiſpania pars regni Francici. 25. 1287
Hiſpania, id eſt, Hiſpania citerior. 1187
Hiſpanicæ provinciæ. 276
Hitto Comes. 102
Hivernaticus & hivernatica ſatio. 1185
Hoenchirche. 123
Holdiſtede. 996
Homallare. 921
Homburch. 123
Homerus, id eſt, Angilbertus. 754
Homicidæ judicium pertinet ad Comitem. 27
Homicidæ impoſita peregrinatio ſacra. 441
Homicidia voluntaria. 65
Homicidia perpetrat qui pauperes expoliat & fame ac nuditate periclitari facit. 285
Homicidia ſi quis indiſcretè & præſumptioſè fecerit. 361
Homicidia in Eccleſiis vel in atriis earum commiſſa. 338
Homicidia facta propter pulverem mortalem. 1199
Homicidij inquiſitio 485. compoſitio. 417. 491. 499. 544. pœna. 1378
Homicidij crimen ſi quis aliqui objecerit. 485

Homicidium laici ſi in Eccleſia perpetratum fuerit. 1216
Homicidium pro ſimplicitate. 333. 350
Homiliæ Presbyterorum quales eſſe debeant. 1159
Homiliæ quadraginta ſancti Gregorij. 1159
Hominem ſi quis in Eccleſia interfecerit ex levi cauſa aut ſine cauſa. 332
Hominem ſi quis juſſu Regis interfecerit. 918
Hominem alienum nemo recolligere præſumat. 274
Homines non convenit ad mortem judicari in Eccleſia. 234
Homines vvaſſallorum dominicorum. 211
Homines qui in banno & in pœnitentia miſſi ſunt. 70
Homines majores. 786
Homines vagi & irreverentes. 280
Homines interdum poſitum pro *omnes*. 1076. 1219
Hominium. 462
Hominum ſuorum unuſquiſque ſollicitudinem gerat. 358
Hominum interdum ſcriptum pro *operum*. 1240
Homo deos judicare non debet. 1213
Homo de corpore. 1561
Homo regius & eccleſiaſticus. 989
Homouva. 223
Homuncionculi. 508
Honor Regi exhibendus. 5
Honor Eccleſiarum. 59. 267. 1195. Eccleſiarum ac ſervorum Dei 160
Honor eccleſiaſticus in omnibus cuſtodiatur. 240
Honorem regium obtinere. 139
Honorem ſuum Eccleſia Dei habeat. 44
Honores tenere. 69 habere. 107. amittere. 330. perdere. 359
Honores donatos habet. 88
Honores eccleſiaſticos eccleſiaſtici ſortiantur. 19
Honores tantas. 1006
Honores ſuos filio vel propinquo ſuo placitare. 264
Honores, id eſt, beneficia vel dignitates. 785
Honores aperti. 261 808. 1286
Honorum conceſſio. 140
Honorabiles ſemper habera. 86
Honorabilitas. 168
Honoratus Epiſcopus Bellovacenſis. 669
Horrea. 222
Horto Epiſcopus. 1435
Hortamentum. 102
Hoſpitalia. 29
Hoſpitalia debent eſſe ſubjecta propriis Epiſcopis. 121
Hoſpitalia Scottorum. 34. 111. 743. 761. 1264
Hoſpitalitas commendatur. 290. 558. 1289. 1370
Hoſpitalitas jam penè adnollata eſt. 33
Hoſpitalitas ſupervenientium hoſpitum. 52. 203
Hoſpites ſupervenientes cum lectione divina ſuſcipiendi. 1382
Hoſpitum ſuſceptio negligenda non eſt. 211
Hoſtelitia. 1138
Hoſtem adnuntiare. 175. facere. 794
Hoſtileſus. 1389
Hoſtilia, id eſt, carra ad hoſtem. 1138
Hoſtilicium. 1189
Hoſtilis expeditio. 190. 333. apparatus. 199. 360
Hoſtiliter præparatus. 195
Hoſtis, id eſt, exercitus. 843. 147. 724. 963
Herbertus Epiſcopus Meldenſis. 57. 1112
Huccare. 1416
Hudalricus Comes & Marchio. 1267
Hudolrichus Marchio. 1466
Hugo Karoli M. filius, Abbas Novalicienſis. 1093
Hugo Abbas S. Aniani Aurelianenſis. 1145. 1498
Hugo Abbas S. Apri Tullenſis. 1561
Hugo Abba. 246. 265. 599. 808
Hugo Comes. 1471
Hugo Miſſus dominicus. 70
Humanitas, id eſt, cibus. 893
Hunaldus Princeps Aquitaniæ. 1192
Hunfredus Abbas Dervenſis. 1267
Hunfridus Epiſcopus Morinenſis. 776. 1267
Hunfridus Comes. 102
Hungarius Comes. 102. Miſſus dominicus. 69
Hunvardus Epiſcopus Paderbornenſis. 300
Hunnleuz. 224
Hymnus angelicus. 1225
Hypatianus Heracleæ Epiſcopus. 1248

I

IActivus. 448. 508. 962
Ianuacenſis Eccleſia. 131. 782
Ictus ſine ſanguinis effuſione. 328
Idoneare. 724
Idoneum ſe reddere ſacramento. 182. 792
Idoneum ſe proprio ſacramento facere. 333
Idoneum ſe reddere ab objectis. 52
Iean de Meung dit Clopinel. 1008
Iectivo. 192
Iectivus 190. 415. 437. 448. 456. 508. 552. 699. 795. 955. 961. 1273
Iecur canis dare manducandum ei qui à cane furente morſus eſt. 1378
Iejuni ſint Epiſcopi quum Spiritum ſanctum tradunt. 1242
Iejuni ſint judices quam cauſas audiunt. 1130
Iejunia eccleſiaſtica. 1128
Iejunia quatuor temporum. 724. 1092. 1226. 1376
Iejunia indicta. 1173. 1208
Iejunia nullus laxare debet, niſi infans, aut ſenex vel infirmus. 1238
Iejunia interdum conſtituta auctoritate Principis. 1164
Iejunia triduana in electionibus Epiſcoporum. 604
Ieiuniorum dies. 1090
Ieſſe Epiſcopus Am[illegible]nſis. 1067. 1071. 1075. 1112. 1435
Ieſtiecre 190
Ignem ſi quis in ſilva committere auſus fuerit. 333
Ignis avaritiæ & rapacitatis. 255
Ignoſcendi ſoli gloria relicta Epiſcopis. 1222
Illicita qui commiſit, à licitis abſtinere debet. 128 1233
Imaginarium jus. 418. 497. 505. 545. 942 1197
Immancatio. 507. 982
Immeliorata res. 445. 451. 458. 506. & ſeq.
Immo Epiſcopus Noviomagenſis. 29. 57. 68. 75. 102. 759. 1262. 1267
Immunitas Eccleſiarum ſervanda. 64. & ſeq. 95. 107. 209. & ſeq. 323. 356. & ſeq. 877 1549
Immunitas Eccleſiarum & monaſteriorum. 142. 147
Immunitas monaſterij. 459
Immunitas rerum eccleſiaſticarum. 174
Immunitas conceſſa bonis eorum qui cum Rege vadunt. 266
Immunitas ab expeditione hoſtili. 452
Immunitas patrocinari non debet falſis monetariis. 181
Immunitas de manſo ad Eccleſiam dato. 212
Immunitas ſanctorum. 459. 964
Immunitatem Eccleſiæ perſolvere. 239
Immunitatem Eccleſiarum ſi quis infregerit. 361
Immunitates Eccleſiarum quibus opitulari non debeant. 1034
Immunitatis nomine quid cenſeatur. 1183
Immunitatis eccleſiaſticæ formulæ. 376. & ſeq. 510. & ſeq.
Immunitatis præceptum. 322
Immunitatis conſecratio. 108. defenſio. 54. 205
Immunitatum infractiones. 162
Immutatio ſignificat imminutionem. 1242
Impedimentoſa. 48
Imperatrices auguſtæ. 1213
Imperialis honor ab omnibus fidelibus obſervetur. 240
Impingere. 822
Impingere genua alicujus. 461
Importunus Epiſcopus 563. & ſeq.
Impoſitio manus epiſcopalis. 154. 1102
Impoſitio manuum ſacerdotalium. 213
Impoſſibile qui jubet, facit ſe contemptibilem. 102
Impoſſibilitatem adnuntiare. 194
Impiædatio. 88
Impulſare. 434
Inæqualitas actis. 1161
Inanica. 866
Inbreviare. 32. 53. 97. 145. & ſeq 182. 184. 203. 360. 724. 765
Inbreviator ſive deſcriptor ſtipendiorum regalium. 613
Incadus Epiſcopus Pariſienſis. 1061. 1112. 1262. 1418. & ſeq. 1459
Incendia vel damna paſſi ab hoſtibus. 481. & ſeq.
Incendiarij judicium pertinet ad Comitem. 27
Incertum pro *inceſtum*. 1188
Inceſta conjugia vetita. 46. 334. & ſeq 355. 1374. Olim frequentia in Gallia. 834
Inceſtam propinquam ſuam ſi quia duxerit. 132
Inceſti crimen. 740. Acriter ab Eccleſia vindicatum in laicis. 1024
Inceſti non ſunt legitimi heredes. 1233
Inceſtuoſi ad placitum Epiſcopi addocantur. 108. Iuxta canonicam ſententiam pœnitentia mulctentur. 340
Inconvenientes perſonæ. 218
Inconvenientia temporis. 217
Incrementare. 355
Increpatio Domni Apoſtolici. 77
Increſcere. 90. 255. 263

Incrocare. 706
Inda. 222
Indemnitas. 167
Indiculum generale ad omnes homines. 431. 951
Indiculus. 61. 724
Indiculus regalis. 452. 455. 460. 523. 554. 560 962. 1179. 1194
Indiculus quem Epiſcopus tranſmittit ad Abbatem. 508
Indiculus quem Abbas tranſmittit ad hominem pagenſem. 508
Indiculus quem Præpoſitus tranſmittit ad Abbatem. 507
Indiculus Epiſcopi ad alium eulogias dirigentis. 429. 950
Indiculus commonitorius ad Epiſcopum. 389. 924
Indiculus precatorius ad Epiſcopum. 507
Indiſcretio Prælatorum. 53. 204
Indiſſolubiliter. 72
Indominicata caſa. 1493
Indominicatæ culturæ. 214. villæ. 176. & ſeq.
Indominicatum. 197. 796
Indominicatus manſus. 257. 534. 1388. & ſeq.
Indulgentiæ conceſſio. 143. 147
Iodutare 193
Infantem à ſanguine ſi quis emerit. 474. 974
Infantes. 45 48. 139. 321. 465. & ſeq. 624. 724 857
Infantes excuſantur à jejunio. 1376
Infantes jurare debent fidelitatem Regi. 1183
Infantes matrem ſequantur. 390
Infantes qui projiciuntur à matribus. 1202
Infantes oblati in monaſteriis. 1298
Infantorum. 1014
Infantulus ſanguinolentus. 474. 973
Inferenda. 724. 1251
Infidelem Regis nemo celet. 143
Infideles Regis ſi ſe adunaverint ad vaſtationem regni. 199
Infideles Regis locum in regno habere non permittantur. 197
Infideli Regis nemo ſe conjungat. 197
Infidelium Regis proprietas addicatur fiſco. 197
Infiduciare. 1375
Infirmi excuſantur à jejunio. 1338. 1376
Infirmi ſine communione non moriantur. 1169
Infirmitas generalis. 158
Infirmorum cura habenda. 1384
Infirmorum viſitationes Preſbyter habeat & rectè intelligat. 1377
Infirmorum domus. 35
Infiſcare. 1273
Infracturæ. 508
Infracturæ Eccleſiarum. 150
Ingelbinus Epiſcopus Albienſis. 650
Ingelgeans Comes. 265
Ingelramnus Comes. 221. & ſeq. 800. 1468
Ingeluvinus Epiſcopus Pariſienſis. 244. 265. 275. 599. 1284
Ingenioſæ machinationes. 212
Ingenioſè. 124
Ingenium, id eſt, artificium. 725. 911. & alibi paſſim.
Ingenuilis ordo. 494
Ingenuitas integre. 422. 466. 503
Ingenuitatem ſuam defenſare. 435
Ingenuitates diverſo modo factæ. 413. 945. 538
Ingenuitatis formula. 439. 495
Ingenuitatis charta. 444. 449 461 475. 541. 974
Ingenuitatis chartula 542. epiſtola. 434 titulus. 540
Ingenuitatis ſuæ ſtatum ſi quis alicui obnoxiaverit, 422. 944
Ingenuorum libertas confirmata. 530
Ingilberga Regina. 216
Ingilvvinus Miſſus dominicus. 69
Ingilcalcus Comes. 1167
Ingobertus Comes. 1174
Inhonoratio. 291
Injuriare. 366. 388
Injuſtitiæ veteræ. 177. emendentur. 319
Innocentius III. caſtigatus. 1183
Innoteſcere, id eſt, ſignificare. 85 165. & ſeq. 170. 211. 249. 323. 363. 393. 441. & alibi paſſim.
Inquietudines ſecularium hominum. 122
Inquiſitio per ſacramentum. 347
Inquiſitiones ſuperfluæ tollantur. 349
Inquiſitiones faciendæ per meliores & veraciores homines. 253. 336
Inrationabilitas ubi inventa fuerit. 33
Inrationabiliter fornicari. 1379
Inreptio. 247
Inripare meſſem alienam. 1305
Inſcriptionem præcedere oportet in omni accuſatione. 977
Inſcriptionem de ſumptibus & expenſis confirmare. 484. 977
Inſenſibiles reddunt peccata 89
Inſervire, id eſt, in ſervitute revocare. 67. 1184
Inſidiare itei agentem. 485. & ſeq.
Inſolentia Preſbyteri. 156
Inſtrumenta interdicta. 1175
Inſtrumenta ſi incenſa fuerint ab hoſtibus. 392. & ſeq. 919
Interdicto eccleſiaſtico ſubjici juſſæ terræ Matthæi Ducis Lotharingiæ. 1559
Interdonatio. 409
Interdum, id eſt, interim. 1015. 1019
Interpellare. 435. & ſeq. 452
Interpellatus ſi quis fuerit ut aliquam cauſam diffinire debeat in palatio. 196
Interprendere. 352
Interriare. 987
Interriata res. 698. 725. 847. 1155. 1185. 1228
Intervallum poſt matutinos & ante primam. 1385
Interventores. 725
Inteſtamentum pro *inteſtatum*. 409. 416
Inthronizare. 630. 633. 1554
Intrania. 688
Inventarium. 481
Inveſtiture curæ de manu Abbatis ſuſcepta. 1560
Inveſtiturarum varia genera. 896. 960. & ſeq.
Invicare ſignificat interdum cogere. 1168
Involare. 859
Ioannes Abbas S Laurentij Certitanienſis. 1102
Ioannes Abbas S. Manſueti Tullenſis. 1559
Ioannes Archiepiſcopus Arelatenſis. 1435
Ioannes Archiepiſcopus Rotomagenſis. 244
Ioannes Bona Cardinalis laudatus. 1306
Ioannes Epiſcopus Aretinus. 237. 243. & ſeq. 249. 250
Ioannes Epiſcopus Cameracenſis. 244. 265. 595. & ſeq. 612. 629
Ioannes Epiſcopus Barcinonenſis. 1504
Ioannes Epiſcopus de Forcona. 359
Ioannes Epiſcopus Pictavienſis. 1157
Ioannes Epiſcopus Pinnenſis. 1192. 1538 1548
Ioannes Epiſcopus Ticinenſis. 237. 243
Ioannes Epiſcopus Tuſcanenſis. 243. 247. 249. 250
Ioannes Epiſcopus in Vaſconia occiſus. 1107
Ioannes VIII. Papa. 237. 239. 245. 251. 274. & ſeq. Ejus epiſtolæ duæ nunc primùm editæ. 1495. & ſeq.
Ioannes Satellarius. 752. 1028
Ionas Epiſcopus Æduenſis. 57 70. 1267. 1472. & ſeq.
Ionas Epiſcopus Aurelianenſis. 1112. 1174
Ionas Epiſcopus Nivernenſis. 1112
Ioſeph Archiepiſcopus Turonenſis. 584. 1299
Ioſeph Epiſcopus Eporedienſis & Archicapellanus. 342. 351. 1294
Ioſeph Epiſcopus Maurigianenſis. 1468
Ioſue Abbas ſancti Vincentii [illegible] Vulturno. 1084
Iovis dies. 191. mons. 1184
Iracundiam tenere contra aliquem. 290
Iſaac Comes. 500
Iſaac Abbas Stellæ. 1257
Iſaac Epiſcopus Lingonenſis. 130. 144. 275. 776. Ei falsò tribuitur epiſtola de canone Miſſæ. 1157
Iſarnus Abba de ſancto Stephano. 638.
Iſarnus Epiſcopus Toloſanus. 1574
Iſarnus Vicecomes Vigellenſis. 1303
Iſembardus Comes. 102. Ejus comitatus. 70
Iſimbardus Comes. 1267. Miſſus dominicus. 70
Iſidorus Clarius Epiſcopus Fulginas modeſtè viſitabat ſuam diœceſim. 1151
Iſo monachus Sangallenſis. 1299. Ejus formulæ. 586
Italia. 262. 1413
Italiæ regnum. 277. 1504
Italicum littus. 359
Italici regni optimates. 237
Iter exercitale. 162
Iterantibus nemo manſionem deneget. 290
Iterantes nihil ab aliquo violenter tollant. 348
Iterare judicium 725. 1219. negligentiam. 136
Iteratum non intelligitur quod ambigitur eſſe factum. 1240
Iucti ſex de vinea. 1388. & ſeq.
Iuchos, ſive juctos, accipere. 588. & ſeq.
Iudas eſt inter ſanctos. 297. Eum Dominus furem eſſe ſciebat. 1119
Iudæ traditori comparantur qui facultates eccleſiaſticas diripiunt. 110
Iudæi dent decimam. 268. 1286
Iudæus ſi argentum mixtum protulerit. 185
Iudex emunitatis. 1014

Iudiacum

Iudiacum villa. 1259
Iudicare & indicare pœnitentiam. 507. 1023
Iudicati ad mortem, pro mortuis habentur ad antè geſta. 1185
Iudices publici. 1219. Vnde dicti. 878
Iudices electi. 133. 564
Iudicis non eſt ſine accuſatore damnare. 1219
Iudices eſſe qui non poſſint. 542. 362
Iudices jejuni cauſas audiant. 1130
Iudices an judicare poſſint perfidos extra præſentiam ſacerdotum. 1223
Iudices pacem & juſtitiam faciant in ſuis miniſteriis. 214
Iudices inquirantur ſi nobiles & ſapientes aut Deum timentes conſtituti ſunt. 338
Iudices conſentientes ſint Epiſcopis ſuis ad juſtitias faciendas. 1210
Iudices villarum regiarum. 115. 779
Iudicum numerum & nomina ſciat Princeps. 319. & ſeq.
Iudices de pacto. 1020
Iudicum ſæva cupiditas. 405
Iudicia exercenda ſunt abſque reſpectu perſonarum. 15
Iudicialis poteſtas. 320
Iudiciaria, territorium judicis. 1197
Iudiciariæ poteſtatis miniſtes. 27
Iudicij formula. 552
Iudicio Dei ſe purgare. 229. & ſeq.
Iudicium Dei. 333
Iudicium ſupremum. 106
Iudicium epiſcopale. 336
Iudicium ſeculare, id eſt, Comitis placitum. 364
Iudicium legale. 166
Iudicium evindicatum. 437. 487. 551
Iudicium ſubvertere. 1185
Iudicium, etiam juſtum, nemo vendere præſumat. 232 336
Iudicium iterare. 1219
Iudicium civile ſi Clericus proclamaverit. 1224
Iudicium Francorum. 1185. 1286
Iudicium crucis. 502. 981. explicatur. 1153. & ſeq.
Iudicium, locus haud procul à Theodonis villa. 7. 77. 111.758. 1259
Iudith Imperatrix.611 mater Karoli Calvi.71 Ejus obitus 1492
Iudith Karoli Calvi filia. 166. 789. 1278. Deſponſata Edilulfo orientalium Anglorum Regi. 309. 816
Iugalis. 409
Iulianus Pomerius auctor librorum de vita contemplativa & activa. 1213
Iulij III. nummiſma. 1215
Iuncellenſe monaſterium. 1099. 1393. 1519
Iuniores Eccleſiæ. 725. Comitum. 27. 508 725. 879
Ivo Carnotenſis Epiſcopus emendatus. 1179
Ivo Carnotenſis habuit exemplar Capitularium diverſum à noſtris. 1187. 1239
Iura forenſia. 236
Iuramenta vitanda. 339
Iuramenta ſuper arma. 1295
Iuramenti fidelitatis abſolutio. 39
Iuramento ſe excondicere. 287
Iuramentorum publicorum ſolennia. 451. 453. 923 & ſeq.
Iuramentum Hincmari Archiepiſcopi Remenſis apud Pontigonem. 250
Iurare ſuper ſacra. 298
Iurare ſuper ſacra non debet Epiſcopus. 119
Iurare ſacramenta. 1193
Iurare ſuper altare. 1416
Iurare ſacramentum manu propria. 289
Iurare non licet per vitam Regis. 1184
Iurare manu ſeptima. 396 923 manu ſua xii. vel xxxvi. 485. & ſeq. cum duodecim ſimilibus. 65. 1079. cum duodecim francis. 436. 438. 552
Iurationis ſacramentum. 119
Iuratores idonei. 319
Iuratores duodecim legitimi. 332. 333
Iusjurandum dare recuſandi nemo habeat poteſtatem. 347
Iuſſiaca villa. 1259. 1281. 1489
Iuſta frequenter pro *juxta* poſitum in veteribus libris. 986.1270
Iuſtini junioris conſtitutio mendoſa. 1255
Iuſtinianus Imperator. 277
Iuſtitia omnibus conſervanda. 6. 147. & ſeq.
Iuſtitia venalis. 156
Iuſtitiam reddere unuſquiſque debet. 1192
Iuſtitiam reddere & accipere. 732
Iuſtitiam facere & accipere. 1185
Iuſtitiam unuſquiſque faciat in ſuo miniſterio. 214
Iuſtitiam & pacem habeat populus. 228

Iuſtitiam qui fugerit, forbanniatur. 284
Iuſtitiam disfacere. 181
Iuſtitias nemo negligat, nemo vendat. 351
Iuſtitias facere. 61. 190. 336. 1127
Iuſtitiæ faciendæ. 235
Iuſtitiæ regales. 64. 96. 175
Iuſtitiæ ſancti Petri. 1132

K

KAlenſe monaſterium datum Hirmintrudi Reginæ. 1271
Karlomannus Rex Italiæ. 1141
Karlomannus Karoli Calvi filius. 230. 801. Abbas ſancti Arnulfi Metenſis. 1276 1489
Karlomannus, Ludovici Balbi filius. 279. 281. 812 & ſeq. 1287
Karolus Calvus Ludovici Pij & Judithæ filius 71. Quo die natus. 1492. Ei pars regni tradita eſt à Ludovico patre. 107. 133. In Regem unctus ſacro chriſmate in Eccleſia Aurelianenſi à Vvenilone Archiepiſcopo Senonenſi. 118 134. & ſeq. 780. Interfuit ſynodo Sueſſionenſi 49. 78 Libellum proclamationis obtulit ſynodo Tullenſi adversùs eundem Vvenilonem. 131. 133. Coronatur Metis in regno Lotharij. 215. 301. 798. 1276 Romam proficiſcitur. 267. Eligitur Imperator. 237 245. 251. 803. Præfuit ſynodo Pontigonenſi. 249. Ejus laudes. 252 1566. & ſeq Effigies 1306. Liber precum. 1276 Ejus anni quomodo numerandi. 797. 800
Karolus Calvus cur bona Eccleſiarũ coactus eſt dare laicis. 110
Karoli Regis lex de compoſitione ſacrilegij. 276. & ſeq.
Karoli Calvi filius moritur. 1290
Karolus M Imp. 110 Erat natione Francus. 1185. Legendi atque pſallendi & computandi peritiſſimus. 1134. & ſeq. Adjutor apoſtolicæ ſedis. 1032. Eum accepiſſe omnem honorem ſuum ab Eccleſia ſcribunt Romani Pontifices 1232. Eleemoſynam mittebat ad diverſa loca. 1198. Ebrietatem in qualicunque homine abominabatur. 1173
Karoli M. egregia laus. 15. 251. 808. 1134
Karoli M. capitula ſynodalia. 1036
Karoli M. capitula diù obſervata in Italia. 1043
Karoli M. edictum de non dividendis rebus eccleſiaſticis. 1058
Karoli M. Imp. epiſtola generalis ad Epiſcopos regni ſui. 1402
Karoli M. epiſtola ad monachos S. Martini Turonenſis. 1062
Karoli M charta diviſionis imperij dubiæ fidei eſſe viſa Petro Pithœo. 1068
Karolus Martellus. 109. 779. Vindicatus adversùs Chriſtianum Lupum. 1136
Karoli III. & Henrici Regum pactum. 299 814
Karoli ſimplicis anni quomodo computandi. 814
Karolus ſimplex dehoneſtatus à Francis perfidis. 1290. 1331. 1334. in cuſtodia poſitus. 1332
Karolus Rex Burgundiæ ſive Provinciæ. 781. 1269
Klocaum, id eſt, tintinnabulum. 1225
Kyrie eleyſon. 725
Kyrie eleyſon quando dicendum cum genuflexione, quando non. 1383

L

LAbbeus caſtigatus. 1023. 1231. 1260
Laborare ad medietatem. 729
Laborare terras. 116
Laciniam viæ facere. 687. 692 835. 842
Læſiuveipum. 582. 896
Laicalis habitus. 3
Laici omnes ordinari non poſſunt ad gradus eccleſiaſticos. 598. 612
Laici expulſi à propriis Epiſcopis, ab aliis non ſuſcipiantur. 274
Laici decimas de Eccleſiis non contingant. 31
Laici diebus feſtis ad publicas ſtationes occurrant. 248
Laici communicare debent ter in anno. 1177
Laici poſſident monaſteria. 88. 752
Laici Archipreſbyteris ſuis dominari præſumunt. 353
Laicis ſuis ſi Epiſcopi injuſtè fecerint. 211
Laicorum levitas. 581
Laidradus Archiepiſcopus Lugdunenſis. 1435
Laiſus, id eſt, ſinus. 697
Lalandeus caſtigatus. 1239. 1287
S. Lamberti martyris corpus. 297
Lambertus Comes occiditur. 764
Lanam carpere. 716
Landericus Papa. 369. Epiſcopus Pariſienſis. 861. 865. 867
Landramnus Archiepiſcopus Turonenſis. 1112
Lanfredus Abbas Mauciacenſis. 1483
Lambertus Epiſcopus Matiſconenſis. 244
Lantuveri, id eſt, regni invaſio. 44 762. 1264
Lantuvinus. 195

Lapides pretioſi. 1007
Laquays. 1298
Laſſatio. 375
Latibuloſa Miſſarum officia. 241
Latruinſa. 399
Latro nocturnus 485
Latro forbannitus. 65. *& ſeq.* 769
Latro cui vita perdonata eſt. 228
Latronem ſe defendentem ſi occidi contigerit. 347
Latronem nullus celet. 65
Latronem ſi Comites vel Miſſi forbannierint. 227
Latrones quidam fiunt propter inopiam. 330. 1165
Latrones exturbandi ſunt. 218
Latrones qui nunc nihil mali agunt, & quod jamdiu fecerunt emendatum habent. 70
Latrones qui magnam habent blaſphemiam. 229
Latrones quidam occultè fovent. 346
Latronis veſtigia minare. 1305
Latrocinij pœna in ſervo. 832
Lavajes monaſterium. 631
Lavandarium. 1542
Lavatio pedum exhibenda peregrinis. 1087
Laubias 224
Laudunum. 764
Laudunenſis comitatus. 293. pagus. 268
Laudunſus pagus. 68
Launif. 268
S. Laurentij monaſterium in pago Narbonenſi. 1302. 1451
S. Laurentij Cerritanienſis monaſterium. 1102
S. Laurentij Leudenſis monaſterium. 224
Laurishamenſe monaſterium. 1093
Laye etymologia. 691
Lebbraha monaſterium. 59. 767
Lectarij. 455
Lectionarium. 1155
Lectionarius per circulum anni. 1309
Lectioni omnes monachi interſint. 1327
Lector in Eccleſia priùs benedictionem non petat quàm omnes ſedeant. 1383
Lector tamdiu legat uſque dum omnes monachi in unum poſiti compleant. 1382
Lector accipiat mixtem poſt cœnam. 1381
Lectoris ſolius vox audiatur in refectorio. 1384
Lectuaria, ſupellectilis pars. 1011
Ledi. 224
Legatarij, id eſt, executores teſtamentarij. 415. 529 571
Legatariorum tractoria. 387. 891
Legati à latere Regis ad inquirendam monachorum vitam & mores. 15. 1261
Legatorum apoſtolicæ ſedis auctoritas. 248. 250
Legationes palatium adeuntes recipere. 116
Lemovicenſe puellarum monaſterium. 1097
Lens. 268
Leonis I. Papæ epiſtola ad Flavianum recenſita inter regulas fidei. 617
Leonis III. Papæ purgatio. 739. 1205
Leo Epiſcopus Gabinenſis. 247. 249. *& ſeq.*
S Leodegarius Epiſcopus Auguſtodunenſis. 1495. 1518
Leodis, id eſt, fides. 928
Leodium. *Vide* Leudica.
Leodoinus Epiſcopus Mutinenſis. 238
Leonellus de Chieregatis Epiſcopus Concordienſis. 1214
Leonnius Abbas S. Hilarij in diœceſi Carcaſſonenſi. 1429
Leothericus Archiepiſcopus Senonenſis. 1302
Leporem ſi quis alium vocaverit. 841
Leptinis. 225
Leſera fluvius. 1044
Letania major. 726. 1208. 1219
Letania facta. 1080
Letaniæ. 121
Letaniarum obſecrationes. 596
Letaniæ Karoli Calvi. 1486
Letaniam evertere. 1123
Letardus Comes. 265
Leudis, pretium compoſitionis pro homicidio. 961
Leudem componere. 331. 696. ſolvere. 65. 228. 464. 768 deſolvere. 449. tranſſolvere. 499. *& ſeq.* ponere. 544. burire. 500
Leudeſamio promittantur Regi. 396. 916
Leudica civitas. 71. 78 773
Leudo Abbas. 1527
Levitarum perſeverantia. 50
Leuſeuverpire. 383. 897
Leutbertus Archiepiſcopus Moguntinus. *Vide* Luitbertus.
Leutbertus Epiſcopus. 137
Leutfridus Comes. 221. *& ſeq.*
Lex aliquando ſignificat conſuetudinem & uſum, aliquando pœnam ſive mulctam. 2191
Lex fit conſenſu populi & conſtitutione Regis. 277
Lex & conſuetudo uniuſcujuſque nationis ſervanda à magiſtratibus. 82. 380. *& alibi paſſim.*
Leges divinæ, id eſt, ſacri canones. 101. 1268
Leges eccleſiaſticæ. 1212
Leges divinæ & humanæ ſive mundanæ. 148 150. 166 175. 1268
Leges mundanæ & eccleſiaſticæ. 209. *& ſeq.* 263. 270. 1122
Leges mundanæ. 178 274. 342. 364. 1549
Legis mundanæ documenta. 289. codex. 278
Lex mundana Theodoſiano corpore comprehenſa. 566
Lex terrena. 484
Legis doctores. 1193
Leges ſeculares recipiuntur à legibus eccleſiaſticis & divinis. 368
Lex Romana. 481. 415. 465. 476. 479 *& ſeq.* 487. 535. Secundùm eam vivit Eccleſia. 995. 1052
Legum Romanarum uſus prohibitus à Regibus Gothorum. 1230
Leges Romanæ de ſacrilegiis. 277
Lex Alamannorum. 588. Gundobada. 754. Salica. 192. 534. 537. 552
Lex Longobardorum emendata. 992
Liar etymologia. 682
Libellarij, id eſt, liberi homines. 1058
Libellarij ſunt qui per chartam facti ſunt liberi. 1077
Libellarium jus. 241. 804
Liberalis Epiſcopus Oximenſis. 822
Liber homo olim non poterat fieri monachus ſine permiſſu Regis. 1164
Liber homo ſi ſe vendiderit. 474. 970
Liber homo ſi ſe ad ſervitium alteri ſubdiderit 322. 332. 1298
Liber homo qui ſe loco vvadij tradiderit in alterius poteſtatem. 192
Liber homo ſi ad patriam defendendam ire neglexerit. 325
Liber homo ſi Eccleſiam conſtruxerit in ſua proprietate. 339
Liber homo ſeniorem qualem voluerit accipiat. 44
Liberi homines qui ſuper alterius terram reſident. 336. 349
Liberi homines qui fraudulenter ac ingenioſè res ſuas Eccleſiis delegant. 324
Liberi homines qui per ſe expeditionem facere poſſunt. 287
Liberi homines qui infames vel clamodici ſunt de teſteiis vel latrociniis. 228
Liberis hominibus nihil ſuperponatur. 322
Liberos homines vendere non licet. 193
Liberas perſonas nullus judex publicus audeat pignorare in bubus. 325
Libertos ex familia Eccleſiæ facere non licet Epiſcopis qui nihil ex proprio ſuo contulerint. 366
Libertare. 995
Libertatem ſuam quomodo quis probare poſſit. 1327
Libertaticum. 462
Libertatis formula. 495
Libertinitatis gratia. 466 munus. 440. obſequium. 414. 475. 538. 540. *& ſeq.* 946. ſervitium. 444
Libra auri vendatur duodecim libris argenti. 285
Librarij veteres omnia turbarunt. 1160 Eorum incuria. 1162
Libri debent eſſe bene emendati & correcti. 1160
Libri de bibliotheca. 1085
Libros ſuos Karolus Calvus diſtribui jubet poſt obitum ſuum. 264
Licitis jure utitur qui illicita nulla commiſit. 127
Lidemonia. 550. 572
Ligare licet furem aut alium quemlibet reum. 842
Ligaturæ maleficæ. 688. 836
Ligeris fluvius. 267
Ligeris fluvius quis in lege Salica. 2049
Ligurium. 268
Limanicus pagus. 1392
Limina B. Petri. 1291
Lindenbrogius emendatus. 988 992
Lingonenſis Eccleſia. 539
Lingua Epiſcopi non debet jurare ſuper ſacra. 119
Lino incito. 415. 529. 571
Linteamina altaribus præparanda. 1167
Liptinæ. 225
Liptinenſe palatium. 750
Liptinenſe Concilium. 109. Illud ſuppoſititium eſſe contendit Papebrochius. 1200
Liptinenſis ſynodus duplex non fuit. 1028

Lirinenſe monaſterium. 372. 870. 1295
Liſga. 268
Liſvinus pagus. 69
Litania. *Vide* Letania.
Lithoſtrotum. 726. 1216
Litigantes ſi ad pacem redire noluerint. 563
Litis decima. 905
Litoſtratum. *Vide* Lithoſtrotum.
Litteræ canonicæ. 597
Litteras regias ſi quis deſpexerit 266. 350. 1194
Litus, id eſt, fiſcalinus. 686
Litus, id eſt, fiſcalinus vel ſanctuarius. 833
Liugas. 223. *& ſeq.*
Livor alienæ felicitatis. 113
Livorare. 390. 395. 486. *& ſeq.* 916
Liutfridus Comes. 238
Liutgardis uxor Karoli M. 1050
Locationem pro receptione diſpenſæ exigere. 23
Louhtibuot. 819
Lomenſis comitatus. 224
Longlarium. 280
Longobardi Epiſcopi ſacramenta exigebant ab his quos ordinabant. 1150
Longobardorum regnum. 1550
Longobardorum lex emendata. 992
Lotharingia unde dicta. 776
Lotharius Ludovici Pij filius fit conſors imperij. 1080. Hirmingardim Hugonis Comitis filiam ducit uxorem. 756. Romam proficiſcitur juſſu patris. 1290. A fratribus ſuis vincitur 39. Pacem cum iiſdem facit. 7. Fit frater monaſterij S. Martini Metenſis. 1279. Ejus mors. 776. Laus. 1565. Ejus anni quomodo computandi. 1211. Ejus capitula. 317. *& ſeq.*
Lotharius Rex Auſtraſiæ ſive Lotharingiæ. 1268. 1271. Ad oſculum receptus à Ludovico & Karolo fratribus. 163. Ejus divortium ab uxore Theutberga. 166. *& ſeq.* 202. 790. 797. Obitus. 215. 302. 1277. Ejus regnum diviſum inter Karolum & Ludovicum. 222. 277
Lotſelmus Miſſus dominicus. 359
Luca. 359
Luceria. 562
Lucrum turpe, quid. 184
Lucrum turpe non condecet in Chriſtiana religione. 252
Ludovicus Abbas S. Dionyſij. 13. 59. 69. 767. 1258. 1267
Ludovicus Balbus, Karoli Calvi & Hermentrudis Reginæ filius. 272. Coronatus Compendij VI. Idus Decembris. 271. 305. 811. 1286. 1502. Nunquam fuit Imperator. 811
Ludovicus Pius ortus ex progenie Clodovei & S. Arnulfi, in Imperatorem coronatus à Stephano Papa. 220. 799. Regni diviſionem inſtituit inter filios. 1080. 1117. Terreno imperio deſtitutus factione quorundam. 105. 220. Examinari fecit decreta quatuor ſynodorum in conventu Vvormatienſi. 1113. *& ſeq.* Ejus capitula de regula S. Benedicti. 1083. Ejus cura de rebus eccleſiaſticis. 601. Ejus effigies. 1305. Obitus. 1492. Epitaphium. 1565. Laudatur. 252. 439. 1498. Ejus epiſtola ad Emeritanos. 817. Ejus donatio facta Eccleſiæ Romanæ arguitur falſitatis. 1104
Ludovici Pij vita emendata. 1192
Ludovicus II. Imperator. 226. 277. Ejus Capitularia. 345. *& ſeq.*
Ludovicus Rex Germaniæ, frater Karoli Calvi. 7. Regnum Karoli invadit. 101. *& ſeq.* 121. *& ſeq.* 135. 137. 247. *& ſeq.* 778. 807 Ejus pœnitentia. 127. 780
Ludovicus III Rex Francorum, Ludovici Balbi filius. 279. 281. 812. *& ſeq.*
Lugdunenſis pagus. 224. 1403
Lugdunum. 224
Lugdunum clavatum. 764
Luitbertus Archiepiſcopus Moguntinus. 207. 222. 797
Luitoſa. 224
Lullus Archiepiſcopus Moguntinus. 1223. 1300. Emendatus & illuſtratus. 1027
Luminaria Eccleſiæ. 53. 203. 443. 876
Luminaris arboribus. 726
Lunatenſe monaſterium. 1099
Lundenſis archiepiſcopatus initia. 1116. 1556
Luna. 359
Luparij. 1074
Lupicini Epiſcopi cauſa. 1249
Lupus Abbas Ferrarienſis interfuit conventui apud Bonoilum. 1266. auctor canonum ſynodi Vernenſis. 1260. Emendatus. 1187
Lupus Comes Firmanus. 1538
Lupus Epiſcopus Albienſis. 245
Lupus Epiſcopus Catalaunenſis. 759. 1161
Luſa diabolica. 1217
Lutera. 223
Luxovienſe monaſterium. 223 372. 870. 1295

M

MAalinæ. 224
Macedo Miſſus dominicus. 359
Machinationes indebitæ 47. 141 209. 269. ingenioſæ. 212
Madalveus Epiſcopus Viridunenſis. 824
Madaſciæ de lino. 1390
Madaſcios Gothus. 236
Madelgaudus frater Angilberti. 1057
Madriciſus pagus. 70 772
Magenhardus Comes. 300
Magnardus Archiepiſcopus Rotomagenſis. 754. 1045. 1057
Magniacus vicus in comitatu Nivernenſi. 818
Magnilocum monaſterium. 1098
Magno ſive Magnus Archiepiſcopus Senonenſis. 443 755 960. 1057. 1072
Maholum. 687
Major domus regiæ. 388. 393
Majorata emendatio. 1492
Majores natu. 786
Malaſci ſive Mallaſti monaſterium. 1100. 1408. 1418. 1461. 1517. 1534
Malaſti caſtrum. 1537
Maldri duo de grano. 587
Malefactor ſi occiſus fuerit dum Comes eum comprehendere nititur. 228
Malefactorem ſi Comites vel Miſſi forbannierint. 227
Malefactores efficiuntur propter indigentiam. 330
Malefactores ſi de uno regno in aliud fugerint. 66. 100
Malefici diſperdantur. 130
Maleficiorum omnium reſolutio. 661
Malitias facere. 177
Mallare. 152. 423. 449. 453. 688. 1490. 1497
Mallare aliquem de aliquo negotio. 316
Mallare aliquem in ſervitio. 326. *& ſeq.*
Mallatio. 152
Mallobergia, id eſt, loca tecta. 852
Mallum. 441. 681. 727
Mallum publicum. 435. 448. 451. *& ſeq.* 498
Mallum, hoc eſt, placitum majus ſive generale. 954. 1193
Mallum Comitis. 228
Mallum conſtruatur à Comite propter calorem ſolis & pluviam. 1193
Mallus in Eccleſia non habeatur, neque in immunitatibus vel atriis Eccleſiarum. 55. 206. 233. 366
Malla Comites teneant. 265
Mallum vicini Comites non teneant in una die. 190
Mallum quibus temporibus habendum. 55. 206
Mallum interjicere. 190
Mallum Remis. 71. 773
Malum ibi emendandum ubi perpetratum eſt. 66. 227
Mamillam ſtringere. 689. 837
Manaſſe Abba de Aurigema. 632
Manaſſes Epiſcopus Cameracenſis. 1170
Maneare. 691
Mancio Epiſcopus Catalaunenſis. 669
Mancipia Eccleſiarum. 55. 206
Mancipia eccleſiaſtica in ſecularem ſervitutem non redigantur. 364
Mancipia Chriſtiana non tradantur Judæis. 725
Mancipia eccleſiaſtica nemo niſi ad libertatem commutet. 56. 208
Mancipia Eccleſiarum eo modo contineantur ſicut res ad fiſcum dominicum pertinentes 232
Mancipia duo habeat unaquæque Eccleſia. 327
Mancipia emi poſſunt ante nota teſtimonia. 1052
Mancipia originalia. 446. 547
Mancipia aliena ſi intra immunitates fugerint. 96
Mancipia ſtantia. 963
Mancipiæ in feminino genere. 1078
Mancipiorum pretium vaſium olim fuit. 832
Mancipium ſuum quæque poteſtas recipiat. 190
Mancipium ejuſdem meriti. 474
Mandare, id eſt, mittere, notum facere. 83. *& alibi paſſim.*
Mandatarius. 1394. 1490. 1497. 1512
Mandatum ad cauſam agendam in mallo. 423. 426. 441. 449. 965. 470. 494. 949 958. 961. 968. 970
Mandatum ad teſtamentum geſtis publicis alligandum. 531
Mandatum qualiter maritus negotium uxoris proſequatur. 479

Mandaram ad pedes lavandos 1086 Poſt cœnam fiat. 717
Mandatum ad eleemoſynam faciendam, 555
Mandualis. 701
Manducare ſuper tumulos. 746
Manere, verbum obſcœnum. 1023. 1025
Mangones. 727. 1198
Manicas quas vulgò vvantos appellamus. 1086
Mannire. 717
Manniri & banniri. 176. 790
Mannitio 681. 717
Mannitiones de ingenuitate & de hereditate. 1105
Mannitus. 455. 681. 964
Maroaldus Miſſus dominicus. 1230
Manopera. 188 717. 794
Manoperarij. 1387. & ſeq.
Manſio tribuenda peregrinis. 442. 959. Deneganda non eſt iter facienti. 190
Manſio Preſbyteri. 55. 206, 233. & ſeq.
Manſiones. 157. 880
Manſiones providere. 1184. requirere. 459. & ſeq. accipere in domibus. 548
Manſionarij. 1170
Manſionatici. 614. 728. 880
Manſionaticos requirere. 582. exigere. 580. parare. 28. accipere. 266. 809
Manſiones. 137. 880
Manſoarij. 387. 906
Manſuaria. 449
Manſuarij. 116. 182. 258. 780
Manſus. 728. Manſa. 188. 718
Manſellus. 425. 948
Manſus dicebatur certus agri modus cum ſtructura plerunque ad manſionem. 768
Manſus eſt villa coloni unius habitationi propria. 906. 980
Manſus ad Eccleſiam datus. 298. 212
Manſus integer, qui habeat bunnaria duodecim de terra arabili & mancipia duo. 317. 1148
Manſus indominicatus. 257. & ſeq. 534. 806. 1384 & ſeq.
Manſi hereditarij. 214. ingenuiles & veſtiti. 906. 1389. ſerviles. 534. 1389
Manus Epiſcoporum chriſmare ſacro peruncta. 119
Manus epiſcopalis ſive ſacerdotalis impoſitio. 154. 213 1202
Manum mittere non licet in unctum Domini. 118
Manus quæ alienas ſordes curat detergere, munda eſſe debet à ſordibus. 112
Manu propria ſingula ſacramentum jurare. 289. 1188. ſeptima 396. 923 tertia decima 485 trigeſima ſeptima. 486
Manus ſervi ſi exuſta fuerit in judicio. 332
Manus mortua, & manus firma. 198. 132. 340 718
Manus regiæ ſubſcriptio. 883
Manum perdat notarius qui falſitatem ſcripſerit. 338
Manum perdat percutiens falſam monetam. 185
Manum perdat qui mixtum denarium & minùs quàm decet peſantem monetaverit. 179 & ſeq.
Manufirmata. 214
Manufirmationes & manoſcriptiones. 1218
Manumiſſi in Eccleſia ſub ejuſdem Eccleſiæ tuitione conſiſtebant. 947
Manumiſſio ſervorum propter nativitatem filij Regis. 396. 433. 926. 952
Manumiſſio ſervorum ut Clerici fiant. 1145
Manumiſſio per denarium. 387. 449 461 690. 839. 905. 996 1127
Manumiſſiones in Eccleſia factæ. 968
Manumiſſionis formula. 423. & ſeq. 444. 475. 495. 539. & ſeq. 943. 1498
Manumiſſionis geſta. 466
Manumiſſionis libellus. 440 956
Manutergia ad involvendos libros. 1085
Manzeres. 362
Maraſcalci. 67. 769
S Marcelli monaſterium. 224
Marcha. 48. 162 187. 235 360. 729 803. 1188
Marchia Firmana. 1350
Marcha Hiſpanica. 27. 818. 1083. 1175. 1187
Marcha Toloſana. 1083
Marchio, Comes marcæ præpoſitus. 803
Marchionum origo. 1188
S Marculfi corpus quieſcit apud Corbiniacum. 193. 1289
Marculfus monachus auctor formularum. 369. 1295. Ejus ætas inquiritur. 861
Marceſci primi monaſterium. 1094
Margilam carricare. 388. 794
Maria Abbatiſſa Lemovicenſis. 1098
S Maria in Deonant. 124
S. Mariæ in Biſiotiono monaſterium. 224. 1181
S. Mariæ in Lemovicas monaſterium. 1097
S. Mariæ ad Orubionem monaſterium. 1101
Maricus Epiſcopus Biterrenſis. 276
Mariſcus unus. 75
Maritima cuſtodia 69. 772
Maritus qualiter negotium uxoris proſequatur. 479
Marito an liceat uxorem dimittere propter adulterium. 1104
Maritus ſi fuerit leno uxoris ſuæ. 1103
Marrire, id eſt, irrumpere. 1056
Marritio. 84. 775
Marſna. 41 45. 78. 100. 111. 124. 170. 762
S. Martini in Biſunciono monaſterium. 124
S. Martini Meteuſis monaſterium. 1279
Martyrologium ſuum unuſquiſque Preſbyter habeat. 1377
Maſau ſubterior & ſuperior. 123. & ſeq.
Maſculi ſtant in Eccleſia ad auſtralem partem. 1353
Maſonis monaſterium. 123
Maſtracurij monaſterium. 1098
Mater ſi filium ſuum coram Epiſcopo tenuerit ad confirmandum. 1054
Matfredus Comes Aurelianenſis. 265. 300. 1115. 1446
Matiſconenſis pagus. 70. comitatus. 1506
Matriamen. 684. 1297
Matricularij. 972
Matrimonia ſervorum. 1145
Matrimonia vetita uſque ad ſextum gradum. 1148
Matrimonium non ſolvatur, etiam prætextu pietatis, niſi ex conſenſu conjugum. 335
Matrina de fonte aut confirmatione. 1202
Matrinæ. 1178
Matronarum opes venari obſequiis. 1070
Matthæus Dux Lotharingiæ. 1559
Matutinale donum. 992
Mauciacum monaſterium. 1098
Mauri monaſterium. 123
S. Mauri monaſterium in diœceſi Argentoratenſi. 1095
S Mauri monaſterium ſuper Ligerim. 1095 1436. 1456
S Maxentij monaſterium. 1096
S Maximini monaſterium. 222
Mea culpa dicat monachus veniam petens. 1384
Medici generalem medicinam conficiunt quando infirmitas generalis in terram venit. 158
Mediomatricum civitas. 121
Medraldus Abbas Conquenſis. 1098, 1417
Megerenſes. 123
Megeni monaſterium. 123
Melaredum monaſterium. 1094
Melcianus pagus. 69
Meldis civitas. 173
Meliorare. 58 404. 407. 480. 516. & ſeq. 1406
Meliorare ſi quis filium aut nepotem voluerit. 412
Melioratæ res. 514. 510. 573
Melioratio. 519. & ſeq. 1558
Melioriſſimus. 1009
Mella abbatia. 214
Mellitus Epiſcopus Londonienſis. 1243
Melodunum caſtellum. 136
Melundenſe monaſterium. 1094
Membra perdonare. 1191 obtinere. 1109
Membra in gyro tanta. 493
Memoria interdum ſumitur pro altari in quo poſitæ ſunt reliquiæ ſanctorum. 1128. interdum pro ipſis reliquiis. 1127
Memorialia capitula Miſſis dominicis tradita. 369. 199, 765
Mempiſcus pagus. 1188
Menadinij monaſterium. 1098
Menardus caſtigatus. 1106
Menate monaſterium. 1098
Mendici per regiones vagari non permittantur. 1165
Menſæ regiæ ſi quis culpatorum particeps fuerit, 68 1195
Menſura de palatio accipienda. 182
Menſurabiles panes 183
Menſuræ æquales ſint. 1187
Menſuram adulteraſſe ſi quis reputatus fuerit. 182
Mercada. 460. 965
Mercata die dominico in nullo loco habeantur. 182. 1173
Mercata omnia unuſquiſque Comes inbreviari faciat. 182
Merces, id eſt, eleemoſyna. 790. 1042
Mercoralis Abbas Balneolenſis. 1425
Merere. 81. 100
Meretricem ſi quis clamaverit, 841

Merita accolanorum. 570. ſervorum. 573. 1017
Meriti ejuſdem mancipium. 474
Merebecchi. 224
Merſio trina in baptiſmate. 1202. 1211
Meſſem alienam ſi quis incipaverit. 1305
Meſſes ſi quis vaſtaverit tempore defenſionis. 1294
Metis civitas. 123. 208 216. 223
Metenſis comitatus. 1281
Metenſis cantilena. 712. 1067
Metropoles regni Francorum xxi. in teſtamento Karoli M. 1071
Metropolitani Ducibus comparantur. 1183. Sine Epiſcopis comprovincialibus nihil debent præſumere. 101
Metropolitani arx. 1020
Metropolitani inſtituti à Pippino Rege. 1027
Metropolitano commiſſa eſt cura totius provinciæ. 628
Metropolitanus pallio ſublimatus. 1220
Metropolitanus non debet mittere falcem in provinciam alterius Metropolitani. 219
Merullom. 878 791
Meurſius caſtigatus. 1158
Meurtre etymologia. 1020
S. Michaëlis Veſontionenſis monaſterium. 224. 1094 1281
S. Michaëlis Cuxanenſis cœnobium. 674. 1103
Miciacenſe monaſterium. 1406 1419
Micio. 1061
Milarium. 690
Milidunenſis pagus. 70
Militaris res diſpendium pati non debet propter abſentiam Epiſcoporum. 17
Militia Regi debetur ab Eccleſiis. 136
Militia regni aucta ex rebus eccleſiaſticis. 108
Milo Comes Narbonenſis. 1394. 1557
Milonis comitatus. 70
Mimmogernoferda, id eſt, Monaſterium in Vveſtphalia. 816
Minare 685. 831. Minare veſtigium. 844. 1305
Minimiſſimus 1298
Miniſter judiciariæ poteſtatis. 27
Miniſter Dei multò pretioſior eſt quàm atrium templi vel parietes. 1549
Miniſteriales, id eſt, coloni, villici. 979
Miniſteriales villarum. 729
Miniſteriales dominici. 189. Comitum. 27. 183. 263. 269. 330 Miſſorum dominicorum. 200. 1273. Regni. 214. Advocatorum. 152
Miniſterium Eccleſiæ. 627
Miniſteria Eccleſiæ vendere non licet. 297
Miniſterium perdere. 360
Miniſterium pro territorio. 962
Miniſtri Eccleſiæ 162. 189. Subdi non debent arbitrio poteſtatum temporalium. 1126. Non debent eſſe obnoxij humanæ ſervituti. 1145
Miniſtri Epiſcoporum 13. 56 206. 212. 289. id eſt Archipreſbyteri & Archidiaconi. 624. & ſeq.
Miniſtri Regis, regni, reipublicæ. 46 55 & ſeq. 66. 67. 117. 140 174 177. & ſeq 180 182. & ſeq 206. 229. 324 325. 333 336. 339 340. 356. Quales conſtituendi. 114
Miniſtri reipublicæ iniqui. 1106
Miniſtri Comitum. 115. 200. 229. 289. & ſeq 360
Minotare. 183. Minotatio. 1546
Minorationem contra legem facere. 28
Minuare. 375. 407. 410. 427. 451. 522. 580
Minuatio. 428
Miraumontius caſtigatus. 1195
Miro Epiſcopus Gerundenſis. 674. 1303. 1543
Miſceant quatuor fratres juniores. 1384
Miſculare. 185
Miſericordia, id eſt, eleemoſyna. 1203
Miſericordia temperet ſeveritatem poteſtatis. 15
Miſericordia rationabilis. 140
Miſericordia erga iniquos noxia eſt. 125
Miſericordiam concedere pœnitentibus. 80
Miſericordiam rationabilem exhibere. 101
Miſfacere. 144. & ſeq. 147. 180 786
Miſpriſidere. 147. & ſeq. 786
Miſſam celebrare. 135. 1123. cantare. 561 1168
Miſſam nemo ſolus cantet. 1377
Miſſam facere liceat ſoli Preſbytero. 1209
Miſſas celebrare non licet Preſbyteris ignotis. 353
Miſſas Preſbytero celebrare non licet ſine licentia Epiſcopi. 233
Miſſas in domibus ſuis nemo celebrare præſumat ſine licentia Epiſcopi. 241
Miſſas Archiepiſcopus ſine Pallio dicere non præſumat. 735

Tom. II.

Miſſa ordine Romano celebretur. 719
Miſſa nullo modo celebrari poteſt abſque perceptione corporis & ſanguinis Domini. 1377
Miſſa celebranda non eſt niſi cùm adſunt communicantes. 1209
Miſſa quam ſacerdos pro ſe canet. 1350
Miſſarum ſolemnia. 1478
Miſſa judicij. 647
Miſſa pro defunctis. 1384
Miſſa an cantanda ſit pro ſervo fugitivo in fuga mortuo. 1010
Miſſa, id eſt, dies feſtus. 1173. S. Ioannis. 44 1079. S. Iuliani. 1522. 1553. S. Martini. 177. & ſeq 189. 731 S. Remigij. 159 185. 189
Miſſæ decantatæ. 1393
Miſſalem unuſquiſque Preſbyter bene & diſtinctè perlegat & intelligat. 1377
Miſſalis Gregorianus 1155. plenarius. 1156
Miſſatici ubi ſimul venerint, Miſſi ſimul veniant. 62
Miſſatici regij poteſtate funguntur Epiſcopi in ſuis diœceſibus. 1283
Miſſaticum. 36. 56. 66. & ſeq. 100 137. 145. 158. 199 208. 227. & ſeq 241. 261. 265 770. 775. 1197
Miſſi diſcurrentes 145 150 452. 459. & ſeq. 511. 521 560. 786
Miſſi dominici. 439. 441 731. Majores. 146. 150. Eorum nomen explicatum 769 Per omne regnum conſtitute. 265. Fideles & ſtrenui per ſingulos comitatus regni mittantur 31. Quales conſtituendi. 117. Conſtituantur à Papa & ab Imperatore. 318. Iuſtitias faciant. 199. Eorum officium. 15 30. & ſeq. 42. 53. & ſeq 61 63. & ſeq. 69 & ſeq. 201 205. 228 955 Pacem & juſtitiam faciant in ſuis miniſteriis 214. Epiſcopos adjuvent ad exequendum miniſterium ſuum. 288. Eorum negligentia quomodo caſtiganda. 359
Miſſi de palatio 386. ex latere Regis. 398. 927
Miſſi dominici ad perſpicienda loca monaſteriorum. 53. 203. 1261. 1381
Miſſorum dominicorum nomina. 68 placita. 137. 1188
Miſſorum dominicorum adlocutio ad clerum & plebem electionis cauſa congregatam. 601
Miſſi Epiſcoporum & Comitum. 258 289. & ſeq. 359
Miſſi reipublicæ & Epiſcoporum. 152. 189
Miſſus S. Petri. 732. 1200 Romanæ Eccleſiæ. 247. 250
Miſſum in vice ſua dirigere ad placitum. 456
Mittius. 387. & ſeq. 907
Mixtum accipere ſuper conſtitutam annonam. 1381
Mixtura auri vel argenti. 185
Modius juſtus ubique fiat. 182
Modoinus Epiſcopus Auguſtodunenſis. 1472
Moguntiacum Concilium emendatum. 1209
Molbarium. 224
Molinæus caſtigatus. 1148. & ſeq.
Monachare. 1553
Monacha nulla fiat ante annos xxv. ætatis. 1163
Monachi olim erant extra clerum. 872
Monachus ſi quis fieri voluerit. 432
Monachus nullus fieri poteſt ſine conſenſu domini ſui. 1145
Monachi non facilè recipiendi. 574. 1110
Monachi regularem ordinem teneant 357. Eis omnia neceſſaria miniſtrentur ab Epiſcopis. 1207. Ipſi verò ſubjecti ſint Epiſcopis ſuis. 1204. Aliò transferri non poſſunt ſine Abbatis ſui & proprij Epiſcopi atque Archiepiſcopi licentia. 782. Eis olim non licebat proficiſci in regionem longinquam abſque permiſſo Epiſcopi ſui. 1223. Fugitivi & apoſtatæ revocandi & puniendi. 16. 576. & ſeq. 1279
Monachum alienum ſi quis ſuſceperit. 577
Monachus ſi monaſterium ſuum dimiſerit. 1221. & ſeq.
Monachi cupiditatis cauſa vagantes. 16. Venditant falſas reliquias. 1128
Monachorum uniuſcujuſque monaſterij numerus deſcribatur. 53. 204
Monachi communionem percipiant omnibus diebus dominicis. 1380
Monachi bis in die reficiunt per æſtatem. 1381. Penuriam cibi & potus ac veſtimentorum patiuntur. 18. Manducare non debent in domo infirmorum. 1092. Eis vetitum habere peculiare. 1086
Monachi judicentur à ſuis Epiſcopis. 1116. in ſynodis. 52
Monachorum carcer durus. 1088
Monachus junior benedictionem petat à Priore. 1385
Monachus veniam petens dicat *Mea culpa*. 1384
Monachis incognitis ad lectionem omnis occurrit congregatio. 1382
Monachi ad palatium non veniant. 30. 36
Monachi non poſſunt eſſe compatres. 1085. 1251

Monachi de locis ſuis expulſi. 155
Monachi dæmoniaca invidia moti. 1063
Monachi ſallatij. 1071
Monachi quidam ſunt ditiores quàm fuerant ſeculares. 1070
Monachi regulares qui juſſu imperiali cœnobia inſtituant. 1380
Monachorum Sangallenſium capitula. 1383
Monachis confeſſio peccatorum fieri non poteſt. 1243
Monachiſmum deſerere licet ſponte propria. 1479
Monaſterialis religio ſignificat canonicam ac regularem vitam. 1185
Monaſteria Canonicorum & monachorum. 110, 103. 349. 354. Canonicorum & ſanctimonialium. 12
Monaſteriis condendis olim Principes dabant loca. 1195
Monaſterium ſi quis voluerit conſtruere. 399 929
Monaſteriorum in proprio qui ædificat, qualiter chartam faciat. 579
Monaſteriorum regni Francici alia fuere regalia, alia epiſcopalia 1041
Monaſteria eſſe debent in poteſtate Epiſcoporum. 53. 203. 354. 618. 1478. Eorum ſtatus fuit aliquando prorſus in poteſtate Regum. 1115. Circumeunda ſunt à Miſſis dominicis. 53. 70 & ab eis ſimul cum Epiſcopis emendanda 103. cum auctoritate videlicet Principum. 1161
Monaſteria virorum ſubjecta puellaribus. 1110
Monaſteria Reginæ & filiis ac filiabus data. 176
Monaſteria laicis data. 9. 11. 18 732. 1157. 1274
Monaſteriorum facultates confirmatæ à Rege. 594
Monaſterij immunitas. 459
Monaſteriorum libertas ſanciebatur olim in conventu Epiſcoporum. 874
Monaſteriorum privilegia. 373. & ſeq. 870. Vnde orta. 866
Monaſterium poſitum in mundeburde palatij. 522
Monaſteriorum ſtatus 77
Monaſteriorum rectores quam curam habere debeant de ſervis & ancillis Domini. 313
Monaſteria ſi Epiſcopus cuilibet dederit. 341
Monaſteria multa à ſua profeſſione deviarunt. 15
Monaſteria deſtructa à Normannis. 1174
Monaſteria quæ dona & militiam debent. 1092
Monaſterium S. Arnulfi 208. 797. S Benedicti 182 S. Dionyſij 59. S. Germani Autiſſiodorenſis. 131. S. Medardi. 49 51. S. Trudonis. 109
Monaſticam vitam multi profitentur tædio ſervitutis. 1163
Monaſticus ordo à Deo inſpiratus. 9
Moneta non fiat niſi in palatio. 178. 791. Hinc moneta palatina. 1181
Moneta nova. 178. & ſeq.
Moneta occulta vel fraudulenta non fiat. 180. & ſeq.
Monetam falſam ſi quis feciſſe comprobatus fuerit. 1194
Monetam falſam percutiens manum perdat. 185
Monetæ falſæ diligenter inquirantur. 70
Monetarij fideles eligantur. 178
Moonellus Abbas ſancti Hilarij in diœceſi Carcaſſonenſi 1409
Monogramma nominis regij. 178. 791. 1271
Mons Falconis. 214
Montiſolivi monaſterium. 1100
Morbach. 213
Morborum genera peſtifera ſalubria medicamentorum quærunt experimenta. 613
Morborum nova genera nova quærunt medicamentorum experimenta. 159. 196
Mordridatus. 1108
Mordridus. 986
Morgangebæ definitio. 992
Morgincap. 992. 1550
Morinus emendatus. 1210
Morite. 988. 1303
Mortaudus. 1009
Mortudus homo. 531
Mortui in Eccleſia ſepeliendi non ſunt. 38. 744
Mortuorum corpora ad ſepulturam ducuntur cum pſalmis & hymnis. 278
Mortuorum memoriæ celebratæ in monaſteriis. 1090
Mortuorum officium. 1092
Mortuum poſt baptiſma tangit qui culpas poſt lacrymas repetit. 124
Morviſus pagus. 70. 771
Moſa fluvius 221. 223. 265
Moſlenſis comitatus. 223. 1281. pagus. 1489
Moſmunſe. 224
Movi a. 486. 978
Muffulæ. 731
Muffulæ berbicinæ. 1119
Mulier lege viri non tenetur quouſque marito conjungatur. 1051
Mulier ſi virum accuſaverit frigiditatis. 1120
Mulier quæ ſe alieno ſervo junxiſſet, libertatem & ſubſtantiam amittebat. 690. 839 944
Mulier quæ velata eſt, non poteſt nubere. 1120
Mulierem gravidam ſi quis battiderit. 1305
Mulieres ad altare non accedant. 1125
Mulieres Romanæ quæ viros habuerunt Longobardos. 313. 1291
Mulieres pro uxoribus. 796
Mulieri libidinoſæ pœnitentia ridicula injuncta. 1198. 1563
Mulierum acceſſus intra portas monaſterij nullatenus fiat. 582
Mundeburdis. 496
Mundeburdis Eccleſiarum. 143. 147. 444. 447. 785. 960
Mundeburdis vel defenſio. 538. & ſeq. 522. 541. 731
Mundeburdis & defenſio Romanæ Eccleſiæ. 108
Mundeburdis regius. 166
Mundeburdis Regis & Principis. 388. 907. & ſeq.
Mundeburdum & defenſio. 825. 1415. 1446 1504
Mundialis lex. 1121
Mundium Regis. 1184
Mundium, id eſt, defenſio. 1079
Mundium, id eſt, pretium pro mundio. 1043
Mundoburdum. 494
Mundus regitur per regiam poteſtatem & pontificalem auctoritatem. 231
Munera aperiunt viam ad juſtitiam. 156
Munerum exceratio cavenda in judiciis. 25
Munus à lingua, à manu, ab obſequio. 114. 622
Munera Comites non diligant. 114
Munera Scabinei ne accipiant 232
Munuſcula gratioſa vel inſidioſa. 400
Murdrida. 1020
Mutones. 566
Muſcæ comedunt corpus hominis ad arborem alligati. 1550
Muſciacum monaſterium. 1098
Myſtica Nicæna ſynodus. 597

N

NAmpio Abbas S. Hilarij in diœceſi Carcaſſonenſi. 1409
Nantuadis monaſterium. 1094
Napina. 840
Narbo omiſſa in teſtamento Karoli M. 1072. Metropolis Hiſpaniæ Tarraconenſis. 803. 1182
Narbona. 178
Narbonenſis comitatus. 1525. 1537. provincia. 176. pagus 1406. 1451. 1453 1466
Narbonenſis ſeu Redenſis Eccleſia. 1466
Narbonenſis inſcriptio de initio epiſcopatus Ruſtici. 1256
Nares ſibi invicem præcidere. 329
Natalis ſancti Remigij. 733
Nativitas beatæ Mariæ. 1171. 1177. 1216
Naturales filij qui dicantur. 464. & ſeq 967
Naturalibus filiis quæ pars bonorum relinqui à patre poſſit. 967
Navalis evectio. 518
Naves ſi bene cuſtoditæ non fuerint. 200
Naves quæ vadunt ſub pontibus 69
Naves conceſſæ monaſteriis exemptæ à teloneo. 1187. 1218
Navium compoſitio. 258
Naufragare. 502. 1297
Naufragium ſive damnum. 491 502. 506. & ſeq. 517
Naufragium rerum & facultatum eccleſiaſticarum. 57
Naufragoſum ſeculum. 122
Nauſum, id eſt, ſarcophagum ligneum. 687. 835
S Nazarij monaſterium. 1098
Necantes pauperum. 34. 110
Neceſſitas ſi in aliqua parte regni ſubitò evenerit. 265
Neceſſuoſi. 124. 779
Nefriarres ignes. 735
Negare, id eſt, præfocare in aqua. 1010
Negligentiam iterare. 136
Negotia, id eſt, commercia. 1116
Negotia ſecularia 1203. 1233
Negotiandi cauſa. 1181. 1228
Negotiatores Chriſtiani dent undecimam. 168. 1186
Negotium, mercatura, negotiatio. 1165
Negotium, merx ſive res venalis. 965
Nemauſenſium canonum auctoritas excutitur. 1148
Neophytus, id eſt, noviter attonſus. 598
Nepotes in loco filiorum inſtituti ab avo. 481 480 514. 935. & ſeq. 976
Nepta. 1023. & alibi paſſim.
Neuſtria. 140. 1418
Nibridius Archiepiſcopus Narbonenſis. 1072. 1425

Nicænæ ſynodi decretum de monachis fugitivis. 577. 1299. de peccatis. 1264. 1299
Nicolai Papæ epiſtolæ ad Karolum Calvum & alios. 165
Nicolao Papæ revelatum fuit Karolum Calvum futurum Imperatorem. 253
Nielfa villa. 84. 775
Niſsidius Epiſcopus Gerundenſis. 1416
Nigelli monaſterium. 1093
Nitachouva. 225
Nithardus Epiſcopus Mimmogerneferdæ. 300
Nin monaſterium. 212
Nivernenſe oppidum. 50. comitatus. 818. pagus. 70
Nivillungus Miſſus dominicus. 70
Niuſtria 1415
Nobiles habent baſilicas juxta domus ſuas. 352
Nobilium filij quomodo offerendi in monaſteriis. 1038
Nobiliacum monaſterium. 1531
Nocere parem ſuum ſi quis voluerit. 62
Nocere interdum conjungitur cum accuſativo. 1015
Nocivum. 226. 250
Noctes non numerantur à nativitate Domini uſque ad purificationem ſanctæ Mariæ. 193
Noctium numero ſpatia temporis definita. 846. 955. 963 1184
Noſſum *Vide* Nauſum.
Nomenoius Dux Britonum. 762. Tres novos epiſcopatus fecit in Britannia. 782. 811
Nomina recitanda in Miſſa. 733. 1128 1366
Nomina ſua inſcribere donis ſuis. 1062
Nonæ & decimæ 36. 55 95. 109. 198. 205. 214. 236. 733. 1484. 1508. De quibus [illegible]us ſolvendæ. 362
Nonam & decimam ſi quis dare contempſerit. 361
Nonna, id eſt, ſacrata Deo. 1372
Nonnæ 142. *& ſeq.* 147. *& ſeq* 784
Nonnanes. 733
Nonni. 734
Nortmanni. 69. 151 176. 186 189. 257. 267. communes inimici. 273. Deſtruxerunt Eccleſias & monaſteria multa. 1274
Nortmanni quid datum per commendationem regiam. 53. 204
Nortmannorum oppreſſio. 66
Nortmannorum Rex. 42
Nortmannorum ſedes in loco Piſtenſi. 153
Nota Romana & Franciſca. 712. 1134
Notæ muſicæ. 1134
Notarum grammaticarum uſus difficilis. 1162
Notarij eſſe qui non poſſint. 342
Notarium eſſe Presbytero non licet. 1169
Notarij legibus eruditi & bonæ opinionis conſtituantur. 338. Debent eſſe boni & veraces. 1292. Nullum ſcriptum falſum faciant. 324 331. Chartam veram efficiant ſi quis illam falſam appellaverit. 335. 350
Notariorum veterum imperitia. 1162
Notho Archiepiſcopus Arelatenſis. 1111. 1444
Notingus Epiſcopus Conſtantienſis. 300
Notitia judicij 552
Notitia ſacramentalis. 453. traditionalis. 426
Notitia de colono evindicato. 435. 952
Novalia rura quæ juxta cultos agros fiunt. 363
Novalicium monaſterium. 1093
Novempopulanæ provinciæ mentio non eſt in decreto Ludovici Pij de Conciliis habendis. 756
Novempopulania fuit aliquandiu ſub Archiepiſcopo Burdegalenſi. 1072. 1113
Novigeldos. 1008
Noviomiſus pagus. 68
Novitiorum domus. 574
Nubere, verbum obſcœnum. 1119. *& ſeq.*
Nubium veſtigia remanere ſolent poſt condenſos aëris turbines. 3
Nudi cum ferro. 1198. *& ſeq.*
Numero Deus impare gaudet. 1353
Numerus Canonicorum certus in Eccleſia Tornacenſi. 76
Nuptiale myſterium. 1214
Nuptialites. 96
Nuptiarum dies feliciſſimus. 455. 498
Nuptiarum fœdera ſacrilega. 16
Nutrimen. 734
Nutrimenta congrua & neceſſaria. 116. 779
Nutrimentum domni & genitoris ſui. 85. *& ſeq.*
Nutriti Presbyterorum. 1335

O

Objecta ſi quis expurgare noluerit. 367
Oblata ad ſepulchra. 416. 424. 941
Oblatarum fractio. 1353. 1364
Oblatio regularis. 331
Oblatio ejus non debet recipi in altario qui ad pacem revertere non vult. 1517
Oblationes offerendæ in Eccleſia. 1360
Oblationes in altario. 872
Oblationes Eccleſiæ ſi quis extra Eccleſiam accipere vel dare voluerit. 160
Oblationes olim pertinebant ad Epiſcopos in unaquaque diœceſi. 873
Oblationes fidelium, id eſt, cerulæ vel vineolæ. 1149
Obligationis formula. 472. 970
Obligatores. 714
Obmallare. 395. 693. 921
Obnoxiare. 422. 474
Obnoxiatio. 461. 466. 547
Obnoxiationis formula. 446
Obnoxiationis charta à patre in filiis facta. 410. 939
Obnoxij ſi ambulaverint cum Epiſcopo. 1221
Obſequet etymologia. 1050
Obſequium regale. 319
Obſequium ad temp. pertinens. 35
Obſervatio prior durior. 182
Occupationibus pro *occaſionibus* interdum librarij ſcribebant. 1045. 1264
Odalricus Comes. 102. 587. 1267
Oddo Vicecomes. 1535
Odelricus Miſſus dominicus. 68
Odilbertus Archiepiſcopus Mediolanenſis. 1072
Odilo Comes 1425
Odiſſendus Epiſcopus Rotenſis. 1301
Odo Epiſcopus Belluvacenſis. 163. 222. 244. 246. *& ſeq.* 264 *& ſeq.* 301 303. 596. 612. 628
Odo Miſſus dominicus. 70
Odo Abbas Corbeienſis. 1167
Odo Comes. 102
Odonis Regis promiſſio. 291
Odorneuſe quod Bernardus habuit. 213
Odornenſe quod Teſmarus habuit. 214
Odrera villa. 268. 810
Oeconomus numeratur inter miniſteriales eccleſiaſticos. 625
Oeconomus conſtituendus in Eccleſia vacante. 242
Officia divina agantur cum ſumma reverentia. 1383
Officium Eccleſiæ. 1306
Officium ſuum ſi Clericus reliquerit. 1214
Officinæ congruæ conſtruendæ in monaſteriis. 103
Offonis villa. 223. 1578
Offunuillarij monaſterium. 1094
Olei ſacrati unctio. 1235
Oliba Epiſcopus Auſonenſis. 1304
Oliba Comes Carcaſſonenſis 1186. 1500
Oliba Comes Biſuldunenſis & Ceritanenſis. 674. 1303. *& ſeq.* 1515. 1523
Olicæ. 456. 461. 463. 562 824
Olitana conſuetudo. 133 1168
Olivetius Canonicus ſanctæ Radegundis Pictavienſis. 1097
Olomundus Abbas caſtri Malaſti. 1408
Olonna curtis regia 321. 327. 1391. 1422. 1438. *& ſeq.* 1504. 1528
Omnes interdum poſitum pro *homines*. 1076. 1119
Operationes exigere. 70
Operum interdum ſcriptum pro *hominum*. 1140
Oppreſſio pauperum liberorum hominum. 329
Oppreſſores pauperum & viduarum puniantur. 95
Optimates. 911
Oracula, id eſt, Eccleſiæ baptiſmales. 1065
Orandum pro Regibus & Principibus. 1257
Orarium. 734
Orationem dominicam unuſquiſque Presbyter bene intelligat. 1377
Orationibus Eccleſiæ magis innitendum eſt quàm in armorum defenſionibus. 1133
Oratoria viri nobiles habebant in domibus ſuis. 1217
Oratoria carebant baptiſterio. 1067
Oratoria nova. 1177
Oratorium monaſterij. 1381
Ordinare. 263. 269. 1201
Ordinare, id eſt, conſtituere, jubere. 1146
Ordinati à falſis Epiſcopis an iterum ordinandi. 1246
Ordines eccleſiaſtici. 1556
Ordinum vocabulo interdum intelliguntur canones & regulæ eccleſiaſticæ. 1146
Orendillus judex. 1057
Orgellitanus comitatus. 1545

Originalia mancipia. 446. 547
Originalis conditio. 597
Originariæ conditionis homines. 1145. 1498
Ornamenta mulierum facere non licet de ſacris veſtibus Eccleſiæ. 1375
Orphani tuitionem habeant. 137. Non opprimantur. 95
Orſo Archiepiſcopus Viennenſis. 1505. 1403
Olbertus Comes 102. Miſſus dominicus. 69
Oſcarenſis pagus. 1518
Oſcellus inſula Sequanæ. 134. 788. 1185. 1269
Oſſa ſimilium. 1524
Oſſa cujuſlibet mortui nemo de ſepulchro ſuo ejiciat 38
Oſtare viam. 1306
Oſtenſolia. 455
Oſtofredus Abbas. 1503
Oſtridus Epiſcopus Silvanectenſis. 669
Otgarius Archiepiſcopus Moguntinus. 142
Otgarius Epiſcopus Ambianenſis. 669
Otgiſus Presbyter. 75
Otlingua Saxonia. 69. 771. 1266. 1440
Otramnus Archiepiſcopus Viennenſis. 244. 275. 1283. 1507
Otto Archiepiſcopus Auſcienſis. 1573
Otto Comes. 300
Otulfus Epiſcopus Tricaſſinus. 245 275
Oxmiſus pagus. 69

P.

PAcificare. 81. 146. 159
Pacificare ſe poſſunt rectores Eccleſiarum. 1542
Pactionis epiſtola. 456
Pactum cum Deo facere. 1179
Pactum Francorum. 1144. explicatum. 994
Pactum inter parentes de eorum hereditate. 413. 482. 936. 976
Pactum diviſionis inter fratres. 505
Padus fluvius. 359
Pagalia. 417
Paganæ obſervationes. 1235
Paganæ ſuperſtitiones vetitæ. 1374
Paganiæ 715
Paganorum ritus. 1227
Paganorum ſuperventio. 88. 97. 99
Pagenſes. 779
Pagenſes Franci qui caballos habeant. 186. 793
Pagenſes de qualibet expeditione hoſtili reverſi. 190
Pagenſium relatio ad Regem directa. 391. 919
Pagi appellatio latè patet. 915
Palatium quare ita vocetur. 106.
Palatium regium quale eſſe debeat. 285
Palatium debet eſſe ſartum, & non ſacrilegum. 106
Palatia in quibus Ludovicus Karoli Calvi filius morari non debet patre abſente. 268
Palatina audientia. 286
Palatium ſæpe ſcriptum pro *placitum*. 1077. 1291
Palcam nemo hoſpitibus deneget. 358
Palepruſt. 1007
Palla altaris manu involuta. 574. 1298. 1558
Palla quæ ſanctum tegit tumulum. 687
Pallium archiepiſcopale. 715. 1291. 1578
Pallium Metropolitanæ. 1220
Paludium tranſitus. 187
Pamphilus martyr libros Origenis manu ſua deſcripſit. 1160
Pandulfus Dux & Marchio. 1538
Panem coctum vendere. 183
Panes menſurabiles. 183
Panes oblationum. 1516
Panes civiles. 1175
Panis Deus. 1201
Panis & vinum offeruntur in conſecratione corporis & ſanguinis Chriſti. 1360
Panis & aqua tribuantur peregrinis. 442 958
Panis horticacei exorciſmus. 653
Panis miſera deſcriptio. 563
Papa univerſalis. 237 239. 245. evangelicus. 255
Papæ nomen olim commune omnibus Epiſcopis. 881. 865
Papæ nomen tributum Epiſcopo Arvernenſi Arnaldo. 1531
Papebrochius caſtigatus. 1200
S. Papuli monaſterium. 1104
Parabola ruſtica. 1574
Parabolare. 63. 97. 104 767. 777. 1266
Paranymphi. 1242
Paratæ. 880. 882. 891
Paratas exquirere. 116. 459. & ſeq. 780. facere. 17
Paravereda. 116. 400. 736. 930
Paraveredi. 187. 198. 593
Paraveredos Epiſcopi non tollant. 24
Parcere ſeculariter & ſpiritaliter. 47 142
Pardulus Epiſcopus Laudunenſis. 52. 57 68. 764 1267
Parentela uxoris ita fit viro ſicut propria parentela. 335
Parentem ſuum propinquiorem ſi quis gladio jugulaverit. 491. 1298
Parentes, id eſt, proximi ac conſanguinei. 937
Parentorum. 1014. 1017. 1490
Pares. 82. 85. & ſeq. 188. 199 & ſeq. 736
Pares ſunt ſocij & æquales. 918
Pari ſuo nemo ſuum regnum diſrumpat. 45. 139. 278
Pari ſuo ſi aliquis ſuperſtes fuerit. 73
Pari ſuo ſi quis ſuppreſtis extiterit. 382. 407. 416. 428
Pari ſuo ſi quis audierit neceſſitatem eveniſſe. 197
Parem ſuum unuſquiſque fideliter adjuvet 45. 139
Parem ſuum unuſquiſque adjuvet contra paganos. 278
Parem ſuum nemo ſorconſiliabit. 147
Parem ſuum nemo diſcooperiat vel prodat. 196
Parem ſuum nullus dimittat facere contra legem. 82
Parem ſuum ſi quis nocere voluerit. 62
Partela charta. 396. 923
Particulæ epiſtolæ, 503. cauſæ. 1049
Paris ſui regnum. 277
Pariſiacus pagus. 69. 1464. 1524
Pariſiaga terra. 564
Pariſienſe Concilium anni 829. habitum in Eccleſia ſancti Stephani. 1112
Pariſienſe Parlamentum conſtitutum à Philippo Valeſio. 911
Pariſius civitas. 44. 178. 867
Parloir, locus in quo ſanctimoniales conveniri conſueverunt. 1243
Parricidij crimen majori ſubjicitur vindictæ. 1379
Parrochiæ Presbyterorum non dividantur ab Epiſcopis propter inhoneſtum lucrum. 14
Parrochiæ ruſticanæ. 235
Parrochianum alterius nemo ſollicitet. 1167
Parrochianum alterius excommunicare alieno Epiſcopo licet pro cauſa deprædationis. 288
Parrochias ſuas Epiſcopi circumeant cum officij efficacia. 33. 240
Parvuli fide illorum ſalvantur qui eos de ſacro fonte ſuſceperunt. 1178
Parvuli excuſantur à jejunio. 1838
Parvulus infirmus. 1169
Paſcaſius Epiſcopus. 275
Paſcha annotina. 1258. 1327. & ſeq.
Paſchæ dies tranſigendi abſque luxu & temulentia. 1176
Paſcuarium, vectigal ex animalium paſtione. 948
Paſta. 564
Paſtiones. 126
Paſtoralis liber. 91. Paſtoralis Gregorij. 614. Paſtoralis regula ſancti Gregorij. 627
Paſtoralis virga interdum ſignificat excommunicationem. 287
Paſtum exactare. 582
Paſtus caballorum. 199. 400 910
Pater naturalis. 4[illegible] 527
Pater filios vel nepotes ſuos meliorare poteſt. 480
Paterij liber. 797
Paternica. 1105. 1011
Patriæ defenſionem ſi quis omiſerit. 187
Patriam defendere omnes tenentur. 125
Patriarchæ titulus nullam olim prærogativam tribuebat Archiepiſcopo Bituricenſi. 1113
Patriciatus actio. 380
Patrini. 737. 1242
Patrini ſunt qui baptizatos de ſacro fonte ſuſcipiunt. 1178
Patris donatio facta filio. 500. & ſeq.
Patritij, majorum gentium ſenatores. 919
Patrocinia ſancta. 250
Patrocinia ſanctorum. 226
Patrocinia ſancti Remigij. 1289
Patronaticum. 462
Patronatus obſequium. 447. 466. *Vide* Libertinatis obſequium.
Patroni *pro* patrini. 1242
Patroni liberorum hominum. 336. 350
Patronorum eccleſiaſticorum & laicorum jura in præſentandis Clericis. 212
Pauli I. Papæ epiſtola emendata. 1046
Paulinus Patriarcha Aquileienſis. 1058. Ejus epiſtola de uxore ſine culpa interfecta. 1212
Paulo II. regnante. 1114
Paulus Archiepiſcopus Rotomagenſis. 57. 69. 1267
Paulus Epiſcopus Placentinus. 238
Paulus, per quem locutus eſt Chriſtus. 160

Pauperes

Pauperes non opprimantur. 95.184 319.1106.1164
Pauperes hominesdefenſionem habeant. 143
Pauperes eccleſiaſtici. 116
Pauperibus debita ſtipendia erogare. 141
Pauperum alimonia. 1404
Pauperum ſuſceptio negligenda non eſt. 111
Pauperum receptio in monaſteriis. 53.203
Pauperum cauſæ primò audiantur. 1190
Pauperum necatores. 54.110
Pauperum ſpoliator eſt qui falſam monetam percutit. 179
Pax per omne regnum ſervanda & exequenda. 175.185
Pax communiter confirmata ſervetur. 196
Pax in exercitali itinere ſervanda. 162
Pacis & dilectionis unanimitas. 25
Pacis leges. 41
Pacem Chriſtus reliquit fidelibus ſuis. 9
Pacem & juſtitiam unuſquiſque faciat in ſuo miniſterio 214.265
Pacem ſi quis recipere noluerit. 1195
Pax regni turbata per vagos & irreverentes homines. 280
Pacis violator dignas pœnas perſolvat. 161
Peccantes publicè ſubjiciendi pœnitentiæ publicæ. 355
Peccare mala voluntate. 184
Peccata quaſi inſenſibiles reddunt. 89
Peccata redimenda per peregrinationem ſacram. 442.938
Peccata populi qui comedere dicantur. 11
Peccati ſe participem facit qui quod emendare poteſt emendare negligit. 163
Peccatum qui repetit poſt pœnitentiam. 124
Peccator ſi ad emendationem redimere noluerit. 213
Peccator quomodo alienandus à Chriſtiana communione. 140
Pecia de terra arabili. 501
Pecora majora vel minora. 162.406 408.411 530 572
Peculiare ſervorum. 421.424 & ſeq. 444.462.475.496. 537.539. & ſeq. 573 946.1147
Peculiare habere vetitum monachis. 1086
Peculium utriuſque ſexus majore vel minore. 406.408.411. 430.464 488. & ſeq.
Peculium, id eſt, pecora, animalia. 1182
Pecunia commodata vel commendata. 1101
Pecunia, id eſt, res cujuſque propria. 1216
Pecunia accipitur pro qualibet ſubſtantia. 1292
Pecunia ſignificat quamlibet rem quam quis de pecunia ſua comparavit. 1181
Pecunia, id eſt, animalia. 1181
Pecunia ſignificat res proprias Eccleſiarum. 1101
Pedes fugitivos recipere. 396
Pedes cum ſilentio lavandi. 1382
Pedes peregrinorum in unaquaque feria lavandi. 1380
Pedum lavatio non negligenda 1086
Pedules, id eſt, pedum operimenta. 737.1085
Pelagius hæreticus. 619
Pellicium berbicinum. 1139
Penſa argenti. 178. & ſeq. 792
Penſantes denarij non rejiciantur. 177. & ſeq.
Penſare ſolidos. 1106
Perdonare. 72.82.112,183.220.269.271.181
Perdonare, id eſt, parcere. 127.144.158
Perdonare, id eſt, remittere. 146
Perdonare, id eſt, concedere. 228
Perdonare membra. 1191
Perdonatio. 83.112.261
Perdonationis ſcriptura. 172
Peregrinatio ad loca ſacra. 503. ad limina Apoſtolorum. 412. 740.951
Peregrinatio ſacra inter pœnas canonicas. 1198
Peregrinatio Epiſcopo indicta pœnitentiæ cauſa. 958
Peregrini ab Epiſcopi petitio ad Epiſcopum proprium. 557
Peregrini ab extraneis Epiſcopis recipi non poterant ſine literis commendatitiis proprij Epiſcopi. 959
Peregrino Epiſcopo dandus eſt locus ſacrificandi. 1029
Peregrinorum ſuſceptio. 1604
Peregrinorum pedes lavandi. 1026
Peregrinorum pedes in unaquaque feria lavandi. 1380
Peregrinus commendatur. 441
Perjuratus ſi quis comprobatus fuerit de ſacramento. 178
Perjuri quomodo puniendi. 183
Perjuria caveantur. 1180
Perjuria olim valde invaluerant. 924
Perjurij periculum. 340
Perjurium ſi quis alicui ſuaſerit. 337
Perjurium in altari. 737
Permittente Apoſtolico. 1237
Perpetualiter. 514. & ſeq. 519.521.532 545.570.572.579

Perſona bona. 1050
Perſonæ majores. 786
Perſonæ inconvenientes. 111
Pertenſis pagus. 293
Pertilus pagus. 68
Pertinacia Romana. 1110
Perventus ſit in iſtas partes. 189
Peſſanum monaſterium. 1574
Peſtilentia laboravit Karoli M. ſeculum. 1144
Peſtus. 1232
Petraficta villa. 1509
Petralatenſis comitatus. 1519.1540. pagus. 1552
Petrunculi. 684
S. Petri primatus datus eſt à ceteris Apoſtolis. 1369
Petru Vicecomes. 1511
Petrus Abbas S. Chriſtinæ. 1412.1438
Petrus Abbas Miciacenſis. 1439
Petrus Abbas Rodenſis. 1552
Petrus Epiſcopus Comenenſis. 633
Petrus Epiſcopus Foroſempronienſis. 247.249. & ſeq 275
Petrus Epiſcopus Virdunenſis 1044
Petrus Epiſcopus & Miſſus dominicus. 359
S. Philiberti monaſterium. 1096
Philippus Abbas Soticinij. 1134
Phylacteria. 735.737
Phytonis conſultor. 1130
Pibo Epiſcopus Tullenſis. 1064.1555
Picianum monaſterium. 1574
Pictaciola 742
Pictaciola decalogi. 737
Pictavienſe puellarum monaſterium. 1096
Pigmenta. 616
Pignora ſanctorum. 928.1216
Pignora ſancti Iuliani. 1530
Pillo & fiſtuca. 574
Pinciſiſus pagus. 1417
Pippinus Rex Francorum. 109. Ejus capitula ſynodalia omnia non extant. 1030. Ejus anni quomodo numerandi. 731
Pippini Regis Italiæ conjuratio adversùs Karolum M. 753
Pippinus Rex Aquitaniæ. 43 51.762.764.1189
Pippini junioris Aquitaniæ Regis pœnitentia. 810
Pila. 359
Piſcaria. 362
Piſcariæ inſula. 1541
Piſtis. 173.209. Locus ſuper Sequanam, ubi aliquandiu fuit ſedes Nortmannorum. 153.788.1170
Piſtoria. 319
Pithœi fratres clariſſima lumina. 861
Pittacium. 1378
Placentini, id eſt, adulatores. 1043
Placitum olim generaliter pro die dicta uſurpabant. 921
Placita, id eſt, judicia. 143.147.737. Tenenda in ſingulis parrochiis & comitatibus. 99. Non habeantur in exitibus & atriis Eccleſiarum. 55.206 366.1193
Placita minora ubi habenda. 234
Placita quibus temporibus non habenda. 55.206. Die dominico prohibita 1173
Placita habenda ter in anno. 315
Placita frequentia pauperem populum affligunt. 355
Placita plura nonnulli Vicarij & Centenarij tenent propter cupiditatem. 321
Placita regia cum quibus perſonis haberi ſolita. 388 909.911
Placita generalia 215.228 231.1090.1125. communia 43
Placitis generalibus intereſſe debent Epiſcopi, Miſſi, Comites, & Vaſſi dominici. 89
Placita Miſſorum dominicorum. 337.1188
Placita Comitum. 364. Ad quid tenenda. 114. Habenda à jejunis. 319
Placita Comitum nullus adeat cum collecta vel ſcutis. 312
Placitorum intervalla. 316.318
Placitum ſuum cuſtodire, 83 395.448.456.486, & ſeq 552. adimplere. 487
Placitum condictum. 44.87. legale. 158
Placitum Epiſcopi. 108
Placitum hominis. 1139
Placita quæ Epiſcopus ordinatus ab ordinatoribus & electoribus ſuis ſuſcipere debet. 614.616.618 622
Placitum Remis. 101
Placitum ſæpe ſcriptum pro *palatium*. 1077
Placitare, id eſt, tribuere. 264.808
Plagare. 486
Plateola. 1162
Plebem ſibi commiſſam qualiter unuſquiſque ſacerdos inſtrue-

Inetocare. 706
Inda. 222
Indemnitas. 167
Indiculum generale ad omnes homines. 432. 951
Indiculus. 61. 724
Indiculus regalis. 452. 455. 460. 513. 554. 560. 962. 1179. 1194
Indiculus quem Epiſcopus tranſmittit ad Abbatem. 508
Indiculus quem Abbas tranſmittit ad hominem pagenſem. 508
Indicolus quem Præpoſitus tranſmittit ad Abbatem. 507
Indiculus Epiſcopi ad alium eulogias dirigentis. 429. 950
Indiculus commonitorius ad Epiſcopum. 389. 914
Indiculus precatorius ad Epiſcopum. 507
Indiſcretio Prælatorum. 53. 204
Indiſſolubiliter. 72
Indominicata caſa. 1493
Indominicatæ culturæ. 214. villæ. 176. & ſeq.
Indominicatum. 197. 796
Indominicatus manſus. 257. 534. 1388. & ſeq.
Indulgentiæ conceſſio. 143. 147
Indurare 393
Infantem à ſanguine ſi quis emerit. 474. 974
Infantes. 45 48 139. 321. 465. & ſeq. 624. 724 817
Infantes excuſantur à jejunio. 1376
Infantes jurare debent fidelitatem Regi. 1183
Infantes matrem ſequantur. 190
Infantes qui projiciuntur à matribus. 1202
Infantes oblati in monaſteriis. 1298
Infantorum. 1014
Infantulus ſanguinolentus. 474. 973
Inferenda. 724. 1251
Infidelem Regis nemo celet. 243
Infideles Regis ſi ſe adunaverint ad vaſtationem regni. 399
Infideles Regis locum in regno habere non permittantur. 197
Infideli Regis nemo ſe conjungat. 197
Infidelium Regis proprietas addicatur fiſco. 197
Infiduciare. 1375
Infirmi excuſantur à jejunio. 1138. 1376
Infirmi ſine communione non moriantur. 1169
Infirmitas generalis. 158
Infirmorum cura habenda. 1384
Infirmorum viſitationes Preſbyter habeat & rectè intelligat. 1377
Infirmorum domus. 35
Infiſcare. 1275
Infracturæ. 508
Infracturæ Eccleſiarum. 150
Ingelbinus Epiſcopus Albienſis. 630
Ingelgerus Comes. 265
Ingelramnus Comes. 221. & ſeq. 800. 1468
Ingeluvinus Epiſcopus Pariſienſis. 244. 265. 275. 599. 1184
Ingenioſæ machinationes. 211
Ingenioſè. 324
Ingenium, id eſt, artificium. 725. 921. & alibi paſſim.
Ingenuilis ordo. 494
Ingenuitas integra. 422. 466. 501
Ingenuitatem ſuam defenſare. 435
Ingenuitates diverſo modo factæ. 423. 945. 538
Ingenuitatis formula. 439. 495
Ingenuitatis charta. 444. 449. 461 475. 541. 974
Ingenuitatis chartula. 541. epiſtola. 434 titulus. 540
Ingenuitatis ſuæ ſtatum ſi quis alicui obnoxiaverit. 412. 944
Ingenuorum libertas confirmata. 530
Ingilberga Regina. 216
Ingilvvinus Miſſus dominicus. 69
Ingiſcalcus Comes. 1267
Ingobertus Comes. 1174
Inhonoratio. 291
Injuriare. 366. 388
Injuſtitiæ veteres. 177. emendentur. 319
Innocentius III. caſtigatus. 1283
Innoteſcere, id eſt, ſignificare. 85 165. & ſeq. 170. 211. 249. 323. 363. 393. 441. & alibi paſſim.
Inquietudines ſecularium hominum. 122
Inquiſitio per ſacramentum. 347
Inquiſitiones ſuperfluæ tollantur. 349
Inquiſitiones faciendæ per meliores & veraciores homines. 233. 336
Inrationabilitas ubi inventa fuerit. 31
Inrationabiliter fornicari. 1379
Inceptio. 247
Intipare meſſem alienam. 1305
Inſcriptionem præcedere oportet in omni accuſatione. 977
Inſcriptionem de ſumptibus & expenſis confirmare. 484. 977
Inſenſibiles reddunt peccata. 89
Inſervire, id eſt, in ſervitutem revocare. 67. 1184
Inſidiare iter agentem. 485. & ſeq.
Inſolentia Preſbyteri. 136
Inſtrumenta interdicta. 1175
Inſtrumenta ſi incenſa fuerint ab hoſtibus. 592. & ſeq. 919
Interdicto eccleſiaſtico ſubjici juſſæ terræ Matthæi Ducis Lotharingiæ. 1559
Interdonatio. 409
Interdum, id eſt, interim. 1015. 1019
Interpellare. 435. & ſeq. 452
Interpellatus ſi quis fuerit ut aliquam cauſam diffiniat debeat in palatio. 196
Interprendere. 152
Intertiare. 987
Intertiata res. 698. 725. 847. 1155. 1185. 1228
Intervallum poſt matutinos & ante primam. 1385
Interventores. 725
Inteſtamentum pro inteſtatum. 409. 416
Inthronizare. 630. 633. 1554
Intrania. 688
Inventarium. 481
Inveſtitura curæ de manu Abbatis ſuſcepta. 1560
Inveſtiturarum varia genera. 896. 960. & ſeq.
Invitare ſignificat interdum cogere. 1168
Involare. 859
Ioannes Abbas S. Laurentij Cerritanienſis. 1102
Ioannes Abbas S. Manſueti Tullenſis. 1559
Ioannes Archiepiſcopus Arelatenſis. 1435
Ioannes Archiepiſcopus Rotomagenſis. 244
Ioannes Bona Cardinalis laudatus. 1306
Ioannes Epiſcopus Aretinus. 237. 243. & ſeq. 249. 250
Ioannes Epiſcopus Cameracenſis. 244. 265. 595. & ſeq. 612. 619
Ioannes Epiſcopus Barcinonenſis. 1304
Ioannes Epiſcopus de Forcona. 359
Ioannes Epiſcopus Pictavienſis. 1257
Ioannes Epiſcopus Pinnenſis. 1192. 1538 1548
Ioannes Epiſcopus Ticinenſis. 237. 243
Ioannes Epiſcopus Tuſcanenſis. 243. 247. 249. 250
Ioannes Epiſcopus in Vaſconia occiſus. 1107
Ioannes VIII. Papa. 237. 239. 245. 252. 274. & ſeq. Ejus epiſtolæ duæ nunc primùm editæ. 1495. & ſeq.
Ioannes Sacellarius. 752. 1022
Ionas Epiſcopus Æduenſis. 57 70. 1267. 1472. & ſeq.
Ionas Epiſcopus Aurelianenſis. 1112. 1174
Ionas Epiſcopus Nivernenſis. 1112
Ioſeph Archiepiſcopus Turonenſis. 584. 1299
Ioſeph Epiſcopus Eporedienſis & Archicapellanus. 342. 352. 1294
Ioſeph Epiſcopus Maurigianenſis. 1468
Ioſue Abbas ſancti Vincentii [illegible] Vulturno. 1084
Iovisdies. 192. mons. 1184
Iracundiam tenere contra aliquem. 290
Iſaac Comes. 300
Iſaac Abbas Stellæ. 1257
Iſaac Epiſcopus Lingonenſis. 130. 244. 275. 776. Ei falsò tribuitur epiſtola de canone Miſſæ. 1257
Iſarnus Abba de ſancto Stephano. 638
Iſarnus Epiſcopus Toloſanus. 1594
Iſarnus Vicecomes Vrgellenſis. 1303
Iſembardus Comes. 102. Ejus comitatus. 70
Iſimbardus Comes. 1267. Miſſus dominicus. 70
Iſidorus Clarius Epiſcopus Fulginas modeſtè viſitabat ſuam diœceſim. 1151
Iſo monachus Sangallenſis. 1299. Ejus formulæ. 586
Italia. 262. 1415
Italiæ regnum. 277. 1504
Italicum littus. 359
Italici regni optimates. 237
Iter exercitale. 162
Iterantibus nemo manſionem deneget. 290
Iterantes nihil ab aliquo violenter tollant. 348
Iterare judicium. 725. 1219. negligentiam. 236
Iteratum non intelligitur quod ambigitur eſſe factum. 1240
Iucti ſex de vinea. 1388. & ſeq.
Iuchos, ſive juctos, accipere. 588. & ſeq.
Iudas eſt inter ſanctos. 297. Eum Dominus furem eſſe ſciebat. 1219
Iudæ traditori comparantur qui facultates eccleſiaſticas diripiunt. 1211
Iudæi dent decimam. 268. 1286
Iudæus ſi argentum mixtum protulerit. 185
Iudex emunitatis. 1014

Iudiacum

Iudiacum villa. 1259
Iudicare & indicare pœnitentiam. 507. 1023
Iudicati ad mortem, pro mortuis habentur ad antè geſta. 1185
Iudices publici. 1229. Vnde dicti. 878
Iudices electi. 233. 364
Iudicis non eſt ſine accuſatore damnare. 1219
Iudices eſſe qui non poſſint. 342. 362
Iudices jejuni cauſas audiant. 1130
Iudices an judicare poſſint perfidos extra præſentiam ſacerdotum. 1223
Iudices pacem & juſticiam faciant in ſuis miniſteriis. 214
Iudices inquirantur ſi nobiles & ſapientes aut Deum timentes conſtituti ſunt. 338
Iudices conſentientes ſint Epiſcopis ſuis ad juſtitias faciendas. 1210
Iudices villarum regiarum. 115. 779
Iudicum numerum & nomina ſciat Princeps. 319. & ſeq.
Iudices de pacto. 1020
Iudicum ſæva cupiditas. 405
Iudicia exercenda ſunt abſque reſpectu perſonarum. 15
Iudicialis poteſtas. 320
Iudiciaria, territorium judicis. 1197
Iudiciariæ poteſtatis miniſter. 87
Iudicij formula. 552
Iudicio Dei ſe purgare. 229. & ſeq.
Iudicium Dei. 333
Iudicium ſupremum. 206
Iudicium epiſcopale. 336
Iudicium ſeculare, ideſt, Comitis placitum. 364
Iudicium legale. 166
Iudicium evindicatum. 437. 487. 551
Iudicium ſubvertere. 1185
Iudicium, etiam juſtum, nemo vendere præſumat. 232 336
Iudicium iterare. 1219
Iudicium civile ſi Clericus proclamaverit. 1224
Iudicium Francorum. 1185. 1286
Iudicium crucis. 501. 981. explicatur. 1153. & ſeq.
Iudicium, locus haud procul à Theodonis villa. 7. 77. 112. 758. 1259
Iudith Imperatrix. 621 mater Karoli Calvi. 71. Ejus obitus. 1492
Iudith Karoli Calvi filia. 166. 789. 1171. Deſponſata Edilulfo orientalium Anglorum Regi. 309. 816
Iugalis. 409
Iulianus Pomerius auctor librorum de vita contemplativa & activa. 1213
Iulij III. numiſma. 1215
Iuncelleoſe monaſterium. 1099. 1393. 1519
Iuniores Eccleſiæ. 725. Comitum. 27. 508 725. 879
Ivo Carnotenſis Epiſcopus emendatus. 1179
Ivo Carnotenſis habuit exemplar Capitularium diverſum à noſtris. 1187. 1139
Iura forenſia. 236
Iuramenta vitanda. 339
Iuramenta ſuper arma. 1295
Iuramenti fidelitatis abſolutio. 39
Iuramento ſe excondicere. 287
Iuramentorum publicorum ſolennia. 451. 453. 925 & ſeq.
Iuramentum Hincmari Archiepiſcopi Remenſis apud Pontigonem. 250
Iurare ſuper ſacra. 298
Iurare ſuper ſacra non debet Epiſcopus. 119
Iurare ſacramenta. 1193
Iurare ſuper altare. 1416
Iurare ſacramentorum manu propria. 289
Iurare non licet per vitam Regis. 1184
Iurare manu ſeptima. 396 923. manu ſua XIII. vel XXXVII. 485. & ſeq. cum duodecim ſimilibus. 65. 1079. cum duodecim francis. 436. 438. 552
Iurationis ſacramentum. 119
Iuratores idonei. 319
Iuratores duodecim legitimi. 351. 333
Iuſjurandum dare recuſandi nemo habeat poteſtatem. 347
Iuſſiaca villa. 1259. 1281. 1489
Iuſta frequenter pro *juxta* poſitum in veteribus libris. 986. 1270
Iuſtini junioris conſtitutio mendoſa. 1255
Iuſtinianus Imperator. 277
Iuſtitia omnibus conſervanda. 6. 147. & ſeq.
Iuſtitia venalis. 256
Iuſtitiam reddere unuſquiſque debet. 1192
Iuſtitiam reddere & accipere. 732
Iuſtitiam facere & accipere. 1185
Iuſtitiam unuſquiſque faciat in ſuo miniſterio. 214
Iuſtitiam & pacem habeat populus. 218
Iuſtitiam qui fugerit, forbanniatur. 284
Iuſtitiam disfacere. 181
Iuſtitiam nemo negligat, nemo vendat. 351
Iuſtitias facere. 62. 199. 336. 1227
Iuſtitiæ faciendæ. 233
Iuſtitiæ regales. 64 96 175
Iuſtitiæ ſancti Petri. 1132

K

Kaleuſe monaſterium datum Hirmintrudi Reginæ. 1271
Karlomannus Rex Italiæ. 1141
Karlomannus Karoli Calvi filius. 230. 802. Abbas ſancti Arnulfi Metenſis. 1276 1489
Karlomannus, Ludovici Balbi filius. 279. 281. 812 & ſeq. 1287
Karolus Calvus Ludovici Pij & Judithæ filius 71. Quo die natus. 1492. Ei pars regni tradita eſt à Ludovico patre. 107. 133. In Regem unctus ſacro chriſmate in Eccleſia Aurelianenſi à Venilone Archiepiſcopo Senonenſi. 118 134. & ſeq. 780. Interfuit ſynodo Sueſſionenſi 49. 78. Libellum proclamationis obtulit ſynodo Tullenſi adversùs eundem Venilonem. 131. 133. Coronatur Metis in regno Lotharij. 215. 501. 798. 1276 Romam proficiſcitur. 267. Eligitur Imperator. 237. 245. 251. 803. Præfuit ſynodo Pontigonenſi. 249. Ejus laudes. 252 1566. & ſeq Effigies. 1506. Liber precum. 1576 Ejus anni quomodo numerandi. 797. 800
Karolus Calvus cur bona Eccleſiarū coactus eſt dare laicis. 110
Karoli Regis lex de compoſitione ſacrilegij. 276. & ſeq.
Karoli Calvi filius moritur. 1290
Karolus M Imp. 110. Erat natione Francus. 1185. Legendi atque pſallendi & computandi peritiſſimus. 1134. & ſeq. Adjutor apoſtolicæ ſedis. 1038. Eum accepiſſe omnem honorem ſuum ab Eccleſia ſcribunt Romani Pontifices 1238. Eleemoſynam mittebat ad diverſa loca. 1198. Ebrietatem in qualicunque homine abominabatur. 1171
Karoli M. egregia laus. 25. 252. 808. 1134
Karoli M. capitula ſynodalia. 1036
Karoli M. capitula diù obſervata in Italia. 1041
Karoli M. edictum de non dividendis rebus eccleſiaſticis. 1058
Karoli M. Imp. epiſtola generalis ad Epiſcopos regni ſui. 1402
Karoli M. epiſtola ad monachos S. Martini Turonenſis. 1062
Karoli M. charta diviſionis imperij dubiæ fidei eſſe viſa Petro Pithœo. 1088
Karolus Martellus. 109. 779. Vindicatus adversùs Chriſtianum Lupum. 1136
Karoli III. & Henrici Regum pactum. 299 814
Karoli ſimplicis anni quomodo computandi. 814
Karolus ſimplex dehoneſtatus à Francis perfidis. 1290. 1552. 1534. in cuſtodia poſitus. 1532
Karolus Rex Burgundiæ ſive Provinciæ. 781. 1269
Klocaum, id eſt, tintinnabulum. 1215
Kyrie eleyſon. 725
Kyrie eleyſon quando dicendum cum genuflexione, quando non. 1383

L

Labbeus caſtigatus. 1023. 1231. 1260
Laborare ad medietatem. 729
Laborare terrar. 116
Laciniam vitæ facere. 687. 692 835. 842
Læſioverpum. 382. 896
Laicalis habitus. 3
Laici omnes ordinari non poſſunt ad gradus eccleſiaſticos. 598. 622
Laici expulſi à propriis Epiſcopis, ab aliis non ſuſcipiantur. 274
Laici decimas de Eccleſiis non contingant. 31
Laici diebus feſtis ad publicas ſtationes occurrant. 241
Laici communicare debent ter in anno. 1177
Laici poſſident monaſteria. 18. 732
Laici Archipreſbyteris ſuis dominari præſumunt. 353
Laicis ſuis ſi Epiſcopi injuſtè fecerint. 211
Laicorum levitas. 581
Laidradus Archiepiſcopus Lugdunenſis. 1435
Laiſus, id eſt, ſinus. 697
Lalandeus caſtigatus. 1139. 1287
S. Lamberti martyris corpus. 297
Lambertus Comes occiditur. 764
Lanam carpere. 726
Landericus Papa. 369. Epiſcopus Pariſienſis. 861. 165. 867
Landramnus Archiepiſcopus Turonenſis. 1112
Lanfredus Abbas Maociacenſis. 1483
Lanbertus Epiſcopus Matiſconenſis. 244
Lantuveri, id eſt, regni invaſio. 44 762. 1264
Lantuvinus. 195

Lapides pretioſi. 1007
Laquays. 1198
Laſſario. 173
Lambuloſa Miſſarum officia. 241
Laniioſa. 399
Latro nocturnus 485
Latro forbannitus. 65. & *ſeq* 769
Latro cui vita perdonata eſt. 228
Latronem ſe defendentem ſi occidi contigerit. 547
Latronem nullus celet. 65
Latronem ſi Comites vel Miſſi forbannierint. 217
Latrones quidam ſiunt propter inopiam. 330. 1165
Latrones exturbandi ſunt. 118
Latrones qui nunc nihil mali agunt, & quod jamdiu fecerunt emendatum habent. 70
Latrones qui magnam habent blaſphemiam. 229
Latrones quidam occultè fovent. 346
Latronis veſtigia minare. 1305
Latrocinij pœna in ſervo. 832
Lavajes monaſterium. 631
Lavandarium. 1542
Lavatio pedum exhibenda peregrinis. 1087
Laubias 224
Laudunum. 764
Laudunenſis comitatus. 293. pagus. 268
Laudaniſus pagus. 68
Launiſ. 268
S Laurentij monaſterium in pago Narbonenſi. 1202. 1451
S Laurentij Cerutanienſis monaſterium. 1102
S. Laurentij Leudenſis monaſterium. 224
Laurishamenſe monaſterium. 1093
Laye etymologia. 691
Lebbiaha monaſterium. 59. 767
Lectarij. 455
Lectionarium. 1155
Lectionarius per circulum anni. 1309
Lectioni omnes monachi interſint. 1367
Lector in Eccleſia priùs benedictionem non petat quàm omnes ſedeant. 1383
Lector tamdiu legat uſque dum omnes monachi in unum poſiti compleant. 1382
Lector accipiat mixtum poſt cœnam. 1381
Lectoris ſolius vox audiatur in refectorio. 1384
Lectuaria, ſupellectilis pars. 1011
Ledi. 224
Legatarij, id eſt, executores teſtamentarij. 415. 529 571
Legatariorum tractoria. 387. 891
Legati à latere Regis ad inquirendam monachorum vitam & mores. 15. 1261
Legatorum apoſtolicæ ſedis auctoritas. 248. 250
Legationes palatium adeuntes recipere. 116
Lemovicenſe puellarum monaſterium. 1097
Lens. 268
Leonis I. Papæ epiſtola ad Flavianum recenſita inter regulas fidei. 617
Leonis III. Papæ purgatio. 739. 1205
Leo Epiſcopus Gabinenſis. 247. 249 & *ſeq*
S Leodegarius Epiſcopus Auguſtodunenſis. 1495. 1518
Leodis, id eſt, fides. 928
Leodicum. *Vide* Leudica.
Leodoinus Epiſcopus Mutinenſis. 238
Leonellus de Chieregatis Epiſcopus Concordienſis. 1214
Leonius Abbas S. Hilarij in diœceſi Carcaſſonenſi. 1429
Leothericus Archiepiſcopus Senonenſis. 1302
Leporem ſi quis alium vocaverit. 841
Leptinis. 225
Leſera fluvius. [illegible]44
Letania major. 726 1208. 1219
Letania facta. 1080
Letaniæ. 121
Letaniarum obſecrationes. 596
Letaniæ Karoli Calvi. 1486
Letaniam evertere. 1223
Letardus Comes. 265
Leudis, pretium compoſitionis pro homicidio. 961
Leudem componere. 331. 696. ſolvere. 65. 228. 464. 768 deſolvere. 449. tranſſolvere. 499. & *ſeq.* ponere. 544. burire. 500
Leudeſamio promittantur Regi. 396. 926
Leudica civitas. 71. 78. 773
Leudo Abbas. 1527
Levitarum perſeverantia. 50
Leuſeuverpite. 383. 897
Leutbertus Archiepiſcopus Moguntinus. *Vide* Luitbertus.
Leutbertus Epiſcopus. 137
Leutfridus Comes. 121. & *ſeq.*
Lex aliquando ſignificat conſuetudinem & uſum, aliquando pœnam ſive multam. 1191
Lex fit conſenſu populi & conſtitutione Regis. 177
Lex & conſuetudo uniuſcujuſque nationis ſervanda à magiſtratibus. 82. 380. & *alibi paſſim.*
Leges divinæ, id eſt, ſacri canones. 102. 1268
Leges eccleſiaſticæ. 1211
Leges divinæ & humanæ ſive mundanæ. 148 150. 166 175. 1168
Leges mundanæ & eccleſiaſticæ. 209. & *ſeq* 263. 270. 1128
Leges mundanæ. 178 274. 342. 364. 1549
Legis mundanæ documenta. 289 codex. 278
Lex mundana Theodoſiano corpore comprehenſa. 566
Lex terrena. 484
Legis doctores. 1193
Leges ſeculares recipiuntur à legibus eccleſiaſticis & divinis. 368
Lex Romana. 411. 415. 465. 476. 479. & *ſeq.* 487. 535. Secundùm eam vivit Eccleſia 995. 1058
Legum Romanarum uſus prohibitus à Regibus Gothorum. 1130
Leges Romanæ de ſacrilegiis. 277
Lex Alamannorum. 588. Gundobada. 754. Salica. 191. 534. 537. 552
Lex Longobardorum emendata. 992
Lear etymologia. 682
Libellarij, id eſt, liberi homines. 1053
Libellarij ſunt qui per chartam facti ſunt liberi. 1077
Libellarium jus. 241. 804
Liberalis Epiſcopus Oximenſis. 822
Liber homo olim non poterat fieri monachus ſine permiſſu Regis. 1164
Liber homo ſi ſe vendiderit. 474. 970
Liber homo ſi ſe ad ſervitium alteri ſubdiderit 321. 332. 1298
Liber homo qui ſe loco vvadij tradiderit in alterius poteſtatem. 192
Liber homo ſi ad patriam defendendam ire neglexerit. 315
Liber homo ſi Eccleſiam conſtruxerit in ſua proprietate. 339
Liber homo ſeniorem qualem voluerit accipiat. 44
Liberi homines qui ſuper alterius terram reſident. 336. 349
Liberi homines qui fraudulenter ac ingenioſè res ſuas Eccleſiis delegant. 314
Liberi homines qui per ſe expeditionem facere poſſunt. 187
Liberi homines qui infames vel clamodici ſunt de reſteiis vel latrociniis. 228
Liberis hominibus nihil ſuperponatur. 312
Liberos homines vendere non licet. 193
Liberas perſonas nullus judex publicus audeat pignorare in bubus. 325
Libertos ex familia Eccleſiæ facere non licet Epiſcopis qui nihil ex proprio ſuo contulerint. 366
Libertate. 995
Libertatem ſuam quomodo quis probare poſſit. 1327
Libertaticum. 462
Libertatis formula. 495
Libertinitatis gratia. 466 munus. 440. obſequium. 424. 475. 538. 540. & *ſeq.* 946. ſervitium. 444
Libra auri vendatur duodecim libris argenti. 185
Librarij veteres omnia turbarunt. 1160 Eorum incuria. 1162
Libri debent eſſe bene emendati & correcti. 1160
Libri de bibliotheca. 1085
Libros ſuos Karolus Calvus diſtribui jubet poſt obitum ſuum. 264
Licitis jure utitur qui illicita nulla commiſit. 117
Lidemonia. 530. 572
Ligare licet furem aut alium quemlibet reum. 842
Ligaturæ maleficæ. 688. 856
Ligeris fluvius. 267
Ligeris fluvius quis in lege Salica. 1049
Ligurium. 268
Limanicus pagus. 1592
Limina B. Petri. 1291
Lindenbrogius emendatus. 988. 992
Lingonenſis Eccleſia. 539
Lingua Epiſcopi non debet jurare ſuper ſacra. 119
Lino inciſo. 415. 529. 571
Linteamina altaribus præparanda. 1167
Liptinæ. 225
Liptinenſe palatium. 750
Liptinenſe Concilium. 109. Illud ſuppoſititium eſſe contendit Papebrochius. 1100
Liptinenſis ſynodus duplex non fuit. 1028

Lirinenſe monaſterium. 372. 870. 1295
Liſga. 268
Litvinus pagus. 69
Litania. *Vide* Letania.
Lithoſtrotum. 726. 1226
Litigantes ſi ad pacem redire noluerint. 365
Litis decima. 903
Litoſtratum. *Vide* Lithoſtrotum.
Litteræ canonicæ. 597
Litteras regias ſi quis deſpexerit 266. 330. 1194
Litus, id eſt, fiſcalinus. 686
Litus, id eſt, fiſcalinus vel ſanctuarius. 833
Liugas. 123 *& ſeq.*
Livor alienæ felicitatis. 113
Livorare. 390. 395. 486. *& ſeq.* 916
Liurfridus Comes. 238
Liutgardis uxor Karoli M. 1050
Locationem pro receptione diſpenſæ exigere. 23
Loithihunt. 829
Lomenſis comitatus. 224
Longlarium. 280
Longobardi Epiſcopi ſacramenta exigebant ab his quos ordinabant. 1150
Longobardorum regnum. 1550
Longobardorum lex emendata. 992
Lotharingia unde dicta. 776
Lotharius Ludovici Pij filius fit conſors imperij. 1080. Hirmingardim Hugonis Comitis filiam ducit uxorem. 756. Romam proficiſcitur juſſu patris. 1290. A fratribus ſuis vincitur 39. Pacem cum iiſdem facit. 7. Fit frater monaſterij S. Martini Metenſis. 1279. Ejus mors. 776. Laus. 1565. Ejus anni quomodo computandi. 1211. Ejus capitula. 317. *& ſeq.*
Lotharius Rex Auſtraſiæ ſive Lotharingiæ. 1268. 1271. Ad oſculum receptos à Ludovico & Karolo fratribus. 163. Ejus divortium ab uxore Theutberga. 166. *& ſeq* 202. 790. 797. Obitus. 215. 301. 1277. Ejus regnum diviſum inter Karolum & Ludovicum. 221. 277
Lotſelmus Miſſus dominicus. 359
Luca. 359
Luceria. 362
Lucrum turpe, quid. 184
Lucrum turpe non condecet in Chriſtiana religione. 151
Ludovicus Abbas S. Dionyſij. 13. 59 69. 767. 1258. 1267
Ludovicus Balbus, Karoli Calvi & Hermentrudis Reginæ filius. 272. Coronatur Compendij v i. Idus Decembris. 271. 305. 811. 1286. 1502. Nunquam fuit Imperator. 811
Ludovicus Pius ortus ex progenie Clodovei & S. Arnulfi, in Imperatorem coronatus à Stephano Papa. 220 799. Regni diviſionem inſtituit inter filios. 1080. 1117. Terreno imperio deſtitutus factione quorundam. 105. 220. Examinari fecit decreta quatuor ſynodorum in conventu Vvormatienſi. 1123. *& ſeq.* Ejus capitula de regula S. Benedicti. 1083. Ejus cura de rebus eccleſiaſticis. 601. Ejus effigies. 1305. Obitus. 1492. Epitaphium. 1565. Laudatur. 251. 439. 1498. Ejus epiſtola ad Emeritanos. 817. Ejus donatio facta Eccleſiæ Romanæ arguitur falſitatis. 1104
Ludovici Pij vita emendata. 1192
Ludovicus II. Imperator. 216. 277. Ejus Capitularia. 345. *& ſeq*
Ludovicus Rex Germaniæ, frater Karoli Calvi. 7. Regnum Karoli invadit. 101. *& ſeq.* 121. *& ſeq.* 135. 137. 247. *& ſeq.* 778. 807 Ejus pœnitentia. 127. 780
Ludovicus III Rex Francorum, Ludovici Balbi filius. 279. 281. 812. *& ſeq.*
Lugdunenſis pagus. 224. 1403
Lugdunum. 224
Lugdunum elavatum. 764
Luitbertus Archiepiſcopus Moguntinus. 207. 222. 797
Luitola. 224
Lullus Archiepiſcopus Moguntinus. 1123. 1300. Emendatus & illuſtratus. 1027
Luminaria Eccleſiæ. 53. 203. 443. 876
Luminaria arboribus. 726
Lunatenſe monaſterium. 1099
Lundenſis archiepiſcopatus initia. 1216. 1556
Lunis. 359
Luparij. 1074
Lupicini Epiſcopi cauſa. 1249
Lupus Abbas Ferrarienſis interfuit conventui apud Bonoilum. 1266. auctor canonum ſynodi Vernenſis. 1260. Emendatus. 1287
Lupus Comes Firmanus. 1538
Lupus Epiſcopus Albienſis. 245
Lupus Epiſcopus Catalaunenſis. 759. 1261
Luſia diabolica. 1227
Lutera. 223
Luxovienſe monaſterium. 223 372. 870. 1295

M

MAalinæ. 224
Macedo Miſſus dominicus. 359
Machinationes indebitæ. 47. 141 209. 269. ingenioſæ. 212
Madalveus Epiſcopus Virdunenſis. 824
Madaſciæ de lino. 1390
Madaſcius Gothus. 136
Madelgaudus frater Angilberti. 1057
Madiecilus pagus. 70. 771
Magenhardus Comes. 300
Magnardus Archiepiſcopus Rotomagenſis. 754. 1045. 1057
Magniacus vicus in comitatu Nivernenſi. 818
Magnilocum monaſterium. 1098
Magno ſive Magnus Archiepiſcopus Senonenſis. 443. 755 960. 1057. 1071
Mahoſum. 687
Major domus regiæ. 388. 393
Majorata emendatio. 1492
Majores natu. 786
Malaſci ſive Mallaſti monaſterium. 1100. 1408. 1428. 1461. 1517. 1534
Malaſti caſtrum. 1537
Maldri duo de grano. 587
Malefactor ſi occiſus fuerit dum Comes eum comprehendere nititur. 228
Malefactorem ſi Comites vel Miſſi forbannierint. 127
Malefactores efficiuntur propter indigentiam. 330
Malefactores ſi de uno regno in aliud fugerint. 66. 100
Malefici diſperdantur. 230
Maleficiorum omnium reſolutio. 661
Malitias facere. 177
Mallare. 152. 423. 449. 453. 688. 1490. 1497
Mallare aliquem de aliquo negotio. 326
Mallare aliquem in ſervitio. 326. *& ſeq.*
Mallatio. 151
Mallobergia, id eſt, loca tecta. 851
Mallum. 441. 681. 727
Mallum publicum. 435. 448. 451. *& ſeq.* 498
Mallum, hoc eſt, placitum majus ſive generale. 954. 1193
Mallum Comitis. 228
Mallum conſtruatur à Comite propter calorem ſolis & pluviam. 1193
Mallus in Eccleſia non habeatur, neque in immunitatibus vel atriis Eccleſiarum. 55. 206. 233. 366
Malla Comites teneant. 265
Mallum vicini Comites non teneant in una die. 190
Mallum quibus temporibus habendum. 55. 206
Mallum interjicere. 190
Mallum Remis. 72. 773
Malum ibi emendandum ubi perpetratum eſt. 66. 227
Mamillam ſtringere. 689. 837
Manaſſe Abba de Aurigema. 631
Manaſſes Epiſcopus Cameracenſis. 1170
Mancare. 691
Mancio Epiſcopus Catalaunenſis. 669
Mancipia Eccleſiarum. 55. 206
Mancipia eccleſiaſtica in ſecularem ſervitutem non redigantur. 364
Mancipia Chriſtiana non tradantur Iudæis. 725
Mancipia eccleſiaſtica nemo niſi ad libertatem commutet. 56. 208
Mancipia Eccleſiarum eo modo contineantur ſicut res ad fiſcum dominicum pertinentes 231
Mancipia duo habeat unaquæque Eccleſia. 327
Mancipia emi poſſunt ante antea teſtimonia. 1052
Mancipia originalia. 446. 547
Mancipia aliena ſi intra immunitates fugerint. 96
Mancipia ſtantia. 963
Mancipiæ in femínino genere. 1078
Mancipiorum pretium varium olim fuit. 832
Mancipium ſuum quæque poteſtas recipiat. 190
Mancipium ejuſdem meriti. 474
Mandare, id eſt, mittere, notum facere. 83. *& alibi paſſim.*
Mandatarius. 1394. 1490. 1497. 1512
Mandatum ad cauſam agendam in mallo. 423. 426. 441. 449. 965. 470. 494. 949 958. 961. 968. 970
Mandatum ad teſtamentum geſtis publicis alligandum. 531
Mandatum qualiter maritus negotium uxoris proſequatur. 479

Mandatum ad pedes lavandos 1086 Poſt cœnam fiat. 727
Mandatum ad eleemoſynam faciendam. 355
Mandualis. 701
Manducare ſuper tumulos. 746
Manere, verbum obſcœnum. 1023. 1025
Mangones. 727. 1198
Manicas quas vulgò vvantos appellamus. 1086
Mannire. 727
Manniti & banniti. 176. 790
Mannitio. 681. 727
Mannitiones de ingenuitate & de hereditate. 1105
Mannitus 455. 681. 964
Maroaldus Miſſus dominicus. 1200
Manopera. 188. 727. 794
Manoperarij. 1387. & ſeq.
Manſio tribuenda peregrinis. 442. 959. Deneganda non eſt iter facienti. 190
Manſio Presbyteri. 55. 206. 233. & ſeq.
Manſiones. 137. 880
Manſiones providere. 1184. requirere. 459. & ſeq. accipere in domibus. 348
Manſionarij. 1170
Manſionatici. 614. 728. 880
Manſionaticos requirere. 582. exigere. 580. parare. 28. accipere. 266. 809
Manſiones. 137. 880
Manſoarij. 387. 906
Manſuaria. 449
Manſuarij. 316. 182. 258 780
Manſus. 728. Manſa. 188. 728
Manſellus. 425. 948
Manſus dicebatur certus agri modus cum ſtructura plerunque ad manſionem. 768
Manſus eſt villa coloni cuius habitationi propria. 906. 980
Manſus ad Eccleſiam datus. 298. 212
Manſus integer, qui habeat bunuaria duodecim de terra arabili & mancipia duo. 327. 1148
Manſus indominicatus. 257. & ſeq. 534. 806. 1384 & ſeq.
Manſi hereditarij. 214. ingenuiles & veſtiti. 906. 1389. ſerviles. 534. 1389
Manus Epiſcoporum chriſmate ſacro perunćta. 119
Manus epiſcopalis ſive ſacerdotalis impoſitio. 154. 213. 1202
Manum mittere non licet in unćtum Domini. 118
Manus quæ alienas ſordes curat detergere, monda eſſe debet à ſordibus. 112
Manu propria ſingula ſacramentum jurare. 289. 1188. ſeptima 396. 923 tertia decima 485. trigeſima ſeptima. 486
Manus ſervi ſi exuſta fuerit in judicio. 332
Manus mortua, & manus firma. 198. 232. 340 728
Manus regiæ ſubſcriptio. 883
Manum perdat notarius qui falſitatem ſcripſerit. 338
Manum perdat percutiens falſam monetam. 185
Manum perdat qui mixtum denarium & minùs quàm decet penſantem monetaverit. 179 & ſeq.
Manofirmata. 214
Manufirmationes & manuſcriptiones 1128
Manumiſſi in Eccleſia ſub ejuſdem Eccleſiæ tuitione conſiſtebant. 947
Manomiſſio ſervorum propter nativitatem filij Regis. 356. 433. 926. 931
Manumiſſio ſervorum ut Clerici fiant. 1145
Manomiſſio per denarium. 387. 449 461 690. 839. 905. 996 1127
Manumiſſiones in Eccleſia factæ. 968
Manumiſſionis formula. 423. & ſeq. 444. 475. 495. 519. & ſeq. 943. 1498
Manumiſſionis geſta. 466
Manumiſſionis libellus. 440. 956
Manutergia ad involvendos libros. 1083
Manzeres. 362
Maraſcalci. 67. 769
S. Marcelli monaſterium. 224
Marcha. 48. 262. 187. 235 360. 729 803. 1188
Marchia Firmana. 1350
Marcha Hiſpanica. 27. 818. 1083. 1175. 1187
Marcha Toloſana. 1083
Marchio, Comes marcæ præpoſitus. 803
Marchionum origo. 1188
S Marculfi corpus quieſcit apud Corbiniacum. 293. 1289
Marculfus monachus auctor formularum. 369. 1295. Ejus ætas inquiritur. 861
Mareſci primi monaſterium. 1094
Margilam carricare. 188. 794
Maria Abbatiſſa Lemovicenſis. 1098
S Maria in Deonant. 124
S. Mariæ in Biſinciono monaſterium. 224. 1281
S. Mariæ in Lemovicas monaſterium. 1097
S. Mariæ ad Orubionem monaſterium. 1102
Marcus Epiſcopus Biterrenſis. 276
Mariſcus unus. 75
Maritima cuſtodia. 69. 772
Maritus qualiter negotium uxoris proſequatur. 479
Marito an liceat uxorem dimittere propter adulterium. 1204
Maritus ſi fuerit leuo uxoris ſuæ. 1203
Marrire, id eſt, irrumpere. 1036
Marrinio. 84. 775
Marina. 41 45. 78. 100, 111. 124. 170. 762
S. Martini in Biſunciono monaſterium. 224
S. Martini Metenſis monaſterium. 1279
Martyrologium ſuum unuſquiſque Presbyter habeat. 1377
Maſau ſubterior & ſuperior. 223. & ſeq.
Maſculi ſtant in Eccleſia ad auſtralem partem. 1353
Maſonis monaſterium. 223
Maſtracurij monaſterium. 1098
Mater ſi filium ſuum coram Epiſcopo tenuerit ad confirmandum. 1054
Matfredus Comes Aurelianenſis. 265. 300. 1115. 1446
Matiſconenſis pagus. 70. comitatus. 1506
Matriamen. 684. 1297
Matricularij. 972
Matrimonia ſervorum. 1243
Matrimonia vetita uſque ad ſextum gradum. 1148
Matrimonium non ſolvatur, etiam prætextu pietatis, niſi ex conſenſu conjugum. 335
Matrina de fonte aut confirmatione. 1202
Matrinæ. 1178
Matronarum opes venari obſequiis. 1070
Matthæus Dux Lotharingiæ. 1559
Matutinale donum. 992
Maucíacum monaſterium. 1098
Mauri monaſterium. 223
S. Mauri monaſterium in diœceſi Argentoratenſi. 1095
S Mauri monaſterium ſuper Ligerim. 1095 1456. 1456
S Maxentij monaſterium. 1096
S Maximini monaſterium. 212
Mea culpa dicat monachus veniam petens. 1384
Medici generalem medicinam conficiunt quando infirmitas generalis in terram venit. 158
Mediomatricum civitas. 111
Medraldus Abbas Conquenſis. 1098. 1417
Megerenſes. 223
Megeni monaſterium. 223
Melaredum monaſterium. 1094
Melcianus pagus. 69
Meldis civitas. 273
Meliorate. 58 404. 407. 480. 516. & ſeq. 1406
Meliorare ſi quis filium aut nepotem voluerit. 412
Melioratæ res. 514. 320. 573
Melioratio. 519. & ſeq. 1558
Meliorisſimus. 1009
Mella abbatia. 214
Mellitus Epiſcopus Londonienſis. 1243
Melodunum caſtellum. 136
Melundenſe monaſterium. 1094
Membra perdonare. 1191. obtinere. 1209
Membra in gyro tanta. 493
Memoria interdum ſumitur pro altari in quo poſitæ ſunt reliquiæ ſanctorum. 1128. interdum pro ipſis reliquiis. 1127
Memorialia capitula Miſſis dominicis tradita. 369. 399, 765
Mempiſcus pagus. 1188
Menadinij monaſterium. 1098
Menardus caſtigatus. 1206
Menate monaſterium. 1098
Mendici per regiones vagari non permittantur. 1165
Menſæ regiæ ſi quis culpatorum particeps fuerit. 68 1295
Menſura de palatio accipienda. 182
Menſurabiles panes 183
Menſuræ æquales ſint. 1187
Menſuram adulteraſſe ſi quis reputatus fuerit. 183
Mercada. 460. 965
Mercata die dominico in nullo loco habeantur. 182. 1173
Mercata omnia unuſquiſque Comes inbreviari faciat. 182
Merces, id eſt, eleemoſyna. 790. 1042
Mercoralis Abbas Balocolenſis. 1425
Merete. 81. 100
Meretricem ſi quis clamaverit. 842

Merita

Digitized by Google

Merita accolanorum. 570. ſervorum. 573.1017
Meriti ejuſdem mancipium. 474
Merebecchi. 224
Merſin trina in baptiſmate. 1202. 1211
Meſſem alienam ſi quis incipaverit. 1305
Meſſes ſi quis vaſtaverit tempore defenſionis. 1294
Metis civitas. 128.208 216 213
Metenſis comitatus. 1284
Metenſis cantilena. 712. 1067
Metropoles regni Francorum xxi. in teſtamento Karoli M. 1071
Metropolitani Ducibus comparantur. 1183. Sine Epiſcopis comprovincialibus nihil debent præſumere. 102
Metropolitani arx. 1020
Metropolitani inſtituti à Pippino Rege. 1027
Metropolitano commiſſa eſt cura totius provinciæ. 628
Metropolitanus pallio ſublimatus. 1120
Metropolitanus non debet mittere falcem in provinciam alterius Metropolitani. 219
Metullum. 178 791
Meurſius caſtigatus. 1138
Meurtre etymologia. 1020
S. Michaëlis Verdunenſis monaſterium. 214. 1094 1281
S. Michaëlis Cuxanenſis cœnobium. 674 1103
Miciacenſe monaſterium. 1406. 1419
Micio. 1061
Milarium. 690
Milidunſius pagus. 70
Militaris res diſpendium pati non debet propter abſentiam Epiſcoporum. 17
Militia Regi debetur ab Eccleſiis. 136
Militia regni aucta ex rebus eccleſiaſticis. 108
Milo Comes Narbonenſis. 1394. 1557
Milonis comitatus. 70
Mimmogerneferda, id eſt, Monaſterium in Vveſtphalia. 816
Minare 685. 831. Minare veſtigium. 844. 1305
Minimiſſimus 1298
Miniſter judiciariæ poteſtatis. 27
Miniſter Dei multò pretioſior eſt quàm atrium templi vel parietes. 1549
Miniſteriales, id eſt, coloni, villici. 979
Miniſteriales villarum. 729
Miniſteriales domorei. 189. Comitum. 27 183. 263. 269. 330 Miſſorum dominicorum. 200. 1273. Regni. 214. Advocatorum. 851
Miniſterium Eccleſiæ. 627
Miniſteria Eccleſiæ vendere non licet. 297
Miniſterium perdere. 360
Miniſterium pro territorio. 962
Miniſtri Eccleſiæ. 162. 189. Subdi non debent arbitrio poteſtatum temporalium. 1126. Non debent eſſe obnoxij humanæ ſervituti. 1145
Miniſtri Epiſcoporum. 23. 56 206. 212. 289. id eſt Archipreſbyteri & Archidiaconi. 624. & ſeq.
Miniſtri Regis, regni, reipublicæ. 46 55 & ſeq. 66. 67. 117. 140. 174 177. & ſeq 180 182. & ſeq. 206. 229. 324 325. 333 336. 339 340. 356. Quales conſtituendi. 114
Miniſtri reipublicæ iniqui. 1106
Miniſtri Comitum. 115. 200. 229. 289. & ſeq 360
Minorare. 183. Minoratio. 1546
Minorationem contra legem facere. 28
Minuare. 375. 407. 410. 427. 451. 522. 580
Minuatio. 428
Miranmontius caſtigatus. 1195
Miro Epiſcopus Gerundenſis. 674. 1303. 1541
Miſceator quatuor fratres juniores. 1584
Miſculare. 185
Miſericordia, id eſt, eleemoſyna. 1203
Miſericordia temperet ſeveritatem poteſtatis. 15
Miſericordia rationabilis. 140
Miſericordia erga iniquos noxia eſt. 125
Miſericordiam concedere pœnitentibus. 80
Miſericordiam rationabilem exhibere. 101
Miſfacere. 144. & ſeq. 147. 280. 786
Miſprindere. 147. & ſeq. 786
Miſſam celebrare 135. 1123. cantare. 561. 1168
Miſſam nemo ſolus cantet. 1377
Miſſam facere liceat ſoli Preſbytero. 1209
Miſſas celebrare non licet Preſbyteris ignotis. 353
Miſſas Preſbytero celebrare non licet ſine licentia Epiſcopi. 213
Miſſas in domibus ſuis nemo celebrare præſumat ſine licentia Epiſcopi. 241
Miſſas Archiepiſcopus ſine Pallio dicere non præſumat. 735
Miſſa ordine Romano celebretur. 729
Miſſa nullo modo celebrari poteſt abſque perceptione corporis & ſanguinis Domini. 1377
Miſſa celebranda non eſt niſi cùm adſunt communicantes. 1209
Miſſa quam ſacerdos pro ſe canet. 1350
Miſſarum ſolemnia. 1478
Miſſa judicij. 647
Miſſa pro defunctis. 1386
Miſſa an cantanda ſit pro ſervo fugitivo in fuga mortuo. 1010
Miſſa, id eſt, dies feſtus. 1173. S Ioannis 44 1079. S. Iuliani. 1522, 1553. S. Martini. 177. & ſeq 189 731 S. Remigij. 159 185. 189
Miſſa decenſitæ. 1393
Miſſalem unuſquiſque Preſbyter bene & diſtinctè perlegat & intelligat. 1377
Miſſalis Gregorianus 1155. plenarius. 1156
Miſſatici ubi ſimul venerint, Miſſi ſimul veniant. 61
Miſſatici regij poteſtate funguntur Epiſcopi in ſuis diœceſibus. 1283
Miſſaticum 36. 56. 66. & ſeq. 100 137 145. 158. 199 208. 227. & ſeq. 242. 261. 265. 770. 775. 1197.
Miſſi diſcurrentes 145. 150 452. 459 & ſeq. 511. 521 560. 786
Miſſi dominici. 439 441 731. Majores 146. 150. Eorum nomen expletum 769 Per omne regnum conſtituti. 265. Fideles & ſtrenui per ſingulos comitatus regni mittantur 31. Quales conſtituendi. 117. Conſtituantur à Papa & ab Imperatore. 318. Iuſtitias faciant. 199 Eorum officium. 15 30. & ſeq. 42. 53. & ſeq. 61 63. & ſeq. 69. & ſeq. 203 205. 218 955. Pacem & juſtitiam faciant in ſuis miniſteriis 214. Epiſcopos adjuvent ad exequendum miniſterium ſuum. 288. Eorum negligentia quomodo caſtiganda. 359
Miſſi de palatio 386. ex latere Regis. 398. 927
Miſſi dominici ad perſpicienda loca monaſteriorum. 53. 203. 1261. 1383
Miſſorum dominicorum nomina. 68 placita. 337. 1288
Miſſorum dominicorum adlocutio ad clerum & plebem electionis cauſa congregatam. 603
Miſſi Epiſcoporum & Comitum. 258 289. & ſeq. 359
Miſſi reipublicæ & Epiſcoporum. 152. 189
Miſſus S. Petri. 732. 1200. Romanæ Eccleſiæ. 247. 250
Miſſum in vice ſua dirigere ad placitum. 456
Mittius. 387. & ſeq. 907
Mixtum accipere ſuper conſtitutam annonam. 1381
Mixtura auri vel argenti. 185
Modius juſtus ubique fiat. 182
Modoinus Epiſcopus Auguſtodunenſis. 1472
Moguntiacum Concilium emendatum. 1209
Molbacium. 124
Molinæus caſtigatus. 1148. & ſeq.
Monachare. 1553
Monacha nulla fiat ante annos xxv. ætatis. 1163
Monachi olim erant extra clerum. 871
Monachus ſi quis fieri voluerit. 431
Monachus nullus fieri poteſt ſine conſenſu domini ſui. 1145
Monachi non facilè recipiendi. 574. 1110
Monachi regularem ordinem teneant. 357. Eis omnia neceſſaria miniſtrentur ab Epiſcopis. 1207. Ipſi verò ſubjecti ſint Epiſcopis ſuis 1204. Aliò transferri non poſſunt ſine Abbatis ſui & proprij Epiſcopi atque Archiepiſcopi licentia. 782. Eis olim non licebat proficiſci in regionem longinquam abſque permiſſu Epiſcopi ſui. 1223. Fugitivi & apoſtatæ revocandi & puniendi. 16 576. & ſeq. 1109
Monachum alienum ſi quis ſuſceperit. 577
Monachus ſi monaſterium ſuum dimiſerit. 1121. & ſeq.
Monachi cupiditatis cauſa vagantes 16. Venditant falſas reliquias. 1118
Monachorum uniuſcujuſque monaſterij numerus deſcribatur. 53 204
Monachi communionem percipiant omnibus diebus dominicis. 1380
Monachi bis in die reficiunt per æſtatem. 1381. Penuriam cibi & potus ac veſtimentorum patiuntur. 18. Manducare non debent in domo infirmorum. 1092. Eis vetitum habere peculiare. 1086
Monachi judicentur à ſuis Epiſcopis. 1126. in ſynodis. 52
Monachorum carcer durus. 1088
Monachus junior benedictionem petat à Priore. 1385
Monachus veniam petens dicat *Mea culpa*. 1384
Monachis incognitis ad lectionem omnis occurrit congregatio. 1382
Monachi ad palatium non veniant. 30. 36
Monachi non poſſunt eſſe compatres. 1085. 1252

Monachi de locis ſuis expulſi. 155
Monachi dæmoniatæ invidia moti. 1063
Monachi falſarij. 1072
Monachi quidam ſunt ditiores quàm fuerant ſeculares. 1070
Monachi regulares qui juſſu imperiali cœnobia inſtruant. 1380
Monachorum Sangallenſium capitula. 1385
Monachis confeſſio peccatorum fieri non poteſt. 1243
Monachiſmum deſerere licet ſponte propria. 1479
Monaſterialis religio ſignificat canonicam ac regularem vitam. 1125
Monaſteria Canonicorum & monachorum. 110. 203. 349. 354. Canonicorum & ſanctimonialium. 12
Monaſteriis condendis olim Principes dabant loca. 1195
Monaſterium ſi quis voluerit conſtruere. 399 959
Monaſteriorum in proprio qui ædificat, qualiter chartam faciat. 579
Monaſteriorum regni Francici alia fuere regalia, alia epiſcopalia. 1041
Monaſteria eſſe debent in poteſtate Epiſcoporum. 53. 203. 354. 628. 1478. Eorum ſtatus fuit aliquando prorſus in poteſtate Regum. 1125. Circumeunda ſuos à Miſſis dominicis. 53. 70 & abeis ſimul cum Epiſcopis emendanda 203. cum auctoritate videlicet Principum. 1162
Monaſteria virorum ſubjecta puellaribus. 1112
Monaſteria Reginæ & filiis ac filiabus data. 176
Monaſteria laicis data. 9. 11. 18 732. 1257. 1274
Monaſteriorum facultates confirmatæ à Rege. 394
Monaſterij immunitas. 459
Monaſteriorum libertas ſanciebatur olim in conventu Epiſcoporum. 874
Monaſteriorum privilegia. 373 & ſeq. 870. Unde orta. 866
Monaſterium poſitum in mundeburde palatij. 522
Monaſteriorum ſtatus 77
Monaſteriorum rectores quam curam habere debeant de ſervis & ancillis Domini. 112
Monaſteria ſi Epiſcopus cuilibet dederit. 341
Monaſteria multa à ſua profeſſione deviarunt. 15
Monaſteria deſtructa à Normannis. 1274
Monaſteria quæ dona & militiam debent. 1092
Monaſterium S. Arnulfi. 208. 797. S Benedicti 132 S. Dionyſij. 59. S. Germani Autiſſiodorenſis. 131. S. Medardi. 49 51. S. Trudonis. 109
Monaſticam vitam multi profitentur tædio ſervitutis. 1163
Monaſticus ordo à Deo inſpiratus. 9
Moneta non fiat niſi in palatio. 178. 791. Hinc moneta palatina. 1181
Moneta nova. 178. & ſeq.
Moneta occulta vel fraudulenta non fiat. 180. & ſeq.
Monetam falſam ſi quis feciſſe comprobatus fuerit. 1194
Monetam falſam percutiens manum perdat. 185
Monetæ falſæ diligenter inquirantur. 70
Monetarij fideles eligantur. 178
Monnellus Abbas ſancti Hilarij in diœceſi Carcaſſonenſi 1409
Monogramma nominis regij. 178. 791. 1272
Mons Falconis. 224
Montiſolivi monaſterium. 1100
Morbach. 283
Morborum genera peſtifera ſalubria medicamentorum quærunt experimenta. 623
Morborum nova genera nova quærunt medicamentorum experimenta 159. 296
Mordridarus. 1108
Mordridus. 986
Morgangebæ definitio. 991
Morgincap. 992. 1550
Morinus emendatus. 1210
Morire. 988. 1303
Mortaudus. 1009
Mortudus homo. 532
Mortui in Eccleſia ſepeliendi non ſunt. 38. 744
Mortuorum corpora ad ſepulturam ducuntur cum pſalmis & hymnis. 278
Mortuorum memoriæ celebrantur in monaſteriis. 1090
Mortuorum officium. 1092
Mortuum poſt baptiſma tangit qui culpas poſt lacrymas repetit. 124
Morviſus pagus. 70. 772
Moſe fluvius 122. 223. 265
Moſtenſis comitatus 223. 1281. pagus. 1489
Moſmiuſe. 224
Movita 486. 978
Moffulæ. 732
Muffulæ berbicinæ 1159
Mulier lege viri non tenetur quouſque marito conjungatur. 1091
Mulier ſi virum accuſaverit frigiditatis. 1120
Mulier quæ ſe alieno ſervo junxiſſet, libertatem & ſubſtantiam amittebat. 690. 839. 944
Mulier quæ velata eſt, non poteſt nubere. 1510
Mulierem gravidam ſi quis batiderit. 1305
Mulieres ad altare non accedant. 1125
Mulieres Romanæ quæ viros habuerunt Longobardos. 323. 1292
Mulieres pro uxoribus. 796
Mulieri libidinoſæ pœnitentia ridicula injuncta. 1198. 1563
Mulierum acceſſus intra portas monaſterij nullatenus fiat. 582
Mundeburdis. 496
Mundeburdis Eccleſiarum. 243. 147. 444. 447. 785. 960
Mundeburdis vel defenſio. 538. & ſeq. 522. 541. 732
Mundeburdis & defenſio Romanæ Eccleſiæ. 208
Mundeburdis regum. 166
Mundeburdis Regis & Principis. 388. 907. & ſeq.
Mundeburdum & defenſio. 825. 1425. 1446. 1504
Mundialis lex. 1121
Mundium Regis. 1184
Mundium, id eſt, defenſio. 1079
Mundium, id eſt, pretium pro mundio. 1045
Mundoburdum. 474
Mundus regitur per regiam poteſtatem & pontificalem auctoritatem. 232
Munera aperiunt viam ad juſtitiam. 256
Munerum exceccatio cavenda in judiciis. 25
Munus à lingua, à manu, ab obſequio. 114. 622
Munera Comites non diligant. 114
Munera Scabinei ne accipiant. 232
Munuſcula gratioſa vel inſidioſa. 420
Mardrida. 1020
Mutones. 566
Muſcæ comedunt corpus hominis ad arborem alligati. 1550
Muſciacum monaſterium. 1098
Myſtica Nicæna ſynodus. 597

N

NAmpio Abbas S. Hilarij in diœceſi Carcaſſonenſi. 1409
Nantuadis monaſterium. 1094
Napina. 840
Narbo omiſſa in teſtamento Karoli M. 1072. Metropolis Hiſpaniæ Tarraconenſis. 803. 1281
Narbona. 178
Narbonenſis comitatus. 1525. 1537. provincia. 276. pagus. 1436. 1451. 1451 1466
Narbonenſis ſeu Redenſis Eccleſia. 1466
Narbonenſis inſcriptio de initiis epiſcopatus Ruſtici. 1156
Nares ſibi invicem præcidere. 329
Natalis ſancti Remigij. 733
Nativitas beatæ Mariæ. 1172. 1177. 1116
Naturales filij qui dicantur. 464 & ſeq 967
Naturalibus filiis quæ pars bonorum relinqui à patre poſſit. 967
Navalis evectio. 513
Naves ſi bene cuſtoditæ non fuerint. 100
Naves quæ vadunt ſub pontibus. 69
Naves conceſſæ monaſteriis exemptæ à teloneo. 1187. 1228
Navium compoſitio. 151
Naufragare. 502. 1297
Naufragium ſive damnum. 491 502 506. & ſeq. 517
Naufragium rerum & facultatum eccleſiaſticarum. 57
Naufragoſum ſeculum. 122
Naufum, id eſt, ſarcophagum ligneum. 687. 815
S Nazarij monaſterium. 1093
Necatores pauperum. 54. 110
Neceſſitas ſi in aliqua parte regni ſubitò evenerit. 265
Neceſtuoſi. 114. 779
Nefratres ignes. 733
Negare, id eſt, præfocare in aqua. 1010
Negligentiam iterare. 256
Negotia, id eſt, commercia. 1126
Negotia ſecularia. 1203. 1233
Negotiandi cauſa. 1181. 1228
Negotiatores Chriſtiani dent undecimam. 568. 1186
Negotium, mercatura, negotiatio. 1165
Negotium, merx ſive res venalis. 965
Nemauſenſium canonum auctoritas excutitur. 1243
Neophytus, id eſt, novitei attonſus. 598
Nepotes in loco filiorum inſtituti ab avo. 411 480 524. 935. & ſeq. 976
Nepta. 1023. & alibi paſſim.
Neuſtria. 140. 1415
Nibridius Archiepiſcopus Narbonenſis. 1072. 1415

Nicænæ ſynodi decretum de monachis fugitivis. 577. 1299. de precariis. 1264. 1299
Nicolai Papæ epiſtolæ ad Karolum Calvum & alios. 165
Nicolao Papæ revelatum fuit Karolum Calvum futurum Imperatorem. 133
Nielfa villa. 84. 773
Nifridius Epiſcopus Gerundenſis. 1416
Nigella monaſterium. 1093
Nitachouva. 223
Nithardus Epiſcopus Mimmogerneferdæ. 300
Niu monaſterium. 222
Nivernenſe oppidum. 50. comitatus. 818. pagus. 70
Nivillungus Miſſus dominicus. 70
Niuſtria 1413
Nobiles habent baſilicas juxta domos ſuas. 352
Nobilium filij quomodo offerendi in monaſteriis. 1038
Nobiliacum monaſterium. 1531
Nocere parem ſuum ſi quis voluerit. 62
Nocere interdum conjungitur cum accuſativo. 1015
Nocivum. 226. 230
Noctes non numerantur à nativitate Domini uſque ad purificationem ſanctæ Mariæ. 191
Noctium numero ſpatia temporis definita. 846. 955. 963 1284
Noſſum *Vide* Nauſum.
Nomenoius Dux Britonum. 762. Tres novos epiſcopatus fecit in Britannia. 782. 822
Nomina recitanda in Miſſa. 733. 1128 1326
Nomina ſua inſcribere donis ſuis. 1062
Nonæ & decimæ 36. 55 93. 109. 198. 205. 224. 236. 733. 1484. 1308. De quibus [illegible]us ſolvendæ. 362
Nonam & decimam ſi quis dare contempſerit. 362
Noona, id eſt, ſacrata Deo. 1372
Nonnæ. 142. *& ſeq.* 147. *& ſeq.* 784
Nonnanes. 733
Nonni. 734
Normanni. 69. 132 176. 186 189. 257. 267. communes inimici. 173. Deſtruxerunt Eccleſias & monaſteria multa. 1274
Normannis quidarum per commendationem regiam. 33. 204
Normannorum oppreſſio. 66
Normannorum Rex. 42
Normannorum ſedes in loco Piſtenſi. 253
Nota Romana & Franciſca. 712. 1134
Notæ muſicæ. 1134
Notarum grammaticarum uſus difficilis. 1162
Notarij eſſe qui non poſſint. 342
Notarium eſſe Presbytero non licet. 1169
Notarij legibus eruditi & bonæ opinionis conſtituantur. 338. Debent eſſe boni & veraces. 1292. Nullum ſcriptum falſum faciant. 324 331. Chartam veram efficiant ſi quis illam falſam appellaverit. 323. 330
Notariorum veterum imperitia. 1162
Notho Archiepiſcopus Arelatenſis. 1122. 1444
Notingus Epiſcopus Conſtantienſis. 300
Notitia judicij 552
Notitia ſacramentalis. 453. traditionalis. 466
Notitia de colono evindicato. 433. 932
Novalia rura quæ juxta cultos agros fiunt. 363
Novalicium monaſterium. 1093
Novempopulaniæ provinciæ mentio non eſt in decreto Ludovici Pij de Conciliis habendis. 756
Novempopulania fuit aliquandiu ſub Archiepiſcopo Burdegalenſi. 1071. 1123
Novigeldos. 1008
Noviomiſus pagus. 68
Novitiorum domus. 374
Nubere, verbum obſcœnum. 1219. *& ſeq.*
Nubium veſtigia remanere ſolent poſt condenſos aeris turbines. 3
Nudi cum ferro. 1198. *& ſeq.*
Numero Deus impare gaudet. 1333
Numerus Canonicorum certus in Eccleſia Tornacenſi. 76
Nuptiale myſterium. 1234
Nuptialiter. 96
Nuptiarum dies feliciſſimus. 455. 498
Nuptiarum fœdera ſacrilega. 36
Nutrimen. 734
Nutrimenta congrua & neceſſaria. 116. 779
Nutrimentum domni & genitoris ſui. 85. *& ſeq.*
Nutritii Presbyterorum. 1233

O

Objecta ſi quis expurgare noluerit. 367
Oblata ad ſepulchra. 416. 424. 942
Oblatarum fractio. 1353. 1364
Oblatio regularis. 131
Oblatio ejus non debet recipi in altario qui ad pacem revertere non vult. 1237
Oblationes offerendæ in Eccleſia. 1360
Oblationes in altario. 872
Oblationes Eccleſiæ ſi quis extra Eccleſiam accipere vel dare voluerit. 160
Oblationes olim pertinebant ad Epiſcopos in unaquaque diœceſi. 873
Oblationes fidelium, id eſt, terrulæ vel vineolæ. 1149
Obligationis formula. 472. 970
Obligatores. 734
Obmallare. 395. 693 922
Obnoxiare. 422. 474
Obnoxiatio. 461 466. 347
Obnoxiationis formula. 446
Obnoxiationis charta à patre in filiis facta. 410. 939
Obnoxij ſi ambulaverint cum Epiſcopo. 1221
Obſequies etymologia. 1020
Obſequium regale. 329
Obſequium ad temp. pertinens. 35
Obſervatio prior durior. 188
Occupationibus pro *occaſionibus* interdum librarij ſcribebant. 1045. 1264
Odalricus Comes 102. 587. 1267
Oddo Vicecomes. 1535
Odelricus Miſſus dominicus. 68
Odilbertus Archiepiſcopus Mediolanenſis. 1072
Odilo Comes 1425
Odiſſendus Epiſcopus Rotenſis. 1301
Odo Epiſcopus Bellovacenſis. 163. 222. 244. 246. *& ſeq.* 264 *& ſeq.* 301. 303. 396. 612. 628
Odo Miſſus dominicus. 70
Odo Abbas Corbeienſis. 1167
Odo Comes. 108
Odonis Regis promiſſio. 291
Odornenſe quod Bernardus habuit. 223
Odornenſe quod Teamarus habuit. 224
Odreia villa. 268. 810
Oeconomus numeratur inter miniſteriales eccleſiaſticos. 625
Oeconomus conſtituendus in Eccleſia vacante. 242
Officia divina agantur cum ſumma reverentia. 1383
Officium Eccleſiæ. 1306
Officium ſuum ſi Clericus reliquerit. 1224
Officinæ congruæ conſtruendæ in monaſteriis. 203
Offonis villa. 223 1378
Offunvillarij monaſterium. 1094
Olei ſacrati unctio. 1235
Oliba Epiſcopus Auſonenſis. 1304
Oliba Comes Carcaſſonenſis 1286. 1500
Oliba Comes Biſuldunenſis & Ceritanenſis. 674 1303. *& ſeq.* 1315. 1525
Olicæ. 456. 461. 463 562 824
Olitana conſuetudo. 133 1268
Oliverius Canonicus ſanctæ Radegundis Pictavienſis. 1097
Olomundus Abbas caſtri Maſaſti. 1408
Olonna curtis regia 321. 327. 1292. 1422. 1438. *& ſeq.* 1304. 1322
Omnes interdum poſitum pro *homines*. 1076. 1219
Operationes exigere. 70
Operum interdum ſcriptum pro *hominum*. 1240
Oppreſſio pauperum liberorum hominum. 329
Oppreſſores pauperum & viduarum puniantur. 95
Optimates. 922
Oracula, id eſt, Eccleſiæ baptiſmales 1065
Orandum pro Regibus & Principibus. 1257
Orarium. 734
Orationem dominicam unoſquiſque Presbyter bene intelligat. 1377
Orationibus Eccleſiæ magis innitendum eſt quàm in armorum defenſionibus. 1133
Oratoria viri nobiles habebant in domibus ſuis. 1217
Oratoria erigebant baptiſterio. 1067
Oratoria nova. 1177
Oratorium monaſterij. 1381
Ordinare. 263. 269. 1202
Ordinare, id eſt, conſtituere, jubere. 1146
Ordinati à falſis Epiſcopis an iterum ordinandi. 1246
Ordines eccleſiaſtici. 1556
Ordinum vocabulo interdum intelliguntur canones & regulæ eccleſiaſticæ. 1146
Orendillus judex. 1037
Orgellitanus comitatus. 1545

Originalia mancipia. 446. 547
Originalis conditio. 597
Originariæ conditionis homines. 1145. 1498
Ornamenta mulierum facere non licet de ſacris veſtibus Eccleſiæ. 1375
Orphani tuitionem habeant. 337. Non opprimantur. 95
Orſo Archiepiſcopus Viennenſis. 1305. 1403
Oſbertus Comes 102. Miſſus dominicus. 69
Oſcarenſis pagus. 1518
Oſcellus inſula Sequanæ. 134. 788. 1185 1269
Oſſa ſimilium. 1524
Oſſa cujuſlibet mortui nemo de ſepulchro ſuo ejiciat 38
Oſtare viam. 1306
Oſtenſolia. 455
Oſtoſredus Abbas. 1503
Oſfridus Epiſcopus Silvanectenſis. 669
Otgarius Archiepiſcopus Moguntinus. 342
Otgarius Epiſcopus Ambianenſis. 669
Otgiſus Preſbyter. 75
Othingua Saxonia. 69. 771. 1266. 1440
Otramnus Archiepiſcopus Viennenſis. 244. 275. 1283. 1507
Otto Archiepiſcopus Auſcienſis. 1573
Otto Comes. 300
Ottulfus Epiſcopus Tricaſſinus. 245. 275
Oxmiſus pagus. 69

P.

PAcificare. 81. 146. 259
Pacificare ſe poſſunt rectores Eccleſiarum. 1541
Pactinnis epiſtola. 456
Pactum cum Deo facere. 1179
Pactum Francorum. 1144. explicatum. 994
Pactum inter parentes de eorum hereditate. 413. 482. 936. 976
Pactum diviſionis inter fratres. 505
Padus fluvius. 359
Pagalia. 417
Paganæ obſervationes. 1215
Paganæ ſuperſtitiones vetitæ. 1374
Paganiæ. 715
Paganorum ritus. 1227
Paganorum ſuperventio. 88. 97. 99
Pagenſes. 779
Pagenſes Franci qui caballos habent. 186. 793
Pagenſes de qualibet expeditione hoſtili reverſi. 190
Pagenſium relatio ad Regem directa. 392. 919
Pagi appellatio latè patet. 915
Palatium quare ita vocetur. 106
Palatium regium quale eſſe debeat. 285
Palatium debet eſſe ſacrum, & non ſacrilegum. 106
Palatia in quibus Ludovicus Karoli Calvi filius morari non debet patre abſente. 268
Palatina audientia. 186
Palatum ſæpe ſcriptum pro *placitum*. 1077. 1191
Paleam nemo hoſpitibus deneget. 358
Palepruſt. 1007
Palla altaris manu involuta. 574. 1298. 1552
Palla quæ ſanctum tegit tumulum. 687
Pallium archiepiſcopale. 715. 1291. 1372
Pallium Metropolitani. 1220
Paludium tranſitus. 187
Pamphilus martyr libros Origenis manu ſua deſcripſit. 1160
Pandulfus Dux & Marchio. 1538
Panem coctum vendere. 183
Panes menſurabiles. 183
Panes oblationum. 1516
Panes civiles. 1175
Panis Deus. 1201
Panis & vinum offeruntur in conſecratione corporis & ſanguinis Chriſti. 1360
Panis & aqua tribuantur peregrinis. 442 958
Panis hordeacei exorciſmus. 653
Panis miſti deſcriptio. 563
Papa univerſalis. 237. 239. 245. evangelicus. 255
Papæ nomen olim commune omnibus Epiſcopis. 881. 865
Papæ nomen tributum Epiſcopo Arvernenſi Arnaldo. 1551
Papebrochius caſtigatus. 1200
S. Papuli monaſterium. 1104
Parabola ruſtica. 1574
Parabolare. 63. 97. 104 767. 777. 1266
Paranymphi. 1242
Parataæ. 880. 882. 891
Paratas exquirere. 116. 459 & ſeq. 780. facere. 27
Paraveredа. 186. 400. 736. 930
Paraveredi. 187. 198. 893
Paraveredos Epiſcopi non tollant. 24
Parcere ſeculariter & ſpiritaliter. 47 142
Pardulus Epiſcopus Laudunenſis. 51. 57 68. 764 1267
Parentela uxoris ita ſit viro ſicut propria parentela. 335
Parentem ſuum propinquiorem ſi quis gladio jugulaverit. 491. 1198
Parentes, id eſt, proximi ac conſanguinei. 937
Parentorum. 1014. 1017. 1490
Pares. 82. 85. & ſeq 188. 199 & ſeq. 716
Pares ſunt ſocij & æquales. 918
Pari ſuo nemo ſuum regnum diſcupiat. 45. 139. 278
Pari ſuo ſi aliquis ſuperſtes fuerit. 73
Pari ſuo ſi quis ſuppreſtis extiterit. 382. 407. 416. 428
Pari ſuo ſi quis audi verit neceſſitatem eveniſſe. 197
Parem ſuum unuſquiſque fideliter adjuvet 45. 139
Parem ſuum unuſquiſque adjuvet contra paganos. 278
Parem ſuum nemo forconſiliabit. 147
Parem ſuum nemo diſcooperiat vel prodat. 196
Parem ſuum nullus dimittat facere contra legem. 82
Parem ſuum ſi quis nocere voluerit. 62
Paricla charta. 396. 923
Particulæ epiſtolæ. 503. cauſæ. 1049
Paris ſui regnum. 277
Pariſiacus pagus. 69. 1464. 1524
Pariſiaga terra. 564
Pariſienſe Concilium anni 829. habitum in Eccleſia ſancti Stephani. 1112
Pariſienſe Parlamentum conſtitutum à Philippo Valeſio. 911
Pariſius civitas. 44. 178. 267
Parloir, locus in quo ſanctimoniales convenire conſueverunt. 1243
Parricidij crimen majori ſubjicitur vindictæ. 1379
Parrochiæ Presbyterorum non dividantur ab Epiſcopis propter inhoneſtum lucrum. 24
Parrochiæ ruſticanæ. 235
Parrochianum alterius nemo ſollicitet. 1187
Parrochianum alterius excommunicare alieno Epiſcopo licet pro cauſa deprædationis. 288
Parrochias ſuas Epiſcopi circumeant cum officij efficacia. 33. 240
Parvuli fide illorum ſalvantur qui eos de ſacro fonte ſuſcipiunt. 1178
Parvuli excuſantur à jejunio. 1238
Parvulus infirmus. 1169
Paſcaſius Epiſcopus. 275
Paſcha annotina. 1258. 1327. & ſeq.
Paſchæ dies tranſigendi abſque luxu & temulentia. 1176
Paſcuarium, vectigal ex animalium paſtione. 948
Paſta. 564
Paſtiones. 116
Paſtoralis liber. 91. Paſtoralis Gregorij. 614. Paſtoralis regula ſancti Gregorij. 627
Paſtoralis virga interdum ſignificat excommunicationem. 287
Paſtum exactare. 582
Paſtus caballorum. 399. 400 930
Pater naturalis. 4[illegible] 527
Pater filios vel nepotes ſuos meliorare poteſt. 480
Paterij liber. 797
Paternica. 1005. 1011
Patriæ defenſionem ſi quis omiſerit. 187
Patriam defendere omnes teneantur. 325
Patriarchæ titulus nullam olim prærogativam tribuebat Archiepiſcopo Biturigenſi. 1113
Patriciatus actio. 380
Patrini. 737. 1242
Patrini ſunt qui baptizatos de ſacro fonte ſuſcipiunt. 1178
Patris donatio facta filio. 520. & ſeq.
Patritij, majorum gentium ſenatores. 919
Patrocinia ſancta. 250
Patrocinia ſanctorum. 226
Patrocinio ſancti Remigij. 1289
Patronaticum. 462
Patronatus obſequium. 447. 466. *Vide* Libertinatis obſequium.
Patroni *pro* patrini. 1242
Patroni liberorum hominum. 336. 350
Patronorum eccleſiaſticorum & laicorum jura in præſentandis Clericis. 212
Pauli I. Papæ epiſtola emendata. 1046
Paulinus Patriarcha Aquileienſis. 1058. Ejus epiſtola de uxore ſine culpe interfecta. 1212
Paulo I I. regnante. 1214
Paulus Archiepiſcopus Rotomagenſis. 57. 69. 1267
Paulus Epiſcopus Placentinus. 238
Paulus, per quem locutus eſt Chriſtus. 160

Pauperes non opprimantur. 95. 184 329. 1106. 1164
Pauperes homines defenſionem habeant. 143
Pauperes eccleſiaſtici. 116
Pauperibus debita ſtipendia erogare. 241
Pauperum alimonia. 1404
Pauperum ſuſceptio negligenda non eſt. 111
Pauperum receptio in monaſteriis. 53. 203
Pauperum cauſæ primò audiantur. 1190
Pauperum oppreſſores. 34. 110
Pauperum ſpoliator eſt qui falſam monetam percutit. 179
Pax per omne regnum ſervanda & exequenda. 175. 285
Pax communiter confirmata ſervetur. 196
Pax in exercitali itinere ſervanda. 162
Pacis & dilectionis unanimitas. 25
Pacis leges. 42
Pacem Chriſtus reliquit fidelibus ſuis. 9
Pacem & juſtitiam unuſquiſque faciat in ſuo miniſterio 214. 165
Pacem ſi quis recipere noluerit. 1193
Pax regni turbata per vagos & irreverentes homines. 280
Pacis violator dignas pœnas perſolvat. 161
Peccantes publicè ſubjiciendi pœnitentiæ publicæ. 355
Peccare mala voluntate. 184
Peccata quaſi inſenſibiles reddunt. 89
Peccata redimenda per peregrinationem ſacram. 441. 958
Peccata populi qui comedere dicantur. 11
Peccati ſe participem facit qui quod emendare poteſt emendare negligit. 161
Peccatum qui repetit poſt pœnitentiam. 124
Peccator ſi ad emendationem redimere noluerit. 213
Peccator quomodo alienandus à Chriſtiana communione. 140
Pecia de terra arabili. 508
Pecora majora vel minora. 162. 406 408. 411 530 572
Peculiare ſervorum. 421. 424 & ſeq. 444. 462. 475. 496. 537. 559. & ſeq. 573 946. 1147
Peculiare habere vetitum monachis. 1086
Peculium utriuſque ſexus majore vel minore. 406. 408. 411. 430. 464 488. & ſeq.
Peculium, id eſt, pecora, animalia. 1182
Pecunia commodata vel commendata. 1201
Pecunia, id eſt, res cujuſque propria. 1116
Pecunia accipitur pro qualibet ſubſtantia. 1192
Pecunia ſignificat quamlibet rem quam quis de pecunia ſua comparavit. 1182
Pecunia, id eſt, animalia. 1182
Pecunia ſignificat res proprias Eccleſiarum. 1203
Pedes fugitivos recipere 396
Pedes cum ſilentio lavandi. 1382
Pedes peregrinorum in unaquaque feria lavandi. 1380
Pedum lavatio non negligenda. 1026
Pedules, id eſt, pedum operimenta. 737. 1085
Pelagius hæreticus. 219
Pellicium berbicinum. 1139
Penſa argenti. 178. & ſeq. 711
Penſantes denarij non rejiciantur. 177. & ſeq.
Penſare ſolidos. 1106
Perdonare. 72. 82. 112. 183. 210. 169. 271. 281
Perdonare, id eſt, parcere. 117. 144. 158
Perdonare, id eſt, remittere. 146
Perdonare, id eſt, concedere. 228
Perdonare membra. 1192
Perdonatio. 83. 111. 268
Perdonationis ſcriptura. 272
Peregrinatio ad loca ſacra. 503. ad limina Apoſtolorum. 432. 740. 951
Peregrinatio ſacra inter pœnas canonicas. 1198
Peregrinatio Epiſcopo indicta pœnitentiæ cauſa. 958
Peregrini ab Epiſcopi peiiſo ad Epiſcopum proprium. 557
Peregrini ab extraneis Epiſcopis recipi non poterant ſine literis commendatitiis proprij Epiſcopi. 959
Peregrino Epiſcopo dandus eſt locus ſacrificandi. 1029
Peregrinorum ſuſceptio. 1404
Peregrinorum pedes lavandi. 1086
Peregrinorum pedes in unaquaque feria lavandi. 1380
Peregrinus commendatur. 441
Perjuratus ſi quis comprobatus fuerit de ſacramento. 178
Perjuri quomodo puniendi. 183
Perjuria caveantur. 1180
Perjuria olim valde invaluerant. 924
Perjurij periculum. 340
Perjurium ſi quis alicui ſuaſerit. 337
Perjurium in altari. 737
Permittente Apoſtolico. 1257
Perpetualiter. 514. & ſeq 519. 522. 531 545. 570. 572. 579

Perſona bona. 1030
Perſonæ majores. 786
Perſonæ inconvenientes. 111
Periensis pagus. 213
Pertiſus pagus. 68
Pertinacia Romana. 1110
Pervectus ſit in iſtas partes. 189
Peſſanum monaſterium. 1574
Peſtilentia laboravit Karoli M. ſeculum. 1244
Peſtus. 1130
Petrafićta villa. 1509
Petralaienſis comitatus. 1529. 1540. pagus. 1552
Petruncuh. 684
S. Petro primatus datus eſt à ceteris Apoſtolis. 1169
Petro Vicecomes. 1511
Petrus Abbas S. Chriſtinæ. 1412. 1438
Petrus Abbas Miciacenſis. 1439
Petrus Abbas Rodenſis. 1552
Petrus Epiſcopus Comenenſis. 633
Petrus Epiſcopus Foroſempronienſis. 247. 249. & ſeq 275
Petrus Epiſcopus Virdunenſis 1044
Petrus Epiſcopus & Miſſus dominicus. 359
S. Philiberti monaſterium. 1096
Philippus Abbas Soricinij. 1104
Phylacteria. 735. 737
Phytonis conſultor. 1130
Pibo Epiſcopus Tullenſis. 1064. 1555
Picianum monaſterium. 1574
Pictaciola 742
Pictaciola decalogi. 737
Pictavienſe puellarum monaſterium 1096
Pigmenta. 616
Pignora ſanctorum. 928. 1236
Pignora ſancti Iuliani. 1530
Pillo & fiſtuca. 574
Pinciſſus pagus. 1427
Pippinus Rex Francorum. 109. Ejus capitula ſynodalia omnia non extant. 1030. Ejus anni quomodo numerandi. 751
Pippini Regis Italiæ conjuratio adversùs Karolum M. 753
Pippinus Rex Aquitaniæ. 43 51 762. 764. 1189
Pippini junioris Aquitaniæ Regis pœnitentia. 810
Pila. 359
Piſcaria. 362
Piſcariæ inſula. 1543
Piſtis. 173. 109. Locus ſuper Sequanam, ubi aliquandiu fuit ſedes Nortmannorum. 153. 788. 1270
Piſtoris. 359
Pithœi fratres clariſſima lumina. 861
Pittacium. 1378
Placentini, id eſt, adolatores. 1043
Placitum olim generaliter pro die dicta uſurpabant. 921
Placita, id eſt, judicia. 143. 147. 737. Tenenda in ſingulis parrochiis & comitatibus. 99. Non habeantur in exitibus & atriis Eccleſiarum. 55. 206 366. 1193
Placita minora ubi habenda. 234
Placita quibus temporibus non habenda. 55. 206. Die dominico prohibita. 1173
Placita habenda ter in anno. 325
Placita frequentia pauperem populum affligunt. 355
Placita plura nonnulli Vicarij & Centenarij tenent propter cupiditatem. 318
Placita regia cum quibus perſonis haberi ſolita. 388 909. 918
Placita generalia. 215. 128 231. 1090. 1115. communia. 43
Placitis generalibus intereſſe debent Epiſcopi, Miſſi, Comites, & Vaſſi dominici. 89
Placita Miſſorum dominicorum. 317. 1188
Placita Comitum. 364. Ad quid tenenda. 114. Habenda à jejunis. 329
Placita Comitum nullus adeat cum collecta vel ſcutis. 312
Placitorum intervalla. 316. 318
Placitum ſuum cuſtodire. 83 395. 448. 456. 486. & ſeq 552. adimplere. 487
Placitum condictum. 44. 87. legale. 158
Placitum Epiſcopi. 108
Placitum hominis. 1259
Placita quæ Epiſcopus ordinatus ab ordinatoribus & electoribus ſuis ſuſcipere debet. 614. 616. 618. 622
Placitum Remis. 101
Placitum ſæpe ſcriptum pro palatium. 1077
Placitare, id eſt, tribuere. 264. 808
Plagare. 486
Plateola. 1162
Plebem ſibi commiſſam qualiter unuſquiſque ſacerdos inſtru-

te debeat. 1402
Plebes ſingulæ ſecundùm antiquam conſuetudinem fiant reſtauratæ. 324
Plebes, id eſt, Eccleſia parrochialis. 241
Plebes, id eſt, Eccleſiæ baptiſmales. 242. 1065. 1283. 1292. 1575
Plebium, id eſt, æneum. 860
Plenitudo capitulorum & ſynodalium actionum. 33. 150. 760
Plenitudinem hominum ſuorum unuſquiſque dirigat contra infideles Regis. 200
Pluvium. 737 1173
Pœna non ſolet inſeri in ceſſionibus. 489. 573. neque in chartulis libertatis. 1184
Pœnam accuſati accuſator excipiat ſi objecta non probaverit 485
Pœnitentes pœnitentiam publicè accipiant in capite jejunij 191
Pœnitens publice deponere arma debet. 1114 1212
Pœnitentes nullus invitet carnem manducare aut vinum bibere. 1168
Pœnitens publicus non poteſt promoveri ad gradus eccleſiaſticos. 398
Pœnitentia publica. 37. & ſeq 159. & ſeq
Pœnitentia abolet peccata. 318
Pœnitentia ab Epiſcopo ſuſcipienda. 148
Pœnitentia agenda de crimine publico. 140
Pœnitentia ibi agenda ubi crimen admiſſum eſt. 740
Pœnitentiam ſuſcipere rogantur criminoſi. 46
Pœnitentia ſuſcipienda ſecundùm ſacros canones. 213
Pœnitentia danda Preſbyteris & Diaconis honore privatis. 328
Pœnitentia ridicula impoſita mulieri libidinoſæ. 1563
Pœnitentiæ gradus. 126
Pœnitentiæ leges ab Epiſcopis injungendæ. 158
Pœnitentiæ publicæ ſubjiciantur publicè peccantes. 355
Pœnitentiæ publicæ modus debet eſſe in conſideratione Epiſcopi 287
Pœnitentiæ tempora. 1189
Pœnitentia epiſcopalis vindicta. 175
Pœnitentiæ morientium 1559
Pœnitentiam publicam agat qui hominem in Eccleſia interfecerit 331
Pœnitentiam fervidè gerens, citiùs indulgentiam obtinebit 1378
Pœnitentiam judicare & indicare. 507. 1023
Pœnitentiale. 1239
Pœnitentiales libelli. 737
Pœnitudinis igna. 274
Poledrus. 694. 844
Polemniacum. 213
Polepticus publicus. 386. 901
Polyptici. 188 794. 901. 1573
Polypticus monaſterij Foſſatenſis. 1387
Poncio Epiſcopus Magalonenſis. 614
Pons curvus. 362
Pontaticus. 460 965
Pontes reſtaurandi. 69. 738
Pontes ab eccleſiaſticis hominibus reſtaurandi. 358
Ponticulus, mos antiquæ ſepulturæ. 851
Pontifex proprius. 76
Pontificalis auctoritas. 231
Pontifices ſummi. 737
Pontifices Romani debitum honorem conſervare debent Regibus Francorum. 208
Pontificis parva negligentia, ingens animarum diſcrimen eſt. 1231
Pontificium, id eſt, poteſtas. 407. 409. & ſeq. 414. 428. & ſeq 451 458. 499. & ſeq. 506. 518. 520. 549. 933
Pontigo 138 240. 246. 804. in pago Pecten. 293
Pontiu pagus 69
Pontius Comes Emporitanus. 1298. 1552
Pontius Epiſcopus Bigorritanus. 1574
Populi generalitas. 12
Populus Chriſtianus commiſſus eſt Regibus. 47. & ſeq.
Populus juſtitiam & pacem habeat. 202. 204. 228
Populi errata Epiſcopi inquirant & corrigant, 23
Populorum alicubi ſcriptum pro *pupillorum*. 1246
Porci ubi recipiendi. 268
Porcus qui ſe lavat in luto. 158
Portæ reliquiis ſanctorum conſecratæ. 332. 1105
Portarius monaſterij. 1090
Portenſe. 264
Portianus pagus. 68
Poſſidonius Epiſcopus Vrgellenſis. 1446. 1546
Poſſeſſiones Eccleſiarum nemo à Pontificibus ſuppetere præſumat. 273
Poſſeſſionis deſcriptio. 843
Poſſeſſor, id eſt, ingenuus. 695. 846
Poſt conſulatum. 1252
Poſtulare, id eſt, cauſas agere. 598
Potentes affligunt populum. 348
Potentes habent baſilicas juxta domos ſuas. 352
Potentis alicujus proprietas. 381
Potentum ſeculi vita qualis eſſe debeat. 115
Potentum ſi quis Clericum aut quemlibet pauperem expoliaverit. 160
Poteſtas reipublicæ. 213. 1275
Poteſtates exteriæ, id eſt, ſeculares. 234. 1240
Poteſtati à Deo conſtitutæ obediendum eſt. 157
Poteſtati alterius ſi quis ſe commendaverit. 493
Poteſtatis judiciariæ miniſter. 27
Poteſtativa manu. 1245
Poteſtativè. 287. 289. 1288
Potiones malas temporare. 453
Pouiter unde dictum. 901
Præbenda. 1247
Præbendarij. 1560
Præcantatorem adhibere. 737
Præcepta Eccleſiis conceſſa ſerventur. 22. 33. 107
Præcepta regalia ſuper precariis eccleſiaſticis. 32
Præcepta illicita de rebus Eccleſiæ reſcindantur. 21
Præcepta ſuper rebus Eccleſiarum. 56. 208
Præcepta de rebus Eccleſiarum ad proprium facta. 30
Præcepta ſolita. 11
Præcepta injuſta caſſentur. 236
Præcepta largitatis regiæ. 262
Præcepta falſa regio nomine compilare. 52
Præceptum emunitatis. 922
Præda diabolica. 140
Prædæ prohibitæ. 242. 346
Prædas ſi quis egerit. 289
Prædatores damnandi. 89 & ſeq. 99
Prædeſtinationis doctrina. 620
Prædia omnia aut propria erant aut fiſcalia. 875
Prædia Eccleſiæ venundari non poſſunt à Preſbyteris. 1375
Prædicare nemo debet ni ſumptus accipiat. 626
Prædicatio, munus epiſcopale. 885
Prædicatio Epiſcoporum & Preſbyterorum. 312
Prælati monaſteriorum. 54. & ſeq. 205
Prælatorum indiſcretio. 53 204
Prælationem Eccleſiæ ſuſcipere. 203
Præpoſiti. 333
Præpoſiti monaſteriorum, ſecundi poſt Abbates. 1087
Præpoſiti monaſteriorum ſub Abbatibus laicis. 1257
Præpoſitura monaſterij S. Vedaſti. 613
Præpoſitus monaſterij. 507
Præpoſitus locum Abbatis abſentis teneat. 1385
Præſcriptio triginta annorum. 979
Præſcriptio an locum habeat pro ſervo qui ad clericatum promotus eſt ſine conſcientia domini ſui. 1145
Præſcriptus pro *proſcriptus*. 1250
Præſentaliter. 85
Præſidij definitio. 936
Præſidium utriuſque generis & ſexus. 456. 461. 522
Prætorium. 462
Præſtandarij. 1539
Præſtare, id eſt, mutuum dare. 1165
Præſtaria ad Eccleſiam. 451. 516. 518 & ſeq.
Præſtaria de re Eccleſiæ ab Epiſcopo facta. 458. 950
Præſtariæ. 56. 208
Præſtariæ formula. 458. 488. 490. 588
Præſtariæ & precariæ vocabula confundi olim ſolita. 1275
Præſtitum beneficium. 32. 452. 454. 463. 519
Præſumptioſus. 1222
Pragmatica ſanctio. 1276
Prata defenſoria. 96
Prata ſi quis vaſtaverit tempore defenſionis. 1294
Precare. 79. & ſeq.
Precaria ad caſam Dei. 457
Precaria conſtituitur ad certum tempus. 932
Precaria de ipſa villa, dum vivit. 406
Precariæ. 29. 59. 109. 488. 738. 761. 1265
Precariæ formula. 428. 450. 506. 516. & ſeq 549
Precariæ exemplum. 824. 1405
Precariæ renoventur de quinquennio in quinquennium. 33. 407. 410 428 451. 458. 473 516. & ſeq 520. 549 934 1264 1404
Precariæ de rebus eccleſiaſticis quomodo fieri poſſint 32
Precariæ reſcindantur quæ factæ ſunt tempore viduatarum Eccleſiarum. 32

Precariæ quæ à rectoribus Eccleſiarum irrationabiliter ſiebant. 314
Precariam de rebus Deo dicatis nemo facere cogatur. 32
Precarium jus. 60. 1265
Precationes inconvenientes. 116
Precator mendax caret impetratis. 136
Precaturia pro *precaria*. 472. 934
Preces noſtræ cur à Deo non recipiantur. 285
Preces pro Epiſcopis vivis & mortuis. 132
Prendere. 136. 1406
Presbyter multò pretioſior eſt quàm atrium templi vel parietes. 1549
Presbyteri honorandi ſunt 95. 241. Eis honos congruus & jura debita conſerventur. 108 Eis debita reverentia exhibeatur. 211
Presbyteri miniſterium eſt fortem eſſe in Eccleſia. 1360
Presbyteros quæ neceſſariò noſſe oporteat. 1377. Fidem catholicam memoriter teneant. 1374. Bene ſtiant ſignacula & baptiſteria ſua. 1066. Habeant peritiam calculandi. 1135
Presbyterorum inſcitiam graviter redarguit Iſidorus Clarius. 1131. *& ſeq*
Presbyteri quibus virtutibus ornati eſſe debeant. 33. Eorum converſatio qualis eſſe debeat. 351
Presbyterorum ordinationes quomodo faciendæ. 353
Presbyteri non conſtituantur in Eccleſiis neque expellantur ſine conſenſu Epiſcoporum. 64. 175. 199. 212. 235. 358
Presbyteri ad gubernandas plebes legitimè provecti non repellantur à ſuis Epiſcopis. 353
Presbyteri non recipiendi abſque licentia Epiſcoporum ſuorum. *Ibid.*
Presbyter nullos eſſe præſumat abſque uno Clerico. 1377
Presbyteri ſubjecti ſint Epiſcopis propriis, & in eorum diſpoſitione conſiſtant 54. 205 241. 1028. Eiſque reddant rationem villitationis ſuæ. 1150. Eis debent ſacramentum fidelitatis. *Ibid.*
Presbyter unoſquiſque non habeat ampliùs quàm unam Eccleſiam 1149. 1219 1377. Eam nullus relinquat. 241. In aliena parrochia non miniſtret ſine formata. 1377
Presbyteris ignotis non licet Miſſam celebrare. 353
Presbyteri liceat ſoli Miſſam facere. 1209
Presbyter toties communicet quoties Miſſam cantat. 1124. 1178. 1183. 1377
Presbyteri è monaſteriis ſanctimonialium egrediantur ſtatim poſt expletam Miſſam. 1143
Presbyteri ruſticanarum parrochiarum. 595. forenſes 721. 1218. villani. 188
Presbyteri parrochiani ſuis ſenioribus debitam reverentiam impendant. 211. *& ſeq.*
Presbyteri quam diſpenſam dare debeant Epiſcopis in eorum viſitatione. 21. *& ſeq.*
Presbyter ſeorſim ab Epiſcopo conventus agens. 233
Presbyter euchariſtiam ſemper habeat paratam ad infirmos 1169
Presbyterorum uxores an poſſint habitare in domibus maritorum ſuorum. 1013
Presbyter nullus feminam in domo ſua habeat 241. 1239 1377
Presbyteri arma non portent. 1132. Neque venationem exerceant. 241
Presbyteri non poſſunt eſſe Notarij. 1169
Presbyteri non accipiant procurationes ſeculares. 1374
Presbyteris homines abutuntur tanquam viliſſimis mancipiis. 1169
Presbyterorum facultates, quas comparaverint poſt conſecrationem ſuam, pertineant ad Eccleſias ad quas titulati ſunt. 441 958 1168.
Presbyteris etiam ſuſpicio malæ opinionis fugienda. 1374
Presbyteri inde ſubmoventur ab officio altaris unde laici excommunicantur. 1024
Presbyterorum negligentiæ. 340
Presbyteros accuſare qui non poſſint. 1105
Presbyteri examinentur in ſynodis. 26
Presbyteri honore privari rediguntur ſub pœnitentiam. 328
Presbyteros flagellare non licet. 64. 175
Presbyterum ſi quis percuſſerit aut verberaverit. 332. 1121
Presbyter ſi ante altare peremptus fuerit. 1116
Presbyterorum filij non poſſunt eſſe judices. 342
Presbyteri in palatio aſſiduè manentes. 1046
Presbyterum ſi quis ſe eſſe finxerit. 1202
Presbyteratus gradus canonico judicio amitti poteſt. 441
Preſtibus. 1207
Pretium non exigatur pro baptizandis infantibus nec pro ſepultura. 615
Pretium de terra conceſſa putredini. 38
Primatum duo genera. 1140
Primatus Petro datus eſt à ceteris Apoſtolis. 1369
Primatus Galliæ & Germaniæ. 248
Primitiæ de fructibus & de laboratu afferendæ ad altare. 1176. In manu Epiſcopi conſiſtunt. 1167
Princeps, id eſt, Rex. 1186. ſive Dux vel Comes. 1011. 1183
Princeps ſi permutare voluerit rem immobilem cum locis ſanctis 1176
Principales Eccleſiæ. 624
Principalis Eccleſia. 24. 252
Principalis poteſtas. 259. 268
Principes, id eſt, primates, proceres. 1109
Principes olim per ſemetipſos præfuerunt pluribus conventibus eccleſiaſticis. 1200
Priſciani ars grammatica. 1161
Privatus, id eſt, amicus. 170. *& ſeq.* 790
Privilegia Romanæ ſedis. 214
Privilegia Eccleſiarum ſervanda. 5. 107. 125. 259. 268. 357
Privilegia monaſteriorum. 394
Privilegia monaſteriorum indigent conſenſu Epiſcoporum Gallicanorum. 579. 581. 1045
Privilegium manibus Epiſcoporum roboratum. 75
Privilegia indigent confirmatione Principum. 893
Privilegij regularis auctoritas. 132
Privilegij condendi formula. 581
Privilegij definitio. 866
Privilegium legis eccleſiaſticæ. 364
Privilegium canonicum Epiſcoporum. 271. 287
Procambiare. 1534
Procaſpis ſuper fluvium Moſam. 221. 800
Proceſſus criminalis in Eccleſia fieri poteſt. 1166
Proclamationes neceſſariæ. 68
Procuratio Epiſcopis debita pro viſitatione. 22. 624
Procuratorem conſtituere olim quomodo liceret. 903
Profeſſio Epiſcopi ordinandi. 616 618
Profeſſio monachi fit præſente Abbate. 1299
Profeſſio Regi facta in Cariſiaco, Gondulfi villa, Remis. 161
Prolongare juſtitiam. 326
Promiſſio monachi. 576. *& ſeq.*
Propinquam ſuam ſi quis uxorem duxerit. 46. 139
Propinquarum conjunctio. 62
Proprietarium jus 482
Proprietas dominicalis. 719
Proprietas alicujus potentis. 181
Proprietas interdicta monachis. 1086
Proprietas infidelium Regis recipiatur in indominicatum Regis. 197
Proprietas cujuſcunque ſi ſulta fuerit. 359
Proprietatem ſuam ſi quis perdiderit. 280
Proprietatem ejus terræ ſi quis habere voluerit quam excolit. 428
Proprietates ſuas ſi quis ſpontanea voluntate alicui delegaverit. 335
Proprietates dicebantur bona quæ nullius juri obnoxia erant. 875
Proprindere. 231. 453. 802
Proprindere, invadere. 501. 981
Proprium dominicum. 718
Proprium perdere. 360
Profecturiu idonea 1242
Proſper creditus auctor librorum de vita contemplativa & activa. 1213
Proclare juſtitiam. 66
Provenda, Provendarij. 1147
Provincia. 240. 1413
Provincia tota. 1118
Provinciæ totius cura commiſſa eſt Metropolitano. 628
Proviriſus pagus. 70
Provocare non licet à judicibus electis. 364
Prudentius Epiſcopus Tricaſſinus. 607. 659. 1267
Prumia ablata. 213
Pſalmodium monaſterium. 1099
Pſallentium. 739
Pſalmi modulentur. 1132
Pſalmi an cantandi ſint pro ſervo fugitivo in fuga mortuo. 1010
Pſalmos ſuos unuſquiſque Presbyter rectè decantare debet. 1377
Pſalterium Gallicanum. 729
Puellæ non velentur ante annos xxv. ætatis. 1163
Puellæ monaſteriis traditæ in tenera ætate. 1163
Puellam invitam ſi quis ſibi ſociaverit. 414. 477. 536. 939
Pueris nono die nomina imponebantur 689
Pueri, id eſt, Clerici in tenera ætate conſtituti. 1135
Puer in monaſterio oblatus à patre. 1553
Pueris monachis non eadem quantitas cibi præſtanda eſt quæ ceteris. 1381

Puerorum legentium ſcholæ. 1134
Puerorum auriculas vellere. 997. 1573
Puerorum vocabulo ſervi intelliguntur. 1135
Pugna teſtimonium approbare. 330
Pugnare cum fuſtibus & cum armis. 1185
Puletieus publicus. 902
Pulſlae. 1006. 1014
Pulmentum cum potu & orto ſeu pomis. 1384
Pulſatorium, locus in quo noviter converſi ſuſcipiuntur. 1028. 1135
Pulveraticum. 739
Pulvis mortalis. 1199
Pupilli qualiter recipiantur. 487
Pupilli tuitionem habeant. 337
Pupillorum cauſæ primò audiantur. 1190
Purgare ſe judicio Dei. 229. & ſeq.
Purgatio canonica. 924
Purgatio Clericorum ſecundùm ſanctorum patrum ſtatuta. 38
Purgatio Leonis Papæ. 1205
Purgatio argenti. 178
Purificatio ſanctæ Mariæ. 291. 1277. 1478
Purificatum argentum. 185
Putiter. 1209
Purpriſum habet. 277
Pyrenæus, limes Hiſpaniæ. 803

Q

QVadrageſimæ tempos. 33
Quadrageſimæ tres in anno. 724
Quadrageſimalis abſtinentia ſervari præcepta ſub pœna capitis. 1039
Quadrageſimalis temporis reverentia. 360
Quæſtionalis ratio. 57
Quentovicus. 278. 791
Querolus emendatus. 1201
Quinquagenarius evectionis numerus. 1151
S. Quintini monaſterium. 97. 777

R

RAcimburgij. 435. 437. & ſeq. 508. 699. 702. 739. 849. 952
S Radegundis monaſterium. 1097
Rado Archicancellarius. 1247
Radulfus Comes. 222
Radulfus electus Rex Francorum contra legem. 1290. 1514
Ragamfredus Archiepiſcopus Viennenſis. 1470. & ſeq.
Ragamfridus Diaconus Eccleſiæ Remenſis. 52. 764. 1165
Raganboldus Epiſcopus Dinienſis. 1262
Ragembertus Epiſcopus Vercellenſis. 1575
Ragemundus Princeps Aquitanorum. 1538
Ragenardi Comitis Senonenſis excommunicatio. 671. 1302
Ragenarius Epiſcopus Ambianenſis. 19. 759
Ragenarius Epiſcopus Noviomagenſis. 756
Ragemberus Comes. 300
Rageufridus Epiſcopus Meldenſis. 245
Raginelmus Epiſcopus Noviomenſis ſive Tornacenſis. 244. 265. 612. 629
Raginoardus Archiepiſcopus Rotomagenſis. 1312
Ragonfredus Comes Palacio. 1416
Raimundus Comes Paliarenſis. 1203. 1551
Rainerus Comes. 265
Rama ſignificat congeriem ramorum. 989
Rambertus Epiſcopus. 343
Ramno Epiſcopus Helenenſis. 1497
Rampo Comes. 1415
Rampo Marchio. 1447
Rantgarius Epiſcopus Noviomenſis. 756. 1212. 1274. 1262
Rapaces regnum Dei non poſſidebunt. 285
Rapinæ prohibitæ. 41. 88. 99. 346
Rapinam nullus deinceps faciat. 97. 283. & ſeq. 358
Rapinam facere ſi quis aggreditur. 485. 978
Rapinas ſi quis infra regnum fecerit. 90. 95. 99. 160. 162
Rapinas multi pro lege per conſuetudinem tenent. 243
Raptam ſi quis uxorem duxerit. 46. 139
Raptor adulterij criminis reus teneatur. 334. 1253
Raptor incurrere debet vitæ periculum. 536
Raptor ſi volentem rapuerit & ſibi ſociaverit. 487. 978
Raptor viduæ Romanæ omnem ſubſtantiam ſuam perdat. 1190
Raptores quomodo puniendi. 26. 160
Raptores rerum alienarum quomodo puniendi. 1294
Raptores coërceantur. 71
Raptores ad rationem deducantur. 258
Raptoris pœna, vitæ periculum. 414. 482. 477. 939
Raptoris judicium pertinet ad Comitem. 27
Raptum facere nemo præſumat. 42
Raptus feminarum prohibiti. 148. 150. 162
Raptus virginum & viduarum vetitus. 96
Ratbertus Epiſcopus Valentinus. 244
Ratbodus Comes. 202
Ratbornus Epiſcopus Auguſtanus. 238
Ratherius Epiſcopus Veronenſis. 1142
Rationare. 423
Ratiſbonenſis ſynodus adversùs Chorepiſcopos. 1213
Raroldus Preſbyter, vocatus Epiſcopus. 343
Rauba. 396. 464. 500. 508
Raubam ſuam alicui tollere. 390. 395. 916. 921
Ravenna. 362
Ravennatenſis ſynodus. 273. 812
Raupa. *Vide* Rauba.
Raymundus de Pennaforti caſtigatus. 1024. excuſatus. 1144
Raynardus Comes Tallenſis. 1556
Readunari. 162
Rebaptizatio quo caſu permiſſa. 1202
Rebellis pro *rationabilis*. 1124. 1282
Rebello faciente. 392. 918
Recapitulare. 144
Recelare. 68
Receptum invenire. 98. 777
Receſindus Abbas Arulenſis. 1448
Reclamare. 79. 199. 221. 215. 319. 537. 740
Reclamatio. 285. 499. & ſeq. 505
Reclamatio Preſbyterorum. 22
Reclamatores. 329
Recognoſcere ſe. 80
Reconciliatio pœnitentium. 223
Reconjungere. 241. 226. 507
Recoſindus Gothus. 1504
Recredere. 435. 499. 823. 954
Rectitudo. 143
Rectum conſentire. 44
Redebere. 436. & ſeq. 453. & ſeq.
Redemptio vitæ. 487. captivorum. 293. peccatorum. 504
Redemptionale. 462. 966
Redeatis comitatus. 1537. Eccleſia. 1466
Redibitio. 27
Redimere corium ſervi. 832
Redintegrante, explicatur. 815
Refectorium. 35. 1381. 1384
Referendarij. 912
Reſtare. 690
Refugium habere. 177
Refutare. 1180
Refuunt. 1007
Regalis ſublimitas. 36
Regiæ poteſtati ſi qui contumaces fuerint. 29
Regiam auctoritatem ſi quis pro nihilo duxerit. 289
Regimboldus Chorepiſcopus Moguntinus. 1378
Regiminis locum nemo obtineat per ſimoniacam hæreſim. 34
Reginarij comitatus. 68
Regimbertus præceptor. 1382
Reginerius Abbas. 238
Regino emendatus. 1282
Regnante Paulo II. & Sixto IV. 1214
Regnum Chriſti, id eſt, Eccleſia. *Ibid.*
Regnum, id eſt, provincia. 2013
Regni ſoliditas 3. 201. & ſeq.
Regnum paternum hereditario jure relictum tenere. 31. 278
Regni diviſio inter filios Ludovici Pij. 757
Regni diſpoſitio per abſentiam Karoli Calvi. 260. 269
Regnum ſi quis invaſerit. 139
Regula S. Benedicti. 349. 354. 575. & ſeq. 1382
Regulæ eccleſiaſticæ confirmatæ ſunt ſanguine Chriſti. 129
Regulæ monaſterium ad Garumnam. 1092
Regulæ monaſterium in civitate Lemovicenſi. 1097
Rei ad Eccleſiam confugientes. 983
Reos ibi neceſſe eſt puniri ubi miſericordiam conſequuntur. 55. 206
Reicherſpenſe chronicon caſtigatum. 1142
Reicula. 740
Reiculam Eccleſiæ ſi quis petierit à Regibus. 34. 762
Reippus. 696
Reipublicæ adminiſtratores. 259. 268
Relatio cum judicio. 485. 977
Relatum quod dicitur apennis. 460. 965

Relaxare

Relaxare ſervum. 444
Religio in immenſum aucta & exculta à Karolo M. 252
Religionis Chriſtianæ cultus omnis per ſacerdotum officia celebratur. 1150
Reliquiæ ſanctorum. 332
Reliquias auferre ab Eccleſia. 339
Remallare. 544
Remandare. 200
Remanducare. 158
Remanſio. 1073
Remedius Epiſcopus Abrincatenſis. 1267
Rememorare. 202. 204
Remenſis parrochia. 52
Remenſis Eccleſiæ proclamatio adversùs Ludovicum Regem Germaniæ. 249
Remenſis & Treverenſis Eccleſiæ ſorores & comprovinciales habentur. 217. 798
Remergere. 227
Remerire. 507. 560
S. Remigius Francorum Apoſtolus. 220. Francos ad fidem convertit. 210
Remigius Archiepiſcopus Lugdunenſis. 133. 1468. & ſeq.
Remis. 101. 178. 263
Remorum Epiſcopus Primas inter Primates extitit. 1241
Remorum Eccleſia diù multúmque paſtore deſtituta, 17. Decem annis ſine Archiepiſcopo. 759
Remota dominationis veſtræ ſinceritate. 104
Remtianus pagus. 68. 770
Reauntium. 1539
Repaſtos exigere. 580
Replicare ad ſervitium. 326
Repromittere fidelitatem. 1056
Repudij jus. 855
Repudij libellus. 423 479. 944. 1296
Res alienas ſi quis cuilibet homini vendiderit. 335
Res in contentione poſita. 1216
Res locis Deo dicatis conlatæ uſufructuariò teneri poſſunt à datoribus 323
Res per precariam poſſeſſa in fiſcum decidere poteſt. 1500
Res ſuas ſi quis alienaverit & ſuper eas reſidet. 322
Reſcellæ. 795
Reſecanda qui non corrigit, ipſe illa committit. 266
Reſiſus bannus. 190. 436. 1114
Reſpectualis traditio. 526
Reſponſorium convocationi Apoſtolorum convenit. 1358
Reſultare miniſterio epiſcopali. 236
Reſurrectio mortuorum. 1140
Reſurrectionis dies. 105
Reſurrectionis dominicæ myſteria 419
Retonare. 144
Retornare. 84
Retorta, funis genus. 692. 842. 994
Retrahere ſe. 102
Retributiones exactare 459. & ſeq.
Revellare. 428
Revenire. 177. 217
Reverentia ſeniori debita. 82
Reveſtire. 389. 439. 502. 915
Reuvadiare. 499. bannum. 235. ſervitium. 823. xenium. 1167
Reuvadiatum bannum perſolvere. 184. 793
Rex à regendo dicitur. 106. pater patriæ. 164 Dei & populi electione conſtitutus. 273
Regi exhibendus eſt honor. 5. Eum enim Deus voluit vice ſua appellari Regem & Dominum. 157
Regum corda ſunt in manu Dei. 216
Reges olim ſe fratres vocabant. 380. 890
Regis domus dicitur ſchola. 113. 779
Regium officium. 112. & ſeq.
Regis miniſterium eſt impios de terra perdere. 125. 230
Rex juſtus non debet habere miniſtros & colonos impios & iniquos. 116. A ſua cognitatione deviare non debet. 72. Largus ac liberalis eſſe debet. 116. Morari debet in illa parte regni ubi major neceſſitas fuerit. 266
Regum ſalus commiſſa eſt Epiſcopis. 15
Reges ſunt filij & protectores Eccleſiæ. 49. 271. 281
Reges olim per ſemetipſos præfuerunt pluribus conventibus eccleſiaſticis. 1200
Regum filij legitimam hereditatem recipiant. 42
Reges Francorum ex genere prodeunt. 133 1082. Vocantur illuſtres. 916. Olim juſtitiam per ſe proprio ore reddebant. 455 909. Eorum auctoritas in electionibus Epiſcoporum, & in monaſteria. 1141
Reges Francorum petebant olim à Pontificibus Romanis Epiſcopos & Preſbyteros qui aſſiduè in palatio manerent. 1046
Regi ſi filius natus fuerit, tres ſervi manumittendi ſunt. 396. 432. 926 951
Regi ſæpe ſcriptum pro *rei*. 1060
Rex & ſacerdos ſolus Chriſtus fieri potuit. 9. 1259
Rhabani Abbatis Fuldenſis epiſtola ad Regimboldum. 1378
Rhanne. 683. 827
Rhenus fluvius. 295 299
Ricavudo Epiſcopus VVormatienſis. 300
Richardus Comes. 238. 243
Richerus electus Epiſcopus Tungrenſis. 298. 814
Richildis uxor Karoli Calvi. 807. 1492
Richomirus Abbas Mallaſti. 1461
Richuinus Miſſus dominicus. 68 80. 86. & ſeq.
Ricoſindus Gothus. 236. 1504. mandatarius Salomonis Comitis. 1192. 1282. 1490
Riculfus Archiepiſcopus Moguntinus. 740. 754. 1435
Riculfus Epiſcopus Helenenſis. 634. 1302. & ſeq.
Riculfus Epiſcopus Sueſſionenſis. 669
Riga, tributi & vectigalis ſpecies. 425. 948
Rigrannus monachus Cenomanenſis. 1477
Rimmo Miſſus dominicus. 359
Ripacurenſis comitatus. 630
Ripuariæ. 223
Ripuarij. 989
Robertus Marchio. 1519
Robertus Comes Nannetenſis. 976
Roccus. 741
Rodallus Epiſcopus Biterrenſis. 634
Rodaticus. 460 965. & *alibi paſſim.*
Rodbertus Epiſcopus Cenomanenſis. 621
Rodenſe monaſterium. 1552
Rodgerus Archiepiſcopus Treverorum. 300
Rodingus Epiſcopus. 342
Rodmundus Comes Senonenſis, Ragenardi filius. 671. 1302
Rodulfus avunculus Karoli Calvi. 79. 774
Rodulfus Archiepiſcopus Biturigenſis & Abbas ſancti Benedicti. 132. & ſeq 783
Rodulfus Epiſcopus. 1483
Rodulfus Epiſcopus Laudunenſis. 669
Rodulfus Comes. 102
Rodolfus Miſſus dominicus. 69. 80. 86. & ſeq.
Rodulfus Abbas S. Chriſtinæ. 1528
Rogare ſignificat interdum cogere. 1187. 1249
Rogationes. 1220. Celebrandæ cum humilitate & contritione cordis. 1376
Rogerius Comes Lemovicenſis. 1096
Rolandus Bignonius, Hieronymi pater. 984
Romam orationis cauſa pergere. 545
Romana Eccleſia eſt magiſtra, mater, & caput omnium Eccleſiarum. 239. 254. Ejus primatus. 1233. Eam Karolus M. multis honoribus extulit. 251. Ejus defenſio ad eum & ejus poſteros tranſiit cum hereditate paterna. 1032
Romanæ Eccleſiæ mundeburdis & defenſio. 208
Romana Lex. 179. & ſeq. 183. 185. 188. 190. & ſeq. 198
Romana lingua. 39. 144. 1074
Romana ſynodus, id eſt, capitula Angilramni. 1249
Romana peregrinatio impoſita pœnitentibus. 1198
Romana peregrinatio non ſuſcipienda ſine licentia ſui Epiſcopi. 740
Romana pertinacia. 1110
Romanæ mulieres quæ viros habuerunt Longobardos. 323. 1292
Romanus popolus interrogandus quali lege vult vivere. 318. 320
Romanus popolus lege Romana vivit. 1298
Romanorum nomine quinam intelligantur apud Marculfum & alios. 926.
Romanus Pontifex caput omnium in terris eſt vice Chriſti. 256. Vicarius B. Petri. 1283. Vicarius Apoſtolorum Petri & Pauli. 237. Ei cura commiſſa eſt omnium Eccleſiarum. 1496. Ei in omnibus juſta ſervetur obedientia. 317. 320. & ſeq. Quicquid ſecundùm ſacrum miniſterium apoſtolica auctoritate decreverit, ab omnibus ſuſcipiatur. 239. Non poteſt tamen ſimul eſſe Rex & Epiſcopus. 1259. Ejus monarchia temporalis. 1214
Romani Pontificis electio à quibus facienda. 317. 319. Olim fieri non poterat ſine auctoritate Principum. 1105. 1141. neque extra præſentiam Miſſorum dominicorum. 1300
Romani Pontifices olim poſtularunt epiſcopatus à Regibus. 1141
Romerici mons. 223
Romipetæ pace fruantur. 345
Rimoldi comitatus. 70

Rorign Comes. 1188. 1217. 1260. 1456
Roſſilionenſis comitatus. 1523. 1525
Roſſooteoſis pagus. 986
Roſtagnus Archiepiſcopus Arelatenſis. 244 255
Rota civitas. 632. 1301
Rotaticum. 741
Robertus Epiſcopus Cenomanenſis. 1476
Rotbertus Vicecomes. 1533
Rotbertus Miſſus dominicus. 69
Rothaldus Epiſcopus Sueſſionenſis. 19. 52. 57. 612. 759. 1112. 1174 1267
Rotgerius Comes. 2518
Rotlannus Archiepiſcopus Arelatenſis. 1468
Rotmenſis pagus. 69
Rotomagus. 178
Rotrudis primogenita Karoli M. 1258. 1260
Rotrudis filia Beræ Comitis. 1490
Rotſelmus Miſſus dominicus. 359
Rua S. Germani. 1491
Rubricatus fluvius. 1083. 1187. 1231
Rugitruſit. 268
Ruſcinonenſis comitatus. 1543
Ruſcinonenſis pagus eras olim in Septimania. 1083. Diviſus eſt in partes tres. 1103
Roſſilionenſis pagus. 1428
Ruſticorum filij non debent ordinari abſque aſſenſu domini. 1145
Ruſticus Epiſcopus Narbonenſis. 2255

S

SAbbatinus Epiſcopus Ienuenſis. 238. 243
Sabbatizare. 1226
Sabbatum æternum ſive divinum. 1226
Sablonariæ. 169. 172
Sacerdotalis reverentia in omnibus cuſtodiatur. 240
Sacerdotem ſi quis percuſſerit. 332
Sacerdotem ſi quis verberaverit. 1221
Sacerdotes immunes ab exercitu. 1215
Sacerdotes non dehonorentur. 95
Sacerdotes vigorem eccleſiaſticum & debita privilegia obtineant. 259. 268
Sacerdotes ſtolas portent. 1225
Sacerdotibus debitus honor impendendus. 351
Sacerdotibus ſi qui obtemperare noluerint. 356
Sacerdotibus homines abutuntur tanquam viliſſimis mancipiis. 1169
Sacerdotis teſtimonium credibile habeant. 337
Sacerdotum nulli liceat ignorare canones. 2377
Sacerdotum incuria nullatenus eſt excuſanda. 352
Sacerdotum percuſſores ipſo jure excommunicati ſunt. 1549
Sacerdotum vita dedecoroſa. 581
Sacerdotum præſentia an neceſſaria in judiciis. 1223
Sacerdotij apex. 241
Sacire. 507
Sacire ad proprietatem. 428 548
Sacramenta Chriſti. 1209. baptiſmatis. 1402. redemptionis noſtræ. 267
Sacramentum ſanguinis & corporis Chriſti. 129
Sacramentum fidelitatis. 71. 146 720. 772. 699. 1056
Sacramento fidelitatem promittere. 136
Sacramentum juratorius. 1190
Sacramenta legalia. 190
Sacramenta Regi facta. 160. & ſeq.
Sacramenta ſi ab Epiſcopis exacta aut facta fuerint. 119
Sacramentum indebitum non exigendum ab ordinaris. 623
Sacramenta quæ Epiſcopi Longobardi exigebant ab his quos ordinabant. 1150
Sacramenta pertinent ad legem mundanam. 1121
Sacramenta in palatio jurentur. 1186
Sacramenta poſt quadraginta noctes legaliter juranda accipiuntur. 190
Sacramenta ubi percurrunt. 436. 453. ſuper capella Domni Martini. 396 424. & ſeq.
Sacramentorum ritus & ſolemnia. 431 453. 923. & ſeq.
Sacramentum de obſervanda pace. 164
Sacramentum de re poſſeſſa per triginta annos. 492
Sacramentum de homicidio perpetrato ab eo qui ſe defendebat. 486
Sacramento promiſſum ſolatium. 155
Sacramentum juratum habere contra alium. 74
Sacramento ſi quis ſe obligaverit ut ad pacem non redeat. 363
Sacramento firmare conſpirationem. 319
Sacramento ſe idoneum reddere. 182
Sacramentum melioris hominis. 289
Sacramentum adhramire. 1193. deducere. 337. diſrumpere. 225. explere, jurare. 552
Sacramentum adhramitum. 435
Sacramentum ſeculare. 219
Sacramentorum liber. 1038
Sacramentarium. 1206
Sacramentalis charta. 455. 454. notitia. 453
Sacrarum rerum ablatio ſacrilegium eſt. 160
Sacratam Deo nullus ſibi conjugio ſociet. 96
Sacrificantis vocabulo quid intelligendum. 1222
Sacrilega fœdera nuptiarum. 16
Sacrilegi ipſo jure excommunicari ſunt. 2549
Sacrilegij compoſitio 276. pœna. 277
Sacrilegium facit qui Eccleſiæ aliquid fraudatur aut tollit. 218. 160. 297
Sacrilegium eſt ſi quis oblationem Eccleſiæ rapuerit. 1232
Sacrivus. 683. 818
Saga, veſtimenti genus. 741
Sagibarones dicuntur quaſi ſenatores. 700. 851
Sagiſus pagus. 69
Sagitta toxicata. 688. 835
Sagittarum uſus cognitus veteribus Francis. 999
Saio. 1396
Sal fieri ſolet in areis maritimis. 2189
Sal catechumenis dandum. 742
Salaco Epiſcopus Aletenſis. 812
Salamon Epiſcopus Helenenſis. 1497
Salica lex. 192. Proximiores tantùm admittit ad ſucceſſionem. 935. Pœnam ponit in chartulis libertatis. 1184
Salicæ legis editiones duæ. 1048
Salicæ legis textus ad varia exemplaria caſtigatus. 1047
Salica terra. 704
Salici, id eſt, Franci. 1218
Salij Franci. 825
Salla Epiſcopus Vercellenſis. 675. & ſeq. 1301. 1546
Salmonciacus. 268. 810
Salmoringa villa. 1468
Salmoringum. 224
Salodorum. 223
Salomon Dux Brittonum. 131 783 Rex. 809
Salomon Comes. 1489
Salomon Epiſcopus Conſtantienſis. 227. 337. 263. 782
Saltationes vetitæ in diebus feſtis. 1227
Saltus fluvius. 293
Salvamentum. 97. & ſeq. 100. 143. 147. 176. 201. & ſeq. 262. 279
Salvamentum fidelium. 196. & ſeq 261. populi. 138. 147. 165 commune. 47. 141. regni. 151
Salvari nemo poteſt niſi quem Deus ſalvaverit. 620
Salvatio. 79 101. 167. & ſeq. 204 216. 225. 260. 179. 346
Salvatio populi 129. 347. rerum eccleſiaſticarum. 57
S. Salvij monaſterium. 224
Salutatorium, locus in quo ſanctimoniales conveniri poſſunt. 1243
Salutes mandare 83. 85
Sala palatium regium. 1063
Samio. 926. 928
Samuel Epiſcopus. 343
Samuelis locum in Eccleſia tenent Epiſcopi. 118
Sancti qui in cœlo regnant, & in terris miraculis coruſcant. 110. 160. 212
Sancti noviter inventi. 742
Sanctorum corpora de ſepulchris ſuæ requietionis effoſſa. 155. 1270. furto ſublata. 1128
Sanctimonialem ſi quis uxorem duxerit. 16. 46. 159
Sanctimonialis laudatur. 559
Sanctimonialium habitacula. 110
Sanctimonialium uniuſcujuſque monaſterij numerus deſcribatur. 53. 204. 1110
Sanctimonialium monaſteria adire quomodo permiſſum Preſbyteris. 1243
Sanctimonialem nullus ſibi conjugio ſociet. 37. 96 355
Sanctimonialium conjunctio. 62
Sanctimoniales contra auctoritatem nuptæ. 31
Sanctimoniales non opprimantur. 95
Sanctimoniales de locis ſuis expulſæ. 255
Sanctimonialis femina ſi adulterium fecerit. 322
Sanctimoniales ſi virilem habitum ſumpſerint. 16
Sanctio pragmatica. 2176
Sanctuarius, id eſt, eccleſiaſticus. 833
Sandalia. 742

Sangallenſis bibliothecæ catalogus. 1083
Sangallenſium monachorum capitula. 1382
Sanguinis effuſio in Eccleſia facta cum fuſte. 327
Sanguis Chriſti fuſus pro omnibus in eum credentibus. 620
Saoila Abba S. Andreæ. 631
Sapere pro *ſcire*. 48. 68. 72. 260
Sapienti ſufficit ſemel loqui. 442. 959
Saponariæ, locus in ſuburbio Tullenſi. 233. 781
Sarabaitæ. 1037
Sarachouva ſubterior & ſuperior. 223
Sarlatenſe monaſterium. 1092
Sarmaſia villa. 1500
Sarraceni Aquitaniam devaſtarunt. 1417
Sarracenorum jugum crudeliſſimum. 25
Sarrarecta Eccleſiæ. 56
Satisfactio pœnitentiæ. 356
Satisfactionis eccleſiaſticæ pœnitentia. 164
S. Saturnini monaſterium. 30. 1263 1444
Savaru Arvernorum Præſes laudatur. 863. 875
S. Savini monaſterium. 1096 1574
Saviniacum monaſterium. 1095
Savirum. 71. 773
Saxones diviſi in orientales, Angarios, atque Vveſtvalos. 1047
Scabinei. 743. Iidem cum Racimburgiis. 952 Quomodo eligendi. 232 Boni mittantur ubi non ſunt 232. Mali ejiciendi, & boni in loco eorum eligendi. 336. Ad omnia placita adeſſe debent. 322. 325 532. Injuſtè non judicent propter munera 336
Scabini in mallo reſidentes. 498
Scabiniorum judicium. 877. 329. 790
Scabinorum judicio ſi quis non acquieverit. 363
Scaeb. 68. 769. Scachcator. 68
Scadebolt. 268
Scamnum ſuper cenſus. 694. 845
Scantio, pincerna. 685
Scapellare. 684
Scapulare & cuculla. 1085
Scaræ ordinandæ. 262. 807
Scarire. 230. 802. Scariti. 265. 358 809
Scarponinſe. 224. 1281
Scaſiale. 1556
Scaſtlegi. 190. 795
Scatum ærarij. 1491
Scenici veſtem ſacerdotalem uſurpantes. 1219
Schilla de metallo una. 1215
Schiſma nuper ortum in Eccleſia. 119
Schola dicitur domus Regis. 113. 779
Schola cantorum. 1373
Schola Turonica. 613
Scholæ ad pueros erudiendos. 1134
Scholæ à Karolo M. inſtitutæ. 743
Scholæ cantorum & lectorum. 712
Scholaſtici, id eſt, diſciplinati & bene correcti. 113
Schutera monaſterium. 1094
Scintulæ. 1389
Sclavorum partes. 1179
Scluſa. 689. 837
Scortreatus. 743
Scoti qui ſe Epiſcopos dicunt. 743. 1245. & *ſeq.*
Scotorum hoſpitalia. 743. 761
Scotus mendax. 566
Screuna. 685. 832
Scribæ olim vacantes pagellas implebant bonis interdum rebus, ſæpe malis. 1244
Scribendorum ars olim inter præcipua eruditorum ſtudia cenſebatur. 1160
Scrinium ſanctæ metropolis Remorum. 618
Scriptorium, locus ubi ſcribæ manibus operabantur. 1161
Scripturæ valeant quæ diem & annum habuerint evidenter expreſſum. 1540
Scripturæ quæ annum & diem non habuerint, nullum habeant vigorem. 341
Scripturarum ſeries neceſſaria ad firmitatem eorum quæ fiunt. 414 937
Scrova. 990. ducaria. 683. 818
Scrutinium à ſcrutando dicitur. 1403. Agendum in ordinatione Epiſcopi. 1371
Scrutinium baptiſmi. 744. 1217
Sculnæ publicæ. 322. 1292
Scudingum. 223
Sculdaſij. 333. 345
Sculdaſij eſſe qui non poſſint. 342
Scura, id eſt, horreum in quo grana colliguntur. 1010
Scuria. 188. 687. 795
Scutis & fuſtibus decertare. 1192
Scutum habere in mallo. 696
Scutum reliquiſſe, præcipuum flagitium. 692
Secale. 744
Seculares poſſideant honores ſeculares. 19
Seculares paſtoralem locum ſuſcipiunt poſt mortem Epiſcoporum. 581
Seculo renuntiare ſi quis voluerit. 164
Seculum dimittere. 1070
Securitas pro homicidio facto. 427 463. 449 491 499. 544. 942
Securitatem facere. 87. & *alibi paſſim.*
Sedentibus in corona. 277
Sedere nullus audeat coram Epiſcopis. 273
Sedes Epiſcopi cur altior. 1337
Segare, id eſt, herbam pratorum ſecare. 1012
Seguinus Archiepiſcopus Senonenſis. 1302
Sclave. 7[illegible]
Sellam retinere. 188. 795
Selme. 223
Sena. 359
Senes excuſantur à jejunio. 1238. 1376
Seniciæ cartæ quaſi ſenes. 509. 863. 1296
Senïorale. 8
Senioratis reverentia. 58
Senioratum alterius hominis eligere. 28
Senioratus. 83. 86. 189
Seniorem qualem voluerit accipiat liber homo. 44
Seniorem quærere qui ſe de rebus temporalibus adjuvet. 444
Seniorem ſuum nullus ſine juſta ratione dimittat. 44. 164. 358
Seniores, id eſt, domini feudales. 1149
Seniores Preſbyterorum. 211
Seniori obſequium exhibere de beneficio. 29
Senioribus non licet ejicere Preſbyteros de Eccleſiis ſine conſcientia Epiſcoporum. 199
Seniſcalci. 912
Seniſcalci etymologia. 683
Seniſſimi teſtes. 823
Senonenſis Eccleſia. 672
Senonenſe monaſterium. 224
Senodochium. 1041
Senonenſium Archiepiſcoporum vita ſcripta ab Vrbano Reverſo. 731
Senonica Eccleſia. 440. 956
Senonicæ plebis humillima devotio. 610 & *ſeq.*
Senonicus comitatus. 1500. pagus. 70
Senonis. 50. 178
Senonum metropolis. 133
Senſu ſuo. 1139
Senſus creſcit in pueris, in juvenibus viget, in ſenibus minuitur. 369
Seons. 452
Sepelire mortuos cum ornamentis. 701. 852
Sepem alienam aperire. 685
Septenario numero univerſitas Eccleſiæ deſignatur. 1353
Septimania. 21 25. 235. 240. 760. 1182. 1482
Septimania vel Gotia. 1083. 1118
Septimaniæ regnum. 1445. 1488 1525. limites. 1098
Septinæ ſeptem. 1049
Septuaginta hebdomadæ. 1355
Sepulchrorum violatores rei mortis ſunt. 38
Sepultura mortuorum fit cum pſalmis & hymnis. 278
Sepultura gratis tribuenda eſt. 625
Sepulturæ infra Eccleſiam. 31
Sepulturam cujuſquam nemo temerario auſu violet. 38
Sequana fluvius. 154. 258. 265. 267
S. Sequani monaſterium. 1094
Sergius Papa. 1202
Sermo Regis. 702
Sermo tuitionis regiæ. 388. 394. 908. 920
Serra. 1525
S. Servatij monaſterium. 224
Servi, id eſt, coloni. 1145
Servi fiſcalini, eccleſiaſtici, beneficiatij. 332. 1182
Servi eccleſiaſtici aut Comitum. 179
Servi Eccleſiarum quibuſcunque poteſtatibus ſubditi. 37
Servi non poſſunt fieri monachi ſine licentia dominorum ſuorum. 1163
Servum alterius nemo ſollicitet ad monachalem vel clericalem ordinem. 1126
Servus ordinari non poteſt abſque licentia domini ſui. 1144. & *ſeq.* 1147. 1498 1561. & *ſeq.*
Servus manumiſſus ut ad gradus eccleſiaſticos promoveri poſſit. 540

Servus ſi conſcio domino factus fuerit Clericus. 361
Servus fugitivus ab Epiſcopo ignorante in Preſbyterum ordinatus. 1146
Servi Eccleſiarum quomodo ad gradus eccleſiaſticos promovendi. 440. 956
Servus datus monaſterio. 588
Servum monaſterij ſi quis ſe eſſe negaverit. 436
Servi manumittendi propter nativitatem filij Regis. 396. 432. 926. 951
Servo ſuo ſi quis aliquid concedere voluerit. 425
Servus de peculio ſuo redemptus. 462
Servus fieri non poteſt qui per triginta annos fuit liber. 330
Servus quem colonus comparat. 438
Servum ſi quis vendiderit. 419. 943
Servi venditio. 473. 970
Servi venditio ad Eccleſiam. 498
Servi venditi formula. 448. 497. 961
Servorum matrimonia. 1245
Servus ſi liberam & ingenuam feminam in conjugio ſibi copulaverit. 325. 422. 447. 501. 944
Servus ſi extraneam puellam ſibi ſociaverit abſque voluntate parentum. 537
Servus ſi comprobatus fuerit ignem in ſilvam emmiſiſſe. 333
Servi condemnantur patibulo pro furto aut latrocinio. 832
Servus ſi homicidium commiſerit in Eccleſia. 332
Servi fugaces retrahendi. 561. 567
Servi fugitivi reddantur dominis ſuis. 333
Servum fugitivum ſi quis receperit. 396. 923
Servus fugitivus in fuga mortuus. 1010
Servorum tertiam partem quomodo accipiat filia. 1042
Servi regij non opprimantur à judicibus. 116
Servos alienos ſi quis accuſaverit. 485
Servum ſi liber homo ſe fecerit. 422. 446. 474. 944
Servum clamoſum ſi dominus non præſentaverit Comiti. 230
Servus nudus ad palum vapuletur. 310
Serviſſima omnium ancillarum. 562
Servilis conditio. 1563. & ſeq.
Servitores. 1.1. 1381
Servitium Dei & ſanctorum ejus. 264. & ſeq.
Servitium divinum. 188. dominicum. 200. Regis. 326. 328. temporale. 1110
Servitia regalia facere. 28
Servitium ſenioribus debitum à Preſbyteris. 1149
Servitio ſi quis francus ſe addixerit. 192
Serviant pro *ſerventur*. 1133
Serviuntur pro *ſerventur*. 1046
Seſſum. 824
Severitatem poteſtatis miſericordia temperet. 15
Seuſius canis. 819
Sextarius æquus ubique fiat. 182
Sexus perfectior. 1353
Sias ingenuus. 462
Sicharius Archiepiſcopus Burdegalenſis. 755
Sigeberti regnum. 564
Sigebodus Archiepiſcopus Narbonenſis. 275. 277
Sigele. 744
Sigenandus Epiſcopus Conſtantienſis. 145
Sigifridus Abbas S. Leonis. 1561
Sigilaus Abbas S. Martini Metenſis. 1561
Sigillis recognitis. 425. 529. 571. 939
Sigillum regium penes Comitem palatij. 265
Signacula ſua bene ſciant Preſbyteri. 1000
Signum ſanctæ crucis facere in frontibus. 1318
Signa, id eſt, tintinnabula. 744. 843. 1225. 1380. & ſeq.
Signa diuturna ſive nocturna. 1383
Signum non ſonetur ad coquinam. 1384
Signum quod ad refectorium ſonat. 1385
Signum ad potum. 1381
Signa arborum. 691. 840
Signata arbor. 840
Signatus mons. 1503
Signaldus Abbas S. Martini Metenſis. 1572
Silentium in oratorio tenendum. 1380
Silentium teneant monachi in hebdomada Paſchæ & Pentecoſtes. 1092
Silentium inter manducandum teneant monachi. 1381. 1384
Silentium poſt refectionem omni tempore teneatur. 1384
Silvacum. 69. 77. 268
Silvæ cuſtoditæ. 55. 106. cuſtodiendæ propter paſtiones. 116
Silvæ in quibus Ludovicus Karoli Calvi filius venari non debet patre abſente. 268
Silvæ venditæ. 249
Silvam ſi quis incendere auſus fuerit. 333
Silvanectenſis Eccleſia. 593. pagus. 69
Silvanectis civitas. 279
Silvaticum. 63. 767. 1266
Simare, abſcindere ſuperiorem partem alicujus rei. 1011
Simeon Epiſcopus Laudunenſis. 19. 759
Similium oſſa. 1524
Similæ firmitates. 589
Simon Abbas ſancti Albani. 1161
Simoniaca hæreſis. 9. 30. 34. 222. 597. 602. 623. 628
Simoniacæ ordinationes vetitæ. 353
Simulare. 83. 775
Sinodochiæ. 1042
Sire etymologia. 719
Sirmondus laudatur. 863. 896. caſtigatus. 1109
Siſeburus Epiſcopus Urgellenſis. 1545
Siuvaldus Comes. 1506
Slveſtre abbatia. 222
Sixto IV. Pont. Max. regnante. 1214
Skellam. 690. 840
Smaragdus. 1044. 1072
Smaragdus Abbas ſancti Michaëlis Virdunenſis. 1206
Soc. 1390
Societas inter monaſteria. 568
Sodis capita tanta. 455
Sodomiæ peccatum. 1244
Sola eſt ea calcei pars quæ ſub pedibus eſt. 1086
Solariati. 346
Solatiatores reipublicæ. 4
Solatium, id eſt, auxilium. 135. 988. & alibi paſſim.
Solemniacenſe monaſterium. 1415. 1499. 1516
Solida æternitate ſerventur. 1222. 1547
Solidus & denarius uxori dantur in nuptiis. 498. 532. 980
Solidi ſecundùm legem Salicam conſtant ex quadraginta denariis. 681. 744. 1051. & ſeq.
Solidi duo ſolvantur Epiſcopo pro jure viſitationis. 22
Soliditas regni. 5
Solocenſe. 128
Solſatire. 395. 487. 922
Sonia nuntiare. 448. 456. 487
Soniare, id eſt, curare, inquirere, inveſtigare. 1035
Sonitum aliquem ſi quis fecerit. 1382
Sonnis, *Vide*. Sunnis.
Sonoritas virtutum. 185
Sonum audire ad accipiendum latronem. 65. 768. 825
Sorcieuij monaſterium. 1392
Sorores portionem cum fratribus non habent de terra paterna. 412. 936
Sororibus duabus ſi quis nupſerit 1210
Sortes Gothicæ & Romanæ. 704
Sortes de paginis evangelicis. 1038
Sortiariæ diſperdantur. 230. 802
Sortiariarum ſtultitia. 365
Sortilegi prohibeantur. 368
Spadare. 1108
Spadatus, id eſt, caſtratus. 694. 844
Spani. 1525
Spaniſci ferti. 1493
Sparnacus villa Remenſis Eccleſiæ. 29. 77. 760. 1263
Sparvarius. 684
Spaſſire. 1108
Spatæ Indis. 1400
Speiare, id eſt, credere. 1019. 1032
Spicarium. 687
Spinæ vitiorum. 155
Spiritus ſanctus tribuitur hominibus per impoſitionem manuum ſacerdotalium. 218
Spoliatus ante omnia reſtituendus. 1248
Sponſæ aliorum. 32
Sponſam alienam ſi quis rapuerit. 37. 334. 1158
Sponſarum aliorum conjunctio. 62
Sponſaliorum ſolennia ſecundùm legem Salicam. 498. 532. 980. Diſſolutio 855
Sportulæ contradictæ. 1030
Squilla. 690. 840
Stadiniſus pagus. 68
Stabilimentum. 1104
Stabilis Epiſcopus Miſſus dominicus. 1424
Stabilitus regni. 459
Stabilitas tenaa Epiſcoporum in ſedibus ſuis. 9
Stabilitatis in monaſterio promiſſio. 574. & ſeq. 1298
Stabolau abbatia. 223. 1093
Stagnare. 1007
Stampiſus pagus. 70

Staplum

Staplum ſuper tumulum miſſum. 687
Stapplum. 991
Stare ad crucem. 502
Statica caſtrorum. 1558
Statio ad mallum tenendum. 55. 206
Stationes publicæ. 241
Statum ingenuitatis ſuæ ſi quis alicui obnoxiaverit. 422. 944
Status ingenuitatis. 744
Statuta ſacrorum canonum. 283
Stava. 691
S. Stephani Eccleſia. 236
S. Stephani monaſterium in Straſburch. 213. 1278
Stephani Papæ privilegium pro monaſterio ſancti Dionyſij. 59
Stephanus Archiepiſcopus Toloſanus. 1088
Stephanus Comes Pariſienſis. 1057. 1060
Stephanus Epiſcopus Cameracenſis. 300
Stephanus Secundicerius. 248
Stipulas tenere. 745
Stipulatione ſubnixa. 931
Stivagium. 223
Stobis urbs Macedoniæ. 1250
Stolas portent ſacerdotes. 1225
Stopharius. 695
Straſtura. 1196
Strata. 1503
Strazburg civitas. 39. 221
Strenuitas illuſtrium virorum. 259. 268
Striæ. 855
Striga, malefica. 706
Strumenta chartarum 392. 405. 462. 483 *& ſeq* 530. 572. 579. 1175. 1410
Strumenta chartarum ab igne cremata. 542. 563
Strumentum. 469. 824
Struba. 1010
Stuprum omne eſt adulterium. 819
Sturmio Comes. 1445
Suarizaha monaſterium. 1094
Subbattere, id eſt, porcellos in ventre matris occidere. 683
Subdiaconi fidem catholicam memoriter teneant. 1374
Subdiaconorum miniſterium. 1361
Subdiaconorum ſuperbia notatur. 1215
Sublunare. 261
Subpravida commemoratio. 466
Subſannus Epiſcopus Venetenſis. 822
Subſidium Eccleſia debet Principibus. 12
Subſtantialis victus. 400
Subſtantialiter. 133
Subvectio Legatorum. 27
Succeſſio in beneficiis eccleſiaſticis. 819
Succeſſorum nemo in anteceſſoris ſui pœna ſtatuta ſit obligatus. 324 341
Sudes, id eſt, porcorum ſtabulum. 683. 827
Suentiſium. 223
Sueſſionenſe S. Mariæ monaſterium. 1093
Sueſſionum urbs. 49. 53
Sueſſonica ſynodus. 78
Sueſſonicus pagus 68
Suggeſtio, id eſt, literæ rogatoriæ. 1372
Suggeſtiones. 985
Summiacum. 224
Sunia nuntiare. *Vide* Sunnia.
Suniarius Epiſcopus Helenenſis. 673. 1303. 1540. *& ſeq.* 1543
Suniarius Comes. 1444. 1521. 1535
Sunifredus Comes Urgellenſis. 1545
Sunifredus Marchio. 1444
Sunnia nuntiare. 395. 552. 922
Sunnis. 681. 745 827
Superabreptio. 208
Superdictiones. 417. 941
Superpoſito excepto. 21
Superventio paganorum. 88 97. 99
Superventus, id eſt, latrocinium. 687. 835
Supplantator. 135
Supplicatio ad Regem. 562
Supplicatoria. 431. 951
Suppo Comes. 238. 243
Suppreſtis 382. 407. *& ſeq.* 412. 416. 424. 727. *& ſeq.* 461. 463. 478. 480. 1207
Suprapoſitum. 970
Suredenſe monaſterium. 1308
Sutteinium monaſterium. 1104
Suſceptores, id eſt, patrini. 1178
Suſtentationem præſtare. 243

Suſurrones occulti. 45
Sylveſtri canon. 745
Symbolum unuſquiſque Presbyter bene intelligat. 1377
Symmachi Papæ definitio. 34
Synodale collegium. 273. Concilium. 277
Synodales conventus ſecundùm juſſionem canonicam frequentandi. 129
Synodalia judicia exercere. 217
Synodalica præcepta. 1108
Synodi provinciales & ſpeciales liberè celebrentur 108. Debent indici ab Archiepiſcopo. 102
Synodi propter diſcordiam Regum frequentari non poterāt. 129
Synodi generalis tractatus. 21
Synodos tantùm duas à Presbyteris exigant Epiſcopi. 26
Synodus regia & eccleſiaſtica. 1028
Synodus magna in Aquis. 1059
Synodus generalis, id eſt, placitum generale. 1090
Synodus Tricaſſina. 273
Synodus Ravennatenſis. 273. 812
Synodus Epiſcoporum. 59 777
Synodus apud Cariſiacum. 87 95
Synodus novus. 1006. 1030. ſanctus. 1402
Synodus frequenter eſt maſculini generis. 1263

T

TAberna monaſterium. 631. 1302
Tabernas Clerici non frequentent. 626
Talamitenſis comitatus. 1530
Tangano, id eſt, adjuro, interpello. 702. 858
Tardaniſus pagus. 68
Tarraconenſis provincia attributa Archiepiſcopo Narbonenſi. 803
Taſcha. 1547
Taſſilo. *Vide.* Thaſſilo.
Tatio. 138[illegible]
Tauriacus villa. 1508
Taurus gregem regens. 828 *& ſeq.*
Tauſiacus villa. 1128
Te Deum laudamus quando primùm cantari cœptus 1109
Te igitur quando inchoandum. 1225. Cur ſecretò cantetur. 1362
Tectum nemo hoſpitibus deneget. 358
Tectum Eccleſiæ à quibus reſtaurandum. 1555
Telam noſtri videntur dixiſſe pro telo. 1015
Tellau pagus. 69. 771
Telonea non exigantur à Gothis ſive Hiſpanis. 27
Telonei immunitas pro Eccleſia. 513
Teloneum civitatis Tornacenſis. 75
Teloneum non exigatur de navibus quæ vadunt ſub pontibus. 64
Tempeſtarij. 1131
Tempora ſacratiſſima quadrageſimæ & adventus Domini. 33
Tempus canonicum. 117
Tenſus ſuper ſcamnum 694. 845
Teodacius Miſſus dominicus. 68
Teodericus Abba. 69
Teodiſca lingua. 59. 65. 144. 162. 353
Teodifredus vaſſus dominicus. 1445
Termarus. 224
Terminationes. 294
Terminus beatorum Petri & Pauli. 239
Terra cenſalis. 198. 214. 1194. 1390. ſacerdotalis. 11. evindicata. 439. vicina epiſcopio. 1196
Terræ venditæ formula. 497
Terracinenſe caſtrum. 236. 803 1282
Terracium caſtellum. 25 1263
Terrulæ ac vineolæ datæ pro loco ſepulturæ. 199
Tertium & Dangerium. 1195
Tertuſſum. 683
Teſcia. 68. 769
Teſtamentarius tutor. 481
Teſtamenti faciendi formula. 323. 529. 571. 573
Teſtamentum duarum perſonarum qualiter in uno volumine condatur. 415. 939
Teſtare. 691
Teſteia. 228. *& ſeq.*
Teſtes quomodo habendi. 330
Teſtes legitimi. 1166. veraces. 231. ſeniſſimi. 823. neceſſarij. 325
Teſtes duo ſufficiunt. 339
Teſtes in perjurium ſi quis ſcienter produxerit. 337
Teſtes eligere licet reo. 1180
Teſtes diffamare. 1490
Teſtes ſeparentur ab invicem. 1180

Index

Teſtes cogi poſſunt ad dicendum teſtimonium. 848
Teſtes facere falſos 1131
Teſtes de ipſo pago eligendi. 1187
Teſticulum ſi quis alteri amputaverit. 1050
Teſtificari qui non poſſint 362
Teſtificari adverſus Preſbyteros qui non poſſint. 1105
Teſtimonia de quibus capitolis non recipiantur. 337
Teſtimonium falſum ſi quis dixerit, ad teſtimonium poſtea non admittitur. 1033
Teſtimonium dicere ebrius non poteſt. 329
Teſtimonium ſacerdotis credibile habeatur. 337
Teſtimonium approbare per pugnam. 330
Teſtimonium & teſtamentum ſynonyma. 997
Teſtimoniare. 396. 437. 461. 542. 563
Teſtis per aurem tractus. 997. 1019
Teſtrebant comitatus. 113
Teudericus Comes. 265
Teudericos Epiſcopus. 137
Teudiſca lingua. *Vide* Teodiſca.
Teudonis villa. 7. 77. 881
Teutboldus Epiſcopus Lingonenſis. 57. 70. 1267
Teutulfus Epiſcopus Tertonenſis. 137. 243
Texaga 466. 990. 998. 1000
Texandrus comitatus. 224
Textus evangeliorum à Lothario Imp. oblatus in monaſterio S Martini Metenſis. 1279
Thaſſilo ſobrinus Karoli M. 1044. vitam duxit in monaſterio. 753
Theada. 698
Theganus emendatus. 1106
Theobaldus Miſſus dominicus. 359
Theodemanus Patriarcha Aquileienſis. 1194
Theodericus Abbas Solemniacenſis. 1516
Theodericus Comes 1511
Theodericus Dux Lotharingiæ. 1555
Theodiſclos Epiſcopus. 1112
Theodora Comnena, Andronici conjux. 1210
Theodoricus Archiepiſcopus Veſontiorum. 146. 275
Theodoricus Epiſcopus. 127
Theodoricus Comes. 122. & *ſeq.*
Theodoricus Miſſus dominicus. 136
Theodorus Cantuarienſis emendatus. 1031
Theodoſiani corpus. 474. 566. 974. codex. 996
Theodoſio tributa quædam lex quæ eſt Conſtantini. 1132
Theodoſius Abbas S. Emeterij. 1480
Theodoſius Memorialis ſcripſit manu ſua artem grammaticam Priſciani. 1161
Theodricus Comes. 300
Theodulfus Epiſcopus Aurelianenſis. 1061. 1410. 1435. Ejus liber de ordine baptiſmi. 1071. capitulare. 1129
Thomarus Abbas S. Manſueti Tullenſis. 1555
Theotarius Epiſcopus Gerundenſis. 146. 275. 803. 1285. 1509. 1512. 1513
Theotinus Preſbyter. 1309
Theſauri eccleſiaſtici ne vendantur Iudæis. 1150
Theſaurorum Karoli M. diviſio. 1072
Thiutbaldus Archiepiſcopus Viennenſis. 1320
Theutmundus Miſſus dominicus. 359
Theutperga uxor Lotharij Regis. 789
Throni Dei. 834. 1211
Thuribulum ſignificat corpus Chriſti. 1354
S. Tiberij monaſterium. 1099
Ticina civitas. 347. 351. 356. 359
Ticinum palatium. 137
Ticlivinni. 284
Tinca adolationis. 113
Tintinnabulum quod ante Abbatem pendit. 1384
Tintinnus 690. 839
Tituli, id eſt, Eccleſiæ. 745. 1377
Titulorum cuſtodes. 353
Toletanum Concilium de totius mundi partibus congregatum. 98
Toletanum Concilium VII. emendatum. 1151
Tollere, vi auferre. 915
Tollianenſis comitatus. 1469
Toloſa civitas 81. 760. Obſeſſa à Karolo Calvo. 1162. 1444. & *ſeq.*
Toloſanus pagus 1083. 1104. 1398. 1468
Tolvionenſis comitatus. 1469
Tonitrualis Evangeliſtarum vox. 399
Tonſorare comam capitis ſui. 386
Tonſura capitis, ſignum Chriſtianitatis. 689
Tonſura clericalis. 811. 1562
Tonſura Scotorum. 1146
Tonſurare. 745
Torneamentum. 1088
Tornedrius pagus. 70
Toronica regio. 564
Tortoldus Diaconus, invaſos Eccleſiæ Bajocacenſis. 129. 136. 782
Tortum ſi quis in ſuo comitatu fecerit. 185. 187
Tractoria. 100. 746. 796. 1194
Tractoria Legatariorum. 381. 898
Tractoria pro peregrino. 503
Tractoria pro itinere peragendo. 441. 958
Tractoria quæ propter Miſſos recipiendos dirigitur. 330
Tractoriæ Epiſcoporum. 612. 615. 619
Traditio reſpectualis. 526
Traditio ad ſponſam. 476. 515
Traditio ad monaſterium. 586
Traditionalis notitia. 550
Traditiones injuſtæ pro nihilo habeantur. 197
Traditionis formulæ. 549. & *ſeq.*
Traditoria de terra. 447. 458. 466. 960
Trahere, id eſt, sapere. 833. 840
Tramiſium. 1387. & *ſeq.*
Tranſactiones. 976
Tranſituræ. 746
Tranſlationes Epiſcoporum fiebant olim cum auctoritate Regum. 509
Tranſolvere. 417
Tranſpoſitio ſubitanea, id eſt, mors. 402. 405. 489
Tranſtura. 1196
Trapa. 565
Traſoaldus Abbas S Chriſtinæ. 1504
Traugum, foramen. 994
Trebia. 359
Trecaſinus pagus. 70
Trectis. 128
Trejectum municipium. 41. 45. 987. 1269
Tremaculum. 691. 840
Treſmirus Abbas caſtri Mallaſti. 1014
Treſpellius. 683
Trevereniſis & Remenſis Eccleſia ſorores & comprovinciales habentur. 217. 798
Trevens. 128
Tribattere. 694
Tribulatio ſive commotio. 1164. 1208. 1350
Triburienſe capitulare. 1107
Tributarius Romanus. 695
Tributum quod tranſitoria vocatur. 1196
Tricaſſina ſynodus. 273
Tricennaria lex. 858
Triduana pœnitentia. 1112
Triduana, id eſt, jejunium trium dierum. 1211
Triens, tertia pars ſolidi. 693. 845
Triginta annorum poſſeſſio valet. 492
Triginta annorum præſcriptio. 979
Trina merſio in baptiſmate. 1402
Triſcabina charta. 537
Trithemij locus inſignis de cura eccleſiaſtica Karoli M. 1039
Tripchiacus villa. 1511
Truſtem & fidelitatem conjurare. 386. 900
Truſtes commovere. 96
Truſtis, id eſt, ſervitium regale. 695. 846. 1034. 1304
Truſtis dominicus. 266. 809
Triutbertus Epiſcopus Adrenſis. 1468
Tueri paſſiva ſignificatione. 1152
Tuitio eccleſiaſtica. 166
Tullum. 114
Tullenſe territorium. 129. 114
Tulia ſi fuerit cujuſcunque proprietas. 359
Tulitis fidejuſſoribus. 390. 916
Tunbas. 113. & *ſeq.*
Tunginus. 696
Tunicam Chriſti ſcindere milites auſi non ſunt. 11
Tuogrenſis epiſcopatus controverſia. 295. 814
Tungris. 124
Turbela. 76
Turgauvenſis pagus. 586
Toronenſes monachos acriter reprehendit Karolus M. 1062
Turonica urbs. 51. 470. 484. pagus. 69. 613
Turrecremata emendatus. 1144
Tuſcani. 362
Tuſcia. 341
Tuſiacus villa. 165. 196. 201. 789

Tutelenſe monaſterium. 1091
Tutoris dandi formula. 481
Tyrſus Preſbyter Cordubenſis. 233
Tzangæ. 746

V

V & O literæ invicem permixtæ. 990
Vacca domita. 828
Vaccæ inferendales. 1151
Vaccis ſi quis ſe irrationabiliter miſcuerit. 1178
Vvacta. 748. Vvactæ. 27. 187. 794
Vvadaldus Epiſcopus Helenenſis. 634. 1301. 1515
Vvadarilicus Epiſcopus. 1416
Vade in pace, carcer monachorum. 1089
Vvadiare bannum. 338
Vvadiam dare de homine ad placitum adducendo. 326
Vvadias accipere ab inceſtuoſis & ab his qui decimas non dant. 340
Vvadiam dare de libertate probanda. 327
Vvadium. 292. 417. 544
Vvadium componere. 508
Vvadij. 748
Vvadij ad partem Regis venientes. 146. 786
Vvadios dare pro redemptione vitæ. 487. 979
Vadianus caſtigatus. 1123. 1177. 1195
Vadiſus pagus. 68
Vvadii. 515. 517. 523. 555
Vagationes cum canibus. 1201
Vvaifarius Aquitanorum Princeps. 109
Vvala Epiſcopus Autiſſiodorenſis. 246. 265. & ſeq
Vvalbertus Epiſcopus Portuenſis. 275
Valdeſius caſtigatus. 1032
Valdo Abbas. 1527
Valentianæ. 61. 63. 159. 162. 767
Vvalefridus Epiſcopus Uceeienſis. 275
Valfredus Epiſcopus Eporedienſis. 1575
Vvalfridus Comes. 238
Vallis Aſperi cœnobium. 674. 1103. 1303
Vallis Aſperi comitatus. 673. 1515
Vallis Cluſæ. 223
Vvalrarius. 195
Vvalrtaudus Miſſus dominicus. 68
Vvalterius Archiepiſcopus Senonenſis. 291
Vvalterius Epiſcopus Aurelianenſis. 244. 265. 1284. 1508
Vvalrkerus Comes. 300
Vvanzi. 1086
Vvara. 268
Vvaranio. 694
Vvaraſch. 223
Vvargus, hoc eſt, dejectus & expulſus. 701. 1049
Vvarinus Comes Arvernorum. 1, 757. 1206. 1257. 1266
Vvarmatia, civitas Vangionum. 300
Vvarniti. 267
Vvarnitus. 143. 147. 785
Varra monaſterium. 631
Vua, ſepulchri genus. 1049
Vaſa ſacra danda non ſunt in pignus. 1150
Vaſatenſes Epiſcopi ſe vocaverunt olim Epiſcopos Vaſconiæ. 1107
Vvaſtoi. 224
Vaſſallaticum. 119
Vaſſalli dominici. 179. 196. 242. 289. Condignum apud omnes honorem habeant. 176
Vvaſſalli Epiſcoporum. 211. 345. Epiſcoporum & Abbatum. 215
Vaſſalli Eccleſiarum. 108
Vaſſalli Eccleſiæ Remenſis. 601
Vaſſalli Eccleſiæ Lingonenſis. 130
Vaſſallorum dominicorum beneficia. 31
Vvaſſallorum dominicorum homines. 211
Vaſſallus dominicus. 323
Vaſſaticum Comitis. 29
Vaſſi 104. 746
Vaſſi dominici. 786. Concordes ſint cum Epiſcopis. 216
Vaſſi dominici adeſſe debent in placitis Miſſorum dominicorum. 1188
Vaſſi dominici pacem & juſtitiam faciant in ſuis miniſteriis. 214
Vaſſi, fideles qui ſervitium exhibent. 940
Vaſſus juſtitiam facere tenuens. 560
Vaſtenitus pagus. 70
Vvaſtinenſis pagus, 457. 517
Vaurenſe. 224
Veci. 485. 978
Vectia. 224
Vepoldus Comes. 1468
Vdalgarius Epiſcopus Helenenſis. 1167
S. Vedaſti monaſterium. 613
Velamen ſacrum. 262
Velanda non eſt vidua ſtatim poſt mortem mariti. 334. 1152
Velandæ non ſunt puellæ ante annos xxv. ætatis. 1163
Vvelpho Abbas. 265
Velſatum. 214
Veltris. 684. 829
Velum ſuſcipere lex Longobardorum viduis prohibet ante anni ſpatium. 324. 349
Venationem nullus Preſbyter exercere præſumat. 241
Vendere carius hoſpitibus quàm vicinis non licet. 358
Vendi cariùs nihil debet tranſeuntibus. 290
VVendilmarus Epiſcopus Tornacenſis. 1195
Vendiſcenſis Epiſcopus Eiſons. 1101
Venditu eſt vectigal rerum in foro venditarum. 965
Venditas exactare. 460
Venditio de terra. 497
Venditio de ſemeripſo. 474. 970. de ſervo. 497. de ſervo ad Eccleſiam. 498. Venditio ad Eccleſiam. 490. ad monaſterium. 505
Venditio de area vel de caſa infra civitatem. 493
Venditionis formula. 445. 447. & ſeq. 472. 473. 545. 553
Venefici diſperdantur. 230
Venereba monaſterium. 1104
VVenilo Archiepiſcopus Rotomagenſis. 102. 113. 121. 133. 612. 781
VVenilo Senonum Archiepiſcopus 13. 17. 19. 29. 49. 57. 70. 130. 131. 133. 759. 1261. 1267. 1269
Venna, id eſt, piſcatura. 1074
Verba alia nullus portet niſi quæ Deo ſint placita. 142
Verbum Regis. 686. 833. 1202
Veredi. 893
Veredos donare ad ſubvectionem Legatorum. 27
Verenguti miniſterium. 359
Vermendiſus pagus. 68
Vermeria palatium. 57. 76. 82. 84. 310. 751. 766
Vernaculus, id eſt, ſervus. 748
Vernaculum dimittere ingenuum. 495
Vernaculi abſoluti formula. 538. 541
Vernaculi venditio ad Eccleſiam. 498
Vernaculi venditi formula. 497
Vernis ſive Vernum palatium. 13. 77. 268. 283. 751. 758. 813. 1027. 1203. 1160. 1465
VVerpire, id eſt, dimittere. 417. 897
VVerra ſi in regno ſurrexerit. 265. 268
VVerras commovere non debent Epiſcopi. 119
VVerrire. 146. 786
Vertivolum. 691. 840
Vervices. 381. 1138
Veſontium. 214
Veſtem mutare. 324. 336
Veſtigium minare. 844. 1305
Veſtimenta milites habeant ad annum unum. 360
Veſtitura, id eſt, poſſeſſio. 54. 205. 764. 1508. 1195
Veſtitura regia & eccleſiaſtica. 231. 802
Veſtitus. 492
VVettini monachi Augienſis viſio. 1244
Vgobertus Abbas Montiſolini. 1517
Viæ per aquas. 69
Viaticum. 747
Viaticum de ſeculo tranſeuntibus non negandum. 16
Viatores nihil ab aliquo violenter tollant. 348
Vicarij Chriſti. 7
Vicarij ſedis apoſtolicæ. 249
Vicarij Comitum. 187. 747. 954
Vicarij, id eſt, Vicecomites, vel Vicedomini. 1054
Vicariorum placita. 321
Vicarios Epiſcopi conſtituant Preſbyteros cautos atque prudentia temperatos. 288
Vicarium mittat qui ad placita Miſſorum dominicorum venire non poteſt. 337
Vicarius Apoſtolorum Petri & Pauli. 237
Vicecomes, miniſter Comitis. 179
Vicedomini. 747. 1121
Vicedomini juriſdictionem exercebant. 879
Vicinus, civis. 1003
Victoriacum caſtrum. 1416
Victualia milites habeant uſque ad novos fructus. 360
Victus injuſtè infra tres menſes reparet cauſam. 367
Vicus Vrgilienſis. 1304
VVido Archiepiſcopus Rotomagenſis. 669

VVido Epiſcopus Silvanectenſis. 1221
VVido Epiſcopus Vallavenſis. 244
VVidonis honores. 267
VVidricus Abbas S. Apri Tullenſis. 1556
VVidricus Comes. 265
VVidrigild. 332. 335. 337
Vidua velanda non eſt ſtatim poſt mortem mariti. 334. 1151
Viduas lex Longobardorum prohibet ante anni ſpatium velum
ſuſcipere. 324. 349
Vidua quæ ſemel velata eſt, non poteſt rurſum nubere. 1210
Viduæ non opprimantur. 95
Viduæ tuitionem habeant. 337
Viduam ſi quis rapuerit infra triginta primos dies viduitatis.
1190
Viduam ſi quis furatus fuerit in uxorem. 166
Viduarum cauſæ primò audiantur. 1190
Viduarum & orphanorum tutores ſublevandi ab Eccleſia. 342
Viduas nemo rapere præſumat. 96
Viduas ſanctimoniales in conjugium ſumere prohibitum. 37
Viduatæ Eccleſiæ. 9. 32
Vienna. 224
Viennenſe. 224
Viennenſi Archiepiſcopo contributæ civitates quatuor. 713
Viennenſis ſynodus. 2527
Viennenſis pagus. 1469. 1493
VViſa. 340. V Viſare. 339
VViſredus Comes Ceritaniæ & monachus Canigonenſis. 1099
Vigarius. 498. 501
S. VVigberti monaſterium. 1094
VVigerigus Comes. 1466
Vigilia defunctorum quomodo celebranda. 1382
Vigor eccleſiaſticus. 5
VVilafredus Abbas Mallaſti. 2428
VVilardus Epiſcopus Conſtantienſis. 1112
Villa-magna monaſterium. 1099
Villæ fiſcales 415. dominicatæ. 223. indominicatæ. 176. & ſeq.
Villæ regiæ ædificandæ modeſtatis caſtitatis. 116
Villæ quomodo fiant deſtructæ. 188
Villæ incenſæ ſunt. 135
Villæ eorum qui cum Rege vadunt ſub immunitate maneant.
266
Villam ſi quis alieni vendiderit. 418
Villani, id eſt, pagenſes. 290
VVillebertus Archiepiſcopus Rotomagenſis. 2175
VVillebertus Epiſcopus Catalaunenſis. 245. 266. 612. 619.
1300
VVillelmus Brito explicatus. 999
VVillelmus Comes Vrgellenſis. 630. 631
VVillelmus Epiſcopus Cadurcenſis. 245
VVillericus Epiſcopus Bremenſis. 1117
VVimarus Epiſcopus Geſundenſis. 1449
Vinculum caritatis. 6
Vindicatio traditionis. 588
Vindicta liberare. 968
Vindicta epiſcopalis pœnitentiæ. 157
Vindoliſius pagus. 69
Vinduſniſus pagus. 70
Vinea oppignorata. 463
Vineas excolere. 116
Vinedarius Epiſcopus Helenenſis. 1497
Vineriſia. 1589
Vinitori altior ſit locus ad cuſtodiendam vineam. 1357
Vinum ſacrificio miniſtrandum. 1489
Vinum per ſextaria vendere. 183
Violentiam paſſi ab hoſtibus. 483
Vir caſtum debet cuſtodire conjugium. 335
Vira id eſt, femina. 455. 1297
Virare, id eſt, flectere in aliam partem. 1010
Vireaſinus pagus. 69
Virgæ minutæ. 152
VVirgildus. 386. 748. 900. 1191
Virgines ſacræ benedicuntur ab Epiſcopis. 1371. Quo tempore
velandæ. 1128
Virgines ſanctimoniales in conjugium ſumere prohibitum. 37
Virgines nemo rapere præſumat. 96
Viri ante feminas cur offerant in Eccleſia. 1361
Virum ſi conjux accuſaverit frigiditatis. 1022. 1220
Viridunum. 224
Viridunenſe. 224
VVirpire. 550
Virtudiſus pagus. 68
Virtus ſine conſilio utilis eſſe non poteſt. 154
Virtus pro vi. 686. 833. 1186
Vis hoſtilis. 162
Vis pro virtute. 989
Viſadus Epiſcopus Vrgellenſis. 803. 1546
Viſceſabilis affectus. 255
VViſelmus Epiſcopus Mimigarnafurdenſis. 816
Viſitatio Epiſcoporum onerosa non ſit populis. 1152
Viſitator canonicus. 593. & ſeq.
Viſitator dandus vacanti Eccleſiæ. 263
Viſitatorum officium. 58
Viſores. 486
Viſa perdonata, id eſt, conceſſa. 218
Vitæ contemplativæ laus. 1356
VVitgarius Abba. 138
VVitgarius Epiſcopus Auguſtanus. 207. 797
Vitia majora & minora. 1169
VVitiza Abbas Exalatenſis. 1283. 1490
Vitnau pagus. 69
VVitonis monaſterium. 359
Vituli qui ex vaccis humano ſemine pollutis nati ſunt. 1379
Vivarias. 224
Vivas Epiſcopus Barcinonenſis. 677. 1304
Viventum. 507
Vivianus monachus ſancti Martini Metenſis. 1276. 1572
Vltimiſſima. 562. 1297
Vluſid. 359
Vnanimitas pacis & dilectionis. 25
Vnanimitas fidelium. 5. 85. 190
Vnanimitatis pactum. 299
Vnctio ſacrati olei. 1235
Vnctos Domini tangere non licet. 118
Vndecimam dent negotiatores Chriſtiani. 268. 1286
Vnfredus Comes Retiarum. 1057
Vniformiter. 232
Vocaros Archiepiſcopus. 1268
Volatilia quando comedere licitum monachis. 1098
Volterra. 359
Volveradus Levita. 1303
Voluntariè, *volontiers*. 1268
Voluntate mala peccare. 184
Vomeres igniti. 747
Vonzilus pagus. 68. 770
VVormatia. 127. 781
VVormacienſis ſynodi capitula diſtinguenda. 1148
VVormatienſe Concilium emendatum. 1209
VVormatienſis conventus in quo examinata ſunt decreta quatuor Conciliorum. 1123. & ſeq.
Vota ad arbores vetita. 1374
Votivus. 683. 818
Votorum dies. 993. 1550
Vrba civitas. 232. 806. 1285
Vrbanus Reverſus Præcentor Senonenſis. 732
Vrcilus pagus. 68
Vrgellenſis civitas erat olim in Septimania. 1083
Vrgellenſis tractus, pars olim Septimaniæ. 1119
Vrielis Angeli nomen vetus. 1125
S. Viſi monaſterium in Salndoro. 223
Vrſio Archiepiſcopus Viennenſis. 1105
Viſmarus Archiepiſcopus Turonenſis. 29. 760
Vſio ſacerdos Cenomanenſis. 2476. & ſeq.
Vria flumen. 223. & ſeq.
Viticæ peccatorum. 155
Vſare. 450. & ſeq. 458
Vſitare. 516. & ſeq. 1376
Vſualiter tenere aliquam rem. 458. 488. 518. 520
Vſuare. 527
Vſufructuare. 506
Vſufructuario ordine beneficiare. 490
Vſufructuario jure præſtare, poſſidere. 516. & ſeq. 519. & ſeq.
Vſufructuario ſi quis res proprias & eccleſiaſticas tenere voluerit. 32
Vſufructuarium jus. 1404
Vſufructuarius ordo. 407. & ſeq. 427. 472. 478. 932
Vſufructus rerum Eccleſiis datarum. 513
Vſura vetita Clericis. 625
Vſuram nemo facere præſumat. 323
Vtilitas publica non remaneat propter calorem & pluviam. 234
Vtrecht. 221
Vvlfadus Abba. 138
Vvlfardus Abba. 246
Vvlfarius Archiepiſcopus Remenſis. 1056. & ſeq. 1435
Vvlferius Miſſus dominicus. 359
Vvlfolendus Archiepiſcopus Biturigenſis. 2021

Vvlframnus

Vulframnus. 267
Vulpecula. 691. 841
Vxor ducenda per ſolidum & denarium. 498. 532. 980
Vxorem ſi quis contaminatam invenerit. 1038
Vxorem habens, neque pellicem neque concubinam habere poteſt. 1233
Vxorem propriam ſi quis dereliquerit vel ſine culpa interfecerit. 1124
Vxorem ſuam ſi quis dimiſerit & aliam duxerit. 1212
Vxorem relinquere non licet excepta cauſa fornicationis. 335
Vxor non eſt dimittenda propter fornicationem. 1119. 1228
Vxorem alienam ſi quis adulteraverit. 321
Vxorem flagellare. 1378
Vxores duas uno tempore habere non licet. 335
Vxores Preſbyterorum an poſſint habitare in domibus maritorum ſuorum. 1023
Vxoris parentela ita ſit viro ſicut propria parentela. 335
Vxoris negotium qualiter maritus proſequatur. 479

X

Xenodochia, id eſt, hoſpitalia. 111
Xenodochium ſi quis voluerit conſtruere. 399. 929
Xenodochia ſi Epiſcopus cuilibet dederit. 348

Y

Yrminfridus Epiſcopus Bellovacenſis. 57. 69. 87. 102

Z

Zeziæ fraudis mercator. 930
Zonam ſolvere, id eſt, bonis cedere. 853

FINIS.

Errata in tomo ſecundo.

Pag. 70. *lin.* 10 *leg.* Abbo Abba
Pag. 120. *lin.* 4. *dele quæ ex additione quarta ſcripta ſunt in margine, & repone*: Lib. 1. cap. 77.
pag. 124. *cap.* 7. *lin.* 6. *adde in marg.* Concil. apud S. Macram. c. 7.
pag. 147. *lin.* 6 *leg.* conſilio
Ibid. cap. 5. *lin.* 1. *leg.* qui in iſto regno
pag. 155. *lin.* 12. *leg.* increſcere
pag. 158. *cap.* 2. *lin.* 15. *leg.* Comites
pag. 195. *cap.* 1. *lin.* 9. *leg.* communem utilitatem
pag. 232. *cap.* 8. *lin.* 17 *leg.* rationabilis eſſe videtur
pag. 237. *in titulo leg.* XLVII. *Et ſic emenda in titulis ſequentibus.*
pag. 247 *cap.* 2. *lin.* 7. *leg.* Quas epiſtolas
pag. 285. *tit.* 5. *lin.* 4. *leg.* DCCCLXXXIV.
pag. 328. *cap.* 33. *lin.* 3 *leg.* Inter placitum & placitum
pag. 334. *cap.* 10. *lin.* 2. *leg.* ſtudere ſolent
pag. 345. *cap.* 1. *lin.* 7. *leg.* adjunctis ſecum vaſſallis Epiſcoporum, ſi neceſſitas
pag. 355. *leg.* CAPITULA VI.
pag. 357. *cap.* 2. *lin.* 6. *leg.* dictaveris
pag. 370. *lin.* 12. *leg.* deliramenta
pag. 405. *cap.* 3. *lin.* 22 *leg.* judicum
pag. 407. *cap.* 6. *lin.* 14. *leg.* adtractu
pag. 408. *cap.* 7. *in lemmate leg.* interdonationis
pag. 419. *cap.* 22. *lin.* 5. *leg.* ſano
pag. 427. *cap.* 39 *in lemmate lin.* 1. *leg.* uſum
pag. 622. *cap.* 1. *lin.* 15. *leg.* ſortitur
pag. 632. *cap.* 20. *lin.* 15 *leg.* Ermengaudus, *& lin.* 18. Ermengaudo
pag. 640. in lemmate capitulorum, poſt numerum 19. *Item de eadem re*, adde 20. *Alia formula excommunicationis diverſa à ſuperioribus.*
pag. 689. *tit.* 26. *lin.* 27 *leg.* Romani. Feſtus Luſtrici.
pag. 752. *lin.* 30. *leg.* opinor
pag. 771. *in margine leg.* Supra To. I. pag. 378.
pag. 803. *tit.* 48. *lin.* 5 *leg.* adſcitis etiam ex diverſis exemplis
pag. 818. *cap.* 2. *lin.* 12 *leg.* ab illo vos avertere
pag. 819. *lin.* 42 *leg.* feſtivitate
pag. 987. *lin.* 6. *leg.* alterum quod
pag. 989 *lin.* 25 *leg.* Ribuariorum.
pag. 1021. *lin.* 32 *leg.* Georgium
pag. 1035. *lin.* 41 *leg.* DCCLXXIX.
pag. 1094. *lin.* 35. *leg.* Innocentium III. lib. 1. epiſt.
pag. 1116 *lin.* 23. *adde in margine.* Pag. 483.
pag. 1155. lin. 51. leg. *Capitulare* aliorum de
Ibid. pag. 22 *leg.* Allatius
pag. 1170. *lin.* 2 *leg.* Tiliana
pag. 1185. *lin.* 58. *leg.* annotatio
pag. 1212. lin. 33. leg. *legitimam*
pag. 1218. *lin.* 60. *leg.* negationem
pag. 1228. *lin.* 60. *in marg. leg.* c. 279.
pag. 1239. *lin.* 12. *leg.* prout in Pœnit.
pag. 1242. *lin.* 38. *leg.* ſpectantium
pag. 1244. *lin.* 21. *leg.* Viſio Vvettini.
pag. 1253. *lin.* 49 *leg.* ſynodorum
pag. 1257. *lin.* 3 *leg.* pars
Ibid. lin. 12. *leg.* In iis autem emendandis
pag. 1300. *lin.* 32. *leg.* XVIII. capitulorum Karoli Calvi conſtet
pag. 1302. *lin.* 58 *leg.* ut utriuſque
pag. 1394. *tit.* 15. *lin.* 9. *leg.* anno XXVI. Pippini
pag. 1396. *tit.* 17. *lin.* 4. *leg.* quem per manus ſacerdotis nomine Eroſ
pag. 1417. *lin.* 2. *leg.* loculum
pag. 1422. *tit.* 38. *lin.* 4 *leg.* per ordinem adnotando
Ibid. lin. 7. *leg.* cavendas omnimode contentiones
pag. 1425. *lin.* 8. *&* 26. *leg.* Rampo
pag. 1432. *lin.* 14. *leg.* Anſleubana
pag. 1491. *in marg. leg.* An. 862.

PRIVILEGE DV ROY.

LOUIS par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre à nos amez & feaux les gens tenans nos Cours de Parlement, Grand Conſeil, Requeſtes ordinaires de noſtre hoſtel & de noſtre palais, Baillifs, Seneſchaux, Prevoſts, leurs Lieutenans, & tous autres nos Officiers & Iuſticiers qu'il appartiendra ſalut. Noſtre bien amé Eſtienne Baluze Prieur de Beauvais nous a fait remontrer qu'il a travaillé pendant pluſieurs années à ramaſſer les Capitulaires de Charlemagne & des autres Roys de France de la ſeconde race nos predeceſſeurs de glorieuſe memoire, & que pour en faire un corps complet & les rendre plus correcţs & plus amples qu'ils n'eſtoient, il les a reveus & corrigez ſur une grande quantité d'anciens manuſcrits tirez de noſtre bibliotheque publique & de pluſieurs autres, dans leſquels il a meſme trouvé beaucoup de Capitulaires qui n'ont pas encor eſté publiez, & qu'il deſireroit faire imprimer le tout enſemble avec les formules de Marculfe, qui ſont tres-utiles pour l'intelligence & l'uſage deſdits Capitulaires, s'il nous plaiſoit luy accorder nos lettres ſur ce neceſſaires. A CES CAUSES, voulant favorablement traiter ledit Baluze, de noſtre grace ſpeciale, pleine puiſſance & auctorité royalle, Nous luy avons permis & permettons par ces preſentes ſignées de noſtre main de faire imprimer ledit ouvrage en un ou pluſieurs volumes par tel Imprimeur & Libraire, & en tel volume, marges & characteres, & tuut autant de fois que bon luy ſemblera durant le temps & eſpace de vingt années, à compter du jour & datte de l'impreſſion d'iceluy achevée pour la premiere fois; pendant lequel temps nous avons fait & faiſons tres-expreſſes inhibitions & defenſes à tous Imprimeurs, Libraires, & autres perſonnes, de quelque qualité & condition qu'elles puiſſent eſtre, d'imprimer ou faire imprimer, vendre ou debiter ledit Livre ſans la permiſſion dudit Baluze ou de ceux qui auront droit de luy, ſous pretexte d'augmentation ou autres changemens, à peine de dix mil livres d'amende applicable un tiers à nous, un tiers à l'Hoſpital General de noſtre bonne ville de Paris, & l'autre tiers audit Baluze ou ayans cauſe, & de confiſcation des exemplaires qui ſe trouveront contrefaits; à la charge de mettre deux Exemplaires dudit Livre en noſtre bibliotheque publique, & un en celle de noſtre tres-cher & feal le ſieur Daligre Chevalier Chancelier de France, avant que de les expoſer en vente, & de faire regiſtrer ces preſentes ſur le Livre de la Communauté des Libraires, à peine de nullité; du contenu deſquelles nous vous enjoignons de faire joüir pleinement & paiſiblement ledit Baluze ou ayans cauſe, ceſſans & faiſant ceſſer tous troubles & empeſchemens. Voulons auſſi qu'en mettant au commencement ou à la fin dudit Livre copie des preſentes ou extraits d'icelles, elles ſoient tenuës pour deuëment ſignifiées. Commandons au premier noſtre Huiſſier ou Sergent ſur ce requis de faire pour l'execution des preſentes toutes ſignifications, défenſes, ſaiſies, & autres actes & exploits neceſſaires, ſans pour ce demander autre permiſſion; nonobſtant Clameur de Haro, Charte Normande, & autres choſes à ce contraires. Car tel eſt noſtre plaiſir. DONNE' à S. Germain en Laye le vingt-ſeptiéme Decembre l'an de grace mil ſix cent ſoixante-quatorze, & de noſtre regne le trente-deuxiéme. Signé LOUIS. *Et plus bas*, Par le Roy, COLBERT. Et ſéellé.

Regiſtré ſur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris le 18. *Ianvier* 1676. *ſuivant l'Arreſt du Parlement du* 8. *Avril* 1653. *& celuy du Conſeil Privé du Roy du* 27. *Fevrier* 1665. Signé, *Thierry Syndic.*

Le ſieur Baluze a cedé ſon droit dudit Privilege à François Muguet Imprimeur & Libraire ordinaire du Roy & de Monſeigneur l'Archeveſque de Paris, pour en joüir pendant le temps porté par iceluy.

Achevé d'imprimer pour la premiere fois le 28. *de Novembre* 1676.

Les Exemplaires ont eſté fournis.

MT 131723

Digitized by Google

Digitized by Google

F 59

Digitized by Google